HISTORIAE ECCLESIASTICAE SCRIPTORES GRAECI.

Eusebij cognomento Pamphili, Cæsareę Palestinæ Episcopi, Lib. X.

Eiusdem de vita Constantini Magni, Lib. IIII.

Constantini Magni Oratio ad sanctorum cœtum.

Eiusdem Eusebij Oratio in laudem Constantini Magni, ad trigesimum illius Imperij annum, nunquam antehàc nec græcè nec latinè impressa.

Socratis Scholastici Constantinopolitani Hist. Eccles. Lib. VII.

Theodoriti Cyrenensis Episcopi, Lib. V.

Hermiæ Sozomeni Salaminij, Lib. IX.

Euagrij Scholastici Epiphanensis, Lib. VI.

IOANNE CRISTOPHORSONO ANGLO CICESTRENSI quondam Episcopo interprete.

A QVO QVICQVID SIVE IN DICTIONIBVS, SIVE IN SENTENTIIS vniuersæ historiæ Græcæ obscurum hactenus fuit, illustratur, deprauatum restituitur, mancum atque imperfectum omnibus suis numeris & partibus perficitur expleturque. Quam quidem ad rem multorum veterum manuscriptorum exemplarium vsus beneficio, prudens syncerumque iudicium adhibuit.

Cum rerum memorabilium Indice locupletissimo.

COLONIAE AGRIPPINAE,
APVD HAEREDES ARNOLDI BIRCKMANNI.
Anno Christi M. D LXX.
Cum Priuileg. Cæs. Maiest. ad decennium, & Christianiss. Gall. Reg. ad septennium.

de cella Priuis.

Tenor Priuilegij Gallici.

CAROLI noni Francorum Regis Christianiss. diplomate sancitum est, ne quis hosce Eusebij & aliorum de historia Ecclesiastica libros Ioanne Christophorsono interprete per totum Galliæ Regnum intra annos septem proximos, à tempore publicæ huius editionis imprimat, aut alibi impressos importet, præter Arnoldum Birckmannum, aut cui is permiserit. Qui contra faxit, pœna ex sanctione mulctabitur, & libri impressi, aut inter promercales habiti, fisco addicentur.

Priuilegium Parisijs irrogatum 27. Decembris. Anno Domini 1567.

Sig.

Per Regem ad relationem
D. Cancell.

De Vaures.

CELEBERRIMO ERVDITORVM HOMINVM APVD CANTABRIGIENSES COLLEGIO SANCTISSIMAE TRINITATI DEDICATO, EDOVARDUS Godsalfus Anglus eiusdem Collegij Socius. S. D. P.

EA est humanæ improbitatis, peruersitatisq́ ratio, vt nihil sit siue recèns inuentum, siue ex aliorum scriptis decerptum (licet ad diuinã gloriam reipublicæq́ vtilitatem valeat plurimum) quin idem in maleuolorum hominum reprehensionem incurrat. Hinc factum est, vt optimus et prudentissimus quisq; Christianæ reipublicæ studiosus patronum sibi deligat, cuius vel ingenio, vel potentia, vel vtroq; munitus, calumniatorũ iniurijs obsistere queat. Mihi verò (viri ornatissimi) non aliud faciendum videtur in dedicatione historiæ Ecclesiasticæ: quæ ab Eusebio, reliquisq́ Græco sermone contexta, à doctissimo, disertissimoq́ viro Ioanne Christophorsono Anglo Cicestrensi episcopo complurium manu descriptorum, nec non vndiq; conquisitorum exemplarium collatione emendata maximè, nec minùs fideliter in Latinum conuersa tandem aliquando in publicum prodit, & patre mortuo patronorum indiget. Quapropter vestram propugnationem ac defensionem sui deposcit: neutiquam diffidens tantã, tamq́ præclaram literatorum hominum societatem, instar magni & quolibet armorũ genere instructi munitiq́ exercitus, omnium omnino aduersariorum vim facillimè posse repellere. Theophrastus moriens accusasse naturã dicitur, quòd ceruis & cornicibus vitam diuturnã, quorum id nihil interesset: hominibus, quorũ maximè interfuisset, tam exiguam vitã dedisset. Cic.Tus.q. lib.1. *Atqui certè Reuerendissimi eloquentissimiq́ antistitis nostri præmaturam mortem dolentius deplorare liberet, si id omnino liceret. Cuius si ætas fuisset longinquior, & abundasset ocio, non modò hæc accuratiùs exquisitiusq́ limata, sed & alia antiquissima Græcorũ monumenta detestabili hæreticorũ perfidia corrupta, ab eodem correcta, emendata, et perpolita prodijssent. Sed æquo animo ferendum est, quicquid diuina voluntate accidit. Atq; est nobis gaudendum hunc reipublicæ Christianæ fuisse datum diuinitùs: illi gratulandum vita breui traducta cursum gloriæ superesse sempiternum. Vos autem, qui viuum propter summam & scientiæ & virtutis opinionẽ adamastis, mortui charissima pignora libenter complectimini. Hæc vobis donantur munera: nõ plebeij alicuius philosophi, aut obscuri hominis, sed illius quidem, cuius lumen ingenij, animiq́ ornamenta non modò familiaritatem cũ doctissimis Christiani orbis hominibus attulerunt, sed eosdem etiam in magnam sui admirationem traduxerunt. Ne multis: hoc nomine in gratia fuit apud serenissimam Reginam (fœlicis recordationis) Mariam. Cuius beneficio primum amplissimo collegio nostro præfectus, deinde cathedrali Christi apud Nordouicenses ecclesiæ Decanus designatus: tum deniq; Cicestrensis diœceseos episcopus creatus est. Quàm velim hoc loco vitam illius totã pro dignitate explicare! Sed omnino explicatione supersedendum est, partim quòd in re vobis notissima & minimè necessaria multam operam frustra consumerem, partim quòd non ita diu à præclara illa quidem Interpretis præfatione legenda vos detinerem. Vt alia omittam, hoc vnum declarat quàm magno ingenio fuerit. Etenim simul vt musicis floruisset adolescens, Academiæ Cantabrigiẽsis alumnus, Ioannis Redmani doctoris Theologiæ viri & doctrina & pietate præcellentis discipulus, Latini pariter & Græci sermonis sexennio literatè peritus euasit. Aliquot post annos ociũ ac tranquillitatẽ vitæ Religionis ergò secutus, exteras regiones peragrauit. Vbi quinq; annorũ curriculo collegij benignitate sustentatus, quatuor Philonis libellos eidẽ consecrauit, totidem verò nondũ in lucem editos conuertit: hanc itidem nostrã Eusebij ac cæterorũ deinceps historiã Latinè loquentem fecit, atq; maiorum vigiliarũ munus in vestro nomine apparere voluit. Ne sit igitur vobis molestũ, munus vltrò*

oblatū beneuolis animis accipere: munus, inquā, quod & vobis singulis vtilitati, & cuncto collegio honori, & summo etiā vniuersæ reipublicæ Christianæ emolumento esse possit. Vos aūt (mihi credite) vestri patrociny nō pœnitebit. Habetis (viri ornatissimi) opus coagmentatū: quod rerū quingentos amplius annos in ecclesia gestarū (videlicet iam inde à nato Seruatore ad Mauritium vsq; Tiberium imperatorem Romanū) narrationem mira varietate exornatam continet. In qua tanquā in speculo primæuæ & Apostolicæ ecclesiæ expressam & politam effigiem aspicere, Sanctos illos & augustos maiorum nostrorū ritus liceat agno-
De vita Cō-stant. lib. 4. cap. 45. *scere. Id quod exemplorū appositione fiet illustrius. Tremendum & incruentū Missæ sacrificiū à sanctissimis patrib. tunc temporis factitatū est. Quod passim ab innouatoribus (proh dolor) sublatum est. quid dico sublatum? imò (quod nephas habeo nominare) obtrusa est abominatio desolationis: quam fore vaticinatus est Daniel. Illa ætate patres in ecclesia pro de-*
Dani. ca. 9. *functorum salute orabant & deprecabantur: has preces & orationes ludibrio et despectui*
De vita Cō-stan. lib. 4. cap. 71. *habet ista progenies viperarum. Sacramentū pœnitentiæ (quod nos secretam, siue auricularem confessionē appellamus) vnicum illud quidē, quod relapsis adhibeatur à Spiritu sancto*
Soc. lib. 5. cap. 19. *institutum remediū, quo Deus totius cōsolationis alleuat (vt propheta canit) omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos, istorum hæreticorū generatio adultera & peruersa tollit fun-*
Zozom. lib. 7. cap. 16. *ditùs. Quorsum tandē hoc salutare solatiū tollit? quorsum? vt peccatorum conscientia haud-*
Psal. 144. *quaquā stimulante pro sua quisq; libidine viuat. viuat autem? imo prudens, sciens moriatur: nec tantum moriatur, sed etiā viuus, vidensq́ (quod horreo dicere) æternū pereat. Quid multa? reliquas sacrosanctas atq; solennes Christianæ religionis cæremonias, plus mille ab hinc annis in ecclesia catholica frequentatas, nobis & ad intuendum & ad imitandū proponit historia. Quas quidem cæremonias iam vsq; à primis illis atq; optimis ductas temporibus, religiosissimeq́ obseruatas, quasi recentissimè inuenta, atq; adeò ex nostro sensu deprompta, coniurata hæreticorum turba scurrili, & plusquam Scenica insectans petulantia delere conatur. O nefarium conatum. adeò imperitam & credulam multitudinem vanis inanibusq́ assertionibus decipit, fallit, capit. Quod testis temporū, lux veritatis, vita memoriæ, memoria vitæ, nuncia vetustatis patefacit historia nostra. Cuius è Græco in Latinum vertendæ prouinciam nemo hactenus suscepit præter Vuolfgangum Musculum. Hic autē satis correctis (vt credibile est) exemplaribus destitutus, innumeris locis turpissimè labitur. Est porrò adeò obscurus, vt interpres egeat interprete: adeò salebrosus, vt lector identidem inhæreat: adeò lacunosus, vt authores ipsi Græci historiæ suæ sententias non fuisse expletas, grauiter conquerantur. Et, quod caput est, studio partiū ductus alienū sensum longeq́ à Græca veritate abhorrentem, & consultò & sæpenumero affingit, vt corrupisse potius, quàm conuertisse meritò existimari debeat. At verò hic noster, quod est interpretis proprium, fideliter, Latinè, dilucidè, numerosè exprimere, id omninò præstat: nec planè sciri potest disertior ne, an fidelior fuerit. Ecce vobis oblatum est eximiū opus ad Dei gloriam & vtilitatē Reipublicæ ab omni laude cumulato interprete elucubratū: quod Reuerendissimus paulo ante quàm è vita migrauit, meæ commisit fidei. Quamobrē celeberrimo collegio nostro (cui meū in literis progressum, qualis ille cunq; & quantuluscunq; sit, proximè, & secundum Deum acceptum refero) concreditum mihi hunc magnificentissimū ecclesiasticæ historiæ thesaurum nomine interpretis elargior. Quem quidem offerentis nō dubiæ erga vos beneuolentiæ testem in optimam partem accipere: donantis verò amplissimum monumentum permagno æstimare: memoriam autem demortui vos vicissim piè, inuiolateq́ seruare velle confido. Faxit Deus Opt. Max. vt diutissimè incolumes, necnon omni genere pietatis & doctrinæ florentes de republica Christiana benè mereri possitis.*

Cicestriæ 10. Calendas Iulij. Anno 1559.

PRO-

PROOEMIVM INTERPRETIS IN EVSEBIVM.

FVit hoc præclarè ſemper in more poſitum (humaniſsime Lector) his qui de legibus deq; recta reipub. adminiſtratione aliquid literarum monumentis ad poſteritatis memoriam commendare inſtituebant, vt fontes vnde illa non ſine maximo fructu ad hominum notitiam profluxerunt, toto animo perueſtigare conniterentur. Nam quo propius quidque aberat ab ortu, eò verius integriuſque ſanciri putabatur. Priſcorum enim hominum mentibus non expreſſæ ſolùm & illuſtres pietatis notiones, quibus ad virtutem incitatè ferri viderentur, diuinitùs inſidebant, ſed etiam incredibilis veritatis eliciendæ amor, quò omnia, quæ ſimulationum inuolucris tegebantur, in clariſsima luce atque in omnium oculis collocare poſſent. In quibus vt ſingularis vitæ morumq; probitas orationem plurimum commendauit, ſic ardens veri inquirendi ſtudium, cęcas errorum tenebras, quibus nonnullorum animus quaſi velis quibuſdam obtendebatur, ſedulo diſpellere molitum eſt. Quorum inſtituam de ſacrata legum promulgandarum ratione, quàm de fundamentis rerumpubl. prudenter iaciendis edita, tantum omni ſeculorum memoria retinuerint & authoritatis ad faciendam fidem, & ad prauitatem coarguendam firmitatis, vt nec temporis diuturnitate omninò obſoleſcere, nec aduerſarum tempeſtatum fluctibus obrui hactenus vllo modo potuerint: Sed quo longius durauerint, eo plus ſint roboris conſequuta, & quò à pluribus oppugnata fuerint, eo plus habuerint virium ad reſiſtendū. Quod planè non modò in gentium legibus, & rerumpub. formis, quæ tam multorum, tamque illuſtrium ſcriptorum libris diſertè & grauiter explicatæ ſunt, verùm etiam in ſanctiſſima Chriſtianorum religione, quę eſt à Seruatoris noſtri ducta temporibus, accuratè obſeruatum animaduertimus. Quotus enim quiſque eſt apud nos, qui vetuſtatis monumenta, ſiue illa ab Apoſtolis, qui ipſum dominum oculis aſpexerint, ſiue ab alijs, qui proximè eorum ſuccreuerint ętati, literis conſignata ſunt, non in primis tum propter veritatem quæ petra Chriſto firmè nixa eſt, illis fidem adiungat, tum propter antiqua pietatis veſtigia, quæ in eiſdem non ſine ſummo ſplendore apparent, vehementer ſuſpiciat atque admiretur? Quòd ſi quicquam in illis ſit, quod vel à recta veræ religionis norma deflectere, vel ab auguſta ſanctaque vitæ degendæ inſtitutione, aliqua ex parte diſcrepare videretur, id ſane partim temporis longinquitate quæ omniū excutit errorem, partim accurata animaduerſione hominum poſteriorum, qui veteres ſcriptores tam diligenter euoluerunt, manifeſtò deprehenſum eſt. Atque ad prolixum temporis ſpacium, & multorum annorum curricula (ſic enim eſt apud Ariſtotelem) acies animorum eſt acriter intendenda, ex quorum obſeruatione, iſta ne præclarè ſe habuerint, an ſecus, ſatis conſtare poterit propter eorum diuturnitatem. Quod quidem ſi eos, quorum mentes ſalutaris Chriſti cognitio minimè imbuerit in rebus ad corporis & fortunæ commoda ſolùm pertinentibus, aſsiduè tenuiſſe, exploratè perſpectum ſit, Chriſtianos ſanè diſpudeat, qui & nomen Chriſti præ ſe ferunt, & eius fidem ingenuè profitentur, ſi relictis antiquorum fontibus, è quibus tam ſyncera doctrina manauit, riuulos quoſdam plenos inanitatis & inſci-

tiæ, qui vnde deducti fuerint, nemo pro certo norit, deinceps consectari conentur. Vinum vetus, inquit Pindarus, laudato, in quo & salubritatis plus, & minus vaporis, qui caput pertentare solet, inesse iudicatur: nos vero veterum scripta præconijs celebremus, in quibus vt solidæ vtilitatis non parum, sic impiæ & peruersæ doctrinæ propè nihil (de optimis autem loquor) quod mentem, quæ in homine principem locum tenet, inficere & deprauare possit. In illis enim nullum partium studium, sed exquisita veritatis indagatio, non obtrectationum aculei, sed pacis & concordiæ mira cupiditas: non blanda & inanis ad hominum voluntatem loquentia, sed acris & acerba vitiorum cuiusque generis reprehensio: non flagrans ambitionis æstus, sed singularis rerum caducarum & popularis gloriæ contemptio: non ab illis otio inseruitum fuit, sed in doctrinæ & pietatis commentatione enixè laboratum: non deliciarum & opipari victus ratio habita, sed cura corporis in seruitutem redigendi suscepta: non ingens turba famulorum qui illorum nutum obseruarent, intra ipsorum ædes otiosè vixit, sed pauperum vndique confluentium multitudo, quos benignè subleuarent, pro foribus quotidie adfuit: non ludorum, aut inanium illecebrarum consectatio ad animos relaxandos, sed incredibilis vigiliarum & laborum perpesio, quo Ecclesiæ ministerijs attentè perfungerentur. Quorum vita exempla insignia, quorum libri optimas præceptiones continent: quorum disciplina constans & sibi consentanea, quorum autoritas denique nulla temporum iniquitate abrogata. In quorum monumentis & magna cura sedulitateque conseruandis, & integrè ac syncerè ad vetusta exemplaria corrigendis, multum sanè à multis ingeniosis & exquisita doctrina viris operæ & laboris, singulis propè hominum ætatibus, positum minimè ignoramus. Nec immeritò quidem. Nam absque illis fuisset, vt in maxima antiquitatis ignoratione fuissemus versati. Neque enim quid veteres patres de religionis nostræ fundamentis senserint, neque quo modo arcana scripturarum mysteria explanarint, neque quam viuendi viam & rationem excoluerint, omninò cognouissemus. Quibus profectò hominibus, qui sic in priscorum scriptis ad posteritatem prodendis elaborarint, qui antiqui seculi quasi vestigia ad maximum Christianarum Rerumpub. commodum tam sedulò indagarint, maxima laus meritò ab omnibus impartiri debet. Nam si qui Poëtarum fabulas vel dispersas in vnum redegerint, vt Pisistratus Homeri: vel easdem in integrum restitutas ediderint (quæ vt Ciceroni visum est, molliunt animos, & neruos omnes virtutis elidunt) nonnihil suum nomen illustrarunt: quantum illis est & gloriæ & splendoris tribuendum, qui non commentitias fabulas, quæ, vt Pindaro placet, varijs mendaciorum lenocinijs plus hominum mentes capiunt, quam vera oratio, sed rectas probatasque historias, quibus animus ad eximium virtutis decus rapiatur, è tenebris eruunt, & in oculis omnium statuunt, quique non philosophorum delirantium somnia proferunt, quæ nonnullos inducunt in errorem, sed fidelium Christi discipulorum monita, quæ & vitiorum maculas, si quæ interiori cogitationi aspersæ sint, eluere, & rectum virtutis iter quo per fidem ad beatam vitam rectâ incedamus, ostendere possint. In his quidem vel accuratè perpurgandis vel pulcherrimis characteribus excudendis (seu Græcis literis, seu Latinis ea olim ab autoribus prodita fuerunt) qui & vigiliarum & temporis plurimum posuerunt, non modò inde sibijpsis laudem collegêre maximam, sed in vniuer-

sam Christi Ecclesiam immortale propè beneficium contulerunt. In quorum numerum Typographus Regis Gallorum apud Parisios, qui Eusebij opera, quæ extant omnia, vnà cum alijs ecclesiasticæ historiæ scriptoribus, elegantissimis Græcorum characterum formis in lucem edidit, meritissimò asscribi debet. Qui vt de Latino sermone optimè, sic de Græco iam benè sanè meritus est: atque illustrem spem ostentauit multo melius de eodem in posterum promerendi. Cuius opera & impensis cùm Eusebius vt dixi expolito artificio impressus in manus hominum veniret, & characteris elegantia nonnihil, & historiæ amplitudine plurimum prolectatus, cœpi eum primò celerius peruolitare: pòst mira rerum à sanctissimis viris gestarum varietate oblectatus, attentius in singulis cogitationem defigebam: Ruffini conuersionem quam tam diu hominum manus tenuissent, cum Græcis conferebam, sententias inter se expendebam sedulò: vnde certè maxima me capiebat admiratio, (præsertim cum Latina à Græcis tantoperè dissentire animaduerterem) quid tam docto viro venerit in mentem, vt autorem tam insignem, tam indiligenter verteret. Factum illius probare haud poteram, coarguere autem vix audebam. Aliquandiu igitur animus ita suspensus hærebat. Verum cùm fortè D. Hieronymi contra Ruffinum Apologiam perlegebam, ancipiti illa cogitatione, qua sic variè distrahebar, eram propemodum liberatus. Nam ex verbis illius sanctissimi viri facilè constat Ruffinum à vetere suo more, quo anteà in conuertendis Græcis vsus fuisset, in hoc opere minimè decessisse. Sic enim apud D. Hieronymum. Rogatus, inquit, es vt quomodo habebatur in Græco (loquitur de Origenis libro περὶ ἀρχῶν, quem Ruffinus de Græco expresserat) in Latinum verteres, vtinam fecisses quod rogatum te esse simulas, nulli nunc inuidiæ subiaceres. Si tu translatoris seruasses fidem, mihi necessitas non fuisset, interpretationem falsam vera interpretatione subuertere. Nouit conscientia tua, quæ addideris, quæ subtraxeris, quæ in vtramque partem, vt tibi visum fuerit, immutaris. Et plura quæ sequuntur in eandem sententiam. At Ruffino fortasse in illo Origenis opere in quo nonnihil inesse videbatur erroris, honestius & melius, licet non omnia verè explicasset, ignosci & concedi potuisset: sed in hac Historia, quam in eadem Apologia laudat D. Hieronymus, cùm nihil ab orthodoxa catholicæ Ecclesiæ sententia alienum reperiatur, vix Ruffino venia dari potest, quòd tot prætermiserit valde vtilia, tot de suo adiecerit propè aliena, tot quasi non rectè collocata immutarit. Historiæ verò quæ est (vt scitè refert Cicero) lux veritatis, vita memoriæ, magistra vitæ, nuntia vetustatis, prima lex est, ne quid falsi dicere audeat, deinde ne quid veri non audeat. Quæ quidem vt in scribendo maximè, sic in conuertendo non minùs semper obseruari debent. Nam quæ lux veritatis apparere potest, cùm interpres suis commentis ei tanquam noctem quandam offuderit? Quæ vita memoriæ, cùm scriptoris sententiam vel interpretis negligentia missam fecerit, vel inuerterit audacia? Quæ magistra vitæ, cùm exempla illustrium non verè expressa, sed vel commutata vertendo, vel penitus omissa videantur? Quæ nuntia vetustatis, cùm nouitas interpretationis, scriptionis vetustatem magna ex parte deleuerit? Quomodo lex historiæ seruatur, ne quid falsi dicere audeat, cùm sit alius sensus Historici, qui scripserit, alius interpretis qui conuerterit. Da Historicum vera conquisiuisse, conquisita literis mandasse. Hoc vel D. Hieronymini testimonio adductus quisque

facilè dederit. Ecclesiasticam, inquit, pulchrè Eusebius Historiam texuit: quid ergo de interprete sentiendum sit, liberum sit iam cuique iudicium. Huc accedit eruditissimi viri Beati Rhenani de eo quasi pronunciata sententia quam ex præfatione in hanc Historiam ab illo scripta deprompsimus. De interpretis, inquit, diligentia (Ruffinum intelligit) iudicare citra Græcum codicem impudens sit: tametsi in alijs libris à se versis parum laudis meruit, quod ex professo non verba vel sensum autoris, quem vertendum susceperit, appendat, sed vel minus, vel plusculum, tanquam Paraphrastes, non velut interpres, pro sua libidine plerunque referat. Id quod Nazianzeni orationes ab illo versæ docent, & Iosephi volumina. Optandum itaque fuerat Græcum adesse exemplar. Hactenus Rhenanus. Quod illi erat in optatis, nobis vltrò contigit: quod ille suspicabatur, nos verissimum esse comperimus: quod illi difficile erat sine exemplari ad iudicandum, nobis eodem suppeditato, est perfacile. At dixerit quispiam me iamdudum antiquitati plurimum tribuisse, iam verò quasi mei oblitum, Ruffino qui Hieronymi temporibus vixit, autoritatem detraxisse & fidem. Non hoc loco quid suo marte scripserit, quidue dixerit est mihi instituta oratio, sed quo pacto Eusebium aliosque scriptores explicarit, neque quid ipse senserim de illo, sed quid D. Hieronymus iudicarit, quem omnis ætas admiratur, quem totius Ecclesiæ consensus approbat: quid etiam alij de eodem existimarint. Atque illos veteres equidem laudo, quos longinquitas temporis expenderit, quos omnium iudicium vno ore confirmarit, quos denique nulla errorum procella hactenus obruerit. At Ruffinus in hoc longo æui curriculo lectus à multis, à plerisque probatus, laudatus etiam fortasse à quibusdam. Sit ita sane. In eodem fortasse erroris nihil, quod ad doctrinam attinet. Nos quidem non de eius fide in religione (quanquam ea etiam à D. Hieronymo reprehenditur) sed de fidelitate in huius historiæ conuersione loquimur. Sit rectum, quod rectè crediderit, atque optarem quidem: sed quod autores summos interpretando nonnihil deprauauerit, non ita rectum. Si qui sunt, qui illum probarint, qui pauci sunt, aut Græcum exemplar illis non suppetebat, aut si suppetebat, vel non legerunt, vel saltem non intellexerunt, vel tantum fidei tribuêre Ruffino, vt Græca peruestigare minimè opus esse arbitrarentur. At Ecclesiam interea temporis ex hac eius explicatione fructus & vtilitatis percepit plurimum. Non inficior equidem. Et si ex ea, vt est, non parum tulit emolumenti, multo plus, spero, capiet, cùm iam tandem verè expressa sit. Vt enim cùm quis alicuius illustris viri effigiem colorum varietate non satis eleganter & artificiosè depictam intueatur, in eius memoriam ita reuocatus aliqua iucunditate perfunditur, non tamen ea, quam ex imagine ad viuum expressa hauriret: sic cum Lector Eusebij in scribendo formam & tanquam characterem per Ruffini conuersionem quasi per transennam aspiciat, fructum capit ille quidem & oblectationem, non tamen eam, quam ex autoris sententia & fideliter & Latinè satis explanata posset reuera colligere. Quòd si D. Hieronymi labores, quos in hac ipsa historia vertenda collocauerit (eam enim suæ linguæ hominibus, hoc est Latinis, expressam & Græcis dedisse affirmat) ad nos deuenissent, & profectò Ruffini conuersio in tenebris neglecta iacuisset: & ego istam meam qualemcunque operam non aliquando suscepissem. Verum cùm illud neutiquam nobis contigerit, vt cuius scripta admiramur, eiusdem præclaræ istius historiæ

inter-

interpretationem assequeremur, opus hoc & mihi ad explicandum non incommodum, & alijs ad legendum non iniucundum existimaui, modò ita Latinum facerem, vt tum authoris sensum & sententiã verè exprimerem, tum dicendi formam & numeros ita imitatione adumbrarem, quo vel ijsdem, vel non valde disparibus tota astringeretur oratio. Dolebam certè & vehementer angebar, cùm viderem tam illustrem historiam (de qua paulò pòst dicam equidem vberius) ita conuersam, vt vix satis Latinè, ita prope immutatam, vt non Eusebium, sed Ruffinum eius autorem meritissimò diceres. Sicut enim Themistij paraphrasim, quam in libros aliquot Aristotelis, quos de Natura & opertarum rerum patefactione pertexuit, literis præclarè mandauit, non Aristotelis opus, sed Themistij appellamus: sic Ruffini siue conuersionem siue paraphrasim dicere placet, quam in Eusebium edidit, non Eusebij nomine sed Ruffini iure inscribi deberet. Sed quid paraphrasim dixi, cùm sit eius proprium, vt quod breuiter dictum sit, pluribus aperiatur, & quod obscurè, paulò explanatius. Sed ab eo quem dico, non breuitas vbertate dicendi & copia, non obscuritas orationis lumine patefit, sed quæ pluribus ab Eusebio exposita, ab isto in pauca conferuntur, quæ scripta ab illo aliquanto obscurius, ab hoc prorsus omittuntur. Dictu est propè incredibile, quot ne dicam verba (de quibus non ita laborandum) sed integræ sententiæ, integræ paginæ, integræ orationes, integræ epistolæ, integri prope libri prætermissi sint. Dimidiatum octauum, & Decimum pene integrum non omnino attigit. Duos tamen libros adiecit de suo, quibus si Socrati credamus, non tantum fidei adiungendum est. Sit tamen illa commendatio tributa Ruffino, quam aliquis æquus rerum æstimator ei tribuendam putarit. Quod rectè egerit, ei laudi detur: quod secus, ne à me quidem vertatur vitio. Sicut alios laudare (modò illud commeruerint) per mihi gratum semper videri solet, sic quenquam aliquando in reprehensionem vocare multum planè attulit molestiæ. Odi Archilochum, quem Pindarus ait se vidisse propter effusam linguę intemperantiam, & odium petulans, quo intumuit, in graui egestate versari. Iuuat & laudatos laudare plurimum, & vitiosos redarguere sine acerbitate. Illud etiam à Platone didici, Deum indignè & grauiter ferre, cùm quis ei similem, hoc est virtute & pietate præstantem vituperet, aut laudet contrarium. Sit igitur ita à me de Ruffino dictum, vt neque vera laus, si quid ille dignum egerit, ei detracta, neque falsa reprehensio, si nullam commeruerit, afficta omnino esse videatur. Authores verò Socratem, Theodoritum, & Sozomenum, simul cum Euagrio Latinos etiam dedimus. Nam quid est in quo maiore cum fructu quisquam tempus suum, studium, & diligentiam ponere possit his præsertim temporibus, cùm tot sectæ, tot schismata in varijs locis oberrantia, veram Euangelij lucem obscurare, veros Dei cultus adulterare, tranquillam Ecclesiæ concordiam disturbare, superstitionis cæcitatem defendere, errorum peruersitatem propugnare assiduè pro viribus moliantur? Quæ cum ita sint, nihil est extra ipsam sacrosanctam scripturam, quod aut Ecclesiæ plus afferat adiumenti, aut magis ad pacem conciliandam faciat, quàm eius generis monumenta, quæ veterem Ecclesiæ formam, veteres ritus & consuetudines, veterum patrum res gestas perspicuè ante oculos cuiusque proponant. Quid præclarius quàm ipsa Christianæ ecclesiæ quasi incunabula peruidere, in quibus producta à Christo, eius verbo ab Apostolis nutrita, suisque progressionibus vsa, pedetentim creuit, venitque

ad summum? Quid ad veram pietatem aptius, quàm illa tempora exquisitè intueri, in quibus Hegesippus ecclesiam castam & incorruptam virginem fuisse memorat, quando nec anilis superstitionis inuolucris obtecta, nec peruersæ doctrinæ labe contaminata fuit? In quibus explicandis cum Eusebius tam integrè versatus sit, vt rerum veritatem accuratissimè indaget, tam studiose laboret, vt nulla veterum testimonia prætereat, quæ ad fidē faciendam aliquid possint apportare subsidij, nemo est, mea quidem sententia, qui non & eius authoritatem in vero disquirendo libenter audire, & quo rectius conuersus sit, eo lubentiore animo amplexari voluerit. In quo de Græcis exprimendo & sententiæ veritatem assequi, & orationis elegantiam sequi sedulo enitebar. Illud me præstitisse propè audeo dicere, hoc saltem adumbrasse. In vtrisque equidem elaboraui plurimum· sed quid effecerim aliorum sit iudiciū. Oratio vti spero, latina est, & satis perspicua. Et cùm in alio genere dictionis perspicuitas magnam laudem mereatur, in historia & rerum gestarum narratione planè maximam. Mihi in conuertendis Græcis aciem mentis acrius defigenti quatuor potissimum videntur requiri, vera sensus sententiæq; explicatio, latinitas, numerus, & ea, quam dixi, sermonis perspicuitas. Primum ad fidem, secundum ad delectationem, tertium ad aurium iudicium, quartum ad intelligentiam solet accommodari. Quis enim credet, si suspecta sit sententia? quis voluptatem in legendo capiet, si sermo rudis & impolitus videatur? cuius aures non fastidient, si hians & incondita sit oratio, quem non deterrebit, si obscura & tanquā circumfusa tenebris appareat? Ac tametsi ista in phisophorū oratorum & poetarū libris vertendis, qui de studijs humanitatis & politiore literatura scripserunt, sint summè & vtilia & necessaria, tamen in sanctorum & apostolicorum virorum monumentis exprimendis, quæ sunt ab illis de religione nostra tradita, & necessitatis non minus, et multo plus vtilitatis habere meritò existimari debent. Quamuis enim in sacris literis interpretandis ordo verborum retinendus sit, vt ait D. Hieronymus, quia mysterium est: tamen in aliorum Græcorum interpretatione, eodem authore Cicerone & citante, & imitante, non verbum è verbo, sed sensus de sensu exprimendus. Collocatio enim & constructio verborum, vel quæ apud Græcos est, si eodem ordine Latinè reddatur, Latinorum aures maximè offendit, vel quæ apud Latinos est, si eadem serie Græcè vertatur, Græcos magna afficiet molestia. Demus hoc in loco eundem testem. D. Hieronymꝰ Homerum inquit, ad verbum aliquis exprimat: plus aliquid dicam: eundem sua in lingua prosæ verbis interpretetur: videbis ordinem ridiculum, & poetam eloquentissimum vix loquentem. Hæc author ille ad Pammachium. Quem constat Ciceronem in hac re diligenter imitatum. Nos ergo vtrunq; liberè audeamus imitari: non est enim quod maiores requiramus authores. In quibus tùm verborum elegantia, sententiarum grauitatē magnopere commendat, tum perspicua in dicendo facilitas sub cuiusq; intelligentiā suauiter & cū sensu quodā iucunditatis cadit, numeri deniq; & circunscriptus orationis ambitus permirā auribus adfert oblectationē. At illud multis frequens in ore & sermone est, & à quibusdā etiam scriptis proditū, eos, qui vel in sacris literis vel in sanctorū scriptis explicandis, piè versari velint, de diserto sermone non multum laborare debere, ne ostentata potius eloquentia, q̄ veritas quæsita videatur. Eloquentiā enim nō adeò consentaneā Dei eloquijs esse arbitrantur. His hoc in loco, licet fortasse ab eo q̄ instituimꝰ, paululū digredi iudicemur, paucis re-

spon-

ſpondere conſilium eſt. Rectè ſanè quòd in tali cauſa oſtentationem tollunt, quòd eloquentiã minùs conſideratè. Eloquentia enim non eſt illa inanis & prope puerilis verborum volubilitas, quæ ſæpe in populo inſolenter ſe venditat, ſed diſertè & copioſe loquens ſapientia, quę in prudentum animos cum ſuauitate illabitur. Tolle enim ſapientiã, eloquentiæ ſequetur interitus. Quo enim quis prudentius, & grauius loquutus fuerit, eo præclarius eloquentiæ ſpecimen, modò ſermo purus vnà acceſſerit, cuiq; dare videbitur. Atq; ſi verum fateri volumus, ſapientia illa, quã tractet & in qua politè explicanda verſetur eloquentia, nõ eſt alia, quàm quæ à Salomone pulchrè deſcripta ſit: quæ non in iuſticia ſed in conſilio habitet, quæ non ignaris, ſed eruditis interſit cogitationibus. Et ſicut hæc ſapientia Deum verè colentium propria eſt: ſic eloquentiã illã, de qua nos loquimur, ad eoſdẽ pertinere exiſtimamus. Ac quemadmodum olim Cicero in oratore perfecto informando, perfectæ eloquentię ſpeciem animo effingere conabatur: ita nos & ſapientiam, quę ſumma eſt, iſto loco intelligimus, & eloquentiam, quæ eam ampliſsima laude exornet, liberè prædicamus. Illa eſt quæ mentes hominũ vera ſcientia, & ſalubribus præceptis præclarè imbuat, hæc quæ os ad prudenter & appoſitè loquendum diſertè inſtruat. Et quanquam ſermonis ſublimitas à Paulo reprehenditur, non tamen eo animo vt eloquentiam, cuius ipſe teſte Hieronimo neutiquã expers fuit, è medio tolleret, ſed quò fiduciam eam, quam in ea ſapientes Græci oratores, cùm aliquid populo perſuadere vellent, locare conſueuerunt, penitus reprimeret, vt non homines deinceps ſui diſerti ſermonis elegantia freti, ſed Dei virtute infideles ad Chriſtum attrahere laborarent. Quòd ſi eloquentiæ victoria tribueretur, crucis Chriſti ita deleretur triumphus. Summittat ſe ergo eloquentia, quò crucis illuſtretur gloria. Eſt planè ancilla, quæ virtutis Chriſti veluti magiſtræ ſuæ, nutum debet obſeruare. non vendicet ſibi quod poſſet, ſed impertiat ei vnde acceperit. Inſeruiat magiſtræ ſuæ honori, vnde omnis honos effloreſcit. Det operam aliorum commodis, ne ſi ſua quærat, videatur incommoda. Crucis Chriſti gloriam ſemper amplificet, contemnat ſuam. Virtutem Chriſti dicendo adaugeat, quo ipſa cùm dicat, non careat viribus. Sit Chriſti vis, quæ vincat, ſit eloquentia, quæ eandem explicet. Illa pręſit & imperet, hæc ſit ſemper parata ad obſequendum. Hoc pacto neque crux Chriſti ſua vacabit gloria, neq; eloquentia in vllam incurret reprehenſionẽ. Hanc rem pulchrè Moyſes & Aaron videntur repręſentare. In altero dei vis, in altero eloquẽtia elucebat. Cũ enim Moyſes Dei legationẽ ad populũ Iſraeliticũ obiturus eſſet, dixit nõ ſum eloquens ab heri & nudiuſtertius. At paulò pòſt reſpõdit dominus: Aarõ frater tuus Leuites, ſcio quod eloquẽs ſit: ipſe loquetur pro te ad populũ & erit os tuũ. In quo Auguſtinus principatũ in Moyſe in Aarone miniſteriũ notat. In Moyſe Dei virtutẽ, in Aarone ſermonẽ diſertũ facilè licet animaduertere. Deus ergo voluit vtrumq; ſimul populũ adire, vt alter ad pręſcribendũ quid ageretur, alter ad idẽ docendũ commouendumque ſe accõmodaret. Nos ergo Moyſi Aaronẽ adiungamus, eloquentiam cũ Dei potentia ſociemus, & neq; hæc ſuo quaſi ore priuetur ad loquendum, neque illa ſuis ſolùm nitatur viribus ad perſuadendum. Quis Dauide ornatior, quis in dicendi varietate vberior, cuius rei teſtis Pſalmorum liber, qui vt numeris eſt aptè modificatus, ſic & verbis ſententijſq; in Hebræo cumulatè diſertus. Eſaiam propterea eloquentia plurimum valuiſſe vel vno Hieronimi teſtimonio cognoſcimus. Sic enim de illo memorat. Sciendũ de Eſaia, quod in

ſermone

sermone suo disertus sit, quippe vir nobilis & vrbanæ eloquētiæ: nec habens quicquā in eloquio rusticitatis admixtum. Quantus porro Augustinus sit eloquentiæ patronus ex libro ad Cresconium scripto satis cōstat: quanta illius flagrarit cupiditate, audi illum ipsum in eodem libro sic loquentem. Vtinam eloquentia mihi ad explicāda ea, quæ sentio, pro desiderio prouenisset. Quantam verò habuerit, eius scripta passim declarant, quantam optarit, hęc breuis ostendit sententia. Quibus quæso illecebris idem author ad fidem alliciebatur? nonne eloquentia Ambrosij & singulari sermonis suauitate? certè vel maximè. Quis huius rei testis est? idem ipse qui ad fidem adductus est. Sed Hieronymum iterum de græcis transferendis ad Theophilum sic scribentem audiamus. Iudico, inquit, tuæ benignitati magnum me laborem sustinuisse in translatione eius (librum intelligit Theophili Græcè ab eo scriptum) vt omnes sententias pari venustate transferrem, & Græcæ eloquentiæ Latinum aliqua ex parte responderet eloquium. Quare vt Hieronymus in scribendo plurimum semper eloquentiæ adhibuit, sic in Græcis vertendis vt idem efficeret, maximè est ab eo laboratū. At in alijs Græcis scriptoribus limatè & concinnè interpretandis, qui vel de moribus & vita, vel de occulta & abdita naturæ scientia, vel de dicendi facultate, vel de alio quouis doctrinæ genere pręcepta tradiderunt, si quis operam nauet, isti eloquentiæ vituperatores non videntur ægrè & grauiter ferre: sed si literas sacras eloquentia exornare, vel authores in easdem commentantes scito sermone & nitido vertere contendat, vehementer conqueri & vociferari non desinunt. Quid quæso? an non sacris primæ deferendæ? an non eloquentia donum Dei? quorsum ergo referenda? ad hominis gloriam, quæ ficta est, & cito decidit, an ad Dei laudem, quæ vera est, & altas radices agit? Dei ne munera abutenda ad nostram inanitatem, an ad eius decus, qui gratuitò ea largitus sit accommodanda? Quis os fabricatus est ad loquendum, quis solertem indolē animis inseuit ad prudenter loquendum? nonne dominus? Os ergo dominū voce collaudet: eloquentia eius gloriam verè adaugere studeat. Neque sibi vendicet quod suum non sit: sed Dei virtuti tribuat, à quo non sit alienum. Verùm illis, qui eloquentia Christianæ fidei volumina priuare nituntur, idem plane vsuuenit, quod his, si qui sunt, qui optimè promerentes, pessimo apparatu vestiri, vel qui vestiū largitorem sordido pallio indui volunt. Quod si alijs, qui Deū ignorant, decorū sit perpolitè loqui, ne putetur illis parum consentaneum, qui eum profitentur, & disertè dicere, & illi eiusdē authori gratias sedulo agere. Quid de veterū Gręcorum scriptis statuemus, qui & acutè ad veritatis disquisitionem, & copiose ad mentes hominis flectendas sacra Dei eloquia explicauerint: nemo enim opinor est adeo à ratione auersus, qui non illis summam eloquentiam tribuat. Quis enim Chrysostomo vel verbis disertior, vel crebrior sententijs, vel numeris & tota orationis circunscriptione iunctior? Aureum flumen Aristotelem olim fudisse dixit Tullius: nos verò Chrysostomum ex aureo ore aureum & diuinum orationis flumen fundere meritò dicamus. Cuius verba adeo propria, leniterq́; fluentia, vt nihil nitidius dulciusue: cuius sententię adeo sapientes, vt diuinitus ad eum delatæ, non humana indole inuentæ videantur: cuius structura verborum sic conclusa, vt nō longo anfractu, qui parit obscuritatem, sed ambitu circumscriptè terminato incedat. Nihil in eo quod non præstantis eloquentiæ tanquam effigiem repræsentet. Quod si ita aliena lingua loqueretur, vt loquitur sua, (quod vel vix, imo ne vix quidē fieri potest) tum

tum vt iam paucis, ita tum plerisq; omnibus eius deserta oratio excitaret admirationem. Quis Basilio magno in polienda oratione exquisitior, in amplificanda vberior, in toto dicendi artificio limatior. Cùm deterret à vitijs, nemo commotior, cùm ad virtutem incitet, nemo ardentior, cùm res ob oculos ponat, nemo vt ita dicam, pictior. In eo & nerui sunt ad conuincendum, & mira ad deliniendum suauitas. In quamq; partem orationem, ita facilè torquet, vt in rebus grauioribus altiùs in dicendo se tollat & incitatiùs feratur, in tenuioribus leniter & placidè fluat, & nonnihil de contentione remittat. Quem sanè Erasmus non veritus est Christianum Demosthenem appellare. Quid Gregorium Nazianzenũ hoc loco commemorem? qui aliquando pungit acutiùs, qui orationem arctiùs colligat. Quem in oratione soluta Thucydidis imitatorem, in carmine Homeri æmulum rectissimè dixeris. Nam in oratione breuis est, compressus est, & peracutus est. Verborum numerum (sic Tullius de Thucydide) sententiarum numero consequitur. Non vagum in eo orationis genus, sed constrictum numeris, non longiùs excurrens, sed breui circuitu definitum apparet. Carmen plenum, & grande fundit, sententijs Christi locuples, verbis Homeri disertum. Quare siue solutum orationis genus & liberum, siue (vt poetarum mos est) numeris paulò astrictius sequitur, semper magnus, semper in dicẽdo excellens videtur. Nec hic noster Eusebius in postremis est, qui res narrat ornatè, grauiter, & verbis ad id quod agitur accommodatis. Sed de eo proprius est mihi disserẽdi relictus locus. Et licet non pauci alij inter Græcos sint, quorum exempla huic causæ nonnihil & luminis & firmitatis adferre possint, sit tamẽ orationi terminatus modus. Vnum & alterum iam ex Latinis adiungamus. Primum Hieronymum ponamus in medio: cuius tanta fuit in scribendo facultas, vt omnes prope eloquentiæ numeros expleuerit. Quando in aciem cũ hæreticis prodit, nemo pugnatior, aut qui plus habet lacertorum: quando respondet obtrectatoribus, nemo feruidior, nemo acrior: quando res gestas narrat, nemo elegantior: quando funebrem orationem instituit, nemo ad consolandum aptior, ad laudandum copiosior: quando familiariter cum amicis & necessarijs per literas colloquitur, nemo suauior, nemo comptior. Mirũ est videre, quo pacto in tota oratione paria paribus, contraria relata contrarijs, iam verba duplicata, iam iterata, iam breuiter commutata, sententias perpulchrè illuminẽt. Aut igitur pellatur Hieronymus, aut laudetur à Christianis eloquentia: ita tamen vt inde nos non nobilipsis falsas gloriæ vmbras, quę de repente euanescunt, aucupati, sed ad ecclesiæ exædificationem, & ad veram Dei gloriam, cui omnis honos decusq; impertiendum est, eam perpetuò retulisse videamur. Huc accedat magnũ illud & illustre ecclesiæ columen Augustinus: quo certè nemo vnquam vel in dimicatione suscepta cum hæreticis neruosior, vel ad eorum argutias eliciendas quibus oculos simpliciũ perstringunt perspicatior. Cùm eos feriat, ictus non resilit irritus: cùm telum in illum sit coniectũ, facilè repellit, & nõ raro in aduersariorum caput retorquet. Nonnunquam ita fulminat, vt eos instar tonantis Iouis perterrefaciat: aliquando eminus tanquam hastis prolixioris & longiùs perpetuatæ orationis, sæpè cominus quasi gladijs spinosæ & acutæ in disceptando subtilitatis dimicat. Quis quæso videtur, cùm in mysteriorum adytis aperiendis versatur? quàm admirabilis, cùm allegorias scriptis persequitur? quàm argutus in subtilium quæstionum solutionibus? quàm in scripturis explicandis diuinus? quàm diser-

disertus in omnibus, quàm in nulla re inconcinnus? Loquitur vt vult, exprimit quæ vult. Sententijs refertus maximè, quas breuibus numeris sub auriũ mensuram aptè cadentibus artificiosè deuincit. De cuius eloquentia satis ornatè dicere, eloquentia opus est vel maxima. Sit igitur tandem istud cuique persuasum, & veteres in scripturarum fontibus patefaciendis eloquentia vsos, & nos posse eadem vti, modò ad eum finem semper referatur. Hoc porro cogitemus, si Græci scriptores in scribendo eloquentiæ plurimum (vt supra docuimus) ostenderint, nos in ijsdem vertendis pro viribus contendere debere, vt lumen orationis, quod in illis est, quàm minimè obscuretur. Si illi sua lingua diserti, nostri sermonis imperitia non scitè loqui, imo vix loqui omnino videantur, quis est qui non nostram inscitiam vel maximè improbarit, & impolito sermone deterritus, se ab illis legendis penitus continuerit? Ac neminem fugit planè illud Ciceronis, lectionem sine delectatione negligendam esse: & cùm quid vel literis impolitè prodatur, vel vertatur impolitius, quis est, quem nõ à legendo absterreat? In sententijs, fateor, plurimum, in verbis etiam aliquid percipitur oblectationis. Et cùm in his libris aut ad rectam vitæ rationem incitemur, aut à vitiosa & corrupta deterreamur, toto pectore & omnibus vngulis, vt dicitur, laborandum est, vt ad eos accuratè perlegendos tanquam lenocinijs quibusdam orationis vel maxime attrahamur, cumq; natura nostra procliuius labatur ad vitia, ad virtutem autem inuitius rapiatur, non ipso fructu solum ex crebra optimorum lectione percepto, sed etiam quibusdam quasi eloquentiæ inuitamentis necessariò allici debet, vt tum lubentius eiusmodi scripta euoluat, tum asidua commentatione memoriæ mandet attentius. Vtinam nonnullis qui scriptores ecclesiasticos de Græcis conuerterunt, istud aut in mentem venisset ad diligenter cogitandum, aut studio, labore, & vigilijs ab eisdem opera data fuisset ad accuratè perficiendũ: tum profecto nec eloquentissimi authores adeò loquerentur inconcinnè & inconditè, nec lectores, vel quorum stomachus est aliquanto fastidiosior, impolitiore sermone, vel quorum mens est paulo imperitior, obscuriore interpretatione penitus abalienarentur. Si res quæ antea à me positæ sunt, in explicando seruarentur, nec fastidiosum indiserta oratio, nec obscuritas animum paulo rudiorem à legendo repelleret. Sed spes est in hac quasi feraci ætate, quæ tot viros literatissimos extulit, si quæ authorum ecclesiasticorum monumenta aut indiligentius præ inertia, aut inelegantius expressa sunt, fore vt vel industria accuratius corrigantur, vel noua interpretatione deinceps latinius & purius explanentur. Redeat in memoriam illud Isocratis. Videmus, inquit, tum artium, tum aliarum rerum omnium incrementa non per eos facta esse, qui illis quæ de ijsdem inuenta iam & constituta sunt, acquiescant, sed per illos potius, qui si quid in eis parum rectè se habet, aut corrigendo in integrum restituere, aut commutando politius & perfectius efficere aggrediantur. Quocirca quisque studiorum suorum labores huc conferat, vt si quid in alijs siue præceptiones tradendo, siue optimos authores vertendo peccatum sit, illud quoad eius fieri potest, & maxima diligentia emendet, & minima cum reprehensione superiorum pręstare nitatur. Sit leuis animi in alios moderatio, sit nulla omninò ostentatio sui. Et quod ad eloquentiam attinet, hoc cuiusque animo firmè semper insideat ad obseruandum, vt siue eam in scriptorum ecclesiasticorũ monumentis affatim reperiat, siue ipse aliqua ex parte aut in eisdem interpretandis, aut in commentarijs

tarijs in eoſdem texendis, aut denique in alio quouis ſcribendi genere orationis florem conſectari moliatur, ne ſe ea re omninò efferat, ne quicquam ſibi arroget, ſed det gloriam Deo: & ſi fortè inanis & popularis rumoris ſtimulo aliquando pungatur, ne tali leuitati ſuccumbat, ſed tum eius breuitatem ponat ante oculos, tum eandem quaſi vmbram citò in nihilum interituram exiſtimet. In Domino perpetuò glorietur, hancq; materiam & tanquam ſegetem veræ gloriæ putet, vt caput noſtrum præclaris ſemper decoretur præconijs, & ſi quid in membris vera laude & prædicatione dignum ſit, illud vniuerſum inde deriuatum ingenuè confiteatur. Sit igitur iſto modo illis breuiter reſponſum, qui eloquentiam ſtudent eis adimere, qui vel ſacroſanctas ſcripturas non inſcitè explanando aperire, vel Græcos authores de religione chriſtiana editos politè & eleganter Latino ſermone exprimere conātur. Neque iſta ea mente à me data ſunt, quod mihi magnum aliquod in hoc genere arrogem (imò ne minimum quidem aſſumo) neque quid ipſe poſsim hîc diſcepto, ſed quid in alijs optarem, perſpicuè oſtendere laboro. In omni negotij tractatione, optimum quidem conandum, præſtandum verò quod vires ferant. Atque in Euſebio vertendo illud mihi propoſui ad imitandum, quod in tali opera optimum videatur, ad perficiendum autem, quod tenuis ingenij & doctrinæ meæ vis pateretur. Vtinam facultas in agendo, voluntati in cupiendo reſpondiſſet: tum profectò nec Euſebio interpres ſatis diſertus, nec hanc hiſtoriā legentibus delectatio vlla ex parte defuiſſet. Sed fortaſſe (vt Cleon loquitur apud Thucydidem) maiora ſperabam, quàm vires facilè tulerint, ſed minora certe quàm voluntas. Sed vt res ſit, primum quiſque hiſtoriam perlegat, deinde de opera mea ſic ferat ſententiam, vt non calumnia ſine æquitate, quæ à bonis viris alieniſsima eſt, ſed æquitas potius cum beneuolentia in iudicando apparuiſſe videatur. Hiſtoria talis eſt, vt quemq; Chriſtianum maxima in legendo voluptate capiat: quam quo ſæpius euoluas, hoc fructum inde feres vberiorem. Et cùm in alijs hiſtorijs legendis, quæ facta illuſtrium virorum à fide noſtra abhorrentium continent, non parum vtilitatis capi ſolet: in hac planè quæ & plus veritatis ad fidem, & clariora exempla ad virtutem complectitur, ſine dubio multo plus emolumenti colligetur. In illis enim ſi quod facinus narretur memorabile, illud aut gloriæ cauſa, quæ vmbratilis eſt, ſuſceptum, aut vlciſcendæ iniuriæ, quæ condonari debuiſſet, aut patriæ, quæ aliquanto plus habet momenti: in hac non res geſtæ dicuntur popularis famæ venandæ gratia, ſed veræ gloriæ conciliandæ, non vindictæ ſtudio, ſed Chriſti amore, non patriæ huius caducæ defenſione, ſed cœleſtis Hieruſalem adeptione. In illis ſi quid rectè ſuccedat, fortunæ multum, militum viribus & armis nonnihil tribui ſolet: in hac fortunæ nihil, militum turbæ tantùm aſsignatur. Hic arma Dei valent, vt lorica fidei & charitatis, quarum altera Chriſti miles nititur, altera incenditur ad pugnā: ſpes etiam quæ eſt galea ſalutis, hîc plurimum poteſt: qua quidem indutus ſumma cum alacritate quiſque in aciem prodit, certus de pręmio ſi vincat, certus ſe victurum ſi in fide perſeueret. Accedit gladius ſpiritus, quod eſt verbum Dei: iſto ſe firmè muniat licet, iſto aduerſariū feriat. Quibus armis ſeptus, nemo eſt quem formidet, nullum periculum, quod extimeſcat, Duce Chriſto, ſub cuius vexillo militat. His olim ſancti Dei martyres confiſi, pro Eccleſia matre fortiter dimicarunt, pro veritatis propugnatione vitam lubenter profuderunt. Horum prælia, horum trophæa in hoc libro conquere. Si cupias verè rem milita-

rem diſcere, iſta obſeruentur animo, hinc diſcas licet. Siue acies contra mundum, carnem & diabolum inſtruenda eſt, ſiue talium hoſtium inſidiæ prææuertendæ, ſiue armorum ratio cognoſcenda, ſiue ducis prouidentia, ſiue militum animi ſpectandi, hinc exempla præſtantiſsima capi poſſunt. Fac te iam ab hoſtibus obſeſſum: fortitudine & potentia Dei ad exemplum Athletæ Chriſti obtectus, audacter egredere, aciem inſtrue non hominum viribus, ſed patientia fretus. Si modum prælij ignores, ponito ante oculos Polycarpum aut Ignatium: quorum alteri cum ignis incendio, alteri cum beſtijs acerrima dimicatio fuit: de Duce non eſt dubitandum: præſto eſt in diſcrimine, vires & animum exuſcitat, hortatur ad tolerantiam, in afflictatione ſolatiũ dat. Si hoſtium inſidiæ terrorem inijciant, ſit in promptu oratio: ſic iſtos olim factitaſſe hinc facile intelliges: hac & auxilium à duce impetrabis, & hoſtium repentinos impetus facilè præcauebis. Sis hilaris in prælio, tanquam qui auidè coronam appetat. Sis conſtans in fide, quæ triumphum glorioſum tibi ſuppeditabit. Et licet præceptiones in hoc dimicandi genere nonnihil animum erudiant, exempla tamen Chriſti militum, qui antè tam viriliter hoſtes proſtrarunt, multo magis mentis robur confirmare videntur. Cùm perſecutionis tempeſtas ingruat, quid vtilius, quàm eorum res geſtas memoria tenere, qui nobilitatis ſplendorem, qui diuitiarum affluentiam, qui multitudinem amicorum, qui vires, qui pulchritudinem, qui vitam denique ipſam magno & excelſo animo contempſerunt, quò Chriſto obſequium præſtarent, quò eius gloriam verè adaugerẽt. Nemo libentius ad conuiuiũ, quàm illi ad mortem properabant: nemo incitatius ad iucundiſsimas voluptates ferebatur, quàm illi ad aſperrimos tormentorũ cruciatus: nemo cupidius ad grata ſpectacula vnquam ſe conferebat, quàm illi ad acerba martyria. Et meritò quidem. Nam non trophæa caduca, ſed perpetuò duratura ſperarunt: non præmia quæ tempus abſumit, ſed quę in omne æuum incorrupta manent. Si etiam veritas Chriſti ab hoſtibus grauiter oppugnata ſit, quid cõmodius quàm eorum exempla intueri, qui nec precibus, nec minis, nec ſupplicio ab eius patrocinio abduci potuerunt? Cùm hæretici falſorum errorum tela in Eccleſiam conijciebant, ſe interpoſuerunt: ſi qui percuſsi vulnera obligarunt, ſi qui perterrefacti, Chriſti verbo confirmarunt. Nihil erroris alicubi ſerpebat, quod non aut diſceptando coràm, aut ſcriptorum monumentis penitùs compreſſerint. Lubet ſollicitam de Eccleſia ſuſceptam curam animaduertere, huc ſpecta, huc oculos conuerte. Non luporum tanta fuit vnquam auiditas ad gregem Chriſti dilaniandum, quanta paſtorum prouidorum attentio ad firmè protegendum. Hinc diſce præterea veterum ſanctorum in populo docendo ſedulitatem, ardens in ſacris literis ſtudium collocatum, in corporis caſtigatione laborem, in animo virtute & pietate informando diligentiã. Si placet virtutis cuiuſque generis quaſi mercaturam adire, huc te recipe, vbi non præcepta ſolùm, quæ te doceant, ſed egregia exempla, quæ ipſe imiteris, perſpicuè proponuntur. Si eccleſiæ veteris ritus & cæremoniæ alicui obſcuræ ſunt, ſi veterum Epiſcoporum authoritas, ſi ſacerdotij vniuerſi dignitas incognita, huc ſuam cogitationem referat, hic verè peruideat. Hic, vt ſuprà docui, Eccleſiæ fundamenta à Chriſto iacta, inſtituta ab Apoſtolis tradita, à ſucceſſoribus illorum obſeruata ad trecentos annos, & amplius perdiſcat. Verum huius operis commoda quiſque multo melius perlegendo, quàm ego ſummatim recenſendo poteſt intelligere. Quare ſint iſta in præſentia

ſatis.

ſatis. Authoris laudem in hoc libro texendo ex D. Hieronymi teſtimonio breuiter antea intelleximus. Eſt ſane verbis paulo quidem grandior: rerum verò explicator prudens & grauis: fidelis inueſtigator antiquitatis. Vir in omni doctrinæ genere perquam eruditus. Quod quidem vel vnus liber de præparatione euangelica ab eo ſcriptus ſatis declarat. Siue res narret, eximius eſt, ſiue peroret, diſertus, ſiue deſcribat, argutus, ſiue laudet, multiplex & varius, in ordine temporum obſeruando exquiſitus, in ſucceſsione notanda diligens. Cùm in martyrijs ſanctorum oratione perſequendis ſe ponat, idem planè de eo non inſcitè dici poteſt, quod olim Tullius de Thucydide. In illis incitatior fertur, & de bellicis rebus ſanctorum martyrum, canit quodammodo bellicum, res ita ab eo verbis exprimuntur, vt non demonſtrari ſed geri, & ante oculos ſtatui videantur. Cùm tyrannorũ Chriſti athletas perſequentium crudelitatem explicet, ſic oratione omnia depingit, vt maleficorum exitus pulchrè eluceat, quò cæteri ad talem immanitatem poſtea fiant tardiores. Quòd ſi quæ in hac hiſtoria occurrant, quæ cuiquam vel leuia & exigui momenti, vel minus veriſimilia appareant, in illis facilè ipſe ſe expedit, dum authores citat, vnde eadem depromſerit. Sed ei qui quæque velit conſideratè expendere, non ſine graui aliqua cauſa ab eo in hiſtoriam illigata videbuntur. Si illi rurſus obijciatur, quod in Arrianam ſectam paulo magis propenderet, noſtra haud ſanè intereſt: ſed dolemus maximè, quod vlla ex parte ab Eccleſiæ norma deſciuerit, & neutiquam in ea re illum defendimus. Verùm quod ad hiſtoriam attinet, ſic eam texuit, vt D. Hieronymus cum primis approbet, ſic veritati adhæſit, vt nihil in illa erroris omninò reperiatur. Quocirca cùm tot vtilitates complectatur, quiſque ſe in eius quaſi familiaritatem crebra lectione inſinuet, vt eo pacto ſtudioſè diſcat, tum quid in Chriſtiana vita cauendum, tum quid ſummo ſtudio ac diligentia ſemper ſequendum. Nihil opportunius in omni vitę inſtitutione quàm & talibus pręceptis imbui, quę mentem ritè ad virtutem erudiant, & illorum exempla deligere ad imitandum, qui vniuerſum hoc æui ſpacium piè confecerunt, & ſupremum vitæ diem tam auguſtè & ſanctè obierunt. Quibus non prolixa ætatis propagatio, quæ grauibus vexabatur moleſtijs, ſed animæ à corporis compagibus matura diſſolutio perpetuò in optatis erat.

Author negotiorum magnitudine impeditus, nec inſtitutam perorationem attexuit: nec in reliquos Authores præfatus eſt.

EDOVARDVS GODSALFVS ANGLVS LECTORI.

EVsebij de vita Constantini liber quartus à reuerendissimo domino Ioanne Christophorsono Cicestrensi Episcopo è Græco in Latinum conuersus, famulorum negligentia intercidit. Qui amicorum rogatu Latinitate donatus est à Nicolao Carro Nouocastrensi Anglo, Collegij (cui supra scriptus episcopus præerat) Sodali, experientissimo artis medendi doctore, Cantabrigiensis Academiæ gemma. In quo quidem vertendo tantum præstitit, quantum præstare & potest & solet is, qui non ita paucos annos Græcæ linguæ professor fuit celeberrimus, & Ciceronianorum facilè Princeps. Tres etiam Sozomeni libros, scilicet septimum, octauum, & nonum (quibus eiusdem historia concluditur) Reuerendissimus varijs, multiplicibusq́ negotijs obrutus nequaquam attigit. Hos autem Suffridus Petrus Leouardiensis Frisius in Latinum transtulit: cuius industriam interpreti laudem, authori gloriam non exiguam conciliaturam esse spero. Sicubi autem oratio interpretis dicendi genus minimè redolere videatur (quod fit sæpissimè) ea certè est quorundam eruditissimorum virorum: quorum mihi ab illo assignatorum opera ac diligentia vsus sum, ad corrigenda absoluendaq́ ea quæ maximis occupationibus præpeditus inchoata reliquerat.

Vale.

Antuerpiæ ex Cœnobio B. Michaeli dedicato 15. Calend. Martij, Anno Domini 1568.

VITA

VITA EVSEBII PAMPHILI CAESAREAE PALESTINAE *Episcopi.*

EVsebius hic Pamphili, Constantini Magni temporibus floruit, & vsque ad filium ipsius Constantium Cæsareę Palestinæ episcopatum gessit. Fuit autem in diuinis scripturis plurimum versatus, & pariter cum Pamphilo martyre Diuinæ bibliothecæ inuestigator diligentissimus. Complures libros edidit, in quibus sunt isti:

Demonstrationis Euangelicæ	Lib. XX.
De præparatione Euangelica	Lib. XV.
Theophaniæ	Lib. V.
Historiæ Ecclesiasticæ	Lib. X.
De vita Constantini Magni	Lib. IIII.
Chronicorum canonum omnis generis historiæ, & horum epitome, & de Euangeliorum discrepantia.	
In Esaiam Prophetam	Lib. X.
Aduersus Porphyrium qui iam tum in Sicilia scribebat	Lib. X.
Vt verò alij existimant	Lib. XXX.
Topicorum	Lib. I.
In defensionem Origenis	Lib. VI.
De vita Pamphili	Lib. III.

De martyribus alij commentarij.

Et ad Marinum.

Et in 150. Psalmos illustres commentarij.

Itemq; alia multa monimenta.

Sub Constantino & Constantio Regibus præcipuè floruit: & propter amicitiam, qua cum Pamphilo illo martyre coniunctissimus erat, eiusdem cognomine dignus existimatus est.

IOANNES MARIVS BAGNAIA DE SANCTO SEPVLCHRO, ITALVS, IN laudem interpretis.

NVnc tandem Eusebium non duces Roma pudori,
Ciuibus ascriptum connumerare tuis.
Qualis adhuc fuerit nosti, perstringere quenquam
Religio nobis tempus in omne fuit.
Hoc tamen inuidia mihi concedente tenebo,
Corruptum & mutulum mille fuisse locis.
Christophorsonus vetera exemplaria iungens,
Innumeras fermè sustulit inde notas.
Quid memorem impresso quæ Græco in codice deerant,
Omnia quæ mira reddidit ille fide?
Si quid apud manes mortali corpore nudos
Viuentum pietas officiumq́; valet:
Credibile est ipsum sua iam reparata videntem
Syderea lætum ducere in æde choros.
Cœlestumq́; gregi testantem gaudia tanti
Muneris, hæc lepido dicere verba sono.
Fœlicis patriæ ciues iam Græcia vestra,
Iam Latium tuto splendida facta leget.
Virgineoq́; vtero Iesum diuinitùs ortum,
Vt nos seruaret non dubitasse mori.
Et vos authoris non ægrè exempla secutos,
Vestra illum intrepidè cæde probasse Deum.
Traductamq́; patrum dubio discrimine vitam,
Et varium in nostra religione malum.
Cætera quæ nuper squalore obducta iacebant,
Siue hominum culpa prodita siue die.
At te ne pigeat lector cognoscere, quàm sit
Præclaro alterius dulce labore frui.

HISTO.

HISTORIAE ECCLESIASTICAE AB EVSEBIO COGNOMENTO PAMPHILI CÆSAREÆ episcopo conscriptæ, Liber Primus.

QVODNAM SIT PROMISSIONIS ARGUMENTUM.

CAP. I.

A INSTITVENTI mihi sanctorum Apostolorum successiones, ordinem'que temporum a' Seruatore nostro ad hanc ętatem usq; decursorum, literarum monumentis mandare: quot etiam ac quæ res in Ecclesia gestæ a' ueteribus commemorentur: qui homines in illustrissimis prouincijs huic decore & cum laude præfuerint, principem'que locum obtinuerint: qui in cuiusq; ætatis curriculo uel scriptis, uel secus, sacrosanctū Dei uerbum constanter tueri ac defendere laborarint: qui pręterea, quot'ue numero & quo tempore fuerint hi, qui propter nouarum rerum cupiditatem sint in summū errorem delapsi, sesq; ipsi falsæ deprauatęq; doctrinę auctores pala'm pręedicarint, & non aliter ac lupi rapaces CHRISTI gregē quasi incursione facta obtriuerint: quæ item & qua'm graues calamitates uniuersam Iudæorū gentem proter insidias, quas Seruatori nostro struxerat, id'que non ita multo po'st, oppresserint: quoties porro', qua ratione, quibus temporibus diuinus sermo effrenato Gentilium impetu oppugnatus fuerit: qui etiam pro eius defensione ardua certamina B cum effusione sanguinis, atq; acerborum tormentorum perpessione uarijs temporibus confecerint: quæ deinceps nostra iam ipsorū memoria, Sanctorū cędes & martyria factitata sint: ad extremu'm, qua'm benignum ac clemens Seruator noster Ecclesiæ tulerit auxilium: non aliunde qua'm a' prima illa Seruatoris & Domini nostri IESV, qui est CHRISTVS Dei, œconomia, exordium sumendū uidetur. Atq; hoc loco iam ipsa ratio, quæ rem quamq; ex æquitate ponderare solet, mihi ut ignoscatur, postulat: quippe quæ facile' fatetur, istud Opus, quod instituimus, quod'q; nos plene' cumulateq; perfecturos sumus polliciti, plus habere difficultatis, qua'm quod uiribus nostris sustinere possimus. Et quoniam hoc argumentū nos iam primi aggredientes, quasi desertam & inusitatā uiam inire molimur: idcirco precibus magnopere' petimus, tum a' Deo patre, ut itineris ducem se pręebeat: tum a' Domino nostro IESV CHRISTO, ut uirtute sua ac potentia nobis adiumento sit: quandoquidem hominum ne nuda quidem uestigia reperire possumus, qui ante nos eandem uiam triuerint: prætérquam quo'd quidam exigua solum ingenij sui monimenta (in quibus rerum suis ipsorum temporibus gestarum commentarios membratim, alius aliter, scriptos post se relinquebāt) procul tanquam faces accensas nobis ad intuendum proposuerunt: uoceq; emissa contentius, de sublimi loco, quasi de accliuis montis despectu & alta specula clamarunt, præceperuntq; qua uia incedere, & qua ratione iter sermonis nostri absq; errore & periculo dirigere oporteat. Quæcunque igitur ad argumentum a'

Operis instituti difficultas.

a nobis

nobis in præsentia propositum aliquid adiumenti allatura putemus, ea quoniam disperse ab illis ipsis memoriæ prodita sunt, sedulo colligere, & tanquā ex pratis rationis & prudentię flosculis pulchre uestitis, quę illorum ueterum scriptorum apta uideantur testimonia, decerpere, & historico quodam narrationis genere in unum corpus redigere pro uiribus enitemur: hoc ipso plane contenti, si minus omnium Apostolorum Seruatoris nostri, at facile præstantissimorum successores, qui ecclesias & dignitate præstantes, & hominum memoria celebratas ad hoc usque tempus gubernarunt, literis prodendo ab obliuione perpetua uindicemus. Atq; in hoc instituto laborē ponere mihi propterea cum primis necessarium existimo, quod neminem scriptorum Ecclesiasticorum in istud scribendi munus operam suam & diligentiā hactenus contulisse cognoui. Ea porro spes animo iniecta est, hoc ipsum, quod instituo, his qui eximiæ & præclaræ rerum gestarum cognitionis cupiditate ducuntur, summo emolumento futurum. Iam uero in illis libris, quos de Temporum ordine conficiebamus, quanquam istas res breuiter strictimq; percensuimus: in hoc tamen Opere quod iam est in manibus, multo plenius easdem uberiusq; explicare animus est. Atq; ex CHRISTI Seruatoris, ut dixi, œconomiæ & diuinitatis explicatione, quæ propter suum splendorem & excellentiam longe[†] humanam eius naturam superat, orationis nostræ nascetur exordium. Etenim rerum in Ecclesia gestarum historiam literis mandare ingressuro, altius aliquanto ex prima CHRISTI ipsius œconomia initium necessario repetendum est: propterea quod diuiniore quadā appellatione, quàm plerisq; uideatur, ab illo dignati sumus.

Eusebij de temporum ordine libri.

Al. uel, hominū captū superat.

EPITOME BREVE DE SERVATORIS DOMINI nostri IESV CHRISTI præexistentia & diuinitate.

CAPVT II.

Christi duplex natura.

CVm duplex sit in CHRISTO natura, altera capiti humani corporis similis, qua Deus esse intelligitur: altera pedibus comparata, qua carnem paribus cum nostra carne affectionibus obnoxiam, nostræ ipsorum salutis gratia induisse creditur: commoda certe eorum quę sequuntur, explanatio sumi potest, si modo ex eo quod in hoc sermone caput est, & quasi principatum obtinet, cursum totius historiæ de illo institutæ deducamus. Eo pacto etiam uetustas & amplitudo Christianæ religionis, ab antiquis ductæ temporibus, his qui illam nouam atq; peregrinam, nec prius quàm heri aut nudiustertius in lucem emersisse existimant, manifesto ostendetur.

Christi genus, dignitas, substantia & natura inexplicabiles.

Esa. 53.

Genus quidem, dignitas, ipsaq; CHRISTI substantia & natura, nulla oratione poterunt pene explicari: quemadmodum sacer Dei spiritus in prophetarum prædictionibus inquit: Generationem illius quis enarrabit? Nam neq; patrem quisquam nouit, nisi filius: neq; ipsum filium, prout amplitudo eius & dignitas postulat, quisquam aliquando nouit, nisi solus pater, qui genuit illum. Lumen uero, quod ante mundi primordia eluxit, sapientiam sola mente comprehensam, & ex patris substantia ante secula editam, uiuum Dei sermonem, qui in initio erat cum patre, primum & unicum Dei germen ante omnem creaturam & opificium, siue subiectum oculis, siue eorum obtutum effugiens, productum, summū immortalis & rationis participis militiæ quæ in cœlo est imperatorem, magni consilij angelum, arcanæ uoluntatis admini-

A ministratorem omnium rerum, unà cum patre opificem totius uniuersitatis, quæ omnia complexu suo coercet, proximè & secundum patrem auctorem causamq́ꝫ, germanum Dei filium & unigenitum, rei cuiusq́ꝫ ortum habentis Dominum, Deum & Regem, qui dominationem pariter & principatum unà cum diuinitate, potentia & honore à patre accepit, quis extra patrem ipsum uerè animo & cogitatione complecti poterit? Siquidem in arcanis sacrarum literarũ, quæ de illo traduntur, eloquiis, sic scriptum accepimus: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum: hoc erat in principio apud Deum: omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. Quinetiam magnus ille Moyses, utpote prophetarum omniũ antiquissimus, dum diuini spiritus instinctu uniuersitatis coagmentationem & admirabilem fabricam describit, istud præterea docet: mundi effectorem & architectum omnium rerum Deum patrem, nulli alij quàm ipsi CHRISTO, diuino scilicet & primogenito suo ipsius uerbo, inferiorum naturarũ molitionem constructionemq́ꝫ cõmisisse: illumq́ꝫ cum eo quasi communiter de hominis procreatione sic loquentem facit. Dixit enim Deus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Huic quoq́ꝫ sententiæ alius propheta locuples testis accedit, in hymnis sic diuinitùs memorans: Ipse dixit, & facta sunt: ipse mãdauit, & creata sunt. Patrem & fabricatorẽ, ut summum moderatorem, nutu suo regio de rerum creatione præcepta tradentem: uerbum autem Dei ab ipso secundũ (idem dico, quod est à nobis manifestò prædicatum) paternis præceptis obtemperans inducit. Quod quidem omnes à primo satu humani generis, quicunq́ꝫ singulari iusticiæ & pietatis amplitudine præstitisse dicunt: ut magnus ille & insignis Dei famulus Moyses: ut Abraham, qui illum ætate

Ioan.1. «« «« *Gen.1.* «« *Psal.148.* «« *Verbum Dei.*

B anteibat, eiusq́ꝫ filij: ut prophetæ etiam, puro sincerôq́ꝫ mentis & intelligentiæ lumine illustrati, & quicunq́ꝫ deniq́ꝫ postea probitate excellere uidebantur, tum ingenuè agnouerunt, tum illi ut Dei filio debitum decus & uenerationem impertierunt. Is uerò, quò pium & sanctum illum cultum qui patri debetur, abiecta inertia studiosè propagaret, omnes homines ad patrem uerè cognoscendum sedulò erudiuit. Fertur namq́ꝫ, Dominum Deum in hominis naturalis specie apparuisse Abrahamo, propter quercũ Mambre considenti: qui extemplò humi prostratus, licet hominẽ solum oculis cerneret, adorabat tamen ut Deum, & supplex illum precabatur ut Dominum. Fatebaturq́ꝫ se minimè ignorasse, quisnam esset, dum istis uerbis illum affatus est, ad hunc modum: Domine, qui iudicas omnẽ terram, nunquid facies iudicium? Quod si rationi minimè uidetur consentaneum, uel ut ingenita & immutabilis Dei patris omnipotentis substantia in hominis speciem conuertatur, uel ut mortalis alicuius uiso atq́ꝫ effigie oculos intuentium fallaciter præstringat: quinetiam si fieri nequit, ut sacræ literæ eiusmodi uisiones falsò comminiscantur: quisnam, quæso, uerè appellari Deus ille & Dominus, qui iudicat omnẽ terram, & facit iudicium, in humana forma ac specie apparens (cum nullo modo liceat eũ Deum patrem, primum totius mũdi compagis auctorem & causam nuncupare) quisnam inquam uerè appellari poterit, prꝫter solum illius Verbum, quod omnes res æternitate sua antecesserit? Cuius etiã in Psalmis mentio facta est: Misit uerbum suum, & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. Hunc porrò proximè & secundũ patrem Moyses Dominum apertissimè uocat, his uerbis: Pluit Dominus super Sodomã & Gomorrham sulphur & ignem à Domino. Eundem quoque in hominis figura rursus Iacob comparẽtem, eumq́ꝫ sic compellantem, (Non amplius uocabitur no-

Gen.18. *Psal.106.* «« *Christus, Dominus.* «« *Gen.19.* *Gen.23.*

Christus, Deus. men tuum Iacob, sed Israel erit nomen tuum, quia inualuisti cum Deo) diuina A
Scriptura Deum nominat. Quo quidem tempore Iacob etiam uocauit no-
" men loci illius, uisionẽ Dei. Sic enim locutus est: Vidi Deum facie ad faciem,
" & salua facta est anima mea. Quinetiam ne suspicari quidem fas est, uisio-
nes illas Deum repræsentantes, quæ sunt sacris literis proditę, angelis uolun-
tati Dei inseruientibus, eiusq; sedulò obeuntibus ministeria, attribuendas es-
se: quandoquidem, cum quisquam ex istorum numero hominibus uisus sit,
non occultat sanè Scriptura, sed nominatim angelum, non Deum, neq; Dñm
hominibus locutũ esse asseuerat: sicut infinitis Scripturarũ testimonijs est cõ
Iosue. probatu perfacile. Iesus præterea Moysis successor, eum cum non alia quàm
humana forma ac specie sibi apparẽtem conspicaretur, utpote cœlestium an-
gelorum, archangelorum, sublimiumq; potestatum ducem, & cum patre uir
*Secundas, nõ dignitate, sed persona atque ordine. tute & sapientia ex ęquo insignem, & in uniuersarum rerum regno ac princi-
patu * secundas à patre obtinentem, summũ exercitus Domini imperatorem
nuncupat. Itaq; sic scriptum legimus: Factum est autem, cum Iesus esset in
Iosue 5. Hiericho, ut sublatis oculis uideret hominem stantem contra se, in cuius ma-
" nu gladius anceps districtus erat. Et accedens Iesus, dixit: Noster es, an aduer
" sariorum? Et respondit illi: Ego summus dux exercitus Domini iam ueni. Ie-
" sus uerò humi se in faciem prostrauit, & dixit ei: Domine, quid mandas seruo
" tuo? Et respondit summus Domini imperator ad Iesum: Solue calceamentũ
" de pedib. tuis. Locus enim in quo tu stas, locus sanctus est, & terra sancta est.
Ex quibus uerbis facilè poteris intelligere, istum non diuersum fuisse ab illo
Exod. 3. qui Moysi responsa dedisset. Nam eisdem uerbis de eo utitur Scriptura: Vbi
" uidit Dñs, quòd accedebat ad uidendum, uocauit illum Dñs è rubo, dicens:
" Moyses Moyses. Qui respõdit: Quid est? Et ait: Ne appropinques huc. Solue B
" calceamentũ de pedib. tuis. Locus enim in quo tu stas, in ipso terra sancta est.
" Et dixit ei: Ego sum Deus patris tui, Deus Abrãham, Deus Isaac, & Deus Ia-
" cob. Porrò autem, quòd substantia quædam fuerit ante mundi iacta funda-
Verbum & Sapientia Dei. menta, Verbum Dei & Sapientia appellata, quæ quidem & uixerit, & extite-
rit, & Deo patri, architecto uniuersitatis, ad rerum omnium fragilium & ca-
ducarum confectionẽ inseruierit: præter eas rationes quas suprà posuimus,
ipsam pręterea Sapiẽtiam audire licet, propria persona per os Salomonis pla
Pro. 8. nissimè sic de se mysterio quodam memorantẽ: Ego Sapientia, consilium ta-
" bernaculum meum constitui, scientiam & intelligentiam ego aduocaui. Per
" me reges regnant, & potestates describunt iusticiã. Per me magnates summo
" honore decorantur, & per me tyranni terræ potiuntur imperio. Quibus
Ista Lactãtius sic uertit, cuius uerbis hoc loco utor. lib. 4. etiam paulo pòst adiungit ista: Dominus condidit me in initio uiarum suarũ,
ad opera sua antè secula. Fundauit me in principio, antequam terram crearet,
prius quàm prorumperent fontes aquarum, priusquam montes stabiliren-
tur, ante omnes colles genuit me. Cum pararet cœlos, aderam illi. Et cum con
" firmatos poneret fontes sub cœlo, eram penes illum disponẽs. Ego eram, cui
" adgaudebat. Quotidie autem iucundabar ante faciem eius in omni tempore,
" cum lætaretur orbe perfecto. Quocirca, quòd Dei uerbum ante omnia
fuerit, quodq; hominibus, si non omnibus, at nõnullis tamen olim uisum sit,
ista à nobis hoc tempore breuiter dicta sint.

Christus cur nõ priscis etiã sic, ut iam nobis, celebratus. Iam uerò, quid causæ sit, cur non, sicut hac hominum ætate, sic etiam olim
apud omnes homines, & apud omnes gentes sermone & prædicatione cele-
bratus fuerit, hoc modo facilè planum fiet. Prisca & antiqua hominũ ętas,
CHRISTI doctrinã sapientia sanè & uirtute præstantissimam, nondum ani-
mo

A mo capere poterat. Primus nãq; homo in initio statim uitam eam, quã primo degebat in loco pleno uoluptatis ac beatitudinis, neglecto diuino mandato, in hanc mortalem & caducam uitæ conditionem præceps decidit: atq; adeo diuinas illas, quibus quondam fruebatur, delicias, cũ ista execrabili terra cõmutauit. Qui uero erant eius satu editi, cum uniuersum orbem terrarum sua multitudine complessent, in dies multo euadentes deteriores, beluinum quendam uiuendi modum, & uitam haud uitalem omnes, uno & altero excepto, sibi asciuerunt. Quinetiam neq; ciuitatem frequentare, neq; reip. formã instituere, neq; artes aut scientias colere in animum induxerunt. Legum autem, iudiciorũ, uirtutis præterea & philosophiæ ne nomen quidẽ tenuerũt: uagis item & incertis sedibus inter belluas dispersi in solitudine & locis desertis, tanquam agrestes & immanes homines uitam traduxerunt. Ratiocinandi & sermonis inter se cõferendi facultatem è naturæ fontibus haustam, mansuetudinis etiam semina hominum animis mandata, prauitatis sua sponte susceptæ exuberantia labefactantes, nequitiæ & maleficio cuiusq; generis seipsos totos tradiderunt: adeo, ut nonnunquam ipsi inter se sua corpora detestabili scelere polluerent, interdum cæde mutua se è medio tollerent, aliquando homines crudeliter uorarent, non raro cũ Deo bellum gerere & γιγαντομαχίας, id est Gigantũ prælia (quę omnib. in ore sunt) tentare: terrã, interposito muro, cœlo adiungere in animo haberent: deniq; furore quodã immoderatę importunæq; arrogãtiæ impulsi, ipsum Deum omnium rerũ rectorẽ de cœlo deturbare molirentur. Quos quidem istum inter ipsos uitę modũ & rationem sequentes, rerum omnium contemplator Deus, tanquam syluam agrestem per uniuersam terram diffusam, diluuijs & incendijs adortus est. Fa- *Gigantomachia.*

B me continua, peste, bello, & fulminum iactu eos cœlitus succidit: atq; acrioribus supplicij generibus, non aliter ac grauem quendam & maxime difficilem animorum morbũ, penitus reprimere laborauit. Tandem uero cum parum abesset, quin uitiositatis & peccandi libido in omnes grassata, se exaturasset, cumq; tanquam grauis quædam & intoleranda ebrietas quandam quasi cæcitatis noctem & tenebras cuiuq; fere mentis aciei offudisset, primogenita & unica Dei sapientia, ipsum uidelicet Dei uerbum, quod ante omnium rerũ erat originem, incredibili quodam amoris ardore erga humanum genus incensum, interdum per angelos hominibus in terra uitam degentibus apparuit, interdũ per se (quippe salutaris Dei potentia est.) uni & alteri ex priscæ ętatis uiris, qui ipsum summo pietatis studio cõplectebantur, nõ aliter quam humana forma (aliter enim haud fieri poterat) perspicue uisus est. Et ubi iam ab istis uiris semina pietatis per hominum multitudinem sparsa essent, & gẽs integra studio pietatis dedita, ex illis uetustissimis Hebræis orta fuisset, Deus hisce in ingentem multitudinem concrescentibus, cum adhuc in pristinis uitæ institutis ætatem degerent, per prophetam Moysen sacrorum initiatiões, non illas quidem euidentes & eximias, sed imagines & symbola sabbati cuiusdam mystici ac circuncisionis, aliarumq; arcanarum & opertarum pręceptionum formulas tradebat. Cum autem lex data Hebræis inter illos quasi clara uoce diuulgata esset, & ab eisdem iam tum deducta, per omnium hominũ cogitationes instar flatus odoriferi permeasset: cumq; propter mansuetissimas legumlatorum & philosophorum ubiq; commentationes ac præcepta, agrestis illa & immanis feritas in plerisque gentibus insita, in suauem morũ facilitatem conuersa fuisset: cum denique pace tranquilla, & arcta amicitię cõsociationisq; colligatione ultro citroq; homines inter ipsos deuincti essent: *Verbi Dei apparitio.*

tum omnibus mortalibus uniuersisq; gentib. per totum orbē terrarum diffusis, quasi iam præparatis, & ad Dei patris cognitionem percipiendam idoneis, ille ipse uirtutū magister, primis sui in omnib. bonis exequēdis minister obsequens, diuinū & cœleste Dei uerbum, & propter humani corporis, quā induebat, substantiam, nihil à nostra natura discrepans, cum Romana resp. primùm ab Imperatoribus regi cœpta est, mūdo ostendit sese: taliáq; tum edidit, tum perpessus est, qualia prophetarū oraculis uerè & appositè responderunt: quæ quidem non solum hominem pariter ac Deum, admirabilium operum artificem, in hunc mundum immigraturum, omnibusq; gentibus Patris augustè sanctéq; colendi preceptorem & magistrum futurum: uerùm etiam mirificam eius ortus rationem, & nouam doctrinam, res gestas summa admiratione dignas, mortis præterea modum & formam, ex mortuis resurrectionem, & ad extremùm gloriosum & diuinum in cœlos reditum manifestè prædixerunt. Illius porrò regnum in extremo seculi æuo futurum, Daniel propheta diuini spiritus instinctu præuidens, sic tandem cœlesti numine afflatus, Dei uisionem planius quidem certè, & propius ad captum humanū describit: Aspiciebam, inquit, donec throni positi erant, & antiquus dierum sedebat. Vestimenta eius candida sicut nix, & capilli capitis eius ut lana munda. Thronus eius flamma ignis, rotę eius ignis accensus, fluuius igneus præceps labitur coram illo. Millia milliū ministrant ei. Tribunal loco collocauit, & millia milliū assidebāt ei, & libri aperti sunt. Et paulo post: Aspiciebā, inquit, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis ueniens usq; ad antiquum dierū perrexit, & in conspectu eius oblatus est, & illi datum est imperium, honos & regnum: & omnes populi, tribus, linguæ, illi inseruient: potestas eius, potestas æterna, quæ non transibit: & regnum illius non corrumpetur.

Christi regnū. *Dan. 7.*

Ista planè nō in alium, quàm in nostrum seruatorem & Deum, uerbum quod fuit in principio apud Deū, quódq; propter humanā carnem, quam extrema mundi ętate assumpsit, filius hominis dicebatur, euidēter referri possunt. Verùm cum in proprijs Commentarijs, qui à nobis de Domino nostro IESV CHRISTO editi sunt, prophetica oracula, exquisitè collegerimus: & ea quæ sunt de eo tradita, certioribus argumentis confirmauerimus: his quæ sunt à nobis explicata, erimus in præsentia contenti.

QVOD IESV, ET IPSVM CHRISTI NOMEN, *ab initio & notum fuit, & in honore habitum apud diuinos Prophetas.*

CAPVT III.

IPsum nomen IESV, atq; adeò CHRISTI, etiam apud illos ueteres Prophetas, quos Deus charos habebat, magno in honore & reuerētia fuisse, iam explanandi se offert occasio. Primus ille Moyses cū hoc CHRISTI nomē, uel maximè uenerandum & admirabile perspiceret, cumq; figuras rerum cœlestium & symbola, arcanáq; ac plenas mysterij imagines aptè & conuenienter oraculo pręcipienti (uidelicet, Facies omnia iuxta figurā, quæ in monte tibi monstrata est) edidisset, hominem (quātum in humana situm erat potestate) in summum Dei sacerdotem consecrās, CHRISTVM, id est unctū appellat: & quoniam Christum, uim sanè rei cuiusdam admirabilis in se complecti animaduertebat, huic summi sacerdotij dignitati apud Deum omnem prærogatiuam quæ inter homines est, facilè superanti, propter maiorē honoris & gloriæ accessionē sacrosanctum eius nomen

Nominis IESV honor & reuerentia. *Exod. 25.* *Act. 7.* *Heb. 8.* *Christi sacerdotium.*

A men imposuit. Idem Moyses præterea nomen Iesu diuino spiritus afflatu
pro certo præuidens, priuilegio quodam & singulari planè præ cæteris præ-
stantia dignum existimauit. Ac cum hæc sacrosancta Iesu appellatio nun-
quam inter homines ante tempora Moysis diuulgata fuisset, Moyses eam de-
dit illi soli ac primo, quē specie & symbolo CHRISTVM IESVM præfigura-
turū, & post suum è uita discessum in omniū Israelitarū regnum successurum
præsciuerat. Nam cum successor eius hoc nomine Iesu esset antea minimè *IESV appellatio.*
appellatus, sed alio quod parentes ei imposuerant, Ause uidelicet, uocaretur:
Moyses illum Iesum nuncupauit: atque isto adeò nomine, tanquam eximio
& preclaro honore (qui omni regio facilè antecellit diademati) propterea do
nauit, quòd idem Iesus filius Naue, effigiem seruatoris nostri, qui solus post *Iesus Naue Christi typus.*
Moysen, postq; figurati adumbratiq; cultus ab eo traditi expletionem, in
uera & synceræ religionis ac pietatis imperium succederet, ritè expressit.
Atque Moyses hoc modo his duobus hominibus, alteri summi sacerdotis of
ficio iam perfungenti, alteri post ipsum gentis Israeliticæ gubernacula susce-
pturo (qui præ reliqua uniuersa hominum illius ætatis multitudine, uirtutis
& gloriæ claritate nituerunt) hāc seruatoris nostri IESV CHRISTI appella-
tionē, quò summus illis honos haberetur, imposuit. Prophetæ item, qui dein- *Prophetarum de Christo testimonia.*
ceps extiterunt, manifestè atq; adeò nominatim Christum prænunciauêre: &
non modò dolosas Iudaici populi contra eum paratas insidias, uerumetiam
gentium per illum uocationem apertis perhibuêre testimonijs. ac primùm
Hieremias, ubi sic loquitur: Spiritus ante uultum nostrum. Christus Domi- *Thren. 4.*
nus in nostris corruptionibus comprehensus est. De quo dicimus: In umbra
illius uiuemus in gentibus. Deinde Dauid propter eius admirabilitatem *Psal. 2.*
B obstupescens, ait: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?
Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum, aduersus Domi-
num, & aduersus Christum eius. Quibus paulo post subiungit ex ipsius
Christi persona: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.
Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam
terminos terræ. Neque soli ij qui honore donabantur summi sacerdotij, qui- *Christi nomen etiam sacerdotibus, regib. & prophetis datum.*
que oleo ad eam rem preparato arcani cuiusdam mysterij gratia ungebantur,
Christi nomine insigniter apud Hebræos decorati fuerunt: sed reges etiam,
quos quidem prophetæ diuini numinis instinctu oleo perfundentes, Chri-
stos quosdam, hoc est unctos, qui Christum specie adumbrarent, effecerunt:
propterea quòd illi effigiem & figuram regiæ ac primariæ potestatis, quæ in
solo & uero Christo, uerbo Dei omnia moderante cernitur, per se ipsi expri-
mebant. Iam uerò nonnullos è prophetis unctione quadam Christos, id
est unctos factos, imagine & figura Christum futurum præsignificantes ac-
cepimus: usqueadeò, uti omnes hi ad uerum Christum, diuinum & cœleste
uerbum, qui solus summus totius orbis sacerdos est, solus cuiusque creaturæ
rex est, solus inter prophetas summus patris propheta est, aptè & congruen-
ter referantur. Huius rei illud potest esse argumento, quòd nemo hacte- *Solus Seruator noster Christus unctus.*
nus ueterum, siue sacerdotum, siue regum, siue prophetarum, qui per symbo-
la ungebantur, tantam diuinæ uirtutis uim & facultatem sit consecutus, quan
tam seruator & Dominus noster IESVS, qui solus & uerus Christus, id est un
ctus declaratus est. Nullus enim ex illis erat, quantumuis amplitudine & ho-
nore tot seculorum ætates apud suos nobilitatus, qui aliquando ex ea figura-
ta Christi appellatione, subiectos suos Christianorum nomine decorauerit.
Imò uerò, ne honos quidem uenerandus Christoq; dignus cuiquam eorum

 ab

ab illis qui ipsorum paruere imperio, tributus est: quinetiam neque post mor- A
tem tanta & tam uehemens animorum effectio ardorq; extitit, ut quisquam
eius gratia, qui tanto in honore apud ipsos fuisset, mortem aliquando uellet
oppetere: neque inter omnes gentes, quæ uniuersum orbem terrarum inco-
lunt, pro ullo eorum qui id temporis fuerunt, tantus persecutionis tumultus
concitatus est. Siquidem symboli & figuræ uis non tantum efficacitatis in
illis poterat inserere, quantum ueritatis declaratio, quæ per Seruatorem no-
strum facta est: qui quanquam neque symbola, aut figuras summi sacerdotij
à quoquam accepit: neque genus, quod ad corpus attinet, traxit ex sacerdoti-
bus: neque in regnum suum satellitum turba deductus est, neque propheta
ueterum prophetarum similis factus, neque dignitatum omnino aut præro-
gatiuam aliquam apud Iudæos adeptus: tamen si minus symbolorū aut figu-
rarum, at ipsius ueritatis insignibus est per Spiritum sanctum egregiè exorna
tus. Ac quamuis similes cum his, quos dixi, dignitatem gradus minimè es-
set consecutus: uerius tamen, & magis quàm illi omnes, Christus nominatus
fuit: & ut solus & uerus Christus, id est unctus Dei, per augustam reuera &
sacrosanctam ipsius appellationem mundum Christianis compleuit uniuer-
sum. Neque amplius figuras, aut imagines quidem rerum, sed ueras uirtutes,
& uitam cœlestem cum ipsa ueritatis doctrina coniunctam, ipsius religioni
Christi unguentum. initiatis impertijt. Vnguentum porrò non ex aromatibus confectum, sed di-
uinum, ex ipso Spiritus sancti numine libatum, haustumq;, immortalis &
Esa. 61. paternæ diuinitatis participatione assumpsit. Quod quidem Esaias etiam
,, docet, sic tanquam ex ore ipsius Christi locutus: Spiritus Domini super me,
,, eo quòd unxit me: euangelium annunciare pauperibus misit me, sanare con-
,, tritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis uisum. Neque so- B
Psal. 44. lùm Esaias, sed Dauid etiam, quasi ad personam illius uerba dirigens, sic lo-
,, quitur: Sedes tua Deus in seculum seculi, uirga directionis uirga regni tui. Di
,, lexisti iusticiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus,
,, oleo lętitiæ, præ participibus tuis. Quibus uerbis diuinus sermo in pri-
mo uersu, eum liquidò monstrat Deum esse: in secūdo, regalis sceptri honore
Dauidici loci explicatio. decorat: deinde sensim descendens, ubi & diuinam & regiam potestatem illi
tribuerit: tertio loco Christum ipsum, id est unctum, non oleo ex corporea
concretaq; materia composito, sed diuino & pleno exultationis perfusum,
manifestò declarat. Qua quidem re etiam ostendit, illius amplitudinem di
gnitati eorum qui olim corporè tenus figuratè ungebantur, longè antecel-
,, lere. Quinetiam alibi idem de illo his uerbis mentionem facit: Dixit Do-
Psal. 109. minus Domino meo, sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabel-
,, lum pedum tuorū. Et, Ex utero ante luciferum genui te. Iurauit Dominus, &
,, non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchi
Gen. 14. sedech. Hic Melchisedech in sacris literis inducitur sacerdos Dei altissimi,
Melchisedech sacerdos, Christi typus. non oleo humana comparato industria declaratus, imò uerò neque generis
successione summi sacerdotij functionem (sicut Hebræorum consuetudo po
stulabat) assecutus. Quamobrem secundum illius ordinem, non autē secun-
dum horum ritum qui signis & figuris consecrati fuerunt, seruator noster
tum Christus, tum sacerdos, est cum iureiurando adiecto appellatus. Vn-
de neque corpore tenus apud Iudæos illum perunctū esse, neque editum ex
tribu sacerdotū: sed ex ipso Deo ante luciferū, hoc est ante mūdi cōstructio-
nem substātia preditum tradit Scriptura: quippe qui immortale & perpetuū
sacerdotium ad omnem æternitatem obtineret. Incorporeæ autem & di-
uinæ

A uinæ potentiæ, quæ ei tribuitur, magnum & euidens est indicium, illum solum ex omnibus qui unquam antehac ad nostram usque ętatē uixerunt, apud omnes homines per uniuersum orbem terrarum, non modò Christum appellari: uerùm etiam uno omnium ore ita prædicari, testimonijs illustrari, & præ cæteris omnibus propter nominis sui celebritatem, tum apud Græcos, tum apud Barbaros honorificè memoria celebrari, atque ad hoc usque tempus inter omnes qui in omni mundo sunt illius religioni initiati, honore efferri ut regem, admiratione affici supra prophetam, gloria decorari ut uerum solum ac summū Dei sacerdotē: postremò, utpote Dei uerbum, quòd ab initio extiterit, quódq́ ante omnia æui spacia substantia præditum fuerit, quod denique decus honorificum à patre acceperit, summa ueneratione dignatum, ut Deum. Illud porrò ex omnibus summè mirandum uidetur, quòd nos qui sumus illi consecrati, non uocibus solùm, & uerborum sonitu, sed omni animi inductione & amore eum usq́ adeò ueneramur, ut ueram illius testificationem nostræ ipsorum uitæ non grauatè anteponamus.

QVOD MODVS PIETATIS, AB IPSO *cunctis gentibus denunciatæ, nec recentior, nec peregrinus erat.*

CAPVT IIII.

Ista igitur, antequam in historiam ingrediar, hic sint necessariò à me posita, ne quisquam Seruatorem & Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, propter rationem temporum, quibus nuper uersabatur in carne, nouum & recentē fuisse arbitretur. Iam uerò ne sit, qui eius
B doctrinam nuper ortam, peregrinam, & tanquam ex nouo aliquo homine, nihil'q́ à reliquis discrepante confictam & compositam existimet, de ista re paucis disseramus. Cum iamdudum (ut nemini obscurum est) aduentus & præsentia seruatoris nostri CHRISTI omnibus hominibus elucesceret, noua gens (ut liquidè constat) non numero quidem exigua, neq́ imbecilla uiribus, neq́ in angustum terræ angulum conclusa, sed ex omnibus gentibus cùm hominum multitudine copiosissima, tum pietatis cultu diuinissima, & eatenus nec deleta pernicie, nec clade superata, quatenus est perpetuò à Deo pręsidiū assecuta, & apud oēs CHRISTI appellationis & nominis splēdore nobilitata, præfinitis & arcanis iam temporum conuersionibus repentè in lucem prodijt. Quam quidem unus è prophetarum numero sacrati spiritus oculo futuram præuidens, adeò quasi abalienata mente stetit attonitus, ut ista uerba cū admiratione proferret: Quis audiuit talia? & quis sic locutus est? Nunquid terra uno die parturijt? & nunquid gens simul uniuersa edita est? Declarat porrò idem propheta, hanc appellationem futuram quodam modo dicens: His qui mihi inseruiunt nouum nomen imponetur, quod in terra erit benedictum. Cęterùm quamuis nos planè recentes simus, & hoc nouum Christianorum nomen modò apud omnes gentes increbuerit: uitam tamen & institutiones genus, unà cum pietatis præceptis, non nuper à nobis confictum, sed à primo (propè dixerim) humani generis ortu, naturalibus quibusdam notionibus in ueterum hominum mentibus, qui Deo chari erant, insitis, exercitatum excultúmq́ fuisse, hoc pacto explicare aggrediamur. Gens Hebræorum non recens aut noua est illa quidem, sed propter antiquitatē apud omnes homines honore præ cæteris floruit. Sunt porrò apud istam gentem librorum monumenta, & scripta uolumina, quæ uitas priscorum hominum, qui

Christi doctrina non noua, aut peregrina.

Esa. 66.

Esa. 62.

Christianorū nomen noui, uita & insti tum non iten

qui rari quidem & numero perpauci fuerunt, sed pietate, iusticia, & reliquis uirtutibus uniuersis præstantes, in se complectuntur. quorum nonnulli ante diluuium uixerunt, alij post: qui quidem ex filijs Noe, & nepotibus suis prognati sunt. Quinetiam Abraham, quem Hebræi principem suum & primum parentem esse iactitant, in eo numero est. Si quis item omnes illos qui sunt iusticię testimonio comprobati, (ab ipso autem Abrahamo, ad primum usq; hominem gradatim ascendendo repeti solet) Christianos non nomine, sed re affirmet, non multum profecto à ueritate aberrauerit. Nam illa omnia quæ Christiani nomen in se continet (nimirũ ut sit Christianus, qui per Christi cognitionem & doctrinam, modestia, iusticia, arduarũ rerum in uita perpessione & tolerantia, uirtutis constantia, pietatis etiam uerię cultus confessione, uni & soli Deo super omnia attribuendi, præstet, excellatq;) illa inquã omnia ab illis antiquis patribus non minus studiosè, quàm à nobis exercitata excultaq; fuerunt. Neq; certè ulla corporis circuncisio illis fuit, quia neq; nobis est: neq; sabbatorum obseruatio, quia neq; nobis est: neq; à quibusdam alimenti generibus abstinentia, neq; rerum distinctio aliarum (quas primus omnium Moyses exorsus, illorum posteris in figuris explendas obseruandasq; tradidit) quia neq; apud Christianos eiusmodi res iam extãt. Quinetiã ipsum Christum, id est unctum Dei, perspicuè agnouerunt. Quippe liquidò constat illum Abrahamo uisum esse, responsum dedisse Isaac, locutum cum Iacob, cum Moyse deniq; & alijs deinceps prophetis familiariter sermonem contulisse. Inde planè comperies, illos ueteres, quos Deus tanto amore cõplexus sit, eosdem esse cum his qui sint eximia Christi appellatione donati: idq; ex ista prophetæ uoce, sic de illis referente: Nolite tãgere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Quare perspicuum est, eam religionem quę est ab illis pijs uiris, qui circa Abrahami tempora uixerunt, inuenta & excogitata, atq; iam nuper per Christi doctrinam & prędicationem omnibus patefacta, debere primam, uetustissimam, omniumq; planè antiquissimã existimari. Et quanquam Abrahamum longo tempore pòst ferunt circuncisionis mandatum accepisse: tamen ante illud quidem præceptum eum fide iustificatum traditur, sic de eo sacro affirmante eloquio: Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iusticiam. Ac cum ante circuncisionem talis factus esset, diuinum oraculum à Deo, qui se in eius conspectum obtulisset, (idem iste erat Christus, Dei uerbum) de illis qui posterioribus seculis simili ratione cum Abrahamo iustificarentur, hoc modo antea promissum fecit, inquiens: Benedicentur, inquit, in te omnes tribus terrę: &, Quod erit in gẽtem magnam & copiosam: &, Benedicentur in illo omnes gentes terræ: istud sanè in nobis expletum facilè licet animaduertere. Ille enim cum paterna superstitione, & priore uitæ errore reiecto repudiatoq;, unum Deum omnium moderatorem confessus esset: huncq; nõ obseruatione legis posteà per Moysem tradita, sed uirtutis & probitatis officijs sincerè coluisset: fide in Christum Dei uerbum, quod illi apparuerat, iustificatus est. Cui, cum ita institutus esset, dictum est, quòd omnes tribus terræ & omnes gentes in illo benedicerentur. Atque eundem illum pietatis & religionis modum, quem Abraham excoluit, apud solos Christianos per uniuersum orbem rectè factis (quæ multò plus ponderis habent, quàm uerba, ad id quod agitur confirmandum) sedulò exercitatum constat. Quid igitur de cætero impediet, quò minus unam eandemq; uiuendi rationem, & religionis modum, tum nobis qui à Christo nomen traximus, tum ueteribus illis qui Deo admodũ chari habiti sunt, uerè fuisse

Margin notes: A (beside line 1); *Christianus uerè quis.*; *Christus quomodo etiã patriarchis cognitus.*; *Psal. 104.*; B (beside "Quare perspicuum est"); *Gen. 15. Rom. 4. Iacob. 2.*; *Gen. 12.*; *Abraham fide iustificatus.*

A fuisse fateamur, adeò ut illam perfectã religionis normã per Christi doctrinã nobis traditam, non nouam quidem & peregrinam, sed (si uerum dicendum sit primam solam & ueram asseueremus. Atq; hæc quidem hoc modo.

DE TEMPORIBVS APPARITIONIS EIVS inter homines.

CAPVT V.

IAm uerò cum aditus ad ecclesiasticam historiã quæ nobis proposita est, commodè patefactus sit: sequitur, ut deinceps à Seruatoris nostri in carnem aduentu, tanquam iter quoddã orationis capessamus, simulatq; Deũ patrem, ipsumq; IESVM CHRISTVM, cœlestem Dei sermonem, qui seruator & Dominus noster declaratus est, precibus inuocauerimus, ut in ueritate explananda adiumento nobis ac subsidio esse uelit. Secundus igitur & quadragesimus regni Augusti agebatur annus, octauus autem & uigesimus ab Aegypto subiugata, & Antonij Cleopatræq; morte (in quam Ptolemæorum in Aegypto dominatus ac regnum postremò desijt) cũ seruator & Dominus noster IESVS CHRISTVS sub primo censu Cyrenij, id temporis præfecti Syriæ, congruenter secundum Prophetarum uaticinationes de illo editas, in Bethleem Iudææ natus est. Hunc quidem censum Cyrenij temporibus factum, Flauius Iosephus, historicorum qui sunt apud Hebræos facilè princeps, memoriæ prodidit. Aliam etiam historiam de Galilæorum secta, quæ ijsdem temporibus exorta est, adnectit,

Ptolemæo eius nominis ultimo rege Aegypti extincto, regnum à Cæsare donatũ est Cleopatræ. Vide Hirtium lib. 4 de bel. Alexan. et Suetonium in uita Iulij Cæsaris

B de qua item Lucas apud nos in Actis ita ferè uerba facit: Post hunc surrexit Iudas Galilæus in diebus census, & auertit multum populũ post se: & ille perijt, omnesq; quotquot consenserunt ei, dispersi sunt. Iosephus porrò, quem suprà citauimus, istis admodum consentiens in decimooctauo libro Antiquitatis hęc ad uerbum tradit: Cyrenius, unus ex Senatorum Rom. numero, cum esset reliquis magistratibus perfunctus, omnesq; propè honorum gradus percurrisset, Consul tandem factus, alijsq; dignitatis insignibus eximiè ornatus, exiguis cum copijs in Syriã aduentauit: quippe eò à Cæsare missus erat, uti nõ modò gẽti illi ius diceret, ut prętor, sed opũ cuiusq; & facultatum ut Censor æstimationẽ faceret. Ac non multo pòst subiungit: Iudas Gaulanites, uir ex ciuitate cuius nomen erat Gamala prognatus, unà cum Saddocho Pharisæo, sibi in societatem ascito, populum ad defectionem sollicitare maturabat. Hi duo censum illum, nihil aliud quàm apertum seruitutis iugũ, eorum ceruicibus impositurum asserebant. Proinde gentem eam ad libertatis suæ propugnationem adhortabantur. In secundo item libro Historiarum de bello Iudaico conscriptarum, de eodem uiro hæc præterea scribit: Interea tẽporis uir quidam nomine Iudas Galilæus, regionis illius indigenas & habitatores ad defectionem impulit: illisq; admodum turpe esse dixit, si Romanis tributum persoluere sustinerent: & post obsequium, quod Deo præstare deberent, mortalium etiam dominationi se subijcerent. Hæc Iosephus.

Actor. 5.

Ioseph. cap. 11. libr. 8. de Antiquitate.

QVOD TEMPORIBVS EIVS, IVXTA PROPHEtarum oracula, defecerunt principes, qui antea ex progenitorum successione Iudæorum genti imperitabant: & quòd Herodes ex peregrinis primus eorum rex fuerit.

CAPVT VI.

Herodes alienigena, Iudæorũ rex. EOdem tempore, cùm Herodes primus, extero quodam & peregrino genere ortus, Iudaicæ gentis regnum obtinuisset, prędictio prophetica per Moysen antiquitus prolata, uidebatur finem consecuta, quæ ait: Non deficiet princeps de Iuda, neq; dux de fœmoribus eius, donec ueniat cui regnum reseruatum sit. quem etiam expectationem gẽtium fore commonstrat. (Gen. 49.) Tantisper enim prędictionis Mosaicę euenta minimè absoluta & perfecta sunt, dum sub principibus ex ea gente prognatis uitæ degendæ potestas esset: qui quidem initium imperij altius ab ipso Moyse ductum capientes, usq; ad Augusti regnum durauerunt: sub cuius imperio Herodes primus externæ gentis stirpe procreatus, Iudæorum principatum à Romanis adeptus est. qui, ut tradit Iosephus, paternum genus ex Idumęis, maternũ autẽ ex Arabum familia ducebat. (Herodis genus.) Verùm (ut Aphricanus, scriptor haud quaquã uulgaris, memorat) eius genus qui accuratè peruestigant, Antipatro satum ferunt. Hũc autem Herodis cuiusdam Ascalonitæ filium fuisse, qui ex Aedituis (sic enim appellati sunt hi, qui templo Apollinis inseruierunt) originem traxit. (Aeditui. Antipater.) Qui quidem Antipater, cum adhuc puer esset, captus ab Idumęis latronibus, cum illis, quod reliquum erat uitæ, propterea traduxit, quòd patri eius qui in magna egestate uersabatur, ad ęum redimendum non satis suppetebat pecuniæ. Ei uerò moribus illorum & uitę institutis educato, postea cum Hircano, summo Iudæorum sacerdote, magna intercesit familiaritas. (Hircanus.) Huius filius erat Herodes ille, qui Seruatoris nostri tempore uixit. A

B Cum igitur Iudęorum regnum ad Herodem, hominem peregrinum, tandem peruenisset, pro foribus iam aderat, secundum Prophetæ oraculum, gentium expectatio. Quippe ex illo tempore principes ac duces, qui successione ab ipso Moyse deriuata, Iudæorũ potirentur imperio, deficere & prorsus euanescere uidebantur. (Iudæorum reges ex Mosis successione.) Nam ante illorum captiuitatem & demigrationẽ in Babylonem, à Saule & Dauide exorsi, regum ditioni subijciebantur. Ante reges autem, magistratus qui Iudices nominati sunt, illorum rempub. procurabant: qui quidem proximè post Moysen, & eius successorem Iesum, regnũ illorum capessere cœperunt. (Iudices.) At postquam Babylone denuò in patriam reuertebantur, eam reipub. formam perpetuò tenuerunt, quę erat partim optimatum, partim paucorum prudentia & consilio gubernata. (Sacerdotes.) Summi enim sacerdotes summam rerum usq; eò administrabant: quoad Pompeius Romanorum dux eò aduentans, Hierusalem acri & uiolenta obsidione expugnasset: atq; ad templi adita progressus, res sacras nefario scelere polluisset. (Ioseph. lib. 14. cap. 8. de Antiq.) Eum uerò qui auita successione rex simul & summus sacerdos ad id temporis perseuerasset (cui nomen erat Aristobulus) uinculis cõstrictum, unà cum liberis Romam misit, atq; Hircano eius fratri summi sacerdotij munus tradidit. (Aristobulus.) Post illud tempus uniuersa Iudæorum gens facta est Romanis uectigalis. At non longo interuallo interiecto, cum Hircanus (in quem ultimum summorum sacerdotum erat deuoluta successio) à Parthis captiuus ducebatur, primus (ut supra dixi) Herodes externa stirpe editus, Iudaicę gentis imperiũ Senatus Romani & Augusti imperatoris auctoritate obtinuit. (Herodes regnũ obtinet.) Cuius temporibus

A poribus cum CHRISTI aduentus euidenter & pro certo instaret, salus etiam gentium, quę tā diu expectabatur, expleta est: earūdemq́ue uocatio, iuxta prophetarum oracula, maturè insecuta. Ex quo quidē tempore, simulac principes & duces ex Iuda, hoc est, ex Iudæorū familia ac gente prognati, rempub. illam regere desistebant: series etiam summi sacerdotij, quod secundum generis propinquitatem, & auitam successionem rato ac certo ordine solebat cuique deferri, extemplò confusione quadam (neque id sine causa) labefactata est. Quarum rerum testem locupletem habes Iosephum, qui narrat,
„ Herodem, cum à Romanis esset regno donatus, non amplius pontifices &
„ summos sacerdotes ex antiquo creauisse genere, sed abiectis quibusdam &
„ ignobilibus illum honoris gradum detulisse. Eandem item rationem in de- *Archelaus.*
„ signandis summis sacerdotibus Archelaum, filium eius, & Romanos etiam
„ qui post illum Iudæorum regnum adepti sunt, cum Herode obseruasse.
Idem scriptor porrò declarat, Herodem primum sacram summi sacerdotis *Ioseph. lib. 15. cap. 14. Antiquitatum.* stolam priuatim apud se tenuisse, proprio sigillo occlusam: & summis sacerdotibus deinceps illius apud se retinendæ potestatem non omninò permisisse. Idemq́ue eo mortuo fecisse Archelaum, reliquosq́ue Romanos. Atque ista sint à nobis explicata, ad declarationem alterius prophetiæ, quæ in Seruatoris nostri IESV CHRISTI aduentu plenè completa fuit. Numerum *Septimanarum Danielis numerus.* uerò septimanarū, quę usque ad CHRISTI imperium cōficerentur (de quibus alio loco uberius disseruimus) prophetica Danielis oratio apertè est & nominatim complexa. Quibus tandem ad exitum perductis, Iudæorum chrisma abolendum fore prædixit propheta. Atque istud planè tempore illo, quo Seruator noster CHRISTVS in hanc lucē editus est, perfectum & absolutum B esse constat. Hæc igitur, ad temporum ueritatem comprobandam sint à nobis necessariò obseruata.

DE EA QVAE IN EVANGELIIS DE CHRISTI genealogia putatur discrepantia.

CAPVT VII.

QVoniam autem Matthæus & Lucas, in suis Euangelijs Christi genealogiam uaria ratione & modo nobis tradiderunt, & ob eam *Matthæi & Lucæ de Christi genealogia discrepantia.* caussam à plerisque plurimùm inter se dissidere putantur (in quorum locorum explanationem, fidelium quisque ueritatis ignoratione adductus, suo marte aliquid commentari magnoperè elaborauit) de his historiam ad nostram usque ætatem ductam in medio ponamus. Quam quidem Aphricanus (cuius paulò antè mentio facta est) in epistola ad Aristidē, de Euangeliorum consensu scripta, dilucidè commemorat: reliquorum opiniones non modò tanquam uim ueritati inferentes, uerùm etiam falsò confictas esse commonstrat: historiam autem, quam ipse acceperat, his ipsis uer-
„ bis refert. Quoniam generum & familiarium nomina inter Israelitas, aut *Genealogiarū apud Iudæos ratio.*
„ natura, aut lege enumerari solent: natura, cum proles ex germano parentum
„ semine orta succedit: lege autem, cum alter filium procreat in nomen fratris
„ sui, qui absque liberis excesserit è uita (nam quia nondum certa & indubitata
„ resurrectionis spes eorum animis penitùs insidebat, idcirco futuram resur-
„ rectionis promissionem in hac mortali & caduca resurrectionis specie, imi-
„ tatione quadam adumbrarunt, quo nomen eius qui uitam cum morte com-
„ mutauerat, non prorsus ex omni memoria deleretur) & quoniam etiam il-

lorum qui in ista genealogia introducũtur, alij uerè & ingenuè successerunt, A
ut filius patri: alij ab alijs procreati, aliorum nomen adepti sunt: idcirco utrorumq; fit mentio, & illorum qui uerè genuerunt, & horum qui quodammodo eos genuisse dicuntur. & ob eam causam neutrum ex Euangelijs est ementitum, cum alterum naturam, alterum legem percenseat. Genera enim, tũ quæ à Salomone, tum quæ à Nathan ducta sunt, in sobole suscitanda pro his qui liberis caruerunt (quod quidem secundis nuptijs & renouatione seminis fit) ita confunduntur, ut non sine causa ijdem liberi interdum diuersorum patrũ putentur: tum horum qui opinione, tum illorum qui uerè patres extiterunt. Ita efficitur, ut utraq; genealogię declaratio, re ipsa & propriè uera cum sit, licet uaria quidem & diuersa, accurata tamen & exquisita ratione gradatim descendat. Verùm ut, quòd oratione proposueram, planius fiat & apertius, ipsam generum & familiarum seriem persequar.

Generum & familiarũ series.

A' Dauide per Salomonem dum Matthęus generationes numerat, tertius à fine reperitur Matthan, qui genuit Iacob, patrem Ioseph. A' Nathan autẽ per Dauid, ut Lucas numerat, similiter tertius à fine inuenitur Melchi: cuius filius erat Heli, pater Ioseph. Ioseph enim filius fuit Heli, qui ex Melchi prognatus fuerat. Cum igitur Ioseph nobis sit propositus, quem inuestigemus: explicandum uidetur, quo pacto & Iacob & Heli suum genus, alter ex Salomone, alter ex Nathan deducens, uterq; illius pater esse dicatur. Ac primùm, qua ratione isti duo Iacob & Heli probentur fratres fuisse: deinde, quomodo istorum patres Matthan & Melchi (qui diuerso orti sunt genere) aui Ioseph ostendantur. Sic igitur res se habet.

Matthan. Melchi.

Matthan & Melchi uicissim eandem duxerunt uxorem, & fratres ex eodem utero progenuerunt: cum lex minimè obstaret, quo minus uidua, uel libello repudij dimissa, uel uiri morte uinculis matrimonij soluta, alteri nuberet. B

Estha. Iacob. Heli.

Ab Estha quidem (hoc enim nomine fuisse mulier illa traditur) primus Matthan, qui à Salomone ducebat genus, suscepit Iacob. Ac simulatq; Matthan è uita migrauit, Melchi, originem generis sui ad Nathan usq; referens (cum ex eadem quidem tribu, sed ex diuerso genere ortus esset) istam, ut suprà diximus, uiduam duxit uxorem: ex qua filiũ Heli procreauit. Ita factum est, ut Iacob & Heli ex diuersis generibus satos, uterinos quidem fratres reperiamus. Quorum alter, nempe Iacob, ubi frater ipsius Heli absq; prole occubuerat, uxorem eius in matrimonium assumens, ex illa Ioseph, & natura & ratione sibi filium, tertium produxit. Quapropter scriptum est: Iacob genuit Ioseph, qui secundum legem filius erat Heli. Nam cum Iacob frater esset illius, ei semen suscitauit. Quocirca neq; hæc quæ de eo apud Matthæum euangelistam citatur genealogia, Iacob genuit Ioseph: neq; rursus illa quæ apud Lucã est, Iesus qui, ut putabatur, (nam hoc etiã addit) filius fuit Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Melchi, inanis irritáue existimari debet. Atque ista generandi ratio quæ ex lege ducta est, non poterat significantius, aut magis propriè exprimi. Idcirco istud uocabulum, Genuit, in tali liberorum procreandorum ratione, dum familias ad Adam usq;, qui à Deo creatus est, gradatim ascendendo repetit, ad finem usq; silentio omnino præterijt. Neq; certè hoc à nobis sine causa & ratione probabili, neq; nostro ingenio subitò iam & ex tempore excogitatum est. Nam qui Seruatori nostro secundum carnem cognati sunt, uel stirpis suæ insigniter illustrandæ, uel historiæ simpliciter docendæ studio inducti, etiam ista nobis uerè tradunt: Latrones Idumæos, irruptione facta in ciuitatem quandam Palęstinæ, nomine Ascalonẽ, ex Apollinis delubro, quod erat in urbis mœnibus collocatum) Antipa-

trum

A trum Herodis cuiusdam Aeditui filium, cum alijs spolijs captiuum abduxisse. Ac cum pro filio redimendo sacerdos precium persoluere non posset, Antipatrum Idumæorum moribus & institutis educatum, paulò pòst cum Hircano Iudææ summo sacerdote familiaritatem conflasse: eumq́ue cum pro Hircano legationem ad Pompeium obiret, & illi regnum ab Aristobulo fratre ereptum, liberum & integrum restituisset, Palæstinæ curatorem designatum, in magna prosperitate uitam degisse. Antipatro autem, qui propter inuidiam, prosperum & fortunatum suarum rerum cursum comitantem, ex insidijs è medio tollebatur, Herodem eius filium successisse: & postea ab Antonio & Augusto, ex Senatus decreto ad regnum Iudæorum capessendum delectum esse. Eiusq́ue filios fuisse, Herodem, & alios principes, qui Tetrarchæ appellabantur. Hæc quidem communia uidentur cum illis, quæ sunt in Gentilium historijs memoriæ prodita. Porrò autē, cum familiæ non Hebræorum solum, uerumetiam eorum qui usq́ue ad Proselytos genus suum referebant (ut ad Achior Amanitem, & Ruth Moabitidem, qui ex Aegypto elapsi, commiscebantur cum Israelitis) ad illud tempus scriptis proditæ, in tabularijs reseruarentur: Herodes, quoniam illorum stirpem nihil ad se pertinere, nihilq́ue ad suam dignitatem illustrandam afferre adiumenti animaduertebat, suæ ignobilitatis & obscuri generis conscientia exagitatus, Annales illos de generum & familiarum antiquitate incendit: arbitratus se nobilem uisum iri, cum nemo suum genus ex publicis illis monumentis depromptum, ad Patriarchas, uel ad Proselytos, uel ad eos qui Γειώρας (id est, terræ incolæ, qui cum Israelitis permiscebantur) uocati sunt, omninò posset reducere. Erant tamen nonnulli antiquitatis replicandæ studiosi, qui nomina auitæ stirpis uel te-
B nentes memoria, uel ex scriptis Annalibus promentes, priuatim sibi indices eorum conficiebant: magnoperéq́ue propterea gloriabantur, quòd ipsorum nobilitas ita foret ad posteritatem reseruata. Inter quos erant hi, tum qui propter generis cognationē, quâ Christo Seruatori cōiungebantur, Δεσπόσυνοι, hoc est, ex Domini tribu & familia orti, nuncupati sunt: tum qui ex Nazaris & Cochaba Iudæorum pagis prognati, in reliquas Iudææ partes commearūt: istamq́ue genealogiam à nobis suprà commemoratam partim ex libro Annalium siue Dierum sumentes, partim complectentes memoria, apertè quoad poterant explanarunt. Siue igitur ita se res habet, siue secus, nemo (cùm ut ipse iudico, tum ut quisq́ue æquus rerum æstimator censuerit) planiorem reuerà inuenire poterit explicationem. Atq́ue hæc ipsa licet nullo comprobetur testimonio, à nobis tamen minimè reijciatur, cum meliorē aut ueriorem neutiquam proferre queamus. At dubium non est, quin Euangelium omninò uerè loquatur. In extrema etiam illa epistola, ista adnectit: Matthan à
» Salomone prognatus, genuit Iacob. Quo mortuo, Melchi à stirpe Nathan
» profectus, ab ea quæ uxor erat Mathan, procreauit Heli. Vterini ergo fratres
» erant Heli & Iacob. Heli absq́ue prole occumbente, Iacob illi semen suscitauit,
» & genuit Ioseph: qui natura filius eius erat, lege uerò Heli. Ita utriusq́ue filius
» erat Ioseph. Hæc Aphricanus. Porrò autem, cum genealogia Ioseph hoc modo deducatur, constat Mariam uerè ex eadem tribu ortam. Siquidem à Moyse lege sancitum erat, non licere diuersas tribus inter se matrimonium iungere. Præcipitur enim, ut uni eorum qui sunt ex eadem tribu & familia, mulier quæq́ue nubat, ne hæreditas generis à tribu in tribum transferatur. Verùm de his ista quidem hoc modo.

Antipater quomodo Palæstinæ curator designatus.

Herodes Antipatri F. & successor.

Tetrarchæ.

Annales familiarum ab Herode crematæ.

Γειώραι.

Δεσπόσυνοι.

Ioseph, & Iacob & Heli F.

Num. 36.

DE HERODIS IN FILIOS INSIDIIS, & quem uitæ exitum habuerit.

CAPVT VIII.

Magi ex Oriẽte Christum recens natũ quærunt.

SImulatq; uerò CHRISTVS temporibus suprà demonstratis, A
conuenienter Prophetarum prædictionibus in Bethleem Iudææ
natus erat, Herodes ob interrogationem Magorum ex Oriente
eò aduentantium, qui sciscitabantur ubi nasceretur rex Iudęorum
(stellam enim illius se uidisse dixerunt, hancq; causam fuisse tanti & tam pro-
lixi itineris, tantaq; cum celeritate confecti, quod uti Deum in lucem iam edi-
tum sanctè & reuerenter adorarent, suscepissent) Herodes inquam, non pa-
rum ob eam rem animo perturbatus (quippe illius regnum, sicut ipse puta-
bat, iam in magnum ueniebat periculum) quærebat ab illis qui in ea gente le-
Matth. 2. gis doctores nominati sunt, ubínam Christum natum fore expectarent? Vt
autem Micheæ prophetiam, quæ illum in Bethleem natum fore prædixerat,
Pueros necari iubet Herodes. agnouit, uno edicto omnes pueros adhuc uberũ lac sugentes, non in Bethleẽ
solùm, sed in uniuersis eius finibus, à bimatu & infrà, secundum tempus quo
accuratè fuisset à Magis sciscitatus, neci dari mandat: omnino enim IESVM
eiusdem cum æqualibus calamitatis (ut erat uerisimile) participem fore arbi-
trabatur. Cæterùm puer à parentibus, per angeli uisionẽ, quid esset futurum
præscientibus, in Aegyptum deportatus, insidias illius præuertit. Ista etiam
sacra Euangelij doctrina perspicuè commonstrat. Verùm deinceps, quæ
merces crudele Herodis facinus contra Christum, & pueros eius æquales ad-
missum subsecuta sit: & quo pacto statim post, nulla uel minima quidem dila-
tione interposita, diuina ultio illum, dum adhuc in uita manebat, exagitaue- B
rit, & quasi procemia rerum ei post discessum è uita obuenturarum euidẽter
ostenderit, operæ precium est intelligere. Qua autem ratione prosperum &
florentem regni sui statum, quo se tum frui putabat, domesticis calamitatib.
quarum aliæ ex alijs ortæ sunt, ipse obscurauerit, dum uxorẽ & liberos, dũq;
reliquos quibus cum propter propinquitatem generis & amoris coniunctio
nem maxima ei intercessit necessitudo, nefaria cæde afficeret, in præsentia cõ
modè oratione explicare non possumus: præsertim cum istarum rerum argu
mentum omnem illam crudelitatem quæ à Poetis in Tragœdijs describi so-
let, longè superet. Quod quidem si quis scire desiderat, legat Iosephi historiã,
Herodis pœna. qui idem uberrimè plenissiméq; persequitur. Cęterùm quo modo statim
post insidias Seruatori nostro & alijs infantibus factas, cœlitùs inuecta pla-
Ioseph. lib. 17. cap. 8. de Antiquitate. ga illum ad extremum usq; spiritum afflictarit, non erit alienum uocibus au-
ctorijs ad uerbum citatis attentè auscultare: qui quidem in decimoseptimo
Iudaicæ antiquitatis libro, uitæ illius exitum accuratè scribit ad hunc modũ.
Herodem acerbior indies excruciabat morbus, dum Deus pro nefarijs sce-
leribus, quibus se contaminauerat in uita, graue de eo supplicium sumeret.
Ardor erat aliquanto lentior ac remissior, qui non tantum feruores illos, qui
eum manibus contrectabant, exeruit extrinsecus, quantum cruciatus inte-
stinis eius & uisceribus inussit. Nihil planè erat, quod inexplebilem eius ali-
menti capessendi auiditatem omnino posset saturare. Aspera uiscerum ulce-
ra, acutissima laxioris intestini tormina, humor purulentus, ac præ tumore
pellucens, qui per pedes serpebat, grauissimè illum diuexauit. Afflictatio i-
tem sumen occupauit non dissimilis. Quinetiam tabida membri genitalis pu
tredo uermes progenuit. Accedebat his ardua spiritus & animę intẽtio, eaq;

A tum propter difficultatem expirãdi, tum propter anhelitus crebritatem per-acerba. Neruorũ preterea contractio per omnia membra peruasit: quæ quidem uim & acrimoniam inflixit ei plane intolerabilem. Dicebatur igitur ab his qui diuinandi arte multum pollebant, quiq; in sapientia ac scientia rerum eiusmodi interpretandarum omne suum studium collocabant, Deũ has pœnas a rege, ob uariam suam & multiplicem impietatem, expetiuisse. Ista ergo Iosephus, quem supra dixi, in libro citato commemorat. In primo quoq; Historiarum, siue de Iudæorum expugnatione seu captiuitate, non diuersam ab his tradit de illo sententiam. sic enim scribit: Hinc corpus eius uniuersum morbo correptum, uarijs perturbationum & molestiarum tormentis distrahebatur. Febris quædam tepidior, pruritus non ferendus, per totius cuticulę extremitatem pererrans, laxioris intestini continua cruciamenta, inflatus pedum tumor instar hydropici, ardens suminis æstus illum exagitauit. Putrida membri uirilis sanies uermiculos ex se edidit. Adde his crebritatem halitus, & spirandi difficultatem, neruorum contractiones per omnia membra peruadentes: ita ut uates & arioli istos morborum stimulos, quibus sic perfodiebatur, pœnam pro maleficijs suis cœlitus irrogatam assererent. At ille, licet cum eiusmodi cruciatibus luctaretur, adhuc tamen uitæ teneri cupiditate, spẽ salutis animo capere, de curatione deniq; cogitare cœpit. Itaq; traiecto Iordane balneis, quæ prope Callirrhoen sita sunt (ista quanquam in lacum Asphaltitim delabuntur, sunt tamen præ dulcedine ad bibendum ualde accommodata) uti cœpit. Ibi medicis uisum est, ut tepido oleo totum corpus foueret: quo quidem in solium plenum olei sensim demisso, oculi prę imbecillitate ei deficere, & more hominis iamiam morituri reuolui uidebantur. Tandem ser-
B uorum strepitu, quos circa se tumultuantes habebat, excitatus, tametsi aliquãtum respirauit, de cætero tamen in uitæ & salutis suæ desperationem uenit: ac propterea singulis militibus quinquaginta drachmas distribui, ducibus etiam & amicis grandem pecuniæ summam dispertiri mandauit. Ad extremũ inde reuersus, Hiericho se contulit: ac iam insana quadam bile & furore incensus, etiam morti ipsi pene interminatus est, inq; cogitationem nefandi cuiusdam sceleris edendi impetu præceps ruit. Nam ex singulis uicis, uiros insignes & totius Iudęæ facile principes simul coactos, in locum quendã qui Hippodromus appellabatur, concludi iussit. Accersitis tandẽ ad se Salome sorore, & uiro illius † Alexandro: Noui, inquit, Iudæos de mea morte præ nimia quadam lætitia triumphos & festos dies celebraturos: uerum per alios quosdam perfacile possum efficere (modo uos iussa mea exequi uolueritis) ut non solum lachrymis & mœrore deflear magnopere, uerumetiam funus splendidum & insigne assequar: uiros illos, quos in custodia seruandos imperaui, simul ac ego animam efflaro, absq; mora militibus undiq; circumiectis interficite: ut cum uniuersa Iudæa, tum singulæ ædes, etiam inuitæ meam mortem acerbe lugeant. Atq; idem author paulo post subiungit: Rursus partim inedia & cibi auiditate, partim ardua & anhela tussi ita distinebatur, ut dolorum magnitudine superatus, fati tempus anteuertere in animum induceret. Pomo igitur primum in manum arrepto (consueuit enim id generis fructũ, extremo putamine amputato, libenter comedere) poscebat & cultrum: deinde oculis undiq; circumspiciens, ne quis sibi in eo facinore esset impedimento, dexteram quasi iam seipsum confossurus leuabat. Idem scriptor præterea narrat, illum ante extremum uitæ suæ exitum, alterum filium suum ingenuum e medio sustulisse: ac duobus illis quos antea interemisset, eum iam ter-

Ioseph. lib. 1. de Capt. cap. 21.

Herodis iã morituri scelus.

† Alexa, legit Iosephus.

tium adiecisse. Exiguo autem temporis momento interposito, non absq; maximo dolore & afflictatione stamina uitæ abrupisse. Atq; hoc exitu uita Herodis conclusa est: qui quidem pro pueris, quos in confinijs Bethleem nefarie & crudeliter (uti Seruatori nostro uitam per insidias adimeret) enecauisset, debita persoluit supplicia. Post cuius interitum, angelus Domini Ioseph adhuc in Aegypto commoranti, secundum quietem astans, mandauit, ut arrepto puero una cum matre, in Iudæam rediret. Quippe illos qui animam pueri tollere quærebant, e uita cessisse significauit. Istis porro Euangelista etiam illa adnectit, his fere uerbis: Cum audiret Archelaum pro Herode patre suo, regno Iudææ potitum, illuc proficisci admodum extimuit. Responso igitur in somno accepto, in partes Galilææ recessit. A

Herodis mors. *Matth. 2.*

DE PILATI TEMPORIBVS.

CAPVT IX.

ARchelaum ad regnum Iudææ post mortem Herodis delectū fuisse, testatur etiam historicus ille, quem supra demonstrauimus: modumq; concinne perscribit, quo tum ex Herodis patris testamento, tum rata Cæsaris Augusti decisione in illud regnum & præfecturam successerit: atq; adeo qua ratione, cum post decem annorum spaciū esset eo munere abdicatus, fratres eius Philippus & Herodes iunior, simul cū Lysania, suas ipsorū tetrarchias, id est quadripartitas Iudææ præfecturas obtinuerint. Idemq; scriptor in decimooctauo Antiquitatis libro, anno regni Tiberij duodecimo (hunc enim in totius reip. rectionem, cum iam Augustus septem & quinquaginta annis imperium administrasset, suffectum esse constat) Pontium Pilatum Iudææ regnum obtinuisse: atq; eundem decem annos continuos, ad Tiberij fere occasum, ibidem commoratum enarrat. Quocirca commentum eorum, qui heri prope & nudius tertius commentarios contra Seruatorem nostrum ediderūt, perspicue refutatur: in quibus primo omnium temporis ipsius ratio falso ab illis obseruata, mendacium eorum qui talia commenti sunt, euidenter & aperte coarguit. Nam ad quartum consulatum Tiberij Cæsaris, qui fuit anno eius regni septimo, facinora a Iudæis in salutari Seruatoris pasione admissa fuisse, isti Commentarij complectuntur. Quo quidem tempore satis liquet, Pilatum nondum ad Iudeæ præfecturam gerendam aduentasse: si Iosephi testimonio fidem adhibere uelimus, qui in libro eius supra posito, sic plane declarat, Pilatum a Tiberio, anno regni eius duodecimo, Iudeæ perfectum fuisse designatum. B

Ioseph. de Capt. lib. 3. cap. 89. *Idem libr. 17. cap. 15. Antiq.* *Cap. 5.* *Lactan. lib. 4. prope finem. Plin. lib. 5. cap. 18.*

DE PRINCIPIBVS SACERDOTVM APVD
Iudæos, sub quibus Christus doctrinam suam publicauit.

CAPVT X.

EOdem tempore, ut scribit Euangelista, cum iam Tiberius Cæsar decimum quintum imperij sui annum, & Pontius Pilatus quartū suæ præfecturæ ageret, reliquaq; Iudæa ab Herode, Lysania & Philippo tetrarchis regeretur, seruator & Dominus noster IESVS CHRISTVS, id est unctus Dei, quando iam trigesimū ætatis suæ annum agere incipiebat, ad Ioannem, ut lauacro baptismatis tingeretur, se contulit: eodemq; tempore prædicandi Euangelij fecit initium. Iam uero sacra Scriptura asserit, eum omne tempus doctrinæ & prædicationis suæ sub Anna & Caipha, principibus sacerdotum, confecisse. quo argumento ostendere

Ioseph. de Capt. lib. 2. cap. 4. *Christi baptismus.*

A dere uult, uniuersum tempus quo salutarem Euangelij cognitionem quibusque clemens enunciarit, eo annorum spacio quod inter horum ministerium intercedebat, omnino fuisse expletum: quandoquidem hoc ipsum prædicandi munus ordiebatur, Anna summo sacerdotio fungēte: idemq́; ad Caiphę procurationem continuabat. Quod quidem temporis spacium uix integrum quadriennium efficit. Nam cum post illud tēpus legis instituta iam quodammodo deleta essent, deleta est una summorum sacerdotum succesſio: qui quidem propter maiorum genus & stirpem, in illud summi sacerdotij munus succedere, & totum uitæ suæ cursum in eo obeundo terere consueuerunt. Cumq́; etiam ea quæ ad uerum Dei cultum spectabant, nullo ordine administrarentur, sed à præfectis, qui pop. Rom. auctoritate delecti Iudeæ præerant, modo hic, modo ille ad summi sacerdotij functionem designaretur, non amplius uno anno unus eo deinceps ministerio perfunctus est. Narrat porro Iosephus, quatuor summos sacerdotes ordine alterum alteri succedentes, inter Annam & Caipham interfuisse: ut est in libro suo qui de Antiquitate inscribitur. sic enim refert: Valerius Gratus, Annæ summi sacerdotij munere adempto, Ismaelem, filium Baphi, summum sacerdotem designat. Ac non lōgo tempore post, illo ipso de hoc dignitatis gradu deiecto, Eleazarum filium Annę, qui princeps sacerdotum antea fuerat, summum sacerdotem declarat. Anno item interiecto, cum istum eo abdicasset officio, Simonem, filium Camithi, illo summi sacerdotij honore donauit. Atq; nō amplius unius anni spacio huic illud amplitudinis munus exequenti, Iosephus, qui etiā Caiphas nominatus est, successor extitit. Perspicuū est igitur, uniuersum tempus, quo Seruator noster sacrosanctam suam & Euangelicam doctrinam in finibus Iudææ disseminauerit, non quatuor omnino annos integros complexum esse:
B qua quidem temporis intercapedine, quatuor summos sacerdotes ab Anna usq; ad designatum Caipham, annuum ministerium obijsse cōstat. Caipham item anni illius, quo Seruator noster pro salute uniuersi generis humani mortem in cruce perpessus sit, summum reuera sacerdotem fuisse, sacra & diuina Euangelij eloquia docent. Vnde tempus quo Christi doctrina diuulgata est, ab illa obseruatione quam supra adnotauimus, nulla ex parte dissidere, satis liquido constat. Huc adde, quod Seruator & Dominus noster IESVS CHRISTVS, nō longe post exorsum prædicationis suæ, duodecim Apostolos ad se asciuit: quos solos inter reliquos suos discipulos, propter eximiā & singularem quandam honoris amplitudinem, Apostolos nuncupauit. Et iterum alios septuaginta designauit, quos binos & bino ante faciem suam in omnem locum & ciuitatem, quo ille esset uenturus, dimisit.

Euangelij prædicandi initiū.

Antiq. lib. 18 cap. 3.

Euangelij à Christo ipso prædicati tēpus.

Apostolorum electio.

Luc. 10.

TESTIMONIA DE IOANNE Baptista, & CHRISTO.

CAPVT XI.

Item Ioannis Baptistę (cuius caput haud diu post Herodes Iunior ceruicibus abscidit) sacrosancta Euangeliorū monumenta etiā mentionem faciunt. Accedit etiam Iosephus locuples testis, qui non modo nominatim Herodiadis meminit: uerum etiam ostendit, quo pacto eam Herodes, cum fratris uxor esset, priore sua & legitima cōiuge repudiata, in matrimonium duxerit. Illa autem prior filia fuit Aretę, regis Arabiæ Petreæ. Hanc, Herodiadem dico, uiro suo adhuc superstiti ademit: cuius causa etiam obtruncauit Ioannem. Ac cum filiam Aretæ dedecore

Ioseph. lib. 18. cap. 7. Antiq.

& ignominia affecisset, bellum etiam contra eundem suscepit, in quo quidem cum ad manus uentum esset, & grauiter confligi cœptum, omnem Herodis exercitum prostratum concidisse: atq; Herodem ob insidias, quibus ex occulto Ioannem e medio sustulerat, in istas uniuersas calamitates incurrisse declarat. A

Ioannes Baptista.

Quinetiam idem auctor Ioannem Baptistam, inter eos qui iusticiæ & probitatis causa summum fuissent honorē consecuti, facile primas obtinuisse fatetur: atq; adeo cū his quæ de illo in sacrosanctis Euangelijs tradita sunt, magnopere consentit.

Herodis ob Herodiadem exilium.

Narrat præterea, Herodem propter ipsam Herodiadem regno excidisse: qua cum etiam eundem in exilium eiectum, hocq; multatum supplicio, Viennam ciuitatem Galliæ deinceps incoluisse.

Atq; ista ab illo, in decimooctauo Antiquitatis libro traduntur: ubi item hæc quæ sequuntur, de Ioanne ad uerbum conscribit. Nonnullis ex Iudæis opinio fuit, Herodis exercitum tam perdite profligatum peremptumq; esse diuina ultione, propter pœnam Ioanni (qui appellabatur Baptista) inflictam, meritissimo de illo supplicium sumente. Herodes enim hunc neci dabat, qui & uir bonus fuit: & Iudæos hortatus est, ut tum uirtutem excolerent, tum ea uitę officia quę sunt iusticiæ erga se mutuo, & pietatis erga Deum sedulo obeuntes, ad baptismum recipiendum accederent. Sic namq; lauacrum baptismatis Deo acceptum uideri, cum eo non ad ullas peccatorum sordes eluendas (quippe anima iusticiæ adiumento antea penitus erat omni uitiorum labe purgata) sed ad corporis mundiciam uterentur.

Ioan. Baptistæ ab Herode necati causa.

Atque ubi non pauci ad eum confluerent (permagnam enim ex eius sermone audiendo cæpere uoluptatem) Herodes nonnihil ueritus, ne illius persuasio eo procederet, ut homines inde ad defectionem impellerentur (omnia enim uidebantur de consilio Ioannis facturi) multo satius putabat eum ante morte occupare, quam B
uel aliquid noui ab illo ederetur: uel facta rerū mutatione, in calamitates delapsus, sero sapere perdisceret. Hic igitur propter istam suspicionem Herodis animo iniectam uinculis constrictus, & in arcem Macheruntem, quam supra memorauimus, deductus, istud præterea supplicij genus perpessus est.

Cap. 4.
Ioseph. de Christo testimoniū.

Quæ quidem cum de Ioanne exposuerit Iosephus, etiam Seruatoris nostri in eadem historia his uerbis mentionem facit: Erat eodem tempore IESVS quidam, uir sapiens (si uirum illum dicere fas sit) operum plane admirabilium effector, hominumq; qui libentibus animis ueritatem amplecti uellent magister ac doctor. Qui ut Iudæos permultos, ita Græcos non pauciores ad fidei suę professionē traduxit: isteq; erat CHRISTVS. Ac cū Pilatus primorū hominum delatione hunc apud nos crucis supplicio addixisset, hi qui eum primo dilexerunt, non aliquando amorem erga illum deposuerunt. Idcirco illis tertio die, uita resumpta, denuo apparuit, secundum oracula diuinorum prophetarum: qui non ista solum, sed alia infinita, quæ sunt ualde admiranda, de eo prædixerant. Quin ad hanc nostram ætatem genus illud hominum (qui ab illo nomen ducentes Christiani appellati sunt) continuatum permansit.

Christiani.

Quare cum Iosephus, scriptor antiqua Hebræorum stirpe prognatus, ista de Ioanne Baptista & Seruatore nostro, historiæ suæ monumentis complexus sit: quod quæso effugium reliquum est illis, qui falsos commentarios contra istos confinxerunt, quo minus tanquā impudentes perspicue coarguantur?
Sed hæc hactenus.

DE

DE SERVATORIS NOSTRI DISCIPVLIS.

CAPVT. XII.

A NOmen uerò cuiusq; Apostoli Seruatoris, satis ex Euangeliorum testimonijs cuiq; planum fit: uerùm nullus septuaginta discipulorum catologus uspiam refertur. Dicitur tamen Barnabas unus ex illis fuisse, cuius tum in libro qui Acta Apostolorū inscribitur, persæpè mentio fit: tum à Paulo præterea, in epistola scripta ad Galatas. Ex quorum numero Sosthenem etiam fuisse ferunt, qui cum Paulo epistolā ad Corinthios scriptam misit. sic namq; scribitur apud Clementem in quinto libro ὑποτυπώσεων. in quo etiā Cepham nominat, de quo itē Paulus sic loquitur: Quādo uenit Cephas Antiochiam, illi in faciem restiti, quia reprehensus erat. unum ait ex septuaginta discipulis Petri apostoli gentilem extitisse. Matthiam porrò, qui erat pro Iuda proditore in numerum Apostolorum ascriptus, & illum qui pari suffragiò ad apostolatum petendum dignus putabatur, unum ex septuaginta discipulis appellatum, cōstans fama est. Quin etiam Taddæum, qui ex mandato IESV seruatoris ad Abgarum curandum missus est, unum ex illis fuisse prædicant. de quo quidem historiam, quæ ad nos peruenerit, non multò pòst exponam. Atq; si placet obseruatione notare, plures quàm septuaginta discipulos Seruatoris nostri extitisse facilè reperies, etiam uel Pauli solum usus testimonio: qui affirmat, illum, postquam à mortuis resurrexisset, apparuisse primùm Cephæ, deinde duodecim, postea plusquàm quingentis fratribus simul. ex quibus nonnullos mortem obijsse: plures adhuc in uita, quo tempore ista contexuit, mansisse asserit. Deinceps uisum esse Iacobo. Tunc autem non modò unum ex his qui in discipulorum nu-
B mero habebātur, uerùm etiam ex illis qui sunt fratres Domini nuncupati, extitisse constat. Pòst uerò, quasi complures præter istos fuissent, qui ad duodecim similitudinem & exemplum nominabantur Apostoli (qualem Paulū fuisse accepimus) adiungit: Deinde uisus est omnibus Apostolis. Verùm de his satis multa.

LXX discipuli, præter XII Apostolos, à Christo delecti.

Barnabas. Sosthenes. Cephas. Galat. 2.

Matthias.

Thaddæus. Nu[illegible] 1.

Discipuli Christi plures quàm LXX. 1. Cor. 15.

Iacobus.

HISTORIA DE PRINCIPE EDESSENORVM.

CAPVT XIII.

HIstoria autem quæ de Thaddæo traditur, ita se habet. Admirāda Domini & seruatoris nostri IESV CHRISTI diuinitas, propter incredibilem suam uim & potentiā in omnes homines crebris sermonibus peruagata, infinitos propè cùm ex longinquis regionibus, tum ex ipsa Iudæa, ob spem ipsorum animis de curatione morborum & uariarum cuiusq; generis perturbationum, quibus uexabantur, iniectam, ad se attraxit. Atq; hac de caussa Abgarus rex, qui gentibus propè Euphratē incolentibus præstantissimè & summa cū laude prefuit, ubi esset graui morbo, & insanabili illo quidem (quantum in hominum facultate & curandi ui situm erat) penè corpore labefactatus: celebreq; nomen IESV, & diuinas eius uirtutes cōstanter ab omnibus testatas accepisset, epistola ad eùm per internuncium missa, supplex orauit, ut morbo, quò cruciabatur, penitus liberaretur. IESVS uerò licet illi, ipsius auxiliū tum imploranti, minimè obsequeretur, literas tamen separatim ad eum scriptas dare non grauatus est: in quibus se unum ex suis discipulis, qui morbo mederetur, eò missurum, & salutem nō ei solùm, sed etiam suis omnibus præstaturum, benignus promisit. Neq; certè longo temporis spacio interposito, ista promissa erant illi cumulatè perfecta.

Christi diuinitate etiam alienigenæ attracti.

Abgarus Edessenorum princeps.

Thomas apostolus. cta. Nam ubi Seruator excitatus à mortuis, in cœlum ascenderat, Thomas, unus ex duodecim Apostolis, diuino quodam impulsu commotus, Thaddæū fratrem, qui erat in numerum septuaginta discipulorū Christi ascriptus, prædicatorem & Euangelistam doctrinæ Christi ad Edessam usq; misit. Ac per ipsum, Seruatoris nostri promissa exitum suum sunt plenè consecuta. Quarum rerum insigne & locuples testimonium ex tabulario Edessæ ciuitatis, id temporis à rege gubernatæ, depromptum habes. Nam in tabulis publicis, quę nedum ueteres, sed recentes etiam res nuper ab Abgaro gestas continebant, hæc eadem ad hanc nostram ætatem reseruata reperiuntur. Quare nihil commodius esse putaui, quàm ipsas epistolas à ueteribus illis annalibus petitas, atq; adeò ad uerbum ex lingua Syriaca in Græcam conuersas, hoc loco citare: quæ ita se habent. A

Abgarus, Princeps Edessæ, IESV Seruatori propitio, qui in confinijs Hierusalem in carne apparuerit, Salutem.

Abgari ad Christū epistola. Insignes illas uirtutes, & curationes quæ abs te sine medicamentis, & sine herbis factę sunt, auditione accepi. Cęcos enim, ut fama est, uidere efficis, claudos ambulare: & leprosos mundas, spiritus immundos & dæmones eijcis: eos etiam qui diuturnis morbis pressi sunt sanas, mortuos deniq; ad uitam reuocas. Quæ quidem cum de te audiuissem, de duobus hisce alterum uerū esse cogitabam: te aut Deum esse, & è cœli fastigio delapsum: aut Dei filium saltem, qui ista tam stupenda edas miracula. Quapropter hæc ad te scripsi, magnoperè precatus, ut laborem ad me accedendi suscipere, hunc'q; quo crucior morbum curare non graueris. Etenim Iudæos audio tibi obstrepere maleuolè, & uelle libenter te aliquo magno malo afficere. Est mihi ciuitas perexigua quidem, sed ornata sanè & illustris, quæ utrisq; nostrûm rerum necessariarum suppeditabit satis. B Ista, diuino splendore ei tum paululum elucente, ad IESVM hoc modo perscripsit. Operę precium est porrò epistolam, licet breuem, plenam tamen uirtutis & efficacitatis, audire, quæ per eundem tabellarium à IESV ad illum missa fuit. cuius quidem hæc erat sententia.

Rescripta Iesu ad Abgarum principem, per Ananiam cursorem missa.

Christi responsum. Abgare, beatus es, qui cum non uideris me, in me tamen credidisti. De me enim scriptis proditum est, Eos qui me uiderunt, in me non credere: ut hi qui me nō uiderunt, credant, & uitam consequantur. Quod scribis ad me, te uelle ut ad te ueniam: eas res, quarum gratia sum missus, debeo hic necessariò obire: quas cum plenè perfecero, ad eum recipi qui me misit. Quò simulac assumptus fuero, aliquem ex discipulis meis mittam ad te, qui morbo quo tantopere torqueris, faciat medicinam, & uitā tibi tuis'q; impertiat. Istis præterea epistolis hæc quæ sequuntur, etiam Syriaca lingua expressa, adnectebantur. Iudas, qui & Thomas. Postquā IESVS assumptus fuit, Iudas, qui & Thomas dicebatur, Thaddęum apostolum, unum ex septuaginta, ad Abgarū misit. Qui eò profectus, ad Tobiam Tobiæ filium diuertit. Vbi uerò fama de illo passim manasset, & miraculis ab eo editis esset conspicuus, Abgaro nunciatum est, apostolum illuc à IESV, sicut per literas antea scripserat, aduentasse. Cępit ergo Thaddæus per uirtutem & potentiam Dei, cuiq; morbo & languori medicari: sic ut omnes in magnam traduceret admirationem. Simulatq; Abgarus magnas incredibiles'q; res gestas, & miracula ab eo edita audiuisset, & quo pacto per nomen & uirtutem IESV Christi morbum quemq; depelleret, confestim secum cogitare cœpit, illum eundem esse, de quo IESVS per epistolam ita significauerat:

A ficauerat: Poſtquam receptus fuero ad eũ qui miſit me, quendam ex diſcipu-
» lis meis mittã ad te, qui te morbo afflictatum recreet, & ad integram ualetudi-
» nem reſtituat. Accerſito igitur Tobia, apud quem diuerſabatur, dixit: Ac-
cepi, uirum quendam præpotentem Hieroſolymis huc acceſsiſſe, qui domi
tuę iam commoratur, multasq́; in nomine IESV facit curationes. Hic re-
ſpondit: Sanè quidem, Domine. Hoſpes qui huc aduenit, apud me eſt, & mul
ta edit miracula. Tum ille: Adduc, inquit, eũ ad me. Tobias autem rectà
ad Thaddæum ſe conferens, dixit illi: Abgarus, huius loci princeps, ubi me
ad ſe acciuerat, iuſsit ut te ad ipſum deducerem, quò morbo qui eum cruciat,
curationem adhibeas. Et Thaddæus: Eamus, inquit, quoniam ad eum reuerà
miſſus ſum. Poſtridie ergo primo mane, Tobias, aſſumpto ſecũ Thaddęo, *Thaddæus Abgarum curat.*
perrexit ad Abgarum. Vt autem uenit, cum iam proceres Abgari ei præſtò
aſsiſterent, extemplò in ipſo ingreſſu magnum quoddam & illuſtre uiſum in
uultu Thaddæi apoſtoli elucere Abgaro cernebatur. Quod cum Abgarus
conſpicaretur, ſupplex Thaddæum adorauit. Admiratio omnes qui aderant,
complexa eſt. illi enim uiſum quod ſoli Abgaro apparuit, minimè cernebant.
Qui etiam à Thaddæo ſciſcitabatur: Tu neuerè diſcipulus es IESV, filij Dei,
» qui ſic mihi per literas pollicitus eſt: Mittam ad te quendam è diſcipulis meis,
» qui omnem morbi tui ęgritudinem leuet, & tibi tuisq́; omnibus uitam largia
tur? Cui Thaddæus: Quoniam, inquit, magnam fiduciã in Domino IESV,
qui miſit me ad te, collocaſti: ob eam cauſſam ad te iam miſſus ſum. Et rurſus:
Si fides, quam in illum contuleris, magis magisq́; creuerit, mentis tuæ poſtu-
lata tibi, ut credideris, euenient. Ad quem Abgarus: Sic, inquit, in illum cre
didi, ut uellem maximè Iudæos, qui eum cruci affixerunt, exercitu ad eam rem
B collecto, prorſus è medio tollere, ſi Romanorum imperium non eſſet meo in
ſtituto impedimento. Et Thaddęus: Dominus noſter, inquit, & Deus IE-
SVS Chriſtus, uoluntatem ſui patris expleuit. Quod ubi ab illo factum fuit,
ad patrem denuò aſſumptus eſt. Cui Abgarus: Et ego, inquit, in illum credidi,
& in patrem eius. Tum Thaddæus: Propterea, inquit, in nomine ipſius do
mini IESV manum ſuper te pono. Quod ubi fecerat, e ueſtigiò morbo & ca-
lamitate, qua diuexabatur, releuatus eſt. Abgarus igitur magnopere eſt prò-
pterea miratus, quòd ſicut de IESV auribus acceperat: ſic per diſcipulum eius
& apoſtolum Thaddæum, qui illum abſq; medicamentis & herbis integræ
ualetudini reſtituiſſet, reipſa comperiebat. Atque non modò hunc, ſed
Abdum etiam, filium Abdi, podagræ doloribus oppreſſum, ad priſtinam *Abdus à podagra liberatus.*
ualetudinem reduxit. Qui cum Thaddæum adiret, abiecit ſe ad pedes il-
lius: cuius manum cum corpori ſuo haberet impoſitam, quod ei in optatis
erat aſſecutus, penitùs conualuit. Complures item alios illorum conciues, i-
dem Apoſtolus ex morborum moleſtijs eripuit: magnas res geſsit, & cum
primis admirabiles: uerbum Dei paſsim diuulgauit. Poſt iſta Abgarus: Tu
Thaddęe, inquit, uirtute Dei hæc facis, nobisq́; magnam excitas admiratio-
nem. Verùm deinceps de aduentu IESV, quo pacto contigerit, & de eius po-
tentia, & qua tandem uirtute factitauerit ea quæ fama & creber hominum ſer
mo ad nos pertulit, mihi, quæſo, oratione explica. Et Thaddæus: In pręſen
tia, inquit, ſilebo: ſed quoniam ad uerbum Dei prædicandũ miſſus ſum, cras
mihi omnes ciues tuos conuoca, & inter illos palàm Dei uerbum exponam,
ipſumq́; uitæ ſermonem inter eos diſſeminabo: atq; adeò de aduentu IESV, *Euãgelicæ prædicationis ſumma.*
qua ratione acciderit, de eius in terras miſsione, & cur à patre in mundũ miſ-
ſus ſit, uberius diſſerã. Quinetiam de uirtute rerum ab illo geſtarum, de my-
ſterijs

sterijs quæ in mundo locutus sit, qua ui & potentia ista transegerit, de noua A & inaudita eius prædicatione, de abiectione & contemptu suiipsius, de humilitate exterioris hominis qui cuiusque oculis patebat: quo pacto etiam seipsum deiecerit, mortem obierit, atque adeò diuinitatem aliqua ex parte imminuere uisus sit: quæ à nefarijs Iudæis perpessus, quomodo in crucem actus, qua denique ratione ad inferos descenderit, maceriamque, quæ longo æui spacio integra & immota constitisset, diruperit: ut surrexerit post triduum, ut mortuos qui multis seculis obdormissent, excitauerit: quatenus etiam solus descenderit ille quidem, sed cum ingenti multitudine ad Patrem suum ascenderit: quo pacto ad dexteram Dei patris cum gloria in cœlis assidcat, quemadmodum cum splendore & potentia ad sententiam de uiuis & mortuis ferendam uenturus sit, apertè explanabo. Abgarus ergo præcepit, ut prima luce ciues sui in unum conuenirent, Thaddæum concionantem attentè audituri. Paulò pòst auro tum cęlato, tum rudi & informi, illum donari mandauit. At ille respuit, sic fatus: Si nostra prorsus dereliquimus, quomodo accipiemus aliena? Ista quadragesimotertio anno post CHRISTVM natũ gesta sunt. Quæ sanè non absque fructu & utilitate, ex Syriaca lingua ad uerbum conuersa, opportunè sint in hunc locum conclusa.

EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI, EPISCOPI CAESAREAE PALESTINAE, Ecclesiasticæ historiæ Liber Secundus.

DE APOSTOLORVM POST ASCENSIONEM CHRISTI ordinatione.

CAPVT I.

QVONIAM in superiore libro, ea quæ nobis Ecclesiasticam historiam scripturis essent tanquam in proœmio necessariò explicanda, id est, quæ ad salutaris Dei uerbi diuinitatem, ad uetustatem institutorum nostram religionem attingentium, ad antiquitatem uitæ ex Euangelij norma formatæ, quinetiam quæ ad recentem Seruatoris in mundum aduentum, ad acerbam eius afflictationem in cruce toleratam, ad Apostolorum denique electionem explanandam spectare uidebantur, breuiter disseruimus: sequitur, ut ea quę post illius ascẽsum gesta fuerint, partim sacris literis testata, partim alijs historijs (quas ex ueterum monumentis, ut se offerebat occasio, adnotauimus) confirmata, in hoc libro, quem iam aggredimur, accuratè & diligenter uideamus. Primùm igitur Matthias, qui (ut suprà monstrauimus) unus ex Domini discipulorum grege fuit, ad Apostolatum gerendum pro Iuda proditore sorte delectus est. Viri etiam numero septem, quorum uita spectata satis erat, & uirtutis testimonio cõprobata, precibus & manuum impositione diaconi ab Apostolis designati, ut communitatis ecclesiæ ministerio sedulò inseruirẽt. Ex quorum numero Stephanus, simul ac diaconus creatus fuit, primus post CHRISTI passionem, tanquã ad hoc ipsum anteà destinatus, ab illis qui Dominũ neci dedissent, lapidibus obrutus, decessit de uita: atque ea de caussa primus inter generosos CHRISTI martyres στέφανος, id est coronam, nomen suũ propriè & significanter exprimentem, obtinuit. Eodem

[Margin: B — Rerũ post Christi ascensionem in ecclesia gestarũ historia. — Matthiæ electio. — Actor. 6. — VII Diaconi. — Stephanus protomartyr.]

A dem ferè tempore Iacobũ (qui frater Domini propterea appellabatur, quod *Iacobus Iuſtus*
erat filius Ioſeph, qui pater Chriſti fuiſſe putabatur: cui Maria uirgo deſpon- *frater Domi-*
ſa, prius quàm conuenirent, ſicut ſacroſancta Euangeliorum eloquia liquidò *ni, primus Hie*
commonſtrant, grauida è Spiritu ſancto inuenta eſt) hunc inquam Iacobũ, *roſol. epiſco-*
quem ueteres propter ſingularem uirtutem, qua præter cęteros præſtabat, *pus.*
Iuſti cognomine donauerunt, primum ſedem epiſcopalem eccleſiæ, quæ eſt
Hieroſolymis, obtinuiſſe memoriæ traditur. Clemens porrò in ſexto libro
» ὑποτυπώσεων de eo ſcribens, ſic refert: Petrum, Iacobum & Ioannem, poſt Ser
» uatoris ad cœlos aſcenſum, cum eſſent à Domino ſummum dignitatis gradũ
» adepti, non de gloria & honore contendiſſe inter ſe, ſed uno conſenſu Iacobũ
» Iuſtum Hieroſolymorum epiſcopum deſignaſſe. Idem etiam in ſeptimo li-
» bro eiuſdem operis, iſta præterea de illo memorat: Iacobo Iuſto, Ioanni & Pe
» tro, Dominus poſt aſcenſionem ſuam, ſingularem quandam impertijt cogni-
» tionẽ, quã illi reliquis Apoſtolis tradiderunt: reliqui autem Apoſtoli ſeptua
» ginta diſcipulis, ex quibus unus erat Barnabas. Duos item Iacobos fuiſſe *Iacobi duo.*
fertur: unum cognomento Iuſtum, qui de templi faſtigio præceps deiectus,
fulloniſq; uecte cęſus occubuit: alterum, qui capite abſciſſo, migrauit è uita.

Illius autem qui Iuſti cognomen inuenit, Paulus etiam in Epiſtolis ſuis fa-
» cit mentionem: Alium apoſtolum non uidi, præter Iacobum, fratrem Do- *Gal. 1.*
mini. Sub idem tempus promiſſa Seruatoris noſtri, quæ erant Abgaro Oſ-
roenorum regi facta, plenè expleta fuerunt. nam Thomas (quemadmodũ
teſtimonio monumenti cuiuſdam illic reperti paulo antè oſtendimus) diui-
no impulſu incitatus, Thaddęum, doctrinæ Chriſti prædicatorem & euange
liſtam, Edeſſam uſq; miſit. Qui cum ad illa loca aduentaſſet, non Abgarum
B ſolum Chriſti uerbo ad priſtinam reſtituit ualetudinem, ſed omnes qui illam
regionem incolebant, miraculorum penè incredibilium admiratione obſtu-
pefecit: qui etiam cum illorum mẽtes rebus mirè à ſe geſtis quodãmodo præ-
paraſſet ad fidem, & ad admirabilem Chriſti potentiam uirtutemq; colendã
traduxiſſet, facilè ſalutaris & euangelicæ doctrinæ diſcipulos reddidit. Ex
illo tempore ad hanc uſq; ætatem tota Edeſſenorum ciuitas, Chriſti nominis
profeſsioni firmè & conſtanter adhæſit: utpote quæ non uulgare Seruato-
ris noſtri erga ipſam beneficij argumentum apud ſe retineat. Atq; iſta qui-
dem ex ueterũ hiſtorijs petita ſunt. Redeamus iam ad ipſas diuinas ſacrasq;
literas. Deinceps cum e ueſtigiò poſt Stephani martyrium prima, eaq; gra *Prima Eccle-*
uiſsima ab ipſis Iudæis contra eccleſiam Hieroſolomitanam facta eſſet perſe- *ſiæ poſt Ste-*
cutio: omnesq; diſcipuli, exceptis ſolum duodecim, per Iudæam & Samariã *phani marty-*
paſsim diſperſi, nonnulli (ut diuina memorat Scriptura) Phœniciam uſq;, *rium perſecu-*
& Cyprum, & Antiochiam profecti, nondum gentibus fidei ſermonem im- *tio.*
pertire auſi ſunt, ſed ſolis Iudæis illum annunciarunt. Quo quidem tempo
re Paulus etiam adhuc miſerè diuexauit eccleſiam: qui in ædes fidelium ingreſ *Paulus.*
ſus, uiros & mulieres crudeliter attractos, in carcerem coniecit. Quinetiã
Philippus, unus illorum qui cum Stephano ad diaconatus functionem elige-
bantur, inter diſperſos uerſatus, deſcendit in Samariam: atq; diuina repletus *Philippus.*
uirtute, primus illis qui in ea regione habitabant, uerbum Dei diuulgauit.
Tantopere etiam diuina gratia in illo uim ſuam exeruit, tantumq; opis ei at-
tulit, ut Simonem Magum cum infinita ferè hominum multitudine, doctrina
ſua & dicendi ui ad ſe pelliceret. Iſte Simon eodem tempore fama & ſermo *Act. 8.*
ne hominum ſummè celebratus, quanquam apud eos quos in fraudem indu- *Simon Magus*
xerat, tantum præſtigiarum dolo ualebat, uti eum inſtar magnæ & incredibi-

lis Dei uirtutis ac potentiæ ducerent: illis tamen miraculis quæ à Philippo di- A
uina ui & facultate edebantur, tum obstupefactus, se callidè in CHRISTI re-
ligionem insinuauit, & usq; eò fidem in CHRISTVM ueteratoriè simulauit,
quoad baptismatis lauacro tinctus esset. Quod etiam hac nostra ætate non
sine admiratione ab illis fieri licet animaduertere, qui sceleſtiſsimam illius se-
ctam adhuc sequuntur. Qui certè aui sui uestigijs insistentes, tanquam pesti-
fer quidam morbus, & plenus contagionis, in ecclesiam irrepentes, eos gra-
uissimè inficiunt, quorum animis uenenum illud lethale & acerbum, quod est
inter ipsos clanculum occultatum, instillare possint. Iam uerò complures il
lorum, quales fuerint, & quàm insignitè improbi, manifestò deprehensi sunt,
& ab ecclesia penitus eiecti: nō aliter quàm Simon ipse, qui à Petro pari ratio-
ne deprehensus, debitas pœnas persoluerit. Verùm ubi salutaris uerbi præ
Aethiopū reginæ præfectus. dicatio in dies singulos magnopere creuit, præfectus quidam reginæ quæ Ae
thiopum potiebatur imperio (adhuc enim, ut patrius mos fert, gens illa à mu-
liere gubernatur) diuina prouidentia ex illa regione Hierosolymam usq; de-
ductus est, Deum ibi piè sanctèq; ueneraturus: quem primum ex gentibus à
Act.8. Philippo, per angeli uisionem admonito, mysterijs uerbi diuini initiatum, &
tanquam primitias fidelium per orbem diffusorum factū: constans fama est,
post reditum in patriam, primùm cognitionem Dei, rerum uniuersarum pa-
rentis, atq; adeò uiuum & salutarem Seruatoris nostri in humanum genus in-
gressum palàm prædicasse: per quem prædictio Prophetica, quæ istas uoces
Psal.67. complectitur (Aethiopia præueniet manum eius Deo) reipsa exp eta est.
Paulus declaratus Apostolus. Dum hæc geruntur, Paulus, uas electionis, non ex hominibus, neq; per homi-
nes, sed per reuelationem ipsius IESV CHRISTI, & Dei patris, qui illum exci-
Galat.1. tauit à mortuis, Apostolus declaratus est, perq; uisionē & uocem cœlitùs di- B
Act.9. uina quadam reuelatione demissam ea uocatione dignatus.

QVO PACTO TIBERIVS, CVM A PILATO quæ à Christo gerebantur didicerat, affectus sit.

CAPVT II.

CVm iam incredibilis & admiranda Seruatoris nostri resurrectio,
atq; etiam ascensio in cœlos, quamplurimis peruulgata percrebe
sceret: cumq; uetus apud gentium magistratus & præfectos inue-
terasceret consuetudo, ut si quæ noua & inaudita apud illos fortè
obtingeret, ei qui regium in eos imperium obtinebat significarent (quo ni-
Pilatus Christi res Tiberio scribit. hil eorum quæ gerebātur, illum subterfugeret) Pilatus de resurrectione Ser-
uatoris nostri IESV à mortuis, quæ per omnium ora iam in uniuersa passim
Palæstina hominum sermone ac fama peruasisset, utpote qui cùm alia eius mi-
racula auditione accepisset, tum etiam quo pacto post mortem denuò à mor-
tuis suscitatus, iam Deus à multis pro certo crederetur: Tiberium imperato-
rem per literas certiorem fecit. Tiberium, simulatq; audiuisset, ad Senatum
illud ipsum retulisse ferunt. Senatum autem, eam sententiam opinione quidē
hominum, quòd non prius sua authoritate comprobauerat (quippe lege an-
tiqua cautum fuit, neminē aliter apud Romanos aliquando, quàm suffragijs
& decreto Senatus, haberi pro Deo) prorsus repudiasse: sed reuera, quod hu
mano iudicio & confirmatione, salutaris & diuinæ prædicationis doctrina
Tiberij erga Christum beneuolentia. non egebat. Et quanquam illud Senatus Romani concilium, sententiam de
Seruatore nostro ad se relatam omnino reiecit: tamen fertur Tiberium, tum
eam

A eam quam prius animo combiberat opinionem firmè tenuisse, tum nihil a b-
surdi contra Christi doctrinam ne cogitatione quidem molitum esse. At q;
ista Tertullianus, uir non modò Romanorum legibus accuratè eruditus, sed
alijs rebus etiam illustris, & inter eos qui Romæ splendoris & gloriæ insigni-
bus maximè præstarent, cũ primis eximius, in Apologia ab illo pro Christia-
norum propugnatione latinis literis conscripta, & iam in Græcum sermonẽ
» conuersa, ad uerbum isto modo tradit: Vt, inquit, de origine aliquid retracte-
» mus eiusmodi legum: uetus erat decretum, ne qui Deus ab Imperatore conse-
» craretur, nisi à Senatu probaretur: ut M. Aemilius de deo suo Alburno. Facit
» & hoc ad causam nostrã, quòd apud uos de humano arbitratu diuinitas pensi
» tatur. Nisi homini Deus placuerit, Deus non erit. Homo iam Deo propitius
» esse debebit? Tiberius ergo, cuius tempore nomen Christianum in seculum
» introiuit, annunciatum sibi ex Syria Palæstina, quę illic ueritatem ipsius diui-
» nitatis reuelauerat, detulit ad Senatum, cum prærogatiua suffragij sui. Sena-
» tus, quia non ipse probauerat, respuit: Cæsar in sententia mansit, commina-
» tus periculũ accusatoribus Christianorũ. Hactenus Tertullianus. Quod
quidem sine dubio cœlestis & diuina prouidentia nutu suo commodè eius a-
nimo iniecerat, quo sermo Euãgelicus, qui iam inchoatus erat, liberè & absq;
impedimento ubiq; terrarum peruaderet.

Tiberij erga Christum beneuolentia.
Tertullianus.
Verba Tertulliani propria, ac sua hoc loco posuimus, ut in Apologia habẽtur, cap. 5.

QUOMODO UNIVERSUM ORBEM BREVI spacio CHRISTI fama peruaserit.

CAPUT III.

B Ita quidem certè cœlesti diuinaq; uirtute & præsidio repentè, nul
la ferè mora interposita, tanquam quoddam solis iubar, salutare
Dei uerbum uniuersum terrarum orbem suo splendore collustra
uit, sacrarum literarũ testimonio appositè respondens: In omnem
» terram sonus diuinorum Euangelistarum & Apostolorum exiuit, & in fines
» orbis terrę uerba eorum. Atq; ecclesia quidem CHRISTI, non aliter quàm
area quæ tempore messis immenso frumenti numero de repentè compleri so
let, infinita propè & innumerabili multitudine hominum in cunctis ciuitati-
bus & uicis ueram religionem ac fidem amplectentium subitò referta est.
Et qui non modò ex serie quadam à maioribus deriuata, uerumetiam ex erro-
re ab antiquis temporibus ducto, mentes suas uetere superstitionis morbo,
quasi uinculo quodam in colendis simulachris illigassent: hi CHRISTI tandẽ
uirtute, quæ partim per discipulorum eius doctrinam, partim per miracula
ab eisdem edita omnibus perspicuè patefacta fuit, illis malis tanquam grauis-
simis dominis liberati, & acerbissimis custodiarum catenis absoluti, omnem
sceleratam & execrabilem multorum deorum uenerationem omnino detesta
ri, atq; adeò unum solum Deum, omnium rerum opificem ingenuè confiteri:
istumq; ipsum ueræ pietatis institutis per diuinam ac plenam modestiæ reli-
gionem, quæ à Seruatore nostro in hominum uitam sparsa ac disseminata fue
rat, sanctè uenerari cœperunt. Cum igitur diuina iam gratia non inter Iu-
dæos solùm, uerùm etiam inter gentes diffusa fuisset: & Cornelius, qui Cæsa-
ream Palestinę incoluit, cum uniuersa familia per diuinam quandam uisionẽ,
perq; Petri ministerium primus esset fidem in CHRISTUM amplexatus: & cõ
plures alij Græci Antiochiæ, quibus discipuli, dum Stephanum Iudæi perse-
quebantur, uarijs locis dispersi prædicassent: & ecclesia Antiochiæ modò flo
reret, atq; indies magis magisq; cresceret: & permulti prophetæ ab Hieroso-
lymis

Euangelij prædicatio per totum orbem dispersa.
Psal. 18.
Cornelius Centurio.
Christiani primùm Antiochiæ appellati.

lymis profecti, illic eodem tempore uersarentur: & Barnabas ac Paulus unà A cum illis uiuerent, aliaq́ꝫ fratrum turba istis adiungeretur: Christianorum appellatio in ea urbe tum primùm uelut ex florido & fertili solo exorta est. Agabi uaticinium. Agabus etiam unus è prophetis, qui cum illis uixerunt, de fame quæ erat uniuersum orbem terrarum occupatura, id temporis uaticinatur. Vnde itẽ Paulus Actor. 11. & Barnabas Hierosolymam usqꝫ ablegati erant: fratrum ministerio inseruituri.

QVOMODO POST TIBERIVM, CAIVS HERODEM PERPETUO MULCTANS EXILIO, AGRIPPAM IUDÆORUM REGEM CREAUERIT.

CAPVT IIII.

Tiberius, cum circiter duos & uiginti annos imperium Romanum gubernasset, abijt è uita. Huic in imperium succedens Caius, confestim Iudeæ præfecturæ honorem Agrippæ detulit: illumq́ꝫ Agrippa tetrarchijs præfectus. tetrarchijs, quibus Philippus & Lysanias potiti fuerant, præfecit. Ad quas quidem non longo tempore pòst adiecit etiã Herodis tetrarchiã: Herodem uerò (eũ dico qui Seruatoris passioni unà cum uxore Herodiade interfuit) ob uaria & multiplicia crimina, quæ in uita admisisset, graui mulcta Herodes in exilium relegatus. & supplicio afficiens, perpetuo tandem addixit exilio. Atqꝫ istarum rerum Iosepho teste utaris licet.

QVOMODO PHILO PRO IVDAEIS, ad Caium legationem obierit.

CAPVT V.

Philonis præstantia. Vius porrò imperatoris temporibus, Philo magna famæ celebri- B tate apud plurimos fuit: uir sanè, qui non nostrorum hominum solùm, sed etiam Gentilium, qui humanitatis ac politioris literaturæ elegantia excellebant, facilè principem locum obtinuit. Genus autem antiquitùs ex Hebræorum stirpe duxit: atqꝫ illis uiris, qui Alexandriæ in summis honorum gradibus locati, magnum splendorem acquisiuissent, nulla ex parte inferior putabatur. In diuinas præterea & patrias disciplinas, quãtum & quàm magnum laborem contulerit, apud omnes reipsa liquidò constat. Quinetiam in studijs philosophiæ, liberaliumq́ꝫ artiũ cognitione qualis & quàm excellens fuerit, non necesse habeo dicere: præsertim cum Platonicæ & Pythagoricæ disciplinæ formam ardentiore studio imitatus, omnibus suę memoriæ & ętatis uiris antecelluisse prædicetur. Adde huc, quòd calamitates, quæ Caio regnante erãt fortè fortuna inuectæ, iste Philo in quinqꝫ libros collligauit: in quibus etiam insanam mentis Caij temeritatem (qui seipsum tã Caij arrogantia. quam Deum prædicauit, quiq́ꝫ dum regnabat infinitas iniurias & incommoda suis intulit) miserias porrò Iudæorum quæ sub istius imperio eis obuenissent, exposuit: & quo pacto ille ipse ad urbem Romam missus, pro gente sua, quæ Alexandriæ habitabat, legationem obierit: & qua ratione cum corã Caio consisteret, pro patrijs legibus dicturus, nihil aliud præter risum & falsa dicteria reportarit, parumq́ꝫ abfuerit quin in graue uitæ suæ periculum & discrimen incurrisset. Harum rerum etiam meminit Iosephus in decimooctauo Antiquitatis libro, atqꝫ ista quæ sequuntur ad uerbum perscribit: Cum seditio Alexandriæ à Iudęis & Gręcis, qui illam incolebant, concitata esset, tres " ex utraqꝫ factione legati deligebantur, qui ad Caium proficiscerentur: unus " Apion. ex legatis Alexandrinis pro Græcis erat Apion, qui multa cõuicia in Iudæos " intor-

A intorquebat, cùm alia illis obiectando, tum hoc in primis, quod Cæsaris ho-
» nores penitus contemnerent. nam omnes qui Romanorum imperio uectiga-
» lia pensitant, altaria Caio, & templa dicare: inque alijs rebus denique illum, non
» aliter atque deos suos, cultu & honore excipere: obseruareque memorat: illos au
» tem solum eum ignobilem & indignum ducere, quem uel statuarum decora-
» rent insignibus, uel nomen illius iurisiurandi loco usurparet. Vbi Apiõ mul-
» ta & grauia dixisset, quibus Caium insolenter se efferre & speraret, & esset ue
» risimile: Philo, qui Iudæorum legationi præfuit, frater Alexandri Alabarchi, *Philonis patrocinium à Caio repudiatum.*
» uir cùm omnibus in rebus clarus, tum philosophię nõ expers, paratus quidẽ
» erat ad ea quæ Iudæis fuere obiecta, diluenda: uerùm illum iam dicturum in-
» terpellauit Caius, pręcipiens ut ab eius conspectu procul abscederet. Nã ni-
» mio iracundiæ æstu inflammatus, uidebatur planè illos ipsos Iudæos graui
» aliqua calamitate affecturus. Philo igitur contumelia & conuicijs appetitus,
» è concilio egreditur, atque Iudæos qui illum comitabantur iubet bono animo
» esse: Caium, tametsi uerbo quidem illis succensebat, re tamen ipsa perfecisse,
» ut Deus ipsis contra eius conatus præstò esset ad opitulandum. Hæc Iose-
phus. Idem porrò Philo, in eo libello quem de Virtutibus & legatione ad
Caium conscripsit, ea quæ per idem tempus à Caio gerebantur, singula accu-
ratè exponit. Ex quibus plurima silentio præteriens, ea sola in medium pro-
feram, quæ nostra scripta legentib. perspicuè declaret eas res quę Iudęis, neque
id adeò longo tempore pòst, propter nefanda facinora in CHRISTVM admis
sa, obuenerunt. Primùm igitur dum Tiberius fasces imperij tenebat, in urbe
Roma Seianum quendam (qui & authoritate & gratia multum apud Impe- *Seiani in Iudæos odium.*
ratorem ualebat) toto pectore, ut dicitur, incubuisse narrat, quo uniuersam
B gentem Iudaicam prorsus è medio tolleret. Pilatum etiam (cuius tempori
bus Iudęi tantã audaciam & crudelitatem in necem Seruatoris exercuissent) *Templum à Pilato prophanatum.*
in Iudęa templum, quod tum stabat Hierosolymis integrum & inuiolatum,
nouo scelere quodam, quod nefas apud Iudęos erat, polluere aggredientem,
illos maximè grauissimeque conturbasse.

QVOT MALA IVDAEIS POST IMPIVM in CHRISTVM facinus obuenerint.

CAPVT VI.

VBi Tiberius è uita migrauit, Caius capessit imperiũ. qui cùm mul-
tos alios multis & infinitis iniurijs lęsit, tum maximè omnium uni-
uersam Iudæorum gentem non exiguis affecit incommodis. Quæ
quidem ex uocibus ipsius Philonis strictim & breuiter, ubi ista
» ad uerbum scribit, licet cognoscere. Caius quidem moribus fuit peracerbis
» & crudelibus, cùm erga omnes, tum præcipuè erga Iudæos: quibus quidem *Caij in Iudæos odium.*
» acriter infensus, non modò synagogas, quas in alijs habebant ciuitatibus, suæ
» ipsius uenerationi (ab ijs autem quæ erant Alexandriæ exorsus est) tanquã
» proprias addixit, easdemque imaginibus & statuis artificiosè ad suam ipsius ef-
» figiem expressis compleuit, (nam cum alios imagines suas erigere permitte-
» ret, ille ipse easdem reuerà erexisse putetur) uerùm etiam templum quod in
» sancta urbe Hierusalem integrum & intactum remansisset, atque adeò cui om-
» ne asylí ius & immunitas donata esset, commutauit, & in templum suo ipsius
» nomini dedicatũ transtulit, ut deinceps Iouis illustris, Caij scilicet noui ac re-
» centis Dei templũ nuncuparetur. Alia præterea infinita mala, quæ uix, aut ne
uix quidem oratione explicari poterunt, idem author in secundo libro quem

de Virtutibus texuit, dicto imperatore regnante, Iudæis qui Alexandriæ cõmorabantur accidisse memorat. A Cuius sententiæ accedit etiam Iosephus, qui pari ratione graues & acerbos casus, quibus uniuersa Iudæorum natio afflictabatur, statim post Pilati tempora, postq́ ea quæ contra Seruatorem nostrum tam nefariè & audacter ab ipsis admissa fuissent, initiũ sumpsisse ostendit. Itaq; ea quę hac de re in secundo libro de Bello Iudaico totidem ferè uerbis, ut ita dicam, refert, audiamus: Pilatus à Tiberio præfectus in Iudæam missus, noctu Cæsaris imagines, quæ Semeæ appellantur, inuolucris quibusdam obtectas in urbem inuexit. Quæ quidem res maximum tumultum, ubi dies illuxit, Iudæis ciebat. Nam hi qui propè astabant, nouo rei aspectu attoniti perinde obstupuerunt, ac si ipsorum leges & instituta (quæ nullum simulachrũ in ciuitate erigi, statui'ue permittunt) pedibus iam conculcata iacuissent. Quod si ista cum Euangeliorum scriptis & testimonio comparare placet, intelliges, quo pacto uox illa corã Pilato de IESV cõtente ab illis profusa (qua quidem non alium, quàm solum Cæsarem, se regem habere exclamabant) nõ ita multo pòst in ipsorum capita uerè reciderit. Aliã etiam deinceps cladem eos interim exagitasse, idem scriptor commemorat. Postea alium tumultum concitat Pilatus. Sacrum enim thesaurũ (qui uocabatur Corbonas) in aquęductum, qui erat ad triginta stadia deriuatus, impendit: quæ res imperitæ multitudini bilem non mediocrem commouebat. Pilatum igitur, ubi Hierosolymam aduentauit, omnes pro tribunali sedentem circumsistentes, clamore & uociferatione adorti sunt. Ille autem (præuiderat enim animo eorum seditionem) armatos milites uestibus plebeijs & quotidianis opertos (simulatq; gladijs eos uti prohibuisset, præcepissetq́, ut qui cõtra ipsum uociferarentur, fustibus grauiter cęderent) multitudini permiscuit: quibus tandem è tribu- B nali signum dat. Iudæi igitur cęduntur uerberibus, ex quibus multi plagis: nõ pauci autem, dum fugam capiebant, ab se mutuò conculcati & obtriti pereunt. unde reliqua eorum multitudo prę calamitate interfectorum obstupefacta, deinceps penitus conticuit. In ipsa præterea Hierosolymorum ciuitate infinitos alios tumultus editos, & nouarum rerum molitiones susceptas fuisse, docet idẽ author: ostenditq́, ab illo tempore intestinas seditiones, bella & malorum machinationes aliam ex alia ortam, non ciuitatem solùm, sed uniuersam etiam Iudæam opprimere eò usq; non desiisse, quoad extrema, illa & ęrumnosa obsidione regnante Vespasiano miserè afflicta & affecta fuisset.

Templi prophanatio.

Sacer thesaurus in aquæductus impẽsus.

Iudæorum cædes.

Iudæos igitur ob sua scelera, quæ tam perditè fuissent contra CHRISTVM moliti, hoc modo diuina ultio insectata est.

QVO MODO PILATVS PROPRIA manu mortem sibi consciuerit.

CAPVT VII.

NEq; illud à nobis ignorari debet, eum ipsum Pilatum, qui Seruatoris neci interfuit, imperante iam Caio (cuius tempora modò persequimur) in tãtas & tam graues, ut fertur, calamitates incurrisse, ut necessitate adductus, sibi propria manu mortem consciseret, suorumq́ ipse scelerum uindex existeret: idq; diuina, ut simile ueri est, ultione illum, non longa interposita mora adoriente. Gręci etiam, qui Olympiades simul cum rebus cuiusq; temporis gestis describunt, idem ipsum scriptis prodiderunt.

Pilati mors.

DE

DE FAME, QVAE REGNANTE CLAVDIO accidit: & de Iacobi apostoli martyrio.

CAPVT VIII.

A CAio uerò, cùm non quatuor integros imperij sui annos complesset, Claudius imperator successit. Cuius temporibus cum dira fames (quam quidem scriptores etiam à nostra religione alienissimi suis tradiderunt historijs) orbem terrarum oppri meret, Agabi prophetæ prædictio, ut est in Actis Apostolorum, quæ famem per totum orbem peruasuram præsignauerat, exitum plenè consecuta est. Lucas uerò, ubi famem sub Claudio futuram in Actis recensuit, & fratres qui Antiochiæ habitabant, per Paulum & Barnabã singulos pro facultatibus, quibus abundabant, discipulis in Iudæa dispersis aliquid misisse subsidij narrauit, illud etiam adiungit: Eodem tempore, Claudio uidelicet iam summam rerum administrante, misit Herodes rex, ut affligeret quosdam de ecclesia. Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis, gladio. De isto Iacobo Clemens in septimũ librum ὑποτυπώσεων historiam planè memorabilẽ inserit, eamq́ narrat quasi ex traditione maiorum acceptam: nimirum, eum ipsum qui Iacobum in iudicium adduxisset, cum testimonium CHRISTO illum tam liberè perhibentem cerneret, ea re commotum, se etiam Christianum ingenuè confessum esse. Igitur ambobus unà ad supplicium adductis, hũc inter eundum à Iacobo postulasse, ueniam sibi concedi. Iacobum autem, paululum rem animo complexum dixisse, Pax tibi: illumq́ osculatum esse. Et sic tandem utrumq́ securi percussum uitam deseruisse. Ad extremum (sicut diuina loquitur Scriptura) Hero-
B des uidens illud quod erat de internecione Iacobi patratum, Iudæis non parum adferre uoluptatis, Petrum etiam apprehendere aggreditur. Cui in uincula coniecto, parum aberat quin cędem intulisset, si non diuina quædam angeli uisio ei noctu assistens, è custodia & uinculis illum mirificè & præter omnium opinionem liberasset, atq́ adeò ad ministerium prædicationis dimisisset. Verùm de rebus à Petro gestis, diuinitusq́ administratis, hæc isto modo.

Fames sub Claudio. Actor. 11.

Actor. 12.

Iacobi, fratris Ioannis, mors.

Petrus in uincula coniectus rursumq́ liberatus.

QVOMODO HERODES, QVI ET AGRIPPAS nominabatur, post Apostolorum persequutionem, diuinam statim ultionem expertus est.

CAPVT IX.

HVius quidem uindicandi conatus, tam nefariè contra Apostolos à rege Herode intentati, non magna intercessit dilatio: imò uerò statim post insidias Apostolis collocatas, ubi Cæsareã (sicut Scriptura in Actis Apostolorum refert) aduentauerat, & die festo illic magna cum pompa celebrato, erat splendida ac regia ueste indutus, & pro tribunali apud populum è sublimi loco orationẽ habuerat, ultio diuina, supplicij cœlitus inflicti ministra, illum de improuiso oppressit. Nam cum uniuersus populus concionẽ eius mirè collaudasset, & ei tanquam Dei uoci, non hominis, magnopere applausisset, Scriptura narrat illum ab angelo Domini extemplò perculsum fuisse, uermibusq́ corrosum & penitus contabefactũ, animam efflasse. Illud etiam meritò nonnihil habet admirationis, Iosephi narrationem de hoc incredibili Herodis occasu institutam, tantopere cum sacris literis consentire. Quam dum citat in decimonono Antiquitatis libro, uidetur testimonium ueritati perspicuè perhibere, in quo his ferè uerbis miraculum explicat. Cum tertius iam annus illi regnum totius Iudęæ occupanti

Herodis Agrippæ interitus.

[St]ratonis turris, Cæsarea. esset completus, in urbem Cæsaream, quæ antea fuit Stratonis turris appellata, rectà se contulit. Ibi quodam die festo, quem pro salute & incolumitate Cæsaris celebrari cognouerat, spectacula ad Cęsaris honorem populo palàm exhibuit. Ad quod quidem festum, frequens hominum multitudo, qui magistratus gerebant in prouincia, quiq; honoris amplitudine præ cæteris præstare uidebantur, confluxit. Secundo uerò spectaculorum die, ille uestitu argenteo indutus (cuius uniuersa textura insignis erat, & planè admirabilis) primo mane ad theatrum perrexit. Ibi eius uestis argento obrigens, micantibus solis orientis radijs collustrata, adeò mirandum in modũ resplenduit, eiusq; fulgore tantum his qui in illum acriter oculos intendebant, incussit terroris, ut propè attoniti exhorrescerent. Extemplò uerò assentatores, uoces quasdã, alius aliunde, non ad illius commodum, sed ad perniciem potius blandè fundere Deum nuncupare, quin etiam ut illis esset propitius acclamare cœperũt, quamuis, inquiunt, hactenus te simus ut hominem reueriti, tamen deinceps præstantiorem quendam, quàm cui mortalis & caduca natura conueniat, ex animo confitemur. Rex autem istos neutiquam coarguit, neque impias & nefarias adulatorum repressit blanditias. Itaq; paulo pòst oculis in sublime sublatis, angelum capiti insidentem animaduertit: & quem antea bonorum, eundem mox malorum sensit authorem. Inde acerbus dolor eius cordi inuritur, crebraq; uentris tormina iam ab initio asperè hominem pungentia exedunt. Qui tandem oculos in amicos conijciens: Ecce me, inquit, qui Deus uobis uideor: nunc finem uiuendi facere cogor necessariò. Iamiam enim fatalis & diuina uis, uoces ementitas, & falsò de me dudum prædicatas non immeritò coarguit. Qui dudum immortalis eram à uobis appellatus, iam quasi ad mortem trusus, animo inuito gradior. Verùm fati tela ferenda sunt, quatenus diuino numini uisum sit. Etenim non sordidè aut abiectè, sed amplo illo honorum & dignitatis gradu, quem homines beatum putant, decorati, totum uitæ nostræ cursum confecimus. Hæc fatus, graui doloris quasi cumulo pressus elanguit. Igitur in regiam cum summa celeritate deportatur. Ac iam rumor per omnium ora peruolitabat, mortem paulo pòst illum occupaturam. uirorũ igitur multitudo confestim cum uxoribus & liberis sacco & cilicio de more patrio operta, supplex cum lachrymis Deum pro rege obsecrauit: omnia mœrore & lugubri fletu redundarunt. Rex uerò in solario quodam edito decumbens, cum illos suis luminibus demissis pronos humi se abiecisse cerneret, ipse lachrymas nullo modo tenere potuit. Et ubi iam quinq; dies cõtinuos uentris dolore & cruciatu afflictatus, & ferè confectus fuerat, uitam tandẽ, quartum & quinquagesimum annum ætatis suæ agens, regni autem septimũ, ferè reliquit. Quatuor quidem annos sub Caij imperio regnauit: quorũ tres in Philippi tetrachia gerenda contriuit: quarto autem anno locum etiam Herodis Iunioris assecutus est: postea uerò triennij spacium Claudio imperium gubernante, ad regnum adiecit. Ista Iosephum cum alijs ab eo explicatis adeò apposite ad sacrarum literarum ueritatem enarrantem cum primis admiror. Et quanquam de regis nomine quibusdam uidetur à Scriptura sacra dissidere, tamen tempus & res gesta eundem fuisse declarant: & uel scribarum errore nomen esse immutatum, uel geminam eidem ut multis alijs impositam appellationem.

B

DE THEVDO PRAESTIGIAtore, & suis complicibus.

CAPVT X.

A QVoniam Lucas etiam in Actis, cum de Apostolorum rebus gestis disserit, Gamalielem inducit memorantem, Theudam tempore Claudij, quem supra demonstrauimus, surrexisse, dicentem se esse aliquem: qui occisus est, & omnes qui credebant ei dissipati sunt: de isto etiam Iosephi testimonium in medio ponamus, qui in uigesimo libro Operis sui quod paulo antè citauimus, hæc quæ sequuntur narrat. Cum Fadus Iudææ præfecturam gereret, præstigiator quidam uafer, Theudas nomine, ingenti hominum multitudini persuasit, ut suis secum comportatis facultatibus, ipsum ad Iordanem fluuium sequerentur. Prophetam enim se dixit esse, & fluuium mandato suo posse dispertire, transitumq; illis præstare perfacilem. Hæc elocutus, multos illexit in fraudem. Verùm Fadus eos ex ista amentia & temeritate non multum uoluptatis capere passus est: sed multitudinem equitum contra illos misit armis instructam, quæ quidem irruptione facta eos adoritur ex insperato, complures interficit, nonnullos uiuos capit: ipsi deniq; Theudæ, cum milites eum præhendissent, superstiti caput abscindunt, secumq; deferunt Hierosolymam.

Actor. 5. *Ioseph. 20. lib. Antiq. cap. 2.* *Theudæ impostoris interitus.*

DE HELENA ADIABENORVM REGINA.

CAPVT XI.

B FAmis porrò quę Claudio dominãte passim longè lateq; serpebat, deinceps in scriptis suis mentionẽ facit, isto modo. Dum hæc gerũtur, fortè fortuna ingens fames uniuersam Iudęam peragrauit. Quo quidem tempore, Helena regina frumentum, quod grandi pecunia ex Aegypto coemerat, his qui erant in egestate benignè distribuit. Atq; ista testimonio illi in Actis Apostolorum perscripto congruentia reperies, nimirum quòd discipuli qui commorabantur Antiochiæ, prout quisq; habebat, proposuerunt in ministerium habitantibus in Iudęa fratribus: quod & fecerunt, mittentes ad seniores per manus Barnabæ & Pauli. Hęlenæ uerò (cuius apud hunc scriptorem fit mentio) columellæ, illustres illæ quidem & eximiæ, in suburbijs Aeliæ ciuitatis cernuntur. Hanc ferunt gentis Adiabenorum imperium tenuisse.

Lib. 20. Antiquit. cap. 3. *Actor. 11.* *Helenæ statuæ*

DE SIMONE MAGO, ET ALTERA HELENA.

CAPVT XII.

POrrò autem, cum fides in Seruatorem & Dominum nostrum IESVM CHRISTVM ubiq; ad omnes homines iam dimanasset, Satan humanæ salutis hostis capitalis, urbem, quæ propter imperij decus cæteris omnibus dominata est priusquam fidem CHRISTI reciperet, astutè pręripere præoccupareq; molitus, eò Simonem, quem antea posuimus, quasi manu deducit: atq; callidis illius uiri præstigijs opem ipse ferens, complures qui Romæ domicilia rerum suarum collocassent, in errorem inductos suo addixit obsequio. Declarat hoc quidem Iustinus, qui non longè post Apostolorum tempora uixit, quiq; multum nostræ religionis excelluit disciplina: de quo dicam uberius, ubi tempus datũ fuerit, ea quæ sunt eius uirtuti & doctrinę consentanea, exponendi. Hoc loco autẽ historiam ab eo in

Iustinus Philosophus & martyr.

priori

priori sua Apologia quã ad Antoninum pro religione Christiana scripsit, tra ditam recitabo. Post Domini in cœlum ascensionem, homines quidam dæmo " num impulsu incitati, seipsos deos esse dixerunt: quos quidem uos nõ suppli- " cio coercuistis, sed amplis decorâstis honoribus. ex quorum numero fuit Si- " mon quidem Samaritanus, ortus è uico qui dicitur Gitton: qui Claudij Cæsa " ris temporibus, per astutiam dæmonum, uim suam in eius animo exercentiũ, " Romę omnium ciuitatum facilè principis, magicas uirtutes & portenta edẽs, " pro Deo habitus est: & statua apud uos donatus, quæ inter duos pontes su- " per fluuium Tiberim extructos erecta est, hancq́ inscriptionem latinis lite- " ris expressam habet, SIMONI DEO SANCTO. Quinetiã Samaritani propè " omnes, non pauci quoque ex alijs gentibus, eum tanquam præcipuum Deũ " confitentes, magna reuerentia obseruant. Itemq́ Helenam quandam (quæ " antea apud Tyrum Phœniciæ meretricio quęstui seipsam prostituisset) co- " mitem eius per idem tempus assiduam, uelut primam mentem ex Simonis si- " nu elapsam nuncupant. Hæc ille.

Simon Samaritanus, magus. *Eiusdẽ statua.* *Helena.*

Cum hoc consentit etiam Irenæus in primo libro contra Hęreses: qui & uiri impietatem, & scelestam eius doctrinam pariter describit. Quam hoc loco cõmemorare esset propè superuacaneum, præsertim cum ijs qui non illius solum, uerumetiam aliorum omnium hæreticorũ ortus, qui post eius tempora primas erroris partes obtinuerunt, uiuẽdi etiã rationes, falsorum dogmatum causas, deprauatos & perditos singulorum conatus accuratè cognoscere desiderant, ea sanè in libro Irenæi suprà citato, ab authore aptè ad institutum suum tradita facilè licet perspicere. Simonem igitur primum cuiusq́ erroris authorem, & quasi caput extitisse accepimus: ex cuius temporibus hactenus, qui sectam & hæresin ab eo tractam persequuntur, modestam & grauem Christianorum religionem ac doctrinã, B quæ propter integram puramq́ uiuendi rationem ex ea formatam ab omnibus pleno ore celebratur, amplecti callidè & astutè prætexunt: & dum uana superstitione, quæ in simulachris colendis sita est, immunes & liberi uideri uolunt, eiusdem laqueis nihilominus seipsos irretiunt. Nam coram pictura & imaginibus, tum ipsius Simonis, tum Helenæ (de qua antè à nobis, cùm de illo loquebamur, mentio facta est) prostrati, odoribus incensis, uictimis & libamentis eos uenerari sedulò pergunt. Quæ autem apud huius sectæ ęmulos, hisce sacretiora magisq́ arcana putantur, & quibus quemq́ primùm, ut auribus acceperit, penitus attonitum reddi, uel potius (ut uerbo quodam utar, quod est apud illos scriptis proditum, oraculiq́ loco usurpatũ) θαμβωθήσεσθαι, id est, admiratione quadã obstupescere aiunt, ea eiusmodi planè sunt, & tam plena reuerâ stuporis, amentię & insaniæ, ut uideantur non modò nõ honestè posse scriptis tradi, sed ne ore quidem propter insignem turpitudinẽ & obscœnitatem, à uiris modestis aliquãdo sine scelere efferri. Nã quodcũq́ aliquando omni flagitio scelestius & improbius in cuiusq́ cogitationem cadere posit: hæc detestabilis, & maximè pestifera hæresis illorum qui mulierculas miseras omni uitiorum genere cumulatas turpiter & flagitiosè ludificantur, longissimè superat.

Simon hæresiarcha.

Quanquam uerò talium & tam nefandorum scelerum procreatorem & architectum Simonem, eo tempore tanquam acrem præclarorum & diuinorũ Seruatoris nostri Apostolorum aduersarium, nequam & improba diaboli potentia (quæ omni honestati infesta est, quæq́ humanæ saluti euertendæ occultas semper parat insidias) de industria excitauit: tamẽ diuina Dei & cœlestis gratia, quæ ministris suis perpetuò opitulatur, per illorum piorum hominum

A minum aduentum & præsentiam, Satanæ faces in humanum genus accensas intentatasq́ꝫ, summa cum celeritate restinxit: atque omnem arrogantiam altosq́ꝫ spiritus, qui se contra Dei cognitionem insolenter extulissent, per illos repressit, atqꝫ adeò è medio sustulit. Quapropter neqꝫ impia Simonis contra CHRISTVM coniuratio, neqꝫ alterius cuiusquam eorum qui tum in lucẽ prodierunt, Apostolorum temporibus se sustentare poterat. Nam illustre ueritatis lumen, & diuinus ille sermo, qui modò (Dei aspirante numine) in humanum genus splendorem suum effuderat, inq́ꝫ terris quasi pubescens uigue rat, & cum proprijs ac suis Apostolis uersatus erat, omnes id genus conatus strenuè eiecit, profligauitq́ꝫ. Etenim ut exemplo rem illustremus, præstigiator ille, quem anteà posuimus uelut à diuino & admirabili fulgore oculis mẽtis penitus perstrictus, ex templò (cum iam antea in illis sceleribus quę nefariè & perditè consciuerat, à Petro apostolo, in Iudæa manifestò deprehensus fuisset) longissimum iter terra mariq́ꝫ instituens, ab Oriente ad Occidentem usqꝫ quasi profugus uagatus est: istumq́ꝫ uiuendi modum solum sibi ex sententia fore arbitratus, sic tandem ad urbem Romam profectus (cum iam ibi diabolica uis & potẽtia, ad hominum perniciẽ assiduè excubans, magno subsidio illi ueniret) breui suum institutum eò usqꝫ perduxit, ut ab illis, statua in eius uenerationem erecta, honoraretur ut Deus.

DE PETRI APOSTOLI IN URBE *Roma prædicatione.*

CAPVT XIII.

B Aeterùm ista non ad longinquum temporis spacium ex sententia illi processerunt. Nam e uestigiò, sub ipso Claudij imperio, benigna & propitia Dei, totius huius uniuersitatis rectoris, erga humanum genus prouidentia, fortem ac præpotentem, & reliquorum omnium Apostolorum propter uirtutis amplitudinem facilè principem Petrum, Romam uersus, ad eiusmodi pestiferam uitæ humanæ corruptelam delendam quasi manu deduxit. Qui quidem, utpote generosus & strenuus Dei dux, diuinis armis obtectus, munitusq́ꝫ, eximiam & preciosam tanquam mercaturam ueri luminis, mẽte sola comprehensi, ab Oriente ad Occasum usqꝫ deportauit: ipsamq́ꝫ regni cœlorum prædicationem, cœlestem scilicet lucem, & salutarem animorum doctrinam, palàm diuulgauit.

Petri Romam profectio.

DE MARCI EVANGELIO.

CAPVT XIIII.

SIc ergo cum diuinus sermo iam ad Romanos peruasisset, uesana Simonis potentia extincta est, & homo ipse actutùm unà penitus profligatus. Ac tanta pietatis lux eorum mentibus qui Petrum audiebant, affulsit, ut nõ eius sermoni omnino auscultando, non doctrinæ diuinę prædicationis, minimè scriptis proditę attendendo cõtenti acquiescerent: sed à Marco, Petri comite (cuius Euangelium esse fertur) multis uarijsq́ꝫ precibus contenderent, ut monumentum illius doctrinæ, quam sermone & uerbo illis tradidisset, etiam scriptis mandatum apud eos relinqueret. Nec prius hominem ab se dimittunt, quàm ipsorũ postulatis obsecutus, opus absoluisset. Hanc igitur Euangelij scribendi, secundum Marcum, causam fuisse memorant. Cum ergo Petrus apostolus, diuina spiritus sancti reuelatione suggerente, intelligeret illud opus editum esse: ferũt eũ propenso & acri

Marci Euangelium ex Petri traditione.

acri illorum hominum studio magnopere fuisse delectatum, hancq; scriptu- A
ram authoritate sua ratam fecisse, quò in ecclesijs passim perlegeretur. Clemens in sexto item libro ὑποτυπώσεων, (cui etiam testis accedit Papias Hierapolitanus episcopus) eandem tradit historiam. Constat porrò, Petrum huius Marci mentionem facere in priore epistola, quam Romę texuisse dicitur: *5. cap.* quam quidem epistolam ibi perscriptam ostendit, dum ciuitatem illam uerbi translatione Babylonem appellat, hoc modo: Salutat uos ecclesia nostræ electionis consors, quæ est Babylone, & Marcus filius meus. *Roma Babylō uocat. Petro.*

QVOD MARCVS COGNITIONEM CHRISTI Aegyptijs primus prædicauerit.

CAPVT XV.

Marci prædicatio Euangelij. Aiunt præterea, hunc Marcum primùm in Aegyptum traiecisse, & Euãgelium quod ipse conscripserat, illic prædicasse, primumq; ecclesiarum Alexandriæ institutarum authorem extitisse. Atq; tanta hominum & mulierum fidem CHRISTI amplexantium ex prima aggressione & conatu, per graue in primis sanctum & seuerum eius uiuendi exemplum ibi cogebatur multitudo, ut Philo ipse eorum studia, exercitationes, mores, frequentes congressus, communem inter ipsos uictus ratione͂, omnem denicq; uiuendi institutionem, suis scriptis persequi operæ precium existimaret. Quem Romæ sub Claudij dominatu, fama est in colloquium Petri, qui Romanis eodem tempore uerbum Dei prædicabat, uenisse. Atq; illud quidem est planè uerisimile: quippe opus, quod deinceps post aliquod te͂poris spacium ab eo dicitur elaboratum, ecclesiæ reuera canones ad nostram B usq; memoriam obseruatos complectitur. *Philonis cũ Petro colloquiũ.*

QVAE PHILO DE RELIGIOSIS IN Aegypto commemorat.

CAPVT XVI.

ἀσκηταί. Iam uerò, cùm eorum uiuendi rationem qui apud nos ἀσκηταί, id est monachi religiosiq;, uirtutis studio & exercitatiõi maximè dediti, appellati sunt, quàm accuratissimè percenseat: cùmq; eos uiros, qui eius ætate tam piam, tamq; apostolicã uitã agerent, quiq; ab Hebræis, ut uidetur, ducerent originem, & propterea permulta uetera instituta propius ad Iudæorum consuetudinem accedentia obseruarent, diuina laude & pręedicatione efferat: satis constare poterit, illum eandem non oculis uidisse solum, sed sententia & opinione uehementer approbasse. Primùm ergo in eo libro que͂ de Vita in contemplatione posita, siue de Supplicibus inscripsit, simulatq; se nihil à ueritate alienum, nihil suo marte & suopte ingenio confictum his rebus quas esset narraturus, adiecturum asseuerauit, eos curatores uel cultores nuncupatos, atq; mulieres eande͂ cum illis uitę consuetudine͂ secutas, curatrices uel cultrices uocatas tradit: talesq; eius appellationis caussas refert, uel quòd tanquam medici, curatione adhibita eorũ mentes qui ipsos adire͂t, à uitij & turpitudinis morbo ereptas, ad integram ualetudinem restituerent: uel quòd syncero ac puro cultu, religioneq; erga sacrum Dei numen ipsi imbuerentur. Siue igitur Philo ipse, dum propriam & appositam hominum moribus appellationem attribuere uolebat, suo ipsius arbitratu & iudicio illis istud nomen imposuerit: siue reuera ab initio authores eius religionis, cum adhuc Christanorum appellatio nusquam penè locorum diuulgata esset, *Philonis curatores, siue cultores.*

A esset, eos ita nominarit, longa oratione disquirere non est opus. Verùm ut ad rem redeamus, principiò illos facultates suas opesq; abijcere, & simulac in hāc diuinam uiuendi rationem se abdere incipiunt, suis se bonis & fortunis omnibus prorsus exuere testatur: deinde quibusq; uitæ curis depositis, depulsisq;, extra urbium inania progressos, in locis solitarijs, & hortis à populi conspectu remotis, domicilia rerum suarum collocare. Nam societates hominum, moribus ac uita longè dissimilium ab eorum instituto, qui per illud tempus acri & ardenti fide, istud religionis genus diligenter, ut par erat, excolere studebant, & prophetarum more sanctū & seuerum uiuendi modum sedulò imitari nitebantur, ualde inutiles & nociuas fore, pro certo cognouerunt. In Actis uerò Apostolorum (qui est liber omnium consensu approbatus) dicitur, omnes qui Apostolorum doctrina instituti imbutiq; erant, possessiones suas & facultates diuenditas, omnibus fratribus, prout cuiusque necessitas postulabat, distribuisse: sic ut nemo existeret apud illos, qui opis cuiusquam omnino indigeret. Quicunque enim agrorum & domiciliorum possessores erant (sicut sermo ibidem perscriptus indicat) illis uenditis, precia eorum offerebāt, & ponebant ante pedes Apostolorum, ut cuique pro ea quam quisque habebat necessitate dispertiretur. Philo autem istis à nobis citatis ualde similia perhibet, & his ferè uerbis hæc quæ sequuntur de illis hominibus memorat: Quanquā hoc hominum genus passim in uniuersum orbem terrarum diffusum est (nam non Græciam solùm, sed etiam Barbariam, tam prestantis & perfecti boni participem esse oportuerat) in singulis tamen Ægypti agris (qui νόμοι apud illos uocantur) & maximè quidem circiter Alexandriam, multo maxima hominum multitudo cernitur. Nam optimus quisque ex omnibus regionibus ad locum B quendam amœnissimum commodissimumq; (qui est ibi ad lacum Mariæ, in colle ex planicie paululum edito, ualde commodè & opportunè tum ad tutam corporis custodiam, tum ad æquabilem aeris temperationem situs) tanquam ad patriam cultorum commigrat, & quasi coloniam deducit. Deinceps ubi eorum domicilia quænam sint descripsit, de ecclesijs in uarijs locis extructis sic loquitur: Est in quoque ferè agro ædes sacra, quę appellatur σεμνεῖον, id est augustum templum, uel μοναστήριον, quod latinè locus solitarius separatusq; dici potest: in quo illi ab alijs separati seiunctiq;, uitæ piæ, & propter uirtutem augustæ mysteria obeunt: nihilq; eò uel cibi uel potionis, uel aliarum rerum quæ ad corporis usus necessarię sunt, omnino secum apportant: sed leges & oracula à prophetis diuinitùs edita, hymnosq; ibi recolunt, & alias denique res, quibus diuina scientia, & uera erga Deum pietas crescat & perficiatur. Post ista, alia etiam subiungit: Totum temporis spacium quod inter auroram & uesperam intercedit, in pia quadam exercitatione collocant. Nam sacras literas inter se perlegere, auitumq; sapientiæ studium commentari aggrediuntur: & quoniam uulgarem & communem literæ interpretationem arbitrantur occultæ & inuolutæ cuiusdam naturæ mysteria (quę per allegorias explicari solent) representare, idcirco eam ad altiorem quandam & diuiniorem sensum transferunt. Extant etiam apud illos commentarij ueterum quorundam hominum, qui illorum sectæ & religionis authores ac duces fuerunt: quiq; complura monumenta de ea specie & ratione doctrinæ, quę in allegorijs cernitur, post se reliquerunt. Quibus quidem tanquam exemplaribus utentes, & professionis illius, & instituti modum sedulò imitantur. Atque ista traduntur à Philone, tāquam ab homine qui (ut uerisimile est) illos coràm sacras literas interpretantes audiuerit: per illos autem ueterum commentarios, quos ait apud eos reseruatos esse, probabile est eum Euangelia Apostolorum scripta & expositiones

Solitudinis cōmoditas.

Act. 2.

νόμοι.

σεμνεῖον.

μοναστήριον.

quasdam ueterum, ut uidetur, prophetarum mysteria aperientes intellexisse: A quales quidem tum epistola Pauli ad Hebræos, tum aliæ complures eiusdem complectuntur. Deinceps uerò de nouis psalmis, qui ab illis contexuntur, sic iterum scribit: Ita planè non contemplationi solùm se dedunt, sed etiam cantiones & hymnos uarijs metri & carminum cuiusque modi & numeris grauiter fusis (aptè & conuenienter) ad Dei honorem ac laudem conficiunt. Multa etiam alia de ijs quos iam oratione prosequimur, in eodē libro percenset: Cæterùm ea solum in præsentia nobis ad commemorandum uidentur necessaria, quibus expressæ & illustres ecclesiasticæ institutionis formulæ perspicuè ante oculos ponantur. Quod si ea quæ dicta sunt, cuiquam uideantur illius uiuendi rationis quæ ex Euangelio instituitur, non esse propria, sed posse alijs præter eos quos commemorauimus cōuenire: illis saltem uocibus, quas idem author postea recenset, sit tandem persuasus, ex quibus (modò æquus rerum æstimator sit) testimonium de ista re certum & indubitatum accipiet. Sic enim scribit: Cū temperantiam quasi quoddam fundamentum in animis suis iecerint, alia uirtutum genera suprà ædificant. Cibum aut potionem ante solis occasum nemo illorum capit. Quippe diuinæ sapientiæ studium, quo se inuoluunt, lucem promereri indicant: corporis autem necessitates, tenebras solùm meritò sibi uendicare. Vnde illis quidem totum diem, his autem exiguam quādam noctis particulam largiuntur. Quidam porrò, quorum animis ardentius scientię desiderium insidet, uix semel toto triduo cibi recordantur. Nonnulli illecebris sapientiæ (quæ salubria uirtutis & doctrinæ pręcepta tam affatim & copiose suppeditat) quodammodo inuitati, sic oblectātur, indeque tales capiunt delicias, ut duplo plus temporis inediam facilè sustineant, & uix tantum sex diebus expletis alimentum necessarium degustent. Ista Philonis tam perspicua tamque rata testimonia, de nostræ religionis uiris solùm tradita esse pro certo arbitramur. Quod si quisquam adeò obstinato animo sit, ut hisce etiam uoluerit refragari, B sic tamen euidentioribus argumentis (quæ apud nullos alios præterquam solos Christianos, religionis Euangelicę professores, reperiuntur) obsecutus, de contumacia & incredula mentis sententia tandem desistat. Nā Philo cū illis uiris, de quib. habetur oratio, mulieres etiā unà uiuere ait: quarū cōplures ad extremam senectutē uirgines permanent. Quæ quidē non necessitate (sicut non paucæ Gręcarū ac gentilium sacerdotū faciunt) sed sua uoluntate adductę, castitatē propter incredibilē sapientię cupiditatē & desideriū, quo incenduntur, summa cura & cogitatione amplexantur, obseruantque. In cuius peruestigatione dū ætatē terere student, uoluptates, quibus corpus titillari solet, penitùs respuūt: neque mortales fœtus & caducos, sed immortales et perpetuò duraturos edere cupiunt: quos quidē certè sola anima Dei amore inflammata ex se potest procreare. Deinde paululū progressus, hęc eadē multo planius & apertius edocet: Apud illos quidē sacrarū literarum interpretationes sublimi quodā & allegorico sensu fiunt. Nam uniuersam legis Mosaicę descriptionem uiri illi similem arbitrantur animali, cuius corpus uerba nuda & elata extrinsecus continere, animam uerò diuinum quēdam sensum ipsis uerbis inclusum (qui sub oculorū aspectū minimè cadat) in se complecti dicunt. In quo anima rationis particeps, quæ sunt suæ ipsius naturæ propria in primis indagare aggredit, & eximiam interiorū notionū pulchritudinē in uerbis tanquā in speculo apparētem peruidet. Verùm quid præterea attinet commemorare frequentes in unū congressus, & uirorum in uno, mulierum autem in altero loco separatim congregatarum exercitationes, & seueram disciplinæ rationem, quæ de more adhuc à nobis obseruata est: quamque potissimū in festo salutaris Domini passionis

Christianorū ἀσκητῶν uitæ ratio ac studia.

Curatrices, siue Cultrices mulieres.

A nis non ieiunijs solùm & uigilijs, sed attenta sacrarum Scripturarum auditione, excolere ac celebrare consueuimus? Quæ planè idem author eodem modo quò adhuc à nobis solis obseruātur, accurata oratiōe exponit: inq; libro separatim de ea re scripto tradit, ac cumprimis nocturnas magni festi uigilias, piasq; in eisdem exercitationes. Hymnos etiam qui à nobis recitari solebant, commemorat: & quo pacto, cum unus suaui quodam concentu psallere decenter & modestè occœperit, reliqui placidè & quietè auscultantes, posteriores hymnorum partes ad extremum unà decantent: & qua ratione etiam diebus illis suprà demonstratis, toros stramineos humi positos usurpent, uinumq; (his ferè uerbis rem describit) non omnino gustent: imò nec carnibus, nec aliquo genere cibariorum, quod sit sanguinis particeps, uescantur: & quòd aqua sola illis potio sit: sale & hyssopo pro opsonio & pane utantur. Virorum porrò ecclesiastica munera obeuntium gradus, quibus alter alteri præstat, diaconorum item ministeria, summum denique & primarium episcopatus honorem diligenter perscribit. Quarum rerum exquisitè cognoscendarum si cuiusquam menti desiderium insitū sit, ab huius uiri historia, quæ à nobis declarata est, depromat licet. Quod uerò non solū primos Euāgelicæ doctrinę prędicatores, uerùm etiam instituta principio ab Apostolis tradita certò cognoscens Philo, ista scripserit, nemini omnino obscurū esse poterit.

QUAE PHILONIS OPERA AD NOS PERVENERVNT. CAP. XVII.

Iste Philo uerbis copiosus, sententijs locuples, & in diuinis Scripturis explicandis altus, inq; sublime se tollens, uariam & multiplicem sacri eloquij interpretationem pertexuit. Primum opus composuit in Genesin, quod res in ea contentas serie quadam & ordine complectitur: quod quidem inscripsit, Sanctarum legum allegoria. Deinde distinctiones sigil- *Philonis opera*
B latim, eorum potissimum quæ in Scripturis aliquid uidentur habere controuersiæ, contexuit: in quibus tum obijcit, tum obiecta dissoluit. quos libros, Quæstiones & solutiones eorum quæ tum in Genesi, tum in Exodo quæri solent, aptè sibi ipsis mutuò respondentes, inscripsit. Sunt etiam præter istos libros, aliarum quarundam materiarum lucubrationes ab eo separatim cōfectæ: utpote de Agricultura libri duo: de Ebrietate totidem. alij etiā separato quodam & proprio titulo insigniti: ut ille, Quas res mens sobria & modesta optat, quasq; execratur. Alter, de linguarum confusione. Est & alius, de Natura et inuentione. Item alius, De earum rerum cognitione, quę antequam ad Sacras literas ueniamus, discendę sunt. Alius, de eo argumento perscriptus, Quis nam sit qui rerum diuinarum hęreditatem sit consecuturus. Alius, de Partitione ęqualium & inæqualium. Quin etiam alius, De tribus uirtutibus, quas unà cum alijs descripsit Moyses. Præterea est liber, De his quorum nomina commutata sunt, & qua gratia etiam sint commutata: in quo ait, se duos libros de Pactis contexuisse. Est etiā liber illius, De demigratione Abrahami, siue de colonia. Adde his, libros de Sapientis uita ex iustitiæ regula perfecta & absoluta, siue de Legibus non scriptis: de Gigantibus: de Numine diuino, quòd mutari nequeat. Accedunt his quinque libri, De eo quòd (ut est apud Moysen) somnia diuinitùs cuiq; immissa sunt. Atq; isti sunt libri ab eo in Genesin editi, qui ad nos peruenerunt. In Exodum quinq; libros illius, De quæstionibus & solutionibus, cognouimus. Alterum item, De tabernaculo: alterum, De decem præceptis. Sunt & quatuor eius libri de Legibus separatim scriptis, quæ summatim ad capita decem pręceptorum referuntur. Alius præterea, De animalium sacrificijs & uictimis. Alius, Quę nam & quot sint sacrificiorum genera. Alius, De præmijs quæ bonis uiris in lege proposita sunt, deq; supplicio & execratione improbis infligenda. Præter hos uniuersos, singuli illius libri feruntur: sicut, De prouidentia, De homine ciuilem uitam degente, siue de Ioseph.

De Iudæis: porrò Alexander, siue De eo quòd bruta ratione prędita sint. Adiũge his cum libellum, qui De eo quod improbus quisque sit seruus, inscribitur. Ad quem sequitur alius, De eo quod quisq; studiosus sit liber. Quibus adiunctus est liber De uita in contemplatione posita, siue De supplicibus. Ex quo sunt ea quæ de uirorum Apostolicorum uita persecuti sumus, deprompta. Nominum etiam Hebręorum in lege & prophetis interpretationes ab illo lucubratæ dicuntur. Istum autem Caio regnante Romam profectum esse, & librum quem de Caij impietate & scelere composuerat, quem'q; facetè & dissimulanter de uirtutibus inscripserat, postea Claudio imperium gerente coram uniuerso Senatu Rom. recitasse memoriæ proditum est: unde non illud opus solum, uerùm etiam alia ab eo edita, tantopere admirabantur Romani, ut digna existimarent quę in Bibliotheca, tanquam monumenta quędam, reponerentur. Per idem tempus, dum Paulus usq; ad Hierusalem, & loca undiq; ad Illyricum itinere peragrabat, Claudius Iudæos Roma prorsus eiecit. Quo quidẽ tempore Aquila & Priscilla cum alijs Iudæis Roma decedentes, in Asiam nauigarunt: illic cum Apostolo, fundamenta ecclesiarum paulo antè ibidem iacta constabiliente, commorati sunt: quæ etiam sacra Scriptura in actis Apostolorum satis euidenter edocet.

Iudæi eiecti. Act. 18.

QVALIS CALAMITAS IVDAEOS QVI HIERVsalem incolunt, ipso die Paschæ oppresserit.

CAP. XVIII.

Porrò cum Claudius imperium administraret, talis Hierosolymis seditio & turba fortè fortuna in die festo Paschatis conflata est: ut illorum duntaxat Iudæorum, qui dum per templi ianuas aceruatim egrediebantur, ui erant inter se contrusi, mutuo'q; pedibus conculcati, triginta milia interirent. Atque ita festi celebritas non genti solum uniuersæ grauem luctum, uerumetiam singulis priuatim familijs lugubrem fletum attulit. Atque non hæc solum ad uerbum propemodum narrat Iosephus, uerùm etiam alio in loco scribit, quo pacto Claudius Agrippã, filiũ Agrippæ, Iudæorũ regno pręfecerit: Felici'q; regionis totius Iudeæ, Samarię, Galileæ, & illius etiã quæ trans Iordanẽ appellat, procurationẽ dederit. qui cũ imperiũ ad annos tredecim & mẽses octo gubernasset, Neronẽ imperij successorem post se relinquens, abijt è uita.

Sub Claudio seditio

Iosep. lib. Anti. 20. cap. 4. i[illegible] de Captiu. lib. 2. cap. 20.

QVAE NAM REGNANTE NERONE HIEROsolymis gesta sunt.

CAP. XIX.

De seditione quæ temporibus Neronis, Felice Iudæorum pręfecturam gerente, inter sacerdotes concitabatur, Iosephus in uigesimo Antiquitatis libro scribit, his ferè uerbis: Erat seditio Pontificibus contra sacerdotes & optimates plebis Hierosolymitanæ miserè incensa. nam quisque illorum, manu audacissimorum hominum, & nouis rebus maximè studentiũ ad se ascita, se ducem eiusdem prębuit. Atque tumultu suborto, conuicijs ipsi se mutuò lacerant, lapidibus'q; obruunt. Ac nemo erat qui turbam comprimeret, sedaretu'e: sed tanquam in ciuitate rege & gubernatore destituta, ista cum licentia quadam effrenata admissa fuerunt. Pontifices eò impudentię & audacię prorupe runt, ut seruos in areas sacerdotum, decumas illis debitas ui abrepturos, mittere non dubitarẽt. Vnde accidit, ut sacerdotes inopia pressi, fame'q; & inedia enecti, miserabiliter perirent. Sic crudelis seditiosorum uiolentia, ius fas'q; omne peruertit. Idem porrò author, iterum eisdem temporibus Hierosolymis quandam latronum factionem succreuisse narrat, quos ait interdiu, etiam in media ciuitate, eos qui illis fortè obuiam fiebant, neci crudeliter tradidisse: & maximè quidem, cum diebus festis essent multitudini permisti, paruis quibusdam sicis sub uestibus occultatis, uiros dignitate pręstantes confodisse. Quibus uulnere concidentibus, ipsos homicidas opinionem hominibus attulisse, se ex eorum numero esse qui talium

Seditio sub Nerone. cap. 6. in fine.

A lium uirorum mortem iniquo animo ferre uidebantur, cœpissétq; unà cum illis de rei indignitate conqueri: ac propterea omnino præ uerisimili & credibili rei specie, incognitos & minimè deprehensos latitasse. Primùm autem ab illis Ionathan principem sacerdotum interemptum esse: post eius interitum, in dies singulos alios nonnullos trucidatos: unde calamitatis timor cuiusque animo incussus (singulis enim temporum articulis quisq; mortem, perinde ac si in procinctu fuisset, sibi imminere expectabat) ipsa calamitate multo plus habuit acerbitatis.

DE AEGYPTIO, CVIVS IN ACTIS APOSTOLOrum mentio facta est. CAP. XX.

Deinceps, ubi alia commemorauerit, hęc prætereà adiungit. Falsus quidam & adumbratus propheta Aegyptius, Iudæos plaga, illis quæ suprà citatę sunt, grauiore acerbioréq; afflictauit. Nam in regionem illorum homo ille pręstigiator ingressus, nomen prophetæ sibi ipse falsò imposuit: atq; adeò circiter triginta millia hominum, quos suis pręstigijs in fraudem pellexisset, in unum coegit. Quibus ex loco deserto in montem Oliuarum subductis, inde constituit Hierosolymam ui & armis adoriri: atque si fortè Romanorum pręsidia & populum Iudaicum euinceret, tyrannidem exercere, illísq; pro stipatoribus uti, qui unà cum ipso in urbem irruptionem fecissent. Verùm perditum eius conatum pręuertens Felix, cum armata manu Romanorum illi ob uiam audacter procedere, & uniuersa populi multitudo ad urbis propugnationē pariter subsidio uenire cœpit: adeò ut simulatque cœptum erat manu cōfligere, Ægyptius cum paucis fugam capesseret: maxima autem pars eorum qui cum illo societatem coiuissent, aut pręlio interijt, aut captiua abducta fuit. Hæc Iosephus, in secundo historiarum libro, de Iudęorum captiuitate. Cęterùm operæ precium est, his quæ de hoc Ægyptio isto loco explicata sunt, illa etiam quæ de eodem in B Actis Apostolorum scribuntur, adiungere. In quo libro fit mētio, quomodo Felice Iudęam gubernante, apostolo Paulo (cum Iudęorum multitudo coniurationem contra eum fecisset) à tribuno plebis Hierosolymis dictum sit: Nonne tu es ille Ægyptius, qui ante hos dies tumultum concitasti, & eduxisti in desertū quatuor millia uirorum sicariorum? Sed de Felice hactenus.

Aegyptius pseudopropheta.

Felix Iudeæ præfectus.

QVOD PAVLVS, CVM EX IVDAEA ROmam uinctus ad purgandum se missus erat, omni accusatione liberatus est. CAP. XXI.

Huic uerò, Neronis mandatò, successit Festus, sub cuius præfectura, cū Paulus ibi causam pro se egisset, uinctus Romā deducitur. Aristarchus comes illi aderat, quem in quodam loco Epistolarum, concaptiuum non immeritò appellat. Quinetiam Lucas, qui acta Apostolorum literis prodidit, historiæ finem facit his ferè uerbis: Paulus biennio integro Romæ quietus ac liber commoratus est, & Dei uerbum absq; impedimento prædicauit. Tandem uerò, cum pro se in iudicio respondisset, traditum est, eum ad Euangeliū passim pręd icandum se denuò recepisse: ac postquam ciuitatem secundò aduenta uerat, beato martyrio extremum uitę diem obijsse. Quo quidem tempore uinculis constrictus, secundam contexuit ad Timotheum epistolam: in qua tum prioris caussæ suæ defensionis, tū migrationis ex hac uita, quæ e uestigiò insecuta est, mentionem facit. Verùm istarum rerum illius ipsius accipite testimonia, dicentis: In prima mea defensione, nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt. Ne illis imputetur. Dominus autem mihi astitit, & confortauit me, ut per me prædicatio adimpleretur: et audirent omnes gentes, quia liberatus sum ex ore leonis. Quibus planè satis dilucidè ostendit, quòd antea (ut prædicatio per illum perfectè expleretur) ereptus erat ex ore leonis. Atque isto nomine, ut probabile est, Neronem propter animi crudelitatem nuncupauit. Ob eamq; ipsam caussam non dissimile

Festus Iudeæ præfectus.

Paulus cum Aristarcho captiuus.

Coloss. 4.

Act. 28.

2. Tim. 4.

Nero, Leo.

quiddam deinceps adijcit: Liberabit, inquit, me ex ore leonis. nam sacrosancti A
Spiritus instinctu, exitum eius iam breui futurum præuidit. Ac propterea adiungit: Liberatus sum ex ore leonis. & illud: Liberabit me Dominus ab omni opere malo, seruabitq́ in regnum suum cœleste. In quo quidem suum mox futurum declarauit martyrium. Quod etiam planius in eadem Epistola paulò antè prædixerat: Ego enim iam delibor, & tempus dissolutionis meæ instat. Iam uerò in Epi-
2.Tim.4. stola ad Timotheum secunda, Lucam solum illi, dum scribebat, adfuisse declarat: atq; in priore defensione, ne istũ quidẽ. Vnde reuera constat, Lucã de actis Apostolorum scribentem eo tẽpore finem fecisse: neque ultra tempora, quibus cum Paulo uersabatur, historiam deduxisse. Ista sunt eo animo à nobis, commemora-
Pauli martyrium. ta, ut ostendamus, Paulum non primo eius ad urbem Romã aduentu, quem Lucas recenset, certamen confecisse martyrij. uerisimile enim est, Neronem in principio imperij sui mitius mansuetiusq́ affectum, Pauli defensionem pro religione Christiana allatam, benignius faciliusq́ admisisse: uerùm cum ad nefandam & intolerabilem audaciam processisset, inter alia crudelia eius facinora, ea etiam quæ contra Apostolos edebat, aggressum esse.

QVO PACTO IACOBVS, QVI FRATER DOMINI appellabatur, martyrium passus sit. CAP. XXII.

IVdæi ergo, cum Paulus prouocasset ad Cæsarem, & ad urbem Romam à Festo missus esset, spe penitùs, qua consilium in eius necem cõparassent, excidentes, in Iacobum fratrem Domini (cui ab Apostolis sedes episcopalis Hierosolymitana delata fuit) omnem suam maleuolentiam conuertunt: cõtra quem ea scelera quæ sequuntur, comparata fuere. Pri-
Iacobi fratris Domini martyrium. mùm illum in medium adducunt, & ut fidem Christi coram omni populo deneget, uehementer sollicitant. Verùm cum præter omnium opinionem, liberiore ore uoceq́, quàm expectarent, præsente uniuersa multitudine, filium Dei, seruatorem & Dominũ nostrũ IESVM ingenuè & fidenter confessus fuisset: hominis testimonium (nam propter summum sapientiæ & pietatis studium quod in uita asiduè excoluerat, ab omnibus iustissimus putabatur) amplius tolerare nõ poterant. Eum igitur tum neci dant, cum ad illud facinus impunè obeundum, interregni opportunitatem arripuissent. Quippe Festo per id temporis mortuo,
Festi mors. summa rerum in Iudæa administratio principe & gubernatore penitus erat destituta. Cæterùm quanquam Iacobi necis ratio & modus ex uerbis Clementis, suprà citatis, satis constare poterit, (qui quidem eum à templi pinna præcipita-
Egesippi de Iacobi martyrio locus. tum, fullonisq́ uecte percussum, mortem oppetiuisse narrat) Egesippus tamen, Apostolorum ætati proximè succedens, in quinto, ea quę ad illum spectant, historiæ suæ libro, accuratissimè tradit ad hũc modum: Iacobus frater Domini, qui
Iacobus Iustus cognominatus. à Seruatoris temporibus ad nostram usque ętatem Iustus (Iacobi enim nomine multi donati erant) ab omnibus appellatus fuerat, Ecclesiæ administrationem unà cum cęteris Apostolis suscepit. Hic ab utero matris suæ sanctus fuit: uinum & siceram non bibit: animalium carnibus se abstinuit. nouacula caput eius nunquam rasum fuit, neque corpus oleo perunctum, aut balneis lotum. Huic uni licebat in Sancta sanctorum ingredi: uestibus enim utebatur non laneis, sed lineis duntaxat. In templum solus intrare solitus est: atq; ibi genibus humi positis, pro populi peccatis ueniam postulare: cuius genua, quòd tam asiduè tum ad Deum augustè sancteq́ adorandum, tum ad ueniam precibus populo exposcendam,
Item Oblias. procumbebat, cameli instar, tuberculis contractis obduruerunt. Qui propter sin-
De his sectis ui de cap.22.lib.4. gularem iusticiæ pręstantiam, Iusti & Obliæ (quod Latinè populi pręsidium dici
* Alludit ad locũ Ioan.10. Ego sum ostium: per me si quis introierit, saluabitur. potest, & iusticia) nomen, sicuti prophetę de eo memorãt, inuenit. Quibusdam igitur ex septem † sectarũ fautorib. in populo sparsarum, & à me in historia antè declaratarũ, ab eo sciscitantib. quod'nam esset * ostium IESV? respondit, IESVM esse

A esse seruatorē. Ex quorum numero nonnulli crediderunt, quòd Iesus esset Christus. Sectæ autem suprà scriptæ, neque carnis resurrectionem fore, neque illum uenturum qui cuique sit pro his quæ rectè aut secus gesserit in uita, mercedē redditurus, omnino crediderunt. uerùm quotquot crediderunt, Iacobi prędicatione & hortatu crediderunt. Ergo cum plerique etiā ex principibus uiris fidem essent amplexati: nonnulli ex scribis, Pharisæis, & reliquis Iudęis tumultuari, atq; adeò uociferari cœperunt, quòd uniuersus ferè populus IESVM existimabat uerum esse Christum. Qui etiam ad Iacobum profecti, sic compellare: Te obnoxiè oramus, ut quoniā populus fide in IESVM, perinde ac si uerè esset Christus, collata, in grauem errorem delapsus est, cum ab hac opinione auoces: atque ut omnes etiam, qui hodie ad festum diem Paschatis celebrandum conuenerunt, de IESV rectè uerèq; erudias, te etiam atque etiam obtestamur. Tibi enim omnes fidem adhibemus: nec nos solum, sed tota etiam multitudo perhibet testimoniū, quòd iustus sis, quódq; personam non respicias. Persuadeas igitur populo de IESV, ne erret. Etenim & uniuersus populus, & nos omnes tibi credimus. Idcirco statue teipsum super pinnam templi, ut de superiore loco cunctis conspicuus sis, atque adeò tua uerba à tota multitudine facilè & sine impedimento audiantur. Propter festum namque Paschatis non solùm omnes Iudæorum tribus, sed multi etiam ex gentibus conuenerant. Proinde scribę & Pharisæi, quos suprà posuimus, Iacobo supra pinnam templi collocato, cœperunt exclamare ac dicere: O' Iuste, cui omnes meritò debemus fidem adiungere: quoniam populus IESVM crucifixum imitando aberrauit. tu idcirco nobis commonstra, quod sit ostium IESV crucifixi. Qui clara uoce sic respondit: Quid me interrogatis de IESV filio hominis? Ipse sedet in cœlo à dextris magnæ uirtutis & potentię Dei, & in nubibus cœli uenturus est. Atque cum multi plenè essent persuasi, & ob Iacobi testimonium Deum laudibus in cœlum ferrēt, dicerentq;, Osanna filio Dauid: scribę
B & Pharisæi deintegrò cœperunt primùm inter se ita colloqui: Malè certè & infeliciter cecidit, ut istud testimoniū nostra opera IESV tribueretur. At conscensis gradibus, illum deijciamus præcipitem: ut homines inde perterrefacti, nullam fidem eius doctrinæ adhibeant. Deinde clamare ac dicere: O', O', Iustus etiam errauit. in quo eloquia sacra apud Isaiā scripta planè expleta fuēre: Tollamus è medio Iustum, quoniam nobis molestiæ est, & incommodo. Quocirca fructus operum suorum comedent. Tandem ergo ascendentes, Iustum præcipitem dederūt, dixeruntq; ipsi inter se: Iacobum Iustum obruere oportere lapidibus. Et quoniam deiectus in præceps, non statim mortem obijt: sed uultu sursum sublato, genibusq; flexis dixit: Obsecro Domine Deus pater, da illis ueniam: nesciunt enim quid faciunt: cœperunt saxa in eum conijcere. Cúmque lapidibus illum obterere pergerent, unus de sacerdotibus ex filijs Rechab, filij Rechabim, qui sunt Hieremiæ testimonio commendati, uoce emissa contentius dixit: Quid agitis? Iustus pro uobis Deum precatur. Attamen unus ab illis qui fullo erat, arrepto uecte quo uestes solebāt premere, in caput Iusti impegit: ita uitam, beato & felici martyrij cruciatu affectus, afflictusq; amisit: inq; loco quodam prope templum, ubi columella eius nomine inscripta adhuc manet, corpus tumulo mādatum est. Iste Iacobus tum Iudæis, tum Grecis, uerus & incorruptus testis fuit, IESVM uerè fuisse Christum. Non multo pòst Vespasianus Iudæam obsedit, Iudæosq; redegit in seruitutem. Hæc Clementis historiæ mirè consentientia, Egesippus uberius pleniusq; explicauit. Iacobus igitur uir in primis admirabilis, & omnium sermonibus propter illustre iusticiæ decus magnopere celebratus fuit: usque adeò, ut qui inter Iudęos haberentur prudentes, hanc esse causam putarent, cur tam citò pòst eius martyrium obsidione Hierusalem undique cingeretur: quam profectò obsidionem nulla alia de re illis obtigisse creditur, quàm quòd tam audax facinus & scelus inexpiabile contra illum consciuissent. Nam Iosephus etiam non

Iacobi de IESV testimonium.

Hierosolymā obsidionis causa, Iacobi cædes.

grauatur, hoc idem suorum scriptorum testimonio euidenter confirmare, ijs A
ferè uerbis: Iudæis quidem ad scelus uindicandum in Iacobum Iustum, fratrem
Domini, qui dicitur Christus, ab illis admissum (illum namque iusticiæ facilè pri-
mas ferētem, impiè neci dederant) istæ obuenêre calamitates. Idem author in ui-
gesimo Antiquitatis libro, eius quoque mortem hoc modo narrat: Cæsar cum
de Festi morte esset certior factus, Albinum præfectum & procuratorem in Iudę-
am misit. Ananus Iunior, qui summi sacerdotij dignitatem (ut diximus) obtinu-
it, quiq́ moribus præfractus, & supra modum audax temerariusq́, sectam Sad-
ducæorum, qui in iudicijs ferendis (ut suprà positum est) sunt præ cæteris Iudęis
crudeles & acerbi, sedulò secutus est, ratus se opportunum tempus nactum, tum
propter Festi mortem, tum præterea quòd Albinus adhuc inter uias moram fa-
ceret, concilium consessumq́ iudicum coegit: ac cum fratrem IESV Christi, no-
mine Iacobum, & alios quosdam cum illo in iudicium adduxisset, crimenq́ in il-
los, quasi fuissent leges perfringere & uiolare conati, falso confinxisset, lapidibus
obruendos tradidit. Verùm qui in ciuitate modestißimi esse, quiq́ legum præ-
scripta accuratè exequi uidebantur, rem sanè grauiter & acerbè ferre cœperunt:
ad regem Agrippam clàm legatum mittere, illum deprecari ut literas ad Ananum
daret, quò minus deinceps talia patraret facinora. Nam hoc primo iam tempore
eum parum consideratè rem gesßisse affirmarunt. Nonnulli porrò ex illis Albino
Alexandria iter capienti obuiam prodire, docere quo pacto absq́ eius sententia
Anano non liceret consilium cogere, statuereúe. Albinus his uerbis persuasus,
iracundè ad Ananum scribit: seq́ de eo pœnas sumpturum interminatur. Rex
Agrippa ob hanc causam illi, cum tres iam menses præfuisset, summi sacerdotij a-
dimit officium: & IESVM filium Damnęi ei muneri pręfecit. Hæc de Iacobo lite-
ris prodita sunt: à quo prima Epistolarum, quæ Catholicæ nominantur, dicitur
scripta esse. Illud tamen nos minimè pręterire decet, quod licet à quibusdam tan-
quam adulterina, & minimè germana propterea iudicetur, quòd non adeò multi B
ex ueteribus illius epistolę, sicut nec eius quę dicitur Iudæ (quæ etiam in septem
Catholicarum Epistolarum numero ponitur) ullam omnino mētionem faciant:
tamen nos istas cum reliquis, in quàm plurimis ecclesijs publicè receptas appro-
batasq́ cognouimus.

Albinus præfectus. Ananus sacerdos. Sadducæi.

Iesus Damnæi F. sacerdos.

Iacobi apostoli catholica, item Iudæ.

PRIMVS ALEXANDRINAE ECCLESIAE episcopus post Marcum, Anianus constitutus est. CAP. XXIII.

Anianus episcopus. Marcus euangelista.

Octauo anno imperij Neronis, Anianus, uir tum Deo propter pieta-
tem charus, tum in omnibus rebus admirabilis, primus post Mar-
cum euangelistam in ministerium ecclesiæ Alexandrinę succeßit.

DE PERSECVTIONE QVAE SVB NERONE accidit, in qua Petrus & Paulus Romæ martyrio pro pietate condecorati sunt. CAP. XXIIII.

Neronis impietas, & crudelitas.

Iam uero Nero, simulac imperium suum erat firmè corroboratum, ad
impios & nefarios conatus toto pectore incubuit: atque ad ipsum ue-
rum cultum & pietatem in Deum omnium rerum authorem oppu-
gnandam, seipsum fortiter armauit. Cæterùm qualis hic tandem fue-
rit, quantaq́ improbitate nobilitatus, non est pręsentis quidem ocij & temporis
perscribere: sed qui uoluerit, poterit ex multis scriptoribus, qui eius res gestas
historijs suis accuratißimè tradiderunt, hominis importunę insanię feritatem fa-
cilè cognoscere. Qua quidem exagitatus, infinitorum penè hominum cędes, nul-
la habita ratione, machinatus, eò crudelitatis proruit, ut ne ab interitu quidem
maximè necessariorum, & summa sibi amicitia coniunctorum, cruentas manus
abstineret. Nam matrem, fratres & uxorem, cum alijs infinitis sibi generis uincu-
lo coniugatis, perinde atq́ hostes & inimicos, uarijs mortium generibus affecit.
Verùm

A Verùm ad omnia eius scelera hoc unum deesse uidebatur, quo tanquam titulo insigniri debuerat, quòd scilicet primus ex imperatoribus Romanis, religiosi cultus, qui sacro numini tribuitur, hostis infestus declararetur. Cuius Tertullianus, Latinus scriptor, sic ferè facit mentionem: Consulite, inquit, uestros commentarios, illic reperietis, primum Neronem in hanc sectam, tum maximè Romæ orientem, Cæsariano gladio ferocisse. Sed tali dedicatore damnationis nostræ gloriemur. Qui enim scit illum, intelligere potest, non nisi aliquod bonum grande à Nerone damnatum. Iste igitur qui hoc pacto infestissimus Dei hostis primus prędicatus fuit, ad Apostolos etiam trucidandos incitabatur. Paulum proinde Romę eo regnante securi percussum, & Petrum etiam suffixum cruci, historiarũ monimẽtis proditum est. Quinetiam insignis ac testata Petri & Pauli inscriptio, quæ in cœmiterijs Romę ad hoc usque tempus manet, huius rei gestę fidem facit. Atque hæc ita se habere, confirmat itidem uir ecclesiasticus, Caius nomine (qui Zephyrini pontificis Romani temporibus uixit) inq́ disputatione scriptis prodita, quam cum † Proclo Cataphrygum hęresis & opinionis patrono habuit, eadem ipsa de locis, ubi sacra Apostolorum (quos suprà citauimus) * tabernacula locabantur, asserit. Ego, inquit, Apostolorum trophęa perspicuè possum ostendere. Nam si lubet in Vaticanum proficisci, aut in uiam quę Hostiensis dicitur, te conferre, trophæa eorum qui istam ecclesiam suo sermone & uirtute stabiliuerunt, inuenies. Porrò Dionysius Corinthiorum episcopus, illos ambos martyrium eodem tempore pertulisse, sic ad Romanos scribens commemorat: Petrum & Paulum, qui Romanos & Corinthios primùm in ecclesiam Christi inseruerũt, prudenti quadam admonitione impulsi, in unum locum cõclusistis. Nam ambo cum & nostram Corinthi & uestram Romæ ecclesiã fundassent, & eiusdem doctrinæ pręceptis tum nostros animos, tum uestros imbuissent, eodem tempore B pariter martyrium subierunt. Atque ista hoc loco intexuimus, quo rei gestę maior certiorq́ adiungatur fides.

Tert. in Apol. aduersus Gentes.

Pauli & Petri martyria.

Caius scriptor ecclesiasticus.

† Hieron in Catal. script. eccl. Proculum uocat.

* Tabernacula, id est corpora. Hieronym. & Petr. [illegible] Fel. [illegible] corpus [illegible] appellat.

Dionysius Corinth. episcopus.

QVOMODO IVDAEI INFINITIS MALIS *exagitati sint, & quomodo postremum bellum Romanis intulerint.* CAP. XXV.

Iosephus rursus, ubi permulta de clade quæ uniuersam Iudęorum gentem oppresserat, disseruit, narrat his propemodum uerbis, quo pacto, præter alios complures homines plebeios, infiniti ferè ex illis qui erant apud Iudæos, in summo honoris gradu locati, cæsi uerberibus à Floro in crucem acti essent. Hic uerò Iudęæ pręfectus tum fortè fuit, cum bellum Iudaicum duodecimo anno Neronis imperij erat concitatum. Deinde idem scriptor, propter quandam Iudæorum seditionem Cęsareæ ortam, ait, adeò grauem & pestiferum tumultum passim per totam Syriam peruasisse (dum Iudæi ex suis hominibus ciuitatem quanque incolentibus, tanquam ex capitalibus inimicis extinguebantur) uti ciuitates corporibus inhumatis refertas, senes mortuos simul cum infantibus miserabiliter proiectos, mulieres omni integumento quod ad pudorem necessariò adhiberi solet denudatas, totam denique prouinciam ęrumnosam & plenam calamitatum quę dicendo exprimi non poterunt, manifesto cernere potuisses. Quinetiam metus uastitatis & euersionis futuræ, quam præsens reipublicæ status minabatur, multo plus habuit molestiarum, quàm facinora illa quæ modò fuissent à singulis temerè & audacter admissa. Hæc totidem ferè uerbis Iosephus. Eo tempore Iudæorum res hoc loco fuêre.

Florus præfectus.

Iudæorum seditio Cæsareæ orta.

FINIS SECVNDI LIBRI.

EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI, EPISCOPI CAESAREAE PALAESTINAE, Ecclesiasticæ Historiæ Liber Tertius.

APVD QVAS GENTES CHRISTVM APOstoli prædicarunt. CAP. I.

Apostoli apud quas gentes singuli Christum prædicarint.

ISTO modo cum Iudęorum rebus actum accepimus. Iam A
uerò ut ad sanctos Seruatoris nostri Apostolos discipulosq́, qui erant per uniuersum orbem fusi ac dissipati, redeamus: Thomas (ut memoriæ proditum est) Parthiam obtinuit: Andreas Scythiam: Ioannes Asiam obijt, ubi reliquum etiam uitæ suæ cursum conficiens, Ephesi morte occubuit. Petrus autem, ut uidetur, Iudæis qui in Ponto, Galatia, Bithynia, Cappadocia & Asia dispersi uixerunt, uerbum Dei prædicauit. Qui ad extremum cum Romæ uersaretur, capite deorsum statuto (sic enim perpeti cupiebat) cruci suffixus est. Quid attinet de Paulo dicere, qui simulac ab Hierusalem ad Illyricum usque fuerat euangelij Christi prædicandi munus plenè executus, pòst Romæ, Nerone summam rerum administrãte, martyrio occubuit. Ista ab Origene ad uerbum, tertio tomo Commentariorum quos scripsit in Genesin, reuerâ commemorata sunt.

Petri & Pauli mors.

QVIS PRIMVS ROMANAE ECCLEsiæ præfuit. CAP. II.

Linus episcopus.
2. Tim. 4.

POst Pauli & Petri martyrium, primus Romanę Ecclesiæ episcopatum Linus sortitò capit. Huius meminit Paulus, è Roma ad Timotheum scribens, in ea salutatione quam ad extremam Epistolæ partem adnectit: Salutant te, inquit, Eubulus, Pudens, Linus, & Claudia.

DE APOSTOLORVM EPISTOLIS. CAP. III.

Petri epistolæ.

VNa uerò Petri epistola, quæ prior illius esse dicitur, omnium consensu B
est approbata. Hanc, quasi extra omnem controuersiam positam, ueteres presbyteri in suis ipsorum scriptis citarunt. Eam autem quę illius secunda fertur esse epistola, non ita auctoritate & testimonio ueterum confirmatam accepimus. uerùm cum plerisque perquàm utilis illa quidem uideretur, unà cum alijs scripturis studiosè perlegi, perdisciq́ solita est. Quæ autem acta illius inscribuntur, atque Euangelium quod secundum Petrum appellatur, libellum pręterea de eius prędicatione, opusq́ illius quod Apocalypsis uocatur, nõ omnino in Scripturis catholicis numerata approbatáue cognouimus: quãdoquidem nullus scriptor ecclesiasticus uel ex ueteribus, uel ex his qui nostra memoria uiguerunt, testimonijs ex illis libris deprompitis aliquãdo usus est. Cęterùm cum iam ratione et uia procedat historia, operępretium me facturũ puto, si dum Apostolorum successionem persequor, unà etiam cõmemorem quænam ex scripturis, quibus contradicitur, fuerint illæ, quarum testimonia nonnulli scriptores ecclesiastici uarijs temporibus in suos libros illigarunt: eáq́ etiam quę ab eisdem scriptoribus tam de illis scripturis quarum authoritas omnium sententijs constabilitur, quàm de ijs quę non sunt eius generis, referantur. Ac de his quę dicuntur scripta Petri (ex quibus unam solam Epistolam germanam noui, eamq́ summo antiquorum presbyterorum consensu approbatam) ista sint isto tempore à nobis exposita. Pauli autem quanquam quatuordecim testatę & notæ dicuntur epistolæ, tamen quod quidam illi epistolę quę est ab eo ad Hebręos scripta, perinde ac si Pauli non sit, fidem abrogare studuerint, affirmauerintq́ eidem ab ecclesia Romana contradici, in obscuro relinquere neutiquam consentaneum existimaui. Ea igitur quæ sunt de hac ipsa à maioribus explicata, ubi tempus dabitur opportu-

Petri acta, euãgelium, apocalypsis.

Pauli epistolæ.

Ad Hebræos epistola an Pauli.

A opportunum, in historia ponam. Illa quæ eius acta uocantur, in scripturarum illarum numero de quibus nulla est omnino dubitatio, habita esse, non equidem accepi. Et quoniam Apostolus ipse in salutationibus quas extremę epistolę ad Romanos perscriptæ attexit, inter alios etiam Hermæ cuiusdam (cuius opus esse ferunt, qui Pastoris libellus inscribitur) mentionem facit, intelligẽdum est, istum, tametsi in quæstionem à nõnullis uocatur, ac propterea scripturis omnium assensu approbatis nullo modo annumerãdus ducitur, ab alijs tamen pernecessarium, ijs prę sertim qui iam primis fidei elementis imbuendi sunt, iudicatum esse. Vnde hoc quidem tempore eum non modò in ecclesijs palàm peruulgatum, uerùm etiam eius testimonia à nonnullis ueterum scriptorum in suis libris citata animaduertimus. Itaque quo constaret, tum quæ in sacris Scripturis in nullam omnino quęstionem adductæ sint, tum quę contrà non satis ab omnibus probatæ, hęc in pręsentia à nobis explicata sunt.

Pauli acta. *Hermæ pastor.*

DE PRIMA APOSTOLORVM SVCcessione. CAP. IIII.

QVo'd uero Paulus gentibus uerbum Dei prædicarit, quod'que ecclesiarum fundamenta ab Hierusalem & eius finibus undique ad Illyricum usque iecerit, non solum ex suis ipsius uocibus, sed etiam ex libro Lucę qui Acta Apostolorum inscribitur, satis perspicuum est. Porrò quibus in prouincijs Petrus Christi euangelium, his qui erant ex circũcisione, enunciarit, nouum'que testamenti sermonem tradiderit, ex suis ipsius uerbis, petitis ex epistola illa, quam illius uerè esse, omnium'que approbatione confirmatam fuisse diximus, quam denique Hebræorum stirpe oriundis, qui dispersè & uagè Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam & Bithyniam incoluerunt, scripsit, satis euidenter & apertè constat. Quot uerò & quinam ueri & ingenui horum Apostolorum imitatores facti, satis habiles & idonei ad ecclesias, quas isti fundauerant, pascendas regendas'que ęstimati fuerint, dictu certè non est procliue: solis illis exceptis, quos aliquis fortasse ex Pauli scriptis obiter possit colligere. Huius enim B adiutores, & ut ipse appellat, commilitones, propè infiniti extiterunt: quorum nonnulli Epistolarum ab eo perscriptarum testimonijs ad perpetuitatem duraturis donati, memoriæ sempiternæ commendantur. Eòdem accedit Lucas, qui discipulos Pauli, dum in Actis eos enumerare contendit, nominatim percenset. Ex quorum numero fuit Timotheus, qui ecclesiæ quę est Ephesi, primus episcopatum obtinuisse traditur. Titus itidem, qui ecclesijs quę sunt in Creta pręfuit: & Lucas etiam, genere Antiochenus, sciẽtia & arte medicus, qui quidem tum plurimum cum Paulo uersatus, tum reliquorum Apostolorum familiaritate & consuetudine nõn rarò aut leuiter usus, præceptiones medicinę, quam ex illorum doctrina ad hominum animos sanandos hausisset, duobus uoluminibus diuinitùs inspiratis nobis reliquit: quorum alterum Euangelium est, quod se non aliter exarauisse testatur, atque ei tradiderãt illi qui ab initio suis oculis Christum uidissent, qui'que fuissent uerbi ministri,† quos quidem à principio in omnibus accuratè se secutum tradit: alterum Apostolorum acta complectitur, quæ cum non auditione & fama, sed suis oculis ipse accepisset, in unum libellum contulit. Fertur etiam, Paulum, cum tanquam proprij cuiusdam & sui Euangelij memoriam in suis scriptis hoc modo usurpare consueuerit (Secundum euangelium meum) illud planè quod est secundum Lucam, intellexisse. Ex cæteris Pauli comitibus & discipulis unum fuisse Crescentẽ, quem in Galatiam profectum Paulus ipse testatur: alterum Linum, quem in secunda ad Timotheum epistola simul cum illo Romæ uersatum memorat, quem'que primum post Petrum in Romanæ ecclesiæ episcopatum sortè delectum suprà demonstrauimus. Alterum Clementem, qui Romanæ ecclesiæ tertius constituebatur episcopus, quem Paulus cooperarium suum & con-

Pauli prædicatio. *Petri.* *Pauli discipuli & collegæ.* *Act. 16.* *Timotheus.* *Titus Lucas, eiusq; scripta.* *† Videtur hic Eusebius [illegible]* *Crescens.* *2. Tim. 4.* *Linus.* *Clemens.*

& concertatorem in Domino fuisse testimonio confirmat. Adde ijs Areopagitam illum, Dionysium nomine, quem in Actis Apostolorum post Pauli concionem in Areopago apud Athenienses habitam, ad fidem conuersum fuisse, Lucas in Actis Apostolorũ scribit: quem'que primum ecclesiæ Atheniensis episcopum designatum, alius quidam Dionysius ecclesiæ Corinthiorum pastor, scriptor sanè perantiquus, narrat. Verùm quo pacto Apostolorum successiones temporum serie gradatim continuatæ fuerint, à nobis, ubi dabitur occasio, in historiæ progressu dicetur. Nunc autem ad reliquam historiæ partem pergamus. A

Dionysius Areopagita. *Act. 17.*

DE VLTIMA POST CHRISTUM IVDAEorum obsidione. CAP. V.

Postquam Nero decem & tres annos imperij gubernaculis præfuerat, atque post illum Galba & Otho integrum annum & sex menses eundem dignitatis gradum obierant, Vespasianus expeditionum contra Iudæos susceptarum trophæis nobilitatus, rex Romanorum in ipsa Iudæa declaratus est, & ab uniuerso exercitu qui illic erat, imperator palàm prædicatus. Inde extemplò Romam iter suscipiens, administrationem belli contra Iudæos parati filio suo Tito commisit, post Seruatoris nostri ascensionem: cum Iudæi præter illud facinus quod in ipsum consciuerant, iam etiam contra eius Apostolos uix dici potest quot & quantas fuissent insidias moliti: primùm in Stephanum, quem lapidibus obrutum è medio sustulerunt: deinde post eius necem in Iacobum filium Zebedæi, Ioannis fratrẽ, quem insidijs callidè appetentes, securi percusserunt: ad extremum, in Iacobum Iustum, qui primus post Seruatorem nostrum in cœlos assumptum, illic Hierosolymitani episcopatus sedẽ dignitatem'que obtinuerat: & ad eum modum, quem suprà monstrauimus, ex corporis custodia emigrauerat. Cum'que præterea reliquorum Apostolorum infinita penè multitudo in uitæ periculum ex insidijs Iudæorum uenisset, & ex terra Iudaica in exilium eiecta esset, cum'que ijdem Apostoli, ut doctrinam prędicarent Euangelij, ad omnes gentes cum Christi uirtute & potentia, (qui illis dixerat: Euntes docete omnes gentes in nomine meo) iter suscepissent: quinetiam cum populus Ecclesiæ quę erat Hierosolymis, per oraculum uiris illic uirtute & pietate spectatis in uisione editum, iussus esset, ut antequam bellum exardesceret, è ciuitate egrederetur: atque adeò urbem quandam trans Iordanem, quæ Pella nominata est, incoleret: in'que eam hi qui in Christo fiduciam defixerant, relicto Hierusalem migrassent, sic ut sancti uiri non modò ciuitatem illam regiam quæ erat totius Iudęæ primaria, sed etiam uniuersam Iudæorum terram omnino deseruissent: de cætero iusta Dei ultio eos qui tot nephanda scelera cùm in Christum, tum in eius Apostolos, contra ius fas'que omne admisissent, miserè & acerbè exagitauit, illam'que ipsam impiorũ stirpem funditùs ex hominum societate deleuit. Quæ'nam mala eo tempore ad uniuersam Iudęorum gentẽ ubique locorum dispersam confluerent, quopacto Iudęæ in primis habitatores in extremas grauissimas'que calamitates deuoluerentur, quot & quàm incredibiles cuiusque ætatis turbæ cum mulieribus simul & pueris, gladio, fame & infinitis alijs mortis generibus conciderent, quot etiam & quæ'nã Iudaicarum ciuitatum obsidiones: quot porrò clades omnium opinione maiores hi qui in ipsam Hierusalem, tanquam in primariam urbẽ firmissimis septam munitam'que præsidijs confugientes oculis aspicerent: quis totius etiam belli modus & ratio, quæ item in eo res sigillatim gestę: quemadmodum denique desolationis abominatio à prophetis prædicta, in ipso antiquo Dei templo omnium sermone peruagato (quod quidem uastitatem radicitùs omnia consumentem, & extremã euersionem sustinuit) expleta esset, cuique uolenti liberum est ex historia accuratissimè à Iosepho conscripta petere. Verùm quo pacto multitudo eorum qui ab uniuersa Iudæa, ad tricies centena milia in die festo Paschatis frequentes eò cõuenerant, B

Vespasianus Impera. declaratus *Titus Vespasiani F.* *Stephanus protomartyr.* *Iacobus Zebedæi F.* *Iacobus Iustus.* *Matth. 28.* *Ecclesia Hierosol. oraculo Pellam incolere iussa.* *Ioseph. lib. 6 de captiuit. cap. 45.*

A uenerant, in Hierusalem tanquam in ergastulum quoddam conclusa, ab eo commemoretur: mihi hoc loco eisdem uerbis, quibus ipse usus est, necessarium statui ad commemorandum. Qui uerò ex uniuersa regione ad festum Azymorum confluxerant, de improuiso undique bello tenebantur implicati, adeò ut primò propter loci angustiam mortifera & lethali peste, deinde graui fame, quæ multo plus habebat acerbitatis, diuexarentur. quòd autem ciuitas tantam capiebat multitudinem, ex his qui Cestio præfecturam gerente erant numerati, satis constat: qui quidem dum cupiebat Neroni (qui eam gentem omninò contemnebat) uires ac robur ciuitatis apertè significare, à summis sacerdotibus cōtendit, ut summam multitudinis, si fieri posset, subducerent. Illi autem, cum festum quod Pascha appellatur, iam instaret, in quo ab hora nona ad undecimam usque sacrificant, in'q; singulis sacrificijs est tanquam societas quædam ex decem hominibus minimùm collecta (quandoquidem non est integrum, ut unus solus sacrificet, epuletur'ue, sed sępe uiginti in unum congregantur) illi inquam sacrificia ducenta quinquaginta quinque millia & sexcenta numerarunt. Sunt igitur homines, si decem solum singulis sacrificijs tribuamus, uicies septies centena millia & ducenti, qui omnes puri ac mundi fuerunt. Nam non fas erat, ut uel leprosi, uel seminis fluxu polluti, uel mulieres menstruis contaminatę, uel homines ulla alia labe infecti, uel peregrini, denique qui religionis ergò accessissent, illius sacrificij fierent participes. Freques ista multitudo ex omnibus locis extra ciuitatem positis coiuerat: ac tum quidem uniuersa Iudæorum natio quasi casu quodam fatali in Hierusalem, tāquam in carcerem, compingebatur. Hæc Iosephus. Illud profectò ualde erat consentaneū, ut quibus diebus acerba Christi Dei clementis & propitij, omnium'q; seruatoris, passio patrata esset, ijsdē sanè pernicies & interitus ultiōe diuina inflictus, eos qui talis crudelitatis auctores fuissent, quasi in carcerem simul contrusos occuparet.

Cestius præfectus.

Iudæorū Hierosolymis ante obsidionem cōgregatorum multitudo.

Obsidionis urbis idem, quod Christi passionis, tempus.

DE FAME QUAE APUD IUDAEOS inualuerat. CAP. VI.

B Omissis igitur illis malis quæ sigillatim acciderunt, quæ'q; uel gladio, uel alia quapiam ratione sunt in illorum exitium edita: eas solùm calamitates necessarias mihi ad explicandum puto, quæ dira fame & inedia eis importatæ sunt: eo cōsilio, ut qui istam nostram historiam sint fortè perlecturi, si non omnino, at aliqua ex parte tamen cognoscant, quo pacto eos qui nefariæ crudelitatis in Christū Dei auctores extitissent, haud ita diu pòst supplicio cœlitus irrogato afficerentur. Itaque grauem illam & luctuosam rerum id temporis gestarum tanquam tragœdiam, ex quinto historiæ Iosephi libro petitā, deinceps recitemus. Locupletes, inquit, siue egrederentur ex urbe, siue in eadem manerent, in pari uitæ discrimine uersabantur. Nam eorum quisque proditionis crimine & fugæ falso obiecto, propter opes suas ac facultates interfectus fuit. Insolens seditiosorum amentia, unà cum famis diritate, accrescere cœpit. Vtrumque malum indies magis magis'q; ingrauescere. In foro enim nullum frumentum uenditur: seditiosi præcipites intrò irrumpentes, ędes perscrutantur. Vbi si quid deinde reperirent, eos qui erant in ædib. tanquam rem inficiatos uerberibus cędere: sin minus, cruciamentis, quasi qui studiosius cautius'q; illud occultauissent, grauiter torquere cœperunt. Corpora autem hominum ærumna ista & calamitatę laborantium, satis magno fuere indicio, uel quòd abundarent frumento, uel quòd eodem penitùs destituerentur. Nam qui firmo erant & robusto corpore, uisi sunt alimenti copia affluere: qui autem macie extabuerāt, iam ab illis nefarijs prædonibus fuere præteriti. Etenim ab omni ratione uidebatur prorsus alienum eis iam necem afferre, qui essent paulò pòst præ inediæ asperitate animam efflaturi. Complures uerò, fortunas quas possidebant, ex occulto cum una mensura uel frumenti, qui diuites erant, uel hordei, qui premebantur inopia, libenter commutare: nonnulli porrò seipsos in intimos ædium recessus concludentes, præ ex-

Cap. 27.

Famis calamitas.

trema famis acerbitate frumentum minimè molitum, minimèque in panem confectum, deuorare: alij tantum coquere, quantum uel uitæ necessitas, uel metus abripiendi iniectus pati uidebatur. Mensa nunquam apponebatur: quippe cibaria, quæ cruda adhuc erant, & incocta, igni properè abstrahentes, auidè ore arripiebant. Miserabilis sanè & deflenda erat cibi capessendi ratio, spectaculumq; dignū lacrymis, dignum planctu & mœrore: præsertim cum ualentiores quidem ab alijs ui alimentum eriperent, imbecilliores autem inediæ grauitate enecti miserè statum suum deplorarent. Et quamuis acris famis impetus omnes animorum affectiones propè deuincat, nullam tamen ita expugnat, labefactatq; ut uerecundiam. Nam quod aliàs pudorem & reuerentiam exposcit, in hoc calamitatis genere prorsus contemnitur. Non enim pudebat uxores uiris cibum adimere, nec liberos parentibus, nec (quod multò omnium miserrimum est) matres ex ipso infantium ore alimenta extorquere. Quæ, cum charissimi sui liberi in manibus prę hac lue iam penitùs emarcessent, guttas illas in ora instillatas, quibus sustentabatur uita, eis uiolenter auferre minimè temperarunt. Et licet tam uili, tamq; exigua alimenti copia abundarent ad uescendum, in obscuro tamen minimè latuere: ubiq; enim nefaria seditiosorum turba istius direptioni & rapinæ instabat. Nam cum ædes occlusas cernerent, hoc pro argumento cœperunt, eos qui essent intus, cibū iam capere. Omni igitur abiecta cunctatione, effringunt fores, in ædes irruunt: & parum aberat quin alimenti frusta è gulis exprimentes, ex ore denuò retraxissent. Senes propter famis diritatem cibo aliquanto tenacius adhærescentes, grauiter & acerbè plectebantur. Mulieres autē, si ea quæ fortè haberent in manibus, clam apud se occuluissent, sparsis crinibus miserè raptabantur. Nulla erat uel canæ senectæ, uel teneræ pueritiæ commiseratio. Sed seditiosi illi prędones, infantes, qui panis buccellis quasi suspensi hærebant, arreptos in sublime, graui casu prosternere cœperunt. In eos autem qui ipsorum incursionem præuerterant, quiq; prædam ab illis quęsitam antè deuorarant, perinde ac si ipsi ab illis non exiguam accepissent iniuriam, multò plus crudelitatis exercere. Ad alimenti item inuestigationem, acerbas tormentorum uias excogitare. Nam interdum pudendorum meatus illis miseris, in hac calamitate constitutis, granis erui obturant, non rarò sudibus præacutis inferiores uentris sedes transfigunt. Ab auribus hominum atque sermone sunt planè abhorrentia, quę quisque eorum perpessus est, ut uel unū panem se habere fateretur, uel unum polentæ pugillum occultatū indicaret. Tortores autem non fame uexati (minus enim fuisset crudele, si necessitate compulsi, ista scelera consciuissent) sed partim ut suam insanam proderent amentiam, partim ut commeatum in dies consequentes sibi ipsis compararent, adducti, ista illis cruciamenta tam nefariè impegerunt. Qui uerò ad Romani exercitus excubias, olera agrestia & herbas colligendi causa nocte perreptassent, cum se putarent iam hostium manus effugisse, ab istis prædonibus, qui ipsis fortè obuiam fiebant, rebus, quas secum comportarant, ui dispoliati fuere: & cum sæpius precibus uehementer efflagitassent, nomenq; Dei cum primis tremendum anxiè inuocando obtestati essent, ut aliquam partem saltem earum rerum quas cum periculo retulissent, ipsis tribuerent, ne hilū quidem omninò ab illis reportarunt: imò uerò quisque præclarè secum agi putabat, quòd cùm rebus ipsum spoliarent, uitam etiam non unà adimerent. Istis paulò pòst adiungit, quæ sequuntur: Iudæis iam non solum ab urbe egrediendi, uerùm etiam uitæ & salutis spes penitùs erat præcisa. Pestis enim cum uires suas quotidie magnopere amplificaret, populum per familias & stirpes prorsus depascebatur. Tecta mulieribus & infantibus fame peremptis referta: angiportus senum cadaueribus exaggerati: pueri & adolescētes passim uagantes, & tanquam simulachra per forum & plateas uolutati: & quo quemq; loco hæc lethalis contagio prehenderet, ibi ea debilitatus concidit. Quorum uires erant ista clade fractæ, hi cognatos suos sepulchro condere nequibant: & quibus integræ suppetebant uires, cadauerum multitudo, & anceps suæ uitæ casus exitusq;

Verecundia fame superata.

Lib. 5. Cap. 32.

Pestis grassata.

A exitusq́;, eos ab humatione deterruit. Plerique dum alios humo tegere conaban-
tur, ipsi morte occubuerunt. Nonnulli ad sepulchra se prius receperunt, quàm ne
cessitas ipsis incumberet moriendi. In hac miseriarum turba nullus fletus, nulla
querela, nullus ploratus edebatur: propterea quòd inediæ uis dolorum & lamen
tationum quasi fibras radicitùs extirpauerat. Quos enim asperioribus doloris sti-
mulis agitatos mors tardabat opprimere, hi certè alios qui antè occubuerant, sic-
cis oculis aspexerunt. Ciuitatem uerò altum silentium, & crassa caligo mortis &
internecionis plena occupauit. Cæterùm prædones multò plus habuerunt acer- *Prædonũ uiolentia.*
bitatis, quàm reliquus ærumnarum cumulus. Nam familię cuiusque sepulchra de
fodientes, cadauera expoliare cœperunt: & non modò in mortuorum cadauera
detractis corporum inuolucris, gladiorum aciem pertentare, uerumetiam non-
nullos proiectos adhuc superstites, quo ferri acumen experirentur, transfigere,
sicq́; cum risu profuso decedere. Qui autem illorum dexteram & gladium in se cõ
uerti supplices obtestabantur, quo citius eriperentur molestijs, eorum postulata
præ insolenti quadam arrogantia reijcientes, famis cruciatu conficiendos dereli-
querunt. Et cum singuli eorũ qui erant animam ocyus edituri, nefarios & seditio
sos illos prædones superstites relinquerent, oculis templum uersus cõiectis, acri-
ter eò intuebantur, quasi supplicium de illis à Deo efflagitaturi. Principiò autem
cum fœtidum odorem ferre non possent, publici ærarij sumptu cadauera sepeli-
re mandarunt: uerùm simulac nõ satis suppeteret pecuniarũ, à mœnibus in fossas
urbem obuallantes proiecerũt. Quas ubi Titus cadaueribus oppletas, & redun-
dantem corporum putrescentium saniem supernatantem uidisset, grauiter suspi- *Titus uindictã diuinam agnoscit.*
rans ingemuit: manibusq́; ad cœlum sublatis, Deum contestatus est, illud nõ su-
um facinus fuisse. His idem Iosephus, cum quædam obiter interiecerit, adnectit *Lib. 5. cap. 37.*
dicens: Non uerebor ea quæ mœstus animi mei sensus & cogitatio me iubet pro-
B loqui, apertè explicare. Arbitror equidem, si Romani in istos omni scelere conta-
minatos arma ferre tardassent, uel terrę dehiscentis hiatum hanc urbem absorptu-
rum fuisse: uel diluuium & aquarum inundationem eam obruituram, submersu-
ramq́;, uel denique flammas & fulminum iactum, sicut Sodomam, excisurum ua-
staturumq́;. Nam quoddam hominum genus multo nequius ac scelestius illis qui
olim ea perpessi sunt, ista urbs planè extulit: quorum intoleranda insania, uel ad
uniuersum hominum genus iurè è medio tollendum, satis uidetur concepisse ne-
quitiæ. Porrò in sexto libro sic scribit: Infinita quędam multitudo hominũ fame *Cap. 20.*
extinctorum in ciuitate òccidit: clades uerò quæ ibi accidebant, nullo orationis
genere possunt exprimi. Nam in singulis familijs, sicubi uel umbra alimenti appa
rebat, pugnatum est: & qui erant coniunctissimi, dum misera illa & exigua ad ui-
tam sustentandam parata subsidia alter alteri abripiebant, manu inter se acriter cõ
flixerunt. Quòd autem cibus penitùs defuerit, nemini ne iamiam præ fame mori-
turo adhibebatur fides: sed eos qui extremum spiritum essent modò edituri, præ-
dones perscrutabãtur, ne quis quid cibi in gremio occultans, mortem simulare ui-
deretur. Nonnulli præ inediæ grauitate hiantes, tanquam rabidi canes oberrare,
undique circumferri, in ipsas fores ædium tanquam ebrij impingere, & præ uesa-
na amentia in unas easdemq́; ædes bis ter'ue uno fermè temporis momento irrue-
re uisi sunt. Omnia præterea dentibus teri cõficiq́; coegit necessitas: sic, ut ea quæ
ne sordidissimis quidem animalibus, rationis expertibus, ad uescendum erant ac-
commodata, illi ipsi colligentes, uorare non recusarent. Nam ad extremum, à cin-
gulis & calceamentis non abstinent: pelles etiam scutorum auulsas abstractasq́;
dentibus mandunt: quibusdam uetera fœni segmenta erant alimento. Nonnulli
quisquilias colligentes, minimum earum pondo quatuor drachmis Atticis uendi-
derunt. Verùm quid impudentem famis impudentiam, qua est in rebus inanimis
usa, attinet commemorare? Venio enim facinus eius declaraturus, dictu quidem *Cap. 21.*
horrendum, auditu autem incredibile: quale nec apud Græcos, nec apud Barba-

ros unquam gestum fuisse literis proditum est. Atque ipse equidem, ne posteris A hominibus uideri possem monstri similia dicere, etiam lubens hunc miserum & acerbum casum, nisi quod testes prope innumerabiles huius mei temporis ad eundem confirmandum haberem, silentio plane præterijssem. Atque perexiguum sane beneficium patriæ præstarem, si quæ mala ipsa re pertulerit, ego oratione prætermitterem. Vt igitur ad rem redeam: Mulier quædam ex accolis qui trans Iordanem habitabant, nomine Maria, patre prognata Eleazaro, ex uico Bathezor (cuius uerbi uim si lubet interpretari, domum hyssopi significat) generis & diuitiarum amplitudine illustris, una cum reliqua hominum multitudine Hierosolymam salutis & uitæ tuendæ causa profugiens, eadem cum illis obsidione premebatur. Et quoniam non solum in cæteras illius opes & fortunas, quas ex ulteriore Iordanis continente confectas, secum in urbem apportauerat, scelerati tyranni inuadebant: uerum etiam thesauri reliquias, & si quid etiam unde uictus suppeteret condiderat, satellites in dies singulos ui in eius ædes irruentes, prorsus auferebant: ob eam causam tandem acerba & grauis mulierem cœpit indignatio: & persæpe prędones contumelijs maledictisque figens, eos in suam ipsius perniciem lacessiuit. Sed ubi neque ira incensus quisquam, neque misericordia cōmotus, eam neci dare uellet, atque frustra cibum quæritare inuenireque niteretur, & nusquam iam quicquam posset reperiri, & intolerabilis famis cruciatus per intima uiscera & medullas peruaderet, ardensque illius æstus eius animum magis magisque incenderet, illa iram pariter cum necessitate in consiliū adhibens, cōtra naturam ipsam audacter grassata est. Atque arrepto in manus filio (erat enim illi puer paruulus, qui adhuc matris sugebat ubera) Infans, inquit, miselle & infelix, cuinam in hoc belli, famis & seditionis tumultu, te commode reseruem? Si Romanorum subijciamur imperio, illic seruitutis iugo pressi, uitam infeliciter exigemus. Sed seruitutem, credo, fames anteuertet. Accedit factiosorum prędonum turba, his utrisque B miserijs toleratu multo asperior. Age igitur, mi gnate, sis matri cibus, sis prędonibus furia, sis communi hominum uitæ fabula: quæ res una ad Iudæorum calamitates deesse uidetur. Quæ cum dixisset, gnatum trucidat: quem ubi assauerat, dimidiatam partem ipsa comedit, reliquam clam occultatam reponit in posterum. Paulo post aduentant prędones, atque infandum carnium nidorem naribus attrahentes, minabantur se eam, si non statim cibum, quem paratum habebat, ipsis ostenderet, extemplo mactaturos. Tum illa: Partem, inquit, præstantissimam uobis seruaui. deinde reliquias prolis suę interēptæ eis ostendit. Eos illico corripuit ingens horror, & stupor animorum: & præ crudeli rei aspectu, pauore pene obriguerunt. Meus est hic, inquit, germanus filius: meum quidem hoc facinus. Comedite modo: ego enim ipsa comedi, ne sitis muliere effœminatiores: neue matre ipsa propensiores ad misericordiam. Quod si qua uos forte incessat religio, & meæ uictimæ cibaria abhorreatis: ego quidem sicut iam partem comedi, sic quod superest, mihi maneat ad comedendum. Postea illi metu contremiscentes, abscedunt. Qui quidem hac una re perterriti, ęgre illud detestabile & immane alimenti genus matri integrum concesserunt. Confestim uero tota ciuitas huius sceleris fama completa est: & quisque eam sibi ante oculos proponens, perinde ac si in ipsius conspectu gesta fuisset, totus uehementer cohorruit. De cætero quidem, qui fame acrius urgebantur, omni studio impetuque animi properabant ad mortem: illos uero, quos internecio ante occupauerat, quam tanta & tam nefanda scelera uel auribus accipere, uel oculis intueri coacti essent, perbeatos existimauerunt.

Bathezor uicus.

Matris filium ejuræ oratio.

Maria Eleazari F. proprij filij esu famem pellere ausa.

DE CHRI-

DE CHRISTI VATICINIIS CAP. VII.

A TAlis igitur merces Iudæorum iniquitatem impietatem'q; contra Christum comparatam, tandem consecuta est. Porrò autem huc addere operæprecium duximus, uerax & ratum Seruatoris nostri testimonium, quo easdem ipsas calamitates in Iudæos casuras perspicuè prænunciauit ad hunc modum: Væ prægnātibus & lactentibus in illis diebus. Orate, ne fuga uestra fiat hyeme, neque sabbato. erit enim tum afflictio magna, qualis nō fuit ab initio mundi hactenus, neque fiet. Idem auctor uniuersum numerum eorum qui fame & gladio interierunt, in unum colligens, undecies centena millia fuisse affirmat: & postquam ciuitas capta & penitus uastata fuit, reliquos factiosos & latrones qui supererant, alterū alterius indicio proditos, à Frontone Romano mortis supplicio affectos fuisse: adolescentulos autem qui proceritate & pulchritudine corporis præter cæteros excelluerunt, in triumphum reseruatos: ex reliqua multitudine qui decimum & septimum ætatis suæ annum essent pretergressi, hos constrictos uinculis ad opera in Ægypto obeunda amandatos: complures uerò per prouincias dispersos, quo in celebribus spectaculis ferro & bestijs membratim dilaniarentur: alios, qui adhuc decem & septem annos non compleuerant, captiuos abductos, mercatoribusq; uenditos: captiuos omnes, qui uniuerso belli tempore prehendebantur, numero ad nonaginta septem hominum millia fuisse narrat. Ista secundo anno regni Vespasiani ad hunc modum gesta sunt, id'que cōgruenter propheticis Domini & Seruatoris nostri IESV CHRISTI prædictionibus: qui quidem ea, perinde ac si iam præstò fuissent, diuina sua uirtute præuidit: quiq; pro huius urbis euersione uim lachrymarum profudit, & grauiter lamentatus est: sicut testimonia declarant sanctorum Euangelistarum, uoces illius primū
B quasi ad ipsam Hierusalem loquentis citantium: Si cognouisses & tu in die isto, quæ ad pacem tuam spectant: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis: Quia uenient dies in te, & circundabunt te inimici tui uallo, & obsidio ne cingent te, & coangustabunt te undique, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt. Deinde quasi de ipso populo uerba facientis: Erit enim afflictio & necessitas magna super terram, & ira populo huic, & cadent in ore gladij, & captiui ducētur in omnes gentes: & Hierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora gentium. Et iterum: Cum autem uideritis circundari ab exercitibus Hierusalem, tunc scitote, quia appropinquauit desolatio eius. Quod si quis Seruatoris nostri uerba cum reliqua huius auctoris Historia, quam de uniuerso hoc bello perscripserit, comparet, quid est quamobrem non eius præscientiam atque adeò uaticinationem magnoperè suspiciat, eam'que uerè diuinam & supra modum admirabilem planè fateatur?

Christi de excidio Hierosolymitano uaticinium. Mat. 24.

Fronto Rom.

Captiuorum numerus.

Luc. 19.

Luce 21.

DE SIGNIS QVAE BELLVM PRAEcesserunt. CAP. VIII.

DE illis uerò rebus quæ post Seruatoris nostri passionem, postq; illas sceleratas uoces emissas, quibus Iudæorū multitudo latronem & homicidam neci eripere postulabat, ducem autem & auctorem uitę è medio tolli supplex petebat, uniuersæ huic genti acciderint, in hac historia disserere non est omnino necesse. Sed uidetur consentaneum illa quidem adijcere, quæ perspicuè ante oculos cuiusque proponant singularem clementiam benignę Dei erga illos prouidentiæ, quadraginta annos continuos post illud facinus contra Christum admissum, perniciem & interitum in illis futurum differentis. Quo quidem temporis spacio cum Iacobus ipse, frater Domini nuncupatus (qui primus illic fuit creatus episcopus) tum plerique alij Apostoli & discipuli qui adhuc manebant in uita, atque adeò in ipsa Hierosolymorum ciuitate commorabantur,

Dei clementia.

Iacobus frater Domini primus Hierosolymorum episcopus.

loco illi tanquam firmissima quædam propugnacula extiterunt: diuina ultione, A quæ eorum imminebat capitibus, non solum toleranter expectante, si forte pro sceleribus quæ consciuissent, grauiter condolescentes, ueniam & salutem tandem assequerentur: uerùm etiam præter illam tam patientem & longinquam expectationem, admirabilia præterea portenta & prodigia cœlitùs demissa, quasi prænuncia calamitatum (quę illis, si non pœnitentiæ lachrymis peccata sua delere conarentur, in posterum acciderent) manifestò ostentante. Quæ quidem cum à scriptore suprà demonstrato memoriæ & literis mandata sint, nihil uidetur commodius, quàm uti ad utilitatem illorum qui in posterum sint hanc historiam perlecturi, hoc loco tradamus. Auctore igitur in manus arrepto, recita ea quæ de his rebus ab eo in sexto Historiarum libro cōscripta sunt. Veteratores quidam, qui nefariè etiam contra Deum ipsum ementiebantur, id temporis miseram & imperitam hominum multitudinem in adeò falsam opinionem induxerunt, ut euidentibus prodigijs, quæ ipsorum uastitatem præsignificabant, neque attenderent animum, neque fidem omnino adiungerent. Vnde tanquam homines qui fulminum iactu perterriti stupescunt, oculisq́ue & animo præstricti sunt, Dei ostenta ipsis obnunciata pro nihilo putauerunt primùm, cum supra urbem sidus ensi oblongo simile consisteret, & cometa ad annum integrum suos radios funderet. deinde, cum altare & templum, populo ante seditionis initium tumultumq́ue belli ad festum Azymorum celebrandum in unum coacto, sextò Idus Aprilis circiter horam nonam noctis tanto lumine & spendore circumfunderentur, ut iam dies clarè illucescere uideretur. hic fulgor ad dimidiatam horam resplenduit: qui certè imperitis aliquid boni uidebatur pręnūciare. Sed à legisperitis & sacrorum interpretibus ilicò iudicatum est, eum idem ipsum præsignificare, quod rerum euenta posteà confirmarunt. Eodem uerò festo, uacca à summo sacerdote ad sacrificium adducta, in medio templo agnum edidit. Porta etiam interioris sanctuarij ad Orientem spectans, quæ tota & ænea est, & ualidissima, quæque sub crepusculum B uix à uiginti uiris occludi, ferreisq́ue uectibus firmari, & crassis pessulis in limen ex uno continuo lapide factum demissis depressisq́ue figi solebat, noctu quidem hora sexta, sua sponte patefieri uisa est. Templi igitur custodes properè ad ducem accurrere, eum certiorem facere. Ille cum eò ascēdisset, ęgrè poterat illam occludere. Istud imperitis rursus optimum quiddam portendere uidebatur. Deum enim, dixerunt, portam bonorum ipsis aperuisse. Verùm docti & prudentes portam illā quæ sanctuarium firmissimè muniebat, sua spōte ita dissolutam, hostibus introitum ad prædam patefecisse censuerunt: & signum esse uastitatis, ipsi inter se asseuerantur affirmarunt. Ferè diebus paucis post festum peractum, duodecimo Calend. Iunij, Spectrum quoddam prodigiosum, fide et opinione omnium maius cernebatur: & quod de eo hoc loco dicetur à me, fabula, credo, planè putaretur, nisi etiam & ab his esset qui sunt oculis suis illud idem conspicati narratum, & cōsequentes inde clades eiusmodi ostenta commeruissent. Nam ante solis occasum currus passim per uniuersam regionem in sublimi ferri rapiq́ue, & phalanges armatæ per nubes discurrere, urbesq́ue undiq́ue cingere uisæ sunt. Quinetiam in festo Pentecostes, cum noctu sacerdotes (ut illis in more positum est) ad templum interius sacrificij obeundi causa commearent, primùm tumultum quendam & strepitum se audiuisse dicebant. Deinde uox crebra ita illorum circumsonabat aurib. Migremus hinc, Migremus hinc. Illud porrò his quæ modò commemoraui, multo plus eorum mentibus incussit terroris. Iesus quidam, filius Ananiæ, uir agrestis, plebeioq́ue ac ignobili genere satus, quadriennio ante bellum susceptum, cum iam ciuitas pace frueretur tranquillissima, atque adeò in maxima communiū rerum affluentia uiueret, ad festum profectus, in quo mos erat ut Dei iussu in tabernaculis septem dies continuos habitarent (unde Festum tabernaculorum uocatum est) derepētè in templo clara uoce exclamare cœpit: Vox ab oriente, uox ab occasu,

Iosephi de excidij Hierosolymitani prædictionibus & ostentis narratio. lib. 6. cap. 30.

Spectrum prodigiosum.

Iesus Ananiæ F.

Tabernaculorum festum.

A ob occasu, uox à quatuor uentis, uox super Hierusalem & templum, uox super ,sponsos & sponsas, uox super uniuersum populum. Atque dies noctesque ,hoc modo uociferans, omnes ciuitatis uicos circuiuit. Verùm cum quidam ex ,præstantioribus uiris hanc uocem tanquam mali ominis nunciam iniquo animo ,ferrent, hominem prehendi iubent, multisque pariter ac grauibus plagis cædi. Hic ,neque palàm pro se uiros primarios, neque priuatim eos à quibus uapulabat de- ,precatus est: sed uoces illas quas prius profuderat, continenter edere non cessa- ,uit. Magistratus uerò, cum uiri animum (quod res erat) diuiniore quadam com- ,motione pulsum arbitrarentur, eum ad prouinciæ præfectum à Romanis desig- ,natũ deducunt. Illic ubi caro eius ad ossa usque esset uerberibus dilacerata, ipse neque ,cuiquam supplicauit, neque profudit lachrymas: sed uoce ad conquerendum quàm ,maximè uariata, inter singulas plagas hoc interposuit: Væ uæ Hierosolymis. Aliud ,præterea, quod isto multo plus habet admirationis, idem auctor commemorat. ,Oraculum quoddam in Sacris literis repertum fuisse, quod ista uerba complecte ,batur: Nimirum eo tempore quendam ex illorum regione ortũ fore, qui uniuersi ,orbis obtineret imperium. Quod quidem ille in Vespasiano expletum intellexit: uerùm Vespasianus nõ totius orbis, sed Romani solius imperij gubernacula obtinuit. Rectius ergo & uerius ad Christũ potest accommodari, cui à patre dictum ,, est: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possesionem tuam ,, terminos terræ. Nam eodem ipso tempore sonus & uox suorum sanctorum Apostolorum in omnem terram exiuerat, & in fines orbis terræ uerba eorum.

γειτονίας ἀγυιὰς uicos interpretatur Phauorinus.

Oraculum.

Psal. 2.

DE IOSEPHO, ET COMMENTARIIS QVOS reliquit; & quomodo diuinorum librorum meminerit. CAP. IX.

B IAm uerò post istarum rerum omnium narrationem, ipsum Iosephum, qui tot & tanta huic historiæ, quæ in manibus est, attulit subsidia, unde, quòue genere ortus sit, non debemus in obscuro relinquere. Qui etiam ,de se loquitur ad hũc modum: Iosephus Matathiæ filius, sacerdos Hie- ,rosolymitanus, non solum ipse Romanos in initio belli Iudaici oppugnaui, sed cæ- ,teris prælijs postea commissis necessitate coactus interfui. Hic Iosephus nõ modò apud gentem suam, uerùm etiam apud Romanos, Iudæorum illius temporis facilè præstantissimus habitus fuit, ita ut tum statua honore in urbe Roma decoraretur: tum libri ab eo industria elaborati confectique in bibliothecam, tanquam monumenta, meritò reponerentur. Hic uerò rerum Iudaicarum antiquitatem in uiginti integros libros redegit. Historiam item de bello Iudaico sua ipsius ætate administrato, septem libris conscripsit. Quas res non Græco solum sermone, sed patrio etiam se tradidisse, suo ipsius confirmat testimonio. Cui quidem propter reliquas res uerissimè ab eo conscriptas, etiam in hac causa fides iurè debet adhiberi. Dicuntur etiam alij duo libri de Iudæorum uetustate ab eo accuratius elucubrati: in quibus non solum contra Apionem grammaticum, qui id temporis in Iudæos uehementius suis scriptis inuehebatur, uerùm etiam contra alios qui patria et auita Iudaicæ gentis instituta conuicijs & ignominia afficere cõabantur, strenuè disserit. In priore istorum uoluminum, quæ sunt de uetustate Iudæorum contexta, numerum Scripturarum in ueteri Testamento contentarum, quæ sunt consensu omnium & testificatione probatæ, percenset: & qui libri ex illis qui eas complectuntur, apud Hebræos in nullam controuersiam uocati sint, quique tanquam à ,ueterum traditione ad illos deuenerint, ijs uerbis perspicuè docet: Nõ sunt apud ,nos libri numero infiniti, qui inter se dissensione discordant, aut qui loquuntur ,pugnantia: sed duo solum, & uiginti, temporis uniuersi seriem complectentes, qui ,quidem iure optimo diuini esse credũtur. Ex quorũ numero quinque sunt Moy- ,sis, qui leges & primum humani generis non ortum solum, sed etiam propagatio-

Vide Iosephi uitam.

De Canonicis ueteris Testamenti libris, Iosephi testimonium. *Artaxerxes.*

nem, usque ad mortem ipsius Moysis continent: quod quidem tempus tria prope milia annorum comprehendit. A' Moysis occasu usque ad regnum Artaxerxis (qui post Xerxem rex Persarum fuit) prophetæ, qui Moysis ætati proximè successerunt, res gestas suorum temporum, tribus & decem libris conscripserunt. Reliqui quatuor, Hymnos ad Deum laudibus efferendum compositos, & monita hominum uitæ rectè instituendæ accommodata complectuntur. A' tempore Artaxerxis usque ad hanc nostram ætatem, singula quidem sunt scriptis prodita: sed pari fide & auctoritate cum superioribus propterea non dignantur, quòd ab eo tempore ad nostram memoriam usque non continua, exploratéque perspecta & cognita fuit prophetarum successio. Cæterùm quantum fidei & auctoritatis nostræ Scripturæ libris tribuamus, reipsa satis perspicuum est. Nam tanto & tam diuturno æui curriculo decurso, nemo illis uel addere, uel adimere, uel quicquã deniq; in eisdem cõmutare ausus est. Imò quod rata Dei præcepta decretáq; sint, pro certo existimare, ijsdemq; firmè adhærescere, & pro illis, si opus sit, uitam libenter profundere non dubitare, omnium Iudæorum animis statim ab ineunte ætate quasi insitum & innatum est. Atque hæc ipsius scriptoris testimonia, non sine legentium utilitate hoc loco posuimus. Est præterea aliud opus non obscurum sanè, aut contemnendum, De ratione sola mentis rectrice, ab eo elaboratum, quod quidam Machabæorum propterea inscribunt, quod grauia Hebræorum quorũdam certamina, qui uirili & magno animo pro uera in Deum religione & pietate mortem oppetierunt (de quibus, in libris qui uocantur Machabaici, sermo instituitur) in se contineant. Porrò in extremo uigesimo libro de Antiquitate, ille ipse apertè indicat, quo pacto patrias Iudæorum sententias & opiniones de Deo, de eius essentia, & de legibus etiam, quamobrem essent quædam ex earum præscripto libera & soluta ad agendum, alia autem uetita & interdicta, quatuor libris cõplecti instituisset. Itemq; in suis ipsius scriptis alia opera à se studio & industria elaborata memorat. Illud preterea est rationi consentaneum, ut eas uoces percenseamus, quas in libello ab se De sua ipsius uita cõscripto inserit (uti testimonium illarum rerum quas nos ab eo deprompsimus, melius confirmetur) quo quidem in loco Iustum Tiberiadem, qui eorum temporum historiam pari cum eo ratione scriptis tradere nitebatur, quasi minus uera perscripsisset, coarguit: & cum multa alia crimina homini obiectauerit, hæc preterea adiungit his ferè uerbis: Certè de meæ historiæ scribendæ ratione non mihi eo modo, quo tibi, metus iniectus est: sed meos libros ipsis imperatoribus tunc ad perlegẽdum tradidi, cum res gestæ propè iam ante cuiusque oculos uersabantur. Nam mihi conscius eram, me ueritatis declarationem studiosè obseruasse: per quam quidem cum certum testimonium me consecuturum opinarer, non omnino me mea fefellit opinio. Alijs item non paucis historiam ostendi, quorum nonnulli bello interfuere: ut rex Agrippa, & complures alij cum eo sanguinis communione coniuncti. Titus etiam imperator, tanto studio erga meos libros incendebatur, ut ex illis solis rerum gestarum noticiam hominibus tradi uoluerit, eos'que propria manu subscriptos in uulgus exire præceperit. Rex Agrippa porrò sexaginta duas epistolas, quib. nos ueritatem in scribendo diligenter secutos confirmat, scripsit: quarum duas hic subieci. At si te cupiditas ulla tenet, ea quæ de hac re ab illo scripta sunt, cognoscendi, ab ipsis epistolis petas licet. Hæc Iosephus ipse de se. Verùm de illo hoc modo expositum sit. Ad ea igitur quæ sequuntur, ueniamus.

Scripturæ S. autoritas. *Machabæorũ libri.* *Iustus Tiberiadis.* *In uita Iosephi circa fin.* *Titi & Agrippæ regis de Iosephi libris existimatio.*

QVOD POST IACOBVM, SIMEON HIErosolymitanæ ecclesiæ præsidebat. CAP. X.

Vbi

A Vbi Iacobus martyrio obijsset, & Hierusalem paulo post esset capta, atque adeo excisa: fama est, Apostolos & discipulos Domini, qui adhuc uita lucis usura fruebantur, unà cum his quibus cum Domino secundum carnem intercedebat cognatio (plerisque enim istorum ad illud usque tempus uita suppetebat) ex omnibus locis in unum conuenisse, consiliumque pariter iniuisse, quis in Iacobi locũ succedere dignus iudicaretur. Omnes ergo uno consensu Simeonem, filium Cleophæ (cuius etiam sacra Euangelij scriptura mẽtionem facit) idoneum habilemque, qui Ecclesiæ ibidem institutæ sede & præfectura donaretur, existimabant: qui, ut fertur, Seruatoris consobrinus fuit. nam Cleopham, fratrem Iosephi fuisse, narrat Hegesippus.

Simeon Cleophæ F. in Iacobi locum electus. *Lucæ 2.* *Cleophas Iosephi frater.*

QVOD VESPASIANVS, ILLOS QVI EX *Dauid prognati erant, conquiri iubet.* CAP. XI.

Fertur præterea, Vespasianum post uastationem Hierosolymorum mandasse, ut omnes ex Dauidis genere prognati, diligenter conquirerentur, quò nemo apud Iudæos ex illa regia stirpe omnino in posterũ superesset: indéque in Iudæos maximam denuò cladem & persecutionem fuisse concitatam.

Dauidis progenies, ut deleretur, conquiri iussa.

QVOD ABILIVS, SECVNDVS ALEXANDRINO*rum fuerit episcopus, & Romanorum Anacletus: & eiusdem ecclesiæ Anacleto Clemens successit tertius, & de epistola Clementis.* CAP. XII.

Cvm Vespasianus decẽ annos regno esset perfunctus, Titus filius Imperator ei successit. A quo biennio imperio iam gubernato, Linus episcopus, cum duodecim annis ecclesiæ Romanæ ministerium obijsset, Anacleto eam tradidit. Postquam autem duos annos & menses totidẽ Titus rexisset imperium, in eius locum Domitianus successit. Quarto anno Do-
B mitiani, Arianus, primus ecclesiæ Alexandriæ præfuit: qui cum annos uiginti duos in eo munere compleuisset, exijt è uita. In cuius locum secundus suffectus est Abilius. Duodecimo anno huius imperij, cum Anacletus Romanam ecclesiam annos duodecim episcopus administrasset, eum secutus est Clemens: quem Apostolus in epistola scripta ad Philippenses, cooperarium suum fuisse docet. Cum Clemente, inquit, & reliquis meis cooperarijs, quorum nomina sunt in libro uitæ. Huius uerò Clementis una fertur esse epistola omnium iudicio approbata, illustris illa quidẽ, & digna planè admiratione: quam tanquam ex Romanæ ecclesiæ persona ad Corinthiorum ecclesiam tum quidem exarauit, cum iam Corinthi grauis esset conflata seditio. Hanc sanè cùm ueterum, tum nostra ipsorum memoria, plurimis in ecclesijs publicè lectam usurpatamque cognouimus. Quod autem (uti docuimus) id temporis Corinthiorum seditio concitata sit, Hegesippus locuples testis est.

Titus Imp. *Linus episcopus.* *Anacletus episcopus.* *Domitianus Imperator.* *Arianus episcopus.* *Abilius episc.* *Clemens episc.* *Philip. 4.* *Clementis epistola.* *Corinthiorum seditio.*

DE PERSEQVVTIONE, QVAE SVB DO*mitiano orta est.* CAP. XIII.

Cvm Domitianus multum in multos crudelitatis & nequitiæ declarasset, & non exiguam patriciorum & illustrium uirorum multitudinem Romæ temerario & iniquo iudicio interemisset, aliosque infinitos dignitate præstantes non solum patrijs finibus eiectos, exilio mulctasset, sed etiam omnib. facultatibus ac fortunis immeritò & sine causa exuisset: tandem insceleratam Neroniani in Deum odij & impietatis hæreditatem successit. Secundus namque erat, qui contra nos Christianos (licet pater eius Vespasianus nihil iniuriæ, aut mali in nos animo aliquando excogitasset) persecutionis incendium excitarit.

Domitiani in Christianos persequutio.

DE IOANNE APOSTOLO, ET EIUS APOcalypsi, & Flauia Dometilla. CAP. XIIII.

Ioannis euangelistæ in Patmos insulã relegatio.

EOdem tempore fertur Ioannem, apostolum pariter & euangelistam, adhuc in uita manentem, propter testimonium quod uerbo Dei perhibebat, in insulam quæ Patmos dicitur relegatum. Irenæus uero, ubi scribit de numeri nominis Antichristi supputatione (quæ in Apocalypsi, quam Ioanni ascribunt, memoratur) in quinto libro contra Hæreses, ista de Ioanne ad uerbum loquitur: Vtrum palàm nomen ipsius Antichristi isto tempore prædicari oporteat, ab illo qui eam diuinam Apocalypsin & reuelationem uiderit, satis explicatum est. neque enim longo tempore antè, cœlestis illa uisio cernebatur: sed nostra propè ætate, in ipso fine imperij Domitiani. Tantoperè uerò temporibus illis, quæ suprà demonstrauimus, nostræ fidei doctrina splendescebat, ut hi etiam scriptores qui à sermone & disciplina religionis nostræ uidentur prorsus alieni, historiarum suarum monumentis cùm persecutionem, tum martyria quæ id tēporis gesta erant, tradere minimè grauati fuerint. Qui etiam temporum ordinem accuratè, & tanquam ad amussim obseruabant, narrabantq; Flauiam Dometillam, ex sorore Flauij Clementis (qui unus ex consulibus tum Romæ fuit) prognatam, cùm alijs plerisque, ob Christi testimonium anno decimo quinto Domitiani in insulam Pontiam, supplicij & mulctæ causa extrusam.

Iren. lib. ult. Cap. 5.

Apoc. 13.

Fl. Clemens. Flauiæ Dometillæ exilium.

QVOD DOMITIANVS EOS QVI À DAVID descenderant, occidi iubet: & de propinquis Seruatoris nostri. CAP. XV.

CVm Domitianus ipse omnes Dauidis stirpe & familia proseminatos, è medio penitus tolli iussisset, uetus fama est, Iudæ posteros (hunc fratrem Seruatoris secundum carnem fuisse liquet) utpote qui non à Dauide solum suum genus, sed etiam ab ipso Christo sanguinis cōiunctionem ducerent, à quibusdam sectarum Iudaicarum fautoribus in iudicium esse uocatos. Quæ quidem Hegesippus quoque ad uerbum explicat, hoc modo: Alij ex genere Domini Seruatoris orti, nepotes Iudę (qui frater illius secundum carnem dicebatur) adhuc erant superstites: quorum nomina maleuoli detulerunt, tanquam ex stirpe Dauidica genus suum deriuantium. Istos uerò quidam nomine Iocatus ad Cęsarem Domitianum deduxit. hic enim de aduentu Christi, ut Herodes iam olim, metu erat non exiguo perculsus. Qui cum ab illis rogasset, Vtrum essent ex genere Dauidis procreati: ita rem se habere, planè confessi sunt. Tandem ei ab ipsis sciscitanti, quot & quantas haberent possessiones, & quantam pecuniarum summam: uterq; responsum dedit, solum nouem millia denariorum sibi suppetere, & dimidiatam tantummodo partem ad singulos ipsorum spectare. istasq; facultates non in argento se possidere dicebant: sed in censu agrorum, qui solum continebant iugera trigintanouem. ex quorum fructibus se non modò uectigalia pensitare, sed etiam suam ipsorum uitam in eisdem labore & industria colendis sustentare asseruerunt. Suas deinde manus, quæ pro ipsis laborum suorum testimonium dicerent, ostendere cœperunt: corporis item duritiam & callum ab opera assidua & diligentia contractum, qui in eorum manibus tanquam uestigia laborum susceptorum impresserat, demonstrare. Rogati etiam, ut de Christo & regno eius, quodnam esset, & quando quòue loco existeret, rationem redderent: illud non mundanum & terrestre esse, sed cœleste & angelicum: quod in ipsa seculi consummatione declarandum foret, quando Dominus cum gloria & maiestate è cœlo descendens, de uiuis & mortuis esset sententiam dicturus, & cuique mercedem secundum opera & uitæ officia redditurus. Vnde Domitianum nihil mali contra eos decreuisse: sed tanquam abiectos & simplices aspernatum, libros illos quidem dimisisse, atque adeò destitisse à persecutione, quam ex decreto contra Ecclesiam instituerat. Istos ita periculo & crimine solutos, deinceps tum quòd testes

Iudas Christi frater.

Vide Hegesip.

Iocatus delator

Christi cognatorum paupcries.

Christi regnũ quale.

A ftes Domini erant,tum quod eius ftirpe generari putabantur, Ecclefijs præfuiffe: & pace iam in Ecclefia conftituta,ad Traiani ufque tempora uitam propagaffe. Hactenus Hegefippus. Eodem accedit Tertullianus, qui talem Domitiani facit mentionem: Tentauerat & Domitianus,portio Neronis,de crudelitate: fed, quia & homo, facilè cœptum repreffit: reftitutis etiam, quos relegauerat. Scriptores porrò,qui res geftas cuiufq; temporis literis prodiderunt, narrant, Senatum Rom.cum Domitianus iam quindecim annorũ fpacio functus effet imperio, & Nerua regni gubernacula obtinuiffet,fuffragijs decreuiffe,ut non modò honoris infignia Domitiano dicata,penitùs tollerentur; uerumetiam, ut omnes qui è patriæ fuiffent finibus immeritò expulfi,non modò domum ad fuos redirent, fed etiam opes & fortunas fuas denuò reciperent. Tradunt etiam ueteres noftri fcriptores,Ioannem eo tempore ab exilio,quod fuerat in infula perpeffus,rediffe, & Ephefi denuò fedem ac domicilium rerum fuarum collocaffe.

Tertul. in Apol. aduerfus gentes, Cap. 5. Sunt uerba ipfius Tertulliani, quæ potius citare ut erant operæprecium putaui, quàm græca uertere.

Ioannis ab exilio reditus.

QVOD CERDO ALEXANDRINORVM *ecclefiam tertius gubernabat, & fecundus Antiochenorum ecclefiam Ignatius.* CAP. XVI.

NEruæ uerò, qui paulo amplius anno regnauerat, fucceffit Traianus. Primo anno illius imperij,cum Abilius decẽ & tres annos ecclefiæ Alexandrinæ præfuiffet, Cerdo eo dignitatis gradu potitus eft. Hic tertius poft Anianum,primum epifcopum,eam rexit ecclefiam. Per idem tempus Clemens Romanam adhuc gubernabat ecclefiam,qui poft Paulũ & Petrum tertius epifcopalis illius dignitatis gradum obtinuit. Linus primus erat, fecundus Anacletus. Porrò Euodius primus Antiochiæ fuit epifcopus: fecundus Ignatius, qui illis temporibus multum hominum fermone celebratus fuit. Tunc Simeon fecundus fimiliter poft Seruatoris noftri fratrem Iacobum, ecclefię Hierofolomitanę minifterio præficitur. B Eodem tempore ille ipfe apoftolus pariter & euangelifta Ioannes,quem Dominus Iefus fummo erat amore complexus, adhuc in Afia uitam traducens,fimulac ab exilio,quod in infula pertulerat, poft Domitiani mortem reuertebatur,ecclefias ibi adminiftrauit.

Traianus Imperator.

Cerdo epifcopus.

Euodius epifc.

Ignatius epifc.

Simeon epifc.

Ioannes Afiæ epifcopus.

HISTORIA DE IOANNE APOSTOLO. CAP. XVII.

QVod uerò in hæc ufque tempora manferit in uita, duorum certorum & fidelium teftium (Irenæum dico, & Clementem Alexandrinum) fententia licet confirmare: quibus quidem propter ueræ rectæq; opinionis ecclefiafticæ patrocinium, meritò fides adiungenda eft. Quorum prior,in fecundo libro cõtra Hærefes,fic ferè fcribit: Omnes presbyteri qui funt in Afia cum Ioanne collocuti, idem ipfum illum tradidiffe teftantur. eft namque apud illos ad Traiani ufque tempora in uita commoratus. In tertio item libro,de eodẽ argumento cõfcripto,hoc ipfum his uerbis manifeftum facit: Ephefiana ecclefia quę eft à Paulo fundata,& in qua Ioannes ad Traiani tempora uitam produxit,uera teftis eft traditionis Apoftolicæ. Pofterior autem teftis,Clemens fcilicet,in eo opere quod infcripfit, Quis fit ille diues qui faluetur, ut primùm ipfum tempus commonftrauit,hiftoriam pariter cum primis neceffariam, ijs præfertim qui ex honeftis utilibusq; rebus audiendis aliquid capiunt oblectationis, adiungit. Sumamus igitur in manus hiftoriam,& legamus, quæ ita fe habet: Audito fabulam: quid dixi fabulam? imò ueram & certam hiftoriam, de Ioanne apoftolo memoratam,quæ & nobis conftanter tradita eft,& memoria firmè cuftodita. Vbi uerò, tyranno mortuo,ex infula Patmo erat Ephefum reuerfus, quorũdam rogatu ad finitimas gentes proficifcitur,hic epifcopos conftituturus, illic integras ecclefias ritè difpenfaturus,alibi certos homines fibi Spiritus fancti inftin-

Irenæus lib. 2. cap. 39. Intelligit ætatem Chrifti à Ioanne traditam cap. 3.

ctu de-

ctu demonstratos in clerum delecturus. Ac cum ad urbem quandam non longè A
inde distantem (cuius etiam nomen nonnulli memorant) se contulisset, & alia-
queque officia quæ ad animos fratrum inter se dissidentium cõciliandos pertine-
bant obijsset, ad extremum adolescentulum corporis uiribus ualentem, uultu &
oris conformatione uenustum, animi impetu flagrantem, fortè cõspicatus, statim
in eum qui ibi episcopus erat constitutus, oculos conuertit, eumq; sic affatus est:
Hunc adolescẽtulum omni studio, cura & cogitatione, coram Ecclesia & Christo
teste, tibi tuæq; fidei commendo. Quem cum episcopus in suam tutelam accepis-
set, & omnia se facturum fuisset pollicitus: Ioannes eadem iterũ atq; iterum illi e-
disserit, eiusq; fidem cõtestatur. Ephesum deinde redit. Episcopus ille adolescen-
tulum sibi concreditum in domum suam recipiens, educauit pro suo, in officio cõ-
tinuit, fouit humaniter: ad extremum, baptismi sacramẽto illuminauit. Postea ue-
rò ubi sigillo Domini, id est sacramento confirmationis, tanquam perfecta tutaq;
eius animi custodia obsignasset, nonnihil de cura & obseruatione in eo instituen-
do suscepta remisit. Quem quidem nõ solum liberior uiuendi potestas, quam fu-
erat paulo ante tempus adeptus: uerumetiam quidam adolescentes, eius æqua-
les, ocio languidi, inertia dissoluti, & omni malorũ genere assuefacti corruperũt:
ac primùm exquisitis conuiuiorũ opiparorũ delicijs illũ alliciunt, inuitantq;: no-
ctu deinde educentes, ad furti societatem coeundam attrahunt: tum maiora mo-
liri flagitia hortantur. Iste pedetentim assuescit: & propter generosam animi ma-
gnitudinem, tanquam equus effrenatus, & nimium sibi suisq; uiribus præfidens,
extra rectam uiam impetu fertur, frenaq; acriter præmordens, procliuius in pro-
fundum uitiorum gurgitem se præcipitat. Atque cum omninò iam in despe-
rationem salutis in Deo sitæ ueniret, deinceps non de exiguis noxis cogitauit:
sed magnis quibusdam ac nefarijs facinoribus admissis, ubi semel omni impro-
bitate & nequitia perditus euaserat, nullam non sceleris labem ex æquo cum alijs
contrahere secum statuit. Istis igitur in familiaritatem ascitis, & magna latronum B
turba collecta, animo prompto paratoq; se ducem manu uiolentissimum, sangui-
nis effusione crudelissimum, seueritate denique acerbissimum præbuit. Interea
temporis, ubi necessaria ad eam rem incidebat occasio, Ioannes accersitur. Ille ubi
alias res quarum gratia uenerat, recta ratione disposuisset, Age (inquit) episcope,
depositum nobis redde, quod ego & Christus, ecclesia teste, quam gubernas, tibi
commisimus. Hic uerò primò attonitus obstupuit, arbitratus pecuniam, quam
nunquam acceperat, à se per fraudem & dolum malum repeti: & tamen neque fa-
cilè credere poterat, ea ab se reposci per calumniam, quæ neutiquam habuisset:
neque Ioanni, depositum repetenti, omnino diffidere. Verùm simulatque Ioan-
nes dixerat, Adolescentulum repeto, & animam fratris: senex demisso uultu in-
gemiscens, & item lachrymans, Ille (inquit) mortuus est. Quo modo, & quo ge-
nere mortis? Deo, inquit, mortuus est. Nam nequam & perditus, &, uno uerbo,
latro euasit. Et iam pro ecclesia, in qua uersabatur, montem cum nefaria hominũ
sui similium turba occupat. Apostolus ergo ueste dilacerata, ingenti cum gemitu
caput feriens: Bonum, inquit, custodem animæ fratris tui te reliqui. Equus iam-
iam mihi adsit, & dux aliquis itineris. Inde ab ecclesia, ita ut erat, cum festinatione
se proripuit. Profectus autem ad locum, à primis latronum excubitoribus pre-
henditur. Qui neque fugam parans, neque euitare studens, sed uociferans admo-
dum, dixit: Huc huius rei causa accessi, me ad principem uestrum deducite. Qui
quidem ad tempus, ut erat armatus, expectat. Verùm ut Ioannem aduentantem
agnouerat, præ pudore capessit fugam. Hic uerò ętatis suæ oblitus, illum pro ui-
ribus properè insequitur: atq; clamans, Quid (inquit) fili, me tuum ipsius patrẽ,
inermem, & ætate confectum, fugis? Miserere laboris mei, fili: ne formides: ad-
huc tibi salutis spes reliqua est: ego Christo pro te reddam rationem: & si sit
opus, pro te lubens mortem oppetam, sicut Dominus pro omnibus nobis: pro
tua

Adolescẽs quidam à Ioanne commendatus episcopo.

Adolescens disciplinæ remissione & societate mala corruptus.

A tua anima, meam dabo: consiste, crede: Christus me misit ad te. Ille ubi hæc audierat, primum oculis humi defixis cōstitit, deinde arma abiecit: tum horrore perfusus, grauiter & acerbe lamentatus est: Senem ad se aduentantem complectitur: fletu & mœrore, quoad poterat, pro culpa satisfecit: & dextra sola occultata, lachrymarum unda secundo baptizatur. Apostolus rata & constanti asseueratione, ei se à Seruatore ueniam & remissionem peccatorum precibus suis impetraturum pollicetur: atque ad genua accidens, ipsam manum dexteram, tanquam aqua pœnitentiæ ablutam purgatamq; osculatus, illum ad Ecclesiam reducit. Crebris item precibus Deum pro illo inuocat, continuis ieiunijs una cum eo se macerat, uarijs diuinæ sapientiæ sententijs eius animum quasi quibusdam lenocinijs mitigat, tranquillatq;: neque prius, ut fertur, inde decessit, quàm illum ecclesiæ ministerio præfecisset. Cuius conuersione magnum ueræ pœnitentiæ exemplum, preclarum secundæ regenerationis specimen, illustre denique trophæum à peccatis resurrectionis, per exteriora pœnitentiæ signa hominibus proposuit ad imitandum. Ista à Clemente hoc modo præscripta, tum ad rei gestæ cognitionem, tum ad utilitatem legentium accommodata, istum locum obtineant.

Adolescens latro Ecclesiæ restitutus à Ioanne.

DE ORDINE EUANGELIORUM.

CAP. XVIII.

Pergamus iam, & certa Apostoli scripta quæ in nullam hactenus controuersiam uocata fuerint, ostēdamus. Ac primum de Euangelio illius, quod in uniuersis ecclesijs sub cœli complexu collocatis peruulgatum est, pro explorato cōstet. Quòd uero inter reliqua tria Euangelia à ueteribus recte & apposite quarto numeretur loco, hoc pacto planum fiet. Admirabiles plane uiri & reipsa diuini (Christi Apostolos intelligo) ipsa pura ac syn-

Ioannis scripta.

B cera uitæ ratione cum primis eximij, & uniuerso uirtutis genere animis exornati, quanquam linguæ elegantis & diserti sermonis rudes & ignari, diuina tamen & miranda potentia ipsis à Seruatore donata fidentes, exquisita uerborū fabricandorum solertia, & arte elaboratā, doctrinam magistri sui, ac præcepta exponere neque norunt, neque conati sunt: sed aperta & manifesta docendi ratione per sacrosanctum Spiritum ipsis opem ferentem infusa, & sola Christi uirtute, tot miraculorum effectrice, per ipsorum doctrinam et res gestas plenius peruulgata, utentes, regni cœlorum noticiam toti orbi terrarum patefecerunt: quinetiam studiū & operam, quæ in libris conscribendis poni solet, haud magno sane æstimarunt, & istud plane præstiterunt: utpote excellentiori ministerio, ac longe hominum captum superanti inseruientes. Paulus enim, qui inter omnes illos uerborum apparatu maxime, & sententiarum grauitate non minus pollebat, quamuis infinita fere arcana mysteria, quæ loqui fas non erat, animo teneret, (quippe qui ad tertiū cœlum usque sublatus, diuinarum rerum cōtemplationem gustasset, ad ipsumq; paradisum diuinę maiestatis claritate eximium raptus esset, & illic ad uerba secreta & plena mysterij audienda admissus) præter paucissimas epistolas, prætterea nihil scriptis omnino mandauit. Et quanquam reliqui omnes qui erant ab ipso Seruatore nostro doctrina & præceptis sapientiæ instituti, ut duodecim Apostoli, Septuaginta discipuli, alijq; pręter istos, pene innumerabiles, eiusmodi reuelationum non penitus expertes & ignari erant: tamen ex omnibus qui in eius disciplinam se tradiderant, solus Matthæus & Ioannes nobis quædam monumenta literis prodita post se reliquerunt: quos etiam fama est, necessitate quadam adductos, se ad scribendum contulisse. Matthæus, cum iam antea Hebræis uerbum Dei prædicasset, simulac in animo habuit ad alias gentes proficisci, Euangelium suum patrio sermone conscripsit: & quod illis à quibus decessit, deesse, dum præsens apud eos erat, uidebatur, illud sedulitate & labore scribendi omnibus suis quasi numeris expleuit. Iam uero ubi Marcus & Lucas sua Euangelia in

Apostolorum Christi simplicitas in sermone.

Paulus cæteris Apostolis eloquētior & grauior.

Pauli epistolæ.

Matthæi Euangelium Hebraicè ab eo scriptum.

publicum protulissent, Ioannem (cui semper in more positum erat, prædicatione uerbi absque scriptis uti) tandem eiusmodi causa adductum, se ad scribendum applicuisse ferunt. Cum tria euangelia iam dudum perscripta, cùm in aliorum iam omnium, tum in ipsius etiam manus peruenissent, fama est eum ea magnopere approbauisse: & constanti ratóque testimonio, omnia in illis uerè fuisse scripta confirmasse: & solam illam explicationem nũc literis mandandam restare censuisse, quæ res primo tempore à Christo in ipso suæ prædicationis principio gestas complecteretur. Quæ quidem hominum fama est planè uerissima. Tres namque alios euangelistas ea sola scriptis prosecutos, quæ à Seruatore post Ioannem Baptistã in carcerem coniectum, ad unum annum continuum gerebantur, satis perspicuè licet animaduertere: illud'que ipsum illos in ipso suæ historiæ exorsu planè significasse. Nam post ieiunium quadraginta diebus continuatum, & tentationem interea loci interuenientem, Mattheus ipsum tempus, à quo suę historiæ scribendæ sumpsit initium, perspicuè ostendit: Audiens, inquit, quòd Ioannes tradebatur, secessit à Iudæa in Galilæam. Similiter etiam Marcus: Vbi, inquit, Ioannes tradebatur, uenit Iesus in Galilæam. Lucas itidem, antequam facta Iesu Seruatoris explicare ordiatur, pari ratione temporis seriem obseruat, dicens: Quòd Herodes ad alia mala quæ cõmiserat, hoc etiam adiecit, Ioannem nempe in carcerem inclusit. His igitur de causis Ioannem tradunt, quorũdam amicorum rogatu, tum ipsum tempus à superioribus Euangelistis silentio præteritum, tum res in eodem à Seruatore gestas (illæ quidem erant, quæ fuissent ante Ioannem Baptistam in uincula coniectum factitatę) in Euangelio suo posteritati prodidisse. istud'que idem satis euidenter illum ipsum commonstrare, primùm cum dicat, Hoc initium miraculorum & signorum fecit Iesus: deinde, ubi inter acta Iesu mentionem facit Ioannis Baptistæ, adhuc eo tempore in Aenon iuxta Salem baptizantis. Idem ipsum porrò apertè declarat, ubi sic loquitur: Nondum enim Ioannes coniectus erat in carcerem. Quocirca Ioannes ea in Euangelio suo scriptis mandauit, quæ, Ioanne Baptista nondum in custodiam misso, à Christo gesta fuere. Reliqui autem tres Euangelistæ ea commemorant, quæ post Ioannem Baptistam in ergastulum contrusum, à Seruatore edita dicuntur. In quibus si quis attenta cura & cogitatione animum defigat, non poterit amplius existimare, Euangelia ulla ex parte inter se ipsa dissidere: quandoquidem Ioannis euangelium res primò à Christo gestas cõtinet: reliqua autem, posterioris temporis, & factorum in eo editorum narrationem complectuntur. Ac non immeritò quidem Seruatoris nostri stirpis secundũ carnem genealogiam, utpote à Matthæo & Luca accuratè conscriptam, Ioannes silentio prætermisit, & ab eius diuinitate cœpit exordium: perinde ac si illa fuisset sibi, tanquam multò acutius eandem intuenti, à Spiritu sancto ad scribendum reseruatá. Ista igitur à nobis de causa, cur Ioannes euangelium suum scripserit, dicta sint. Quid uerò causæ Marcum ad scribendum impulerit, suprà docuimus. Lucas quoque in ipso sui Euangelij principio causam, cur illud contexere aggressus sit, proponit: nimirum quòd plerique alij eorum sermonum declarationem imprudentius & minus consideratè instituissent, quorum ueritatem ipse satis exploratè cognitam habebat. Atque cum nos ab opinione quæ inter alios anceps & cõtrouersa putaretur, quasi necessitate ad eam rem compulsus, abduxerit: tandem certam ratam'que earum rerum explanationem, quarum ipse ueritatem partim ex familiaritate & consuetudine quæ illi cum Paulo intercessisset, partim ex crebro reliquorum Apostolorum sermone & colloquio quod cum illis haberet, plenè & cumulatè intellexisset, in suo Euãgelio manifestò tradit. Verùm de his hactenus. Cætera autem quæ sunt ab alijs de eisdem commemorata, ex ueterum scriptorum inter se comparatione, commodiore tempore docere pro uirili contendemus. Inter Ioannis monumenta, quæ præter Euangelium scripsit, prior eius Epistola tũ recentium, tum antiquorum auctoritate sine controuersia comprobatur: reliquis autem

Marci & Lucæ euangelia. *Ioannis euangelium cur inter reliqua tria quarto loco.* *Mat. 4.* *Mar. 1* *Luc. 3* *Ioannis Euangelium qui ab alijs differat. Vide lib. 6. cap. 14.* *Euangelia inter se non dissidere.* *Lucæ euangelium.* *Ioannis epistolæ.*

A autem duabus contradicitur. Atque opinio illa quæ est de Apocalypsi, quanquam à nonnullis etiam adhuc uariè in utranque partem disceptatur: tamen ubi tempus nobis dabitur opportunum, eam ueterum testimonijs exquisitè discutiemus. *Apocalypsis.*

DE CONFESSIS ET MANIFESTIS SAcræ Scripturæ libris. CAP. XIX.

CAeterùm quoniam sumus in hunc sermonem delapsi, uidetur rationi consentaneum, Scripturarum seriem quæ noui Testamenti esse dicuntur, summatim cõprehendere. Primùm ergo sacer Euangeliorum quaternio ratus esto: quem quidem liber de actis Apostolorum sequitur. Huic annumerentur Pauli Epistolæ. quibus deinceps prior Epistola quæ fertur esse Ioannis, & Petri similiter prior, tanquam omniũ consensu cõstabilitæ, adiungantur. Inter ista, si placet, Ioannis Apocalypsin conijciamus. de qua quid ueteres statuerint, aliud erit tempus exponendi. Atque hæc sunt, quæ omnium asseueratione constanter approbantur. Ex illis quæ in dubitationem quidem uocantur, sunt tamen à plerisque recepta, est epistola quæ Iacobi dicitur, & Iudæ: & secunda Petri: & secunda & tertia quę Ioannis nomine inscribuntur, siue illæ ab Euangelista, siue ab quopiam eodem nomine appellato perscriptę sunt. Inter scripturas autem quæ falsò inscriptæ, minimèque germanæ dicuntur, Pauli acta numerantur, & liber qui uocatur Pastor, & Apocalypsis Petri. Porrò epistola nomine Barnabæ edita, & quæ dicitur doctrina Apostolorum: adde his, si uidetur, Ioannis (ut dixi) Apocalypsin: quam nonnulli, ut docui, penitùs antiquare contenderũt, alij tamen eam in Scripturis maximè approbatis collocandam iudicant. In quibus etiam non pauci hoc tempore, Euangelium secundum Hebræos ponunt, quo Hebræi illi qui sunt Christi doctrinam amplexati, maximè gaudent. Cæterũ hæc omnia referantur in earum Scripturarum numerum, quibus à plerisque con
B tradicitur. Atque certè istorum librorum enumerationem necessariò fecimus, uti, cum Scripturas quæ secundum Ecclesiæ traditionem ueræ, germanæ, & omnium sententijs manifestò confirmatæ sunt, perspicua quadam nota ab alijs quæ non sunt eiusdem auctoritatis, sed sunt positæ quidem in controuersia, à plerisque tamen ecclesiasticis uiris euolutæ & pertractatæ, distinxerimus: facilè quidẽ non istas ipsas modò, sed eas etiam quæ Apostolorum nomine ab hæreticis circumferuntur, possimus discernere: siue euangelia Petri, Thomæ, Matthiæ, aliorúmue nomine falsò inscripta: siue acta, quæ Andreæ, Ioannis, & aliorum Apostolorum nomine ueteratoriè donata sunt: quas quidem Scripturas nemo ex scriptoribus Ecclesiasticis, qui continuata temporum successione ab Apostolis hucusque uixerint, usquã in suis scriptis in memoriam redigere dignatus est. Quin etiam dictionis & loquendi forma, longe à stylo & dicendi consuetudine Apostolorum discrepat. Sententia porrò & institutum eorum quæ in illis libris traduntur (quòd toto propè cœlo, ut dicitur, à uero orthodoxoque Scripturæ sensu & opinione aberrat) planè perspicuèque ostendit, ea callida solum hæreticorum esse commenta. Vnde ne in eo quidem Scripturarum genere, quæ falsò inscriptæ, minimèque germanæ dicuntur, habenda sunt: sed tanquam absurda omnino, & impia, penitùs explodenda. Verùm ad reliquam historiam pergamus.

Scripturæ S. noui Testamenti libri qui.

Iacobi et Iudæ, item secunda Petri, secunda & tertia Ioannis epistolæ.

Pauli acta, Pastor, Petri Apocalypsis, Barnabæ epistola. Apocalypsis Ioannis.

Euangelium secundum Hebræos.

Euangelia & Acta apocrypha hæreticorũ commenta.

DE MENANDRO PRAESTIGIATORE. CAP. XX.

MEnander, qui Simoni mago successit, seipsum propter sceleratam morum suorum improbitatem, secundum diabolicæ molitionis propugnaculum, illo priore nihilo planè imbecilliorem præstitit. Erat iste etiã Samaritanus: qui ubi ad summum pręstigiarum fastigium, ut facilè cũ magistro contenderet, peruenerat, maioribus portẽtis se nobilitauit: & Seruatorem, ad hominum conseruationem ac salutem cœlitùs è seculis inuisibilibus demissum,

Menander hæreticus.

Menandriani asserunt, mundū ab angelis conditum: Saturniani, à septem solum angelis eum esse fabricatum. August. in lib. de hæret. tomo 6. Epiphanius idem affirmat de Menandr. & Saturnil. tom. 2. cap. 2. & 3.

missum, se prędicauit: docuitq;, neminem aliter ex angelorum dominatu, qui mū- A
dū fabricassent, se posse eripere, quàm ut prius experientia magica ab ipso tradita instructus esset, & baptismate, quod ille impertire solebat, ablutus. Quo quidem qui essent dignitati, eos perpetuam in hac uita immortalitatē adepturos: & non amplius subituros mortem, sed eodem in loco in æternum commorantes, nulli senio, nulli'ue internecioni aliquando obnoxios fore. Ista certè ex Irenæi scriptis facilè licet perspicere. Iustinus item, ubi perditum Simonis conatum memorauit, huius etiam fraudem narrare pergit, his uerbis: Menandrum quendam Samaritanum, ex uico Caparattæa ortum, Simonis discipulum, furore quodam dæmoniaco agitatum, Antiochiam aduentasse, & multos magicę artis præstigijs in fraudem induxisse cognouimus: qui quidem illis quos ad se sequendum pellexisset, persuasit, quòd nunquam omnino morte essent interituri. Quidam etiam adhuc eius præceptis instituti, idem profitentur. Erat igitur diabolici planè conatus cōmentum, qui quidem per magicam astutiam eiusmodi præstigiatorum, adeò callidè Christianorum nomen usurpantium, magnum pietatis & religionis nostræ mysterium infamia notare, atque ecclesiastici dogmatis de animæ immortalitatē & resurrectione mortuorum traditis, maleuola obtrectatione omnem auctoritatem abrogare obnixè laborauit. Verùm isti qui hos Seruatores sibi ascripserunt, de uera salutis spe penitùs deciderunt.

Iust. ad Anton. fol. 144.

DE EBIONAEORVM HAERESI. CAP. XXI.

ALios porrò nequam & improbus dæmon, cum ab amore quem erga Christum Dei habebant, nullo modo per artis magicæ præstigias posset dimouere: eosdem tamen, ubi alia quadam astutia irretiri posse cōperiret, ueteratoriè tandem sibi suo'que addixit obsequio. Isti ex primo illius sectæ auctore nomen ducentes, Ebionæi propriè appellati sunt: hoc est, mē-
tis & intelligentiæ inopes, quippe qui de Christo & eius doctrina tenuiter & ab- B
iectè statuerent, opinarentur'que. Eum namque simplicem, uulgarem, & solum hominem censuerunt, & ex concubitu coniunctioneque Iosephi uiri cum Maria uxore sua in hanc lucem editum: uerùm propter progressionem quam in uirtute fecisset, hominem iustum censuerunt, at solum hominem tamen. Porrò legis Mosaicæ obseruatione omninò ipsis opus esse: perinde ac si fide sola in Christum, & uitæ ratione quæ cum illa cohæret, neutiquam salui esse possent. Præter istos alij etiam erant eadem appellatione donati, qui quanquam ab inepta & stulta horum quos commemorauimus opinione deflexerunt, atque adeò ex uirgine & spiritu sancto Dominum prognatum non denegarunt: nō dissimili tamen ratione, dum ipsum Christum nec Deum qui ante secula extitit, nec uerbum & sapientiam patris fuisse confiteri uolebant, in eandem cum superioribus impietatem prolapsi sunt: id'que maximè, cum corporalem ueteris legis obseruationem cultumq; pari ratione cum illis celebrare omni studio niterentur. Isti porrò epistolas Pauli apostoli penitùs reijciendas ducunt, eum'que nominant legis desertorem, proditorem'que: euangelio solo quod secundum Hebræos dicitur, utentes, cætera Euangelia non magno æstimant. Et non solum sabbatum, & reliquam Iudaicam institutionem similiter cum illis superioribus obseruant: uerùm etiam dies Dominicos pari ratione nobiscum, in resurrectionis Seruatoris nostri memoriam accuratè recolunt. Vnde ob talem conatum, tale etiam nomen, nimirum ut Ebionæi uocarentur, obtinuerunt: quod quidem ipsorum mentis & intelligentię tenuitatem propriè declarat. Nam hæc uox Ebion, lingua Hebraica pauperem & egentem significat.

Ebionæi.

Eorū hæresis.

Euangelium secundum Hebræos.

Ebionæorum nomen.

DE CERIN-

DE CERINTHO HAERESIARCHA. CAP. XXII.

A IIſdem temporibus Cerinthum quendam, alterius hæreſis ducem & auctorem extitiſſe accepimus. Gaius (cuius uoces iam ſuprà poſuimus) in libro qui Diſputatio Gaij inſcribitur, hæc de illo ſcribit: Cerinthus, qui per adumbratas reuelationum, tanquam à magno quodam apoſtolo conſcriptarum ſpecies, abſurda portenta præſtigias'que quaſi per angelos ipſi oſtentatas, nobis falſò comminiſcebatur, hæc aſſeueranter introducit: Poſt reſurrectionem carnis humanæ regnum Chriſti terreſtre futurum, & apud Hieruſalem homines in carne cupiditatum & uoluptatum blandițs inſeruituros. Qui cum ſacroſanctis Dei eloquițs hoſtis eſſet infenſus, numerũ mille annorum (habuit enim in animo, homines in fraudem illicere) in nuptiarum feſtis & celebritate dicebat conſumptum iri. Adde huc Dionyſium, noſtra ętate eccleſiæ Alexandrinę epiſcopum, qui in ſecundo libro de Promiſſionibus, ut primùm nonnulla tanquam ex uetere traditione ſumpta de Ioannis Apocalypſi expoſuit, huius etiam uiri his uerbis facit mentionem: Cerinthum quidem, qui Cerinthianam hæreſin, ab ipſius nomine ſic dictam, proſeminauit, hoc diſciplinæ decretum tenuiſſe conſtat: Regnum Chriſti terreſtre deinceps futurum. Et quarum rerum cupiditate ipſe ducebatur (quippe qui inuitamentis corporis, & carnis cum primis obſequeretur illecebris) in eiſdem beatam uitam fore ſomniauit: ut in uentris, & earum partium quæ ad uenerem ſpectant expletione: hoc eſt, non in eſculentis ſolum, poculentis & nuptițs, uerumetiam in feſtis, ſacrificițs, hoſtiarum cæde, & alițs denique rebus, quibus iſta putaret affluentius poſſe ſuppeditari. Hæc Dinoyſius. Irenæus item in primo libro cõtra Hæreſes, ſceleratiora & magis nefanda eius dogmata, cáque plena erroris & cõmenticiarum opinionum explicat. In tertia autem eiuſdem operis, hiſtoriam planè memorabilem de illo literis mandat: Olim, inquit, Ioannes apoſtolus (ſic ex Polycarpo traditum acceperat) in balneum lauandi ſui cauſa ingrediens, cum certior factus eſſet Cerinthum intus eſſe, actutùm ex eo loco reſilijt, & ſe proripuit foràs, illud'que tectum ſubire non omninò ſuſtinuit. Atque ad hunc modum comites ſuos hortatum ferunt: Fugiamus extemplò, ne balneum in quo Cerinthus ueritatis hoſtis moratur, ſubitò concidens, nos opprimat.

Cerinthus hæreſiarcha.

Dionyſius Alexandriæ epiſcopus.

B *Iren. lib. 3. cap. 3.*

DE NICOLAO, ET DE IIS QUI AB EO *nominantur.* CAP. XXIII.

PAulo poſt hæreſis, Nicolaitarum nomine nuncupata, exoritur: quæ ad ualde exiguum tempus durauit. cuius quidẽ habetur mentio apud Ioannem in ſua Apocalypſi. Iſti hæretici Nicolaum, unum ex diaconis qui ab Apoſtolis ad curam egentium ſuſcipiendam, unà cum Stephano deligebantur, ſuę ſectę auctorem fuiſſe iactitabant. Clemens porrò Alexandrinus in tertio libro στρωματῶν, iſta de eo ad uerbum narrat: Hic cum uxorem haberet facie honeſta & liberali, poſt Seruatoris aſcenſum ab Apoſtolis zelotypiæ inſimulatus, eam in medium productam, cuique cupienti ducendam permiſit. Atq; illi dicto, Carne nempe abuti oportere, hæretici hoc ipſorum factum congruere aſſeuerant. Qui igitur hanc ſectam ſequuntur, illud tum factum Nicolai, tum dictum, quod temerè & inconſideratè exciderat, imitantes, impudenter nefario ſtupro ſe polluunt. De Nicolao autem ſic ipſe equidem accepi, cum nulla alia muliere omnino uſum, pręter illam quã habuit in matrimonio. Ex cuius liberis, filias quidem ad extremam ſenectutem uirgines permanſiſſe, filium autem uitam puram & nulla labis contagione aſperſam traduxiſſe audiui. Quę cum ita ſe habeant, uxoris ſuæ publicatio, quę propter zelotypiæ crimen illi obiectum in media Apoſtolotum

Nicolaitarum hæreſis.

Apoc. 2. Act. 6. Clem. fol. 173. lin. penult.

Nicolai continentia.

rum frequentia facta sit, magnam libidinis aspernationem & contemptum declarat. Quin etiam eius continentia in uoluptatum depulsione (ad quas conquirendas plerique nimio studio incitabantur) perspicuè docebat, carne abuti oportere, quò eius refrenetur libido. Non enim (credo) secundum Domini mandatum, duobus dominis inseruire uoluit, Voluptati, & Domino seruatori. Fertur etiam, Matthiam sic docuisse, cum carne confligendum, eáque ad cohibendam libidinē abutendum, neque quicquam concedendum ad illius uoluptatem: animam autē, fidei & cognitionis tanquam nutrimentis augendam. Verùm de illis, qui temporibus hisce à nobis oratione percursis, ueritatem supplantare, eamq́ suo debito fraudare præmio aggressi sunt, (qui planè dicto citius omnino extincti euanuerunt) satis multa diximus. A

Carne abutendum.

DE APOSTOLIS, QVI MATRIMONIVM contraxisse probantur. CAP. XXIIII.

Clemens (cuius uerba modò citauimus) deinceps post illa quæ suprà posuerat, Apostolos, qui matrimonium contraxisse reperiuntur, enumerat: id'que contra eorum sententiam, qui nuptias tollere abrogaréque instituerent: Nū, inquit, sunt Apostolos improbaturi? Petrus enim, & Philippus, liberos procrearunt. Philippus filias uiris collocauit in matrimonium. Paulus etiam non ueretur in quadam epistola, coniugis suæ mentionem facere: quam eò minimè secum circunduxit, quò facilius liberius'que suo fungeretur ministerio. Ac quoniam in istarū rerum mentionem incidimus, aliam quoque eiusdem historiam, dignam explicatione, dignam'que memoria, profe re non grauabimur: quam quidem in septimo libro στρωματῶν, isto modo literis prosequitur: Aiunt, beatum Petrum, cum uxorem suam ad necem abductam conspicaretur, magna gestijsse lætícia, tum quòd uocaretur à Deo, tum quòd in proprium domicilium reuerteretur. Eam uerò admodum & hortatus & consolatus, sic nomine compellauit: Heus tu, memor esto Domini. Tales sunt beatorum nuptiæ, & tam perfectus amor inter amicissimos intercedit. Ista ergo cum propria sint & accommodata ei quod in manibus est, argumento hoc loco sint à me opportunè citata. B

Clem. fol. 170. lib. 35.

Fol. 314. lin. 12.

Diui Petri ad uxorem martyrium subituram exhortatio.

DE IOANNIS ET PHILIPPI MORTE. CAP. XXV.

Tempus autem & modus, quo Petrus & Paulus exierunt è uita, quin etiam locus quo post mortem sepulchra ipsorum sita fuerint, iampridem sunt à uobis exposita. Ioannis etiam tempora nunc ferè explanata. Locus illius tabernaculi qui sit, ex epistola Polycratis, qui fuit ecclesiæ Ephesianę episcopus, satis constat. Quam quidem epistolam ad Victorem episcopum Romanum perscripsit, in'que ea nō modò Ioannis, sed Philippi simul & filiarum eius mentionem facit, ad hūc modum: In Asia enim, pręclara nostrę religionis tanquam seminaria, morte consopita sunt: quæ quidem resuscitabuntur in extremo die aduentus Domini, in quo est uenturus cum gloria de cœlo, & omnes sanctos conquisiturus: Philippum dico, unum ex septem diaconis, qui Hierapoli extremum uitæ diem obijt: & duas illius filias, quæ uirgines in extrema senectute occubuerunt: quarum altera uitam Spiritus sancti afflatu piè sanctéque institutam degens, Ephesi mortem obijt. His accedit Ioannes, qui supra pectus Domini recubuit: qui'que cum esset sacerdos, † πέταλον gestauit: qui deniq; martyr & doctor fuit, & Ephesi etiam obdormiuit. Hęc de illorum morte. Porrò in Gai disputatione, quam paulò antè citaui, Proclus, contra quem disceptationem instituit de morte Philippi & filiarum eius, his à nobis expositis admodum consentiens, sic loquitur: Post Hierapoli in Asia quatuor filiæ Philippi prophetissæ fuerunt:

Ioannis mors.

Philippi & filiarum eius mors.

Ioannis mors.

† Hier. in Catal. script. eccles. sic de Ioanne: Ioannes, inquit, qui supra pectus Domini recubuit, pontifex Ephesi, auream laminam in frōte portās, martyr & doctor in Epheso dormiuit. Ita constat Hieronymū πέταλον laminā appellasse. alij mitram uocant,

A fuerunt: ibidem'que tum illarum tum patris sepulchrum locatum est. Hæc ille. Lucas preterea in Actis Apostolorum, de filiabus Philippi, quæ tum Cæsareæ in Iudæa simul cum patre uersabantur, queq; dono prophetię erant imbutæ, ita uerba facit: Venimus Cęsaream, & ingressi in domum Philippi euangelistæ, qui erat unus è septem, mansimus apud illū: huic quatuor erant filię uirgines, quę prophetabant. Iam uerò ea quę ad nostram cognitionem peruenerunt, de temporibus Apostolorum, de Scripturis sacris, tum quas ipsi reuera post se reliquerint, tum quibus contradictum sit, (quę tamen à nonnullis ecclesijs multorum approbatione publicè receptę & peruulgatę sunt) tum denique quę sint omninò adulterinę, atq; adeò ab orthodoxa Apostolorū opinione & sententia penitùs alienę, hactenus nostro sermone persecuti, deinceps ad reliquam historiam transeamus. Act. 21.

QVOMODO SIMEON HIEROSOLYMORVM episcopus martyrium subierit. CAP. XXVI.

POst Neronem & Domitianum, sigillatim in quaque ciuitate sub Traiani imperio (cuius iam tempora perquirimus) ex seditione populi excitata, grauem contra nos Christianos persecutionis tempestatem commotam, fama & sermone percrebescit. In qua Simeonem, filium Cleophæ, quem secundum ecclesię Hierosolymitanæ episcopum creatum declarauimus, martyrio extremum uitę suę diem cōfecisse accepimus. atque huius quidem rei idem ille Hegesippus testis est: cuius testimonijs, uarijs in locis antea usi sumus. Qui cum de quibusdam qui erant ex septem Iudæorum sectis, uerba facit, perspicuè adiungit: Simeonem, quem diximus, propterea quòd Christianus erat, ab illis eodem tempore callidè & maliaiosè in crimen uocatum. Qui cum dies complures grauiter esset uerberibus cęsus, iudicem'que ipsum, & eos qui in consilio aderāt, sua tolerantia in primis obstupefecisset, tandem non dissimilem uitę exitū

Simeonis Cleophæ F. c & xx annos nati martyrium.

B à Domini passione subijt. Verùm multò commodius est, mea quidem sententia, ipsum scriptorem hæc eadem isto modo ad uerbum explanantem audire: Ab eodem, scilicet Sectarum, numero quidem Simeonem, Cleophæ filium, non modò ut ex Dauidis stirpe editum, uerùm etiam ut Christianum, in iudicium adduxerunt: atque ita, cum annos centum & uiginti compleuisset, coram Traiano Cęsare, & Attico uiro consulari, fidē Christi constanter professus est. Est porrò apud eundem authorem: accusatores Simeonis, cum Iudæi ex regia tribu Dauidis prognati diligenter conquirerentur, fortè fortuna ex eadem stirpe manifestò deprehensos fuisse. Quòd si quis Simeonem tum oculis Dominum cōspexisse, tum auribus eius sermonem accepisse dixerit, ratione certè id quidem potest, non solum longinquitate temporis, quo uixerit: sed Euangeliorum testimonio, quòd Marię Cleophæ meminerit, ubi citatur Maria Cleophę, pro argumento utens, cuius filius, ut suprà posuimus, fuit Simeon. Idem scriptor, alios etiam ex genere Iudę ortos (Iudas autem, fuit unus ex illis qui Seruatoris fratres dicebantur) post testimonium illud iam antea demonstratum, quod coram Domitiano pro fide Christi dixissent, ad huius Traiani imperium uitam protraxisse narrat. scribit enim ad hūc modum: Veniunt & presunt uniuersę Ecclesię, ut martyres: & ut genere Seruatoris & Domini nostri sati: & pace tranquilla in tota Ecclesia uigente, ad Traiani Cæsaris usque tempora permanent: ad quæ quidem Simeon filius Cleophę, quē suprà monstrauimus, uitam producens, à sectis Iudæorum, quòd ex diuina Domini progenie genus ducebat, per calumniam similiter uocatur in iudicium, & eius nomen ea de re ita ad Atticum uirum consularem defertur. Qui cum multis diebus acerbas plagas pateretur, testimonium fidei Christi fortiter perhibuit: adeò ut cùm omnes, tum ipse consularis, supra modum miraretur, quopacto cum esset centum & uiginti annos natus, talem & tam acerbum plagarum cruciatum sustinuerit. Quibus rebus confectis, ad extremùm mandatum erat, ut in crucem ageretur.

Maria Cleophæ.

Atticus v. c.

retur. Deinceps idem auctor à nobis citatus, ea quę temporibus nostro sermone A modò percursis gesta sunt, addit: Nempe quòd ad illa usque tempora (quando- " quidem, si qui erant qui salubrem & synceram salutaris prędicationis regulam de- " prauare & corrumpere studebant, in obscuris tenebrarum latebris delituerunt) " Ecclesia integra & incorrupta permanserat. Cęterùm postquam sacer Apostolo- " lorum chorus uarium uitę exitum, & diuersa mortis genera pertulerat, prędterie- " rat'que illorum ętas, quibus à Christo donatum erat ut auribus diuinam ipsius sa- " pientiam coràm acciperent: tunc certè falsa & ueteratoria impij erroris conspira- " tio exordium cœpit, id'que illorum fraude & astutia qui doctrinam à ueritate pe- " nitus alienam disseminare laborarent: quicꝗ cum nemini Apostolorum amplius " uita suppeteret, decętero iam nudo capite (ut aiunt) sincero ueritatis sermoni fal- " sam & commenticiam doctrinam ex aduerso opponere pro uiribus niterentur. " Hegesippus quidem de his rebus hęc oratione complexus, sic ferè memorat. Nos " iam uia & ratione procedentes, ad reliquam historiam redeamus.

QVOMODO TRAIANUS CHRISTIANOS CONquiri uetuerit. CAP. XXVII.

Plinij Secundi de Christianis ad Traianum relatio.

IN nonnullis locis id temporis, tanta quidem & tam acris contra nos intendebatur persecutio, ut Plinius Secūdus, qui inter prouinciarum prędfectos facilè primas tulit, ingenti martyrum numero magnopere commotus, de multitudine eorum qui erant quotidie pro fide truci- dati, Traianum imperatorem certiorem faceret. In quo referēdo illud pariter ad- iecit, se non aliquando in illis comperisse, quòd uel quicquam impietatis, uel quic- quam contra leges omnino molirentur: pręterquam quòd primo diluculo è som- no excitati, Christum ut Deum hymnis celebrarent. Quinetiam adulterium, ho- micidium, & alia nefanda peccata, quæ sunt cum his aliqua quasi cognatione con- iuncta, uetant, & omnia quæ sunt legibus congruentia sedulò exequuntur. Qui- B bus quidem adductus Traianus, tale promulgauit edictum: Christianos à nemi- ne quidem inquirendos esse, oblatos autem puniri oportere. Quod ubi erat fa- ctitatum, tametsi ardor persecutionis acerrimæ in nos intentatæ quodammodo extinctus fuit: tamen his qui nobis aliquid mali ingerere cupiebant, non minor relicta uidebatur occasio, dum hic quidem populus, illic autem cuiusque regionis magistratus contra nos parabat insidias: sic, ut quamuis non palàm & apertè nos persequerentur, sigillatim tamen in quaque prouincia suam in nos redintegrarēt crudelitatem: & complures fideles pro Christo decertantes, uarijs martyrij ge- neribus occumberent. Istam autem historiam ex Tertulliani Apologia latinis li- teris perscripta (quam in superiore nostro posuimus sermone) deprompsimus: " Atqui inuenimus inquisitionem quoque in nos prohibitam. Plinius enim Secun- " dus cum prouinciam regeret, quibusdam Christianis damnatis, quibusdam gra- " du pulsis, ipsa tamen multitudine perturbatus, quid decætero ageret, consuluit " tunc Traianum Imperatorem: allegans, præter obstinationem non sacrificandi, " nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quàm cœtus antelucanos ad canendum " Christo, ut Deo, & ad confœderandam disciplinam: homicidium, adulterium, " fraudem, perfidiam, & cætera scelera prohibentes. Tunc Traianus rescripsit: " Hoc genus inquirendos quidem non esse, oblatos uerò puniri oportere. Verùm " hæc isto modo.

Traiani de Christianis edictum.

Verba ipsius Tertul. in Apologet. contra gent. cap. 2.

QVOD ROMANORVM ECCLESIAM quartus post Clementem Euarestus gubernauit. CAP. XXVIII.

Euarestus Romanus episc.

CLemens, unus ex episcoporū Romanorū numero, cum nouem annis do cēdo uerbo Dei diligentē curā adhibuisset: ministerio suo & officio Eua resto cōcredito, tertio anno huius, quē dixi, Imperatoris diem suū obijt.

QVOD

QVOD HIEROSOLYMORVM ECCLESIAM tertius post Simeonem Iustus rexerit. CAP. XXIX.

A Porrò autem, cum Simeon ad eum modum, quem monstrauimus, extremum spiritum martyrio effudisset: Hierosolymis sedem episcopalem Iudæus quidam, nomine Iustus, unus ex infinitis illis qui erant ex circumcisione, qui'que ad fidem Christi id temporis se transtulerant, proximè occupauit. *Iustus Hierosolymit. episc.*

DE IGNATII MARTYRIO, ET EIVS Epistolis. CAP. XXX.

Isdem temporibus Polycarpus, qui magna fuit cum Apostolis familiaritate & noticia coniunctus, in Asia floruit: & Smyrnensis ecclesię episcopatum, eorum suffragijs qui Dominum uidissent, qui'que eius fuissent ministri, obtinuit. Cuius ætate Papias, ecclesiæ quæ est Hierapoli episcopus, magna fama & celebritate fuit: uir planè cùm omnium aliarum artium scientia disertissimus, tum cognitionis Sacrarum literarum non ignarus. Ignatius item, qui est ad nostram usque memoriam multorum ore & sermone prædicatus, post Petrum successione secundus episcopatum Antiochiæ sortitò capit. Fertur porrò, hunc ex Syria ad urbem Romam amandatum, bestijs prędam & laniatum, ob testimonium quod Christo perhibuisset, esse proiectum. Quinetiam cum iter per Asiam faceret, licet attentissima cura à satellitibus qui illum ductabant, obseruaretur: ecclesias tamen cuiusque ciuitatis, ad quam fortè proficisceretur, familiaribus colloquijs, pijs'que hortationibus confirmauit: ac primùm ut hæreses, quę iam tum primò nasci & emergere cœperunt, maximè præcauerent, sedulò admonuit: deinde hortatus est, ut Apostolorum traditioni mordicùs adhęrescerent. Quam quidem asseueranter testificatus, quò tutius posteritati reseruaretur, necessariò scriptis mandādam existimauit. Qui ut Smyrnam uenit, ubi erat Polycarpus, unam epistolam ad ecclesiam Ephesianam scribit: in qua Onesimi, qui ibidē pastor fuit, mentionem facit. Aliam autem ecclesiæ quæ erat Magnesiæ (quæ ad fluuium Meandrum sita est) misit: in qua rursus Daman episcopum in memoriam redigit. Ecclesiæ item Trallianæ aliam, in qua Polybium, qui tum ibi præfuit, inserit. Ecclesiæ porrò Romanæ dedit literas, in quibus illos impensè hortatus est, ne martyrium illius deprecando, ipsum spe optata, quam animo habebat, ullo modo priuarent. Ex cuius literis, ea quæ ad istarum rerum explicationem nonnihil uideantur adferre adiumenti, in medium proferre non alienum arbitror. Ista igitur scribit hoc pacto: Ex Syria Romam uersus iter instituens, terra mari'que, noctu interdiu cum bestijs confligo, decem leopardis arctè colligatus: hoc est satellitibus, qui ad me asseruandum opponuntur. Qui sanè multis à me beneficijs affecti, multo fiunt deteriores, sęuiores'que. Eorum iniurijs, quibus me affligant, indies magis magis'que erudior. Verùm ne ob id quidem iustificatus sum. Optarem iam bestijs illis frui, quæ ad mē dilaniandū paratæ sunt. Mihi est in uotis, eas breui reperire: quas planè blandè compellabo, ut me carptim & absque mora deuorent: neque à me dentes abstineant, ut à quibusdam, quos metu perculsæ, non auderent attingere. Quod si illæ recusent me adoriri, ego ipse eas instigabo. Date uos mihi ueniam. Quid mihi sit profuturum, equidem non ignoro. Iam incipio Christi discipulus esse: facessat à me rerum omnium siue oculis subiectarum, siue eorū aciem fugientium admiratio, ut IESVM Christum assequar. Ignis, crux, bestiarum conflictationes, ossium distractiones, concisiones membrorum, totius corporis tanquam molitæ farinę attritiones, omnia denique suppliciorum genera à diabolo excogitata, in me coaceruentur, ut IESVM Christum duntaxat adipiscar. Ista, ex ciuitate quæ Smyrna dicitur (quam mōstrauimus) ad ecclesias à nobis enume-

Polycarpus Smyrnæ ep. *Papias Hierapolis.* *Ignatius Antiochiæ.* *Eius martyriū.* B *Ignatij Epistolæ.* *Onesimus episcopus.* *Damas episcopus.* *Polybius episcopus.*

enumeratas perscripsit. Iam uerò Smyrna longius aliquanto profectus, ex Troade scribens, non solum cum his qui erant Philadelphiæ, sed etiam cum ecclesia Smyrnensi, & separatim cum Polycarpo, qui illi ecclesiæ præfuit, familiariter per literas collocutus est. Cui, cum uirum spectatum & Apostolica uirtute præditum eum esse pro certo cognosceret, ecclesiæ Antiochenæ gregem, sicut pastorem ingenuum & fidelem decebat, commendauit: arbitratus sanè, illum omni studio & diligentia curam illius habiturum. Idem dum ad Smyrnenses scribit, quibusdam de Christo testimonijs (quæ unde sumpserit, planè nescio) utitur. Ego, inquit, ipsum Dominũ post resurrectionem in carne apparuisse noui, & credo uerè eum fuisse. Qui cum ad discipulos qui erant cum Petro, accessit, sic illos alloquitur: Accipite, tractate, & uidete, quòd spiritus corporis expers non sum. Et statim illum manibus contrectabant, & credebant. Huius porrò martyrij nõ ignarus erat Irenæus, qui Epistolarum illius ita meminerit: Quidam è nostris cum propter testimonium quod Deo perhibuerat, esset ad bestias condemnatus, sic locutus est: Dei frumentum sum, & bestiarum dentibus molor, ut purus & syncerus panis reperiar. Adde huc Polycarpum, qui de illis ipsis Ignatij rebus, in ea epistola quæ fertur ab eo ad Philippenses scripta, sic uerba facit: Obsecro uos omnes, ut obsequium, quibus debetur, præstetis, ut omnem patientiam exerceatis: cuius exemplum oculis aspexeritis non in beatis solum Ignatio, Rufo & Zosimo, uerũ etiam cùm in alijs è uobis, tum in ipso Paulo & reliquis Apostolis: pro certo persuasi, quòd omnes hi non in uanum cucurrerũt, sed in fide & iusticia, & quòd in locum illis debitum profecti sunt, iam'que uersantur cum Domino, cuius afflictionum facti erant participes. Neque enim huius seculi amore flagrabant, sed Domini: qui & pro nobis mortem oppetijt, & propter nos à Deo resuscitatus est. Et paulo pòst: Scripsistis, inquit, ad me tũ uos, tum Ignatius, ut si quis fortè in Syriam iter caperet, uestras eò perferret literas. Quod quidem uel ipse faciam, ubi tempus idoneum nactus fuero: uel ille, qui sit pro uobis nuncium illò perlaturus. Ignatij epistolas ad nos ab eo missas, & alias quas apud nos habebamus, ad uos, sicuti præcepistis, misimus. Quæ quidẽ sunt huic nostræ epistolæ subiunctæ, è quibus multum percipere poteritis utilitatis. Nam fidem, patientiam, & alia quæque ad ædificationem fidei, quæ est in Dominum nostrum, pertinentia complectuntur. Sed de Ignatio hactenus: cui in ecclesiæ Antiochenæ episcopatum succesit Heros.

Iræn. 5. lib. fol. 335. — *Heros episc.*

DE EVANGELISTIS, QVI EO VSQVE CLARUERUNT. CAP. XXXI.

Qvadratus item, inter eos qui gloriæ & uirtutis splendore ijsdem temporibus præstabant, numeratur: quem ferunt, simul cum Philippi filiabus, dono prophetiæ illustratum. Et præter istos alij complures erant, eadem ætate percelebres, qui quidem & Apostolis proximè successerunt: & tanquam discipuli tantorum & tam insignium uirorum eximia & diuina uirtute decorati, ecclesiarum fundamentis ab Apostolis ubique locorum præclarè iactis, structuram concinnam illam quidem adiunxerunt: qui & plenius cumulatius'que amplificarunt prædicationem uerbi diuini, & salutaria regni cœlorum semina fusè latéque per uniuersum orbem disseminarunt. Etenim plerique omnes discipuli qui eo tempore uixerunt, ardentiore cœlestis sapientię studio amoréque incensi, & præ quodam diuini uerbi desiderio animis perculsi, præceptum Seruatoris antea traditum exquisitè executi sunt: & his qui opis indigebant, facultates suas libenter impertierunt. Deinde à domicilijs suis peregrè profecti, munus obierunt euangelistarum, atque ijs qui ne adhuc quidem omninò uerbum fidei audiuissent, Christum prędicare, & scripturas sanctorum Euangeliorum tradere omni cura & cogitatione studuerunt. Qui cum in locis quibusdam peregrinis fidei duntaxat iecissent fundamenta, pastores'que alios consti-

Quadratus episcopus. — *Euangelij præcones complures.*

A constituissent, illisque curam eorum qui ad fidem nuper erant adducti, doctrina Christi sedulo excolendorum cōmisissent: ipsi ad alias regiones, gentesque cum gratia & uirtute diuina se contulerunt. Quippe uirtutes permultæ admirabiles, & miracula sacro sancti Spiritus ope per eos ad id usque temporis gerebantur: ita ut frequens hominum multitudo, ipsa prima predicationis auditione persuasa, propenso studio pietatem & cultum, qui Deo omnium rerum opifici soli debetur, animis exciperet, amplecteretur que.

DE CLEMENTIS EPISTOLA, ET ALIIS quæ falso titulo illi tribuuntur. CAP. XXXII.

Verum cum fieri nequeat, ut omnes, quotquot tandem in ecclesijs per orbem dispersis proxime & secundum Apostolos, pastores aut euangelistæ successerunt, nominatim recenseamus: eorum solum nomina scriptis & memoriæ non sine causa prodidimus, quorum doctrina Apostolica ad hoc usque tempus per Commentarios & monumenta ab ipsis edita reseruata est: ut Ignatij scilicet, in epistolis quas recensuimus: & Clementis, in ea epistola quæ est omnium consensu approbata, quam sub Romanæ ecclesiæ persona ad Corinthiorum ecclesiam exarauit. In qua quoniam multa nonnunquam eodem sensu ex epistola ad Hebræos sumpta inserit, & interdum ijsdem iam uerbis ex eadem petitis utitur, apertissime quidem declarat, illud opus non recenti hominum memoria editum. Vnde merito quidem reliquis Apostoli scriptis uidetur annumerata. Nam cum Paulus epistolam ad Hebræos erudiendos patrio sermone literis mandauisset, eam alij quidem Lucam euangelistam, alij istum ipsum Clementem Græcis literis interpretatum esse affirmant. Quod plane est uerisimilius: præsertim cum & Clementis epistola, & ea quæ est ad Hebræos a Paulo missa, eandem dictionis & loquendi formam accurate integreque seruet: atque adeo B sensus in utroque scripto expresi, non longe inter se discrepent. Porro intelligendum est, posteriorem quandam esse epistolam quę Clementis dicitur: uerum eam non perinde ut priorem, approbatam cognoscimus, propterea quod animaduertimus ueteres illius testimonia nō aliquando suis scriptis intexuisse. Iam uero quidam alia item opera, uerbosa illa quidem & prolixa, heri prope & nudiustertius, perinde quasi illius essent, introduxerunt, quæ quidem disputationes Petri & Apionis continent: quorum apud ueteres nulla omnino fit mentio. nam puram illam & sinceram Apostolicæ orthodoxæq; doctrinæ notam minime retinent.

Clementis epistola ad Corinthios.

Epistola ad Hebræos scripta.

DE PAPIAE COMMENTARIIS. CAP. XXXIII.

De Clementis epistola ad Corinthios, quam omnes sine controuersia illi attribuunt, supra perspicue disseruimus: diximus etiam de epistolis Ignatij, & Polycarpi. Papiæ item libros numero quinque esse aiunt, qui Expositio sermonum Domini inscribuntur. Quorum, tanquam ab eo solum scriptorum, Irenæus sic mentionem facit: Ista Papias, Ioannis auditor, Polycarpi familiaris, uir antiquus, in quarto libro Operis sui testata reliquit. Sunt enim quinque ab eo libri confecti. hæc Irenæus. Idem ipse Papias in exordio sui operis declarat, se minime quidem sanctorum Apostolorum uel auditorem fuisse, uel eosdem suis oculis aspexisse: sed ea quę ad fidem pertinent, ab illis qui ijsdē noti & familiares erant, se accepisse docet his uerbis: Non grauabor tua causa, illa quæ olim a presbyteris commode perdiscebam, & accurate mandabam memoriæ, cum explicationibus eorundem contexere, quo ueritatem ab illis traditam pro uiribus corroborare queam. Non enim (ut uulgus hominum solet) ijs qui multa dicunt, sed qui uera docent, oblector: neque ex illis qui aliena & noua mādata commemorant, sed ex his qui recordatione renouant ea quæ sunt a Domino per fidem tradita, & ab ipsa ueritate profecta, uoluptatem capio. Si quis presbyter mihi forte occurrebat, qui cum Apostolis uersatus fuisset, dicta Apostolorū

Papiæ scripta.

ab eo diligenter sciscitabar: nempe quid Andreas dixisset, quid'ue Petrus, quid A Philippus, quid Thomas, quid Iacobus, quid Ioannes aut Matthæus, aut quis alius Domini discipulus: quæ denique Aristion & Ioannes presbyter, qui in numero discipulorum Domini habebantur, locuti fuissent. Neq; enim ea quæ ex libris petebantur, tantum mihi subsidij allaturum existimaui, quantum ea quæ acceperam ex hominum uoce & sermone, qui adhuc in uita manebant. Quo in loco est operæprecium animaduertere, nomen Ioannis ab eo bis enumeratum. Priorem, quem cum Petro, Iacobo, Mattheo, & reliquis Apostolis percenset, declarat manifesto Ioannem euangelistam fuisse. Alterum, oratione uariata, alijs extra numerum Apostolorum associat. Quem, cũ Aristionem illi ordine præposuerit, ipsum presbyterum uocat: sic ut hisce narratio eorum uera esse ostendatur, qui dixerunt duos eodem nomine nuncupatos in Asia fuisse, duoq; illorum Ephesi esse sepulchra, & utrumque ad hanc usque ætatem Ioannis nomine appellari. Quibus animum aduertere, est in primis necessarium. Nam uidetur ualde probabile, posteriorem Ioannem Apocalypsin, quę eius titulo inscribitur (si quis priori non censeat tribuendum) oculis peruidisse. Quinetiam Papias (quem modo posuimus) Apostolorum dicta ab his qui cũ illis uersati fuissent, fatetur se excepisse: Aristionis item & Ioannis presbyteri se fuisse auditorem. nam sępenumero illorum memoriam usurpat nominatim, & traditiones eorum in sua scripta illigat. Atque ista à nobis non incommode ad legentium utilitatẽ explanata sint. Neque sane erit ab instituto alienum, si Papię testimonijs, quæ supra inculcauimus, alia quoq; eius uerba, quibus mirabilia quædam, tanquam ex traditione ad ipsum delata commemorat, adiungamus. Philippum apostolum cum filiabus Hierapoli commoratũ, superiore nostro sermone demonstrauimus. Verùm quemadmodum Papias, qui temporibus ijsdem uixit, historiam permiram à Philippi filiabus se excepisse asserat, in præsentia exponendum uidetur. Mortuum enim suo tempore narrat excitatum. Aliud etiam quod non minus habet admirationis, Iusto cognomento Barsabę contigisse: nimirum ubi uenenum mortiferum ebiberat, eum propter gratiam ipsi à Domino tributam molestiæ nihil aut incommodi pertulisse. Hunc autẽ Iustum, post Seruatoris ascensionem sanctos Apostolos cum Matthia statuisse, & precatos, ut alter ex illis duobus in Iudæ proditoris locum sortito delectus, numerum ipsorum suppleret, Acta Apostolorum declarant his fere uerbis: Duos statuerunt, Ioseph, qui uocabatur Barsabas, qui cognominatus est Iustus, & Matthiam. Et orantes dixerunt. Alia præterea idem author quasi traditione non scripta ad se peruenisse commõstrat, quæ peregrinas quasdam Seruatoris parabolas, & nouas eius doctrinas, alia'que nonnulla commentitijs fabulis referta cõtinent. In quibus asserit, regnum Christi post uniuersæ carnis à mortuis resurrectionem, mille annos humano & corporeo more in terra hac continuatum & stabilitum fore. Quę quidem dogmata, credo eũ propterea excepisse, quod Apostolicas interpretationes, quæ ab illis essent arcanis figuris & parabolis subobscuris expositæ, male intellexisset. Nam homo erat (sicut ex eius scriptis facile licet coniecturam capere) ingenij pertenuis. Cæterum plerisque ecclesiasticis uiris, qui hominis antiquitatem pro suarum partium defensione citabant, persimilis erroris auctor extitit: ut Irenæo, & si quisquam alius eadem cum illo sentire uidebatur. Suis præterea libris non solum Aristionis, quem supra ostendi, in sermones Domini explanationes, uerùm etiam traditiones Ioannis presbyteri cõplexus est. Quarum cognoscendarum, si qui paulo auidiores sint, eo transmitto: nos iam commode historiam, quam de Marco euangelij scriptore narrat, his eius testimonijs antea positis adnectemus: Istud, inquit, presbyter mihi dicebat. Marcus, qui fuit interpres Petri, quęcunque tenebat memoria, scripsit quidem accurate: sed tamen non eo ordine, quo erant à Domino dicta, facta'ue. Neque enim Dominum audierat ille quidem, neque erat eum comitatus: sed postea, ut dixi, comes Petri fuit, qui quidem

non

Aristion. Ioannes presbyter.

Ioannes duo Ephesi episc.

Iustus Barsabus, Ioseph.

Marci euangelium qualiter scriptum.

A non Domini sermones & præcepta ea narrandi serie, quam Dominus in illis tra-, dendis tenuisset, docebat: sed eam in prædicando rationem sequebatur, quam ad, auditorum animos instituendos opportunam, accõmodatamq́ue censuit. Quare, in eo neutiquam errauit Marcus, quòd quædam (sicut memoriæ ea antè manda-, uerat) literis prodidit: quandoquidem hoc unum mente & cogitatione se-, dulò prospexit, ut nec quicquam eorum quæ audiuisset, prętermitteret, nec falsi aliquid ijsdem omnino interponeret. Ista quidem à Papia narrãtur de Marco. De Matthæo autem hæc ab illo referuntur. Matthęus sermone Hebraico euangelium de Christi oraculis & rebus gestis conscripsit: quod planè quisque, ut poterat, interpretatus est. Idem scriptor prioris epistolæ Ioannis, & Petri similiter prioris, usus est testimonijs. Aliam porrò narrat historiam de muliere, quæ multorum criminum apud Dominum esset insimulata: quam quidem Euangelium secundum Hebræos complectitur. Atque hæc inter alia quæ recensuimus, commodè & opportunè obseruata sint, & notata.

Matthæi euangelium Hebraicè scriptum.

FINIS TERTII LIBRI.

EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI, EPISCOPI CÆSAREÆ PALÆSTINÆ, ECclesiasticæ Historiæ Liber Quartus.

QVINAM TRAIANO IMPERANTE ROMAnorum & Alexandrinorum fuerint episcopi. CAP. I.

ANnum circiter duodecimum imperij Traiani, episcopus ecclesiæ Alexandrinæ, cuius paulò antè feci mentionem, uitam cum morte cõmutat: ac quidam nomine Primus, ab Apostolis successione quartus, ministerium Ecclesiæ illius sortitò capit. Eodem tempore, ubi octo annos Euarestus in Romanæ ecclesiæ procuratione obeunda compleuisset, Alexander quintus, successione B à Petro & Paulo ducta, Pontificatum obtinet.

Primus episc.
Euarestus Ro. ecclesiæ præfectus.
Alexander V.

QVALIA IVDAEI SVB IPSO PERpeßi sint. CAP. II.

QVemadmodum Seruatoris nostri doctrina, & Ecclesię status, magnopere iam tum florebat, & indies maiores ampliores'que faciebat progresiones: sic Iudæorum calamitates, malis alio post aliud importatis, magis magisq́ue accrescebant. Nam cum iam imperator ad annum decimumoctauum regni sui peruenisset, ingens Iudæorum multitudo, nouo tumultu de integro concitato, è medio sublata est. Siquidem non Alexandriæ solum, & in reliquis Ægypti partibus, uerùm apud Cyrenem etiam complures ueluti crudeli aliquo & seditioso spiritu exagitati, contra gentes, quę unà cum illis habitabant, seditionem cõflare cœperunt. Atque seditione mirum in modum exardescente, sequente anno, (Lupo id temporis uniuersę Ægypti prefecturam gerente) bellum non exiguum illud quidem & leue mouerunt. Ac in prima dimicatione illi à gentibus uictoriam fortè consecuti sunt: ac propterea Gentes Alexandriam properè confugientęs, Iudęos, qui in ea ciuitate commorabantur, subitò captos oppressosq́ue interfecerunt. Iudęi ergo, qui tum incolebant Cyrenem, sociorum auxilio, qui Alexandrię habitabant, penitùs iam destituti, duce Lucua Ægyptũ depopulari, prędas agere, agros illius uastare aggressi sunt. Aduersus quos imperator Marcium Turbonem cum pedestribus, equestribus & naualibus copijs misit. Hic multis prelijs commissis, belloq́ue cõntra eos non exiguo tempore continuato, infinitas copias Iudęorum, non solum qui à Cyrene, sed etiam qui ab Ægypto ad auxilium ipsorum duci Lucuæ ferenda se contulerant, trucidauit. Imperator

Iudæorum seditio, & interitus.
Lupus præfectus.
Marcius Turbo.

perator igitur admodum ueritus, ne Iudęi, qui erant in Mesopotamia, in Gentes, a
Q. Lucius Iudææ præfectus.
eam regionem incolentes, per insidias impetum facerent, Q. Lucio in mandatis dedit, ut illos è prouincia funditùs tolleret, deleretq;. Qui quidem facta illuc expeditione, immensam Iudęorum multitudinem, qui ibi domicilia rerum suarum collocauerant, occidit. Cuius rei caussa tam prosperè gestę, prefectus Iudęæ ab imperatore declaratus est. Ista etiam gentiles scriptores, qui illorum temporum res gestas literis mandarunt, eisdem ferè uerbis posteris prodidernnt.

QVI REGNANTE ADRIANO FIDEM propugnabant. CAP. III.

Aelius Adrianus.
Quadrati Apologia.

POstquam uiginti annos integros, sex mensibus minus, Traianus imperio perfunctus fuisset, Aelius Adrianus in eum dignitatis gradum succedit. Hunc Quadratus, oratione coràm habita, cōpellat: & Apologiam, quam pro nostræ religionis defensione propterea contexuerat, quòd nonnulli nequam & perditi homines nostris molestiam facessere conarētur, ei offert: quod quidem opus, cùm apud multos fratres ad hoc usq; tempus, tum apud nos habetur in manibus: ex quo pręclara mentis intelligentiæ & Apostolicę ueritatis excutiendæ regulę indicia, quę in illo uiro elucebant, facilè licet peruidere. Idem porrò author suam ipsius ostendit antiquitatem, scribens ad hūc modum: Seruatoris nostri res gestę semper hucusque ante hominum oculos uersatę sunt, & uerę etiam sunt. Nam nonnulli ab eo ad sanitatem restituti, alij à mortuis excitati, tum id quidem temporis cum essent morbis liberati, uisi sunt, postea etiam semper hactenus unà nobiscum commorati: propterea quòd non solum cū Seruator apud nos uersabatur, sed etiam post eius decessionem, ad longinquum tempus fuere superstites, adeò ut ad nostra usque tempora non pauci eorū uitam producerent. Verùm de Quadrato ista accepimus. Aristides etiam, scriptor fidelis, & institutis nostræ religionis imbutus, Apologiā pro fide nostra scriptis post se reliquit: quam quidem Adriano dedicauit, ut Quadratus antea suam. Qui eius liber adhuc à plerisq; custoditur.

Aristidis Apologia.

QVI SVB EODEM, ROMANORVM ET Alexandrinorum episcopi fuerint. CAP. IIII.

Xystus Rom. episcopus.
Primus episc.
Iustus episc.

TErtio anno Adriani imperij, Alexander Pontifex Romanus, cum decem annos in eo munere fungendo compleuisset, decedit è uita. Cuius Xystus successor fuit. Eodem ferè tempore, Primus Alexandriæ episcopus cum duodecim annos illi Ecclesię pręfuisset, morte occumbit, quem secutus est Iustus.

QVI INDE A SERVATORE, VSQVE AD eos qui nunc cōmemorantur, Hierosolymorū fuerint episcopi. CAP. V.

EPiscoporum autem tempora, qui ecclesiam Hierosolymitanam rexerunt, quoniam, ut fertur, uitam ad breue admodum temporis spacium propagabant, nusquam scriptorum monumētis seruata reperio. Tantum tamen ex quorundam scriptis animaduerto, episcopos numero quindecim, ad obsidionem Adriano regnante contra Iudęos factitatam, gradatim succedendo, illic fuisse: quos uniuersos antiqua Hebręorum stirpe, (totam namque eorum ecclesiam ex Hebręis fidelibus coaluisse constat) satos memorant, atque adeò Christi cognitionem ingenuè uerèq; amplexatos: ita ut ab illis qui iam tum de rebus eiusmodi rectè iudicium ferre poterant, reuera officio & ministerio episcopali digni iudicarentur: qui quidem ab Apostolorum tempore ad eam tum obsidionem, in qua Iudęi iterum à Romanorum imperio desciscentes fuere, non exiguis. pręlijs afflictati, serie succesionis continuata eam ecclesiam rexerunt.

Hierosol. episcopi ad obsidionem usq; XV.

Quapropter

A Quapropter licet Episcopi qui ex circuncisione erant, eo tempore prorsus defecissent, sumpto ab illo qui primus ordine fuit, exordio, illos in pręsentia enumerare necessarium arbitror. Primus ergo erat Iacobus, frater Domini appellatus. secundus Simeon, tertius Iustus, Zachęus quartus, quintus Tobias, sextus Beniamin, Ioannes septimus, octauus Matthias, nonus Philippus, decimus Seneca, undecimus Iustus, Leui duodecimus, Ephres decimustertius, decimusquartus Ioseph, quibus omnibus decimusquintus accesit Iudas. Totidem ciuitatis Hierosolymorum episcopi fuerunt, qui ab Apostolis tum ad hunc, quem dixi, Iudam, tum ad tempus usque Adriani, ordine succesionis continuarunt, ij'que omnes ex circumcisione. Iam uero, duodecimo anno imperij Adriani, ubi Xystus decem annorum spacium in Romani pontificatus administratione confecerat, septimus ab Apostolis succesit Telesphorus: anno autem & mensibus aliquot pręterlapsis, Eumenes simul, atque Iustus, qui ante illum id muneris fuisset executus, undecim annos in episcopatu transegerat, ad ecclesiam Alexandriæ moderandam sextus ordine designatus est.

Episcoporum Hierosol. succeßio.

Telesphorus episcopus.

Eumenes episc.

Iustus episc.

POSTREMA IUDAEORUM SUB *Adriano obsidio.* CAP. VI.

Porro cum Iudęorum defectio lõgius indies serperet, Rufus pręfectus Iudęæ, auxiliaribus copijs ab imperatore sibi ad eam rem missis, illorũ amentiam, tanquam ansam oblatam ad exitiũ arripiens, acerbe & crudeliter eos exagitat: uirorum ac mulierum una cũ liberis infinita prope millia confertim concidit: belli iure agros illorũ populo Rom. adiudicat. Quo quidem tempore Iudęorum dux erat Barchochebas (quod quidẽ nomen, si lubet interpretari, astrum significat) uir quanquam reliqua uitę ratione cruentus, ac prędo nefarius, ipsa tamen appellatione, tanquam sidus aliquod e cœlo delapsum, se
B illis qui uelut homines ex mãcipiorum numero, graui seruitutis iugo oppresi, atque miserijs ęrumnosis afflicti, affecti'que erant, lucem ac spem salutis allaturum falso commentus est. Iam uero cum decimooctauo anno imperij Adriani, bellũ iuxta urbem Beththera nuncupatam (quæ erat omnium rerum præsidijs munitissima, neque adeo longe a ciuitate Hierosolymorum sita) uehemẽtius accenderetur, cum'que extra urbis mœnia longinquiore temporis spacio continuaretur obsidio, & rerum nouandarum authores fame ac siti essent ad extremam prope perniciem detrusi, & caput illius temeritatis debitas pœnas persoluisset, Aristo Pellęus narrat, uniuersę genti ex illo tempore prorsus interdictum, ne pedem in agrum Hierosolymitanum aliquando inferrent: & legis decreto, institutis'que Adriani uetitum, (ille plane sic in mandatis dederat) ne uel ex edito loco paternum solum oculis aliquando aspicerent. Hierusalem ergo cum ita esset Iudæorum gente orbata, & ueteribus incolis prorsus destituta, genere'que frequentata exterorum hominum, deinceps cum esset a Romanis occupata, nomen commutauit: & ad honorem Aelij Adriani imperatoris, qui eam deuicisset, illustrandum, Aelia appellata est. Porro autem simulac ecclesia quæ ibidem fuit, ex gentibus coalesceret, primus post episcopos qui erant ex circumcisione, Marcus administrationem gregis Hierosolymitani capesit.

Rufus Iudææ Præfectus.

Barchochebas Iud. dux.

Bethera urbs.

Hierusalem Aelia dicta.

Marcus episc.

QUINAM EODEM TEMPORE FUERINT *falsæ scientiæ duces.* CAP. VII.

Iam uero cũ ecclesiæ, tanquam clarissima quædam lumina suum splendorem per totum orbem terrarum diffudissent, & fides in Seruatorem ac Dominum nostrum IESUM Christum in uniuerso hominum genere magnopere uigeret, diabolus osor probitatis, ueritatis inimicus, & humanæ saluti semper hostis infestissimus, omnes suas machinas & fallacias con-

tra totam Ecclesiam uersans, sicut iampridem externis persequutionum procel lis, & impetu aduersus eam dimicauerat: sic tum quidem ab illis ujs interclusus, uiris perditis & plenis prestigiarum, tanquam quibusdam instrumentis ad perniciem animorum, atque adeo ministris ad interitum comparatis usus, alio insidiarum genere oppugnare, omnes'que uias excogitare studuit, quibus hi prestigiatores & homines fraudulenti illam ipsam nostræ religionis appellationem callide prætexentes, non modo fideles, quos forte laqueis suis irretirent, in profundam internecionis uoraginem una secũ precipitarent, sed etiam fidei ignaros rudesq; perditis suis conatibus, pariter ab aditu qui ad salutare Dei uerbum patebat, penitus auerterent. Nam uirus quoddam erroris subdolum & biceps, instar serpentis cuiusdam ex Menandro (quem iamdudum Simonis successorem fuisse cõ monstrauimus) quasi ex pestifero fonte erumpens, duos duarum sectarum inter se discrepantium authores & duces edidit, Saturninum genere Antiochenum, & Basilidem Alexandrinũ: quorũ ille in Syria, hic uero in Ægypto scholas errorum Deo & pietati repugnantiũ instituit. Saturninũ aũt maxima ex parte eadem cum Menandro falso cõfinxisse, declarat Ireneus. Basilidem uero secretiorũ quorundã mysteriorum simulatione, dum sibi ipsi portentosas fabulas, easq; plenissimas, impij erroris comminiscebatur, conata sua in immensum intendisse. Ex plerisque igitur ecclesiasticis uiris, qui id temporis ueritatis patrocinium suscipiebant, & solertiore ratione ac prudentia Apostolicam Ecclesiasticam'que fidem & opinionẽ propugnabant, nõnulli iam etiam libros, quos literis prodiderãt, tanquã præsidia ad errorum impetus, quos supra posuimus, depellendos, posteris reliquerunt. Ex quorum numero, refutatio Castoris Agrippæ, scriptoris eo tempore præstantissimi, ualentissima illa quidem, quam contra Basilidem cõposuit, ad nos peruenit: quæ quidem subtile præstigiarum & captionũ illius uiri acumen apertissime detexit, patefecitq;. Ac dum occulta illius & nefanda manifesto prodit mysteria, asserit etiam illum quatuor & uiginti libros in Euangelium scripsisse: & non modo nouos prophetas ad errorem suum nobilitandum excogitasse, eos'que Barcabam & Barcoph appellasse nouis nominibus: uerum etiam angelos qui nunquam extitissent, sibi ipsi confinxisse, barbaraq; illis imposuisse nomina, quo hi qui huiusmodi res uehementer suspicerent, in multo maiorem traducerentur admirationem: docuisseq; præterea, quod hostias idolis immolatas comedere, & persequutionum temporibus fidem audacter & libere eiurare, res essent indifferentes: ac denique Pythagoreorum more institutoq; his qui se in ipsius disciplinam tradebant, quinquennij silentium præcepisse. Ista aliaque eius generis, simulatq; Agrippa, quem dixi, de Basilide enumerauit, ueteratorias fraudes illius erroris quem commemorauimus, suis quasi integumentis pulchre euoluens, in oculis atque in conspectu omnium defigit. Scribit etiam Irenæus, Carpocratem, eisdem cum illis uixisse temporibus, alterius'que hæresis, quam qui Gnostici uocabantur tenuerunt, quasi parentem & procreatorem extitisse. Isti magicas Simonis præstigias non ex occulto quidem, ut ille, sed iam in apertum iure proferendas censuerunt: & non modo philtris amatorijs curiose ab illis elaboratis, & quibusdam dæmonibus, qui eorum animis nefaria iniecere somnia, qui'que illis assessores extitere, uerumetiam alijs non disparibus ineptijs se iam tanquam rebus maximi fere momenti & ponderis nobilitarunt. Porro autem eos qui ad perfectionem mysterij, imo uero sceleris quod apud istos est, peruenire uellent, omnia que sunt turpissima, eorum tamen inuentis quæ modo docuimus apposite congruentia, moliri oportere perdocuerunt: quinetiam addiderunt, illos non posse angelos orbis terrarum principes (sic ij quidem eos appellant) euitare, nisi talibus ac tam infandis mysterijs, quod cuique eorum deberetur, sedulo præstarent. His igitur diabolus, qui ex maleficijs capit læticiam, tãquam suæ nequitiæ ministris forte usus est: quo qui

Menandri hæresis.

Saturninus & Basilides hæretici.

Iren. lib. 1. cap. 22.

Castoris Agrippæ refutatio.

Barcabas & Barcoph pseudoprophetæ. Vide Iren. & Epiphan.

Pythagoreum quinquenale silentium.

Lib. 1. cap. 24. Carpocrates Gnosticorum hæresiarcha.

A qui fidem receperant, illorum suasu non solum in fraudem inducti, ad acerbum adeo & miserabilem interitum quasi constricti abriperentur, uerumetiam gentib. quæ erant a fide alieni, copiam & tanquam ansam præberent, sacrosancto Dei uerbo petulanter impieque obtrectandi: eo plane consilio, ut fama de flagitiosa istorum uitæ ratione passim dissipata, turpem ignominiæ notam uniuersæ Christianorum multitudini inureret. Vnde certe accidit, uti nefaria quædam opinio de nobis excitata, ea'que ab omni ratione alienissima, per infidelium animos longe lateque peruaderet: quod uidelicet tum nefando concubitu matres & sorores uiolare, tum etiam scelerato quodam alimenti genere uti non uereremur. Verum ista mala ad prolixum temporis spacium diabolo ex sententia propterea non processerunt, quod ipsa ueritas suum extulit caput, & progrediente tempore claro quasi lumine resplenduit. Etenim fraudulenti aduersariorum conatus, eius ui refutati & oppressi, confestim euanuerunt. Quippe alij ex alijs noui & inauditi errores enascentes, & priores semper pedetentim ad nihilum prolabentes, obsolescere cœperunt: inque multiplices, ac non uniusmodi sectas & formas dirempti, ad extremum funditus extincti sunt. Cæterum insignis ueræ & catholicæ Ecclesiæ splendor, perpetuo eodem modo & eisdem uirtutis uestigijs incedens, mirandum in modum propterea creuit & dilatatus est, quod ueneranda, syncera, libera, modesta & pura diuinæ uiuendi rationis, Christianæque pietatis institutio, per uniuersum tum Græcorum tum Barbarorum genus claritate quadam eximia & decore enituit: atque etiam deformis infamiæ labes, quæ a maleuolis nostræ religioni aspersa fuerat, simul cum tempore deleta, prorsus in nihilum recidit. Nostra igitur sola permansit disciplina, utpote quæ tum propter grauitatem & modestiã, tum propter diuina & sapientia præcepta instituta'que, sola esset apud omnes & authoritate potita, & summa amplitudine præstare iudicata: sicut nemo ex illo tempore hactenus turpem aliquam dedecoris maculam fidei nostræ auderet inferre, nec ullam
B talem ignominiam importare, quali illis qui contra nos iampridem nefarie coniurassent, uti uolupe fuisset.

Calumniæ in Christianos excitatæ.

Sectarum subitus ortus & interitus.

QVI FVERVNT ECCLESIASTICI SCRIPTORES. CAP. VIII.

IIsdem temporibus, ipsa Veritas cõplures eius defensores & patronos in lucem protulit: qui quidem nõ ratione solum & refutatione scriptis minime prodita, sed etiam certis demonstrationibus, literarum monumentis mandatis, contra impias errorum prauitates strenue pugnauerunt. Ex quorum numero fuit Hegesippus, uir propter doctrinæ præstantiam in luce atque in hominum noticia uersatus: cuius testimonijs iam antea, dum res nõnullas Apostolorum temporibus gestas, ab eo'que scriptis traditas commemorabamus, sæpius usi sumus. Iste enim synceram & minime fucatam Apostolicæ prædicationis traditionem quinque libris, illo quidem scribendi genere maxime simplici & summisso, literis persequi aggrediens, tempus quo ipse floruit, aperte indicat, idque in ipso operis sui exordio, ubi de his qui in initio idola erigere statue're que cœperãt, sic scribit: Quo illis (inquit) plus haberetur honoris, sepulchra monumenta'que uacua, atque adeo templa exædificarunt, sicut adhuc faciunt. In
C quorum numerum refertur Antinous, seruus atriensis Adriani Cæsaris: ad cuius honorem celebrantur certamina, quæ Antinoia dicuntur, quæ etiam hac nostra ætate fiunt. Etenim Adrianus ciuitatem extruxerat eius nomine nuncupatam Antinoum, & uates etiam ac sacerdotes ad eum colendum constituerat. Eodem fere tempore uiguit Iustinus, ueræ ac diuinæ philosophiæ fautor maximus, qui quidẽ adhuc in gentilium scriptis & humaniore literatura sedulo seipsum exercebat. Iste in Apologia pro Christiana religione ad Antoninum, de tempore illo ita scribit: Non alienũ a ratione putamus, si in hoc sermone etiam Antinoi, qui modo pene

Hegesippus, eiusque scripta.

Antinous Adriani imp. seruus.

Antinoia.

Antinoũ urbs.

Iustinus philosophus & martyr.

Vide Chrõ. Eusebij. Iustin. fol. 146. lib. 6.

uixerit, mentionem fecerimus: quem omnes ut deum, propter metum ab Imperatore illis incussum, uenerari coacti sunt: idq; cũ pro certo cognoscerent quisnam esset, unde, & quo loco natus. Idem scriptor, de bello id temporis contra Iudæos suscepto mentionẽ faciens, ista tradit: In hoc Iudaico bello, quod iam geritur, Barchochebas, qui Iudæis author fuit ut ab imperio Rom. deficerent, Christianos solos, si non Christum denegent, maledictis que figant, iubet ad grauia supplicia abduci. Quo quidem tempore, idem Iustinus narrat, non temere quidem & inconsulto, sed considerate & iudicio quodam a Græcorum philosophiæ studio ad ueram pietatem seipsum transtulisse, sic de ea re scribens: Ipse quidẽ Platonis præceptis & institutis admodum oblectatus, cum & audirem Christianos ignominijs appetitos, & non ad mortem solum, sed etiam ad ea quæ putantur itidem permultum terroris hominum mentibus inijcere, quam uiriliter et animo excelso graderentur, oculis cernerem sic cogitabam: non posse fieri ut tales uel uitiorum maculis se contaminarent, uel uoluptatũ illecebris ulla ex parte caperentur. Nam quis uoluptatis blanditijs deditus, quis in omnẽ intemperantiam effusus, quis humanæ carnis comesturam deliciarum loco statuens, poterit mortem amplexari, quo illis, quibus se obstrinxerit, cupiditatibus omnino priuetur? An non potius omni conatu laborauerit, ut uitam qua hic fruitur, perpetuo degat? an non magistratus, si quid forte admiserit sceleris, celauerit, nedum seipsum tam crudeliter interficiendum prodiderit? Est preterea apud eundem authorem, Adrianum a Serennio Graniano, præfecto illustrissimo, literas pro Christianis accepisse, quæ istam complectebantur sententiam: Sibi iniquum uideri, Christianos, nullo obiecto crimine, indicta que causa, quo populi acclamationibus satisfiat, neci dare. atque Adrianum deinde Minutio Fundano Asiæ proconsuli rescripsisse: præcepisseq;, ut neminem Christianũ absque iusto crimine intentato, & accusatione recte uereq; ad ipsum delata, morte mulctaret. Cuius epistolæ exemplar Latino sermone, ut erat, seruatum, Iustinus in Apologia sua ponit. Ante cuius initium ista ad eundem præfatur: Etsi ex epistola patris tui Adriani Cæsaris, maximi & illustrissimi principis, possumus iure repetere, ut iudicia de Christianis (sicut postulauimus) mandes ex æquitate fieri: illud tamen non tam postulauimus quod ab Adriano præceptum sit, quam quod pro certo intelligimus, illud ipsum quod a nobis postulatum est, iustum æquum que existere. Ac quo certius cognoscas, hoc nos uere cõmemorare, epistolæ Adriani exemplar subiunximus, quod quidem ita se habet.

Iust. fol. 148. — *Serenij Graniani Christianorum apud Adrianum patrocinium. Minutius Fundanus.*

Hic prætermisimus uerba Eusebij, quibus se hanc epistolam in Græcum sermonem uertisse ostendit, ne inepta uideretur rerum & orationis series.

EPISTOLA ADRIANI, NE QVIS CHRIstianorum indicta causa pellatur. CAP. IX.

Adriani epistola pro Christianis.

Minutio Fundano S. Epistolam a Serennio Graniano, uiro prestantissimo, in cuius locum tu ipse surrogatus es, scriptam accepi. Atque mihi sane uidetur res caussa que non sine accurata inquisitione prætermittenda, ne tum homines Christiani magnopere conturbentur, tum calumniatoribus sceleris in eos admittendi facultas præbeatur. Quod si homines prouinciales, pro sua postulatione, quicquam uere ac manifesto afferre affirmareque contra Christianos poterunt, quo pro tribunali iusto iudicio cõuincantur: eo se solum conuertant, eo spectent. Verum ut multitudinis solum petitionibus clamoribus que morte mulctentur, nullo modo permitto. Imo uero multo magis par est, si quis cuiquam crimen uelit intendere, ut tu de illo diligenter decernas: & si a quoquam Christiani homines in iudicium uocentur, ostendantur que aliquid contra leges designasse, tu ita, prout criminis ratio & modus postulat, decidas, statuasq;. At mehercule, si quispiam quo eos calumnietur, istud tentauerit, tu eiusmodi hominem pro nequitia & crudelitate seuere coarguito: atque adeo sedulo prospicito, ut debitas pœnas luat. Hæc de Adriani epistolæ exemplari.

QVI

QUINAM SUB ANTONINO, ROMANOrum & Alexandrinorum episcopi fuerint, & de eiusdem temporum hæresiarchis. CAP. X.

A POstquam Adrianus uigesimoprimo anno imperij sui, uitam naturæ debitam reddiderat, Antoninus cognomento Pius Reip. Romanæ gubernacula suscipit. Telesphoro uerò, primo huius imperij anno, undecimo autem sui ministerij completo, ex hac luce migrante, Hygino pontificatus ecclesiæ Romanę sortè obuenit. Verùm Irenæus narrat, Telesphorum martyrio mortem suam illustrem effecisse: ostendít'que eo tempore, quo Hyginus quem dixi pontificatum ecclesiæ Romanæ gerebat, non modò Valentinum propriæ cuiusdam sectæ erroris'que authorem, uerùm etiam Cerdonem principem peruersæ opinionis quam tuebatur Marcion, cœpisse Romæ cognitum esse. Ita enim scribit: Valentinus, Hygino pontificatum administrante, Romam uenit:

[Antoninus Pius imperator. — Hyginus episcopus. — Thelesphori martyrium. — Valentinus, Cerdo, Marcion, hæretici. — Iren. lib. 3. cap. 4.]

„ uiguit sub Pio, & ad Anicetum usque permansit. Cerdo, qui Marcionem anteibat
„ ætate, itidem sub Hygino (qui nonus erat Pontifex) ad ecclesiam uenit, suum er-
„ rorem apertè confitetur: sicq; uitam instituit. Interdum clam & ex occulto docet,
„ interdum denuò agnoscit errorem: nonnunquam de doctrinæ suæ institutis pa-
„ làm coarguitur, refutatur'que, atque adeò ex fratrum cœtu frequentia'que exclu-
ditur. Ista in tertio libro contra hæreses commemorat. In primo autem de eodem
„ rursus Cerdone, hæc quæ sequuntur narrat: Cerdo quidam, ab his qui erant Si-
„ monis æmuli imitatores'que, occasionem arripiens, Hygino Romanam ecclesiam
„ regente, qui ab Apostolorum tempore nonus erat pontifex, Romam commigra-
„ uit: docuit'que, Deum à lege & prophetis prædicatum, non esse patrem Domini
„ nostri IESV Christi. Illum enim cognitum, hunc autem obscurum & ignotum: il-
„ lum iustum & seuerum, hunc bonum & benignum fuisse. Marcion item Ponti-

[Iren. lib. 1. cap. 28. — Cerdonis hæresis. — Marcion Ponticus.]

B cus huic succedens, impudenter quidem & perfricta fronte iactans conuicia, eiusdem erroris doctrinam mirè amplificauit. Idem porrò Irenæus, Valentini de Materia profundum & immensum antrum erroris, qui erat in tam multiplices & tortuosas formas diuisus, acutissima mentis acie tanquam effodiens, in lucem'que educens, occultam eius perniciem, & instar serpentis se inter latebras occultantis, in intimis recessibus abditam denudauit. Alium quendam præterea nomine Marcum magicæ nequitiæ peritissimum, eisdem temporibus emersisse commemorat. Profanos præterea impios'que istorum trium ritus, ceremonias, & scelesta mysteria, quibus homines qui se ad eorum sectam cõferunt, initiantur, apertè docet his

[Marcus magus.]

„ uerbis: Nonnulli ex illis genialem thalamum apparant, & inuocationibus quibus-
„ dam nefandis abdita mysteria in eos exequuntur, quos ad suum errorem admit-
„ tunt: & illud quod ab illis fit, spirituales esse nuptias, ad similitudinem connubio-
„ rum quæ in cœlis contrahuntur, prædicant. Alij autem eos deducunt ad aquas, &
„ inter baptizandum ita fari solent: In nomine ignoti rerum uniuersarum parentis,
„ & ueritatis omnium procreatricis, & illius qui è cœlo in Iesum delapsus est. Alij
„ uerò nomina proferunt Hebraica, quò initiatos maiore admiratione afficiant.

Quinetiam Hygino post quartum pontificatus sui annum decedente è uita, Pius Romanæ ecclesiæ procurationem obtinet. Apud Alexandriam, ubi Eumenes decem & tres annos integros administrationis suæ compleuerat, Marcus pastor & episcopus declaratur: qui decem annos eo munere perfunctus, mortem obit, & Celadion Alexandrinæ ecclesiæ suscipit gubernationem. In urbe Roma, Pio ad decimumquintum pontificatus sui annum mortem oppetente, Anicetus illius ecclesiæ ministerio præficitur. Cuius temporibus, Hegesippus se Romam contulisse narrat: ibidem'que usq; eò mansisse, quoad Eleutherus pontifex crearetur. Quibus quidem temporibus, Iustinus philosophi habitu, tum uerbum Dei prædicando, tum scriptis pro fide acriter cõcertando, magna famæ celebritate enituit. Qui

[Pius Rom. episcopus. — Marcus episc. — Celadion episc. — Anicetus episcopus. — Eleutherus episcopus. — Iustinus philosophus.]

in libro quem contra Marcionem scripsit, memorat, eo ipso tempore quo eum librum contexuit, uitam Marcioni suppetisse. ita enim loquitur: Marcion quidam Ponticus, qui adhuc superstes, est illos qui eius obsequuntur sententiæ, alium quendam nominare maiorem Deum, quàm mundi opificem, docet: atque etiam dæmonum ope adiutus, permultos ex uniuerso hominum genere inducit, ut loquantur blasphemias, & Deum uniuersi fabricatorem Christi patrem esse pernegent: alium'que quendam præter istum, tanquam longè potentiorem, mundum istum condidisse asserant. Atque omnes certè qui ex istorum schola profecti sunt, Christiani, ut diximus, nuncupantur, id'que eo modo quo philosophorum sectæ & decreta: quæ quidem tametsi minimè sint communia, illis tamen commune philosophiæ nomen semper tributum est. Iis etiam adiungit: Contra omnes hæreses quæ antehac inter homines uagatæ sunt, est opus à nobis editum: quod quidem, si uidetur, uobis perlegendum trademus.

DE IVSTINI AD ANTONINVM APOlogia. CAP. XI.

Iustini pro Christianis Apologia.

CONstat item, eundem Iustinum tum contra Gentiles librum accuratissimè lucubrasse: tum alios nonnullos, qui Apologiam pro nostra fide continent, composuisse: quos Imperatori Antonino, cognomento Pio, & Senatui Rom. dedicauit. Etenim Romæ est id temporis commoratus. Atque in eadem Apologia qui sit, quo genere, & quo loco, natus, explicat his uerbis: Imperatori † Tito Aelio Adriano Antonino Pio, Cæsari Augusto, & uerissimo filio adoptiuo, Philosopho: & Lucio, Philosophi Cæsaris naturâ filio, & Pij adoptiuo, humanioris literaturæ fautori: Sacrosancto etiam Senatui, & P. Ro. pro his qui ex uniuerso hominum genere immeritò planè & iniustè rapiuntur in odium, ignominijs'que uexantur: Iustinus Prisci Bacchij filius, exigente Flauia Neapolis urbis Syriæ Palæstinæ, unus ex illorum numero, supplex obnixis precibus hanc meam petitionem offero.

Antoninus dictus est T. Aelius Adrianus, quòd ab Aelio Adriano imperatore adoptatus est. Vide Cuspin.

EPISTOLA ANTONINI AD POPVLVM Asiæ, de religione nostra. CAP. XII.

AB alijs item fratribus in Asia degentibus, qui uarijs cuiusque modi contumelijs, iniurijs'que à populo prouinciali erant magnopere onerati, idem Imperator rogatus, tale edictum in communi concilio Asiæ diuulgari præcepit.

IMPERATOR CAES. MARCVS AVRELIVS *Antoninus Augustus, Armenius, Pont. Max. Trib. Potest. XV. Cos. III. Communi concilio Asiæ S.*

Iustin fol. 163.

NOui equidem dijs curæ esse, ne tales homines impuniti in obscuro lateant. nam illi ipsi, sat scio, de ijs qui cultum ipsis tribuere recusant, sunt multo acerbius supplicium sumpturi, quàm uos. Ac quibus hominibus iam ipsi grauem exhibetis molestiam, & tanquam impios, atque à deorum cultu auersos insimulatis, eorum planè, quam habent, magnopere confirmatis religionem. Illis enim magis in optatis est, ut in crimen adducti, mortem pro Deo suo oppetant, quàm ut uita fruantur. Vnde sua ipsorum uita hoc pacto prodita, multo maiorem clarioremq; reportant uictoriam, quàm si imperata, quæ uos ab ipsis fieri postulatis, obirent. Cæterùm de terræ motibus, qui uel præterierunt, uel iam sunt, non alienum à ratione uidetur uos commonefacere: quandoquidem & cum adsint, animos dimittitis, & infœlices uestri omnium casus in illorum religionem tanquam eorundem caussam transfertis. At illi cum tale quid eueniat, constantius firmius'que Deo fidunt. Vos autem toto illo tempore Deum penitùs ignorare, res'que sacras prorsus contemnere, & non solum cultus qui soli Deo debetur, inscij esse & expertes,

Terræmotus Asiæ frequentiores Christianis imputati.

uerum-

A uerumetiam eos qui illum obseruant & uenerantur, grauiter exagitare, & ad mortem usque insectari uidemini. Pro quibus hominibus, multi qui nostris præfuere prouincijs, iam antè diuinissimo sanctissimo'que nostro patri literas scripserunt. Ad quos quidē ille rescripsit, nihil eiusmodi uiris negotij facessendum, nisi fortè aliquid maleficij contra Rom. imperium designare moliantur. Ad me etiam corū causa scripsere multi: quibus per literas patris mei sententiæ & uoluntati assentiens, responsum dedi. Quod si quispiam igitur cuiquam Christiano, quia Christianus sit, pergat molestiæ quicquam, aut criminis inferre: ille, cui crimen illatum fuerit, etiam si reipsa Christianus deprehensus sit, absoluatur: qui autem illum accusauerit, iustum debitum'que supplicium subeat. Hoc edictum Ephesi in communi totius Asiæ concilio diuulgatum fuit. Atque ista ita accidisse, Melito Sardensis ecclesiæ episcopus (qui eodem tempore hominum fama celebris fuit) testatur perspicuè suis ipsius uerbis, quæ sunt posita in Apologia, utilissima illa quidem, quam pro nostræ fidei & religionis defensione contexuit, eam'q; Imperatori Vero dedicauit.

Melito episc. & eiusdem Apologia.

QVAE DE POLYCARPO APOSTOLORVM familiari traduntur. CAP. XIII.

TEmporibus modo demonstratis, dum Anicetus Rom. ecclesiæ præerat, Polycarpum cui adhuc suppeditabat uita, Romam aduentasse: & cum Aniceto in congressum colloquium'que de controuersia, quæ fuit de die Paschæ celebrando suscepta, uenisse, commemorat Irenæus. Aliam item historiam de Polycarpo idem scriptor tradit, quam ex tertio eius libro contra Hereses petitam, his quę de eo tradita sunt, necessariò putamus adiungendam: quæ ita se habet. Polycarpus non solum ab Apostolis institutus, & cum multis qui Christum oculis conspicati sunt, familiariter uersatus: sed etiam ab eisdem in Asiam delegatus est, quò Smyrnensis ecclesię episcopatum capesseret: quē

Polycarpi cum Aniceto disputatio.

Iren. lib. 3. cap. 3.

B quidem nos, ineunte ætate, uidimus. nam diu uitam propagauit, & planè grandis fuit. Qui summa cum admiratione & celebritate martyrium perpessus, cessit è uita: ea'q; perpetuò docuit, quæ ab Apostolis didicerat, quæ Ecclesia tradit, quę denique sola uera sunt. Atque ista testimonio confirmant cùm omnes ecclesiæ Asiaticæ, tum episcopi qui hactenus successerunt Polycarpo: qui profectò testis ueritatis fuit multo fidelior constantior'que, quàm Valentinus, Marcion, & totum reliquum genus eorū qui tot & tam pestiferas in Ecclesiam errorum sectas inuexerunt. Qui tandem, Aniceto Rom. ecclesiæ episcopatum gerente, Romam aduentans, complures ab errore hæreticorum (quos diximus) auocauit, & ad ecclesiam Dei ueram'que religionem traduxit: palam'que prædicauit, se ab Apostolis accepisse hanc unam & solam ueritatem, quæ est ab Ecclesia tradita. Sunt etiam qui ab eo audiuerint, Ioannem Domini discipulum, cum Ephesi ad balnea se conferret, intus'que uideret Cerinthum hæreticum, se mox è balneo illotum proripuisse: & eos qui unà erant, hoc modo esse hortatum: Fugiamus ocyus, ne balneum, in quo est Cerinthus, ueritatis aduersarius, extemplò corruat. Idem Polycarpus Marcioni in eius conspectum uenienti, dicenti'que ac roganti, Nosce nos amabò: respondit, Noui equidem primogenitum Satanæ. Talem enim tum Apostoli, tum illorum discipuli adhibuerunt cautionem, ut ne sermonem quidem cum aliquo illorum qui ueritatem fallaciter suis commentis adulterare nitebantur, aliquando conferre uellent. Sicut Paulus admonet: Hæreticum hominem post unam & alteram admonitionem deuita, sciens quòd talis auersus est, & peccat proprio iudicio condemnatus. Est etiam epistola Polycarpi ad Philippenses scripta accuratissimè: ex qua expressam fidei illius notam, & ueritatis prædicationem, hi quibus libitum sit, qui'que suæ salutis rationem ducant, possunt manifestò perspicere. Hactenus Irenæus. Polycarpus quidē in ea epistola, quam diximus ad Philippenses scriptā, quę'q; adhuc extat, quibusdā prioris epistolę diui Petri testimonijs utitur. Quo-

Ioannes balneum propter Cerinthum uitat.

Marcion primogenitus Satanæ.

Tit. 3

Polycarpi epistola ad Philippenses.

QVOMODO REGNANTE VERO, POlycarpus, unà cum alijs, in ciuitate Smyrnæorum martyrium passus sit. CAP. XIIII.

M. Aurel. Verus imperator.

† Lucius frater appellatur Antonini, quia cum illo adoptatus est Apro: & tamen filius erat Veri.

ANtonino cognomento Pio, cum uigesimumsecundum annum imperij sui confecisset, M. Aurelius Verus, eius filius, qui & Antoninus dictus est, cum † Lucio fratre, successerunt. Eodem tempore Polycarpus, cum Asia maximis persecutionum procellis turbaretur, martyrio supremũ uitæ diem egit. Cuius quidem uitæ exitum, literarum monumentis adhuc conseruatum, in hac nostra historia memorię prodere, cum primis necessarium arbitror. Est autem epistola, ex persona ecclesiæ Smyrnensis, cui præfuit Polycarpus, ecclesijs Ponti scripta, quæ ea quæ ad eius martyriũ spectant, perspicuè docet, his uerbis. Ecclesia Dei quæ Smyrnam incolit, ecclesiæ quæ est Philomilij, & alijs omnibus sanctis & catholicis ecclesijs quæ ubique gentium sunt, misericordia, pax, & charitas Dei patris, & Domini nostri Iesu Christi, affatim impleatur. Scripsimus uobis fratres, quæ uidebantur pertinere cùm ad alios martyres, tum ad beatum Polycarpum: qui quidem persecutionis flammam cõtra Ecclesiam incensam, sanguine suo copiosè per martyrium effuso, penitùs restinxit. Istis deinceps, antequã in martyrij Polycarpi explicationem ingrediuntur, ea quæ spectant ad cæteros martyres, ordine narrant: & qualem, quam'que celsam erectam'qꝫ animorum firmitatem ad dolorum morsus tolerandos ostenderint, scitè describunt. Nam, ut epistola loquitur, qui undique circumsistebant, cum coràm cernerent illos partim flagris ad intimas usque uenas & arterias dilaceratos, sic ut iam uiscera, alia'qꝫ occultiora membra intimis corporis recessibus abdita oculis omnium subijcerentur, partim buccinorum testis è mari deportatis, & lapillis quibusdam præacutis substratis afflictos, & per quodque suppliciorum ac tormentorum genus raptatos, & bestijs denique immanibus ad dilaniandũ traditos, cum coram (inquam) B cernerent illos hęc omnia tam toleranter sustinuisse, incredibili propè admiratione obstupuerunt. Inter quos Germanicum quendam, qui diuina gratia roboratus, imbecillitatem animi naturaliter insitam, quæ efficit ut corporis mortem uehementer extimescamus, erexit, recreauit'qꝫ propter eximiam & singularem eius constantiam, facilè primas tulisse memorant. Nam cum proconsul illi persuadere conaretur, proponeret ætatem, & magnopere flagitaret, ut cum iam adolescens esset, & in ipso ætatis flore constitutus, sui ipsius misericordiam caperet: eum illa minimè curasse, sed abiecta cunctatione, feram parato animo attraxisse ad se, & propè ui in corporis sui laniatum impulisse, quò celerius ab hac iniusta & impia uita liberaretur. Verùm quanquam uniuersa multitudo, tum diuini & cœlestis huius martyris fortitudinem & constantiã, propter egregiam & generosam mortem magnoperè admirabatur, tum excelsam uniuersi generis Christianorum uirtutem uehementer suspiciebat, tamen subitò unà omnes hoc pacto cœpisse cõclamare: Tolle impios: Quæratur Polycarpus. Quinetiam cum permagna turba istis populi clamoribus de Christianis conquirendis facta esset, Phrygem quendã, nomine Quintum, qui nuper è Phrygia aduentauerat, simulac immanes feras & terribiles pręterea cruciatus perspexerat, molli & fracto animo attonitum obstupuisse: & tandem, salute prodita, manus præ ignauia dedisse. Declarat quidem eadem quam modò citauimus Epistola, illum non prudenti animi prouisione & consilio adductum, sed temerè & quasi repentino uento incitatum, cum alijs ad tribunal iudicis ruisse: qui simulatque deprehensus tenebatur, illustre & euidens omnibus exemplum proposuisse, ne inconsideratè & imprudenter huiusmodi rebus se aliquando obijcerent. Sed isto modo de illorum martyrum exitu à nobis expositum sit. Polycarpum autem, qui maximam omnibus admirationem sui excitabat, primùm ut ista de martyribus audiuerat, pacato & tranquillo animo perstitisse: & uultum omnem'qꝫ mentis statũ constantem & immobilem conseruasse. Et

Polycarpi martyrium.

Germanicus martyr.

Quinti Phrygis à fide defectio.

Polycarpi constantia, preces, somniũ futuri martyrij præsagium.

A Et quamuis in animo haberet, illic in ciuitate manere: tamen familiaribus petentibus obsecrantibus'que, ut se inde subduceret, demum morem gesśisse: ad uillam non longè ab urbe distantem progressum esse, ibiq́ cum paucis amicorum commoratum: & dies noctesq́ nihil aliud molitum, quàm preces obnixè & instanter ad Dominum fundere: quibus quidem supplex efflagitabat, (hoc enim erat illi semper in more positum) ut pax tranquilla concederetur ecclesijs. Ac triduo antequam prehendebatur, cum in precibus attentè positus, somno oppressus esset, noctu in uisione secundum quietem uidisse dicitur † ceruical flamma accensum de repentè consumi, confici'q́. Qua quidem re è somno excitatum, statim uisum suũ ijs qui una aderant exposuisse: & quod futurum erat, mente ferè præsagientem, apertè suis prędixisse necessarijs, se flammarum incendijs corpori circumiectis uitam pro Christo profundere oportere. Tandem igitur cum illi qui eũ omni cura & diligentia conquirebant instarent, iterũ incredibili studio & amore erga fratres compulsum, in aliam uillam se transtulisse ferunt. quo quidem non longo tempore pòst, qui illum insequebantur, rectà peruenisse: duos'que illius loci pueros comprehendisse, atque alterius illorum indicio, ubi uerberibus eum ceciderant, ad Polycarpi diuersorium accesśisse. Qui sub crepusculum aduentantes, certiores fiebant, eum in superiori conclaui asśidere. Ex quo loco licet perfacilè in aliam domũ se recipere potuisset, noluisse tamẽ: sed dixisse, Fiat uoluntas Domini. Quem, ut illos adesse intelligebat, refert epistola, descendisse per gradus, & cum illis adeò sereno ac placido uultu collocutum esse, ut qui uirum antea ignorassent, cum oculos in canam eius & ingrauescentem ætatem, in uenerandam quoque & constantem uultus moderationem coniecissent, uiderentur sibi rem permiram uidere: rogarent'que ab se ipsi mutuò, Tantá ne, quæso, festinatio in tali sene prehendendo suscipi debuisset? Istum autem abiecta cunctatione, primùm mensam illis actutùm B apponi iusśisse: deinde orasse, ut cibum largè & affatim sumerent: unam'que horam, qua liberè orationi uacaret, postulasse. Qua ei concessa, surrexisse: & gratia Domini cumulatè repletum adeò ardenter precatum esse, ut qui præstò illum audirent orantem, admiratione propè obstupescerent: complures'que illorum tam spectatum, tam'que eximia & diuina uirtute prędutũ senem, morte affici uehemẽter condolescerent. Post ista, reliqua illius historia est ad uerbum in eadem Epistola hoc modo explicata. Ut primùm finem precandi fecerat, & memoria repetierat omnia quæcunque illi in uita aliquando cõtigissent, siue magna illa fuissent, siue exigua, siue gloriosa siue ingloria, & totam denique Ecclesiam catholicam per uniuersum orbem dispersam precibus Deò commendauerat, cum iam hora abeundi instaret, satellites eum asino impositum, uersus urbem die festo magni sabbati deduxere. Herodes, qui præfectus pacis dicebatur, & pater illius Nicetes, illi ob uiam prodire: qui ubi illum ad se in rhedam transtulerãt, propter eum asśidentes, ei persuadere conati sunt ad hunc modum: Quid mali est, istud dicere (Domine Cæsar) & illic sacrificare, & sic tandem saluum euadere, & incolumem? Polycarpus primò nullum dedit respõsum, sed illis magis instantibus, sic tandem locutus est: Non facturus sum aliquando, quod mihi consulitis. Isti igitur spe illius in suam sententiam pertrahendi deiecti, contumeliosa uerba in eum iaciunt: & tanta cum celeritate de curru pręcipitant, ut inde delapsus, tibiam magnoperè laceraret, læderet'que. At ille de ea re minimè laborans, quasi nihil mali fuisset perpessus, lubenti animo à satellitibus ductatus, satis incitato gradu ad stadium proficiscitur. Polycarpo igitur in stadium ingredienti, uox è cœlo demissa dixit: Fortis esto Polycarpe, & excelso animo rem gere. Eum à quo esset uox profecta, uidit nemo: uocem autem multi è nostris audiuerunt: sed propter tumultum in stadio concitatũ, multitudo omnino eam audire non potuit. Illo igitur ad iudicem deducto, simulat'que intellectum erat, Polycarpum fuisse comprehensum, ingens tumultus ciebatur. Ex quo proconsul, ubi accesśit, sciscitatus est: Tu'ne es Polycarpus? Polycarpus;

† προσκεφάλαιον. pòst appellat illud στρῶμα ὑπὲρ κεφαλῆς.

De Polycarpi martyrio narratio.

Herodes pacis præfectus. Nicetes.

Vox cœlitus ad Polycarpum demissa.

Polycarpi cũ proconsule ante martyrium colloquiũ.

carpus, se eundem esse fatebatur. Tum suadere proconsul, ut Christum negaret, sic locutus: Reuerere ætatem tuam: & alia his similia, quæ ab eiusmodi uiris dici solent. Iura per Cæsaris fortunam: Resipisce: dic, Tolle impios. Polycarpus graui & constanti uultu in uniuersam multitudinem, quæ erat in stadio, intuens, & manum uersus eos intendens, cum gemitu oculis in cœlum sublatis, dixit: Tolle impios. Præsidi, cum amplius instaret, diceretque: Iurato, conuicijs Christum afficito, & te dimittam. Respondit Polycarpus: Octogintasex annos illi iam inseruiui, & nullo me hactenus affecit incommodo: quo modo igitur regem meum, qui me ad hocusque tempus seruauit incolumem, cõtumeliosis uerbis possum afficere? Proconsule denuo urgente, ac dicente: Iura per Cæsaris fortunam. Polycarpus: Si, inquit, ad inanem ostentationem requiris, ut per Cæsaris fortunam iurem, (sic enim uocas) & me qui sim ignorare præ te fers, sic, ut libere & ingenue loquar, accipito: Christianus sum. Quod si placet Christiani professionem cognoscere, da mihi diem, & audies. Tum proconsul: Istud, inquit, persuade populo. Tibi equidem, inquit Polycarpus, rationem & sententiam meam, (magistratibus enim & potestatibus à Deo constitutis, eum honorem, qui nostrorum animorum saluti, nostræque religioni nihil afferat detrimenti, pro dignitate tribuere docemur) impertire non grauabor: sed illos non satis dignos existimo, quibus de fide nostra per responsum satisfaciam. Et proconsul: Bestias, inquit, habeo in promptu: istis te obijciam laniandũ, nisi te mature pœnituerit. Accerse, inquit, nam nobis rata ac decreta stat sententia: & multum ab eo absumus, ut aliquando animo mutato, nos meliorum pœniteat, quò deteriora sequamur. A sæuitia & crudelitate ad æquitatem & modestiam traduci, est pulchra sane mutatio. Ad quẽ rursus proconsul: Te, inquit, ardentibus flammarum incendijs domitum & mansuetum reddam, si bestiarum laniatus contemnas, & non resipiscias ocyus. Tum Polycarpus: Ignem, inquit, mihi minitaris, qui ad tempus exardescit ille quidem, sed paulo pòst penitus extinguitur. Verùm ignem illum futuri iudicij, ad perpetuum impiorum supplicium & cruciatum reseruatũm, omnino ignoras. Sed quid cunctaris? Profer bestias, aut aliud quod lubet. Ista & alia complura locutus, tanto uultus decore & gratia imbutus est, tantaque animi fidentia & alacritate expletus, uti his quæ ei essent tam minaciter obiectata, non modò non conturbatus succumberet, sed contrà certè illum ipsum proconsulem admirabili sua constantia & grauitate prorsus obstupefaceret. Proconsul præconem mittit, qui in medio stadio istud ter prædicaret: Polycarpus professus est se Christianũ esse. Quæ uox cum esset à præcone emissa, uniuersa tum gentium, tum Iudęorum multitudo, qui Smyrnã incolebãt, animi impetu et bile effrenata exardescẽs, alta uoce clamare: Iste est Asię doctor, iste Christianorũ pater, iste nostrorũ deorũ euersor: Iste denique est, qui adeò multos perdocuit, ut neque dijs sacrificent, neque eos adorent. Quæ cũ essent locuti, uociferari, & rogare Philippum munerarium, ut leonem, qui Polycarpum discerperet, emitteret. Hic uerò respondere, non esse ei integrum: quoniam iam ferarum certamina confecta erant. Tunc illis uisum est, uno cõsensu clamando instare, ut Polycarpus uiuus in rogum conijceretur. Ita enim factum oportuerat, ut uisio, quæ de ceruicali illi apparuisset, compleretur. Quod quidem cum ardens uideret, Deum precatus paululum, ad fideles tandem, qui cum eo erant, se conuertit: & mente, prophetico more futura præsagiens, dixit: Me uiuũ oportet cremari. Ista igitur erant tanta cum celeritate suscepta, ut dicto penè citius propterea geri uiderentur: quòd cùm frequens hominum turba & ex officinis & ex balneis ligna sarmentaque actutùm coaceruabat: tum maximè Iudæi ad hoc facinus (sic enim illorũ mos in eiusmodi negotio erat) operã propẽso animo cõferebant. Verùm ubi rogus extructus & paratus erat, Polycarpus soluto cingulo & omnibus uestibus exutis, calceos etiam sibi extrahere cœpit: quod quidem antea non aliquando facere consueuerat, propterea quòd singuli fideles magno studio inter se con-

Philippus munerarius.

Polycarpus rogum conscensurus se parat.

A se contendebant, quis primùm ei in eo munere inseruiens, corpus illius posset cõ-
„ trectare. Nam in toto ætatis curriculo, etiam ante caniciem, propter uitam hone-
„ stè actam, probèque moratam, magnoperè colebatur. Paulo post igitur instrumẽ
„ ta, quibus in rogo firmè teneretur, apparata, corpori illius circumijciuntur. Et cũ
„ illum clauis uellent affigere, dixit: Sinite me hoc modo. nam qui mihi patientiam
„ ad ignis flammas sustinendas pro sua clementia largitur, largietur etiam, ut sine cõ
„ missuris clauorum, quibus me affigere statuitis, constans absque ulla corporis com
„ motione rogo adhæreſcam. Idcirco illum non clauis, sed uinculis solum colliga-
„ runt. Qui manibus à tergo circumplicatis, constrictisque, tanquam aries insignis
„ ex immenso grege delectus, ut holocaustum gratum & acceptum fieret Deo om-
„ nipotenti, sic locutus est: Pater dilecti & benedicti filij tui IESV Christi, per quẽ
„ tui cognitionem accepimus, Deus angelorum & potestatum, Deus totius creatu-
„ ræ, & iustorum cuiusque generis qui uiuunt in conspectu tuo, tibi gratias ago,
„ quòd me huius diei & horæ celebritate donasti, in qua cùm in martyrum numero,
„ tum in calice passionis Christi tui, tormentorum particeps fiam, in resurrectionẽ
„ uitæ æternæ, tam animæ quàm corporis, per immortalem Spiritus sancti uirtu-
„ tem: inter quos, quæso, martyres, hodie in conspectu tuo pro hostia pingui & ac-
„ cepta admittar: sicut præparasti, præsignificasti, & iam tandem compleuisti, qui
„ Deus uerus es, & omnis mendacij expers. Ac propterea præ cæteris omnibus te
„ laudo, te benedico, te glorifico, per IESVM Christum dilectum tuum filium,
„ pontificem æternum, per quem tibi cum eo in Spiritu sancto gloria nunc & in fu-
„ tura secula seculorum, Amen. Hanc uocem, Amen, ubi emiserat, & orandi finem
„ fecerat, carnifices, quibus ignis extruendi cura imponebatur, rogum incenderũt.
„ Qui ubi ardentem flammam effuderat, miraculum ingens illis quibus idem uide-
„ re à Deo concessum fuit, quique ad ea quæ gerebantur, cæteris fidelibus uerè in
B posterum narranda erant reseruati, uisum est. Ignis enim fornicis speciem gerens,
„ tanquam uelum nauigij uentorum flatibus turgescens, corpus martyris undique
„ obuallat. Ille in medio constitit, non tanquam caro exusta, sed tanquam aurum &
„ argentum in camino ignis ardore probatum. Quinetiam tantum & tam fragran-
„ tem odorem inde hauriebamus, ut idem uelut ex thure odorifero, aut alio quouis
„ precioso aromate efflatus uideretur. Ad extremum igitur, cum nefarij & impij
„ homines eius corpus ab igne minimè posse consumi uiderent, carnifici mandata
„ dederunt, ut propius ad rogum progressus, illum ense stricto confoderet. Qua re
„ confecta, tanta cruoris copia effluxit, ut ignem prorsus extingueret: & uniuersa
„ multitudo quæreret secum magna cum admiratione, utrum tantum esset discrimi
„ nis inter infideles & electos: ex quorum numero iste Polycarpus unus erat, uir
„ nostris temporibus omnium facilè præstantissimus: catholicæ Smyrnensis ec-
„ clesię episcopus, doctor Apostolicus, & propheta pius. Nam quodcunque uer-
„ bum ex eius ore exibat, idem uel iam expletum erat, uel postea pro certo explen-
„ dum. Inuidus igitur, odiosus, & iustorum hominum generi semper infestus
„ diabolus, cum martyrij eius amplitudinem, cumque incorruptam & integram
„ usque à teneris unguiculis uiuendi rationem, immortalitatis corona remuneratã,
„ eumque ipsum propterea stabili & certo præmio uitæ æternæ donatum cerne-
„ ret: omni cura & cogitatione eò incubuit, ne corpus eius à nobis inde auferretur:
„ idque adeò, cum permulti è nostris permagna cupiditate ducerentur & huius rei
„ efficiendæ, & sanctæ illibatęque carnis perfruendæ. Nam certi homines Nicetem
„ patrem Herodis, Dalcæ fratrem submonebant, ut præsidem exoraret, ne corpus
„ eius cuiquam daret: ne Christiani, inquiunt, crucifixo illo derelicto, hunc uenera-
„ ri incipiant. Atque hæc Iudæis submonentibus, obnixèque instantibus, aggressi
„ sunt. Iudæi autem nos, quibus in animo erat illum ex igne eximere, accuratè ob-
„ seruabant. At illud quidem miseri penitùs ignorabant, nimirum nos non aliquan
„ do in animum posse inducere, ut uel Christum deseramus, qui pro salute omnium

Polycarpi iam iam comburendi precatio.

Miraculum in martyrio Polycarpi.

qui in toto mundo salui sint futuri, crucis tormenta perpessus sit: uel aliũ quempiam aliquando colamus, ut Deum. illum enim qui uerè Dei filius est, adoramus. Martyres autẽ, ut discipulos & imitatores Domini, propter incredibilem eorum beneuolentiam, quam in proprium regem & magistrum declarauerunt, meritò amplexamur: quorum nos cùm in pietate discipulos, tum consortes in gloria fore optamus. Centurio autem, cum uideret Iudæos instare contentius, corpus martyris in medio poni, &, ut gentium mos fert, igne cõburi iubet. Sic nos postea ossa eius, potiora lapillis preciosis, auro'que puriora, ex cineribus selecta, eo loco reposuimus, qui illis erat decorus, consentaneus'que. Vbi sanè nobis in unum aliquando coactis, Dominus præstabit ut celebrem eius martyrij diem, instar natalis festi, cum exultatione & gaudio, quantum fieri potest, maximo recolamus: id'que cùm ad martyrum memoriam, qui antea tale certamen confecerunt: tum ad eorũ exercitationem, mentis'que ad talem constantiã præparationem, qui postea Christum eo genere mortis ingenuè cõfessuri sint. Ista de beato Polycarpo, qui Smyrnæ martyrium obiuit, cum alijs duodecim ex Philadelphia profectis, qui idem genus mortis lubentes pertulerunt, literis mandata sunt. Qui solus præ cæteris, multo maxima nominis celebritate apud omnes floruit: usque adeò, ut ipsis gentibus ubique locorum frequens in ore & sermone uersetur. Talem quidem exitum, res ab admirabili & apostolico Polycarpo gestæ, tandem consecutæ sunt: cuius historiam in ea quam declarauimus epistola, fratres ecclesiæ Smyrnensis accuratè narrarunt. Alia etiam aliorũ martyria, Smyrnæ eodem temporis momento, quo Polycarpus martyrium perpetiebatur, factitata, in eam de eo conscriptam Epistolam congesta sunt. inter quos Metrodorus presbyter, qui erroris à Marcione inuecti fautor esse putabatur, in ignẽ iniectus, migrauit è uita. Ex martyribus item qui id temporis obierunt, unus erat Pionius, fama peruagata & multorum præconijs eximius. cuius confessiones sigillatim habitas, cuius ingenuam sermonis libertatem, cuius apologias pro fide coram populo & magistratibus recitatas, cuius conciones ad docendum accommodatas, cuius benigna his qui præ persecutionis acerbitate animis omninò cecidisset, humanitatis officia tributa, cuius iucũdas & gratas consolationes, quas in carcere fratribus qui ad eum ingrediebantur, adhibuit, quæ præterea tormenta sustinuerit, quos in eisdem dolores tolerauerit, quàm acerbos clauorum confixus pertulerit, quantam in rogo animi magnitudinem ostenderit: qualem deniq; & quàm insignem mortem, prẹter alias omnes res ab eo tanta cum admiratione gestas, subiuerit, eos quibus lubitum est cognoscere, ad Libellum à nobis de Veterum sanctorum martyrijs in unum redactis editum (quæ quidem omnia facta illius plenißimè complectitur) amandamus. Sequuntur deinceps in eadem epistola facta memoratu digna aliorũ martyrum, qui Pergami (quæ est urbs Asiæ) mortem oppetiuerunt: ut Carpi, Papyli, & mulieris Agathonicæ: qui post multas & eximias fidei ac religionis nostræ confeßiones, martyrio gloriosam mortem assecuti sunt.

Christi & martyrum cultus discrimen. *Martyrum memoria.* *Metrodori martyrium.* *Pionius martyr.* *Eusebij de martyrijs Libellus.* *Pergamum.* *Carpus, Papylus, Agathonica, martyres.*

QVOMODO IVSTINVS PHILOSOPHVS *Christi uerbum Romæ professus, martyrium subierit.* CAP. XV.

TEmporibus ijsdem Iustinus, de quo paulò antè mentio facta est, ubi secundum librum, quem pro religionis nostræ defensione edidit, imperatoribus suprà citatis dedicauerat, perdito Crescentis philosophi Cynici conatu (qui quidem caninæ & appellationis & profeßionis cognomẽ, quod sibi ipse imposuerat, uita uerè & moribus exprimebat) astutè propterea illi parantis insidias, quòd sæpenumero in disceptatione multis audientibus cum coarguisset, tandem pro ueritate, quantam strenuè semper propugnasset, per gloriosum martyriũ eximiam uitæ æternæ coronam consecutus est. Quod quidem ille ipse, qui ueritatis semper studiosißimus fuit, in Apologia sua, quam dudum

Crescens philosophus Cynicus.

A dudum commemorauimus, propè sicut erat de eo futurum, mente & cogitatione præcipiens, his ipsis uerbis satis perspicuè declarat: Equidem expecto, ut uel ab aliquo istorum qui nomine solum Philosophi sunt, uitæ meæ parentur insidiæ, & fuste conquassatus obterar: uel à Crescente saltem non philosopho, id est sapientiæ studioso, sed philocompo, id est auido inanis gloriæ. Non enim philosophus dici meretur, qui Christianos uelut impios insimulat, eosque illarum rerum palàm reos agit, quorum ipse prorsus ignarus sit. Hocque eò moliens, quò solum desiderio & uoluntati imperitæ multitudinis, quam ipse ac sui similes errore cæcauerunt, satisfaciat. Quod si, cum Christi doctrinam non perlegerit, in nos tam nequiter incurset, omnino nequam est, & plebeijs imperitisque hominibus (qui maxima ex parte præcauent, nè de his quæ non norint, uel temerè disceptent, uel falsa testimonia dicant) multo planè deterior. Sin uerò cum perlegerit, magnū in illis & abditum mysterium non intelligat: aut cum intellexerit (ne ueniat in suspicionem, quòd eius religionis sit) hæc agat: est multo planè ignauior & nequior: qui quidem imperita ac temeraria uulgi opinione & inani metu uictus, tam turpiter succumbit, ceditq;. Me autem multas quæstiones illi proponentem, multaque ab eo sciscitantem, tandem perspexisse, planèque deprehendisse, eum reuera nihil scire, uelim uobis certò esse persuasum. Et quid uera dico, si minus sermonis nostri congressus & colloquia ad uos hactenus relata fuerint? paratus equidem sum, coram uobis denuò cum illo, de his quę ab illo Rogabam, disputare. Atque istam disputationem audire, non erit à uestra Regia & Augusta Maiestate alienū. Verùm si uobis tum quæstiones à me propositæ, tum illius ad easdem responsa exploratè cognita & perspecta sint, satis perspicuè intelligere poteritis, eum aut nostræ religionis ne uerbum quidem scire: aut si sciat ille quidem, non tamen propter auditores audeat dicere, non Philosophum (ut antea dixi) id est studiosum sapientiæ, B sed Philodoxum, hoc est inanis gloriæ appetentem esse, manifestò coargui, quippe qui ne Socraticam quidem disserendi rationem, quæ sanè nō parui facienda est, ulla ex parte sequi uoluerit. Hæc Iustinus. Quòd autem secundum illius ipsius prædicationem, Crescentis insidijs appetitus, mortem obierit, Tatianus, uir planè cùm primo ætatis suæ tempore Græcis disciplinis deditus, tum in ijsdem postea non exiguam gloriæ amplitudinem assecutus, (qui quidem plurima monumenta scriptis prodita post se reliquit) in libro quem contra Gentiles componebat, sic ferè commemorat: Iustinus omnium admiratione cum primis eximius, rectè quidem effatus est, eos, quos dixi, philosophos latronibus similes esse. Deinde ubi alia quædam de eodem hominum genere retulerit, ista addit: Crescens quidem, qui in † magna illa eximiaque urbe domicilium suum collocauerat, sicut omnes nefario puerorum concubitu superauit, sic auariciæ quoque admodum deditus fuit: qui cum alios ad mortem contemnendam esset cohortatus, ipse eandem admodum extimuit: adeò ut Iustinum, propterea quòd dum ueritatem prædicare studebat, philosophos, helluones & ueteratores esse coarguisset, morte, tanquam aliquo magno malo circumretire laboraret.

Iustin. fol. 131. *Philosophus.* *Philocompus.* *Philodoxus.* *Tatianus.* *Philosophi latronibus similes.* *† Romam intelligit, ubi Iustinus cū Crescente disseruit. Vide Hier. in Catal. scriptor ecclesiast.*

DE MARTYRIBUS, QUOS IUSTINUS SEparato uolumine commemorat. CAP. XVI.

IVstini uerò martyrij (ut docuimus) talis caussa perhibetur: qui quidem in priore sua etiam Apologia, antequam martyrij certamen, quod obierat, commemorat, aliorum qui ante illum martyrium perpessi fuissent, facit mentionem: atque adeò ista quæ sequuntur, (quæ planè ad nostrum institutum non parum accommodata putamus) narrat hoc modo: Mulier quædam, cuidam uiro magna lasciuia diffluenti, in matrimonium data fuit: quæ quanquam iam antea eodem intemperantię uitio contaminata erat, tamen simulac Christi doctrina ac præceptis erat erudita, nō solum ipsa cœpit ualde mo-

Iust. fol. 129.

derate & temperanter ſe gerere: ſed uiro etiam perſuadere, ut ſimiliter ſe tempe- A
rantiæ & uitæ modeſtiæ dederet: doctrinæ præcepta, quæ didicerat, ei referre:
commonſtrare'que ſupplicium, his qui neque temperatè, neque recta ratione ui-
tam degunt, perpetuo & æterno igne infligendum. At ille eiſdem libidinis ueſti-
gijs inſiſtens, ſuorum improbè factorum turpitudine, uxoris animum abs ſe pe-
nitùs abalienauit. Nam hæc, cum in eodem lecto cum uiro, qui contra naturæ
legem, atque adeò contra ius fas'que omne, toto pectore (ut dicitur) omnes om-
nino uoluptatis uias inſtare pergebat, de reliquo cubare nefas duceret: cupiebat,
lege coniugij rupta, ab illo ſeparari. At poſtquam ab amicis, qui conſilium dede-
runt ut adhuc cum eo perſeueraret, perinde ac uir, iam ſpem quandam ſuæ uitæ cō
mutandæ oſtentaret, diſſuaſa, de'que ſententia depulſa eſt: & inuita ſeipſam com-
primens, ad tempus commorata. Cæterùm ubi eius uir Alexandriam profectus,
ſe maioribus ſceleribus obſtringere nunciabatur: illa, ne ſcelerum & flagitiorum
ab eo impiè admiſſorum, ſi in coniugio perſtaret, particeps & ſocia fieret (præſer-
tim cum non uictus ſolum eſſet, ſed tori etiam conſors) dato ei libello repudij (ſic
enim appellamus) penitùs ab illo diſceſsit. Honeſtus ille ſcilicet & bonus eius ma-
ritus (quem planè magnam læticiam eo capere oportuerat, quòd non modò eius
uxor ſua prauè facta, quæ olim ebrietate, & quouis uitiorum genere effuſè exul-
tans, cum ſeruis & mercenarijs conſueuiſſet alacri animo & prompto conſciſcere,
omnino exuiſſet, ſed etiam eum eadem molientem uehementer eſſet hortata, ut
prorſus deſiſteret) honeſtus ille inquam maritus, cum eius repudiaſſet conſilium,
eam diſcedere cupientem grauiter apud tuam Maieſt. accuſauit, & Chriſtianam
eſſe aſſeruit. Vnde illa quidem tibi, qui noſtri imperium geris, querelæ libellum
obtulit: primùm obteſtata, ut ſibi ſuæ rei familiaris diſpenſandæ poteſtas permit-
teretur. Qua quidem ordine ſemel diſpoſita, pollicita eſt ſe deinceps crimini obie-
cto reſponſuram. Quod quidem ei facilè conceſsiſti. Ille autem qui eius aliquando B
maritus fuiſſet, cum nihil poſſet amplius in præſentia contra eam dicere, in Ptole-
mæum, quendam eius in ſacris literis magiſtrum (quem Vrbicius præfectus gra-
Vrbicius præfectus. uiafficiebat ſupplicio) omnem ſuam maleuolentiam transfudit: id'que hac arte
& fallacia Centurioni amico ſuo perſuaſit, ut Ptolemæum ſeorſum prehenſum,
uel hoc unum interrogaret, utrum eſſet Chriſtianus, nec'ne. Atque Ptolemæum,
utpote ueritatis fautorem, qui animum neque fraude neque mendacijs aliquan-
do inquinauiſſet, cum ſe Chriſtianum ingenuè eſſet confeſſus, Centurio in carce-
rem denuò compegit, & longo temporis ſpacio in ea cuſtodia illum grauiter & a-
cerbè afflictauit. Tandem uerò cum Ptolemæus ad Vrbicium adduceretur, & ſi-
militer iſtud ſolū rogaretur ab eo, eſſet'ne Chriſtianus, an'non: Ipſe rectè factorū
conſcientia fretus, ob amorem quo Chriſti doctrinam complectebatur, eximium
diuinæ religionis, quam profitebatur, myſterium liberè denuò confeſſus eſt. Qui
enim negat ſe eſſe, quem ſe profiteatur eſſe: aut certè negat, quia profeſsionem i-
pſam improbet: aut eam confiteri recuſat, quia ſibi conſcius ſit, ſe uitam indignam
illa profeſsione, & ab eius inſtitutis longè alienam traduxiſſe. Quorū neutrum in
uerè Chriſtianum aliquando poterit incidere. Vrbicium aūt, cum illum ad ſup-
plicium adduci præcepiſſet, Lucius quidam (qui etiam Chriſtianus erat) cum iu-
Ptolemæi & Lucij martyriũ. dicium adeò temerè & inconſideratè factū intelligeret, ſic compellat: Quid cauſſæ
eſt, cur hominem, qui neque adulterium neque ſtuprum cuiquam intulerit, neque
homicida, neq; fur, neq; expilator ſit, neq; quicquam deniq; ſceleris conſciuiſſe
deprehenſus fuerit, ſed ſolū Chriſtiani nomen apertè confeſſus, tanta pœna mul-
ctare ſtatueris? Crede mihi Vrbici, neq; Imperatori pio decora & conuenientia,
neq; Philoſopho Cæſaris filio digna, neq; ſacro Senatui congrua decernis. Tum
ille, nullo alio dato reſponſo, ſic Lucium alloquitur: Tu etiam, ut mihi uideris, ex
eo numero es. Quod cum Lucius conſtanter aſſeueraſſet, illum itidem in crucia-
tum abripi mandauit. Iſte permagnam ſe ei debere gratiam fatebatur: nam ita ſe

non

A non iniquis solum & improbis eiusmodi dominis liberatum fore dixit, sed etiam ad bonum patrem & clementem regem Deum recta profecturum. Alius præterea tertius his interueniens, ad idem supplicium subeundum adiudicatus est. Quibus sane Iustinus apte & congruenter, eas uoces, quas iamdudum memorauimus, adiungit: Et ipse equidem expecto, uti ab aliquo istorum qui nomine duntaxat Philosophi sunt, uitæ meæ parentur insidiæ: & quæ sequuntur.

QVINAM AD NOS IVSTINI LIBRI peruenerint. CAP. XVII.

Hic Iustinus multa sane & præclara sui ingenij Sacrarum literarum cognitione accu rate informati, & in eisdem ualde diligenter exercitati, monumenta nobis reliquit: eaque certe plena utilitatis & commodi cuiusque generis. Ad quę quidem studiosos quosque mittemus, simulatque ex illis ea tantummodo quæ ad nostram noticiam peruenerunt, ad legentium utilitatem percensuerimus. Est unus quidem illius liber Antonino cognomēto Pio, liberis eius, & Senatui Rom. dedicatus, qui nostrę religionis & institutorū propugnationem complectitur. Alter autem, qui secundam pro fide nostra continet Apologiam: quem eius imperatoris, quem diximus, successori & gentili Antonino Vero (cuius tempora in præsentia persequimur) obtulit. Alius item libellus est contra Gentiles ab eo editus, in quo ubi de multis rebus quæ tum apud nos, tum apud Gentiles philosophos quæri soleant, longum sermonem habuit, tandem de dæmonum natura disserit: quæ iam oratione explicare non est opus. Aliud præterea eius opus contra Gentiles scriptum in manus nostras peruenit, quod Elenchum inscripsit. Et præter ista, est aliud de Dei monarchia, quam non solum testimonijs ex Sacris literis quę apud nos sunt, sed etiam ex gentilium libris petitis firme comprobat. Aliud, cuius inscriptionem fecit Psaltem. Alius porro B de anima commentarius, in quo uarijs positis quæstionibus de argumento quod instituit, Græcorum philosophorum opiniones citat: quibus tum se responsurū, tum suam ipsius sententiam alio libro separatim in idem argumentum scripto explanaturum pollicetur. Disputationem præterea aduersus Iudæos contexuit, quam in urbe Epheso cum Tryphone Hebræorum id temporis facile præstantissimo habuerat: in qua non solum qua ratione diuina gratia ipsum ad ueræ fidei doctrinam impulisset, sed etiam quam ardenti studio antea in Philosophorum disciplinas se penitus insinuasset, & quantum denique studium operamque in ueritate accuratissime peruestiganda posuisset, perspicue docet. In eodem etiam libro narrat de Iudæis, quo pacto insidias ad Christi doctrinam oppugnandam cōparauissent: atque in Tryphonem, tanquam earum rerū causam & authorem, grauiter inuehitur, ad hunc modum: Non solum uos, uestrorum improbe factorum, quæ patrastis, non pœnituit: sed uiros tandem ab Hierusalem ad hoc ipsum delectos in omnes terrę oras emisistis, qui palam dicerent, sectam quandam impiorum Christianorum nuper exortam esse: aliaque recenserent, quæ qui nos, nostramque uitæ rationem omnino ignorent, nobis tanquam probra obijciant. Quare non solum uobis ipsis, sed omnino etiam omnibus alijs hominibus damnum attulisse uidemini. Scribit præterea, quo modo ad sua ipsius usque tempora dona prophetiæ in ecclesia elucerent. Meminit item Ioannis Apocalypsis, eamque Apostoli esse fere affirmat. In Tryphone item coarguendo, de quibusdam prophetarum testimonijs mentionem facit, quæ Iudæi e Scriptura penitus exemissent. Complures aliæ inter nonnullos fratres extant illius lucubrationes. Eius scripta tam magno æstimabantur a ueteribus, tamque uidebantur probata, ut Irenæus eius libenter citet testimonia. Ac primum in quarto libro contra Hæreses, hæc ipsa inculcat: Præclare dixit Iustinus in libro quem scripsit contra Marcionē, ne ipsi quidem Domino se fidem adhibiturum, si alium Deum præter ipsum mundi fabrica-

Iustini martyris scripta.

Iust. fol. 43. lin. 1.

torem ei denunciaret. Deinde in quinto libro eiusdem argumenti, ijs ferè uerbis A
3. Cap. à fine. non insciè loquitur Iustinus, quòd ante Domini aduentum Satanas nunquam probra in Deum & contumelias iacere audebat, quippe nondum suam ipsius condemnationem pro certo nouerat. Atque ista hoc loco necessariò explicata sint, ad studiosos quosque diligenter cohortandos, uti huius libros cum primis amplexentur, recolantque. Sed de hoc scriptore hactenus.

QVI VERO IMPERANTE, ROMANAE & Alexandrinæ Ecclesiæ antistites fuerint. CAP. XVIII.

Iam uerò imperio Antonini Veri, de quo suprà disseruimus, ad octauum annum deuoluto, cum Anicetus ecclesiæ Rom. pontificatu undecim annis continuis perfunctus fuisset, Soter in eius locum succedit. Soter episc. Quinetiam ubi Celadion quatuordecim annis ecclesiam Alexandrinam procurauerat, † Agrippa eam capessit. † al. Agrippinus. Sic Ruff.

QVI SUB EODEM ANTIOCHENAE ecclesiæ episcopi fuerint. CAP. XIX.

Antiochenæ ecclesiæ cum post Heronem Cornelius quartus ab Apostolis præfuisset (quo mortuo Heros quintus ordine episcopatum obtinuit) Theophilus sextus episcopus designatus fuit. Heros, Cornelius, Theophilus, episcopi.

DE SCRIPTORIBUS ECCLESIASTICIS, qui horum tempestate claruerunt. CAP. XX.

Hegesippus. Dionysius. Pinytus. Philippus. Apollinarius. Meliton. Modestus. Irenæus.

Iisdem temporibus Hegesippus in Ecclesia magna cum laude floruit, qui ex superiore nostro sermone potest satis exploratè cognosci. Dionysius etiam Corinthiorum episcopus, & Pinytus Cretæ episcopus, Philippus præterea, Apollinarius, & Meliton Musanus, & Modestus, Irenæus B denique etiam eodem tempore uiguerunt. Quorum diligentia & labore recta integræ fidei & Apostolicæ traditionis opinio ac sententia scriptis prodita, ad nos peruenit.

DE HEGESIPPO, ET IIS QVORUM ipse mentionem facit. CAP. XXI.

Hegesippi scripta.

Hegesippus quinque libris, qui ad nos peruenerunt, accuratissimam plenissimamque suæ sententiæ & opinionis de fide declarationem post se reliquit. In quibus ostendit, se in itinere Romam uersus suscepto, multis cum episcopis sermonem contulisse: & unam eandemque accepisse ab omnibus doctrinæ formam & institutionem. Atque illum quidem post alia, quæ de Clementis ad Corinthios epistola disseruit, ista quæ sequuntur narrantem audire licet. Ecclesia Corinthiorum in uera rectaque doctrina constanter perstabat usque ad Primum, qui ibidem gessit episcopatum. Qui cum ipse, dum Romam uersus nauigabam, de religione nostra communicaui, & Corinthi non paucis diebus commoratus sum: in quibus, dum inter nos de doctrina Catholica multa conferebamus, non parum uterque ab alterius consuetudine cæpit oblectationis. Cum essem Romæ, mansi ibi usque ad pontificis Aniceti tempora: cuius tum quidem Eleutherus diaconus erat. Huic successit Soter: quo morte extincto, Eleutherus munus episcopale capessit. Nulla episcoporum sedes, successione ab Apostolis ducta, nulla ciuitas, in qua non ita seruata essent omnia, ut lex præscripserat, docuerant Prophetæ, & Dominus ipse prædicauerat. Idem author errorum suæ ætatis origines his uocibus planè demonstrat. Postquam Iacobus cognomento Iustus pro ueritatis defensione, sicut & Dominus ipse, trucidatus fuit: Symeō filius Cleophæ, qui auunculus Christi fuit, episcopus creatus est: quem omnes discipuli, quoniam Domini consobrinus erat, secundo loco suffragijs illi administrationi præfe-

Primus episc. Anicetus. Eleutherus. Soter. Iacobus Iustus. Symeon Cleophæ F.

A præfecerunt. Et quoniam ecclesia nondum erat falsa peruersæ Hæreticorum do- Ecclesia uirgo
" ctrinæ inanitate corrupta, idcirco Virgo appellata fuit. At Thebulis, propterea appellata.
" quod in petitione episcopatus repulsam tulerat, eam erroris labe ex occulto infice Thebulis.
" re exorsus est. Qui quidem unus erat ex eorum numero, qui ex septem sectis in po
" pulo Iudaico prosemintatis oriebantur. Ex quibus sectis originem erroris duxit
" Symon, unde Symoniani: & Cleobius, unde Cleobiani: & Dositheus, unde Dosi- Symon, Cleo-
" theani: & Gortheus, unde Gortheani: & Masbotheus, unde Masbotheani. Atque bius, Dosithe-
" ex istorum fontibus profluxerunt Menandrianistę, & Marcionistę, & Carpocra- us, Gortheus,
" tiani, & Valentiniani, & Basilidiani, & Saturniliani: quorum singuli separatim ua- Masbotheus,
" riam illam quidem, suam tamen & propriam inuexere opinionem. Ab illis item hæresiarchæ.
" nascebantur Pseudochristi, Pseudopropheter, & Pseudapostoli, qui adulterina &
" corrupta peruersæ doctrinæ contagione, contra Deum & contra Christum eius
" inducta, concordiam & unitatem Ecclesiæ tanquam membratim discerpserunt.

Idem scriptor præterea uarias sectas, quæ inter Iudęos iam olim uiguerant, recen-
" set ad hunc modum: Fuerunt uariæ & discrepantes sectæ inter eos qui erant ex Iudæorum
" circuncisione, id est inter filios Israel: illæque contra tribum Iuda, & Christum i- sectæ.
" psum introductæ: nimirum Essæi, Galilæi, Hemerobaptistæ, Masbothei, Sama-
" ritæ, Sadducæi, Pharisæi. Alia etiam complura literis persequitur, quæ aliqua ex
" parte iam antea, pro ut tempus ferebat, commemorauimus. Nonnulla item cum
" de Euangelio quod secundum Hebræos, quodque Syriacum dicitur, tum separa- Euangelium
" tim de Hebraicæ linguæ proprietate disputat: seque narrat, tametsi erat Hebræ- secundum He-
" orum stirpe ortus, ab eorum tamen religione & institutis ad fidem Christi uenis- bræos, & Sy-
se. Alia item, tanquam à Iudaica traditione sine scripto accepta memorat. Porro riacum.
autem non hic solus, sed Irenæus, & tota ueterum turba, Prouerbia Salomonis li- Prouerbia Sa-
brum esse præclara eximiaque sapientia refertum affirmabant. Quinetiam dum lomonis.
B de sacrę Scripturæ libris qui inter Apocrypha numerantur, disserit, quosdam ex Apocrypha.
illis suo ipsius tempore à quibusdam hæreticis falsò confictos esse narrat.

DE DIONYSIO CORINTHIORUM EPIscopo, & epistolis quas scripsit. CAP. XXII.

Verum iam ad alios pios uiros sermonem transferamus. Et primum di- camus de Dionysio, tum quod Corinthiorum ecclesiæ episcopalem sedem adeptus sit: tum quod suas præclaras & diuinas uigilias non solū ijs quibus pręfuit, sed alijs etiam aliarum ecclesiarum incolis affatim impertierit: & sanè catholicis suis Epistolis, quas ad ecclesias exarauit, omnibus permultum utilitatis attulerit. Quarum una est ad Lacedæmonios, quæ illos tum in orthodoxa & recta fide erudiat, tum de pace & unitate commonefaciat. Altera ad Athenienses missa, quæ illos & ad ueram fidem, & ad uitam ex Euangelij præscripto piè degendam excitet: qua spreta & contempta, eos uehementer reprehendit quod à uerbo Dei penitùs ferè ab eo tempore desciscere cœpissent, quo Publius, qui illis pręfuit, martyrium ob persecutionum tempestates tum quidem ingruentes, fortè perpessus est. De Quadrato etiam, qui illorum ecclesiæ post Publium martyrio defunctum, creabatur episcopus, in eadem epistola mentionem facit, attestatus, quod eius labore & industria tum ad ecclesiam reducti essent, tum ardorem fidei propè in ipsis restinctum denuò recuperassent. Declarat præterea, Dionysium Areopagitam à Paulo apostolo ad fidem conuersum (sic enim Acta Apostolorum referunt) primum Atheniensis ecclesiæ episcopatum administrasse. Alia quædam extat eius epistola ad Nicomedenses: in qua Marcionis hęresim acriter impugnans, ueritatis regulæ egregiè patrocinatur. Ad ecclesiam itē quę est Gortinę, simul cum reliquis Cretensibus ecclesijs, scripsit epistolas: in quibus Philippum episcopum eò magnopere collaudat, quod ecclesia quam regebat, propter multas & generosas uirtutes, quibus erat imbuta, testificatione omnium

Dionysij Corinth. episc. Epistolæ.

Publius Corinth. episc.

Quadratus.

Dionysius Areopagita. Act. 17.

Philippus Gortynæ episc.

plurimum esset approbata: eamque sedulo commonefacit, ut nefariam hæreticorum peruersitatem omni cura & cogitatione declinet. Aliam epistolam ecclesiæ quæ Amastrim obtinet, una cum alijs Ponti ecclesijs misit, in qua Bacchylidis & Elpisti mentionem facit, utpote qui illum ad scribendum fuissent hortati: in qua etiam nonnulla loca Scripturę sacrę explicat, eorumque episcopum † Palmam nominatim citat, multa de nuptijs & castitate illos hortatur: & eos qui quocunque casu, siue grauis alicuius peccati noxa, siue hæretico pestiferoque errore, Ecclesia excidissent, denuo in Ecclesiam, modo se totos conuerterent, clementer recipiendos pręcipit. Istis porro alia ad Gnosios annumeratur epistola: in qua Pinytum ecclesię illius episcopum admonet, ne graue onus castitatis fratribus ex necessitate imponat, sed multitudinis accurate consideret imbecillitatem. Ad quam Pinytus rescribens, quanquam Dionysium propter epistolam ueneratur ac laudat, illum tamen e contrario obsecrat, ut iam aliquando cibum illis impertiat solidiorem, & perfectiore doctrina populum eius procurationi commissum educet: ne umbratili cuidam institutioni & molli instar lactis perpetuo assuefacti, puerili quadam disciplina nec opinantes consenescant. in qua quidem epistola non modo recta Pinyti de fide opinio, & cura de plebis utilitate sibi subiectæ suscepta, uerumetiam eloquentia, & literarum diuinarum intelligentia, tanquam in uiua quadam & expressa effigie liquido patefit. Extat etiam alia Dionysij ad Romanos epistola, episcopo Soteri, qui tum illam ecclesiam gubernauit, dicata: cuius quidem uerba in medium proferre, non erit ab instituto alienum. nam Romanorum consuetudinem, quę assidue ad hanc persecutionem nostra ętate grassantem seruata est, magnopere approbans, ista scribit: Apud uos is mos iam inueterauit, ut omnes fratres uarijs afficeretis beneficijs, & ecclesijs permultis quę in quaque ciuitate sunt, uitæ mitteretis subsidia. Sic plane nō solum egentium subleuatis inopiam, uerum etiam fratribus qui sunt ad metalla damnati, opem fertis: sicque per ea beneficentię subsidia, quę iam a primis ecclesiæ uestrę iactis fundamētis passim mittere cōsueuistis, cum sitis Romani, Romanorum consuetudinem a patribus traditam sedulo obseruatis: quam quidem certe beatus Soter uester episcopus, & hactenus custodiuit diligenter, & mirum in modum suo propenso studio adauxit: idque non modo opes in sanctos reficiendos delegatas benigne subministrando, uerumetiam fratres ad ipsum aduentantes, tanquam pater indulgens & clemens in liberos, beato ac pio sermone ad uirtutem cohortando. In hac eadem epistola, etiam Clementis ad Corinthios epistolę mentionem facit, declaratque ex pristino more ab antiquis temporibus repetito eam in ecclesia legi solere. Sic enim loquitur: Hodie sacrum diem Dominicum celebrauimus, in quo uestram Epistolam, quo uos ad studium pietatis cohortaremur, legimus: quam semper, sicut etiam priorem nobis a Clemente missam, ad nostram institutionem legere solemus. Præterea idem author ista de suis ipsius Epistolis, tanquam a quibusdam deprauatis & de industria corruptis, loquitur: Epistolas rogatu quorundam fratrum, qui me ad scribēdum impellebant, conscripsi. Atque eas ministri diaboli zizanijs referserunt. nam quędam pro suo arbitratu exemerunt, alia adiecerunt: quibus plane uæ in extremum iudicium repositum est. Nec mirum certe si quidam Dominicas scripturas dedita opera deprauare aggressi sint: cum has meas, quę non sunt certe eius generis, adulterare studuerint. Est etiam pręter istas, alia quędam Dionysij epistola ad Chrysophoram, sororem fidelissimam, missa: cui dum ea quæ sunt eius institutioni ualde consentanea perscribit, alia etiam tanquam alimenta rationi & menti instituendæ accommodata impertit. Hæc a Dionysio scripta accepimus.

Bacchylides. Elpistus.

Palmas episc. †Galmam alias.

Pinytus episc.

Soter episc.

Clementis ad Corinth. epistola.

Chrysophora.

DE

DE THEOPHILO ANTIOCHENORUM episcopo. CAP. XXIII.

A THeophili uero (quem Antiochenæ ecclesiæ episcopum fuisse suprà monstrauimus) tres libri extant, quos religionis elementa & quasi seminaria complectentes, Autolico dedicauit. Aliud item opusculũ edidit, cuius inscriptio est, Contra Hermogenis hæresim: in quo testimonijs sumptis ex Apocalypsi Ioannis utitur. Alij sunt eius libri, qui ad primam Christiani in fide institutionem spectant. Cum uerò hæretici tanquam zizania, etiam id temporis non minus quàm antea, syncera Apostolicæ doctrinę semina hominum mentibus mandata labefactare niterentur, ecclesiarum ubique pastores illos tanquam immanes quasdam & agrestes belluas à Christi ouibus arcere, & à præda depellere laborant, interdum fratres admonendo, cohortandoque non raro, ipsos hereticos aperto marte adoriendo, & coràm absque scripto tum disserendo cum illis, tum eorum errores refutando: nonnunquam quibusdam cõmentarijs quos diligenter scripserant, opiniones ab illis inuectas accuratissimè coarguendo. Theophilum autem cum alijs nonnullis contra eos uiriliter dimicasse, ex libello quodam summa industria ab eo contra Marcionem elaborato, (qui quidem cum alijs eius libris, quos diximus, est ad hoc usque tempus reseruatus) satis perspicuum est. Huic Theophilo Maximinus, qui episcopus ecclesiæ Antiochenæ septimus ab Apostolis erat, successit.

Theophili Antioch. episcopi scripta.

Maximinus Antioch. episc.

DE PHILIPPO GORTYNENSIS PAROECIAE episcopo, & de Modesto & Irenæo historiographis. CAP. XXIIII.

B PHilippus porrò, quem Dionysij testimonijs ecclesiæ Gortynensis episcopum fuisse cognouimus, longè accuratissimum opus contra Marcionem contexuit. Idem ab Irenæo factitatum est. Modestus quoque egregiè, pręter cęteros, uiri illius errorem expiscatus, omnium oculis subiecit ad contemplandum. Alij item complures scriptores extiterunt, quorum lucubrationes adhuc in permultorum fratrum manibus integrè custodiuntur.

Marcionis hæresis à quibus impugnata.

DE MELITONE SARDEORUM EPIscopo, & de ijs quos hic commemorat. CAP. XXV.

IN eorum numero, quos suprà citauimus, fuerunt Meliton Sardensis ecclesiæ episcopus, & Apolinarius episcopus Hierapolitanæ ecclesię, qui permagna famę celebritate floruerunt: quorum uterque separatim librum pro fidei nostrę defensione Romanorum † imperatori (quem antea suo tempore memorauimus) dicauit. Ex operibus quæ isti duo cõscripserunt, hęc quę sequuntur ad nostram peruenere noticiam. Primùm Melitonis duo de Paschate libri. Alius de recta uitę Christianę institutione: de Prophetis alius. Liber item de Ecclesia. Alter de die Dominico. Est prętereа eiusdem liber de Natura hominis, de eius Creatione, de Obedientia fidei, de Sensuum sedibus. Istis accedit liber de Anima & corpore. Inter quos est etiã liber de Lauacro regenerationis, de Veritate, de Fide, de Generatiõe Christi. Liber etiã eiusdẽ de Prophetia, de Hospitalitate: unus itẽ qui Clauis inscribitur: alius etiã de Diabolo: alius de Apocalypsi Ioãnis, de Deo incarnato. Postremò liber ad Antoninũ scriptus. In libris quos de

† Antoninum Verum intelligit.

Melitonis episcopi scripta.

de Paschate confecit, tempus quo illos scripserit, in ipso illorum exordio his uerbis refert: Cum Seruilius Paulus esset Asię proconsul (quo quidem tempore Sagaris martyrij corona donatus fuit) magna apud Laodiciam orta est controuersia de paschate: quod quidem festum forte eodem temporis articulo, quo oriebatur controuersia, incidit. Atque illis ipsis diebus etiam ista à me de festo illo fuere perscripta. Huius operis meminit Clemens Alexandrinus, in libro suo de Paschate conscripto: quem se contexuisse memorat, ansa scribendi ex Melitonis opere arrepta. Idem Melito in eo libro quem Imperatori dedicauit, eiusdem quędam mala contra nos eo regnante patrata narrat: Iam quod nunquam antea accidit, totum genus piorum hominum, qui se diuino cultui penitus addixerunt, persecutione affligitur, & nouis edictis per uniuersam Asiam promulgatis exagitatur. Nam impudentes & proterui calumniatores, atque adeò alienarum rerum appetentes, ex his edictis occasionem nacti, palàm noctu atque interdiu furantur, eosque expilant qui nihil cuiquam omnino intulerunt iniurię. Et paulo pòst ait: Quòd si te pręcipiente hoc fit (iustus enim Imperator & rex, non iniusti quicquam aliquando consilio statuit) sit sanè rectè factum, atque eiusmodi mortis pręmium lubenti animo perpetimur. istam tamen unam tibi supplices petitionem offerimus, ut tu ipse primùm authores talis contentionis & dissidij dispiciendos cures: deinde recto iudicio decidas, mortemne ac supplicium, an salutem & securitatem sint promeriti. Sin uerò istud consilium, hocque nouum decretum tua authoritate minimè sancitum est (quod planè ne contra crudeles quidem & barbaros hostes statuere ęquum est) multo magis te obsecramus, ne tam aperto latrocinio nos spoliari permittas. Quibus item subiungit: Diuina, quam nos excolimus, religio antea inter Barbaros insigniter uiguit: quę cum apud gentes tuas, præclaro & eximio Augusti regno, à quo paternum duxisti genus, floreret, ipsi imperio quo tu potiris, cum primis fausto ac felici pręsidio fuit. Nam ex eo tempore Romani Imperij B fines magna cum amplitudine & splendore dilatati sunt: cui tu non modò iam successor fortunatus es, sed etiam cum filio futurus es, modò diuinam illam religionẽ tuearis, quę simul cum Augusti regno apud uos cùm incępta, tum unà cum imperio enutrita accreuit: quam planè maiores tui præter aliarum religionum ritus, quos obseruabant, magnopere coluerunt. Atque quod nostra religio imperio tam pręclarè cœpto maximo planè adiumento & commodo fuerit, illud certissimo argumento esse poterit: nempe quòd ab Augusti regno hactenus nihil rerum aduersarum inuectum est, sed contrà omnia cum summo splendore & amplitudine prosperè & ex animi cuiusq; sententia processerunt. Et quanquam Nero & Domitianus, soli inter omnes imperatores, inuidorum quorundam & maleuolorum hominum suasu adducti, nostram religionem ignominię & obtrectationi exponere studebant (quorum perdito conatu falsa ista & maliciosa criminatio contra Christianos & ad aures hominum allapsa est, & temeraria ac uesana consuetudine continuata) illorum tamen inscitiam & amentiam pij & religiosi tui patres maioresq; coarguentes, sæpe eos qui contra istos piæ religionis & doctrinæ professores aliquid noui moliri audebant, modestè & prudenter per edicta correxerunt. In quorum numero est Adrianus auus tuus, quem cùm alijs multis, tum Fundano proconsuli, Asięque pręfecto, literas in gratiam Christianorũ scripsisse constat. Tuus item pater (qui cùm unà tu summam rerum eo tempore administrabas) tum ad alias ciuitates generatim, tum ad Laryssæos & ad Thessalonicenses, ad Athenienses, & ad omnes denique Græcos, nominatim mandata per literas delegauit, ne quid nouarum rerum contra nos Christianos aliquando edere molirentur. Te igitur multo potius omnia facturum, quæ à tua benignitate postulamus, pro certo sumus persuasi: quippe cùm de his hominibus nõ eandem solum cum maioribus sententiam & mentem, sed etiam multo humaniorem, & diuinæ sapientiæ studio magis deditam teneas. Ista posita sunt in eo opere, de quo suprà docuimus. Idem autor

Sagaris martyr.

A author præterea in prooemio operis sui, quod breues & selectas sententias ex Scripturis depromptas continet, librorum ueteris Testamenti, qui sunt omnium consentiente authoritate comprobati, catalogum citat: quem quidem isto loco ad uerbum percensere necessarium duximus.

Melito Onesimo fratri S.

" Quoniam sępenumero incredibili studio erga uerbum Dei incensus, à me uehemẽter flagitasti, ut quasdam breues & selectas sententias ex Lege & Prophetis, de Seruatore & uniuersa fide nostra excerptas, tibi contexerem: & item librorum ueteris Testamenti accuratè cognoscendorum cupiditate incitatus, quot numero sint, & quo ordine collocati, magnopere scire expetiuisti: cum & studium tuum erga fidem, & cognoscendi auiditatem erga uerbum Dei, pro certo intelligerem: & quòd pro ęternæ salutis corona strenuè instar athletæ decertãs, istas res ob desiderium illud quo erga Deum exardescis, maximè omnium pręferre uideare: illud planè cum tale & tam fructuosum cernerem, cumulatè quoad poteram perficere elaboraui. Proinde in Orientem iter suscipiens, & eò usque loci proficiscens, ubi hęc & pręedicata & gesta fuerunt, cum accuratè à quibusdam de ueteris Testamenti libris didicissem, illorum nomina hic subscripta ad te misi, quæ sunt hæc: Moysis quinque, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium. Iesus Naue, Iudices, Ruth, Regum seu Regnorum libri quatuor, Paralipomenon duo, Psalmi Dauidis, Salomonis prouerbia, Sapientia, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Iob: Prophetarum libri, Esaiæ, Hieremiæ, & duodecim Prophetarum scripta in uno libro separatim contenta, Daniel, Ezechiel, Esdras. Ex quibus breues & selectas quasdam sententias excerpsimus, eas'que in sex libros dispertiuimus.

B Tot libri dicuntur esse Melitonis.

DE APOLINARIO HIERAPOLITARUM ecclesiæ episcopo. CAP. XXVI.

Ex multis Apolinarij scriptis, quæ apud multos integra seruantur, ista sunt, quæ ad nos peruenerunt. Liber ad imperatorem, de quo antè diximus, scriptus. Quinque libri contra gentiles. De ueritate duo: Contra Iudæos duo: Et alij, quos deinceps scripsit contra Cataphrygum hæresim, quæ id quidem temporis (quandoquidem iam tum Montanus cum suis pseudoprophetissis peruersæ suæ opinionis fundamenta iaciebat) tanquam nasci cœpit: atque etiam nõ longo tempore pòst, deintegro renouata, multo serpsit longius. Verùm de Apolinario hactenus. *Apolinarij scripta.* *Cataphrygum hæresis.* *Montanus.*

DE MUSANO, ET EIUS SCRIPTIS: ET Tatiano, & eius hæresi. CAP. XXVII.

Musani autem (quem inter eos qui suprà demonstrati sunt, numerabamus) extat quidam liber elegantissimus, ab eo scriptus aduersus quosdam fratres, qui uidebantur inclinare ad hæresim eorum qui Encratitę dicuntur: quorum error iam tum oriri incipiens, peregrinam, pestiferam, & plenam mendacij opinionem in uitam hominum introduxit: eius'que erroris Tatianum (cuius uerba de admirabili & singulari uiro Iustino martyre paulò antè posuimus) fama est autorem extitisse: eum'que illius martyris discipulum fuisse ferunt. Declarat hoc Irenæus in primo libro contra hęreses: istaq; simul de eo & errore suo ita scribit: Hæretici quidã (qui ἐγκράτεις, id est continentes nũcupati sunt) tanquam à Saturnini & Marcionis schola profecti, non contrahendum matrimonium prædicant, in'que eo ueterem Dei improbant fabricationem: & Deum qui masculum & fœminam ad humani generis propagationem creauerat, tacitè reprehendunt: docentq; ab animantibus, quę apud eos ἔμψυχα appellantur, absti- *Musani scripta.* *Encratitæ.* *Tatianus.* *Lib. 1. cap. 29.* *ἐγκράτεις.* *Encratitarum hæresis.*

abstinendum: se'que propterea ingratos Deo, qui omnia condiderat, ostendunt. A Quinetiam saluti Adami, hominis primo omnium fabricati, contradicunt. Atque iste error modo apud illos inuentus est, id'que Tatiano quodam authore, qui primum istam contra Deum inuexit blasphemiam. Qui quidem cum esset Iustini auditor, quamdiu cum eo uersabatur, nihil eiusmodi in apertum protulit: uerum post illius martyrium, a fide Ecclesiæ desciscens, nomen & opinionem doctoris insolenter sibi uendicare, ea'que arroganter intumescere, & perinde quasi cæteris multum præstitisset, propriam doctrinæ formulam constituere, & pari ratione cum his qui Valentiniani uocantur, secula quædam sub aspectum minime cadentia falso comminisci cœpit. Atque similiter cum Marcione & Saturnino, matrimonium corruptelam esse & stuprum asserere, saluti Adam contradicere, & suopte marte & ingenio rationes ad illud confirmandum excogitare. Hæc de Tatiano Irenæus. Non longo tempore post Seuerus quidam nomine, hæresim modo a nobis commemoratam mordicus tuebatur: atque illis qui ex eo tanquam ex erroris fonte dimanarunt, author extitit ut Seueriani, appellatione ab eo deriuata, nominarentur. Hi autem lege, prophetis & euangelijs utuntur, Sacrarum scripturarum sensus ac sententias pro suo arbitratu interpretantur. De Paulo autem apostolo male loquuntur, eius Epistolis fidem abrogant: Acta quoque Apostolorum minime recipiunt. Tatianus ille, qui erat primus eorum author & princeps, coniunctionem quandam & collectionem Euangeliorum, nescio quo modo, composuit, illud'que opus διὰ τεσσάρων, id est unum euangeliũ ex quatuor collectum nuncupauit: quod etiam adhuc quorundam habetur in manibus. Hunc aiunt nonnullas Pauli apostoli uoces, utpote qui dictionis ac loquendi compositionem in illis corrigere moliretur, audacter & temere commutasse. Magnum quidem librorũ numerum post se reliquit. Inter quos ille apud multos quasi pleno ore celebratur, quem contra Gentiles edidit: in quo certe, temporibus ab ipsa B mundi origine repetitis, Moysen & Hebræorum prophetas omnibus uiris illustribus qui apud Gentiles extiterint, antiquiores declarat: qui plane liber ex omnibus suis scriptis cum pulcherrimus propter elegantiam, tum propter usum fructuosissimus esse uidetur. Atq; de rebus gestis, de'q; libris illorum omnium quos antea posuimus, ista isto modo atque ratione sint a nobis commemorata.

Seuerus, Seueriani hæretici.

Tatiani liber Diatessaron.

Item, Contra gentiles.

DE BARDESANE SYRO, ET QVAE HABENTUR EIUS SCRIPTIS. CAP. XXVIII.

Regnante isto imperatore, cum hæreses indies multitudine crescerent, in Mesopotamia Bardesanes, uir quidem cum in omni doctrinæ genere exquisitissimus, tum in lingua Syriaca disertissimus, non modo contra eos qui erant Marcionis æmuli ac imitatores, uerum etiam contra alios quosdam qui uarias errorum sectas defensitabant, Dialogos composuit: quos, cum plerisque alijs eius scriptis, lingua sua & patrio sermone diuulgauit. Quos etiam discipuli eius (complures enim, quia tantum dicendo ualeret, eius scholam frequentabant) ex Syriaco sermone in Græcum conuerterunt: In quorum numero est Dialogus de fato, ad Antoninum scriptus accuratissime. Et alia item sunt, quæ occasionem ex persecutionis calamitate id temporis longe lateq; manante arrepta, eum conscripsisse ferunt. Hic primum in Valentini schola educatus est. Cuius cum coarguisset errorem, multas'que & commenticias Valentini fabulas reprehendisset, uidebatur sibijpsi quodammodo se ad meliorem rectiorem'que sententiam transtulisse. Cæterum ueteres erroris sordes non penitus profecto eluerat. Eodem tempore Soter ecclesiæ Rom. pontifex, extremam uitæ suæ diem obijt.

Bardesanis scripta

FINIS LIBRI QVARTI.

EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI, EPISCOPI CAESAREAE PALAESTINAE, Ecclesiasticae Historiae Liber Quintus.

QVOT, ET QVOMODO, REGNANTE Vero, pro pietate in Gallia decertarint. CAP. I.

A SOter, Romanae ecclesiae Pontifex, cum octo annos illi muneri praefuisset, decesit e uita. In cuius locum Eleutherus, duodecimus ab Apostolis succesit. Ad decimumseptimũ annum imperij Antonini Veri, grauis & acerba in nonnullis terrae partibus persecutionis procella, ex temerario populi impetu per singulas urbes excitata, contra nos ingrauescere coepit: in qua (sicut ex illis martyrijs quae in una natione forte confectae erant, coniectura plane licet augurari) infiniti prope martyres, in reliquis etiam orbis terrarum regionibus, generosa caede pro Christo tolerata nobilitati sunt. Quae cum memoria sempiterna digna reuera uiderentur, literarum monimentis ad posteritatem tradita sunt. Ac quanquam tota illa epistola, quae accuratissimam istarum rerũ explicationem cõplectitur, in libro de Martyribus a nobis cõposito (qui non solum ueram rerum gestarum narrationem, sed etiam illustria uirtutis exempla ad uitam pie degendã accommodata continet) posita est, tamen quaecunque ad hoc institutum spectare uideantur, ea in praesentia ex eodem repetens, in hunc historiae nostrae locum colligabo. Ac quemadmodum alij etiam qui se ad historiam scribendam conferunt, partas in bello uictorias, trophaea contra hostes statuta, praeclaras ducum res gestas, magnos & uiriles militum animos (quorum manus propter liberorum, patriae, & fortunarum suarum propugnationem, erant sanguine & infinitis caedibus respersae & cruentatae) omnino scriptis mandare aggrediuntur: ita hic noster sermo, qui ad diuinam uiuendi rationem refertur, non solum bella mitissima quae pro animi conscientiaeque pace administrata fuerunt, & eos qui in ijsdem pro ueritate potius quam patria, pro pietate quam pro amicissimis fortiter dimicarunt, perpetuis literarum monumentis tanquam tabulis consignabit, uerum etiam egregiam athletarum pro pietate decertantium cõstantiam, inuicta animorum robora, trophaea contra daemones erecta, uictorias ex aduersarijs qui oculis conspici nequeunt reportatas, coronas denique illis propositas immortali memoriae commendabit. In Gallia stadium ad haec obeunda certamina, quae supra explanauimus, constitutum fuit. Cuius urbes sunt facile principes, & quae praeter ceteras omnium sermone praestare dicuntur, Lugdunum, & Vienna: per quas utrasque Rhodanũ flumen pertransire, ac praecipiti cursu per uniuersam Galliam praeterlabi constat. Epistolam de martyribus illis scriptam, ecclesiae quae ibidem sunt illustrissimae, ecclesijs Asiae & Phrygiae miserunt, resque apud se gestas (earum enim uerba citabo) isto modo illis significarũt. Serui Iesu Christi, qui Viennam & Lugdunum Galliae incolunt, fratribus in Asia & Phrygria, qui eandem nobiscum redemptionis fidem & spem habent, Pax, gratia, & gloria, a Deo patre, & Christo IESV Domino nostro sit uobis. Deinde cum in Epistolae exordio alia istis deinceps adiecerint, his uerbis initium narrandi faciunt. Magnitudinem afflictationis, quae hoc loco ingrauescit, ingens gentilium odium contra sanctos incitatum, supplicia, quae beati martyres placide sustinuerunt, neque nos dicendo accurate exprimere, neque scribendo facile a quoquam comprehendi possunt. Nam aduersarius noster, aduentum suum (in quo audacter ac libere Ecclesiam Christi oppugnaturus sit) iam quasi prolusione quadam & procemio breui futurum praenuncians, omnib. uiribus (ut dicitur) Christianos adortus est: atque adeo ubique grassatus, suos consuefecit, & ad bellum contra seruos Dei gerendum usu & exercitatione mire instruxit,

Eleutherus Rom. pont.

Eusebij de Martyrib. liber.

B

Lugdunum. Vienna.

Epistola fratrũ Galliae ad fratres in Asia & Phrygia.

struxit. Quapropter non solum ædificijs publicis, balneis, & foro nobis interdictum est: sed etiam, ne quisquam nostrûm usquam locorum in conspectum prodeat, ab illis uetitum. At gratia Dei pro nobis cum diabolo decertauit, & hos qui sunt paulo remissiore animo, eripuit è periculo: illos autem qui patientia armati, tanquam firmæ fidei columnæ, non modò impetum hostis nostri diaboli facilè laturi uidebantur, uerùm etiam in sua ipsorũ capita eundem quodammodo prouocaturi, ex aduerso opposuit: qui tũ in acie fortiter cum aduersario cõflixerũt, omne opprobrij & supplicij genus toleranter sustinendo: tũ celeri gradu maturarunt ad Christũ, ea mala quæ erant ingẽtia & grauia, exigua & penè nulla existimando: perspicuéque reuera ostenderunt, quòd non sunt condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Ac primùm cruciamenta quæ confertim erant, & tanquam cumulo à multitudine in illos coaceruata, uiriliter & magno animo subierunt: uociferationes, plagas, uiolentos tractus, dilacerationes, lapidum proiectiones, carceres, & quicquid deniq; ab agresti & furiosa multitudine contra nos, uelut contra hostes & inimicos, fieri solet. Quotquot igitur erant, à Tribuno plebis, alijs'que magistratibus qui ciuitati præerant, in forum deducti, cum coram uniuersa multitudine esset ab illis de fide quæsitum, & eam liberè ipsi confessi fuissent, usque ad præsidis aduentum in carcerem coniecti conclusi'que erant. Deinde cum ducerentur ad prẹsidem, & ille in iudicando omni crudelitatis genere cõtra nos nostros'que uteretur, Vetius Epagathus, unus ex fratribus, immenso charitatis erga Deum & proximum ardore inflammatus, (qui quidem cum non modò ad omne officium erga proximum sedulò exequendum impiger & propensus esset, uerùm etiam flagranti Dei amore & sacrosancto Spiritus instinctu exardescens, in omnibus Domini præceptis & iusticiæ æquitatis'que institutis integrè incederet, adeò sanè accuratè uitam instituisset, ut quamuis esset adolescens, eodem tamen testimonio, quod Scriptura seni Zachariæ sacerdoti tribuit, dignus uideretur) hic Vetius inquam, iudicium tam temerè & iniuriosè contra nos pronunciatum, non poterat omninò æquo animo ferre: sed supra modum succensebat, postulabat'que ut potestas ei daretur liberè in illo consessu pro fratribus respondendi: se'que perspicuè probaturum dicebat, nihil sceleris, nihil'ue impietatis in nobis omninò posse reperiri. Contra quem cum multitudinis frequentia, quæ tribunal circumsistebat, admodum uociferata fuisset (erat enim inter illos illustris atque eximius) cum'que præses etiam iustam ab eo propositam postulationem minimè posset tolerare, sed solum istud ab eo quæreret, utrum esset Christianus: ille tum, simulatque erat clarissima uoce hoc ipsum confessus, in sortem & numerum martyrum relatus est: ac deinceps aduocatus Christianorum appellatus, nec planè immeritò. Habuit enim aduocatum IESVM in animo commorantem, & Spiritum sanctum multò quàm Zacharias feruentiorem: quem per ingentẽ charitatis quasi cumulum, quo adductus adeò alacri & ardenti studio pro fratrum propugnatione suam ipsius uitam profudit, satis perspicuè ostendebat. Christi igitur & est, & fuit, uerus & germanus discipulus: qui agnum, quocunque eat, sequitur. Inde igitur inter reliquos Christianos facilè internoscebatur. nam martyres, qui uidebantur cæteris facilè præstare, in publicum prodibant, se paratos ad omnia tormẽta ostendebant: omni denique animi alacritate confessionem illam, quę est martyrij propria, cumulatè, plenéque explebant. Sed extabant alij imparati, inexercitati, & animo fracto, qui acrem certaminis impetum ferre non poterant: ex quibus circiter decem numero, animis ignauè & muliebriter conciderunt. Qui profectò non modò magnum dolorem mentibus nostris, & immensam acerbitatem inurebant: uerùm etiam aliorum, qui hactenus non comprehendebantur, quiq; martyribus etiam in acerbissimo cuiusque generis cruciatu iacentibus præstò semper aderant, & eos non aliquando desertos esse passi fuerant, alacritatem penitùs retude-

Marginalia: A (beside line 1); Rom. 8. (beside "passiones huius temporis"); Vetius Epagathus Christianorum aduocatus. (beside "iudicando omni crudelitatis"); B (beside "tè uitam instituisset"); Ioan. 1. (beside "quod Scriptura seni Zachariæ"); Imbecillium aliquot defectio. (beside "circiter decem numero")

A tuderunt. Omnes igitur id temporis propter incertum confeſsionis euentũ, eramus graui metu perculſi: non plagas quidem, & ſupplicia quæ illis poſt infligerẽtur, ueriti: ſed ancipiti confeſsionis exitu mente prouiſo, magnopere extimeſcentes, ne quis præ languida animi infractione prorſus ſuccũberet. Quotidie tamen, qui digni corona martyrij habebantur, ad illorum numerum ſupplendum præhenſi erant: uſque adeo, ut ex duabus hiſce eccleſijs omnes pij & ſtudioſi uiri (quorum uirtute & doctrina in primis ſtatus illarum ritè adminiſtrari ſolet) eximerentur. Quidam etiam ethnici, noſtrorum ſerui, una capiebantur (ſiquidem Præſes omnes non paſsim perquiri præceperat) qui tormenta, quæ ſanctos tolerare cernebant, reformidantes, contra nos, militibus Satanæ impulſu illos ad hoc idem incitantibus, Thyeſtæas cœnas, & inceſtus Oedipodis, falſò commenti ſunt, & alia quæ nobis nec eloqui nec cogitare quidem fas eſſe iudicatur: quin tale facinus aliquando inter homines admiſſum fuiſſe, ne credi quidem propemodũ debet. Quæ ſanè cum eſſent fama & ſermone hominum paſsim diſsipata, omnes uelut immanes belluæ contra nos furere cœperunt: ita ut ſi qui antea propter neceſsitudinem moderatè ſe erga nos geſsiſſent, tunc ueluti rabie quadam incitati, dentibus frendere inſanireq́ue propè uiderentur. atque id adeo quod à Domino noſtro prędicebatur, in eo eſſet impletum: Tempus uenturum, in quo omnis qui uos occiderit, uidebitur obſequium præſtare Deo. Vnde decętero ſancti martyres maiora quædã cruciamenta, quàm quę poſsint oratione explicari (id'que Satana in illud pro uiribus incumbente, ut aliquid blaſphemię contra Chriſtum, ex eorum ore educeret) ſufferre cogebantur. Supra modum igitur lethale multitudinis uniuerſæ, præſidis & ſatellitum odium, in diaconum nomine Sanctum, Viennæ prognatum, & in Maturum etiam, recens quidem baptizatũ, ſed generoſum tamen Chriſti athletam, efferbuit: in Attalum porrò genere Pergamenum, columnam & ſtabilimentum continuũ eccleſiarum quæ hic ſunt: in Blandinam denique, per quam Chriſtus euidenter oſtendebat, eos qui apud homines uiles, deſpecti & contempti uideantur, apud Deum, propter charitatem erga illum, non ſpecie iactatam & ſimulatione, ſed ui & uirtute declaratam, magno ſplendore & gloria donari. Nam cum nõ nos ſolum pertimeſceremus, ſed etiam hera illius ſecundum carnem (quæ etiam ipſa una in martyrum pugna dimicauerat) ne cum in certamen deſcenderet, prę corporis imbecillitate, non liberè & ingenuè fidei ſuæ confeſsionem proloqui pergeret: Blandina tanto animi robore & uirtute imbuebatur, ut tortores, qui illam uiciſsim omni ſuppliciorum genere à primo mane ad ueſperam uſque afflixiſſent, propè labore defeſsi langueſcerent, ſe'que tum ab illa uictos, tum nihil amplius habere cruciamenti reliquum quod ei irrogarent, faterentur: atque adeò magnopere mirarentur, quo pacto (cum totum eius corpus ita dilaceratum eſſet) perſeuerans ſpiritum duceret: palam'que teſtarentur, unum tormenti genus ſatis habuiſſe uirium ad uitam ei eripiendam, nedum tam multis & uarijs opus fuiſſe. Verùm beata martyr (ſicut generoſum athletam decet) in ipſa fidei confeſsione uires colligebat: atque prolatio iſtorum uerborum, Chriſtiana ſum, & Nihil apud nos admittitur ſceleris, erat dolorum qui eam urgebant ſumma leuatio, fomentum cruciatus, & cuiuſque moleſtiæ depulſio. Diaconus ille Sanctus nomine, ſupra quàm credibile eſt, & ſupra omnem humanum captum, uerbera à carnificibus impacta toleranter ſuſtinens, cũ ſcelerati illi carnifices propter aſsiduitatẽ & magnitudinẽ tormentorũ quæ ei infligebãt, ſperarent ſe aliquid quod indecorũ & eius profeſsioni parũ cõſentaneũ uideretur, ab eo audituros: ipſe tanta animi celſitate & conſtantia illis ex aduerſo reſtitit, ut ne nomen quidẽ uel ſuum, uel gentis, uel ciuitatis unde fuit, neque utrũ ſeruus an liber, illis uellet dicere: ſed ad omnia rogata ita Latino ſermone reſponderet, Chriſtianus ſum: iſtud'que pro nomine, pro ciuitate, pro genere, & denique pro re quaque, iterum ac ſæpius eloqueretur: aliam autem uocem gentiles ab eo elicere audire'que non poterant. Vnde tam graui & acerba bile

Ioan. 16.

Sanctus diaconus.
Maturus.
Attalus.
Blandina.

Blandinæ mirabilis conſtantia.

item Sancti.

animus cùm præfecti, tum tortorum contra illum inflammabatur, ut cùm nihil ha- A
berent supplicij quod ei deinceps imponerēt, ad extremùm laminas æneas feruen-
tes & ignitas tenerrimis corporis membris affigerent. At ille, quanquam corporis
membra exurebantur, firmus tamen, constans & immutabilis in fidei confessione
perstitit: quippe qui diuino & cœlesti fonte aquæ uitalis, quæ ex Christi uentre
profluit, tanquam rore cùm aspersus, tum roboratus erat. Corpus autem testimo-
nio fuit eorum quæ ipsi acciderant, utpote uulneribus & uibicibus totum cruen-
tatum: quod quidem sic in rugas erat contractum, ut exteriorem hominis formā
1.Ioan.4. prorsus abiecisset: in quo Christus afflictationis particeps, res præclaras ad suam
ipsius gloriam gessit, cùm aduersarium profligando, tum cęteris præclarum exem-
plum ostendendo, nullum esse metum, ubi Dei patris charitas: nec ullam molesti-
am, ubi fides Christi uiget. Nam quanquam impij carnifices paucis diebus pòst,
cum martyrem denuò torquerent, putabant, si corporis membris superiore iam
cruciatu tumidis, & inflammatione quadam efferuescentibus, eadem supplicia ac-
cumularent, uel se illum facilè euicturos (præsertim cum ne manuū propè tracta-
tionem perferre iam posset) uel illum tormentis tandem extinctum, grauem reli-
quis horrorem incussurum: tamen tantum abfuit ut in illo aliquid eiusmodi con-
tingeret, ut etiam præter omnium hominum opinionem, corpus in illis posterio-
ribus tormentis recreatum, & in integrum restitutum, formam priorem atque u-
sum membrorum recuperaret: adeò ut secunda illa carnificina, nō inflicta pœna,
Biblidis martyrium. sed medicina per Christi gratiam adhibita uideretur. Porrò Biblidem, unam ex
eorum numero qui fidei confessionem pernegassent, cum iam diabolus à se pror-
sus absorptam putaret, cupiens etiam per blasphemiam in Deum condemnationē
eius augere, ad supplicium deducendam curauit, eamq́ue uelut fractam & ignauam
impia in nos & flagitiosa probra loqui impulit. Illa tamen in tormento redijt ad se,
atque (ut ita dicam) ex profundo somno excitata est: præsenti supplicio quodam-
modo submonita, ut de æterna gehennæ pœna seriò cogitaret. At contrà quàm B
diabolus expectabat, maleuolis Christianorum obtrectatoribus ex aduerso sic re-
spondet: Quomodo eiusmodi uiri liberos suos deuorare in animum poterunt in-
ducere, quibus ne licitum quidem sit sanguinem animalium ratione carentium co-
Act.15. medere? Et ab eo tempore se Christianam ingenuè confessa est, & forti numero-
que martyrum adiuncta. At cum tyrannica crudeliáque illa suppliciorum genera
per beatorum patientiam, Christi uirtute firmatam, frustra imposita irrogatáque
uiderentur, diabolus alias quasdam machinas de integro contra illos excogitauit:
nempe ut in carcerem coniecti, interdum in locis horrida caligine obsitis, & plenis
molestiarum miserè iacerent: nonnunquam illorum pedes in crassas compedes im-
positi, distinerentur, & ad quintum usque foramen, longa intercapedine interpo-
sita, distenderentur: aliquando uexarentur alijs plagarum modis, quos rabidi dia-
boli ministri, illiúsque maleuolentia suffusi, hominibus in carcerem conclusis in-
cutere solent: usque adeò, ut complures, quos Dominus eo pacto è uita exire uo-
lebat, ibi ob fœtidum odorem & loci angustiam penitùs suffocarentur. Quinetiā
non pauci, (in quibus illic Dei gloria perspicuè ostentata erat) quamuis ita acerbè
excruciati fuissent, ut nulla curatione adhibita uiderētur amplius posse uitam pro-
trahere, in carcere tamen superstites manebant, omni humana quidem cura & sub-
sidio orbati ac destituti: à Domino tamen tum corporis tum animæ uiribus ita ro-
borati confirmatíque erant, ut cæteros & ad fidem constanter tenendam tuen-
damque incitarent, & grato admodum subleuarent solatio. Alij autem modò ca-
pti, & recentes in carcerem contrusi (quorum corpora antehac tormentis subeun-
dis callum haud contraxerant) pondus carceris & grauitatem minimè poterant
Potheni martyrium. ferre, sed intus breui mortem oppetebant. Beatus item Pothenus, cui Lugdunen-
sis episcopatus ministerium erat concreditum, cùm nonagesimum suæ ætatis an-
num præterijsset, & corporis imbecillitate ita languesceret, ut uix posset propter
uirium

A uirium infirmitatem, qua distinebatur, liberè spirare: spiritus tamē alacritate, propter ardentem qua flagrabat martyrij cupiditatem, plurimùm recreatus, ad tribunal gestabatur: & tametsi corpus eius iam præ decrepita ætate & cruciatu morbi penè exhaustum esset, anima tamē in ipso seruabatur integra, ut per eam Christus gloriose triumpharet. Qui quidem ad tribunal, magistratibus ciuitatis eum comitantibus, & uniuersa multitudine uarias cuiusq; modi uociferationes contra illū, utpote Christianum, edente, à militibus deductus, præclarum fidei testimonium perhibuit. Cum enim à præside rogaretur, quis esset Christianorum Deus? respōdit: Si tu ea re dignus sis, cognosces. Inde igitur asperè & immisericorditer raptatus, uarias plagas excepit, cùm ab his qui stabant in proximo, qui nihil eius ętatem reuerentes, manibus pedibusq; in illum contumeliose insultabant: tū ab illis qui longius erant remoti, qui, quod singuli habebant in manibus, illud in illum coniecerunt: id'que propterea, quòd omnes permagnæ culpæ & impietatis loco ducebant, si quisquam petulanter illum insectari ulla ex parte omitteret. nam deorum suorum causam ita se uindicaturos arbitrabantur. Ille uix iam spiritum ducens, in carcerem coniectus fuit: ac biduo pòst efflauit animam. Ibi uerò singularis Dei prouidentia apparuit, & infinita IESV seruatoris misericordia patefacta est: quæ sanè talis fuit, qualis quidem rarò inter fratres Christianos contigisset, à diuina tamen Christi uirtute ac potentia non omninò aliena. Nam qui, ut primùm erant cōprehensi, fidem inficiati fuissent, non modò in carcerem cum cæteris condebantur (nihil enim illis, ut tēpus ferebat, negatio attulit adiumenti) uerùm etiam suppliciorum eorundem erant facti participes. atque sicut illi qui ingenuè fatebantur se esse quod erant, nullo alio crimine obiecto nisi quòd Christiani essent, tradebantur in custodiam: sic isti qui fidem pernegarant, de reliquo in carcere tanquam homicidæ & scelerati detinebantur, duplo grauiore cruciatu & angore quàm cæteri,

Cōfessioni renunciantium deterior, quàm in eadem constanter perdurantium conditio.

B afflictati. illos enim subleuabat lętitia ex martyrio percepta, spes promissorum, charitas in Christum, sacer Patris spiritus: hos magnum & graue conscientiæ pōdus admodum uexabat, usque adeò ut dum per hominum frequentiam palàm gradiebantur, ipso uultu ab omnibus alijs facilè internoscerentur. Illi enim hilares in publicum progresſi sunt, in quorum uultu decor quidam gratia & uenustate multa aspersus enituit, sic ut uincula etiam, quibus uelut sponsa aurearum fimbriarum uarietate decorata, mirè erant illustrati, egregium quendam ornatum illis adiecisse uiderentur: tam suauem item & fragrantem ex ipso Christo egredientem efflarunt odorem, ut nonnullis artificioso quodam unguento & manu composito delibuti putarentur. Hi autem demissi, abiecti, aspectu horridi, turpi ignominiæ labe deformati, à gentilibus porrò uelut ignaui effœminatíq;, probris contumeliose affecti: ac denique cum honoratum, gloriosum & salutare nomen Christi amisissent, perinde ac si homicidij rei fuissent, homicidæ iam appellati. Ista ubi cæteri coràm aspexissent, magnopere roborati erant, & animo constabiliti. Qui enim prehendebantur, omni memoria diabolicæ cogitationis ex animo deposita, absq; hæsitatione fidem suam profitentur. Istis porrò, paucis uerbis obiter interiectis, rursus quæ sequuntur adiungunt. His igitur rebus confectis, de reliquo martyria, quæ in ipsorum uitæ exitu sufferebant, in quæque suppliciorum genera dispertiebantur. Siquidem unam coronam beati martyres, ex uniuersis & uarijs cuiusque generis flosculis contextam complicatam'que, Deo patri obtulerūt. Quocirca par erat, generosos & insignes Dei athletas, ubi multiplex et uarium martyrij certamen subierant, illustrem'que ab hostibus reportarant uictoriam, præclara immortalitatis corona decorari. Maturus ergo, Sanctus, Blandina, & Attalus, die cū bestijs dimicandi in nostrorum hominum cruciatum de industria præstituta, ad bestias ducebantur, quò publicum & commune gentilibus spectaculum, plenum inhumanitatis & sęuitiæ, exhiberent. Atque Maturus & Sanctus in amphitheatro omne genus tormentorum denuò subeunt, perinde ac si nihil cruciatus antea

fuissent omnino perpessi: imò uerò ut athletæ, qui modò aduersarium per uarias A
certaminum uices strenuè profligassent, & pro corona uitæ ipsis proposita po-
stremum iam certamen haberent in manibus ad cōficiendum, de integro tum uer-
berum traiectiones, quibus homines illic plecti solent, sustinent: tum crudeles fe-
rarum tractus, tum alia omnia cruciamentorū genera, quæ insana & furiosa plebs
alij aliunde cum uociferatione illis infligi postulabant, tum ferreas denique cathe-
dras & ignitas illorum mēbris suppositas, quibus corpora miserè frixa & exusta
erant. & quanquam gentiles pestifero illorum nidore non absque molestia satura-
bantur: tamen ne ea quidem re deterriti, ab insania sua desistunt, sed pergunt ad-
huc magis magisque furere: quandoquidem illis in optatis erat, eorum patientiā
prorsus euincere. Cæterùm ab ipso Sancto nihil aliud elicere poterant, præter il-
lam uocem, quam ab initio de fidei suę confessione proferre consueuisset. Isti aūt
martyres, quoniam in hoc ingenti certamine uita adhuc in ipsis residebat, singula-
rium certaminum loco, quæ magna cum uarietate ibi fieri solebant, illo die specta-
Blandina bestijs frustra obiecta. culum uniuerso populo prebentes, ad extremū securi percutiuntur. At Blandina
trabi ligneæ sublimis affixa, præda bestijs incursantibus obijcitur: quæ quoniā
& in crucis specie suspensa cernebatur, & ardenter preces fundebat, magnam con-
certantium mentibus alacritatem iniecit: quippe in ipso certamine, ex sorore cru-
ci suffixa, ipsum Christum, qui pro nobis crucifixus est, oculis corporeis quodam
modo uidebant: uti credentibus in illum pro certo persuaderetur, quòd qui pro
eius gloria quicquam perpetiatur, hęreditatis sit cum Deo uiuente consors & par-
ticeps futurus. Ac cum nulla bestia eius carnem tangere uellet, à trabe mox abre-
pta, in carcerem iterum truditur, & ad aliud reseruatur certamen: ut per uaria cō-
certationū genera uictrix facta, tum tortuosum serpentem condemnationi, quam
ab se auertere non posset, iurè addiceret, tum fratres pariter ad constantiam incita-
ret: quæ licet humilis, imbecillis, & propè abiecta uirgo esset, armatura tamen B
Christi fortis athletæ induta, non solum per multas cruciamentorum uices aduer-
sarium superauit, uerùm etiam per illustre illud certamen coronam immortalita-
Attalus. tis tandem assecuta est. Attalus item, clarus & magni nominis uir, importuno
multitudinis rogatu ad supplicium euocatus, ob rectè factorum conscientiam (si-
quidem ingenuè in Christiana institutione & disciplina exercitatus, fidelis semper
apud nos & constans ueritatis testis extitisset) alacri animo certamen ingreditur.
Ac cum undique per amphitheatrum circumduceretur, tabula, in qua Latinis lite-
ris hæc inerat inscriptio (Hic est Attalus Christianus) illum præcedente, cumque
in eum admodum petulanter populus insultaret, præses, ubi Romanum esse didi-
cisset, mandauit ut in carcerem denuò cum reliquis qui in eodem erant, conclude-
retur: de quibus literas ad Cæsarem scripsit, eiusque expectauit de illis sententi-
am. Tempus uerò quod interea intercedebat, illis quidem neq; ociosum, neq; in-
frugiferum fuit: sed per mortem eorum dilatam, immensa Christi clementia, qua-
si lumen suum propalàm profudit. Nam intermortua ecclesiæ membra, uiuorum
subsidijs fuerunt ad uitam reuocata: & qui fidem confessi fuissent, ijs qui eandem
pernegassent, magna beneficia detulerunt. atque adeò permagna lætitia matri &
uirgini Ecclesiæ exorta est, cum eos quos abortu tāquam mortuos eiecisset, uiuos
& incolumes recuperasset. Illorum enim hortatu & exemplo complures qui fidē
negassent, erant tanquam in utero matris Ecclesiæ iterum concepti, iterū in mem-
bra formati, iterum ad uitam reducti, iterum denique ad fidem suam confitendam
perdocti. Atque cum ad uitam essent restituti, & uiribus confirmati, suauitatem
Ezech. 18. Dei (qui non uult mortem peccatoris, sed pro sua benignitate eum ad pœniten-
tiam inuitat) animis haurientes, ad tribunal spontè accedunt, ut iterum à præside de
fide denuò rogarentur. Nam cum Cæsar responsum per literas misisset, illos qui
fidem Christi confiterentur, tympanis esse torquendos: hos autem qui eandem
inficiarentur, in principio mercatus (qui hic celebrari solet, quiq; est propter fre-
quentiam

A quentiam hominũ ex omnibus eò gentib. commeantium, multorũ ſermone nobi-
litatus) liberos dimittendos: præſes beatos martyres, tanquã ſpectaculũ & glo-
rioſam pompam de illis multitudini pręſtaturus, ad tribunal deduci iubet: iterum
in quæſtionem uocat: datq́ue ſententiam, ut qui municipes Romani eſſent, ſecuri
percuterentur: reliqui autem amandarentur ad beſtias. Chriſti uerò gloria in his
qui antea fidem abnuerant, tunc tamen præter gentilium opinionem eandem in-
genuè confitebantur, magnopere illuſtrata fuit. Etenim illi cum priuatim in quæ-
ſtionem dati eſſent, quaſi pro certo abſoluendi: tamen ſe Chriſtianos uerè confi-
tentes, martyrum choro adijciebantur. Alij autem falſi Chriſtiani à fide penitus *Pſeudochriſtianorum defectio.*
lapſi, qui neque ueſtigium aliquando fidei, neque ſenſum & ſignificationem ueſtis
ſponſalis, neque cogitationem timoris Dei in animis inſidentem habebant: ſed *Matth. 22.*
per nequam eorum conuerſationem, uiam ueritatis contumelijs affecerant: hoc
eſt, filij perditionis, foris extra Eccleſiam permanſerunt: cæteri uniuerſi fuere in *2. Pet. 2.*
Eccleſiam denuò aſcripti. De quibus cum haberetur quæſtio, Alexander quidam
genere Phryx, arte & ſcientia medicus, multis annis in Gallia commoratus, omni- *Alexander Phryx medicus, eiuſq́ue martyrium.*
bus ferè propter charitatem erga Deum & liberam in uerbo prædicando alacrita
tem cognitus (non enim doni & muneris Apoſtolici expers erat) cum aſtaret tri-
bunali, & illos fratres nutu ad fidei confeſſionem hortaretur, (ijs qui undique tri-
bunal circumſiſtebant uidebatur tanquam parturiens) populi multitudo confeſ-
ſionem eorum qui antea inficias iuiſſent, ægrè ferens, contra Alexandrum, tanquã
eius rei caput & authorem, uociferari cœpit. Vbi uerò præſes inſtabat, ſciſcitaba-
turq́ue quiſnam eſſet: reſpondet, ſe Chriſtianũ eſſe. Vnde præſes ad iracundiam
prouocatus, illum condemnat ad beſtias. Poſtero autem die eandem cum Attalo
dimicationem (præſes enim, quò populo gratificaretur, Attalum denuò beſtijs
obiecit) Alexander ingreditur. Hi duo in amphitheatro omnes machinas ad eo-
B rum cruciatũ excogitatas, tanquam prætervecti, maximumq́ue certamen perpeſſi,
ad extremũ gladio feriuntur. Alexander autem neque ingemuit, imò uerò ne gry
quidem ore extulit: ſed interiore mente & cogitatione, quaſi cum Deo ſermones
contulit. Attalus, ubi in ferrea cathedra iam candenti eſſet impoſitus, & eius in- *Attali martyrium.*
cendio ambuſtus, quando nidor & fumus è corpore in ſublimi ferebatur, Latino
ſermone multitudinem ſic affatus eſt: Ecce ecce, hoc quod uos præſtatis, eſt homi
nes uorare. Nos quidem neque uoramus homines, neque aliud quicquam ſceleris
patramus. Rogatus tandem, quod nomen Deus haberet? reſpondet: Deum no-
men non habere, more hominum. Quibus omnibus confectis, poſtremo die ſin-
gularium certaminũ aduentante, Blandina, & adoleſcens Ponticus, circiter quin- *Blandinæ & Pontici martyrium.*
decim annos natus (hi autem quotidie introducebantur ad reliquorum ſupplicia
contemplanda) in amphitheatrum inſerebantur, urgebanturq́ue per gentilium
idola iurare. Ac quoniam illi perſtabant conſtantes, & ea deſpicatui ducebant, ue-
ſana multitudo contra illos aſperè & ferociter ſæuiebat, adeò ut neque adoleſcen-
tuli commiſerarentur ætatem, neque mulierem omnino reuererentur. Omnibus
igitur tormentis eos obiectare, & per quoduis ſupplicij genus undique agitare
cœperunt: & ſine intermiſſione nunc hanc, nunc illum, per ipſorum deos iurare
impellebant. Cæterùm hoc nullo modo poterant efficere. nam Ponticus, qui ita à
ſorore erat exuſcitatus, ut gentes eam eſſe animaduerterent quæ illum cohortata
fuiſſet, confirmaſſetq́ue poſt omnia cruciamentorum genera uiriliter & magno
animo tolerata, extremum ſpiritum edidit. Beata Blandina omnium poſtrema, *Blandinæ conſtantia.*
tanquam nobilis & generoſa mater, ubi liberos animauertat ad pœnam, & uicto-
res ad Chriſtum regem præmiſerat, ipſa eoſdem cum liberis certaminum curſus
remenſa, ad eoſdem lętitia geſtiens, ac de ipſo uitæ ſuæ exitu permagno gaudio e-
xultãs, properabat: non quaſi ad beſtias crudeliter proiecta, ſed ad cœnam ſponſi
amicè inuitata. Atque poſt uerbera, poſt beſtiarũ laniatus, poſt ſartaginis exuſti-
onem, ad extremum in rete inuoluta, tauri rictibus obiectatur. Quæ cum ab ani-

mali illo diu multumq; icta exagitataq; fuisset, ac nullum sensum cruciamẽtorum, A quæ hactenus ei obtigissent, partim propter spem qua Dei promissis firme adhærescebat, partim propter colloquia quæ intra se cum Christo conferebat, omnino haberet, tandem ense iugulata fuit. Vnde gentes ipsæ palàm testabantur, mulierẽ apud se nunquam tot tam'que acerba tormenta, tam constanter pertulisse. Verùm eorum rabies & crudelitas in sanctos non ita exaturata fuit. Nam ab immani & furiosa bellua, diabolo, immanes illæ & barbaræ gentes exagitatæ, uix, aut ne uix quidem à furore suo aliquando acquieuerunt: imò uerò in corporibus martyrũ suam deintegro contumeliam cœperunt & maleuolentiam exercere. Nam quamuis martyrum constantia penitùs essent superatæ, tamen quia omnem humanam rationem omnino exuissent, illorum amentia minimè fuit retardata, repressa'que: sed acerba bilis cùm præsidis, tum populi, (qui quidẽ in nos lethale odij sui uirus euomebant) tanquam immanis belluæ magis magis'que incensa, sicut Scriptura
Apoc.22. uerè impleretur: Impius adhuc impiè agat, & iustus iustificetur adhuc. Etenim corpora eorum quos carceris pestifer odor & cruciatus suffocauerat, canibus laceranda obijciunt: studiose'que nocte die'que obseruant, ne quisquam è nostris illa tumulis mandet. Tandem uerò martyrum in amphitheatro interfectorũ membra, quæ nec bestiæ adhuc uorarant, nec ignis absumpserat, partim minutatim dilaniata, partim instar carbonum ambusta, quinetiam securi percussorum capita unà cum corporum truncis collecta, dies complures similiter militum excubijs insepulta custodiunt. Porrò alij fremere, & dentibus contra eos frendere cœperunt, toto animo connitentes aliquam grauiorem in ea exercere contumeliam. Nonnulli irrisione ludere, & falsos cachinnos tollere, summa'que commendatione & præconio idola sua efferre: quibus quidem tanquam authoribus, pœnam & ultionem Christianorum acceptam retulerunt. Non pauci, quanquam factis aliquanto modestiores erant, & de illorũ afflictatione aliquantum condolescere ui- B debantur, uerbis tamẽ eos acerbè uexare, ad hunc modum: Vbi iam illorum Deus? Quid illis hæc profuit religio, quam suæ ipsorum uitæ præposuerunt? Quæ ad gentilium crudelitatem pertinebant, talem habebant uarietatem. Quæ autem ad nos, uidebantur sanè magnum mœrorem propterea in se cõplecti, quòd martyrum corpora humo tegendi nulla dabatur facultas. Neque enim nox ad hanc rem aliquid afferre præsidij, neque magna pecuniæ uis eorum animos flectere, neque preces ulla ex parte placare poterant: sed nulla non ratione & uia corpora illa erant assiduè ab illis obseruata: & id quasi in magno lucro deputatum, si penitùs inhumata iacerent. Paulo pòst etiam ista addunt: Martyrum corpora sex dies continuos sub dio iacentia, & maxima ignominia affecta, pòst autem ab impijs illis & facinorosis carnificibus exusta, in'que cineres redacta, in Rhodanum fluuium, qui illic in proximo defluit, spargebantur, quò nullæ quidem illorum reliquiæ amplius super terram restarent. Ista eo consilio patrabant, quòd Deum se posse uincere, & illis regenerationem corporum prorsus eripere arbitrati sunt, quò ne ulla quidem (sic enim dicebant) spes resurrectionis illis reliqua fieret: qua freti, inquiunt, non solum peregrinam quandam & nouam nobis induxerunt religionem, uerùm etiam neglexerunt penitùs tormenta, & prompto atque alacri animo ad mortem properarunt. Iam uideamus, utrum sint resurrecturi, & utrum illorum Deus ipsos iuuare, & è manibus nostris eripere posit. Eiusmodi persecutionis tempestas, regnante imperatore (de quo docuimus) istis Christi ecclesijs obtigit. Vnde certè, quæ'nam fuerint in reliquis prouincijs eodem tempore factitata, coniectura assequi poterimus.

QVOMODO SANCTI MARTYRES, LAPSOS *in persecutione humaniter excipiendo medebantur.* CAP. II.

Illas

A ILlas item uoces ex eadem Epistola depromptas, in hunc sermonem in-
cludere operæprecium arbitramur, quibus modestia & singularis mar-
tyrum (quos diximus) benignitas hoc ferè modo descripta sit. Isti uerò Philip. 2.
ipsius Christi (qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est
se esse æqualem Deo: sed seipsum exinaniuit, formam serui accipiens) tam uerè æ-
muli & imitatores erant, ut quamuis in tali gloria & splendore locarentur, & non
semel & iterum, sed sæpius, ut martyres decet, pro fidei confessione acerba tormē
ta perpessi, bestijs obiecti, ab eisdem denuò ablati, ignito ferro exusti, uibicibus li-
uidi, uulneribus undique inflictis excruciati: non tamen se ipsi martyres esse præ-
dicarent, neque cuiquam nostrûm copiam facerent illos eo nomine appellandi:
sed si quisquam nostrûm eos uel per literas, uel per sermonem, ut martyres, fortè
salutauisset, grauiter eum reprehenderent. Libenter enim martyris appellationem
Christo, fideli & uero martyri, primogenito mortuorum, duci & authori uitæ quæ
est ex Deo, concesserant: martyrum etiam qui iam ad Christum ex hac corporis
custodia migrauissent, nos non grauatè in memoriam redegerunt, dixeruntque:
Illi iam uerè sunt martyres, quos Christus propter fidei confessionem ad se reci-
pere dignatus est, & quorum martyrium ipso præclaro uitæ exitu tanquam sigillo
certissimo obsignauit. Nos aūt tenues solum & abiecti Christi nominis confesso-
res atque fratres obsecrabant cum lachrymis, ut preces pro illis ardenter & ob-
nixè Deo funderent, quò ipso discessu è uita opus, quod Deus tam benignè in illis
incœpisset, cumulatè expleretur. Et quamuis non modò libera responsa gentilib.
dando, sed etiam patientia, magnanimitate, fidenti animi robore, cōtra omnes cru-
ciatus, se generosos ac strenuos palàm ostendendo, uim & uirtutem martyrij per-
spicuè declarassent: tamen timore Dei referti, martyrum appellationem, qua fra-
tres illos donare uoluissent, ab se repellere studebant. Et iterum paucis uerbis in-
B teriectis, sequuntur ista. Humiliauerunt se sub manu potenti, qua iam satis exaltati
sunt. Dum in uita manebant, defendere omnes, neminem accusare: omnes è uin-
culis eripere, colligare neminem conabantur. Pro illis qui supplicia eorum corpo- Acto. 7.
ribus inflixerant, exemplum Stephani perfecti martyris imitati, benignè orare, di-
centes: Domine ne statuas illis hoc peccatum: Quod si pro eis qui ipsos tam con-
tumeliosè torsissent, precabantur, quanto magis pro fratribus idem ipsum præsti-
terunt? Hæc item paulò longius sermonem producentes, adnectunt. Grauissi-
mum autem bellum ab illis, propter ingenuam erga fratres charitatem, cum ipso
diabolo ideo susceptum erat: quòd tantopere nitebantur, ut uoracem illius tan-
quam malæ bestiæ gulam stringendo, eos uiuos denuò euomere cogerent, quos
prius tanquam mortuos se penitùs deuorasse putauerat. Non enim illi fratrum
imbecillorū lapsu gloriabantur: sed quæ dona ipsis per Dei gratiam affatim sup-
petebant, alijs qui maioris opis indigerent, benignè largiebantur: atque adeò ue-
lut matris indulgentis misericordia commoti, multas lachrymas pro eorum salute
in conspectu Dei patris profundebant, uitam illis flagitabant: uitam concessit
Deus: uitam etiam cum proximis communicarunt: uictores in omnibus ad Deū
profecti sunt: pacem amplexati, pacem nobis commendarunt: cum pace denique
ad Deum decesserunt: non matri Ecclesiæ molestiam & angorem, non fratribus
bellum & seditionem, sed gaudium, pacem, concordiam & charitatem reliquerūt.
Ista igitur de beatorum illorum martyrum amore, quem erga fratres qui fide ex-
cidissent, declarabant, ad legentium utilitatem hoc loco posuimus, quò inhuma-
nus & crudelis animus eorum qui deinceps erga debilia Christi membra in ali-
quod peccatum delapsa, tam inclementes & ferreos
seipsos ostendebant, perspicuè
coarguatur.

QVALIS

QVALIS A DEO VISIO ATTALO MARtyri per quietem apparuerit. CAP. III.

EAdem porro epistola de Martyribus suprà memoratis perscripta, aliam etiam historiam dignam planè memoria continet: quam isto loco, quò à lectoribus cognoscatur, citare nō grauabimur. Ea huiusmodi est. Alcibiades, unus ex illorum martyrum numero, uitam admodū duriter & austerè instituens, nullum omnino ante illud tempus cibum capessere, sed pane solo & aqua uti solet. Qui cum in carcere eodem modo uitam degere in animo haberet, Attalo post primum certamen quod in amphitheatro confecerat, indicatum est, Alcibiadem parum considerate fecisse, cum & Dei creaturis ipse uti nollet, & alijs etiam inde quoddam offensionis exemplar relinqueret. Alcibiades igitur à fratribus tandem persuasus, omnia cibaria deinceps absque delectu capessebat, & gratias agebat Deo. Non enim diuina gratia istos suo benigno obtutu destitutos reliquerat: sed Spiritus sanctus illis semper præsto dabat consilium. Ista isto modo sint exposita. Cum Montanus, & Alcibiades, & Theodotus in Phrygia iam tum prophetandi opinionem apud complures adepti fuissent (permulta enim diuina gratia largiente miracula operáque stupenda ad illud usque tempus, per uarias ecclesias edita, fidem multis faciebant, illos etiam donum prophetiæ fuisse consecutos) cumq́ de istis hominib. controuersia orta esset: fratres rursus, qui in Gallia habitabant, priuatum iudicium, id'que prudens & rectum cumprimis, de eisdem, epistolæ, quam diximus, subiunxerunt: nonnullas'que ac uarias martyrum literas, qui apud ipsos mortem oppetebant, quas cum adhuc tenerentur in uinculis, non modò fratribus in Asia & Phrygia, uerùm etiam Eleuthero episcopo Rom. (quem uehementer rogabant, ut pax & concordia in ecclesijs constitueretur) exarabant, eidem epistolæ adiecerunt. B

Ciborum defectus Alcibiadi neglectus.

Montanus, Alcibiades, Theodotus prophetæ.

QVOMODO MARTYRES IRENAEVM per epistolam commendauerint. CAP. IIII.

IIdem porro martyres Irenęum, ecclesię Lugdunensis id temporis presbyterum, per literas eidem episcopo Romano scriptas, plurimùm commendabant: permulta'que uiro illi uirtutis dabant testimonia, sicut ipsa literarum uerba declarant ad hunc modum: Te in Deo omnibus in rebus perpetuò, pater Eleuthere, ualere optamus. Has literas ad te perferre fratrem nostrum Irenæum, & ministerij consortem, rogauimus: te'que obsecramus, ut illum, utpote studio incredibili erga testamentum Christi flagrantem, gratia & beneuolentia præ cæteris complectaris. Quod si locum & gradum ecclesiastici ministerij uim & facultatem habere, iusticiæ cuiquam impertiendæ animaduertere mus, hunc ut presbyterum Ecclesiæ (hoc namque munus obtinet) in primis tibi commendassemus. Verùm quid attinet martyrum catalogum in eadem, quam citauimus, epistola comprehensum recensere? qui partim capite obtruncato occubuerunt, partim bestijs dilacerandi, proiecti fuerunt, partim in ergastulum conclusi uitam amiserunt? Quid item numerum confessorum commemorem, qui ad id temporis fuere superstites? Perfacilè enim (si cui uisum fuerit) licet ista plenisime cognoscere, modò illam epistolam, quam in libro nostro de Martyribus, ut dictum est, posuimus, accuratè uoluerit euoluere. Sed de rebus Antonino regnante gestis, ita à nobis explanatum sit.

Irenæus presbyter Lugdunensis.

QVOMODO DEVS AVDITIS NOSTROrum precibus, M. Aurelio Cæsari pluuiam de cælo miserit. CAP. V.

Antoni-

A ANtonini fratrem M. Aurelium Cæsarem, fama est, contra Germanos & Sarmatas aciem instruentem, cum exercitus illius ingenti siti oppri- meretur, omnino non habuisse quid ageret. Vnde milites in ea legione quæ Melitina appellabatur (quæ sanè ab illo tempore ad hanc nostrã ætatem magnopere propter fidem commendata est) in ipsa acie contra hostes in- structa, genibus humi positis (ut nobis, cũ oramus, in more est) se ad preces Deo adhibendas totos conuertisse dicuntur. Ac dum hostes eiusmodi spectaculum magnopere mirabantur, aliud quoddam multò admirabilius, statim insecutum fertur. Fulmen enim hostes in fugam uertisse, eos'que interemisse: & imbrem in exercitum eorum qui diuini numinis opem implorauerunt, de cœlo affatim ru- entem, cum uniuersum (qui parum aberat quin præ siti intolerabili iam extingue- retur) refecisse, recreasse'que. Eadem historia apud gentiles scriptores, qui longè à nostra religione dissentiunt, qui'que laborem cæperunt ea quæ illis temporibus gerebantur literis persequendi, commemoratur. Commemoratur etiam à nostris: sed à gentilibus scriptoribus, utpotè à fide alienis, quanquam miraculum illud po- nitur, tamen quòd nostrorum hominum precibus euenerit, ex eorum scriptis mi- nimè certè constat: at à nostris, utpote ueritatis fautoribus, simplici quadam ora- tione, & minimè fucata, res uerè, ut edita fuit, explicatur. Ex quorum numero est & Apolinarius: qui affirmat, legionem, cuius precibus miraculum edebatur, lati- no sermone Fulmineam usque ab illo tempore appellatam: illud'que nomen rei euentum scitè exprimens, ab Aurelio Cęsare ei tributum: & Tertullianus quoq; in Apologia, quam suprà citauimus, Latinis literis pro fidei nostræ propugnatio- ne conscripta, Senatui'que Romano dedicata, istarum rerum testis fidelis & locu- ples est, hanc'que historiam certiore argumento & longè euidentiore confirmat. sic enim scribit: De tot exinde principibus ad hodiernum, diuinum humanum'q; B sapientibus, edite aliquem debellatorem Christianorum. At nos contrariò edi- mus protectorem. Si literæ M. Aurelij grauissimi imperatoris requirantur, qui- bus illam Germanicam sitim, Christiauorum fortè militum precationibus impe- trato imbre discussam contestatur, sicut omnino palàm ab eiusmodi hominibus pœnam dimouit: ita alio modo palàm dispersit, adiecta etiam accusatoribus dam natione, & quidem tetriore. Quibus idem author ista adiungit: Quales ergo tru- ces leges istę, quas aduersus nos soli exercent impij, iniusti, turpes, demẽtes, uani? Quas Traianus ex parte frustratus est, uetando inquiri Christianos. Quas nullus Adrianus, quanquam curiositatum omnium explorator: nullus Vespasianus, quanquam Iudæorum debellator: nullus Pius, nullus Verus impressit. Sed ista, ut lubet. Nos ad historiam deinceps ueniamus.

M. Aurelius Cæsar, Antonini frater.

Melitina legio.

Pluuia Christianorum militum precibus impetrata.

Fulminea legio.

Tertull. in Apologetico cap. 5. etiam in lib. ad Scapulam, de fuga in persecutione. Hic uerba ipsius Tertull. citaui, non græca conuerti.

ENVMERATIO ROMANORVM EPIscoporum. CAPVT VI.

CVm Potinus uitæ suæ cursum ad nonaginta annos produxisset, & unà cum alijs in Gallia martyribus è uita migrasset: Irenæus ecclesiæ Lugdunensis episcopatum, quem Potinus gesserat, capessit. Hunc in- eunte ætate, Polycarpi auditorem fuisse cognouimus. Qui in tertio li- bro operis sui contra Hæreses editi, dum Rom. Pontificum successionem tradit, eorum etiam catalogum ad Eleutherum usque (unde licet conijcere, illud ipsum opus ipsius Eleutheri memoria, cuius tempora iam percurrimus, ab eo composi- tum esse) recenset ad hunc modum: Beati Apostoli, ubi fundamenta Ecclesiæ præ clarè posuerant, & eam prouidè sapienter'que exędificauerant, Lino pontificatus ministerium concrediderunt. Huius Lini meminit Paulus in epistolis ad Timo- theum. Cui successit Anacletus. Post cuius mortem tertio loco ab Apostolis Cle- mens Pontificatum sortitò capit: qui & beatos Apostolos oculis uiderat, & cum illis de fide communicauerat, & Apostolorum adhuc prędicationem recenti tene-

Potini mors.

Irenæus Lugd. episc.

Rom. episcoporum catalogus.

bat memoria, eorum'que traditiones propè in conspectu & ante oculos positas habebat. Neque ille solus. nam id temporis multi ab Apostolis eruditi, etiam superstites erant. Clemente pontificatum gerente, seditio non exigua illa quidem, inter fratres Corinthi excitata fuit: unde ecclesia Romana epistolam scriptam accuratissimè co'misit, qua illos cùm ad pacem cohortata est, tum pristinæ eorum fidei memoriam renouauit, tum denique traditionem nuper ab Apostolis acceptam ante oculos proposuit. Paulo pòst idem sic loquitur: Clementi huic successit Euarestus, Euaresto Alexander: deinde Xystus pontifex ab Apostolorum temporibus sextus constituitur. Quo mortuo, Telesphorus delectus est, qui præclarè & generosè martyrium subijt. Tum Hyginus: deinde Pius: pòst Anicetus illo munere potiebatur: Soter Aniceto proximè succedit. Iam duodecimo loco ab Apostolis Eleutherus pontificatus ministerium obtinet. Vnde traditio in Ecclesia ab Apostolis gradatim deriuata, & sincera ueritatis prædicatio eodem ordine, eadem episcoporum successione in Ecclesia ad nostram usque ætatem continuata est. Hæc Irenæus, admodum congruentia cum serie historiarum, quæ superiore nostro sermone percursæ sunt, conscripsit, in libris illis (sunt autem quinque numero) quos de Falsæ doctrinę refutatione inscripsit.

Irenæi contra Hæreses libri V.

QVOMODO AD EA VSQVE TEMPORA, per fideles admirandæ uirtutes edebantur.

CAP. VII.

IDem porrò Irenæus in Secundo Libro eiusdem operis, clara diuinæ & admirabilis uirtutis indicia in ecclesijs quibusdam ad suam ætatem residua fuisse, his ferè uerbis perspicuè cõmonstrat: Plurimum abest, ut hæretici possint mortuum suscitare: sicut Dominus ipse, sicut eius Apostoli, prædicationis subsidio adiuti, sicut alij è fratribus complures suscitarũt. Sæpenumero autem aliqua de caussa necessaria illud ipsum postulante, spiritus mortui (proptereà quòd tota Ecclesia illius loci, ubi eiusmodi res gerebatur, cum ieiunio, & multa intercessione Deum orabat) in corpus redijt, & hominis uita, sanctorum precibus donata est. Rursus paululum in oratione progressus, sic ait: Quòd si Dominum non reuera quidem, sed oculos hominum quasi uisis perstringendo, ista edidisse dixerint: illos ad prophetarum libros deducemus, ex illis'que ostendemus perspicuè, omnia de illo ad eum modũ & prædicta esse, & uerè pòst euenisse, & eum solum Dei filium esse. Quapropter qui uerè sunt eius discipuli, in nomine illius per gratiam ab illo acceptam eiusmodi pręstant, quo reliquis hominibus gratificentur, sicut quisque eorum ab eo donum acceperit. Quidam enim dæmones sic pro certo & uerè eijciunt, ut non rarò hi qui malis & nequam spiritibus purgati fuerint, tum fidem recipiant, tum in Ecclesia & fidelium hominum societate constanter perseuerent. Nonnulli rerum futurarum præscientia, diuina uisione & prædictione prophetica imbuũtur. Alij eos qui grauibus morbis affictantur, per manuum impositionem curant, & ad pristinam ualetudinem restituunt. Iam uerò, ut diximus, mortui suscitati sunt, & multos annos pòst apud nos commorati. Quid plura? Dona sanè ne dicendo quidem numerari poterunt, quæ Deus Ecclesiæ per uniuersum mundum diffusę donauerit, quibus'que illa in nomine Iesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi, in dies singulos multa miracula ad gentium utilitatem efficit, & neque quenquam dolo & fallacijs deludit, neque hæc agit pecuniæ cupiditate, aut quæstu ducta. Nam sicut à Deo accepit gratuitò, sic cuique gratis subministrat. Alio loco idem author scribit: Multos fratres in Ecclesia ipsi audiuimus, qui & dona prophetiæ habent, & uarijs linguis per Spiritus sancti gratiam loquuntur, & occulta hominum in apertum proferunt ad aliorum commoditatem, & mysteria Dei perspicuè & euidenter aperiunt. Ista de uarietate donorum, in eorum animis qui eisdem digni habebantur, ad tempora modò commonstrata residentium, hactenus disseruimus.

Cap. 57. & 58.

Dona Ecclesiæ à Deo donata, innumera.

QVOMO-

QVOMODO IRENAEVS DIVINARVM Scripturarum meminerit. CAP. VIII.

A QVoniam autem in ipso nostri Operis exordio polliciti sumus, nos, pro ut se offerret occasio, uoces ueterum ecclesiasticorum presbyterorum & scriptorum propositurοs, quibus traditiones de Scripturarum omnium testata consignatáque authoritate approbatarum ad illos delatas declarauerunt (ex quorum numero erat Irenæus) deinceps huius authoris uerba ea de re perscripta proferamus: & primùm ea, quæ de sanctorum Euangeliorum libris ab eo posita sunt, quæ ita se habent. Matthæus, dum Petrus & Paulus Romæ Dei uerbum prędicabant, & Ecclesiæ iacebant fundamenta, Euangelium inter Hebræos, proprio illorum sermone edidit. Quo quidem edito, Marcus discipulus & interpres Petri, ea quæ ab eo prędicata acceperat, scriptis mandauit. Lucas Pauli comes, euangelium ab eo prædicatum, in librum congessit. Deinde Ioannes discipulus Domini, qui supra pectus eius recuberat, dum Ephesi in Asia uersabatur, euangelium in lucem extulit. Ista in tertio (quem supra posuimus) libro eiusdem operis explanantur. In quinto autem, de Apocalypsi Ioannis, & supputatione numeri nominis Antichristi disserit. Cum hæc ita se habeant, & in omnibus emendatis atque antiquis exemplaribus Apocalypseos numerus ita positus sit: & hi qui Ioannem coràm uiderunt, testimonio suo comprobent: & ratio nos idem doceat: numerus certè nominis bestiæ secundum Græcorum supputationem per literas quæ in eo sunt, continebit sexcenta sexaginta sex. Atque paulò longius sermone prouectus, de eodem nomine iterum uerba facit. Nos de nomine Antichristi quicquam constanter ac pro certo affirmandi periculum subire nolumus. Nam si isto temporis momento nomen illius palàm esset diuulgandum, non dubium est quin ab eo qui illam uidisset reuelationem, fuisset euidenter explicatum. B Non enim longinquo abhinc temporis spacio, sed nostra propè memoria, sub finem imperij Domitiani uisa est. Hæc ab eo quem diximus, de Ioannis Apocalypsi traduntur. Prioris etiam epistolæ Ioannis meminit, multáque ex illa citat testimonia. Pari ratione & prioris Petri. Librum item Pastoris non modò legendo cognouit, sed etiam approbatione confirmauit. Præclarè (inquit) loquitur liber (cum librum Pastoris intelligit) qui sic loquitur: Primùm omnium unum Deum esse credito, qui omnia condidit, omnia coagmentauit: & quæ sequuntur. Et quibusdam etiam uocibus ex Salomonis libro de Sapientia petitis ferè ad uerbum, hoc modo utitur. Visio Dei est immortalitatis effectrix. Immortalitas autē facit Deo appropinquare. Libros quoq; presbyteri cuiusdam Apostolici, cuius nomen præterit silentio, memorat: interpretationes etiam eiusdem in literas sacras proponit. Iustini porrò martyris & Ignatij mentionem facit, atque testimonia ab eorum scriptis deprompta citat. Idémque pollicetur, se libro quodam separatim edito, è Marcionis scriptis Marcionem ipsum refutaturum. Quinetiam de diuinarum Scripturarum interpretatione à Septuaginta edita, audi quæ scribat, his ferè uerbis. Deus homo factus est, & ipse Dominus nos saluos fecit, signō Virginis rei Achaz dato: at non, ut quidam aiunt, qui Scripturas audent interpretatione deprauare, hoc pacto: Ecce adolescentula concipiet, & pariet filium: sicut interpretatus est Theodotion Ephesius, & Aquila Ponticus, uterque Iudæus proselytus. Quos Ebionæi secuti, ex Ioseph Christum prognatū ferunt. Quibus non multò pòst ista subnectit. Antequam Romani summum totius orbis obtinerent imperium, Asia adhuc Macedonum ditioni subiecta, Ptolemæus Lagi filius magno studio incensus bibliothecæ, quam Alexandriæ extruxerat, omnium scriptorum libris qui erant accuratè elaborati, exornandæ, postulauit à Hierosolymitanis, ut ipsorum scripturas ab Hebraico sermone in Græcum conuersas habere posset. Illi uerò (adhuc enim Macedonum paruerunt imperio) septuaginta

Irenæi de Euāgelistarū scriptis testimonium.

Numerus bestiæ in Apocalypsis.

Antichristi nomen.

Pastoris liber.

Lib. 3. cap. 21. 24. 25.

Esa. 7.

Septuaginta interpretum historia, de qua etiā Iustinus mart. in παραινετικῷ πρὸς ἕλληνας, fol. 17. sub fine.

seniores, cùm sacrarum literarum, tum utriusque linguæ inter ipsos facilè peritis- A
simos, ad Ptolemæum, quò illud quod ab eo erat postulatum, plenè exequerētur, miserunt. Ille autem separatim de illis periculum facere cupiens, cautione quidem adhibita, ne fortè in uno loco constituti, communi consensu ueritatem Scripturarum sua interpretatione occultarent, eos ab ipsis mutuò semouit, mandauítque ut singuli eundem Scripturæ librum interpretarentur. Atque idem ipsum in omnibus libris præstitit. Tandem uerò cum coram Ptolemæo in unum conuenissent, & suam quisque cum alijs conferret interpretationem, ibi & Dei gloria magnopere erat illustrata, & illæ Scripturæ uerè diuinæ propterea cognitæ, quòd singuli interpretes eas non solum eisdem sententijs, sed eisdem omnino uerbis à principio ad finem usque expreßissent: adeò ut gentes quæ præstò aderant, illas scripturas instinctu diuino explicatas faterentur. Nec mirum sanè est, Deum istud effecisse: qui etiam, cum Scripturæ, dum populi Israelitici captiui sub Nabuchodonosor tenebantur, penitùs interijssent, & Iudæi post annos septuaginta in patriam redijssent, deinceps temporibus Artaxerxis, Esdram sacerdotem ex tribu Leui diuino spiritus sui afflatu incitauit, ut cùm libros omnium Prophetarum qui antegreßi fuissent, de integro conscriberet, tum legem à Moyse promulgatam populo de integro restitueret. hæc Irenæus.

Scripturæ S. interitus per Esdram restitutus.

QVI EPISCOPI, COMMODO REGNANTE, Alexandriæ fuerint. CAP. IX.

CVm Antoninus decem & nouem annos continuos regnasset, Commodus imperij gubernacula suscipit. Primo anno eius regni, ubi duodecim annis Agrippinus fuisset Alexandriæ episcopatu perfunctus, Iulianus in eius locum surrogatus est.

Iulianus episc.

DE PANTAENO PHILOSOPHO. CAP. X.

EOdem tempore Pantænus, uir omni humaniore literatura præstantis- B
simus, institutioni Christianorum illic præficitur: quo quidem in loco consuetudine ab antiquis temporibus ducta, sacrarum literarum schola habebatur, quæ est ad nostram usque ætatem cōtinuata: quam sanè ab hominibus cum politiore doctrina & eloquētia mirè instructis, tum sacrarum literarum studio probè exercitatis frequentatam accepimus. Pantænus (de quo paulo antè dixi) disciplina philosophorum qui Stoici appellati sunt institutus, eodem temporis momento cum primis excelluisse traditur. Quem amore ardentißimo erga sacram Scripturam flagrantem, tantum studij in illa propaganda posuisse ferunt, ut præco Euangelij gentibus quæ Orientem incolebant ordinatus, ad Indorum usque regiones sese conferret. Erant autem, erant inquam ad id temporis complures uerbi prædicatores, & fideles nuncij, qui diuino Apostolorum imitandorum studio inflammati, magna adiumēta cùm ad uerbum Dei in animis hominum exædificandum, tum ad idem augendum afferebant. Quorum è numero unus erat Pantænus ille, quem ad Iudæos perrexisse diximus: ubi (ut fertur) euangelium Matthæi (quod ante eius aduentum ibi fuerat receptum) in manibus quorundam qui in illis locis Christum profitebantur, reperit: quibus Bartholomęum, unum ex Apostolis, prędicasse, illísque Matthæi euangelium literis Hebraicis scriptum reliquisse, & illud ipsum ad monstratum tempus reseruatum constat. Iste Pantænus propter multa rectè facta, & uirtutes eximias, tandem scholæ illi Alexandrinæ pręficitur: qui tum sermone coràm, tum scriptis, diuinorum institutorum & religionis tanquam thesauros hominibus proposuit.

Scholæ Christianæ Alexandriæ præfectus Pantænus.

Vide Hieron. in Catalog.

Matthæi euangeliū Hebraicè scriptum.

DE CLEMENTE ALEXANDRINO.
CAP. XI.

A Clemens, gentilis illius Clementis qui Apostolorum discipulus erat, ac Romanam olim rexerat ecclesiam, temporibus Pantæni, cuius opera in Sacris literis educatus, multum'que exercitatus erat, Alexandriæ hominum fama & commemoratione multum nobilitatus est: qui quidem in libris ὑποτυπώσεων ab ipso cōpositis, nominatim preceptoris sui Pantæni mētionem facit. Quem etiā in primo libro τῶν στρωμάτων uidetur innuisse, ubi certos quosdam uiros Apostolica doctrina (quam ipse ab illis acceperat) cum primis eximios recenset, his uerbis: Istud à me iam institutum opus, nō est certè opus artificiose ad inanem ostentationem elaboratum, sed tanquam commentarius ad obliuionis morbum curandum in summam senectutem repositus, simulachrum planè & adumbratio non modò efficacis illius & plenæ spiritu ac uita doctrinæ, quam mihi concessum est audire: uerùm etiam beatorum hominum, qui sunt omnium re uera præconijs meritò celebrandi. Quorū unus Ionicus genere, in Grecia uixit: alter magnam Græciam incoluit: alter in Cœlesyria natus, ibidem commoratus est: alter ex Ægypto oriundus fuit. alij Orientem doctrina euangelica imbuerunt: quorum unus ex Assyrijs prognatus est, alius in Palæstina antiqua Hebræorum stirpe editus. Et cum demum ipse hominem in Ægypto delitescentem uestigassem, in'que eum postremùm incidissem, qui uirtute & doctrina erat re ipsa omnium primus, tandem cum illo conquieui. Atque isti ueram sacrosanctæ doctrinæ traditionem, quam successionis serie ab ipsis usque sanctis Apostolis, Petro, Iacobo, Ioanne & Paulo deducta, uelut filius à patre acceperant, licet pauci numero (pauci enim sunt patribus similes) assiduè conseruantes, ad nostram ætatem usque diuina fauente clementia uitam propagarunt, quò antiqua illa & Apostolica doctrinæ prædictæ semina in animis nostris insererent. Clemens fu... lit. 23.

B

DE HIEROSOLYMORUM EPISCOPIS.
CAP. XII.

SVb idem tempus ecclesiæ Hierosolymitanæ episcopus Narcissus floruit, multorum ore & sermone ad hanc usque ætatem celebratus: qui successionis serie ducta à Iudæorum obsidione, quæ Adriano regnante obtigit, decimusquintus numeratur. Ex quo tempore non modò ecclesiam illam, post episcopos qui erant ex circumcisione, iam primùm è gentium multitudine coaluisse: uerumetiam illis primùm Marcum episcopum, gentium stirpe satum præfuisse, suprà demonstrauimus. Post quem Cassianum episcopatu potitum, successionum tabulæ, quæ illic seruantur, ostendunt. tum Publius, deinde Maximus: hos sequutus est Iulianus. Caius huic successit: post Symmachus, & Caius alter: iterum alius Iulianus: tum Capito, Valens, Dolichianus, ordine in episcopatum delecti fuerunt. Ad extremum Narcissus, trigesimus ab Apostolis, successionis serie continuata designatus est. Narcissus episcopus.

DE RHODONE: ET REPUGNANTIA
quam commemorat hæresis Marcionis. CAP. XIII.

RHodem tempore Rhodon Asiatico genere procreatus, & Romę (ut narrat ipse de se) literis & doctrina à Tatiano (qui ex superiore nostro sermone satis cognosci potest) institutus, uarijs libris exquisitè compositis, strenuè cum reliquis fidei nostræ patronis impugnauit Marcionis hæresim: eam'que etiam sua ætate in uarias & discrepantes distractam sententias explanat: ac non modò dissidij & dissensionis describit auctores, sed etiam falsa cuiusque illorum commenta, quæ callidè excogitauerant, accuratè coarguit. Verùm illum ipsum hæc perscribentem audiamus. Ob hanc caussam inter se opinio-

Rhodonis de hæresi Marcionis sententia. ne & sententia dissentiunt, quod uagam & parum sibi constant. em doctrinam sta A
bilire nituntur. Nam Apelles, unus ex eorum grege, uitæ institu. to & prouectæ
Apelles. ætatis ratione ualde seuerus & grauis, unum principium fatetur ill. e quidem: sed
Philumena. prophetias nostras ex spiritu contrario & sibi repugnante editas, con. stanter asse-
uerat: argutæ & subtili sententiæ uirginis, nomine Philumenæ, dæmonio quodã
agitatæ obsecutus. Verùm alij (sicut Marcion ipse) duo inducunt princ. pia: in-
ter quos Potinus & Basiliscus numerantur. Isti Ponticum Lycum imitati, cũ nul-
lam rerum distinctionem (sicut nec ille) reperire possent, ad uulgarem quandam
& perfacilem uiam se conuerterunt: duo'que principia exiliter & ieiunè quidem,
nulla demonstratione adhibita, esse affirmarunt. Alij rursus ab illis ad deteriores
erroris scopulos tanquam procella delati, non duas solum, sed tres naturas consti-
tuerunt. Quorum quidem (sicut eius disciplinæ propugnatores memorant) dux
Syneros. & princeps fuit Syneros. Est item apud eundem scriptorem, quo pacto ipse cum
Apelle in sermonem uenerit, ubi sic loquitur: Senex Apelles, quoniam nobiscum
congressus, multa nequiter & improbè dixisse conuincebatur, coactus est fateri,
Apellis hæresis. non rationem fidei omnino quærere oportere: sed quemque in ea fide perstare
debere, quam professus fuisset. Eos enim qui in Christum crucifixum spem conie-
cissent, saluos fore, dummodò in bonis operibus sedulò uersari reperirentur. Ve-
rùm opinio de Deo, quæ est omnium certissima, apertissima'que, ab illo ad eum
modum quem antè diximus statuitur. ait enim unum esse principium, sicut & no-
stra tuetur doctrina. Deinde Rhodon, ubi totam illius opinionem in medium
protulerit, ista subnectit præterea: Cum ego dicebam ad illum, Dic nobis quæso
Apelles, unde ista tibi suppetat demonstratio, aut quî possis unum affirmare prin
cipium? Respondit ille, Prophetias se inter ipsas refellere, & propterea nihil omni
no uerè prædixisse. Nam discrepant (inquit) inter se, commenticiæ sunt, & sibi i-
psis repugnant. Verùm quo pacto unum sit principium, se ignorare fatebatur: & B
ita dicere, solum sua ipsius animi inductione commotum. Deinde cum ego iure-
iurando ab eo extorquerem, ut uerum diceret: sanctè deierauit, se uerum dicere:
nempe se omnino nescire, qua ratione unus esset Deus ingenitus, illud tamen ita
esse se credere. Ego subridens, illum leuitatis ideo arguebam, quòd cum se docto-
rem fateretur, nesciret tamen doctrinam à se propositam ratione defendere. Idem
Vide Hieron. in Catal. Script. eccles. Rhodon in eodem libro (illum autem Callistioni dedicabat) se Romæ à Tatiano
& doctrina & literis institutum asserit. Ait porrò, à Tatiano elaboratum librum
quendam Quæstionum, quibus cùm Tatianus polliceretur se sacras literas inuo-
lutas & obscuras esse demõstraturum: idem Rhodon contrà, se easdem Quæstio-
nes in libro separato perspicuè soluturum promittit. Extant præterea eiusdem
Rhodonis Hexaemeron. Rhodonis cõmentarij in sex dies perscripti. Iste, quem dixi, Apelles, infinita pro-
bra contra libros legis Mosaicæ impiè effutiuit, & multis libris diuinas & sacras
illas leges maledicè insectatus est: atque adeò ad eas non solum coarguendas (ut ap-
apret) sed penitùs euertendas multum operæ & laboris cõtulit. Sed de his satis.

DE PSEVDOPROPHETIS QVI IN *Pryhgia orti sunt: & de schismate absurdissimo Florini & Blasti, quod Romæ exortum est.* CAP. XIIII.

HOstis ille Ecclesiæ Dei, probitatis osor maximus, & totus ad nequi-
tiam & fraudem factus, diabolus, nullas insidiarum uias prætermit-
tens, quibus humano generi pararet exitium, effecit, ut sectæ erro-
res'que peregrini inauditi'que iterum contra Ecclesiam in lucem educe-
Montanus paracletus dictus. rentur. Quarum propugnatores, alij instar uenenatorum serpentum in Asiam
& Phrygiam obrepserunt: qui profectò non dubitabant Montanum paracletum
Priscilla & Maximilla prophetissæ. uocare: & duas mulieres, Priscillam & Maximillam, ex eius quasi ludo egressas,
prophetissas Montani, arroganter appellare. Nonnulli Romæ uigebant: quo-
rum

A rum Florinus presbyterij ecclesiastici gradu abdicatus, & Blastus persimili implicatus errore, pariter cum illo principatum obtinuit. Isti certè cõplures alios, quasi ab Ecclesiæ complexu abstrahentes, in suam pertraxere sententiam: quorum uterque separatim nouam sectam ad ueritatem euertendam excogitare laborauit. *Florinus. Blastus.*

QVAE DE MONTANO ET ILLIVS *pseudoprophetis commemorantur.* CAP. XV.

Contra errorem qui Cataphrygum dicitur, tum Apolinarium Hierapolis episcopum (cuius mentio in superiore nostro sermone facta est) tanquam firmum & inexpugnabile præsidium, tum alios complures unà cum illo uiros, id temporis perquàm disertos, diuina uis ac potentia, ueritatis propugnatrix, excitauit. Ex quorum libris permulta testimonia ad hanc nostram historiam accommodata, à nobis collecta sunt. Nam quidam ex his quos modò diximus, in principio Operis quod contra Cataphryges scripsit, primùm ostendit, quo pacto disceptatione coràm habita, cum illis fuerit absque scripto congressus, eorumque errores refutarit. Isto enim modò scribendi facit initium. Quanquam longo iam & ualde prolixo temporis spacio, Auirci Marcelle charissime, à te, ut aliquid cõtra Cataphrygum hæresim scriberem, incitatus sum: tamen hactenus me ab illo instituto continui, non tam quòd dubitarem falsa errorum commenta me posse conuincere, & firmis testimonijs ueritatem corroborare: quàm quòd tum metuerem, tum sedulò præcauerem, ne Euangelico noui Testamenti uerbo (cui neque apponere, neque detrahere quicquam licet, ei præsertim qui secundum euangelium uitam degere instituerit) quibusdam uiderer meo quasi marte aliquid uel addere uel statuere quod non in eo omnino comprehensum sit. Verùm cum nuper essem Ancyræ, Galatiæ urbe, & ecclesiam quæ est in Ponto, contentionum procellis ab ista noua & inusitata non (ut illi dicunt) pro-
B phetia, sed potius (ut post demonstrabitur) pseudoprophetia cõcitatis iactatam offenderem, quantum poteram (iuuante Deo) de his ipsis eorum erroribus qui iam passim uagantur, & de ijs quæ ab illis proponebantur, multis diebus assiduè in ecclesia disceptabam, adeò ut ea non solum permagna efferretur lętitia, sed ad ueritatem uehementer roboraretur: & qui contrarias partes tuebantur, eodem temporis momento à me refutati, animos deijcerent, & omnes ueritatis aduersarij summo dolore angerentur. Ac cum presbyteri qui in eo loco erant, præsente Zotico Otreno postularent, ut de his quæ fuissent contra ueritatis aduersarios eo sermone disputata, Commentarium aliquem relinqueremus: istud ibi minimè quidem præstitimus, sed constanter illis sumus polliciti (Domino nobis gratiam largiente) nos illum scriptis hoc loco mandaturos, & absque cunctatione ad eos missuros. Ista aliaq; deinceps uerba in exordio libri præfatus, & in sermone progressus paululum, auctorem erroris de quo locuti sumus, hoc modo commemorat. Illorum hæreticorum originis, temeritatis, & nouæ ac recentis sectæ, quæ tantum dissidij & contentionis in Ecclesia concitait, talis caussa extitit. Pagus quidam esse dicitur in Mysia Phrygiæ, quæ nuncupatur Ardabam. ibi ferunt quendã nomine Montanum, qui nuper ad fidem uenerat, Grato tum proconsule Asiæ, primùm insatiabili quadam animi cupiditate in primatu ambiendo incensum, simulatque aditum diabolo aduersario ad se patefecerat, spiritu quodam maligno abripi, & derepentè furore & mentis insania exagitatum bacchari: atque mox non temerè solum garrire, sed peregrinas quasdam uoces fundere, & cõtrà quàm Ecclesiæ consuetudo cùm traditione, tum successione antiquitùs ab Apostolorũ temporibus eòusque deriuata postulabat, prophetare scilicet occœpisse. Ex illis qui eo temporis articulo adumbratas eas & adulterinas uoces auditione acceperant, nonnulli contrà illum tanquam insano spiritu præditum, dæmonio agitatũ, falsi erroris quasi uento pulsum, & hominum denique multitudinem magnope-

Cataphrygum hæresis, & Apolinarij. *Zoticus Otrenus.* *Ardabam pagus.* *Montanus hæreticus.*

re conturbantem, acriter increpabant: & Domini tum distinctionis, qua spiritum A erroris internoscerent: tum minarum, quib. perterrefacti, uigilanter pseudoprophetarum aduentum præcauerent, recordati, ne ita deinceps garriret prohibuerunt. Alij autẽ Dominicæ distinctionis penitùs obliti, de eo, uelut Spiritu sancto & dono prophetiæ imbuto, sese gloriose extulerunt, atque insolenter intumuerunt: à quo decepti, in'que fraudem inducti, spiritum illum uesanum, fallaciter blandientem, & populum in errorem astutè inducentem, uehementer sollicitarũt, ut se à loquendo non amplius prohiberi permitteret. Diabolus igitur cum arte quadam, imò eiusmodi falsæ & fraudulentæ astutiæ præstigijs, perniciem contra istos qui ita se Deo opposuissent, machinatus esset: & ab eisdem contrà atque meruerat, magno honore affectus, illorum mentem à fide quæ est secundum ueritatem, lapsam, erroris'que somno consopitam excitauit, incendit'que, ut duas meretrices ad illud idem scelus impellerent, spiritu'que complerent adulterino, quò nõ aliter quàm Montanus (quem diximus) furiosè, ineptè, & nouo ac peregrino modo garrirent: usque adeò, uti spiritus ille ueteratorius eos qui tum in eo se oblectarent, tum effuse gloriarentur, interdum beare, & promissorum magnitudine admodum inflatos reddere uideretur: interdum coniecturis & rationibus probabilibus nixus, apertè eorum peccata coràm redargueret, ut putaretur etiam corrector uitiorum. Quanquam pauci ex Phrygibus erant, qui eius erroris tenebris inuoluebantur: præfractus tamen ille & arrogans spiritus ad catholicam & uniuersam sub cœlo Ecclesiam contumelijs onerandam eos propterea perdocuit, quòd idem ille pseudopropheticus eius spiritus neque aditum ad illam sibi patentem habere, neque honorem in illa acquirere potuerat. Nam ubi fideles qui Asiam incolebant, sæpenumero, & multis in locis eiusdem in unum conuenerant, & doctrinam recens inductã explorarant, & eam prophanam ac detestabilem ostenderant, & errorem ipsum improbarant: sic tandem isti tum ab Ecclesia extrusi, tũ B à communione penitùs depulsi fuerunt. Quæ cum scriptor ille in primo libro operis sui (in quo passim illorum errorem coarguit) accuratè explicauerit, in secũdo libro ista de morte illorum quos suprà persecuti sumus, commemorat. Quin nos ideo prophetarum interfectores appellarunt, quòd garrulos in primis & loquaces illorum prophetas minimè admiserimus (hos enim prędicant esse, quos Dominus pollicebatur se populo missurum) nobis iam quæso respondeant: Ecquis, amabo, (ô optimi) illorum qui Montani & mulierum illarum disciplina eruditi, garrire cœperunt, reperitur, qui uel à Iudæis sit persecutionem perpessus, uel à nefarijs & facinorosis gentibus neci traditus? Nemo certè. Neque quisquam illorum prehensus, aliquando pro Christi nomine cruci affixus est: neque in Iudęorum synagogis mulier ulla inter eos aliquando flagris cæsa, aut lapidibus usquã obruta. Et quod ad Montanum ipsum, & Maximillam attinet, illi alio quodam & longè diuerso mortis genere occubuisse dicuntur. Nam istos ferunt spiritus uesani & perditi impulsu commotos, sibi laqueo mortem consciuisse. Non tamen simul, credo, & eodem momento (ipso temporis puncto, quo alteruter obierit, multus sermo de illis inter homines uersabatur) sed ita occubuisse, ut diximus, & eundem cum Iuda proditore uitæ exitum adeptos, constans fama est. Est etiam pari ratione de admirabili illo Theodoto, qui primus illius commenticiæ prophetiæ quasi procurationem susceperat, ualde creber sermo, quo modò è mentis potestate deturbatus, fraudulento spiritui seipsum concrediderit: à quo sublimem aliquãdo in aerem sublatum, & derepentè præcipitem deiectum, miserè ac perditè interijsse ferunt. At illi: Rumor est, inquiũt, istud ita gestum esse. Nos'ne igitur (ô beate) nos'ne eiusmodi quicquam pro certo nos scire censebimus, cum oculis ipsi minime conspeximus? Montanus namque, Theodotus, & mulier illa quæ suprà commemorata est, fortasse sic, fortasse secus mortem oppetiuerunt. Rursus eodẽ in libro dicit, sanctos & pios episcopos id temporis conatos esse Maximillæ spiritum

Montani & Maximillæ interitus.

Theodoti mors.

Rumor.

A ritum redarguere, reprimereque: sed ab alijs, qui uidelicet spiritui illi patrocinio esse studebant, impeditos esse. Sic enim scribit. Ne amplius loquatur Maximillæ spiritus, sicut Asterius Vrbanus in libro suo illam loquentem inducit, Omnium insectatione urgeor, & tanquam lupus ab ouibus repellor: non sum lupus: uerbum equidem sum, spiritus & uirtus. Sed uirtutem quæso in spiritu euidenter declaret, ostendatque, atque adeo Zoticum ex uico quæ dicitur Comana, & Iulianũ ex Apamea, cùm uiros probatos, tum episcopos, qui id temporis ad eam explorãdam, & cum ipso garriente spiritu disserendum aduentauerant (quorum ora Themison cum suis obturabant, neque ullo modo patiebantur mendacem illum & subdolum spiritum ab illis redargui, refellique) cogat fateri, si poterit, illum ipsius spiritum, uerum & ingenuum esse. In eodem libro iterum, paucis uerbis interpositis, quæ ad commenticias illas Maximillæ prophetias conuincendas accommodantur, tum tempus quo ipse ista scripserit, ostendit: tum uaticinationum illius meminit, quibus ante augurabatur bella & seditiones futuras: quarum commenta isto modo coarguit. Quî fieri potest, ut istud illius mendacium iam non satis omnibus perspicuè exploratum sit? Nam ex eo tempore quo illa mulier abijt è uita, ad hunc usque diem plures quàm tredecim anni intercesserunt: & neque bellum in aliqua regione separatim, neque passim in toto orbe terrarum gestum hactenus accepimus: quin Christianis etiam Dei misericordia largiente, pax secura & stabilis permansit. Hæc ex secũdo libro hactenus. Ex tertio item pauca uerba proferam, quibus Montani æmulos, qui inani ostentatione complures ex suis martyres fuisse iactitauit, impugnat ad hunc modum. Cum iam omnia illorum argumenta, quæ suprà posuimus, sint penitùs confutata, & nihil habeant quod dicant amplius, ad martyres confugiunt, seque affirmant complures habere martyres: atque hoc certum argumentum esse uirtutis & potentiæ quæ est in prophe-
B tico illorum spiritu abdita. Cæterùm istud, ut uidetur, omnino à ueritate alienissimum est. Etenim non pauci aliarum hæresium propugnatores, permultos uenditant se habere martyres: non tamen propterea cum illis consentiemus, neque illos ueritatem penes se tenere fatebimur. Qui primi ex Marcionis hæresi Marcionistæ uocati sunt, permultis se Christi martyribus abundare prædicant: sed tamen Christum ipsum (uti ueritas postulat) minimè confitentur. Non multò pòst ista addit. Simulatque uiri uerè ecclesiastici & catholici persecutionis temporibus, ad testimonium fidei, quæ est ex ueritate, unà cum quibusdam Cataphrygum hæresi cæcatis, (quos illi hæretici pro martyribus habebant) essent fortè uocati, ab illis planè dissenserunt plurimùm: & ne cum uesano ac dementi Montani & mulierũ sibi in societatem ascitarum spiritu, ulla ex parte consentire uiderentur, cum illis cõmunicare ad extremum usque spiritum prorsus recusarunt. Atque hoc uerum esse, & nostris temporibus Apameæ, quæ iuxta Mæandrum sita est, gestum, Gaius & Alexander Eumeniæ prognati, qui tunc martyrium subibant, satis perspicuè declararunt.

Asterius Vrbanus.

Martyrum multitudo quatenus doctrinã commendet, aut contra.

DE MILTIADE, ET EIUS LUCUBRATIONIBUS. CAP. XVI.

IN eodem libro idem auctor Miltiadis scriptoris (utpote qui cõtra hæreticorum errorem, quos antè demõstrauimus, librum exarauisset, mẽtionem facit: ubi etiam quibusdam eorum ipsorum hæreticorum uocibus citatis adnectit, quæ sequuntur: Ista cum in quodam opere Miltiadis (in quo ostendit, minimè credere oportere, quenquam prophetam furore percitũ prophetare solere) fortè reperirẽ, breuiter uelut in cõpendium cõtuli. Longius item aliquanto progressus, in eodem prophetas noui Testamenti recitat: quibus Ammiam quendam, & Quadratum annumerat, ubi sic loquitur: Hic pseudopropheta Montanus (quem impudentia & audacia sequuntur, ut comites) cum

Montani hæresis.

esset furore correptus, ex inscitia quadam uoluntaria ordiens, in insaniam animi A non uoluntariam, sicuti antè diximus, præceps tandem delabebatur. At uerò neque quenquam ueteris Testamenti prophetam, neque quenquam noui ostendere poterunt, qui insano spiritu ad hunc modum fuerint aliquando exagitati. Neque de Agabo, neque de Iuda, neque de Sila, neque de Philippi filiabus, neque de Ammia ex Philadelphia, neque de Quadrato, neque de alijs quibusuis præterea, quod uæsano ipsorum more ulla ex parte aliquando prophetauerint, omninò gloriari poterunt. Rursus ista memorat paulo pòst: Quod si post Quadratum, & Ammiam ex Philadelphia, mulieres illæ Montani (sicut prędicant) in prophetiæ munus proximè succedebant: proferant etiam eos qui post Montani & mulierum illarum mortem (nam donum prophetiæ in Catholica ecclesia ad postremum Christi aduentum debere uersari, affirmat Apostolus) in idē munus successerint. Verùm decem & quatuor annis, qui iam à morte Maximillæ hactenus intercesserunt, ne unum quidem prophetam inter ipsos commonstrare poterunt. Hæc ille. Miltiades uerò, qui ab eodem auctore quem modò citaui cōmemoratus est, etiam alia præclara suæ diligentiæ ac studij in Sacris literis collocati indicia, cùm in opere illo quod cōtra Gentiles, tum in eo quod contra Iudæos scripsit, nobis post se reliquit: quib. utrisque separatim in duos libros partitis, utrūque hominū genus, & eorū instituta coarguit. Apologiam præterea pro Christiana, quā ipse profitebatur, religione, ad mūdi principes illius temporis cōscripsit.

Miltiadis scripta.

IN QVIBVS APOLLONIVS CATAPHRYgas confutauerit, & quorum mentionem facit.

CAP. XVII.

Apollonij Cataphrygū hæreseos confutatio.

PОrrò Apollonius scriptor ecclesiasticus, cum ea quæ Cataphrygum hæresis nominata est, adhuc in Phrygia uigere uideretur, librum separatim ad auctores & patronos eiusdem confutandos composuit. Atque B non modò confictas prophetias, quæ illorum esse feruntur, ad uerbum ferè, ut scriptę erant, coarguit: sed uitam etiam eorum qui illius erroris auctores ac duces extiterunt, qualis'nam fuerit, sub omnium aspectu ponit. Sed cum ipsum his uerbis de Montano loquentem audiamus: Atqui quis sit hic recens & nouitius doctor, facta illius & doctrina satis declarant. Iste est, qui nuptiarum diuortia perdocet, qui nouas ieiunij leges sancit: qui Pepuzam & Tymium (istę enim sunt paruę ciuitates Phrygię) cupiens omnes undique eò conuocare, Hierusalem nuncupat: qui pecuniarum exactores constituit, qui oblationum nomine munera accipienda prętexit: qui denique sui uerbi prædicatoribus, ut eiusdem uerbi doctrina sordido uentris abdomine & ingluuie roboretur, salaria suppeditat. Ista de Montano. De eius prophetissis, sermone aliquanto longius producto, sic scribit: Intelligendum est, istas primas Montani prophetissas, ut primùm spiritu illo repletæ erant, maritos deseruisse. Quàm falso igitur emētiti sunt hi, qui Priscillam uirginem appellabant? Deinde subiungit: An non uniuersa Scriptura uidetur prophetam uetare, ne munera & pecuniam accipiat? Quando ego igitur fortè uideo prophetissam aurum, argentum & uestes preciosas cupidè accipientem, quid est cur illam non prophetissarum numero excludam? Iterum sermone longius prouecto, de quodam illorum quos Confessores nominabant, hęc dissserit: Themison etiam totus reuera auaritiæ sordibus inuolutus, qui non toleranter crucem afflictionis (quæ est propria ueri confessoris nota) gestabat, sed pecuniarum multitudine se è uinculis eripiebat: cum oportuisset illum ob istud peccatum humili submissoque animo se gessisse. Martyrem & testem Christi se esse gloriatus, audebat Apostolum imitando, catholicam ad omnes ecclesias epistolam contexere: ac tum illos qui planè multo melius credebant quàm ille, fide & religione instruere: tum suæ doctrinæ confirmare ineptias: tum denique in Dominum, in Apostolos

Montanus hæreticus. *Pepuza.* *Tymium.* *Montani prophetissæ.* *Themison.* *Confessoris propria nota.*

A postolos, in sanctam Ecclesiam conuicia petulanter iacere. De alio item eorũ quos tanquam martyres apud se, honore & obseruantia decorabant, sic tradit: Vt non de pluribus uerba faciamus, dicat nobis ipsa prophetissa de Alexandri facinorib. qui se martyrem prædicat, & quem ipsa conuiuio excipit familiariter, quem etiam alij complures adorant: cuius latrocinia & alia flagitiorum genera, pro quibus debitas pœnas persoluerit, nihil nostra interest commemorare, præsertim cum in ipsas tabulas publicas satis accuratè relata sint. Igitur quisnam istorum alterius cõdonabit peccata? Prophetissa'ne martyri latrocinia, an martyr prophetissæ auariciam? Cum enim Dominus dixerit, Nolite posſidere aurum, neque argentum, neque duas tunicas: isti omnia contrà, in rerum uetitarum possessione magnopere deliquerunt. Nam illos qui ab isto prophetæ & martyres dicuntur, non à diuitibus solum, sed à pauperibus etiam, ab orphanis & uiduis pecunias exegisse perspicuè ostendemus. Quòd si in hac re sibi cõfidant, prodeant in medium, & de his nobiscum unà disceptent, ut si fortè conuincantur, desinant de cætero peccare. Oportet enim fructus prophetæ exquisitè explorari. nam arbor à fructu ritè internoscitur. Vt uerò Alexandri flagitia, cuique ea cognoscere cupienti dilucidè aperiantur, hoc pacto ostendemus. Ephesi ab Aemilio Frontino proconsule, nõ propter nomen Christi, sed propter latrocinia (erat enim maleficus) quę turpiter admiserat, in iudicio condemnatus est. Verùm postea cum se ob nomen Christi persecutionem passum fuisse apud fideles (quos callidè hac astutia deludebat) falsò prætexuisset, illis proconsulem rogantibus pro eo, dimissus est. Attamen propria ac sua, unde erat, ecclesia, eũ, quia latrò erat, recipere nolebat. Cæterùm qui plura de rebus gestis illius (cuius uitæ rationem hæc prophetissa, licet cùm illa multis iam annis commoratus sit, ignorare præ se fert) penitùs cognoscere cupiant, Asię tabulas publicas habent, unde discant. Istius igitur mores depingendo, in ijsdem
B tanquam in tabula, propriam etiam & ueram prophetissæ effigiem scitè depinximus. Similem etiam inscitiam in multis eorum possumus declarare. Quòd si sibi, suis'que ingenijs præfidant, ueniant quæso in quæstionem, iudicium'que subeant. Alio item loco eiusdem libri de prophetis, de quibus se ita iactitant, ista adnectit: Si inficias eant, ipsorum prophetas munera accepisse, hoc pro confesso statuant: se, si munera accepisse manifestò conuincantur, non omnino esse prophetas. De quibus rebus infinita penè, eaq; certissima argumenta proferemus. Quin omnes prophetæ fructus accuratè examinare necessum est. Dic mihi: Propheta'ne comã coloribus tingit? Propheta'ne stibio oculos oblinit? Propheta'ne sumptuosè & uestitu splendido ornatus incedit? Propheta'ne tabulis & tesseris ludit? Propheta'ne fœnus exercet? Ista uerè mihi fateantur, & dicant utrum liceat usurpare, an contrà. Ego certè hæc apud illos factitata, perfacilè ostendam. Idem iste Apollonius in eodem libro commemorat, quòd quadragesimus iam annus, in quo quidẽ ad hoc opus scribendum se contulit, agebatur, ex quo Montanus illam confictam & commenticiam prophetiam incœperit. Atq; iterum dicit, Zoticum (cuius superior scriptor fecit mentionem) cum Pepuzam aduentasset, ibi iam Maximilla prophetare se simulante, insanum in illa spiritũ coarguere conatum fuisse: uerùm ab illis qui Maximillæ partibus fauebant, ab instituto prohibitum. Porrò Thraseæ cuiusdam ex numero martyrum, qui tum erant, meminit. Præterea ait se traditione accepisse, Seruatorem mandatum suis dedisse Apostolis, ne ad duodecim annos Hierosolymis decederent. Vtitur etiam testimonijs ex Apocalypsi Ioannis desumptis. Hominem item mortuum, diuina uirtute & potentia Ephesi à Ioanne excitatum narrat. Alia nonnulla persequitur, quibus pestiferum in primis, & maximè detestabilem hęresis prædictæ errorem plenissimè cumulatissimeq; labefactat. Hęc Apollonius.

Alexander pseudomartyr, eiusq; flagitia.

Prophetæ fructus explorandi.

Prophetæ à quibus abstinendum.

Zoticus. Maximilla prophetissa. Thraseas martyr.

DE SERAPIONE, ET CATAPHRYGUM hæresi. CAP. XVIII.

Serapion. Apollinarius episcopus. Aurelius Cyrenius. Ael. Pub. Iulius. Sotas. Priscillæ dæmon.

Librorum Apollinarij contra hæresim, quam modò posuimus, editoru[m] meminit Serapion: quem ijsdem temporib. post Maximinum ecclesi[æ] Antiochenæ episcopum fuisse fama est. Istius etiam Apollinarij me moriam usurpat in epistola scripta separatim ad Coricum & Ponticu[m] in qua ipse eandem perstringens hæresim, hęc loquitur. Vt uerò istud intelligatis, omnem in Christo fraternitatem, quæ per uniuersum orbem terrarum diffusa est, ab hac noua & peregrina prophetia tam falsis præstigijs instituta, reapse abhorre re, literas Claudij Apollinarij beatissimi, qui Hierapoli, ciuitati Asiæ episcopus præfuit, ad uos misi. In hac Serapionis epistola extant diuersorum episcoporum subscriptiones, quorum unus sic ferè subscribit. Aurelius Cyrenius, testis Christi, uobis salutem & prosperam ualetudinem opto. Alter isto modò. Aelius Publius Iulius ex Debelto, colonia Thraciæ episcopus: Viuit Deus in cœlis, quòd beatus Sotas in Anchialo uoluit Priscillæ dæmonem eijcere, sed ueteratorij illi hypocritæ neutiquam permiserunt. Sunt etiam in ijsdem literis permultorum aliorum epi scoporum subscriptiones, sua ipsorum manu exaratæ, qui eidem sententiæ suffra gati sunt. Atque de his satis.

QVAE ROMAE CONTRA SCHISMATIcos Irenæus differuerit. CAP. XIX.

Irenæi epistolæ. Florinus hæreticus. Veterum in describendis libris diligentia ac fides.

Cum quidam rursus sanam & synceram ecclesiæ consuetudinem Romæ deprauare studerent, Irenæus uarias contra eos composuit epistolas: unam ad Blastum, quam inscripsit de Schismate: alteram ad Florinum, de Monarchia, siue quòd Deus non sit auctor & fabricator mali. Nam iste Florinus contrariam illi sentētiam uidebatur acriter propugnasse. cuius causa etiam, quandoquidem in errorē Valentinianum lapsus erat, Irenæus librum de Ogdoade conscripsit: in quo satis apertè declarat, se Apostolorum temporibus proximè successisse. Atque in extrema parte illius operis elegantissimam eius sub scriptionem reperiebamus, quam in hunc sermonem includere necessarium planè ducimus: quæ est scripta ad hunc modum. Te qui hunc librum transcripseris, per Dominum nostrum IESVM Christum, & per gloriosum aduentum illius, cum sit ad uiuos & mortuos iudicandos uenturus, adiuro, ut studiose conferas quod transcripseris, & accuratè ad exemplar unde transcripseris emendes: & sa cramentum istud, quo te obligauerim, similiter descriptum in exemplar inscribas. Atque ista sanè commodè & utiliter cùm ab illo dicta sunt, tum à nobis narrata, ut ueteres illos, & uerè pios uiros, tanquam exemplum accuratissimæ in describen dis libris diligentiæ, nobis ad imitandum proponamus. In ea porrò epistola ad Florinum, quam suprà citauimus, Irenęus rursus familiaritatis quæ illi cum Poly carpo intercesserat, mentionem facit. Ista dogmata, Florine, ut tecum agam huma nitùs, sanæ doctrinæ & sententiæ non sunt. Ista dogmata sunt Ecclesiæ repugnan tia, utpotè quæ eos qui illis obsequuntur, in maximam impietatem deijciant. Ista dogmata ne hæretici quidem, qui erant ab Ecclesia exturbati, unquam affirmare audebant. Ista dogmata presbyteri, qui ante nos fuerunt, quique erant ipsorum Apostolorum discipuli, minimè tibi tradiderunt. Vidi enim te cum adhuc puer essem, in inferiore Asia apud Polycarpum, cū & in aula Imperatoris splendidè lau tèque uitam degebas, & sedulò te Polycarpo probare nitebaris. Nam ea quæ tum gerebantur (cognitio enim quam à pueris combibimus, unà cum ętate accrescit si mul, & quasi uinculo cum ipso animo penitus copulatur) multo firmius in memo ria insident, quàm quæ nuper præterierunt: adeò ut & locum in quo asidebat be atus Polycarpus, cum dissereret illius eò aduentum, & introitum, formam & mo dum uitæ, corporis effigiem, disceptationes ac sermones quos apud multitudinē habebat,

A habebat,& ut necessitudinem ac uitę usum cum Ioanne & reliquis qui ipsum Dominum uidissent,se habuisse narraret,& quo pacto memoraret eorum sermones, quinetiam quę'nam ab illis de Domino audiuisset: quo modo de miraculis eius,ac uirtutibus,& de doctrina denique,sicut ab illis qui fuissent suis oculis uerbum uitæ conspicati,scripturis uerè consentientia narraret,uidear mihi posse ritè percensere. Hæc eo tempore per Dei misericordiam,quam erga me ostendebat, studiose & attentè audiebam: atque non chartæ & literis,sed interiori mentis cogitationi mandabam.Et perpetuò, Dei iuuante gratia, ingenuè & exquisitè recordatione renouo,atque coràm certè iam Deum contestari possum, illum beatum & Apostolicum presbyterum Polycarpum,si eiusmodi dogmata fortè audiuisset,continuò exclamaturum, & aures obturaturum, ac de more suo dicturum fuisse: O bone Deus, in quæ me tempora reseruasti, ut ista patiar? Atque ex eo loco,quo uel sedens uel stans ea audiuisset,extemplò planè aufugiturum. Item'que ex epistolis quas cùm ad uicinas ecclesias, quò eas confirmaret: tum ad quosdam fratres,quò eos tum admoneret,tum cohortaretur,misit,ista ita se habere, manifestò cognosci poterit. Hæc Irenæus.

QVOMODO ADMIRANDVS APOLLOnius propter Christum Romæ martyrium subierit. CAP. XX.

EOdem tempore,Commodo imperium Rom. gubernante, nostra religio ad pacatum & tranquillum statum traducta fuit,& pax(diuina gratia largiente) omnes ecclesias in toto terrarum orbe occupauit. Quo quidem tempore salutaris Dei sermo hominū mentes cuiusque generis adeò attraxit ad piam Dei omnium rerum conditoris religionem cultum'que, ut iam Romæ complures,& genere illustres,& rerum affluentia admodum locupletati,unà cum omni familia & cognatione sua, se ad suam ipsorum salutem amplexandam reciperent. B Verùm istud uirtutis hosti,& inuidia natura sua exæstuanti, diabolo minimè ferendum uidebatur: & propterea uarias de integro machinas contra nos astutè fabricare aggressus est. Nam Apollonium, uirum inter fideles politioris literaturæ studijs & philosophiæ noticia plurimùm celebratum, in iudicium adducit: & unum ex eiusdem Apollonij seruis ad hanc rem ualde accommodatum,qui hominem accuset,excitat. Cęterùm huic misero ac perdito intempestiuè & incommodè in iudicium ad Christianū accusandum ingredienti, actutùm (quoniam iudices,qui Christianorum nomina solùm quia Christiani essent, deferebant,Imperatoris edictum, neci dare mandauerat) crura suffringebantur, Perennio iudice contra eum talem sententiam pronunciante. Iste autem Deo clarissimus martyr,cum iudex obnixè ab illo petijsset, flagitasset'que ut fidei suæ rationem coram Senatu redderet,simulat'que accuratissimam orationem apologeticam pro fidei quam profitebatur defensione coram omnibus recitasset,sententia Senatus securi percussus,decessit è uita. quippe uetus lex apud illos extabat,Christianos,qui semel in iudicio comparuerant,nisi professionis suæ sententiam mutarent,non omnino liberos dimittendos esse. Istius uerò coram iudice uerba,& responsa quæ ad Perennij rogata dabat,& orationem apologeticam apud Senatum habitam,si cui lubitum sit accuratè cognoscere, ex libro nostro quem de Veteribus martyribus composuimus,manifestò intelliget.

Christianorum accusatoribus crura frangi iussa.

Apollonij martyrium.

Eusebij de Martyribus liber.

QVI IIS TEMPORIBVS EPISCOPI PROuinciarum fuerint. CAP. XXI.

DEcimo anno Commodi imperij, postquàm Eleutherus decem & trib. annis pontificatum administrauerat, successit Victor: quo quidem tēpore,ubi Iulianus decimum ministerij sui annum compleuerat, ecclesiarum Alexandriæ procurationem capessit Demetrius. Quorum temporibus Serapion,quem modò declarauimus, octauus ab Apostolis ecclesię Antiochenæ

Victor episc.

Demetrius episcopus.

Serapion.

Theophilus. *Narcissus.* *Bacchyllus.* *Polycrates.*

tiochenæ episcopus, magno apud omnes in honore fuit: Cęsareæ item id temporis Palæstinarum pręfuit Theophilus. Narcissus similiter, cuius superior nostra mentionem fecit oratio, adhuc ecclesiæ Hierosolymitanæ ministerio perfungebatur. Ecclesiæ Corinthiorum, quæ est in Græcia, iisdem temporibus Bacchyllus fuit episcopus: ecclesiæ Ephesianæ Polycrates. Et quanquam multi alij præterea, ut uerisimile est, & propè infiniti illa hominum ætate floruerunt: illos tamen quorum recta fidei & catholica sententia scriptis ad nostram ętatem deriuata sit, solos, ut ratio postulabat, nominatim citauimus. A

DE QVAESTIONE, QVAE TVM TEMporis de Paschate agebatur. CAP. XXII.

QVoniam uerò illis temporibus de festo Paschatis in honorem Seruatoris obseruando non exigua concitata propterea erat controuersia, quòd omnes ecclesiæ Asiæ antiqua quadam traditione adductæ, censebant decimoquarto die lunæ (quo Iudæis olim præceptum erat, ut agnum immolarent) festum illud celebrandum, & omnino eo die, in quemcunque hebdomadæ diem fortè incideret, ieiunijs finem statuendum: & quod non in more positum esset, cæteris ecclesijs per uniuersum orbem terrarum dispersis, quę consuetudinem ex Apostolica traditione ad hoc usque tempus continuatam tenebant, (nimirum ut non alio die, quàm eo quo Seruator à mortuis resurrexerit, ieiunia dissoluerentur) istum modum obseruare: idcirco concilia & conuentus episcoporum in unum cogebantur, & omnes una sententia decretum ecclesiasticum, nempe ut non alio die aliquando quàm Dominico mysterium Domini resurrectionis à mortuis celebraretur, & ut in hoc solo ieiuniorum quę circiter Pascha fieri solent finem faceremus, per literas ad omnes ecclesias scriptas ratum faciebant. Decretum autem episcoporum qui tum erant in Palęstina conuocati, ad hanc usque ętatem scriptis custoditum est. in quorum Synodo Theophilus Cesariensis ecclesię episcopus, & Narcissus episcopus Hierosolymorum, præsides fuerunt. Aliud etiam est episcoporum, qui Romæ similiter conueniebant, de eadem controuersia statutum: quod quidem Victorem id temporis episcopū fuisse declarat. Aliud item episcoporum Ponti, quibus Palmas, utpote antiquissimus & maximè uenerandus præsidebat. Aliud ecclesiarum Galliæ, quas Irenæus regebat episcopus. Aliud porrò ecclesiarum quę Osrœnam, & reliquas in eo loco ciuitates incolebāt. Aliud separatim Bacchylli ecclesię Corinthiorum episcopi: & alia denique aliorum propè infinitorum, qui uno consensu iudicióque uno eandem de illius festi obseruatione tulere sententiam. Atque istorum omnium una hęc, quam docuimus, consentiens erat decisio. B

Victor episc. *Palmas episc.* *Irenæus.*

DE DISSIDIO EPISCOPORVM IN ASIA de Paschate, & quomodo omnes de eodem consenserint. CAP. XXIII.

Polycrates episc. *De Paschatis obseruatione traditio.* *Supra fol. 29.*

EPiscopis aūt in Asia coactis, qui morē iam olim ipsis à maiorib. traditum sedulò obseruandū cōstanter asseuerabant, pręfuit Polycrates. Qui in ea epistola quā ad Victorē, & ecclesiam Rom. scripsit, traditionē ad ipsius usq; tempora deductā, his ferè uerbis exponit. Nos diem Paschatis integrè incorruptéq; recolimus, neq; addēdo quicquā, neq; detrahēdo. Etenim hic in Asia obdormierūt in Domino pręclara illa Ecclesię seminaria (quæ quidem in die aduētus Domini, quo cū gloria & maiestate è cœlis uēturus sit, & omnes sanctos excitaturus, denuò resurgent) Philippū dico, unū ex septē diaconis, qui Hierapoli exijt è uita: & duas eius filias, quę uirgines ad summā senectutē manserūt: & alterā illius filiam, quę Spiritussancti afflatu inspirata uitam piè traduxit, Ephesiq; obijt in Domino. His accedit Ioannes, qui super pectus Domini recubuit, qui sacerdos fuit, qui laminam auream gestauit, qui martyr & doctor extitit, qui tādem Ephesi morte

A morte consopitus occubuit. Quid Polycarpum commemorem, qui Smyrnæ episcopus & martyr fuit? Quid Thrascam episcopum & martyrem, Eumeniæ natũ, citem, qui Smyrnæ ex hac luce migrauit? Quid attinet dicere de Sagari episcopo & martyre, qui Laodiceę mortem oppetijt? Quid porro beatum Papirium, & Melitonem eunuchum recenseam, qui Spiritus sancti instinctu afflatus, totum uitę suę tempus piè sanctè que exegit: qui Sardis tumulo conditus est, expectans Christi è cœlo ad uniuersam carnem uisitandam aduentum, in quo ex mortuis resurget? Isti omnes diem Paschatis decimoquarto die lunæ ex Euangelij præscripto obseruarunt, nihil ab eo instituto ac more planè digresi, sed secundum regulam & normã fidei eum asiduè tenuerunt. Atque ipse etiam Polycrates, qui inter uos omnes postremas sanè fero, ex maiorum meorum & cognatorum traditione, quorum libenter insisto uestigijs, illud ipsum perpetuò obseruo. Septem erant episcopi cognatione mihi coniuncti: ego autem octauus sum. Atque hi maiores mei & cognati tum diem Paschatis semper celebrarunt, cum sit populo Iudaico in more positum panes azymos apparare. Ego igitur, fratres, qui sexagintaquinque annos in Domino uixerim, qui multis cum fratribus per orbem terrarum dispersis de fide communicarim, qui uniuersam sacram Scripturam studiosè euoluerim, his quę nobis ad terrorem obijciuntur minimè conturbor. Mei enim maiores dixerunt, magis Deo quàm hominibus obtemperandum. Deinde ista subnectit de episcopis, qui ei has literas scribenti præstò aderant, eisdem que uno ore assenserunt. Possem, inquit, hoc loco episcopos qui mihi in concilio aderant, commemorare: quos ut accerserem à uobis rogatus, diligenter accersebam. Quorum nomina si subscriberẽ, nimis multa uiderentur. Qui, licet me hominem cùm persona humilem, tum ingenio pertenui animaduerterent: tamen cum intelligerent me istos canos non frustra gesisse, nec ętatem hactenus contriuisse temerè, sed semper in Christo IESV B uitam traduxisse, epistolam hanc sua approbatione confirmarunt.

Polycarpus. Thrascas. Sagaris. Papirius. Melito.

QVOMODO VICTOR ECCLESIAE ROMAnæ episcopus, omnes Asiæ ecclesias, à communione excluserit: & Irenæi ad eundem epistola. CAP. XXIIII.

His rebus adductus Victor, qui tum Rom. ecclesiæ præerat, totius Asiæ ecclesias cum alijs finitimis, tanquam alterius fidei & opinionis, simul omnes (ut complectar breui) à communi unitate Ecclesiæ amputare conatur, & in eos per literas grauiter inuehitur: atque adeò omnes fratres eam incolentes regionem, prorsus à cõmunione secludendos edicit. Verùm ista cæteris omnibus parum placebant episcopis. Illum igitur contra magnopere adhortabantur, ut pacis, concordię & charitatis erga proximos diligentem curam haberet. Quorum uerba, utpote Victorem acrius & acerbius coarguentium, scriptis prodita adhuc extant. Inter quos Irenæus, quanquam per literas scriptas ex persona fratrum in Gallia, quibus præerat, tradit, mysterium resurrectionis Domini solo die Dominico recolendum quidem esse: Victorem tamen de hoc, uidelicet ne tam multas ecclesias omnino propter traditionis ex antiqua consuetudine inter illas usurpatæ obseruationem, à corpore uniuersę Christi Ecclesiæ penitus amputet, cùm pleraque alia, tum ista quæ sequuntur, appositè & conuenienter admonet, his ferè uerbis. Non enim de die Paschatis solum, sed etiam de ieiunij ratione & modo est ista constituta controuersia. Quidam namque unum diem se ieiunare oportere existimant: alij duos, non pauci plures, multi quadraginta: atque diurnis nocturnis que horis omnib. numeratis, diem suum metiuntur ac statuũt. Atque eiusmodi eorum qui hæc obseruabant ieiunia, uarietas ac discrepantia, non iam nostra ętate cœpta est, uerùm etiam longè antè apud maiores nostros: qui (ut coniectura assequi licet) non accuratè consuetudinem eorum qui uel simplicitate quadam, uel priuata authoritate aliquid in posterum tempus statuissent, obserua-

Asiaticæ ecclesiæ à Victore Rom. episcopo excõmunicatæ.

De Paschatis obseruatione, & ieiunio, cõtrouersia.

Concordia religionis inter fratres ob ceremoniorum uarietatem nõ dissoluenda.

runt. Atque nihilominus cùm isti inter se pacem tranquillam retinuerũt, tum nos
etiam inter nos retinemus: sic'que uaria ac discrepans ieiunij ratio concordiam fi-
dei plurimũ cõmendat. His uerò historiam quandã adiungit, quam hoc loco op-
portunè explicabo, sic autem se habet. Presbyteri ante Soterem, qui Ecclesiæ, cui
tu iam præes, præficiebantur, Anicetum dico, Pium, Hyginum, Telesphorum,
Sixtum, licet neque ipsi hoc festum eo die quo episcopi Asiæ obseruarent, neque
alijs post se ita obseruare permitterent: nihilominus tamen cum episcopis illarum
ecclesiarum, in quibus ita obseruabatur, ad se accedentibus (ac quid quæso magis
repugnat, quàm ut hi hoc, illi illo modo obseruent) pacem inter se & concordiam
perpetuò retinuerunt, ac nunquam propter istum uarium illius festi obseruandi
modum fuere ulli aliquando ab Ecclesia eiecti: sed presbyteri illi, qui te anteiuerũt
ætate, tametsi minimè illud ita obseruabant: his tamen episcopis qui in alijs eccle-
sijs idem sic obseruabant, eucharistiam miserunt. Atque cum beatus Polycarpus,
Aniceto episcopatum administrante, Romam aduentaret, cum'que ille & Anice-
tus de alijs rebus, de quibus inter se discrepabant, pauca contulissent, confestim
pax fuit inter eos conciliata: quin pro hoc festo obseruando, quod controuersiæ
caput uidebatur, charitatis uincula neutiquam ruperunt. Neque tamen Anicetus
Polycarpo poterat persuadere, ut suum obseruandi morem (quippe qui cum Io-
anne discipulo Domini nostri, & cum reliquis Apostolis, quibuscum multũ uer-
satus fuisset, eundem semper ad illum modum obseruasset) deponeret: neque cõ-
trà Polycarpus Aniceto persuasit, ut consuetudinem Asiaticam (quippe qui mo-
rem presbyterorum qui illũ erant antegressi, debere sedulò retinere assereret) ul-
lo modo obseruaret. Quæ cum ita essent constituta, communicabant inter se mu-
tuò: & in ecclesia Anicetus, ritus qui in eucharistia peragi solent, Polycarpo, ob re-
uerentiam uidelicet quam erga illum habebat, obeundi potestatem concessit, atque
tandem cum pace alter decessit ab altero: & omnes ecclesiæ, tum eorum qui deci-
moquarto die festum Paschatis obseruabant, tum eorum qui secus, placida pace
& tranquilla inter ipsas fruebantur. Irenæus autem, cùm nominis sui appellationi

Irenæi etymon.

(εἰρηναῖος enim pacis studiosum significat) pulchrè respondens: tum moribus,
quibus se pacis auctorem uerè declarabat, eiusmodi pro pace & concordia eccle-
siarum & hortatus est, & magnopere flagitauit. Atque ista alia'que eisdem congru-
entia, non ad Victorem solum, sed etiam ad alios plerosque & diuersos ecclesiarum
præsides, de ista quæ tum iactabatur controuersia, conscripsit.

QVAE IRENAEI OPERA AD NOS peruenerint. CAP. XXV.

Caßius & Clarus episcopi.

EPiscopi uerò quos modò percensuimus, Narcissus & Theophilus, &
unà cum illis Casius ecclesiæ Tyri episcopus, & Clarus, qui Ptolemai-
dis rexit ecclesiam, qui'que cum istis in Palæstina in unum conuenerant,
simulatque in decreto suo de Paschatis traditione, ex Apostolorum suc-
cesione gradatim ad eos deducta, permulta disseruerũt, in extrema parte eiusdem
hæc præterea his ferè uerbis adiungunt. Epistolæ nostræ exemplaria facilè ad
quanque ecclesiam mittantur, ne culpa illorum qui temerè & inconsultò suas ipso-
rum animas erroris prauitate inficiunt, in nos ullo modo transferatur. Illud uos
minimè ignorare uolumus, quòd Alexandriæ etiam eodem die, quo nos, istud fe-
stum agunt. Si quidẽ tum à nobis ad illos, tũ ab illis ad nos perferuntur literę, cum
ut summo cõsensu unà istũ diem sacrosanctũ augustè & religiosè celebremus. Ve-

Irenæi scripta.

rùm enimuerò præter opera & epistolas Irenæi, quæ iam demonstratę sunt, extat
liber illius breuissimus ille quidem, summè tamen necessarius, contra Gentiles,
qui de Scientia inscribitur. Alius item memoratur, quem fratri cuidam nomine
Marciano dedicauit: in quo Apostolicæ prædicationis rationem & modum ex-
ponit. Accedit his liber quidam, de Variarum rerum disquisitione: in quo tum E-

A pistolæ ad Hebræos, tum libri Sapientiæ Salomonis mentionem facit, certaque testimonia ex eisdem deprompta citat. Tot sunt igitur Irenæi opera, quæ ad nos nostram'que noticiam peruenerunt.

QVAE ETIAM ALIORVM QVI TVM *temporis floruerunt, commentaria ad nos peruenerint.* CAP. XXVI.

COmmodo autem tredecim annos imperij administratione perfuncto, Seuerus, cum uix sex mensibus continuis Pertinax post mortem Commodi imperij gubernacula occupasset, successit in imperium. Etsi complura certè apud multos ueterum ecclesiasticorum scriptorum qui tũ uixerunt, eximiæ uirtutis & exquisitæ diligentiæ monimenta hucusque reseruantur: tamen quæ ipsi uidimus, sunt hæc solùm, quæ sequuntur. Heracliti commentarij in Apostolum. Maximi opera, cùm de controuersia illa apud hæreticos multum iactata exagitata'que, nimirum unde uitium natum sit: tum de materia, quòd ortum habeat. Explicationes item Candidi in sex dies, & Apionis in idem argumẽtum. Sexti similiter libri, de resurrectione: & aliud etiam opus Arabiani. Aliorum item penè infinitorum lucubrationes, quorum uel tempora scriptis mandare, uel memoriam rerum gestarum persequi (præsertim cum nulla oblata sit occasio) importunum propè uideretur. Et quanquam alij libri aliorum multorum ecclesiasticorum scriptorum, uerè de religione & fide sentientium (sicut cuiusque expositiones in sacram Scripturam editæ commonstrant) ad nos peruenerunt: tamen quia auctores eorum nobis ideo incogniti sunt, quòd illorum nomina in libris minimè inscripta reperiuntur, istorum nomina recensere non possumus.

Seuerus & Pertinax Impp. — *Heracliti scripta.* — *Maximi opera.* — *Candidi Hexameron, & Apionis.* — *Sexti & Arabiani scripta.*

DE HIS QVI ARTEMONIS HAERESIM *ab initio propugnabant, & quibus erant præditi moribus, & quomodo sacras Scripturas corrumpere ausi sint.* CAP. XXVII.

B IN quodam istorum scriptorum libro contra Artemonis hæresim, (quã Paulus Samosatenus nostra iam ætate denuò renouare tentauit) composito, pręclara quædam habetur narratio, quæ huic nostræ historiæ adeò magno cum labore à nobis undique conquisitæ, aptè & concinnè conueniat. Scriptor iste in eo libro, dum hæresim de qua loquimur (quę Seruatorem solùm hominem esse asseuerauit) non longè antea exortam (quandoquidem eius duces & patroni illam tanquam ueterem, & usque ab antiquis temporibus ductam, præconijs nimis insolenter efferre studebant) perspicuè conuincere conatur, sicut alia multa ad illius impij & perditi illorum erroris commentum coarguendum: sic ista ad uerbum ferè persequitur. Aiunt isti omnes, maiores nostros, & ipsos Apostolos, ea quæ ipsi iam affirmant, non modò à Domino accepisse: uerùm etiam alios eadem docuisse, & ueram prædicationis rationem usque ad Victoris tempora, qui decimustertius à Petro Romæ episcopus fuit, integrè seruatam illam quidem, sed à Zephyrino illius successore penitùs corruptam & deprauatam fuisse. Atque profectò quod ab illis dicebatur, multum fortasse uideri potuisset habere probabilitatis, nisi primùm sacræ Scripturę testimonia illis contradicerent: deinde fratrum quorundam scripta superessent, Victoris temporib. multo antiquiora: quæ illi cùm contra Gentiles pro ueritatis defensione, tum cõtra hæreses quę id temporis grassabantur, scripserunt: ut Iustini, Miltiadis, Tatiani, Clementis, & aliorum nonnullorum: in quorum omnium libris Christus uerè Deus esse confirmatur. Quis Irenæi, quis Melitonis, quis cæterorum libros ignorat, qui Christum Deum & hominem cõstanter asseuerant? Quot item Psalmi, quot hymni à fratribus fidelibus antiquitùs perscripti, qui Christum, uerbum Dei, uerum Deum esse concentu quodam concelebrant? Cum igitur ex tot anno-

Paulus Samosatenus. — *Artemonis hæresis.*

rum spacio, doctrina Ecclesiastica uerè annunciata fuerit, quomodo fieri potest, A ut illi patres qui ad Victorem usque uitam produxerunt, sic, ut isti asserunt, prædicarint? aut quomodo non illos pudet, hæc Victori tam falso obiectare? præsertim cum explorate cognitum habeant, Victorem, Theodotum illum coriarium, *Theodoti coriarij hæresis.* (qui primus Christum solum hominem dicebat) ducem & quasi parentem huius impiæ & execrandæ à fide defectionis, Christum Deum pernegantis, Christiana communione interdixisse? Quod si Victor eadem cum illis sentire uisus fuisset, (sicuti detestabilis istorum docet calumnia) quo pacto aut qua ratione adductus, Theodotum huius erroris inuentorem, ab Ecclesia eijcere in animũ induxit? Verùm de Victore hactenus. Qui cum decem annis ecclesiæ ministerio præfuisset, in *Zephyrinus episcopus.* eius locum, circiter nonũ annum imperij Seueri, Zephyrinus successit. Scriptor ille de quo suprà dixi, qui librum prędictum contra erroris suprà demonstrati auctorem composuit, aliam etiam rem Zephyrini tempore gestam hoc pacto explicat. Facinus apud nos admissum, fidelibus in Domino, quo illos erudiam, commemorabo: quod credo, si Sodomis fortè gestum fuisset, etiam illos ad scelera sua *Natalius confessor ab Asclepiodoto & Theodoto corruptus, Ecclesiæ tandem reconciliatur.* pœnitentiæ lachrymis maturè eluenda admonuisset. Erat quidam Natalius confessor, non iampridem, sed nostris iam penè temporibus: iste ab Asclepiodoto, & altero Theodoto trapezita, (hi quidem ambo Theodoti coriarij, qui primus propter istam nouam prudentiam, imò uerò amentiam, ex Christianorum communione à Victore, ut dixi, qui tunc erat Pontifex, excludebatur, discipuli erant) fraude ac dolo deceptus fuit: & ab illis duobus, quos suprà posui, salario quodam & mercede persuasus, ut illius erroris episcopus crearetur: ea lege nimirum, ut centum quinquaginta denarios menstruos isti ei persoluerent. Qui quidem cum se in illorum societatem dedisset, per uisiones quasdam à Domino ad se demissas sæpenumero admonitus fuit. Deus enim misericors, & Dominus noster IESVS Christus, martyrem & testem suarum afflictionum extra ecclesiam miserè disperire B noluit. Cæterùm quoniam erat primæ apud illos sedis episcopalis appetitione tanquam hamo inescatus, & turpi quæstu (qui multis adfert perniciem) irretitus, & propterea lentius tardiùs'que Dei uisionibus animum attendit: tandem per integram noctem à sanctis angelis flagris & uerberibus usque adeò acerbè & grauiter cæsus fuit, ut cum primo manè surgeret, cilicio & sacco indutus, cineribus aspersus, cum magno mœrore & lachrymis ad pedes Zephyrini pontificis se supplicem abijceret: & non modò ad cleri, sed ad laicorum etiam genua aduolueretur, ita ut Christi misericordis ecclesia illum magnopere commiserata, lamentis unà se dederet. Attamen ille licet multis precibus usus fuisset, & plagarum uibices, quas pertulerat, ostendisset, uix tandem in communionem Ecclesię receptus fuit. Ad ista, etiam alias eiusdem scriptoris uoces de eisdem hæreticis connectamus, quæ sic habent. Sacras audacter deprauarunt scripturas: ueteris fidei canonem abrogarunt: Christum ignorarunt. neque quid sacræ & diuinæ literæ de illo dicant conquisi- *Hæreticorum studia circa quæ occupari solita.* uerunt: sed quæ'nam syllogismi figura ad suam impietatem confirmandam reperiretur, studiosè indagarunt. Quod si quisquam fortè illis aliquod diuini eloquij testimonium proferat, quærunt utrum coniunctam an disiunctam syllogismi figuram possit efficere. Relictis uerò & depositis Sacrarum literarum studijs, omni cura & cogitatione in Geometriam incumbunt: tanquam ex terra editi, de terra loquuntur: & Christũ, qui sit de cœlo uenturus, penitus ignorant. Euclides enim apud quosdam eorũ propter Geometrię artẽ enixè recolitur: Aristoteles & Theophrastus in summa habentur admiratione: Galenum etiam fortasse nonnulli summè uenerantur. Hi ergo tum infidelium artibus ad erroris sui sententiam roborandam abutuntur, tum solerti impiorum astutia ac subtilitate simplicem ac synceram diuinarum scripturarum fidem adulterant. Quòd autem à fide longissimè absint, quid attinet commemorare? ob hanc caussam etiam in sacras literas confidenter & temerè quasi manus uiolentas inijciunt, eas'que se emendare & corrigere prædicant.

A dicant. Quòd uerò ipse equidem nihil falsi in eos ementitus loquar, nemini uerum scire cupienti poterit esse obscurum. Nam si quis cuiusquam illorum exemplaria in manus sumere, accuratè peruestigare, & inter ipsa conferre uoluerit, reperiet profectò illa quàm maximè inter se dissidere. Nam Asclepiodoti exemplaria, cum illis quæ sunt Theodoti, admodum discrepant. Ac multa planè suppetunt: propterea quòd illorum discipuli exemplaria ab utrisque (ut illi appellant) correcta (ut nos) corrupta, studiosè & sedulò descripserunt. Rursus quæ sunt Hermophili, cum istis minimè consentiunt: quæ Apollonij dicuntur, ipsa sibi non constant. Licet enim quæ prius ab illo exscripta fuerūt, & composita, posterioribus denuò inuersis innouatisque comparare: sic inuenire illa inter se ualde dissentientia, erit perfacile. Quantum inscitiæ & temeritatis habeat perditus iste conatus, ne illos ipsos quidem ignorare suspicor. Aut enim sacras & diuinas Scripturas à Spiritu sancto dictatas non credunt, & ita sunt infideles: aut se ipsos Spiritu sancto sapientiores esse dicunt, quod planè quid aliud est quàm tanquam dæmone exagitatos insanire? Neque enim hanc inconsultam & imprudentem molitionem, suam esse inficiari poterunt: quandoquidem ista exemplaria sua ipsorum manu esse transscripta, perspicuè deprehenduntur. A quibus autem erant ipsi instituti, ab illis sanè eiusmodi scripturas non aliquando exceperunt: & exemplaria unde ista transcripserunt, demonstrare non possunt. Quidam illorum eas quidem deprauare non adeò operæprecium duxerunt: sed tum legem, tum prophetas, lepida simulatione, perinde ac si nefariam & impiam omnino doctrinam cōplecterentur, prorsus pernegantes, in uastissimum exitij gurgitem præcipites deciderunt. Atque hæc isto modo hactenus à nobis sint commemorata.

Hæreticorum scriptorum inter se dissonantia.

FINIS QVINTI LIBRI

EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI, EPISCOPI CÆSAREÆ PALÆSTINÆ, Ecclesiasticæ Historiæ Liber Sextus.

DE ECCLESIARVM SVB SEVERO *persequutione.* CAPVT I.

B POstquam Seuerus acerbam & grauem cōtra ecclesias persecutionis tempestatem excitauerat, tametsi à Christi athletis uiriliter pro pietate concertantibus, ubique penè gentium præclara martyrij & insignia certamina conficiebantur: tamen Alexandria multo maxima eorum frequētia & multitudine (ex Ægypto enim & uniuersa Thebaide egregij præ cæteris Christi pugiles delecti, eò tanquam ad maximū & celeberrimum stadium, in quo pro Dei amore strenuè decertarent, amandabantur) omnino abundauit: qui quidem ob patientissimam tolerantiam, quam in uarijs tormentorum ac mortis generibus ostendebant, coronis cœlestibus, ex flosculis planè eximijs cōtextis, à Deo benignè redimiti sunt. In quorum numero fuit Leonides, Origenis pater: qui capite tandem abscisso, filium tum admodum adolescentem post se orbum reliquit. Quàm autem incredibili amore erga Sacrarū literarum studium iste ab ineunte ætate flagrarit, paucis persequi non erit alienum: præsertim cum celebris eius nominis & famæ commemoratio adeò multis in ore uersetur. Quod si quisquam omnia quæ ad eius uitam pertinent, copiosè fuséque explicare, eáque uacuo animo, cum ocio abundet, literis prodere institueret, tractatio illa certè separatum quoddam opus postularet. Verùm nos in præsentia longo & prolixo sermone amputato, quoad fieri potest, breuissimè de Origene disseremus: atque ea solum quæ partim ex quibusdam illius Epistolis, partim ex discipulorum ore ac sermone, quibus ad nostra usque tempora uita suppeditauit, pro certo cognoscuntur, exponemus.

Alexandriam præcipuè martyribus abundasse.

Leonidis martyrium.

DE ORIGENIS AB INEVNTE ÆTATE institutione. CAP. II.

Origenis ab ineunte ætate institutio, & martyrij ardor.

ITA quidem certè quæ ab ipsis, ut dicitur, propè incunabulis ab Origene A gesta sunt, uidentur digna esse quæ posterorum memoriæ commendentur. Nam cum Seuerus iam decimum imperij sui annum ageret, & Lætus Alexandriæ reliquæq; Ægypti præfecturam obtineret, & Demetrius nuper tum post Iulianum ibidem ecclesiarum episcopatum adeptus fuisset, & persecutionis ardor quotidie magis magis'que incenderetur, & ferè infiniti coronis decorarentur martyrij: tantus amor, tantaq; martyrij cupiditas animum Origenis, cum adhuc ualde tenera esset ætate, occupauit, ut propè se ultro offerret periculis, & alacri ac propenso studio in certamen insiliret, irrueret'que. Ac iam parum aberat, quin per martyrium uitam deseruisset: nisi mater, diuina quadam & cœlesti prouidentia (quæ illum ad maximam plurimorum utilitatem seruabat incolumem) impulsa, enixè eius cupiditati ad necem adeò incitatè procurrenti obstitisset. Ipsa enim uerbis primùm supplex orabat, ut materni erga se amoris misericordiam caperet. Vbi autem eum, cum iam intelligeret patrem prehensum carcere custodiri, cupidius ad mortem properantem animaduerteret (toto enim impetu, & omni animi conatu tum ad martyrium ferebatur) omni eius uestitu clàm ablato, & in interiores quosdam ædium recessus abdito, domi eum manere necessariò coegit. Iste autem, cum ardens illa præter ætatem ad martyrium propensio magis magis'que inflammaretur, adeò ut quiescere non posset: ad patrem, ubi aliud nihil agere liceret, literas, quibus illum ad martyrium impelleret, misit. In quibus eum his ferè uocibus adhortatus est: Obfirma te pater, martyrium fortiter sustine, nec aliud quicquam nostra causa molire. Istud igitur solertis Origenis à puero indolis, & uerissimi erga pietatem amoris specimen, primùm literis à nobis proditum sit. Iam enim subsidia non exigua, ad doctrinam fidei confirmandam in B animo inclusa & recondita habebat: quippe qui à primo tempore ætatis pijs sacrarum literarum studijs fuisset sedulò exercitatus. Neque in illis quidem mediocriter uersatus erat, propterea quòd præter humanioris literaturæ studia, à patre præterea attenta cura & cogitatione laboratum erat, ut Sacras literas unà combiberet. Omninò enim ante liberalium artium & politioris doctrinæ studium, eum Sacris literis instituendum, exercendum'que tradidit: ac sententias aliquot, quas ei cùm ad uerbum ediscendas, tum memoriter coram ipso recitandas præscripserat, ab illo in dies singulos exegit. Istud uerò munus non animo inuito puer obijt: imò uerò attentissimo studio suas in eo defixit cogitationes, adeò ut non satis ei uideretur, simplices, apertos, & tanquam in procliui positos Sacrarum literarum sensus eruere: sed aliquid altius peruestigare, & iam in ea ætate interiores & magis reconditas intelligentias curiosè elicere uoluerit: usque eò, uti patri nonnihil negotij facesseret, dum accuratè sciscitabatur, quid hæc uel illa Scripturæ diuinitùs inspirata sententia uellet indicare. Vnde pater, quanquam specie & uultu illum coràm reprehendere præ se tulit, admonens ne quid supra ætatis suæ captum, ne'ue ulterius quàm apertus Scripturæ sensus ferebat indagaret, tamen animus illius tacitus apud se explebatur iucundissima uoluptate: & maximas Deo omnium bonorum auctori agebat gratias, quòd fuisset pro sua clementia & bonitate dignatus, eum talis filij patrem efficere. Iam uerò puero dormienti illum sæpenumero astitisse, eius'que pectus stragulis denudasse ferunt: atque illud, perinde ac si sacer Dei spiritus idem ipsum sibi tanquam templum consecrasset, augustè & cum reuerentia osculatum esse: se'que pro tali prole beatum & felicem existimasse. Ista quidem, alia'que his similia de Origene, dum puer erat, memorant.

Origenis ad patrem literæ, martyrij alacriter subeundi exhortatoriæ.

Sacrarum literarum à teneris studium.

Leonidis de Origene F. adhuc puero concepta spes.

QVEM-

QVEMADMODVM IVVENIS CVM esset, Christi religionem professus est. CAP. III.

A Origenes cum uix adhuc decimumseptimum ætatis suæ annum compleuisset, post patris martyrium, una cum matre & alijs sex fratribus minoribus natu, orbus relictus fuit. Ac tametsi facultates opes'que patris erant in fiscum Imperatoris relatæ, adeo ut ipse in magna rerum ad uitam necessariarum egestate una cum cognatis suis constitutus esset: diuina tamen prouidentia apud mulierem cum fortunis locupletissimam, tum alijs rebus facile præstantissimam (præterquam quod uirum quendam genere Antiochenū, ipsa famæ commendatione inter alios, qui tunc Alexandriæ se eadem deprauata erroris peruersitate obstrinxissent, percelebrem, sic beneuolentia complexa est, ut eum filiū adoptaret, domi haberet secum, & præter cæteros benigne foueret) ualde humanitus exceptus fuit, & hospitio ac reliquis uitę subsidijs donatus. Verum Origenes, quanquam cum illo uiro in eadem familia necessitate compulsus uersabatur: tamen per idem tempus euidentia aperta'que rectæ & catholicæ suæ de fide opinionis indicia ostendere non dubitauit. Nam cum frequens multitudo non hæreticorum tantummodo, sed nostrorū etiam, propter singularem dicendi uim & facultatem, quæ in Paulo inesse uidebatur (hoc enim illi uiro nomen erat) ad eum conflueret: Origenes tamen nunquam induci poterat, ut precibus una cum illo interesset: quippe qui ab ineunte ætate & Ecclesiæ canonem obnixe obseruasset, & (ut ipse in libro quodam loquitur) errorum doctrinas fuisset semper detestatus. Ac quoniam antea à patre in Græcorum disciplinis liberaliter erat educatus, & post mortem illius multo studiosius attentius'que se totum in dicendi exercitatione collocauerat, adeo ut iam mediocrem aliquam esset ad docenda † Grammaticæ præcepta facultatem consecutus: non longo tempore à patris occasu his rebus se tradens, rerum necessariarum copiam affluenter, ut in ea ætate, sibi suppe-

B ditauit. Atque cum ludum aperuisset, se'que ad docendum (sicuti in suis scriptis narrat ipse de se) contulisset, & nemo iam Alexandriæ reliquus esset qui ad populum in fidei principijs instituendum operam daret (omnes enim doctos terror & persecutionis minæ prorsus inde abegerant, nonnulli ex gentibus Dei uerbum audituri, ad eum commeabant. Quorum Plutarchum primum fuisse fertur, qui uita honeste & præclare transacta, mortem per beatum martyrium insigniter & gloriose oppetijt. Secundum uero, Heraclam, germanum Plutarchi fratrem: qui cū præclarum uitæ, diuinæ sapientiæ studio addictæ & piæ exercitationis specimen apud illum dedisset, post Demetriū Alexandriæ episcopatu donatus est. Origenes decimumoctauum ætatis suæ annum iam agebat, cum scholæ Christianæ institutioni præficiebatur: in quo munere exequendo, dum persecutionum uiolentia, Aquila Alexandriæ præfecturam gerente, uehementer ingrauescebat, permagnas sane fecit progressiones: quo quidem tempore etiam propter incredibilem humanitatem erga omnes sanctos martyres cum ignotos, tum notos declaratam, & propensum de illis bene merendi studium, insignem cum primis & celebrē nominis splendorem, apud omnes qui fidem Christianam profitebantur, consecutus est. Nam non solum ijs, cum essent in uinculis, & ad postremam de illis pronunciatam à iudice sententiam responderent, usque presto fuit: uerum etiam postea, cum sancti illi ad necem abducerentur, magna libertate loquendi usus est, & se una libenti animo periculis obiecit: usque adeo, ut cum iam audacter & fidenti animo aduentaret, & ingenue ac libere osculo charitatis sæpe sanctos salutaret martyres, parum abesset quin gentilium multitudo, quæ undique circumsistebat, tanquam ardentibus furiarum tedis exagitata, lapidibus eum concidisset: nisi dexteram diuinæ gratiæ subito sibi adiutricem adeptus, mire & præter omnium opinionem aufugisset. Quinetiam propter alacre eius & ualde promptum studium,

Origenis adolescentia.

Origenes à teneris errorum doctrinas auersatus.

† Grammaticam hoc loco intelligit, ut Cicero in primo de Orat.

Plutarchus martyr.

Heraclas episc.

Origenes XVIII annorū Christianæ scholæ præfectus.

Eiusdē in martyres officia.

propterq; sermonis libertatem in uerbo Christi diuulgando declaratam, iterum & atque iterum, imò uix, aut ne uix quidem dici poterit, quoties eadem ipsa diuina & cœlestis gratia illum multorum insidijs appetitum liberauerit. Atque ab infidelibus ob multitudinem illorum, qui sacratæ fidei præceptis ab eo essent instituti, tanta tam'que crudelis pugna erat contra eum suscepta, uti milites deligerent, qui clandestina coitione facta, ei in domo, in qua commorabatur, insidias collocarent. Sic quotidie persecutionis æstus, propter frequentiam eorum qui eius labore & industria ad diuinam & cœlestem doctrinam aditum sibi patefactum habuissent, contra eum efferuescebat, ut tota ciuitas Alexandriæ non amplius illum tenere tueri'que potuerit: sed ubique uexatus, exagitatus'que, domicilium subinde commutare cogeretur. Nec mirum sanè, eum tantam hominum frequentiam ad fidem conuertisse, cũ uitæ suæ actiones & officia, ualde admirabilia syncerisimę & maximè ingenuæ sapientiæ documenta complecterentur. Nam ut est in prouerbio, qualis eius fuit oratio, tales fuere & mores: & quales mores, talis fuit & oratio. Quapropter diuina uirtute & potentia illi cũ primis opem ferente, infinitos propè ad se imitandum allexit. Verùm ubi iam plures discipulos, cum sibi uni illud docendi munus à Demetrio (qui ecclesiæ illi tum præfuit) haberet concreditum, in dies ad se confluentes animaduertit, existimans Grammaticarum præceptionum institutionem parum consentaneam esse studio illi, quod in diuinis literis docendis uersari debet: abiecta cunctatione, Grammaticæ instituendæ exercitationem, utpote Sacris literis tractandis inutilem, & propè aduersariam, deponit. Deinde consilio inito, & necessaria ratione subducta, ne aliorum subsidio ad uitam degendam aliquando egeret, quicunque libri orationes ueterum scriptorum cõplectentes, ij'que accuratè & eleganter ab illis compositi, sibi suppetebant, eos uendit: pacta conditione, ut ab emptore in dies singulos quatuor oboli ipsi ad uictum suppeditarentur. Compluribus quidem annis isto modo philosophatus, uitam traduxit, omnem'que iuuenilium cupiditatum quasi materiam circuncidit, amputauit'que. Atque ut interdiu ad corporis libidinem refrenandam non exiguos exantlauit labores: sic noctis maiorem partem, in diuinarum literarum studijs collocauit. Vitam autem, ut quàm maximè secundum ueræ sapientiæ normam gubernaret, toto pectore (ut dicitur) elaborauit, interdum ieiuniorũ laboribus se ipsum exercendo, interdum tempore ad somnum dimenso (quem ad uoluptates corporis coercendas, non in lecto aliquo omnino, sed humi capere, operæprecium putabat) se grauiter affligendo: maximè uerò omnium illas euangelicas uoces Seruatoris (quæ admonent, ne quis duabus tunicis, néue calciamentis utatur, néue temporis futuri cura & solicitudine se conterat) studiose obseruandas censuit. Quinetiam maiore quàm ætas ferebat, pietatis studio incensus, tum frigoris & nuditatis molestias toleranter perpessus est, tum ad extremam egestatem sua sponte redactus: uti familiares suos in summam planè traduxerit admirationem, ac plurimos quidem illorum, (qui eum rogassent, ut aliquid de ipsorum facultatibus propter eos labores, quos in Dei uerbo docendo excolendoq; ponebat, sibi ad uictum sumeret) permagno dolore affecit. Verùm ille nihil omnino de suis laboriosis remisit uigilijs. Nam fertur multis annis nullo aliquando usum fuisse calciamento, sed nudis pedibus incesisse: & non uini solum, sed aliarum quoq; rerum usu, quas uictus non poscebat, necessario, ad multorum annorum spacium se abstinuit: sic, uti iam in periculum deueniret stomachi sui non modò debilitandi, sed etiam penitùs labefactandi.

Origenes quãtum ob religionis profeßionẽ periclitatus. — *Orationis & morum similitudo.* — *Demetrius episcopus.* — *Origenis frugalitas.* — *Continentia.* — *Ieiunia.* — *Vigiliæ.* — *Pietatis studiũ.* — *Tolerantia.* — *Egestas.*

B

QVOT AB EO INSTITVTI, AD MARtyrium euecti sunt. CAP. IIII.

Origenes

A ORigenes igitur cùm talia uitæ ex sapientiæ præceptis diuinitùs instituta exempla, his qui ad ipsum obseruandum oculos adijciebant, proposuisset, meritò quidem complures ex discipulis ad simile uitæ genus libenter amplexandum prouocauit: ut iam etiam ex infidelium numero, uiri non plebeij, sed præstantes cùm in omni genere literarum, tum in Philosophia uel maximè, ad eius disciplinam cupidè raperentur. Qui quidem cum eius sedulitate fidem & certam in uerbo Dei persuasionem interiore mentis suæ recessu ingenuè syncerè que hausissent, in illo persecutionis tempore præclarè se admodū & constanter gesserunt: unde nonnulli eorum capti, beato martyrio finem uiuendi gloriosè fecerunt. Ex quorum numero primus erat Plutarchus, de quo paulo antè mentionem feci: quo ad mortem abducto, parum aberat quin iste, de quo sermo instituitur, Origenes, dum illi in extremo iam uitæ suæ exitu adesset, à Plutarchi ciuibus (quippe causam mortis Plutarchi in eum transferebant) iam denuò interfectus fuisset. Cæterùm perspicax Dei prouidentia illum etiam eo tempore è periculo eripuit. Post Plutarchum secundus ex Origenis discipulis, martyr fuit Serenus: cuius in Christum fides, quam animo imbiberat, ignis incendio satis exploratè probata fuit. Heraclides, tertius martyr, & quartus Heronex, eadem schola profecti. quorum uterque, (prior, dum adhuc catechumenus erat: posterior, antè nuper iam baptizatus) securi percussus fuit. Pręterea ex eodem ludo alius à primo Serenus, quintus athleta, pro pietatis defensione, quam susceperat, pleno ore laudatur: cui post ingentem tormentorum perpessionem fama est caput ceruicibus abscissum esse. Ex mulierū numero, quæ erant eius disciplina institutæ, Rhais adhuc catechumena, baptismum (ut ipse Origenes quodam in loco ait) per ignē consecuta, excessit è uita. Septimus inter istos numeratur Basilides, qui Potamiœnam multorum cōmendatione insignem, ad supplicium deduxit, de qua frequens

Origenis discipuli quot ad martyrium euecti.

Plutarchus.

Serenus.

Heraclides.

Heronex.

Serenus alius.

Rhais catechumena martyr.

Basilides.

Potamiœna.

B & celebris sermo apud ciues suos iam habetur, utpote quæ cum infinitas propè pugnas pro corporis pudicitia & uirginitate, qua præ cæteris excellebat, contra insanos amatorum suorum impetus (in ea enim præter animi uirtutes, eximia prętera & integra corporis pulchritudo, cum mira uenustate elucebat) constanter sustinuit: tum multiplices & graues ærumnas pro fide in Christum exhauriens, ad extremum post tormenta acerba, dictu'que horrenda, unà cum matre Marcella, ignis incendijs absumpta, mortem oppetijt. Ferunt quidem Aquilam (hoc enim iudicis nomen fuit) postquam graues uniuerso illius corpori plagas inflixisset, tandem ad corporis ignominiam & contumeliam libidinosissimis gladiatoribus illam se traditurum interminatum. illam autem paulisper intra se meditatam, cum rogaretur, quid sentiret? eiusmodi responsum dedisse, unde uisa est illis aliquid impietatis (sic enim putabatur) manifestò elocuta. Atque e uestigiò, post definitiuam de ea latam sententiam, Basilides unus ex satellitibus, eam acceptam, ad locum supplicij deducit. Simulatque autem multitudo ei molestiam facessere, & uerborum petulantia insectari conabatur, hic eos qui contumeliam ei faciebant, repulsos coercuit, & maximam clementiam summam'que humanitatem in eam declarauit. Illa uerò hominem pro illius erga se commiseratione uehementer amplexata, bono animo esse hortatur. nam ait se, simulac abiret è uita, à Domino suo ueniam & gratiam pro eo efflagitaturam, & nō diu post eius in se merita iusta remuneratione compensaturam. Hæc cū dixisset, pice feruenti per uaria & diuersa corporis membra ab imis pedibus usque ad capitis uerticem sensim ac pedetentim diffusa, generoso & excelso animo migrauit è uita. Tale certamen ab hac percelebri & gloriosa uirgine confectum fuit. Non longo temporis interuallo interposito, Basilides, cum satellites socij sui certa de causa iusiurandum ab ipso exigerent, asseueranter affirmat, omnino sibi non licere iurare: Christianum enim se esse, & hoc se propalàm fateri. At illi primò eum etiamnum iocari putabant. Verùm ubi illud constanter asserit, abducitur ad iudicem: & coram illo intentionem cōfessus, in uincu-

Marcella.

Potamiœnæ martyrium.

Basilidis confessio Christianismi.

in uincula conijcitur. Cum fratres in Domino ad eum aduentarent, causamq; re- A
pentinæ & admirabilis huius mutationis sciscitarentur, fertur respondisse: Pota-
miænam, triduo post martyrium noctu ei asśistentem, coronam ipsius capiti impo
suisse: dixisse'que, se pro eo gratiam à Domino postulasse, postulatam obtinuisse:
& Dominum non longo tempore pòst, eum ad suam gloriam recepturum. Post il-
la, ubi fratres sigillum in Domino ei impertiuerant, postero die securi percussus,
præclara martyrij corona donatus est. Alij item complures Alexandriæ, eisdem
temporibus, utpote quibus Potamiæna secundum quietem apparuisset, eos'que
fuisset impense ad Dei uerbum amplexandum cohortata, frequentes ad Christi fi-
dem accesśisse commemorantur. Sed de his ista quidem hactenus.

Basilidis martyrium.

DE CLEMENTE ALEXANDRINO. CAPVT V.

Origenes Clementis discipulus.

POst Pantænum, Clemens scholæ Alexandrinæ, ad fidei principia do-
cenda institutæ, ad illud ipsum tempus quod iam persequimur, præfu-
it: sic, ut Origenes, dum puer erat, auditor eius, ac discipulus existeret.
Clemens uerò in primo libro Operis quod στρωματεῖς inscripsit, anna-
lium serie notata & exposita, tempora ad Cõmodi usque mortem describit: adeò
ut non obscurum uideatur, illud opus, regnante Seuero (cuius tempora liber
quem iam habemus in manibus, explanat) ab eo elaboratum fuisse.

fol. 127. lib. 23.

DE IVDA, SCRIPTORE CHRISTIANO. CAPVT VI.

Iudæ in Danielis Hebdomadas commentarij.

EOdem tempore Iudas, alius scriptor, in septuaginta septimanas à Da-
niele descriptas Commentarios edidit, in'que illis temporum ordinem
ad decimum annum imperij Seueri tradidit. qui etiam scriptor, propte-
rea quòd persecutionis tumultus cõtra nos excitatus, multorum men- B
tes tam grauiter perturbaret, Antichristi aduentum, omnium ore atque sermone
iactatum, iam tum appropinquare arbitratus est.

Antichristi aduentus.

DE ORIGENIS ANIMI MAGNITVDINE, qua seipsum castrauit. CAP. VII.

PEr idem tempus Origenes, dum scholæ Alexandrinæ, quam diximus,
præerat, facinus quoddam admisit: quod quidem licet ex animo rudi
& iuuenili uideretur esse profectum, fidei tamen & castimoniæ speci-
men maximum dabat. Istam enim Euangelij sententiam (Sunt eunuchi
qui se ipsos propter regnum cœlorum castrauerunt) aliquanto, ut fert ætas ado-
lescentiæ, simplicius interpretatus, partim quòd Seruatoris uocem se penitùs im-
plere oportere putauit: partim quòd cum ætate ualde adolescens esset, & non cũ
uiris modò, sed cum mulieribus etiam sermones de rebus diuinis & cœlestibus cõ
ferret, omnem turpis calumniæ & obtrectationis ansam infidelibus prorsus adi-
mere uoluit, dictam Seruatoris sententiam ex occulto (facinus nanque maximam
partem necessariorum suorum celare cogitat) exequi re ipsa aggressus est. Cæte-
rùm tale facinus ab eo, quantumuis cupiente, occultari non poterat. Quocirca
Demetrius, qui ibidem rexit ecclesiam, de eo pòst certior factus, tametsi hoc au-
dax eius facinus uehementer admiratus est: tamen incredibilem animi propensio-
nem & ingenuitatem fidei amplexatus, eum illico confidere ac bono animo esse iu-
bet: & maiore cura ac studio in munus, fidei principia instituendi, incumbere hor-
tatur, impellit'que. Ac tum quidem Demetrius eo animo fuit, & sententia. Verùm
non longo temporis spacio pòst, idem cum Origenem prosperè & feliciter rem
gerentem, & magno splendore, famæ'que celebritate apud omnes prædicatum a-
nimaduerteret, ardore quodam æmulationis (ut est captus hominum) incensus,
apud episcopos totius orbis eum, tanquam absurdisśimi facinoris reum, per lite-
ras

Matth. 19.

Origenes seipsum castrare ausus.

Demetrij episcopi in Origenem æmulatio.

A ras notare tentabat. Et quoniam Theoctistus Cæsareæ episcopus, & Alexander Hierosolymorum, spectati in primis & præstantes præ cæteris Palæstinæ episcopis, amplissima dignitate, & summo honoris gradu, Origenem dignum arbitrati, manus illi ut presbyterio fungeretur imposuerant: idcirco Demetrius, simulatque Origenes ad tam magnam gloriæ claritatem processerat, atque adeò apud omnes homines ubique gentium non obscurum uirtutis & sapientiæ nomen decus'que obtinuerat, cum nulla alia criminatio contra Origenem ipsi suppeteret, facti illius quod ineunte ætate consciuisset, calumniam, tanquam grauem ignominiæ notam ei obiectauit: eos'que simul qui illum presbyterum creauissent, criminibus inuoluere conatus est. Ista quidem gesta sunt paulo post tempora, quę modò persequimur. Origenes autem iam tum Alexandrię illud docendi munus in omnes qui ad uentabant, nulla habita personarum ratione, nocte die'que sedulò est executus: & partim diuinis sacri eloquij studijs, partim illis qui ea de re ad ipsum discendi gratia accedebant, attentissimè omne ocium suum impertijt.

DE MIRACULIS NARCISSI.
CAPUT VIII.

VBi Seuerus imperium ad annos decem & octo administrauerat, Antoninus eius filius, ad eum honorem euehitur. Eodem tempore, unus ex eorum numero qui in ea turbulenta persequutionis tempestate se fortes & inuictos præstitissent, & post certamina pro fidei confessione suscepta essent integri & incolumes diuina prouidentia seruati, nomine Alexander (quem modò episcopum ecclesiæ Hierosolymitanæ fuisse monstrauimus) propterea quòd confessione fidei Christianæ temporibus persecutionis nobilitatus erat, episcopatu, quem dixi, cum adhuc Narcissus, qui eum in eo officio anteibat, superstes esset, dignatus fuit. Pręter multas alias admirabiles res gestas, quas, qui B ex ea ecclesia sunt, ex sermone ac traditione fratrum gradatim & ordine succedentium de Narcisso narrant, hoc præterea miraculum ab eo editum referunt. In magna & solenni paschatis uigilia, oleum diaconis & ministris ecclesiæ defuisse perhibent. Vnde cum uniuersam multitudinem grauis quædam ægritudo & demissio animi occuparet, Narcissum ferunt, his qui luminaria apparabant præcepisse, ut aquam ex puteo quodam, qui erat in proximo, haurirēt, & ad ipsum adferrēnt. Quo absque mora peracto, eum super aqua orauisse, mandasse'que ut cum uera & constanti in Dominum fide, eam in luminarium uasa infunderent. Quod ubi fecerant, contra omnem rationem, incredibili quadam & diuina uirtute, naturam aquæ in olei naturam commutatam: & pro certo illius miraculi indicio, fratres cōplures qui illic erant, eo quidem tempore permultum ex illo oleo reseruauerunt, ex quo etiam aliquantulum ad nostram usque ætatem custoditum est. Pleraque item alia, memoria quidem digna, de uita istius uiri commemorant: in quibus eiusmodi quiddam traditum est. Cum quidam nequam perditi homunciones grauem & seueram eam rationem, qua per uniuersam uitam tum in hominibus acriter admonendis, tum in eorum uitijs corrigendis uti consueuit, neutiquam ferre possent, præ metu, ne ipsi propter infinita scelera, quorum sibijpsis conscij erant, iudicati, ab eo pœnas luerent: cœperunt contra illum consutis dolis conspirare, & turpem quandam criminationis calumniam in eum conijcere: deinde quo magis auditoribus criminationis falsò obiectæ fidem facerent, eam iureiurando confirmare. Atque unus sic deierare: Si non uerè dixerim, opto ut ignis incendio miserè dispeream. Alter uerò sic: Si non uerè dixerim, opto ut fœdo ac sæuo morbo corpus absumatur. Tertius autem hoc modo, Opto si non uerè dixerim, ut luminibus penitus orbatus sim. Verùm quamuis nemo ex fidelibus, propter nobilitatam ac testatam inter omnes omninò Narcissi castimoniam, atque adeò ob uitæ rationem ex uirtutis regula traductam, illis uel grauissimo iureiurando se obstringen-

Antoninus Seueri F. Imp.

Alexander episcopus.

Narcissi miraculum.

Aqua in oleum uersa.

Votorum & calumniarum contra Narcissum pœnæ.

stringentibus, animũ aut fidem adhibuerit: ille ipse tamen partim præ indignitate falso obiectæ criminationis, partim præ cupiditate uitæ in sapientiæ ac uirtutis studio degendæ, quam iam diu optauerat, ab oculis uniuersæ multitudinis se penitus remouit, & in solitudine locisque desertis ad multorum annorum spacium uitam transegit. Verum sublimis ille diuinæ iusticiæ ultionisque obtutus, his sceleribus patratis, minime acquieuit: sed quam celerrime impios illos & nequam homines, qui inter iurandum tam diris execrationibus se contra seipsos obligassent, grauibus calamitatibus oppressit. Primus igitur illorum, scintilla perexigua noctu in ædes, quibus inhabitabat, ex nulla causa antegressa subito ruente, misere cum tota familia & stirpe sua rapido flammarum ardore omnino conflagrauit. Alterius corpus eodem morbo, quem sibi tanquam mulctam fore imprecatus esset, ab extremis pedum digitis ad caput usque infectum, contabuit. Tertius, ærumnosos priorum euentus aspiciens, & Dei, qui oculis omnia intuetur, ineuitabilem ultionem admodum reformidans, palam inter omnes maleficia communiter a se suisque socijs per fraudem contra Narcissum admissa confessus est. Sed tamen dum pro delicto grauissime condolescebat, tantis & tam acerbis lamentis se afflictauit, & usque eo lachrymas effundere non destitit, quoad utrumque oculum sibi penitus extinxisset. Atque hi pro ea criminatione falso contra Narcissum conficta, tales pœnas persoluerunt.

Narcissi in eremum secessus.

DE EPISCOPIS HIEROSOLYMITANIS, & de Alexandro episcopo Hierosolymitano. CAP. IX.

VBi Narcissus se in locum desertum subduxisset, & a nemine esset pro certo cognitum, quo se recepisset: his qui finitimis ecclesijs præerant, uisum fuit, ut alterum episcopum suffragijs crearent. Dius igitur (hoc enim nomine erat) delectus est: cui non longo tempore ecclesiam gubernanti, successit Germanion: quo mortuo, Gordius episcopatum obtinet. Cuius temporibus Narcissus, tanquam ex mortuis ad uitam denuo reuocatus, a fratribus (quippe omnes illos deinceps, tum quod tam placido ac quieto animo falso accusatus decesserat: tum quod singularis diuinæ sapientiæ & uirtutis amore flagrabat: tum præterea omnium maxime, quod Deus de eius accusatoribus debita supplicia sumere dignatus est, in maiorem sui admirationem rapiebat) ut ecclesiæ gubernacula denuo susciperet, uehementer rogatus est. Et cum Narcissus non amplius propter ingrauescentem ætatem ministerio præesse posset, Alexander, de quo supra locuti sumus, alterius ecclesię episcopus, diuina prouidentia per reuelationem, quæ noctu ipsi secundum quietem apparuisset, ut cum Narcisso in ministerio ecclesiæ fungendo coniungeretur, accersitus est. Vnde Alexandrum, cum tanquam diuino quodam oraculo ex Cappadocum regione, ubi primum in episcopatus gradu fuisset locatus, Hierosolymam tum uoti, tum locorum uisendorum causa contenderet, illius ecclesiæ fratres eum excipiunt benignissime, & non amplius domum reuerti permittũt: idque propter aliam reuelationem, ipsis itidem noctu uisam: quæ quidem uoce euidentissima profusa, eis qui erant inter illos ob uirtutem spectatissimi, perspicue significauit, ut extra portas ciuitatis egressi, eum episcopum admitterent, qui ipsis a Deo ante designatus erat. Quo ad hunc modum gesto, Hierosolymitani communi episcoporum consensu, qui finitimas ecclesias procurabant, necessario illum apud se manere coegerunt. Idem ipse Alexander in suis epistolis, quas ad Antinoitas scripsit, quæque adhuc apud nos extant, Narcissi collegæ sui in præfectura ecclesiæ Hierosolymitanæ gerenda mentionem facit, ista in extrema illa epistola ad uerbum scribens: Salutat uos Narcissus, qui hic ante me episcopatus locum occupauit, & centum iam & sedecim annos prætergressus, mecum in eodem ministerio, quorundam precibus coniunctus fuit: qui obsecrat uos, ut idem mecum sentiatis, eademque sitis uoluntate. Atque hæc isto modo.

Dius episc. Germanion. Gordius. Narcissi ab eremo reditus. Alexander episc. Narcissi collega. Vide Socratē lib. 7. fol. 184. b

DE SE-

DE SERAPIONE, ET QVAE EIVS EXtant monumentis. CAPVT X.

A ECclesiæ Antiochenæ, Serapione morte consopito, episcopatum capessit Asclepiades: qui persecutionis tempore, ob constantem fidei confessionem, multum laudis & gloriæ adeptus est. Cuius in episcopatum ordinationis, Alexander ad Antiochenos scribens, ita fere meminit. Alexander seruus Domini, & uinctus IESV Christi, beatæ Antiochenorum ecclesiæ in Domino S. Mihi audienti Asclepiadem, uirum propter fidei amplitudinẽ ad ministerium accommodatissimum, sanctæ quę apud uos est ecclesiæ episcopatum diuina prouidentia obtinuisse: Dominus uincula mea, dum in carcere cõclusus tenebar, initiora leuioráque reddidit. Hanc autem epistolam per Clementem se misisse significat, in fine illius scribens ad hunc modum. Istas literas domini mei fratres, per beatum Clementem presbyterum, uirum uirtute & probitate eximium, ad uos misi: quem & cognoscitis, & melius cognoscetis. Qui singulari Domini prouidentia, & clementiæ obtutu huc aduentans, ecclesiam Christi tum stabiliuit, tum auxit. Quanquam Serapionis in scribendo industriæ & uigiliarum alia credibile est apud alios conseruata esse monumenta: sola tamen ea ad nos peruenerunt, quæ contra † Domnum quendam, qui persecutionis tempore à fide in Christum excidisset, séque ad Iudaicam superstitionem transtulisset, scripta fuerunt, & ad Pontium & Carinum ecclesiasticos uiros missa: atque certæ quædam ad alios epistolæ. Alius est liber ab eo confectus, de Euangelio quod secundum Petrum dicitur: quem quidem elucubrauit, quò ea quæ in eo erant, falsò commemorata, penitùs refelleret: idque propter certos fratres, qui in ecclesia Rossensi illius euangelij simulatione, ad alienas doctrinas, & à fide discrepantes se applicu-

B issent: ex quo quidem libro pauca uerba, quibus suam de eo euangelio sententiam exponit, commodè citare, non fuerit ab instituto alienum. Nos enim, fratres, & Petri & aliorum Apostolorum doctrinam recipimus, sicut & Christi: sed libros quosdam eorum nominibus falsò inscriptos, utpote eius rei satis experti, omnino repudiamus: idque pro certo cognoscentęs, nos eiusmodi non aliquando ab illis accepisse. Ego enim cum essem apud uos, putabam certè omnes rectæ fidei penitùs addictos fuisse. Librum idcirco qui Petri euangelium inscribebatur, mihi ab illis oblatum, cum minimè perlegissem, equidem dicebam: Quòd si, quia hoc Euangelium inter uos non legatur, animo & uoluntate dissideatis, legatur quidem. Verùm cum iam intelligam, illos occasione ex ijs quæ ipse tum dicebam arrepta, in erroris cuiusdã latebras irrepsisse, ad uos denuò uenire maturabo. Quare, fratres, breui me expectatote. Nos autem fratres, minimè nescij cuiúsnam erroris & sectæ auctor fuerit Marcianus, & quo pacto, dum ea quæ loquebatur, non intellexit, sibi ipsi repugnauerit (quæ planè ex his quæ ad uos scripta sunt, facilè discetis) simulac à quibusdam qui hoc ipsum euangelium usurpant, hoc est, ab his qui ex eo primùm suum duxerunt errorem, quos appellamus δοκητὰς, id est opinatores (complures enim & uariæ sunt eorum disciplinæ, sensus & sententiæ) sciscitati essemus, poteramus facilè animaduertere nonnullas illius Euangelij sententias, cum uero rectóque Seruatoris uerbo consentientes esse: aliàs autem ab eo diuersas, discrepantésque. quas hic uestris tanquam oculis ad contemplandum subiecimus. Atque de Serapione hactenus.

Asclepiades episc. · *Serapionis scripta.* · *Domnus proselytus.* · *† Alias Dominum.* · *Petri Euangelium.* · *Marciani hæresis.* · *Δοκηταὶ. Opinatores.*

DE CLEMENTIS OPERIBUS ET SCRIpturis, quas ille commemorat. CAP. XI.

CLementis omnes octo libri στρωματεῖς, id est, uariè contexti, apud nos integri seruantur. quos tali inscriptione donauit. Titi Flauij Clementis cõmentarij στρωματεῖς, hoc est, uaria ratione contexti, qui multiplicem uerę ac diuinæ Philosophiæ cognitionem complectuntur. Totidem etiam li-

Clementis scripta.

bri sunt ab eo editi, qui ὑποτυπώσεις, id est informationes inscribuntur: in quibus A Pantænum doctorem & magistrum suum nominatim memorat, cùm Commentarios eius in Sacras literas recensendo, tum traditiones etiam explanando. Est eius liber ad Gentiles hortatorius. Tres item, qui inscribuntur Pædagogus. Alius, cuius titulus sic habet, Quis'nam diues ille sit, qui saluetur. De paschate liber unus. Disputationes de ieiunio. Liber obtrectationis. Est præterea liber eius hortatorius ad patientiam. Alius, ad nuper baptizatos. Alius qui nuncupatur Canō ecclesiasticus, siue contra eos qui Iudæorum sequuntur errorem: quem episcopo Alexandro, de quo suprà uerba fecimus, dedicauit. In libris στρωματέων, non modò sententias ex sacra Scriptura collectas dispersè intexit: sed etiam ex gentilium scriptorum libris, si quid ab illis commodè dictum uideatur, sumit, cùm Græcorū simul & Barbarorum opiniones, quæ apud multos iactatæ sunt, aperiendo: tum falsos & commenticios errores eorum qui inter hæreticos principem locum obtinebant, coarguendo: denique explanationem multiplicis doctrinæ, & literarum cuiusque generis, unde copiosa materia nobis suppetit prudentiæ, ante oculos lectoris proponit. Atque his uniuersis philosophorum dogmata admiscuit. Vnde non sine causa inscriptionem operis, argumento ualde consentaneam, fecit στρωματεῖς. In eisdem octo libris utitur testimonijs Scripturarum, quibus à multis solet contradici: nimirum Sapientiæ, quæ Salomonis dicitur: & Ecclesiastici, Iesu Sirach: & epistolæ ad Hebræos, & Barnabæ & Clementis, & Iudæ. Tatiani item librum contra Gentiles citat: & librum Cassiani, quem de temporum ordine conscripsit. Philonis porrò, & Aristobuli, Iosephi & Demetrij & Eupolemi, Iudæorum scriptorum memoriam non præterit: quippe qui suis scriptis Moysen, & Iudæorum gentem, uetere illa prosapia quæ apud Græcos iactatur, longè antiquiorem fuisse perspicuè commonstrant. Atque isti Clementis libri, quos iam persecuti sumus, maxima optimarum disciplinarum materia referti sunt. In primo libro B eiusdem operis de seipso loquitur, quòd prope ad Apostolorum tempora successerit. In eisdem libris Commentarios in Genesim se editurum pollicetur. Item in libro illius quem de Paschate cōposuit, fatetur se à familiaribus suis compulsum, ut traditiones, quas à ueteribus presbyteris accepisset, literis proderet ad posteritatem. In eodem libro Melitonem, Irenæum, & alios nonnullos cōmemorat, narrationes'que aliquot ex eorum libris petitas recenset. In libris ὑποτυπώσεων, ut summatim comprehendam, sicut in uniuersas Scripturas, quæ omnium consentiente auctoritate confirmantur, breues scripsit explicationes: ita neque eas quidem quæ à multis uocantur in controuersiam, passus est interpretationum suarum expertes esse: Iudæ epistolam dico, & Catholicas, & epistolam Barnabæ, & reuelationem quæ Petri esse dicitur. Epistolam item ad Hebræos scriptam, Pauli esse affirmat, & Hebraico sermone ad Hebræos ab eo editam. Lucam autem eam accuratè in Græcum, ut Græcis traderet, conuertisse: illud'que planè ex interpretatione ipsa facile intelligi posse, quod epistola & acta Apostolorum idem orationis filū habeant. Atque hanc inscriptionem, Paulus Apostolus, non sine causa in epistolæ principio fuisse prætermissam. nam cum Paulus ad Hebræos epistolam scriberet, quia illi præiudicatam animis sententiam, & suspectam opinionem, contra eum eius'que doctrinam combiberant, nomen consultò admodum non inscripsisse: ne in ipso exordio animos illorum prorsus ab epistolæ lectione auerteret. Deinde longius aliquanto in oratione progressus, addit ista: Iam uerò, sicut beatus quidam presbyter dicebat: quoniam Dominus ipse Apostolus patris sui omnipotentis ad Hebræos missus fuit, Paulus quia erat ad gentes missus, modestè quidem, cùm ad Hebræos scriberet, se Apostolum Hebræorum non inscripsit, partim propter honorem, quem Domino Hebræorum apostolo tribuebat: partim, ne cum gentium præco & apostolus esset, præter officium ad Hebræos scribere uideretur. Rursus Clemens in eisdem libris, traditionem de ordine temporum,

quibus

Sic Hieron. in Catal.

Clementis στρωματέων libri.

Hypotyposeon libri Clementis.

Epistola ad Hebræos.

Dominus ipse, patris ad Hebræos Apostolus.

A quibus euangelia ſcripta erant, à ueteribus presbyteris acceptam, ad hunc modũ exponit. Euangelia, quæ in ſe complectuntur genealogias, antè ſcripta dicuntur. Illud autem quod ſecundum Marcum inſcribitur, talem cauſam habuiſſe fertur. Cùm Petrus Romæ publicè uerbum Dei prædicaret, & Spiritus ſancti inſtinctu Euangelium Chriſti exponeret, multos qui præſtò aderant, Marcum, utpote qui eum diutius comitatus fuiſſet, & eius uerba memoria teneret, magnopere obſecraſſe ferunt, ut ea quæ fuiſſent ab illo prædicata, ſcriptis mandaret. Quod quidem euangelium ſimulac ediderat, illis qui illud ab eo rogauiſſent, impertijt. Petrum autem, ubi de eo certior factus erat, euangelium cùm ratum feciſſe, tum homines ad idem legendum adhortatum. Ioannem uerò, utpote ſacro ſancti Spiritus impulſu commotum, poſtquam intellexit, ea quæ ad corpus & humanitatem Chriſti ſpectabant, in illis Euangelijs explicata: quorundam familiarium ac neceſſariorum rogatu, euangelium ſpirituale poſt reliquos Euangeliſtas conſcripſiſſe. Tot extant Clementis opera. Alexander item, de quo ſuprà mentio facta eſt, Clementis ſimul & Pantæni, uelut quibuſcum noticia ſibi interceſsiſſet, in epiſtola quadam ad Origenem meminit. ſic enim ſcribit. Hæc, ut ſcis, uoluntas Dei fuit, ut amicitia à maioribus noſtris inita, nobis firma & integra permaneret: imò indies feruentior eſſet, & ſtabilior. Nam illos beatos patres, qui ante nos uiam uirtutis ſedulò inſtiterunt (ad quos non multo pòſt nos profecturi ſumus) cognouimus: Pantænum dico uerè beatum, ac dominum meum: & ſanctum Clementem, etiam dominum meum, qui multum mihi ſæpe commodauit: & ſi quiſquam ſit alius eius generis. Per quos quidem in tuam ueni familiaritatem, qui longè optimus & dominus & frater mihi es. Atque hæc ita ſe habent.

Euangelia quo ordine ſcripta.
Marci Euangelium.
Ioannis Euangelium.

DE EXIMIA HERACLAE TUM DOctrina, tum eloquentia: & de Origenis in Sacris literis ſtudio: & Symmacho, diuinarũ Scripturarum interprete. CAP. XII.

B ADamantius (hoc enim erat etiam Origeni nomen) Zephyrino eiſdem temporibus Romanam eccleſiam gubernante, ſcribit ſe Romam propterea iter ſuſcepiſſe, quòd ſibi admodũ erat in optatis, eccleſiam Rom. planè antiquiſsimam uiſere. ubi non diu commoratus, Alexandriam reuertitur, atque ibi conſuetum docendi munus omni ſtudio & induſtria exequitur: idque Demetrio illius eccleſiæ epiſcopò etiam tum eum admodum adhortante, & precibus propè efflagitante, ut fratribus non grauaretur eſſe adiumento. Verùm Origenes, poſtquam uidit ſeipſum non ſatis habere uirium, cùm ad recõditius rerum diuinarum ſtudium, & ſanctarum Scripturarum indagationem, explicationemque, tum ad eos in fidei principijs inſtituendos, qui ad ipſum accedebant, (à quibus dum alij poſt alios paſsim à primò uſque mane ad ueſperam, ad eius ludum literarium quotidie commeabant, ei ne reſpirandi quidem locus concedebatur) multitudinem diſcipulorum in duas partes diſtribuit: & Heraclam cæteris ſuis diſcipulis præferens, uirum cùm ſacrarum literarum ſtudioſum, tum reuera in alijs diſciplinis diſertiſsimum, tum philoſophiæ denique non ignarum, ſocium in inſtituendi munere ſibi aſciuit: & huic eos erudiendos commiſit, qui ipſis fidei elementis modò eſſent imbuendi: eorum autem diſciplinam qui in curſu erant poſiti, & ipſo doctrinæ ſacræ habitu aliquanto maturiores, ſibi ipſi docendos reſeruauit. Tanto porrò ſtudio, tantaque cupiditate Sacrarum literarum accuratè peruestigandarum ducebatur Origenes, ut linguam etiam Hebraicam ſtudioſe perdiſceret: & non modò uetera Scripturarum exemplaria apud Iudæos Hebraico ſermone ſcripta cuſtoditaque ſibi acquireret: uerùm etiam aliorum interpretationes, qui præter Septuaginta, Sacras literas conuertiſſent, exquiſitè indagaret: adeò ut præter tritas illas & uulgares Aquilæ, & Symmachi, & Theodo-

Adamantius Origenes.
Origenis Romã profectio.
Origenis in S. literis ſtudium.
Heraclas Origenis in ſchola ſocius.
Hebraicæ linguæ ſtudium.

tionis interpretationes, aliquantum inter se discrepantes, alias quasdam præterea inueniret: quas iam longo tempore abstrusas, ex quibusdam recessibus (unde haud equidem scio) diligenter inuestigando eruit, tandem'que in lucem eduxit. De quibus propter obscuram & obliteratam inscriptionem, cuius demum aucto ris essent, penitus ignorans, istud solum indicat, quo pacto unam quidem offen disset Nicopoli apud Actium litus, alteram in altero loco non dissimili. In Psalmorum libro, qui ἑξαπλᾶ dicitur, id est qui septuplicem (ut ita dicam) complectitur translationem, post quatuor communes & uulgares interpretationes non solum Quintam, sed etiam Sextam & Septimam adiungens, in una illarum ostendit, quo pacto ea in urbe Hiericho, temporibus Antonini Seueri, esset in dolio reperta. At que ipsas in unum uolumen omnes redigens, columellis inter se distinxit, & alterum alteri ex aduerso una cum exemplari Hebræorum apposuit. Sic exemplaria illa quæ ἑξαπλᾶ dicuntur, nobis reliquit. Aquilę porro & Symmachi, & Theodotionis editionem, una cum Septuaginta interpretum explicatione, in opus quadrupliciter contextum separatim digessit. Intelligendum est, Symmachum, unum ex his interpretibus, hæresim Ebionitarum propugnasse. Ista autem hæresis quæ Ebionęorum nomine appellatur, est eorum (sicuti ex superiore historiæ nostræ sermone discimus) qui affirmant Christũ ex Ioseph & Maria prognatum, eum'q; solum hominem existimant, & legem more Iudæorum obseruandam constanter asseuerant. Commentarij item Symmachi ad hoc usque tempus custodiuntur: in quibus ex testimonio euangelij secundum Matthęum, errorem, de quo locuti sumus, roborare contendit. Istos commentarios Origenes cum alijs Symmachi in Scripturas explicationibus, ostendit se a Iuliana quadam accepisse, atque illam ab ipso Symmacho eos libros sumpsisse.

Hexapla Psalterij.

Symmachus Ebionitarum hæreseos propugnator.

Ebionitarum hæresis quæ.

Symmachi Cōmentarij.

DE REPREHENSO AB ORIGENE AMbrosio, & doctrina Origenis. CAP. XIII.

Ambrosius à Valentiniani hæresi per Origenem conuersus.

PEr idem tempus Ambrosius, qui Valentiniani erroris prauitate erat in fectus, ipsa ueritate, cuius partes Origenes in disputando susceperat, conuictus, confutatus'que, ac ueluti lucis splendore interiore mente illustratus, rectæ & ecclesiasticæ fidei se totum addixit. Alij etiam complures exquisita doctrina imbuti, propter celebrem famam quæ de Origene ubiqui emanauerat, ad eum se conferebant, periculum de accurata cumulata'que uiri in Sacris literis facultate & noticia facturi. Infiniti porro hæretici, & philosophi non pauci, omni literarum genere cum primis eximij, studiose & attente ei animũ aduertebant: & præterquam quod Sacris & diuinis literis, exteris præterea disciplinis quæ ad philosophiam attinebant, aliqua ex parte ab illo eruditi instituti'que fuerunt, illos item quos ingenij acumine & bonitate ualere intelligebat, Philosophiæ cognitione, Geometria, Arithmetica, & alijs id genus artibus quæ ad grauiora studia uiam muniunt, informauit, excoluit'que. Deinceps ad philosophorum sectas, eorum'que opiniones perdiscendas deduxit, & libros ab illis conscriptos eis exposuit, cum præclare in eos commentando, tum perspicaci mentis solertia in singula intuendo, adeo ut philosophus plane insignis esset omnium Græcorum sermone prædicatus. Complures item qui ingenio erant paulo obtusiore, ad humaniores literas, quæ sunt in communi consuetudine positæ, perdiscendas impulit: asseuerans, eos non parum fructus & commoditatis ex illis, & ad sacrarum literarum cognitionem, & ad mentis ad easdem ingrediendas præparationem percepturos. Vnde secularis (ut ita dicam) literaturæ ex philosophia petitæ studium & exercitationem sibi in primis necessariam existimauit. Illius uero singularis præstantis'que in his rebus progressionis testes sunt Græcorum philosophi, qui eius temporibus uiguerunt. In quorum libris crebram huius uiri mentionem inuenimus: propterea quod nonnulli aliquando suos libros illi dedicabant: interdum

A cubrationes ad eum, tanquam ad magistrum, quò de illis iudicium faceret, referebant. Verùm quid attinet ista commemorare, cum Porphyrius, nostra iam memoria in Sicilia degens, (qui quidem libros contra nos, quibus diuinas Scripturas calumnijs insectari conatus est, edidit: quíque, cùm eorum commentarijs sedulò euoluendis, qui eos interpretati fuissent, nihil reperiret, quod religionis nostræ doctrinæ uitio dare posset, tanquam dicendi facultate destitutus, se ad interpretes ipsos conuicijs lacerandos conuertit: ipsúmque Origenem in primis, quẽ, dum ipse adhuc adolescens erat, se cognouisse dicit) cum ille inquam Porphyrius hominem, dum probris & maledictis concidere molitur, imprudens maximis laudibus efferat, partim uera dicendo, cum aliter nullo modo dicere queat: partim falsa comminiscendo, in quibus se putarit à nemine posse perspici. quanquam aliquoties illum, quia Christianus erat, criminatur: non rarò tamen propter prestantiam, qua in studijs philosophiæ & liberalium artium disciplina excelluerit, summè admiratur, & maxima commendatione extollit. Cæterùm cum hæc de eo cõmemorantem audiamus: Nonnulli dum in animo habebant, non ab impijs & uitiosis Iudæorum scripturis desciscere, sed earum obscuritatem dissoluere, aperíreque, ad interpretationes quasdam malè cohęrentes, & Scripturis illis parum accommodatas se transtulerunt: quæ non tam ad defensionem exteræ & peregrinę Iudæorum doctrinæ, quàm ad approbationem & laudem suæ faciunt. Nam dum ea quæ planè & apertè à Moyse dicta sunt, inani uenditatione ęnigmata esse iactitant, & uelut diuina oracula plena arcanorum mysteriorum summa ueneratione celebrant, insolenti quadam arrogantia & fastidio elati, animi sui iudiciũ perstringunt, & leues uanásque interpretationes introducunt. Deinde paulo pòst subnectit: Huius inscitiæ & stultæ opinionis exemplum ab Origene sumatur, uiro, qui cum mihi, cùm essem admodum adolescens, aliqua intercedebat familiaritas: B qui quidem & illo tempore in maximo honore fuit, & adhuc est, propter libros quos post se reliquit, in non minore: cuius gloria apud istius doctrinæ professores ac magistros est cum magno splendore peruagata. Iste enim Ammonij factus auditor (qui nostra quidem ætate magnam in philosophia comparasset commendationem) tametsi ad literarum cognitionem & peritiam, magnam sanè à magistro percipiebat utilitatem: ad rectam tamen uitæ institutionem & modum, diuersam ab illo & omnino contrariam uiuendi uiam ingressus est. Nam Ammonius Christianus, à Christianis parentibus educatus, quando in prudentia aliquam progressionem fecerat, & philosophiæ studia semel degustauerat, statim à Christianismo ad eam uitæ rationem quæ humanis legibus gubernatur, se transtulit. Origenes autem Græcus, in Græcorum disciplinis institutus, ad rude & barbarum uitæ genus, temeraria quadam audacia inductus, animum appulit: ad quod se referens, cùm seipso, tùm ea perfectione & quasi maturitate, quam in politiore doctrina adeptus fuisset, ad turpem quæstum abusus est. atque quod ad uitam attinet, eam Christiano more iniustè impiéque exegit: quod spectat ad opiniones, quas cùm de alijs rebus, tum de diuino numine tenebat, in illis Græcorum consuetudinem imitatus, etiam eorum doctrinam ad peregrinas & commenticias fabulas Iudæorum confirmandas, tanquam subsidium sibi comparauit. Platonis enim libros semper habebat in manibus: in Numenij & Cronij scriptis multum uersabatur: Apollophane, Longino & Moderato utebatur familiariter: Nicomachi & aliorum illustrium Pythagoreorum monimenta terebat sedulò, Cheremonis Stoici & Cornuti libros crebrò usurpabat. Ex quibus cum rationem ac modum mysteriorum per allegorias explicandorum, quo Græci scriptores uti solebant, accuratè didicisset, eum ipsum ad Iudaicas scripturas accommodauit. Hæc à Porphyrio in tertio libro operis sui contra Christianos cõscripti, commemorata sunt, qui sanè de uiri studio & doctrinæ abundantia uerè affirmat: sed in reliquo sermone, in quo ait ipsum à Græcorum religione ad fidem Christi se transtulisse: Am-

Porphyrius religionis Christianæ insectator, & Origenis calumniator.

Porphyrij de Origene iudicium.

Origenes Ammonij auditor.

Ammonius Christianus initio, per philosophiam ad gẽtilismum delapsus.

Origenis studia.

monium autem, ex uiuendi ratione quæ est secundum uerum Dei cultum, ad mo- A
res Græcorum delapsum, perspicue certe (quid namque non falso comminisce-
retur Christianorum hostis) atque adeo improbe mentitus est. Nam & instituta
Christianæ disciplinæ (sicut historia superior declarauit) Origeni a parentibus
integra tradebantur: & Ammonio syncera diuinæ philosophiæ religionisque
Christianæ præcepta firma, usque ad extremum uitæ exitum, permanserunt: sicut
hominis libri tanta elaborati industria, tamque multorum cōmendatione appro-
bati (quos posteritati reliquit) adhuc multis in locis testes esse poterunt: ut ille,
qui De consensu & conuenientia Moysis cum IESV inscribitur, & alij qui reperi-
untur apud literarum studiosos. Ista igitur hoc loco a nobis posita sint, ad declara-
tionem tum calumniæ maleuoli obtrectatoris, tum exquisitæ & copiosæ Orige-
nis in Gentilium disciplinis cognitionis: de qua in epistola quadam, missa ad illos
qui ei uitio uertebant, quod tantum studium in illis disciplinis collocauisset, hæc
scribit: Quoniam ad me, uerbo Dei addictum & consecratum, fama de illa mea,
quam iam in bonis literis adeptus fuissem, maturitate per multorum ora uolitan-
te, permulti cum hæretici, tum qui artium liberalium ac gentilium disciplinarum
eruditione, & eximia philosophiæ noticia maxime præstabant, frequentes accesse-
runt: placuit & dogmata hæreticorum, & philosophorum instituta, quæ de ueri-
tate disserere profitentur, diligenter peruestigare. Hoc autem fecimus, non solum
Pantænum imitati, qui multis ante nos multum plane attulit adiumenti, quod illo
studiorum genere exquisite instructus esset: uerum etiam Heraclam, iam Alexan-
driæ presbyterij gradum adeptū: quem apud disciplinæ philosophicæ magistrum,
& doctorem, cum iam quinquennio ante, quam ego ad eam studiorum rationem
audiendam me conferre cœperam, illi uiro enixe operam dedisset, reperi. Et pro-
pterea non modo uulgari ueste, & communi, qua ante usus fuisset, exuta & depo-
sita, philosophi apparatum, quem adhuc retinet, sibi assumpsit: uerum etiam li-
bros gentilium etiamnum euoluere pro uiribus non desistit. Atque hoc modo de
Gentilium disciplinis, & earum studio, Origenes dicitur respondisse. Eodem tē-
pore illum scholæ Alexandrinæ operam nauantem miles quidem adijt, & literas
a præside Arabiæ tum Demetrio episcopo, qui ibidem rexit ecclesiam: tum præ-
fecto, qui tum Ægypto præfuit, attulit, ut cum omni festinatione Origenem ad i-
psum mitterent, qui in Sacris literis ipsum erudiret. Quapropter ab illis ad eum
missus Origenes, proficiscitur in Arabiam: ac negotio cur eo se contulisset, breui
ad exitum perducto, iterum Alexandriam reuertitur. Non longo temporis in-
teruallo interiecto, ubi intestinum & ciuile bellum non exiguum quidem ibi exar-
descebat, egressus est Alexandria. & cum non satis tuto se in Aegypto commorari
posse putaret, iter capit in Palæstinam, & Cæsareæ ludum aperit: ubi, licet non-
dum presbyterij gradu potitus, ab episcopis qui ibi erant, non ad disputandum so-
lum, sed ad Scripturas etiam aperiendas, magnopere in communi ecclesiæ conses-
su rogatus est. Quod quidem poterit esse perspicuum ex his, quæ Alexander Hie-
rosolymorum episcopus, & Theoctistus episcopus Cæsareæ, ad Demetrium, in
Origenis defensione sic fere respondebant: Quod autem in literis adiunxeris, nū-
quam antea auditum, neque iam usurpatum, ut Laici, præsentibus episcopis di-
sputarent, Scripturasque exponerent: in eo mihi nescio quo modo uideris per-
spicue falsa dixisse. Nam ubi idonei & habiles reperiuntur, qui fratribus in uerbo
Dei adiumento sint, a sanctis episcopis rogantur, ut populum in uerbo instituant:
sicut Larandis Euelpis a Neone, Iconij Paulinus a Celso, & apud Synados Theo-
dorus ab Attico, qui omnes beati & pij fratres erant. Ac uerisimile est, quamuis no-
bis obscurum & minime cognitum sit, illud idem in alijs locis fieri. Hic quem di-
co, Origenes adhuc adolescens, non modo ab episcopis quibuscum familiaritatē
contraxerat, sed a peregrinis, qui illum prope ignorabant, isto modo in magno ho-
nore habitus fuit. Quin, ubi Demetrius & per literas eum accersiuerat, & per dia-
conos

Ammonij scripta, constantiam eius in Christianismo testantia.

Origenis in Gentilium disciplinis studiū.

Origenis in Arabiam profectio.

Cæsareæ S. Scripturæ explicandæ præfectus.

Laicis an S. Scripturas tractare permissum.

A conos ecclesiæ ut maturè rediret Alexandriam hortatus erat, ille eò reuersus, consueta studia & exercitationes denuò obire cœpit.

QVINAM EXTANT LIBRI EORVM qui tum temporis floruerunt. CAP. XIIII.

PEr idem tempus complures ecclesiastici uiri, eloquentiæ laude præstantes, floruerunt: quorum epistolas, quas alter alteri scripserunt, adhuc reseruatas reperire licet. Quæ etiam ad nostram usque ætatem, in Æliæ, id est, Hierosolymorum Bibliotheca, quæ est ab Alexandro, tũ illic ecclesiam administrante exædificata, custoditæ fuerunt: ex qua Bibliotheca ipsi ad opus quod habemus in manibus, permulta collegimus. In quorum disertorum uirorum numero est Beryllus, episcopus Bostræ in Arabia, qui uarios libellos ex optimis scriptoribus, tanquam flosculos excerptos, unà cũ epistolis & alijs operibus post se reliquit. Hippolytus etiam alterius ecclesiæ episcopus his annumeretur, qui idẽ præstitit. Disputatio porrò Gaij, uiri eloquentissimi, Romæ Zephyrino ecclesiam regente contra Proclum, Phrygum erroris propugnatorem habita, ad nos peruenit: in qua & aduersariorum temeritatem & audaciam in nouis Scripturis contexendis, reprimit, refutatque: & tredecim solum memorat epistolas diui Pauli apostoli, epistolam autem ad Hebræos reliquis non annumerat. nam illa apud quosdam Romanos etiam adhuc, Apostoli epistola esse non existimatur.

Aeliæ Bibliotheca ab Alexandro episc. extructa.
Beryllus episc.
Hippolytus episcopus.
Gaij contra Proclum disputatio.
Epistola ad Hebræos scripta, an Pauli, dubitatum.

QVI EO TEMPORE EPISCOPI NOTI erant. CAPVT XV.

ANtonino, cum septem annos & sex menses regnasset, successit Macrinus: quo quidem ad annum eo munere perfungente, alius iterum Antoninus imperium capessit. Primò anno eius regni, Zephyrinus Pontifex Romæ, ubi decem & octo annos continuos ecclesiæ ministerium procurarat, uitam cum morte cõmutat. Huic in Pontificatum successit Calixtus:
B qui uitam ad quinque annos traducens, Vrbano ecclesiam gubernãdam reliquit. Eodem tempore, Antonino quadriennio solum reip. gubernacula tenente, Imperator Alexander in regnum Romanorum successit. Per id temporis Asclepiade mortuo, Philetus in ecclesiæ Antiochenæ rectionem succedit. Imperatoris illius mater, nomine Mamæa, mulier (si quæ alia) uirtute & pietate spectatissima, uita & moribus cum primis religiosa, cum Origenis fama ita celebris passim hominũ uagaretur sermonibus, ut ad eius etiam aures perueniret, permagno uidebatur æstimare, si non solum uiri dignaretur aspectu: uerumetiam eius in Sacris literis intelligentiæ, quam omnes admirabantur, periculum faceret. Illa igitur iam tum Antiochiæ commorans, per turbam satellitum, illum ad se accersiuit. Apud quam ille, ubi ad tempus moram fecerat, & multa quæ ad gloriam Domini & diuinæ eius disciplinæ ac potentiæ amplitudinem spectabant, ei exposuerat, ad consueta studia & exercitationes se maturè recepit.

Macrinus Imp.
Antoninus posterior.
Calixtus pont. Rom.
Vrbanus.
Alexander Imp.
Philetus episc.
Mamæa Imperatoris mater ab Origene in religione instituta.

QVAE HIPPOLYTI MONVMENTA ad nos peruenerunt. CAP. XVI.

ILlo ipso tempore Hippolytus, præter alios plerosque Commentarios, quos componebat, opus de Paschate conscripsit: in quo & temporum seriem explanat, & canonem quendam sedecim annorum de Paschate ponit, & tempora solum describit ad primum annum imperatoris Alexandri. Cætera eius scripta, quæ ad nos uenerunt, sunt hæc: In sex dies Commentarij: In ea quæ sex dies sequuntur: contra Marcionem liber: in Canticum canticorum explanatio: in partes aliquot Ezechielis expositio: de Paschate liber: Contra omnes hæreses liber. Extant præterea nonnulla alia eius monimenta, quæ apud multos conseruata inuenias.

Hippolyti scripta. Vide Hieron. in catal. & Lucidam de temp.

DE ORIGENIS STVDIO, ET QVOD ECclesiastica dignitate dignus habitus fuerit. CAP. XVII.

Origenis in S. Scripturam cõmentarij, D. Ambrosij hortatu & ope promoti.

EX eo tempore Origenes commentarios in Sacras literas scribere exorsus est: Ambrosio eum ad eam rem impellente maximè. qui non solum infinitis propè uerborum ad persuadendum accommodatorum hortationibus, sed copiosissimis subsidijs, ad eiusmodi operam maximè necessarijs, illũ ad hoc studij genus incitauit. Nam celeres scribæ, plures quàm septem, ei dictanti præstò aderant, qui præstitutis temporibus scribendi laborem uicissim susciperent. Librarij non pauciores, unà cum puellis, quæ ad scitè & concinnè scribendum erant probè exercitatæ: quibus omnibus Ambrosius rerum copiam affatim suppeditabat necessariarum. Quinetiam in hac diuini & sacri eloquij commentatione ac studio, uix dici potest quàm propensam operam ei contulerit, qua illum uel maximè ad commentariorum confectionem incenderet. Dum ista hoc modo gerũtur, Vrbano, qui Romanæ ecclesię pontificatum gesserat, successit Pontianus. Antiochenæ ecclesiæ post Philetum, ministerium capessit Zebinus. Quibus temporibus Origenes, necessitate negocij cuiusdam ecclesiastici obeundi flagitante, in Gręciam per Palęstinam iter fecit, & Cęsareæ per manuum impositionem episcoporum, qui in illis partibus rexerunt ecclesiam, munus suscepit presbyterij. Qui uerò deinceps fuerint de illo tumultus & discordiæ concitatę: quę de eisdem ita commotis ab episcopis, qui ecclesijs pręfuerunt, decreta: denique quæ incommoda, cùm in uerbi Dei explicatione summa cum laude floreret, pertulerit, quanquam separatum opus, ad plenam eorum explicationem postulare uidentur: tamen in secundo Apologiæ libro, quam pro eius defensione edidimus, aliqua ex parte (quantum tenuitas ingenij nostri patiebatur) de eisdem disseruimus. A

Pontianus Rom. pont.

Zebinus episc.

Orig. in presbyterorum ordinem adscitus.

Eusebij pro Origene Apologia.

QVAE'NAM IN ALEXANDRIA DOcuerit. CAPVT XVIII.

Origenis in Euangelium Cõmentarij.

PRæter ea quæ modò recensuimus, ista quoque ad commemorandum necessaria putamus: quomodo in sexto libro Explanationum quas in Euangelium Ioannis conscripserit, declaret se, cum adhuc Alexandriæ uersaretur, quinque priores contexuisse. Operis uerò quod in uniuersum Euangeliũ lucubrauit, uiginti duo tomi solũ ad nos peruenerunt. In nono libro Commentariorum quos confecit in Genesim (sunt enim omnes duodecim numero) non modò octo priores eiusdem operis Alexandriæ composuisse: sed etiam in uigintiquinque Psalmos, qui primi sunt, Commentarios edidisse commonstrat. Quinetiam in Lamentationes Hieremiæ alios, quorum quinque tomi ad nos peruenerunt, elaborauit: in quibus obiter librorum (duo quidem sunt) quos de Resurrectione exarauit, facit mentionem. Porrò libros de Principijs, prius quàm Alexandriam demigrarat, scripsit. Libros quoque qui inscribuntur στρωματεῖς, qui sunt decem numero, in eadem ciuitate, Alexandro imperiũ gubernante, literis prodidit: sicut pręcipui tituli tomorũ initijs integrè pręfixi declarãt. B

In Genesin.

In Psalmos.

In Lamentationes Hieremiæ.

De resurrectione.

De principijs.

στρωματεῖς libri.

QVOMODO SCRIPTVRARVM QVAE IN Testamentis habentur, mentionem fecerit. CAP. XIX.

S. Scripturæ libri.

DVm primum Psalmum explicat Origenes, in eo libro sanctarum Scripturarum ueteris Testamenti enumerationem facit: his enim uerbis sic scribit, Non ignorare debemus, uigintiduos libros esse (sicut Hebræi tradunt) summo omnium consensu & testimonijs approbatos, secundum literarum numerum, quæ apud illos sunt. Deinde paucis uerbis interpositis, adnectit, Viginti duo libri secundum Hebræos hi sunt, Primum Genesis, ut nos: ut Hebræi appellant, ab ipso libri exordio, Beresithæ, quod est principio. deinde

Hic locus in Græco corruptus est. nos ergo ab Hæbraica Bi-

A inde Exodus, Velle Semoth Hebraice: quod est, nomina ista. tum Leuiticus, Vaicra: id est, Vocauit. deinceps Numeri, Hammisparim, uel pecudim, uel uaiedabber. Sequitur Deuteronomiũ, Ellehaddeberim: hoc est, Hę sunt uerba. Post Iesus filius Naue, Hebraice Iehosua, ben Nun. tum Iudices, Ruth. apud illos uterque in unum librum concluditur, & uocatur Sophetim. iterum Regum, uel Regnorum primus & secundus liber: apud eos unus est, & dicitur Samuel, id est, à Deo uocatus. deinde, Regum uel Regnorum tertius & quartus, in uno libro uterque apud Hebræos: & nominatur Vammelech Dauid, uel melachim: id est, Rex Dauid, uel regnum Dauid. Accedit Paralipomenon primus & secundus: unus tamen apud eos, & nuncupatur Dibre Haiamim, id est, uerba dierum. Post hunc Esdras, primus & secundus, qui unus est, & inscribitur Esra: quod est, adiutor. tum liber Psalmorum, Hebraice Sepher Tehillim. deinde Salomonis prouerbia, apud Hebræos Mistæ, uel Mistoth. deinceps Ecclesiastes, Hebraice Coheleth. tũ Canticum canticorum, non (ut quidam arbitrantur) Cantica canticorum, Hebraice Sir harisim. Sequitur Esaias, Iesaia Hebraice: & Hieremias, cum Lamentationibus & Epistola, uno nomine & uno libro Irmia. tum Daniel, etiam Daniel Hebraice: & Ezechiel, Ieezchel. Iob, Iob: Esther, Esther. Extra numerum istorũ, sunt libri Macchabaici, qui inscribuntur Sarbethe, Sarbane. Ista in libro, quem diximus, inseruit. In primo libro Commentariorum quos scripsit in Euangelium secundum Matthæum, Canonem ecclesiasticum obseruans, quatuor solum Euangelia esse testatur: & quod per traditionem de quatuor Euangelijs, quę sola sunt in uniuersa ecclesia Dei (quę sub cœli complexu continetur) rata, stabilia, & quibus à nemine contradicitur, certior factus sit, sic scribit: Primum euangelium scriptum esse, quod secundũ Matthæum dicitur, olim publicanũ, postea apostolum IESV Christi: qui illud Iudæis ad fidem Christi conuersis, literis Hebraicis
B compositum tradidit. Secundum, quod est secundum Marcum: qui illud, sicut Petrus ei explicauerat, conscripsit: quem quidem Petrus filium suum nuncupat in catholica sua epistola, his uerbis: Salutat uos ecclesia quæ est in Babylone, consors nobiscum electionis, & Marcus filius meus. Tertium euangelium à Paulo laudatum, quod est secundum Lucam: qui illud his qui erant ex gentibus edidit. Postremum omnium, quod est secundum Ioannem. Porro in quinto libro explanationum in euangelium Ioannis, de Epistolis Apostolorum idem auctor ista loquitur: Paulus non litera, sed spiritu habilis & idoneus noui Testamenti minister à Deo factus, qui munus Euangelij prædicandi ab Hierusalem ad Illyricum usque undique cumulate expleuit, non omnibus ecclesijs quas docebat, scripsit epistolas. Quin nonnullis, quibus scripsit, pauca admodum uerba misit. Petrus, super quem Christi Ecclesia, contra quam inferorum portæ non præualebunt, ędificata est, unam epistolam omnium asseueratione approbatam reliquit. Sit ita tamen, quod secundam (de ea enim est controuersia) etiam scripserit. Quid attinet dicere de Ioanne, qui supra pectus Domini recubuit: qui licet se tot uolumina potuisse conficere, quot uniuersus orbis uix potuisset capere, ingenue fateatur, unũ tamen Euangelium solum posteritati tradidit. Scripsit item Apocalypsim, in qua pręcipiebatur illi ut conticesceret, & septem tonitruorum uoces minime omnino scriberet. Epistolam etiam reliquit, eamque per breuem. Verum esto, quod secundam quoque & tertiam texuerit: quoniam aiunt eas non omnino uere eius fuisse. Atqui utræque pariter uix centum uersus lineasque complectuntur. Præterea de epistola ad Hebræos, in concionibus quibusdam in eandem conscriptis ita disserit: Dictionis formam epistolæ quæ inscribitur Ad Hebræos, non habere simplicem ac humilem orationis & scribendi rationem, qua Apostolus soleat uti (qui se rudem in dicendo, id est, in loquendi forma ac modo plane fatetur) sed epistolam ipsam dictionis compositione & collatione uerborum propius ad puri & elegantis Græci sermonis proprietatem accedere. Ac quisque, qui dictionis & loquendi

bras inscriptiones librorum deprompsimus: & sic hunc locum correximus.

Euangelia tantum IIII.

Matthæi.

Marci.

1. Pet. 5.

Lucæ.

Ioannis.

Epistolæ Apostolorum.

Pauli.

Petri.

Ioannis.

Ioan. 21.

Apoc. 10.

Epistolæ ad Hebræos, autor incertus.

formularum differentias recte sciat internoscere, illud facile fatebitur. Rursus, A quod sensus ac sententiæ Epistolæ admirabiles sunt, & his quæ consentiente omnium testimonio Apostoli scripta dicuntur, nulla ex parte inferiores, nemo non, qui studiose & attente in epistolis illius Apostoli perlegendis uersatus fuerit, hoc etiam uerum esse concedet. Istis non multo post ea attexit: Ego constanter affirmabo, sensus esse Apostoli: phrasin autem & constructionem uerborum alterius cuiusdam, conciones Apostoli in commentarios redigentis, & uelut dictata ex præceptoris ore scribentis. Proinde si quæ Ecclesia istam habeat epistolam, eam ipsa approbet, ut Pauli, idque hac ratione persuasa. Non enim temere ueteres eam Pauli esse tradiderunt. At quis scripserit epistolam, Deus uere nouit. Nos tamen à quibusdam accepimus, Clementem Rom. ecclesiæ episcopum eam epistolam perscripsisse: ab alijs, Lucam, qui Euangelium & acta Apostolorum literis mandarit, illam contexuisse. Sed hæc hoc modo hactenus.

QVOMODO HERACLAS ALEXANDRInum episcopatum susceperit, & quomodo episcopi Origenem uenerati fuerint. CAPVT XX.

Origenis Cæsaream profectio.

DEcimus iam annus agebatur imperij Alexandrini suprà demonstrati, cùm Origenes Alexandria Cęsaream profugiens, scholam institutionis, quę erat ad illius loci habitatores in fidei principijs informandos ædificata, Heraclæ reliquit. Non longo tempore post, Demetrius Alexandrinæ ecclesię episcopus, cum quadraginta tres annos integros in illo ministerio fungendo contriuisset, mortem obijt: huic successit Heraclas. Quo tempore Firmilianus Cæsareę Cappadocensis episcopus, magno nomine & celebritate fuit. Iste tantum studium erga Origenem declarauit, ut interdum illum in suæ regionis fines ad ecclesiarum utilitatem accersi uellet: nonnunquam ipse ad eum in Iudæam proficisci, & aliquandiu unà cum eo moram facere, quò in sacris literis melius & perfectius erudiretur. B Quinetiã & Alexander, qui Hierosolymitanæ ecclesiæ, & Theoctistus, qui Cæsariensi ecclesiæ præfuit, per omne tempus propemodũ ætatis suę, ei tanquam pręceptori auscultabant: soliq; illi sacrarum literarum interpretationes, & reliqua ecclesiasticę disciplinę instituta exequenda concesserunt.

Heraclas. Firmilianus. Alexander. Theoctistus.

DE PERSEQVVTIONE SVB MAXImino. CAPVT XXI.

Maximinus Imp.

ALexandro Romanorum imperatori, cum tredecim annis Reipublicæ gubernaculis præfuisset, Maximinus Cæsar successit. Qui propter grauem inuidiam, qua contra Alexandri familiam, in qua complures fideles & Christiani uersabantur, flagrabat, acerbam persecutionis tempestatem concitauit: iussitque solos ecclesiarum pręsides, tanquam auctores doctrinæ Euangelicę, neci dari. Eo tempore Origenes librum composuit de martyrio: & opus illud Ambrosio episcopo, atq; Protocteto ecclesię Cęsariẽsis presbytero, propterea quòd utrunque non exigua persecutionis procella exagitauerat, dedicauit. In qua quidem traditum est, eos uiros ob ueram & constantem fidei confessionem, sub finem imperij Maximini (qui nõ amplius triennio regnauit) magnam laudem fuisse consecutos. Tempus huius persecutionis, cùm in uigesimosecundo libro Commentariorum in euangelium Ioannis, tum in multis uarijsque eius Epistolis aperte demonstrat Origenes.

Origenis lib. de Martyrio.

DE FABIANO, QVOMODO ROMANOrum episcopus diuinitùs præter omnium opiniones designatus sit. CAPVT XXII.

Simulatque

A Simulatque Gordianus post Maximinum Romanorum imperium obtinuerat, & Pontianus ecclesię Rom. Pontificatum per sex annos gesserat, in eius locum Anteros surrogatus est: in cuius ministerium, cum ad mensem eo perfunctus esset, Fabianum delectum ferunt. Post Anterotis mortem, aiunt Fabianum una cum alijs ex agro Romam commigrasse, ibi'que sua collocasse domicilia: ubi, diuina & cœlesti gratia largiente, ad cleri administrationem mirandum in modum euectus est. Nam cum omnes fratres, causa deligendi eius qui episcopatum gereret, in ecclesia conuenissent, & multi de multis illustribus & præclaris uiris ad illud munus obeundum idoneis cogitarent, quanquam Fabianus, qui tum forte presto erat, nemini in mentem uenerat, derepente tamen columbam e sublimi deuolantem (quę similitudinem Spiritus sancti super Seruatorem in specie columbæ descendentis repręsentare uidebatur) eius capiti insedisse memorant: acpropterea populum uniuersum pariter uno sacrati Spiritus instinctu commotum, magna cum alacritate & uno animorum consensu cum eo dignitatis gradu dignum clamasse, & absq; mora abreptum illum in sede Pontificali collocasse.

Gordianus imp.
Anteros Rom. Pont.
Fabianus quomodo ad pontificatum Rom euectus.

QVI FVERINT ORIGENIS DISCIPVLI. CAPVT XXII.

Eodem tempore, simulac Zebinus Antiochenæ ecclesię episcopus e uita decesserat, Babylas ecclesiæ rectionem suscipit. Vbi autem post Demetrium Heraclas episcopatus ministerium Alexandriæ obtinuerat, Dionysius, unus item ex Origenis discipulis, scholã institutionis ibidẽ capessit. Ad Origenem uero Cæsareæ cõsueta disciplinę munera exequentem, nõ solum multi ab indigenis, sed ab exteris etiam regionibus pene infiniti discipuli, patria sua relicta, aduentarunt: ex quibus maxime insignes cognouimus, Theodorũ

B alio nomine Gregorium appellatum, episcopum sane pręter cęteros nostra iam ętate crebro hominum sermone prædicatum, & fratrem eius Athenodorum: quorum animis liberalium disciplinarum tum Gręcorum, tum Latinorum, cupiditate supra modum inflammatis, & quasi obstupefactis, Origenes diuinę philosophiæ & doctrinæ Christianæ amorem sensim instillauit: eos'que a prioribus studijs, facta mutatione, ad Sacrarum literarum commentationem pia sua cohortatione traduxit. Quinquennio integro in eius schola uersati, tantam & tam admirabilem in sacrosanctis Dei eloquijs fecēre progressionem, ut dum adhuc ambo admodum adolescentes erant, ecclesiarum in Ponto crearentur episcopi.

Babylas episc.
Dionysius Antioch. scholæ præfectus.
Origenis discipuli.
Theodorus Gregorius.
Athenodorus.

D

DE APHRICANO TEMPORVM SCRIptore. CAPVT XXIIII.

Per idem tempus Aphricanus, librorum scriptor qui κεστοὶ appellantur, magna commendatione ad hominum famam profluxit. Huius de historia Susannæ a Daniele literis prodita, quasi adulterina esset, & commenticia, magnopere dubitantis, extat epistola ad Origenem scripta: ad quam Origenes per literas plenissime respondebat. Eiusdem Africani quinque alij libri de temporum & annalium serie, accurata quadam industria elaborati ad nos peruenerunt: in quibus ait, se Alexandriam, propter incredibilem Heraclæ famam, quæ ubique manauerat, iter fecisse: quem propter philosophię & aliarum Gręcarum disciplinarum cognitionem, qua egregie excellebat, ad ecclesiæ illius episcopatum administrandum delectum esse, supra docuimus. Est etiam alia epistola ab eodem Aphricano ad Aristidem perscripta, de ea quę putatur esse Genealogiarum Christi apud Matthęum & Lucam discrepantia: in qua Euangelistarũ cõsensum ex historia quadã, quę ad sua ipsius tẽpora integra deuenerat, apertissime tradit: quam equidem opportune in primo libro huius operis, quod habemus in manibus, ab eo petitam, citaui.

Aphricanus historicus, & eius scripta.
Vide Suidam, & Hieronymũ.
Heraclas.

QVOT

QVOT ET QVAE ORIGENES IN CAESArea Palæstinæ docuit. CAPVT XXV.

Origenis scripta.

PEridem tempus Commentarij in Esaiam & Ezechielem pariter ab Origene conscripti fuêre. Ex quibus triginta tomos in tertiam partem Esaiæ, usque ad uisionem quadrupedum in deserto, nos uidimus: & uiginti quinque in Ezechielem, quos solos in uniuersum prophetam dedit. Id temporis cum Athenis fortè uersaretur, commentarios in Ezechielem absoluit. Ibidem in Canticum Canticorum inchoauit Commentarios, & quinque libros eorundem ibi adhuc commoratus perfecit: ad Cæsaream reuersus, alios quinque, (ut decem essent numero) perduxit ad exitum. Sed quid attinet hoc loco uiri scripta & libros accuratè enumerare, cum aliud separatum & proprium ocium postulent? quorum enumerationem, in opus quod à nobis de Pamphilo, sancto nostri temporis martyre conscriptum est, illigauimus: in quod etiam, ut ingentem Pamphili erga sacras literas amorem ac studium quasi ante oculos cuiusque poneremus, indices Bibliothecæ, Origenis & aliorum ecclesiasticorum scriptorum libros continentis, ab eodem constructæ & coagmentatæ, coniecimus. Ex quibus, si cui uisum sit, licet certè elaboratissima illa quidem Origenis opera, quæ ad nostras manus uenerunt, exploratè cognoscere. Verùm iam sermonis nostri cursus ad consequentem historiam transferendus est.

Eusebij de Pamphilo martyre liber.

DE ERRORE BERYLLI. CAP. XXVI.

Berylli hæresis ob Origene impugnata.

BEryllus Bostrorum Arabiæ episcopus, qui paulò antè demonstratus est, quò ecclesiasticæ ueritatis regulam peruerteret, peregrinam quandam & alienam à fide doctrinam in Ecclesiam introducere tentauit: ausus quidem temerè asserere, Seruatorem & Dominũ nostrum IESVM Christum propria substantiæ circumscriptione non antè fuisse, quàm in humanã carnem immigraret: neque propriam habuisse ex se diuinitatem, sed solam patris in eo extitisse. Qua de re cum multi episcopi in disceptationem cum eo uenissent, deque eius errore grauiter disseruissent, inter cæteros Origenes à quibusdam rogatus, primùm cum eo in familiarem sermonem & colloquium descendit, quasi periculum facturus quid animi haberet, quidue sententiæ. Vbi uerò eum suam peruersam opinionem constanter affirmare intellexit, utpote haud rectè de Christo sentientem confutauit: atque cùm firmis rationibus persuadendo, tum certa demonstratione conuincendo, eum ad uerè de ea controuersia sentiendum reduxit, atque adeò ad pristinam ac sanam de Christo & eius diuinitate opinionem, quã olim tenuisset, denuò restituit. Quædam monumenta à Beryllo scriptis prodita, cum decretis Synodi, eius causa cõuocatæ, ad nostram ætatem reseruata sunt: quę non modò Origenis disquisitiones cum eo habitas, & disputationes coram ecclesia quam regebat celebratas, uerùm etiam quasque res id temporis gestas complectuntur. Sunt etiam alia infinita, quæ de Origene presbyteri nostræ ætatis memoriter tradunt: quæ quoniam cum præsenti instituto minimè cohærere uidentur, arbitror à me debere prætermitti. Quæ autem de eius rebus gestis sunt ad cognoscendũ necessaria, ea ex Apologia, quę à nobis, Pamphili, sancti (nostri temporis) martyris opera adiutis, elucubrata est, (illam enim ego & Pamphilus, quò ora maleuolorum obtrectatorum, famæ Origenis detrahentium, obturaremus, mutuis uigilijs accuratè elaborauimus) licet facilè colligere.

Eusebij pro Origene Apologia.

DE CAESARE PHILIPPO. CAP. XXVII.

Philippi duo, pater & F. Impp.

VBi Gordianus sex annis continuis Romanorum obierat imperium, Philippus unà cum filio Philippo succedit. Fama est, istum (Christianus namque erat) cum precationum in die postremę uigiliæ Paschatis unà cum multitudine in ecclesia particeps fieri uellet, nõ prius ab episcopo, qui

A qui tum ecclesiæ præerat, permissum esse intrare, quàm se confessus fuisset, & inter eos qui peccatorum uinculis adhuc tenebantur astricti, locumq́ pœnitentiam agentibus præstitutum occupabant, se sua sponte collocauisset: episcopumq́ dixisse, cum non alia conditione, nisi istud faceret, propter multa delicta quæ ab illo ferebantur admissa, aliquando ab ipso in Ecclesiam receptum fore. Imperatorem autem alacri animo & lubenti, episcopo morem gessisse, & ingenuam modestiam ac religiosam piamq́ affectionem, Dei timore incitatam, reipsa declarasse memorant.

QVOD DIONYSIUS IN HERACLAE EPISCOpatu successerit. CAP. XXVIII.

IAm tertius annus eo regnante præterierat, cum Heraclas ministerium ecclesiæ Alexandrinæ undecim annis executus, è uita decessit: & eiusdem ecclesiæ episcopatum obtinuit Dionysius. *Dionysius Alexandriæ episc.*

DE RELIQVO ORIGENIS STVDIO. CAP. XXIX.

CVm fides Christi, Christiano illo imperatore regnãte, magnopere (ut uerisimile erat) cresceret, & doctrina Euangelica liberius ubique prædicaretur, Origenes sexagesimum ætatis annum prætergressus, & iam ex longo usu & commentatione uelut habitum & perfectam maturitatem in doctrina assecutus, suas tum disputationes, tum conciones publicè in ecclesia habitas, à scribis, qui manu celeri multum pollebant, cum id nunquam antea fieri concessisset, excipi permisit. Per idem tempus octo libros contra quoddam Celsi Epicurei opus aduersus Christianos editum, quod Vera doctrina inscribitur, composuit: & uigintiquinque tomos scripsit in Matthæi euangelium: & alios in duodecim Prophetas contexuit, ex quibus solum uiginti quinque inuenimus. *Origenis contra Celsum libri, & alia scripta.* B Extat etiam illius epistola ad ipsum imperatorem Philippum scripta, & alia ad eius uxorem Seueram. Sunt & aliæ diuersæ eius epistolæ ad diuersos scriptæ, ex quibus, quotquot apud uarios dispersas colligere poteramus, in unum uolumen separatim, uarios in libros distributum, ne deinceps rursum dissiparentur, congessimus, quæ sunt circiter centum numero, & amplius. Scribit prętera Fabiano Romano episcopo, alijsq́ permultis ecclesiarum pręsidibus, de sua recta & orthodoxa de fide Christiana sententia. Quorum certa habes argumenta in sexto libro Apologiæ, quæ in Origenis defensionem à nobis scripta est.

DE ARABUM DISSIDIO. CAP. XXX.

PEr idem tempus, quidam rursus in Arabia dogmatis cuiusdam à ueritate prorsus alieni auctores nascuntur: asserentes, hominum animos unà cum corporibus, uno eodemq́ temporis articulo morte occumbere, & penitùs extingui: at demũ tempore resurrectionis uniuersæ carnis, cum eisdem uitam denuò recuperaturos. *Arabum hæresis.* Non exiguo igitur episcoporũ conuentu ea de re coacto, Origenes ibi etiam rogatus, ut partes de illa controuersia disputandi susciperet, sic orationis ui & impetu ferebatur, ut eorum mentes, qui se antè eo errore implicauissent, ad rectam fidem & sanam doctrinã traduceret.

DE HELCESAITARVM HAERESI. CAP. XXXI.

EOdem tempore alia erroris peruersitas, quæ Helcesaitarum hæresis dicebatur, cœpta est: quæ propè simulac orta erat, extinguebatur. *Helcesaitarum hæresis.* Cuius mentionem facit Origenes in concione in Psalmum octogesimum habita, quam corã ecclesia palàm recitauit: Interuenit, inquit, quidam „ hoc pręsenti tẽpore insolenter propterea se efferens, quòd impiam & maximè sce„ leratam Helcesaitarum opinionem, quæ nuper contra Ecclesiam excitata est, se

posse defendere existimet. Quæ tandem scelera, & quàm nefaria, illa opinio profiteatur, uobis exponam, ne eius inanitate, & quasi leni uento à ueritate abripiamini. Nonnulla uniuersæ Scripturæ antiquat testimonia: alijs rursum cùm ex toto uetere Testamento, tum ex Euangelio depromptis, utitur. Paulum autem apostolum omnino reijcit. Fidem item negare, indifferens quiddam esse asserit. Qui enim interiore cogitatione rectè de fide sentiat, tametsi ore, cùm necessitas illum eò detruserit, fidem perneget, eum tamen animo firmè illi adhæsurum. Librum etiam circumferunt, quem aiunt è cœlo delapsum: & qui illum audiuerit, eius'que doctrinæ crediderit, peccatorum remissionem consecuturum: eam'que diuersam esse remissionem ab illa, qua Christus Iesus remisit peccata. Sed de his satis multa.

DE PERSEQVVTIONE QVAE SVB DECIO erat, & quanta Origenes pertulerit. CAP. XXXII.

Decius Imp.
Fabiani martyrium.
Cornelius Ro. pont.

PHilippo, ubi septem annos regnauerat, succedit Decius: qui odio quodam capitali, quo cum Philippo dissidebat, incensus, persecutionem contra Ecclesiam concitat. In qua Fabiano Romæ martyrium subeunte, Cornelius pontificatum capessit. Alexander Hierosolymitanæ ecclesiæ episcopus in Palæstina rursus, ubi Cæsareæ propter Christum prçsidis tribunali stetisset, & magnam fuisset ex secunda fidei suę confessione commendationem adeptus, iam extrema senectute, & ueneranda planè canicie eximius, carceris cruciatu denuò afflictatus est. Quo quidem, post præclarum & illustre testimonium fidei Christianæ præsidis tribunali datum, morte in carcere consopito, Mazabanes successor eius in episcopatu Hierosolymitano declaratur. Babyla itē Antiochiæ ad exemplum Alexandri, post fidei confessionē in uinculis uitam deserente, Fabius ibi ecclesiæ præficitur. Quot afflictationum genera, & quàm grauia Origeni in hac turbulenta persecutionis tempestate cōtigerint, & quo pacto maleuola diaboli inuidia contra eum incensa (qui omnibus copijs, tanquam hostis infestus, enixè aciem aduersus illum instruebat, omnibus machinis, omni uirtute & potentia contra eum dimicabat, & præter cæteros omnes illo tempore ab eo impugnatos, in hunc potissimùm impetum faciebat) magis magis'que augerentur: qualia etiam & quàm acerba pro Christi uerbo & doctrina perpessus sit uincula, quæ corporis tormenta, quæ supplicia ex catena ferrea in interiori carceris recessu collo impacta: & quomodo permultis diebus pedes in compedes ligneos intrusi, quatuor foraminum interstitijs interpositis, distractatione quadam distenti fuerint: quæ ignis & incendij oppositæ minæ, quas præterea ab inimicis inflictas carnificinas toleranter pertulerit: qualem exitum, dum iudex omnibus uiribus & toto corpore (ut dicitur) instaret, ut uita eius ad doloris morsus amplificandos amplius protraheretur, eius res habuerint: denique quas post illa, & quàm pias uoces, eas'que plenas solatij, ijs qui opis & auxilij in rebus aduersis indigent, scriptis reliquerit: permultæ sunt illius epistolæ, quæ uerè accurate'que commemorant.

Alexādri martyrium.
Mazabanes episc.
Babylæ mors.
Fabius episc.
Origenis sub Decio certamina.

DE HIS QVAE DIONYSIO EPISCOPO ACcidebant. CAP. XXXIII.

QVæ autem, & quàm turbulentæ procellæ Dionysium persecutionis tempore exagitarint, testimonio epistolæ ipsius ad Germanum perscriptę hoc loco ostendam, in qua ipse de se narrat hoc modo: Ego coram Deo loquor, & ipse nouit quòd uerè loquor. Neque certè de fuga in præsentia mecum cogitaui: neque, quasi Deo inuito, ullam feci. Quinetiam aliás, regnante Decio, antequam persecutio palàm contra Christianos ediceretur, cum Sabinus id temporis frumentarium ad me perquirendum misisset, ego quatriduo in ædibus commoratus, eius aduentum assiduè expectaui. Illæ autem undique circumire, uias, fluuios, agros passim, ubi me latitare, aut quò me profectum esse suspicaretur,

Dionysij episcopi fuga.

A caretur, sedulò peruestigat. Sed cæcitate & quasi caligine, ne ædes quæreret, circumfusus tenebatur. Sibi namq; persuaserat me persecutione appetitum, domi nolle morã facere: uix tandem post dies quatuor, Deo mihi ut inde demigrarem præcipiente, & se mirandum in modum quasi ducem itineris præbente, ipse, liberi, & alij multi fratres simul domo egreßi sumus. Quod planè diuinæ prouidentiæ opus fuisse, rerum euenta quæ deinceps sequebantur (unde non parum commodi fortasse quibusdam, & utilitatis obtigit) satis perspicuè declarârunt. Deinde paucis interpositis, ea quæ in fuga sibi contingebant, euidenter explanat, istaq; subnectit: Ego unà cum his qui mecum erant, fortè sole occidente in satellitum manus incidens, ab illis ad Taposirim deducebar. Sed tamẽ (sicut erat Dei prouidentia prospectum) Timotheus, quia non unà aderat, neutiquam prehensus est. Profectus igitur pòst, offendit cùm ædes nostras, præterquam quòd ministri eas custodirent, omnino desertas esse, tum nos instar mancipiorũ abductos. Deinde subiungit: Quàm admirabilis (dicam enim quod uerum est) & diuinæ prouisionis ratio fuit ista quidem? Indigena quidam, forte fortunà Timotheo properè fugienti & cõturbato fit obuiam: rogat festinationis causam. Iste uerum narrat. Ille cum audiuisset (abierat enim ad nuptias lautè epulatum: quippe mos est, in huiusmodi hominum cõuentibus totam noctem in hilaritate & lætitia consumere) ingressus in domum conuiuij, accumbentibus nunciat: qui quidem omnes uno impetu, tanquam signo dato, consurrexerũt, & maturo gradu properantes cœperunt quàm celerrimè ad nos cõtendere: qui cum in nos inciderent, summo gaudio exultare: atq; satellitib. qui nos obseruabant, fugam facientibus, nos, ut eramus, grabatis ualde malè stratis conquiescentes, de improuiso occupare. Ego certè (Deus testis est) eos ut fures primùm reputãs, qui ad spolia & rapinam uenirent, mansi in lecto nudus planè, ut eram, solo indusio coopertus: reliquum B autem uestitum prope me positum porrexi. At hi, surgere iubent, & quàm mox abire. Tandem animaduertẽs quamobrem aduentassent, cœpi uociferari, supplex illos precatus ut abirent, nosq; illic manere paterentur. Quinetiam petebam ab eis, ut si quo me beneficio afficere cuperent, ipsi caput meum ceruicibus abscindere dignarentur: sicq; satellitibus, qui me essent cruciatũ abducturi, anteuerterent. Illi, dum hęc clamore efferebam (sicut consortes mei, & omnium mearum calamitatum participes, pro certo norunt) me inuitũ è lecto excitàrunt. Tum ego humi me supinũ prosternere. Isti igitur manibus pedibusq; me abreptum (Gaius quidem, Faustus, Petrus & Paulus, qui me sequebantur, istarum rerũ omnium testes esse poterunt) educere, ac prehensum propè inuito animo ab oppidulo exportare, & nudo asino impositum, secum inde auehere. Ista de se narrat Dionysius.

Timothei fuga.

Nuptiarũ pernox lætitia.

DE HIS QVI IN ALEXANDRIA MARTYrium subierint, & de alijs quos Dionysius commemorat. CAP. XXXIIII.

IDem etiam Dionysius in epistola ad † Fabium episcopum Antiochiæ, certamina & dimicationes eorum qui sub Decij imperio martyrium pertulerunt, isto modo persequitur: Non ex Imperatoris edicto persecutio apud nos incœpta fuit, sed integro anno præuerterat. Nam uates (quisquis ille fuerit) malorum omnium quæ huic ciuitati acciderunt architectus, infinitam gentilium turbam contra nos incitauerat, impulerat'que, atque adeò ad patriam suam & antiquam superstitionem defendendam magnopere instigârat. Qui ab illo ad maleuolentiam irritati, omnemq; aucupati licentiam ad scelus patrandum, solam pietatem & uerum cultum dæmonum suorum, istum censuerunt, ut Christianorum cæde & sanguine suas crudeles manus resper gerent. Primùm igitur senem quendam, Metram nomine, arreptum, impia uerba contra Deum loqui mandant: cuius corpus, propterea quòd eorum uolunta-

† Flauianum uocat Hieron.

Metræ martyrium.

ti repugnabat, fustibus cædunt, uultum oculosq; præacutis arundinib. pungunt, A
ipsumq; adeo ad suburbia abductum lapidibus obruunt. Deinde fidelem mu-
lierem, quæ uocabatur Quinta, ad idolorum delubrum ducere, & ad falsos deos
uenerandos impellere cœperunt: eamq;, cum se auerteret, & talem cultum dete-
staretur, pedibus constrictis, per uniuersæ urbis plateas asperis saxis constratas ra-
Quintæ mulieris cædes. ptare: & simulac corpus eius ad saxa molaria allisissent, & flagris pariter laceras-
sent, ad suburbia trahere, ibiq; crebro saxorum coniectu obterere. Tum uero
uno quasi animorum impetu omnes in pioru ædes irruere, & singuli quos sibi ui-
cinos esse cognouerant, propere educere, expoliare, diripere: & diuitias ac supel-
lectilem, si quæ erat preciosior, sibi seponere: si quæ uilior, sordidior, & ex ligno
confecta, in uijs dissipare, deinde exurere: adeo ut ciuitas illa uerā speciem urbis
ad hostibus captæ, dispoliatæq; probe repræsentaret. Fratres ergo deflectere e
uia, & in loca separata ac solitaria se subducere: rapinam bonorum suorum, simi-
Heb. 10. liter cum illis quibus Paulus illustre perhibet testimonium, cū gaudio suscipere.
Atq; haud scio utrum quisquam, præter aliquem unum alicubi fortasse, hucusque
Apolloniæ martyrium. Dominum denegauerit. Apolloniam porro uirginem id temporis cum primis
admirandam, & admodum prouectam ætate, cōprehendunt, maxillisq; eius cru-
deliter diuerberatis, omnes dentes illi excutiunt: atq; rogo in suburbijs extructo,
minantur, nisi uerba blasphemiæ una cum ipsis palam eloqueretur, se eam uiuam
crematuros. Illa paululum temporis ad deliberandum precata, & dimissa ex eo-
rum manibus, sine mora insilit in rogum, sicq; flammarū incendio absumpta est.
Serapio præcipitatus. Serapionem item proprio lare abstractum, diris concidunt tormentis: & omnib.
membrorum articulis confractis, ex loco edito præcipitem deijciunt. Nullus iti-
neris flexus, nulla uia publica, nullus angiportus erat, in quo tuto uel noctu uel in-
terdiu liceret incedere: quippe omnes ubiq; uno ore cōclamabant, Si quis e Chri-
stianorū numero impia & prophana uerba effari recusauerit, rapiatur extemplo, B
& in ignem conijciatur. Atq; ista mala hoc modo non ad exiguum temporis spa-
cium grassata sunt: uerum tandem seditio & bellum intestinum, quod in illos mi-
seros postea inuasit, crudelitatem contra nos exercitam in ipsorum capita conuer-
tit. unde nos quidem, dum illorum furor in nos incensus, alijs rebus implicatus te-
nebatur, paulisper respirauimus. Verum confestim animū Imperatoris, qui cle-
mentius aliquanto & humanius uidebatur erga nos antea affectus, omnino com-
mutatum esse, nobis nunciatum est. Quapropter minarum formido, in nos iacta-
Decij edictum in Christianos. tarum, uehementer accrescebat. Nam Decij edictum erat iam diuulgatum, illud-
que tale profecto uidebatur, quale Dominus prædixerat futurum: in quo terribi-
Matt. 24. lissima illa eius propemodum explebatur sententia, nimirum Electos (si possibi-
le esset) in errorem inductos fore. Quin omnes certe metu perculsi obstupue-
runt. Atque ex illis qui cum dignitate, tum diuitiarum affluentia præstare uide-
bantur (qui quidem non pauci erant numero) nonnulli timore perterriti, dijs il-
lorum colendis se ultro offerunt: alij ex priuatis ædibus in publicum raptati, ad
delubra ducuntur a magistratibus: multi uicinorū suasu eo pelliciuntur, qui qui-
dem nominatim euocati, ad impura & profana eorum sacrificia se conferunt.

Diuitū & honoratiorum in persecutione inconstantia. Horum autem nō pauci, quasi minime essent sacrificaturi, sed illi ipsi potius ui-
ctimę & sacrificia idolis futuri, pallore exalbescunt, & formidine attoniti stupent:
adeo ut a frequenti populi turba, quæ circumsistebat, dum se omnibus perspicue
patefaciebant, cum ad moriendum, tum ad sacrificandum eadem timiditate esse af-
fectos, risui & ludibrio haberentur. Alij paratius ad altaria procurrunt, duro-
re & impudenti constanter asseuerantes, se nunquam fuisse Christianos: de qui-
Matt. 19. bus Domini sententia uerissime dici potest, Diuitem difficulter posse seruari. Ex
reliquis qui tenuiores erant, & magis obscuri, plerique utrumq; istud hominum
genus quod postremo posuimus, imitantur: alij capessunt fugam, nonnulli præ-
henduntur. Atque ex prehensis, multi ad uincula & carcerem pergunt, & multis
diebus

A diebus ibi tenentur conclusi: postea tamen, antequam ad tribunal accedunt, Christum eiurant: quidam tormenta diu fortiter sustinent, sed ad extremũ succumbentes, fidem pernegant. Cæterùm qui Domini erant, tanquam firmæ & beatæ columnæ eius ope & gratia roboratæ, fidei firmitati, quæ in eorum animis penitùs insidebat, uiret ac tolerantiam aptè & appositè respondentẽ adepti, admirabiles & insignes eius regni martyres ac testes facti sunt. Quorũ primus eras Iulianus, homo podagræ doloribus adeò oppressus, ut neque incedere, neq; pedibus consistere posset. Hic cum aliis duobus, qui eum gestabant, ad iudicem adducitur: quorum alter extemplò fidem denegat: alter, nomine Cronion, cognomento Eunus, & senex ipse Iulianus, Dominum ingenuè confitentur: qui per totã urbem, quæ certè (ut nostis) amplissima est, camelis insedentes deducti, & ita sublimes uerberibus cæsi, tandem immenso quodam rogo & supra modum exardescente, hominum multitudine undiq; circumfusa, comburuntur. Ac dum abducebantur ad locũ supplicij, miles quidam nomine Besas, illis inter eundum opem ferre, & his qui eos contumelia afficiebant, ex aduerso resistere laborat. Qui cum populus cõtra eum propterea uociferaretur, inde illicò abripitur ad iudicem, & in præclaro illo prælio pro pietate suscepto tanquam fortissimus Dei bellator, strenuè & uiriliter se gerens, securi demum percutitur. Alius quidam genere Afer, qui & appellatione Macar (& ob uitam beatã, quam diuinæ gratiæ subsidio degisset, uerè Macar, id est beatus fuit) cum ad fidei negationẽ, iudice eum ad eam rem magnopere cohortante, adduci non posset, uiuus crematus est. Epimachus etiam & Alexander, nõ longo pòst tempore quàm uincti tenebantur, pòst horum martyrium multos dolores perpessi, dilaniati nouaculis, & flagellis lacerati, ad extremum ardentissimis flammis circumiectis absumpti fuerunt. Quibus quatuor mulieres martyres adiungebantur: quarum prima fuit Ammonarium, sancta uirgo: quę, cum iudex diu illam admodum torsisset, utpote constanter asserentem se nihil eorum aliquando dicturã quæ ille iussisset, eaq; in sententia firmè perstaret, ad supplicium abducitur. Mercuria, secunda erat. Anus in primis ueneranda, tertia Dionysia: quę quanquam erat multorum liberorum parens, illos tamẽ Domino in amore minimè prætulit. quarta, Ammonarium altera. quę tres, cum præses uereretur ne incassum tormenta illis infligeret, & quodammodo euinceretur à mulieribus, nullum cruciamentorum genus amplius subire cogebantur: sed statim capite obtruncato, mortẽ oppetunt. Pro omnib. enim prior Ammonarium, tanquam in prima dimicationis acie locata, satis tormentorum exceperat. Heron pręterea, Ater, & Isidorus, Aegyptij, & Dioscorus unà cum illis, adolescens quindecim annos natus, iudici traduntur. Et primùm iudex adolescentem, tanquam facilem ad persuadendum, blandis uerbis in fraudem inducere, tum uelut remissum & flexibilem ad fidem negandam tormẽtis impellere tentat. Sed Dioscorus neq; persuasione quicquam commotus est, neq; iudicis omnino cessit sententiæ. Cæteros acerbissimè crudelissimeq; uerberibus dilacerat: quos cum tormenta magno & fidenti animo pro fide tolerare cerneret, rogo cremandos tradit. Dioscorum autem, cùm propter singularem animi magnitudinem, quam palàm ostenderat, tũ propter prudentissima responsa, quæ ad singula rogata dederat, iudex magnopere admiratus, dimisit: affirmans, se propter ætatem certos dies illi uelle concedere, quibus resipiscendi haberet facultatem. Iam ergo Dioscorus, summa pietate eximius, nobiscum est, expectans cùm certamẽ prolixius, grauiusq;, tum amplius premium, & diuturnius. Porrò Nemesis quidam, & ille etiam Aegyptius, falso in crimen uocabatur, quòd cum latronibus societatem coiuisset: sed istam calumniæ notam ab eo alienissimam quidem, cum coram Centurione diluisset: iterum per iudicẽ fuit delatus, quòd Christianus esset, uinculisq; cõstrictus ad præsidem uenit. Iste iniustissimus pręses, beatum martyrem tormentis & uerberibus duplo grauioribus, quàm latrones ipsos, affligens, exemplo Christi inter latrones inter-

Electorum in martyrio constantia. | Iuliani & Cronionis martyrium. | Besæ militis martyrium. | Macaris Afri. | Epimachi & Alexandri. | Ammonarij uirginis. | Mercuriæ. | Dionysiæ. | Ammonarium altera. | Heron. | Ater. | Isidorus. | Dioscorus. | Nemesis.

ictum (unde non parum honoris adeptus est) feruido ignis exurit incendio. Quædam porro militum turma derepente accedit: nimirũ Ammon, Zeno, Ptolemæus, Ingenes, & pariter cũ illis senex Theophilus: qui pro tribunali se ipsi sisterunt. Cum igitur quidam, quo'd Christianus esset, in quæstione uersaretur, & iam ad fidei negationem propenderet: isti assistentes, præ rei indignitate dentibus frendere, uultu nutare, manus extendere, toto denicp corpore gestus quosdam agere cœperunt. In quos cum omnium ora essent conuersa, priusquàm ulli alij in eos iniecerunt manus, illi ipsi ad subsellia accurrere, se Christianos profiteri: sic, ut cùm præfectus, & assessores qui aderant ei in cõcilio, timore obstupescerent. tum Christiani, in quos iam inquirebatur, ad ea tormenta quæ po'st essent perpessuri, toleranter sufferenda maximè confirmarentur: tum denicp iudices, qui essent contra eos sententiam pronunciaturi, maximo metu exhorrescerent: isti uero' è foro gloriantes abscedere, & præ testimonio quod Christo perhibuerant, summo gaudio exultare, Deo per illos gloriosos triumphos agente. Alij præterea complures in urbibus & pagis à gentibus distracti erãt, & quasi membratim discerpti: ex quibus unum exempli gratia commemorabo. Ischyrion cuiusdam magistratus negocia, mercede conductus, procurat. is qui eum conduxerat, iubet idolis sacrificare: quem, cũ mandato minimè obsequeretur, cœpit conuicijs lacerare: ac cum constanter fidei adhæresceret, grauibus affecit contumelijs. atcp ubi uidit eum pacatè & tranquillè omnia sufferentem, arrepto fuste præacuto, intestina ac uiscera illius transfodit, crudeliterćp interemit. Quid attinet percensere multitudinem eorum qui in solitudine & montibus uagi, errantesćp, fame, siti, frigore, morbis, latronibus, bestijs fuerunt extincti? Quorũ electionis beatæ & eximiæ uictoriæ quanquam testes sunt hi quib. adhuc ex illo numero uita suppeditat: tamen unũ aliquod facinus proferam, quo res istæ sint exploratius cognitæ, perspectæ'que. Chæremon episcopus ciuitatis quę Nilus dicitur, cum iam planè grandis esset, & ætate propè exacta, unà cum uxore sua ad montem Arabiæ confugiens, necp po'st reuersus est, necp usquam eos quispiam uidere potuit. Et licet fratres iam aliquoties eum cum uxore quærerent, tamen necp ipsos, neque corpora eorum uspiam reperire potuerunt. permulti certè in eo Arabico monte erant, à barbaris Sarracenis facti captiui: quorũ alij ęgrè quidem, & uix ingenti pecunię summa redimi poterant: alij hactenus nullo modo. Atcp ista, mi frater, non frustra equidem dicendo persecutus sum: sed ut cognoscas, quãtæ & quàm acerbę calamitates apud nos obtigerint: quas qui fuerint magis experti, plura de illis & sciunt, & dicere possunt. His ètiam alia paulo po'st attexit: Illi igitur diuini martyres (qui iam Christi tanquam assessores sunt, & regni eius cõsortes, participes iudicij, & illius in hominib. iudicandis sententiam approbantes ferùnt) dum erant apud nos, nonnullos è fratribus, in quib. crimen sacrificandi idolis hærebat, quićp à fide excidissent, cum cõuersionem ac pœnitentiam eorũ perspicerent, eamćp posse acceptam fore ei qui omnino nõ uult mortem peccatoris, satis exploratũ haberent, ad se denuò admittunt, recipiunt in Ecclesiam, cõuentus cum illis celebrant, ineunt societatẽ, precum & epularum communione unà utuntur. Quid igitur consilij nobis, fratres, datis? quid censetis nobis agendum esse? illis'ne suffragabimur? eiusdem cũ illis erimus sententiæ? iudicium eorũ sequemur? modum tenebimus benignitatis? his quorum illi miserti sunt, benefici & clementes erimus? An contrà, eorum iudicium inane & irritum faciemus? eorum sententiæ nos ipsos constituemus animaduersores? clementiæ inhumanitus resistemus? refringemus institutum? Deum denique ad iram prouocabimus?

Ammon, Zeno, Ptolemæus, Ingenes, Theophilus.

Ischyrion.

Chæremonis episcopi cum uxore fuga. Nilus urbs.

Lapsorum pœnitentia non auersanda.

DE NOVATO, QVONAM INGENIO FVERIT, & de eius hæresi. CAP. XXXV.

HÆc Dionysius, dum sermonẽ de his qui tempore persecutionis præ animi imbecillitate infractionećp lapsi fuissent, instituebat, non sine causa exposuit:

A fuit: quandoquidem Nouatus ecclesiæ Rom presbyter, arrogantia quadam & fastidio contra eos elatus, asseruit, nõ amplius illis (quamuis omnia quæ uiderentur ad ueram pœnitentiam, ad conuersionẽ animorum, ad puram deniq; confessionẽ spectare, omnino peragerent) spem ullam salutis omnino reliquam fieri. unde propriæ cuiusdam sectæ & erroris, eorum qui præ inflata quadam mentis insolentia se ipsos καθαρούς esse, id est puros & uacuos à labe peccati asseuerant, auctor & dux fuit. Ob quam rem concilium maximum Romæ cogitur: in quo sexaginta episcopi, & presbyteri totidem atq; amplius, unà cum diaconis, in unum conueniunt. A' pastorib. etiam separatim per singulas cuiusq; regionis prouincias, quid de ea re agendum esset deliberantibus, colloquia fiunt. A' quibus omnib. tandem decernitur: Nouatum, eiusq; fautores tanta superbia inflatos, & quotquot illius inhumanissimæ, & à fraterna charitate alienissimę opinioni assentirentur, in eorũ numero qui erant ab Ecclesia exclusi, haberi: fratres autem, qui casu infelici prolapsi fuissent, pœnitentię medicamẽtis curari, & ad sanitatẽ restitui. Epistolę quidem Cornelij episcopi Romani, scriptæ ad Fabium episcopum ecclesiæ Antiochenæ ad nos peruenerunt, quæ tum acta concilij Romæ habiti, tum quæ ab omnib. in Italia, in Africa, inq; alijs locis de eo errore decreta erant, euidenter declarant. Aliæ item extant epistolæ à Cypriano & alijs episcopis, qui cum eo in Aphrica in eum errorẽ inquisiuerunt, Latino sermone compositæ: ex quibus constat, illis etiam uisum esse, ut & fratres qui per tentationẽ ceciderant, consolationis subsidio leuarentur: & auctori illius hæresis, unà cum illis omnibus qui pari ratione cum eo à ueritate essent abducti, catholica Ecclesia, idq; meritò, interdiceretur. His alia quædam Cornelij adnectitur epistola, de illis quæ erant in concilio Romæ sancita. Alia rursus de Nouati rebus gestis, ex qua aliquot loca citare non grauabimur: quò qui sint istam fortè historiam perlecturi, ea quæ ad eum spectant, mani-
B festò cognoscant. De Nouato igitur, quali uitæ instituto & moribus fuerit, Fabium certiorem faciens Cornelius, hæc ipsa scribit: Vt uerò intelligas hunc admirabilem uirum, iampridem in episcopatu petendo ambitione incensum esse, & cã temerariam effrenatamq; cupiditatẽ occultasse intra se, & simulatione ac tanquam inuolucro, quo arrogantiam tegeret, in initio confessores Christi, uiros sanè probos secũ habuisse, tibi uolo apertè ostendere. Presbyter nomine Maximus, & Vrbanus, è nostris, qui bis ex constanti fidei confessione summam gloriæ amplitudinem collegerant, Sidonius item & Celerinus (uir, qui Dei clementia adiutus, omnia tormentorum genera, maxima cum tolerantia pertulerat: & corporis imbecillitate, ui ac robore fidei suæ confirmata, strenuè & uiriliter ab aduersario uictoriã reportauerat) cum Nouatum attentius considerassent, & callidam eius fraudem, uersutiam, periuria, mendacia, agrestem inhumanitatem, ab omni uitæ cõmunione alienam, ueteratoriam deniq; instar lupi amicitiam deprehendissent, eo relicto, ad sanctam Ecclesiam reuerterunt: atq; omnes eius fallacias & maleficia, quæ longo tempore intimo pectore obtexisset, multis pręsentibus tũ episcopis, tum presbyteris, tum laicis quàm plurimis palàm ostendere, & cum lachrymis ac querela, cum dolore & pœnitentia suam uicem deplorare cœperunt: quòd subdolæ illius & efferatæ bestiæ consilio adducti, ab Ecclesia etiam, uel ad exiguum temporis spacium desciuissent. Paulo pòst ait: Vix credibile est, charissime frater, quantam in moribus uarietatem, quantam mutationẽ exiguo momento in illo factam conspexerimus. Nam splendidissimus iste scilicet, qui inusitato ac terribili iureiurando adiecto, fidem suis fecerat, se nõ aliquando episcopatum appetiuisse: tanquam ex fallaci quadam præstigiarum impostura in medium proiectus, derepentè episcopus apparuit. Etenim istæ nouæ sectæ inuentor, & doctrinæ Ecclesiasticæ (si dijs placet) propugnator, quando episcopatum, à Deo certè minimè ei donatum, sibi ui arripere, & ex hominũ manib. quodam modo extorquere nitebatur, duos sibi socios, de sua ipsorũ salute propè desperatos asciuit, ut eos in exiguam aliquã

Nouati hæresis.

Cathari.

Concilij Rom. contra Nouatianos sententia.

Nouati institutum & mores.

Maximus, Vrbanus, Sidonius & Celerinus, Nouatiani, per pœnitentiam ad Ecclesiam redeunt.

Nouatus episcopus p fraudem factus.

partem, & minimum quaſi Italiæ angulum mitteret: indeq́ epiſcopos tres, homines agreſtes, rudes ac ſimplices, ſimulatione quadam ueteratoria in fraudem inductos abduceret, aſſerens, & conſtanter affirmans eos quàm celerrimè debere Romam uenire, ut uidelicet omnis lis & diſcordia per ſententiam illorum, aliorumq́ epiſcoporum interpoſitam, dirimeretur. Epiſcopi igitur quoniam (ut ſuprà diximus) homines ſimpliciores erant, & in perditorũ fallacijs dolisq́ diſcernendis minus perſpicaces, Romam aduentant. Iſte tum per quoſdam ſui ſimiles ad eã rem comparatos, eos in unum locum concludendos curauit. Ac cũ circiter horam decimam ebrios & crapula oppreſſos cerneret, ui coegit, imaginaria quadam & uana manuum impoſitione epiſcopatum ipſi tribuere: quem dignitatis gradum parum ſibi accommodatum, ad hunc modum per fraudem & aſtutiam acquiſiuit. Ex quibus epiſcopis unus non longe poſt peccatum flebiliter lamẽtatus, & idem apertè confeſſus, ad Eccleſiam reuenit: quẽ, populo uniuerſo pro eo rogante, tandem ut laicum in communionem recepimus: atq́ alios, qui in reliquorũ duorum epiſcoporum loca, qui eum creaſſent, ſuccederent, miſimus. Iſtum igitur lepidum Euangelij patronum, Nouatum, omnino prẹterijt, ſcilicet unũ ſolum epiſcopum oportere eſſe in hac Eccleſia catholica: in qua tamen non ignorabat (quo modo enim poterat) presbyteros eſſe quadraginta ſex, diaconos ſeptem, ſubdiaconos ſeptem, acoluthos quadraginta duos, exorciſtas & lectores unà cũ oſtiarijs quinquaginta duos, uiduas, & alios morbo atque egeſtate afflictatos mille & quingentos: quos omnes Domini gratia & benignitas abundè ſuſtentat. Sed tamẽ nemo ex tanta miniſtrorum multitudine, tamq́ in ecclesia neceſſaria: nemo ex tãto egentium numero, Dei prouidentia locupletato, & rerum abundantia circumfluente: nemo deniq́ ex maxima illa & innumerabili populi frequentia, iſtum quem dico Nouatum, ab ea deſperata mentis cæcitate & cõtumacia auertere, & ad Eccleſiam denuò reuocare potuit. Quinetiã paulo poſt adnectit iſta: Deinceps dicamus, quibus actis, quibusq́ uitæ inſtitutis cum tanta confidentia epiſcopatum prenſarit. Num, quòd à primo ætatis tempore in Eccleſia uerſatus fuit? Num, quòd multa certamina pro eius defenſione ſubijt? Nũ, quòd multis magnisq́ periculis pro pietate ſe obiecit? Nõ eſt certè eius generis ille quidem, cui ex Satana (qui ingreſſus in illum, diu eſt in intimo pectore cõmoratus) primùm data fuit credendi occaſio. Qui quidem, ubi exorciſtarum præſidio, ſpiritu illo malo eſſet liberatus: & poſt in tam grauem morbum, ut iam fermè mori putaretur, incidiſſet, in lecto, in quo decumbebat, aqua circumfuſus, baptiſmum accepit, ſi modò talem hominem baptiſmum accepiſſe dicendum ſit: uerùm morbo tandem elapſus, neque cætera quibus poſt baptiſmum ſecundum Eccleſiæ canonem imbui oportuerat, acquiſiuit, neque Domini ſigillo ab epiſcopo obſignatus fuit. Quo quidem neutiquam potitus, quo modo quæſo Spiritum ſanctum adeptus eſt? Atque paucis interpoſitis, iterum addit: Iſte, perſecutionis tempore metu debilitatus, & nimia uitæ cupiditate adductus, ſe presbyterum eſſe denegauit. Nam cũ à diaconis rogatus, oratusq́ eſſet, ut domo, qua ſe concluſum occuluerat, egreſſus, quantum presbytero liceret, quantumq́ in eius ſitum eſſet poteſtate, fratres in periculo cõſtitutos, opisq́ & auxilij indigentes iuuaret: tantum abfuit ut diaconis eum obſecrantib. obtemperaret, ut etiam nõ ſine ſtomacho & bile ab illis abiret, diſcederetq́. nam ſe nolle amplius eſſe presbyterũ, ſed alteri uitæ generi ſe dicaturum aſſeruit. Qui paulo longius progreſſus, rurſum adiungit: Iſte præclarus ſcilicet & inſignis Nouatus, Dei penitùs reliquit eccleſiam, in qua poſt fidem receptam presbyteri munere donatus fuit: idq́ propter amorem & beneuolentiam, qua epiſcopus, qui illi manus impoſuerat, eum complexus eſt. qui quidem epiſcopus nõ modò ab uniuerſo clero, ſed etiam à multis laicis uetitus (quoniam minimè licebat, quenquam in lecto propter morbum baptizatum, ſicut huic cõtigerat, in clerum aſſumi) magnopere poſtulabat ſibi poteſtatẽ dari, huic ſoli manus in ſortem presbyterij imponendi.

Nouati baptiſmus.

Nouatus Eccle Dei deſertor.

A ponendi. Deinde post ista, aliud eius facinus, omnium sane pessimum, hoc fere pacto tradit: Cum fecisset oblationes, & singulis partem sacramenti distribuisset, porrexissetq;, miseros homines & infelices pro benedictione & gratiarum actione iusiurandum dare coegit. Atq; suis utrisq; manibus manus accipientis prehendens, non prius dimisit, quàm hoc iureiurando eum obstrinxisset (illius enim uerbis utar) Iura mihi per corpus & sanguinem Domini nostri IESV Christi, te nunquam nec me deserturum, nec ad Cornelium reuersurum. Atq; miser homo non antè degustauit, quàm ita illi se deuouisset. Et qui illum acceperat, pro Amē, quod dicere debuerat, hoc dixit, Non deinceps ad Cornelium reuertar. Post alia quędam, iterum hæc narrat: Scias uelim, propterea quòd in dies singulos iam fratres eum deserunt, & ad Ecclesiam redeunt, iam illum omnium ferè societate denudatum, destitutumq; esse. Cuius amentem audaciam & insolentiam etiam Moses, beatus martyr, qui nuper apud nos fuit eximio & admirabili martyrio decoratus, dum adhuc in uita manebat, perspicuè animaduertens, tum illi, tum alijs quinque presbyteris qui unà cum illo sese ab Ecclesia segregauissent, fidelium societate & communione interdixit. Porrò in extrema epistola, episcopos qui Romā profecti, Nouati dementiam condemnabant, enumerat: & non solum nomina cuiusq;, sed ecclesias etiam, quibus singuli præerant, recenset. Quinetiam episcoporū, qui minimè Romam se contulerāt quidem, sed per literas decreto eorū quos diximus assentiebantur, nomina pariter & ciuitates, unde quisque scripsit epistolam, cōmemorat. Ista Cornelius Fabio Antiochiæ episcopo per literas significauit.

Iusiurandum Nouati.

Moses martyr.

DE SERAPIONE HISTORIA DIONYSII. CAP. XXXVI.

B EIdem Fabio, aliqua ex parte ad illud schisma Nouati inclinanti, Dionysius episcopus Alexandriæ scribens, ubi cùm alia multa de pœnitentia in literis ad illum missis persecutus fuisset: tum martyrum certamina, quæ Alexandriæ iam nuper subierant, ostendisset, præter alias res gestas quas narrat, facinus præterea memorabile & plenum admirationis explicat, quod quidem huic nostræ historiæ mandare necesse putaui. Sic enim se habet: Hanc unam rem gestam exempli gratia, quæ apud nos euenit, tibi exponam. Erat quidam Serapion apud nos fidelis senex, qui licet magnam uitę partem integrè & incorruptè transegisset, tempore tamen persecutionis præ imbecillitate animi lapsus est. Hic sæpenumero in ecclesia denuò recipi supplex postulabat: sed nemo, quia idolis sacrificasset, eius postulationi aliquando auscultauit. Quin in grauem morbum delabens, triduò deinceps mutus & absq; sensu uixit. Quarto autem die paululum releuatus, nepotem ad se accersit, sicq; alloquitur: Quousq;, fili, me detinetis? properate obsecro, & me ocyus dimittite. Aliquem ex presbyteris aduoca ad me. Quæ cum dixisset, iterum fuit mutus. Percurrit ad presbyterum: nox iam erat. Ille fortè morbo uexatus, accedere ad eum non poterat: sed tamen, quoniam à me quidem mandatum dabatur, ut qui iam essent uita emigraturi, sanctorū mysteriorū (dummodò peterēt, & uel maximè si antea, dum integra ualetudine erāt, supplices petiuissent) participes fierent: sicq; cū pace dimissi, & bona spe confirmati, ex hac luce decederent: puero exiguam quandam Eucharistię partem dedit, præcipiens ut eam madefactam in os senis infunderet. quam puer secum adferēs, redijt. Cui iam appropinquanti, prius quàm cum eo quod gestabat intraret ædes, Serapion denuò uoce recuperata dixit: Venisti fili? Tametsi presbyter nō potest uenire, tu tamen præsta quod tibi in mandatis dedit, & dimitte me abire. Particulam igitur puer, quam apportârat, madefactam in os senis infudit. Atq; ille, simulatque eam pedetentim per fauces demiserat, illicò extremum spiritum edidit. An non igitur satis constat, eum fuisse reseruatum, & usque eò in uita mansisse, quoad esset penitùs culpæ uinculis solutus? & ita labe, qua erat idolis immolando aspersus, om-

Serapionis historia.

sus, omnino deleta, posset pro multis bonis quæ gessisset in uita, in numerum con fessorum referri? Hæc Dionysius.

EPISTOLA DIONYSII AD NOVATVM.

CAPVT XXXVII.

VIdeamus iam, quænam idem ipse Dionysius ad Nouatũ, ecclesiam Ro. id temporis perturbantem, perscripserit. Ac quoniam idem Nouatus fratres quosdam, illius defectionis & schismatis quasi ansam præbuisse, ab illisq; se ad illud ipsum fuisse cõpulsum, simulabat, attende quomodo ad eum scribat: Dionysius, Nouato fratri. Si inuitus, ut dicis, huc inductus es, illud planè ostendes, si sponte ab eo recedas. Oportuerat enim omnia incommoda potius subijsse, quàm Ecclesiæ Dei discidisse concordiam. Atque illud martyrium, quod quis perpetitur, ne dirimatur Ecclesiæ consensio: nõ minus certè, sed multo plus, meo quidem iudicio, habet commendationis, quàm illud quod suscipitur, ne idolis omnino immoletur. Nam in hoc pro una quisq; anima suffert martyrium, in illo autem pro tota Ecclesia. Iam ergo, si uel suadendo, uel quasi ui compellendo, fratres ad Ecclesiæ cõcordiam redire efficias, culpę magnitudinem correctionis modus facilè superabit. Atque ut illa tibi nullo uitio uertetur, ita hic reuera ponetur in laude. Quòd si illi adeò contumaces & animo obstinato fuerint, ut nihil omnino te posse apud illos existimes: tu tamen tuam ipsius animam seruato. Te igitur, si paci adhærescas Ecclesiæ, in Domino exopto ualere. Ista ad Nouatum scripsit Dionysius.

Dionysij ad Nouatum epistola.

DE RELISQVIS DIONYSII EPISTOLIS.

CAPVT XXXVIII.

Dionysij scripta.

SCribit præterea idem Dionysius epistolam de pœnitentia, ad eos qui erant in Aegypto: in qua simulac uitiorum gradus descripsit, ea etiam quæ sibi uidebantur statuenda de ijs qui ingruente persecutionis tempestate, lapsi fuissent, tradit. Extat item liber illius separatim ad Cononem, Hermopolitanæ ecclesiæ episcopum, de pœnitentia scriptus. Alius etiam hortatorius ad gregẽ ecclesiæ Alexandrinæ, cui ipse præfuit. Præter istos, est alius de martyrio scriptus ad Origenem. Epistolas porrò ad fratres Laodiceæ, quibus Thelymidres pręerat episcopus: & ad fratres Armenię, quibus Merusanes episcopus pręficiebatur, de pœnitentia itidem conscripsit. His omnibus accedit epistola quam ad Corneliũ episcopum Romanũ scripsit: eumq; propter illius epistolam cõtra Nouatum, quæ ad eius manus peruenerat, admodum commendat. in qua aperte ostendit, se tum ab Heleno Ciciliæ Tarsensis episcopo aduocatum, tum à reliquis qui cum eo erant, nempe Firmiliano Cappadociæ episcopo, & Theoctisto episcopo Cęsareæ Palęstinæ, ut ad concilium Antiochiæ coactum aduentaret: ubi quidam Nouati schisma omni animi contentione corroborare nitebantur. Scribit item epistolam, se certiorem esse factum, Fabium è uita migrasse, & Demetrianum episcopatus Antiocheni eius successorem designatum. Scribit etiam de episcopo Hierosolymitano, his uerbis: Beatus Alexander in carcerem conclusus, mortem beatam est consecutus. Est alia item Dionysii epistola fratribus qui erant Romæ, de ministerijs Ecclesiæ, missa per Hippolytum. Alia eisdem de pace scripta. Etiam alia de pœnitentia. Confessoribus præterea, qui illic Nouati opinione erant à ueritate abducti, alia. Eisdem ad Ecclesiam iam denuò reuersis, reductisq;, alias duas misit. Alias deniq; epistolas ad plerosq; alios perscriptas posteris reliquit: ex quibus, qui etiam hoc tempore cupiditate incenduntur eius opera studiosè euoluendi, multiplicem planè ac uarium fructum percipient.

Thelymidres episc. Merusanes. Helenus. Firmilianus. Theoctistus. Demetrianus. Alexander.

EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI EPISCOPI CÆSAREÆ PALÆSTINÆ, ECCLEsiasticæ Historiæ Liber Septimus.

DE IMPROBITATE DECII ET GALLI.

CAPVT I.

A MAGNI illius & illustris Alexandriæ episcopi Dionysii epistolæ, ad posteritatē scriptis mandatæ (in quibus res quasque suo tempore gestas singulatim commemorat) nobis ad hunc Septimum Ecclesiasticæ historiæ librum conficiendum (eas enim ad uerbum citabimus) erunt permagno planè adiumento. Inde igitur exordium nostra capiat oratio. Simulatq; Decius, qui non duos annos integros regnauerat, pariter cum liberis esset interemptus, in imperium succedit Gallus. Origenes eodem tempore, cum ad sexaginta nouē annos uitam propagasset, ex hac luce migrauit. De Gallo autem Dionysius ad Hermammonem scribens, ista commemorat: Quin Gallus, neq; Decij recogitauit calamitatem: neq; antea secum, quid tandem illum de gradu deiecisset, satis diligenter considerauit: sed in eundem lapidem, licet perspicuè ante illius oculos positum, cum suo magno malo impegit. Qui, cum regnum eius prospero fortunæ flatu ferretur, & res omnes ad uoluntatem fluerent, sanctos ac pios uiros, qui pro pace eius Imperij, proq; uitæ incolumitate enixè Deum precabantur, crudeliter exegit: & propterea unà cum illis, preces pro ipso ad Deum fusas penitùs à se auertit. De Gallo hactenus Dionysius.

Dionysij epistolæ. *Decij cædes.* *Gallus imp. Origenis mors.*

B QVINAM ILLORVM AETATE EPISCOPI Romani fuerint. CAP. II.

CORnelio Romanæ ciuitatis episcopatu circiter triennium perfuncto, Lucius succedit. Iste uix octo cōtinuis mensibus illud ministerium obiens, morte extinctus, Stephano cleri tradit rectionem. Ad hūc Stephanum Dionysius primam ex illis Epistolis de baptismate compositis, scripsit: propterea quòd erat id temporis non exigua quæstio & controuersia concitata, Vtrum oporteret eos qui se à quocunque hæresis genere reuocassent, lauacro baptismatis repurgare: cum ex consuetudine ab antiquis ducta temporibus, in eiusmodi hominibus in Ecclesiam recipiendis, solæ preces cum manuum impositione adhiberi solerent.

Cornelius, Lucius, Stephanus, pōtt. Ro. *Hæreticos conuersos in Ecclesiam recipiendi ritus.*

QVONAM PACTO CYPRIANVS, EOS QVI AB hæretico errore resipuerint, lauacro expurgandos, primus statuerit. CAP. III.

CYprianus Carthaginensis ecclesiæ pastor, primus inter homines eius ætatis, non aliter quàm per lauacrum baptismatis hæreticos, erroris maculis antè ablutos, in Ecclesiam admittendos existimauit: uerùm Stephanus nihil noui, aut alieni à traditione ex Apostolorum temporibus deriuata moliendum arbitratus, hac de re animo uehementer commotus fuit.

QVOD DE EODEM ARGVMENTO DIOnysius epistolas conscripserit: & de pace, quæ post persequutionem subsequuta est. CAP. IIII.

DIonysius igitur, ubi longum sermonem cum Stephano per literas de hac controuersia contulit, tandem declarat, quo pacto persequutionis fluctibus sedatis, omnes ubique Ecclesię, noua ac peruersa Nouati hęresis prauitate repudiata, pacem inter se conciliassent. Sic enim scribit: Iam scito frater, omnes Orientales ecclesias, quæ antea fuerunt propter errorum peruersitatem

tatem nonnulla dissensione distractæ, ad cōcordiam denuò esse reductas: omnes A
etiam ecclesiarum præsides, qui ubiq; locorum sunt, summo animorum consensu
conspirare: & ob pacem hanc præter omnium expectationem constitutam, incre-
dibili lætitia affici: Demetrianum dico Antiochiæ episcopum, Theoctistum Cæ-
sareæ, Mazabanem Aeliæ: Marinum Tyri, mortuo Alexandro, episcopum: He-
liodorum Laodiceæ, defuncto Thelymidro, episcopum: Helenum Tarsi, & cun-
ctas Ciliciæ ecclesias: Firmilianum etiam, & totā Cappadociam. Illustriores solum
episcopos nominatim perstrinxi, ne uel literæ uideantur aliquanto prolixiores,
uel nominū enumeratio lectori satietatem & molestiam afferat. Syria porrò uni-
uersa, & Arabia, quibus uestra doctrina & consilio semper magno adiumēto fui-
stis, & quibus etiam modò scripsistis epistolas: Mesopotamia quoq;, Pontus atq;
Bithynia, & ne longum faciam, omnes ubiq; gaudio exultant, & uno animorum
consensu ac fraterna charitate, Deo gloriam impertiunt. Ista Dionysius scribit ad
hunc modum. Stephani, cum bienniј spacio episcopatus ministerium obiјsset,
Xystus pont. Rom. Xystus capeſsit locum. Ad hunc Dionysius secundam de Baptismate conscribens
epistolam, tum Stephani, tum reliquorum simul episcoporum sententiam ac iudi-
cium explanat, deq; Stephano sic loquitur: Stephanus antea scripserat epistolam
de Heleno, de Firmiliano, de omnibus episcopis qui erant ex Cilicia, & Cappado-
cia, & Galatia, & ex omnibus gentibus quæ erant finitimæ, quòd neque cum illis
quidem ob eam causam omnino communicare uellet. Nam illi, inquit, hæreticos
rebaptizant. Rei igitur magnitudinem attenta cogitatione complectere. Decreta
enim in maximis episcoporum Conciliјs, sicuti audio, facta fuerunt, uti qui ab hæ-
resis impietate recedunt, debeant primùm in fide institui, deinde ueteris & impu-
ri fermenti eluuie ac sordibus ablui, purgariq;. Atque ut pro his omnibus episco-
pis illum deprecarer, epistolam scripsi. Paulo pòst subnectit: Dilectis nobis &
compresbyteris Dionysio & Philemoni, qui antea Stephani suffragabantur sen-
tentiæ, quiq; ad me de eisdem rebus scripserunt, sicut antè per literas breuiter, ita
iam plurib. uerbis sententiam meam explicaui. Verùm de quæstione suprà de-
mōstrata, de qua in utramq; partem disceptabatur, hæc hactenus exposuimus.

DE HAERESI SABELLII. CAP. V.

DEinceps in eadem epistola Dionysius de hæreticis qui Sabellium ducem
habuerunt, eius'que temporibus prodierunt in lucem, mentionem facit
hoc pacto: Quoniam de erroris dogmate, Ptolemaidi Pentapolis iam
suborto, quod planè impium est: quod detestabilem de Deo omnipo-
tente patre Domini nostri IESV Christi blasphemiam continet: quòd multum
falsæ doctrinæ de unigenito filio eius, primogenito omnis creaturæ, uerbo incar-
nato, complectitur: quod cęcam de Spiritu sancto ignorationem comprehendit,
ex utrisque partibus cùm literæ me certiorem facturæ, tum fratres mecum de ea
r communicaturi, ad me ueniebant, quasdam epistolas, ut poteram, diuina largi-
ente gratia, quò accuratius obscuras erroris latebras aperirem, conscripsi: qua-
rum exemplaria descripta ad te misi.

DE EVOLVENDIS HAERETICORVM LIBRIS: *& de uisione Dionysii diuina, de eadem re: deq; canone, quem accepit, Ecclesiastico.* CAP. VI.

IDem Dionysius in tertia epistola de Baptismate, quam scribit ad Phile-
monem presbyterum Romanum, ista tradit: Equidem, tametsi hæreti-
corum libros & traditiones perlegebam, & meum ipsius animum ad-
tempus scelestiſsimis eorū opinionibus quodammodo inquinare ui-
Hæreticorum librorum lectionis utilitas. debar: hoc tamen ab illis capiebam commodi, ut non modò eos interiore animi
mei cogitatione condemnarem ac refellerem, sed multo uehementius in poste-
rum detestarer. Ac cum quidam ex numero presbyterorum me uetaret, deterre-
retq;

A retéq; à legendo, ne turpi prauitatis & peruersæ eorum doctrinæ cœno contaminarer (meam enim mentē errorum labe pollui asseruit) cumq; uera, meo quidem iudicio, diceret, uisio quædam cœlitùs ad me demissa, me confirmauit: & uox ad aures allapsa, manifestò præcepit ad hunc modum: Omnes libros, quos sumis in manus, euolue sedulò. Nam satis habes uirium & firmitatis ad quæq; tum conuincenda, tum exploranda. Atque hæc causa erat, cur in initio ad fidem Christi uocatus fueris. Visionem utpote ritè consentientem uoci Apostolicæ, sic ad potentiores dicenti (Sitis diligentes animaduersores, & ueluti trapezitę, qui argentū probant) lubens equidem approbaui. Deinde paucis quibusdam de omnibus errorum generibus explicatis, adiungit ista: Istum canonem, istudq; exemplum à beato papa nostro Heracla cepi. Ille enim eos qui ab Ecclesia abscessissent (imò uerò non ita abscessissent, quin ob corporis præsentiam congregationis fidelium uiderentur esse participes) eos inquam, cum essent accusati, quòd consuetudine cuiusdam eorum qui alienam & diuersam à fide doctrinam tuebantur, multùm usi fuissent, Ecclesia eiecit: & quamuis uerè & ex animo ab erroribus se auerterent, & in Ecclesiam admitti denuò magnopere flagitarent, non usq; eò admisit, quoad omnia quæ à ueritatis aduersarijs audiuissent, palàm apud omnes essent elocuti. Atque tum in Ecclesiam & conuentū recepit, non aliud baptisma in illis omnino desiderans: quippe antea fuerant ab illo Spiritum sanctum assecuti. Rursus, ista quæstione copiosè admodum exagitata, addit hæc: Hoc tamen didici, quod non episcopi in Africa solum istam cōsuetudinem de hæreticis rebaptizandis iam inuexerunt: uerùm etiam longo tempore antè, episcoporum memoria, qui antegressi sunt, in ecclesiis maxima hominum frequētia celebratis, & synodis fratrum tum Iconij, tum Synadis, tum alijs multis in locis conuocatis, istud decretum fuit: quorū iudicia & sententias condemnare, irritaq; facere non audeo, sicq; illos in o-
B dium & inuidiam conijcere. Terminos, ut est apud Salomonem, ac fines proximi tui non commutabis, quos patres tui præstituerunt.

Omnia probate, &c.

Hæreticos rebaptizandi mos.

Prou. 22.

DE HAERESI NOVATI. CAP. VII.

Quarta eius epistola de baptismate, ad Dionysium Romæ tum quidem presbyterij munere donatum, non multo pòst tamen episcopum illius ecclesiæ factum, perscripta est. Ex qua, quàm preclarū testimonium ille ipse Dionysius Romanus, propter incredibilem dicendi uim, & uirtutem admirabilem, à Dionysio Alexandrino consecutus fuerit, satis constare poterit. Post alia quædam de Nouato exposita, ad hunc his ferè uerbis scribit: Con-
C tra Nouatum certè, qui Ecclesiam tam miserè discidit: qui fratres quosdam ad impietatē & blasphemiam attraxit: qui sceleststissimam de Deo patre doctrinam inuexit: qui benignissimum Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, tanquam inclementem & crudelem, falso calumniatus fuit: qui præter hæc omnia sanctum baptismatis lauacrum abrogauit: qui fidem ac confessionē, quæ baptismum præcedunt, condemnauit: qui denique ab illis qui aliquo uitiorum genere se infecerant, Spiritum sanctum (quamuis spes esset reliqua illius aut in eorum mentibus permanendi, aut ad eos denuò redeundi) omnino depulit, fugauitq;, non sine causa graue odium concepimus.

DE IMPIO HAERETICORVM BAPTISmate. CAPVT VIII.

Quinta item illius de baptismate epistola, ad Xystum episcopum Romanū scripta est: in qua cum multa dixerit contra hęreticos, tale quoddam facinus suo tempore gestum exponit: Reuera frater, quoniam eiusmodi quædam causa ad me delata est, in qua, ueritus ne per errorē labar, cōsilium quæro, tuamq; uehementer exposco sententiam. Frater quidam ex nostro conuentu communioneq; fidelis iudicatus, ætate admodum prouectus,

& priusquam ego eram creatus episcopus, & ut arbitror, antequam beatus Heraclas in episcopatus gradu collocatus fuerat, cõuentus communionisq́ particeps factus, cũ fortè baptismo eorũ qui nuper apud nos baptizarentur adesset, & rogata responsaq́ audiret, uenit ad me lugens, & grauiter suam uicem deplorans, se ad pedes meos abijcit, ex animo confitetur, & sanctè deierat, baptisma, quo erat apud hæreticos tinctus, non huius generis esse (illud namque plenum esse impietatis, plenumq́ blasphemiæ) neque ullam omnino cum isto nostro habere similitudinem: affirmatq́, animum suum propterea acerbis dolorum stimulis compunctum. & quoniam nefario ac profano cùm uerborũ tum factorũ scelere pollutus erat, nec liberè suos oculos ad Deũ posset eleuare: & propterea obtestatus est, ut hac purissima lauacri purgatione, uera susceptione in Ecclesiam, & diuina in eo sacramento oblata gratia potiretur. quod planè ego nõ audebam pręstare: sed diuturnam illam communionẽ, qua fuerat cum fidelibus sociatus, satis habere uirium ad eius animum purgandum affirmabam. Nam qui gratiarum actiones audiuisset, qui Amen unà pronunciauisset, qui astitisset mensæ, qui manus ad sanctũ illud alimentum capessendum porrexisset, qui illud recepisset, qui tam longo tempore fuisset corporis & sanguinis Domini nostri IESV Christi particeps, eius baptisma non audebam de integro renouare: sed bono animo esse iubebam, & solida ac constanti fide, cõscientiaq́ pura synceraq́ ad sanctorum mysteriorum perceptionem accedere. Iste tamen lamentis & mœrore se conficere non destitit, ad mensam accedere præ metu exhorruit: & uix oratus, precibus interesse sustinuit. Extat præterea alia huius de baptismate epistola, ipsius Ecclesiæq́ persona, cui pręfuit, Xysto & ecclesiæ Romanæ dicata: in qua multis argumentis, & prolixo sermone de quęstione proposita disputat. Alia porrò eius epistola est, post hasce conscripta ad Dionysium Romanum, quæ de Luciano inscribitur. Sed de his satis.

Baptisma hæreticorũ impiũ.

Baptisati ab hæreticis an rebaptizandi.

DE VALERIANO. CAP. IX.

POstquam Gallus, qui uix biennio integro imperium rexerat, è medio erat sublatus, Valerianus unà cum filio Galieno imperij gubernacula suscipit. Quæ uerò Dionysius de isto etiam commemoret, ex epistola quam scripsit ad Hermammonem, licet cognoscere, in qua sic narrat: Ioanni simili ratione per reuelationẽ de Valeriano significatum est. ait enim: Datum est ei os, magna & blasphema loquẽs, & data est ei potestas faciendi per menses quadraginta duos. Cùm ista utraque in Valeriano uidere completa: tum eius uitæ rationem, antequam ita animo affectus erat, ut à Ioannis reuelatione didicimus, considerare, non parum sanè habet admirationis. Nam quamdiu mansueto animo & benigno erga sanctos Dei homines affectus erat, nemo Imperatorũ qui eum anteiuerant, tantam beneuolentiam & comitatem aduersus illos declarauit: imò uerò, ne illi quidem qui Christiani erant, eoq́ nomine palàm appellati, ita hos sunt amplexati, ut ille: qui quidem in initio imperij sui quàm familiarissimè & amicissimè, idq́ in oculis omnium, eosdem excepit: & tota domus eius pijs hominibus complebatur, eratq́ planè Dei ecclesia. Verùm doctor quidam & princeps magorum Aegypti, illum tandem perdito consilio deprauauit: & non impulit solum, ut homines culpa uacuos ac sanctos Dei, utpote scelestorum ac execrabilium incantamentorum aduersarios & oppugnatores (satis namq́ uirium ac potentiæ præsentia, aspectu, spiritu & uoce solùm, ad detestabilium dæmonum insidias dissipandas, & habent, & semper habuerunt) acerbè persequeretur, necíque traderet: uerùm etiam, ut impuras cæremonias obiret, profanas exerceret præstigias, execranda mysteria exequeretur, mactaret pueros misellos, prolem infœlicium parentum exsacrificaret, tenera infantium dissecaret uiscera, Dei deniq́ creaturas discinderet discerperetq́, uehementer cohortatus est, perinde ac si eo pacto omnes res prosperè & feliciter succederent. Quibus deinde adnectit ista:

Valerianus Imperator cũ Galieno F.

Apoc. 13

Valeriani in Christianos beneuolentia.

Macrinus

A Macrinus igitur ipsis imperatorib. Valeriano & Galieno, ob speratũ imperium, præclara scilicet munera donauit. Qui cum antè communis & generalis imperatoris Valeriani quæstor dictus esset, neq; quid recta ratio, neque quid communis reip. usus postularet, ulla ex parte considerauit: sed propheticæ imprecationi ita loquenti (Væ illis qui ex corde ipsorum prophetant, communem tamẽ omnium non respiciunt utilitatem) se obnoxium reddidit. Nam neq; communem ac generalem Dei prouidentiam intellexit: neque iudicium illius qui est ante omnia, per omnia, & in omnibus, omnino perspexit. Quapropter se communis & catholicæ illius Ecclesiæ hostem præbuit: se à Dei abalienauit misericordia, & quasi penitùs relegauit: se à sua ipsius salute quàm longissimè remouit: atq; in hoc uerè suo respondit nomini. Deinceps adiungit: Valerianus autem Macrini proditione in hanc miseriam delapsus, contumelijs & probris hostium Barbarorũ obiectus fuit, secundum Esaiæ uocẽ: Hi uias sibi delegerunt, & abominationes ipsis, quas eorum anima uolebat: & ego ludibria eorum deligam, & peccata retribuam illis. Iste dum gerebat imperium, præter eius dignitatem furore in Christianos exagitabatur: post cum regium illud decus uieto & debilitato corpore sustinere non posset, duos filios, quos paterna scelera insignitè infecerãt, imperij gubernaculis præfecit. Ac prædictio illa, quam Deus olim ediderat (Ego sum qui ulciscor peccata patrum in liberos, usq; in tertiam & quartam generationem, his qui oderunt me) in istis perspicuè declarata fuit. Nam nefarias cupiditates, quarum explendarum spe ipse excidisset, in filiorum capita coniecit: & cùm improbam eius nequitiam, tum odium erga Deum, in illorum animos effudit. De Valeriano quidem totidem à Dionysio accepimus.

Macrinus quæstor, & Valeriani proditor.

Esai. 66.

Exodi 20.

DE PERSECVTIONE SVB VALERIANO, ET rebus quæ Dionysio & Aegyptijs acciderunt. CAP. X.

B DE persecutione autem, quæ uehementissimè regnante Valeriano exardescebat, quas & afflictationes & incõmoda idem Dionysius cum alijs propter uerum cultum Dei, uniuersarũm rerum opificis, subiuerit, uerba eius, quibus in Germanum suæ ætatis episcopum, qui illius famam maledictis lædere tentasset, inuehitur, satis perspicuè declarant, quę ita se habent: Videbor equidem nonnullis fortasse, dum admirabilem Dei prouidentiam erga nos ostentatam cogor necessariò explicare, in magnam amentiam inscitiamque esse prolapsus. Verùm quoniam secretum regis occultare est (ut inquit Scriptura) præclarum, & Dei opera prædicare cum primis eximium: ego cum Germano manus conserere aggrediar. Veni ad Aemilianum, non quidem solus: sed me comitati sunt, conpresbyter meus Maximus, & diaconi Faustus, Eusebius & Chæremon. Et quidam è fratribus qui Roma ad nos uenerant, nobiscũ unà profectus est. Aemilianus autem non dixit mihi conceptis uerbis: Ne conuentus agito. hoc enim illi fuisset ferè superuacaneũ, & in eo quod ille moliebatur, postremas sanè tulisset: præsertim cum ad id quod caput est nostræ religionis, omnem suam curam & cogitationem conuertisset. Nam non de hoc, nimirum ne conuentus agerem, ab eo sermo erat institutus: sed de eo, ne meipsum deinceps Christianum esse profiterer. atq; ab hoc quidem me desistere mandauit: ratus id quidem, si ego fidem commutarem, alios eandem mecum sententiam secuturos. Non absurdè equidem, neque circuitione ulla usus, respondi: Deo obtemperandum magis quàm hominibus. quin palàm etiam cõtestatus sum, me illum qui solus Deus est, & nullum alium, uenerari. Neque sententiam uelle mutare, neque aliquando desistere esse Christianum. Deinceps iussit, ut in pagum nomine Cephro, prope locum quendam desertum situm, rectà absccederemus. Verùm uerba quæ ab utrisque ultrò citroq; habita sunt, uti fuerunt à quibusdam in Commentarios relata, accipitote. Dionysio, & Fausto, & Maximo, & Marcello, & Chæremoni in conci

Tob. 12.

Act. 5.

Cephro pagus.

lium introductis, Aemilianus, qui præfecturam gerebat, sic locutus est: Vobi-scum iam coram absque scripto, lubet disserere, de Imperatorum dominorum no-strorum humanitate, atque clementia, quam erga uos declarant. Nam salutis ue-stræ ac uitæ potestatem uobis fecerunt, modò ad id quod est secundum naturam, uelitis uosipsos cõuertere: & deos, qui illorum regnum seruant incolume, sanctè adorare: eorum autem penitus obliuisci deorum, qui naturæ repugnare uidean-tur. Quid igitur ad ista respondetis? neq; enim uos ingratos fore arbitror, cum tanta benignitas ab illis sit uobis ostentata: quandoquidem ad res meliores uos a-micè & beneuolè cohortantur. Dionysius respondit: Non omnes colunt omnes deos, sed singuli singulos pro arbitratu. Nos proinde unum Deum omnium re-rum fabricatorem, qui Valeriano & Galieno Cæsaribus Augustis, uiris sanctissi-mis imperium largitus est, & colimus, & ueneramur. Huic etiam sine intermissio-ne pro eorum regno, ut stabile & firmum maneat, preces adhibemus. Tum præfe-ctus Aemilianus: Quis uos, inquit, prohibet, quo minus hunc, si Deus sit, cum a-lijs dijs qui sunt secundum naturam cultu & reuerẽtia obseruetis? uobis enim præ-ceptum est, ut deos adoretis, quos omnes norunt. Ad quæ Dionysius: Nos, inquit, nullum præter unum Deum honore & obseruantia prosequimur. Aemi-lianus præfectus iterũ: Video, inquit, uos non modò ingratos esse, sed singularis Augustorũ mansuetudinis propè immemores. Quapropter in hac ciuitate non liberum erit uobis uersari: sed eritis in partes Libyæ relegati, in locũ uidelicet qui Cephro nuncupatur, quem ex Augustorũ nostrorum iussu uobis assignaui. Ne-que usquam omnino uel uobis, uel alijs quibusq; potestas erit aut celebrandi con-uentus, aut in ea quæ Cœmeteria appellantur ingrediendi. Quod si quis uestrûm in eum locum, ad quem uos ire præceperim, minimè proficiscatur, aut in aliquo re-periatur conuentu, suo ipsius capiti creabit periculum. Non deerit namque accu-rata ad uos obseruandos industria. Abite igitur, quò iussi estis. Sic Aemilianus: me etiam morbo laborantem abire compulit: & ne ad unum quidem diem, meam profectionem differre uoluit. Quod nam ergo mihi superat ocium uel ad con-uentus agendos, uel secus? Deinde addit: Attamen nos (iuuante Deo) non à cõuentu palàm inter nos celebrando abstinuimus: quin ipse equidem quosdam in ciuitate fratres, perinde ac si simul cum illis uersatus fuissem, ad conuentus per-studiose agendos impuli. Et quamuis ab illis corpore abessem, ut inquit Aposto-lus, spiritu tamen semper aderam. Ad Cephro autem non exiguus cœtus nobiscũ unà migrauit, tum fratrum qui ab urbe nos sequebantur, tum aliorum qui ex reli-qua Aegypto conuenerant. Atque ibi Deus quasi ianuam ad uerbum suum præ-dicandum nobis patefecit. Ac primùm, quanquam persecutione eramus diuexa-ti, & lapidibus obruti: postea tamen nõ parua gentium multitudo, idolis relictis, ad Deum colendum se conuertebat. nam tunc primum uerbum Dei, quod nun-quam antea accepissent, per nos inter eos disseminatum fuit. Et Deus, perinde at-que huius rei causa solum illò nos deduxisset, eo completo ministerio, iterum inde abduxit. Quippe Aemilianus, ut uidebatur, habuit in animo nos in asperiora in-terioraq; Libyæ & magis deserta loca transferre. Omnino enim in Mariotã com-migrare mandauit, & singulis nostrûm per regiones uarias pagos præscripsit sin-gulos: me autem propius ad regiam uiam, ut primus prehenderer, collocauit. Sic enim res ab illo dispensata, sicq; comparata fuit, ut quando uisum foret, nos com-prehendere, omnesq; facilè occupare posset. Ego uerò cum in Cephro abire ius-sus essem, tametsi locum, ubi nam esset situs, ignorabam, & nomen nunquam an-tea ferè audieram, tamen libenter & absque animi perturbatione eò abscessi. At ut primùm nunciatum erat mihi, ut in Colluthionis agros demigrarem, qui mihi aderant, norunt quo pacto (hoc enim mihi ipse uitio uertendum puto) animo af-fectus essem. Primùm rẽ ualde acerbè tuli, admodumq; succensui. Nam quamuis loca illius regionis magis mihi cognita essent, ac magis familiaria quàm Cephro: tamen

Aemiliani cum Dionysio & socijs colloquiũ, à Christianissimo eos abducere conantis.

Cœmeteria.

Dionysij relegatio, cũ suis.

Mariotæ desertum.

Colluthionis agri.

A tamen ipsum Colluthionem desertum à fratribus, desertum à probis uiris esse dicebam, & non solum molestijs à crebro uiatorum transitu exhibitis, sed periculosis etiam latronum incursionibus obiectum. Cæterùm cum fratres mihi significassent, Coluthionem non tam longè ab Alexandria distare: & licet Cephro magnam fratrum societatem ex Aegypto profectorum nobis attulisset, adeò ut maiores conuentus celebrare potuissemus: ibi tamen, quia propius inde aberat Alexandria, crebrius hominum summo amore, familiaritate & amicitia nobiscum coniunctorum aspectu (ad nos enim uelle accedere, nostrosq́ꝫ animos recreare, & ita tanquam in suburbijs paulo remotioribus nos aliquoties cõuentus agere posse dixerunt) reuera frui licere, permagnam animo cæpi consolationem. Ac sic planè contigit. Post ista, de alijs rebus aduersis quæ sibi acciderant, ita scribit: At multis fidei confessionibus gloriatur Germanus, ac multa mala cõtra se patrata habet dicere ille quidem: sed quot quæso iudicum sententias contra nos pronunciatas potest enumerare? quot publicationes, proscriptionesq́ꝫ bonorũ, quot fortunarum direptiones, quot abdicationes dignitatum, quantas inanis & popularis gloriæ contemptiones, quantas laudum à præfectis & à senatoribus nobis tributarũ despicationes? quantam minarum nobis obiectarum, aduersarum uociferationum, periculorum, persecutionum, exilij, angustiæ, & uariȩ cuiusq; modi afflictationis tolerantiam? ut illa quæ sub Decio & Sabino, & quȩ hactenus sub Aemiliano mihi obtigerunt. Vbi Germanus comparuit? quis sermo de eo peruagatus? Verùm magnam istam inscitiam, in quam ob Germanum modò prolapsus sum, missam facio. Quocirca rerum singularum explicationem fratribus, qui eas tenẽt, sigillatim persequendam permitto. Idem etiam in epistola ad Domitium & Didymum conscripta, eorum qui istius persecutionis procellis agitati fuissent, hoc modo mentionem facit: Christianos autem, qui & permulti sunt, & uobis minimè cogniti,
B nominatim citare superuacaneum arbitror. Sed hoc sciatis uelim, uiros & mulieres, iuuenes & senes, puellas & uetulas, milites & priuatos, cuiusque generis, cuiusque ætatis extitisse: quorum alij flagris cæsi, alij ignis incendio cremati, alij ferro percusi, parta uictoria, coronas martyrij adepti sunt. Nõnullis aũt longinquum hoc persecutionis tempus non satis fuit, ut Domino uiderentur accepti, ipséque illos ad se reciperet. In quorum numero, ut uerisimile est, ego ipse sum, cui adhuc uita suppetit. Ac propterea ipse qui dicit (Tempore accepto audiui te, & in die salutis adiuui te) me in illud tempus distulit, quod mihi idoneum opportunumq́ꝫ fore norit. Quoniam autẽ de me meisq́ꝫ socijs rogatis, & quo loco sit uita nostra constituta, certiores fieri cupitis: accepistis, credo, qua ratione quidam ex Mariotide, me, Gaium, Petrum & Paulum, à cẽturione, duce, militibus & seruis captiuos abductos de improuiso adorti, inuitos, & minimè sponte sequentes ui abstraxerint, & à militibus auulsos secum abripuerint: iam uerò ego cum Gaio & Petro, soli à cȩteris fratribus separati, in desertum & squallentẽ Libyæ locum conclusi sumus, tridui uiam à Paratonio distantes. Quinetiam paulo longius progressus dicit: In urbem clàm & ex occulto ingressi sunt, alios fratres inuisuri, presbyteri quidem, Maximus, Dioscorus, Demetrius, Lucius (Faustinus enim, & Aquila, qui hominum sermone celebriores sunt, in Aegypto uagi oberrant) diaconi autem post illos, qui pestis contagione infecti interierunt, relicti, Faustus, Eusebius, Chæremon: Eusebium dico, quem ab initio persecutionis Deus sua gratia roborauerat, & non modò ad ministeria confessorum, qui carceribus tenebantur, summo studio & omni animi contentione explenda, sed etiam ad lintea quibus corpora beatorum martyrum iam uita defunctorum inuoluerentur, neglecto uitæ periculo conficienda præparauit. Prȩfectus uerò nihil adhuc de sua in sanctos remittit acerbitate: sed alios qui ad eum adducuntur, è medio, ut dixi, tollit: quosdam tormentis dilaniat: nonnullos arcta custodia & uinculis contabefacit. & quanquam præcipit ne quisquã illos adeat, atque adeò curiose inquirit ecquis reperiatur qui eos

uelit adire: Deus tamen propenso fratrum studio, & assidua eorum curatione, il- A
los istis rerum angustijs oppressos reficit, subleuatq;. Hæc Dionysius, in istam in-
clusit epistolam.

Eusebius Laodiceæ episc.
Maximus Alexandriæ.
Fausti martyrium.

Intelligendum est porrò, Eusebium illum, quem paulo antè diaconum nominauit, non multo pòst ecclesiæ Laodiceæ, quę est in Syria, episcopum creatum fuisse. Maximum autem, quem tum presbyterum dixit, mortuo eodem Dionysio, in ministerium ecclesiæ, & fratrum qui sunt Alexandriæ, successisse: uerùm Faustum, qui eodem tempore cum ipso Dionysio ex fidei confessione non parum laudis collegerat, ad persecutionem quæ nobis uiuentibus ciebatur, reseruatum, iam planè grandem, & longo multorum dierum decursu confectum, securi percussum, beato martyrio occubuisse. Sed de his quæ illo tempore Dionysio acciderunt, hactenus.

DE HIS QVI IN CAESAREA PALAESTINA martyrium subierunt. CAP. XI.

Priscus, Malchus, Alexander, martyres.

IN hac persecutionis clade, quam regnante Valeriano passim manasse, suprà demonstratum est, tres uiri ob ueram Christi confessionem insigniter prædicati, Cæsareæ Palæstinæ bestiarum rictibus uelut præda obiectati, diuino & cœlesti martyrio non sine maxima commendatione decorati fuerunt. Quorum unus Priscus uocabatur, alter Malchus, tertio nomen erat Alexander. Fertur uerò, istos ruri degentes, primùm seipsos tanquam inertes & desides probris affecisse, quòd cum temporis opportunitas præmium uitæ æternæ his qui cœlesti eius desiderio gliscebant, dispertire uideretur: ipsi præ negligentia quadam & segnitie, martyrij coronam non præripuissent. Deinde cum inter se ita deliberassent, absque mora Cæsaream uersus ire pergunt, ibiq; extemplò proficiscuntur ad Iudicem: & eum uitæ exitum qui suprà demonstratus est, assequuntur. Mulierē quandam præterea (quam Marcionis errore antea lapsam fuisse, fama loquitur) eadem persecutionis tempestate, in eadem ciuitate persimile certaminis genus subijsse, memorant. B

DE PACE QVAE SVB GALIENO FVIT. CAP. XII.

Galieni pro Christianis edictum.
Hic quædam uerba Eusebij de literarum interpretatione omisi, ne series orationis uideretur prope ridicula.

NOn diu autem pòst, cum Valerianus apud Barbaros seruitutem subijsset: filius eius solus imperio potitus, clementius se gessit & moderatius in imperio gubernando: & edictis diuulgatis persecutionem remisit, relaxauitq;: atque adeò illos qui uerbo Dei pręerant, quod ipsis in more positum fuisset, liberè exequi per literas mandauit, quæ quidem sic se habent. Imperator Cæsar Publius Licinius Galienus, Pius, Fortunatus, Augustus, Dionysio, & Puniæ, & Demetrio, & cęteris episcopis Salutem. Meę munificentiæ beneficium per uniuersum orbem diuulgari præcepi, ut qui loca illa religiosa quæ spectant ad Christianos, possideant, ab illis statim discedant. Et propterea uos mearum literarum exemplari uti poteritis, quo nemo deinceps uobis quicquam facessat molestiæ. Atq; istud quod nunc liberè & pro arbitratu à uobis expleri queat, iam pridem à me erat concessum. His de causis Aurelius Cyrenius, qui summam rerum secundum me administrat, literarum etiam exemplar conseruabit. Aliud porrò decretum illius esse dicitur, quod ad alios episcopos dedit: per quod quidem loca illa quæ Cœmeteria nominabantur, integram adeundi occupandiq; fecit potestatem.

QVINAM EPISCOPI ILLO TEMpore claruerunt. CAP. XIII.

Xystus Rom. pont.
Demetrianus.
Firmilianus.
Gregorius.

EOdem tempore Xystus Romanam adhuc rexit ecclesiam: Antiochenam autem, post Fabium, Demetrianus: Cæsariensem Cappadociæ, Firmilianus. Ecclesijs porrò in Ponto præfuerunt Gregorius, & eius frater Athenodorus, Origenis discipuli. Cæsareæ Palæstinæ, defuncto

A defuncto Theoctisto, Domnus capit episcopatum: exiguo temporis interuallo *Athenodorus.*
interposito, cum iste discessisset è uita, Theotecnus, qui nostra ætate uixit, succes- *Domnus.*
sor in eius collocatur loco. Iste etiam in Origenis schola educatus fuit. Quinetiam *Theotecnus.*
Mazabane morte consopito, Hymenæus: qui multis annis, nostro hoc æui curri- *Hymenæus.*
culo magna cum laude uixit, Hierosolymitani episcopatus sedem obtinuit.

QVOMODO MARINVS APVD CAESAREAM MARtyrium passus sit: & de historia Astyrij, & de miraculis magnificentiæ Seruatoris nostri apud Paneadem, & de throno Iacobi fratris Domini.

CAP. XIIII.

HIsdem temporibus, cum pax in ecclesiis ubique uigeret, Marinus, unus *Marini martyrium.*
ex his qui in exercitu Romano magnum decus & honorē fuissent conse
cuti, uir & genere illustris, & diuitijs locuples, propter testimoniū Chri
sti, Cæsareæ Palæstinæ tali de causa capite damnatus fuit. Est quidam honos a-
pud Romanos, qui κλῆμα appellatur: quem qui adipiscuntur, eos Centuriones *κλῆμα dignitas, unde Centuriones.*
fieri aiunt. Cum locus uacaret, ordo postulabat ut Marinus eo dignitatis gradu
potiretur. Marinum igitur ad hunc honorem elatum, alius pro tribunali compa
rens, in crimen uocat, tum quòd erat Christianus, tum quòd imperatoribus non
immolasset: Ac propterea, inquit, ex ueterum legum institutis illi non licet, cum
dignitatis gradum apud Romanos adipisci: sed illud quicquid est muneris, mihi
iure impertiri debet. Vnde iudex commotus (Achiuus hic erat genere) primò
sciscitatus est, cuiusnam sententiæ & religionis esset Marinus? Quem ut animad-
uertit, constanter se Christianum esse confitentem: trium horarum spacium ei ad
deliberandum dat. Hunc è iudicio egressum Theotecnus, qui illic erat episco- *Theotecnus episc. Marinū confirmat.*
pus, ad se colloquendi causa inuitat: & prehensa manu, rectà deducit in ecclesiam.
B Quem cum interius ad ipsum sanctuarium collocauisset, læua paululum in alterā
partem dimota, gladium, quo cingebatur, ostendit: simulq; diuinorum Euange
liorum librum adferens, ex aduerso proponit: præcipitque, ut ex illis duobus,
quod magis esset ex animi sentētia, deligeret. ubi uerò absque cunctatione porre
cta manu dextra sacrum librum accepit, Theotecnus sic illum affatur: Tene, &
adhęresce Deo. sic enim ab eo roboratus, quod in optatis est, pro certo assequere.
Abi in pace. Illum statim inde redeuntem præco pro tribunali aduocat. iam e-
nim tempus illi præstitutum ad deliberandum, erat completum. Sistit se pro tribu
nali: qui cum maiorem iam, quàm antea, fidei ardorem ac studium declarasset, a-
ctutum inde, ut erat, ad mortem rectà abductus, martyrio excessit è uita. Asty- *Astyrij pietas.*
rius etiam, uir è senatorum Romanorum numero, cùm imperatoribus in primis
charus, tum omnibus & nobilitatis & facultatum gratia conspicuus, in eadem ci
uitate, propter diuinam animi propensionem, quam tam liberè erga ueram pieta-
tem declarasset, omnium sermone celebrabatur: qui cum martyri ipso mortis ar
ticulo præsto adesset, simulatque è uita migrârat, cadauer tollit, splendida & pre-
ciosa obtegit ueste: atque humeris impositum, inde deportat. quod cum magnifi
co & sumptuoso linteo inuoluisset, decenti sepulchro condidit. Huius uiri fami-
liares, qui hucusq; uitam produxerunt, cùm alia infinita præclara eius facta memo
rant, tum istud in primis quod sequitur, quodq; plenum est admirationis. Cęsa *Cæsarea Philippi, quæ & Paneas.*
reæ Philippi, quam Phœnices Paneada uocant, fertur, uictimam quandam in fon
tes, qui illic ex radicibus mōtis Panei prorumpunt (ex quibus Iordanem proflue *Paneus mons.*
re dicitur) in quadam diei festi gentilium celebritate mactatam, conijci: atq; eam, *Iordanis ortus.*
dæmonis ui ac potestate mirandum in modum ab eorum aspectu euanescere, mi-
raculumq; uideri pręsentibus ualde memorabile. Quibus, dum gerebantur, Asty
rium quodam tempore fortè interfuisse. Ac cum uideret tam multos illius rei ad-
miratione obstupefactos, eorum erroris admodum misertum esse. Deinde subla-
tis in cœlum oculis, Deum omnium rerum moderatorem per Christum suppli-

cem precatum, ut dæmonium illud, quod populum tanto errore cæcauisset, comprimeret: ipsum à fraude ac fallacijs, quas hominibus solet intendere, coerceret. * Hoc modo cum Deum orauisset, repentinò uictimam fontibus supernatasse: atque ita rem illam, quam tantopere mirari consueuerant, in nihilum interijsse, usq; adeò ut nullum in posterum in eo loco ex ea omnino ederetur miraculum. Sed quoniam in huius ciuitatis mentionem incidi, operæ precium arbitror, historiam hoc loco citare, quæ digna planè uidetur quam memoriæ ad posteritatem commendemus. Mulierem illam sanguinis profluuio afflictatam, quam sanctorum Euangeliorum testimonio à Seruatore nostro morbi remedium inuenisse cognouimus, ex ea ciuitate oriundam, illiusq; domum ibi ostendi, & admirabilia quædam Seruatoris in eam beneficij monimenta, & quasi trophæa ad hoc tempus durare memorant. Pro foribus enim domus illius, æneam mulieris effigiem genibus flexis, & manibus instar supplicātis, in anteriorem partem extensis, super editum lapidem collocatam: huic e regione, uiri erectam imaginem ex eadem materia conflatam, uestitu ad talos demisso decenter ornatam, & manum mulieri porrigentē. ad cuius pedes in ipsa basi peregrinam quandam & inusitatam herbæ speciem cresci: quam quidem, ubi ad ænei uestitus fimbriam excreuerit, morbis cuiusque generis medicandi uim & facultatem habere. Hanc statuam, effigiem IESV exprimere dicunt: quam ad nostram usq; ætatem manentem, ipsi ad eam ciuitatem profecti, oculis cernebamus. Nec planè mirum, eos qui ex gentilibus prognati, à Seruatore, dum inter homines uiuebat, beneficijs affecti fuissent, ista effecisse: cum & nos Petri & Pauli apostolorum, & Christi etiam ipsius imagines in picturis, colorum uarietate expressas, conseruatasq; aspexerimus: id'que propterea, sicut uerisimile est, quòd maiores nostri ad gentilis consuetudinis similitudinem quàm proximè accedentes, eos qui tanquam seruatores illis fuissent, id est, qui illis aliquid salutis & subsidij attulissent, apud se honore ad hunc modum afficere consueuerant. Iacobi enim apostoli cathedram (qui primus erat ad Hierosolymitanæ ecclesiæ episcopatum à Seruatore, & cæteris eius Apostolis delectus, quem'que fratrem Christi nuncupatum diuina perhibent eloquia) ad istud tempus seruatam, episcopi qui illic ordine successerunt, permagno æstimant: unde declarant perspicue quemadmodum ueteres patres ad nostram usque ætatem sanctis uiris, ob eorum ueram erga Deum pietatem, debitam uenerationem & tribuerint, & adhuc tribuere non cessent. Ista hactenus.

Hæmorrhousæ mulieris patria, & eiusdē ac Iesu statuæ miraculum. Marci 5.

Sanctorum statuæ & imagines cur propositæ.

Iacobi fratris Domini cathedra.

DE EPISTOLIS DIONYSII, IN QVIBVS DE *festis & Paschate præscribit.* CAP. XV.

DIonysius, præter epistolas à nobis antè citatas, alias eodem tēpore, quas ἑορταστικὰς, id est de festorum celebratione, composuit: in quibus orationes, quæ festi Paschatis laudes plenius uberius'que continuerunt, instituit. Ex quibus unam Flauio, alteram Domitio & Didymo dicauit. In hac canonem octo annorum citat: quòd festum Paschatis non alio anni tempore, quàm uerno æquinoctio celebrari debeat. Aliam præterea epistolam ad compresbyteros Alexandriæ exarauit: atque ad alios diuersos, ingruente persecutione, diuersas scripsit epistolas.

ἑορταστικαὶ Dionysij epistolæ.

Paschatis celebrandi tempus.

DE HIS QVAE ACCIDERVNT IN ALEXANDRIA. CAP. XVI.

VBi iam pax, sedata propè persecutione, constituta fuit, Dionysius redijt Alexandriam. In qua urbe tam grauis seditio & bellum intestinum de integro ciebatur, ut fratres in ciuitate, propterea quòd omnes in uterutram seditionis partem diuisi erant, Dionysius nullo modo posset inuisere: unde in ipso Paschatis festo ab ipsa Alexandria, uelut exul ab extera regione, per literas cum illis colloqui coactus fuit. Quinetiam aliam postea epistolam

Alexandrina seditio.

A ſtolam ad Hieracem eccleſiarum Aegypti epiſcopum de feſtorũ celebratione con- Hierax epiſc.
ſcripſit: in qua ſeditionis, quæ eodem tempore fuit Alexandriæ concitata, his uer-
bis mentionem facit: Quid mirum, ſi arduum & difficile mihi ſit, apud eos qui lon-
ginquiore locorũ intercapedine diſtant, per epiſtolas tanquam coràm ſermones
conferre, cum & mihi ipſi mecum colloqui, & proprio animo in uarias partes di-
ſtracto cõſilium dare, anceps & periculoſum uideatur. Nam ad uiſcera mea, meos
chariſsimos fratres, contubernales, uno animi conſenſu mecum concordes, eccle-
ſiæ eiuſdem ciues, cogor equidem neceſſariò literas ſcriptas dare: eos tamen ad il-
los mittere uideor mihi nullo modo poſſe. Facilius enim, non dicam in exteras re-
giones, ſed ab Oriente ad Occaſum uſque iter facere quiſquam poterit, quàm ab
una Alexandriæ parte ad alteram pergere. Media namque ciuitatis platea plus ha-
bet periculi, plus'que difficultatis ad tranſeundum, quàm ſolitudo illa deſerta lon-
ga, ac nullis hominum ueſtigijs trita, quam Iſraelitæ uix duabus hominum ætati-
bus peragrârunt: & quam ipſum etiam mare rubrum, quod quidem in duas par-
tes diſruptum, & inſtar duplicis muri utrinq; erectum, prætergredientibus Iſrae-
litis tranſitum dedit perfacilem. Iſti porrò placidi & tranquilli urbis portus, flu-
ctuum eorum quibus Aegyptij erant in traiectione ſubmerſi, ueram effigiem ge-
runt: qui ſæpenumero propter hominum cædes in illis factitatas, & effuſum cru-
orem, ſimiles etiam maris rubri apparent. Fluuius item qui in urbem illabitur, in-
terdum aridior & magis ſquallidus, exiccatus'q; uidetur, quàm ſolitudo illa aquæ
expers, quam Iſraelitæ peragrantes, tanta ſiti opprimebantur, ut eò uſque contra
Moyſen contumelioſe uociferarentur, quoad potentiâ Dei (qui ſolus edit mira-
cula) aqua, quam biberent, ex dura & prærupta petra copioſe efflueret: interdum
tãtopere inundat, ut per omnia loca finitima, uias & agros perlabatur, terrorem-
que incolarum animis inijciat, ne diluuium, quod temporibus Noe totam terram
B perluebat, rurſus irrumpens, omnes penitùs obruat. Et ſicut olim à Moyſe ob
Pharaonis contumaciam erat in cruorem mutatus, & fœtidum pòſt odorem fun-
debat: ita iam ſanguine, cæde, & hominibus in eum demerſis contaminatus ſem-
per defluit. Quæ'nam alia aqua, quæſo (cum aqua ſit, quæ ſordes cuiuſque rei ab-
luit) uſquam reperiri poterit, quæ aquam huius fluuij penitùs purgare ualeat?
Aut quomodo immenſus, & penè interminatus Oceanus, licèt totus in eum eſſet
infuſus, ſordes huius acerbi & amari pelagi omnino eluere queat? aut qua ratione
ingens fluuius ex Edem egrediens, etiam ſi quatuor illa capita, in quæ diuiditur, in
unum caput, nempe in alueum Geonis (qui eſt unus ex illis quatuor) deriuaren- Geon fl.
tur, iſtam tabem & colluuiem expurgare poſsit? aut quando aer, adeò corrupto-
rum ubique halituum contagione infectus turbatus'q;, purus eſt & ſalubris futu-
rus? Etenim tam lethales à terra uapores in ſublime tolluntur, tam peſtiferi è ma- Alexandrinæ
ri cientur uenti, tam tabidæ ex fluminibus aſpirationes efflantur, tam inſalubres urbis colluuies, & conta-
ex portubus nebulæ erumpunt, uti ros, qui undique diffunditur, nihil aliud ſit gia.
quàm ſanies cadauerum ſub dio putreſcentium: quę quidem elementa, ex quibus
fuerunt generata, tetro odore inficiunt. Et tamen mirantur admodum, ſecum'que
quærunt, unde adeò continuæ peſtes, unde adeò graues morbi, unde adeò uariæ
cuiuſque modi corruptelæ, unde adeò multiplex & diuerſus hominum interitus
oriatur. Quęrunt etiam, quamobrem ciuitas iſta maxima, non amplius tantam ha-
bitatorum multitudinem ferat (ſi à tenerrimis pueris incipias numerare, & ad ſe-
nes ætate prouectiſsimos progrediaris) quantam ſenum, quos uocant ὠμογέρον- ὠμογέροντες.
τες (id eſt, ſenes quibus iam primùm obrepit ſenectus) antea nutrire conſueuiſ-
ſet. Nam ex illis quorum ætas erat inter quadrageſimum & ſeptuageſimũ annum
interiecta, id temporis adeò multi fuerunt, ut numerus eorum qui inter decimum
quartum & octogeſimum iam ſunt interpoſiti (quorum nomina in tabulas publi-
cas pro diuiſione frumenti factitatas relata ſunt) eorum numerum omnino non
poſsit exæquare. Et qui iam ſunt aſpectu adoleſcentes maximè, tanquam æquales

fiunt eorum qui olim senes erant maximè. Et quamuis iam animaduertunt homi-
nũ genus in terra magis magisq; indies ad hunc modum attenuatũ, absumptum-
que, nullo tamen timore horrescunt: quin neq; cum illorum omnium omnino in-
teritus crescat, & latius quotidie manet ac fundatur, ulla ex parte reformidant.

DE MORBO QVI TVNC INVALESCEBAT. CAP. XVII.

Porrò autem cum pestifer ac lethalis morbus bellum continuò insequeretur, cum'que festi Paschatis celebratio modò appropinquaret, deinceps rursus fratribus scripsit Dionysius, & graues calamitatis perturbationes illis significauit, his ferè uerbis: In hac miseriarum turba, alijs fortasse neque hoc tempus, neque aliud, imò neq; illud ipsum tempus quod homines putarent omnium esse lætissimum (nedum alia tempora) ad festum celebrandum satis idoneum uideretur. Etenim iam lamentationum plena sunt omnia, iam lugent omnes, iam mœrores, iam querelę uniuersam urbem propter multitudinem cùm illorum qui modò mortui sunt, tum horum qui quotidie moriuntur, occupant. Nam sicut de primogenitis Aegyptiorum scriptum est, sic & nunc ingens clamor editur. non enim est domus, in qua non sit mortuus: idq; planè merito. Multa namq; & grauia incommoda, perdito eorũ conatu, Christianis etiam ante hoc tempus importata fuissent. Primùm omnium nos ex urbe expulerunt: quo quidem tempore nos soli, cum ab omnibus persecutione exagitati essemus, & multati morte, festum lætis animis celebrauimus: & singula loca, ad singula afflictionum genera nobis præstituta, ut ager syluestris, solitudo deserta, nauis fluctibus iactata, diuersorium publicũ, & horridus carcer, opportuna uidebantur, in quibus celebres conuentus maximo cum studio ageremus. Quin beati martyres qui è uita cesserant, & à Deo in cœlum ad epulas erant inuitati, festum omnium certè splendidissimum peregerunt. His de rebus deinceps bellum & fames eos de improuiso oppressere: quę quanquam nos unà cum gentilibus perferebamus, soli tamen inter omnes, quæcunque urgebant, æquo animo sustinuimus. & tamen illarum rerum, quas illi cùm consciuissent ipsi inter se, tũ præterea perpessi essent, eramus ex æquo participes: pace tamen Christi, quam nobis solùm clemens largitus est, rursum mirè nos ipsos oblectauimus. Cæterùm uix tum nos, tum illi breuissima ad respirandum sumus intercapedine potiti, cum pestis ista subitò grassari cœpit: res planè illis ad terrendum omni metu formidolosior, ad excruciandum quauis calamitate miserior, acerbiorq;, & ut proprius illorum scriptor memorat, ad cogitandum solum omniũ opinione maior. Verùm nobis non eius generis putabatur: sed à Deo cùm ad fidem nostram exercendam, tum ad tolerantiam animi probandam, nihilo minus quàm alia rerum incommodarũ genera quę aliquando obtigissent, cœlitùs inflictã. Et sicut alicubi à nobis minimè abstinuit, sic in gentiles longè lateq; oberrauit. Paulo pòst adiungit ista: Quamplurimi è fratribus nostris adeò immenso quodam charitatis & fraternæ beneuolentiæ ardore erant inflammati, ut minimè suæ parcentes uitę, sed ipsi sibi inter se firmè adhærescentes, eos qui morbo opprimebantur, nulla sui cura aut cautoine adhibita, sedulò inuiserent, illis inseruirent assiduè, pro uiribus ob Christi amorẽ curarent, unà cum illis decederent è uita, lubentissimè contagione aliorũ infecti, etiam morbum à proximis quodammodo ad se attraherent, suaq; sponte aliorum mœrores beneuolè mitigarent. Multi item, dum alijs ægrotantibus curam adhibent, illisq; uires restituunt, ipsi aliorum mortem in se deriuantes, uitam amittunt. Et uerbum illud quod uulgò semper dicitur, quodq; ueræ beneuolentiæ solum uidetur conuenire, nimirum ut singuli pro amicis abeant è uita, seq; eorum causa (ut ita dicã) reiectamentum efficiant, reipsa expleuerunt. Ex fratribus igitur qui uirtute facile erant præstantissimi, ad hunc modum mortem oppetiuerunt. Quorum nonnulli erant

Alexandrinæ pestis causa.

Pestem quali animo pij tolerent.

A erant presbyteri, alij diaconi, quidam e populo uirtutis ergo multum laudati: adeo ut istud mortis genus quod propter incredibilem pietatẽ & robustam fidem suscipiebatur, nihil a martyrij splendore abesse uideretur. Quinetiam sanctorum corpora manibus erectis supinisq; excipere, gremio suo reponere, occludere oculos, ora obturare: gestare humeris cadauera, decenter ornare, illis adhærescere, amice complecti, lauare accurate, & linteo funebri inuoluere non grauati sunt: ipsiq; qui supererant, paulo post similia officia in se collata propterea adepti, quod eandem mortis uiam instarent, quam qui præiuerant instititissent. Gentiles autem his omnia fecere contraria. eos enim qui ægrotare incipiebant, ab ædibus extrudere, deserere amicissimos, in plateis semiuiuos proijcere, cadauera insepulta canib. exponere dilanianda, mortis participationem & quasi communionem auertere: quam, plane uel infinita diuerticula quærentes, nullo modo poterant euitare.

Gentilium peste grassante inhumanitas.

DE GALLIENI REGNO. CAP. XVIII.

POst istam epistolam, cum ciuitatis status denuo pacatus esset, & tranquillus, Dionysius fratribus qui Aegyptũ incoluerunt, aliam de festis celebrandis misit: & præter illam, alias etiam uarias exarauit. Extat itẽ eius epistola de sabbato, alia item de gymnasio. Hermammoni porro & alijs in Aegypto fratribus literas conscribens, ubi alia tum de Decij sceleribus & improbe factis, tum de facinorosis moribus illorum qui Decium subsequebantur disseruit: pacis & concordiæ quæ in Ecclesia Galieno regnante uigebat, meminit. Verum ipsius uerba audire, non alienũ ab eo quod agimus existimo. sic namque scribit: Macrinus ille imperatorum, quibus inseruiebat, alterum prodens, alteri parans insidias, cum uniuersa familia breui radicitus extirpatus fuit. Galienus igitur, & antiquus & nouus imperator, denuo summo omnium consensu declara-

B tur: qui cum ante Macrinum & liberos imperator fuit, tum post illorũ mortẽ imperij gubernacula suscepit, iuxta illud quod est ab Esaia propheta prædictum: Quæ a principio fuerunt, ecce uenerunt, & noua sunt quæ iam orientur. Quemadmodum enim nubes subter radios solis percurrens, eosdem'que ad tempus opacans, ipsum etiam solem umbra obscurat, & eius locum uidetur occupare: deinde ea aut prætergressa, aut liquefacta tepore, sol qui ante etiam oriebatur, iam maiori cum splendore rursum quodammodo oriri cernitur: sic Macrinus, qui se alijs præposuerat, & imperio Galieni, quod tantopere ambiebat, appropinquare cõtenderat, non amplius est imperator, quoniam iure non erat: hic, ut antea, sic iam pari dignitate elucet. Atque imperium, tanquam squallida illius senectute deposita, & antegressa uitiorum labe perpurgata, iam florẽtius uiret, longius cum oculis conspicitur, tum auditione manat, fama denique maiore cum amplitudine ubiq; gentium peruagatur. Deinceps de tempore, quo hæc scripserit, ista memorat: Mihi rursus occurrit annos huius Imperatoris considerare. Illos enim qui maxima fuerunt impietate nobilitati, & propterea non multo post absque nomine hominum animis omnino exciderunt, non uideo cur in memoriam reuocem. Verum de Galieno dicam breuiter. Hic uitam pietate magis eximiam, Deiq; cultu clariorem traducens, octauo imperij anno præterlapso, iam nonum annum agit: in quo nos festa lætis animis celebremus.

Macrinus proditor.

Galienus Imp. solus.

Galieni pietas.

DE NEPOTE, ET EIUS SCHISMATE. CAP. XIX.

PRæter ista omnia Dionysii opera, alij duo libri De promissis erant ab eo elaborati. Causa cur hos scripserit, erat episcopus Aegypti, nomine Nepos: qui promissa in sacris Scripturis, sanctis uiris factitata, in hoc seculo (sicut Iudæi somniant) præstanda fore docuit: hominibusq; persuadere laborauit, eos certo quodam millenario annorum numero in delicijs corporeis & uoluptate in terra uicturos. Qui cum putaret, se ex Ioannis Apocalypsi suam

Nepotis hæresis.

suam opinionem posse obtinere, librum quem ἔλεγχον ἀλληγοριστῶν, id est, reprehensionem eorum qui allegorias componunt, inscribebat, de hoc argumento edidit. *Dionysij de promissis liber.* Cui Dionysius in duobus illis libris, quos de promissis contexuit, acriter contradicit. In priore, suam ipsius sententiam de eo dogmate exponit: in posteriore autem, de Ioannis disputat Apocalypsi. In cuius initio de Nepote mentionem faciens, ita scribit: Quoniam librũ quendam Nepotis pro se afferunt, quo quidem perinde ac si in illo certis indubitatisq; argumentis Christi regnum in terra futurum probatũ esset, magnopere niti & confidere uidentur: dicam equidem, quod sentio. *Nepotis encomion.* Quanquam non modò pro multis alijs rebus Nepotem amplector & diligo, ut pro fide, pro studio in doctrina posito, pro assidua in Scripturis exercitatione, pro nonnullis quoque ac uarijs psalmis, hymnisq; ab eo compositis, quibus hucusque nonnulli fratres libenter utuntur: uerùm etiam propterea, quòd ex hac uita migrauit, hominem multò magis reuereor: ueritas tamen multò amicissima est, & omnibus rebus meritò anteponi debet. Ac si quid rectè dicatur, laudandum illud quidem, sine inuidia: sin quicquam parum syncerè & integrè sit scriptis mandatum, hoc cum diligentia & disquirendum, & coarguendum. Contra aduersarium qui coràm adest, & uerbis solum ac sermone opinionẽ suam tueri laborat, colloquium absque scripto, quod partim interrogando, partim respondendo ijs qui nobiscum ex aduerso pugnant, persuadere, eosq; in nostram sententiam pertrahere solet, satis profectò momenti habebit, & ponderis. Verùm cum opus scriptum nobis obiectum sit, illudq; (ut quibusdam placet) ad persuadendum ualentissimum: cumq; doctores eius sectę, legem & prophetas pro nihilo putent, Euangelia sequi negligant, Apostolorũ epistolas deprauent: *Nepotis doctrina qualis.* huius tamen operis, quod dixi, doctrinã, tanquam magnũ aliquod & abstrusum mysterium complectentem asseuerant: cumq; fratres nostros aliquanto simpliciores, & magis imperitos, de sublimi & admirando opere uel gloriosi uerèq; diuini Domini nostri aduentus, uel nostræ à mortuis resurrectionis, uel cum Domino coniunctionis consociationisq;, & ad eius immortalem naturam assimilationis, non aliquando cogitare sinant, sed illis persuadere conẽtur, in regno Dei abiecta & mortalia pręmia (qualia ab hominibus in hac uita expectare solemus) tandem futura: nobis certè necessum arbitror, aduersus istum fratrem, quem dico, Nepotem, perinde ac si præsto adesset, acuta ratione disceptare. Deinde quibusdam adiectis, sic loquitur: *Arsenoites locus.* Cum essem in loco quodam qui Arsenoites dicitur, ubi, ut nosti, iampridem hoc dogma prodijt in lucem, sic ut non modò schismata nascerentur, sed integræ ecclesiæ à fide deficerent: presbyteros eius sectæ, qui fratribus in singulis pagis undique prædicabant uerbum Dei, conuocaui: eosque magnopere cohortatus sum, ut palàm pręsentibus fratribus, audireq; cupientibus, illorum doctrina exquisitè discuteretur. Atque cum librum qui illis erat tanquam quoddam propugnaculum & murus inexpugnabilis, ad me attulissent, cõsidens in uno loco cum illis, toto triduo à primo mane usque ad uesperam, quæ in eo scripta erant, studiosè refutare conabar. Ibi tum quidem certè fratrum constantiam, studium ueritatis, facile obsequium, & prudentiam ideo supra modum admirabar, quòd tam præclaro ordine, & tanta cum modestia rogabant, disceptabant, nobisq; assentiebantur: atque etiam tam diligẽter præcauebant, ne illis quæ fuerant antè ab ipsis decreta, si quicquam in eis ueritati repugnare uideretur, mordicus adhærerent: quinetiam contrarias rationes minimè omittebant nobis opponere, sed quoad eorum fieri poterat, ea quæ erant ab ipsis proposita, munire & defendere tentabant: & contra, ubi poscebat ratio sententiam mutare, & nostro assentire iudicio, eos neutiquam omnino pudebat: denique conscientia integra, syncera cogitatione, & puris erga Deum ac simplicibus animis, ea quę erant firmis rationibus & testimonijs à sacris literis depromptis confirmata, admodum approbabant. *Coracion, Nepotianæ hæreseos princeps recantat.* Ad extremum, huius doctrinæ princeps & dux Coracion, omnibus fratribus qui aderant audientibus, palàm con-

A iam confessus est, nobisq; attestatus, neq; se uelle deinceps, quandoquidem aduersarijs rationibus se putabat satis abunde conuictum, illi dogmati animum adhibere, neq; de eo disserere, neq; mentionem facere, neq; aliquando illud usquam docere. unde alij fratres qui aderant, pro ista disceptatione in publico Ecclesiæ conuentu habita, pro'que omnium conciliatione & concordia maximam lætitiam animis perceperunt.

DE APOCALYPSI, QVAE FERTVR, IOannis. CAP. XX.

Dionysius paulo post in eodem libro, de Apocalypsi Ioannis ista refert: Quidam ante nos, librum Apocalypsis omnino antiquare, irritumq; facere, cum singula eius capita coarguēdo, tum ipsum totum nec probabilitate roboratum, nec ratione conclusum ostendendo, magnopere studuerunt, & falso titulo (nam dixerunt non esse Ioannis librum: imo neque eam posse esse reuelationē, quæ tam crasso ignorationis inuolucro esset obtecta) inscriptum affirmarunt: & non fieri posse, ut Apostolus aliquis, imo uero neque ex sanctis uiris, aut ex alijs qui sunt Ecclesiæ membra, quispiam, sed Cerinthus quidam (unde hæresis Cerinthiana primum orta inuectaq; est) eius libri author existeret: qui operi suo tam cōmenticio, tamq; pleno uanitatis nomen celebre & dignum approbatione uoluit imponere. Peruersam autem istius Cerinthi doctrinam talem fuisse memorant: Regnum Christi terrestre fore: eumq;, utpote corporis uoluptatibus & carnis illecebris penitus deditum, in illis rebus quarum cupiditate incendebatur, regnum Christi futurum somniasse: hoc est, non in illis solum quæ uentri & partibus quæ ad Venerem explendam pertinent, inseruiunt, ut in esculentis & poculentis, & nuptijs: uerum etiam in his, quibus illas facilius & procliuius suppeditari putabat, hoc est in festis, uictimis & hostijs mactatis. *Cerinthus. Cerinthianæ hæresis qualis.*

B Verum ego librum ipsum nullo modo audeo abrogare, præsertim cum adeo multi fratres eum tam magno æstiment: sed hanc mecum de eo opinionem concipio, longe abstrusiorem esse in illo materiam, quam mens mea facile consequi queat, & in singulis prope sententijs sensum quendam mysterijs inuolutum, & ualde admirabilem delitescere, plane existimo. Et quanquam eum ipse non intelligo, suspicor tamen intellectum quendam reconditiorem uerbis ipsis inclusum: atque istas res non propria ratione metior ac pondero, sed fidei potius tribuo, & altiores diuinioresq; profecto arbitror, quam quas ipse ullo pacto cogitatione comprehendere ualeam. Atque non eas improbo, quas non intelligo: sed ideo potius admiror, quod mentis acie lustrare non queo. Deinceps autem simulac totum Apocalypsis librum accurate disquisiuit, eumq; ex eo sensu qui nobis in promptu positus uidetur, non posse intelligi demonstrauit, hæc adiungit: Cum ipse propheta totam illam prophetiam fere ad exitum perduxerit, non eos solum qui eam obseruant, beatos pronunciat, sed se ipsum etiam. Beatus est, inquit, qui custodit uerba prophetiæ libri huius: & ego etiam Ioannes, qui uidi & audiui hæc. Proinde ipsum authorem libri Ioannē appellari, & librum a Ioanne quodam scriptum, non equidem inficias eo. nam ab aliquo uiro pio & diuinitus inspirato editum, facile assentior. Attamen hunc Apostolum fuisse, filium Zebedæi, fratrem Iacobi, a quo tum Euangelium quod secundum Ioannem inscribitur, tum epistola catholica, composita fuit, non tam facile possum concedere. Nam ex utriusque cum stylo, tum uerborum genere, tum totius libri Apocalypsis uelut discursu, non eundem esse Ioannem, coniectura auguror. Euangelista enim nomen suum nusquam inscribit, neque seipsum uel per Euangelium uel per epistolam aliquando prædicat. Deinde paucis interpositis, iterum ita disserit: Ioannes de libro uel tanquam a seipso, uel tanquam ab alio quopiam scripto, nullo in loco mentionem facit. Iste aūt *Apocalypsis Ioannis qualis liber Dionysio uisus.* *Apoc. 22.* *Apocalypseos Ioannis autor quis.*

p qui

Apocal. 1. qui scripsit Apocalypsim, statim in initio nomen suum ponit: Apocalypsis IESV
Christi, quam dedit illi Deus, ut palàm faceret seruis suis quæ oportet fieri citò, &
significauit mittens per angelum suum seruo suo Ioanni, qui testimonium perhi-
buit uerbo Dei, & testimonium IESV Christi, & quæ uidit. Deinde in eadem
Ibid. Apocalypsi, tanquam epistolam quandam scribit Ioannes septem ecclesiis, quæ
sunt in Asia: Gratia uobis, & pax. Verùm Euangelista ne in Epistola quidem ca-
tholica nomen præfatur, sed exordio superuacaneo omisso, ab ipso mysterio diui-
1. Ioan. 1. næ reuelationis initium capit: Quod erat ab initio, quod audiuimus, quod uidi-
mus oculis nostris. Ac pro eadem reuelatione Dominus Petrum beatum dixit, sic
Matth. 16. locutus: Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pa-
ter meus cœlestis. Quinetiam neque epistolæ secundæ & tertiæ, quæ dicuntur es-
Ioannis epistola secunda & tertia. se Ioannis, licet perbreues sint, Ioannes nominatim præponitur: sed presbyter
inscribitur, uacans nomine. Iste Apocalypseos author non satis esse putabat se-
mel se nominare, & ita in reliqua oratione progredi, sed nomẽ iterum atque iterum
Apocal. 1. repetit: Ego Ioannes frater uester, & particeps in tribulatione, & regno, & patien-
tia in IESV Christo, fui in insula quæ appellatur Patmos, propter uerbum Dei,
Apocal. 22. & testimonium IESV Christi. Rursus in extremo libro ista memorat: Beatus
qui custodit uerba prophetiæ libri huius, & ego Ioannes qui uidi & audiui hæc.
Idcirco quod Ioannes sit, qui hæc scribat, fides ei ita de se loquenti adhibenda est:
sed quisnam Ioannes iste fuerit, incertum est. Neque enim uocat seipsum, quem-
admodum Ioannes euangelista in Euangelio sæpe, dilectũ à Domino discipulum,
neque eum qui supra pectus Domini recubuerit: neque fratrem Iacobi, neque con-
templatorem & auditorem Domini. Aliquid namque istorum quæ demonstrata
sunt, dixisset, eo quidem animo, ut seipsum quis esset perspicuè declarare potuis-
set. At horum nihil dixit: sed fratrẽ uestrum, & participem dixit, & testem IESV,
Ioannis apostoli multi gentiles. & beatum ob contemplationem & auditionem reuelationum. Cæterùm Ioan-
nis Apostoli multos fuisse gentiles arbitror: qui propter singularem amorem,
quo erga illum affecti erant, propter admirationem quam de eo habebant, & pro-
pter æmulationem qua ad illum imitandum flagrabant, & quòd à Domino pari
ratione diligi cupiebant, etiam istam appellationem amplexati sunt: Quemadmo-
Act. 15. dum nomina Pauli & Petri, fidelium liberi crebrò ferunt. Est item alius Ioan-
Ioannes Marcus. nes in Actis Apostolorum, cognomento Marcus: quem Barnabas & Paulus sibi
in societatem asciuerant. Vtrum sit hic qui Apocalypsim scripserit, non possum
pro certo affirmare. nam non est scriptis à Luca proditum, eum in Asiam unà cum
illis aduentasse: sed soluentes, ut ipse ait, à Papho, Paulus & qui cum Paulo erant,
Act. 13. uenerunt in Pergem Pamphiliæ: Ioannes ab illis decedens, reuertitur Hierosoly-
mam. Alterum ergo puto eorum fuisse, qui in Asia uersabantur. Siquidem duo fe-
runt Ephesi esse monumenta, & utrumque Ioannis nomine inscriptum. Porrò cùm
Euangelij Ioannis, & primæ eius Epistolæ consensus. ex sensu, tum ex uerbis, eorumque compositione, meritò alter ab eo qui scripsit e-
uangelium, existimabitur. Nam euangelium & epistola inter se consentiunt, &
incipiunt eodem ferè modo. Illud enim sic loquitur: In principio erat uerbum:
hæc ita dicit: Quod erat ab initio. Illud ait, Et uerbum caro factum est, & habita-
uit in nobis, & uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à patre. hæc eadem
ipsa loquitur, paululum admodum immutata: Quod audiuimus, quod uidimus
oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt, de uerbo ui-
tæ, & uita manifestata est. Ista enim tanquam prolusione quadam tam sæpe, & tan-
ta cum animi contentione repetit, contra eos (sicut in sequenti sermone declara-
uit) qui asserebant Dominum non uenisse in carne. & propterea hæc studiosè ac-
curatèque attexuit: Quod uidimus, testamur, & annunciamus uobis, uitam æter-
nam, quæ erat apud patrem, & apparuit nobis. Quod uidimus, & audiuimus, an-
nunciamus uobis. In isto inhæret, & ab eiusmodi sententijs ferè non digreditur:

ijsdem

A iisdem tanquam rerum capitibus, iisdemq; uerbis omnia tum in Euangelio, tum in epistola prosequitur. Quorum nonnulla nos breui obseruatione notabimus. Qui uero attenta cogitatione in perlegendis & euangelio & epistola se defixerit, in utroque reperiet sæpe uitam, sæpe lucem, dehortationem à tenebris, semper se rè ueritatem, gratiam, gaudium, carnem & sanguinem Domini, iudicium, remissionem peccatorum, charitatem Dei erga nos, charitatis mutuæ inter nos mandatum, quomodo oporteat omnia seruare mandata, reprobationem mundi, diaboli, Antichristi, sancti Spiritus promissionem, adoptionem filiorum Dei, fidem à nobis omnino requisitam, patrem & filium ubique inculcatum. & ut summatim dicam: Si omnes euangelij & epistolæ quasi dicendi formas notare lubet, unum & idem utriusque tanquam filum orationis animaduertere in procliui erit. Apocalypsis autem ab his alienissima est, & maximè præ his peregrina, adeò ut neque sensu cum illis coniuncta sit, neq; propè accedat, neque syllabam (penè dixerim) habeat cum illis communem. Imò neque mentionem ullam, neq; significationem epistola (missum enim facio euangelium) habet Apocalypseos, neque Apocalypsis epistolæ: cum tamen Paulus de reuelationibus, licet eas non per se & separatim conscripserit, aliquam mentionem faciat. Præterea ipsa dictionis formula differentiam euangelij & epistolæ ab Apocalypsi facile licet internoscere. Nam illa non modò, ut Græci loquuntur, ἀπταίστως, id est absque ullo orationis uitio, sed etiam summa cum uerborum elegantia, maximo sententiarũ pondere, & concinna elocutionis dispositione perscripta sunt: tantũ abest ut uox aliqua barbara aut soloecismus, aut imperitus & rudis sermo in eis reperiatur. Habebat enim euangelista, ut uidetur, hæc utraque: & disertum sermonem, & scientiam diuinam: propterea quòd Dominus ista duo, nimirum donum sapientiæ, & donum cognitio- *Iohannis Euangelistæ eloquentia.*
B nis, illi largitus fuisset. Et quanquam hunc qui scripsit Apocalypsim, scientiam & prophetiam animo cæpisse, non equidem inficior: eius tamen sermonis proprietatem & linguam non adeò limatè & politè Græcè loquentem animaduerto: sed modis loquendi planè barbaris utẽtem, & interdum etiam soloecismo: quæ quidem in præsentia adnotare nõ est necesse. Nec quisquam me cauillandi studio adductum hæc dixisse existimet: sed solum, ut istarum scripturarum dissimilitudinem accuratè distinguerem. *Apocalypsis stylus barbarus.*

DE EPISTOLIS DIONYSII ALEXANDRINI episcopi. CAP. XXI.

PRæter epistolas Dionysii suprà commemoratas, aliæ complures eius extant epistolæ: ut illæ quæ sunt contra Sabellium, ad Ammonem ecclesiæ Bernicensis episcopum missæ: & ea quæ ad Telesphorũ, & quæ ad Euphranorem data fuit: alia iterum ad Ammonem, & Euporum. Quatuor item libros de eodem argumento, nempe contra Sabellij hæresim composuit: quos gentili suo Dionysio, qui Romanus erat episcopus, dedicauit. Non paucæ præter has sunt illius apud nos epistolæ. Quinetiam libri illius sunt, epistolæ forma, pluribus uerbis compositi: ut hi de natura, Timotheo filio dicati: alius de tentationibus, quem Euphranori obtulit. Ad Basilidem porrò, ecclesiarum Pentapolis episcopum scribens, ait se commentarios in principium libri qui Ecclesiastes dicitur, confecisse. Adde huc diuersas & uarias eius epistolas ad eundem Basilidem scriptas, quas nobis reliquit. Verùm de Dionysii operibus satis. *Dionysij scripta.* *Ammon episc.* *Dionysius Ro. episc.* *Basilides episc.*

DE PAVLO SAMOSATENSI, ET DE HAERESI ab eo in Antiochia instituta: & de claris episcopis qui per ea tempora innotuerunt. CAP. XXII.

Am uerò, post istarum rerum explanationem, sequitur ut res nostra[e] ætate gestas, quales tandem fuerint, posteritati prodamus. Cum Xystus Romanã ecclesiam undecim annis rexisset, Dionysius gen[...] illius, qui fuit episcopus Alexandriæ, episcopatum Romanum obtinuit. Interea Demetriano Antiochiæ uitam deserente, Paulus ex Samosata episcopatus dignitatem assequitur. Et quoniam iste abiectam & humilem nimis de Christo contra doctrinã ecclesiasticam habebat opinionem, nempe quòd solum communi natura erat cũ homine præditus, Dionysius Alexandrinus rogatus est, ut ueniret ad Synodum: qui quanquam senectutem simul & imbecillitatem corporis causando præstò esse renuit, per epistolam tamẽ illos, quam habebat de controuersia sententiam, fecit certiores. Cæteri autem ecclesiarum pastores, alius aliunde, contra istum Paulum, tanquam pestem & perniciem gregis Christi, itinere cum celeritate confecto, omnes Antiochiæ in unum conuenerunt. Inter hos maximè præstare uidebantur Firmilianus Cæsareæ Cappadocum episcopus, Gregorius & Athenodorus fratres, pastores ecclesiarum quæ sunt in Ponto: Helenus præterea, qui Tarsi rexit ecclesiam: & Nicomas, qui Iconij ecclesiæ ministerio functus est. Huc accedit Hymenæus, ecclesiæ Hierosolymitanæ episcopus: & Theotecnus, qui Cæsareæ Palæstinæ, Hierosolymis finitimæ, administrationem obtinuit. Adde his Maximum, qui fratribus Bostræ decorè & insigniter præfuit. Ac tametsi alios penè infinitos episcopos unà cum presbyteris & diaconis, quo eius rei gratia in urbe suprà demonstrata, id temporis coacti erant, uix, aut ne uix quidem aliquis poterit enumerare: inter eos tamen hi quos dixi, facilè primas tenuerunt. Omnibus igitur uarijs temporibus (ut tulit occasio) & persæpe in unum conuenientibus, in unoquoq; congressu orationes habitæ sunt, & quæstiones positæ, cùm à Paulo Samosateno, qui peregrinam suam & alienam ab Ecclesia doctrinam adhuc occultare & obtegere moliebatur: tum ab illis qui eius errorem & in Christum blasphemiam patefacere, & in apertum proferre omni studio elaborabant. Interea temporis Dionysius, cum iam decem & septem annis episcopatum Alexandriæ administrasset, duodecimo anno imperij Galieni moritur, huic successit Maximus.

Dionysius Ro. episc. *Paulus Samosatenus, eiusq; hæresis.* *Firmilianus.* *Gregorius.* *Athenodorus,* *Helenus.* *Nicomas.* *Hymenæus.* *Theotecnus.* *Maximus.*

QVONAM PACTO PAVLVS A QVODAM *Malchione presbytero reprehensus, abdicatus sit.*

CAP. XXIII.

Galienus ubi quindecim annos integros gubernasset, Claudius imperator designatus est. Iste biennio percurso, Aureliano tradit imperium. Cuius temporibus, Paulus dux & author erroris qui Antiochiæ grassabatur, in postremo cõcilio episcoporum numero propè infinitorum contra eum conuocato, sui erroris & peregrinæ opinionis perspicuè conuictus, & omnium iam consensu palàm condemnatus, ab uniuersa & catholica Ecclesia quæ sub cœlo est, penitùs exturbatus fuit. Ex quibus Malchion in primis, scholæ humanioris literaturæ quæ erat Antiochiæ magister, uir cùm in alijs disciplinis disertus, tum in sapientiæ studio eximius, ac propter singularem fidei in Christum ingenuitatem presbyterij munere in illa ecclesia donatus, eum uelut integumentis dissimulationis euoluens, acriter coarguit. Iste enim disputationem contra illum instituens (quam id temporis à scribis celeri manu exceptam, & huc usq; reseruatam scimus) hominem animo ueteratorio præditum, & fraude plenum, solus præ cæteris relegendi uim habuit, & tanquam omnium oculis subijciendi.

Claudius Imp. *Aurelianus Imp.* *Malchion presbyter.*

DE EPISCOPORVM CONTRA PAVLVM epistola. CAP. XXIIII.

A OMnes igitur episcopi & pastores, qui in concilio suprà commemorato
erant conuocati, unam communi consensu epistolam ad Dionysium e-
piscopum Romanum, & ad maximum Alexandriæ ecclesiam procu-
rantem, nominatim conscripserunt: cuius exemplaria ad omnes prouin
cias miserunt. In qua quidem epistola & suum studium, ac diligentiam in ea re
positam omnibus declarárunt: & peruersam Pauli hæresim, argumenta in ea re-
futanda, quæstiones quas ei proponebant, omnem præterea hominis uitam &
mores dilucidè exposuerunt. Eorum igitur uoces ex ea epistola petitas, in præ-
sentia memoriæ & posteritatis causa persequi, preclarum fortasse & commodum
uidebitur.

*Dionysio, Maximo, & omnibus ubique in orbe terrarum collegis, episcopis, presbyteris & diaconis, &
uniuersæ ac catholicæ sub cælo Ecclesiæ: Helenus, & Hymenæus, & Theophilus, Theotecnus, & Maximus,
Proclus, Nicomas & Aelianus, Paulus, Bolanus & Protogenes, Hierax & Eutychius, Theodorus,
Malchion & Lucius, & reliqui omnes episcopi & presbyteri & diaconi, qui ciuitates & regiones
finitimas apud nos incolunt, & ecclesiæ Dei quæ apud nos sunt dilectis
fratribus in Domino, Salutem.*

Istis paulo pòst hæc subiungit: Scripsimus epistolas ad episcopos, qui longiò
re locorum interuallo à nobis distabant: eosq; obsecrauimus, ut ad hanc lethalem
& perniciosam doctrinã curandam accederent: utpote ad Dionysium episcopum
Alexandriæ, & Firmilianum episcopum Cappadociæ, homines beatos & fœlicis
commemorationis. quorum alter, Dionysius scilicet, quanquam neque ad erroris
ducem separatim scribere, neq; omnino eum salutare dignatus est, ad uniuersam
tamen ecclesiam Antiochiæ epistolam misit: cuius exemplar huic nostræ epistolæ
subiunximus. Alter autem, nempe Firmilianus, bis huc accessit, & ea quæ à Paulo
B innouata erant & excogitata peruersè (quemadmodum cùm nos, qui aderamus,
& scimus & testificamur: tum alij complures, qui eiusdem rei nobiscum conscij
sunt) coràm eruditè certè refutauit. Vndè cum Paulus sententiam se mutaturum
fuisset pollicitus, iste fidem illi adhibens, & spem animo concipiens causam cõtro
uersiamq; sine ulla uerborum contumelia cõmodè fore compositam, eam ad tem
pus distulit: & ita ab illo qui & Deum suum negasset, & Dominum, & fidem,
quam antè habuerat, minimè conseruasset, dolo deceptus fuit. Firmilianus ergo Firmiliani mors.
(utpote qui iam de impia eius prauitate, qua Christum Deum pernegauerat, satis
fecisset periculi) cum esset rursus Antiochiam peruẽturus, & ad Tarsos usq; per-
rexisset, interea loci dum nos conueniremus, dum illum accerseremus, dum eius
expectaremus aduentum, extremum uitæ diem obijt. Postea in eadem epistola
Pauli uitam, quomodo instituta fuerit, quo pacto morata, his uerbis describunt:
Quoniam Paulus, relicto Ecclesiæ canone, ad adulterinam deprauatamq; doctri
nam se transtulit, eius res gestas, cum sit extra Ecclesiæ fines eiectus, nihil attinet
disquirere: neq; quod antea indigentia & mendicitate oppressus, neq; quòd à pa
rentibus opum aut facultatis nihil omnino nactus, neque quòd arte aut instituto
aliquo quicquam adeptus, iam ad maximam diuitiarum affluentiam peruenerit: Pauli Samosateni uita & mores.
idque ex nefarijs sceleribus, sacrilegijs, & muneribus, quæ à fratribus iniuria affe
ctis (quos se adiuturum pollicitus, callidè ludificatus est) cùm flagitando, tum
eorum animos ad aliquid sibi largiendum impellendo per fraudem extorserat: &
ita, dum quæstum pietatem ducebat, eorum liberalitate, qui litibus implicati tene
bantur, quiq; quò ab aduersariorum calumnijs liberarentur, ad dandum ualde e-
rant propensi, nequiter abusus est. Neque commemorare opus est, quo pacto se
insolenter extulerit, & secularium honorum gradus sibi assumpserit, seque arro-

ganter in iisdem gesserit, & ducenarius potius quàm episcopus nuncupari uolue
rit, & per forum uolutarit, & modò epistolas legendo, modò quid illis responsi
daretur praescribendo, magna satellitum turba, partim cum antecedentium, par
tim subsequentium stipatus, superbo gradu palàm incesserit: adeò ut propter in
tolerandum eius fastidium, & nimiam animi elationem, fides nostra grauem inui
diae notam, odiumq; permagnum subierit. Neq; necessum est dicendo persequi,
illius praestigias in concilijs ecclesiasticis usurpatas, quas falsae gloriae umbras con
sectando, & uarias ineptiarum species aucupando, & imperitiorum mentes eo pa
cto in sui admirationem traducendo, callidè excogitauit: neq; qua ratione sede
& thronum sublimem sibi parârit, cumq; non ut Christi discipulum decet, sed ut
mundi principes solent, secretum & separatum habuerit, nomine suo appellârit,
femur in eo sedens manu percusserit, calcibus aliquando ipsum pulsarit: & qui
cum eum audirent concionantem, non laudibus extollerent, non (ut in theatris
fieri solet) se agitationibus, quo illi applauderent, in orbem uersarent, non more
gladiatorum & muliercularum, quos apud se habebat, incócinnè ei acclamârent,
& quasi tripudijs gestirent: sed ut in domo Dei par est, modestè moderatéq; au
scultarent, eos grauiter increparit, & uerbis contumeliosis exceperit: neque quo
modo in uerbi Dei interpretes, qui è uita excessissent, dum in hominum frequen
tia palàm praedicaret, petulanter & importunè debacchatus fuerit: & non tan
quam episcopus, sed tanquam sophista & praestigiator de se ipso magnifica uerba
iactitârit. Porrò quid uobis in memoriam reuocemus, quemadmodum psalmos
& cantus qui ad Domini nostri IESV Christi honorem decãtari solent, tanquam
recentiores, & à uiris recentioris memoriae editos, exploserit: & in media Ecclesia,
solenni Paschatis die, mulieres, quae inanes cantilenas (quas si quispiam audiret,
planè exhorresceret) in ipsius laudem funderent, parârit? Aut quid uobis expo
namus ea blasphemiarum genera, quae episcopos & presbyteros, qui agros & ciui
tates finitimas incolebant, quo illi blandirentur, in concionibus suis ad populum
habitis, loqui permiserit? Nam nullo modo confiteri uoluit (ut aliquid iam ante
obiter inseramus, quod pòst dicetur apertius: neque id nostris uerbis solum con
firmabitur, sed multis & uarijs locis Commentariorum ipsius, quos ad uos mis
mus, & maximè ubi asserit Christum terrenũ esse, & humi natum, perspicuè osten
detur) filium Dei è coelo descendisse. Sed qui in istum Paulum impium ipsorum
magistrum cantus recitabant, & palàm apud populum laudibus efferebant, cum
angelum dixerunt, è coelo demissum. Atque ista fieri non prohibuit: sed cum in
ipsum impudenter dicebantur, insolens & fastidio tumidus adfuit. Praeterea
quid est cur literis prodamus, asciticias illius mulieres (quas συνεισάκτους Antio
cheni appellant) & mulieres etiam presbyterorum & diaconorũ suorum, quorũ
non hoc peccatum solum, sed alia propè insanabilia, cum eorundem conscius es
set, exploratéq; cognita haberet, callidè occultauit, quo illi ita ipsi obaerati astricti
que, dum sibi ipsis metuebant malè, scelerum quae ille uel uerbo uel factis consci
uisset, reum agere non aliquando auderent, quinetiam ipsos magnopere locuple
tauit: & propterea apud illos qui talium rerum cupiditate incendebantur, in ma
gna gratia & admiratione fuit. Atque ut hoc pro certo habemus cognitum, fra
tres in Christo dilecti, non episcopum modò, sed sacerdotium etiam uniuersum
populo omnium bonorum operum & rectè factorum exemplar esse debere: sic
illud minimè ignoramus, permultos ab ista mulierum in suam societatem asciscen
darum ratione & modo, pietate penitùs excidisse: alios autem uenisse in suspicio
nẽ flagitij. Quare licet aliquis hoc daret, eũ nihil lasciuiae aut petulantiae in illas ad
misisse: suspicio tamen, quae ex eiusmodi re oriri solet, sedulò cauenda fuisset, ne
fortasse alicui esset offensioni, alios autem ad se imitandum impellere potuisset.
Quo pacto enim alium aut reprehendere poterat, aut admonere uti deinceps se
mulieri

συνεισάκτοι mulieres.

Episcopum & sacerdotem populo exemplar bonorum operum esse debere.

A mulieris consuetudine abstineret, diligenterque caueret ne eius illecebris (sicut scriptum est) laberetur in turpitudinem: qui una repudiata, duas aetate florentes & aspectu perliberales ac uenustas secum habuit: quas, si quopiam forte iret, circumduxit una: idque delicias consectando, quibus caecam animi libidinẽ extra modum explere laborauit. Quibus de causis tametsi omnes intra se grauiter lamentati & conquesti sunt, eius tamen potentiam & quasi tyrannidem ita extimuerunt, ut cũ accusare omnino non auderent. Sed ista uitia, ut diximus, in homine sensu recto & fide catholica imbuto, & una nobiscum in fidelium numero habito, possent corrigi: & ab illo, qui nefario errore Artemonis (quidni enim patrem eius, unde haeresim suam hausit, uobis significemus?) abductus, mysterium fidei ac religionis nostrae prodiderit, nefarijsque conuicijs affecerit, non necessium arbitramur illarum rerum rationes reposcere. Tandem in ipso calce epistolae haec addunt. Istum igitur tam Deo aduersarium, tamque contumacem, eramus coacti Ecclesia & congregatione fidelium indicere excludereque: & alium episcopum, qui huic ecclesiae catholicae praeesset, in eius locum substituere: unde Domnum, diuina certe (ut putamus) prouidentia designauimus, Demetriani hominis foelicis commemorationis (quippe qui hanc ecclesiam ante hunc preclare rexisset) filium: omni genere uirtutum, quae episcopum decẽt, exornatum. Ac uos de eius electione per epistolam certiores fecimus, ut illi scribatis, & ab eo † literas accipiatis communionis. Paulus autem ad Artemonem literas scribat: et si qui Artemonis partibus faueant, cum eo deinceps communicent. Atque haec hoc loco sint a nobis collocata. Vbi Paulus igitur simul cum orthodoxa fide episcopatum amisisset, Domnus (ut dictum est) ministerium ecclesiae apud Antiochiam suscipit. Verum cum

Artemonis error.

Domnus episc. Demetriani episcopi F.

† Literae communionis. uide Can. 33.

B Paulus ex episcopi domo, eius ecclesiae propria, exire nollet: imperator Aurelianus de ea re rogatus sententiam, sanctissime quid esset agendum decreuit. Praecepit enim, ut domus ecclesiae illis tribueretur, quibus Christiani Italiae & urbis Romae episcopi per literas tribuendam praescriberent. Sic demum Paulus, de quo docuimus, cum summo dedecore secularis imperij ac potestatis authoritate ab Ecclesia penitus extruditur. Quo quidem tempore talem, & tam benigne erga nos animatum, se Aurelianus declarauit. Verum tempore sui imperij progrediente, aliena opinione & prope contraria de nobis concepta, quibusdam iam consilijs impulsus fuit, ut persecutionem contra nos cieret. Creber de hac re apud omnes sermo ferebatur. Sed tamen iam iam prope dixerim, Aurelianum, cum literas contra nos compositas manu subscriberet, diuina ultio subito occupauit: quae cum brachiorum commissuris eneruatis, illum ab instituto repressit: tum omnium oculis clare & manifesto spectandum subiecit, quomodo mundi principibus ne minima quidem data sit facultas aliquid contra Christi ecclesias moliendi, nisi prepontens Dei manus, diuino suo & coelesti iudicio, temporibus quibus Ecclesiam probare decreuerit, istud disciplinae & castigationis causa perfici & expleri permiserit. Cum Aurelianus sex annos imperium gubernasset, succedit Probus. Qui cum totidem annos idem munus obijsset, Carus una cum filijs Carino & Numeriano rempublicam capessit. Rursus, hisce non triennio integro imperij administratione perfunctis, summa rerum & imperij Diocletiano, & illis qui post eum in regendi societatem cum illo asciti erant, delata fuit. Quorum temporibus grauis contra nos incendebatur persecutio, & eodem momento uiolenta ecclesiarum euersio facta est. Quoniam paulo ante, ubi Dionysius Romae ecclesiae ministerium nouem annis procurauerat, episcopatu potitur Foelix.

Pauli excommunicatio.

Aurelianus Imp. Christianis infensus.

Principib. mundi quatenus saeuire contra Ecclesiam liceat.

Probus Imp. Carus Imp. Carinus & Numerianus Imp. Diocletianus Imp. Felix episc.

DE MANICHAEORVM HAERETICA PRAVItate, quæ tum primùm incœperat. CAP. XXV.

Manes, eiusq; hæresis. EOdem tempore Manes quidam mentis insania exagitatus (cuius nomen errori dæmoniaco, qui ab eo oriebatur, non inscitè respondit) ipso satana Dei aduersario hominem ad multorũ perniciem subornante, sincerum rationis iudicium euertere, & tanquam armis oppugnare laborauit: & sicut uita, oratione & moribus barbarus, sic natura dæmoniacus & furiosus fuit: unde his rebus mirè conuenientia animo instituens, ipsius Christi formam ac personam induere conatus est. Interdum autem paracletum & Spiritum sanctum ipse se prædicauit, & ista rabie fuit ac furore nimium inflatus: interdum ad exemplum Christi duodecim discipulos, consortes suæ nouæ & inauditæ prauitatis, delegit. Falsa & impia dogmata ex infinitis erroribus, qui iam olim extincti fuissent, in unum conferciens, & de Persarum regione in istas orbis partes transferens, tanquam uenenum quoddam mortiferum apud nos euomuit. Ex
Manichæi. quo fonte impium Manichæorũ nomẽ ductum est, & apud multos adhuc uiget.

DE VIRIS ECCLESIASTICIS QVI EA TEMPEstate celebres erant: & qui'nam ex ipsis usque ad Ecclesiæ depopulationem superfuerunt. CAP. XXVI.

TAlis igitur causa extitit cõmenticiæ illius doctrinæ & erroris, qui temporib. suprà demonstratis in lucẽ prodijt: quib. quidem tẽporibus cũ
Felix pont. Ro. Felix quinquẽnio Romanã rexisset ecclesiam, Eutychianus eius capes-
Eutychianus. sit locũ. Iste non decẽ mensibus ad exitũ plenè perductis, Gaio, qui no-
Gaius. stra uiguit memoria, cleri ministerium reliquit. Cui, cũ quindecim annos illud mu-
Marcellinus. nus administrasset, à Marcellino successum est. Cuius temporib. persecutio suprà demonstrata (in qua ipse martyrio occubuit) exorta est. Per id temporis episco-
Timæus. patum Antiochiæ, post Domnum mortuum, obtinuit Timæus: cui Cyrillus, qui
Cyrillus. nostra uixit ætate, successit: cuius temporibus Dortheũ dignitate sacerdotali tũ
Dorotheus. Antiochiæ donatũ, uirum sanè disertũ, cognouimus. Hic in sacris literis exquisitè eruditus fuit: linguę Hebraicæ diligentẽ nauauit operã, adeò ut scripturas Hebraicas scienter posset intelligere. Erat honestis ac liberalibus parentibus prognatus, humanioris literaturæ neutiquã expers: eunuchus reuerà natus, uti illum Imperator propter incredibilem eius naturã, in suã familiam asciuerit, & præfectura purpuræ tingendæ, quæ apud Tyrũ est, honorificè donarit. Istum nos Scripturas in
Tyrãnus episc. ecclesia nõ incõmodè explicantẽ audiuimus. Cyrillo uita defuncto, Tyrannus ecclesiæ Antiochiæ episcopatũ assequitur: quo illo officio fungente, bellum ad ecclesias expugnandas susceptum uehementer exarsit. Laodicensis ecclesiæ guberna-
Socrates. tionẽ, post Socratẽ Eusebius obtinuit, ex urbe Alexandria oriundus. Causa autem
Eusebius Alexandrinus. ius à patria profectionis, erat controuersia illa de Paulo Samosateno suscepta: cuius gratia in Syriã profectus, ab illis qui ad religionẽ Christi propagandam omne suũ studiũ cõferebant, ne domũ reuerteretur, prohibitus fuit. qui quidem (sicuti ex uerbis Dionysii, de eo à nobis suprà citatis, facilè licet cognoscere) præ cæteris prętantib. nostri temporis uiris, tanquã preciosus quidam pietatis thesaurus exti-
Anatolius episc. tit. Anatolius genere etiã Alexandrinus post illum creatur episcopus, bonus (ut aiunt) boni uiri successor. Qui cùm ob eloquẽtiam, tum ob doctrinã humaniorẽ, & cognitionẽ philosophiæ, inter homines nostri temporis, qui erãt spectatissimi, facilè principẽ locũ obtinuit: quippe in Arithmetica, Geometria, Astronomia, & disserendi facultate, in contemplatione & perspicientia naturæ, in oratorũ quoq; disciplinis uenerat ad summũ. quarum rerũ gratia, fama est, ciues Alexandriæ, eum
Alexandriæ obsidio. illi ludo, in quo Aristotelis doctrina docebatur, magistrũ præfecisse. Ac tamen in obsidione Alexandriæ, cũ ibi magna esset frumenti inopia, alias præclarè ab eo

resge-

A res gestas penè infinitas commemorant, utpote qui singularē dignitatis prærogatiuam præ cæteris magistratibus ab omnib. ciuibus adeptus fuisset: tamen exempli causa, hanc unam solùm hoc loco citabo. Fertur, cum frumentū illis diu obsessis decesset, ita ut fames quæ in urbe grassabatur, multo magis intolerabilis, quàm hostium impetus, qui iam extrinsecus premebat, existeret: hunc quem dico, cum huic interesset calamitati, tale quoddam remedium illis proinde inuenisse. Cum altera pars ciuitatis cum exercitu Romano societatē belli gerendi coiuisset, & propterea obsidione non uexaretur, Eusebiū fortè inter eos qui minimè erant obsessi uersantem (adhuc enim ibi habitabat, inq; Syriam minimè demigrauerat) & magnum decus nomenq; celebre etiam à duce Romani exercitus consecutum, de his qui fame illius obsidionis tempore interierūt, per internūcium Anatolius certiorem facit. Eusebium aūt, cum hoc intelligeret, à duce maximi beneficij loco postulasse, uti illis qui uellent se ab hostibus ex urbe ad eum sua sponte recipere, uitā ac salutem daret. Quem quidem, petitione, ut uoluit, impetrata, Anatolio significasse. Hunc autem, nuncio ab Eusebio accepto, senatum Alexandrinorum coegisse: ac primùm poposcisse ab illis, ut cum Romanis amicitiam iungerent. Quo quidem sermone ubi illos grauiter cōmotos uidebat, dixisse: At huic, quod iam dicā, uos neutiquam refragaturos arbitror: illis qui in hac dimicatione uidētur minimè esse necessarij, minimeq; uobis utiles (ut anus, infantes, & senes) liberam è portis egrediendi potestatem, quò uelint, faciatis, consilium est. Quid enim istos iamiam propè morituros, apud nos ipsos cōtinemus? Quid modò mancos, & corporib. mutilatos, peneq; exhaustos, fame opprimimus? Viros solos, & iuuenes uiribus ualentes alere oportet: & frumentū, quod necessarium est, his qui ad ciuitatis propugnationē accōmodati sunt, congerere. Quibus rationibus cum senatū in suam
B sententiam adduxisset, ipsum primū assurgentem suffragium tulisse, ut omnis multitudo, siue uirorum, siue mulierū, quæ ad rem militarem parum esset idonea, à ciuitate liberè excederet: quoniam si manerent, ibiq; cum magno ciuitatis morarentur incommodo, nullam salutis spem illis (quippe fame uiderentur perituri) esse omnino relictam. Cui sententiæ cum à cæteris omnib. qui aderant in senatú esset assensum, parum aberat quin omnes qui obsidione cingebantur, seruasset incolumes: atq; in primis, ut qui erant Christiani, deinde ut alij cuiusq; ætatis, qui ciuitatem incolebant, salui aufugerent, diligenter prouidit. unde nō hi solum, quib senatus decreto potestas facta erat ex urbe exeundi: uerùm etiā sub eorū nomine, alij ferè infiniti uestitu muliebri clanculum induti, noctu, illius prouisione, è portis egressi sunt, & ad Romanorū exercitū confugerunt: ubi illos omnes Eusebius benignè excipiens, more patris, aut medici, longa obsidione debilitatos, omni prouidentia & curatione in integrū restituit. Duobus eiusmodi pastoribus ecclesia Laodicensis (quorū alter alteri deinceps ordine proximè successit) diuina prouidentia potita est: qui post bellum à nobis iam demonstratū, ab urbe Alexandrina eò demigrârunt. Quanquam uerò non multi libri ab Anatolio erant elaborati, totidem tamē ad nos peruenerunt, unde cùm eius eloquentiam, tum multiplicē cognitionē licet animaduertere: idq; in illis potissimū, in quibus ea quæ de Paschate ab alijs antè decreta fuissent, explanauit. ex quibus libris necessarium putaui ista uerba, è Canonibus de Paschate ab Anatolio in eisdem libris cōscriptis petita recensere.
" In primo anno, hoc festum nouiluniū primi mensis occupat: quod est
" circuli decem & nouem annorū principium. quod secundum Aegyptios est, uige-
" simosexto die mensis Phamenoth: secundum Macedonū menses, uigesimosecun
" do Dystri: sed ut Romani numerāt, ad undecimū Calendas Aprilis. In uigesimo-
" sexto die Phamenoth, qui suprà positus est, sol reperitur nō modò primā signorū
" intrasse sectionē, sed iam quartū diem in ea peragrasse. Istam sectionem primam,
" duodecimā partem, æquinoctium, mensium principium, caput circuli, planetarū cursus

Anatolij consilio & ope Alexandrini Christiani seruati.

Obsessis fame laborātib. quid agendum.

Anatolij scripta.

Paschatis celebrandi tēpus.

cursus reciprocationē appellare solent. Ea aūt sectio, quæ istam proxime antegre-
ditur, mensium extremitas, sectio duodecima, pars duodecima, ultima, finis ambi-
tus & cōuersionis planetarū dicitur. Quapropter qui principium primi mensis in
illo uigesimosexto die Phamenoth esse putant, ad decimumquartū diem proxime
secundum illum, festum Paschatis celebrandum statuunt, eos uehementer errare
dicimus. Necq; est hæc nostra sentētia: sed ab antiquis Iudæis ante Christū cùm sic
decretū fuit, tum ab illis in primis obseruatū. quod ex Philonis, Iosephi, Musæiq;
uerbis licet cognoscere. Necq; ex his solum, sed ab alijs qui illis sunt uetustiores: ni-
Agathobuli duo. mirū duobus cognomento Agathobulis, preceptorib. illius eximij Aristobuli: i-
ste ex Septuaginta interpretū numero, qui sacras & diuinas scripturas Ptolemæi
Aristobulus LXX interpretum unus. Philadelphi, & eius patris rogatu ex sermone Hebraico in Græcū conuerterunt,
unus fuit: qui etiam cōmentarios in legem Moysis conscriptos ijsdem regibus de-
dicauit. Isti scriptores, dum quæstiones Exodi dissoluunt, aiunt omnes ex æquo
διαβατήρια. Pascha, siue διαβατήρια, id est festum transitus, uernū æquinoctium, medio primo
mēse celebrare oportere: hocq; tempus esse primam sectionē cursus solis, siue cū
sol penitus obierit signiferū, ut quidam illorū nominant, orbem. Addit eodem
Aristobulus, quod in festo Paschatis nō modo sol, sed luna etiam necessario debet
Aequinoctiales sectiones duæ. esse in transitu sectionis æquinoctialis. Et cum duæ sint æquinoctiales sectiones,
uerna altera, altera autumnalis (quæ ex diametro altera alteri opponuntur) cumq;
decimusquartus dies mensis ad uesperā festo transitus assignatus sit, luna semper
soli ex aduerso cōsistet, sicut etiam in omnib. pleniluniis cernere licet. Sectionē igi-
tur æquinoctij uerni sol, luna autē sectionē æquinoctij autumnalis occupabit ne-
cessario. Alia præterea non pauca ab illis memorata, partim probabilia, partim ra-
tis & firmis demonstrationibus cōclusa noui: quibus, Pascha & festum Azymorū
omnino post æquinoctiū agendum, ostendere conantur. Verùm eiusmodi demō-
strationū momenta, quæ ab illis peti possunt, missa facio: à quibus legis Mosaicæ
uelamen adeo penitus ablatum est, ut iam de cętero aperta facie (ut ita dicā) Chri-
stum, Christiq; doctrinā & passiones perpetuo cōtemplentur. Sūt etiam quæ-
Enoch liber. dam uelut regulæ ac præceptiones in libro qui inscribitur Enoch, quæ declarant,
Vide Hieron. in catal. Eccles. Scriptorum. primū mensem apud Hebręos circiter ęquinoctium esse. Anatolius porro insti-
tutiones in Arithmeticā decem libris explicatas reliquit. Alia itē extāt eius opera,
Anatolij scripta. quæ exempla ocij præclare in Sacris literis ab eo collocati, & multę in eisdem exer-
Mensis Hebræorū primus circa æquinoctiū. citationis perspicua argumēta dant. Hunc Theotecnus, Cæsareæ Palęstinarū epi-
scopus, per manus impositionē primus episcopū ordinauit: qui eū successorē sibi
post mortē, ad ecclesiæ suę procurationē deligendum prouidit, unaq; cū illo ada-
Theotecnus. liquod temporis spaciū ecclesiæ Cæsariensi præfuit. Verùm Anatolius, cū con-
cilium Antiochiæ de Paulo Samosateno cōuocatū, eū accerseret, ad Laodicēsium
urbem aduentans, ibi, Eusebio mortuo, cōmorari à fratrib. coactus est. Anatolio
Stephanus Laod. episc. exeunte è uita, postremus ante persecutionē illi ecclesiæ pręficitur Stephanus: qui
quanquā cùm propter philosophiæ cognitionē, tum propter reliquā liberalem e-
ruditionē apud multos in magna admiratione fuit: tamē propter animū eius, quē
erat erga sacrā fidem haud satis syncere affectus, non tantū laudis meruit: sicut tem-
pore persecutionis progrediente (quod illum simulatorē, timidum & ignauū po-
tius quàm uerū philosophū declarabat) perspicue patefactū fuit. Et quāuis eius
incōstantia ac leuitate, ecclesiæ illius status uideretur ruina collapsurus: fuit tamē
Theodotus episc. Dei omniū Seruatoris clemētia sustentatus. idq;, quia cōfestim Theodotus, uir sa-
nè & reipsa, & proprio nomine (Theodotus, à Deo datus dicitur) illius ecclesię e-
piscopus designatus, se uere episcopū demōstrauit. Nā ut in medicina quæ ad cor-
porū curationē pertinet, sic in animorū morbis sanandis primas ferè tulit: humani-
tatis aūt, morū probitatis, clemētiæ, cōmiserationis & studij causa, quod in eos o-
stendit qui opē ab eo poscebāt, facile omnes superauit. In Sacris deniq; disciplinis
multus

A multus erat ei usus, & crebra exercitatio. Sed de eo satis. Vbi Theotecnus episco
patum Cæsareæ Palæstinę diligentissime fuisset executus, mortemq; oppetijsset,
illud ministeriũ Agapio tributũ fuit. quẽ maximũ laborẽ in eo obeundo collocas- Agapius episc.
se, & accuratissimã suscepisse prouisionẽ in populo gubernando, & maxime om
niũ quasi plena manu eos qui in egestate uersabãtur subleuasse, cognouimus. Cu
ius tẽporib. Pamphilum, uirũ disertissimũ, & ipsa uitæ ratione uerũ philosophũ, Pãphilus presbyter.
in ea ecclesia presbyterij dignitate donatũ accepimus. qui quidẽ qualis'nã fuerit, &
unde ortus, nõ breui uidetur explicatione posse aperiri. Singula igitur quę ad eius
uitã attinẽt, qua ratione institutus, cuius generis certamina pro uarijs fidei cõfes-
sionib. dum sęuiebat persecutio, pertulerit, & quali tandẽ corona martyrij redimi
tus sit, separato quodã libello de eo disseruimus. Iste aũt prę cęteris qui ibi uersabã
tur, maximã omniũ de se excitauit admirationẽ. Inter homines etiã nostrę ętatis ra
rissimos quidẽ, & singularis cuiusdã uirtutis ex presbyteris Alexãdrinis Pieriũ, ex Pierius presbyter.
pręsidib. aũt ecclesiarũ Ponti Meletiũ episcopũ cognouimus. Ac Pierius, cum ob Meletinus episc.
inopẽ admodũ & egentẽ uitæ rationẽ, quã sua spõte susceperat: tũ ob philosopho
rũ disciplinas, quib. erat imbutus, satis spectatus et illustris fuit: in literarũ quoq;
diuinarũ cum cognitiõe, tũ explicatione, in disceptationib. pręterea cõcionibusq;
publice in ecclesia faciẽdis supra modũ exercitatus. Meletius aũt, quẽ homines eru
diti μέλι τῆς ἀττικῆς, id est mel Atticũ, ex nominis sui notatiõe nũcupabant, talis cer
te fuit, qualẽ propter summã in omnib. reb. noticiã & cognitionẽ merito perfectis
simũ dixeris. Ac propter singularẽ eius dicẽdi uim & uirtutẽ, nemo illum satis ab-
unde admirari ac suspicere poterit. At hoc fortasse illi natura quodãmodo insitũ a-
liquis dixerit: uerum eius in multiplici aliarũ rerũ experiẽtia, in uaria cuiusq; gene
ris doctrina facultatẽ, quis ualet aliquãdo superare? Quod aũt in omnib. scientijs,
B quæ ad acumẽ rationis & disserẽdi subtilitatẽ spectant, cum artificiose expolitus,
tũ diserte eloquẽs fuerit, si quis uel semel de eo fecerit periculũ, facile credo cõcesse
rit. Virtutes porro, quę magno cũ splendore in eius uita elucebãt, nõ illis rebus e-
rãt ulla ex parte inferiores. Iste, persecutionis tẽpore in fines Palæstinæ cõfugit: u-
bi eũ ad septẽ annos integros plene cognouimus. Hierosolymorũ ecclesię ministe
riũ post Himenæũ episcopũ, quẽ paulo ante demõstrauimus, Zambdas capessit. Zambdas episc.
Paulo post, isto mortuo, Hermon, postremus eorũ qui ante persecutionẽ nostra Hermon.
memoria ibi cõcitatã fuerũt episcopi, in sede illa Apostolica ad hoc usq; tẽpus re-
seruata collocatus fuit. Postquã Maximus decẽ & octo annos episcopatu Alexan
drię post mortẽ Dionysii fuerat perfunctus, Theonas eius potitur loco. Quo tem Theonas.
pore, Alexandriæ Achillas presbyterio, una cũ Pierio, donatus, cœpit hominũ fa- Achillas presbyter.
ma celebrari. qui scholę sacratę Christi fidei instituendæ præfectus, in singulari ac
plane rarissimo pietatis munere exequẽdo nemini secũdus fuit, & uitæ institutio-
nisq; euangelicę modũ atq; rationẽ ingenue excoluit. Post Theonã, cũ decẽ & no
uẽ annis ecclesiã administrasset, in episcopatũ Alexãdrię succedit Petrus. Hic duo- Petrus Alex. episc.
decim annis cõtinuis in eo officio fungẽdo cũ summa dignitate inter primos floru
it. Qui cũ trienniũ prope ante persecutionis tẽpus in ecclesia illa gubernãda cõtri
uisset, de reliquo uitã duriore exercitatione & magis seuera traduxit, & (uti omni-
bus cõstabat) ecclesiarũ utilitati omni cura ac studio prospexit. Ac propterea no
no persecutionis anno, capite amputato, erat a Deo insigni martyrij corona dona- Petri martyrium.
tus. Quoniam quidem seriem & rationem successionis Apostolorum & episco
porum, ab ortu Seruatoris nostri usque ad euersionem & uastitatem ecclesiarum
deductam, camq; iam ad trecentos & quinque annos continuatam hactenus ex-
planauimus: sequitur, ut deinceps certamina eorum qui uiriliter & excelso ani-
mo pro pietate hoc nostro tempore dimicarunt, quam multa, quam'que
grauia & acerba fuerint, ad posteritatis memoriam
scriptis prodamus.

SEPTIMI LIBRI FINIS.

EVSEBII COGNOMENTO PAMPHI-LI EPISCOPI CÆSAREÆ PALÆSTINÆ, ECCLE-siasticæ Historiæ Liber Octauus.

QVALIS FVERIT ECCLESIAE STATVS ANTE præsentem persequutionem. CAP. I.

QVONIAM Apostolorum succeſsionẽ in ſeptem libris ſuperioribus expoſuimus, deinceps in octauo, quem iam aggredimur, res noſtris temporibus geſtas, quę planè explicationem non plebeiam quidem & uulgarem requirunt, literis ad poſterorũ memoriam accuratè prodere animus eſt. Itaq; noſtri ſermonis inde ducetur exordium. Quantum ſplendoris doctrina ueræ pietatis in Deum omnium rerum gubernatorem, mundo per Chriſtum patefacta apud omnes homines, Gręcos ſimul ac Barbaros, ante iſtam perſecutionis tempeſtatẽ, quæ noſtra ingruit memoria, obtinuerit, & quàm libere inter eos prædicata fuerit, maius quiddam eſt, quàm quod nos noſtra in dicendo tenuitate ſatis pro dignitate explicare poſsimus. Cuius rei argumento eſſe poterit ſingularis Imperatorum humanitas, qua noſtros tam benignè exceperunt, quibus quidem tum prouinciarũ præfecturas gratuitò impertierunt: tum propter incredibilem beneuolentiam, quam erga noſtræ religionis profeſsionẽ habebant, omni afflictatione & moleſtia, quã pro Dei amore homines Chriſtiani ſolent perpeti, eos penitùs liberârunt. Quid de his attinet dicere, qui ſunt in Imperatorum palatio magnam dignitatẽ adepti, deq; ipſis Imperatorib. qui domeſticis ſuis pro ſermone diuino propagando, & pia uitæ ratione degenda, ipſi uelut inſpectantes, copiam fecerunt liberè & ingenuè dicendi: atq; adeò ſuis ipſorũ uxoribus, liberis & ſeruis, quaſi palàm de mi[...] fidei libertate gloriandi exultandiq; poteſtatẽ permiſerunt? Quos certè chariores habuerunt, & magis eximiè dilectos, quàm reliquam ſeruorum turbam. ut Dorotheum illum, qui pręter cęteros erga illos & beneuolentiam ſummam oſtend[...] & fidem non minorem: ac propterea præ alijs qui magiſtratus & præfecturas [...] Imperio gerebãt, ampliſsimum honoris gradum adeptus eſt. ut Gorgonium, q[...] non diſsimili fama & celebritate enituit: ut alios non paucos, qui propter Dei u[...] bum ſunt parem cum illis dignitatem conſecuti? Aut quid commemorem, q[...] humanitate, cultu & beneuolentia, non illa quidem uulgari & contemnenda, pr[...] uinciarum præfecti & rectores, eccleſiarum præſides & epiſcopos, ut manifeſ[...] cernere licebat, amplexati fuerint? Aut quomodo quiſquam conuentus il[...] infinita hominum turba frequentatos, multitudines in ſingulis ciuitatibus co[...] ctas, illuſtres hominum in templis concurſus, poterit oratione explicare? V[...] cum in antiquis illis ædificijs non ſatis loci haberent, ampliores eccleſias in uni[...] ſis urbibus, fundamentis earum ad maiorem laxitatem dilatatis, erexerunt. [...] quamdiu diuina ac cœleſtis Dei manus populum ſuũ, utpote auxilium eius p[...] merentem obtexit, ſuoq; muniuit præſidio: tamdiu neque ulla hominum inui[...] quo minus iſtæ res unà cum tempore indies maiores progreſsiones facerent, [...] cremento'que & magnitudine augeſcerent, omnino potuit obſiſtere: neque [...] nus ille & perditus dæmon, uel ſuo ipſius conatu eas in inuidiam rapere, uel [...] minum inſidijs ulla ex parte impedire. Verùm cum nos præ nimia quadam li[...] tia in mollitiem delicatam, & diſſolutam ſegnitiem eſſemus prolapſi, cumq; al[...] lijs inuidere, maledictis inſectari, & propè nos ipſi inter nos petulantibus ling[...] tanquam mutuis armis oppugnare, & caſu aliquando uerborum contumelias [...] lut haſtas unus in alium intorquere, & præſides eccleſiarum alter alterius uires [...] fringere, & populus in populum ſeditionem concitare occiperent: cumq; fict[...] adumb[...]

Imperatorum erga Christianos humanitas.

Dorotheus.

Gorgonius.

Templorum amplificatio.

Ecclesiã à persecutione liberatam quæ mala consequi solita.

A adumbrata sanctitatis species, quæ oratione nequit exprimi, & simulatio frontē occultata ad immensam quandam prauitatem serpsisset, diuina ultio, dum permagna adhuc Christianorum ubiq; uersabatur frequentia, parcius, aliquando remissius & moderatius, ut solet, primò persecutione ex fratribus, qui militiam exercebant, inchoata, cœpit in nos animaduertere. Sed ubi, ueluti sensib. orbati, & præstricti mente, nulla cura aut cogitatione incubuimus, ut diuinum numē in nos incensum, beneuolum & placatū efficeremus: sed tanquam impij, nostras res à Deo nec curari, nec animaduerti arbitrati, alia uitia alijs accruatim adiecimus: & pastores nostri depulsa repudiataq; pietatis regula, dissidio & contentione inter se exarserunt: quinetiam nullas alias res præterquam discordias, minas, æmulationē, inimicitias & odium inter ipsos mutuò adaugere studuerunt: & animis ambitionis æstu incensis, tyrannorū more principatum obtinere laborârunt: tunc demum, iu
" xta illam Hieremię sententiam, obscurauit in ira sua Dominus filiam Sion, & deie [Hierem. Thren. 2.]
" cit de cœlo gloriā Israel: non recordatus est scabelli pedum eius, in die iræ suæ: sed
" demersit Dominus omnē decorem Israel, & demolitus est omnes sepes eius. & si
" cut in Psalmis prophetice prædictum erat, auertit testamētum serui eius, propha [Psal. 73.]
" nauit in terra per ecclesiarum euersionē sanctuarium eius, & destruxit omnes se-
" pes eius, posuit firmamētum eius formidinem: diripuerunt multitudines populi, [Psal. 89.]
" omnes transeuntes per uiam: & propterea factus est opprobrium populus uici-
" nis suis. exaltauit enim dextram inimicorum suorum, & auertit adiutorium gladij
" sui, & non auxiliatus est ei in bello: destruxit eum ab emundatione sua, & sedem
" illius in terram collisit: minorauit dies temporis eius, & ad extremum perfudit
" eum confusione.

DE ECCLESIARVM DEMOLITIONE.

CAP. II.

B ISta omnia mala erant nostris scilicet expleta temporibus, quando sacras ædes precibus dicatas, è sublimi in solum fundamentis ipsis conquassatis deiectas: diuinas & sanctas Scripturas medio foro in rogum impositas: ecclesiarum pastores, hos in latebras hic illic secum ignominia abdentes, illos non sine dedecore prehensos, & ab hostib. ludibrio expositos oculis nostris aspeximus: quando iuxta aliam prophetæ sententiā, effusa est contemptio in principes eorū, & aberrare fecit eos in inuio, & non in uia. [Psal. 106.] Verùm non est nostrū oratione describere tristes illas calamitates, quę ad extremū inuectæ fuerunt: quandoquidem neq; discordias ante persecutionē inter eos cōmotas, neq; absurdos & importunos conatus nostrarū partiū esse putamus memoriæ cōmendare. Quocirca nihil amplius de illis scriptis prodere decreuimus, quàm unde iustū Dei iudiciū in illos declaratū, perspicuè probare possimus. Neq; propterea aut de illis qui persecutionis tempore animis propè ceciderunt, aut de illis qui omnino salutis suæ fecêre naufragium, sua'que sponte tanquam in profundum ingentium fluctuum gurgitem proiecti sunt, mentionem facere instituimus: sed ea sola in hanc historiam res gestas generatim complectentem includimus, quæ nobis ipsis primùm, deinde posteritati adiumento esse queant.

DE MODO EORVM QVI IN PERSEQVVtione decertârunt. CAP. III.

IAm ergo deinceps sacra Martyrum certamina pro Dei uerbo inita, summatim exponere pergamus. Anno decimo nono imperij Diocletiani, mense Dystro (qui à Romanis Martius nominatur) cum salutaris passionis Dominicæ festum iam pro foribus esset, omnibus in locis per Imperatoris literas palàm edictum fuit, ut tum deturbarentur ecclesiæ, so- [Dyster mēsis. Diocletiani cōtra Christianos edictum.]

q lo'que

lo'que æquarentur: tum Scripturæ absumerentur igni: tum qui honorem fuis sent adepti, de gradu turpiter deponerentur: tum priuati, si modò in professione Christiana perstarent, libertate penitùs priuarentur. Ac primum edictum contra eos editum tale fuit. Non longo tempore pòst, alijs literis exeuntibus mandatum est, ut omnes ecclesiarum præsides ubique gentium primùm conijcerentur in uincula: deinde omnibus machinis adhibitis, idolis uictimas immolare cogerentur. Tunc igitur inciderat tempus, cum, sicut plurimi qui ecclesiis præerant, libentibus animis uerberibus grauiter cæsi, in Christi stadio luctati sunt: & in grauibus certaminibus præclarè obeundis, præclara sanè spectacula hominum oculis subiecerunt ad contemplandum: sic alij infiniti confestim animis præ formidine perculsi & attoniti, facilè eo modo primo impetu in illos facto, prorsus succubuerunt. Ex cæteris autem quisque uaria tormentorum genera alternis subijt: hic plagis toto corpore dilaceratus, ille excruciatus distortione membrorum, alius acutis & intolerabilibus nouaculis dilaniatus. Inter quos nonnulli erant, qui uix satis honestum uitæ exitum consecuti sunt: alij item, qui sine fructu certamen decurrerunt. Nam ut unus infidelium uiolentia contrusus, & ad sacrificia illa nefaria impuraq; deductus, quamuis non immolârat, tamen perinde atq; si immolasset, liberè dimissus est: sic alter, quanquam non omnino appropinquauerat, neque quicquam attigerat impuri, gentilibus tamen eum sacrificasse affirmantibus, tacitus eorum tulit contumeliam, seq; inde proripuit. Alius semiuiuus sublatus, uelut iam mortuus proijcitur. Quidam prostratus humi, in que numerum sacrificantium relatus, longinquo spacio pedibus abstrahitur. Alius uociferatus est, & magna uoce contestatus, se hostias penitùs repudiare: alius salutaris Christi appellationis confessione gestiens, se Christianum esse clamauit. Alter neque immolasse, neque se aliquando immolaturum asseueranter affirmauit. Attamen isti etiam frequentibus satellitum ad eam rem delectorum manibus in os uerberati, & ad silendum compulsi, in uultum quoque & genas percussi, ui è medio extrusi fuerunt. Ita pietatis hostes omninò uel uideri effecisse, quod animo intendebant, permagno æstimarunt.

Edictum aliud.

DE CELEBRIBVS DEI MARTYRIBVS, QVOmodo omnem locum sui memoria repleuerunt, uarijs pro pietate coronis receptis. CAP. IIII.

VErùm contra sanctos martyres, quorum res gestas nullo dicendi genere satis accuratè explicare possumus, isti perditi infidelium conatus neutiquam ex animi sententia processerunt. Infinitos enim uidere licebat, qui admirabile studium & propensionem animi pro uero Dei omniũ fabricatoris cultu & religione declarârunt: idq; non ex eo tempore solum, quo persecutionis ardor erat contra omnes Christianos incensus, sed longè ante etiam, cum adhuc pax tranquilla in Ecclesia uigeret. Nam paulo ante illud tempus, cum qui imperij dominatum & potentiam occupabat, esset tanquam è graui & temulento sopore excitatus, atque adeò tempore inter Decium & Gallum interiecto, clàm & ex occulto primùm in ecclesias Dei inuaderet, non quasi aceruatim contra nos bellum suscipiendo: sed eos solos qui in exercitu Romano militiam exercebant, pedetentim adoriendo (nam si prius cum illis concertans, superior fortè discederet, reliquos ea ratione facilè posse capi putabat) permultos eorum qui in militia uersabantur, cernere potuisses, qui lubentibus animis uitam tenuem & abiectam amplexari maluerunt, quàm pietatem & cultum erga Deum uniuersarum rerum opificem aliquando denegare. Vbi autem dux, quisquis tandem ille fuerit, iam tum primùm contra eos qui ex nostris in exercitu Romano militabant, persecutionem excitauerat: & illos ab alijs militibus, in quorum numerum re-

In Christianos militiam exercentes primùm grassari cœptum.

A rum relati erant, segregauerat, seiunxeratq; : & liberam optionem dederat, uel ho
noris perfruendi, si edicto obsequerentur, uel eiusdem amittendi, si resisterēt: mul
ti admodum, qui ueri regni Christi milites erant, nulla mora interposita, fidei in
eum confessionem, falsæ & adumbratæ gloriæ, qua in mundo fruerentur, sine ul
la dubitatione prætulerunt. Inter quos iam, licet numerus perexiguus (quando-
quidem dux lentius & moderatius adhuc in nos tendebat insidias, & paucorum
admodum sanguinem fundere aggrediebatur, propterea quod multitudo Chri-
stianorū illum, ut erat uerisimile, deterruit, & animum eius ne bellum contra om
nes simul concitaret retardauit) licet inquam numerus perexiguus, unus tamen &
alter, non modo dignitatem amittere, sed mortem etiam pro ueræ pietatis defen
sione oppetere uoluerunt. At postquam apertius rem erat aggressus, nulla oratio-
ne aut dicendi ui explicari potest, quot & quam insignes Christi martyres, his qui
ciuitates quasq; & regiones incoluerunt, oculis cernere licuisset.

DE HIS QUAE NICOMEDIAE ACCIDERUNT. CAP. V.

Simulatq; edictum contra ecclesias Christi editum, in Nicomedia pro-
positum erat, uir quidam non obscurus & ignobilis, sed (ut hominum
fert opinio) longe illustrissimus, incredibili amore erga Deum, & ar
denti fide incitatus, ocyus prodit in medium: & illud in aperto & publi
co loco affixum, tanquam profanū & maxime impium, manu auellens dilacerat.
idq;, cum duo ex imperatoribus in ciuitate adessent. quorum alter ætate præ cæte
ris prouecta, primum imperij gradum, alter quartum ab eo obtinuit. Atqui iste
primus martyrum, qui tum occubuerunt, ad hunc modum eximie nobilitatus, ta-
liaq; cruciamenta perpessus, qualia erat uerisimile eum qui fuisset in eiusmodi faci
nore deprehensus subiturum, tum constanti & uirili animo, tum pacato & tran-
B quillo, ad extremum usq; spiritum constitit.

DE IIS QUAE IN AULA IMPERATORIS ACCIDERUNT. CAP. VI.

Ex omnibus qui unquam uel apud Græcos, uel apud Barbaros, pro-
pter animi magnitudinem illustres & hominū sermone celebrati sunt,
nullus cū diuinis & eximijs nostri temporis martyribus Dorotheo & *Dorothei et sociorum constantia.*
suis sodalibus, imperatorū ministris, comparari potest: qui quidem cū
summū honorem apud dominos adepti fuissent, & amore essent apud illos liberis
proprijs & ingenuis nō inferiores, probra & afflictationes pro pietate corporib.
impositas noua & multiplicia mortis genera cōtra ipsos excogitata, splendidiores
reuera existimârunt diuitias, quam gloriam, quam delicias quibus hominū uita so
leat diffluere. Mortē igitur unius ex illorū numero qualis fuerit, cōmemorare pla
cet, eamq; lectoribus spectandam relinquere: ut inde, quę reliquis etiam eius soda
libus cōtigerint, animaduerti possint. Quidam illorū in ciuitate supra cōmemo
rata, coram Imperatoribus, quos diximus, in medium adducitur: qui cū iussus ido
lis immolare, omnino recusaret, mandârunt nudum in sublime tolli, ac flagellis co
usq; toto corpore dilaniari, quoad supplicio euictus, etiam animo inuito, quod e-
rat imperatum, præstaret. Sed ubi ista perpessus, constans & immutabilis persiste
ret, de reliquo ossibus eius iam carne denudatis, acetū sale permistum in corporis
membra cruciatu attenuata, & prope contabefacta infuderunt. Atq; ut istos dolo
res protriuerat, & ueluti pedib. conculcârat, inde craticula & ignis una in medium
trahuntur, & reliquiæ eius corporis tanquā carnes ad comedendum paratæ, ignis
incendio, non raptim, ut breui e uita decedens omni dolore liberaretur, sed paula
tim absumptæ fuerūt. Neq; qui eum imposuerant in rogum, etiam post tot tamq;
grauia cruciamenta ei ullum respirandi locum dare in animo habebant, nisi prius
ipsorū imperata facturū annueret; sed ille proposito suo mordicus adhærescens,

uictor in tormentis animã efflauit. Tale unius regiorum famulorũ martyrium ex-
titit, appellatione sua (Petrus enim nominatus fuit) reuera dignum. Cæterorũ
aũt sociorum eius martyria, quæ nõ inferiora sunt, quò orationis terminemus mo
dum, missa in præsentia faciemus. Tantum aũt exponemus, quo pacto Dorothe-
us & Gorgonius unà, alijq; nõ pauci ex imperatoris familia, post uaria certaminũ
genera, laqueo uita deposita, diuinæ uictorię pręmia reportârint. Per idem tem-
Anthimi martyrium. pus Anthimus, qui tum ecclesiæ Nicomedensi præfuit, capite propter Christi te-
stimonium ceruicibus abscisso, moritur. Huic ingens & frequens martyrũ turba
Nicomedensis regiæ conflagratio. adiuncta fuit: idq;, quòd ijsdem ferè diebus forte, nescio quo pacto, regia Nico-
medensis incendio conflagraret, & ex suspicione quadam rumor esset dissipatus,
illud facinus à nostris admissum: unde Imperatoris iussu, ex pijs qui ibi uersaban-
tur, aceruatim & tanquã cumulo, alij gladio trucidati sunt, alij ardore flammarũ
corporibus circũiectarum obierunt: quo tempore fama est, uiros & mulieres etiã
diuina & inexplicabili alacritate, sua sponte in rogũ insiluisse. Reliqua aũt multitu
do uinculis colligata, & à lictorib. in scaphis imposita, in uastum maris gurgitem,
fluctusq; præceps proiecta fuit. Famulos illos regios post mortem decoro & cele
Martyres sepulti rursum effoßi. bri funere terræ mandatos, Imperatores, qui eorũ domini putabantur, rursus de
integro effodiendos, inq; mare præcipitandos sententijs decreuerunt: ne, ut eorũ
ferebat opinio, quidam eos in sepulchris & monumentis conditos, deos esse repu
tantes, diuina ueneratione prosequerentur. Quæ in initio persecutionis Nicome
dię fuêre patrata, sic ferè se habent. Non longo tempore pòst, cũ alij in Melitin
(sic regio illa est appellata) alij rursus in Syria, imperio insidias parare molirẽtur,
edictũ Imperatorũ exijt, ut omnes ecclesiarũ præsides, utpote ea de re suspecti, in
carceres & uincula conijcerentur: adeò ut spectaculum illarũ rerũ quę deinceps
bi gerebantur, omnẽ explicandi facultatẽ longè superet. Nam multitudo infinita
ubiq; gentium in custodiam conclusa fuit: & carceres paßim, qui iam olim homi-
cidis & mortuorũ sepulchris conditorũ expilatoribus parati fuerant, tunc episco
pis, presbyteris, diaconis, lectoribus & exorcistis penitùs referti: adeò ut his qu
maleficijs tenebantur obstricti, nihil illic loci esset reliquum.

DE AEGYPTIIS IN PHOENICE. CAP. VII.

Edictum aliud. CVm aliud edictum statim primum illud insequeretur, in quo pręcipie-
batur de his qui tenebantur in carcere, ut qui immolare uellent, abire
libertatem permitterentur: qui inficias irent, infinitis tormentis diue
rentur: multitudo martyrum, qui denuò in singulis prouincijs occu
bebant, à nemine dinumerari potest: & eorum maximè qui in Africa, in gen
Maurorum, in Thebaide, in Aegypto deniq; martyrio defuncti sunt. Ex Aegy
pto autem in alias urbes & prouincias etiam progreßi, martyrij coronis erant in
signiter decorati. Quosdam enim ex illis in Palæstina, propter patientem torme
torum perpeßionem claruisse scimus: alios Tyri Phœniciæ magnam laudem c
legisse: quos quidem quis est qui non supra modum miratus fuerit, cum oculis c
neret, innumerabiles plagas, & egregiam athletarum reuera admirabilium in
pro pietate & religione concertantium constantiam: & statim post plagas, dim
tionem cum bestijs uoracibus, inq; ea pardorum, ursorum immanium, aproru
agrestium, taurorum deniq; igne & ferro ad rabiem acriter incitatorum impet
& eximiam generosorum martyrum contra cuiusque bestiæ ictum tolerantia
Quibus quidem rebus, dum gerebantur, ipsi interfuimus: diuinamq; potentia
Seruatoris nostri, ipsiusq; IESV Christi, cui illi in cruciatu præclarum testim
nium perhibebant, id temporis præsto martyribus opem tulisse, & euidenter
Bestijs obiectorum constantia. psam eis ostendisse animaduertimus. Nam belluæ illæ rapaces, longo tempor
spacio neq; sanctorum corpora attrectare, neq; ad ea propè accedere audeba
sed in infideles, qui extra repagula, alius aliunde, incitatione quadam eas in mar

res in

A res instigârunt, impetu ferebantur. Et quanquam sancti Dei athletæ nudi consistebant in medio, manibusq́; eas prouocabant, & in se pertrahere conabantur (hoc enim ut agerent, illis erat imperatū) illos tamen solos nō omnino attigerūt: uerùm interdum, dum in eos irruebant, tanquam diuiniore quadam ui ac uirtute fuerūt repulsę, & retrò denuò quàm mox resilierunt. quod cū diu fieri cerneretur, non exiguam infidelib. spectantibus excitauit admirationē, usq; adeò ut prima bestia frustrà incursante, secundam & tertiam in unū eundemq́; martyrē dimitteret. Interea nō modò uirilem & intrepidam sanctorū illorum animi tolerantiam, sed firmam etiam atq; inflexibilem in teneris corporib. constantiam cū stupore quodam mirari licuerat. uidisses enim adolescētulum nō uiginti annos integros natū, nullis constrictum uinculis, firmè consistentem; manib. in crucis modum è transuerso expansis, robusta & excelsa mente in precibus ad Dei numen fundendis attentisśime defixū: neq; omnino se cōmouentē, neq; in hanc uel illam partem de loco in quo steterat, deflectentem: idq; cum ursi & pardi furorē & mortem in eum exhalarent, cumq́; iam eius carnē dentib. lacerare aggrederentur: quorū ora diuina quadam & inexplicabili potētia nescio quo pacto fuêre propè obturata, & iterum ipsi retro properè recurrerent. sed de isto, hoc modo. Alios rursum cernere potuisses (omnes enim simul quinq; erant) agresti & immani tauro obiectatos: qui nōnullos ex infidelib. propius aduentantes, cornibus in aerē coniecit, eosq́; discerpsit miserè, & semiuiuos hominum manibus inde auferendos reliquit: uerùm ad sanctos martyres solos, dum furore & rabie exardescēs in eos irrumpere conabatur, ne approquinquare quidem poterat: & tametsi pedibus atq; cornib. huc illucq́; uibratis insultabat, & cauteriorum incitamentis lacessitus contra illos terrorem spirabat, tamen retrogrado cursu diuina sacri numinis prouidentia repulsus fuit. usq; eò, uti cum iste illos neutiquam læsisset, alias belluas in eos immitterent. B Ad extremùm, post graues & uarias illarum etiam incursiones, ense obtruncati fuêre, & marinis fluctibus sepulchrorum loco mandati.

Bestias etiam à martyribus sibi obiectis abstinuisse.

DE IIS QVAE IN AEGYPTO ACTA sunt. CAP. VIII.

TAlis fuit Aegyptiorum pugna, qui Tyri pro uera pietate præclara certamina obierunt. Illos aūt qui sunt in ipsa Aegypto patria sua martyrio defuncti, nemo est qui non magnoperè admiretur: ubi uiri cum uxoribus & liberis numero propè infiniti, pro Seruatoris nostri doctrina, uita fragili & breui temporis momento duratura penitùs neglecta, uaria mortis genera subierūt. Quorum alij post cuticulam nouaculis laceratam, post membra luxata & distorta, post corpora flagellis acerbissimis laniata, alijsq́ue infinitis, uarijs & dictu horrendis tormētis excruciata, in ignem tandem iniecti fuerunt. Alij in altum pelagus præcipitati: alij lictoribus sua capita amputanda fidenti animo obiecerunt. alij occubuerunt, ipsis cruciamentis oppreśsi: alij fame confecti interierunt, alij rursus patibulis suffixi: quorum nonnulli tanquam malefici suspensi: alij deteriore modo, capite in terram demisso, clauis firmati, & uiui usq; eò seruati, quoad ipsis in patibulis fame contabescerent.

Christianorum in Aegypto martyria.

DE IIS QVAE IN THEBAIDE ACTA sunt. CAP. IX.

NVllo dicendi genere explicari potest, quæ'nam uerbera, quas ærumnas, martyres in Thebaide exantlârint, testis acutis undularum loco admotis, per totum corpus ad extremū spiritum dilacerati. Mulieres autem uno pede alligatæ, sublimes in aerem, capite deorsum statuto, quibusdam machinamentis attractæ, nudis omnino & detectis corporibus, spectaculum fœdisśimum, crudelisśimum omnium, & ab omni humanitate alienisśimum in-

Thebaidis martyrum horrenda supplicia.

mum intuentiū oculis exhibuerūt. Homines rurſus arborib. & earū ramis aſtricti A
perierūt. nam cū duos ramos, robuſtiſsimos illos quidem, machinis quibuſdam in
unū attraxiſſent, ad utrumq; illorū martyrū crura diſtinētes, affligentesq;, eos im
petu quodam denuò pro natura ſua diſtendi, diffundiq; dimiſerunt: ſicq; illorum
membra in quos iſta excogitabant, repentino impetu diſtracta fore ſuſpicati ſunt.
Neq; hæc certè fuêre ad paucos dies, aut ad exiguū tempus: ſed diu admodum, ad
annorū integrorū ſpacium continuata: in quo quidem ſpacio erant interdum plu
res quàm decem, nōnunquam uiginti numero, & amplius eo, ſæpe nō pauciores
quàm triginta interfecti. Iam propè ſexaginta, aliquando rurſus centū uiri, uno
die, ſimul cum tenellis admodum liberis & mulierib. morti addicti, & uarijs ſup
pliciorū generib. uiciſsitudine quadam admotis trucidati. Ipſi etiā, cū fortè in eiſ
dem locis uerſaremur, cōplures confertim uno die ſumus oculis cōtemplati, alios
ignis incēdio perimi, alios ſecuri percuti, uſq; adeò, ut tū ſecuris ipſa feriendo ob
tunderetur, & uelut crebriore ictu debilitata infringeretur: tū carnifices ipſi truci
dando defatigati, mutuis operis traditis, alter ad alterū ſubleuandum ſuccederēt.
Quo quidem tempore mirandam ſuprà modū alacritatē, uimq; reuera diuinā, &
ſingularē animi propenſionē eorū qui in Chriſtū Dei crediderūt, intuebamur. Si
mulatq; enim ſententia cōtra priores pronūciata fuit, alij aliunde ad tribunal iudi
cis proſilire cœperūt: ſeq; Chriſtianos cōfiteri, acerbitates & multipliciū tormen
torū modos pro nihilo putare, abſq; metu & terrore liberè pro religione & cultu
Dei omnium rerum moderatoris loqui: cum gaudio denique, riſu & lætitia po
ſtremam mortis ſententiam excipere, ſic ut pſalmos, hymnos, & gratiarum actio
nes in Deum totius mundi conditorem, quoad extremum ſpiritum edidiſſent, læ
tis animis decantarent.

Martyrum alacritas admiranda.

DE PHILOROMO ET PHILAEA MARtyribus. CAP. X.

ATque iſti martyres admiratione digni quidem fuerunt: ſed illi præ cæ
teris uidebantur egregiè admirabiles: qui quamuis diuitijs, nobilita
te, gloria, eloquentia, & philoſophiæ cognitione illuſtres eſſent, hæc
omnia tamen pro uera pietate & fide in Seruatorem & Dominum no
ſtrum IESVM CHRISTVM pro nihilo ducerent. Talis erat Philoromus, ui
magiſtratum non illum quidem uulgarē adeptus, ſed ad Imperatoris negocia Ale
xandriæ procuranda delectus: qui non ſine magna gloria & honore (ut Roma
norum mos fert) à ſatellitibus ſtipatus, in dies ſingulos de controuerſiis ad ſe re
tis iudicium tulit. Talis Philæas etiam Thmuitenſis eccleſiæ epiſcopus, uir pl
nè cùm in ciuilibus patriæ inſtitutis & eccleſiæ miniſterijs ualde præſtabilis, tum
philoſophiæ diſciplinis eximius. Iſto duo, cum permulti & cognati & alij amici
eos obſecraſſent, cum pręterea uiri primarij, qui cum imperio erant, oraſſent, cum
ipſe iudex denique hortatus eſſet, ut ſui ipſorum caperent miſericordiam, libero
rumq; & uxorū curam ducerent: nequaquā eiuſmodi uirorum precib. adduci po
terant, ut uitę cupiditate aliqua ex parte delectarentur, & diuinas leges de confeſ
ſione & negatione Seruatoris noſtri penitùs contēnerēt: ſed uirili animo, & men
te digna philoſophis, imò uerò pia & digna Deo, cōtra omnes iudicis minas, con
tra contumelias fortiter ſe opponentes, ambo capitibus abſciſsis abirent è uita.

Philoromus martyr.

Philæas Thmuitenſis epiſc.

DE IIS QUAE PATRATA SVNT IN ALExandria, prodita ſcriptis teſtimonia. CAP. XI.

SEd quoniam Philæam propter humanioris literaturæ noticiā crebro
hominum ſermone prædicatum diximus, ipſe ſuijpſius in ea relocu
ples teſtis accedat, & partim ſeipſum quinam tandem fuerit, ante ocu
los cuiuſq; proponat: partim martyria quæ eius ætate Alexandriæ
contige

A contigerint, accuratius multo quàm in nostra sitũ est potestate, narret his uerbis,
quę quidẽ ab ipsius literis ad Thmuitas perscriptis petita sunt. [illegible]ti martyres, qui *Phil[illegible] [illegible] dri[illegible] ratio.*
apud nos occubuerũt, pręclara illa exẽpla, monita, salutaria, et i[illegible]gnes pręceptio-
nes, in diuinis & sacris literis nobis ad imitandũ propositas, nulla ex parte cõtem-
nẽtes, oculos animi in Deũ omniũ effectorẽ exquisitè intẽdebãt: et mortẽ pro pie-
tate oppetere secũ statuẽtes, mordicùs suę uocationi adhærescebãt. Ac quoniã isti
sancti martyres Christi insignib. decorati, Dominũ nostrũ IESVM pro nobis ho-
minis naturã induisse pro certo cognouerant, ut omne peccatũ radicitùs extirpa-
ret, & uiatica nostri itineris ad uitã ęternã suscepti nobis suppeditaret (nõ enim ra *Philip. 2.*
pinã arbitratus est se esse ęqualẽ Deo: sed seipsum exinaniuit, formã serui accipiẽs,
& habitu inuẽtus est ut homo: humiliauit seipsum usq; ad mortẽ, mortem aũt cru
cis) isti inquã idcirco meliora dona æmulãtes, omnẽ cruciatũ, omnia suppliciorũ
genera, quę poterãt excogitari, nõ semel, sed iterũ atq; iterũ sustinuerũt. Atq; præ
omnib. satellitũ terrorib. quos laborabant nõ uerbis solũ, sed reb. ipsis obnixè eis
iniicere, nõ demiserũt animos, neq; succubuerũt, propterea quòd perfecta in illis
charitas timorẽ foràs miserat. Quorũ eximiam fortitudinẽ, & excelsam in singulis *Ioann. 4.*
tormẽtis animi magnitudinẽ, quæ tandẽ oratio poterit explanare? Et cũ libera po
testas omnib. permissa esset, cõtumelias & pœnas illis pro arbitratu inferẽdi: hi fu
stib. illi uirgis, alij flagellis, nõnulli loris, multi funibus eos perculerũt. Atq; specta
culũ nouis uicissim plagarũ & supplicij generib. erat uariatũ, & multũ probri ha
buit, & ignominiæ. Quidam enim primùm manib. à tergo colligatis ligno appen
si, & machinis quibusdam membra eorũ uniuersa distenta, distractaq;: deinde à
tortorib. ex mandato magistratuum per totum corpus grauiter diuexati, & non
quemadmodum cum homicidis agi solet, latera solum, sed uenter, tibiæ & genæ
flagris ferreis cæsæ. Alij pependerunt, ad porticũ una manu affixi, & articulorũ
B membrorumq; distensionẽ, quæ omnem doloris superabat acerbitatem, pertule-
runt. Alij uultu alterius in alterũ obuerso ligati, & columnis pedibus non ad terrã
demissis appensi, sic uti cũ funes acrius retraherentur, & contentius, corporis gra
uitate ac pondere acerbius premerentur. Neq; tantisper solum dum pręses cũ illis
quæstione disceptabat, illisq; examinandis uacabat, sed per totum ferè diem istud
supplicij genus sustinuerũt. Quando enim ab illis ad alios profectus est, ministros
ipsius authoritati obsequentes reliquit, qui priores accuratè obseruarent, si fortè
quisquam tormentis euictus cedere uideretur: mandauitq; ut acerbè, & sine re-
missione ulla, funibus distorquerentur: & deinceps, cum iamiam essent anim[illegible]m
acturi, rursum in terram demissi, passim miserè raptarentur. Neq; enim de nobis
uel minima cura in eorũ animis resedit, sed omnia in nos perinde tum excogitare,
tum re præstare uidebantur, ac si homines nõ fuissemus. Præter alia tormento-
rũ genera istud nouũ pręterea, quod sequitur, aduersarij nostri inuenerunt. Non-
nulli enim post uerbera, in cõpedibus ligneis positi erat, & pedes, alter ab altero,
ad quartũ foramen distenti, districtiq;, adeò ut necessariò supini iacerent, nec pos
sent propter plagarũ uulnera recens toti corpori inflicta se ullo modo cõmouere.
Alij in solum proiecti, præ crebris tormentorũ ictibus, quos pertulerant, semine-
ces iacuerunt: & propter uaria ac diuersa cruciamentorũ stigmata, quæ in corpo
ribus habebant, miserabilius spectaculum, quàm cũ torquebantur, oculis contem
plantium subiecerunt. Ex his aũt qui ita se habebant, nonnulli in cruciatu mor-
tui sunt, & singulari animi tolerantia aduersarium prorsus confuderunt. Alij se-
mineces in carcerem conclusi, non multis diebus pòst, dolorum grauitate oppres-
si excedunt è uita. Reliqui ualetudine & uirib. curatione recuperatis, temporis lon
ginquitate, carcerisq; usu & uelut cõtritu multo euadunt fidentiores. Sic igitur cũ
esset singulis illorũ præceptũ, libera data optione, uel uictimas execrabiles contre
ctandi, quò liberarẽtur molestijs, & prophana atq; execrabili ab illis libertate po-

tiretur: uel nõ sacrificandi, sententiã mortis exciperent: illi absq; mora ad mortẽ li
bentib. animis [illegible]diũtur. Norũt enim pro certo, ea quę à Sacris literis nobis præ
scripta sunt: Qui [illegible]ijs alienis (inquit Scriptura) immolat, delebitur. &, Quòd non
Esai. 57. erunt tibi dij alieni præter me. Eiusmodi sunt uoces Phileę martyris cùm sapien
Hic inserta sunt ea quæ in fragmẽ in 8. lib. continentur. tiæ, tum Dei ipsius amore inflammati maximè, quas ante extremã de eo in iudicio
latam sententiam, cum adhuc esset in carceris custodia, ad fratres ecclesiæ cui ipse
præ[illegible]rat, per literas misit: partim uti quo loco res illius erant, illis exponeret: par
tim uti eos hortaretur, ut pietate in Christo, post mortem suam, quæ breui ipsum
esset occupatura, mordicùs adhærescerent.

DE IIS QVI IN PALAESTINA MARTYRIVM pertulerunt. CAP. XII.

Palæstinæ martyres. *Procopius.* EX Palæstinæ martyribus primus erat Procopius, qui antè quàm carce
ris satis magnum fecisset periculum, statim à primo ingressu cum in iu
dicio coram præsidibus sisteretur, & ei imperatum esset ut dijs eorum
immolaret, unum solum Deum se scire dixit: cui, sicut ab eo ipso præce
ptum est, soli esset sacrificandum. Postquam uerò quatuor Imperatoribus hostias
etiam offerre illi mandatum fuit, sententiam quandam quæ illis parum arridebat
elocutus, hoc scilicet Homeri carmen,

Non bona res multi domini, rex unicus esto:

extemplò securi percutitur. Post istum, Alphæus & Zachæus, cum post uerbe
Alphæus. *Zachæus.* ra & nouaculas, post uincula aspera, grauesq; in eisdem dolores, post alias diuer
sas in tormẽtis quęstiones, post pedes dies noctesq; compedibus ligneis quatuor
foraminũ interuallo interposito distentos distractosq;, decimoseptimo die men
sis qui uocatur Dius, hoc est, apud Romanos ad decimumquintũ Calend. Decem
bris, unum solum Deum, & solum IESVM CHRISTVM regem liberè essent con
fessi, uelut aliquid locuti blasphemię, pari ratione cum martyre superiore, capitib.
abscissis ex hac luce decedunt. Ea porrò quæ erant Antiochiæ eodem die de Ro
Romani martyrium. mano martyre factitata, memoria planè digna uidentur. Iste enim Palæstinus ge
nere, ecclesiæ Cæsariensis diaconus & exorcista, cum pariter Antiochiæ in eccle
siarum uastatione fortè uersaretur, complures uiros simul cum uxorib. & liberis
aceruatim ad idolorũ delubra properãtes, & ijsdem hostias immolantes intuitus,
spectaculum neutiquam tolerandum arbitratus est: & propterea singulari pieta
tis studio incensus, accedit propius, & magna uoce exclamans, eos grauiter redar
guit. Qui propter hoc tam audax facinus prehensus, generosissimus (si quisquam
alius) testis declaratur ueritatis. Nam cum iudex mortem illi ignis incendio infli
gendam pronunciasset, ille uultu hilari, & animo maximè læto, sententiam lubens
amplexatus, ad supplicij locũ abducitur. Deinde ubi alligatur ad palum, & dum li
gna illi circũcirca coaceruabantur, & hi qui incenderent rogum, Imperatoris iam
præsentis sententiam expectabant, clamauit, Vbi mihi ignis quęso? Hæc locutus,
accersitur ad Imperatorem, quo nouũ & inusitatum genus supplicij sustineret, ut
lingua nimirum illi amputaretur: quod fortissimè perpessus, rebus omnib. decl
rauit, diuinã uim illis, qui aliquid pro pietate subeant acerbitatis, opem sempera
portare solere, cùm labores & ęrumnas alleuando, tũ animi alacritatẽ firmè corr
borando. Iste enim, simulatq; nouũ illum supplicij modum intellexit, præ genero
sa animi alacritate neutiquã obstupefactus, lubens extendit linguam, & paratis
mo animo eã lictorib. quasi instructã præbet. Post quod suppliciũ in uincula con
iectus, longinquo tẽporis spacio ibi afflictatus, tandem cũ uigesimus annus regni
Imperatoris aduẽtaret (quo ex decreto cõcessum erat, ut libertas omnib. qui uin
culis ubiq; cõstricti tenebantur, palàm prædicaretur) solus iste in cõpedib. iacẽs
utroq; pede ad quintũ foramẽ distracto, laqueo collo circũiecto strãgulatus, mar
tyrio demũ, sicut ei erat in optatis, decoratur. Et quanquã extra patriã subijt mar
tyrium,

A tyrium,tamen cum Palęstinus genere sit, dignus uidetur qui in Palęstinorum martyrum numero meritò reponatur. Hæc igitur primo anno, cum persecutio solum contra Ecclesiæ præsides grassaretur, hoc modo in Palæstina gesta fuerunt.

DE TIMOTHEO, AGAPIO, ET THECLA, ET alijs octo martyribus: & de principum mutatione, & imperij dißidio. CAP. XIII.

SEcundo anno iam aduentanti, cũ bellum cõtra nos uehementius exardesceret, & literæ Imperatorũ (in quib. generali edicto præceptũ erat, ut uniuersa plebs in singulis ciuitatib. idolis immolare, & libamina offerre cogerentur) iam primùm ad Vrbanũ id tẽporis prouinciæ illius præfectũ platę essent: Timotheus, Gazæ, urbis Palæstinæ, infinitis propè tormentis exantlatis, ad extremùm in rogũ lentius aliquãto & remissius exardescentẽ impositus, maximè germanã germanę erga Deũ pietatis probationẽ, per patientiã in omni cruciatus genere ostentatã demonstrauit: & coronã, quæ sanctis Dei athletis pro pietatis uictoria cõcertantib. tribui solet, ad extremũ reportat. Tempore aũt eius martyrij, Agapius, & Thecla, quæ nostra uixit ętate, cõstantiam animi maximè generosam declarantes, bestijs ex sententia iudicis traduntur deuorandi. At quis tandem est, qui illa quæ sequebantur, aut oculis cõspicatus nõ miraretur, aut solum auditione accipiens nõ obstupesceret? Nã dum gentiles publica festa inter se celebrabant, & cõsueta agebant spectacula, inter alia quæ magnoperè ipsis in optatis erant ad cõtemplandum, crebro hominũ sermone ferebatur: Christianos, qui dudum erãt ad bestias damnati, certamẽ cõfecturos. Cũ uerbo huius rei fama latius manaret, & apud omnes passim uagaretur: adolescentes numero sex, quorũ unus genere Ponticus, nomine Timolaus: alter ex Tripoli, urbe Phœniciæ, qui Dionysius nuncupatus fuit: tertius ecclesię Diospolis subdiaconus, qui Romulus
B dictus est: quartus Pausis, & quintus Alexander, uterq; Aegyptius: sextus huius gentilis Alexander, ex urbe Gaza: proprias manus, quo ardentẽ martyrij cupiditatem significarent, antè colligantes, ad Vrbanũ, qui iam bestias ad Christianos dilaniandos emissurus esset, curriculò currũt, seq; Christianos liberè cõfitentur: atq; ipsa sua propensione tanquã ad aciem instructa, & ad quodq; discrimẽ admodum parata liquidò declarârunt, eos qui in uero Dei omniũ rerũ fabricatoris cultu gloriantur, uiolentas immanium ferarũ incursiones nequaquã formidaturos. Vnde profectò tum ipsum pręsidem, tum illos qui cũ eo erant, in repentinã admirationẽ traducentes, extemplò in carcerẽ contruduntur. Non multis dieb. pòst, alij duo fuêre in eorum numerũ ascripti: unus, qui acerba & uaria tormenta propter fidei suæ confessionem uarijs temporibus ostentatam, antea exhausisset, Agapius nomine: alter, qui res ad corporis usum necessarias illis martyrib. suministrasset, Dionysius appellatus. Omnes isti, octo numero, uno die, nempe uigesimoquarto mensis Dystri, hoc est ad nonũ Calen. Aprilis, in ipsa Cæsarea securi percussi obeunt. Per idem tempus duo ex Imperatorib. quorũ alter primum ac summũ imperij gradum, alter secundum post illum obtinebat, ad priuatã quandam uitæ rationem se transtulerunt: atq; respub. languescere & ægra esse cœpit. Paulò pòst, Imperio Romano contra se dissentiente, bellum graue & acerbum inter ipsos Imperatores mutuò excitatur: neq; seditio ac tumultus in ea cõmotus prius sedatus fuit, quàm pax aduersum nos in uniuersis orbis partibus, quæ Romano paruêre Imperio, firma constitueretur. Nam simulac illa omnibus, instar lucis cuiusdam, ex tenebricosa & obscura nocte exorta fuit, cõmunis Imperij Romani status iterum ad stabilitatem, amicitiam & pacem restituitur, mutuamq; concordiam, quam à maioribus acceperat, recuperauit. Verùm de his reb. copiosius disserendi, est aliud tempus magis opportunũ nobis reseruatum. Iam uerò ad ea quę sequuntur pergamus.

Vrbanus præfectus.
Timotheus martyr.
Agapij & Theclæ martyrium.
Timolaus, Dionysius, Romulus, Pausis, Alexandri duo, martyres.
Agapij & Dionysij martyrium.

DE APPHIANO MARTYRE. CAP. XIIII.

Maximini Imp. in Christianos tyrannis.

MAximinus Cæsar, qui suis ipsius uiribus ac manu imperium occupauer rat, perspicua odij & impietatis erga Deum, animo suo tanquam natu raliter insitæ & innatæ indicia omnibus cõmonstrans, persecutionem magis generalem quàm superiores Imperatores contra nos institui. Proinde cum perturbatio & confusio nõ exigua illa quidem omnib. impenderet & alij in alia loca essent dispersi, seduloq; periculum euitare studerent, & gra commotio ubiq; passim peruaderet, quæ orationis & dicendi facultas, ad diui amorem & libertatẽ in fidei in Deum confessione, beati martyris Apphiani dign explicandam, satis idonea reperiatur? Qui quidem in festo, quo gentiles Hec sacrificare solent, omnibus Cæsareæ ciuibus admirabile suę in Deum solum p tis exemplar proposuit contemplandum: neq; tamen adhuc uigesimũ ætatis su annum egit. Qui primùm Beryti, quò liberalibus humanioris literaturæ discip nis erudiretur (quippe fuit parẽtibus, qui mundi diuitijs affatim circumflueban ortus) longo tempore commoratus, incredibile dictu est quo pacto in tali, tan uitiosa & corrupta ciuitate, iuuenilium cupiditatum impetus penitùs deuicerit neq; præ ætatis flore, quo iam corpus uiguit: neq; præ familiaritate & necessit ne adolescentulorũ, quibus cum uixit, mores deprauatos combiberit: sed temp rantiam amplexatus, modestè, sobriè & piè, secundum eam religionẽ quę est C stianorũ propria, uitam traduxerit, instituerit q;. Quòd si patrię illius mentionẽ cere oporteat, & illam ob istum generosum pietatis athletam ex ea editum orna hoc planè efficiemus, nec immeritò. Si quis igitur Pagas Lyciæ non obscuram nè ciuitatem norit, inde hic adolescens ortus erat: qui post reditum à schola & in stitutione, qua fuisset apud Berytum educatus, patre illius iam principatum tot patriæ occupante, uitæ consuetudinem, qua cum patre & alijs cognatis uteba propterea quòd illi neutiquam animũ inducerent, ut secundum pietatis instit uitam degerent, ferre non poterat: sed tanquam diuino spiritu correptus, & na rali quodam, imò cœlesti & uero sapientiæ amore inflãmatus, altiora animo co plexus, quàm quæ falsa & umbratilis mundi gloria fert, blandis corporis leno nijs repudiatis, clam amicis & familiarib. suis aufugit: & nequaquam sumptu qui ipsi ad uitam necessariò suppetere deberẽt, ullam curam habẽs, propter sp & fidem in Deum, fuit à diuino spiritu ad urbem Cæsaream tanquam manu d ctus: in qua martyrij corona, quæ est merces pietatis, ei præparata fuit. Dum erat nobiscũ unà, ex sacris literis exiguo illo temporis spacio, quo uixit, tantũ pe it fructus, quantũ à quoquam percipi poterat: & disciplina ad piè uiuendum a sima seipsum exercens, attentissimè uiam ad mortem muniuit. Quinetiam qua uitę exitũ declarârit, quis est qui in eũ intuendo non obstupesceret? Aut quo uisq; rursus est, qui eius animi fidentiam, liberã mentis celsitatem, cõstantiam, maximè omnium fiduciam & conatum ipsum in quib. argumenta ueræ in Deu tatis & feruẽtis spiritus, qui planè supra hominẽ putandus est, perspicuè appa erunt, nõ fama & auditione assecutus, optimo iure admiraretur? Nam cũ tertio nno persecutionis nostræ, regnãte Maximino, secũdus in nos cieretur tumultus, & tyranni literæ tũ primum ad Vrbanũ perlatæ essent, ut omnes cuiusq; generis & ætatis (magistratib. in quaq; ciuitate omni cura ac studio in eã rem incumbenti bus) dijs eorũ immolarent, & præcones per totã urbem Cæsaream uiros cũ uxo ribus & liberis ad idolorũ delubra ex edicto præsidis cõuocarent, & tribuni item quemq; ex scripto nominatim appellarent (unde omnia loca inexplicabilib. mil riarũ fluctib. redundabant) iste quem dixi Apphianus (nemine, quid esset factu rus, ei conscio) clam nobis qui in ædibus cũ illo eramus, clam etiam uniuersa præ dis cohorte, fidẽti animo ad Vrbanũ iã sacrificantẽ accedit: atq; audacter & abs formidine eius dextrã pręhendẽs, extemplò ab immolando coercuit, prudenter admodu

Pagæ urbs.

Maximini coro

Apphiani [illegible] martyrij [illegible]

A admodum & grauiter cum diuina quadam animi confeſsione & alacritate ab er-
rore deſiſtere hortatus eſt. nam parum rectum eſſe, ut uno & ſolo uero Deo reli
cto, idolis & dæmonibus hoſtias offerret. Iſtud plane, ut uidetur, adoleſcentu-
lus aggreſſus eſt diuina ui & potentia ipſum ad hanc rem impellente, & per faci-
nus ab illo admiſſum pene in aures omnium inclamante: tantum abeſſe ut Chri-
ſtiani, qui hoc nomen uere uſurpant, a pietate in Deum omnium authorem, qua
ſemel ſunt imbuti, abducantur, ut non modo minas, terrores, & omnia ſuppli
ciorum genera, quæ eoſdem ſequi ſolent, ſtrenue ſuperent: ſed deinceps etiam
magis fidenter loqui, & lingua ingenua ac neutiquam metu hęſitante, fidem libere
confiteri, & ſi fieri poſſet, etiam perſecutores ipſos & carnifices ab ignorationis
cæcitate auocare, & ad unum ſolum Deum agnoſcendum impellere audeant. Hac
igitur de cauſa, iſte de quo inſtituitur oratio, confeſtim (quod ueriſimile erat ho
mini in tali facinore deprehenſo euenturum) a præfecti ſtipatoribus, tanquam a-
greſtib. belluis in eum furentibus, dilaniatus, & infinitis plagis toto corpore quas
fortiſsime ſuſtinebat, excruciatus, ad tempus in carcerem concluditur. In quo unū
diem noctemq́; utroq; pede compedibus ad cruciatum paratis, longe a ſe mutuo
diſtento diuexatus, poſtridie ad iudicem educitur. Ac ſimulatq; cōpellebatur ad
ſacrificandum, reſtitit, & ſummā animi tolerantiam ad ærumnas horrendosq́; do
lores ferendos monſtrauit: adeo ut carnifices latera eius nō ſemel atq; iterum, ſed
ſæpius ad oſſa uſq; & intima uiſcera dilacerare, plagas & uerbera in os & ceruicē
infligere pergerent, uti uultus eius uerberum uibicibus intumeſcens, ab ijs qui il-
lum probe & accurate ante de facie nouiſſent, ne agnoſci quidem amplius poſſet.
Verum cū ne huic quidem dolorū cumulo ulla ex parte ſuccumberet, tortores ex
mandato præſidis, pedes lino tincto oleo, eoq; incenſo obuoluentes, afflictârunt,
unde quantos & quam graues dolores beatus ille exhauſerit, mihi uidetur nō poſ
B ſe dicēdo exprimi. Peruaſit enim per carnes illius, easq; abſumpſit, & in oſsium pe
netrauit medullas, uſque adeo ut totius corporis humor inſtar ceræ tabefactus li
queſceret, deſtillaretq;. Cæterum ne in his quidem cruciatib. demiſit animū, ſic ut
iam aduerſarij & carnifices incredibili eius tolerantia, quæ cōmunem hominis na
turam longe ſuperauit, fere defeſsi eſſent: unde rurſus in uincula cōpingitur. Tri-
duo poſt ad iudicē denuo productus, & eandem pietatis confeſsionē libere expri
mens, licet iam deinceps prope mortuus eſſet, maris tamen fluctibus ſubmergen-
dus traditur. Miraculum aūt quod ſtatim poſt eſt conſecutū, ſi a nobis cōmemore
tur, ueriſimile eſt nullam fidem habiturū, apud eos pręſertim qui eadem oculis mi
nime ipſi conſpexerunt: at licet homines uix fidem illi adhibituros ſatis intelliga-
mus, ratio tamē nō patitur quin omnino rē ut geſta eſt ſcriptis prodamus: quippe
cum omnes (uere dixerim) qui Cæſaream incolunt, eiuſdem teſtes habere uidea-
mur. nulla enim ætas Cæſarienſium ab iſto admirabili ſpectaculo abfuit. Simulat-
que igitur ſanctiſsimū illum & beatiſsimū Chriſti martyrē medio mari, ut illis ui-
debatur, in profundiſsimos uortices cōiecerant, ex improuiſo tanta procella, non
uſitata illa quidem, tāta etiam turbatio, nō per mare ſolum, ſed per uniuerſam con
tinentē ſe diffundebat, ut cum terra, tū tota ciuitas, eius impetu & uiolentia concu
teretur: atq; unā cū iſto mirando & repentino terręmotu, ipſum mare martyris ca Terræmotu martyris cadauer mari eiectum.
dauer, utpote tā ſacrum pondus ſuſtinere nō ualens, ante portas ciuitatis ejceret.
Eiuſmodi igitur ſunt res geſtę ſancti Apphiani, qui die Paraſceues, hoc eſt ſecun-
do die menſis Xanthici, id eſt, ad quartum Non. Aprilis, martyrio occubit.

DE VLPIANO ET AEDESIO MARtyribus. CAP. XVI.

Eodem tempore, ijſdem'que fere diebus, in ciuitate Tyriorum ado-
leſcens nomine Vlpianus, poſt acerbiſsimas plagas, & uerbera gra- Vlpiani martyrium.
uiſsima, in pellem bubulam iam nuper extractam, cum cane & aſpi-
de inuolutus, præceps in mare deijcitur. Quapropter uidetur mihi
merito

merito post res Apphiani in martyrio gestas, in sermone nostro recensendus.

Aedesius Apphiani frater eodem martyrio coronatus.

Non longo tempore post Aedesius, non solum Apphiani secundum Deum, sed etiam secundum sanguinis coniunctionem ex patre germanus frater, germana re & similia cum illo tormenta perpessus, post infinitas fidei confessiones, post diuturnas uinculorum afflictationes, post latam à præside sententiam, qua ad metalla in Palæstina erat damnatus, post uitæ rationem quam pallio uestitus more philosophi (etenim plus politioris eruditionis, plus'que cognitionis in Philosophia fuerat, quàm frater, adeptus) sanctißimè traduxerat: tandem cum iudicem in urbe Alexandria sententiam de Christianis pronunciantem uideret, & plus æquo in eos furentem (quippe uiros interdum graues & modestos uarijs ignominiæ notis affecit, interdum & mulieres summæ continentiæ, & uirgines quæ sua sponte Dei cultui se consecrauerant, ad turpem ipsarum contumeliam lenonibus tradidit) idem cum fratre aggressus est. & quoniam illa facinora intoleranda ei uidebantur, fidenti & erecta animi magnitudine accedens ad iudicem, turpitudinis & ignominiæ, quam cùm uerbis, tum rebus ipsis præstitisset, eum coràm coarguit: unde uarijs tormentorum cruciatibus diuexatus (quę quidem constanter & sedatè admodum pertulit) ad extremum fuit in mare proiectus, & eundem cum fratre exitum consecutus. Sed de Aedesio hactenus. Atque ista, ut dixi, non longo tempore pòst hoc modo gesta fuerunt.

DE AGAPIO MARTYRE. CAP. XVI.

Quarto anno persecutionis in nos grassantis, ad duodecimum Cal. Decembris, hoc est, uigesimo die mensis qui Dius uocatur, die Veneris in eadem ube Cæsarea, tale facinus, dignum reuera quod literarum monumentis commendetur, ipso tyranno Maximino præsente (qui eodem die qui natalis suus dies erat, spectacula populo, magno cum apparatu ac sumptu edebat) patratum fuit. Et quia consuetudo inueterârat, ut uaria spectacula, si etiam unquam aliàs, præsentibus ipsis Imperatoribus summa cum magnificentia ac splendore, proponerentur spectatoribus, ad eorum animos oblectandos, ea'que nouis ac peregrinis formis præter communem & usitatum morem uariarentur, sic ut interdum animalia ex India aut Aethiopia, aut aliunde [...]cta in amphitheatrum introducerentur: interdum uiri mimicis corporis gestibus permira animorum oblectamenta spectantibus ostenderent: ob eam causam cum iam Imperator ipse ludos faceret, eximium quoddam spectaculum, & quod multum haberet admirationis, in magnifico eorum apparatu omnino elucere oportebat. Quod'nam igitur erat istud quidem? Martyr & testis nostræ in Christo religionis adducitur in medium, strenuè pro sola & uera pietate decertaturus, Agapius nomine: quem unà cum Thecla sociatum, bestijs'que traditum ad deuorandum, paulo antè demonstrauimus. Iste aliàs è custodia eductus, simul'que cum maleficis ad spectacula populo edenda coniunctus, cùm palàm egregiè suas partes in stadio egisset, id'que ter ac sæpius, propterea quòd iudex post minas illi uarijs temporibus oppositas, siue illum commiseratus, siue spe propositi & sententiæ eius commutandæ inductus, ad alia semper noua certamina distulerat, tandem pręsente ipso Imperatore denuò producitur, uelut opportunè & commodè in illud tempus reseruatus: ut hoc dictum salutare, quod Dominus discipulis suis diuina præscientia prædixisset (nimirum quòd coram regibus adduceretur propter testimonium eius) uerè in eo compleretur. Primùm igitur in medium stadium, cum quodam malefico & scelesto homine, quem cædis domini sui reum fuisse ferunt, unà rapitur. Deinde hic domini sui interfector, qui bestijs obijci debuisset, misericordia & clementia Imperatoris (propè ad similitudinem Barrabæ latronis, quem Seruatoris loco Iudæi mortis periculo eripiebant) necnon liber

Spectacula Imperatorib. præsentibus edi solita.

Agapij martyrium.

Matth. 10.

Homicida liber dimittitur, martyre Christi ad suppliciū destinato.

A liberatus est: & propterea strepitu & acclamationibus totum ideo personabat theatrum, quod homicida Imperatoris beneficentia non solum seruatus esset, uerum etiam honore & libertate donatus. Cæterum hic ueræ & diuinæ pietatis athleta, primum a tyranno accersitur: deinde inficiationem suæ uoluntatis & instituti rogatus est: promittitur ei libertas. at ille magna uoce palam testatur, non turpis & nefarij criminis causa, sed pietatis in Deum, omnium rerum opificem, libenter & cum uoluptate omnia supplicia, quæcunque sibi imponerentur, se pacato & tranquillo animo subiturum. Atque hoc elocutus, dicto citius factum exequitur: & urso in illum dimisso, ex aduerso ueluti curriculo factus obuiam, seipsum libentissime uorandum dat. Post adhuc superstes spiritum ducens, in carcerem mittitur. ubi uno die in uita commoratus, postridie lapidibus ad pedes eius appensis, in medium mare demergitur. Tale Agapij martyrium fuisse constat.

DE THEODOSIA VIRGINE, ET DOMNINO & Auxentio martyribus, & Vrbani ducis morte.

CAP. XVII.

Iam uero cum persecutio esset ad quintum annum continuata, secundo die mensis Zanthici, id est, ad quartum Non. Aprilis, in ipso die Dominico, & ipso festo Resurrectionis Seruatoris nostri, Theodosia rursus uirgo, Tyri puella fidelis & modesta, non annos decem & octo omnino adhuc nata, uinctis quibusdam Cæsareæ, qui regnum Christi constanter confitebantur, ante tribunal considentibus accedit, cum benigne salutatura, tum (sicut uerisimile est) eos obsecratura, ut cum essent apud Dominum, illius recordarentur. Quo factitato, eam tanquam nefas quoddam & impium facinus aggressam, satellites abripiunt, deducuntque ad præsidem. Extemplo uero iste quasi mente captus, & animi furore maxime efferatus, grauibus & horrendis tormentis latera, mammasque ad interiora usque ossa dilaniat: quam adhuc ægre spirantem illam quidem, hilari tamen uultu & læto omnia cruciamenta perferentem, in rapidos maris fluctus proijci iubet: deinde ab illa ad reliquos Christi confessores digressus, omnes ad æris metalla, quæ erant in Phæno Palæstinæ, condemnat. Post illa, quinto die mensis Dij, hoc est, apud Romanos Non. Nouembris, in eadem ciuitate Siluanũ (qui dum adhuc presbyter erat, Dominũ fuerat ingenue confessus: quique paulo post episcopatus dignitatẽ adeptus, martyrio e uita migrauit) & quosdam alios confessores, egregiam in pietatis defensione constantiã declarantes, eorũdem metallorũ laborib. idem præses adiudicauit: qui primum illis pedum flexus & cõmissuras ferreis instrumẽtis igne candentib. debilitari præceperat, deinde eos ad illud supplicium amandauit. Simulatque uero istam cõtra hosce pronunciauerat sententiã, Domninũ, uirũ cum ob infinitas fidei Christianę cõfessiones eximie nobilitatũ, tum ob magnificã & egregiam in libere de religiõe loquendo alacritatem apud Palæstinos omnes cum primis illustrẽ, incendij supplicio addicit. Post cuius condemnationem, idem iudex, disertus improbitatis excogitator, & callidorum contra Christi doctrinam conatuum inuentor, supplicia quędam nunquam antea audita contra pios reperit. Tres illorum, ad singulare pugillatus certamen sententia designat. Auxentium item, uirum grauem & pium, sanctumque senem, bestijs tradit discerpendum. Alios autẽ, qui iam ad robustam & uirilem ætatem peruenerant, exectis testiculis, primum eunuchos facit: deinde ad eadem metalla condemnat. Alios rursum acerbis cruciamentis diuexans, carcere coercet, & uinculis. Inter quos erat Pamphilus, omnium necessariorum meorum mihi maxime desideratus: uir ex omnibus martyribus nostri temporis, propter cuiusque generis uirtutem facile præstantissimus. Huius, in dicendi facultate & philoso-

Theodosia uirgo submersa.

Siluanus ad metalla damnatus.

Domnini martyrium.

Auxentius bestijs obiectus.

Pamphili martyrium.

B

philosophorum disciplinis, Vrbanus primùm periculum fecit: deinde impulit ad sacrificandum. quem ut penitùs renuentem, & minas pro nihilo putantem uidit, ad extremum bile & furore commotus, asperioribus torme̅tis illum cruciari mandat. Quare immanissimus ille, & maximè crudelis præses, continua acutarum nouacularum incisione martyris latera acerbè pungente, iam ferè satiatus, & tandem pudore suffusus, in carcerem, ubi reliqui confessores erant, co̅cludi iussit. Verùm qualem mercedem Vrbanus ob tantam sæuitiam & crudelitatem, qua tantopere in sanctos Dei & Christi martyres insultauit, ex iusta Dei ultione & uindicta post mortem habiturus esset, ex supplicijs illi in hac uita inflictis, quæ erant tanquam futurorum procemia, facilè licebat animaduertere. Nam non longo tempore post facinora quæ in Pamphilum nefariè co̅sciuerat, diuina ultio, dum adhuc præfecturam gerebat, eum ex inopinato adorta est, ad hunc modum. Qui iamdudum in sublimi & excelso sedens solio, iudicia dabat: qui satellitio militari stipatus, qui uniuersæ Palæstinorum gentis præfectus, qui co̅uictor tyranni, tanquam ei intimus, qui eiusdem mensæ cum illo particeps erat: uindicta Dei, una nocte non solum fuit tantis dignitatis ornamentis orbatus, ignominiæ & dedecori coram illorum oculis, qui eum ut principem admirati fuissent, expositus, timidus & ignauus factus, adeò ut uoces muliebres turpiter funderet, & abiecto animo uniuersæ genti cui præfuerat supplicaret: uerùm etiam Maximino, de cuius gratia antea insolens & superbus arroganter se extulerat (quippe eum egregiè præter cæteros, ob facinora in nos crudeliter edita amplexabatur) duro & crudeli iudice usus est: adeò ut post turpem ignominiam, quam pro sceleribus, quorum erat conuictus, subibat, sententia ab eo pronunciata morti addiceretur. Cæterùm hæc à nobis extra propositum dictum sit. Atque erit tempus magis idoneum, cum & uitæ exitus aliorum impiorum, qui maximè contra nos dimicârunt, & ipsius Maximini cum suis, nostra ad ocium plenius complectetur oratio.

Vrbani præsidis interitus.

DE CONFESSORIBVS QVIBVSDAM, ET *duabus mulieribus uirginibus, & Paulo, martyribus.*

CAP. XVIII.

AD annum sextum persecutionis, cum tempestas eius contra nos uehementer ingrueret, fortè in loco quodam Thebaidis, Porphyrite appellato (qui iam antea ex uena lapidis porphyrite, quæ ibi nascitur, nomen duxerat) ingens turba ueræ in Deum pietatis confessorum uersabatur: ex quibus centum uiri cum mulieribus & tenellis admodum liberis (tres solum ab eo numero aberant) ad præsidem Palæstinæ, Firmilianum scilicet, qui iam locum Vrbani in præfectura obtinuerat, mittebantur. Quibus, cum Deum omnium rerum procreatorem & Christum confessi fuissent, præcepit, idque de sententia Imperatoris, non modò sinistrorum pedum commissuras cum ipsis neruis ignito ferro præcidi: sed etiam oculos dextros primùm sicis, cum ipsis pupillis & membranis, quibus integebantur, effodi: deinde cauterijs candentibus omnino ad ipsas intimas fibras, & quasi radices labefactari: ac postea eos ipsos ad metallorum uenas, quæ erant in prouincia, quo graui ærumna & afflictatione torquerentur, ablegat. Neque satis erat, istos solum eiusmodi tormenta perpetientes oculis uidisse: sed etiam è Palæstinis, quos paulo antè diximus, ad singularia pugillatus certamina ineunda condemnatos, coram conspici uoluit: id'que, cum fuissent neque cibarijs ex penu regio sustentati, neque essent in ullo exercitationis genere, quod ad pugillatum pertinebat, aliquando uersati. Iam uerò non procuratoribus Imperatoris solum istud declarârunt, sed coram ipso etiam imperatore Maximino ea de re compare̅tes, celsissimam in Christo confitendo constantiam, tum famis tolerantia, tum uerberum perpessione commonstrârunt.

Porphyrites locus & lapis.

Firmilianus præses.

Centum martyres simul uexati.

A strarunt: & similia tormenta cum his quos modo posuimus, cumque alijs confessoribus ex ipsa Cæsarea ad ipsorum numerum adiectis sustinuerunt. Post istos autem alij e uestigio, propterea quod homines, quo Sacrarum literarum lectioni interessent, in unum coegerant, in urbe Gaza capti fuerũt: quorum alij easdem cum ijs tum oculorum tum pedum uexationes subierunt: alij tormentis in utrumque latus inflictis, multo grauiores cruciatus subierunt. Inter quos una quædam corpore mulier, animi aũt magnitudine plane uir, cum stupri minas ferre non posset, & tale uerbum esset cõtra tyrannum locuta, nempe rectionem reip. iudicibus admodum crudelibus ab eo commissam: primum uerberibus cæditur: deinde sublimis in ligno erecto suspensa, acerbos laterum cruciatus perfert. ubi autem, qui ad eam rem erant designati, ex iudicis mandato acria acerbaque cruciamẽta illi incusserant, alia mulier quæ multo maiorem laudem quam illi quos Græci μαχητὰς uocant, hoc est pugiles (qui ob alacrem & erectum in dimicando animum pleno ore prædicantur) promerita est, quæque pari ratione cum illa priore uirginitatis scopum sibi proposuerat, corporis forma ut uidebatur admodum sordida, uultu quidem abiecta, sed animo reuera robusta, & maiorem animi celsitatem quam corporis species præ se ferebat, in pectore complexa, cum pati non posset ut tam dire crudeliter & inhumane cum illa ageretur, e media turba sic in iudicem uociferatur: Quousque tam acerbe sororem meam torques? Ille iracundia magis exæstuans, statim illam hominem comprehendi iubet: ea deinde rapitur in medium. Quam quidem libere uenerandum Seruatoris nomen profitentem, primum uerbis ad immolandum sollicitauit. Verum ubi resistebat, ui ad altare trahitur. Illa tum suæ indoli germana & conuenientia obiens, & nihil de priore animi alacritate remittens, pede intrepido & fidenti in aram ruit, in eamque insultat calcibus, & quæ in ea erant una cum lignorum strue penitus euertit. Vnde iudex tanquam truculenta

B bellua, bile & rabie excandescens, primum tot tormenta in eius latera impingi præcepit, quot nemini unquam antea: & præ furore propemodum crudis eius carnibus se saturare gestijt. Postea autem quam eius insania satietatem cœperat, ambas simul iunctas, hanc nempe cum ea quam sororem ante appellauerat, flammarum incendio absumendas addixit. Quarum priorem ex regione Gazensium ortam, alteram nomine Valentinam ex Cæsariensium genere fuisse propagatam, multisque cognitam, intelligendum est. Martyrium porro quod statim post beatissimus Paulus perpetiebatur, quo pacto pro dignitate explicare queo? Eodem enim temporis articulo cum illis mulieribus una sententia morti adiudicatus, ad extremum a lictore, cum eius caput esset iamiam amputaturus, paululum temporis sibi concedi postulauit. Quo impetrato, primum clara & canora uoce a Deo exposcit, ut Christiani tribules sui eius gratiæ reconciliarentur: & ut quam citissime illis daretur libertas, supplex obtestatur. deinde pro Iudæis, ut ad Deum per Christum se totos transferrent, orat: deinceps paululum in oratione progressus, eadem pro Samaritanis efflagitat: tum ut omnes gentiles qui in errore & cæca Dei ignoratione uersabantur, ad diuinam cognitionem uenirent, & ueram pietatem reciperent, deprecatur. Neque uniuersam multitudinem, quæ undique circumsistebat, omnino tanquam neglectam & precatione sua destitutam reliquit: post quos uniuersos (o immensam & ineffabilem animi lenitatem & tolerantiam) etiam pro iudice qui illum morti addixerat, proque imperatoribus, pro carnifice item qui mox esset caput eius ceruicibus abscissurus, eo ipso (carnificem dico) & omnibus qui aderant audientibus, Dei omnipotentis numen implorauit, ne illis hoc facinus in ipsum admissum peccati loco numeraret. Hæc & eiusmodi alta uoce precatus, tanquam qui immerito plane neci addictus fuisset, omnes propemodum ad misericordiam & lachrymas attraxit: ipse tamen seipsum ad mortem adornans, & ceruicem nudam gladio feriendam libenter sub-

Mulieres duæ Gazenses igni traditæ.

Valentina mulier.

Paulus martyr.

ter submittens, diuino & beato martyrio, uigesimoquinto die mensis Panemi, hoc est, ad octauum Calendas Augusti, eximie decoratus fuit. Atque istæ istorum martyrum res gestæ talem habuêre exitum.

DE TRIBUS ALIIS VIRIS, ET MVLIERE una, martyribus, & de re quadam admiranda.

CAP. XIX.

cxxx martyres ad metalla damnati.

TEmpore porro non longo progrediente, rursus ex Aegyptiorum regione centum & triginta insignes fidei & confessionis in Christum athletæ, ex mandato Maximini, in ipsa Aegypto, eosdem oculorum & pedum cruciatus, cum illis quos diximus, sustinuerunt: quorum nonnulli ad metalla in Palæstina damnati erant, alij ad metalla in Cilicia relegati. Simulatque uero tam multis tamq; egregijs magnanimorum Christi martyrum facinoribus, ingens persecutionis æstus deferbuerat, & uelut sacro illorum cruore flamma eius extincta erat, & iam remissio ac libertas confessoribus ex Thebaide, qui metallorum in eo loco nascentium laboribus oppresi, fuerant concessa, & nos Christiani tanquam pulchra quadam pacis serenitate nos ipsos eramus iam recreaturi: deintegro certe ipse, penes quem persequendi potestas erat, nescio quo pacto, qua'ue animi commotione rursus contra Christianos mire inflammatur. Proinde ex improuiso Maximini literæ contra nos ubique in singulas prouincias missæ fuerunt. Vnde præsides & summus dux totius Imperatoris exercitus, tabulis, epistolis, & publicis edictis, ciuitatis cuiusque curatoribus una cum præfectis præsidiorum & tabellarijs præcipiunt, ut edictum Imperatoris ad exitum perducere maturent: mandauit'que, ut cum omni celeritate idolorum delubra, quæ ceciderant, reficerent, & denuo ædificarent: quinetiam efficerent, ut omnes omnino uiri cum uxoribus, famulis & pueris, matrum ubera adhuc sugentibus, immolarent, libamina afferrent, & ipsa sacrificia reipsa degustarent, & cibaria in foro uenalia impuris sacrificiorum libationibus contaminarentur: & pro foribus deniq; balnearum quidam quasi custodes constituerentur, uti qui in his essent sordibus abluti, post scelestis & nefarijs illis uictimis se inquinarent. Quibus rebus ad hunc modum confectis, cum nostri de integro (ut uerisimile erat) maximis curis & mœrore tenerentur implicati, & gentiles ipsi de intolerabili & nimia horum scelerum absurditate admodum conquererentur (nam illis ista nimium fastidij, nimium'que importunitatis complecti uisa sunt) & calamitosissima tempestas passim omnibus impenderet, diuina Seruatoris nostri uirtus & potentia his athletis tantam denuo animi iniecit fidentiam, & quasi cœlitus inspirauit, ut cum nemo illos ui impelleret, raperet'que ad fidei suæ confessionem, ultro offerrent sese, & omnes eiusmodi terrores ac minas strenue protererent, & tanquam pedibus prorsus conculcarent. Idcirco tres ex fidelibus simul uno animorum consensu, contra præsidem immolantem insiliunt, & alta uoce tali errore que amentia desistere hortantur. Nam non alium esse Deum, præter eum qui omnium rerum effector & architectus est, asserunt. Rogati ergo, qui nam essent? Christianos se audacter confitentur. Qua de causa Firmilianus acrius & uehementius concitatus, absque ullo alio supplicij genere, capite mulctandos tradidit. Quorum unus presbyter erat, nomine Antonius: alter Zebinas uocabatur, ex ciuitate Eleutheriopoli prognatus: tertio Germanus nomen fuit. Decimotertio die mensis qui Dius dicitur, id est Idibus Nouembris, hæc de istis acta sunt. Eodem die mulier quædam Ennathas nomine, ex urbe Scythopoli orta, uirginitatis quasi coronis pulchre adornata, una cum illis martyribus eo accesit: cum non ultro se obtulit, ut illi, sed ui tracta fuit, & ad iudicem adducta. Idcirco post uerbera & graues contumeliosos'que cruciatus, quos iudex ei infligendos curauit

Maximini nouum edictum contra Christianos.

Antonius presbyter, Zebinas, Germanus, simul martyrio coronati.

A curauerat, tribunus quidem, qui illic in proximo magistratum gerebat, appellatus Maxys, homo non tam nomine quàm tota uitæ ratione nequam, & ut alijs *Maxys tribunus.* rebus scelestus & perditus, ita tum corporis uiribus supra modum robustus, tum moribus ferus & crudelis: tum apud omnes qui illum norant, infamia & dedecore notatus, absque authoritate maioris potestatis, hanc beatam uirginem aggreditur, eam'que omni uestitu usque eò exuit, ut corpus à lumbis solum ad pedes contegeretur, reliquum autem nudum existeret. Hanc per uniuersam ciuitatem Cæsaream undique circumduxit: loris'que per totum forum & publicas *Ennathæ uirginis martyrium.* plateas tractam, non sine quadam animi sui oblectatione uerberauit. Quàm post tot cruciatus, cum constantissimam animi firmitudinem pro tribunali, ubi præfectus considere solebat, in fide tuenda ostendisset, iudex uiuam igne cremandam tradidit. Iste igitur immanitate longius progrediens, & rabiem propè belluinam contra pios indies adaugens, adeò extra naturæ leges penitùs egressus est, uti inanimis sanctorum uirorum corporibus sepulturam impudens inuideret: & propterea cadauera sub dio, ut à bestijs dilaniarentur, noctu assiduè & *Sepultura martyrum cadaueribus negata.* interdiu seruari præcepit. Itaque non exiguum hominum numerum, multorum dierum spacio, huic immani & barbaro mandato inseruientium, cernere licebat. Quinetiam alij ex specula & loco edito, tanquam operæprecium facturi, ne cadauera surriperentur, sedulò obseruabant. Itaque agrestes bestiæ, canes, & aues carniuoræ membra discerpserunt humana, ea'que hucilluc disperserunt: & tota ciuitas undique uisceribus ossibus'que hominum constrata fuit: adeò ut illis ipsis qui antè fuissent infesto animo in nos affecti, nihil unquam crudelius, nihil aspectu horribilius uideretur: neque tam eorum calamitatem in quos hæc admissa erant, quàm cùm suam ipsorum, tum communis parentis naturæ ignominiam deplorabant. Spectaculum enim humanarum carnium, non uno loco
B deuoratarum, sed ubique miserè disiectarum (quod omnem dicendi facultatem, omnem'que tragœdiæ speciem longè superat) prope ciuitatis portas cuiusque oculis subiectum fuit. Nonnulli autem membra, cadauera integra, & uiscerum partes etiam intra portas se uidisse dixerunt. Dum permultis diebus ista gerebantur, tale quoddam miraculum accidit. Cum clara esset serenitas, & aer *Miraculum.* pulchrè splendesceret, totius'que cœli omnia suo complexu ambientis summa extaret tranquillitas, derepentè columnæ ciuitatis, quæ publicos & communes porticus sustentabant, multas ueluti lachrymarum guttas quodammodo ex se profuderunt. Forum item & plateæ, nulla pluuiæ gutta ex aere decidente, nescio unde, quo'ue modo, aqua aspersæ maduerunt: sic ut illicò rumor per omnium ora uolitaret, terram, utpote rerum id temporis gestarum scelus & impietatem non ferentem, inexplicabili quadam ratione lachrymarum uim ex se fundere, & lapides naturam'que inanimam nefaria ea facinora deflere, quo hominum naturam tam ferream, tam immitem, tam'que ab omni affectione uacuam, iusta reprehensione coargueret. Verùm nugæ & fabulæ (propè dixerim) hæc quidem oratio posteritati fortasse uidebitur: non tamen his, qui eo ipso tempore præsentes, de rei ueritate satis persuasi fuerunt.

DE QVIBVSDAM CONFESSORIBVS, ET TRIbus martyribus, & Petro monacho & Asclepio martyribus.

CAP. XX.

DEcimoquarto die mensis Apellæi, proximè insequentis, hoc est, ad decimumnonum Calendas Ianuarij, quidam pij uiri ex Aegypto profecti (in Ciliciam namque iter susceperant, ut confessores, qui ibi uersabantur, sua curatione subleuarent Cæsareæ) ab his qui diligenter homines ad portas ciuitatis accedentes perscrutantur, capti sunt. Ex quibus

 alij cani-

alij eandem cum illis quibus erant inſeruituri, ſententiam & condemnationem
ſubierunt: ut oculi nempe & pedes cruciatu illis labefactarentur. Tres autem il-
lorum Aſcaloni, ubi capti erant, admirabilem fortitudinis uim in fidei ſuæ con-
feſsione oſtendentes, uarijs martyrij generibus defuncti ſunt. Nam unus illo-
Ares, Promus, Elias, martyres.
rum in rogum coniectus fuit, cui nomen Ares: reliquis duobus, qui † Promus
& Elias appellabantur, capita amputata. Vndecimo die menſis Audinæi, id
† Probus al.
Petrus Apſelamus.
eſt, ad tertium Idus Ianuarij, Petrus, qui & Apſelamus dicebatur, ἀσκητὴς, id
eſt religioſus uel monachus, uitam ſolitariam & meditationi deditam ſecutus, ex
Anea pagus.
pago Anea in finibus Eleutheropolis ſita prognatus, cum iudex & qui ei aderant
in conſilio, ſæpiſsime eum oraſſent, ut ſui ipſius miſereretur, ſuæq; adoleſcentiæ
& ætati florenti parceret: eorum hortationibus penitus neglectis, & ſpe quam
in Deo omnipotenti collocaſſet, cum alijs rebus omnibus, tum uitæ ipſius lon-
ge prælata, Cæſareæ per ignem, uelut aurum puriſsimum, fidem in Chriſtum
Aeſculapius epiſc.
Dei, generoſo & excelſo animo accurate probauit. Cum iſto una Aeſculapius
epiſcopus, ut uidebatur, erroris Marcionitarum, zelo pietatis, ut ille putabat,
ſed non illius quæ eſt ſecundum ſcientiam, uno & eodem rogo combuſtus, expi-
ravit
e uita. Verum hæc hactenus.

DE DVODECIM MARTYRIBVS, QVI *cum Pamphilo martyrium oppetiuerunt.*

CAP. XXI.

TEmpus iam eo me uocat, ut illuſtre quaſi theatrum martyrū, qui cum
Pamphilo (cuius nomen mihi ſemper optatiſsimum fuit) mortem op-
petiuerunt, in hoc ſermone ante oculos cuiuſque ad intuendum pro-
ponam. Duodecim quidem erant, & non modo quodam prophe-
tico dono, aut potius Apoſtolico, ſed Apoſtolorum etiam numero dignati:
Pamphili presbyteri, & XII eius ſociorum martyrium.
quorum coryphæus & princeps ſolus Pamphilus, presbyterij dignitate Cæſa-
reæ ornatus, extitit: uir toto uitæ curſu omni uirtutum genere eximius, abiectio-
ne & contemptu ſeculi inſignis, facultatū in pauperes largitione magnificus: ſpei,
quæ in caducis mundi rebus defigi ſolet, deſpicientia mirus: ratione uiuendi &
conſuetudine uero philoſopho digna ſingularis: quinetiam ardenti diuini elo-
quij & Sacrarum literarum ſtudio, præter cæteros noſtræ memoriæ homines e-
gregius: attentiſsima & prope inexhauſta in eas res induſtria & aſsiduitate, quas
apud animum propoſuerat, præſtabilis, & in cognatis omnibusq; propinquis
iuuandis perliberalis. Cætera uirtutis eius officia, & recte facta, quoniam
Euſebij de Pamphili uita tres libri.
longiore explicatione eguerunt, in ſeparato & proprio uolumine, de eius uita
perſcripto, inque tres libros diſpertito, iampridem pluribus uerbis tradidi-
mus. Eos ergo, qui acri illius uitæ, & uirtutum in ea elucentium plenius cogno-
ſcendarum cupiditate incenduntur, eo amandamus: nos autem illis ſolum in
præſentia inſiſtemus, quæ ad martyres cum eo ad ſupplicium adductos per-
tinent. Secundus poſt Pamphilum in certamen deſcendit, ueneranda ca-
Valens diaconus.
nicie honoratus Valens, Aeliæ ciuitatis diaconus, ipſo aſpectu ſenex grauiſ-
ſimus, diuinarum Scripturarum (ſi quiſquam alius) in primis peritus. nam
tantam illarum memoriam in pectus eius incluſerat, ut ſi quando aliquem lo-
cum citare uellet, perinde expedite illud poterat abſque ſcripto efficere, atque
Paulus Iamnita.
ex ſcripto legere. Tertius, Paulus pietate maxime inflammatus, & ſpiritu
non minus feruidus, ex ciuitate Iamnitarum, in qua fama percelebris fuit,
prognatus: qui ante martyrium, cauteriorum exuſtiones perpeſſus, egregium
certamen pro fidei confeſsione confecit. His in carcere toto biennij ſpatio
commorantibus, fit martyrij dilatio. Interea fratrum Aegyptiorum, qui
cum illis una martyrium ſubierunt, acceſsio facta eſt. Iſti Aegyptij, ſimulat-
que confeſſores illos qui erant ex Cilicia, ad metalla uſque, quæ ibi erant, pro-
duxerant

A duxerant, domum redierunt. Qui ſimiliter apud ipſos portarum Cæſareæ introitus à cuſtodibus (Barbari autem iſti erant, & moribus agreſtes) quinam eſſent, & unde ueniſſent, interrogati: cum ueritatem occultare non poſſent, tanquam malefici in ipſo facinore manifeſto prehenſi, tenebantur. Quinque erant numero: qui quidem ad tyrannum deducti, & coram illo liberè fidem confeſsi, ſtatim in carcerem contruduntur. Poſtridie (hoc erat decimoſexto die menſis Peritij: id eſt, ſecundum Romanos, ad decimumquartum Calendas Martij) hi pariter cum Pamphilo, & reliquis eius ſocijs, quos ſuprà poſuimus, ex mandato ad iudicem producuntur. Iſte primùm inexpugnabilis Aegyptiorum conſtantiæ & firmitatis animi, diuerſis cuiuſque modi tormentorum formis, nouis peregrinarum & uariarum machinarum inuentis periculum facit. Et ſimulac illum qui inter eos omnes principatum tenuit, his certaminibus exercuerat, quiſnam eſſet, primùm ſciſcitatus eſt. Deinde ubi pro proprio nomine, prophetæ cuiuſdam nomen ab eo acceperat (hoc enim ab illis factitatum erat, quod pro nominibus idolorum, quæ erant fortè à parentibus ipſis impoſita, noua nomina, facta mutatione, ipſi ſibi aſciuiſſent: Eliæ enim, Hieremiæ, Heſaiæ, Samuelis & Danielis nomine ſeipſos nuncupaſſe, & germanum ac uerum Dei Iſraelem, qui Iudæis erat in occulto, non ſolum rebus ipſis, ſed nominibus propriè & ſignificanter explicatis, commonſtraſſe audire potuiſſes) ubi inquam tale nomen à martyre acceperat Firmilianus, non in uerbi uim & ſignificationem animum omnino intendens, ſecundo loco eum interrogauit, quæ illius patria eſſet? Ille nomen priori aptè reſpondens effert, Hieruſalem ſuam patriam eſſe ait. eam certè intelligens, de qua apud Paulum dicitur: Quæ ſurſum eſt Hieruſalem, liberà eſt, quæ eſt mater omnium noſtrûm. Item alio loco: Acceſsiſtis ad montem Sion, & ciuitatem Dei uiuentis, Hieruſalem cœleſtem. is quidem hanc planè intellexit. Sed Firmilianus cogitatione ſua humi abiecta, quæ tandem ciuitas illa eſſet, & ubi terrarum ſita, accuratè & curioſè diſquirit: unde cruciatu illum affligit, ut uerum fateretur. Hic manibus à tergo uinctis, obtortiſque, & pedibus machinamentis peregrinis inuſitatiſque diuulſis excruciatus, uerum ſe dixiſſe conſtanter aſſeuerat. Deinceps iudice rurſus ſæpe quærente, quiſnam eſſet, & quo loco ciuitas illa quam dicebat, locaretur, eam affirmat piorum ſolum patriam eſſe: neque alios, præter hos ſolos, illius fore participes: illamque ad Orientem, ubi ſol primo manè ſuos radios fundere incipit, poſitam. Atque in iſtis denuò proferendis ſeorſum apud animum ſuum ita diuinitùs philoſophatus eſt, ut eorum qui illum undique tormentis diuexabant, nullam prorſus rationem duceret: ſed tanquam carnis corporiſque expers, ne minimum quidem uideretur doloris ſenſum percepiſſe. Iudex animo hæſitans, intra ſe tumultuari cœpit: putabatque Chriſtianos eam ciuitatem, de qua martyr locutus fuiſſet, infeſtam omnino & inimicam Romanis effecturos. Multum igitur de ea re ſcrutari, & ubinam tandem illa regio quæ in Oriente ferebatur, exiſteret, admodum conquirere. Poſtquam autem adoleſcentulum uerberibus ſæpius dilaniatum, & tormentis cuiuſque generis diſcruciatum, firma & immutabili mentis conſtantia illis quæ antè dixerat adhæreſcere animaduertit, ad extremùm mortis ſententiam, ut ſecuri percuteretur, contra eum protulit. Talem igitur is uelut uitæ ſuæ peregit fabulam. Cæteri eius ſocij paribus certaminibus à iudice exagitati, pari mortis genere è uita ceſſerunt. Poſtea demum Firmilianus, quanquam propè defatigatus erat, & fruſtra uiros illos ſupplicio affici cernebat, ſua tamen cupiditate eorum morte exaturata, ad Pamphilum & eius ſocios ſe contulit. Et quia ſatis expertus erat, quàm inflexibilem in fide tuenda conſtantiam etiam iam antea in tormentis oſtendiſſent: iterum interrogat, utrum deinceps modò illi morem gererent? Atque cum à ſingulis eorum definitum & poſtremum reſponſum de fidei confeſsio-

Chriſtiani nomina ſua gentilia mutare ſoliti.

Galat. 4.
Hebr. 12.

Hieruſalem cœleſtis piorum patria.

B

Porphyrius Pāphili famulus, ante herum cæsus.

confeſsione, quæ eſt martyrij propria, excepiſſet, ſimilem cum prioribus pœnam & ſupplicium illis irrogat. Quibus ad exitum perductis, adoleſcentulus quidam ex famulis Pamphili, qui ita erat excultus inſtructus'que, ut dignus ingenua talis & tanti uiri educatione & diſciplina meritò uideretur, ſimulatq; iudicis ſententiam contra dominum ſuum pronunciatam intellexit, è media hominum multitudine exclamat, & ut illius aliorum'que ſociorum corpora cum è uita decederent, terræ mandarentur poſtulat. Iudex uerò non hominis, ſed belluæ, aut ſi quid ſit bellua immanius, naturam ſecutus, ne adoleſcentulo quidem ætatis cauſa quicquam ueniæ tribuit: ſed ut primùm eum rogârat, eſſet'ne Chriſtianus, ipſe'que ſe eſſe reſponderat, iracundiæ æſtu intumeſcens, quaſi telo ſaucius, tortoribus in mandatis dedit, ut omnes ſuas uires & impetus contra eum exercerent. Poſtquam uerò, cum immolare ei iuſſum eſſet, recuſantem uidebat: non ut hominem carne circundatum, ſed ut ſtatuam ex lapidibus, aut ligno, aut alia re quapiam confectam, ad oſſa uſque, & intimos uiſcerum receſſus, acriter & abſque ulla remiſsione deradi dilacerari'que præcepit. Quo ſupplicij genere diu ſuſtentato, iudex cum illum nec uocem emittere, nec ſenſum doloris ullum præ ſe ferre uidit, id'que, cum parum abeſſet quin illius corpus eſſet omnino inanimatum, & tormentis penè contritum, exhauſtum'que, ſe fruſtra illum torquere perſpexit: tamen animo duro, ferreo, & omnis humanitatis experte perſtans, confeſtim igni pedetentim exardeſcente & remiſſo comburi decernit. Hic igitur adoleſcentulus poſtremus, ante Pamphili mortem, qui erat dominus eius ſecundum carnem, in certamen ingreſſus, ante illum è corporis uinculis ſolutus fuit: propterea quòd, qui erant in alijs trucidandis occupati, tardare uidebantur. Licuerat ergo Porphyrium uidere (hoc namque adoleſcentulo nomen erat) iam in omni certaminum genere exercitatum, incredibili ſtudio & ardore, more hominis pro auguſta & ſacra uictoria decertantis, incenſum, corpore puluere quidem conſperſo ſordidatum, ſed decoro oris habitu eximium, erecta & generoſa animi elatione poſt tantos cruciatus ad mortem gradientem, diuino ſpiritu reuera completum: habitu philoſophico quo uti ſolebat, hoc eſt, indumento ad modum pallij humeros ſolum obtegentis ueſtitum, familiaribus ſuis, quid illos eius cauſa facere uellet modeſto & tranquillo animo præcipientem, nutu'que ſignificantem, & cum iam ad palum eſſet allegatus, uultum ſplendidum & hilarem ſeruantem: quinetiam cum rogus longo interuallo ab illo tanquam in ambitum orbem'que exardeſceret, hinc illinc'que flammam ore ad ſe arripientem: & poſt hæc uerba, quæ iam flammarum incendio primùm corpus attigente clara uoce profundebat (nempe IESVM filium Dei eius adiutorem fore) conſtantiſsimè cum ſilentio omnes cruciatus ad extremum uſque ſpiritum tolerantem. Tale Porphyrij in martyrio certamen fuiſſe conſtat.

Seleucus miles, confeſſor & martyr.

Cuius uitæ exitum Seleucus confeſſor quidam ex militum numero, Pamphilo nunciauit: qui, ut par erat eiuſmodi nuncij miniſtro, quàm primùm fuit eadem ſorte cum illis martyribus dignatus. Nam mox ut mortem nunciauerat Porphyrij, & unum ex martyribus oſculo ſancto ſalutauerat, eum milites quidam comprehendentes, ad præſidem deducunt. Iſte, tanquam eius profectionem maturans, quo Porphyrio comes itineris ad cœlum ſuſcepti adiungeretur, extemplò capitis ſupplicio mulctari iubet. hic in Cappadocia natus, præ delecto iuuenum globo qui in exercitu Romano militabant, præque illis qui erant apud Romanos in amplis dignitatum gradibus locati, non exiguum honorem adeptus eſt. Aetate enim florente, robore, proceritate, firmitate'que corporis plurimùm omnibus militibus antecelluit: adeò ut aſpectus eius celebris, & omnium ſermone prædicatus exiſteret, tota corporis forma ac ſpecie, tum ob magnitudinem, tum ob pulchritudinem & aptam membrorum compoſitione-

A tionem admirabilis. Qui in ipso persecutionis initio, plagarum perpessione in certaminibus pro fidei confessione susceptis admodum enituit: & ubi militiæ munere, quo fungebatur, spoliatus fuit, eorum qui ἀσκηταὶ, id est pietatis cultores, uel monachi, qui dies noctésque diuinis meditationibus se exercent, æmulum se & imitatorem effecit: orphanis desertis, uiduis omni ope destitutis, hominibus inopia & corporis infirmitate afflictatis, instar patris alicuius indulgentis & curatoris, benignè prospexit, & opitulatus est. unde meritò quidem (cum Deus ab eiusmodi pietatis officijs plus capiat oblectationis, quàm à uictimis fumo redundantibus & sanguine aspersis) ad insigne & eximium martyrij decus per eius gratiam accersitus fuit. Hic decimus athleta inter eos quos suprà ostendimus, uno eodémque die mortem oppetijt: quo certè (ut apparet) maxima quasi cœli porta Pamphili martyrio, decora illa quidem & congruens patefacta, tum illi, tum alijs qui cum eo erant, in regnum cœlorum aditum dedit perfacilem. Theodulus item, grauis quidem & religiosus senex, unus ex præfecti Firmiliani familia, & ab eo plusquam cæteri omnes domestici honoratus, partim prouectæ ætatis causa (proauus enim erat, id est tertiæ progeniei pater) partim propter beneuolentiam & fidelem animum quem erga ipsum semper seruauerat, ijsdem uestigijs cum Seleuco insistens, & facinus illius facinori haudquaquam dissimile admittens; ad Firmilianum dominum suum deductus fuit: eíque maiorem bilem quàm superiores commouens, tandem crucis afflictationi addictus, idémque martyrij genus quod Seruator olim, lubens perpessus est. Deinceps quoniam unus adhuc restabat, qui inter martyres commemoratos locum duodecimum expleret, idcirco Iulianus eum expleturus accessit. Qui peregrè iam eò aduentans, & locum adhuc minimè ingressus, simulac inter uias de eorum morte intellexerat, extemplò ad insigne martyrum spectaculum rectà se contulit: atque ut humi posita sanctorum uidit corpora, solido expletus
B gaudio, sigillatim ea complexus salutauit. Quod dum faciebat, lictores & cædis ministri eum prehensum ad Firmilianum ducunt. Qui ea quæ sibi erant suæque crudeli naturæ consentanea, executus, lento & remisso igni eum cremandum tradit. Iulianus ergo præ lætitia exultare, ualdéque gestire: atque clara uoce gratias agens Domino, qui eum talibus præmijs, tamque insigni splendore afficere dignatus fuerat, præclara martyrum corona donatur. Erat hic quidem Cappadocum genere secundum carnem oriundus, moribus & uita sanctissimus, fidelissimus, & maximè ingenuus: & cùm in alijs rebus spectatus, tum diuino ipsius sancti Spiritus afflatu imbutus. Talis erat caterua eorum, qui per Dei gratiam in martyrij societatem cum beato Pamphilo asciti fuerunt. Sacra autem & sancta reuera istorum corpora ex impij præsidis mandato quatuor diebus, totidémque noctibus, ut à bestijs, auibus que carniuoris deuorarentur, sub dio seruabantur. Verùm ubi tanquam miraculo quodam, nulla neque bestia, neque uolucris, neque canis ad ea accedebat, rursus per diuinæ prouidentiæ dispensationem integra illæsáque inde ablata fuerunt. Et exequiarum iustis potita, sepulturæ (ut moris est) honorificè commendantur. Porrò dum sæuitia aduersum istos usurpata, in omnium ore & sermone uersabatur, Adrianus & Eubulus ex regione quæ Manganæa dicitur, ad reliquos confessores Cæsaream uersus accedentes, ad portas urbis causam sui itineris eò suscepti rogantur. Deinde rei ueritatem ingenuè confessi, deducuntur ad Firmilianum. Iste, nulla dilatione aut mora interposita, post multa tormenta quæ in eorum latera impegerat, bestijs dilaniandos condemnat. Biduo autem interiecto, Adrianus quinto die mensis Dystri, hoc est ad tertium Non. Martij, die festo quo natalicia Fortunæ Cæsariensium (sic enim putabatur) celebrari solent, leoni primùm ad discerpendum proiectus fuit: deinde gladio iu-

ἀσκηταί.

Pietatis officijs Deus plus, quàm sacrificijs, oblectatur.

Theodulus senex martyr.

Iulianus Cappadox martyr.

Bestiæ à S. martyrum cadaueribus abstinent.

Adrianus & Eubulus martyres.

dio iugulatus, obijt mortem. Eubulus autem perendino die ad meridiem, ipsis Nonis Martij, qui est septimus dies Dystri, cum iudex illum admodum rogaret, ut hostias immolaret idolis, quo libertate eorum legibus decreta potiretur, gloriosam mortem pro pietate susceptam huic uitæ breui & caducæ præposuit: & post bestiarum laniatus, gladio ut socius ante illum, trucidatus fuit: omniaq; martyrum certamina Cæsareæ confecta suo sanguine postremus obsignauit. Cæterùm operæprecium est hoc loco commemorare, quo pacto tandem, id'que non longo tempore pòst, cœlestis & diuina prouidentia eos impios magistratus cum ipsis tyrannis ulta sit. Nam Firmilianus, qui tam petulanter & contumeliose in Christi martyres debacchatus fuisset, cum alijs eiusdem sceleris participibus extrema supplicia subiens, gladio finem uiuendi fecit. Atq; hæc sunt martyria, quæ Cæsareæ toto persecutionis tempore gesta sunt.

Firmiliani interitus.

DE DIVINA CONTRA ECCLESIARVM PRAEsides ultione, meritò inflicta: & Syluano & Ioanne martyribus.

CAP. XXII.

Quæ uerò interea temporis contra ecclesiarum præsides transigi contigerit: & quo pacto diuina iusticia peccati ultrix, pro pastoribus ouium & gregis Christi rationalis, cui parùm prudenter & considerate præfuissent, non modò camelorum (quod est animalis genus cuiusrationis expers, tum maximè natura incuruatum & deforme) curatores effecerit, illi'que quasi debito illis supplicio addixerit, uerùm etiam equis Imperatorum alendis destinàrit: quot etiam contumelias, quot ignominiæ notas, quæ tormentorum genera ab Imperatorum procuratorib. & magistratibus per uaria tempora pro sacris ecclesiarũ uasis & thesauro ipsi subierũt, quanta ambitione honorum'q; cupiditate multi eorum flagràrint, quàm temerè & contra leges manus nonnullis imposuerint, quæ inter ipsos fidei cõfessores schismata, quę mala nuper quidam seditiosi cõtra Ecclesiæ membra quæ reliqua erant, dum nouas res unam post aliã excogitare laborabant, toto pectore (ut dicitur) machinati fuerint, inclementerq; asperis persecutionis calamitatib. obtriuerint, & mala deniq; malis exaggerârint: hæc omnia à me prætereunda esse arbitror, præsertim cum ea memoriæ commẽdare, (sicut in principio huius libri posui,) minimè nostrarũ partium esse putem, quippe qui eorum explicationẽ admodum euitare & effugere cupiam. Verùm si quæ decora sint, quæq; uerbum Dei commendent, si quæ uirtus sit, si quæ laus in Ecclesia splenduerit, ista explanare, ista scribere, ista fidelibus auribus inculcare, mihi in primis accommodatum arbitratus, præclaris eximiorum martyrum rebus gestis, & pace quæ postea nobis cœlitùs elucebat, extremam partem huius libri mihi illustrandam censeo. Cum septimus annus persecutionis contra nos intentatæ iam propè esset confectus, & res nostræ sensim & quasi tacito gressu ad quandam tranquillitatem securitatem'que prolaberentur, & ad octauum annum deflecterent, in quo non exigua confessorum multitudo apud metalla in Palæstina cogebatur, qui magna iam in ritibus religionis perfungendis utebantur libertate, adeò ut domos in ecclesias exædificarent: præfectus prouinciæ, uir sæuus & improbus, qualem scelera eius in martyres Christi admissa ipsum planè commonstrabant, eò statim profectus, simulatque facta & uitæ institutionem eorum qui ibi degebant, audiuerat, Imperatorem facit per literas certiorem: & in ijsdem, ea quæ ad eorum famam uiolandam maximè ualere putabat ad eum perscribit. Vnde qui metallorum uenis præerat, eò accessit, & turbam quam ex imperatoris mandato confessorum segregauit multitudinem, sicq; distribuit, ut deinceps alij Cyprum, alij Libanum incolerent: alios etiam in alia Palæstinæ loca dispertiens, omnes uarijs laborum molestijs uexari contericq; præcepit deinde

Ecclesiarũ præsides malè officio suo functi, diuinitùs puniti.

VIII persecutionis annus.

A deinde quatuor ex eorum numero eximens, qui principem locum inter eos tenere uidebantur, ad magistrum equitum mittit. Quorum duo Peleus & Nilus appellabantur, Aegyptiorum episcopi: tertius presbyter fuit. His etiam quartus accessit Patermythius, uir propter singulare ergà omnes pietatis studium facile clarissimus. Ex quibus magister equitum religionis & fidei in Christum inficiationem postulat: atque haud compos uoti factus, eos ignis incendijs cremandos tradit. Alij rursus ex confessoribus, qui aut propter ingrauescentem ætatem, aut membra inutilia, aut alias corporis infirmitates erant illo operum ministerio soluti, ibi in locum separatum ad incolendum amandati. Quorum primas tulit Syluanus episcopus Gazæ, qui pium uirtutis specimen & egregium exemplar Christianismi omnibus ostendit. Iste à primo die persecutionis (propè dixerim) ad extremum usque, per totum temporis spacium uarijs certaminibus pro crebra fidei confessione decursis nobilitatus, ad illum temporis articulum reseruabatur, ut omnia certamina martyrum in Palæstina interfectorum, postremus quasi sigillo cruoris obsignaret. Cum eo coniuncti erant, ex Aegypto complures: inter quos erat Ioannes, qui memoriæ bonitate facilè omnes nostri temporis superauit. Et quanquam antea luminibus orbatus erat, tamen tortores adeò sæui, truculenti, crudeles & immanes fuerunt, ut propter egregiam in Christi nomine confitendo cõstantiam, qua magnopere excellebat, tum ignitis cauterijs eius pedem pari ratione cum alijs prorsus labefactarent, tum pupillam oculi, quæ uisum amiserat, candente ferro exurerent. Eum aũt ob morum probitatem, & piam uiuendi rationem, præsertim cum cæcus esset, non est cur quisquam tantopere admiretur: quandoquidem illud non tantum habet admirationis, quantum memoriæ uis, qua quidem integros sacrarum Scripturarum libros, non in tabulis lapideis, ut ait diuus Apostolus, neque in animalium pellibus, membranis, aut charta, quæ uel tineæ conficiunt, uel temporis consumit diuturnitas: sed in tabulis reue-
B ra cordis carneis, id est, in animo solerti & syncera mentis intelligentia tanquam scriptos habuit: adeò ut quando uisum erat, interdum legis & prophetarum testimonia, sæpe historias, nonnunquam Euangelia, aut Apostolorum scripta, memoriter ex animi domicilio tanquam ex quodam literarum thesauro proferre potuerit. Ipse equidem fateor, me, cum primùm hominem in media Ecclesiæ multitudine ac frequentia stantem, & quasdam diuinæ Scripturę partes recitantem animaduerterem, penitùs obstupuisse. Nam quamdiu uocem illius solum audire licebat, tamdiu aliquem (uti in populi conuentibus in Ecclesia mos est) ex scripto legisse putabam: sed ubi quàm proximè ad eum accedens, quod factum erat, euidenter conspicabar, & alios omnes integris oculis & apertis undique circumsistentes, hunc autem solis mentis luminibus utentem, & reuerà non pauca uelut prophetam proloquentem, & multis partibus eos quibus corporis sensus sani & ualentes erant superantem, non potui non Deum ea de re tum summis laudibus efferre, tum in primis admirari. Et euidens certè ac firmum argumentum mihi uidere uidebar, eum reipsa & ueritate hominem esse, non qui in externa corporis forma & specie oculis subijcitur, sed qui in ipso animo & interiore cogitatione residet: qui quidem in isto, licet corpus deformatum mancum'que esset, maiorem tamen interioris suæ facultatis uirtutem declarauit. Illis autem, quos diximus, in loco separato commorantibus, & consueta ipsorum uitæ instituta in orationibus, in ieiunijs, in reliquis exercitationibus exequentibus, Deus ipse dextram benignam & propitiam porrigens, largitus est, ut per martyrium salutarem uitæ exitum consequerentur. Hostis namque & aduersarius noster diabolus, eos quidem, utpote precibus attentissimè ad Deum fusis, contra ipsum armatos non amplius ferre poterat: sed sicuti putabat, molestiam ipsi exhibentes, trucidare, & è terra tollere instituit. quippe Deus illi hoc agere molienti potesta-

tem con-

Peleus, Nilus, Aegypt. episc. martyres.
Patermythius.
Syluanus Gazæ episc. martyr.
Ioãnes martyr excæcatus, & mira eiusdem memoria.
2. Cor. 3.

quam dedita opera decreuisset,
tem concessit, ut pariter nec ipse ab improbitate,
ulla ex parte arceretur: & hi præclara pro multis suis ac uarijs certaminibus præ-
mia iam tandem acciperent. Ea de causa ex scelestissimi Maximini imperatoris
XLVIII martyres uno die capite mulctati.
mandato, uno die undequadraginta martyres capitis pœna mulctantur. Ista sunt
martyria octo annis integris in Palæstina patrata.

DE IIS QVAE GESTA SVNT IN PHRYGIA. CAP. XXIII.

[illegible] inseruntur [illegible] quæ sunt in fragmento octaui libri.

VErùm quid opus est multa persequi, & nouas piorum martyrum per
orbem dimicationes, alteras alteri succedentes proferre, eorum qui-
dem maximè, qui non communi lege, sed more & instituto bellico es-
sent undique obsessi, oppugnatiq́ue? Iamdudum enim urbs Christiano-
[illegible] Christia-[illegible] in Phry[illegible] obsessa & incensa.
rum quæ est in Phrygia, uniuersa, unà cum populo eiusdem, ab hominibus arma-
tis obsidione undiq; cincta fuit: & dum uiri simul cum teneris liberis & uxoribus,
Christi Dei omnipotentis opem inuocabant, facibus ardentibus iniectis incensa,
propterea quòd tum uniuersus populus qui ciuitatem incoluit, tum curator eius-
dem, & præfectus præsidij, pariter cum magistratibus & priuatis omnibus, se
Christianos ingenuè confitebantur: neque infidelibus, qui eos idolis hostias of-
Adaucus quæstor & martyr.
ferre mandauerant, ulla ex parte uolebant obtemperare. Quidam autem Adau-
cus nomine, dignitate à Romanis ornatus, genere apud Italos clarus, omni ferè ho-
norum gradu ab Imperatoribus potitus, & magistri officiorum & quæstoris ge-
neralis munera integrè & incorruptè executus, & præter hæc omnia præclaris
pietatis officijs & confessionibus fidei in Christum insigniter nobilitatus: tan-
dem quæstoris generalis pro pietatis defensione, dum adhuc munere fungeba-
tur, certamen ingressus, illustri martyrij corona gloriosè redimitus fuit.

DE COMPLVRIBVS TVM VIRIS, TVM mulieribus. CAP. XXIIII.

QVid iam reliquos martyres nominatim commemorare attinet, aut ui-
rorum multitudinem enumerare, aut uaria plagarum & suppliciorum
[illegible]artyrum ua[illegible] supplicia.
genera, quæ insignes martyres perpessi sunt, oratione depingere? qui
partim securibus percussi interierunt, sicut his qui erant in Arabia con-
tigit: partim cruribus confractis diuexati, ueluti his qui in Cappadocia uersaban-
tur accidit: partim etiam pedibus in sublime appensis, capiteq́ue in terram demisso,
igne paulatim succenso & leniter exardescente, & fumo è materia accensa ascen-
dente suffocati, quemadmodum illis qui in Mesopotamia morabantur euenit:
partim naso, auribus & manibus amputatis, cæterisq́ue corporis membris dilania-
tis deformati, ut his qui incolebant Alexandriam obtigit. Quid opus est etiam
eorum qui Antiochiæ martyrium subierunt, memoriam renouare? quorum alij
candentibus craticulis suppositis, non ad mortem usque, sed ad longinquum &
diuturnum cruciatum assati: alij dextram in rogum immittere maluerunt, quam
eâdem detestandas uictimas attingere? Ex quibus nonnulli, priusquam capti e-
rant, & in manus insidiatorum uenerant, ne rei periculum facerent, ex altis ædium
tabulatis se præcipites deiecerunt: sicq́ue sua morte insignitè impios præda, quam
in illis affligendis se capturos sperabant, omnino priuare statuerunt. Inter quos
[illegible] dua[illegible]abus ul[illegible] submergunt.
erat mulier quædam sancta, admirabilis: corporis figura mulier quidem, uirtute
autem animi planè uir, alijsq́ue rebus præ cæteris Antiochiæ ciuibus, ut diuitijs,
generis nobilitate, & gloria apud omnes eximia: quæ quidem geminas filias uirgi-
nes, corporis pulchritudine & ætate integra præstantes habuit, easq́ue pietatis
institutis studiosè educauerat: hæc mulier, quum quidam improbi in eam eiusq́ue
filias graui inuidia incensi, illas in obscuro latitantes omni ratione uestigandas cu-
riosè laborassent, & postea certiores facti ipsas in aliena regione uersari, Antio-
chiæ

A chiam accersendas sedulo curassent, ac iam plane quasi satellitum retib. circumiectæ tenerentur: hæc mulier inquam, simulac cum se, tum filias in eiusmodi discrimina deuenisse uideret, & acerba tormēta quæ ob hominibus infligerentur, illis oratione exposuisset, & de stupro, re plane tormentis intolerabiliore, quo aduersarij eas uiolaturos minarētur (de quo ne uerbum quidem ad extremas aures uel ipsa uel illę allabi sinere deberent) eas sedulo admonuisset: quum etiam animas dęmonum seruituti tradere, omnibus mortis & exitij generibus deterius esse docuisset: omnium istorum malorum liberationem esse, ad Dominum tanquam ad portum salutis confugere. Vnde omnes simul uno animorum consensu & sententia conueniunt, corpora uestibus decenter adornāt: ac quum ad medium iter uentum esset, paululum de uia decedendi, naturalis necessitatis explendæ causa, postulant a satellitibus, qui eas ducebant, potestatē: qua impetrata, derepente ad fluuij ripam profectæ, se in profluentem gurgitem præcipitârunt. Atque istæ quidem hoc genere mortis se sua sponte affecerunt: ita igitur cum istis actum est. At alias geminas uirgines etiam Antiochiæ omnibus rebus ualde præstabiles, uere germanas sorores, inclytas genere, uitę integritate insignes, ætate adolescentulas, uenustas corpore, animo graues & uenerandas, moribus pias, studio & industria admirabiles, adeo ut terra impia non digna uideretur quæ tales sustentaret, in uastos maris fluctus nefarij dæmonum ministri immergere præceperunt. Hæc apud hosce gesta accipimus. Sed cruciamenta quæ martyres in Ponto tolerabant, auditu uidentur horrenda. Quidam enim digitos manuum ab extremis unguibus, acutis arundinibus transfixos habuēre: aliorū terga plumbo igni liquefacto, eiusq; materia iam ebulliente efferuescenteq; perfusa: & corporis partes, quas natura maxime ad necessitatem fabricata est, flammis adustę: nōnulli membris pudendis ac uisccrib. cruciatus turpes, intolerādos, & eiusmodi quos exprimere reformidat oratio, su-

Virgines [illegible] submersæ.

Ponti martyrū supplicia.

B bierunt: quas quidem generosi illi & ęqui scilicet iudices, quo suam solertem indolem & ingeniorum acumen ostenderent, & perinde ac si singulare quoddam sapientiæ specimen in ea re eluxisset, attentius excogitârunt: atq; in nouis suppliciorū generibus inueniendis, non aliter atq; in certamine prętnia assequi laborabant, seque inter ipsos superare obnixe contendebant. Ista igitur calamitatum genera, quæ sequuntur, postremum locum obtinuerunt. Cum malorū nobis impositorum exuberantia deinceps defessi essent, & in hominū cæde defatigati, & satietatē ac fastidium in sanguinis effusione cæpissent, & se ad tantam clementiam ac facilitatem, ut ab illis putabatur, se cōuertissent, uti de reliquo nihil acerbitatis cōtra nos moliri uiderentur (non enim decere aiebant, ciuitates intestino cruore contaminare, neq; propter crudelitatem imperium eorum qui principatum tenebant, utpote omnibus tam clemens & mansuetum, ignominię nota afficere: sed potius beneficentiam humanæ ac uere regiæ potestatis in omnes patēre oportere, uti nulli de reliquo morte multarentur, hocq; contra nos supplicij genus propter imperatorum benignitatem remitti relaxariq; debere) tum oculos effodi, alterum crus suffringi solum præcipiebatur. Ista enim apud illos mitia admodum cruciamenta, atq; lenissima supplicia, quibus nos torquerent, uidebantur: adeo ut dicendo explicare non possimus innumerabilem fere multitudinem eorum, quorū ob istam impiorum mansuetudinem non solum oculi dextri sicis ante eruti fuerunt, & excisi (quibus euulsis, loca in quibus inerant ferro candente exusserunt) sed læui pedes etiam in ipsis flexuum commissuris, cauterio ambusti fuerunt, & prorsus debilitati. Ac postea isti ad æris metalla in singulis prouincijs non tam ministerij causa, quam afflictationis & cruciatus, condemnati. Ad extremum autem alij eorum, quos nec recensere quisquam poterit (strenuę enim illorum & uiriles res gestæ omnem dicendi facultatem euincunt) in alia certamina fortuitu inciderunt.

DE ECCLESIAE PRAESIDIBUS, QUI FUSO *sanguine, ueram, quam professi sunt, pietatem ostenderunt.*

CAP. XXV.

His igitur temporibus illustres & eximij martyres, per uniuersum mundum magna gloria decorati, cum suæ mentis, magnitudinis & roboris spectatores, ubique non sine causa obstupefecerunt: tum insignia diuinæ reuera & inexplicabilis Seruatoris nostri potentiæ indicia, suis recte factis ante omnium oculos statuerunt. Verùm quemque nominatim historia prosequi, ut longum, ita uix posse fieri uidetur. Attamen inter ecclesiasticos præsides, qui in præclaris ciuitatibus martyrium passi sunt, primò omnium tanquam in columellas ad piorum memoriam erectas, regni Christi testem, Anthimum episcopum urbis Nicomedensium, qui capitis pœna multatus obijt mortem, inscribamus. Ex martyribus autem Antiochiæ, Lucianum illius ecclesiæ presbyterum, pijs uitæ institutis facilè præstantissimum, qui Nicomediæ etiam, imperatore præsente, cœleste Christi regnum, primùm sermone per apologiam, deinde rebus gestis palàm prædicauit. Ex martyribus Phœniciæ longè illustrissimos, omniocp sanctissimos pastores Christi gregis rationalis, Tyrannionem episcopum ecclesiæ Tyri, & Zenobium presbyterum ecclesiæ apud Sidonem numeremus. Siluanum etiam episcopum ecclesiarum quę erant Emisæ, qui cum alijs in eadem urbe bestiarum præda factus, in martyrum chorum relatus fuit. Verùm ambo illi martyres (quos modò citaui) uerbum Dei Antiochiæ per mortis perpesionem magnopere illustrârunt: quorum alter, Tyrannio nempe, in profundos maris uortices demergitur: alter, Zenobius uidelicet, medicorum propè summus, tormentis in latera sua incussis toleranter & placidè exit è uita. Inter martyres qui in Palæstina cæsi fuerunt, principem locum obtinebant, Siluanus ecclesiarum Gazæ episcopus, de quo suprà diximus: Peleus item, & Nilus, episcopi Aegyptij, antea etiam commemorati: quinetiam magnum decus ecclesiæ Cæsariensis inter istos à nobis numeretur, Pamphilus presbyter, qui (ut diximus) ex hominibus nostræ memoriæ propter pietatis admirabilitatem facilè primas tulit. Ex illis qui Alexandrię, qui in reliqua Aegypto & Thebaide egregiè & præclarè occubuerunt, Petrus ipsius Alexandriæ episcopus, diuinum quoddam decus eorum qui ueræ in Christo religionis doctores & magistri extiterunt, primus hoc loco citetur: & presbyteri unà cum illo Faustus & Didius, & Ammonius, præfecti Christi martyres. Phileas item, & Hesychius, & Pachumius, & Theodorus, ecclesiarum quæ sunt in Aegypto episcopi, alijq; præstantes uiri præter istos propè infiniti, qui in ecclesiis regionis & loci cuiusque, ubi habitabant, multorum sermone celebrantur. Talis fuit persecutio contra nos concitata, quæ ab ecclesiarum euersione & uastitate initium sumpsit: quæq; propterea quòd Imperatores uarijs temporibus eandem renouabant, indies magis magisque accreuit: unde multiplicia & diuersa fuerunt athletarum pro pietate dimicantium certamina confecta, innumerabilisq; extitit martyrum multitudo in singulis prouincijs, quæ à Lybia per uniuersam Aegyptum, Syriam, & partes uersus Orientem, & undique ad oras usque Illyrici pertinent. Nam ea loca quæ illis iam demonstratis adiacent, ut Italia tota, Sicilia, Gallia, & quæ ad solem occidentem uergunt, & ad Hispaniam, Mauritaniam & Africam se porrigunt, ubi non duobus primis annis integris impetum persecutionis sustinuerant, celerrime clementi Dei obtutu sunt pacem & pacis tranquillitatem consecuti: quandoquidem cœlestis prouidentia tandem ob uitæ innocentiam & fidem, illorum miserta est.

Anthimus episc. martyr.

Lucianus presbyter.

Tyrannio episc. Zenobius presb. Siluanus episc.

Peleus, Nilus, episc. & martyres. Pamphilus presb. Petrus Alex. episc.

Faustus, Didius, Ammonius, martyres. Phileas, Hesychius, Pachumius, Theodorus, episc.

QVALES

QVALES FVERINT PIETATIS INIMICI, ET de ijs quæ acciderunt illis qui à nostra religione alieni erant. CAP. XXVI.

A DEinceps in hoc libro, qui est adhuc in manibus, scelerum contra nos admissorum palinodiam, id est retractationem, ijs quæ supra posui adnectam: & ea quæ ab initio persecutionis contigerunt (quę sanè hanc historiam perlecturis utilissima fore puto) simul exponam. Ante persecutionis tempestatem contra nos ab Imperatorib. Romanis excitatã, quanta bonorum affluentia status Imperij frueretur, quamq́; prospere & fœliciter cum eo actum esset, dum benigno erant & placido animo erga nos affecti, quæ dicendi uis potest satis perspicuè explicare? præsertim cum, qui summam totius Imperij administrarent, ad decimum Imperij annum, quinetiam ad uigesimum, festis, & celebri conuentu, splendidissima pompa, & festiua lętitia honorificè triumphârint, & cum pace constante & firma omnino uitam degerint. Sic igitur cum potestas indies singulos sine impedimento magnas faceret progressiones, ex insperato pace aduersum nos cõmutata, sæuum & crudele persecutionis bellum concitârunt. Et cum secundus iam annus eius tumultus in nos commoti nondum esset completus, facinus quoddam nouum & inauditum in Imperio factitatum, eius statum penitus commutauit, euertitq́;. Nam qui primus nostrarum ærumnarum author erat, Diocletianum dico, in tam lethalem & pestiferum morbum delapsus est, ut mens inde de statu suo deturbaretur: & propterea cùm ille ipse, tum alter (Valer. Herculium Maximianum intelligo) qui secundas post illum in Imperio obtinebat, Imperij honore, ut suprà diximus, deposito, plebeium & priuatum uitæ genus sibi delegit. Ac uix ista erant confecta, cum totius Imperij status dissensione in duas partes diuisus fuit: res planè eiusmodi, qualem non aliquando obtigisse memoriæ proditum est. Non longo temporis interuallo interiecto, Imperator Constantius, qui & uitam uniuersam placidissimè instituerat, & erga subiectos suos beneuolentissimè animatus erat, & erga diuinum uerbum amicissimè affectus, filium suum Ingenuum Constantinum, Imperatorem & Augustum pro se relinquens, communi lege naturæ finem uiuendi fecit. Qui primus ex Imperatoribus, propter singularem morum facilitatem & mansuetudinem, qua præter cæteros præstabat, apud Romanos in deos relatus fuit, omniq́; splendore & dignitate quæ Imperatori debetur, post mortem honoratus: qui etiam solus inter Imperatores nostræ memoriæ, totum regni sui tempus, ut Imperij dignitas postulat, exegit: & cùm in alijs rebus humanissimum liberalissimum'que omnibus seipsum præbuit, tum persecutionis contra nos intentatæ minimè particeps factus est: sed pios Christianos, qui sub ipso uitam degebant, à damno contumeliaq́; penitus immunes conseruauit: & neque ecclesiarum ædificia demolitus, neque aliquod scelus in nos machinatus, fœlicem & beatum admodum uitæ exitum consecutus est: qui solus ex Imperatoribus, pręter filium Ingenuũ, quem post se in imperio successorem suum reliquit, principem in omnibus modestissimum sanctissimumq́;, prosperè & gloriosè abijt è uita. Huius filius Constantinus, statim ut Imperij gubernacula susceperat, Imperator summus & Augustus, cùm ab exercitibus, tum multo antea ab ipso Deo, summo omnium Imperatore, declaratus, se paternæ pietatis erga nostræ religionis disciplinam æmulum & imitatorem præstitit. Hic eiusmodi fuit. Licinius deinceps, cõmuni eorum suffragio & consensu penes quos summa potestas erat, Imperator & Augustus declaratur. Ista grauiter animum offenderunt Maximini: qui solus ad id temporis usque Cæsar appellatus fuisset, quiq́; maximè tyrannidi deditus, dignitatem Imperij sibi ui arripuisset, & Augustus ipse à seipso factus. Interea Valerius Herculius Maximianus,

Diocletiani morbus.

Maximianus ex Imperatore priuatus.

B

Cõstantij Imp. mors: eiusdemque laus.

Constantinus Imp. eiusq́; pietas.

Licinius Imp.

Maximinus.

Maximiani mors.

mianus, quē suprà dixi, postquam Imperium sua sponte deposuisset, insidias Constantino tetendisse deprehensus fuit, & turpissima morte tandem decubuit. Ante quod tempus inscriptiones ad honorem attributę, statuæq;, & alia eius generis quæ statui ad eius gloriā decernebantur, tanquam scelesto & impio adempta fuerunt. Huius filius Maxentius, qui Romę tyrannidem occupare instituit, in ipso Imperij sui ingressu fidem nostrā se amplecti, quò populo Romano placeret, eumque blanditijs deliniret & assentatiōe, callidè simulauit. Et ea de re illis qui eius parebant imperio, in mandatis dedit, ut persecutionem contra Christianos remitterent: tantamq; pietatis speciem præ se tulit, ut humanus & ualde mansuetus, præ illis qui imperium antè tenuissent, cuiq; uideretur. uerùm non talem reipsa se præstitit, qualis opinione hominum fore putabatur: sed in omnia scelera præceps delapsus, nullum impietatis, nullum intemperantiæ facinus prætermisit. quippe adulterij, & cuiusq; uitiositatis corruptela se contaminauit: legitimas uxores uiris eripuit, easq; turpissima ignominia cōtumeliaq; affectas, ad uiros denuò remisit. Atque hæc non in ignobiles solum, & obscuros quidem homines moliri cœpit: sed in illos qui in senatu Romano principem locum tulerunt, quiq; fuerunt facile præstantissimi, effrenatius insultare. Omnes uerò, tum populus tū magistratus, illum grauiter metuentes, acerba uexabantur tyrannide. Neq; tamen ipsis, quantumuis pacato & tranquillo animo asperam ferentibus seruitutem, ulla extitit liberatio tyrannicæ crudelitatis, in eorum internecionem grassantis. Nam quodam tempore, leui admodum occasione arrepta, populum in cædem satellitib. suis exposuit: infinitaq; populi Romani multitudo in media ciuitate, non Scytharum, non Barbarorum, sed domesticorum suorum hastis, & armis cuiusq; generis, miserè trucidata fuit. Quanta cædes facta sit: qui senatorum, propter insidias quæ ipsorum parabantur diuitijs, erant, nunc uno, nunc alio crimine falso in eos confictō, è medio sublati, uix percenseri potest. Ad extremum uerò, istius scelera delabebantur ad magicarum præstigiarum commenta. quippe interdum mulieres grauidas dissecuit: nonnunquam tenerorum infantium scrutatus est uiscera, aliquando leones mactauit: infandas non rarò adiurationes ad dęmones excitandos, quo illorū subsidio bellum ingruens depelleret, auerteretq;, usurpauit. Istarū namq; rerum adiumento spes in illius mēte insidebat, uictoriam ex animi sententia sibi successuram. Iste igitur Romæ tyrannidem exercens, uix dici poterit quæ molitus sit, quo homines suo imperio subiectos in seruitutem redigeret: usque adeò, ut iam in tanta penuria & egestate alimentorum ad uitam necessariorum constituerentur, quantam non aliàs Romæ uiguisse homines nostri temporis affirmant.

Maxentij simulatio, & tyrannis.

Populi Rom. cædes per Maxentium facta.

Caritas annonæ sub Maxentio.

DE MAXIMINO TYRANNO IN ORIente. CAP. XXVII.

MAximinus tyrannus in Oriente, cum Maxentio qui Romæ imperabat, tanquam cum fratre, in omni scelerum genere sui simillimo, amicitiam animo simulato contraxit, & ueteratorio: eamq; longo tempore callidè obtegere laborauit. uerùm postea tandem deprehensus, debitas simulationis pœnas persoluit. Videtur planè dignum admiratione, quo pacto iste finitima & germana scelera cum tyranno, qui Romæ rexit imperium, consciuerit: immò uerò etiam nequitiæ & improbitatis priores partes omnino obtinuerit. Nam qui arte magica & falsis præstigijs pollebant maximè, ab isto maximum dignitatis gradum adepti sunt: quando quidem erat cum primis meticulosus, & uana superstitione obligatus, erroremq; illum in sciscitandis idolorum & dæmonum oraculis plurimi faciebat. Etenim absq; diuinationibus & oraculis ne transuersum unguem, quod aiunt, se audebat commouere. Ob quam causam grauiorem crebrioremq; persecutionem, quàm maiores sui, contra nos concitauit. Templa...

Maximini cum Maxentio simulata amicitia.

Maxentij tyrannis in Christianos, & dæmonum cultus.

A pla autem deorum in singulis ciuitatibus erigi, & delubra temporis longinquitate uastata mature renouari præcepit, idolorumq; in omni loco & ciuitate constituit sacerdotes: & his in singulis prouincijs pontificem unum, qui in omni munere egregie obeundo & luculenter cæteris in rep. uiris præstare uideretur, cohorte & satellitio stipatum præfecit: & omnibus denique maleficis & præstigiatoribus, tanquam religiosis & deorum numini charis, præfecturarum dignitates, & maxima priuilegia impertire non erubuit. Deinceps ab his ad alia nequitiæ genera se transtulit: & non unam ciuitatem aut regionem, sed omnes omnino prouincias suo imperio subiectas, auri, argenti & ingentium facultatum exactionibus, mandatis grauissimis, & alijs aliquando mulctis supra modum diuexauit, oppressitq;. Locupletum etiam fortunas ipsis a maioribus traditas ui abstulit, quo diuitias & pecuniarum tanquam cumulos aceruatim suis assentatorib. largiretur. Eo porro temulentiæ & ebrietatis ferebatur, ut insaniret inter pocula: & de mentis gradu deturbatus, rabie quadam fureret: & ea imperaret ebrius, quorum postridie sobrium maxime pœniteret. In crapulæ & effusæ libidinis exuberantia nemini secundus fuit: improbitatis magistrum tum magistratibus, tum subiectis suis seipsum effecit. Atque ut suos induxit milites, ut omni luxu & intemperantia diffluerent: sic præsides & prætores incitauit, ut omnes rapinarum & auariciæ uias contra subiectos insisterent, & fere cum illo tyrannidem usurparent. Quid uesana & temeraria uiri flagitia commemorem? quid'ue enumerem multitudinē mulierum ab eo constupratarum? Nullam enim ciuitatem aliquando ipse præterijt, in qua non pudicas mulieres uitiarit, in qua uirginum raptiones non fecerit. Atque ista eius facinora non contra Christianos solum (qui morte contempta, eius tyrannidem pro nihilo putarunt) sed cōtra alios omnes grassabantur. Nam quod ad Christianos attinet, qui uiri erant, ignis, ferri, clauorum transfixorum cruciatus, immanes bestias, maris profundos gurgites, membrorum amputationes, i-

Maximini auaricia, temulentia, libido.

Christianorum sub Maximino afflictio & patientia.

B gnitorum instrumentorum inustiones, oculos extumulatos effossosq;, corporis partium extremitates abscissas, famem præterea, metallorum & uinculorum denique ærumnas exantlarunt: atque hæc omnia pro pietate patienter & tranquillo animo ferre maluerunt, quam Dei cultum cum idolorum ueneratione commutare. Atque ex mulieribus, non minus ipsis uiris a doctrina diuini uerbi animatis, roboratisq;, pars eadem cum uiris certamina subeuntes, æqua uirtutis præmia reportarunt: pars ad corruptelam & obscœnam libidinis turpitudinem inuitæ attractæ, uitam citius internecioni quam corpus dedecori tradere instituerunt. Sola namque mulier quædam Christiana, inter alias a tyranno adulterij labe turpificatas, ex Alexandrinis mulieribus nobilissima splendidissimaq;, Maximini animum libidine furentem, & lasciuientem intemperantia, magnitudine quam altissimi animi deuicit: quæ quanquam alijs rebus, ut opibus, generis splendore, & exquisita doctrina insignis fuit, tamen ista omnia præ pudicitia postputauit. Istam quidem Maximinus, licet sæpe orasset uti ipsius cupiditati obsequeretur, ea'que denegasset, se'que mori paratam ostenderet: tamen interficere non potuit (quippe libido potius, quam iracundia, mentis suæ tenebat imperium) sed illam fuga mulctatam, omnibus facultatibus spoliauit. Innumerabiles etiam aliæ Christianæ, quoniam stupri minas, quibus prouinciarum præfecti eas terrere conabantur, ferre non poterant, omnia cruciamentorum, distortionum, & mortiferi supplicij genera libenter subierunt. atque hæ sane permagna admiratione dignæ sunt. Verum illa mulier Romæ maxime admirabilis, quæ ex omnibus, quibuscum Maxentius tyrannus ibi non dissimilem a Maximino turpitudinem admittere conabatur, & nobilissima reuera, & modestissima fuit. Hæc enim simulatque audiuerat, eos qui tyranni rogatu talia administrare solent, pro foribus ædium astare (Christiana etiam ipsa erat) & uirum suum, qui fuit præfe-

Mulieris Alexandrinæ pudicitia.

Mulieris Romanæ admiranda continentia.

 ctus Ro-

ctus Romanorum, metus causa eos ipsam arreptam permisisse abducere, paululum temporis poposcit, ut corpus eius decenter exornaret. Itaque cubiculum ingreditur, & cum sola esset, ense seipsam transfigit: & mortua statim concidit, cadauere † perductoribus Imperatoris relicto. Quæ suis rebus gestis, omni uoce ac sono multo clarius personantibus, omnibus hominibus cùm qui iam sunt, tum qui post futuri sunt, palàm fecit, solam Christianorum continentiam nec pecunia expugnari, nec morte extingui posse. Tanta & tam multiplicia improbitatis genera, à duobus tyrannis, Orientis & Occidentis regna occupantibus, eodem temporis momento fortè admissa fuerunt. Ecquis uerò tantarum miseriarum causa accuratè conquisita, animo hæsitare poterit, eas ex persecutione contra nos excitata natas esse: præsertim cum non prius Imperatorum res essent eiusmodi confusione ac perturbatione liberatæ, quàm Christiani suam denuò recuperassent libertatem? Nam toto decem annorum spacio, persecutione longè latéque manante, nihil eorum quæ uel ad insidias, uel ad bellum intestinum spectabant, ab illis abesse uidebatur. Nullum enim mare tutò traijci poterat: neque hominibus integrum erat alicunde tranare, quin omnibus deuexarentur supplicijs, ut distortione membrorum, laterum dilaceratione, & tormentis cuiusque generis, dum quæstio de illis habebatur, num ab hostibus uenissent: & ad extremum crucibus, aut incendij flammis torquerentur. Adde huc, clypeorum & loricarum, telorum, hastarum, & aliorum instrumentorum cuiusque modi ad bellum faciendum accommodatorum apparatus, cum triremibus & armis ad prælium nauale spectantibus, quæ in locis quibusque in unum congerebantur. Neque cuiquam aliud quicquam expectare licebat, quàm hostium quotidie incursionem. Hasce res postea fames & pestis insequebantur: de quibus opportunè, quæ consentanea sunt, suo loco dicemus.

† *Cicero in 3. Verr. Lenonum, aleatorum, perductorũ nulla mentio fiat. ubi Ascon. perductores inuitatorum personarum, lenones scortorũ esse ait.*

Christianorum continentia inexpugnabilis.

DE RERVM IN MELIVS MVTATIONE.

CAP. XXVIII.

Eiusmodi erant ea mala, quæ toto persecutionis tempore regnârunt: cuius æstus, ut octauo anno, Dei iuuante gratia, cœpit paulùlum deferuescere, sic decimo anno consopitus fuit. Nam cum diuina & cœlestis gratia clementem suum & propitium obtutum in nos ostendere dignata esset, tum Imperatores nostri temporis (illos dico, per quos iamdudum persecutionis tempestates in nos excitatæ fuissent) sententia sua tanquam miraculo quodam diuino commutata, palinodiam, ut aiunt, cecinerunt: & benignis edictis atque decretis humanissimis de nobis promulgatis, persecutionis ardorem in primis efferuescentem prorsus extinxerunt. Neque quisquam huius mutationis causam ad humanum auxilium, aut ad Imperatorum (ut fortasse aliquis dixerit) commiserationem & clementiam referat (multum sanè abest, præsertim cum in dies singulos plures suppliciorum formæ, & acerbiores ab initio ad illud usque tempus contra nos ab illis excogitatæ sint, dum cruciamenta nobis inflicta uarijs machinis aliàs aliter innouare studebant) sed ad Deum reuera, qui tam benignè nobis prospexit, accommodandam: quíque non modò populo reconciliatus fuit, uerùm etiam ipsum malorum tanquam * architectum, & cladis totius persecutionis præcipuum authorem insectatus, grauiter exagitauit. Et quamuis ista diuino iudicio & decreto fieri oporteret, tamen Væ (inquit sacer Dei sermo) per quem scandalum uenit. Illum ergo castigatio & pœna cœlitùs inuecta occupauit, & ex ipsa carne exorsa peruasit ad animum. Ex improuiso enim in illis corporis partibus, quas natura ob uerecundiam contexit atque abdidit, nascitur apostema: deinde in interiorib. corporis recessibus, ulcus purulentum & fistulosum: atque istorum insanabilis morsus intima depascebatur uiscera,

Imperatorum tyrannis in melius conuersa diuinitùs.

* *Maximinus, de quo hic loquitur, non erat primus author huius acerbæ prosecutionis, sed Diocletianus: uerùm quia uehementius post Diocletianum eius flammam incendebat, ob eam causam præcipuũ authorem cum uocat Eusebius.*

Matth. 18.

A ſcera, quæ quidem infinita uermium multitudine redundârunt, unde fœtor lethalis & peſtifer efflatur: quandoquidem uniuerſa corporis moles ex nimia eius, antequam in morbum delabebatur, helluatione & ingluuie, in immenſam pinguedinem commutata erat, quæ tum putredine contabefacta, intolerabile & horrendum ſpectaculum his qui appropinquabant, exhibuit. Proinde ex medicis alij, qui exuberantem fœtoris grauolentiam ferre omnino non poterant, fuêre eius iuſſu trucidati. Alij, tota corporis mole intumeſcente, & in ſalutis deſperationem delapſa, cum nihil opis adferre ualerent, crudeliter interfecti. *Maximini interitus, & ſimul rabies.*

DE IMPERATORVM RECANTATIONE.

CAP. XXIX.

AT qui tyrannus tantis cum miſerijs colluctans, tandem ſua maleficia in pios homines admiſſa animo recognoſcere cœpit. Mentem igitur recolligens, & tanquam rediens ad ſe, primùm Deo omnium rerum creatori ſe confitetur: deinde ſuis ad ſe accerſitis, perſecutionem contra Chriſtianos ſine dilatione ſedare & comprimere iubet, lege & decreto Imperatorio ipſos Chriſtianos templa ſua exædificare, rem maturare, conſueta officia in illis facere, preces pro Imperij ſtatu fundere. Statim ergo ipſo facto uerbis probè conſentiente, edicta Imperatoria in ſingulis ciuitatibus palàm diuulgantur, quæ quaſi palinodiam & retractationem iniuriarum nobis illatarum complexa ſunt, ad hunc modum:

Imperator Cæſar Galerius, Maximinus, Inuictus, Auguſtus, Pontifex Max. Thebaicus Max. Sarmaticus Max. V. Perſarum Max. Germanicus Max. Aegyptiacus Max. II. Carporum Max. VI. Armeniorum Max. Medorum Max. Adiabenorum Max. Trib. Pot. XX. Dictator XIX. Cos. VIII. Pater patriæ, Procos. & Imperator Cæſar Flauius Valerius Conſtantius, Pius, Fortunatus, Inuictus, Auguſtus, Pontifex Max. Trib. Pot. Dictator V. Cos. Pater patriæ. Procos.

B ¶ Inter cætera quæ pro communi reipublicæ utilitate & commodo ſtatuimus, uolebamus iam antea ex ueterum legum inſtitutis, & publica Romanorum diſciplina, omnia corrigi, in'que priſtinum ſtatum reſtitui: & prouidentiam ac curam haberi, ut Chriſtiani, qui maiorum ſuorum ſectam & religionem deſeruiſſent, ad rectam eiuſdem inſtitutionem reuerterentur. Verùm quoniam illi tanta animi inſolentia inflati ſunt, tanta'que elati arrogantia, ut quæ erant à ueteribus decreta (quæ quidem fortaſſe maiores eorum ſanciuerant) nullo modo ſequerentur: ſed ſuo quodam inſtituto, & ut cuique uiſum erat, ſic quiſque ſibi cùm leges promulgare, tum eaſdem obſeruare, tum in uarijs locis uarios hominum conuentus cogere uellet: nos propterea edictum illicò tulimus, ut ad ueterum inſtituta ſe transferrent. unde complures periculo uitæ obiecti, nonnulli grauiter perturbati, uaria mortis genera ſuſtinuerunt. Et quoniam non pauci in eadem pertinacia perſiſtebant, & eos nec dijs cœleſtibus debitum cultum tribuere, neque Chriſtianorum Deo uenerationem adhibere uidebamus: nos idcirco ad manſuetudinem noſtram, & diuturnam clementiæ noſtræ conſuetudinem, qua omnibus hominibus ueniam impartire ſolebamus, oculos conuertentes, libentiſsimè iſtud conceſsimus, ut homines denuò ſe liberè Chriſtianos profiteantur: ut ædes in quibus conuenire ſolent, reſarciant: ſic tamen, ut nihil contra publicam Romanorum diſciplinam moliantur. Per alias item literas iudicibus ſignificabimus, quid ipſos obſeruare oporteat. unde Chriſtiani hac indulgentia à nobis conceſſa deuincti, debent Deo ſuo obnixè ſupplicare pro noſtra, pro reip. pro ſua ipſorum ſalute, ut quouis modo cùm publicus rerum ſtatus integer & incolumis retineatur, tum ipſi in ſuis familijs abſq; cura & ſollicitudine uitam traducere queãt. Quin ille ipſe qui huius edicti author fuit, non longo tempore poſt huiuſmodi confeſsionem habitam, è uita migrauit, dolori- *Imperatorum Maximini & Conſtantij edictum pro Chriſtianis.*

bus, quibus erat oppressus, liberatus. Istum etiam fertur primum præcipuum-
que calamitatis, quæ Christianis in persecutione contigerat, authorem extitisse:
& iam pridem ante tumultum à cæteris Imperatoribus concitatum, Christianos,
cùm qui in militia uersabantur, tum primum omnium qui in ipsius familia dege-
bant, ui ex fide auertere conatum: & illos ex dignitatis militaris gradu, in quo lo-
cabantur, deiecisse: hos autem maxima contumelia & dedecore affecisse. Iam
uerò alijs intulisse mortem: ad extremùm cæteros Imperatores, qui erant cum i-
pso in illa honoris amplitudine coniuncti, ad omnes Christianos persequendos
commouisse: quorum Imperatorum uitæ exitum scriptis mandare operæpre-
cium arbitror. Cum Imperium omnino inter quatuor principes esset diui-
sum, duo illorum qui & Imperatores antea declarati fuerant, & honore prælati,
cum non integro biennio post persecutionis initium regnassent, se (sicut ante
à nobis demonstratum est) abdicarunt imperio, atque reliquum uitæ suæ tem-
pus plebeio & priuato quodam uiuendi genere degerunt: hunc'que uitæ finem,
quem deinceps exponemus, sunt consecuti. Alter & gradu honoris, & designa-
tionis tempore primas Imperij partes assecutus, diuturna & aspera in primis cor-
poris ægrotatione pedetentim contabescens occubuit. Alter secundas ab eo
adeptus, propter plurimos suos perditos & fraudulentos conatus, quos conscel-
uisset in uita, dæmonis incitatione ac pulsu extremum uitæ spiritum laqueo inter-
rupit. Ex illis qui hos proximè secuti sunt, posterior, quem totius persecutio-
nis caput & authorem fuisse diximus, tales cruciatus, quales suprà ostendimus,
tolerauit. Qui autem hunc in regno antegressus est Constantius, imperator be-
nignissimus, mansuetissimusq;, ut suprà dixi, uniuersum regni sui tempus præ-
clarè pro Imperij dignitate traducens, nō propterea solum quòd in alijs rebus o-
mnibus seipsum humanissimum & liberalissimum quibusque præbuit: uerùm
etiam quòd persecutionis contra nos intentatæ, nullo modo particeps fuit, imò
uerò pios sub eius imperium subiectos illæsos conseruauit, & incolumes: ac ne-
que sacras ecclesiarum ædes diruit, neq; aliud quicquam maleficij in nos omnino
molitus, perbeatum reuera per'que fœlicem uitæ exitum obtinuit: solus'que in
suo regno propter Ingenuum filium, imperij successorem, principem in omni-
bus rebus modestissimum religiosissimum'que, præclaram & gloriosam mortem
oppetiuit. Eius autem filius simulac fuit in imperio constitutus, Imperator
summus & Augustus ab exercitibus appellatus, paternæ erga nostram religio-
nem pietatis uestigia diligenter est persecutus. Talem igitur uitæ exitum superio-
res quatuor imperatores uarijs temporibus habuerunt. Ex quibus solus ille
quem paulo antè posuimus, cum cæteris ad imperium deinceps ascitis, postea
confessionem suprà declaratam, per edictum scriptis editum omnibus pa-
làm fecit. Verùm quid postea consecutum sit, iam consideran-
di opportuna se offert occasio.

Imperium inter quatuor principes diuisum.

Diocletiani & Maximiani Impp. interitus.

Maximini mors.

Cōstantij Imp. pietas, & placida mors.

Constantinus Imp.

LIBRI OCTAVI FINIS.

EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI EPISCOPI CÆSAREÆ PALÆSTINÆ, Ecclesiasticæ Historiæ Liber Nonus.

DE SIMVLATA PERSEQVVTIONIS remißione. CAP. I.

A HAEC palinodia siue retractatio, authoritate Imperatorum Galerij Maximini & & Constantij, quos supra posuimus, edita, passim in omnib. Asiæ partibus, inq́ꝫ singulis eiusdem prouincijs diuulgata fuit. Quare ad hunc modum cōfecta, Iouius Maximinus in Oriente tyrannidem exercēs, scelestissimus ille quidem maximeq́ꝫ impius (si quisquā alius) & pietatis in Deū omnium rerum satorem hostis acerrimus, cum literæ quibus hæc retractatio continebatur, neutiquam ipsi arriderent, pro mandato quod scripto in illis erat enunciatum, uerbis solum magistratibus ipsius imperio subiectis mandat, ut persecutionis bellum contra nos excitatum remittant. Nam cum ei non integrum esset, eorum iudicio qui priores Imperij partes tenebant, aliter refragari: decretum retractationis omnibus propositum in obscuro collocare, & aliqua ex parte supprimere molitur: totoq́ꝫ animo connitens, ne Imperij partibus sub ipsius ditionem subiectis in apertum proferretur, magistratibus ei obsequentibus edicto nō scripto mandat, ut persecutionē contra nos cōcitatam relaxent. His literis se ipsi mutuo de mandato certiores faciunt. nam Sabinus, qui summus prouinciarum præfectus, & maximo in honore apud Imperatores fuit, Maximini sententiam ac uoluntatem prouinciarum præsidibus per epistolam Latinis literis scriptā significat ad hunc modum: ¶ Diuina Imperatorū, dominorum nostrorū sanctissimorū maiestas, incredibili ac singulari studio inflammata, omniū hominū mentes ad sanctam rectamq́ꝫ uiuendi uiam

Iouij Maximini tyrannis.

Iouius edictum Imperatorum pro Christianis dißimulat.

Sabini ad prouinciarū præsides literæ.

B traducere iampridem decreuerat, quo hi qui religionis institutionē & consuetudinem a Romanorū more alienā sequi uidebantur, deinceps iustos debitosq́ꝫ cultus dijs immortalibus impertirent. Verum quorundam pertinacia & peruersa uoluntas eo temeritatis processit, ut neq́ꝫ recta mandati præscriptione a proprio instituto recedere uoluerint, neq́ꝫ supplicium ipsis inflictū eos ulla ex parte potuerit perterrere. Quare quoniam accidit ut nōnulli ea de causa se in graue periculum conijcerint, diuina dominorū nostrorū potentissimorum Imperatorū celsitudo, propter eximiam suæ insignis pietatis præstantiam, alienum a diuinissima ipsorum uoluntate ac proposito statuens, ut homines eiusmodi de causa in discrimen ueniant, præcepit ut ipse ad tuam prudentiam literas exararem, ut si Christianorū quisquā religionē suæ gentis sequi & obseruare comperiatur, illum molestia & periculo ipsi intētato eximas, & neminē eiusmodi de causa pœna mulctandum statuas: præsertim cū longa temporis progressione satis explorate cognitum & perspectum sit, illos nullo modo nullaq́ꝫ ratione persuaderi posse, ut ab eiusmodi contumacia aliquando desciscant. Quocirca tua perspicax solertia ad curatores, præfectos præsidiorum, & præpositos cuiusq́ꝫ ciuitatis & pagi literas scribere debet, ut intelligant se debere sedulo præcauere, ne extra cancellos huius edicti egrediantur. Ob hanc causam hi qui in singulis prouincijs præerant, sententiam eorum quæ ad ipsos scripta erant, in primis ueram arbitrati, curatoribus, præfectis præsidiorum, & præpositis in singulis agris constitutis, Imperatoris uoluntatem per literas planam fecerunt. Neque ita scriptis solum commode processerunt, sed rebus ipsis etiam multo magis. nam hæc perinde ac si ab Imperatore imperata fuissent, reuera ad exitum perduxerunt, & tam hos quos carceribus conclusos propter fidei in Deum professionem tenebant, quam illos quos cruciatus

causa

causa ad metalla condemnauerant, in apertum educentes, liberos dimiserunt. Hoc enim Imperatori reipsa uisum esse suspicati sunt: sed falsò quidem. Istis igitur rebus hoc modo constitutis, derepentè in omnibus ciuitatibus Christianorum conuentus frequentes in unum coalescentes, & crebros congressus, qui inter istos de more in ritibus suis obeundis fieri solent, tanquam lumen quoddam post tenebras & noctem opacam effulgens, cernere licuit. Vnde tota infidelium gentium multitudo fuit non parum obstupefacta, cùm incredibilem tantæ mutationis rationem admirando: tum propterea solum Christianorum Deum, magnum & uerum Deum esse, uoce contenta exclamando. Ex nostris autem, illi qui persecutionis certamen fideliter & magno animo obijssent, præ cæteris omnibus permagnam animis læticiam denuò perceperunt. At qui fide ægri & infirmi fuissent, & iam propterea conscientias haberent quasi tempestate iactatas, libenter remedium sibi inuenire maturârunt, & his qui erant robusti in fide supplicare, eorum dextram salutarem sibi porrigi exposcere, & Deum ipsis propitium fore obtestari cœperunt. Deinde generosi & magnanimi pietatis athletæ, metallorum afflictatione liberati, ad suã patriam redierunt, hilaricq; & læto aspectu per quamque ciuitatem profecti sunt: & gaudio penè inexplicabili, animorumq; alacritate, quæ nulla oratione explicari poterit, completi. Ingentes igitur hominũ cateruæ, per medias uias ac publicas plateas transeũtes, hymnis & psalmis Deũ laudauêre, sicq; itineris sui deuorauêre molestias. Atq; illos qui, ut captiui supplicio crudelissimo paulò antè excruciati fuissent, & patria sua eiecti, læto ac hilari uultu se ad suos proprios lares recipientes uidisses: usq; eò, uti etiã illi qui antea nos necare magnopere expetiuissent, ubi hanc mutationẽ adeò mirandum in modum factam conspexerunt, nobiscum unà de rerũ euentis nonnihil lætari uiderentur.

DE EA QVAE SVBSEQVVTA EST PERuersitate, & de statua Antiochiæ nouiter erecta.

CAP. II.

Iouij Maximiani tyrannis. VErùm tyrannus (quem partes uersus Orientem regere diximus) qui probitatis osor fuit maximus, & omnium bonorum insidiator, ista amplius ferre non potuit, necq; ad sex menses integros ita cum nostris rebus agi passus est. Nam quæcunq; ad pacis & tranquillitatis nostræ euersionẽ facere uidebantur, omnibus (ut dicitur) opibus uiribusq; machinatus, primùm occasione arrepta, nos conuentu qui in cœmeterijs à nobis fieri solet, interdicere conatur: deinde per nefarios quosdam & perditos uiros ipse, quo suo animo satisfaceret, legationem mittit, ciues Antiochiæ hortaturus, ut illi tum ab ipso maximi beneficij loco flagitarẽt, uti nullus Christianus ipsorum patriam incolere permitteretur: tum alios etiam ad idem præstandum impellerent. Quarum *Theotecnus Iouis Philij statuam Antiochiæ erigit.* rerum omnium gerendarum dux fuit & princeps Theotecnus, in ipsa Antiochia natus, & eiusdem ciuitatis curator: uir crudelis, uafer, improbus, & à sua appellatione maximè alienus. Hic igitur postquam nos grauiter oppugnauerat, & omnibus modis nostros tanquam impios quosdam fures celeriter ex latebris eruerat, & omnia ad calumniam nobis & criminationem inferendam molitus erat, & mortis author ac causa infinitis propè extiterat: tandem idolum & simulachrum quoddam Iouis φιλίου, id est, qui amicitijs contrahendis præest, erigit, inq; eo magicis præstigijs falsa edit miracula: & ad eius cultum nefaria mysteria, initiationes impuras, & scelestas expiationes excogitat: efficitque, ut oraculorum præstigiæ, quibus ea quæ instituebat absoluit, ad aures Imperatoris peruenirent. *Theotecni contra Christianos præstigiæ.* Quinetiam, quò assentatione & blanditijs in Imperatoris animum influeret, dæmonem contra Christianos excitat: asseritque Deum præcepisse, ut illos tanquam ipsi infestos, ex urbe agrisq; penitùs expellere properârent.

Di

DE EDICTIS CONTRA CHRISTIANOS. CAP. III.

A Cum igitur Theotecnus primus hæc ex sententia gesisset, cæteri omnes magistratus qui ciuitates Maximini imperio subditas incolebant, simile suffragium contra Christianos ferre instituerunt. Vbi etiam præfecti prouinciarum hoc Imperatori pergratum esse perspiciebant, idemque ipsum subiectis suis transigendum suggesserant, & tyrannus ipse per rescripta eorum sententijs & decretis lubentissime assensus erat, persecutionis flamma contra nos de integro inceditur. Statuarum igitur & simulachrorum sacerdotes, pontifices etiam, uiri in reip. negocijs obeundis eximij, & in omni ministerij genere ad deos spectanctes præstabiles, & in quibus incredibile studium insidebat obsequij idolis præstandi, in singulis ciuitatibus à Maximino creantur. Nam absurda Imperatoris superstitio (ut breui comprehendam) tum magistratus, tum priuatos omnes, omnia contra nos moliri, quo illi gratificari possent, induxit: quippe pro beneficijs quæ ab illo se assecuturos sperabant, se illi, si mortem nobis inferrent, aliáque noua & inaudita scelera aduersum nos ederent, maximè gratificaturos putauerunt.

Persecutio contra Christianos rursum instituta.

DE FICTIS COMMENTARIIS CONTRA Seruatorem nostrum. CAP. IIII.

Pilati præterea & Seruatoris nostri rerum gestarum tanquam commentarios quosdam, omni blasphemia & conuicio contra Christum refertos confinxerunt: quos de sententia Imperatoris in totum regnum, quod eius ditioni parebat, mittunt: perq; literas iubent, ut in quibusq; locis, agris & ciuitatibus hi palàm omnibus exponerentur, & ludimagistri pro alijs disciplinis pueros in hisce sedulò exercerent, hosque illis memoriæ mandandos traderent. Quibus ad hunc modum confectis, alius dux exercituum apud

De Pilato & Christo fabulæ passim sparsæ.

B Damascum Phœniciæ, mulierculas quasdam infames impurasque è medio foro arripit, illisque adeò grauia se tormenta inflicturum interminatur, uti eas asseueranter dicere cogat, cùm quòd olim fuissent Christianæ, tum quòd nefandi sceleris cum Christianis consciæ extitissent: tum quòd in suis ipsorum templis, quæ Græci Dominica uocant, res obscœnas & libidinosas gesissent: & alia etiam, quæ eas in nostræ religionis reprehensionem & ignominiam falso effutire uoluit. Quarum uoces in commentarios relatas, Imperatori etiam ostendendas curauit. Cuius iussu in singulis urbibus, locisq; hæc scripta diuulgantur.

Meretricū contra Christianos mendacia.

DE IIS QVI EODEM TEMPORE MARtyrium subierunt. CAP. V.

Verùm dux iste non longo temporis interuallo interposito, sibijpsi manus graues inferens, debitum suæ improbitatis supplicium luit. In nos autem denuò exilia & crudeles persecutiones commouentur, acerbi præfectorum singulas prouincias obtinentium contra nos tumultus rursus cientur: usqueadeò, uti nonnulli ex his qui in uerbi Dei propagatione multum pollebant, ex improuiso comprehensi, sententiam mortis ineuitabilem exciperent. † Quorum tres, qui se Christianos liberè confitebantur, Emisæ urbis Phœniciæ bestijs membratim discerpendos obijciunt: quorum unus Siluanus episcopus, ætate planè grandis & prouectus, qui ecclesiæ ministerium non minus quadraginta annis obijsset. Per idem tempus Petrus, qui ecclesiæ Alexandriæ maxima cum dignitate præfuerat, quique præter cæteros sanctos & diuinos episcopos, cùm uirtutis causa, quæ in eius uita elucebat, tum studij & uigiliarum, quas in Sacras literas contulerat, propè miraculum extitit, nulla de causa culpaue, cum minimè expectabat, arreptus subitò, ita ut erat, ex Maxi-

Quanquā hi martyres antea in octauo Libro ab Eusebio inter reliquos martyres numerati sunt, propterea quòd ei erat propositū in eo libro omnia martyria recensere: tamen intelligendam est, eos sub Iouio Maximino mortem oppetiuisse.

Siluanus episc. bestijs obiectus.

Petrus Alexād. episc. cæsus.

ex Maximini mandato iniustè capite plectitur. Alij'que complures qui in Ae-
gypto erant episcopi, idem cum illo supplicij genus perpessi sunt. Lucianus i-
tem ecclesiæ Antiochenæ presbyter, uir cum alijs rebus omnibus facilè primus,
tum continentia eximius, tum in sacris disciplinis diu multum'que exercitatus, ad ci-
uitatem Nicomedensium, in qua tum Imperator commoratus est, deductus, cum
coram urbis præfecto Apologiam pro Christi doctrina, cuius patrocinium susce-
perat, recitasset, in carcerem coniectus est, ibi'que trucidatus. Tot mala, & tam
grauia, breui temporis spacio à Maximino, uirtutis & honestatis aduersario, con-
tra nos comparata erant: adeò ut hæc posterior persecutio id temporis excitata,
multo acerbior, quàm prior, nobis uideretur.

Lucianus Antioch. episc. in carcere necatus.

DE EDICTO CONTRA NOS COLVMNIS affixo. CAP. VI.

IN medijs porrò ciuitatibus (quod nunquam aliàs contigerat) cùm
urbis cuiusque contra nos decreta, tum ipsius Imperatoris prætere-
rescripta, in columellas æneas incisa eriguntur. Pueri quoque in ludis li-
terarijs, IESVM & Pilatum, commentarios'que ad Christi contumeliam
confictos, in ore & sermone quotidie habuerunt. Atque hoc loco mihi necessa-
rium uidetur, illud ipsum Maximini rescriptum in columellis æneis palàm propo-
situm citare, quò pariter & insolens ac superba uiri, impietatis odij'que in Deum
peruicacia, & diuina ultio quæ eum breui pòst insectabatur, quæ'que ob nequitię o-
dium, quo tenetur, & ad impios puniendos assiduè & uigilanter incumbit, manife-
stò appareat: qua quidem impulsus, non longo tempore pòst contraria de nobis
consilia inijt, & legibus scriptis sanciuit eadem, stabiliuit'que. Sed primùm rescri-
ptum totidem uerbis explicatum, ad hunc modum se habet.

Exemplar rescripti Maximini, ad ciuitatum decreta contra nos sancita respondentis, ex columna ænea Tyri desumpti.

¶ Quoniam omnis erroris caligo, & tanquam nebula (quæ quidem antehac ho-
minum non tam impietate imbutorum, quàm inscitia miserè cæcutientium, sen-
sus perniciosis ignorationis tenebris inuolutos obsederat) penitùs discussa est, &
dissipata: imbecilla humanę mētis uis iam tandem facilè perspicere potest, se beni-
gna deorum immortalium prouidentia solum & gubernatam esse, & corrobora-
tam. Atque res est dictu propè incredibilis, quàm gratum, quàm iucundum & ac-
ceptum nobis fuerit, quòd tam insigne & clarum uestri pij erga deos instituti spe-
cimen ediderítis. Quinetiam ante hoc tempus nemini obscurum erat, qua obser-
uantia, quo cultu erga deos immortales uti consueueritis: quibus uestra fides non
nudis solum & inanibus uerbis, sed continuis & admirabilibus rebus gestis satis
cognita est, & perspecta. Quapropter uestra ciuitas meritò quidem & optimo iu-
re deorum immortalium sedes & domicilium nuncupetur. Multis enim exemplis
liquet, eam deorum cœlestium præsentia perpetuò floruisse. Ecce ergo, uestra ci-
uitas, omnibus illis rebus quæ ad eius commodum interesse uidebantur, negle-
ctis, & petitionibus, quibus pro suo ipsius statu uti solebat penitùs omissis, quan-
do denuò execrabilis Christianismi inanitatis professores ac duces uelut incendium
consopitum illud quidem, spretum tamen (quod facibus reuiuiscentibus maxi-
mas flammas & ardores rursus ex se fundit) incipere lōgius serpere senserat, pro-
tinus absque mora ad nostram religiosam maiestatem, tanquam ad cuiusque cultus
& pietatis magistram ac patronam confugit, & ab ea remedium & auxilium sup-
plex efflagitauit. quam quidem salutarem cogitationem, propter constantem in
uestra religione tuenda fidem, deos animis uestris iniecisse perspicuum est. Ille
namque, ille inquam altissimus & maximus Iupiter, qui uestræ urbis splendori &
amplitudini pręsidet, qui uestros deos patrios, uxores, liberos, lares & domos, ab
om-

Maximini rescriptum contra Christianos.

A omni pestifera ac lethali internecione liberat, in uestris mentibus hoc salutare consilium inseuit: aperteq; ostendit indicauitq;, quàm eximium, quàm magnificum, quàm salubre sit, debita cum ueneratione deorum immortaliũ religioni & sacro sancto cultui diligenter attẽdere. Quis enim tam amẽs, tamq; ab omni ratione alienus reperiri poterit, qui non animaduertat clementi deorum in homines studio factum esse, ut neq; terra semina sibi mãdata cum fœnore reddere deneget, neq; agricolarum spem inani expectatione fallat: neq; rursum impius Mars tam horridus absque impedimento in terra uigeat & roboretur: neq; æquabili cœli temperatione perturbata, corpora peste infecta ęgraq;, celeriter ad mortem rapiantur: neq; mare rigidis immoderatorum uentorum flatibus agitatum turgescat: neq; repentinæ procellæ & abruptæ naufragam & periculosam tempestatem excitent: neq; terra pręterea, quæ est omnium nutrix & parens, ab imis quasi uisceribus graui cum trepidatione dehiscat: neq; montes eius radicibus nixi, ingenti hiatu patefacto deglutiantur: quæ quidem mala omnia, hisq; multo grauiora, nemo est qui ignoret, ante hoc tempus sępenumero obtigisse. Atq; ista uniuersa acciderunt ob perniciosum illum & uanum errorem hominum nequam & improborum, Christianorum uidelicet errorem: qui quidem cum in eorum animos illaberetur, uniuersum (propè dixerim) orbem terrarum confusione quadam oppressit. Quibus paulo pòst subiungit: Conuertant iam oculos ad camporum planiciem longè lateq; patentem: considerent lætas & florentes segetes, spicarum ubertate redundantes: prata intueantur propter fœcũdos & moderatos imbres, herbis & floribus splendescentia, aëris tẽperationem animaduertant, quàm æquabilis & quàm amœna sit. De reliquo omnes perfundantur lætitia, quòd per uestram religionem, sacras uictimas & honorem dijs adhibitum, uis & impetus potẽtissimi robustissimiq; Martis placatus sit: & propterea placidissima pace constanter & cum securitate ac quiete sese oblectẽt:

B & quicunque cæco illo Christianismi errore, & tanquam itinere deuio decedentes ad rectam & præclaram mentem redierunt, multo magis lætentur animo, perinde ac si ex tẽpestate improuisa, aut morbo graui erepti fuerint, & in posterũ iucundissimis uitę cõmodis cum uoluptate fruãtur. Quod si qui ex illis sint qui in detestabili illa inanitate & inscitia obstinatè persistant, longo locorum interuallo à uestra urbe, & agris eam undiq; ambiẽtibus (sicuti à nobis postulastis) segregati, in exilium eijciantur, ut uestra ciuitas secundum consentaneam uestri studij in hac causa positi rationem, ita omni erroris labe & impietate liberata, cum debito cultu, sicut in eius uoluntate naturaliter insitum est, augũstæ deorum immortalium uenerationi & obsequio se totam tradat. Vt igitur intelligatis, quàm grata nobis fuerit uestra in hac re petitio: animus noster, qui est ad gratificandũ paratissimus, absque decretis, absque postulatione, uestris religiosis mentibus liberam cuiuscunque beneficij & magnifici muneris pro isto uestro diuino proposito petẽdi facit potestatem. Iam ergo hoc petite, ut sitis uoti compotes. Nã absque mora ipsum consequemini. Quod quidem uestræ ciuitati donatum, cum uestræ singularis in deos immortales pietatis & religionis in perpetuũ perhibebit testimonium: tum satis perspicuè uestris filijs & posteritati declarabit, uos huius uestri pij instituti causa, digna pręmia à nostra benignitate cõsecutos. Hæc igitur in columellis & tabulis incisa, cõtra nos in singulis prouincijs diuulgata fuerunt: quæ sanè omnẽ aditũ ad bene sperandum nobis (quantũ in hominũ situm erat potestate) penitùs intercludebant: adeò ut secundum illud diuinum Christi oraculum, etiam electi si potuisset fieri, his de rebus offendiculo impegissent. Verùm quãquam auxilij expectatio, quæ Matth. 24. in multorum animis insederat, penè sublata erat, & extincta: tamen propè ex inopinato inter uias, dum ministri huius edicti contra nos promulgati, iter in nonnullis regionibus faciebant, Deus, qui est suæ Ecclesiæ constans propugnator, arrogante tyranni contra nos ostentatione penè refrenata & compressa, suum cœleste

Tyranni instituto quomodo mirabiliter Deus obstiterit.

Anthrax morbus.

præsidium nobis benignus præstitit. Imbres igitur & pluuia, quæ hyberno tempore fieri consueuerant, solitam suam terræ irrigandæ consuetudinem intermiserunt. Vnde fames præter omnium expectationem passim grassari, & pestis deinceps oberrare cœpit. Morbi etiam cuiusdam noui & peregrini (exulceratio quædam erat, quæ æstus & feruoris gratia, proprio nomine anthrax, id est carbunculus appellatur) grauis & uiolenta impressio: qui per uniuersum corpus pererrans, mortifera his qui eo perturbabantur, iniecit pericula. Quin etiam quoniam in oculis potissimùm eius insidebat cruciatus, infinitos ferè uiros cum coniugibus & liberis cæcos reddidit. Iisdem temporibus bellum à tyranno contra Armenios concitatur, uiros iam usque ab antiquis seculis cum Romanis amicitia & societate coniunctos: quos quidem, quoniam Christiani erant, & ueram in Deum pietatem magno studio & diligentia colebant, iste Deo infestus tyrānus ad hostias idolis & dæmonibus immolādas cogere conatus, inimicos pro amicis, & hostes pro socijs effecit. Ista cum repentè omnia in idem tempus concurrerent, arrogantem audaciam & temerariam contra Deum iactationem tyranni, qui obseruātiæ suæ in idola collatæ, & obsidionis contra nos susceptæ caussa nec famē, nec pestem, nec bellū denique suis temporibus accidisse fuisset insolenter gloriatus, perspicuè coarguerunt.

DE IIS QVAE POSTEA TEMPORE *famis, pestis & belli, contigerunt.* CAP. VII.

Fames et annonæ caritas mira.

Drachma Attica est monetæ Anglicæ grossus unus, antiqui numismatis.

HAec igitur mala, quæ pariter in eundem tēporis articulū incidebant, tyrāni calamitosi exitus, tanquā procœmia quędam cōplexa sunt. Vt ille in bello cōtra Armenios administrato, unà cum exercitu grauē cladē accepit: ita cęteri, qui ciuitates eius imperio parētes incolebāt, fuerūt fame simul & peste acerbè afflictati: usq; eò, uti pro una tritici mēsura bis mille & quingētas drachmas Atticas persoluerēt. Infiniti ergo in singulis ciuitatib. mortui sunt: B cōplures etiam in agris & uicis extincti, ut iam parū abesset, quin colonorū census, qui iamdudum iunumerabiles esse solebant, penitùs deficerent: propterea quòd de repentè ferè omnes iam inedia, alimēti penuria, & pestifero morbo interijssent. Nonnulli uel pro minima cibi particula, res sibi charissimas locupletioribus uendiderunt. Alij suis possessionibus pedetentim diuenditis, ad extremam egestatem tādem deuenerunt. Iam uerò non pauci exigua fœni segmenta confecere dentibus: & absq; delectu herbas quasdam pestiferas ac lethales, & ea quæ corporis habitum labefactant deuorantes, miserè periere. Quinetiam mulieres quædam nobiles in singulis ciuitatibus, ad tam importunā impudentē q; necessitatem erant præ indigentia detrusę, ut in forum & plateas publicas mendicatum prodirent: quæ quidē uerecundo uultus sui pudore, & exquisita uestitus elegantia euidens suæ liberalis lautæq; obsoniorum affluentiæ indicium, qua antea abundauerāt, perspicuè declararunt. Alij pleriq; homines erant, qui tanquam simulachra mortua, macie tabefacti, huc illucq; agitati, concussiq;, & animo planè deficientes, præ uirium imbecillitate in medijs conciderunt plateis: & proni in terra extensi, sibi paruum frustum panis porrigi suppliciter popofcerunt. Et cum uitæ extremum spiritum essent iam editurі, se fame confici clamarunt, & ad hanc uocem acerbissimam solam fundendi satis habuisse uirium uisi sunt. Multi qui ditiores uidebantur, præ mendicantium turba obstupefacti, post infinitas facultates in egentes collatas, deinceps in duram quandam & inflexibilem animi affectionem propterea uenerunt, quòd eandē penè calamitatem cum mendicis se breui perpessuros expectabant. Quare iā in medio foro plateis & angiportis mortua & nuda corpora proiecta, multorū dierū spacio insepulta, miserandū spectaculū oculis intuentium exhibuerunt. Iā uerò nonnulli extincti, canum laniatus & præda facti sunt. Ob quā causam, qui adhuc erant superstites, ad canes interimendos se cōuerterūt, timore quodā perculsi, ne insana rabie

A rabie furentes,homines etiam uiuos deuorarent. Pestis autem omnes domos integras & familias penitus depascebatur:& eos uel maximè,quos fames propter alimentorum affluentiam,qua fruebantur, consumere & conficere non poterat. Magistratus & præfecti,alijq; propè infiniti,qui cum potestate & imperio erãt, omniumq; rerum copia circumfluebant,perinde ac si fames quasi de industria eos missos fecisset,ut peste interirent, acerbissimam mortem & maximè repentinam sustinuerunt.Omnia igitur loca,angiportus,forum,plateæ,lachrymis,mœrore & planctu redundabant.Neq; aliud quidquam spectare licebat,quàm miserabiles fletus,quos pro tibiarum cantu & strepitu ipsis in more posito ediderunt. Quocirca mors his duobus telis(quæ suprà dixi)peste uidelicet & fame, hoc modo bellũ gerens,uniuersas familias breui temporis spacio absumpsit & depasta est:adeò ut iam planè conspicari licuisset,duo aut tria mortuorum corpora ex unis ædibus pariter ad sepulturam elata.Arrogantis tyranni Maximini ostentationis , & decretorum per singulas ciuitates contra nos sancitorum tale præmium ac merces fuit.

Mortis duo tela.

Quo quidem tempore clara singularis Christianorum erga quemq; & studij & pij animi indicia apud omnes increbuerunt.Nam hi soli in tanto malorum cumulo suis rectè factis & pijs officijs misericordiam declarabant,& benignitatem: quorum alij in dies singulos mortuorum funeribus & sepulturæ(infiniti enim erant, quibus sepeliendis nemo curam adhibuit)diligentem nauarunt operam:alij multitudine eorum qui per totam ciuitatem fame urgebantur,in unum coacta, omnibus panes dispertierunt:usque adeò,ut hoc præclarum facinus per omnes homines cõstanti fama & magna celebritate peruaderet,& singuli Christianorum Deum gloria & laude prædicarẽt,eosq; solos & ueros Dei cultores re & factis comprobatos faterentur. Pro quibus rebus ad hunc modum confectis,magnus ille & cœlestis Christianorum propugnator Deus,simul atq; his calamitatibus,quas supra com-

Christianorũ in publica calamitate pietas declarata.

B memorauimus,in omnes infideles pro maleficijs quæ præter æquum in nos admisissent,terrorem suum & indignationem palàm ostenderat,clementem & eximiũ suæ de nobis prouidentiæ splendorem de integro aduersum nos effudit: nobisq;, tanquam in profunda tenebrarum caligine constitutis,mirandum in modum præclarum pacis suę lumẽ cœlitùs demisit:& omnibus planum fecit,se Deum esse, qui nostrarum rerum semper diligentem rationem ducit,qui populum suum castigat: qui rebus afflictis,cum tempus postulat,eum coercet:qui rursus,ubi suos disciplina & correctione satis afflixerit,se propitium & beneuolum,his qui in eo spem ponunt,manifestò declarat.

DE UITAE EXITU TYRANNORUM, & quæ uerba ante mortem suam habuerunt. CAP. VIII.

Constantinus igitur(quem Imperatorem ex Imperatore, & religiosum ex religiosissimo patre,& omnino modestissimo satum,suprà diximus) Dei omnium rerum opificis & Seruatoris nostri impulsu cõtra improbissimos tyrannos excitatus, bello iure & legitimè indicto susceptoq;, Deo opem ferente,Maxentiũ Romę mirandũ in modũ deuicit.Maximinus item Orientis tyrannus nõ longo tẽpore post Maxẽtij occasum in uita manẽs,ab imperatore Licinio nõdũ insaniẽte, in bello turpissimè superatus fuit:& ꝑpterea tandẽ mœrore cõfectus occubuit. Cõstantinus aũt Imperij honore & gradu summus,antea Romanorũ,qui tyrãnide opprimebãtur,admodũ misertus,Deũ cœli,uerbumq; eius, omniũ seruatorẽ Iesum Christũ auxilio sibi fore precib. obnixè obtestatus,perrexit ire cum toto exercitu,quo Romanis libertatẽ ex maioribus illis traditã, iamq; amissam recuperaret. Maxentius ergo magicarũ præstigiarum machinis potius,quàm subiectorum beneuolentia fretus,extra portas ciuitatis minimè egredi ausus est. Et quanquam innumerabili armatorum multitudine,& infinitis copi

Maxentius à Constantino uictus.

Maximini mors.

Licinius furore correptus.

Hic quædam uerba in conuertendo adijcimus,quo historia & uerè perspicueq; explicetur, & ipsa sibi cõsentiat.Nam Maximinus non in bello occubuit ut uerba Græca præ se ferunt,sed postea domi graui morbo mortem oppetijt.

Cõstãtini cõtra Maxentiũ bellũ solo pietatis zelo susceptũ.

is,turmisq́,omnem locum,agrum & ciuitatem,quæcunq́ uel circa urbem Romã,& uel intra totius Italiæ ambitum ipsi inseruiebãt,muniuerat:tamen Constantinus imperator Dei præsidio nixus,primam,secundam & tertiam aciem tyranni ex ad-uerso instructam adortus,perfacilè omnes cœpit,subiugauitq́:& adeò magnam Ita-liæ partem iam peragrarat,uti quàm proximè Romam accesserit. Deinde,ne,dum tyrannum obsideret,ipsos etiam Romanos oppugnare cogeretur:Deus tanquam catenis quibusdam tyrannum ex urbe extraxit,& longo interuallo à portis consti-tuit:& opera sua iam olim contra impios edita,inq́ sacris libris tanquam in tabulis inscripta(quæ quamuis fabulæ loco apud plerosq́ habeantur,fideq́ careant, fideli-bus tamen pro certo creduntur)reipsa omnibus(ut comprehendam breui)tam in-fidelibus quàm fidelibus,qui has res gestas tam admirabiles oculis aspexerint,ue-ra esse confirmauit. Quemadmodum enim ipsius Moysis & antiquorum ac pioru-Hebræorum temporibus Deus Pharaonis currus & eius copias deiecit in altum, & delectos ascensores satellitesq́ regios in mari rubro demersit,undisq́ obruit: sic Maxentius,quiq́ cum eo erant armati & stipatores,in altum Tyberis gurgitem, tanquam lapis,præcipites deciderunt. Nam tyrannus,cum Dei uirtute Constanti-no opem ferente,terga dedisset,& in ipsa fuga fluuium ex aduerso obiectum (in quo lintribus iunctis,& ponte artificiose fabricato machinam ad suam ipsius inter-necionem construxerat: unde illud uerè in eum dici potest, Lacũ aperuit,& effo-dit eum,& incidet in foueam quam fecit:conuertetur labor eius in caput ipsius,& in uerticem ipsius iniquitas eius descendet) trajcere cœpisset,pontis in fluuio iun-ctione & compage dissoluta,transitus subsidit,ruitq́,& derepentè lintres cum ipsis uiris in profundum labuntur:ipseq́ scelestissimus tyrannus primus omnium in amnem præceps cadit,deinde satellites eius(sicut diuina loquuntur oracula)uelu-ti plumbum in rapidum aquæ gurgitem descenderunt. uti Constantinus cum suo exercitu ope diuina uictoriam adeptus,meritò quidem,licet non uerbis re tamen, similiter cum Israelitis,& egregio Dei famulo Moyse, eadem quæ illi olim contra impium tyrannum Pharaonem,canere,& cum Maria sorore Moysis hoc modo di-cere potuisset : Cãtemus Domino:gloriose enim magnificatus est: equum & asce-sorem deiecit in mare:adiutor & protector factus est mihi ad salutem. Et rursus: Quis similis tibi in dijs Domine? quis similis tibi? gloriosus in sanctis,admirabilis & prçclarè faciẽs prodigia. Ista igitur uerba,aliaq́ his germana ac similia,Consta-tinus,ad Dei summi ducis & uictoriæ authoris laudẽ celebrandã,rebus suis gestis pulchrè exprimens,Romam cum triumpho & celebri pompa ingreditur. Ibi tum omnes cateruatim,cum tenellis pueris & mulieribus,tam qui erant ex ordine Sena-torio,quàm qui alio honore præstabant,cum uniuerso populo Romano læto ocu-lorum obtutu,lubẽtibus animis,faustis acclamationibus,& insatiabili gaudio,eu tanquam liberatorem,patriæ conseruatorem,& patronum benignissimum excepe-runt. At ille,utpote pietate in Deum tanquam naturaliter menti illius insita im-butus,non omnino clamore illo & applausu populari commotus,non laudum ela-tus præconio, sed subsidij à Deo allati admodum conscius,confestim passionis Sal-uatoris trophæum in manu propriæ suæ statuæ & imaginis collocari mãdat. Atq ut primùm eius effigiem,salutare signum crucis dextra tenentem in celeberrimo lo-co totius urbis posuerant,eam inscriptione in basi Latinis literis insculpta præcę-pit insigniri,quæ hæc uerba complexa est:

Exod.15.

Maxẽtij interitus Pharaonis cladi similis.

Psal. 7.

Psal. 7.

Constantini de Maxentio triumphus.

Constãtini trophæum.

HOC SALVTARI SIGNO, VERO FORTITVDINIS INDICIO, NOSTRAM CI-VITATEM TYRANNI IVGO LIBERAVI, ET S.P.Q.R. IN LIBERTATEM VIND-CANS, PRISTINAE AMPLITVDINI ET SPLENDORI RESTITVI.

His de rebus Constantinus,& Licinius etiam,Imperij cum illo particeps(qui n-dum in insaniam inciderat,qua postea mente auersa correptus est) Deum omniu bonorum quæ ipsis obtigerant authorem ambo collaudant , & uno consilio anim-

Licinius imperij cum Constantino particeps.

A rumq; consensu legem pro Christianis absolutissimam accuratissimamqu'e conscribunt. Ac incredibiles Dei in eos res gestas, & uictoriam contra tyrannum Maxentium habitam, ipsamqu'e legem ad Maximinum, qui tum gentes in Oriente gubernabat, quique amicitiã & beneuolentiam erga ipsos gerere prę se ferebat, mittunt. Iste, his de rebus certior factus, primùm, utpote tyrannus, immensum animo dolorem cœpit: uerum postea, quanquam aliorum imperio cedere uideri nolebat, neq; mandatum eorum diuulgare: metu tamẽ iubentium perterritus, hanc primam pro Christianis epistolam tanquã sua authoritate compositam, præfectis suæ ditionis necessariò perscribit: & in ea quæ ab ipso nunquam fuerant hactenus factitata, commenticia ratione contra se ipse confingit.

EXEMPLAR EPISTOLAE TYRANNI Maximini.

IOVIVS MAXIMINVS AVGVSTVS SABINO S.

" Cùm apud tuam grauitatẽ, tum apud omnes homines satis increbuisse arbitror dominos & patres nostros Imperatores, Diocletianum & Maximianum, quando omnes ferè homines relicto deorũ cultu, se cum Christianorum gente cõmiscuisse coniunxisseq; intellexerãt, rectè sanè mandasse, ut cuncti qui à deorum suorum immortalium religione recessissent, aperta animaduersione & supplicio ad eorum uenerationem denuò reuocarentur. Verùm cum ego fœlici quodam & prospero casu in Orientem primùm aduentarem, & complures homines qui reip. prodesse possent, à iudicib. ob eam causam, quam modò posuimus, in loca quædam extranea relegatos animaduerterem, cuiq; iudici mãdata dedi, ut nemo illorũ de reliquo in homines prouinciales crudeliter animaduerteret, sed blanda assentatione potius, adhortationéque beneuola, ad deorũ religionẽ eos reducere conaretur. Id temporis igitur, dum iussa conuenienter & apposité à iudicibus iuxta mandatum meum ob B seruabãtur, neminẽ ex partibus uersus Orientẽ, uel missum in exilium, uel cõtumelia affectũ cõtigit: imò uerò etiã quia humanius cum illis agebatur, facilius ad deorum cultũ se receperunt. Postea, cũ anno præterito prospero itinere Nicomediã proficiscerer, ibiq; cõmorarer, ciues eius ciuitatis simul cum deorũ statuis ad me ueniũt, maioremq; in modũ cõtendunt, ut Christiana gens nullo modo in ipsorũ patria habitare permitteretur. Cæterũ simulatque cõplures eius regionis uiros in illis partib. domicilia sua habere perspexerã, sic illis responsum dedi: eorũ petitionẽ mihi pergratã esse, sed me non intellexisse illud idẽ ab omnib. postulari. Quod si qui essent, qui in illa superstitione perstare uellẽt, ita cuiq; ꝓ suo arbitratu in instituto ꝓprio persistendi libertatẽ permisi: & si sponte sua etiã deorum religionẽ amplexari in animum inducerent, non equidem inficiatus sum. Et sicut benignum responsum Nicomediæ ciuibus dedi: sic cæteris ciuitatibus, quæ adeò enixè idem à me contendissent, nempe ut nullus Christianus eorum ciuitates incoleret, necesse habui humanitùs respondere: propterea quòd idem istud cum antiqui Imperatores omnes obseruassent, tum ipsis dijs, quorũ prouidentia omnes homines, omnesq; resp. gubernantur, uisum esset, ut eiusmodi petitionem, quam pro religione & cultu diuini eorum numinis ad me retulerant, lubens admitterem. Quapropter licet tuæ inprimis æquitati ante hoc tempus à me per literas significatũ sit, pérque mandata similiter imperatum, ut iudices contra prouinciales, qui Christianam gentem apud se retinere & incolumes seruare nitantur, nihil acriter & acerbè statuant, sed toleranter & placidè eos ferant: tamen ne uel à beneficiarijs, uel ab alijs quibuscunque contumelias, iniurias, aut molestas perturbationes pati cogantur: his etiam literis tuam animi magnitudinem & grauitatem admonere consentaneum putaui, ut leni potius sermone, & cohortatione benigna, nostros prouinciales ad deorum curam ac religionem agnoscendam impellas. Vnde si quis sua quadam animi inductione deorum cultum agnoscendum existimet, hunc libenter admittere conue-

Maximini epistola ad Sabinum.

nit: sin nonnulli suam propriam religionem sequi uelint, eorum arbitrio & pote
stati liberum relinquas uelim. Quocirca tua æquitas, quod tibi concreditum est,
sedulò obseruare debet: & nemini facultas permittatur, prouinciales nostros con-
tumelia uel molestia diuexandi: quandoquidem, ut suprà scripsi, liberali admoni-
tione potius, & blanda sermonis suauitate eos ad deorum uenerationem & obser-
uantiam reuocare par est. Atque, quo ipsum nostrum mãdatum in cognitionem
omnium nostrorum prouincialium ueniat, edicto abs te edito, quod imperatum
est, diuulgare debes. Vt primùm ista Maximinus necessitate coactus, non sua
adductus uoluntate, iusserat: deinceps propter ueteratoriam & falsò ementitam
sententiam, quam antea post parem nobis concessam libertatem ostendisset, a-
pud nonnullos nec uerus, nec fide dignus habitus est. Idcirco nemo nostrûm aut
conuentus cogere, aut se in aperto & in oculos omnium collocare audebat. Nam
in eius literis de hac re nulla facta est mentio: sed illud solum in ipsis mandaba-
tur, ne quisquam nobis quicquam facesseret negocij: conuentus autem agere,
templa exædificare, uel aliud quippiam eorum quæ nobis in more posita sunt,
transigere, eius literę neutiquam permiserunt. Et quanquam pacis & pietatis au-
thores Constantinus & Licinius ad eum literas dederant, ut nobis hæc omnia
peragendi liberam faceret potestatem, & omnibus suis subiectis per leges & de-
creta idem concesserant: tamen scelestissimus ille, si non diuina ultione eò detru-
sus fuisset, & ad extremum inuito animo ad idem largiendum compulsus, nun-
quam ei assentiri in animum induxisset. Eius autem rei eiusmodi caussa fuit.
Cum magnitudinem Imperij ei nõ pro dignitate (indignissimus enim erat) com
Imperatoris animum modestia uel maximè ornari.
missi, amplius rectè ferre non posset, sed propter uacuitatem modestiæ, Imperato
ris animum mirè exornantis, ineptè res suscipere aggressus fuisset, & omni insolen
ti arrogantiæ ostentatione animum temerè & inconsideratè extulisset, iam contra
Imperij cõsortes, qui ipsi omnibus rebus, ut genere, eruditione, dignitate, pruden
tia, & (quod caput est omnium) moderatione animi sinceraq; in uerum Deũ pie-
tate prestabant: confidenti mente facinus audax instituit, ac se summũ honoris gra
dum inter eos tenere prædicauit: atq; adeò ad tantam tamq; insanam processit de-
Maximini contra Licinium bellum.
mentiam, ut amicitię fœdere, quod pactus fuisset cum Licinio, rupto uiolatoq;, bel
lum crudele contra ius fasq; omne excitaretur. Tum exiguo temporis momento
omnia seditione permiscere, omnes ciuitates perturbare cœpit: exercitũ ex homi-
nibus multitudine infinitis cogere, acie contra Licinium instructa ad dimicãdum
exire: dæmonum fiducia, quos ipse deos putabat, constanter niti, & innumerabili
bus armatorum copijs arroganter se iactitare. Ac cum ad manus uentum esset, cle-
mẽti Dei obtutu fuit & prouidẽtia prorsus destitutus, uictoriaq; ex ipso uno & so
lo omniũ Deo Licinio donata. Primũ ergo turba illa armatorũ, qua tãtopere con
fisus fuerat, miserè perijt: & ubi satellites eũ nudatũ desertúmq; reliquerãt, & ad Li
ciniũ uictorem se cõtulerant, infelix ille regiũ apparatũ, ipsi certè parum decorum
& consentaneũ, quàm celerrimè exuit: animóque timido, abiecto, effœminatóque
in plebeiorũ multitudinẽ clãculum irrepsit. Deinde fugã cepit, & ruri inter uicos
se abdidit: & dum ad hunc modũ uitę suę saluti & incolumitati prospiciebat, ægrè
hostium manus euitauit. In quo planè diuina oracula certa ueráque reipsa demõ-
strauit, in quib. dictũ est: Non saluatur rex per multã uirtutẽ, & gigas non saluabi-
tur in multitudine uirtutis suę. Fallax equus ad salutẽ, in abundantia aũt uirtutis
suę nõ saluabitur. Ecce oculi Dñi super metuentes eũ, & in eis qui sperant super mi
sericordia eius: ut eruat à morte animas eorũ. Sic igitur tyrannus totus ignomi-
nia & dedecore perfusus, ubi in sui imperij partes regressus fuit, primũ furiosa bile
inflãmatus, multos sacerdotes ac prophetas deorũ (quos iampridẽ ipse in summa
habuerat admiratione, & quorum oraculis impulsus bellũ susceperat) tanq; pręsti
giatores, ueteratores, deniq; salutis ipsius ꝓditores trucidat. Deinde Christianorũ
Deo

A Deo gloriam tribuens, legem pro eorum libertate accuratiſsimè pleniſsimeq́ue conſtituit: & extemplò lethali angore excruciatus, abſq; ulla temporis dilatione deceſsit è uita. Lex autem eius ſubiectis pro Chriſtianis promulgata talis fuit.

Exemplar legis ſiue decreti à tyranno pro Chriſtianis editi.

IMPERATOR CÆSAR, CAIVS, VALERIVS, MAXIMINVS, GERMANICVS, SARMATICVS, PIVS, *Fortunatus, Inuictus, Auguſtus, Suis S.*

¶ Prouincialium noſtrorum utilitati aſsiduè & ſine intermiſsione cõſulere nos omni ratione decet: atq; ea illis libenter uelle præſtare, quibus eorũ omnium emolumenta rectiſsimè conſtituãtur, & quę uideantur ad commune eorum adiumentũ & commodũ uel maximè pertinere: ac quę reipub. præſidio conueniant, quæq; cuiuſq; menti & cogitationi grata ſint, neminem ignorare, imò uerò quoq; ad illud libenter ſe trãsferre, & uelut animo recurrere, & ſingulos homines hoc intelligere, hoc intra ſe complecti, minimè obſcurum eſſe putamus. Cum igitur ante hoc tempus, ex eo quod patres noſtri diuiniſsimi Diocletianus & Maximianus mandauerant, ut Chriſtiani à conuentibus agendis prohiberentur, multos tumultus, multaſq́ue direptiones à publicis magiſtratuum miniſtris fieri, & poſtea idem malum ad prouincialium noſtrorum moleſtiam (quorum quieti cum primis prouidere laboramus) longius manare, eorumq; facultates diſsipari & conteri perſpicuè intelligeremus, literis anno prȩterlapſo ad pfectos cuiuſq; prouinciæ datis, decreuimus, ſanciuimusq;, ut ſi quis in animo haberet talem uitȩ conſuetudinem, aut religionis illius obſeruationẽ conſectari, hũc liberè & abſque impedimento ſuȩ ipſius ſententiȩ & inſtituto poſſe adhereſcere, & à nemine omnino impediri, prohiberiq;: & illis facilem poteſtatẽ fieri, ut abſq; metu aliquo aut ſuſpicione, quod cuiq; uiſum eſ-
B ſet, id quiſq; tranſigeret. Verùm iam nos minimè prȩterit, iudices nõnullos noſtra mãdata pro nihilo putaſſe, effeciſſeq; ut & noſtri homines nõ modò de noſtris edictis uehementer dubitent, uerùm etiam religionis inſtitutis, quȩ ipſis maximè placere uidẽt, prȩ metu lentius ac tardius ſe accõmodent. Quare ut deinceps omnis cauſa dubitationis & timoris ſublata ſit, hoc edictum diuulgari ſtatuimus, quò omnibus planè cõſtet, ex hac noſtra donatione, liberã eſſe poteſtatem illis qui iſtam ſectam & religionẽ ſequi uoluerint, eam p arbitratu ſanctè, ut eorũ mos fert, & auguſtè excolendi. Quinetiã ut dominica & ſacras ȩdes reficiãt, à nobis cõceſſum eſt. Et quo noſtra donatio liberalior & munificentior fiat, hoc etiam pmulgandũ cenſuimus, ut ſi quæ ædes, aut agri Chriſtianorũ iuris antehac extiterint, qui ex patrũ noſtrorum mandato in ius fiſci relati ſunt, ſiue ex aliqua ciuitate occupati, ſiue abalienati per uenditionẽ, ſiue pro munere alicui donati, hos omnes ad antiquũ Chriſtianorũ ius reſtituãtur: hocq; mandauimus, uti noſtrã pietatem & prouidentiam inde omnes ſatis dilucidè animaduertant. Iſtȩ ſunt ipſius tyranni uoces, quas non anno integro poſt edicta contra Chriſtianos colũnis ab ipſo propoſita literis mandandas curauit. Ac cui paulo antè, nos quidẽ impij, Dei oſores, & totius mũdi pernicies uidebamur, uſq; adeò ut nec ciuitatẽ, nec agrum, nec ſolitudinem, aut locum deſertum incolere nobis permiſſum eſſet, ab eodẽ iam decreta & leges pro noſtra libertate conſcriptȩ ſunt. Item qui non ita pridẽ igne, ferro, beſtiarum & uolucrũ laniatu ante oculos tyranni abſumpti erant, & quoduis genus pœnȩ, ſupplicij & diſceſsionis è uita miſerandũ in modum tanq; nequam & ſceleſti homines perpeſsi, hi iam ab eodem cùm creduntur uerã piamq; religionẽ colere, tum dominica reſarcire permittuntur. Et iura quȩdam ad eos ſpectare, idem tyrannus teſtatur ac cõcedit. Atq; eiuſmodi palàm confeſſus, aliquo ſaltẽ potiebatur beneficio, propterea q minus quàm pati oportuerat, paſſus eſt: qui quidem repentina Dei percuſſus plaga, in ſecunda belli cõflictatione occubuit. Ac talis uitȩ exitus illi contigit, nõ qualis ducibus bellicoſis, qui pro uirtute, proq; amicis & familiaribus in prælio for-

Maximini tyranni paulò poſt morituri pro Chriſtianis decretum.

Maximini interitus.

titer se gerentes, fidenti animo gloriosam mortem subierunt: quandoquidem ille, ut-pote impius & Dei aduersarius, dũ ipsius exercitus passim iam in campo instru-cta acie uersabatur, domi ipse moratus, & intra parietes se occultans, inopinato Dei flagello toto corpore perculsus fuit, debitumqúe pro sceleribus luit supplicium: sic ut grauibus dolorum stimulis, & acerbo cruciatus morsu agitatus, famisqúe confe-ctus diritate, pronus in terram rueret. Eius etiam caro uniuersa, ardore cœlitùs in-uecto & haud aspectabili contabuit, adeò ut ea pedetentim exesa absumptaq́ꝫ, tota pristinæ formæ effigies tandem penitus deleretur, & tanquam simulachrũ quod-dam ossium exiccatorum longinquitate temporis exhaustum attenuatumq́ꝫ illi so-lum relinqueretur: sic ut qui præsto aderant, eius corpus nihil aliud esse existima-rent, quàm sepulchrum animæ, quę in eo quasi in cadauere penitus putrefacto de-fodiebatur. Et cum ęstus adhuc uehementius eum ex intimis medullis inflammas-set, ei exilierunt oculi, & è propria sede in qua conquieuerant elapsi, eum cæcum omnino reliquerunt: deinceps ægrè spiritum ducens, Domino se confitetur, mor-temq́ꝫ inuocat. Ad extremum, ista propter amentiam & temeritatem contra Chri-stum admissam meritò se perpeti confessus, animam efflat.

DE SVPREMA HOSTIVM PIETA-tis internecione. CAP. IX.

SIc ergo cũ Maximinus (qui ex reliquis omnibus pietatis hostibus pessi-mus planè fuit) è medio sublatus esset, ecclesiæ gratia Dei omnipoten-tis ab ipsis fundamentis denuò ædificatæ erectæqúe fuerunt: & non so-lum uerbum Christi suum splẽdorem ad gloriam Dei omnium rerum moderatoris longè lateqúe profudit, maioremqúe quàm antea recuperauit liber-tatem, uerùm etiam impij & nefarij pietatis hostes turpi dedecore & maxima igno-minia affecti sunt. Nam primùm Maximinus ille ab ipsis Imperatoribus omnium hostis infestissimus prædicatus est, & per edicta publica tyrannus scelere & im-pietate planè perditissimus, infamia turpissimus, Dei maximus osor perspicuè no-tatus. Ex tabulis etiam & inscriptionibus, quæ erãt in ipsius & liberorum suorum honorem in singulis ciuitatibus collocatæ, aliæ è sublimi in solum deiectæ conte-runtur, aliæ tanquam uultu ipso & exteriore effigie deleta, deformi & tenebricoso colore obliterantur. Statuæ etiam quæ ad eius uenerationem & amplitudinem eri-gebantur, simili ratione deturbatæ confringuntur, & his qui in eas probra intor-quere & contumeliose insultare uoluerunt, risui & ludibrio exponuntur. Deinde alijs qui pietatis in Deum inimici erant, omnes honores, omnia splẽdoris insignia prorsus adimuntur. Vniuersi porrò qui uidebantur Maximini partes defendere, qui præcipuis dignitatis ornamentis ab eo honorati erant, quiqúe quò illis magis blandirentur, in nostram religionem proteruè et petulanter impetum fecerant, in-terfecti sunt: ut Peucetius, qui præter cæteros apud eum in summo honore, sum-maq́ꝫ reuerentia habebatur, & inter amicos illius charissimus erat, iterum & tertiò consul factus, generalisq́ꝫ omnium rationum in eius imperio referendarum præ-fectus ab eo constitutus, ut Cultianus, qui eodẽ modo per omnes honoris gradus pręteruectus est, infinitaq́ꝫ cęde Christianorũ qui erãt in Aegypto, insigniter nobi-litatus. ut alij nõ pauci, quorũ conatu fines tyrãnidis Maximini & roborati & pro-pagati dicuntur. Theotecnũ porrò ultio diuina, quæ in obliuionẽ scelerum eius cõtra Christianos editorum neutiquam uenerat, ad eundem numerum adiunxit. Nam quanquam propter statuã quam Antiochiæ erexerat, putabat se rem prosperè ge-sturum, & iam pręfectura à Maximino donatus erat: tamen Licinius cum Antio-chiam aduentasset, & de pręstigiatoribus habuisset quęstionem, & prophetas ac sa-cerdotes statuæ nuper fabricatæ consecratos uerberibus grauiter cecidisset, & qua ratione quibusue simulationis inuolucris illas fraudulentas præstigias obtexissent, sciscitatus esset, usq́ꝫ ut ipsi præ tormentorum cruciatu nullo modo amplius celare possent,

Maximini etiam amicorum præcipuorum, post eius obitum, interitus.

Peucetius.

Cultianus.

Theotecnus.

A possent, totumque mysterium aperuissent, & fallaciam illam techna Theotecni machinatam prodidissent, quò debitum omnibus supplicium irrogaret, primū ipsum Theotecnum, deinde reliquos præstigiarū socios post multas plagas ipsis inflictas morte mulctauit. Istis omnibus adiecti fuerunt Maximini liberi, quos iā ipse tam honoris regij quàm inscriptionum in tabulis ac picturis insculptarum participes effecerat. Quin etiam huius tyrāni cognati & familiares, qui antè tam insolēter gloriati erant, seque omnes homines suæ ditioni subiecisse iactitarant, eadem supplicia cum his quos commemorauimus, summa cum ignominia & turpitudine sustinuerunt. Siquidem disciplinam non exceperant, non norant, neque intellexerant Sacrarum literarum admonitionē, quæ sic loquitur: Nolite sperare in principibus, in filijs hominum in quibus non est salus. Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Sic igitur impiorum sordibus expurgatis, præclara Imperij gubernacula, firma, stabilia, omnis inuidię expertia, solis Constantino & Licinio iurè remanserūt. Qui quidem simulatque infestos Dei aduersarios initio regni ex hominum uita exemerant, et Deum suarum rerum prosperè gestarum authorem lubentibus animis agnouerāt, cùm studium uirtutis & pietatis, tum uerum cultum, & gratiarum actionem quę Deo se debere intelligebant, per leges & decreta pro Christianis sancita manifestò declararunt.

Maximini liberorum, cognatorum et familiarium interitus.

Psal. 145.

LIBRI NONI FINIS.

EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI EPISCOPI CÆSAREÆ PALÆSTINÆ, Ecclesiasticæ Historiæ Liber Decimus.

DE DIVINA NOBIS PROcurata pace. CAP. I.

B SED Deo patri omnipotenti & rerum uniuersarū regi ac gubernatori sit maxima in omnibus gratia: nec minor etiā filio seruatori ac redemptori animarum nostrarū Iesu Christo tribuatur, per quē precamur, uti pace firma & stabili perpetuò fruamur: sicque ab omnibus molestijs, cùm quæ extrinsecus importari, tum quę in ipsa interiore cogitatione oriri solent, uacui liberique uitā degamus. Ac quoniam tuis precibus impulsi, sanctissime Pauline, hūc decimum librum historię Ecclesiasticæ iam opportunè illis libris qui antegressi sunt apposuimus, tibi hoc quidquid est laboris dicare, tuoque nomine in lucē edere instituimus: in quo uelut fastigiū toti operi imponentes, tuas laudes prędicabimus. Meritò igitur hoc loco in numero perfecto, perfectam & absolutam panegyricam orationem ad Dei gloriam illustrandam, cuius auxilio ecclesiæ denuò ædificatę sunt, accuratè cōtexemus: idque diuino Spiritui obsecuti, hoc ferè pacto nos cohortanti: Cantate Domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. Seruauit sibi dextra eius, & brachium sanctum eius. Notum fecit Dominus salutare suum, in conspectu gentium reuelauit iusticiam suam. Idcirco sacrosancto Dei eloquio hoc nobis canticum recolendum præcipienti, hoc nostro sermone concinnè applaudamus: idque propterea, quòd post acerbas & tristes illas ærumnas, partim sub oculorum aspectum, partim sub audiendi sensum subiectas, tales res in præsentia cernere, tales etiam laude & præconio efferre per Dei gratiam poterimus, quales ante nostra tempora multi reuera iusti, & sancti Dei martyres cupierunt in terra uidere, & non uiderunt, audire, & non audierunt. Verùm hi quàm celerrimo cursu sublati ad superos, res multo pręstabiliores sunt consecuti, & in ipso cœlo & paradiso diuinis delicijs perfruuntur. Nos autem hæc beneficia maiora, quàm nostræ uitæ conditio fert, cōfitentes, sicut egregiam

Paulino dicatus hic decimus Eusebij liber.

Psal. 97.

egregiam Dei eorundem authoris magnificentiam obstupescimus: sic illum opti-
mo iure totius animę uiribus colentes, summè celebramus: & sacras prophetę præ-
Psal. 45. dictiones scriptis proditas, ueras esse testificamur, in quibus dicitur: Venite & ui-
dete opera Domini, quę posuit prodigia super terram, auferens bella usque ad finem
terræ. Arcum conteret et cõfringet arma, et scuta comburet igne. Pro quibus adeò
euidenter in nobis expletis, magnopere lætemur, et deinceps ad ea quę sequuntur,
pergamus. Vniuersum impiorum genus eo modo qui suprà est demonstratus, de-
letum & extinctum est, et ex hominũ conspectu subitò ita euanuit, ut aliud Dei ora-
Psal. 37. culum uideatur ad exitum peruenisse, quod sic loquitur: Vidi impium superexal-
tatum, & eleuatum sicut cedros Libani, et transiui, et ecce non erat: et quæsiui lo-
cum eius, et non est inuentus. Dies iam decæterò serena & splendida, quam nulla
nubes sua opacat umbra, claris cœlestis luminis radijs, ecclesijs Christi per uniuer-
sum orbem effulsit. Neque gentilibus hunc nostrum insignem triumphum Deus
inuidit, sed eos ex æquo nobiscum omnium bonorum, quæ nobis cœlitùs demi-
sisset, benignusque suppeditasset, effecit participes.

DE ECCLESIARVM RENO-
uatione. CAP. II.

VNiuersum igitur humanum genus graui tyrannorũ oppressione libe-
ratum est. Atque ut alij prioribus malis, quibus conflictati erant, aliara-
tione piorum propugnatorem, solum uerũ Deum esse ingenuè cõfessi
sunt: sic nos in primis, qui spẽ in Christo Dei defixã habebamus, incre-
dibilem læticiam animo percepimus. Quinetiam omnium nostri mentes diuino
quodam & cœlesti gaudio triumpharunt, dum singula loca tyrannorum scelere &
impietate paulo antè diruta, tanquam post diuturnam & mortiferã uastitatem iam
quodam modo reuiuiscere, & templa solo æquata, ab ipsis fundamentis denuò ad
immensam altitudinẽ erigi, & multo maiore splendore atque amplitudine quàm illa
quę dudum euersa erant illustrari uidebamus. Imperatores item ipsi, qui summam
rerũ obtinebant, ratis legibus pro Christianis sancitis Dei in nos munificẽtiæ per-
magnam quasi accessionem adiunxerunt. Imperatoris enim Constantini literæ ad
episcopos sunt missę, quibus & honores fuere illis delati, & donata pecunia: quarũ
literarum uoces Latino sermone non à ratione alienum erit, ubi opportunum tem-
pus de illis disserendi se offeret, in hoc libro, tanquam in illustri quadam tabula in-
scribere, quò immortali memorię ad omnem posteritatem omnino cõmendentur.

DE ENCAENIIS VBIQVE LOCO-
rum celebratis. CAP. III.

DEinceps celebre spectaculum, nobis omnibus optabile & uehementer
desideratum, ante omnium oculos proponebatur: dedicationũ scilicet
festiuitates per urbes singulas, templorum nuper exędificatorum conse-
crationes, frequentes episcoporum in unum conuentus, peregrinorum
longè ab exteris regionibus accedentium concursus, mutuæ populi in populũ be-
neuolentiæ, propterea quòd membra corporis Christi in unam quasi harmonię &
concentus conspirationem coibant. Quapropter aptè admodum & conuenienter
Ezech. 37. oraculo prophetico, quod futurum erat, mysticè præsignificanti, os ad os, & iun-
ctura ad iuncturam coalescebat: & alia eius generis, quæ diuinus sermo per obscu-
ra quædam & inuoluta ænigmata deinceps uerè profatus est in eandem senten-
tiam. Vna erat sacri Spiritus uirtus & potentia, quæ per uniuersa Ecclesiæ mem-
bra permeauit: una omnium mens & sententia, una & eadem fidei propensio ac
studium, una ex omnium ore & consentiens diuinitatis laus: perfectus etiam in
summis Ecclesiæ præfectis cultus & obseruantia: accurata sacrorum mysteriorum
administratio: decori Ecclesiæ ritus, interdum psalmorũ cantu, & cæteris hymno-
rum diuinitùs nobis traditorum recitationibus, nonnunquam diuinis & mysticis
minist-

Ecclesiæ status sub Constantino felix, & summa rerum omnium tranquillitas.

A ministerijs exequendis celebrati: erant item arcana passionis Seruatoris symbola. Cuiusque item ætatis genus, cuiusque sexus multitudo, ut maris & fœminæ, totis cogitationis uiribus, læta mente, alacri animo per preces & gratiarum actiones, Deum omnium bonorum authorem uenerati sunt. Singuli etiam ecclesiarum præsides, qui in conuentibus aderant, singulas orationes panegyricas habuerunt: & ut uis & facultas dicendi suppetebat cuique, sic quisque eam celebritatem prædicauit. Tyri autem uir quidam ualde modestus, progressus in medium, orationem accuratè contextam, in ipsa crebra Ecclesiæ frequentia, multis præsentibus gregis Christi pastoribus, qui quietè & decorè audientiam fecerũt, recitauit: inque ea nominatim unum solum episcopum, facilè præstantissimum, Deoque charissimum (cuius opera ac studio egregium templum ibi, quod splendore omnia templa gentis Phœniciæ longè superabat, magnificè fuit extructum) summis laudibus extulit: sicque dicere ingressus est.

ORATIO PANEGYRICA PRO ECCLESiarum exædificatione recitata, & Paulino Tyriorum episcopo dedicata. CAP. IIII.

AMici Dei, & sacerdotes, qui sacrosancto podéra indumẽto, cœlesti gloriæ corona, diuina unctiõe, & sacrata sancti Spiritus stola circũuestiti: tuque uenerãdũ noui ac sancti Dei templi decus Pauline, qui eximiæ prudentiæ insignibus à Deo exornatus, egregia florẽtis & integræ uirtutis opera, actionesque edidisti, cui ipse Deus, qui uniuersum mundũ suo cõplexu cõtinet, sui in terra domicilij ac templi exædificationẽ renouationẽque ad Christi, unici & primogeniti ipsius uerbi, sanctæque & decoræ eius sponsæ Ecclesiæ honorẽ cõcessit: siue quis te nouũ Beseleel, diuini tabernaculi architectũ uelit appellare: siue Salomonem, nouæ Hierusalem ueteri illa longè præstantioris regem: siue etiam no- B uum Zorobabel, qui templo Dei multo maiorem splendorem, quàm quo antea nitebat, adiecit. Quinetiam uos cõpello, ô sacri gregis Christi oues, diuini uerbi familia, schola modestiæ, augustum & diuinũ pietatis adiutoriũ: quemadmodũ nos iam olim, admirabilia Dei prodigia, et miracula à Domino edita, eiusque in illis beneficia in homines declarata, per diuinas sacræ Scripturæ lectiones auditione accipere poteramus, & ita diuinitùs instituti cũ Dauide hymnos & pias cantiones in Deũ resonare, hoc pacto (Deus auribus nostris audiuimus, patres nostri annunciauerũt nobis: opus quod operatus es in diebus eorũ, in diebus antiquis) sic iam deinceps nõ auribus & uerborum sono brachiũ excelsum, & dextram cœlestem Dei omniũ bonorum authoris, summi nostri regis percipere, sed re & factis (uerè dicam) et oculis coràm, rerum gestarum quæ quondam erant memoriæ proditæ, fidem & ueritatem intueri, & propterea hunc secundum uictoriæ hymnum meritò canere possumus, & ita perspicuè eloqui ac dicere cum propheta: Sicut audiuimus, sic & uidimus, in ciuitate Domini uirtutum, in ciuitate Dei nostri. At in qua tandem ciuitate? nunquid in hac, quæ nuper à Deo extructa & fabricata est, quæ est Ecclesia Dei uiuentis, columna & firmamentum ueritatis? de qua sic etiam aliud diuinum oraculũ annunciat: Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. In quam, cum Deus omnis boni largitor nos per gratiam unigeniti filij sui congregauerit, quisque eò accersitus sic uoce & sermone decantet: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus. Et iterum: Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Ac non singuli solum, sed simul uniuersi uno spiritu, unoque animo Deum uenerãtes personemus: Magnus Dominus, & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius. Etenim reuera ipse magnus est, & magna domus eius, excelsa, ampla, et pulchritudine speciosa præ filijs hominũ. Magnus Dominus, qui facit mirabilia solus: magnus, qui facit magna & inscrutabilia, gloriosa & eximia, quorum non est numerus. Magnus, qui occasionũ & temporũ uicissitudines cõmutat, qui

Marginalia: Paulini Tyriorum episcopi encomium. — Beseleel. Salomon. — Zorobabel. — Psal. 43. — Psal. 47. — 1. Timoth. 3. — Psal. 83. — Psal. 121. — Psal. 25. — Psal. 47. — Dei Patris laudes.

Pſal.112. qui deponit reges,& conſtituit:ſuſcitans à terra inopem,& de ſtercore erigens pau-
Luc.1. perem.Depoſuit potentes de ſede,& exaltauit humiles à terra.Eſurientes impleuit bonis,& brachia ſuperborum contriuit.Vnde non fidelibus ſolum, ſed infidelibus etiam res olim à ſe geſtas in Sacris literis memoriæ proditas ueras eſſe confirmauit ille ipſe qui eſt rerum admirabilium opifex,qui magnarum architectus,qui uniuerſarum Dominus,qui totius mundi fabricator:qui omnipotẽs totus bonus, unus & ſolus Deus.Cuius ſpiritui obſequentes,nouum cãticum cantemus ei,qui
Pſal.135. facit mirabilia ſolus:quoniam in ſeculum miſericordia eius: ei qui percuſsit reges magnos,& occidit reges fortes : quoniam in ſeculum miſericordia eius : quia in humilitate noſtra recordatus eſt noſtri Dominus, & redemit nos ab inimicis noſtris. Atque hiſce præconijs primum omnium rerum parentem & procreatorẽ
Chriſti laudes. celebrare non aliquando deſiſtamus. Secundum etiam,bonorum authorem,diuinæ cognitionis explicatorem, magiſtrum ueræ pietatis , impiorum euerſorem, interfectorem tyrannorum,rectum uitæ moderatorem,noſtri omnium,cum eſſemus reprobati & reiecti,ſeruatorem Ieſum ore cõcinentes ueneremur.Nam ſolus ille benigniſsimi patris benigniſsimus & unigenitus filius,paternæ clementiæ deſiderio morem gerẽs,noſtri naturam,qui in peccatorum corruptione & eluuie uolutati iacebamus,libenter induit:& tanquam medicus longè præſtantiſsimus,triſtes & ærumnoſos ægrotãtium morbos,quò illis largiatur ſalutem,intuetur , horrida & tetra ulcera cõtrectat,& propter alienas calamitates proprio ac ſuo corpore dolores exhaurit.Qui nos non modò morbo uexatos,grauib. ulceribus & ſanie tabeſcẽtibus uulnerib. oppreſſos, ſed iam in numerũ mortuorũ relatos, ex ipſo opaco mortis receſſu ad ſuam gloriam participandam recuperauit.Quippe nemini aliorum qui in cœlo fuerunt,tantum ſuppetebat roboris,ut tot perditos homines re quidem ipſa poſſet ad ſalutem reducere.Solus igitur Chriſtus,graue onus noſtræ afflictæ & calamitoſæ corruptionis in ſe ſuſcepit:ſolus noſtros exantlauit labores: ſolus multam pro impietatibus noſtris ſubijt:ſolus non ſemineces,uerùm omnino in monumentis,in ſepulchris fœtidos,& iam grauiolẽtes reſtituit:ſolus & olim & iam ſtudio ſuo,& cura beneuola,præter cuiuſq; noſtri ipſorum ſpem & expectationem ſeruauit:ſolus denique magnam paternorum bonorum affluẽtiam nobis impertijt: qui eſt uitæ author,lucis largitor,magnus & eximius noſter medicus,rex, Dominus & Chriſtus Dei.Et ſicut quondam,cum humanum genus uniuerſum, dæmonum impiorum fraude, & malignorum ſpirituum conatu eſſet quaſi nocte quadam obſcura,& denſa caligine obtectum,obrutumq;,ſemel ipſe ſolus apparẽs ardẽtibus luminis ſui radijs,multiplices & tortuoſas ſcelerum noſtrorum catenas tanquam ceram igne liquefactam diſſoluit:ita iam cum propter tantam gratiam, propter tantum beneficium,inuidia omnis uirtutis inimica,& ſceleſtus dæmon totius probitatis hoſtis,propè præ iracundia diſruptus eſſet,& omnes ſuas lethales ac mortiferas copias aduerſum nos iuſtruxiſſet,& primùm inſtar rabidi canis dentes in lapides contra ipſum proiectos illiſiſſet,& furorem ſuum,qui contra pios uiros,aduerſarios ſuos incendi ſolet(dum immanem ſuam ac pluſquam belluinam rabiem in lapides templorum,& inanimam ſacrarum ædium materiam conuertebat,& eccleſiarum uaſtitatem ac ruinam, ſicut ipſe ſecum putauit , edebat) in tela inanima expuiſſet,cumq; deinceps horrenda ſibila & ſerpentinas ipſius ac peſtiferas uoces,nonnunquam per impiorum tyrannorum minas & terrores,interdum per nefanda & contumelioſa perditorum principum decreta profudiſſet,exitialeq; mortis uirus ex faucibus euomuiſſet, & lethalibus ac pernicioſis uenenis animas à ſe ineſcatas infeciſſet,& mortiferis mortuorum ſimulachrorum uictimis eas ferè ad æternam mortem truſiſſet,& homines belluina immanitate efferatos cõtra nos incitaſſet,eosq; omne crudelitatis genus in nos exercere coegiſſet: rurſus quaſi de integro ille magni conſilij angelus,potentiſsimus omnium rex, ſummus

Dei

A Dei dux, postquam fortissimi regni ipsius milites erant omni tormentorum genere, quę patienter & cōstanti animo pertulerant, satis superq; exercitati, ex inopinatò sese ostendit: omnesq; hostes & inimicos suos ita penitùs deleuit, & redegit in nihilum, ut ne nominari quidem aliquando uideantur: & quos sibi charos, quos amicos habebat, apud omnes, nō homines modò, sed cœlestes etiam potestates, solem, lunam, sydera, cœlum ac mundum uniuersum pręter omnium opinionem ad tantam gloriam euexit, ut iam (quod quidem non aliàs) summi imperatores, honorem, quem sunt ab eo consecuti, planè sentientes, in detestabiles mortuorum idolorum uultus ac effigies expuant, profanos dæmonum cultus proterant, ueterem errorem à patribus ductum irrideāt, unum solum Deum cōmunem cùm omniū, tum ipsorum patronum agnoscant: Christum Dei filium summum uniuersorum regem fateantur, eum seruatorem inscriptionibus in columnis incisis pronunciēt, & præclara eius facinora, uictoriasq; cōtra impios partas literis maiusculis ad perpetuam memoriam in tabulis media in urbe, quæ totius orbis terrarum regina est collocatis, scitè describendas curarint: adeò ut ex omnibus qui à primo æuo extiterint, solus IESVS Christus seruator noster, ab imperatoribus qui summum in terris principatū obtinent, non tanquam rex ab hominibus de more constitutus esse concedatur, sed ut ingenuus Dei omnipotentis filius, & Deus ipse uniuersitatis moderator summa ueneratione dignetur. Idqúe planè meritissimo. Nam quis unquam regum tantum uirtutis ac potentiæ nactus est, ut nomen suū ita posset propagare, uti omnium hominum aures percelleret, inq; omnium ore ac sermone uersaretur? Quis princeps leges tam pias tamq; modestas instituit, easqúe tam firmè cōstabiliuit, ut omnes homines ab ultimis terrę oris, ad extremos usq; totius mundi terminos cùm illas approbarent, tum ijsdem sua sponte morem gererent? Quis
B gentes indomitas, moribus barbaras ac immanes, legibus quantumuis mansuetis & benignis repressit? Quis tot integris seculis ab omnibus oppugnatus, uirtutem & potentiam, quæ supra hominem putanda est, ostendit, ita ut in dies singulos magis magisqúe floreret, & per omnes hominum ætates reuiresceret? Quis gentem, de qua non aliquādo ab omni seculorum ætate auditū fuerat, non dico in aliquem terræ angulum clanculum abdidit, sed passim in uniuersum terræ orbem qui sub sole est diffudit? Quis pietatis armis milites suos adeò muniuit, ut animos adamante duriores robustioresqúe in certaminibus prælijsqúe cōtra aduersarios susceptis declararent? Quis unquam regum post mortem tantū uiribus ac potentia ualuit, tot bella gessit, tot trophæa contra inimicos statuit? Quis denique tam regalibus tamq; magnificis palatijs, tam pręclaris templis augustè consecratis, omnē locum, regionem & ciuitatem tam Græcorum quàm Barbarorum illustrauit? Egregia aūt huius templi ornamēta monumentaq;, quæ sunt tam augusta reuera, tam magnifica, tanta admiratione digna, et uelut illustres imagines, regnum Seruatoris ob oculos nostros statuentes, (quoniam etiam ipse iam dixit et facta sunt; ipse mandauit & creata sunt: etenim potentiæ ipsius uerbi Dei, summi omniū regis & moderatoris, à nemine resisti poterat) accuratè considerare, & quid singula eorū significent disquirere, proprio quodā ocio & separato egerent: neq; ea solū, uerùm etiam propensum studium eorum qui in hoc templo ædificando laborem suum & operam posuerunt, quale sit, & quanti æstimetur ab ipso IESV Christo, quem diuinis laudibus efferimus, qui uiuum animorum nostrorum templum intuetur, qui domum ex uiuis incedentibusq; in terra lapidibus constructam, beneq; & firmiter super fundamentum Apostolorum & prophetarum locatam contemplatur: cuius lapis angularis ille ipse est: quem tametsi nō solum ueteris illius ædificij quod iam dirutū est, sed huius etiā quod nunc ex multis hominibus constat, architecti mali, (Iudæos & hæreticos uidetur intelligere) ex malis edocti penitùs reprobarūt: tamen pater & olim & iam approbans, in caput anguli Ecclesiæ, quę est omnium no-

Templi ornamenta, & singulorum explicatio.

Psal. 148.

stri communis, collocauit. Hoc igitur ex nobis ipsis extructum uiuum uiuentis
Sacrarium, sanctum sanctorũ. Dei templum, maximum et maximè uero Dei uerbo decorum sacrarium, cuius in-
tima adyta, quæ sub uulgi aspectum cadere non possunt, quæ reuera sancta sunt, &
sancta sanctorũ, quis aliquãdo introspexisse se audeat affirmare? Quis oculos suos
intra sacros eius ambitus inijcere potest, nisi solus magnus ille & summus omniũ
Summus pontifex. pontifex, cui soli fas est cuiusq; animę rationalis arcana perscrutari? Verùm forsitan
etiam uni alteri (duci nimirum, qui isti exercitui & gregi Christi præsidet) proxi-
mè secundũ eum similiter huius muneris potestas datur obeundi: cui ipse primus
& magnus pontifex Christus secũdas in templo quod hic apud nos est impertit,
quem pastorẽ uestro sancto gregi pręfecit: quem consensu & iudicio patris, uestri
populi moderatorem designauit: quem tanquam ministrũ & interpretem nouum
Aaron, aut Melchisedech, effigiem filij Dei repręsentantem, manentẽ, & commu
nibus uestri omnium precibus ab ipso Domino ad immortalẽ gloriã r eseruatum
constituit. Deferantur igitur huic soli post primum illum & maximũ pontificem,
etsi non primæ, at secundæ partes intimam animorum uestrorum cogitationẽ con
templandi, inspiciendiq;. Qui iam cùm multa experientia, tum prolixo tẽporis spa
cio in unumquemq; uestrũ accuratè inquisiuit: quique magno studio & diligent
cura omnes uos modestia & uero pietatis uerbo instituit: qui denique potest præ
ceteris earum rerum quas ipse diuina ope adiutus peregerit, rationẽ reuerà exqui-
sitam reddere. Quemadmodum autem summus & magnus noster pontifex Chri-
stus, quæ patrem facientem uidet, eadem (ita de se ipse loquitur) similiter & ipse fa
cit: sic iste pontifex, in summum pontificem Christum, tanquam in magistrum syn
ceris mentis oculis intuens, quæ eum facere animaduertit, illorum quasi archety-
pis usus exemplaribus, effigies, quoad eius fieri potest, tanquam probus artifex si-
Besileel. millimè ad ea ipsa exprimit: nihilo planè inferior ipso Besileel, quem Deus diuino
spiritu sapientiæ, intelligentiæ, & reliquæ artificiosæ solertisq; peritiæ imbuit, &
ad tabernaculum siue templum exædificandum (quod cœlestia mysteria per sym-
bola quędam & notas adumbraret) accersiuit. Eodem modo igitur iste uiuã Chri-
sti totius Dei uerbi, sapientiæ, luminis imaginẽ suo ipsius animo figurans, ne dici
quidem potest, quanta cum magnificentia, quàm liberali & immensa animi alacri-
tate, quanta cum omnium uestrûm ad eam rem propensione ac studio (qui liberali
sumptuum & munerum collatorum amplitudine tam enixè, tamq; beneficè pro-
spexistis, ne quicquam eius proposito ullo modo deesset) magnificũ & egregium
Dei altissimi templum, quod oculis cerni potest, simile planè natura sua exemplari
præstantioris templi, quod sub sensum humanũ non cadit, fabricatus sit. Huic
Templi ab impijs conspurcati repurgatio. autem locum (par est enim primùm omnium de eo uerba facere) quem hostes pre
maleuolentia omni spurca & impura materia ac sordibus exaggerauerant, iste mi-
nimè neglexit: neq; eorum qui eius nequitię erant authores, cessit improbitati, idq;
cum licuisset ad alium locum (alij namque ferè infiniti erant in ciuitate) perrexisse,
sicq; per magnam laboris reperisse leuationem, & multis molestijs se penitùs expe
diuisse. Iste tamen primùm se applicauit ad opus: deinde uniuersum populũ pro-
pensa animi intentione ad illud excitauit: & simulatq; ingentem manũ turbamque
ex omnibus coegerat, primum laboris certamen ille ipse obijt: consentaneum fore
ratus, ut ista cũ primis ecclesia, quæ fuisset ab hostibus expugnata, quæ graues rui-
nas passa, quæ persecutionis impetus cùm ante nos, tum unà nobiscũ sustinuisset,
quę instar matris liberis suis orbata esset, singularis beneficentiæ beneficentissimi
Domini nostri ac seruatoris particeps nobiscum fieret. Postquam enim uisum fuit
magno nostro pastori Christo, feris, lupis, & omni immani agrestique beluarum
genere abacto, & dentibus leonum (ut diuina oracula loquuntur) contritis, filios
suos in unum deintegrò conuocare, gregi suo ouile quoddam egregium meritis-
simo quidem erexit, quo inimicum confunderet, & ultorẽ: & detestabiles impio-
rum

A rum conatus prorsus retunderet. Atq; hi quidẽ Dei osores iam nõ sunt, quoniam non omnino erant, qui ad exiguũ tempus non solum alijs exhibuere molestias, uerùm etiam ipsi ijsdem cõturbati fuere: suppliciumq; deinde æquũ debitumq; subeuntes, seipsos, amicos, domos & familias suas funditùs euerterunt: adeò ut uetera uaticinia in Sacris literis perscripta, rata reuera & fidelia cõprobentur: in quibus diuinus sermo cùm alia uerè asseuerat, tum ista etiã de his impijs euidenter pronun-
» ciat: Gladium extraxerunt peccatores, intenderunt arcũ suum, ut percutiant paupe Psal.36.
» rem & inopẽ, & trucident rectos corde. Gladius eorũ intret in corda ipsorũ, & ar- Psal. 9.
» cus eorum cõfringatur. Et iterũ: Perijt memoria eorum cum sonitu, & nomen eo- Psal.17.
» rum delesti in æternũ, & in seculũ seculi. Quoniã cum in malis erant, clamauerunt, Psal. 72.
» & non erat qui saluos faceret: ad Dominũ, & non exaudiuit eos: quinetiã ipsi obli-
» gati sunt & ceciderunt, nos autẽ surreximus, & erecti sumus. Atq; illud quod his uerbis elatum erat, (Domine in ciuitate tua imaginẽ eorum ad nihilũ rediges) iam oculis cuiusq; uerum apparet. Cęterùm ut hi Gigantum more bellare cum Deo neutiquã ueriti, talem sunt uitæ exitũ consecuti: sic ecclesia Christi, quæ opinione hominum deserta & desperata erat, ꝑpter singularem patientiam tormentorũ, ob Dei amorẽ susceptorũ, talẽ exitũ habuit, qualis iam perspicuè cernitur, usq; adeò,
» uti Esaię prophetia pulchrè illi consentiat: Lętare deserta solitudo, quæ exiccata es. Esa.35.
» Exultet solitudo, & floreat ut lilium. Et florebunt, & exultabunt loca deserta: robo
» ramini manus languẽtes, & genua debilia: consolationẽ capite pusillanimi mente:
» cõfortamini, ne timeatis: ecce Deus noster iudiciũ reddit, & reddet: ipse ueniet, &
» seruabit nos: quoniã, inquit, erupit in deserto aqua, & uallis in terra sitiente, & ari-
» da erit in paludes, & in terrã sitientem fons aquæ erit. Atq; ut ista olim uerbis diuinitùs prędicta, Sacris literis cõmendata sunt: sic euenta eorum non amplius audi
B tione, sed reipsa nobis traduntur. Solitudo hęc quę est inaquosa, quæ uidua, consolatione destituta, cuius in sylua lignorum securibus exciderunt ianuas eius in idipsum, quã in securi & ascia contriuerunt: cuius libros corrumpendo, incenderunt igne sanctuarium Dei, in terra polluerunt tabernaculum nominis eius: quam uindemiarunt omnes transeuntes per uiã, diruerunto; eius sepes: quam exterminauit aper de sylua, & singularis ferus depastus est: admirabili Christi potentia iam, cum ei uisum sit, iterum floret ut lilium. Quippe sicut id temporis etiam ipsius nutu & uirtute, tanquam à patre diligentẽ curam de ea suscipiente castigabatur (quẽ enim diligit Dominus, castigat: flagellat omnẽ filium, quẽ recipit) sic ubi iam satis castigata est, rursus de integro cœlitùs exultare præcipitur: efflorescit, ut lilium, & diuinum suum odorem in omnes homines efflat. Quoniã, inquit, erupit aqua in deserto: hoc est, riuus salutaris lauacri, in quo diuinitùs regenerati sumus. Et iam solitudo quæ antè arida erat, in stagna dissoluta est, & in sitientem terram ebullijt fons aquæ uiuentis. Manus quæ prius languidæ erant, sunt reuera roboratæ. Atq; hæc præclara & illustria monumẽta exemplaq; quæ oculis cernimus, sunt manuum roboratarum opera. Quinetiam genua, quæ iampridẽ debilitata erant, & dissoluta, proprio gressu fruuntur, rectam diuinæ cognitionis semitã insistunt, & maturè ad proprium & familiarem gregem summi & benignissimi pastoris Christi festinãt. Quòd si qui minis tyrannorum perterriti, animis obtorpuerunt, ne istos quidẽ salutaris Dei sermo curationis patitur expertes esse: sed eos benignè admodũ sanat, & ad uerum diuini numinis solatium percipiendũ incitat, dicens: Consolationem capite pusillanimi mente, confortamini ne timeatis. Iste nouus noster & præclarus Zorobabel, quoniã solerti & perspicaci mentis intelligentia percipiebat diuinum sermonem, prædicentem solitudinem illam, Ecclesiam dico, propter Dei amorem uastatam, post acerbam captiuitatem, & abominationem desolationis, his commodis quę suprà posui potituram, ob eam causam non mortuũ istud Ecclesiæ cadauer aspernatus est, sed primo omnium obsecrationibus ac precibus, cõmuni omnium

Psal.73. (beside "tione, sed reipsa…") · Psal.79. (beside "aper de sylua…") · Hebr.12. (beside "diligit Dominus…") · Esa.35. (beside "& ad uerum diuini…")

uestri consensu, patrem placatum & propitium effecit: & solum eum qui mortuis [...] uitam tribuit, auxiliatorem & adiutorem sibi asciscens, ecclesiã hanc prolapsam, si-mulac eam purgauerat, & sordes inde penitùs exemerat, erexit: deinde non ueteri ornatu, quem olim habuerat, decorauit, sed qualẽ à diuinis eloquijs didicerat, ma-nifestò ita referentibus: Erit gloria domus huius posterior, longè supra priorẽ. Ob quam causam uniuersum locũ multo amplioribus terminis circumscribens, exte-riorem ambitum muro undiq; muniuit, ut firmissimũ totius operis propugnacu-lum existeret. Ingens uestibulum in sublime erectum, uersus orientis solis radios protendit: ut iam qui lõgè extra sacros illius ambitus cõsistant, ex eius aspectu per-facilem coniecturam facere possint, eorum quę sunt intus tam artificiose fabricata. Quinetiam Gentiles ipsi non parum ad primos eius introitus contemplandos al-liciuntur, unde nemo ipsum templũ præterit, qui non sicut prioris uastitatis recor-datione renouata non exiguum dolorem, sic ex hoc eius admirabili & diuino opi-ficio permagnam lætitiam animo capit. Cuius quidem opificij aspectu, eum qui su-periorem eius euersionem deploraret, hic noster sperabat ita prolectatum iri, ut in ipsum templum libenter ingredi uellet. Ei autẽ qui portas iam ingressus fuerit, nõ fit potestas impuris & illotis pedibus statim in sancta sanctorũ ascendendi: sed im-mensa quædam inter intimum sanctuarium & primos introitus intercedit interca-pedo, quæ quatuor obliquis porticibus tanquam in gyrum decorata est. Locus au-tem sanctuarij in speciem quadrati columnis sublimibus est undiq; circumseptus: quarũ media interualla sunt interstitijs ligno, instar retis aut transennę cancellatis, in mediocrem & ęquabilem longitudinem porrectis circumclusa: mediũ sanctua-rium desuper apertum & patens relictum, quò cœlum suspiciatur, & subtilis aeris lu-cis radijs collustratus intromittatur. Deinceps fontes ex aduersa frõte templi pro-fluenti aqua redundantes positi, quibus omnes qui in sacros templi ambitus in-troeunt, sordes corporũ abluant: qui fontes sacrosancta Baptismatis lauacra repre-sentãt. Atq; hic locus in quo singuli introeuntium primùm ut se lauent morantur, sicut cuiq; ornatũ & splendorẽ affert: sic illis qui primis fidei principijs instituendi sunt, mansio percommoda est ad acquiescendum. Quinetiam quo istas res ad ocu-los capiendos magna operum uarietate cõcinnè illustraret, aditus ad templum pa-tentes, pluribus porticibus intrinsecus fabricatis confecit. Rursus ex uno templi la-tere, quod ad solis radios uergit, tres portas construxit: quarum mediã duabus aliis utrinq; collocatis magnitudine, & laxitate ad maiorem amplitudinẽ longè præsta-re cupiens, repagulis æneis & ferro obductis, colligatis'q; uarijs cælaturis arti-ficiose expolitis, eam exornauit, eiq; tanquam decumanæ portæ custodes præfecit. Eodem modo porticibus ex utraq; parte templi positis, parẽ uestibulorum nume-rum adiecit, & in his desuper uarias fenestras ad templum maiore luce collustran-dum excogitauit, easq; subtili & arguto opere ex ligno confecto perpulchrè uaria-uit. Sanctuarium autem locupletiore, splendidioreq; materia uestiuit undiq;, inq; ea extruenda affluenti sumptuum magnificentia usus est. Verùm templi longitu-dinem latitudinemq; describere, & insigne eius decus, amplam magnitudinẽ, quæ omnem facilè orationem superat, splendidum operum aspectum, fastigij altitudi-nem propè ad cœlum pertingẽtem, eximias deniq; cedros Libani superiectas, hoc loco dicendo prosequi superuacaneum arbitror: quorum mentionem diuina elo-quia minimè silentio pretereunt: sic locuta: Lætabuntur ligna Domini, & cedri Li-bani, quas plantauit. Quid attinet iam solertis & perpolitæ fabricæ descriptio-nem, summamq; pulchritudinem, quæ in quaq; parte mirè relucet, exquisitè expli-care? præsertim cum oculis melius perspici possit, quàm uerbis exprimi. Por[...] Sanctuario hoc modo absoluto & perfecto, sellisq; quibusdam in altissimo loco ad præsidum ecclesię honorem collocatis, & subsellijs præterea undiq; ordine dispo-sitis decorè eximie'q; exornato, altariq; denique tanquam sancto sanctorũ in me-dio

Ecclesiæ murus, uestibulum, &c.

Inter sanctuarium & uestibulum, spaciũ.

Sanctuarij locus.

Fontes.

Portæ.

Porticus.

Fenestræ.

Psal. 103.

A dio sanctuarij sito, ista rursus, ut à plebe & multitudine eò non posset accedi, cancellis ex ligno fabricatis circumdedit: qui adeò artificiosa solertia ad summū elaborati sunt, ut mirabile spectaculum intuentibus exhibeant. Imò ne solum quidē templi ab eo iacebat neglectum. nam marmore summo cum ornatu stratū illustrauit. Iam de cætero exteriores sanctuarij partes aggressus, exedras & ædiculas utrinq;, maximas illas quidem perpolitè extruxit, eaq; ad latera eius affabrè coagmentauit, atq; adeò ad fenestras inferioris templi affixit. Quæ eorū causa qui purgatione & aspersione per aquam & Spiritum sanctum egerent, hic noster placidissimus Salomon, huius tēpli Dei ædificator effecit, ut non amplius uerbo, sed reipsa & ueritate prophetia cœlitùs edita, expleta cerneretur. facta est enim iam uerè gloria domus huius posterior, supra priorem. Pari ratione ecclesia catholica, quæ antehac tyrannorum insidijs obruta erat, & diaboli, hostis probitatis, tanquā apri de sylua incursionibus uastata: iam per gratiā Seruatoris, omni impura & scelesta tyrānidis stirpe purgata est: & post abominationem desolationis ad maiorem splendorem, quàm qui prius in ea elucebat, restituta, præter omnium opinionem mirificè enitet, adeò ut gloria eius posterior priorē excellat plurimum. Nam quoniam pastor illius & Dominus IESVS semel pro ipsa mortem oppetijt: & post passionem, corpus mortale & caducum, quod eius gratia induerat, in gloriosum & immortale cōmutauit, & carnem morti obnoxiam ex corruptione ad immortalitatem traduxit: idcirco par erat & rationi consentaneum, ut illa non aliter atque Seruator, mira ratione commutaretur. Et quanquam promissionē rerum, hisce quibus iam fruitur longè præstabiliorum accepit, & propterea maiorē regenerationis gloriā in resurrectione corporis incorruptibilis, cum choro angelorū lucis æternę in ipsa Dei regia supra cœlos sita, cum Christo IESV eius patrono & seruatore ad secula deinceps sempiterna percipere desiderat: tamen interea loci in hoc præsenti seculo, ea ipsa quæ pridē uidua & de-
B serta solitudo fuit, his per Dei gratiam circūuestita floribus, facta est (ut prophetia loquitur) reuera ut liliū. Atq; quo pacto ueste nuptiali accepta, & corona decoris ornata, uelut choreas ducere, ad gratias Deo regi agendas, & ad eum lætis uocibus honorandum per Esaiam doceatur, eam ipsam loquentem audiamus: Exultet anima mea in Domino. Induit enim me ueste salutis, & tunica læticiæ circūdedit me: tanquàm sponsum mitra, & tanquam sponsam decorauit me ornamento: & sicut terra augens florem suum, & ut hortus semina sua oriri facict, sic Dominus Deus oriri fecit iusticiam, & exultationē coram uniuersis gentibus. His igitur ipsa gestit & tripudiat. Sed quibus sponsus, sermo cœlestis, ipse IESVS Christus ex aduerso illi respondeat, audi Dominum dicentem: Ne timeas quòd confusa fuisti, neq; reuerearis quòd exprobrata. Quin ignominiæ perpetuæ obliuiscêris, & probri uiduitatis tuæ non recordaberis. Non ut mulierē desertam & pusillam animo uocauit te Dominus, neq; ut mulierē ex iuuētute odio habitā, dixit Deus tuus: Tempore exiguo dereliqui te, & in misericordia magna miserebor tui. In ira exigua auerti faciem meam abs te, & in misericordia æterna miserebor tui, dixit qui liberauit te Dominus. Surge surge, quę bibisti ex manu Domini poculū furoris sui. Poculum enim ruinæ, calicem iræ meæ ebibisti, & exinaniuisti: & non erat qui consolaretur te ex omnibus liberis tuis, quos peperisti, & nō erat qui prehenderet manū tuam. Ecce accepi de manu tua poculū ruinæ, calicem irę meæ, & non adijcies ut amplius bibas illum: & dabo illum in manus eorum qui iniuria affecerunt te, & qui humiliauerunt te. Surge, surge indue robur, indue gloriam tuam: excute puluerem, & surge. Asside, solue uinculum colli tui. Eleua undiq; oculos tuos, & uide congregatos filios tuos. Ecce congregati sunt, & uenerūt ad te. Viuo ego, dicit Dominus, quia omnes illos ut ornatū indues, & circumpones eos tanquam sponsa decorem. Quia loca deserta tua & diruta & ruinosa iā angusta reddentur ab inhabitatoribus tuis: et elongabuntur abs te, qui absorbuerunt te. Dicent enim in aures tuas, filij

Solum templi.

Ecclesiæ etiam catholicæ instauratio.

Esa. 61.

Esa. 54.

Esa. 51.

tui,quos perdidiſti:Anguſtus eſt mihi locus,facito mihi locũ ut inhabitẽ.Et dices
in corde tuo:Quis genuit mihi iſtos? Ego orba ſum liberis,& uidua:iſtos quis edu
cauit mihi? Ego relicta ſum ſola:iſti mihi ubi erant? Hæc Eſaias antea uaticinatus
eſt.Hęc olim in Sacris literis de nobis tradita. Par autem erat,iſtorũ uerborum ue-
ritatem iam tandem reipſa completã fore. Porrò eiuſmodi uoces ſponſi uerbi Dei
ad ſuam ſponſam ſacram,& ſanctam Eccleſiam loquentis,meritò iſte ſponſæ exor-
nator Paulinus,domũ deſertam,ruina iacentẽ,ab hominibus deſperatam, commu
nibus omnium ueſtri precibus , manuumq; ueſtrarũ opera adiuncta adiutus,Dei
omnium gubernatoris ope,& IESV Chriſti uirtutis pręſidio ei erexit,excitauitq;
taliq; ratione eam conſtruxit,qualem ex ſacrorum oraculorum deſcriptione didi-
ciſſet.Atq; ut hoc certè miraculum maximum eſt,& ſupra omnem admirationem,
his in primis qui ſoli externarũ rerum uiſo & contemplatione animũ attendunt:
ſic illa archetypa & exemplaria,quæ primam harum rerum ſpeciem repræſentant,
menteq; ſola percipiuntur,quæ decora eximiaq; ſunt, renouationes dico diuini &
rationalis in animis noſtris ædificij,omnia miracula longè ſuperãt. Quod quidem
ædificium ipſe Dei filius ad ſuam ipſius effigiem fabricatus , omnino in omnibus
partibus Dei ſpeciem illi largitus eſt:& naturã immortalem , corporis expertem,
rationis participem,ab omni terreſtri & concreta materia alienã , ſubſtantiam ſola
mentis intelligentia cognitam ei tribuens,ſemelq; in initio ex eo quod non erat,in
id ut eſſet efficiens,ſponſam ſanctam & templum ſacrum ſibijpſi & patri ſuo archi-
tectatus eſt.Idemq; ipſum ille ipſe perſpicuè ſuis uerbis oſtẽdit. ſic enim loquitur:
Inhabitabo in illis,& inambulabo,& ero eorũ Deus,& ipſi erũt mihi populus. Ac
2.Cor.6. talis adeò in principio anima fuit, perfecta ſcilicet ac ſyncera,utpote quæ cœleſtis
Dei uerbi imaginem uerè repręſentauit. Verùm ut primùm dęmonis nefaria inui-
dia & æmulatione ſuo ipſius libero arbitrio,perturbationibus nequitię ſe dedide-
rat, Deus ab ea receſsit:& propterea tanquã patrono ac defenſore ſuo deſtituta,fa-
cilè capi,facilè in eorum inſidias uenire poterat,qui tam diu in eam adeò graui inu-
dia flagraſſent.Itaq; teſtudinibus & machinis inimicorum,hoſtiumq; qui non ocu
lis cerni illi quidem,ſed mentis acie ſolum percipi poſſunt,obiecta , notabili ruina
concidit:uſq; eò,ut lapis uirtutis ſuper lapidẽ conſiſtens,non omnino permaneret
in ea,ſed tota penitùs humi proſtrata tanquam mortua iaceret, naturalibus Dei no-
tionibus omnino orbata.Eam igitur quæ erat ad Dei imaginẽ fabricata, delapſam
uaſtauit non aper hic de ſylua,qui ſub aſpectu noſtro ſubijcitur:ſed pernicioſus dæ-
mon,& agreſtes belluæ,quæ cogitatione ſolum intelliguntur:quę quidem prauis
affectionibus quaſi ardentibus ſuę improbitatis telis illam incenderunt,itaq; igne
ſacrum reuera Dei concremarunt ſanctuarium,in terraq; polluerũt tabernaculum
Pſal.73. nominis eius. Deinde eam miſeram magno aggere obruentes,in deſperationem
omnis ſalutis prorſus coniecerunt. Verùm hic curator eius, ſalutaris Dei ſermo,
ſplẽdor patris,illam ubi debita pro peccatis ſuis luiſſet ſupplicia, iterum deintegro
incredibili patris optimi erga humanũ genus clementię obſecutus,in priſtinũ ſta-
tum reſtituit. Rurſus,cũ poſtea à diaboli miniſtris oppugnata eſſet,ſeruauit inco-
lumẽ:ac primùm Imperatoribus ac principibus ſummis ſanctiſsimiſq; ſibi aſcitis
eorũ opera uniuerſum mundũ omnibus impijs ac peſtiferis hominibus,atq; adeò
crudelibus & Deo infeſtis tyrannis,tanq; labe pernicioſa,perpurgauit.Deinde uè
rò uiros ſibi cognitos,hoc eſt,iampridẽ ipſi per uitę ſanctimoniã cõſecratos,clam
& occultè tãquam in triſti & aſpera perſecutionis ꝓcella , ipſius protectione quaſi
integumento quodam opertos obductoſq; in lucem educẽs,& pręclaris ſacri Spi-
ritus donis perpulchrè adornans,rurſus animas paulo antè uelut ſordibus inuolu-
tas,omni colluuie & ingenti impiorum decretorũ aceruo oppreſſas,per iſtos palis
& ligonibus,hoc eſt acribus ad animum feriendũ ſalutaris doctrinæ monitis effo-
dit,expurgauit,abſterſit:& ubi locũ ac ſedem mentis omniũ ueſtrûm ſplendidam
& claram

Animæ templũ, quomodo à dæmone corruptum,& per Chriſtum rurſum inſtauratum.

A & claram effecerat, de reliquo huic sapienti & pio præsidi cõcredidit: qui ut in aliјs rebus tum ad iudicandũ acutus, tum ad orationẽ, quid in quaque re agendũ sit, ineundam perspicax existit: sic in interiore animarũ tanquã sortitò illi cõmissarum cogitatione rectè discernenda, & benignè disquirenda prudens & grauis: & à primo ferè die hucusq; in animo cuiusque, sicut cuique accõmodatum censuit, ædificare non aliquando cessauit. Interdum aurum fulgens, nonnunquam probatũ & purum argentum, eximios non rarò ac preciosos lapides, ut sacram denuò ac mysticã „ suis erga uos officijs compleret prophetiam, per quam dictum est: Ecce ego prępa „ ro tibi carbunculum lapidem tuum, & fundamenta tua sapphirũ, & propugnacu„ la tua iaspidem, & portas tuas lapides crystalli, & murum tuũ lapides electos, & „ omnes filios tuos doctos à Deo, & in multa pace liberos tuos, & in iusticia ædificaberis. Iusticia igitur ædificans, pro ratione totius populi suas distribuit facultates. Nonnullos exteriore ambitu ceu muro circumsepit: hoc est, fide non ficta undiq; munit: cuius generis infinita est multitudo, quæ structuram magnificentiorem ferre non ualet. Quosdam ad introitus uersus templum inferius patentes admittit: illósque ianitores constituit, ut homines in templum intromittant: qui sanè tanquam templi uestibula non immeritò putantur. Alios primis columnis aulam templi ad quadrati speciem extrinsecus ambientibus suffulcit: id est, intra prima literæ quatuor Euangeliorum quasi repagula introducit. Alios ad sanctuarij septa collocat, nempe catechumenos, & eos qui in incremento ac progressu fidei uersantur, quiq; ab intimis arcanisq; mysterijs, quibus perfectè fideles fruuntur, non longè separantur. Ex istorum numero, eos quorum animæ diuino lauacro instar auri purgatæ sunt, omniq; macula uacuæ, assumit: atque ex illis deinde alios columnis interioris ac mysticæ Sacrarum literarum intelli-
B gentiæ, quæ sunt exterioribus illis columnis multo splendidiores, sustentat, alios fenestris, per quas lumen sancti Spiritus in corda infunditur, mirè collustrat. Porrò uestibulo uno maximo ad summi regis & solius Dei gloriam, templum uniuersum decorat: duas etiã secundas fenestras ad gloriam Christi & Spiritus sancti, eiusdem cum patre authoritatis ac potentiæ utrinque construit. In cæteris totius templi partibus illustria ueritatis cuiusq; sigillatim in fide nostra cõtentæ indicia, & quasi notas ante oculos omnium statuit. Præterea iste Paulinus undiq; uiuos in terra gradientes, ac solidos animorum lapides deligens, amplã & regalem domum, splendidam & plenam luminis ex omnibus fabricauit. Ac tum interiores, tum exteriores eius partes (quia non ex anima solum & mẽte, sed etiam ex corpore constant) florido & insigni castitatis modestiæq; ornatu illustrauit. Insunt porrò in hoc templo throni, sellæ infinitæ, & subsellia, quæ sunt animæ illæ, in quibus diuini spiritus dona penitùs insident: qualia quondam inter sacros Apostolos cernebantur: quibus linguæ igneæ diuisæ & dispertitæ apparuerunt, & singulæ in singulos eorum resederunt. Sed sicut in omnium uestri præside ipse Christus totus reuera cõsidet: sic in illis qui secundas uirtutis post eum obtinent, singuli secundum proportionem illius quod capere possunt, discretas Christi uirtutis & Spiritus sancti portiones assequuntur. Animę item quorũdam sunt sedes angelorum, qui ad queq; ipsorum tum instituẽdum tum custodiendum assignantur. Augustum porrò, ingens, & unũ altare, quid aliud significat, quàm purum sanctũ sanctorũ animi, qui est cõmunis omnium sacerdos: cui ad dextrã assistẽs magnus ipse totius orbis põtifex IESVS unigenitus Dei filius, & fragrãs incẽsum & precũ sacrificia, sanguinis & cõcretę materię expertia, ab omnibus lęto aspectu & supinis ac erectis manibus excipiens, cœlesti patri Deo omnipotenti offert, ipseq; primus patrẽ adorat, & solus dignum decus tribuit, ac uenerationẽ: deinde ab eo sine intermissione flagitat, ut nobis omnib. benignus & ꝓpitius esse perseueret. Eiusmodi est immensum illud templum, quod per uniuersum orbem sub sole

Esa. 54.

Ecclesiæ membrorum distributio.

Throni, sellæ, subsellia.

Altare unum & summum.

ſitum, magnus omnium rerum opifex Dei ſermo fabricauit. Inq; eodem effigiem A
glorioſi templi ſupra cœli globos poſiti, ſola mente comprehenſam inter homines
accuratè expreſsit: ut omnis creatura, animaliáque in terra rationis capacia, patrem
ipſius uero honore & cultu afficeret. Qui etiam ipſam regionem ſupercœle-
ſtem, & loca ibi ſita (quæ ſunt exemplaria horum quæ hîc apud nos ſunt) ſupe-
Hieruſalem cœleſtis. rioremq; Hieruſalem, cœleſtem montem Sion, & ciuitatem excelſam Dei uiuen-
tis conſtruxit: in qua innumerabiles angelorum turmæ, & eccleſia primogenito-
rum, qui ciues in cœlum aſcripti ſunt, laudibus & præconijs, quæ nec dicendo ex-
primi, nec cogitatione comprehendi poſſunt, ſuum creatorem, & omnium ducem
ac moderatorem uenerantur. Quem pro dignitate quis mortalis ualet ſatis præ-
1. Cor. 2. dicatione celebrare? Nam nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis
aſcẽderunt, ea quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Quarum quidem rerum,
quoniam Deus in hac etiam uita nos aliqua ex parte effecit participes, omnes pa-
riter, uiri unà cum pueris & mulieribus, obſcuri pariter & nobiles, uno ſpiritu, u-
na anima eius nomen confiteri, tantorum bonorum authorem laude prædicare nõ
Pſal. 102. deſiſtamus: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus noſtris, qui ſanat omnes in-
firmitates noſtras: qui redimit de interitu uitam noſtram, qui coronat nos in miſe-
ricordia & miſerationibus: qui replet in bonis deſiderium noſtrum. Quia non ſe-
cundum peccata noſtra fecit nobis, neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit
nobis. Quia quantum diſtat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates no-
ſtras. Quomodo miſeretur pater filiorum, miſertus eſt Dominus timentium ſe.
Hæc igitur & nunc, & in uniuerſum tempus poſterum, memoria renouãtes, quin
etiam cauſam huius celebritatis & ſplendidæ ac præclarę diei, eiuſdémque ue-
luti coryphæum & ducem Deum noctes dieſq;, omni hora, omni denique uitæ
curſu, quo ſpiritum ducimus, ante oculos mentis noſtræ proponẽtes, totis animæ
uiribus diligamus, ueneremúrque. Et iam conſurgentes, magna interioris cogita-
tionis ac deſiderij noſtri tanquam uoce ei ſupplicemus, ut ſub ſuo ouili nos perpe-
tuò protegat, conſeruet: & æternam denique pacem, quæ nec robore frangi, nec
tempeſtate conquaſſari poteſt, nobis clemens impertiat, in Christo IESV ſeruato-
re noſtro, cui gloria in omnem æternitatem, Amen.

*SEQVITVR IAM, VT IMPERATORIA EDI-
cta per Conſtantinum & Licinium edita hoc loco citemus.*

IMPERATORIORVM EDICTORVM EXEMPLAR, CAP. V.

Conſtãtini & Licinij Imp. edictum pro Chriſtianis. CVm iampridem religionis libertatem nemini denegandam eſſe, ſed cu-
iuſq; menti & uoluntati poteſtatem permittendam, ritus & inſtituta di-
uina pro ſua animi uoluntate & arbitrio excolẽdi cõſideraremus: man-
datũ dedimus, ut cùm ſinguli alij, tum Chriſtiani, ſuæ ſectæ & religio-
nis fidem integrè obſeruarent. Sed quoniam in eo reſcripto, in quo eiuſmodi illis
concedebatur facultas, multæ ſententiæ dubiæ & controuerſæ ineſſe uidebantur,
quidam illorum propterea fortaſſe paulo pòſt, præ metu ab illius obſeruatione re-
pulſi ſunt. Quapropter cum ego Conſtantinus Auguſtus, & ego Licinius Augu-
ſtus proſpero itinere Mediolanum perueniremus, & omnia quæ ad utilitatem &
commodum Reipub. pertinebant, accuratè diſquireremus: iſta inter cætera quæ
plebi uniuerſæ perutilia uidebantur, maximè omniũ decernenda exiſtimauimus,
quibus reuerentia & diuinus cultus cõtineretur: hoc eſt, ut tum Chriſtianis, tum
alijs omnib. liberã optionem omnino daremus, eam religionẽ ſequẽdi, quã ipſi in
animos inducerent: quò quęcunque ſit diuinitatis & cœleſtis numinis potentia,
nobis, ac uniuerſis qui ſub noſtra ditione uitam degunt, clemens & propitia eſſe
poſſet. Iſtã igitur noſtrã uoluntatem ac ſententiam recta ratione ac conſilio deci-
dimus, ut nemini prorſus libertas negetur, Chriſtianorũ obſeruantiã & cultũ imi-
tandi,

A tandi, amplexandiq; & cuique detur copia, suam mentē ei religioni addicendi, quā ipse sibi maximè conuenire censuerit: quò diuinum numen in omnibus quæ molimur, consuetam curam, studium & bonitatem in nos ostendat. De qua quidē uoluntate nostra consentaneum fuit ad te rescribere, ut tum controuersę illæ sententiæ quæ prioribus literis ad tuam pietatem missis de Christianis continebãtur, penitùs tollerentur: tum ea quæ uidebantur admodum seuera, & à nostra mansuetudine ac clementia aliena, omnino abrogarentur: atq; adeò iam quisq; eorum qui induxerint in animum Christianorum religionem obseruare, liberè, minimè fucatè, & absq; ulla molestia aut perturbatione cuiusquã, hoc ipsum custodiat. Quæ quidem tuę solertiæ plenissimè significare decreuimus, ut intelligas, nos liberam ac solutam Christianis facultatem concessisse, suam ipsorum religionem sedulò excolendi. Quod quoniam tua pietas perspicit à nobis liberè illis esse concessum, alijsq; etiã potestatem factam, eum obseruantiæ & religionis modum, quem apud animum proposuerint, consectandi: & nostrorum temporum tranquillitati & quieti reuerà accommodatum esse, ut quisq; facultatem habeat deligendi, obseruãdiq; eam in Deo colendo rationem, quæ sibi maximè placuerit: hocq; à nobis factitatum esse, ut nullius honoris, nullius religionis authoritas à nobis ulla ex parte imminui uideatur: tuarum partium est prouidere, ut nemo impediatur, quo minus suę professioni firmè adhęrescat. Istud etiam præter cætera nominatim Christianis decernimus, ut loca eorum, in quæ ipsis in more positum erat, antea conuenire (de quibus quidem rebus literis superioribus ad tuam sanctimoniam datis, alia formula eo tempore à nobis erat definita & præscripta) si qui uel à quęstore nostro, uel ab alio quopiam ea emisse uideantur, Christianis absq; argento, absq; ulla repetitione pretij, quod in illis emendis collocauerant, sine omni mora & dubitatione restituant.

Christianæ religioni libertas decreta.

Templa Christianis restituenda, et gratis.

B Et si qui ipsa loca pro munere fuerint adepti, ut ipsis Christianis quàm celerrimè reddant: ac si qui ea aut coemerint, aut dono receperint, aliquid à nostra bonitate postulent: præfectumq; qui regioni, in qua habitant, pręest, adeant, quò ipsorũ etiam à nostra munificentia prouisio & cura suscipiatur. Quæ quidē omnia Christianorum societati tuo studio & industria, extemplò, & sine ulla dilatione restituēda cures, oportebit. Ac quoniam ipsi Christiani non solum ea loca in quæ conuenire solent, sed alia etiam habuisse cognoscuntur, quæ nõ priuatim ad singulos, sed ad ius totius ipsorum communitatis, id est Christianorum spectabant: singulis qui ea possident, mandes uelim, ut omnia per legē, quam suprà posuimus, absq; ulla cõtrouersia Christianis, id est societati ipsorum & cõuentui reddant: modò ratio ipsa antè demonstrata sedulò conseruetur, nimirum ut illi qui sine repetitione pretij, sicuti antea diximus, ea restituãt, suas res & facultates absq; damno à nostra beneficentia compensatas fore pro certo expectent. In quibus omnibus prædictæ Christianorum communitati, studium & diligentiam pro uirili tua parte uel maximam adhibere debes, ut nostrum citissimè conficiatur mandatum, quò ad hunc modum communi & publicæ tranquillitati à nostra benignitate rectè prospiciatur. Nã hac ratione, sicuti dictum est, diuinum erga nos studium, quod in multis iam rebus experti sumus, perpetuò nobis firmũ ac stabile permanebit. Vt igitur huius nostræ sanctionis & beneficentię decisio ad omnium noticiam perferatur, has nostras literas ubiq; proponi, & in cuiusque cognitionem uenire consentaneum est, quò lex à nostra clementia sancita neminem omnino latere possit.

Exemplar alterius edicti, quod ab Imperatoribus factum est, ut suam beneficentiam erga solam Ecclesiam catholicam ostentatam, perspicue omnibus significarent.

¶ Salue Aniline, nobis in primis uenerande. Est hæc nostræ clemẽtiæ ratio & modus Aniline honoratissime, ut illa quæ ad alienũ ius pertinẽt, non solũ nõ perturbare, sed etiã cuiq; restituere quàm maximè cupiamus. Quare uolumus, ut simulac hasce literas à nobis acceperis, si quę ex his possessionib. quę ad catholicam

Christia-

Ecclesiæ catholicæ bona singulis restituenda.

Christianorũ ecclesiam in quibusq; ciuitatibus aut alijs locis pertinent, etiam ad-
huc à ciuibus, aut ab alijs quibusdam retineantur, eas quàm primũ ijsdem Eccle-
is facias restitui. Quandoquidem animo instituimus, ut ea quæ ecclesiæ antea pos-
sederunt, ad ipsarum ius denuò reuertantur. Cum igitur tua pietas animaduer-
tat decretum hoc absq; dubio de nostra sententia esse publicatum, enitere atque e-
labora, ut siue horti, siue ædes, siue aliud quodcunque aliquando ad ius ipsarum ec-
clesiarum spectauerit, omnia illis quàm celerrimè reddantur, ut te huic nostro edi-
cto diligẽtissimum obsequium præstitisse intelligamus. Vale Aniline honoratissi-
me, nobisq; charissime.

Exemplar epistolæ Constantini Imperatoris, per quam episcoporum concilium Romæ præcipit fieri, pro ecclesiarum unitate & concordia.

CONSTANTINVS AVGVSTVS MILTIADAE
episcopo Romano, & Marco, S.

¶ Quoniam eiusmodi literæ cõplures, ab Anilino clarissimo Africæ proconsu-
le ad me missæ sunt, in quibus constat Cecilianum episcopum ciuitatis Carthagi-
nensium à quibusdam collegis suis in Africa ordinatis episcopis, multis de rebu
in crimen uocari, & illud per mihi molestum uidetur, ut in his prouincijs, quas d
uina prouidentia ultrò ac sua sponte sub meum subiunxerit imperium, & in illis l
cis in quibus crebra hominum frequentia uersatur, non modò multitudo ad de
teriora deflectat, & distrahitur dissidijs, sed episcopi etiam, discordiam inter se ip
exerceãt: uisum est mihi ut idem Cecilianus cum decem episcopis, qui illum reu
facere uideantur, & decem alijs, quos ipse suæ litis dijudicationi necessarios exist
mauerit, Romam nauigio traijciat, ut ibi coram uobis, & Rhetecio etiam, & Mat
no & Marino collegis uestris (quos ea de causa Romam maturare iusserim) pos
sit audiri, sicut sanctissima Dei lex, uti nostis, postulat. Atque ut de omnibus
hisce plenissimam accuratissimámque noticiam positis habere, exemplaria litera
rum ad me ab Anilino missarũ, literis meis subscripta, ad uestros prædictos coll
gas misi. Quas cùm uestra grauitas perlegerit, exquisitè ponderabit, quo mod
quáue ratione lis illa, quam suprà diximus, diligentissimè rectissiméque dirima
tur, & ex iuris præscripto tandem aliquando absoluatur: quandoquidem illud u
strum studium minimè latet, me tantam reuerentiam sanctę & catholicæ Eccles
tribuere, ut uelim uos nullum generale schisma, nullam discordiam in ullo loco o
mnino relinquere. Summa magni Dei maiestas uos honoratissimi uiri multis a
nis conseruet.

Exemplar epistolæ Imperatoris, per quam iubet secundum concilium fieri, pro omni inter episcopos discordia tollenda.

CONSTANTINVS AVGVSTVS CHRESTO
Syracusanorum episcopo, S.

Iamdudum cum nonnulli improbo & peruerso animo à sancta religione & cæ
lesti Euangelij doctrina ac potentia, & à catholica Ecclesiæ opinione desciscere cœ
perint: cupiens equidem eiusmodi lites & controuersias inter uos ortas dissolue
re, ita scripsi, ut missis à Gallia quibusdam episcopis, quinetiam ex Africa alijs ad
uersarum partium accersitis, qui inter se maxima cum pertinacia & animorũ con
tentione digladiantur, & episcopo Romano etiam coràm, hoc dissensionis, quic
quid uideatur, posit illis præsentibus, accurata dijudicatione in rectam uiam re
duci. Verùm quoniam (sicut usuuenit) quidam tum suæ salutis, tum ueri cultus,
qui sanctissimæ Christi religioni debetur, penitùs obliti, adhuc priuatas inimicit
as exercere, & graues simultates gerere non desinunt, dum nolunt aut Concilij iu
dicio iam facto acquiescere: dumq; definitè affirmant, paucos admodum fuisse qui
suas ipsorum sententias palàm in Concilio proferebant, ij'que ipsi cum non omn
que am

A quæ antè quæri debuerant, accuratè quæsita essent, ad iudicium dandum propere & ualde celeriter festinabant: atq; ex his omnibus ea fieri cõtigit, ut tum illi ipsi quos fraternum & concordem animorum cõsensum inter ipsos retinere oportuerat, turpi, imò nefaria & impia dissensione discordent: tum alijs hominibus qui mentes à sanctißima religione alienas habent, ansam ludibrij & irrisionis prǽstẽt: idcirco mihi sedulò prouidendum erat, ut istud quod post iudicium antea pronunciatum, sua sponte componi & tranquillari debuerat, etiam iam tandẽ multis præsentibus episcopis exitum & finem consequatur. Proinde quoniam plurimos episcopos ex locis diuersis & propè infinitis in urbem Aretalesiorum ad Calẽdas Augusti conuenire mandauimus, tibi etiã per literas significandũ putauimus, ut accepta rheda publica à clarißimo uiro Latroniano Siciliæ conductore: duobus item alijs episcopis ex secunda sede, quos tuipse tibi maximè deligendos iudicaueris, tibi in societatem ascitis: quinetiam tribus famulis, qui uobis inter uias ministrent, assumptis, ad eum diem in loco præscripto alijs occurras: quo per tuam grauitatem, & consentientem sententiam reliquorum qui eò comeant, hoc dißidium, quod hactenus improbè ob turpes & scelestas concertationes continuatum fuit, simulatq; ea quæ ab utraq; factione episcoporum (quos simpliciter adesse mandauimus) audita fuerint, poßit, licet serò, ad debitam religionem, fidem & fraternam concordiam aliquando reuocari. Deus omnipotens in multos annos te nobis seruet incolumem.

Latronianus Siciliæ conductor.

Exemplar epistolæ Imperatoris, per quam pecuniæ ecclesiis donatæ fuerunt.

CONSTANTINVS AVGVSTVS CECILIANO EPISCOpo *Carthaginensi* S.

DE PECVNIIS, ECCLESIIS À CONstantino donatis, CAP. VI.

B QVoniam uisum est nobis, per omnes prouincias Africæ, Numidiæ & Mauritaniæ, certis quibusdam legitimę & sanctißimæ religionis catholicę ministris in sumptus communes aliquid suppeditare, literas ad Vrsum, uirum nobilißimum, Quæstorem nostrum in Africa, dedi: & ei significaui, ut tria millia φόλεις tuæ grauitati numeranda curaret. Tu igitur quãdo prędictam pecuniæ summam recipiendam curaueris, omnibus qui in scheda ad te ab Osio missa antè scripti sunt, has pecunias dispertiri iubeto. Quod si aliquid ad istud meum in hac re erga omnes hos institutum cumulatè explendum deesse animaduertas, ab Heraclida nostrarum poßeßionum procuratore, audacter & absq; hæsitatione, quod necessarium fore putaueris, postules uelim. Nam illi coràm imperaui, ut si quid pecuniæ tua grauitas ab eo peteret, absque dubitatione ulla tibi numerãdum curaret. Et quoniam accepi quosdam homines non animo satis rectè composito & constituto, populum à sanctißima & catholica Ecclesia, mala & perniciosa corruptela uelle auertere: scias uelim, me Auilino proconsuli, quinetiã Patricio præfectorum uicario, cum præsto apud me essent, talia mandata dedisse, ut cùm in reliquis omnibus, tum in hoc maximè curam diligentem ponerent: & rem eiusmodi, si fortè acciderit, nullo modo negligerent. Quapropter si quos homines in eo furore & amẽtia inhærescere perspicias, abiecta omni cunctatione, iudices (quos dixi) adito, & hoc idem illis referto, ut illi in hos, sicut coràm mandaui, animaduertant. Dei opt. max. numen te in multos annos conseruet.

Epiphanius de mensuris & ponderibus, φόλις, ὃ καὶ ταλάντιον καλεῖται, διπλοῦν δέ ἐστιν ὑπὸ δύο ἀργύρων συγκείμενον: οἳ γίνονται σῆ δηνάρια, καὶ φόλις δύο λεπτοί, κατὰ τὸν δηναρισμὸν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν ἀργυρισμόν. Denarius ualet grosso Anglic. Sũma, 27000. lib. 1575. marc. Anglic.

Exemplar

Exemplar epistolæ Imperatoris, per quam ecclesiarum præfectos ab omni ciuili & communi Reip. administratione immunes esse mandat.

DE CLERICORUM IMMUNITATE, CAP. VII.

Salue Auiline nobis cum primis obseruando.

QVoniam multis argumentis constat, religionẽ, in qua summus & perfectus cultus sacrosanctæ & cœlesti Dei potentiæ debitus omnino cõsistit, neglectam & contemptam, magna pericula Reip. attulisse: eandémque sanctè augustéque obseruatam, tum maximam Romano nomini ac splendori prosperitatem, tum eximiam omnibus hominum rebus felicitatem (diuina beneficentia illud largiẽte) apportasse: uisum est, ut illi homines, qui debita cum sanctimonia, & asiduа legis diuinæ obseruatione, sua ministeria huic diuinæ religioni excolendæ impertiant, Auiline honoratisime, pro laboribus suis digna præmia reportent. Quare eos qui in prouincia tuæ fidei concredita, in Ecclesia catholica, cui Cecilianus præest, huic sanctæ religioni sedulò inseruiunt (quos clericos nominare solent) ab omnibus omnino communibus & ciuilibus Rerumpub. ministerijs immunes ac solutos uolo: ut nullo modo per errorem uel per sacrilegam ac profanam prolaptionem, quæ in huiusmodi negotijs accidere solent, à cultu diuinæ maiestati debito abstrahantur, sed absq; ulla molestia propriæ legi obsequium præstent. Qui quidem cum sacrum numen summo honore & ueneratione prosequantur, incredibile est quantum Respub. adiumenti uidentur allaturi. Vale Auiline uenerande.

Clerici à pub. & ciuilib. ministerijs liberati.

DE SECUNDA LICINII MALIGNITATE, & eius morte, CAP. VIII.

EIusmodi nobis beneficia diuina & cœlestis gratia Seruatoris nostri, benignè in nos intuentis, tandem tribuit. Tanta item bonorum affluentia omnibus hominibus ex pace nobis restituta, suppeditata est: atque ad hunc modum Ecclesia magna exultare lætitia, & insigni celebritate triumphare cœpit. Verùm neque inuido hosti probitatis, omnisq; impietatis fautori diabolo, spectaculum istarum rerum quæ cernebantur, tolerandum uidebatur. Neq; itidem Licinio, calamitosi uitæ exitus qui tyrannis suprà demonstratis obtigerant, satis exempli ad modestiam & moderationem animi excolendã dederunt. Qui, cum imperium suum prosperè & ex animi sentẽtia sibi succederet, & secundas in honore post Constãtinum Magnum obtinuisset, & uir sororis factus esset, & summa propinquitate dignatus: relicta præclarorum hominum imitatione, perditos impiorum tyrannorum mores ęmulatus est: & quorum miserum uitæ exitum oculis conspexisset, eorum perditam mentem sequi maluit, quàm in constante uiri præstabilioris, amore & amicitia acquiescere. Inuidia namq; cõtra Constantinum summum suum patronum inflãmatus, non naturæ leges reueritus, non iurisiurandi, non sanguinis, nõ fœderum recordatus, pestiferum cõtra eum & crudele bellum excitat. Etenim ut Constantinus tanquam optimus & clemẽtissimus princeps, quò in eum ueræ beneuolentiæ indicia declararet, suam ipsius cognationem illi non inuidit, illustres nuptias sororis non denegauit: paternæ etiam cognationis, regijq; sanguinis antiquitùs ducti cõpotem fieri uoluit, omnium imperij tanquam affini & totius regni consorti perfruendi potestatem tribuit, nec minorem inferiorémue partem nationum Romanorum ditioni subiectarum procurandam administrandámque concesit: sic iste uicisim contraria his omnibus admittere, omnes machinas quotidie contra superiorem suum excogitare, omnes insidiarum uias peruestigare cœpit, ut malefactis benefacta patroni sui compensaret. Primũ igitur perditum conatum suum occultare molitus, amicum se Constantino esse simulauit: ac dolo & fraude rem sæpenumero aggressus, facillimè quod expectabat

Licinij in Constãtinum Imp. inuidia, bellum & interitus.

Constantinus Imp. à Licinij insidijs diuinitus seruatus.

A ctabat se cõsequuturum sperauit. Verùm Deus Constantino amicus fuit, curator eius & custos beneuolus, qui insidias in occulto & obscuris tenebris ei cõparatas in lucem eduxit, eásque patefecit. Tanta igitur sunt & tam firma pietatis arma, ut non solum ad depulsionem hostium, sed etiam ad salutis nostræ propugnationem satis habeant præsidij: quibus quidem sanctissimus Imperator noster præclarè septus, multiplices & callidas hostis execrabilis insidias euitauit. Licinius deinde, ubi suos clandestinos conatus neutiquam ex animi sententia procedere uidit (Deus enim omnem dolum ac fallaciam pio Imperatori aperuerat) cum amplius facinus celare non posset, bellum palàm mouet. Ac dum cum Constantino prelium inire cogitabat, iam etiam contra Deum omnium moderatorem, quem norat Constantinum colere, aciem instruere instituit. Deinde pios homines ipsius imperio subditos, qui nunquam eius regnum ullo afficere incõmodo in animum induxissent, pedetentim & ex occulto oppugnare conatus est. Atque grauiter à sua sibi insita prauitate delinquere compulsus, hoc facinus consciuit. Neq; igitur illos qui ante eum Christianos fuissent persecuti, ante oculos statuit: neque quos ipse propter impia eorum scelera neci dedisset, debitóque affecisset supplicio, memoria tenuit: sed à recta ratione & pacato mẽtis statu deturbatus, & animi furore planè exagitatus, contra Deum ipsum, Constantini propugnatorem, Constantini loco, quẽ propugnabat, bellum gerere decreuit. Ac primùm Christianum quemq; ex ædibus suis eijcit, & sic infelix iste precibus eorum ad Deum pro se fusis, quas pro omnibus etiam enixè fieri patria illorum, & auita disciplina postulat, se penitùs orbauit. Deinde milites Christianos in singulis ciuitatibus ex aliorum militum numero eximi, eosq; si nõ sua sponte dæmonibus immolare instituerent, de dignitatis gradu deijci, mandat.

Pietatis arma.

Licinij in Christianos malignitas.

B Cęterùm ista exigua quidem sunt, si cum maioribus eius sceleribus collatione quadam comparentur. Sed quid attinet sigillatim res ab isto dei aduersario gestas cõmemorare, quo pacto legum uiolator maximus, leges impias parúmque legitimas excogitarit. In eos enim qui carceribus affligebantur, legem tulit, ne quis clementia adductus, quicquam alimenti illis impertiret, néue eorum misereretur, qui in uinculis fame enecti erant: neq; quẽquam omnino illorum qui ab ipsa natura trahebantur ad proximorum commiserationem, uel in bonorum numero haberi debere, uel boni quicquam agere censuit. Atq; hæc inter leges suas egregiè impudens, & planè crudelis fuit, utpote quæ omnem humanã & mansuetam naturam ex animis hominum penitùs exturbauerit: per quam idem supplicium illis qui commiserabantur afflictos, decernebatur, quod illi perpessi fuerant quos commiserabantur: pérque eandem iubebatur, ut qui benignitatis aliquid in eos qui in carcere torquebantur, conferrent, in uincula & custodiam coniecti, parem pœnam cum illis subirent. Talia fuêre Licinij decreta. Quid prætereà attinet eius de nuptijs contrahendis innouationes enumerare, uel nouas de his qui uita decesserant sanctiones persequi, quibus ueteres Romanorum leges præclarè & eximiè promulgatas refringere ausus est, & barbaras quasdam, immanes, iniquas reuera & iniustas leges in earum locum inducere? Quid infinitos etiam modos & rationes commemorem, quas ad gentes sibi subiectas opprimendas excogitauit? Quid uarias cuiusq; generis auri & argenti exactiones, quid terræ dimensiones, quid damnosum quæstum, quem ex hominibus agricolis, quibus non amplius uita suppeditabat, sed iampridem fuerant morte extincti, facere non dubitauit, oratione complectar? Quid exilij genera persequar, quę iste humani generis hostis contra innocentes inuenit? quid falsas criminationes, quas contra patricios & nobiles homines confinxit, recenseam? quorũ teneras uxores ui ab ipsis abreptas, quò eas turpis flagitij ignominia deformaret, scelestis & perditis seruis abutẽdas tradidit. Quid dicam de mulieribus in matrimonium collocatis, in quas iste decrepitus senex impetum fecit? Quid uirgines adolescentulas enumerẽ, in quas

Licinij lex crudelis.

quò effuſam & intemperantem animi ſui libidinem expleret, contumelioſe inſultauit? Quid in iſtis narrandis prolixum ſermonem inſtituere opus eſt, cum poſtrema eius facinora adeò extra omnem modũ prodierint, ut prima exigua eſſe & propè nulla conuincant? Exitus enim illius furoris in epiſcopos graſſatus eſt: & iſtos, utpote Dei omnium moderatoris famulos, ſuis conatibus, quos moliebatur, reluctaturos arbitratus: quanquam nõdum uelut aperto Marte, propterea quòd ſuperiorẽ imperatorem pertimeſcebat, clàm tamen & doloſe machinas contra eos cõparauit, & per inſidias à præfectis ſuis in eos factas, illorũ facilè ſpectatiſsimos è medio ſuſtulit. Ac modus & ratio cædis qua in illos uſus eſt peregrina, & antea nunquam ulla ſeculorum memoria audita: quæ porrò apud Amaſiam & reliquas Ponti ciuitates ab eo patrata ſint, omnem crudelitatis modum longè ſuperant: in quo loco quædam eccleſiarum Dei è ſublimi deiectæ ſunt, ſoloq́ adæquatæ: aliæ autem occluſæ, ne quiſquam eorum, qui eas frequentare conſueuerunt, eò commeet, néue debitos Deo ibi cultus impertiat. Non enim putauit pro ſe illic preces Deo offerri, utpote quem mala conſcientia in eam opinionem induxiſſet: ſed nos pro pij imperatoris Conſtantini incolumitate omnia exequi, & Deum orationibus pro eo placare perſuaſum habuit. Vnde omnem furoris ſui impetum in nos intorquere ſtatuit. Præfecti igitur qui aſſentationibus dediti erant, ſe gratum impuro tyranno facturos rati, quoſdam epiſcopos more hominum maleficorum (qui enim nihil mali cõmiſerant, abſque cauſa erant tanquam ſicarij ad pœnã abducti, & grauiter multati) acerbis ſupplicijs affecerunt: alij iã corpore in multas particulas diſſecto, nouum mortis genus & uitæ exitum ſuſtinuerunt: & poſt crudele illud horrendumq́ ſpectaculum, quò à piſcibus deuorarentur, in altos maris gurgites erant præcipitati. His acceſſerunt piorum uirorum fugæ: quinetiam ex Dei ſeruis alij in agros, nonnulli in ſolitudines, quidam in ſyluas ſe abdiderũt, non pauci ad montes ſe contulerunt.

Licinij in epiſcopos tyrannis.

Præfecti aſſentationibus dediti.

DE CONSTANTINI VICTORIA, ET IIS QVI *per eum in Romanorum ditionem uenerunt.* CAP. IX.

VBi igitur ſceleratus tyrannus iſta ad hunc modum ſuccedere animaduertit, de reliquo contra omnes Chriſtianos perſecutionem cõmouere in animum induxit. In qua re certè uoti cõpos fuiſſet, & nihil ei fuiſſet impedimẽto, quo minus in inſtituto opere proceſsiſſet, ſi Deus ſeruorum ſuorum propugnator non celerrimè, uti quod futurum erat præuerteret, famulum ſuum Conſtantinum, tanquam ſplẽdidum quoddam lucis iubar, in obſcuris tenebris & caliginoſa nocte de improuiſo apparens, tum liberatorem omnibus excitaſſet: tum in brachio excelſo in ea loca in quibus tyrãnus uerſabatur, quaſi manu duxiſſet. cui quidem trophæa uictoriæ contra impios, quaſi fructum ipſius pietati debitum, cœlitùs largitus eſt. At ſacrilegum illum & nefandum tyrannum Licinium, unà cum conſiliarijs omnibus & amicis, ſub Conſtantini pedibus proſtrauit. Nam ubi eius inſania ad extremam ruit dementiam, imperator Deo charus non amplius ferendum putauit, ſed modeſta animi ratione rem reputãs, & ſeueram æquitatis regulam cum humanitate & clementia temperans, propẽſo ſtudio eos qui tyrannidis iugo miſerè opprimebantur, maturè iuuandos cenſuit: atque infinitum hominum genus, paucis nefarijs hominibus tanquam quibuſdam corruptelis è medio ſublatis, incolume ſeruare aggreditur. Nam cum ipſe ſola humanitate temporibus antegreſsis uſus fuiſſet, & Licinium, qui nulla cõmiſeratione dignus erat, commiſeratus: ei, utpote à prauitate neutiquam decedẽti, ſed potius rabiem ſuam contra gentes ſibi ſubiectas augenti, nihil omnino profuit. Atque illis qui ab immani illa bellua diuexabantur, nulla fuit ſalutis ſpes relicta. Quapropter iſte bonorum adiutor & patronus, nequitiæ odium cum amore uirtutis permiſcẽs, ſimul cum filio Criſpo imperatore humaniſsimo, ſalutari dextra omnibus qui pro-

Conſtantini Imp. & Criſpi F. contra Liciniũ expeditio, deq; eodem uictoria.

A qui propè perierant porrecta & ostentata, contra tyrannum proficiscitur. Pater simul ac filius Deum patrem, rerum uniuersarũ rectorem, & Dei filium, omnium seruatorem, ducem auxiliatoremq; adepti, undique acie contra impios circumiecta & disposita, perfacilem reportãt uictoriam: hostésque uniuersos in dimicatione illa, Dei ope, ex animi sententia profligant. Quocirca derepentè, & penè dicto citius, qui heri & nudiustertius mortem & terrorem spirabant, nõ amplius superfuerunt, imò ne minimam quidem nominis sui memoriam post se reliquerunt: tituli autem eorũ, & honoris insignia, debita ignominiæ labe aspersi. Ac quæ Licinius impÿs iamdudum tyrãnis obtigisse oculis aspexisset, eadem pari ratione cum illis perpessus est: idq; meritò. Nam neque disciplinam admittere uoluit: neq; proximorum flagellis admonitus, sapere aliquando didicit. Persimilem igitur cum illis impietatis uiam persecutus, ad persimile etiam cum eisdem calamitatis præcipitium non sine causa ruit. Atq; iste hoc modo tandem perculsus & profligatus, decubuit: Constantinus autem uictor, omni genere pietatis ornatus, unà cum filio Crispo imperatore Deo charissimo, & patris rebus in omnibus simili, Oriẽtem in suam redegit potestatem: atque Romanorum imperium, sicut iam olim fuerat, in unum redegit, & regnum uniuersum à sole oriente undique ad extremas occidentis oras, & ad alteras utrasque mundi plagas, Boream pariter & meridiẽ, cum tranquilla pace obtinuit. Proinde metus tyrannidis, qua antè premebãtur, tum ex hominum uita prorsus sublatus fuit: tunc frequentes conuentus acti, tum festi dies celebrati: tunc omnia lætitia redũdarunt. tunc qui antè demissa & cõtracta fronte erant, hilari uultu & læto oculorum obtutu aspexerunt: tunc choreis, tum hymnis tam per singulas ciuitates, quàm per agros, primùm Deum summum omnium regem esse, huncq; reuera esse prædicarunt: deinde pium Imperatorem, ac liberos B Deo in primis charos, laudibus extulerunt. Tunc ueterum nulla recordatio malorum, tunc omnis impietatis obliuio, tunc suauis præsentium bonorũ usus & oblectatio, tunc iucunda expectatio futurorum: tunc deniq; non decreta solum Imperatoris, uictoris illustrissimi, plena humanitatis, plena clementiæ, uerumetiam leges, eximia magnificentiæ illius & ueræ pietatis indicia cõplectentes, in locis quibusque diuulgatæ. Sic ergo pestifera totius tyrannidis labe purgata, deletáque, Constantinus solum, & liberi, Imperÿ iure ad ipsos pertinentis gubernacula, authoritate & præsidio firma, inuidiæ ac metus expertia, deinceps possederunt. Qui quidem, simulatque principio regni infestos Dei hostes è mundo sustulerãt, Deum bonorum quibus fruebantur authorem uerè agnoscentes, singulare uirtutis & pietatis studium, uerum diuini numinis cultum, & gratiarum actionem, quas ei pro beneficÿs debebant, per sanctiones & edicta pro Christianis edita palàm ac perspicuè commonstrarunt.

FINIS DECIMI LIBRI.

Sit Deo honor & gloria.

EIVSDEM EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI, EPISCOPI CAESARIÆ PALÆSTINÆ, DE VITA SANCTISSIMI Imperatoris Constantini, Libri quatuor.

Prooemium de morte Constantini, & de liberis eius Imperatoribus: & quòd Deus Imperatores pios honorat, & tyrannos perimit: quodq; Deus Constantinum honorauit, qui annos plusquàm triginta piè Imperium solus administrauit: uixit autem annos supra sexaginta. CAPVT I.

QVEMADMODVM uniuersum hominum genus illustrem & præpotentem nostrum Imperatorem, ad decimũ quemque Imperij annum ratis cõuersionibus iterum ac tertiò reuolutum, diebus festis epulisq; solennibus magnificè celebrauit: ita nos quoq;, non solum cum iam uiginti annos regnasset, multisq; uictoriæ trophæis esset nobilitatus, illum amplo ministrorum Dei consessu stipatũ, diuinis laudibus ad cœlum usq; extulimus: uerumetiam cum triginta annos modò in hoc imperandi munere cõfecisset, augustum illius caput orationibus, tanquam coronis ex uarijs flosculis pulchrè cõtextis, nuper in ipsa regia mirificè decorauimus. Verùm nunc quasi in ambiguo hærens consisto, & dum aueo aliquid quod est in communi dicendi consuetudine positum, perspicuè eloqui, uelut anceps & incertus, non habeo quò me uertam, sola peregrini & insolẽtis aspectus admirabilitate obstupefactus. Nam in quamcunq; mundi partem, siue ad solis ortũ, B siue ad occasum, siue ad uniuersæ terræ ambitum, siue ad cœlum ipsum aciem acriter intendo, nusquam non Imperatorem illum beatum præstò esse conspicor. Eius enim liberos, tanquam lumina quædam recens accensa, & ex patris splendore profusa, omnes terræ oras sua claritate complere uideo: illúmque ipsum ui & uirtute uiuentem, & totum uitæ nostræ cursum multo quàm antea splendidius præclariusq; propterea gubernantem cerno, quòd eiusmodi numero liberorum, à quibus ei in Imperij administratione successum est, amplificatus sit: qui quidem sicut non ita pridẽ fuêre Cæsarei honoris & dignitatis facti participes, ita iam uera patris sui persona omnino propter singularem pietatis & diuini cultus præstantiam induti, Imperatores, Augusti, Reges etiam declarati sunt, denique omnibus patris ornamentis eximiè illustrati. Atq; cum illum qui paulo antè in compagibus mortalis corporis cernebatur conclusus, quique cum admiratione nobiscum unà uersabatur, etiam post extremum uitæ diem (quando natura, siquid superuacaneum sit, illud tanquam alienum solet arguere) & regalium ædium magnificẽtia eadem, & eisdem tum honorum, tum laudum insignibus dignatum contemplor, quasi mente captus, supra modum obstupesco. Quinetiam cum iam aciem oculorum adijcio ad ipsum cœli complexum omnia undiq; ambigẽtem, & eius beatissimũ animum ibi cum ipso Deo uita frui cogitatione informo, & non modò omni caduco mortaliq; integumento exutum, uerumetiam apparatu fulgoris radijs mirè splendescente collustratum, & neutiquam in isto exigui temporis anfractu amplius ad mortalium consuetudinem uolutatum, sed corona quæ perpetuò florebit, uita quæ nullum exitum est habitura, beati æui denique immortalitate honorificè donatũ mecum considero: stupore oppressus penitùs conticesco, & tanquam mutus nullam emitto uocem, sed mea ipsius tenuitate uiribusq; imbecillis cõdemnatis, atq; adeò silentio mihi ipsi indicto, locum do meliori: Deo uidelicet immortali, qui & amplitudinem

Constantini Imp. liberi.

A tudinem laudis dignitati eius ex æquo respondentis dicēdo assequi, & cum uerus sermo sit, suas ipsius uoces (quibus prædixit, illos qui ipsum gloria efferunt, & ob seruantia uenerantur, muneribus quæ ipsorum gratiam compensent, mirum in modum ab se remuneratos fore: hos autem, qui se inimicos & hostes illi ex aduerso opponant, ipsos sibi suum interitum tandem ascituros) uerè confirmare queat. Atque promissa in sacro ipsius uerbo comprehensa, hinc iam rata fideliáque comprobauit, quòd tum tyrannos, qui cum ipso inimicitias exercere, bellumq; gerere non dubitarent, horrendis & detestabilibus mortis generibus affecerit: tum suo ipsius famulo, præterquàm quòd uitam eximiam largitus sit, mortem præterea decore admirabilem, celebritate insignē, dignā cōmemoratione posteritatis, dignā columellis, non caducis illis quidē, sed immortalibus cōcesserit. mortalium enim natura solatio quodā sui caduci & fragilis exitus excogitato, superiorum hominum memorias, imaginum monumentis, tanquam immortali honoris claritate illustrauit. Ac quidam adumbratas corporum effigies picturis cera oblitis uarijsq; floribus collustratis exprimentes: alij statuas quæ è materia inanima sculptæ hominum species repræsentabant, artificiosè fabricantes: nonnulli literas maiusculas in tabulis quadratis & columellis altius incidentes, clarorum uirorum uirtutes memoriæ sempiternæ commendare studuerunt. Verùm quanquam ista omnia fuêre mortalia & temporis longinquitate absumpta confectáque (utpote quę mortalium corporum simulachra, non immortalis animi speciem figurarint:) illis tamen satis esse putabantur, quorum in animis nullius alterius boni post huius fragilis uitæ exitum futuri spes omnino insidebat. At Deus, Deus, inquam, communis huius uniuersitatis conseruator, ampliora bona, ac longè maiora quàm quæ sub mortalium cogitationem cadant, pietatis & ueræ religionis amatoribus habet apud se recōdita: & præmiorum quasi primitias hic arrabonis loco dat, quò
B immortalium rerum spem oculis quodam modo mortalibus ostentatam probè confirmare queat. Hæc namque, uetera prophetarum oracula, quæ scriptis mandata sunt, uaticinantur. Hæc, uitæ instituta piorum uirorum, qui iam olim uarijs uirtutum generibus excelluerunt, posteris prodita, apertè testantur. Hæc tempus nostræ ætatis uera esse conuincit: quo quidem tempore Constantinus solus ex illis qui unquam Romani imperij administrationem susceperint, Deo omnium moderatori eximiè charus, clarum ac euidens piæ & religiosæ uiuendi rationis exemplar omnibus hominibus proposuit ad imitādum. Hæc etiam Deus ipse, quem Constantinus sanctè coluit, claris propterea & euidētibus testimonijs confirmauit, quòd nō modò ei gubernacula Imperij iam primùm capessenti, sed etiam in eo longius gradienti, & iam peragenti extrema, benignè & clementer opem tulit: quem quidem uirum uniuerso mortalium generi documentum statuit, piè uitam sanctéque instituendi. Cum igitur solum inter Imperatores ex omni seculorum memoria famæ celebritate nobilitatos, tanquam maximum luminare, & præconem ueræ pietatis facilè clarissimum, uarijs cuiusque generis bonis ei suppeditatis, sub aspectu hominum subiecit ad intuendum, regni tempus ad amplius triginta annorū curricula plenè expleta confectáque, cum summo honore illi propagauit. Quo annorum spacio duplicato, totius uitæ orbem, quem inter homines peragrabat, quasi termino quodam circūscripsit: & quo suę ipsius monarchiæ effigiem ob oculos cuiusque poneret, illum & uictorem omnium hominum tyrannidem exercentium effecit, & interfectorem gigantum, qui cum Deo prœlium iniuissent: quiq; animi insolentia ac temeritate elati, contra ipsum summum totius orbis moderatorem, crudelia impietatis arma ferre non dubitassent: qui uixdum (propè dixerim) in lucem prodierant, cum iam extincti fuerunt. Deus enim unus ac solus cum famulum suum Constantinum unum contra multos diuina texisset armatura, omnibúsq; præsidijs muniuisset, eius opera mortalium genus sce

Constantini Imp. ætas, & Imperij tēpus.

rata impiorum turba perpurgauit: eumq; ipsum ueri sui numinis cultus & obseruantiæ magistrum omnibus gentibus exhibuit: qui uirtutibus cuiusque generis tanquam clara uoce testificatus est, tum quòd uerū Deum agnoscebat, tum quòd eorum qui nequaquam dij sunt, prorsus detestabatur errorem.

Quòd Dei quidem seruus fuerit, gentium autem uictor.

CAP. II.

Constantinus Dei seruus, & hominum uictor.

HIc igitur, utpote fidelis & spectatus Dei famulus, istud præstitit, prædicauit apud omnes, seq; & Dei seruum palàm nuncupauit, & ministrum summi regis ingenuè confessus est. Itaque Deus, neque id ita multo pòst, quò eius obsequium abundè compensaret, moderatorem constituit & dominum: atque solum inter Imperatores, qui post homines natos extiterunt, talem effecit uictorem, qualis nec armis expugnari, nec uiribus ullis (quippe illustria uictoriæ trophæa perpetuò reportauit) unquam superari poterat: tantum etiam Imperatorem, quantum à nemine fama & auditione ueterum prædicatum aliquando accepimus: adeò Deo charum, & uerè beatum, adeò pium & cumulatè felicem, ut facilè ac nullo propè negotio tum gentes multò plures, quàm quæ antè imperio Romano paruissent, suæ ditioni subijceret, tum regno sine molestia & ægritudine ad extremum eius exitum omnino perfungeretur.

Constantini cum rege Persarum & Alexandro Macedonum rege comparatio.

CAP III.

Cyri præstantia & mors.

CYrum Persarum regem, præ cæteris qui aliquando uixerint, præstantem & eximium extitisse, uetus hominum sermo celebrat: uerùm non est eum uitæ exitum, qui istas res exornaret, consecutus. Ad extremum namq;, mortem non ut natura postulabat, neque ad longinquum tempus dilatam, neque eam quidem honestam & decoram, sed turpem planè & ualde ignominiosam, à muliere illatam subijsse fertur. Alexandrum porrò Macedonum regem Græci infinita diuersarum gentium ac nationum genera subegisse prædicant: uerùm priusquàm perfectam ætatem explere posset, commessationibus & ebrietate derepentè oppressum, immatura morte occubuisse: totoq; uitæ spacio compleuisse duos solum & triginta annos, ac paulo amplius quàm tertia eorum parte tempus regni terminasse: per cædem & sanguinem instar uibrati fulminis, crudeliter grassatum esse: gentes & ciuitates uniuersas, nulla ætatis ratione habita, in seruitutem redegisse. Et cum iam eius ætas in ipso flore esse uideretur, fatum uiolento impetu in eum inuasisse: delitiasq; suas post se relinquere grauiter & acerbè lamentantem, orbum liberis, stirpe & lare carentem, in extera regione & infesta, ne diutius mortalium genus eius crudelitate labefactaretur, extinxisse. Mox regnum, inter eius ministros, dum quisq; partem aliquam occupare & ui rapere moliebatur, sigillatim diuisum fuisse, atque istum, tali laudum genere celebratum constat.

Alexandri Magni prematura & misera mors: & regni eius diuisio.

Quòd orbem propemodum uniuersum subegerit.

CAP. IIII.

Constātini uirtute orbis ferè uniuersus subactus.

AT noster hic Imperator, eo ętatis tempore regnum obtinuit, quo ille Macedo cessit è uita. Illius autem uitę spacium, temporis propagatione duplicauit: regniq; longitudinem triplo reddidit diuturniorem. Porrò autem cùm mansuetis & modestis pietatis pręceptis exercitum muniuisset, in Britanniam, & eos qui fluctibus Oceani solis occasum suis quasi oris terminantis, undiq; circundati habitant, inuasit: Scythiam quoque uniuersam sub ipsa septentrione, in infinita barbarorum hominum genera moribus & uitæ ratione disparia partitam, ad suū adiunxit Imperium. Iam uerò fines Imperij ad meridiei extremitates ad Blemmyas nimirum, & Aethyopes usq; dilatauit: atq; eos pręterea, qui uersus solis ortum incolebant, in suam ditionem & potestatē redegit. Principes item uariorū locorum,

A gentiumq; dominos & satrapas, ad ipsos usq; totius orbis terminos, hoc est ad Indos, ultimos totius terræ (quo uno elemento res ad uitæ usum necessariæ suppetunt) accolas diffusos, luce ac splendore pietatis illuminans, suo imperio reddidit obsequentes. Barbaras etiam gentes, quæ sua sponte libentibusq; animis eum amplexabantur, muneribus ad illum missis, per legatos eius gratiam aucupatæ sunt: & familiaritatem cum eo inire, amicitiamq; iungere, maximi beneficij loco putauerunt: sic ut eximijs imaginum picturis, præclaris statuarum monumentis illum apud se decorarent. Quid multa? inter Imperatores solus Constantinus apud omnes omnium sermone ac fama, maxima cum amplitudine celebratus fuit: qui Deum, quem ipse augustè coluit, ad hasce gentes usque magnifica & uerè regia uoce, liberè & ingenuè omnino prædicauit. Deinde non uerbo istud præstitit, & frustratus est reipsa: sed per omnes uirtutum quasi regiones peragrans, uario ac multiplici pietatis fructu se illustrem effecit, nobiles & præstantes uiros amplis perliberalibusq; beneficijs ad sibi seruiendum deuinxit: legibus autem humanitatis & clementiæ obstrictos tenuit: Imperiumq; suum omnibus qui ipsi parebant, mansuetum, & cum primis optabile eatenus exhibuit, quoad longinquo annorum circuitu diuinis obeundis certaminibus confectus & exhaustus, à Deo, quem religiosè uenerabatur, immortalitatis præmijs donatus esset: triplicíq; sobolis fœtu, qui post ipsum in Imperium succederet, in lucem suscepto, ex mortali regno ad uitam immortalem apud Deum sanctis animis reconditam migrauisset.

Quòd filius Imperatoris Pius, etiam Imperatoribus filijs imperium reliquerit. CAP. V.

ATque ut imperij sedes à patre ducta, ad eum descendit: sic lege naturæ liberis illius, eorúmque posteris reseruata fuit, & tanquam paterna quædam hæreditas ad sempiternum tempus propè continuata. Deus igitur ipse, qui illum uerè bea-
B tum, non modò dum adhuc unà nobiscum hac luce frueretur, ad illustres dignitatis gradus extulit, uerumetiam cum ex hac corporis custodia euolasset, multò præstantioribus honoris ornamentis in ipso cœlo cohonestauit: res ab eo præclarè gestas literis sempiternis prodat, & cœlestium monumentorum tabulis præmia eius rectè factis congruentia, commendet ad perpetuitatem.

Constantini Imperium ad liberos & nepotes propagatum.

Quòd historia hæc necessaria sit, & ad animorum salutem conducibilis. CAP. VI.

MIhi quidem, etsi uiri felicitate & beata uita aliquid dignum dicendo persequi ualde arduum est, eandem autem silentio præterire tutum & periculo uacuum: tamen necesse est ad caducæ cuiusdam & umbratilis picturæ similitudinem, hominis pij effigiem orationis artificio posterorum memoriæ prodere, quò ipsi inertiæ & desidiæ crimen, quod alioqui nobis fortè obijci posset, omnino euitemus. Me enim planè puderet, si dicendi facultatem, quæ mihi suppetit, licet exiguam eam quidem & pertenuem, in illum, qui sit uerum Dei cultum summa obseruantia & honore prosecutus, non pro uirili parte conferre laborarem. Atq; arbitror equidem hoc opus, quod magni animi & uerè regij facta Deo omnium regi adeò grata acceptaq; complectitur, nō modò ad uitę usum aptum, sed mihi reuera in primis necessarium fore. An non turpe est nos quidem conticescere, quibus Deus ipse pro sua clementia largitus est, ut & talem haberemus Imperatorem, & in eius conspectum, noticiam ac colloquium ueniremus, qualem nulla ętas hactenus cognouerit: cum rerum tum à Nerone, tum ab alijs quibusdā impijs & nefarijs tyrannis, eo multò nequioribus gestarum commemoratio, tam diligentes assequuta sit & impigros scriptores, qui improborum facinorum argumenta splendido & illustri genere orationis exornare, historiarūq; monumentis in uarios libros dispertitis consecrare nō grauati sunt? Quocirca nobis pręter cęteros ualde consentaneū uidetur, ut eximiam & illustrem uirtutis eius & rerum gestarum famā palàm pre-

dicemus omnibus illis, quorum desiderium ad diuinum amorem amplexandum A præclarorum imitatio mirè posit incendere. Nam illi hominum impurorum uitæ instituta & res gestas, ad mores rectius informandos penitùs inutiles (uel gratia quorundam, uel odio, uel suæ denique ipsorum doctrinæ ostentandæ causa fortè impulsi) exquisita uerborum elegantia, cum orationis uolubilitate coniuncta, turpes & flagitiosas res tragicè quidem & amplè, sed parum utiliter ad hominum uitam, narrare aggresi sunt: & illis qui per Dei gratiam illud obtinuissent, ut uitam culpæ expertem degerent, non honestè facta, sed ea quæ erant obliuione ac tenebris prorsus obruenda, proposuerunt ad contemplandum. Quod autem ad meam in dicendo uim & facultatem attinet, quamuis præ magnitudine rerum oratione explicandarum non sine causa languescat: tamen aperta & simplici præclarorum ad narrandum facinorum susceptione se debet denuò recreare. Rerum namque præclarè & diuinitùs gestarum commemoratio, non incommodam quidem & iniucundam lectionem, his præsertim qui sunt animo bene constituti, sed ad uitam instruendam perquàm utilem & fructuosam est planè allatura.

Historiæ huius utilitas.

Quòd ea Constantini gesta sola nunc commemoret, quæ ad pietatem pertinent. CAP. VII.

Constantini res quas potißimū celebraturus sit Eusebius.

CAeterùm permulta quæ de hoc Imperatore summè beato narrari possent, ut acies instructas, commissa prælia, res in illis strenuè & fortiter gestas, partas uictorias, trophæa contra hostes statuta, triumphos quos egerit, ea etiam quæ ad cuiusque utilitatem fuerint ab eo descripta, legum sanctiones quas ad Reip. & subiectorum emolumentum instituerit, pleraque alia illustria & regalia certamina confecta, quæ apud omnes crebro sermone commemorata sunt, arbitror à me prætermitti debere: quippe cum institutum, quò omnis ista tractatio referenda est, me admonere uideatur, ut ea sola tum dicendo tum scribendo exponam, quæ ad uitam piè religioseq; degendam spectent. Quæ cum propè infinita sint, ex his quæ B perlata sunt ad nos, ea sumam, quæ & maximè ad uitam opportuna, & posterorum memoria dignißima iudicentur. In quibus exponendis, quoad fieri potest, breuitatem sequar maximè: præsertim cum tempus deinceps facultatem dederit, laudes Imperatoris uerè beati quouis dicendi genere liberius & diffusius prędicandi. Nam antehac istud munus minimè propterea obire licebat, quòd nobis ueterum præcepto uetitum sit, ne quenquam ante mortem propter uarias & incertas uitæ mutationes omnino beatum existimemus. Dei ergo patris imploremus auxilium, & filij eius cœlestis Verbi opem, ut nobis in hoc negotio, diuino eius afflatu subueniat. Sic igitur ab ipsis Imperatoris incunabulis scribere ingrediemur.

Beatus nemo ante mortem censendus.

Quòd in tyrannorum ædibus, ut Moyses, educatus sit Constantinus. CAP. VIII.

Moyses in tyrannorum ædibus educatus.

CVm crudele quoddam tyrannorum genus populum Hebræorum labore & cruciatu, sicut uetere iam fama ac sermone celebratum est, grauiter affligeret: Deus illum ita diuexatum commiseratus, benignè respexit: Moysenq; prophetam, cum adhuc puer esset, in ipsis medijs tyrannorum domicilijs, & quasi intimis recessibus educandum, atque adeò sapientia quę apud illos fuit, imbuendum prouidè curauit. Postea uerò iste Dei propheta, cùm tempore progrediente uir inter uiros esse cœpit, & ultio diuina iniquè oppressorum uindex, ad iniustos puniendos pro foribus adfuit: ex tyrannorum ædibus egressus, numinis summi consilio & uoluntati lubens obtemperauit: atque ut à necessitudine tyrannorum qui ipsum educassent, uerbo réque ipsa animo fuit quàm maximè abalienato, ita suos natura ac uerè fratres cognatósque sibi summa amicitia & familiaritate deuinxit. Cuius opera Deus Hebræos, cum eum uniuersæ illorum genti ducem præfecisset, deinceps ex seruitutis iugo, quo ab hostibus premebantur, penitùs liberauit:

A rauit: genus autem tyrannorum supplicijs cœlitùs inflictis, acerbè insectatus est. Atque ut sermo ille de rebus à Moyse mirandum in modum gestis, ab antiquis iam deriuatus temporibus, licet plerisque fabulæ loco habitus sit, omnium tamen aures iampridem compleuit: sic Deus insignia miraculorum spectacula, quæ commenta fabularum longè superant, quæque propter ueritatem omnes famæ & rumoris opiniones facilè uincunt, oculis nostris iam nuper contemplanda subiecit. Nam tametsi tyranni, qui nostra iam memoria contra Deum omnium moderatorem bellum mouere enixè moliebantur, ecclesiam miserè diuexarint: Constantinus tamen, medius inter hos interiectus (qui quidem paulo pòst tyrannos è medio sustulit) dum adhuc adolescens esset, ætate tenera, facie uenusta, & lanuginis flore decora, non aliter atque ille ipse Dei famulus Moyses, in familijs tyrannorum assiduè uitam degit. Qui quanquam, quum nondum ex ephebis excessisset, cum impijs uersabatur, non tamen similes cum illis mores combibit. Nam ingenua eius & proba indoles diuino sancti Spiritus instinctu pulsa, illum ex ea consuetudine ad piam uiuendi rationem, Deóque gratam traduxit. Quinetiam singulare paternæ uirtutis æmulandæ studium, adolescentem magnopere ad bonorum pellexit imitationem. Ei enim pater (cuius memoriam opportunè hoc loco recordatione renouare operæprecium est) fuit Constantius, inter Imperatores nostri temporis facilè illustrissimus. De quo ea necesse habeo breuiter oratione percurrere, quæ filio nonnihil ornamenti adferant ad commendationem.

Constantinus inter tyrãnos, perinde ut Moyses, educatus: & à Deo, ne corrumperetur, seruatus.

Constantius Imp. Constantini pater.

De patre eius Constantio, qui non ut Diocletianus, Maximianus & Maxentius, Christianos persequutus est.

CAP. IX.

B CVm quatuor in Romani Imperij gubernandi societate iungebantur, solus hic fœdere amicitiæ cum Deo omnium gubernatore pacto, modum uitæ à cæterorum institutis alienum disparemque consectatus est. Illi enim Dei ecclesias obsidione uastare, euertere radicitùs, solo æquare, ac templa concussis fundamentis disturbatisque prorsus delere aggressi sunt: hic autem à nefando & detestabili illorum scelere manus integras & inuiolatas continuit, neque ulla ex parte se similem eis præbuit. Illi intestina uirorum simul ac mulierum pietatem maximè excolentium cæde, prouincias suæ ditioni subiectas scelerate contaminarunt: hic suam ipsius animam à sceleris labe uacuam assiduè conseruauit. Illi, quò mala omnia in unum coaceruarent, uocibus quibusdam execrabilibus, quæ in simulachrorum cultu fundi solent, primùm seipsos, deinde omnes qui ipsorum obsequebantur imperio, nefariæ dæmonum uenerationi deuouerunt: hic pacis tranquillissimæ, illis qui ab ipso regebantur, author factus, liberam eis ueræ in Deum religionis sine molestia excolendæ permisit potestatem. Quinetiam alij uitam omnium mortalium, haud uitalem illam quidem, imò uerò morte ipsa longè acerbiorem, propterea effecerunt, quòd tributa ab illis exigebant planè intolerabilia: Constantius solus & Imperium placidum præstitit ac tranquillum suis, & non aliter atque pater indulgens illis sedulò prospexit, atque adeò opitulatus est. Cæterùm cùm alia sint eius uirtutis ornamenta propè infinita, eaque omnium ore ac sermone percelebrata, uno & altero præclarè facto, quibus ea quæ silentio prætereuntur, melius certiusque intelligantur, oratione nostra percursis, ad institutam scriptionem sermonem deinceps transferemus.

Imperatores simul quatuor: eorumque; unicus tãtum Constantinũs pietatis studiosus.

Quomodo

Quomodo Constantius pater, obiecta illi per probrum à Diocletiano paupertate, postquam ærarium compleuerat, pecunias rursus ijs qui attulerant, reddiderit.

CAP. X.

A VBi multus & creber sermo de isto Imperatore pasim fama peruagatus est, quòd mansuetus erat, quòd spectatus, quòd ardenter uitæ sanctimoniam consectabatur, quòd propter incredibilem in eos qui ipsius parebant Imperio, clementiam & benignitatem, nullum thesaurum sibi omnino reposuerat: Imperator, qui id temporis summum Imperij gradum obtinuit, legatis ad illum missis, dissolutam eius in Republica administranda negligentiam grauiter increpare cœpit: paupertatem tanquam probrum obijcere: hócque ad rei confirmationem argumenti loco usurpare, quòd nihil prorsus pecuniæ haberet in thesauris reconditum. Hic tum legatos qui ab Imperatore uenerant, aliquandiu moram facere precatus, ex omnibus gentibus suæ ditioni subiectis, eos qui maximis diuitiarum copijs circumfluebant, in unum conuocauit: pecunia dixit sibi opus esse: & illud tempus opportunè oblatum, quo quemque propensum studium & beneuolentiam erga dominum ac regem suum declarare par esset. Quo audito, hanc occasionem quæ diu ipsis in optatis fuisset, beneuolæ suæ in illum uoluntatis perspicuè significandæ statuentes, abiecta omni cunctatione, maturè auro, argento, & alijs opum facultatúmque generibus æraria eius complere laborant, studio quodam & ardore ipsos inter se, quò alius alium in largiendo superaret, uehementer contendunt, hócque præstiterunt ualde læto & hilari uultu. Qua re confecta, Constantius legatos ab Imperatore summo missos, thesauri sui spectatores fieri uoluit. Quos testes fore iussit eorum quæ oculis uidissent: illísque retulit, quemadmodum thesaurus ille, qui in præsentia in ipsius æraria collectus erat & conditus, iampridem fuisset apud pecuniæ suæ & diuitiarum dominos, tanquam custodes tutissimos conseruatus. Istos igitur rei gestæ permagna cœpit admiratio. Imperator autem benignissimus, post eorum discessum, pecuniæ illius dominos denuò accersit: illosq; cum obsequij ac singularis beneuolentiæ causa humanissimè tractauisset, suis receptis omnibus facultatibus, domum reuerti iubet. Atq; ut ista una res est à Constantio gesta, quæ illustre sanè humanitatis specimen dat, & clementiæ: sic altera insigne pietatis erga Deum testimonium continet. B

Diocletianus Constantino paupertatem obijcit.

Constantius pecunias ex ærario, ijs qui attulerant, reddit.

De persequutionibus ab alijs factis: & quomodo pater eius Constantius, imposita sibi eidololatræ persona, eos qui sacrificare animum induxerant, reiecerit: qui uerò confiteri statuerant, in palatio retinuerit: & de eius grato erga Christum animo ac beneuolentia.

CAP. XI.

CVm magistratus in singulis prouincijs ex Imperatorum mandato, pios homines pasim inhumanè & grauiter persequerentur: & sancti martyres qui in ipsis Imperatorum palatijs uersabantur, primi omnium certamina pro pietate obirent: ignem'que, ferrum, uastos maris gurgites, omnia denique mortis genera, summa cum animi alacritate & tolerantia subirent, usque eò uti breui Imperatorum regiæ sanctis uiris essent omnino orbatæ (quæ res, authores maleficij, clementi Dei obtutu curationéque prorsus priuauit: quippe qui dum homines pios insectarentur, etiam eorum preces insectati sunt, & abs se penitùs auerterunt) soli Constantio sapiens quædam & solers animi occurrit cogitatio: & facinus facit, ut incredibile auditu, ita factu in primis admirabile. Nam illis qui in regia ipsi inseruiebant, libera data optione (quæ etiam illis qui

Imperatorū aulici martyres.

Tyrannos piorū precibus seipsos priuare.

A qui aliquem dignitatis gradum in familia eius obtinebant, delata fuit) hanc tulit conditionem, ut uel dæmonibus immolando integram haberent potestatem tum apud ipsum commorandi, tum consuetis honoribus perfruendi: uel si minus hoc exequerentur, aditu ad ipsum prohiberentur, & à consuetudine ipsius ac familiaritate penitùs repellerentur, reijcerentúrque. Postquam igitur in duas partes dirempti fuerunt, alij que in hanc, alij in illam segregati: ilico singuli, quo animo essent & instituto, perspicuè ostenderunt. Ibi tum admirabilis ille Constantius, commento quod celatum erat, statim pòst patefacto, quorundam timiditatem, & nimium amorem quo ipsi se suámque uitam complectebantur, uehementer coarguit: alios ob synceram & integram erga Deum mentem approbauit plurimùm. illos deinde tanquam Dei proditores, Imperatoris seruitio indignos censuit. Quomodo enim, inquit, fidem erga Imperatorem seruare poterunt inuiolatam, qui aduersus Deum opt. max. perfidi esse manifestò conuincuntur? Quapropter hos procul à regali suo domicilio statuit amandandos: illos uerò qui ueritatis testimonio digni Deo fuêre comprobati, similes erga Imperatorem fore affirmans, stipatores suos, & ipsius regni custodes constituit: inquiens, id genus homines in præcipuis maximéque necessarijs amicis & familiaribus numerandos esse, multóque pluris quàm æraria ingenti thesauro referta, meritò æstimandos. Sed qualis Constantini pater fuisse traditus sit, ita est à nobis breuiter explicatum. Qualis autem exitus eum, qui talem se erga Deum ostenderit, sit consecutus: quámque moribus & uita dissimilis eorum qui eiusdem imperij cum eo participes fuerunt, à Deo quem sedulò coluit, factus, cuique in naturam & conditionem rerum ab illis gestarum aciem animi intendenti est ad intelligendum perfacile. Nam cum iam longo temporis spacio eximia & spectata satis regiæ uirtutis indicia dedisset, tandem repudiata penitùs impiorum in uarijs dijs colendis superstitione, Deum B omnium moderatorem ultrò agnouit, & sanctorum uirorum precibus suam firmè muniuit familiam: & reliquum uitæ cursum expeditum, perturbatione uacuum, magna cum laude transegit: & quod uulgò beatum prædicant, neque quicquam ipse habuit molestiæ, neque alteri aliquando exhibuit. Sic igitur omne tempus regni constans & tranquillum liberis & coniugi cum tota famulorum turba præstitit, omnémque suam familiam uni regi Deo consecrauit: adeò ut multitudo quæ intra regiam ipsam coiuerat, nihil ab Ecclesiæ forma distare uideretur: in qua inerant Dei ministri, qui continuos cultus pro Imperatore etiam tum obierunt, cum piorum hominum genus & uerè Deo inseruientium, alibi apud gentilium multitudinem ne nominari quidem absque periculo poterat.

Constantius quomodo pios ab impijs inter aulicos suos discreuerit.

Constantij & reliquus uitæ cursus, & exitus, felix.

Constantij aula quasi ecclesia quædam.

Quòd Diocletiano & Maximiano, imperio exutis, postea Constantius primus Augustus fuerit, numerosa natorum sobole insignis. CAP. XII.

OB quas quidem res, neque id adeò diu pòst, Deus illum egregiè remuneratus est, sic ut iam in imperij gubernatione primas facilè obtineret. Illi enim qui clauum imperij ante eum tenuissent, nescio quo modo repentina animorum facta mutatione, post primum annum quo Ecclesiæ Dei graui fuissent obsidione oppugnatæ, imperio se sponte abdicarunt. Constantius de reliquo solus & summus imperator, & Augustus appellatus est: qui tum initiò Cæsarum ac Imperatorum diademate illustratus, & inter hos primas adeptus: tum postea in hoc honoris gradu exploratè, qualis esset perspectus & cognitus, à Romanis ad summam dignitatem elatus fuit, & quatuor Imperatorum qui pòst cum eo regnabant, summus, & Augustus nuncupatus. Quin etiam solus præter cæteros Imperatores, propter liberorum probitatem excelluit, permagna utriusque sexus caterua in lucem edita, susceptáque. Cum autem ad

Constantius post Diocletiani et Maximiani abdicationẽ solus Imp.

autem ad summam propè senectutem prouectus, communi naturæ quod debebat esset persoluturus, & iam migraturus è uita, Deus tum rursus facinus quoddam planè admirabile eius causa edidit: qui ei mortem oppetituro sua prouidentia curauit, ut filius eius natu maximus Constantinus ad capessendum imperium præstò esset.

Constantinus Constantij filius Imp.

De filio eius Constantino, qui adolescens quum esset, unà cum Diocletiano, quando Palæstinam peragraret, uersatus erat.

CAP. XIII.

ISte, ut suprà diximus, in medio illorum qui erant cum patre consortes imperij, more illius ueteris Dei prophetæ Moysis, quotidie uersabatur, & ubi excessit ex pueris, & iam ad adolescentiam peruenit, summo apud illos honore dignatus fuit. In qua ætate & honore nos eum uidimus, cum Palæstinorum regionem unà cum Imperatore qui cæteros anteibat ætate, peragraret. Ad cuius dexteram asistens, illis qui eum uidere cupiebant, se adolescentem facilè præstantissimum declarauit: utpote in quo eximia regiæ cuiusdam indolis indicia, ex eo quidem tempore elucere cœperunt. Vt enim corporis compositione ad pulchritudinem apta, & staturæ (ut ætas tulit) proceritate, nemo cum illo comparari potuit, & uirium etiam firmitate tantum superauit æquales, ut illis nonnihil terroris inijceret: sic uirtutibus animi multo magis, quàm corporis ornamentis nobilitatus est. quippe modestia primùm suum decorauit animum: deinde politiore literatura, tum prudentia à natura propè insita, ad extremum sapientia diuinitùs animo consignata, tanquam alimentis quibusdam eximiè educauit.

Constātini adhuc iuuenis species planè regia, & uirtutes aliæ.

Constantinus ad patrem, propter Diocletiani insidias, reuertitur. CAP. XIIII.

QVem quidem cum illi qui tum rerum potiebantur, adolescentem generosum esse, robustum, procerum, excelso & erecto animo præditum animaduerterent, inuidia simul fuerunt & metu perculsi. Qua re inducti, tempus opportunum obseruant sedulò, quo graui aliqua contumelia eum afficiant. Quod quidem adolescens animaduertens (siquidem Dei nutu insidiæ contra illum comparatæ, semel & iterum fuere perspicuè deprehensæ) fuga salutem quæsiuit: atque in ea re exemplum magni prophetæ Moysis est probè imitatus. Deus etiam omnia eius causa faciebat, prouidè prospiciens, ut in tempore præstò esset ad patri succedendum.

Diocletianus Constantino adolescenti adhuc insidiatus.

Constantij mors, Constantinum filium imperatorem relinquentis. CAP. XV.

EXtemplò enim ubi insidiarum machinas effugit, celeri gradu accessit ad patrem: & protinus post longum temporis interuallum, quo abfuerat, in eius conspectum uenit. Eodem momento patris Constantij uitæ exitus in acie nouaculæ, ut dicitur, constitit. Postquam autem filium ex insperato adesse uidit, exiliens è cubili, illum complexus est: atque illud quod sibi iam uitam edituro solum tristiciam attulerat (filij nimirum absentia) se ex animo iam eiecisse asseruit: precesque propterea cum gratiarum actione Deo obnixè fudit. Iam uerò mortem pluris propè, quàm immortalitatem æstimare se dixit: ac tandem familiam suam resque uniuersas ordine dispensauit. Atque in medio filiorum pariter & filiarum, ipsum instar chori undique cingentium, se statuens, & in ipsa regia, inque regio cubili decumbens, regni hæreditate filio, qui reliquos ætate anteibat, communi lege naturæ tradita, decessit è uita.

Constantij obitus.

Quónam

Quónam pacto Constantij funere elato, exercitus Constantinum Augustum salutauerit. CAP. XVI.

A NEque tamen propterea Imperium Imperatore destitutum permansit: quippe Constantinus paterna purpura indutus, primùm è paternis ędibus egressus est: & patrem, tanquam à mortuis ad Imperium regendum denuò reuocatum, suo ipsius uultu & effigie omnibus repræsentauit. Deinde magna paternorum amicorum turba eum comitante, funeri præiuit, patremq́; produxit: quinetiam populi infinita multitudine, militumq́; constipanti agmine partim antecedentium, partim subsequentium, genitorem sanctissimum cum omni splendore & maxima pompa extulit: faustis acclamationibus, suaui hymnorum concentu, omnes beatissimum illum celebrant: & consentientibus animis filium iam in Imperij gradu locatum, patrem ad uitam quodammodo reuocasse existimant. Extemplò igitur secundo & prospero applausu nouum Regem, Imperatorem & Augustum, ipsa prima uoce contentius prædicant. Quibus acclamationibus tam auspicatò in filium editis, patri mortuo nonnihil ornamenti allatum est: filium cuncti beatum putant, qui talis patris fuit successor declaratus: omnes gentes quæ ipsius obsequebantur imperio, incredibili lęticia efferuntur, & gaudio penè inexplicabili propterea complentur, quòd illustri & præclaro Imperatore ne breuissimo quidem temporis momento caruissent. Hunc morum uitæq́; piè & religiosè ad uirtutem institutæ exitum esse, in Imperatore Constantio, uniuerso generi mortalium, qui nostra memoria uixerunt, Deus euidenter monstrauit.

Constantinus Imp. patri succedit.

Constantij funus.

Interitus tyrannorum compendiaria commemoratio. CAP. XVII.

B FInem autem uitę aliorum, qui Dei ecclesias bellico quodam more & modo exagitarint, minimè consentaneum iudicaui, quem pręsenti sermoni mandarem: neq́; bonorum memoriam, eorum appositione qui secus se gesserint in uita, omnino debere contaminari. Rerum enim experientia, illis solum qui ipso oculorum obtutu calamitates cuiusque tyranni aspexerint, quiq́; earundem cognitionem auribus acceperint, satis uidetur esse ad uitam modestius deinceps sanctiusq́; moderandam.

Tyrannorũ calamitosus exitus.

Quòd diuino consilio Constantinus Imperium consequutus sit. CAP. XVIII.

SIc igitur Constantinum talis parẽtis satu editum, principem & Imperatorem, Deus omnium author, & totius mundi gubernator, suo solum arbitrio delegit: eo consilio, ut cùm alij omnes Imperatores hominum suffragijs ad eum dignitatis gradum ascendere consueuerint, de hoc Imperatore solo ad honorem efferendo, nemo mortalis omnino gloriaretur.

Constantinus Dei solius arbitrio ad imperium delectus.

Constantini de Barbaris & Britannis uictoria. CAP. XIX.

ITaque ut primùm fuit in regni solio tutò locatus, Imperij portioni, quam rexisset pater, studiosè prospexit: commodisque omnium gentium, quarum dominatum pater antè tenuisset, summa cum humanitate & clementia assiduè consuluit. Omnia autem Barbarorum genera, circa fluuium Rhenum, & Oceanum uersus Occidentem incolentia, quæ audacia & temeritate impulsa seditionem conflassent, penitùs repressit: & ex indomitis immanitatéque efferatis mansueta effecit, & ratione tractabilia. Alia uerò, quorum animos adeò insanabiles animaduertebat, ut ad uitam quietè placidéque degendam nullo modo uiderentur posse traduci, seclusit ab Imperio, & tanquam agrestes belluas è patriæ finibus prorsus exturbauit. Istis ratione & consilio ab eo ritè compositis, reliquas orbis partes ante oculos proponens, tandem traiecit ad Britannos, Oceani littoribus undique con-

Barbari domiti.

Britanni à Constantino uicti.

clusos. Quos cum uicisset, alias mundi partes animo complecti cœpit, ut his qui o- A
pis indigerent, subsidio maturè ueniret.

Constantini studium de Roma à Maxentij tyrannide liberanda. CAP. XX.

DEinde in uniuersum totius mundi ambitum, tanquam in corpus quoddam immensum aciem mentis intendens, & ciuitatem illam quæ quasi caput mundi est, totiusque Romani Imperij moderatrix, tyrannis in seruitutem datam perspiciens, primùm eius in libertatem uindicandæ potestatem, illis qui reliquas Imperij partes procurabant, utpote eum honoris gradum ante ipsum adeptis, permisit. Verùm ubi nullus eorum illi malo remedium potuit afferre, sed qui periculum facere in animum inducebant, turpem habuere exitum: ipse nec uitam sibi uitalem fore dixit, si ciuitatem omnium dominam & reginam ita ægrè affectam & afflictam esse pateretur: & propterea ea parare sedulò studebat, quę uidebantur ad delendam tyrannidem spectare.

Roma mundi caput.

Quòd Constantinus, dum secum eidololatrarum cædes animo reuolueret, Christianismum potius amplectebatur. CAP. XXI.

AC cum accuratè ratione animoque lustrando comperisset, propter maleficas & fallaces magorum præstigias à tyranno studiose conquisitas, multo firmiore præsidio sibi opus esse, quàm quod res militaris suppeditare soleret, Deum quæsiuit sibi adiutorem: ratus auxilijs quæ ex armis & militum manu petuntur, uix secundas tribuendas: at quæ sunt ex Deo, nec uiribus expugnari, nec ulla frangi uiolentia posse. Mente igitur diligenter complexus est, quis'nam Deus sibi in subsidium esset asciscendus. Ac quærenti illi talis subijt cogitatio, eorum qui antea Rempub. attigissent, plerunque omnes suam spem in deos complures coniecisse, eosque uictimis & monumentis coluisse: ac primùm diuinationum inuitamentis, deinde oraculis, quæ fausta feliciaque auspicia ipsis denunciabant, in fraudem inductos, infelicem reperisse exitum, & planè calamitosum: neque quenquam deorum uel benignè illis opem tulisse, uel prohibuisse quò minus nefanda internecione cœlitùs inuecta opprimerentur. Solum eius patrem ad contrariam uiam, & eorum institutis longè dissimilem diuertisse: eorum condemnasse errorem: ipsum solum Deum, omnium rerum administratorem, toto uitæ spacio, obseruantia ueneratum esse: eumque conseruatorem & custodem regni, omnisque boni largitorem comperisse. Ista cum secum exquisitè in utramque partem uersaret, iudicióque sedulò expenderet, quemadmodum illi deorum multitudine confisi, in uarias clades & exitia incidissent, adeò ut nec generis, nec sobolis, nec stirpis, nec nominis, nec memoriæ uel uestigium quidem inter homines esset relictũ: & qua ratione Deus patris sui euidentia uariaque suæ uirtutis & potentiæ indicia ei dedisset, atque adeò illi qui iam antea contra tyrannum prælium inijssent, spéque in deorum multitudine locata, aciem contra hostem instruxissent, ad turpem exitum essent perducti. alter enim infecta re, cum ignominia à prælio discessit: alter in ipso medio exercitu trucidatus, tanquam superuacanea mortis accessio factus est. ista, inquam, omnia cùm mente tanquam in unum collegisset, in dijs qui non sunt colendis tantam inanitatem consectari, postque periculum factum cæco errore duci, summæ putauit esse dementiæ: Deúmque, quem pater sanctè adorauisset, solum obseruandum colendumque statuit. B

Dei auxilium præstãtissimũ.

Deorum multitudine confisos confundi.

Deo uni, rerũ omnium conditori, fidendum.

Quomodo

Quomodo orante circiter meridiem Constantino, Deus uisionem in cœlo ostenderit, crucem uidelicet de lumine fabricatam, ac præterea inscriptionem cohortantem, IN HOC VINCE.

CAP. XXII.

A QVocirca huius opem precibus implorauit, hunc orauit, hunc obtestatus est, ut tum qui'nam esset, ipsi uellet significare: tum rebus quas apud animum proposuisset, dexteram uelut adiutricem porrigere. Imperatori igitur ista precanti, obnixéque flagitanti, uisio quædam diuina, & inprimis admirabilis apparuit: quam si quis fortè alius dixisset, non tam facilè hominibus potuisset persuaderi. uerùm cum Imperator ipse uictor, nobis ipsis qui hanc historiam iam literis persequimur, longo tempore pòst, cùm noticia eramus & familiari colloquio ab eo dignati, narraret, & sermonem iureiurando confirmaret: cui dubium esse poterit, quin sit rei ita commemoratæ fides omnino adhibenda: præsertim cum tempus postea consequutum, ratum orationi testimonium dederit? Cum iam sol ad medium cœlum ascendisset, die in pomeridianum tempus paululum inclinante, dixit se crucis signum ex lucis splendore figuratum, in ipso cœlo soli imminens manifestò oculis aspexisse, inq; eo inscriptionem consignatam, quæ hæc uerba complectebatur, IN HOC VINCES. Admiratio ingens ipsum & totum exercitum, qui eum quópiam iter facientem comitabatur, atq; adeò huius prodigij spectator factus erat, incessit.

Crucis signum in cœlo exhibitum Constantino.

Quòd Christus Constantino per quietem uisus, similem cruci effigiem fabricare, ac in bellis uti iubebat.

CAP. XXIII.

B SE dubitatione admodum intra se distrahi, quid tandem illud ostentum sibi uellet, asseruit. Atque eum diu multúmque de eo cogitantem, oppressit nox. Ibi ei dormienti Christum Dei cum signo in cœlo monstrato uisum esse, præcepisséque, ut exemplari ad imitationem illius signi quod in cœlo apparuerat, fabricato, eo tanquam præsidio in prælijs cum hostibus committendis uteretur.

Christus in somnis apparens, crucis signo Constantinum in prælijs uti iubet.

Crucis effigiei fabricatio. CAP. XXIIII.

ILle, simulatque dies illuxit, surgens, primùm arcanum illud uisum amicis exponit: deinde artificibus, qui aurum & lapides preciosos affabrè sculpere norant, accersitis, medio inter illos loco assidet, uerbis signi describit effigiem, eam auro & lapidibus preciosis imitatione adumbrare mandat. Quam quidem effigiem, contigit ut nos oculis olim contemplaremur. ipse enim Imperator, Deo illud largiente, eam nobis ostendere dignatus est.

Descriptio uexilli instar crucem fabricati, quod nunc Romani labarum appellant. CAP. XXV.

ERat autem tali figura fabricata. Hastile oblongum, erectúmque, auro undique obductum fuit: quod cornu habuit transuersum ad formam crucis constructum. Supra in fastigio ipsius operis, corona affixa, lapidibus preciosis, & auro politè circumtexta. In ea salutaris appellationis Seruatoris nota inscripta, duobus solum expressa elementis: id est, duabus primis literis nominis Christi (erat enim litera ρ in ipso medio literæ χ curiosè & subtiliter inserta) quæ totum Christi nomen perspicuè significarunt. Quas quidem literas deinceps semper Imperator in galea gestare consueuit. Ad cornu illius particulæ, quæ ex transuerso erat per hastile traiecta, uelamen quoddam pertenue appensum adhæsit, regalis uidelicet & magnifica textura, mirabili uarietate lapidum preciosorum

Vexilli Cõstantini descriptio.

artificiosè coniunctorum, lucisque suæ claritate pulchrè resplendescentium depi- A
cta, & multo auro intertexta: quæ dici non potest, quantam spectatoribus ob suam pulchritudinem excitarit admirationem. Istud igitur uelamen ad cornu affixum, longitudinis latitudinisque crucis mensuram penitùs exæquauit. Oblongum uerò & erectum hastile in sublimi appensum, cuius pars inferior uersus basim longius ducta fuit, sub ipsum crucis insigne ad texturæ discurrentis fimbrias, auream pij Imperatoris pariter ac liberorum suorum effigiem, ad pectus usque concinnè descriptam continuit. Isto igitur salutari signo Imperator, tanquam hostilis cuiusque & infestæ uiolentiæ propugnaculo, semper usus est. Cuius expressæ similitudines, mandauit ut uniuersum exercitum perpetuò antecederent.

Quomodo Constantinus Christianorum mysterijs instructus, sacris literis operam dederit.

CAP. XXVI.

VErùm ista paulo pòst acciderunt. Tempore autem suprà commemorato, Constantinus admiranda illa uisione obstupefactus, nullum alium Deum, quàm qui ipsi apparuisset, colendum esse statuens, sacerdotes & professores religioni & uerbo illius initiatos accersit: quis esset Deus ille sciscitatur: quid etiam sibi uellet uisio illa, quæ de signo fuisset ipsi patefacta. Hi hunc Deum, respondent, Dei unius ac solius unigenitum filium esse: signum autem quod apparuerat, immortalitatis notam esse, trophæúmque uictoriæ illius de morte reportatæ, quam olim, cum in terra uersabatur, fuisset assecutus. Causas etiam docent eius aduentus, accuratámque illius inter homines œconomiæ rationem ei suggerunt. His rationibus quanquam probè erudiebatur ille quidem, uisionis tamen ipsius oculis subiectæ adhuc tenebatur admiratione. Atque tandem, ubi cœle- B
ste uisum cum sacerdotum interpretatione contulerat, animo confirmatus fuit: pro certo persuasus, earum rerum cognitionem sibi diuinitùs oblatam esse, ac propterea in diuinam sacrarum literarum lectionem iam omni cura & cogitatione incumbere secum decreuit. Itaque primùm Dei sacerdotibus sibi tanquam assessoribus ascitis, statuit Deum qui ipsi apparuisset, omni genere cultus & obseruantiæ uenerari. Deinde spe bona in illo posita firmè munitus, decæterò permagna cupiditate ferebatur, ardentes incendij tyrannici faces, ad terrorem intentatas, penitùs extinguendi.

Signum Constantino oblatum, Christi trophæum.

De adulterijs Maxentij, Romæ perpetratis.

CAP. XXVII.

ETenim qui urbem omnium reginam ui & armis occupasset, tantum iam scelere & impietate processerat, ut nullum audax, nullum nefarium & impurum facinus omnino prætermisisse uideretur. Nam coniuges legitimas ui à uiris abstraxit, easque turpissimè oppressas uiolatasque ad uiros remisit: idque petulanter & contumeliosè admisit non in ignobiles aut obscuros, sed in eos qui in senatu Rom. facilè primas tenuerunt. Et quamuis infinitas ferè liberas & ingenuas mulieres per uim flagitiosè uiolasset, nullo modo tamen poterat intemperantem & effusam animi sui libidinem explere. Postquam autem in Christianas mulieres cæca cupiditate ferri cœpit, non potuit omnino per suos prouidere, quò facilis sibi ad eas pateret aditus. Nam illæ citius uitam cum morte commutare uolebant, quàm corpus ei uiolandum permittere.

Maxentij libido inexplebilis.

Christianarum mulierum continentia.

Quónam pacto uxor præfecti, propter tuendam pudicitiam, mortem sibi consciuerit. CAP. XXVIII.

EX quibus una, eaque uerè Christiana, uiro ordinis senatorij, qui præfecturam Romanorum gerebat, in matrimonio collocata, ubi illos qui in talibus flagitijs tyran-

A tijs tyranno subseruire consueuerant, pro foribus ædium adesse, & uirum suum metu adductum, illis, ut prehensam abducerent præcepisse accepit, exiguo temporis spacio postulato, quo corpus consueto apparatu decenter ornaret, in cubiculum ingreditur. Quæ cùm sola esset, gladio transfigit pectus, statimque mortua concidit, cadauere perductoribus relicto. Quæ reuera omnibus hominibus, tum qui iam sunt, tum qui pòst futuri sunt, rebus ipsis, quæ multo plus habent ponderis ad fidem faciendam, quàm uerba, perspicuè declarauit, celebrem illam & multorum sermonibus nobilitatam Christianorum cõtinentiam, rem esse solam, quæ nec libidine expugnari, nec flagitio perimi labefactari'ue possit. Atq; ista se talem & tam illustrem ostendit.

Coniugalis fidei exemplum.

Christianorum continentia inexpugnabilis.

Populi Romani, autore Maxentio, cædes.
CAP. XXIX.

HVius Imperatoris igitur metu, qui eiusmodi facinora consciscere non dubitauit, omnes, non populus modò, sed etiam magistratus, non nobiles, sed ignobiles, grauiter perculsi, acerbo tyrannidis iugo premebantur. Neque tamen illis, licet pacatè & tranquillè se gerentibus, asperam'q; ferentibus seruitutem, ulla à tyranni crudelitate in ipsos grassante omnino extitit liberatio. Nam quodam tempore, exigua & leui de causa, populum satellitibus suis nefariè trucidandum obiecit. Ac populi Romani infinita propè multitudo, in ipsa media urbe, non Scytharum, aut Barbarorum, sed suorum ciuium hastis & armis cuiusq; generis miserè interfecta fuit. Quanta autem senatorum cædes, propter opes & facultates suas, fuerit per insidias patrata, dum aliàs aliæ criminationes in eos qui neci dabantur, falsò confictæ essent, ne dicendo quidem explicari potest.

Maxentij in pop. Rom. tyrannis.

Incantationes Maxentij, & alimentorum penuria Romæ.
CAP. XXX.

B AD extremum uerò, tyranni scelera ad magicæ artis delabebantur præstigias. Quippe interdum mulieres grauidas dissecuit: nonnunquam tenerorum infantium uiscera perscrutatus est, aliquando mactauit leones: sæpe infandas adiurationes, ad dæmones excitandos, quò illorum subsidio belli impetum abs se auerteret, usurpauit. Nam horum adiumentis sperauit se uictoria facilè potiturum. Sic igitur, qui Romæ exercuit tyrannidem, dici non potest qualia patrando subiectos in seruitutem redegerit: adeò ut iam in tanta tam'q; extrema alimentorum ad uitam necessariorum egestate, inopia'q; constitueretur, quantam non aliàs Romæ extitisse, homines nostri temporis affirmant.

Maxentij præstigiæ.

Annonæ caritas Romæ.

Copiæ Maxentij in Italia fusæ.
CAP. XXXI.

QVare his rebus omnibus ad misericordiam inductus Constantinus, omni apparatu militari se ad delendam tyrannidem armauit. Atque Deo omnium moderatore sibi patrono ante oculos proposito, & Christo seruatore adiutoréque inuocato, & salutari signo tanquam uictoriæ trophæo ante armatos suos & satellites collocato, cum toto exercitu procedit, Romanis libertatem, quam à maioribus accepissent, recuperaturus. Cùm uerò Maxentius machinis præstigiarum magis quàm subiectorum beneuolentia confideret, & nullo modo extra portas ciuitatis egredi ausus esset: & omnem locum, agrum, & ciuitatem etiam, quæ ipsius subijciebatur Imperio, ingenti armatorum multitudine, & infinitis copijs muniuisset: Imperator Constantinus Dei auxilio nixus, primam, secundam, & tertiam tyranni aciem adoritur: & omnibus primo impetu perfacilè subactis, uniuersam propè Italorum peragrat regionem, adeò ut iam quàm proximè Romam aduentaret.

Constantini cõtra Maxẽtium expeditio, & uictoria.

Maxentij interitus in ponte Tyberis. CAP. XXXII.

A DEinde ne, dum tyrannum obsideret, etiam Romanos ipsos oppugnare cogeretur: Deus ipsum tyrannum, tanquam catenis quibusdam ex urbe extrahit, longóque interuallo à portis constituit: & opera sua, iam olim contra impios edita, inq; Sacris literis tanquam in tabulis inscripta (quæ quamuis fabulæ loco apud plerosque habeantur, fidéque careant, tamen pro certo creduntur) reipsa omnibus, ut comprehendam breui, tam infidelibus quàm fidelibus, qui has res gestas tam admirabiles oculis aspexerunt, uera esse confirmauit. Quemadmodum enim ipsius Moysis & antiquorum ac piorum Hebræorum temporibus, currus Pharaonis, eiúsque copias deiecit in altum, & delectos ascensores satellitésque regios in mari rubro demersit: sic & Maxentius, quiq; cum eo erant armati & stipatores, uelut lapis in profundum Tyberis gurgitem præcipites deciderunt. Nam cum tyrannus, Dei uirtute Constantino opem ferente, terga dedisset, & in fuga flumen ex aduerso obiectum (in quo lintribus iunctis, & ponte artificiosè fabricato, machinam, qua Constantinum adeò Deo charum è medio sublaturum sperauit, ad suum ipsius interitum construxerat) traijcere cœpisset, Deusq; Constantino benignus præstò tulisset auxilium: & tyrannus eius ope destitutus, clandestinas & occultas machinas miser contra seipsum fabricasset (adeò ut illud commodè in ipsum dici posit, Lacum aperuit, & effodit eum, & incidet in foueam quam fecit: Conuertetur labor eius in caput eius, & in uerticem ipsius iniquitas eius descendet) tum Dei nutu, machinarum in pontis iunctione collocatarum, & fraudis in eisdem latitantis transitus, tempore minimè sperato subsidit, ruitq;, ac de improuiso lintres cum ipsis uiris in altum gurgitem præcipitati sunt: ipseq; infelix primus, deinde satellites eius & stipatores (sicut diuina loquuntur oracula) in rapidum flumen tanquam plumbum dilapsi: uti Constantinus cum suo exercitu Dei B præsidio uictoriam assecutus, meritò sanè, licet non uerbis, re tamen ipsa, similiter cum Israelitis & egregio Dei famulo Moyse, eadem ipsa quæ ille olim contra impium tyrannum Pharaonem cecinisset, sic quodammodo suaui concentu fuderit, dixeritq;: Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est: equum & ascensorem deiecit in mare: adiutor & protector factus est mihi ad salutem. Et quis similis tibi in dijs Domine, quis similis tibi? Gloriosus in sanctis, admirabilis, & præclarè faciens prodigia.

Dei contra impios admiranda opera. — *Exod. 14.* — *Maxentij interitus.* — *Psal. 7.* — *Exod. 15.*

De Constantini in urbem Romam introitu: & de statua eius, crucem in manu continente, & eiusdem inscriptione. CAP. XXXIII.

COnstantinus igitur, cùm ista aliaq; eisdem germana ac similia Deo omnium duci, & authori uictoriæ, eximium Dei famulum Moysen imitatus, cecinisset: in urbem quæ omnium regina est, cum triumpho & celebri pompa ingreditur. Ibi tum frequentes, tam qui ex senatorio ordine, quàm qui alijs dignitatis ornamentis ibi clari erant & eximij, tanquam ex seruitutis custodia liberati, cum uniuerso populo Romano, læto oculorum obtutu, lubentibus animis, faustis acclamationibus, & insatiabili gaudio eum exceperunt. uiri etiam cuiusque generis, unà cum mulieribus, liberis, & infinita famulorum turba, illum liberatorem, conseruatorem, & beneficum patronum ingenti clamore prædicarunt. At ille, utpote pietate in Deum, tanquam naturaliter menti insita imbutus, non applausu illo populari & strepitu insolenter se iactans, non laudum elatus præconio: sed præsidij à Deo allati admodum conscius, extemplò preces cum gratiarum actione authori uictoriæ impertijt: atque illustribus insciptionibus columellisq; erectis,

Constantinus quanto populi Rom. applausu exceptus.

A ctis, omnibus hominibus salutaris Christi signi uirtutem promulgauit: in ip urbe media, quæ præ cæteris principem locum facilè obtinet, ingens istud tropha um contra hostes erexit: & hoc salutare signum characteribus, qui nullo modo deleri poterant, in eo insculptis, Romanorum, aliorúmque omnium Imperio subiecto rum propugnaculum esse demonstrauit: palámque omnibus proposuit ad intuendum. Ac statim ubi erectum hastile, ad formam crucis in manum propriç imaginis in statua expressæ insertum, Romæ in loco celebri, ac multum à populo frequentato, locatum fuit, hanc inscriptionem latino sermone in eo mandat incidere: *Constãtini statua qualis in media urbe Romæ erecta.*

HOC SALVTARI SIGNO, VERO FORTITVDINIS INDICIO, CIVITATEM VESTRAM TYRANNIDIS IVGO LIBERAVI, ET S. P. Q. R. IN LIBERTATEM VINDICANS, PRISTINAE AMPLITVDINI ET SPLENDORI RESTITVI. *Statuæ Constãtini inscriptio.*

De prouinciarum exultatione, & Constantini donationibus.

CAP. XXXIIII.

PIus igitur Imperator ita crucis uictricis confessione nobilitatus, cum magna dicẽdi libertate filium Dei ipsis Romanis palàm diuulgare cœpit. Omnes igitur omnino qui ciuitatem incoluerunt, tam Senatus quàm populus, uelut acerbo & tyrannico dominatu leuati, clarioribus lucis radijs frui uisi sunt, & nouo nouæ cuiusdam & quasi renascentis uitæ modo rationéque potiri. Ac gentes uniuersæ quę oris Oceani ad occasum uergentis circumdantur, prioribus malis quibus implicatæ tenebantur, liberatæ, insignem dierum festorum celebritatem lætis animis agẽtes Constantinum uictorem, pium, ac communẽ omnium patronum eximiè prædicarunt: dixerúntque una uoce, unóque ore omnes, illum, tanquã cõmune quoddam bonum, hominibus Dei benignitate & clementia donatum, illuxisse. Impe *Edictum Constantini.*
B ratorium porrò passim diuulgabatur edictum, quod quidem & his qui erant fortunis suis spoliati, concessit authoritatem rebus suis & facultatibus potiundi: & eos qui iniquum exilium perpessi fuissent, ad proprios lares reuocauit: alios itẽ uinculis, omníque periculo ac metu, quibus per tyranni crudelitatem uexabantur, penitùs eripuit.

De honore episcopis delato, & ecclesiarum exædificatione.

CAP. XXXV.

IPse porrò Imperator Dei ministros accersere, cultu & obseruantia honorificè cõplecti: & tum re, tum uerbis, tanquam uiros Deo suo consecratos, humanitùs excipere, & maxima beneuolẽtia prosequi cœpit. Quippe licet homines fuerint, ipsius formæ habitu ad aspectum abiecti, ab eo tamen non eius generis existimati sunt: sed quia non hominem qui sub aspectum oculorum cadit, sed Deum ipsum qui in eorum animis insidebat, considerare uisus est, illos suæ mensæ effecit participes. Illos, quocunque iter capiebat, secum duxit: atque ea de re Deum, quem sanctè colebant, sibi credidit fore propitium. Porrò ecclesijs copiosa suppeditare subsidia, templa in sublime erecta exędificatáque adaugere, plurimis monumentis augusta ecclesię sacraria illustrare, uaria pecuniarum largitione egentium inopiam subleuare. *Constantini erga Ecclesiarum præsides obseruantia.*

De Constantini in pauperes munificentia.

CAP. XXXVI.

EXteris præterea, qui illum adibant, benignum & liberalem se prębere. Miseris etiam & abiectis, qui in foro & plateis palàm mendicabant, non pecunias solum, & res ad uictum necessarias, sed etiam decentem corporis uestitum subministrandum curare. Illis quoque qui prima ætatis tempora feliciter traduxissent, *Const. in pauperes & peregrinos munificentia.*

& prosperè, pôst tamen graui uitæ facta mutatione, in res asperas afflictásque incidissent, lautiora uberioráque uitæ subsidia impertire, & beneficia magnifica animóque uerè regio digna conferre. Quorum nonnullis agrorum donare possessiones: alios uarijs dignitatis ornamentis cohonestare. Quos autem orbitas miserè afflictauit, eos patris curare loco: uiduas mulieres omni ope destitutas recreare, propriaq; ac sua prouisione illis sedulò prospicere. Eodem modo etiam puellas parentibus orbas, & ab eorum auxilio desertas iam, uiris sibi notis & locupletib. matrimonij uinculo iungere: istáque præstare, eas res largè & liberaliter nuptiis suppeditando, quæ illarum uiris in nuptijs contrahendis essent necessariò conferēda. Quemadmodum sol supra terram oriens, omnib. claros sui luminis radios affatim profundit: sic Constantinus simul cum solis ortu in regijs ædibus apparēs, & tanquam cum luminari illo cœlesti pariter illucescēs, omnibus qui in ipsius aspectum prodibant, eximium suæ singularis probitatis splendorem & claritatem exhibuit. Neq; quisquam certè ad eum aduentauit, qui non aliquo bono potitus sit: neq; eos spes bona frustrata est, qui ab eo aliquid expectarent auxilij.

In uiduas & puellas.

A

Quomodo unà cum episcopis, Concilijs interfuerit. CAP. XXXVII.

ET quanquam communiter erga omnes se talem præstitit: tamē Ecclesiæ Dei eximiam & peculiarem curam adhibens, cum quidam inter se in diuersis locis dissensione discordarent, tanquam communis episcopus à Deo constitutus, ministrorum Dei coegit concilium: & in media istorum frequentia ac cōgressu adesse, & unà considere non dedignatus, rerum in deliberationem uocatarum se fecit participem: easq; res quæ ad diuinam pacem spectabāt, omnibus procurauit. In medio consessu, quasi unus è multis assedit: & quoniam Dei timore undique septus fuit, & amicis fidelibus maximéque beneuolis circummunitus, primùm satellites amouit abs se, & totam stipatorum turbā. Deinde quos ex episcopis meliori menti consilióque obsequentes, & ad quietam & tranquillam animorū consensionem propensos animaduerteret, eos uel maximè approbauit, seq; declarauit ex communi omnium concordia maximam læticiam percipere: eos autem qui animis essent obstinatis, magnopere detestatus est.

Cōcilia episcoporū cogere, & ijsdem interesse solitus Constantinus.

B

Concordiæ amans Cōstantinus.

Insipientes quo pacto tulerit. CAP. XXXVIII.

IAm uerò quosdam sua sponte acerbè incitatos, toleranter & moderatè tulit: placido & mansueto sermone hortatus, ut modestè se gerere, ac neutiquam seditionem concitare studerent. Ex quibus alij eius adhortationes cum reuerentia amplexati, discesserunt: alios, quorum animi ad modestiam uidebantur propè insanabiles, Deo curandos permisit, ac nihil omnino contra quemquam mente concepit acerbitatis. Inde, ut est uerisimile, seditiosi in Africa eò audaciæ fortè prorupe runt, & crudelitatis, ut facinora nefaria molirentur, dæmone (ut uidebatur) affluentiam præsentium bonorum Christianis inuidente, uirósque ad absurdos & importunos conatus instigante, quò Imperatoris animum contra eos commoueret. Verùm inuido illi res parum processit ex sententia: quandoquidem Imperator ea quæ gesta erant, pro ridiculis putauit: inquiens, se perditi dæmonis impulsionem facilè intellexisse. Nam facinora illa non modestorum & sobriorum hominum esse, sed eorum qui uel mente penitùs excidissent, uel essent improbi, & impij dæmonis tanquam œstro perciti: quos commiserari oportere potius, quàm supplicio afficere, asseruit. Vt enim, inquit, summæ clementiæ est, eorum uicem dolere: sic hominibus, cùm mente capti sunt, pœnas infligere, extremæ dementiæ est, & inscitiæ.

Hæreticos cōmiserādos esse potius, quàm supplicio afficiendos.

Victoriæ eius in Barbaros. CAP. XXXIX.

A AD hunc modum Imperator Deum omnium contemplatorem, in omni re gerenda religiosè ueneratus, effecit, ut cura quam susceperat de ecclesijs, nulla offensione minui labefactaríue potuisset. Deus igitur, quò illum abundè compensaret, omnia Barbarorum genera adeò eius quasi pedibus substrauit, ut contra inimicos illustria uictoriæ trophæa ubique erigeret. Illum curauit uictorem apud omnes prædicandum, hostibus & aduersarijs terribilem (cùm natura sua non talis ille quidem, sed placidissimus, mansuetissimúsque, si quisquam alius, atque adeò benignissimus existeret) planè constituit. *Constantini uictoriæ de Barbaris.*

Quomodo Maximinus, & alij nonnulli, quum insidias Constantino struerent, illi Deo reuelante patefacti sunt.
CAP. XL.

CVi in hoc statu locato, alter eorum qui Imperium deposuerunt, mortem per insidias machinatus esse deprehensus, turpissima morte occumbit. Cui etiam ante mortem, tanquam impio & nefario tyranno inscriptiones honorificæ, statuæ, & quæ sunt de genere eodem, ad eius dignitatem illustrandam olim decretæ, ubique terrarum ademptæ fuerunt. Quo morte extincto, alij generis communione cum eo iuncti, qui clandestinas Constātino subdolè & ueteratoriè struebant insidias, itidem prehensi sunt: idq; Dei clementia, qui eorum omnium consilia mirādum in modum famulo suo per uisiones quasdam patefecit. Nam illum sæpenumero diuino suo dignauit aspectu, pérque diuinam uisionem ei res quæ supra hominem putandę sunt, ostendit, & uarias prænotiones rerum suggessit futurarum. Miracula uerò per Dei gratiam illi ostentata, ne dicendo quidem exprimi possunt: neque oratione præterea quisquam ea subsidia complecti ualet, quæ Deus seruo suo suppeditare dignatus sit. Quibus firmè septus, reliquum uitę cursum tutò & tranquillè traduxit: beneuolētia subiectorum est in primis lætatus: lętatus etiam, cum omnes ipsius ditionis parētes, uitam pacatam & tranquillam degere cerneret: lætatus denique maximè, cum Dei ecclesias gaudio & lætitia frui uideret. *Maximini in Constant. insidiæ, & interitus.*

B

Constantini panegyris, quæ decimo regni eius anno celebrata est. CAP. XLI.

CVi hoc pacto uitam transigenti, decimus Imperij sui annus confectus est. In quo festos dies solennes & publicos celebrare: precesq;, quibus gratias ageret, tanquam sacrificia quædam ignis & nidoris expertia, Deo omnium regi dioare cœpit.

Quomodo Orientem Licinius diuexarit. CAP. XLII.

ATque ut in his plurimū percepit oblectationis: sic de illis quæ in Oriente magno cum tumultu & perturbatione gesta esse auditione acceperat, mœroris non parum. Nam ei nunciatum est, belluam quandam immanem & ferocem illic tum Dei Ecclesiæ, tum reliquis prouincialibus insidias tendere (quippe dæmon nefarios omnes suos neruos contendit, quò ijs quæ erant à pio Imperatore confecta, contraria prorsus perageret) usq; eò, uti imperium Romanum in duas partes diremptum, noctis tenebris & splendori diei omnib. persimile uideretur. Nā his qui Orientem obtinebant, tanquam noctis caligo offundebatur: illis autem qui erant alterius partis incolæ, splendor clarissimæ diei illucescebat. Quos tam infinitis bonis diuina prouidentia suppeditatis frui, neq; diabolus inuidia exæstuans, uirtutiq; infestus, æquo animo spectare toleraréque: neque tyrannus, qui alteram orbis partem opprimebat, omnino ferre potuit. qui quidem, cum Imperium sibi prosperè succederet, & Constantini tam eximij Imperatoris sororem duxisset, relicta præclarorum hominum imitatione, perditos impiorū mores & institutum æmulari *Imperij Orientalis perturbatio.* *Licinius Constātini affinis.*

æmulari cœpit:& quorum infelicem uitæ exitum oculis aspexisset, eorum sceleratam mentem sequi maluit, quàm in firma præstantioris uiri amicitia acquiescere. A

Quomodo Constantino quoque Licinius perniciem machinari cogitauerit. CAP. XLIII.

Itaque nec legum amicitiæ, nec fœderum, nec cognationis, nec pactionum memoriam omnino animo tenens, bellum crudele & pestiferum contra patronum suum mouet. Nam sicut Constantinus, utpote princeps humanissimus, uere beneuolentiæ erga illum ostendit indicia, maiorũ cognationis, regij sanguinis antiquitùs ducti consortem fieri uoluit, sororem ei collocauit in matrimonium, liberam deniq; totius Imperij perfruendi potestatem tanquam cognato & collegæ regni tribuit: sic ille contraria animo statuens, contra meliorem præstantioremq; hominem machinas comparauit: aliósque aliàs excogitauit insidiarũ modos, quò patroni sui benefacta malefactis compensaret. Ac primùm amicitiam callidè & ueteratoriè simulans, dolo & fraude egit omnia:& propterea quæ temere admittebat, clam fore sperauit. Cæterũ eius insidias ex occulto structas Deus famulo suo patefecit. Iste igitur, simulac fuit in primis illis conatibus manifestò præhensus, ad secundas fraudes se contulit: cœpitq; interdũ beneuolẽtiam & necessitudinem prætexere, nonnunquam fœderibus & iureiurando fidem facere, tum quasi derepentè decreta antiquare: rursus per legatos supplicare: iterum ex mendacij simulationibus turpi ignominiæ labe notatus, tandem bellum palàm indicere: ac mentis adeò temeritate & insolentia incitatus, decætero ipsi Deo (quem Constantinum Imperatorem augustè uenerari cognouit) se opponere.

Licinij contra Constantinum bellum.

Licinij in Cõst. insidiæ detectæ.

Licinij technæ contra episcopos, & Conciliorum inhibitiones. CAP. XLIIII.

PRimùm enim contra Dei ministros, eius subiectos imperio, qui nunquam quicquam criminis contra Imperium admisissent, pedetentim tum, & dissimulanter, causas astutè & fallaciter confictas aucupari molitus est. Et cum nullum crimen ipsi suppeteret, nec haberet quod uiris illis omnino posset obijcere: legẽ promulgauit, quæ quidem præcepit, ut neque episcopi inter se de rebus suis communicarent, neque cuiquam illorum copia esset aliquam ecclesiam in proximo sitam adeundi: neq; conuentus, aut consilia, aut deliberationes de rebus ad ipsorum utilitatem spectantibus instituendi. Atq; hæc tanquam ansa illi fuit ad nos proteruè contumeliosèque tractandos. Aut enim legem uiolando, supplicio obnoxios esse oportebat: aut legis præcepto morem gerẽdo, Ecclesiæ ritus & instituta euertere. Nam magnæ & graues deliberationes de rebus controuersis susceptæ, nõ aliter possunt quàm per rectam consiliorum administrationem ratione & uia procedere. At reuera Dei hostis Licinius, quoniam Constantini pij Imperatoris institutis cõtraria moliri decreuerat, eiusmodi exequi contra nos mandauit. Nam ut hic sacerdotes Dei, quò honor illius quem sanctè colebant, illustraretur, ad pacẽ studuit & mutuam concordiam adducere: sic ille honesta disturbare machinatus, consentientẽ Ecclesiæ harmoniam disrumpere diuelleréque contendit. B

Licinij contra episcopos lex, ueluti ansa grassandi in pios arrepta.

Conciliorum usus.

Licinius Dei hostis.

Christianorum exilia, & facultatum publicationes. CAP. XLV.

ATque quoniam hic Deo charus, famulos Dei in palatiũ suum benignè intromisit: ille Deo infestus, contraria animo complexus, omnes pios, ipsius obsequentes imperio, è sua exturbauit regia: & uiros quos erga se maximè fideles habuit, & beneuolos, in exilium eiecit. Eos item qui ob res suas antè præclarè gestas fuissent amplos ab ipso honoris & dignitatis gradus adepti, alijs obsequi, seruiliáque ministeria obire mandauit. Et primùm facultates, quæstus sui gratia omnibus ademit: deinde mortem illis minatus est, si fortè aliquando salutare Christi nomen profiterentur. Porrò animo perturbationibus agitato, & in omnem intemperantiam effuso præditus, infinitis adulterijs & facinoribus insigni turpi-

Piorũ exilia.

A turpitudine nobilitatis admissis, eximiam castimoniæ uirtutem negauit in hominibus inesse posse, aliorumque naturam ex sua uitiosa mente spectauit. *Licinij incontinentia.*

Mulieres in ecclesiam unà cum uiris introire uetuit.

CAP. XLVI.

AC propterea legem secundò tulit, iubens, ne uiri simul cum mulieribus, precibus in Ecclesia ad Deum fusis interessent: néue sexus muliebris augustas uirtutis scholas adiret, neu denique episcopi mulieribus sacra Dei eloquia explicarent: sed mulieres ipsæ, alias mulieres, à quib. erudirentur, sibi deligerent. Verùm cùm ista essent omnium irrisione illusa, aliud quiddam ad ecclesiarum euersionem machinatus est: asseuerans, populi conuentus qui de more agebantur, extra portas in amœna planicie fieri oportere. nam aerem, qui extra portas est, permultum ei qui est templorum in ciuitate sitorum, ad congressus faciendos præstare. *Licinij lex altera, cōtra conuentus ecclesiasticos.* *Conuentus populi ante portas.*

Qui sacrificare renuerant, militia submouendos præcepit: & qui in uinculis detinerentur, alimenta subministrare haudquaquam permisit. CAP. XLVII.

VErùm ubi ne in hoc quidem instituto habebat qui ei morem gererent, de cæterò nudo capite, ut dicitur, milites qui erant in ciuitate, si dæmonibus hostias immolare neutiquam in animum inducerent, iussit de dignitatis gradibus, quibus fruebantur, penitùs deijci. Proinde, uti cohortes piorum hominum ubique gentium honoribus erant dispoliatæ: sic tyrannus qui has leges sanciuerat, sua ipsius opera sanctorum uirorum precibus omnino orbatus. Quid præterea commemorem, quo pacto in mandatis dederit, ne quisquam eos qui in carceribus miserè affligebantur, alimenta benignè impertiendo subleuaret, néue illorum qui erant in uinculis fame cōfecti, misereret? Imò uerò neque quemquam omnino illorum qui ad proximorum commiserationem à natura trahebantur, uel in bonorum numero haberi debere, uel quicquam boni agere censuit. Atque hæc inter illius leges B planè impudens fuit, & impia in primis, longéque omnes naturæ terminos transilijt: in qua pœna erat proposita, ut qui misericordiam alijs præstarent, ex æquo cum illis qui egerent, eadem plecterentur: & qui propenso animo benignitatis exequerentur officia, in carcerem & uincula cōiecti, idem supplicium quod afflicti perpetiebantur, subirent. *Sacrificare recusantes militia moti.* *Commiseratio bonorum pœnæ subiecta.*

De flagitijs & auaricia Licinij. CAP. XLVIII.

EIus generis Licinij fuere decreta. Quid oportet noua illius de nuptijs contrahēdis instituta, aut nouas de his qui è uita cesserant sanctiones enumerare? quibus ueteres Romanorum leges præclarè & sapienter promulgatas, barbaris quibusdam & crudelibus in eorum locum introductis, abrogare ausus est? Quid infinita propè oppressionis genera, contra subiectos suos ab ipso excogitata, persequar? Quid terræ dimensiones, ab ipso propter insatiabilem exactionum ingentium cupiditatem inuentas, percenseam? quibus effecit, ut exigua terræ particula, quæ minimo locata erat, cùm metiendo exploratum esset quanti ualeret, pro maiore precio deinceps locaretur. Quid etiam hominum agricolarum, quibus non amplius huius lucis usura suppetebat, sed iampridem erant morte extincti, census oratione complectar, quos, ut turpem quæstum inde faceret, instituit? Nam eius auaricia nullum habuit modum, neque inexplebilis animi auiditas omnino satiari potuit. Quapropter cum omnes thesauros auri, argenti, opumque immensarum copia impleuisset, affectione tamen Tantalica animo conflictatus, cum gemitu de paupertate cōquestus est. Quid porrò exilia citem, quibus eos qui nihil cuiquam intulissent iniuriæ, mulctauit? Quid bonorum publicationes? Quid falsas criminationes, quas contra patricios & illustres uiros confinxit, in memoriam reuocem? quorum teneras uxores, quò eas turpis flagitij ignominia deformaret, sceleratis & perditis seruis abutendas tradidit? Quid dicam de mulieribus in matrimonium datis? quid de puellis uirginitatis flore decoris, quas iste cum iam *Licinij flagitia reliqua.* *Auaricia.*

corporis

corporis uires senectute languescerent, turpiter uiolauit? Quid istis rebus attinet A longum sermonem instituere: prȩsertim cum scelerum postremò ab eo editorum magnitudo, prima uel exigua esse, uel nulla potius, arguat?

Quòd deniq; persequi Christianos aggressus sit. Cap. XLIX.

AD extremũ namq; furor eius cœpit in ecclesias insultare grassariq; in episcopos, quos sibi maximè aduersari animaduerteret. Quinetiam quos tum pietati deditos, tum Imperatori magno ac religioso charos existimaret, eos inimicorum loco habere. Quocirca à sanitate & mente penitùs deturbatus, animi impetum in nos incitauit: neq; memoriã eorum, uel qui ante illum essent Christianos persecuti, uel quorum ipse interfector & uindex, propter scelera quæ obierant, cõstitutus esset, uel deniq; quorum spectator extitisset, animo complexus est: idq;, cum præcipuum malorum authorem, quisquis ille tandem fuerit, plaga cœlitùs inflicta perculsum, oculis planè cerneret.

In Christianos rabies.

Quòd Maximianus fistula & uermibus perdomitus, in fauorem Christianorum scribere cœperit. CAP. L.

Maximianus diuinitus punitus.

ILle enim, simulatq; ecclesias expugnare cœpit, priusquàm animum suum iustorum & piorum hominum cruore inquinauit, ultio diuinitùs illata in eum inuasit: & ex ipsa carne exorsa peruasit ad animum. Ex improuiso enim in illis corporis partibus quas natura contexit, nascitur apostema: deinde in interioribus corporis recessibus, ulcus purulentum & fistulosum: atq; horum intolerabilis morsus intima depascebatur uiscera, quȩ quidem infinita uermium multitudine redundarũt: unde fœtor lethalis & pestifer efflatur. quãdoquidem uniuersa corporis moles, ex nimia eius, antequàm incidit in morbum, helluatione & ingluuie, in immẽsam pinguedinem erat cõmutata: quæ tunc putredine contabefacta, intolerabile & plenũ horroris spectaculum (ut fertur) propius accedentibus exhibuit. Atq; demum tot ac tantis malis colluctans, conscientia scelerum quæ contra Ecclesiam admisisset B perculsus, deinceps Deo suam culpam confiteri, à persecutione contra Christianos inchoata desistere, legibusq; & edictis Imperatorijs ecclesias illorum exædificare maturat: consuetas preces, quæ pro ipso antè fieri solent, eos iam etiam obire mandat. Atque iste quidem ob persecutionis flammam, quam cõtra Christianos accendisset, tales pœnas persoluit. Verùm ille, cuius mentionem superior nostra fecit oratio, spectator istarum rerum factus, earundemq; cognitionem accuratè experientia consequutus, derepentè uenit in omnium obliuionem. Neque pœnam priori irrogatam, neque iusticiam Dei meritò de posteriore supplicium sumentẽ, memoria repetijt.

Maximiani pœnitentia.

Quòd Maximinus Christianos persequutus, arrepta fuga, sese seruili habitu occultauerit. CAP. LI.

QVi quidem etiam ipse priorem in scelerum certamine superare enixè contendens, nouorum contra nos suppliciorum inuentione sese insolenter extulit. Nam neque ignis, neque ferrum, neque claui impacti, neque agrestes belluæ, aut maris uortices illi satisfacere potuerunt: sed præter hæc omnia, peregrinum quoddam supplicij genus suopte ingenio excogitare studuit: legémque tulit, ut sensus illi quibus lumen percipimus, prorsus labefactarentur. Crebræ igitur multitudines non uirorum solum, sed puerorum etiam & mulierum, cum haberent aciem oculorum dextrorum & pedum commissuras, ferro & cauterijs adeò penitùs debilitatas, ut ipsis nullo pòst usui esse possent, ad metalla amandabantur excruciandæ. Quarum rerum causa non diu pòst, istũ quoq; iusta Dei ultio occupauit. Nam cùm spe in dæmonibus, quos Deos esse censebat, collocata, & immunerabilibus armatorum copijs confisus, ad prælium committendum progressus esset: tunc Dei ope, qua niti debuerat, destitutus, primùm apparatum regalem parum sibi cõgruentem cœpit exuere: deinde timidè ignaueq; in multitudinẽ irrepere, tum fuga salutem

Maximini in Christianos crudelitas.

A lutem quærere. Postremò clanculum occultatus, in agris & uicis habitu famulari se posse latitare censuit. Cæterùm excelsum obtutum diuinæ prouidentiæ, quæ rerum curam gerit uniuersarum, minimè subterfugit. Nam posteaquam sperauit uitam suam esse in tuto locatam, ignito Dei telo percussus, pronus decubuit, toto corpore plaga cœlitùs delapsa ita exhausto, ut uniuersa pristinæ formæ effigies omnino deleretur, quippe ossa exiccata, & instar simulachrorum extenuata, tantum modo ei superfuerunt.

Quòd uiolentia morbi cæcus effectus, ad extremum pro Christianis scripserit. CAP. LII.

QVin etiam cum Dei plaga uehementius intenderetur, eius exilierũt oculi: & sede propria elapsi, illum cæcum dimiserunt. Quę igitur primus contra Dei martyres excogitauerat supplicia, eadem ipse iustissima sentẽtia sustinuit. Qui demum, dum adhuc his malis conflictatus spiritum ducebat, Christianorum Deo se confiteri, & suas, quas contra Deum pugnas susceperat, palàm elocutus, palinodias pari ratione cum superiore canere: legibus etiam & edictis euidẽter suum errorem de dijs, quos sibi colendos delegisset, aperire cœpit: solumq; Deum Christianorum uerum esse, ipsa experientia se comperisse testatus est. Ista scelera, eorundemq; mercedem, quanquam Licinius nõ auditione acceperat ab alijs, sed ipse reuera pro certo compererat: tamen uelut crassa quadam caligine menti offusa cæcatus, in eisdem quasi uolutatus hæsit. *Maximinus cæcus factus demum pœnituit.*

EIVSDEM EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI, EPISCOPI CÆSARIÆ PALÆSTINÆ,

B

De uita sanctissimi Imperatoris Constantini, Liber secundus.

Licinius clanculum persequutionem molitur, episcopis in Amasia, quæ Ponti pars est, trucidatis. CAP. I.

ISte quem diximus, Licinius in eundẽ cum illis gurgitẽ, qui cum Deo bellum gessissent, præceps deiectus est: & quorum interneciones impietatis causa ipsis illatas oculis aspexisset, eorũ exemplũ ad suam perniciem consectatus, persecutionem cõtra Christianos, tãquam quoddam ignis incendium iampridem extinctum, de integro exuscitauit: grauiore flamma ab ipso, quàm à superioribus tyrannis, accensa. Atq; uelut bellua quædã immanis, aut serpens tortuosus in se conuolutus, furorem & minas quasi cum Deo bellaturus, anhelans, nondum apertè quidem (Constantinũ enim admodum extimescebat) contra Dei ecclesias ipsius imperio subiectas dimicare ausus est: sed clàm apud se maleuolentiæ occultans uenenum, clandestinas insidias separatim contra episcopos comparauit. Nam per ueteratorias molitiones magistratuum, qui prouincijs præfuerunt, spectatissimos quosque inter ipsos è medio tollendos curauit. Quin cædis modus in eos institutus, peregrinus quidam erat, cuiusmodi non aliquando cognitum fuisse arbitror. Quæ enim fuere ab eo in Amasia Ponti patrata, extra omnem crudelitatis modum longè euagata sunt. *Licinij in Christianos persecutio.*

Ecclesiæ dirutæ, & episcopi discerpti. CAP. II.

IN quo loco nonnullæ ecclesiæ, quæ fuissent etiam antè euersæ, iam secundò è sublimi ad solum usque prostratæ: aliæ autem à prouinciarum præfectis occlusę, ne quisquam eorum qui eas frequentare consueuerant, eò ad conuentus agendos accederet, néue cultus Deo debitos impertiret. Nam qui ista mandauerat, non existimauit preces illic pro se fieri: utpote quem mala conscientia in eam opinionem induxisset: sed pro Constantini salute nos omnia pietatis officia exequi, & Deum assiduè pro eo orationibus placare, pro certo persuasum habuit. Illius autẽ *Amasiana persecutio.*

assentatores,& qui ei egregiè blandiri in animum induxerant,illustrissimos Ecclesiarum præsides (inde enim se impio tyranno rem gratissimam facturos arbitrati sunt) capitis supplicio multarunt. Itaque qui insontes erant,perinde atque hi qui cæde & sanguine manus suas inquinassent,sine causa ad locum supplicij abducti sunt,& graui pœna affecti. Iam uerò,quidam nouum mortis genus subierunt,corpore in multas particulas ense minutatim dissecto: ac post istud crudele supplicium,& omni scelere in tragœdijs audito magis horrendũ,in profundos maris gurgites piscibus uorandi proiecti sunt.Pij uiri post hæc,sicut paulo antè acciderat,aufugère,famuli Dei in agros rursus & solitudines se abdere cœperunt. Vbi ista hoc modo succedunt tyranno ex sententia,decęterò contra omnes persecutionem excitare in animum inducit. In qua re certè fuisset uoti compos,& nihil ei fuisset impedimento,quò minus in opere instituto processisset: nisi Deus, suorum seruorum propugnator,uti quod futurum erat præuerteret, famulum suum Cõstantinum, tanquam lumen illustre in tenebris & nocte obscurissima incensum, in ea loca in quibus uersabatur tyrannus, quasi manu duxisset.

Episcoporum cædes.

Quid Constantinus animo conceperit,cum Christianis persequutio intentaretur. CAP. III.

QVi cum ne rumorem quidem de illis rebus,quas diximus,dissipatum amplius ferẽdum cerneret, modesta animi ratione rem secum reputare,& morum seueritate cum clementia naturaliter sibi insita temperata,ad afflictorum liberationem maturare cœpit: existimans pietatis & sanctimoniæ munus esse,ut per unius cædem infinita hominum multitudo seruaretur incolumis.Nam cùm animo complexus esset,se magna facilitate usum, hominisque commiserationem parum promerentis misertum, ei,utpote à malorum instituto minimè recedenti, nihil omnino profuisse: imò uerò eius rabiem contra subiectos magis auxisse,adeò ut illis qui ab eo erant afflictati,nulla esset reliqua salutis spes: absque cunctatione dextram salutarem,ijs qui essent in tam extremas calamitates prolapsi,porrigere instituit. Idcirco consuetum militaris expeditionis apparatum instituit, uniuersa agmina tam peditum quàm equitum ad illum frequentia confluunt: quæ omnia antecedebant insignia certæ in Deum fiduciæ, quæ crucis effigiem suprà monstratam pulchrè repręsentarunt.

Constantini de liberandis à tyrannide Christianis cogitatio.

Quòd Constantinus adhibitis orationibus componebat se ad bellum: Licinius contrà, incantationibus. CAP. IIII.

PRecibus,si unquam aliàs, iam etiam sibi opus esse probè intelligens, Dei sollicitare sacerdotes, ut semper cũ ipso uersari,semperq; præstò esse uellent: hosq; tanquam quosdam animæ custodes ducere. Tunc uerò qui tyrãnidem propugnabat,cùm auditione accepisset,Constantinum contra hostes non aliter quã per Dei uirtutem præsidium ipsi afferentem uictoriam conari comparare,& eos quos dixi,semper unà cum illo uersari,ei adesse,& salutaris Christi passionis insigne uniuersum illius exercitum perpetuò antecedere,has res reuera (sic namque erat uerisimile) irrisione dignas putauit: simulq; & Constantinum habuit ludibrio, & contumeliosis uerbis lacerauit. Itaque is primùm augures & uates Aegyptiorum, ueneficos etiam & præstigiatores, sacrificos & prophetas eorum quos habebat pro dijs,accersit ad se: deinde dijs illis quos sibi colẽdos censuit,uictimis placatis, sciscitatur, quo modo belli exitus ipsi succederet. Illi enim, hostium uictorem sine dubio fore,inq; bello superiores laturum,uno ore respondent.quinetiam longis carminum ambagibus oracula ubique idem asseuerant.Augures prædicant,ei per auium uolatus fausta præsignificata esse: sacrifici,uiscerum micationẽ similia portendere demonstrant.Fraudulentis igitur istorũ promissis elatus,magna cum confidentia castris egressus est,ad manus conserendas paratus.

Const. orationibus ad Deũ, Licinius uerò præstigijs ad bellũ se parãt.

Licinius præstigijs magicis se ad bellum parat.

Quid de

Quid de idolis & Christo dixerit, cum in lucis dæmonibus sacrificauit. CAP. V.

A QVi cum esset præliũ initurus, satellites suos, & eos quos inter amicos eximiè charos habebat, in locum quendam qui sacer apud illos putabatur, conuocat. In quo nemus erat irriguum & densum: uariæ item statuæ lapideæ uario artificio sculptæ, dĳs ipsius in eo erectæ: quibus cùm cereos accendisset, & cõsuetas immolasset hostias, eiusmodi orationem habuisse fertur. Viri amici ac socĳ, Dĳ isti sunt patrĳ, quos ex maioribus antiquitùs colendos accepimus, quosq; religiosè & sanctè ueneramur. Iste, qui nobiscum prælium initurus est, patrĳs institutis uiolatis, præ errore quo cæcatus est, peregrinum quendam Deum (unde, haud equidem scio) colens, impia opinione mentem imbuit: & turpi istius insigni, exercitum suum magnopere dedecorat. Quo fretus procedit in aciem, & non cõtra nos solum, sed multo potius contra ipsos deos, quorum cultum ut proditor deseruit, arma ferre aggreditur. Hoc igitur in tempore liquidò constabit, & quis nostrûm opinionis errore uagetur, & utrum dĳs qui à nobis, an qui ab altera parte coluntur, priores deferendæ sint. Aut enim nos uictores erimus, & sic iure optimo nostri dĳ seruatores & opitulatores ueri existimari debẽt: aut si hic Constãtini Deus (quisquis ille fuerit, uel unde sit profectus, nescio) nostros, cum plurimi sint, idque numero & multitudine superiores, deuincat, nemo de reliquo uocet in controuersiam, quem tandem Deum uenerari oporteat: sed uincenti se addicat, & illi præmia offerat uictoriæ debita. Quod si peregrinus ille Deus, qui est iam à nobis ludibrio habitus, superior in prælio uideatur, illum nos decet agnoscere, illum colere, & ita longum uale dicere his quibus cereos frustra accendimus. Verùm si nostri potiantur uictoria (quod non dubium est) post uictoriam hoc loco partam, ad bellum contra impios faciendum maturemus oportet. Ista apud suos coràm, oratione

Licinĳ ad suos oratio.

B disseruit. Nobis uerò hanc historiam scribere instituẽtibus, eius uerba retulerunt hi, qui eadẽ auribus accepissent. Tyrannus tali oratione habita, iussit ut milites prælium quamprimùm aggrederentur.

Spectra in ciuitatibus quæ Licinio subĳciebantur uisa, quasi Constantini exercitu eas insectante. CAP. VI.

DVm ista gerebantur, uisum quoddam suprà quàm dici potest admirabile, circa ciuitates eius ditioni subiectas apparuisse ferunt. Nam se uidere uidebantur uarias turmas militum armatorum, qui sub Constantino duce dimicassent, in ipsa meridie per urbes, tanquam uictoria potitas trãsĳsse. Atque ista cernebantur, nemine uspiam reuera apparente: sed uisione diuiniore quadam & excelsiore uirtute, quod futurum erat, portendente. Cum exercitus essent iam prælium inituri, qui amicitiæ fœdera ruperat, primùm dimicare exorsus est. Ibi Constantinus Dei omnium seruatoris auxilio implorato, signoq; isto suis militibus dato, in prima dimicatione hostes expugnauit. Deinde non longo tempore pòst, secunda etiã pugna tulit superiores: atq; adeò iam salutari Seruatoris uexillo exercitum suũ antecedente, præclariora uictoriæ trophæa consecutus est.

Constantini uictoria.

Ubicunque in prælĳs crucis signum adfuit, ibi illico consequutam esse uictoriam. CAP. VII.

NAm in qua parte istud crucis uexillum uisum fuit, hostes fugam capere, uictores persequi. Qua re intellecta Imperator, sicubi partem aliquam sui exercitus languentem cernebat, ibi salutare illud uexillum, tanquam quoddam subsidium ad uictoriam obtinendam locari mandauit. Cuius adiumẽtis ex templò parta est uictoria: quippe dimicantium uires diuina quadam potentia fuêre admodum confirmatæ.

Crucis signo parta ubiq; uictoria.

Quinquaginta ad portandum crucem delecti. CAP. VIII.

Crucis uexilli cura quãta Cõstãtino habita.

QVapropter suis iussit satellitibus, qui & corporis robore erant, & uirtute a A nimi, & pietatis institutis in primis eximij, ut in solam uexilli illius gubernationem omni cura ac studio incumberent. Erant uiri non pauciores quinquaginta numero, quibus nihil aliud impositum erat negotij, quàm ut uallarent undique uexillum, præsidijs munirent, singuliq; ordine illud ipsum humeris gestarent. Atq; ista quidem Imperator ipse longo pòst temporis interuallo interiecto, cùm animo uacuo erat, nobis, qui hanc historiã scribimus, exposuit: addens etiam rem dignam esse, quæ literis ad posteriorum memoriam commendaretur.

Quòd de cruciferis quidam, cum fugisset, interfectus est: qui fideliter permanserat, seruabatur illæsus. CAP. IX.

NAm cum in media, inquit, belli dimicatione ingẽs fortè fremitus & turbatio repentina exercitum occuparet, ille qui uexillum hoc portabat humeris, inter præliandum primùm præ formidine exhorrescere cœpit: deinde alteri illud tradere, ut belli impetum effugeret. Postquam alter accepit, isteq; fuit ex acie egressus, & extra uexilli præsidium locatus, telo coniecto in uentre confossus est, morteq; sopitus concidit. Atque ut iste timiditatis & diffidentiæ pœnas luens, ibi mortuus iacuit: sic ille qui salutare trophæum, sublime & erectum portabat, omnino eius subsidio euasit incolumis: adeò ut sæpe cùm tela frequentia ab hostibus in eum iacerentur, qui ipsum ferebat, saluus extiterat, & uexilli hastile tela missa exceperit. Atque istud omnem planè superat admirationem, tum quòd tela ab hostibus iacta sic intra exiguum illum & angustum hastilis ambitum prouolabant, ut in eodem fixa hærescerent: tum quòd ille qui illud ipsum gestabat, mortem effugeret: imò uerò, ut qui hoc ministerium obibant, nihil damni incommodiue aliquando acciperẽt. Neq; certè hæc nostra est oratio, sed ipsius Imperatoris: qui præter alias res, hanc B etiam nobis coràm memorauit. Qui ubi diuina potentia has duas primas uictorias fuisset adeptus, decæterò, exercitu ordine instructo, ulterius processit.

Conflictationes uariæ, & Constantini uictoria. CAP. X.

QVi autem contrariarũ partium erant, quiq; primũ dimicare cœperant, cum illius impetum abiectis armis, manu sustinere non possent, ad pedes Imperatoris acciderũt. Iste, utpote ex hominibus conseruãdis uoluptatem capiens, omnes excepit incolumes. At alij qui in armis se tenuerũt, prælio instare. quos primũ Imperator benignè & humanitùs ad amicitiã iungendam inuitauit. Sed ubi minimè obsequẽtes intelligebat, in eos dimisit exercitum. Illi statim terga dantes, in fugam uertuntur. Ex quibus deinde alij capti, iure belli interfecti sunt: nonnulli, alius in alium ruentes, suorum gladijs decubuerunt.

Constantini uictoria.

Licinij fuga & incantationes. CAP. XI.

POst hæc, qui hisce rebus principium dederat, cum uideret se famulorum auxilijs orbatum, & exercitum quem collegerat profligatum, ac sociorũ copias deletas, & spem in illis quos ipse deos putabat, nihil posse, ipsa iam experientia manifestò conuictam, tum se turpissimæ fugæ mandauit: sicq; euasit incolumis, atq; adeò extra uitæ periculum propterea fuit, quòd pius Imperator suis mandasset, ne omnino eum persequerẽtur, ut fugiendo saluti prospiceret. spes enim in eius insidebat animo, illum, cum persentisceret in quas incidisset calamitates, non modò ab insana temeritate desiturum, uerùm etiam suam mentem ad meliora cogitanda conuersurum. Et quanquam iste singulari humanitatis studio ista instituebat, inducebatq; in animum iniuriam toleranter ferre, & indigno impertire ueniam: ille tamen neutiquam ab improbitate se abstinuit: sed mala malis accumulans, sceleratiora facinora aggreditur: ac de integro fallacibus & dolosis præstigiatorum institutis

Licinij fuga.

A tutis insistens animo considere cœpit. Licebat profectò eandem sententiam de eo, atque de ueteri tyranno pronunciare, quòd Deus eius cor planè indurauerat.

Quomodo Constantinus orans in tabernaculo, uictor extiterit.

CAP. XII.

QVi cum animum eiusmodi obstrinxisset sceleribus, seq; in exitij tanquã barathrum detrusisset, Constantinus qui secundò iam bellum necessariò gerendum animaduerteret, Seruatori suo preces fundendi tempus uacuum & solutum dicauit: & crucis tabernaculo extra castra etiam longissimè fixo, ibi sinceræ & piæ meditationi se dedens, more ueteris illius Dei prophetæ, quem extra castra tabernaculum fixisse diuina confirmant oracula, Deum orare cœpit. Nonnulli etiam quos ipse ob fidei & pietatis studium satis spectatos habuit, in idem munus cum eo unà incumbebant: hocq; etiam aliàs exequi ei erat in more positum, cùm bello cum hoste decertare constitueret. Nam sicut propter securitatem tardior in rebus gerendis fuit, sic Dei consilio omnia administrare consultum statuit. Et cum iam uacuo animo attentè Deo preces adhibebat, semper diuina aliqua uisione dignatus fuit: ac post illud tanquam diuino instinctu impulsus, exilijt è tabernaculo, & derepentè exercitum incitare cœpit: mandauitq;, ut nulla mora interposita, ipsam gladiorum aciem experirẽtur. Qui ex improuiso hostes adorti, homines cuiusque ætatis conciderunt: atque interdum puncto ferè temporis parta uictoria, trophęa contra hostes insignia statuerunt. *Constantini ad Deũ precatio.*

Constantini in deuictos milites misericordia. CAP. XIII.

AD hũc modum Imperator etiam iam antea in prælijs cõmittendis & seipsum gerere, & exercitum regere consueuit: quinetiam Deum suæ ipsius animæ præponere, & illius consilijs omnia transigere, diligentemq; adhibere cautionem, ne inter dimicandum fieret multorum cædes. unde non magis suorum, quàm hostium saluti prospexit. Quapropter suos, cum fuissent in pugna uictoriam adepti, hortari solebat, ut captiuorum misererẽtur: & cum homines essent, naturæ huma- *Const. erga hostes etiam benignitas.*
B næ nequaquam eos caperet obliuio: atque si aliquãdo militum animos ferociores cerneret, auri munusculo eos refrenare: præcipereque ut qui aliquem ex hostium numero uiuum cepisset, aliqua certi auri summa remuneraretur. Atque hanc uelut illecebram ad hominum conseruationem, Imperatoris excogitauit prudentia: adeò ut infiniti etiam ex ipsis Barbaris incolumes euaserint, Imperatore ipsorũ uitam auro redimente.

Iterum de oratione in tabernaculo. CAP. XIIII.

QVemadmodum igitur hæc & infinita his similia, etiam aliàs Imperator facere cõsueuerat: sic in præsentia, de more suo ante initum prælium, in tabernaculo separato, tempus precibus ad Deum fundendis liberum addixit: ab omni licentia & uitæ ratione luxu diffluente sese uocauit, inedia & corporis afflictatione seipsum coercuit, uti Deum sibi cùm precationibus supplicibus placatum, tum benignum adiutorẽ haberet: eaq; perageret, quæ Deus esset illius animo iniecturus. Porrò autem, utpote natura uigilans & attentus permagnam reip. curam suscepit, nec magis pro suorum, quàm pro hostium salute precatus est. *Ad precationes præparatio.*

Licinij in amicos dolus, & eidolorum cultus. CAP. XV.

POstquam autem Licinius, qui paulo antè se fugæ mandauerat, rursus amicitiæ fœdera iungere sibi esse in optatis, simulatione præ se tulit: hic noster præscriptis illi pactionum formulis ad uitam cuiusque accommodatis, utilibúsque, fœdera cum eo ferire non dedignatus est. Quibus quidem pactionibus, quanquam tyrannus quem suprà memorauimus, lubens obsecundare prætexuit, fide iureiurando confirmata: tamen ex occulto, hominum armatorum manum iterum cogere,

& de integro bellum pugnamq; renouare, barbaros homines in societatem asciscere: deosq; alios, utpote à prioribus in fraudem inductus, circumcirca quæsitum cursitare cœpit: & eorum uerborum quæ non ita pridem de dijs habuerat, nullam omnino tenuit animo memoriam, neque Deum Constantini propugnatorem agnoscere uoluit, sed plures & recentiores deos cum irrisione omnium conquirere laborauit. A

Qualiter Licinius milites præmonuerat, ut dimicationem contra Crucem declinarent. CAP. XVI.

POstea cùm reuera intelligeret, quãta, quàm diuina, quámq; inexplicabilis esset in salutari Christi pasionis trophæo uis (qua quidem roboratus Constantini exercitus, in bello superior esse consueuerat) milites circum se hortatus est, ne huic exaduersò irent, cauerentq; ne fortuitu aut per imprudentiam in illud oculos conijcerent. Nam & uirtute ualere plurimum, & sibi aduersarium infestumq; esse affirmauit: & propterea debere declinare eam, quæ contra idem instituitur, dimicationem. Iis rebus sic constitutis, cum eo qui propter clementiam ipsum expugnare tardauerat, & mortem eius distulerat, prælio contendere aggreditur. Itaq; ut huius milites multitudine deorum, & ingenti copiarum militarium numero confisi, simulachra hominum extinctorum (quos pro dijs colebant) hostibus uelut propugnacula obijcere, sicq; manu confligere cœperunt: ita Constantinus lorica pietatis obseptus, salutare crucis & uitale signum, tanquam quoddam terriculamentum aduersariorum, & munimentum ad mala propulsanda firmisimum, hostium multitudini opposuit. Attamen principiò à bello ad tempus abstinuit: & misericordia commotus, neutiquam prior inijt prælium, ne amicitiæ fœdera, quæ pactus erat, uiolaret.

Licinius denuò bellum parat.

Constantini uictoria. CAP. XVII.

VErùm ubi aduersarios cõstanter in instituto perstare, iamq; gladiorum aciem experiri cernebat, ægrè sanè & grauiter ferens, sublato clamore, omnes hostium copias momento temporis pedem referre coegit: simulq; contra inimicos & dæmones reportauit uictoriam. B

Licinij suorumq; mors. CAP. XVIII.

DEinde impium tyrannum, unà cum suis, belli iure condemnatum, debito addixit supplicio. Qui uerò prælij contra Deum suscipiendi authores fuissent, pariter cum tyranno ad locum supplicij abducti sunt: & ibi meritas iustasq; persoluentes pœnas, miserè interierunt. Qui quidem sicut antè spe in dijs uanis locata insolenter se efferebant, sic paulò post Constantini Deum, qualis & quàm admirabilis esset, reipsa intellexerunt: & hunc iam uerum & solum Deum se agnoscere, confesi sunt.

Licinij interitus.

Summa omnium lætitia & panegyris. CAP. XIX.

POrrò impijs hominibus è medio sublatis, & potestate tyrannica deleta, mundus de reliquo uelut solis claritate collustratus fuit: uniuersæq; orbis terræ partes, quæ Romanorum parebant ditioni, in unum coaluerunt: quinetiam dum gentes quæ Orientem occupabant, alteri parti adijcerentur, & uno generali principatu, tanquam capite quodam, totum corpus adornaretur, unius Imperij potestas per omnes peruasit: illustres præterea lucis ex pietate nascentis splendores, ijs qui antea in tenebris & mortis umbra consedissent, lætos & serenos dies impertierunt. Neque erat ulla amplius præteritorum malorum recordatio: quippe omnes ubiq; uictorem hymnis celebrabant, huiusq; conseruatorem solum Deum se agnoscere fatebantur. Iste Imperator uniuerso pietatis genere eximius, & uictor egregius, (hanc enim appellationem, cognominis loco, uictoriæ sibi à Deo contra hostes & inimicos donatæ maximè propriè conuenientem inuenit) Orientem recuperauit: & unum coniunctum cohærentemq; principatum, more ueteri Romanorum

Constantini uictoria pasim celebrata.

A norum sibijpsi subiecit: ac non modò Deum omnibus qui in Imperij sui finibus continebantur, palàm prædicare cœpit: uerùm etiam uniuersum mundum gubernaculis singularis potestatis, quæ Romanorum ditionis erat propria, præclarè admodum administrauit. Malorum porrò quæ antea cunctos mortales oppresserāt, metus sublatus fuit: & qui antè fracto animo & demisso fuerunt, hilari uultu, obtutuq́ læto alter alterum aspexerūt. Tum choreis & hymnis primùm Deum summum omnium regem esse prædicarunt: deinde uictorem Constantinum, eiusq́ filios modestißimos, Deoq́ charos Cęsares, acclamationibus continuis extulerunt. Erat iam ueterum malorum & impietatis cuiusq́ obliuio: iam suauis præsentium bonorum usus & oblectatio, iam iucunda expectatio futurorum.

Quomodo pro confessoribus Constantinus leges sanxerit.

CAP. XX.

IAm apud nos, sicut etiam pridem apud eos qui alteram orbis partem obtinent, Imperatoris decreta plena humanitatis diuulgata: iam leges, quæ & claram sanctimoniæ erga Deum significationem dare, & non obscura bonorum cuiusq́ generis indicia cuiusq́ oculis subijcere uidebantur: neque solum prouincialibus cuiusq́ nationis, ea quæ erant ad uitam accommodata utiliáq́, largitæ sunt, sed etiam Dei ecclesijs, quæ conuenientia putabantur, ritè præscripserunt. Nam primùm omnium, illos qui à præfectis cuiusq́ prouinciæ, propterea quòd idolis immolare recusauerant, è patrię finibus pulsi, inq́ exilium eiecti fuissent, domum reuocarūt: deinde eos qui curijs eandem ob causam essent adiudicati, ministerijs liberarunt: præceperūtq́, ut qui fuissent facultatibus dispoliati, eas denuò reciperent. Quinetiam qui tempore persecutionis animi tolerantia in tormentis pro Deo perferendis nobilitati, aut metallis excruciandi addicti, aut ad insulas incolendas condemnati, aut ad publica Imperij opera obeunda ui compulsi fuissent, per easdem leges B istis omnibus miserijs ex insperato fuere liberati. Eos etiam qui propter constantem pietatis confeßionem essent de militaris dignitatis gradu deiecti, benignitas Imperatoris ex ea contumelia rursus euocauit: libera optione data, uel ædes recipiendi, & prioribus honoris ornamentis potiundi cum dignitate: uel uita tranquilla contentis, ætatem ab omnibus ministerijs uacuam degendi. Eosq́ item qui fuissent ad muliebria officia seruiliter obeunda, quo dedecore & ignominia afficerentur condemnati, pari ratione atq́ cæteros liberauit.

Leges à Constantino post uictos tyrānos latæ, pro confessoribus.

Quomodo etiam pro martyribus leges tulerit, & bonis ecclesiasticis.

CAP. XXI.

ATque ista fuere de ijs hominibus qui hæc incommoda sustinuissent, Imperatoris edicto sancita. De facultatibus autem piorum qui in persecutione mortem obijssent, definitè etiam præscripsit Imperatoris lex. Nam sanctorū Dei martyrum fortunas, qui in fidei confeßione supremum uitæ diem egissent, à cognatis poßideri præcepit. Quod si nullus ipsis superesset sanguinis communione coniunctus, ut ecclesiæ eorum hæreditates adirent. Porrò autem quæ bona Christianorum antea in ærarium relata, & ex eo aut uenditione, aut gratuitò ad aliorum usum abalienata fuissent, quæ'ue in illo ipso adhuc reperta essent, dominis denuò debere reddi munificum Imperatoris edictum in mandatis dedit. Atq́ benignæ Imperatoris leges paßim diuulgatæ, non solum Ecclesię Dei & populo Christiano tot tantaq́ beneficia pręstiterunt: uerùm etiam infidelibus populis, & cunctis gentibus, alij pręterea multitudini propè infinitæ, Imperatoris magnificentia elargita est.

Pro martyribus leges.

Quantopere populorum animos recreauerit. CAP. XXII.

VNde omnes qui in nostris regionibus auditione solum accepissent ea, quę iā antè fuerant in altera parte Imperij Rom. gesta, eosq́ qui istis affecti fuissent beneficijs, beatos putarent, optarentq́ ut ipsi tandem parib. potirentur: cū ea-

dem ipsis etiam ante oculos uersarentur, se quoque iam in beatorum numero duxerunt: & sunt ingenuè confessi, tantum & tam præclarum Imperatorem, tanquam rem quandam nouam & propè inauditam (qualem nulla ætas, quam sol uiderit, aliquando cognouit) mortali hominum generi apparuisse. Atque isti hoc animo fuerunt. A

Quòd Deum bonorum authorem palàm prædicauit, & de legum exemplaribus. CAP. XXIII.

POstquam autem omnes gentes Dei patris uirtute Imperatori subiectæ fuerũt, bonorum sibi suppeditatorum largitorem omnibus palàm prædicauit: eumque uictoriarũ quas esset consecutus authorem, & non seipsum, agnoscere, constanter testificatus est: hocque ipsum per edicta quæ literis Latinis Græcisque mandata erãt, & ad omnes gentes missa, manifestò denunciauit.

Lex Constantini, de pietate erga Deum, & religione Christiana, in qua hæc continentur. CAP. XXIIII.

ATque nostram orationem de hac re institutam ueram esse, si in ipsa edicta fortè incideris, facilè cognoscas licet. Duo quidem erant: alterum ecclesijs Dei, & populo Christiano: alterum, populis infidelibus singulas ciuitates incolentibus missum. Quod quidem, utpote ad præsens argumentum ualde commodatum, hoc loco citare consentaneum arbitror: ad eum sanè finem, uti eius formula historiæ monumentis prodita, maneat reseruetúrque ad posteritatem: quandoquidem & ad ueritatis plurimùm, & ad nostræ orationis confirmationem non minus adferre uidetur adiumenti. Descripta est enim ex primo exemplari ipsius edicti, authoritate Imperatoris confirmati, & eius dextera subscripti, eaque tanquam sigillo ad fidem huic nostro sermoni faciendam obsignati, quod quidem exemplar apud nos custoditum est. B

VICTOR CONSTANTINVS MAX. AVGVSTVS, PROVINCIALIBVS PALAESTINAE S.

Exemplum à uetustis temporibus. CAP. XXV.

Constantinianæ legis pro Christianis editæ exemplum.

" QVanquam erat olim ueterum memoria, apud eos qui rectè & syncerè de Deo opt. max. sentiebant, euidens & perspicua differentia, quæ omnem dubitationem longè ab hominum mentibus dispulit, quæque etiam quantum intersit inter eos qui augustissimam Christi religionem studiosè obseruant, & eos qui oppugnant eandem, atque adeò despicatui ducunt, accuratè distinguebat: tamen iam & argumentis illustrioribus, & splendidioribus rebus gestis, tum huius dubitationis inscitia, tum quæ sit præpotentis Dei uis, perspicuè patefit. Quandoquidem hos qui fideliter sanctissimam Christianorum legem & disciplinam colant, nullumque illius præceptum uiolare audeant, magna bonorum affluentia, & robur firmissimum ad præclaros conatus cum bona spe suscipiendos accommodatum: illos autem qui impia mente imbuti sunt, euentus etiam ipsorum institutis consentanei sequuntur. Quod si quisquam, qui neque Deum bonorum authorem agnoscere, neque officia honestati congruentia colere in animum induxerit, aliquid boni sit consecutus, euenta rerum ab ipso gerendarum fidem orationi nostræ facilè facient. Ac si quis superiora tempora hucusque cõtinuata animo percurrat, & priores res gestas acie ingenij contempletur, reperiet, omnes qui fundamẽtum rerum gerendarum in iusticia & bonitate posuerint, conatus suos ad felicem exitum perduxisse, & tanquam ex suaui quadã radice dulcissimum fructũ percepisse: at qui iniqua facinora edere aggressi sint, & nullam piam sanctamque cogitationem erga humanũ genus aliquando susceperint, sed homines exilio multare, illis cõtumelias facere, bona publicare, cædes, & multa eius generis mala inferre effrenatè moliti sint, & neque illos "

aliquando

A aliquando pœnituerit, neque mentem ad meliora conuerterint, supplicia apposite ipsorum sceleribus respondentia subijsse.

De ijs qui persequutionem perpessi sunt, ac eorum inflictatoribus.
CAP. XXVI.

ATq; ista neque temere, neque sine ratione eueniunt. Qui enim animo recte ex iusticiæ regula instituto ad res gerendas se conferant, & timorē Dei opt. max. assidue animo complectantur, & firmam erga illum fidem retineant, & terrores pericula'q; quæ in præsenti uita obijciuntur, spe illa de rebus futuris ostentata, posteriora ducant: hi licet ad tempus rebus aduersis & incommodis cōflictentur: tamen quia pro certo persuasum habeant, honores sibi multo maiores in posterum reseruatos, casus qui incidunt fortuitu, neutiquam ęgre & grauiter ferunt: sed quò asperioribus diuexantur molestijs, hoc illustriora gloriæ insignia assequuntur. Qui uerò iusticiæ norma cum dedecore reiecta, Deum opt. max. nō agnouerint: & eos qui illum sunt fideliter consectati, contumeliæ & supplicio intolerabili obijcere non dubitarint, neq; illorum gratia quibus ob talem causam pœnas irrogassent, se quidem miseros, illos autem felices & beatos (utpote qui etiam dum tam dira tormenta subibant, pietatem erga Deum firmè retinerent) iudicarint: istorum certè copiæ complures conciderunt, multæ in fugam conuersæ sunt, omnis deniq; bellica expeditio ab his suscepta ad extremam cladem prolapsa.

Quòd persequutio, malorum causa extiterit ijs qui bellorum authores fuerunt. CAP. XXVII.

EX huiusmodi sceleribus bella pestifera exorta, ex huiusmodi uastitates perniciosæ: inde etiam diminutiones rerum ad uitæ usus necessariarum, inde malorum eiusmodi nequitiam insequentium multitudo: inde duces tantæ impietatis
B editi, qui quidem uel extremis ærumnis exantlatis, extremam miseriam perpessi sunt: uel uitam turpissimam degentes, eam postea cū supplicia suis nequitijs aptè & æqualiter conuenientia sustinerent, morte grauiorem esse facilè agnouerunt. Nam quo uehementius quisq; eorum, temeritate quadam inductus, ad diuinam Christianorum legem & disciplinam expugnandam (sic enim putabat) uehementius acriusq; incubuit, hoc certè plus hausit calamitatis: usq; eò, uti singulis ipsorum non modò huius uitæ acerbitates, sed etiam grauissimus ille metus suppliciorum, quæ se expectarent apud inferos, subituros, maximam planè afferret molestiam.

Deus bonorum administratorem Constantinum delegit.
CAP. XXVIII.

PRoinde cùm tanta & tam grauis impietas per humanas res permanaret, & Respub. uelut à morbo quodam pestifero in periculum funditùs intereundi uenisset, & ob eam causam magna, eaq; salutari curatione egeret, quod nam quæso remedium diuinum numen (illud quidem omnino numen putandum, quod solum & reipsa est, & uniuerso temporis spacio satis uirium ad opem ferendam in se continet) quod, inquam, remedium, aut quam rationem ad orbem terrarum ex his malis eripiendum excogitauit? Dicam equidem: quippe beneficia à Deo opt. max. in nos collata ingenuè agnoscere, eaq; egregiè prædicare, reuera gloriosum est. Deus quidem certè, cum meum ministerium accuratè quale esset explorasset, idemq; ad ipsius uoluntatem explendam idoneum censeret, eodem utens, & à mari Britannico, illisq; partibus ubi sol rato cursu confecto necessariò occidit, initium faciens, eximia quadam potentia & uirtute omnia mala quæ homines premebant, profligauit, & è medio prorsus sustulit: adcò ut mea opera ac diligentia tum humanum genus ad cultum augustissimæ legis & disciplinæ reuocatum esset, tum fides sanctissima permagnas ipso Deo duce faceret progressiones.

Dei beneficia et agnoscenda, & prædicanda.

Piæ in

Piæ in Deum Conſtantini uoces, & confeſſorum laus.

CAP. XXIX.

IDcirco cum exploratum habeam, eum hoc miniſterium omnium facilè præſtantiſsimum, mihi tanquam quoddam ſuæ ſingularis erga me beneuolentiæ indicium commiſiſſe: non meipſum diſſolutum in eo ſedulò exequendo, quò illi gratiam referam, præſtabo: & propterea ad regiones in Oriente ſitas (quæ quidem orbis pars, quo aſperioribus calamitatibus implicata tenetur, eo maius firmius'q; auxilium à nobis implorat) iter iam ſuſcipere animus eſt: quippe uniuerſam omnino uitam, & id totum quo ſpiritum duco, atque adeò omnes animi uires quæ in intimo pectore inſident, Deo opt. max. à me deberi, pro certo perſuaſus ſum. Et quanquam profectò non ſum inſcius, eos qui ſpem in rebus cœleſtibus uerè & ex animo ponant, hominum beneuolentia neutiquam indigere: & qui eam in Dei domicilio conſtanter & firmè collocarint, quiq; quo magis ſe à rerum caducarum fragilitate ſceleribusq; omnibus ſeiunxerint, hoc plus dignitatis adepturi ſint: tamen graues neceſsitates ad tempus eorum ceruicibus impoſitas, & ſupplicia parum hominum naturæ conſentanea, ab eis qui nec culpæ alicuius affines, nec criminis cuiuſquam rei ſunt, quàm longiſsimè depellere, noſtrarum partium in primis eſſe ſtatuo. An non abſurdum eſt maximè, ut cum eorum animi tolerantia, & conſtans robur, per illos qui ſint eos diuini cultus & religionis cauſa acerrimè perſecuti, ſatis exploratè cognitum ſit, eorum gloria à me, qui Dei obſequio me totum dicauerim, non ad clariſsimum auguſtiſsimúmque ſplendorem extollatur? A

Lex pro exulum liberatione, publicorum munerum uacatione, & bonorum haſtæ ſubiectorum reſtitutione.

CAP. XXX.

Lex pro exulibus reuocādis, bonisq; & honoribus ablatis reſtituēdis.

OMnes igitur, ſiue qui crudelibus iudicum ſententijs ſubiecti, quibuſcunque temporibus illud ipſis contigerit, patriam cum exilio ideo commutare coacti fuerint, quod ad honorem erga Deum & fidem, cui totis animæ uiribus ſe conſecrauerant, non neglexerunt: ſiue qui inter Curiæ miniſtros numerati ſunt, cum in eorum numerum non iurè fuiſſent antea relati, omnes, inquam, iſti tum patrijs ſedibus, tum ocio conſueto reſtituti, Deo omnium liberatori gratias agant: ſiue preterea, qui rebus ſuis fuerint priuati, & fortunarum omnium amiſsione oppreſſi, hucuſq; uitam abiectiſsimam degerint: iſti quoq; domicilijs priſtinis, familijs, & facultatibus redditi, Dei opt. max. beneficentia læti fruantur. B

Item lex pro reducendis ijs qui ad inſulas relegati erant.

CAP. XXXI.

In inſulas relegati, reſtituēdi.

QVi etiam eos qui in inſulis inuiti detinentur, iſtius prouiſionis & ſolicitudinis noſtræ beneficio potiri mādamus: ut ſcilicet cum hactenus anguſtis montium receſsibus, & maris fluctibus circumiectis, undique concluſi fuerint, iam acerba illa ſolitudine, & à natura hominum penitùs alienata liberati, deſiderio rerum ab ipſis optatarum ſatiato, ſe ad amiciſsimos recipiant: cumq; longo temporis ſpacio in ſqualore & ſordibus odioſis uixerint, reditum, uelut prædam repentinam minimeq; expectatam nacti, curis præterea moleſtijsq; in poſterum erepti, uitam metus expertem ſub noſtro traducant imperio: qui quidem nos Dei famulos eſſe & gloriamur, & pro certo perſuaſi ſumus: quiq; ei quod à ratione alieniſsimum eſt (præſertim cum noſtrum ſit aliena peccata corrigere) ne aures quidem patefacere debemus, nedum fidem adhibere.

Imperator à ratione aliena ne audienda quidem, nedum credenda.

Item alia lex, pro ijs qui ad metalla cum ſui ignominia & ad publica opera damnati erant. CAP. XXXII.

QVicunque porrò aut ad metalla effodienda condemnati ſint, aut ad publicorum operum miniſteria obeunda addicti, hi continuis laboribus cum gra-

to ocio

A to ocio commutatis, facilius & lenius uitæ genus libera cum potestate agant: immoderatis laborum asperitatibus in placidam animi remissionem conuersis. Atque si qui libertate, quæ est omnium communis, exciderint, & ignominia affecti fuerint, isti cum solida lætitia priorem dignitatis gradum, tanquam diuturna peregrinatione ab ipsis abalienatum recuperantes, in suam ipsorum patriam maturè se recipiant. *Ad metalla aut pub. opera dãnatorum liberatio.*

Pro confessoribus ad rei militaris pristina munia restituendis: uel eorum donanda, si uellent, immunitate.

CAP. XXXIII.

ILlis item qui iam olim honoribus militaribus donati, ab eisdem iniusta & iniqua de causa sunt deiecti (nempe quòd confessionem in Deo uerè agnoscendo, illis dignitatis ornamentis longè prætulerunt) libera detur optio, uel rei militari se dedendi, quo in pristino uitæ modo permaneant: uel cum honorata libertate, liberè & pro arbitratu uitam degendi. Rectum est enim, & rationi consentaneum, ut qui in periculis ipsis illatis tam egregiam animi magnitudinem & tolerantiam declarauerint, integram habeant potestatem tum otio, tum dignitate, liberè pro animi sui sententia perfruendi.

De ingenuis in libertatem uindicandis, qui ad muliebria opera, uel etiam seruitutem addicti erant.

CAP. XXXIIII.

POrrò autem, qui nobilitatis suæ amplitudine ui dispoliati, talem quandam iudicum sententiam subierunt, ut uel in gynæcea, uel in textrinas intrusi, durum & miserum laborem sustinerent, uel ut cellæ penariæ ministri fierent, quò nihil B superior illorum ortus ipsis adferret subsidij: hi quoque honoribus, quibus antè fruebantur, & libertatis beneficio potiti, & ad pristina dignitatis ornamenta restituti, deinceps hilari & læto animo uitam degant. Qui item de libertate sit in seruitutem datus, quiq; se iniqua & inhumana ciuis alicuius uecordia ministeria ipsi insueta obire coactum esse secum admodum deploret, & seipsum pro libero seruum ex improuiso factum intelligat, is in libertatem priorem nostro edicto uindicatus, se parentibus similem efficiat, exerceatq; labores libero homine dignos: & cogitationem seruilium illorum munerum parum sibi accommodatorum, quæ antea perpessus fuerit, penitùs ex animo deleat. *Ingenui in libertatem uindicandi.*

Qui succederent in bonis eorum qui aut martyres aut confessores fuerant, aut aliò migrare coacti.

CAP. XXXV.

POrrò illud nobis uidendũ est, ut facultates, quibus singuli uarijs de criminibus falsò illis obiectis orbati fuerint, restituantur: nempe si qui splendidissimũ diuinissimũq; martyrij certamen inuicto & constanti animo sustinuerint, & propterea rerũ suarum amissionem tolerarint, & confessores constituti, spem perpetuam in cœlo sibi compararint: qui item non modò solum uertere coacti, sed fortunis etiam priuati fuerint, quòd neutiquam fidem prodendo persecutoribus cesserunt: istorum quotquot uita defuncti sunt, hæreditates cognatis impertiri mandamus. Omnino autem, quibus hæreditates illæ debeantur, est cognitu perfacile, cum leges eos qui genere propius accedunt, præcipiant hæredes fore: & quòd ratione etiam oportet eos succedere, qui sint domestica consuetudine coniunctiores, constat: præsertim cum illi ipsi martyres, non criminis ullius conuicti, sed sua inducti uoluntate, mortem oppetiuerint. *Martyrum ac confessorum bona cognatis eorum restituenda.*

Quibus

Quibus de sanguine nemo superfuerat, ijs ecclesia instituta est hæres: si quid tamen hi uiui cuiquam dedissent, ratum id firmumq́ permaneret. CAP. XXXVI.

Ecclesia quatenus bonorum à martyribus relictorum hæres esse debeat.

QVod si nemo de cognatis supersit, qui ulli uel martyrum, uel confessorum, uel exulum, quos diximus (qui eiusmodi de causa solum uerterint) hæres ratione succedat: ut Ecclesia semper cuiusque loci hæreditatem adeat, ratum esto. Neque erit omnino molestum, his qui excedunt è uita, ut eam cuius gratia omnes suos labores susceperint, hæredem felices assequantur. Præterea hoc necessariò proponi debet, quòd si qui eorum quos suprà memorauimus, aliquid de fortunis suis, quibus uisum fuit, donauerint, his possessio iure stabilis & firma permanere debeat.

Qui horum agros, hortos aut ædes possederant, reddere dominis cogebantur, exceptis fructibus quos interim percepissent. CAP. XXXVII.

ET ne quis error appareat in edicto, sed ut quid uerè uoluerit, omnibus ad cognoscẽdum in procliui sit, sciant omnes: si agrum, si domum, si hortum, si quid eorum quæ paulo antè posui, teneant, ipsis & honestum & utile esse, ut non ea confiteantur solum, sed omni abiecta cunctatione restituant. Quapropter licet maximè uideantur quidam ex iniusta illorum possessione maximos fructus cepisse, & nos ut isti repetantur, minimè æquum iudicemus.

Quónam modo illis harum rerum uenia à Constantino petenda erat. CAP. XXXVIII.

TAmen illi ipsi planè confiteantur, & quos habuerint fructus, & unde eos collegerint, huiusq; peccati ueniam sibi à nobis concedi postulent, ut non modò auaricia antegressa tali adhibita correctione à nobis remittatur: uerùm etiam Deus opt. max. istud pœnitentiæ loco excipiens, benignus & clemens, erratis ueniam det. At dixerint fortasse, qui huiusmodi facultatum domini (si modò istud nomen in illis ualere uel debet, uel potest) facti sunt, excusatione pro se allata, quod fieri non poterat ut se ab illis rebus abstinerent, cum tam uarium & multiplex miseriarum cuiusque generis spectaculum palàm esset propositum: quo quidem tempore extiterunt crebræ perditæq; proscriptiones eorum qui nihil commeruissent, eæq; temerè inconsideratæq; factæ: crudeles etiam & insatiabiles persecutiones, iniustæ denique facultatum uenditiones. Quod si huiusmodi uerbis quidam se defendere contendunt, & admonitiones continuas expectant, ne existiment se illud impunè laturos: præsertim cùm ista à nobis tam sedulò administrentur, quò Deo opt. max. debitum præstemus obsequium. Quæcunque enim antehac grauis & damnosa necessitas accipere coegerit, ea in præsentiarum retinere nonnihil habet periculi. Ac necessum est, insatiabiles cupiditates omnibus modis, id est rationibus & exemplis, imminuere.

Aerarium, agros, hortos ac domos, ecclesiis suis resignare debere. CAP. XXXIX.

NEque enim, si quid ærarium earum rerum quas antè posuimus, possideat, firmè retinere illi liberum erit: imò uerò contrà, sacrosanctas ecclesias nihil omnino dicere audeat: & quas res ad tempus per iniuriam possederit, eas ecclesiis iure restituat. Omnia igitur quæ rectè uereq; ad ecclesias pertinere uideantur, siue domus, siue agri, siue hortus, uel si quæ sunt alia eiusdem generis, quæ in alicuius possessionem uenerint, quo ius nullius qui ad rempub. id est, ad ecclesiam spectat, uioletur, sed omnia syncera & simplicia maneant, restitui mandamus.

De

De sacellis & cœmiterijs ecclesijs restituendis.

CAP. XL.

A QVin etiam loca illa quæ martyrum corporibus honorata sunt, & monumenta gloriosæ illorũ è uita discessionis, quis dubitet quin ad ecclesias spectent? imò uerò etiam, quis non potius istud præciperet? quippe cum neque munus præstantius sit, necq; labor Deo gratior, uel quod plus habeat utilitatis, quàm diuino spiritu adhortante, in his rebus diligentem operam & studium collocare. Quæ etiam iniquis de causis ab improbissimis hominibus ablata fuerint, ea ut æquitas postulat restitui, sanctisq; denuò ecclesijs integra reddi iubemus. Cæterùm quoniam perfectæ & singularis prouidentiæ est, ne istos quidem silentio præterire, qui aut iusta emptione aliquid ab ærario acquisiuerint, aut gratis concessum retinuerint, & ad huiusmodi res occupandas cupiditate quadam inexplebili temerè ruerint: sciant, quicunque fuerint de genere illo, sibi (quanquam harum rerum causa, quas coemere ausi sunt, nostram erga ipsos beneuolentiam maximè abalienare laborârunt) à nobis, quantum ratio commodè ferre poterit, benignè prospectum iri.

Eximia ad colendum Deum exhortatio. CAP. XLI.

HÆc igitur hactenus sermone nostro prouecta sint. Verùm quoniam uirtus Dei omnipotentis euidentissimis argumentis manifestissimisq; sese ostendit; cùm ad optima cohortando, tum benignè mea causa adeò firma apportando subsidia, ut ijs acerba calamitas, quæ cunctas res humanas antea districtas tenuit, iam ex omni mundo radijs solis collustrato prorsus exempta: uniuersi simul & singuli accurata cura & cogitatione circumspicere debetis, qualis tãdem illa potestas fuerit, quæ semen (ut ita dicam) perditissimorum hominum deleuerit, labefactaritq;: bonorum autem læticiam quasi denuò reuocatam, in omnes regiones affatim fuderit, & omnibus concesserit potestatem, tum officia diuinæ legi ac disciplinæ consentanea cùm omni obseruantia præstandi: tum illis qui se huic consecrauerunt, honesta uirtutis munera sedulò excolendi: qui quidem, tanquam ex crassa caligine emergentes, quia eximia sunt sacrarum literarum cognitione imbuti, de cætero debitum cul-
B tum erga Deum, & honorem pium, eiq; congruentem declarabunt.

Quomodo Constantinus leges quas tulerat, reipsa confirmauerit.

CAP. XLII.

ISTud primum Imperatoris edictum ad nos missum, ista præcepit. Statim uerò, quæ lege fuêre præscripta, reipsa processerunt: & omnia contraria his quæ paulò antè à crudelibus tyrannis patrata fuissent, gesta sunt: Imperatorisq; beneficijs potiebantur hi, quibus ea tribui lege sancitum fuit.

Quomodo magistratus qui Christiani essent, ad honores extulerit: qui uerò gentiles erant, sacrificare interdixerit. CAP. XLIII.

EX his uerò rebus Imperator abiens, alias res illustres & magni momenti cœpit aggredi. Ac primùm gentibus per uarias prouincias dispersis, præfectos, qui maximã partem salutari Christi fidei se addixissent, misit: qui uerò Gentilium consuetudinem ac ritus imitari uisi sunt, his ne sacrificia eidolis immolarent, interdixit. Eadem lex ab eo lata fuit de illis dignitatis gradibus, qui præfectorum honores suo splendore superabant. Aut enim si Christiani erant, ita se gerere præcepit, uti appellationis ipsorum dignitas postulabat: aut si aliter animo affecti, mandauit, ne eidolis hostias offerrent.

De legibus quæ prohibuerunt sacrificia, sacras autem ædes extruere mandauerunt. CAP. XLIIII.

DEinceps duæ leges in eandem sententiam promulgabantur: altera, quæ uetuit detestabilia eidololatriæ scelera, quæ iam olim in quaque ciuitate & regione fieri consueuissent: & ne quisquam uel statuas erigere, uel curiosas & superuaca- *Leges aliæ Cõstantini Ecclesiasticæ.*

A neas

neas diuinationes moliri, uel denique sacrificare auderet. Altera, quæ iussit templa A exædificare, Deiq; ecclesias tum longitudine tum latitudine ampliores effici: ut in posterum omnes homines (ut complectar breui) insano illo & superstitioso multorum deorum colendorum ritu è medio sublato, Deo opt. max. reconciliarentur. Talia enim tum animo instituere, tum his qui prouincijs præfuerunt per literas significare, Imperatorem sua ipsius erga Deum sanctimonia incitauit. Lex præterea illud est in se complexa, ut pecunijs largiendis nō parceretur, sed à thesauro regio promerentur ad parandas res illis institutis necessarias. Quinetiam ad ecclesiarum præsides passim de eiusmodi rebus literas dare dignatus est, hasq; primas ad me misit.

Constantini epistola ad Eusebium & alios episcopos, ut magistratuum procuratione ædificarentur ecclesiæ. CAP. XLV.

VICTOR CONSTANTINVS MAX. AVgustus Eusebio S.

Constantini ad Eusebium literæ.

QVemadmodum ad hoc usque tempus, ob impiæ uoluntatis institutum, & grauem tyrannidem seruos Dei persequentem, pro certo cognoui, & satis persuasum habui, omnium ecclesiarū ædificia uel negligentia corruisse, uel impendentis periculi metu, minimè pro ut debuerant, refecta fuisse, frater charissime: sic nunc cum libertas omnibus restituta sit, & draco ille Dei opt. max. prouidentia, nostroq; ministerio, de communi Reip. administratione depulsus: arbitror equidem & uirtutem ac potentiam diuinam omnibus satis constare: & eos qui uel timore, uel infidelitate in peccata lapsi sunt, cum illud quod reuera bonum est, satis perspiciant, in ueram & rectam uiuendi uiam redituros. Quibuscunq; igitur ecclesijs uel ipse præsis, uel alij episcopi, presbyteri & diaconi ubicunq; terrarum, quos nosti, præficiantur, uobis omnibus uidendum est, ut earum ædificia sedulò accurentur: quo uel ea quæ remanent reficiantur, laxioraq; fiant: uel ubi necessitas postulauerit, de integro exædificentur. Quæ uerò res ad ædificationem necessariò requiruntur, eas quidem cùm ipse, tum alij tuo nomine, à præfectis & magistratibus prouinciarum petent. hisce enim per literas à me significatum est, ut omni studio & pro- B pensione animi ea quæ fuerint à tua sanctitate præscripta, subministrent. Deus te, frater charissime, diu florentem seruet. Ista literis prodita, quibusque ecclesiarum præsidibus, in singulis nationib. ætatem degentibus, missa fuêre. Ea quoq; sedulò exequi, quæ erant his congruentia, prouinciarum præfectis mandatum: ac quæ legibus erant sancita, illa etiam reuera cum magna celeritate confecta.

Quòd contra eidolorum cultum scripserit. CAP. XLVI.

PRæterea Imperator cū sacrosanctam disciplinā quę ad Dei cultum pertinet, augere studeret, omnibus prouincialibus cuiusq; nationis, qui falso idololatriæ errore ante ipsius ętatem implicati fuissent, literas dedit: prudentiq; persuasione cohortatus est eos, qui ipsius parebant imperio, ut Deum omnium authorem agnoscerent, & ipsum Christum palàm & perspicuè suum Seruatorem esse profiterentur. Atq; istas literas Imperatoris ipsius manu scriptas, ad præsentē hanc nostrā historiam necessariò arbitramur adiungendas, uti audire Imperatorem uideamur, idem illud hoc modo quasi omnium hominum auribus inculcantem.

Constantini ad prouincias contra errorem multiplicis deorum cultus decretum, & de uirtute & uitio, præfatio. CAP. XLVII.

VICTOR CONSTANTINVS, MAX. AVGVSTVS, PROVINcialibus Orientem incolentibus S.

QVæcunq; firmissimis summisq; naturæ legibus continentur, ea omnia prouidentiæ & diuinæ solertiæ per ipsorum descriptionē diuinitùs ordinatam, satis illustre specimen omnibus dant. Neq; ulla existet dubitatio, quin accurata syn-

A cerae rationis, & rerum simul in cernendi sensum incurrentium comprehensio, uno uerae & perfectae uirtutis subsidio adiuncto, sit eos (quorum animus, scientiae quasi uestigijs recta insistens, ad illum finem fertur) tandem ad Dei cognitionem deductura. Quapropter quisque uir prudens non aliquando animo conturbetur, cum multos animaduertat contraria uitae instituta consectari. Virtutis enim decus in occulto lateret, si non uitiositas, uitam peruersam & insolentem illi tanquam ex aduerso respondentem opponeret. Verũ quod & uirtuti corona sit proposita, & iudicio Dei summi omnium moderatoris coerceatur uitiositas, ego quoad fieri potest, iuxta eam spem quae ea de re meo in animo insidet, perspicue uobis omnibus aperire conabor. *Contraria inter sese posita magis elucescunt.*

De pij Constantini patre, & Diocletiano, & Maximiano persequutoribus. CAP. XLVIII.

IMperatores, qui ante hoc tempus ad Reipublicae gubernacula sederunt, propter agrestes credo & inhumanos mores exhaeredati sunt. Atque ut pater meus, admirabili cum pietate, in omnibus suis rebus gerendis, Deo patre inuocato, solus clementiae opera executus est: sic reliqui omnes insano animo & furioso affecti, ad immanitatem potius quam humanitatem suas curas & cogitationes contulerunt: quae sane illis regnantibus, uera religione euersa, uehementer creuit. Crudelis enim eorum nequitia usque eo exardescere coepit, ut cum omnes res diuinae pariter atque humanae pacatae & tranquillae consisterent, intestina persecutionis bella ab illis excitarentur.

Quod Apollinis oracula, qui propter iustos homines responsa reddere non potuerat, persequutionis causa extiterint. CAP. XLIX.

APollinem autem id temporis, ex antro quodam & tenebricoso recessu, non ex sacerdotis ore hoc oraculum edidisse ferunt: Iustos qui in terris uersabantur, B impedimento ipsi fuisse, quo minus uera loqueretur: & propterea falsa oracula ex tripode edita esse: indeq́ue etiam factum esse, ut comam demitteret. Oraculo igitur hoc modo exagitato, hominum malicia de ea re cõqueri coepit. Sed uideamus, ista quem ad exitum uenerint. *Apollinis oraculum propter Christianos obmutuisse.*

Unde truculentissimus tyrannus ansam sibi arripuerit, ad exquisitissima in Christianos supplicia comminiscenda. CAP. L.

TE iam Deum altissimum contestor, me uerum dicturum. Audiebam, cum iam puer admodum essem, eum qui illo tempore principem locum inter Romanos Imperatores obtineret, miserum, plane miserum, errore cęcatum, a satellitibus suis curiose inquirentem rogasse, qui nam essent illi in terris iusti? Quendamq́ue ex uatibus suis responsum dedisse, eos esse Christianos. Tyrannum autem responsum illud tanquam mel ore auide arripientem, gladios, qui erant ad iniuriã ulciscendam excogitati, contra sanctos uiros omni labe & reprehensione carentes intentasse. Extemplo igitur mandata crudelibus sicarijs, quorum manus erant caede & sanguine respersae, data esse: iudicesq́ue missos, ut celeres animi motus a natura datos, ad acerbiora suppliciorum genera inuenienda intenderent. *Persecutionis contra Christianos causa, Apollinis oraculum.*

Quot contra Christianos tormentorum genera excogitata fuerint. CAP. LI.

LIcuerat tum, licuerat inquam cernere, quanta cum animi alacritate, egregij pietatis athletae, in crudelitate continua, non uulgares, sed nouas in dies singulos afflictationes pertulerint. Quippe modestia, quam nullus hostis aliquando laeserit, furorem iracundorum & amentium ciuium multo effecit truculentiorem. Quę incendij flamma fuit, quis cruciatus, quod tormentorum genus, quod non fuerit omnium sanctorum corporibus, nulla aetatis ratione habita, irrogatum? Eo tempore terra reuera lachrymas effudit: mundus res uniuersas suo cõplexu coercens,

tabido cruore inquinatus, fletum edidit: dies etiam ipsa præ lugubri prodigij calamitate obscurata est. Sed quid ista commemorem? A

Quòd Barbari Christianos summa cum humanitate susceperint. CAP. LII.

Christianis profugis apud barbaros tutum asylum.

BArbari inde iam gloriantur: qui quidē eos qui per idē tempus à nobis aufugerent, in tutelam receperunt: & licet illos tenuerint ut captiuos, tamen humanissimè tractarunt. Nam non solum in ea securitate collocarant, ut salutem, sed etiam ut religionis suæ instituta & ritus retinere possent. Etiam Romani hanc maculam ad longinquum tempus continuatam sustinent, quam Christiani eis imprimebant eo tempore, quo ex eorum ditione eiecti ad Barbaros confugerunt.

Cuiusmodi plaga exceperit illos, qui propter uaticinationem, persequutionum authores extiterant. CAP. LIII.

SEd quid attinet pluribus mœrores illos, & communem totius orbis luctū persequi? Sceleris uerò authores, præterquam quòd in Acherontis barathrum ad perpetuum cruciatum detrusi fuerunt, turpem præterea uitæ exitum, quo miserè interierunt, sunt consecuti. Nam bellis intestinis mutuò extincti, nec nominis, nec generis sui uestigium reliquerunt. Quod planè non obtigisset illis, nisi impia illa oraculorum Apollinis diuinatio uim quandam adulterinam & adumbratam, qua in fraudem inducebantur, in se fuisset complexa.

Præconium Constantini in Deum, & signi crucis confeßio, & pro ecclesiis & populis precatio. CAP. LIIII.

TE iam Deum opt. max. oro, obtestorq́;, sis Orientis incolis clemens & propitius: & omnibus prouincialibus diuturna calamitate contritis, per me famulum tuum curationem adhibeas. Atq; ista non sine causa, ô omnium Domine, & sancte Deus, abs te postulo. Tuo enim impulsu res salutares & aggressus sum, & B confeci: tuoq́; uexillo ubiq; hostibus opposito, exercitum ab illis triumphantem duxi. Quinetiam si quando Reip. usus postulat, illa ipsa tuę uirtutis ac potentiæ insignia sequens, contra hostes audacter procedo. Et propterea etiam tibi animum meum amore & timore ritè syncereq́; temperatum, totum dedo. Nam nomē tuum ingenuè amplector: uirtutem tuam, quam multis argumentis declarasti, quaq́; meam fidem firmiorem reddidisti, sanctè ueneror. Meos igitur humeros huic operi subijcere equidem maturo, ut tuam augustißimā sanctißimamq́; domum, quā nefarij illi & impij graui uastationis scelere labefactarunt, in integrū restituam.

Christianos optauit esse omnes, coegit neminem. CAP. LV.

POpulum tuum pacem colere, & à seditione liberum uacuumq́; esse, pro communi totius orbis & cunctorum hominum emolumento exopto. Qui autem errore ducuntur, parem cum fidelibus pacis & tranquillitatis oblectationem, læto animo capiant. Ipsa enim recta communitatis & societatis humanæ moderatio, etiam ad illos in rectam uiam deducēdos, ualebit plurimum. Nemo alteri exhibeat molestiam: quod cuiusq; animus uult, hoc quisq; transigat. At uerò rectè de Deo sentientibus penitus persuasum esse debet, ipsos solos, quos ipse uocas ut in sacratis tuis legib. acquiescant, sanctè & incorruptè uitā traducturos. Qui uerò seipsos inde abstrahūt, cōmenticij erroris delubra pro arbitratu habeāt: nos aūt splēdidissimū tuæ ueritatis domiciliū, quod natura nobis largitus es, teneamus. Hoc etiam illis optamus, ut uidelicet per cōmunem concordiam, læticiam animo percipiant.

Religionis libertas.

Præconium alterum in Deum, qui per filium suum lapsos in errores illuminauit. CAP. LVI.

QVod uerò ad hoc nostrę religionis institutum attinet, non nouum aut inauditum esse credimus: sed te ex eo tempore, quo hæc uniuersarum rerum fabrica firmè coagmentata fuit, idem ipsum cum tuo uenerando cultu obseruandum pręcepisse.

A cepisse. Cæterum humanum genus hallucinatum est, uarijs errorum opinionibus à ueritate abductum: at tu per filium tuū, ut peruersitas illa non in dies magis magisq́ ingrauesceret, puro lumine porrecto, omnes in tui memoriam reuocasti.

Præconium item aliud in Deum, ex orbis uniuersi administratione.

CAP. LVII.

TVa potentia nos innocentes & fideles reddit: tuæ res gestæ ista confirmant. quippe sol & luna ratum suum & legitimum cursum tenent: neq; sidera absq; ordine, totius mundi orbem lustrant: temporū uicissitudines certa lege reuoluuntur: solida terræ stabilitas tuo uerbo cōtinuatur: uentus præstituto tempore, motum ciet: aquarum lapsus præcipitans immenso quodam & infinito cursu fertur: mare immobilibus terminis circumcluditur: quodcunq; per terrā perq; Oceanum fusum est, hoc uniuersum ad mira quædam & singularia hominum commoda fabricatum est. Quæ res nisi uoluntatis tuæ nutu atq; arbitrio administrarentur, sine controuersia tanta discrepantia, & tā magna potentiæ, quæ in illis cernitur, dissensio, uniuersæ uitæ humanæ esset, rebusq́ omnibus uastitatem allatura. Nam ipsæ inter se confligentes, multo grauius cum humano genere confligerēt: quod etiam faciunt, licet oculis non cernantur.

Aliud rursus præconium in Deum, qui semper bona quæ sunt, homines docet. CAP. LVIII.

DEus opt. max. & omnium Domine, tibi maxima habeatur gratia. Nam quāto magis humana natura uarijs & discrepantibus studijs opinionibusq́ duci intelligitur, tanto pluris apud eos qui rectè sentiunt, quiq; curam ueræ & perfectæ ueritatis gerunt, diuini uerbi disciplinæ æstimantur. At uerò si quis sit qui se sanari
B non sinat, alteri qui sanari uult, non uitio uertat. Nam medendi facultas, quæ morborum curationibus præest, omnibus in medio proposita est. Tantum cauēdum, ne quis istud religionis institutum uiolet, quod res ipsæ purum & integrum esse commonstrant. Fruamur igitur omnes boni illius cōmunione, quod nobis datum sit, hoc est pacis: nostraq́ mens ab omni quod illi aduersetur, sit omnino separata.

Hortatur sub edicti finem, ut nemo alteri negotium exhibeat.

CAP. LIX.

AT tamen quod quisq; sibi persuadeat satis probum & spectatum esse, in hoc alteri ne sit offensioni: imò uerò quodcunq; alter uel norit, uel intellexerit, illo quidem proximum, si fieri potest, iuuet: sin fieri non potest, missum faciat. Aliud est enim, certamen pro immortalitate sponte suscipere: aliud, supplicij metu cogi. Hæc dixi, hæcq́ pluribus, quàm id quod erat tenuitati meæ propositum postulabat, propterea persecutus sum, tum quòd ueram fidem occultare nolueram: tum maximè omnium, quòd iam nonnullis (ut audio) in ore est, templorum ritus sublatos: hoc est, ut ego dico, tenebrarum erroris in falsis dijs colendis potestatē prorsus abrogatam esse. Quod planè omnibus hominibus penitùs credo persuasissem, nisi quòd uiolentus peruersi erroris impetus ad Reip. euertendæ periculum præter modum in quorundam animis penitùs inhæserit.

Proximo uel inseruiendum, uel nulla saltē molestia exhibenda.

Quomodo ab urbe Alexandrina quæstiones propter Arium incœperint. CAP. LX.

TAlem sermonem Imperator, tanquam eximius Dei preco, prouincialibus omnibus per literas suas communicauit, quò subiectos sibi tum à diabolico errore depelleret, tum ad uerum Dei cultum sectandum exhortaretur. Ad quem, ijs rebus iam egregiè nobilitatum, rumor de tumultu quodam, non exiguo illo quidem in ecclesijs concitato, perlatus est: cuius auditione perculsus, ei cœpit remedium excogitare. Tumultus ille talis fuit: Dum populus Dei gloriabatur, rerumq́ honestarum actionibus sese efferebat, metusq́, qui extrinsecus aliquid molestiarum

faceſſebat, erat ablatus, & eccleſia illuſtri quadam (ut ita dicam) & tranquilla pa- A
ce undique cœpta muniebatur, inuidia noſtris bonis inſidias ſtruens, callidè irre-
pſit, in'q; media epiſcoporum frequentia primùm tripudiare cœpit: eoſq; diuino-
rum decrētorum diſcutiendorũ cauſſa, in ſeditionis coniecit certamen: deinde qua-
ſi ab exigua ſcintilla ingens incendium excitauit. Quod quidem ab eccleſia Alexan-
drina tanquam à ſummo capite exorſum, omnem Aegyptum, Libyam & Thebai-
da deinceps peragrauit. Iam uerò per reliquas prouincias & ciuitates eò uſq; diffu-
dit ſeſe, ut non modò eccleſiarum præſides uerborum contumelijs ſe mutuò con-
cidere, ſed etiam reliquorum hominum multitudinem diuerſè diſtractam (dum
hi in iſtorum, illi in aliorum ſententiam inclinarent) cernere licuiſſet. Eò porrò tur
pitudinis rerum geſtarum ſpectaculum prolabebatur, ut iam in medijs infide-
lium theatris ſacroſancta diuinæ noſtræ doctrinæ inſtituta, turpiſsimi ludibrij
notam ſubiret.

Diſſenſionum in religione pernicies.

De Ario & Melitianis. CAP. LXI.

NOnnulli in ipſa Alexandria de ſummis religionis Chriſtianæ myſterijs iuue-
niliter & inconſultè digladiari: alij per uniuerſam Aegyptum, & ſuperiorem
Thebaidem, de controuerſia quadam iam pridem inter ipſos concitata decertare
cœperunt, adeò ut ubiq; eccleſiæ in uarias partes dirimerentur. Et quoniam uni-
uerſum eccleſiæ corpus his rebus laborabat, tum tota Libya uehementer eiſdem
afflictata fuit, tum reliquæ exterarum prouinciarum partes pariter in morbi ſocie-
tatem uenerunt. Nam qui Alexandriæ diſsidebant, ad epiſcopos aliarum prouin-
ciarum, alij ad alios legatos mittebant: illi autem in alterutram partem diuulſi, ſi-
mili ſeditionis flamma incendebantur.

Quæſtionibus malè friatorum Eccleſia perturbata.

Quomodo Conſtantinus miſerit ad Alexandrinos de pace componenda legatum. CAP. LXII.

QVibus auditis Imperator animo ſupra modum dolens, rem'q; illam propriæ B
calamitatis loco ſtatuens; confeſtim uirum ex numero piorum, quos habuit
circa ſe, quem modeſta fidei uirtute ſatis ſpectatum, & ſuperioribus temporibus
pietatis confeſsione inſigniter decoratum intelligebat, mittit, ut pacem inter eos
qui Alexandriæ diſcordabant, conciliaret: literas'q; ad eam rem in primis accom-
modatas, per eundem ad ſeditionis authores dat: quas quidem, cum illuſtre teſti-
monium prouidentiæ & ſolicitudinis de populo Dei ſuſceptæ complectantur, in
hunc qui de eo inſtituitur ſermonem inſerere conſentaneum uidetur: quæ ſe habẽt
ad hunc modum.

Conſtantini ad Alexandrum epiſcopum & Arium presbyterum literæ, & pro pace tuenda ſolicitudo. CAP. LXIII.

VICTOR CONSTANTINVS, MAX. AVGVST.
Alexandro & Ario.

IPſum, ut par eſt, meorum inſtitutorum adiutorem & conſeruatorem omnium,
Deum teſtem adhibeo, iſtarum rerum, quas mihi reipſa obeundas ſuſcepi, dupli-
cem cauſam extitiſſe. Primùm enim, ut omnium gentium de numinis cultu opinio-
nem ad unius habitudinis ritus'q; formam traducerem: deinde, quòd in animo ha-
bebam, corpus totius mundi, tanquam graui aliquo morbo acerbè uexatum, ad
ſanitatem reſtituere. Quæ ſanè accurata ratione conſiderans, alterum eorum inte-
riore mentis acie, id eſt conſilio, efficiendum ſtatuebam: alterum autem copiarum
militarium ſubſidio & uiribus, quoad poteram, præclarè gerere conabar: perſua-
ſum habens, ſi omnes ueros Dei cultores communi concordiæ uinculo, ſicut mihi
in optatis erat, deuincire poſſem, uniuerſæ noſtræ reip. ciues ſe ad pia eorum inſti-
tuta breui conuerſuros.

Quòd

Quòd quæstiones apud Afros agitatas reprimebat.

CAP. LXIIII.

A PRoinde cum insania quædam intolerabilis, propter temerariam leuitatẽ quorundam, religionem à populo obseruatam in uarias sectas discindere molientium, uniuersam Africam occuparet, hunc morbum, cum ipse leuare cuperem, nullum aliud remedium ei curando satis idoneum inueniebam, quàm ut quosdam ex uestrûm numero adiutores ad conciliationem hominum inter se dissentientium mitterem: quo inuidia, communis totius orbis inimica (quæ sacris nostris conuentibus aduersatur) penitùs restinguerentur. *Sectis in religione nõ ponendis remedium.*

Quòd pietas ortum ab Oriente sumpserit. CAP. LXV.

ET quoniam ueri luminis uis, & sacræ religionis disciplina, quæ Dei opt. max. beneficio ex quibusdam Orientis quasi sinubus egressa est, uniuersum simul orbem terrarum suo splendore collustrauit: non sine causa uos eam religionẽ profitentes, quos tanquam quosdam gentium duces ad salutem fore existimo, non modò propenso animi studio, uerùm etiam exquisito oculorũ obtutu inuestigare conabar. Nã simulac illustri cõtra hostes parta uictoria uerè triumphassem, istud potissimũ conquirere instituebam, quod omnium facile præstantissimũ iudicarem. *Christi incarnatio.*

Quòd de seditione anxius, quæ ad pacem spectabant consuluerit.

CAP. LXVI.

SEd ô præclarissimam & uerè diuinam prouidentiam: quale & quàm lethale uulnus auribus meis, imò uerò ipsi animo inflictum fuit, cum audiuissem seditionem inter uos concitatam, multo plus habere acerbitatis, quàm eas res quas ibidem ante gestas fuisse cognouimus: adeò ut iam uestræ ecclesiæ membra, ex quib. sperabam alijs medicinam petendam fore, multo maiore curatione egeant. Ac mi-
B hi de principio & caussa istarum rerum accuratè cogitanti, ualde exilis, & neutiquã tanta cõtentione digna uisa est. Quapropter ad hanc epistolam scribendam necessitate adductus, non solum ad uestrûm utriusq; prudentiam scribo: sed etiam diuinã prouidentiam in hac re adiutricem fore obtestor, meq; etiam communẽ uestræ mutuæ dissensionis arbitrũ, tanquam pacis moderatorẽ nõ sine causa adhibeo. Quandoquidem Deo opt. max. mihi opem ferente, quamuis maior esset dissentiendi occasio: tamẽ spero oratione pijs audientium mentibus adhibita, quemq; ad id quod sit utilius, facilè me posse traducere. Quapropter cum causa tam exigua sit, illa quidem quæ totius uestræ reip. cõmoda impedire uideatur, quid est quamobrem non expeditiorem & multo faciliorem dissidij correctionem spondeat?

Unde nata sit quæstio inter Alexandrum & Arium, & quòd talia haudquaquam erant disquirenda. CAP. LXVII.

INde igitur præsentis controuersiæ fundamentum intelligo iactum esse, quòd tu Alexander à presbyteris de loco quodam in Sacris literis scripto quærebas, imò uerò de inani quadam quæstionis particula sciscitabaris, quid quisque illorum sentiret: tuq; Arie istud quod neque initio animo complecti, aut cum fuisses complexus, silentio præterijsse debebas, inconsideratè effutiuisti. Vnde discordia inter uos concitata, tum conuentus qui in ecclesia fieri solet impeditus: tum populus sanctissimus uariè in utramque partem distractus, ex totius corporis Ecclesiæ compage diuulsus est. Proinde uterque uestrûm uicissim ueniam alteri tribuens, illud approbet, ad quòd nõ sine causa uester cõseruus uos cohortatur. At quid istud est? ut de rebus eiusmodi nec omnino rogetis, nec ad rogatum respondeatis. Tales enim quæstiones, quales nulla lex canon'ue ecclesiasticus necessariò præscribit, sed inanis dissoluti ocij certatio proponit, licet ad ingenij acumẽ exercendũ instituantur: tamen interiore mentis cogitatione cõtinere debemus, & neq; in publicos populi cõuentus temerè efferre, neq; uulgi auribus incõsultò cõcredere. Quotus *Alexandri & Arij contentio.* *Quæstiones in religione subtiliores nec mouendæ, nec ad easdem respondendum.*

enim quisq; est, qui rerum tam grauium, tantaq; obscuritate inuolutarū uim, uel sa- A
tis accuratè peruidere, uel pro dignitate explicare ualeat? Quod si quisquam sit, qui istud se facilè efficere & consequi posse confidat, quota quæso est illa multitudinis pars, quam posit efficere ut idem ipsum intelligat? Aut quis tandem est, qui incuriosa quæstionum eiusmodi peruestigatione, extra prolapsionis periculum posit consistere?

Loquacitas coercenda.

Quocirca in talibus rebus loquacitas coercenda est, ne uel cùm nos præ nostri ingenij imbecillitate, quod propositum est, explanare non posimus: uel auditores inter docendum, præ intelligentiæ tarditate ad accuratam sermonis instituti comprehensionem peruenire non queant: ex re alterutra populus aut in blasphemiæ, aut in dissensionis necesitatem incurrat. Quare & interrogatio temeraria, & inconsulta responsio, ueniam utrique uestrûm ab alterô imperrare debet. Neque enim de summo in Sacris literis præcepto, uobis ansa ad digladiandum oblata est: neque nouus ullus de religione diuina introductus error: sed unam eandemq; tenetis de fide sententiam, ita ut facilè positis ad ipsum communionis consensum uenire. Nam non est consentaneum, ut propter uestram imprudentem de adeò paruis exiguisq; rebus mutuò concertationem, tanta populi multitudo ad dissensionem rapiatur: imò uerò non modò non est consentaneum, sed omnino nefas esse existimatur.

Ecclesiarū præsides inter se dissentire, nefas.

Verùm ut rem breuiter exemplo quodam animis uestris mecum recognoscatis, dicam. Non uos præterit, opinor, philosophos ipsos unius quidem disciplinæ professione omnes inter se consentire: sæpe tamen in aliqua parte opinionum, quas asseueratione affirmant, discrepare solere: qui licet disciplinæ causa, quam quisque illorum tuetur, dissentiant, tamen ob professionem, qua conspirare uidentur, denuò inter ipsos in gratiam redeunt.

Philosophorū dissensiones.

Quod si ita se res habet, quid est cur non sit multo conuenientius, ut qui famuli præpotentis Dei constituti sumus propter ipsum religionis institutum, quod profitemur consentientibus animis inter nos ipsos concordemus? Cæterùm accuratiore cogitatione consideremus, & mente attentiore hoc quod iam à me dicetur circumspiciamus, num rectè se habeat, ut per leuem & ina- B
nem uerborum contentionem fratres fratribus reluctentur: & eximia concordia, impia simultate per nos, qui de rebus tam exiguis minimeq; necessarijs inter nos confligimus, miserè discerpatur? Popularia quidem sunt ista, & puerili inscitiæ magis quàm sacerdotum & prudentium hominum sapientiæ congruentia.

Concordia fratrum logomachijs non rumpenda.

Hortatio ad concordiam. CAP. LXVIII.

NOstra sponte igitur diabolicas tentationes euitemus. Et quoniam Deus opt. max. conseruator omnium, communem suæ gratiæ lucem omnibus porrexit: idcirco mihi eius famulo quæso per uos liceat, ut illius prouidentiæ subsidio adiutus, meum conatum ad eam lucem propagandam susceptum, feliciter ad exitum perducam: atque etiam ut ipsius populum, tum uerbis compellando, tum ministerium diligenter erga eum præstando, tum acriter admonendo, ad mutuam concordiam traducam. Et cum, uti dixi, una sit uobis fides, unaq; de nostra religione sententia, unum denique legis ac disciplinæ institutum (quod quidem cum suis partibus uniuersum Ecclesiæ corpus, consentiente animorum concordia & proposito, deuincit) istud quod inter uos non mediocrem contentionem excitauit, quoniam nullam rem grauem in nostræ religionis quasi ambitu comprehensam attingit, non est cur distinctionem aliquam animorum, aut discordiam in uobis pariat. Atq; hęc dico, non ut cogam uos in hac leuicula & stulta quęstione, qualiscunq; tandem illa fuerit, penitùs eãdem sententiã sequi. Ac tametsi uos inter uos uicissim de re quapiã minimi momẽti dissentitis (siquidem neq; omnes de omnib. reb. idem sentimus, neq; una eademq; in nobis indoles aut mẽs uersatur) tamẽ fieri poterit, ut eximia cõcordia sincerè integreq; seruetur: & una inter omnes animorũ conspira-

Cõcordia quatenus inter non eadem per omnia sentientes etiam seruari posit.

A conspiratio custodiatur: uerùm de diuina prouidentia una uobis sit omnino fides, unus animorum consensus, una de Deo sententia.

Quòd ob ineptas quasdam uoculas digladiandum non erat.

CAP. LXIX.

AT quæ leuissimis istis quæstionibus inter uos argutè & subtiliter exquiritis, licet non in eandem sententiam tanquam pedibus eatis: ea tamen intra cogitationis uestræ quasi fines continere debetis, intimo mentis domicilio recõdita. Communis autem amicitiæ bonum, uera fides, reuerentia erga Deum, & legis obseruationem, stabilis firmaq; apud uos maneat. Redite in gratiam, & mutuam inter uos necessitudinem colite, uniuersoq; populo suos mutuos complexus reddite: ipsiq;, uestris ipsorum animis contentionis labe purgatis, iterum amicè & beneuolè uos alter alterum excipite. Nam sæpenumero post inimicitias depositas, amicitia iterum reconciliata, plus solet habere iucunditatis.

Logomachijs intermissis, mutuæ amicitiæ studendum.

Quòd pietatis causa summopere dolens, lachrymas profundere compulsus sit: iter'que quòd in Orientis partes instituerat, propter hæc in aliud tempus distulerit. CAP. LXX.

DAte igitur mihi dies tranquillos, & noctes curæ ac molestiarum expertes, ut uoluptas quæ tum ex sincera concordiæ luce, tum ex uita quieta capi solet, mihi integra in posterum conseruetur. Quòd quidem si minus contingat, necesse est ingemiscere, lachrymis & mœrore omnino confici: nec fieri potest ut uitæ cursum de reliquo tranquillè & sedatè transigam. Nam quamdiu Dei populus, eum dico qui communi mecum erga Deum obsequio fungitur (tam iniqua perniciosaq; contentione ab se mutuò dissidet: quomodo fieri potest ut ipse animo tranquillo consistam? Atq; ut incredibilem huius doloris morsum intelligatis, sic accipite. Nõ
B ita pridem ad Nicomedensium ciuitatem aduentans, extemplò iter uersus Orientem maturè facere constituebam. Ac me quidem ad uos citato gradu properãtem, cum maiorem itineris partem confecissem, ut propè iam uobiscum esse uiderer, literarum istarum nuncius in contrariam cogitationem compulit, ne oculis ea uidere cogerer, quæ ne auribus quidem tolerari me posse planè existimabam. Deinceps igitur uestra cõcordia patefacite mihi ad Orientem aditum, quem uos uestris dissidijs ultrò citroq; feruentibus interclusistis: & efficite breui, ut cùm uos pariter, tum reliquum uniuersum populum lætitia gestientem cernam: & omnes unà pro communi omnium concordia & libertate, consentientibus laudis præconijs debitas gratias Deo opt. max. agamus.

Quòd post has quoque literas, quæstiones ac rixæ nihilominus durauerint.

CAP. LXXI.

AD hunc modum igitur Deo charus Imperator, his quæ ad pacem ecclesiæ facere uidebantur, per epistolam missam diligenter prospexit. Ille uerò bonus & spectatus nuncius, nõ solum literis fideliter perferendis, sed Imperatoris mittentis uoluntati pro uirili sua parte inseruiuit. Et quanquam omnino pius uir fuit, sicut suprà diximus: tamen hoc maius quiddam erat, quàm quod per literas administrari posset: quippe magis magisq; dissentientium lis accreuit, & uniuersas Orientis prouincias mali illius impetus inuaserat. Inuidia igitur & perditus dæmon, qui semper Ecclesiæ commoda ægrè & iniquo animo fert, ista admisit.

Diaboli inuidia rixas inter Ecclesiæ præsides & moueri, & ne remittant curari.

FINIS SECVNDI LIBRI.

EIVSDEM EVSEBII COGNOMENTO PAMPHILI, EPISCOPI CÆSARIÆ PALÆSTINÆ,

De uita sanctissimi Imperatoris Constantini, Liber Tertius.

Comparatio Constantini pietatis, & flagitij persequutorum. CAP. I.

QVEMADMODVM probitatis hostis dæmon, graui in prosperum Eccle- A
siæ statum exardescens inuidia, tempore pacis & lætitię, seditionis procellas & tumultus intestinos contra illum excitauit: sic Imperator Deo charus Cõstantinus, ea quæ ad suum spectabant officium minimè neglexit; sed omnia cõtraria his quæ antea erant à tyrannica crudelitate admissa, instituit: & quemq; Ecclesiæ hostẽ inimicumq; facilè deuicit. Atq; ut illi qui à uero Deo abscesserãt, homines ad deos qui non sunt, colendos uarijs necessitatis uijs coegerũt: ita hic, cum & re & uerbo eos non deos coarguisset, ad eũ qui solus Deus est agnoscendum cohortatus est. Quinetiam illi contumeliosis & maledicis uerbis Christũ Dei deridere non sunt ueriti: hic in eximio passionis trophæo mirè gloriatus est, quod licet impij maximis grauissimisq; conuicijs afficere studerent, iste tamẽ salutis propugnaculum esse illud ipsum agnouit. illi Christi famulos, domicilijs & laribus orbatos, in exilium eijcere: hic eos omnes domum reuocare, & proprijs sedibus restituere. illi eos ignominijs appetere: hic honoratos & in omnium cõspectu illustres reddere. illi pijs uiris uitam eripientes, iniquè eorũ bona publicare: hic illos plurimis muneribus benignè & liberaliter excipiẽs, ad pristinum statum reducere. illi per scripta decreta palàm contra ecclesiarum præsides diuulgata, falsis calumnijs eos obiectare: hic contrà, uiros eosdem ad gloriam efferre, apud se ad altũ dignitatis gradum tollere, & edictis ac legibus multo chariores efficere. illi sacras ædes precibus destinatas fundituùs euertere, easq; è sublimi deiectas solo æquare: hic tum eas quæ supererant altius erigere, tum nouas sumptu ex ipsis regijs thesau- B
ris suppeditato magnificè extruendas sancire. illi mandare, ut libri diuinitùs inspirati, in ignẽ iniecti, penitùs delerentur: hic, ut ijdem ex ærario regio & ornarentur magnificè, & numero augerentur, decernere. illi iubere, ne episcopi usquam cõuentus cogere aggrederentur: hic eos ex omnibus gentibus ad se conuocare, intromittere in palatium, sinere in intimas eius partes penetrare, & laris sui mensæq; regalis compotes esse. illi, dæmones monumẽtis & imaginibus honorare: hic eorum fraudem patefacere, & materiam ex qua erant illorum simulachra conflata, malè & inutiliter collocatam, his qui ea rectius norunt uti distribuere. illi delubra dæmonib. magnificè ornare iusserunt: hic eadem ipsa suis quibus nitebantur fundamentis deturbare, illaque maximè quæ apud superstitiosos erant maximi æstimata. illi Dei seruos fœdis addicere supplicijs: hic, eos qui hæc patrassent, persequi, pœnaque debita Dei ope inflicta, ad meliorem mentem traducere. Sanctorum Dei martyrum memoriam hic etiam colere non destitit. Illi pios uiros ex ædibus regijs exigere: hic ijsdem ipsis maximè fretus, eos præter cæteros sibi & beneuolentiores & fideliores esse pro certo persuasum habuit. illi pecunia uicti, animum Tantalicæ cupiditati in seruitutem dare: hic regali magnificentia omnes thesauros reserãs, liberali & magnifica largitione eosdem dispertire. illi infinitas cędes facere, quo facultates interemptorum rapinæ & publicationi paterent: sed toto illo tempore quo regnabat Constantinus, dum populus cuiusque nationis & ciues paternis potius gubernati legibus, quàm necessitate adducti, parebant, gladius quisq; quo iudicum sententia supplicium de maleficis sumi solet, ociosus suspensus fuit.

In quas

A In quas quidem res oculis coniectis, dixerit aliquis meritò, nouum quendam & insitatum mundi statum modò apparuisse, insolito quodam lucis splendore, uelut post crassam caliginem, mortali hominum generi elucente: fatendum'que, uniuersum hoc opus ipsius Dei esse, qui Imperatorem tam pium, impiorum multitudini aduersarium opposuerit.

De Constantini pietate, palàm crucis insigne profitentis.

CAP. II.

CVm enim tales essent hi, quorum similes non aliquando uisi fuerunt: & talia facinora contra Ecclesiam ederent, qualia ex omni seculorum memoria non sunt audita: Deus non sine causa principem quendam admirabilem in lucem extulit: cuius opera, ea quæ nec percepta auribus, nec sub oculorum aspectum subiecta fuerint, effecit. Hic Imperator uirtute tam eximius, ex Dei sapientia mortali hominum generi donatus fuit, tanquam res quædam peregrina, quæ homines in admirationem traduceret. Hic enim Christum Dei, libero ore & sermone in omnes diuulgauit: neque salutarem eam appellationem, quam obtinuerat, erubuit: sed ipsa professione gloriatus, se in luce & omnium oculis collocauit: atque interdum uultum salutari illa passionis signauit nota, nonnunquam trophæo illo uictorioso plurimùm se extulit. *Crucis nota uultum signandi ritus.*

De imagine Constantini, supra cuius caput crux, sub pedibus uerò confossus draco situs erat. CAP. III.

QVin etiam in tabula depicta, quam in sublimi ante palatij uestibula suspenderat, se omnium oculis contemplandum proposuit: salutareq; passionis insigne, supra caput ipsius locatum, in pictura exprimendum: inimicam autem illam & hostilem belluam, quæ Ecclesiam Dei, impiorum tyrannide oppugnasset, in altum demersam, draconis specie & figura describendam curauit. Sacra enim oracu- *Constantini imago qualis proposita ab ipsomet fuerit.*
B la in Dei prophetarum libris eum draconem, & tortuosum serpentem nuncupant. Et propterea Imperator, quo occultum humani generis hostem diabolum (quem ipsius salutaris trophæi capiti eius imminentis uirtute ad extremum exitum prolapsum significauit) tum sub suis, tum suorum pedibus conculcatum perspicuè indicaret, draconem medio uentre transfixum, & in profundos maris fluctus præcipitatum, subtili & artificiosa pictura sub omnium aspectu ad contemplandum subiecit. Atque istæ quidem res in imagine scitè depicta, uarijs colorum flosculis significabantur. Vnde permagna de Imperatoris acumine & solertia me cæpit admiratio, quo modo, diuino afflatu pulsus, eadem ipsa figurauit, quæ uocibus prophetarum ita de ista bellua pronunciantur: Deum gladium ingentem & terribilem contra draconem & serpentem fugientem illaturum, & draconem in mari interfecturum. Istarum rerum igitur imagines Imperator formauit, uoces illas prophetarum adumbratione quadam imitatus. *Diabolus serpens, et draco.*

De quæstionibus propter Arium in Aegypto excitatis.

CAP. IIII.

QVibus ex rebus ad exitum perductis, licet non parum cæperit uoluptatis: tamen inuidiæ flamma quæ ecclesiam Alexandrinam grauiter conturbabat, & pestiferum schisma quod inter Thebanos & Ægyptios uersabatur, ipsius animum non parum commouit: quippe in singulis ciuitatibus episcopi cum episcopis dissidere, & populus cōtra populum tumultus ciere, & impetu quodam repentino instar Symplegadum & mutuis pugnis se ipse concidere cœpit: usque eò, uti animis insanis ac desperatis impia scelera aggredi, & Imperatoris imagines contumelia afficere non dubitarent. Verùm Imperatorem non tam ad iram, quàm ad immensam animi ægritudinem, qua furiosorum amentiam supra modum deplorauit, incitàrunt. *Thebanorũ & Aegyptiorum schisma.*

De

De dissensione propter Paschæ celebrationem.

CAP. V.

De Paschatis tempore dissensio.

MOrbus porrò alius longè grauissimus istas res antegressus est, qui lõgo tem- A
pore Ecclesiæ multum exhibuisset molestiæ: dissensionem dico de salutari
Paschatis festo ortã. Etenim alij, Iudęorũ ritum sequendum asseruerũt: alij tempo
ris quidem articulum in eo festo celebrando accuratè obseruandum esse, nõ tamen
imitandam consuetudinem eorum qui errore cæcati, alieni à gratia Euangelica es-
se uiderentur. In hac igitur controuersia cum prolixo iam temporis spacio popu-
lus ubiq; admodum dissensisset, diuinæq; leges & instituta confusione quadam es-
sent permista, ita ut temporis in uno eodemq; festo obseruando uarietas & discre-
pantia, maximam discordiam Paschatis solennitatem celebrantibus excitaret (quip
pe eodem tẽpore alij ieiunijs & corporis afflictatione se exercebant, nonnulli se tra
debant ocio & remissioni animorũ) quanquam nemo certè erat qui huic malo re-
medium inuenire potuerit, præsertim cum contentio dissidentium animos ex æ-
quo exagitaret: Deo tamen, qui omnia potest, istis rebus mederi erat perfacile. Ex
hominibus autem, qui adhuc in terris ætatẽ degebant, solus restare uidebatur Con
stantinus, qui rectè factis sedulò operam daret: qui quidem, simulatq; rerũ istarum
commemoratarum fama ad ipsius aures permanauit, intellexitq; literas ad Alexan
drinos à se missas nihil habuisse ponderis, nouum consilium animo cœpit agitare:
inquiens, alio prælio contra occultum illum & clandestinum hostem, Ecclesiæ sta
tum perturbantem, de integrò decertandum.

Quomodo Concilium Nicææ cogendum imperauerit.

CAP. VI.

Concilia, ueluti Dei exercitus contra Ecclesiæ hostes.

DEinceps igitur Cõcilium generale, tanquam quendam Dei exercitum instru
ens, in unũ locum coegit: & episcopos undiq; per literas honorificè scriptas,
ut eò maturarent, acciuit. Neq; mandatum duntaxat erat ad hanc rem datum, sed
in ea peragenda multum attulit subsidij authoritas Imperatoris, ac nutus: qui non-
nullis fecit potestatem, equis publicè ad iter celeriter conficiendum dispositis uten B
di: alijs permagnum iumentorum instratorum, quibus ueherentur, numerum sup

Nicæa Bithyniæ urbs unde dicta.

peditauit. Ciuitas autem Bithyniæ, quæ Nicæa, ἀπὸ τῆς νίκης, id est à uictoria nomen
traxit, Concilio celebrando admodum idonea, designata fuit. Vbi autem edictum
in quaq; prouincia diuulgatum erat, omnes summa cum animorum alacritate, tan-
quam è carceribus ad cursum emissi, properè aduolârunt. Nam bonorum spes, i-
psorum mentibus iniecta, uel potius pacis fruendæ potestas, & noui ac peregrini
cuiusdam miraculi spectaculum, quod in tanti Imperatoris uultu ostendebatur,
eos allexit plurimùm. Postquam autem omnes in unum conuenerunt, opus il-
lud diuina prouidentia factitatum, pro certo iam intellectum fuit. Nam non solum
qui animorum dissensione erant, sed etiam qui corporibus, regionibus, locis, gen-
tibus longissimè disiuncti, unum in locum aggregati sunt. Atq; una ciuitas eos om
nes, tanquam maximam sacerdotum coronam, ex multiplici nitidorum flosculo-
rum uarietate contextam, excepit.

De uniuersali Concilio, ad quod ex omnibus orbis partibus episcopi confluxerunt. CAP. VII.

Nicæni cõcilij episcoporum frequentia, ex quibus potiß. gentibus conflata.

EX omnibus namq; ecclesijs, quæ frequentes in tota Europa, Africa & Asia ex-
titerunt, Dei ministri, qui facilè primas ferre putabantur, in unum conuocati.
Templum etiam Nicęæ, uelut Dei nutu amplificatum, intra parietes suos, Syros
pariter & Cilices, Phœnices, Arabes & Palæstinos, Ægyptios porrò, Thebanos,
Afros, aliosq; ex Mesopotamia profectos recepit. Aderat etiam unà in concilio,
Persidis episcopus: nec ab hoc choro Scytha abfuit. Pontus item, Galatia, Pamphi
lia, Cappadocia, Asia & Phrygia, uiros apud se lectissimos suppeditârunt. Quin-
tiam

A tiam Thraces, Macedones, Achæi, Epirotæ, & quorum domicilia multo longiore locorum interuallo distabant, eò aduentarunt. Ex ipsis Hispanis unus nominis & famæ celebritate insignis, cum alijs multis in consessu illo adfuit. Et quanquam urbis illius, penes quam imperium est, episcopus, ingrauescente ætate præpeditus, abfuit: eius tamen presbyteri, qui aderant, illius locum suppleuerunt. Talem coronam solum ex omni preteritę ætatis memoria unus imperator Constantinus, pacis uinculo ad Christi gloriam deuinxit: & quò Seruatori suo gratias ageret, istud eximium uictoriæ ab hostibus & inimicis partæ monumentum obtulit, effigie chori Apostolici pulchrè in hoc nostro conuentu expressa.

Quomodo secundum id quod in actis Apostolorum traditur, uariæ gentes ad Concilium profectæ sunt. CAP. VIII.

NAm dicitur in Sacris literis, illorum temporibus uiros pios ex omni natione quæ sub cœlo est, in unum conuenisse. Inter quos erant Parthi, Medi, Elamitæ, & qui incolunt Mesopotamiam, Iudæam & Cappadociam, Pontum & Asiam, Phrygiam & Pamphiliam, Ægyptum, & partes Libyæ quæ est circa Cyrenam, & aduenę Romani, Iudæi & Proselytæ, Cretes & Arabes. Verū illis hoc defuit, quòd non omnes qui eò uenerunt, ex Dei ministrorum numero erant illi quidem.

Apostolorū in Actis cōcilium quā potiss. rē Nicæno minus.

De uirtute ætateq́ ducentorum quinquaginta episcoporum. CAP. IX.

SEd in hoc præsenti choro fuit episcoporum multitudo, ad numerum ducentorum quinquaginta & amplius: presbyterorum autem, diaconorum, acoluthorum, & aliorum qui istos comitabantur turba, ne enumerari quidem potest. Atque ex his Dei ministris, alij prudenter & disertè dicēdo, alij uitæ grauitate, & constanti rerum arduarum perpeßione, nonnulli quasi media inter istos interiecta uiuendi consuetudine eximij, præclara laudis insignia adepti sunt. Erant inter hos
B etiam non pauci, qui propter longinquum temporis spacium, quò uixerant, multum honorati fuerunt: multi, qui in ipso ætatis flore propter ingeniorum acumen, magnum splendorem sunt consecuti: quidam modò in ministerij quasi cursum ingreßi. Quibus quidem omnibus cibaria in singulos dies Imperator largè & liberaliter suppeditari mandauit.

Episcoporum Concilij Niceni multitudo, et uaria eorundem dona.

Constantini in episcopos liberalitas.

Concilium in palatio celebratur, quo Constantinus ingressus unà cum episcopis considebat. CAP. X.

DIe autem Concilio, quo res in controuersiam uocatæ dirimerentur, præstituta, singuli parati erant, in ipsa media regalis palatij aula, quæ amplitudine cæteris facilè præstabat, illud celebraturi: ac compluribus sedibus in utroq; aulæ latere, ordine dispositis, qui erant accersiti, intus præstò fuerunt: & sedem, quę quenq; decebat, capiebat quisq;. Atq; cum uniuersus ministrorum Dei conuentus decenti ordine collocatus esset, propter Imperatoris aduentum, qui iam erat in expectatione, omnibus fuit silentium. Ac primùm unus ex principis familia, deinde alter, ac tertius ingreditur. Imperatorem antecedunt alij, non ex armatis & satellitibus, qui ei adesse consueuissent: sed ex amicis solum, qui Christi fidem amplexarentur. Signo uerò dato, quod Imperatoris introitum indicabat, consurrexisse omnes dicuntur. Imperator deinde tanquam quidam cœlestis Dei angelus, purpureo uestitu & nitido, uelut claro luminis fulgore splendescens, coruscantibusq; illius radijs illustratus, & conspicuo auri lapidumq; preciosorum nitore pulchrè adornatus, per medium consessum intrat. Atq; hæc sunt, quæ ad corporis decus spectant. Quod autem ad animum attinet, eum timore Dei, & uera pietate insigniter decoratum cōstat: quas quidem res, oculi demißi, uultus pudor, & incessus moderatio satis indicabant. Quinetiam reliqua formæ species, & proceritas, tum pulchritudinis ex-

Concilij locus Imperatoris aula.

Const. Imperatoris ad Concilium euntis comitatus qualis.

Constantini in Concilio ornatus.

B

nis excellentia, tum magnifica totius corporis conformatione, tum inuicti roboris A firmitate eximia, facile omnem omnium ſuorum præſtantiam ſuperauit. Quæ certè cum morum modeſtia, & manſuetudinis uerè regiæ ſuauitate temperata, ſingularem mentis indolem, quæ nulla dicendi facultate explicari poteſt, declarabant. Simulac uerò ad ſummum locum uenit, primùm in medio conuentu erectus conſtitit, ac cum parua quædam ſella ex auro fabricata illi eſſet loco poſita, non prius conſedit, quàm epiſcopi ad id innuiſſent. Idemq́; omnes poſt Imperatorem factitârunt.

Silentium Concilij, poſtquam Euſebius epiſcopus pauca quædam dixiſſet.

CAP. XI.

EPiſcopus autem, qui in dextro ordine primam ſedem occupabat, aſſurgens, perbreui oratione Imperatorem affatus eſt: hymnumq́;, quo Deo omnipotenti illo gratias ageret, recitauit. Poſtquam ille aſſederat, omnibus aciem oculorum in Imperatorem acriter intẽdentibus, ſilentium factum eſt. Imperator uerò primũ alacri obtutu & placido oculos in omnes conijciens, ſuæq́; ipſius mentis & ingenij uires colligens, ſedata ac leni uoce, hoc modo apud eos dicere ingreſſus eſt.

Conſtantini oratio ad Concilium, pro concordia.

CAP. XII.

QVoniam mihi admodum in optatis fuit, amici chariſsimi, iſto ueſtro conſeſſu aliquando fruitiam eo potitus, regi & moderatori omnium Deo ideo gratias me agere debere fateor, quòd mihi præter cæteros largitus eſt, ut iſtud quod omnibus ferè bonis antecellit, nempe uos in unum conuocatos, unamq́; omnium & conſentientem eſſe uoluntatem, oculis tandem aſpiciam. Nolite igitur pati, ut ulla inuidiæ tempeſtas, noſtris rebus proſperis inimica, iſtud bonum labefactet: neque cum tyrannorum dimicatio contra Deum ſuſcepta, iam Dei ſeruatoris uirtute B profligata ſit, ut denuò perditus dæmon diuinam Chriſti diſciplinam & religionem maleuolorum obtrectationibus lacerandam obijciat: quandoquidem inteſtina ſeditio in Eccleſia Dei conflata, multo plus moleſtiarum & acerbitatis, quàm quoduis bellum pugnáue, uidetur mihi in ſe complecti. Atque iſtæ res ad animum ſpectantes, longè plus, quàm quæ ad corpus pertinent, doloris afferre uidentur. Cùm igitur Dei opt. max. nutu & auxilio adiutus, uictoriam ab hoſtibus reportaſſem: nihilq́; amplius mihi reliquum eſſe putarem, quàm ut tum Deo gratias agerem, tum unà cum his qui (Deo opem ferente) per me eſſent in libertatem uindicati, communem læticiam animo perciperem, ut primùm diſſenſio ueſtra ad aures meas præter omnem ſpem peruenit, rumorem illum de ea allatum non planè negligebam: ſed optans in primis, ut huic rei mea opera & ſedulitate remedium inueniretur, omnes uos abſque mora accerſebam. Ac tametſi lætor equidem uehementer, cum iam ueſtrum conſeſſum intueor: tunc tamen arbitror me rem maximè ex animi ſententia geſsiſſe, ubi omnes uos animorum coniunctione colligatos, & unam eamque communem inter omnes, & tranquillam concordiam (quam quidem uos, cum ſitis Deo conſecrati, alijs etiam à Deo impetrare conſentaneum eſt) uigere florereq́; intellexero. Itaque ne ulla ſit quæſo in uobis mora, ô chariſsimi: ne grauemini ô ſancti Dei miniſtri, & ſpectati communis omnium noſtri Domini ac Seruatoris famuli, ne grauemini inquam, deinceps cauſas diſſenſionis inter uos graſſantis iam penitùs tollere: primoq́; omnium operam detis, ut omnia uincula, quibus conſtricta tenetur controuerſia, pacis legibus omnino diſſoluantur. Sic enim eſtis & Deo omnium gubernatori rem gratam facturi, & mihi ueſtro in Domino conſeruo maximum præſtaturi beneficium.

Seditionis in ecclesia pernicies.

Quomo-

Quomodo discordantes episcopos ad concordiam traduxerit, & quòd de fide & paschæ celebratione eadem fuit Concilij sententia. CAP. XIII.

A HIc ista Latino sermone, altero eadem interpretante locutus, sermonẽ omnem deinceps Concilij præsidibus cõcessit. Ibi tum alij uicinos accusare cœperunt: alij & pro se respondere, & crimen in aduersarios deriuare. Cùm igitur multa essent ex utraq; parte proposita, magnaq; cõtrouersia in ipso disputationis ingressu cõcitata: Imperator toleranter ac placidè omnibus animũ attendere, studio acri prolatas sentẽtias sensim excipere: uicissim ferre opem utriq; disceptantium parti, eos magna cũ contentione digladiantes paulatim reconciliare: conferre cũ singulis comiter & benignè sermonem: Græcè (nam ne huius quidem linguæ ignarus fuit) quid ipse sentiret eloqui. Suauis fuit, & dulcis, dum alijs persuadere, alios sermone lenire, alios qui disertè dixissent collaudare, omnes deniq; ad cõcordiam reducere cõtendebat: usq; eò, uti tandem eos in omnib. reb. quæ in quæstionẽ aliquando uenissent, tũ conspirantes animis, tũ opinionibus adeò cõsentientes redderet, ut non modò cõcors fides inter eos uigeret, sed etiã unũ idemq; tempus in salutari festo Paschatis celebrando obseruandũ ab omnib. cõcederetur. Iam uerò, quæ erãt cõmuni omniũ sentẽtia decreta, cuiusq; manu subscripta fuerunt, & in cõmentarios relata.

Constantinus etiã Græcæ linguæ peritus.

Paschatis dissidium compositum.

Quomodo Constantinus episcopis epulum, cui ipse quoque interfuit, exhibuerit, cum iam uigesimus administrati ab eo imperij annus transactus esset.

CAP. XIIII.

QVibus ad exitum perductis, secundam istam uictoriam Imperator se contra Ecclesiæ hostem consecutum affirmauit, & propterea festum triumphale ad Dei honorem illustrandum egit. Eodem tempore uigesimus eius regni annus completus est: in quo cõuentus celebres etiam apud reliquas gentes agitabantur. Inter Dei ministros iam pace conciliata, ipse Imperator conuiuium celebrare cœpit, & B hoc tanquam sacrificium Deo ualde accommodatum per illorum præsentiam obtulit: neque quisquam ex episcoporum numero, ab illo regali epulo abfuit. Istud porrò quod ibi factitatum est, omnem dicendi facultatem superat. Satellites enim armati, districtis gladijs, undiq; regię uestibula obseruabant: per quorum mediam turbam sancti Dei homines absq; formidine ingressi sunt, & ad interiores palatij ædes perrexerunt. Ex quibus alij deinde unà cum Imperatore accumbere, pars prope ualuas triclinij utrinq; assidere. Regni Christi effigiem in ea re adumbrari uidebatur: quam rem somnij similius, quàm rei gestæ, aliquis existimare potuerit.

Munera præsentibus episcopis dedit, & ad absentes omnes literas.

CAP. XV.

VBi autem conuiuium magno cum splendore uenit ad exitum, illud præterea, quò omnes magnificẽtius & liberalius exciperentur accessit, quisq; nimirum pro dignitate muneribus honorificè donatus fuit. De hoc porrò concilio Imperator illos etiam, qui ei neutiquam interfuissent, certiores fecit per literas: quas quidem in hanc nostram historiam, tanquam in columellam quandam inscribam: quæ ita se habent.

Literæ Constantini ad Ecclesias de habita Nicææ Synodo.

CAP. XVI.

CONSTANTINVS, AVGVSTVS, ECCLESIIS S.

" CVm ex florenti & prospero Reip. statu, quanta sit diuini numinis erga nos be-
" nignitas, compertum haberem, istud maximè omnium mihi propositum pu-
" taui, ut in sanctissima catholicæ ecclesiæ multitudine, una fides, sincera charitas, &
" consentiens erga Deum omnipotentem religionis cultus seruaretur. Verùm quo-

niam istud haud poterat in loco tuto firmo'que collocari, nisi uel omnes episcopi, A
uel maxima eorum pars in unum conuenisset, singuli'que suum iudicium de rebus ad sacratissimam religionem pertinentibus interposuissent: eam ob causam, cum cœtus, quantum fieri poterat, maximus coactus esset, ipse tanquam unus è uestrûm numero (non enim recusabam, ex qua re iam maximam capio læticiam, me uobiscum in eo ministerio coniungere) præsto unà adfui. Atque usque eò de omnibus rebus accuratè quæsitum est, quoad sententia Deo omnium contemplatori grata accepta'que propter concordiam & animorum consensum palàm pronunciata esset: sicut nihil, quod uel ad discordiam, uel ad fidei controuersiam spectaret, omnino in posterum reliquum fieret.

Eiusdem de paschatis celebrandi consensione, & aduersus Iudæos.

CAP. XVII.

Pascha ab omnibus uno & eodem tempore celebrandum.

VBi cum de sanctissimo festo paschatis disceptaretur, communi omnium sententia uidebatur rectum esse, ut omnes ubique uno eodem'que die illud celebrarent. Quid enim præstabilius, quid'ue augustius esse poterat, quàm ut hoc festum, per quod spem immortalitatis nobis ostentatam habemus, uno modo & ratione apud omnes integrè sincere'que obseruaretur? Ac primùm omnium indignum planè uidebatur, ut ritum & consuetudinem imitantes Iudæorum) qui quoniam suas ipsorum manus immani scelere polluerunt, meritò, ut scelestos decet, cæco animorum errore tenentur irretiti) istud festum sanctissimum ageremus. in nostra enim situm est potestate, ut illorum more reiecto, ueriore ac magis sincero instituto (quod quidem usque à prima passionis die hactenus recoluimus) huius festi celebrationem ad posterorum seculorum memoriam propagemus. Nihil igitur sit nobis commune cum Iudæorum turba, omnium odiosa maximè. aliam enim uiam, quam insistamus, à Seruatore didicimus. Proponitur namque B

Cum Iudæis nihil commune esse Christianis debere.

sanctissimæ nostræ religioni cursus quidem & legitimus, & decorus: hunc igitur consentientibus animis mordicus tenentes fratres honoratissimi, ab illa detestabili Iudæorum opinione nos ipsos remoueamus. Est enim reuera absurdissimum, ut illi insolenter se iactent: nos absque ipsorum disciplinæ subsidio, istas res nullo modo posse obseruare. Quid tandem est, de quo illi rectè sentire queant, qui post necem Domino illatam, post parricidium illud nefandum, ex mentis statu deturbati, non ratione ulla, sed temerario animorum impetu, quocunque insita ipsis & innata insania rapiat, feruntur? Hinc etiam existit, quòd ne in hac quidem parte ueritatem perspiciant: quippe præ errore extra exquisitam temporis in hoc festo celebrando obseruationem longissimè euagati, eodem anno alterum pascha celebrant. Proinde quid est cur istos imitemur, quos constat graui erroris morbo laborare? Eodem namque anno idem festum bis recolendum non permittemus. Verùm quamuis ista non à me fuissent proposita: tamen uestræ solertiæ esset, cùm diligentiam adhibere, tum semper optare ut nulla uobis aliquando detur occasio, uestrorum animorum integritatem nequam hominum moribus admiscendi. Ex his item illud potest intelligi, nefas esse, uti in tanto & tam solenni religionis nostræ festo regnaret dissensio. Vnum enim libertatis nostræ diem festum, hoc est sanctissimæ passionis, Seruator noster nobis tradidit, unam'que Ecclesiam catholicam esse uoluit. Cuius quidem membra tametsi in multa & uaria loca dispersa sint, tamen uno spiritu, hoc est diuina uoluntate & nutu coalescunt. Vestræ igitur sanctitatis prudentia accuratè secum consideret, quàm graue, imò uerò quàm indecorum sit, ut iisdem diebus alii ieiuniis uacent, alii agitent conuiuia: ac post dies paschatis, alii in festis & animorum remissione uersentur, alii præscriptis ieiuniis se dedãt. Quapropter istud rectius instituẽdum est, & ad unam normã redigendum. hoc enim (sicut omnes uos satis animaduertere existimo) diuina prouidentia uult.

Horta-

Hortatio ad sequendum id quod maxima pars orbis comprobet.

CAP. XVIII.

A ET quoniam istud erat ita uia & ratione gerendum, ut nihil nobis cum consue„tudine parricidarum, & illorum qui necis Domini authores extiterũt, sit com„mune: & modus ille eximius decorusque seruandus sit, quem omnes ecclesiæ ser„uant, quæ orbis partes uel uersus occidentem, uel uersus meridiem, uel uersus se„ptentrionem sitas incolunt, ac nonnullæ quoque quæ in locis ad orientem spe„ctantibus habitant: idcirco omnes in præsentia, hoc rectè se habere arbitrati sunt. „Ipseque etiam in me recepi, uestram sapientiam facilè assensuram: uos uidelicet „quod in urbe Roma, in Italia, in Africa, in Ægypto, in Hispania, Gallia & Britan„nia, in Libya, & uniuersa Græcia, in diœcesi Asiatica & Pontica, in Cilicia deni„que, una & consentiente sententia conseruatur, hoc etiam uestra prudentia luben„tes approbaturos: illud sedulò reputantes, non solum quòd in locis quæ modò „citaui, maior ecclesiarum numerus existat: sed etiam quòd sanctissimum institu„tum sit, ut omnes communi consilio id ratum cupiant, quod recta ratio postulare „uidetur, quodque nihil cum Iudæorum periurio habet commercij. Verùm ut sum„mam rei breuiter complectar, uisum est communi omnium iudicio sacratissimum „Paschatis festum, uno eodemque die celebrandum esse. Neque enim de re tam san„cta ac solenni ulla dissensio debet existere: imò uerò hanc sequi sententiam, cui nul„lus à fide alienus error, nullum uitium admistum sit, multo maximam habet com„mentationem. Quæ cum ita se habeant, libentibus animis hoc decretum, tanquam „donum Dei & mandatum reuerà cœlitùs demissum amplexamini. Nam quicquid „in sanctis episcoporum Concilijs decernitur, id uniuersum diuinæ uoluntati debet B attribui. Quamobrem uos, ubi omnibus dilectis nostris fratribus res in hoc conci„lio gestas, sententiam iam decretam, & sanctissimi festi obseruandi modum denun„ciaueritis, eadem ipsi approbare, iusteque disponere debetis: ut simulatque uestrã re„ctam omnium rerum dispensationem, iam pridem à me desideratam, me planè per„spicere contigerit, uno eodemque die uobiscum una sacrosanctum festum recolere „possim, & simul omnium causa permagnam animo capiam uoluptatem. quod qui„dem fiet, cum intellexero, & diabolicam crudelitatem, diuina uirtute opem ferẽte, „per uestra rectè facta prorsus profligatam esse: & fidem nostram pace & concordia „conciliata ubique egregiè florere. Deus uos, fratres chariss. seruet incolumes.

Paschæ festum uno eodẽq; die omnibus celebrandum.

Hortatio, ut decretis Synodi omnes obsequantur.

CAP. XIX.

EDictum, quod quidem pondus habebat & authoritatem, cum hac epistola Imperator in singulas misit prouincias: suæque erga Deum piæ mentis integritatem illud legentibus, exquisitè intuendi dedit facultatem.

Consulit discessuris episcopis, ut mutuam concordiam conseruent.

CAP. XX.

DEcętero autem, ubi Cõcilium erat dimittendum, sermonem apud episcopos de rebus ordine dispensandis instituit. Omnibus igitur uno eodemque die in unum conuocatis, eos, cum adessent, admonuit sedulò, ut pacis inter ipsos mutuò colendæ diligentem curam adhiberent, & contentiosas lites auerterent: & si quisquam inter illos ex sapientiæ præstantia multum laudis adeptus fuisset, nulla in illum flagrarent inuidia, sed uirtutis unius bonum commune esse censerent: qui autem præstabiliores uiderentur, non aduersum tenuiores se insolenter efferrent. Nam qui, inquit, reuera sint bonitate superiores, diuini numinis est decernere. Dixit porrò, oportere eos propter animi lenitatem & indulgentiam se inferiorum imbecillitati submittere: rarum esse illud, quod sit expletum omnibus suis numeris

Meliores alijs qui sint, solius Dei esse decernere.

& partibus: & propterea inter ipsos, ijs qui leuiter peccant, ueniam debere tribuere, benignè gratificari, & quæ humanæ sunt fragilitatis condonare: concordem animorum consensum in primis colere, ne ipsi inter se concertantes, illis qui ad obtrectandum uerbo Dei parati sunt, ansam eidem illudendi præberent. Quam rem omnium maximè præcaueri debere. posse autem facilè præcaueri, dummodo quæ apud nos sunt, illis admiratione digna uideantur. Neq; cuiquam nostrûm obscurum esse, utilitatem quæ ex Sacris literis capitur, non omnibus conferre solere. Alijs enim delicijs ad tempus oblectari: nonnullos in eorum familiaritatem, qui aliquem dignitatis gradum adepti sunt, se callidè insinuare: complures, eos qui humanitus & benignè ipsos excipiunt, amplexari: multos muneribus donatos, ad diligendum impelli: sed paucos admodum ueræ doctrinæ amore flagrare, & amicum ueritatis perrarò reperiri. Quare omnibus esse in primis consentaneum, ut ea quæ ad salutem utilia sunt, quisque alteri, instar medici, suppeditet: ad eum planè finem, ut apud omnes omnino salutaris disciplina magno in honore habeatur. Ista, cum primis adhortatus est Imperator. Ad extremum etiam illud adiecit, ut pro ipso ad Deum preces obnixè funderent. Cum igitur his præceptis eos instruxisset, omnibus fecit potestatem ad sua domicilia reuertendi. Illi lætitia gestientes, redierunt. Ad hunc modum, cum illi qui propter dissentientes opiniones longo quasi interuallo ab se mutuo diuulsi fuerant, tanquam in unum corpus essent denuò coagmentati, deinceps una apud omnes uiguit sententia, ipsius Imperatoris consensu confirmata.

Rarus ueritatis amicus.

A

Quomodo literas dederit ad eos qui ad Concilium non conuenerant: & de pecuniarum in populum largitione. CAP. XXI.

PRoinde Imperator de prospero rei euentu lętus, illis qui Concilio neutiquam interfuissent, per literas fructum eiusdem uberem præbuit: populoq; uniuerso cùm per agros, tum per ciuitates disperso, ingentem pecuniæ uim distribui mandauit: sicque festum diem, ad recolendam uigesimi anni regni sui memoriam, celebratum cohonestauit. B

Pecuniæ in populum largitio.

Literæ eius ad Aegyptios: & hortatio, ut ad concordiam redeant. CAP. XXII.

VErùm cum iam inter omnes pax esset cōciliata, solos Ægyptios seditiosa contentio mutuò inter ipsos distraxit, ita ut Imperatori de integro nonnihil negocij facesserent illi quidem, sed tamen bilem ei minimè commouerent: quippe eos ut patres, imò uero ut Dei prophetas, omnino honorificè reuerens, illos secundò accersere dignatus est, se rursus non inuitum, tanquam arbitrum, eorum controuersijs interponere: illis iterum munera honorificè impertire: arbitrium suum & sententiam per epistolam significare, & Concilij decreta suo sigillo rata facere. Hortari etiam, ut concordiæ adhæresce rent, ut non distraherent Ecclesiæ dirimerentq; consensum, sed diuini iudicij recordationem intima cogitatione complecterentur. Ista per literas Imperator illis significauit.

Quomodo pias cùm populis, tum episcopis, literas subinde scripserit. CAP. XXIII.

ALia item infinita his similia scripsit, uixque dici potest quot & quàm multas epistolas exarauit: interdum episcopis ea quæ ad ecclesiarum Dei commodum spectabant, præscribendo: interdum etiam cum ipsa multitudine per literas colloquendo, & ut beatum decet, singulos è populo fratres & conseruos appellando. Cæterùm ista separato opere tractare, cum satis suppetet ocij, commodius erit, ne præsentis historiæ tanquam corpus medium incidatur.

Quomo-

Quomodo Hierosolymis, in sancto Seruatoris nostri resurrectionis loco, templum extruendum mandauerit. CAP. XXIIII.

A His rebus ad hunc modum constitutis, aliud quoddam opus maxime memorabile apud Palæstinorum gentem diuinus iste imperator efficere aggressus est. At quodnam quæso? sanctissimũ illum salutaris Christi resurrectiõis locũ Hierosolymis, existimauit ita à se illustrari debere, ut omnib. eximius & ueneratiõe dignus uideretur. Idcirco mãdauit, in eo statim templum cõstrui: neq; istud opus aggredi absq; pulsu diuino, imò uerò ipso Seruatoris spiritu incitatum, in animũ induxit.

Quomodo sepulchri Christi memoriam impij, puluere ac sordibus adaggeratis tollere studuerunt, Veneris quoque sacrario ibidem extructo.
CAP. XXV.

Olim enim uiri impij, imò uerò istorum subsidio uniuersum dæmonum genus, omni studio incubuit, ut illud diuinum immortalitatis monimentum tenebris obrueret, obliuioneq; penitus deleret. Ad quod quidem Angelus è cœlo delapsus, luminis claritate refulgens, non solum lapidem reuoluebat ab illis, quorum animi instar lapidis obduruissent: uerùm etiam, quem ipsi inter mortuos adhuc uersari putabant, eum mulieribus uiuere annunciauit, & ad uitam & resurrectionem illius qui quærebatur illustrandam, incredulitatis lapidem ab eorum mentibus amouit. Istud Seruatoris sepulchrum impij quidem & scelerati homines ex hominum memoria delere cogitabant, & (quæ eorum inscitia fuit) censebant ueritatem ad hunc modum se posse occultare. Itaque primum permultum capere laboris cœperunt in terra aliunde & extrinsecus inuehenda, qua locũ uniuersum obducerent. Deinde cum molem terræ in immensam altitudinem erexissent, constrauissentq; lapidibus, diuinum sepulchrum, ingente aggere supra iniecto, obtegere. *Sepulchrum Christi quomodo impij abolere conati.*
B Post, cum nihil iam illis ad opus explendum deesset, super illum terræ cumulum, nefandum reuera & execrabile bustum animarum construere, & recessum lasciuæ Veneris dæmoni unà ædificare, simulachrisq; mortuis complere: tum detestabiles ibi uictimas super impuras aras & omni nequiciæ labe pollutas immolare. Nam non aliter illud quod instituerant, se putabant ad exitum posse perducere, quàm ut per ista nefaria scelera, salutare illud sepulchrum penitus obruerent. Verùm miseri illi neutiquam illud poterant intelligere, quòd sol ipse (modò terram suo splendore collustrare, & consuetũ sibi cursum in cœlo obire pergeret) non posset præclarũ illud facinus Christi, qui contra mortem tam eximia uictoriæ trophæa fuisset adeptus, ita in obscuro relinquere, illudq; uniuersum hominum genus prorsus celare. Imò uerò salutaris & diuina huius rei potentia ac uirtus, quæ non corpora, sed animos hominum maximè solet illuminare, suæ lucis fulgore uniuersum orbem terrarum compleuit. Verùm tamen impiorum & nequam hominum molitiones contra ueritatem paratæ, longinquo temporis spacio processerunt. Nemo enim uel ex præfectis, uel ex ducibus, uel ex ipsis Imperatoribus ad eorum conatus euertendos satis idoneus repertus est, præter unum solum: qui quidem, utpote Deo omnium gubernatori charus, & diuino eius afflatus Spiritu, locum illum, qui est suprà demonstratus, per fraudulentos hostium conatus omni impura materia obductum, & obliuione ignorationeq; obrutum iri non passus est: neq; authorũ eius facinoris cessit maliciæ, sed Deo adiutore inuocato, illam terræ particulam hostiũ scelere cõtaminatã, in primis perpurgari iussit: quam quidem censuit admirabili & singulari Dei opt. max. beneficio per illum potiri debere. Cõfestim igitur eius mandato, machinamenta ad homines in errorẽ inducendos cõparata, de sublimi ad solum prosternere, & ædificia falso cultui consecrata, unà cum statuis & dæmonibus disturbare diruereq; cœpit. Neq; his reb. gestis alacre Impatoris studiũ acquieuit: sed *Veneris fanum in sepulchri loco extructum.* *Sepulchri Christi per Constantinum instauratio.*

sed de integro dedit mandatum, ut materia eorum quæ erant deiecta, siue lapidea A illa esset, siue lignea, tolleretur penitus, & quàm longissime extra loci fines eijceretur. Cui quidem mandato rei exitus planè respondebat.

Quomodo Constantinus quisquilias & aggeres quæ in dæmonis fano habebantur, illinc quàm longissimè proijci præceperit.

CAP. XXVI.

NEque satis habebat Imperator, in istis solum rebus expediendis progredi: sed rursus diuini numinis instinctu impulsus, iubet ut ipsum solum ad ingentem altitudinem defossum (quippe impura dæmonum contagione infectum erat) foras procul cum ipso aggere exportaretur.

Sepulchri sancti sanctorum in lucem emersio.

CAP. XXVII.

QVod euestigio effectum est. Simulatque uero solum terrę oppletum sordibus, egestum fuit: & aliud solum, id est, locus ille monumenti ex abditis terræ sedibus eminebat, ipsum etiam uenerandum & sacrosanctum salutaris Christi resurrectionis monimentum, præter omnium spem unà emersit: & sepulchrum, quod meritò sanctissimum appelletur, resurrectionis Seruatoris aptè propterea expressit effigiem, quòd post tenebrarum caliginem, quibus quasi sepultum iacuisset, in lucem denuò prodijt, & illustrem sanè miraculorum ibi editorum uisum (qui reuera omni uoce clarius, Seruatoris resurrectionem testificatus est) sub aspectu eorum qui ad illud ipsum contemplandum ueniebant, subiecit.

Quomodo de extruendo templo, tum ad Orientis præfectos, tum ad Macarium episcopum literas miserit. CAP. XXVIII.

HIs rebus ad hunc modum confectis, extemplò Imperator nō modò sacratis le B gibus sanciuit, ut templum augustum circa salutare illud antrum extrueretur: uerùm etiā subsidijs ad eam rem suppeditatis (quippe hoc opus longo iam tempore apud animum proposuerat, attentioreque cogitatione prospexerat, quod erat futurum) illud magnificè ac splendidè exædificandum curauit. Gentiū igitur præfectis Orientem uersus habitantium mandat, ut adiumentis necessarijs abundanter & copiose subministratis, opus eximiū, amplum & magnificum fabricandum curarent. Quinetiam ad episcopum qui id temporis ecclesię Hierosolymitanæ pręerat, tales misit literas, quales sinceram ac salutarem de fide nostra doctrinam planè & apertis uerbis complexæ sunt. sic enim scribit:

Macarius Hierosol. episcopus.

Constantini de exædificando templo Seruatoris ad Macarium epistola.

CAP. XXIX.

VICTOR CONSTANTINVS, MAX. AVG.

Macario S.

TAnta Seruatoris nostri erga nos benignitas declarata est, ut nulla tam accurata " dicendi ratio & uis sit, quæ præsens miraculum pro dignitate explicare posse " uideatur. Nam ut insigne illud sanctissimæ illius passionis monimentum, quod ter " ræ uisceribus abditum, tot tamque multis annorum conuersionibus iam delituisset, " tum illucesseret seruis Dei, cum illi, hoste deuicto, in libertatem essent uindicati, " omnem profectò hominum admirationem longè superat. Etenim si omnes qui in " uniuersi orbis terræ ambitu sapientes uidentur, in unum locū congregati, aliquid " pro rei dignitate dicere aggrederentur, ne minimæ huius parti oratione ex æquo " satisfacere possent. Miraculi enim magnitudo tanto plus uniuersum humanæ ra " tionis & naturæ captū uincit, quanto res cœlestes & diuinę humanis sunt ualentio " res. Quapropter hoc unū mihi in primis propositū sit ad dicendū, quòd sicut uera " fides se ipsa quotidie nouis miraculis patefacit: sic nostri omniū animi, omni mode "

stia &

A stia & concordi alacritate ad sanctas Euangelij leges colendas attentiores fieri debent. Praeterea illud, quod cuiq; perspicuum esse arbitror, pro certo tibi cum primis persuasum uelimus, hoc nobis prae caeteris rebus omnibus maxime curae esse, ut locus ille sacer, quem Dei iussu, turpissima simulachrorum mole tanquam graui quodam onere imposito purgauimus, quemq; & primis mundi temporibus, ipsius Dei iudicio sanctum habitum esse: & postea etiam, quia fidem passionis Seruatoris tanquam e tenebris in lucem euocarit, multo clariorem sanctitatis suae significationem dedisse cognouimus, praeclara aedificiorum structura exornetur.

Quòd templum hoc caeteris orbis ecclesijs, muris, columnis & marmore antecellere uoluerit. CAP. XXX.

Par est igitur, ut tua prudentia ita opus disponat, & prouide res quasq; accuret necessarias, quo non modo sanctuarium templi reliquis omnibus quae ubique sunt, pulchritudine antecellat: sed etiã caeterae eius partes tales sint, ut omnia templa quae in singulis ciuitatibus primas tenent, huius aedificij dignitate longe superentur. Ac de parietibus erigendis, exquisitoq; artificio perpoliendis, tum Draciliano amico nostro, qui nonnullas aliarum prouinciarum partes administrat, tum uestrae etiam prouinciae praefecto, scito curam a nobis esse impositam. A nostra enim benignitate illis imperatum est, ut qui artifices, qui operarij, quae ue res aliae fuerint ad illud aedificium necessariae, a tua prudentia discant, ac statim ipsorum prouisione eo mittantur. Quod autem attinet ad columnas, caeterasue partes ex marmore conficiendas, quas ipse existimaueris uel ad decus illustriores, uel accommodatiores ad diuturnitatem fore: cum eas quasi summatim tecum consideraueris, fac ad nos diligenter perscribas: ut cum ex literis tuis, quibus rebus opus fuerit, intellexerimus, undique eaedem illo comportari possint. Nam locus ille qui B totius orbis terrarũ facile primas fert, omnib. ornamentis merito illustrandus est.

Dracilianus praefectus.

Ut Macarius Constantinum de pulchritudine conchae: iudices uero, quot artificibus ac qua materia opus esset, certiores faceret.

CAP. XXXI.

Testudinem uero sanctuarij, laqueatam ne facere, an alio quodam fabricae genere extruere placeat, abs te certior fieri uelim. Quod si fiat laqueata, scite quoq; inaurari poterit. Restat igitur, ut tua sanctitas illis, quorũ iudicio, ut supra dictum est, rem permisimus, quibus operarijs, quibus artificibus, quibus deniq; sumptibus opus fuerit, quam celerrime significet: quinetiam nos non solum de columnis, alijsq; partibus ex marmore conficiendis, uerumetiam de testudinis laquearibus (si modo illud fabricae genus pulchrius esse censeas) quam primum facias certiores. Deus te frater charissime, diu seruet incolumem.

Quomodo extructa Saluatoris ecclesia, noua illa Hierusalem fortasse fuerit, quam tot retro seculis Prophetarum oracula praedixerant.

CAP. XXXII.

Ista ab Imperatore perscripta fuerunt: rerumq; nulla interposita mora, prospere successit euentus. Atque ad illud salutare Christi monumentũ, noua Hierusalem aedificata est e regione ueteris illius quae hominum sermone iam diu celebrata fuisset: quaeq; post cruentam caedem Domini, ad extremam uastitatem prolapsa, pro impietate ciuium eam incalentium poenas dederit. Imperator itaque huic ex aduerso salutare uictoriae Christi contra mortem comparatae monumentum (quae fortasse est recens illa & noua Hierusalem, prophetarum oraculis praedicata, de qua uaticinationes pluribus uerbis explicatae: plurima Spiritus sancti instinctu canere uidentur) liberali & abundante sumptus magnificentia erigendum extruendumq; curauit.

Hierusalem noua.

Descriptio

Descriptio exornationis sanctissimi monumenti.

CAP. XXXIII.

ET primum omnium sacrum antrum, diuinum illud uidelicet monumentum, A ad quod olim angelus fulgore enitens delapsus, spem regenerationis, quæ est à Seruatore nobis illic ostentata, omnibus annunciauit: primum inquã omnium, Imperatoris magnificentia istud, uelut totius ædificij caput, eximijs columnis illustrare, & ornatu splendido maximoq́ꝫ decorare, atq; adeò uarijs cuiusque generis insignibus illuminare cœpit.

Amplißimi sub dio regionis & porticuum descriptio.

CAP. XXXIIII.

DEinde ad amplissimum templi locum, libero cœlo patentem, exornandum se contulit: cui & solum lapide eximio constratum, & porticus longis ambulationum spacijs ex tribus lateribus circundati, permultum decoris attulerunt.

Ecclesiæ augustißimi parietum opificij, elegantiæ, & inaurationis descriptio.

CAP. XXXV.

ADuerso autem lateri antri, quod solem orientem spectabat, regale & augustum sanctuarium adiunctum fuit: opus planè eximium, ad infinitam altitudinem erectum, longitudine & latitudine immensa patens. Cuius ædificij partes interiores, marmoris uersicoloris materia incrustatæ: exterior autem parietum superficies politis lapidibus, qui commissuris quibusdam inter singulos interiectis colligabantur, exornata, singularẽ quandam pulchritudinis speciẽ, eamq́ꝫ non minus ad aspectum illustrem, quàm si marmore obducta fuisset, præbuit. Quòd autem ad ipsa tecta in sublimi posita attinet, exteriores eorum partes plumbea obtexit materia: quæ tanquã firmũ munimentũ, tempestuosos imbres depelleret. Interiores uerò celatis laquearibus affabrè inter se compactæ, & tanquam quoddam B uastum pelagus, per uniuersum sanctuarium coagmentationibus quibusdam inter se continenter cohærentibus, diffusæ dilatatæq́ꝫ, & fulgente auro passim coopertæ, totum templum uelut lucis claritate mirè illuminarunt.

Geminarum utrinque porticuum, & ualuarum trium ad orientalem plagam spectantium, descriptio. CAP. XXXVI.

DVabus porticibus, partim subterraneis, partim supra terram eminentibus, xysti gemini ex utroq; latere adiecti, ad longitudinem sanctuarij porrigebantur: quorum testudines erant auro insigniter & uario artificio illustratę. Ex quibus alter, à fronte inferioris templi columnis ingentibus suffulciebatur: alter introì spectans, substratis postibus, magno extrinsecus ornatu decoratis, erigebatur. Tres portæ ad orientem solem aptè & eleganter dispositæ, multitudini ingredientium patuerunt.

Hemisphærij columnarum duodecim, & craterum descriptio.

CAP. XXXVII.

IStis ex aduerso erat fornix dimidiati uniuersi cœli circuli speciem adumbrans, in summo sanctuario in orbem ductus: quẽ duodecim columnę, Seruatoris Apostolis numero pares, tanquam corona cingebant, crateribus ex argento confectis circa fastigia concinnè expolitæ: quas Imperator Deo illic pro monimento pulcherrimo dicauit.

Portarum atriensium, exedrarum & uestibulorum descriptio.

CAP. XXXVIII.

INde ad introitus pro templo locatos accedentibus, area patuit. Erãt inib utrinque, primò atrium, deinde porticus, ad extremum atrienses portæ: post quas in ipsa media platea à foro eò deducente, totius ędificij uestibula perpolitè cõstructa,

A iter illac facientibus admirabile uisu spectaculum, quod rerum intus fabricatarum pulchritudinem quodammodo monstrabat, exhibuerunt.

De multitudine donariorum. CAP. XXXIX.

ISTud uerò templum, quo tanquam testimonio salutaris Domini resurrectio illustris & nota fiebat, extruxit Imperator: & quo totum illud magnifico & regali ornatu decoraret, insignibus, quæ oratione explicari nequeunt, & monimentis auri, argenti, & lapidum preciosorum materie distinctis, & quasi depictis, quæ erant numero ferè infinita, adornauit. Quorum apparatū tum magnitudine, tum multitudine, tum uarietate, denique adeò artificiosè elaboratum, sigillatim iam oratione persequendi ocium non datur.

De ecclesiarum erectione Bethlehem, & in monte Oliuarum. CAP. XL.

EOdem tempore, cum alia duo loca, quibus duo abdita & quasi mystica antra multum honoris & dignitatis afferebant, reperisset, ea magnifico apparatu, sumptu'que cohonestare instituit. Ac primùm illud, in quo primum Seruator noster diuini numinis uirtute in carne apparuit, honoribus decenter affecit: deinde alterum, quod fuit eius in cœlos ascensionis monimentum, in summo montis uertice situm, præclaris ornamentis illustrauit. Atque ista tam splendidè decorauit loca, quo matris suæ memoriam, quæ tantum benignitatis hominum uitæ detulisset, immortalitati commendaret.

Imperatrix Helena, Constantini mater, profecta Bethlehem orandi causa, has ecclesias fabricari curauit. CAP. XLI.

ILla enim, cum Deo omnium gubernatori debitum piæ mentis & affectionis munus impertire in animo haberet, & pro filio suo, tanto & tam præclaro imperatore, proque liberis eius Cæsaribus, Deo charissimis, suis nepotibus, gratias per
B preces agendas esse putaret, ætate iam ingrauescente, singulari quodam consilio & prouida animi cogitatione, uereque regia, adducta, properè instar adolescētulæ uenit, tum sacrosanctam terram oculis lustratura, tū gentes Orientē incolentes plebemque pariter ac populi multitudinem conspectura. Ac posteaquàm locis, in quibus Seruatoris erant impressa uestigia, debitam uenerationē adhibuerat, idque conuenienter prophetico sermoni dicenti (Adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius) pietatis suæ monumenta, quibus post se relictis, posteris hominibus prodesset, statim fabricare aggreditur.

Rursus de ecclesia quæ Bethlehem, & in monte Oliuarum constructa est. CAP. XLII.

NAm Deo, quem adorauerat, duo dicauit templa: quorum alterum ædificauit in monte ubi ascenderat, alterum ad obscurum illud antrū natiuitatis eius. Etenim nobiscum Deus in terris nasci (locus autem illius natiuitatis proprio nomine apud Hæbreos Bethlehem appellatur) pro nobis sustinuit: ac propterea imperatrix sanctissima Deiparæ partum eximijs monimentis exornare, & sacrum illud antrum uarijs cuiusque generis insignibus illustrare studuit. Imperator autem paulo pòst eundem locum ornamentis regalibus honorare, & monimentis ex auro & argento, uarijsque aulæis matris suæ magnificentiam adaugere cœpit. Rursus eius mater, quò omniū nostri Seruatoris in cœlos ascensionis memoriam celebraret, excelsa quædam ædificia in monte Oliuarū extruere parat: ac primùm in summo totius montis uertice sanctuarium ecclesiæ Dei erexit: templumque inferius etiam exædificauit in eo ipso antro, in quo, ut uera & sacrata Dei testantur eloquia, discipuli & apostoli à Seruatore omniū arcanis mysterijs initiati fuerūt. Imperator quoque ibidem, uarijs monumētis & insignib. regem magnū Deū ueneratus est. Ista

Templa in mōte Oliuarum, & Bethlehemi extructa.

igitur

igitur duo templa, memoria perpetua celebranda, augusta & eximia in duob. obscuris quasi antris & mysticis, Helena Augusta, pij Imperatoris pia mater, suæ pie mentis tanquã indicia, Deo seruatori fundauit, filio suo ei opem per regiam suam potentiam & authoritatem porrigente. Itaque illa neq; adeo multo post, præmia digna laboribus reportauit. Nam cum iam planè grandis esset, inq; omnium bonorum affluentia, omne uitæ suæ tempus ad extremã usq; senectutem obijsset, & tum uerbis tum rebus ipsis ueros pietatis fructus, quos præcepta Seruatoris præscribunt, extulisset, atq; ita uitam suam florentem & expertem cuiusq; molestiæ, ualenti corporis simul & animæ uirtute transegisset: deinceps eximium pietatis suę exitũ, & pręclarã rectè factorũ à Deo remuneratione͂, etiã in hac uita cõsecuta est. A

Helena Cõstantini mater.

De excelsa animi magnitudine & beneficentia Helenæ.

CAP. XLIII.

Helenæ munificentia.

POrro autem dum regiarum opum magnificentia instructa, omnem Orientem peragrat, cùm uniuerso populo quasq; ciuitates incolenti simul, tum priuatim singulis eorum qui ad ipsam accedebant, infinita munera largita est. Infinita etiam ordinibus militaribus, quasi plena manu distribuit. Quæ uerò pauperibus, omnibus rebus nudatis, omniq; ope & auxilio destitutis dispertierit, uix enumerari possunt: quippe in alios grandem pecuniarum uim conferre, alijs corporis integumenta prolixè & largiter suppeditare, uinculis eripere alios, alios tum laboribus in metallis effodiendis afflictatos, tum fraude & iniuria oppressos liberare, denique ab exilio alios in patriam reuocare dignata est.

Quomodo religiose uersari in ecclesijs Helena solita est.

CAP. XLIIII.

Helenæ pietas.

QVæ quidem, licet eiusmodi reb. esset insigniter nobilitata, alia tamen in Deũ pietatis munera minimè neglexit. Nam ubique cernebatur in ecclesiam Dei B intrare, templa'q; spendidis exornare monumentis: inq; ædes sacras uel in minimis urbibus extructas, suam benignitatem ostendere licebat: præterea eam & decoro eximio'q; apparatu admirabilem, uidere sæpe uersari cum multitudine, & uerum cultum erga Deum omnibus pijs uitæ officijs declarare.

Helena octogenaria cum esset, condito testamento moritur.

CAP. XLV.

Helenæ testamentum, & mors.

DEmum uerò cum naturam satietate uiuendi expleuisset, & ad meliore͂ statum euocaretur, octogesimum'q; ferè ætatis suæ annum confecisset, & ad extremum uitæ exitum propè uenisset: decreuit secum, statuit'q; coram Imperatore filio suo, unico principe mundi potentissimo, huius'q; liberis Cæsaribus, nepotibus suis, testamentum suum facere: & sigillatim nepotibus suas, quæ sibi in toto orbe terrarum suppeterent, facultates dispertire. Quibus rebus ad hunc modum constitutis, suo filio tanto tam'q; eximio Imperatore, ipsi præstò assistente, sedulò inseruiente, & manus illius tenente, finem ita uiuendi fecit, ut beatissima quidem iure optimo, non mori prudentibus uideretur, sed uitam caducam & fragilem cum cœlesti & æterna reuera commutare. Animus igitur corporis compagib. solutus, ad immortalem & angelicam naturã, atq; adeò ad ipsum Seruatore͂ assumptus est.

Quàm magnificè matri iusta fecerit Constantinus, & quanto dum illa uiueret, in honore habuerit. CAP. XLVI.

Helenæ exequiæ & iusta.

EIus autem tabernaculum splendidis exequijs decoratũ. nam maxima satellitum turba ad ciuitatem quæ principem locum tenet Imperij, deportatũ fuit, ibiq; regali sepulchro conditum. Sic igitur Imperatoris mater diem suum obijt: quæ quidem est immortali planè memoria celebranda, non modò propter pia uitæ officia, sed etiam propter eximium illud & admirabile germen ab ipsa editum, Constantinum

A stantinum dico, quem quidem, cùm ad cæteras res omnes, tum ob pietatē in parentem & procreatricem suam, beatū iudicare par est: qui illam, cum iam antea pietate minimè esset imbuta, ita piam reddidit, ut à primo tempore ętatis ab ipso communis omniū seruatoris ore instituta fuisse uideretur: ita etiam honore regio exornauit, ut cùm apud omnes gentes, tum apud eos qui aliquo gradu militari collocati essent, Augusta & imperatrix nuncuparetur, aureaq́ꝫ numismata eius imprimerentur effigie. Iam uerò thesauro regio pro arbitratu utendi, proq́ꝫ animi sententia, & ut sibi comodissimum fore putaret, singula liberè dispensandi, filius ei liberam fecit potestatem, quò etiam in his omnibus eam & splendore eximiam, & amplitudine admirabilem efficeret. Quare inter ea quæ ad eius memoriam illustrandam faciant, ista etiam non sine causa repetita sunt: quæ dum propter singularem pietatis præstantiā in matre colenda exercebat, pręcepta etiam diuina, quę honorem parentibus decenter impertiendum tradunt, accuratè expleuit.

Quomodo Constantinus ecclesijs ædificatis Constantinopoli omnem simulachrorum cultum sustulerit. CAP. XLVII.

ATqꝫ ut ista præclara & eximia pietatis munera, quę diximus, Imperator apud gentem Palæstinorum est hoc modo executus, sic in omnibus prouincijs ecclesias nouas extruxit, easq́ꝫ effecit prioribus longè præstabiliores. Ciuitatem autem ipsius nomine nuncupatam, eximio splēdore illustrare instituens, permultis templis, hoc est præclarissimis ecclesijs in honorem martyrum, illustrissimisq́ꝫ ędibus sacris adornauit, quę partim in suburbibus erant, partim in ipsa urbe, quibus tum martyrum celebrauit memorias, tum ipsam urbem martyrum Deo consecrauit. Ad summam, cùm sapientia diuina esset imbutus, ciuitatem, quam sui nominis appellatione donandam statuerat, primum omni eidolorum cultu perpurgari debere censuit, ut nusquam in illa uel statuæ eorum, qui dij putantur, in templis ho-
B noratæ, uel altaria impura cruoris contagione inquinata, uel hostiæ ignis incendio penitùs exustæ absumptæq́ꝫ, uel festa dęmonum nomine celebrata, uel aliud quicquam eorum quæ apud superstitiosos usurpari solent, omninò apparerent.

Constantinus apud Palæstinos quomodo eximia pietatis munera sit consecutus.

De insigni crucis in palatio, & Danielis in fontibus.

CAP. XLVIII.

VIdeas etiam adhuc, licet, apud fontes in medio foro positos pastoris præclari symbola, illis qui Sacris literis eruditi sunt, satis cognita. Danielē quoqꝫ cū leonibus in ære incisum, auriq́ꝫ laminis splendescētē. Tātus itē & tā diuinus amor Imperatoris animum complexus est, ut in ipso palatij introitu, in ędificio omnium excellentissimo, in medio tecti laqueari inaurato, in tabula maxima explicata, salutaris passionis insigne, ex lapillis preciosis cuiusqꝫ modi, auroq́ꝫ multo, politè elaboratis confectum, figendum curauerit. Istud Imperatori sanctissimo regni firmū uidebatur esse propugnaculum.

Daniel in ære incisus.

Quòd Nicomediæ, & in alijs ciuitatibus ecclesias fabricauerit.

CAP. XLIX.

HIs igitur ornamentis suam ciuitatem illustrauit. Vrbem autē, quæ in Bithynia facilè primas fert, pari ratione ecclesia magnifica & insigni, monumenti loco, sumptu ex suis thesauris suppeditato honorauit: ibiq́ꝫ seruatori suo contra hostes & aduersarios Dei, præclara uictoriæ erexit trophæa. Ciuitates item, quæ apud cęteras gentes uidebantur uel maximè propter splendorem excellere, templis egregijs magnificisq́ꝫ exornādas curauit: sicut ex pręcipua urbe totius Oriētis, quę nomen traxit ab Antiocho, constare poterit. In qua tanquam in ciuitate illius gentis ac regionis primaria, ecclesiam tum propter amplitudinem, tum propter pulchritudinem maximè eximiam Deo dicauit: quippe uniuersum templum longis porti

cibus extrinsecus adiectis circundedit, sanctuarium autem interius ad infinitam erexit altitudinem: quod quidem ad speciem solij octangularis fabricatum, multis ædiculis exedrisq; undiq; constructis, compluribus itẽ tabulatis super terrã eminẽtibus, deniq; fornicibus subter eandẽ abditis, ex omni parte circũsepta fuit. Quam etiã pmagna auri ærisq; copia, & reliquæ preciosæ materiæ ornamẽtis decorauit.

Sanctuarij altitudo.

Quod apud quercum Mambre ecclesiam fieri iusserit. CAP. L.

ISta quidem erant augustißima templa ab Imperatore hactenus consecrata. Verùm ut audiuerat, ipsum Seruatorem, qui nuper in mũdo uersatus fuisset, etiam olim sanctis uiris ex Palæstina propter quercum Mambre (sic enim appellabatur) diuinitùs apparuisse, ibi quoq; Deo uiso templum exædificari mandat. Gentium ergo præfectis Imperatoris uoluntas per literas ad singulos scriptas significata est: quæ eos admonuit, ut quod esset imperatum, illico ad exitũ perduceretur. Nobis etiam, qui hanc Historiam literis mandamus, epistolam accuratius scriptam misit. Cuius exemplar mihi consentaneũ uidetur huic præsenti sermoni adnectere, quò Imperatoris sanctißimi studiũ et diligẽtia plenius intelligatur. Proinde quo liberè pro his quæ gesta acceperat, nobiscũ expostularet, ista totidem uerbis perscripsit.

Mambre quercus.

VICTOR CONSTANTINVS, MAX. AVG. MACARIO & cæteris Palæstinæ episcopis, S.

Constantini de Mambre literæ ad Macarium, & quòd ibidem Seruator noster Abrahæ uisus sit. CAP. LI.

EST hoc unum maximum meæ sanctißimæ solicitudinis erga uos beneficium, ut quorundam nefandorum hominum amentiam, quæ hactenus apud uos in obscuro latuerit, per literas uobis significem: quò licet quidem serò, necessariò tamen, erratum segnitie neglectum, diligentia rectè probèque corrigatur. Permagna enim profectò impietas est, ut loca sancta nefandorum scelerum maculis contaminentur. At quid nam est, fratres charißimi, quod cum uestram solertiam præterierit, mea etiam, quam dixi, solicitudo propter obseruantiam, qua Deum ueneror, posit silentio prætermittere? Locum, qui propter quercum Mambre dicitur, in quo Abrahamum domiciliũ habuisse cognoscimus, uarijs modis à quibusdam superstitioni deditis inquinari ferunt. Idola enim, quæ nullo non uastationis genere deleri debent, in illo erecta esse, & altare propè locatum, & impuras uictimas sine intermißione immolari. Quapropter cum illud & ab Imperio nostro alienum, & indignum loci sanctitate uideatur, uestram grauitatem certiorẽ fieri uelim, à nobis per literas Acatio illustrißimo comiti, amico nostro significatũ esse, ut absq; cunctatione & idola quæ in loco prædicto reperta fuerint, ignis tradantur incendio, & altare sedibus conuulsum euertatur. Quinetiam neminem nõ, qui post nostrũ mandatum aliquid impietatis in huiusmodi loco audeat admittere, supplicio coercendum statuimus: quem sanè locum decreuimus eximia templi structura adornare, ut consessus dignus sanctis uiris in eo deinceps existat. Quod si quicquã contra hoc mandatũ cõmitti acciderit, par est, ut absq; mora nostra clementia per uestras literas certior fiat, quò nostro mandato, qui illud uiolasse deprehensus fuerit, summo afficiatur supplicio. Non enim ignoratis, illic primùm Deũ, omnium rerum rectorem tum apparuisse Abrahamo, tum cum eo sermonem contulisse. Illic etiam primùm sacrosanctæ legis cultum & obseruationem initium habuisse. Illic primùm ipsum Seruatorem cum duobus angelis seipsum clementer & benignè Abrahamo ostẽdisse. Illic Deum cœpisse ab hominibus uideri. Illic prædixisse Abrahamo de semine suo futuro, ac cõfestim promissum præstitisse. Illic prædicasse, eum plurimarum gentium patrem futurum. Quæ cum ita sint, æquum est, meo quidem iudicio, uestra cura ac diligentia prouideri, ut tum locus iste purus & integer à labe conseruetur, tum ad pristinam reuocetur sanctimoniam, quò aliud nihil

Mãbre locus superstitione inquinatus.

A nihil in eo præter cultum Deo omnipotenti, moderatori omnium, & seruatori nostro decorum consentaneumq́ peragatur. Quod quidem studiose & decēter à uobis obseruari conuenit. Siquidem uestra grauitas, sicut mihi pro certo persuasum habeo, ea quæ cum uero cultu & religione in primis cohærent, alacri studio explere desiderat. Deus uos, fratres chariss. incolumes seruet.

Eidolorum delubra cum statuis undiq; diruuntur. CAP. LII.

ISta omnia Imperator ad salutaris Dei uirtutis gloriam illustrādam perficere admodum elaborauit, hocq́ pacto nō solùm seruatorem suum magno affecit honore, uerùm etiā superstitiosum gentium errorem omnibus modis cōarguit. Itaq; quorundā delubrorū uestibula eius mādato in quaq; ciuitate nudata, portæq́ dirutæ. Aliorum tectum cum laquearibus, tegulis ablatis, deturbatū. Aliorum insignia monumenta ex ęre fabricata (in quibus ueterum error longo iam tēporis spacio se insolēter iactasset) in foro ciuitatis Imperatoris nomine nūcupatę omnibus palàm proposita, ut intuentiū oculis pro turpi spectaculo subijcerētur. Hic Pythius, illic Sminthius, in ipso circo tripodes Delphici, Heliconides Musæ in palatio. Quinetiā eadē ipsa ciuitas Imperatoris nomine, uti modò dixi, appellata, tota simulachris, quæ erāt apud quasq; gentes dijs cōsecrata, & ex ære artificiose elaborata, passim referta fuit. Atq; his ipsis simulachris deorū nomine erectis, quibus homines erroris morbo oppressi, infinitas hecatōbas, uictimasq́ igne crematas frustra obtulissent, seroq́ tandē sapere didicissent, tanquā ludicris rebus ad risum iocūq; spectatorū Imperator usus est. In statuis uerò aureis aliā quandam uiam et rationē secutus est. Nam ut primùm intellexit multitudinē, instar stultorum infantium, illas erroris tanquā laruas ex aurea argenteaq́ materia effictas, temerè extimescentem, eas è medio penitùs tollendas, uelut lapides ante pedes incedentium in tenebris ad impingendum proiectos putauit, uiamq́ regiam, quæ plana & æquabilis
B est, omnibus in posterum patefaciendam. Ista igitur animo complexus, non armata manu, aut ingenti exercitu ad has res corrigendas sibi opus esse: sed unum & alterū ex illis quos spectatos habebat, ad hoc munus subeundū satis habere uirium arbitratus est, quos una eademq́ authoritate donatos ad singulas gētes misit. Illi autem tum singulari Imperatoris sanctimonia, tum sua ipsorum in Deum pietate freti, per mediā plebem, perq; medium populū multitudine infinitum proficiscētes, in singulis urbibus regionibusq́ errorem longinquo tempore inueteratum omnino profligarunt, ac primùm ipsos idolorum sacerdotes magna cum irrisione & turpitudine suos ipsorum deos ex tenebricosis recessibus in lucem proferre mandarunt, deinde exteriore illorum effigie delecta, etiam interioris formæ colore obductæ deformitatem ante oculos omniū statuerunt: tum illis abrasis, materiæ partem, quæ uidebatur habere aliquid bonitatis, fornace & igni probarunt, eamq́ reseruarunt in tuto collocatam: quæ uerò uilis erat, & ad nullam rem utilis, superstitiosis ad memoriam suę turpitudinis largiti sunt. Porrò autem hoc quod sequitur, non multum huic dissimile, ab isto Imperatore admirabili gestum fuit. Postquam uerò simulachra mortua ex preciosa materia conflata, ad hunc modum, quem dixi, expoliauerat: reliquas ad perpetuandam hominum memoriam erectas, quæ ex ære fabricatæ erant, aggressus est, deosq́, quos ueteres fabulæ celebrant, funibus ex pilis contextis constrictos abstrahendos curauit.

Dæmonis fani apud Aphacos, gentem scilicet Phœniciæ, euersio, & turpitudinis ibidem abolitio. CAP. LIII.

PRæterea regio suo obtutu, tanquam clara face accensa, sedulò lustrauit, ne ullæ erroris reliquiæ uspiam delitescerent. Quemadmodū enim aquila in superiora aëris loca subuolans, res in terra longissimo interuallo ab se distantes acutissimè cernit: sic iste dum in regali palatio, quod in præclara illa urbe ab ipso ædificata si-

tum est, uersabatur, ex eo uelut e specula periculosum quoddam rete, quo animæ A hominũ illaqueabantur, in gente Phœnicum latitare dispexit, nemus uidelicet, & delubrum turpi & flagitioso Veneris dæmoni dedicatum, non in media aliqua ciuitate, non in foro, non in plateis (ut multa, quæ in urbibus ornatus gratia magno splendore decorantur) sed extra semitam, extra triuia, extra uiam publicam, in summo uertice montis Libani inter arbusta collocatum. Erat tanquam schola quædã nequitiæ ijs, qui erant libidini dediti, quiq; nimia licentia corpus labefactauerant suum, corruperantq;. Nam quidam molles & effœminati uiri, non uiri reuera, pudore prorsus exuto, instar mulierum turpissima contagione se ipsi inficientes, dæmonem placabant. Scelerati præterea & nefarij mulierum congressus, clandestinę falsorum cõnubiorum corruptelæ, infanda & turpia facinora in eo delubro, utpote in loco impuro & fœdo, admissa erant. Nec quisquã fuit, qui in hæc scelera animaduerteret, propterea quod ex uiris grauibus & honestis nemo illuc audebat accedere. Verum Imperatorem eximium turpia facinora illic edita latêre non poterant. Quibus quidem regia sua prouidentia indagatis erutisq;, indignum censuit, ut solis splendor eiusmodi delubrum intueretur. Proinde uniuersum illud cũ ipsis statuis & monumentis funditus deleri iussit. Extemplo igitur Imperatoris mandato machinamenta, quibus petulans & lasciuus error propugnabatur, penitus euersa sunt: quippe militũ manus loco purgando operam nauauit. Qui autem ad hoc usq; tempus luxuria diffluxissent, Imperatoris minis perterriti, continentiam deinceps modestiãq; colere didicerunt. Non dissimili ratione etiã superstitiosi gẽtiles, qui erãt opinione sapientes, reipsa suam ipsorũ inanitatẽ animaduertere cœperũt.

Veneris delubrum.

Aesculapij apud Aegas demolitio. CAP. LIIII.

Vide Sozom. fol. 23. a

VBi namq; error eorũ, qui inter Cilices sapientes uidebantur, in dęmone ibi colendo longius serpsit, infinitis super eo tanquam conseruatore & medico propterea in admirationem traductis, quod interdum dormientibus apparuit, nonnũquam ægrotantium corpora morbis releuauit (erat hic sine dubio animorũ corruptor, quippe qui homines incallidos a uero seruatore abstraxisset, & res uerisimiles efficiendo ad impiam peruersitatẽ rapuisset) Imperator, qui Deum zelotem, ut re seruatorem sibi ad defensionem semper proponebat, istud delubrum deijci soloq; ęquari mandauit. Ac res illa admiranda, nobilium philosophorũ celebrata sermonibus, quæ latebris abdita, non dæmonis, neq; Dei, sed erroris cuiusdam speciem, plurimis & diuturnis temporum curriculis, hominum animos in fraudem illicientis, perspicue repræsentauit, solo nutu & significatione, manu militari disturbata, humiq; prostrata iacuit. Qui enim deus alios malis eripere, calamitate leuare simulauerat, non magis iam remedium ad sui propugnationẽ reperire potuit, quam cum, uti in fabulis est, fulmine percussus interijt. Verum præclara officia, quæ in hac re Imperator noster ad Dei gloriam obijt, non inter fabulas numerãda sunt, siquidẽ illustri & testata ipsius Seruatoris uirtute, delubrũ illud radicitus sic euersum fuit, ut insaniæ amentiæq;, quæ illic antea oberrauerat, ne uestigium quidem iam relictum esset. B

Aesculapius.

Quomodo gentiles damnatis simulachris ad cognitionem Dei conuersi sunt. CAP. LV.

EX omnibus igitur, qui ante illud tempus se superstitione obligassent, cum errorem suum patefactum & perspicue refutatum oculis cernerent, cumque delubrorum & statuarum ubique uastitatem reipsa intuerentur: alij ad salutare Dei uerbum se totos conferre, alij licet non illud ipsum agerent, patriam tamen & auitam inscitiam improbare, & quos olim deos existimauerant, risu & ludibrio insectari cœperunt. Ac quidem, quæso, ita in animum inducerent, cum immensam illam nequitiam interius latentem, exteriore quadam statuarum specie obducta

A etiam satis manifesto perspicerent? Aut enim extinctorum cadauerum ossa, exiccatæque caluæ uersutis præstigiatorum dolis callide obtectæ, aut sordidæ laceratæque uestes horrida & impura fœditate farcitæ, aut congeries ex fœno & stipula collecta suberant. Quæ cum in simulachra inanima congesta conspicarentur, uehementer & suam, & patrum suorum amentiam incusarunt, præsertim cum plane intellexissent, neminem in illis abditis recessibus, aut in ipsis statuis, uel dæmonem, uel ariolum, uel deum, uel uatem, sicuti sibi antea persuaserant, tanquam habitatorē residere: imo uero ne obscurum quidem & umbratile spectrū superesse. Quapropter illis qui erant ab Imperatore ad id negocij delegati, ad omne obscurum antrū omnemque latentem & apertum recessum facilis patebat aditus. Quinetiam adyta, ad quæ accedere fas non erat, & intima sacraria pedibus militum proterebantur, adeo ut mentis cæcitas, quæ longinquo temporis spacio uniuersos Gentiles occupauisset, horum opere & labore perspicue deprehensa, in omnium oculis defigeretur.

Quomodo Constantinus Heliopoli, statua Veneris solo æquata, primus omnium Ecclesiam construxerit. CAP. LVI.

ATque ut ista Imperatoris præclare recteque factis accepta referri debent, sic ea quoque quæ particulatim apud singulas gentes ab ipso erant administrata, ut illud quod Heliopoli Phœniciæ factum est. In qua urbe nonnulli obscœnam & libidinosam uoluptatem pro dea uenerantes, simulatione religionis uxoribus & filiabus stupri admittendi facultatem, nulla habita pudoris ratione, concesserunt. Cæterum iam lex noua, plena modestiæ & castimoniæ ab Imperatore promulgata est, quæ iubet, ne quis eorum ullum flagitium ibi more positum usurpatumque deinceps audeat committere. His rursus documenta scriptis mandata proposuit,
B quasi fuisset ob hanc causam potissimum a Deo missus, ut omnes homines temperantiæ legibus institueret. Quamobrem non est dedignatus cum his per literas suas familiariter colloqui, eosque cohortari, ut se ad Dei opt. max. cognitionem mature transferrent. Atque in eo loco etiam eius dictis facta uere & apposite responderunt, quippe apud istos etiam templi amplissimi fundamenta iecit, ita ut quod ab omni seculorum memoria non sit auditione acceptum, hoc iam ipsa re perfectum esset: nimirum ut ciuitas eorum, qui superstitione fuissent occæcati, Dei efficeretur Ecclesia, presbyteris diaconisque compleretur, & episcopus Deo omnium rectori consecratus, illis præsideret. Præterea Imperator animo sedulo prospiciens, uti quam plurimi ad Dei uerbum se conferrent, ea quę ad subleuandos pauperes pertinebant, copiose suppeditauit. Atque hac ratione ad salutarem Christi disciplinam eos se propere recipere impulit, uerbis fere cum Paulo dicēte cōsentiens, Siue per occasionem, siue per ueritatem Christus annuncietur. *Philip. 1.*

De tumultu propter Eustatium Antiochiæ suscitato.
CAP. LVII.

VErum interea temporis, cum omnes uitam iucundā degerent, & Ecclesia Dei passim apud omnes gentes omni ratione esset tanquam in sublime sublata, rursus inuidus dæmon, qui rebus solet honestis insidiari, ob tantam bonorum prosperitatem ad bilem commotus est: ac quoniam suspicabatur, ipsum Imperatorem nostro tumultu, & perturbata omnium rerum confusione exulceratum abalienato animo in nos futurum, idcirco dissensionis face accensa, Ecclesiam Antiochenorum sic tragicis dilacerauit calamitatibus, ut parum abesset, quin uniuersa ciuitas funditus fuisset excisa. In duas enim factiones populus Ecclesiæ diuisus est, quippe plebs, magistratus, & milites præsidiarij, more hostium, usque eo concitati fuerunt, ut si non quædam Dei prouidentia metusque ab Imperatore ipsorum *Antiochenorum ecclesiæ dilaceratio.*

animis incussus, multitudinis impetus cõpresisset, & iterum eiusdem lenitas, instar conseruatoris & medici animorum, orationis suauitate illis, contentionis morbo diuexatis, medicinam attulisset, gladios ipsi in se mutuò distrinxissent. Quapropter ex illis uiris, qui & propter uirtutem satis spectati erant, & propter præstantiam honore comitum affecti, unum fidelisimum legatum misit, quò lenius & benignius cum populo ageret. Literisq́ eos hortatus est, ut in eas res, quæ ad pacem inter ipsos mutuò facerent, attenta cogitatione incumberent: quin etiam quo pacto pietatis officia decenter exequerentur, perdocuit. Persuasit etiam illis, imò per literas ad eos scriptas deprecatus est, uti ipse seditionis causam audire posit. Quas quidem literas (quæ & singularis doctrinæ plurimum, & utilitatis non minus continent) si non calumniæ notam his qui erant in crimen uocati, inussisse uideri potuissem, in præsentem historiã contulissem. Quocirca istas missas faciam, quippe cum malorum memoriam minimè refricandam putem, easq́ solùm in hunc sermonem includam, quas quidem Imperator, utpote ex hominum concordia permultum animo capiens uoluptatis, perscripsit: in quibus Antiochenos cohortabatur, ut episcopum alterius Ecclesiæ, sub quo pacem facerent, appetere neutiquam in animum inducerent: sed Ecclesiæ instituto & more, eum sibi deligerent pastorem, quem communis omnium seruator illis commonstraret. Ad populum igitur Antiochiæ & episcopos separatim quæ sequuntur, epistolas scripsit.

Intelligit hàc epistolam & alteram quæ sequitur epistolã, eã quam scripsit ad Eusebium.

VICTOR CONSTANTINVS, MAX. AVG. POPVlo Antiocheno S.

Constantini ad populum Antiochenum literæ, ne Eusebium Cæsaria abstraherent, sed alium quærerent. CAP. LVIII.

Vestra concordia alijs omnibus qui consilio & sapientia multum pollent, per grata futura esset, tum mihi in primis, qui partim lege diuina, & uestra pia uitæ ratione, partim uestris erga me studijs prouocatus, uos fratres sempiterna beneuolentia complexus sum. Et cum hoc sit reuera uerum à rebus honestis fructum percipere, nimirum ut in omnibus, quæ quisque molitur, recta & integra animi cogitatione utatur, quid quæso est, quod tantopere uobis posit conuenire? Nec cuiquam mirum uideatur, si ueritatem uobis dixero, quæ amicitiam potius erga me quàm odium in uestris animis pàrere debet. Atque inter uos fratres, quos una eadem'que animorum affectio syncera'que mens, recto itinere quasi digito demonstrato, ad Deum deducit, & in puram sanctam'que eius Ecclesiam, ueluti ciues ascribit, quid præstabilius esse poterit, quàm ut cum omnes res uobis prosperè, & ad uoluntatem fluant, concordiam & animorum tranquillitatem egregiè amplexamini: id'que maximè cum & diuinæ legis disciplina uestram uoluntatem ad uitam rectè honestè'que moderandam impellat, & nos tam uehementer expetamus uestrum iudicium sic ratione confirmare, ut de omnibus rebus uerè syncerè'que decernatis? At fortasse uobis nonnihil uidetur afferre admirationis, quid tandem hoc orationis meæ initium uoluerit. Idcirco caussam illius dicendo explicare nec recuso, nec inficior. Fateor equidem me literas quasdam perlegisse, in quibus ex illustri laudum ac testimoniorum præconio, quo tantopere extulistis Eusebium episcopum Cæsariæ (quem etiam ipse eruditionis & modestiæ causa plurimi faciendum iam diu existimaui) planè animaduertebam, uos magno studio erga illum incendi, & uelle libenter eum uestræ urbis episcopum constituere. Quantum putatis me animo agitasse, quam curam, ut uestro studio satisfactum esset, suscepisse, dum ad optimũ uirum conquirendum, qui uestrum episco-

Fructum à rebus honestis percipere quid sit.

patum

A patum capesseret, accurata cogitatione incumberem. Te ô fides aliena (quæ quidē ex uerbo & doctrina Seruatoris tanquam exemplar sanctè syncereque uiuendi nobis proponis, quæque etiam peræ̀grè uitiosis hominibus ipsa resisteres, si non tua uirtus talis esset, ut nullo modo potestatem cuiquam facias, ea ad quæstum perditè abducendi) te, inquam, in hac causa testem cito. Mihi sanè is potissimùm in hac controuersia uictoriam consequi uidebitur, qui pacis & concordiæ studio flagrat maximè, quippe cùm neminem reperias, qui non ex pace, ubi eam nihil indecori afferre putet, magnam animo capiat oblectationem. Proinde istud à uobis quæso, fratres, ut quoniam pro cupiditate rerum à nobis expetitarum explenda, alijs etiam è fratribus ignominiæ & contumeliæ nota inusta est, idcirco deinceps illa consectemur, quæ fidem nostram omni suspicione & infamia penitùs liberet. Ego uerò quanquam hominem qui à uobis & tantis honoris ornamentis decorandus, & tanto amore ac beneuolentia complectendus iudicatur, laudo plurimùm: tamen Ecclesiæ canon, qui singulis ratus & stabilis debet manere, non ob eam causam infringendus aut debilitandus est, ut singulorum sententijs separatim satisfactum sit, & uniuersi, quod expetant, assequantur: sed in ancipiti & controuersa disceptatione, in qua uiri huius uirtutes cum aliorum comparantur, non unum, sed plures liberè quid sentiant, eloqui oportet: propterea quòd cum honores Ecclesiastici in eo loco & statu sint, ut in illis mādandis nihil insit uel perturbationis uel discordiæ, omnium suffragia similiter sunt, & ex æquo omnino expetenda. Neque profectò rationi consentaneum est, ut propositum uestrum susceptumque de Eusebio deligendo consilium, præiudicium contra alterum fiat, quippe cū nulli, siue abiectiores illi sunt, siue illustriores, qui syncerè & ex animo similiter diuina præcepta ac disciplinam approbant obseruantque, ulla in re per communem
B eiusdem disciplinæ legem, alijs inferiores putari debeant. Porrò autem, si id quod planè uerum est, ingenuè fateri uolumus, concedendum est necessariò, quòd Eusebium non ipsius uoluntate uobis acquirere, sed ui potius à Cæsaria abducere conamini: quod profectò uiolentiæ potius est, quàm electionis legitimæ. Atque siue isto modo, siue secus multitudo sentit, ipse liberè & audacter affirmare audeo, hanc rem non leuem & exiguum tumultum illum quidem excitaturam, sed eam contentionis subministraturam materiam, quæ efficiet, ut unus uestrûm alteri crimina obiectare magnopere laborauerit. Nam perinde facitis atque oues, quæ cum ob consuetam pastoris curationem, per negligentiam ad deteriorē partē prolapsam, priore educatione destitutæ sunt, fruges uastare, & ita perspicuè quid dentium suorum natura & uis ualeat, ostendere solent. Quæ num ita se habeāt, & nos neutiquam opinione fallamur, uestrum est, fratres (multa enim & magna ipsa prima deliberatione animis uestris se offerent) uobiscum diligenter considerare. Ac primùm omnium ecquid de ingenio & mutuo inter uos amore detractum uideatur. Deinde quòd qui consentientibus hominum prudenter de ipso deligendo deliberantium suffragijs ad episcopatus dignitatem ascendat, diuino iudicio ueros ex ea fructus percepturus est, atque adeò non uulgare beneficium propterea consecuturus, quòd uestro omnium cōsensu illustre probitatis testimonium sibi tributum habeat. Postremò, ut uos, sicut uestræ consuetudinis est, æqua & incorrupta mente in homine conquirendo, qui uobis opus fuerit, diligentem operam nauetis, omni seditioso & turbulento tumultu compresso. Nam tumultus semper iniquus esse, & ex odiosa uariorum hominum inter se comparatione, non scintillæ exiguæ, sed magna inuidiæ incendia excitari solent. Verùm ut tandem finem dicēdi faciam, ita Deo placeam, & ita uestrûm caussa, uti optatis, uitam mihi suppetet, sicut & uos amo, & tranquillū pacis quasi portū, in quo animi uestri conquiescāt, uobis exopto: ex quo portu sordibus seditionis preteritæ eiectis, pacato mētis sta- *Tumultus semper iniquus.*

tu concordiam in earum locum inducite: uexillum quoque firmæ dilectionis, in n… gio animorum uestrorum erigite, & cursum cœlestem ad lucem æternitatis, gu… naculis, ut ita dicam, ferreis robustisque rectum tenete. Atque ea ratione illud in… grum & incorruptum deinceps fore putatote, quod discordia erat antea labefac… tum. Nam sordes seditionis, quæ nauem antè propè corruperant, uniuersæ exa… mis uestris, tanquam ex sentina, iam spero, exhaustæ sunt. Quocirca iam consil… prouidete, ut is rerum omnium status sit, uti nihil in posterum, quod ex usu Ecc… siæ non sit, inconsulta & uana contentione, uel suscipiatur, uel ratũ fiat. Deus uo… charissimi fratres, seruet incolumes. Imperatoris epistola ad nos de episcopa… Antiocheno à nobis repudiato.

VICTOR CONSTANTINVS MAX. AVG.
Eusebio S.

Constantini ad Eusebium literæ, quem laudat quòd Antiochiam recusauerat. CAP. LIX.

EPistolam tuam legi diligentissimè, ex qua Ecclesiæ canonẽ exquisitè abs te ser… uatum intellexi. In his namque persistere, quæ Deo grata, quæque traditioni Apo… stolicæ consentanea uidentur, permagnæ pietatis est. Ac sic putato, te in hoc ipso planè beatum, quòd totius (propè dixerim) orbis terrarum testimonio dignus iu… dicatus sis, qui uniuersæ Ecclesiæ episcopatu perfungaris: & huic tuæ felicitati reue… ra quasi accessionem adiunctam, quòd omnes ea tui cupiditate ducantur, ut te ue… lint esse apud se. Porrò abs te prudenter sanè factũ est, quòd & Domini mandatũ Apostolicumque Ecclesiæ canonem seruare decreuisti, episcopatum ecclesiæ Antio… chenæ prorsus repudiando, & in eo episcopatu fungendo permanere laborasti, quem ab initio Dei uoluntate suscepisses. Hac de re literas dedi cùm ad populum, tum ad alios ecclesiæ ministros: qui quidem de eadem etiam ipsi scripserant ad me suamque sententiam declarauerant. Quas quidem literas cùm tua sanctitas perlege… rit, facilè intelliget, me cùm iusticia ipsa illis cõtradicere uiderẽ, diuina quadam im… pulsione ad eos rescripsisse. Quorũ concilio tuam interesse prudentiã opus est, ut hoc quicquid sit negocij, in Antiochena ecclesia, recta ratione transigatur. Deus te frater charissime, conseruet.

VICTOR CONSTANTINVS MAX. AVG. THEODOTO, THEO-
doro, Narcisso, Aëtio, Alpheo, & cæteris episcopis, qui sunt Antiochiæ, S.

Constantinus scribit ad Synodum, ne Eusebium Cæsaria auellant. CAP. LX.

LIteras à uestra prudentia ad me scriptas perlegi, & prudens Eusebij colleg… ue… stri institutum ac sententiã in eisdem à uobis declaratam admodũ approbau… quæque gerebantur omnia, partim ex uestris, partim ex Acacij & Strategij claris… morum comitũ epistolis cognoui. Ac cum rationem accuratè mecũ iniuissem, a… populum Antiochenum, quid Deo acceptum, quidque Ecclesiæ consentaneũ fore… epistola scripsi: cuius exemplar his literis subiungendum præcepi, uti uos intel… tis, quid tandem ipse iuris æquitatisque causa adductus, ad populum Antiochenum scripserim. Ac quũ literæ uestræ hoc complectebantur, ut cùm populi tum uestro prudenti cõsilio & instituto, Eusebius, sanctissimus Cæsariẽsis ecclesiæ episcopus, Antiochenæ præsideret ecclesiæ, eiusque curã susciperet, oportebat & Eusebij lite… ras, qui decretũ Ecclesiæ maximè obseruare uidebatur, & meam simul sententiam uestræ prudentiæ ostendere. Et quoniam Euphronius presbyter ex urbe Cæsariæ Cappadociæ ortus, & Georgius Arethusiorũ itidem presbyter (quem Alexander ad presbyterij ordinẽ Alexandriæ euexerat) uiri propter fidei integritatem planè spectatissimi, ad me fortè fortuna uenerunt: idcirco rectum uidebatur, ut non solũ hos, qui sunt ad episcopatum petendum designati, sed alios etiam, quos uos ipsi ad episcopatus honorem capessendum dignos iudicaueritis, uestræ prudentiæ signifi… care;

Euphronius presbyter. Georgius Arethusiorum presbyter.

A carc, uti decernatis ea quæ cum Apostolorum traditione penitus cōsentiant. Quibus hominibus uobis iam opportune & commode suppeditatis, uestra prudentia ex Ecclesiæ canone & traditione Apostolica ita uestrā poterit electionem moderari, uti Ecclesiasticæ disciplinę ratio pręscribit. Deus uos fratres chari, diu seruet incolumes. Ista cum Imperator Ecclesiarum præsidibus præcepisset, hortatus est, ut omnia ad laudem diuini uerbi illustrandam exequerentur.

Quomodo studuerit hæreses extirpare. CAP. LXI.

POstquam Ecclesiam Dei, sublatis è medio discordijs, in trāquillo statu collocauerat, inde digressus, aliud impiorum hominum genus, tanquam latens uenenum, humanæ uitæ paratum, comprimendum censuit. Isti corruptores quidam erant, qui honestatis specie & simulatione ciuitates labefactabant. Eos uero pseudo prophetas, & lupos rapaces Seruatoris uox diuinitus uaticinando nuncupauit ad hunc modū: Attendite à pseudoprophetis, qui uenient ad uos in uestimentis ouium, intus autem sunt lupi rapaces: à fructibus eorum cognoscetis eos. Edictū igitur Imperatoris, quod ad prouinciarum præfectos missum fuit, uniuersum illud hominum genus grauiter insectatum est. Et præter ipsum edictum, Imperator etiam salutarem admonitionem illis ipsis proposuit, hortatus admodum, ut maturè resipiscerent. Nam asseruit illos Ecclesiam Dei salutis portum habere, quo se reciperent. Attende ergo quo pacto per literas cum illis sermonem contulerit. Matth. 7.

VICTOR CONSTANTINVS MAX. Aug. hæreticis.

Constantini contra hæreticos edictum. CAP. LXII.

COgnoscite iam per legem hanc, quæ à me sancita est, ô Nouatiani, Valentiniani, Marcionistæ, Pauliani, qui'que Cataphrygum nomen usurpatis, & omnes omnino, qui per conspirationes à uobis conflatas, hæreses & sectas etiam atq; etiam augere conamini: cognoscite inquam, quibus mendacijs uestrę doctrinæ inanitas implicata teneatur, & quatenus pestiferis quibusdam uenenis uestra usq; eo inficiatur disciplina, ut per eam integri ac ualentes ad morbum, uiui autem ad sempiternum interitum abstrahantur. O ueritatis inimici, hostes uitæ, internecionis autores & consiliarij, omnia apud uos ueritati contraria, turpibus consentientia maleficijs, ineptijs & commenticijs fabulis exultantia. Quibus certè mendacia struitis, premitis insontes, fidelibus ueritatis lucem denegatis. Nam falsa uisione & specie pietatis semper delinquentes, omnia contagione uestra contaminatis, conscientias integras & labe uacuas lethalibus plagis uulneratis: ipsum diem, penè dixerim, hominum oculis adimitis. At quid attinet singula persequi, cùm de uestris flagitijs, sicut eorum natura postulat, dicere neque temporis angustia, neque occupationes, quibus districti sumus, sinunt. Nam scelera uestra adeò grandia, adeò immensa sunt, adeò etiam turpia & omni crudelitate redundantia, ut dies integer ad ea explicanda non sufficeret. Imò uero ab huiusmodi rebus aures abducere oculos'que auertere conuenit, ne singulorum explanatione, syncera & incorrupta fidei nostræ professio commaculetur. Quid ergo? patiemur'ne eiusmodi malorum contagionem longius serpere, præsertim cum longa dilatio faciat, ut sani ac ualentes ea tanquam pestifero morbo inficiantur? Cur igitur non cum maxima celeritate eiusmodi prauitatis, ut ita dicam, radices animaduersione & pœna publica amputamus?

De tollendis locis illis, ubi conuentus hæreticorum celebrari consueuerant. CAP. LXIII.

ATque quò ista uestræ pestis pernicies longius grassari impediatur, per hanc legem mandamus, ne quis uestrûm posthac conuentus cogere au-

deat.

deat. Et propterea etiam iubemus, ut uniuerſæ ædes ueſtræ, in quibus congreſſ
illos celebrare cõſueuiſtis, penitus euertantur, & hæc cautio eò uim ſuã porriga
ut non modò non in publicis, ſed ne in priuatis quidem ædificijs, aut in locis ull
ſeparatis, huius ueſtræ ſuperſtitioſæ amentię factiones coeant. At uerò, quod mu
to præſtabilius eſt, ſi qui ueſtrûm ueræ & ſyncerę religionis curam habeant, ad ca
tholicam Eccleſiã reuertantur, & eius ſanctitatis ſint participes, per quã poterun
ad ueritatẽ peruenire: fraudulenta ueſtræ peruerſæ mentis aſtutia, hoc eſt, ſcelera
ta & perdita hæreticorum & ſchiſmaticorũ ſeditio, omnino ab hac proſpera tem
porum noſtrorum conditione ſeiungatur. Noſtræ enim proſperæ ac beatæ uita
rationi, qua Dei beneficio fruimur, eſt admodũ conſentaneũ, ut qui ætatem bon
ſpe ſuſtentatam degant, ab omni uago & cæco errore ad rectam uiam à tenebri
ad lucem, ab inſcitia ad ueritatẽ, à morte deniq; ad ſalutem traducant. Ac quo pro
uiſio hæc in curandis erroribus robur & firmitatẽ ſibi neceſſariam aſſequat, man
dauimus, ut ſuprà dictum eſt, ut omnia ſuperſtitionis ueſtræ loca, in quibus conue
nire ſoleatis, omnia dico hæreticorũ templa (ſi modò templa appellare conuenit)
ſine recuſatione aut controuerſia diruant, & diruta abſq; mora catholicæ tradan
tur eccleſiæ, reliqua loca publico reip. uſui addicantur, ne ulla in poſterum uobis
cõuentus celebrãdi relinquat facultas. Sit igit hoc ratũ ſtatutũq;, ut poſt hũc diẽ in
nullo loco uel publico uel priuato, nefarij ueſtri conuentus in unũ coire audeant.

Quomodo complures hæretici, poſt nepharios apud ipſos libros inuentos, ad Eccleſiam catholicam redierint. CAP. LXIIII.

AD hunc modum occultæ quaſi latebræ & receſſus eorum, qui alienam ab Ec
cleſia catholica doctrinam & opinionem tenebant, Imperatorio edicto euolu
ti patuerunt: beſtiæ etiam immanes, quæ huius erant impietatis authores, exactæ.
Ex illis uerò qui eſſent iſtorum impulſu in fraudem & errorem inducti, alij Impe
ratoris minis perterriti, fallaci & fucata ſpecie in Eccleſiã obrepere cœperũt, tem
porum conditioni callidè & diſsimulanter cedentes: ac quoniã lex hominũ libros
perſcrutari iuſſerat, tandem manifeſtò deprehenſi fuerunt hi, qui uetitas & interdi
ctas illas artes ad hominũ perniciem cõparatas conſectati fuiſſent, qua de re omni
bus, ut dicitur, opibus uiribusq; elaborabant, ut ſimulatione ſibi ſalutem adipiſce
rentur. Alij fortè ad ſpem, quæ in Deo Opt. Max. poni debet, uerè & ex animo ſe
transferre. Quos, cum eccleſiarum præſides accuratè internoſcere ſtuderent, alte
ros ouiũ pellibus obtectos, adumbrata ſpecie ſe inſinuare conantes, procul aman
darũt: alteros uerò, qui idem integra & incorrupta mente inſtituerent, ubi tempo
ris longinquitate explorando, de illis ſatis exquiſitè periculum feciſſent, in multitu
dinem aſcititiorũ aſcripſerunt. Hoc modo cum illis qui alienam ab Eccleſia opinio
nem & doctrinam ſequebant, actum eſt. Alios autem, qui dum in eorum dogmatũ
diſciplina uerſabantur, nihil concepiſſent impietatis, ſed ſchiſmaticorum culpa ſe
temerè à communi Eccleſię congregatione & frequẽtia ſeiunxiſſent, abiecta omni
cunctatione in Eccleſiam receperunt. Hi igitur gregatim, tanquam ex colonia re
uertentes, ſuã recuperarunt patriam, & Eccleſiam matrem agnouerũt. A qua diu
aberrantes, cum gaudio & lætitia ad eam redierunt, membraq; communis corpo
ris fuêre in unum coagmentata, & cõcordiæ quaſi compagibus firmè copulata: ſo
laq; catholica Dei Eccleſia in ſe coaleſcens, tum reſplenduit, cum nuſquam gentium
uel hæreticæ uel ſchiſmaticæ factionis ueſtigium reliquũ quidem eſſet. Cuius præ
clari facinoris cauſam Imperator Deo (cui ſolus ex omnibus Imperatori-
bus qui aliquando extitiſſent curæ erat) acce-
ptam planè retulit.

TERTII LIBRI FINIS.

EVSEBII PAMPHILI EPISCOPI CAESARIÆ PALÆSTINÆ, DE VITA DIVI CONSTANTINI Imperatoris, Liber quartus.

Quemadmodum muneribus & dignitatum accessionibus multos honorifice affecerit. CAPVT I.

A TAntis igitur & tam præclaris rebus ab Imperatore gestis ad coædificationem & gloriam Ecclesiæ Dei, cùm omnia consilia sua ad gloriosam famam doctrinæ Seruatoris nostri referret, tamē ne externa quidem negocia neglexit: sed in his etiam omnes gentes creberrimis, continuis, uarijsq; beneficijs affecit. Qua in re partim quidem se paterna quadam erga omnes cura affici ostendit: partim uerò familiares suos uarijs honoribus decorauit, quos ille alto & excelso animo in omnes cōferebat. Neq; sanè cuiquam aliquid ab Imperatore postulanti denegatum est, nec cuiusquam spes aliquod ab eo beneficium expectantis frustrata est. Nam alios pecunijs, alios amplissimis possessionibus locupletabat: multos prætoria authoritate, multos senatorijs officijs, multos etiam consulari dignitate ornauerat: duces uerò plures ab eo constituti sunt. Iam comitum alios in primo ordine collocauit, alios in secundo, alios item in tertio. Atq; ista ratione alij propè infiniti clarissimos honores adepti sunt. Nam ut plurimos honoribus afficeret, diuersos dignitatum gradus Imperator excogitauerat.

Condonatio quartæ partis tributorum. CAP. II.

QVanto autem studio curauerit, ut & plebem & inferiorum hominū animos exhilararet, uel ex uno exemplo, quod erat & ad uitam commodissimum, & ad omnes etiam perueniebat, hodieq; durat, facilè perspicere licet. Nam cum annua ei tributa agrorum nomine penderentur, quartam his detractam partē, agrorum possessoribus donauit: ut annuam detractationem ad calculum reuocanti, fa- *Constantinus plebē quanto studio exhilarauerit.*
B cilè appareret frugum dominos quarto quouis anno à pendendo tributo fore leuatos: id quod etiam lege firmatum, & in omne reliquum tempus stabilitum, non uiuentibus solùm, sed etiam eorum liberis & successoribus indelebilem & perennem beneficentiam præstitit.

Adæquationes tributorum grauium. CAP. III.

CVM uerò nonnulli agrorum metationes à superioribus Imperatoribus factas reprehenderent, hisq; fines suos premi quererentur: hic rursus arbitros misit, qui re diligenter inspecta, postulantes illæsos præstarent.

Quòd pecuniarijs iudicijs conuictos, ipse proprijs facultatibus subleuauit. CAP. IIII.

CÆterorum causas pecuniarias ipse Imperator audiens, cum minimè uellet, ut qui causa cecidissent, deteriori cōditione discederēt, libenter eis ex suis bonis nonnunquam agros, aliquando pecunias largiebatur: ut iudicio conuictus, quoniam dignus est habitus, ut in conspectum Imperatoris ueniret, non minore cum lætitia discederet, quàm qui causam erat adeptus. Etenim cum non decere existimaret, ut qui coram tanto Imperatore compareret, demisso & lugubri animo dimitteretur: ista ratione perfecit, ut utraq; pars sereno placidoq; uultu iudicio liberaretur. Ita accidit, ut hanc animi in Imperatore celsitudinem omnes admirarētur. *Constantini beneficentia.*

Scytharum subactio, per signum crucis nostræ deuictorum. CAP. V.

IAm uerò quid attinet illa minimè necessaria recensere, quemadmodū barbaras & immanes gentes sub Romanū Imperiū subiecerit: & ut Scytharū & Sauromatarū nationes, qui nunquā parēre populo Romano didicerant, primus is sub iugū miserit,

miserit, coëgeritq́ eos uel inuitos profiteri Romanos esse rerũ dominos. Nã cũ su-periores Imperatores uectigalia Scythis persoluerẽt, ipsiq́ Romani à barbaris ser-uitute preßi quotãnis tributa penderẽt: cũ hæc cõditio Imperatori minimè ferẽda uideretur, alienũq́ existimaret ab omniũ gentiũ uictoris dignitate, perinde ut ma-iores suos tributũ pendere: seruatoris sui ope præsidioq́ cõfisus, triumphale illud signũ cõtra istos etiã obtendẽs, breui spacio oẽs supauit, & reluctãtes quidẽ arma-ta manu coercẽs, reliquos prudẽtib. legationib. placãs, ab inculta & fera uita ad hu-manã ciuileq́ traduxit. Atq́ ita tandem aliqñ Romanis Scythę parêre didicerunt.

Scythæ quomodo Romanis parêre didicerint.

Sauromatarum sub actio per seruorum contra dominos tumultum. C A P. V I.

SAuromatas uerò Deus ipse Imperatoris pedib. substrauit: quos barbara super-bia elatos, hoc modo fregit & cõpreßit. Cum à Scythis Sauromatæ inuaderen-tur, seruosq́ suos cogerentur armare, ut eorum uim & impetũ repellerent: post-quam penes seruos uictoria constitisset, ij iam eadem arma, quibus cõtra hostẽ usi sunt, in dominos conuertunt, omnesq́ suis sedibus & domicilijs deturbant. At do-mini salutis portum præter Constantinum reperiebant nullum. Is cum solitus es-set salutem dare miseris, omnibus in Romanam regionem receptis, quos idoneos reperibat, in suorum militum ordines referebat: reliquis uerò ad necessarios uitæ usus agros ad colendum diuidebat: ut fortunatè & fœliciter hanc sibi calamitatem accidisse feterentur, quando immanem feritatem cum Romana libertate commu-tassent. Sic Deus immanium barbarorũ uniuersas gentes Imperatori parêre fecit.

Variorum barbarorum legationes, & ijs ab Imperatore tributa munera. C A P. V I I.

INdeq́ factum est, ut frequentes undiq́ ex omnibus gentibus legati adessent, se-cumq́ preciosa dona ad Imperatorem afferrent: ita ut qui fortuitò ad uestibulũ regiarum portarum accederent, claras & illustres barbarorum personas quasi or-dine quodam dispositas animaduertere possent: quibus uestis non eadem, forma-rum species dispar: coma uerò tum capitis tum genarũ ualde disimilis: uultus ipse truculentus, barbarus, horribilis: corporũ incredibilis penè magnitudo. Iam alijs ora rubebant, alijs niue erant candidiora, nonnullis mediocri colore imbuta. Nam Blemyum & Indorum legati, *Aethiopumq́ simul, quorum iacet extima tellus*, in ista homi-num serie conspiciebantur. Ii singuli tanquam in tabulis depicta, honoraria mu-nera ad Imperatorem adferebant: coronas hi aureas, illi ex preciosis lapidibus dia-demata. Iam alij flauam comam, alij auro & floribus contextas barbaricas uestes, equos alij, alij clypeos & lõgas hastas & sagittas & arcus: quib. Imperatori (si ita ei uideret) officiũ suũ & societatẽ in omnib. bellis se offerre significabant. Quę post-quã accepisset Imperator, suũq́ singulis tribuisset locũ, uicißim eos tãtis muneribus donisq́ ornauerit, ut eodẽ pũcto & momẽto tẽporis legati locupletißimi euade-rẽt. In quib. etiã nõnullos cæteris clariores & nobiliores Romanis honorib. sicillu-strabat, ut pleriq́ obliti ad patrios lares reuersionis, genus hoc uitæ amplexi sunt.

Hom. 10. Odyss. primo folio 1. a

Quòd etiam Persarum regi, qui legatos miserat, pro Christianis in Persia scripserit. CAP. VIII.

CVm uerò etiam Persarũ rex Constantino per legatos notus esse cuperet, eiq́ dona quædam mitteret, tanquam fœderis & amicitiæ signa: cum hoc quoque se Imperator societate & fœdere coniunxit, & incredibili quodam studio perfecit, ut à quo ipse primùm honorum præmijs prouocatus esset, eundem refundendis honoribus & præmijs longè superaret. Idemq́ cũ accepisset apud Persas frequen-tes esse Dei ecclesias, & infinitum penè populum Christi gregibus contineri, non mediocri ex hac fama affectus uoluptate, utpote quem communis quædam omni-um cura tangeret, de ijs etiam solicitus erat.

Epistola

Epistola Constantini Augusti, ad Saporem Persarum regem, summa cum pietate & religione Deum & Christum confitentis.

CAP. IX.

EXEMPLVM EPISTOLAE AD Regem Persarum.

A DIuinam fidem conseruans, ueritatis luce perfruor: & huius ueritatis luce ductus, diuinam fidem intelligo. His igitur, ut res ipsæ cõfirmant, sanctissimum Dei cultum percipiens, hanc colendi rationem quasi magistram me habere profiteor, ad cognitionem sancti Dei. Huius Dei uim & potentiam auxiliatrices meorum bellorum nactus, ab ipsa ultima Oceani ora exorsis, uniuersum inde orbem firma & salutari spe erexi: ita ut omnes gentes, quæ tot tyrannorum dominatu oppressæ, dum quotidianis calamitatibus cederent, propè extinctæ essent, mea opera meisq́ laboribus ad commodiorem statum reuocatæ sint. Hunc Deum immortali memoria me honorare profiteor: hunc liquida & pura mente, celsissima in sede locatum, auidissimè contemplor.

Constãtini, suæ fidei confeßio, ad Persarum regem.

Contra idola, & de Dei glorificatione. CAP. X.

HVnc humi procumbens inuoco, omnem sanguinem execrandum & odores ingratos ac detestandos abhorrens, omnem terrestrem è sacrificio flammam fugiens: quibus omnibus turpiter pollutus nefandus & inexplicabilis error, multas gentes & totas ferè nationes ad profundissima tartara proiecit. Nam quæ huius uniuersitatis Deus ad humanę prouidentiæ necessariũ usum benignitate quadam sua in lucem edidit, hæc ad cuiusq́ cupiditatem rapi nullo modo patitur: puram solummodo mentem & animum omni labe uacantem ab hominibus flagitat, quibus ille uirtutis & pietatis actiones ponderat. Bonitatis enim & mansuetudi-
B nis officijs placatur, complectens mites, turbulentos auersans, amans fidem, coercens infidelitatem, omnemq́ cum superbia iunctum dominatum perrumpens: arrogantium uim reprimens, quos fastus extulit de solio deturbans: humiles, & iniuriarum perferẽtes, iustis præmijs afficiens. Eodem modo iustum etiam imperium magni faciens, suis subsidijs & opibus communit: regiamq́ prudẽtiam pacis tranquillitate conseruat.

Cultum Dei uerum, mente constare.

Contra tyrannos & persequutores, & de capto Valeriano.

CAP. XI.

MInimè sanè errare mihi uideor, frater mi, si hunc solũ Deum profiteor omniũ ducem & parentem: quem multi hîc cum Imperium tenerent, insanis erroribus agitati, respuere & aspernari conati sunt. Sed horum tam acerbus exitus fuit, ut omnium mortalium iudicio, illorũ calamitates exempli loco proponerentur similia scelera persequẽtibus. In hoc numero illum unum fuisse arbitror, qui diuina ira tanquam aliquo fulmine ex hoc loco deiectus, in uestras oras delatus est, patefacto de sua famosa turpitudine triumpho nostro. Sed illud bene cecidit, quòd nostris potissimũ temporibus in eiusmodi sacrilegos tale supplicij exemplũ editũ sit.

Valeriani ad Persas fuga.

Quòd persequutorum casus uiderit: & quòd nunc pacato animo sit, parta Christianis pace & tranquillitate. CAP. XII.

NAm & mihi contigit nonnullorũ exitus animaduertere, qui paulo antè populum Deo consecratum nefandis edictis perturbauerant. Quapropter immortales Deo gratias ago, quòd singulari prouidẽtia uniuersum hominum genus, qui diuinam legem colunt ac uenerantur, restituta pace, incredibili lęticia & uoluptate afficitur. Ex quo facilè mihi persuadeo, optimo tutissimoq́ statu omnia collocata esse: cum per eorum castam & acceptam colendi Dei rationem, & ipsorum inter se de diuina natura consensionem, omnes ad se Deus rapere & colligere dignatur. Hunc pręclarum hominum cœtum, Christianorum, inquam, de quibus omnis est

Christiani apud Persas. à me suscepta oratio, cum audiam etiam Persidis potissimam partem (quòd mihi sanè est gratissimum) exornasse, quanta me putas perfundi uoluptate?

Cohortationes, ut Christianos suos complectatur. CAP. XIII.

Christianorum commendatio. TE cum igitur præclarissimè agitur, & cum illis etiam: quoniam utrique uestrûm hæc felicitas communis est. Isto enim modo Deum, huius uniuersitatis Dominum & parentem, propitium & placatum habebis. Hos igitur, quoniam hac dignitate es, tuæ fidei commendo: hos eosdem, propter insignem tuam pietatem, tibi in manus trado. Hos, ut decet humanitatem tuam, cõplectere & ama. Sic enim & tibi, & nobis, ista tua fide immensum beneficium præstabis.

Quòd assiduis Constantini precibus pax Christianis data sit. CAP. XIIII.

ITa igitur uniuerso orbe sub unius gubernatoris prudentia constituto, eodemque complectente serui Dei instituta & leges: cùm nulla cuiusquam temeritate Romanum Imperium turbaretur, stabilem & quietam uitam omnes mortales traducebant. Imperator uerò cum existimaret piorum hominum preces magnum sibi momentum afferre ad salutem, & custodiam uniuersæ Reipub. eas cum necessario adhibuisset, non solum ipse se Deo supplicem abiecit: uerumetiam ut pro se ab Ecclesiæ præsidibus supplicaretur, mandauit. *Ecclesiæ precum uis.*

Quòd in nummis & picturis, precantis effigie se insculpi fecit. CAP. XV.

QVanta uerò fidei uis diuino quodã instinctu in eius animo defixa fuerit, uel ex eo intelligi potest, quòd in aureis nummis imaginẽ ita insculpi curauit, ut pansis manibus instar precantis cœlũ contueri uideretur: quod genus nummi hac effigie sculpti, per omnes Romani Imperij gentes uolitabat. Iam in ipsis regijs, per quasdã ianuas in tabellis, quę summis uestibulorũ partibus affixę erãt, erecto statu pingebatur, sursum in cœlũ contemplans, & precãtis forma manus sursum tollẽs. *Constantini numisma quale, & effigies.*

Quòd in idolorum fanis, lege uetuit suas picturas poni. CAP. XVI.

HOc modo cum in tabellis se Deo supplicantẽ reprę̃sentasset, lege cauit, ne ipsius effigies in idolorum templis poneretur: ne ipsa tabella, uel minima lineamẽtorum parte, propter uetitorum idolorum errorem, labem aliquã contraheret.

Preces habitæ in palatio, & sacrarum Scripturarum recitatio. CAP. XVII.

SEd his quidem multo magnificentiora contemplari potes, si animaduertas, quemadmodum in ipsis regijs Ecclesiæ Dei formam instituerit, populo in Ecclesia congregato ipse studiosè exordiens. Sumptis enim in manus libris, uel Sacrorum literarum contemplatione diligenter animum adhibebat, uel constitutas cum uniuerso Ecclesiæ cœtu preces reddebat.

Dominicum diem, & Parasceuæ diem, colendum esse, lege sancitur. CAP. XVIII.

Dominici diei cultus. IDoneum uerò precationi tempus salutarem diem Dominicum constituebat: quippe qui tum uerè præcipuus est, tum haud dubiè primus. Iam huius uniuersæ ædis custodes, diaconi & ministri Deo consecrati, & grauitate uitæ omnique uirtute ornati assignabantur. Satellites etiam, fidi corporis custodes, beneuolentia erga principem & fide armati, regem ipsum piorum morum præceptorem sequebantur: cum ipsi perinde salutarem & Dominicum diem uenerarentur, & preces ab Imperatore descriptas eodem die persoluerent. Hoc idem ut facerent, omnibus persuasit beatus Princeps: quasi huc preces suas retulisset, ut sensim & pedetentim omnes mortales ad Dei cultum traduceret. Quapropter statuit, ut cuncti Romano Imperio parentes, diebus de Seruatoris nomine nuncupatis, ab omni opere feriarentur: ut etiam dies qui sabbatum antecederent, uenerarentur, ob memoriam (ut mihi uidetur) earum rerum, quæ ijs diebus à communi omnium nostrûm Seruatore fuerunt gesta.

A *Quemadmodum etiam legiones gentiles in Dominicis precari mandauerit.* CAP. XIX.

CVmq; hunc salutarem diem, quē lucis uel Solis diem appellamus, uniuersum exercitum omni studio colere docuisset: his qui diuino instinctu fidē sequuti erant, ocium fecit, ut liberè possent ecclesiam Dei frequentare, quò sine ullo impedimento preces Deo persoluerēt. Sed alijs qui nondū diuinā degustarant doctrinam, alia quadam lege mandauit, ut Dominicis dieb. in patentes suburbiorū campos exirent, atq; ut ibi eadem precationis forma, dato ab uno aliquo signo, omnes simul ad Deū uterentur. Non enim oportere aiebat hastis uti, & rerū suarū spem in armis aut corporū uirib. ponere: sed uniuersitatis Deū, rerū omnium bonarum & ipsius uictoriæ authorem agnoscere: cui oporteret pansis in cœlum manibus, & sublatis altissimè ad cœlestem regē mētis oculis cōstitutas preces reddere: ut illum uictoriæ largitorem, & conseruatorē, custodem nobis, adiutoremq; precib. imploremus. Formulam uerò precandi, ipse omnibus militibus præscripsit: mandauitq; ut Romana lingua ita omnes precarentur.

Solis dies.

Militibus etiā Dominici diei cultus præscriptus.

Precationis formulæ, legionibus à Constantino datæ. CAP. XX.

" TE solum Deum agnoscimus: te Regem profitemur: te adiutorem inuocamus: " per te uictorias consequuti sumus: per te hostes superauimus: abs te & præsen" tem felicitatem consequutos fatemur, & futuram adepturos speramus: tui omnes " supplices sumus: abs te petimus, ut Constantinū imperatorem nostrum, unà cum " pijs eius liberis, quàm diutissimè nobis saluum & uictorem conserues. Eiusmodi " ferè sanciebat, à militibus solis die fieri, talesq; ab eis uoces in diuinis precibus ad" hiberi.

Constātini precatio à militibus fieri diebus Dominicis iussa.

Legionum arma, consignata signaculo crucis Seruatoris. CAP. XXI.

B PRæterea etiam in ipsis armis, salutaris trophæi signum insculpi, armatóque exercitui præferri fecit: & ut solum hoc salutare trophæum, non ullam (ut antè consueuerant) inauratam statuam sequerentur. Ipse uerò tanquam sacrorum mysteriorum particeps intra secretas se regiæ partes statis quotidie temporibus concludens, solus cum solo loquebatur Deo: & supplici uoce in genua proiectus, humili uultu, & deiectis oculis à Deo petebat, ut quibus egeret rebus, per illum consequeretur.

Crucis trophæum militibus propositum.

De oratione & honore adhibito in celebritate Paschæ. CAP. XXII.

SEd hanc religionis exercitationem salutaris festi temporibus augens, omnibus uiribus cùm animi tum corporis diuinos sacrorum ritus obibat: quasi qui huius magnæ solennitatis exemplum omnibus præberet. Nocturnam uerò in hoc festo peruigilationem tam claram reddidit, quàm diurnam lucem: accensis tota urbe per certos homines (quibus hoc munus delegatum fuit) quàm celsissimis cereis candelis, etiam lampadibus igneis omnes latebras collustrantibus, ut illa mystica pernoctatio longè clarior ipsa solis luce redderetur. Iam recipiente se aurora, Seruatoris benignitatem imitatus, omnibus ex quouis plebis populi'ue genere beneficam & prolixam manū porrigebat, collatis in omnes maximis beneficijs. Ad hunc igitur modum Deo ille suo, quasi sacerdos quidam, sacra faciebat.

Paschæ festi celebritas quanta Constantino obseruata.

Quomodo idolorum cultum uetuerit: sed martyres & festorum celebritates honorauerit. CAP. XXIII.

OMnino omnibus Romano Imperio subiectis gentibus & legionibus idololatriæ fores clausæ erant, repressumq; quoduis idolis sacrificandi genus. Etiam ad ipsos gentium præfectos Imperatoris nutu & uoluntate edictū perlatum est, ut illi perinde Dominicum diem uenerarentur. Iidem consecratos martyribus dies honore prosequebantur, & festorum solennitates in ecclesijs celebrabant, quę omnia secundum Imperatoris uoluntatem gerebantur.

Martyrum festi dies.

Quòd externarum rerum quasi episcopum quendam se esse professus est. CAP. XXIIII.

Constantinus episcopum se uocat.

EX quo etiam factum est, ut cum episcopos nonnullos conuiuio excepisset, ipse se nobis audientibus episcopum appellaret, his ferè uerbis: Vos, inquit, intra Ecclesiam, ego extra Ecclesiam à Deo episcopus constitutus sum. Itaq; cum quæ loquebatur, eadem mente secum cogitaret, animum in omnes qui eius suberant Imperio, intentum habuit: hortatus pro uirili, ut piam omnes uitam excolerent.

Quòd prohibuerit impia idolis sacrificia & occulta sacra fieri, & gladiatorum singulares pugnas, & Nili accolarum fœdam intemperantiam. CAP. XXV.

Nili cultus sublatus. *Contra Androgynos lex.*

HAc etiam ratione adductus est, & rectè sanè, ut frequentibus legibus & edictis præciperet omnibus, ne idolis immolarent, nec oracula curiosè sectarẽtur: nec statuas dedicarent, nec occulta sacrificia facerent, nec ciuitates crudeli & impia gladiatorum cęde contaminarent. Cum uerò apud Aegyptios & Alexãdrię patrio more fluuius quidam ab hominibus mulierosis coleretur, ad hos etiam perlata lex est: qua cautum, ut omnis hęc Androgynorum gens tanquam adulterina & spuria è uita tolleretur, neq; cuiq; liceret uel oculis intueri impura hac lasciuia ęgrotantes. Sed cum superstitiosi existimarent, minimè deinceps fluuium pro consuetudine sua in agros suos effluxurum: Deus fauens Imperatoris legi, longè secus quàm illi expectauerant, uberrimũ flumen reddidit. Nam cum impura illa fex, quæ suis sordibus ciuitatẽ turpificasset, prorsus esset sublata: fluuius quasi repurgata expiataq; tota regione, maiore quàm antè cursu ferebatur, & magnis ac abundantibus gurgitibus intumescens omnes agros quaqua uersum irrigabat: tanquam reipsa demonstraret, homines impios & sceleratos remouendos esse, & ad Deũ solum omnis salutis authorẽ omnium pręclararũ rerum causam esse referendam. Sed huius generis cũ penè infinita ab Imperatore singulis in prouincijs gesta sint: magno sanè ocio est ei opus, & uacuo tempore, qui singula literarũ monumentis persequi uelit.

Quòd legem de effœtis latam correxerit: simul etiam faciendi testamenti formulas emendauerit. CAP. XXVI.

De effœtis lex correcta. *Scelera tantum uoluntaria supplicio digna.* *Continentiæ studium.* *Testamenti faciendi formulæ præscriptæ, emendatæ.*

QVemadmodum etiam si quis recensere cupiat, quot leges ad maiorem ęquitatem traducens, è ueteribus nouas fecerit. Quanquam, quemadmodũ id fecerit, exempli causa facilè aliquis possit paucis uerbis demonstrare. Quibus nulli essent liberi, hos ueteres leges fœcundorũ successionis ademptione plectebãt. Dura sanè contra infœcundos lex: quæ illos tanquã scelus aliquod admisissent, graui supplicio afficiebat. His ille sublatis legibus, sanxit, ut ad propinquos hæreditas deueniret: summam in hoc corrigendo moderationem & ęquitatem sequutus: cum ita sentiret, qui uoluntario scelere se implicassent, digno supplicio coercendos esse: at multis liberos non uoluntatem suam multorum liberorum cupidã, sed naturæ imbecillitatem denegasse: alios sine liberis uixisse, non quòd sobolis propagationẽ successionemq; abhorrerent, sed quòd acerrimum philosophiæ amorẽ muliebri connubio anteponerent. Pręterea castitatem & inuiolatam uirginitatem multas mulieres sacris dicatas constanter retinuisse, cum omni puritate & sanctitate perfusa uita se totas corporibus & animis Deo consecrarent. Quid ergo? supplicio'ne hoc dignum existimari debet, an potius admiratione quadam, & approbatione? Etenim propensa in hoc genus uitæ uoluntas magni facienda est: sed eam rectè factis tueri, & usq; ad extremum persequi, longè supra naturã est. Quibus igitur non ipsorum uoluntas, sed naturę imbecillitas liberos denegauit, eos misericordia, nõ supplicio dignos esse: at diuinioris uitæ amatores, non aliqua pœna afficiendos, uerùm incredibili admiratione suspiciendos esse. Atq; isto modo legem hãc Imperator summa ęquitate emendabat. Pręterea, cùm ueteribus legibus cautum esset, ut qui è uita excederent, ipso extremo ferè spiritu certis & conceptis uerbis testamenta componerent;

A nerent: atque adeò leges ipsæ, quibus ea sententiarum formulis quibusque uerbis scriberetur, definirent: eaque res non minimæ esset fraudi testatorum iam morientium uoluntati: prudenter hæc animo complectens Imperator, legem ipsam abrogauit: statuitque, ut moriens nudis uerbis & fortuita oratione uoluntatem suam testaretur, & quouis scripto sententiam suam ederet: aut, si mallet, sine scripto testaretur, adhibitis ad eam rem idoneis testibus, quique fidem sine fallacia seruare possent.

Quòd sanxerit, ne Iudæis ullus Christianus mancıparetur: statueritque, ut Synodorum definitiones & sententiæ ratæ, firmæque essent: & cætera in hanc sententiam. CAP. XXVII.

SAnxit etiam, ne Christianus quisquã seruiret Iudæis. Etenim nefas esse, ut qui prophetas trucidassent, Dominũ ipsum crudeliter mactassent, hi Domini Seruatoris sanguine redemptos seruitutis iugo subijcerent. Quòd si quis ea cõditione & statu reperiretur, is ut libertate donaretur, Iudęus mulcta pecuniaria coerceretur. Iam quæ ab episcopis in publicis conuentibus editæ erant regulæ, sua consignabat & confirmabat authoritate: ne reliquarum gentium principibus liceret, quæ ab eis decreta essent, abrogare. Cuiusuis enim iudicis sententiæ, sacerdotum Dei iudicium anteponendum esse. Huic generi finitima propè innumerabilia suis exarauit: quæ si quis singula ad propria capita referre uoluerit, quo illustrior & notior esse posſit etiam in hoc genere Imperatoris prudentia, magnum sanè ocium & liberum ac uacuum tempus habeat necesse est. Præterea quid attinet commemorare, uel quemadmodum se Deo à prima luce usque ad extremũ diem omnibus in rebus coniunxerit, uel cui hominum generi gratus esse studuerit: uel ut ad infimam se fortunam dimiserit, omnibusque suam munificentiam patefecerit?

Christiani Iudæis ne seruiant.

Episcoporum decreta confirmata.

De donis in Ecclesiam collatis: deque eius munificentia in uirgines & pauperes. CAP. XXVIII.

B ECclesias uerò Dei, incredibile est, & supra omnẽ opinionem, quot ornamentis locupletauerit: cũ alijs agros, alijs annonã, ad pauperes, orphanos, miserasque mulieres tuendas & alendas donaret. Iam magna cura etiã uestes nudis corporibus prouidebat. Maximis aũt eos honoribus prosequebatur, qui uitam suam cœlesti philosophiæ dedicassent. Sanctisſimũ ergo perpetuarum uirginum cœtũ constanter colebat: quòd in earũ mentibus Deũ ipsum, cui se consecrarãt, inhabitare crederet.

Constantini in Ecclesias, pauperes item ac uirgines, munificentia.

Orationes & conciones Constantini. CAP. XXIX.

EQuidem suam ipsius mentem quodam quasi afflatu & instinctu diuinarũ rerum exaggerãs, totas sępe noctes sine somno traduxit: & cũ per ocium liceret, orationes scribens, frequentes cum suis inibat congressus: quòd suarũ esse partium existimaret, rationis freno Imperio suo parẽtes regere, atque adeò uniuersum regnũ rationis Imperio subijcere. Quapropter infinita multitudo solebat ad Imperatoris nutum confluere, ut eum philosophantẽ audiret. Quod si eo dicente, aliquando aliqua occasio incidisset de Theologia loquẽdi, erecto corpore cõsistens, contractoque uultu, & depressa uoce, adhibita summa prudentia & moderatione, præsentiũ animos cœlesti disciplina initiare ac deuouere uidebatur. Quam rem cum sequeretur populi grata acclamatio: solebat nutu significare, ut cœlum suspicerent, & ueneran dis laudibus omnium regem Deũ admirarentur & colerent. Cum uerò distributè de pluribus reb. loqui uellet: primùm refutabat argumenta, quibus magno errore deorum multitudo introducebatur: probans, gentium superstitionem fraudis esse causam, & huius de Deo erroris propugnaculum. Deinde Deum unum, uni Imperio pręsidentem, eis commendabat. Cuius de prouidentia deinceps & generatim & particulatim disputabat: indeque ad Seruatoris nostri dispensationem descendens, hanc quoque ostendebat, ut eius ratio postulabat, necessariò extitisse. Ab isto loco digrediẽs, disputationem mouebat de Dei tribunali, quo genere maximo terrore ferire uidebatur audientiũ animos, cum seuerè reprehẽderet raptores, iniuriarum

Deorum multitudinis causa superstitio.

authores,& qui se inexplebili diuitiarum auiditati mancipassent. Familiares uerò nõnullos suos oratione quasi uerberãs & flagellans,cogebat aliquãdo sua ipsorum conscientia perculsos,humi oculos deflectere:cùm eis clara uoce contestaretur & prędicaret,actionum suarũ omnium rationẽ Deo daturos esse. Nam & se terrenũ quoduis imperium illius,Dei imperio subijcere,eiq́ rationes singularũ rerum redditurũ esse.Cunctos enim mortales magno regi aliquando rationẽ suæ uitę relaturos.Hæc ille perpetuò contestabatur,hęc suggerebat,horũ magister & author fuit. Sed is quidem ueram & minimè simulatam fidẽ peculiari quodam modo retinẽs, hæc sentiebat,hæc præcipiebat:at illi ad hæc percipienda tardi,& ad præclara ista pręcepta obsurdescentes,uoce & acclamatione applaudebant: sed inexplebili cupiditate occęcati,reipsa contemnebant.Fertur pręterea cuidã ex suis ab se aliquando prehẽso,dixisse: Quousq; tandem,ô bone,hãc inexplebilem auaritiã cumuiamus?

Quòd cuidam auaro sepulchri dimensionem descripserit,ad eius summum pudorem. CAP. XXX.

Constantini scomma in auarum.

DEinde cum corporis humani perfectę ætatis circumscriptam mẽsuram hasta, quam manu tenebat,humi impressisset: Omnes,inquit,uitæ diuitias, & totius orbis opes si domi haberes,tamen plus hoc à me circumscripto agello non possidebis:si & illud fortè possederis. Huiusmodi dictorum & factorum modum sibi nullum statuebat beatus Imperator. Resq; ipsæ persuadebant,Imperatoris hæc quasi diuinitùs edita pręcepta non nudis uerbis,sed diuinis oraculis similia esse.

Quòd propter eius eximiam humanitatem irrisus sit. CAP. XXXI.

Constantini humanitas & misericordia.

SEd cum Imperator se totum ad humanitatem & misericordiam dedisset:& qui singulis prouincijs præerant, nullum prorsus de maleficis supplicium sumerent,res hæc uniuersæ administrationi non minimam reprehensionem peperit. Quæ siue iusta fuerit,siue secus, iudicet quisq; pro sua uoluntate:mihi liceat,quæ uera sunt,monumentis mandare.

De Constantini oratione,quam ad sanctorum cœtum scripsit. CAP. XXXII.

IGitur Romana lingua orationes Imperator conscripsit, quas interpretes quidã (ad quos illud interpretandi munus pertinebat)græcè fecerunt. Ex his è latinis græcè factis orationibus,exempli causa,postquam institutum opus absoluero,attexam orationem illam quam ipse hoc titulo inscripsit; AD SANCTORVM COETVM ORATIO: quamq; præterea Ecclesię Dei dedicauit, ne quis meum de eo testimonium uanam & ostentatoriam prædicationem esse iudicet.

Constantini oratio ad Sanctorũ cœtum.

Quemadmodum orationes Eusebij,de monumento Seruatoris, stans audierit. CAP. XXXIII.

AC ne illud quidẽ mihi tacitè prætermittendum uidetur,quod nobis ipsis præsentibus summa cum admiratione gesserat.Nam cum eius singulari erga Deum pietate adducti,postularemus,ut de Seruatoris monumẽto & sepultura disputantes nos audire uellet:libentissimè sanè aures suas sermonibus nostris præbuit, & in ipsa basilica magno auditorum cœtu circumfusus erectusq; stans,cõmunem cum reliquis audiendi operã exhibuit.cumq; flagitaremus ut regali in solio, quod ibi sessionis causa positum erat,se reclinaret: minimè cessit nostris precibus,quin potius contento animo quæ dicebantur secum dijudicabat: & Theologiæ decretis,ueritatis testimonium dabat.Sed cum iam multũ temporis fluxisset,& nos longiores essemus,finemq; facere statueremus:hic quidem ille restitit, & ut omnem sermonem absolueremus hortatus est. Rursus uerò ut sederet deposcentibus nobis,subtristi & austero uultu respondit:Nefas esse,institutis de Deo disputationibus negligentes aures præbere.Sibi uerò hoc esse inprimis utile, præsertim cum pium sit,de diuinis rebus disserentes,erectos audire.Sed absoluto aliquando tandem omni hoc sermone,nos domum perreximus,& usitatis nosmetipsos exercitationibus dedimus.

Eusebij de Christi sepulchro & sepultura oratio.

Diuinarum rerum concionibus audiendis standum, non sedendum.

Quòd

Quòd de Pascha & contexendis sacris uoluminibus ad Eusebium scripserit. CAP. XXXIIII.

A IS uerò magna cura complectēs Dei ecclesias, de parandis sacris codicibus ad nos scriptam epistolam misit, quemadmodum etiam de sanctißimo Paschæ festo. Nam cum nos dedicato illi libello arcanam huius festi rationem retexeremus: quemadmodum nos compensarit, honorificeq́ responderit, quiuis ex eius ad me literis facilè potest intelligere.

Constantini ad Eusebium epistola, in qua eius de Pascha orationem laudat. CAP. XXXV.

VICTOR CONSTANTINVS MAXIMVS *Augustus Eusebio* S.

DIfficillimum sanè opus est, & supra omnem orationis facultatem positum, mysteria Christi pro dignitate explicare, & institutā de Paschate controuersiam, unde orta, & quomodo laboriosè quidem, sed utiliter ad exitum adducta sit, congruenti oratione exponere. Nam numinis magnificentiam ne illi quidem qui eam mente cogitationeq́ assequi queunt, satis pro dignitate sua ulla orationis facultate explicare possunt. Veruntamen incredibilis uolūtatis & studij tui magnitudinem admirans, cùm ipse libellū tuum libenter legi: tum etiam ut is pluribus diuinarum rerum uerè studiosis ederetur, quoniam ita uoluisti, edicto mandaui. Quapropter cum animaduertas, quanta auiditate ista tā præclara munera abs tua prudentia accipimus: uide, ut quibus ipse te præceptionibus educatū esse fateris, his nos, & quidem frequentioribus, alacriores reddas. Te uerò, quod uulgo dici solet, sponte currentem ad usitata tua curricula adhortor: quandoquidem hæc tua fiducia ostendit, dignum te inuenisse lucubrationum tuarum interpretem, qui illas in nostram linguam conuertat, quamuis nulla sanè queat eloquutio tam preclararum rerum con B sequi dignitatem. Atque hæc quidem hac de re eius epistola fuit. Quòd uerò ad nos de lectionum diuinarum apparatione scribebat, id ferè eiusmodi est.

Constantini ad Eusebium epist. de apparatione sacrorū uoluminum. CAP. XXXVI.

VICTOR CONSTANTINVS MAXIMVS *Augustus Eusebio.*

CVm Dei Seruatoris nostri prouidētia factum sit, ut in hac urbe nostri cognomine infinita ferè multitudo sanctißimę se Ecclesię consecrent: ęquum sanè in primis esse uidetur, ut uniuerso eorum cœtu mirabiliter aucto, ecclesię quoq́ plures in ea instituantur. Quapropter quid nobis uideatur accipe. Visum est hoc significare prudētię tuæ, ut quinquaginta illarum scripturarum uolumina, quarum & apparationem & usum maximè Ecclesię necessarium cognoscis, quęq́ præterea facilè legi & circumferri queunt, ab artificibus scitè scribēdi peritis politiore membrana describi cures. Nostra clementia ad prouinciæ præfectum literas dedimus, penes quem totius administrationis summa est, ut quæ ad eas conficiendas necessaria uideantur, omnia summa diligentia suppeditari curet. Nam ut codices scripti quàm celerrimè apparentur, tuarum id partium est. Ad eos uerò perferendos uehicula duo publica huius nostræ epistolæ authoritate accipies. Ita enim quæ pulchrè descripta sunt, etiam ad nostrum conspectum facillimè perferentur, si ad hoc munus obeundum aliquem ex tua ecclesia ministrum delegeris: qui, ut ad nos uenerit, nostram erga ipsum humanitatem sentiet. Deus te conseruet, frater dilecte.

Sacrorū librorum descriptio curata.

Quomodo hæc uolumina apparata sunt. CAP. XXXVII.

HOc Imp. mandatū res ipsa celeriter cōsequuta est, cū in membranis curiosè elaboratis, terniones & quaterniones mitteremus: quod ipsum altera Imperatoris responsio declarabit, in qua cum audisset urbem apud nos Constantiā, quę antè quidem incredibili superstitione imbutos ciues habebat, nouo pietatis studio ueterē idololatriæ errorē commutasse, cùm gaudere se significauit, tū factū hoc ꝓbare.

Constantiæ urbis ad fidem conuersio.

Quomodo Gaza emporium, propter Christianismum ciuitatis nomine donata sit, & Constantia uocitata. CAP. XXXVIII.

Gaza emporium, in urbem Constantiam mutatum.

ITa igitur accidit, ut Constantia Palæstinæ, quæ salutarem Dei cultum sibi asciuerat, maiore cùm apud Deum, tum etiam Imperatorẽ honore esset. Et quoniam iam eiusmodi extiterat, qualis antea non erat: nomen uetus cum præstantiore sororis Imperatoris nomine commutauit. Hoc idem pluribus in locis factitatum.

Quemadmodum in Phœnicia restaurata sit Constantia, & in cæteris omnibus ciuitatibus idola summota, & ecclesiæ coædificatæ sint.

CAP. XXXIX.

QVemadmodum etiam in urbe quadam Phœniciæ Imperatoris cognomine, in qua ciues statuis penè innumerabilibus in ignem coniectis, salutarem Dei legem surrogarunt. In reliquis etiam prouincijs, cùm sua sponte homines ad salutis cognitionem se adiungerent, passim sanè omnibus locis & urbibus solennia sacra in omni statuarum uarietate posita, tanquam res uanas & futiles delebant: & fana ac delubra mirandam in altitudinẽ exædificata, nemine præcipiente solo æquabant: eisdemq́ue fundamentis ecclesias inædificantes, superiorem sententiam errorémq́ue deponebant. Sed omnes pij Imperatoris res gestas sigillatim persequi non nostrarum magis partium est, quàm eorum qui perpetuò ad eius congressum sermonemq́ue adhibiti sunt. Nos uerò, quoniam breuiter quę nobis nota fuerunt, literarum monumentis mandauimus, pergemus ad illud tempus, quod ipsius uitæ extremum fuit.

Quòd tribus decennijs tres filios regio nomine cum decorasset, dedicationem μαρτυρίε, *id est sacræ Martyrum ædis Hierosolymis celebrauit.* CAP. XL.

Constantini filij tres, Cæsares creati.

IGitur cum triginta ipse annos in Imperio compleuisset, filij eius numero tres, Cęsares diuersis creabantur temporibus. Primus, qui patris erat cognominis, decimo paterni Imperij anno honorem hunc adeptus est. Secundus, aui nomine appellatus Constantius, uicesimo ferè Imperij paterni anno, quando publicus solennisq́ue omnium hominum conuentus agebatur, renunciatus est. Tertius Constans fuit, qui ipso nomine & appellatione præsens constansq́ue tempus perspicuè præferens, tricesimo paterni regni anno ad honorem euectus est. Ita cum triplicem assimilatione ad trinitatem liberorum fœtum Deo gratum acceptumq́ue procreasset, eundemq́ue decimo quouis anno regia dignitate decorasset: extremum tricesimum annum accommodatissimum tempus sibi oblatum esse putauit, in quo omnium regum regi grates persolueret. quo tempore etiam optimum existimauit, Martyrum domũ incredibili & optimo studio ab se Hierosolymis coędificatã consecrare.

Quòd interea Synodum Tyri haberi constituit, ob controuersias quasdam in Aegypto natas. CAP. XLI.

Synodus Tyri indicta.

SEd uirtutis hostis, inuidia etiam hac in re quasi tenebricosam nebulam clarissimis solis luminibus offundens, per controuersias quasdam turbatis denuò Aegyptijs ecclesiis, institutæ huius celebritatis splendorem obscurare conata est. Sed Imperator omni cogitatione & cura in Deum defixa, collegit ex omni Aegypto, Africa, Asia, Europa, frequentem episcoporum cœtũ: eumq́ue tanquam Dei exercitum armis contectum, obiecit huic inuido diabolo: mandauitq́ue primùm, ut quàm celeriter renouatæ contentionis finem facerent: deinde, ut Martyrum domum de qua dixi, consecrarent: obiterq́ue, ut in Phœniciæ metropoli conceptas rixas delerẽt. Non enim licere sententijs & opinionibus dissentientes, ad diuinũ cultum adesse: quòd in diuina lege disertis uerbis editum sit, non debere secũ discordãtes munera prius sua offerre, quàm amicitia recõciliata, ad mutuã pacem gratiãq́ue redierint. His salutaribus pręceptis Imperatoris animus intus cũ recrearetur, omni ut consensione cõcordiaq́ue institutũ persequerẽtur, literis suis in hãc ferè sentẽtiam significauit.

Dissidentium sacra Deo ingrata.

Constans

Constantini ad Tyri synodum oratio. CAP. XLII.

VICTOR CONSTANTINVS MAXIMVS AVGVSTVS *ad sanctam Synodum congregatam Tyri.*

A ERat fortasse cōsentaneum, & ad præsentis temporis opportunitatem maximè accommodatum, carere omni contentione Ecclesiam catholicā, & Christi seruos ab omnibus rixis solutos ac liberos esse. Sed quoniā nonnulli sceleratæ cuiusdam contentionis furore incitati, ac (ne quid grauius dicam) uitam sua professione indignā agentes, omnia turbare ac miscere conati sunt (quod scelus supra omnem calamitatem mihi sanè positū esse uidetur) propterea uos uestra (ut est in prouerbio) sponte currentes hortor, ut nulla interposita mora, sed omni qua poßitis celeritate, in unum locum confluentes synodū instituatis, & egētibus opem feratis: in periculo positis fratribus medicinam adhibeatis: diuulsa membra ad cōsensionem reuocetis: errata omnia interea emendetis, dum ipsum tempus ferat, ut hisce tantis prouincijs, quę maximè decet, cōcordiam restituatis: quam (ô futiles ineptias) paucorum hominū deleuit arrogantia. Nam hoc & Deo totius huius uniuersitatis Domino gratum, & nobis quauis re uel optatißima magis iucundum, & uobis ipsis si concordiam & pacē reuocaueritis, magnę glorię uel omniū mortalium iudicio cōsensuq; futurum, planè arbitror. Nolitote igitur cunctari, sed acerrimo studio his quibus decet terminis pręsentes cōtrouersias definite: utpote qui cum omni puritate & fide coijstis, quam in omni cœtu propè clarißima uoce Seruator noster, cui seruimus, inprimis flagitat. Nihil uerò, quod est nostrarum partium, nostręq; prudentiæ, deerit. Nam quæ literis mihi uestris significastis, omnia curaui, scripsi ad quos uolebatis episcopos, ut uestras curas & solicitudines præsentia & laboribus suis adiuuarent. Misi etiam Dionysium Consularem, ut omnium rerum gerendarum eos admoneat, qui uestrę Synodo adesse debent: maximè uerò, ut idē animaduersor sit, & custos cōseruandæ æquabilitatis & ordinis. Quod si quis, quod equidem non futurū arbitror,
B reiecto & spreto mandato nostro adesse noluerit: delegabimus aliquem, qui regia illum authoritate in exilium eiectum docebit, hominem minimè decere summi Imperatoris præceptionibus ad tuendam ueritatem editis repugnare. De cætero uestræ sanctitatis partes sunt, non odio, non gratia ulla, sed consentientibus studijs secundum ecclesiasticam & Apostolicam regulā omnibus erratis, errore aliquo admißis, propriam curationē adhibere: ut & omni aliena contumelia ecclesiam liberetis: & meas curas alleuetis: & rebus turbatis per uos constitutis, maximam uobis ipsis gloriam comparetis. Deus uos cōseruet, fratres dilecti.

Quòd ad encæniorum celebritatem Hierosolymis institutam, ex omnibus prouincijs episcopi confluxerant. CAP. XLIII.

INterea uerò dū hęc ab Imp. demādata gererētur, alter ab eodē nuncius festinans superuenit, q Synodū imperatorijs literis cōmonet, ut celeriter & sine procrastinatione Hierosolymas ꝓficiscerentur. Cum igitˀ omnes Phœnicū episcopi publicis uehiculis ad constitutū locum contenderēt, celeriter totus ille locus frequētißimo Dei cœtu refertus est: confluentib. nimirū eodem tēpore Hierosolymas cuiusuis prouincię episcopis. Nā Macedones suæ metropolis episcopū legabant: Pannonij & Mysi suū etiam iuuētutis florem, tanquā Dei impuberē cœtum miserāt. Aderat ex Persię episcopis diuinū monumentū, uir summus & in Sacris scripturis exercitatißimus. Iā Bithyni & Thraces synodi frequentiā sua pſentia ornabāt: nec deerāt lectißimi quiq; Cilicię. Sed & ex Cappadocia, qui doctrina & eruditione pręcipui credebanť, medij inter alios collocati enituerūt. Pręterea omnis Syria & Mesopotamia, Phœnicia, Arabia, Palæstina, Aegyptus etiā & Africa, & Thebanę gentis episcopi, magnificū illum Dei cœtū simul omnes implebāt: quos innumerabilis penè ex omnibus prouincijs multitudo sequebatur. Hisce uerò omnib. pręstò fuerūt certi ministri. nam ex ipsa curia delegati erāt spectata ꝓbitate uiri, q imperatorijs sumptibus celebritatem hanc illustrarent.

Ad martyrij dedicationis celebritatem, episcoporum conuocatio.

Quemad-

Quemadmodum eos per Marianum notarium exceperit, & de eius in pauperes munificentia & donis collatis in templa. CAP. XLIIII.

Marianus notarius. SEd horum facilè princeps Marianus, fide & prudentia uel ipsi Imperatori perquàm necessarius: cui quòd Sacrarum scripturarum singularem usum haberet, & professione ueræ religionis duris illis tyrannorum temporibus clarus euaserat: non sine causa rerum istarum dispositio data est. Is uerò se Imperatoris uoluntati ca stissimum & integerrimum ministrum præbens, cùm grata quadam & suaui humanitate, tum splendidis conuiuijs & lætis compotationibus cœtum illum honorificè tractabat. Iam pauperum nudis corporibus, & cæterorum cùm uirorum tum fœminarũ infinitæ penè multitudini, in summa uictus inopia & reliquarum opportunitatum egestate positę, prolixè & abundanter pecunias & uestes largitus est. Templum uerò omne magnificis regijsq; donis ornauerat. Atque hic quidem hoc genere officij perfunctus est.

Episcoporum qui conuenerant orationes, & ipsius etiam Eusebij, qui hæc scripsit. CAP. XLV.

INterea sacerdotes & precibus & disputationibus hanc celebritatem ornabant. Iam alij diuini regis præclaram in Seruatorem benignitatem prędicabant: simul etiam oratione persequebantur summam sacræ Martyrum ædis magnificentiam: alij celebri rerum diuinarum apparatu, qui è sacris monumentis depromebatur, prȩsentibus conuiuium, quo & animos & aures dapibus, & reliquo deliciarum genere pascerent, instruebant: alij sacras lectiones interpretantes, abditos & occultos sensus in lucem proferebant: alij qui horum nihil poterant efficere, incruentis sacrificijs & mysticis consecrationibus diuinum numen placabant, & supplices Deo preces pro communi pace, pro ecclesia Dei, ipsoq; Imperatore harum præclarissimarum rerum authore, proq; eius Deo charis liberis offerebant. Quo etiam in loco nosmetipsi, cui multa supra nostram dignitatem tributa sunt, publicis, ijsq; sanè uarijs orationibus celebritatem illam exornabamus: cum aliquando quæ magnificè ab Imperatore gesta essent, scriptis ederemus: aliquãdo Propheticos sensus, propositis quibusdam euidentibus signis, explicaremus. Hoc modo huius Martyrij dedicationis consecrationisq; celebritas, ipso tricesimo imperatorij regni anno, summo omnium gaudio ac læticia consummata fuit.

Missæ sacrificium.

Quòd martyrij Seruatoris descriptionem ediderit: & orationem de tricesimo anno Imperij Constantini, postea coram ipso Imperatore recitauerit.

CAP. XLVII.

QVale uerò Seruatoris templũ, quale item Seruatoris antrum fuerit, atq; etiam quàm præclari conatus Imperatoris, quanta etiam in ipso templo donorũ turba ex auro, argento, precioso lapide, separatim suo, quoad eius fieri potuit, uolumine conscriptũ Imperatori dedimus, eiusq; nomini dedicauimus. Quod etiam, cum uidebitur, & absoluto quod in manibus est opere, edemus: simul etiam adiungentes tricesimi Imperij anni laudationem, quam paulo pòst Constantinopolim profecti (secundum scilicet hoc tempus nacti, quo in ipsa regia, regem omnium Deum gloriosè prędicaremus) coram ipso Imperatore recitauimus. Quam is uerè amicus Dei cũ audiuisset, nimia lęticia gestienti similis uisus est: idq; reipsa paulo pòst declarauit, cum omnes episcopos conuiuio exciperet, maximũq; eis honorẽ deferret.

Eusebij oratio de martyrio Seruatoris à Constantino constructo, & 30. eiusdem Imperij anno.

Quòd Nicænum concilium uicesimo, encæniorum celebritas Hierosolymis tricesimo eius Imperij anno habita sit.

CAP. XLVII.

Nicænus cõuentus 20 Cõstan. anno actus. HVnc secundũ conuentum, quẽ equidem scimus maximũ, post illũ Bithyniæ clarissimũ Nicęnũ, ipsis Hierosolymis Imp. collegit. Sed ille Nicænus triũphi nomine, uicesimo Imperij anno cõstitutus, in ipsa urbe Nicæa, νίκην, id est, p̃clarã de hostibus

A de hostibus uictoriam reportabat. Hic uerò Hierosolymitanus, tricesimum eius Imperij annum decorabat, in quo Imperator martyrium consecrans circa ipsum Seruatoris monumentum, quasi donum quoddam pacis Deo omnium bonorum largitori offerre uisus est.

Quomodo non tulerit quendam Constantinus, cum ab eo immodicè prædicaretur. CAP. XLVIII.

HIsce iam rebus omnibus absolutis & confectis, cum per omnium ora de maximi Imperatoris uirtute fama uolitaret, ausus est è sacerdotibus aliquis illum in os beatum dicere: quippe qui tum in hac uita dignus esset qui summam rerum omnium potestatem haberet, tum uerò in futura cum filio Dei unà regnaret. Sed is cùm se hæc molestè audire significasset, hortatus etiam est, ne auderet aliquando eiusmodi uocem usurpare: sed à Deo potius precibus contendere, ut & in hac uita & in futura Dei famulatu dignus uideretur. *Constantini modestia.*

Nuptiæ Constantij Cæsaris, filij Constantini. CAP. XLIX.

COnfecto igitur tricesimo Imperij anno, quoniam iam multo antè grādiorem natu filium in matrimonio collocasset, secūdo filio nuptias apparabat: in quibus omnium lætitia celebrata fuere conuiuia, cum ipse Imperator sponsum filium manu deduceret, conuiuiumq; splendidè & magnificè instrueret: cumq; separatim uirorum cœtus, separatim etiam mulierum choros, preterea uniuersos populos & ciuitates satis largè & prolixè muneribus afficeret. *Constantij nuptiæ.*

Indorum legationes & munera. CAP. L.

EOdem ferè tempore aderant ab Indis orientalibus legati, qui dona Imperatori afferebant: in quibus erant omnia propè clarissimarum & preciosissimarum gemmarum genera, animantia etiam tota natura ab hisce nostris discrepantia: quæ omnia ad Imperatorem deferebant, ut significarēt eius Imperium usq; ad ultimam
B Oceani oram pertinere, principesq; Indorum, picturarum & statuarum muneribus declarare, se illum cum summa potestate omnium imperatorem & regē agnoscere & profiteri. Ita accidit, ut ei primùm ad Imperium uenienti, initio Britanni ad ultimas ferè Occidentis solis oras Oceano cincti parêrent, nunc uerò postremùm, Indi in extremis Orientis partibus siti.

Quemadmodum dispertito inter tres filios Imperio, illos artibus instruxerit, quæ Imperatoriæ maiestati ornamento forent. CAP. LI.

VT uerò ultimis orbis terrarum finibus uictorias suas terminasset, uniuersum Imperij statum tribus suis filijs partitus est, quòd tanquam hæreditatem paternam pius pater charissimis liberis assignabat: cum auitam sortem grandiori natu filio: Orientis partes, huic ætate proximo: quod uerò inter hæc medium interiacebat, tertio filio tribueret. Sed cum uellet hanc eis fortunam feliciter cedere, & ex animorum salute esse: pietatis etiam in eis semina sparsit, cùm suis diuinis præceptionibus, tum magistrorum diligentia, quos omnibus uirtutibus insignes eis præfecerat: quemadmodum etiam & in alijs disciplinis eos asciuerat, qui essent in suo genere consummatissimi. nam alij eos bellicis disciplinis exercebant, alij præceptis de Repub. imbuebant, alij legum peritos efficiebant. Iam apparatus & splendor singulis regius tributus est: armati, satellites, stipatores, & omnis generis ac ordinis milites: tum horum antesignani, manipulares, duces, ordinum prefecti, quorum ipse pater & rei militaris usum, & constantem erga ipsos beneuolentiam expertus esset. *Constantini Imperij inter filios partitio.*

Quomodo eos iam factos uiros, ad religionis cultum traduxerit. CAP. LII.

IGitur dum iam Cesares essent, sed etate adhuc tenera, dabantur eis, quorū & ope & opera publicas res administrabant. Sed ad uirilitatē maturescentibus, paterna institutio satis erat, qui p̄sentes eos ad paterna studia extimulauit, & ad imitādum

pietatem

pietatem eius instituit: absentes autem regijs literis compellans, salutaria præcepta tradidit. In quibus illud maximum & præcipuum fuit, ut Dei, qui rerum omnium dominus est, cognitionem, & sanctam aduersus illum religionem omnibus opibus, atq; adeò ipsi regno anteponerent. Iam aliquando liberum eis fecit, ut per se aliquid ad Reipub. utilitatem gererēt: inprimis uerò hortabatur, ut summa cura afficerentur erga Ecclesiam Dei, præcipiebatq; ut planè & sine fuco Christiani essent. Atque eos quidem pater sic instituebat. Cæterùm hi maturo iudicio sensu'que præditi cum essent, non iam eius admonitionibus, sed sua ipsorum diligentia nixi, patris exhortationes longè superabant, mentes semper ad pietatem habentes intentas, & Ecclesiæ ritus in ipso palatio cum suis omnibus obseruantes. Sed illud quoque paterna cura solicitudo'que prouidit, ut tum filijs suis contubernales adhiberentur hi, qui uera religione pietate'que pollerent: tum magistratuum primores, quorum fidei rerum publicarum cura delegata foret, eiusdem generis essent omnes. His igitur eximia erga Deum fide hominibus, eos ueluti ualidis quibusdam propugnaculis muniuit, roborauitq; : ubi uerò hęc omnia rectè & ordine gesserat Constantinus, ac res pręterea commodè constituerat uniuersas, Deus boni cuiuslibet arbiter iam opportunum tempus adesse uidens, quo magnificentioribus illum donis remuneraret, pręsentis uitæ uinculis eum absoluebat.

Quòd triginta duos annos cum imperasset, & plusquàm sexaginta annos uixisset, corpus omni morbo uacuum haberet. CAP. LIII.

Constantini bona ualetudo perpetua.

DVos igitur & triginta annos (extra paucos menses & dies) cum Imperio fuit: eundemq; annorum numerum uita duplicabat: quo omni tempore corpus ei pręclarè constitit, sine morbo, sine dolore, nulla conspurcatum labe, quouis iuuenili corpore ualentius: aspectu pulchrum, & ad omnes functiones obeundas, ad quas uiribus esset opus, robustum. Itaq; facilè se exercere, equitare, itinera conficere, bellorum periculis se obijcere, trophæa de hostibus constituere, & illas (quibus plurimùm uti solebat) sine sanguine, sine cęde de hostibus uictorias reportare.

De his, qui eius summa humanitate ad auaritiam & hypocrisin abusi sunt. CAP. LIIII.

Constantini humanitas.

Auaritia & simulatio hominum, Constantino imperāte.

PAri ratione animus ei ad summū omnis humanę perfectionis fastigium ascendit: omni uirtutū genere exornatus, pręcipuè uerò humanitate, quæ tamē propter improborum hominum in scelere licentiam à multis reprehēsa est, cum in eis peccandi causam Imperatoris lenitati assignarent. Et quidem certè nosmetipsi comperimus, duo nō ferenda uitia temporibus illis uiguisse: primùm, corruptelam uastram inexplebilium quorundam & sceleratorum hominum, qui reliqua uita dissoluti erant: deinde aliorum inexplicabilem simulationem, qui specie quadam ficta prętextuq; Christiani nominis in Ecclesiā surrepebant. Imperatoris uerò humanitas, bonitas, syncera fides, & morum cōstantia ac ueritas, facilè eum adduxerant, ut fidem haberet huic istorum in speciem fictę professioni, qui opinione tātum Christiani sunt habiti: maximè quòd ijdē ueram erga illū beneuolentiā, sed falsis ac fallacibus animis, conseruare simularent: quibus cū se credidisset, eiusmodi fortasse calumnijs lōgè aliter quàm par erat, infamabat: inuidia scilicet hanc labē reliquis eius immiscēte uirtutibus. Sed hos nō multo pòst diuinitùs immissa pœna cōsumpsit.

Quòd usq; ad extremum uitæ diem orationes scribebat Constantinus. CAP. LV.

Constantini honestiss. exercitatio usq; ad senectutem.

IMperator autem usq; adeò mēte rationisq; uiribus constabat, ut usq; ad summā senectutē pro consueto more orationes conscriberet, solitos cum amicis cōgressus faceret, & dignas homine Christiano disciplinas auditoribus suppeditaret. Assiduè etiam leges ferebat, aliquando de rebus ciuilibus, aliquādo de bellicis: omnia uerò quæ ad uitam degendam essent necessaria, mente & intelligentia comprehendebat. Iam illud dignum sanè sempiterna memoria est, quòd cum eius extremus propè

A propè uitæ dies adesset, recitabat funebrem quandam orationem, eo ipso ferè loco quo dicere consueuerat: in qua etiam multa disputabat perpetua oratione, de animorum immortalitate, deq; his qui uitam piè sanctéq; egissent, & de præmijs quæ bonis & gratis acceptisq; Deo hominibus apud ipsum Deum reposita essent: ad hæc etiam, quem finem habituri essent, qui contrariam partem sequerētur, copiosa & longa oratione demonstrabat, impiorum euersionem & interitum præsentium auribus obiter inculcans. Hæc ille cum constanter & grauiter contestaretur, ita uisus est domesticos quosdam suos tangere, ut ex eis aliquis, qui sapiens haberi uolebat, interrogatus, quid sibi uideretur de Imperatoris oratione? licet inuitus, responderet tamen: Vera quidem illum sibi uideri dicere, atq; adeò uehementer laudare, quæ contra numerosam deorum turbam ab Imperatore disputata essent. Hæc ille cum familiaribus suis paulo ante mortem commentans, uisus est genere hoc sermonis uiam sibi ad meliorem uitam, mollem atq; æquabilem præstruere.

Funebris oratio Constantini.

Quòd contra Persas exercitum educens, adiunxerit sibi episcopos: simulq; tabernaculum, quasi quandam Ecclesiæ effigiem construxit. CAP. LVI.

SImul illud etiam memoratu dignum, quòd hoc ipso ferè tēpore, cum de tumultu quodam barbarorum Orientalium audiuisset, hanc sibi postremã de illis uictoriam reliquam esse affirmans, exercitum cōtra Persas educere properaret. Nam cum id plenè secū statuisset, militares ordines eduxit: & de expeditione cum episcopis, quos secum habebat, cōmunicabat: existimans, oportere ex his aliquos ad pietatis officia maximè idoneos perpetuò sibi adesse. Illi uerò libenter quidem sequuturos se, nec uestigiū ab eo discessuros, sed unà militiã obituros, & apud Deū supplicibus uotis se pugnaturos recipiebāt. Hac ille uoluntatū & studiorum professione uehemēter delectatus, totius expeditionis quasi uēstigia eis expressit: ac ad bellum illud suscipiendum, tabernaculum interim ad ecclesiæ similitudinem magnificen-
B tia faciendū curauit, in quo Deo uictoriarū datori, ipse cum episcopis supplicaret.

In Persas expeditio Constantini postrema.

Episcopi unà cum Constantino ad bellum contra Persas profecti.

Quomodo receptis Persarum legationibus ipsa penè Paschatis celebritate, unà cum reliquis uigil pernoctatus sit. CAP. LVII.

INterea uerò Persæ, cum Imperatoris animum de mouendo bello famâ intellexissent, ac pugna cum illo congredi metuissent, oratores ad eum de petenda pace mittebant. ille uicissim (ut erat semper pacis amantissimus) legatos obuijs ulnis accepit humanissimè: porrectaq; dextera, amicitiæ cum illis fœdus lubens iniuit. Magna autem agebatur diei Paschæ eo tempore celebritas: & Imperator cum cæteris pernoctans, uota precesq; Deo persoluebat.

Persarum legati humaniter tractati.

De coædificatione martyrij Apostolis dedicati, in Constantinopoli. CAP. LVIII.

VBi iam hæc peracta fuerunt omnia, Apostolorum templum in urbe sui cognomine, ad perpetuam illorum memoriam conseruandam, ædificare cœpit.

Descriptio eiusdem martyrij. CAP. LIX.

ILlud uerò cum in infinitam extruxisset altitudinē, lapidumq; omnis generis ac crustarū uarietate, ab ipso solo ad superiorem contignationē collustrasset, summo artificio factis laquearibus tectū intus complexus est, auroq; uniuersum contexit. Suprà uerò pro tegula inductū æs, à toto opere imbriū iniurias arcebat. Quod ipsum etiam multo auro fulgebat, ita ut longè cōtemplantibus, per reciprocatos solis radios incredibilis splendor offundi uideretur. Interiorem ędis partē undiq; in ambitum circumductã, reticulari opere ex ęre & auro affabrè facto conuestiuit. Ac templum quidem hunc in modum, permagna Imperatoris & cura & studio exornatum est. Huic autem atrium ingēs & subdiale, circundatū, in apertum purumq; aerē explicabatur. Huius per quatuor latera porticus erant dispositę, quæ medium atrium cum templo ipso complectebantur. Porticibus accommodabantur regia domus, balnea, deambulatoria, alię habitationes plurimę, ad necessitatem illorum

Apostolorum templi constructio Constantinopoli.

qui locum custodirent constructæ. Hęc omnia dedicauit Imperator, ut Seruatoris nostri Apostolorum memoriæ apud omnes gentes æternitatem compararet. Attamen in ipsa coædificatione etiam aliud quiddam spectabat, quod primis temporibus obscurum, ad extremum ab omnibus manifestè deprehensum est.

Quòd in eodem martyrio monumentum pro tumulo sibi inædificauerat. CAP. LX.

HIs igitur in opportunum uenturæ mortis diem hic locum sibi prouida dispensatione designauit, incredibili fidei propensione prouidens, cum iam corpus suum communem cum Apostolis appellationē post mortem participaret, fore ut defunctus quoq; precationum quę ibidem essent ad Apostolorū gloriam offerendæ, particeps efficeretur. Quare cappas illic duodecim, quasi sacras quasdā columnas, ad Apostolici collegij honorem memoriamq; attollens, mediū inter ipsos conditorium suum locabat, quod utrinq; seni claudebant Apostoli: sano certè (ut dixi) consilio præcogitans, quòd mortui corporis tabernaculum ibi dignè decenterq; quiesceret. Atq; hæc ille longo antè tēpore cogitatione cum depinxisset, ecclesiam Apostolis dedicauit, quamplurimum utilitatis illorum memoriam animæ suę conciliaturam existimans. neq; sanè uota eius, expectationēq; fefellit Deus. nam ut primas Paschalis celebritatis exercitationes explesset, ipsumq; salutarem diem cùm sibi ipsi clarum & illustrem egisset, tum alijs omnibus omni cum lætitia celebrem reddidisset: cùm eodem tempore & extremum diem obiret, & has celebritates curaret: Deus, cuius nutu hæc omnia gesta sunt, hoc peraccommodato tempore ad meliorem eum uitæ conditionem diuinitùs transferre uoluit.

Constātini conditorium siue sepulchrum.

Inæqualis corporis intemperies, cum esset Helenopoli: & preces ab eo, cum baptizaretur, adhibitæ. CAP. LXI.

NAm cum primùm oboriretur ei quædam corporis inæqualis intemperies, ad eamq; iam uehementior dolor accessisset, ad calida ciuitatis balnea proficiscitur: & inde ad ciuitatem matris suæ cognominem, ubi in martyrum sacra æde diuersatus, supplices preces & uota publica adhibuit Deo. Vt uerò ei in mentem uenit extremus eius uitæ dies, existimaretq; hoc tēpus opportunum esse ad delenda illa errata, quæ quoniam mortalis erat admiserat: crederetq; arcanorum mysteriorum efficacia & salutaris lauacri initiatione mentem expiari: hæc, inquam, cum ei in mentem uenirent, humi procumbens genubus, & in ipsa martyrum æde errata sua confessus, supplicem se Deo offerebat. Vbi primùm manuum per precationem impositione dignus habitus est. Inde discedens, ad suburbana Nicomedię ciuitatis peruenit: & conuocatis episcopis, ita ferè ad eos loquutus est.

Hortatur episcopos Constantinus, ut donent eum baptismate. CAP. LXII.

QVam ego, fratres, auida mente omnibusq; uotis à Deo salutem multis hisce annis deprecatus sum, eam nunc hodiernus dies à me uehemēter expectatus attulit. Tempus igitur est, ut tandē insigni illo, per quod immortalitatem adipiscemur, perfruamur. Quod ego etsi in illius Iordani gurgitibus, in quibus Seruator noster ad nostrum exemplum lauatus esse memoratur, facere constitueram: tamen Deus quod mihi maximè accommodatum esset cernens, hoc in loco eisdem mysterijs dignatur. Omnis igitur amoueat̄ dubitatio. Quòd si is in cuius arbitrio mors ac uita consistunt, uitam inter uos longiorē uiuere permiserit, & hęc eius menti sententia steterit, ut posthac aliquando cōmunes cum populi Dei grege preces in Ecclesia coniungam, uiuendi leges mihi, quę seruo Dei cōueniant, ponere haudquaquam differam. Atq; hæc quidem ille. Illi uerò sacrorum religione consummata, adhibitisq; statis diuinę institutionis ceremonijs, arcanorū mysteriorum eum participem faciunt: certa quædam, quæ oportebat, præfinientes. Et sanè ex omni omnium Imperatorum memoria solus Cōstantinus in Christi martyrijs renatus, & sacris

A & sacris initiatus, diuinóque sigillo donatus, & spiritu lætitiã concipiens, prorsúsque nouus redditus, ac diuina oppletus luce, per immẽsitatem fidei incredibiliter quidem animo gestiebat: sed ad clarissimam & euidentissimam uim diuinę maiestatis obstupescebat. Confectis uerò omnibus sacris, splendido regióque apparatu, atque adeò luce clariore conuestitus, candidissimo in lecto se reclinauit: reiecta iam purpura, quam amplius nolebat attingere. Tum uerò clarissima uoce, cum precatus Deo gratias egisset, hæc ferè addidit. Constantinus in Christi martyrio baptisatus Nicomediæ.

Quomodo, postquam baptizatus est, Deum prædicauerit. CAP. LXIII.

" NVnc reuera noui me beatum esse, nunc immortali uita dignum esse habitum, " nunc diuinæ lucis participem esse factum. Simul miserorum reiecit sortem, quos infelices prædicabat, quòd hisce diuinis bonis orbati essent. Cùm uerò centuriones & duces militares intromissi, casum suum deplorarent, quòd deinceps se orbos fore lugubri uoce testarentur, longiorémque ei uitam optarent, etiam his respon" dit: Se nunc ueram uitam adeptum esse, séque ipsum solum intelligere cuius felicita" tis particeps factus sit: ac propterea festinare, nec migrationem ad Deum suum procrastinare. Deinde quæ uidebantur, extrema quasi uoluntate sua disponebat: ac Romanos, qui regiam ciuitatem incolebant, annuis pensionibus honorificè donabat. Liberis uerò suis regni hæreditatem tanquam patrimonium relinquebat. Cæteráque omnia, quæ ei uidebantur, expressè disertísque uerbis describebat.

Constantini mors in ipsa Pentecostes celebritate circa meridiem. CAP. LXIIII.

HAec sigillatim omnia gesta & consummata sunt maxima illa celebritate uenerandæ & sacratæ Pentecostes: quæ septem continuas hebdomadas omnibus honoribus decorata, ad extremum unitatis numero consignata est, quo tempore Sacræ literæ testantur, & communis nostri Seruatoris in cœlos ascensum, & sancti ad homines Spiritus descensum accidisse. Huius in celebritatis extremo ferè die B (quam si quis omnium celebritatum principem & maximam uocet, haud aberrauerit) omnia ista consequutus Imperator, ipsa meridie ad Deum suum assumptus est, partem sui mortalem mortalibus cognatam relinquẽs humi, sed animi partem intelligentem & diuinam Deo coniungens suo. Hic Constantini extremus uitæ dies fuit. Sed progrediamur longius. Pentecostes septem hebdomades. Constantini mors.

Legionum & ducum lamentationes. CAP. LXV.

SAtellites igitur & uniuersus stipatorum cœtus, dilaceratis uestibus, corporibúsque ad pauimenta proiectis, & collisis ad solũ capitibus, lugubres uoces cum magno luctu & clamoribus edebant: cum identidem dominum, principem, imperatorem, & tamen non ut dominum & tyrannũ, sed ut patrem pij liberi & germani inclamarẽt: centuriones uerò & manipulares seruatorem, custodem, beneficum prædicarent: totus exercitus cum omni reuerentia tanquã ouium greges pastorem suum desiderarẽt: populus omnis per omnem urbem uolitaret, occultũ animi uulnus apertis uociferationibus & clamoribus contestans. Reliqui demisso uultu tanquam obstupefacti incederent: singuli eam sibi calamitatẽ præcipuè accidisse putarent, séque ipsos quasi cõmuni humanę uitę salute orbatos miserabiliter affligerent.

Quomodo funus Nicomedia Constantinopolim in palatium translatum sit. CAP. LXVI.

HIc milites arreptum cadauer aurea capsula includunt: & undique purpurea ueste contectum, Constantinopolim perducunt. Ibi tum in omnium magnificentissimis imperatorijs ædibus celso atque edito loco deponunt, luminibúsque circum funus aurea super candelabra accensis admirabile spectaculum intuentibus præbebant, & sanè eiusmodi, quale nunquam in terris ullum à condito mũdo sub sole uisum est. Nam intus in ipso ferè medio regij palatij, excelsa & aurea capsula inclusum Imperatoris corpus, imperiali apparatu, id est purpura & diademate ornatum, permulti circumfusi uigiles die noctúque asseruabant. Funus Constantini quale.

Quomodo etiam mortuus, à comitibus & cæteris perinde atque uiuus honorabatur. CAP. LXVII.

IAm totius exercitus duces & comites, omniumque principũ cœtus, quibus antea in more fuit Imperatorem uenerari: pristinum morem & consuetudinem cõseruantes, statis temporibus introeuntes, Imperatorem in capsula iacentem tanquam uiuũ etiam post mortẽ humi procumbentes salutabant. Horum reuerentiã eodem pietatis officio subsequutus est Senatus, & omnes reliqui magistratus. Tum uerò cuiusuis ordinis hominum, etiam muliercularum & puerorum infinita turba ad idem spectaculum confluebat. Hęc per multos dies factitata: quòd exercitus consistere funus eo loco, & per se asseruari cõstituerat, quoad eius filij reuersi, efferendo paterno per ipsos funere patrem suum honorassent. Solus uerò iste beatus Imperator etiam mortuus regnauit: cum ei soli post hominum memoriã, uel ipso Deo authore, omnes qui solebant, honores tanquã superstiti tribuerentur. Nam cum is solus ex omnib. Imperatoribus, Regẽ omnium Deũ, & CHRISTVM eius, omnibus uitæ actionibus piè sanctèque coluerit: iure sanè etiã hunc honorẽ solus adeptus est, ut Dei uoluntate, quod in eo morte sepultũ erat, tamen apud homines regnaret: ut ista scilicet ratione nobis Deus significaret, animorum regnum, his qui nõ prorsus obduruerunt, nunquam cõsenescere, nunquam emori. Atque hęc quidẽ isto modo.

Constantinus etiam mortuus suis reuerenter cultus.

Quomodo exercitus decreuerit, ut eius filij Augusti uocitarentur. CAP. LXVIII.

INterea duces selectos quosdam è toto exercitu homines, quorum aliquãdo erga principem fides & beneuolentia perspecta fuit, ad Cæsares mittunt, qui omnem rem gestam eis nunciarent. Id quod illi cum diligẽter fecissent, cumque statim quasi diuiniore quodam afflatu cunctæ per omnes oras sparsæ legiones de Imperatoris morte audiuissent: eodem animo & consensione statuunt, se perinde atque si adhuc sibi magnus Imperator Constãtinus uiueret, neminem præter eius filios Romani Imperij principem agnituros. Ac non multo pòst, nõ iam eos Cæsares solũ, uerùm etiam Augustos omnes nuncupari uolebant: quę uox maximæ cuiusdam dignitatis plena, celsissimi imperij propria nota est. Hæcque omniũ copiarũ, quocunque loco essent, una eademque consensio, uel ipso temporis momento ad omniũ aures perueniebat: cum ipsi sua decreta & sententias uicissim secum perscripta communicarent.

Augusti appellatio, eaque Constantini filij statim post eius obitum nuncupati.

Romæ quis luctus ob Constantini mortem, & statuarum honos ei post mortem tributus. CAP. LXIX.

VT uerò Imperatorem uita functum esse Senatus populusque Romanus, ac tota Imperatoria ciuitas accepisset, cùm hac fama nihil sibi grauius aut luctuosius accidere posse existimarẽt, nullum dolori & lamentationi modum statuebãt. Nam balnea clausa, & fora, publica item spectacula summota, & præterea omnia quę per uitæ ocium & tranquillitatẽ facere solebat animus pacatus, & nulla perturbatione impeditus. Nam qui antè omnibus lęticijs affluebant, nunc tristi & demisso uultu in publicum procedebant: & omnes tamen beatum Imperatorem, acceptumque Deo, & uerè imperio dignũ prędicabant. Neque hæc uoce tantum & clamoribus significabant, uerùm etiã reipsa declarabant: cum eum uita functũ pictis tabellis tanquam uiuum colerẽt. Nam cum cœli effigiem in tabella proprijs coloribus expressissent, depingunt eũ super cœlestes orbes in ęthereo cœtu requiescentẽ. Iam liberos eius hi solos rerũ dominos & Augustos nũcupabant: adhibitisque supplicibus uocibus, funus Imperatoris sui ad ipsos efferre, & in Imperatoria urbe deponere cupiebant.

Luctus ob Imperatoris mortem publicus qualis.

Quomodo funus à Constantio filio, Constantinopoli depositum sit. CAP. LXX.

HIc honos ei à legionibus, homini ab ipso Deo honorato, delatus est. Sed minor natu filius ad patris funus accedens, idemque princeps efferendi funeris, in urbem id deduxit. Præibant turmatim militum cohortes, infinita hominum turba sequebatur,

A sequebatur, Imperatoris funus hastatis & armatis militibus cingebatur. Vt uerò ad Seruatoris nostri Apostolorum ædem uentum est, funus deponunt. Sic adolescens Constantius Imperator, cùm præsentia sua, tum reliquis rebus tanto homine dignis, omnia patri pietatis officia præstabat.

Sacra Synaxis in Apostolorum martyrio celebrata, in mortem Constantini. CAP. LXXI.

SEd cum is iam cum reliquis militum cohortibus secessisset, aderant Dei sacerdotes, circumfusi turba ac uniuerso pietatis studioso populo, à quibus diuinus per preces cultus adhibitus est. Hoc igit loco, excelso solio iacens beatus princeps, gloriose prædicabatur. Iam populus frequens unà cum sacerdotibus, non sine lachrymis, & sanè magno cum gemitu, preces pro anima Imperatoris Deo fundebant: in quo & illi gratum atq; optatum pio principi officium prestabant, & Deus ipse singularem beneuolentiam erga famulum suum ostendit: quod post mortem charis eius ac germanis filijs, patris sui successoribus, imperium donasset: & quem uotis expetiuit locum, unà cum Apostolorum memoria consequutus est. Nam adhuc quidem licet contemplari ter beatæ animæ tumulum Apostolici nominis appellatione decorari, & ad Dei populum aggregari, diuinisq; cæremonijs & mystico sacrificio sanctarumq; precationum societate perfrui, atq; etiam post mortem cum imperio esse: tanquam iam in filijs reuiuiscens, summam imperij administraret, Victor, Maximus, Augustus ipsa appellatione uocitatus. *Exequiæ quales Constantino factæ.*

De Phœnice aue. CAP. LXXII.

NEque tamen ita ut Aegyptia illa auis, quã aiunt, cum naturę prouidentia unica sit, sibijpsi mortem consciscentem in aromatum aceruo emori, ex cineribus uerò eius reuiuiscere & excitari aliam eiusmodi, qualis ipsa fuit: sed Seruatoris sui exemplo, qui pro uno ferè tritici semine, benedicente Deo, spicam multis seminibus refertam exhibuit, suoq; fructu uniuersum orbem compleuit: ita is ter beatus per trium liberorum successionem, pro uno multiplex redditus est: ita ut in imaginibus & picturis apud omnes gentes, unà cum liberis suis eundem honorem adeptus sit, & Constantini nomen etiam uita functus retineat. *Phœnicis auis mors, & regeneratio.*

B

Quomodo in nummis Constantinum, tanquam in cœlum ascendentem, sculpserint. CAP. LXXIII.

IAm uerò in ipsis nummis exsculptę formæ, quę una parte beatum hũc nostrum obuoluto capite repræsentabant, altera parte quadrigis instar aurigæ insidentem, demissa illi cœlitùs manu dextra exceptum.

Quòd Deus ab eo honoratus, iurè eum uicissim honoribus affecerit. CAP. LXXIIII.

HAec exempla cum omniũ mortalium Deus in solo Constantino, qui ex omnibus Christianis maximè tandem aliquãdo Christianus declaratus est, nostris oculis proponeret, nimirum ostendere uoluit, quantũ inter eos intersit, qui ipsum Christumq; suum colere uellent: quiq; contrariam sectam sequerentur, id est, qui Ecclesiæ eius bellum inferentes, ipsum sibi hostem & inimicum redderent, cum cuiusq; uitæ exitus manifestum argumentum præberet suæ cum Deo inimicitiæ: quemadmodum Constantini extremus dies, quanta pietate Deum coluisset, apertè demonstrabat. *Vitæ exitũ cuiusq;, conitionis cũ Deo argumentum præbere.*

Quòd superioribus omnibus Romanis Imperatoribus pietate præstitit Constantinus. CAP. LXXV.

SOlus enim ex omnibus Romanis Imperatoribus, Deũ omnium regem incredibili pietatis studio honorauit: solus omni cum libertate uocis & linguæ Christi uerbum personuit: solus, ut ita dicam, ecclesiam eius pręter cęteros ab omni ęuo honoribus affecit: solus impium multorum deorum ficticium cultum sustulit, omnesq; uias idololatriæ refutauit: solus igitur & dum uiueret, & postquã est mor-

tuus, his honoribus cumulatus est, quales neminem aliquando nec apud Græcos A nec Barbaros, sed ne antiquissimis quidem Romanorum temporibus (cum neminem cum isto conferendum ulla unquam seculorum memoria nobis profuderit) adeptum esse quisquam commemorare potest.

EVSEBII DE VITA CONSTANtini finis.

CONSTANTINI IMPERATORIS ORATIO, QVAM AD SANCTORVM COEtum perscripsit.

Procemium Paschæ mentionem facit, & quòd Deus cum uarijs uijs omnium commodis consuluisset, ipsi, ab ijs qui beneficijs eius affecti erant, insidiæ structæ sunt. CAP. I.

SALVTARIS dies festus Paschatis, qui est uelut clarissimum diei & solis lumen, primordium resurrectionis uniuersę carnis, noua corporũ iam olim miserijs afflictatorum coagmẽtatio, pignus ꝓmissionis, & semita ad æternã uitam deducẽs, nobis (charissimi Ecclesię pręsides, reliquiq; omnes amici, uosq; frequentes ac beatæ religiosorũ multitudines, qui ipsum Deũ religionis authorem, tum intimis animi cuiusq; sensibus, tum expressis uocũ præconijs secundum ea quæ prophetarũ oraculis pręd icta sunt, sine intermissione celebratis) nobis inquam adest, ad sanctè augusteq; celebrãdum. Tu natura omnium parens, quid unquam tale ad mundi utilitatem contulisti? omnino uerò quod, aut quale tuum est opificium? Siquidem qui est author omniũ, etiam ut tu sis author fuit. Iste quoq; te ornauit: quippe naturæ decus est, uita ex naturæ regula instituta. Quę autẽ contra naturam fiunt, efficiunt ut nemo Deum omnium fabricatorẽ au- B gustè decenterq; colat: quin potius existimet, omnia nõ diuina prouidentia, sed fortuitu, temerè & incõsideratè regi. Et quanquam prophetę (quibus certè fides adhiberi debet) diuini numinis afflatu istas res ita euenturas sigillatim prædixerunt: tamen, iniquus dęmon impietatis amicus, omnibus (ut dicitur) uiribus opibusq; restitit: à quo, tum ut lux ueritatis maleuola obtrectatione obscuraretur, tũ errorum tenebræ minimè ab hominum mentibus dispellerentur, magno studio laboratum est. Qui quidem illius conatus uiolentia & crudelitate non caruit: præsertim cum repentinum & improuisum plebeiorum hominum impetum, potentum consensus non solum adiuuaret, uerumetiam ducem importunæ eorũ se præberet amentiæ. Quare talis uitæ ratio multis hominum ætatibus continuata, illis qui ijsdem uixere temporibus, grauissima mala inuexit. uerùm non multo pòst, cum Seruator magno cum splendore se hominibus ostendisset, iusticia post turbulentas cuiusq; generis procellas apparuit, & omnia quæ pręd icta erant à prophetis, cumulatè expleta. Proinde ubi fuit sublimis ad patrios lares denuò sublatus, & orbẽ terrarum præclaris modestiæ & uerecundiæ ornamentis illustrauerat, sacrosanctum quoddam uirtutis templum æternum & immortale, ecclesiam dico, in terra sibi exædificauit. In quo quæ sunt Deo, patri suo augustissimo, decora, quæq; sibiipsi conuenientia, piè & religiose instituit. Sed quid postea insanorum gentiliũ nequitia molita est? Chr sti beneficia abijcere, & ecclesiam ad omnium salutem constitutam labefactare studebat illa quidem: at impia seditio iterum excitata, bella, pugnæ, morositas, nimis exquisitus uitæ apparatus, diuitiarum amor, suam ipsorum euertit superstitionem: & quod maximè ad improbitatis naturam pertinet, interdum fallaci & fucata spe deliniuit, interdum perterrefecit metu. Verùm sicut recta ratio postulat, iaceat illa humi à uirtute profligata, & pœnitentia fracta, dissipataq; succumbat. At nos iam ad ea quæ ad diuinum sermonem spectant, attendamus.

Alloquitur

Alloquitur ecclesiam, & auditores, ut agnoscant, ac emendent, si quid ab eo inter dicendum peccatum fuerit. CAP. II.

A AVdi igitur nauclere, qui castimonię & uirginitati praees: tuq; Ecclesia teneræ ac rudis ętatis nutrix, cui ueritas curę est, curæq; est & clementia, ex cuius perenni fonte salutaris riuus delabitur. Vos etiam, qui Deũ integrè synceréq; colitis, atq; illi ꝓpterea curę estis, attentè bonaq; cum uenia audite, animumq; non tam ad dictionis elegantiã, quàm ad eorum quę dicuntur ueritatem, nõ ad me dicentẽ, sed ad sacratißimã pietatem attendite. Verùm qui ex oratione fructus capi potest, cum dicentis animus nõ satis qui sit, exploratè perspectus uideatur? Ac fortasse magna sunt quæ aggredior: sed amorem erga Deum in mente mea insitũ, causam audaciæ affero. ille enim pudori meo uim facit. Quare uos, q diuinorum mysteriorũ scientia cũ primis imbuti estis, mihi adiutores adiungo: ut si quid fortè erroris in dicendo acciderit, uos me dicentẽ animis quodãmodo sequentes, sedulò corrigatis: nec summã quidẽ requiratis doctrinã, sed instituti potius fidẽ approbetis. Benignißimus etiã Dei patris, & filij eius afflatus, mihi adsit ea dicenti, quę pręscripserit ipse, mẽtiq; iniecerit. Quod si quis uel artem oratoriam, uel aliam quampiam scientiam aggressus, putet se absq; Dei auxilio eius munus satis suis quasi numeris posse explere, tũ ipse planè imperitus, tũ opus in quo elaboratur, imperfectũ deprehendĩt. Quapropter diuinus afflatus his qui res prosperè gerere cupiant, nec præ ignauia est repellendus, nec contemnendus præ negligentia. Nos ergo sedulò præcauẽtes, ne detineamus uos nimiũ diu, ad illud q̃d in hoc instituto caput est, aggrediamur.

Absq; Spiritus sancti afflatu nihil rectè institui, aut absolui.

Quòd uerbi pater Deus, idem & creaturarum opifex existit: & quòd nullo modo res possent consistere, si diuersæ essent earum causæ. CAP. III.

BOnum, ad quod referuntur omnia, quodq; est essentia ęternus Deus, ortum non habet: & propterea nec principium. Deus uerò, omnium quę oriunĩ principium est. Qui autẽ deriuatur ab eo, cum eo denuò unitate cohęret. quippe disiunctio coniunctióq;, quę in eo cernitur, non loci interuallo, sed intelligẽtię acumine facta est. Nam quod genitum est, non aliquo paternorum uiscerum cruciatu edebatur, sicut ea scilicet quæ nascunĩ ex semine: sed diuinę prouidẽtiæ præscriptione seruator, qui huic mundo subiecto sensibus, rebusq; in eo fabricatis præsidet, in lucem ꝓdijt. Atqui omnibus quæ mundi complexu continentur, ut sint & uiuant, inde causa ducta est. Inde anima, inde sensus omnis: inde ea instrumenta, quorũ adiumento res à sensibus ostẽtatæ plenè perspiciuntur. At quorsum hæc spectat oratio? Ut constet, unum esse omnium moderatorẽ, omniáq; illius solũ dominatu teneri, siue quæ cœlestia sunt corpora, siue quæ terrena sunt, siue quæ natura fiunt, siue quæ alio instrumentorũ genere efficiũtur. Quòd si moderatio istarum rerum quę sunt innumerabiles, non ad unius, sed ad multorũ arbitrium conferretur: sortes, elementorum distributiones, & ea quę ueteribus fabulis describunĩ, ut inuidia & ambitio (quę res uiribus pro uictoria inter se confligunt) consentientẽ omnium concordiam disturbarent: quippe cum cõplures eam partẽ quę sigillatim cuiq; obuenit, uaria ratione administrare contenderent. Atq; quòd mundus uniuersus semper uno & eodem modo se habet, nec temerè consistit, nec casu fortuito ortus est, hanc rem maximè cõfirmat. Quòd si demus plures deos esse, quis rei cuiusq; procreandę authorẽ & architectum exquisitè poterit cognoscere? Cui tandem preces & obsecrationes offeremus? primóne, an postremo? Quem quæso colere instituã, ut non in reliquos impius uidear? An fortasse cũ aliqua res mihi ad uictum necessaria desit, ei qui opem fert, gratiam habeam: qui autem aduersatur, illum insimulem? Quem autem obtester, à quo me putem & calamitatis causam cognoscere, & eadem penitùs liberari? Fac responsa nobis per oracula dari: ista tamen fieri non propria ac sua ui facultatéq;, sed ad deum aliquem pertinere. quę igitur misericordia? quæ Dei erga hominem prouidentia? nisi fortè, qui sit inter deos paulo

Deum & ortu carere, & rerũ omnium esse originem.

Dei unius dominatu omnis teneri.

 ad benigni-

ad benignitatem propensior, in eum qui nullum confert inter deos discrimen, beneuolè animatus, auxiliũ etiam aliȷs inuitis ei afferre uoluerit. At odiũ, seditio, probra inde nascerenť: quãdoquidem nec sua negocia quietè gerere possent, ꝓpter contentionẽ, nec rebus suis ac proprijs contenti esse, ꝓpter cupiditatem. Et ad extremũ, omnium perturbatio sequereť, atq; confusio. At quid postea? Constat planè, cœlestium discordia res inferiores ac terrenas omnino labefactatas fore: adeò ut ordo ac uicissitudo temporũ, fructuũ quoq; ex eorũ uarietate nascentium cõmoditas è medio tollereť. Tolleretur etiã dies, & requies quę eã sequitur nocturna. uerùm de his satis. Redeamus iterum ad eum sermonem, qui à nemine omnino possit refutari.

Quanto in errore uersentur, qui simulachra colunt. CAP. IIII.

Ortus. OMne quod principium habet, habet etiam & finem. Principiũ, quod in tempore existit, appellať ortus. Quæ uerò oriuntur, intereunt occiduntq; omnia: formam autem, temporis delet lõginquitas. Quî igitur poterit fieri, ut qui mortali satu eduntur, immortales existant? Verùm talis quædam opinio per animos imperitæ multitudinis peruasit, ut putet inter deos nuptias fieri, liberis operam dari. Quòd si qui procreati sunt, immortales sint, semperq; de integro noui procreentur: genus illud extra modum propagari necesse est. Et cum semper sobolis fiat accessio, quod cœlum, quæue terra tantum deorum, ut ita dicam, examen in lucẽ susceptum poterit capere? Quid porrò dicemus de hominibus illis, qui fratrem & sororem cœlestes nuptias contrahere uolunt, idemq; adulterij & intemperantię uitia in illis reprehendunt? Dicam audacius, honores eos, & munera ab hominibus illis tributa, flagitiorum & libidinum turpitudine admista redundare. Iam uerò, q̃s arte exquisita prędıtus statuarius, qui cum speciem quandam & figuram mente & cogitatione cõprehenderit, non perpolitum & artificiosum opus edat: idemq; obliuione ex tẽporis interuallo interiecto obrepente, operi à se effecto blãdiatur, idq; colit, ut immortalẽ Deum: cum tamẽ facilè fateatur, seipsum, qui mortalis est, eius statuę architectum, & tanquam parentem fuisse? Quinetiam sepulchra & tumulos eorũ, qui interitu deleri non possunt, ostendunt, & morte extinctos honoribus immortalibus colunt: dum ignorant, illud quod est re ipsa beatum & immortale, non egere ueneratione ea quę à mortalibus tribui solet. Nam quod potest intelligentia solum perspici, & comprehendi mente, nec appetit formam qua cognoscatur: nec figuram admittit, ut imaginem & effigiem. Verùm ista omnia ad gratiam mortuorũ referuntur. Dum enim uixerunt, homines erãt, corporum compagibus inclusi.

Deorũ liberi.

Dij hominum manibus facti.

Deus uerus figuræ omnis expers, solaq; mente comprehensibilis.

Quòd Christus Dei filius cuncta creauit, ac statutum uitæ tempus singulis constituit. CAP. V.

SEd quid uerbis impuris inficio linguã, cum illius laudes, q̃ uerè Deus est, prædicare instituo? Primùm igiť uolo acerbitatẽ huius potionis, alia pura & liquida potione tanquam eluere. potio autem quę sincera est, ex perenni fonte uirtutũ à Deo, cuius laudes prędicamus, proficiscentiũ, manat & funditur. Illud certè meum proprium munus duco, ut Christũ tum recta uiuendi institutione, tum gratiarum actione, quę ꝓ multis & maximis eius beneficijs ei debetur, celebrem. Hunc ergo affirmo huius uniuersitatis stabiliuisse primordia, hominumq; procreationẽ excogitasse: qui cùm ista uerbo constituisset, etiã eos qui modò in lucẽ suscepti erãt, confestim in locũ quendam beatũ, florentem, uariorũ fructuum ubertate onustũ transtulisse: quos principiò uoluit scientię in bonis malisq; rebus internoscendis expertes esse. Tandem autem sedem animali rationis capaci aptam, hoc est in terra domicilium tribuisse: & iam tum illis, utpote animantibus ratione & mente prędıtis, bonorum patefecisse malorumq; cognitionem. Deinceps uerò genus eorum usq; cò se dilatare præcepit, quoad spacium illud uniuersum quod Oceani ambitu circumscriptum ab hominibus incolitur, penitùs compleret. Itaque cum genus humanum ita creuisset, artes & scientiæ ad usum uitæ accommodatæ, inuentæ erant.

Christus rex omnium conditor.

Nec

A Nec minus stirps & semen animalium cuiusq; generis rationis expertium, ui quadam naturali eximiaq; , quam Deus ad eam rem excogitasset, propagatum fuit. Animalibus autem cicuribus tribuebatur mãsuetudo & obsequium, quò homini facilè parêrent: agrestibus uerò robur, uelocitas, & naturalis quędam seipsam è periculis eripiendi, conseruandiq; prouidẽtia. Quin hominibus mansuetorum omniũ animalium dominatum commendauit Deus: cõtra agrestia & immania certamen quoddam instituit. Post ista, uolucrum genus creauit, numero propè infinitum, natura & specie diuersum, colorum uarietate eximium, musico concentu naturaliter insito imbutum. Aliaq; omnia quę mundus intra oras suas coercens continet, ubi ritè dispensasset, & his uniuersis certam definitamq; uitæ legem descripsisset, hanc uniuersitatem suis quasi numeris & partibus expletam decore illustrauit.

De fato & casu fortuito, & quòd falsa sint quæ de illis feruntur, probatio, tum ex legibus humanis, tum etiam rebus creatis, quæ non forte fortunà, sed ordine progrediuntur, uel ex eo certè conditoris præscriptum indicantes. CAP. VI.

VErùm pleriq; homines qui sunt paulo imprudentiores, huius rerũ uniuersarum ornatus causam, naturam asserunt: nonnulli illorum, fatũ, aut casum fortuitum. Qui autem istarum rerum potestatem fato attribuũt, hi quando fatum nominant, quid sibi uelit ne intelligunt quidem: ac nomen proferunt, cum nullam illius actionem, neq; naturam, quę illi uoci subiecta sit, ostendant. Quod'nam enim erit ipsum fatũ per se, si natura omnia procreet? aut quid putetur esse natura, si fati lex infringi & uiolari nequeat? Quinetiam legem quandam esse fatalem affirmare, perspicuè indicat, omnẽ illam legẽ opus esse illius qui eam ꝓmulgauit. Quod si fatum, cum lex sit, Dei inuentum sit, omnia profectò Deo subiecta sunt, & eius uirtutis nihil est expers. & fatũ ex Deo esse, & idem eius uoluntatẽ censeri approbamus: uerùm quomodo iusticia, temperãtia, reliquęq; uirtutes cũ fato cohęrere possunt? B unde ea quę sunt his contraria, iniusticia, intemperantia'ue? quod si prauitas libera uoluntate, nõ ex fato nascit, uirtus quoq; & recta uitæ morumq; institutio. Peccata autẽ rectéue facta, quæ sunt bonæ rectæ'q; uoluntatis ꝓpria, cum aliter aliquando eueniant, num fortunæ aut fato ascribẽda sunt? omnia etiam quę ex æquitate, & ea uirtute quæ quicq; ꝓ dignitate cuiq; tribuit, fiunt, quomodo fato fieri dixerimus? leges itẽ, cohortationes ad uirtutẽ, à uitijs auocationes, laus itẽ & uituperatio, supplicia, omnia deniq; quę ad uirtutis studiũ pelliciant, auertãtq; à prauitate, quid est cur fortunę & casus temeritate, non norma iusticiæ, quæ est Dei omnia prouidẽtia sua gubernantis ꝓpria constare dicantur? nã propter uariam hominũ uitę rationẽ, quod quisq; meret, illud cuiq; accidit: interdũ pestis & seditio, modò annonæ charitas, modò abũdantia sequitur, quæ quidẽ palàm & apertè, uoce ꝓpe emissa indicãt quid sit, quamobrẽ ipsa aliaq; eius generis uitæ nostrę importentur. Ipsa enim Dei essentia, recta hominũ lętatur uolũtate, impietatem omniũ detestatur: moderationem animi amplectitur, audaciam, & insolentiam plusquam belluinam odit. Quarum rerũ demõstrationes, licet perspicuæ in primis existant, & ante oculos cuiusq; positę: tamẽ quoties cogitationes nostras intra se cõuocamus, & mentis acie uelut in angustũ adducta, causam earũ nobiscum cõquirimus, toties multo clarius & euidentius elucẽt. Quare uitã modestè & placidè instituere oportet, nec animũ supra id q̃d natura patitur, efferre: sed illud cogitatione sedulò cõplecti, factorũ nostrorum nobis semper adesse animaduersorẽ Deum. Verùm sic porrò exquirendũ est, uerum'ne sit quod dicit, omnium rerũ rectionem in fortunę & casus arbitrio sitam esse. Nunquid cœlestium rerũ & astrorum moderationẽ, nunquid terram, mare, ignẽ, uentos, aquã, aerem, nunquid temporum commutationem, ęstatis & hyemis uicissitudines, nunquid ista oĩa temerè potius & fortuitu euenisse, quàm ab aliquo architecto fabricata, credendũ est? At nonnulli, q̃ mente planè capti sunt affirmãt, plurimas ex illis rebus, ab hominibus ad ipsorũ usum utilitatẽq; excogitatas esse.

Natura. Fatum.

Fortuna. Casus.

Cum

Cum enim natura diuitias cuiusq; generis quasi plena manu suppeditet, fit sanè ut ista opinio in rebus terrenis & caducis aliquam habeat rationem. Nunquid igitur ea quæ sunt immortalia, quęq; nullo modo mutari possunt, hominum inuenta putanda sunt? Istorũ enim & aliorum omnium de genere eodẽ, quę à sensibus nostris seiuncta, mente sola comprehenduntur, non uita hominũ, quę ex concreta materia constat, sed essentia Dei, quę æterna est, intelligẽtiáq; solum percepta, procreatrix existit. Quinetiã ratio illa quę in rerũ ordine cernitur, est opus certè prouidentiæ: nimirum ut dies solis orientis splendore illustrata eluceat, eóq; occidente succedat nox: & cum successerit, propter astrorum multitudinem, nõ omnino obscura relinquatur. Quid de luna dicendum est, quę cum sit è regione solis sita, luce completur maxima: cum autẽ proximè accedat, tenuissima? Ista nónne perspicacẽ Dei sapientiam, solertiamq; declarãt? Radiorum solis opportunitas, quæ plurimum ualet ad fructuum maturitatem: uentorum flatus, qui ad anni salubritatẽ multum faciunt: imbrium refrigeratio, & apta omnium rerũ compages, qua quæq; accurata ratione & modo dispensantur, perpetuus ille ordo ad eundem locum recurrens unà cũ opportunis ratisq; planetarum conuersionibus, quid aliud indicant, quàm testatã & illustrem Dei præscriptionem & perfectum quendam stellarum cursum, legi diuinæ obtemperantem? Altitudines etiam montiũ, uallium concaui recessus, camporum latè patentium planicies, nunquid sine Dei prouidentia constare uidentur? Quæ res non ad spectandum solùm ornatę existunt, sed etiam ad usum iucundæ. Aquę uerò & terrę dimensiones, diuortiáq; fluuiorũ interuallis distincta, quę tum ad agriculturam, tum ad exterarum rerum uitę necessariarum inuectionem plurimum ualent, quid est cur exquisitam & immensam Dei prouidentiam non euidenter ostendant? Quid quòd montes aquam cõtinent? quam cum humilis & æquata planicies exceperit, eiusq; irrigatione terram refecerit, ad ubertatẽ, quod reliquum est illius, in mare pręcipitat, mare autem mandat oceano: & adhuc tamẽ ista omnia casu & fortuitò fieri, dicere non dubitamus, cum ne demonstrare quidem libeat, qua specie forma'ue illud quod casu fieri dicitur, exprimamus: quippe cum nihil habeat essentię, quod uel intelligentia, uel sensu percipi posit, sed solum est inanis quidam nominis commenticij strepitus, quo aures undiq; circumsonent. B

Luna. *Sol.* *Venti.* *Astrorum situs & motus.*

Ex ijs quæ intellectu comprehendi nequeunt, æstimandam esse creatoris sapientiam: eumq;, & non casum temerarium, rerum causam existere.

CAP. VII.

τὸ αὐτόματον.

EST enim uox αὐτόματον, hominum temerè & parum cõsideratè sentientium, & ne suam ipsorum quidem comprehendentium sententiã: sed propter imbecillitatem comprehensionis existimantium ea sine ratione administrari, quorũ causam ipsi explanare nequeunt. Sunt omnino quædã res, quarum ueritatis certa comprehensio in ꝓfundo demersa iacet: quę quidẽ sunt admirabilẽ planè naturam assecutę. cuius generis est uis illa aquarũ calore tepescentium. Causam uerò tanti caloris, nemo facilè explicare poterit. Est profectò mirabile, illud quod igneũ est, cũ aqua frigida undiq; circumfundatur, nõ insitum & inclusum calorẽ amittere. Videntur sanè id genus res, & in uniuerso orbe perrarę ad inueniendũ, & in exiguum numerum ad recensendũ redactę, quo (quemadmodũ mihi persuadeo) diuinæ ꝓuidentiæ uis ab hominibus facilius posit intelligi: quę duas naturas maximè contrarias, ex una eademq; tanquã radice elici exprimiq; constituit. Quanquã porrò permulta sunt, & numero ferè infinita, quæ ad hominũ solatium oblectationemq; à Deo opt. max. tribuuntur: fructus tamẽ oleę, uitisq; in primis. altera enim ad animũ reficiendum, exhilarandũq; uim habet: altera, præterquàm quòd ad corporũ usum ualet, ad curationem præterea est accõmodata. plurimum item habet admirationis iugis & continuus fluuiorũ cursus, qui noctu & interdiu fluit, quiq; speciem præ se fert æternę uitæ perpetuæq;. Noctis itẽ successio eiusdẽ momenti est & ponderis.

Thermæ. *Oleæ ac uitis fructus.* *Fluuiorũ perpetuus cursus.*

Quòd

Quòd ea quæ ad usus necessarios conducunt, abunde mortalibus Deus suppeditat: contrà, quæ ad uoluptatem faciunt, parcius: utrumq; uidelicet accommodatè ad fructum ex illis percipiendum dispensans.

CAP. VIII.

A HAec omnia à nobis dicta sint, uti pro certo constet, nihil temerè, nihil inconsultò fieri, sed consilio & prouidentia Dei omnia: qui quidem & auri, & argenti, & æris, & reliquorum deniq; metallorum genus produxit, ea quidē copia, quæ ad uitam satis esset. Atq; illa quorum multus & uarius usus existeret, affatim suppeditari mandauit: alia uerò quæ ad hominum delectationem & delicias solum spectarent, sicut splendore magnifica, ita numero pauca esse uoluit, quò nec parcè nimis, nec nimis largè suppetere uiderentur. Quòd si eadem abundantia ipsarum rerum quæ ad ornatum fabricata sunt, fuisset concessa: illi qui metallis è terra excidendis dant operam, usu illarum rerum quæ ad agriculturam, ad extruēdas ædes, & ad naues fabricandas aptæ sunt (ut ferri & æris) propter nimiam superiorum rerum cupiditatem neglecto, magnum harum numerum colligere pro nihilo putarēt, & ad eas res comparandas quę ad delicias & inanem diuitiarum affluentiam pertinent, omni cura & cogitatione incumberent. Quamobrem aurum & argentum elicere, plus ferūt habere & difficultatis & laboris, quàm cętera metalla omnia: ut magnitudini cupiditatis, laboris magnitudo opponeretur. Quot etiā alia diuinæ prouidentiæ opera licet enumerare, quæ in omnibus rebus quas nobis tā copiose largita est, cernuntur: quibus quidem humanam uitam tum ad modestiam, aliasq; uirtutes omnes euidenter impellit, tum à sordida importunaq; auaritia auocat? Quorum uniuersorum rationem causamq; peruestigare, maius ac difficilius quiddam est, quàm quod posit cōsequi & efficere humana mens. Quomodo etenim quisquam ipsam ueritatē accuratè assequi, aut qua ratione caduci & imbecilli animantis mens
B illam sempiternam ac synceram Dei uoluntatem cogitatione complecti poterit?

Dei prouidentia & consilio omnia fieri, nihil temerè.

Auri & argenti effossio cur difficilior, quā rerum cæterarum.

De Philosophis, qui nihil non scire cum uoluerint, tum opinionibus lapsi sunt, tum, propter Platonis dogmata, periculis obnoxij. CAP. IX.

QVapropter res, quas & uiribus nostris præstare ualeamus, & nostræ naturæ cōueniant, moliri oportet. Probabilitas enim quę in disceptationibus uersari solet, magnam partem nostri à rerū ueritate abducit, quod nō paucis philosophis, qui tum in disserendi subtilitate, tum in rerū natura indaganda magnas nugas consectantur, pfectò contingit. Quoties enim, si fortè rerū conquisitarum magnitudo eorum captū superet, uarijs quibusdam & argutis dicēdi rationibus ipsum uerum obscurant? Itaq; illis accidit, ut & sibi pugnantia opinētur, & decretis digladientur inter se: idq;, cum se sapientes haberi uolunt. unde populorum seditiones, potentumq; acerba in eos iudicia: qui dum patrium morem labefactari putent, suum sibi ipsorum non rarò inde parent exitium. Socrates enim disserendi scientia elatus, cum rationes ualentiores, infirmiores reddere, & in singulis rebus, contradictionis formulis cauillari conaretur, tribulium ac ciuium suorū inuidia interfectus est. Quinetiam Pythagoras, qui modestiam admodum exercere, & silentium egregiè præter cæteros amplecti præ se ferebat, deprehensus est falso ementitus esse. Quæ enim iam olim à prophetis prędicta fuissent, tanquam sibi, dum in Aegypto uersabatur, essent separatim à Deo patefacta, Italis tradidit. Plato ipse, qui pręter cęteros erat animo mansueto & leni, quiq; primus hominum mētes abduxit à sensibus, & ad res sub intelligētiam cadentes, quę semper uno eodemq; modo se habent, aciem suam intendere assuefecit, sublimia deniq; suspicere edocuit: primum Deum, idq; rectè, naturę pręfecit essentię: secundum huic subiecit, & duas essentias numero distinxit, cū eadē esset utriusq; perfectio, & secūdi Dei essentia ex primi essentia pfecta: Ipse est summus scilicet opifex, & moderator omniū. Qui uerò pximè & secundum

Probabilitas ad errorem procliuis.

Philosophi opinionibus suis sibipsis exitiosi.

Socrates.

Pythagoras.

Plato.

dum illũ, eius præceptis inseruit, ad eum causam omniũ rerum condendarũ trans- A
fert. Sit igitur unus, sicut recta ratio exquisitaq; postulat, qui omniũ curam gerat,
ijsdemq; prouideat: sitq; Deus sermo, qui omnia ordine dispenset: sermo ipse cum
Dei sermo, qui & filius.
Deus sit, est ipse Dei filius. Quod tandem nomen potest ei quis imponere, præter
filij nomen, quin errauerit maxime? Nam qui est omnium pater, etiam proprij ser
monis pater meritò existimari debet. Hactenus Plato rectè prudenterq; sensisse ui-
detur. Verùm in illis quę sequuntur, à ueritate per errorem deflexit, dum deorum
inducebat multitudinẽ, & singulis singulas formas adijciebat: quę planè causa exti-
tit, ut homines imperiti in maiorem errorem delaberentur: qui quidem propterea
quòd Dei altissimi prouidentiam minimè perspiciebant, imagines hominũ, alio-
rumq; animalium specie ab ipsis formatas coluerũt. Contigit autem maximã quan
dam, & maxima laude dignam naturam ac disciplinam, eiusmodi erroribus permi-
stam, impura & tetra labe contaminari. Sed idẽ ipse Plato se quodammodo redar-
guens, uidetur mihi sermoni correctionem adhibuisse: cum spiritũ Dei, animum
esse rationis capacem perspicuè demonstraret, omniaq; in duo dispertiret genera:
alterum mente comprehensum, alterum sensu, quod quidẽ ex corporis coagmen
tatione constat. atq; illud sub intelligentiam cadere, hoc cum sensu cohærescens, to
tum esse opinabile. Quare illud Spiritus sancti particeps, utpote ab omni concre-
tione & materia segregatum, uitam perpetuam & sempiternam obtinere: hoc au-
tem sensibus subiectum, ęternę uitæ expers esse, quippe quę eâdem ratione denuò
dissoluitur, qua coagmentatum fuit. Quæ uerò deinceps tradit, habent planè admi
rationem: nempe illis qui integrè inuiolateq; uitam traduxerint (animos *nimirum*
piorum & bonorum uirorum intelligit) postquam è corporis custodia emigraue-
runt, domicilia in pulcherrimis cœli locis tanquam consecrata esse. Istud sanè non
modò permultũ admirationis, sed utilitatis etiam non minus continet. Quis enim
est qui huic sermoni fidem habens, hancq; expectans felicitatem, uitam nõ optimè
instituere, non iusticiam & temperantiam colere, non prauitatem sedulò uitare uo
luerit? Istis etiã aptè & appositè adiunxit: improborum animos Acherontis & Py-
riphlegethontis fluctibus, non aliter atq; merces naue fracta delatos oberrare.

De ijs quibus despicatui sunt non solum Scripturæ, sed Philosophorum quoq; placita. CAP. X.

SVnt tamen nonnulli eatenus acie mentis perstricti, ut cũ hæc ipsa legant, non
curent, nec metuant: sed contemnant potius atq; irrideant, non aliter ac si fabu-
las quasdam commenticias audirent. At uarietatem dicendi & elegantiam laudant
illi quidem, sed disciplinę detestantur seueritatem: poetarumq; commentis fidem
Poetarũ de dijs fabulæ.
adiungũt, atq; adeò totam Gręciam, totam Barbariam, inanibus & falsis pręconijs
celebrant. Quod autem ad poetas attinet, illi asserunt homines, deorum filios, post
mortem animos iudicare, iudicia eorũ & tribunalia laudibus efferre, mortuis pręfi
cere arbitros, quinetiam pugnas deorum canere: iura quędam inter eos esse bellica
narrare, fata eorum prædicare non desinunt: & ex illis quosdã natura acerbos, alios
ab hominum curatione alienos, nonnullos difficiles ac morosos esse affirmãt, alios
suorum liberorũ cædes lamentantes introducunt: adeò ut ne charissimis quidem,
nedum alienis, satis possint afferre pręsidij. Inferunt item, illos humanis perturba-
tionibus agitatos: eorum prælia, uulnera, gaudium, luctum decantant. Quæ cum
dicant, digni uideri uolunt quibus habeatur fides. Quòd si, ut aiunt, diuino instin-
ctu pulsi poeticam exerceant, illis credendum obtemperandumq; uidetur, in his
præsertim rebus, de quibus diuino quasi spiritu afflati disserunt. Deorum item &
dæmonum calamitates memorant, quæ planè uariam uariarum rerum ueritatem
Poeticæ proprium.
uidentur attingere. At dixerit aliquis, Poetis liberum esse mentiri. Est enim poe
ticæ proprium, animos audientium lenocinijs delinire: ueritatis autem, uti quę di
cuntur, non aliter se habeant, quàm dicantur. Sit etiã hoc poeticę propriũ, ueritatis

aliquantum

A aliquantum interdum sibi surripere. Verùm qui mendacia dicunt, non sine causa
illa quidem dicunt. aut enim quęstus & utilitatis gratia, aut improbi cuiusdam faci
noris sibi conscij, propter periculum, quod à legibus ipsis impendet, ueritatem *Mendacij causæ.*
occultant. Nam fieri potest, mea quidem sententia, ut qui de optima natura nihil,
præterquàm quod ueritas postulet, dicere aggrediatur, tum à mentiendo sese, tum
ab impiè aliquid agendo contineat. Atqui si quis uita felici prosperaq; indignus
existat, sibiq; conscius sit, se uiuendi rationem sceleratam & temerariã traduxisse,
redeat in uiam, & ad diuinum numen respiciat, ut oculis mentis illustratus, à depra
uata illa uitæ consuetudine, quam dudum secutus sit, sese penitùs auocet. Quinetiã
optabile est, si qui paulò prouectiores sint, etiam tum sapientiam assequantur. No-
bis uerò nulla doctrina ex solis hominũ ingenijs profecta, aliquando profuit: Dei
autem dona sunt illa omnia, quæ in hominum moribus & institutis apud sapien-
tes probantur. Habeo equidem, imò tanquam cõtra uenenata tela, quæ mihi diabo
lus ex aduerso parat, non imbecille scutum oppono, scientiam earum rerum quæ
Deo gratæ sunt, acceptæq;. Hæc igitur commodè ad eum sermonem qui à me in-
stitutus est, delegi, quò omnium patrem laudibus extollerem, illo ipso opem huic
pio proposito, quod suscepimus, ferente. Tu iam Christe, seruator omnium, ser
monem de tua uirtute susceptum exorna, modumq; grauiter & præclarè tuas lau-
des prædicandi præscribe: nemo uoces uerbaq; eleganti artificio expolita, se audi-
turum existimet. Est enim mihi exploratè cognitum, effluentem, & ad uoluptatẽ
factam quodam modo orationem, prudentiam auribus non parum molestiæ alla-
turam: cum qui dicunt, plausum potius quęrere, quàm sapienter de rebus proposi
tis disputare contendant. Homines quidam amentes impijq; aiunt, Christum ma-
leficiorum reum, iudicio condemnatum fuisse: & eum qui amantibus author uitæ *Christi condẽnatio & mors, à calumnia uindicata.*
est, uita priuatum. Nec certè mirum hoc inter eos dici, qui cum semel pietatis fines
transierint, nec metuunt quicquam, nec suam ipsorum improbitatem occultare in-
B stituunt. Illud etiam omnem stulticiam lõgè superat, uideri sibi satis persuasum
esse, Deum immortalem, hominis uiolentia compulsum, non sua sola inductũ be-
nignitate & clementia, passum fuisse: nec secum cogitare, Dei magnanimitatem &
tolerantiam nullo modo uel conuicio euerti, uel contumelia à sua grauitate natura-
liter sibi insita depelli posse: sed semper eorum immanitatem, qui ipsam inuadunt,
ratione, & excelso animi robore refringere, & à se prorsus arcere. Dei enim clemen
tia secum statuerat, tum iniusticiam delere penitùs, tum modestiam & æquitatem
extollere. Quapropter Christus sapientissimis hominibus in unum conuocatis di
sciplinam præclarissimam, uitæ'que utilissimam tradidit: ut qui boni & feli-
ces esse u ellent, eius prouidentiam in rebus præclarè dispensandis sitam, admira-
rentur & suspicerent. Quo sanè quid potest pręstabilius à quoquam, aut maius bo-
num commemorari, quàm Deum iusticię administrationi pręesse, eosq; qui ipsius
doctrina & institutione digni sunt, similes sibi efficere, ut bonitate tandẽ in omnes
propagata, hominibus in perpetuũ adsit felicitas? Hæc est illustris planè uictoria,
hoc uerum imperium, hoc opus maximum, & uitę maximè consentaneum, ut uni-
uersus populus moderatè modesteq; se gerat. Te igitur Deus, seruator omniũ,
collaudantes, ista uictorię trophęa tibi offerimus. Tu uerò, ô improba & execrabi-
lis blasphemia (quę mendacijs efferri, rumoribus & acclamationibus niti soles) tu
inquam iuuenes in fraudes illicis, adolescẽtulos & uiros, qui moribus paulò rudio
ribus prędití sunt, blanda persuasione delinis, eosq; à ueri Dei religione abducis:
& statuas effingis, construisq;, quibus preces & uenerationem impertiant: ut ita
per fallaciam decepti, sui ipsorum inscitię mercedẽ recipiant. Christum enim Deũ,
Deiq; filium, omnium bonorum authorem in crimen uocare non dubitant. An'
non à molestissimis prudentissimis'q; gẽtibus ac populis hic Deus meritò colitur,
qui omnẽ uim, uirtutemq; assecutus, inq; suo ac proprio uoluntatis proposito per-
seuerãs, nihil de clemẽtia sibi insita imminuerit? Discedite ergo impij, (libera enim

uobis facultas eſt, uos ipſos, propter peccandi impunitatem, ad hoſtiarum cædes A conferendi, conuiuiaq́;, feſta & ebrietates cõſectandi) diſcedite inquam, & religionem ſpecie ſimulata colite: conferte uoſmet ad uoluptatem & intemperantiam explendam: uictimas immolate per fucum & fallaciam, ueſtris deniq; ipſorum libidinibus inſeruite. Nihil enim quod bonum eſt, animo tenetis, ne primum quidem præceptum Dei optimi maximi, qui & hominum generi normam uiuendi præſcribit, & uitam eorum gubernandi filio concredit poteſtatem, ut qui rectè moderateq; uitam præſentem inſtituerint, ex filij ſui ſententia ac iudicio, altera uita beata & felici potiantur.

De Domini in carne aduentu, quis & quas ob res extiterit. CAP. XI.

ATq; ipſe equidem Dei decretum de hominum uita inſtituenda ſancitum, non ignoratione, ut multi, neq; opinione aut coniectura nixus, perſequi aggreſſus ſum. At ut ad propoſitum redeamus, dixerit forſitan quiſpiã, unde filij appellatio, quis eius gignendi modus? Siquidem ſolus unus Deus eſt, idemq́; ab omni admiſtione ſeiunctus. Verùm intelligendum eſt, duplicem eſſe gignendi rationem: alteram ex partu, quæ ſatis nota eſt: alteram ex cauſa ſempiterna, cuius rationem Dei perſpicit prudentia, eademq́; hominibus illi charis ſuppetit. Sapiens enim diſpenſationis, quæ in rebus uniuerſis cernitur, cauſam cognoſcet. Cum igitur nihil ſine cauſa exiſtat, cauſam res ipſas antegredi neceſſe eſt. Ac cum mundus ſit, & quæ in eo continentur, etiam exiſtant, cumq́; eorum conſeruatio conſtet: fieri non poteſt, quin is qui eadem conſeruat, antè neceſſariò extiterit: adeò ut & Chriſtus conſeruationis author ſit, & conſeruatio ipſa ut res ſint efficiat. Sicut pater filij cauſa eſt, ſic filius ex cauſa illa genitus: quem quidem ante omnia extitiſſe, ſatis eſt iam demonſtratum. At quomodo ad homines in terram deſcendit? hoc planè erat ab illo ſpontè propterea inſtitutum, quia (ſicut prophetę antea prædixerant) generatim omnium curam habebat. Nam neceſſe eſt opifici, opera ſua curæ eſſe. Cum au- B tem eſſet in mundo corpus ſuſcepturus, inq́; terra (iſtud enim humanæ ſalutis poſcebat neceſsitas) non paruo temporis ſpacio commoraturus, alienam quandam à communi hominum natura naſcẽdi rationem ſibi excogitauit. Nam abſq; nuptijs eſt facta conceptio, caſtæ uirginis partus, & Dei mater uirgo, æternæ naturæ iam principium in tempore ſumptũ: eſſentia, quæ mente ſola percipitur, à ſenſibus cõprehenſa: & ſplendor ille, qui corporis expers fuit, cum materia permiſtus. Cætera etiam quę in hoc mirabili uiſo extiterunt, ſunt ijs conſentanea, quæ quidẽ inſignis illa columba ex arca Noe euolans, inq́; uirginis ſinu tandem conſidens, præſignificauit. Alia præterea eiuſdem generis, quę hymenęum illum incomprehenſibilem, omni caſtitate integriorem, ipſaq́; continentia pręſtabiliorem ſequebantur, ſapientia Dei ab ipſis incunabulis admirabili quadam diſpenſatione effecit. Eum etiã Iordanis fluuius, qui lauacrũ baptiſmatis ei largitus fuerat, reuerenter coluit. Huc accedit regalis unctio, quę eſt cum omnium mente quaſi cognatione coniuncta. Doctrina item & uirtus, quę res admirabiles obijt, quęq́; morbos curauit inſanabiles. Earum uerò rerũ, quas homines ab eo precibus contendebant celeris & parata expeditio, omnino uniuerſa eius uita ad hominũ utilitatem relata. Diſciplinã porrò tradidit, quę non prudentia imbuit, ſed ſapientia diſcipulos: quò non uirtutes illas quæ ciuiles dicuntur, ſed uias quę rectà ad eum mundum quem ſola percipit intelligentia deducunt, perdiſcerent: illudq́; rerum genus, quod ſemper uno eodemq́; modo ſe habet, attenta animi cogitatione peruestigare laborarent, & diuinã ſummi patris notionem mente aſsiduè recolerent. Iam uerò beneficia, non mediocria illa quidem, nobis delata: pro cæcitate uiſus, pro uirium defectione bona corporis habitudo, pro morte ad uitam denuò reſtitutio, prętereo copioſam illam rerum ad uictum neceſſariarum in ſolitudine ſuppeditationem, uariam in paucis eſculentis ingenti multitudini ad longum temporis ſpacium affluentiam.

Gignendi ratio duplex.

Christi in terram deſcenſus.

Christi natiuitas.

Baptiſmus, unctio, doctrina.

De ijs qui mysterium non intellexerunt, & quòd uolentes illud ignorarunt: tum quanta eos expectent, qui id cognouerunt, præmia: illos in primis, qui propter confessionem, uitam martyrio consummarunt. CAP. XII.

A HAnc tibi gratiarum actionem pro uirili offerimus Christe, Deus & seruator, summi patris summa ꝓuidentia, qui & è malis nos eximis, & doctrina instruis longè sanctißima. neq; ista dico, ut te laudem, sed ut gratias agã. Quis enim mortalium te satis pro dignitate prædicare poterit? Nam cõstat te ex nihilo res, quę sunt, procreasse: te lucem illis attulisse: te confusam elementorum molem ordine disposuisse, & modo: tuam singularẽ clementiam effecisse, ut homines qui probo sint & liberali ingenio, uitam beatam studiose consectentur, uideantq; diligenter, ut cum rerum planè bonarum quasi mercaturam ipsi exerceãt, de sua sapientia & prospera fortuna aliquid impertiant quàm plurimis: intẽperantiáq; liberati, benignitatisq; facti participes, sempiternum uirtutis fructũ percipiant, commiserationẽ statuant ante oculos, fidei promissum pro certo expectent, uerecundiã amplectantur, & uirtutem cuiusq; generis, quam cõmunis hominum uita & cõsuetudo antehac ei, qui omniũ suscipit ꝓuidentiam, attribuit. Nemo enim satis idoneus repertus est medicus, qui illis tam ingentibus malis, illíq; iniusticiæ, quæ illo tempore in hominum uita regnabat, medicari potuerit: uerũ prouidentia etiam ad has res suã uim extendens, omnia quę erant contumeliæ & intemperantię prauitate disturbata, in ordinem facillimè redegit: idq; non ex occulto & latenter, sed palàm certè & apertè prçstitit. neq; ei obscurum erat, quosdã homines esse, qui prudentia & mentis acie suas ipsorum uires satis accuratè possent considerare: alios uerò, utpote animantium rationis expertium naturam adumbrãtes, magis ad sensuũ subsidia, propterea quòd in promptu sunt, se transferre. Nec quisquã dubitet, siue uirtutis studiosus ille sit, siue improbus, quin Deus uitam beatã, eamq; admirabilem curationẽ sub aspectu
B subiecerit: cùm ijs qui uita excessissent, uitam secundò restitueret, & sensibus orbatos, denuò integrè sentire iuberet. Mare etiam solidũ reddidisse, ex tempestate effecisse tranquillitatẽ: & ad extremũ, ubi opera miranda edidisset, & homines ex infidelitate ad cõstantem fidem reuocasset, in cœlos ascendisse: cuius tandem opus putandum est, nisi Dei, & potentię certè longè excellentißimæ? Quinetiam tempus illud paßioni destinatum, spectaculis ualde admirandis non caruit, cùm nocturna caligo diurnę luci offusa, solẽ obscuraret. Nam populus uniuersus in omnibus locis magnoperè extimuit, ne iam rerum omnium exitus uenisset: & chaos, sicut ante iacta mundi fundamẽta, iterum ubiq; peruaderet. Causa uerò tanti mali, & ecquid sceleris esset ab hominibus contra Dei numen admissum, usq; eò sedulò quærebatur: quoad Deus, impiorum contumeliã contra se admissam præ animi sui magnitudine penitùs cõtemnens, benignè cœlum omne siderũ illustrasset multitudine, & ad pristinũ splendorem reduxisset. Itaq; orbis terrę aspectus, quantumuis tristis & horridus, rursus ad suam quasi hilaritatem restitutus est. At dixerit aliquis (cui uolupe est blasphemias loqui) Deum potuisse liberam hominum uoluntatem, mitiorem, integrioremq; effecisse. Quę melior uia, quod institutum plus habebat uirium ad malorum animos mansuefaciendos, quàm ut Deus ipse prçsens illos compellaret? An non ille hic coràm, oculis hominum conspectus, modestã uiuendi rationẽ docuit? Quod si Dei prçsentis prçceptio nihil profuerit, quid absentis, & hominũ minimè iam ferientis aures prodesse potuisset? Quid quæso doctrinæ illius sanctißimæ impedimento fuit? Hominum planè peruersitas. Nam cùm ea quę nobis præclarè & utiliter prçcepta sunt, in odiũ rapimus, tum pacatus mentis nostræ status & moderatio labefactatur. Quid quòd illis pergratum uidebatur, præceptiones cõtemnere, & legi ꝓmulgatę aures ægrè & cum fastidio admouere? Quod si eam non spreuissent præ incuria, præmia digna, sua in audiendo attentione, tum in præsenti, tum in futura uita, quę est uerè uita putanda, accepissent. Merces enim

Miracula in Christi paßione edita.

Deo obsequēdi, est immortalis & ęterna uita: quam planè, qui Deum norint, & uitam suam eum studiose imitando traducant, eamq́ꝫ tãquam perpetuum exemplar his qui in hoc uitæ stadio concertare studeant, proponant, posſint quodam modo uendicare. Doctrina uerò propterea sapientibus tradita est, ut quod illi pręcipiant, hoc à suis studio & diligentia conseruet: pura autem anima ueraxq́ꝫ est illa quidem, in qua inest firma pręcepti diuini custodia, ex qua per inuiolatam fidē & synceram erga Deum pietatem nascitur mortis cõtemptio. Seculi etiam huius procellis talis anima se strenuè opponit, & in pugna, diuina uirtute, cui nemo potest resistere, munita, fertur ad martyrium: quę cum grauisſimos timores magnanimitate deuicerit, corona ab illo qui fortiter ipse martyrium sustinuit, donatur, nec tamē ulla ex parte insolenter se effert. Nouit enim credo pro certò istud à Deo solo tributum, nempe ut posſit pręcepta diuina tum alacri animo suscipere, tum studiose exequi. Hanc uitæ rationem sequitur memoria perpetua, æterna gloria, idq́ꝫ sanè meritisſimo. Siquidem cum martyris uita & modestè ac piè instituta sit, & mandatorũ Dei memor: mors etiam plena magnanimitatis, plenaq́ꝫ generosę mentis existit. Postea igitur hymni, psalmi, præconia & laudes ad honorem illius decorandum, qui omnium contemplator est, decantantur. Ac tali eucharistiæ sacrificium ab hominibus peragitur, uacuum à sanguine, uacuũ ab omni uiolentia. Neq; thuris odor desideratur, neq; ignis incensus: sed puri luminis tantum, quantum sat est, ad mentes eorum qui preces faciunt, illuminãdas suppeditandum. Modestisſima etiam multorum conuiuia, tum ad egentes misericorditer & benignè subleuandos, tum ad eos iuuandos qui patria exciderunt, instituta: quæ certè si quis absurda putet, non sentit ille quidem sicut diuinisſimæ sanctisſimæq́ꝫ disciplinæ regula postulat.

Martyrij corona. *Eucharistiæ sacrificium.*

Quòd partium rerum creatarum necessaria sit differentia. CAP. XIII.

IAm uerò nõnulli in Deo incusando nugas consectantur planè pueriles, dũ quęrunt, quid tandem sibi uoluisset, quòd nõ unam eandemq́ꝫ eorum naturã fabricatus sit: sed multa genera, uaria, & naturę repugnantia in lucem edi pręcepit, unde dispar morum nostrorum & uolũtatum ratio profecta est. Fuisset fortasse melius, tum ad morē Dei pręceptis gerendũ, tum ad accuratam illius comprehensionem, tum ad fidem cuiusq; confirmandam, si omnes homines fuissent ijsdē moribus & uitę institutione præditi. Verùm ut omnes ijsdem moribus eademq́ꝫ indole imbuti fuissent, æquum putare, est admodũ planè ridiculum. Neq; enim considerant, diuersam esse mundi & rerũ in eo contentarũ constitutionem. Nam quæ ad naturæ rationem pertinēt, non eandem uim habent cum his quæ ad mores: neq; corporis perturbationes, cum his quę animum commouent, eædem sunt. Neq; tamē humanum genus diuinæ bonitatis expers est, neq; omnino omnium, neq; quorumlibet natura illius fit particeps: sed eorũ qui diuinam naturam peruestigant, quiq́ꝫ illud uitę genus, quod rerum diuinarũ cognitione facilè primas tribuit, sibi delegerunt.

Rerũ in mundo conditarum uarietas.

Quòd creata natura, immenso ab increata interuallo distat: & quòd propius accedit ad eam homo, si ætatem in excolenda uirtute traducat. CAP. XIIII.

EA uerò quę ortum habent, cum ęternis comparare, extremę reuera insanię est. Horum enim neq; principium est, neq; finis: illa, utpote generata ortumq́ꝫ, cum initium, ut sint & uiuant, tempore sumant, necessariò & non sine causa finē habent. Ea autem quæ generantur, cum eo qui ipsa generari mandarit, quomodo ex æquo comparari posſunt? Ac quanquam hæc cum illo conferre amentia est, mãdatum tamen ut procrearentur, ei conuenienter poterit accommodari. Verùm ne cœlestia quidem sunt cum eo conferenda: quemadmodum nec mundus iste sensibus subiectus, cum illo qui intelligentia percipitur: nec imagines cũ exemplaribus, ad quorum similitudinem effinguntur, comparandæ. Verùm hæc omnium rerum confusio, quid est cur non uideatur esse ridicula, cum diuini numinis maiestas, ea quę est cum hominibus & bestijs, comparatione admodum obscuretur? Siquidem cupiditas

Aeternorum, cum ijs quæ ortum habent, collatio.

A ditas principatus,qui Dei principatum exæquet,quomodo non est hominum plane amentium,& à modesta præstantiq́ uitę ratione penitùs auersorum? Quod si diuinæ felicitatis amore flagramus,uita ex Dei pręcepto instituenda est.Sic enim, fato euicto,in domicilijs immortalibus,æternisq́ ætatem degemus,modū uiuendi ex lege diuinitùs descripta secuti.Hæc est sola uirtus in homine,quæ Dei uirtuti respondet,purus uidelicet & syncerus in Deum cultus,eiusdemq́ diligens obseruantia,& contemplatio cognitioq́ eorum quæ summo omnium moderatori placeant.Nec mens nostra ad res caducas, terrenasq́ se inclinet: sed quoad eius fieri potest,ad excelsas sublimesq́ se erigat. Isto enim uitæ instituto uictoriam consequi,multis bonis(ut inquit ille)præponi debet. Causa igitur tantæ in rebus tum dignitatis amplitudine,tum dissimilitudine uirium discrepantiæ, hanc habet rationem,cui quidem qui prudentes sunt,libenter obsequuntur,& gratias agunt ingentes:ingrati autem & stupidi,debitum suæ arrogantiæ supplicium ferunt.

Hominis uirtus Dei uirtuti respondens quæ.

Quæ præcepta Seruator tradiderit,& quàm mirandas patrauerit res: quantumq́ illis commodi attulerit,qui se regendos illi submiserunt. CAP. XV.

POrrò Dei filium omnes ad uirtutem inuitare,magistrum salutarium pręceptorum sapientibus se iampridem prębuisse,pro certo cognoscimus:nisi fortè nos nostri ipsorum obliti,prę uitiositate ignoramus,illum ad nostram utilitatē,hoc est ad hominum beatitudinem,terras aliquādo perlustrasse:& ex illis qui id temporis hominum uitę adiumento fuerūt,longè optimos aduocasse ad se,disciplina modestę uitę conseruatrice eos erudiuisse,fidē & iusticiam inuidię aduersarij diaboli(cui in optatis est simplices & imperitos rerum inescare,& in fraudem inducere) repugnantem perdocuisse.Quapropter morbo uexatos clemens intuitus est: ægrotos malis quibus uexabantur,leuauit:ad extremam paupertatem & inopiam redactis fuit solatio,prudentię modum cum ratione coniunctum uehementer approbauit:
B cuiusq́ generis contumeliam,cuiusq́ generis ignominiam & cōtemptum strenuè & tolerāter ferre præcepit:taleq́ esse patris sui mandatum edocuit,ut casus omnes qui fortè acciderent,magno & excelso animo ferendo uincerent: hoc robur longè pręstantissimum esse affirmauit,mentis nempe constantiam coniunctam cum sapientia:quę nihil aliud est quàm ueri boniq́ cognitio,quæ assuefacit homines qui magnas diuitias habeant,easq́ iustè partas,& facultates quę ipsis suppetūt,liberali & quasi plena manu egentioribus impertiant.Ille ipse etiā dominatum uetat:ostenditq́,quòd sicut ipse ad modestos & humiles iuuandos accessit,ita illis qui modestos & humiles desertos esse patiuntur,deseret & ipse gratificari.Qui cum ad hunc modum periculum de fide populi quos sibi habebat obsequentes fecerit,eos non modò arduarum & terribilium rerum cōtemptores,sed spei in ipso locatæ discipulos maximè ingenuos effecit: & unum * ex amicis,qui admodum cessit iracundiæ, uerbis reprehendens coercuit.ille enim gladiatorem quēdam adortus,suam ipsius uitam,quo Seruatori opem ferret,profundere statuit:quem Seruator animo quieto expectare,& gladiū deponere iussit:grauiterq́ coarguit,quòd esset ipsius perfugio pręsidioq́ diffisus:& legē perspicuè sanxit,eum qui uiolentas manus alteri inferre aggrederetur,aut eum inuaderet qui iniuriam facere gladióue uti inciperet, uiolēta morte interiturum.Hęc est cœlestis planè & diuina sapientia,ut pati potius uelimus iniuriam,quàm facere:& cum necessitas postulet,damnū accipere, quàm inferre parati simus. Cum enim iniuriam facere,grauissimum uitium sit:non qui eam patitur,sed qui infert,maximo afficietur supplicio. Verùm ei integrū est qui Deo pręstat obsequium,nec iniuriam facere,nec accipere:modò Dei confidat pręsidio,qui illi adest,auxiliumq́ fert,ne à quoquā qui ipsi obtemperet, afficiatur incommodo. At quo pacto poterit quis sibiipsi opitulari,qui in Deo spem ponat? Ostendam equidem.Erat inter duos pręlium initū,& uictoria anceps. Nemo igitur bene sanus incerta certis anteposuisset.Sed quomodo poterat, qui fuisset tātas

Sapientia uera quæ.

**Petrum intelligit.*

Matth. 26.

Iniuriam facere, quàm pati, grauius.

Petrus.

molestias & pericula expertus, de Dei præsentia & subsidio dubitare, cum ser... rebus arduis Dei nutu & auxilio esset liberatus? qui etiam olim populo traijci... mare, mãdato Domini ac Seruatoris (qui uiam solidam per illud præbuerat) firm... ad incedendum cõstratum, iter fecit. Hæc est planè, ut mea fert opinio, eximia fide basis, hoc fundamentum fiducię, cum intelligamus istas res admirabiles, incredibiles'que, quę gestę confectæ'que sunt, Dei prouidentis mandato fieri. Hinc enim existit, ut cum quis in malorum discrimẽ incidat, spem'que in Deo positam firmam teneat, & immutabilem, ob fidem non illũ omnino pœniteat. Ac cum talis habitus animo insitus sit, Deus domicilium suum in interiore eius locat cogitatione. Hic nulla ratione expugnari potest: nec certè anima Deũ, qui uinci nequit, suę cogitationis cõplexu continens, à periculis, quę fortè circumuallant, omnino uinci poterit. Istud etiã experientia didicimus, nimirum ex Dei ipsius uictoria, omnibus sua ꝓuidentia prospicientis: qui cũ iniquè ab impijs cõtumelia esset affectus, nullũ ex passione damnum contraxit, sed illustrissima uictoriæ trophæa & coronam æternam cõtra nequitiã egregiè reportauit: & confracta profligata'que impiorũ crudelitate, institutum suę prouidentię & amoris, quo iustos cõplectitur, ad exitũ præclarè perduxit.

Christi prænunciatus est à prophetis aduentus, ad simulachra scilicet delenda, ciuitatesq́; quæ simulachra colebant. CAP. XVI.

AT qui passio illius iam antè à prophetis pręnunciata fuit, prænunciatus etiam eius ortus corporeus: prędictũ tempus incarnationis, & quo pacto nefaria iniurię & intemperãtiæ germina rectè factis & moribus ex iusticia informatis labefactata interirent, mũdus'que uniuersus prudẽtiæ & modestiæ particeps fieret, legis'que à Seruatore sancitę imperio per omniũ ferè animos propagato, & pietas syncera roboraret, & uana penitùs deleret superstitio. Cuius gratia nõ solum animaliũ rationis expertiũ cędes factę fuerunt, sed etiã homines exsacrificati, & nefanda plena'que sceleris altaria excogitata: id'que legib. Assyriorũ, Aegyptiorum'que, q statuis uel ex ęre fusis, uel ex alia materia fabricatis, iustas pias'que animas uictimarũ loco mactarunt. Proinde fructũ dignum tali religione tulerũt. ut illud: Memphis uastabit, & Babylon, & solitarię desertæ'que ab incolis unà cũ dijs patrijs relinquent. Atq; ista nõ auditione accipiẽs dico, sed ipse pñsens oculis aspexi, miserabilis'que fortunę istarũ ciuitatũ spectator fui. Moyses porrò ex Dei mãdato regionẽ Pharaonis, per illud tẽpus potentissimi, labefactauit. Quem insolẽtia elatũ perfregit, & exercitũ eius plurimarũ fortissimarũ'que gentium uictorẽ pręsidijs munitũ, armis'que instructũ, nõ coniectione telorum, non iaculorũ ictu, sed sola precatione & obtestatione supplici deleuit.

De Moysis sapientia, quam extranei quoq; sapientes tum admirati, tum imitati sunt: & de Daniele, & de tribus pueris. CAP. XVII.

NVllus autẽ illo populo beatior uel fuit aliquando: uel iam esset, si non animos suos à Spiritu sancto, tanquam abdicatione quadã abalienauisset. At quid de *Moysis sapientia.* Moyse ꝓ dignitate satis dici potest? Qui populũ confusione quadam turbatum, in ordinem redegit: qui leui persuasione & modestia eorum animos trãquillauit: qui illis ꝓ seruitute libertatem reddidit, qui pro mœstitia lætitiã attulit: qui eò usq; eorum sensim prouexit animos, ut illi ipsi graui admodum in cõtrariam partem facta mutatione, & prospero rerum præclarè gestarum euentu, superbè & insolenter se efferrent: qui etiã tantum illis, qui ipsum ętate anteirẽt, sapientia pręstitit, ut sapientes & philosophi à Gentilibus plurimùm prædicati, eius sapientię æmuli & imita*Pythagoras.* tores existerent. Pythagoras enim eius sapientiam imitatus, usq; eò propter modestiam omnium sermone celebrabatur, ut Platoni homini planè modestissimo eius continentia, tanquam exemplar ad imitationem proponeretur. Daniel porrò, qui *Danielis uirtus.* futura uaticinatus est, eximiæ in primis magnanimitatis officiũ sedulò obiens, moribus & totius uitæ pręstantia excellens, quantum & quàm asperum laborẽ exantlauerit, iussu tyranni (cui nomen erat Nabuchodonosor) tum Syriæ imperiũ obti-

A nentis? Cuius quidem stirpe deleta, augusta illa & ingens potestas ditioq; ad Persas delapsa peruenit. Tyranni illius opes, & importunũ nefariæ religionis studiũ, usq; ad hoc tempus famę celebritate peruagata sunt. Adde huc metallorum cuiusq; generis ad deos ornandos magnificentiam, templorum fastigia ad immensam altitudinem erecta, detestabiles religionis leges ad crudelitatẽ institutas. Quæ omnia Daniel, propter integram & inuiolatam erga uerum Deum pietatem, contemnẽs, importunum tyranni studium, grauis cuiusdam cladis causam fore diuinauit. Verùm neutiquam tyranno persuasit. ingens enim diuitiarum affluentia erat impedimento, quo minus ad meliorem mentem rediret. Quippe princeps iste tandem feram illius mentis immanitatem, dum iustũ uirum bestijs ferocibus dilaniandum tradi iubebat, perspicuè patefecit. Quid item de generosa fratrum, quos posteri imitati, fidem Christi Seruatoris ad summam gloriam extulerunt, in martyrio subeundo consensione dicam? Qui in ignis incendio, in fornace ardente, inq; supplicijs alijs ad membra exedenda paratis, illæsi extiterunt, castoq; corporũ obiectu rogi flammas in fornace circumiectas ab se depulerunt. Daniel autẽ, postquam Assyriorum regnum fulminum iactu excisum ad nihilum uenerat, diuina prouidentia ad Cambysem Persarum regem delatus est. At inuidia illic etiam eum est insectata, cui accesserunt perniciosæ magorũ insidiæ. Quinetiam pericula magna multaq; secuta sunt, ex quibus omnibus Christi prouidentia opem ferente liberatus, propter spectatam cuiusq; generis uirtutẽ, facilè primas obtinuit. Nam magi eum ter in dies singulos preces fundentem, magnaq;, egregia & memorabilia edentem facinora, propter crebram precationum exercitationem in crimen uocare. Tantam eius uim uirtutemq; admodum periculosam esse, apud principem calumniari, eiq; persuadere cœperunt, ut idem ille qui in commune Persis tot tantorumq; bonorum author fuisset, feris leonibus pro pastu obijciendus condemnaretur. Quare B Daniel non ad interitum condemnatus, sed ad perpetuam famæ ac nominis sui celebritatem, in lacum conclusus fuit: qui cum inter medias bestias uersaretur, eas leniores mansuetioresq;, quàm qui illum ibi conclusissent, comperit. Nam omnes illas natura sua rabidas, precatione, quę mãsuetudini & modestiæ suæ subsidio fuit, cicures ac mites effecit. De quibus cum Cambyses certior factus esset (nõ enim poterat fieri, ut tantæ tamq; diuinæ uirtutis præclarè res gestæ in obscuro laterent) eorum quæ nunciabantur, sicut admiratione planè obstupuit: ita eum pœnituit, maleuolis magorum calumnijs tam facilè persuasum. Veruntamen illud spectaculum ipse suis oculis conspicari uoluit. qui cum uirum, utraq; manu cœlum uersus sublata, Christum laude celebrare, & leones substratos, hominis uestigia quodam modo uenerari cerneret: confestim magos qui ipsi persuasissent, eidem addixit supplicio, & in speluncam leonum compegit. Bestiæ autem, quæ paulo antè Danieli blanditæ fuissent, magos adortæ, eos totos, sicut earum natura fert, deuorarunt.

Tres pueri fornaci ardenti inclusi.

Daniel denuò leonibus obiectus.

De Sibylla Erythræa, quæ in fatidicorum carminum suorum Acrostichide, hoc est, primis cuiusq; carminis elementis, Christi passionem exprimit. est autem Acrostichis, IESVS CHRISTVS DEI FILIVS SERVATOR CRVX. *CAP. XVIII.*

OCcurrit etiam in hoc loco ad commemorandum, testimonium quoddam de Christi diuinitate, ab illis qui à fide nostra alieni sunt, petitum. Nam illi qui ei tam contumeliose obtrectant, si uel suis ipsorum testimonijs fidem tribuere uoluerint, ex ijsdem satis poterunt intelligere, illum & Deum, & Dei filium esse. Sibylla enim Erythræa, quæ se sexta post diluuium ætate fuisse affirmat, quæq; sacerdos erat Apollinis, corona similiter cum Deo illo quem colebat redimita: quę etiam tripodem serpentis amplexu circumplicatum obseruans, ijs qui quicquam ab ipsa sciscitabantur, respondit, se parentum inscitia illi cultui dicatam fuisse: quem cultum nihil in se complecti quod ad honestatem faceret, sed hominũ animos pudore spo-

Sibyllæ Erythrææ de Christi aduentu Acrostichis.

liare, non aliter atque historici de Daphne prodiderũt: hæc inquam Sibylla quodam A tempore intra adyta illa, in quibus tam absurda & planè inepta superstitio usurpari solet, conclusa, & diuino quodã instinctu afflata, uersibus ea quę erant de Deo futura prędixit, notisque & ordine primarũ literarum (quæ ἀκροστιχὶς dicitur) historiam de IESV aduentu declarauit. ἀκροστιχὶς hæc quidem est, IESVS CHRISTVS DEI FILIVS SERVATOR CRVX. Eius autem carmina infrà scripsimus:

Cic. lib. 2. de Diuinatione.

I udicis aduentu magni sudore uidebis
E manare solum? Tunc rex æternus ab arce
S yderea præsens carni ius dicet, & orbi
V t spectare Deum pia gens, atque impia posit,
S ublimem carne humana sanctaque cateruæ
C inctum, supremoque homines, qui iudices æuo,
H æc erit omnis humus uepres & tristis arena,
R escindent simulachra homines aurumque repellent,
I ncendentque auidæ terram, mare, sydera, flammæ.
S tabunt functorum sub apertum corpora lumen,
T erraque mens, & sancta illo splendore patebit.
V oce latens facinus, quod gessit quisque loquetur,
S ubdolaque humani pandentur pectoris antra.
D ira mali facies, pauor undique & undique luctus:
E t iubar inuoluent solis, stellasque tenebræ.
I am uaga labetur Phœbe, ruet arduus æther.
F erre caput ualles, disiectis alpibus, imas
I usserit: humanum culmen fastusque iacebit.
L ataque planities montes æquabit, & altum
I ntactum rate stabit, & urent fulmina terras.
V na deficiet, flagrans cum fontibus amnis.
S tridula de cœlo tuba fundet lugubre murmur,
S upremumque orbi canet exitiabile carmen,
E t subito Stygium chaos apparebit hiatu,
R egnantumque Dei celebrabit turba tribunal.
V ndaque sulphureæ fluet alto ex æthere flammæ,
A fflabit mortale genus insigne coruscans,
T rabs sancta in rectis animis optabile robur,
O mnibus una pijs uitæ melioris origo:
R ursus uesani dolor atque offensio mundi,
C ollustrans undis duodeno in fonte fideles.
R egnabit latè pascentis ferrea uirga,
V nus & æternus Deus hic seruator & idem,
X hristus pro nobis passus quem carmina signant.

Atque ista in uirginis animũ diuinitùs planè illabebant, ad prædicendũ. Eam igitur ego beatã puto, quã Seruator uatẽ, ad diuinandũ de sua in nos prouidentia, delegit.

Quòd uaticinatio de Christo, à nullo illorum qui in ecclesiasticorum numero censentur, conficta sit: sed Erythrææ Sibyllæ reuera existat, cuius libros Cicero ante aduentum Christi, in Romanam linguam conuertit: cuius etiam Virgilius meminit, & partus uirginei: sub ænigmate arcanisque uerbis, propter principum metum, mysterium celebrans. CAP. XIX.

VErùm multi sunt qui nullam fidem ei adiungunt: idque cum fateantur Sibyllam uatem Erythræam extitisse? Imò uerò suspicantur quendam nostræ religionis

ligionis professorem, poeticæ non ignarum, ista carmina contexuisse: falsoq́ inscripta esse, & inter Sibyllæ oracula numerata: quæ sanè sententias perquã utiles, cùm ad nimiam uoluptatum licentiam circuncidendam, tum ad adytum rectà ad tempe

A rantem modestamq́ uitam perducentem, aperiendum continẽt. Verùm de huius rei ueritate satis constat. quippe nostri homines, tẽpora adeò accuratè & magno studio collegerunt, ut nemo posit suspicari, hoc poema post Christi in terras descensum editum fuisse: atq́ illi propterea mendacij perspicuè conuincuntur, qui ista carmina non olim à Sibylla condita esse prædicant. Perspicuum enim est, Ciceronem, istud poema cum fortè perlegisset, in Latinũ conuertisse sermonem, suisq́ scriptis attexuisse, quem ab Antonio rerũ summa potito interfectum constat: Antonium autẽ ab Augusto, qui quinquaginta sex annos regnauit, superatum. Augusto item succesisse Tyberium, cuius temporibus Seruatoris aduẽtus mundo illuxit, & sanctissimæ religionis mysterium uigere cœpit, & noua secuta est populi propagatio. De qua arbitror eum, qui ex poetis Italorũ est facilè præstantissimus, ita cecinisse.

Acrostichi Item illam uerè à Sibylla esse proditam.

Cicero acrostichidem sibyllinam interpretatur.

Virgilij Maronis alia de Christo carmina, in quibus ostenditur, per inuolucra quædam ac integumenta (ut poetis mos est) mysterium enodatum. CAP. XX.

Virgilij, Sibyllinorum oraculorum interpretatio.

I*Am noua progenies cœlo dimittitur alto.*

Et iterum in alio Bucolicorum libro:

Sicelides Musæ paulo maiora canamus.

Quid isto apertius? Addit enim:

Ultima Cumæi uenit iam carminis ætas.

Cumæam uult planè Sibyllam esse. Neq́ his contentus erat ille quidem: sed progressus est longius, adeò ut eius uti testimonio necesitas postulare uideatur. Quid igitur dicit?

Magnus ab integro seclorum nascitur ordo:

B *Iam redit & uirgo, redeunt Saturnia regna.*

Quid ergo? Quæ est illa uirgo quæ rediјt? An non quæ plena & grauida facta est è Spiritu sancto? Et quid obstat? quo minus puella hæc grauida è spiritu Dei, uirgo maneat perpetuò? Reuertetur etiam Dominus ipse, qui uirgo est. Secundò, & orbem afflictum aduentu suo leuabit. Adiungit item poeta:

Tu modo nascenti puero, quo ferrea primùm
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo
Casta Lucina faue.
Hoc duce, si qua manent sceleris uestigia nostri,
Irrita perpetua soluent formidine terras.

Perspicuè igitur possumus intelligere, etiam hæc quæ dicta sunt, per allegoriam occultè, his qui uim uerborum altius perquirunt, Christi diuinitatem sub aspectu subijcere: ac poetam, ne quis princeps in ciuitate, quę caput Imperij est, ipsi, quòd contra patrias leges scripsisset, quodq́ maiorum instituta olim de dijs sancita reiecisset, crimini dare posset, ueritatem tanquam inuolucris quibusdam texisse. Vidit enim credo, beatum & eximium aduentus Seruatoris mysterium: uerùm ut immanem euitaret crudelitatem, mentes audientium ad suam ipsorum consuetudinem traduxit: aitq́, nouę proli aras extruendas esse, templa apparanda, sacrificia obeunda. Ea igitur quæ sequuntur, aptè ad prudentũ intelligentiam inducit. ait enim:

Ille deûm uitam accipiet, diuisq́ uidebit
Permistos heroas, & ipse uidebitur illis: ucZ iustis.
Pacatumq́ reget patrijs uirtutibus orbem.
At tibi prima puer nullo munuscula cultu
Errantes hederas paßim cum baccare tellus,
Mistaq́ ridenti colocasia fundet acantho.

Vir admirabilis,& omni doctrina eximiè ornatus,accuratè illorum temporum perspiciens crudelitatem,

Ipsæ lacte domum(inquit)referent distenta capellæ
Ubera,nec magnos metuent armenta leones.

Vera planè sunt quæ dicit.nam regiæ aulæ principes fides non extimescet:

Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores,
Occidet & serpens,& fallax herba ueneni
Occidet:Assyrium uulgo nascetur amomum.

His certè nec uerius quicquã,nec ad Seruatoris uirtutẽ aptius dici poterit. Ipsa enim Dei cunabula,Spiritus sancti uirtute fragrãtes flores nouæ soboli extulerũt. Serpens uerò,à quo primi nostri parentes primùm in fraudẽ impulsi,& mẽtes eorum à temperantia naturaliter ipsis insita ad uoluptatũ blanditias traductę erãt,ut interitũ ipsorum ceruicibus impendentẽ planè perspicerent,omnino perijt,& uenenum eius pariter sublatũ est.Quippe ut ante Seruatoris descẽsum,ignoratio immortalitatis,quę iustis tribuitur,animos hominũ nulla spe bona adhuc cõfirmatos penitùs fregit:sic cum ille passus fuisset,& corpus quo circumdabat,esset à Spiritus sancti cõmunione ad tempus separatũ,resurrectionis uis hominibus patefacta fuit:& si quę labes humanorũ scelerum residebat,illa uniuersa sacro baptismatis lauacro abstersa.Tunc igit illos qui ipsi parebant,bono animo esse iussit: & ueneranda sua,eximiaq́ue resurrectione admonitos,similia sperare mandauit.Itaq; nõ sine causa fallax herba ueneni óccidit:óccidit etiam & mors : resurrectio autẽ tanquam sigillo cõfirmata est.Cum autem dicit Assyrium amomum ubiq; nasci:Assyriorũ genus, quòd fidei diuinę causa fuit,multitudinemq́ue hominum Deum religiose colẽtium innuit.Quę planè non aliter q̃ densa ramorum uelut multitudo ex una radice odoriferis floribus pullulat,ex ęquabili roris tẽperatione rigata efflorescit.Eruditè igitur,ô sapientissime poeta Maro,dixisti,& quę sequunt̃ omnia his aptè respõdent: B

At simul Heroum laudes,& facta parentis
Iam legere,& quæ sit poterit,cognoscere uirtus.

Per Heroum laudes,iustorum hominũ rectè facta significat : per uirtutẽ patris, mundi fabricã,& molitionem Dei ad æternũ tempus duraturã intelligit. Fortasse etiam leges,quibus sacrosancta Ecclesia utit̃,dum uitam humanã ex iusticię & temperantiæ regula instruit.Est præterea illud summè mirandũ,quo pacto homines, quorũ uita quasi media inter bonorũ malorumq́ue uitã interiecta est,quęq́ue subitam repentinãq́ue mutationem neutiquã admittit,ab eo rudi mediocriq́ue uitæ genere ad cœleste ac diuinum,quod in rebus mẽte sola comprehensis positũ est, ascenderint.

Molli paulatim flauescet campus arista.

Hoc est,fructus diuinæ legis ad hominum usum producetur.

Incultisq́ue rubens pendebit sentibus uua.

Id est,mores qui non erant impia uiuendi ratione deprauati.

Et duræ quercus sudabunt roscida mella.

Inscitiam hominum illius temporis,& rudes impolitosq́ue mores describit. Ac fortasse etiam eos qui labores à Deo exantlatos audiant, suauem quẽdam fructum ex sua ipsorum in arduis rebus tolerantia percepturos demonstrat.

Pauca tamen suberunt priscæ uestigia fraudis,
Quæ tentare Thetin ratibus,quæ cingere muris
Oppida,quæ iubeant telluri infindere sulcos,
Alter erit Typhis,& altera quæ uehat Argo,
Delectos Heroas: erunt etiam altera bella,
Atq́ue iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Scitè quidem,ô poeta sapientissime,poeticam enim facultatem,nõ extra decori fines prouexisti.Nam tibi,cum non esses propheta,uaticinari non erat ꝓpositum.

Obstabat

A Obstabat etiam, credo, periculum quoddam, quod ipsorum capitibus imminet, qui patria instituta coarguunt. Prouidè igitur & absque periculo, quoad eius fieri poterat, his qui intelligentiæ acumine ualent, ueritatem aperuit, ac turres & bella criminatus (quæ certè iam in hominum uita cernuntur) Seruatorem ad bellum Troianum proficiscentem depingit: per Troiam, mundum uniuersum intelligit. Nam & prouidentia propria, & patris iussu in terram demissus, ex aduerso cum improba hostium manu dimicauit. Sed quid postea dicit Poeta?

Hinc ubi iam firmata uirum te fecerit ætas.

Hoc est, ubi adoleuerit, malis quæ uitam humanam occupant, radicitùs extirpatis, totam terram pacis ornamentis decorabit.

Cedet & ipse mari uictor, nec nautica pinus
Mutabit merces, omnis feret omnia tellus:
Non rastros patietur humus, non uinea falcem,
Nec uarios discet mentiri lana colores.
Sponte sua sandyx pascentes uestiet agnos.
Aggredere ô magnos, aderit iam tempus, honores,
Chara deûm soboles, magnum Iouis incrementum.
Aspice conuexo nutantem pondere mundum,
Terrasque tractusque maris, cœlumque profundum:
Aspice, uenturo lætentur ut omnia seclo.
O mihi tam longè maneat pars ultima uitæ,
Spiritus & quantum sat erit, tua dicere facta.
Non me carminibus uincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quamuis, atque huic pater adsit.
B *Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,*
Pan etiam Arcadia dicat se iudice uictum.

Aspice, inquit, immensi orbis, & omniũ elementorum hilaritatẽ. Ista aliquis fortè parũ prudens, de hominũ ortu ac stirpe dici existimauerit. Verùm quã rationem habere potuerit, ut prole hominis satu edita, terra non rastros, nõ aratra passura esset, nec uitẽ falcis aciem, nec aliũ cultum desideratura? Aut quo pacto hoc quod dicitur, in humana sobole ac stirpe intelligitur? Est enim natura diuini scilicet mandati quasi famula, non humani præcepti ministra. Quinetiam hilaris elemẽtorum aspectus, Dei descensum, non hominis alicuius conceptionem indicat. Quod autem poeta uitæ exitum sibi longius propagari optet, est diuini planè aduentus inuocatio. A Deo enim, non ab homine uitam, conseruationemque petere consueuimus. Erythræa etiã cum Deo sic loquitur: Quid mihi, Domine, diuinandi necessitatem imponis, ac non potius è terra in sublime sublatam, ad diem usque sanctissimi aduentus tui reseruas? Maro item, præter illa quæ sunt iam citata, hæc affert:

Natura diuini mandati famula.

Incipe parue puer risu cognoscere matrem,
Matri longa decem tulerint fastidia menses.
Incipe parue puer: cui non risere parentes,
Nec Deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

Quòd ista dici nequaquam poterant ab eo qui tantummodo homo esset: & quòd infideles, ob diuini cultus ignorantiam, ne suum ipsorum quidem ortum intelligunt. CAP. XXI.

QVomodo enim huic non risere parentes? Quia ille qui est eius parens, est uis quędam expers qualitatis: & licet figurę sit expers, in aliarũ tamen rerũ descriptione cernitur, idque humano corpore uacans. Vacare etiã cubili Spiritũ sanctum, quis ignorat? Quę tandem cupiditas, quod desiderium ei in bono expetẽdo adest, cuius amore inflammantur omnia? At quid sapientię cum uoluptate cõmune? Verùm ista illis ad loquẽdum permittantur, qui humanã quandam Dei procreationem inducunt,

inducunt, quíque animum suum omni turpis facinoris & conuicij macula purgare minimè elaborant. Te ô pietas inuoco, tuum auxilium in his quę dicuntur imploro: quę quidem & legem quādam sacram castamque pręscribis, & optatissimam omnium bonorum spem (quę est sanctissimę immortalitatis magistra, & uera certaque promissio) ostentas. Te ô pietas, unà cum clementia, adoro. Tibi, pro tuis subsidijs, nos, qui his eguimus, gratias debemus immortales. Temeraria multitudo tui auxilij ignara, propter odium innatum, quo incenditur aduersum te, etiam Deum ipsum detestatur. Omnino enim nec uitę suæ causam, nec se, nec reliquos impios, ex officio & cultu Deo opt. max. debito pendere agnoscit. Totus enim orbis, & omnia quę eius ambitu continentur, sunt illius possessio.

Gratias agit Deo, uictorias, & prosperam in reliquis rebus Imperatoris fortunam commemorans: inuehensque in Maximinum tunc temporis tyrannum, qui per persecutionis atrocitatem, maiore gloria pietatem illustrauerat. CAP. XXII.

EGo certè & prosperam meam fortunam, & meas res omnes pietati acceptas refero. Testis est etiam, rerum omnium ex animi sententia euentus: testes sunt præclara facinora, testes uictoriæ contra hostes, & trophæa. Iuxtà mecum hæc nouit, & cum laude propterea Deum celebrat, illustris & eximia ciuitas Roma. Assentitur item populus urbis mihi charissimæ, licet falsa spe deceptus, principem se indignum delegerit: qui quidem extemplò pro sceleribus ab ipso admissis, iustas debitasque pœnas persoluit. Quę certè cōmemorare non est integrum, mihi pręsertim, qui apud te (ô pietas) dissero, omníque studio & industria incumbo, quo pacto te uerbis castis decorisque affari queam. Dicam tamē fortassis aliquid (ô pietas) quod nec turpitudinis, nec indecori quicquam in se cōplectitur, furore tamen & crudelitate redundans. Cum bellum pestiferum contra omnes sanctissimas tuas ecclesias à tyrannis excitaretur, & nonnulli in urbe Roma se tantis malis & tam insigniter improbis oblectare nō desisterent, campusque esset ad pugnam pręstitutus: tu in medium progressa, teipsam fide in Deū roboratam munitāque, aduersarijs opposuisti. Mortaliū uerò impietate nobilitatorū crudelitas, uelut ignis rapidéque omnia absque intermissione depascens, admirabile glorię decus & omnino eximium tibi apportauit. Ac propterea ipsos spectatores permagna cœpit admiratio, cum uidere liceret lictores, & eos qui piorum corpora torquebant, in irrogandis supplicijs fessos languere, grauiterque diuexari, uincula etiam resolui, cruciatus ipsos retundi, & incendiorum flammas circumiectas restingui: & constantem ac liberam fidei confessionem, ne uel ad exiguum temporis spaciū, à sanctis remitti. Quid ergo, cùm ista moliebaris ô scelestissime, profecisti? Quæ causa, quæso, te ex mentis statu deturbauit? Dixeris fortasse, propter deorum honorem: at quorum quæso? aut quam cogitationem dignam diuina natura suscepisti? deos'ne more tuo iracundos putabas? Quod si tales fuissent, oportuerat potius eorum institutum admirari, quàm impudentibus importunísque mandatis illorum, qui iustorum hominum cædes iniustè fieri suadebant, morem gerere. At dixeris forsitan, te ob maiorum instituta, hominumque existimationem hęc aggressum. Assentior equidem: nam instituta illa & similia sunt illis qui ea sanciuerunt, & unam eandemque declarant inscitiam. At forsan singularem quandam uim in statuis ad humanam effigiem à fabris & architectis fabricatis inesse censebas: ac propterea istas res accurabas, omni studio adhibito, ne simulachra deorum maximorum, præstantissimorumque, humana ope & curatione egentium, turpi labe aliquando contaminarentur.

In Maximinū inuehitur.

De institutione uitæ Christianorum: & quòd Deus delectatur ijs qui uiuendo uirtutem exprimunt: quodque iudicium & retributionem expectari oportet. CAP. XXIII.

AT nostram religionē, amabo te, cū uestris institutis accuratè cōparando expende. An'non hîc uera & germana concordia? an'non perpetua benignitas? an'non errati

A non errati reprehensio, quæ admonitionem adhibet non ad perniciem, sed ad curationem: non ad crudelitatem, sed ad salutem, syncerámque fidem, primùm erga Deum, deinde erga hominum, quam natura deuincit, societatem? Huc accedit misericordia in eos, quos aduersus fortunæ casus oppugnauerit: uita simplex synceraq́, nullo uersutiæ fuco improbitatem obtegens. Veri etiam Dei, & unius principatus agnitio, an non hic satis apparet? hæc est uera pietas, hæc integra inuiolata'que omnino religio: hæc uita modesta: quam qui sequuntur, tanquam regiã quandam & frequentatam uiam insistentes, ad æternam uitam rectà proficiscuntur.

Nemo enim omnino moritur, qui talem instet uiuendi uiam: sed animum corporis contagione ac sordibus exuẽs, potius munus obit à Deo sibi impositũ, quàm mortem oppetit. Qui namque Deum ingenuè confitetur, non contumeliæ, non iracundiæ sponte succumbit: sed generoso animo necessitatem subiens, tolerantiæ suæ periclitationem habet, tanquam subsidium sui ipsius erga Deum amoris & beneuolentię. Neque enim dubiũ est id quidem, quin Deus hominum uirtutẽ probitatémque lubens amplexetur. Etenim uideretur planè absurdissimum, si qui omnibus præstet, princépsque omnium, atq; adeò bonum ipsum sit, reddere beneficium negligeret, cum homines, quibus non satis suppetant facultatum, quíq; paulo egentiores sint, grato & beneuolo animo gratiam referre, beneficiáq; compensare uelint: etiãsi illi qui ipsis gratificati sunt, de ea re minimè laborare uideãtur. Atque illud quod dixi bonũ, nos per totum uitæ cursum comitatur: nobísq; tum præsto est, cum aliquid boni agimus. Et quãquam Deus nos fortitudinis & propensæ uoluntatis causa approbans, extemplò quidem nos aliquo cõpensat beneficio: tamen cumulatam illam nostri remunerationem in aliud tempus differt. tunc enim de uniuerso uitæ modo ratio erit inita, subductáq;. Quòd si uitæ modus, rectè se habuerit, æterna uitæ merces consequitur: improbos autem, debitum
B supplicium exagitat.

Confeßio Dei uera qualis.

De Decij, Valeriani & Aureliani contra Christianos insultatione, qui se in miserrimum uitæ finem coniecerunt, propter Ecclesiæ persequutionem. CAP. XXIIII.

Abs te iam, Deci, sciscitari uolo, qui aliquando iustorum laborẽ insectatus es, qui Ecclesiam odio habuisti, qui pœnam piè sanctéq; uitam degentibus irrogasti, quid crudelitatis iam post hanc uitam patras? imò uerò quibus & quàm acerbis calamitatibus ipse quasi irretitus teneris? Tuam porrò infelicem & miseram conditionem satis declarauit illud temporis interuallum, tanquam inter uitam & mortem interpositum, cum ipse in agris Scythicis unà cum omnib. copijs prostratus, Imperium Romanum omnium ore celebratũ Getis ludibrio & despectui obiecisti. Quin tu Valeriane, eandem crudelitatem in Dei famulos ostendens, iustum sanctúmq; Dei iudicium quasi ante oculos omnium statuisti: dum captiuus prehensus eras, & uinctus ducebaris, purpura & reliquo apparatu regio indutus. tandem à Sapore rege Persarum iussus excoriari, saléque conditus, sempiternum tui infortunij trophæum ante omnium oculos statuisti. Tu etiam Aureliane, omnium scelerum incendium, cum in Thraciam quasi aperto marte & insanæ mentis impetu ferebaris, in media uia cæsus, orbitas in uia impressas impio cruore compleuisti.

Decij clades.

Valeriani interitus.

Aureliani cædes.

De Diocletiano, cuius regia postquam Imperium cum dedecore deposuisset, propter Ecclesiæ diuexationem, ab ictu fulminis conflagrauit. CAP. XXV.

Diocletianus quoq;, cum post cruentã cædem in persecutione factam, ipse contra se quodammodo, propter uitium amentiæ & delirationis, suffragium tulisset, se unius abiectę & humilis mansionis munitioni ac præsidio cõcredens, pœnas dedit. Quid ergo huic profuit, bellum contra Deum nostrum concitasse? Vt certè, mea quidem sententia, reliquã uitæ partem miserè transigeret, dum sibi sem-

Diocletiani meritum infortunium.

G per me-

per metueret malè, ne fulminis ictu cōcideret. Ista loquitur Nicomedia: non tacēt etiam qui eadem oculis uiderūt: ex quorum numero ipse equidem sum. Palatium eius & domus sanè, fulmine eā depascente, faceq; cœlesti exedēte uastata fuit. Quas res ita euenturas, sapientes planè prędixerant: neq; enim siluerunt, neq; mœrorem pro sceleribus tam iniquè contra Christianos admissis, susceptum simulatione occultarunt: sed perspicuè ac palàm ipsi inter se liberè de ijsdem disseruerūt. Quis talis furor, quæ planè principatus insolentia, ut homines cū sint, audeant tamen Deum bello lacessere, inq; religionem sanctissimā iustissimamq; uesano animo insultare, & tam infinitæ populi hominumq; iustorum multitudini, nulla causa antecedente, exitium moliri? O' præclarum modestiæ, qua omnes subiecti erudiant, præceptorem: ô magistrum prouidentiæ, quam exercitus erga ciues suos habere debeat: pectora tribulium suorum uulnerarunt hi, qui ne terga quidem hostium unquam in acie aspexissent. Ad extremum igitur impiorum facinorum scelus, non tamen absq; damno publico, diuina ulta est prouidentia. Tot planè factæ sunt cędes, quot quidem si in barbaros factæ fuissent, satis multæ ad æternam pacem constituendam uideri potuissent. Totus Imperatoris, quē suprà dixi, exercitus cum ditioni cuiusdam ignobilis & abiecti hominis imperium Romanum ui rapiētis subiectus esset, multis & uarijs prælijs cuiusq; generis, diuina prouidentia urbem præclarissimam in libertatē uindicante, penitùs dissipatus & exhaustus est. Atqui uoces oppressorum, & libertatem naturaliter insitam appetētium, quinetiam laudes in gratijs Deo pro libertate & cōmunione uitæ, coniuncta cum iusticia, illis reddita agendis, quid est cur non omnibus modis Dei prouidentiā & singularem eius erga homines amorem insigniter ob oculos omnium ponant?

Quòd Imperatori pietatis causa Deus fuerit: quodq́; ut rectè res administremus, ad eum confugere oportet, easq́; ipsi acceptas ferre: quicquid autem peccatum fuerit, id omne nostræ cessationi imputare. CAP. XXVI.

QVando autem meam administrationē, quæ diuino afflatu sumpsit initium, laudant, an non Deum meorum rectè præclareq; factorum authorem confirmant? Maximè certè. Est enim proprium Dei munus, obire quæ optima sunt: hominum autem, Deo obtemperare. Est præterea, credo, ministerium pulcherrimū præstantissimumq;, ut quis antequàm res aggrediatur, ita se præparet, uti res agendas possit cum securitate transigere. Ac nemini porrò obscurum est, sanctissimum manuum ad cœlos sublatarum cultum cum fide pura & syncera cōiunctum, Deo deberi, & precibus obseruationibusq;, quæ manibus eleuatis fiunt, omnia quæ ad hominum cōmoda efficiuntur, rectè geri: tantumq; emolumentum inde & ad priuatum & ad cōmunem usum apportari, quantū quisq; sibi suisq; charissimis optauerit. Pugnas uiderunt Gentiles, bellum conspicati sunt, prouidentia Dei uictoriam populo suo largiente: animaduerterunt etiam, Deum, precationum nostrarū uirtute, nobis opem tulisse. Est enim iusta precatio, res planè inexpugnabilis: ac nemo sanctè religioseq; precatur, qui non id quod est in optatis assequatur. Nec mundus aliquando repulsam fert, nisi solum cum fidei uacillet constantia. Deus enim hominum probitatem amplectens, semper illi præstò largitur misericordiam. Humanū uidetur aliquando errare: at in humanis erroribus, Deus est omnino expers culpæ. Quare par est, omnes qui pietatem sectamur, nostræ ipsorum salutis, & rerum publicarum prosperitatis causa, Seruatori gratias agere, & Christū sanctis precibus atq; orationibus crebris nobis placatum efficere, ut beneficia eius in nos conferre non desinat. Iste enim est iustorū defensor inuictus, iste propugnator fortissimus: iste opt. iudex: iste deniq; immortalitatis dux, & uitæ æternæ largitor.

Dei & hominū munus proprium quódnam.

Precum piarū uis.

FINIS. *Sit Deo gloria.*

PRAEFA-

PRAEFATIO IN ORATIONEM DE laudibus Constantini Magni.

A CAVSA mihi in hunc locum ueniendi, amici & sacerdotes Dei, non fuit illa quidem, ut fabularum commentis, aut sermonis elegantia ad auras capiendas conquisita, tanquam suaui Syrenũ cantu uestros animos permulcerem: aut ut aureis poculis, uti poeticè loquar, id est, nitidis orationis flosculis concinna uerborum structura collustratis, uoluptatis lenocinia his qui eiusmodi rebus oblectantur, proponerem: sed partim, uti uos qui sapientum consilio inducti, sancti Dei uerbi ministri estis, commonefacerem in concionando, ut tum à tritis illis rhetorum uijs deflectatis, declinetisq́ꝫ: tum sedulò caueatis, ne uestrum sermonem ad imperitæ multitudinis accõmodetis arbitrium: partim, ut nouo orationis genere apud uos Imperatoris laudes percelebrarẽ. Et quanquam infiniti ferè alij idem ipsum iter ad eius uirtutes prædicandas mecũ ire contendunt: ego tamẽ hominum uestigia uitans, uiam inusitatam ac minimè tritã insistam, quam quidẽ illotis pedibus ingredi nefas est: ut alij populare dicendi genus, & puerilibus argutijs confertum consectantes, lepidamq́ꝫ orationis amplectentes concinnitatẽ, mortalium aures narrationibus de rebus mortalibus & caducis institutis deliniant, primasq́ꝫ deferant uoluptati: ipsius tamen sapientiæ, quæ per omnia manat ac funditur, professores, utpote diuinarum humanarumq́ꝫ rerum scientiam consecuti, quoniam rei præstantioris delectum in boni loco numerant, idcirco diuinas Imperatoris uirtutes, & pia eius in Deum officia, longè illis quę erga homines pręstitit, anteponunt, resq́ꝫ eas quæ secundas obtinẽt in bonis, secundę classis rhetoribus prædicandi faciunt potestatem. Itaque cum sapientia quæ in Imperatoris animo insita est, in rerum tam diuinarum quàm humanarum cognitione cernatur, atq́ꝫ illę uideantur ad Deum, hæ autem ad homines spectare:

Hæc quæ sequitur oratio neque Græcè hactenus, neq́ꝫ Latinè edita est.

B hi qui extra Sacrarum literarum quasi ambitus consistunt, rerum humanarũ ad Imperatoris laudes pertinentium prędicationem, modò sint ad illud munus idonei, sibi tractãdam sumant: quæ quanquam & splendoris excellentiæq́ꝫ plurimum, & fructus utilitatisq́ꝫ non minus (omnia enim quæ in Imperatore cernuntur, sunt planè eximia) in se complectunt: tamen diuinis illis uirtutibus, quibus mens eius imbuta est, sunt longè inferiores. Qui autẽ in sacrosanctos diuini eloquij cancellos intrarint, eiusdemq́ꝫ adyta fuerint & inaccessa penetralia ingressi, hi quasi portas illius profanis auribus occludentes, arcanas Imperatoris initiationes istarum rerum dũtaxat professoribus explicare aggrediantur. Qui porrò aures pietatis riuulis perpurgatas, & intelligentiam aerijs (ut ita dicam) ipsius animi alis habent in sublimi defixam, in laudibus summi omnium regis & moderatoris celebrandis insistant, taciti'q́ꝫ diuina mysteria obeant. Nos uerò ex uatum oraculis, quæ diuini Spiritus sancti luminis edita sunt, non autem ex illis quæ à diuinatione, ne dicam dementi insania, profecta sunt, perfectorum mysteriorum, quæ traduntur de ipso cœlesti regno, de Imperatore omnium summo, de diuino satellitum agmine, quo summus ille Imperator stipatus est, de uero & perfecto, deq́ꝫ falso & specie solum adumbrato imperandi modo qui in terris existit, denique de his quę utrunque ordinem consequuntur, explicationem depromamus. Hæc igitur ad istarum rerum decus illustrandum piè sanctéq́ꝫ præfati, deinceps ad diuina mysteria explicanda aggrediamur.

Videtur rhetores intelligere, qui in studio solum humanitatis uersantur.

Ministros uerbi & sacræ Scripturæ professores intelligit.

EVSEBII PAMPHILI DE LAVDIBVS CONSTANTINI IMPERATORIS ORATIO, QVAM AD trigesimum annum Imperij eiusdem Constantini habuit.

EST quidem hic conuentus ad præpotentem Imperatorem laudibus ornandum celebratus, in quo nos, qui Imperatoris illius ministri sumus, Sacrarũ literarum disciplinis diuinitùs afflati, gaudio & lætitia exultemus. Atque ab illo ipso magno & præpotenti Imperatore nostri festi ducamus exordium. Magnũ illum equidem Imperatorem uoco, qui reuera magnus est, eumq́ intelligo (mihi ista dicenti, Imperator, qui præstò adest, minimè (certò scio) uertet uitio, imò uerò etiam sermonem de Deo institutum collaudabit plurimum) eum, inquam, intelligo, qui uniuersitati præest, qui omnium summus est, qui celsissimus est, qui longè maximus est: cuius Imperij sedes sunt cœlestes globi, & terra scabellũ pedum eius: quem nemo plenè cogitatione propterea complecti poterit, quod lumen inexplicabili radiorum splendore, ei circumfusum, quemq́ aciem mentis intẽdentem ab eius diuinitatis contemplatione depellit. Hunc cœlestes exercitus circumdant: hunc stipant supremę potestates, hunc moderatorem Dominum & Imperatorem agnoscunt. Quinetiam angelorum infinitæ multitudines, turbæ archangelorum & sanctorum spirituum chori, ex illius claritatis radijs tanquam ex perennibus luminis fontibus splendorem haurientes, collustrantur. Etiã luminaria omnia, quę corporea sunt, diuina præterea & sacra luminarium corpore uacantiũ genera, quæ locum supra cœli uerticem situm obtinent, magnum hũc Imperatorem eximijs & diuinis hymnis extollunt. Istum immẽsum cœlum, tanquam aulæum ambit cœruleum, eosq́ qui sunt extrà, ab interiore illius palatio secludit. Circa hoc tanquam in palatij uestibulis faces gestantia, uoluuntur sol, luna, & cætera luminaria cœlestia, quæ uniuersitatis moderatori honorem impertiunt: ipsiusq́ nutu & præcepto, rebus, quæ locum tenebricosum occupant, extra cœlum collocatum, assiduã lucem porrigunt. Istum magnum nostrum Imperatorem, Christumq́, & ipsum etiam uictorijs inclitum Imperatorẽ nostrũ, laudib. efferre cum cõstituã, uideor mihi eum prædicando præclarè admodum facere: quippe cum illum solum authorẽ esse Imperij, cui nos subiecti sumus, exploratè cognitum & perspectũ habeã. Istum quoq; pij Cæsares, Imperatoris filij, fontem omnium bonorum (hoc namq; à patre didicerunt) ingenuè agnoscunt. Istum frequentes exercituum turbæ, ingentes populorum multitudines, in singulis regionibus urbibusq́, prouinciarumq́ etiam præsides conuentus celebrantes, sanctè uenerantur, ad eam rem à præclaro Reip. cõseruatore & magno Constantino perdocti. Porrò autem uniuersum simul hominum genus, gẽtes cuiusq; generis, tribus & linguæ, licet de alijs rebus in uarias & discrepantes sententias distrahanť, in huius tamen laudis confessione uno ore tum communiter, tum singulatim cõsentiunt: huncq́ unum & solum cogitationibus naturaliter insitis, & notionibus quibusdã, quas sua sponte hauserint, didicerintq́ impulsi, gloria & prędicatione extollunt. Quid? an non hunc tota terræ moles dominum confitetur, germinibusq́ & animalibus ex se editis obedientiam, quam ei ad maximam rerum in ipsa procreatarum commoditatem præstare debet, perspicuè declarat? Hunc rapidi fluminum decursus inundantes torrentibus, hunc fontium perennium riuuli ex infinitis iugibusq́ abyssis emanantes, diuinæ & admirabilis fabricæ authorem profitentur. Hunc profundi maris gurgites immẽsa altitudine conclusi, abruptiq́ fluctus in sublime elati, nutuq́ legis colligati diuinæ, qui cum ad ipsa littora conuoluuntur, terræ uelut formidinem incutiũt, magnopere exhorrescunt. Quin etiam modificata hybernorum imbrium fluẽta, sonori tonitruũ fragores,

Deus, Imperator summus.

Ad Dei laudes celebrandas omnes creaturæ inuentæ.

A gores, ardentes fulminum coruscationes, uolubiles item uentorum impetus, uagi per aerem nubium gressus, hunc illis qui eum ipsum aspicere non possunt, quodãmodo contemplandum proponunt. Sol prętere a, cuius luce complentur uniuersa, quiq; diuturna seculorum spacia dimetitur, hunc solũ dominũ nouit, eiusque uoluntati inseruiens, nunquã extra cursus sui terminos uestigiũ flectere audet. Luna quoque, cuius lumen multo obscurius est quàm solis, quæq; tẽporum cõuersionibus crescit, decrescitq;, diuinis legib. morem gerit. Adde his ornatũ cœli cursibus astrorum illuminatum, ordinéque & concentu progredientem, suosq; obeuntem circulos, qui etiam quasi uoce emissa Deũ lucis cuiusq; modi largitorem prędicat. Itéq; omnia cœlestia luminaria, quæ eius nutu & uoluntate unũ gignunt cõcentũ, diurnorúmque seculorum conuersionibus perlongũ cursum conficiunt, & in stadijs ętherijs obeunt certamina, noctiũ etiã & dierum uicissitudines, temporumq; anniuersariorum mutationes, denique numerosi concentus & ordines uniuersi, uariã eius & multiplicẽ sapientiã celebrant. Illi porrò potestates ab oculis seclusæ, perq; liberã & patentẽ aeris planiciẽ peruolitantes, debitã & decorã tribuũt uenerationem. Illum igitur magnũ Imperatorẽ mundus pariter uniuersus laudibus exornat: illum cœli sublimes, excelsíq; cœlestium globorum chori honorant, illũ collaudant exercitus angelorum arcano hymnorum concentu. Spiritus ex diuino eius lumine sati, illum genitorẽ suum diuinis præconijs efferunt. Illum secula infinita, quæ hoc cœlum, huncq; mundum sunt antegressa, aliaq; interminata secula, perenni istorum seculorum serie continuata, quæ ante rerum sub aspectum cadentiũ ortum extiterunt, solum ac præpotentem moderatorem & dominum agnoscunt. Illũ etiam ipse æternus unigenitus eius sermo, qui in omnibus, ante omnes, & post omnes existit, magnus magni Dei pontifex, omni tempore, omnibusq; seculis antiquior, dignitatis paternę particeps, primus ac solus pro omnium salute placauit. Qui tum primo honore in imperio huius uniuersitatis, tum æquali cum patre in
B regno paterno dignatus est. Nam ille lux est supra hanc rerum uniuersarum compagem sita, quę & circa patrem meat, eiusq; speciem principio & ortu carentẽ à rerum mortalium essentia diuidit, discluditq;: & cœlitùs etiã ex diuinitate illa, q̃ tum finis tum initij expers est, emanans, extrà profundit sese, atque locum supra cœlum positum, aliaq; omnia quæ cœli complexus continet, multo excellentiore claritate quàm quæ à sole porrigĩ, collustrat. Ille Dei sermo hunc mundum suo nutu regit uniuersum: ille super omnes res, & per oẽs, & in omnibus, siue oculis cernuntur illę quidem, siue aspectum fugiunt, incedit. A' quo, & per quem, hic noster Deo charus Imperator, cœlestis imperij effigiem gerẽs, ad similitudinem Dei opt. maximi omnium regionum in terra sitarum clauum tenet, easq; gubernat. Ille unigenitus Dei sermo, à sempiternis seculis ad secula infinita interminataq; regni cum patre particeps est: hic noster perpetua amicitia illi cõiunctus, imperij gubernaculis cœlitùs demissis donatus, diuinaq; confirmatus appellatione, multis annorum curriculis orbi terrarum præfuit. quinetiam ille huius uniuersitatis cõseruator totum cœlum, mundumq;, regnumq; cœleste, ut sit conueniens & decorum patri suo efficit: hic eius amicus, quotquot ex terræ incolis ipsius subijciuntur imperio, ad unigenitum Dei sermonẽ & Seruatorẽ nostrum agnoscendum adducit, ad regnumq; illius reddit idoneos. Ille communis omnium rerum ꝓpugnator, potestates rebelles, quotquot altius à terra per aerem oberrãtes hominum animos uitiorum laqueis aliquando solent irretire, diuina quadam uirtute, quę oculorum sensu percipi nõ potest, ueluti feras agrestes à suo grege, instar boni pastoris lõgissimè fugat: hic cũ illo necessitudine iunctus, cœlesti illius ope trophęis contra hostes statutis nobilitatus, apertos ueritatis inimicos belli iure subigit, eosq; ad sanam mẽtem deducit. Ille sempiternus Dei sermo, & patronus omniũ, semina salutaria, rationisq; participia eius fidei initiatis suppeditans, eos & sapientia cœlesti & regni paterni sciẽtia

Constantini Imp. ad Imperatorem Deum collatio.

imbuit: hic eius necessarius, tanquã Dei uerbi uates, uniuersum hominũ genus ad
Dei cognitionem uocat, eam omnium inculcat auribus, claraq́ uoce cunctis terrę
incolis syncerę religionis ueritatisq́ leges palàm prędicat, Ille omniũ defensor, cœ-
lestes regni paterni portas his qui hinc in illum locum demigrant, patefacit: hic ar
denti erga Deum amore accensus, omnibus impij erroris sordib. ex hoc terrestri
regno perpurgatis, sanctorũ piorumq́ uirorum choros in suum palatium accersit:
uniuersam hominum frequentiam à se gubernatorum incolumem seruare studio
sè laborat: hunc cõuentum hic solus ex omnib. qui imperio Romano aliquãdo prę
fuerint, à Deo summo omnium Imperatore ad triginta iam annorum spacium ho
nore decoratus, non inferis manibus (ueterum more) neq́ spectris dæmonum,
homines in fraudem inducentium, neq́ falsis dijs aut simulachris in locis excelsis
collocatis, quæ homines colebant impij, celebrat: sed ut ei qui eum ad hunc hono-
rem extulerit, quemq́ autorem agnoscat bonorum ipsi suppeditatorum, gratias a-
gat: neq́ tamen exemplo ueterum regiam suam sanguine polluit & cruore, neque
fumo, igni, aut hostijs animalium flãmis penitùs absumptorum, dęmones inferos
placat, sed ipsi huius uniuersitatis moderatori gratam acceptamq́ uictimam, suum
Victima Deo gratißima quæ. ipsius uidelicet regium animum, & mentem sanctissimam consecrat. Nam illa so-
la uictima Deo chara iucundaq́ est, quã noster hic Imp. synceris interioris men-
tis cogitationibus, ignis sanguinisq́ expertibus, immolare didicerit: hoc est, ut ue
ris opinionibus in animo insitis ueram religionem propugnet, eximia prædicatio
ne Dei gloriam illustret, regijs officijs Dei imitetur benignitatem, seq́ totũ ei adij
ciat: & seipsum primitias mundi, cuius imperium ipsi cõcreditum est, tanquã am-
plum quoddam munus offerat. Hoc igitur sacrificium omnium pręstantissimum
offert Imperator: & tanquam bonus pastor, nõ celebres illas uictimas ex agnis pri
mogenitis confectas immolat, sed animas gregis rationis compotis, quem ipse pa-
scit, ad Dei cognitionẽ uerũq́ eius cultũ ducit. Deus tali oblectatus hostia, & mu-
nus lubens amplexus, & sacerdotẽ tam uenerandi tamq́ illustris sacrificij largito- B
rem honore ꝓsecutus, diuturna imperij ei cõcessit curricula: & quo eius sanctimo
niam remunerarẽt, plurib. amplioribusq́ beneficijs illũ affecit, deditq́ potestatẽ
uaria festa celebrandi cum ꝓspero & felici monarchiæ suæ successu. In singulis fe-
stis & cõuentibus ad decimum quẽq́ annum uertentẽ celebratis, unus ex filijs illi
us ad sedem imperij participandam à Deo designatus est, & uelut plantæ florenti
Constantini filij tres in Imperio successores. uirentiq́ temporũ incremẽta donata. Itaq́ filius eius natu maximus, qui patris no-
mine est appellatus, primo regni decẽnio cõfecto, socius Imperij cum patre renun
ciatus est. Qui autem ei proximè accedebat ætate, anno uigesimo imperij ad eundẽ
honoris gradũ sublatus. Tertius deinceps hoc trigesimo anno, quo iã festum cele-
bratur, eadem dignitate potitur. Nunc uerò si imperium eius ad annum quadra
gesimum propagetur, ut Dei nutu tẽporis spacium crescit, sic numerosa sobole im
perium erit amplificatum: Cæsarumq́ declaratione, prophetarum uaticinationes
expletæ, quæ & iam pridem, & olim sic palàm prædicabant: Et suscipient regnum
sancti Dei altissimi. Ad hunc modum igitur, & temporum & liberorum incre
menta Deus summus omnium imperator huic nostro sanctissimo Imperatori est
largitus: statumq́ eius imperij, cui gentes totius orbis terrarum obsequuntur, per
inde ꝓsperum & florentem reddidit, ac si modò florere inciperet. Quinetiã hunc
conuentum eius causa curauit celebrandum, eumq́ uictorem hostium & inimico
rum omnium effecit: denique illum utpote egregium ueræ pietatis exemplar, cun
ctis terræ incolis ꝓposuit ad imitandum. Hic claro Cęsarum filiorum suorum ful-
gore, uelut radijs qbusdam ex se longissimè profusis, nõ aliter atq́ lumen solis suo
splendore solet, homines ingenti locorum interuallo disiunctos illustrat. Itaq́ &
nobis, qui Orientem accolimus, suam ipsius præsentiam non sine maximo omni-
um cõmodo largitus est, & alteri hominum generi uersus Occidentem unum ex
filijs

A filijs præfecit, & alios duos in alijs locis, tãquam faces ac luminaria ex sua ipsius claritate diffusa collocauit. Porrò autem Imperii quadrifariã dispertiti iugum, quasi quatuor equis, id est, sibi & trib. filijs Cæsarib. fortissimis imponens, ipse eos diuini animorum consensus & concordiæ frenis colligatos, cœlitùs moderatur: pariterq; uniuersum terræ orbem, quem sol uidet, peragrat, & omnibus hominib. tanquam prestò adest, atq; adeò res cunctas quodammodo oculis lustrat. Quinetiam cœlestis imperij gerit effigiem, oculosq; in sublime tollẽs, homines in hoc inferiore imperio ad exemplar primarię illius imperij formę gubernat, monarchæq; principatum imitatione & exemplo cœlestis confirmat imperij. Istam enim imperij formam lex, quæ rex omnium est, humano generi orbem terræ incolẽti tribuit: quippe hæc regiæ potestatis compos lex, unum omnibus præscribit imperiũ. Atq; monarchia certè omnes alias rerumpub. species, & administrationis modos lõgè superat. nam multiplex imperium, quod ex hominibus honore & sensu paribus cõstat, quodq; cum monarchia ex aduerso pugnat, confusionis ac seditionis potius quàm imperij nomen meretur. Quapropter ut unus Deus est, non duo, non tres, neq; præterea plures (nam deorum introducere multitudinem, est reuera Deum tollere) sic unus omnium rex & Imperator, unum illius uerbum, & regia lex una, quæ non uerbis exprimitur & syllabis, neq; qualis in picturis & columellis descripta, temporis longinquitate consumitur, sed uiuit & uiget perpetuò, utpote quæ nihil aliud sit quàm Dei sermo, omnibus hominib. qui & ipsi parent, & post eum nati sunt, patris regnũ preparans. Hũc copiæ cœlestes, infinitaq; millia angelorum, Dei inseruiẽtium uoluntati, & diuini exercitus multitudine infiniti cingunt. Quinetiã hic regius Dei sermo omnibus spiritibus, qui abditè intra cœli ambitum delitescẽtes, totius mundi gubernationi subseruiunt, uelut quidã summi Imperatoris præfectus, præest. Hunc summum ducem, pontificem magnũ, patris prophetam, magni consilij angelum, lucis paternæ splendorem, filium unigenitum, alijsq; infini-
B tis huius generis nominibus expressæ theologorum uoces appellant. Quem quidem, utpote unum Dei sermonem, legem, sapientiam, omnisq; boni plenitudinẽ pater constituens, uelut donum salutare omnibus qui ipsius obsequunt imperio, elargitus est. Hic etiam res tranat uniuersas, ubiq; incedit, patris munera erogat, affatim in omnes exemplar regij dominatus hominib. in terris habitantib. porrigit, animumq; humanũ ad ipsius imaginẽ factum diuinis exornat facultatibus. Hinc aliarum uirtutum quasi cõmunio influit in animũ, & ex eius diuinitatis fonte manat. Nã solus ille sapiens, solus Deus, solus essentia bonus, solus deniq; robore ualens: iusticiæ item procreator, parens rationis & sapientiæ, fons lucis & uitæ, ueritatis & uirtutis quasi promus & cõdus, ueri imperij, omnis principatus ac potestatis moderator. At unde ista hominib. cognita? quis aurib. mortaliũ hęc suppeditauit? Quis lingua carnea, ea q̃ sunt carnis corporisq; expertia, exprimere potest? Quis regem ab oculorum aspectu seclusum considerãs, istas in eo facultates & uirtutes inesse animaduertit? Nam sensibus quidem tum elementa eisdem cognata unde corpus constat, tum res aliæ ex illis concretæ, percipiuntur. At nemo hactenus est aliquando gloriatus, se uniuersitatis regnum, quod aspectum hominũ fugit, oculis corporeis conspicatum esse. Neque profectò natura mortalis, sapientiæ pulchritudinem comprehendere ualet. Quis sensibus corporeis iusticiæ quasi uultũ aspexit? Vnde notio imperij uerè legitimi, potestatisq; planè regiæ hominibus succurrit? Vnde principatus, qui suopte nutu regit omnia, ei q est carne & sanguine circũdatus, cognosci poterat? Quis species illas abstrusas figuraq; carẽtes, quis essentiã corporis & figuræ expertem, hominibus in terris prædicasset, si non unus fuisset istarum interpres Dei sermo, qui per res permeat uniuersas, quiq; essentiæ, quę ratione solum & intelligẽtia ab hominib. cõprehenditur, parens & ꝓcurator est? Qui solus cum diuina patris essentia cohærens, suorũ quasi liberorum animos

Monarchiæ cõmendatio.

Christi nomina.

Theologi hoc loco, pro prophetis, euangelistis & Apostolis qui scripturas sacras nobis reliquerunt, capiendi sunt.

diuinitatis paternæ fluentis rigat. Ex hoc fonte prudentes cogitationes quæ sun naturaliter in nostris mentibus insitæ, ad omnes homines, tam Græcos, quàm ba baros permanarunt. Hinc rationis & sapientię notiones: hinc prudentię & iusticię semina: hinc artium perceptiones: hinc uirtutis cognitio, gratumq́ & iucundũ no men sapientiæ: hinc uenerandus philosophiæ amor: hinc ipsius Dei uisio, & uita præclarè ad pietatem instituta: hinc omnis boni & honesti noticia: hinc humani re gni firmitas & imperium omnium orbem terræ incolentium inexpugnabile. Hic

Dei similitudo in homine. porrò Dei sermo, qui est animantium rationis participium parens, effigiem ad ima ginem & similitudinem Dei hominis impresit in animo: hocq́ animal uerè regi- um, solum eorum quæ in terris gignuntur, ad imperandum & parendum aptũ ef- fecit. Cui etiam scientiam ingenerauit futura præmeditãdi: hincq́ de spe regni cœ lestis, quæ nobis ostentata est, præiudicandi: propter quam ille ipse, qui nostri om nium filiorum suorum pater est, in mundum ingredi, & cum mortalibus in con- gressum & colloquium uenire est minimè grauatus. Qui & semina in animos no- stros sparsa, instar agricolæ colere, & dona nobis cœlitùs demissa renouare, & om nibus cœlestis regni participationem annunciare non dedignatus est. Quinetiam omnes uocauit, imò uerò sedulò hortatus est, ut ad iter cœleste suscipiẽdum essent instructi, stolamq́ dignam sua uocatione præpararent. Porrò autẽ facultate qua-

Christi doctrina regni cœlestis effigies. dam inexplicabili mundum uniuersum, quem sol lustrat, sua doctrina compleuit: hacq́ adumbrata regni terrestris specie, regni cœlestis expresit effigiem, ad quod uniuersum hominũ genus uti studiose contendat, impellit, pręclaramq́ illius con sequendi spem eorum animis inijcit. Cuius quidem noster hic Deo charus Impe rator, etiam iam in hac uita sit particeps, tum ꝙ uirtutibus à Deo in eius animo in- sitis ornatus sit, tum quòd inde diuinæ facultates in eius mentem delapsæ. Etenim Dei sermonis beneficio, qui per omnes res pertinet, disertus & prudens factus est, & diuinę sapientiæ communione sapiens: bonus etiam bonitatem participando, iusticiam acquirendo iustus: temperãs, speciem induendo temperantiæ: denique

Imperator quis uere appellandus. cœleste robur assequendo fortis. Quinetiam hic uerè Imperator appellari poterit, qui animo suo, propter Imperatoris uirtutes in illo insitas, supremi illius Imperij exemplar repræsentat: qui autem ab his penitùs relegatus sit, quiq́ summum toti- us uniuersitatis Imperatorẽ denegarit, neque cœlestem animorum agnouerit pro- creatorem & parentem, neque debitum decus illi tribuerit, sed turpitudinis labe animum deformarit, regiam mansuetudinem cum immanis & agrestis beluæ furo re, liberalem & honestam animi affectionem cum letifero uitiositatis ueneno, cum stulticia prudẽtiam, cum ratione & sapientia temeritatem, rem omnium planè ma- ximè deformem commutarit, ex qua tanquam ex amara stirpe, germina perniciosa ac pestifera nascuntur, uita in omnem intemperantiam effusa, auaritia, cædes, bel- lum cum Deo, denique impietas: qui, inquam, his se totum dediderit, etiãsi uiolen- tia tyrannica imperium occupet, nunquam uerè Imperator dici nuncupariq́ pote- rit. Quî enim monarchiæ effigiem gerere potest ille, qui infinitas dæmonum ima

Princeps aut seruus quis. gines adumbratas, eas quidem in animo impressas habeat? Quemadmodum princeps uocari, & rerum summa potiri ille quidem, qui infinitos dominos eosq́ ualde acerbos suis ipsius ceruicib. imposuerit? Nam seruus est obscœnæ uolupta tis, seruus intemperantis & insanæ libidinis cum mulieribus explendæ: seruus pe cuniæ iniustè partæ: seruus excãdescentię & iræ: seruus timoris & formidinis: ser uus dæmonum cruentorum: seruus denique spirituum animum corrumpẽtium.

Constantinus uerè Imperator dicendus. Quapropter solus hic noster Constantinus, ipsius ueritatis testimonio Imperator prędicet, qui quidẽ cum Deo summo omniũ imperatore amoris uinculis iunctus

Imperator uerè quis. est: qui solus liber est: imò uerò etiã qui uerè dñs est: qui nec pecuniarum, nec mu- lierum cupiditate uincitur, sed uoluptatum etiã, quæ sunt secundum naturam ui-

Victor. ctor est. Qui excandescentiã & irã expugnat, non autẽ ab illis expugnat: hic reuera

Imperator

A Imperator est, cuius res gestæ nomini, quo nuncupatur, respondent. Hic planè uictor, qui uictoriam à perturbationibus mortalium genus deuincentibus reportat. Hic etiam Imperator, qui ad primariā illam magni Imperatoris speciem quodam modo figuratus est, & uirtutum splendore ex ea profuso in mente, uelut in speculo, formā illius expressam habet, eisdemq; cumulatè exornatus, temperans, bonus, iustus, fortis, pius, Deo charus efficit. Hic reipsa Imperator, & solus philosophus, qui seipsum noscit, qui cuiusq; boni adiumēta extrinsecus, imò uerò è cœlo ipso in animū infusa pro certo persuasum habet, qui uenerādum regij principatus nomē eximio uestitus ornatu circumiecto insigniter illustrat, qui deniq; solus regia purpura ipsius dignitati accommodata optimo iure induitur. Hic certè Imperator, qui noctes diesq; cœlestē patrem inuocat, qui precibus eius opem implorat, qui ardenti regni cœlorū desiderio incenditur. Nam cum res huius mūdi, utpote mortales, fragiles, & instar fluminis delabentes, recidentesq; in nihilū, indignas esse summo omnium Imperatore Deo intelligat: regni Dei, quod neq; habet interitū, neq; temporis diurnitate tabescit, mira cupiditate inflāmatur: & prudenti admodum cogitatione cōsilioq; inductus, illud solum assequi exoptat, mētemq; in sublimi supra illum eximium cœli globū defixā habet, atq; adeò perpetuo luminum ibi splēdescentium desiderio eius pectus exardescit: cum quib. si quæ in hac uita eximia uideantur, & illustria, cōparentur, nihil à tenebris differre existimat. nam hūc humanum principatum, qui propter mortalem & caducam huius uitæ rationē ad breue & exiguum tempus durat, cōsiderans, caprariorum, pastorum ac bubulcorum imperio non multo præstantiorem esse, imò uerò multo plus laboris & molestiarum habere arbitratur. Populi acclamationes, & uoces assentatorum (quæ ad inanem uulgi oblectationem potius, quàm ad morum grauitatē, & ingenuam animi disciplinam fundi solent) quinetiam turbam subiectorū se stipantem, infinitas copias armato-B rum tam peditum quàm equitū, deniq; seruilem & dicto audientē multitudinem cum uidet, non admirat̄, non magni æstimat, neq; adeò istorum se insolenter effert imperio: sed ad suā ipsius mentē se cōuertens, in seipso cōmunem omnium naturā cōtemplatur. Vestē præterea auro intertextā, uarijsq; florib. depictam, purpuram quoq; imperatoriam cum ipso diademate, habet pro ridiculis. Et quanquā uulgus hominum istas res admirari, & instar infantium puerorum earum uisu uelut larua quadam obstupescere animaduertit: illi tamen nihil tale accidit, sed quia Deum uerè cognoscit, ob eam causam ornatum Imperatori consentaneum animo suo, uestitus loco, circūdat, tēperantia, iusticia, pietate, & cæteris uirtutib. illustratum. Porrò aūt pecuniam, aurum dico & argentum, q̄ uulgò maximè expetunt̄, genera lapidum, q̄ sunt in admiratione, qualia sunt natura, talia etiam ea esse cōsiderat: hoc est, materiam planè inutilem, quippe quę nihil ad malorū curationē adferat adiumēti. Ecquid enim ista uel ad morbos sanandos, uel ad deuitandam mortem habent momenti? At licet eadem ista ita se habere accuratè intelligat: illis tamen, quo subiecti sui eum reuerentes, melius in officio contineantur, moderata ratione utitur: eosq; deridet, qui propter inscitiam ea ipsa suspiciunt ac uenerātur. Accedit his, quòd crapula, ebrietate, superuacaneisq; ciborum condimentis, utpote hominum abdomini deditorum proprijs, se abstinet: quippe qui alijs, non sibi eas res conuenire existimet. Nam exploratū habet eiusmodi res & corpori nocere plurimùm, & animi intelligentiam obscurare, obruereq;. His igitur de causis Imperator noster diuinis præceptis institutus, & ad res præclaras animum applicans, cupiditate ducitur earum rerum quæ sunt huius uitæ commodis longè anteponendæ: patremq; cœlestem asiduè inuocat, eius regni flagrat desiderio, omnia uitæ officia piè religioseq; obit: & illis qui ipsius parent imperio, tanquam ab egregio præceptore eruditis, diuinam summi Imperatoris Dei cognitionem proponit. Itaque Deus ei, anno hoc Imperij trigesimo, eximios honores diuturnis iam temporum conuersionibus

Philosophus.

Principatus mundani molestia, & apparatus uanitas.

nibus

nibus perfectos, expletosq́, tanquam authoramenta futurę remunerationis, uelut A
stipulatione facta tribuit: atq́ decennij spacio iam tertio uertente, uniuersum hominum genus ad festa popularia, imò uerò insignia ad eius gloriam illustrandā celebranda impellit. Nec certè à ratione alienum est, ut cœlitum chori naturæ legibus impulsi, cum his qui in terris pulchris diuinæ cognitionis quasi floribus decorati sunt, pariter lætentur: ipseq́ adeò summus omnium moderator Deus, non aliter atq́ bonus pater, de filijs suis pietatem colentibus permagnā capiat oblectationem: idq́ adeò maximè, quòd omnium gubernatorem, authoremq́ bonorum ad lōginquum temporis spacium sunt honore prosecuturi, ita ut regnum illud tribus decennij curriculis non sit contentum, sed diuturnum maneat, & in æuum immensum perpetuetur.

Aeuum. Nam uniuersum æuum nec senectute confici potest, nec diuturnitate temporis occidere: nec principio fineue, ut mortaliū ratio fert, considerari solet: neq́ puncto, quo quasi medium inciditur: imò ne illud quidem quod νῦν, id est, pręsens tempus dicitur, ab his qui illius cognoscēdi studio incenduntur, comprehendi potest: nedum futurum tempus, aut præteritum. Quippe illud non est, hoc iam abijt. Præsens aūt, sic enim appellatur, tum cogitando, tum exprimendo multo celerius quàm uerbum præteruolat. Neque certè fieri potest, ut illud tanquam instans capiatur. nam aut futura expectare, aut considerare præterita necesse est: quandoquidem unà cum cogitatione pręterlabens fugit. Quocirca uniuersum æuum se sub mortalium cogitationem subijci non patitur: uerùm quanquam eorum nutum seruili more obseruare prorsus renuit, Deum tamen suum ipsius regē & dominum agnoscit lubens, eumq́ tanquam dorso insidentem circumfert, seq́ tam præclaro eximioq́ onere onustum gloriatur. Ille istud regit cœlitùs, non aurea catena, ut est apud poetam, constringens, sed diuinæ arcanæq́ sapientiæ uinculis, tanquam habenis quibusdam coercens moderatur: mensesq́ & tempora, mutationes temporū & annos, noctium & dierum uicissitudines, in ipsum illud perfecto B
absolutoq́ illigauit concentu: uarijs quoque terminis & modis deuinxit. Hoc aūt, utpote in rectum sua natura, & in immensum productum, αἰών, id est, æui nomen

αἰών. tanquam ἀεὶ ὤν, id est, semper existens, obtinet: ipsumq́ suis partibus par ac simile est, imò uerò partium & interuallorum expers, in solam (ut ita dicam) rectitudinē protractum augescit. Ille idem ipsum incisionibus interiectis diuidens, & tāquam rectam lineam in longitudinem extensam punctis distinguens, ingentem multitudinem in id conclusit: & licet unum sit, unitatisq́ exprimat effigiē, ille tamen in uarios cuiusque generis numeros id ipsum dispertiuit, & ex eo quod forma uacabat, multiplicem formarum uarietatem quæ in eo cernitur, effecit. Nā primò omnium materiam formę expertem uelut essētiam ad omnes formas capiendas aptam in eo collocauit. Deinde qualitatem binarij numeri ui & facultate materiæ adiunxit, speciemq́ effinxit ex illo quod specie carebat. Tum ternarij numeri subsidio, corpus ex materia & forma concretum, triplicíq́ distinctum diuisione fabricauit, latitudine, longitudine, & crassitudine. Quinetiam ex gemino binario quaternionem elementorum terræ, aquæ, aeris & ignis excogitauit: fontesque perennes ad necessarium huius uniuersitatis usum & utilitatem inde produxit. Hic quaternio procreat denarium: nam unum, duo, tria, quatuor, denarium numerum conficiunt. Denarius autem per ternarium replicatus, mensem constituit: mensis uerò duodecim conuersionibus solis orbem & cursum explet. Hinc annorum circuli, quinetiā mutationes ac uicissitudines tēporum, æuum, quod forma ac specie caret, tanquā in pictura floribus permultis uariata exprimunt: eaq́ ad requietē relaxationēq́ eorū qui in illo cursum uitę cōficiunt, referūtur. Nā ut his qui in certamine spe præmiorū adducti, cursus peragūt, spacia quędā stadijs terminata sunt: & illis qui lōga itinera ingrediūtur, uia quibusdā præstitutis quasi diuersorijs & certis spacijs circumscripta, ne cuiusquam alacritas, dum expectatio in infinitum ducitur,

omnino

A omnino defatigata succumbat: eodẽ modo summus ille omnium imperator Deus, cuum uniuersum sapientiæ uinculis circumdans, ducit, agitatq́; ipsumq́; uarijs motibus gubernat, quatenus ei commodum uisum sit. Porrò autẽ rector ille uniuersi, idem ipsum æuum, quod antè figuræ expers fuit, colorib. speciosis, & uirentibus floribus circumuestiuit: diemq́; solis splendore candidam effecit: noctẽ autẽ atro cõspersit colore, eamq́; stellarum luminib. uelut aureis ramentis collustrauit. Quinetiã totum cœlũ tanquã uelamen ingens claris luciferi radijs accensis, lucisq́; lunæ uarietate, & splendida astrorum frequentia, uelut uarijs cuiusq; modi picturæ exornauit insignibus. Aerem item de sublimi in profundum porrectũ, qui sua ui latitudinem, longitudinemq́; totius mundi refrigerat, temperatq́;, uolucribus omnis generis pulchrè conformauit. His accedit immensum pelagus, quod piscib. per ipsum gradientibus, quorum pars ab oculis hominũ penitùs remouetur, pars in conspectum prodit, longè lateq́; diffudit ad permeandum. Postremò terram in medio mundi instar puncti sitã, paribus librata põderibus, Oceano circumdedit: qua quidẽ cœruleo cœli colore eam ambientis decorata, pontus circumclusus murmurat. Hanc quasi Vestam, matrẽ & nutricem omnium animantium in ipsa editorum cõstituit, imbribusq́; & fluentis à fontib. deriuatis irrigauit, inq́; ea uim facultatemq́; inseuit, ut uarijs cuiusq; generis plantis, & floribus decoris, ad iucundum uitæ usum & oblectationẽ uiueret. Vbi uerò hominẽ, qui mente & scientia prædítus est, qui rationis & sapientię quasi proles rationalis est, animal omnium quæ in terra nascuntur præstantissimum, sibiq́; charissimum, ad imaginem suam fabricasset, ei cæterorum animantium quæ gradiunt̃ in terris, uictumq́; quęritant, principatum tribuit. Nam homo erat quẽ prę cęteris animalib. uitam in terra degẽtibus summo amore cõplexus sit, & uelut pater reliquis animantiũ generibus pręfecerit. Homo erat, cuius gratia mare aptũ effecerit ad traijciendum, terramq́; plantis cu-
B iusq; modi decorarit. Homo erat, cui & belluas, in profundis cauernis serpentes, & uolucres meantes in sublimi, obsequentes reddiderit. Homo erat, cui cognoscendi facultates aptas ad cuiusq; disciplinę perceptionẽ largitus sit. Homo erat, cui rerũ cœlestiũ cõtemplationẽ patefecerit: cuiq́; cursus solis, lunę conuersiones, ratos stellarum tum errantium, tum fixarum circuitus cõmonstrarit. Homo deniq; erat, cui soli omnium quæ in terra sunt, mãdatum dederit, ut patrem agnosceret, cœlestem præpotentemq́; omnis æui moderatorẽ laudib. celebraret. Quinetiam pręter ista omnia, mundi fabricator Deus, æuum, quod mutari non potest, quatuor anni circumligauit mutationibus, tempusq́; hybernum uere terminauit, & uer anniuersariorũ temporũ initium parib. librauit ponderibus. Deinde æuũ uniuersum multiplicib. ueris fructib. exornauit: tum illud ipsum florenti æstatis tempori tradidit: deinceps uelut à laboris contentione illud ipsum remittens, spacio recreauit autumnali: ad extremum tanquam equũ regium & insignem, humido hybernorum imbrium lapsu abluens, & fluentis inde ꝓmanantib. pulchrũ reddens ac splendidũ, rursus in ipsius ueris quasi uestibulis collocauit. Postea igitur, ubi summus ille omnium imperator Deus pater æuum suũ eiusmodi sapiẽtiæ habenis in hoc totius anni circulo colligauerat, eximio & pręstanti gubernatori, suo unigenito uerbo illud moderandũ tradidit, eiq́; utpote cõmuni omniũ seruatori habenas huius cõmissit uniuersitatis. Ille igitur à patre benigno hanc hęreditatem consecutus, non modò omnia q̃ cœli ambitus intra se, extráue cõplectitur, una cõpage cõstricta, quasi ad normã dirigit, gregiq́; suo rationis participi, qui in terris uersatur, ea quæ sunt accommodata utiliaq́;, summa cum æquitate prouidet: uerùm etiam certos uiuendi fines his, qui uitam transigunt mortalem, pręscribit, omnibus hominib. facultatem quandam dat ea in hoc uitę curriculo præmeditãdi, quæ sunt quasi procœmia uitę illius q̃ est hoc pręsenti ęuo multo pręstabilior. Nam post ætatem quã in hoc mundo degimus, uitã diuinam & beatã illis, qui bonorum spe inducti, pręclarè in

Aeuum a Deo solo gubernari, in eoq; omnia ab eodem condita.

Cœlum.

Aer.

Mare.

Terra.

Homo.

Propter hominem cætera omnia creata.

Anni quadruplex mutatio.

Christus æui moderator à patre constitutus.

hac uita

hac uita concertent, reconditam esse docet: atq; ut omnibus qui uitam modeste & piè agant, discessum hinc & migrationem ad loca multò præstabiliora fore: sic illis qui sunt ob scelera in hac uita admissa reprobati, locum accommodatum tributum iri. Quinetiam cunctis tãquam in stadio certaminis collocatis, uarias cuiusq; generis coronas, si uicerint, polliceri, aliosq; post alios uirtutũ præmijs remunerari nõ desistit. Bono aũt Imperatori qui se pietatis ornamentis decorauerit, præmia suis certaminibus longè præstabiliora præparata esse denunciat: quorum quasi procœmia hic iam, crebro hominum conuentu, celebrandi potestatem fecit, idq; festo ex

Vnitas numerorum ualet. numeris perfectis composito, ternario scilicet, & unitate triplicata. Quorum ternarius, unitatis uelut proles est: unitas autem mater numerorum est, omniumq; mensium, mutationum temporis, annorum, uniuersiq; temporis circuitus cursusq; uarietates distinguit: & præterea multitudinis principium, fundamentum etiam, &

μόνας. quasi elementum μόνας, id est, unitas meritò dicitur: παρὰ τὸ μένειν, id est, à manendo appellatum: propterea quòd cum omnis multitudo accessione & discessione numerorum crescat & diminuatur, sola unitas stabilis & fixa manet, ab omni multitudine, omnibusq; numeris ex se procreatis secreta, seiunctaq;: similitudinemq; gerit essentiæ, quæ neq; partiri potest, & est ab alijs rebus segregata, cuius ui & communione, rerum omnium natura firma consistit. Nam unitas cuiusq; numeri procreatrix est: quippe compositione & accessione unitatum omnis augetur multitudo. Neque certè potest fieri, ut numerorum essentiam ab unitate separatam intelligamus. Illa tamen extra omnem multitudinem est, omniq; numero longè præstantior: quę tametsi numerum quemq; gignit, efficitq;, nunquam tamen ab ullo ipsa au

Ternarius. geri potest. Porrò ternarius est illi cognatione coniunctus, partitionis similiter, diuisionisq; expers, primusq; numerus est, qui ex pari impariq; cõstat. Nã binarius unitate adiuncta ternariũ generat, qui primus impar numerus est. Ternarius etiã iusticiã repręsentat, quippe qui ęqualitatis dux sit, initium, medium & finẽ ęqualẽ

Trinitas. assecutus. Quæ quidem mysticæ sacrosanctæ & uenerandæ Trinitatis imaginem præsse ferunt, quæ ex natura principio ortuq; carente cõstans, essentię rerum omnium ortum habẽtium semina, rationes, causasq; complectitur. Quinetiam ternarij

Denarius. uis, principium uniuersi iurè existimari potest. Nam numerus denarius est extremitas numerorum omnium: quippe in alios ipsum antegrediẽtes complexus, eos omnes terminat. Idemq; plenus & omnibus suis partibus expletus numerus rectè appellatur: utpote qui omnes species, omnesq; omnium numerorum, rationum, concentuum, harmoniarum modos contineat. Vnitates igitur cõpositione auctæ denario terminantur: huncq; uelut parentem & circumscriptionem ratam cõsecutę, tanquam in gyrum uoluuntur. Deinde circulum secundum, tertium & quartũ usq; ad denarium conficientes, ex decies decem centum cõplent. Tum ad primos quasi carceres, unde incœperunt, recurrunt. Inde rursus initium capiẽtes, & ad decem progressæ, deciesq; centum peragrantes, pérque eosdem flexus retro gradientes, longos illos numerorum circuitus conficiunt, tum ex se ordiẽtes, tum in se denuò reuolutæ. Nã decimum in numero denario unitas est, deceq; unitates unum efficiunt denarium. Denarius autẽ unitatum extremitas. Est etiam terminus & flexus certus, ratusq;: flexus infinitatis, quæ in numeris cernitur: terminus autẽ ac finis unitatum. Ternarius uerò cum denario cõiunctus, & tertiã circuli denarij cõ

Triginta. uersionem cõficiens, triginta, qui est numerus maximè naturalis, gignit. Nam eadem est ratio numeri triginta in denarijs, quæ est ternarij in unitatibus. Quinetiã numerus triginta, terminus fixus est cursus illius luminaris, quod proximè & secundum solem clarissimum est. Quippe lunæ circuitus ab uno cursu ad alterũ progressæ, mensis circulum conficit: quo confecto, rursus initium quasi ortus sui consecuta, nouum lumen diesq; nouos inchoat. Quocirca unitas numero triginta decorata, tribus exornata denarijs, & decẽ ternarijs illustrata, totum opus regni Imperatoris

A peratoris Constãtini uictoris, cui orbis terræ paret uniuersus, quiq; à Deo omniũ bonorum largitore honore affectus est, & author nobis est bonorum quibus nuper potiti sumus, intra istorum numerorum ambitum cõplectitur: quod quidem regni tempus, quanquã hactenus festi anni trigesimi duntaxat celebrationem continet, tamen deinceps spacia orditur longiora, & spem certam ostentat, bonorum futurorum in cœlesti regno repositorum: ubi non solis modò, sed aliorum luminarium infinitorum multitudines, quæ omnia ex se profundunt splendorem luce solis multo clariorem, quæq; fulgore radiorum ex perenni æterni luminis fonte profluentium collustrantur atque splendescunt, circa illum summum omnium Imperatorem gradiuntur. ubi animus in præclarorum perfectorumq; bonorum abundantia ætatem degit: ubi uita ab omni molestia & angore uacua, ubi moderatæ & syncerae uoluptatis perceptio, ubi tempus perpetuum, æternum, infinitum, nulla extremitate terminatum, nullis dierum, noctiumq; interuallis, nullis annorum circulis, nullis temporum conuersionibus dimensum, sed unum quasi uitæ circulum in immensum spacium continuatum: quod quidem nõ solis illuminatur radijs, nõ siderum multitudine, non lunæ splẽdore collucet, sed ipso uero luminari, Dei uerbo, unigenito summi moderatoris filio perfruitur. Et ob eam causam illum, solem iusticiæ, lumenq; omnium luminum præstantissimum esse, arcana & sacra diuinæ Scripturæ eloquia docẽt: eumq; ipsum illas beatissimas potestates iusticiæ radijs, sapientiæq; claritate illustrare, animosq; pietate imbutos non cœli ambitu, sed suo ipsius gremio complectentem: suorum promissorum fidem re ipsa confirmare credimus. Neq; certè oculus mortalis uidit, neque auris ulla percepit, neque mens carne circumuestita poterit perspicere, ea quæ sunt his qui animos suos pietatis ornamentis decorauerint præparata: ex quorum numero tu es, Imperator sanctissime, cui soli ex omnibus qui ab initio hactenus regnauerint, ille summus totius uniuersitatis Imperator potestatem largitus est uniuersum hominum genus labe superstitionis perpurgandi: cui suum ipsius salutare signum demonstrauit, quo quidem morte profligata, euictaq;, triumphum contra hostes egit: quo etiam uictoriæ tropheo & propugnaculo ad arcendos dęmones, impij erroris simulachris ex aduerso opposito, uictoriam contra omnes impios hostesq; barbaros, quinetiam contra dæmones, quod est aliud barbarorum genus, reportauit. Etenim cum duplex in nobis insita sit natura, altera animi, altera corporis, & hoc ab omnib. uisum, ille ab oculis penitùs remotus: in his duo contraria barbarorum genera, eaq; nobis admodum infesta, posita sunt, quorum alterum ex occulto, alterũ apertè nos oppugnat: atque alterum corpora corporibus obiectat, alterum armis omnis generis, corporis expertibus, animum hominis nudum & inermem obsidet. Porrò autem barbari illi qui oculis cernuntur, uelut pastores quidam feri & agrestes, qui nihil à belluis differunt, in cicures hominum greges impetum faciunt, uastãt agros: & tanquã immanes lupi, è solitudine in ciues cuiusq; ciuitatis irruentes, ciuitates in seruitutẽ redigunt. ad extremum omnia quæ possunt labefactant, perimuntq;. Infesti autem & animorum corruptores dæmones, qui sub aspectu minimè subijciuntur, quiq; omnibus barbaris sunt multo crudeliores, per aerẽ peruolitantes, uniuersum mortalium genus machinis peruersæ & deprauatæ opinionis in multis dijs colẽdis positæ subiugarunt: adeò ut deinceps non uerum Deum uenerarentur, sed multiplici & impio uagarentur errore. Nam deis quibusdam, qui nequaquam Dei sunt, in humanam uitam (unde, haud equidem scio) introductis, eum qui solus & uerus Deus est, perinde ac si non sit, penitùs neglexerunt. Vnde corporum ortus ab illis habebatur pro deo: & rursus alium deum huic cõtrarium colebant, corporum uidelicet interitum & dissolutionem. Ac prior, quem ducem ortus putabant, Veneris nomẽ obtinebat: posterior autem, utpote qui multum posit, & mortale genus deuincit, Pluto & Mors appellatur. Etenim homines id temporis, quoniam non

Regni cœlestis bona.

B

Natura in nobis duplex, & duo hostes.

Dæmonum insidiæ.

Deorum cultus

Veneris.

Plutonis, & Mortis.

...um uitam quàm quæ ortu constet, cognoscebant, idcirco illius causam & ortu Deum esse asseruerunt: & quia homines post mortem esse & manere nō censebāt, ob eam causam Mortem uictricem omnium, & deum omnium maximum nuncuparunt. Quinetiam, quoniam persuasum habebāt se propterea nullis pœnis obnoxios esse, quòd animus simul cum corpore morte extinguitur: idcirco sceleribus infinitas mortes promerentibus se, dum uiuerent, ipsi obstrinxerunt, uitamq́ haud uitalem degerunt: quippe neque de Deo cogitabant, neque tribunal diuini expectabant iudicij, neque essentiam animi sui in memoriam reuocabant: sed uni acerbæ dominæ parentes, Morti scilicet, atque istorum corporum interitum totius hominis dissolutionem internecionemq́ esse sibi persuadentes, Mortem præpotentem deum, & πλούσιον, id est locupletem, ob eamq́ causam Plutonem nominabant. Ac non Mors solum deus habebatur, uerumetiam res illa multo præstabiliores, quæ miseræ & calamitosæ eorum uitæ nonnihil conducebant. Nam illis deus existimabatur uoluptas corporis, deus alimētum, deus huius propago, deus fructuū origo, deus ebrietatis deliciæ, deus carnis desideria, deus deniq; earum rerum oblectatio. Hinc Cereris & Proserpinæ mysteria: hinc Proserpinæ raptus à Plutone, eiusdemq́ restitutio: hinc Bacchi initiationes: hinc Hercules ab ebrietate, tanquam à potentiore dea, uictus: hinc Amoris & Veneris mysteria adulterij plena. Hinc Iupiter ipse mulierem cupiditate insaniens, & flagrans amore Ganymedis. Hinc lasciua fabularum commenta, de dijs uoluptatis illecebris & perturbationibus deditis. Itaque crudeles illi barbari, dæmones dico, summo omnium Imperatori inimici, tam diris erroris Deo penitùs aduersantis telis obruerunt in terris humanum genus: sicq́ sibi subegerunt, ut ubiq; locorum impietatis erigerēt columellas, templaq́ & delubra falsæ & commenticiæ diuinitatis in quibusque angulis cōstruerent. Quinetiam qui tum dominari putabantur, adeò inseruiebant errori, ut tribulium & cognatorum cæde illos ipsos deos placarent, & cōtra ueritatis propugnatores gladios acuerent, bella pestifera cierent: & impias manus non cōtra hostes alienos & peregrinos, sed contra familiares & amicos, contra fratres, cognatos & charissimos, qui uitæ grauitate, temperantia, ueræ pietatis institutis, Deum colere & uenerari sedulò studuerunt, scelerate armarent. Quinetiam eò insaniæ ac dementiæ sunt prolapsi, ut eos qui erant Deo uniuersitatis gubernatori consecrati, suis dæmonibus pro uictimis mactarent. Hi autē, utpote generosi & magnanimi syncerae pietatis & ueræ uitæ testes, gloriosam mortem pro ueritate longè huic uitæ anteponendam animo complexi, eiusmodi tyrannidem cōtra ipsos usurpatam pro nihilo putauerunt: imò uerò se ipsos, ut Dei milites decebat, tolerantiæ armis obsepientes, omnia mortis genera habuerunt pro ludibrio: quippe ignem, ferrum, clauorum confixus, immanes bestias, profundos maris gurgites, membrorum amputationes, exustionesq́, effossiones oculorum, extremarum totius corporis partium præcisiones, famem præterea, metalla, uincula propter amorem & desiderium, quo erga suum regem Deum flagrabāt, multo plus quàm ullam rem in hac uita uel præstantissimam, quàm ullam etiam uoluptatem habere iucunditatis existimarūt. Quinetiā mulierū, quæ non minus quàm uiri, animis excelsis & cōstantib. erant roboratæ, nonnullæ eadem subiere certamina quæ uiri, pariaq́ uirtutis præmia reportauere: aliæ ad flagitia corporum attractæ, maluere mortis discrimini uitam, quàm corpus turpitudini obijcere. Aliæ etiam fermè infinitæ, quæ ne extremis quidem, ut aiunt, auribus stupri minas audire tolerabant, à prouinciarum præsidibus quodque tormentorum genus, & quamq́ mortis latam sententiam forti & uirili animo sustinuerunt. Itaque hi dei summi Imperatoris quasi antesignani cōtra exercitum multos deos colentem firma animorum constantia dimicabant. Illi autem dæmones, Dei aduersarij, & humanæ salutis oppugnatores, quouis feroci barbarorū genere crudeliores, eiusmodi humani sanguinis libamētis fuere uehemēter delectati.

Plutonis appellatio. Deorum multitudo unde. Ceres. Proserpina. Bacchus. Hercules. Venus. Cupido. Iupiter. Ganymedes. Dæmonibus homines mactandi insania unde orta. Martyrū Christi constantia.

A Illorum igitur administri talia poculenta ex iniusta cæde hausta illis propinarunt, istudq; tam acerbum, tamq; impium epulum eis ad humani generis appararunt internecionem. His rebus ita constitutis, quid tandem Deus, istorum afflictorum oppressorumq; rex, facere debebat? nunquid hominum sibi charissimorum salutē negligere? nunquid familiares suos ita ab hostibus oppugnatos contemnere? At eo pacto neq; sapiēs gubernator dici potuisset, si nauem profundis & uastis fluctibus cum ipsis uiris submergendam remisisset, nihilq; opis ad nauigantium attulisset conseruationem: neque dux acer & fortis, cum suos necessarios ab hostibus opprimi impunè pateretur: quinetiam neque pastor bonus, si sui gregis ouem unam errore uagari inclementer sciuisset, & non potius cęteris ouibus, quibus erat rectè prospectum, in loco tuto relictis, nihil non laboris & molestiarum quò errantem conseruaret, subijsset, atque adeò, si fuisset opus, cum immanibus belluis quasi manu conflixisset. Verùm ut summus omnium moderator Deus ouis rationis expertis nullam duxit curam: sic omne suum studium eò contulit, ut suum exercitum, & eos qui erant propter ipsius amorem oppugnati, benignè subleuaret: quorū certamina & dimicationes proprietate susceptas beneuolo animo amplexatus, non paucos ex illis qui iter ad ipsum per martyrium faciebant, eximijs uictoriæ decorauit coronis, inq; cœlestem angelorum chorum ascripsit, alios in terra tanquam uiua pietatis semina reseruauit ad posteritatem, ut tum supplicij impijs meritò irrogati spectatores, tum rerum gestarū quas oculis aspexissent, narratores existerent. Deinde dextera sua ad hostes ulciscendos porrecta, suo ipsius nutu illos ex improuiso, plagis cœlitùs inflictis insectatus, penitùs è medio sustulit: eosdemq; palinodiam scelerum ab se admissorū suo ipsorum ore canere etiā inuitos coegit. Hos uerò qui admodum abiecti, & ab omnibus erāt pro desperatis habiti, è terra in sublime extulit. Istud magnus ille Imperator Deus cœlitùs transegit, Constantinumq;

B seruum suum (sic namque Imperator ob singularem & eximiam pietatem appellari gaudet) uelut armatum satellitem planè inexpugnabilem hostib. opposuit, eūq; effecit inimicorum omnium uictorem, atque adeò unum contra multos excitauit. Nam illi ferè infiniti erant, & multi eorum cum multis malignis dæmonibus amicitia cōiuncti: imò uerò non reuera erāt, quia neq; amplius existūt. Hic ex uno Deo unus Imperator designatus, effigies & imago unius summi omniū Imperatoris est. Illi animo impio præditi, pios uiros cruentis cædibus è medio sustulerunt: hic seruatoris sui exemplum imitatus, & hominibus solum seruandis deditus, etiā impios seruauit, eosq; pietatem & uerum Dei cultum perdocuit. Quinetiam hic utpote reipsa & ueritate uictor, duplex illud barbarorum genus profligauit: quippe genus hominum agresti feritate imbutum, prudentibus consilijs & hortationibus ad eos per legatos missis māsuefecit, principes ipsis potētiores coegit agnoscere, & à uita scelerata ac fera ad modestam ciuilemq; traduxit: genus autem dęmonū qui oculorum sensu minimè percipi possunt, crudele illud quidem, & immanitate efferatū, re ipsa coarguit repressitq;, utpote quod iam olim fuisset ab ipso Deo superatum. Communis enim totius uniuersitatis conseruator, spiritus illos qui oculis cerni nequeunt, ui quadam abstrusa & recōdita deuicerat. Cōstantinus autem, uelut summi Imperatoris legatus, illos deuictos occupauit: & statuas mortuorum, qui iam pridem perierant, expoliauit, prædamq; uictoris Dei satellitibus largè liberaliterq; distribuit. Nam cum uideret multitudinem, instar stultorum infantiū, laruas plenas erroris ex aurea argenteaq; materia effictas frustra extimescentem, eas tāquam quosdam lapides hominibus in tenebris incedētibus ante pedes proiectos ad impingendum, è medio tollendas, regiamq; uiam quæ plana & æquabilis est, omnibus in posterum patefaciendam existimauit. Ista igitur animo complexus, non armata manu, aut ingentibus copijs ad has res corrigendas sibi opus esse: sed unum & alterum ex illis quos habebat spectatos, ad hoc munus obeundum

Constantinus Dei seruus appellari gauisus.

Constantini in dæmonibus etiam expugnandis uirtus.

satis habere uirium arbitratus est: quos quidem una eademq; autoritate dignatos, ad singulas nationes misit. Illi tum singulari regis sanctimonia, tum sua ipsorum in Deum pietate freti, per mediam plebem, perq; medium populum multitudine infinitum proficiscentes, in singulis urbibus regionibusq; errorem longinquo tempore inueteratum omnino deleuerunt. Ac primùm ipsos idolorum sacerdotes magna cum irrisione ac turpitudine suos ipsorum deos ex tenebricosis recessibus in lucem proferre mandarunt: deinde exteriore illorum effigie detecta, etiam interioris formæ colore obductæ deformitatem ante oculos omnium statuerunt. Tum illis abrasis, materiæ pars quę uidebatur aliquid habere bonitatis, fornace igniq; probarunt, eamq; reseruarunt in tuto collocatam: quæ autem inanis erat, & ad nullam rem utilis, superstitiosis ad memoriam suæ turpitudinis largiti sunt. Porrò autẽ hoc quod sequitur, non multum sanè ab illo dissimile, istius Imperatoris admirabilis opera gestum est. Postquam simulachra mortua ex preciosa materia conflata dispoliauerat, reliquas statuas ad perpetuandam hominum memoriam erectas, quæ erant ex ære fabricatæ, aggressus est. Quinetiam deos quos ueteres fabulę celebrãt, capillorum texturis constrictos colligatosq;, abripiendos curauit. Præterea regio suo obtutu tanquam clara face accensa, sedulò perlustrauit, ne ullæ erroris reliquiæ uspiam delitescerent. Quemadmodũ enim aquila in superiora aeris loca subuolans, res in terra longissimo interuallo ab se distantes acutissimè cernit: sic iste, dum in regali palatio, quod est in præclara illa urbe ab ipso ædificata situm, uersabatur, inde uelut è specula periculosum quoddam rete, quo animæ hominum illaqueabantur, in gente Phœnicum latitare dispexit: nemus uidelicet & delubrum, non in media aliqua ciuitate, non in foro, non in plateis, ut multa quæ in urbibus ornatus gratia magno splendore decorantur: sed extra semitam, extra triuia, extra uiam publicam, turpi & flagitioso Veneris dæmoni, in summo uertice montis Libani inter arbusta locatum erat, tanquam schola nequitiæ ijs qui erant libidini dediti, quiq; nimia licentia corpora sua infecerant, corruperantq;. Nam uiri quidam molles & effeminati, nõ uiri reuera; pudore prorsus exuto, instar mulierum, turpissima contagione se inficientes, dæmonem placabant. Quinetiam scelerati & nefarij mulierum congressus, clandestinæ connubiorum corruptelæ, alia denique infanda & turpia facinora in eo delubro, utpote in loco impuro fœdoq;, admissa erant. Nec quisquã fuit qui in hæc scelera animaduerteret, ꝑpterea quòd ex uiris grauibus honestisq; nemo illuc auderet accedere. Verùm hunc nostrum eximium Imperatorem, turpia facinora illic edita latêre non poterant. Quæ quidem cùm regia sua prouidentia dispexisset, indignum censuit, uti solis spendor eiusmodi delubrum intueretur. Proinde illud uniuersum cum ipsis statuis & monumentis funditùs deleri mandauit. Extemplò igitur Imperatoris mandato machinamenta, quibus petulans & lasciuus ille error propugnabatur, penitùs euersa fuerunt. Quippe militum manus loco purgando operam nauauit. Qui autem ad hoc usque tempus luxuria defluxissent, Imperatoris minis perterriti, continentiam modestiamq; didicerũt. Adhũc modum igitur Imperator, tum spectra illa improbitatis & nequitię, qua hominum animi occæcati fuerant, palàm sub omnium oculis subiecit, tum suum Seruatorem omnibus liberè prædicauit. Neque quisquam erat uel dæmõ, uel ariolus, uel uates, qui aut subsidio aliquo efficere, aut ui obsistere potuit, quo minus errores ab illo perspicuè deprehenderentur. Neque mentes hominũ in obscura inscitiæ caligine amplius uolutabanẽ: sed sinceræ pietatis radijs illuminatę maiorũ suorum ignorationẽ cõdẽnare, illorum cęcitatẽ commiserери, seq; ipsas beatas ꝑpterea affirmare cœperũt, quòd erãt tam graui errore liberatæ. Itaque hoc pacto Dei præpotentis consilio, & Imperatoris opera uniuersum hostium inimicorumq; genus tum cadentium sub aspectum, tum eundem fugientium, exiguo temporis momento omnino fuit extinctum, tandemq; trãquilla placidaq; pax uniuersum orbem terrarum occupauit.

Idolorũ & statuarum euersio.

Veneris fanum in Libani uertice, à Constantino deletum.

A occupauit. Neq; amplius bella, neq; multi dij, neq; pugnæ in agris, urbibusq; extiterunt, sicut antè, cum dæmonum cultus uigeret: neq; sanguinis inter homines effusio, sicuti quando insana illa in multis dijs colendis amentia floruit.

¶ Iam uerò tempus se offert noua cum ueteribus conferēdi, & statum rerum ex deteriore in meliorem conditionem commutatum considerandi, seduloq; expendendi peruidendiq;, quo pacto olim porticus, fana, nemora & templa, in singulis urbibus artificiosè extructa elaborataq; essent: delubra multis admodū monumētis decorata, creber & celebris de dijs sermo apud tyrannos qui id tēporis regnabant. Gentes quoq; ac populi statuis in singulis agris locisq;, atq; adeò in ædibus, in ipsis penetralibus & thalamis erectis patrios ritus & ceremonias cum summa obseruantia executi sunt. Quib. quidem non is pietatis fructus qui iam nobis obtigit, nimirum pax mutua, quam modò uigere quisque oculis cernere potest: sed omnia cōtraria, ut bella, pugnę, seditiones, quib. quidē per totā uitā cōquassati sanguine & cędibus intestinis suas ipsorum regiones compleuerunt. Dij aūt quos colebant, quamuis uaticinia, oracula, rerum quoq; futurarum prę sensionem & scientiam illis penes quos tum erat imperiū, multis blanditijs adhibitis pollicerētur: suum ipsorum tamen exitū nec præcognoscere, nec sibijpsi uaticinari norant. Quod quidem ad errorem & fraudem illorum perspicuè coarguendam, est argumētum planè maximum. Neq; pręterea quisquam eorum qui quondam propter oracula in magna habebantur admiratione, Seruatoris nostri in mundū aduētum, neq; nouam diuinæ cognitionis ab eo hominibus propositæ prædicationem aliquando prædixit: imò uerò neq; Pythius ipse intellexit, neq; quisquam alius ex præpotentium dæmonum numero, aut suā euersionē & uastitatē, aut quis eos esset expugnaturus præsignificauit, quisúe funditùs eos è medio sublaturus esset uaticinatus est. Quis porrò ariolus, aut uates, eorum deorum honores & cultus tum omnino

Deorū & oraculorum gentilium uanitas.

B extinctos fore, cum puer quidam in mundo editus esset, cognitionemq; & syncerā uenerationem summi omnium Imperatoris omnib. hominibus traditā fore prænunciauit? Quis hoc augustum imperium pietate eximium, quis istū ipsum uictorem, quis trophæa ab eo cōtra dæmones ubiq; terrarum erecta, quis superborum simulachrorum quæ in locis excelsis colebantur, uastationē præsciuit? Quis mortua illa ueterum Heroum idola, conflata fore, & ex forma planè inutili in usus necessarios commutata aliquando præmonstrauit? Quis ex deorū numero aliquando mentionem fecit statuarum suarum, quæ iam sunt conflatæ, quæq; cum omnium irrisione euanuerunt? Quò se contulerunt istorū propugnatores, ut suis sacris monumentis ab hominibus expugnatis, subsidio esse non possint? Vbi'nam inquam sunt, qui antea bellum gererent, nunc uerò suos expugnatores in tranquillissima pace uitam degentes conspicentur? Quò tandem se receperunt, qui his tanquam dijs confisi, inaniq; adducti persuasione, animos ita sustulerūt, ut non solū niterent errorem ad summum perducere, uerumetiam bellum minimè denunciatum indictúmue contra ueritatis defensores susciperent? Certè miseri miserè & infeliciter perierunt. Quem locum iam occupat turba Gigantum qui cum Deo bellum gerebant? ubi draconum sibila, qui linguas exacuētes, impias uoces in summum rerum omniū gubernatorē iaciebant? Illi profectò multitudine deorū cōfisi, & effigies mortuorū in statuis in animis expressas, in bello tanquā propugnacula proferentes, ipsi cum ingentib. copijs à Deo totius uniuersitatis moderatore profligati conciderūt. Hic noster lorica pietatis septus munitusq;, salutari & uitali signo crucis, ueluti terriculo propugnaculoq; malorū aduersariorū multitudini opposito, ab hostibus, à dæmonibusq; uictoriam reportauit. Deinde grata animi uoluntate inductus, preces ad gratias agendas, Deo authori uictoriæ impertijt, claraq; uoce, atque adeò columellis erectis, omnibus hominibus hoc signum triumphale prædicauit: inq; media urbe quæ omnium princeps est, hoc insigne trophæum contra

Constantini de hostibus Christi, & dæmonibus uictoria.

Crucis trophæum à Cōstant. erectum. omnes hostes erexit:edixitq; palàm,ut omnes hoc salutare signum,quod nulla uetustate confici delerïq; potest,cùm Romani,tum totius orbis terrarum imperij munimentum agnoscerent. Quod quidē cùm omnes homines scire,tū milites in primis docuit: eosq; debere non in hastis,alijsúe armis,cuiuscunq; generis illa essent, neque in corporum robore spem ponere: sed Deum omnium rectorem cùm boni cuiusque, tum ipsius uictoriæ largitorem confiteri. Quare ad hunc modum Imperator (ô res auditu propè incredibilis) suo exercitui precandi disciplinæ magister factus est,piáq; orandi præcepta Sacrarum literarum institutis consentanea congruentiáq; tradidit. Primùm, ut in sublime ad cœlum manus tenderent:deinde,ut sursum ad regem cœlestem oculos mentis subleuarent,eumq;,utpote uictoriæ datorem,omnium conseruatorem,custodem & adiutorem, precibus inuocarent: tum ut diem Dominicam precibus cōuenientem,præcipuā reuera,primam & maximè salutarem,deniq; nomen ab eo duxisse,qui est lucis,uitæ, immortalitatis & omnis boni author,existimarent. Quinetiam ille ipse sibi præceptionū salutarium doctor factus,in ipsius regiæ penetralibus Seruatorem suum ueneratur,& interdum precibus diuinos cultus exequitur,interdū Sacris literis audiendis mentem suam erudit. Qui autem illi ministrant,inseruiuntq;,sunt homines Deo consecrati: qui uerò custodes totius palatij,sunt uiri uitæ grauitate & uirtute eximij: qui deniq; stipatores satellitesq; ad corporis defensionem designati, firmis singularis beneuolentiæ armis septi,Imperatorem sibi piè religiosèq; uiuendi magistrū existere profitentur. Imperator autem triumphale signum honorat,diuinitatem quæ in eo est,re ipsa expertus. Nam isto,hostium multitudines in fugā uersæ:isto,Dei aduersariorum inanis ostentatio cōpressa:isto, petulātes maledicorum impiorūq; linguę ad silendum compulsæ: isto,barbara hominum genera subiugata:isto,potestates dæmonum aspectum fugientium abactæ:isto, superstitiosæ astutię & erroris ludibria refutata. Isti deniq; cumulatam omnium bonorum quibus fruimur, expletionem acceptam referens Imperator,columellas triumphales, quibus illius decus illustretur,ubique terrarum collocauit. Quinetiam ecclesias,templa, ædes sacras,sumptibus ad eam rem liberali & regia manu suppeditatis, extruendas mandauit. Itaq; extemplò magnifica Imperatoriæ magnificētiæ opera in medijs prouincijs urbibusq; sunt, exiguóq; temporis spacio in luce & oculis omnium gentium collocata: quæ quidem tyrannidem impiorum perspicuè coarguerunt. Nam hi paulo antè mentis quadam insania ad bellum cum Deo gerendum impulsi, uirus acerbitatis & maleuolentiæ suę contra inanima ecclesiarum ędificia (cōtra Deum enim non poterant) instar canum rabie furentes euomuerant:in quibus è sublimi ad solum deturbatis, ex ipsisq; fundamentis cōuulsis,species urbis ab hostibus captæ euidenter expressa est. Hęc ab illis scelerum peracta fabula,in qua Deum oppugnare aggredientes,cōfestim amentiæ suę pœnas dederunt. Nam uix dum breue temporis curriculum prꝑterierat,cum procella cœlitùs importata uno momento obruti,extinctiq; fuere:adeò ut neq; genus,neq; semen,neq; uel minima memoriæ eorum significatio inter homines remaneret,sed omnes (licet permulti essent) plagis diuinitùs inflictis excruciati,oppressiq; interirent. Atq; illi ob rabiem contra Deum accensam,talem habebant exitum. Hic uerò noster Constantinus,solus salutari Crucis trophæo nixus, neq; tamen solus (aderat namq; illi,opemq; ferebat,qui solus & uerus Rex est) templa noua,illis quę antè diruta erant multo prꝑclariora exædificauit, posterioráq; prioribus longè illustriora reddidit. Ac primū Constantinopolim uarijs Dei exornauit ecclesijs: deinde urbem totius Bithynię facilè principem amplissimo pulcherrimóq; templo decorauit: tum primarias cæterarum gentium ciuitates illustrauit ornamentis nō dissimilibus. duóque monumenta præ cęteris eximia in Oriente cōstruere aggressus est: alterum in Palęstina, ꝓpterea quòd inde tanquā ex fonte salutaris fidei Christianæ riuus ad omnes gentes pro-

Margin notes: *Precandi Deū disciplina à Const. tradita.* — *Constātini ministri, custodes, satellites qui.* — *Crucis signi uirtus.* — *Templorum extructiones.* — *Tyrannorum rabies & interitus.* — *Constantini structuræ præcipueq; templorum.*

A tes promanauit: alterum in metropoli Orientis quæ nomen traxit ab Antiocho, in qua tanquam in urbe illius gentis ac regionis præcipua, ecclesiam tum egregiam propter magnitudinem, tum propter pulchritudinem cum primis eximiam, Deo dicauit. Vniuersum templum longis porticibus extrinsecus adiectis circumdedit: sanctuarium autem interius ad infinitam erexit altitudinem, illudq; forma solij octangularis uariauit: multis ædiculis, exedrisq; undique constructis circum sepsit: uarijs denique cuiusque generis decorauit ornamentis. Ista quidē ad hunc modum erant à nostro Imperatore confecta. Quæ autem sequuntur, in Palæstina ab eo etiam gesta fuere. In media urbe quæ apud Hebræos primas obtinet, non modò ecclesiam amplissimam, quæ ad memoriam salutaris Christi passionis ædificata fuit: uerumetiam templum sanctum salutari signo Crucis dedicatum, magnificis & sumptuosis insignibus exornauit. Quinetiam monumentum Seruatoris, quod sempiternæ memoriæ commendandum est, illiusq; trophæa contra mortem statuta, ornamentis quæ dicendo exprimi non possunt, cohonestauit. Tria præterea loca tribus mysticis nostræ salutis antris nobilitata, amplis & eximijs illustrauit ædificijs. Primùm illi antro in quo Christus mundo primùm apparebat, debitum decus impertijt. Deinde, ad illius antri memoriam, ubi postremò assumptus est, in mōtis iugo monumentum præclarum extruxit. Ad extremum, antrum illud inter hæc duo interiectum, ubi Seruator totius suæ passionis quasi certamen obibat, uictoriamq; mundo salutarem ab hostibus reportabat, templo extructo illustre reddidit. Ista omnia antra Imperatoris opera & labore magnificum splendorem sunt consecuta. Qui & salutare Crucis signum omnibus prædicat: & Deum, qui eius pietatem largè remuneratus est, omnem suam familiã, suamq; sedem imperatoriam amplificare, imperij tempus longo annorum curriculo stabilire, suisq; probis liberis, ipsi generi, & successione eiusdem, fructus uirtutis apud se recō B ditos habere, ingenuè agnoscit. Porrò autem hoc potentiam Dei, qui omnium censor est, quem Constantinus colit, manifestò declarauit, quòd iusticię quasi talenta ex æquo distribuens, debita compensatione utrunq; hominũ genus remuneratus est. Nam illis qui ecclesias expugnauerant, euerterantq;, iusta merces impietatis e uestigiò inflicta: quippe stirpe generis, ædibus, larib. familiaribus, hac luce deniq; extemplò priuati fuere. Hic autem, qui suum dominũ uarijs pietatis honorarit officijs, & interdum ædes planè regias ad eius gloriã illustrandam erexerit, interdũ sacris monumentis ubiq; terrarum collocatis, suis illum cōmonstrarit subiectis, Deum reuera & familiæ & regni & generis conseruatorē ac custodē reperit. Hoc pacto igitur præclara Dei facta per diuinã salutaris signi Crucis uirtutē omnib. proposita sunt ad intuendum. De cuius laudibus, his qui se Sacrarũ literarũ professioni consecrauerint, amplius dicendi campus suppetit. Nam hoc salutare signum reuera fuit (est quidē istud & incredibile dictu, & cogitatu planè admirabile) quod solũ simulac in terris uisum fuit, omnes cōmentitias fabulas quæ ab initio de dijs confictæ fuissent, omnium oculis subiecit: & sicut errorem tenebris obruit, & obliuione, sic lumen mente sola perceptum, quo hominum animi illustrantur, unũ uidelicet ac uerum Deum omnibus patefecit. Quocirca quisq; ad Deum opt. max. totus conuersus, in mortuorum simulachrorum uultus expuit, execrabiles ritus quib. dæmones coli solebāt, pedibus cōculcat, inueteratum errorem à maiorib. traditum irridet. Qui autem Sacrarum literarum quasi scholas ubiq; hominibus aperiunt, hi illos perquam salutaribus præceptis erudiunt, ut deinceps neque creaturam quæ oculis corporis cernit, suspiciant ac uenerentur: neq; obtutu sursum ad solem, lunam & stellas sublato, in eorum admiratione hærerent: sed qui supra has res domicilium habet, quiq; sub aspectum non cadit, eum conditorem uniuersi fateantur, eum solum cultu & ueneratione prosequi discant. Istud igitur eximium & admirabile Crucis signũ tot tãtorũq; bonorũ hominib. causa extitit, cuius ui

Templi Antiocheni structura.

Item Hierosolymitani.

Crucis signum salutare.

& facultate, quæ praua erant, sublata sunt: quæ autem antè non erant, iam apud omnes claris pietatis radijs elucent. Nam præcepta, monita, hortationes ad uitam modestè pieq́ degendam, omnium gentium auribus inculcãtur, ipseq́ Imperator idem ipsum prædicat. Atq; hoc certè cum primis admirandum uidetur, quòd tantus ac tam præpotens princeps, uelut summi Imperatoris Dei propheta clarissima uoce uniuerso mundo clamat: omnesq́ qui sunt in ipsius ditione, quiq́ ipsius cura operaq́ assiduè pascuntur, ad ueri Dei cognitionem inuitat. Quinetiam in media regia, non ut antè fieri solet, stultæ ac uanæ impiorum hominum turbæ, sed sacerdotes & administri Dei pietatis insignibus egregiè ornati, præclaris hymnis decantatis conuentus celebrant: unus Deus moderator uniuersitatis, omnibus annunciatur. Euangelicus sermo, qui omnia bona nobis pollicetur, humanum genus Deo omnium rectori coniungit: Patrem cœlestẽ filijs suis, qui sunt in terra, propitium & beneuolum esse ostendit. Eum chori triumphalib. cantilenis cuiusq; generis celebrant: eum uniuersum mortalium genus unà cum cœlestibus angelorum turmis resonat: ei animi rationis compotes, corporibus, quibus circumclusi sunt, tanquam instrumentis musicis, hymnos decoros & eximios, diuináſque laudes concinunt. Quinetiam qui Occidentem incolunt, pariter cum his qui in locis uersus Orientem habitant, ad eum eodem temporis momento collaudandum, ipsius præceptis perdocti sunt. Et qui uersus Boream domicilia rerum suarum collocarunt, simul cum illis qui regiones uersus meridiem accolunt, uno concentu eum prædicant: pium uiuendi genus consectantur, ijsdem moribus & institutis instructum: unum Deum patrem omnium gubernatorem prędicatione efferunt: unigenitum eius filium, Seruatorem nostrum, omnium bonorum authorem profitentur: unum etiam Imperatorem, orbem terrarum moderantem, piosq́ eius filios Cæsares agnoscunt. Iste uerò, non aliter atq; sapiens gubernator in alto loco constitutus, sublimis tranat, æuumq́ nostrum regit: ac recto cursu incedens, clauum tenet: & omnes qu ipsius parent imperio, secundo uento ad tutũ & tranquillum portum perducit. Atq; Deus ipse, qui summus omnium Imperator est, ut in hac uita dextera sua ad opem illi ferendam cœlitùs demissa, omnium inimicorũ aduersariorumq́ effecit uictorem, imperijq́ principatum longinquo annorum circuitu amplificauit; sic post discessum è uita, illum bonorum multo prẹstabiliorum participem facturus est, req́ ipsa promissa sua ei cumulatè præstaturus: de quibus accuratè disserere præsens tempus non sinit, sed usque eò expectandum, quoad illò fuerimus profecti: quandoquidem cœlestia præmia, neq; mortalibus oculis possunt, neq; auribus corporeis omnino comprehendi.

Regiæ Cõstantini disciplina.

Sequitur iam ut tibi, (Constantine uictor illustrissime) in hac tua regia, diuinarum arcanarumq́ literarum mysteria de summo omnium Imperatore Deo tradita, ex scripto recitemus: non quò te rebus sacris instruamus, qui sapientiã à Deo didiceris: neq; quò tibi secreta Dei aperiamus consilia, cui Deus ipse multo antè quàm nos uerba apud te facere aggreßi sumus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per ipsum Christũ communem omnium seruatorem, perq́ diuinã suam uisionem, quæ sæpenumero tibi illuxerit, occultas inuolutasq́ sacrorum mysteriorũ notiones patefecerit, reseraritq́: sed quò imperitos homines ad lucem cognitionis deducamus, tuorũq́ piè & sanctè factorũ rationes causasq́ ignaris & inscijs perspicuè proponamus ad contemplandum. Nam tametsi quę ad summi huius uniuersitatis moderatoris Dei cultum & honorem illustrandum in dies per totum orbem terrarum à tua uirtute præclarè geruntur, omnium mortalium celebrantur sermonibus: tamen monumenta quæ in nostra patria, Palæstinam dico, inq; ea ciuitate * unde salutaris Dei sermo uelut ex fonte ad omnes homines proflu xit, sunt tuo propugnatori ac seruatori ad gratias illi agendas collocata: trophæaq́ uictoriæ contra mortem partæ in ecclesijs & tẽplis Deo consecratis erecta: excelsa denique,

* Hierusalem.

A deniqúe,eximia,magnifica,& uerè regalia opera ex tua regali mente profecta,& ad salutarem immortalitatis memoriam extructa, causam, quæ te ad ueram pietatem colendam impulerit,in luce atque in oculis omnium defigunt.Atque ut alij uirtute & instinctu sacri Spiritus illuminati,res uerè diuinas intelligunt, agnoscuntq́, teq́ iurè propterea & admirantur,& beatum prædicant, quòd mens tua & appetitio ad has res gerendas diuinitùs incitata fuit:sic nonnulli,qui sunt rerũ diuinarum penitùs ignari,institutum tuum pro inscitia, ludibrio & cachinno ducunt.quippe indecorum,& minimè omnino consentaneum putant,ut tam potẽs Imperator suũ studium & operam ad monumenta ac sepulchra corporum mortuorũ construẽda conferat. Quinetiam dixerit aliquis,An'non satius esset patrios ritus & instituta seruare,& heroas ac deos qui à singulis gentibus coluntur uenerari, eosq́ minimè illarum calamitatum causa, quas nuper acceperint,aut detestari aut fugere? Aut enim illos perinde atque hunc * præsertim, cum earundem calamitatum cum illis sit particeps, in deos reponere debemus: aut si illi propterea sint abijciendi quòd rebus incommodis & aduersis, ut captus hominum fert, obnoxij sunt, eadem de isto sententia meritò ferenda est. Ista fortasse aliquis eorum, superciljs admodum contractis, dixerit: qui quidem & sua opinione sibi uidetur sapiens,& suam inanem insolentiam arroganter ostentat. Atque benignus clementissimi patris filius,Dei sermo,non huic solum,sed alijs omnibus qui per errorem lapsi sunt, inscitiam condonat: à quo etiam piæ exercitationis & doctrinæ præcepta,per uniuersum orbem disseminata: à quo homines in regionibus quibusque, in uicis, agris, solitudinibus & ciuitatibus habitantes, undique ad diuinarum rerum disciplinam perdiscendam enixè accersiti: à quo tanquam à misericordi seruatore & medico animorum, Græci simul & Barbari, sapientes & insipientes, pauperes & diuites, serui & domini, principes & subiecti, impij, iniusti, imperiti, flagitiosi, blasphemi ad Dei cultum accedere, maturareq́ iussi. Nam scelerum quæ iam

*Christum intelligit.

B antè admiserint, se obliturum denuncians, clara uoce sic clamat: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos. Et rursus: Non ueni uocare iustos,sed peccatores ad pœnitentiam. Causamq́ adiungit: Non enim est opus ualentibus medico, sed malè habentibus. Et alibi: Nolo mortem peccatoris, sed ut se pœniteat. Hinc uerò ei qui causas rerum suprapositarum peruidet, cogitatio subit tum ad assentiendum solum Imperatorem nostrum instinctu quodam, qui supra hominem putandus est, res diuinas didicisse: tum ad modum pietatis eius uehementer admirandum: tum ad credendum, illum non sine impulsu diuino, imò uerò Dei optimi maximi reuera afflatu, cuius spectatum famulum, bonorum'q ministrum se esse gloriatur, in monumento illo salutis & immortalitatis extruendo operam & laborem suum collocasse. Hæc tibi, Imperator potentissime, grata in primis & iucunda esse pro certo persuasus, rerum piè & religiose abs te gestarum rationes causasq́ hoc præsenti sermone omnibus explicare constitui. quippe optaui me esse & mentis tuæ interpretem, & quasi nuntium animi tui sanctissimi, quo omnia illa quæ discenda sunt, impertiam cuique desiderio flagranti cognoscendi uerba ac promissa uirtutis Dei, & Seruatoris nostri, propter quæ ille qui erat ante omnia secula, uniuersitatisq́ curam & moderationem habebat, tandem è cœlo ad nos descendit: propter quę naturã humanam induit, propter quæ deniq́ morti se obtulit: atque non solum uitæ immortalis, quæ deinceps futura est, & à mortuis resurrectionis, causas, uerumetiam certas demonstrationes, perspicuaq́ documenta illis qui adhuc earum rerum cognitione egeant,commonstrauit. Verùm tempus postulare uidetur,ut hoc loco de his disserere ingrediamur.Illi quidem qui cultum fabricatoris mundi & uniuersarum rerum moderatoris Dei,ad res ab eo procreatas transtulerint,& solem, lunã, cæterasq́ mundi partes,atque adeò prima elementa,terram,aquam, aerem, ignem pari

Matt.11.
Matt.9.
Ezech.18.

ueneratione cum eorum effectore & opifice obseruarint, resq; istas appellarint deos, quæ neq; extitissent unquam, neq; essentiam noménue habuissent, nisi uerbo Dei quo mundus conditus est, in lucem editæ fuissent, perinde fecisse mihi uidentur, atqui hi qui architectum magnificorũ operum quæ in regia cernuntur, cõtemnunt, & tecta, muros, picturas quoque in eisdem magna colorum & artificij uarietate collustratas, inaurata etiam opera, lapidumq; cælaturas admirantur: illisq; ipsis tum honorem artificis, tum nomen attribuunt, cum æquum & consentaneum sit non rebus illis sub aspectu subiectis, sed soli earum architecto causam admirabilitatis ascribere, & multiplicia esse sapientiæ opera confiteri, eumq; solum sapientem, qui tam multis operibus, ut talia sint, causa & author existat. Quinetiam illi nihil à pueris admodum infantibus differre uidentur, qui lyram septem chordarũ instrumentum, suauem planè concentum fundens, admirantur: cõpositionis autẽ quę in eo cernitur, inuentorem & artificem minimè propter sapientiam suspiciũt. aut qui neglecto duce, qui in bello gerendo uictoriæ author fuit, hastam & scutum triumphalib. coronis decorare student: aut qui in ciuitate forum, plateas, ædificia, templa inanima, & gymnasia pari honore afficiunt, cum potente rege qui tam illustrem & regalem ciuitatem condiderit: præsertim cum non columnas, neque lapides, sed sapientem conditorem, qui tale opus construendum, & preclaris instituendum legibus curauerit, suspicere uenerarique oporteat. Eodem modo illi qui hoc uniuersum oculis corporeis contemplantur, non soli, neque lunæ, neque ulli alij corpori cœlesti causam illius debent attribuere, sed hæc omnia sapientiæ opera confiteri: horum effectorem & opificem celebrare, eum honore & cultu prosequi, alijs rebus uniuersis pręponere, & ex istarum rerum aspectu summum omniũ moderatorem Dei sermonem, qui non amplius oculis corporis cerni potest, sed sola mente sincera ac pura percipitur, cum omni animi affectione ac studio diuinis laudibus ornare, sanctéq; & augustè colere. Nam nemo aliquando sapientis & periti, uel oculos, uel caput, uel manus, uel pedes, uel reliquas partes, quæ in humano corpore hærent, sapientes dixerit: tantum abest ut pallium, quo circumuestitur, aut domus supellectilem, aut alias res ad usum necessarias, sapiẽtes appellarit: sed prudẽs quisque mentẽ ab oculis & aspectu seclusam admirari & suspicere uoluerit. Qua ratione inducti, unigenitum Dei sermonem, quem nullus oculorum sensus & obtutus capere potest, quiq; hanc uniuersitatem & decora specie exornat, & prouidentia moderatur, præ operibus totius mundi in cernendi sensum incurrentibus (quæ quidem corpora sunt, & ex una eademq; materia concreta) in summa admiratione habere debemus: quem omnium conditor, omnem essentiam longissimè superans, ex se ipse genuit: ducem & gubernatorem huic uniuersitati præfecit. Nã cum fieri non posset, ut hæc fluxa & fragilis corporum essentia, naturaq; animantium rationis participium ad Deũ patrem rectorem uniuersi, propter incredibilem illam excellentiam, qua ab eo superatur, appropinquaret: (ille enim ingenitus est, longissimè supra huius uniuersitatis uerticem situs, qui uerbis exprimi, ad quẽ accedi appropinquaríue non potest: qui lucem inhabitat inaccessibilem, ut Sacræ loquunt̃ literæ: hæc autem ex nihilo concreta est, lõgissimo & maximo interuallo ab illa natura quę minimè genita fuit, distincta diuisáq;) nõ sine causa Deus pater moderator uniuersi, utpote clemẽtissimus, diuinũ & potẽtissimũ eius unigenitũ sermonẽ, qui ꝓximus & intimus illi est q arcanorũ eius cõsiliorũ particeps est, qui se ad nos à summo illo paradisi fastigio delapsos benignissimè demisit, nostræq; naturę fuit quodãmodo cõformatus, mediatorẽ interposuit. Nã neq; piũ sanctũue reuera fuisset, illũ summũ omniũ gubernatorẽ, Deũ patrẽ, cũ caduca materia, mortalísue corporis natura copulasse. Quaꝓpter Dei sermo huius uniuersitatis gubernacula ꝓmiscuè suscipiẽs, eiusq; quasi habenas manu prehẽdẽs, facultate quadã diuina,

Dei sermo unigenitus Christus, rerum omniũ, totiusq; uniuersi gubernator.

1 Timoth. 6.

& ab o-

A & ab omni concretione mortali libera regit, ducit, & quatenus ipsi uideatur cõsentaneum, summa cum sapientia moderatur, huius sermonis uis ac potentia hinc liquidò constare poterit. Nam si illæ mundi partes, quas prima elementa uocare solemus, terram dico, aquam, aerem, ignem, quasq́; oculis cernimus, eædem per se cõsistant: si una omnibus rebus subiecta essentia, quam πάνδοχον, id est omnium capacem, quam matrem, quam denique nutricem philosophi, in his rebus describendis diserti, appellare consueuerunt: si eadẽ ipsa forma ac specie careat, si omnino animæ rationisq́; expers sit, unde ornatus, dixerit aliquis, ei ingeneratur? Vnde elementorum in ea distributio? unde rerũ contrariarum concursus & cohærentia? Quis grauem terræ molem in humida natura natare uehiq́; præcepit? Quis naturam aquarum deorsum labentem, retrò contrario motu cieri, & sublimem in nubibus ferri compulit? Quis ignis naturam & uim sic compressit, ut in lapidibus delitesceret? quisúe eam cum rebus natura contrarijs commiscuit? Quis frigidum aerem cum ui ignea copulauit, pugnaq́; mutua dirempta, eas res quasi reduxit in gratiam? Quis mortale genus successionis serie excogitata, ad immensum æuũ instar uitæ immortalis propagauit? Quis ita marem & fœminam formauit, quis'ue ambos sic uno consensus colligauit uinculo, ut omnia animalia ab illis principium sui ortus ducerent? Quis semen, cuius natura caduca, fœda & fluxa est, ita immutauit, ut animans ab eo ederetur? Quis has res omnes, aliasq́; infinitas, quę multo plus habent admirationis, etiam adhuc efficit? Quis singulis diebus, atque adeò horis, harum rerum ortus maturitatesq́; occulta & recondita ui perficit? Certè istarum uniuersarum admirabilis Dei sermo est author, & causa reuera existimandus. Nam hic omnipotens & uerus Dei sermo per omnia se diffundẽs, & sursum in sublime, deorsum autem in profundum se facultate quadam corporis experte porrigens, & in latum longumq́; per hanc uniuersitatem pertinens, eam quasi larga manu comprehensam cõtinet, constringitq́;: seq́; ipse uelut instrumẽtũ, quo undique in unũ compingitur, in eo defigens, essentiam corporum ratione, forma ac specie carentem, ui quadam solertissima, exquisitissimaq́; torquet, uersatq́;: & ea quæ sunt ad-
B modum disiuncta, tanquam lapidibus frontatis ex una parte operis ad alteram pertinentibus in unum cogit. Ipsum etiam solem, lunam, & cætera cœlestia luminaria ratione quadam inexplicabili gubernans, ad totius uniuersitatis commodum quasi manu ducit. Idemq́; ipse Dei sermo in terram se demittens, uaria cuiusque generis animalia, multiplices quoque, & ad aspectum præclaras plantarum formas procreat. Quinetiam in profundos maris recessus penetrãs, natantium belluarum genus effinxit: ibique infinitas & innumerabiles animantium omnis generis formas ac differentias progignit. Idem etiam ea quæ sunt in utero concepta, intus tãquam in officina naturæ perficit, animalisq́; formam illis impertit. Idem porrò fluitantem & grauem humidæ essentiæ naturam, primùm in sublime tollit, deinde mutatione quadam dulcem efficiens, in terram moderato lapsu demittit, temporibusq́; certis ac definitis eam subministrat: atque uelut optimus agricola, agros commodè rigat: & humido cum sicco temperato, eos rebus cuiusque generis æquabili distributione concinnat, modò uenustis floribus uestiendo, modò herbarum formis cuiusque modi illustrando, modò suauibus odoribus condiendo, modò uarijs fructuũ generibus decorando, modò denique sapores ex illis ad gustum hominum oblectandum largiendo. Sed quid est quamobrẽ ipse sermonis Dei uirtutes persequi audeam, pręsertim cum earum uis omnem mortalem cogitationem longè superet: remq́;, quam nemo efficere aut consequi possit, aggrediar? Hunc quidem alij naturam uniuersi, alij totius mundi animam, alij fatum, alij ipsum summum omnium moderatorem Deum nominare solent: resq́; inter se diuersissimas longissimeq́; distantes, nescio quo pacto permiscendo, ipsam summam patris uirtutem, quæ cuncta moderatur, quæq́; ingenita est, è sublimi

Sermo Dei rerum omniũ creator.

è ſublimi in terram depreſſam, cum corporibus ac caduca materia commixtam, & inter res mortales & immortales mediam interiectam uolutari aſſeuerãt. Atque hæc quidem iſti ad hunc modum.

Dei ſermo omniũ bonorum author & cauſa.

Diuina autem Sacrarum literarũ doctrina, eum ſummum omnium bonorũ authorem & cauſam eſſe, omnem humanam cõprehenſionẽ ſuperare aſſerit: & propterea neque uerbis deſcribi, neque oratione exprimi, neque nomine appellari, neque uoce proferri, neque ulla cogitatione percipi poſſe, neque corporibus, neque cœlo, neqꝫ æthere, neque ulla parte uniuerſi circumſcriptum eſſe, ſed ubiqꝫ & extra omnia in arcanum & inexplicabilem quendam cognitionis receſſum abditum & abſtruſum. Hunc ſolum uerũ Deum agnoſcẽdum diuina tradunt eloquia, qui & ab omni eſſentia corporea ſecretus eſt, & ab omni ſeruili miniſterio alienus. Quapropter ex ipſo omnia, non autẽ per ipſum extitiſſe dicuntur: ſed ipſe uelut imperator intus in reconditis & inacceſsis adytis, lucem inhabitans perpetuò inacceſsibilem, ſola libera & uoluntaria ſua potentia omnia moderatur ac regit. Nam eo uolẽte exiſtit, quicquid exiſtit: & eo nolente, non exiſtit. Vult autem omnia bona, quoniam ipſum bonum reuera ille ipſe eſt, Deus autẽ ſermo, per quem omnia, ab omni æternitate à benigno patre, tanquam à perenni & immenſo fonte inſtar fluuij erumpẽs, fluit, omninoqꝫ ad communem rerum uniuerſarum ſalutem & conſeruationem dimanat. Atque ut exemplo in communi uita poſito rem ante oculos ſtatuam: mẽs noſtra (quæ in cernendi ſenſum minimè cadit, quamqꝫ quæ nam & qualis eſſentia ſit, nemo homo unquam nouit) uelut rex, qui intus in ſecreto ſuo cubiculo ſe continet, ſola quæ agenda ſint, conſilio prouidet: oratio, quæ ex ea ſata egreditur, & ex eius receſſu non aliter quàm ex parentis gremio ratione planè ineffabili, & ui quadam, quæ uerbo explanari nequit, edita eſt, prima paterna ſenſa & cogitatiões omnibus denunciat, eaqꝫ quæ erant in paternis penetralibus deliberata palàm prædicat, réque ipſa efficit ut conſilia parentis ad omniũ aures perueniant. deinde qui orationis ſunt facti participes, utilitatem & fructum inde percipiunt. Et tamen mentem quæ eſt in occulto abdita abſtruſaqꝫ, quæ quidem orationis parens eſt, nemo unquam oculis aſpexit. Eodem modo (imò uerò nulla imagine aut exemplari deſcribi poteſt) perfectus Dei omniũ regis ſermo, utpote unigenitus patris filius, qui neque ex prolatione conſtat, neque ex ſyllabis, nominibus, aut uerbis efficitur, neque uoce aeris adiumento efficta formataqꝫ exprimitur: ſed Dei omnium rectoris uiuus & efficax ſermo eſt, & cum eo eſſentia ſubſiſtit, tãquã uirtus Dei, & Dei ſapientia ex patris diuinitate & regno egredit: quiqꝫ bonũ boni patris germen, & communis omnium ſeruator eſt, omnia quę ſunt uitæ participia ſuæ gratiæ fluentis perfundit, & rationis, ſapientiæ, lucis, & omnium bonorum quaſi riuos ex ſua ipſius plenitudine deducens, non modò ea quæ ipſum quodammodo cõtingunt, inqꝫ proximo ſunt poſita, rigat. uerumetiam quæ longo interuallo diſtant, inqꝫ terra, mari, aut ſi quæ alia ſedes domicilium'ue rerum uſquam ſit, uerſantur. Quibus uniuerſis fines, regiones, leges, & certas uelut hęreditates præſcribit: ſuaqꝫ regia poteſtate, ea quæ apta conuenientiaqꝫ ſunt, ſingulis tribuit, ſuppeditatqꝫ: & nõnullis orbes illos qui mundi uerticem ſuperãt, alijs ipſum cœlum, quibuſdam ſedes æthereas, multis aerem, non paucis terram ad incolẽdum aſsignat: deinde hinc in alia loca rurſus transfert: ſingulas animantium uitas accuratè diſtinguit, indoles & cõſuetudines morum alias alijs impertit. Victum & alimentum non modò quibus inſit ratio, ſed his etiam quæ eadem careant, quæqꝫ ad uſum eorum quæ habent rationem procreata ſint, præparat: & his uitæ mortalis & caducæ largitur uſuram, illa immortalis uitę participia reddit: omniaqꝫ pro ſuo arbitratu, utpote Dei ſermo, efficit: omnibus pręſtò adeſt, omnia diuina ui tranat: & obtutu in ſublime ad patrem ſublato, pro illius uoluntate ac nutu res inferiores, & quæ ipſi ſubſtratæ ſunt, aptè & conuenienter, uelut cõmunis omniũ cõſeruator, gubernat: ſeqꝫ mediũ quodammodo

Mens.

Oratio mentis filia.

Dei ſermo qui & unigenitus filius.

B

modo

A modo interponit,& essentiam quæ ortum habet,cum ea quæ æterna est, coniūgit. Quippe idem ipse Dei sermo est tanquam firmum uinculum interiectum,quo ea quę intercapedine distant,tum colligantur,tum impediuntur,quo minus longius alterum ab altero dilabantur.Hic prouidentia est,qua res cunctæ administrantur: hic curator & rector uniuersi,hic unigenitus Dei filius ex Deo patre genitus, Deus uerbum. Nam in principio erat uerbum,& uerbum erat apud Deum,& Deus erat uerbum:omnia per ipsum facta sunt,& sine ipso factū est nihil quod factū est, *Ioan. 1.* sicut sacrę Diuinarum scripturarum uoces docent.Hic communis omnium sator, cuius ui res uniuersę oriūtur,pubescunt:& imbribus ab eo demissis,in omne tempus irrigatæ,recentem ac nouam in dies uiriditatem & pulchritudinem insignem uniuersitati afferunt.Hic uniuersitatis quasi habenis manu prehensis,eam paterno nutu recto cursu ducit,ingensq́; totius mundi uelut nauigium gubernat,regitq́;.Igitur summus omnium moderator,filium unigenitum,talem tamq́; præclarum artificem,tanquam fœtum excellentem ex se utpote pater progignens,eum mundo, bonum planè maximum,largitus est:eumq́; ipsius dico sermonem uelut animum in corpus inanimū,naturamq́; corporeā rationis expertē quodāmodo inclusit, & essentiam forma,specie,anima & figura carētem diuina eius ui illuminauit,in eaq́; uitam inseuit.Quem quidem & intelligere,& mente complecti debemus,in materia & elementis,ex quibus corpora cōcreta sunt,perpetuò insidere,& uitam omnibus impartiri:eumq́; ipsum,germen & lumē esse à lumine ineffabili profusum: & licet unum essentia,utpote ex uno patre genitum,multas tamen facultates in se cōtinere.Neq́; tamen,quāquam multæ partes mundi sunt,propterea putandū multas esse facultates quibus regitur:neq́; quoniam multæ sunt creaturæ,idcirco multos deos statuere conuenit.Nam liberi ac posteri eorum,qui multitudinem deorū inuexerunt,tanquam infantes animis,graui errore se implicabant,dum partes mū- *Deorum multitudo perperā instituta.*

B di in numerum deorum referrent,atq́; adeò unum mundum in multos nō aliter dispertirent,ac si quis homine uno posito constitutoq́;,oculos separatim hominem esse diceret, aures itidem alium hominem, caput etiam aliū:collum, pectus, humeros,pedes,& manus similiter:cętera pręterea membra,minutatim distributa: sensuum quoq́; facultates ratione distinctas,ad summam,unum hominē esse complures affirmaret:sicq́; nihil aliud efficeret,quàm ut ipsius à sapientibus egregiè irrideretur inscitia.Atq́; idem de eo dici poterit,qui ex unius mundi partibus infinitos sibi deos cōstituat:aut qui hunc mundum ortum habentem,& ex multis partibus conflatum effectumq́;,ipsum Deum esse arbitretur, quiq́; non intelligat diuinam naturam ex partibus non posse constare.Nam si concreta sit,& coagmentata,altero à quo coagmentet̄ egere necesse est:atq́; diuina certè esse non potest,si ex multis constet partibus.Etenim qua tandem ratione,cum ex diuersis disparibusq́; rebus, quarum hę meliores sunt,illę deteriores,cōpacta sit,simplex esse,partibusq́; & coagmentatione carere, mundi deniq́; descriptioni sub aspectum cadenti antecellere queat?Quapropter ille ueritatis præco,clara uoce sic quodāmodo clamat:Dei sermo,qui est ante omnia,solus omnium hominum seruator est.Deus autem generationis author,qui dicendo exprimi nequit,cum solus omnium causa sit,ipsius sermonis,utpote unigeniti filij propriè pater dici potest:qui nullam causam seipso superiorem agnoscit.Quare solus ille Deus est:unigenitusq́; eius filius omnium seruator ex eo editus,unicus Dei sermo,qui per omnia permeat.Quemadmodū lyra ex multis chordis constat,eisdemq́; dissimilibus, quarum hæ acutæ sunt,illę graues,& hæ cōtentæ,remissæ illæ,aliæ aūt intermediæ, omnesq́; ad artē musicā aptè admodū & cōcinnè directæ:sic mundus iste sub sensum cadēs, ex multis partibus cōficitur,coagmētatusq́;,quarū natura partim frigida est, partim calida: humida partim,partim sicca, quæ inter se pugnant maximè:ex quarum æquabili temperatione,cum mundus affabrè constructus sit,fit quasi instrumētum & opus prępotēte

Colos. 1. Non citat locum Pauli ad uerbum, sed attingit solum.

Deo dignissimum. At diuinus sermo neq; ex partibus constat, neq; ex rebus contrarijs cōcretus est: quippe qui & partibus caret, & à coagmētatione alienus, quiq; scienter & peritè hoc uniuersitatis, ut ita dicam, instrumentum pulsans, tum suo patri, moderatori omnium, conuenientem concentum, tum sibi decorū fundit. Sicut in unum corpus multa membra, uiscera & intestina ferè infinita compacta sunt, unusq; solum animus qui per omnia diffunditur, mensq; una partib. & corpore uacans: sicq; in hac uniuersitate mundus unus, ex multis partibus constans, sermoq; Dei itidem unus qui non multa solum, sed omnia potest, perq; omnia pertinet, & reuera dimanat, omniū deniq; author & causa est. Cum oculos ad uniuersum mundum intuendum adijcis, an non uides unum cœlum infinitas astrorum multitudines, quæ in orbem torquentur, in se complecti? Et rursus unum esse solem, qui alia sidera, eorumq; omnium splēdores sua larga immensaq; luce obscurat obtegitq;? Eodem modo unius patris unum esse uerbū, benigniq; patris benignum filium necesse est. Quod si quis queratur quòd plures non sint: talis etiam queri poterit, quòd non sint plures soles, plures lunæ, plures mundi, & de alijs rebus infinitis eodem modo: idq; insanientis more, qui res rectè præclareq; natura constitutas conatur peruertere. Quinetiā ut in rebus sub aspectū cadentibus, sol unus uniuersum mundum sensibus comprehensum collustrat: sic in rebus mente & intelligētia perceptis unus Dei sermo, qui oculis neutiquam aspici potest, quiq; omnipotens est, res illuminat uniuersas. Quippe in homine etiā unus animus, & una eius facultas particeps rationis, multarum quidem rerum artifex est. nam is multiplici cognitione imbutus, & agrum colere, & fabricari nauē, & eādem gubernare, & ædificare domum aggreditur. Vnaq; in homine mens & ratio infinitas propè sciētias capit. Etenim & geometriā & astronomiā tenet, & grammaticæ, rhetoricæ & medicinæ præcepta tradit: inq; illis artib. quoque, quæ manuum opera perficiuntur, uersat. Atque nemo hactenus plures animos in uno corpore inesse aliquando existimauit: neq; multas in homine essentias propterea insitas esse censuit, quòd multarum scientiarū capax sit. Si quisquā fortè massam luti reperit, inq; ea deinde manu mollita & subiecta animalis effigiē imprimit, & caput alia figura, alia aūt manus & pedes, oculos rursus alia, & genas similiter alia, alia etiam aures, os, nares, pectus & humeros fingendi arte exprimat, formetq;, tametsi multæ figuræ, partes, membraq; in uno corpore artificiose fabricata sint: nō tamē propterea totidē effectores, quot sunt figuræ, extitisse censere, sed unum omnino totius operis artificem agnoscere, eumq; laude & prædicatione necessariò efferre debemus, qui unius rationis ui, unaq; facultate opus uniuersum construxerit. Idem etiā de toto mundo dici potest, qui cum unus sit, licet ex multis cōstet partibus, nō tamen multas habuisse facultates, à quib. sit architectatus, putandus est: neq; multi dij nominandi, sed una solertissima Dei potentia, unaq; Dei sapientia qua cuncta coagmentant̃, cōtinenturq;, quęq; una ui ac uirtute per oēs res peruadit, per mundum uniuersum tranat, cūcta procreat, eis uitam largit̃, uniuersis deniq; ac singulis corporibus elementisq; uaria subsidia adiumentaq; ex seipsa suppeditat, existimāda. Pari ratione una etiā eadēq; lucis ac solis impresio censenda est, quæ simul & aerē illustrat, & lumen porrigit oculis, & tactionem calefacit, & terram fertilem feracemq; reddit, & affert plantis incrementum, & temporis efficit uicissitudines, & siderum cursus regit, & cœlum in gyrum torquet, & splendore exornat mundum, & immēsam deniq; Dei potentiam omnibus planam facit. Ista omnia una naturę ui perficit. Quinetiam natura ignis eandem habet rationem. nam eius ardore aurum purgatur, liquefit plumbū, cera mollitur, durescit lutū, humida arescit materia: tot tamq; diuersæ res ui ignea conficiuntur. Eodem modo de Dei sermone rectore omnium dicere possumus. Ille namque per omnia permeat, in omnibus inest, per res cunctas, tam cœlestes quàm terrestres peruagatur, res abstrusas & à sensu oculorum remotas gubernat,

Ignis natura.

Sermonis Dei uis.

A B

ipsum

A ipsum solem, cœlum, mundum uniuersum, arcana quadam & inexplicabili ui regit, facultatéq; efficaci omnibus præstò adest, per omnia denique incedit. Quin etiam solem, lunam & stellas, luce ex suo æterni luminis fonte hausta collustrat. Cœlum uelut effigiem suæ ipsius magnitudini simillimam maximéque cohęrentē formauit, idémque in perpetuum moderatur. Porro angelorum, spirituum, essentiarū mente & ratione sola perceptarum, uitæ & lucis, sapientiæ & omnis uirtutis, honesti & boni cuiusque potestates, supra cœli & mundi fastigium sitas, suis ipsius sapientię & diuitiarum thesauris cōplet. Itémq; una eadémq; quasi architectandi arte, tum elementis essentias suas, tum cæteris corporibus mixtiones temperationésq; suppeditare nunquam desinit. Iam uerò formas, figuras, qualitatésq;, tum in animalibus, tum in plantis: tum in animab. ipsis, siue rationis participes sunt illæ quidem, siue expertes, alias alio modo infinita uarietate distinguit, omnibusq; omnia una ui subministrat, & perspicue ante oculos cuiusq; proponit, unum hunc mundum tam aptè & cōcinnè compactum constructúmq; opus esse sermonis Dei, qui mundi opifex dicitur: non autem lyram, quæ uel ex septem chordis, uel ex pluribus constat.

¶ DEinceps causam, cur Dei sermo qui tam potens est ad homines descenderit, oratione explicare aggrediamur. Humanum genus quoniam præ mentis inscitia minimè secum considerabat, istum Dei sermonem cœlo & terrę pręsidere, eum ex ipsa patris diuinitate tanquam ex fonte editum esse, huic mundo præstò adesse, inq; eo uersari, claraq; suę prouidentiæ & curæ erga homines indicia prębere: idcirco uenerandum Dei nomen soli, lunę, cœlo, & sideribus tribuerunt. Neq; hic gradum sistebant, sed terram etiam, fructus ex ea editos, alimenta corporum cuiusq; modi in deorū numero habuerunt: quippe Cereri, Proserpinæ, Baccho, & alijs his similibus simulachra fabricabant. Neque porrò his contenti acquieuere, sed suæ i-

Sermo Dei cur ad homines descenderit.

Deorum multitudo apud Gētiles unde.

B psorum mentis cogitationes, & ipsam adeò istarum interpretem orationem, deos appellare non sunt ueriti: ac mentem Mineruam, orationem autem Mercuriū uocarunt: eiusq; facultates, quibus scientiæ percipiuntur, Mnemosynem, & cæterarum musarum nominibus nuncuparūt. Neque hic certè finem suæ stulticię statuerunt, sed extra modum impietate progressi, absurdæ ipsorum peruersitati in dies quasi accessionem adiungere, & suas animorum perturbationes (quas auersari rectáque ratione sanare oportuerat) in deos reponere: ac nō cupiditatem solum, & grauem illum intemperantémq; animorum morbum, sed partes & membra corporis, quæ homines ad turpia flagitia pertrahūt, nimirū Amorē, Priapū, & Venerē, q sunt ad obscenas uoluptates effusè procliues, res deniq; alias de genere eodem, deos dicere cœperūt. Neque hic sanè ab illis desitum est, sed ad corporum ortus, & ad hanc fragilem, mortalémq; uitam prolapsi, homines mortales consecrare, eos post mortem hanc usitatam & communem Heroas & deos nominare: quippe immortalem diuinamq; essentiam, ac uim, circiter eorum monumenta atque sepulchra obseruari suspicati sunt. Neque adhuc eorum amentia exitum habuit: sed procedens longius, tum alia genera animalium ratione carentium cuiusque modi, tum serpentes maximè uenenatos, sancta Dei appellatione honorare. Neque hic cessatum est, sed excisis arboribus, & lapidibus è terra effossis, metallis etiam, ut ęre, ferro, aliáq; eius generis materia conquisitis, primùm effigies fœminarum, masculorum figuras, ferarum etiam & serpentium species formare & effingere, deinde his honores adhibere. Neque in hoc nequitiæ gradu constiterunt, sed simulachris in occulto delitescentibus, recessibus quoque obscuris, malignis dæmonibus uiscera animantium subeuntibus, qui uictimarum libamenta & nidores uorant, deorum nomina tribuere. Progredi præterea ulterius, & præstigiarum infandarum quasi uinculis, execrandisq; & uiolentis cantibus incantationibusq; potestates ab oculis seclusas, perq; aerem uolitantes, sibi uelut assessores attrahere. Itemq; alij alios mortales in

Minerua.
Mercurius.
Mnemosyne.
Musæ.

Amor.
Priapus.
Venus.

deos referre. Nam Græci Bacchum, Herculem, Aesculapium, Apollinem, nonnullosq; alios homines Heroum & deorum nominibus donauerunt. Aegyptij, Horum, Isidem, Osyrim, & homines hisce similes, deos arbitrati sunt: qui quidem etsi propter eximiam & singularem suam sapientiã, Geometriæ, Astronomiæ, & Arithmeticæ inuentionem sibi uendicabãt: nõ tamen, licet essent sapiẽtes, nouerunt intellexerunt'ue uel diuinæ potentiæ mensurã, uel quantũ inter illam & naturam mortalẽ rationisq; expertem intersit, ex pendere rationeq; lustrare. Quapropter omnes bestiarum deformium species, omnia animaliũ genera, serpentes etiam uenenatos, & feras agrestes, deos appellare non sunt ueriti. Phœnices, Melcantharũ & Vsorum, & alios nõnullos mortales homines, eosq; ignobiles & abiectos, deos uocauerunt. Arabes itidem, Dusarim quendam, & Obdum: Getæ Zamolxin: Mopsiõ, Cilices: Thebani Amphiaraũ ꝓ deo colebant. In alijs locis alij rursus alios, qui à natura mortali nihil differunt, sed reuera homines sunt, uenerabantur. Ad summã igitur, Aegyptij, Phœnices, Græci, & uniuersum mortalium genus quod solis radijs collustratur, tametsi partes mundi, elementa, fructus qui è terra efferuntur, suas ipsorum perturbationes, furores dæmoniacos, uisa, & quæ his multo flagitiosiora sunt, deorum adulteria, nefandos cum masculis cõcubitus, mulierum raptiones satis agnoscebant: nihilominus tamen quamque ciuitatẽ, pagum & regionem delubris, simulachris, & templis his rebus dedicatis compleuerunt, moribusq; illis dijs similibus animos suos perdiderunt. Itaq; tum deos, tum illos qui proximè ad deorũ naturã accedebant, Heroas dico & bonos Genios, uerbo quidẽ apud illos audire licet, res tã ipsa penitùs cũ his nominibus pugnat. Nã rebus turpibus ac flagitiosis honos ab illis tributus est. Quemadmodum si quisquã cum solem & luminaria cœlestia cuiquam demonstrare cœpit, nõ in sublime oculos tollat: sed manibus deorsum in terram demissis, & humi in solum proiectis, in luto ac cœno uirtutes ac potestates cœlestes inuestiget: sic humanum genus mentis inscitia, & nequam dæmonum fraude inductum, diuinam essentiam, q̃ sola mente comprehenditur, quæq; supra cœli mundiq; uerticem sita est, infrà in corporum ortu, in mortalium perturbationibus, in morte denique inesse sibi persuasum habuit. Ac nonnulli eò uenere dementiæ, ut res sibi charissimas illis sacrificarent: neque suæ ipsorum parcerent naturę, sed unigenitos & charos suos liberos, furore & mentis alienatione impulsi, mactarent. Atque quid quęso poterat magis insanum esse ac furiosum, quàm homines sacrificare, & ciuitates uniuersas, atque adeò suas ipsorum ædes, suorum cæde & sanguine polluere? An nõ Græci harũ rerũ testes sunt? an nõ historia tota earũdem commemoratione referta est? Phœnices enim quotannis charos & unicos liberos Saturno immolabant. Idem à Rhodijs erat factitatum: quippe pridie Non. Maij homines mactabant. In Salamini etiam intra unũ ambitum delubri Mineruæ Agraulidis, & Diomedis, uir quidam incedẽs, ter arã curriculo circuiuit: cuius deinde pectus sacerdos confixit hasta: pòst in rogo aceruato extructoq; totum cremauit. Itemq; cædes hominum, quæ in Aegypto fiebãt, uix numerari possunt. Nã Heliopoli tres homines in dies singulos sacrificabant: pro quibus Amoses eorum rex, cũ rẽ crudelem esse & planè immanem intelligeret, totidem homines cereos immolari præcepit. Quinetiã in Chio, Omadio Baccho hominem discerptum offerebant: & in Tenedo eodem modo. Porrò Lacedæmone uictimam ex hominibus cõfectam immolarunt. Idem factum fuit à Cretensibus, qui Saturno hominem sacrificabant. Laodiceæ quoque, quæ est urbs Syrię, uirgo quotannis olim Mineruæ immolari solet: iam uerò ceruus. His accedunt Lybies & Carthaginenses, qui hominibus sacrificandis deos suos & dæmones placare aggressi sunt. Arabes etiam in annos singulos puerum ex sacrificabant, quem subter arã sepeliuère. Itemq; omnes Græcos ex communi quadam consuetudine hominem prius mactasse, quàm ad bellum exirent, manifestò docet historia. Thraces præterea & Scythas idem fecisse constat.

Homines sacrificandi mos.

Proprios liberos mactandi mos.

Amoses rex.

A constat. Athenienses quoq; filias Leonis, & Erethei filiam mactatam fuisse cõmemorant. Quin adhuc etiam Megalopoli in die festo Iouis Latriarij hominẽ interfici, nemini obscurũ est. Istas res ita se habere, philosophi probatissimi suis testimonijs confirmant. Diodorus etiam, qui historiam ex uarijs bibliothecis collectam breuiter complexus est, memorat, Lybies ducentos nobilissimos pueros Saturno palàm sacrificasse, & nihilominus tamen trecentos alios sacrificio addidisse. Porrò Dionysius rerum à Romanis gestarum scriptor, narrat ipsum Iouem & Apollinem (hos enim nominat) in Italia ab originibus petijsse, ut homines ipsis immolarentur. eos autem hanc rem rogatos, omnium quidem fructuum decumas dijs illis sacrificasse: sed quoniam homines sacrificare recusabant, in uarias cuiusque generis calamitates incidisse: nec prius illis malis fuisse liberatos, quàm ex suis decimum quemque hominem immolassent. Itaque cùm hoc modo decimum quemq; hominem è medio sustulissent, sacrificassentq;, illi regioni authores fuisse, ut hominum cultu & frequentia penitùs priuaretur. Tot miserijs humanum genus olim uexatum, oppressumq; constat. Neque his solũ grauiter affligi satis erat, sed in seruitutem alijs penè infinitis calamitatibus redactum fuit. Nam gentes totius orbis terrarum, tam Græcæ quàm Barbarę, uelut ui & potestate dæmoniaca ad furorem incitatæ, graui & acerbo seditionis morbo conflictatę fuerũt: adeò ut nusquam humanum genus uel societatem coire, uel ad concordiam reduci posset. Quippe hic illicq; ingens totius humanæ naturæ quasi corpus membratim distractum, homines ab hominibus discordia in singulis terrę angulis disiuncti, ob uarias legum & rerump. formas inter ipsos ad dissensionem inflammati: quinetiam immanitate efferati, crebris inter ipsos seditionibus exarserũt: sic ut perpetuò per totam uitæ spacium mutuas pugnas & bella exercerent: neq; cuiquã integrum ac tutum esset iter aliquò suscipere, nisi armis, sicut inter hostes euenire solet, se firmè obtexis-
B set. Nam agricolę in agris & uicis gladijs cincti incedere, & arma potius quib. munirent sese, quàm instrumenta quibus terrã colerent, possidere consueuerunt: prętera prædas agere, & uicinos subiugare, uirtutis loco ducere. Porrò autem fabulis, quas de suis dijs confinxerant, tanquam ansam ad uitam flagitiose & nefariè degendam, sibi arreptis omnibus intemperantiæ generibus, non corpora modò, sed etiam animos infecerunt labefactaruntq;. Neque satis habebant hæc admisisse, sed extra naturæ fines egressi, longius procedere, infandaq; scelera atque adeò auditu incredibilia inter ipsos mutuò, temulentorum more, patrare cœperunt. Masculi enim in masculos (uti Sacræ loquuntur literę) turpitudinem operati sunt, & mercedem quam oportuit, erroris sui in semetipsis receperunt. Neq; ita finem nequitiæ imposuerunt, sed notiones etiam de Deo naturaliter in animis insitas peruertentes, omnia in huius uniuersitatis complexu contenta, nec prouidentia, nec ullius moderatoris nutu regi censuerunt: sed uniuersi coagmentationem cõstructionemq; naturæ cuidam temerariæ & fortuitu agitatæ, atq; adeò fatali necessitati attribuerunt. His accedit, quòd animus unà cum corporibus flagitiorum maculis inficiendos dedentes, uitam feram, agrestem, & haud uitalem degerunt. Nam nec animi naturam perscrutari, nec diuini iudicij sententiam expectare, nec pręmia uirtutis, nec iniustæ uitę supplicia animo complecti aliquando aggressi sunt. Iam uerò & integrę nationes multiplicibus uitiorum generibus contaminata, uita belluarum more acta contabuerunt. In quibus nonnulli complexus nefandos ac scelera tos cum matribus cõmiscere solent, alij sorores in matrimonium ducere, multi suas ipsorum filias uiolare: non pauci peregrinos, qui ad ipsos aduentauerant, obtrũcare: quidam humanas carnes comedere: complures eos qui exacta ætate erãt, primùm laquo strangulare, deinde eorum carnibus uesci: alij deniq; suos adhuc uiuos canibus laniandos obijcere. Tempus quidem certè me deficeret, si omnia mala ueteris & grauis illius erroris, quo uniuersum humanum genus implicatum tenebatur, per-

Gentium uaria scelera.

Roman. 1.

[illegible] necessitas. batur, percẽsere conarer: quippe cum sint alia infinita his planè similia. Quibus benignus Dei sermo commotus, gregis rationis participis, qui ex hominibus cõstat, misericordiam capere cœpit: & iam olim per prophetas suos, & longè ante eorum ætatẽ per alios pios uiros, & pòst etiam per nonnullos qui præ cæteris illustres erant, eos qui desperati fuerunt, ad animi sanitatẽ restituendos curauit: ac partim legibus, partim uarijs hortationibus, partim doctrina cuiusq; generis, pietatis principia & semina in animis hominum inseuit. Verùm, cum mortale genus ita errore huc illucq; uagaretur, & sic crudeliter esset non à lupis & feris immanibus, sed à dæmonibus & diris spiritibus, qui animum labefactant, discerptum, ut nõ humana ope & facultate curari posset, sed adiutore qui longè supra hominem putandus est, egere uideretur: deinceps ille Dei sermo clementiss. patris uoluntati obsequens, lubens admodum in mundũ uenit, & in nostræ naturæ quasi castra ingressus est. A

Christi in terram descensus causa. Causa autem cur in orbẽ terrarum descenderit, fuere res illæ suprà demõstratæ: ob quas quidem cum mortalibus in colloquium & congressum uenire non est dedignatus. Necq; profectò hoc pręstitit, quòd ei illud facere in more positum fuerat (quippe qui & corpore uacet, & per uniuersum mundum occulta quadam ui peruadat) sed ut non modò operibus cœlestibus, uerumetiam miraculis in terra editis suam eximiam potestatem patefaceret, & communem naturæ consuetudinem noua quadam & inusitata immutaret. Nam per corpus mortale sermones cũ mortalibus & usum uitæ habuit: eo planè consilio, ut quod erat mortale, per suum simile saluum posset efficere.

Sermo Dei cur incarnatus. ¶ Verùm deinceps quid causæ fuerit, cur Dei sermo, qui expers corporis est, corpore uelut instrumento usus, ad congressus & colloquia cum hominib. facienda uenerit, explanare aggrediamur. Atq; quia alia ratione diuina essentia, quę ex nulla materia concreta est, neque sub tangendi cernend'iue sensum cadit, his qui Deũ in rebus quæ ortum habent, quæq; in terra gignuntur, conquirunt, se ipsa poterat ostẽdere: pręsertim cũ aut noluerint, aut nõ potuerint, omniũ rerũ parentẽ & effectorẽ aliter quàm humana figura ac specie præditũ intueri. Quocirca corpore mortali tanquam instrumento assumpto, eoq; ad eam rem ualde accommodato, cum mortalibus in congressum uenit. Et quoniam istud illis gratum iucundumq; fuit, (similia enim, quod aiunt, similibus gaudent) qui uidelicet aspectu rerum sub sensu subiectarum delectantur, quiq; in simulachris & inanimarum statuarum cęlaturis deos perscrutantur, inq; concreta materia & corporibus diuinum numen inesse cogitatione informant, atque adeò homines mortales deorũ appellant nominibus: B

Corporis humani tẽplum, diuinum simulachrum. idcirco Dei sermo in eiusmodi forma se hominibus ostendit. Quare corpus uelut tẽplum sanctissimum sibi cõparauit, quod quidẽ & domicilium est sensibus prędi tum, in quo ratio inhabitat: & augustum & sacrosanctum simulachrum est omni statua inanimata longè præstabilius. Nam hæc effigies est ex materia inanima conflata, sordidorumq; artificum manu in speciem quæ ex ære, ferro, aut ex auro eboréue, aut ex lapide aut ligno constat, fabricata, estq; domicilium dæmonibus planè aptissimum. Illud autem diuinum simulachrum, eximia diuinæ sapientiæ facultate artificiose constructum, uarijsq; distinctum ornamentis, cùm uitę, tum essentiæ mente sola comprehensæ particeps est: simulachrum, inquam, omni uirtute præditum: simulachrum, in quo Dei sermo domicilium suum collocauit: sanctum deniq; sancti Dei templum, in quo Dei sermo inhabitans, cum mortalibus per instrumentum ipsis cognatũ & uersatus est, & se notũ reddidit. Neque animi corporis'ue affectionibus ab illis discrepauit: neque cum corpore eo modo quo animus humanus, colligatus fuit: neque ipse seipso factus deterior, diuinitatẽ suam immutauit. Nam ut solis radij, qui omnia sua luce complent, quiq; corpora mortua impuraq; contingunt, nihil inde capiũt incõmodi: sic Dei sermonis uis multo magis, quæ corpore caret, sua essentia nihil patitur, nihil sentit dãni, imò ne tum quidẽ cũ

corpus

A corpus attingat (quippe quæ corporis expers sit) ulla ex parte aliquando imminui-
tur. Ad hunc modum itaq; communis omnium Seruator per instrumentum hu-
mani corporis, quo se circumdedit, se beneficũ omnibus præstitit, & salutarẽ: non
aliter sanè quàm musicus, qui suam in arte peritiam per lyram declarat. Orpheus,
ut in fabulis Græcorum est, omnia ferarum genera cantu permulcere, & instru-
menti fidibus plectro percussis, belluarum immanium furores mitigare potuit.
Quæ res à Græcis & passim decãtatur, & uera esse creditur: quod scilicet lyræ ina-
nimæ concentu tum feras mansuescere, tum arbores (quæ fagi uocantur) musicæ
suauitate delinitæ situs suos mutare solent. Eodẽ modo igitur sapientissimus Dei
sermo, cuius ui ac potestate omnia continentur, cohærentq́ꝫ, animis hominũ, omni-
bus uitiorum generibus oppressis, uarias curationes adhibere, ἄνθρωπον & humana
natura, tanquam instrumẽto musico à sua ipsius sapientia fabricato, in manus arre-
pta, cantilenas & quasi incantationes animantibus non expertibus rationis, sed e-
iusdem participibus occinere cœpit: omnesq́ꝫ feros mores tam Græcorum quàm
Barbarorum, omnes etiam agrestes & immanes animorum perturbationes, salu-
taribus cœlestis doctrinæ medicamentis sanauit: ægris'que animis, qui diuinum
numen in ortu rerum & corporibus peruestigabant, Deus humano corpore con-
clusus, uelut medicus facilè præstantissimus, congruenti & apposito remedio o-
pem tulit. Deinde etiam non minus corporum quàm animorum saluti prospiciẽs,
miracula omnium opinione maiora, & uirtutes diuinas portẽtiq́ꝫ similes, quæ ocu-
lis corporeis cerni poterant, edidit: doctrinam quoque & præcepta quæ & ore pro
tulit, & ipse in corpore sedulò excoluit, hominum inculcauit auribus. Omnia deni
que sumpta humana natura hominũ causa executus est, qui non alia ratione quàm
ea sola eius diuinitatem percipere intelligere'que potuerunt: in'que omnibus hisce
B patris uoluntati & consilio inseruiuit, & nihilominus tamen secretus ab omni ma-
teria concretioneq́ꝫ mortali mansit, sicut iam antè apud patrem fuerat. Neque eius
essentia ulla ex parte commutata, neque obscurata natura fuit, neque corporis uin-
culis constrictus tenebatur: neque ibi solum uersabatur, ubi corpus humanum,
quod sumpserat, adfuit, sed eo ipso tempore, quo inter homines uitam degebat, res
uniuersas compleuit, & cum patre præstò fuit, & in illo fuit: atque adeò rerum om-
nium, tum quæ in cœlo, tum quæ in terra sunt, omnino tum curam gessit: neque
quicquam ei obstabat, quod quidem nostræ naturæ accidit, quo minus tum ubiq;
præsens adesset: neq; à diuinis muneribus, quę obire solebat, fuit auocatus: sed quæ
dam humanæ naturæ quam induerat, exequenda tradidit: alia ipse ex se nullo uicis-
sim mortalis naturæ subsidio usus, perfecit, & licet diuinam facultatẽ & uim mor-
tali corpori impertijt, ipse tamen ex eo participando nihil cõtrà accepit. Nam neq;
cum corpus, quod assumpsit, editum esset, quicquam contraxit labis: neq; rursus cũ
quod mortale erat, esset ab eo diremptũ, quicquã essentia sua (erat enim nõ patibi-
lis) perpessus est: quandoquidẽ neq; lyra fortefortunà percussa, si chordæ, quæ fra-
giles sunt, rumpãtur, eũ qui illã pulsarit, quicquã pati probabile est: neq; cũ sapien-
tis alicuius corpus cruciatum subeat, sapientiam quę in ipso est, aut animum qui in
corpore habitat, uel secari, uel uri quisquã profectò dixerit: eodem modo de uirtu-
te ac potentia sermonis Dei dici consentaneum est, imò uerò multo magis certè,
quòd ex corporis affectionibus nihil planè damni cepit. Neq; enim (exempli gra-
tia) lucis quæ apud nos est, splendescentes radios, cũ de cœlo in terrã demissi sunt,
& lutum, cœnum ac sordes cuiusq; generis contingant, ulla labe infici accidit. Nam
tametsi nihil prohibet, quo minus has res lucis splendore illustrari uerè dicamus: ta
men lucem ipsam uicissim ab illis contaminari, aut solem ex corporum admistione
maculam ullam contrahere non dicimus. Et tamen si in his rebus illud eueniret, nõ
uideretur à natura alienum. Verũ quãcunq; rem Seruator & Dei sermo, qui corpo
re uacat, qui ipsa uita est, qui ipsa lux est sola mente percepta, sua diuina potentia,

Christus per in carnationē suam omnibus se beneficum exhibet.

Orpheus.

I 4 quæ est

quę est corporis expers, attigerit: eam uiuere, & luce illa quę est rationis particeps, A ętatem degere necesse est. Itaq; quodcunq; ab incorporeo Dei sermone tactum sit, illud ipsum sanctimonia luceq; completur, atq; adeò omni morbo, ægrotatione & perturbatione penitùs liberať. Rursus ea quæ priuãtia dicuntur, eius diuina ui itidem cõplentur. Quocirca uniuersum suæ uitæ cursum ad hunc modum cõfectum constat, nonnunquam in corpore se pari ratione nobiscum affectum ostendendo: sæpe etiam se Deum uerbum euidenter declarando, dum magna & incredibilia opera edebat, ut Deus, resq; futuras prædicabat: & sermonem Dei, qui à multis non cernebatur, reuera per mirabiles res gestas, per miracula & signa, per uirtutes quæ omnem opinionem longè superabant, per diuinam suam doctrinam, quę animos hominum impulit, uti se ad domicilium cœleste incolendum pararent, manifestò commonstrabat.

¶ Quid iam restat, nisi ut causam illius quod caput est omnium, qualis'nam fuerit, finem dico uitæ illius, qui est tam crebris hominum sermonibus celebratus, & passionis pręterea modũ, ingens etiã illud post mortẽ resurrectionis illius miraculum, deinceps oratione prosequamur? Quib. expositis, omnia euidentissimis testimonijs certa ueraq; esse cõfirmabimus. Mortalis quidẽ corporis instrumento, ob eas causas quas antè cõmemorauimus, tanquã diuino simulachro usus, eo ipso humanæ uitæ rationem, nõ aliter quàm præpotẽs rex sua sensa per interpretẽ explicare solet, euidenter expressit: omniaq; prout diuinæ suæ potẽtiæ decus postulabat, trãsegit. Quòd si post uitam inter homines traductã, ex occulto & derepẽtè se hinc subduxisset, suumq; interpretem (corpus dico) clàm è medio remouisset, atq; adeò dedisset operam, ut simulachrum suum fuga mortẽ effugere potuisset: postremò mortale illud quod susceperat, ipse per se, & quasi sua ipsius sententia, internecioni & morti addixisset, spectrũ omnibus certè uisus fuisset, etiam tum, cùm ea quæ essent sibi cõgruentia & accõmodata, peregisset. Quinetiã si, cùm ipsa uita esset, cum Dei sermo ac potẽtia esset, suum ipse interpretẽ è medio penitùs sustulisset: neq; res ab eo per dimicationẽ cum morte susceptã cõtra dęmones gestæ eum exitum, quẽ meruerant, habuissent: neq; exploratè cognitum fuisset, quò se recepisset: neq; ipse apud illos q eũ minimè oculis aspexissent, fidẽ habuisset: neq; natura sua mortẽ superasse uisus fuisset: neq; quod mortale erat, à sua in aliã naturam uindicasset: neq; per uniuersum orbẽ terrarum sermo de eo percrebuisset, neq; suos docuisset discipulos mortẽ cõtemnere: neq; illorũ animis, q eius doctrinã cõsectanť, spẽ uitę post mortẽ apud Deum futurę iniecisset: neq; promissa quæ in uerbo suo cõtinenť, perfecisset: neq; ea quæ erãt à prophetis de eo prædicta, sicut cõsentaneum erat, expleuisset, neq; nouissimum deniq; omnium certamen, quod contra mortem susceptũ erat, confecisset. His igitur de causis quia oporteret mortale corpus post ministerium cumulatè expletum, quod in uerbo diuino prædicando obierat, exitum in primis habere gloriosum, mortis perpessio ad hunc modũ proinde ab eo administrata fuit. Nam cum duæ rationes exeundi è uita sibi reliquæ essent, ut uel totũ quod in eo mortale erat, internecione & exitio penitùs traderet, & ita turpissimum uitæ tanquam totius fabulæ exitum conficeret: uel ut se mortis uictorem, eo ipso quod erat mortale, diuina ui ac uirtute in immortale commutato, planè ostenderet: prior quidem certè ab eius promissione fuit omnino aliena. Etenim uti neque ignis proprium est refrigerare, neque obscurare lucis: ita neq; uitæ mortẽ inferre, neq; uerbi diuini aliquid absurdè & cõtra rationem efficere. Itaque absurdũ planè fuisset, ut qui esset lajs uitam pollicitus, suum ipsius corpus in nihilum rejcere sineret, suumq; simulachrũ ad interitum daret: & qui his qui ad ipsum confugiunt, immortalitatem promisisset, suæ diuinitatis interpretem morte deleri pateret. Quare ratio posterior fuit omnino necessaria: nimirum ut se mortis uictorem ostenderet. Atqui quo pacto tandem erat istud præstandum? Clam'ne, & ex occulto, an ut omnibus

Vitæ Christi finis, eiusq; causa.

Christus quomodo se mortis uictorem

A omnibus euidenter admodum & manifestò patêret? Quod autem ab eo præcla
rè gestū fuit, quemadmodum si in occulto ac tenebris latuisset, neminíq; fuisset co *necessariò o-*
gnitum, nihil certè profuisset cuiquam: sic palàm quasi conclamatum, & omnium *stenderit.*
inculcatum auribus, omnibus propter eius admirabilitatem, multum utilitatis ac
commodi apportauit. Proinde quoniam necessariū erat, ut corpore suo mors euin-
ceretur, idq; non absconditè, sed in hominum oculis fieret: idcirco meritò mortem
neutiquam uitauit ille quidem (reuerà enim si uitasset, timidus habitus fuisset, & à
morte deuictus) sed per conflictionem cum morte uelut cum aduersario susceptã,
quod erat mortale, immortale reddidit: hocq; certamen pro omnium uita, immor-
talitate & salute subijt. Quemadmodum si quis uas esse quoddam, quod neque in
cendio cremari, neque igni absumi posit, demonstrare uellet, nõ aliter eo homini-
bus excitaret admirationem, quàm ut illud ipsum primùm in ignem conijceret, de
inde ut idem ipsum inde eximeret saluum & integrum. Sic omnium rerum conser
uator, Dei sermo, cum corpus mortale, quod ad hominum salutem sumpserat, &
morte ualentius esse ostendere, & suæ uitæ atque immortalitatis particeps uellet
efficere, prouida quadam & percõmoda in ea re solertia & ratione usus est: ac pri-
mum illud ad exiguum tempus deseruit, tradiditq; morti interimendum, quò eius
natura satis perspecta & explorata esset. deinde neq; id ita multo pòst, illud ipsum
à morte eripuit: quò diuinam suam potentiam, qua æternam uitam ab ipso annun-
ciatã omne mortis genus posse uincere monstrarat, omnium oculis subijceret ad
contuendum. Quæ quidem causa tam perspicua est, ut neminem posit latere. Nã
cum necessarium esset, ut discipuli manifestam uitæ post mortem regenerationem
oculis cernerent (in ea enim spem suam firmè reponere docuit, quò eos mortis effi
ceret uictores) hanc rem non sine causa ante illorum oculos statuit ad contemplan-
B dum. Nam cum alijs qui sunt uitam piam traducturi, hoc regenerationis specimen
primùm omnium quasi sub aspectum cadere debebat necessariò, tum illis maximè,
qui essent quamprimùm eum in uniuerso orbe terrarum prædicaturi: Deiq; co-
gnitionem, quam ipse antè in gentes sparsisset, omnibus hominibus annunciaturi:
quibus de uita post mortem futura debebat esse persuasissimum, ut metu ac formi
dine mortis prorsus ex animis eiecta, dimicationem contra Gentilium errorem in
multis dijs colendis positum, alacri ac prompto animo susciperent. Nam nisi mor-
tem contemnere secum fuissent antea commentati, nunquam ad tam graues crucia
tus subeundos parati instructiq; fuissent. Quocirca eos contra mortis uim ac potẽ-
tiam non præcepto solum uerbis ac uocibus tradito armauit, neque ut humana di
cendi ratio fert, sermonem de animi immortalitate ex probabilibus uerisimili-
busq; compositum instituit: sed trophæa contra mortem erecta illis reipsa commõ
strauit. Ista igitur præcipua causa fuit dimicationis à Seruatore nostro contra mor
tem susceptæ. Nam mortem, quæ omnibus terrorem solet incutere, discipulis suis
ostendit nullo loco numerandam esse: atque uitam, quam promiserat, illustri quo-
dã & euidenti uiso ante eorum oculos proposuit: quam quidẽ quasi primitias effe-
cit tum communis nostræ spei, tum uitæ quæ nobis apud Deum recondita est,
tum denique immortalitatis. Altera autem causa à mortuis resurgendi fuit, ut di
uina uis, quæ in eius corpore erat conclusa, perspicuè declararetur. Nam quoni *Christi à mor-*
am homines, eos qui erant mortales & à morte deuicti, antea in deorum nume *tuis resurrecti*
rum retulerant, & illos quos morte superatos constabat, heroas & deos appella- *onis causa.*
uerant: ob eam causam benignus Dei sermo etiam in ea re se quí nam esset, osten-
dit, hominibusq; patefecit suam naturam morte longè potentiorem esse. Atque
non modò post dissolutionem animi à corpore, quod mortale erat, ad alteram tra-
duxit uitam, sed trophæum immortalitatis cõtra mortẽ cunctis ad aspiciendū p-
posuit: eūq; solum ac uerū Deū docuit agnoscẽdum, q per mortẽ premia uictorię
etiam contra mortem reportauit. Quinetiam tertia causa de morte Seruatoris
adiungi

Christi mortis causa alia.

A adiungi poterit. Hostia quidem fuit, pro uniuerso hominum genere Deo patri omniũ moderatori oblata: hostia pro grege rationis participe immolata: hostia, quæ omnem errorem in dęmonibus colendis cõstitutum profligauit. Nam una illa hostia, & egregia uictima sacrosancti corporis Seruatoris nostri pro humano genere mactata, & redẽptione ꝓ animis omnium Gentiũ quæ antè errore colendorũ dæmonum districtę tenebanť persoluta, omnis in posterũ impurorum & sceleratorũ dæmonũ uis ac potentia prorsus deleta fuit: omnisq́ꝫ ueteratoria fraus, quæ in terris oberrabat, ui ualentiore fracta ac debilitata cõcidit. Itaqꝫ istud salutare miraculũ in hominum cõspectu editum fuit: hoc est, uerbi diuini corpus ꝓ uniuerso grege rationis cõpote oblatũ, hęcqꝫ uictima morti obiecta, de qua Sacrę literę memorãt uno in loco his ferè uerbis: Ecce agnus Dei, q tollit peccata mundi. in alio autẽ sic loquunť: Tanqꝫ ouis ad occisionẽ ductus est: & sicut agnus corã tondente se, sine uoce. Quinetiã causam ad hunc modum docẽt: Hic peccata nostra tulit, & pro nobis dolores perpessus est: & nos reputauimus eum esse in labore, & in plaga, & in afflictione. Ipse autẽ uulneratus est propter peccata nostra, & attritus est ꝓpter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eũ, & liuore eius sanati sumus. Omnes quasi oues errauimus: unusquisqꝫ in uiam suam errauit, & Dominus tradidit eum peccatis nostris. Mortale igiť diuini uerbi corpus his de causis immolatum cõstat. Iste magnus põtifex, Deo patri omnium duci & imperatori consecratus: qui prætereqꝫ hostia fuit, Dei præterea sermo, Dei uirtus, Deiqꝫ sapiẽtia fuit: quod in eo mortale erat, à morte breui reuocauit: idemqꝫ ipsum patri, tanquam primitias cõmunis omnium salutis obtulit: idem trophæum etiã uere triumphale cõtra mortẽ, & dæmonum impetum statuit: eodẽqꝫ uetera sacrificia, q̃ ab hominib. offerri solebãt, ꝓfligauit: idem deniqꝫ omnium hominum causa excitauit à mortuis. Verùm cũ hęc ita se habeant, tẽpus eò nos uocat, ut deinceps eadẽ certis argumentis cõfirmemus. B

Ioan.1.

Esai.53.

Quod si istarũ rerum ueritas demõstratione egeat, & testimonia quę ꝓ illis allata sunt, argumentis etiam euidentibus roborãda sint, sic accipite, orationiq́ꝫ benignã facite audientiã. Priscę gentes uniuersæ, quæ ætatem degebant in terris, erant diuisæ: atqꝫ adeò uniuersum humanum genus in prouincias, in nationum & locorũ prçfecturas, in tyrannides, & multiplices principatus distributum. Vnde pugnæ & bella continua, unde depopulatio & seruitus tam in agris quàm in urbibus, nunquam eos affligere desierunt. Vnde infinita ad historias scribendas argumenta, unde adulteria & raptiones mulierum, unde clades Ilij, unde deniqꝫ ueterum tragœdiæ quę omnium celebrantur sermonibus? Quarum rerum causas si quis errori illi in multis dijs colendis posito ascribat, non planè aberrauerit. At posteaquam salutare instrumẽtum, hoc est sanctiss. Christi corpus, quo uiso omnis error in colendis dæmonibus, omnisq́ꝫ eorum uis & potestas prostrata iacuit: quod etiam ab omni uitiositate, quæ uel in factis, uel in uerbis cernitur, uacuum fuit & liberum: & quo uictoria & trophęum contra uetera mala reportatum, tanquam propugnaculum aduersus dæmones erectũ fuit, cõfestim non modo oẽs dęmonũ molitiones & conatus penitùs cõpressi, uerumetiã locorum præfecturæ, multiplices principatus, tyrannides, & populares potestates, depopulationes præterea & obsidiones tam in ciuitatibus quàm in agris inde ortæ, non amplius dominatæ sunt: sed tum Deus unus inter omnes prædicatus, tum imperium unum, Romanorũ dico, apud oẽs uiguit. Atqꝫ subito crudele gẽtiũ inter ipsas odium, q̃d à multis seculis durauerat, neqꝫ unqꝫ placari potuerat, sublatũ fuit. Et sicut unius Dei cognitio, unus piæ religionis modus, unaq́ꝫ salutaris Christi doctrina omnibus tradebať hominibus: sic cum unus imperator uniuersæ Romanorum ditioni uno eodemq́ꝫ tempore esset prçfectus, tranquilla pax ubiqꝫ regnauit. Neqꝫ id solum, uerumetiam uno temporis momento, uelut uno diuino mandato, duo bonorum quasi germina ad hominum utilitatem pullularunt, Imperium Romanum, & doctrina pia. Nam

ante

A ante illud tēpus, alij regnum Syriæ separatim occupabāt: alij Asiæ potiebantur imperio: alij Macedonijs præerant: Aegypti alij seorsum tenebant gubernacula: Arabiam itidem alij regebant: Palæstina in Iudæorum ditione & potestate fuit. In singulis pagis, ciuitatibus & locis homines furore perciti, cædes mutuas facere, alius in alium reuera insanire, bella & pugnas assiduè exercere soliti fuerant. Verùm omnes istæ contentiones duabus eximijs potestatibus, tanquam ex unis eisdemq; carcerib. in certamen egressis, pacatæ, & ad cōcordiam adductæ fuere: quarum altera fuit imperium Romanum unius nutu gubernatum, & ex illo cœptum: altera Christi doctrina, quæ duæ eodem temporis momento unà efflorescere cœperunt. *Cur imperium Romanum & doctrina Christi eodem tempore florere debuerunt.*

Atque ut Seruatoris nostri potestas multiplices dæmonum principatus, & cultus multorum deorum è medio sustulit, unumq; Dei regnum Græcis, Barbaris, alijsq; omnibus ad extremas usque terræ oras palàm denunciauit: ita imperium Romanum, causis multiplicis principatus iam antè sublatis, ea dominia quæ oculis cerni poterant, suæ ditioni subegit: seduloq; dedit operam, ut uniuersum hominum genus consensionis & concordiæ uinculis in unum colligaret. Ac sicut iam permultas sanè gentes ac uarias in unum conciliauit: sic nō ita multo pòst, reliquas ad ultimos usque orbis terrarum fines illis adiunxit. quippe doctrina salutaris, diuina ope & potentia, omnes illas iam antè mansuefecerat, & præclarè admodum earum animos ad eam rem præparauerat. Istud certè ab ijs qui mētem ad studium ueritatis adiecerint, non autem ut rebus honestis inuideant, illustre miraculum existimabitur. Nam non solum dæmonum uersutia refutata & repressa est, uerumetiam inimicitiæ & pugnæ quæ inter gentes à multis seculis exercebātur, prorsus restinctæ. Et rursus tum unus Deus, & una eius cognitio omnibus prædicata, tum unum imperium inter homines stabilitum, tum denique uniuersum humanum genus ad pacem & concordiam traductum: adeò ut omnes inter ipsos se fratres esse faterentur, suamq; ipsorum naturam mutuò agnoscerent. Etenim tanquam liberi ex uno patre, hoc est, ex uno Deo: & ex una matre, hoc est, ex uera pietate statim pacem inter se amplexati sunt, retinueruntq;, ut ex illo tempore orbis terrarum uniuersus nihil à familia & cognatione optimis legibus & institutis temperata differret: atq; adeò liceret cuique pro arbitratu iter passim facere, & quò libitū erat animo suo absq; difficultate & periculo migrare: & tum eos qui ad Occidentem habitabant, tutò inde ad Orientem cōtendere: tum cōtrà, eos qui uersus Orientem accolebant, inde ad Occidentem, tāquam ad patriam suam proficisci, ita ut cùm alia ueterum oraculorum responsa, prophetarum uaticinationes ferè infinitæ, ad quas hoc loco recensendas non satis suppetit ocij, tum istæ uel maximè de salutari Dei uerbo expletæ sint, quæ sic de illo prædicant: Dominabitur à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad terminos orbis terrarum. & rursus: Orietur in diebus eius iusticia, & abundantia pacis. Et iterum: Conflabunt gladios suos in uomeres, & lanceas suas in falces: non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebunt ultrà ad prælium. Ista quidem sicut olim prædicebantur de Seruatore, & Hebræorum uocibus ante multa secula prædicabantur: sic nostris iam temporibus re ipsa expleta cernuntur, ueterumq; uaticiniorum testimonia confirmāt. Quod si alia plura argumenta certiora de illis rebus desideres, ea non uerbis, sed rebus ipsis confirmata accipito. Mentis tuæ oculos aperi, rationes quasi fores patefacito: ipse tuum ipsius assensum admodum sustinens, tecum ratiocinare: tu teipsum interroga, & rerum naturam animo accuratè peruestigans, tanquam ab altero ita sciscitare: Quis unquam ab omni seculorum memoria aut rex, aut princeps, aut philosophus, aut legislator, aut propheta, seu Græcus, seu Barbarus ille fuerit, tantum uirtutis decus est cōsecutus, non dicam post mortem, sed dum adhuc uiueret, spiritúmque duceret, multúmque ualeret potentia: ut ipsius nomen ad omnium hominum aures, qui in terris degebant ætatem, permanaret, *Psal. 71.* *Isai. 2.*

inq;

inq́ omnium ore ac sermone uersaretur? Nemo certè istud, nisi unus & solus Seruator noster post uictoriam à morte reportatam præstitit: qui quidem & discipulis suis hoc uerbum dixerat, & idem reuera expleuit: nimirũ, Euntes docete omnes gentes in nomine meo. quiq́ etiam prædixerat, proq́ certo præstituerat, suum Euãgelium prędicandum fore in uniuerso mundo, in testimonium omnibus gẽtibus: qđ ut uerbis prædixerat, sic reipsa perfecit. Nã haud ita multo pòst, totus orbis terrarum eius uerbo & doctrina completus fuit. Quid igitur habes tu, qui in initio orationis nos insectari uidebaris, quod huic respondeas? præsertim cũ testimonium quod oculis cernitur, omni alia ratione, quæ poterit afferri, facilè præponderet? Verùm à priore argumento ad posterius te transferas uelim, & tecum ipse cõsideres, quis post homines natos noxium & perniciosum dæmonũ genus, quod uniuersam humanam olim depascebatur naturam, & quadam commotione quę in statuis cernebatur, multas inter homines edebat præstigias, manu potenti, quę sub oculorum aspectum non cadebat, uelut immanes feras ex hominum grege fugarit auerteritq́: quisúe alius præter nostrum solum Seruatorem, dum inuocaretur, sanctissimis precib. per ipsum Deo patri omnium gubernatori oblatis, his qui uitam integrè sincereq́ ad pietatis regulam ab ipso traditã sectantur, malignorũ spirituũ reliquias ab hominib. arcendi repellẽdiq́ potestatẽ dederit: aut quis alius, solo nostro Seruatore excepto, sacrificia rationalia, sanguinisq́ expertia, precib. & arcana quadã diuinę laudis celebrandæ ratione, suis discipulis obeũda tradiderit? Qua de causa tum altaria in toto orbe terrarum constructa sunt, tum augustæ sanctæq́ ecclesiæ ædificatæ, tum diuina sacrificiorum sola mente & ratione perceptorum ministeria soli Deo omnium moderatori ab omnib. gẽtibus destinata, tributaq́. Sacrificia autem sanguine, cruore & fumo peracta, crudeles etiam illas & furiosas hominum cædes, uictimasq́ quis ui ac uirtute abstrusa illa quidem & ab oculorum sensu remota extinguere, adeoq́ funditùs delere potuit, ut gentilium etiam historijs confirmatum sit, omnem ubiq́ hominum sacrificandorum consuetudinem non ante, sed post diuinam Seruatoris nostri doctrinam in orbe terrarum diuulgatam, ipsis Adriani temporibus penitùs profligatam fuisse. Itaq́ cum uirtus ac potẽtia Seruatoris nostri post eius mortem ostentata, tam certis & euidẽtibus argumentis confirmata sit: quis adeò ferreo animo est, qui non ueritati tribuat testimonium, diuinamq́ ac cœlestem Seruatoris uitam ingenuè fateatur? Nam rectè & præclarè facta non mortuorum, sed uiuentium sunt: & res incertæ obscuræq́ ex euentis percipi & cognosci solent. Nã heri propè & nudiustertius, genus quoddã tyrannorum bellum cum Deo gerentium orbẽ terrarum grauiter conturbauit, omnia pro arbitratu fixit refixitq́, multum opibus ualuit & potentia: at simul ut ex hac luce excesserat, deinceps terra obrutum iacuit, ipsis ruderibus abiectius, spiritu, motu & uoce carens: nulla illius habita ratio, nulla mentio facta. Ea enim est uerè mortuorum natura: & qui amplius non est, nullus est: qui autem nullus est, ecquid potest agere? Qui autem in moliendo agendoq́ uersatur, & plura potest efficere quàm illi quibus adhuc uita suppeditat, quãuis sit ab oculorum corporeorum obtutu disclusus, quid est cur eum esse desijsse existimemus? At neq́ eam iudicãdi uim quæ in sensibus insidet, neq́ rationes arte constructas, neq́ scientiarum præceptiones sensibus corporis percipimus. Neq́ mentem quę in hominibus inest, nedum Dei uirtutem ac potentiam quisquam aliquando oculis aspexit: sed res eiusmodi ex ipsarum effectibus solent intelligi. Quapropter uim illam & facultatem abstrusam quæ in Seruatore nostro est, ex rebus inde effectis consideranda expendendaq́: & utrum ea præclarè facta, quę etiam adhuc ab illo geruntur, uiuentis esse cõfitendum sit: an dicendum illius esse, qui nõ est: an stulta omnino & temeraria hęc quęstio habenda? Nam ei qui non sit, qui possunt conuenienter & cum ratione attribui? Quandoquidem omnium consensu & sententijs constat, illud quod non sit, nihil

Matth. 28.

Christi uirtus & potẽtia post eius mortem ostentata.

A sit, nihil posse moliri, agere'ue. Ea enim natura penitùs extinctorum est, uiuentem contraria.

¶ Cæterùm hoc loco tempus opportunum se offert, eas res persequendi, quæ nostris temporibus à Seruatore nostro gestæ sunt: Deiq; uiuentis facta, quæ propter recentem ipsorum memoriam quodammodo uiuunt, accuratè cognoscendi. Nunquid non uiuentis ea esse statuemus? At talia tamq; egregia facta, & ipsa uiua sunt: & Dei, qui reuera uita uiuit, existimãda. Verùm rogas fortasse, quæ'nam ista sint? Sic igitur accipito. Tyranni quidam cum Deo bellum suscipere minimè ueriti, non ita pridem templa precibus dicata, impetu animi ardentissimo, maximis uiribus & copijs, concussis illorũ fundamentis, diruerunt: ecclesiasq; prorsus delere cogitantes, omnibus machinis Deum qui oculis cerni nequit, oppugnare, infinitaq; uerba plena blasphemiæ in eum iacere intorquereq; cœperunt. Verùm ille qui in occulto latet, occulta quadam ui & recondita, eorum conatus uindicauit. Nam nonnulli qui antè delicatè ac molliter uixerant, putabanturq; beatissimi, quiq; semidei omnium sermone & prædicatione celebrabantur, solo Dei nutu & potentia extincti fuerunt. Alij, qui multis annorũ conuersionibus præclarè omnia & ex animi sententia propterea gesserant, quòd erga Deum, contra quem postea dimicabant, amicitiam & pacem colebant: postquam mutata sententia cum Deo bellum gerere temerè aggressi sunt, suosq; deos propugnatores & defensores nostro Deo ex aduerso opposuerunt, extemplò uno temporis momento, Dei nutu ac potentia, qui cum prælium iniuerant, omnes scelerum suorum pœnas debitas persoluerunt: adeò ut inuiti ei cogerentur, quem oppugnauerant, cedere, terga dare, diuinam eius uirtutem agnoscere, & admodum maturare, ut ipsorum permissu contraria illis, quæ antè admiserant, decernerentur. Seruator igitur confestim trophæa uictoriæ ubiq; terrarum erigenda, mundum uniuersum sacrosanctis templis, augustisq; ecclesiarum ædificijs adornandum in singulis urbibus, pagis, regionibusq; omnibus, atq; adeò in desertis Barbarorum locis, ædes sacras & templa uni omnium Deo, atq; uniuersarum rerum Domino dedicanda cõsecrandaq; curauit. Vnde etiam templa quæ erant ei consecrata, Domini nomen obtinuerũt: quod nomen non ex hominibus, sed ex ipso omnium Domino illis fuit impositum, & propterea Dominica sunt appellata. Iam uerò aliquis prodeat in medium, atq; nos doceat, quis post tantam ruinã uastationemq;, sacra ædificia à solo in sublime erexerit: aut quis templa, quorum reficiendorum nulla spes reliqua fuit, posteriore structura multo illustriora magnificentioraq;, quàm antea fuissent, reddiderit, eaq; denuò ædificauerit, non post mortem tyrannorum illorum qui cum Deo bellum fecerant, sed quod dictu propè incredibile est, dum adhuc illis suppetebat uita, qui eadem ipsa diruissent: adeò ut ijdem tyranni tum sermone coràm habito, tum scriptis facinorum tam impiè ab ipsis admissorum palinodiam canerent: idq; adeò præstarent, non cùm lætitia fruerentur, & uoluptate animorum (sic namque fortasse aliquis existimare posset, eos benignitate & clemẽtia inductos illud ipsum fecisse) sed cùm plagis & cruciatibus cœlitùs inflictis ad id faciendum cogerentur. Aut quis post tantas & tam graues persecutionis procellas, atque adeò in maximis turbulentarum tempestatum fluctibus effecerit, ut in toto orbe terrarum non uiri solum ferè infiniti se totos in studio pietatis ponerent, diuinoq; numini assiduè inseruirent: sed etiam sacræ mulierũ, quæ uirgines permanebant perpetuò, frequentiæ, choriq; totum uitæ suæ tempus perfectissimæ castitati dicarent, ipsiusq; diuinæ doctrinæ præceptis institutæ, à cibis & à uino abstinentiam atque adeò inediam ad multos dies lubentissimis animis tolerarent: temperantiæq; disciplina instructæ, continenti, seuero, & aspero uitæ genere corpus suum coercerent? Aut quis mulieres, & innumerabiles uirorum multitudines impulerit, uti corporis alimenta cum rationalibus alimentis, quæ ex Sacris literis perlegendis deprompta,

Christi res mirabiles.

Constantini & Eusebij tempore gestæ.

Tyrannorũ & Christi aduersariorum interitus.

B

Templa Christianorum cur Dominica siue κυριακὰ dicta.

animis rationis participibus admodum conueniunt, commutarent: quis ue uiros
barbaros & planè agrestes, mulieres quoque, pueros, & seruorum genera, infinitas
etiam infinitarum gentium multitudines docuerit, ut non modò mortem contem
nerent, uerumetiam animum immortalem esse crederent: unumq́; qui res huma-
nas quasi oculorum obtutu contempletur existere, Dei iudicium, in quo de pijs &
impijs lata erit sententia, expectandum, & propterea uitam iustè & temperatè tra-
ducendam esse. Nam qui aliter animo affecti sint, non posse ulla ratione pietatis iu-
gum subire: quæ res à nemine hactenus, præterquàm à solo Seruatore nostro ple-
nè cumulateq́; expleta est. Cæterùm ista missa faciamus.

Veritas Christianæ religionis, certis argumentis contra eiusdem aduersarios asserta.

¶ Sequitur, ut eum cuius mens contra ueritatem obduruerit, etiam eiusmodi
interrogationibus ad eam agnoscendam adducamus, sicq́; ab illo sciscitemur.
Age tu, uocem ratione & prudentia formatam profer, sententiasq́; fructuosas
non ex corde stolido ac stupido, sed ex animo mentis & rationis compote pro-
mens dicito, sicq́; tecum iterum atque iterum cogitans loquere. Quis alius un-
quam ex numero sapientum, qui ab omnibus seculorum ætatibus in crebro ho-
minum sermone uersati fuerint, pari ratione cum Seruatore nostro, prophetarum
uocibus iam ab initio ante innumerabilia temporum spacia apud ueteres Hebræ-
os celebratus, prædicatusq́; fuit? Qui quidem & locum quo nasceretur, tempora
aduentus, piam uiuendi rationem, uirtutes, doctrinam, res præclarè ab eo gestas
Sacrorum librorum monumentis complexi, posteritati tradiderunt? Aut quis
scelera contra se admissa, tam celeriter, quàm ille, ultus est? Nam non multo post
impium illud facinus in ipsum patratum, uniuersa Iudæorum gens ui quadam &
potentia occulta grauiter exagitata fuit: regalis & magnifica eorum ciuitas detur-
bata, excisaq́;: & ipsum templum cum omnibus illius ornamentis dirutum, soloq́;
æquatum. Quis præter Seruatorem nostrum de his rebus, de hominum impio-

Christi prædictiones.

rum exitio, de ecclesia ab ipso in uniuerso terræ orbe fundata, uerè appositéque re-
rum euentis uaticinationes edidit, easq́; re ipsa confirmauit? Qui quidem primùm B

Matth. 23.

de impiorum Iudæorum templo ita locutus est: Relinquetur uobis domus ue-

Luc. 13.

stra deserta, & non relinquetur lapis super lapidem in loco isto qui non destrua-

Matth. 16.

tur. Deinde de Ecclesia sua: Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, &
portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Quid tam mirandum tibi uideri

Apostoli, eorumq́; docendi uis, & scripta.

poterit, quàm uiros abiectos & imperitos, in initio à piscatu abducere, eósque le-
gumlatores doctoresq́; uniuersi orbis terrarum efficere? Quid tam eximium
ad eius diuinitatem euidenter declarandam, quàm non solum promittere se eos fa
cturos piscatores hominum, quod uti uerbo protulerat, sic re ipsa præstitit: ue-
rumetiam tantam uirtutem, tantamq́; facultatem illis tribuere, ut monumenta scri
ptis mandarent, librosq́; ederent: ijsq́; tam magnam apud omnes haberent & au-
thoritatem & existimationem, ut in omnes tam Barbarorum quàm Græcorum
linguas, quæ in toto orbe terrarum existunt, conuerterentur, omnesq́; gentes, in
illis perdiscendis studium & operam ponerent, proq́; certo crederent, diuina elo-
quia in illis esse tradita, comprehensaq́;? Quid tam diuinum, quàm quod esset fu-
turum prædixisse, discipulisq́; præsignificasse, eos in conspectum regum & præsi-
dum deductos fore, graues cruciatus perpessuros, acerbissima subituros suppli-
cia: idq́; nō propter aliquod turpe & flagitiosum facinus, sed solum propter ipsius
fidei & nominis confessionem? Quid tam incredibile dictu, quàm ut illi ad has
res perferendas summa animorum alacritate se præpararent: sicq́; armis pietatis se
sepirent, ut in certaminibus contra aduersarios initis, animos ipso adamante du-
riores robustioresq́; ostenderent? Quid tam admirabile, quàm ut non modò
illi qui eum comitabantur in uita, sed etiam hi qui eorum erant successores, & rur-
sus qui istorum ætati succrescebant, quique etiam nostris uixere temporibus, ita
uires obfirmarent animorum, ut licet nihil dignum morte commisissent, tamen
propter

A propter egregiam suam erga Deum uniuersitatis moderatorem pietatem, omnia suppliciorum tormentorumq; genera libentissimè sustinerent? Quis unquam regum tam diuturno temporis spacio cum imperio fuit? Quis post mortem tam egregiè bellum gessit, tam illustria trophæa contra hostes statuit, omnem locum, regionem & ciuitatem tam Græcam quàm Barbaram subiugauit, omnes denique aduersarios manu & ui quadam occulta, atque adeò ab aspectu seclusa, in potestatem suam redegit? Et quod caput est eorum omnium quæ iam sumus oratione prosecuti, cui ex calumniatorum numero pax illa, quæ per eius potentiam ubique terrarum dominata est (de qua, quæ nobis uidebantur necessaria, suprà disseruimus) os non penitùs obturare posit? Quippe cùm eo pacto concordia & consensus animorum inter omnes gentes unà cum doctrina Seruatoris nostri, & prædicatione per illum in toto mundo disseminata, concurreret, & pax quæ inter gentes per uniuersum orbem terræ olim à Dei prophetis prædicebatur regnatura, & uerbum ab eo gentibus diuulgatum pariter uigeret. Dies me planè deficeret, Imperator illustrissime, si euidentia diuinæ uirtutis & potentiæ argumenta, quæ ex rebus gestis, quæ etiam adhuc cernuntur, intelligi poterunt, in unum colligere conarer. Nam nemo homo ex omni seculorum memoria, uel apud Græcos uel apud Barbaros, tantam diuinæ uirtutis uim, quantam Seruator noster, unquam declarauit. At quid hominem dico? cum nullum omnino, ne illorum quidem qui apud omnes gentes pro dijs habebantur, talem uim & naturam habuisse constet: aut si constiterit, aliquis quæso nobis ostendat. Prodeant in medium omnes philosophi, nobisq; dicant, quis unquam de Deo aliquo, aut heroe ex omni ætate audiuerit, qui uitæ æternæ & cœlestis regni doctrinam hominibus tradiderit, sicut de Seruatore nostro exploratum est? qui quidem effecit, ut infinitæ hominum multitudines per totum orbem terrarum pijs sapientiæ præceptis insti-
B tutæ, seueram uiuendi disciplinam excolerent: illisq; persuasit, ut res cœlestes consectarentur, & mansiones in cœlo diuinis animis reseruatas sperarent. Quis'ue Deus aut heros extiterit, qui uniuersum mundum ab ipso solis ortu ad occasum usque peragrans, imò uerò parem & æqualem ferè cum sole cursum conficiens, splendidissimis suæ doctrinæ radijs sic eundem collustrarit, illuminaritq;, ut omnes gentes ubique terrarum uni Deo, unum eundemq; cultum tribuerent. Aut quis Deus heros'ue fuerit, qui omnes deos & heroas, tam Græcos quàm Barbaros, profligarit, legeq; sanciuerit neminem eorum Deum existimandum esse: & sancitum populo persuaserit, deinde cum unus ab omnibus oppugnaretur, omnes hostium copias deleuerit: effeceritq; ut ipse solus ex omnibus dijs & inclytis heroibus, qui à primis iactis mundi fundamentis extiterint, passim ab ultimis totius orbis terræ oris Dei filius ab omnibus gentibus appellaretur? Aut quis cunctis totius orbis terrarum incolis, seu terra seu mari illi sint, præscripserit, ut singulis septimanis in unum conuenientes, diem Dominicum festum celebrarent: institueritq;, ut sicut corpora pascerent cibarijs, sic animos diuinis disciplinis reficerent? Aut quis Deus, siue heros tam uehementer oppugnatus, quàm Seruator noster, tam egregia uictoriæ trophæa contra hostes constituerit? Nam & hi nullum tempus intermiserunt eius tum doctrinam, tum populum impugnandi: & ille suos familiares afflictatos, ipsaq; pariter templa sacrosancta ab hostibus expugnata, ad maximum glorię splendorem perducere non desijt. Sed quid attinet diuinas Seruatoris nostri uirtutes, quas nullo dicendi genere quisquam consequi poterit, oratione persequi contendere: pręsertim cum res inde effectę, etiam tacentibus nobis, in intimas hominum cogitationes quasi uoce emissa se infundant? Atque hoc profectò peregrinum, inauditum, & admirabile est, & unum quod semel solum inter mortales extiterit, ut homo tam egregia facinora ederet: & qui est reuera Dei filius, quiq; fuit ab omni ęternitate, in terris cerneretur. Ve-

rùm ista quæ à nobis explicantur, tibi Imperator inuictissime, ad audiendum sunt A minimè necessaria: qui quidem diuinam Seruatoris uim ac potentiam adeò sæpe expertus es, teq; ipse non uerbis, sed rebus ipsis ueritatis præconem omnibus præbuisti. Tu igitur, cum ocium tibi datum fuerit, si placet, nobis quæso commemores infinitas easq; diuinas Seruatoris, ut ita dicam, apparitiones, infinitas etiam secundum quietem uisiones, non mysteria illa dico quæ sunt arcana & à nostra intelligentia remota, sed ea solum quæ sunt in tuam cogitationem illapsa diuinitùs, quæq; utilem illam & omnibus fructuosam de prouidentia Dei, qua reguntur uniuersa, doctrinam complectuntur. Neque certè fuerit à tua dignitate alienum, oratione persequi præclara illa & eximia subsidia tibi in bello à propugnatore & defensore tuo Deo suppeditata, hostium & insidiatorum exitia ab eo facta, grata in periculis solatia, in negocijs arduis & multis obstructis difficultatibus facilem expeditionem, benigna cum esses ab amicis desertus auxilia, præsentia in rebus impeditis & perplexis consilia, rerum futurarum præscientiam, prouidam ad uniuersi Imperij moderationem solertiam, prudentem de rebus incertis & obscuris deliberationem, rerum magnarum arduarumq; susceptionem, ciuiles administrationes, sapientem exercituum gubernationem, consultas rerum singularum emendationes, rectas uniuersarum institutiones, perutiles denique hominum uitæ legum sanctiones. Enumeres etiam continenti oratione eorum singula, quę nobis obscura, tibi autem uni cognita sunt & explorata: eáque in tua uerè regia memoria, tanquam in abdito thesauro custodita: quibus reuera impulsus, istisq; testatis & illustribus potentiæ Seruatoris indicijs persuasus, templum uelut trophæum uictoriæ ab illo contra mortem partę erexisti, omnibus hominibus tam fidelibus quàm infidelibus ad intuendum proposuisti: augustumq; in ea sancti Dei sanctuarium, splendida etiam egregia & magnifica uitæ immortalis cœlestisq; regni monumenta, eaq; Imperatoris dignitati admodum conuenientia & consentanea: quinetiam B præclara uictoriæ summi omnium Imperatoris, Seruatoris nostri insignia fabricanda curasti: quæ omnia in illud templum & monumentum resurrectioni Christi, per quam certam uitæ immortalis spem animis concipimus, dedicatum, conclusisti: eo planè consilio, ut tum cœlestem Dei sermonem, uictorem & triumphatorem regalibus & eximijs formis quodammodo designatum expressumq;, omnibus gentibus ostenderet: tum uocibus clarè & apertè tam uerbo quàm re ipsa editis elatisq;, piam & diuinam eius fidei ac nominis confessionem passim prædicaret.

ORATIONIS DE LAVDIBVS
Constantini finis.

SOCRA-

SOCRATIS SCHOLASTICI HISTORIAE ECCLESIASTICAE,

Liber Primus.

Libri Prooemium, & quomodo Constantinus Imperator ad Christianam fidem se contulerit. CAP. I.

A

RES in Ecclesia gestas, Eusebius cognomento Pamphilus decem omnino libris complexus, historiam ad tempora solum Constantini Imperatoris deduxit: quibus quidem temporibus persecutionis flamma, quam Diocletianus contra Christianos incenderat, restincta est. Vitam etiam Constantini idem author literis mandans, Arij facta leuiter admodum perstrinxit: quandoquidem Imperatoris illius uirtutes prędicare, atque adeò orationem qua illum egregiè laudaret, maiestate uerborum exquisitè illustratam, componere magis animo connitebatur, quàm res gestas accuratè explicare. Nos igitur, quoniam apud animum proposuimus scriptis prodere ea quę ab illo tempore hactenus in Ecclesia gesta accepimus, ex illis rebus, à quibus ab eo desitū est scribere, nostri operis exordium capiemus: neque genus dicendi insolens altiúsue exaggeratum consectari, sed solum ea quę uel inuenimus literarum monumentis tradita, uel ab illis qui eadem ipsa oculis uiderint audiuimus, perspicuè exponere animus est. Ac quoniam ad id quod est nobis propositum, nō parum adiumenti afferre uidetur, si qua ratione Constantinus Imperator ad fidem Christianam se contulerit, commemoremus: de eo pro uirili par-
B te pauca dicemus, indéque sermonis nostri sumemus initium. Cum Diocletianus, & Maximianus cognomento Herculius, cōsensu quodam animorum inter ipsos, deposuissent Imperium, priuatumque uiuendi genus sibi delegissent: & Maximianus, qui Galerius etiam dictus est, unaque cum illis regnauerat, profectus in Italiā, duos designasset Cæsares, Maximinum, quem Orienti, & Seuerum, quem Italiæ prȩfecit: Constantinus, ut patri Constantio (qui primo anno ducentesimę septuagesimę primę Olympiadis, octauo Calend. Augusti mortem obijt) succederet, Imperator in Britannia est palàm declaratus. Romæ autem militū prætorianorum suffragijs Maxentius filius Maximiani Herculij, non ad gerendum imperium, sed ad tyrannidē potius exercendam elatus est. His rebus ita comparatis, Herculius dominandi libidine denuò inflammatus, filium Maxētium è medio tollere aggreditur. Cęterùm milites, quo minus hoc efficeret, illi fuere impedimēto. Postea uerò Tarsi, quę est urbs Cilicię, è uita migrauit. Cęsar autem Seuerus, qui Romam ad capiendū Maxentium erat à Galerio Maximiano missus, proditus à militibus, interfectus est. Ad extremū Maximianus Galerius summā rerum iam administrans, ut primum Licinium, qui è Dacia oriundus, & societate militari iampridē, & magna necessitudine fuerat cum eo coniunctus, Imperatorem creauisset, morte occubuit. Maxentius interea Romanos miserè affligit, opprimitque: se tyrannū, non Imperatorē erga illos declarat: longè extra uerecundię fines egrediens, hominū ingenuorū uxoribus stuprum infert: multos neci dat: alia denique flagitia his similia designat. De quibus rebus Constantinus Imperator certior factus, omni cura & cogitatione sibi incumbendum statuit, uti Romanos seruitutis iugo oppressos in libertatē uindicaret: ac statim secū consilium inire cœpit, quo pacto tyranno uitā adimeret. Et dū in ista cogitatione uersabatur, considerauit diligenter, quem Deū sibi adiutorē ad bellum gerendū inuocaret. Venit namque illi in mentē, Diocletianum, qui toto pectore, ut dicitur, in deorum gentilium cultum incubuerat, nihil inde

Diocletianus. Maximianus. Herculius & Galerius. Maximinus. Seuerus. Constantinus. Constantinus Imp. declaratus. Maxentius tyrannus. Seueri cædes. Licinius. Maxentij tyrannis. Constantini de tyranno delendo consilium.

commodi cepisse: próq; certo comperit, suum ipsius patrem Cõstantium, qui se ab illorum deorum ueneratione auocauerat, uitã multo beatiorem traduxisse. Illi igitur in tam ancipiti deliberatione posito, & fortè unà cum militibus iter nescio quò facienti, uisio quędam, ut admirabilis spectatu, ita dictu planè incredibilis, sese obtulit. Nam circiter meridiem, die aliquantulum iam in pomeridianum tempus inclinante, columnam lucis in cœlo effigiem Crucis radijs mirè exprimentem uidit: in qua literæ inerant ista uerba complectentes, IN HOC VINCE. Quod quidem signum iam uisum sic Imperatorem obstupefecit, ut suis ipsius oculis propemodum diffidens, ab illis qui unà aderant, sciscitatus sit, num ipsi etiã fuissent eiusdem uisionis facti participes. Quod cùm uno ore omnes ad unum affirmassent, fluctuans Imperatoris mens diuino illo & admirabili uiso fuit admodum confirmata. Nocte uerò sequenti, secundum quietem uidet Christum, qui sic illum affatur: Crucis effigiem ad exemplar illius signi quod tibi apparuerit, fabricare: eáq; tanquam insigni quodam ad uictoriam ualde accommodato, cõtra hostes utere. Huic ergo Christi oraculo obsequens, insigne crucis, quod adhuc custoditur in palatio, cõstruendum curat: quo fretus, maiore cum animi alacritate ad res gerendas se confert. Ante portas urbis Romæ circiter pontem Miluium cum hoste confligens, uictoriam (Maxentius enim in flumen demersus interijt) perfacilè consequitur. Septimus iam imperij sui agebatur annus, cum à Maxentio uictoriam reportauit. His confectis rebus, dum Licinius, qui cum illo in imperij administratione cõiunctus fuit, & uir sororis suæ Constantiæ factus, in Oriente degeret, Constantinus tam ampla beneficia à Deo adeptus, ea officia, quibus ei qui tã benignus in ipsum extiterat, gratias ageret, sedulò obire cœpit. Quæ huius generis fuere: Liberare à persecutione Christianos: eos qui patria exulauerant, domum reuocare: occlusos in carcere, dimittere liberos: his, quorum bona publicata erant, fortunas restituere: dirutas ecclesias denuò erigere, quæ quidem omnia ualde propẽso studio & uoluntate transegit. Interea temporis Diocletianus, qui imperio se abdicauerat, Saloni, quæ est ciuitas Dalmatiæ, decedit de uita.

Crucis effigies Constantino in aere oblata.

Maxentij interitus.

Constãtini pietatis officia.

Diocletiani mors.

Quomodo Christianorum res cum Constantinus amplificaret, Licinius, qui in Imperio consors erat, Christianos insectatus est: atq; hinc ortum esse inter illos bellum. CAP. II.

CONstantinus uerò Imperator, qui suas cogitationes in illis rebus quæ ad Christi gloriam spectabãt, penitùs defixerat, omnia Christiani hominis officia exequi cœpit: ædificare de integro ecclesias, eas magnificis & illustribus monumentis exornare: gentilium delubra occludere, eáq; demoliri: statuas in illis erectas publicare. Verùm Licinius, qui consors eius in imperio erat, gentiliúmq; opinione, quod ad religionem attinebat, imbutus, graue odiũ in Christianos exercebat: qui tametsi uerebatur eos palàm persequi, (metuebat enim Imperatorem Constantinum) tamen ex occulto complures adortus est. Tempore autem progrediente, illos apertè uexare aggreditur: quæ persecutionis procella quibusdam in locis (ubi enim commorabatur Licinius, ibi solum ingruebat) duntaxat excitata est. Cæterùm cum non in his solùm, sed in alijs suis facinoribus tyranni partes ageret Licinius, eáq; Constantinum cùm resciuisse, tum propterea grauiter succensere intelligeret, se de eisdem ei purgare maturat: assentari illi: amicitiam simulatè cum eo iungere: se astringere iureiurando, nunquam quicquam se moliturum, in quo aliqua tyrannidis significatio existeret. Atq; certè non iurauit solum, uerùm etiam peierauit. nam neq; animum deposuit exercendæ tyrannidis, neq; in Christianos persecutionis tempestates concitare destitit. Lege enim interdixit episcopis, ne in congressum colloquiúmq; cum gentilibus aliquando uenirent: eo uidelicet consilio, ut religio Christiana inter eos nulla ex parte propagaretur. Eodem temporis momento de persecutione & creber hominum sermo fuit quodammodo, & mirum silentium.

Licinij in Christianos odium & tyrannis.

A tium. Nam tacita erat uerbis, reipsa tamen omnibus patefacta: quandoquidem qui eius impetum subierant, tum corpore cruciatus intolerabiles, tum fortunis iniuriam non ferendam perpessi sunt. Vnde Constantino Imperatori bilem commouit non mediocrem. Itaque rupto simulatæ inter ipsos amicitiæ uinculo, capitali odio inter se dissiderunt. Non longo tempore pòst, bellum mutuò inter ipsos concitatur: atque multis prælijs terra mariq́ commissis, tandem apud Chrysopolim urbem Bithyniæ (id est nauale Chalcedonis) Licinius deuictus, Constantino se dedidit. Eum igitur uiuum capit, tractat humanitùs, tantumq́ aberat ut illum trucidaret, ut etiam iuberet urbem incolere Thessalonicam, seq́ ibi quietè & tranquillè gerere. Qui quanquam ad aliquod temporis spacium conquiescit, tamen non multo pòst Barbaris quibusdam hominibus coactis, inflictam sibi cladem iterata pugna sarcire contendit. Constantinus ubi illud intellexit, eum occidi iubet. Cuius mandato homo è medio tollitur. Itaq́ rerum potitus Constantinus, Imperatorq́ & rex declaratus, ad religionem Christianam deinceps amplificandam, omnem curam & studium contulit. Neq́ illud uno modo laborauit, sed uaria ac multiplici ratione præstare: cuius opera, rebus Christianorum tranquilla pax allata est. Verùm pacem illam bellum intestinum inter ipsos Christianos susceptum, extemplò subsequitur. At quale illud fuerit, undeq́ ortum, pro uiribus deinceps explicabo.

Constantini cũ Licinio dissidium, & inde bellum.

Chrysopolis.

Licinij cædes.

De Arij contra Alexandrum episcopum contentione, & quòd ex ea Ecclesiæ dissensio nata sit: quodq́ Alexander Alexandriæ episcopus, Arium cum suis, presbyterij gradu abdicauerit. CAP. III.

ALexandriæ, post Petrum illius ecclesiæ episcopum, qui Diocletiano regnante martyrio occubuerat, Achyllas capessit episcopatum. Quo mortuo, Alexander tempore pacis suprà commemoratæ, episcopus delectus est: qui animo securo B & tranquillo uitam degens, ecclesiam in unum conuocat. Et quodam tempore præsentibus presbyteris qui sub ipso erant, reliquoq́ clero, curiosius aliquanto disserit & subtilius de sancta Trinitate, unitatemq́ in Trinitate esse diuinitùs philosophatur. Arius autem unus ex presbyterorum numero, qui erant sub Alexandro in eo gradu locati, uir dialecticarum argutiarum minimè ignarus, quoniam episcopum suspicabatur errorem Sabellij Afri uoluisse de integro in Ecclesiam introducere, contentionis studio incensus, ad opinionem quæ Afri opinioni penitùs erat contraria, deflectit: acerbè asperéq́, ut uidebatur, illis quæ ab episcopo dicta erant, occurrit: affirmatq́, si pater genuit filium, eum qui genitus erat, suę essentiæ habuisse principium: indéq́ perspicuum esse, tempus fuisse quando non erat filius: necessarióq́ sequi, eũ ex nihilo essentiam habuisse. Cùm ista noua quadam & inaudita ratione conclusisset, complures ad quærendum de eisdem incitauit: & ex scintilla perexigua ingens flamma incensa est. Nam pestifera ista labes ab ecclesia Alexandrina exorsa, per uniuersam Aegyptum, Lybiam, & superiorem Thebaidem peruasit: quinetiam per reliquas prouincias & ciuitates est passim peruagata. Et quanquam multi alij peruersa Arij opinione & errore implicati tenebantur: Eusebius tamen (non Cæsariensis ille, sed alter, qui antea fuerat ecclesiæ Berytiensis episcopus: id temporis autem ad episcopatum Nicomediæ, urbis Bithyniæ callidè arrepserat) illi cum primis mordicùs adhæsit. Quæ cum accepisset Alexander, resq́ gestas oculis cerneret, iracundia cœpit exardescere: ac concilio multorum episcoporum conuocato, Arium, & eius opinionis fautores, presbyterij gradu abdicat: qua de re ad episcopos cuiusque ciuitatis scripsit ad hunc modum.

Petrus episcopus et martyr.

Achyllas.

Alexander.

Arius presbyter Alexandro episcopo se opponit.

Sabellij error.

Arij hæresis initium.

Eusebij duo.

Eusebius Nicomediensis Arianus.

Epistola Alexandri episcopi Alexandriæ.

CHARISSIMIS HONORATISSIMIS'QVE FRATRIBVS, *qui ubiq; gentium sunt nobiscum in Ecclesiæ ministerio coniuncti,* S.

Alexandri episcopi ad Ecclesiæ ministros, de Ario & Eusebio, &c. epistola.

¶ Cùm in Sacris literis sit unum corpus Ecclesię catholicę nobis traditũ, & præceptum, ut concordiæ ac pacis uinculum firmum teneamus: consentaneum est, ut per literas colloquamur inter nos, aliiq; alios mutuò de rebus quæ apud singulos geruntur, certiores faciamus, quò, siue unum ex membris patitur, siue lætatur, nos inter nos uel patiamur unà, uel unà lætemur. In nostra quidẽ prouincia prodierũt iam uiri, qui leges rescindunt, Christum ipsum impugnant, animos hominum ad defectionem (quę quidem prænuncia & quasi pręcursor Antichristi nõ sine causa & existimari, & appellari posset) docere nituntur. Ac mihi certè in animo erat de illo facinore penitùs reticuisse, ut eius labes, si quo modo fieri potuisset, inter illos solũ qui ab Ecclesia desciuerant, deleri quiuisset: ne in alia loca euagata, simplicium quorundam aures suis sordibus inficeret. Verùm quoniam Eusebius, qui nũc Nicomediæ episcopus est, qui'que totum Ecclesiæ statum in sua manu positum arbitratur, cum à nemine quòd ecclesiam Beryti deseruerit, quodq; oculos cupiditatis atq; ambitionis suę ad episcopatum ecclesię Nicomedensis obtinendum adiecerit, in se animaduersum esse uideat, istorum etiam qui ab Ecclesia defecerunt, patrocinium suscipit: & ad omnes qui sunt ubiq; gentium literas scribere conatur, eosq; in eisdem commendat plurimùm, quò imperitos quosdam in grauissimam hæresin, Christoq; penitùs aduersariam rapiat: necesse habeo, idq; sententia quadã quæ in lege scripta est inductus, silentiũ rumpere, remq; uobis omnibus indicare, quò non modò eos qui defecerunt à Christo, execrabiliaq; uerba, quæ illorum hæresis usurpat, cognoscatis: uerumetiam, si fortè Eusebius literas scripserit, ad eas animos minimè attendatis. Nam inueteratam suam maleuolẽtiam, silentio ad tempus obrutam, iam per istos renouare studet: & licet simulatione quadam præ se ferat eorum causa literas scribere, re tamẽ ipsa declarat perspicuè, se in rem suam seriò istud ipsum agere. Qui autem defecerunt ab Ecclesia, sunt: Arius, Achillas, Aeithales, Carpones, Arius alter, Sarmates, Euzoius, Lucius, Iulianus, Menas, Helladius, Gaius, Secundus item, & Theonas, qui dicti sunt olim episcopi. Quę'nam uerò isti cõtra Scripturas excogitarint, temereq; effutiuerint, sic accipitote: Deum non semper patrem fuisse: sed tempus aliquando extitisse, cum Deus non esset pater: non ab æterno Dei uerbum fuisse, sed ex nihilo ortum esse. nam Deum qui est, eum cum non erat, ex eo quod non est, procreasse: & propterea tempus fuisse aliquando, cum non esset. Creatum enim & factum esse filium: neque essentia patri similem, neque natura uerum patris sermonem, neque ueram eius sapientiam esse, sed per abusionem uerbum & sapientiam dici. Ipsum factum esse proprio Dei uerbo, & sapientia quę in Deo est, per quam cùm cætera omnia, tum illum ipsum fecit Deus. Et ob eam causam natura sua posse conuerti & mutari, sicut animãtia omnia ratione utentia: Verbum esse peregrinum, alienum & seiunctum à sapientia Dei. Patrem à filio minimè explicari posse. nam filium neque patrem plenè & accuratè cognoscere, neque exquisitè cernere posse. Etenim suam ipsius essentiam, ut est, filium non percipere: quippe filium nostra causa factum esse, ut Deus per ipsum, tanquam per instrumentum nos crearet: neque extitisse aliquando, nisi Deus nos creare in animum induxisset. Quæsitum est igitur ab illis, utrum Dei sermo posset mutari, quemadmodum diabolus mutatus est? & non ueriti sunt respondere: Certè potest. Cum enim & gigni & mutari posit, eius naturam posse mutari. Ario igitur & eius fautoribus, qui ista asserunt, & de eisdem tam impudenti ore loquuntur, unà cum illis qui eius opinioni assentiuntur, nos cum aliis ferè centum Aegypti & Lybiæ episcopi in unum conuenientes, anathema denunciauimus. Cæterùm Eusebius eos ad se admittit, operamq; sedulò dat, ut mendacium

Defectio in Ecclesia Antichristi prænuncia.

Arianismi sectatores.

Arij errores.

B dacium cum ueritate, & cum pietate impietatem commisceat. Verùm ad hoc præ- *Eusebius hæreticorum receptator.*
standum non satis habet uirium. Nam uincit ueritas: & nulla est societas luci cum
tenebris, nulla consensio Christi cum Belial. Quis enim unquam talia audiuit? aut
quis est, qui si iam audiret, non ea tanquam insolita & peregrina obstupesceret, au-
resq́ obturaret, ne eiusmodi uerborum sordes in audiendi sensum illaberentur?
Aut quis est, qui, cum Ioannem audiat dicentem, IN PRINCIPIO ERAT VER- *Cap.1.*
BUM: non istos condemnauerit dicentes, Erat tempus aliquando cum non esset?
Aut quis est, qui, cum audiat in Euangelio, Vnigenitus filius, &, Per ipsum facta
sunt omnia: non istos odio habuerit, affirmãtes filium unam esse ex creaturis? Aut
quî poterit ipse esse similis illarum rerum quæ per ipsum factæ sunt? Aut quemad
modum unigenitus, si (ut illorum fert opinio) cum alijs rebus uniuersis numere-
tur? Aut quomodo ex nihilo factus est, cum pater dicat: Eructauit cor meum uer- *Psal.44.*
bum bonum: &, Ex utero ante luciferum genui te? Aut qua ratione essentia patri *Psal.109.*
dispar ac dissimilis, cum sit perfecta imago & splẽdor patris, cumq́ ipse dicat: Qui
uidit me, uidit & patrem? Aut quo pacto, si uerbum & sapientia sit Dei filius, erat *Ioan.14.*
tempus aliquando cum non esset? Nam perinde est ac si diceret, Deum aliquando
& sermone & sapientia caruisse. Aut quo pacto conuerti mutari'ue potest, cum ita
loquatur ipse de se: Ego in patre, & pater in me est: &, Ego & pater unum sumus. *Ioan.14.*
& per prophetam etiam: Videte me, quòd ego sum Deus, & non mutor? Et quan *Ioan.10.*
quam hoc dictum ad ipsum patrem referri potest, tamen aptius & magis propriè *Malach.3.*
de filio uerbo iam dicitur, quòd, cum sit homo factus, non mutatus est: sed, ut Apo
stolus ait, IESVS Christus heri & hodie idem ipse & in secula. Quid igitur illos *Heb.13.*
in hanc perduxit sententiam, eum scilicet propter nos factum esse: cum tamen Pau *1. Cor. 8.*
lus scribat, Propter quem omnia, & per quem omnia? Quòd autem falsò calum-
niati sunt, filium non plenè & perfectè patrem nouisse, nemini mirum uideri de-
B bet. Nam cum semel statuissent contra Christum bellum gerere, reiecerũt penitùs
uoces ipsius Domini dicentis: Sicut cognoscit me pater, & ego cognosco patrem. *Ioan. 10.*
Quòd si ex parte pater cognoscit filium, perspicuum est, filium etiam ex parte pa-
trem cognoscere. Verùm si hoc dictu nefas est, & pater plenè filium cognoscit: con
stat, quòd sicut pater cognoscit suum ipsius uerbum, sic & uerbum suum ipsius pa-
trem cognoscit, cuius est uerbum. Cæterùm quanquam ista recensendo, atq́ adeò
sacras & diuinas Scripturas apertè explanando, eos sæpenumero conuicimus: ta-
men illi rursus, uelut chameleontes, sese mutabant: dictumq́ illud Sapientis in sua
ipsorum capita torquere magnopere cõtendebant, uidelicet Impium, cum in pro- *Prouerb.18.*
fundum malorum uenerit, contemnere. Ac tametsi complures certè hæreses ante
illorum ætatem exortæ erant, quæ quidem extra modum audacia euagatæ, ad extre
mam dementiam sunt tandem prolapsæ: isti tamen, qui omni suo sermone uerbi
diuinitatem tollere nituntur, utpote ad Antichristi tempora propius accedentes,
illas hæreses præ suorum errorum impietate iustas esse quodammodo declarant.
Quapropter illis Ecclesia interdictũ est, atq́ adeò anathema denũciatum. Et quan-
quam de eorum exitio permagnum animis dolorem capimus, & maximè quòd Ec
clesiæ instituta aliquando agnouerant, iamq́ ab illis exciderunt: de illis tamen non
magnopere miramur. Idem namq́ nõ Hymenæo solum & Phileto contigerat, sed
Iudæ etiam ante illos, qui Seruatoris discipulus fuit, postea autem proditor & de-
sertor illius factus. Atq́ istarum rerum neutiquam ignari extitimus. Dominus e-
nim prædixerat: Videte, ne quis uos seducat. nam multi uenient in nomine meo,
dicẽtes, Ego sum. &, Tempus appropinquauit: &, Multos seducẽt, ne eatis post il- *Matth.24.*
los. Paulus etiam cùm ista à Seruatore didicisset, scripsit, Quòd nouissimis tempo-
ribus quidam deficerent à fide sana, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæ *1.Timoth.4.*
moniorum ueritatem auersantium. Iam uerò, cum & Seruator noster IESVS Chri
stus hoc præceperit, & per Apostolum de eiusmodi hominibus significarit:

nos

nos certè, quoniam illorum impietatem nostris ipsorum auribus accepimus, non sine causa eius generis hominibus, sicut antè diximus, anathema denunciauimus eosq; ab Ecclesia catholica, fideq; alienos palàm declarauimus. Vestramq; pietatem fecimus certiorem, charissimi & honoratissimi fratres, qui estis nobiscum in Ecclesię ministerio coniuncti, ut si fortè quidam ex illis temeritate impulsi, ad uos uenire non uereantur, ne eos admittatis: néue Eusebio, uel alteri cuipiam qui eorum causa ad uos scribat, omnino attendatis. Nam par est, ut nos qui sumus Christiani, omnes qui contra Christum loquantur, animoq; sint ab eo abalienato, tanquam Dei hostes & corruptores animorum deuitemus: neque id genus hominibus, sicut pręcepit B. Ioannes, uel Aue dicamus, ne quando illorum peccatis communicemus. Salutate, qui apud uos sunt, fratres: qui mecũ sunt, uos itidẽ salutant.

Heretici deuitandi.

Ioan. 2.

Cum Alexãder literas eiusmodi ad episcopos passim in singulis ciuitatibus scripsisset, latius propterea serpebat malum, quod hi qui erant de illis literis certiores facti, contentionis & discordiæ incendijs inter ipsos conflagrare cœperunt. nam alij literis suffragari, ijsdémque subscribere: alij penitùs aduersari. Maximè uerò omnium Eusebius Nicomedensis episcopus ad dissensionem incitari, quòd Alexander eius nomen suis literis grauius perstrinxerat. Atq; id temporis Eusebius plurimùm poterat, quod tunc Nicomediæ (ubi Diocletianus paulo antè palatium ædificauerat) Imperator uersabatur. Ob quam causam multi episcopi Eusebij paruere sententiæ. Is autem tametsi ad Alexandrum literas scribere non destitit, ut controuersiam inter ipsos ortam missam faceret, Ariumq; cum suis in Ecclesiam reciperet: alios tamen, qui alias quasq; ciuitates incolebant, cohortatus est, ut Alexandri uoluntati prorsus refragarẽtur. Vnde tumultus ingens nusquam non concitatus est. Nam uidere licebat, non modò ecclesiarum præsides maledicis & contumeliosis uerbis alium ab alio uexatos, uerùm etiam populi multitudinem in duas partes diremptam: quarum altera in horum, altera in illorum sententiam inclinauit. Itaq; res est eò sceleris & turpitudinis prolapsa, ut Christiana religio palàm in ipsis theatris omnium irrisione luderetur. Ab his uerò qui Alexandriæ habitabant, de summis religionis nostrę dogmatis iuueniliter, & non absque petulantia certatum est: ab eisdem ad reliquos cuiusque prouinciæ episcopos missa legatio. Isti in alterutram partem diuisi, non dissimilem contentionem excitarunt. Commiscebantur item Arianis Meletiani: qui non multo antè fuerant ab ecclesia segregati. Sed cuius generis fuerint isti, dicendum arbitror. Meletius ciuitatis cuiusdam in Aegypto episcopus, à Petro Alexandriæ episcopo (qui regnante Diocletiano, mortem obierat martyrio) cùm multis alijs de causis, tum maximè, quòd tempore persecutionis fidem inficiatus, idolis immolauerat, munere episcopatus abdicatus est. Qui cum esset abdicatus, compluréisque haberet qui erant ipsius dicto audientes, illis qui ab illo usque tempore ad hodiernum diem in Aegypto Meletiani uocantur, ducem hæresis se præbuit: & cum nullam iustam excusationem causam'ue afferre posset, cur se ab Ecclesia separasset, uerbo tantummodo affirmauit sibi esse factam iniuriam: Petrumq; maledictis figere, conuicijsq; lacerare cœpit. Verùm ut primùm Petrus per martyrium, persecutione sæuiente, mortem oppetiuerat, probra sua & contumelias in Achillam, qui Petro in illo episcopatu succedebat, transtulit: ac postea denuò in Alexandrum, qui mortuo Achilla eum dignitatis gradum adeptus est. Ac dum hi in hoc dissidio & dissensione uersabantur, interea quæstio de Ario habetur: Meletius cum suis Ario subsidio fuit, cumq; illo unà contra episcopum conspirauit. Cæterùm quibus Arij opinio absurda uidebatur, hi iudicium Alexandri de Ario datum approbarunt, rectamq; & æquam sententiam cõtra eos qui sic sentiebant, esse pronunciatam existimarunt. At Eusebius Nicomedensis, & quotquot Arij opinionem amplexabantur, scripserunt ad Alexandrum, ut abdicationem quæ erat antegressa, abrogaret; eosq; quibus erat communione fidelium interdictum,

Heresis admonitione irritari magis quàm sedari solita.

Meletiani Arianis cõmixti.

Meletius episcopatu cur abdicatus.

A interdictum, in ecclesiam denuò admitteret. ipsos namque nullam peruersam malámue opinionem tenere. Sic igitur cum literę aduersariæ ad Alexandrum Alexandriæ episcopum missæ essent, utriusque partis literæ in unum collectæ sunt. Nam Arius eas quę pro se faciebant, Alexander autē contrarias simul congessit. Ex quibus Arianorum, Eunomianorum & Macedonianorum sectę, quę hoc tempore uigere uidentur, ansam ad suam doctrinam tuendam arripiunt. Etenim singuli propriæ ac suæ sectæ epistolas, testium loco usurpant.

Quòd Imperator Constantinus propter Ecclesiarum perturbationem solicitus, Osium Hispanum Alexandriam miserit, episcopum & Arium ad concordiam inuitans. CAP. IIII.

DE his rebus cum certior factus esset Imperator, incredibilem animo hausit dolorem: perturbationemq́ illam, suam ipsius calamitatem esse censuit. Extemplò igitur illud discordię incendium, quo inter ipsos exardescebāt, restinguere seriò aggreditur: literásque per uirum spectatum & fidelem Osium nomine, episcopum Cordubę, quę est ciuitas Hispanię (hūc enim Imperator singulari amore complexus est, & honore summo prosecutus) ad Alexandrū & Arium mittit. Quarum literarum partem aliquam (sunt namq́ integrę in libros Eusebij de uita Constantini illigatæ) hoc loco citare non incommodum existimaui. *Osius Hispanus episcopus.*

VICTOR CONSTANTINVS, MAXIMVS, *August. Alexandro, & Ario,* S.

" Inde præsentis controuersię fundamentum iactū intelligo, quòd tu Alexander, " à presbyteris de loco quodam in Sacris literis scripto quærebas, imò uerò de inani " quadam quęstionis particula sciscitabaris, quid quisq́ illorum sentiret: tuq́ Ari, " istud quod neq́ initiò animo complecti, aut cum fuisses complexus, silentio pręterijsse debebas, inconsideratè effutiuisti. Vnde discordia inter uos concitata, tum B conuentus qui in ecclesia fieri solet impeditus, tum populus sanctissimus uariè in " utramq́ partem distractus, & ex consentiente totius corporis Ecclesię quasi com" page diuulsus est. Proinde uterq́ uestrûm uicissim ueniam alteri tribuens, illud ap" probet, ad quod uester conseruus uos nō sine causa cohortatur. At quid istud est? " Vt de rebus eiusmodi nec omnino rogetis, nec ad rogatum respondeatis. Tales e" nim quęstiones, quales nulla lex canon ue Ecclesiasticus necessariò pręscribit, sed " inanis dissoluti ocij certatio proponit, licet ad ingenij acumen exercendum insti" tuantur, tamen interiore mentis cogitatione continere debemus, & neq́ in publi" cos populi conuentus temerè efferre, neque uulgi auribus inconsultò concredere. " Quotus enim quisque est, qui rerum tam grauium, tantáq́ obscuritate inuoluta" rum uim uel satis accuratè peruidere, uel pro dignitate explicare ualeat? Quod si " quisquam sit qui istud se facilè efficere & consequi posse confidat, quota quæso est " illa multitudinis pars, quam possit efficere ut idem ipsum intelligat? Aut quis tan" dem est, qui in curiosa quæstionum eiusmodi peruestigatione, extra prolapsionis " periculum possit consistere? Quocirca in talibus rebus loquacitas coercenda est, " ne uel cùm nos præ nostri ingenij imbecillitate, quod propositum est, explanare " non possimus, uel cum auditores inter docendū pręintelligentię tarditate ad accu" ratam sermonis instituti comprehensionem peruenire non queant, ex re alterutra " populus aut in blasphemię, aut in dissensionis necessitatem incurrat. Quare & in" terrogatio temeraria, & inconsulta responsio, ueniam utriq́ uestrûm ab altero ui" cissim impetrare debet. Neq́ enim de summo in Sacris literis pręcepto uobis ansa " ad digladiandum oblata est, neq́ nouus ullus de religione diuina introductus er" ror: sed unam candemq́ de fide tenetis sententiam, ita ut ad ipsum communionis " consensum facilè possitis uenire. Nam non est profectò consentaneum, ut propter " uestram mutuò de adeò paruis exiguisq́ rebus concertationem, tanta populi Dei " multitudo uestra inscitia ad dissensionem rapiatur. Imò uerò non modò

Constantini ad Alexandrum & Arium epistola.

A' ciuiusmodi quæstionibus abstinendum.

non est

non eſt conſentaneum,ſed omnino nefas eſſe exiſtimatur. Verùm,ut rem breuiter exemplo quodam animis ueſtris mecum recognoſcatis,dicam. Non uos præterit, opinor,philoſophos ipſos unius quidẽ diſciplinæ profeſsione omnes inter ſe conſentire:ſępe tamen in aliqua parte opinionum,quas aſſeueratione affirmant,diſcrepare ſolere:qui licet diſciplinę cauſa,quam quiſq; illorum tuetur,diſſentiant, tamẽ ob profeſsionem qua conſpirare uidentur, denuò inter ipſos in gratiam redeunt. Quod ſi ita ſe res habet,quid eſt cur non ſit multo conuenientius,ut nos qui famuli prępotentis Dei conſtituti ſumus,propter ipſum religionis inſtitutũ,quod profitemur,conſentientibus animis inter nos ipſos concordemus? Cæterùm accuratiore cogitatione cõſideremus,& mente attentiore, hoc quod iam à me dicetur, circumſpiciamus,num rectè ſe habeat,ut propter leues & inanes uerborum cõtentiones fratres fratribus reluctentur: & eximia concordia,impia ſimultate per nos, qui de rebus tam exiguis,minimeq; neceſſariis inter nos cõfligimus,miſerè diſcerpatur. Popularia quidem ſunt iſta,& puerili inſcitiæ magis quàm ſacerdotum & prudentium hominum ſapientiæ congruentia. Noſtra ſponte igitur tentationes diabolicas euitemus.Et quoniam Deus noſter optimus maximus, conſeruator omnium,communem ſuæ gratiæ lucem omnibus porrexit:idcirco mihi eius famulo,quæſo,per uos liceat,ut illius prouidentiæ ſubſidio adiutus, meum conatum feliciter ad exitum perducam:atq; etiam ut ipſius populum tum uerbis compellãdo, tum miniſterium diligenter erga eum præſtando,tum acriter admonendo,ad mutuam concordiam traducam. Et cum,uti dixi,una ſit uobis fides,una profeſsionis conſenſio,unum deniq; legis ac diſciplinę inſtitutum,quod quidem cum ſuis partibus uniuerſum Eccleſiæ corpus,conſentiente animorum concordia & propoſito,deuincit: iſtud, quod inter uos non mediocrem contentionem excitauit,quoniam nullam rem grauẽ in totius noſtræ religionis quaſi ambitu comprehenſam attingit, non eſt cur diſiunctionem aliquam animorum,aut diſcordiam inter uos pariat. B Atq; hęc dico,non ut cogam uos in hac leuicula & ſtulta quęſtione qualiſcunq; tandem illa fuerit,penitùs eandem ſententiam ſequi.Ac tametſi uos inter uos uiciſsim de re quapiam minimi momenti diſſentitis,(ſiquidem neq; omnes de omnibus rebus idem ſentimus,neq; una eademq; in nobis indoles aut mens uerſatur)nihilominus tamen fieri poterit,ut eximia cõcordia ſincerè inter uos integreq; ſeruetur,& una inter omnes communio & conſociatio cuſtodiatur. Verùm de diuina prouidẽtia una ſit uobis omnino fides,unus animorũ conſenſus,una de Deo ſententia.At quę de leuiſsimis iſtis quęſtionibus inter uos argutè & ſubtiliter exquiritis,licet non in eandem ſententiam tanquam pedibus eatis,ea tamen intra cogitationis ueſtrę quaſi fines continere debetis,intimo mentis domicilio recondita. Communis autem amicitię bonum,uera fides,reuerentia erga Deum,& legis obſeruationem,ſtabilis firmaq; apud uos maneat. Redite in gratiam,& mutuã inter uos neceſsitudinẽ colite,uniuerſoq; populo ſuos mutuos complexus reddite: atq; ueſtris ipſorum animis contentionis labe purgatis, iterum amicè ac beneuolè ipſi alter alterũ excipite. Nam ſępenumero poſt inimicitias depoſitas,amicitia iterum reconciliata plus ſolet habere iucunditatis.Date igitur mihi dies tranquillos,& noctes curę ac moleſtiarum expertes,ut uoluptas quę ex ſincera cõcordię luce & uita quieta capi ſolet,mihi integra in poſterũ conſeruetur.Quod quidem ſi minus contingat,neceſſe eſt ingemiſcere,lachrymis & mœrore omnino confici:nec fieri certè poteſt,ut uitę curſum de reliquo tranquillè & ſedatè trãſigam.Nam quamdiu Dei populus(eum dico,qui communi mecum erga Deum obſequio fungitur)tam iniqua pernicioſaq; contentione ab ſe mutuò diſsidet, quomodo fieri poteſt ut ipſe deinceps animo tranquillo conſiſtam? Atque ut incredibilem huius doloris morſum intelligatis,ſic accipite.Non ita pridem ad Nicomedenſium ciuitatem aduentans,extemplò iter uerſus Orientẽ maturè facere cõſtituebam.Ac me quidẽ ad uos citato

Philoſophorũ diſſenſiones.

Fratrum cõcordia propter logomachias nõ diſcerpenda.

Poſſe inter diſſentientes etiã in religionis aliquot capitibus,ſeruari cõcordiam.

A citato gradu properantem, cum maiorem itineris partem confecissem, ut iam pro-
„pè uobiscum esse uiderer: huius rei nuncius in contrariam cogitationem compu-
„lit, ne oculis ea uidere cogerer, quæ ne aurib. quidem tolerare me posse planè exi-
„stimabam. De reliquo igitur uestra concordia patefacite mihi ad Orientem aditũ,
„quem uos uestris disidijs ultrò citroq; feruentibus interclusistis: & efficite breui,
„ut cùm uos pariter, tum reliquum uniuersum populum lætitia gestiẽtem cernam,
„& omnes unà pro communi omnium concordia & libertate consentientibus lau-
„dis præconijs debitas gratias Deo opt. max. agamus.

De Synodo in Bithynia apud Nicaam habita, ac de fide quæ ibidem edita erat. CAP. V.

QVanquam Imperatoris epistola ad res cùm admirationis, tum sapientiæ plenas eos adhortata est: tamen discordiæ malum adeò se firmauerat, ut nec Imperatoris solicitudine, nec authoritate illius qui literas attulerat, ulla ex parte frangi reprimiq; posset. Nam preterquàm quòd literæ Imperatoris neq; Alexãdri neq; Arij animum mitigare ac mollire poterant, in ipso populo præterea ingens cõtentio & tumultus erat, quem quidem alia disidij lues in certa solum loca euagata antecesserat, quæ sanè tranquillum Ecclesiarum statum magnopere perturbauit: dissensio uidelicet de tempore festi Paschatis celebrandi exorta. quæ per Oriẽtis partes solummodo peruadebat, dum alij ibi festum illud more Iudæorum celebrandum esse contendebant: alij autem, Christianorum ubiq; per orbem terrarum diffusorum consuetudinem in ea re prorsus imitandam censebãt. Et dum ita de festo digladiantur, licet communione inter ipsos uti minimè recusarent, festum tamen acerba animorum dissensione peragunt. Cum igitur Imperator uideret his duabus contentionis tempestatibus Ecclesiã uehementer iactari, generale Concilium B conuocat, atque episcopos undique per literas accersit, ut Nicæam urbem Bithyniæ se conferant. Itaque permulti certè episcopi ex multis prouincijs & ciuitatibus eò aduentant, de quibus Eusebius cognomento Pamphilus in tertio libro de

Dissensio de festi Paschatis celebrãdi tempore.

Concilij Nicæni cõgregatio.

„Vita Constantini, ista ad uerbum scribit: Ex omnibus ecclesijs, quę frequentes u-
„niuersam Europam, Libyam & Asiam occupabãt, Dei ministri, qui facilè primas
„ferre putabantur, in unum conuocantur: una etiam ædes sacra, uelut Dei nutu ad-
„aucta, intra parietes suos Syros pariter & Cilices, Phœnices, Arabes & Palęstinos,
„Aegyptios porrò, Thebanos, Afros, aliosq; ex Mesopotamia profectos recipit.
„Adest item in conuentu, Persidis episcopus: nec ab hoc choro abfuit Scytha. Pon
„tus item, Galatia, Pãphilia, Cappadocia, Asia & Phrygia, uiros apud se lectissimos
„suppeditarunt. Quinetiam Thraces, Macedones, Achæi, Epirotæ, & quorum
„domicilia longissimo inde locorum interuallo aberant, eò aduentarunt. Ex ipsis
„Hispanis, unus nominis & famæ celebritate insignis, cum alijs multis in consessu
„illo adfuit. Vrbis uerò illius, penes quam Imperium est, episcopus, ingrauescente
„ętate prępeditus, abfuit: sed eius presbyteri, qui aderant, eius locũ suppleuêre. Ta
„lem coronam solum, ex omni præteritæ ætatis memoria unus Imperator Constan
„tinus, pacis uinculo ad Christi gloriam colligauit: & quò Seruatori suo gratias age
„ret, istud eximium pro uictoria ab hostibus parta trophæum obtulit, effigie chori
„Apostolici pulchrè in hoc nostro conuentu expressa. Nam dicitur in Sacris lite- *Act. 2.*
„ris, illorum temporibus uiros pios ex omni natione quę sub cœlo est, in unum con
„uenisse: inter quos erant Parthi, Medi, Elamitæ, & qui incolunt Mesopotamiam,
„Iudæam & Cappadociam, Pontum & Asiam, Phrygiam & Pamphiliam, Aegy-
„ptum, & partes Lybiæ quæ est circa Cyrenen, & aduenæ Romani, Iudęi & prose-
„lyti, Cretes & Arabes. Verùm illis hoc defuit, quòd omnes qui eò conuenerant, ex
„Dei sacerdotum & ministrorum numero nõ erant: sed in hoc præsenti choro fuit
„episcoporum multitudo ad numerum trecentorum & amplius: presbyterorum
„autem, diaconorum, acoluthorum, & aliorum qui istos comitabantur, turba ne

enumerari quidem potest. Atq; ex his Dei ministris alij prudēter & disertè dicendo, alij uitæ grauitate, & constanti rerum arduarum perpesione, nonnulli quasi media inter istos interiecta uiuendi ratione eximij, præclara laudis insignia adepti sunt. Erant inter hos etiam non pauci, qui propter lōginquum temporis spatium quo uixerant, multum honoris & gloriæ collegerunt: alij qui in ipso ætatis flore propter ingeniorum acumen sunt magnum splēdorem consecuti: quidam modò in ministerij quasi cursum ingressi sunt. Quib. quidem uniuersis cibaria in singulos dies Imperator largè & liberaliter suppeditari præcepit. Atque Eusebius de illis qui ibi in unum conuenerant, hæc hactenus. Imperator festo, quod ob uictoriam contra Licinium partam celebrabat, peracto, Nicæā concessit. Inter episcopos qui aderant, Paphnutius superioris Thebaidis episcopus, & Spyridiō episcopus Cypri, plurimùm excelluere. Verùm cur istorum mētionem fecerim, dicam equidem postea. Aderant etiam unà laici complures, disserēdi scientia ualde periti: qui erant ad patrocinium alterutrius partis suscipiendum parati. Cæterùm Arij opinionem Eusebius Nicomedensis, ut suprà dixi, & Theognis & Maris propugnarunt: quorum Theognis Nicææ episcopus fuit, Maris autem Chalcedonis, urbis Bithyniæ. Contra istos Athanasius, diaconus ecclesiæ Alexādrinæ, strenuè pugnauit. Istum Alexander episcopus in magno admodum honore habuit: & propterea (sicut pòst à me dicetur) grauis inuidia contra illum conflata est. Paulo antè quàm episcopi in unum locum conuenerant, dialectici in quibusdam disputandi tanquam prolusionibus aduersus plerosq; se exercuerunt. Ac cū nonnulli quasi illecebris ad disserendum traherentur, laicus quidam ex confessorum numero, simplici ac sincero animo præditus, cum dialecticis illis congreditur, sicq; contra illos uerba facit: Christum certè & Apostolos artem disserendi neutiquam nobis tradidisse, neque inanes fallacias, sed mentem apertam & simplicem, quæ fide & bonis operibus integra seruari solet. Quæ cum dixisset, cùm alij omnes qui aderant, & eum admirati sunt, & illius approbauêre sententiam: tum dialectici, ut primùm sincerum ueritatis sermonem audiuerant, æquo animo ac placido conquieuêre. Sic igitur tumultus ille ex disserendi facultate concitatus, tandem penitùs repressus est. Postridie episcopi omnes in unum locum conueniunt: post illos accedit Imperator. Simulatq; aduentauit, in media turba erectus constitit: nec prius asidere uoluit, quàm episcopi, ut ita faceret, innuissent. tanta enim reuerentia & pudor Imperatoris animo erga illos uiros insedit. Sed postquam ab omnibus, ut temporis opportunitas postulabat, factum erat silentium, Imperator ibi ex sella orationem hortatoriam habere cœpit, qua illos ad consensionem animorum & concordiam commoueret: inq; ea consilium dedit, ut quicquid offensionis menti cuiusquam priuatim contra alterum resideret, prorsus deponeretur. Etenim complures eorum, alter alterum accusauerant: multosq; simplices libellos, pro se singuli, pridie eius diei Imperatori obtulerant. Ipse autem ut ad propositum negocium, quo de conuocati erant, se totos conuerterent, sedulò hortatus est, & libellos illos comburi iussit: istamq; solum adiecit sententiam, Christum præcepisse, ut qui ueniam impetrare contendat, fratri ipse ueniam det. De concordia demum & pace ubi uberius disseruerat, deinceps de religionis nostræ dogmatis accuratius disquirēdi, illorum arbitrio permisit potestatem: quemadmodum ab eodem Eusebio in tertio libro de Vita Cōstantini commemoratum est, cuius uerba audire non erit nobis incommodum. sic ergo se habent: Cum multa essent ex utraque parte proposita, magnaq; controuersia in ipso disputationis ingressu concitata, Imperator toleranter ac placidè omnibus animum attendit: studio acri prolatas sententias sensim excepit: uicissim utriq; disceptantium parti opem tulit: eos magna cum contentione digladiantes paulatim reconciliauit: cum singulis comiter & benignè sermonem contulit: Grecè (nam ne huius quidem linguæ ignarus fuit) sensa sua dicēdo expressit.

Paphnutij & Spyridionis excellentia.

Arij opinio à quibus propugnata.

Laici cuiusdā contra Dialecticos uerba.

Constantini erga episcopos reuerentia.

Eusebij de Constantino locus.

A expreſsit.ſuauis erat & dulcis,dum alijs perſuadere,alios ſermone lenire,alios qui
, diſertè dixiſſent,collaudare inſtituebat: omnes denique ad concordiam eatenus re
, ducere contendit,quoad eos in omnibus rebus quæ in quęſtionem aliquando ue-
, niſſent,tum conſpirantes animis,tum opinionibus conſentientes reddidiſſet: ita
, ut non modò concors fides inter eos uigeret,ſed etiam idem tempus ſalutaris feſti
, Paſchatis celebrandi ab omnibus cōcederetur.Iam uerò,quæ communi omnium
, ſententia decreta erant,cum cuiuſque manu ſubſcripta eſſent,rata habebantur, &
, in commentarios referebantur. itaque ſicut de his rebus iſta cōmemorauit Euſe-
bius,ſcriptisq́; prodita poſteritati reliquit: ſic nos hoc loco non incōmodè eadem
citauimus,imò uerò eius uerbis pro teſtibus uſi ſumus, huicq́; attexuimus hiſto-
rię: ut cum quidam fortè Concilium in Nicæa habitū,perinde ac ſi in fide lapſum
fuiſſet,condemnauerint,ne illis animum attendamus: neue Sabino Macedoniano
credamus,qui uiros ibi congregatos,imperitos & rudes appellat. Nam iſte Sabi-
nus Macedonianorum,qui Heracleam ciuitatē Thraciæ incolunt,epiſcopus,dum
ea quæ uaria epiſcoporum Concilia ſcriptis ediderant,in unum uolumen colligit,
epiſcopos,qui Nicæę in unum conuenerant,uelut indoctos & ignaros rerum om
nium,probris afficit: oblitus credo,ſe ipſi Euſebio,qui ſua probatione eandem fi-
dem admodum confirmaſſet, tanquam illiterato obtrectauiſſe. Quinetiam non-
nulla,dedita opera prætermittit: quędam etiam peruertit: quæ autem ad eum exi
tum,quem ſibi propoſuerat,facere uidebantur,omnia diligenter excerpit.Et quan
quam Euſebium Pamphilum,tanquam teſtem cui meritò habeatur fides,laudat:
pręconijsq́; effert Imperatorem, utpote qui in inſtitutis religionis Chriſtianę ſta-
biliendis multum pręſtitiſſet: fidem tamen expoſitam in concilio Nicęno, perin-
de atque ab imperitis & omnino inſcijs traditam,grauiter reprehendit:& quem ſa
pientem nuncupat, & teſtem ueracem,eiuſdem teſtimonia de induſtria reijcit.
B Nam eſt apud Euſebium,ex Dei miniſtris qui aderant,alios prudenter & diſertè
dicendo,alios uitæ grauitate excelluiſſe: quinetiam Imperatorem coràm ad cōcor-
diam omnes reduxiſſe, effeciſſeq́;,ut non modò animorum,ſed etiam opinionum
conſenſione conſpirarent. Verùm de Sabino,ſi quod tempus ad eam rem oppor
tunum inciderit,plura dicemus. Cōſentiens autem de fide doctrina,quæ Nicęæ
ab ampliſsimo Concilio quaſi clara omnium uoce diuulgata erat,hęc eſt:
, ¶ Credimus in unum Deum,patrem omnipotētem,omnium uiſibilium & in-
, uiſibilium creatorem:& in unum Dominū IESVM CHRISTVM, filium Dei,ge-
, nitum ex patre unigenitum, hoc eſt, ex ſubſtantia patris: Deum de Deo, lumē de
, lumine,Deum uerum de Deo uero: genitum,non factum,conſubſtātialem patri,
, per quē omnia facta ſunt,& quę in cœlo ſunt,& quę in terra. qui ꝓpter nos homi-
, nes,& ꝓpter noſtrā ſalutē deſcendit,incarnatus eſt,homo factus eſt,paſſus eſt: re-
, ſurrexit tertia die: aſcendit ad cœlos,uenturus eſt iudicare uiuos & mortuos.Et in
, Spiritum ſanctū. Qui uerò dicunt, quòd erat aliquando tempus cū non eſſet, an-
, tequam genitus erat,uel quòd ex nihilo ortus ſit,uel quòd ex altera eſſentia quàm
, ex patris ſubſtantia genitus,uel quòd filius Dei creatus ſit,quodq́; conuerti & mu
, tari poſsit,iſtis Catholica & Apoſtolica Dei Eccleſia anathema denūciat. Hanc
fidem approbarunt trecenti decem & octo epiſcopi,eiq́; omnes aſſenſi ſunt:& uti
ſcriptum eſt apud Euſebium,conſentientibus animis opinionibusq́; eidem ſub-
ſcripſerunt: quinque ſolum exceptis,qui hanc uocem ὁμοούσιον, id eſt, conſubſtan-
tiale,repudiarunt: Euſebio uidelicet Nicomediæ epiſcopo, Theognide Nicęæ,
Mari Chalcedonis,Theona Marmaricæ,Secundo Ptolemaidis. Nam ὁμοούσιον, id
eſt conſubſtantiale,eſſe illud affirmarunt,quod eſt ex aliqua re ortum uel partitio-
ne,uel deriuatione,uel productione: productione,ut ex radicibus germen: deriua
tione,ut liberi ex parentibus: partitione,ut duo aut tria auri ramenta ex maſſa au-
rea. At filium Dei ad nullum iſtorū poſſe referri: & propterea ſe minimè fidei illi

Sabinus epiſcopus.

Nicæni cōcilij doctrina.

Vocē ὁμοούσιον qui epiſcopi repudiarint. Conſubſtantiale.

in concilio Nicæno confirmatæ uelle assentiri, dixerunt. Proinde & uocem illam ὁμοούσιον, id est consubstantiale, uehementer irriserunt, & abdicationi Arij subscribere noluerunt. Ob quam causam Concilium non solum Ario & omnibus eius opinionis fautoribus anathema denunciauit, uerumetiam uetuit, ne Alexandriam ipse Arius omnino aduentaret. Edictum porrò Imperatoris Arium, Eusebium & Theognidem in exilium ire mãdauit. Vnde Eusebius & Theognis paulo pòst, quàm exilio erant multati, libellum quo se facti pœnituisse declararent, ediderunt: fideiq; de hac uoce ὁμοουσίῳ, id est consubstantiali, constabilitæ consenserũt: sicut deinceps in sermone sequenti ostendemus. Per idem tempus Eusebius cognomento Pamphilus, episcopus Cæsareæ Palęstinæ, in illo Concilio, cum paulisper hæsitauisset, secumq; attenta cogitatione expendisset, num illam de fide decisionem deberet admittere, sic tandem unà cum reliquis uniuersis eam & approbauit, & subscriptione ratam fecit: & populo, cui ipse præerat, eandem scriptis proditam misit, uocemq; Consubstantiale illi interpretatus est, ne cuiusquam animo de ipso inijceretur suspicio, quod in eo aliquantum hæsitauisset. Ista igitur ad uerbum scripsit ad hunc modum: Etsi uerisimile est, fratres charissimi, ea quæ de fide ecclesiastica in amplo & frequenti concilio Nicęæ coacto tractata sunt, ad uos antehac prolata esse, præsertim cùm fama ipsa accuratam rerum gestarum narrationem sua celeritate superare soleat: tamen ne ueritas, si auditione solum ea acceperitis, cõtrà ac se habeat, uobis nuncietur: primùm eam fidei formulã, quę à nobis concilio proposita est: deinde alteram, quam episcopi, ubi nostris uerbis pauca adiecerant, ediderunt, ad uos mittere necesse putauimus. Nostra uerò formula, quæ tum coram Imperatore nostro sanctisimo perlecta est, tum rectè se habere pro certo explorata, ad hunc modum se habet. Sicut ab episcopis qui nos antegreßi sunt, accepimus: sicut cùm fidei fundamenta in nostris animis primùm iacta essent, cumq; lauacro baptismatis abluti essemus, audiuimus: sicut à diuinis Scripturis didicimus: & sicut, cum fungeremur presbyterio, & cum episcopatum obtineremus, credidimus B & docuimus: sic etiam iam credẽtes, nostrã fidẽ uobis patefacimus, q̃ eiusmodi est.

Eusebij et Theognidis exiliũ, & libellus.

Eusebius Pamphilus.

Fidei formula ab Euseb. Pamphil. conscripta.

¶ Credimus in unum Deum, patrem omnipotẽtem, uisibilium omnium & inuisibilium creatorem: & in unum Dominũ IESVM CHRISTVM, Dei uerbum, Deum de Deo, lumẽ de lumine, uitam de uita, filium unigenitum, primogenitũ omnis creaturæ, ante omnia secula ex Deo patre genitũ, per quẽ omnia facta sunt: qui propter nostram salutem incarnatus est, & inter homines uersatus: qui passus est, & resurrexit tertia die: ascendit ad patrem, & iterum uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Credimus etiam in unum Spiritum sanctum. Et istorum quemq; esse, & existere credimus: Patrem uerè patrem esse, Filium uerè filium, & Spiritum sanctum uerè Spiritum sanctum: sicut Dominus noster, cũ discipulos suos ad prædicandum mitteret, locutus est: Eũtes, docete omnes gentes, baptizãtes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. De quibus confirmamus, nos hoc animo esse, sicq; sentire, & sic etiam sensisse, & ad mortem usque sic sensuros esse, in hac perseueraturos fide, anathemate impiæ hæresi cuique denunciato. Atq; de istis rebus omnibus nos sincerè & ex animo ita sensisse, ex quo nosmet noscere poteramus, & iam etiam uerè tum sentire, tum dicere, Deum omnipotentem, & Dominũ nostrũ IESVM CHRISTVM coràm testamur: certaq; demonstratione ostendere possumus, uobisq; ratione persuadere, nos temporibus præteritis ita credidisse: & huic fidei à nobis expositę congruentia prædicasse, neminemq; posse nobis in hac re cõtradicere. Quinetiam Imperator noster sanctisimus hanc nostrã fidem, ueritatem in se complecti primus omniũ testificatus est: seq; eodem animo esse constanter asseruit: præcepitq;, ut omnes eidem assentirentur, decretis eiusdem subscriberẽt, cõgruerẽt cum eisdem, dummodo una uox, Consubstantiale uidelicet, ascriberetur: quam quidem ille ipse explicauit ad hunc modum. Consubstantiale de corporis affectioni-

Matth. 28.

Consubstantiale.

A affectionibus non posse intelligi: neque filium Dei uel diuisione, uel defectione, ut ita dicam, ex patre cõstare. Nam non posse fieri ut natura, quæ materiæ expers est, quæ sola intelligentia percipitur, quæ corpore uacat, corpoream ullam affectionem in se excipiat: sed eiusmodi res nos diuinis & arcanis uerbis debere complecti. Sapientissimus quidem & pius noster Imperator de his isto modo philosophatus est. Episcopi autem propter hanc uocem Consubstantiale, istam fidei formulam ediderunt.

Fidei formula in Concilio edita.

Credimus in unum Deum, patrem omnipotentem, omnium uisibilium & inuisibilium creatorem: & in unum Dominum IESVM CHRISTVM, filium Dei, genitum ex patre unigenitum, hoc est, ex substantia patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum uerũ de Deo uero: genitum, non factum, consubstantialem patri: per quẽ omnia facta sunt, & quæ in cœlo, & quæ in terra sunt, qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit: incarnatus est: homo factus est: passus est: resurrexit tertia die: ascendit ad cœlos: uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Et in Spiritum sanctum. Qui uerò dicunt, quòd erat aliquando tempus cum non esset, antequàm genitus erat, uel quòd ex nihilo ortus est: uel quòd ex altera essentia substãtiáue, quàm ex patris, genitus: uel quòd filius Dei creatus, quodq; conuerti & mutari potest: istis Catholica & Apostolica Dei Ecclesia anathema denunciat. Cùm ista formula ab illis præscripta esset, illud, Ex substantia patris esse: & illud, Patri consubstantialem esse, quo modo essent intelligenda, ab eis diligenter quærere cœpimus. Vnde quæstiones & responsa nata sunt: rationeq; accuratè peruestigatum, quæ illis uerbis subiecta esset sententia. Fatebantur illi, ex substantia esse, idem significare quod, ex patre esse, non tamen partem patris esse. Ista sanè nobis uidebantur pulchrè consentire cum piæ illius doctrinę sententia, quæ

Ex substantia esse.

B docet filium ex patre esse, non tamen partem substantiæ illius esse. Quapropter huic sententiæ etiam à nobis assensum est: neque uocẽ Consubstantiale reiecimus, propterea quòd pax, tanquam scopus ad intuendum, ante oculos nostros uersabatur: & cautio erat à nobis adhibita, ne recta fidei sententia excideremus. Pari ratione, genitum, non factum, approbauimus. Nam FACTVM, uerbum, cum cæteris creaturis quę per filium factę sunt, commune esse dixerunt: nec filium earum simile quicquã habere: ac propterea eum non esse creaturã illarum similem, quę ab ipso factæ sunt, sed præstantioris esse substantiæ, quàm qua ulla creatura prædita sit, quam quidem ex patre genitam esse, Sacræ literæ perdocent: quippe cum modus eius generationis à nulla mortali natura, uel uerbis exprimi, uel cogitatione cõprehendi possit. Eodem modo etiam illud, Filium patri consubstantialem esse, ratione & exquisitum est, & probatum, nõ more corporeo debere intelligi, neque quicquam habere simile cum mortalibus animantibus. Nam neque diuisione substantiæ, neq; defectione, neque mutatione paternæ essentiæ & facultatis posse constare. Ingenitam enim patris naturam, ab his omnibus prorsus alienam esse: & hoc: Patri consubstantialem esse, nihil aliud ostendere, quàm filiũ Dei ad reliquas creaturas nullam habere similitudinem: sed unius patris, qui illum genuit, omnino similem esse: neque ex alia, quàm ex patris substãtia & essentia genitum. Quod quidem sic expositum, rectum uidebatur assensione approbare. Nam nonnullos ueteres episcopos & scriptores, uiros sanè disertos atque illustres, in patris & filij diuinitate explicanda hoc uerbo Consubstantiali usos fuisse cognouimus. Sed de fide in concilio Nicæno exposita & diuulgata, hæc hactenus. Cui quidem omnes ad unum assensi sumus, nõ temerè & inconsultò, sed secundum sententias coram ipso sanctissimo Imperatore propositas, discussasq;, & cõmuni omnium cõsensu, propter causas, quę suprà commemoratæ sunt, approbatas. Quinetiam anathematis formulam, quæ post fidem explanatam ab illis proposita est, approbandam quoq;

Filius Patri cõsubstãtialis.

 putauimus:

putauimus: propterea quòd uetet, ne quisquam uocibus à Scriptura abhorrentibus (ex quib. in Ecclesias omnis ferè confusio & discordia inuecta est) omnino utatur. Etenim cùm nulla scriptura diuinitùs inspirata his uocibus usa sit, filium Dei ex nihilo ortum esse, & tempus fuisse aliquando cum non esset, & quæ sequũtur in eandem sententiam: minimè consentaneum uidebatur, eas uel proferre, uel docere. Cui sententiæ tam præclarè contra ipsas decretæ, constitutęq́, nos cõsensimus: quandoquidem nunquam antehac eiusmodi uerba usurpare consueuimus. Ista ad uos, fratres charissimi, necessitate coacti misimus, non solum uti uobis decretum, quod nostram disquisitionem & assensionem secutum est, planum faceremus: uerumetiã ut intelligeretis, quòd primò, dum ea quę aliter ab alijs scripta erant, animum nostrum offendere uidebantur, in una eademq́ sententia (sicut ratio postulabat) ad extremam usq; horam perstitimus. Verùm postea, facilè sanè, & sine ulla contentione, ea quæ nullam habebant offensionẽ, tum demum amplexati sumus, cùm nobis uerborum sensum & sententiam æquis animis disquirentibus, illa quę exposita erant, consentire uiderent̃ cum his quæ in fidei formula antè proposita, à nobis concessa & probata fuerant. Ista Eusebius Pamphilus ad Cęsaream, quod est oppidum Palæstinæ, misit.

Epistola Synodi, de rebus quas ipsa statuerat, & de Arij & eorum qui eandem cum eo tuebantur opinionem, abdicatione. CAP. VI.

IPsum uerò Concilium, communi consensu ad Ecclesiã Alexandrinã, & ad Aegypti, Libyę & Pentapolis incolas, hæc quæ sequuntur conscripsit.

SANCTAE EXIMIAE'QVE DEI GRATIA ECCLESIAE ALEXANDRINAE *& dilectis fratribus Aegyptum, Lybiam & Pentapolim incolentibus, episcopi Nicææ coacti, & ad amplum sanctumq́; Concilium conuocati in Domino Salutem.*

¶ Quoniam Dei gratia, & mandato sanctissimi Imperatoris Constantini, qui nos ex uarijs ciuitatibus & prouincijs in unum congregauit, magnum & sanctum concilium Nicænum coactum est: necessarium uidetur, ut à toto sacro Concilio literæ ad uos mittantur, ex quibus possitis intelligere cùm ea quæ in cõtrouersiam adducta & exquisitè disceptata sunt, tum quæ decreta & constabilita. Primùm impia & peruersa dogmata Arij, eorumq́ qui eius sectam sequuntur, coram sanctissimo Imperatore Constantino perquisita sunt: unde placuit Concilio, communibus suffragijs anathema denunciare eius nefariæ opinioni, & uerbis sententijsq; execrabilibus, quibus usus est ad filium Dei blasphemijs afficiendum: nimirum, eum ex nihilo ortum esse, nec fuisse antequàm natus esset: fuisse tempus aliquando, cum non esset: filium Dei libera uoluntate & arbitrio, uitij & uirtutis capacem esse: creaturam esse: factum esse. Quibus omnibus sanctum Cõcilium indicit anathema: imò uerò ne pati quidem potest, ut uel impia eius opinio, uel insolens amentia, uel uerba plena blasphemiæ, ad aures ipsius perueniant. Quinetiam ea quæ ad istum pertinent, quem exitum sint cõsecuta, omnino uos uel audiuistis, uel saltem à nobis audietis: ne nos hominem, qui debitam mercedẽ suæ culpæ acceperit, temerè & sine causa insectari uideamur. Eò usque certè eius prorupit impietas, ut Theonam Marmaricæ episcopum, & Secũdum Ptolemaidis, ad exitium secum perduceret. nam easdẽ cum illo pœnas ipsi luebãt. Verùm cum Aegyptus, non modò illa opinionis peruersitate, nequitia & blasphemia, sed etiam certis hominibus, qui in populo, uitam ante illud tempus pacatè & tranquillè degente, seditionem & discordiam concitare non ueriti essent, Dei gratia penitùs liberata esset, tamen adhuc pertinax inscitia tum Melitij, tum eorum quibus honores ecclesiasticos detulerat, restabat. de qua re quid Concilium decreuerit, Fratres charissimi, sic habetote. Concilium clementius aliquanto in Melitium animatum (nam si

Arij dogmata.

Arij anathematizatio.

Arij sectatores cum eodem damnati. Theonas. Secundus. Melitius.

accuratè

A accuratè in eum inquisitū fuisset, nihil certè cōmeruisset ueniȩ) decernit, ut in pro
„ pria ac sua ciuitate remaneat, nullámq; habeat potestatē uel cuiquam manus impo
„ nendi, uel quenquā ad aliquod munus Ecclesiasticū deligēdi, uel in aliena regione
„ ciuitatéue eius rei gratia cōmorandi, sed ut solū dignitatis & officij nomē retine-
„ at: illi aūt qui ab eo presbyteri designati sunt, simulatq; sanctiore ordinatione cō-
„ firmati fuerint, hac conditione in Ecclesiæ cōmunionē admittant, nimirum ut Ec
„ clesiasticȩ dignitatis & ministerij gradū habeāt, illi quidē: sed tamē omnib. pres-
„ byteris in singulis prouincijs & Ecclesijs uersantibus, qui sunt ab honoratissimo
„ uiro & collega nostro Alexandro ordinati, sint omnino inferiores. Quinetiam
„ ut nulla illis potestas sit eos ministros Ecclesiæ designandi, qui ipsorum proben
„ tur arbitrio: neque nominationem penes se habeant: eorum qui sint ad Ecclesiæ
„ munera obeunda deligendi, neque quicquam absque consensu episcoporum ca-
„ tholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ, qui sub ipso Alexandro sunt, omnino transi-
„ gant. Hi autem, qui Dei gratia, & uestris precibus adiuti, ad nullum schisma
„ deflexisse comperti sint, sed se intra catholicæ & apostolicæ Ecclesiæ fines ab erro
„ ris labe uacuos continuerint, authoritatem habeāt tum ministros ordināndi, tum
„ eos qui clero digni fuerint nominandi, tum deníque omnia ex lege & instituto
„ Ecclesiastico liberè exequendi. Quòd si quispiam fortè eorum qui Ecclesiæ fun-
„ guntur muneribus, diem suum obierit, tum unus ex illis qui nuper in Ecclesiam
„ asciti sunt, modò idoneus uideatur, & populus illum eligat, episcopusq; Alexan-
„ driæ ei suffragetur, atque adeò populi electionem confirmet, in locum succedat
„ demortui. Atque sit illud alijs quidem omnibus concessum. De Melitio autem
„ nominatim aliter decisum est, ut uidelicet cùm propter insolentem audaciam, qua
„ antea Ecclesiæ statum perturbauerit: tum propter temeritatem, & mentis insci-
„ tiam, quam palā ostenderit, nulla potestas, authoritásue ei tribuatur: quippe cùm
B homo is sit, qui eandem perturbationem in Ecclesiam denuò possit inducere. At-
„ que ista decreta ad Aegyptum, & sanctissimam ecclesiam Alexandrinam propriè
„ & separatim referuntur. Quod si aliud præterea quippiam, dum honoratissimus
„ dominus & collega & frater noster Alexāder unà adest, sancitum & statutum fue-
„ rit, ipse (utpote qui rebus decisis cùm præfuerit, tum communicarit) uobis coràm
„ accuratius renunciabit. Quod autem ad omnium consensum de sacratissimo fe
„ sto Paschatis celebrando attinet, scitote, quòd uestris precibus controuersia de re
„ suscepta, prudenter & commodè sedata est, ita ut omnes fratres qui Orientem in-
„ colunt, quiq; Iudæorum consuetudinem antè in eo festo seruando imitari solent,
„ iam Romanos, nos & omnes uos qui eundem morem quem nos in illo recolēdo
„ à primis temporibus tenuistis, sunt consentientibus animis in eodem celebrando
„ deinceps sedulò secuturi. Quocirca uos cùm ex his rebus tam prosperè gestis, tum
„ ex pace & concordia communiter inter omnes constituta, tum denique quòd om-
„ nes hæreses quasi fibrȩ penitùs excisæ sunt, læticiam capientes, maiore honore &
„ amore ardentiore Alexandrum collegam nostrum, & uestrum episcopum com-
„ plectimini: qui dum aderat, nobis permagnæ uoluptati fuit, permultúmque la-
„ boris ut in ea ætate suscepit, quo Ecclesiæ uestrȩ statum ad tranquillitatem tradu-
„ ceret. Pro nobis omnibus etiam preces ad Deum fundite, ut quæ ritè constitu-
„ ta & decreta sint, ea rata stabiliáq; permaneant, Dei patris omnipotentis & Domi
„ ni nostri IESV CHRISTI auxilio, unà cum Spiritus sancti gratia: cui gloria in se-
„ cula seculorum, Amen.

Concilij decretum in Arij sectatores.

De Melitio quatenus sit decisum.

¶ Ex hac Concilij epistola planum fit, eos non solùm Ario, & eius sectȩ fautori-
bus, uerumetiam uerbis ipsius peruersæ opinionis anathema denunciauisse: quin
etiam de Paschate inter ipsos consensisse: Melitium hæresis cuiusdam principem
recepisse quidem, eíq; dignitatis episcopalis retinendæ copiā dedisse: potestatem

Melitiani cur ab eccleſia ſeparati. tamen illius muneris exequẽdi,(ut epiſcopus ſolet) prorſus ademiſſe. Qua de cauſa arbitror, Melitianos in Aegypto ad hoc uſque tempus ab Eccleſia propterea ſeparatos fuiſſe, quòd Concilium omnem Melitio authoritatem abſtulit. Intelligendum eſt præterea, Arium, librum de ſua ipſius opinione cõfeciſſe, quem Thaliam inſcripſit. *Thalia Arij liber.* Eſt autem libri ſtylus & forma dicendi laſciuior paulo, & diſſolutior, Sotadeis cantilenis ſeu carminibus perſimilis. quem librum id temporis Concilium etiam condemnauit. Neque Concilium ſolùm de pace facta, iſta ſcribenda curauit: uerumetiam Imperator ipſe per literas ſuas eadem Eccleſię Alexandrinæ ſignificauit.

Imperatoris Epiſtola.

CONSTANTINVS AVGVSTVS CATHOLICAE *Alexandrinorum Eccleſiæ.*

Conſtantini epiſtola. ¶ Saluete plurimum fratres chariſsimi. Permagnum certè & ſingulare beneficium à diuina prouidentia in nos collatum eſt, quòd omni errore liberati, unam eandemq́ fidem agnoſcamus. Non eſt profectò diaboli inſidijs contra nos intentatis de cætero quicquam loci relictum. nam quicquid eſt per fraudem in nos molitus, illud funditùs ſublatum eſt. Diſſenſiones autem animorum, ſchiſmata, tumultus illos, & lethalia diſcordiarum (ut ita dicam) uenena, ueritatis ſplendor (iuxta Chriſti monitum) penitùs obruit, deleuitq́. Vnum igitur Deum omnes, & nomine ueneramur, & eſſe credimus. Vt autẽ iſtud Dei admonitione ad exitum perduceretur, magnam epiſcoporum turbam ad urbem Nicæam accerſiui: quibus cum ego (qui unus ex ueſtrum numero ſum, quiq́ eidem obſequio unà uobiſcum lubentiſsimè meipſum totum addico) operam dedi, ut ueritas diligenter inueſtigaretur. Proinde omnia quæ aut controuerſiæ aut diſſenſionis materiam præbere uidebantur, accuratè excuſſa & exagitata ſunt. Quanta & quàm execrabilia probra (ô bone Deus, ſis nobis clemens & miſericors) nonnulli in uenerandum noſtrum B Seruatorem, in ſpem & uitam noſtrã ſceleratè nefarieq́ iecerunt, & Scripturis diuinitùs inſpiratis fideiq́ ſacroſanctę contraria non modò impudenter effutiuerũt, ſed ſe ita credere palàm confeſsi ſunt? Nam cum amplius trecenti epiſcopi uiri propter animi modeſtiam & ſolertiam admirabiles, unam eandemq́ fidem (quæ & ueritate, & exquiſitis legis diuinæ teſtimonijs uera fides eſſe confirmatur) conſtabiliuiſſent, ſolus Arius inuentus eſt, qui ui ac fraude diabolica uictus, ab ea penitùs deſciuerit: quiq́ impia animi impulſione incitatus, hanc erroris labem primùm apud uos, deinde apud alios ſparſerit. *Arij à fide defectio.* Quocirca eam quam Omnipotens pater nobis tradidit doctrinam, amplexemur: ad fratres noſtros chariſsimos, à quibus nequam & impudens diaboli miniſter nos ſegregauit, redeamus: ad commune corpus Eccleſiæ, & ingenua noſtra mẽbra toto pectore (ut dicitur) reuertamur. Iſtud enim ueſtrę prudentiæ, fidei & ſanctitati in primis conſentaneum eſt, ut errore illius, qui ſe hoſtem ueritatis conſtituerit, penitùs depulſo, ad Dei gratiam & uoluntatem uos denuò recipiatis. Nam quod trecentis epiſcopis uiſum eſt, non eſt aliud putandũ quàm Dei ſententia: præſertim cum in taliũ, & tam præclarorũ uirorum mentibus ſacer inſideret Spiritus, qui illis diuinam uoluntatem aperuerit. Quapropter nemo ueſtrûm hęſitet, nemo moram interponat: ſed omnes lubentibus animis ad uiam ueritatis redite, ut ſimulatque ipſe ad uos aduentauero, debitas gratias Deo, qui omnia luſtrat, unà uobiſcum agam: quòd non modò fidem ſinceram nobis patefecerit, uerumetiam charitatem, quæ omnibus optanda erat, benignè largitus ſit. Deus uos fratres chariſsimi, diu ſeruet incolumes.

¶ Iſta Imperator ad populum Alexãdrinum perſcripſit, planeq́ ſignificauit, illã de fide deciſionẽ non temerè & fortuitò factã eſſe: ſed permagna diligẽtia in ueritate indagãda expendendaq́ adhibita, Cõciliũ eã edidiſſe: neq́ quedã oratione explicata

A plicata esse, alia silentio prætérita: sed quæcunque ad doctrinam fidei confirmandã dictu uidebantur necessaria, omnia fuisse in medium adducta: neque inconsultò esse antè definita, quàm accurata inquisitione excussa fuissent: usque adeò, uti omnia quæ uel controuersiæ, uel discordiæ materiam suppeditare putabantur, prorsus è medio tollerentur. Verùm ut summatim dicam, omnium qui ibi conuenerant uoluntatem, Dei uoluntatem appellat: nec dubitat, quin tanta episcoporum multitudo, diuino Spiritus sancti afflatu, in eadem mente & sententia consenserit. At Sabinus, qui hæresis Macedonianæ princeps est, dedita opera his refragatur: imò uerò, eos qui Nicææ coacti erant, imperitos & inscios uocat: neque ueretur ipsi Eusebio Cæsariensi ignorationis uitium falsò obijcere, neque illud secum cogitat, eos qui aderant in Concilio, licet fuissent imperiti (ut ipse prædicat) animis tamen à Deo illustratos, & Spiritus sancti gratia imbutos, nullo modo à ueritate aberrare potuisse. Verùm audiamus, quid Imperator per alteras literas contra Arij dogmata, & eos qui opinione cum eo conspirabant, statuerit, atque ad Episcopos populumque cuiusque loci miserit.

Sabinus Macedonianæ hæresis princeps.

Alia Epistola Constantini.

VICTOR CONSTANTINUS, MAXIMUS, AUGUSTUS, *Episcopis & populo* S.

¶ Cum Arius scelestorum & impiorum hominũ consuetudinem imitetur, eandem cum illis ignominiæ & turpitudinis notã meritò subire debet. Quemadmodum Porphyrius capitalis pietatis hostis, qui nefarios libros cõtra religionẽ Christianam nuper edebat, mercedem dignam laboribus recepit, & eiusmodi quidem, ut apud posteriora secula nõ ipse solum maximis probris uexatus fuerit, & turpissima infamiæ labe aspersus, uerumetiam impia eius scripta deleta penitùs & extin-B cta: sic iam uisum est, Arium & eius sectatores, Porphyrianos nuncupare, ut quorum secuti sint mores, eorum etiam nomen habeant. quinetiam si quod opus ab Ario conscriptum reperiatur, illud cremandum esse, uti non modò execrabilis eius doctrina funditùs tollatur, sed etiam nullũ monimẽtum eiusdẽ omnino relinquatur ad posteritatem. Illud etiam mandamus, ut siquis librum ab Ario compositum occultasse deprehensus sit, & eum non statim in medium adductum igne combusserit, morte mulctetur. nam mox ut comprehẽsus fuerit, plectatur capite. Deus uos seruet incolumes.

Porphyrius capitalis pietatis hostis.

Porphyriani.

Arij scripta cremanda.

CONSTANTINUS AUGUSTUS ECCLESIIS S.

¶ Cum ex florẽti & prospero Reip. statu, quanta sit diuinę uirtutis erga nos benignitas, compertum haberẽ: istud omnium maximè mihi propositum putaui, ut in sanctißima catholicæ Ecclesiæ multitudine una fides, sincera charitas, & consentiens erga Deum omnipotentem religionis cultus seruaretur. Verùm quoniam istud non poterit aliter in loco tuto firmoque collocari, nisi uel omnes episcopi, uel maxima eorum pars in unum conuenisset, singulique suum iudicium de rebus ad sacratißimam religionem pertinentibus interposuissent: eam ob causam cum cœtus (quantum fieri poterat) maximus coactus esset, ipse tanquam unus è uestrũ numero, unà adfui. Neque enim recusabam (ex qua re iam maximam capio lætitiam) me uobiscum in eo ministerio coniungere. Atque eò usque de omnibus rebus accuratè quæsitum est, quoad sententia Deo omnium cõtemplatori grata acceptaque, propter concordiam & animorum consensum palàm pronunciata esset: sic ut nihil quod uel ad discordiam, uel fidei controuersiam spectaret, omnino in posterum reliquum fieret. Ibi cum de sanctißimo festo die Paschatis disceptaretur, communi omnium sententia rectum esse uidebatur, ut omnes ubique uno eodemque die illud celebrarent. Quid enim præstabilius, quidue augustius esse poterat, quàm ut hoc festum, per quod spem immortalitatis nobis ostentatam habemus, uno modo & ratione apud omnes continenter obseruaretur? Ac primùm omnium indignum

Paschatis celebrãdi ratio.

indignum planè uidebatur, ut sacratissimum istud festum, Iudæorum ritum & co
suetudinem imitantes ageremus: qui quidem, quoniam suas ipsorum manus de
stabili scelere polluerunt, meritò, ut scelestos decet, cæco animorum errore irreti
tenentur. In nostra enim situm est potestate, ut illorum more reiecto, ueriore & m
gis sincero instituto (quod quidem usque à prima passionis die hactenus recolu
mus) huius festi celebrationem ad posterorũ seculorũ memoriã propagemus. N
hil igitur sit nobis cõmune cum Iudæorum turba, omnium odiosa maximè. aliam
enim uiã, quã insistamus, à Seruatore didicimus. Proponit namq; sanctissimæ no
stræ religioni cursus quidam & legitimus, & decorus. Hũc igitur consentientibus
animis mordicus tenentes, fratres honoratissimi, ab illa nefaria Iudæorum opinio
ne nos ipsos remoueamus. Est enim reuera absurdissimum, ut illi insolenter se ia
ctent, nos absque ipsorum disciplinæ subsidio istas res nullo modo posse obserua
re. Quid tandem est, de quo illi rectè sentire queant, qui post necem Domino illa
tam, post parricidium illud nefandum, ex mentis statu deturbati, non ratione ulla,
sed intolerabili animorum impetu, quocunque insita ipsis & innata insania rapiat,
feruntur? Hinc etiam existit, quòd ne in hac quidem parte ueritatem perspiciant:
quippe præ errore, extra exquisitam temporis in hoc festo celebrando obseruatio
nem longissimè euagati, eodem anno alterum Pascha celebrant. Proinde quid est
cur istos imitemur, quos graui erroris morbo laborare constat? Eodem namque
anno idem festum denuò recolendo renouari non permittemus. Verùm, quam
uis ista non à me fuissent proposita, tamen uestræ solertiæ esset, cum diligentiam
adhibere, tum precibus semper optare, ut nulla de causa uestrorum animorum
integritatem nequam hominum moribus admiscere cogamini. Porrò illud
etiam facilè potest intelligi, maximum nefas esse, uti in tanto & tam solenni religio
nis nostræ festo regnet dissensio. Vnũ enim libertatis nostræ diem festum, hoc est,
sanctissimæ passionis, Seruator noster nobis tradidit, unamq; Ecclesiã catholicam
esse uoluit. cuius quidem membra, tametsi in multa & uaria loca dispersa sint: ta
men uno spiritu, hoc est, diuina uoluntate & nutu coalescunt. Vestræ igitur sancti
tatis prudentia accuratè secum cõsideret, quàm graue, imò uerò quàm indecorum
sit, ut ijsdem dieb. alij ieiunijs uacent, alij agitent conuiuia: ac post dies Paschatis,
alij in festis & animorũ remissione uersent, alij præscriptis ieiunijs se dedant. Qua
propter istud rectius instituendũ est, & ad unam formã ac modum redigendũ, hoc
enim (sicut oẽs uos satis animaduertere existimo) diuina prouidẽtia uult. Et quo
niam istud ita uia & ratione gerendum erat, ut nihil nobis cum cõsuetudine parri
cidarum, & eorum qui necis Domini authores extiterunt, esset cõmune: & modus
ille eximius decorusq; esset seruandus, quem omnes ecclesiæ, totius orbis partes,
uel ad Occidentem, uel ad Meridiem, uel ad Septentriones incolentes seruant, ac
nonnullæ quoq; quæ in locis ad Orientẽ spectantibus habitant: idcirco omnes in
præsentia hoc rectè se habere arbitrati sunt. Ipseq; etiã in me recepi uestram sapien
tiam facilè assensurã, ut quod in urbe Roma, Italia, in Africa, in tota Aegypto, Hi
spania, Gallia & Britannia, in Lybia & uniuersa Græcia, in diœcesi Asiatica & Põ
tica, in Cilicia denique, una & consentiente sententia conseruatur, hoc etiam à uo
bis quoque lubentibus animis approbaretur: illud sedulò reputantibus, non so
lum in locis quæ modò citaui, maiorem ecclesiarum numerum existere, sed etiam
sanctissimum institutum esse, ut omnes communi consilio id ratum cupiant, quod
accurata & recta ratio postulare uidetur, quodq; nihil cum Iudæorum periurio ha
bet cõmercij. Verùm ut summam rei breuiter complectar, uisum est communi
omnium iudicio, sacratissimum Paschatis festum uno eodemq; die celebrandum
esse. Neq; enim in re tam sancta & solenni ulla dissensio debet existere: imò hãc se
qui sententiam, cui nullus à fide alienus error, nullúmue uitium omnino admissũ
sit, multò maximam habet commendationem. Quæ cum ita se habeant, lubentes
hoc de-

Cum Iudæis nihil communicandum.

A hoc decretum, tanquam donum Dei, & mandatum reuera cœlitùs demissum am-
„plexamini. Nam quicquid in sanctis episcoporum Concilijs decernitur, id uniuer
„sum diuinę uoluntati debet attribui. Quamobrē uos, ubi omnibus dilectis nostris
„fratribus, res in hoc concilio gestas, sententiã iam decretam, & sanctißimi festi ob-
„seruandi modum denũciaueritis, eadem ipsi approbare, riteq́ disponere debetis,
„ut simulatq́ uestrã rectam omnium rerum dispensationē, iampridem à me deside-
„ratam, me planè perspicere contigerit, uno eodemq́ die uobiscum unà sacrosanctũ
„festum recolere possim, & simul omnium causa permagnam animo capiam uolu-
„ptatem: quod quidem fiet, cum intellexero, nõ solum diabolicam crudelitatem per
„uestra rectè facta, diuina uirtute opem ferēte, penitùs profligatã esse: uerùm etiam
„fidem nostram, pace & concordia conciliata, ubique egregiè florere. Deus uos, fra
„tres charißimi, seruet incolumes.

Alia Epistola ad Eusebium.

VICTOR CONSTANTINVS, MAXIMVS, AVGV-
stus, Eusebio S.

„ ¶ Quemadmodum ad hoc usq́ tempus, ob impiæ uoluntatis institutum, & gra
„uem tyrannidem seruos Dei ac seruatoris persequentem, pro certo cognoui, & mi
„hi ipsi satis persuasum habeo, omnium ecclesiarum ædificia uel negligentia corru- *Ecclesiarũ ædificia curanda.*
„isse, uel impendentis periculi metu multo minus quàm debuerant refecta fuisse,
„frater charißime: sic nunc, cum libertas omnib. restituta sit, & draco ille, Dei opt.
„max. prouidentia, nostróque ministerio de cõmuni Reip. administratione depul-
„sus, uirtutem ac potentiam diuinam omnibus satis constare arbitror: & eos qui
„uel timore, uel infidelitate, uel alijs quibusdam peccatis lapsi sunt, cum illũ qui reue
„ra Deus est, iam agnoscant, in ueram & rectã uiuendi uiam redituros. Quibuscun
„que igitur ecclesijs uel ipse præsis, uel alijs in locis alij episcopi, presbyteri & diaco
B ni, quos nosti, præficiantur, omnibus per te admoneantur, ut earũ ædificia sedu-
„lò accurentur: quo uel ea quæ remanent reficiantur, laxioraq́ fiant: uel ubi necessi
„tas postulauerit, noua de integro extruant̃. Quæ uerò res ad ædificationem necessa
„riò requirunt̃, eas quidem cùm ipse, tum alij tuo nomine, à pręfectis & rectoribus
„prouinciarum petent. His enim per literas à me significatum est, ut omni studio
„& ꝓpensione animi, ea quæ fuerint à sanctitate tua præscripta, subministrent. De-
us te, frater charißime, diu florentem seruet. Ista de ecclesijs ædificandis, ad epi-
scopos cuiusque prouinciæ perscripsit Imperator: quę autē de libris Sacris paran-
dis separatim ad Eusebium Palęstinæ Cæsareæ episcopum scripserit, ex his literis
quæ sequuntur, facilè potest intelligi.

VICTOR CONSTANTINVS, MAX. AVGVST. EVSEBIO
Cæsareæ episcopo, S.

„ ¶ Cum in urbe quæ nomen suum ex nostro nomine traxit, Dei patris ac seruato
„ris nostri prouidentia iuuante, maxima sit hominum multitudo, quæ se sanctißi-
„mę Ecclesiæ adiunxerit, quo omnia quæ ad religionem pertinent, indies in eo lo-
„co magis magisq́ crescant: uidetur admodum operæprecium, ut plures ecclesiæ
„ibi extruantur. Proinde tu, quod nostræ uoluntati uisum est, alacri animo capesse.
„Tuæ enim prudentię significare consentaneum duximus, ut quinquaginta uolu- *Libri sacri parandi.*
„mina in membranis parares, quę sint tum ad legendum facilia, tum idonea ad uten
„dum, tum denique ad portandum accommodata: eaq́ à librarijs, qui & scitè no-
„rint scribere, & eam artem accuratè teneant, describi præcipias. Atque eos libros sa
„cræ Scripturæ complectantur, quorum præparationem & usum ad Ecclesiam eru
„diendam maximè necessarium esse scis. Literę uerò à nostra Clementia ad gene-
„ralem quæstorem datę sunt, ut omnia quę ad istos libros parandos requiruntur,
„suppeditanda curet. Vt autem quamprimùm hæc descripta uolumina compa-
„rent̃, tuarũ partium erit sedulò prouidere. Etenim duos publicos currus accipiēdi,

quibus

quibus eò conuehantur, ex istarum nostrarum literarum authoritate, tibi ut par rat) potestatem fecimus. Nam ita illa quę concinnè descripta sunt maximè, ad n facillimè comportabuntur: & eo certè facilius commodiusq;, si unus ex ecclesię tu diaconis istud munus exequatur. Qui ubi ad nos accesserit, nostram benignita probè experietur. Deus te, frater charissime, seruet incolumem.

Alia Epistola ad Macarium.

VICTOR CONSTANTINVS, MAXIMVS, AVGVST. *Macario Hierosolymorum episcopo,* S.

¶ Tanta Seruatoris nostri erga nos benignitas declarata est, ut nulla tam accurata dicendi ratio & uis sit, quæ præsens miraculum pro dignitate explicare posse uideatur. Nam ut insigne illud sanctissimæ illius passionis monimentum, quod terræ uisceribus iam pridem abditum, tot tamq; multis annorum conuersionibus delituisset, tum illucesceret seruis Dei, cum illi cōmuni omnium hoste deuicto, in libertatem essent uindicati, omnem profectò hominum admirationem longè superat. Etenim si omnes qui in uniuersi orbis terrarum ambitu sapientes uideantur, in unum locum cōgregati, aliquid pro rei dignitate dicere aggrederentur, ne minimæ eius parti oratione ex æquo satisfacere possent. Miraculi namq; fides tāto plures res uniuersum humanæ rationis & naturæ captum uincit, quanto res cœlestes & diuinæ humanis sunt ualentiores. Quapropter hoc unum mihi semper in primis propositum sit ad dicendum, quòd sicut uera fides seipsa quotidie nouis miraculis patefacit: sic nostri omnium animi, omni modestia & cōcordi alacritate, ad sanctas Euangelij leges colendas attentiores fieri debent. Prętérea illud (quod cuique perspicuū esse arbitror) pro certo tibi cum optimis persuasum uelimus, hoc nobis prę cæteris rebus omnibus maximè curę esse, ut locus ille sacer, quem Dei iussu turpissima simulachrorum mole, tāquam graui quodā onere imposito, purgauimus: quemq; & primis mundi temporibus ipsius Dei iudicio sanctum habitum esse, & postea etiam, quia fidem passionis Seruatoris tanquam è tenebris in lucem euocarit, multo clariorem suę sanctitatis significationem dedisse cognouimus, magnifica ædificiorum structura exornetur. Par est igitur, ut tua prudentia ita opus dispo-nat, & res quasq; necessarias prouidè accuret, quo non modò sanctuarium templi reliquis omnibus quæ ubique sunt, pulchritudine antecellat: sed etiam cæterę eius partes tales sint, ut omnia templa quę in singulis ciuitatibus primas tenent, huius ædificij dignitate longè superent. Ac de erigendis parietibus, exquisitoq; artificio perpoliendis, tum Draciliano amico nostro, qui nonnullas aliarum prouinciarum partes administrat, tum uestræ etiam prouinciæ præfecto, scito curam à nobis esse impositam. A' nostra enim benignitate illis imperatum est, ut qui artifices, qui operarij, quæ ue res aliæ fuerint ad illud ædificium necessariæ, à tua prudentia discant, ac statim eorum prouisione eò mittantur. Quod autē attinet ad columnas cæterásue partes ex marmore conficiendas, quas ipse existimaueris uel ad decus illustriores, uel accommodatiores ad diuturnitatem fore: cum eas summatim tecum consideraueris, fac ad nos diligenter perscribas: ut cum ex literis tuis, quibus reb. opus fuerit intellexerimus, undique eædem illò comportari possint. Nam locus ille qui totius orbis terrarum facilè primas tenet, omnibus ornamentis meritò illustrādus est. Testudinem uerò sanctuarij laqueatamne facere, an alio quodam fabricæ genere extruere placeat, abs te certior fieri uelim. Quod si laqueata fiat, scitè quoq; inaurari poterit. Restat igitur, ut tua sanctitas illis, quorum iudicio, ut suprà dictū est, rem permisimus, quib. operarijs, quibus artificibus, quibus deniq; sumptibus opus fuerit, quàm celerrimè significet: quinetiam nos non solū de columnis, alijsq; partibus ex marmore conficiendis, uerumetiam de testudinis laquearibus (si modò illud fabricæ genus pulchrius esse censeas) quamprimùm certiores facias. Deus te, frater charissime, diu seruet incolumem.

Sanctuarij pulchritudo in primis curāda.

¶ Alias

A ¶ Alias quoq; epistolas Imperator contra Arium, & eius opinionis fautores, magis populari ac fusa scribēdi ratione composuit: quas quidem, quò eius amentiam salsius morderet, & lepida dissimulationis specie acrius pungeret, in singulis ciuitatibus passim diuulgandas curauit. Literas prÿterea scripsit ad Nicomedenses, quibus in Eusebium & Theognidem grauiter inuectus est. Eusebium autem propter uersutiam & improbitatem uehementer reprehendit, nimirum quòd non solum Arianismi sordibus se infecisset: uerùm etiam, tum partibus Licinij tyranni antea fauisset, tū suis conatibus per insidias restitisset. Eos igitur hortabatur, ut alium episcopum pro eo deligerent. Verùm epistolas eius de hisce perscriptas, quoniam prolixiores sunt, hoc loco ponere superuacaneum esse iudicaui: præsertim cùm illis qui earum desiderio teneantur, pro arbitratu eas tum conquirendi, tum perlegendi copia sit. Atq; hæc quidem hactenus.

Eusebius etiam à Constantino reprehensus.

Quòd Acesium Nouatianorum episcopum Imperator ad concilium uocauerat. CAP. VII.

IMperatoris uerò studium, quo ad pacem tuendam tantopere incumbebat, me mouet, ut rei alterius, eius Concilio gestæ, mentionem faciam. Quoniam concordiæ Ecclesiæ permagnam curam habebat, Acesium sectæ Nouatianorum episcopum, ad Concilium accersiuit. Ac postquam decisio de fide à Concilio, cùm in commentarios relata, tum subscriptionibus cōfirmata erat: Imperator sciscitatur ab Acesio, utrum ipse & eidē fidei, & decreto quoq; de festi Paschatis obseruatione constituto assentiretur. Tum ille: Nihil noui, inquit, ô Imperator, Concilium decreuit, statuitq;. Nam antiquitùs à primis Ecclesiæ iactis fundamētis, & ab Apostolorum temporibus, eandem fidei decisionem deriuatam fuisse, & idem tempus festi Paschatis celebrandi obseruatum, accepi. Rursus cum Imperator quæreret, quid causæ esset, cur se à communione segregasset: Ille, res regnante Decio gestas, & quę persecutione ingruente acciderant, pro se citauit, exquisitamq; seueri cuiusdam Canonis obseruationem in medium adduxit: nimirum, Eos qui post baptismum in il-
B lud peccati genus, quod sacrosanctę Scripturæ peccatum ad mortem appellant, delapsi fuissent, non debere diuinorum mysteriorum fieri participes: sed ad pœnitentiam cohortādos, & remissionis spem non à sacerdotibus, sed à Deo, qui & potest, & authoritatem habet peccata remittendi, expectandam. Quæ cum dixisset Acesius, Imperator sic illum denuò affatus est: Erigito tibi scalam Acesi, & ad cœlum solus ascendito. Istud factum neq; Eusebius cognomento Pamphilus, neque quisquam alius scriptor aliquando literis prodidit: sed ipse à uiro minimè uano, qui ætate admodum prouecta erat, eaq; quæ in Concilio gesta ipse uiderat, commemorabat, equidem accepi. Vnde etiam coniecturam facio, idem illis contigisse qui hoc
C silentio prætermiserunt, quod alijs plerisque qui ad historiam scribendam omne suum studium & operam conferunt. Nam isti non pauca missa faciunt, uel studio partium quibus nimium fauent, adducti: uel, ut certis hominibus gratificentur. Sed de Acesio satis multa.

Acesius ad Cōcilium uocatus.

Canon de relapsis in peccatum ad mortē.

Historicorum quorundam uitium.

De Paphnutio episcopo, & Spyridione Cypriorum episcopo. CAP. VIII.

QVoniam antea sum pollicitus, me Paphnutij & Spyridionis mentionem facturum: hoc loco tempus opportunum se offert de illis pauca dicendi. Paphnutius, ciuitatis cuiusdam in superiore Thebaide sitæ episcopus fuit: uir sanè adeò sanctus ac pius, ut eximia cum primis miracula ab eo ederentur. Huic quidem, persecutionis tempore, oculus effossus est. Imperator igitur hominem in magno honore habuit: sæpissimè illum ad regiam suam accersiuit: oculum erutum exosculatus est. tanta enim pietas & reuerentia aduersus sanctos uiros in animo imperatoris Constantini insidebat. Verùm de una re à Paphnutio gesta hactenus. Alteram etiam narrabo eius consilio confectam, quæ & Ecclesię utilitati, & omni-

Paphnutij pietas.

Cōstantini aduersus sanctos uiros reuerentia.

bus qui sacris sunt initiati, ornamento esse possit. Visum erat episcopis legem nouam in Ecclesiam introducere: ut qui essent sacris initiati (sicut episcopi, presbyteri & diaconi) cum uxoribus, quas, cum erant laici, in matrimonium duxissent, minimè dormirent. Et quoniam illis erat propositum de hac re cōsilium inire, in medio eorum consessu surrexit Paphnutius: ac uehementer uociferatus est, nō graue iugum ceruicibus illorum imponendum esse, qui erant sacris initiati: honorabile esse coniugium inter omnes, & thorum immaculatum: uidendum, ne nimis exquisita præscriptione Ecclesiam graui incommodo afficerent. Omnes enim non posse ferre tam austeram disciplinam, tamq; ab omni animi perturbatione uacuam: neq; à singulorum uxoribus fortasse eam castimoniæ normam posse seruari. Viri autem cum uxore legitima concubitum, castimoniam appellauit: illud satis esse, ut qui in clerum antè ascripti erant, quàm duxissent uxores, hi secundum ueterem Ecclesiæ traditionem, deinceps à nuptijs se abstinerent: non tamen quenquam ab illa quam iam pridem, cū laicus erat, uxorem duxisset, seiungi debere. Istam in episcoporum conuentu orationē habuit Paphnutius, cum ipse non modò nuptias non expertus esset, sed etiam (uerè dixerim) mulierem non aliquando attigisset. Nam à puero, in monasterio seipsum seuero uitæ disciplinæq; generi totum dediderat: qui quidem propter singularem castimoniam, præ cæteris planè in magna famæ celebritate uixit. Itaq; cum totus episcoporum, presbyterorum & diaconorum cōuentus uerbis Paphnutij assensisset, controuersia de hac re exorta, penitùs sedata est, potestasq; permissa cuiq; pro arbitratu ab uxorum consuetudine abstinendi. Sed abeamus à Paphnutio, & ad Spyridionem ueniamus: qui tam sanctus erat, & religiosus pastor, ut dignus uideretur, qui hominum pastor existeret. Hic ciuitatis cuiusdam in Cypro, nomine Trimithuntis, episcopus fuit: qui quidē cùm episcopatus munere fungeretur, propter singularem animi modestiam oues etiam pauit. Et quanquam multa eius facta commemorata sunt, nos tamen unum solum & alterum, ne ab eo quod propositum est, longius aberret oratio, in medio ponemus. Fures quodam tempore, nocte concubia, clàm in ouilia eius irruunt: ouesq; inde surripere moliuntur. Sed Deus, qui pastorem seruauerat, seruabat & oues. nam fures ui quadā, quæ oculis cerni nō poterat, ad ouilia tenebantur astricti. Cum autem dies illucesceret, Spyridion ad oues uenit. Vbi manus furum à tergo colligatas animaduertit, quod factum erat, cognouit: Deumq; precatus, eorum manus soluit: ac magnopere hortatur, admonetq;, ut non ex iniquis, sed ex iustis laboribus uictum quærere contenderent. arietem illis dat: & cum hoc facetè dicto (Vobis istum dono, ne frustra uigilasse uideamini) liberos dimisit. Sed de uno Spyridionis miraculo dictum sit. Alterum iam accipite. Filiam habuit uirginem, paterna pietate & sanctimonia præditam, cui nomē erat Irene: apud quam familiaris quidam & necessarius ornamentum ualde preciosum deponit. Illa depositum quo magis in tuto collocaret, in terram abdidit. paulo pòst excedit è uita. Postea autem uenit qui illud deposuerat: & cum uirginem mortuam offenderet, patrem illius eo cœpit implicare negocio: atque interdum eum insimulat, nōnunquam precibus causam agit. Senex, quoniam damnum illius qui hoc deposuerat, suum ipsius damnum dicebat, ad filiæ sepulchrum se confert: Deum obtestatur, ut resurrectionem promissam iam ipsi ante tempus ostendat. Quæ quidem spes illum neutiquam frustrata est. nam uirgo reuiuiscit, inq; patris conspectum uenit: quæ simulac locum indicasset, ubi ornamentum illud erat occultatum, rursus è uita migrauit. Eius generis homines, temporibus Constantini Imperatoris, in uarijs ecclesijs floruerunt. Ista cùm à multis Cyprijs ipse auribus accepi, tum in quodam libro Ruffini presbyteri Latino sermone conscripto legi: ex quo quidem hæc ipsa, aliaq; nonnulla, quæ pòst à me commemorabuntur, deprompsi.

Paphnutius coniugij sacerdotum patronus.

Sacerdotes uxores ducere non debere.

Spyridion opilio & episcopus, eiusq; sanctitas.

In fures clementia.

Irene Spyridionis filia.

A

De Eutychiano monacho. CAP. IX.

EVtychianum etiam, uirum in primis pietatis studiosum, mihi narratum est, ijsdem temporibus cum magna laude uixisse: qui tametsi de Nouatianorum ecclesia fuit, multas tamen res, his quas recensuimus persimiles, non sine omnium admiratione gessit. Quis'nam autem mihi eius facta memorarit, dicam accuratè: neque illud, quanquam in nonnullorum offensionem uidebor incurrere, omnino occultabo. Auxanon quidam, ecclesiæ Nouatianæ presbyter, qui uitam longissimè propagauit, ad concilium Nicænum, cum admodum adolescens esset, accessit unà cum Acesio: eaque quæ de Acesio suprà exposui, mihi narrauit. qui uitam ex illis temporibus ad imperium usque Theodosij iunioris produxit: resque ab Eutychiano gestas mihi iam ualde adolescenti percensuit. Et quamuis multa sanè de diuina gratia, quæ in illius mente penitùs insederat, percurreret: unum tamen memorabile, quod Imperatore Constantino regnante accidisset, narrauit, quod ita se habet. Quidam è numero satellitum, quos Imperator domesticos uocat, simulac in suspicionem uocatus erat, scelera quædam tyrannica fuisse molitum, fugæ se mandauit. Imperator ira in illum inflammatus, præcepit, ut ubicunque reperiretur terrarum, neci daretur. Qui circiter Bithynũ Olympum inuentus, in partibus Olympi grauissimis acerbissimisque uinculis constrictus, carcere concluditur. In illis locis Eutychianus uitam exegit solitariam, multorumque corporibus animisque medicinam fecit. Versabatur cum eo iste Auxanon, adhuc admodum adolescens, qui uitã ad longissimum temporis spacium protraxit, monasticamque uiuendi rationem sub illo didicit. Ad Eutychianum ueniunt multi oratũ, ut uinctum liberet, Imperatoremque (nam fama miraculorum ab Eutychiano editorum ad aures Imperatoris permanauerat) pro eo deprecetur. qui prompto & parato animo pollicitus est se ad Imperatorem profecturum. Verùm cum captiuus ille intolerabiles cruciatus ex uinculis

B sibi impactis perpeteretur, eius deprecatores Eutychiano dixêre, mortem propter uinculorum acerbitatem imminentem, cùm supplicium ab Imperatore irrogandum, tum deprecationes pro illo faciendas præoccupaturam. Eutychianus igitur ad carceris custodes mittit: orat ut hominem dimittant. Sed ubi responderant, captiui illius liberationem sibi uitæ periculum creaturam: Eutychianus simul cum Auxanonte ad carcerem rectà se cõfert. Et cum custodes carcerem aperire nollent, gratia quæ in animũ Eutychiani inclusa erat, multo clariora sui ipsius indicia ostendit. nam fores carceris sua sponte patuerunt: idque, cum claues apud custodes firmè tenerentur. Cum autẽ Eutychianus unà cum Auxanonte ingressus esset, & omnes qui tum aderant, incredibilis admiratio cœpisset, uincula captiuo sua sponte ceciderunt. Post ista Eutychianus & Auxanon unà ad urbem quæ olim Byzantium, postea Constantinopolis appellata est, iter capiunt. Eutychianus in aulam Imperatoris recipitur: hominem morte liberat. nam Imperator, quoniam Eutychianũ in magno honore habebat, eius postulatũ alacri & prompto animo concessit. Istud paulo pòst factum est. Id temporis episcopi, qui in Concilio aderant, ut primùm cũ alia nonnulla, tum ea quæ decreta siue Canones appellare solent, in commentarios retulerant, singuli ad suas ipsorum ciuitates reuerterunt. Verùm arbitror operæprecium, non solum nomina episcoporum Nicææ congregatorum, qui præter cæteros excellebant (ea dico, quæ inuestigando reperire poteramus) sed etiam cuius quisque prouinciæ & ciuitatis fuerit, tẽpus quoque in quo conuenerant, hoc loco commemorare. Aderat in hoc concilio Osius, episcopus Cordubæ: Vito & Vincentius, presbyteri: Alexander, episcopus Aegypti: Eustathius, magnæ Antiochiæ: Ierosolymorum, Macarius: Harpocration, Cynon, & alij: quorum nomina in libello Athanasij episcopi Alexandriæ, qui Synodicus inscribitur, singillatim & accuratè citantur. Quod autem ad tempus Concilij attinet, coactum quidem fuit, sicut ex Annalium commentarijs constat, Paulino & Iuliano Coss. undecimo Calend. Iunij, anno

Eutychiani pietas.

Auxanon presbyter.

Domestici Imperator.s.

Byzantium quæ & Constantinopolis.

Nicæni concilij episcopi.

Nicænum concilium quando coactum.

nij, anno sexcentesimo trigesimosexto post regnum Alexãdri regis Macedonum. Isto modo concilium ad exitum perductum accepimus: quo confecto, intelligendum est, Imperatorem ad partes uersus Orientem perrexisse.

Quòd Eusebius Nicomediensis, & Theognis Nicæus, qui in exilium, propterea quòd in Arij sententiam discesserant, acti erant; cum tandem libello pœnitentiæ exhibito expositioni fidei assensissent, ad pristinas eorum sedes restituti sunt. CAP. X.

Eusebij & Theognidis reuocatio. EVsebius uerò, & Theognis, libellum, quo se facti pœnituisse ostenderent, præcipuis episcopis miserunt: & propterea Imperatoris mandato nõ modò ab exilio reuocati sunt, sed etiam ad ecclesiarum suarum administrationem restituti: ijq́ qui in ipsorũ loca suffecti erant, ab illo dignitatis gradu dimoti. Amphion scilicet ab Eusebio, & Chræstus à Theognide. cuius libelli exemplar hîc subiunximus.

¶ Tametsi, cum antea à uestra sanctitate essemus condemnati, nostrum fuisset, ea quę erant à uobis sanctè & religiosè iudicata, tacitè & cũ silentio tulisse: tamen quoniam absurdum erat, ut nos silentio nostro cõtra nos opinionem alijs afferremus, nos planè calumniatores esse: idcirco uobis significauimus, nos fidei decisioni cõsensisse: atq; ui & notione uerbi Cõsubstantialis diligenter põderata, paci nos totos addixisse, atq; nullum errorem secutos esse: sed tum quò ecclesiarum securitati proinde consuleretur, ea quæ in nostram cogitationẽ uenerant, uobis suggessisse: tum quò illos qui nostro concilio & sententia acquiescere deberent, certa persuasione confirmaremus, fidei illi subscripsisse. Anathemati autem Ario à concilio denunciato, non ob eam causam non subscripsisse, quòd fidẽ illam incusaremus: sed quòd minimè crederemus, eum qui erat accusatus, hominẽ eius generis fuisse: præsertim cum ex illis quæ priuatim ad nos ab eo tum per epistolas relata erant, tum per eius sermonem coràm habitum declarata, pro certo essemus persuasi, ipsum lõgè alium esse. Quod si sanctum uestrum conciliũ nostris uerbis uoluerit fidem adhibere, illa quę uestro iudicio decreta sunt, non cõtradicendo impugnare, sed cõsentientibus animis confirmare decreuimus, & hoc libello consensum illũ roboramus: non huc inducti, quòd exiliũ grauiter & iniquo animo ferimus: sed, quòd libẽter cupimus hęresis uitare suspicionem. Nam si nos iam in uestrum conspectum uenire permiseritis, comperietis nos uestris decretis omnino suffragaturos. Et quoniam uestræ reuerentiæ uisum est, illum qui rerum istarum reus agitur, humanitùs excipere, & ad uos accersere: est planè à ratione alienum, ut cum is qui crimine tenetur implicatus, accersitus sit, illisq́ quæ ipsi obijciunt̃ responderit, nos reticendo nosmetipsos culpæ conuincere uideamur. Ne grauemini igitur, sicut uestram benignam decet reuerentiam, sanctissimum nostrum Imperatorem de nobis in memoriã redigere, nostra postulata illi exponere, & maturè ea quę sunt prudentiæ uestræ cõsentanea, de nobis statuere. Iste libellus fuit palinodiæ siue retractationis Eusebij & Theognidis. Ex cuius libelli uerbis coniecturam facio, tum istos, quanquã fidei in concilio decretę subscribebant, abdicationi Arij suffragari noluisse: tũ Arium, ante istos accersitum fuisse. Verùm licet hoc ita se habere uideatur, tamen Ario interdictum esse, ne Alexandriam accederet. Quod planè constat ex illis rebus, quas postea excogitauit: ut per falsam & commenticiam pœnitentiæ speciem (sicut loco à nobis dicetur idoneo) reditum sibi ad ecclesiam & urbem Alexandriam patefaceret.

Quòd finita Synodo, cum Alexander mortuus esset, Athanasius delectus est episcopus. CAP. XI.

Athanasius Alexandri successor. Ludus sacer. NOn multo pòst, Alexandro Alexandriæ episcopo mortuo, illi ecclesię pręficitur Athanasius. Ruffinus quidẽ narrat, istum, cum adhuc puer esset, sacrum quendam ludum cum alijs æqualibus lusisse. Qui eiusmodi fuit. In ipso ludo pueri sacerdotij effigiem exprimere, & delectum eorum quæ ad sacra obeunda assumuntur, adumbrare conantur: in quo quidem Athanasius, episcopatus gradũ ac sedem

sortitò

A sortitò capit: ex cæteris autem pueris singuli agunt uel presbyteri partes, uel diaconi. Atque ad hunc modum à pueris lusum est, eo ipso die quo memoria Petri episcopi & martyris celebrari solet. Eodem tempore Alexander Alexandriæ episcopus fortè prætergrediens, uniuersum ludendi modum contemplatur. Pueros accersit ad se: rogat, quem quisque locum in eo ludo obtinuisset: ratus, ex eo quod gestū erat, aliquid singulis præsignificatum esse. Quo facto, eos in ecclesia educari iubet, studijsque doctrinæ erudiri: & maximè omnium Athanasium. Quē quidem, cum iam adoleuisset, diaconum ordinauit: secum duxit Nicæam, ut cum Cōcilium in unum cogeretur, sibi esset in disputādo subsidio. Ista Ruffinus de Athanasio in libris suis commemorat. Neque certè incredibile est ita accidisse. nam multa sæpenumero eius generis contigisse, liquidò constat. Sed de Athanasio obiter ista disseruimus.

Athanasius ab Alexandro diaconus ordinatur.

Quòd Constantinus Imperator ciuitatem quæ antiquitùs ByZantium uocabatur, amplians, eam nomine suo insigniuit.

CAP. XII.

IMperator post confectum Concilium, in magna lętitia ętatem degit. Et simul ut festum solenne ad uigesimum annum imperij sui (ut assolet) celebrauerat, nulla interposita mora, ad ecclesias extruendas omne suū studium contulit: istudque præstitit cùm in alijs urbibus, tum ea cui nomen suum imposuerat, quam quidem superioribus temporibus Byzantium appellatā constat. Hanc uehementer auxit, amplis circundedit mœnibus, præclaris ædificijs exornauit: parem & æqualē Romæ, ciuitati omnium facilè principi, effecit: Constantinopolin nuncupauit: lege denique sanciuit, ut secunda Roma uocaretᷣ. quæ lex est in columna lapidea incisa, atque adeò publicè apud prætorium propter ipsius Imperatoris statuam equestrem collocata. In ista urbe binas ecclesias ędificauit: alteram Pacis, alteram Apostolorum nomine appellatam. Et non modò, ut antè dixi, religionem auxit Christianam, sed omnes
B gentilium ritus penitùs deleuit. nam idolorum statuas ex delubris abripuit, & ut urbi Constantinopoli ornamento esse possent, sub dio in loco publico constituit: tripodas Delphicos in circo palàm locauit. Verùm ista fortasse uidētur parum necessaria ad commemorandū, præsertim cum ante hoc tempus ab omnibus uel oculis uisa, uel auribus percepta sint. Id temporis religio Christiana maximas sanè fecit progressiones. Etenim temporibus Constantini Imperatoris, cùm alijs rebus quamplurimis, tum fidei in primis amplificandæ, diuina prouidentia prospectum est. Et quanquam eadem de huius Imperatoris laudibus, amplo & graui dicendi genere, ab Eusebio cognomento Pamphilo pertractata sunt: non incommodum tamen est, mea quidem sententia, si nos etiam pro uirili nostra parte de eisdem pauca dixerimus, ac primùm de eius matre.

Cōstantinus ad ecclesias extruendas omne studium cōuertit.

Constantinopolis, noua Roma, Byzantium olim.

Christianæ religionis progressus.

Quomodo mater Imperatoris Helena, Hierosolyma concedens, postquam perquisitam Christi crucem inuenerat, templum construxit.

CAP. XIII.

HElena Imperatoris mater (cuius nomine Drepane, Helenopolis uocatur, olim uicus, iam ciuitas ab Imperatore facta) in somnijs diuinitùs admonita, Hierosolymam iter capit. Et cum ueterem illam Ierusalem desertam, tanquam pomorum custodiam (ut est apud prophetam) offenderet Christi monumētum, in quo sepultus est, & ex quo resurrexit, diligenter peruestigat: ac tandem, licet ualde ęgrè, Deo tamen illi opem ferente, reperit. Causam autem quæ ei quærenti tantum attulerit difficultatis, breuiter exponam. Quemadmodum illi qui Christi fidem amplexarentur, post tempus illius passionis illud monumentum in magno honore habuerunt: sic qui ab eius religione abhorrerēt, loco illo aggere & ingenti terrę mole obruto, delubrū Veneris in eo extruxerūt: & loci illius memoria suppressa, idoli simulachrū erexerunt. At istud quidem iam olim ad hunc modū processisse accepimus. Verùm cum Imperatoris mater de eo certior facta esset, simulachrum deturbat:

Helena Cōstantini mater. Helenopolis, Drepane. Psal. 78.

Christi sepulcri prophanatio.

locum effodit, colluuie purgat ac sordibus: tres cruces in monumento offendit: A unam, beatam illam quidē, in qua Christus expassus fuit: alteras duas, quibus duo latrones suffixi occubuerunt. cum quibus unà reperta est tabula Pilati: in qua uarijs uariarum linguarum characteribus scripserat, palam'que declarauerat Christum crucifixum, regem fuisse Iudæorū. Sed quoniam incertum erat, quę nam esset crux quam quærebant, mater Imperatoris non mediocri dolore affecta est. Quem quidem non longo tempore pòst, Hierosolymorū episcopus nomine Macarius sedauit: & quod erat anceps & ambiguū, fidei ui & uirtute dissoluit. nam petijt signum à Deo, cuius compos factus est. Signum autem eiusmodi fuit: Mulieri cuidam indigenæ, quam diuturnus morbus oppresserat, iam imminebat mors. Illi animā agenti singulas cruces apponit, pro certo persuasus eam ad integram ualetudinem restitutam fore, si uenerandam Seruatoris crucem attingeret. quæ spes illū minimè fefellit. Nam cum duæ illę cruces quæ Domini non erant, essent mulieri admotę, illa nihilominus in mortis articulo cōstitit. uerùm ut primùm tertia, quæ fuit uera Domini crux, adhibita erat, illa iam fermè moriens, extemplò conualuit, & è morbo penitùs euasit. Ad hunc modum lignum crucis Christi inuentum est. Mater Imperatoris ad locum monumenti magnificum & egregium templum, quod nouam Hierusalem nuncupabat, e regionè ueteris illius & desertæ Hierusalē exędificat. Vnam crucis partem in theca argentea occlusam, pro monimēto ijs qui illius spectandi cupiditate ducerentur, ibi relinquit: alterā mittit Imperatori. Quam ubi is receperat, ratus ciuitatem in qua illa seruaretur, omnino saluam & incolumem fore, in suam ipsius inclusit statuam, quæ Constantinopoli in foro, quod à Constantino nomen traxit, supra columnā ingentem ex lapide porphyrite cōfectam collocata est. Istud, quanquam ipse auditione solum accipiens, scriptis mando: tamen omnes ferè qui Constantinopolim incolunt, uerum esse affirmant. Quinetiam clauos, quibus Christi manus cruci affixæ erant, Constantinus assecutus (istos enim mater in Seruatoris monumento reperiens, ad eum miserat) in frena curat & galeam fabricandos, illisque in bello gerendo utitur. Imperator porrò omnem materiem quę erat ad ecclesias extruendas necessaria, suppeditat: scribitque ad Macarium episcopū, ut ædificia maturet. B Mater Imperatoris simulac templum, quod nouam Hierusalē appellauerat, absoluisset, apud Bethlehem, in antro illo ubi Christus natus erat secundum carnem, alteram ecclesiam illo non inferiorem extruit: quinetiam alteram in monte, unde Christus ascēderat. Præterea adeò pia fuit ac modesta, ut in media plebeiarum mulierum turba precaretur: uirgines etiam, quæ ecclesiasticæ uiuendi regulæ se consecrauerant, ad epulas inuitaret, ipsa illis ministraret, obsonia mensæ apponeret. Multa item ecclesijs & pauperibus donauit: omnem uię cursum sanctè & religiosè cōfecit: octogesimo suę ętatis anno mortē obijt. Corpus eius ad Constantinopolim, quę noua Roma appellata erat, deportatū, regali sepulchro conditū est.

Macarius episcopus, signum à Deo impetrat.

Crucis Christi inuentio.

Noua Hierusalem.

Claui, quibus Christus cruci est affixus, reperti.

Helenæ pietas, & obitus.

Quónam pacto Imperator Constantinus uastatis gentilium delubris, multas multis in locis ecclesias erexerit. CAP. XIIII.

POstea Imperator ad religionem Christianā maiore cura ac studio cœpit incumbere: gentilium ritus & cæremonias profligare: gladiatorum pugnas comprimere: suas ipsius imagines in idolorum templis statuere. Et cum gentiles affirmarent, Serapidem esse, qui Nilū ad agros Aegypti irrigandos introduceret, propterea quòd ulna quædam, id est mensura aquæ inundantis (quam πῆχυν uocant) in templum Serapidis esset deportata, Imperator ulnā illam ad ecclesiam Alexandrinam transferri iubet. Cum autem sermo percrebresceret, Nilum præ Serapidis ira deinceps minimè inundaturum: non modò flumē anno sequenti extra ripas (ut solet) diffluit, in'que posterum diffluxit, uerumetiam inde reipsa planū factum est, Nilum non propter huiusmodi superstitiosam religionem, sed propter diuinæ prouidentiæ decreta inundare consueuisse. Eisdem temporibus, tametsi Sarmatę, Barbari &

Constantini religio.

Serapidis ulna.

Nili inundatio.

A bari & Gotthi in agros Romanos irruptionem facerent: tamen Imperatoris institutum in ecclesijs construendis neutiquam propterea prępeditum est, sed utrique negocio diligēter ac prouidè ab eo prospectum. Nam istos crucis uexillo, quod est Christianorum proprium, in prælio fretus, tam fortiter deuicit, ut non solùm tributum quod ab antiquis imperatoribus dari solet barbaris, ipse illis penitùs ademerit: sed illi etiam prę incredibili uictoria obstupefacti, tunc primùm Christianę religioni colendæ, cuius præsidio Constantinus incolumis euaserat, se totos traderent. Constantinus uerò denuò ad alias Ecclesias ædificandas se conuertit, atque unam propter quercum Mambre (subter quam, sacra ostendunt eloquia, angelos ab Abrahamo hospitio exceptos) fabricauit. Nam cū certior factus esset, aras apud illam quercum erectas esse, gentilia sacrificia ibi peragi: per literas Eusebium Cæsareæ episcopum, quòd eam rem neglexerat, grauiter reprehendit. Iubet igitur aras disturbari, & templum prope quercum construi. Alteram uerò ecclesiam in Heliopoli Phœniciæ ædificari mandat, idque tali causa adductus. Heliopolitani quem olim habuerint legislatorem, nō habeo quidem dicere: sed quomodo moratus ille fuerit, ipsi mores ciuitatis apertè declarant. Nam uxores apud illos communes esse, lex patria iubet: & propterea de liberis nihil certi posse sciri, etenim parentum ac liberorum nulla distinctio est. Virgines etiam peregrinis, qui eò aduentant, constuprandas tradunt. Istud institutum iam apud illos inueteratum, Imperator penitùs abrogare laborauit. nam sublato illo turpitudinis flagitio, lege quadam sacra & seuera sanciuit, ut genera ac familiæ se inter ipsas agnoscerent. Ecclesijs denique extructis, episcopum designandum, & sacrum clerum constituendum accurat. Sic ergo Heliopolitanorum status, malis illis perpurgatis, ad modestiam ab eo traductus est. Pari ratione templum Veneris in Aphacis, ad montem Libanum situm, demolitus est: nefandos ritus, qui illic tam impudenter & inuerecundè gerebantur,
B radicitùs extirpauit. Quid commemorem, quemadmodum dæmonem Pythonicum in Cilicia deturbarit, & delubrū, in cuius recessus se latenter abdidisset, funditùs euerti præceperit. Porrò tanto desiderio ac studio erga religionem Christianam inflammatus erat, ut cum esset bellum contra Persas gesturus, tabernaculum quod Ecclesiæ formam & effigiem exprimeret, sicut Moyses in deserto fecerat, ex uelamine uariato confecerit: illudque secum portandum curârit, quò in locis etiam desertissimis ædem sacram ad orandum decorè paratam haberet. Verùm id temporis bellum non ulterius processit. nam quia Persæ Imperatorem extimescerent, antè fuit extinctum. Quòd autem Imperator in condendis urbibus multum studij posuerit, quòd ex nonnullis uicis ciuitates effecerit, ut Drepanem matris nomine appellarit, ut Constantiam sororis Constantiæ nomine nuncupatam in Palęstina ædificarit, literis in pręsentia mandare minimè opportunū arbitror. nam non est nobis propositum, alias Imperatoris res gestas enumerare, pręterquam eas quę ad Christianam religionem, imò uerò quæ ad ecclesias solum spectare uideantur. Quapropter cum præclarè facta Imperatoris sint alterius instituti, propriaque ac separata tractatione egeant, alijs qui de rebus eiusmodi ritè scribere norint, omnino persequenda relinquo. Equidem ipse quoque, si Ecclesiæ concordia firma stabilisque mansisset, penitùs conticuissem. Nam ubi nullum argumentum suppetit ad dicendum, inanis solet esse & superuacanea dicentis oratio. Cęterùm quoniam differendi subtilitas, & uanæ fallaciarum argutię Apostolicam Christianę religionis fidem eodem tempore perturbarunt, & quasi membratim discerpserunt: de illis aliquid scriptis prodendum putaui, quò res in ecclesijs gestæ ab obliuione uindicarentur. Nam earum noticia cùm apud alios plerosque in magna laude ponitur, tum illum qui eam habet, multo planè efficit cautiorem. etenim cum inanis aliqua de uerbi significatione inciderit controuersia, docet eum firmè animo consistere.

Crucis uexillum.

Mambre quercus.

Eusebius à Constantino reprehensus.

Heliopolitanorum instituta.

Veneris templum euersum.

Python deturbatus.

Quomodo Conſtantini temporibus, interiores Indorum gentes Chriſtianam fidem amplexatæ ſunt. CAP. XV.

Religionis propagatio ſub Conſtantino.

DEinceps, qua ratione Chriſtiana religio temporibus huius Imperatoris creuerit, latiusq́; propagata ſit, à nobis commemorandum eſt. Nam gentes quæ interiorem Indiam & Iberiam incolebant, tunc primùm Chriſti fidem receperunt. Quid uerò cauſæ ſit, cur interiorem Indiam adiunxerim, paucis explicabo. Cum Apoſtoli ſortitò iter ad gẽtes ſuſcepiſſent, Thomas Parthiam, in qua munere Apoſtolico perfungeretur, obtinuit: Matthæus Aethiopiã: Bartholomeus Indiã, quæ huic finitima eſt, ſortitione cœpit. India autẽ interior, quam permultæ gentes barbaræ accolunt, linguis inter ipſas diſcrepantes, non ante tẽpora Conſtantini uerbo Chriſti, & eius religione illuſtrata eſt. Quæ uerò cauſa eos ad Chriſti fidem amplectendam impulerit, iam dicturus uenio.

India interior ſub Conſtantino primùm cõuerſa, & quomodo.

Meropius & Metrodorus philoſophi.

Meropius quidam philoſophus, genere Tyrius, ſtudio Indorum regionem peruidendi incenſus fuit: exemplo credo Metrodori philoſophi ad eam rem prouocatus, qui eandem regionẽ antè luſtrauerat. Meropius igiẽ duobus pueris conſanguineis ſecũ deductis, qui linguæ Græcè neutiquam ignari erant, cõſcenſa naue, in eam regionem traijcit. Et cùm ea quæ uidere deſiderabat, eſſet contemplatus, domumq́; redire cuperet, rerum ad uictũ neceſſariarum inopia adductus, ad locum in quo portus tutus & tranquillus erat, appulit. accidit autem, ut eo ferè momento fœdera inter Romanos & Indos rumperentur. Indi igitur philoſophum, & eos qui cum eo nauigârant, comprehendunt: omnes, duobus illis pueris eius cõſanguineis exceptis, interficiunt. Pueros autem propter ætatem commiſerati, ſeruant incolumes: regi Indorum adductos, ei dono dant. Ille puerorum aſpectu oblectatus, alterum nomine Aedeſium, pincernã, qui ſuæ ipſius menſæ pocula miniſtraret, conſtituit: alteri, qui Frumentius appellatus eſt, regiorũ ſcriniorum curam commiſit.

Aedeſius.

Frumentius.

Non longo tempore pòſt, rex excedit è uita: filio admodum tenero & uxori regni hæreditatem relinquit: Aedeſium & Frumẽtium libertate donat. Regina, cum filium ualde paruulum ſibi relictũ haberet, poſtulat ab his duobus, ut uſq; eò curam eius ſuſciperẽt, quoad uir factus eſſet. Cui morem gerentes adoleſcentuli, regis fortunis ſedulò proſpiciunt: & quidem Frumentius uel maximè, qui ſummam rerum adminiſtrauit. Iſte magna cura ac ſtudio à Romanis mercatoribus, qui ad eam regionem commeabant, quæſiuit, num quis Chriſtianus inter eos eſſet. Cumq́; aliquot reperiſſet, ipſiusq́; & collegæ ſtatũ eos docuiſſet, orabat, ut loca ſeparatim ſibi ſumerẽt, in quibus Chriſtianorum more preces Deo funderent. Tempore pedetentim progrediente, templum ad orandum exædificat Frumentius. Et Chriſtiani illi quoſdã ex Indis fidei principijs inſtituentes, ſibi adiungunt. Vbi autem filius regis ad perfectam ætatem peruenerat, Frumentius & Aedeſius fortunas regni à ſe probè adminiſtratas ei tradunt: petunt poteſtatẽ in patriam reuertendi. Cum autem rex & mater enixè obſecrarent eos, ut manerent, & neutiquã perſuaderi poſſent: illi patriæ reuiſendæ cupiditate incenſi redierunt. Aedeſius Tyrũ contendit, ut parentes & cognatos uiſeret: Frumentius Alexandriam aduentans, Athanaſio epiſcopo, qui nuper eum dignitatis gradum acquiſiuerat, omnem rem narrat: docet ſuæ profectionis euentum: ſpem bonã eſſe, Indos religionẽ Chriſtianam recepturos oſtendit: orat, ut epiſcopum & clerum unà eò mittat, & minimè eos qui ad uiam ſalutis deduci poſſent, negligat. Athanaſius id quod ad hoc negocium maximè accommodatũ uideretur, animo complexus, ipſum Frumentium epiſcopum deſignauit; dixitq́; ſe neminem habere ad illud munus eo aptiorem. Res ergo ſic confecta eſt.

Frumentius epiſcopus deſignatur.

Frumentius epiſcopatus honorem adeptus, ad Indorum regionem reuertitur, Chriſti fidem prædicat, multas eccleſias extruit: atq; diuina gratia donatus, multa miracula edit: multis hominum cùm corporibus medetur, tum animis. Iſta Ruffinus ab ipſo Aedeſio, qui etiam poſtea Tyri ſacerdotij dignitatem obtinuit, ſe audiuiſſe narrat.

Quomodo

Quomodo Iberes ad Christi fidem conuersi sunt.
CAP. XVI.

A IAm tempus eò me uocat, ut quemadmodũ Iberes eodẽ tempore Christi fidem amplexari cœperint, cõmemorem. Mulier quædã, quæ pium & castum uiuendi genus excolebat, diuina prouidẽtia ab Iberibus capta est. Iberes isti prope pontem Euxinum habitant: suntq́ue colonia deducta ab Iberibus, qui Hispaniam incolunt. Mulier ista captiua cum inter barbaros uersaretur, pietatis studio se totam dicauit. nam multa erat in castimoniæ disciplina exercenda: seuerissima ieiunandi ratione usa est: ardentibus precibus se totam addixit. Quod cum barbari animaduerterent, peregrinum & nouum rei gestæ modum admirantur. Accidit fortè fortuna, ut regis filius, ætate admodum tenera, in grauem morbum delaberetur. Vxor autẽ regis, ad alias mulieres, ut patrius mos illic fert, puerum curandum mittit, si quid fortè remedij experientia perdoctæ ad morbum sanandum scirent. Vbi autem puer à nutrice circumlatus, à nulla muliere sanari poterat, tandem ad captiuam deducitur. Illa multis mulieribus præsentibus, quanquam nullum remedium ex materia confectum adhibebat (nullum enim didicerat) puerum tamen capit, cilicio suo superponit: hæc solum profert uerba: Christus, qui multos sanauit, etiam hunc sanabit infantem. Post hęc uerba, ubi precata esset, Deiq́ue opem implorasset, cõfestim conualuit puer, rectéq́ue deinceps se habuit. Fama rei gestę inde ad omnes mulieres barbaras, atque adeò ad ipsam reginam permanat: nomenq́ue etiam captiuæ fit illustrius. Non longo tempore pòst, etiam regina ipsa in morbum incidit: mulier captiua accersitur. illa ire recusat, ne quid amplius, quàm sexus sineret, insolenter aggrederetur. Regina igitur ad eam defertur. Eadem facit, quæ in puero antea fecerat. Extemplò regina morbo liberata est: gratias agit mulieri. at illa: Non est, inquit, hoc meum factum, sed Christi, qui est filius Dei, huius mundi fabricatoris. hortatur ut eum in-
B uocet, eum uerum Deum agnoscat. Iberum rex morbum tam celeriter curatum esse miratus, percunctatusq́ue quis uxorem sanauisset, captiuã donis remunerari iubet. At illa, se diuitiarum minimè indigere respõdit: pietatem namque se habere pro diuitijs asserit: regemq́ue munus amplissimum recepturum, si Deum, quẽ illa agnouit, uellet cognoscere. Hęc locuta, dona remittit. Rex ista uerba in animo recondit.

Postero autem die illi ad uenandum egredienti tale quiddam obtigit. Montium iuga & saltus, ubi uenabatur, obscura nebula & crassa caligine circumfunduntur: uenatio incerta & perplexa fit, uia obstructa & impedita. Rex cum incertus esset animi quid ageret, deorum auxilium, quos colebat, obnixè implorat. Verùm ubi nihil profecit, captiuæ mulieris Deus illi in mentem uenit: eum adiutorem inuocat. Ac simulatque erat precatus, nebula caligoq́ue penitùs discussa & dissipata est. Factum admiratus, domum lætus redit: quod acciderat, uxori exponit. Ilico captiuam accersit. illa in eius conspectum uenit: sciscitatur ab illa, quis ille Deus esset, quem coleret. Illa sic regem Iberum erudit, ut Christi præconem efficiat. Nam huius piæ mulieris hortatu Christi fidem amplexus, omnes Iberes qui ipsius parebãt imperio, in unum conuocat: illis uerò ea quæ de filij curatione, quæ de uxoris, quæ denique inter uenandum illi ipsi acciderant, commemorat. Illos hortabatur, ut captiuæ Deum colerent. Vtrique Christum prædicant: rex uiris, regina mulieribus. Vt primùm formam & effigiem ecclesiarum, quæ apud Romanos sunt, à captiua didicerat, templum construi mandat: actutùm ea præparari iubet, quæ ad eius ędificationem spectabant. Domus orationis erigitur. Simulatque columnas etiam erigere conabantur, in eo opere diuina prouidentia animas incolarum in fide ædificat, eósque ad Christum attrahit. Vna ex columnis fortè mansit immobilis, nec ulla machina poterat commoueri: rumpuntur funiculi, & machinamenta franguntur. Animum igitur despondentes operarij, discedunt. Tunc captiuæ fides sese palàm ostendit. Nam noctu, cum nemo animaduerteret, illa ad

Iberes qua ratione Christi fidem sint amplexi.

Sic Ruffinus: inde Socrates sumpsit historiam.

Sic Ruffinus.

illa ad locum aduentat: tota nocte in precibus defixa, aduigilat: diuina prouidentia columna erigitur, in aere sublimis supra basim, nullo supposito fundamento, quo niteretur, libratè suspensa hæret. dies illucescit: rex, qui homo attentus & diligens erat, ad ædificium uenit: columnam propria basi libratã, inq; sublimi pendentem, cernit. Factum attonitus miratur: omnes qui aderant, obstupescunt. Paulo pòst, illis inspectantibus, columna sua sponte descendit, & in propria basi se firmat. Inde clamor ab hominibus excitatur: regis fides uera esse prædicatur: captiuæ Deus laudibus effertur. De cætero uerò non hæsitant, sed alacri ac prompto animo reliquas columnas erigunt: exiguo temporis spacio opus absoluunt. Postea ad Constantinum mittuntur legati: postulant ab eo, ut de reliquo fœdera cũ Romanis iungant, episcopum & sacrum clerũ accipiant. in Christum enim se sincerè & ex animo credere affirmarunt. Hæc Ruffinus à Bacurio se didicisse ait, qui primùm Iberum regulus fuit: deindè ad Romanos aduentans, tribunus militum, quos habebãt in Palæstina, constituitur: postea Imperatori Theodosio, in bello contra Maximum tyrannum suscepto, maximo subsidio fuit. Ad hunc modum, temporibus Constantini, Iberes Christianam religionem receperunt.

Bacurius, Iberum regulus.

De sancto & magno Antonio monacho, & Manete Manichæorum sectæ antesignano, & unde originem traxerit.

CAP. XVII.

Antonius monachus eremita.

EIsdem tẽporibus Antonius monachus in solitudine Aegypti uixit: uita ac moribus qualis ille fuerit, quomodo cum dæmonibus palàm & apertè dimicarit, illorum astutias & callidas pugnas deprehenderit, multa prodigia & miracula ediderit, quoniã ab Athanasio Alexandriæ episcopo, in libro separato de eius uita conscripto, iampridem expositum est, nobis planè superuacaneum uidetur ad commemorandum. Tempora regni Constantini permagnam copiam uirorum sic præclarè ad uirtutem institutorũ effuderunt: sed in bono tritico zizania etiam nasci solent, & sathanę inuidia insidias bonis rebus tendere cõsueuit. Nam paulò ante tempora Constantini, ueræ religioni Christianę, religio commenticia, gentilium ritus adumbrans, admixta est: non aliter atq; inter Prophetas pseudoprophetę, inter Apostolos pseudoapostoli exoriuntur. Id temporis enim Manichęus, Empedoclis gentilis philosophi dogma in Christianam religionem ficta simulationis specie uoluit introducere: de quo quidem Eusebius cognomento Pamphilus, in septimo libro historię Ecclesiasticę mentionem facit ille quidem, sed tamen nõ satis accuratè eius res gestas persequitur: quocirca quod ab eo prætermissum est, à nobis explendum arbitror necessariò. ita enim tum qui fuerit Manichæus, tũ qua ratione adductus res eiusmodi tam temerè aggredi non dubitarit, facillimè intelligetur. Scythianus quidam Saracenus uxorẽ habuit captiuam, ex superiore Thebaide oriundam, cuius gratia domicilium rerum suarum in Aegypto collocauit: ubi autem disciplina Aegyptiorũ erat institutus, Empedoclis & Pythagorę opinionem in Christianam religionem introducere contendit. Duas esse naturas, ut Empedocles alteram bonam, alteram improbam asseruit: improbam quidem, Discordiam: bonã autem, Amicitiam nominauit. Istius Scythiani discipulus fuit Buddas, qui antè Terebynthus appellatus est: qui ad Babylonicã regionem, à Persis habitatã, profectus, multa prodigia de seipso falsò commentus est: nimirum quòd ex uirgine natus esset, quodq; in montibus educatus. Post ista quatuor libros conscripsit: quorum primum, De mysterijs: secundum, Euangelium: Thesaurum, tertium: quartum deniq;, Capita rerum inscripsit. qui quidem cùm se quosdam ritus sacros exequi simularet, à maligno spiritu è sublimi in præceps deiectus est, sicq; miserè perijt. Mulier quædã, in cuius ędibus diuersabať, illum sepeliuit: facultates eius apud se retinuit, quibus puerũ natum annos septẽ, nomine *Cubricũ, coemit. Illa, ubi istũ in libertatem uindicasset, & literis instituisset, nõ multo pòst è uita migrauit: eiq; cùm omnes

Ante Constantini tempora religio qualis. B

Scythianus.

Buddas Terebynthus, eiusq; prodigia, libri, interitus.

*Al. Vrbicum.

Terebynthi

A Terebynthi fortunas, tum libros quoq;, quos à Scythiano edoctus composuerat, post mortem reliquit. Quas res cum acquisiuisset libertus Cubricus, rectà in Persidem se confert: nomen commutat, & pro Cubrico Manetem se uocat: libros Buddæ siue Terebynthi, tanquam à se editos, illis quos errore implicauerat, proponit. Ac librorum argumenta uerbo Christianam religionem complecti præ se ferunt, ipsa tamen disciplina omnino olent gentilitatem. Etenim Manes, utpote impius, homines ad multos deos colendos hortatur: solem adorandum docet: fatum introducit: quod in nostra situm est potestate, tollit. Animorum ex uno corpore in aliud migrationem manifestò tradit, Empedoclis, Pythagoræ & Aegyptiorum secutus opiniones. Christum natum esse non uult: illum spectrum fuisse dicit: legẽ & prophetas abrogat: seipsum nuncupat paracletum. quæ quidem omnia ab orthodoxa Ecclesiæ fide sunt penitùs aliena. In epistolis suis se Apostolũ appellare non ueretur. Sed tam impudentis mendacij debitas pœnas luit, idq; talem ob causam. Filio regis Persarum in morbum delapso, pater omnẽ (ut dicitur) mouebat lapidem, quò filius è morbo recrearetur. Ac de Manete certior factus, & eius prestigias minimè fucatas esse ratus, tanquam Apostolum accersit, spem animo concipiens, filium morbo per eum leuatum fore. Accedit ille bonus uir: cõmenticijs præstigijs filium regis aggreditur. Rex ut uiderat puerum in manibus eius occubuisse, hominem in carcerem concludere conatur: debito supplicio afficere parat. Iste fugit in Mesopotamiam: sicq; uitæ consulit. Cum regi Persarum nunciatum esset, illum in illis partibus uersari, inde abripiendũ curat: iubet uiuum excoriari, pellem eius palea conferciri, ante portas ciuitatis appendi. Atq; ista quidem nos neutiquã confinximus, sed ex libro disputationis cuiusdam Archelai, Cascharum, urbis Mesopotamiæ episcopi à nobis perlecta, excerpsimus. Ipse autem Archelaus, ait se cum eo coràm disputasse: atq; ea quę erant antea de eius uita scriptis prodita, narrat. Bonis igitur rebus prosperè succedentibus, satanæ inuidia (ut dixi) insidias parare solet. Sed quid sit causę, cur benignus noster Deus istud fieri permittat, utrum ut probam spectatamq; Ecclesiæ doctrinam excutiat, & inanem ostentationem, quæ de fide in nonnullorum hominũ animis ingenerari solet, penitùs amputet: uel alia de causa, quęcunq; tandem illa fuerit, accidat: sicut perdifficile est ad explicandum, sic certè paucis expediri non potest: atq; tempus opportunum ad illud indagandum nobis in præsentia non suppetit. Neq; profectò est nobis propositũ, uarias doctrinæ & opinionum sententias exquisitè exagitare, neq; abstrusam & reconditam de prouidentia & iudicio Dei scientiam elicere: sed historiam rerum in Ecclesia gestarum pro uirili nostra parte explicare. Quoniam autem à nobis commemoratum est, qua ratione execrabilis Manichæorum religio paulo ante Constantini tempora exorta sit, deinceps ad temporum ordinem huic historię institutę propositum redeamus.

Cubricus, Manes. — *Manetis doctrina.* — *Manetis interitus.* — *Archelaus episcopus.*

B (margin)

Quòd Eusebius Nicomedensis & Theognis Nicæus, resumptis animis, omne studium suum ad euertendam fidem quæ Nicææ confirmata erat, conuertebant, excogitato in Athanasium dolo: & de coacta Antiochiæ Synodo, quæ Eustathium Antiochiæ episcopum deposuit, propter quem exorta seditio ferè ciuitatem deleuit. CAP. XVIII.

EVsebius & Theognis ab exilio reuersi, ecclesiarum suarum administrationem denuò capessunt, illis (uti dixi) expulsis, qui erant in eorum loca suffecti: atque adeò ab Imperatore, qui illos propterea in magno honore habebat, quòd se à deprauata & peruersa opinione ad rectam sinceramq; recepissent, libertatem non uulgarem illam quidem consequuntur. Isti uerò data ipsis libertate abutentes, maiorem tumulum orbi terrarum, quàm qui antè excitatus fuerat, commouerunt, duobus nominibus ad eam rem impulsi: improba uidelicet Arij opinione, quæ eorum animos antè implicatos tenuerat, & capitali odio, quo aduersus Athanasiũ flagrabant. Nam quoniam ille in Concilio, dum erat de controuersijs disceptatum, strenuè

Eusebius & Theognis ab exilio reuersi, tumultum excitant.

ac fortiter

ac fortiter istis restiterat: primùm ordinationem eius quasi ad episcopatum geren- A
dum parum idonei, & à uiris minimè probatis delecti, inuidiose criminantur. Ve-
rùm ubi ille crimen sibi illatum penitùs ab se depulerat (eius namq; spectata uirtus
eum in ecclesiæ Alexandrinæ episcopatu firmè continuit) & pro fide in cõcilio Ni
cæno confirmata acriter decertabat, Eusebius tum toto pectore (ut dicitur) incu-
buit, ut Athanasium per insidias de eo dignitatis gradu dimoueret, & Arium Ale-
Arij doctrina ab Eusebio introducta. xandriam reduceret. nam eo pacto solum ratam de ὁμοουσίῳ, id est Consubstantiali
fidem se posse ab Ecclesia exturbare, & pestiferam Arij doctrinam introducere pu
tauit. Eusebius igitur scripsit ad Athanasium, ut Arium & eius fautores in eccle-
siam admitteret. Et sicut per literas eum obsecrauit, sic minis aliunde oppositis per-
terrefacere studuit. Ac cum Athanasius nullo modo ad id faciendũ adduci posset,
Imperatori persuadere conatur, ut Arium in eius conspectum uenire permitteret,
illiq; faceret potestatem Alexandriam reuertendi. Sed quibus modis hanc rem ua-
leret efficere, dicam equidem alio loco. Antequàm istæ res gerebantur, alius in
Ecclesia tumultus ortus est. nam tranquillum Ecclesiæ statum sua ipsius membra
perturbarunt. Itaq; Eusebius cognomento Pamphilus ait, statim post confectum
concilium, Aegyptum seditionem intestinam conflasse: causam tamen non adiun-
git, unde in bilinguis opinionem apud plerosq; uenit. Nam causas reticere propte
rea putabatur, quòd secũ decreuerat, ea quæ in concilio Niceno constabilita erant,
sua sententia neutiquam confirmare. Verùm sicut nos ex uarijs epistolis, quas post
Cõsubstantiale uerbum magni dissidij materia. Concilium episcopi alter ad alterum scripserunt, perspicuè deprehendimus, uerbũ
Consubstantiale nonnullorum animos uehementer conturbauit: in quo quidem
excutiendo, dum multum temporis ac studij consumebant, eiusq; uim tanquam
ad uiuum resecare curiose nimium moliebantur, intestinum bellum inter ipsos ex-
citarunt: atq; ea quæ gerebantur, nihil à pugna nocturna discreparunt. Nam mini-
mè omnino ab se mutuò uidebatur intelligi, cur se inter ipsos maledictis concidere B
occœpissent. Etenim qui uocem Consubstantiale repudiabant, illos qui eandem
receperant, Sabellij & Montani opinionem de integro introducere censuerunt, &
ob eam causam eos blasphematores nuncuparunt, tanquam filij Dei essentiam tol-
lere molientes. Qui autem contrà, fidei Consubstantialis firmè adhærescebãt, alios
Eustathius Eusebium perstringit. multos deos inuehere arbitrati sunt, eosq; tanquam gentilitatem inferentes auer-
sati. Quinetiam Eustathius Antiochiæ episcopus, acriter perstringit Eusebiũ Pam
philum, utpote fidem in concilio Nicæno roboratã deprauantem. Eusebius Pam-
philus tum se fidem illam non omnino uiolare asserit: tum Eustathium, ut Sabellij
opinionem inducentem, grauiter insimulat. Et propterea singuli episcopi, uelut in
aduersarios, scriptis orationibus grauiter inuecti sunt. Cum autem uterq; diceret
filium Dei cum patre subsistere, & in patre esse, & in tribus personis unum Deum
confiteretur, inter ipsos (qua de causa haud equidem scio) nequaquam consentire,
Episcopatu abdicatur. & propterea nullo modo animis acquiescere potuerunt. Concilium igitur Antio-
chiæ cogitur: Eustathius, utpote errori Sabellij magis quàm decretis concilij Nicę
ni assentiens, episcopatu abdicatur. Verùm quidam prædicant, alias causas parum
honestas eius abdicationis extitisse: non tamen eas palàm percensent. Est enim hoc
episcopis in more positum, ut eos qui abdicantur accusent, impios pronuncient,
causas tamen impietatis minimè adiungant. Quòd autem episcopi Eustathium, ut
improbæ Sabellij doctrinæ deditũ, dignitatis gradu dimouerant, Cyro Berrœen-
si episcopo eum in crimen illud uocante, Georgius Laodiceæ quæ est in Syria epi
scopus, unus ex eorum numero qui Consubstantiale detestantur, se in laudatione
Eusebius Emisenus. Eusebij Emiseni dixisse scribit. De isto Eusebio Emiseno alius erit mihi locus com
memorandi. Georgius scribit, Eustathium, utpote Sabellij sectę addictum, à Cyro
accusatum: & rursus, Cyrum eiusdem erroris conuictum, de gradu deiectum, nar-
rat. At quî fieri potest, ut Cyrus, cùm labe erroris Sabelliani ipse aspersus esset, Eu-
stathium,

A stathium, utpote eadem infectum, in iudicium adduceret. Proinde Eustathius, ut uidetur, alijs de causis episcopatu abdicatus est. Eodem tempore Antiochiæ grauis seditio de eius abdicatione orta. Ac postea sæpe de episcopo deligendo tanta contentionis flamma incendebatur, ut parum abesset, quin uniuersam ciuitatem euertisset, populo in duas factiones diuiso: quarum altera, Eusebium cognomento Pamphilum Cæsarea Palæstinæ Antiochiam transferre obnixè contendit: altera, Eustathium denuò reducere magnopere laborauit. Commune ciuitatis concilium partim huic, partim illi factioni subsidio fuit. Militum præsidiariorum turba, ipsa contra se, tanquam contra hostes concitata est, adeò ut gladios in se mutuò distrinxissent, nisi Deus, & metus ab Imperatore illis iniectus, multitudinis impetum repressisset. nam Imperator per literas tumultum exortum, & conflatas seditiones penitùs sedauit. Eusebius autē eorum episcopus fieri renuit: ac propterea Imperator illum magnopere commendauit. Qua de re literas ad illum scripsit, in quibus eius institutum admodum laudauit: beatum appellat, quòd illum non unius ciuitatis, sed totius ferè orbis terrarum episcopatu dignū, omnes uno ore prędicarant. Octo igitur annos continuos sedes Antiochena dicitur episcopo caruisse. Serò tandem, eorum studio & labore qui fidem in concilio Nicæno confirmatam euertere nitebantur, Euphronius episcopus designatus est. Sed de Concilio Antiochiæ propter Eustathium conuocato, satis multa diximus.

Eusebius Pamphilus.

Euphronius episcopus.

De presbytero qui Arium reuocare curauit: & quomodo Arius Imperatori libello pœnitentiæ oblato, fidem Nicæni concilij per simulationem calculo suo comprobauerit. CAP. XIX.

B STatim pòst Eusebius, qui iampridem episcopatum Beryti reliquerat, & id temporis ecclesiæ Nicomedensi pręerat, unà cum suis fautoribus pro uiribus laborauit, ut Arium Alexandriā reduceret. Verùm qua ratione istud effecerint, & quo pacto Imperator persuasus sit, ut Arium & Eusoium pariter in ipsius conspectum uenire pateretur, hoc loco dicendum arbitror. Imperator sororem habuit nomine Constantiam. ista uxor fuit Licinij, qui primùm cum Constantino Imperij particeps fuit: deinde tyrānidem exercuit, qua de causa ad extremū trucidatus est. Huic Constantiæ cum presbytero quodam sectę Arianæ dedito magna intercedebat familiaritas: eum sibi intimum habuit. Ille tum Eusebij & necessariorum eius impulsu, sermonem cum muliere de Ario habuit: ei à Synodo iniuriam factam esse dicit: illum non ita sentire, sicut fama de eo loquebatur. Quæ cum audiuisset Constantia, presbytero fidem adhibuit illa quidem, sed Imperatori dicere neutiquam ausa est. Constantia fortè fortuna in grauem morbum delabitur. Imperator percrebrò eam ægrotantem inuisit. Cùm autem mulier morbo tam acerbè affligeretur, ut nihil præter mortem expectaret, Imperatori commēdat presbyterum: eius studium, pietatem & beneuolentiam erga Imperium prædicat. Illam paulo pòst mors occupat. Presbyter in intimis Imperatoris habetur. Ac pedetētim plus authoritatis consecutus, eundem sermonem de Ario refert ad Imperatorem, quem cum eius sorore antea contulerat: Arium scilicet non in alia sententia esse, quàm quæ fuisset à Concilio confirmata: & si in eius cōspectum uenire permitteretur, concilij decretis planè assensurum, atque eum sine causa insimulatum fuisse. Noua admodum & peregrina uidebantur Imperatori, quę erant à presbytero commemorata. Ille igitur: Si (inquit) Arius cum Concilio consentiat, & in eadem sententia sit, non modò eum in conspectum meum uenire patiar, uerùm etiam honorificè Alexandriam dimittam. Hæc locutus, confestim ad illum scripsit his uerbis.

Arius ab Eusebio Alexandriam reducitur.

Constantia Imp. soror.

Constantiæ obitus.

Epistola Constantini ad Arium.

VICTOR CONSTANTINVS, MAXIMVS, *Augustus.*

Constantini ad Arium literæ.

¶ Iamdudum tuę grauitati significatum est, ut ad mea castra uenires, quò posses A nostro aspectu frui, unde uix satis mirari possumus, cur hoc abs te non ex tēplò factum fuerit. Iam igitur publico curru cōscenso, nostra castra adire propera, ut nostram benignitatem & studium erga te expertus, in patriam redire queas. Deus te conseruet, charissime. Data ad quintum Calend. Decembris. Istam quidem Imperator ad Arium scripsit epistolam. Me proinde incredibile studium & amorem, quo aduersus pietatem flagrabat Imperator, intuētem, permagna certè capit admiratio. Nam ex epistola uidetur constare, Ariū ab Imperatore sæpissimè admonitum, uti resipisceret: & propterea ab illo iam reprehensum, quod crebrò per eius literas prouocatus, ad ueritatem ilico non rediisset. Arius igitur paulo pòst quàm literas Imperatoris acceperat, Constantinopolim aduentat. Illum Euzoius (quem Alexander, cum esset diaconus, eodem tempore quo cæteros Arianos abdicauerat, gradu deiiciebat) eò comitatus est. Imperator illos suo dignatur aspectu: rogat, utrum fidei concilij Nicæni assentirent. Cui cum ab se assensum esse responderent, Imperator iubet, ut absque mora fidem suam scriptis mandarent. Illi libellū conficiunt, afferunt Imperatori: qui quidem scriptus erat ad hūc modū.

Arij cum Euzoio ad Imp. reditus.

¶ Religiosissimo, sanctissimoq; Domino nostro Imperatori Cōstantino, Arius & Euzoius. Nos quidem, sicut tua singularis erga Deum pietas, Domine Imperator, in mādatis dedit, fidem nostram scriptis prodidimus: & de Deo cùm ipsi, tum cæteri qui nobiscum sunt, ita credere confitemur, ut sequitur.

Arij & Euzoij confeßio.

Credimus in unum Deum, patrem omnipotentem: & in Dominum IESVM CHRISTVM, filium eius, ex ipso ante omnia secula genitum, Deum uerbum, per quem omnia facta sunt, cùm quæ in cœlis, tum quæ in terris: qui descendit, & in- B carnatus est, & passus est, & resurrexit, & ascendit ad cœlos, & iterum uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Et in Spiritum sanctum, in carnis resurrectionem, in uitam futuri seculi, in regnum cœlorum, in unam catholicam Ecclesiam Dei, ab una orbis terrarum ora ad alteram usque se porrigentem. Hanc fidem à sacrosanctis Euangelijs accepimus, ipso Domino suis discipulis dicente: Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: sicut uniuersa catholica Ecclesia & Scripturæ docent, quibus quidem omnino fidem adhibemus. Iudex noster Deus est, & in præsentia, & in futuro iudicio. Quapropter tuam pietatem obsecramus, Imperator sanctissime, ut quum uiri Ecclesiastici simus, & fidem, & sensum cùm Ecclesię, tum sacrarū Scripturarum teneamus, nos pro tua sanctimonia, quæ & paci sedulò studere, & Deum augustè uenerari solet, omnibus controuersijs & inanibus argutijs sublatis, matri nostræ, Ecclesiæ scilicet, adiungas: uti & nos & Ecclesia tranquillè uitam degentes inter nos mutuò, pro pacato & pio regni tui statu, & pro uniuerso hominum genere, omnes communiter consuetas preces pergamus.

Matth. 28.

Arius Imperatoris mandato Alexandriam reuertitur: qui cum ab Athanasio non esset admissus, Eusebius, eiusq; complices, uaria contra eum crimina apud Imperatorem contexuerunt: propter quæ, Tyri episcoporum Synodum iußit conuocari. CAP. XX.

Athanasius Arium in ecclesiam admittere recusat.

AD eum modum, quem diximus, cum Arius Imperatori persuasisset, Alexandriam reuertitur: sed tamen hoc commento ueritatem, quam tacitus occultauerat, minimè poterat obruere. Nam Athanasius eum Alexandriā reuersum, in Ecclesiam recipere noluit: illum enim ut scelus detestatus est. Arius nihilominus errorem suum ex occulto disseminans, Alexandriam ad seditionem concitare molitur. Quo

A tur. Quo quidem tempore Eusebius, cùm ipse ad Athanasium scripsit, tum Imperatorem ad scribendum impulit, ut Arius cum suis reciperetur. Athanasius tamen eos in ecclesiam admittere omnino recusauit: Imperatorem'que per literas docuit, fieri non posse, ut illi qui fidem irritam fecissent, quibus'que anathema esset ab Ecclesia denunciatum, tanquam postliminiò redeūtes, gradū suū recuperarent. Imperator rem iniquo animo & grauiter ferēs, per literas Athanasio interminatus est his uerbis.

" ¶ Cum Concilij & uoluntatis meæ rationem acceperis, fac omnibus in ecclesiam ingredi cupientibus liberum aditum præbeas. Nam si intellexero, quenquam, qui Ecclesiæ particeps fieri cupiat, uel impeditum abs te esse, uel introitu prohibitum, mittā illico aliquem è meis, qui mandato meo te de gradu dimoueat, locum'que tuum alteri tribuat. Ista scripsit Imperator, cùm ut Ecclesiæ cōmodo inseruiret, tum ut Concilio prouideret, ne eius cōcordia dirimeretur. Proinde iam tum Eusebius graui odio aduersus Athanasium inflāmatus, ualde opportunum tēpus sibi ad id quod conabatur, oblatum putabat (habuit enim offensum Imperatoris animum, eius instituto admodum inseruiētē) & propterea tumultuosè laborabat, ut Athanasium de episcopatus dignitate deturbaret. Sic enim sperabat fore, si Athanasius de medio remoueret̄, ut Arij regnaret opinio. Quare cōtra illum pariter quasi aciem instruunt: Eusebius, episcopus Nicomediæ, Theognis, Nicæę: Maris, Chalcedonis: Vrsacius, Singidonis, urbis superioris Pannoniæ: & Valens Mursorum, ciuitatis etiam Pānoniæ. Isti quosdam è secta Melitiana mercede conducunt, & uaria crimina Athanasio obijcienda curant. Ac primùm per Eusionem, Eudemonem & Callinicum, Melitianos, criminationem confingunt, quòd Athanasius præcepisset Aegyptijs, ut uestem lineam ecclesiæ Alexandrinæ pro tributo pensitarent. Sed hoc falsum crimen in Athanasium coniectum, Alypius & Macarius presbyteri ecclesiæ Alexandrinæ, qui tum fortè fortuna Nicomedię erant, prorsus B restinxerunt, Imperatorē'que docuerunt, ea quę contra Athanasium allata fuissent, perspicuè falsa esse. Quapropter Imperator per literas, eius accusatores grauiter reprehendit: rogat Athanasium, ut ad se ueniat. Verùm Eusebius cum suis, prius quàm aduētarat, alterum crimen priori attexit, id'que priore multo grauius: Athanasium scilicet Imperatoris edictis per insidias obsistere molientem, Phylumeno cuidam scrinium auro refertum misisse. Sed cum Imperator Psamathiæ (est quidem hoc suburbium Nicomediæ) de isto crimine cognouisset, Athanasium'que innocentem comperisset, honorificè dimittit: atque adeò ecclesiæ Alexandrinæ scribit, eorum episcopum falsò in crimen fuisse uocatum. Cæterùm quæ criminum genera Eusebius cum suis contra Athanasium postea commenti fuerint, honestum, rationi'que consentaneum arbitror, silentio præterire: ne Christi Ecclesia ab his, quorum animi à Christi fide & religiōe penitùs auersi sunt, ulla labe notetur infamiæ. Nam quæ literis prodita sunt, omnibus perspecta & cognita esse solent: atque ob hāc causam uerbis quàm paucissimis ea necessariò complectenda putaui, quæ separatā tractationem desiderāt. Sed tamē ex quo fonte falsæ istę criminationes profluxerint, & unde initium sumpserint hi qui easdem contexuēre, breuiter à me dicendum censeo. Mareotes est regio Alexandriæ subiecta: sunt in illa pagi permulti, multis'que hominibus frequentati: in'que eisdem conplures sunt ecclesiæ, eæ'que illustres, quæ quidem episcopo obsequuntur Alexandriæ, & in illius ciuitatis ditione ac potestate sunt. In ista regione Ischyras quidam (sic enim appellatus est) facinus, quod multis mortis generibus mulctandum fuerat, ex occulto aggressus est. Nam cum nunquā sacris fuisset initiatus, presbyteri nomē ipse sibi imposuit, sacerdotis'que munera obire ausus est. In quo quidem facinore deprehēsus, clàm fugam capessit: & recta Nicomediam profectus, ad Eusebium, tanquam ad profugium se confert. Ille præ odio quo in Athanasium incendebatur, eum ut presbyterum recipit: ei episcopatus dignitatem, modò crimen Athanasio inferret, pollicetur: ea quæ ab Ischyra

Constantinus Athanasio per literas cōminatur.

Eusebij et aliorum cum Athanasio simultas.

Athanasio uaria crimina falsò obiecta.

Psamathia.

Athanasij criminationes unde profluxerint.

Mareotes regio.

Ischyras [illegible]

 falsò

falsò confingebantur, tanquam ansam arripit ad Athanasium calumniãdum. Nam A rumorem dissipauit Ischyras, impetum clàm in se factum esse, & nihil non contumeliarũ perpessum: & Macariũ in altare insultasse, mensam Domini euertisse, poculum mysticum confregisse, sacrosanctos Scripturæ libros combussisse. Mercedem igitur, ut dixi, accusationis, episcopatum promisit: pro certo persuasus, crimen contra Macarium allatum satis ualere, non modò ad Macarium, qui accusabatur, sed etiam ad Athanasium, qui illum eò miserat, gradu penitùs deijciendum. Hæc criminatio paulo pòst illi intentata est. Antea uerò alteram, odio & maleuolentia refertissimam, in eum commenta est factio Eusebiana: de qua hoc loco dicam. Manum hominis, unde haud equidem scio, nacti sunt: hominem'ne interfecerint, eiusq; amputarint manum, an manum mortui alicuius absciderint, Deus solũ nouit, & authores facinoris: hanc tamen Arsenij nomine, episcopi ex secta Melitiana, proferunt, eiusq; manum esse prædicant: ipsam adducunt in medium, Arsenium occultant. Ista manu Athanasiũ ad magicas præstigias usum fuisse dicunt. Et quanquam caput criminationis, quam hi calumniatores contra Athanasium cõfinxerãt, eiusmodi fuit: tamen ut in tali causa usuuenire solet, alij alia illi obiecêre. Nam qui graui odio aduersus illum exardescebant, iam tum uel maximè illum insidiosè adorti sunt. Imperator de ijs rebus certior factus, ad Censorem Dalmatium, sororis filium, id temporis Antiochiæ Syriæ commorãtem, literas dedit, ut eos qui in crimen uocati essent, sistendos curaret: causam cognosceret: criminis conuictos, supplicio afficeret. Misit eò Eusebium & Theognidem, ut coram illis de Athanasio iudicium fieret. Iste, ut intellexarat se à Censore accersitum, mittit in Aegyptum, quæsitum Arsenium. Acceperat enim, illum in occulto latitare. Eum uerò, locum subinde commutantem, comprehendere non poterat. Interea loci Imperator iudicium, quod de Athanasio coram Censore fieret, tali de causa sustulit. Concilium episcoporum ad templum, quod Ierosolymis ædificauerat, consecrandum conuocat. B Episcopis autem, qui erant antea Tyri coacti, mandatum dedit Imperator, ut iudicium de Athanasio obiter exercerent, quò ibi, contentione prorsus iam antè è medio sublata, maiore cum animorum tranquillitate festum consecrandæ Ecclesiæ celebrarent, eamq; Deo dedicarent. Trigesimus iam agebatur annus regni Constantini. Tyrum episcopi numero sexaginta, Dionysij uiri consularis accersitu, aduentauerant. Macarius presbyter Alexandria, uinculis ferreis constrictus, à militibus eò adductus est. Athanasius autem Tyrum accedere noluit, non tam crimina obiecta ueritus (nonnullis enim eorum quæ ipsi erant illata, cõscius fuit) quàm admodum reformidans, ne quid illic noui contra concilij Nicæni decreta decideretur. Sed quoniam minaces literæ Imperatoris, eius animo non parum timoris iniecerant (ad illum namque scripserat, si non sua sponte uellet accedere, ui eò deductum iri) ad Concilium aduentat necessariò.

Macarij criminatio. — *Eusebiana factio.* — *Arsenius.* — *Athanasij criminatio alia.* — *Concilium episcoporum templi consecrandi ergo.* — *Macarius uinculis constrictus.* — *Athanasius ad concilium aduentus.*

De Arsenio, & brachio eius, quod amputatum ferebatur: & quòd, cum post accusationem Athanasius innocens inueniretur, accusatores eius in fugam se coniecerunt: quódq; in secunda Athanasij criminatione, cum defensionem eius episcopi non admitterent, ipse ad Imperatorem recurrebat, cum tamen Synodus nihilominus de deponendo illo sententiam tulerat.

CAP. XXI.

Arsenius Tyrum aduentat.

FActum est diuina prouidentia, ut Arsenius etiam Tyrum aduentaret. Nam neglectis mandatis, quæ calumniatores, qui ei pecunias largiti fuerant, dedissent, ex occulto ad res quæ ibi gererentur cognoscendas accedit. Euenit, ut famuli Archelai, uiri consularis, in taberna ex quorundam sermone intelligerent, Arsenium, quem rumor erat interfectum fuisse, illic in hominis cuiusdam ædibus clàm delitescere. Quæ cum accepissent, eosq; qui narrabant, diligenter notassent,

ea quæ

A ea quæ audiuerāt, ad dominum suum referunt. Ille extemplò, omni abiecta cunctatione, hominem conquirit, conquisitum inuenit, inuentum in loco tuto concludit: Athanasio significat, ut bono animo sit. Viuum enim Arsenium eò aduentasse. Arsenius igitur comprehensus, negat se esse, qui erat. Verùm Paulus Tyri episcopus qui eum iam olim cognouerat, perspicuè Arsenium esse conuincit. His rebus diuina prouidentia ritè commodeq́ constitutis, Athanasius non multo pòst à Concilio accersitur. Quo præsente, calumniatores manum in medium afferunt: crimen illi obiectant. Ille causam suam agit sapienter. nam tum alios, qui aderant, tum ipsos accusatores rogat, si qui eorum fortè Arsenium noscerent. Cum plerique se eum noscere responderent, Arsenium manibus subter pallium occultatis introducendum curat. Tum ab illis denuò sciscitatur: Est'ne hic Arsenius, qui manum amiserit? unde ex illis qui aderant, solum exceptis ijs qui norant unde manus esset amputata, alij propter incredibilem rei euentum obstupuerunt: alij manum Arsenio reuera deesse putauerunt, expectarúntque aliam rationem ab Athanasio allatam iri, qua se defenderet. At ille pallio Arsenij retrò paulullum depulso, ex altero latere hominis manum ostendit. Rursus, cum quidam adhuc suspicarentur, eum altera manu orbatum: primò Athanasius aliquantulum se retrahens, illorum animos suspensos reddidit: deinde absque mora, altera pallij parte retrò depulsa, alteram Arsenij manum ostendit: sicq́ eos qui aderant, affatur: Arsenius, ut uidetis, duas manus habere cernitur: locum autem unde tertia amputata sit, accusatores nobis quæso commonstrent. His rebus hoc modo de Arsenio confectis, qui dolum contexuerant, non habebant quò se uerterent. Achaab, qui alio nomine Iannes appellatus erat, accusator Athanasij, foro iudiciali elapsus, in ipso tumultu clàm se fugæ mandauit. Hoc pacto Athanasius istam accusationem, nulla exceptione usus, euitauit. Nam non dubitauit, quin sola Arsenij uita, ita stupore

Athanasius causam suam sapienter egit.

Arsenius utraque manu præditus exhibetur.

Achaab qui et Iannes, Athanasij accusator.

B esset calumniatores oppressura, ut prorsus succumberent. Verùm in calumnijs contra Macarium illatis diluendis, exceptionibus quas leges præscribūt usus est. Ac primùm, Eusebium cum suis ut hostes reijcit: non debere iudicium ab aduersarijs exerceri ait. Deinde ostendi postulat, utrum Ischyras accusator, presbyteri gradum ac dignitatem (nam ita in accusatione scriptum erat) uerè obtinuisset. At à iudicibus istarum rerum nulla cura ducitur: lis intenditur Macario. Verùm cum accusatorum uires uerè languescerent, causæ cognitio differtur: eo quidem consilio, ut certi homines in Mareotem proficiscerentur, inq́ eo loco de rebus cōtrouersis disceptarent. Athanasius autem, ut primùm eos quos reiecerat missos uidit (mittebantur quidem Theognis, Maris, Theodorus, Macedonius, Valens, Vrsacius) clamat, causam fallacijs & dolo malo agi. iniquum enim esse, ut Macarius presbyter in uinculis teneretur constrictus, eius autem accusator cum iudicibus illi omnino infestis uersaretur: id'q́ non alia de causa, quàm ut ex una parte solum rerum in iudicio agendarum commentarij conficerentur. Cùm ista uociferatus fuisset Athanasius, & tum Concilium conuocatum, tum Dionysium consularem esset contestatus, nemoq́ esset qui illi animum attenderet, se clàm inde subduxit. Qui autem in Mareotem missi erant, ex una parte solum commentarios conficiunt, earum rerum quas accusator retulerat, quasi reuera gestæ fuissent. Vbi Athanasius inde profectus, rectà ad Imperatorem se contulerat, primùm à Concilio indicta causa condemnatur. Deinde simulatque ea quæ in Mareote gesta erant, cum his unà concurrerant, abdicatio illi decernitur: multa probra in causis abdicationis referendis contumeliosè obijciuntur: de calumniatoribus, quo pacto inuidia adducti, illum falsò accusauissent, turpiterq́ essent conuicti, penitùs siletur. Arsenius, qui è medio dicebatur sublatus, ab illis recipitur. Qui quidem antea episcopus sectæ Meletianæ fuit: at iam tum Athanasij abdicationi, ut episcopus

Athanasij exceptiones, in defendendo Macario.

Arsenij in Athanasium iniuria.

Hypsepolitanorum, subscripsit. Et quod dictu est propè incredibile, cui ab Athanasio ferebatur illata mors, hic uiuus Athanasium abdicat.

Quomodo Synodus relicta Tyro Hierosolyma commigrauerit: ubi nouæ Hierusalem encænys celebratis, Arij fautores in communionem admiserint: quodq; Imperator Synodum ad se accersendam per epistolam curauit, ut ipse, quæ Athanasio obiectarentur, accuratius examinaret. CAP. XXII.

POst has res gestas, extemplò literæ Imperatoris afferuntur, quæ significabant, ut Concilium maturè se Ierosolymam reciperet. Itaque episcopi nulla interposita mora, Tyro Hierosolymam properè iter faciunt. Solenne festum ob locorum illorum consecrationem celebratur: Arius cum suis in ecclesiam recipitur. Nam dicebatur ab episcopis, se in ea re literis Imperatoris obtemperasse, quibus illis significauerat, se fidem Arij & Euzoij penitùs perspectã habere. Quinetiam ab episcopis literæ ecclesiæ Alexandriæ dabantur, ut omni inuidiæ flamma extincta, res suas pacatè & tranquillè administraret. Referebatur item, Arium erroris sui pœnituisse, ueritatem agnouisse, de cætero Ecclesiæ uelle adhærere: & propterea ab ipsis meritò receptum esse, Athanasium autem communi consensu relegatum. De eisdem rebus etiam ipsum Imperatorem certiorem faciunt. Dum hæc ab episcopis geruntur, continuò aliæ literæ ab imperatore ad illos missæ sunt, quibus significabatur, Athanasium ad ipsum Imperatorem confugisse: illósque eius causa Constantinopolim debere accedere necessariò. Literæ Imperatoris, quæ missæ erant, sic se habent.

Arius cum suis in ecclesiam receptus.

VICTOR CONSTANTINVS, MAXIMVS, AVGVSTVS, *Episcopis qui Tyri conuenerant*, S.

Constantini ad Synodũ literæ.

¶ Quanquam equidem nescio, cuius generis sint ea quæ à uestro Concilio, non sine tumultu & magna contentionum procella decreta sunt: ipsa tamen ueritas, turbulenta quadam animorum uestrorum concitatione uidetur quodammodo esse labefactata. Nam uos, dum simultatem, quam nullo modo uultis deponere, mutuò inter uos exercetis: ea quæ ueritatem attingunt, quæq; Deo grata acceptaq; sunt, omnino negligitis. Verùm diuina prouidentia perfectum iri spero, ut tum huius contentionis lues perspicuè deprehensa prorsus dissipetur: tum nobis planum fiat, uos'ne, qui ibi in unum conuenistis, ullam ueritatis curam duxeritis: déque rebus in disceptationem uocatis, neque gratia alicuius, neque odio adducti, sententiam pronunciaueritis. Quapropter opus est ut omnes uos ad me properè accedatis, quò ratio rerum à uobis gestarum per uos ipsos accuratè reddatur. Quid uerò causæ sit, cur hæc ad uos scribenda putarim, uósque ad me per literas accersiuerim, ex illis quæ sequuntur intelligetis. Mihi quidem ad locum quendam urbis Constantinopolis, quæ à meo nomine nomen accepit, quæq; omnino beatissima patria est, proficiscenti (contigerat quidem id temporis me in equo uehi) Athanasius in media platea, cum quibusdam alijs quos circa se habebat, adeò subitò & præter omnem expectationem fit obuiam, ut ipse profectò propterea obstupescerem. Ac Deum testor, qui res contuetur uniuersas, me primo aspectu, quis'nam esset, neutiquam potuisse cognoscere: nisi quidam ex nostro comitatu, tum quis esset, tum quam iniuriã accepisset, nobis (ut par erat) illis rebus quas retulerunt auscultantibus, manifestò declarassent. Ego tamen id temporis neq; sum cum illo locutus, neque sermonem contuli. Et cum ille rogaret ut à me audiretur, egóque non modò recusarem, sed etiam parum aberat quin eum acerbius tractatum omnino abigendum præcepissem: ille uehementius à nobis nihil postulabat, quàm ut uos eò accederitis, quò nobis presentib. de iniuria,

A iuria, quam passus fuerat, necessitate coactus posset expostulare. Quod quidem
„ cum & mihi consentaneum rationi uideretur, & tempora idem ipsum postularēt:
„ non inuitus equidem ista ad uos perscribenda curaui, ut omnes qui ad concilium
„ Tyri coactum cõuenistis, euestigiò ad castra nostra maturaretis, req́ ipsa uestrum
„ iudicium æquum sincerumq́ commonstraretis, me audiente: quem ingenuum
„ Dei famulum esse, uos ipsi non inficias iueritis. Nam mea religiosa erga Deum ob
„ seruantia, pax ubique uiget: & nomē Dei ab ipsis barbaris, qui ad hoc tempus us-
„ que ueritatem ignorarunt, sanctè ingenueq́ extollitur. Ac constat inter omnes, e-
„ um qui ueritatem ignorat, ipsum Deum quoque ignorare. Attamen barbari mea
„ opera, qui ingenuus scilicet Dei famulus sum, sicut antè dictum est, ad Dei noticiā
„ uenerunt, eumq́ sanctè colere didicerunt: quem quidem me in omnibus locis de-
„ fendere, req́ uera mihi benignè prouidere animaduertunt. Qua de causa in primis
„ Deum cognoscere cœperunt: quem etiā, nostri Imperij metu inducti, religiosè co-
„ lunt illi quidem: sed nos qui sancta Ecclesiæ illius mysteria propugnare uideri uo-
„ lumus (non enim dicam obseruare) nos inquam, nullas alias res molimur, quàm
„ eas quę discordiā & odium pariant: & in summa, quæ ad exitium humani generis
„ spectent. Sed facite ad nos celerrimè, ut dixi, accedatis: hoc pro certo persuasum ha-
„ bentes, nos omnibus uiribus laboraturos, ut quæ sacro Dei eloquio contineātur,
„ ea in primis integrè incorrupteq́ conseruentur, quibus quidem nulla ignominiæ
„ infamiæ'ue nota omnino inuri possit: dissipatis, protritis, ac penitùs extinctis re-
„ ligionis Christianæ hostibus, qui simulatione sacrosancti Christi nominis, uarias
„ ac diuersas blasphemias in Ecclesiam inuexerunt.

B *Quòd cum Synodus ad Imperatorem non uenisset, Eusebius ac reliqui eiusdem farinæ, calumniam Athanasio intentarint: quòd ipse frumentum, quod ex urbe Alexandrina Constantinopoli suppeditari consueuerat, auersurum se interminatus sit. hinc ira percitus Imperator, eiectum in exilium Athanasium, Gallias habitare mandauit.* CAP. XXIII.

IStæ literæ eos qui aderant in concilio, in graue certamen coniecerunt. Qua de re complureis ad suas ipsorum ciuitates reuerterunt. sed Eusebius, Theognis, Maris, Patrophilus, Vrsacius, Valens, Constantinopolim ueniunt, neque de poculo confracto, aut de mensa euersa, aut de Arsenio interfecto amplius queri permittunt, sed ad aliud crimen confugiunt. Imperatorem docent, Athanasium minatum se uetiturum, quo minus frumentum, ut solet, Alexandria Constantinopolim usque adueheretur: istaq́ Adamātium, Annubionem, Arbathionem & Petrum episcopos, ex ipso Athanasio audiuisse. Verùm tum certè accusatio ualere solet, cum accusator talis sit, quali meritò fides tribuatur. Imperator igitur hac re uehementer incitatus, & quasi graui iracundiæ flamma incensus, Athanasium eijcit in exilium: Galliam incolere iubet. Fertur à quibusdam, Imperatorem istud eo concilio effecisse, uti Ecclesia ad concordiam reduceretur: quandoquidem Athanasius cum Arianis cõmunicare omnino recusauit, qui exilio multatus, Treueri, urbe Galliæ, ætatem ad tempus degit.

Athanasij criminatio alia.

Accusatio quando ualere soleat.

Athanasij exilium.

De Marcello Ancyræ episcopo, & Asterio sophista. CAPUT XXIIII.

EPiscopi qui id temporis Cõstantinopoli congregati erant, Marcellum etiam, episcopum Ancyræ, urbis quæ est in parua Galatia, tali de causa episcopatu abdicarunt. Asterius quidam, qui in Cappadocia literas humaniores docuisset, illis derelictis, Christi fidem profiteri cœpit: & libros scribere aggressus est, qui ad hodiernum diem hominum habentur in manibus. illorum autem testimonijs

Marcellus episcopatu abdicatus.

Asterius sophista.

Arij dogma cõfirmatur, Christum uidelicet eodem modo uirtutẽ Dei esse, sicut apud Moysen dicitur, locustam & brucum uirtutem Dei esse: & alia his similia. Assiduè cum episcopis, illisq́ potißimùm à quibus Arij opinio minimè reiecta erat, uersabatur Asterius, atque adeò ad eorum cõuentus accedebat: magno desiderio flagrans, ad episcopatũ alicuius ciuitatis arrependi. Cæterùm quoniã tempore persecutionis sacrificauerat idolis, ne ad sacerdotis quidem munus obeundum admissus est. Per urbes Syriæ undique uagatur, libros quos confecerat, ostendit. Marcellus autem de his certior factus, dum Asterio ex aduerso se opponere uolebat, in cõtrarium omnino errorem ipse delapsus est. Nam Christum, sicut Paulus Samosatenus, solùm hominem esse, non dubitauit asserere. Quæ cum episcopi Hierosolymis conuocati intellexissent, Asterij nullam rationem duxerunt, quandoquidem in numerũ sacerdotum non erat asscriptus: sed à Marcello, utpote sacris initiato, libri ab eo conscripti rationem popoſcerunt. Vt primùm compererant, eum eandem cum Paulo Samosateno opinionem tueri: præceperunt, ut mutaret sententiam. Ille adpudendum inductus, librum se combusturum promittit: ubi uerò cõcilium cum festinatione dimissum erat (Imperator enim episcopos Constantinopolim accersiuerat) tandem de Marcelli causa Constantinopoli coram Eusebio & alijs episcopis qui cum eo erant, denuò disceptatum est. Simulatq́ uerò Marcellus recusauerat, sicut erat antè pollicitus, librum illum tam inconsideratè scriptum comburere: episcopi qui aderant, eum de gradu episcopatus deijciunt: Basilium eius loco Ancyram mittunt. Quinetiam librum eius Eusebius tribus libris confutat, peruersamq́ eius coarguit opinionem. Marcellus postea in concilio Sardicensi, cum librũ à se editum neutiquam intellectum esse, & ob eam causam se in suspicionem uocatum, quòd cũ Paulo Samosateno sentiret, episcopatum recuperauit. Sed quid nos de isto auguremur, dicemus suo loco.

Asterius cur ad sacerdotis munus nõ admissus.

Marcelli error.

Marcellus episcopatus gradu deiectus.

Quòd Arius, misso iam in exilium Athanasio, cùm Alexandria ab Imperatore accersiretur, turbas aduersus Alexandrum Constantinopolis episcopum concitauit: deq́ fœdißima Arij morte. CAP. XXV.

DVm hæc geruntur, trigesimus annus regni Constantini ad exitum uenit. Arius cum suis Alexandriam reuersus, eam ciuitatẽ uniuersam de integro in magnas turbas coniecit. Populus Alexandrinus acerbè & grauiter tulit, tum quòd Arius cum suis redierat: tum quòd significatum erat, Athanasium suum episcopum in exilium eiectum esse. Vbi autem Imperator acceperat de peruersa Arij mẽte & instituto, eum denuò Constantinopolim accersi iubet, rationem de tumultu & seditione, quam concitare aggressus erat, redditurum. Per idem tempus Alexander, qui iampridem Metrophani in episcopatu Constantinopolitano successerat, illi Ecclesiæ adhuc præfuit. Iste in ea dimicatione tum contra Arium suscepta, se uirum ualde pium & religiosum ostendit. Nam cum Arius uenisset, & populus esset in duas factiones diuisus, tumultúsque in urbe exortus, dum alij fidem in concilio Nicæno confirmatam, ratam stabilémque manere: alij, Arij opinionem rationi consentaneam congruentémque asseuerabant, Alexander in graue certamen deuenit: id'que maximè, quòd Eusebius Nicomediæ episcopus, sæpe & grauiter illi interminatus fuisset, se quamprimùm eum episcopatu abdicaturum, si non Arium cum suis in communionem reciperet. At Alexander non tantum de abdicatione laborabat, quantum de doctrina concilij Nicæni, quam omni cura ac studio euertere contendebant. Nam cum se patronum decretorum illius Concilij duceret, omnibus uiribus sibi enitendum censuit, ne illius formulæ & præscripta ullo modo labefactarẽtur. In hac igitur con-

Alexandria ab Ario turbata.

Alexander Metrophanis successor.

A tur concertatione constitutus, dialecticæ argutias penitùs missas facit, ad Dei auxilium confugit: in ieiunijs assiduis se attentè defigit, nullam precandi formam prætermittit: tale denique obsequij genus studiosè amplexatur. Itaq; in Ecclesiam quę Pacis nomine nuncupata est, se solum occludens, ea quæ sibi uidebantur cōuenientia peregit: ad altare progressus, humi coram sacra mensa se in faciem prostrauit: cum lachrymis Deum orauit: permultas noctes diesq; continuas in ijs rebus uersatus est. Nam à Deo opem postulauit: postulationis compos factus est. Postulatio autem talis fuit: O Deus (inquit) largire, ut si Arij opinio uera est, ipse diem disceptationi præstitutam neutiquam uideam: sin autē fides, quam ego teneo, uera est, Arius omnium istorum malorum author, debitas suæ impietatis pœnas luat. Hoc modo precatus est Alexander. Imperator autem opinionis Arij periculum facere cupiens, illum ad palatium suum accersit: rogat, utrùm concilij Nicęni decretis consentiret. Ille sine mora alacri & prompto animo coram Imperatore subscribit: cum tamen ea quæ in Concilio de fide decisa erant, astutè & ueteratoriè ludificatus sit. Imperator hoc admiratus, illum etiam ad iusiurandum adigit. Ille simulatè & fallaciter istud quoque præstitit. Fucata uerò ratio, qua ad fraudem in subscribendo usus sit, sicut ipse audiui, eiusmodi fuit. Arius suam ipsius opinionem in charta, quam habebat, cōscribit: eam sub ala gestat. Iurat se uerè & ex animo sentire, quēadmodum scripserat. Istud ita factum esse, fama solum & auditione accipiens, literis mando. Verùm quod iusiurandum subscriptioni adijciebat, perspicuè ex Imperatoris literis colligo. Imperator illi fidem adhibens, dat mādatum Alexandro episcopo Constantinopolis, ut in communionem recipiatur. Erat tum dies sabbati: postridie eius diei expectabat Arius se in Ecclesiæ cōuentum & communionem receptum iri: cęterùm in eius audaces & perditos conatus est illico uindicatum. Postquam enim aula Imperatoris egressus est, Eusebij fautoribus stipatus, magna cum celebritate & pompa per mediā urbem incedit. Simulatq; forum
B Constantini (sic enim est appellatum) appropinquauerat, in quo columna ex porphyrite locata est, timor ex consciētia sceleris exortus Arium opprimit. cuius ui laxatur aluus: rogat, utrum latrinæ essent in proximo, cùm ponè forum Constantini unas esse didicisset, rectà eò se confert. Hominem igitur animi defectio occupat: ac simul cum excrementis anus subitò delabitur: magna sanguinis copia sequitur: uiscera tenuia pariter effluunt, sanguis, cum ipso splene & iecore effunditur: mortē continuò oppetit. Latrinæ illæ ad hoc usque tempus Constantinopoli, ponè forum (ut dixi) Constantini, & macellum in porticu, cernunt: omnesq; qui illac transeunt, digitum ad locum intendunt, quò commemorabilem mortis rationem, qua Arius ibi occubuerit, demonstrent. Hac re gesta, ingēs terror & exanimatio Eusebianæ factioni incussa est: fama rei non solum per totam ciuitatem, sed etiam per uniuersum propè dixerim orbem terrarum permanauit. Imperator uerò hac ratione fidei Christianæ firmius adhæsit: fidem concilij Nicæni autoritate & nutu diuino reuerà confirmatā asseruit: & propterea illo exitu Arij magnopere lætatus est.

Alexandri certamē ac pietas.

Alexandri precatio.

Constantini forum.

Arij interitus.

Porrò autem, ex tribus filijs summam animo percepit uoluptatem, quos singulos ad decimum quemque Imperij sui annum Cæsares renunciauit. Ad maximum natu, quem suo ipsius nomine nuncupauerat Constantinum, decimo anno regni sui, partibus Imperij in Occidente sitis præfecit: secundum, quem aui nomine Constantium appellauerat, uigesimo anno partium Imperij ad Orientem spectantium Cęsarem declarauit: tertium, qui minimus natu erat, nomine Constantem, trigesimo anno Cęsarem creauit.

Constantini filij.

Constantinus.

Constantius.

Constans.

De Imperatoris Constantini funere. CAP. XXVI.

ANno pòst, Imperator Constantinus sexagesimum quintum ætatis suæ annum ingressus, in morbū incidit: ac Cōstantinopoli decedens, Helenopolim traijcit, balneis aquarum natura calidarū, q̄ ibi sunt in proximo, usurus. Vbi uerò morbo

Constantini morbus.

morbo grauius afflictabatur, lauationem balnearum distulit. Helenopoli autem abscedens, Nicomediam rectà proficiscitur. Illic in suburbio commoratus, lauacro baptismatis, quod est Christianorum proprium, tingitur, quo uehementer exhilaratus, testamentum facit: in quo tres filios, hæredes Imperij instituit: & illis hæreditates sicut cùm integra esset ualetudine, distribuit. multa præclara monimenta cùm Romæ, tum Constantinopoli legat. Presbytero illi, per quem Arius erat reuocatus (cuius paulo antè fecimus mentionem) testamentum concredit: cui mandat, ut nulli alij quàm filio suo Constantio, quem Orienti præfecerat, illud in manus daret. Testamēto autem composito, & uita ad aliquot dies propagata, mortem oppetit. Nemo ex filijs eius morti interfuit. Proinde nuncius in Orientē, Constantio patris mortem significaturus, mittitur. Corpus Imperatoris, necessarij ac familiaris in loculo aureo condunt: ad Constantinopolim deportāt: ibi in palatio altius à terra collocant: magno prosequūtur honore, usque eò, quoad unus ex filijs aduentaret. Post Constantij ab Oriente aduentum, regio decoratur funere, inq; ecclesia Apostolorum (sic enim uocabatur) reponitur: quam quidem ecclesiam ob eam ipsam causam Constantinus ædificauerat, ne Imperatores & sacerdotes Apostolorum reliquijs aliquando destituerentur. Vixit Imperator Constantinus annos sexaginta quinque: triginta unum regnauit: mortem obijt, Feliciano & Tatiano Coss. ad undecimum Calend. Iunij, anno secundo ducentesimæ septuagesimæ octauæ Olympiadis. Iste liber spacium annorum triginta unius complectitur.

Baptismus, & testamentum. — *Obitus.* — *Sepulchrum.*

SOCRATIS SCHOLASTICI HISTORIAE ECCLESIASTICÆ LIBER Secundus.

Procemium, in quo declarat, quare quæ in primo & secundo libro tractantur, altius repetiuerit.

CAP. I.

Ruffinus historiæ Ecclesiasticæ scriptor, eiusq; error.

QVANQVAM Ruffinus, qui historiam Ecclesiæ Latinis literis mandabat, in temporum propterea aberrauit ordine, quòd discrimina, in quæ deuenerat Athanasius, post mortem Imperatoris Constantini accidisse arbitratur: ignarus nimirum cùm aliarum rerum complurium quas pertulisset, tum exilij quod in Gallia perpessus esset: tamen nos eius opinionem & sentētiam, quod ad rerum gestarum attinet narrationem, antea secuti, primum & secundum historię nostrę librum conscripsimus. A' tertio autem ad septimum usque, nonnulla ex eiusdem Ruffini libris petēdo, alia ex alijs diuersis scriptoribus excerpendo, quædā denique ex ipsis hominibus, quibus adhuc uita suppetit, audiendo, historiam omnibus suis partibus expleuimus. Postea tamen cum fortè fortuna incideremus in eos Athanasij libros, in quibus tum de suis ipse miserijs conquerit, tum qua ratione Eusebianę factionis calumnia in exilium missus fuisset, exponit, nobis pro certo persuasum uidebatur, ei qui istis afflictatus fuisset, alijsq; qui res gestas ipsi corā aspexissent, multo potius fidem adhibendam, quàm his qui nitebantur cōiectura, & ob eam causam in errorem incurrebant. Quinetiam uarias nōnullorum epistolas, qui id temporis uixerunt, sedulò perlegendo, ueritatē (quantū fieri poterat) inuestigamus. Quapropter & res gestas in primo & secundo nostrę historię libro cōmemoratas, altius coacti sumus repetere: & eas in quibus Ruffinus neutiquam à ueritate deflexerit, adiecimus. Porrò autem illud intelligendū est, nos in priore istorū librorū editiōe, neq; abdicationē Arij,

A Arij, neq; Imperatoris epistolas posuisse: sed ne historiæ longitudo legentium studia ulla ex parte retardaret, res breuiter nullis orationis ornamẽtis adhibitis explicasse. Verùm quoniam hoc ob eam causam faciẽdum fuit, Theodore, sacerdos Dei sanctissime, ut uidelicet cognosci possent tum epistolæ, quę ab Imperatoribus totidem uerbis perscriptæ sunt: tum ea quę episcopi in uarijs Cõcilijs, dum perfectiora de religione decreta pedetentim sancire laborabant, in lucem ediderunt: idcirco in hanc posteriorem nostram editionem, ea quæ ad illud institutum accommodata putabamus, studiosè coniecimus. Atq; istud quidem & in primo Libro pręstitimus: & in secũdo, quem iam habemus in manibus, sedulò pręstare enitemur. Sed iam ad historiam ingrediamur.

Quòd Eusebius Nicomediensis cum suis, denuò Arij dogma resuscitare adnixus est, unde motus in Ecclesia nati sint: & quomodo Athanasius literis Constantini iunioris cõmunitus Alexandriam redierit. CAP. II.

Mortuo Imperatore Constantino, Eusebius Nicomediensis & Theognis Nicææ episcopus, tempus opportunum se nactos arbitrati, omnes suos neruos contenderunt, ut fidem de Consubstantiali confirmatam exturbarent ab Ecclesia, Arijq; opinionem in eius locum introducerent. Verùm hoc se minimè cõsequi & efficere posse intellexerũt, si Athanasius rediret Alexandriam. Ista quidem callidè aggressi sunt subsidijs illius presbyteri, quem causam fuisse antè diximus, cur Arius esset reuocatus, adiuti: sed quemadmodum res cõfecta sit, dicendum arbitror. Presbyter iste testamentum & mãdata quæ ab Imperatore iam mortuo acceperat, Constantio Imperatoris filio defert. Ille, ut intellexerat, hoc ipsum in testamento scriptum esse, quod sibi erat maximè in optatis (testamento enim partium Imperij ad Orientem spectantium hæres institutus fuit) presbyterum in magno honore habere, multum illi tribuere cœpit libertatis: liberè & audacter in regiam ingredi B iubet. Quæ quidem libertas illi ab Imperatore concessa, tum ad uxoris Imperatoris, tum ad eunuchorum eius familiaritatem aditum citò patefecit. Eodem tempore eunuchus quidã, cui nomen erat Eusebius, primarius fuit Imperatoris cubicularius. Hic presbyteri suasu peruersę Arij opinioni assensit, reliquosq; eunuchos in eandem induxit sentẽtiam. Quinetiam Imperatoris coniũx eunuchorum & presbyteri hortatu & consilio, in Arij errorem prolapsa est. Paulo pòst Imperator ipse rem in quæstionem uocauit: pedetentim passim uagari cœpit. Ac primùm inter satellites, qui palatium frequentabant: deinde per multitudinis animos, quæ urbẽ incolebat, peruadere. De opinione illa in ipsa regia, cubicularij Imperatoris cum mulierculis digladiantur: in singulis urbis familijs litigiosa disserendi pugna fuit. Mali igitũ illius contagio ad alias prouincias & ciuitates celeriter permanauit: & controuersia, uelut scintilla, ex paruis admodum initijs exorta, audientium animos ad discordiam concitauit. Nam cuique causam tumultus sciscitanti, ansa statim disceptandi oblata est: & quisque non modò de ea rogare, uerumetiam pugnaciter disserere uoluit. Ita contentionis procella tranquillus rerum status penitùs labefactatus est, & euersus. Atque istæ quidem concertationes, urbes solum ad Orientem uergentes isto modo exagitarunt. Nam Illyrium & aliæ regiones uersus Occidentem, interea temporis pacatæ & quietæ fuerunt: quippe quæ concilij Nicæni decreta nullo modo perfringere uoluerint. Postquam igitur contentionis flamma erat accensa, & indies magis magisq; exardescebat, factio Eusebiana multitudinis tumultum in lucro deputauit. Sic enim posse fieri sperabat, ut aliquis Alexandriæ episcopus deligeretur, qui eandem tueretur opinionem. Verùm eodem temporis momento Athanasius literis Cæsaris Constantini, iunioris scilicet, patris nomine nuncupati, quasi communitus Alexandriam reuertitur. Eas quidem literas Imperator ipse ad populum Alexandrinũ ab urbe

Euseb. et Theognis Arij dogma resuscitare conati.

Eusebius Imp. eunuchus.

Athanasius Alexandriam reuertitur.

urbe Treueri, quæ est in Gallia, miserat: quarum exemplar infrà scriptum est.

CONSTANTINVS CAESAR POPVLO ECCLESIAE *catholicæ Alexandrinæ.*

Athanasius cur in Galliam relegatus.

¶ Vestræ prudentiæ minimè obscurum arbitror, quid causæ fuerit, cur sacrosanctæ legis & doctrinæ Euãgelicæ interpres Athanasius, à patre meo in Galliam ad tempus relegatus sit: ne scilicet per nefariam improborum quorundam peruersitatem (nam agrestis infestorum & crudelium hostium immanitas eius capiti periculum intenderat) uulnera planè insanabilia sustinere coactus fuisset. Quocirca ut hanc nequam hominũ maliciam effugeret, ex illorũ quasi faucibus, qui ei struebant insidias, ereptus est, iussusq; ut sub mea ditione uitam degat: quò non aliter ac si in ea ciuitate uersaretur, in qua antehac uixerit, omnibus rebus ad uitã necessarijs (licet eius eximia uirtus diuina ope freta, graues asperioris fortunæ ærumnas pro nihilo putet) abundare circumfluereq; possit. Quamobrem cum Dominus noster felicis memoriæ Constantinus Augustus, pater meus, haberet in animo episcopum illum ad propriam sedem locumq;, quem apud uos, uiros gratissima erga Deũ pietate præstantes occupauerat, restituere: & morte (ut sors humana fert) antè occupatus occumberet, quàm id quod erat sibi in optatis, explere posset: consentaneum certè existimaui, ut ipse institutum tam pij Imperatoris mihi exequendum susciperem. Quanta autem obseruantia & honore hominem complexus fuerim, ab eo ipso, simulatq; in uestrum cõspectum uenerit, facilè intelligetis. Nec mirum sanè, me istud humanitatis officium erga illum declarasse. Nam cùm quędam uestri desiderij quasi effigies, tum grauis hominis persona ante oculos mentis obuersata, animum meum ad hoc ipsum cõmouit, uehementerq; cohortata est. Deus uos, fratres mei charissimi, sua prouidentia diu seruet incolumes.

Athanasius Alexãdriam reuersus, rursumq; pulsus.

Istis literis confisus Athanasius Alexandriam reuertitur: quẽ populus Alexandrinus animis lubentissimis recepit. Verùm qui in ea urbe labe opinionis Arianę erant aspersi, contra illum conspirarunt. Inde crebræ seditiones ortæ, quæ factioni Eusebianę ansam ad Athanasium apud Imperatorem falsò accusandum præbuerunt: eiq; crimini datum est, quòd suo ipsius arbitrio (cum cõmunis episcoporum conuentus illud minimè decidisset) ecclesiæ illius administrationem denuò occupasset. Adeò uerò creuit calumnia, ut Imperator ira admodum accensus, eum Alexandria exturbaret. Sed qua ratione hoc factitatum sit, dicam equidem paulo pòst.

Quòd Eusebio Pamphili mortuo, Acacius Cæsariæ episcopus creatus est: & de Constantini iunioris morte. CAP. III.

Eusebij Pamphili mors. Acacius successor eius. Cõstãtini iunioris interitus.

EOdem tempore Eusebius cognomẽto Pamphilus, Cæsarię Palæstinę episcopus, mortem obijt: & Acacius, eius discipulus, in illũ successit episcopatũ: qui quidem cùm alios complures libros, tum librum de uita præceptoris sui Eusebij conscripsit. Non longo tempore pòst, Cõstantinus iunior, qui nomen à patre traxerat, frater Imperatoris Constantij, in fines Imperij Constantis fratris sui natu minoris irruptionem faciens, cum eius militibus manu confligit, ab eisdemq; interficitur, Acindyno & Proclo Coss.

Quòd Alexander cum è uita decederet, duos in episcopatum ipsius delegendos proposuit, Paulum & Macedonium. CAP. IIII.

Alexandri episcopi obitus.

PER idem tempus in urbe Constantinopoli alius tumultus, eas seditiones quas antè posuimus, est continuò insecutus: qui quidem eiusmodi de causa excitatus est. Alexander illius ecclesiæ episcopus, qui strenuè cõtra Arium dimicauerat, cum uiginti tres annos in episcopatus administratione contriuisset, annosq; uixisset nonaginta octo, excessit è uita. & quanquam neminem qui in eius locum succederet, renunciauerat: illis tamen penes quos erat episcopi deligendi potestas, in mandatis dedit, ut alterũ è duobus, quos ille nominaret, deligerẽt. Atque si uellẽt

hominem

A hominem cùm ad populum docendum aptum, tum uitæ & morū integritate probatum, ad illud munus assumere, Paulo, quem ipse presbyterum ordinauerat, suffragarentur: qui ut ætate admodum iuuenis, ita prudentia & consilio planè senex erat. Sin eum, quē illustris pietatis significatio solum commendabat, sibi dari optarent, Macedonio eum honoris gradum deferrent: qui & diaconus illius ecclesiæ iampridem fuisset, & nunc ętate ualde prouectus. Vnde in episcopo deligendo maior orta cōtentio, ecclesiaq́ꝫ grauius exagitata est. Nam populus fuit in duas factiones diuisus: quarum altera dogmati Ariano adhęsit mordicùs, altera cum decisione concilij Nicæni penitùs consensit. Ac dū Alexandro uita suppetebat, illi qui fidem de Consubstantiali cōfirmatam amplexi sunt, ab Arianis, qui pro suo ipsorum dogmate pertinaciter disceptabant, & in dies singulos acriter digladiabātur, superiores partes tulerunt. Verùm ut primùm ille ex hac luce migrauerat, populi dimicatio ualde anceps fuit. Ob quam causam, qui fidē Consubstantialis tutabantur, Paulum creauerunt episcopum: qui autem fauebant Arianismo, ad Macedonium deligendum omni studio incubuerunt. Atq; in ecclesia quę Pacis nomen habet, quęq; in proximo sita est illi quæ magna Ecclesia dicitur, Sapientiæq́ꝫ nomine nuncupatur, Paulus deligitur episcopus: inq; eo deligendo demortui suffragium uidebatur primas tulisse.

Paulus.

Macedonius.

Schisma in electione episcopi.

Quòd Constantius Imperator Paulum iam ordinatum episcopum extrudit: ac Eusebio, quem Nicomedia reuocandum curauit, Constantinopolis episcopatum tradit. & quòd Eusebius alteram Synodum Antiochiæ urbis Syriæ congregari fecit, ac inibi aliam fidei expositionem pronunciari.

CAP. V.

NOn multo pòst Imperatori Constantinopolim aduentanti, electio Pauli episcopi nō mediocrem bilem mouit. Atq; concilio episcoporum improbæ Arij B opinioni deditorum in unum conuocato, Paulum episcopatu abdicandum curat: Eusebiumq́ꝫ Nicomedia eò traductum, Constantinopolis episcopum renunciat. Quibus rebus confectis, Imperator Antiochiam iter capit. Eusebius autem acquiescere non potuit, sed omnem lapidem (ut in prouerbio est) mouit, uti quod animo instituisset, ad exitum perduceret. Concilium igitur Antiochiæ quæ est in Syria, cogit, ecclesiæ scilicet dedicandæ nomine, quam Constantinus, istorum imperatorum Augustorum pater, ibi ædificare cœperat. Post cuius mortem filius eius Constantius, decimo anno post iacta illius fundamenta, eam absoluit: idq́ꝫ, si uerum dicere uolumus, ut fidem Consubstantialis prorsus labefactaret, euerteretq́ꝫ. In isto concilio episcopi nonaginta ex diuersis ciuitatibus conuenerunt. Verùm Maximus Hierosolymorum episcopus, qui Macario successerat, ad illud neutiquam accessit: ratus, si accessisset, se cōpulsum iri Athanasij abdicationi subscribere. Quinetiam Iulius Romanus episcopus, neutiquam aderat: neq; quenquam, qui eius locum suppleret, eò misit: idq́ꝫ cum Canon ecclesiasticus iubeat, non oportere absq; sententia episcopi Romani, decreta ecclesijs sancire. Cogitur itaq; concilium Antiochiæ, præsente Imperatore Constantio, Marcello & Probino Coss. Quintus iam annus agebatur à morte Constantini, istorum Cæsarū Augustorum patris. Id temporis ecclesię Antiochenę pręfuit Placitus, qui Euphronio successerat. Factio uerò Eusebiana, ad Athanasium falsò accusandum operam suam ac studium potissimùm contulit: ac primùm, quòd decretum, ab illis tum statutum uiolasset, scilicet quòd absq; consensu & sententia communis concilij episcoporum gradum sacerdotij denuò suscepisset. nam illum ab exilio redeuntem, suo ipsius arbitrio ad ecclesiam regendam præcipitem ruisse querebantur. Deinde, quòd in eius reditu, tumultu oborto, multi in seditione interijssent: quodq́ꝫ illius opera alij plagis cæsi, alij in iudicium adducti fuissent: quinetiam ea quæ Tyri contra Athanasium acta fuêre, in medium proferunt.

Eusebius Nicomediensis, Constantinopolis episcopus creatus.

Maximus episcopus cur ad concilium non uenerit.

Iulius episc.

Placitus Euphronij successor.

De Eusebio Emiseno. CAP. VI. A

Eusebius Emisenus Alexandriæ episc.
Georgij de Eusebio liber.

INterea loci, dum ista falsa criminatio Athanasio illata est, Eusebium illum cognomento Emisenum, episcopum Alexandriæ deligunt. Quis nam iste fuerit, docet Georgius Laodicææ episcopus, qui tum in illo ipso cōcilio aderat. Etenim in libro illo quē de eius uita ediderat, narrat primùm, Eusebium ex uiris primarijs Edessæ, quæ est in Mesopotamia, oriundum, & ab ineunte ætate Sacris literis institutum: deinde humaniori literatura liberaliter à doctore, qui id temporis Edessæ habitabat, instructum. postremò, sacri eloquij intelligentiam ex Patrophilo & Eusebio, qui illud ei interpretabantur, didicisse: quorum hic Ecclesiæ Cæsariensis, ille Scypotholitanæ episcopus fuit. posthæc Antiochiam, ubi Eustathium à Cyro Berœensi fortefortunà erroris Sabelliani accusatum, gradu deiectum esse contigerat, demigrasse. Deinceps cum Euphronio, qui Eustathio successerat, unà uersatum: & quò sacerdotij munus uitaret, Alexandriam perrexisse: illic philosophiæ operam dedisse. postea Antiochiam reuersum, Placiti, qui successerat Euphronio, familiaritate usum fuisse. Inde ab Eusebio Constantinopolis episcopo ad Alexandriæ episcopatum gerendum accersitum: uerùm propterea quòd Athanasius à populo Alexādrino plurimum diligeretur, non eò profectum, sed missum ad urbem Emisenorum. ubi de eius electione magna apud populum Emisenum excitata discordia (insimulabatur enim, disciplinam Mathematicā exercuisse) fugam cœpisse: Laodicęam ad Georgium, qui de eo multa prędicarat, se contulisse. Georgius uerò illum Antiochiam deduxit, & per Placitum & Narcissum Emisam reducendum curauit: eum denuò in crimen erroris Sabelliani uocatum. atque ista de eius electione Georgius fusius disseruit. Ad extremum adiungit, tum Imperatorem ad Barbaros fortè profectum, Eusebium inde abduxisse: tum pro certo compertum esse, portentosas quasdam præstigias ab eo editas fuisse: sed de illis quæ sunt à Georgio de Eusebio Emiseno commemorata, hactenus. B

Quòd, qui conuenerant Antiochiæ episcopi, cum Eusebius Emisenus Alexandriam recusaret, Gregorio pro eo suffecto, fidei Nicææ confirmatæ mutationem fieri curabant. CAP. VII.

Gregorio episcopatus Alexandriæ defertur.

EOdem tempore, cum Eusebius Antiochiæ esset episcopus Alexandriæ delectus, & eò proficisci extimesceret, Gregorio illum episcopatus gradum deferunt. Qua re confecta, fidem commutare laborant: qui tametsi nihil eorum quę in concilio Nicæno acta sunt, reprehendere uolebant: reuera tamen fidem Consubstantialis per crebra concilia labefactare & euertere, & aliàs aliter de fide decidere aggresi sunt, uti paulatim homines ad Arij opinionem impellerent. Cæterùm qua ratione ista acta sint, sequenti sermone ostendemus.

Epistola ab illis de fide literis prodita, hæc quidem est.

Epistola de fide.

¶ Nos neque sumus Arij sectatores (quî namque fieri potest ut cum simus episcopi, Ario presbytero auscultemus?) neque aliam fidem quàm quæ ab initio diuulgata sit, recipimus: sed, cùm in fidem eius studiosè inquirere, eamque accuratè expendere niteremur, Arium potius ad nos reuertentem admisimus, quàm eius opinioni sumus ipsi obsecuti: idque ex ijs quæ dicentur, facilè cognoscetis. Nam nos ab initio didicimus, in unū Deum totius uniuersitatis, omnium rerum quæ tum mente tum sensu percipiuntur, opificem & curatorem credere: & in unum filium Dei unigenitum, qui fuit ante omnia secula, & unà cum patre, qui eum genuerat, extitit: per quem omnia uisibilia & inuisibilia facta sunt. Qui in nouissimis diebus secundum patris beneplacitum descēdit, & carnem de sancta uirgine assumpsit. Qui omnem patris sui uoluntatem expleuit: qui passus est, resurrexit, & ad cœlos ascendit, & ad dexteram patris sedet. Et uenturus est iudicare uiuos & mortuos, & rex ac Deus in secula permansurus. Credimus etiam in Spiritum sanctum. Et si quid amplius adiungendum est: Credimus carnis resurrectionem, & uitam æternam. Ista cum in

prima

A prima epistola scripsissent, Ecclesiæ ministris cuiusq; ciuitatis miserunt. At ubi paulò amplius Antiochię fuerant commorati, hanc fidei formulam quodammodo condemnantes, aliam de integro conscribendam curarunt, his ferè uerbis.

¶ Credimus, secundum Euangelicam & Apostolicam traditionem, in unum Deum patrem omnipotentem, rerum uniuersarum opificem & fabricatorem. Et in unum Dominum IESVM CHRISTVM, filium eius unigenitum, Deum, per quem omnia facta sunt: genitum ante omnia secula ex patre, Deum de Deo, totum ex toto, solum ex solo, perfectum ex perfecto, regem ex rege, dominũ ex domino, uerbum uiuum, sapientiam, uitam, lucem ueram, uiam ueritatis, resurrectionē, pastorem, ostium: eumq; nec conuerti, nec mutari posse: expressam diuinitatis, essentiæ, uirtutis, consilij, gloriæ patris imaginem, primogenitum omnis creaturæ: qui fuit in initio apud Deum, Deus uerbum (sicut in Euangelio dictum est: Et Deus erat uerbum) per quem omnia facta sunt, & in quo omnia cōsistunt. Qui in nouissimis diebus descendit de cœlis, & natus est ex uirgine secũdum Scripturas, & homo factus, mediatorq; Dei & hominum, apostolus fidei nostræ, dux uitæ. & sicut ait ipse de se: Descendi de cœlo, non ut facerem uoluntatem meam, sed uolũtatem eius qui misit me. Qui passus est ꝓ nobis, & resurrexit pro nobis tertia die, & ascendit ad cœlos, & sedet ad dexteram patris: & iterum uenturus est cum gloria & uirtute, iudicare uiuos & mortuos. Et in Spiritum sanctum, qui credentibus ad consolationem, sanctificationem, & perfectionem donatus est. Sicut etiam Dominus noster IESVS CHRISTVS præceperat discipulis suis, dicens: Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: hoc est, Patris, qui uerè pater est: & Filij, qui uerè filius est: & Spiritus sancti, qui uerè Spiritus sanctus est. quę nomina non sunt temerè aut ociosè posita: sed accuratè exprimũt propriam personam, ordinem & gloriam cuiusq; eorum qui nominantur, ut sint per-
B sonis tres, consensu autem unus. Istam igitur fidem coram Deo patre, & filio suo IESV CHRISTO tenentes, omni hæreticæ prauitati anathema denunciamus. Et si quis contra rectam ac sanam Scripturarum fidem docuerit, uel tempus uel seculum esse uel fuisse, & antè filium Dei factũ esse, anathema esto. Si quis dixerit filium creaturam, tanquam unam ex creaturis, aut germen, tanquam unũ ex germinibus, & non sicut sacræ Scripturæ singula eorum quæ suprà diximus, tradiderunt: aut si quis aliud aut docuerit aut euangelizauerit, præter id quod accepimus, anathema esto. Nos enim omnibus quæ à Scripturis diuinis, à Prophetis & Apostolis tradita sunt, uerè & ingenuè credimus, eaq; diligenter sequimur. Eiusmodi fuêre fidei formulæ episcoporum qui tum Antiochiæ conuenerant: quibus Gregorius, quan quam nondum Alexandriam aduentauerat, ut Alexandriæ tamen episcopus subscripsit. Concilium autē iam tum ibi cōgregatum cum istas res transegisset, aliasq; nonnullas sanxisset, dimissum est. Eodem tempore Rerũpub. status fortè fortuna magnopere perturbatus fuit. Nam gens Francorũ (sic enim appellantur) in Romanorum fines, qui Galliæ finitimi sunt, incursionem fecit. Per idem tempus etiam in Oriente terræmotus grauissimi facti sunt, idq; Antiochiæ uel maximè, ubi ad annum integrum terra concussa & exagitata fuit.

Alia fidei formula.

Ioan. 6.

Matth. 28.

Reipub. status perturbatio.

Terræmotus.

Quomodo, cum Gregorius deducentibus eum militibus Alexandriam ueniret, Athanasius salutem sibi fuga quæsierit.

CAP. VIII.

His rebus constitutis, Syrianus dux, & milites armati unà ad quinq; milia, Gregorium Alexandriam deduxêre. Ariani autē ibi illis uenêre subsidio. At qua ratione Athanasius ecclesia exturbatus, eorum manus effugerit, dicendũ arbitror. Iam aduesperascebat: populus per totam noctem, quia communio futura erat, aduigilat. Accedit dux, militibus per phalanges dispositis, ecclesiam circumdat. Quæ cum animaduertisset Athanasius, omnem suam curam & cogitationem eò contulit, ut

Gregorius Alexandriam deducitur.

Athanasius qua ratiōe manus aduersariorum effugerit. lit, ut populus nihil damni ipsius causa caperet. Dat mandatum diacono, ut preces populo prædicaret. Psalmum recitare iubet. Cum psalmus suauiter & cum concentu decantaretur, uniuersus populus per unam portam ecclesiæ egreditur. Dum istud gerebatur, milites absq; tumultu acquiescunt: Athanasius autem in media canentium turba euadit incolumis. Isto pacto, è periculo ereptus, Romam properè contendit. Tum Gregorius ecclesiam illam occupat. Populus Alexandrinus, quod factum erat iniquo animo ferens, ecclesiam quę est Dionysij nomine appellata, incendit. Sed de his satis multa.

Quomodo post mortem Eusebij populus Constantinopolitanus Paulum rursus in episcopali sede locauerit, & Ariani contrà Macedonium delegerint. CAP. IX.

EVsebius simulatq; ea quæ uolebat confecerat, legatum ad Iulium episcopū Romanum oratum misit, ut ipse in causa Athanasij iudex esse uellet, litisq; dijudicationem ad se transferret. Verùm ea quæ erant à Iulio de Athanasio iudicata, ad aures Eusebij neutiquam peruenerunt. nam paulo post dimissum Concilium, exiuit è uita. *Paulus denuò in ecclesiā introducitur.* Quapropter populus Constātinopolitanus Paulum in ecclesiam denuò introducunt. Eodem temporis momento Ariani in ecclesia diuo Paulo dicata, Macedonium deligunt episcopum. *Macedonius deligitur episcopus.* Istud quidem ab illis actum est, qui iampridem Eusebio uniuersum Ecclesiæ statum perturbanti opem tulerant. Qui autem id temporis authoritate multū ualebant, fuêre isti: Theognis Nicææ episcopus, Maris Chalcedonis, Theodorus Heracleę quæ est in Thracia, Vrsacius Singidonis superioris Mysiæ, Valens Mursorum superioris Pannoniæ. Verùm Vrsacius & Valens postea resipiscere, libelloq; pœnitentiæ Iulio episcopo donato, fidei Consubstantiali assentiri, cumq; Ecclesia communicare cœperunt. Per idem tempus, qui sectam Arianam ardenter tuebantur, bella ualde grauia contra ecclesias commouent: ex quibus unum Constantinopoli per Macedonij fautores excitatur. *Ariani grauia bella contra ecclesias commouent.* Atq; ex isto intestino bello Christianorum, crebræ in ea ciuitate seditiones conflantur, multiq; earum uiolentia protriti intereunt.

De Hermogenis ductoris exercitus nece, & quomodo secundò ob hanc causam Paulus ecclesia pulsus sit: & quòd Ariani translato Alexandria Gregorio, Georgium pro illo substituerint. CAP. X.

FAma istarum rerum ad aures Imperatoris Constantij, qui tum Antiochiæ commorabatur, permanauit. Mandatū igitur dat Hermogeni duci, qui erat in partes Thraciæ missus, ut ab instituto itinere paululum digressus, Paulum ecclesia expelleret. *Hermogenes Cōstātinopolim conturbat.* Ille Constantinopolim profectus, uniuersam urbē, dum episcopum ui conatur eijcere, uehementer conturbat. Statim namq; populi tumultus insecutus est, paratiq; erant episcopum defendere: ut uerò instabat Hermogenes, copijsq; militaribus Paulum exigere acriter nitebatur, multitudo bile percita, temerè & inconsultò (ut in huiusmodi seditionibus fieri solet) impetum in illum facit: ędes, in quibus erat, incendit: illum ipsum inde extractū interimit. *Eius interitus.* Ista acta sunt duobus Augustis Coss. ad tertium scilicet consulatum Constantij, ad secundum Constantis. Quo quidem tempore Constans gentem deuicit Francorum, eosq; fœderatos ac socios Romanis fecit. Constantius autem Imperator de cęde Hermogenis certior factus, equo conscenso Antiochia decedens, Constantinopolim rectà iter capit: Paulum eijcit è ciuitate: ipsam ciuitatem, ablato frumenti congiario super quadragies centena millia medimnorum, quod illi ab eius patre in dies singulos donatū erat, mulctauit. *Vide Niceph. libro 9. cap. 7.* Nam ante illud tempus circiter octuagies centena millia medimnorum frumenti, quod Alexandria eò aduehi solet, illi urbi erant suppeditata. Macedonium uerò Imperator episcopum eius ciuitatis renunciare distulit. *Hic leg. Niceph. li. 9. c. 7.* Etenim in illum non solum quod de eius sententia & consilio neutiquam delectus fuisset, uerùm etiam

quòd

A quòd propter graues tumultus inter ipsum & Paulum excitatos,cùm alij multi, tum dux eius Hermogenes trucidatus fuisset,iracundia admodum exarsit. Itaq; potestate Macedonio conuentus in ea solum ecclesia celebrandi,in qua electus erat episcopus,permissa,Antiochiam reuertit. Interea temporis Ariani Gregorium, utpote à populo magnopere inuisum,Alexandria transferunt: idq; non ea de causa solum,sed etiam cùm propter templi incendium,tum propterea quòd non satis uidebatur ipsorum opinioni patrocinari.Georgiũ igitur accersunt,qui & ex Cappadocia oriundus,& opinione de religione,quam illi tuebantur,imbutus fuit. *Georgij reuocatio.*

Quòd Athanasius & Paulus Romam profecti,ac Iulij pontificis literis nixi, propriAS sedes rursus consequuti sunt.

CAP. XI.

Athanasius uerò uixdum in Italiam traiecerat.Id temporis Constans,qui inter Cæsares minimus natu fuit,fratre suo Constantino(sicut iam antea diximus) à militibus interfecto,imperij partibus uersus Occidentem præfuit. *Supra cap. 3.* Eodem tempore Paulus episcopus Constantinopolis,Asclepas Gazæ,Marcellus Ancyræ,urbis minoris Galatię,& Lucius Adrianopolis,alius ob aliam causam,accusati, & ecclesijs suis eiecti,Romę omnium ciuitatũ facilè principis uersantes,Iulium episcopum Romanum de suo ipsorum statu certiorem faciunt. Ille uerò,quoniam ecclesia Romana priuilegium præter cæteras obtinebat,literis suis ad episcopos Orientis liberius perscriptis,illorum partes tueri studet:in Orientem literas mittit, quò & suus cuiq; locus restitueretur,& eos qui illos temerè abdicauerãt, grauiter reprehenderet. *Romanæ ecclesiæ priuilegiũ.* Illi decedunt Roma:literisq; Iulij episcopi confisi,ad suas ipsorum ecclesias redeunt:literas,ad quos scriptæ erant,mittunt. Hi,ubi eas acceperunt,Iulij reprehensionem contumeliæ loco ducunt:Concilium Antiochiæ conuocant. Ibi,simulatq; conuenerant,de communi omnium sententia epistolam conscribunt, per B quam Iulium contrà acrius insimulant:ostenduntq;,si qui eorum arbitrio Ecclesia fortè exacti essent,rem ab eo non debere decerni.nam quando ille Nouatum Ecclesia exturbarat,ipsos minimè contradixisse. *Nouatus.* Ista episcopi Orientis Iulio episcopo Romano per literas significarunt. Cæterùm quoniam Athanasio Alexandriam ingresso,tumultus à Georgio Ariano excitatus est(fertur enim,istius conatu turbas cædesq; hominũ factas)& Ariani cùm istos tumultus,tum eorum causas in Athanasium,tanquam earum authorem transtulêre,propterea pauca mihi hoc loco de eisdem rebus dicenda sunt. Veras earum causas,etsi Deus,qui est ueritatis iudex, solus quidem intelligit:tamen quòd eiusmodi res, cùm multitudo intestina seditione digladiatur,maxima ex parte accidere soleant,prudentibus uiris minimè obscurum est.Quare Athanasij accusatores temerè & sine causa culpam in eum contulerunt: & Sabinus uel maximè,erroris Macedoniani patronus: qui si,uel quanta & quàm grauia mala Ariani contra Athanasium,aliosq; qui fidei Consubstantialis firmè adhærescebant,machinati fuissent,uel quas expostulationes concilia Athanasij causa coacta de illo fecissent,uel quæ facinora hæreticorum princeps Macedonius contra omnes ecclesias molitus esset,secum diligenter considerasset, aut certè conticuisset:aut si cœpisset loqui,ea loqui debuisset,quæ ad istarum rerum uituperationem spectassent. *Sabinus Macedonianus.* *Macedonius hæreticorum princeps.* Iam uerò ista omnia silentio præterit:res autem ab Athanasio gestas falsò criminatur.At de Macedonio hæreticorum coryphæo, dum audaces & perditos eius conatus,quos tam tragicè parauerat, penitùs occultare studet, nullam omnino facit mentionem. Et quod multo plus habet admirationis,de Arianis,quos ipse uitabat,non malè loquitur. Quinetiam de electione Macedonij, quem secutus est,planè reticuit. Nam si illius mentionem fecisset, mentionem etiam suorum ipsius scelerum(sicut ea quæ in illa ipsa electione acta sunt,satis perspicuè declarant)omnino facere necesse fuisset. Verùm de illo hactenus.

Quòd Imperator Paulum per Philippum præfectum exturbari, atq; in exilium mitti, ac Macedonium in sede eius collocari præceperit. CAP. XII.

Philippus ab imp. ... dus.

COnstantius Imperator Antiochiæ commoratus, simulatq; acceperat Paulum episcopatus Constantinopolitani sedem denuò occupasse, rem acerbè & grauiter tulit. Philippo igitur præfecto, utpote maiorem cæteris prouinciarum præsidibus potestatem consecuto (secundus namq; ab Imperatore nuncupatus est) mandatum scriptis proditum mittit, ut Paulũ eijceret ecclesia, Macedoniumq; in eius locum introduceret. Pręfectus uerò Philippus populi tumultum ueritus, Paulum astutè admodum aggreditur: Imperatoris uoluntatem tacitus occultat. Atq; simulata specie publicis ciuitatis rebus diligenter prouidendi, ad balneum publicum, quod Zeuxippus dicitur, rectà pergit: mittitq; inde quendam, qui Paulum honorificè accerseret, diceretq; illum ad præfectum uenire debere necessariò. Postquam ille accitus uenerat, præfectus absq; mora Imperatoris mandatum ostendit. Episcopus sententiam, licet iniquè contra eum pronunciatam, æquo animo fert. Præfectus autem tum eos qui circumsistebant, tum multitudinis impetum admodum reformidans (multi namq; rumoris suspicione commoti, ad publicum illud balneum concursarant) unam fenestrã balnei aperire iubet. Paulus per eam in nauigium ad eam rem paratum demissus, cum festinatione in exilium mittitur. Cui in mandatis dedit præfectus, ut Thessalonicam, primariam Macedoniæ ciuitatem, (in ea uerò à maioribus suis oriundus erat) proficisceretur: inq; illa uitã degeret, liberéq; & securo animo ciuitates etiam adiret Illyrij: uerùm ad partes uersus Orientem reuertendi nullam omnino ei facere uoluit potestatem. Paulus igitur præter expectationem & Ecclesia pariter & ciuitate eiectus, cum celeritate abducitur. Imperatoris pręfectus Philippus, ex balneo publico ad ecclesiam maturat. Cum illo, quasi composito factum fuisset, aderat Macedonius: inq; rheda pariter asidẽs, omnium B undiq; oculis ostenditur. Militum manus cum gladijs eos stipat. Inde multitudinis animis terror iniectus est. Omnes itaq; ad ecclesias confluunt, & tam illi qui fidem Consubstantialis, quàm qui Arij dogma tutabantur, ad ecclesiam ire contendunt. Simulac præfectus unà cum Macedonio ecclesiæ appropinquabat, ingens certè metus tum multitudinem, tum milites etiam ipsos perculit. Nam quoniam tanta aderat turba, ut nullus transitus præfecto Macedonium deducenti patêret, milites multitudinem uiolenter trudere cœperunt: atq; cum multitudo ita coarctata esset, ut prę loci angustia secedere non posset, milites illam ex aduerso se illis opposuisse, & sua sponte transitum præfecto interclusisse arbitrati, districtis gladijs in eam impetum facere, acriterq; ad pugnam incumbere cœperunt. Circiter tria millia hominum, & centum quinquaginta occubuisse fertur: quorum alij à militibus trucidati, alij à multitudine oppressi interierunt. Macedonius uerò post tam præclarè facta, perinde ac si nihil admisisset mali, sed istorum scelerum integer & innocens fuisset, arbitrio potius præfecti quàm canone ecclesiastico in sede episcopali collocatur. Ad hunc modum igitur Macedonius & Ariani per tantam hominum cædem ad ecclesiæ gubernationem ascenderunt. Per idem tempus Imperator amplam & magnificam ecclesiam, quæ Sapientiæ nomen iam habet, construxit: eiq; ecclesiæ illam adiunxit, quæ Pacis dicitur, quæq; à patre suo, cum antea esset angusta, tum amplificata magnitudine, tum ornatu illustrata fuit: iam uerò ambæ & uno muro cernuntur circundatæ, & uno nomine appellantur.

Zeuxippus balneum.

Pauli Cõstantinop. episcop. exilium.

Macedonius quomodo ad ecclesiæ gubernationem ascenderit.

Quòd Athanasius minis Imperatoris exterritus, Romam iterum confugit. CAP. XIII.

EOdem tempore alia falsa criminatio contra Athanasiũ conficta est ab Arianis, qui ad eum accusandum hanc causam conquisiuerant. Iampridẽ Constantinus frumenti congiarium ecclesiæ Alexandrinæ ad pauperes alendos suppeditauerat. Istud

A Istud aiunt Athanasium uendidisse,& ad suum ipsius quæstum conuertisse. Habet fidem illis Imperator: eum minatur morte mulctaturũ. Athanasius, ubi minas Imperatoris resciuerat, se fugæ mandauit: latitauit in obscuro. Tum Iulius episcopus Romanus, cum de iniurijs Athanasio ab Arianis illatis certior factus esset, & literas Eusebij, qui iam mortem obierat, recepisset, Athanasium, ubi de loco in quo occultabatur audiuerat, ad se accersit. Eodem temporis momento literæ, quas episcopi Antiochiæ paulo antè congregati miserant, afferuntur. Portò autem aliæ literæ ab episcopis Aegypti ad eum missæ sunt, quæ quidem crimina Athanasio obiecta, perspicuè falsa esse docuerunt. Itaq; Iulius literis contrarijs ad ipsum missis, episcopis qui Antiochiæ conuenerant, per literas respondit. Ac primùm docet, quantum molestiæ & acerbitatis eorum epistola ipsi attulisset: deinde eos contra Ecclesiæ canones egisse, quòd illum ad Concilium nõ uocassent: quippe cum Canon ecclesiasticus uetet, ne decreta absq; sententia episcopi Romani Ecclesijs sanciantur. tum fidem ab illis clàm deprauari: item, quæ erant iampridem Tyri peruersè gesta, ea ui ac dolo, propter commentarios quosdam in Mareote ex una parte solum malitiosè confectos, omnino transacta esse. Quinetiam quę de Arsenio commenti fuissent, meras calumnias esse manifestò ostendit. Ista, aliáq; eius generis, Iulius ad episcopos Antiochię conuocatos pluribus uerbis perscripsit. Hoc loco & epistolas ad Iulium, & eius ad alios insereremus, si non uerbosa earum longitudo nos ab eo faciendo auocaret. Sabinus erroris Macedoniani propugnator, de quo iam antea mentionem feci, quanquã in libro eius, qui Rerũ in Concilijs gestarũ collectio inscribitur, epistolam episcoporum Antiochiæ conuocatorũ ad Iulium scriptam minimè prætermisit, epistolas tamen ipsius Iulij in eodem neutiquam intexuit. Verùm istud facere illi in more positũ erat. nam quæcunq; epistolæ in Concilijs conscriptæ, uerbum Consubstantiale uel silentio transiêre, uel penitùs irritum fecêre, B eas studiosè & diligenter citauit: contrarias autem de industria missas fecit.

Athanasij fuga.

Iulij Pont. Ro. ad episc. Antiochiæ literæ.

Sabinus Macedonij propugnator.

Supra cap. II.

Quòd Occidentalium partium Imperator à fratre petebat, ut ad se mitteret qui de abdicatione Athanasij Pauliq; rationem redderent: & quòd, qui missi erant, aliam fidei expositionem secum adducebant.

CAP. XIIII.

NOn longo tempore pòst Paulus Thessalonica decedere, & Corinthũ pergere se simulans, rectà in Italiam proficiscitur. ibi ille & Athanasius unà, suam ipsorum conditionem Imperatori patefaciunt. Imperator, cuius ditioni partes uersus Occidentem subiectę erant, illorum iniurias suam ipsius calamitatem statuens, literas ad fratrem dat: perq; illas ei significat, ut tres episcopi, rationem de Pauli & Athanasij abdicatione reddituri, ad ipsum mittantur. Missi sunt igitur Narcissus Cilix, Theodorus Thrax, Maris Chalcedonius, & Marcus Syrus. Qui, ut accesserant, cum Athanasio noluerunt in colloquium uenire: quinetiam fidei decisionem Antiochiæ editam occultantes, aliam quàm episcopi contexuerant, Imperatori exposuerunt, his ferè uerbis:

Paulus episcopus Romam proficiscitur.

„ ¶ Credimus in unum Deum, patrem omnipotentem, conditorem & opificem
„ omniũ, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur. Et in unigenitum
„ filium eius Dominum nostrum IESVM Christum, qui ante omnia secula ex patre
„ genitus est: Deum de Deo, lumen de lumine, per quem omnia facta sunt, & quę in
„ cœlis, & quæ in terra, uisibilia & inuisibilia: qui est uerbum, sapientia, uirtus, uita,
„ lux uera. Qui in nouissimis diebus propter nos incarnatus est, ex sancta uirgine na
„ tus, crucifixus, mortuus, & sepultus. Qui resurrexit à mortuis tertia die, ascendit ad
„ cœlos, sedet ad dexteram patris: & uenturus est in fine seculorum iudicare uiuos &
„ mortuos, & reddere unicuiq; secundum opera sua: cuius regni nõ erit finis, sed ma-
„ nebit in secula seculorum, nam sedebit ad dextram patris, nõ solum dum hoc secu-
„ lum manet, sed etiam in futuro. Et in Spiritum sanctum, hoc est paracletum, quem

Fidei expositio.

promiserat Apostolis,& post ascensum in cœlos misit,ut doceret & suggereret illis omnia:per quem sanctificabuntur animę illorum,qui uerè in eum credunt.Eos autem qui dicunt,filium ex nihilo constare,aut ex alia substantia quàm ex Dei patris,aut tempus fuisse cum non esset,Ecclesia catholica à se alienos decernit. Vbi ista Imperatori & multis alijs exposuerant,absq; ulla de alijs rebus reddita ratione abscedunt. Porrò autem,dum adhuc tum qui Orientem uersus,tum qui ad Occidentem incolebant,absq; discrimine ipsi inter se communicant,Sirmij,quæ est ciuitas Illyrij,noua hæresis exoritur.nam Photinus,qui ecclesijs ibi præfuit,ex parua Galatia ortus,Marcelli,qui episcopatu abdicatus erat,discipulus,præceptoris uestigijs insistens,filium Dei, solum hominem esse affirmauit. Verùm de ijs dicam alio loco.

Sirmij noua hæresis exorta.

Photini hæresis.

De fidei expositione,longa uerborum ambage contexta.

CAP. XV.

TRiennij spacio interiecto,episcopi uersus Orientem concilium denuò conuocant:aliam fidei formulam componunt: episcopis Italiæ per Eudoxium tum Germaniciæ episcopum,Martyrium, & Macedonium Mopsiestiæ urbis Ciliciæ episcopum mittunt. Ista fidei formula pluribus uerbis conscripta,multas appendices,præter ea quæ in alijs fidei formulis antea comprehensa erant,continuit: hisq; uerbis explicata est. ¶ Credimus in unum Deum, patrem omnipotentem,conditorem & opificem omnium,ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur. Et in unigenitum filium eius,IESVM Christum,Dominum nostrum,qui ante omnia secula ex patre genitus est:Deum de Deo,lumen de lumine: per quem omnia facta sunt,& quæ in cœlis,& quæ in terra,uisibilia & inuisibilia:qui est uerbum,sapientia,uirtus,uita,lux uera:qui in nouissimis diebus propter nos homo factus est,ex sancta uirgine natus,crucifixus,mortuus & sepultus. Et qui resurrexit à mortuis tertia die,ascendit in cœlum,sedet ad dexteram patris: qui uenturus est in fine seculorum iudicare uiuos & mortuos, & reddere unicuiq; iuxta opera sua. Cuius regni non erit finis,sed manebit in infinita secula. Sedebit enim ad dexteram patris,non solum dum hoc manet seculum,sed etiam in futuro.Credimus etiam in Spiritum sanctum,hoc est,in paracletum,quem Christus promiserat Apostolis post ascensum suum in cœlum,& quem misit ut doceret & suggereret illis omnia:per quem animæ eorum qui in eum uerè credūt,sanctificantur. Eos autem qui asserunt,filium ex nihilo ortum,aut ex alia substantia quàm ex Dei patris,aut tempus seculum'ue fuisse cum non esset,sancta & catholica Ecclesia alienos à se decernit.Pari ratione & ijs qui tres deos esse dicunt,uel Christū non esse Deum ante secula,uel eum neq; Christum neq; filium Dei esse,uel Patrē &Filium & Spiritum sanctum eundem esse,uel Filium ingenitum esse,uel Patrem non proposito & uoluntate sua filium genuisse,sancta & catholica Ecclesia anathema denunciat. Neq; enim sine errore dici potest,Filium ex nihilo constare: quandoquidem istud de eo in literis diuinitùs inspiratis minimè reperitur. Neq; certè illum ex alia substantia præter patrem antè subiecta,sed ex solo Deo patre uerè genitum esse didicimus. Etenim uerbum Dei docet,patrem Christi unum ingenitum,& sine principio fuisse.Quinetiam neq; tempus fuisse cum non esset,tutò absq; Scripturæ testimonijs asserere possumus,quasi temporale spacium in eo præcogitandum sit: sed Deum solum,qui sine tempore illum genuit,animo complecti debemus. etenim tempora & secula per illum facta sunt.Neq; præterea quispiam uel Pater,uel Filius simul absque principio, simúlque ingenitus esse propriè dicetur: sed ut patrem solum absque principio esse, incomprehensibilem, & filium genuisse ratione quadam quæ nec comprehendi nec omnino percipi potest, cognoscimus: sicipsum Filium ante secula genitum, & non simili ratione cum Patre ingenitum intelligimus, sed habuisse principium Patrem qui ipsum genuit. nam caput Christi,

Fidei expositio.

Sic leg.Niceph.lib.9. cap.11.

A Christi,Deus.Neq; cum confiteamur tres res,& tres personas,Patris nimirum, Fi
lij,& Spiritus sancti,secundum Scripturas,tres propterea deos constituimus.nam
in se perfectum & ingenitum,absq; principio,& inuisibilem Deum,unum solum
cognoscimus Deum,& unigeniti filij patrem,qui solus ex se ipso habet ut sit,quiq;
solus alijs omnibus rebus abundè largitur ut sint.Et cum unum Deum patrē Do-
mini nostri IESV Christi,solum unigenitū dicimus,non ob eam causam negamus
Christum Deum esse ante secula:in quo errore uersabantur,qui à Paulo Samosate- *Pauli Samosateni hæresis.*
no hæresis suę originem duxerunt,affirmantes illum post incarnationem suam ex
profectu Deum factum esse,cùm natura homo solum & simpliciter esset. Scimus
enim,illum,quamuis patri & Deo subijciatur,tamen Deum ex Deo secundum na
turam genitum fuisse,perfectum & uerum esse,& nō ex hominibus postea Deum
factum:sed Dei patris uoluntate propter nos incarnatum,& nunquàm amisisse ut
Deus esset.Pręterea illos detestamur,anathemateq; multandos ducimus,qui eum
solum ac simplex uerbum Dei, & substantia carere,sed in altero esse commenticia
ratione asserunt: & modò tanquam ex ore prolatum,modò tanquam in mente ali-
cuius inclusum,à quibusdam appellatum dicunt: ipsum autem Christum & Do-
minum,& filium Dei,& mediatorem,& imaginem Dei non fuisse ante secula sta-
tuunt:sed ex eo tempore illum Christum & filium Dei fuisse,* ex quo nostram car **& Deum: sic lege ex Niceph. libro 9. cap. 11.*
nem ex uirgine ante quadringentos annos integros assumpsit.nam ab illo tempo-
re regnum Christi principium habuisse uolunt,& post mundi consummationem
& iudicium finem habiturum.In quo errore sunt Marcelliani, Photiniani, Ancy- *Marcelliani. Photiniani. Ancyrogalatiani.*
rogalatiani: qui quidem tum Christi essentiam & diuinitatem quæ fuit ante secu-
la,tum regnum eius similiter quod fine caret,propterea improbant,quòd monar-
chiam constituere præ se ferant. Verùm nos,eum non uerbum simpliciter prola-
tum,aut in Dei patris quasi mente insitum:sed uerbum uiuens, Deum, qui per se
B ipse existit,& filium Dei & Christum esse:& non simul cum patre suo ante secula
per solam præscientiam fuisse,& uersatum esse,& ad omne opificium illi inseruis-
se,rerum siue uisibilium siue inuisibilium,sed cum patre uerbum uerè extitisse,&
Deum ex Deo fuisse. Hic enim est,ad quem dixit Pater: Faciamus hominem ad
imaginem & similitudinem nostram. qui antiquis patribus propria persona appa-
rens,legem dedit: qui etiam per prophetas locutus est:& ad extremum homo fa-
ctus,suum ipsius patrem omnibus hominibus patefecit: qui regnat in infinita in-
terminataq; secula. Neque enim Christum nuper suam dignitatem accepisse,sed
ab omni æternitate ipsum perfectum,& patri per omnia similem esse credimus.Il-
lis autem qui dicunt, Patrem & Filium & Spiritum sanctum eundem esse,& tria
nomina in una re & persona impiè intelligunt: non sine causa Ecclesia interdici-
mus,quòd patrem qui nec comprehendi,nec pati queat, per incarnationem posse
& comprehendi & pati statuant.Cuius generis sunt,qui Patropassiani apud Lati- *Patropassiani. Sabelliani.*
nos,apud nos autem Sabelliani dicuntur.At nos scimus, Patrem, qui misit Filium
suum, in propria immutabilis diuinitatis suæ natura permansisse: Christum au-
tem missum,incarnationis œconomiam expleuisse. Pari ratione,eos qui impiè &
nefariè dicunt,Christum neq; consilio neq; uoluntate patris genitum esse, necessi-
tatem scilicet & substantiam consilij & liberi arbitrij expertem Deo patri attribu-
entes,sicut Filium inuitus genuerit, execrabiles in primis, & à ueritate alienissi-
mos iudicamus: tum quòd contra communes quæ de Deo extant notiones,tum
quòd contra sententiā ac sensum Scripturę diuinitùs inspiratæ,eiusmodi dogmata
de illo audeant statuere.Nos autem,Deum & suipsius iuris & arbitrij esse cogno-
scimus:& sanctè religioseq; existimamus,illum sponte & uoluntate sua Filium ge-
nuisse.Credimus etiam,idq; piè,illud quod de eo dicitur:Dominus creauit me ini-
tio uiarum suarum,ad opera sua: nō tamen ita creatum esse,ut alias creaturas,& res *Prouerb. 8.*
ab eo fabricatas,intelligimus.Nam istud impium est,& à fide Ecclesiastica penitùs
auersum,

auerſum,conditorem operibus ab eo conditis aſsimilare:& illum eundē generandi modum habuiſſe,quem res ab eius natura prorſus diuerſæ habuerunt,arbitrari. Etenim ſacræ Scripturę,unum & ſolum filium unigenitum,ingenuè & uerè genitum,nos docent. Quinetiam cum filium per ſe eſſe,& uiuere & exiſtere ſimili ratione cum patre dicamus: non tamen propterea illum à patre ſeparamus,& locos quoſdam interualla'ꝗ inter illorum coniunctionē & cohærentiam corporeo more cogitatione informamus.nam credimus,eos nulla intercapedine aut ſpacio interpoſito cohærere,& à ſe neutiquam poſſe ſeparari:ita ut pater totū filium ſuo quaſi ſinu complectatur,& filius toti patri annectatur,omnino'ꝗ adhæreat,in'ꝗ ſolo paterno gremio perpetuò conquieſcat.Credimus ergo in Trinitatem perfectam,ſanctiſsimam'ꝗ:ac cum patrem Deum,& filium Deū dicimus,non tamen duos deos, ſed unum eſſe confitemur,pari diuinitatis amplitudine,& una perfecta regni coniunctione:& ſicut Pater principatū cùm in res uniuerſas,tum in ipſum Filium obtinet: ita Filium Patri ſubijci,& extra ipſum Patrem omnia à ſe fabricata proximè & ſecundum illum gubernare:quinetiam Spiritus ſancti gratiam patris uoluntate affatim ſanctis tribui.Hoc modo namꝗ eloquia ſacra nobis tradiderunt,de monarchia quæ eſt in Chriſto,orationem inſtituendam eſſe. Poſt breuem illam & compendiariam fidei formulam,iſta uberius diffuſius'ꝗ explanare coacti ſumus,non ut inani & arroganti contentione digladiaremur:ſed ut omnem ſuſpicionē de noſtro iudicio & opinione animis hominum qui nos penitùs ignorant iniectam,tanquam alienam à nobis remoueremus: quinetiam ut omnes qui uerſus Occidentem habitant,non ſolum impudentes eorum calumnias qui cōtrariam opinionem tuentur,uerùm etiam Eccleſiaſticam & Chriſtianam epiſcoporum Orientem incolentium doctrinam,ex ſacris diuinitus'ꝗ inſpiratis Scripturis,quas ipſi peruersè interpretantur,ratione facili & minimè contorta confirmatam pro certo intelligāt.

Iſta epiſcopi qui partes uerſus Occidentem accolebant,tum quòd linguæ Græcæ ignari erant,tum quòd ea propter eandem cauſam nō intelligebant,neutiquam recipere:ſed fidem in concilio Nicæno ſtabilitam ſatis eſſe,nihil'ꝗ ulterius curioſè ueſtigandum,dixere.

De Sardicenſi concilio. CAP. XVI.

CVm Imperator denuò ſcripſiſſet,ut Paulo & Athanaſio ſua ipſorū loca ac ſedes reſtituerentur,nihil'ꝗ proficeret(inteſtina namque ſeditio multitudinem ſine intermiſsione implicatam tenuit) Paulus & Athanaſius aliud concilium cogi poſtulant:ut cùm de eorum rebus,tum de fide in Concilio generali cognoſceretur: docent'ꝗ,ſe abdicatos fuiſſe,quo ipſa penitùs labefactaretur fides. Edicitur ergo Concilium generale,ut omnes Sardicam commeent(eſt autem hæc ciuitas Illyrij) id'ꝗ de ſentētia duorum Imperatorum,alterius per literas illud flagitantis, alterius qui in Oriente regnabat alacri & parato animo eiſdem obtemperantis. Vndecimo anno poſt mortem patris duorum Auguſtorū,Ruffino & Euſebio Coſs.concilium Sardicenſe coactum eſt. Epiſcopi circiter trecenti,qui uerſus Occidentem habitabant,ut ait Athanaſius,eò conueniunt. Ex epiſcopis autem qui Orientem incolebant(ut Sabinus narrat)ſolum ſeptuaginta ſex(in quorū numero fuit Iſchyras Mareotis epiſcopus:quem illi qui Athanaſium abdicabant,ad epiſcopatum illius loci delegerant)Sardicam aduentant. Nam alij corporis infirmitatem cauſantur:alij de tēporis præſtituti queruntur anguſtia,culpam'ꝗ illius rei in Iulium epiſcopum Romanū conferunt:cum tamen ex eo tempore quo tum Concilium editum fuerat,tum Athanaſius concilium expectans Romæ commoratus erat,annus & ſex menſes iam præterijſſent. Poſtquam igitur Sardicæ conuenerant epiſcopi Orientis,in conſpectū epiſcoporum Occidentē incolentium uenire noluerunt:dixerunt'ꝗ ſe non alia conditione in colloquiū cum illis uenturos,niſi Athanaſiū & Paulum è conuentu expellerent. Verùm ubi Protogenes Sardicenſis epiſcopus,

Sardica.

Sardicenſe concilium quando coactum.

Iſchyras epiſcopus.

& Oſius

A & Osius episcopus Cordubæ (est hæc quidem, ut suprà dixi, ciuitas Hispaniæ) minimè ferebant ut Paulus & Athanasius abessent, episcopi Orientales cõfestim decedunt: cumq; uentum esset ad urbem Philippi, quę est in Thracia, priuatum inter ipsos concilium constituêre: decętero apertè uerbum Consubstantiale anathemate damnare: opinionem quòd Filius Patri dissimilis esset, per literas scriptas ubique disseminare cœperunt. Episcopi autem Sardicę coacti, primùm istos indicta & deserta causa condemnare: deinde Athanasij accusatores dignitatis gradu dimouere: tum fidei Nicænæ decisionem constabilire: opinionemq;, quòd Filius esset Patri dissimilis, prorsus explodere: postremò, uerbum Consubstãtiale multo notius & illustrius efficere. nam literas scribunt illi quoq; de ea re, & passim ad omnes mittunt. Quare utriq; se rectè fecisse arbitrati sunt, episcopi Orientis, ꝓpterea quòd Occidentis episcopi eos recepissent, qui ab illis erant abdicati: Occidentis autẽ episcopi, tum quia illi qui eos abdicauerant, ante causę cognitionem abscesserant: tum quia ipsi fidem Nicænam tenebant, illi uerò euertere non dubitarant. Sedes igitur Paulo & Athanasio reddunt: itemq; Marcello, episcopo Ancyræ urbis paruæ Galatiæ, qui quidem iampridem (uti in primo libro commemorauimus) abdicatus fuerat, tum autem sententiam contra se antè pronunciatam pro uiribus impugnare laborauit: docuitq;, sermonis & loquendi modum, quo liber scriptus erat, non intellectum esse, & propterea se in suspicionem opinionis Pauli Samosateni uocatum. Sed tamen illud à nobis minimè ignorari debet, Marcelli librum ab Eusebio Pamphilo, qui contra illum disserebat, tribus libris quos contra Marcellum inscripsit, refutatum esse, uerbaq; ipsius Marcelli ab eo citata: quæ quidem & oppugnare contendit, & docet Marcellum non aliter quàm Sabellium Afrum, & Paulum Samosatenum, Dominum IESVM solum hominem induxisse.

Corduba. Philippi urbs. Paulo, Athanasio & Marcello sedes redditæ. Marcelli liber.

Pro Eusebio Pamphili apologia. CAP. XVII.

B QVoniam autem nõnulli ipsum Eusebium Pamphilum, in libris quos edidit, tanquam Arij errori fauentem, contumelijs uexare aggressi sunt: non incommodum arbitror, pauca de illo differere. Primùm enim, concilio Nicæno de Consubstantiali decidenti & interfuit, & assensus est. In tertio uerò libro quem de uita ,Constantini conscripsit, ista de illo Concilio his ferè uerbis ipse commemorat: Im- ,perator omnes ad cõcordiam eatenus reducere contendit, quoad eos in omnibus ,rebus quæ in quæstionem aliquando uenissent, tum conspirantes animis, tum opi- ,nionibus consentientes reddidisset, ita ut concors fides inter eos uigeret. Quod si igitur Eusebius, dum concilij Nicæni coacti mentionem facit, omnia quæ in controuersiam uenerant, soluta esse dicat, omnesq; in eadem sententia & opinione fuisse: quid est, cur quidã illum in Arij hæresin propendisse existiment? Quinetiam Ariani ipsi falluntur opinione, dum eum cum ipsis sentire arbitrantur. At dixerit quispiam, illum in libris suis, partibus Arij propterea uidere fauere, quòd percrebrò in eisdem hoc modo loquatur, PER CHRISTVM. Cui respondemus, quòd hoc loquendi modo, alijsq; item nõnullis, qui œconomiam humanitatis Seruatoris nostri exprimũt, sæpenumero tum alij scriptores Ecclesiastici usi sunt: tum Apostolus ipse, qui nũquam peruersæ cuiusquam opinionis magister existimatus est, ante istos omnes eadem uerba usurpauit. Porrò autem quæ fuerit Eusebij sententia opinioq;, cum Arius filium creaturam, tanquam unam ex aliarum creaturarũ numero, esse diceret, hoc loco accipito. qui in primo libro contra Marcellũ sic lo- ,quitur: Vnigenitus Dei filius solus ille, & nõ alius, & pdicatur, & est. Vnde me- ,ritò reprehendendi sunt hi, quos nõ pudet eũ creaturam asserere, & pari ratione cũ ,alijs creaturis ex nihilo ortum esse. Quo modo enim filius erit, aut qua ratione uni- ,genitus Dei, cum eandẽ cum cęteris creaturis habeat naturã, unusq; sit ex plebeio- ,rum mortaliũ numero: utpote qui similiter cum illis ortus sit, & creationis quæ ex ,his quę nõ sunt, particeps factus? Verùm nõ ita de illo sacra tradũt eloquia. Paulo

Eusebij Pamphili apologia. Eusebij contra Marcellum locus.

pòst etiam adiungit: Quiſquis igitur filium ex nihilo genitum, & præcipuam cre- turam ex nihilo ortam eum ſtatuit: nomen ſolum Filij ille quidem imprudens largitur, ſed filium reuera eſſe denegat. Nam qui ex his quæ non ſunt, genitus ſit uerè filius Dei eſſe non poterit: quandoquidem neq; aliud quicquam, quod ſit ge- neratum. Verè autem filius Dei ex ipſo patre genitus, reuera unigenitus & dile-

Dei germen. ctus patris appellandus eſt. Sic quoque Deus erit. Quid enim eſt aliud Dei ger- men, quàm id quod genitori ſimile ſit. Condit quidem rex urbem, ſed urbem non gignit: atqui filium gignere, non condere dicitur. Quinetiam operis quod ab eo fabricatur, non pater, ſed artificioſus opifex: filij autem ab eo geniti non opifex, ſed pater dicetur. Atqui ille qui uniuerſitatis Deus eſt, filij quidem pater, ſed mundi conditor & effector meritò dicetur. Ac licet ſemel in quodam Scripturæ loco repe-

Prouerb. 8. riatur dictum eſſe, Dominus creauit me initio uiarum ſuarum ad opera ſua: ſer- monis tamen illius ſenſum (quem quidem paulo pòſt explanabo) debemus accu- ratè expendere, & non (ut Marcello placet) uno uerbo præcipuum Eccleſiæ do- gma conquaſſare. Iſta, aliaq; eius generis complura, ab Euſebio in primo libro

Creaturæ uox quomodo intel ligenda. contra Marcellum diſputata ſunt. In tertio autem, quo pacto hæc uox CREATV- RA ſit intelligenda, docet his uerbis: Iſtis quidem hoc modo conſtitutis, ſequitur etiam hanc ſententiam, DOMINVS CREAVIT ME INITIO VIARVM SVA- RVM AD OPERA SVA, non aliter capiendam eſſe, atque ea omnia quæ antè ex- poſuimus. Quòd ſi dicat, ſeipſum creatũ eſſe: non iſta dicit perinde ac ſi ex eo quod non eſt, ad id quod eſt tranſierit: ipſeq; ſimili ratione cum reliquis creaturis, ex eo quod nõ eſt, factus ſit (ſicut quidam peruersè exiſtimarunt) ſed quòd ſubſtantiam habuerit, uixerit, & ante mundi fabricationem fuerit & extiterit, atq; adeò à patre ſuo omnium Domino huius uniuerſitatis princeps conſtitutus ſit: uti hoc uer- bum CREAVIT, hoc loco pro Conſtituit, uel ordinauit, capiatur. Quin apoſto- lus Petrus, principes ac duces qui hominibus præſunt, creaturam planè nominat,

1. Pet. 2. his uerbis: Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Dominum, ſiue regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus tanquam per eum miſsis. Et propheta etiam: Para- tus, inquit, eſto ad inuocandum Deum tuum Hieruſalem, propterea quòd ecce fir- mans tonitruum, & creans ſpiritum, annunciat hominibus Chriſtum ſuum. hoc uerbum CREANS non accipit, perinde ac ſi ſpiritus ex eo quod non eſt, factus ſit. non enim tum creauit Deus ſpiritum, quando Chriſtum ſuum per illum omni- bus hominibus annunciauit (non enim tum recens ſub ſole edebatur, ſed antè fue-

Act. 2. rat, extiteratq;) uerùm ipſum miſit, quo tempore Apoſtoli erant in unum congre- gati: quando ſonus inſtar tonitrui de cœlo factus eſt, tanquam aduenientis ſpiritus uehementis, & repleti ſunt Spiritu ſancto: atque hoc pacto omnibus hominibus Chriſtum Dei annunciauit, iuxta prophetiam quæ dixerat, Propterea quòd fir- mans tonitruum, & creans ſpiritum, annunciat hominibus Chriſtum ſuum: hac uoce Creans, pro hoc uerbo Mittens, uel conſtituens, poſita. uox autem Tonitru- um, alia quadam ratione prædicationem Euangelij ſignificat. Dauid item, cum

Pſal. 50. ſic loquitur, Cor mundum crea in me Deus: non hoc dixit quaſi corde carens, ſed puram mentem in ſe ingenerari perficiq; optat. Eadem ratione dicitur etiam illud, Vt duos in unũ nouum hominẽ crearet: id eſt, coniungeret. Vide item illud, num ſit eiuſdem generis: Induere nouum hominem, qui eſt ſecundum Deum creatus. & iſtud, Si qua igitur in Chriſto noua creatura: & ſi quæ alia in Scripturis diuini- tùs inſpiratis diligenter perueſtigandis, de genere eodem reperire poterimus. Ne mireris igitur, ſi per tranſlationem in hac ſententia loquatur Scriptura, Domi- nus creauit me initio uiarum ſuarum: creauit, hoc eſt, conſtituit, uel ordinauit.

Iſta Euſebius in libris contra Marcellum diſſeruit: nos autem eadem citauimus, ut illis qui ei temerè obtrectare, contumelioſeq; detrahere laborarint, reſponſum ſit. Nam non poſſunt oſtendere, Euſebium, licet uocabula Diſpenſationis in eius

libris

A libris usurpata reperiant, filio Dei initium essentiæ tribuisse: præsertim cum scriptorum Origenis & æmulus & admirator extiterit, in quibus illi qui abstrusum & reconditum librorum Origenis sensum eruere potuerint, passim scriptum inueniēt, filium à patre genitum fuisse. Atque ad ista quidem, nostra deflexit oratio, quò Eusebij obtrectatoribus responderemus. *Eusebius Origenis æmulus.*

Quòd concilium Sardicense, cum thronum suum Athanasio, itemq́ Paulo reddidisset, ac Orientalis partis Imperator Constantius eos non admitteret, Imperator Occidētis bellum illi interminatus est: quod metuens Constantius, accersitum per epistolas Athanasium Alexandriam misit. CAP. XVIII.

EPiscopi tum qui Sardicæ, tum qui Philippi urbis Thraciæ conuenerant, conciliis separatim conuocatis, rebusq́ quæ utrisq́ uidebantur constitutis, ad suas ipsorum ciuitates reuerterunt. Ecclesia igitur uersus Occidētem, ab ecclesia quæ erat in Oriente, dissensione distracta fuit. Terminus autem quo illorū erat distincta communio, mons inter Illyrium & Thraciam interiectus, qui Tisucis dicitur, constitutus est: ad quem quidem usque, omnes inter ipsos, licet fide dissentientes, discrimine penitùs remoto, communicarūt. ulterius uerò nulla inter eos fuit communio. Talis quidem perturbatio atque cōfusio statum Ecclesiæ id temporis occupauit. Statim uerò pòst, Imperator qui partium ad Occidentem uergentium dominabatur, ea quæ in concilio Sardicensi acta erant, fratri suo Cōstantio significat: hortaturq́, ut Paulum & Athanasium ad proprias sedes restituendos curet. Vbi autem Cōstantius fratris postulata de die in diem differebat, ille (Imperatorem dico Occidentis) optionem fratri dat, uel Paulum & Athanasium ad suas ipsorum sedes ecclesiasq́ restituendi, uel si hoc minus præstaret, ipsum sibi hostem reddendi, nihilq́ aliud quàm bellum expectandi. literæ autem quas ad fratrem scripsit, ita B se habent. *Susacis apud Niceph. dicitur, li. 9, ca. 13.*

" ¶ Sunt hic apud me Athanasius & Paulus: quos auditione accepi, pietatis causa " persecutionē passos esse. Quod si pollicea re te illis suas ipsorum sedes redditurum, " inq́ eos à quib. sine causa iniuria affecti sunt, animaduersurū, uiros ipsos ad te mit- " tam: sin autē recuses ista hoc modo perficere, pro certo uelim cognoscas, me eò uen- " turum, & te inuito illis suas ipsorum sedes restituturum. Quæ cum intellexisset Orientis Imperator, non mediocrem animo cœpit ægritudinem. Accersitis igitur non paucis Orientis episcopis, optionem sibi datam illis exponit: rogat, quid faciendum sit. Illi melius esse respondent, ut Athanasio ecclesiæ suæ concederet administrationem, quàm ut bellum intestinum susciperet. Vnde Imperator necessitate adductus, Athanasium ad se accersit. Interea temporis Constans Occidentis Imperator, Paulum cum duobus episcopis, cum literis suis, cumq́ literis etiam Cōcilij, quò tutior esset, honorificè Cōstantinopolim mittit. Cum Athanasius adhuc extimesceret, animoq́ ad Constantium nec'ne proficisceretur hæsitaret (metuebat namq́ falsas calumniatorū criminationes) Constantius Orientis Imperator illum nō semel modò, uerùm etiā iterum ac tertiò ad se acciuit: quēadmodum literæ eius quas ex Latino sermone in Græcum conuertimus, satis declarāt, ad hunc modum. *Cōstātis Imp. ad fratrem Cōstantiū literæ.*

Epistola Constantij ad Athanasium.

CONSTANTIVS, VICTOR, AVGVST.

Athanasio episcopo S.

" ¶ Diutius te tanquam turbulentis ac sæuis maris fluctibus iactari agitariq́ sin- " gularis nostra clementia non patitur. Te patrio lare orbatum, spoliatum fortunis, " per deuia itinera & periculosa oberrare, pietas, quam nos perpetuò colimus, non " sinit. Quamuis sensa mentis meę diu admodum ad te ꝑpterea scribere distulerim, " quòd expectabam te tua sponte ad nos aduenturum, & rerum aduersarum quibus " affictabaris, remedium petiturum: tamē cum metus fortasse tuum institutū remo *Constantij ad Athanasium epistola.*

raretur, ob eam causam literas benignissimas ad tuam grauitatẽ misimus, ut quam A primùm in nostrum conspectum ueni. e contenderes: quo tum tuum ipsius desiderium expleres, tum nostram expertus clementiam, tuis sedibus ac fortunis restitueres. Nam huius rei gratia dominum & fratrem meum Cõstantem Victorem Augustum pro te rogaui, uti potestatem tibi faceret ad me accedendi, quo utriusque nostro subsidio patriam recuperare, hocq; tanquam pignus nostræ in te beneficentiæ habere posses.

Alia Epistola ad ipsum magnum Athanasium.

CONSTANTIVS VICTOR AVGVST.
Athanasio episcopo S.

¶ Quanquam per superiores literas tibi apertissimè significauimus, ut animo securo ad nostrum comitatum accederes, propterea quòd in animo erat te ad tuam sedem mittere: tamen has literas etiam tuæ grauitati dedimus, uti publico uehiculo conscenso, ad nos absque omni diffidentia ac timore aduẽtare properes, quò rebus, quarum cupiditate duceris, maturè potiri queas.

Alia Epistola ad eundem magnum Athanasium.

CONSTANTIVS VICTOR AVGVSTVS,
Athanasio episcopo S.

¶ Dum Edessæ uersabamur, pręsentib. tuis presbyteris, uisum est unũ presbyterum ad te mittere, ut ad nostrum comitatum accedere maturares, quò simulac uenires in nostrum conspectum, absque mora Alexandriam rectà pergeres. Verùm quoniam multum iam temporis præterijt, ex quo nostras accepisti literas, ad nos tamen uenire distulisti: propterea te etiam nunc denuò in memoriam redigere decreuimus, ut absque cunctatione ad nos accedere festines, sicq; & patriæ restitui, & quod tibi in optatis est, assequi posis. Et quò plenissimè de omnibus rebus certior fias, Achetam diaconum ad te misimus, à quo poteris discere, & quid nos animo instituerimus: & quòd tu ea quæ expetis, ex animi sententia consecuturus sis. B

Acheta diaconus.

Istas epistolas ubi Athanasius in Aquileia (Sardica enim digressus, ibi commorabatur) acceperat, Romam cum festinatione contendit: literas ostendit Iulio episcopo: Romanã ecclesiam maxima afficit lætitia. Nam Constantius Oriẽtis Imperator propterea uidebatur illorum de fide opinioni assensurus, quòd Athanasium ad se accersiuerat: Iulius uerò clero & populo Alexandrino hæc de Athanasio per epistolam significauit.

Iulij episcopi Romani ad clerum & populum Alexandrinum Epistola.

IVLIVS EPISCOPVS, PRESBYTERIS, DIACONIS,
& populo Alexandriam incolenti, dilectis fratribus, in Domino salutem.

Iulij episcopi Rom. epistola.

¶ Vobis equidem uehementer gratulor, fratres charissimi, quòd fructum fidei uestræ iam deinceps oculis cernere possitis. Istud enim in fratre & collega meo Athanasio uerè perspici queat: quem cùm ob sinceram & piam uiuẽdi rationem, tum ob uestras preces, Deus uobis restituit. Ex hac re etiam poterit intelligi, quàm puras preces, quamq; plenas charitatis, semper ad Deũ fuderitis. Nam cum promissionum cœlestium, & amoris erga illas ipsas, quem à fratre meo prædicto didiceratis, uobis in mentem ueniret: uerè intellexistis, & per fidem illam rectã quæ in uestris mẽtibus penitùs insederat, exploratè cognitum habuistis, Athanasium, quem in uestris pijs animis tanquam præsentem semper continuistis, nõ in perpetuum à uobis seiunctum iri. Quare mihi ad uos literas perscribenti multis uerbis non est opus. nam quæcunque à me dicuntur, ea uestra fides quasi præoccupauit: & quæ communiter à uobis omnib. optata erant, per Christi gratiam accumulatè expleta sunt. Vobis idcirco gratulor (ut secũdò idem repetam) quòd animos uestros adeò firmè in fide cõtinuistis, uti ab ea nullo modo deturbari potueritis. Quinetiã fratri meo

A tri meo Athanaſio non minus gratulor, quòd, quamuis multas res aſperas perpeſ-
,ſus ſit, ueſtræ tamen charitatis & deſiderij nihilominus horas ferè ſingulas recor- *Athanaſij encomion.*
,datus eſt. Nam quanquam corpore ad tempus uidebatur à uobis abſtractus, ſpiri-
,tu tamen ſemper tãquam unà uobiſcum ætatem degit. Atque omnes res aduerſas
,quas expertus eſt, fratres chariſsimi, ſua laude minimè carere arbitror. Etenim hoc
,modo cùm ueſtra, tum ipſius fides apud omnes plenè perſpecta, exploratáque eſt.
,Nam ſi tam grauis caſus illum non afflixiſſet, quis unquam credidiſſet, uel tam ſta
,bile iudicium in ueſtris animis inſediſſe, tãtumq́ue charitatis ardorem erga tam egre
,gium epiſcopum incenſum eſſe: uel illum tam præclaris uirtutibus præditum, ob
,quas ſpei quæ eſt nobis in cœlis repoſita, particeps fiet. Quãobrem cùm in præſen-
,ti, tum in futuro ſeculo, eximium confeſsionis teſtimonium omnino eſt cõſecutus.
,Nã multas calamitates, uarijs modis terra mariq́ue expertus, omnes Arianæ factio-
,nis inſidias quaſi pedibus conculcauit. Ac ſæpenumero inuidiæ cauſa in uitæ peri
,culum per aduerſarios inſidioſè coniectus, mortem contempſit ille quidem: ſed ta
,men Dei omnipotentis, & Domini noſtri Ieſu Chriſti auxilio euaſit incolumis:
,unde ſpem animo cõcepit, ſe tum hoſtium inſidias deuitaturum, tum uobis ad ue-
,ſtrorum animorum ſolatium tãdem fore reſtitutum, quo ex ueſtra rectè factorum
,cõſcientia unà uobiſcum illuſtriſsima trophęa reportaret, quib. ſanè ad extremas
,uniuerſæ terræ oras eximiè nobilitatus eſt, certiſsimaq́ue uitæ præclarè actæ indicia
,omnium oculis ſubiecit: quippe qui nõ modò fidei ſuæ profeſsionem & doctrinã
,cœleſtem ſit liberè tutatus, uerùm etiam iudicio certo & quaſi immortali ueſtrum
,ſingularem erga ipſum amorem perſpicuè declarauit. Quocirca maiore ſplendore,
,quàm cum à uobis deceſsit, illuſtratus ad uos reuertitur. Quòd ſi eximiæ & precio
,ſę materię puritatẽ, ut auri argentiúe, ignis exquiſitè explorat: quid de tã excellenti
B uiro pro dignitate dici poterit, qui poſt tam ardẽtia afflictationum incendia reſtin
,cta, poſt tam grauia pericula ſuperata, iam uobis reſtitutus ſit, innocenſq́ue nõ à no-
,bis ſolum, ſed ab uniuerſo concilio declaratus? Athanaſium igitur ueſtrum epiſco-
,pum, fratres chariſsimi, unà cum iſtis qui earundem cum eo calamitatum partici-
,pes fuere, cum omni diuino honore & lætitia excipite. Letamini uotorum facti cõ
,potes, qui ueſtrum paſtorem, ueſtræ pietatis eſurientem ſitientemq́ue, ueſtris literis
,ſalutaribus, dum aberat, nutriuiſtis, & quaſi potaſtis. Nam eo pacto, dum in exteris
,& peregrinis regionibus uerſabatur, ei permagno fuiſtis ſolatio: & dum perſecuti-
,onis procellis iactatus, inſidijſq́ue appetitus erat, fideliſsimis ueſtris aduerſus illum
,animis ſtudijſq́ue, eius dolorem magnopere leniuiſtis. Mihi autem iam cogitanti
,menteq́ue percipienti tum cuiuſque ueſtrum de eius reditu lætitiam, tum multitudi
,nis occurſationes pietatis pleniſsimas, tum honorificum hominum confluentium
,quaſi feſtum: tum quis & qualiſ nam ille dies, quo frater meus ad uos reuertetur,
,futurus ſit: maxima ſanè ſe offert oblectatio. præſertim cum & diſſenſiones quæ an
,tè extitêre conquieuerint, & honorificus eius ex animi ſententia reditus omnes in-
,credibili quadam lætitia affecerit: quæ quidem lætitia propter ſuam ipſius ma-
,gnitudinem ad nos etiam, quibus cœlitùs donatum eſt ut in huiuſmodi uiri notici
,am ueniremus, permanauit. Rectum igitur uidetur, ut cum precatione finem epi-
,ſtolæ faciamus. Deus omnipotens, & eius filius Dominus & ſeruator noſter
,Ieſus Chriſtus perpetuam ſuam gratiam uobis ſuppeditet, præmiumq́ue ueſtrę exi-
,miæ fidei, quam tam illuſtri teſtimonio aduerſus epiſcopum ueſtrum declaraſtis,
,benignus largiatꝰ: ut cùm uos, tum poſteros ueſtros, tum hic, tum in futuro ſeculo
,multo prꝍſtabiliora præmia maneãt, q̃ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in
,cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus ſe, per Dominũ no- *1. Corinth. 2.*
,ſtrum Ieſum Chriſtum, per quem omnipotenti Deo gloria in omnem æternitatẽ,
,Amen. Vos, fratres chariſsimi, opto ualere plurimum. His literis fretus Athana *Athanaſij in Orientem reditus.*
,ſius, in Orientem proficiſcitur. Conſtantius Imperator quanquam illum tum

quidem non inuito animo excepit: tamen callidè ab Arianis sub monitus, eum fallaciter ludificari aggreditur. Sic illum affatur: Etsi sedem episcopatus tui, tum Cōcilij decreto, tum nostra approbatione, recuperasti: tamē quoniam sunt Alexādrię nonnulli è populo, qui à tua communione disiuncti sunt, unam ecclesiam in ciuitate illos retinere permittas uelim. Ad quod postulatum Athanasius acutè respondet. O Imperator, inquit, in tua situm est potestate, uti ea quæ lubitum fuerit, cùm imperes, tum exequare. Ipse etiam aliud beneficij loco abs te peto, postuloq́, quod mihi largiaris uelim. Quod ubi Imperator alacri & prompto animo se daturum promiserat, adiūgit illico Athanasius: Peto, inquit, ut illud ipsum abs te impetrem, quod tu à me impetrare uoluisti: nimirum, ut in singulis ciuitatibus his qui à communione Arianorum se ipsi secreuerunt, una ecclesia tribuatur. Ariani igitur, ut Athanasij sententiam non incommodam esse intellexerant, tametsi eam rem in aliud tempus differendam dicebant: Imperatori tamen, quo minus ea quæ sibi uidebantur obiret, neutiquam fuere impedimēto. Quapropter Imperator Athanasio, Paulo & Marcello, quinetiam Asclepæ Gazæ episcopo, & Lucio episcopo Adrianopolis, proprias ipsorum sedes restituit. Isti duo posteriores, etiam à concilio Sardicensi admissi erant: Asclepas quidem, quòd commentarios ostenderat, ex quibus constabat, Eusebium Pamphilum cùm alijs nonnullis, tum eius causam diligēter cognouisse, tum ei proprium dignitatis gradū reddidisse: Lucius autem, quòd eius accusatores aufugerant. Mandata igitur Imperatoris ad proprias cuiusque illorum ciuitates exiuerunt, quibus erat imperatum, ut illos prompto ac parato animo reciperent. Ancyrę igitur, quoniam Basilius erat exturbatus, Marcellusq́ in eius locum uenerat, non exiguus tumultus concitatus est: qui quidem illis qui aduersariam opinionem tuebantur, ansam præbuit ad Marcello obtrectandū. Ciues Gazę Asclepam libenter exceperunt. Constantinopoli autem, Macedonius Paulo ad tempus locum concessit, & in ecclesia quadam ciuitatis separatim cōuentus fecit. Pro Athanasio uerò imperator ad episcopos, clericos, & populum Alexandrinum scripsit literas, ut illum lubentibus animis reciperent. Quinetiam per alias literas iussit, ut ea quæ in iudicijs contra eum acta fuissent, penitùs delerētur. Literæ de utraq; re perscriptę, sunt hæ.

Constātij cum Athanasio colloquium.

Athanasio, Paulo, Marcello, Asclepæ & Lucio, sedes suæ restitutæ.

Ancyræ tumultus.

Constantij Epistola pro Athanasio episcopo.

VICTOR CONSTANTIVS MAX. AVGVST. *episcopis & presbyteris Ecclesiæ catholicæ S.*

Constantij ad eccles. Alexādrinam literæ.

¶ Athanasium, episcopum cum primis uenerandum, gratia & benignitate Christi neutiquam certè destitutū fuisse cōstat. sed quanquam ad exiguū temporis spacium hominum iudicia, quibus in eum iniquè inquisitum erat, subijt: tamen à diuina prouidentia, omnium rerum contemplatrice, iustam debitamq́ reportauit sententiam, Deiq́ uoluntate & nostro iudicio cùm patriam, tum ecclesiam, cui nutu diuino pręfectus fuisset, recuperauit. Cui quidem à nostra clementia, quę rationi sunt conuenientia, suppeditari debent, usque adeò, uti omnia quæ antehac contra eos qui cum illo communicarint, decreta decisaq́ sint, iam obliuione penitùs obruantur: omnisq́ suspicio, quæ in eum commota sit, deinceps tollatꝰ: & clericis eius, ut par est, confirmetur immunitas, qua iam olim donati fuerint. Quinetiā nostro in illum collato beneficio illud adiungendum putauimus, nimirum ut omnes qui in sacrum cleri numerum cœtumq́ ascripti sunt, intelligant, securitatem omnibus qui illi adhærescunt, siue episcopi siue clerici illi fuerint, esse donatā. Atq; satis magnum rectę cuiusque uoluntatis & instituti indicium fuerit, firma cum isto cōsensio. A nobis igitur imperatum est, ut qui meliori iudicio & opinioni addicti, istius communionem amplexantur, omnes eodem modo iam per nostram uoluntatem, quo antea per diuinam prouidentiam, Dei beneficentia illis delata perfruantur.

Alia

A *Alia Epistola missa ad Alexandrinos.*

VICTOR CONSTANTIVS MAX. AVGVST. *populo catholicæ Ecclesiæ Alexandrinæ,* S.

¶ Quoniam rectam uestri gubernationem, nobis tanquam scopum ad intuendum, semper proponimus, exploratumq; perspectum habemus, uos Athanasio episcopo uiro cùm propter rectum animi sui iudicium, tum propter spectatos & commodos mores eximio, diu iam destitutos fuisse, idcirco cum ad uos denuò mittere decreuimus. Istum igitur pro uestro consueto more honorificè excipite, inq; uestris ad Deum precibus fundendis, eum tanquam adiutorem adiungite: concordiam & pacem tum accommodatam uobis ipsis, tum nobis gratam exceptamq; perpetuò, sicut sacrosancta Ecclesiæ instituta postulant, conseruare laborate. Nam non est cõsentaneum, ut ulla discordia seditióue inter uos concitata, prosperum rerum statũ, qui nostris iam uiget temporibus, aliqua ex parte perturbet. Istud malum à uobis omnino abesse cupimus: hortamurq; uos, charissimi Alexandrini, ut Athanasio in precationibus uestris, quibus diuini numinis opem (ut uestri moris est) imploratis, semper ut antistite, & (uti suprà diximus) adiutore utamini, quò illo uestro instituto ex omnium uoto & sententia succedẽte, gentes, quæ simulachrorum colendorum errore adhuc tenẽtur irretitæ, ad sacrosanctæ nostræ religionis professionem propẽsa admodũ animorum uoluntate cõtendãt. Quinetiã illud uobis suademus, ut in his quæ antè cõmemorauimus, perseueretis, & episcopum Dei decreto & nostra sententia ad uos missum lubenter excipiatis, omniq; animi cogitatione studióq; cõplectendum existimetis. Nam certum est, hoc & uobis aptum, & nostrę benignitati consentaneum esse. Atque ut illis quorum animi sunt maleuolentia suffusi, omnis tergiuersationis & cõtẽtionis materia sublata sit, B iudicibus qui apud uos sunt mandauimus, ut omnes quos seditiosos esse animaduerterint, graui supplicio coerceant. Quocirca cum hæc utraq; perspiciatis, & nostram sententiam cum Dei uoluntate consentientem, & curam de uobis uestráq; concordia susceptam, quinetiam supplicium contra turbulentos homines statutũ, uos ea quæ sacrosanctæ religionis instituto consentanea conuenientiáq; sunt, sedulò obseruantes, hunc quem diximus Athanasium cum omni reuerentia & honore cõplectimini, & preces unà cum illo tum pro uobis ipsis, tum pro totius orbis terrarum concordia, Deo patri omnium moderatori fundere laborate.

Constantij Imp. ad Alexãdrinos pro Athanasio literæ.

Epistola, de ijs quæ contra Athanasium acta erant, penitùs delendis.

VICTOR CONSTANTIVS AVGVST. NESTORIO S.

Est etiam epistola eadem formula præfectis Augustomnicæ, Thebaidis & Libyæ perscripta.

¶ Si quid ad incommodum iniuriamq; eorum qui cum Athanasio episcopo cõmunicant, antehac aliquando actum reperiatũ, istud iam uolumus omnino abrogari tolliq;. Quinetiam uolumus, ut clerici eius eandem denuò immunitatem obtineant, quam prius habuerunt: istudq; mandatum nostrum obseruari uolumus, ut Athanasio episcopo ecclesiæ suæ restituto, omnes clerici qui cum illo communicant, eandem quam cæteri clerici, habeant immunitatem, eaq; perfruentes, uitam lęti transigant.

Sic legit Niceph. lib. 9. cap. 26.

Quòd Athanasius, cum Alexandriam per Hierosolymam proficisceretur, à Maximo in communionem receptus, episcoporum Synodum coegit, quæ ea quæ Nicææ decreta erant, confirmauit. CAP. XIX.

Hisce epistolis confisus episcopus Athanasius, per Syriam iter faciens, in Palæstinam proficiscitur. Ac Hierosolymam aduentans, ubi episcopo Maximo cùm ea quæ in concilio Sardicensi decreta erant, tum quo modo Imperator Constantius illorum episcoporum decisioni consensisset, perspicuè significauerat, efficit ut concilium episcoporum ibi etiam conuocaretur. Nam Maximus abiecta omni

Athanasius etiam à Maximo receptus Hierosolymis.

cunctatione, quosdam episcopos è Syria & Palæstina accersit. Conuentu autem co A acto, Athanasio & communionem defert, & dignitatem tribuit. Illud etiam concilium Alexandrinis, & omnibus Aegypti & Libyæ episcopis, ea quæ erat de Athanasio decisa statutaq; perscribit. Qua de causa omnes qui in Athanasium odiũ conceperant, uehementer contra Maximũ uociferabantur, quòd antea Athanasiũ suo suffragio abdicauerat: denuò aũt pœnitentia adductus, quasi non rectè fecisset, illi iam erat suffragatus, & cõmunionem dignitatemq; simul detulerat. Quæ cum Vrsacius & Valens, qui antea permagno desiderio erga Arij dogma exarserãt, intellexissent, priore suo studio ab se ipsis condemnato, Romam ueniunt: pœnitentiæ libello episcopo Iulio tradito, Consubstantiali assentiũtur: ac literis ad Athanasium missis, de cętero cum illo se cõmunicaturos fatẽtur. Ad hunc modum igitur Vrsacius & Valens rebus Athanasij tam prosperè cadentibus deuicti, Cõsubstantiali, uti dixi, assensi sunt. Athanasius autem per Pelusium rectà Alexandriã iter capit: & in singulis ciuitatibus, ad quas aduentabat, docuit: hortatusq; est, ut Arianos deuitarent, eosq; amplexarentur qui fidem confiterentur Consubstantialis. In quibusdam ecclesijs ministros etiam creat. Atque ista origo erat alterius illi obiectæ criminationis, quòd in alienis ecclesijs ministros ordinauerat. Verùm de ijs quæ id temporis Athanasio acciderunt, ista hactenus.

Vrsacius et Valens Consubstantiali assentiuntur.

De Magnentio & Britanione tyrannis, & cæde Constantis. CAP. XX.

INterea Reip. statum non leuis exiguusue tumultus occupauit: de quo quæ summatim percurrenda duximus, complectar breui. Constantino, qui Constantinopolim cõdiderat, morte extincto, tres eius filij (sicut in primo libro cõmemoratum est) in imperium succedunt. Ex quorum numero Constantinum, qui à patre nomen accepit, unum fuisse, unaq; regnasse intlligendum est. Quem, ubi ad exiguum tempus regnauerat, milites interfecerunt. Atque ut Constantius eum trucidare non iusserat, sic cædem certè nõ uetuit. Quòd autẽ illic Constãtinus iunior, dum in fines Imperij fratris sui irruptionem faceret, dumq; ipse cum militibus manu confligeret, interemptus sit, sæpius iam antè dictũ est. Post cuius interitum, bellum à Persis contra Romanos est excitatum: in quo Constantius nihil feliciter prosperéue gesit. Nam noctu prælio circiter terminos inter Romanorum & Persarum imperium interiectos commisso, Persarum copiæ tum uidebantur ad tempus superiores fuisse. Eodem tempore res Christianorum neutiquam erant pacatæ & tranquillæ: sed propter Athanasium, & uerbum Consubstantiale, acris fuit in ecclesijs dimicatio. Quibus ad hunc modũ constitutis, Magnentius in partibus uersus Occidentem tyrannus exoritur. hic Constantem partium ad Occidentem spectantium imperatorem, iam tum in Gallia commorantem, per insidias è medio sustulit. Qua re gesta, bellum intestinum grauissimum concitatur. Magnentius tyrannus tota Italia potitur: Africam & Lybiam suo imperio subijcit: ipsam Galliam occupat. Porrò autem Sirmij urbis Illyrij alter tyrannus à militibus excitatur, cui nomen erat Britanio. Quinetiam Romæ similiter tumultus cietur. nam Nepotianus, sororis Constãtij filius, gladiatorum manu stipatus Imperium affectat. Hunc Magnentij duces trucidant. Magnentius incursione facta, omnes Occidentis partes subegit. B

Constantini F. interitus.

Persarum contra Romanos bellum.

Magnentij tyrannis.

Constantis interitus.

Britanio. Nepotianus.

Quòd, ubi partium Occidentalium Imperator uita functus esset, iterum sedibus suis Paulus & Athanasius exturbantur: ille in exilium eiectus, è medio sublatus est: hic uerò fuga sibi consuluit. CAP. XXI.

ISTorum malorum omnium concursatio, exiguo temporis momento facta est. quarto nãq; anno post conciliũ Sardicense acciderunt, Sergio & Nigriano Coss. Quibus Constantio nunciatis, totius Imperij gubernacula putauit ad se peruenisse. Imperator igitur in partibus Oriẽtis declaratus, bellũ contra tyrannos cũ omni apparatu

A paratu mouere instituit. Athanasij autem aduersarij tempus opportunum sibi oblatum arbitrati, contra illum, cum nondum Alexandriam aduectauerat, grauissima crimina de integro confingunt: Imperatoremq; Constantium docent, cum uniuersam Aegyptum & Libyam peruertisse. Delectus ministrorum, quem in alienis ecclesijs fecerat, calumniam aduersus eum maximè auxit. Athanasius interea Alexandriam reuersus, uaria episcoporum Aegypti concilia congregauit. Illi tum decretis episcoporũ qui Sardicæ conuenerant, tum concilio Hierosolymis à Maximo coacto, congruentia sanciunt. Imperator uerò, qui iampridem Ariano errore implicatus tenebatur, omnia quæ antea decreuerat, in contrariã partem detorsit. Ac primùm, Paulum episcopum Constantinopolitanũ in exilium eijci iubet: quem quidem illi qui eum abducebant, Cucusi, urbe Cappadociæ, nequiter strangularunt. Marcello etiam Ancyra expulso, Basilius rursum illi ecclesiæ præficitur. Lucius item episcopus Adrianopolis, in uincula cõiectus, carceris cruciatu interijt. Quin etiam ea quæ de Athanasio erant ad Imperatorem relata, tam ingenti iracundię æstu illum incenderunt, ut è medio tolli, ubicunque terrarum reperiretur, mandaret. Porrò autem Theodulum & Olympium ecclesiarum Thraciæ præsules, similiter neci dare iubet. Verùm quę Imperator statuerat, non clam Athanasio fuêre: sed maturè præsentiẽs, capessit fugam: sicq; Imperatoris minas deuitat. Huic eius obtrectant Ariani: & maximè Narcissus Neroniadis, ciuitatis Ciliciæ, episcopus, Georgius Laodiceæ, & Leõtius, qui tum ecclesiæ Antiochenæ præfuit. Qui cum esset presbyter, eo dignitatis gradu propterea deiectus est, quòd mulieris nomine Eustoliæ consuetudine utens, & turpem suspicionem, in quam eius causa uenerat, occultare laborans, membra genitalia sibi execuisset, uti deinceps liberius cum
B ea uitam degeret, neque quicquam committeret, quamobrem eius gratia in crimen uocaretur. Iste, Imperatoris Constantij uoluntate ac studio, Antiochenæ ecclesię episcopus, post Stephanũ, qui Placito successerat, creatus est. Sed de illo satis.

Contra Athanasium de integro crimina confinguntur.

Paulus in exilio strangulatus.

Marcellus sede sua pulsus.

Lucij episcopi interitus.

Theodulus, Olympius, episcopi.

Athanasij fuga.

Leontius cur dignitatis gradu deiectus.

Eustolia.

Quòd Macedonius episcopatum Constantinopolitanum adeptus, eos qui ab eo dissentiebant, plurimis malis affecit.

CAP. XXII.

PEr idem tempus Macedonius, Paulo, eo modo quo dictum est, è medio sublato, ecclesijs Constantinopolitanis præficitur: libertatemq; maximam apud Imperatorem adeptus, bellum inter Christianos mouit, nihilo inferius eo quod erat eodem tempore à tyrannis concitatum: persuasitq; Imperatori, ut ei ecclesiarũ uastationem molienti subsidio esset: atq; adeò effecit, ut quæcunque maleficia aggredi uellet, lege rata fierent. Vnde lex fuit in singulis ciuitatibus peruulgata. Copijs militaribus imperatum est, ut Imperatoris edictis exequendis sedulò inseruirent. Exturbãtur itaque nõ ex ecclesijs solum, uerùm etiam ex ipsis urbibus, omnes qui fidei Consubstantialis assentiebant. Ac primùm de illis solum exigendis laboratum est. Cum autem mali contagio longius serperet, illi qui exiguam, aut ferè nullam curã habebant ecclesiarũ, eos ut cum ipsis cõmunicarent, cogere instituerunt. Erat certè uiolentia non minor ea, quam illi olim adhibuerant, qui Christianos ad simulachra colẽda compulissent. Etenim multi cruciatus cuiusque generis, uarias membrorum distortiones, bonorum publicationes, perpessi sunt: alij patriæ finibus expulsi, alij tormentis enecti: nonnulli cum essent abducti in exilium, interierunt. Et cùm ista in omnibus Orientis ciuitatibus gerebant, tum Constantinopoli uel maximè. Hanc intestinæ persecutionis procellam, quæ antè non adeò magna fuerat, Macedonius, ut primùm ad episcopatum illum euolauerat, uehementer adauxit. Ciuitates autem Græciæ, Illyrij, & cæterarum orbis partium ad Occidẽtem uergentium, tumultu & perturbatione propterea caruêre, quòd inter se ipsę cõcordarũt, decisioq; de fide in cõcilio Nicæno tradita apud ipsas semper dominata est.

Macedonius bellum inter Christianos mouet.

Athanasij testimonium, de flagitijs à Georgio Ariano Alexandriæ designatis. CAP. XXII.

Athanasij Apologeticus.

DE illis uerò quæ Alexãdriæ eodem tempore à Georgio acta sunt, ipsum Athanasium, qui eisdem cùm exagitatus est, tum interfuit, commemorãtem audiamus. Nam in Apologetico, quem de fuga sua conscripsit, de rebus ibidem gestis narrat ad hunc modum: Aduentant quidam Alexandriam, nos ut neci darent, denuò quæsituri: & facta sunt posteriora, peiora prioribus. Nam milites ecclesiam ex improuiso circumsident: fit pro precib. pugna. Tum Georgius, qui ab illis ex Cappadocia missus erat, tempore quadragesimæ accedẽs, perditos illos conatus, quos ab eis didicerat, ipse adauxit. Nam post hebdomadam Paschatis transactam, uirgines in carcerem conijci cœptæ sunt: episcopi constricti uinculis, à militibus abduci, ædes uiduis & orphanis adimi: in familias direptiones fieri: noctu ex ædibus ui exportari Christiani, ædes obsignari: fratres clericorum, pro clericis, in uitæ periculum uocari. Permultũ acerbitatis habuêre ista quidem, sed multo plus ea quæ sunt postea tentata. Hebdomada namq; sacrosanctã Pentecosten subsequẽti, populus ieiunauerat, in cœmiterium propterea precatum egreditur, quòd omnes Georgij detestarent cõmunionem. Verùm ut primùm ille insignitè improbus hoc intellexit, præfectum ordinum militarium Sebastianum, qui Manichæus fuit, contra illos incitat. Ille deinceps cum militũ turba, qui arma, gladios districtos, arcus & tela gestabant, ipso die Dominico in populum impetum facit. Cum uerò paucos admodum orantes offenderet (nam maxima pars, quia hora præterijsset, decesserat) talia admisit facinora, qualia ab illo admitti consentaneum erat. Rogũ enim incendere: uirgines propter ignẽ statuere: eas ut fidem Arianã profiteri se dicerent, cogere cœpit. Vbi eas uictrices esse, ignisq; flãmas prorsus contemnere, animaduertit, detractis uestibus, sic eas in ora ac uultus uerberare, ut diu pòst ægrè à suis noscerẽtur. Quinetiã uiros quadraginta prehendere: eos nouo more ac modo uerberibus cædere. Nam palmarũ uiminibus recens ex arboribus excisis, quæ suos adhuc habebant aculeos, ita terga illorum dilacerauit, ut nonnulli propter aculeos in ipsorum dorsa penitùs infixos, sæpius chirurgos adire cogerentur: alij, qui tam acerba cruciamenta ferre nequibant, mortem oppeterent. Omnes aũt uiri, quib. adhuc suppetebat uita, unà cum uirginib. ad magnã Oasim à militib. relegati: corpora mortuorum facinore iam recẽs edito, suis reddi minimè permissa, sed proiecta inhumataq; (sic enim ipsis libitum est) occultabant ijdem ipsi milites, què populo afferrẽt opinionẽ, se tam crudelis facinoris minimè conscios fuisse. Istud illi insani errore mentis obcæcati patrarunt. Ac cum mortuorum necessarij & familiares propter cõfessionem quidem suorum lætitiam animis caperent, propter corpora tamẽ insepulta in mœrore & luctu uersarentur, istorum militum impietas crudelitasq; maiore cum infamia & turpitudine patefacta est. Porrò autem episcopos Aegypti & Libyæ, Ammonium uidelicet, Thmuim, Caium, Philonem, Hermem, Plinium, Psenosirim, Nilammonem, * Agathonem, Anagamphum, Marcũ, Dracõtium, Adelphium, Ammonium alterum, alterũ etiam Marcum, Athenodorum: presbyteros autem Hieracem & Dioscorum, actutùm in exilium misere. Atq; istos è patrijs sedibus exturbatos, adeò acerbè & crudeliter tractauêre, ut nonnulli eorum inter uias, alij in exilio, morte occumberent. Episcopos amplius triginta trucidarunt. Nam exemplum Achaab imitati, ad ueritatem è medio tollendam omni cura & cogitatione incubuerunt. De rebus à Georgio Alexandriæ gestis ista Athanasius totidem uerbis disseruit. Imperator exercitum deducit in Illyrium. nam eò illum ire compulit necessariò, cùm Reip. status, tum Britanionis imperatoris à militibus declaratio. Qui ut Sirmium aduentauerat, pactis inducijs, cũ Britanione in colloquium uenit. Interea militũ animos, qui eum Imperatorem renunciauerãt, ab eo ad se traducendos curat. Qui cũ essent traducti, Constantiũ solum Augustum, regem

Georgij Ariani in Christianos Alexãdriæ sæuitia.

* Agapitum.

Britanio à militibus Imp. proclamatus.

A regem atque Imperatorem prædicant. Dum ita ab illis proclamatum est, Britanionis nulla fit mentio: qui, ubi se proditũ intellexerat, ad pedes Imperatoris supplex se prouoluit. Constantius, regio ei diademate & purpura detractis, humanitùs & benignè excipit: hortatur ut more priuati, uitam quietè & trãquillè exigeret. Nam homini seni multo commodius esse, uiuendi genus negocij & molestiarũ expers suscipere, quàm inane nomen dignitatis, plenum curarum & solicitudinis retinere. Res Britanionis hanc habuêre exitum. Imperator omnes eius sumptus ex tributis publicis illi suppeditari mandat. Postea uerò ad eum Prousæ, urbe Bithiniæ ætatem degentem literas sæpenumero scribit: ostenditq́, tum se, quòd curis & angoribus illum liberarat, maximorum bonorum ei authorem fuisse, tum quibus miserijs regnum districtum teneretur: seq́ parum cõsideratè fecisse, quòd bonis quę illi concesisset, ille ipse non frueretur. Verùm de his hactenus dictum sit.

Constantij in Britanionem clementia.

De Photino hæresiarcha. CAPUT XXIIII.

IMperator nunc Gallum, consobrinum suum, Cæsarem constituit, & suo ipsius nomine illi imposito, Antiochiam, quę est in Syria, misit, ut partes Imperij ad Orientem iacentes per illum defenderentur. Vbi Antiochiam aduẽtauerat, signum Seruatoris in Oriente apparuit. nam columna crucis effigiem exprimens in cœlo uisa, maximam intuentibus excitauit admirationem. Alios suos duces cum maximis copijs contra Magnentium dimicaturos mittit. Ipse Sirmij commoratur, rerum euentum expectaturus. Interea temporis Photinus illius ecclesiæ antistes, dogma quoddã, quod ille ipse separatim excogitauerat, palàm diuulgare conatur. & quoniam tumultus ex hoc oriebatur, Imperator cõcilium episcoporum Sirmij
B conuocari iubet. Eò igitur conuenêre ex episcopis Orientis, Marcus Arethusius, Georgius episcopus Alexandriæ, quem Ariani, Gregorio sede illa episcopali (uti antè dixi) deturbato, illuc miserant: Basilius, qui ecclesię Ancyrę, Marcello expulso, præfuit: Pancratius Pelusij, Hypatianus Heracleæ: ex episcopis autem Occidentis, Valens Mursorum: & Osius episcopus Cordubæ, quæ est urbs Hispanię, qui id temporis permagna famæ celebritate fuit, inuitus accesit. Isti post consulatum Sergij & Nigriani, quo anno propter belli tumultus & seditiones nullus consul consueta consulatus munera obire poterat, Sirmij congregantur: Photinum dogma Sabellij Afri & Pauli Samosateni tueri deprehensum, illico episcopatu abdicant. Quod quidem omnes & iam tum, & postea ut probè recteq́ factum, magnopere approbarunt.

Gallus Cæsar constituitur.

Seruatoris signum in Oriẽte apparet.

Photini hæresis.

Concilium Sirmianum.

De fidei formulis Sirmij expositis, Imperatore Constantio præsente. CAP. XXV.

ISti episcopi Sirmij ad tempus commorati, alia acta sanciuêre. Nam uetera sua de fide decreta condemnare, nouasq́ fidei formulas condere cœperunt: unã, quam Marcus Arethusæ episcopus Græco sermone conscripsit: duas autem alias, Latino sermone, quæ nec uerbis, nec compositione ac sensu uel ipse secum, uel cum illa quam episcopus Arethusius Græcè scripserat, congruerunt. Alteram tamẽ earum quæ Latinè conscriptæ erant, formulæ illi à Marco Græcè editæ hoc loco subiungam: alteram, quam postea Sirmij etiã recitarant, suo loco, cùm ea quæ Arimini gesta sunt, à nobis exponentur, intexam. Intelligendum est utramq́ in Græcum sermonem conuersam fuisse. Fidei formula à Marco conscripta, ista quidẽ est. Cre„dimus in unum Deum, patrem omnipotentem, cõditorem & fabricatorẽ omniũ:
„ex quo omnis paternitas in cœlis & in terris nominat. Et in unigenitũ filium eius,
„Dominum nostrũ IESVM Christũ, ante omnia secula ex patre genitum, Deum
„de Deo, lumen de lumine: per quem omnia facta sunt, & quæ in cœlis, & quæ
„in terra, uisibilia & inuisibilia: qui est uerbum, sapientia, lux uera, & uita: qui
„in nouissimis dieb. ꝓpter nos homo factus est, natus ex sancta uirgine, crucifixus,

Sirmiani concilij acta.

Fidei formula Sirmij exposita.

mortuus: qui resurrexit à mortuis tertia die, ascendit in cœlum, sedet ad dexterã p
tris, & uenturus est in fine seculi iudicare uiuos & mortuos, & reddere cuique se
cundum opera sua: cuius regni non est finis, sed manet in infinita secula. Erit enim
sedens ad dexteram patris, nõ solum dum hoc seculum manet, sed etiam in futuro
Et in Spiritum sanctum, hoc est paracletum: quem Dominus pollicitus est se pos
ascensionẽ suam discipulis missurũ, ut illos doceret & suggereret omnia, eumq́ m
sit: per quem sanctificantur animæ eorum qui uerè sincereq́ in eum credunt. Eos
autem qui dicant, filium ex his quę non sunt constare, aut ex alia quàm ex Dei pa-
tris substantia, aut tempus seculúmue fuisse cum nõ esset, sancta & catholica Eccle-
sia tanquam alienos à se execratur. Rursus uerò dicimus: Si quis patrẽ & filium
duos deos dixerit, anathema esto. Si quis, cum dicat Christum deum fuisse ante
secula, nõ simul cõfiteatur filium Dei patri ad uniuersarum rerum fabricationem
inseruisse, anathema esto. Si quis eum ingenitum, aut partẽ ipsius ex Maria geni
tam dicere audeat, anathema esto. Si quis filium secundum præscientiam ex Ma
ria natum, & nõ ante secula ex patre genitum apud Deũ fuisse, & per ipsum omnia
facta esse, anathema esto. Si quis substantiã Dei posse dilatari, aut cõtrahi asserue
rit, anathema esto. Si quis essentiã Dei dilatatã filium dixerit effecisse, aut eius
essentiæ dilatationem, ut ita dicam, filium nominauerit, anathema esto. Si quis
filium Dei uerbũ in mente patris quasi insitum, aut uerbũ ꝓlatum, anathema esto.
Si quis filium ex Maria natũ hominẽ solum dixerit, anathema esto. Si quis, cum
Deum & hominẽ ex Maria natum dicat, Deum ingenitũ ipsum intelligat, anathe-
ma esto. Si quis hoc, Ego Deus primus, & ego postea, & pręter me nõ est Deus
(quod quidem ad simulachra tollenda, & eos qui dij nõ sunt, dictum est) ad unige
nitum tollẽdum, qui Deus est ante secula, more Iudaico intelligendũ putet, anathe
ma esto. Si quis, cum audiat istud, Verbum caro factum est, uerbum in carnem
mutatum existimet, aut conuersionem subeundo carnẽ sumpsisse, anathema esto. B
Si quis, cum audiat unigenitum Dei filium crucifixum, dixerit eum interitum, aut
passionẽ, aut mutationem, aut diminutionem, aut internecionẽ subijsse, anathema
esto. Si quis hoc, Faciamus hominẽ, non patrem ad filium dixisse, sed ipsum De-
um patrem ad se ipsum locutũ censeat, anathema esto. Si quis cum Iacob nõ filiũ
tanq̃ hominem luctatum esse, sed Deum ingenitum, aut patrem ipsius affirmarit,
anathema esto. Si quis illud, Pluit Dñs, à Domino, nõ de patre & filio accipiat,
sed ipsum patrem à se pluisse dicat, anathema esto. Pluit nãq; Dñs filius à Domino
Sic legit Nicephorus lib. 9. cap. 31. patre. Si quis cum audiat, Dñm patrem, & Dominum filium, & Dominum pa
trem, & Dominũ & filiũ dixerit: & cum dicat Dñs ex Domino, duos deos asserue
rit, anathema esto. Non enim filium in eodem gradu cũ patre locamus, sed pa
tri subiectũ facimus. Neq; descendit in corpus absq; patris cõsilio: neq; pluit ipse
ex se, sed ex Domino, qui à seipso habet autoritatem, uidelicet ex patre: neque se-
det à dextris ex se, sed audit patrem dicentem, Sede à dextris meis. Si quis Patrẽ,
& Filium, & Spiritum sanctum, unam personam dixerit, anathema esto. Si quis,
cum Spiritum sanctum paracletum dicat, Deum ingenitũ dixerit, anathema esto.
Si quis nõ alium paracletũ præter filium dixerit, sicut ipse filius nos docuit (dixe-
rat enim, Alium paracletum mittet uobis pater, quem ego rogabo) anathema esto.
Si quis Spiritum sanctum partem dixerit patris & filij, anathema esto. Si quis
Patrem, & Filiũ, & Spiritũ S. tres deos esse affirmauerit, anathema esto. Si qs filiũ
Dei, tanq̃ unã ex creaturis uolũtate patris factũ dixerit, anathema esto. Si quis fi
liũ inuito patre genitũ dixerit, anathema esto. Nã pater nõ cõtra suã ipsius uolunta
tẽ, naturali necessitate coactus, perinde ac si ipse noluisset, filiũ genuit: sed cũ uolu-
it, tũ sine tempore, sine passione ex se illũ genuit. Si qs filiũ ingenitũ & sine prin
cipio dixerit, & ita duo principio carentia, duoq́ ingenita dicat, & duos deos cõsti
tuat, anathema esto. caput. n. & principiũ omniũ creaturarũ filius est: caput autem

Christi,

A Christi, Deus. Sic enim ad unum uniuersi principium principio uacās, omnia per
„ filium piè referimus. Rursum ueram illam Christianæ professionis notionem
„ accuratè expendentes dicimus: Quòd si quis Christum Iesum, Dei filium, qui pa-
„ tri ad uniuersarum rerum fabricationem inseruiuit, non ante secula fuisse dixerit:
„ sed ab eo tempore solum, quo ex Maria natus fuit, filiū & Christum fuisse, & tum
„ incepisse Deum esse, sicut Paulus Samosatenus asserebat, anathema esto.

Alia fidei formula, Latino sermone primùm scripta, pòst in Græcum conuersa.

¶ Quoniam uisum erat, ut accurata aliqua de fide haberetur cōsideratio: omnia quæ ad eam rem pertinent, Sirmij exquisitè indagata explicataq́ fuêre: & Valente, Vrsacio, Germanio, & cæteris episcopis præsentibus, consensum est, unum Deum esse, patrem omnipotentem, sicut in toto orbe terrarum prædicatur: & unum unigenitum eius filium, Iesum Christum, & seruatorem nostrum ex eo ante secula genitum. Duos deos non oportere dicere, quandoquidem ipse Dominus dixit: Vado ad patrem meum, & patrem uestrum, & Deum meum, & Deum uestrum. Propter hoc & omnium Deus est, sicut Apostolus docuit: Nunquid Iudæorum Deus solum? an non etiam & gentium? imò & gentium, quoniam unus est Deus, qui iustificabit circuncisionē ex fide, & cætera omnia consentiunt, nullamq́ habent dubitationem. Et quoniam de hac uoce, quæ à Latinis substātia dicitur, à Græcis οὐσία, à multis grauiter certatum est: hoc est, ut accuratius intelligatur, de æquisubstātiali, uel potius (quod dicitur) consubstantiale, à nemine deinceps mētionem de illis faciendam esse, neq; de his reb. ullam in Ecclesia explicationem instituendā: id adeò ob hāc causam rationemq́, quód de ijs in Sacris literis nihil scri-
B ptum extat, quodq́ humanam intelligentiam mentemq́ longè superant: & quòd generationem Filij nemo potest explanare, sicut in Sacris literis proditum est, Generationem eius quis enarrabit? Nam constat, patrem solum scire, quomodo genuerit filium: & rursus filium solum scire, quomodo à patre genitus sit. Nemini autem dubium esse, patrem maiorē esse honore, dignitate & diuinitate, & ipso nomine paterno etiam maiorem esse: idq; filij ipsius testimonio dicentis, Qui me misit pater, maior me est. Quinetiam istud catholicum esse, nemini esse obscurū: duas scilicet personas esse, patris & filij: & patrem maiorem, filium subiectum cum cęteris omnibus quę pater illi subiecerit: Patrem principium non habere, inuisibilē & immortalem esse, nō posse pati: Filium genitum à patre Deum de Deo, lumē de lumine: & huius generationem (sicut antè dictum est) neminem nisi solum patrē cognoscere. Ipsum filium Dominum & Deum nostrum, carnem seu corpus, hoc est hominē sumpsisse: quēadmodum tum angelis nunciauit, tum omnes Scripturæ docent, & maximè Apostolus ipse, doctor gentium: Christum ex Maria uirgine hominem sumpsisse, per quem passus est. Caput aūt esse & firmamētum totius fidei, ut Trinitas semper conseruet̄, sicut in Euangelio legimus: Euntes docete oēs gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Simplex uerò & perfectus est Trinitatis numerus. Paracletus, Spiritus sanctus per filiū missus, uenit secundum promissionem, ut Apostolus & omnes credentes sanctificaret & doceret. Photino persuadere nitunt̄, post eius abdicationē, ut istis reb. assentiret, subscriberetq́: & polliciti sunt episcopatum se illi reddituros, si modò resipisceret, dogmaq́ seorsum ab ipso excogitatum dānaret anathemate, atque adeò ipsorum opinioni accederet. Ille repudiat conditionem, eosq́ ad disputandum prouocat. Ac die ad eam rem præstituta, de sententia Imperatoris conueniunt, tum episcopi qui ibi aderant, tum non pauci senatores, quos Imperator rogauerat ut disputationi uellent interesse. In quorum consessu Basilius, qui tum Ancyræ episcopus fuit, se Photino opposuit: notarij, qui scribendi celeritate multum ualebant, eorum uerba exceperunt. Dum inter se acriter disserunt, maxima oritur concertatio.

Alia fidei formula.

Rom. 3.

ὁμοιούσιον ἤτοι ὁμοούσιον. Sic legit Nicephil. lib. 9. c. 31.

Matth. 28.

Photini pertinacia.

Basilius Photino se opponit.

In qua disputatione Photinus euictus, condemnatur. De reliquo uitã in exilio degens, librum tum Græca, tum Latina lingua (nam ne huius quidem linguæ ignarus fuit) composuit. Scripsit autem contra omnes hæreses, dum suum ipsius dogma diuulgare laborauit. Verùm de Photino sit dictum satis. Intelligendum est autem episcopos qui Sirmij conuenerant, se illius fidei formulæ Latino sermone conscriptæ pœnituisse. Nam postquam edita fuit, uisa est illis pugnãtia complecti. Ob quam causam dederunt operã, ut ex illorũ manibus qui eam descripserant, eximeretur: ubi autem à multis occultabatur, Imperator per edictum mandauit, ut eius quæ exiuerant exemplaria conquirerẽtur: suppliciumq; est cuique minatus, qui illa occultasse deprehẽderetur. At nullæ minæ ea, cum semel edita essent, delere poterant, propterea quòd in tam multorum manus incidissent. Verùm hæc quidem hactenus.

Photini damnatio et exilium.

De Hosio Cordubensi. CAPUT XXVI.

QVoniam autem de Hosio Cordubæ episcopo, quòd animo inuito ad concilium Sirmij habitum accesserit, mentionem fecimus, de hac re pauca iam dicemus. Quanquam iste paulo antè per fraudulentum Arianorum conatum erat in exilium missus: id temporis tamen studio & labore episcoporum, qui Sirmij cõuenerant, factum est, ut Imperator illum accerseret, habẽs in animo uel persuadendo, uel cogendo eum inducere, ut cum episcopis ibi coactis cõsentiret. nam si istud factum esset, illorum fides perillustri testimonio confirmata uideretur. Hac de causa inuitus, ut dixi, accessit ad concilium. Simulatque uerò senex ille eorũ fidei assentire abnuebat, plagæ illi erant inflictæ, membraq; machinis distorta. Quapropter fidei formulis eo tempore editis, ui & necessitate cõpulsus consensit, subscripsitq;. Atq; res tum Sirmij gestæ hunc exitum habuere.

Hosius cur inuitus ad conciliũ accesserit.

De Magnentio tyranno deuicto, & Iudæis qui Diocæsaream urbem Palæstinæ incolebant, & Gallo Cæsare. CAP. XXVII.

IMperator Constantius Sirmij commoratur, expectans euentum belli cõtra Magnentium suscepti. Magnentius autem, simul ut Romam, urbem omnium facilè principem, occupauit, trucidat ex ordine senatorio complures: nõ paucos etiam ex populi multitudine è medio tollit. Verùm ubi duces Constantij, Romanorum copijs collectis, contra illum ire contendunt: Roma decedens, in Galliam proficiscitur. Ibi crebra prælia fiunt: & modò hæc, modò illa pars superior fuit. Tandẽ apud Mursam (est autem hoc castellum Galliæ) Magnentius deuictus, se in illud castellum conclusit: in quo quidem tale miraculum fertur editum esse. Magnentius animos suorum militum præ clade accepta fractos debilitatosq; recreare laborans, altum suggestum conscendit. Illi, quod de more Imperatoribus fieri solet, Magnentio faustè acclamare cupientes, quasi præter animi uoluntatem, acclamationem ad Constantium transferunt. nam non Magnentium, sed Cõstantium omnes uno ore Augustum prædicant. Quod quidem uelut omen infortunij Magnentius arbitratus, confestim se ex illo castello subducit, ad ulteriores Galliæ partes trãsfugit. Constantij duces acriter insequuntur. Denuò pugnatum est in loco quodam qui Miltoseleucus dicitur, in quo Magnentius ui superatus, fugã solus capessit. Lugdunum urbem Galliæ contendit, quæ Mursa castello abest trium dierum iter. Magnentius ut Lugdunum uenit, primùm matrem suam interimit: deinde fratrem, quem Cæsarem cõstituerat, trucidat: ad extremũ sibijpsi necem cõsciscit. Hæc res gesta est ad sextũ consulatum Constantij: secundũ autẽ Constantij Galli, decimooctauo Calend. Septembris. Non longo tempore pòst, Decennius, alter frater Magnentij, uitam sibijpsi laqueo eripuit. Et quanquam hoc modo Magnentij tyrannis ad exitum uenit, Resp. tamen non adhuc satis tranquilla & quieta fuit. Nam statim pòst alter tyrannus, Siluanus nomine, exoritur: uerùm hunc statum Reip.

Magnentij sæuitia.

Mursa castellum.

Magnentij fuga, et interitus.

Decennij interitus.

Siluanus tyrannus.

A Reip. in Gallia turbantem, duces Constantij actutum profligarunt. His rebus confectis, mox aliud bellũ intestinum in Oriente excitatur. Nam Iudæi, qui Diocæsaream Palæstinæ incolebant, arma contra Romanos sumere, in loca finitima incursionem facere cœperunt. Verum Gallus, qui & Constantius uocabatur, quem imperator Constantius Cæsarem constituerat, inq; Orientem miserat, copijs eo traductis, illos bello subegit: ciuitatem Diocæsaream solo æquari mandauit. Vbi istas res gesserat Gallus, secundum fortunæ flatum moderate ferre non potuit: sed statim contra ipsum Constantium, qui eum Cæsarem creauerat, nouas res moliri aggreditur, studio tyrannidis occupandę inflammatus: adeo ut nõ multo post à Constantio, quid apud animum proposuisset, perspicue deprehensus sit. Domitianum namq; tum Orientis præfectum, & magnum quæstorem de sua ipsius occidit authoritate: nec Imperatori quid animo instituerat significauit. Qua de causa Constantius grauiter commotus, Gallum ad se accersit. Ille metu supra modum perculsus, inuitus ad eum perrexit. Quem quidẽ, ubi partes uersus Occidentẽ occupauerat, & iam in insula Flauone uersabatur, Constantius e medio tolli iussit. Post exiguum temporis spacium, Iulianum Galli fratrem Cæsarem constituit, inque Galliam contra Barbaros misit. Gallus, qui etiam Constantius appellabatur, ad septimum Consulatum Constantij: ad tertium autem suijpsius, interfectus est. Iulianus uero sequẽti anno, Arbitione & Lolliano Coss. Cæsar creatur: sept. Id. Nouembris. Cæterum de Iuliano proximo Libro disseremus. Constantius his præsentibus malis liberatus, ad bellum cum Ecclesia gerendum animum suum conuertit. Nam Sirmio Romam, urbem primariã, profectus, concilium episcoporum de integro conuocat: & quosdam ex episcopis Orientis in Italiam mature contendere, eo etiam accedere episcopos Occidentis iubet. Interea temporis, dum hi in Italiam iter parant, accidit ut Iulius episco-
B pus Romanus, qui quindecim annos ibi Ecclesiam rexerat, e uita migraret: Liberiusq; in illius episcopatus administrationem succederet.

Bellum intestinum in Oriente.

Gallus Constãtius.

Iulianus Cæsar constituitur.

Galli interitus.

Constantius Ecclesiæ bellũ molitur.

Liberius Iuliani successor.

De Aetio Syro, Eunomij præceptore.

CAP. XXVIII.

ANtiochiæ, quæ est in Syria, Aetius cognomento Atheus, aliûs hæresis author exoritur. Iste, quamuis eadem cum Ario sentiret, eãdemq; tueretur opinionem, tamen ab Arianis, quod Arium in communionem receperant, se segregauit. Nam Arius (uti ante dixi) alia complexus animo, alia ore confessus, cum esset Nicææ, fidei formulam ibi in concilio editam admisit, eiq; subscripsit: & Imperatorem, qui tum regnabat, per fraudem ludificatus est. Ob quam causam Aetius se ab Arianis penitus seiunxit. Etiam ante illud tempus Aetius fuerat hæreticus, & Arij dogmati patrocinari ardenti studio contenderat. Nam cum Alexandriæ aliquantum profecisset in literis, decessit: Antiochiam autem Syriæ profectus (in ea namque ciuitate natus fuit) à Leontio, qui tum episcopus erat Antiochiæ, diaconus constitutus est. Paulo post, eos qui forte in eius uenêre colloquium, suis obstupefecit argutijs. Istud autem effecit, fretus elenchis sophisticis Aristotelicis (sic enim liber est ab authore inscriptus) quarũ subsidio cum dissereret, captiosas ratiocinationes, quas ipse non poterat dissoluere, imprudens cõtexuit: quippe Aristotelis institutũ à peritis minime didicerat. Nã Aristoteles propter sophistas, qui tum philosophiã irrisere, hanc disserendi rationẽ pro adolescentib. conscripsit, & ita sophisticis & fallacib. quibusdam argutijs sophistis restitit. Itaq; Academici, qui Platonis & Plotini scripta explanant, ea quę sunt tã argute & subtiliter ab Aristotele disputata, admodum reprehendunt. At Aetius, utpote magistrum Academicum minime consecutus, in captiosis reprehensionũ inhæsit fallacijs. Quapropter mente haud poterat comprehẽdere, quomodo sit generatio ingenita: & qua ratione, quod genitum est, coæternum sit, cum eo quod illud genue-

Aetij hæresis quo ab Ariana differat.

Aetius à Leõtio diaconus constituitur.

Aristotelis Elenchorum institutum.

rit: adeò autem doctrinę inops, adeóq; Sacrarũ literarum rudis & ignarus fuit: ac A fallax duntaxat ratiocinandi genus, & certandi studio comparatum (quod quidẽ ab agresti & indocto facilè fieri posśit) sibi acquisiuerat: sic ut in ueterib. scriptoribus, qui sacra eloquia ad fidem Christianam spectantia interpretati fuissent, non modò non esset exercitatus, sed Clementem, Aphricanum & Origenem, uiros omni doctrinæ sapientiæq; genere literatè peritos, prorsus reijceret: atq; adeò epistolas, quas nugis litigiosis fallacibusq; conclusiunculis dedita opera referserat, ad Imperatorem Constantium & alios nonnullos conscriberet. Ob quam causam Atheus nuncupatus est. Et quanquam eadem cum Arianis asserebat, tamen à suis qui inuolutam & captiosam ratiocinandi uiam ab eo traditam, minimè intelligere poterant, pro hæretico, utpote cũ Arianis cõsentiente, est habitus. Quare cum esset eorum ecclesia exturbatus: uoluit tamẽ uideri, quòd se sua sponte ab illorum communione seiunxisset. Ab illo autem qui erroris sui initium duxissent, id temporis Aetiani, iam uerò Eunomiani appellantur. Nam paulò post Eunomius, qui eius scriba fuit, & ab eo peruersam deprauatamq; doctrinam didicerat, huic hæreticorum sectæ præfuit. Sed de Eunomio, suo loco dicemus.

Aetius Atheus dictus.

Aetiani, qui et Eunomiani.

Eunomius Aetij scriba.

De Mediolanensi synodo, & Ariminensi, & fide quæ illic exposita est. CAP. XXIX.

PEr id tempus in Italia non multi ex episcopis Orientis conuenerunt: quandò quidem plerisq; illorum ingrauescens ætas, & itineris longitudo impedimento fuit, quo minus illò aduentarẽt: ex episcopis uerò Occidẽtis accessere amplius trecenti. Exibat edictũ Imperatoris, ut conciliũ Mediolani cogeretur. Quò cũ episcopi Oriẽtis uenissent, primùm omniũ postulabant, uti cõtra Athanasiũ cõmunis pronunciaretur sententia: quo quidẽ cõfecto, putabant fore ut reditus Alexãdriam illi penitùs præcluderetur. Postquam intellexêre Paulinus Treueris, quæ est in Gallia, episcopus, Dionysius & Eusebius (quorũ ille Albæ primarię urbis B Italiæ episcopus fuit, hic Vercellarum ciuitatis Liguriæ) episcopos Orientis omnes neruos contendere ad decretum contra Athanasium faciendum, non alia de causa quàm ut fides labefactaretur: consurgentes grauiter uociferabãtur, religionẽ Christianam per dolosos & fraudulentos illorũ conatus expugnatam fore: dicebantq; criminationem Athanasio obiectã perspicuè falsam esse: illosq; eas res excogitasse, uti fidem prorsus euerterent. Dum hæc isti uociferabantur, episcoporum concilium dimissum est. Quod ubi intellexit Imperator, illos actutùm in exilium ire mandat: generaleq; concilium conuocare in animo habet, ut cunctis episcopis Oriẽtis in partes Occidentis accersitis, omnes (si fieri posśit) ad concordiã reducat. Ei uerò istam rem animo agitãti, uidebatur perdifficilis ad pręstandum, propter itineris longitudinem: & ob eam causam Concilium in duas partes diuidi iubet: atque episcopos qui tum aderant, Arimini, quæ est urbs Italiæ, conuenire: episcopos autem Orientis, Nicomediam urbem Bithyniæ petere, per literas imperat. Verùm eius institutum non successit prosperè. nam neutrum Conciliũ secum consensit, sed utrumq; fuit in uarias partes distractum. Etenim neq; episcopi qui Arimini conuenerant, concordare poterant: & qui in Oriente coacti erant, Seleuciæ urbis Isauriæ nouum schisma conflarunt. Qua ratione aũt singula istorum acta fuerint, deinceps in sermonis nostri progresśione exponemus, si modò de Eudoxio prius pauca dixerimus. Eodem ferè tempore Leontio, qui Aetium hæreticũ ad gradum diaconatus extulerat, morte extincto: Eudoxius Germanicię, urbis Syrię, episcopus, qui tũ Romę aderat, maturè sibi in Orientẽ reuertendũ putat: agitq; ueteratoriè cum Imperatore, ut sibi potestas ocyus redeũdi propterea fieret, quòd Germanicia ciuitas ipsius cõsolatione & subsidio magnoperè egere uidetur. Imperator uerò, qui minus, quid esset illi in animo, pręuiderat, hominẽ dimittit. Iste cubiculariorũ Imperatoris operã & auxiliũ nactus, sua ipsius ciuitate

Mediolanense concilium.

Paulinus, Dionysius, Eusebius, episcopi, Athanasio patrocinati.

Concilij in duas partes diuisio.

Leontij obitus.

Eudoxius episcopus.

A ciuitate derelicta, per dolũ ad episcopatũ Antiochię subrepsit: moliturq́; ut Ae- *Eiusdẽ dolus.*
tiũ in ecclesiã denuò reducat: contẽditq́;, ut Concilio episcoporũ conuocato, illũ
ad diaconatus gradũ restituat. Verùm istud propterea neutiquã cõfici poterat,
quòd odiũ cõtra Aetiũ conceptũ, plus ad illũ repellendũ, quàm studiũ Eudoxij
ad restituendũ ualeret. Sed de ijs reb. non opus est pluribus. Ex illis qui erant
Arimini congregati, episcopi quidẽ Orientis causa Athanasij silẽtio prętermissa,
dixerũt se alijs de causis cõuenisse. Quorum opera ac studio Vrsacius & Valens *Vrsacius et Valens polypi.*
(qui initio Arij dogma propugnauerãt: postea tamen ob libellũ quem episcopo
Romano obtulerãt, fidei consubstãtialis, sicut antè dixi, assentiebantur) magno
fuêre adiumẽto. nã isti duo ad nutũ eorũ qui plus ualebant, se semper accõmoda
bant. His etiam uenêre subsidio, Germanius, Auxentius, Demophilus, & Caius.
In cõuentu igitur, ubi episcoporũ qui aderant, alius aliud statuendũ censeret, Vr
sacius & Valens, omnia quę erãt olim de fide tradita, dixerũt irrita debere esse: &
nouã fidei formulã, quã episcopi Sirmij coacti paulo antè ediderant, approbari.
Quę cũ dixissent, schedã, quã habebãt in manib. legẽdã curauêre. Aliã autẽ fidei
formulã, quã Sirmij antea cõscripserant, ibiq́; (uti suprà cõmemoraui) suppres-
serant, tum Arimini in mediũ protulerũt: quę etiã erat ex Latino sermone in Gr
cũ cõuersa, hisq́; ferè uerbis explicata fuit. ¶ Fides ista catholica corã domino no
stro Cõstãtio, Flauio Eusebio, & Hypatio Coss. Sirmij ad 11 Cal. Iun. edita fuit.

Credimus in unũ solũ & uerum Deũ, partem omnipotentẽ, conditorẽ & opi- *Fidei formula ab Vrsacio & Valente exhibita.*
ficẽ omniũ. Et in unum unigenitum filiũ Dei, qui fuit ante secula, ante omne prin
cipiũ, & ante omne tẽpus quod mẽte percipi potest, & ante omnẽ notionẽ com-
prehensibilẽ à Deo patre sine pasione ulla genitus: per quẽ tũ secula condita, tũ
omnia facta sunt: unigenitũ solum, ex solo patre genitũ, Deũ de Deo, similẽ patri
qui illũ genuit, secundũ Scripturas. cuius generationẽ nemo nouit, nisi solus pa-
B ter, qui genuit illũ. Hunc scimus, unigenitũ eius filiũ, nutu paterno de cœlis ad de
lendũ peccatũ descendisse: natũ esse ex Maria uirgine, uersatum cũ discipulis, pa-
terna uolũtate omnẽ œconomiã expleuisse: crucifixũ, passum, mortuũ: descendis
se ad inferos, omnia illic dispẽsasse: quẽ inferorũ ianitores intuẽtes cohorruerũt.
tertia die resurrexisse: iterum cũ discipulis uersatum: & quadraginta dieb. exple-
tis, ascendisse ad cœlos, sedere ad dexterã patris: & uenturũ in nouissimo die cum
gloria paterna, ut reddat unicuiq; iuxta opera sua. Et in Spiritũ S. quẽ ipse unige
nitus Dei filius IESVS Christus promisit se missurum generi humano, paracletũ,
sicut scriptũ est: Vado ad patrem meũ: &, Orabo patrem meum, & alium paracle *Ioan. 20. et 14.*
tũ mittet uobis, spiritũ ueritatis: ille à mesumet, & docebit & suggeret uobis om-
nia. Nomen Substantię quoniã à patrib. simpliciter positũ, à populo autẽ ignora *Substantiæ nomẽ cur multis offensionem concitet.*
tũ, offensionem propterea multis concitat, quòd Scripturis minimè sit compre-
hensum: uisum est ipsum tollere, & omnino nullã mentionẽ huius uerbi, Substan
tia, cũ de Deo loquimur, de reliquò fieri: quia literę Sacrę omnino substãtię uel fi
lij uel spiritus S. neutiquã meminerint. Filium tamen patri per omnia similẽ dici- *Filius patri per omnia similis.*
mus: quippe cum sacrę Scripturę illud asserãt, doceantq́;. Istis perlectis, illi, quib.
parũ uidebantur arridere, consurgentes dixerũt: Nos minimè huc propterea cõ-
uenimus, quòd essemus fide destituti (nã eam integram seruamus, quam ab initio
accepimus) sed uti, si quid noui quisquã de ea moliretur, ei obsisteremus. Quòd si
igitur ista quæ perlecta sunt, non ad res nouandas omnino spectent: uos iam er-
rori Ariano, eo modo quo uetus Ecclesię canon alios errores tanquam blasphe-
mia refertos reiecit, anathema denũciate. Quòd autem Arij dogma tam plenum
blasphemiæ, tumultus & turbas in Ecclesia ad hoc usq; tẽpus excitarit, uniuerso
orbi terrarũ palàm est. Quod quidem propositum cum ab Vrsacio, Valente,
Germanio, Auxentio, Demophilo & Caio non reciperetur, Ecclesiæ concordiã
planè diremit. Nam isti, illis quæ in concilio Arimini habito perlecta erant, adhę

Q 2 serunt:

ſcrunt: alij, fidem concilij Nicæni de integro ratam fecêre: irriſereq; fidei formu- A
lam, in illis quæ erant perlecta comprehenſam. & maximè Athanaſius: qua quidē
inductus, literas ad ſuos ſcripſit, his ferè uerbis.

Athanaſij ad ſuos literæ. ¶ Quid, quæſo, deſiderabatur Eccleſię catholicę ad pietatis doctrinā, ut iam de fide quærant: & Conſules, qui in hoc præſenti tempore fuerint, uerbis, quę de fide ſcilicet ipſi poſuerint, nominatim præfigant? Nam Vrſacius, Valens, Germanius fecerūt, quod nunquā uel factū uel auditum, apud Chriſtianos fuit. Etenim ubi ea ſcripſerāt, quę ipſi credēda putauêre: Cōſules, menſem, diē deniq; preſcripſerunt: ut omnib. prudentibus uiris cōſtaret, eorū fidē nō ante regnum Conſtātij initium habuiſſe. *Vrſacij & Valentis confeſſio fidei impugnata.* Quinetiā omnes illi ad propriam hęreſim reſpicientes, ſentētiā ſuam ſcriptis mandarunt. Porrò autē cum de Domino ſcribere prę ſe ferrent, aliū quidem ſuum Dominū nominauêre, nēpe Conſtantium. iſte enim feneſtram illis ad impietatem aperuerat. Atq; dum filium Dei æternum denegabant (adeò namq; illi hoſtes Chriſti erāt ad nequitiam proiecti) Imperatorem æternū dixerūt. Sed fortaſsis ex ſanctis prophetis, qui tēpora, quib. uixerint, tradūt, anſam ad Cōſules notandos arripuêre. Verùm ſi iſtud audeāt affirmare, ſuam ipſorum ualde produnt inſcitiam. *Prophetarum tempora.* Nam quanquam in ſanctorum prophetijs temporum facta eſt mentio, ut in Eſaiæ & Oſeæ, qui in diebus Oziæ & Ioathan, & Achaz et Ezechię fuerunt: ut in Hieremię, qui uixit in diebus Ioſiæ: ut in Ezechielis & Danielis, qui regnante Cyro & Dario floruerūt: ut in aliorū deniq; prophetijs, qui alijs temporib. prophetarunt: nō tamen illi primùm fundamenta iecêre pietatis, & religionis diuinę. nam ante illorum tempora, & ſemper, & ante mūdi fabricationem fuit: quam quidem Deus per Chriſtum nobis præparauit. Atq; tempora quibus illorum fides inchoata fuerit (ante illa namque tempora fuêre illi ipſi fideles) minimè deſignarunt: ſed tempora erant illa quidem promiſsionis per illos prænunciatæ. Ac promiſsio quidem, incarnationem Seruatoris noſtri potiſsimùm attigit: quod autem ei erat adiunctum, ea quæ cùm Iudæis, tum gentib. obuenirent, perſpicuè cōmonſtrauit. B Quinetiam in temporib. illis notatis, fides quidem (uti ſuprà dixi) non habuit originem, ſed ipſi prophetę: in quib. quidem cum uiuerent, iſtas res uaticinati ſunt. At iſti noſtri ſapiētes, cum nec res geſtas literis produnt, nec futura prædicunt, ſed ſcribunt, *Edita eſt fides Catholica*: ſtatim attexunt & Coſſ. & menſem, & diem. Quemadmodum ſancti uiri, tempora cùm rerum geſtarum, tum ſui ipſorum miniſterij perſcribunt: ſic iſti tempus, quo cœpta ſit ipſorum fides, annotant. Atq; utinam certè ſuam ipſorum fidem ſolum ſcriptis mandaſſent: iam uerò fidei initium faciunt, & non quaſi antè extiterit, de ea diſputare aggrediuntur. Non enim ſcribunt, Sic credimus: ſed hoc modo, Edita eſt fides catholica. Itaq; audax inſtituti huius ſuſceptio illorū inſcitiam arguit manifeſtò: atq; recens illius conſcriptæ formulæ inſtituta ratio, Ariani hæreſin planè exæquat. Sic nāq; ſcriptis docuerūt, tum cœperunt ipſi credere, deinceps illorum fidem annunciare conſtituunt: *Luc. 2. c.* non aliter atq; apud Lucā euangeliſtam eſt, Editū eſt edictum de cenſu. Iſtud edictū antè quidem non erat, ſed ab illis diebus cœpit eſſe: & ab eo qui illud ſcripſerat, editum fuit. Ita, cum iſti ſcribunt, Edita eſt iam fides: oſtendūt, errorem ſuū nuper excogitatū eſſe, & antea nō extitiſſe. Quod ſi uerbū, CATHOLICA, addāt, in impiā Cataphrygū peruerſitatē imprudētes ruūt: ut illorum more ipſi etiam dicāt, Nobis reuelata eſt fides Chriſtiana, & à nobis incœpta. Et ut illi Maximillā & Montanum, ſic iſti pro Chriſto Cōſtātium Dominum nūcupant. Quod ſi illorum temporibus, atq; illis Coſſ. fides habuerit initium, quid de patrib. & beatis martyribus fiet? quid de illis, quos iſti ipſi in fide inſtituerāt, & ante iſtos Coſſ. mortui ſunt? Qua ratione illos à mortuis excitabunt, ut quæ tum illos docuiſſent, penitùs ex illorum animis euellant: & quæ iam excogitarint, ſcripſerintq;, inſerant? Adeò ſunt inſulſi, ut ſimulatas cauſas ſolum

A lum confingere norint: quæ ut ineptæ sunt & improbabiles, ita facile coargui & refelli poterunt. Istas res Athanasij epistola missa ad suos familiares complexa est: quã quidem studiosi pro arbitratu possunt peruestigare, eaq; quæ sunt in illa ipsa acute & grauiter disputata, penitus cognoscere. Nos enim partem duntaxat eiusdem hoc loco posuimus, quo breues esse possemus. Est porro intelligendum, Valentem, Vrsacium, Auxentium, Germanium, Caium, Demophilum, a concilio propterea abdicatos fuisse, quod recusabant, quo minus opinioni Arianæ indiceretur anathema. Ob quam causam, cum isti suam abdicationem iniquo ferrent animo, ad Imperatorem propere contendere cœperunt, & fidei formulam in Cõcilio perlectam ad eum deferre. Concilium sua decreta Imperatori per epistolam exponit, ex Latino sermone in Græcum conuersam: cuius hęc quidem est sententia.

Concilij Arimini habiti ad Imperatorem Epistola.

Quoniam tum mandatum Dei, tum tuæ pietatis edictum ita postulat: idcirco ea quæ olim de fide fuere decreta, nostris suffragijs stabilienda iudicamus. Nã cuncti episcopi ex omnibus ciuitatibus ad Occidentem sitis, Arimini in unum conuenimus, ut & fides Ecclesiæ catholicæ fieret illustrior, & illius aduersarij perspicue deprehenderentur. Postquam igitur diu deliberatum est, placuit eam fidem, quæ ex antiquis ducta temporibus hactenus permansit, quæque a Prophetis, ab Euangelistis, ab Apostolis denique per gratiam Domini nostri IESV Christi, tui imperij defensoris, conseruatorisque ualetudinis tuæ, prædicata est, firme retinere, retentãq; perpetuo conseruare. Absurdũ enim, imo nefas certe uidebatur, quicquã cõmutare in illis quę recte uereq; definita essent, quęq; fuissent ab omnib. in cõcilio Nicæno, tui patris Constantini Imperatoris illustrissimi sub B sidio accurate exquisita, excussaq;: quorum doctrina & sententia per omniũ hominum aures mentesq; peruasisset, palamq; esset prædicata: cuius unius ui Arij hæresis expugnata est, prorsusq; extincta: cuius etiam adiumento non hæc solũ, sed aliæ quoque hæreses sunt extirpatæ. Cui profecto aliquid adijcere, tutum nõ est: & ab ea quicquam detrahere, periculosum. Quod si alterutrum istorum eueniat, erit tanta aduersarijs impunitas proposita, ut quod libeat, licenter exequantur. Itaq; Vrsacius & Valens, quoniam iampridem animos suos Ariano dogmate implicauerant, & nostra erant propterea communione segregati, non modo illos, ut eiusdem communionis denuo fierent participes, pœnituit delictorum, quæ se admisisse sua ipsorum conscientia plane arguebat: uerum etiam ut ipsorum scripta testantur, ueniam obnixe postulauêre. Quibus de causis omnia eis crimina remissa, condonataque fuerunt. Ista quidem eo tempore gerebantur, quo concilium Mediolani habitum est, præsentibus ecclesiæ Romanæ presbyteris. Cum igitur intelligamus, Constantinum, principem omnium posterorum memoria post mortem celebrandum, diligenter elaborasse, ut fides illa Nicææ literis prodita, accuratissime perquisita explorataque esset: absurdum plane uideretur, eo iam post acceptum baptismum uita defuncto, & ad tranquillitatem sibi debitam profecto, aliquid in ea nouare: & tot sanctos confessores & martyres, qui huius doctrinæ authores inuentoresq; fuerunt, quique ut uetus Ecclesiæ catholicæ institutum poscebat, omnino senserunt, inq; eo perstiterunt perpetuo, prorsus contemnere. Quorum fidem ad tui imperij tempora Deus per Dominũ nostrum IESVM Christum perduxit: cuius auxilio sic tuum creuit Imperium, ut uniuersa nostri orbis gubernacula teneas. At contra miserabiles illi, & animo deplorato præditi, nefario impetu incitati, se impiæ doctrinæ præcones denunciare, & totũ ueritatis institutũ euertere studuerunt. Nã ut primũ conciliũ ex tuo edicto in unũ coiuerat, ij suę fraudis inuolucrum aperuerunt; & simulatq; Germanium,

Concilij Arimini ad Imperatorem epistola.

nium, Auxentium & Caium, qui seditionem & discordiam in Ecclesiam induxissent, pari ab Ecclesia doctrinæ dissensione irretitos animaduertebāt, tentauerunt per dolum & tumultum aliquid noui decidere. Quorum doctrina, quanquam una erat, tamen omnem blasphemiarum aceruum longè superauit. Verùm ubi intellexêre eos neq; eiusdem opinionis esse, neq; in perditis ipsorum conatibus cū illis conspirare: ad nostrum consessum se transtulerunt, perinde ac si iam contrarium dogma scriptis mandare in animo haberent. At non longo tempore pòst, eorum mentes sunt facilè patefactę. Quocirca ut status Ecclesiæ non eiusmodi iactaretur fluctibus, & omnia turba ac tumultu uolutata miscerentur, percommodum uidebatur, ut tum uetera decreta firma stabiliaq; conseruarent, tum isti à nostra communione excluderentur. Atq; ob hanc causam legatos ad tuam humanitatem cum literis misimus, qui te doceant mentem & sententiam Concilij. quibus mandatum dedimus, ut in primis authoritate testimonioq; legum olim rectè sancitarū ueritatem confirmarent: atq; adeò tuæ significarent æquitati, non ut Vrsacius & Valens dixerint, pacem futuram esse, si instituta ritè & legitimè facta euertantur (quî enim fieri potest, ut pacis authores sint hi, qui pacis uincula ruperint?) sed dissidium & seditionem inde cùm in alijs ciuitatibus, tum in ipsa ecclesia Romana excitatā fore. Quamobrem tuam Clementiam obtestamur, ut benignis auribus & uultu placido nostrā legationē excipias, neq; permittas quicquam nouari ad eorū contumeliam, qui uita excesserint: sed nobis facias potestatē in his quæ sunt à maioribus (quos quidem ingeniosè & prudenter, Spiritu sancto illis opē ferente, omnia transegisse constat) decreta sancitaq; firmè perseuerādi. Nā ea quę ab istis nouata sunt, in animis fideliū incredulitatē inserūt: in infideliū autem, crudelitatē. Obsecramus etiā, ut episcopis qui in exteris regionib. uitā degūt, quiq; & ætatis ingrauescētis molestia, & paupertatis onere grauiter affligūtur, tuo mādato copia fiat domū tutò reuertēdi, quo ecclesiæ episcopis suis ab ipsis disiūctis minimè destitutę maneāt. Porrò autē istud pręter cętera flagitamus, ne quid ueterib. decretis uel detrahatur, uel adijciatur omnino: sed omnia quę patris tui pietate usq; ad hoc tēpus obseruata fuerūt, rata firmaq; permaneant. neq; decætero nobis quicquā de ijs reb. facessas molestię, aut à nostris ipsorū ecclesijs nos abesse sinas: sed episcopi uersentur cū suis ipsorū gregib. uti precib. & Deo sanctè colendo trāquillis animis uacēt, orentq; sedulò pro tua salute, regno & pace quā Deus tibi benignus sempiternā largiatur. Legati nostri cùm subscriptiones, tū nomina episcoporum ad te deferunt: qui etiam Sacrarum literarum testimonijs tuam benignitatem, ea quæ ad decreta pertinent, satis accuratè docere possint.

¶ Ista à Concilio conscripta fuêre, & per episcopos missa. Verùm Vrsacius & Valens, qui illorum aduentum præuerterant, Concilio apud Imperatorem obtrectare, & fidei formulam, quam illi secum adduxerant, ostendere: Imperator uero, quoniam eius animus antè Ariana opinione fuerat occupatus, contra Concilium ira exardescere, Vrsacium & Valentem permagno in honore habere cœpit. Quapropter episcopi à cōcilio missi, diu quidem apud illum commorati, nullum responsum auferre poterant. Tandem per alios qui aderant, ad Concilium scripsit Imperator, ad hunc modum.

Epistola Constantij ad Concilium.

CONSTANTIVS VICTOR ET TRIVMPHATOR *Augustus, omnibus episcopis qui sunt Arimini coacti,* S.

Constantij ad episcopos Arimini congregatos epistola.

¶ Quanquam uestrę sanctitati minimè obscurum est, nos maximā curā diuinę & uenerādę religionis Christi semper habuisse: tamē uiginti episcopos, quos uestra prudētia ad legationem uestrā obeūdam misistis, hoc tempore ad nostrū cōspectū admittendi ocium non erat. nam expeditio quā contra Barbaros in pręsentia

A tia suscipimus, nos districtos tenet. Et par est, uti nostis, ut ei qui sit sacro sanctæ religionis negocia tractaturus, animus ab omni cura & perturbatione liber sit. Proinde episcopis mandauimus, ut Adrianopoli nostrũ reditum expectẽt, uti cũ ea quę ad Remp. pertinẽt, ritè procurata fuerint: illa quę deinceps sint nobis proposituri, diligẽter audire expendereq́ue possimus. Vestræ aũt grauitati interea ne molestum sit eorũ reuersionem expectare, ut cũ redierint, nostraq́ue retulerint ad uos responsa, illa quę sint ex usu Ecclesię catholicę futura, positis ad exitũ perducere. Has literas ubi episcopi acceperãt, hoc modo ad Imperatorẽ rescripsere.

Episcoporũ ad Imperatorẽ rescriptum.

¶ Tuæ Clementiæ literas accepimus, Imperator sanctissime: ex quib. didicimus, tibi propter necessaria Reip. negocia, eo tẽpore nõ satis suppetiuisse ocij, legatos nostros in cõspectum tuũ admittendi: nobisq́ue in mandatis dare, ut illorum reditum usque eò expectemus, quoad tua prudentia intellexerit ea, quæ sunt à nobis cõuenienter maiorũ nostrorum institutis decisa, decretaq́ue. Cæterùm iam per hasce literas confitemur, tibiq́ue cõfirmamus, nos à nostro proposito & sententia nequaquam discessuros. Legatis etiam nostris idem imperauimus. Quamobrẽ rogamus te, ut placido uultu literas hasce à nostra modestia ad te perscriptas, legendas cures: quinetiã ea quę nostris legatis obeunda imposuimus, ęqui boniq́ue cõsulas. Illud prętere a tua benignitas iuxtà nobiscũ intelligit, quàm tristis & acerba res sit, tot ecclesias in tuis istis beatissimis tẽporib. episcopis suis destitutas esse. Et propterea tuã clementiã iterum atq́ue iterũ obtestamur, Imperator Augustissime, ut ante hyemis asperitatẽ (modò tuę pietati ita uisum fuerit) nobis ad nostras ecclesias reuertendi facias potestatem, quo possimus Deo patri omnipotenti, & Domino ac seruatori nostro Christo, filio eius unigenito, pro tuo regno consuetas preces cũ populo fundere: sicut & antè semper fecimus, et adhuc facere nõ desistimus. Ista ubi scripsissent, & paulùlum tẽporis essent cõmorati, cũ Impera-

B tor illis respondere dedignaretur, singuli ad suas ipsorũ ciuitates reuerterunt. Imperator uerò, quoniã iam antea in animo habebat Arianã opinionẽ per singulas ecclesias disseminare, & toto animo cõnitebatur ut illa passim dominaretur, episcoporũ reuersionẽ tanquam ansam ad hoc facinus obeũdum arripuit: dixitq́ue se ab illis propterea penitùs contẽptum, quòd cõtra eius uoluntatẽ Cõcilium dimiserant. Quocirca Vrsacio potestatẽ permisit, liberè contra ecclesias omnia pro arbitratu admittendi: præcepitq́ue, ut fidei formula quę in cõcilio Ariminensi perlegebatur, ad ecclesias Italię mitteretur: & illi qui ei subscribere nollent, expellerentur ab ecclesijs, aliq́ue in eorũ loca sufficerentur. Principiò igitur Liberius episcopus Romanus, simulac se illi fidei assentiri denegauerat, ab Vrsacio in exilium eiectus est: & Felix ecclesiæ Romanę diaconus, Arianęq́ue sectæ addictus, per uim & uiolentiã ab eodem Vrsacio ad eũ dignitatis gradũ delectus. Proinde omnes partes uersus Occidentem, propter nouas res quæ ibi gerebantur, permagna perturbatione redundarunt, dum alij ui exturbati sunt, missiq́ue in exilium: alij in eorum loca surrogati. Atq́ue ista quidem edictorum Imperatoris ui, quæ in partes Occidentis miserat, confecta sunt. Liberius autem non multo pòst ab exilio reuocatus, sedem episcopatus propterea recuperauit, quòd populus Romanus seditione cõflata, Felicem ecclesia illa eiecerat, Imperatorq́ue ipse etiam inuito animo illis consenserat. Vrsacius Italia relicta, iter in partes Orientis capit, & Nicam urbem Thraciæ cõtendit. Ac longo tempore ibi cõmoratus, aliud concilium in ea urbe conuocat: fideiq́ue formulam, quæ Arimini prælecta erat, in Græcum sermonem (sicuti antè scripsimus) cõuersam, cœpit ratã facere, publicare, tanquam ex Cõcilio generali editam præconijs celebrare, & fidem Nicę stabilitã appellare, eo planè animo, ut homines imperitos ac simplices nominis similitudine in errorẽ raperet. Nã illi eã putabãt fidem fuisse, quæ Nicæ urbis Bithynię erat olim cõfirmata. Verùm istud cõmentum illis nõ magno adiumẽto fuit. Nam nõ longo pòst tem-

Imp. Arianam sectam promouere cõtendit.

Lyberij episcopi Rom. exiliũ.

Felix diaconus ad Rom. sedem euectus, & breui reiectus.

Liberius sedem recuperat.

Vrsacius Nicæ concilium cogit: alijs dolo malo.

pore patefactum est, illícq; ipsi ludibrio habiti. Sed de rebus in partibus Occidentis gestis, hactenus disseruimus.

De Macedonij sæuitia, & tumultibus ab eo concitatis.

CAP. XXX.

VEniamus iam ad eas res explicandas, quę fuerunt eodem tempore in Oriente confectę, hincq; nostri sermonis capiamus exordium. Episcopi factionis Arianæ edictis Imperatoris elati, multo audacius res moliri cœpêre. Qua autem ratione concilium cogere aggresi sint, dicã equidem paulo pòst, ubi illa quę sunt ante Concilium ab illis factitata, à me percursa fuerint. Acacius & Patrophilus, simulatq; Maximũ episcopum Hierosolymitanum exturbarant, Cyrillum in eius locum substituerunt. Macedonius aũt prouincias & urbes Constantinopoli finitimas, ministris sui instituti contra ecclesias suffectis, prorsus euertere conatus est. Nam ecclesię Cyzicẽsis Eleusium creauit episcopum: Nicomedensis Marathonium, qui antea diaconus sub ipso Macedonio cõstitutus, multũ operæ ac studij in rebus ad uirorũ & mulierum monasteria spectantibus, sedulò procurandis collocauerat. Cæterùm quo pacto Macedonius prouincias & urbes Constantinopoli uicinas euertere studuerit, iam dicemus. Iste, ut suprà dixi, cũ episcopatum acquisiuisset, eos qui ipsius opinionẽ sequi nõ in animum inducerent, infinitis ferè affecit incõmodis. Et nõ solum eos qui in Concilio ab eo dissentire existimabantur, expulit: uerùm etiam Nouatianos (hos nãq; fidem Cõsubstantialis amplexari, pro certo cognouit) eiecit, cruciatusq; illis inflixit intolerabiles. Agelius autẽ illorum episcopus, salutem fuga quæsiuit. Multi præterea uiri pietate eximij prehensi, tormentisq; propterea grauiter afflicti, quòd cum illo cõmunicare recusauerant: quin etiam isti postquam tormẽta illis inflixerant, per uim mysteria cum ipsis participare coegerunt. nam illorum ora ligno distendunt, mysteriaq; ingerunt: qui autem hunc cruciatum subibant, ipsum alijs tormentis multo putauerũt acerbiorẽ. Mulieres porrò & pueros abripiunt, mysteriorumq; cum illis participes fieri compellunt. Quod si renueret quisquam, aut illis contradiceret, statim uerberib. cæsus fuit, & post uerbera in uincula & carcerẽ cõiectus, coactusq; alia acerba cruciamẽtorum genera sustinere. Ex quibus unum & alterum, quo sæuitia & crudelitas tum Macedonij, tum aliorum qui id temporis fuerunt propter eam rem nobilitati, apud omnes liquidò constet, in medio ponam. Vbera mulierum, mysteria cum illis participare renuentium, inter arcularum labra intrusa serris absciderunt. Easdem itẽ partes alijs mulierib. partim ferro cãdente, partim ouis in igne quàm maximè fieri poterat calefactis exusserunt. Nouũ hoc quidem cruciatus genus, etiã apud ipsos gentiles nõ aliquando auditum, isti qui se Christianos profitebantur excogitarunt. Ista ab Auxanõte (cuius etiam in primo lib. à me facta est mentio) uitam ad longissimum tempus protrahente, ipse equidem audiui: qui quanquam presbyter Nouatianæ erat ecclesiæ, tamẽ non exigua mala ab Arianis: cũ nondum ad gradum presbyteri ascendisset, se perpessum memorauit. Nam unà cũ Alexandro Paphlagone, qui religiosum & seuerũ uitæ genus cum eo exercebat, in carcerem coniectum esse, multas plagas sustinuisse, tormenta tolerasse: Alexandrum aũt propter plagarũ acerbitatẽ in carcere occubuisse, qui quidẽ ad dextrã homini iam in sinũ Byzantiũ (quod Ceras, id est Cornu uocatur) nauigãti, prope fluminũ ripas sepultus est, ubi etiã ecclesia est Nouatianorũ, Alexandri nomine nuncupata. Diruerunt aũt, Macedonij mandato, cùm alias ecclesias in alijs ciuitatib. tum eã etiã Nouatianorũ in urbe Cõstãtinopoli sitã, quę nõ multũ abest Pelargo. At cur istius separatim mẽtionẽ fecerim, iã, sicut ab Auxanõte, uiro q uitã lõgissimè propagauit, ipse accepi, dicturus uenio. Lege Impatoris, & Macedonij uiolẽtia, mandatũ est, ut ecclesię illorũ, q fidẽ complectebantur Cõsubstãtialis, prorsus uastarẽtur. Ista lex unà cũ uiolẽtia Macedonij iun-

Cyrillus in Maximi locũ substituitur.

Vide Sozomenũ de eodem.

Macedonij sæuitia.

Agelij fuga.

Suppliciorum noua tyrannis.

Auxanon Nouatianæ ecclesiæ presbyter.

Alexandri Paphlagonis obitus.

Imperatoris lex contra Cõsubstantialis confessores.

A nij iũcta, etiã ad istius ecclesię euersionẽ impellebat. Qui autẽ ad hoc facinus obeũdũ erãt cõparati, illud propere aggrediuntur. Atq; me quidẽ de populo Nouatianorum cogitantẽ, quantam animi propensionem ac studium erga suam ipsorũ ecclesiam declararint, quantã etiam beneuolentiam illi qui tum Arianorũ maleuolentia erãt ecclesijs exturbati, iamq; easdem cum pace occupant, aduersum eos ostenderint, permagna certe incessit admiratio. Nam ut primùm illi quibus datum erat ecclesiæ demoliendæ negocium, facinus aggrediuntur, ingens turba Nouatianorũ, aliorumq; nõnullorum qui doctrinã Consubstantialis cum illis tenebãt, eam ecclesiam diruit, inq; alium locũ ædificium transfert. Locus aũt e regione ciuitatis iacet, Sycæq; dicitur: atq; XIII regio est urbis Constantinopolis. Exiguo admodum tẽporis spacio ecclesia trãslata fuit: quippe cũ tam frequẽs populi multitudo maxima cũ animorũ alacritate ad eã transferendam se cõtulisset. Nã unus tegulas, lapides alter, tertius ligna, alius aliam materiã Sycas deportauit. Mulieres quoq; & pueri operi illi subsidio fuêre: utpote qui se precãdi munere ritè perfuncturos, magnumq; facturos lucrũ propterea arbitrabãtur, quòd ad ædificia Deo cõsecrata suam operã & laborem assiduè conferrẽt. Eo pacto igitur Nouatianorum ecclesia tũ Sycas translata fuit. Postea uerò, mortuo Cõstantio, Iulianus imperator, locũ ubi primùm fuerat extructa, Nouatianis dari iussit. Populus aũt in ecclesia de integro ædificanda, eodẽ modo quo prius, laborare, materiã trãsferre, in loco quo initiò steterat, cõstruere aggreditur. Et cũ eã multo illustriorẽ quàm antea effecisset, Anastasiæ, id est resurrectionis donauit nomine. Illa igitur ecclesia pòst, regnante Iuliano (ut modò dixi) denuò erecta est. Per id tẽpus, cùm qui Ecclesię catholicæ fidem tuebãtur, tũ Nouatiani, erant pariter exacti. Et quoniã Catholici in templis, in quibus coibant Arriani, uersari abhorrebãt: idcirco in tribus alijs ecclesijs (totidem enim Nouatiani in illa urbe habebant ecclesias) unà cũ

Nouatianorũ et Consubstan. confessorũ par studium.

Sycæ.

Ecclesiæ dirutæ subita aliò translatio.

Anastasiæ templum.

B Nouatianis cõuenientes, mutuò inter ipsos preces peragũt: parumq; aberat quin fuissent unitatis cõcordięq; uinculo inter se colligati, si Nouatiani, quò uetus suũ institutũ seruarẽt, non penitùs recusassent. Sed tamen in alijs rebus tam singulari beneuolentia & amore se inter ipsos complectebãtur, ut alter pro altero lubẽs mortem u ellet oppetere. Exagitabantur igitur pariter non Constantinopoli solum, sed in alijs etiã prouincijs & ciuitatib. Etenim paulo pòst Cyzici Eleusius, qui erat illius ecclesię episcopus, Macedonij exemplũ imitatus, se cõtra Christianos armare, eos ubiq; affligere, tormẽtis uexare cœpit: ecclesiamq; Nouatianorum, quæ erat Cyzici, solo æquare: Macedonius aũt sceleríb. ab eo patratis colophonem, ut aiunt, addidit. Nam ubi auditione accepit, cùm apud Paphlagones, tum Mantinij in primis, multos esse sectæ Nouatianę deditos, intellexitq; tantã hominum multitudinẽ per uiros ecclesiasticos nõ posse cõmodè sedibus suis expelli: de sententia Imperatoris quatuor militũ cohortes in Paphlagoniam mittendas curauit, quo illi armatis hominib. perterrefacti, opinionẽ Arianam admitterent. Qui uerò Mantiniũ incolebant, ardenti religionis suæ studio incitati, fidenter & animo contumaci cõtra milites gradi, & ingenti agmine coacto, pars falces longas prendere, pars ascias arripere, pars arma quæ erant fortuitu oblata sumere, omnes pariter in aciẽ procedere cœperunt. Cũ ad manus uẽtum esset, Paphlagonum cõplures cadunt: milites, paucis exceptis, omnes intereũt. Quanquã multi sunt Paphlagones, qui ista commemorãt: tamen ab rustico Paphlagone, qui se prælio illi interfuisse dicebat, ipse equidem accepi. Ac tametsi multæ fuère res eiusmodi à Macedonio Christianæ religionis ergò præclarè gestæ, in quibus cædes, pugnæ, seruitus, bella denique intestina acciderant: istud tamen facinus non solum apud eos qui erant ab eo læsi, uerùm etiam apud suos ingentem odij flammã meritissimò cõtra ipsum incẽdit, Imperatorisq; animus partim hac de re ab eo fuit abalienatus, partim alia de causa, quę eius generis fuit. Templum ubi loculus

Nouatianorũ & Catholicorum concordia.

Eleusij tyrannis.

Macedonij tumultus.

loculus in quo corpus Imperatoris Constantini erat conditũ, ruinã minari: populus, qui intus uersabatur, seq́ precibus dicauerat, propterea in magno metu esse cœpit. Macedonius igitur habebat in animo Imperatoris ossa transferre, ne templi ruina loculus ille penitus obrueretur. Populus re intellecta, eius conatũ prohibere aggreditur: inquiens, nefas esse Imperatoris ossa transferre. nam perinde esse, ac si e sepulchro effoderentur. Populus in duas dispertitur factiones: quarum altera corpus mortuum translatione illa minime læsum iri: altera facinus impium factu affirmabat. Qui autem Consubstantialis fidem amplexabantur, communi consensu facto restiterunt. At Macedonius, eos qui reluctabantur parui ducens, corpus in ecclesiam, in qua corpus Acacij martyris erat repositum, transfert. Quo facto, à multitudine dissentiente propere in eam ecclesiam concurritur. Factio aduersatur factioni, & absq́ mora manu grauiter confligitur. Tanta hominum cædes facta est, ut tota ecclesiæ pars inferior sanguine redundaret. Idem'que ab ipso porticu ecclesiæ adiuncto, ad ipsam plateam, factũ esse cernebatur. Quod facinus miserabile & calamitosum, ubi ad aures Imperatoris peruenit, illũ contra Macedonium ad iracũdiam prouocauit: tũ quod tanta hominũ occidisset multitudo, tum quod patris corpus absq́ ipsius consilio transferre ausus esset. Administratione igitur partiũ imperij uersus Occidentẽ Iuliano Cæsari tradita, in Orientẽ ipse proficiscitur. Sed quo modo Macedonius postea breui episcopatu abdicatus sit, tamq́ exiguas pœnas pro tãtis scelerib. dederit, dicã equidẽ paulo post.

Imperatoris ossa transferre, nefas.

Cædes ob Imp. ossa translata.

De concilio Seleuciæ urbis Cæsareæ coacto. CAP. XXXI.

DE altero Concilio quod effigiẽ cõcilij Ariminensis pulchre expressit, quodque Imperatoris edicto fuit in Oriente conuocatum, iam narraturus accedo. Tametsi illi ante uisum erat, ut episcopi Nicomediæ urbis Bithyniæ cogerentur: tamẽ terræmotus maximus qui illic accidebat (cuius impetu Nicomedia corruit) impedimento fuit, quo minus in eo loco conuenirent. Istud factum est Tatiano & Cerealio Coss. quinto Calend. Septembris. Consilium igitur inibant de Concilio ad urbem Nicæam, quę finitima est, transferendo. At mutata sententia, constituerunt Tarsi, ciuitatis Ciliciæ, conuenire. Verum neq́ istud omnibus placuit: & propterea Seleuciæ, urbis Isauriæ quæ Aspera dicitur, conueniunt. Ista uno eodemq́ anno, Eusebio & Hypatio Coss. confecta sunt. Episcopi, qui ibi conuenerũt, erant numero centũ & sexaginta. Aderat una cum illis Leonas, uir in aula Imperatoris perquam illustris: quo præsente, erat Imperatoris edicto mandatum, ut de fide quęreretur. Lauricio etiam, militum qui in Isauria uersabantur, duci, erat imperatũ, ut episcopis, si quid opus esset, suppeditaret. In eo loco igitur ad quintũ Cal. Octobris congregati, disputauere: resq́ disputatæ per scribas in publicos commentarios relatæ fuere. Nam aderant scribę manu celeri & exercitata, qui ea quæ dicebantur notarent. Quæ quidem in libro Sabini, qui Collectio rerum in concilijs gestarũ inscribitur, uberius fusius'q́ explanata, studiosus quisq́ poterit pro arbitratu euoluere: nos autẽ capita rerum duntaxat breuiter perstringemus. Primo die, quo cõueniebant, Leonas iussit, ut quod cuiq́ uideretur, id libere quisq́ proponeret. Verum qui aderãt, dicebant nõ prius debere quicquã in quæstionem uocari, quam illi qui in Concilio desiderabantur, aduentarent. Desiderabantur enim Macedonius episcopus Constantinopolis, Basilius Ancyræ, & alij nonnulli: qui suspicantes se in crimen adductum iri, dedita opera abfuerunt. Macedonius autem morbum causam absentiæ suæ attulit: Patrophilus lippitudinem. Et ob hanc causam sibi in suburbijs Seleuciæ necessario commorandum dixerunt. Singuli alij alias causas, cur abessent, afferunt. Cum uero Leonas diceret, etiam illis absentibus quæstiones oportere poni: responderunt episcopi, nihil ante in disputationem uocandum, quam in eorum uitam & mores, qui accusabantur, esset diligenter inquisitum. Fuerant enim iam ante in crimen uocati, Cyrillus Hiero-

Nicomediæ ruina.

Leonas.

Lauricius.

Sabini, rerũ in Concilijs gestarum collectio.

A Hierosolymorū episcopus, Eustathius Sebastię urbis Armeniæ, & & quidam alij. Ex qua re grauis contētio inter eos qui aderant, orta est, dum pars uitam eorū qui insimulabantur, antè excutiendam esse dicebat: pars, nihil prius quærendum, quàm de fide disceptaretur. Contentionem illam anceps & ambigua Imperatoris sententia excitauit. Nā literę ab eo ad Concilium afferebantur, quę nūc hoc, nunc illud primùm quęrendum præceperunt. De qua re cōtentio exorta, eos qui aderant, uariè distraxit. quę res origo & causa fuit, ut illud cōcilium Seleuciæ in duas partes diuideretur: quarū alteri Acacius Cęsareæ Palæstinę episcopus, Georgius Alexandriæ, Vrsacius Tyri, & & Eudoxius Antiochiæ, cum quib. triginta alij solùm conspirabāt, pręfuêre: alteri Georgius Laodicęæ urbis Syriæ episcopus, Sophronius Pompeiopolis, quę est in Paphlagonia, & Eleusius Cyzici: cū quibus alij etiam cōplures consentiebant. Postquam illa uicerat sententia, quę primùm de fide quæri uoluit: qui à partibus Acacij stabant, fidem Nicænam planè abrogandam, aliam nouam describendam significarunt: qui autem alteri parti adhærescebant (ac plures hi quidem numero fuêre) alia omnia in concilio Nicæno confirmata approbarunt, uerbo Consubstantiali solo reiecto. Quare cum multum ipsi inter se usque ad uesperum digladiati fuissent, tandem Siluanus ecclesiæ Tarsensis antistes magnopere uociferabatur, nullam nouam fidei formulam describendam esse: sed eam quæ Antiochiæ in dedicatione ecclesię descripta erat, debere integram seruari. Quod cum dixisset, qui partibus fauebant Acacij, se inde subducunt: qui autem in alteram partem propendebant, fidei formulam Antiochiæ editam in mediū proferunt: atq; illa perlecta, Concilium illo die dimissum est. Postridie uerò in ecclesiam quæ est Seleuciæ conuenientes, forib. occlusis, fidei formulam perlectā subscriptionib. suis ratā fecêre. Pro illis aūt qui desiderabantur, eorū lectores & diaconi ibi tum præsentes (nam qui aberant, per illos se fidei decisio-
B nem approbaturos significauerant) illi formulæ subscripserunt.

Seleuciani concilij contentio, & dissidium.

Quòd in Seleucensi concilio Acacius Cæsariensis alium fidei libellum recitauit: quodq; Acacius & illius sententiæ sectatores, ubi ab Occidente redierat Imperator, Constantinopoli coeuntes, concilium Ariminense ratum habuerunt, atque illi addiderunt nonnulla. CAP. XXXII.

AB Acacio aūt, & eius factione, ea quæ in illo Concilio cōfecta erant, propterea admodū reprehendebātur, quòd occlusis ecclesiæ ianuis, illis subscripserant. Nā ea (inquit Acacius) quę in occulto gerūtur, ut neutiquā probari debent, ita sunt plena admodum suspicionis. Ista uerò dicebat, quòd esset illi in animo alterā fidei formulam, quā habebat ibi paratā, introducere. Eam igitur corā principibus Lauricio & Leona perlegit: ad quam solam stabiliendam omni cura & cogitatione incubuit. Secundo die Concilij hæc acta sunt, præterea nihil. Tertio autem, Leonas dedit operam, ut pars utraque in unum conueniret: quo quidem die tum Macedonius episcopus Constantinopolis, tum Basilius Ancyræ aderat. Et cum utriq; isti in unam eandemq; partem, Acacio uidelicet aduersariam, conuenissent, Acaciana factio ad concilium accedere noluit: oportere, inquiens, eos antè è conuentu eijci, qui & iamdudum abdicati fuerant, & in pręsentia erant insimulati. Vbi uerò post multā cōtentionem hæc pars fuit superior, decedunt è concilio hi qui erant accusati: in quorū locum Acacius cum suis succedit. Tum Leonas ait, libellum quidem sibi ab Acacio datū: sed quòd fidei formula esset, quæ eorum sentētiā qui partes cōtrarias tuebantur, partim clàm, partim palàm & apertè oppugnabat, eos prorsus celauit. Postquam illi qui aderant conquieuêre, pro certo persuasi, libellum nihil minus quàm fidei formulam in se complecti: tādem fidei formula ab Acacio composita, cum procemio perlecta est, quæ se habet ad hunc modum: ¶ A nobis quidem, qui heri, hoc est ad quintum Calend. Octobris, ex Imperatoris edicto Seleuciæ urbis Isauriæ conuenimus, summo studio laboratum

Suspicionis plena esse, quæ in occulto geruntur.

boratum eſt, ut pax in Eccleſia ritè cõſeruaretur: deq́; fide, ſicut Propheticæ Euangelicæq́; uoces nos docent (ita enim à ſanctiſsimo Imperatore Conſtantio imperatum eſt) tranquillis ſedatisq́; animis diſceptaretur: atque adeò nihil contra ſacras Scripturas in fidem induceretur eccleſiaſticam. Verùm cum eſſent in Concilio nonnulli, qui hos contumelijs uexare, illis ora obturare, loquiq́; prohibere, alios inuitos excludere: quoſdam ex uarijs prouincijs, qui erant abdicati, ſibi adiungere, eosq́; contra ueterem Eccleſiæ canonem ſecum habere cœperint: ipſum Concilium (ſicut Lauricius illuſtriſsimus prouinciæ præfectus ſuis ipſius oculis coràm aſpexit) grauiſsimo tumultu ſanè redundauit. Sed quorſum iſta? ut intelligatis, nos fidem in dedicatione eccleſiæ Antiochiæ celebrata expoſitam, confirmatamq́ue, minimè reijcere: ſed eam hic in medium adducere: quandoquidem conſtat, patres noſtros id temporis in hac propoſita de fide controuerſia inter ipſos conſenſiſſe. Verùm quoniam hæ uoces, Conſubſtantiale & Æquiconſubſtantiale, cùm ſuperioribus temporibus, tum adhuc nõnullorum animos magnopere conturbant, atq; adeò fides à quibuſdam qui Filium patri diſsimilem aſſerunt, nouari dicitur: idcirco tum Conſubſtantiale, tum Æquiconſubſtantiale, tanquam uerba à Scripturis abhorrentia reijcimus: tum uerbum Diſsimile, anathema iudicamus: omnesq́; qui illius uerbi patrocinium ſuſcipiunt, ab Eccleſia ducimus penitùs alienos. Similitudinem autem filij cum patre fatemur manifeſtò, Apoſtolum ſecuti, de filio ſic loquentem: Qui eſt imago Dei inuiſibilis. Confitemur igitur, & credimus in unum Deum, patrem omnipotentem, effectorem cœlorum & terræ, uiſibilium & inuiſibilium. Credimus quoq; in Dominũ noſtrum

Fidei formula ab Acacio compoſita.

IESVM Chriſtum, filium eius, ab eo ſine affectione ante omnia ſecula genitum, Deum uerbum, de Deo unigenitum, lumẽ, uitam, ueritatẽ, ſapientiam: per quem omnia facta ſunt, tum quæ in cœlis, tum quę in terris, ſiue uiſibilia illa ſunt, ſiue inuiſibilia. Hunc credimus in fine ſeculorum carnem ex ſancta uirgine Maria ſumpſiſſe, quò peccata deleret: hominem factum, paſſum pro peccatis noſtris: reſurrexiſſe, aſcendiſſe in cœlos, ſedere ad dextram patris: & iterum uenturum cum gloria, iudicare uiuos & mortuos. Credimus etiam in Spiritũ ſanctum, quem & paracletum nominauit Seruator & Dominus noſter, promittens ſe eum poſt diſceſſum ſuum diſcipulis ſuis miſſurum, quem quidem miſit: per quem credẽtes in Eccleſia, & baptizatos in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti ſanctificat. Eos autem qui præter hanc fidem, aliam ullam prædicauerint, alienos ab Eccleſia catholica decernimus. Iſta quidem fidei formula fuit ab Acacio edita. Cui tum Acacius, tum eius factionis fautores, qui totidem erant numero quot paulo antè cõmemoraui, ſubſcripſere. Contra quam, cũ erat perlecta, Sophronius Pompeiopolis,

Sophronius epiſc. ei ſe opponit.

quę eſt in Paphlagonia, epiſcopus, ad hũc modum (eius enim uerbis utar) uociferatus eſt: Si noua in dies ſingulos noſtrę ipſorũ uoluntatis & ſententiæ prolatio, ſit formula fidei: fieri non poteſt, quin accuratã ueritatis perceptionẽ ſimus breui prorſus amiſſuri. Sic Sophronium locutũ accepimus. Ac meo quidem iudicio, ſi qui eum ætate anteirent, quiq́; eodem tempore cũ illo uiuerent, eâdem ſemper de fide concilij Nicæni in animos induxiſſent, omnis ſeditioſa & turbulenta concertatio prorſus extincta fuiſſet, hicq́; temerarius & incõſultus in eccleſijs tumultus minimè dominatus eſſet. Verùm quemadmodum iſtæ res ſe habeant, uiderint illi qui plus intelligẽtia pollent, & ſolertia. Vbi multa de hac re, deq́; illis qui eſſent in crimen uocati, ipſi inter ſe ultrò citroq́; agitaſſent, tandem cõcilium dimiſſum eſt.

Acacij ſententia.

Quarto die in unum conueniunt omnes: iterum uerbis digladiantur. Inter quos Acacius talem profert ſententiam: Si fides Nicæna erat olim ſemel mutata, & poſtea ſæpius, quid obſtat, quo minus iam etiam noua fidei formula deſcribatur? Ad quæ reſpondet Eleuſius: Concilium in præſentia conuocatum, non ut diſcat, quæ didicerit: neq; ut fidem accipiat, quam non habuerit: ſed ut in fide patrũ incedens,

A dens, ab ea ad extremum uitæ diem non aliquando deflectat. Eiusmodi uerbis Acacij sententiæ occurrit Eleusius, fidem patrum, fidem Antiochiæ expositam appellans. *Fides patrum.* At huic etiam poterit occurri: Quo modo, Eleusi, eos qui Antiochiæ conuenerunt, patres nominas: illorum autẽ maiores, patres esse inficiaris? Nam qui fuêre Nicææ coacti, fideíque Consubstantialis consenserunt, magis propriè Patres uocari poterunt, tum quòd tempore antecesserint: tum quòd qui conuenerunt Antiochiæ, ab illis fuerint ad sacerdotij dignitatem delecti. Quod si qui Antiochiæ erant congregati, suos ipsorum patres è medio sustulerunt, isti illorum posteri parricidas imprudentes sequuntur. Et qua ratione, amabò, eorum delectum & ordinationem tanquam probam & spectatam amplectuntur, fidem autem tanquam parum sinceram & exploratam irritam faciunt? Nam si illi Spiritum sanctum non habebant, qui per ordinationem in quemq; descendit: isti sacerdotij functionem non acceperunt. Quî enim accipere potuerunt, cum daretur ab ijs qui eum non habuêre? Ista certè cõtra Eleusij sententiam non inscitè dici possunt. Rursus alia inter ipsos orta est quæstio. Cùm enim factio Acaciana in fidei formula perlecta, filium Dei patri similem assereret: quæsitum est, qua in re filius similis esset patri? *Qua in re filius patri sit similis.* Respondet Acacius: Filium non substantia, sed sola uoluntate patri similem esse. At pars aduersaria, eum substãtia patri similem constanter affirmauit. De hac controuersia toto illo die certatum est. Acaciusq; probè refutatus, cum quæreretur ab illo qua ratione in libris, quos ediderat, filium omnibus in rebus patri similem affirmasset: iam tamen similitudinem quæ est filij cum patre, per substãtiam omnino denegaret? Tum ille: Nemo, inquit, uel qui olim, uel qui recẽtiore memoria fuit, ex libris quos scripserit, dijudicari solet. Cum multa essent de hac controuersia in utramq; partem accuratè disputata, nec tamẽ posset de illa inter eos conuenire, Leonas consurgens concilium dimisit. Hunc i-

B gitur exitum habuit cõcilium Seleuciæ congregatum. *Seleuciani concilij exitus.* Postridie eius diei, cum de eo continuando rogaretur, noluit denuò cum illis in unum locum conuenire: sed dixit, se ab Imperatore missum, ut Concilio concordi interesset: uerùm cum nonnulli inter se dissentiant, non possum, inquit, adesse. Abite ergo, & in Ecclesia nugas agite. Qua re confecta, Acaciana factio occasionem, quam optabat, sibi oblatam existimans, ad Concilium denuò accedere recusauit. Qui autem alterius partis erant, in ecclesiam conuenientes, accersunt Acacium cum suis, quò de Cyrillo Hierosolymorum episcopo decideretur. Hoc loco intelligamus oportet, Cyrillum iam antea accusatum fuisse (qua de re certè non habeo dicere) & ab episcopatu summotum, quod sæpenumero, ut de eo decerneretur, accersitus, iam per duos annos cõtinuos, uti eo pacto criminatione elaberetur, nõ omnino comparuerit. *Cyrilli accusatio.* Qui simulatque de gradu esset deiectus, appellationis libello ad eos qui eum deiecerant misso, ad maiores iudices prouocauit. Cui quidem appellationi Constantius Imperator suffragatus est. Atq; à Cyrillo solo ac primo, perinde ac si res apud laicos iudices ageretur, cõtra canonis Ecclesiastici consuetudinẽ prouocatum est. Tandem Seleuciam, uti de eo iudicium fieret, aduentauit: & ob eam causam episcopi Acacium cum suis, ut paulo antè dixi, accersiuêre: quo non solum de Cyrillo, uerumetiam de illis reis, qui ad partes Acacij confugissent, decideretur. At ubi sæpius accersiti non uenerunt, illum ipsum Acacium, Georgium etiam episcopum Alexandriæ, Vrsacium Tyri, Theodorum Chæretaporum urbis Phrygiæ, *Acacius cũ suis abdicatus.* Theodosium Philadelphiæ quæ est in Lydia, Euagrium † Mitylenes insulæ, *† Mitylene iã dicitur, quæ olim Lesbos.* Leontium Tripolis Lydiæ: & Eudoxium, qui primùm Germanicię episcopus fuit, postea episcopatum Antiochiæ quæ est in Syria, callidè adeptus est, abdicarunt: quinetiam Patrophilum, quòd à Dorotheo presbytero accusatus, & ab ipsis accersitus, non morem gesisset. Atq; istos solum abdicarunt. Alterium autẽ, Eusebium, Abgarum, Basilicum, Philum, Philedium, Eutychium,

Magnum,& Eustathium excommunicarunt: decreuerunt'q; ut usq; eo in illo ma A nerent statu, quoad ipsi pro se respondentes sua crimina diluerẽt. Quibus rebus confectis, literis'q; ad abdicatorum ecclesias, quæ illas de ipsis certiores facerent, datis, Anianum loco Eudoxij episcopum Antiochię constituũt: quem factio Acaciana comprẽdens, Leonæ & Lauricio tradit. Illi eum in exilium eijciunt. Quo facto, episcopi qui Anianum ordinauerant, contestatione apud Leonam & Lauricium contra factionem Acacianam usi sunt: qua significabant, iudicium Concilij uiolatum esse. Cæterùm ubi nihil profecêre, Constantinopolim, quò de rebus à se in Concilio iudicatis Imperatorem docerẽt, rectà contendunt. Imperator enim à partibus ad Occidentem spectantibus eò reuerterat: & per idem tempus proconsulum magistratu penitùs sublato, Honoratum pręfectum Constantinopolis creauerat: at Acacius eos præuertens, calumniari apud Imperatorem: eumque docere cœpit, fidei formulam ab illis editam non admittendam esse. Itaq; Imperator rem indignè & grauiter ferens, cõstituit eorum societatem diuellere: leg'q; sanciuit, eos qui publica munera obirent (etenim nonnulli eorum ad publicam administrationem acciti, pars ex senatorum numero fuerunt, pars magistratus gesserunt in prouincijs) ad priuatam uitæ conditionem redigerentur. Dum ita turbatum est, Acacius et eius fautores mansere Constantinopoli, & episcopis Bithynię accersitis aliud concilium constituêre. Erant omnes numero quinquaginta (quibus accesit Maris episcopus Chalcedonis) fidei formulam Arimini perlectam, ante cuius initium Consules scripti erant, cõfirmant. Quam quidem hoc loco citare esset superuacaneum, si modò illi ipsi nihil adiecissent: sed quoniã quædam uerba sunt ab illis adiuncta, necessum est denuò eandem hic ascribere, quæ ita se habet.

Anianus Eudoxij loco constitutus episc. in exilium mittitur.

Acacij apud Imperatorem calumniæ.

Fidei formula Arimini perlecta.

¶ Credimus in unum Deum, patrem omnipotentem, ex quo omnia. Et in unigenitum filium Dei, ante omnia secula, & ante omne principium ex Deo genitũ: B per quem omnia facta sunt, uisibilia & inuisibilia: unigenitũ solum, ex solo patre genitum: Deum de Deo, similem patri qui eum genuit, secundum Scripturas: cuius generationem, ut literæ Sacræ testantur, nemo nouit nisi solus pater, qui genuit illum. Hunc nouimus unigenitum Dei filium à patre missum, descendisse de cœlis, sicut scriptum est: & cum discipulis uersatum esse: & uniuersa œconomia plenè iuxta patris uoluntatem expleta, crucifixum, mortuũ, & sepultum: descendisse ad inferos, quẽ infernus ipse exhorruit: resurrexisse à mortuis tertia die, uersatum denuò cum discipulis: & diebus quadraginta cõpletis, assumptum ad cœlos, sedere ad dextram patris: uenturum in extremo resurrectionis die, cum gloria patris, ut reddat unicuiq; iuxta opera sua. Et in Spiritum sanctum, quem ipse unigenitus Dei filius, Christus Dominus & Deus noster promisit se missurũ generi humano paracletum, sicut scriptum est, Spiritum ueritatis: quem ipse misit, quando assumptus erat ad cœlos. Nomen autem Substantiæ, quod à pluribus simpliciter ponebatur, quia erat ignoratum à populo, offendiculum peperit. Visum est igitur, quoniam in Scripturis nusquam reperitur, illud omnino tollere: et quia diuina eloquia de patris & filij substantia non meminerũt, nullam deinceps illius facere mentionem. Nam subsistentia Patris, & Filij, & Spiritus sancti, ne nominari quidem debet. Nos ergo, sicut literę Sacræ nos docent, filium similem patri dicimus. Omnes autem hæreses, & quæ iam antea cõdemnatę sunt, & quę nuper exortæ, si huic fidei formulæ modò expositæ repugnent, anathema sunto. Ista Constantinopoli eo tempore fuêre perlecta. Nos uerò tanquam labyrintho formularum tandem aliquando percurso, earum numerum iam breuiter colligamus. Post fidei formulam in concilio Nicæno editam, duas alias Antiochiæ tempore dedicationis ecclesię descripserunt episcopi: tertia ab episcopis qui cum Narcisso erant, in Gallia facta est, imperatoriq; Constantino donata: quarta, per

Substantiæ nomen cur omittendum.

Eudo-

A Eudoxium episcopis Italiæ missa. Tres item Sirmij scriptis proditę: quarum una cum Coss. ascriptis Arimini perlecta est. Octaua Seleucię diuulgata, quam factio Acaciana legendam curauerat. Nona & ultima, Constantinopoli cũ accessione exposita. erat namq; huic adiunctum, ut nulla mẽtio uel substantiæ, uel subsistentiæ diuinæ fieret. Cui Vlphilas Gotthorum episcopus tum primùm assentiebatur. nam ante illud tempus Theophili uestigia, qui episcopus Gotthorũ erat, quique cum concilio Niceno interesset, ei subscripserat, sedulò persecutus, fidem Nicææ stabilitam amplexatus est. Sed de istis hoc modo.

Vlphilas Gotthorum episcopus.

Quòd abdicato Macedonio, Eudoxius episcopatum Constantinopolitanum capessebat: & de Eustathio Sebastiæ episcopo.

CAP. XXXIII.

AB Acacio etiam, Eudoxio, & illorum fautoribus, Cõstantinopoli maximo studio & cõtentione animi laboratum est, ut per ipsos uicissim aliquot partium aduersariarum gradu episcopali mouerẽtur. Atq; illud nos minimè prætereire debet, utramq; partẽ non propter religionẽ, sed propter alias causas, istas abdicationes decreuisse. Nam tametsi fide dissentiebant, tamen in se ipsis mutuò abdicandis, fidem alter alterius neutiquã insimularunt: sed qui stabãt ab Acacio, iram Imperatoris, quam cùm contra alios, tũ contra Macedonium in primis animo conceptam explere nitebatur, tanquam ansam opportunè arripiẽtes, primũ Macedonium episcopatus dignitate deijciũt, tum quòd multiplicis cędis author fuisset: tũ, quòd diaconũ in stupro deprehensum, recepisset in cõmunionem. Eleusium deinde, Cizyci episcopum, quòd Heraclium quendam, Herculis Tyrij sacerdotem, in præstigijs magicis cõpertũ baptizauerat, & ad gradum diaconatus extulerat. tum Basilium, qui & Basilas nominabatur, quiq; Marcelli loco ad episcopatũ Ancyræ delectus erat, quòd certũ hominem tormẽtis uexauerat, uinculisq;
B cõstrictum in carcerẽ concluserat, quòd calumnias quibusdam cõtexuerat: denique quòd per epistolas Africæ ecclesias perturbauerat. deinceps Dracontium, quòd relicta Galatia in Pergamũ secesserat. Abdicarunt præterea Neonã episcopum Seleuciæ, ubi concilium habitũ fuerat: Sophronium etiam Pompeiopolis, quæ est in Paphlagonia, episcopum: Elpidium, Satalorũ urbis Macedoniæ episcopum: Cyrillum, Hierosolymorum: & alios deniq; ob alias causas. Eustathio aũt episcopo Sebastię, quę est in Armenia, ne sui quidem purgandi dabatur potestas, quòd ab Eulanio, suo ipsius patre, & episcopo Cæsareæ Cappadociæ, iã pridem propterea abdicatus fuerat, quòd se habitu sacerdotij dignitati parũ decoro cõgruenteq; uestiuerat. In locũ uerò Eustathij, Meletium episcopum, de quo dicam paulo pòst, suffectum, intelligendum est. Eustathius porrò in cõcilio Gangrensi, propter illum cõuocato, postea etiam cõdemnatus est: quòd post abdicationem suam in cõcilio Cęsareæ habito factam, prẽter ritus & cõsuetudines ecclesiasticas multa tẽtasset. nam nuptias fieri prohibuit: à cibis abstinendum docuit. Vnde nõnullos qui nuptias cõtraxerant, à cõnubio segregauit: & illis qui ecclesias detestabantur, persuasit, ut in ædib. suis cõmunionẽ facerẽt. Seruos simulatione pietatis dominis abstraxit: ipse philosophi habitũ gestauit, suosq; sectatores peregrino uestitus genere uti cõpulit: mulieres tõdendas curauit: ieiunia præscripta auersanda, Dominicisq; diebus ieiunandum docuit: in ędib. cõiugatorũ precationes fieri uetuit: benedictionẽ & cõmunionẽ presbyteri habentis uxorẽ, quã lege, cũ esset laicus, duxisset, tanquã scelus declinandam prẽcepit. Quem quidem, cum alia cõplura his similia fecisset, docuissetq;, concilium (ut dixi) Gangris in Paphlagonia coactũ, gradu episcopali dimouit, eiusq; dogmata anathemate damnauit. Verùm hæc postea gesta sunt. Id temporis uerò exturbato Macedonio, Eudoxius sedem Antiochiæ Cõstantinopolis sede posteriorẽ ducens, episcopus Cõstantinopolis per Acacium & eius familiares renunciatus est: qui quidem con

Episcopatu deiecti qui.

Abdicati qui.

Eustathio sui purgandi potestas negata.

Eustathij condemnatio, & absurda eius dogmata.

Eudoxius Constantinopolitanum episcopatum capeßit.

traria suis ipsorum decretis imprudentes sanciebant. Nam Dracontio abdicato, A Eudoxium, qui iam secundo ab uno ad alterum episcopatum se transtulerat, in sede episcopali Constantinopolis collocauerunt, inq́ꝫ ea re suis ipsorum dogmatis sunt magnopere aduersati. His rebus cōfectis, fidei formulam Arimini perlectam cū sua accessione tanquam ritè descriptā stabiliuerunt, & palàm emiserunt: dederuntq́ꝫ in mandatis, ut qui illi subscribere renuerent, per Imperatoris edictū exilio multarentur. Et cùm multis alijs in Oriente, qui eandem cum illis tuebantur opinionem: tum Patrophilo, episcopo Scythopolis (hic namqꝫ Seleucia ad suam ipsius ciuitatem rectà contenderat) res à se constitutas significarunt. Vbi Eudoxius eximiæ urbis Constantinopolis episcopus erat declaratus, ampla illa ecclesia quę Sapientię nomine nūcupatur, dedicata fuit, ad decimū cōsulatū Constantij, ad tertium aūt Iuliani Cæsaris, quinto Cal. Martij. Eudoxius in illius episcopatus sede collocatus, hanc primā emisit sententiam, quæ est multis in ore, *Patrem impium esse, Filium autem pium.* Vnde cum tumultus & seditio orta esset: Nihil, inquit, hoc uestros animos cōturbet. Nam Pater impius est, quia colit neminem: Filius uerò pius, quia patrē colit. Quæ cū dixisset Eudoxius, tumultus repressus est: ingensq́ꝫ risus, tumultus loco, ecclesię obortus. Atqꝫ hoc eius dictū ad hodiernum diē habetur pro ridiculo. Eiusmodi igitur nugas errorū authores astutè cōmenti, inq́ꝫ uerbis tam friuolis occupati, Ecclesiæ cōcordiam diremerūt. Concilium autem Constantinopoli congregatum, ad hunc exitum uenit.

Acacianorum tyrannis. — *Sapientiæ ecclesiæ dedicatio.* — *Eudoxij ridicula sententia.* — *Pater est ἀσεβὴς, Filius est εὐσεβὴς.*

De Meletio Antiochiæ episcopo. CAP. XXXIIII.

Meletij res.

SEquitur iam ut de Meletio dicamus. Hic namqꝫ Eustathio abdicato, uti paulo antè dixi, primū episcopus Sebastiæ, quę est in Armenia, delectus est: dein de Sebastia ad episcopatum Berœæ urbis Syrię translatus. Qui cum concilio Seleuciæ habito interfuisset, fideiq́ꝫ formulæ à factione Acaciana cōpositæ subscripsisset, extemplò Berœā repetijt. Mox cōcilio Cōstantinopoli cōuocato, Antiocheni, B cū pro certo intellexissent Eudoxium ipsorum ecclesiam contempsisse, & Cōstantinopolim diuitiarū causa se cōtulisse, Meletiū Berœa accersitū, in sede episcopali ecclesiæ Antiochenæ collocāt. Ille quanquā primò de fidei dogmatis cōcionari supersedit, suisq́ꝫ auditorib. ea solum quæ ad mores rectè informandos spectabāt proposuit: tamē tempore progrediente, fidē illis explanauit, uerbumque Cōsubstantiale docuit. Quę cū accepisset Imperator, eum iubet exterminari: Euzoiumq́ꝫ, qui antea simul cū Ario fuisset abdicatus, episcopum Antiochię designari mandat. Verùm qui erant probè erga Meletium affecti, derelicta prorsus Ariana factione, cōuentus separatim facere cœperunt: cū illi qui fidei Cōsubstantialis perpetuò adhæsissent, duplici nomine cum illis cōmunicare recusarēt, tum quòd Meletius ipse Arianorū suffragijs fuisset ad sacerdotij functionē delectus, tum quòd eius sectatores ab illis baptismi lauacrum recepissent. Itaque ecclesia etiam Antiochena ad eam partem quæ secum ipsa consentiebat, ad hunc modum deflexit. Imperator uerò ut intellexerat, Persas contra Romanos bellum de integro commouisse, Antiochiam properè contendit.

Euzoius Antiochiæ episc.

De hæresi Macedonij. CAP. XXXV.

MAcedonius uerò cū esset urbe Cōstātinopoli eiectus, sententiā cōtra ipsum pronūciatā iniquo animo ferēs, acquiescere nullo modo potuit: sed ad eos qui alterius partis erāt, quiq́ꝫ Seleucię Acaciū cū suis fautorib. abdicauerāt, se trāstulit: egitq́ꝫ cū Sophronio & Eleusio per internūcios, ut fidei formulæ primùm Antiochię editę, deinde Seleucię cōfirmatæ firmè adhęrescerēt: seduloq́ꝫ est hortatus, ut eā fidē Cōsubstantialis, insigni illo & p̄claro nomine appellarēt. Itaqꝫ ad eū frequētes cōfluxerūt tū nō pauci ex ipsius familiarib. qui iā ex eius nomine Macedoniani dicūtur: tū alij cōplures, q̄ in cōcilio Seleuciēsi à factione Acaciana dissentiebāt, quiq́ꝫ in initio quidē fidē Cōsubstātialis ꝑspicuè palamq́ꝫ profitebātur, nunc

Macedoniani.

A nūc tñ illam supprimūt. Iste Macedonius, tametsi filiū Deū esse, & cùm alijs reb. omnib. tū substātia patri similē asserebat: tamē Spiritū sanctū istis honoris quasi insignib. carere affirmauit, eūq; ministrū illis inseruientē uocauit. Fama aūt apud multos percrebrescit, hūc errorē nō à Macedonio, sed à Marathonio potius, q antea Nicomediæ delectus fuit episcopus, primùm excogitatū esse: et propterea eos q hunc tuētur errorē, Marathonianos nūcupatos. Ad istorū societatē Eustathius etiā, qui Sebastia erat eā ob causam quā paulo antè posui, extrusus, se adiūxit. Vbi uerò à Macedonio denegatum erat, Spiritum sanctum diuinitatis, quę est in trinitate, participem esse: tum Eustathius, Ego (inquit) Spiritum sanctum neque Deum nominare in animum induco, neq; creaturā appellare audeo. Quamobrē, qui fidem Consubstantialis tenēt, illos πνδυματομάχυς, id est, Spiritus sancti oppugnatores uocant. Quid uerò causæ sit, cur Hellespontus Macedonianis abundet, dicam idoneo loco. Factio aūt Acacianorū studium & operam nauauit, ut rursus concilium Antiochiæ cogeretur. nam eos pœnituerat, Filium Patri omnino similē affirmasse. Quapropter anno sequenti, Tauro & Florentio Coss. Antiochię quæ est in Syria, conueniunt: id temporis & Euzoio illam gubernante ecclesiam, & Imperatore ibi commorante. Nonnulli illorum, ea quæ ab ipsis fuissent antè decreta, in quæstionē denuò uocant: aiunt hoc uerbum, Simile, ex fidei formula tum Arimini, tum Cōstantinopoli edita prorsus eximendum esse: neq; amplius suam ipsorum occultant opinionē, sed palàm asserunt filium omnino patri dissimilē esse: neq; id substantia solum, sed etiam uoluntate: ex his item quę nō sunt, sicut Ario uidebatur, eum cōstare affirmāt. Hoc errore irretiebantur etiam illi, qui Antiochię tum sectam Aetianā secuti sunt. Quocirca præterquam quòd Ariani uocabantur, Anomœani præterea, hoc est, qui filium patri dissimilem putant: & Exoucōtiani, id est, qui filium ex his quæ non sunt, cōstare dicunt, ab An-
B tiochenis, qui Consubstantiale defendebant, quiq; eodem tempore ob Meletij causam (ut suprà docui) diuisi erant, appellabantur. Ac cum ab illis quæreretur, quid esset, cur cum in sua ipsorum fidei formula asseuerāter dixissent, filium, Deū ex Deo esse, iam patri dissimilem uocare, & ex his quæ non sunt, cōstare auderēt „ asserere: eiusmodi captiosa fallacia, quod obiectū erat, eludere conabātur. Quod „ aūt dictum est, inquiunt, Deum ex Deo, perinde dictum est, atq; apud Apostolum, Omnia ex Deo esse. Proinde filius ex Deo est, quia in hac uoce Omnia, comprehenditur. Itaq; in formulis nostris adiecta est illa particula, Secūdum scripturas. Huius commenti author erat Gregorius Laodiceæ episcopus, qui quidem cùm huiusmodi loquendi modorum imperitus fuit & rudis: tum prorsus ignorauit, qua ratione Origenes superioribus temporibus tales sermonis proprietates, quę sunt apud Apostolum, uberius fusiusq; explanauisset. Acacij aūt sectatores, quamuis fallaces captiones consectari manifestò arguerentur: tamen tū probra, tum sententiam cōtra eos pronunciatā pro nihilo ducentes, eam fidei formulam quam Constantinopoli recitauerant, ibi etiam perlegerunt: quo facto, singuli ad suas ipsorum ciuitates se receperunt. Georgius itaq; Alexandriam contendens (illi namq; ecclesię, Athanasio interea in obscuro delitescente, adhuc præfuit) omnes qui ab eius opinione & sententia dissentiebant, grauiter afflixit, populumq; Alexandrinum (erat enim multis odiosus & inuisus) grauibus affecit molestijs. Hierosolymis uerò Cyrilli loco Erenius episcopus designatus est. Cui Heraclium successisse constat: huic rursus Hilarium: postea Cyrillus reuertit Hierosolyma, illiusq; ecclesiæ episcopatum recuperauit.

Macedonij hæresis. *Marathonius.* *Marathoniani.* *πνδυματομάχοι.* *Antiochenum concilium.* *Anomœani. Exoucontiani.* *Erenius episcopus.* *Heraclius, Hilarius, Cyrillus.*

De Apolinaristis, & eorum hæresi. CAP. XXXVI.

SVb idem tempus nouus quidam error ex tali ortus est causa. Laodiceæ, quę est urbs Syriæ, duo erant uiri, pater & filius, eodem nomine nūcupati (uterque enim Apollinarius est appellatus) quorum alter, patrē dico, presbyterij gra-

Apolinarianæ hæresis origo.

dum in ea ecclesia acquisiuerat: alter, nempe filius, lectoris fungebatur munere. A
Ambo humanioris literaturæ doctores erant: Grammaticæ pater, filius autem Rhetoricæ. Pater Alexandrinus genere, primùm Beryti ludum aperuit: deinde Laodiceam commigrans, ibi duxit uxorem, ex qua Apolinarium suscepit. Vterque eodem tempore Laodiceæ floruit, quo Epiphanius sophista. In cuius amicitiam ubi penitùs intrauerant, cum eo multum uersari cœperunt. Theodotus autem, episcopus illius ecclesiæ, ueritus admodum ne crebra eius consuetudine ad gentilitatem deflecterent, uetuit ne illum adirent. Illi spreto episcopi consilio, Epiphanij amicitiam assiduè amplexabatur. Postea Georgius successor Theodoti, cum eos ab Epiphanij consuetudine auocare obnixè contenderet, & nullo modo posset illis persuadere, utrumque à cõmunione quò eos coerceret, segregauit. Adolescens Apolinarius factum illud contumeliæ loco ducens, & dicendi facultate (quæ sophistæ propria est) admodum confisus, nouam hæresim excogitat, quæ hoc tẽpore etiam ab inuentoris nomine hæresis Apolinariana dicitur. Sunt quidam qui affirmant, illos non tantum ob causam quam modò citauimus, à Georgio dissensisse: sed quòd animaduerterẽt, illum peregrina, eáque inter se pugnantia docentem: & interdum asserentem filium patri similem esse, sicut in Seleuciano concilio conuentum est, interdum ad Arij hæresim deflectentem. Quocirca illos leui arrepta occasione ab ecclesia recessisse. Vbi uerò nemo illis animũ attendit, nouam religionis formam inducere moliebantur: ac primùm dicebant hominem à Deo uerbo assumptum in ipsa incarnationis œconomia, sine anima. Deinde tanquam pœnitentia adducti, illum animam suscepisse concedunt illi quidem: eam tamen non esse mente prēditam: sed Deum uerbum in hominem, quem sumpserat, mẽtis loco inclusum. In hac re solum ab Ecclesiæ fide dissidere se aiunt, qui ab illis nomen duxerũt: quippe trinitatem ὁμοούσιον, id est, Consubstantialem esse asseuerant. Verùm de Apolinarijs alius mihi deinceps plura dicendi locus erit. B

Epiphanius sophista. *Theodotus episcopus.* *Georgius episcopus.* *Trinitas ὁμοούσιος.*

De Constantij Cæsaris morte. CAP. XXXVII.

DVm Imperator Constantius Antiochiæ uersabatur, Iulianus Cæsar in Gallia cum multis barbaris hominibus confligit. Quibus deuictis, militibus propterea adeò charus habebatur, ut ab illis Imperator renũciaretur. Quo audito, Constantius in grauem mentis angorem & ægritudinem coniectus est. Itaque baptismo ab Euzoio accepto, ad bellum cum eo gerendum rectà proficiscitur. Qui cum ad Mopsi fontes, qui sunt inter Cappadociam & Ciliciam, peruenisset, præ nimia sollicitudine in apoplexiam delapsus, mortem oppetijt, Tauro & Florentio Coss. tertio Nonas Nouembris, anno primo ducentesimæ octuagesimæ quintæ Olympiadis. Vixit Constantius annos 45. Regnauit annos 38. 13. uidelicet unà cum patre: post patris mortem, 25. Totidem annos hic Liber comprehendit.

Iulianus à militibus imp. appellatus. *Mopsi fontes.* *Constantij mors.*

FINIS SECVNDI LIBRI.

SOCRATIS SCHOLASTICI HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBER tertius.

De Iuliano, & genere eius, & eruditione: & quòd, postquam ad imperium peruenit, ad gentilium religionem se conuerterit. C A P. I.

A CVM Imperator Constãtius ad tertiũ Non. Nouemb. Tauro & Florentino Coss. in Ciliciæ cõfinijs extremũ uitæ diẽ obijsset, Iulianus, ijsdẽ Coss. III. Idus Decẽb. de partib. uersus Occidẽtẽ decedẽs, Cõstãtinopolim aduẽtauit, inq; ea ciuitate imperator declaratus est. Iã uerò, quoniã mihi propositũ est de Imperatore Iuliano, uiro cũ primis diserto, pauca disserere, nemo ex eius familiaribus altum & exaggeratum dicendi genus à me postulet: perinde ac si oratio eius, de quo instituitur, præstantiam exæquare debeat. Sed cum Christianorum res gestæ nobis scriptis mandandæ sint, summissam & humilem dicendi rationem (uti initio polliciti sumus) sequemur, quo facilius res quæ narrantur, sub cuiusque cadant intelligentiam. Hoc modo igitur de illo aggrediamur dicere: eiusque genus, educationem, & qua ratione ad Imperium peruenerit, persequamur, exordio sermonis nostri paulo altius repetito. Constantinus Imperator, qui Byzãtium suo ipsius appellauit nomine, duos fratres habuit ex patre eodem, non autem ex eadem matre editos: quorum alteri Dalmatius, alteri Constantius nomen fuit. Dalmatius filium habuit suo ipsius nomine nuncupatum. Constantio autem nati filij duo, Gallus & Iulianus. Itaq; cũ post mortẽ cõditoris urbis Cõstantinopolis Dalmatius iunior à militib. interemptus esset: eodem tẽpore isti patre suo orbati, parũ aberat quin in idẽ discrimen, in quod Dalmatius, deuenissent: nisi Gallum grauis quidam mor-
B bus, quo pro certo expectabatur, illũ fore confectum è periculo eripuisset: Iulianum autem, tenera ætas (octo enim annos solum compleuerat) omnino seruasset incolumem. At ubi Imperatoris ira cõtra eos deferbuerat, Gallus Ephesi, quæ est in Ionia, à præceptoribus institutus est: ubi opes permagnæ erant utriq; à maioribus suis relictæ. Iulianus autem, ubi adoleuit, Constantinopoli in basilica (ibi enim tum ludus erat literarius) honestis disciplinis se excolendum tradidit: ac uestitu tenui inopiq; incedens, à Mardonio eunucho eruditus fuit. Grammaticæ præcepta à Nicocle Lacone didicit: Rhetoricam autem ab Ecebolio sophista, qui tũ Christianus fuit. Prudenter quidem præcauebat Imperator Constantius, ne si doctorem audiret gentilem (Christianus namq; ab ineunte ætate erat Iulianus) ad gentilium superstitionem deflecteret. Cùm uerò in bonis literis permagnos faceret progressus, fama apud populum percrebuit, eum ad Rempub. Romanam gubernandam idoneũ habilemq; esse. Quod quidẽ deinceps, ubi in omniũ ore uersabatur, animũ Imperatoris uehemẽter cõturbauit. Quapropter illũ Constãtinopoli, urbe primaria, Nicomediã transferendũ curauit, præcepitq; ne scholã Libanij Syri sophistæ aliquãdo adiret. Libanius enim id tẽporis, à pædagogis Cõstantinopoli eiectus, Nicomediæ ludũ aperuerat: qui quidẽ uirus acerbitatis suæ contra pædagogos cõceptæ, in librũ quendã aduersum illos editũ effudit. Et quanquã Iulianus propterea erat prohibitus Libaniũ adire, quòd gentiliũ religionẽ profiteretur: tamẽ tãto erga eius scripta flagrauit amore, uti ea cõquisita comparataq;, ex occulto, summo studio diligẽtiaq;, euolueret. Vbi in rhetorica permultũ profecisset, fortè fortuna Maximus philos. nõ Byzãtius ille, Euclidis pater, sed Ephesius Nicomediã aduẽtat: quẽ Imperator Valẽtinianus magicas præstigias exercentẽ, postea è medio tolli mãdauit. Verùm istud postea, uti dixi, contigit. Id tẽporis uerò nulla alia re quàm Iuliani fama impulsus, eò iter fecit. Apud hũc Iulianus primùm philosophiæ præcepta degustare: mox religionem præceptoris, qui domi-

Iulianus imperator qua ratione ad imperium peruenerit.

Constãtini Magni fratres, Dalmatius, Cõstantius.

Gallus.

Iulianus.

Iuliani institutio.

Ecebolius sophista.

Libanius sophista.

Iulianus prohibitus Libaniũ adire.

Maximus philosophus.

nandi cupiditatē eius animo inijciebat, imitari cœpit. Postquā ista ad aures peruenêre Imperatoris, Iulianus quasi inter spem & metum positus, quo suspicionē uitaret, qui iamdudū uerè Christianus erat, tum specie quā ad esse pręse tulit: abrasáq; cute, uitam monasticam simulauit. Ac clàm quidē disciplinas philophorū excoluit: palàm autem, sacra Christianorum perlegit eloquia, atq; adeò in ecclesia Nicomedensi lector designatus est. Tali igitur simulatione, Imperatoris animum contra illū incensum callidus placauit. Ista tametsi metu adductus obijt, tamen de spe minimè deiectus est: sed apud complures ex familiarib. prædicare non dubitauit, tempora fore beata, si ipse rerū potiretur. Cùm res illius essent hoc loco cōstitutæ, Gallus eius frater Cæsar declaratus, cū iter in Orientē susciperet, illius uisendi gratia uenit Nicomediam. Vbi autem Gallus paulo pòst interfectus est, inde Iulianus illico in grauem suspicionem apud Imperatorē uocatur: et propterea illū custodiri iubet. Ille cū se posse à suis custodib. aufugere uideret, locum subinde commutans, euasit incolumis. Demum uerò Eusebia Imperatoris coniunx, ubi illum in loco quodam delitescentem fortè offendebat, persuadet Imperatori, ut non modò nullo malo illum afficeret: sed potestatem concederet Athenas aduentandi, quo philosophiæ studio operam daret. Illum igitur, ut complectar breui, accersit, Cæsarem renunciat: dat illi uxorem, sororem suam Helenam: in Galliam contra barbaros dimicaturum mittit. Nam barbari, quos Imperator Constantius paulo antè ad auxilia contra Magnentium ferenda conduxerat, cum nihil contra tyrannum proficerent, Romanorum urbes depopulati sunt: & quoniam Iulianus iuuenis erat, dedit illi in mandatis Imperator, ut nihil sine ducum consilio moliretur. Postquam illi hanc consequuti authoritatem, negligentius rem agere cœperunt, & propterea barbari fuêre superiores: Iulianus delicijs & compotationibus indulgendi, ducibus permisit potestatem: militum autem animos, certa mercede cuique barbarum interficienti proposita, B multo reddidit alacriores. Hinc cœperunt & barbarorum copiæ debilitari, & ipse à suis militibus amari plurimùm. Fertur etiam, cum oppidum quoddam ingrederetur, unam ex coronis, quibus ciuitates ornari ad aspectum solent, inter columnas suspensam funiculo, in eius caput delapsam esse, ei'que aptè insedisse: omnes'que qui aderant, ea de re clamorem edidisse. nam putabatur eo ostento imperium illi præsignificatum. Dicitur à nonnullis, Constantium illum contra barbaros hac de re misisse, ut cum illis confligens, ibi interiret. Sed uerum ne dixerint, qui ita prædicant, haud equidem scio. Nam sorore illi in matrimonium collocata, dum ei parabat insidias, nihil aliud egit, quàm ut contra seipsum periculum crearet. At utrum hoc, an illo modo se res habeat, singuli pro arbitratu uiderint. Vbi Iulianus ducum inertiam & negligentiam apud Imperatorem incusauerat, missus est alius dux, qui erat ad promptum & alacrem Iuliani animum ualde accommodatus. Hunc nactus Iulianus, magna cum confidentia contra barbaros dimicauit. Illi legatum ad eum mittere: literas Imperatoris, quæ eos in fines Romanorum ire iusserant, ostendere cœperunt. Iulianus legatum uinculis colligare, cum multitudine bellum gerere, & hostibus ui manu'que profligatis, regē barbarorum captiuum ad Constantium mittere. His rebus prosperè & feliciter gestis, Imperator à militibus declaratur. Corona Imperatoria nō illis tum suppetebat: sed tamen unus ex stipatorum numero torquem, quem circa ipsius collum habebat, coronæ locò capiti circundedit. Iulianus itaq; ad hunc modum regnare cœpit. Quę autem deinceps gesserit, philosophum'ne decerent, aliorum, ad quorum aures peruenerint, sit iudiciū. Nam neq; legatos ad Constantium mittere, neq; ut patronum & beneficū colere: sed omnia pro suo ipsius arbitrio agere in animū induxit. Magistratus in singulis prouincijs cōmutare: Constātiū in quaq; ciuitate, lectis palā eius ad barbaros literis, infamia notare conatur.

Quo-

Iulianus monasticam uitam simulat.

Lector in Ecclesia designatur.

Gallus Cæsar declaratus.

Eusebia Imperatrix.

Iulianus in Galliā contra barbaros missus.

Iulianus à militibus imperator declaratus.

A Quocirca illi omnes se dedere, à Constantio deficere cœperunt. Tandem simulationem professionis Christianę penitùs deposuit. Etenim singulas ciuitates peragrans delubra aperire, offerre simulachris, se pontificem appellare cœpit: Gentiles autem festa gentilicia celebrare. His rebus confectis, bellum intestinum occasione arrepta, contra Constãtium mouet: omniaq́ mala quæ bellum solet secũ afferre, quoad eius fieri poterat, patranda curat. Neque profectò absque multorum cæde & sanguine huius philosophi animus internosci potuisset, si Deus, qui sui ipsius consilij solus iudex est, non alterum aduersarium, sine aliorum calamitate ab instituto repressisset. Nam Iuliano apud Thraces uersanti nunciatum est, Constantium è uita exiuisse. Sic igitur imperium Romanum id temporis ciuili bello liberatum fuit. Iulianus Constantinopolim contendit: & statim quo pacto populum sibi deuincire, eiusq́ conciliare beneuolentiam posset, cogitat. ad quam rem tali usus est astutia. Nouerat pro certo, Constantium uniuersæ illi populi multitudini, quæ fidem Consubstantialis amplexabatur, maximè inuisum esse, tum quòd illos ecclesijs ipsorum exturbauerat: tum quòd episcopos, qui ad illos spectabant, proscriptos, in exilium eiecerat. Exploratum etiam habebat, gentiles animis contra illum exulceratis esse, quòd erant per illum à sacrificando prohibiti: optaréque tempus sibi dari, in quo liceret ipsis delubra sua aperire, uictimásque simulachris offerre. Sic ergo utrumque populi genus separatim contra mortuum Constantium inimicitias exercere manifestò cognouit. Denique omnes omnino contra eunuchos, contráque notabiles Eusebij rapinas grauiter offensos comperit: ad omnium igitur uoluntatem se callidè format, fingítque, atque nonnullis dissimulanter assentatur: alios, dum inanem gloriam consectarentur, beneficijs allicit. Omnibus passim, quo erga superstitionem animo esset, perspicuè declarat. Ac primùm Constantij erga suos

B crudelitatem grauiter perstringere: deinde, quo eum apud multitudinem in reprehensionem uocaret, episcopos relegatos per mandatum reuocare, tũ bona publicata illis restituere cœpit. Deinceps gentilium templa absque mora suis aperire mandauit: lege sanciuit, ut illis quibus ab eunuchis facta fuisset iniuria, facultates iniquè abreptæ redderentur. Eusebium porrò, summum Imperatoris cubicularium, morte mulctauit, nõ solum quòd multos ab eo iniuria affectos fuisse: uerùm etiam quòd suum ipsius fratrem Gallum per eius calumniam è medio sublatum acceperat. Tandem corpus Constantij honorificè sepeliendum curauit. Quo facto eunuchos, tonsores & coquos eiecit è palatio: eunuchos, quòd per eos factũ fuisset, ut Constantius repudiata uxore, nõ aliam postea duceret: coquos, quòd perparca uictus ratione usus fuisset: tonsores deniq́, quòd unus (ita enim aiebat) sufficeret pluribus. Has ob causas hoc hominum genus è regia exturbauit. Ex scribis autem complures pristinæ restituit conditioni, alijs mercedem scribis debitam dari iussit. Quinetiam uecturam publicam ad necessarios usus accommodatam, non amplius per mulos, boues & asinos fieri permisit: sed in publicis eius generis negocijs obeundis, equis solum utendi concessit facultatem. Ista eius acta qui laudant pauci sunt, pluréis autem qui uituperant: quòd sublata illa regiarum opum & magnificentiæ admiratione, quæ multorum animos tenuerat, Imperium abiectum contẽptumq́ reddidisset. Porrò autẽ noctu conscripsit orationes, easq́ progressus in Senatum ostendit: ac solus ille inter omnes imperatores, qui à Iulio Cæsare ad ipsius ætatẽ regnauerant, orationes in Senatu ostẽdit. Et cùm omnes qui literarũ studijs se dediderãt, magnopere coluit: tũ illos potissimùm, qui philosophiã profitebantur. Quapropter fama eius rei omnes id genus homines, qui se insolẽter efferebãt, undiq́ ad Imperatoris palatium attraxit: quorũ nõ pauci pallia gestãtes, habitu magis quàm doctrina probabantur. Quippe omnes cùm Christianis permolesti, tũ prǽterea uetera-

Iuliani bellum intestinum cõtra Constantium.

Iuliani astutia, qua sibi omnes deuincire studuit.

Eusebius cubicularius morte mulctatus.

Constantij funus.

Eunuchi, tonsores, coqui, cur palatio eiecti.

Iuliani orationes.

Pseudophilosophi.

tores

tores fuerunt: tũ deniq; religionẽ, cui faucbat Imperator, semper amplexati sunt. Imperator item, cum supra modum inanis gloriæ cupiditate flagraret, omnes Imperatores qui essent illum antegressi, libro quodam quem inscripsit Cæsares, grauiter & contumeliose perstrinxit. Non dissimili quidem indolis prauitate commotus, orationes etiam composuit contra Christianos. Quod uero coquos & tonsores è regia expulit, philosophi, non Imperatoris factum putandũ est: quod maiores suos petulanter & maledicè est insectatus, neq; philosophi, neq; imperatoris. nam utriusq; persona cùm ab obtrectatione, tum ab inuidia alienissima est. Etenim ut imperatori ea sola philosophiæ præcepta perdiscenda sunt, quę ad moderationẽ animi & modestiam spectant: sic philosophus, si omnia quæ sunt imperatorum officia imitetur, ab instituto suo omnino aberrabit. Sed de Iuliano imperatore, de eius genere, de educatione & natura, deniq; quo pacto ad Imperium aspirauerit, hactenus quasi cursim. Iam uerò ad eas res commemorandas, quæ per idem tempus in ecclesijs gestæ sunt, redeamus.

Iuliani Cæsares.

De commotione Alexandriæ orta, & quomodo Georgius fuerit interfectus. CAP. II.

ALexandriæ forte fortunà ex eiusmodi principio tumultus exortus est. Locus erat in ea ciuitate iam ab antiquis temporib. desertus & neglectus, multaq; sordium colluuione redundans: in quo ritibus & ceremonijs in honorẽ Mithræ celebratis, homines pro uictimis sacrificare gentilibus mos erat. Istũ, utpote iam antea nulli usui inseruientem, ecclesię Alexandrinę addixit Constantius. Georgius autem habens in animo ecclesiam ibi exædificare, locũ purgari iubet. Quo purgato, adytum repertum est ingentis altitudinis, in quo gentilium mysteria recondebantur. Vbi etiam erant multæ hominum caluæ, cùm adolescentum, tum senum: quos fama est olim, cum gentiles diuinationibus quæ per exta intestinaq; fiebant, utebantur, magicasq; obirent uictimas, quo hominibus aciem animorũ præstingerent, mactatos fuisse. Quibus rebus in adytis Mithræ repertis, à Christianis laboratũ est, ut gentiliũ mysteria palàm haberẽtur ludibrio. Nudas igitur mortuorũ caluas quàm mox in apertum proferunt, quo populo exhiberẽt ad intuendũ. Quę cũ gentiles qui Alexandriæ habitabant, conspicarentur, facinorisq; admissi contumeliam iniquo animo ferrent, graui iracundiæ æstu exardescere, & armis quę fortuitu illis obueniebant in manus arreptis, impetũ in Christianos facere cœperunt, & complures ex illis nullo nõ mortis genere afficere. Nã hos gladijs, illos fustib. alios lapidibus usq; ad necẽ cædere: alios funib. strãgulare, quosdã cruci suffigere, hocq; necis genus ad probrũ crucis illis inferre: plurimos sauciare. Tãdem, sicut in eiusmodi tumultu euenire solet, ne ab amicissimis manus abstinere: sed amicus amicum uerberare, frater fratrem, parentes liberos: deniq; alter alteri ad cædem uim afferre. Proinde Christiani, à Mithreio adyto perpurgando desistere: gentiles autem Georgium ab ecclesia raptatum, ad camelum alligare, discerpere, & ipsum unà cum bestia comburere.

Mithræ sacra.

Alexandriæ tumultus.

Georgij episcopi interitus.

Quòd Imperator grauiter ferens Georgij cædem, populum Alexandrinum per epistolam perstrinxerit. CAP. III.

IMperator Georgij necem acerbè & grauiter ferens, populum Alexandrinum per epistolam acriter coarguit. Fama autẽ peruagatur, ista in Georgium ab illis admissa esse, qui Athanasij causa graue odium contra illum conceperant. Verùm mea quidem sententia, etiam qui simultatem inter ipsos gerãt, in seditionib. adnequam & perditorum hominũ uires oppugnandas ipsi inter se conspirare uolũt. Atq; Imperatoris epistola non Christianos separatim, sed populum uniuersum incusat. Georgius uerò, ut uidetur, semper omnibus multum acerbitatis exhibuerat & molestiæ, & propterea populus ad seditionem incensus est. Quòd autem Imperator populum uniuersum insimularit, ex eius epistola cognoscite.

Imperator

Imperator Cæsar Iulianus, Max. Aug. populo Alexandrino S.

A QVo'd si ita sit, ut nulla reuerentia uel erga Alexandrum uestræ urbis conditorē, uel (quod maius est) erga Deum illū magnū sanctissimum Serapidē in uestris animis resideat: tamē miror uos nullā rationē habuisse communis naturę, humanitatis, decori, addo etiā nostræ personę, cui cum alij omnes dij, tū magnus ille Serapis in primis orbis terrarum imperium largiri dignatus est: ad quam quidem uestrarum partium fuisset, iniuriarum quibus improbi uos aliquando affecissent, cognitionem ac iudicium reseruasse. At iracundia fortassis & feruor mentis, rationis cæcauit oculos: qui quidem cum animum destatu suo dimouerit, crudelia facinora edere solet. Et quamuis perturbationis impetus, qui subito perperam adhibitus erat, paulum repressus fuerit: postea tamen in legum contemptū irrupit. Vos igitur, cū in numero populi habeamini, nullus pudor reprimere poterat, quo minus ea tentaretis, de quibus iustum odium contra illos animis concepissetis. Verum dicite mihi per Serapidem, quænā fuerint illę iniuriæ, quę uos ad iracundiam contra Georgium prouocarūt? Dixeritis fortasse quo'd Constantium, beatissimum Imperatorem, aduersum uos concitauerat: quo'd exercitum ad sacram uestram urbem deducendum curauerat: quo'd præfectus Aegypti sanctissimum Dei delubrum occupauerat: quod imagines, monumenta, & ornatum ad sacra spectantem, inde abripuerat: quo'dque, cum uos istud facinus ægre' ferretis, Deum'que uestrum propugnare, imo' Dei ornamenta custodire, non sine causa niteremini, idem præfectus iniuste', inique', impie'q; armatos in uos immiserat: qui sane' Georgium magis, quam Constantium ueritus, eo pacto seipsum conseruare uolebat. Nam iam olim non tyrannico, sed modesto admodum & facili animo erga uos se gesserat. Quibus de causis in Georgium, deorum inimicum, iracūdiæ incendio inflammati, uestram sacram ciuitatem scelere cōtaministis: id adeo', cum liceret illum in iudicium adduxisse. Nam ea ratione facinus neq; ad cædem,
B neque ad iniquitatem prorupisset: sed fuisset summa transactum æquitate, quæ uos plane' insontes seruasset: quæ eum qui scelera intoleranda nequiter consciuisset, multasset supplicio: quæ deniq; repressisset alios omnes qui non solum deos contemnunt, uerum etiam eiusmodi ciuitates & populos tam florentes in nullo numero ducunt, sed crudelitatem aduersum illos usurpatam quasi accessionem suæ potestati adiungunt. Conferte igitur hanc meam epistolam cum illa, quam ad uos iamdudum misi: & quantum inter eas intersit, diligenter considerate. In illa enim priore plurimum laudis uobis tribui: in hac autem, per deos immortales, cum uos laudare (uti debeo) aggredior, scelus admissum mihi est plane' impedimento. Audet'ne populus, instar canum, hominem discerpere? an'non eum pudet tā indigni facinoris? Est'ne hoc, manus adeo' puras & integras seruare, ut eas nulla cruoris labe pollutas ad deos supplices tendatis? At Georgius ista pati commeruerat. Ipse etiam fortasse dicerem, eum istis longe' grauiora acerbioraq; subire debuisse. At etiam propter uos, dixeritis: & illud uobis assentior. Sed si dicatur, quo'd a' uobis pœnas luere debuisset, hoc nullo modo possum concedere. Sunt enim uobis leges, quæ sancte' coli, & ab omnibus tum priuatim tum publice' amari debent. Verum enimuero, quanquam usuuenit, ut nonnulli sigillatim delinquant: tamen communem reipublicæ statum rite' temperare, legibus morem gerere, & ea quæ ab initio præclare' sancita fuerint, minime' uiolare consentaneum est. Illud putatote, o' Alexandrini, prospere' & feliciter cecidisse, quo'd me regnante, tale facinus a' uobis commissum sit: quippe qui tum ob reuerentiam erga Deum, tum ob pietatem erga † auum meum & gentilem (qui Aegypto & uestræ ciuitati præfuit) uos fraterna quadam beneuolentia cōplecti non desino. Nam princeps qui se contemni nō uult, & magistratus etiā seuerus accuratus'q;, non debet eiusmodi facinus a' populo admissum negligere, ne tā- quam

Iuliani ad Alexandrinos epistola.

† Auunculum legit Niceph. lib. 10. cap. 8.

quam morbum grauem difficiliore acerbioréque medicina curare opus fuerit. Verùm ego ob eas causas, quas modò citaui, curationem facillimã mitissimãq; nempe admonitionem, uerbaq; benigna uobis sanandis adhibeo: quibus, certe equidem scio, si modò sitis, uti audio, ex uetere Græcorũ stirpe oriundi, & adhuc eximia illa & egregia nobilitatis nota in uestris mentibus (in uestris inquam, qui estis Alexandrini ciues mei) inq; omnibus uitæ officijs impressa appareat, perfacile estis obtemperaturi. Ista Imperator scripsit ad hunc modum.

Quòd interfecto Georgio, reuersus Athanasius, ecclesiæ Alexandrinæ gubernacula capescebat. deq; Lucifero & Eusebio: & quòd Lucifer Antiochiam profectus, Paulinum ordinarit episcopum. CAP. IIII.

Athanasij ab exilio reditus Alexandriam.

NOn longo tempore pòst, Athanasium ab exilio reuersum populus Alexandrinus lubentib. animis excepit: quo quidem tempore dogmatis Ariani fautores erant ab ecclesijs exturbati, ædesq; sacræ Athanasij gubernationi redditæ. Ariani autem in domibus quibusdam obscuris coacti, Luciũ in locũ Georgij suffecerunt. Id tẽporis hoc in loco res fuêre Alexandrinę. Interea Lucifer & Eusebius Imperatoris mandato ab exilio reuocati sunt. Lucifer Caralorum, urbis Sardiniæ, fuit episcopus: Eusebius aũt Vercellarum, quæ est ciuitas (ut antè dixi) Ligurię in Italia. Ambo igitur ex superiorib. Thebis ab exilio reuersi, cępêre consilium, qua ratione Ecclesiæ canonem uiolatum, non neglectum cernerent. Itaq; uisum est, ut alter eorum, Luciferum dico, Antiochiam Syriæ contenderet: alter, nimirum Eusebius, peteret Alexandriam, uti Concilio subsidio Athanasij conuocato, Ecclesiæ dogmata constabiliri possent. Lucifer uerò eò mittit diaconum, per quem significat, se rebus quas Concilium decerneret, assensurum. Ipse Antiochiã profectus, statum illius ecclesiæ uehemeter perturbatum offendit. Nam multitudo inuicem dissidebat, quandoquidem non hæresis solum ab Euzoio excogitata ecclesiã diremerat: uerùm etiam (sicut suprà memoraui) sectatores Meletij, qui studio singulari erga doctorem suum affecti erant, ipsi cum suis dissentiebant. Lucifer igitur, Paulino episcopo ibi constituto, inde decedit.

Lucifer & Eusebius episcopi.

Antiochenæ ecclesiæ perturbatio.

Quòd Eusebius sese Athanasio iungens, concilium episcoporum Alexandriæ conuocauit, qui Trinitatem consubstantialem liquidò pronunciauerunt. CAP. V.

Concilium Alexandriæ coactum.

EVsebius ubi uenit Alexandriam, diligẽter agit cum Athanasio de cogẽdo cõcilio. Conuenire episcopi ex uarijs ciuitatibus cœperunt, deq; multis rebus apprimè necessarijs disserere: Spiritussancti diuinitatem stabilire, eumq; in trinitate consubstantiali comprehendere: & filium hominem factum, non tamen solum, sed etiam animam sumpsisse affirmare, sicut antiquis uiris ecclesiasticis uisum fuit. Non enim nouam aliquam religionem excogitare, inq; ecclesiam introducere: sed quę ab initio traditio Ecclesiastica præscripserat, & sapiẽtes Christiani certis rationibus conquisiuerant, confirmare uoluerunt. Atq; ad hunc modum ueteres omnes de hac re disputarunt, scriptisq; prodiderunt ad posteritatem. Nam Irenæus, Clemens Hieratopolitanus, Apolinarius, Serapion Antiochiæ episcopus, filium hominem factum anima præditum fuisse, in omnibus libris ab ipsis editis, uelut communi consensu stabilitum tradũt. Quinetiam concilium propter † Cyrillum, episcopum Philadelphiæ, urbis Arabiæ, coactum, cadẽ per literas Cyrillo ostendit. Origenes item, tametsi passim in omnibus libris suis filium hominem factum, anima præditum esse docet: tamen in Tomo nono commentariorum in Genesim conscriptorum, huius rei mysterium apertè declarat, ubi Adamum Christi, Euam autem ecclesiæ effigiem gerere, pluribus uerbis discernit.

† Epiph. Byrillum.

Istarum

A Istarum rerum etiam testes locupletes sunt, sanctus Pamphilus, & Eusebius qui ab eo nomen traxit. Nam ambo (qui mutuas tradentes operas, uitam Origenis literis consecrare, & uelut per anticipationem illius aduersarijs occurrere, atq; adeò defensionem eius conficere laborabant) asserunt, Origenem non primum huius rei tractationem aggressum fuisse, sed mysticam Ecclesiæ de ea traditionem interpretatum. Porrò autem episcopi qui in concilio Alexandrino aderant, hanc de ὀυσία, id est essentia, & ὑποσάσει, id est substantia seu persona controuersiam excusserunt. Nam Osius episcopus Cordubæ, ciuitatis Hispaniæ (cuius antea fecimus mentionem) ab Imperatore Constantino ad tumultum ab Ario concitatum sedandum missus, dum Sabellij Afri dogma explodere cogitaret, de ὀυσία, id est essentia, & ὑποσάσει, id est substantia seu persona, disceptauit: unde materia alteri contentioni suppeditata est. Verùm id temporis in concilio Nicæno de ea controuersia ne uerbum quidem factum est: at postquam nonnulli cœpêre de ea digladiari, ob eam causam in hoc concilio de ὀυσία, id est essentia, & ὑποσάσει, id est substantia seu persona, ista deciderunt: Non oportere, cum de Deo sermo sit institutus, his uerbis uti. Nam ὀυσίας, id est essentiæ nomen, in Sacris literis non reperiri: & uoce ὑποσάσει, id est substantia seu persona, Apostolum dogmatum tradendorum necessitate adductum, usum fuisse. Cæterùm alia quadam ratione uoces istas admittendas decreuerunt, nimirum quòd Sabellij opinionem explodant, ne uerborum inopia rem quæ triplici nomine nuncupatur, quasi unam putare cogamur, sed ut singula nomina trinitatis in propria subsistente persona Deum significent. Ista eo tempore à Concilio decreta fuêre. Quid autem nos de ὀυσία & ὑποσάσει didicerimus, nihil impedit quo minus paucis expediamus. Qui uerò Græcam inter Græcos sapientiam & doctrinam explicare nituntur, ὀυσίαν, id est essentiam multis modis sumi definiuerunt. de ὑποσάσει, id est substantia seu persona autem,
B nullam fecere mentionem: imò uerò Irenæus Grammaticus, in Atticæ linguæ dictionario, uocem barbaram appellat. Nam apud nullum ueterem scriptorem reperiri: quod sicubi fortè reperiatur, non eam rem significare, pro qua iam capitur, asserit. Etenim apud Sophoclē in Phœnice ὑπόσασιν insidias significare, apud Menandrum autem cōdimenta: posse etiam dici feces uini in dolio. Verùm licet hæc uox à ueteribus philosophis non sit usurpata, tamen intelligendum est, recentiores illa pro ὀυσία, id est substantia, crebrò abusos fuisse, substantiæ autem definitionem, uti diximus, multiplicem tradidisse. Quod si substantia definitione comprehendi possit, quomodo, cum loquamur de Deo, qui nequit comprehendi, hac uoce propriè uti possumus? Euagrius uerò, in libro suo qui Monachus inscribitur, dehortatur nos, à temerè & inconsideratè de numinis diuinitate disputando: omnino numen diuinum, quoniam res simplex est, definire uetat. Nam definitiones esse rerum concretarum compositarum'q; ait. Hæc'q; docet his ferè uerbis: Omnis propositio aut genus habet prædicatum, aut speciem, aut differentiā, aut propriū, aut accidens, aut quod ex his cōstat. at in sancta trinitate tractanda nihil horum sumendum est: imò uerò quod uerbis exprimi nequit, silentio uenerari debemus. Hæc Euagrius: de quo pòst dicemus pluribus. Nos uerò, tametsi ista præter institutum nostrum dixisse uideri possimus: tamē quoniam sunt ad historiæ argumētum accommodata, hoc loco non sine causa posuimus.

Osius episcopus.

ὀσίας & ὑποσάσεως uocum in sacris literis nullus usus

Vide Basil.

ὀσία. ὑπόσασις.

Irenæus grammaticus.

Substantia.

Euagrij Monachus.

Definitiones quarum rerum propriæ.

De Athanasij fuga, ex eius Apologetico. CAP. VI.

EOdem tempore Athanasius orationem Apologeticam, quam in suæ ipsius fugæ defensionem iampridem confecerat, coram illis qui aderant perlegit. Ex qua nonnulla, quæ lectoribus non parum fructus utilitatis'q; allatura uideantur, in præsentia repetere consilium est: totam autem orationem, quoniam est paulo prolixior, studiosis inuestigandam euoluendam'q; relinquo. Ecce, inquit, perditos & audaces impiorum conatus. Tametsi ista scelera consciuêre, nihil tamen eos pu-

Athanasij Apologeticus.

det illarũ iniuriarũ, quas tam crudeliter & nefariè contra nos iam anteà moliti sunt: sed nobis de integro tanquam probrum obijciunt, quòd simus de ipsorum manibus sanguine & cæde respersis elapsi: imò uerò grauiter queruntur, quòd nos non prorsus è medio sustulissent. Quinetiam quo nostram lædant existimationẽ, timiditatem, uelut ansam ad reprehendendum, arripiunt: quod quidem dũ admurmurant, ignorant penitùs se crimen in se ipsos deriuare. Nam si fugere sit ponendũ in uitio, multo magis homines persequi. Etenim qui fugam capit, occultat se, ut mortẽ deuitet: qui autẽ persequitur alterũ, eum neci dare contendit. Atq; ut fugiamus, sacra docet Scriptura: at qui alterũ quærat interficere, legẽ uiolat, ipseq́; multo magis author & causa est fugæ. Quòd si fugã cuiquã crimini dent, multo plus ipsi erubescere debent. Nam desistant illi qui homines persequuntur, ab insidijs faciẽdis: & illi qui fugiunt, statim à fugiendo desistent. Verùm suæ ipsorum nequitiæ nullũ finem faciunt, sed omnẽ (ut dicitur) lapidẽ mouent, quò alijs afferant exitiũ: idq; adeò, cum exploratũ habeant, fugam eorum qui persecutionẽ sufferũt, ad grauem persequentium reprehensionem redundare. Nemo enim hominem mansuetũ & mitem fugit, sed agrestem potius, & morib. nequam. Nam quicunq; animo ægro afflictoq; fuit, aut grande æs alienum cõflauerat, is à Saule aufugere, & ad Dauidẽ confugere. Qua de re isti eos qui ab illis se occultauerũt, trucidare nituntur, ne episcoporum perspicuè conuincatur improbitas. Cęterùm in hac re permagno uidentur errore cæcati. Nam quo magis fuga in aperto sit, eo tum cædes quæ ab ipsis per insidias fit, tum exilium quo homines multant, euidentius omnibus constabit. Et enim si homines occidunt, mors tanquam uoce emissa, magis ad illorum crudelitatem significandam personat: sin in exilium denuò eijciunt, ubiq; sceleris & nequitiæ quasi monimenta contra se ipsi statuunt. Quòd si integra & sana mẽte fuissent, se his rebus implicatos teneri, suisq́; ipsorum consilijs lapsos esse, facilè uidere potuissent. Verùm quoniam animi sanitatem & modestiam perdiderunt, ob eam causam ad alios persequendos incitantur: & dum necem alijs moliuntur inferre, suam ipsi impietatem non animaduertunt. Quod si eos qui se ab illis qui uitam eripere quærunt, abdidêre, contumeliosè reprehendant, & qui persequentes fugerunt insimulent: quid quæso sunt facturi, cum intellexerint Iacob à fratre suo Ezau fugisse, & Moysen ob metum Pharaonis in Madian secessisse? Sed qui hoc modo cauillantur, quid habent quod respondeãt Dauidi, Saulem, qui satellites ex ædibus suis ad illum interficiendum miserat, fugienti, seq́; in speluncam abdenti, & personam alienam usque eò sumenti, quoad Abimelech sacerdotem callidè præterijsset, insidiasq́; sibi paratas uitasset? Quid est quod isti qui omnia adeò temerè effutiunt, dicere possint, cum magnum illum Eliam, qui Dei nomen tam sanctè inuocabat, excitabatq́; mortuum, perspicuè uideant tum se propter odium Achaab occultasse, tum propter minas Iezabel fugam fecisse? Nam id temporis, filios prophetarum, dum cõquirerentur, se abscondisse, inq́; speluncas Abdię subsidio latitasse, scriptis proditũ est. An ista potius, utpote uetera, non legerunt? Quid? ea'ne quæ in Euãgelio tradita sunt, etiam illis penitùs exciderunt? Etenim discipuli à Iudæis metuẽtes, clàm è medio recessere. Quinetiam Paulus Damasci à præside illius regionis quæsitus, de muro in sporta demissus est, sicq; ex quærentis manibus euasit. Idcirco cum sacra Scriptura de sanctis uiris ista commemoret, quam tandem simulationis latebram, qua suam temeritatem obtegant, isti reperire poterunt? Nam si timiditatem illis obijciunt, facinus in ipsorum caput uelut insanientium recidit: sin eos contra uoluntatem Dei istud fecisse calumniantur, seipsos Sacrarum literarũ prorsus ignaros ostendunt. Nam in lege præceptum est, ut illis qui ad mortem subeundam quærerentur ciuitates constituerentur perfugij: ad quas quidẽ aliquando cõfugientes, uitam in tuto collocarent. Porrò autem ipse sermo patris, qui Moysi olim locutus est, extremis seculorum temporibus istud mandatum dedit: Cùm persecuti

Fugæ defensio.

Iacobi & Mosis fuga. Exodi 2

Item Dauidis, 1 Reg. 22

Eliæ, & aliorum prophetarum, 1 Reg.21. 3 Reg.17. 3 Reg.19

Discipulorum Christi, Matt. 26

Pauli, Act. 9

Vrbes perfugij Num.35. Deut. 4

A secuti fuerint uos in hac ciuitate, fugite in aliã. Et paulò pòst: Cùm uideritis, inquit,
, abominationẽ desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco san Matth.10.
, cto (qui legit intelligat) tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes: & qui in tecto, Matth.24.
, non descendat aliquid tollere de domo sua: & qui in agro, nõ reuertatur tollere ue-
, stimenta sua. Quæ cũ uiri sancti intelligerent, suã uitæ rationem ad ea tanquam ad
, normã instituerunt. Nam quæ Dominus iam tũ præcipiebat, eadẽ ipsa ante incar-
, nationem suã in sanctis uiris locutus fuerat. Atq; hæc est hominibus quasi regula
, ad perfectionem ducens, ut quod Deus præceperit, illud ipsum faciamus. Qua de
, causa etiam ipse Dei sermo propter nos homo factus, cũ quæreretur, se nostro mo Ioan.8.
, re occultare: & rursus, cum illũ Pharisæi persequerẽtur, fugere insidiásq; sibi collo- Christi fuga.
, catas declinare non dedignatus est. Nam sicut esuriendo, sitiẽdo, & id generis mo-
, lestias perpetiẽdo: sic ab aduersarijs fugiendo, se hominẽ factũ ostẽdere uoluit. Ex
, ipsis præterea incunabulis, simulatq; homo factus erat, ipse cum adhuc puer esset,
, per angelum mandauit Ioseph, dicens: Surgens accipe puerũ, & matrem eius, & fu
, ge in Aegyptum: Herodes enim est animam pueri quæsiturus. Quinetiã Herode Matth.2.
, mortuo, uisũ est illi propter Archelaũ, filiũ Herodis, secedere in Nazareth. Ad hoc
, cũ postea se Deum declararet, & aridam manũ sanasset, Pharisæi egressi, consilium Matt.12.
, contra illum inierunt, ut uitam ei adimerẽt. Qua re cognita, Iesus se inde subduxit.
, Itemq; cum Lazarum excitaret à mortuis: Ab illa (inquit) die cõsilium cœperunt,
, ut illum occiderent. Iesus igitur deinceps non inter Iudæos propalàm ac liberè uer Ioan.11.
, satus est, sed inde in locum solitudini finitimum abscessit. Porrò autem cum Ser-
, uator diceret, Antequam Abraham fieret, ego sum: Iudæi sumpsere lapides, ut in il Ioan.8.
, lum conijcerent: Dominus autem abscondit se, & exiuit de templo: & pertransiens
, per medium illorum abijt, sicq; euasit. An non isti, cum hæc exempla uideant, imò
, potius cogitatione complectantur (nam uidentes, sicut scriptum est, non uident)
B præ angore quodammodo animis exardescent, quòd contrà quàm Dominus & Matt.13.
, fecerit, & docuerit, tum consilium capere, tum uerba inconsideratè fundere, nõ du
, bitarunt? Accedit eòdem, quòd Iesus, cum de Ioannis baptistę martyrio, deq; cor
, pore eius à discipulis sepulto accepisset, inde conscẽso nauigio, in desertum locum Matt.13.
, seorsim decesserit. Ac Dominus quidem certè cùm ista fecit, tũ ita docuit. Vtinam
, igitur isti sic tandem erubescerent, aduersúmq; homines tantummodo uellent es-
, se temerarij: & non longius insania progressi, ipsi etiam Seruatori timiditatem ob-
, iectarent, atque adeò in illum blasphemias intorquere toto animo conniterentur.
, Verùm eos tam ad omnem amentiam proiectos, nemo tolerare poterit. Imò per-
, spicuè conuincentur, Euangeliorum ignaros esse, & minimè intelligentes. Etenim
, causa eiusmodi decessionis & fugæ, quam in Seruatore extitisse memorãt Euange
, listæ, non rationi solum consentanea, sed uera etiam fuit: nos propterea eandem Seruatoris fuga.
, fuisse in omnibus sanctis uiris existimare debemus. Nam quæ in Seruatore, hu-
, mano modo & more accidisse literis proditum est, ea ad commune hominum ge-
, nus referenda sunt: quippe nostram naturam ille accepit, & nostræ infirmitatis af
, fectiones in se ipse declarauit: quemadmodum apud Ioannem est, Quærebant
, eum apprehendere, & nemo misit in illum manus, quia nondum uenerat hora e- Cap.7.
, ius. Quinetiam prius quàm ista uenerat, dixit matri: Nondum uenit hora mea. Il-
, los etiam qui fratres eius appellabantur, sic affatus est: Tempus meum nondum Ioan.2.
, aduenit. Rursus: Cum tempus aderat, dixit discipulis: Dormite iam, & requiesci- Ioan.7.
, te. Ecce enim appropinquauit hora, & filius hominis tradetur in manus peccato- Mat.26.
, rum. Quocirca neq; antè quàm tempus uenerat, permisit se comprehendi: neque
, cum tempus aderat, se occultauit: sed semetipsum illis qui ei insidias parauerãt, ex-
, posuit. Eodem modo beati martyres in persecutionum procellis, quæ uarijs tem-
, poribus ingruebant, sicut cum homines eos persequebantur, fugam cœperunt, & Martyrum fuga.
, in locis abditis opertisq; delituerunt: sic, cum erant reperti, certamen martyrij li-

benter obierunt. Hæc ab Athanasio in oratione Apologetica, quam in fugæ suæ defensionem conscripsit, disputata sunt.

Eusebius post concilium episcoporum qui Alexandriæ conuenerant, & qui Consubstantiale propugnauerant, Antiochiam reuersus, ac plebem dissidentem propter Paulini ordinationem comperiens, cum illam ad mutuam concordiam traducere non potuit, inde domum regressus est. CAP. VII.

Eusebij Vercellensis e concilio reditus. EVsebius uerò Vercellarum episcopus, statim post concilium Alexandria decedens, Antiochiam contendit. Ac cum Paulinum à Lucifero episcopum designatum, populumq́ in duas factiones partitum offenderet (nam Meletij fautores separatim conuentus fecêre) uehementer propterea animo conturbatus fuit, quòd electioni Paulini ab omnibus minimè esset assensum. Nam intra suam ipsius cogitationem factum illud damnauit ille quidem, sed præ reuerentia aduersus Luciferum rem tacitam habuit: & ut primùm promiserat, se episcoporum concilio conuocato, illis rebus rectè prospecturum, inde recessit. Postea uerò, quanquam admodũ laborabat ut partes dissentientes ad concordiam adduceret, tamen illud nullo modo poterat efficere. *Meletius ab exilio reuersus.* Nam Meletius ab exilio reuersus, ubi eos qui cũ illo consentiebant, cõuentus seorsum agere reperiebat, se illis ipse præfecit. Quin omnibus ferè ecclesijs quæ ibi erãt, Euzoius Arianæ sectæ patronus præfuit. Paulinus autem unam solam obtinuit ecclesiarum paruarum, quæ erant intra urbem: ex qua quidem ipsum Euzoius propter reuerentiam, quam uersus illum habuit, non eiecerat. Meletius autem extra portas ciuitatis conuentus celebrauit. Id temporis ad hunc modum Antiochia discedit Eusebius. *Luciferi & Eusebij assensio.* Lucifer uerò, ubi acceperat suam electionem ab Eusebio improbari, contumeliæ duxit loco, iniquoq́ admodum animo passus est. Proinde recusauit cum Eusebio cõmunicare: studioq́ contentionis inductus, concilij decreta reiecit. Ista quidem tristibus & afflictis ecclesiæ temporibus obuenientia, multos ad deficiendum ab Ecclesia impulêre: unde noua secta, quæ Luciferiana dicebatur, nata est. *Luciferiana secta.* Cæterùm Lucifer suam iracundiam propterea saturare non poterat: quia suis ipsius responsis, quibus per diaconum missis pollicitus fuerat, se decretis Concilij contentum fore, omnino tenebatur astrictus. Quapropter fidei & sententiæ Ecclesiæ assentiens, in Sardiniam ad propriam sedem se recepit. Quorum autem animi non minus quàm illius erant exulcerati, hi adhuc etiam ab Ecclesia segregati manẽt. Eusebius uerò partes Orientis peragrans, infirmos fide, instar præstantis medici, ad integram ualetudinẽ restituit, doctrinaq́ ecclesiastica instruxit, erudiuitq́. Inde regressus, in Illyriam proficiscitur: & cum intraret in Italiam, idem ipsum docendi munus diligenter obijt.

De Hilario Pictauorum episcopo. CAP. VIII.

Hilarius Pictauorum episc. HIlarius Pictauorum episcopus (est autem hęc ciuitas Aquitaniæ ulterioris) ante Eusebium, episcopos tum in Italia, tum in Gallia, Catholicæ fidei dogmatis diligenter erudiuit. Etenim prius ab exilio reuersus, ante illum ad ea aduentauit loca. *Hilarij de Trinitate libri.* Vterque uerò fidem strenuè propugnauit. Hilarius, utpote disertus, libris Latino sermone conscriptis, Consubstantialis dogma explanauit: ijsdemq́ tum illud ipsum confirmauit abundè satis, tum opiniones Arianorum penitùs labefactauit. Verùm ista paulò pòst quàm exules erant in patriã reuocati, contigerunt. Iam uerò illud minimè nos præterire debet, sectatores Macedonij, Eleusij, Eustathij & Sophronij (omnes hi uno nomine Macedoniani appellabantur) eodem tempore crebros conuentus in uarijs locis egisse: *Macedoniani.* & conuocatis illis qui in Seleucia ipsorum fauebant sententiæ, alterius partis fautoribus, Acacianis uidelicet, anathema denunciasse, fideq́ Arimini exposita prorsus reiecta, eam quæ in Seleucia recitata erat, ratam fecisse. Illa autem eadem ipsa erat, quæ Antiochiæ, sicut in secundo Libro commemoratum est, fuisset iam pridem constabilita. Isti cum à quibusdam hoc modo rogarentur, Vos qui Macedoniani nominati estis, si diuersa sit uestra ab Acacianorum

A norum opinio, quid est quamobrem ad hunc usque diem cum illis, tanquam uobiscum in eadem opinione consentientibus, communicetis? ista per Sophronium Pompeiopolis urbis Paphlagoniæ episcopum responderunt: episcopos uersus Occidentem in opinione Consubstantialis propè delirasse: Aetium autem in Oriente ueritatis doctrinam deprauare conatum, dissimilitudinem substantiæ in patre & filio introduxisse: utriusque partis sententiam peruersam esse. Illos enim temere & absque iudicio distinctas separatas'que patris & filij essentias in unum cōiūxisse, nomine'que Consubstantialis tanquam prauitatis uinculo colligasse: hunc autem proprietatem naturæ, quæ est filij cum patre, dissimilitudinis substantiæ nomine disiunxisse. Et quoniam utrique in contrarias sententias, eas'que extremas inciderunt, nobis consultum uisum esse, mediam uiam inter utrosque insistere, ueram piam'que doctrinam tenere, filium'que patri essentia similem affirmare. Ista sunt quæ Macedoniani (sicut Sabinus narrat, in libro quem de collectione rerum in Concilijs gestarum inscripsit) ad rogatum per Sophronium respōderunt. *Sabini liber.* Atque in eo quod Aetium, tanquam dissimilitudinis patris & filij authorem accusant, & non Acacianos, uidentur ueritatis lucem fallaciter & captiosè obscurare: & partim Arrianorum opinioni, partim eorum sententiæ qui fidem Consubstantialis tuentur, aduersari. Verùm suis ipsorum uerbis planè coarguuntur, nimirum quòd obiecta utriusq; partis opinione, ipsi sibi nouam doctrinam confinxêre. Sed de his satis multa.

Quod Imperator Iulianus Christianos omnes odio persequutus sit, ac in primis Eleusium Nouatianorum episcopum. CAP. IX.

IVlianus Imperator, tametsi fuit in initio Imperij erga omnes facilis & perhumanus, tempore tamen progrediente non similem se omnibus ostendit: sed ubi criminatio ulla contra Constantium allata erat, ibi Christianorum postulata libentissimo animo concessit: ubi autem nihil eiusmodi incidebat, priuatum odium, quod contra omnes omnino Christianos animo concepisset, palàm omnibus declarare cœpit. *Iuliani in Christianos odium.* B Nam Nouatianorum ecclesiam, quæ erat Cyzici, ab Eleusio episcopo solo æquatam, de integro extrui mandat: grauissimam'q; multam Eleusio illius urbis episcopo se irrogaturum minatur, si non intra duorum mēsium spacium suis ipsius impensis eam exædificandam curaret. *Nouatianorū ecclesia de integro extruitur.* Porrò autem gentilium ritus renouare, templa eorum (ut dixi) aperire, uictimas Fortunæ populari, Constantinopoli in ipsa regia, ubi illius deæ statua erat locata, immolare cœpit. *Fortunæ popularis statua.*

De Mari Chalcedonensi episcopo. CAP. X.

SVb idem tempus Maris Chalcedonis, urbis Bithyniæ, episcopus, manu ad Imperatorem Iulianum deductus (nam cum iam esset ualde exacta ætate, oculorum suffusione afflictabatur) illum grauiter reprehendere, impium, desertorem ecclesiæ, Dei hostem appellare cœpit. Ille uerba contumeliosa contrà elocutus, episcopo par pari referre, cæcum uocare, has uoces fundere: Deus tuus Galilæus non est te curaturus. Iulianus enim Christum Galilæum, & omnes Christianos eodem nomine nuncupauit. Maris igitur paulo liberius Imperatoris maledictis occurrere: Gratias, inquiens, ago Deo, qui me orbauit luminibus, ne tuum uultum, qui tam ad omnem impietatem proiectus es, aliquando aspicerem. *Maris episcopi cæci in Iulianum Imp. libertas.* Ad quæ quidem uerba nihil omnino respondit Imperator, sed episcopum acerbè persecutus est. Cum uideret præterea Christianos magno honore illos prosequi, qui regnante Diocletiano, martyrio occubuissent: cumq; pro certo cognosceret, complureis prōpto & alacri animo ad martyrium uelle contendere: ille perinde quasi Christianos esset ab hoc beneficio repulsurus, alia uia ad eos afflictandos aggreditur. Et quanquam insatiabilem crudelitatem Diocletiani temporibus usurpatam missam faciebat, non tamen à persequendo penitùs se continuit. Est enim, mea quidem sententia, persecutionis genus, homines qui quietè & tranquillè se gerunt, ulla ratio-

Iuliani in Christianos persecutio.

ne conturbare. Iulianus uerò Christianis hoc pacto non parum facescebat molestiæ. lege enim sanciuit, ne Christiani literis humanioribus instituerentur. Nam cum sint (inquit) lingua ad dicēdum exercitata, facilè dialecticorum, qui sunt apud gentiles, argutijs occurrere poterunt.

De motu quem contra Christianos Iulianus Imperator ciebat, & quòd à Christianis pecuniam exigebat. CAP. XI.

Iuliani contra Christianos edicta.

PОrrò ab Imperatore Iuliano mandatum est, ut qui nollent Christianam religionem deserere, in palatio militum prætorianorum munere minimè fungerentur: itemq́;, Vt omnes simulachris sacrificare properarent: Christiani in prouincijs nullos magistratus gererent. Nam lex illorum (inquit) uetat gladio utendum, contra eos qui scelera digna morte admiserint: & propterea nō sunt ad regendum idonei. Nonnullos autem assentatione & muneribus ad immolandum allexit. Exemplò igitur tum qui uerè erant Christiani, tum qui speciem Christianorum præ se ferebant, tanquam in theatro locati, se palàm omnibus patefecerunt. Nam qui recta uoluntate Christianam fidem profitebantur, propenso animo balteum pro fidei defensione deponere, omniáque cruciamentorum genera subire maluerunt, quàm Christum seruatorem denegare. In quorum numero fuit Ioannes, Valentinianus & Valens, qui postea sunt Imperij gubernaculis potiti. Alij, qui animo parum sincero Christianam amplexabantur religionem, quíque diuitias & honorem apud homines ueræ beatitudini anteferebant, abiecta cunctatione, ad immolandum se dederunt. Ex quibus unus erat Ecebolius sophista Constantinopolitanus: qui quidem se ad Imperatorum ingenia ac naturam conformans, dum Constantius regnabat, se ardenter fidem Christianam amplecti simulauit: dum Iulianus potiebatur imperio, gentilitatem magnopere colere præ se tulit: Iulianóque mortuo, religionem Christianam denuò profiteri in animum induxit. Nam ante portam ecclesiæ se pronum abijciens, sic uociferatus est: Me quasi salem insipidum pedibus conculcate. Ecebolius, sicut antea leuis & inconstans fuit, sic quoque postea permansit. Per id temporis Imperator, habens in animo Persas, pro iniurijs quas in agro Romano depopulando fecissent, ulcisci, per fines Asiæ ad partes Orientis properè ire perrexit. Et cum exploratum haberet, quot mala bellum secum apportare soleat, quàm ingenti pecuniæ ui ad illud administrandum opus esset, & absque ea non posse rectè geri, pecuniam à Christianis ueteratoriè extorquere cogitauit. Nam illis qui sacrificare renuebant, mulctam imposuit pecuniariam, ipsaque exactio in uerè Christianos seuera & exquisita fuit. Nam quisque pro facultatum proportione tributa pensitauit, & Imperator ex iniusta iniustè exactæ pecuniæ collectione breui admodum locupletatus est. Ista autem utebatur lege, non solum in locis quæ ipse peragrauit, sed in illis etiam ad quæ minimè accesserat. Eodem tempore gentiles in Christianos uiolenter insultare, qui se philosophos prædicabant frequentes concursare, nefanda quædam mysteria obire: pueros qui nōdum ex ephebis excesserant, tum masculos, tum fœminas, quo exta eorum inspicerent, mactare, illorum carnes degustare cœperunt. Atq; hæc scelera cùm alijs in urbibus, tum Athenis & Alexandriæ fuêre edita.

Ioannes, Valentinianus & Valens, constātes Christi professores.

Ecebolij sophistæ inconstantia.

Christiani opibus suis spoliati.

De Athanasij fuga. CAP. XII.

IBi tum contra Athanasium falsum crimen comminiscuntur: significantq́ue Imperatori, eum cùm Aegyptum, tum uniuersam ciuitatem Alexandriam prorsus labefactasse: oportereq́ue illum à ciuitate amandare. Contra quem etiam Alexandriæ præfectus Imperatoris iussu concitatus est. Athanasius hæc uerba apud necessarios locutus (Secedamus ad tempus, amici: est enim nubecula, quæ citò euanescet) illico fugam fecit: atque conscensa naue, actutum traijcit in Aegyptum. Aduersarij illum à tergo insequi, comprehendereq́; properant. Vbi autem nunciatū erat, eos qui illum persequebātur, non longè abesse, comites itineris illū hortabantur,

Athanasius persecutionem uocat nubeculam.

Athanasij fuga, & in persecutores astus.

A bantur, ut in solitudinem fugeret. Ille prouido usus consilio, persequentium manus effugit. Nam persuasit illis, ut retro conuersi persequentibus obuiam procederent. Quod absq; mora illi faciunt. Simulatque illi qui paulò antè fugam ceperant, persequentibus appropinquarent: hi qui Athanasium quærebant, nihil præterea ab eius comitib. sciscitabantur, quàm, utrum Athanasium uidissent. illi, eum in quodam loco qui non multum inde aberat, latitare significabant: & si properè contenderēt, breui illum comprehensuros. Ita isti ab Athanasio auersi, cito & contento gradu persequuntur: sed frustra. Ille enim ex eorum manibus elapsus, clàm se Alexandriam recepit: ibi'que in occulto uitam usq; eò transegit, quoad persecutionis incendiū penitùs esset restinctum. Eiusmodi tempestates post crebras Christianorum persecutiones, post'que ærumnas à gentilib. illis inflictas, in caput episcopi Alexandrini redundarunt. Porrò prouinciarum præsides rati, ex Imperatoris religione illis tempus opportunum oblatum, quo quæstum facerent: ultra quàm Imperatoris edicta postulabant, Christianos uexare: maiorem pecuniæ summam, quàm oportebat, exigere, interdum eorum corporib. supplicia infligere cœperunt. Quæ cum intellexisset Imperator, neglexit: & Christianis, qui de istis iniurijs expostulaturi ad eum uenissent, ita respondit: Vestrum est, cum estis afflicti, æquo animo tolerare: quippe istud à uestro Deo præceptum accepistis. *Iuliani in Christianos insultatio.*

De ijs qui regnante Iuliano, Meri ciuitatis Phrygiæ uitam martyrio consummarunt. CAP. XIII.

ERrat quidam Meri urbis Phrygiæ prouinciæ præfectus, nomine Amachius, qui delubrum in ea ciuitate extructum aperire, sordes iam longo tempore in eò coaceruatas expurgari mandauit, simulachra'que in eo cultu & obseruantia prosecutus est. Quod illius factum Christianorum animis acerbum incussit dolorem. Idcirco Macedonius, Theodulus, Tatianus, zelo pietatis Christianæ inflammati, istam ægritudinem ferre non poterant: sed flagranti erga uirtutem studio præditi, *Amachius præfectus.*

B noctu in delubrum irruunt, simulachra confringunt. Quo quidem facinore cum præses grauiter animo esset commotus, & propterea complures in ciuitate, qui criminis omnino erant expertes, neci dare contenderet, authores facinoris ultrò illi se obtulêre: proq; ueritate ipsi mortem multò maluêre oppetere, quàm ferre ut alij ipsorum causa uitam amitterent. Quibus comprehensis, pręses mandatum dat, ut pro facinore ab ipsis admisso, se simulachris immolando purgarent: minaturq; se illos, si istud facere recusarent, acerbo mulctaturum supplicio. Illi, utpote excelso & magno animo præditi, neglectis eius minis, ad omnem cruciatum sufferendum se paratos ostenderunt: malueruntq; multò uitam deserere, quàm se sacrificiorum labe ipsi polluere. Præses igitur, ubi alijs omnibus tormentorum generibus eos exercuerat, ad extremum craticulis imponit, ignemq; subdi iubet: quo quidem cruciatu oppresi è uita migrauêre. Et quo rebus tam fortiter pro ueritate ab se gestis insigne quasi fastigium imponerent, hæc sunt uerba ad præsidem elocuti: Si cupiditate duceris, Amachie, carnes assas degustandi: uerte nos in altera latera, ne in ipso gustu tibi semiassi uideamur. Hunc isti uitæ habuêre exitum. *Macedonius, Theodulus, et Tatianus martyres.*

Quo pacto, cum Imperator interdixisset Christianis humanioris literaturæ lectionem, Apollinarij ad scribendum animos applicuerunt. CAP. XIIII.

LEx ab Imperatore promulgata, quæ uetabat Christianos humaniore literatura imbui, duos illos Apollinarios, quorum suprà à nobis facta est mentio, multo celebriores reddidit. Vterque enim artium illarum quæ ad sermonem formandum pertinent, admodum peritus, pater grammaticæ, filius autem illius quæ est sophistarum propria, ea tempestate Christianis non parum attulere adiumenti. Nā pater, utpote exquisitus grāmaticus, artem grammaticam ad Christianæ religionis formā cōtexuit, Moysisq; libros carmine heroico expressit: quinetiā *Apollinarij duo, eorumq; scripta.* *Mosis libri carmine heroico expreßi.*

alios ueteris Teſtamenti libros , qui hiſtorico more & modo conſcripti ſunt
partim heroicis numeris, partim tragœdiæ forma, perſonis adhibitis, compoſuit:
omni'que numerorum genere uſus eſt, ut nulla gentilis eloquentiæ forma Chri-
ſtianis inſueta & noua uideretur. Filius autem, qui dicendi facultate erat exquiſi-
Euangelia in dialogorũ formã redacta. tè eruditus, Euangelia & Apoſtolorum ſcripta in formam Dialogorum, Platonis
more apud gentiles, redegit. Verùm quamuis religioni Chriſtianæ hoc pacto u-
tilitati eſſe uiderentur, quòd ueteratorius Imperatoris conatus eorum laboribus
quodammodo eſſet retardatus: tamen Dei prouidentia tum iſtorum uigilias mul-
tis partib. ſuperauit, tum conatum penitùs retudit Imperatorium. Nam & lex Im-
peratoris non multo pòſt, uti deinceps dicemus, prorſus reſtincta fuit: & illorum
labores perinde ſe habuêre, ac ſi nunquam fuiſſent ſcriptis mandati. At aliquis no
bis acriter argutéq; occurrens dixerit: Quid eſt cur iſta utraq; diuinæ prouidentię
attribuas? Quod ad celerem Imperatoris interitum attinet, eum fidei Chriſtianæ
multum profuiſſe conſtat: at ut Chriſtiana Apollinariorum poemata reijcerentur,
Chriſtianiq; de integro gentilium diſciplinam imbiberent, nemo eſt qui Chriſtia-
Gentilium eruditio quatenus Chriſtianis periculoſa. næ religioni prodeſſe conceſſerit. Nam non eſt extra periculum, Chriſtianos gen-
tilium eruditione inſtitui: quippe quæ docet multos eſſe deos. Ad iſta quæ nobis
fortè obijci poſſunt, pro uirili reſpondebimus: Doctrina gentilium neque à Chri-
ſto, neq; ab eius diſcipulis uel approbatur ut inſpirata diuinitùs, uel ut periculoſa
prorſus reijcitur. Atq; iſtud, ſi quid ego iudico, non abſq; diuina prouidentia facti
tatum eſt. Etenim complures apud gentiles philoſophi non multum à Dei cogni-
tione abfuêre: quippe qui Epicureis, alijsq; ſophiſtis certãdi ſtudio delectatis, qui
quidem prouidentiã Dei penitùs tollebant, diſſerendi ſcientia ſtrenuè reſtiterunt,
illorum'que prorſus refutarunt inſcitiam. At licet hiſce ipſorum libris ueræ pieta-
tis fautoribus non parum apportarent commodi, tamen quod caput eſt religionis
& doctrinæ non ſunt conſecuti: quippe cum myſterium Chriſti à generationibus B
& ſeculis abſconditum omnino ignorarent. Quod quidem ita eſſe, Apoſtolus in
Cap. 1. epiſtola ad Romanos manifeſtè declarat, his ferè uerbis: Reuelatur ira Dei de cœlo
ſuper omnem impietatem & iniuſticiam hominum, eorum qui ueritatem Dei in
iniuſticia detinent: quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt illis: Deus enim il-
lis reuelauit. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi, per ea quę facta ſunt, intelle-
cta conſpiciuntur: ſempiterna quoq; eius uirtus & diuinitas, ita ut ſint inexcuſabi-
les. Quia cum cognouiſſent Deum, non ut Deum glorificauerunt. Quib. de cau-
ſis cognitionem ueritatis tenentes, quam Deus illis patefecit, rei facti ſunt: quòd
cum Deum cognouiſſent, non ut Deum glorificauerunt. Quocirca in eo quòd
Apoſtolus, gentilium diſciplinas perdiſcere non uetuerit, cuiuſq; iudicio (modò i-
pſe uoluerit) eas imbibendi integram liberamq; permiſit poteſtatem. Sit itaq; hęc
una ratio, ad id quod nobis propoſitum eſt, explicata. Alteram accipitote, quæ
Scripturæ ſacræ utilitas. ita ſe habet. Scripturæ diuinitùs inſpiratæ admirabilia doctrinæ præcepta, ue-
re'que diuina docent: eximiam pietatem, rectam'que uiuendi rationem in audito-
rum animis inſerunt. Sacroſanctam fidem ſtudioſis proponunt, artem autem
Aduerſarij qua ratiõe facillimè expugnẽtur. diſſerendi non tradunt, qua illis qui ueritatem oppugnare moliuntur, poſſi-
mus reſiſtere: quandoquidem tum facillimè expugnantur aduerſarij, cum ipſo-
rum armis contra illos utimur. Verùm hæc facultas ex Apollinariorum ſcri-
ptis, hominib. Chriſtianis minimè ſuppetebat. Atq; Iulianus Imperator in hanc
rem aciem animi intendens, lege prohibuit, ne Chriſtiani gentium doctrina eru-
direntur. Nam pro certo ſciebat, fabulas quæ apud gentiles ſcriptores ſunt,
Socratis condemnatio. eius quam tenebat opinionem reprehenſioni facilè expoſituras: quas quidem
Socrates, philoſophorum apud illos facilè princeps, improbans, perinde ac ſi
dæmonia ipſorum delere laboraſſet, à iudicibus condemnatus eſt. Adde huc,
1 Theſ. 5. quòd tũ Chriſtus, tum eius Apoſtolus pręcipit, ut exquiſiti numularij ſimus, quo

omnia

A omnia exploremus: quod autem bonum sit, retineamus: attẽdamusq́; ne quis nos per philosophiam & inanem fallaciam decipiat. Istud autem nobis neutiquã continget, nisi hostium arma possideamus: inq́; possidendo, nõ eodem modo quo hostes simus affecti: sed reijciamus quod malum est, quod autem bonum uerum'que teneamus, nihilq́; admittamus quod non sit exploratum. Nam honestum, quocunque fuerit loco, est ueritatis proprium. Quòd si quis nos ista uehementius urgere censeat, consideret, Apostolum non modò non uetuisse, ne quis gentilium discat literas: sed illum ipsum uideri non eas neglexisse, quo multa quæ à gentilib. dicta sunt cognosceret. Nam unde quæso hoc sumpsit: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres pigri: nisi ex Epimenide poeta Cretensi? Aut unde illud nouerat, Huius genus sumus: nisi Arati astronomi Phænomena perlegisset? Quinetiam illud, Corrumpunt bonos mores colloquia praua: ostendit, illum tragœdiarum Euripidis non ignarum fuisse. Sed quid attinet de his sermonem longius producere? Nam constat doctores Ecclesiæ, uelut ex consuetudine quadã minimè prohibita, ab ineunte adolescentia ad extremam usq́; senectutem in gẽtilium disciplinis se exercuisse: idq́; partim diserti sermonis & mentis exercendæ causa: partim ut eos ipsos scriptores doctrinæ, in qua tradenda errore lapsi sunt, penitùs conuincerent. Ista quidem propter Apollinarios hoc loco pro nostra facultate disseruimus.

Col. 2.
Honestum ueritatis proprium.
Gentiliũ scriptis etiam Paulus usus.
Tim. 1.
1 Cor. 15.
Ecclesiæ doctores in gentilium disciplinis exercitati.

Quo pacto, cum Imperator facturus contra Persas expeditionem, Antiochiam uenisset, ac à populo ludibrio haberetur, orationem quæ Misopogon inscribitur, ad illos miserit. CAP. XV.

IMperator, ubi ingentem pecuniæ summã à Christianis collegisset, contra Persas expeditionem maturans, Antiochiam, quæ in Syria est, properè contendit.
B Quò cum uenisset, honoris studium, cuius æstu exardescebat, Antiochenis palàm facere cupiens, precia rerum uenalium plus æquo imminuit, neque temporis ullam duxit rationem: neque animo complexus est, ingentem exercitum, ubicunq́; adsit, cùm prouincialibus dãnum necessariò afferre, tum rerum ad uitam necessariarum abundantiam omnino absumere solere. Quamobrem propolæ & cauponę, qui res uendebant ad uictum necessarias, cum damnum quod illis ex edicto Imperatorio contingebat, tolerare non possent, à mercatura facienda destiterunt: unde res ad uitam sustentandam accommodatæ urbem defecêre. Itaq́; Antiocheni hanc ipsis inflictam plagam minimè ferentes (sunt enim homines ad contumeliam faciẽdam ualdè proiecti) nulla interposita mora, aduersus Imperatorem obuiam ire, contra eum grauiter uociferari, in eius barbam (erat enim barba spissa, promissáq́;) falsè illudere cœperunt: dixeruntq́; eum ipsam debere tondere, & funes ex eadem conficere: quinetiam numisma eius taurum continere, qui mundum cornibus expugnarit. Imperatorem enim, utpote superstitione admodum obligatum, tauros ad simulachrorum aras creberrimè exsacrificasse constat: & ob eam ipsam causam iussisse, ut ara & taurus in ipsius numismate inciderentur. His dicterijs Imperator ad iram concitatus, minabatur se urbem Antiochiam grauissimis affecturum incommodis. Inde Tarsum Ciliciæ se recipit. Vt uerò primùm, quæ erant necessaria, ibi parari iusserat, ex ea ciuitate ꝓperè decedit. Ex qua re Libanius sophista ansam ad scribendum arripiens, tum orationem illam quæ πρεσβευτικὸς inscribitur, id est, qua Imperatorem pro Antiochenis exorauit: tum eam quæ Oratio ad Antiochenos de ira Imperatoris aduersum illos dicitur, composuit. Fertur, Sophistam illum has quidem confecisse orationes, in uulgus tamen minimè protulisse: Imperatorem autem non reipsa in eos qui contumelijs ipsum affecerant uindicando, sed dicteria solum retorquendo, iram suam posuisse. Nam oratione illa quæ Antiochica, siue Misopogon, id est, odium barbæ inscribitur, ab ipso composita, ciuitati

Iulianus rerũ uenalium precia imminuit.
Exercitu præsente rerũ precia augeri.
Antiochenorũ in Iulianũ scõmata.
Iuliani barba & numisma.
Libanij sophistæ orationes.
Misopogon oratio.

ciuitati Antiochiæ contumeliæ notas inuſsit ad perpetuitatem. Sed de his hactenus.

Quomodo Imperator cum oraculum accipere uoluiſſet, dæmonium, Babilam martyrem reueritum, nihil reſponderit: & de Imperatoris ira, & Theodoro confeſſore. CAP. XVI.

Iulianus quib. iniurijs Antiochenos affecerit.

DEinceps de iniurijs, quib. Imperator id temporis Chriſtianos Antiochię afficeret, dicamus. Vbi templa gentilium, quæ erant Antiochiæ, aperiri mādauerat, oraculū ab Apolline qui in Daphne colebatur, accipere maturauit. Verùm cū dęmon qui in eo delubro habitabat, uicinū ſuū, Babilam martyrē uidelicet, reformidās, nullū Imperatori reſpōſum daret (loculus enim, quo corpus martyris tegebatur, erat in proximo) Imperator cauſa intellecta, loculū martyris quàm celerrimè inde trāsferri iubet. De qua re Chriſtiani Antiochiæ certiores facti, unà cū mulierib. & pueris exultātes gaudio, pſalmosq́ canētes, loculū ex Daphne in urbē Antiochiā trāsferunt. Pſalmi aūt quos cecinêre, reprehenſionē deorū gentiliū, & eorū qui in idola credebāt, cōplexi ſunt. Tū quidē malū Imperatoris ingeniū, quod antea tanquā in abſtruſo delituerat, omnib. patefactum eſt. Nā qui dudū philoſophię ſtudium profeſſus fuerat, amplius ſe continere nō poterat: ſed pſalmis ad gētilium probrum decātatis ad iracundiam facilè prouocatus, conſtituit eadē tormentorum genera Chriſtianis infligere, quæ iampridem Diocletianus illis inflixiſſet. Verùm cū ob expeditionē contra Perſas ſuſceptā tēpus ad illud inſtitutū minimè ipſi ſuppeteret, dat mādatum Salluſtio prouinciæ præfecto, ut eos qui illorū pſalmorum canēdorum authores fuiſsēt, ad ſupplicia rapiendos curaret. Pręfectus uerò tametſi erat religione gētilis, mandatū tamē illud exequēdum inuito animo ſuſcepit. Verùm cū refragari nō poſſet, cōplureis Chriſtianos cōprehendi, ac nōnullos eorum in carcerē concludi iubet. Vnum aūt adoleſcētulum, Theodorum nomine, ad eū à gentib. adductum, uarijs tormentis ſupplicijsq́ cruciari, totumq́ illius corpus dilacerari mandat: illumq́ iam tum tormētis eximi, cum non amplius in uita manſurum arbitraretur. Verùm Deus illum in integrum reſtituit. nam poſt illam fidei in tormētis confeſsionē, ad longinquum tēporis ſpacium uitā propagauit. Ruffinus, qui Latino ſermone Eccleſiaſticā ſcripſit hiſtoriā, memorat ſe cum hoc Theodoro longo tēpore pòſt collocutum eſſe, eumq́ rogaſſe, an non cùm uerberib. cæſus, tormentis' que afflictatus eſſet, maximum ſenſiſſet dolorem? Illum reſpondiſſe, non multum acerbitatis ex tormentis ſibi accidiſſe: quendamq́ ei aſtitiſſe adoleſcentulum, & ſudorem qui ex ea conflictatione exoriebatur, abſterſiſſe: animum confirmaſſe: ipſumq́ tempus quo cruciabatur, uoluptati potius quàm angori fuiſſe. Atq́ de Theodoro, adoleſcente cum primis admirando, iſta dicta ſint. Per idem tempus Perſarum legati ad Imperatorem aduentauerūt, poſtulatum ut bellum palàm indiceret, denunciaretq́. Ille eos remiſit, hæc ſolum locutus: Me ipſum breui uidebitis, & propterea legatos hac de re ad uos mittere non eſt opus.

Salluſtius præfectus.

Theodori martyris uita tormentis propagata. B

Ruffini teſtimonium.

Quòd Iudæos Imperator ad ſacrificandum hortabatur, & de extremo Hieroſolymorum excidio. CAP. XVII.

POrrò aūt, dum Chriſtianos alio quodam modo diuexare contēderet, ſuā ipſius ſuperſtitionem quaſi in oculis omniū ad intuendum defixit. Nam cum ſacrificijs mactandis admodum delectaretur, non ſolum ipſe ex eiuſmodi ſanguinis effuſione cepit uoluptatem: ſed alijs, ſi idem ipſum nō efficerēt, mulctam irrogauit. At quoniā paucos admodū id genus homines reperiebat, Iudæos accerſere, eosq́ ſciſcitari cœpit, Quid eſſet cauſę, cur cū lex Moſaica eos ſacrificare iuberet, à ſacrificijs mactandis abſtinerent? Cum'que illi reſpondiſſent, non illis integram eſſe poteſtatem huius obeundi muneris alio loco quàm Hieroſolymis: præcepit, ut abſq́ mora tēplum Salomonis de integro conſtrueretur. Qua re cōfecta, ad Perſas ipſe profectus eſt. Iudęi aūt, qui opportunum tempus ſibi dari iam diu exoptaſſent, in quo

Iulianus templum Hieroſolymitanum de integro conſtruere mandat.

templum

A templũ ipsis ad sacrificandũ ędificaretur, tũ ad illud opus maturandũ omni cura & cogitatione incumbere, tũ Christianis terrorem incuter, etum contra illos se insolenter efferre: tũ deniq; minari cœperunt, se non minora illis incõmoda illaturos, quàm quæ ipsis olim à Romanis accidissent. Vbi uerò Imperatoris mãdato impẽsę ad ea erant à publico ærario suppeditatę, omnia parabãtur: ut ligna, lapides, lateres cocti, argilla, calx, aliaq; ad ędificiũ necessaria. Quo quidẽ tempore Cyrillo Hierosolymorũ episcopo, illud Danielis prophetę, quod etiã Christus in sanctis Euangelijs confirmasset, multisq; prędixisset, uenit in mentem, Iam tẽpus aduẽtasse, quo lapis super lapidẽ non maneret in templo, sed oraculũ Seruatoris penitùs expleretur. Quę cũ episcopus dixisset, noctu ingens terræmotus excitatus, lapides ueterũ templi fundamentorũ concussit, omnesq; unà cũ ędificijs in proximo sitis disturbauit. Ex qua re horror & formido Iudęos occupauit: famaq; eius etiam illos, quorũ domicilia inde longo interuallo distabãt, ad locũ contemplandũ attraxit. Itaq; cũ quãplurimi adessent, aliud prodigium contigit. Ignis namq; cœlitùs demissus, omnia opificum instrumenta absumpsit. Etenim licebat uidere malleos, scalpra, serras, secures, ascias, deniq; omnia quæ opifices habebant ad opus perficiendum idonea, flammæ incendio uastata. Totum diem ignis istas res depastus est. Iudæi igitur grauissimo timore perculsi, etiam inuiti Christum Deum confessi sunt: non tamen eius uoluntati gesserunt morem, sed opinione Iudaismi mentibus antecepta omnino tenebantur astricti. Nam tertium miraculum, quod pòst editum fuit, neutiquam illos ad fidem ueritatis adduxit. Nocte enim sequenti effigies crucis radiorum lumine figuratæ, illorum uestimentis tanquam impressę uidebantur: quas cũ dies illucesceret cõtemplantes, & eluere delereq; cupientes, nullo modo poterant. Quare obcæcati (ut est apud Apostolum) bonum quod erat illis in manibus, abiecêre. Proinde templum eo tempore, pro ædificatione, maximam ruinam B passum est.

Mat. 24.

Cyrilli uaticiniũ terræmotu confirmatũ.

Prodigium.

Iudæi etiam timore perculsi, Christũ Deum confeßi.

Crucis effigies Iudæorum uestibus impressa.

De Imperatoris in Persidem profectione, & eiusdem cæde.
CAP. XVIII.

IMperator quoniam acceperat, Persarum gentem tempore hyberno tum corporis uiribus maximè imbecillam, tum animo abiectissimo esse (nam quia frigoris impatientes sint, eo tempore à bello abstinent. Imò Medus (ut est in prouerbio) hyeme ne manum quidem extra pallium ponere audet) cum etiam exploratum haberet, Romanos hyeme in bello gerendo plurimum posse: paulò ante uer in Persidem inuadere, inq; eam regionem exercitum ducere cœpit. Itaq; primùm agros, uicos, castellaq; populari: deinde urbes occupare. Ac Ctesiphontem urbem Persidis potentissimam obsidione cingens, adeò uehementer regem Persarum in ea oppugnare, ut crebros ad ipsum mitteret legatos, eiq; supplicaret, uti eum parte aliqua patriæ mulctaret, belloq; restincto discederet. Iulianus neque commotus est animo, neq; supplices miseratus: imò ne illud quidem quod in prouerbij abijt consuetudinẽ (Vincere præclarum esse, ac supra modum uincere inuidiosum) in memoriam reuocare uoluit: sed diuinationũ cõiecturis, quas Maximus philosophus, qui cum eo uersabatur, illi suggessisset, confisus, & inanibus somniorum uisis persuasus, se Alexandri gloriam suis rebus gestis uel exæquaturum, uel potius superaturum, supplicum Persarum postulata reiecit: putauitq; secundũ Pythagoræ Platonisq; opinionem, ex migratione animorum ab uno corpore in alterũ, animum Alexandri in ipsius corpus immigrasse: imò uerò, se in altero corpore ipsum Alexandrum esse. Quæ quidem opinio illum in grauem induxit errorem, effecitq; ut regis Persarum petitionem repudiaret. Rex igitur cum intelligeret, legationem illam frustra susceptam, in permagnam adductus necessitatem, postridie eius diei quo legatio erat confecta, omnes suas copias cogere, contra exercitum Romanum in aciem prodire cœpit. Romani autem tametsi Imperatorem accusabãt, quòd nõ

Persæ & Medi per hyemem imbelles.

Romanos in bello gerendo plurimum hyeme posse.

Ctesiphõtis obsidio.

Vincere præclarum: at supra modũ uincere, inuidiosum.

Iulianus se Alexandrum M. esse persuasus.

cum lucro à prælio abstinuisset: tamen cum Persis, qui iam se ex aduerso opposuerant, confligere nõ recusarunt: hostes in fugam uertunt. Imperator equo insidens, prælio interfuit ille quidem, quo militum animos confirmaret: sed felicitatis suæ spe nimium fretus, inermis in aciem processit. Idcirco telum ex improuiso in eum coniectum, brachium traijciens, in latus infigitur: cuius ictu mortem obijt, cædis authore incognito. Nam alij memorant, eum ex Persa transfuga percussum: nonnulli, à milite quodam suijpsius exercitus: quę fama multis in ore est. Verùm Callistus, satelles Imperatoris, qui eius res gestas carmine Heroico conscribit, bellumq; id temporis confectum narrat, illum à dæmone transfixũ interijsse commemorat. Quod quidem fortasse poëtarum more confictum est: fortasse autem ita se habet, nam furias in nonnullos uindicasse constat. Verùm utcunq; exitus eius fuit, illud certè nemini obscurum est, eum propter impetum animi, quo præceps ferebatur, periculis expositum: propter doctrinæ elegantiã, qua imbutus erat, inanis gloriæ sectatorem: propter animi modestiam, quã falsò præ se ferebat, ludibrio habitum. Hoc modo ad quartum eius consulatum, quem cum Sallustio gessit, sexto Calend. Iulij, in Perside, ut dixi, occubuit: tertio anno sui imperij: septimo autem, posteaquam à Constantio Cæsar renunciatus fuisset: ætatis suæ trigesimoprimo.

Iuliani cædes, deq; ea uariorum sententiæ. Callisti carmẽ de Iuliani reb. gestis.

Iouiani Imperatoris creatio, & Libanij rhetoris refutatio. CAP. XIX.

Milites uerò, utpote in dubijs reb. & ualde perplexis constituti, postridie nulla interposita mora Iouianum uirũ magno & excelso animo præditum, Imperatorem declarant. Iste, cum esset tribunus militum, cumq; Iulianus militibus lege lata optionem daret, uel idolis sacrificandi, uel deserendi militiam: balteum deponere maluit, quàm impium & nefandum Imperatoris edictum exequi. Attamẽ Iulianus belli impendentis necessitate compulsus, eũ in ducum numero retinuit. Iam uerò Iouianus ad imperium delectus, illud repudiauit. Et cum à militibus inuitus raperetur, clamauit, se, qui Christianus erat, nolle omnino hominum gentilitatem profitentium imperium suscipere. At ubi omnes una uoce confessi sunt, se esse Christianos, capessit Imperium. Et cum in Perside derepentè in magnas esset adductus angustias, milites q; fame conficerentur: pactis cum rege Persarũ inducijs, belli finem fecit. Induciæ uerò, ut Romani quidẽ putabant, inhonestæ (nam Syrorum dominatu multatus, Nisibiq; ciuitate Mesopotamiæ Persis tradita, inde decessit) ut temporis autem postulabat opportunitas, necessariæ fuerunt. Quibus rebus nunciatis, sicut Christianorum animi Iuliani morte erant recreati: sic exercitus uniuersus improuidam eius & ardentem ferociam grauiter incusauit: causamque multæ, qua fines imperij coarctabantur, illi acceptã retulit. Nam à Persa quodam perfuga in fraudem inductus, nauigia, quibus per flumina frumentum aduehi solebat, exusserat, & propterea fames oppressit exercitum. Eodem tempore Libanius sophista orationem, qua mortem defleuit Iuliani, composuit: eamq; Iulianum, siue funebrem inscripsit. In qua non modò omnes eius res gestas illo dicendi genere quo hominum laudes celebrantur, persecutus est: sed librorum etiã, quos cõtra Christianos ediderat, & quòd in illis Christianorum scripta ridicula, nugisque referta demonstrauerat, mentionem fecit. Quòd si hic sophista alia Imperatoris acta duntaxat laudib. extulisset, tacitus ad reliquam historiam perrexissem: sed quoniam, dum librorum à Iuliano confectorum facit mentionem, utpote disertus & grauis orator, in religionem Christianam acerbè inuehitur: ob eam causam de his rebus nos pauca dicere instituimus, ac primùm eius ipsius uerba ponemus in medio. Hyeme, inquit, cum noctes sunt paulo lõgiores, Imperator libros illos, qui hominem à Palęstina oriundum, Deum & Dei filium esse confirmant, diligenter euoluens, longa disputatione & firmis argumentis conuincebat esse ridiculos: religionemq; ab illis exultam, & magno in honore habitam, nugis redundare: & se in il-

Iouianus Christianus à militibus Imperator declaratus.

Iouianus Imperium repudiat.

B

Iouiani cũ Persarum rege induciæ.

Libanij sophistæ Iulianus.

Iuliani libri.

A in illis *Tyrio illo sene sapientiorem ostendit. Igitur Tyrius ille sit animo placato, & dicendi facultate superatus, æquo animo ferat, quod sit in eũ dictũ à *filio. Ista sunt uerba ipsius sophistæ Libanij. Equidẽ eum sophistam facilè præstantissimũ dico: certoq; scio, si nõ cũ Imperatore in religione cõsensisset, omnia dicturũ fuisse, quæ Christiani dicunt: & quæ ab illis dicũtur (uti uerisimile est) summis præconijs, ut pote sophistã, illustraturum. Nam Constantiũ, dum uixit, suis scriptis laudauit: cũ autẽ mortem oppetiuisset, in eum contumelias, easq; criminosas iecit. Quare si Porphyrius Imperator fuisset, eum eius libros Iuliani libris anteposuisse: & si Iulianus fuisset sophista, malũ sophistã (sicut de Ecebolo scripsit in oratione funebri, quam in Iulianum composuit) appellasse. Itaq; cum ille, ut eiusdem religionis cum Imperatore, ut sophista, ut eius amicus, quæ ei uidebãtur, prosecutus sit: nos etiam ad ea quæ ab illo scriptis prodita sunt, pro uirili respondeamus. Primùm ait, illũ hyeme, cum noctes essent paulò prolixiores, operã in libris Christianorum euoluẽdis posuisse. Operam posuisse hoc loco significat, laborem in scribendo ad hominum uituperationem suscepisse: sicut sophistis in more positum est, cum adolescẽtulos ad suam artem perdiscendã alliciunt. Nam olim libros illos legerat ille quidẽ, sed tum in ipsos acriter incubuit, & longa disputatione laborauit, nõ (ut ait Libanius) firmis argumẽtis, sed infirmis (quippe quæ essent à ueritate aliena) ea quæ sua ipsorum ui satis munita erant, tanquam scurra refellere. Nam quisq; cum altero in certamen descendens, interdum ueritatem peruertendo, interdum eandẽ occultando, eum contra quẽ dimicatio suscipitur, fallere contendit. Et quicunq; odiũ contra alterũ conceperit, omnia instar hostis non facere solum, sed etiam dicere summa ope nititur: atq; adeò ea mala, quibus cum ipse conflictatur, in illum contra quem exercet inimicitias, deriuare studet. Vtrumq; uerò tum Iulianum, tum Porphyriũ (quẽ senem Tyrium uocat) scurram fuisse, sui ipsorum libri conuincunt. Nam Porphy-

**Porphyrio.*
**Iuliano.*
Ecebolio: sic legit Niceph. lib. 10. cap. 36.
Libanij calumnijs respondet.
Operam ponere.
Sophistarum mos.
Iulianus et Porphyrius, uterque scurra.

B rius uitam Socratis, philosophorum facilè principis, in libro quem de Reb. gestis philosophorum composuit, grauiter perstringit, taliáq; conuicia in eum literarum monumentis mandauit ad posteritatem, qualia nec Melitus nec Anytus, qui eundem olim accusauerant, unquam contra illum dicere aggressi sunt. Illum autem Socratem intelligo, quem gentiles propter temperantiam, iusticiam, aliasq; uirtutes summè admirantur: quem Plato excellentissimus apud illos philosophus, quẽ Xenophon, quem reliquus deniq; philosophorum cœtus, non solum ut pium, sed ut unum qui supra hominem putandus est, suspicit ac ueneratur. Iulianus uerò *patris uestigijs sedulò insistens, uitiosam illam animi sui, qua laborabat, perturbationem (dum omnes Imperatores ac Cæsares qui eius ætatẽ antegrediebantur, maledictis figere non dubitaret) omnibus patefecit: adeò, ut ne Marco quidem philosopho omnino pepercerit. Cæterùm utrumq;, & Porphyrium, & Iulianum scurram fuisse, sua ipsorum scripta indicio sunt. Nec mihi ad hanc rem confirmandam multis aut grauibus argumentis opus est: sed ista satis esse poterunt, ad eorũ ingenia omnium oculis subijcienda, quæ quidem coniecturis nixus, literis prodere instituo. At quæ Gregorius Nazianzenus de Iuliano memorarit, iam ex ipsius uerbis perdiscamus. In secunda namq; oratione contra Gentiles, sic ferè scribit: Istarum quidẽ rerum tametsi cùm experientia, tum principatus authoritatem nactus, alijs fidẽ fecit: mihi tamen iam olim quodammodo ex eo tempore præuidebantur, quo cũ homine Athenis uersatus sum. Nam Imperatore de ipsius profectione exorato, eò tũ uenit, cum iam frater eius Gallus nouas res contra Imperatorem molitus fuerat. Duæ causæ eius Athenas profectionis fuêre. altera multo honestior: uti Græciam, & scholas quæ ibi erant, peruideret. altera, quæ magis in occulto erat, & perpaucis cognita fuit: nimirũ, ut cum sacrificis & deceptoribus sermones de rebus suis conferret: quippe cum eiusmodi impietatis palàm exercendæ nondum libera esset potestas concessa. Atqui tum ipse equidem in coniectura de illo facienda (tametsi in

Porphyrij in Socratem conuicia.
Socrates.
**Porphyrij.*
Marcus philosophus.
Iulianus scurra.
Gregorij Nazianz. de Iuliano sententia.
Iulianus cur Athenas profectus.

T eorum

eorum numero nō sum, qui in hoc genere plurimum possunt) non multum planè aberraui: sed indolis eius inconstantia, & nimia mentis alienatio, me uatem sat bonum reddidit. Nam ut quisque rectissimè cōijcit, ita optimus uates haberi solet. Nullum in eo indicium boni uiri mihi uidebar uidere. Nam ceruix instabilis fuit: humeri uibrantes & prærupti: oculi uolubiles, uagique: obtutus insanus: pedes lubrici, & claudicantis similes: nares contumeliam & contemptum spirantes: habitus oris, uultusque ridiculus: idem ipsum indicarunt risus profusi, & cachinnus, redundantes: annuendi renuendi'que absque ulla ratione consuetudo: sermo incitatus, & spiritu interruptus: rogata temeraria, & insulsa: responsa his nihilo meliora, quæ ipsa se crebra insequebantur, quæ'que ut parum sibi constantia, sic nullo doctrinæ ordine fuêre proposita. Sed quid attinet singula scribendo persequi? Talem profectò eum ante rerum gerendarum susceptionem perspexi fore, qualem in eisdem gerendis postea cognoui. Atque si aliqui eorum qui tum mecum uersabantur, eadem'que me loquentem audiebant, iam adessent, nō inuiti quidem mihi testes huius rei esse uellent: quibus certè, cùm ista præuiderem, statim hæc proferebam uerba: O', quale malum Romanum alit imperium. Quæ cum prædixissem, optabam me falsum de eo uatem cōperiri. Nam longè melius fuisset, quàm ut orbis terrarum tot tantis'que malis abundaret, tale'que monstrum inter homines appareret, quale nunquam antea extitisset: idque, cum multæ aquarum inundationes, quæ sunt crebro hominum sermone usurpatæ, multa'que incendia, terræ item cōquassationes & hiatus acciderent: quinetiam cum homines ipsa forma ab alijs hominibus penitùs dispari, belluina & ex uarijs naturis composita nascerentur. Verùm eum habuit exitum, quem eius amentia meritò postulauit. Ista à Gregorio, de Iuliano sunt commemorata. Quoniam autem multis uerbis contra Christianos temere profusis, Porphyrius & Iulianus, tum nonnulla Sacrarum literarum loca peruertendo, tum alia inter se conciliando, tum omnia ad suum institutum accōmodando, uim ueritati facere conati sunt: quanquam non pauci se illis ex aduerso opposuerunt, fallacesque eorum conclusiunculas euertere refutare'que laborarunt: præter cæteros tamen Origenes, qui Iuliani ætatem longo tempore anteiuit, sacræ Scripturæ loca, quæ legentium animos uidebantur multum conturbare, sibi ipse obijcere, ea'que explicare contendit, & captiosas improborum ineptias inanitatesque diluere. Quæ quidem si Iulianus & Porphyrius diligenter perlegissent, non modò libentibus animis ea approbassent: uerùm etiam omnem suam dicendi facultatem omnino ad alias res conuertissent, & nunquam animos ad fallaces captiones blasphemijs contra Deum refertas, conscribendas appulissent. Imperatorem uerò apud rudes & imperitos rerum, nō autem apud eos qui expressam ueritatis effigiē ex sacris Scripturis arripuissent, hoc modo cauillatum esse, hinc perspicuum est. Nam cum multa uerba, quæ in Dei œconomia explananda, communi loquendi consuetudine, & populari, necessariò ponuntur, ex Sacris excerpsisset literis, ea'que in unum collegisset, ad extremum adiecit ista: Certè locorum istorum singula, nisi sermo ipse arcanam quandam intelligentiam (quod equidem facilè existimare possum) complectantur, quod ad ipsa uerba attinet, multas cōtra Deum blasphemias continent. Hęc quidem sunt ab eo in tertio libro Operis sui quod contra Christianos edidit, totidem uerbis disputata. In illo autem libro quē Cynismum inscripsit, dum docere instituit, quatenus fabulæ sacræ sint effingendæ, ait, ueritatem in eiusmodi rebus occultādam esse, hisque utitur uerbis: Natura auet in abstruso latêre, occultaque deorum essentia non patitur se planis & apertis uerbis, impuris hominum auribus inculcari. Quare Imperator, uti ex his cōstare poterit, uidetur eam de sacris diuinisque Scripturis habere opinionem: ille quidem, quòd illarum sermones mystici sint, quodque arcanam quādam intelligētiam cōplectantur: sed ægrè propterea fert, quòd non omnes eandem de illis opinionem concipiant: inque eos Christianos insultat,

Vates optimus quis.
Iuliani physiognomia.
Greg. Nazianzeni de Iuliano uaticinium.
Origenes Iuliano posterior.
Iuliani Cynismus.

A insultat, qui simpliciter earum oracula accipiunt. At uerò, neque uulgi simplicitatem tantopere insectari debuisset, neque illius gratia in Sacras literas tanta insolentia inuehi: neque propterea eas odisse, atque adeò sensus sententiasque praeclaras in illis comprehensas detestari, quòd non omnes eas pro eius arbitrio intelligant. Iam uerò, ut uidetur, idem illi accidit, quod Porphyrio. Nam iste Caesareae Palaestinae à quibusdã Christianis reprehensus, cum prae graui, qua ardebat, iracundia illud ferre non posset, religionem Christianam deseruit: & prae odio illorum qui ipsum coarguerant, ad libros conscribendos, quibus Christianos maledicè & contumeliosè perstringeret, praeceps ruit: sicut ex illis Eusebij Pamphili scriptis constat, quibus eius libros penitùs refutauit. Imperator uerò, apud imperitos insolenter contra Christianos se iactans, eadem animi perturbatione incitatus, ad Porphyrij blasphemiam deflexit. Quocirca uterque sua sponte ad impietatem prolapsus, & sibi sui erroris cõscius, debitas poenas persoluit. Porrò autem, cum Libanius sophista Christianos falsè irrideat his uerbis (Hominem ex Palaestina oriundum Deum, Deique filium faciunt) mihi uidetur penitùs oblitus, se in extrema oratione sua, Iulianum in deos retulisse, ad hunc modum: Primum, inquit, mortis illius nuncium, parum aberat quin lapidibus obruissent, tanquam contra Deum mẽtitum. Deinde paulo lõgius progressus: O' daemonum (inquit) alumne, daemonum discipule, daemonũ denique assessor. Quanquam ille aliter ista intelligebat, tamen cum nomen ambiguum, quo etiã diabolus significatur, non uitaret, eadẽ uisus est dicere, quae Christiani in probris obiectandis dicere cõsueuerunt. Quare si ad quenquam laudibus ornandum omni studio incubuisset, nomen ambiguum uitare eo modo debuisset, quo aliam uitauit uocem: quam quidem, cum esset ob eam reprehensus, à suis libris prorsus deleuit. Quo modo autem homo in Christo Deus sit, quo modo tum homo in aperto sit, tũ Deus in obscuro, quo modo denique haec utraque uera sint, diuini Christianorum
B libri ostendunt: Gentiles uerò, antequam credant, intelligere non possunt. Nam uerum est illud prophetae oraculũ: Si non credideritis, nõ intelligetis. Quo circa illos nõ pudet, homines cõplureis in deorũ numerũ referre. Atque utinã eos solũ qui morũ probitate praestãt, qui iusti, qui t[em]perati sunt: ac nõ illos potius q̃ impuri, qui iniusti sunt, quique ebrietati se totos dedũt: Hercules illos dico, Bacchos, Aesculapios: per quos Libanius in suis libris creberrimè iurare nõ erubescit: quorũ amores masculos & foemineos, si enumerare conarer, lõgè ab instituto esset mihi digrediẽdũ. Verùm his qui studio istarũ rerum cognoscendarũ ducuntur, satisfaciet Aristotelis peplus, Dionysij corona, Rhegini polymnemon, & turba poëtarũ: qui quidem dum de istis scribunt, ineptias planè ridiculas & inanitatẽ theologiae gentilis, omnibus proponunt ad contemplandũ. De illo autem quod gentiliũ proprium sit, homines facilè in deos reponere, libet paucis differere. Rhodijs, cùm in calamitatẽ fortè inciderent, datũ est oraculum, ut Attin Phrygiũ sacerdotẽ, uesanorũ in Phrygia mysteriorũ cultu & ueneratione prosequerẽt. Quod quidem ita in se habet:

Uifero Baccho, puroque aequatus Adoni,
Inclytus aeternos sibi uendicet Attis honores.

Oraculum uerò Attin, qui prae amore insano se ipse execuerat, Adonin & Bacchum uocat. Porrò Alexandro Macedonum regi in Asiam proficiscenti, Amphyctiones dona attulerunt, deque illo Pythia istud edidit oraculum:

Thure Iouem placate, sacris ornate Mineruam,
Atque potens fragili tectum sub imagine numen:
Numen Alexandrum, tremulis qui missus ab astris
Huc uenit, effraenem compescere legibus orbem.

Ista uerba daemõ, qui in Pythiae pectore habitabat, de Alexandro fudit. Idẽ oraculum, quò uiris praepotentibus assentaretur, eos retulit in deos: & fortasse hoc etiam de Alexandro adulandi gratia respõsum dedit. Quid Cleomedem pugilem

Porphyrius cur aduersus Christianos scripserit.

Libanius Christianos quib. uerbis irrideat.

Oracula diuina nõ prius intelligi, quã fuerint credita.

Aristotelis peplus.

Dionysij corona.

Rhegini Polymnemon.

Gentilium proprium, Homines in deos referre.

Attis in deos relatus.

De Alexãdro oraculum.

commemorem? de quo, uti Deus consecraretur, istud oraculum edidit:

De Cleomede oraculum.

Fama Cleomedis uiuat, Cleomede sepulto
Illi thuricremis fument altaria donis.

Oenomaus philosophus. Antinous Adriani amasius.

Ob quod oraculum Diogenes Cynicus, & Oenomaus philosophus, Pythium Apollinem condemnarunt. Cyziceni etiam, Adrianum decimumtertium deum appellarũt: Adrianusq́ ipse Antinoum, suas delicias, in deos reposuit. Atque istas ridiculas ineptias, & meras nugas, ne nominare quidem uoluit Libanius. Quinetiam, quamuis cùm oracula, tum separatum libellum, quem Adrias de uita Alexandri conscripsit, euoluisset: tamen nihil illum pudebat, ipsum etiam Porphyrium in deorum numerum ascribere. Sit enim, inquit, Tyrius ille senex propitius mihi, qui libros Imperatoris, eius libris antepono. Verùm hæc quidem, quo sophistæ conuicijs responderemus, satis prolixo sermone præter institutum sumus prosecuti: quæ quoniam separata tractatione egent, missa facienda ducimus. Nos igitur ad reliquam pergamus historiam.

Adriæ libellus de uita Alexandri. Porphyrius à Libanio in deos relatus.

Quòd ad Iouianum undiq; episcopi concurrebant, singuli sperantes eum ad fidem suam se traducturos. CAP. XX.

IMperatore Iouiano ex Perside reuerso, tumultus in ecclesijs deintegrò excitatus est. Episcopi autem, dum singuli Imperatorem suæ ipsorum fidei assensurum expectarent, alius alium præuertere contenderunt. Imperator, quoniam perpetuò fidei Consubstantialis adhæserat, omnibus respondet, se eam prælaturum: perq́ literas Athanasium Alexandriæ episcopum bono animo esse iubet. Qui statim post occasum Iuliani, ecclesia Alexandriæ denuò potitus est. Quo quidem tempore literis confirmatus Imperatoris, omni penitùs metu liberatus est. Porrò Imperator episcopos à Constantio relegatos, & à Iuliano nondum suis ipsorum sedibus restitutos, reuocauit. Sub idem tempus omnia gentilium delubra occlusa fuêre: gentiles ipsi alij alijs in locis se occultare: qui autem pallia gestabant, pallia deponere, & communi usitatoq́ue habitu uti cœperunt. Cruenta illa & scelerata sacrificia, quorum labe se palàm contaminabant, & quibus regnante Iuliano se exaturauerant, omnino fuêre sublata. B

Iouianus Consubstãtialis fidei assertor. Athanasius ecclesia Alexandriæ rursum potitus.

Quòd qui Macedonij sententiam propugnabant, & qui Antiochiæ conuenerant, Acacij fautores, Nicænam fidem corroborauerunt.

CAP. XXI.

VErùm Christianorum res non adhuc pacatæ tranquillæq́ue fuerunt. Nam qui diuersæ religionis factionibus præerant, Imperatorem adeunt, rati sibi liberam ab eo potestatem permiti, contra aduersarios pro arbitratu dimicandi. Ac primùm qui Macedoniani appellabantur, libellum illi offerunt, postulãtq́, ut qui filium patri dissimilem asseuerabant, ij ab Ecclesia eijcerentur, ipsiq́ in eorum sufficerentur loca. Huius uerò supplicis libelli authores fuêre, Basilius, Ancyræ episcopus: Siluanus, Tarsi: Sophronius, Pompeiopolis: Pasinicus, Zenorum: Comanorum, Leõtius: Callicrates, Claudiopolis: Castabalorum denique, Theophilus. Imperator accepto eorum libello, ipsos absq; responso dimisit, hæc uerba duntaxat locutus: Ego contentionem odio prosequor: eos qui cõcordiæ dediti sunt, cõplector amore, ueneror'q́. Quæ cum ad aures aliorũ peruenirent, ferociam illorum qui cõtendendi studio flagrabant, permulsere. Quæ res Imperatoris cessit ex sententia. Præterea eodem tempore cùm Acacianorum mores, qui ad contentionẽ erant ualde procliues, patefacti fuerunt: tum quàm illud ipsum hominum genus ad Imperatorum uoluntatibus satisfaciendum se semper comparasset, satis perspicuè intellectum. Nam hi Antiochiæ, quæ est in Syria, in unum coacti, cum Meletio, qui paulo antè se ab eorum communione segregauerat, fideiq́ assenserat Consubstantialis, in colloquium ueniunt. Quod propterea ab illis factum fuit, quia eum in magno honore esse apud Imperatorem, qui tũ ibi erat, animaduerterent. Illi igitur cõmuni consen-

Macedoniani libellum Imperatori offerũt. Acacianorum mores patefacti.

A consensu libellum componere: Consubstantiali assentiri: fidem concilij Nicæni ratam facere: libellum denique Imperatori offerre instituunt, qui his uerbis perscriptus fuit. *Acacianorũ libellus.*

SANCTISSIMO, DEO'QVE CHARISSIMO DOmino nostro Iouiano uictori, Augusto, Concilium episcoporum Antiochiæ, in unum ex uarijs prouincijs conuocatorum, S.

¶ Tuam pietatem, Imperator sanctissime, cum primis laborare, ut Ecclesiæ pax & concordia stabiliatur, nobis exploratum est. Neque sumus nescij, te sapienter considerasse, formam ueræ & orthodoxæ fidei ad hanc concordiam confirmandam ualere maximè. Idcirco, ne in eorum numero qui doctrinam ueritatis adulterare student, habeamur: uisum est tuæ prudentiæ significare, quòd fidem sancti Concilij iam olim Nicææ congregati & approbemus, & teneamus: quandoquidem uocabulum Consubstantialis, quod quibusdam uidetur parum rectè in ea positum, est probè à patribus, commoda'que interpretatione explanatum: quæ quidem interpretatio ostendit, filium ex patris substantia genitum, patri secundum substantiam similem: & neque affectionem ullã in eius inexplicabili generatione debere intelligi: neque uocabulum Substãtiæ apud sanctos patres ad consuetudinem Græci sermonis capi, sed ab illis poni ad euertendum illud pestiferum dogma, Christum scilicet ex nihilo ortum esse, ab Ario impiè introductũ: quod etiam isti Anomiani, id est qui filium patri dissimilem statuunt, nuper exorti, multo audacius impudentiusq; ad Ecclesiæ concordiã labefactandã asseuerant. Quamobrẽ exemplar fidei ab episcopis Nicææ coactis expositæ (quam sanè uehementer amplectimur) his literis, quibus animorum nostrorum sentẽtiam tibi declarauimus, subiungere placuit. Est enim plenum eruditionis & doctrinæ, seq; habet ad hunc modum: Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, & quæ sequuntur. *Acacianorum epistola, ex synodo Antiochena ad Iouianũ missa.* *Consubstãtialis uox approbata.* *Anomiani.* *Fidei Nicænæ exemplar.*

B *Episcoporum subscriptio.*

¶ EGO Meletius episcopus Antiochiæ, ea quæ suprà scripta sunt, fateor me approbare. Ego Eusebius Samosatæ episcopus, eodem modo. Euagrius item, Siculus: Vranius, Apameæ: Larizeorum, Zoilus: Acacius, Cæsareæ: Antipater, Rossi: Abramius, Vrimorũ: Aristonicus, Seleucobeli: Barlamenus, Pergami: Vranius, Melitinæ: Magnus, Chalcedonis: Eutychius, Eleutezopolis: Isacocis, Armeniæ maioris: Titus, Bostrorum: Sipporum, Petrus: Pelagius, Laodiceæ: Arabianus, Antri: Piso, Adanorum, per Lamydrionem presbyterum: Sabinianus, Zeugmatis: Athanasius, Ancyræ, per Orphitum & Atetiũ presbyteros: Irenio, Gazæ: Piso, Augustæ: Patricius, Palti, per Lamyrionem presbyterum: Anatolius, Berœensium: Theotimus, Arabum: Lucianus denique, Arcorum episcopus. Hunc libellum in Sabini libro qui Collectio rerum in concilijs actarum inscribitur, inuenimus. Imperator uerò, qui apud animum suum proposuerat blanditijs & persuasionibus dissentientium lites dirimere, respondit, se nemini quidem, qualemcunque fidem amplexanti, molestiam exhibiturum: sed eos præter cæteros beneuolentia & honore prosecuturum, qui Ecclesiæ ad concordiam adducendæ authores se ostenderent. Hæc'que ab eo ad hunc modum gesta esse, Themistius philosophus cõmemorat. nam in ea oratione quæ Consularis inscribitur, quã de eo cõscripsit, eum propterea magnis ornat laudibus, quòd potestate cuique pro arbitratu hanc uel illam religionem profitendi permissa, assentatorum mores prorsus refutasset. Quòd hominum genus admodum facetè perstringens, dixit, nemini obscurum esse, eos non Deum, sed purpuram coluisse: euripoq; admodum similes esse, qui modò in hanc, modò in illam partem præcipitatur. *Sabini liber de Concilijs.* *Themistius philosophus.* *Assentatores euripo similes.*

De Iouiani Imperatoris morte. CAP. XXII.

IMperator autem, ubi hoc pacto impetum eorum qui tum contentionis studio incendebantur, penitùs represserat, ocyus Antiochia decedẽs, Tharsum Ciliciæ petit:

Iouianus Iulianum Tharsi sepelit. petit: ibi'q; corpus Iuliani, cum eius funeri iusta soluisset, sepulchro condit. Qu facto, ipse Consul renunciatur. Tum Constantinopolim ire properans, ad lo *Dadastana.* cum quendam qui Dadastana nuncupatur, qui'que inter Galatiam & Bithynia medius interiectus est, aduentat. Ibi Themistius philosophus, cum alijs ordin senatorij uiris illi obuiam factus, orationem suam Consularem coram illo recita uit. Quam quidem postea etiam Constantinopoli pronunciauit coram popu li multitudine. Certè prosperè & feliciter cum imperio Romano actum fuisset, sta tus'que cùm populi, tum ecclesiarum propter tam bonum principem admodum *Iouiani obitus.* floruisset, si non repentina mors illum à Republica gerenda abstulisset. Nam in lo co quem diximus, tempore hyberno, obstructione quadam lethali oppressus exi uit è uita, illo ipso & Varoniano filio suo Coss. decimotertio Calend. Martij. Se ptem menses regnauit: uixit autem annos triginta tres. Liber hic complectitur spacium duorum annorum: mensium uerò quinque.

Tertij libri finis.

SOCRATIS SCHOLASTICI HISTORIAE ECCLESIASTICAE Liber quartus.

Quòd mortuo Iouiano, Valentinianus Imperator eligitur: qui in Imperij partem, Valentem fratrem assumit: & quòd Valentinianus recta sanaq; fide præditus erat, Valens autem Ariana labe infectus.

CAPUT I.

Valentinianus Imp. declaratur. CVM Imperator Iouianus in Dadastanis, uti diximus, ad suum ipsius & Varoniani filij sui consulatum, decimotertio Calend. Martij è uita migrasset: milites ex Galatia decedentes, septimo pôst die Nicæam B Bithyniæ ueniunt: omnes'que una uoce Valentinianum, ad 5. Calend. Martij, illo ipso Cos. Imperatorem declarant. Hic genere Pannonius fuit, è ciuitate Cibale ortus. Qui rem tractare aggressus militarem, se in ea facilè peritissimum ostendit. Vir magno & excelso animo præditus fuit: ampliorem'que dignitatis gradum, quàm in quo erat locatus, semper promereri uisus est. Qui, simulatque fuit Imperator creatus, Constantinopolim absque mora *Valentinianus fratrem Valentem socium sibi adiungit Imperij.* contendit: ac triginta diebus post suam creationem, fratrem Valentem socium sibi adiungit Imperij. Et quanquam ambo erant Christiani, de fide tamen religionis Christianæ inter ipsos dissensere. nam Valentinianus fidem concilij Nicæni est amplexatus: Valens aũt opinione quadam animo præcepta inductus, dogma- *Valens, Arianus.* ti Ariano mordicùs adhæsit. Quæ quidem opinio propterea eius animũ præoccupauerat, quòd fuerat ab Eudoxio Cõstãtinopoli Arianæ sectæ episcopo baptiza- *Valentinianus & Valens moribus & uitæ cõsuetudine dissimiles.* tus. Vterq; fidei, quam coluit, permagno studio exarsit: sed tamẽ cum Imperatores essent iam creati, moribus & uitæ cõsuetudine ualde fuêre dissimiles. Nam tametsi antea, regnante Iuliano, cum alter tribunus militum esset, Valentinianum dico: alter ex numero satellitum, qui Imperatori domestici erant, & familiares, nempe Valens, perspicuè declarabant, quàm ardenti religionis studio uterque illorum inflammaretur (cùm enim ad sacrificandum impellerentur, balteos militares deponere maluerunt, quàm fidem Christianam deserere: quorum neutrum Imperator Iulianus, quoniam eos tales homines esse intelligeret, quales Reipub. plurimùm possent commodare, de militaris honoris gradu deiecit: quemadmodum neque Iouianum, qui illi successit in Imperio) tamen postea Imperij gubernacula adepti, licet in initio regni sui in Reipub. commodis diligenter prospiciendo similes ac pares inter se essent, in religiõe Christiana (ut dixi) admodũ discordare, & disparem modum aduersum Christianos exercere cœperunt. Valentinianus enim ut suæ

A ut suæ fidei & opinionis fautores amplexabatur, sic Arianis nihil facessebat molestię: Valens autem, non modò Arianorũ numerum augere laborauit, uerùm etiam doctrinam cõtrariam amplectentes (sicut postea à nobis dicetur apertius) grauib. affecit supplicijs. Per idem tempus, ecclesiæ Romanæ Liberius fuit episcopus. Alexandriæ quidem Athanasius, illi ecclesiæ parti quæ fidem tenebat Consubstantialis, præfuit: alteri autem, quæ doctrinæ Arianæ addicta fuit, Lucius, quem post Georgium Ariani suum constituerant episcopum. Arianorum qui Antiochiæ erant, episcopus fuit Euzoius. Qui autem fidem Consubstantialis tuebantur, erant in duas partes diuisi: quarum alteri Paulinus, Meletius alteri præficiebatur. Hierosolymorum Cyrillus fuit episcopus: Constantinopoli Eudoxius ecclesiarũ gubernatione potiebatur, Arijq́ docebat opinionem. Qui autem fidem Consubstantialis propugnabant, in ædicula quadam intra ciuitatem conuentus celebrarunt. Qui uerò sectam Macedonianã sequebãtur, & in Seleucia cũ Acacianis dissentiebãt, ecclesias suas in singulis ciuitatib. tenuerũt. Hoc in loco res Ecclesiæ id tẽporis fuêre.

Liberius Ro. episc.
Lucius.
Euzoius.
Paulinus.
Meletius.
Cyrillus.
Eudoxius.

Quòd, dum in Occidente ageret Valentinianus, adeunt Constantinopoli Valentem Macedoniani: quibus, uti concilium fieret, ab eo contendentib. annuit: & quòd Consubstantiale Valens impugnarit. CAP. II.

IMperator Valentinianus ad partes uersus Occidentem (cura enim de rebus ibi gerendis suscepta illum eò pertraxit) proficisci maturat. Valentem aũt Constantinopoli ad tempus commorantem, episcopi complures sectæ Macedonianæ adeunt, postulant'que ut alterum concilium ad rectam de fide decisionem faciendam conuocaretur. Imperator, quoniam illos cum Acacio & Eudoxio de religione consentire putabat, concilij cogendi illis fecit potestatem. Illi Lampsaci concilium congregare properant. Valens omni festinatione Antiochiam Syriæ contendit: ueritus ne Persæ ruptis triginta annorum fœderibus, quę regnante Iouiano pacti fue-
B rant, in fines Romanorum irruptionem facerent. Verùm à Persis nihil turbatũ est. Imperator igitur in ocio & tranquillitate constitutus, in eos qui fidei Consubstantialis adhærescebãt, grauissimam persecutionis procellam excitauit. Et quanquam Paulinum episcopum, propter eximiam eius pietatem, nullo affecit incommodo, Meletium tamen exilio multauit. Alios uerò, qui cum Euzoio communicare renuebant, ecclesijs quæ erant Antiochiæ, exegit: mulctis, supplicijsq́ uarijs afflicta uit. Fertur etiam, illum complures in Orontem fluuium, qui urbem illam præterlabitur, demersisse.

Lampsaci cõcilium congregatur.
Consubstantia le à Valẽte impugnatum.
Meletij exiliũ.

Quòd, cùm Valens eos qui Consubstantiale tuebantur, in Oriente persequeretur, Constantinopoli Procopius tyrannus exortus est: eodemq́ tempore terræmotus ac maris inundatio superuenerint, quæ multis ciuitatibus magnam cladem intulerunt. CAP. III.

DVm ista à Valente in Syria geruntur, tyrãnus cui nomen erat Procopius, exoritur Constantinopoli. Hic magnis copijs in exiguo temporis spacio coactis, contra Imperatorem ire maturat. Quod cùm Valenti esset nunciatum, illum in maximum conijcit angorem: qui quidem eius ferocitatem in illos quos persequebatur, ad tempus repressit. Interea uerò dum hic belli tumultus exardesceret, terræmotus de repentè irruens, multas ciuitates conquassauit. Quinetiam mare terminos, quibus circumcludebatur, commutauit. Nam in quibusdam locis tantopere inundauit, ut ubi dudum homines pedibus iter facere possent, ibi iam esset nauigio traijciendum: ab alijs autem locis tam longè abscesit, ut arida siccaq́ remanerent. Atque ista euenêre ad primum duorũ istorum Imperatorũ consulatum.

Procopius tyrannus.
Terræmotus.
Maris inundatio.

Quòd, cùm ſtatus tum Reip. tum etiam Eccleſiæ perturbaretur, Macedoniani, qui Lampſaci concilium conuenire fecerant, fide quæ Antiochiæ expoſita fuit, iterum corroborata, fidei Ariminenſis concilij anathema indixerunt, ac rurſus Acacij & Eudoxij abdicationem confirmarunt. CAP. IIII.

Reipub. & eccleſiæ ſtatus turbatus.

HIs rebus ita comparatis, neq; Reip. neq; Eccleſiæ ſtatus pacatus tranquilluſq; fuit. Nam qui ab Imperatore concilij cogendi poſtulauerant poteſtatem, hi ſub eundem cōſulatum, anno uidelicet ſeptimo poſt conciliū Seleuciæ habitū, Lāpſaci in unum cōuenientes, ibi ſimulac fidei formulam Antiochiæ olim editam, de integro iam confirmauerant (eidem etiam Seleuciæ dudum ſubſcripſerant) illam quæ Arimini iampridem ab epiſcopis qui conſentientē de religione habebant opinionem, expoſita fuit, anathemate condemnarūt. Rurſuſq; contra Acacium & Eudoxium, utpote iure abdicatos, tulêre ſententias. His reb. Eudoxius Conſtantinopolis epiſcopus nullo modo refragari potuit. nam bellū quod à populo, duce Procopio, iam concitatū erat, impedimēto fuit, quo minus ſe de illis ulciſceretur. Quapropter Eleuſius Cyzici epiſcopus, unà cū ſuis tum ſuperiores partes adeptus, ad aliquod temporis ſpacium dogma illud, quod à Macedonio eius authore nomen inuenit, quodq; nunc paulo antè in concilio Lampſaceno multo euidentius omnibus patefactum fuit, propugnauêre. Iſtud concilium, cauſam equidem fuiſſe arbitror, cur Helleſpontus (eſt enim Lampſacus in anguſto Helleſponti ſinu poſita) tanta Macedonianorum frequentia abundaret. Hoc quidem concilium talem habuit exitum.

Eleuſius dogma Macedonianum propugnat.

Lampſacus.

Quòd Imperator & tyrannus Procopius, cum propter quandam Phrygiæ ciuitatem prælium commiſiſſent, Imperator tyrannum ducum ſuorum proditione capiēs, cùm ipſum, tum ipſius duces, ſupplicijs inuſitatis traditos trucidauit. CAP. V.

Procopij cum Imp. bellum.

ANno ſequenti, Gratiano & Dagalepho Coſs. bellum geri cœptum eſt. Nam tyrannus Procopius Conſtantinopoli egreſſus, parat cum Imperatore dimicare: quo audito, Valens relicta Antiochia, Procopio obuiam ire contendit. cum illo ad Nacoleam, urbem Phrygiæ, conſerit manus: primo prælio inferior fuit. Paulo pòſt Procopium à ducibus ſuis Angelone & Gomario proditum, uiuum cepit: quos quidem peregrinis ac nouis affecit ſupplicijs. Nam proditores, neglecto iureiurando quo ſe illis aſtrinxerat, ferris diſſectos è medio ſuſtulit. Tyranni autem crura duabus arboribus, quę non longo interuallo inter ſe diſtabant, ad terram inflexis, alligauit, deinde arbores in ſublime denuò ſe tolli permiſit: quę in altum ſublatę, Procopium diſcerpſerunt. Tyrannus igitur eo modo in duas partes diremptus, miſerè interijt.

Angelon & Gomarius Procopij duces, et proditores.

Procopij ſupplicium.

Quòd poſt interfectum tyrannum, rurſus Imperator eos qui in Concilio coacti fuerunt, ad Arij opinionem adegerit, itemq; Chriſtianos omnes. CAP. VI.

In Chriſtianos tumultus.

IMperator rebus tum proſperè & feliciter geſtis elatus, rurſus in Chriſtianos tumultus propterea ciere cœpit, quòd omnes ad ſectam Arianam traducere cupiebat. Atque concilium Lampſaci habitum illi in primis bilem mouerat, non modò quòd epiſcopos Arianos interdixerat Eccleſia, ſed quòd fidei formulæ Arimini editæ anathema denunciauerat. Itaque cum Nicomediam Bithyniæ ueniſſet, Eleuſium Cyzici epiſcopum ad ſe accerſit. Hic opinioni Macedonianę (ut ſuprà dixi) maximè deditus fuit. Quare Imperator concilio epiſcoporum Arianorum conuocato, Eleuſium illorum fidei aſſentiri coegit. Qui quanquam antea illud ſe facturum omnino denegauerat, poſtea tamen exilio & publicatione bonorum, quæ ipſi interminatus fuerat Imperator, ſupra modum exterritus, opinioni Arianæ aſſenſit, ſtatim ut aſſenſerat, in magno dolore fuit: & Cyzicū reuerſus, corā uniuerſo populo de ui ipſi ab Imperatore illata grauiter conqueſtus eſt: docetq; ui ſe coactū, nō ſua adductū uoluntate, doctrinæ Arianę aſſenſiſſe: illiſq; alium conquirendū epiſcopum,

Eleuſius Arianæ opinioni aſſentiri cogitur.

A piscopum, propterea quòd ipse necessitate compulsus, suum ipsius dogma denegasset. Cyziceni tamen præ incredibili amore, quo illum complectebantur, neque alteri episcopo se subijcere uoluerunt, neq; ecclesiæ suæ administrationem concedere. Quare cùm eius semper paruêre gubernationi, tum suam ipsorum hæresim minimè deposuêre.

Quòd Eunomius, Eleusio Macedoniano eiecto, Cyzici episcopus institutus est, & unde prodierit: & quòd Aetij cognomento Athei, scriba cum esset, illum sibi ad imitandum proposuit. CAP. VII.

HIs rebus auditis, episcopus Constantinopolitanus Eunomium, utpote qui dicendi ui, qua præditus erat, posset multitudinis animos in suam sententiam facilè pertrahere, episcopum Cyzici designauit. Quò cum aduentasset Eunomius, ab Imperatore mandatum fuit, ut Eleusio exturbato, Eunomius in sede episcopali collocaretur. Vnde qui Eleusij fauebant opinioni, extra urbis mœnia extruxerunt ecclesiam, conuentusq; separatim egerunt. Sed de Eleusio hæc quidem hactenus: de Eunomio autem iam pauca dicamus. Eunomius Aetij cognomento Athei, cuius suprà mentionem fecimus, scriba fuit. Qui cum eo uitam degens, fallaces ratiocinandi concludendi'que modos, qui sunt sophistarum proprij, ab illo didicit, eosq; sedulò imitatus est. Quinetiam inanibus ineptisq; uocibus operam dare, sophismataq; quibus ipse irretiretur, contexere, imprudens aggressus, illisq; arroganter inflatus, ad blasphemiam præceps ruit. Arij etiam opinionem sectari, ueritatis dogmata uarijs rationibus impugnare cœpit. At tametsi Sacrarum literarum propè ignarus imperitus'que fuit, neque potuit eas omnino intelligere: tamen uerba uariare, eadem'que semper aliter atque aliter dicere potuit. at quod sibi ad dicendum proponebatur, nũquam attigit: sicut septem tomi ab illo in Apostoli ad Romanos epistolam tam ineptè compositi, satis perspicuè declarant. Nam cum multa uerba B inaniter de ea epistola profuderit, institutum tamen Apostoli animo capere nullo modo ualet. Extant alij eius libri his consimiles: de quibus si cui in animo sit periculum facere, in magna uerborum copia miram sententiarum inopiã reperiet. Atqui istum Eunomium Eudoxius ad episcopatus Cyzicẽsis dignitatẽ extulit. Cùm uerò, ut ipsius mos ferebat, pro cõcione dialecticis argutijs uteretur, auditores admodum reddidit attonitos: unde Cyzici tumultus exortus est. Nam cum Cyziceni arrogantem illius in dicẽdo insolentiam ferre nullo modo possent, è ciuitate exturbarunt. Ille Constantinopolim se recipit, ibi cum Eudoxio ætatem degit: ab episcopatus administratione uacat. Verùm ne ista solum obtrectandi causa dixisse uideamur, ipsius Eunomij uerba, quæ sophistæ more fallaciter & ueteratoriè de Deo nõ ueretur dicere, audiamus. sic enim loqtur: Deus de sua ipsius essentia nihilo plus intelligit, quàm nos: neq; ea ipsi magis est perspecta & cognita, quàm nobis: sed quod nos de ea scimus, idẽ omnino & ipse scit: ac rursus quod ille nouit, idẽ in nobis uicissim reperies. Istas aliasq; cõplures cõmenticias fallacias imprudẽs cõtexuit Eunomius. at qua ratiõe se ab Arianis paulo pòst segregarit, dicemus suo loco.

> Eunomius episcopus Cyzici designatur.
>
> Eunomius Aetij scriba.
>
> Eunomius Sacrarum literarum ignarus.
>
> Eunomij in epistolã ad Rõ. Commentarij.
>
> Eunomius ciuitate exturbatus.
>
> Eunomij de Deo uerba.

De inuento oraculo in lapide inciso, quando propter Valentis Imperatoris iracundiam Chalcedonis murus diruebatur. CAP. VIII.

IMperator muros urbis Chalcedonis, quæ e regionè Byzantij sita est, demoliri iubet. Nam iurauerat, se profligato tyranno Procopio, hoc propterea facturum, quòd Chalcedonij Procopij partibus fauentes, ipsum turpibus & maledicis conuicijs uexassent, urbem'que prætergredienti portas occlusissent. Itaque urbis mœnia mandato Imperatoris diruuntur. Lapides eorum ad balneas publicas Constantinopolis, quæ dicuntur Constantianæ, transportantur. In uno autem ex lapidib. oraculũ incisum repertum est: quod antiquitùs quidẽ ibi abstrusum fuisset, atq; tũ primum in lucem elatũ. Ex quo constabat, muros tunc balneis inseruituros, cũ magna aquę copia urbi suppeteret; cũq; infinitę barbarę gẽtes in fines Romanos in-

> Chalcedonis muros cur Imp. demoliri iusserit.
>
> Oraculum.

cursionem facerent, Romanos multis afficerent incommodis, ipsæq; ad extremum interirent. Verùm nihil obstat, quo minus studiosorum causa illud ipsum oraculũ hoc loco ponamus:

Laurigeram nymphæ dum miscent cantibus urbem,
Raucaq; multigemens defendit balnea murus,
Gens fera, gens numerum superans, superabit & Istrum,
Quæ Scythicas franget glacies, Misosq; rebelles
Conteret: hostili penetrans sed cuspide Thraces,
Prælia committet, sed committendo peribit.

Oraculi expositio. Oraculum ita se habet. Non longo temporis spacio interposito, aquæductus à Valente exædificatus, permagnam aquæ abundantiã urbi Constantinopoli suppeditauit: eodemq; tempore gentes barbarę contra Romanos, uti dicemus postea, bellum concitauêre. Cæterùm oraculum alio etiam modo intelligi poterit. Nam aquæductu in ciuitatem deriuato, Clearchus urbis præfectus ὑδρεῖον, id est tubum amplissimum in foro Theodosiano cõstruxit: quod δαψιλὲς ὕδωρ, id est aqua copiosa appellabatur: ubi lætũ festũ agitauit ciuitas. Atq; hoc est quod in oraculo dictũ fuit:

Laurigeram nymphæ dum miscent cantibus urbem,
Raucaq; multigemens defendit balnea murus.

Verùm ista de Oraculo paulo pòst euenêre. Id temporis uerò, cũ murus Chalcedonis diruendus esset, Constantinopolitani orabant Imperatorem, ut ab illo demoliendo abstineret. Idem à ciuibus Bithyniæ, Nicomediæ & Nicęæ, qui tum fortè Constantinopoli aderant, rogatum est. At ille ira supra modum accensus, supplicãtium postulationem ægrè admodum tulit: & quo iurisiurandi fidem seruaret, nõ modò murum disturbari, uerumetiam ruinas illius alijs minutis lapidib. oppleri iubet: atq; adhuc etiam in quibusdam muri partibus licet uidere, quo pacto maximis & eximijs fundamentorum muri ueteris lapidib. structura pertenuis & nullius ferè precij tum imposita fuerit. Sed de muro urbis Chalcedonis satis multa. B

Quòd Imperator Valens, Nouatianos, qui non minori studio quàm Orthodoxi, Consubstantiale asseuerabant, infestarit: quodq; Imperator Valentinianus filium, quem suo uocauit nomine, genuerit. nam Gratianus ante aditum Imperium natus fuit. CAP. IX.

PORrò Imperator ab illis persequendis qui fidem Consubstantialis tuebantur, non destitit, sed eos expulit è Constantinopoli: & cũ illis unà Nouatianos, tanquam eidem opinioni addictos, eorumq; ecclesias occludi iussit: episcopũ autem *Agelij exilium.* Agelium, qui illis præerat, uirum qui iam olim à Constantini temporibus rexerat ecclesiam, uitamq; planè Apostolicam traduxerat, exilio multari. Iste per uniuersum uitæ tempus nudis pedibus incesserat, unáque tunica (præceptum Euangelij *Martianus Imperatoris irã restinguit.* obseruans) usus fuerat. Per id tempus Martianus, qui olim in palatio satellitis munere perfunctus fuisset, uir ualde pius & eloquentia insignis, Imperatoris irã contra Nouatianos inflammatam restinxit. Qui tum presbyter ecclesiæ Nouatianæ factus, Anastasiam & Carosim Imperatoris filias, grammaticæ præceptis instituit: quarum nomine balneæ publicè Constantinopoli à Valente extructæ fuêre, & ibi adhuc cernuntur. Itaq; præ reuerentia, qua illum Imperator obseruabat, Nouatianorũ ecclesię ad tempus occlusæ, denuò aperiuntur. Non tamẽ molestijs, quas illis *Ariani Nouatianis cur infensi.* facessebant Ariani, penitùs liberati fuerunt. Erant enim illis propterea inuisi, quòd eos qui fidem tenebant Consubstantialis, amore & beneuolentia amplexabantur. Atq; illo quidem tempore hic rerum status fuit. Istud nos minimè pręterire debet, *Bellum cõtra Procopium. Valentinianus F. Imperatori natus.* bellũ contra tyrannũ Procopium susceptũ, sub fine mensis Maij administrati fuisse, Gratiano & Dagalepho Coss. Paulo post illud bellum, eisdẽ Coss. Valentiniano Imperatori in partibus uersus Occidentem natus est filius, ipsius nomine nuncupatus. nam Gratianum filiũ antè susceperat, quàm Imperij adiret gubernacula.

De gran-

A *De grandine insitatæ magnitudinis, quæ de cœlo decidit: & terræmotib. qui in Bithynia & Hellesponto acciderunt.* CAP. X.

ANno sequenti, Lucino & Iouiano Coss. sexto Non. Iulij, grando magnitudine inusitata, lapidib. similis, Constantinopoli decidit. Est quidem multis in ore, illam grandinem, Deo irato, quòd multi sacerdotes, qui cum Eudoxio communicare recusauerāt, essent ab Imperatore relegati, delapsam fuisse. Non multo pòst, eisdem Coss. Valentinianus filium suum Gratianum Imperatorem creat, IX. Calend. Septēbris. Anno proximo, Valentiniano & Valente secundùm Coss. quinto Idus Octobris, terræmotus in Bithynia factus, Nicęam urbem deturbauit. Iste duodecimus annus fuit post ruinam Nicomediæ. Pòst paulò, multæ partes Germæ, urbis Hellesponti, altero terræmotu conquassatæ ceciderunt. Verùm, quamuis ista hoc modo euenirent, nihilo magis tamen Eudoxij episcopi Arianorum & Valentis Imperatoris animi ad pietatem & rectam de religione opinionem commoti fuerunt. nam crudeliter in eos seuiendi, qui ab ipsis in fide dissentiebant, nullum aliquando finem fecêre. Isti terræmotus uidebantur tumultus in Ecclesia certa fuisse indicia. At quanquam complures sacerdotes (ut dixi) erant in exilium eiecti: tamen Basilius & Gregorius soli (quorum ille Cęsareę Cappadocię episcopus fuit: hic Nazianzi, urbis obscuræ & pertenuis, Cęsareæ finitimę) diuina prouidentia propter eximiam pietatem patrijs sedibus minimè pulsi fuêre. De quibus postea mihi uberius dicendum est.

Grando inusitatæ magnitudinis.

Gratianus Imp. creatur.

Nicæa terræmotu concussa, item Germa.

Basilius et Gregorius soli exortes exilij.

Quòd qui Macedonij sententiæ suffragabantur, cum propter Imperatoris uiolentiam in angustias uenissent, missa ad Liberium pontificem Romanum legatione, subscriptione sua Consubstantiale ratum fecerunt. CAP. XI.

EOdem tempore illis qui fidem Consubstantialis constanter seruabant, grauiter & acerbè exagitatis: deinceps improbi illi qui eos fuerant persecuti, contra
B Macedonianos grassari cœperunt. Hi metu, imò potius ui in angustias adducti, de ciuitatibus suis alter ad alterum legatos mittere, significareq́ꝫ sibi necessariò confugiendum tum ad fratrem Imperatoris, tum ad Liberium episcopū Romanum: illorumq́ꝫ fidem potius amplexandam, quàm ut cum Eudoxio communicarent. Itaque Eustathium Sebastiæ episcopum, qui sæpenumero abdicatus fuisset, Siluanū Tarsi Ciliciæ, & Theophilum Castabalorum urbis Ciliciæ, mittunt: illisq́ꝫ in mandatis dant, ut cum Liberio neutiquam de fide dissentiant, sed communicent cū ecclesia Romana, fidemq́ꝫ Consubstantialis ratam faciant. Isti cum literis eorum qui Seleuciæ de fide dissenserant, ad ueterem urbem Romam se conferunt. Cum Imperatore minimè colloquuntur (erat enim in Gallia, bello contra Sauromatas gerēdo occupatus) sed Liberio literas offerunt. Ille eas recipere noluit. nam eos sectæ Arianæ fautores esse dixit: & propterea ab Ecclesia non posse recipi, utpote qui fidē concilij Nicæni abrogassent. Cui illi respondent, se pœnitentia inductos ueritatem agnouisse: fidem eorum qui filium patri dissimilem esse docent, iam pridem reiecisse: filium in omnibus patri similem confiteri: atq; illam uocem Similem, nihil à uoce Consubstantiali discrepare. Quæ cum dixissent, Liberius postulat ab illis, ut opinionis suæ declarationem scriptis mandarēt. Illi libellum ei obtulêre: in quo uerba in fidei formula Nicææ edita comprehensa fuêre perscripta. Epistolas, quas factis conuentibus, ab urbe Smyrna quæ est in Asia, à Pisidia, Isauria, Pamphylia & Lycia scripserunt, hoc loco citare, ne sim longus, nō est consilium. Libellus autem, quem legati ab Eustathio missi Liberio dederunt, ita se habet.

Contra Macedonianos grassatio.

Macedonianorū palinodia.

Domino fratri & collegæ nostro Liberio, Eustathius, Theophilus & Syluanus, in Domino S.

„ ¶ Vt omnem occasionem insanæ hæreticorum confidentiæ, qui Ecclesiæ catholi„ cæ graues afferunt offensiones, omnino adimamus, concilia episcoporum rectè de re-

Macedonianorū epistola & confeßio, Liberio pōt. Ro. oblata.

de religione sententium, quæ Lampasci, Smyrnæ, aliisque uariis in locis aliquando habita fuerint, nostro approbamus consensu. Atque quo magis constet nos eisdē assentiri, hāc obimus legationem: literasque ad tuam benignitatē & ad omnes alios episcopos Italiæ, aliarumque regionum ad solem occidentē uergētium attulimus: ex quibus planum fiet, nos fidem Catholicam tenere, seruareque, quæ in sacrosancto concilio Nicæno, temporibus beati Constantini Imperatoris, à trecentis decem & octo episcopis confirmata fuerit, atque adeò inuiolata stabilisque usque ad hodiernum diem perpetuò permanserit: in qua uox Consubstantialis, ad peruersam Arij doctrinam expugnandam, sanctè pieque posita est. Nam propriarum manuum subscriptionibus planè confitemur, nos non aliter atque illos Patres, quos diximus, sentire: sed eandem fidem cum illis & antehac seruasse, & iam seruare, & ad extremum usque spiritum seruaturos esse: Arium autem, impiam eius doctrinam, discipulos, opinionis fautores, quinetiam omnem hæresin Sabellij, omnes Patropassianos, Marcionistas, Photinianos, Marcellianos, & Pauli denique Samosateni sectatores penitùs condemnare. Istorum doctrinæ, omnibus idem cum illis sentientibus, omnibus etiam hæresibus quę sacrosanctę fidei prędictæ à sanctis patribus piè & catholicè in urbe Nicęa expositę aduersantur, itemque fidei formulæ in concilio Ariminensi recitatæ, utpote fidei sancti concilij Nicæni, quam diximus, prorsus repugnanti (cui quidam dolo & quorundam periurio propter nomen urbis Nicææ, quæ est in Thracia, fraudulenter inducti, Constantinopoli subscripserunt) nominatim anathema indicimus. Fides autem cùm nostra, tum eorum quos suprà diximus, quorumque legationem obimus, est hæc quidem: Credimus in unum Deum, patrem omnipotentem, omnium rerum uisibilium & inuisibilium effectorem: & in unum unigenitū Deum, Dominum IESVM Christum, filium Dei, genitum ex patre, hoc est ex substantia patris: Deum de Deo, lumen de lumine: Deum uerum de Deo uero: genitum, non factum: consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt, siue quę in cœlo, siue quę in terra. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit: & incarnatus est, & homo factus est, passus est, & resurrexit tertia die. Ascendit ad cœlos, & uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Et in Spiritum sanctum. Illis uerò qui asserunt tempus aliquando fuisse cum nō esset, aut non antè fuisse quàm natus esset, aut ex his quę nō sunt cōstare, aut ex alia quàm ex patris substantia uel essentia constare, aut filium Dei posse conuerti & mutari, anathema indicit catholica & apostolica Ecclesia. Ego Eustathius episcopus urbis Sebastiæ, Theophilus & Siluanus, concilij Lampsaceni, Smyrnensis, & cęterorum legati, huic fidei nostræ declarationi manibus nostris, nostraque ipsorum uoluntate subscripsimus. Quòd si quis post hanc fidem à nobis expositam, aut cōtra nos, aut contra illos qui nos miserunt, aliquod crimē adduxerit, cum tuæ sanctitatis literis ad Orthodoxos episcopos, quos tua pietas probauerit, ueniat, & coram illis nobiscum de eo disceptet: & si quid offensum esse constiterit, in authorem illius uindicetur. Isto libello Liberius, legatos tanquam sponsione obstringens, in communionem recepit, datisque illis literis dimisit.

Macedonianorū fidei formula.

Subscriptio.

Liberij episcopi Romani ad episcopos Orientis Epistola.

Liberij epistola ad episcopos Orientis.

¶ Dilectis fratribus & collegis, Hythio, Cyrillo, Hyperechio, Vranio, Heroni, Elpidio, Maximo, Eusebio, Eucarpio, Heortasio, Neoni, Seuero, Didimioni, Brettanio, Callicrati, Dalmatio, Aedesio, Eustochio, Ambrosio, Gelonio, Pardalio, Macedonio, Paulo, Marcello, Heraclio, Alexandro, Adolio, Marciano, Sthenelo, Ioanni, Maceri, Charisio, Siluano, Photino, Antonio, Ayto, Celso, Euphranoni, Milesio, Patricio, Seueriano, Eusebio, Eumolpio, Athanasio, Diophanto, Menodoro, Diocli, Chrysampelo, Neoni, Eugenio, Eustathio, Callicrati, Arsenio, Eugenio, Martyrio, Hieracio, Leōtio, Philagrio, Lucio, & omnibus in Oriente orthodoxis episcopis: Liberius episcopus Italię, & alij Occidētis episcopi in Dño semper S.

Vestræ

Vestræ literæ, Fratres dilecti, luminéq; fidei illustrati, de pace & concordia Ecclesiæ per honoratissimos fratres & episcopos, Eustathium, Siluanū & Theophilum ad nos perlatæ, nobis maximam maximéq; optatam læticiam attulerunt: id adeo in primis, quod uestras sentētias & opiniones tum cum mea, qui infimus omnium sum, tum cum aliorum episcoporum Italiæ, cæterarúmq; omnium regionum uersus Occidentem, sententijs consentire concordaréq; ostenderunt, atq; adeo confirmarunt. Hāc autem Catholicam & Apostolicam fidem agnoscimus, quæ usq; à concilio Nicæno hactenus, integra stabilisq; permansit. Hanc illi ipsi patres se habuisse confessi sunt: atq; adeo mira alacritate & gaudio completi, omnia absurdæ opinionis uestigia, omnesq; eius quasi scintillas relictas sustulerunt. Hancq; fidem non solum apud populum concionando, uerùm etiam sedulò scribēdo omnibus proposuerunt. Cuius quidem exemplar his literis necessariò subiungendū duximus, ne qua hæreticis ad insidias tendendas relicta sit occasio: quā quidem nacti, de integro faces suæ maleuolentiæ in Ecclesiam intentēt, magnáq; dissidiorum incendia (ut illis in more positum est) exuscitent. Nam & hoc ipsum cōfitentur honoratissimi fratres nostri, Eustathius, Siluanus & Theophilus, nimirum & seipsos & uestram charitatem semper hanc fidem seruasse, & ad extremum uitæ diem seruaturos esse: uidelicet quæ fuerit à trecentis decem & octo episcopis orthodoxis in urbe Nicæa probata, quæq; & perfectam complectatur ueritatem, & hæreticorū multitudini ora obturet, eorumq; doctrinam penitus euertat. Neq; enim tam ingens episcoporum numerus fortuitu, sed Dei nutu & uoluntate, ad furorem Arij comprimendum coacta est. Imò uerò eodem numero beatus Abraham, tot hominum milia per fidem profligauit. Quæ quidem fides ui & nomine Consubstantialis comprehensa, tanquam propugnaculum firmum & inexpugnabile, omnes impetus & nefarias pestiferæ opinionis Arij machinas retundit, reprimítq;. Et quanquam nequam & scelerati Ariani effecere, ut omnes episcopi Occidētis Arimini in unum cogerentur, quo ibi uel persuasione, uel (uti uerius dicam) Imperatoris, authoritate illud quod erat ad summā cautionem in fidei formula positum, aut tollerent, aut peruerse inficiarentur: nihil hac fraudulenta molitione omnino profecerūt. Nam omnes illi ferè episcopi qui Arimini conuenerant, quiq; uel fallacibus inescati illecebris, uel ui compulsi, à fide tum quidem desciuerant: nunc tamen ad sanam mentem reuersi, fidei formulę ab episcopis Arimini conuocatis editæ anathema denunciarunt, & fidei catholicæ & apostolicæ Nicææ confirmatæ subscripserunt, & nobiscum iam unà communicant: omnes illi inquam, in præsentia maximo iracundiæ æstu cōtra dogma Arij, eiusq; discipulos exardescunt. Quam rem uestrę charitatis legati cum explorate cognitam, planéq; perspectā haberent, suę ipsorum subscriptioni uestra etiā nomina adiunxêre: Ario autem & decretis Arimini contra fidem Nicææ stabilitam sancitis (quibus item uos per uersutas blanditias in fraudem inducti, cum iureiurando adhibito subscripsistis) anathema edixêre. Quapropter nobis uidebatur cōsentaneum, literas ad uestram charitatem perscribere, uobisq; iusta ęquáq; petentibus opem ferre: præsertim cum per confessionem uestrorum legatorum perspicuè intelligeremus, episcopos Orientis ad sanam sinceramq; mentē reuersos, cum orthodoxis Occidentis episcopis in fide concordare. Neq; uos ignorare uolumus, & blasphemias Arimini contra filium Dei diuulgatas, iam etiam ab illis qui tum uidebantur fraudulenter & repentino impetu à ueritate tanquā abrepti, anathemate damnari: & fidei concilij Nicæni concordi animorum uoluntate ab omnibus assensum esse. Quinetiam per uestras literas, omnes certiores fieri debent, ut qui per fraudem à recta fide abducti fuerint, iam tandem ex cæca hæresis caligine ad clarum diuinumq; lumen libertatis Catholicæ regrediantur. Qui quidem, si post hoc Concilium lethale pestilentis doctrinę uenenum euomere noluerint,

Ariminense cōcilium.

lucrint, omnesq; Arij blasphemias ex animis suis radicitus euellere, atq; adeo illis anathema indicere: sciāt se pariter cum Ario & eius discipulis, cum alijs serpentibus, utpote Sabellianis, Patropassianis, & alterius hæreticæ prauitatis cuiuscunque modi sectatoribus, à communione Ecclesiæ, quæ filios adulteros nō recipit, tanquam fœderis & societatis expertes omnino exclusos esse. Deus uos, fratres charissimi, diu seruet incolumes. His acceptis literis, legati Eustathij in Siciliā proficiscuntur. Vbi concilio episcoporum Siculorum conuocato, coram illis similiter fidem Consubstantialis se seruare confitentur: fideiq; formulam in concilio Nicæno confirmatam, ratam faciunt. A quibus cum literas in eandem cum epistola Liberij sentētiam perscriptas, ad episcopos qui eos miserant, accepissent, recta reuerterunt. Illi epistola Liberij accepta, legatos ad episcopos cuiusq; ciuitatis, qui fidem Consubstantialis defendebant, oratum mittunt, ut omnes ex uno animorum consensu Tarsum Ciliciæ, tum ad fidem concilij Nicæni confirmandam, tum ad omnem contentionem quæ post illud in Ecclesia oriebatur, dirimendam commearent. Quod quidem fortassis factum fuisset, nisi Eudoxius sectę Arianæ episcopus, qui tum gratia apud Imperatorem plurimum poterat, obstitisset: qui propter Concilium edictum permagna iracundiæ flamma incensus, illos grauissimis affecit incommodis. Macedonianos uero per legatos, quos miserūt, cum Liberio communicasse, fidemq; concilij Nicæni ratam fecisse, Sabinus etiā in libro suo de collectione rerum in Concilijs gestarum, perspicue declarat.

Eudoxius Arianus.

Quod Eunomius se ab Eudoxio separauerit, propterea quod ipse Aetij opinioni accessit, & quod Alexandriæ, procuratione Eudoxij perturbatione concitata, Athanasius iterum fugit: & cum ea de causa motus in populo cierentur, metuens id Imperator, animus populi Alexandrini per epistolas lenitis, rursus Athanasium tranquillè ecclesiam obtinere præcepit.

CAP. XII.

B

Eunomius cur se ab Eudoxio separarit.

EIsdem temporibus Eunomius ab Eudoxio seiunctus, conuentus propterea separatim egit, quod Eudoxius ipsi sępenumero illum deprecanti, ut præceptorem suum Aetium in ecclesiam reciperet, non obtemperauerat. Neq; tamen Eudoxius istud sua sponte præstitit: (Aetij enim opinionem, quæ à sua nihil omnino discrepabat, neutiquam reiecit) sed quod omnes qui cum Eudoxio consentiebant, Aetium, utpote diuersam ab eo doctrinam tenentem, abhorruerunt. Hāc uero causam fuisse, cur Eunomius ab Eudoxio se segregauerit, satis constat. Has etiam res Constantinopoli ad hunc modum gestas accepimus. Alexandriæ autem, edictum opera ac studio Eudoxij à præfectis eo missum, ecclesiam magnopere conturbauit. Athanasius igitur temerarium & uesanum multitudinis impetū uerens, extimescensq; ne, si quid ab illa ederetur absurdi, in ipsum tāquam authorem illius conferretur: quatuor menses continuos in paterno monumento latitauit. Sed cum populus propter illius absentiam & desiderium, quo tenebatur, seditionem conflaret, Imperator certior factus, contra Alexandrinos grauiter commotus est: perq; literas illis significauit, ut liceret Athanasio ecclesiarum administratione animo securo & tranquillo potiri. Vnde factum est, uti ecclesia Alexandrina ad mortem usq; Athanasij, quieta pacataque consisteret. Quam quidem post eius mortem Arianos denuo occupasse, docebimus paulo post.

Eudoxius Alexandriæ ecclesiam conturbat.

Alexandrina ecclesia ad mortē usq; Athanasij tranquilla.

Quod

Quòd Eudoxius, cum uita functus esset Constantinopoli, Ariani Dimophilum, Orthodoxi uerò Euagrium, Eustathio Antiochiæ episcopo ordinante, pro eo sufficiunt: quodq; Euagrius & Eustathius, cum extorres Imperatore iubente profugissent, Arij sectatores, illos qui Consubstantiale propugnabant, admodum multis incommodis affecerunt: ac præterea de sanctis presbyteris, qui iussu Valentis in nauigio cremati fuerunt: & de fame, quæ Dei indignatione in Phrygia accidit. CAP. XIII.

A IMperator Valens denuò Antiochiam ire maturans, Constantinopoli decedit. Qui cum uenisset Nicomediam Bithyniæ, ibi ad tempus commoratus est, ob hanc causam. Eudoxius ecclesię Arianæ episcopus, statim post Imperatoris discessum, cum ecclesiæ Constantinopolitanæ sedem ad decem & nouem annos occupasset, abijt è uita, Valentiniano iam & Valente tertium Coss. Quamobrē Ariani in locum illius, Demophilum sufficiunt. Sed qui fidei Consubstantialis fauebant, se tempus opportunum nactos arbitrati, Euagrium quendam suę ipsorum fidei fautorem designant. Quem quidem episcopum creat Eustathius ille, qui olim Antiochiæ fuisset episcopus, quiq; & iamdudum à Iouiano ab exilio esset reuocatus, & tum fortè Constantinopoli uersaretur, fidei Consubstantialis fautores confirmandi gratia, ibiq; in occulto delitesceret. Quo facto, alia arrepta occasione Ariani, illos deintegrò acerbè persequi cœperunt: quæ res ad aures Imperatoris celerrimè peruenit. Ille igitur admodum ueritus, ne ex populi contentione seditio conflata, ciuitatem labefactaret, copias militares ex Nicomedia Constantinopolim misit: præcepitq;, ut uterq;, tum qui creauerat, tum qui creatus fuerat, alter in alterum locum relegaretur. Quocirca Eustathius Bizyam urbem Thraciæ amandatus est, Euagrius aliò abductus. His rebus ita confectis, Ariani maiores spiritus sumere, & eos qui de ecclesia erant, uerberando, contumelijs afficiendo, in carcerem conijciendo, pecunia multando, omnia deniq; incommodorū genera, quæ erant planè intolerabilia illis imponendo, grauissimè diuexare cœperunt. Illi, cū hęc ferre nō possent, Imperatorē deprecatū adeūt, ut si nō omnino, aliqua ex parte tamē Arianorū uiolentia liberarētur. Verùm istud animo agitātes, longè opinione aberrarunt: præsertim cū ab eo ius suū obtinere sperarēt, qui iniuriarum ipsis illatarum author fuisset. Nam cum uiri pij ordinis ecclesiastici, octoginta numero, ad eam rem delecti (inter quos principem locum obtinebāt Vrbanus, Theodorus & Menedemus) Nicomediam aduentarēt, Imperatorem supplices orarent, uim sibi illatā docerent, & incommoda quę ab Arianis accepissent, ei proponerēt: ille, quanquā iracūdia erat supra modum in eos inflammatus, eatenus tamē eā occultauit, quoad Modesto præfecto clā dedisset mandatū, ut illos cōprehensos morte mulctaret. Mortis genus, quoniā nouū & peregrinū fuit, operæpreciū arbitror literis ad posterorū memoriam commēdare. Præfectus admodum extimescens, ne si illos palàm & in oculis omniū trucidaret, multitudo impetu temerario incitata, ipsum seditiosè adoriretur, simulat se in exilium eos missurum. Illi rē excelso & erecto animo ferunt. Pręfectus itaq; iubet eos in nauigiū imponi, perinde ac si in exiliū rectà abducerentur: nautis tamē in mādatis dat, ut cum ad medium pelagus peruentum foret, nauigium succēderent: uti hoc modo è uita migrantes, non haberent qui eos sepulturæ mandarent. Sic igitur factū est. Nam nautæ ad medium pelagus Astacenum peruecti, imperata faciūt: ipsiq; succeso nauigio scaphā quę sequebatur conscendentes reuertūtur. Forte fortuna uentus Subsolanus grauiter spirat, nauigiūq; succensum tā uehementer pellit, ut celerrimo cursu per mare prolaberetur; & usque eò duraret, quoad in nauale quod Dacidizus uocatur, appelleret: ubi pariter cum ipsis pijs uiris tandem penitus absumptum est. Creber quidem sermo apud multos usurpatur hoc crudele

Eudoxij obitus.

Demophilus ab Arianis eius in locū suffectus.

Euagrius, ab orthodoxis.

Vterq; relegatus.

B

Arianorum in orthodoxos sæuitia.

Modesti præfecti impium facinus.

Orthodoxorū miserabilis interitus.

& impium facinus minime inultũ fuisse. Nam statim post fames acerbissima per uniuersam Phrygiam peruasit: ita ut complures incolæ illius regionis exiguo tẽporis spacio necessitate adducti, tam Constantinopolim quàm ad alias prouincias confugerent. Constantinopolis enim, quamuis infinitam hominum multitudinem alat, sustentetq́; tamen partim propter rerum ad uitam necessariarum inuectionem quæ per mare fit, partim propter pontum Euxinum qui ei finitimus est, quiq; frumentum cum opus sit, abunde suppeditat, maxima omnium rerum copia circumfluit.

Vltio diuina. Constãtinopolis rerum omnium abundantia unde.

Quòd Imperator Antiochiam profectus, eos qui Consubstantiale astruebant, insectatus est: & de ijs quæ Edessæ gesta fuerunt, & præfecto contumelia affecto: ac ciuium fide & animi præstantia. & de pia quadam muliercula. CAP. XIIII.

Valẽtis in orthodoxos sæuitia.

VAlens Imperator hanc famis asperitatem paruifaciens, Antiochiã petit: ibiq; commoratus, omnes qui Arianam detestabãtur doctrinam, hostiliter expugnare cœpit. Nam eos, utpote contra Arij opinionem, fide Consubstantialis firme adhærescentes, non solum per omnes fere Orientis ciuitates ab ecclesijs expulit: uerumetiã hoc supplicio de illis sumpto minime saturatus, uaria cruciatus genera illis irrogauit: ac multo maiorem numerũ, quàm qui suprà citatus sit, cùm alijs diuersis mortis generibus, tum potissimùm in flumina demergẽdo, e medio sustulit. Porrò, de facinore ab eo Edessæ Mesopotamiæ edito, hoc loco dicamus. In ea ciuitate egregium & magnificum templũ est diuo Thomæ apostolo dicatum, crebraq́; hominum multitudo eò propter loci sanctitatẽ cõfluit. Quod quidem Valens uidere cupiens, cum pro certo cognosceret, ipsius hæresim uniuersæ hominum multitudini, qui ibi conueniebant, inuisam esse: fertur manu præfectũ propterea percussisse, quòd illos inde non ante abigendos curasset. Vbi uerò præfectus hac insigni affectus contumelia, se parasset animo ualde inuito (noluit enim tantæ hominum frequentiæ cædem inferre) ad Imperatoris iræ obsequẽdum, clã illis significat, ut nemo in eo templo offenderetur: uerùm nemo erat qui eius uel cõsilio, uel minis animum aduerteret. nam postridie omnes gregatim ad illud templum conuolant. Ac dum præfectus cum ingenti militum manu ad templum, quo Imperatoris animum bile accensum satiaret, ire maturat: mulier quędã inops cum filio suo manu secum attracto, eò accurrens, turmam stipatorum media perrumpit. Quam rem præfectus grauiter & indigne ferens, mulierem ad se adduci iubet, eamq́; sic compellat: O infœlix mulier, quò tam temere properas? tum illa: Quò alij, inquit, etiam properãt. Et ille: An non (inquit) audiuisti, præfectum omnes quos ibi repererit, interfecturum? Audiui equidem, inquit, & propterea propero, ut ibi ipsa reperiar. Quæ cum præfectus audiuisset, inde de reliquorum ad eum locum concursantium confidentia coniecturam fecit. Idcirco Imperatorem adit, illumq́; docet, omnes ad mortem pro fide sua oppetendam esse paratos. adiecitq́;, facinus temerarium & indignum esse, tantam multitudinem tã exiguo temporis momento neci dare. atque adeò Imperatori persuasit, ut iracũdiæ suæ flammam extingueret. Ad hunc modum itaq; Edesseni effugerunt, ne ab Imperatore prorsus expugnarentur.

B

Mulieris orthodoxæ constantia.

Quòd Imperator Valens multos qui TH primùm nominis sui elementum habuerunt, iugulauit, propter necromantiam quandam, quam fama ad aures eius transmiserat.

CAP. XV.

Dæmon Imperatoris crudelitate ad suã abutitur libidinẽ. νεκυομαντεία.

SVb idem tempus pessimus quidam dæmon, Imperatoris crudelitate ad suam abutebatur libidinem. Nam quorundam hominum curiosorum animos induxit, ut per νεκυομαντείαν, id est diuinationem quæ fit per mortuorum umbras excitatas,

A citatas, perscrutaretur, quis post Valentem Imperij gubernacula obtineret. Quibus quidem magicas præstigias exercentibus, dæmon, uti solet, non perspicuum, sed obscurum responsum dat: nimirum literas quatuor esse, TH. E. O. D. ex quibus eius nomen, qui esset post Valentem regnaturus, inciperet: nomenq́ue ei compositum fore. Cuius rei fama ad aures permanat Imperatoris. Ille igitur, neq; rerũ futurarum scientiam, neq; potestatem res pro arbitratu gerendi, Deo, cuius nutu omnia præclare administrantur, permittere uoluit: sed religionis Christianæ præceptis (quorũ studio magnopere flagrare præ se tulit) penitus derelictis, complures, quos imperio suspicabatur potituros, trucidat. Itaq; omnes qui erãt uel Theodori, uel Theodoti, uel Theodosij, uel Theoduli nomine, uel alijs cõsimilib. nominibus appellati, interficit. In quorum numero fuit Theodosiolus, uir nobilis, ex genere patricio: qui ab Hispania ad Valentem adductus, morte multatus est. Multi igitur præ metu ipsorum animis iniecto, sua commutarunt nomina: eaq́ue quæ parentes illis in lucem editis imposuerant, tanquam plena periculi denegarunt. Sed de his satis multa dixisse uideor.

Valens quos imperium occupaturos suspicabatur, trucidat.

Theodosiolus.

De morte Athanasij, & Petro eius successore: & quòd post mortem Athanasij, Ariani mandato Imperatoris Lucium ecclesiæ Alexandrinæ, coniecto in carcerem Petro, præfecerunt.

CAP. XVI.

HOc loco intelligamus oportet, Imperatorem, dum uixit Athanasius episcopus Alexandrinus, diuina quadam prouidentia Alexandriæ & Aegypto perturbandæ temperasse: quippe qui intelligeret, ingentem ibi multitudinem esse, Athanasio penitus addictã: & propterea formidaret, ne si seditio Alexandriæ excitaretur (est enim populus ille natura sua paulò feruentior) Resp. inde admodum læderetur. Athanasius uerò post multa pro Ecclesia confecta certamina, cum episcopatum quadraginta sex annos, non absq; multis grauibusq́ue periculis administrasset, decessit è uita, Gratiano secundùm & Probo consulibus: Petrumq́ue, uirum ualde pium & eximium, reliquit successorẽ. Confestim igitur Ariani magnos animos sumere cœperunt, de Imperatoris religione gloriari: & absq; mora Athanasij mortem Imperatori, qui tum Antiochiæ commorabatur, significare. Itemq́ue Euzoius, qui Antiochiæ sectæ Arianæ episcopus fuit, tum etiam occasionem temporis tam commodè oblatam arripiens, iter Alexandriam parare, ut i rectionem ecclesiarum quæ ibi sunt, Lucio Ariano impertiret: idem quoque Imperatori uisum est. Quare Alexandriam cum potestate Imperatoria quàm celerrimè proficisci maturat. Quinetiam Magnus, quæstor Imperatoris, illum eò comitatur. Addebatur etiã mandatum, perscriptum ad Palladium præfectũ Alexandriæ, ut copijs militaribus Euzoij instituto inseruiretur. Quocirca & Petrum comprehensum, in custodiam tradunt: & alijs clericis, alio in alium locum amandatis, Lucium in sede episcopali collocant.

Alexandr. populus feruentior.

B *Athanasij obitus.*

Petrus Athanasij successor, carceri mancipatus.

Lucius Athanasio ab Imp. suf fectus.

Quòd malorum illorum, quæ dum Lucius in solio suo collocaretur euenerunt (quæ sanè quàm multa fuêre) Sabinus Macedonianus nullam in historia sua mentionem facit: sed Petrus, qui ad Damasum episcopum Romanum fugiens, incolumis seruatus est, in Commentarijs à se relictis ea commemorat. & quòd Ariani & Lucius summam in monachos qui in solitudine uitam agebant, crudelitatem exercuerint.

CAP. XVII.

ETsi eorũ facinorũ, quæ in initio episcopatus Lucij, contra eos qui extra urbẽ Alexandriæ in reliquis Aegypti partib. habitabãt, partim in carceribus, partim extra carceres crudeliter patrata fuerunt, & qua ratione alij uarijs tormentis

Sabinus Semiarianus. excruciati, alij præter ea, exilio præterea multati essent, Sabinus nullam omnino A
fecit mentionem (quippe qui cum Semiarianus esset, amicorum scelera occultauit) tamen Petrus per literas suas, quas posteaquam fuerat ex uinculis elapsus, ad omnes ubiq; misit ecclesias, eadẽ omnibus patefecit. Qui ut ex carcere effugerat,
Petri è carcere fuga. ad Damasum pontificem Romanũ aduolauit. Proinde Ariani, licet numero pauci, ecclesijs tamen Alexandrinis de integro potiuntur. Non lõgo temporis interuallo interiecto, ex edicto Imperatoris mandatum est, ut omnes qui fidem Consubstantialis tenebant, non Alexandria solum, sed ex uniuersa etiam Aegypto penitus expellerentur. Quinetiam præfecto imperatũ, ut cũ ingẽtib. copijs omnes ubiq; persequeretur, quos Lucius indicaret. Eodẽ tempore monasteria in solitudine direpta, diu exata, & crudeliter expugnata fuêre. Nam inermes, qui ne manum quidem ad ictum repellendum extendere uolebant, uiri armati aggressi, adeo miserandum in modum enecarunt, ut scelera in eos admissa, nullo dicendi genere explicari possint.

De sancto Ammone monacho, & alijs uiris sanctis, ex Euagrij historia. CAP. XVIII.

ἀσκητήρια unde orta. SEd quoniã in monasteriorũ quę in Aegypto erãt, incidimus mẽtionẽ, nihil obstat quo minus de eisdẽ pauca disseramus. Ea loca quę dicũtur ἀσκητήρια, id est, in quib. monastica uiuendi disciplina excolitur, quãquã fortasse in Aegypto ante longũ tẽporis spaciũ initiũ sumpsere: tamẽ ab Ammone, uiro sanctissimo, fuêre multo magis aucta, amplificataq;. Qui cũ adolescẽs esset, à nuptijs abhorruit ille quidẽ: sed tamen cũ nonnulli amicorũ eũ hortarentur, ut nõ ita contumeliose nuptias insectaretur, sed uxorẽ duceret, illis morem gessit, uenitq; ad nuptias. Acstatim ut uirginẽ è thalamo exemerat, & consueta cum põpa in interius deduxerat
Ammonis monachi coniugium. cubiculũ: tandẽ ubi necessarij illius decessissent, arrepto in manũ libro epistolas Pauli complectenti, primum epistolam illius Apostoli ad Corinth. cœpit legere, B
præceptaq; illius de nuptis coniugi exponere: deinde multa aliunde adijcere: docere nuptiarũ incommoda, quàm tristis sit inter uirum & mulierem uitæ consociatio, quàm acerbi dolores mulierem grauidam pungãt. Addere etiam molestias, quæ in liberorum educatione inesse solent: postremò uirginitatis commoda percensere, & quatenus uita pura, inuiolata, & ab omni labe uacua, sit libera: & quòd uirginitas nos ad Deum quàm proximè faciat accedere. Hęc aliaq; multa apud uxorẽ uirginẽ elocutus, persuasit illi, ut priusquã congrederentur, eã uitæ rationem, quam humana consuetudo postulat, prorsus abijcerent. Ambo igitur,
Nitria mons. Sponsa monialis. quasi fœdere de ea re pacto, ad montem, qui Nitria uocatur, rectà se conferunt: ibiq; ad exiguum tempus in tugurio ętatem degentes, communem uitæ monasticæ disciplinam exercuerunt, nullo uirilis aut muliebris sexus discrimine habito: sed unũ corpus, ut est apud Apostolum, fuerunt in Christo. Non longo post tẽpore, noua sponsa & uirgo incorrupta Ammonem sic affatur: Non te decet, qui temperantiæ & castitati colendæ te totum dedisti, feminam in tantillo domicilio conspicari. Quare, si uidetur, quisque nostrũm separatim in monastico uitę genere exercendo se ponat. Hoc itaque de utriusque sententia pactum est: atque alter ab altera segregatus, quod reliquum erat uitæ, eo pacto contriuit. A uino & oleo uterque abstinet, & panem siccum aridum'que comedit: id'que interdum post unum integrum diem, nonnunquam post duos, aliquando
Ammonis anima ab angelis in cœlum sublata. post plures. Huius Ammonis animam post mortem ab angelis in cœlum sublatam, Antonius, qui eisdem uixit tẽporibus, uidit: quemadmodũ ab Athanasio Alexandriæ episcopo in eius uita commemoratum est. Quapropter permulti Ammonis uiuendi modũ studiosè imitari cœperunt: ac mons Nitriæ & Scitis, passim monachorũ multitudine refertus est: quorũ omniũ uitas sigillatim perse qui, separatã tractationẽ postulat. Verùm quoniã inter eos uiri pij, qui cùm propter

A pter disciplinam monasticam, tum propter Apostolicam uiuendi ratione, quam colebant, ualde fuere eximij, res nonnullas perutiles & memoratu dignas tu gesserunt, tu locuti sunt: non incommodum erit, mea quidem sententia, si ad utilitatem legentium ex multis pauca in hãc nostram historiam includamus. Fertur, hunc Ammonẽ nunquam seipsum nudum aspexisse: dicerécq; cõsueuisse, Turpe esse monacho suum ipsius corpus nudum cõtemplari. Eundemq;, cum esset forte flumen transiturus, uestes exuere magnopere reuerente, Deum precatũ esse, ut ei à proposito quod instituerat neutiquã repulso, transitus fieret. Quo facto, angelum in ulteriore fluminis ripam eũ transportasse. Didymus, qui etiã monachus fuit, nonagintaq; confecit annos, per totũ uitæ spacium nullius unquam hominis societate & cõsuetudine usus est. Arsenius ex eodem numero, adolescentulos, qui deliquerant, à cõmunione non segregauit, sed eos qui in disciplina monastica profecerant. nam adolescentulus, inquit, si segregetur, cõtemnit: qui autem profecerit, dolorẽ, quem ex segregatione capit, citò persentiscit. Pior, inter ambulandum solebat comedere: atq; cuidam interroganti, Cur ita faceret? respondit: Se in cibo sumendo non quasi opus facere, sed quasi superuacaneum quiddam. Alteri item de eadem re sciscitanti, dixit: Ne animus, dum comedo, uoluptate afficiatur corporea. Isidorus dicebat, quadraginta annos, ex quo peccatum in animo senserat, iam præterijsse, ac nunquam uel cupiditati uel iræ consensisse. Pambo, uir literarum omnino ignarus & rudis, ad quendam accedebat, ut psalmum disceret: & cum primum uersum psalmi trigesimi octaui audiuisset, qui ita se habet, Dixi custodiam uias meas, ut non delinquam in lingua mea: secundum audire noluit, sed decedens dixit: Vnus hic uersus sat est, si modò eum re ipsa & opere discere potuero. Atque illi qui uersum docuisset, ei uitio uertenti, quòd sex menses continuos illum non uidisset: respondit, Se uersum psalmi nondum

B reipsa didicisse. Postea longo ætatis spacio percurso, cuidam ex notis quærenti, Vtrum uersum didicisset? respondit, Se decem & nouem annis integris uix didicisse eum opere explere. Idem ipse, cuidam aureum ad pauperes alendos ei largienti, dicentique, Numera quod dedi: respondit, non esse opus numero, sed animo sano, rectéque composito. Eundem ferunt, Athanasij episcopi accersitu ex solitudine Alexandriam profectum: & cum ibi uideret mulierem in pompa sumptuosius exquisitiusque ornatam, quo homines ad se spectandam inuitaret, lachrymas profudisse. Atq; quibusdam ex illis qui aderãt, rogantibus, Quid esset causę, cur lachrymaret? respondisse, se duabus rebus fuisse commotum: una, quòd mulierem uideret sibi exitium parare: altera, quòd ipse non tãta cura ac studio ad placẽdum Deo, quanto illa ad hominibus flagitiosis blandiendum, incumberet. Alius quidam dixit: Monachum, si nõ laboret, pro fraudatore habendũ esse. Petirus, qui in cognitione cõtemplationeq; naturæ plurimum poterat, ad eos qui in colloquium cum eo uenirent, aliud atq; aliud semper dicebat: qui inter singula quæ illis tradebat præcepta, preces ad Deum fundere consueuit. In numero monachorũ, qui eo tempore uixerunt, duo uiri erãt pietate & sanctimonia eximij, qui eodem nomine (uterq; enim uocabatur Macarius) nũcupati fuerunt: quorum alter ex superiore Ægypto, alter ex urbe Alexandria oriundus. uterque multarum rerum causa, ut disciplinæ monasticæ, uitæ piè institutæ, morum præstabilium, & miraculorum deniq; ab ipsis editorum, percelebris & illustris. Ægyptius Macarius morbis tam multos liberauit, tot dæmones ex hominibus, qui eisdem agitabantur, eiecit, ut res ab eo per Dei gratiam gestæ, opus separatum desiderent. Erga illos qui in ipsius congressum uenirent, seueritate cum reuerentia temperata usus est. Alexandrinus autem, etsi in alijs rebus omnibus ei similis fuit: in hac tamen dispar, quòd aduersus eos qui cum ipso colloquebantur, se hilarem & iucundum ostendit: atque adeò urbanitate & facetijs adolescentulos

Monachorũ aliquot historia.

Ammonis.

Didymi.

Pioris.

Isidori.

Pambonis.

Psalm. 38.

Petiri.

Macarij duo.

Euagrij. tulos ad monasticam uiuendi disciplinam allexit. Istorum discipulus fuit Eu
grius: qui studium sapientiæ in initio quidem uerbis duntaxat, postea autem f
ctis diligentissimè excoluit. Hic primùm Constantinopoli à Gregorio Nazian
zeno est ordinem diaconi consecutus: deinde unà cum illo in Ægyptum prof
ctus, ibiq; cum illis pijs uiris, quos suprà dixi, collocutus, illorum uiuendi genu
ardenti studio imitari cœpit: totq; miracula ab eo edita, quot à Macarijs præce
Eius scripta. ptoribus suis. Itemq; libri ab illo accuratè conscripti: quorum unus Monachus
siue de uiuendi ratione quæ in agendo cernitur: alter Gnosticus, siue scientia præ
ditus, dicendus sit, in quo sunt capita quinquaginta: alter Antirreticus, id est ad
uersus dæmones tentatrices confutatio, ex Sacris literis collecta, inq; octo partes
diuisa, numero octo cogitationum mentis nostræ aptè respondentia. Sexcenta
præterea problemata de rerum præsensione futurarum. His accedunt duo car
minum libri: unus ad monachos, qui in cœnobijs & conuentibus ætatem de
gunt: alter ad uirginem: qui quidem quàm eximij sint, facilè intelligent hi qui
sunt eos perlecturi. Verùm opportunum tempus, mea quidem sententia, hoc
loco se offert, pauca ex illis quæ sunt ab eo de monachis commemorata, huic ser
moni attexendi. sic enim loquitur: Viæ illæ quas monachi ante nos instituerunt,
Monasticæ uitæ commendatio. sunt nobis necessariò indagandæ, nostraq; uitæ ratio ad illas dirigenda. nam mul
ta ab illis sunt & prudenter dicta, & acta præclarè. Ex quorum numero unus di
cebat, aridiorem tenuioremq; uictus rationẽ, eamq; semper æquabiliter obserua
tam, modò cum charitate iungeretur, monachũ breui ad portum ἀπαθείας, id est
uacuitatis ab omnib. animi perturbationibus, perducturã. Idem ipse quendam
fratrẽ noctu spectris grauiter turbatũ liberauit, quòd illi in mandatis dederat, ut
ægrotis ieiunãs inseruiret. Causam uerò rogatus: Nulla, inquit, re eiusmodi per
turbationes tã facilè sedantur, quàm misericordia. Cuidã ex eorũ numero qui id
Antonij iusti dictum. tẽporis sapientes sunt habiti, ad Antoniũ illum iustũ accedenti, quęrẽtiq; quo pa
cto uitã posset sustentare, solatio illo quod ex libris capi solet orbatus: respõdit,
Meus liber, ô philosophe, est natura rerũ à Deo conditarũ: quæ, quotienscunq;
animo lubitum sit meo, libros ipsius Dei ad legendum suppeditat. Ægyptius
ille senex Macarius, electionis uas, interrogauit me, quid esset, cur, cũ iniuriarum
nobis ab hominib. illatarũ recordamur, memoriæ uim & facultatẽ in animo insi
tam labefactemus: cum aũt earũ quas dęmones nobis faciũt, tenemus memoriã,
eam integrã illęsamq; seruemus, ac mihi quid esset respõdendũ hęsitãti, obsecran
tiq; ut eius rei causam ab eo cognoscerẽ, dixit: piorẽ perturbationẽ cõtra naturã
esse, posteriorẽ aũt iræ naturaliter cõgruere. Porrò aũt cũ ipse ad sanctũ patrem
Macariũ in ipso meridiei articulo accederẽ, & siti uehementer oppressus, aquã ad
bibendũ postularẽ: Vmbra, inquit, cõtentus esto. Nã multi qui uel terra iã iter fa
ciunt, uel nauigio mare trãsmittũt, sunt ista quidem penitùs destituti. Tum mihi
cũ illo de cõtinentia sermonẽ cõferenti, Bono animo esto, inquit, ô fili: uigintie
quidem iã annis cõtinuis nec panẽ, nec aquã, nec somnũ cępi ad satietatẽ. Nam pa
nem comedi pondere, aquã mensura bibi: parieti inclinatus, paululum somni sur
ripui. Monachus quidam, cum patris mors ei significaretur, illum qui significa
bat, sic allocutus est: Desine loqui blasphemias. nam pater meus immortalis est.
Frater quidam, librum Euangelij, quem solum habebat, uendidit, pecuniam
que ad pauperes sustentandos contulit, dictum memoria dignissimum simul elo
Matth. 19. cutus: Eum ipsum librum uendidi, qui dicit: Vende quæ habes, & da pauperi
bus. Est quędam insula prope Alexandriam, ad Boream uergens, quæ trans la
A monachis quæ aguntur, propter quinque causas agi. cum Mariam sita est: in ea monachus ex secta Gnosticorũ, uir spectatissimus, ha
bitauit. hic omnia quæ aguntur à monachis, propter quinq; causas agi asseruit:
propter Deum, propter naturam, propter consuetudinem, propter necessitatẽ,
& propter manuum officium. Idem aliàs dicebat, unam esse natura uirtutẽ: sed
pro

A pro animę facultatibus in quibus insit, uarias in species distribui. nam solis lumē, inquit, specie & figura caret illud quidem: sed ob fenestras, per quas penetrat, figurari solet. Alium quendam monachum fertur dixisse: Ob hanc causam uoluptatum illecebras amputo, ut materiam etiam præcidam iracundię. Etenim hanc noui pro uoluptatibus perpetuò decertare, tranquillum mentis meę statum perturbare, intelligentiæ uim afferre. Alter quidem senex dixit, Charitatem deposita uel cibi uel pecunię non posse seruare. qui item dixit, Se non bis in eadem re, quantum sciebat, à dæmonibus aliquando fuisse deceptum. Ista sunt ab Euagrio, in libro qui de uita in actione posita inscribitur, totidem uerbis commemorata. In libro autē qui Gnosticus dicitur, sic loquitur. Quatuor uirtutes, & totidem earum præceptiones à Gregorio iusto didicimus: Prudentiam, fortitudinem, temperantiā & iusticiam. Ac prudentiæ munus esse sanctas illas facultates, quæ sunt mentis proprię, nullis adhibitis uerbis (has enim à sapientia tradi affirmauit) contemplari: Fortitudinis, in ueris firmè persistere: & quamuis sis propterea grauiter oppugnatus, ad falsa tamen nunquam deflectere. Temperantiæ semina à primo ac summo agricola accipere: eum autem qui alia semina porrigit, repellere. Deniq; Iusticiæ rationem cuiusq; rei pro dignitate reddere: hancq; uirtutem alia obscurè innuere, nonnulla per ænigmata significare, quædam ad imperitiorum utilitatem apertius explanare. Veritatis columna Basilius Cappadox ait, cognitionem quæ ab hominibus capitur, crebro usu & exercitatione fieri perfectiorem: eam autem quæ per Dei gratiam animis nostris ingeneratur, iusticia, placabilitate & misericordia. Ac prioris eos qui perturbationibus obnoxij sunt, posse fieri participes: posterioris autem illos solos, qui sunt ab omni animi perturbatione liberi, uacuiq;: quique, dum in precibus defixi sunt, propriam mentis lucem, quæ ipsos illuminat, contemplantur. Itemq; sanctus Athanasius, Ægyptiorum luminare, ait Moysi præceptum esse, ut mensam uersus Aquilonem B statueret: illi igitur qui sunt in contemplatione positi, animaduertant sedulò, quis sit ille aduersarius, qui contra eos spiret, omniaq; tentationis genera uirili & excelso animo tolerent: & illos qui ipsos adeant, propenso ac parato animo alant, sustententque. Serapion etiam Thmuitensis ecclesiæ uelut angelus, dicebat, Mentem quæ cognitionem spiritualem imbiberit, plenè cumulatèque purgari: partes animæ iracundia exardescentes, charitate sanari: prauas cupiditates, quæ in animi domicilium illabuntur, coerceri continentia. Didymus, ille doctor maximus, & in rerum diuinarum contemplatione summus, dicere consueuit: Documenta de prouidentia & iudicio diuino assiduè tecum recolito, eorumque summam (omnes enim ferè in illis labuntur) memoria custodire laborato: quorum altera, de iudicio scilicet, in corporum differentia, inque ea quæ est mundi, mutatione facile discernes: altera, de prouidentia, in modis illis, quibus à uitiositate & inscitia ad uirtutem & cognitionem ducimur, facilè animaduertes. Ista ex Euagrij libris deprompta, in hunc locum contulimus. Alius quidam monachus erat, uir planè admirabilis, qui Ammonius uocabatur: iste adeò parum curiosus fuit, ut cum Romæ unà cum Athanasio fortè uersaretur, nihil ex magnificis urbis operibus, præter templum Petro & Paulo dicatum, uidere omnino desideraret. Idem cum ad episcopatum gerendum impelleretur, clàm aufugit: dextramque sibi præcidit auriculam, ut corporis deformitas impedimento esset, quo minus ad illud munus deligeretur. Postea cum Euagrius ad episcopatum à Theophilo episcopo Alexandrino delectus, ex occulto aufugeret, nullo corporis membro amputato: Ammonioque fortè fortuna occurreret, & facetè illum propterea perstringeret, quòd auriculam præcidendo, facinus fecisset, sesq; coram Deo reum ipse peregisset: Ammonius illi respondit, At tu, inquit, Euagri, non putas te pœnas datorum,

Volu[illegible] lecc[illegible] ampu[illegible].
Euagrij Gn[illegible] sticus liber.
Prudentiæ munus: item
Fortitudinis.
Temperantiæ
Iusticiæ.
Basilius Cappadox.
Athanasij sententia: item
Serapionis.
Didymi.
Ammonius monachus.
Euagrius episcopatum fugit.
Ammonij ad Euagrium responsio.

daturum, quòd lingua propter nimium tui ipſius amorem exciſa, gratia, quæ do nata eſt tibi, minimè uſus ſis. Erant eodem tempore etiam alij plurimi uiri in monaſterijs uirtute & pietate præſtantiſsimi, quos quidem in hoc præſenti opere commemorare nimis longum eſſet: præſertim cum nobis, ſi illorum uitas & miracula ab ipſis propter ſingularem, quæ in eorum animis inſita fuit, ſanctimoniam edita, ſingillatim perſequeremur, à propoſito admodum digrediendum eſſet. Quapropter, ſi quis ſtudio ducitur accuratè cognoſcendi, quas res geſſerint, quo pacto ſe in uita exercuerint, quæ ad audientium utilitatē locuti fuerint, quo modo beſtiæ illis obtemperarint: legat librum à Palladio monacho (qui Euagrij fuit diſcipulus) ſeparatim de illis editū. Nam omnia quę ad eos ſpectāt, in eo ſunt accuratè explicata: in quo etiam de mulierib. quæ parē uiuendi rationē cum uiris ſuprà dictis excolebant, ſermo ſuſceptus eſt. Euagrius uerò & Palladius paulò poſt mortem Valentis floruerunt. Sed iam redeamus, unde digreſsi ſumus.

Palladij de monachorum uita liber.

Palladius et Euagrius quando floruerint.

De ſanctis monachis in exilium eiectis: & quomodo Deus, editis per illos miraculis, omnes ad ſe attraxerit. CAP. XIX.

CVm igitur imperator Valens lege ſanciuiſſet, ut in eos tum qui Alexandriam, tum qui Ægyptum incolebant, perſecutio concitaretur: omnia uaſtata euerſáq; fuêre, dum alij in iudicium adducti, alij in carcerem coniecti, alij alijs tormentis diuexati. nam uaria cruciatus genera illis qui ſe quietè gerebant, inflicta. Vbi iſta Alexandriæ erant pro libidine Lucij confecta, Euzoiusq; Antiochiam reuerterat, dux cum ingentibus copijs, & Lucius Arianus unà (nam ne ille quidem ei inſtituto defuit, ſed multitudinem ſanctorum uirorum, quos neutiquam commiſeratus eſt, multo acerbius quàm milites ipſi, afflictauit) ad Ægypti monaſteria contendunt. Poſteaquam ad locum uentum eſt, uiros conſueta obeuntes munera, preces ſcilicet fundentes, morbis medicantes, eijcientes dæmonia, comprehendunt. Iſti, utpote quibus miracula per Dei gratiam factitata non magno æſtimarentur, ſolita precationum officia in locis ad orandum ipſis deſtinatis exequendi nullam uoluerunt omnino illis facere poteſtatem, ſed inde eos exturbarunt. Neq; his ſolum acquieuerunt, ſed in amentia longius progreſsi, temerarias populi turbas in eos incitarunt. Hæc Ruffinus ſe aſpexiſſe, inq; calamitatis ſocietatem cum illis ueniſſe ſe, narrat. Tum certè ea quæ ab Apoſtolo dicta ſunt, uidebantur in illis renouari. nam multi ludibrio habiti, flagris cæſi, ueſtibus ſpoliati, uinculis conſtricti, lapidibus obruti, cruentis gladijs obtruncati fuerunt: alij in ſolitudinem concluſi, ouillis capriniſq; pellibus operti, auxilio deſtituti, grauiter afflictati, rebus aſperis incōmodiſq; acerbè admodum uexati, quos mundus ſuo complexu continere minimè fuerat promeritus: non pauci per uaria loca deſerta oberrantes, in mōtes, ſpeluncas, terræq; cauernas ſe abdiderunt. Atq; iſta afflictationū genera, propter fidem, propter opera, propter curationes deniq;, quas diuina gratia adiuti feciſſent, perpeſsi ſunt. Verùm diuina prouidentia, uti ueriſimile fuit, permiſſum eſt, ut iſta ſubirent incommoda, quo per illorum ęrumnas alijs ad ſalutem, quę in Deo eſt, patefieret aditus. Quod quidem ita eſſe, exitus rerum perſpicuè declarauit. Poſtquā igitur eximij illi uiri, haſce rerū aſperarum inflictas plagas tolerantia repreſsiſſent, Lucius de ſpe deiectus, perſuadet militum præfecto, ut patres monachorū in exilium mitteret. Patres autem erāt, Macarius Ægyptius & Macarius Alexandrinus. Iſti igitur in inſulam quandam, quæ nullum incolam habebat Chriſtianum, relegati fuêre. In qua inſula erat delubrum, & ſacerdos quem omnes incolæ pro Deo uenerabātur. Cum iſti ſancti uiri in eam eſſent ingreſsi, omnia dæmonia quæ ibi uerſabantur, præ metu & terrore cœpêre exhorreſcere. Eodem tempore tale quoddam miraculum dicitur eueniſſe. Sacerdotis filia à dæmonio ex improuiſo occupata, ſupra modum furere, reſq; omnes diſturbare cœpit, neq; eius rabies ulla ratione cōprimi ſedarí ue potuit, ſed cōtra

Orthodoxorū uaria afflictio.

B

Macarij duo relegati.

Miraculum.

eos

A eos pios uiros grauiter uociferata est ad hūc modū: Cur huc uenistis ad nos abigē dos? Itaq; sancti illi, munus q diuina gratia ipsis largita fuerat, palàm ibi de integro ostenderūt. nā dęmonē ex uirgine eijciūt, eā patri tradūt sanā & ualentē, sacerdotē & omnes insulę habitatores ad fidem Christianā traducūt. Extemplò igitur cōmutata religionis forma, omnes baptizati sunt, et doctrinā Christianam lubentibus animis didicerunt. Quare diuini illi uiri propter fidem Consubstantialis grauiter & acerbè exagitati, cùm illi ipsi magis probati facti sunt, tum alijs salutem dederunt, tum deniq; fidem illam effecerunt multo firmiorem.

De Didymo cæco. CAP. XX.

EIsdem temporibus alium uirū ualde fidelem Deus extulit in lucē, per quem suam fidem uehemēter testatam & illustrem reddidit. nam Didymus, uir planè admirabilis & insignis, omnióq; literarū genere excellens, per id tempus floruit. Qui cum adhuc admodum adolescens esset, & prima literarum elemēta solum didicisset, in grauem morbum oculorū incidit: quo quidem grauiter afflictatus, lumina penitùs amisit. At Deus pro oculorum sensu, intelligentiæ aciem illi clemens impertijt. nam quæ oculorū obtutu capere nō poterat, ea per sensum audiendi perdidicit: quippe à puero, pręclara indole & ingenio ualde bono pręditus, omnes ingeniosos, etiam acutissimè cernentes, longè superauit. nam grammaticę præcepta celeriter combibit: rhetoricæ aūt multo celerius: ad studium philosophiæ ingressus, mirum quantum breui profecerit. ac primùm Dialecticā, deinde Arithmeticam, tum Musicam didicit: postremò reliquis disciplinis, quæ philosophiæ finibus continentur, ita animum suum imbuit, ut cum illis qui oculorū subsidio maximas in eisdem progressiones fecissent, congredi potuerit. Quinetiam sacrosancta tum ueteris, tum noui Testamenti eloquia adeò accuratè tenuit, ut multos in eadem conficeret commentarios. Itemq; de trinitate tres libros edidit.

Didymus cæcus quando floruerit.

Didymi eruditio & scripta.

B Libros porrò Origenis de principijs interpretatus est, inq; eosdem composuit commentarios, quibus probauit eos optimè perscriptos: illosq; inaniter nugari, qui cum Origenis libros non possent intelligere, & hominem incusare, & libros reprehendere laborarent. Quocirca si quis multiplicem doctrinam, & ardens animi studium Didymi cognoscere desiderat, libros ab eo editos euoluendo facilè, quod uolet, consequetur. Fertur præterea, Antonium iampridem Valentis temporibus, cum propter Arianos ex solitudine Alexandriam accederet, cum hoc Didymo in colloquium uenisse: eiusque doctrinam & intelligentiam cum perspexisset, ei dixisse: nihil te conturbet, Didyme, quòd sensu oculorum corporeorum orbatus sis. nam quamuis tales oculi, quales muscis & culicibus tribuuntur ad seruandum, tibi prorsus desint: tamen lætari plurimum debes, quòd illos habeas oculos quibus angeli aspiciunt, quibus Deus ipse cernitur, quibus deniq; clarissimum eius lumen comprehenditur. Hæc iampridem sanctum Antonium ad Didymum dixisse ferunt. Didymus eodem tempore maximus sincerę fidei patronus contra Arianos fuit: illis se opposuit, eorum fallaces captiones dissoluit, deniq; rationes adulterinas & ueteratorias coarguit.

Antonij cū Didymo colloquium.

Didymus sinceræ fidei contra Arianos patronus.

De Basilio Cæsariensi, & Gregorio Nazianzeno. CAP. XXI.

QVemadmodum Alexandriæ Didymus diuina prouidentia Arianis oppositus fuit, ita in alijs ciuitatibus Basilius Cæsariensis, & Gregorius Nazianzenus: de quibus tempus uidetur opportunum iam pauca disserēdi. Quanquam illorum memoria apud omnes sine intermissione usurpata, & doctrinæ fructus ex eorum libris perceptus, satis ualere possunt ad utriusq; commendationem: tamen cū per id tempus multa ecclesijs afferrēt adiumenta, & tāquam duæ faces ad fidem accēdendam à Deo cōseruarētur: nostrū institutū uidetur postulare, ut de illis cū primis paucā cōmemoremus. Quòd si qs Basiliū & Gregoriū inter ipsos com-

Basilij & Nazianzeni comparatio.

comparare, uitamq; mores & uirtutes, quibus uterque præstabat, oratione pro
sequi uoluerit, hærebit admodum, quem illorum alteri prætulerit. Nam & re
uitæ institutione, & utroque genere literarum, tam gentilium quàm sacrarum, a
ter alteri par. Qui cum adolescentes essent, Athenis Hymerij & Proeresij, sophi
starum eius ætatis perquàm celebrium, auditores fuêre: postea Antiochiæ Syri
à Libanio instituti, in dicendi facultate uenêre ad summum. Ac cum ad philoso
phiæ præcepta tradenda iudicarentur idonei, rogarenturq; propterea à permul
tis ut ad docendi munus totos se transferrent, cumq; etiam alij eos hortarentur
ut rebus forensibus se dederent, utroq; illo uitæ genere contempto, abiectaq; e
tiam sophistarum disciplina, solitariam uiuendi rationem sibi delegerunt. Itaque
simulac philosophiæ præceptiones sub doctore, qui tum philosophiam Antio
chiæ docebat, attigissent, non multo pòst libros Origenis (qui tum per uniuer

Orgenis libri.

sum orbem terrarum in magna gloria fuit) sibi colligere, ex illisq; sacrarum lite
rarum interpretationem perdiscere cœperũt. Quibus admodum exercitati, con
tra Arianos strenuè dimicauêre. Cumq; Ariani Origenis libros ad ipsorum do
gma confirmandum adducerent, illi eorum coarguerunt inscitiam: perspicueq;
ostenderunt, eos Origenis mentem & sententiam neutiquam intellexisse. Euno
mius enim, eiusdem sectę fautor, & quotquot ex Arianorum numero qui tum di
serti sunt habiti, quando cum Gregorio & Basilio congrediebantur, seipsos im

Basilius Cæsareæ episcopus delectus.

peritos & planè indoctos prodiderunt. Basilius primùm à Meletio Antiochiæ
episcopo diaconus ordinatus, postea episcopus suæ ipsius patriæ, Cæsareæ ui
delicet Cappadociæ, delectus, ad ecclesiarum procurationem omnem suam cu
ram ac studium contulit. Nam cum magnopere extimesceret, ne noua Arianorũ
doctrina per prouincias Ponti serperet, summa cum celeritate ad eas partes pro
ficiscitur: ibiq; loca ad monasticam disciplinam exercendam cõstituere, homines
suæ doctrinæ præceptis informare, animos in fide uacillantium corroborare cœ

Gregorius Nazianzi episcopus, mox Constantinopolis.

pit. Gregorius autem Nazianzi, urbis Cappadociæ perexiguę (in qua pater eius
antè rexerat ecclesiam) episcopus creatus, idem quod Basilius præstare. Vrbes
quippe perlustrans, languentes in fide confirmauit: Constantinopolim uero sæ
pisimè iter faciens, animos eorum qui uno consensu fidem Consubstantialis tu
tabantur, sua doctrina institutisq; erigere. Quapropter breui tempore pòst, mul
torum episcoporũ suffragijs episcopus Constantinopolis constitutus fuit. Po
steaquam igitur res ab utroq; gestę ad aures peruenerunt Imperatoris Valentis,
sine mora Basilium Cæsarea Antiochiam adduci iubet. Itaq; quàm primum eò
adducitur, & de Imperatoris sententia ad præsidis tribunal deducitur. Ac cũ præ
ses ab eo sciscitaretur, quid causę esset, cur Imperatoris de religione opinionẽ nõ
amplexaretur: Basilius ingenuè & liberè admodum Imperatoris insimulauit o

Basililij apud præsidem confeßio.

pinionem, fidemq; Consubstantialis commendauit. Cumq; præses illi mortem
minaretur: Vtinam, inquit Basilius, hoc mihi uerè accidat, ut pro ueritate ex his
corporis uinculis eripiar. Vbi iterũ atq; iterũ repetebat præses, ut rẽ secũ accura
tè cõsideraret, fertur dixisse Basiliũ: Ego quidẽ hodie & cras idem sum: atq; utinã
tu non mutes sententiam. Tunc itaq; Basilius ad diem illum integrum tenebatur

Galates Valentis F.

in custodia. Non diu pòst, filius Valentis nomine Galates, qui tenera admodum
ætate fuit, fortè adeò grauiter ægrotare cœpit, ut medici de eius uita penitùs de

Dominica Imperatrix.

sperarent. Cuius mater Dominica Imperatrix, retulit ad Imperatorẽ, se per quie
tem ab horrendis uisis ualde diuexatam fuisse: puerumq; propter contumeliam,
quam Basilius episcopus fuisset ab eo perpessus, morbo affligtari. Quæ Impera
tor animo diligenter complectens, accersit Basilium: & quo illius faceret pericu

Valentis cum Basilio de filio suo ægrotante colloquium.

lum, sic illum alloquitur: Si uera sunt tua de fide dogmata, precare ut filius meus
non moriatur. Tum Basilius: Si, inquit, credes, ô Imperator, quẽadmodũ ego, &
efficies ut ecclesia ad concordiam reducatur, uiuet puer. Cui cum Imperator mi
nimè

A nime consentiret: Idcirco, inquit Basilius, de puero fiat uoluntas Dei. Basilium, cum hæc dixisset, dimitti iubet. Puer statim post exit è uita. Sed de his duobus uiris hæc quidem summatim percursa sint. Libros autem uterque permultos eximiosque conscripsit atque edidit: è quibus nonnullos Ruffinus in Latinum sermonem se conuertisse memorat. Basilius duos habuit fratres, Petrum & Gregorium. Petrus, solitarium uitæ genus Basilij secutus est: Gregorius autem, docendi rationem: qui librum à Basilio in Hexaemeron editum, utpote imperfectum, post mortem fratris cumulatè expleuit. Idem funebrem orationem in Meletium episcopum Antiochiæ, Constantinopoli recitauit. Extant quoque aliæ diuersæ orationes ab eo conscriptæ. *Basilij fratres duo.*

De Gregorio Neocæsariensi. CAP. XXII.

SEd quoniam non pauci partim ex nominis similitudine, partim ex libris qui Gregorio tribuuntur, in errorẽ incidunt, intelligendum est, alium fuisse Gregorium Ponticum, qui ex Neocæsarea ciuitate Ponti ortus, illos quos suprà citaui (Origenis enim fuit discipulus) ętate longè anteiuit. Iste Gregorius crebrò hominum celebratur sermone, non Athenis solùm & Beryti, uerumetiam per totã regionem Ponti, atque adeò per uniuersum (propè dixerim) orbem terrarum. Qui ut primùm à schola Atheniensi decesserat, Beryti legibus perdiscendis operam dedit: ac cum accepisset Originem sacras literas Cæsareæ interpretari, Cæsaream proficisci maturat. Cumque sublimem & admirabilem Sacrarum literarum scientiam audiuisset, leges Romanorum missas fecit, illique deinceps perpetuò adhæsit. Idcirco cum ueram philosophiam ab illo didicisset, parentum accersitu reuertit in patriam. Vbi primùm, dum adhuc laicus erat, multa edidit miracula: ægrotos curauit: per epistolas fugauit dæmones: gentiles non uerbis solum, sed factis multò magis ad fidem attraxit. Illius facit mentionem Pamphilus martyr, B in libris quos pro Origene confecit: in quibus posita sua est oratio Gregorij, in Origenis commendationem conscripta. Quare ut complectar breui, Gregorij quatuor fuere: uetus iste, qui Origenis fuit discipulus: Gregorius Nazianzenus: Gregorius frater Basilij: & Gregorius Alexandrinus, quem Ariani, dum exularet Athanasius, episcopum designarunt. Sed de his ista quidem hactenus. *Gregorius Ponticus, Origenis discipulus.* *Eius miracula.* *Pamphili martyris oratio.* *Gregorij quatuor.*

De Nouato, & ortis ab eo Nouatianis: & quòd, qui ex illis Phrygiam incolebant, festum Paschatis ad Iudæorum ritum transtulerunt.

CAP. XXIII.

PEridem tempus Nouatiani, qui Phrygiam incolebãt, tempus festi Paschatis celebrandi commutauere. Verùm qua ratione istud factum sit, pòst commemorabo: ubi prius dixero, qua de causa iste nimis exquisitus & seuerus ecclesiæ Nouatianę canon, apud Phrygum & Paphlagonum gentem potissimùm dominetur. Nouatus presbyter propterea ab Romana se segregauit ecclesia, quòd Cornelius episcopus eos fideles, qui tempore persecutionis, quam Decius Imperator contra ecclesiam excitauerat, idolis sacrificauerant, in communionem recepit. Ob quam causam cũ se ab illa ecclesia seiunxisset, primùm ab episcopis idem cum illo sentientibus episcopatum adeptus est: deinde omnibus ubique ecclesijs scripsit literas, uti eos qui simulachris immolassent, minimè ad mysteria admitterent, sed hortarentur ad pœnitentiam: remissionemque permitterent Deo, qui potest & habet authoritatem peccata remittendi. Quibus literis ad prouincias perlatis, singuli pro suopte ingenio de rebus in illis significatis iudicium fecerunt. Nam quia erat à Nouato significatum, eos qui post baptisma peccatum ad mortem commiserant, ad mysteria non esse recipiendos: eiusmodi Canonis promulgatio quibusdam acerba & sæuera nimis uisa est: à nonnullis probata, utpote æqua, & ad uitam rectè instituendam multum adferens adiumenti. Dum hæc *Nouatus cur se ab ecclesia Rom. segregauerit.* *Episcopatũ adipiscitur.* *Nouati canon.*

Cornelius põt. Roman. inter eos agitatur cõtrouersia, literæ Cornelij episcopi allatæ sunt, quæ significabant, spem ueniæ etiã illis esse reliquã, qui post baptismũ deliquissent. Ab utroq; igitur literæ cõtrariæ missæ fuerunt. Ac cum uterq; suam sententiam Sacrarũ literarum testimonijs cõfirmare uideretur, ad quam quisq; opinionẽ erat propensior, ad eam (ut moris est) se potissimum transtulit. Nam qui peccando delectabantur, indulgentiam, quæ tũ erat concessa, arripientes, in posterũ tempus ea ad omne peccati genus abusi sunt. Phrygum temperantia. Phrygũ quidem gens alijs gẽtibus uidetur multo esse temperantior: etenim perraro iurant. Scytharũ barbaries. Scythæ & Thraces sunt ad iracundiam procliuiores. Qui propius accolunt ad solem orientẽ, cõcupiscentiæ multo magis seruiunt. Paphlagones & Phryges ad neutrã istarum perturbationũ propendent. nam hoc tempore neq; equestrib. certaminibus, neq; spectaculis edẽdis operam dant. Quocirca hi qui hoc animo sunt, mihi uidentur magis ad sententiam literarum à Nouato perscriptarum inclinare. Stuprũ enim apud illos pro scelere habetur detestabili. Constat namq;, Phrygũ & Paphlagonum uitæ rationem alijs cuiuscunq; modi hæresis sectatorib. modestiorem, castioremq; esse. Eandem causam modestè uitã instituendi, suspicor fuisse illis qui partes incolebant uersus Occidentem, quiq; Nouati doctrinę morem gerebant. Nouatus Paschæ festiuitatem non mutat. Nouatus ipse, etsi de sæuero uiuendi modo ab ecclesia Romana dissentiebat, tempus tamẽ festi Paschatis celebrandi nõ omnino mutauit. Perpetuò enim illud festum, de more illorũ qui in partib. ad Occidentem spectantibus habitabant, obseruauit, eodemq; celebrauit modo. Qui aũt ibi uitam degunt, à primo tempore quo fidem Christianã cœpère profiteri, semper post æquinoctium, festum illud celebrarũt. Nouati martyrium. Et quanquam ipse Nouatus, pòst regnante Valeriano, qui Christianos persequebatur, martyrio occubuit: illis tamen qui in Phrygia nomen ab eo ducebant, licet à fide Ecclesiæ auersis, eius cõmunione uti permissum est. Quo quidem tempore diem festi Paschatis celebrandi cõmutarunt. nam in Pazo uico, ubi fontes sunt Sangarij flu- B
Nouatianorũ concilium. minis, cõcilio coacto, pauci quidam episcopi Nouatianorum in Phrygia, ijq; obscuri, decidunt, morẽ Iudæorum qui azyma faciunt, obseruandum: festumq; eodem tẽpore, quo ab illis agitur, esse celebrandũ. Ista fuère nobis à uiro quodã ætate admodũ ingrauescẽte nunciata: qui quidem se filium presbyteri esse dixit, simulq; cũ patre illi cõcilio interfuisse: in quo neq; Agelius Nouatianorũ Constantinopoli episcopus, neq; Maximus Niceæ, neq; episcopus Nouatianorum Nicomediæ, neq; eiusdem sectæ episcopus Cotuaij aderat: cum tamen ab illis potissimùm Nouatianæ religionis Canones sanciti sint. Atq; istas res ita iam olim gestas esse accepimus. Paulo pòst, propter illud concilium (sicut alio loco dice- Nouatianorũ ecclesiæ diuisio. mus) Nouatianorum ecclesia intra se ipsa diuisa est.

De Damoso Romano pontifice, & Vrsino: & quomodo eorum causa perturbatione Romæ exorta, ac seditione, multa inde strages subsequuta sit.

CAP. XXIIII.

IAm uerò ad res eodem tempore in Occidente gestas ueniamus. Cum Imperator Valentinianus tranquillè placideq; uitam traduceret, nullamq; sectæ ulli Damasus Liberij successor. exhiberet molestiam, Damasus Liberio in episcopatus Romani administratione successit. Vnde ecclesiæ Romanæ status fortè fortuna magnopere conturbatus Vrsinus Damasi competitor. fuit: cuius rei causam, talem fuisse accepimus. Vrsinus ecclesiæ illius diaconus, cum delectus haberetur episcopi, ipse Damasi competitor fuit. Qui cum uideret Damasum sibi prælatum, iniquo animo ferens, se de spe decidisse, separatim ab Ecclesia conuentus agere laborauit: persuasitq; quibusdam obscuris & abiectis episcopis, ut in occulto ipsum crearent episcopum. Idcirco creatus est non in ecclesia, sed in loco operto basilicæ, quæ Sicona dicitur. Qua re confecta, populus discordare cœpit. Mutua igitur nõ de fide, aut hæresi aliqua, sed solum uter istorum sedem episcopalem obtinere deberet, seditio conflata est. Hinc tam graues erant

A erant multitudinis concursationes contentionesq́ excitatæ, ut prę tumultu inde exorto permulti interirent. Quam ob causam complures tam laici quàm clerici à Maximino, qui tum præfectus fuit, acerbis afficiebantur supplicijs; ad eum'que modum & Vrsini conatus cohibitus est: & qui illi morem gerere in animum induxerant, penitùs compresi. *Vrsini factio compressa*

Quòd, postquam Auxentius Mediolanensis episcopus de hac uita migrasset, & seditio propter futuri præsulis electionem exardesceret, Ambrosius prouinciæ præfectus, cum illam militari manu restinxisset, communi omnium suffragio, & ipsius Imperatoris Valentiniani consensu, ad præsidendum Ecclesiæ ascitus est.

CAP. XXV.

SVb idem tempus altera res planè memorabilis Mediolani fortè gesta fuit. Cùm Auxentius illius urbis episcopus, qui ab Arianis fuerat designatus, è uita cesserat, ibi rursus magnopere de episcopo deligendo turbatū fuit: magnaq́ apud illos excitata contentio, dum alij alium ad eum dignitatis gradum extollere laborarent. Vbi de hac re facta erat seditio, Ambrosius prouinciæ præfectus, dignitateq́ ornatus consulari, ueritus admodum ne ex illo tumultu aliquid sceleris in ciuitate ederetur, hoc animo procurrit in ecclesiam, ut seditionem compesceret. Postquam populus eius aduentu cōquieuerat, ipseq́ populum de multis rebus utilibus hortatus, temerarios multitudinis impetus compresserat, derepentè uno omnium consensu & clamore Ambrosius episcopatu dignus existimatus est, omniumq́ designatus suffragijs. Nam eo pacto solum spes erat & concordiā inter ipsos conciliatam fore, & omnes eandem de fide sententiam amplexaturos. Nam episcopis qui aderant, uidebatur hæc consentiens populi uox diuinitùs sanè emissa. Idcirco sine mora Ambrosium comprehendunt, lauacro baptismatis B (erat enim catechumenus) tingunt, ad episcopatus procurationem deligunt. Verùm cum Ambrosius baptisma libenter reciperet ille quidem, episcopatus tamen dignitatem prorsus repudiaret, Valentianum de re gesta faciunt certiorem. Qui populi admiratus consensum, opusq́ Dei ratus, quod factum erat, significat episcopis, ut uoluntati Dei inseruirēt, qui iusserat ut illum crearēt episcopum. Nam Deum potius quàm homines ei ad hunc honoris gradum suffragatū fuisse. Ambrosio itaq́ ad hunc modum episcopo designato, Mediolani, qui ante inter ipsos discordarant, tum ad pacem & concordiam fuêre reducti. *Auxentij obitus.* *Ambrosius ex prouinciæ præfecto episcopus.*

De morte Valentiniani. CAP. XXVI.

POst hæc, cum Sauromatę in Romanorum fines incursiones facerent, Imperator cum ingentibus copijs & apparatu contra eos ire maturat. Barbari cum ista accepissent, seq́ tantas copias tātumq́ apparatum ferre nō posse animaduerterent, legatos miserunt, qui pacto fœdere pacem ab eo postularent. Simulatq́ igitur legati aduentarunt, eiq́ uisi sunt abiecti admodum & sordidi, sciscitabatur, ecquid omnes Sauromatæ essent eiusmodi? Cumq́ legati respondissent, Sauromatū facilè optimos ad illum aduentasse: Valentinianus iracūdia supra modum inflammatus est, ingentiq́ clamore sublato dixit: Malè actum esse cū Imperio Romano, quòd eius administratio ad ipsum deuenisset, quo regnante tam egens ac sordidum barbarorū genus nō erat contentū se suis finibus cum salute cōtinere, sed arma sumere, Romanorū fines populari, ad bellum animo confidenti profici sci maturabat. Atq́ tantopere suos neruos uociferādo distendit, ut omnes uenas aperiret, omnesq́ arterias disrūperet. Vnde tanta sanguinis copia effusa est, ut in castello quod Bergition appellatur, extremū uitæ diem obiret: Gratiano iam ter tium, & Ecetio cōsulibus: XV. Cal. Decemb. Vixit annos quinquagintaquatuor, regnauit tredecim. Mortuo igitur Valentiniano, milites qui erant in Italia, sexto die post eius mortē, Valentinianū iuniorē, qui nomen à patre habuit, cū esset *Valentiniani obitus.* *Bergition castellum.* *Valentinianus iunior Imp. declaratus.*

ætate admodum tenera, Aconci urbis Italiæ Imperatorẽ declararunt. Quod cum cæteris imperatorib. esset nunciatum, ægrè admodum tulerunt, nõ quòd Valentinianus, qui alterius frater, alterius filius fratris fuit, Imperator erat designatus: sed quòd absq; illorũ consensu & sentẽtia designatus erat, cũ illi ipsi essent ipsum designaturi. Attamen ut Imperator esset, uterq; illi suffragatus est: itaq; Valentinianus iunior ad hunc modum fuit in sede imperij paterni collocatus. Hũc Valentinianum intelligamus oportet ex Iustina natũ fuisse, quam pater eius priore coniuge Seuera adhuc uiuente, duxerat, idq; tali de causa. Iustus pater Iustinæ, qui iampridem temporibus scilicet Constantij Imperatoris, Picenæ prouinciæ fuit præfectus, in quiete per uisum uidebatur sibi uidere, se purpuram imperatoriam è dextro latere, tanquam partum edidisse. Quod quidem uisum cùm alijs plerisque narratum fuit, tum ad aures perlatum Constãtij. Ille ex uiso ducebatur ad augurandum, Imperatorem ex Iusto satum fore: & propterea misit aliquot, qui Iustum è medio tollerent. Itaq; Iustina patre orbata, uirgo permansit. Postea tempore progrediente, Seueræ, Imperatoris Valentiniani coniugi, nota esse cœpit: crebróq; cum illa uenit in colloquium. Postquam uerò creuit inter eas consuetudo & familiaritas, ijsdem balneis pariter lauabant. Idcirco Seuera, ubi Iustinam in balneis lautam uidisset, uirginis pulchritudine mirè capiebatur, cœpítq; de ea apud Imperatorem uerba facere: Iusti filiam, uirginem esse pulchritudine planè admirabili: séq; licet esset mulier, eius forma adeò uenusta uehemẽter oblectari. Imperator uxoris uerba mente interiori recondens, consilium de Iustina in uxorem ducenda init: Seuera, de qua Gratianum, quem paulo antè Imperatorem declarauerat, susceperat, neutiquam repudiata. Quare legem tulit, ut cuiq; uolenti liceret duas uxores habere legitimas: eámq; in singulis ciuitatibus diuulgauit. Lege itaq; diuulgata, ipse Iustinam duxit uxorem: ex qua Valentinianum iuniorem, & tres filias Iustam, Gratam & Gallam procreauit. Quarum duæ uitam in uirginitate traduxerunt: Galla autem postea Theodosio Magno in matrimonium collocata fuit: ex qua Placidia filia ei nata est. nã Arcadium & Honoriũ ex Placida priore suscepit coniuge. Verùm de Theodosio, & liberis, suo loco dicetur. B

Iustina Seueræ superinducta. *Iustus Picenæ præfectus.* *Valentiniani lex de duabus uxoribus ducendis.* *Galla.* *Placidia.*

De Themistio philosopho: & quòd post habitam ab eo coram Valente orationem, aliquanto moderatius Christianos insectatus est: & ex qua occasione Gotthi temporibus Valentis, Christianam fidem susceperint. CAP. XXVII.

VAlens, qui Antiochiæ ætatem degebat, quanquã à bello gerendo cũ exteris acquieuit (barbari enim ubiq; se suarum regionum finibus continebant) in eos tamen quos uideret in fide Consubstantialis constanter perseuerare, impetum fecit: in que dies singulos grauiora contra eos usque eò excogitare supplicia non destitit, quoad ferox eius animus oratione Themistij philosophi, quam apud illum habuit, mansuetior placabiliórq; factus esset: in qua Themistius Imperatorẽ admonebat, ne qua ipsum caperet admiratio de Christianorũ in religione dissensione: eam enim perexiguam esse, si cum multitudine ac turba opinionum quę sunt apud gentiles philosophos (sunt enim amplius trecentæ: & dissensio inter eos permagna est propter decreta, quibus quæq; secta quasi necessariò tenetur astricta) comparetur: Deúmq; uelle tam diuersa ac dispari opinionum ratione suam gloriã illustrare, quo singuli eius maiestatẽ propterea magis reuereãtur, quòd non sit cuiquam in promptu eum accuratè cognoscere. His uerbis, & alijs eius generis à Philosopho apud illum usurpatis, quanquam cœpit esse paulò mitior, comiórq;, tamẽ non omnẽ iracundiæ æstũ omnino sedauit: sed uiros sacris initiatos loco mortis usq; eò multauit exilio, quoad iste eius conatus tali casu esset fortè cõpressus. Barbari trãs Istrum incolentes, qui appellantur Gotthi, bello intestino inter ipsos concitato, in duas factiones diuisi fuerunt: quarum alteri Phriti-

Valentis in orthodoxos crudelitas. *Themistij pro Christianis oratio.* *Gotthorũ intestinũ bellũ.*

A Phritigernes, alteri Athanarichus præfuit. Cum aũt Athanarichus uideretur superiores partes obtinere, Phritigernes ad Romanos auxilij cõtra aduersariũ petendi gratia profugit. De quibus reb. Valens certior factus, dat mandatũ militib. qui uersabantur in Thracia, ut barbaris contra barbaros dimicantib. subsidio essent. Illi itaq; hostib. in fugam cõuersis, trans Istrũ contra Athanarichum sunt uictoriam cõsecuti. Quę causa fuit permultis barbaris, fidem Christianã recipiẽdi. Nam Phritigernes, quod pro beneficio accepto Imperatori gratiã referre posset, eius religionẽ amplexari cœpit, suosq; ad idem faciendum hortari. Atq; eam ob causam cõplures Gotthi, qui tũ, quo Imperatoris uoluntati obsecundarent, se sectę Arianæ addixerant, ad hoc usq; tẽpus eidem adhærescũt. Eodem tempore Vlphilas Gotthorũ episcopus, literas Gotthicas inuenit: atq; ut primum sacram Scripturã in eorum linguã cõuerterat, instituit animo, uti barbari illi sancta Dei eloquia perdiscerẽt. Simulatq; uero Vlphilas eos nõ solum qui Phritigerni, uerum etiam qui Athanaricho parebant, religionẽ Christianã docuerat: Athanarichus permultos qui fidem Christi profitebantur, perinde ac si patria sua religionis instituta per eos fuissent adulterata, grauibus affecit supplicijs: ita ut barbari nonnulli ex secta Ariana tum martyres fierent. Verum Arius cũ Sabellij errori non posset resistere, ex recta fide lapsus excidit, & filium Dei nuper genitum esse tradidit: at barbari animo simplici religionem Christianam amplexi, pro fide Christi uitam, qua hic fruebantur, profundere non dubitarunt. Sed de Gotthis ad fidem Christi conuersis, hæc quidem ad hunc modum.

Phritigernes. Athanarichus.

Gotthi cur Ariani.

Vlphilas Gotthicarum literarum inuentor.

Arij hæresis.

Quòd Gotthi ab alijs barbaris sedibus suis eiecti, ad Romanorum fines confugerunt: qui ab Imperatore suscepti, postea subuersionis Romani imperij, & ipsius Imperatoris, causa extiterunt: & quòd Imperator, dum totus in cogitatione belli contra Gotthos foret, bellum contra Christianos remißiore animo gerebat. CAP. XXVIII.

B Breui tempore pòst barbari illi, amicitia inter ipsos mutuò conciliata, ab alijs barbaris, uicinis suis, qui Hunni uocabantur, expugnati, suæq; regionis finibus exturbati, ad Romanorum ditionem confugere, Imperatori Romano sua sponte inseruire, eius mandata exequi statuerunt. Quæ cum Valenti erant nunciata, ille minimè quid inde futurum uideretur animo prospiciens, iubet supplices misericordia complecti: inq; hac re una se clementem ostendit. Itaq; quasdam partes Thraciæ illis præscribit ad incolendum, seq; ea de re fortunatũ esse censet. Sic enim cogitabat, se ex illis exercitum paratum instructumq; contra hostes habiturũ: quinetiã barbaros custodes multo plus terroris, quàm Romanos, hostibus incussuros. Et ob eã causam de cętero in milite Romano augendo cœpit esse negligẽtior: atq; adeò ueteranos milites, qui in bello uiriliter & magno animo dimicare norãt, penitùs cõtempsit: pro militibus aũt qui ex prouincijs uicatim colligi solent, pecuniã exegit, iussitq; ut pro singulis militib. octoginta aurei exigerentur: idq;, cũ illos antea tributo leuasset. Hæc quidẽ origo & causa fuit, cur res Imperij Romani ad aliquod temporis spacium parũ prospere succederẽt. Nam barbari occupata Thracia, & prouincia Romanorũ cũ securitate possessa, res adeò secundas ferre nesciuêre: sed contra Romanos, qui tanta beneficia in eos cõtulerant, arma capere, omniaq; loca ad Thraciam spectantia uastare cœpere. Quib. rebus ad hũc modum cõfectis, Valentiq; nunciatis, destitit ab illis in exilium mittendis, qui fidem Consubstantialis amplexabantur. Nam in rebus dubijs perplexisq; cõstitutus, confestim Antiochia relicta, Cõstantinopolim ire perrexit. Ob quam causam persecutionis incẽdium cõtra Christianos ibi excitatũ, penitùs restinctũ est. Eodem tẽpore Euzoius, qui sectæ Arianæ Antiochię episcopus fuit, extremum uitæ diem confecit, ad quintum consulatum Valentis, Valentiniani autem iunioris primum: in cuius locum Dorotheus suffectus est.

Gotthi ab Hunnis pulsi, Rom. fines inuadunt.

Exactionũ grauitas multorũ malorum causa.

Christianorum persecutio remißior facta.

Euzoij obitus.

Dorotheus episcopus.

Quòd Saraceni sub Mauiæ reginæ ipsorum imperio, Mosen quendam monachum, tum pietatis tum fidei singularis hominem, sortiti episcopum, sc. Christianæ fidei addixerunt. CAP. XXIX.

Mauia regina. VBi Imperator Antiochia decesserat, Saraceni, qui erant antea pop. Romani socij & fœderati, iam tum deficere: & muliere quadam, nomine Mauia, duce (cuius uir iam è uita discesserat) bellum contra eos gerere cœperunt. Itaque omnes Romanorum prouinciæ uersus Orientem, illo tempore fuissent à Saracenis penitus uastatæ, nisi illorum conatus diuina quadam prouidentia compressi fuissent. Causa aût talis fuit. Moses Saracenus, sacerdotij dignitatem repudiat. Moses quidam genere Saracenus, qui in solitudine monasticum uiuendi genus traducebat, propter eximiam pietatē, cōstantem fidem, & miracula ab eo edita, fama atque omnium sermone celebratus fuit. Istum Mauia Saracenorum regina suæ gentis episcopum designari à Romanis postulauit: atque ea lege bellum restinguere, fœderaque cum illis facere pollicita est. Quibus auditis, duces Romani benè secum agi putabant, si ea conditione pax constitueretur: abiecta igitur omni cūctatione, illud cōfici præcipiūt. Moses itaque eductus è solitudine, Alexandriam, uti illic sacerdotij dignitatē capesseret, deductus est. Vbi uerò Moses ad Lucium, qui ibi tum præfuit ecclesijs, aduentauit, illius repudiauit designationem, sicque illum est allocutus: Ego quidem meipsum sacerdotij dignitate indignum existimo: sed tamen si hæc res uideatur ex usu Reipub. fore, tu, Lucius episc. à Mose increpatus. Luci, manus mihi nequaquam impones. Tua namque dextera cæde & sanguine redundat. Ac Lucio ad illum uicissim dicenti, non oportere ita contumelijs ipsum afficere, sed discere potius ab ipso religionis dogmata, respondet Moses: At iam non dogmatum ratio quæritur, sed facinora tua contra fratres edita, quæ planè conuincunt te uera Christianæ fidei dogmata omninò non habere. Nam Christianus non percutit, non obtrectat cuiquam, nō pugnat: quippe seruus Domini pugnare non debet. At tua facta per eos, quos in exilium expuleris, quos bestijs obieceris, quos igni cremandos tradideris, tanquam uoce emissa contra te loquuntur: certioraque habent indicia quæ oculis cernuntur, quàm quæ accipiuntur auribus. Ista aliaque id genus cum Moses dixisset, eius necessarij illum ad montē quendam deducunt, ut ab illis qui ibi exulabant, crearetur episcopus. Mose itaque hoc modo tum designato episcopo, bellum Saracenorum extinctum est. Mauia autem sic deinceps pacem cum Romanis seruauit, ut filiam suam duci Victori desponderet. Sed de Saracenis hactenus.

Quòd Valente Antiochia digresso, qui in Oriente degebant orthodoxi, & præcipuè Alexandriæ, animis recreati, Lucio reiecto, Petro qui Damasi episcopi Romani literis communitus erat, rursus ecclesias reddiderunt. CAP. XXX.

PEr idem tempus, simulatque Valens Imperator Antiochia decesserat, omnes qui ubique persecutionis tempestate iactabantur, & Alexandriæ potissimùm, magnopere recreati fuerunt: propterea quòd Petrus Roma cum literis Petrus Alexandriam redit. Damasi episcopi Romani eò reuersus erat. quæ quidem & Mosis fidem confirmabant, & Petri creationem. Populus igitur illis confisus, expellit Lucium: Petrum autem in eius locum introducit. Lucius itaque sine mora Constantinopolim traijcit. Petrus ad exiguum tempus uitam protrahens, moritur: successorem Eius obitus. Timotheus. fratrem suum Timotheum relinquit.

Quòd Imperator Valens Constantinopolim reuersus, cum populi conuicijs propter Gothos lacessitus esset, de ciuitate contra Barbaros proficiscitur: confligensque cum illis Adrianopoli, quæ est urbs Macedoniæ, interfectus est, expletis ætatis suæ annis quinquaginta, regni sedecim. CAP. XXXI.

Impera-

A IMperator Valens ad sextum suum consulatum, Valentiniani autem secundũ, 3. Calend. Iunij aduentans Constantinopolim, populum in magno mœrore cõstitutum offendit. Nam barbari, qui Thraciam iam populati fuerant, suburbia etiam Constantinopolis uastare propterea aggressi sunt, quòd nullæ essent tum copiæ, quæ illorum impetum propulsarent. At cum barbari mœnibus appropinquare cœperunt, ciuitas eum casum ægrè & grauiter ferre: contra Imperatorem obstrepere, quòd hostes in eorum fines introduxerat, & iã illis nolebat quàm primum resistere, sed bellum contra barbaros ducere. Itaq; cum equestria agerentur certamina, omnes uno consensu contra Imperatorem, qui eas res negligebãt, uociferati sunt, contentéq; clamarunt: Da arma, & nos ipsi hoc bellum geremus. Dum ista uociferantur, Imperator iracundię flamma incendi, tertióq; Idus Iunij, ex urbe egredi cœpit: interminatus, se, si rediret incolumis, suppliciũ de Constãtinopolitanis sumpturum, cùm pro contumelijs quibus tum eum uexassent, tum pro illis rebus quas iam antea sub tyranno Procopio contra imperium admisissent. Ac cum dixisset se urbem uastaturum penitùs, & ita solo æquaturum, ut aratro proscinderetur, contra barbaros ire maturat: illos longè ex ciuitate repellit: persequitur ad Adrianopolim usque, urbem Thraciæ, in confinijs Macedoniæ sitam. Ibíq; cum illis confligens, moritur 3. Idus Augusti, ijsdem Coss. quos suprà diximus: quarto anno ducentesimæ octuagesimæ nonæ Olympiadis. Atque nonnulli aiunt, illum, cum in pagum quendam incursione barbarorum incẽsum confugeret, igne ambustum interijsse. Alij autem dicũt, eum Imperatoris habitu mutato, in medium agmen peditum irruisse: deinde cum equites se non commisso pręlio dedidissent, pedites omnes fusos aceruatim occidisse, illúmq; habitu Imperatorio (qui quis nam esset indicare potuisset) deposito, inter eos iacuisse incognitum. Abijt è uita, cum annos quinquaginta uixisset, regnassétq; cum fratre annos tredecim: post fratris autem mortem, tres. Liber uerò spacium sedecim annorum continet. B

Constantinopoli seditio contra Imp.

Valentis interitus.

FINIS QVARTI LIBRI.

SOCRATIS SCHOLASTICI HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBER Quintus.

PROOEMIVM.

ANtequã ad res gestas narrãdas, quas sumus quinto Libro prosecuturi ingrediamur, eos qui hoc Opus fortè perlegerint, admonitos uolumus, ne nobis uitio uertãt, quòd cum sit solũ propositũ historiam Ecclesiasticã literis mãdare, bella etiã uarijs administrata temporibus (quantum nobis data est facultas res in illis gestas uerè cognoscendi) eidem admiscuimus. Istud enim à nobis multis de causis factitatũ est. Primùm, ut res in bellis confectę, ad posteritatis notíciã ueniãt: deinde ne Lectores, si eorũ animi inter legendũ semper in episcoporũ contentione cõsiderãda, & incommodis quæ ultrò citróque alius contra alium moliti sunt, occupati teneantur, fastidium capiant: maximè autem omnium, ut intelligatur, qua ratione cùm Respublica turbulentis motibus iactaretur, Ecclesiæ etiam status eiusdem quasi morbi contagione infectus, uehementer conturbatus fuerit. Nam si quis diligenter obseruare notaréque uoluerit, eisdem temporum articulis & Rempublicam fluctibus calamitatum, & Ecclesiam rerum aduersarum procellis agitatam pro certo comperiet. Aut enim eodem momento utramq; rebus incommodis perturbatam fuisse inuenerit: aut miserias alterius, alterius infortunia proximè insecutas: & nõnunquam tumultus Ecclesiarum antegressos,

Cur bellicas etiam res Ecclesiasticæ historiæ misceat.

Ecclesiarum et Reip. calamitatum communio, & uicissitudo.

Reip. autem commotiones consecutas, interdum omnino econtrario: adeo ut fa-
cilè adducar ad credendum, istarum rerum uicissitudinem non ex aliquo casu for-
tuito, sed ex nostris peccatis initia cœpisse, nobisq́ue supplicij causa tāta incommo-
da inflicta esse: siue ut est apud Apostolum, uti quorundam hominū peccata ma-
1.Tim.5. nifesta sint, præcedentia ad iudicium, quosdam autem & subsequātur. His de cau-
sis in hanc historiam Ecclesiasticam nonnullas res etiam in Rep. procurāda gestas
inclusimus. Et quanquam res Constantini temporibus in bello administratas,
propter longinquum præteriti temporis spaciū inuenire non poteramus: tamen
eas quas postea iam ab his qui ad hoc usque tempus uitā propagarint accepimus,
Plin.1. in transcursu nostri sermonis sumus complexi. Passimq́ue in historia Imperato-
rū mentionē propterea fecimus, quod ex illo tempore quo Christiani esse cœpe-
runt, Ecclesiæ negocia ex illorum nutu pendere uisa sunt: atque adeo maxima Con-
cilia de eorundem sententia & conuocata fuerunt, & adhuc cōuocantur. Quine-
tiā gentiles cultus superstitionisq́ue propterea meminimus, quod tranquillū Eccle-
siæ statum magnopere perturbauit. Atque hæc quidem procœmij loco dixisse sat
est. Iam uero historiam aggrediamur.

Quòd post Valentis interitum, cum Gotthi contra Constantinopolim arma ferrent, ciuitas obuiam exiuit: paucis Saracenis fœderatis à Mauia missis, suppetias illis ferentibus.

CAP. I.

Constantinopolis à barbaris uexata. VBi Imperator Valens mortem (qua ratione, omnino incertum est) oppetie-
rat, barbari denuo ad mœnia Constantinopolis aduentare, illiusque subur-
bia uastare cœperunt. Vnde populus grauiter commotus, sua sponte barbaris re-
sistere: singuli, quod obuium erat, armorum loco arripere. Imperatoris coniunx
Dominica imperatrix. Dominica, omnibus qui ad bellum egrediebantur, mercedem ex ærario Impera-
torio, sicut militibus decretum fuit, suppeditare. Aliquot etiam è Saracenis fœde- B
Mauia Saracenorum regina. ratis à Mauia, cuius suprà fecimus mentionem, missi, opem illis ferre. Ad hunc
modum itaque cum populus prælium commisisset, barbari longè ab urbe pedē
retulêre.

Quòd Gratianus Imperator Orthodoxis episcopis ab exilio reuocatis, hæreticos ab ecclesijs exegit: ac eodem tempore Theodosium socium Imperij cooptauit. CAP. II.

Gratianus Imperator. GRatianus simul cum Valentiniano iuniore gubernaculis potitus imperij,
crudelitatem Valentis auunculi in Christianos usurpatam damnauit: illos-
que qui ab eo erant relegati, reuocauit in patriam: atque adeo lege sanciuit, ut quæ-
que secta (solis Eunomianis, Photinianis & Manichæis exceptis) liberè & auda-
cter, nullo habito discrimine, in ecclesijs conuentus ageret. Ac cum imperiū Ro-
manum languens ægrumq́ue esse, & barbarorum uires indies crescere, & ad remp.
Theodosius imp. Gratiano adiunctus. gubernandam uiro nobili excelsoque animo prædito opus habere animaduer-
teret: Theodosium ex patricijs Hispaniæ ortum in bello administrando admo-
dum exercitatum, propterea iampridem ad imperium capessendum ualde idone-
um, atque etiam ante ipsius Gratiani creationem, omnium suffragijs ad imperij
administrationem delectum, socium imperij sibi adiungit. Illum igitur Sirmij (est
hęc quidem ciuitas Illyriæ) declarat imperatorē, Ausonio & Olybrio Coss. XVII
Calend Februarij: cumq́ue eo certamina belli contra Barbaros gerendi dispartit.

Quinam illo tempore episcopi ecclesiarum gubernationi præfuerint. CAP. III.

Damasus episcopus. Cyrillus. Dorotheus. Paulinus. Meletius. EOdem tempore ecclesiæ Romanæ Damasus, qui Liberio succedebat, præ-
fuit: Hierosolymitanæ autem Cyrillus. Ecclesia Antiochena in tres factio-
nes, uti dixi, diuisa fuit. nam quasdam ecclesias Dorotheus Arianus post Eu-
zoium rexit: alias partim Paulinus, partim Meletius ab exilio reuocatus, guber-
nauit.

A nauit. Alexandriæ, ecclesias Arianorum Lucius, qui iam exulabat: ecclesias autẽ eorum qui fidem Consubstantialis tenebant, Timotheus post Petrum administrauit. Constantinopoli ecclesiarũ obtinuit procurationẽ Demophilus, qui post Eudoxium sectæ præfuit Arianæ. Qui uero eius detestabantur doctrinam, separatim inter se conuentus celebrarunt. *Lucius. Timotheus. Demophilus.*

Quòd Macedoniani, qui dudum ad Damasum episcopum Romanum de consubstantiali stabiliendo legatos miserunt, rursus in pristinum errorem reciderunt. CAP. IIII.

MAcedoniani, quanquam post legationem ad Liberium missam, aliquamdiu cum illis qui fidem in concilio Nicæno decretam perpetuò amplexati fuissent, in ecclesijs cuiusque ciuitatis absque discrimine communicabant: tamen ubi Gratiani Imperatoris lex libertatem singulis sectis conuentus agendi largita fuerat, se ab ecclesia rursus separare constituerunt. Idcirco Antiochiæ, quæ est in Syria, in unum coacti, de integro decreuêre, uocem illam Consubstantiale auersandam esse: cum illis qui fidem concilij Nicæni amplexabantur, non omnino cõmunicandum. Verùm eorum conatus minimè ipsis succesit ex sententia. nam pleriq; eos, tanquam alia's alia decernentes, condemnare cœperunt, ab illis desciscere penitùs, & fidei Consubstantialis fautoribus firmè adhærescere. *Macedoniani se rursus ab ecclesia separãt.*

De ijs quæ tum temporis Antiochiæ propter Paulinum & Meletium obtigerunt: & quòd Gregorius Nazianzenus communi Orthodoxorum decreto, ecclesiæ Constantinopolitanæ præses institutus est. CAP. V.

PEr idem tempus Antiochiæ Syriæ, propter Meletium grauis contentionis flamma incensa est: quæ quidem eius generis fuit. Diximus antea, Paulinũ Antiochiæ episcopum propter eximiam pietatem in exilium minimè eiectum fuisse: Meletium primum à Iuliano in patriam accersitum: deinde cum à Valente denuò esset relegatus, regnante Gratiano reuocatum. Qui cum rediret Antiochiam, Paulinum reperit iam senio propè confectum. Confestim itaque omnes qui fauebant Meletio, operam dederunt, ut cum Paulino sedis episcopalis particeps fieret. Cùm autẽ Paulinus diceret contra Ecclesiæ canones esse, ut quisquã ab Arianis episcopis designatus, ad sedem episcopalem participandam admitteretur: populus ui rem conficere statuit. Atque in ecclesia quadam in suburbijs sita, illũ in sede episcopali collocare parant. Quo facto, permagna excitabatur contentio. Postea uerò populus sub eiusmodi conditionibus ad concordiam reductus fuit. Cum omnes qui episcopatum petere uidebantur, in unum coegissent, reperiunt eos esse numero sex, inter quos erat Flauianus. Istos iureiurando astringunt, ut nemo illorum tum episcopatus administrationem capesseret, cum alteruter ex his duobus Episcopis, Paulinum & Meletium dico, è uita exiret: sed ei soli qui superesset, demortui locum obtinendi facerent potestatem. Quare iureiurando ad hũc modum dato, populus pacato & tranquillo animo, unus erga alium esse cœpit, nec deinceps mutuò discordare. Ob quam causam qui à Lucifero stabant, ab Ecclesia recessere, quòd Meletius ab Arianis designatus, ad episcopatus illius dignitatem admissus erat. Eodem tempore, quo & res Antiochenæ in tanta perturbatione uersabantur, & Gregorius communi multorum episcoporum consensu ab urbis Nazianzi episcopatu, ad episcopatum Constantinopolis translatus fuit, Meletius Constantinopoli necessariò contendit. Atque ista quidem hoc modo. *Antiochiæ contentio orta.* B *Meletius ab Arianis episcopus destinatus.* *Gregorius Nazianzenus Cõstantinopol. episcopus.*

Quòd Theodosius Imperator post fusos Thessalonicæ barbaros, cum in aduersam ualetudinem incidißet, ab Ascholio episcopo baptismi lauacro tinctus est. CAP. VI.

Per

PEr illud tempus, ubi Gratianus & Theodosius uictoriam contra barbaros reportauerant, Gratianus extemplò propterea in Galliam profectus est, quod Germani fuerant eius regionis agros depopulati: Theodosius autem post erecta trophea, Constantinopolim ire maturans, Thessalonicam peruenit. Ibi in morbum incidens, cupiebat baptismo donari: quippe ex maioribus religionem iam olim didicerat Christianam, fideíq; Consubstantialis se totum addixerat. Et cum propter morbi grauitatem baptizari properaret, & episcopum Thessalonicensium ad istud munus obeundum requireret, primùm sciscitabatur ab episcopo, quam fidem amplexaretur? Ac cum episcopus respondisset, opinionem Arij minimè per Illyrium peruasisse, neq; nouam illius doctrinam eius regionis ecclesias potuisse occupare, sed omnes qui in illis uersabãtur, antiquam illam & uetustam fidem ab Apostolis traditam, in'q; concilio Nicæno confirmatam semper obseruasse: Imperator ab Ascholio (ita enim uocabatur episcopus) libẽtissimo animo baptismum recepit. Paucis igitur pòst diebus à morbo recreatus, Constantinopolim contendit, 8. Calend. Decembris, Gratiano iam quintùm Consule, eo'q; ipso Theodosio primùm.

Theodosius baptisatus.

Ascholius episcopus.

Quòd, cum Gregorius Constantinopolim, episcopis aliquot stomachantibus ingressus esset, ipse Ecclesiæ gubernationem repudiauit. Imperator autem Demophilo Arianorum episcopo significat, ut aut Consubstantiali assentiretur, aut ciuitati cederet: quod ille melius censuit.

CAP. VII.

EOdem tempore Gregorius ab urbe Nazianzo translatus, intra mœnia Constantinopolis in quadam ecclesia perexigua conuentus fecit. Ad quam quidẽ ecclesiam, Imperatores postea templum amplissimum adiunxêre, uocauerecq; Anastasiam. Gregorius, uir illustris, & homines ætate coniunctos pietate facilè superans, cum intelligeret quosdã ipsi obstrepere, quòd homo exterus & peregrinus esset, lætus admodum de Imperatoris aduentu, Constantinopoli amplius ætatem degere recusauit. Imperator uerò, cum ecclesiam admodum conturbatam offenderet, omni cura & cogitatione incubuit, uti pacem faceret, concordiam cõstitueret, & ecclesias amplificaret. Itaq; sine mora Demophilo, qui sectæ Arianæ episcopus fuit, consilium suum aperit: quæritq; ab eo, utrum concilio Niceno fidem uellet adhibere, populum ad concordiam traducere, & pacẽ amplecti. Quo quidem eius postulatum abnuente: Idcirco, inquit Imperator, si pacem & concordiam fugis, te ab ecclesijs fugere mando. Quæ cum audiuisset Demophilus, & secum considerasset, quàm difficile esset potentioribus resistere, conuocata in ecclesia multitudine, ipse in medio surrexit, uerbáq; eiusmodi apud suos locutus est: Fratres, scriptum est in Euangelio: Si uos persecuti fuerint in una ciuitate, fugite in aliam. Igitur quoniam Imperator nos ab ecclesijs segregat, sciatis uelim, uobis cras extra ciuitatem conuentus agendos esse. Hæc locutus, egreditur. Neque illud intellexit, quòd qui ex ea uitæ ratione, quam mundus postulat, fugiunt (sic enim dictum Euangelij capiendum est) hi quærunt supernam Hierusalem. sed ipse alium sensum secutus, decætero extra portas cõuentus fecit. Exijt etiam unà cum illo Lucius, qui Alexandria (uti prius dixi) eiectus, multatus'que exilio, Constantinopoli ætatem egit. Quocirca Ariani, qui annos quadraginta ecclesiarum administratione potiti fuissent, cum concordiam, ad quam Imperator Theodosius illos hortabatur, fugerent, se ex urbe subduxerunt, ad quintum consulatũ Gratiani, Theodosij autem Augusti primum: sexto Cal. Decembris. Qui autem fidem seruabant Consubstantialis, hi in eorum uenêre loca, ecclesias'que occupauêre.

Athanasia templum.

Cur templũ hoc sit Anastasia uocatum, uide Sozom. li. 7. cap. 5.

Demophilus episc. eiusq; oratio.

Matt. 10.

Euangelij locus explicatus.

Ariani ecclesias relinquunt.

De

De centum quinquaginta episcopis, qui Constantinopoi conuenerant: & quas sanxerint res Nectario illic creato episcopo.

CAP. VIII.

A Imperator, nulla mora interposita, cōcilium episcoporum, ipsius fidem amplectentium, conuocat: quo tum fides concilij Nicæni corroboraretur, tum Constantinopoli designaretur episcopus. Ac quoniam in spem uenerat, se posse Macedonianos ad concordiam cum illis episcopis, qui erant eiusdem cum illo fidei reducere, episcopos sectæ Macedonianæ accersiuit. Itaque in unum conueniunt, qui fidem tenebant Consubstantialis: Timotheus, Alexandriæ episcopus: Hierosolymorum Cyrillus, qui id temporis pœnitentia adductus, fidei Consubstantialis se totum addixerat: Meletius autem iampridem aderat, eo scilicet tēpore quo erat propter designationem Gregorij illò accersitus: Ascholius etiam Thessalonicę episcopus, & alij complures: erant omnes numero centum quinquaginta. Partis Macedonianæ primas obtinuerunt Eleusius episcopus Cyzici, & Marcianus Lampsaci. omnes illius sectæ erant ad numerum triginta sex: quorum maior pars ex ciuitatibus Hellesponti fuit. Ad concilium igitur conueniunt, Eucharide & Euagrio Coss. mense Maio. Ab Imperatore itaq; & episcopis, qui eandem cum eo fidem amplexabantur, modis omnibus laboratum fuit, ut Eleusium cum suis ad concordiam fidei adducerent. eum'que non solum legationis, quam Eustathius & alij cum illo, eorum nomine apud Liberium iamdudum Romanum episcopum obierāt, in memoriam redegerunt: uerum etiā, quòd non multo antè, nullo habito discrimine, sua sponte cum illis qui fidē Consubstantialis tuebātur, communicarant: eosq; nequaquam piè & religiosè facturos, si, cum antea consentientē cū illis de fide opinionē agnouissent, iā rursus ea quæ pręclarè decreuerant, penitus euertere molirentur. Verùm apud illos nec admonitioni, nec reprehensioni locus relictus fuit. Nam se malle opinionē Arianā asseuerare, quàm fidei Cō B substātialis assentiri, dixerūt. Quæ cū respondissent, Cōstantinopoli abscesserūt: perq; literas populo cuiusq; ciuitatis significarūt, ut fidei cōcilij Nicæni minimè cōsentirent. Alterius autē partes episcopi, Cōstantinopoli cōmorati, de episcopo designādo conciliū iniuerūt. Nā Gregorius, ut paulò antè demōstraui, episcopatu illo repudiato, ad urbē Nazianzū se recepit. Erat fortè Nectarius quidā, ex genere senatorio, uir morib. admodū modestus, & tota uitę ratione conspicuus: qui quāquā prętoris fungebatur officio, à populo tamē inde abreptus, ad Episcopatus honorē delatus fuit: & à cētū quinquaginta episcopis, qui tū aderāt, ordinatus. Eodem tēpore decretum fuit, ut episcopus Constantinopolitanus proximè & secundum episcopum Romanum primas propterea obtineret, quòd illa ciuitas noua Roma esset appellata. De integro etiam fidem concilij Nicæni stabiliunt: & dispartitis prouincijs, patriarchas constituunt: decidunt'q;, ut nullus episcopus, relicta sua diœcesi, ad exteras ecclesias demigraret. nam antea, propter persecutionum tempestates, istud facere cuiq; liberū erat. Nectario igitur ampla illa ciuitas Constantinopolis, & tota Thracia sorte obuenit: Ponticæ autem diœcesis patriarchatus Helladio, Cæsareæ Cappadocię post Basilium episcopo: Gregorio Nyssæ (hæc est urbs etiam Cappadociæ) fratri Basilij: & Otreio Melitinæ, quæ est in Armenia, contigit. Patriarchatum item Asianum Amphilochius episcopus Iconij, & Optimus Antiochiæ Pisidiæ sortitò capiunt. Aegypti diœcesis Timotheo Alexandriæ episcopo tribuitur. Ecclesiarum deniq; uersus Oriētem diœcesim ijdem episcopi qui antea, Pelagius scilicet episcopus Laodiceæ, & Diodorus Tarsi, obtinent: honoris prærogatiua ecclesiæ Antiochenæ reseruata, quam Meletio tum præsenti tribuerunt. Itemq; statuerunt, uti si usus postularet, res cuiusq; prouinciæ concilium prouinciale dispensaret. His etiam Imperator suffragatus est. Istud itaque concilium talem exitum est consecutum.

Theodosius cōcilium conuocat.

Macedonianæ partis episcopi.

Arianorū pertinacia.

Nectarius prætor, episcopus delectus.

Cōstātinopolis, noua Roma.

Patriarchæ instituti.

Nyssa.

Cōciliorū prouincialium institutio.

Quòd

Quòd Imperator Theodosius Pauli Constantinopolitani episcopi corpus magno cum honore ab exilio reportauit: quo tempore Meletius Antiochenus episcopus ab hac uita migrauerat.

CAP. IX.

Pauli corpus per Theodosiũ Constantinopolim translatum. Cucusus.

PEr id temporis corpus Pauli episcopi (quem Philippus præfectus Imperatoris prius propter Macedonium, uti supra commemoraui, in exilium eiecit, Cucusíq́;, quæ est urbs Armeniæ, strangulandum curauit) Imperator Ancyra Constantinopolim transtulit: ibíq́; cum magno honore & reuerentia excipiens, in ecclesia, quę eius nomine nuncupata est, reposuit: quam Ecclesiam antea quidẽ Macedoniani, ab Arianis segregati, tenuerant: sed tum tamen ab Imperatore propterea expulsi erant, quòd eius fidem amplexari recusauerant. Eodem tempore Meletius episcopus Antiochiæ, in morbum delapsus, decessit de uita. Quo quidem tempore Gregorius frater Basilij funebrem orationem in eius mortem recitauit. Corpus autem Meletij, eius necessarij Antiochiam transportarunt. Rursus qui Meletio erãt addicti, à Paulino gubernari noluerunt, sed in locũ Meletij Flauianum sufficere constituerũt. Vnde populus deintegro dissidere cœpit. Et propterea ecclesia Antiochena denuò non propter fidem, sed propter episcoporum delectum, diuisa fuit.

Meletij obitus. Gregorius Basilij frater. Antiochenæ ecclesiæ diuisio.

Quòd Imperator, cum eodem tempore quo filius eius Arcadius Augustus declaratus est, omnium sectarum concilium indici præceperat: solis Nouatianis, ut qui fidei Consubstantialis astipulabantur, intra ciuitatem conuentus agere permisit, reliqui autem hæretici abigebantur. CAP. X.

Concilium omnium sectarũ.

ITem'que in alijs urbibus, dum Ariani ab ecclesijs exturbabantur, tumultus exorti sunt. In qua re me quidem inprudentiam Imperatoris intuentem, permagna capit admiratio. Nam non diu passus est ciuitates his tumultuũ procellis agitari: sed quantum in ipso situm erat, breui temporis curriculo concilium omniũ sectarum cogere laborauit: ratus ex mutuo episcoporum inter ipsos colloquio & congressu, unam omnibus consentientem de fide opinionem constabilitam fore. Quod quidem Imperatoris institutum causam fuisse arbitror, cur res tam prosperè illi euenirent. Nam eisdem temporibus, diuina quadam prouidentia barbaræ gentes se eius ditioni subiecerunt: inter quas Athanarichus dux Gotthorum se cum omnibus suis copijs ei dedidit, ac breui pòst Constantinopoli supremum uitæ diem egit. Imperaror filium Arcadium tum Augustum declarauit, ad secundum consulatum Merogandi, Saturnini autem primũ decimo quarto Calend. Februarij. Haud diu pòst undique cuiusque sectæ episcopi eò aduentarunt, eisdem Coss. mense Iunio. Imperator igitur episcopo Nectario accersito, sermonem cum eo contulit, qua tandem ratione Christiana religio posset liberari discordijs, & Ecclesia ad concordiam reduci: dixitq́;, controuersiam quæ ecclesias diremerat, debere accuratè excuti, uti dissensione penitus sublata, concordia in ecclesijs constitueretur. Quod cum Nectarius audiuisset, anxio & perplexo animo fuit: atque Agelio, qui tum Nouatianorum episcopus fuit, utpote fide cum ipso consentienti, accito, Imperatoris mentem aperuit. Ille quidem, licet uir in alijs rebus admodum prudens fuerit: tamen quoniam in disceptandis discutiendisq́; de religione controuersijs non multum potuit, lectorẽ suæ ecclesiæ Sisinniũ nomine, ad disserendi munus designauit. Sisinnius ergo, uir in primis disertus, rerum usu peritus, in literis Sacris explicandis accuratè eruditus, & disciplinis philosophorũ eximius, quoniã exploratum habebat, disceptationes nõ solũ non recõciliare schismata, sed hæreticos prętereà ad cõtentionẽ multomagis accẽdere: idcirco tale consiliũ (nouerat enim pro certo, ueteres præcauisse, ne principium essentiæ filio Dei attribuerent, quippe qui eum patri coæternum

Athanarichus. Arcadius Imp. declaratus. Theodosij pro ecclesiarum cõcordia sollicitudo. Agelius episc. Schismata disceptationibus non componi. Sisinnij consilium de concordandis hæreticis.

A coæternum esse existimarent.) Nectario dedit, ut cõcertationes dialecticas uitaret, testes'que adhiberet formulas fidei à ueteribus editas: efficeretq; ut hæreticorum principes ab Imperatore rogarentur, utrum aliquam rationem ducerent illorum doctorum, qui ante diuisionem probè Ecclesiam temperassent, an eos tanquam à religione Christiana alienos rejjcerẽt? Quod si eos rejjciunt, eisdem etiam anathema denunciare audacter aggrediantur: ac si illud aggredi audeant, certè à multitudine ipsi expellentur. Quo confecto, ueritatem uicisse manifestò constabit. Sin ueteres doctores minimè rejjciunt, tum nostrum est eorum libros proferre, quorum testimonijs nostra confirmetur opinio. Quæ cum Nectarius à Sisinio audiuisset, properè ad Imperatoris palatium cõtendit: consilijq;, quod sibi datum erat, Imperatorem facit participem. Ille auidè amplectitur: rem prudenter tractare cœptat. Nam instituto suo tacito & occultato, solum ab illis quærit, utrum doctorum, qui ante Ecclesiæ diuisionem fuerunt, ullam ducerent rationem, eos'que approbarent, nec'ne? Ac cum illi id ipsum non inficiarentur, sed dicerent, se eos tanquam magistros in permagno honore habere: sciscitatur denuò ab illis Imperator, utrum illorum, uelut fidelium doctrinæ Christianæ testium, uestigijs insisterent? quibus auditis, sectarum episcopis, & dialecticis quos singuli secum habebant (erant enim cum illis complures ad disserendi certam͂ instructi) incertum erat quid agerent. Etenim singuli in singulas propè distrahebantur sententias, dum alij Imperatoris institutum præclarè se habere, alij illud suo ipsorum proposito suscepto que concilio aduersari, dicebant. Nam diuersa erat cuiusque de ueterum libris sententia, & mens inter ipsos discrepans. Ac non solum uariarum sectarum uaria fuit opinio: sed qui unam eandem'que sectam sequebantur, hi inter ipsos dissenserunt. Quocirca consentiens illorum malicia, uelut lingua ueterum gigãtum, diuisa fuit, & turris perditæ molitionis penitùs euersa. Imperator uerò, cum intelligeret multiplicem eorum dissensionem, & quòd non ueterum de fide expositione, sed sola

B disserendi subtilitate confideb͂it, ad aliud consilium confugit: imperatq;, ut singulæ sectæ fidei, quam quæque tenebat, declarationem literis proderent. Idcirco qui ex quaque secta in dicendi facultate erant disertißimi, hi dogma suum scriptis mandarunt. Dies ad hanc rem præstituta fuit. Sectarum episcopi ad palatium accersiti, conueniunt. Aderant itaque Nectarius & Agelius, fidei Consubstãtialis episcopi: Arianorum, Demophilus: Eunomianorum, ipse Eunomius: Macedonianorum, Eleusius Cyzicensis. Tum uerò Imperator eos qui conuenerant, primùm benignè ad se admittit: capit cuiusque dogma scriptis proditum. Deinde se in locum separatum solum concludit: precatur obnixè, ut Deus illi ad ueritatem eliciendam opem ferre uellet. Postremò, dogmate cuiusque perlecto, cætera omnia, utpote Trinitatis unitatem dirimentia, damnat, lacerat: solam autem Consubstantialis fidem laudat, approbat. Hæc causa fuit, cur Nouatiani rursus prosperè rem gererent, conuentus'que intra urbes agerent. Nam Imperator eorum inter ipsos de fide consensionem admiratus, lege edixit, ut suis ipsorum ecclesijs securi potirentur: ecclesiæ'que eorum eadem haberent priuilegia, quibus ecclesiæ suæ ipsius fidei adhærescentes fruebantur. Aliarum autem sectarum episcopi, propter mutuam inter ipsos dissensionem, à populo suæ administrationi concredito despicatui ducebantur. Qui tametsi decesserunt desperatione debilitati, & tristicia, tamen suos per literas consolari cœperunt: hortati, uti animos minimè propterea contraherent, quòd multi opinione ipsorum derelicta, ad fidem Consubstantialis se transtulissent. Nam multos esse uocatos, paucos uerò electos. Quam quidem neutiquam tum protulêre sententiam, cum maxima populi pars ex Imperatorum nutu pendens, mordicùs illorum opinioni adhærescebat. Verumenimuero ne illi quidem qui fidem Consubstantialis propugnabant, erant omnino à molestijs uacui, liberi'que. Nam controuersia in ecclesia Antiochena oborta, eos qui concilio interfuerunt, in duas factiones

Sisinij consilium de cõcordandis hæreticis.

Sisinij consilium imperatori approbatũ.

Theodosius Consubstantialis dogma amplectitur.

Antiochenæ ecclesiæ controuersia.

ctiones diuisit: quippe Aegyptij, Arabes & Cyprij in unum conspirantes, Flauianum Antiochia exturbandum censebant: Palæstini, Phœnices & Syrij stabant a Flauiano. Sed quis huius controuersiæ fuerit exitus, dicam alio loco.

De Maximo tyranno, & Gratiano dolo interempto: quando & Iustina Valentiniani pueri adhuc mater, insidias in Ambrosium Mediolanensem episcopum tendere, propter Maximi metum, inuita destiterit. CAP. XI.

Maximi tyranni in Gratianū insidiæ. Isdem temporibus, quibus concilium Constantinopoli habitum fuit, has res in partibus uersus Occidentem confectas accepimus. Maximus, ex partibus Britanniæ oriundus, arma contra imperium Romanum ferre, & Gratiano in bello cōtra Germanos ualde debilitato, insidias tendere parat. In Italia autem, quia Valen- Probus. tinianus admodum erat adolescens, Probus, uir consularis, summam præfecturam Iustina Imp. gerens, Reip. curam suscepit. Iustina Imperatoris Valentiniani mater Arianæ prauitatis labe infecta: etsi, dum uir eius uixit, eos qui fidei Consubstantialis dediti erant, nullo incommodo poterat afficere: tamen cum filius eius esset adhuc ætate te- Ambrosij exilium. nera, Mediolanum proficiscens, grauissimos tumultus contra Ambrosium episcopum concitauit, eumq́ in exilium mitti iussit. Vbi autem populus propter incredibilem amorem, quo Ambrosium complectebatur, restitit: eorumq́ retardauit co- Gratiani interitus. natum, qui illum in exilium abripere laborabant: interea nūciatum est, Gratianum dolo & insidijs tyranni Maximi interfectum. Nam in rheda, quæ lecticæ speciem præ se ferebat, quæq́ à mulis gestabatur, Andragathius Maximi dux occultatus, præcepit, uti satellitibus Imperatorijs denunciaretur, Imperatoris Gratiani coniugem in ea uectam esse: Imperatoriq́ fluuium Rhodanum, qui Lugdunum urbem Galliæ præterfluit, trajcienti obuiam procedere. Imperator itaque coniugem esse ratus, insidias haudquaquam euitauit: sed in hostis manus, tanquam cæcus in fos- Andragathius Gratiani interfector. sam, imprudens incidit. nam Andragathius è rheda desiliens, Gratianum interfecit. Moritur igitur, Merogando & Saturnino Coss. cum annos regnasset quindecim, uixisset autem uigintiquatuor. Quod factum, iram matris Imperatoris contra Ambrosium inflammatā restinxit. Quare Valentinianus temporis necessitati inseruiens, Maximum animo perinuito ad Imperij societatem admittit. Probus uerò Maximi potentiam ueritus, ad partes uersus Orientem tum proficisci cōstituit. Absque mora igitur decedit ex Italia: atq́ in Illyriam contendens, Thessalonicæ, quæ est in Macedonia, commoratus est.

Quòd Imperator Theodosius, conscriptis maximis contra Maximum copijs, eodem tempore quo natus est illi ex Placilla Honorius, Arcadium Constantinopoli reliquit, ipse Mediolani cum tyranno conflixit. CAP. XII.

Theodosij contra Maximum expeditio. Theodosius Imperator ob hanc causam in magnam solicitudinem coniectus, quàm maximas copias contra tyrannum cōficit: admodum ueritus, ne cædem etiam Valentiniano iuniori moliretur. Eodem momento legati Persarum aduen- Honorius F. Imp. natus. tant, pacem ab Imperatore petituri. Etiam tum filius Honorius Imperatori ex Placilla coniuge natus est, Rhycomeliano & Clearcho Coss. quinto Id. Septembris. Agelij obitus. Eisdem quoque Coss. Agelius Nouatianorum episcopus, paulo ante natum Honorium è uita migrauerat. Anno sequenti, ad primum consulatum Arcadij Augu- Itē Timothei. sti, & Vadonis, cum Timotheus episcopus Alexandriæ extremum diem obierat, Theophilus eum capessit episcopatum. Anno pòst, ubi Demophilus sectæ Arianæ episcopus supremum uitæ diem confecerat, Ariani Marino suæ ipsorum sectæ Marinus epis. episcopo ex Thracia accersito, episcopatum eius impartiunt. Marinus autem, cuius temporibus secta Ariana, sicut à me dicetur postea, diuisa erat, non diu uitam Dorotheus. propagauit. Dorotheum igitur ex Antiochia Syriæ accitum, suum episcopum designant. Imperator ad bellum contra Maximum gerēdum ire pergit, Arcadio filio suo Cōstantinopoli Imperatore relicto. Qui ubi Thessalonicam uenit, offendit milites Valētiniani ægritudine fractos: quòd necessitate inducti, tyrannū Imperato-

A ris loco admisissent. Theodosius autem, se neq; in hanc neq; in illam partem propē-dere propalàm declarauit. Nam legatos Maximi ad se missos, neq; reiecit, neq; admisit: & tamen Imperium Romanum nominis Imperatorij simulatione, tyrannide oppressum iri, uidere iniquo animo tulit. Proinde collecta militum manu, Mediolanū proficisci maturat. nam illò aduentarat Maximus.

De tumultu Constantinopoli ab Arianis concitato. CAP. XIII.

EOdem temporis momento, quo Imperator ad hoc bellum faciendū omni studio incumbebat, Constantinopoli ab Arianis tumultus tali de causa commotus est. Solent homines de rebus quas non norunt, sermones nonnunquam confingere: & si quando fuerint occasionem nacti, rumores de rebus, quarum cupiditate ducuntur, multo maximos excitant, utpote perpetuò rerum nouarum appetentes. Quod quidem in ea ciuitate tum usu uenit. nam de bello quod longè ab illis gerebatur, alius aliud commentus, rumorem de eo dissipauit: spem scilicet animo concipiens, belli euentum Imperatori indies minus prosperè successurum. Etenim quamuis in bello adhuc nihil esset confectum, tamen illi res quas non norunt, iuxtà ac si easdem oculis aspexissent, narrarunt: dixeruntq;, tyrannum copias Imperatoris profligasse, hunc & illum militum numerum in pugna cecidisse, atq; adeò ipsum Imperatorem à tyranno propemodum captum fuisse. Ariani itaq; graui tum animi perturbatione commoti (discruciabantur enim, ecclesias intra urbem ab illis quos ipsi antea persecuti fuerant, occupatas) uarios rumores disseminarūt. Et quoniam alia quædam diuersa ab illis quæ narrabantur, eos etiam qui rumorum erant authores, ad credendum ita induxerunt, ut ea quæ ipsi confinxerant, non conficta, sed uera esse putarent (nam alij qui ea auditione acceperant, ipsis rumorum authoribus confirmabant, non aliter habere, atq; ab illis audiuerant) Ariani idcirco animis de integro confidere, facinus aggredi, Nectarij episcopi domū iniectis facibus, in-

B cendio uastare cœperunt. Hæc gesta sunt ad secundum consulatum Theodosij, Cynegij autem primum.

Constantinopoli ab Arianis tumultus excitatus.

Nectarij domus ab Arianis uastata.

De Imperatoris Theodosij uictoria, & prostrato tyranno. CAP. XIIII.

CVM milites Maximi tyranni de Imperatoris aduentu, deq; eius apparatu bellico audiuissent, ne rumoris quidem auram ferre potuerunt: sed graui metu perculsi, tyrannum uinctum in manus Imperatoris tradunt: qui quidem occisus est, sub eisdem Coss. sexto Calend. Septembris. Andragathius autem, qui Gratianū Imperatorem interemerat, Maximi clade intellecta, se in proximum flumen præcipitans, submersus est. Quamobrem Imperatores uictoriam cōsecuti, Romam iter capiunt. Cum'que illis unà erat Honorius, admodum adolescens. nam post euictum Maximum, pater illum Constantinopoli accersiuerat. Romæ igitur festa celebrauêre triumphalia. Quo quidem tempore Theodosius Imperator, suæ singularis clementiæ in causa Symmachi, uiri consularis, illustrem dedit significationem. Iste namque Symmachus, & inter uiros ordinis senatorij Romæ principem locum obtinuit, & propter excellentem eius in Latinis literis eruditionem in summa admiratione fuit. nam multos libros Latino sermone conscripsit: inter quos liber de Laudibus Maximi tyranni, dum adhuc uiuebat, editus, & coram eo recitatus. eum postea læsæ maiestatis reum fecit. Quapropter mortem ueritus, ad ecclesiam confugit. Imperator uerò, qui adeò pio & religioso animo erga fidem Christianam affectus erat, ut non sacerdotes modò, qui in eadem cum illo fide consentiebant, supra modum coleret: sed Nouatianos etiam, qui in fide Consubstantialis cum eo conspirabant, amplecteretur humanitùs, quò Leontio Romæ ecclesiæ Nouatianæ episcopo pro Symmacho deprecanti gratificaretur, Symmachum absoluit crimine. Qui ueniam consecutus, Apologeticum ad Imperatorem Theodosium scripsit. Bellum itaque quod in initio maximam minari uidebatur calamitatem, celeriter extinctum fuit.

Maximi cædes.

Andragathij interitus.

Symmachus in admiratione summa habitus.

Symmachi Apologeticus.

De Flauiano Antiocheno episcopo. CAP. XV.

Flauianus episcopus. *Euagrius epis.*

EOdem ferè tempore, Antiochiæ Syriæ hæc etiam gesta fuisse accepimus. Cum Paulinus morte occubuerat, populus illius ecclesiæ Flauianum detestatus est: & propterea Euagrium suæ ipsius factionis episcopum designari constituit. Quo non longo tempore uitam protrahente, nemo alius in eius locum delectus fuit: sic enim erat res à Flauiano comparata. Quotquot igitur Flauianum propter iusiurandum uiolatum auersabantur, separatim conuentus fecerunt. Flauianus autem, omnem (ut dicitur) mouebat lapidem, ut eos etiam sibi subijceret: quod quidem haud diu pòst perfecit, odio Theophili, episcopi Alexandriæ, tum uersus ipsum placato: cuius subsidijs Damasum etiam, episcopum Romanum, sibi reconciliauit. Nam uterque erga Flauianum offensiore animo fuit, non solũ quòd peierauerat: sed etiam quòd author fuerat eorum consensum dirimendi, qui erant antè concordes. Quare Theophilus odio in illum restincto, Isidorum presbyterum misit, uti Damasi animum in Flauianum exulceratum mitigaret: doceretque ex usu Ecclesiæ esse, si propter populi concordiam peccatum à Flauiano commissum remitteret. Quocirca communione Flauiano ad hunc modum reddita, populus Antiochenus pedetẽtim tempore progrediente ad concordiam reducitur. Atque res Antiochiæ administratæ hunc habuere exitum. Ariani uerò ab ecclesijs expulsi, in suburbijs conuẽtus celebrarunt. Interea temporis Cyrillo Hierosolymorum episcopo mortuo, Ioannes succedit.

Flauianus Damasum sibi reconciliat. *Isidorus presb.* *Antiochenus pop. ad cõcordiam reducitur.*

De idolorum delubris Alexandriæ dirutis, & inde commissa à gentilibus & Christianis pugna. CAP. XVI.

Alexandrina clades.

PER id temporis Alexandriæ grauissima clades facta est: quæ eius generis fuit. Factum est studio & labore episcopi Theophili, ut edicto Imperator iuberet, omnia gentilium delubra Alexandriæ dirui, illud'que opera Theophili transigi. Quam authoritatem nactus Theophilus, nihil prætermisit, quod ad gentilium B mysteria contumelia & dedecore afficienda spectaret: sed delubrum Mithræ gentilis superstitionis sordibus perpurgare, Serapidis demoliri, cruenta Mithræ mysteria palàm ludibrio exponere, & quàm ridicula essent tum Serapidis tum aliorum, ostendere aggreditur: phallos per medium forum gestari mandat. Quæ cum gentiles qui Alexandriæ habitabant, & maximè illi qui inter eos philosophiam profitebantur, factitata cernerent, præ angore se continere non potuerunt: sed sceleribus quæ olim tam tragicè & crudeliter consciuerãt, noua, eaque multo grauiora accumularunt. Nam ex communi cõsensu omnes uno impetu in Christianos ruere, cædem cuiusque modi illis inferre cœperunt: Christiani se defendere: malũ malo additum: pugna usque eò creuit, quoad cædis faciendæ satietate tumultus sedaretur. interierunt in ea dimicatione pauci gentilium, Christianorum permulti: ex utraque parte sauciati propè innumerabiles. Quibus rebus confectis, terror inuadit gentiles: metuũt Imperatoris iram. Idcirco cum res quas libido iusserat patrassent, iræque suæ flammam cruenta cæde restinxissent, se, alius in alium locũ, abdiderunt. Multi Alexandria euolant, per uariasque ciuitates dispersi uitam degũt: ex quorum numero fuêre Helladius & Ammonius, grammatici duo: apud quos ipse equidem, cum essem admodum adolescẽs, Constantinopoli operam literis dedi. Helladius sacerdos Iouis esse dicebatur. Ammonius Simiæ. Itaque cum clades ad hũc modum esset repressa, præfectus Alexãdriæ, & dux exercitus, Theophilo ad delubra gentilium uastanda subsidio fuêre. Delubra idcirco euersa: simulachra deorũ in lebetes, & res alias ad uitæ usum accommodatas conflata. Nam Imperator deorum imagines ecclesiæ Alexandrinæ, uti ad pauperes subleuandos impẽderentur, donauerat. Itaque Theophilus, cum omnes deorũ statuas confringere aggrederetur, unã certi alicuius Dei integram seruari iussit, eamque in loco erexit publico: uti gentiles, tempore progrediente, non inficias irent, se eiusmodi deos coluisse. Hac de re noui equidem

Mithræ & Serapidis delubra. *Gentilium & Christianorũ pugna.* *Helladius.* *Ammonius.* *Vide Niceph. lib. 12. cap. 25.* *Delubrorum euersio.*

Ammo-

A Ammonium grammaticum ualde animi discruciatum fuisse, dixisse'que religioni Græcorum grauem inflictam plagam, quòd illa una statua cōflata non esset, sed de industria ad ipsorum religionis irrisionem reseruata. Helladius apud quosdā gloriatus est, se in tumultuosa illa pugna nouem homines trucidasse. Ista quidem illo tempore Alexandriæ gesta cognouimus.

De erutis in Serapidis templo literis. CAP. XVII.

IN delubro Serapidis iā diruto, & fundamentis conuulso, literæ repertæ fuerunt lapidibus incisæ, quas Hieroglyphicas appellant. Erant formæ insculptæ, quæ crucis habebant effigiem. Quas & Christiani & gentiles oculis intuentes, utrique eas ad suam ipsorum religionem accommodarunt. Nam Christiani crucem salutaris Christi passionis signum esse dixerunt, propriam'que suæ religionis notam censuerunt: gentiles aliquid in ea commune esse Christo & Serapidi affirmarunt, nam effigiem crucis aliud gentilibus, Christianis aliud significare. Dum isti inter se de hac re digladiantur, gentiles quidam ad fidem Christianam conuersi, qui literas Hieroglyphicas accuratè nouerant, formam crucis quid sibi uellet interpretantur: uitam uenturam significare docent. Quod quidem Christiani, utpote pro sua religione maximè faciēs, cupidè arripere, & de eo animos efferre cœperūt. Postea-quam etiā per alias literas Hieroglyphicas significatū erat, Serapidis delubrum tū dirutum fore, cum crucis effigies appareret (id enim esse uitam uenturam) multò plures ad religionem Christianam se transtulerunt, peccata'que confitentes, baptizati sunt. Hæc de crucis effigie ipse equidem accepi. Cæterùm non sum in ea opinione, ut existimem, Aegyptiorum sacerdotes ea quæ erant de Christo futura præsentientes, hanc crucis speciem lapidibus incidisse (nam si mysterium aduentus Christi in mundum erat à seculis & generationibus absconditum, ut ait Apostolus, & à principe nequiciæ diabolo occultatum: multo magis idem ipsum eius B ministros sacerdotes Aegyptiorum præterijt) sed in effigiei illius significatione eli cienda, diuina prouidentia idem factum esse, quod per apostolum Paulum antè factum fuit. Nam ille sacrosancti Spiritus instinctu sapientiam consecutus, simili uia Athenienses aggressus est, multosq́; illorum tum ad fidem attraxit, cum ea quæ erant in ara scripta perlegeret, & ad suum institutum sermonem accommodaret: nisi quis fortasse dixerit, uerbum Dei uim suam in Aegyptiorum sacerdotibus exercuisse, sicut in Balaam & Caipha. etenim illi etiam inuiti de rebus bonis uaticinati sunt. Verùm de his ista quidem hactenus.

Hieroglyphicæ literæ.

Crucis symbolum.

Gentilium ad fidē cōuersio.

Coloss. 1.

Atheniensium multi à Paulo ad fidem conuersi.

Quòd Imperator Theodosius, dum Romæ ageret, per quàm multum commodi urbi attulerit, sublatis, quæ mancipes tenuerunt, furum latibulis: & infamibus, quæ in lustris habebantur, tintinnabulis.

CAP. XVIII.

THeodosius Imperator quanquam ad exiguum tempus in Italia commoratus est, urbi tamen Romæ plurimum apportauit commodi, partim dando, partim auferendo. Nam sicut multa magnificè & liberaliter in eam contulit: sic duo quæ illi magno dedecori fuerunt, ademit. quorum alterum fuit huiusmodi. Erant Romæ ædes peramplæ & uastæ antiquitùs extructæ, in quibus panis, qui suppeditabatur ciuitati, confectus fuit. His præfuerunt, quos Romani patrio sermone Mancipes appellant: qui tempore progrediente, ædes illas furum latibula effecerunt. Nam quia pistrina ad ædes spectantia in profundo sita essent, & ad latera singularum ædium ædificatæ cauponæ, in'q; illis meretrices habitarent: complures idcirco, cùm qui cibi capiendi necessitate adducti, tum qui obscœnæ libidinis intē perantia inflammati, eò ueniebant, per insidias dispoliati fuerunt. Nam machina quadam factum est, ut ex caupona in pistrinum præcipitarentur. His dolis delusi erant in primis peregrini, qui Romam incolebant. Qui cum irretiti tenerentur, coacti fuerunt in pistrinis molere; ac cōplures non exire permissi, ibi uitam ad sum

Theodosius Romæ plurimum commodat.

Mancipes.

Pistrinū subterraneum à Theodosio sublatum.

mam senectutem traduxerunt: suisq́ue attulerunt opinionem, quòd mortem oppetiuerant. In hunc laqueum unus ex Imperatoris Theodosij militibus fortè incurrit: qui cum in pistrinum conclusus, exeundi potestatem non haberet, districto, quem habebat, pugione, eos qui eum egredi prohibebant, trucidauit: reliqui rei gestæ metu perterriti, militem dimiserunt. Imperator igitur re intellecta, mancipes graui supplicio affici: ædes, quæ latronum erant perfugia, penitùs disturbari iubet. Atque hoc uno dedecore Romam, ciuitatum omnium facilè principem, ad istum modum liberauit. Alterum tale fuit: Si quæ mulier in adulterio esset deprehensa, eam, cum deliquerat, supplicij genere, non ad tollendum peccatum, sed ad augendum, coercere solent Romani. Nam illā in angustum lupanar conclusam, turpiter impudenterq́ue scortari coegerunt: quippe effecerunt, uti eo tempore, quo obscœnum illud flagitium admitteret, pulsarētur tintinnabula, ut eos qui adessent in proximo, facinus minimè latēret: imò uerò ex tintinnabulorum sonitu, illud turpe & ignominiosum supplicij genus omnibus liquidò constaret. De qua flagitiosa consuetudine Imperator certior factus, eam omnino non ferendam putauit: sed sestra (sic enim lupanaria illa nuncupabantur) demoliri iubet: alias'que leges, quibus mulieres in adulterio deprehensæ coercerentur, sancit. Quapropter Roma Theodosij Imperatoris opera his duobus turpissimis impurissimis'que flagitijs liberata est. Qui cum cæteras etiam res præclarè dispensasset, illius urbis gubernationem Valentiniano reliquit: ille cum filio Constantinopolim iter capit, eoq́ue aduentat Tatiano & Symmacho Coss. quarto Id. Nouembris.

Adulterarum pœna per Theodosium sublata.

Sestra.

Valentiniano Romæ gubernatio relicta.

De presbyteris qui pœnitentijs præerant, & quam ob causam amoti fuerint.

CAP. XIX.

Pœnitētiariorum presbyterorū reiectio.

PER id tempus uisum fuit Ecclesiæ, ut presbyteri, qui in singulis ecclesijs pœnitentiæ præerant, tollerentur: id'que hac de causa. Ab illo tempore, quo Nouatiani se ab Ecclesia seiunxerant, recusauerant'que cum his qui tempore persecutionis regnante Decio concitatæ lapsi erant, communicare Ecclesiarum episcopi Canoni adiunxerunt, ut in singulis ecclesijs presbyter quidam pœnitentiæ præesset: quò, qui post baptismum lapsi fuissent, coram presbytero ad eam rem designato peccata sua confiterentur. Iste canon adhuc apud alias sectas ratus firmus'que manet: soli autem qui fidem Consubstantialis tenent, cum Nouatianis, qui cum illis in ea fide consentiunt, presbyterum pœnitentiarium reiecerunt. Nouatiani uerò, ne initio quidem istam quasi appendicem admiserunt: episcopi, qui iam præsunt ecclesijs, quamuis ad longinquum temporis spacium hoc tenerēt institutum, tamen temporibus Nectarij episcopi immutarūt, propter eiusmodi facinus, quod tum forte fortunà in Ecclesia admissum fuit. Mulier quædam nobilis ad presbyterum pœnitētiarium accedit: peccata quæ post baptismum commiserat, particulatim confitetur. Presbyter mulieri mandatum dat, ut ieiunijs & continuis precibus se dederet, quo unà cum peccatorum confessione opus dignum pœnitentia ostenderet. Mulier lōgius in confitēdo progressa, alterius culpæ se ipsa insimulat: docet, diaconum ecclesię cum ipsa dormiuisse. Ob quod facinus hoc modo patefactū, diaconus ab ecclesia eiectus est: tumultus inde in populi multitudine excitatus. Nam indignabantur non solum de admisso flagitio, uerumetiam quòd inde grauis infamię & contumeliæ nota ecclesiæ inusta esset. Itaq́ue cum sacerdotibus ob hāc causam esset uehementer obtrectatum, Eudemon quidam ecclesiæ presbyter, genere Alexandrinus, episcopo Nectario dedit consilium, ut presbyterū pœnitentiarium tolleret: & liberam daret potestatē, uti pro sua quisq́ue conscientia ad mysteria participanda accederet. Nam eo pacto solum futurum esse, ut ecclesia omni macula careret infamiæ. Ista quoniam ab Eudemone ego ipse accepi, huic nostræ historiæ mādare neutiquā planè dubitabā. Etenim, ut sæpius iam dixi, omne meū studium & operam eò conferebā, uti res gestas ab illis qui easdem habebant penitùs perspectas, in-

Eudemonis presbyteri cōsilium.

ctas, in-

A ctas, intelligerem, accurate que eas conquirerem, ne inter scribendum extra ueritatis quasi terminos aliquando egrederer. Ego Eudemonem sic iampridem compellabam: Consilium tuum, ô presbyter, Ecclesię ne profuerit, an secus, Deus uiderit: illud tamen planè animaduerto, te ansam dedisse, ut alter alterius peccata minimè coarguat, nec obseruet illud præceptum Apostoli: Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis aũt redarguite. Sed de his satis superq; dictum est.

Quòd tum inter Arianos, tum alios etiam hæreticos, multæ erant diuisiones: & quòd Nouatiani quoq; mutuò dissidebant. CAP. XX.

EAs porrò res quę etiam apud alios, Arianos dico, Nouatianos, Macedonianos, Eunomianosq; gestæ sunt, commemorare operæprecium arbitror. Nam Ecclesia cum semel esset diuisa, non una diuisione acquieuit: sed homines ab se mutuò auersi, alter ab altero denuò secesserunt: atque adeò exiguam leuiculam que occasionem nacti, mutuæ communionis consociationisq; uincula disruperunt. Proinde qua ratione, quando, & quibus de causis ipsi inter se dissenserint, consequenti sermone ostendemus. Illud interea intelligamus oportet, Theodosium neminem istorum exagitasse præter Eunomium: quem quoniam Constantinopoli domi suę conuentus egerat, libros ab se editos palàm ostenderat, multos denique suæ doctrinæ labe infecerat, in exilium mitti iussit. Reliquis neq; molestiæ quicquam exhibuit, neque secum communicare coegit: sed singulis copiam fecit, in locis separatis conuentus agendi, & ita de religione Christiana sentiendi, ut quisque de ea opinionem conceperat. Atque ut alijs omnibus sectis potestatem permisit, ecclesias sibi extra ciuitates construendi: sic Nouatianis, utpote in fide Consubstantialis cum eo consentientibus, dedit mandatum, ut ecclesias suas (sicut à me suprà commemoratum est) intra urbes audacter & liberè retinerent. De quibus pauca disserendi iam opportunum tempus se obtulit: comprehendam igitur breui. Constan-
B tinopoli Nouatianorum ecclesiæ Agelius ad annos quadraginta præfuit: hoc est, à Constãtini tẽporibus (ut antè declaraui) ad sextum annum imperij Theodosij. Ad extremum, Sysinnium, suæ ipsius ecclesiæ presbyterum, uirum cùm in alijs disciplinis disertum, tum in philosophia à Maximo philosopho pariter cum Iuliano Imperatore præclarè institutum, in ipsius locum episcopum designat. Cumq; Nouatiani Agelium propterea incusarent, quòd Sysinnium, & non Marcianum potius, uirum pietate eximiũ (cuius opera illi, regnante Valente, omni tumultu ac perturbatione caruissent) designauerat: ille offensum populi animum lenire cupiens, Marcianum etiam designat. Ac paulò infirmiore affectus ualetudine, in ecclesiam progreditur, populumq; sic affatur: Proximum post me, Marcianum episcopum habetote: post Marcianum autem, Sysinnium. Hæc elocutus, decedit: ac non diu pòst, moritur. Atqui cùm Marcianus episcopus Nouatianorũ esset creatus, ecclesia illorum tali de causa diuisa est. Sabbatius quidam ex Iudęo factus Christianus, & à Marciano ad presbyterij dignitatem euectus, nihilominus Iudaicæ religioni, qua animus erat antè occupatus, seruire laborauit. Quinetiam simul episcopatus adipiscendi cupiditate incensus fuit. Itaque nactus duos presbyteros, Theoctistum & Macarium, suæ cupiditatis adiutores, tempus & morem festi Paschatis celebrandi, qui in Pazo uico Phrygiæ, regnante Valente (sicut antè dixi) à Nouatianis decerni tẽtatus erat, renouare cogitauit. Ac quanquã primùm simulatione monasticæ uitæ excolẽdæ, ab Ecclesia recessit, sibiq; nõnullos quos mysteriorum cõmunione indignos censebat, permagnæ offensioni fuisse docuit: tamẽ haud ita multo pòst, dũ conuentus separatim agere instituerет, se manifestò aperuit. De qb. reb. certior factus Marcianus, suũ ipsius in presbyteris ordinãdis errorẽ & inscitiã propterea magnopere accusauit, quòd homines tã inanis gloriæ appetentes ad munus presbyterij extulerat: atq; grauiter sibi succensens, dixit, Multo fuisse satius manus suas in spinas imposuisse, quàm earũ impositiõe Sabbatiũ ad gradũ designasse

Eunomij exilium.

Agelius Nouatianus.

Sysinnius.

Marcianus.

Nouatianorũ ecclesiæ diuisio.

Sabbatius presbyter Iudaizat.

Pazus. Li.4.c.2.

Angari concilium Nouatianorum conuocatur. presbyterij. Idcirco Angari (est hoc emporium Bithyniæ, prope Helenopolim situm) concilium episcoporum Nouatianorum conuocat. Qui cum essent in unum coacti, accersunt Sabbatium: eumq; causas animi sui offensi coram concilio proponere iubent. Ac simulatq; ille dissensionē de festo Paschatis celebrando, causam attulerat, cur animo esset offenso (illud enim tum ad consuetudinē à Iudæis in eo seruatam, tum ad præscriptum normamq; eorum qui in Pazo conuenerant, celebrandum esse dicebat) episcopi in concilio congregati, suspicantes illum sedis episcopalis desiderio eam rem causatum esse, iureiurando hominem obstringunt, ut episcopatum nunquam capesseret. Iste ea de re iusiurandum dat: illi tum canonem edunt, Paschatis canō ἀδιάφορος. de festo Paschatis: quē canonem ἀδιάφορον, id est indifferentem uocabant: docebantque dissensionem de festo Paschatis non satis iustam causam esse, cur Ecclesia diri Ob Paschatis celebrādi dissidium, Ecclesiæ concordia non rupta. meretur: neq; eos qui in Pazo coacti fuissent, præiudicium generali canoni fecisse. Nam ueteres, qui proximè à temporibus Apostolorum aberant, quāquam de hoc festo inter se dissidebant: tamen inter ipsos mutuò communicasse, nec aliquando uincula rupisse concordiæ. Quinetiam Nouatianos, qui Romæ, quæ est ciuitas primaria, uitam degebant, tametsi nunquam in eo festo morem Iudæorum sequerentur, sed semper post æquinoctium Pascha celebrarent: tamen cum illis qui eiusdem erant fidei, quicq; alium morem in festo illo agendo seruabant, minimè discordiam exercuisse. Vbi hæc aliaque permulta eiusdem generis disseruerant, canonem illum de Paschate (ut dixi) indifferentem sanciuerunt: quo tum cuique licitum erat, eam consuetudinem in hoc festo celebrando pro arbitratu sequi, quam iampridem sequi animo instituisset: tum cautum, ne ulla in communione esset dissensio: sed licet nonnulli in uaria festi illius celebratione discreparent, in Ecclesiæ tamen concordia denuò inter ipsos consentirent. Ista igitur de festi Paschatis decisione iam tum ab illis stabilita. Sabbatius die sabbati Pascha celebrare solitus. Sabbatius iureiurando astrictus, quoniam uaria & discrepans erat festi illius celebrandi ratio, per se solus ieiunia & uigilias peragendo alijs anteuertit, & die Sabbati festum illud celebrauit. Quinetiam postridie eius diei cum cæteris omnibus in ecclesia conuenit, & mysteria unà participat. B
Istud ab eo ad multos annos factitatum fuit: & propterea tantam hominum multitudinem idem ipsum celare non potuit. Vnde nonnulli simplices imperitiq; rerum, & potissimùm in Phrygia & Galatia, rati se ex eo facto iustificatos fore, eum æmulari, Pascha de illius more in occulto celebrare cœperunt. Sabbatius postea conuentus separatim egit: & neglecto iureiurando, eorum qui eius disciplinæ se dediderant, episcopus, uti pòst ostendam, constitutus est.

De dissensionibus, quæ quibusdam in locis (ut hic scriptor tradit) habentur: quemadmodum de Paschate, ieiunijs, nuptijs, conuentibus & alijs Ecclesiasticis obseruationibus. CAP. XXI.

De Paschate dissensio. HOc loco, mea quidem sententia, opportunum tempus se offert, pauca de Paschate disserendi. Neq; ueteres certè, neq; recentes, hi qui Iudæorum consuetudinem imitari cōtendunt, satis iustam causam, si quid ego iudico, habuerunt, cur tantopere de hoc festo digladiarentur: neque preterea illud cum animis considerarunt, quando religio Iudaica erat in Christianam commutata, accuratas illas Mosaicæ legis obseruationes, & rerum futurarum figuras penitùs euanuisse. Cuius rei argumentum certissimū inde capi potest, quòd nulla lex à Christo condita, Christianis fecit potestatem ritus Iudaicos obseruandi: imò uerò contrà Apostolus illud planè uetuit, dum non modò circumcisionem abrogabat: uerùm etiam hortabatur, uti de festis nulla fieret dissensio. Pauli ad Galatas cap. 4 locus. Quapropter ad Galatas scribens, sic ait: Dicite mihi, qui sub lege uultis esse, legem non auditis? Ac cum pauca de hac re disseruerit, populum Iudaicum seruum esse ostēdit: eosq; in libertatē uocatos, qui ad Christum accesserant: admonetq;, ut dies, menses & anni minimè obseruentur. Quinetiam ad Colossenses clara uoce pronunciat, Obseruationes eorum umbram esse, & pro-

A & propterea dicit: Nemo uos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte festi, aut neomeniæ, aut sabbati, quæ sunt umbra futurorum. Itemq; in epistola ad Hebræos eadem confirmat, dicens: Translato sacerdotio, necesse est ut legis translatio fiat. Itaq; neq; Apostolus, neq; Euãgelia ipsa iugum seruitutis, his qui ad doctrinam Christi se contulerint, omnino imponunt: sed festum Paschatis, aliaq; festa libero æquoq; iudicio eorum qui in illis diebus beneficia acceperant, recolenda reliquerunt. Vnde, quoniam homines festa amplectuntur, quo se à laborum contentione relaxent, idcirco illis diebus singuli in singulis locis pro arbitratu memoriam salutaris passionis ex quadam consuetudine celebrant. Nam neque Seruator, neq; Apostoli istud obseruandum lege aliqua præceperunt: neq; mulctam, aut supplicium, sicut lex Mosaica Iudæis, uel Euangelia, uel Apostoli nobis minati sunt: sed solum, quo res gestæ tum ad grauem reprehensionem Iudæorum, quòd in diebus festis se cæde & sanguine pollucrent, tum ad declarandum quòd Seruator tempore azymorum passus sit, uerè narrentur, in Euangelijs de hoc festo mentio facta est. Atq; Apostolis propositum fuit, non ut leges de festis diebus celebrandis sancirent: sed ut rectæ uiuendi rationis & pietatis nobis authores essent. Mihi quidem certè uidetur, sicut aliæ res multæ in locis quibusq; ex more quodam introductæ fuerunt: ita festum Paschatis ex quadam consuetudine apud singulos populos obseruationem priuatam habuisse, propterea quòd nemo ex Apostolis legem de eo, ut dixi, cuiquam edidit. Et quòd ex consuetudine potius, quàm ex lege ab antiquis temporib. obseruari cœptum sit, rerum euenta perspicuè declarant. Pleriq; namq; in Asia minore antiquitùs decimoquarto die mensis, nulla ratione diei sabbati habita, hoc festum obseruarunt. Quod dum faciebant, cum alijs qui aliam rationem in eodem festo agendo sequebantur, usq; eò nequaquam dissenserunt, quoad Victor episcopus Romanus supra modum iracundia inflammatus, omnes in Asia, qui erant

B τεσσαρεσκαιδεκατῖται appellati, id est qui decimoquarto die mẽsis Pascha celebrabãt, excommunicauerit. Ob quod factum Irenæus episcopus Lugduni, urbis Galliæ, in Victorem per epistolã grauiter inuectus est, tum æstum iracundię illius incusando: tum docendo, quòd ueteres, qui in illius festi obseruatione inter ipsos discrepabant, minimè fuère communione seiuncti: quodq; etiam Polycarpus, episcopus Smyrnæ, qui pòst regnante Gordiano, martyrio occumbebat, cum Aniceto episcopo Romano communicauit: minimèque cum illo, licet ex patria consuetudine Smyrnæ seruata, festũ illud 14 die obseruaret (sicut ab Eusebio in quinto libro Ecclesiasticæ historiæ commemoratũ est) omnino dissensit. Nonnulli, ut dixi, in Asia minore, decimoquarto die mensis festum istud peragunt: quidã, qui partes propius ad Orientem sitas incolunt, sabbato illud celebrant illi quidem, sed de mense discrepant. Atq; illi Iudæos, quamuis tempus festi non adeò accuratè obseruantes, imitandos asserebant: hi post æquinoctium celebrant, eodemq; tempore cum Iudæis festum agere abhorrent: quippe Pascha semper celebrandum esse, cum sol sit in Ariete, docent, mense (ut Antiocheni uocant) Xanthico: ut Romani, Aprili. Atq; illos istud fecisse, non Iudæis recentiorib. qui omnino in magno errore uersabantur, sed ueteribus, ut Iosepho (sicut in tertio libro de antiquitate Iudaica præscribit) obsecutos. Atqui ut isti ad hunc modum inter se de Paschate dissiderunt: sic cæteros uniuersos, qui partes uersus Occasum solis & Oceanum accolebant, ex ueteris traditionis præscripto, post ęquinoctium idem ipsum celebrauisse constat. At tametsi omnes hi, isto pacto in eodẽ festo obseruando discreparunt: nunquã tamẽ cõmunionẽ Ecclesię, quę inter ipsos intercedebat, dissociarũt. Neq; illud est uerũ, quod nõnullis freques in ore est, conciliũ Constantini tẽporib. habitũ, morem huius festi celebrandi penitùs peruertisse. Nã Constãtinus ipse, eos q de hoc festo ab alijs dissentiebãt, per epistolã hortabatur, ut cũ pauciores essent, eorũ consuetudinem imitarẽtur, qui erant numero plures: quã quidẽ Imperatoris epistolã in tertio li-

Colos. 2.
Heb. 7.
Festorum ratio.
Matt. 26.
Marc. 14.
Luc. 22.
Paschatis cur apud singulos populos priuata obseruatio ex consuetudine, non lege habita.
τεσσαρεσκαιδεκατῖται.
Victor episc. Rom. ab Irenæo reprehensus.
Polycarpi cũ Aniceto communicatio.
Paschatis celebrãdi tempus, in Asia minore, non idem.

Constãtini de Paschatis celebratione epistola. tio libro Eusebij de Vita Constantini integram reperies. Pars autem illius quæ e... de festo Paschatis conscripta, ita se habet: Est modus ille eximius, quem omnes ec clesiæ seruant, quæ orbis partes uel uersus Occidentem, uel uersus Meridiem, ue uersus Boream sitas incolunt: ac nonnullæ quoque, quæ in locis ad Orientem spectantibus habitant: & ob eam causam omnes in præsentia hunc rectè se habere arbi trantur. Ipseq; etiam uestræ sapientiæ illud probatum iri in me recepi, nimirum ut quod in urbe Roma, in Italia, in Africa, in tota Aegypto, Hispania, Gallia, Britãnia, Libya, & uniuersa Græcia, in diœcesi Asiatica & Pontica, in Cilicia deniq;, una & consentiente sententia conseruatur, hoc etiam uestra prudentia lubenter approba retis: illud sedulò reputantes, non solùm quòd in locis quæ modò citaui maior ec clesiarum numerus existat, sed etiam quòd sanctissimum institutum sit, ut omnes communi consilio id ratum cupiant, quod recta ratio postulare uidetur, quod'que nihil cum Iudæorum periurio habet cõmercij. Talis fuit Imperatoris epistola. Qui quartodecimo die mensis Pascha celebrant, eum morem obseruandi à Ioanne apo stolo ipsis traditum dicunt: qui aũt Romam & alias partes Occidentis incolunt, Pe trum & Paulum apostolos, consuetudinem, quam illi tenent, ipsis reliquisse affir mant. Verùm nemo istorum omnium, testimonium de his rebus scriptis prodi tum proferre potest. *Paschatis celebrandi diuersitas ex consuetudine, non lege cœpta.* Et quòd ex consuetudine potius in singulis locis, quàm ex ulla alia causa cœpta sit festi Paschatis celebratio, hinc facio coniecturam. Cuiusq; religionis & sectæ uarij sunt ritus, licet eadem de illis ipsis habeatur opinio. Etenim qui in eadem fide consentiunt, ijdem in ritibus & cæremonijs inter ipsos di screpant. *Rituũ in uarijs ecclesijs diuersitas.* Proinde pauca de uarijs ecclesiarum ritibus hoc loco disserere non erit incommodum. *Ieiuniorum.* Ieiuniorum rationem, quæ ante Pascha fiunt, aliter ab alijs obser uatam esse, facile est reperire. Nam qui sunt Romæ, tres septimanas ante Pascha, Sabbato et Dominico exceptis, simul ieiunãt: qui aũt in Illyria, et tota Græcia, quiq; Alexandriæ habitant, ante sex septimanas ieiunia, quæ ante Pascha fiunt, ordiun B tur, illud'que tempus Quadragesimam nuncupant. *Quadragesima.* Alij præter horum consuetu dinem, septem septimanas ante illud festum initium ieiunandi facientes, quamuis quindecim dies solum, quibusdam interuallis interpositis, ieiunent: nihilominus tamen tempus illud Quadragesimam uocant. Vnde non mediocris me capit ad miratio, qua ratione isti, licet de numero dierum dissentiant, omnes eodem nomi ne Quadragesimam appellent. Alij aliam causam huius nominis, suopte ingenio excogitatam tradunt. Quinetiam non de numero dierum solùm discrepant, ue rumetiam de abstinentia à cibis uariam sequuntur rationem. Nam alij omnino ab omni animantium genere abstinent: alij inter animantia pisces solos comedunt: alij cum piscibus uolucres etiam manducant, easq; ex aqua (ut est apud Moysen) na sci asserunt. Alij à fructibus, duris integumentis inuolutis, & ab ouis temperant: alij arido pane solo uescuntur: alij ne illo quidem. Sunt, qui cum ad horam nonam ieiunauerint, uarijs ciborum generibus utuntur. Alia ratione apud alias gentes ie iunatur: cuius rei sunt causæ propè infinitæ. Ac quoniam nemo de ea præceptum literarum monumentis proditum potest ostendere, perspicuum est, Aposto los liberam potestatem in eadem cuiusque menti & arbitrio permisisse, ut quisque nec metu, nec necessitate inductus, quod bonum sit ageret. Hanc disparem ie iuniorum rationem in ecclesijs esse cognoscimus. *Synaxis uariæ consuetudines.* Porrò de Synaxi uariæ consue tudines sunt. Nam quanquam omnes ubique in orbe terrarum ecclesiæ, singu lis septimanis uertentibus, die sabbati mysteria celebrant: Alexandrini tamen & Romani ex antiqua traditione istud facere renuunt. At Aegyptij, qui Alexãdrinis finitimi sunt, & illi qui Thebaidem incolunt, sabbato Synaxin exequuntur illi qui dem: sed nõ ut mos fert Christianorũ, mysteria participant. Nam ubi epulati sunt, & uarijs cibarijs se saturarunt, sub uesperũ oblatione facta, mysterijs cõmunicant. Rursus Alexãdriæ, quarta feria, & ea quæ dicitur Parasceue, & legũtur Scripturæ, et docto-

A doctores eas interpretantur: omniáque quæ ad Synaxim pertinent administrantur, præter * mysteriorum celebrationem. Atq; hęc quidem est uetus apud Alexandrinos consuetudo. Etenim illis diebus constat Origenem potissimùm in ecclesia docuisse: qui, utpote doctor ualde sapiens, cum animaduerteret legis Mosaicæ præcepta non posse ad literam intelligi, præceptum de Paschate ad altiorem diuiniorémq; sensum traduxit: unumq; solum uerum Pascha fuisse, quòd Seruator efficaciter celebrauit contra potestates aduersarias, quando cruci affixus contra diabolum uictoriæ trophæa reportauit. Itemq; Alexandriæ lectores & interpretes, siue catechumeni sint, siue baptisati, nullo discrimine fiunt: cum aliæ omnes ubique ecclesiæ baptizatos solum ad hoc munus deligant. Ipse porrò in Thessalia aliam consuetudinem inualuisse noui, ut ibi qui clericus sit, si cum uxore, quam cum esset laicus ducebat, postquam clericus factus sit, dormierit, clericatu abdicatus sit: id adeò cum omnes illustres presbyteri in Oriente, & episcopi etiam, modò ipsi uoluerint, nulla lege coacti ab uxoribus abstineant. nam non pauci illorum, dum episcopatum gerunt, etiam liberos ex uxore legitima procreant. Consuetudinis autem in Thessalia obseruatæ author fuit Heliodorus Tricæ, quæ est urbs illius regionis: cuius feruntur libri amatorij, quos cum esset adolescens composuit, eosq; Aethiopica inscripsit. Eadem consuetudo etiam Thessalonicę, & in Macedonia, & in Hellade seruatur. Aliam preterea consuetudinem in Thessalia esse cognoui: nimirum ut diebus festi Paschatis duntaxat baptizent. Ob quam causam omnes, paucis admodum exceptis, absque baptismate moriuntur. Ecclesia Antiochiæ Syriæ contrarium ab alijs ecclesijs situm habet. nam altare non ad Orientem, sed ad Occasum spectat. In Hellade, Hierosolymis, & in Thessalia preces, dum accenduntur lucernæ, fiunt ad consuetudinem Nouatianorum, qui sunt Constantinopoli. Pari ratione & Cæsareæ Cappadociæ, & in Cypro, die sabbati, & Dominico, semper sub

B uesperum, accensis lucernis, presbyteri & episcopi Scripturas interpretantur. Nouatiani qui sunt in Hellesponto, non eundem penitùs morem in precationibus faciendis obseruãt, quem Nouatiani, qui sunt Constantinopoli: sed tamen ex multo maiore parte, primarię apud illos ecclesiæ consuetudinem sequũtur. Ad summam, apud omnes religionum & sectarum formas nusquàm reperire poteris duas, quæ in precandi more inter se consentiant. Quinetiam Alexandriæ non concionatur presbyter: qui mos eo tempore initium habuit, quo Arius perturbauit ecclesiam. Romæ singulis sabbatis ieiunant. Cæsareæ Cappadociæ, eos qui post baptismum peccauerint, eijciunt à communione, more Nouatianorum. Idẽ faciunt & in Hellesponto Macedoniani, & in Asia qui quartodecimo die mensis Pascha celebrant. Nouatiani, qui sunt in Phrygia, secundas nuptias non recipiunt: qui Constantinopoli habitãt, neq; recipiunt omnino, neq; omnino reijciunt: qui partes in Occidente sitas incolunt, omnino recipiunt. Causæ quidem & authores eiusmodi discrepantiæ fuerunt episcopi, qui uarijs temporibus ecclesijs præerant. Qui autem istos ritus accipiunt, eos tanquam legem ad posteros transmittunt. Verùm omnes ecclesiarum ritus, qui in singulis urbibus regionibusq; usurpantur, scriptis mandare, ut ualde laboriosum est, ita uix, aut ne uix quidẽ fieri potest. Satis quidem multi sunt hi quos citauimus, ad declarandum, festum Paschatis ex consuetudine quadam in singulis locis uariè celebratum esse. Quocirca inanis est illorum oratio, qui prædicant, concilium Nicænum huius festi celebrandi morem penitùs peruertisse. Nam episcopi qui ibi conuenêre, populos pauciores, qui antea à multo pluribus numero dissenserant, ad concordiam reducere laborarunt. Quod autem multæ dissensiones ipsis Apostolorum temporibus ob eiusmodi res oriebantur, ne ipsos quidem latuit Apostolos: sicut ex libro qui Acta Apostolorum inscribitur, satis constat. Nam cum Apostoli essent de tumultu, ex gentium dissensione fidelibus concitato, certiores facti, omnes in unum conuenerunt: diui-

namq;

---

* consecrationem. uide August.

Origenes.

Pascha unum tantum uerũ.

Sacerdotũ orientalium libera matrimonia.

Heliodori Aethiopica.

Baptizandi ratio in Thessalia.

Ecclesiæ situs contrarius.

Nouatianorũ in precationibus faciẽdis nõ idem mos.

Paschatis diuersa celebratio ex consuetudine tantũ.

Dissensiones ob rituũ diuersitatem. Acto.15.

nam'que legem quandam in modum epistolæ scriptam, per quam fideles grauissi- A
ma istarum rerum seruitute, & inani de eisdem contentione liberabant, diuinitùs promulgarunt. Certam deniq; uitæ rectè instituendæ normam, eam'q; ad ueram pietatem rectà ducentem docuerunt, dum ea solum quæ sunt necessariò seruanda, illis præscriberent. At licet epistola illa in Actis Apostolorum literis consignata sit: nihil tamen obstat, quo minus eandem etiam hoc loco proponamus. Apostoli & presbyteri & fratres, his qui sunt Antiochiæ & Syriæ & Ciliciç fratribus ex gentibus, salutem. Quoniam audiuimus, quòd quidam ex nobis exeuntes, turbauerũt uos uerbis, euertẽtes animas uestras, iubentes uos circuncidi, & obseruare legem, quibus non mandauimus: uisum est nobis, collectis unanimiter, eligere uiros, & mittere ad uos, cum charissimis nostris Barnaba & Paulo, hominibus qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri IESV Christi. Misimus ergo Iudam & Silam, qui & ipsi uobis uerbis referent eadem. Visum enim est Spiritui sancto & nobis, nihil ultrà imponere uobis oneris, quàm hæc necessaria: ut abstineatis uos ab his quæ immolantur simulachris, & à sanguine & suffocato, & scortatione: à quibus custodientes uos, bene agetis. Valete. Ista uisa fuerunt Deo. nam sic loquitur epistola: Visum est Spiritui sancto, nihil ultrà imponere oneris, præter ea quæ necessariò obseruari debent. Cæterùm nonnulli istis neglectis, omnem scortationem, rem quidem indifferentem arbitrantur: sed tamen de diebus festis, tanquam de uita decertant: Dei pręcepta euertunt, ipsiq; sibi leges sanciunt: legis promulgationem ab Apostolis traditam contemnunt, & pro nihilo putant: sicq; contraria illis quæ uisa sunt Deo, imprudentes exequuntur. Porrò, quamuis possemus sermonem de Paschate susceptum multo longius producere: & tum Iudæos ipsos, neq; tempora illius celebrandi, neq; modum accuratè obseruare: tum qua ratione Samaritani, qui sunt secta Iudæorum, semper post æquinoctium hoc festum peragant, planè ostendere: tamen eiusmodi opus & separatam, & longè prolixiorem tractationem desiderat. B Istud igitur solum dico, quòd qui tanto studio ducuntur Iudæos imitandi, & sunt in figuris rerum obseruandis tam curiosi, non debeãt uel transuersum (quod aiunt) digitum ab illis discedere. Nam omnino si tam accuratè omnia obseruare in animum inducant, non dies solum & menses obseruare debent: uerùm etiam alia, quæcunq; Christus factus sub lege, Iudæorum more obierit, aut quæ à Iudæis iniustè perpessus sit, aut quæ in figuris ad omnibus gratificandum expresserit. uerbi gratia: in nauem ingressus docuit, Pascha in cœnaculo parari iussit, asinam alligatam solui mandauit: hominem gestantem lagenam aquæ, signum dedit discipulis, qui ad Pascha parandum maturabant, aliaq; præterea infinita in Euangelijs, eius generis scripta sunt. Atqui nullum istorum omnium, externo & corporeo more, ut litera postulat, obseruare nituntur hi, qui propter festi celebrationem se iustificatos esse putant. nam nemo illorum è naui aliquando apud populum cõcionatur: nemo omnino in cœnaculo Pascha celebrare aggreditur: nemo cum asinam ligauerit, eam denuò dissoluit: nemo denique cuiquam negotium dat lagenam aquæ gestandæ, ut ea quæ sunt rerum symbola expleat. Etenim hæc aliaq; id genus, Iudæorum potius quàm Christianorum propria existimant. Nam Iudæi, eiusmodi instituta corporea potius obseruantia, quàm interioris mentis cultu obseruare contendunt. Quam ob causam sunt execrationi obnoxij, quòd legem Mosaicam in umbris ac figuris, potius quàm in rebus ipsis & ueritate positam intelligunt. Qui autem Iudæorum fautores sunt, tametsi has res ad altiorem diuinioremq; sensum transferunt, tamen de diebus & mensibus bellum excitant grauissimum: interiorem'que & sublimem, quę in illis est, notionem quasi pedibus protenunt: & propterea hac in parte pari ratione cum Iudæis necessariò condemnantur, sententiam'que execrationis sibi ipsi asciscunt. Verùm de his satis super'que me dixisse censeo.

Epistola ex Actis Apostolorum.

Samaritani quãdo Pascha celebrent.

Luc. 5. Marci 14. Mat. 21. Marci 14.

De Aria-

De Arianis Constantinopoli, qui & Psathyriani denominabantur. CAP. XXII.

A Redeamus iam ad illud propositum, de quo paulo antè mentionem fecimus: nimirum quòd Ecclesia semel diuisa, non in prima illa diuisione constitit: sed illi qui erant in sectas diuisi, rursum singuli se à sua ipsorum secta separarūt, leuiq; & pertenui occasione arrepta, se ab se mutuò abiunxerunt. Nam Nouatiani, uti dixi, propter festum Paschatis diuisi fuerunt, atque adeò de hac re nō est una solū inter illos diuisio. Nam in uarijs prouincijs non modò de mēse, in quo illud festū celebrari debet: sed etiam de diebus septimanæ illius, in qua celebratur, & de alijs rebus non magni momenti dissentientes, partim ab se ipsi segregantur, partim cohærescunt. Quinetiam Ariani inter ipsos diuisi sunt, ob hanc causam. Quæstiones controuersiæ captiosæq; inter eos quotidie agitatæ, illorum disputationes ad absurdas quasdam sententias & opiniones prouexerunt. Nam quoniam in ecclesia creditur, Deum esse patrem filij uerbi: quæstio inter eos oborta est, utrum Deus ante, quàm filius existeret, pater dici posset. Et quia Dei uerbum non ex patre generatum, sed ex non essentijs extitisse opinabantur: in primo & summo quæstionis capite lapsi, non sine causa in absurdam contentionem inciderunt. Dorotheus igitur ab illis Antiochia accersitus, dixit, non posse patrem aut esse, aut uocari, si non existat filius. Marinus, quem è Thracia ante Dorotheum, euocauerant, tempus opportunum nactus (ægrè enim ferebat Dorotheum sibi prælatum) contrariæ sententiæ patrocinium suscepit. Qua de causa ipsi inter se diuisi fuêre: ac cum propter inanem illam uoculam, quæ erat antè prolata: essent seiuncti, separatim alter ab altero conuentus fecerunt: & qui parebant Dorotheo, in proprijs ac suis locis manserunt: qui autem Marini sententiam sequebantur, extruxerunt sibi ecclesias, conuētus seorsum egerunt: deniq; docuerūt, patrem semper patrem fuisse, etiam cum filius nō existeret. B Appellabātur isti Psathyriani, propterea quòd Theoctistus quidam psathyropola, id est, placentarum uenditor, genere Syrus, ardenti studio huic opinioni patrocinatus est. Cuius sententiam secutus est Selenas Gotthorum episcopus, uir genere permixto ortus. nam pater eius Gotthus fuit, mater autē Phryx: & ob eam causam utroq; sermone expeditè in ecclesia docuit. Hæc secta haud diu pòst etiam diuisa fuit: quippe Marinus cum Agapio, quem ipse ad episcopatum Ephesi extulerat, cœpit contendere. Atq; isti duo non de religione, sed de primatu, propter nimium honoris studium, quo animi illorum tenebantur occupati, inter se decertarunt. Gotthi ab Agapio potius steterunt. Quamobrem multi clerici, qui erant de istorum episcoporum ecclesijs, odio contra eos ob concertationem illam ex inanis gloriæ cupiditate ortam concepto, ab illis desciuerunt, se'que totos addixerunt fidei Consubstantialis. Ariani igitur ad triginta quinq; annos inter ipsos diuisi, pòst, Theodosio iuniore & prætore Plintho Coss. quotquot Psathyrianorū hæresi fauebant, quorundam hortatu inducti, finem contendendi fecerunt. A' quibus, post reconciliationem factam, tanquam lege sancitum fuit, ut quæstionis, quę fuerat quasi contentionis caput, nunquam deinceps fieret mentio. Atq; istud nusquam nisi Constantinopoli præstare potuerunt. nam in alijs ciuitatibus, in quibus fortè sunt Ariani, eadem inter ipsos manet contentio. Verùm de Arianorum diuisione, hactenus sermonem produximus.

Nouatianorū diuisio. *Arianorum schismata.* *Dorotheus.* *Marinus.* *Psathyriani.* *Selenas.* *Agapius.*

Quòd Eunomiani quoque inter se discordarunt, uarijs nominibus ex sectarum authoribus appellati. CAP. XXIII.

Porrò Eunomiani inter ipsos fuêre separati. nam Eunomius ipse ab Eudoxio, qui illum iampridem episcopum Cyzici designauerat, arrepta occasione, quòd Aëtium magistrum suum ab ecclesia eiectum nollet admittere, dissidere cœpit. Quinetiam alij qui ab eo nomen habuerunt, in uarias sectas dispertiti sunt. Nam primum Theophronius quidam Cappadox, qui captiosas argutias certandi stu-

Eunomianorū schismata *Aetius.*

Theophronij libri. Eutychius. Eunomotheophroniani. Eunomieutychiani. Baptismi deprauatio. Macedonianorum dissensio. Eutropius presb.

dio accommodatas ab Eunomio didicerat,& pingui Minerua (ut aiunt) Aristotelis tum Categorias, tum librum de Interpretatione animo complexus erat, libros composuit, eos'que De mentis exercitatione inscripsit. Vnde in odium apud suæ religionis fautores incurrens, ab illis, tanquam sectæ suæ desertor, eiectus fuit: qui conuentus separatim ab illis faciens, hæresim suo ipsius nomine nuncupatam reliquit. Deinde Constantinopoli Eutychius quidam, leui frigida'que controuersia commotus, se ab Eunomianis seiunxit: ac iam conuentus seorsum agit. Itaque qui Theophronium sequebãtur, Eunomotheophroniani: qui autem Eutychium, Eunomieutychiani appellati sunt. Quàm inanes uerò ineptæ'que res sint, de quibus dissentiunt, non putaui operæprecium huic nostræ historiæ mandare, ne sermonem ad res ab instituto alienas transferrem. Attamen quòd baptismum deprauarunt, non prætermittendum censui. Nam non in Trinitatem, sed in Christi mortem baptizant. Inter Macedonianos præterea quodam tempore dissensio orta est, quippe Eutropius pres[b]yter Macedonianorũ, cõuentus egit separatim: à quo Carterius eiusdem sectæ dissensit. quinetiam aliæ sectæ in alijs ciuitatibus fortè ex his ortæ. Verùm ego, quoniam ætatem dego Constantinopoli, in qua natus educatus'que fui, uberius fusius'que res in hac urbe gestas narro: quandoquidem & nõnullas earum ipse oculis uidi, & quæ in ea gestæ fuerint, illustriores uidentur, hominumq́ memoria digniores. Istæ sectarum diuisiones, non uno eodemq́, sed uarijs fortè temporibus factitatæ sunt. Quòd si placet nomina uariarum sectarum cognoscere, euolue librum Epiphanij episcopi Cypri, qui Ancyrotus inscribitur. Sed de his satis multa.

Epiphanij Ancyrotus.

De Eugenij tyrannide, & Valentiniani paruuli nece: & de tyranno à Theodosio Imperatore superato. CAP. XXIIII.

Reip. status perturbatio. Eugenius tyrãnus. Arbogastes. Valentiniani strangulatio.

REipublicæ etiam status tali de causa admodum perturbatus fuit. In partibus uersus Occidentem, grammaticus quidam Eugenius nomine, qui Latinas literas docebat, ludo relicto, primùm in regia satellitem agere cœpit: deinde quæstor Imperatoris factus est. Et quia ualde erat disertus, & honorem propterea præ cæteris consequebatur, secundum fortunæ flatum moderatè ferre non potuit: sed Arbogastem, uirum ex parua Galatia ortũ, præfectum exercitus, moribus barbarum, & in primis crudelem, consilij sui socium & adiutorem nactus, tyrannidem occupare molitus est. Ambo igitur Valentiniano Imperatori cædem machinari, eunuchos'que Imperatoris cubicularios de ea re sollicitare aggrediuntur. Hi promissis maioris honoris & dignitatis inducti, Imperatorem dormientem opprimentes, strangulant. Eugenius itaque in partibus Occidentis rerum potitus, ea gessit, quæ à tyranno geri erat uerisimile. De quibus rebus Theodosius Imperator certior factus, in maximam curam & solicitudinem deintegrò coniectus est: hoc'que secundum certamen, post dimicationem cum Maximo tyranno commissam, sibi propositum ad ingrediendum putauit. Collectis igitur copijs, & filio Honorio Imperatore ad tertium sui ipsius consulatum, & primum Abũdantij, 4. Idus Ianuarij Imperatore declarato, rursus ad partes uersus Occidentem properè contendit, duos'que filios Imperatores Constantinopoli reliquit. Eum, ad bellum contra Eugenium abeuntem, plurimi barbari trans Istrum incolentes, sua sponte ad auxilium ei cõtra tyrannum ferendum secuti sunt. Non multo tempore interiecto, in Galliam proficiscitur, cum ingenti exercitu. Nam ibi tyrannus infinitas copias instructas paratás que habuit. Prælium ergo cõmittitur ad fluuium qui * Phrigdus uocatur. *Atque ut in ea parte qua Romani cum Romanis manus conseruerant, ancipiti pugna certatum erat: sic in illa qua barbari, Imperatori Theodosio auxilia ferẽtes, dimicab[an]t, Eugenius tulit superiores. Imperator cũ uideret barbaros profligatos, in maximo animi angore positus, humi se prostrauit: Dei implorauit opem: fit uoti compos. Nam Bacurius dux illius tantum animorum & roboris sumpsit, ut cum primipilis

Honorius imperator declaratus.

** Frigidus legit Niceph. lib. 12. cap. 39. & Claudianus poeta in Panegyrico ad Honorium.*
** Hæc uerba quædam desiderantur in Græco.*

in ea par-

A in ea parte qua barbari fundebantur, incursionem faceret, phalangesq; disrumperet. Eos igitur qui alios paulo antè fugauerant, ipse in fugam uertit. Alia etiam res digna admiratione consecuta est. Ventus enim grauiter spirans, tela ab Eugenij militibus coniecta, in eos denuò retorsit: quinetiam aduersariorum tela, multo uehementiore impetu in eos detulit. Tantum momenti & ponderis Imperatoris preces habuerunt. Quare cum belli fortuna hoc modo esset commutata, tyrannus ad pedes Imperatoris accurrere, salutemq; petere cœpit. Verùm illi, ad pedes Theodosij prouoluto, caput à militibus amputatum est. Ista gesta fuère 8. Idus Septembris, ad tertium consulatum Arcadij, Honorij autem secundum. Arbogastus, tantæ cladis author, biduo post prælium fugiens, ubi nullam uitæ spem sibi reliquam intellexerat, proprio ense se ipse obtruncauit.

Baccurius. *Eugenio supplici caput amputatum.* *Arbogasti interitus.*

Quòd post uictoriam, cum Imperator ægrotare cœpisset, filium Honorium Mediolanum accersiuit: & cum paululum à morbo conualuisse existimaretur, equestre certamen instituit, eademq; die è uita migrauit.

CAP. XXV.

THeodosius Imperator ex labore in eo prælio suscepto, corpore malè se habere cœpit. Quem cum ex morbo, qui tum illum occupauerat, finem uitæ sibi impendere expectaret, maior cura Reip. quàm mortis afflictauit: id'que, cum secum consideraret, quanta mala, Imperatore extincto, homines exagitare soleant. Quocirca filium suum Honorium quamprimùm Constantinopoli accersit, eo consilio, uti per illum partibus ad Occidentem spectantibus pacem & tranquillitatem stabiliret. Illo igitur Mediolanum aduentante, pater morbo recreatus est, equestriaq; certamina ob uictoriam partam à tyranno instituit. Atq; ante prandium ita morbo releuatus fuit, ut equestria certamina spectare posset. post prãdium derepentè cœpit adeò grauiter ægrotare, ut ad spectacula accedere nequiret. Filio igitur mandatum dedit, uti certamina illa perficienda curaret: nocteq; sequenti ipse abijt è uita, Olybrio & Probino Coss. decimo sexto Calend. Februarij: anno primo ducentesimæ nonagesimæquartæ Olympiadis. Vixit hic Imperator Theodosius annos sexaginta: regnauit annos sedecim. Totidẽ Liber iste complectitur, & mẽses octo.

Theodosij ægrotatio.

B *Theodosij obitus.*

Finis quinti libri.

SOCRATIS SCHOLASTICI HISTORIAE ECCLESIASTICAE, Liber sextus.

PROOEMIVM.

PRouinciam Ecclesiasticæ historiæ usq; à temporibus Constantini, pro uirili parte accuratè conscribendæ, abs te nobis impositã, Theodore sanctissime, in quinq; superioribus libris cumulatè expleuimus. Cæterùm hoc intelligas uelim, nos in sermone limatius perpoliendo non adeò elaborasse: quippe illud mente complectebamur, quòd quamuis in uerborum elegantia à nobis multum operæ positum esset, fortasse tamen id quod animo instituetamus, minimè fuissemus consecuti. Quod si consecuti fuissemus, non tamen illud scribendi genus, à ueteribus usurpatum, quo quidem res pro arbitratu uel amplificare uel diminuere existimantur, omnino cõsequi poteramus. Eôdẽ accedit, quòd talis oratio uulgo & imperitis hominibus, qui non uerba concinnè & eleganter constructa collocata'que admirari solent, sed rerum solum cognoscendarum auiditate ducuntur, nihil apportat commodi. Proinde ne opus à nobis susceptum utrisque incommodum uideretur: hoc est, & peritis, quòd cum eleganti ueterum scriptorum sermone nulla ex parte posset comparari: & imperitis, quòd res nimis ex-

dio accommodatas ab Eunomio didicerat,& pingui Minerua (ut aiunt) Aristotelis tum Categorias, tum librum de Interpretatione animo complexus erat, libros composuit,eos'que De mentis exercitatione inscripsit. Vnde in odium apud suæ religionis fautores incurrens,ab illis,tanquam sectæ suæ desertor,eiectus fuit: qui conuentus separatim ab illis faciens, hæresim suo ipsius nomine nuncupatam reliquit. Deinde Constantinopoli Eutychius quidam, leui frigida'que controuersia commotus,se ab Eunomianis seiunxit:ac iam conuentus seorsum agit. Itaque qui Theophronium sequebãtur,Eunomotheophroniani: qui autem Eutychium,Eunomieutychiani appellati sunt. Quàm inanes uerò ineptæ'que res sint, de quibus dissentiunt, non putaui operæprecium huic nostræ historiæ mandare, ne sermonem ad res ab instituto alienas transferrem. Attamen quòd baptismum deprauarunt,non prætermittendum censui. Nam non in Trinitatem, sed in Christi mortem baptizant. Inter Macedonianos præterea quodam tempore dissensio orta est, quippe Eutropius presbyter Macedonianorũ, cõuentus egit separatim:à quo Carterius eiusdem sectæ dissensit. quinetiam aliæ sectæ in alijs ciuitatibus fortè ex his ortæ. Verùm ego, quoniam ætatem dego Constantinopoli, in qua natus educatus'que fui,uberius fusius'que res in hac urbe gestas narro: quandoquidem & nõnullas earum ipse oculis uidi,& quæ in ea gestæ fuerint, illustriores uidentur, hominumq́ memoria digniores.Istæ sectarum diuisiones,non uno eodemq́, sed uarijs fortè temporibus factitatæ sunt. Quòd si placet nomina uariarum sectarum cognoscere, euolue librum Epiphanij episcopi Cypri,qui Ancyrotus inscribitur. Sed de his satis multa.

Theophronij libri. — *Eutychius.* — *Eunomotheophroniani.* — *Eunomieutychiani.* — *Baptismi deprauatio.* — *Macedonianorum dissensio.* — *Eutropius presb.* — *Epiphanij Ancyrotus.*

De Eugenij tyrannide, & Valentiniani paruuli nece: & de tyranno à Theodosio Imperatore superato. CAP. XXIIII.

REipublicæ etiam status tali de causa admodum perturbatus fuit. In partibus uersus Occidentem, grammaticus quidam Eugenius nomine,qui Latinas literas docebat,ludo relicto,primùm in regia satellitem agere cœpit:deinde quæstor Imperatoris factus est. Et quia ualde erat disertus,& honorem propterea præ cæteris consequebatur, secundum fortunæ flatum moderatè ferre non potuit:sed Arbogastem,uirum ex parua Galatia ortũ,præfectum exercitus, moribus barbarum, & in primis crudelem, consilij sui socium & adiutorem nactus, tyrannidem occupare molitus est. Ambo igitur Valentiniano Imperatori cædem machinari, eunuchos'que Imperatoris cubicularios de ea re sollicitare aggrediuntur. Hi promissis maioris honoris & dignitatis inducti, Imperatorem dormientem opprimentes, strangulant.Eugenius itaque in partibus Occidentis rerum potitus,ea gessit,quæ à tyranno geri erat uerisimile. De quibus rebus Theodosius Imperator certior factus,in maximam curam & solicitudinem deintegrò coniectus est: hoc'que secundum certamen,post dimicationem cum Maximo tyranno commissam,sibi propositum ad ingrediendum putauit. Collectis igitur copijs, & filio Honorio Imperatore ad tertium sui ipsius consulatum,& primum Abũdantij,4.Idus Ianuarij Imperatore declarato,rursus ad partes uersus Occidentem properè contendit,duos'que filios Imperatores Constantinopoli reliquit. Eum,ad bellum contra Eugenium abeuntem, plurimi barbari trans Istrum incolentes, sua sponte ad auxilium ei cõtra tyrannum ferendum secuti sunt.Non multo tempore interiecto,in Galliam proficiscitur,cum ingenti exercitu.Nam ibi tyrannus infinitas copias instructas paratas'que habuit.Prælium ergo cõmittitur ad fluuium qui * Phrigdus uocatur. *Atque ut in ea parte qua Romani cum Romanis manus conseruerant,ancipiti pugna certatum erat:sic in illa qua barbari,Imperatori Theodosio auxilia ferẽtes, dimicabãt, Eugenius tulit superiores.Imperator cũ uideret barbaros profligatos, in maximo animi angore positus, humi se prostrauit: Dei implorauit opem: fit uoti compos. Nam Bacurius dux illius tantum animorum &roboris sumpsit,ut cum primipilis in ea par-

Reip.status perturbatio. — *Eugenius tyrãnus.* — *Arbogastes.* — *Valentiniani strangulatio.* — *Honorius imperator declaratus.*

* Frigidus legit Niceph.lib.12.cap.39.& Claudianus poeta in Panegyrico ad Honorium.
* Hæc uerba quædam desiderantur in Græco.

A in ea parte qua barbari fundebantur, incursionem faceret, phalangesq́ue disrumperet. Eos igitur qui alios paulo antè fugauerant, ipse in fugam uertit. Alia etiam res digna admiratione consecuta est. Ventus enim grauiter spirans, tela ab Eugenij militibus coniecta, in eos denuò retorsit: quinetiam aduersariorum tela, multo uehementiore impetu in eos detulit. Tantum momenti & ponderis Imperatoris preces habuerunt. Quare cum belli fortuna hoc modo esset commutata, tyrannus ad pedes Imperatoris accurrere, salutemq́ue petere cœpit. Verùm illi, ad pedes Theodosij prouoluto, caput à militibus amputatum est. Ista gesta fuêre 8. Idus Septembris, ad tertium consulatum Arcadij, Honorij autem secundum. Arbogastus, tantæ cladis author, biduo post prælium fugiens, ubi nullam uitæ spem sibi reliquam intellexerat, proprio ense se ipse obtruncauit. *Bacurius.* *Eugenio supplici caput amputatum.* *Arbogasti interitus.*

Quòd post uictoriam, cum Imperator ægrotare cœpisset, filium Honorium Mediolanum accersiuit: & cum paululum à morbo conualuisse existimaretur, equestre certamen instituit, eademq́ue die è uita migrauit.

CAP. XXV.

Theodosius Imperator ex labore in eo prælio suscepto, corpore malè se habere cœpit. Quem cum ex morbo, qui tum illum occupauerat, finem uitæ sibi impendere expectaret, maior cura Reip. quàm mortis afflictauit: id'que, cum secum consideraret, quanta mala, Imperatore extincto, homines exagitare soleant. Quocirca filium suum Honorium quamprimùm Constantinopoli accersit, eo consilio, uti per illum partibus ad Occidentem spectantibus pacem & tranquillitatem stabiliret. Illo igitur Mediolanum aduentante, pater morbo recreatus est, equestriaq́ue certamina ob uictoriam partam à tyranno instituit. Atq́ue ante prandium ita morbo releuatus fuit, ut equestria certamina spectare posset. post prãdium derepentè cœpit adeò grauiter ægrotare, ut ad spectacula accedere nequiret. Filio igitur mandatum dedit, uti certamina illa perficienda curaret: nocteq́ue sequenti ipse abijt è uita, Olybrio & Probino Coss. decimo sexto Calend. Februarij: anno primo ducentesimæ nonagesimæquartæ Olympiadis. Vixit hic Imperator Theodosius annos sexaginta: regnauit annos sedecim. Totidẽ Liber iste complectitur, & mẽses octo. *Theodosij ægrotatio.* B *Theodosij obitus.*

Finis quinti libri.

SOCRATIS SCHOLASTICI HISTORIAE ECCLESIASTICAE, Liber sextus.

PROOEMIVM.

Prouinciam Ecclesiasticæ historiæ usq́ue à temporibus Constantini, pro uirili parte accuratè conscribendæ, abs te nobis impositã, Theodore sanctissime, in quinq́ue superioribus libris cumulatè expleuimus. Cæterùm hoc intelligas uelim, nos in sermone limatius perpoliendo non adeò elaborasse: quippe illud mente complectebamur, quòd quamuis in uerborum elegantia à nobis multum operæ positum esset, fortasse tamen id quod animo institueramus, minimè fuissemus consecuti. Quod si consecuti fuissemus, non tamen illud scribendi genus, à ueteribus usurpatum, quo quidem res pro arbitratu uel amplificare uel diminuere existimantur, omnino cõsequi poteramus. Eôdẽ accedit, quòd talis oratio uulgo & imperitis hominibus, qui non uerba concinnè & eleganter constructa collocata'que admirari solent, sed rerum solum cognoscendarum auiditate ducuntur, nihil apportat commodi. Proinde ne opus à nobis susceptum utrisque incommodum uideretur: hoc est, & peritis, quòd cum eleganti ueterum scriptorum sermone nulla ex parte posset comparari: & imperitis, quòd res nimis ex-

quisito orationis artificio inuolutas, pene'que obrutas, animo assequi non queant: eam scribendi rationem secuti sumus, quæ quamuis demissior humilior'que uideatur, est tamen ad intelligendum multo facilior. Porrò nobis in sextum Librum iam ingressuris, illud primùm dicendum uidetur, quòd res nostra memoria gestas tractaturi, nonnihil pertimescimus, ne ea scriptis prodere uideamur, quæ sint nõnullorum animos offensura: uel quia ueritas, ut in prouerbio est, hominibus permolesta est, cùm eorum nomina quos diligunt, laude & prædicatione minimè efferamus, uel quia illorum res gestas magnis prçconijs neutiquam extollimus. Nam qui personas ecclesiasticas in summo habent honore, nobis crimini dabũt, quòd episcopos non uocamus Deo charissimos, aut sanctissimos, aut alijs id genus nominibus. Alij, qui sunt paulo curiosiores, interdum uertent uitio, quòd Imperatores non diuinissimos, aut dominos, aut alijs titulis, quos homines illis tribuere solent, appellamus. Verùm quoniam ueterum scriptorũ testimonijs perspicuè probare, ostendereq́ possum, seruum in eorum libris dominum suum proprio nomine cõpellasse: ego quo rerum ueritati, uti debeo, inseruiam, istos dignitatis titulos penitùs contemnam: & legibus obsequens historiæ, quæ simplicem sinceramq́ rerum gestarum narrationem, eamq́ omni fuco carentem postulant, deinceps ad ipsam historiam aggrediar: & ea scribam, quæ partim ipse uidi, partim ab his qui illa conspexerunt, perdidici: quæ quidem uera esse inde exploratum habeo, quòd qui eadem mihi narrabant, ipsi narrando minimè inter se discreparunt. Veritatem certè elicere, erat mihi propterea ualde laboriosum, quòd tam multi homines, tamq́ uarij, res mihi significauerant: quorum alij seipsis rebus gestis interfuisse dicebant, alij easdem cognoscere uel maximè quæsiuerant.

Veritas hominib. permolesta. *Historiæ lex.*

Quòd mortuo Theodosio Imperatore, cum liberi eius Imperium partirentur, ac redeunti ab Italia paulo pòst exercitui Arcadius obuiam ueniret, Ruffinus præfectus ad pedes Imperatoris occisus est. CAP. I.

B

Theodosio Imperatore mortuo, Olybrio & Probino Coss. ad decimumsextum Calend. Februarij, eius filij gubernacula imperij Romani susceperunt: atque Arcadius partium ad Orientem sitarum, Honorius autem earum quæ spectant ad Occidentem, principatum obtinuit. Eisdem temporibus ecclesiæ quæ est Romç, urbis primariæ, præfuit Damasus: Alexandrinæ Theophilus, Hierosolymitanæ Ioannes, Flauianus Antiochenæ: Constãtinopoli autem, quæ est noua Roma, Nectarius, sicut in Libro superiore à nobis cõmemoratum est, episcopalem sedem occupauit. Sexto Idus Nouembris, in ipsius consulatu corpus Theodosij effertur ad sepulturam, & ab Arcadio filio consuetum funus honorificè celebratur. Haud multo pòst, ad quintum Calend. Decembris, exercitus, qui cum Imperatore Theodosio contra tyrannum Eugenium dimicauerat, eò aduentauit. Vbi igitur Imperator Arcadius (ut moris est) ad portas ciuitatis exercitui obuiam processit, ibi tum Ruffinum legatum Imperatoris obtruncant. nam & in suspicionem uenerat occupandç tyrannidis: & opinio de eo erat concepta, quòd Hunnos gentem barbaram in agrum Romanum aduocauerat. Etenim eodem tẽpore & Armeniam, & alias quasdam partes Orientis uastauerant. Eodem die, quo Ruffinus erat interfectus, Marcianus Nouatianorum episcopus excessit è uita: in cuius episcopatum Sisinnius, de quo suprà fecimus mentionem, successit.

Ecclesiarum præcipuarum episcopi. *Theodosij Imper. funus.* *Ruffini cædes.* *Sisinnius Marciani successor.*

De Nectarij morte, & Ioannis creatione. CAP. II.

Nectarij obitus.

NON longo temporis spacio interposito, Nectarius episcopus Constantinopolitanus obijt mortem, Cæsareo & Attico Coss. quinto Calend. Octobris. Itaq́ statim de episcopo deligendo uehementer laboratum est. Et cum alij alium ad id muneris quærerent, deq́ ea re sæpe consilium iniretur, tandem uisum est, Ioannem Antiochiæ presbyterum, Antiochia accersere. Nam de eo fama percrebuit, quòd & ad docendum aptus, & in dicendi facultate ualde peritus erat. Quãobrem haud diu

Ioã. Chrysostomus Antioch. presbyter.

A haud diu pòst, Imperator Arcadius communibus omnium suffragijs, id est cleri & populi, illum accersit. Et quo eius ordinatio plus haberet authoritatis, aderant de Imperatoris mandato cùm alij complures episcopi, tum Theophilus episcopus Alexandriæ: qui omni studio eò incubuit, ut Ioãnis famam læderet, & Isidorum suæ ipsius ecclesiæ presbyterum, ad illum episcopatum eueheret. Hunc Isidorũ Theophilus propterea charum habuit, quòd ipsius causa prouinciam ualde periculosam aliquando suscepisset. Quæ nam illa fuerit, iam dicemus. Cùm Imperator Theodosius contra Maximum tyrannum prælio decertaret, Theophilus per Isidorum munera ad Imperatorem cum binis literis misit, præcepitq; ut uictori & munera, & alteras literas offerret. Isidorus, quo hoc negocium obiret, Romam contendit, uictoriamq; sedulò obseruat. Verùm illud factum non diu in abstruso latuit. Nam lector illius, qui unà cum illo aderat, literas clàm surripuit. Vnde Isidorus metu perculsus, absque mora Alexandriam profugit. Hæc quidem causa fuit, cur tantopere à Theophilo esset pro Isidoro laboratum. Verùm qui erant ex aula Imperatoris, Ioannem prætulerunt. Ac posteaquam multi crimina Theophilo intentabãt, & libellos contra illum, alius ob aliam causam, episcopis, qui tum aderant, offerebant: Eutropius, qui cubiculo Imperatoris præfuit, criminationes aduersus Theophilũ illatas, scriptisq; proditas nactus, Theophilo ostendit: docuitq; liberam optionem illi datam esse, uel Ioannem episcopum ordinandi, uel iudicium de criminibus ei obiectis subeũdi. Quibus perterritus Theophilus, Ioannem designat episcopum. Proinde cum esset ad sacrũ episcopatus gradum designatus, in sede episcopali collocatus fuit, quarto Calend. Martij, proximis Coss. quibus Imperator Honorius Romæ, Constantinopoli autem Eutychianus tum Imperatorum præfectus rempublicam administrauit.

Isidorus cur Theophilo charus.

Ioannes Chrysost. Cõstãtinopol. episcopus designatur.

De Ioannis Constantinopolitani episcopi genere & educatione. CAP. III.

B VErùm quoniã Ioannes uir percelebris fuit, tum propter libros quos reliquit posteritati, tum propter grauia pericula & tempestates, in quas incidit: operę precium uisum est, eius res gestas non silentio præterire, sed ea quæ de eo pluribus dici possent, summatim comprehendere, narrareque unde sit ortus, ex quibus parentibus, quomodo ad sacerdotij dignitatem uocatus, qua ratiõe illa abdicatus: denique quo pacto post mortem plus consecutus honoris, quàm cum uiueret. Ioannes oriundus fuit ab Antiochia, quæ est urbs Celosyriæ: patre Secundo, matre Anthusa, ex genere patritio: discipulus Libanij sophistæ, auditor etiam Andragathij philosophi. Qui cum ad res forenses animum adijcere institueret, simulque consideraret eorum uitæ genus, qui in illis rebus uersantur, quàm improbum esset, & iniquum, ad uiuendi rationem magis pacatam & tranquillam se transtulit. Quod quidem fecit, exemplo Euagrij inductus: qui ab eisdem cum illo præceptoribus & magistris institutus, iampridem quietam uiuendi uiam ingressus fuerat. Confestim itaque & habitu mutato, & incessu, ad Sacras literas perlegẽdas omnem suam curam & cogitationem conuertit: operamque nauauit asiduè, ut Ecclesiæ Christi prodesset: suadet Theodoro & Maximo condiscipulis suis, qui pariter cum ipso Libanium sophistam audiuerant, ut eo uitæ genere, quod in pecunia facienda uersatur, derelicto, hoc quod paucis contentum est, sequantur. ex quibus duobus, Theodorus Mopsiestiæ urbis Ciliciæ postea episcopus fuit: Maximus Seleuciæ, quæ est in Isauria. Isti igitur id temporis permagno uirtutis studio inflãmati, monasticam disciplinam didicerunt à Diodoro & Carterio, qui tum quidem monasterio præfuerunt: postea alter illorum, nempe Diodorus episcopus Tharsi constitutus, multos libros conscripsit: & dum nudæ sacrarum Scripturarum literæ solum attenderet, à sensu & intelligentia abstrusiore illarum penitùs deflexit. Sed de his satis. Ioannem, qui cum Basilio primùm diacono à Meletio designato, postea episcopo Cæsareæ Cappadociæ ordinato, multum diuq; uersabatur, Zeno episcopus Hie-

Ioannis Chrysostomi ortus, et uitæ cursus.

Theodorus & Maximus Chrysostomi condiscipuli.

Diodorus Tarsi episc.

Zeno.

Ioã. Chrysost. liber contra Iudæos: item alij.

pus Hierosolymis reuersus, lectorem ecclesiæ Antiochenæ constituit. Qui dum lectoris occupabat gradum, librum illum qui contra Iudæos inscribitur, composuit. Post paulò, diaconatus dignitatem assecutus à Meletio, libros de sacerdotio contexuit: itemq; eos, quos contra Stagirium scripsit. Quinetiam quos de incomprehensibili, quos'que de mulieribus asciticijs inscripsit. Postea ubi Meletius Constantinopoli (ibi enim aderat propter Gregorij Nazianzeni ad episcopatum ordinationem) decesit è uita, Ioannes relictis Meletianis, & communione cum Paulino repudiata, tres annos continuos uitam quasi solitariam, & à negocijs uacuam degit.

Ioã. Chrysost. presbyter ordinatus.

Ioan. Chrysost. uitæ consuetudo qualis.

Pòst, Paulino mortuo, ab Euagrio, qui Paulino succesit, presbyter designatus est. Eius uitæ consuetudo, antequam episcopus erat delectus, ut paucis cõplectar, hæc fuit. Erat homo, ut fertur, propter incredibile temperantiæ studium moribus aliquanto seuerior: & ut quidam dixit, qui illo ab ineunte adolescentia familiarissimè usus fuerat, iracundiæ potius, quàm obseruantiæ indulgens. Ac propter exquisitam uitæ institutionem, rerum futurarum non satis prouidus, sed præ simplici & sincero animo facilis ad decipiendum. Quinetiam libertate loquẽdi aduersum eos qui cum eo in colloquium ueniebant, extra modum usus est. Atq; ut in docendo multum operæ posuit, uti audientium mores emendaret: sic in colloquijs illis qui eius mores ignorabant, paulo habebatur insolentior.

De Serapione diacono, quo incitante, inimicus & hostis clero effectus est Ioannes.

CAP. IIII.

Ioã. Chrysost. episc. factus, cur seuerior existimatus.

IOannes his moribus imbutus, & ad episcopatus honorem sublatus, dum constitueret (sic enim putabat) clericorum suorum uiuendi rationem corrigere, maiorem seueritatem, quàm par erat, in eos declarauit. Itaque statim in initio episcopatus: cum aduersus clerum paulo uideretur acerbior, ab illo propterea odio habitus est: ac complures erga eum animo offensiore esse, & tanquam nimis iracundum uitare cœperunt. Serapion illius ecclesiæ diaconus, cur in omnium offensionem incurreret, author profectò fuit. Qui præsente uniuerso clero contenta uoce sic illum affatus est: Nunquam, ô episcope, istos pro arbitrio regere poteris, nisi una eadem'que uirga omnes coerceas. Quod eius dictum, grauem odij flammam contra episcopum incendit. Episcopus non multo pòst, complures ab ecclesia, alium ob aliam causam, eiecit. Illi, uti in tam uiolento dominantium impetu usu solet uenire, contra eum conspirare, & apud populum falsò criminari cœperunt. Hæc quæ de illo uulgò dicebantur, nimirum quòd cum nemine cibum capere, & ad conuiuium inuitatus neutiquam accedere uolebat, fidem audientibus fecerunt. Vnde calumnia in eum concitata, magis magis'que creuit. Qua ratione fuerit inductus, uti cum nullo cibum capesseret, nemo pro certò dicere potuit. Nam alij qui illud eius factũ defendere uoluerunt, aiunt illum propterea seorsum per se cibum sumpsisse, quòd ualetudine erat imbecilla, & ægrè cibaria apposita admittebat. Alij propter nimis austeram uiuendi disciplinam, eum hoc fecisse asserunt. At utcunque se res habebat, non parum ad probandum crimen illi ab accusatoribus obiectatum ualere uidebatur. Sed tamen populus propter conciones ab illo in ecclesia habitas, spretis neglectisq; accusatorum eius calumnijs, permagno erga illum studio affectus fuit, hominemq; dilexit plurimum. Cõciones uerò cùm ab eo ipso in lucem editæ, tum à scribis cleri & exercitata manu, illo eas è suggestu recitante, exceptæ, quales'nam fuerint, quàm illustres, quamq; ad persuadendum accommodatæ, non est necesse in præsentia differere, præsertim cum omnibus copia sit eas pro arbitratu euoluendi, multumq; fructus & utilitatis ab eisdem percipiendi.

Serapiõ Ioan. Chrysostomi diaconus. B

Ioã. Chrysost. cur seorsum cibum capere solitus.

Ioã. Chrysost. cõciones quales.

Quòd non modò illis qui in cleri numero censebantur, aduersabatur, sed optimatibus quoq; ipsis: & de Eutropio eunucho. CAP. V.

Ioã. Chrysost. in magistratib. notandis libertas.

QVamdiu Ioannes in clerum solùm inuectus est, insidiæ contra illum paratæ non multum habuêre ponderis: sed cũ magistratus extra modũ reprehẽdere aggredie-

A aggrediebatur, tum maiore inuidiæ incendio conflagrare cœpit. Et primùm contra eum multa dicebantur: deinde cum eadem essent indies amplificata, tandem auditoribus fidem fecerunt: quinetiam concio in Eutropij reprehensionem ab eo habita, calumniã adauxit. Nam Eutropius eunuchus, qui Imperatoris cubiculo præfuit, & primus ex eunuchis dignitatem consularem ab Imperatore obtinuerat, sedulò dabat operam, ut lex ab Imperatoribus promulgaretur, ne quisquam ad ecclesias tanquam ad asylum profugeret: sed ut hi qui eò profugerant, inde abriperentur. Qua lege confestim ille ipse pœnas dedit. Nam simulatque promulgata fuit, Eutropius in offensionem apud Imperatorem incurrens, confugit ad ecclesiam. Ioannes itaque episcopus, cum Eutropius ad basim altaris procumberet, & præ metu consternatus esset, assidens in suggestu, unde antea, quo facilius audiretur, concionari solebat, orationem in reprehensionem eius habuit. Qua de causa nonnullorum animos admodum uidebatur offendere: quòd hominem acerbè afflictum non modò non commiseratus est, sed contrà uehementer redarguit. Eutropium igitur consulari dignitate exornatum, Imperator ob delicta quædam ab illo admissa, securi percuti mandauit: & propterea eius nomen ex Consulum albo deletum fuit, & dignitatis illius titulus soli Theodoro collegæ suo asscriptus. Fertur preterea, episcopum Ioannem, etiam Gainam tum præconem liberè, ut solebat, et grauiter perstrinxisse: quòd non dubitârat ab Imperatore petere, uti una ex illis ecclesijs, quæ intra urbem erant, Arianis eiusdem cum illo religionis fautoribus, tribueretur. Porrò alios qui in Repub. magistratus gerebant, alijs de causis cum magna loquendi libertate, quæ illi multorum peperit inimicitias, reprehendit. Vnde Theophilus Alexandriæ episcopus, statim ut illum ordinauerat episcopum, cœpit animo sedulò agitare, quo pacto insidias illi machinaretur. Atque ut cum nonnullis coràm de hac re ex occulto egit: sic plerisque qui longo locorum interuallo ab eo aberant, per literas consilium & uoluntatem suam significauit. Nam non modò incredibilis Ioannis loquendi libertas illi permultum attulit molestiæ: uerùm etiam quod efficere non poterat, ut episcopatus Constantinopolis Isidoro ipsius ecclesiæ presbytero tribueretur. Hoc in loco res fuêre Ioannis episcopi: contra quem hominum maleuolentia ab ipso primo episcopatus sui tempore quodammodo parturire cœpit. Sed de illo plura dicemus postea.

Eutropij eunuchi reprehensio.

Eutropij cædes.

Gainas cur ab Ioanne reprehensus.

Theophili in Ioãnẽ insidiæ.

B

De Gainæ Gotthi tyrannide, & mota ab eo Constantinopoli seditione, & eiusdem interitu. CAP. VI.

IAm uerò rem planè memorabilem illis ipsis temporib. gestam commemorabo: ostendamque, quemadmodum & ipsa ciuitas Constantinopolis, & Romanorum fortunæ, admirabili diuinæ prouidentiæ subsidio ex maximo periculo ereptæ fuerint. Sic igitur habetote. Gainas quidam genere barbarus, Romanorumque ditioni subiectus, & militiæ inter illos assuefactus, ita creuit pedetentim, uti tandem apud Romanos & equitum & peditum dux declararetur. Qui cum tantum principatus esset consecutus, nec seipsum noscere, nec insolentiam animi sui moderari potuit: sed omnem (ut dicitur) lapidem mouit, ut Romanos suæ potestati subijceret. Idcirco omnem Gotthorum gentem ex ipsorum regione accersit, eosque qui ad numerum militum augendum erant idonei, retinere apud se constituit. Et quoniam Tribigildus, communione sanguinis cum eo coniunctus, militum qui uersabantur in Phrygia tribunus erat, & de sententia Gainæ nouis rebus studebat, uniuersam præterea Phrygum gentem subiugauerat: Gainas operam dedit, ut rerum Phrygiarum administrandarum potestas ab Imperatore ei permitteretur. quam rem Arcadius Imperator, nihil animo prospiciens, prompto & alacri animo illi concessit. Ille igitur extemplò ad bellum, ut ferebatur, contra Tribigildum gerendum, sed, ut res erat, ad occupandam tyrannidem iter capessit: duxit secum Gotthorum barbarorum millia nõ pauca. Qui in Phrygiam ingressus, eam

Gainas Romanos suæ potestati subijcere conatur.

Tribigildus tribunus militũ.

Phrygia Gainæ subacta.

uniuersam subegit. Itaque Romani magna tempestate iactati fuerunt, non modò quòd tanta barbarorum multitudo se Gainæ adiunxerat: sed etiam quòd partes Imperij ad Orientem spectantes, erant tanto periculo expositæ. Tum Imperator prudens consilium pro temporis ratione secutus, astutia barbarum aggressus est. Nam misśis ad illum legatis, modis omnibus eum placare studuit. Ac cum postularet, ut Imperator Saturninum & Aurelianum, duos Cōsulares uiros, ordinis senatorij facilè principes, quos ipsius conatus retardaturos suspicabatur, ad eum mitteret: Imperator etsi animo inuito, necessitati tamen parens temporis, concessit. Illi utpote pro Repub. mortem oppetere admodum cupientes, excelso & erecto animo Imperatoris mandato obtemperarunt. Proinde in planicie, in qua equos ad cursum exercere solent, longè à Chalcedone, barbaro obuiam facti sunt, ad quemcunq; cruciatū subeūdū parati. Verùm isti ab illo nihil perpessi sunt mali: atq; ille rē cupitā dissimulans, Chalcedonē contendit. Ibi Arcadius ei fit obuiā. Ac cum Imperator & barbarus simul in tēplo esśēt, in quo corpus Ephemię martyris conditū & sepultū est: iusiurandū mutuò dāt, se reuera alterum alteri nō facturos aliquādo insidias. Cęterùm quāuis Imperator, uir qui iurisiurandi religionem, utpote pius, permagno æstimabat, iusiurandum firmè seruauit: tamē Gainas, & fœdera rupit, & ab eo quod apud animum suum proposuerat, minimè destitit: sed in urbe Constantinopoli, & in uniuerso imperio Romano, si modò posset, incendia facere, prædasq; agere cogitauit. itaq; Constantinopolis propter infinitas barbarorum copias, quæ illam occupabant, barbara ferè facta est: eiusq; ciues & incolæ captiuorum loco habiti. Tam graue etiam imminebat periculum ciuitati, ut cometa maximus à cœlo ad terrā usque peruadens (similem uerò antea nemo aliquando aspexerat) illud ipsum portenderet. Gainas primùm omni exuto pudore, argentariorum officinas, in quibus argentum publicè uendi solet, diripere in animo habuit. Sed cum fama conatum eius antè patefecisset, quàm rem aggressus sit: & argentarij propterea cauerent, ne argentum in mensis numularijs exponeretur, ille deinde aliud facinus tentare constituit: & cum iam nox esset, barbarorum multitudinem ad palatium incēdendum mittit. Quo quidem tempore planè constabat, quàm illa ciuitas Deo curæ esset. Nam multitudo angelorum, qui speciem hominum armatorum, corpora immani magnitudine habentiū, præ se ferebant, illis q insidias uastando palatio parauerāt, uisa fuit: quos barbari ingentem reuera exercitum & strenuum esse suspicati, obstupefacti sunt, indeq; se subduxerunt. Quod, postquam Gainæ nunciatum fuit, incredibile uidebatur. Nam certò sciebat, tantas copias armatas Romanorum (in singulis enim ciuitatibus separatim collocatæ erant) ibi adesse non potuisse. Nocte igitur sequenti, & pòst etiam non semel, alios misit. Vbi uerò ad eum sæpius milites eò mittentem, eadem fuêre relata (angeli enim Dei idem uisum semper oculis insidiantium subiecerunt) tandem ille ipse cum ingenti manu illò profectus, de miraculo periculum facere uoluit. Ac cum pro certo intelligeret, militum multitudinem esse, eamq; interdiu delitescere, noctu autem eius conatui resistere: callidū ad modum cepit consiliū, quod ut ipse putabat, Romanis magnopere incōmodaret: at, ut rei declarabat euentus, uehementer commodauit. Simulat se dæmonio agitari, & ob eam causam ad templum D. Ioannis baptistæ (aberat quidem illud à ciuitate ad septimum lapidem) quasi preces ibi facturus, contendit. Proficiscuntur unà cum illo barbari, qui arma secum clàm ex urbe partim dolijs occultata, partim alijs quibusdam machinis contecta extulerant. Ac cum portarum custodes, dolo deprehenso, tela exportari prohiberent: barbari, strictis gladijs, eos interemerunt. Inde grauis tumultus ciuitatē occupat: omnib. mors impēdere uidebatur. Verūtamen ciuitas, portis illius undiq; firmè occlusis, cōmunitisq;, in tuto fuit. Imperator aūt prudenti consilio in tēpore usus, Gainā palàm hostē pronunciat: barbaros, qui in urbe

Gainas fœdifragus. *Gainæ nefarij conatus.* *Angelorū auxilio seruata Constantinopolis.* *Gainas palàm hostis ab Imp. pronunciatus.*

A urbe remanebant, trucidari iubet: uniusq; diei spacio post portarũ custodes occisos interposito, milites cum barbaris intra portas, ꝓpe ecclesiã Gotthorũ (ibi enim barbari, qui in urbe remanserant, erant in unum collecti) manu confligunt, ecclesiam incendunt, permultos illorum trucidant. Gainas, ubi eos qui nondum erant è portis egresi, interfectos accepit, animaduertit'que fraudulentos ipsius conatus minimè ex sententia procedere, decedens è templo, in partes Thraciȩ contendit. Et cum Cherronesum aduentaret, inde traijcere, & Lampsacum proficisci maturat: ut partes uersus Orientem usq;, ex eo loco suæ ditioni subijceret. Vbi uerò Imperator copias per terram perq; mare ante eius aduentum illò miserat, miraculum planè insigne diuina prouidentia illic denuò editum fuit. Nam cum barbari nauigijs carerent, rates fabricari, in'que illis transmittere cœperunt: Romanorum classis eodem ferè momento adnauigare, zephyrus grauiter spirare. Et ut Romani nauibus facilè traiecerunt: sic barbarorum maxima pars pariter cum equis in ratibus, tempestatis uiolentia huc illucq; agitata, ab se mutuò disiecta fuit, maris'que fluctibus obruta perijt: nonnulli autem à Romanis demersi interierunt. Ad hunc modum itaq; ingẽs barbarorũ multitudo illo tempore è medio sublata est. Gainas uerò inde digressus, & per Thraciam fugam faciens, in alias Romanorum copias fortè incidit, à quibus ipse simul cum barbaris, qui cum eo erant, interemptus est. Atque ista quidem obiter de Gaina sint à nobis commemorata. Quòd si cuiquam placet res in eo bello gestas accuratè cognoscere, legat Gainiam Eusebij scholastici: qui eodem tempore Troili sophistȩ discipulus fuit. Iste, illius belli spectator factus, res in eo gestas quatuor libris heroico carmine conscriptis narrauit. Et quoniam recẽs erat rerum gestarum memoria, ideo ob illud poëma magno in honore habitus fuit. Nuper etiam Ammonius poëta, idem argumentum carmine contexuit: & ad undecimum cõsulatum Theodosij iunioris, quem cum Fausto gessit, coram illo ipso Imperatore recitauit, indeq; summam laudem est consecutus. Bellum hoc finem habuit, Stilicone & Aureliano Coss. Proximo anno cõsulatum gessit Phraitus, Gotthus quidem genere, sed cum populo Romano magna beneuolentia cõiunctus: qui in hoc eodem bello adeò strenuè & fortiter dimicauerat, ut propterea consulatus dignitatẽ sit assecutus. quo quidẽ Cos. Imperatori Arcadio filius natus fuit, Theodosius ille bonus, quarto Idus Aprilis. Sed de his satis superq; uidemur dixisse. B

Miraculum.

Gainas in fuga interẽptus.

Eusebij Gainia.

Ammonius.

Phraitus cur consulatus dignitatem consecutus.

De schismate inter Theophilum Alexandriæ episcopum, & qui degebant in solitudine monachos: & quòd Theophilus Origenis libros anathemate damnauit. CAP. VII.

DVm his procellis iactantur res Romanorum, illi quibus sacerdotij dignitas tributa fuit, dolos cõtra seipsos mutuò commoliri, ad insigne religionis Christianæ dedecus aggreßi sunt. Etenim eodem tempore alij eorum aduersus alios tumultus concitare cœperunt: quæ pestis ab Aegyptijs sumpsit initium. Causa autem talis fuit. Erat paulo antè quȩstio posita, Vtrum Deus sit corpus, humana'que sit præditus figura: an corpore uacet, & non humana solùm, sed omni (ut complectar breui) specie careat corporea? Ex hac quȩstione cõtentiones & discordiæ apud complures ortȩ sunt, dum alij huius opinionis, alij illius patrocinium suscipiebant. Ex monachis uerò imperitioribus non pauci in primis, Deum corporeum esse, & humana figura imbutũ uoluerũt: sed maxima pars istos condẽnare cœpit, Deumque corporis expertem esse, & omni specie corporea carere asseruit. Quorum sententiæ assensit Theophilus, Alexandriæ episcopus: adeò ut in ecclesia coram populo eos qui Deo humanam formam tribuebant, grauiter insectaretur, eum'que corpore omnino carere doceret. Quæ cum Aegyptij monachi intellexissent, relictis monasterijs, Alexandriam ueniunt, contra Theophilũ tumultuantur: condemnant ut impium, è medio tollere cupiunt. Qua re cognita, Theophilus animo anxio

Deus an corporeus, quæstio.

Monachorum contra Theophilum tumultus.

anxio & perplexo esse cœpit: rationem, qua mortem, quam illi minabātur, effugeret, excogitauit. Illis in conspectum ueniens, blando sermone compellat, hoc modo apud illos uerba facit: Vos cum intueor, ipsius Dei uultum mihi uideor intueri. Quibus uerbis concitatos monachorum animos mitigauit. Tum illi: Si uera dicis, inquiunt, Dei ipsius uultum perinde se habere, ut nostrum, Origenis libros anathemate damnato. Nam nonnulli ex illis nostram impugnant opinionem. Quod si istud facere recusaueris, pœnas impijs & Dei hostibus debitas, nobis profectò dabis. Imò ego, inquit Theophilus, quod uobis uisum sit, faciam. Ne igitur mihi succenseatis: ego enim Origenis odi libros: & qui eos probant, illos graui reprehensione dignos censeo. Itaque ad hunc modum monachorum ira repressa, eos ab se cum pace dimisit. Ac fortasse quæstio de hac re agitata, ad hodiernum diem consopita iacuisset, nisi alia de causa deintegrò fuisset excitata: quæ eiusmodi fuit. Monasterijs quæ erāt in Aegypto sita, quatuor pij & religiosi uiri præfuêre, Dioscorus, Ammonius, Eusebius, & Euthymius. Isti fratres germani erant, atque ex procera corporum statura Longi appellabantur. Erant & ob singularem doctrinam, & ob piam uiuendi rationem ualde eximij: ac propterea Alexandriæ crebrò hominum sermone celebrati. Theophilus Alexandrię episcopus, eos amauit plurimum, mire'que coluit. Proinde unum illorum, nempe Dioscorum, quasi ui à monasterio abstrahens, episcopum Hermopolis designauit: alios duos obsecrauit, ut ætatem simul cum ipso agerent. Et cum uerbis ægrè illis persuadere posset, authoritate tamen, utpote episcopus, illud facere compulit: ac primùm dignitate clericorum eos cohonestare, deinde administrationem ecclesiæ illis concredere cœpit. Hi tametsi necessitati parebant, ecclesiæ'que munera sedulò procurabant: tamen graui premebantur ęgritudine, quòd non in monastica uitæ disciplina defixi, ut uolebant, in ueræ sapientiæ studium incumbere poterant. Posteaquam tempore progrediente animos suos lædi putabant, animaduertebant'que episcopum uitam in pecunia facienda conterere, & toto pectore (ut dicitur) in ea quærenda laborare, noluerunt amplius cum eo uersari: sed se solitudinem amplecti, eam'que uitæ urbanæ longè anteferre dixerunt. Theophilus, quamdiu causæ ignarus fuit, cur reuerà discedere cuperent, eos uti cum ipso manerent uehementer orauit: sed ut primùm ipsius uitæ modum ab illis condemnatum intellexit, graui ira accensus, se illos maximis affecturum incommodis minatus est. Vbi illi eius minas contemnebant, & se in solitudinem receperant, Theophilus natura, ut uidebatur, feruentior, non exiguum tumultum contra illos concitauit: imò uerò modis omnibus operam dedit, ut illis insidias tenderet. Quinetiam illorum fratrem Dioscorum, episcopum Hermopolis, odio habere cœpit. Nam erat illi permolestum, monachos tantoperè Dioscoro fauere, tanta'que illum reuerentia obseruare. Et quoniam intelligebat se non posse illos pios uiros ulla ratione lædere, nisi monachorum animos, quibus præerant, ab illis abalienaret: hac uia eos aggressus est. Pro certo nouit, eos persæpe cum illo uerba facientes asseruisse, Deum corporis expertem esse, minime'que figura humana præditum. Nam si esset humana specie imbutus, necessariò sequi, eum posse humano more & modo pati: illud'que cùm ab alijs ueteribus scriptoribus, tum ab Origene in primis accuratè disputatum esse. At Theophilus, quanquam eam de Deo opinionem ipse tenebat: tamen, quo inimicos ulcisceretur, sinceram sanamq; eorum doctrinam oppugnare non dubitauit: imò uerò complures monachorum, homines simplices & sinceros quidem, sed in doctrina rudes, multos etiam literarum omnino expertes in suam sententiam rapuit. Misit enim ad monasteria in solitudine sita quosdam, qui monachos docerent, non parendum esse nec Dioscoro, nec eius fratribus, qui tradebant Deum corpore uacare. Nam Deus, inquit, uti ex Sacris literis constat, oculos, aures, manus & pedes habet, sicut homines. Dioscorus autem, eius'que sectatores,

Theophilus monachorum animos mitigat.

Origenis libri à Theophilo damnātur.

Monasteriorū in Aegypto præfecti. Longi fratres.

Dioscorus Hermopolis episcopus.

Theophili insidiæ.

A res, qui Origenem sequuntur, nepharium dogma inducunt. negant enim Deum oculos, aures, pedes & manus habere. Hac callida & fallaci captione permultos monachos in suam pertraxit sententiam: & ardens seditionis flamma inter eos incensa est. Nam qui mentem habebant satis exercitatam, illi ea fallacia minimè à ueritate abrepti fuerunt, sed Dioscori & Origenis sententiæ assensi sunt: qui autem erant simpliciores (atque hi quidem numero fuêre plures) æmulationis æstu in fratres inflammati, ab illorum opinione protinus desciuerunt. Itaque diuisio inter eos facta est: & alij alios tanquam impiè sentientes, contumeliosè uexarunt. Et qui Theophilo adhęrescebant, fratres suos Origenistas, impiosque uocare: alij contrà, eos qui sententię obsequebantur Theophili, Anthropomorphianos, id est qui Deo humanam figuram attribuunt, nuncupare cœperunt. Vnde inter Monachos & dissensio non parua, & quasi bellum pestiferum ortum est. Theophilus autem, ubi intellexit id quod apud animum proposuerat, ex sententia procedere, cum hominum manu Nitriam, ubi monasteria sunt, contendit, monachosque tum contra Dioscorum, tum contra eius fratres armat. Illi in graue uitæ discrimen uocati, uix effugerunt incolumes.

Theophilus callida captiōe monachos in suam sententiam pertrahit.

Origenistæ.

Anthropomorphiani.

Theophilus monachos cōtra Dioscorū armat.

De conuentibus & nocturnis Arianorum, & Consubstantiale profitentium, hymnis, & mutuo illorum conflictu: & quòd Antiphonarum concentus à diuo Ignatio institutus fuerit. CAP. VIII.

ISTarum rerum in Aegypto gestarum Ioannes episcopus Constantinopolis omnino ignarus fuit: qui id temporis & doctrina multum excelluit, & ob eam in magna apud omnes gloria fuit. Ille ipse precationes, quę noctu fieri consueuerant, primus amplificauit, tali causa inductus. Ariani extra urbem, uti diximus, conuentus fecerunt. Itaque cum festa cuiusque septimanæ occurrebant, uidelicet Sabbatum, & dies Dominicus, in quibus conuentus in ecclesijs fieri solent, illi intra portas ciui-
B tatis circiter porticus in unum congregati, cantus aptè ad opinionem Arianam respondentes, quos ipsi composuerint, alternatim canunt: hocque per maiorem noctis partem faciunt. Primo diluculo, tales cantilenas alternis per mediam urbem recitantes, è portis egrediuntur: & ad loca ubi agunt conuentus, contendunt. Verùm quia aduersus fidei Consubstantialis fautores, uerba contumeliosa, quibus eorum animos irritarent, dicere non desinebant (nam sæpe hanc quasi cantilenam in eos cecinère: Vbi sunt hi qui tria unam dicant esse potentiam?) Ioannes ueritus, ne aliquis ex simplicioribus, eiusmodi cantib. ab Ecclesia abduceretur, quosdam ex suo populo illis contrà comparauit, qui nocturnis hymnis decantandis similiter operam darent, Arianorumque in ea re studium eo pacto reprimerent, denique suos in ipsorum fide admodum confirmarent. At quamuis hoc Ioannis institutum ualde commodum uideretur, tamen illius euentus tumultu, atque etiam periculo non caruit. Nam ubi hymni in Consubstantialis laudem decantati, propter concentum illum nocturnum multò plus dignitatis sunt consecuti (erant enim cruces argenteę excogitatæ, quibus lucernæ cereæ imponebantur, sumptu Eudoxiæ Imperatricis suppeditatæ) turba Arianorum coacta, & æmulationis ardore incensa, se ulcisci, & cum aduersarijs confligere instituit. Etenim principatu illo, quem iampridem obtinuerant, elati, erant ad pugnam multo ardentiores: defensoresque fidei Cōsubstantialis prorsus contemnebant. Quare nulla interposita mora, nocte quadam tumultum faciunt. Briso Imperatricis eunuchus, qui partes canentium hymnos ad commendationem fidei Consubstantialis tuebatur, lapide in fronte percutitur. Interierunt etiam utriusque partis nonnulli de populo. Quibus rebus Imperator admodum commotus, Arianis interdixit, ne hymnos in publico cantarent. Atque hæc quidem hoc modo gesta sunt. Iam uerò dicamus, unde consuetudo hymnorum, qui in Ecclesia alternis decantantur, initium cœperit. Ignatius Antiochiæ, quæ est in Syria, tertius à Petro apostolo episcopus, qui cum Apostolis ipsis multū uersa-

Ioannes Chrysostomus orationes addit hymnis nocturnis.

Briso eunuchus.

Antiphonarū concentus unde initium cœperit.

Ignatius episc.

uerſatus eſt, uiſionem uidit angelorũ ſanctam Trinitatem hymnis alterna uice decantatis collaudantium: & formam canendi in ea uiſione expreſſam eccleſię Antiochenæ tradidit. Vnde illa traditio in omnibus eccleſijs recepta eſt. At de hymnis alterna uice cantatis, iſta hactenus. A

De monachis qui Longi nominabantur: & quòd propter eos odio implacabili Theophilus in Ioannem exardeſcebat, illumq́ abdicare conatus eſt: & quòd Epiphanius Cypri epiſcopus, Theophili dolis circumuentus, congregato Cypri concilio, ac libris Origenis ibi condemnatis, Ioannem propter uſum librorum Origenis reprehendit. CAP. IX.

NOn longo temporis ſpacio interpoſito, monachi unà cum Dioſcoro, & eius fratribus, ex ſolitudine Conſtantinopolim aduentant. Quibus cum acceſsit etiam Iſidorus, Theophilo iam olim amiciſsimus, tunc tamẽ inimiciſsimus factus, idq; ob hanc cauſam. Theophilus, aduerſus Petrum quendam, primarium eccleſiæ Alexandrinæ presbyterum, grauiſsimo odio inflammatus, eum eccleſia expellere cogitauit: eiq; iſtud obiectauit crimen, quòd mulierem ſectæ Manichææ antè ad ſacra myſteria admiſerat, quàm illam ab errore Manichæorum auertiſſet. Verùm ubi Petrus docuerat, ſe mulierem ab illa ſecta traduxiſſe, eam'que de ſententia Theophili in eccleſiam recepiſſe: Theophilus iniquo animo tulit, perinde ac ſi calumnijs à Petro fuiſſet appetitus. Nam dixit, ſe facti illius omnino fuiſſe ignarum. Idcirco Petrus Iſidorum teſtem aduocauit, epiſcopum Theophilum non ignoraſſe, quòd de muliere factum eſſet. Eodem tempore Iſidorus Romæ urbis primariæ uerſabatur, à Theophilo ad Damaſum epiſcopum Romanum miſſus, ut Flauianum epiſcopum Antiochiæ cum illo in gratiam reduceret. Nam omnes qui ſauebant Meletio, cum Flauiano propter iuſiurandum, ut à me ſuprà declaratum eſt, diſcordarũt. Iſidorus igitur Roma reuerſus, & à Petro ad teſtimonium dicendum uocatus, affirmauit mulierem ſectæ Manichææ de ſententia epiſcopi Theophili in eccleſiam receptam fuiſſe, eum'que ipſum myſteria ei impertiuiſſe. Itaq; Theophilus iracundia exardeſcens, præ ueſania utrumq; ab eccleſia exturbauit. Atque hæc cauſa fuit, cur Iſidorus cum Dioſcoro Conſtantinopolim acceſſerit: uti nimirum coram Imperatore & Ioanne epiſcopo, inſidiæ contra illos à Theophilo paratę, perſpicuè aperirentur. De quibus Ioannes certior factus, uiros illos honorificè excepit, precum'que participes eſſe permiſit: ſed communionem myſteriorum illis ſe minimè prius conceſſurũ dixit, quã eorũ cauſa cognita & accuratè diſceptata eſſet. Cùm res in hunc locum erat deducta, falſus rumor ad aures Theophili perlatus eſt, Ioannem eos ad myſteria admiſiſſe, illis'que auxilium ferre paratum eſſe. Quapropter Theophilus omnibus, ut dicitur, opibus uiribus'que conniti cœpit, ut non modò Dioſcorum & Iſidorum ulciſceretur, uerùm etiam Ioannem de ſede epiſcopali deijceret: & propterea literas ad epiſcopos cuiuſque ciuitatis mittit: atque illo, quod animo intendebat, occultato, Origenis libros, quorum teſtimonijs Athanaſius ante eius ætatem in orationibus ſuis contra Arianos ſæpenumero uſus fuerat, ſolum arguere uideri uoluit. Quinetiam cum Epiphanio Conſtantiæ urbis Cypri epiſcopo, à quo antè diſſenſerat, amicitiæ fœdera iunxit. Nam illum, utpote nimis humiliter & abiectè de Deo ſentientem, humanam'que figuram ei tribuentem, Theophilus iampridem accuſauerat. Et quanquam Theophilus hanc de Deo tenebat opinionem, & eos qui Deum humana forma indutum cenſebãt, inſimulabat: tamen propter odium, quod in alios conceperat, palàm quæ ſentiebat, uerbis denegauit: Epiphanium'que, à quo antè diſſenſerat, tum, perinde ac ſi pœnitentia adductus, idem cum illo de Deo ſentiret, amicum ſibi reddidit, concilium'que eius ſubſidio epiſcoporum in Cypro ad Origenis libros refellendos explodendos'que cogere inſtituit. Epiphanius uerò propter pietatem eximiam, & ſinceram ac ſimplicem B

Theophilus cur Iſidoro factus inimicus.

Iſidorus cur cũ Dioſcoro Conſtantinopolim acceſſerit.

Epiphanius Theophili aſtu deceptus.

A plicem morum ingenuitatem, Theophili literis facilè ad id faciendum inductus fuit. Concilio igitur episcoporum illius insulæ conuocato, sancit, ne quis Origenis libros legat: quinetiam literas ad Ioannem episcopum Constantinopolitanum dat, quibus eum hortatur, uti à libris Origenis perlegendis abstineat: congregetque concilium, & eam rem communibus suffragijs confirmet. Itaque Theophilus, ut primùm Epiphanium, uirum ob pietatem percelebrem, in suam sententiam rapuerat, intellexerat'que institutum suum & conatum ex sententia procedere, animo confidenti ipse etiam multos episcopos in unum cogit: simili ratione cum Epiphanio libros Origenis, qui ante annos circiter ducentos mortuus erat, condemnat: non quòd hoc potissimè sibi erat propositum, sed quòd Dioscorum & fratres eius ulcisci contendebat. Ioannes autem de illis quæ erant ipsi ab Epiphanio & Theophilo per literas significata, parum laborans, ad ecclesias doctrina instituendas omnes suas cogitationes conuertit, in'que ea re admodum excelluit: insidias uerò contra ipsum paratas penitùs contempsit. Simulatque uerò uulgò perspectũ & cognitum erat, Theophilum omnes neruos contendere, ut Ioannem de episcopatus gradu deturbaret, nonnulli quibus Ioannes erat inuisus, illi insidiari, falsaque crimina contra eum confingere aggressi sunt. Ac multi ex clero, complures etiam ex magistratuum numero, qui apud Imperatorem gratia plurimum poterant, rati se iam tempus idoneum nactos, quo se de Ioanne uindicarent, Constātinopoli maximum concilium episcopis, partim per literas, partim per internuncios accersitis, congregare instituerunt.

Origenis libri damnati.

De Seueriano & Antiocho Syris, & quo pacto quibusque de causis à Ioanne discesserint. CAP. X.

ODij porrò flammam contra Ioannem incensam, alius quidam casus uehementer auxit: is fuit eiusmodi. Duo episcopi, genere Syri, Seuerianus scilicet &
B Antiochus, eodem tempore floruerunt: quorum ille ecclesiæ Gabalorum, quæ est urbs Syriæ: hic ecclesiæ Ptolemaidis, quæ est in Phœnicia, præfuit. ambo quidem in dicendi facultate bene educati instructique: at Seuerianus, etsi doctus uidebatur, tamen linguam Græcam non adeò scitè distincte'que pronunciauit: sed Græcè locutus est ut Græcus, ut Syrus autem pronunciauit. Antiochus primùm Ptolemaide Constantinopolim accedens, ibi ad tempus summa cum diligentia in ecclesijs docuit: atque ubi multum quæstus indè fecisset, ad suam ipsius reuertit ecclesiam. Seuerianus, posteaquàm audiuerat Antiochum Constantinopoli in ecclesijs docendo magnam pecuniæ uim collegisse, permagno eiusdem rei faciendæ studio incendi cœpit. Itaque cum se sedulò exercuerat, multas'que contexuerat conciones, Constantinopolim ipse etiam contendit. Ibi à Ioanne amicè & beneuolè exceptus, ad aliquod temporis spacium se ad uoluntatem Ioannis astutè accommodauit, ei'que assentatus est. Qui & amari plurimum, & in magno honore haberi cœpit, atque ut in docendo multum laudis acquisiuit, sic & apud optimatum plerosque, & apud ipsum Imperatorem in magna gratia fuit. Interea temporis quoniam episcopus Ephesi fortè è uita migrauerat, Ioannes Ephesum proficisci ad episcopum ibi designandum necessariò coactus fuit. Qui cùm eò aduentaret, & alij alium ad illum dignitatis gradum euehere laborarent, acriter'que & acerbè inter ipsos contenderent, dum singuli ei cui fauebant, suffragari nitebantur, utramque partem graui contentionis ardore accensam, eius'que hortatione minimè uelle obsequi animaduertens, operam dedit, uti contentionem sine utriusque partis offensione sedaret. Itaque Heraclidem quendam, suijpsius diaconum, genere Cyprium, ad episcopatus illius dignitatem extulit. Sic utraque pars placata, à mutua contentione destitit. Ob hanc causam Ioannes Ephesi diu necessariò commoratus est. Dum ille ibi moram faciebat, Seuerianus Constantinopoli auditorum animos ad maiorem erga ipsum beneuolentiam allexit. Istarum rerum Ioannes haud igna-

Odium contra Ioannem incensum qui casus auxerit.

Seuerianus & Antiochus episcopi.

Heraclides episcopus.

rus fuit, quippe illi actutùm denunciatæ fuerunt. Cum autem Serapion, cuius antè feci mentionem, Ioanni suggereret, significaret'que ecclesiam à Seueriano admodum perturbari, ille æmulationis æstu flagrare cœpit. Itaque ubi quasi ab eo quod instituerat, paululum digressus, tum Nouatianis, tũ illis qui festum Paschatis decimoquarto die mensis primi celebrandum censebant, multas ecclesias ademerat, Constãtinopolim reuertit: sese'q; ad ecclesiarum procurationem, sicut eius munus postulabat, retulit. Cum'q; insolens Serapionis fastidium & arrogantiam nemo ferre posset (Ioannis namq; episcopi gratia fretus, adeò magnos animos sumpsit, ut extra modum omnes contumeliosè insectaretur) ob eam causam odiũ contra episcopum inflammatum magis magis'q; exarsit. Quinetiam cum Seuerianus quodã tempore ad locum, ubi Serapion erat, accederet, Serapion honorem episcopo debitum illi non tribuit, neq; ei assurrexit. unde Seueriani præsentiam se parui facere declarauit. Hunc Serapionis contemptum Seuerianus non tulit: imò uerò etiam uehementer in eum uociferatus est, his ferè uerbis: Si Serapion moriatur Christianus, Christus certè nunquam homo factus est. Serapion hac arrepta occasione, Seuerianum Ioanni apertè fecit inimicum, dum prius sententiæ membrum supprimeret, nimirum, Si Serapion moriatur Christianus: & posterius, nempe Christus certè nõ homo factus est, Seuerianũ dixisse affirmaret. Itaq; sui loci atq; ordinis homines testes adducit, illud à Seueriano dictum esse. Quapropter Ioannes abiecta omni cunctatione, Seuerianum è ciuitate exigit. De quibus rebus Eudoxia Augusta certior facta, & Ioannem incusat, & Seuerianum Chalcedone Bithyniæ properè accersendũ curat. Ille quàm primũ redit. Ioannes se ab eius amicitia remouet: nec cuiquã illum, ut cum Seueriano rediret in gratiam, cohortanti morem gerere uoluit. Tandem ubi Imperatrix Eudoxia in ecclesia, quæ Apostolorum nomine nuncupata est, filiũ suum Theodosium iam tum Imperij statum, quanquam admodũ adolescens erat, prosperè & feliciter gubernantem, ad genua Ioãnis abiecit, & sanctè illum obtestata est: uix adduci poterat, ut Seueriani amicitiam amplexaretur. Verùm tametsi hoc pacto amicitia inter eos specie quadam externa uidebatur recõciliata: nihilominus tamen animum alter uersus alterum exulceratum retinuerunt. Causa itaq; cur Ioannes Seueriano succenseret, eius generis fuit.

Serapionis arrogantia. — *Seueriani in Serapionem dictum.* — *Seuerianus urbe pulsus.*

Quòd Constantinopolim cum uenisset Epiphanius, conuentus & ordinationes (ut apud Theophilum gratiam iniret) præter Ioannis uoluntatem instituit. CAP. XI.

NON longo tempore pòst, Epiphanius episcopus, Theophili suasu ex Cypro Constantinopolim uenit, eo'que secum attulit decretum episcoporum, quod non ipsum excommunicauit Origenem, sed libros eius duntaxat condemnauit. Itaque ubi ad templum diui Ioannis, quòd extra ciuitatem ad septimum lapidem situm est, accessit, Synaxi celebrata, & ordinato diacono, exit è templo, & ciuitatem ingreditur. Cum'q; à Ioanne inuitaretur, uti ad se diuerteret: ille, quo gratificaretur Theophilo, recusauit, & in separato quodam hospitio diuersatus est. Episcopis autem, qui ibi fortè tum uersabantur, conuocatis, decretum, quod libros condemnabat Origenis, legit. De illis nihil equidem habeo dicere, sed hoc dico, uisum fuisse Epiphanio & Theophilo eos condemnare. Ex episcopis nonnulli qui Epiphanium reuerebantur, illi decreto subscripserunt: complures uerò illud facere renuerunt. Ex quorum numero fuit Theotimus, episcopus Scythiæ, qui Epiphanio ita respondit: Ego, Epiphani, neq; hominem iam olim mortuum contumelia afficere uolo: neque facinus tam nefandum aggredi audeo, ut eos cõdemnem libros, quos maiores nostri neutiquam condemnarint, præsertim cum nullam doctrinam in illis comprehensam intelligam. Itaq; libro quodam Origenis allato, eum legit, Scripturæ'que interpretationes fidei Ecclesiæ congruentes, quæ in eo continebantur, ostendit. Deinde adiunxit hæc uerba: Qui ista contumelijs afficiunt, illi eas res contumelijs imprudentes afficiunt, de quibus libri ipsi conscripti sunt. Hæc quidem Theoti-

Origenis libri decreto damnati. — *Theotimi memorabilis sententia.*

A B

A Theotimus, uir ob pietatem & rectam uiuendi rationem multorum sermonibus celebratus, Epiphanio respondit.

Cuiusmodi scriptor hic pro defensione Origenis commemoret. CAP. XII.

QVoniam quidem complures obtrectatorum impulsu, tanquam uento repentino ad Origenem contumeliis uexandum præcipites feruntur, non incõmodum erit, pauca de illis disserere. Homines obscuri abiectiq́, qui nihil ex se habent, quo nomen suum illustrare posint, ex uirorum ipsis longè præstantiorum uituperatione, se nobilitare contendunt. Istud primum Methodio, episcopo Olympi, urbis Lyciæ, accidit: deinde Eustathio, qui ad tempus ecclesiæ præfuit Antiochenæ: Apolinario postea: ad extremum Theophilo. Hic maledicorum, ut ita dicam, quaternio, Origenem falsò accusare cœpit, nõ eadem causa omnes impulsi. Nam alius alia de re crimẽ illi intendit: unde singuli separatim omnibus perspicuè declararũt, se illa omnia omnino in eo approbare, quæ ipsi nõ nominatim coarguissent. Nam quoniam alius aliud dogma sigillatim reprehendebat, perspicuum est, singulos illud tacitos secũ omnino habuisse pro uero, quod minimè insectati sunt: & id ipsum re ipsa approbasse, quod non uerbis exagitassent. Methodius, etsi sæpe multumq́ initiò in Origenem inuectus erat: postea tamen quasi ad palinodiam se reuocans, illum in dialogo quem Zenonem inscripsit, summis laudibus extulit. Illorum uerò uituperatio, mea quidem sentẽtia, Origenis commendationem magnopere amplificauit. Nam qui ei, sicut ipsi putabant, crimina digna reprehensione inferebant: hi quidem cum eum quasi malè de sancta Trinitate sentientem minimè accusent, euidenter suis ipsorum testimoniis ostendunt, eum rectam sinceramq́ fidem habuisse. Atque ut isti, quòd eum hac in re accusare non possunt, integræ eius fidei testimonium impertiunt: sic Athanasius, acerrimus Consubstantialis fidei propugnator, in orationibus suis, quas contra Arianos cõscripsit, illum suæ fidei testem citat, B „ eius uerba in sua ipsius scripta inserit, sicq́ de eo loquitur: Admirabilis ille, & sum„ mæ industriæ uir Origenes, nostram de filio Dei opinionem suo testimonio con„ firmat: quippe illum patri coæternum esse asserit. Quocirca qui Origenem maledictis figere student, Athanasium etiam, eius laudatorem, imprudentes contumeliosè insectantur. Sed de Origene hæc quidem hoc loco commemorata sint: deinceps ad historiam redeamus.

Origenis defensio. *Origenis accusatores quales.* *Methodij dialogus.* *Athanasij de Origene testimonium.*

Quòd Ioannes ad se Epiphanium uocauit: qui cum non obsequeretur, imò potius in ecclesia Apostolorum conuenticula celebraret, per iurgium illi significat, multa ab eo contra canones facta esse: unde Epiphanius metuens sibi, in patriam reuersus est. CAP. XIII.

IOannes minimè iniquo animo tulit, Epiphanium contra canonem in eius ecclesia diaconum ordinasse: sed obsecrauit, ut cum illo in ædibus episcopi diuersari uellet. At ille: Nec tecum, inquit, diuersari, nec simul preces facere uolo, nisi Dioscorum cum fratribus è ciuitate expellas: tuq́ ipse decreto, quo Origenis libri cõdemnantur, subscribas. Cum Ioannes ista facere tardaret, diceretq́, non oportere ante generalem de ea re disceptationem inquisitionemq́ habitam, quicquam temerè & inconsultò statuere: Ioannis aduersarij Epiphanium ad aliud institutum aggrediẽdum impellunt. Nam cum Synaxis in ecclesia Apostolorum nomine nuncupata celebraretur, Epiphanium in medium prodire faciunt, Origenis libros corã uniuerso populo damnare, Dioscorum cum fratribus excommunicare: Ioannem deniq́, quòd ex illis stabat, grauiter perstringere. Ioannes, cũ hæc illi nunciata essent, postero die Epiphanio in ecclesia iam uersanti, ista per Serapionẽ significat: Multa contra canones agis Epiphani: primùm, quòd ministros Ecclesiæ ordinas in ecclesijs quæ sunt in mea diœcesi: deinde, quod ante quàm erat tibi à me potestas permissa, tua ipsius authoritate sacra mysteria celebrasti: contrà, cum eras à me ad ea inuitatus, renuisti, ac rursus iam tibi ipse facis potestatem. Vide igitur, ne si tumultus

Epiphanius in Origenem iniquior. *Ioã. Chrysost. non consentit in dãnationem Origenis librorum.* *Epiphanius à Ioan. reprehẽditur.*

multus ob eam causam in populo oboriatur, periculum inde in tuum ipsius caput A
redundet. Quæ cum Epiphanius audiuisset, perculsus metu, decedit ab ecclesia. Vbi Ioannem grauiter incusauerat, Cyprum nauigare maturauit. Tradunt quidam illum, cum nauem esset iam conscensurus, ista Ioanni prædixisse: Spero te minimè moriturum episcopum. Ioannem illi contrà sic respondisse: Spero te in patriam minimè peruenturum. Ista utrum uerè dixerint, qui ea mihi narrarunt, non habeo quidem dicere: sed tamen utrique euenit, sicut alter alteri prædixerat. Nam neque Epiphanius ad Cyprum peruenit (in nauigio enim eò proficiscens mortem obijt) & Ioannes paulò pòst de sede episcopali, uti deinceps docebimus, deiectus est.

Epiphanij obitus.

Quòd post abnauigationem Epiphanij, cum Ioannes orationem aduersus mulieres habuisset, ob quam contra illum in urbe Chalcedonensi, opera tum Imperatoris, tum Imperatricis concilium celebrabatur, ecclesia expellitur: & quòd populus cum tumultuaretur propter Ioannis discessum, Briso Imperatoris eunuchus mittitur, illum rursus Constantinopolim reducturus. CAP. XIIII.

VT primùm Epiphanius abnauigauerat, Ioanni nunciatum fuit, Imperatricem Eudoxiam Epiphanium contra illum armasse. Ille, utpote natura paulò ardentior, & in dicendo exercitatus promptusq́; sine mora apud populum concionem, qua omnes mulieres acerbè exagitabat, pro suggesto habuit. Multitudo eam rapit in deteriorem partem, tanquam ænigma contra Imperatricem elatum. Concio igitur à maleuolis arrepta, ad Imperatorem defertur: de qua Augusta quoque certior facta, cœpit apud Imperatorem conqueri, se contumelia affectam, quam cõtumeliam ad eius etiam ignominiam recasuram dixit. Proinde per Theophilum parat, ut concilium contra Ioannem cogatur. Idem etiam molitur Seuerianus. adhuc enim uersus Ioannem in eius animo resedit offensio. Non longo temporis B
spacio interposito, eò aduentat Theophilus: multos ex uarijs ciuitatibus episcopos accersit, id'que ex Imperatoris mandato. Itaque illi eò potissimùm confluxêre, qui contra Ioannem, alius alia de causa simultatem gerebant. Aduentarunt etiam, quos Ioannes episcopatus gradu & honore abdicauerat. Permultos enim episcopos, quando Ephesum ad Heraclidem episcopum ibi ordinandum proficiscebatur, in Asia abdicauerat. Quare omnes uno consensu Chalcedonem, urbem Bithyniæ, cõmeant. Id temporis Cyrinus Aegyptius genere, Chalcedonis episcopus, Ioannem apud episcopos maledicè insectatus est, eum'que impium, arrogantem & contumacem appellauit. Ex quibus uerbis episcopi non parum percepêre uoluptatis. Maruthas uerò episcopus Mesopotamiæ, inuito sanè animo, pedem Cyrini presso fortè uestigio oblæsit. Vnde Cyrinus acerbè excruciatus, cum cæteris episcopis Constantinopolim proficisci non potuit, sed mansit Chalcedoni: alij Constantinopolim traiecerunt. Cùm Theophilo nemo ex clero Constantinopoli obuiam procederet, neque honorem consuetum deferret (de cæterò enim omnibus cœpit inuisus esse) turba nautarum Alexandrinorum (ibi namque nauigia eorum quæ eò aduexerant frumentum, tum fortè fortuna aderant) illi fit obuiam, eum'que lætis acclamationibus excipit. Ille in ecclesiam ingredi noluit, sed ad ædes Imperatricis, quæ Placidianæ uocantur, diuertit. Tum quidem Ioannis aduersarij eum multis criminibus circumuenire cœperunt: de'que Origenis libris nullam amplius faciunt mentionem, sed ad alias absurdas calumnias se conuertunt. His rebus ita comparatis, episcopi in suburbio Chalcedonis, quod Quercus dicitur, in unum conueniunt: illò confestim Ioannem, ut criminibus sibi obiectis responderet, accersunt. Serapionem præterea, Tigrim eunuchum presbyterum, & Paulum lectorem (isti enim simul cum eo erant in crimen uocati) unà accedere iubent. Vbi uerò Ioannes eos qui eum accersiuerant, tanquam inimicos à suæ causæ disceptatione exceperat,

Ioã. Chrysost. concio contra mulieres.

Concilium cõtra Ioan. cogitur.

Cyrinus Ioannem apud episcopos insectatur.

Maruthas episcop.

Placidianæ ædes.

Quercus suburbium.

A perat,& ad generale concilium prouocarat, illi absque mora quater illum accersi-uerunt. Quem quidem cum accedere nollet, idem'que semper responsum daret, communibus suffragijs condemnarunt, abdicarunt'que episcopatu: id'que, cum nullum aliud crimen illi obiectare possent, præterquam quòd accersitus non ob-temperauerat. Quæ res Constantinopoli sub uesperum nunciata, multitudinem ad maximam seditionem concitauit. Atque tota nocte excubantes, illum ab eccle-sia abstrahi neutiquam passi sunt: sed sublata uoce clamarunt, eius causam debere in maiore episcoporum concilio disceptari. Verùm Imperatoris mandato edictum fuit, ut quamprimùm exturbaretur, abduceretur'que in exilium. Qua re cognita, Ioannes triduo post eius abdicationem, circiter meridiem, aduersariorum mani-bus clam multitudine (cauebat enim, ne propter ipsum tumultus concitaretur) se ipsum ultrò obtulit: sic igitur abducitur. In populo autem immensa seditionis flam-ma incenditur: atque (ut in eiusmodi tumultibus usuuenire solet) complures qui erga illum antè infenso & inimico animo fuerant, tum quasi mutata sententia, eum commiserari cœperunt: & qui paulò antè eum abdicatum uidere cupiebant, tum falsis criminibus circumuentum prædicarunt. Itaque complures tum contra Im-peratorem, tum contra concilium episcoporum uociferati sunt: contra'que Theo-philum potissimùm, quem criminationis in Ioannem confictæ authorem existi-marunt. Nam insidiæ, quas Ioanni parauerat, amplius in obscuro latêre non po-terant. Et quanquam multis alijs argumentis perspicuè deprehendebãtur, tamen uel maximè ex eo, quòd cum Dioscoro, & eius fratribus, qui Longi dicebantur, sta-tim post Ioannis abdicationem communicauit. Tum Seuerianus in ecclesia do-cens, tempus sibi oblatum putauit, quo in Ioannem opportunè inueheretur: & ob eam causam palàm dixit, illum, licet nullius alterius criminis esset conuictus, iure propter insolentes & superbos mores abdicatum esse: omnia enim peccata homini-B bus condonari, sed Deum, ut Sacræ literæ docent, superbis resistere. Quæ cum di-xisset, multitudo fuit ad grauiorem seditionem incitata. Qua de causa sine mora Imperator Ioannem Constantinopolim reuocandum curauit. Idcirco Briso Impe-ratricis eunuchus eam ob causam missus, in Preneto (est hoc quidem emporium e regione Nicomediæ situm) eum offendit, reducit'que Constantinopolim. Ve-rùm quamuis hoc modo esset reuocatus, non tamen prius in urbem ingredi, quàm coram maioribus iudicibus innocens probatus esset: sed in suburbio, quòd Maria-næ dicitur, ad tempus permanere constituit. Cùm autem moram faceret, nec ad ci-uitatem uellet redire, multitudo indignè & grauiter ferens, protinus eos penes quos imperium erat, maledictis uexauit. Quapropter necessitate adductus, ad ur-bem reuertitur. Multitudo prodit illi obuiam: cum'que summa reuerentia ad ec-clesiam rectà deducit: orat, ut sedem episcopalem capessat, more'que consueto pa-cem populo precetur. Cum ille recusaret, diceret'que hoc non antè faciendum es-se, quàm tum causa eius iudicio esset disceptata, tum hi qui ipsum condemnarant, mutata sententia absoluerent, magis incendi cœpit: tanta enim cupiditas, eum cùm in sede collocatum uidendi, tum de integro concionantem audiendi, illam inces-serat. Itaque populi impulsu res sic confecta est. Cùm Ioannes esset in sede epi-scopali locatus, & de more pacem populo precatus fuisset, coactus ne-cessitate, etiam concionatus est. Quæ res aduersarijs alterius cri-minationis materiam suppeditauit: uerùm ad tem-pus illam consopitam iacere passi sunt.

Ioã. Chrysost. episcopatu abdicatus, inde'q; seditio orta.

Ioã. Chrysost. exilium, & rursum seditio.

Theophili in Ioan. insidiæ.

Seuerianus in Ioan. inuehitur.

Chrysostomus ab exilio reuocatus.

Prenetum.

Quòd Theophilus, cum absentis Heraclidis causam examinari Ioanne reclamante uoluisset, concurrentibus ad arma mutuò ciuibus Constantinopolitanis, Alexandrinisq́, plures utrinque ceciderunt: hinc Theophilus, & episcoporum plerique alij timore perculsi, relicta ciuitate aufugerunt.

CAP. XV.

INterim Theophilus callidè molitus est, ut de Heraclidis ordinatione primum quereretur: quò ansam arriperet ad Ioannem denuò, si fieri posset, abdicandum. Heraclides igitur, tametsi non aderat, in iudicium tamen adducitur: quosdam iniustè uerberasse, constrinxisse uinculis, denique per mediam urbem Ephesiorum ad ignominiam ducendos curasse accusatur. Cùm igitur Ioannes responderet, non oportere de absentibus iudicium fieri: Alexandrini pertinaciter instabant, accusatores Heraclidis recipiendos esse, etiamsi illum absentem accusarent. Vnde grauis seditio concertatio'que inter Constantinopolitanos & Alexandrinos conflata est. Ac dum manu confligitur, multi sauciati, nonnulli etiam interfecti fuêre. Quibus rebus cognitis, Theophilus absque mora Alexandriam profugit. Idem etiam alij episcopi fecerunt, paucis exceptis, qui Ioannis partes tuebantur: omnes ad suas ipsorum sedes se properè receperunt. His rebus gestis, Theophilus in omnium offensionem incurrit. Odium contra illum inde etiam creuit, quòd libros Origenis studiosè legere non uereretur. Rogatus igitur à quodam, cur libros, quos condemnauerat, de integro amplexaretur? respondit, libros Origenis similes esse prato omnibus florum generibus referto. Idcirco, inquit, si quid reperio in illis boni, illud decerpo: sin spinosi quicquam, hoc, utpote aculeis pungens, missum facio. Hæc respondit Theophilus, non complexus animo illud Salomonis: quòd uerba sapientum sunt tanquam stimuli. & qui præceptis in illis comprehensis punguntur, non debent ex aduerso calcitrare. His de causis Theophilus omnibus inuisus & odiosus fuit. Dioscorus Hermopolis episcopus, unus è numero monachorum qui Longi uocabantur, breui, postquam Theophilus Alexandriam profugerat, abijt è uita: sepulchro'que honorifico in templo quod est apud Quercum, ubi concilium propter Ioannem coactum erat, potitus est. Ioannes in docendo se totum defixit: Serapionéq; cuius causa odium in ipsum fuerat antè incensum, episcopum Heracleæ, urbis Thraciæ, designauit.

Heraclides etiam absens accusatus. *De absentibus nō faciendum iudicium.* *Theophili odium unde: & de Origenis libris iudicium.* *Eccle.12.* *Dioscori obitus.* *Serapiō episc.*

De argentea Eudoxiæ columna: & quòd propter hanc Ioannes rursus ecclesia eiectus, in exilium abductus est.

CAP. XVI.

HAud diu pòst, ista etiam sunt consecuta. Statua argentea læna circumiecta, Eudoxiæ Augustæ, super columnam ex porphyrite factam, erecta fuit. Hæc in edita basi neque ualde prope ecclesiam quæ Sapientia dicitur, neque longè admodum collocata, sed inter ecclesiam & statuam platea solum media interiecta fuit. Ibi ludi populares, ut moris est, celebrari cœpti sunt. Ioannes igitur has res ad Ecclesiæ dedecus redundare arbitratus, pristina sua loquendi libertate recuperata, linguam contra eos qui earum authores erant, exacuit: & pro hortatione, qua ad principum animos flectendos uti debuisset, falsè eos qui eas res fieri mandauerant, cauillatus est. Imperatrix rursus hæc in seipsam transfert, & illius uerba quasi ad eius ignominiam elata existimans, aliud concilium episcoporum contra eum cogendum curat. Qua re intellecta, Ioannes percelebrem illam concionem in ecclesia recitauit, cuius exordium est: Herodias denuò insanire, denuò commoueri, denuò saltare pergit: denuò caput Ioannis in disco accipere quærit. Hæc concio Imperatricis iram contra eum multo magis inflammauit. Post paulò Episcopi aduentarunt, Leontius episcopus Ancyræ, quæ est in parua Galatia: Ammonius Laodiceæ, quæ est in Pisidia: Briso Philippi, quæ est in Thracia: Acacius Berœæ, quæ est in Syria, & alij nonnulli. Coram istis accusatores, qui dudum Ioannem in iudicium uocauerant, de integro producuntur. Ioannes

Eudoxiæ statua. *Ioan Chrysost. contra Imperatricem oratio.*

A istorum episcoporum æquitate fretus, postulat, ut de criminibus quæratur. Cùm iam natalis dies Seruatoris celebraretur, Imperator ad ecclesiam, ut assolet, non accessit: sed Ioanni significauit, se non prius cum eo communicaturum, quàm crimina ei illata diluisset. Cum'que accusatores propter Ioannis confidentiam, animis cadere uiderentur: episcopi qui aderant, non de alio crimine quæri, sed hoc solum in iudicium adduci oportere dixerunt, nimirum quòd post abdicationem, absq; concilij sententia, se ipse in sede episcopali collocauerat. Vbi Ioannes respondit, quinquaginta episcopos, qui cum ipso communicauerant, ei in ea re suffragatos fuisse. Leontius contrà: At plures, inquit, tibi in concilio refragati sunt. Rursus cum Ioannes diceret, Hunc canonem non ad illorum ecclesiam, sed ad ecclesiam Arianorum pertinere (nam qui Antiochiæ ad fidem Consubstantialis tollendam conuenerant, præ odio uersus Athanasium concepto, hunc canonem ediderant) reiecto illius responso, contra eum sententiam pronunciarunt: illud neutiquam animis complexi, quòd qui hoc canone usi fuissent, etiam Athanasium abdicauerant. Hæ res gestæ sunt iam festo Paschatis appropinquante. Imperator igitur Ioanni significat, ei non esse iam potestatem in ecclesiam ingrediendi, quòd duobus concilijs erat condemnatus. Proinde Ioannes ab ecclesiastico munere deinceps uacauit, neque ecclesiam adijt. Quam ob causam omnes qui illi fauebant, actutùm ab ecclesia egresi, festum Paschatis in balneis publicis, quæ Constantianæ nuncupantur, celebrant: atque unà cum illis multi episcopi, presbyteri, alij'que sacris ordinibus initiati. Qui ex illo tempore, quoniam separatim in uarijs locis conuentus agebant, Ioannitæ appellati sunt. Ioannes ad spacium duorum mensium non unquam prodijt in publicum, donec Imperatoris mandato esset in exilium abductus. Tum ab ecclesia abstractus, patriæ finibus pulsus est. Eodem die quidam ex Ioannitis ecclesiam incenderunt. Qua quidem incensa, uentus subsolanus grauiter spirans, flammam præcipitauit in curiam, sicq; ea quoq; conflagrauit. Hoc factum est, 12. Calend. Iulij, ad sextum consulatum Honorij, quem cum Aristæneto gessit. Quibus autem incommodis Optatus urbis Constantinopolis præfectus, religionis professione gentilis, & propterea Christianis infestus, Ioãnis amicos affecerit, & quàm grauia supplicia compluribus illorum irrogarit, silentio prætereundum censeo.

Ioãnes rursum accusatus, & damnatus.

Constantianæ balneæ.

Ioannitæ.

Ioannis exiliũ.

B *Ecclesiæ et curiæ conflagratio.*

Optatus præfectus.

De Arsacij post Ioannem ordinatione, & Cyrino Chalcedonensi episcopo. CAP. XVII.

PAucis interpositis diebus, Arsacius, frater Nectarij, qui ante Ioannem preclarè admodum episcopatum Constãtinopolis administrauerat, iam ætate ualde ingrauescente (amplius enim octoginta annos confecerat) illius urbis episcopus ordinatus est. Quo quidem propter incredibilem suam mansuetudinem episcopatum pacatè trãquilleq; procurante, Cyrinus episcopus Chalcedonis, cuius pedem Maruthas Mesopotamiæ episcopus premendo uestigio inuitus læserat, adeò malè eo infortunio affectus afflictusq; fuit, ut pes eius putresceret: & propterea necessitate adductus, eum à corpore abscinderet. Neq; sectionẽ semel passus est, sed sæpius. Nam mali contagio per uniuersum corpus serpsit, adeò ut alter pes ea infectus, similiter amputaretur. Huius rei propterea feci mentionem, quòd erat multis in ore, Cyrinium ista perpessum, quòd Ioannem conuicijs exagitauerat, quod'que eum contumacem (ut à me dictum est antè) sæpius uocauerat. Porrò cum grando magnitudine inusitata in suburbijs Cõstãtinopolis fortè decideret (accidit hoc quidẽ prid. Calẽd. Octobris, eisdẽ Coss. quos paulò antè citaui) percrebuit sermo, istud Deo irato, propter Ioannem indicta causa abdicatũ, contigisse. Hunc sermonem Imperatricis mors, quę illico insecuta est, uehementer auxit. nam quatriduo post delapsam grandinem, è uita decessit. Erant alij qui dicebant, Ioannẽ meritò propterea abdicatũ: quòd quando Ephesum, quo Heraclidem episcopum designaret, iter

Arsacius Nectarij frater, episc.

Cyrinus pedẽ à Marutha læsum abscindit.

Grando Constantinopoli.

Eudoxia obitus.

faciebat, tum Nouatianis, tum illis qui Pascha ad decimumquartum diem mensis primi celebrant, tū alijs nōnullis in Asia & Lydia, multas ecclesias ademerat. Verùm utrum iusta fuerit Ioannis abdicatio, ut illi prædicabant, quorum animos offendisset: utrum Cyrinus debitas conuiciorum pœnas dederit: utrum denique propter Ioannem tum grando deciderit, tum Imperatrix morte occubuerit: an hæc nō ob istas, sed alias ob causas, an ob utrasque: Deus ipse uiderit, qui occulta intelligit, quique de ipsa ueritate iustus iudex est. Ego ea quæ tum crebro hominum sermone ferebantur, literis prodidi.

Deus iustus occultorū iudex.

Quòd post Arsacium, Atticus in Constantinopolitano throno collocatur. CAP. XVIII.

Arsacij obitus.

ARsacius non diu illum gessit episcopatum. nam sequenti anno, ad secundum consulatum Stiliconis, Anthenij autem primum, tertio Idus Nouemb. mortem obijt. Cum autem de episcopo deligendo à multis uehementer laboratum esset, & ob eam causam multum tēporis præteriret, proximo anno, Arcadio iam sextùm Cos. & Probo primùm, Atticus, uir pietate eximius, ex Sebastia Armeniæ oriundus, monasticum uitæ genus ab ineunte adolescentia excolens, doctrina sanè mediocri, sed prudentia naturaliter insita magis ualens, episcopus Cōstātinopolitanus creatus est. Sed de eo plura commemorabo paulo pòst.

Atticus episc. Constantinopoli creatus.

De Ioannis, dum in exilio ageret ad Dominum migratione. CAP. XIX.

Ioannis Chrysost. in exilio obitus.

IOannes pulsus in exilium, Comanis ad Pontum Euxinum sitis exiuit è uita, decimooctauo Calēd. Decembris, ad septimum consulatum Honorij, & Theodosij secundum: uir, ut antè docui, propter incredibile temperantiæ studium iracundiæ potius quàm obseruantiæ indulgens: qui cum adeò acriter temperantiam consectaretur, per omnem uitæ suæ cursum ore liberiore fuit. Equidem demiror, quid causę esset, cur cū tam ardenti studio duceretur temperantię, in quibusdam concionibus doceret temperantiam quodammodo contemnendam esse. Nam cum à concilio episcoporum, illis qui semel duntaxat post baptismum lapsi fuerant, locus pœnitentiæ concederetur: ille non dubitauit dicere, Si millies lapsus pœnitentiam egeris, in ecclesiam ingredere. Ob quam doctrinam, etsi in aliorum multorum, etiam qui ei familiares erant, offensionem incurrit: tamē à Sisinnio in primis, Nouatianorum episcopo, qui librum contra hoc eius dictum conscripsit, grauiter exagitatus est. Cæterùm ista iam pridem acciderant. B

Eius temperantia et libertas.

Sisinnij cōtra Ioan. liber.

De Sisinnio Nouatianorum episcopo, & uerbis inter ipsum & Ioannem ultro citroque habitis. CAP. XX.

Sisinnius episcopus, qualis.

HOc loco tempus opportunum se offert, pauca de Sisinnio disserendi. Vir erat, ut sæpe iam dixi, admodum disertus, inque cognitione Philosophiæ uenerat ad summum: atque cum in disserendi scientia permultum posuerat operę, tum in Sacris literis explicandis erat apprimè eruditus, adeò ut Eunomius hęreticus propter eius in disserendo acumen cum eo congredi sæpenumero recusasset. In uictus ratione non adeò parcus: sed in ea quidem, licet summa uitæ moderatione & temperantia esset, paulò fuit liberalior, sumptuosiorque. Delicijs & mollicie diffluere uisus est, tum quòd albo uestitu uteretur, tum quòd bis in dies singulos in balneis publicis se lauaret. Qui cum quodam tempore rogaretur, cur, cum esset episcopus, bis quotidie se lauaret? respondit: Quoniam tertiò non possum. Aliàs cum episcopum Arsacium honoris causa inuiseret, cuidam ex necessarijs Acacij sciscitanti, cur ueste episcopo insueta indueretur? & ubi scriptum reperiret, presbyterum debere alba ueste indui? Tu, inquit, prius dic mihi, ubi sit scriptum, episcopū debere nigra ueste uti. Ac cum qui rogauerat, hæreret, Sisinnius responso hæc præterea adiecit: Tu quidem non poteris mihi ostendere, quòd episcopū oportet nigra ueste indui: at me Salomon sic cohortatus est, Sint tibi uestimenta alba. Item que Seruator, ut ex Euangelijs constat, alba ueste uti uisus est: quinetiam

Sisinnij mollicies.

Sisinnij apophthegmata.

Eccles. 9.
Lucæ 9.

A tiam Moysen & Eliam albis uestibus indutos, Apostolis demonstrauit. His alijsque permultis acutè dictis, eos qui aderant, in maximam traduxit admirationem. Cum Leontius, etiam episcopus Ancyræ, quæ est in parua Galatia, ecclesiam Nouatianis abstulisset, & iam fortè Cõstantinopoli uersaretur, Sisinnius ad eum accedit, orat ut ecclesiam illis reddat. Tum Leontius excandescens, illi respondit: Vos Nouatiani, non debetis ecclesias habere, qui pœnitentiam tollitis, et benignitatem Dei ab hominibus clauditis. Ista aliaq́ue id genus complura Leontio ad Nouatianorum reprehensionem dicenti, Sisinnius respondit: At neminem adeò pœnitet, ut me. Cui rursus Leontius: Quomodo, inquit, te pœnitet? Respondet Sisinnius, Quòd te uidi. Porrò autem, cum episcopus Ioannes illum argueret ac diceret, unam ciuitatem non posse duos episcopos habere: respondit Sisinnius, Nec habet. Cum'que Ioannes responsum ægrè ferret, diceretq́ue: Video igitur, quòd solus uis esse episcopus: tum Sisinnius, Neq́ue hoc dico, inquit: sed quòd apud te solum non sum episcopus, qui alijs tamen sum episcopus. Ioannes, responso grauiter commotus: At ego, inquit, te à concionando reprimam, nam hæreticus es. Huic facetè respondit Sisinnius: At ego, inquit, tum tibi mercedem dabo, si me tanto labore liberaueris. Quo responso Ioannes mitigatus: At ego, inquit, minimè à concionando te reprimam, si te illud munus afficiat molestia. Adeò quidem in respondendo acutus, adeòq́ue facetus erat Sisinnius. At longum esset scriptis persequi, memorareque omnia quæ sunt ab eo commodè dicta. Quapropter contentus sum paucis, qualis fuerit, declarasse. Illud tamen dico, eum ob doctrinam omniũ sermone fuisse celebratum ab omnib. episcopis, qui eius ætate ordine alter alteri ibi succedebãt, eaq́ue de re & amatum plurimùm, & in summo honore habitum: quinetiam cuncti primarij uiri ordinis Senatorij eum amplexati sunt, atq́ue adeò admirati. Ac tametsi libri complures ab eo conscripti sunt, inq́ue illis sermonis elegantiã consectatus est, B multaq́ue uerba poëtica intexuit: dicẽdo tamen, quàm scribendo, plus laudis est consecutus. Nam in eius uultu, uoce, habitu, obtutu, & toto corporis gestu multus lepos inerat. Ob quas res uehementer cùm ab omnibus religionis sectis, tum ab Attico episcopo uel maximè diligebatur. Atque de Sisinnio ista quidem hoc modo.

Leontij et Sisinnij colloquium.

Item Ioãnis & Sisinnij.

Sisinnius in respondẽdo acutus.

Sisinnius à plurimis summo in honore habitus.

De Arcadij Imperatoris ab hac uita decessu. CAP. XXI.

NOn longo tempore post mortem Ioannis, Imperator Arcadius excessit è uita, uir mansuetus et pacificus: qui extremo ætatis tempore pietatis opinionem adeptus est, idq́ue ob hãc causam. Est quidẽ Cõstantinopoli domus amplissima, que Carya dicitur, in cuius atrio est castanea arbor: in qua fertur Acacium martyrem suspensum occubuisse. Qua de causa parua ecclesia apud illam arborem ædificata fuit: quam Imperator Arcadius uidere cupiens, in eam ingreditur: cumq́ue preces ibi peregisset, decessit. Omnes, qui circiter illam ecclesiam habitabant, ad Imperatorem conspiciendum confluunt: ac nonnulli extra ædes egressi, transitus platearum anteoccupare contenderunt, unde putabant se & Imperatoris uultum, & totam stipatorum turbam planiùs uidere posse. Alij Imperatorem ab ecclesia usq́ue eò sequebãtur, quoad omnes uiri cum mulieribus & pueris extra illam domum exiuissent. Quo facto, ilico domus illa, quæ ecclesiæ adiuncta erat, corruit. Vnde fama cum summa omnium admiratione insecuta est, Imperatoris precibus tantam hominum multitudinem ab internecione fuisse liberatam. Atq́ue huius rei gestę hic exitus fuit. Arcadius, filio Theodosio octauum annum ætatis agente, post se relicto, moritur, Basso & Philippo coss. Calend. Maij. Anno secundo ducentesimæ nonagesimæ septimæ Olympiadis. Regnauit unà cum patre Theodosio annos tredecim: & cum trigesimumprimum ætatis annum compleuisset post mortem patris, quatuordecim annos regnauit. Liber continet spacium duodecim annorum, & sex mensium.

Arcadij obitus.

Arcadius quomodo pietatis opinionem adeptus.

Carya.

Arcadij obitus.

¶ Iſta quæ ſequuntur, quoniam in alijs exemplaribus reperta ſunt, non quaſi deſiderata, ſed alia quadam ratione conſcripta: idcirco non incommodum uiſum eſt, hoc loco ponere. Eandem hiſtoriam continent, quæ de Ioannis itinere Epheſum ad Heraclidem deſignandum epiſcopum ſuſcepto, ſuprà decimo capite perſcripta eſt.

INterea temporis, cũ epiſcopus Epheſi fortè è uita migraſſet, Ioannes Epheſum ad epiſcopum ordinandum neceſſariò profectus eſt. Qui cum illò aduenerat, & alij alium ad epiſcopatus dignitatem efferre laborabant, Heraclidem diaconum ſuum genere Cyprium, epiſcopum deſignauit. Hac de cauſa cum Epheſi ſeditio oriretur, propterea quòd Heraclides indignus epiſcopatu habitus fuit: Ioannes neceſsitate adductus, ibi diu commoratus eſt. Itaque dum illic moram faceret, Seuerianus Conſtantinopoli auditorum animos maiore beneuolentia ſibi deuinxit. Quę res Ioanni minimè obſcura & incognita fuit: quippe à Serapione, quem ſummo amore complectebatur, & cui totam curam epiſcopatus procurandi, tum quòd pius et omnino fidelis erat, tum quòd ſobrius in primis, & in partib. epiſcopi tuẽdis diligens & perſtudioſus, indicata. Proinde Ioannes nõ diu pòſt redit Conſtantinopolim, & eccleſiarum adminiſtrationem, ſicut eius officium poſtulabat, denuò capeſsit. Inter Serapionem diaconum & epiſcopũ Seuerianũ, magna interceſsit æmulatio, dum ille huic propterea aduerſari cœpit, quòd ei erat in animo omnem in concionando laudem Ioãni penitùs præripere: hic contrà illi inuidere, quòd apud Ioannem in maxima gratia erat, tota'que prouincia epiſcopatus adminiſtrandi ei concredita. Dum ita animis alter aduerſus alterum affecti erãt, odij flamma fortefortunà multo magis exardeſcere cœpit. Cauſa autem eiuſmodi fuit. Cum Seuerianus quodam tempore ad locum ubi Serapiõ erat, accederet, Serapion honorem epiſcopo debitum minimè illi impertijt, neq; ei aſſurrexit: ſiue quòd illũ nõ uidebat, uti poſtea in Cõcilio epiſcoporum cum iureiurando arffirmauit: ſiue quòd epiſcopi præſentiã parui æſtimabat (ſicut Seuerianus aſſeruit) nõ equidem habeo dicere: Deus ſolus uiderit. B
Tum Seuerianus, cum Serapionis contemptum ferre non poſſet, eum, antequam cauſa in concilio diſceptata cognita'que erat, condemnat: & non modò dignitate diaconi abdicat, uerùm etiam expellit eccleſia. De qua re Ioannes certior factus, iniquo animo paſſus eſt. Ac cum cauſa pòſt in concilio diſceptaretur, & ſe purgaret Serapion, teſtibusq; adductis probaret ſe Seuerianum non uidiſſe: concilium epiſcoporum illi condonauit, orauit'que Seuerianum ut Serapionis purgationem admitteret. Quinetiam Ioannes epiſcopus, quò Seueriano cumulatè eſſet ſatisfactum (quamuis in omnibus negocijs adminiſtrandis Serapione, utpote ad reſpondendum de rebus Eccleſiaſticis acutiſsimo diligentiſsimo'que tanquam manu dextera uteretur) illum ad ſeptimanam tum ab ſe ſegregat, tum honore priuat diaconi. At Seuerianus ne hoc quidem contentus acquieuit: ſed omnes uias perſecutus eſt, quibus Serapion non ſolum diaconatu penitùs abdicaretur, uerumetiam communione omnino excluderetur. His reb. Ioannes uehementer cõmotus, ſurrexit: aciã è concilio diſceſſurus, relicturus'que cæteris epiſcopis qui aderant, cauſæ dijudicationem, dixit: Quod uobis uiſum fuerit, cauſa diſceptata iudicio'que diſcuſſa, pro arbitratu decidite: ego enim inter eos decernere prorſus recuſo. Quę cũ dixiſſet, deceſsit: totũq; conciliũ ſimiliter aſſurgẽs, cauſam eo loco reliquit: Seuerianũq; grauiſsimè incuſauit, quòd uerbis Ioãnis epiſcopi nõ ceſsit. Decęterò aũt Ioannes Seuerianum ad colloquium non admiſit, ſed in patriam reuerti iuſsit, ſic illum allocutus: Non eſt conſentaneum, Seueriane, ut tanto temporis ſpacio adminiſtrationi eccleſiæ, quæ eſt tibi concredita, minimè proſpectum ſit, & epiſcopo ſuo careat. Quapropter abito properè, eccleſiam tuam capeſsito: illudq; Dei donum, quod in te eſt, nolito negligere. Illo iã in iter ingreſſo, Eudoxia Auguſta certior facta, Ioannem ue-

Heraclides epiſcopus deſignatus.

Seuerianus.

Serapionis & Seueriani æmulatio.

Serapion diaconi dignitate abdicatus.

A nem uehementer accuſat: Seuerianum Chalcedone, urbe Bithyniæ celeriter accerſendum curat. Ille quamprimùm reuertitur. Ioannes ab eius amicitia ſic animum ſuum abalienauit, ut nullius rogatu in gratiam cum eo reduci poſſet: quoad Imperatrix Eudoxia in eccleſia, quæ Apoſtolorum nomine nuncupata eſt, filium ſuum Theodoſium iuniorem, qui tum ualde tenera ætate fuit, ad pedes Ioannis abiecisſet: quæ ita illum obteſtata, uix adducere potuit, ut Seueriani amicitiam amplexaretur. Verùm tametſi hoc pacto, & quæ ſequuntur.

Finis ſexti libri.

SOCRATIS SCHOLASTICI HISTORIAE ECCLESIASTICAE, Liber ſeptimus.

Quòd poſt Imperatoris Arcadij obitum, relicto annorum octo filio eius Theodoſio, Anthemius præfectus Imperij adminiſtrationem ſuſcepit. CAP. I.

MOrtuo igitur Imperatore Arcadio, Calend. Maij. Baſſo & Philippo Coſſ. Honorius eius frater, partium uerſus Occidẽtem ſuſcepit gubernacula: Theodoſius iunior Arcadij filius, octo annos natus, partes ad Orientem ſitas rexit, per Anthemiũ præfectum, qui ſummam rerum pro eo adminiſtrabat. Hic Anthemius nepos erat Philippi, qui Paulum epiſcopum, regnante Conſtantio, expulit eccleſia, Macedoniumque in eius locũ ſubſtituit. Idem Conſtantinopolim firmis mœnibus circũdedit: uir quidem & uiſus eſt, & reuera fuit, hominum id temporis facilè prudentiſsimus, nihilq; temerè & inconſultò aggreſſus eſt: ſed ſemper de reb. gerendis & cum pleriſq; alijs neceſſariorum communicauit, & cum Troilo ſophi-
B ſta in primis, qui tum ſapientia, quæ in ipſius animo inſita erat, tum ſingulari rerũ ciuilium prudentia, Anthemio nihilo fuit inferior: ob eamq; cauſam Anthemius, in omnibus ferè negocijs ſuſcipiendis illo conſiliario uſus eſt.

Honorius Imp.

Theodoſius iunior.

Anthemius præfectus.

Troilus Anthemij conſiliarius.

De Attico Conſtantinopolitano epiſcopo, & quibus moribus præditus erat. CAP. II.

IMperatore Theodoſio octauum iam ætatis ſuæ annum agente, Atticus trienio epiſcopatum Conſtantinopolitanum cum maxima laude procurauerat: uir, ut ſuprà demõſtrauimus, doctrina mediocri, ſed pietate & prudẽtia eximius. quãobrem eccleſiæ eius temporibus magnopere fuerunt amplificatæ. Nam non modò ſuæ ipſius fidei fautores concordia deuinxit, uerùm etiam hæreticos ſua obſtupefecit prudentia: quibus certè nihil uoluit exhibere moleſtiæ ille quidem, ſed ubi eos perterrefecerat, rurſus ſe erga illos manſuetum & facilem declarauit. Quinetiam neque doctrinæ ſtudia neglexit: quippe in ueterum ſcriptorum monumentis euoluendis multum operæ poſuit, inq; eiſdem magnam noctis partem contriuit, & propterea neque philoſophorum neque ſophiſtarum argutijs capi & obſtupefieri potuit. His qui cum eo in colloquium ueniebant, urbanus & blandus: qui autem erant affecti mœſticia, cum illis condoleſcere uiſus eſt. Ne multis, omnia (ut eſt apud Apoſtolum) omnibus factus. Primùm, cum presbyterij gradum obtinuiſſet, conciones, quas ſummo ſtudio confecerat, ad uerbum ediſcens, in eccleſia recitauit. Poſtea crebro uſu & diligentia maiorem audaciã adeptus, ex tempore concionari cœpit, rationemq; docendi magis popularem ſecutus eſt. Verùm eius conciones non eius generis fuêre, ut meritò uel ab auditoribus ſtudioſè perdiſcerẽtur, uel monumentis mandarentur literarum ad poſteritatem. Sed de eius natura, moribus, doctrina deniq;, ſatis ſuperq; uidemur diſſeruiſſe. Iam uerò ad res eius temporibus geſtas, quæ ſunt dignæ hominum memoria, explicandas ueniamus.

Attici temporibus eccleſiæ magnopere amplificatæ.

1. Cor. 9.

Attici conciones.

De

De Theodosio & Agapeto, qui Synadis episcopatum gerebant. CAP. III. A

Theo losius episc. hæreticos persequitur.

THeodosius quidam Synadorum, urbis Phrygiæ Pacatianæ episcopus, hære-
ticos (in ea namque urbe complures erant ex secta Macedonianorum) graui-
ter persecutus est, eosq; non modò è ciuitate, uerùm etiam ex agris relegauit. Atq;
istud aggressus est non de more Orthodoxæ ecclesiæ, quæ homines persequi non
solet: neque studio rectæ sinceręq; fidei incitatus: sed turpis quæstus auiditati in-
seruiens, ut ex hæreticis pecuniam cogeret. Itaque nihil reliquum fecit, quod ad
Macedonianos uexandos pertineret: manusq; clericorum, qui de eius erant eccle-
sia, contra eos armare, ac infinitis ferè machinis, quibus illos conturbaret, uti cœ-
pit: in iudicio uinctos sistere non desijt: maximè omnium Agapetum, illorum epi-
scopum, uarijs incommodis & molestijs affecit. Ac cum primarij prouinciæ uiri
non satis habere uirium & authoritatis ei uiderentur ad supplicium de Macedo-
nianis sumendum, Constantinopolim celeriter contendit, mandatumq; præfecti
prouinciæ postulat. Dum Theodosius episcopus his de rebus Constantinopoli
moram facit, Agapetus, quem sectæ Macedonianę pręesse docui, ad rectam sanãq;
de fide opinionem redit. Nam consilio cum uniuerso clero inito, & populo eccle
się suę conuocato, persuadet, ut fidem Consubstantialis recipiant. Quo facto, cum
ingenti multitudine, imò uerò cum populo uniuerso ad ecclesiam ire maturat. Ac
precib. peractis, sedem, in qua Theodosius considere consueuerat, capessit. Simul-
atque populum concordiæ uinculis in unum colligauerat, de reliquo fidem Con-
substantialis docuit, unde ecclesiarum administratione ad urbem Synada spectan
tium potitus est. His rebus ita constitutis, pòst paulo Theodosius Synada reuerti-
tur, præfecti mandato fretus, quod secum attulerat. Atque ignarus rerum quæ i-
pso absente acciderant, extemplò ad ecclesiam pergit. Inde ab omnibus qui ibi ade- B
rant expulsus, Constantinopolim denuò proficiscitur. Qui, simulatque eò aduen-
tabat, grauiter suum statum coram Attico episcopo deplorare, se iniquè episcopatu
eiectum docere cœpit. Atticus autem, ut intellexerat rem feliciter ad ecclesiæ com-
modum cecidisse, uerbis Theodosium lenire: suadere, uti genus uitæ quietum &
uacuum à molestiis consectaretur, communemq; omnium utilitatem suis priuatis
commodis anteferret. Scribit præterea Agapeto, ut episcopatum teneat, nihilque
molestiæ sibi ex offenso Theodosij animo suspicetur euenturum.

Agapetus episc. ad rectam fidem conuersus.

Theodosius episcopatu pulsus.

De Iudæo, qui per Atticum episcopum in diuino baptismate neruorum resolutione liberatus erat. CAP. IIII.

Iudæus paralyticus per baptismum sanitati restitutus.

ATque ut hæc una res, quam temporibus Attici accidisse modò commemora-
ui, permultum profuit ecclesiæ: sic eadem tempora & miraculis & donis sana
tionum nobilitata fuerunt. Nam Iudæus, qui à multis iam annis paralysi conflicta-
tus, in lecto decubuerat, cum omnia curationum & medendi genera, omnesq; Iu-
daicas preces ac uota expertus, nihil planè inueniret remedij, tandē ad baptismum
Christianorum confugit: pro certo persuasus, huius tanquam ueri medici adiumē-
to se ad integram ualetudinem restitutum fore. Quæ res erat quamprimùm Atti-
co significata. Ille igitur Iudæū fidei articulis instituens, & spem in Christum ei an-
nuncians, iubet ad baptisterium in lecto apportari. Iudæus paralysi oppressus, si-
mulac baptismum sincera fide receperat, & ex lauacro baptismatis erat elatus, con-
festim morbo liberatus est, & ad sanitatem restitutus. Hæc curatio diuina Christi
uirtute, nostris temporibus, hominibus declarata fuit. Qua quidem re ex gentilib.
complures ad credendum inducti, baptismum receperunt. Iudæi autem,
quamuis signa & miracula quærerent, signis tamen ad
credendum induci non poterant.

A *Quónam pacto à Iudæis oriundus Sabbatius, Nouatianorum presbyter opinionis suæ socios deseruerit.* CAP. V.

QVanquam eiusmodi beneficia erant à Christo in homines collata, plerique tamen illa pro nihilo ducentes, suæ ipsorum improbitati sedulò deseruierunt. Neque enim Iudæi solum miraculis & prodigijs editis minus obsecundarunt: sed alij etiam, qui eorum solum ritus imitari gaudent, idem cum illis de religione sentire conuincuntur. Sabbatius enim, de quo paulo antè mentionem feci, cũ non posset in animum inducere, uti presbyterij gradu contentus acquiesceret, sed studio semper arderet ad episcopatus honorem ascendendi: eisdem temporibus, occasione ex festi Paschatis Iudaici obseruatione arrepta, ab ecclesia Nouatianorum se separauit. Itaq; cum in loco quodam ciuitatis, qui Collis aridus dicitur, ubi nunc est forum Arcadij, separatim ab episcopo suo Sisinio conuẽtus fortè ageret, facinus facere aggressus est omni suppliciorum genere uindicandum. Nam ipso die quo sacra Synaxis celebrabatur, cum particulam quandam Euangelij legeret, in qua insunt ista uerba, Appropinquabat dies festus azymorum, qui dicitur Pascha: addebat de suo, quæ neque uspiam scripta, neque unquam audita sunt, ista scilicet: Execrabilis quisque, qui absque azymis Pascha celebrat. Quæ cum essent audita, per multorum animos peruaserunt: usque adeò, ut qui ex laicis Nouatianis essent simpliciores, illi quasi à fide abrepti ad eum eiusq; doctrinam se contulerint. Verùm callidũ hoc commentum minimè cessit illi ex sententia: quandoquidem adulterandi uerbi Dei audacia exitum habuit planè infelicem. Nam haud ita multo pòst, cum festum Paschatis secundum anteceptam animo de eius obseruatione opinionem celebraret, multi'que ad eum de more confluerent, & consuetas uigilias per totam noctem agerent, tumultus furiosus & planè dæmoniacus illos occupauit. Videbantur enim sibi uidere Sisinium, suum ipsorum episcopum, cum ingenti hominum multitudine in ipsos impetum facere. Vnde cum maxima turba fieret, illi (ut uerisimile erat) noctu præsertim, atque adeò in angustum locum conclusi, se mutuò obtriuerunt: in quo tumultu ex illis amplius septuaginta homines periere. Quo facto, complures defecerunt à Sabbatio: nonnulli autem stultæ illi & ineptæ opinioni de Paschatis obseruatione animis anteceptæ mordicùs adhæserunt. Quemadmodum autem Sabbatius iureiurando, quo se iampridem astrinxerat, uiolato ad episcopatum ascenderit, dicemus paulo pòst.

B

Sabbatius se ab ecclesia Nouatianorũ separat.

Collis aridus.

Sabbatij facinus.

Luc.22.

Verbi Dei adulterati infelix exitus.

De ijs qui tunc temporis opinionis Arianæ antesignani fuerunt. CAP. VI.

DOrotheus sectæ Arianæ episcopus, quem Antiochia Constantinopolim ab Arianis translatum suprà memorauimus, cum ad centum decem & nouem annos uitam protraxisset, mortuus est, Honorio septimùm consule, & Theodosio Augusto secundùm, 8. Idus Nouembris. Post cuius mortem sectæ Arianæ episcopatum obtinuit Barbas: cuius temporibus illa secta duos præstantes uiros assecuta est, quorum adiumentis denuò florere cœpit, alterum Timotheum, Georgium alterum appellatum, utrumque presbyteri dignitate exornatum. Georgius in humanioribus literis plurimùm excelluit, Timotheus contrà totum in Sacris Dei se defixit eloquijs. Aristotelis & Platonis libros semper habuit in manibus Georgius, Timotheus totus fuit in Origene: qui cũ Sacras literas publicè interpretabatur, se linguæ Hebraicæ non ignarum esse declarauit. Timotheus iam antea sectam Psathyrianorum secutus fuit: Georgius à Barba presbyter designatus erat. Ipse equidẽ cum Timotheo in colloquium ueni: unde satis intelligebam, quã paratus esset ad quibusq; aliquid eum rogantibus respondendum, & ad loca quæ in Sacris literis reperiuntur obscura, perspicuè aperienda: semper Origenem, tanquã locupletem & uerum testem eorum quæ dixerat, citauit. Quam ob causam mirari satis uix possum, cur isti duo uiri in Ariana secta perseuerarent, cum alter perpetuò tereret Platonem,

Dorotheus sectæ Arianæ episc. moritur.

Barbas episc. Arianorum secta denuò floret.

Georgius presbyter.

Timotheus presb.

tonem, alter Origeni euoluendo se totum dicaret. Nam neque Plato secundam & tertiam causam (sic eas appellare solet) principium essentiæ habuisse affirmat: & Origenes filium patri coæternum ubiq; fatetur. At quanquam in sua ipsorum permanserunt ecclesia, tamen sectæ Arianæ opinionem pedetētim & ex occulto correxerunt: quippe eam sua doctrina multis Arij blasphemijs perpurgarunt. Verùm de his hactenus. Non longo tempore pòst, Sisinio Nouatianorum episcopo mortuo, eisdem Coss. quos suprà posuimus, Chrysanthus, de quo plura postea commemorabo, eorum episcopus ordinatus est. A

Sisinij mors. Chrysanthus episcopus.

Quòd Theophilo Alexandriæ episcopo Cyrillus successit. CAP. VII.

Theophili episc. obitus.

Breui tempore pòst, Theophilus Alexādriæ episcopus in ueternum delapsus, abijt è uita, ad nonum consulatum Honorij, Theodosij autem quintum, 15. Calend. Nouemb. Ibi tum de episcopo deligendo orta est controuersia. Alij enim Timotheum archidiaconum: alij Cyrillum, filium fratris Theophili, ad episcopatus illius sedem efferre laborarunt. Qua de re cum à populo certatum esset, quanquam Abudatius præsidiariorum militum præfectus partibus Timothei subsidio fuit, tamen triduo post mortem Theophili Cyrillus in sede episcopali collocatus, episcopatu potitus est: maioremq; principatum, quàm unquā Theophilus habuisset, pariter sibi assumpsit. Etenim ex illo tempore episcopus Alexādrinus præter sacri cleri dominatum, rerum præterea secularium principatū acquisiuit. Quapropter Cyrillus statim cùm Nouatianorum ecclesias, quæ erant Alexandriæ, occlusisset, non modò omnem sacrum thesaurū, qui in illis fuit, penitùs abstulit, uerùm etiā Theopemptum, illorum episcopum, omnibus suis fortunis priuauit.

Abudatius. Cyrillus episcopus. Theopemptus episc.

De Marutha Mesopotamiæ episcopo, & quòd ab eo Christiana fides in Perside propagata est. CAP. VIII.

Christiana fides in Perside quomodo amplificata. Maruthas episcopus.

Eodem tempore Christiana religio fortè in Perside uehemēter amplificata est: idq; tali de causa. Inter Romanos & Persas crebri legati mittuntur, uariæque incidunt causæ, cur tam frequentes alteri ad alteros obeant legationes. Itaque id temporis necessitas postulabat, ut Maruthas episcopus Mesopotamiæ, de quo paulo antè facta est mentio, ab Imperatore Romano ad regem Persarum mitteretur. Rex, quoniam eum uirum pietate singulari præditum esse animaduertebat, in magno honore habuit, & tanquam homini reuera diuino animum cœpit attendere. Quæ res animos magorum, qui apud regem Persarum multum ualere solent, admodum irritauit. Nam metuerunt nonnihil, ne Maruthæ suasu, rex Christi fidē reciperet. Etenim diuturnum capitis illius dolorem, quē magi curare non poterant, Maruthas precum subsidio curauit. Proinde magi fallaciam, qua regem ludificentur, excogitant. Ac quoniam Persæ ignem pro Deo colunt, & rex quidem ipse ignem perpetuò ardētem in domo quadam uenerari solet: subter terram hominem abdunt, eumq; tempore, quo rex preces facere consueuerat, has uoces emittere faciunt: Regem è regno exturbandum esse: impiè enim propterea agere, quòd sacerdotem Christianorum diuinū existimabat. Quæ cū Isdigerdes audiuisset (hoc enim regi nomen fuit) tametsi Marutham reuerebatur, tamen ob eam causam ab se amandare constituit. Tum Maruthas homo uerè diuinus, in precibus se penitùs defixit: unde fallaciā ac dolum magorū planè deprehendit. Itaq; sic regem alloquitur: Ne illudaris, ô rex, sed domum ingredere: ac cū uocem audiueris, terra defossa dolum facilè deprehendes. Nā ignis non loquitur, sed hoc fit machina quadam ab hominibus ad eam rē comparata. Maruthæ rex morē gerit: in domū, ubi ignis perpetuò ardebat, denuò ingreditur. Simulac uocē iterum audit, terram iubet defodi. Ita qui uocē illam quæ à Deo edi putabatur, emiserat, deprehēsus est. Quocirca rex ira admodum excandescens, decimum quemq; ex genere magorū capite obtruncare mandat. Quo facto, dixit Maruthæ, ut ubi uellet, ecclesias ædificandas curaret. Hac de causa religio Christiana apud Persas uehementer creuit. Tum Maruthas B

Magi Persarū. Magorum fallacia. Isdigerdes rex. Maruthas magorum dolum regi aperit. Magorum supplicium.

A ruthas decedens ex Perside, Constantinopolim aduentat. Exiguo tempore pòst, in Persidem legationis obeūdæ causa reuertitur. Magi alias de integro fallacias excogitant, quibus regis animū ab eo amplexando auerterent. Malum quendã odorem dedita opera comparatum in loco quodã, ad quem rex solet accedere, diffundi curant: eumq́; diffusum esse à Christianis falsò criminantur. Verùm rex, qui magos iamdudū habuerat suspectos, ubi illius facinoris authores diligēter peruestigasset, perspicuè deprehendit, eos ipsos magos illum malum odorem de industria rursus effecisse. quapropter complures illorū rursus graui multauit supplicio: Marutham permagna obseruantia coluit. Ac Romanos amare plurimū, eorumq́; amicitiã magnopere amplecti cœpit: parūq́; abfuit, quin cū Maruthas unà cū Ablaato Persidis episcopo, aliud etiã specimē fidei Christianæ palàm edidisset (uigilijs enim & precibus ambo sedulò uacantes, dæmonem, quo regis filius agitabatur, expulerūt) Christianus factus fuisset. Verùm mors antè eū oppresit, quàm plenè Christianus euaderet: quo mortuo, filius eius *Bararanes (cuius temporibus, sicut à me dicetur paulò inferius, fœdera inter Romanos & Persas uiolata fuêre) regno potitus est.

Magorum alia fallacia.

Ablaatus episc.

Bararanes rex.

**Varanes legit Niceph.*

Qui temporibus illis Antiochiæ ac Romæ episcopatum gerebant. CAP. IX.

Isdem ferè temporibus, Antiochiæ mortuo Flauiano, Porphyrius in illum successit episcopatum. Post Porphyrium Alexander illi ecclesiæ præfuit. Romanæ ecclesiæ episcopatum, ubi Damasus decem & octo annos procurasset, Siricius in eius locum suffectus est. Cum Siricius ad annos quindecim eam rexisset ecclesiam, Anastasius postea triennio eandem gubernauit. Quo mortuo, Innocentius, qui primus Nouatianos Roma eijcere cœpit, multasq́; ecclesias eis adimere, illius ecclesiæ suscepit administrationem.

Porphyrius & Alexander episc.

Siricius, Anastasius, Innocentius, Rom. episcopi.

Quòd Roma hoc tempore ab Alaricho deuastata, in barbarorum potestatem uenerit.

CAP. X.

B SVB idem tempus Roma fortefortunà à barbaris capta fuit. Nam Alarichus quidam barbarus, fœdere cum Romanis iunctus, qui Theodosio Imperatori in bello contra tyrannum Eugenium administrato subsidio uenerat, & propterea præclaris honoris insignibus à Romanis exornatus erat, cum secundum hunc & prosperum fortunæ flatum moderatè ferre non posset: tametsi ad Imperij gubernacula non aspirare contenderet, relicta tamen Constantinopoli, ad partes uersus Occidentem proficisci maturat. Vbi uenit in Illyricum, confestim uniuersam sibi subegit. Ei uerò iter longius facienti, Thessali circiter ostia Penei fluminis, unde Nicopolim, urbem Epiri, per montem Pindum iter est, restiterunt: factoq́ue prælio, Thessali circiter tria hominum milia trucidarunt. Postea barbari qui erant cum Alaricho agris urbibus'que, in quas fortè incidebant, uastatis, tandem Romam occuparunt. Quam etiam populati, multa insignia monumēta spectatu dignissima incendere, pecuniam ciuium ui rapere, complures ordinis Senatorij uiros uarijs supplicij generibus cruciatos interficere cœperunt. Alarichus autem, quo Imperij decus ludibrio exponeret, Imperatorem nomine Attalum declarauit: hunc ad unum diē, uelut Imperatorē satellitibus stipatum incedere, postridie serui habitu in publicum prodire iubet. His rebus cōfectis, Alarichus ilico propterea fugã cepit, quòd fama de copijs Imperatoris Theodosij ad ipsum bello profligādū missis dissipata, terrorem eius animo incusserat. Neq; certè fama illa falsa cōmentitiàue fuit: sed reuera exercitus Imperatoris ad bellum contra eum gerendum maturauit. Ille igitur cum famam illam ferre non posset, se ut dixi, in fugam coniecit. Fertur, monachum quendam, uirum pietate præstantem, ei Romam proficiscenti obuiam factum, admonuisse, Ne ex tam atrocibus maleficijs, néue ex cæde & sanguine lætitiã caperet. Cui respōdet Alarichus: Ego inuito planè animo eò proficiscor. Sed est quidã, qui mihi quotidie exhibet molestiam, imò uerò ui impellit, sicq́; me alloquitur: Iter capessito, urbem Romam uastato. Hactenus de Alaricho dictum sit.

Roma à barbaris capta.

Alarichus.

Thessali Alaricho resistunt.

Attalus Imp. creatus.

Alarichi fuga.

Romam uastare diuinitùs iubetur Alarichus.

De episcopis qui tum temporis Romæ præsidebant. CAP. XI.

Zosimus Rom. episc. *Celestinus Ro. ep.* *Rusticula.* Ecclesiæ Romanæ, post Innocentium, Zosimus ad biennium præfuit. Quo uita functo, Bonifacius tribus annis illam rexit ecclesiam: cui Celestinus successit. Hic Nouatianis qui erant Romæ, ecclesias abstulit, & Rusticulam illorum episcopum clàm in ædibus conuentus agere coegit. Nam ad illud tempus Nouatiani Romæ admodum floruerant, plurimasque ibi habuerant ecclesias, & ingentem populi multitudinem coegerant. Verùm grauis tum inuidiæ flamma contra eos incensa fuit, cum episcopatus Romanus non aliter atque Alexādrinus, quasi extra sacerdotij fines egressus, ad secularem principatum erat iam antè delapsus. *Episcopatus Rom. ad secularem principatum delapsus.* Ac propterea episcopi illi, his qui in fide Consubstantialis cum ipsis consentiebant, conuentus securè celebrandi potestatem minimè fecerunt: sed tametsi eos propter consensum fidei laudabant, tamen omnes suas fortunas illis abstulerunt. *Nouatiani Romæ & Constātinopoli non eadem libertas.* At Nouatianis qui Constantinopoli habitabant, istud minimè contigit. Quippe episcopi Constantinopolitani, præterquam quòd eos amplexabantur, in ciuitate præterea, sicut antè pluribus declaraui, potestatem conuentus agendi permiserunt.

De Chrysantho Constantinopoli in Nouatianorum ecclesia episcopo. CAP. XII.

Chrysanthus Nouat. episc. Vbi Sisinius mortem obierat, Chrysanthus, filius Marciani, qui ante Sisinium episcopus Nouatianorum fuit, ad episcopatum illum capessendum ui quodammodo attractus est. Hic ab ineunte ferè ætate, in regia Imperatoris, satellitis munus obijt: deinde Theodosio magno regnāte, præfectus Italiæ designatus: postea uicarius Imperatoris in insulis Britannicis constitutus, in illarū administratione permagnam laudem cōsecutus est. Atque cum esset ætate paulo prouectior, Constantinopolim contendens, illiusque urbis præfectus fieri laborans, inuitus ad episcopatus honorē elatus est. Nam quoniā Sisinius in ipso mortis articulo, illius, utpote ad episcopatum gerēdum idonei, mentionē fecerat, populus Nouatianorū B uocem Sisinij pro lege ducēs, inuitū illum episcopū deligere aggrediūtur. Verùm ubi Chrysanthus, ne illo munere fungeretur, se inde subduxisset: *Sabbatius dolo malo episcopatum nactus.* Sabbatius tēpus opportunū, in quo ecclesiarū rectione potiretur, se reperisse arbitratus, iureiurādo, quo se astrinxerat, penitùs neglecto, quosdā obscuros episcopos, qui ipsi manus imponerēt, comparauit. *Hermogenis excommunicatio.* Ex quorū numero fuit Hermogenes: qui ob libros suos plenos blasphemiæ, ab eodem Sabbatio antè excommunicatus fuerat. Veruntamen Sabbatij institutum nō successit prosperè. Etenim populus, quoniam uitiosam & turpem eius ambitionem odio habebat (nam nullam nō rationem indagasset, qua ad episcopatum posset arrepere) omni studio curaque ad Chrysanthum inuestigandum incubuit: quem cum in Bithynia latitantem offendisset, ui inde abripuit, inque episcopatus gradu collocauit. *Chrysanthi uirtutes.* Vir erat non prudentia solum, sed modestia præ cæteris eximius: eius opera, ecclesiæ Nouatianorum Constantinopoli cōfirmatæ amplificatæque fuerunt. Ille primus pauperibus de suis ipsius fortunis aurum distribuit. Ab ecclesijs nihil omnino accepit, præter duos panes benedictionis, singulis Dominicis diebus. *Ablabius rhetor presbyter factus.* Adeò in ecclesia sua administranda diligens fuit, ut tum Ablabium rhetorem, inter Nouatianos, qui de eius ecclesia erant, facilè disertissimum, ex schola Troili sophistæ prehenderet, presbyterijque gradu & ordine donaret. Huius Chrysanthi conciones extant & elegantes, & acutæ. Ablabius postea ecclesiæ Nouatianorum, quę est Nicææ, episcopus fuit creatus, ibique pariter Rhetoricam docuit.

De pugna quæ Alexandriæ inter Christianos & Iudæos suscepta est, & Cyrilli episcopi contra præfectum Orestem altercatione. CAP. XIII.

Iudæi à Cyrillo Alexandria eiecti. *Alexandrini seditionibus dediti.* Eodem tempore Iudæorum gens, à Cyrillo episcopo Alexandria hanc ob causam eiecta est. Populus Alexādrinus, præter cæteros, seditionibus delectatur: in quibus, si quando sit oblata illarum conflandarum occasio, scelera eduntur propè intolerabilia: quippe sine sanguine nunquam populi impetus sedatur. Id tempo

ris tu-

A ris tumultus, non de causa aliqua necessaria, sed de studio saltatores spectãdi (quod malum per omnes ciuitates serpit) in ipsa multitudine fortè ciebatur. Nam die sabbati ingens turba ad quendam saltatorem spectandum confluxit. Et quoniam Iudæi, qui illo die feriantur, non legi audiendæ, sed spectaculis & ludis scenicis contemplandis totos se dedebant, dies ille populi factionibus inter se mutuò dimicandi causa extitit. Ac quanquam populi discordia à præfecto Alexandriæ quodammodo tum pacificata fuit: nihilominus tamen Iudæi, alteri populi factioni aduersarij esse non destiterunt. Atque tametsi Iudæi Christianis erant semper infesti, tum tamen propter saltatores multo in eos infensiores facti sunt. Itaque cum Orestes præfectus Alexandriæ πολιτείαν (sic enim publica præfecti edicta appellãt Alexandrini) in theatro proponendam curaret, aderant etiam Cyrilli episcopi necessarij, ut edicta à præfecto publicata considerarẽt. Inter quos erat uir quidam nomine Hierax, humilioris literaturæ magister: qui attentißimus auditor episcopi Cyrilli fuit, & in concionibus eius plausum diligentißimè excitare cõsueuit. Hunc igitur Hieracẽ, ut primùm Iudæorũ multitudo in theatro conspicata est, extẽplò uociferari cœpit, eum ob nullam aliam causam ad theatrum accessisse, quàm ut populum ad seditionem concitaret. Orestes autem, etsi antè episcoporum potestas illi odio propterea fuerat, quòd per eos nonnihil de authoritate eorum qui ab Imperatore ad magistratus gerendos designati erant, admodum detractum fuit: tamen tum uel maximè, quod Cyrillus uidebatur in eius edicta curiosè inquirere. Proinde Hieracem palàm in theatro comprehensum, grauibus diuexauit supplicijs. Qua re intellecta, Cyrillus Iudæorum primarios accersit: illis, si non contra Christianos tumultus ciere desistant, debitas pœnas se irrogaturum minatur. At multitudo Iudæorum, cognitis episcopi minis, multo maiore iracundiæ æstu exardescere, machinas'que ad Christianis nocendum excogitare cœpit: quas quidem præcipuam

B causam Iudæos Alexandria exturbandi fuisse, iam ostendam. Iudæi cùm tesseram ipsi sibi dedissent, nimirum ut quisque annulum ex cortice palmæ confectum gestaret, nocturnam pugnam contra Christianos instituunt. Itaque nocte quadam per uniuersas urbis regiones à quibusdam conclamandum curãt, totam ecclesiam, Alexandri nomine nuncupatam, igne conflagrare. Quo audito, Christiani, alius aliunde, concurrunt, ut ecclesiam ab incendio liberent. Tum Iudæi protinus impetu in Christianos facto, eos trucidant. Atque ut à suis annulis demonstratis, manus abstinebant: sic Christianos, qui ipsis fortè obuiam facti erant, è medio tollebãt. Vbi autem illuxit dies, sceleris authores minimè obscuri & incogniti fuerunt. Qua de re Cyrillus grauiter commotus, cum ingenti manu ad Iudæorum synagogas (sic enim eorum templa uocantur) rectà pergit: & ex Iudæis nonnullos necidat: alios expellit è ciuitate, eorum'que fortunas à multitudine diripi permittit. Itaque Iudæi, qui usque ab Alexandri Macedonis temporibus illam urbem incoluerant, tum uniuersi inde eiecti, alij in alia loca dispersi uixerunt. Adamantius ex numero Iudæorum, qui medicinam docebat, Constantinopolim profectus, ad Atticum episcopum se contulit. Qui posteaquam Christianam religionem professus erat, Alexandriæ denuò habitauit. Orestes, illius urbis præfectus, illud Cyrilli factum ualde iniquo animo tulit: magnum'que cepit dolorem, tam præclaram ciuitatem tanta hominum multitudine prorsus orbatam esse. Quamobrem ad Imperatorem de rebus ibi gestis refert. Cyrillus etiam Imperatori Iudæorum scelera per literas significat: & nihilominus tamen de amicitia concilianda (ad illud namque faciendum populus Alexandrinus illum impulerat) cum Oreste agit. Verùm ubi Orestes de amicitia ne audire quidem uoluit, Cyrillus librum Euangeliorum (hũc enim illum reueriturum putauit) ei manu porrexit. At cũ Orestis animus ne hoc modo quidem deliniri posset, sed inter eum & Cyrillum capitales inimicitiæ semper intercederent, hæc clades, quam deinceps commemorabo, inde consecuta est.

Orestes præfectus.

πολιτεία.

Hierax ludi magister.

Iudæorum tessera, & contra Christianos nocturna pugna.

Synagogæ Iudæorum.

Adamantius medicus.

Inter Orestem & Cyrillũ capitalis inimicitia.

Quòd monachi qui Nytræ conueniebant, Alexandriam Cyrilli causa descendentes, turbas contra præfectum Orestem concitarunt. CAP. XIIII.

Monachi pro Cyrillo dimicant.

NOnnulli ex Monachis qui Nytram montem accolebant, ingenio feruentiore præditi, sicut iampridem idem ipsum declararūt, exorsi à Theophili temporibus, quando erāt ab illo contra Dioscorum & eius fratres iniquè armati: sic id temporis quoque æmulationis ardore inflammati, prompto & alacri animo pro Cyrillo dimicare constituerunt. Itaque uiri ad quingentos numero ex monasterijs egresi, urbem Alexandriam contendere, præfectum rheda circumuectum obseruare, eum adire, sacrificum, gentilem, & alijs compluribus contumeliosis nominibus appellare cœperunt. Ille suspicatus sibi à Cyrillo insidias collocatas esse, exclamare se Christianum esse, & ab Attico episcopo Constantinopoli baptizatum. Verùm ubi monachi eius uerba uidebantur contemnere, unus fortè ex illorum numero, nomine Ammonius, caput præfecti lapide percutere. Præfectus illo uulnere inflicto totus sanguine manare. quapropter præfecti apparitores, exceptis paucis, omnes se clàm inde subducere, alius aliò se in multitudinem abdere, præcauentes ne lapidum iactu interimantur. Interim populus Alexandrinus frequens eò confluere, monachos præfecti causa animo prompto ulcisci: quos omnes præter Ammonium in fugam uertunt. Illum ad præfectum deducere. Præfectus palàm, uti leges postulant, de eo quæstionem exercere, tormentis tantisper afflictare, dum extremum spiritum edit. Quæ res non diu pòst ad Imperatorum aures perlata est. Quinetiam Cyrillus eandem rem illis, sed secus expositam omnino per literas significauit. Corpus quoque Ammonij capit, in'que ecclesia quadam recondit: at non Ammonij, sed Thamnasij nomine nuncupauit. Et cum in ecclesia magnitudinem animi illius, utpote graue certamen pro pietate perpessi, laude & prædicatione extulisset, iussit martyrem appellari. Verùm qui modestiores erant, etiam ex ipsis Christianis, Cyrilli studium erga Ammonium minimè approbarunt. Nam exploratum habebant, Ammonium non in tormentis interijsse, ne Christum denegare cogeretur: sed temeritatis suæ pœnas dedisse. Quocirca Cyrillus ipse illud ipsius facinus silentio in obliuionem pedetentim uenire passus est. At ne adhuc quidem acerba illa inter Cyrillum & Orestem suscepta contentio sedata est: quippe alia clades huic non dissimilis, quam sum iam narraturus, eam renouauit.

Orestes lapide à monachis petitus.

Ammonius.

Ammonij interitus.

Thamnasius martyr appellatus.

De Hypatia, eminentißima in philosophia fœmina. CAP. XV.

Hypatia, Theonis F. philosopha.

MVlier quædā erat Alexādriæ Hypatia uocata, filia Theonis philosophi. Hæc tantos in literis fecit progressus, ut omnes philosophos sui temporis lōgè superaret: ac non modò in scholam Platonicam à Plotino deductam succederet, uerūetiam omnes philosophorum omnium præceptiones & disciplinas, omnibus qui eam audire uolebant explicaret. Quapropter quotquot philosophiæ studio incēdebantur, undiq; ad illam confluebant. Quinetiam propter grauem animi fidentiam, quam ex doctrinæ fontibus hauserat, etiam in conspectum principum, summa cum modestia uenire nō dubitauit. Neq; illam pudebat, in mediam hominum frequētiam prodire. Omnes enim eam, ob singularem animi moderationem, cum reuerentia quadam & uenerabantur, & suspiciebant. Itaq; inuidiæ flamma tum cōtra eam incensa est. Etenim cum crebrius cum Oreste in colloquium ueniret, populus ecclesiæ illam cœpit insimulare, quod episcopo ad amicitiā Orestis reconciliandā aditū penitùs intercludebat. Proinde certi homines, qui erāt natura paulo feruētiores, quibus Petrus lector in illa ecclesia ducem se præbuit, uno consensu mulierem domum alicunde redeuntem obseruant, de curru quo uehebatur deturbant: ad ecclesiam, quæ Cæsareum dicitur, rapiunt: exutam'que uestibus, testis acutis ad necem usque dilacerant, eius membra discerpunt, discerpta'que ad locum qui Cinaron dicitur, comportant, atque igni comburūt. Hoc facinus cùm Cyrillo, tum ec-

Hypatiæ interitus.

A tum ecclesiæ Alexandrinæ non exiguam labem aspersit infamiæ. Nam qui religionem Christianam profitentur, à cæde, pugnis, & id genus alijs, omnino alieni esse debent. Hæ res gestæ sunt quarto anno episcopatus Cyrilli, ad decimum consulatum Honorij & Theodosij septimum, mense Martio, cum obseruabantur ieiunia. *Christianos à pugnis alienos esse debere.*

Quòd Iudæi bellum contra Christianos rursus instaurantes, facti sui pœnas luerunt. CAP. XVI.

Breui tempore pòst, Iudæi pro scelere nefario rursus cõtra Christianos ab ipsis admisso pœnas persoluerunt, in loco quodam Chalcidem & Antiochiam interiacente, qui Inmestar dicitur. Iudæi, cum more suo ludos facerent, & inter ludendum multa absurda admitterent: tandẽ præ ebrietate è mentis potestate egressi, non Christianos solũ, uerùm etiã ipsum Christum in ludis suis contumelia afficere cœperunt: crucem etiam, eos'que qui in crucifixo spem ponunt, habere ludibrio: & propterea tale quoddam facinus moliri. Puerum scilicet Christianum comprehendere, cruci alligare, in sublime suspendere. Quo facto, primùm irrisione illudere, cachinnos in eum tollere: pòst paulo, insania correpti, illum usqueeò uerberibus cædere aggrediuntur, quoad præ cruciatu uitam amittat. Hac de causa, grauis inter eos & Christianos cõcertatio oritur. Quinetiam Imperatores de facinore certiores fiunt: qui per literas prouinciæ illius magistratibus significant, ut facinoris authores & conquirendos curarent, & debitis supplicijs coercendos. Itaque Iudæi, qui ibi habitabant, pro scelere quod ioco consciuerant, seriò pœnas luerunt. *Mester. sic leg. Niceph. lib. 14. cap. 16.* *Iudæorum facinus, et pœna.*

De Paulo Nouatianorum episcopo, ac incredibili ab eo edito miraculo, quando impostorem Iudæum sacrosancto lauacro tingeret. CAP. XVII.

Per idem tempus Chrysanthus Nouatianorum episcopus, cum septem annos ecclesias sibi cõcreditas administrasset, excessit è uita, Monaxia & Plintha coss. *Chrysanthi obitus.*
B 13. Calend. Septembris. Quo mortuo, Paulus eum episcopatum obtinuit, qui iampridem Latinas literas docuisset ille quidem: sed postea illo studij genere penitùs derelicto, se ad uitam monasticam contulisset. Monasterium autem ex uiris uirtutis studiosis instituit, quòd à monasterijs monachorum in solitudine uitam degentium, nihil discrepare uidebatur. Talem enim eum fuisse, ipse equidem expertus sum, quales monachos in solitudine abditos debere esse docet Euagrius. Nam illius præcepta omnino imitatus, continuis ieiunijs se dedere, pauca loqui, ab animantium comestura abstinere solet: non raró etiam à uino & oleo. Porrò autem ad pauperes subleuandos, studio præter cæteros incumbere, homines in carceribus conclusos assiduè inuisere: pro multis eiusmodi calamitatib. afflictatis magistratus obsecrare: qui quidẽ propter eximiam pietatem, quæ in eius animo insidebat, eius postulationi alacri animo morẽ gesserunt. Verùm quid attinet eius uirtutes longo sermone persequi? Vnam rem solum ab eo gestam, dignam planè quæ literarum monumentis commendetur, iam dicturus uenio. Iudæus quidam ueterator, Christianam fidem simulans, sæpius baptisatus fuit: per quam fallaciam multas corrasit pecunias. Postquam autem multos ex uarijs sectis homines (Arianorum enim & Macedoniarum baptismum receperat) dolo ludificatus, nõ habebat amplius quibus imponeret, tandem ad Paulum Nouatianorum episcopum uenit: ait se magna cupiditate baptismatis recipiẽdi flagrare, per eius manum ut illud assequatur orat. Paulus eius probat institutum: uerùm se nõ prius baptismum illi daturũ ait, quàm sit fidei articulis institutus, diesq; complures ieiunijs uacauerit. Iudæus contra uoluntatem ieiunare coactus, acriter instare, uti baptismo donetur. Paulus quoniam illũ tã obnixè baptismũ petentẽ mora nolebat offendere, parat res ad baptismũ necessarias. Cumq; uestem splendidã pro illo emisset, & alueũ baptisterij aqua impleri iussisset, Iudæũ eò deduxit, ut illi baptismũ impertiret. Verùm aqua uniuersa, diuina quadã uirtute, quæ oculis cerni percipue non poterat, subitò exhausta est. Ac *Paulus episc. monasteriũ instituit.* *Pauli uirtutes.* *Iudæus sæpe baptizatus.* *Iudæus contra uoluntatem ieiunare cogitur.* *Baptismi aqua disparet.*

cum neque episcopus, neque alij qui aderant, accuratè considerarent qua ratione id accidisset: sed aquam per foramen quod in imo alueo fuit (per quod etiã aliàs aquã solebant educere) effluxisse existimarent, alueum baptisterij de integro foraminib. undique in eo firmè obturatis, diligenter implent. Ac cum Iudæus esset secundò ad alueum baptisterij deductus, aqua rursus penitùs euanuit. Itaq; tum Paulus, O' homo, inquit, aut ueteratoris partes agis, aut baptismum ignorans recepisti. Quare ubi ob miraculum à multis eò concursum erat, fortè quidam Iudæũ de facie nouit, eum'que ab Attico episcopo baptizatum uiderat. Hoc miraculum per Paulum Nouatianorum episcopum editum fuit. A

Quòd Isdigerde Persarum rege defuncto, fœdera inter Romanos & Persas rupta fuerunt, & ciuitas Persis superatis effecta fortis. CAP. XVIII.

Baratanes Christianos acerbè exagitat.

ISdigerde rege Persarum, qui Christianos Persidẽ incolentes minimè fuerat persecutus, mortuo, Baratanes eius filius, susceptis regni gubernaculis, à magis ad eam rem impulsus, Christianos acerbè exagitare, cruciatus & tormenta uaria Persarum more illis infligere cœpit. Itaq; Christiani, qui inter Persas habitabant, necessitate coacti, ad Romanos confugere: orare, ne illos tam miserè opprimi patiantur. Atticus episcopus, illos supplices benignè excipere: omnem suam curam & cogitationem ad opem illis ferendam conuertere: Imperatori Theodosio rem palàm facere. Eodem tempore aliam etiam ob causam Romani fortè aduersus Persas animo infenso fuerunt. Nam Persę quidem, & fossores quos à Romanis ad auri uenas excidendas mercede conduxerant, noluerunt illis reddere, et merces Romanis mercatoribus abstulerunt. Quam offensionem uehementer auxit Christianorum ad Romanos profugium. Nam rex Persarũ ilico mittit legatos, qui illos ut fugitiuos repetant. Romani autem eos qui auxilij causa ad ipsos confugerant, nequaquam reddiderunt: imò uerò non solum eos ut supplices conseruare animo instituerunt, uerùm etiam omnibus opibus uiribusq; ad religionem Christianam propugnandam eniti parati fuerunt. Quapropter cum Persis bellum gerere, quàm pati Christianos tam miserè perire, maluerunt. Ruptis igitur fœderib. bellum grauissimum inter eos cietur: de quo non erit (mea quidem sententia) incommodum, pauca obiter disserere. Imperator Romanus primus exercitum, quem Ardaburius ductabat, contra Persas seorsim mittit: qui per Armeniam in Persidem irruptione facta, prouinciam quæ Azazena dicitur, uastat. Narsæus regis Persarum dux, illi cũ copijs Persicis prodit obuiam: prælium committitur: uictus Narsæus, fugam capessit. Postea ubi commodum sibi putauit, per Mesopotamiam in fines Romanorum, nullis tum præsidijs munitos, de improuiso incursionẽ facere, atque eo pacto Romanos ulcisci. Cõsilium Narsæi, duci Romani exercitus minimè obscurum fuit: & propterea Azazena ocyus direpta, ille etiam in Mesopotamiam ire maturat. Quare Narsæus, etsi ingentem exercitum collegerat, non tamen in fines Romanorum potuit inuadere. Vbi autem Nizibim uenit (est hæc quidem sita inter fines Romanorum & Persarum, ditioni tamen Persarum subiecta) inde Ardaburio significat, se uelle cum eo de bello gerendo conuenire, locumq; & tempus prælio præstituere. Ardaburius illis qui ad hæc significãda uenerant, respondit: Hęc meis uerbis nunciate Narsæo: Non quando tu uoles, Imperatores Romani sunt bellũ gesturi. Itaq; simulatq; Imperator Romanus intellexerat, Persam maximas copias contra ipsum comparasse: spe tota belli administrandi in Deo collocata, maximum exercitum ex aduerso misit. Imperatorẽ aũt summum protinus à Deo beneficiũ accepisse, quòd eius ope confidebat, ex hoc perspicuum esse poterit. Cum enim Constantinopolitani anxio & solicito animo essent, & propter incertam belli fortunã ancipiti cura distracti: angeli Dei in Bithynia nonnullis, quos negocia necessaria Constantinopolim ire cogebãt, apparẽtes, iubẽt rẽnũciare Cõstãtinopolitanis, ut bono animo sint, precib. se dedant, & firmam in Deo spem ponant, Romanos uictores fore. se enim

Romani aduersus Persas animo infenso cur. *Ardaburius.* *Azazenæ uastatio.* *Narsæi fuga.* *Nizibis.* *Angelorum de Constantinopolitanis cura.* B

A enim administratores belli à Deo missos dicebant. Quo audito, non solum ciuitas confirmata fuit, uerùm etiam militum animi multo ad bellum facti alacriores. Vbi bellũ, uti docuimus, erat ex Armenia in Mesopotamiã translatũ, Romani Persas in urbẽ Nisebenorum conclusos obsidione cingunt: turresq́ ex ligno fabricatas, quę machina quadam uoluebantur, mœnibus admouent: multos qui ex mœnibus pugnare, eaq́ defendere nitebantur, trucidant. Baratanes igitur rex Persarum certior factus, tum regionem Azazenorum uastatam, tum suos milites qui erant in urbe Nisebenorum conclusi, à Romanis obsessos, ipse cum omnibus suis copijs contra Romanos ire constituit. At quoniam Romanorum exercitum uehementer formidabat, auxilium postulat à Saracenis: quib. id temporis pręfuit Alamundarus, uir excelso animo & bellicoso: qui infinita Saracenorum manu secum adducta, regem Persarum confidere iubet. Quinetiam pollicetur, neq; id adeò multo pòst, illi non solum subacturum Romanos, sed Antiochiam, quæ est in Syria, tradìturum. Verùm eius promissio non successit ex sententia. nam Deus adeò ingẽtem Saracenis incussit terrorem, ut Romanorum copias in ipsos derepentè irruisse existimarent: atq; cum inter ipsos tumultuarentur, & non haberent quò aufugerent, ipsi se armatos præcipitarũt in fluuium Euphratem, in quo homines circiter cẽtum milia submersi perierunt. Sic cum Saracenorum copijs actum est. Romani, qui Nisibim obsidebant, ubi acceperant, regem Persarum ingentem numerum elephantorum contra ipsos ducere, ea re supra modum exterriti, omnib. machinis, quibus in obsidione illa usi fuissent, incensis, in ipsorum fines regressi sunt. Quæ autem prælia postea commissa: & quemadmodum Areobindus, alter Romanorum dux, Persam quendam longè fortissimum singulari certamine interemerit: & qua ratione Ardaburius septem nobiles Persarum duces per insidias occiderit: & quo pacto Vitianus alius etiam dux Romanorum, reliquas Saracenorũ copias profligarit: à
B me certè, ne nimis lõgè ab instituto deflectere uidear, silẽtio debere pręteriri cẽseo.

Persæ à Romanis obsidione cinguntur.

Alamundarus.

Saracenorum interitus.

De Palladio cursore, & eius celeritate. CAP. XIX.

HAE res gestæ Imperatori Theodosio fuerũt celeriter nunciatę. Cæterùm, qua ratione res in locis tam longinquis gestas tam citò intellexerit, hoc loco explicabo. Virum quendam habuit nomine Palladium, & animi uiribus multum pollentem, & corporis. Hic celeriter equitando tantum poterat, ut ad loca, quibus fines imperij Romanorum & Persarum terminabantur, tridui spacio contenderet, & rursus diebus totidem Constantinopolim reuerteretur. Quinetiam iste uniuersas orbis partes, ad quas Imperator illum aliquãdo mittebat, celerrimè peragrauit: adeò ut aliquando disertus quidam uir de eo sic prædicaret: Hic uir Romanum imperium, quod latissimè patet, perangustum esse sua celeritate demõstrat. Quę cum rex Persarum de eo audiuisset, præ admiratione propè obstupuit. At de Palladio hæc dixisse sat est.

Palladius cursor.

Quomodo rursus Persæ à Romanis penitùs protriti fuerunt. CAP. XX.

IMperator Romanus Constantinopoli commoratus, certiorq́ de uictoria tã manifestò sibi oblata factus, adeò bonitate pręstabat, ut quamuis ipsius milites tam prosperè ac feliciter rem gessissent, tamen pacem lubens amplexatus est. Itaque Helione, quem plurimi faciebat, ad Persas misso, cũ illis pacem cõstituere mandat. Helion cum uenisset in Mesopotamiam ad eum locum, ubi Romani fossam qua seipsos munirẽt, fecissent: Maximinum, uirum illustrem, ducis Ardaburij collegam, legatum de pace facienda misit. Qui cum ad regem Persarum ueniret, dixit se non ab imperatore Romano, sed ab illius ducibus, de pacis fœderibus feriẽdis missum esse. Imperatorem enim illius belli ignarum esse: quod quidem si fortè illi nunciatũ esset, parui momenti æstimaturũ. Cũ Persa aũt illam legationẽ lubens accipere constituisset (eius namq; exercitus erat fame propè cõfectus) milites, qui apud illos Immortales uocantur (numerus istorum ad decẽ milia hominũ fortissimorũ fuit)

Helion.

Maximinus Ardaburij collega.

Immortales milites omnes cæsi.

suadent

suadent regi, ut non prius pacem amplecteretur, quàm ipsi impetum in Romanos, iam quasi imparatos, fecissent. Quorum consilio rex morem gerit, legatumq; interim tradit in custodiam: Immortales illos, ad insidias Romanis faciendas mittit. Illi iter capiunt, atq; in duo agmina partiti, partem aliquam Romanorum circumfundere statuunt. Romani unum agmen solum Persarũ conspicientes, eos adoriri parant: alterum nõdum illis comparuit, quippe ex improuiso in Romanos irruptionem fecit. Verùm cum prælio iam certandum esset, dux quidam Romanus à Procopio duce ad eam rem designatus, diuina prouidentia ex colle despiciens, cum uideret socios in graue discrimen uenturos, Persas à tergo adoritur: & qui paulo antè Romanos circumsederant, illi ipsi iam circumsesi tenebantur. Itaq; Romani ut primùm istos omnes exiguo temporis spacio prostrauerãt, se conuerterunt ad eos qui ex insidijs ipsos inuasissent, uniuersosq; similiter telis confecerunt. Quocirca, qui apud Persas appellantur Immortales, ad hunc modum mortales sunt declarati: Christusq; debitum de Persis propterea sumpsit suppliciũ, quòd multos pios uiros, qui eum sanctè coluerant, è medio sustulissent. Rex Persarum hac clade cognita, simulat se rerum gestarum omnino ignarum esse: legationem recipit, legatumq; sic affatur: Non Romanis cedens, pacem iam amplector: sed quo tibi, quẽ omnium Romanorum facilè prudentissimum comperi, rem gratam faciam. Quocirca, hoc pacto nõ modò bellum, quòd propter Christianos in Perside gestũ erat duob. Augustis,* Honorio decimumtertiùm, & Theodosio decimùm coss. restinctum: uerumetiam persecutionis procella contra Christianos ibidem concitata, penitùs repressa, tranquillata'que fuit.

Persarum supplicium.

** Anno trecẽte simo olympiadis quartæ.*

Acacij Amidæ episcopi, in Persarum captiuos benignitas. CAP. XXI.

Acacij facinus præclarum.

ACacius Amidæ episcopus, ob facinus quoddam pręclarum, per id tempus ab ipso gestum, uehementer ab omnibus celebratus fuit. Cum Romani milites illos Persas quos in depopulanda Azazena captiuos ceperãt, nullo modo regi Persarum reddere in animum inducerent: captiui, qui erant numero circiter septẽ milia (quæ res animum regis Persarum non parum diuexauit) fame propemodũ absumpti sunt. Acacius igitur, hanc militum miseriam minimè neglexit: sed conuocatis suis clericis, sic eos alloquitur: Deus noster neque lancibus neq; poculis eget. Nam nec comedit, nec bibit, quippe qui his reb. minimè opus habeat. Quare cum ecclesia multa monumenta aurea argenteaq; ex propensa fidelium in eam benignitate possideat: consentaneum est, hisce rebus milites captiuos & è custodia liberare, & fame propè enectos reficere, sustentareq;. Vbi hęc alia'que id genus oratione percurrerat, monumenta ecclesiæ conflanda curauit, uendidit, preciaq; partim militibus pro captiuis redimendis dedit, partim ad eorum famem subleuandam impendit. Postremò uiatico illis suppeditato, ad suum ipsorum regem remisit. Hęc res ab eximio illo uiro Acacio gesta, regi Persarum maximam fecit mirationẽ, quòd Romani his rebus utrisq; & bello & beneficijs hostes uincere laborabant. Fertur præterea, tum regem Persarum magno desiderio Acacij uidendi flagrasse, quo hominis aspectu frueretur: tum Theodosium Imperatorem Acacio præcepisse, ut regis desiderio satisfaceret. Cùm igitur tam præclara uictoria diuinitùs esset donata, multi scriptores admodum eloquentes, laudes Imperatoris, quo eius nomen illustrarent, scriptis mandarunt, & in uulgus easdem ediderunt. Quinetiam ipsa Imperatrix, mulier diserta, filia Leontij sophistæ Atheniensis, à patre erudita, & in omni literarum genere probè instituta, poema de eodem argumento Heroico carmine conscripsit. Hanc cum Imperator uxorem duceret, Atticus episcopus, qui eam Christianam efficiebat, inter baptizandum pro Athenaide Eudociam nominauit.

Panegyricus in Theodosij laudem.

... Imperatrix.

De

A De Theodosij iunioris uirtutibus. CAP. XXII.

QVanquam multi scriptores,uti dixi, Imperatoris laudes orationib. prædicarunt,quorum alij eo pacto in eius noticiam uenire studebant: alij cupiebant suam in dicẽdo facultatem inde uulgo perspectam & cognitam,atque adeò doctrinam,quam multis uigilijs cõsecuti fuerant,in obscuro latêre nolebant: ego tamen, qui neq; Imperatori notus esse laboro,neque doctrinæ meæ specimen uulgo dare cupio,uirtutes Imperatoris, omnib. orationis ornamentis detractis, uerè commemorare in animum induxi.Nam eas silentio præterire,cum tam eximia,tamq; fructuosa ad uitam rectè degendam exempla contineant,non parum, mea quidẽ sententia,posteritati incommodaret. Primùm, tametsi in ipsa regia natus educatusq; erat,nihil tamen ex illa educatione omnino contraxit molliciæ tarditatis'ue: sed adeò solers & prudens fuit,ut illis qui cum eo sermones conferebant,multarum rerum experientiam consecutus uideretur. Deinde tanta corporis & animi tolerantia fuit,ut tum algorem æstumq; forti & uirili animo sustineret,tum crebrò ieiunaret,& maximè diebus Mercurij & Veneris,quas Greci τετράδας καὶ παρασκευὰς ἡμέρας uocant. Atque hoc ab eo factitatum fuit, dum Christianam uiuendi rationem cumulatissimè explere contenderet. Eius regia non dissimilis fuit monasterio. Nam primo diluculo ille ipse cum sororibus suis hymnos alternatim decantatos recitauit. Quinetiam Sacras literas memoriter pronunciauit.nam cum episcopis,perinde ac si sacerdos iam olim designatus fuisset,de eisdem disseruit. Libros etiam, tum,qui sacra Dei eloquia complectebantur,tum qui ab eorundem interpretibus conscripti erant,multo diligentius quàm Ptolomæus Philadelphus olim in unum colligendos curauit.Porrò autem patientia & mansuetudine omnes longè superauit. Nam Imperator Iulianus, quanquam studium philosophiæ profitebatur,tamen odium quod contra eos qui Antiochiæ eius nomen perstrinxerant, minimè

Theodosij uirtutes.

Theodosij regia monasterio similis.

Theodosij mansuetudo.

B compressit: sed Theodoro uno ex illorum numero grauissima tormẽta imposuit. At Theodosius subtilitate ratiocinationum Aristotelicarum penitùs derelicta,philosophiæ studium rectis uitæ officijs sedulò excoluit. Iram cohibere didicit, dolorem toleranter ferre, neminem qui illum iniuria affecerat ulcisci: imò uerò nemo unquam illum ira incensum aspexit. Itemq; cuidam ex necessarijs aliquando sciscitanti,cur neminem,qui illi intulisset iniuriam, morte aliquando multasset? sic respõdit: Vtinam potius mihi potestas esset,eos qui mortui sunt, ad uitam denuò reuocandi. Alteri etiam de eadem re interroganti,dixit: Nõ magna res est,neque ardua,ut qui homo sit,mortem oppetat: sed eum qui semel obierit,nemo omnino,licet se de eius morte maximè pœniteat, nisi solus Deus possit ad uitam reuocare. Adeò firmè istud ipsum ab eo obseruatum fuit, ut si quisquam crimen, quod esset capitis supplicio multandum,aliquando commisisset, ne ad portas usque ciuitatis, uersus locum ubi mortis subiret supplicium, abduci passus est, quin misericordia commotus illum reuocarit. Accedit eò, quòd cum Constantinopoli in amphitheatro pugnas cum bestijs quodam tempore pro spectaculo ederet, populusque sublato clamore postularet, ut aliquis ex eorum numero, quorum insigniter eminebat audacia, cum fera bestia decertaret: respondit, An'non exploratè cognitum habetis, nos ita assuefactos esse, ut nulla crudelia spectacula contemplari possimus? Quæ cum populus ex eius ore audiuisset, de reliquo à crudelibus spectaculis abstinere didicit. Quinetiam adeò pius fuit, ut omnes Dei sacerdotes honorificè coleret: eos'que potissimùm, quos intellexerat pietate in primis excellere. Fertur præterea saccum, quo episcopus Chebrorum, qui Constantinopoli mortem obijt,indutus erat, quæsiuisse,eum'que quantumuis sordidatum induisse: persuasum nimirũ,se aliquid ex mortui sanctimonia inde percepturum. Quodã anni tempore procelloso admodũ & turbido,cõsueta statutaq; spectacula, populo ea flagitãte,in circo edidit. Vbi aũt circus hominib. refertus fuit,tempestas

Theodosij pietas.

cœpit

cœpit esse uehementior. Ac cũ magna uis niuis præceps delaberetur, tũ Imperator A
perspicuè declarauit, quo animo erga Deũ affectus esset. sic enim populum per præ-
cones compellauit: Quin multo satius est, ut neglecto spectaculo omnes uno ore Deum precemur, uti ab imminente procella conseruemur incolumes. Vix hæc uerba protulerat, cum omnes in circo uno animorum consensu, summaq; cum alacritate Deo preces fundere cœperũt: totaq; ciuitas quasi una ecclesia fuit. Tum Imperator in media populi frequentia, priuati hominis habitu incedens, hymnos recitare exorditur: nec spes certè illum frustrata est. Nam aer serenus factus est: & annonæ charitas, Dei benignitate in omnium rerum affluentiã commutata. Si quando bellum concitabatur, Dauidis exemplum imitatus, ad Deum confugit: pro certo persuasus, eum bellorum administratorem esse: precum'que subsidio adiutus, ea prosperè & feliciter gessit.

De Ioanne, qui mortuo Imperatore Honorio, tyrannidem Romæ exercuit: & quo pacto Deus precibus Theodosij inclinatus, illum in exercitus Romani manus tradiderit. CAP. XXIII.

HOc loco igitur, qua ratione paulo pòst bellum cum Persis gestum, Honorio mortuo, Asclepiodoto & Mariano coss. ad decimumoctauum Calend. Septembris, ope diuina nixus * Ioãnem tyrannum profligarit, cõmemorabo. Res namque id temporis gestæ sunt dignæ (meo quidem iudicio) quæ memoriæ posterorum commendentur. Nam quę res Hebræis, Moyse duce, mare rubrum traijcientibus: eædem etiam Imperatoris ducibus, cum eos contra tyrannum mitteret, acciderunt, quarum quidem summam ego paucis complectar: uberiorem autem earũ explicationem, quoniam separata tractatione eget, alijs persequendam relinquam. Quanquam Theodosius Imperator de morte Imperatoris Honorij certior factus erat, eam tamen alios celauit: aliaq; causa aliàs commemorata, de ea re complures fefellit. Mittit etiam clàm militem Salonas, urbem Dalmatiæ, ut si quis in partibus B
uersus Occidentem fortè nouis rebus studeret, pręstò essent qui eius conatus reprimerẽt. Quibus rebus ita comparatis, tandem mortem auunculi omnibus planam facit. Interea temporis Ioannes, qui inter scribas Imperatoris principem locum obtinuit, cum prosperum suæ fortunæ cursum moderatè ferre non posset, Imperium arripit: legatosq; ad Imperatorem Theodosium mittit, per quos postulat, ut Imperator declaretur. Theodosius legatis eius in custodiam traditis, ducem Ardaburium, qui in bello Persico res planè maximas confecisset, ad Ioannem mittit. Ille cum Salonas uenisset, inde transmittit in Aquileiam: casuq; aduerso, uti putabatur, usus est. Casus autem hic fuit, qui deinceps sequitur. Dum nauigabat, uento aduerso flante, in manus tyranni delatus est: qui illo comprehenso, spem concepit, Theodosium necessitate compulsum fore, modò ducem suum Ardaburium saluum uellet, uti ipsum crearet declararetq; Imperatorem. His auditis, & Theodosius ipse, & exercitus etiam contra tyrannum missus, anxio & solicito animo fuit, ne quid mali Ardaburius à tyranno perpeteretur. Aspar igitur filius Ardaburij, cum & patrem à tyranno comprehensum, & infinitas barbarorum copias ad auxilia tyranno ferenda accessisse certior factus esset, omnino incertus animi erat, quid ageret. Itaque preces pij Imperatoris illo tempore rursus plurimum momenti habuisse constabat. Nam angelus Dei in habitu & forma pastoris, ducem itineris Aspari se præbuit: & per stagnum Rauennæ adiacens (in ea namque ciuitate tyrannus commoratus, ducem Ardaburium tenuit) copias eius deduxit: qua uia nemo unquam iter fecisse commemoratur. Deus igitur, quà transiri non poterat, transitum Aspari patefecit. Ille tum copijs per stagnũ, cuius aqua diuina ope penitùs exhausta fuit, traductis, portas ciuitatis, quas apertas offendit, ingressus, tyrannum opprimit. Quo tempore etiam Imperator sanctissimus (cui ludos Circenses peragenti significatum est, tyrannum è medio sublatum esse) suam eximiam erga Deum pieta-

* De hoc etiam infrà cap. 42.

Salonæ.

Ioannes imperium affectat.

Ardaburij casus.

Aspar Ardaburij F.

[A]spari Deus [tran]situm patefacit.

A pietatem perspicuè declarauit. Sic enim populum affatur: Relictis his oblectamẽtis, huc potius, si uidetur, nos referamus: ad ecclesiam profecti, preces Deo, quib. illi pro tyranno ipsius manu occiso agamus gratias, piè fundamus. Quæ cum dixisset, non modò spectaculis finis impositus fuit: uerum etiam omnes, illis neglectis, per medium circum una uoce gratiarum actionem pariter cum Imperatore decantantes iuerunt, rectaq; ad Ecclesiam Dei contenderunt: ibiq; totum diẽ cõmorati sunt, & ciuitas uniuersa instar unius fuit ecclesiæ.

Quòd Ioanne tyranno è medio sublato, Theodosius Imperator Valentinianum, Constantio & Placidia matertera sua prognatum, Imperatorem Romæ renunciauit. CAP. XXIIII.

Tyranno iam è medio sublato, Theodosius animo agitare cœpit, quem partium uersus Occidentem Imperatorem declararet. Erat ei consobrinus nomine Valentinianus, admodum adolescens, ex Placidia matertera sua natus, quæ filia fuit magni Theodosij Imperatoris, soror Augustorum Arcadij & Honorij. Constantius autem, qui ab Honorio Imperator declaratus est, cumq; illo ad exiguum tempus imperio functus, mortem obijt, pater Valentiniani fuit. Theodosius hunc suum consobrinum Cæsarem renunciatum, ad partes Occidentis misit, rerum administratione matri Placidiæ concredita. Postea dum ille ipse in Italiam iter facere maturabat, ut consobrinum declararet Imperatorem, suaq; prudentia Italos, ne tyrannis facile obsecundarent, coràm erudiret, Thessalonicam profectus, morbo, ne longius iret, præpeditus fuit. Per Helionem igitur patriciũ corona Imperatoria ad consobrinum missa, ille ipse Constantinopolim reuertitur. Sed de his satis multa uidemur commemorasse.

Valentianus Theodosij cõsobrinus.
Placidia.
Constantij obitus.
Helion.

De Attico, quomodo ecclesias rexerit: & quòd Ioannis nomen ecclesiæ tabulis fecit inscribi: tum autem mortem suam præsciuit.

CAP. XXV.

Atticus episcopus mirum quantum rebus ecclesiæ dederit incrementi: quippe B tum eas prudentia administrauit, tum populum doctrina ad uirtutem studiosè cohortatus est. Qui cum uideret ecclesiam propterea diuisam esse, quòd Ioannitæ extra illam conuentus agebant, præcepit ut de Ioanne, sicut de alijs episcopis mortuis solet, in precibus mentio fieret. Nam ea ratione complures corũ ad Ecclesiam redituros sperauit. Porrò ad dandum adeò propensus fuit, ut nõ modò pauperibus, qui in ipsius ecclesijs erant, diligenter prospiceret: uerùm etiã uicinis ciuitatibus pecuniam mitteret, qua egẽtium leuaretur inopia. Nam Calliopio ecclesiæ Nicænæ presbytero misit trecentos aureos, simulq; literas dedit in hanc sententiam: Calliopio Atticus in Domino salutem. Certior equidem factus sum, infinitos in uestra urbe fame opprimi, piorumq; egere eleemosyna. Cũ infinitos dico, intelligo multitudinem, cuius certum numerum ostẽdere nequeo. Quoniam igitur numerum pecuniæ ipse ab eo accepi, qui diuitias largè & quasi plena manu, ijs qui eas probè administrant, suppeditat: usuq; uenit, ut nonnulli egestate premantur, quo alij qui opes habent, easq; minimè istis largiuntur, penitus explorati sint: tu frater charissime, istos trecentos aureos à me accipe, eosque in pauperes, uti uolueris, impende. Velis autem in eos conferre, non qui uentris causa quasi mercaturam per totum uitæ tempus mendicando exercent, sed qui mendicare erubescunt. Neq; in hac officij parte ullam sectæ aut religionis cuiusquam rationem ducas, neq; porrò respectum ad eos qui à nobis in fidei sententia dissentiunt, habeas: sed in illud unum incumbas, ut qui fame cruciantur, eos alimentis subleues. Hoc modo ab illo egentibus, etiam qui longo locorum interuallo ab eo distabant, sedulò prospectum fuit. Porrò cum audiret aliquando, eos qui se à Nouatianis propter festi Paschatis obseruationem separauerant, corpus Sabbatij ex insula Rhodo (in ea namque exul mortem oppetijt) transportasse, se

Atticus episc. quantum Ecclesiæ profuerit.
Attici liberalitas.
Attici epistola.
Eleemosyna quibus pauperibus danda.
Sabbatij corpus translatũ.

pultura cohoneſtauiſſe, & ſuper tumulum ei preces adhibuiſſe: quoſdam noctu A
eò miſit, illiſq́ dedit in mandatis, ut corpus Sabbatij in alio ſepulchro conderẽt.
Qui autem illuc de more ſuo uenerunt, cum tumulum effoſſum reperirent, de re-
liquo ſepulchrum Sabbatij colere deſtiterunt. Eòdem accedit, quòd Atticus
in nominibus rebus imponendis diſertus fuit. Nam ſtationem, quæ in oſtio Pon-
ti Euxini ſita eſt, uetere nomine φαρμακέα, id eſt ueneficã appellatam, ille θεραπείαν,
id eſt medicinam, uel curationem uocauit: ne cum ibi fortè conuentus ageret, lo-
cum ad eam rem fœdo nomine nuncupatum præſcriberet. Quinetiam ſuburbiũ
quoddam Conſtãtinopolis Argyropolim nominauit, tali cauſa adductus. Chry-
ſopolis eſt uetus ſtatio in ipſo capite Boſphori. Huius mentionem faciunt com-
plures ueteres ſcriptores: ut Strabo, Nicolaus Damaſcenus, & admirabilis ille ac
diſertus Xenophon, qui tum in ſexto libro de Aſcenſu Cyri, tum in primo de Re
bus geſtis Grecorum, de eo memorat, quòd ab Alcibiade muro circumdata fuit:
& δεκατευτήριον, id eſt locus ad decimas exigendas, in illa conſtructum. nam qui à
Ponto naue conſcenſa ſoluunt, ibi decimas penſitant. Itaque Atticus cum intelli
geret locum e regione ſitum tam ſplendido nomine donatum, hunc etiam Argy-
ropolim nominandum eſſe dixit. Quod ſimul atque protulerat, locus illico illud
nomen obtinuit. Preterea cum quidam ei dicerent, Nouatianos non debere in
tra ciuitates conuentus agere: reſpondit, Non noſtis quanta ſint incõmoda per-
peſsi, dum nos, regnantibus Conſtantio & Valente, graui perſecutionis procella
iactaremur: & quòd alijs quoque temporibus ſe teſtes fidei noſtræ præbuerint.
Quinetiam iam olim ab eccleſia ſeparati, nihil de fide nouare aggreſsi ſunt. Ad-
de his, quòd cum Nicææ eſſet epiſcopi ordinandi gratia, ibíque Aſclepiadem
Nouatianorũ epiſcopum ætate admodum ingraueſcente cerneret, rogauit, quot
annos fuiſſet epiſcopus? Cui, quinquaginta, reſpondenti: Beatus, inquit, es reue-
ra, qui tanto temporis ſpacio tam preclarum munus adminiſtraueris. Ad eun- B
dem porrò Aſclepiadem dixit: Nouatum equidem laudo, Nouatianos autem
neutiquam probare poſſum. Hoc eius dictum tanquam inſolens, & ualde pe-
regrinum, admiratus Aſclepiades: Quomodo, inquit, iſtud dicis epiſcope?
Tum Atticus: Ego, inquit, illum laudo, quòd cum illis qui idolis ſacrificaſſent,
communicare recuſauit. nam iſtud ipſum ipſe equidem feciſſem. At Noua-
tianos minimè probo, quòd laicos, qui leuiter deliquerint, communione exclu-
dant. Ad hæc reſpondet Aſclepiades: Præter idolis ſacrificandi peccatum, ſunt
alia multa peccata ad mortem, uti ex Sacris literis perſpicuum eſt: ob quæ uos
ſolum clericos, nos laicos etiam communione excludimus, poteſtate ſoli Deo
illis ignoſcendi permiſſa. Idemq́ue Atticus ſuam ipſius mortem præſciuit.
Quippe Nicæa decedens, dixit Calliopio, illius eccleſiæ presbytero: Matura
Conſtantinopolim ante autumnum accedere, ut me uiuum denuò cernas: quòd
ſi moram feceris, non me uita fruentem reperies. Neque cum iſtud diceret, aberra
uit à uero: quippe uigeſimoprimo anno, quo epiſcopatum geſſerat, ſexto Idus
Octobris morte occubuit, ad undecimum conſulatum Theodoſij & Cæſaris
Valentiniani primum. Imperator Theodoſius Theſſalonica reuertens, ad
funus eius efferendum non peruenit. nam pridiè quàm Imperator Conſtan-
tinopolim ingrederetur, Atticus ſepulchro conditus fuit. Haud diu poſt ad deci-
mum Cal. Nouemb. renunciatio Valentiani iunioris indicta eſt.

Atticus in nominibus rebus imponendis diſertus.

Chryſopolis.

Δεκατευτήριον.

Argyropolis.

Ad Aſclepiadem apophthegma.

Atticus ſuam ipſius mortẽ præſcit.

De Siſinio qui Attico in Conſtantinopolitano epiſcopatu ſucceſſit.

CAP. XXVI.

POſt mortem Attici, de epiſcopo deligendo uehementer certatum eſt, dum
alij alium in eo honoris gradu collocare laborarent. Nam Philippum pres-
byterum

A byterum nonnulli, alij Proclum, qui etiam presbyter fuit, cupiebant: sed populus uniuersus, communi consensu Sisinium designari desiderabat. Qui quidem presbyter quoque fuit, non tamen in ulla ecclesia intra urbem Constantinopolim ordinatus: sed in Elæa suburbio eiusdem ciuitatis, quod e regione illius situm est (in quo quidem loco dies festus ascensionis Seruatoris ab uniuerso populo Cõstantinopolitano celebrari solet) sacerdotij dignitatem sortitus. Omnes laici desiderio illius ad episcopatus honorem efferendi tenebantur, tum quòd ob singularem pietatem percelebris fuit: tum potissimùm, quòd pauperes supra quàm facultates eius ferebant, fouere sustentareque laborauit. Itaque laicorum studium tulit superiores, Sisiniusque ordinatus est, pridie Calend. Martij, Theodosio duodecimùm consule, & Valentiniano iuniore Augusto secundùm. Postea Philippus presbyter, quoniam Sisinium sibi prælatum uidebat, illius ordinationem grauiter perstrinxit, in opere ab ipso edito, quod historiam Christianam inscripsit: qui dum & Sisinio qui episcopus ordinatus erat, & episcopis qui eum ordinauerant, & laicis uel maximè obtrectare studet, ea dicit, quæ mihi, quoniam illũ qui tam temerè inconsideratèque eiusmodi uerba literis prodere ausus est, admodum improbo, scriptis mandare non est animus. De illo ipso tamen non erit, mea quidem sententia, alienum, pauca hoc loco disserere. *Sisinius Attici successor.* *Philippi Christiana historia.*

De Philippo presbytero, Sidæ ciuitatis alumno. CAP. XXVII.

PHilippus Sidę ortus fuit. est hæc quidem ciuitas Pamphyliæ, in qua etiã Trophilus sophista natus dicitur: cui Philippus se cognatum esse gloriatus est. Hic Philippus, cum esset diaconus, Ioannis episcopi consuetudine, qua multum usus est, impulsus, in studijs literarum permultũ operæ ac laboris collocauit, multosque & uarios cuiusque generis libros in unum collegit. Atque Asiaticum dicendi genus studiose imitatus, multa conscripsit: & quo libros Iuliani imperatoris refel- *Sida.* *Philippi presbyteri scripta.*
B leret, opus etiam quod historiam Christianam inscribebat, composuit, in'que triginta sex libros distribuit. Singuli libri tomos complures continent, adeò ut omnes simul propè mille numero sint: argumentum etiam cuiusque tomi, ipsum tomũ ferè exæquat. Hoc opus non Historiam ecclesiasticam, sed Christianam inscripsit: multas ac uarias in illud congessit materias, eo quidem consilio, ut se doctrinæ philosophorum nõ expertẽ fuisse declararet. Quapropter pręceptiones Geometricas, Astronomicas, Arithmeticas & Musicas crebrò citat. Quinetiam insulas, montes, arbores, & alias res non magni momenti describit: unde opus inflatum & plenum inanis ostentationis, factum est. Quare, si quid ego iudico, neque indoctis, neque doctis prodesse poterit. Quippe indocti insolentem illam, & nimio artificio elaboratam dicendi rationem, quæ in eo est, animaduertere nequeunt: docti autem crebram eorundem uerborum repetitionem, quæ in illo usurpatur, condemnabunt. Cęterùm quisque de libris illis pro arbitratu suo iudiciũ faciat: ordinem uerò temporum quibus res gerebantur, ab eo confusum esse, audeo equidem affirmare. Nam temporibus Theodosij commemoratis, ad tempora Athanasij episcopi recurrit. Quod quidem ab illo sæpissimè factum est. Sed de Philippo satis: de rebus Sisinij temporibus gestis, iam dicendum arbitror. *Philippi Christiana historia quale opus.*

Quòd Proclum Cyzici episcopum Sisinius creauit, quem tamen Cyziceni neutiquam admittere uoluerunt.

CAP. XXVIII.

MOrtuo Cyzicenorum episcopo, Sisinius Proclum Cyzici episcopum designat. Quem ad illam urbem profecturum anteuertunt Cyziceni, Dalmatium'que monachum episcopum ordinant. Hoc ab illis factum est, neglecta illa lege, quæ iubet, ne quis episcopus designetur absque sententia & authoritate episcopi Constantinopolis. Legem autẽ propterea neglexerũt, quòd Attico soli (uti illi putabãt) nominatim authoritatem illam cõcederet. Proinde Proclus *Proclus episc.*

cum suæ ipsius ecclesiæ administrationem non obiret, in ecclesijs Constantino- A polis mansit: in quibus docendo permagnam laudē adeptus est. Sed de eo alius

Sisinij obitus.

locus erit mihi plura disserēdi. Sisinius uix duos integros annos in episcopatu gerendo confecerat, cum è uita decessit, Hierio & Ardaburio coss. 9. Cal. Ianuarij: uir ob temperantiam, ob rectam ac piam uiuēdi rationem, deniq; ob benignitatem in pauperes omnium sermonibus celebratus. Moribus facilis, affabilisq;, simplex & ueritatis amicus, ac propterea nemini quicquā exhibuit negocij. Va- de curiosis, & qui alijs facessendo molestiam delectabantur, offensioni fuit, atq; adeò apud eos in opinionem uenit ignauiæ.

Quòd, ubi Sisinius diem suum obierat, Nestorius Antiochia accersitus, Constantinopolitanum episcopatum capessit: qui qualis nam fuerit, ilico deprehensus erat. CAP. XXIX.

POst mortem Sisinij, uisum est Imperatori, propter homines inanium rerum appetentes, neminem ex illa ecclesia (licet multi Philippum, complures Proclum designatum cuperent) ad episcopatum illum eligere: sed aduenam Antiochia accersere constituit. Erat namque illic Nestorius ex Germanica oriundus,

Nestorius Constātinop. episc. delectus.

uoce cum primis sonora, linguaq; diserta: & ob eam causam tanquam ad docendum populum admodum accommodatus, de illorum sententia accersitur. Trimestri igitur spacio percurso, Antiochia Constantinopolim deducitur Nestorius: qui quanquam à plerisq; ob temperantiam laude & prędicatione efferebatur, tamen quales præterea eius mores fuerint, primus illius doctrinæ exorsus prudentibus uiris satis demonstrauit. Nam simulac episcopus quarto Idus Aprilis ordinatus fuit, Felice & Tauro coss. extemplò, cum orationem apud Imperatorem haberet, hanc sententiam, quæ multis in ore est, coram uniuerso populo protulit: Mihi, ô Imperatos, terram hæreticis tu purgatam tribue, & ego tibi cœlum B

Nestorij uox immodestior.

retribuam: tu mihi in profligandis hæreticis subueni, & ego tibi in profligandis Persis subueniam. Hęc uerba quamuis illi quibus odio habebantur hæretici, lubentes audiuerint: tamen his qui ex oratione nouerunt de interiore mentis cogitatione coniecturam facere, neque eius animi leuitas, neque iracundia, neq; pręterea inanis gloriæ auiditas (præsertim cum ne minima quidem mora interposita, eiusmodi uoces tam temerè profunderet) obscura esse potuit. Imò uerò etiam, si illud in prouerbij consuetudinem abijt, dicere liceat, neq; aquam ciuitas iam dégustauerat, cum homines acerbè & grauiter persequi aggressus est. Nam quinto

Nestorius Arianorum ecclesiā demolitur.

die, postquam erat episcopus designatus, dum ecclesiam Arianorum, in qua clàm & ex occulto preces faciebant, demoliri institueret: eos ad tantam adegit uecordiam, ut cum ecclesiæ uastationem cernerent, ipsi etiam facibus iniectis eandem succenderent. Quod quidem incendium ædes uicinas depascens, penitùs absumpsit. Ex qua re tumultus in ciuitate concitatus est, Arianiq; ad ulciscendum parati. Verùm Deus, urbis conseruator, non passus est malum longius serpere. De cætero uerò non hæretici modò, uerùm etiam eiusmodi cum eo fidei fautores,

Nestorium incendium.

Nestorium incendium uocauerunt. Nec hoc pacto acquieuit, sed dum cōtra hęreticos machinas struebat, ciuitatem, quantum in eo erat, prorsus euertit. Quin etiam Nouatianos diuexare aggreditur, inde impulsus, quòd Paulus eorum episcopus ob pietatem tanta famæ celebritate fuit. Verùm Imperator admonitionibus conatum eius repressit. Quibus autem incommodis eos qui festum Paschatis ad decimumquartum diem mensis celebrant, in Asia, Lydia & Caria affecerit, & quàm multi Mileti & Sardis seditione propter eum conflata interierint, mihi omittendum arbitror. At uerò quas pœnas cùm ob has causas, tum ob linguam petulantissimam dederit, dicam equidem paulo pòst.

Quomodo Theodosio iuniore regnante, Burgundiones in Christum crediderunt.

CAP. XXX.

Burgundiones Sequani olim.

A REm planè memorabilem, eodem ferè tempore gestam, hoc loco commemorabo. Est gens quædam barbara, locum trans Rhenum fluuium incolens, quos uulgò Burgundiones uocant. Isti uitam à Repub. gerenda remotam perpetuò degunt. Sunt enim fabri lignarij omnes: & ex ea arte mercedem, qua sustētāt, uitam, acquirunt. Hunnorum gens crebrò in eorum fines incursionem faciens, agros depopulata est, & complures illorum non rarò trucidauit. Itaque illi non ad hominem ullum auxilij petendi causa confugiunt, sed Dei alicuius potestati se totos permittere in animos inducunt. Ac cum mente cōplecterētur, Romanorū deum illis qui eum metuunt & reuerentur, firmum afferre præsidium, omnes cōmuni consensu ad credendum in Christum se contulerunt: atq; ad ciuitatem quādam Galliæ profecti, postulant ab episcopo, ut Christianorum baptismo donentur. Is, cum illis septem dies præscripsisset ad ieiunandum, eosque in fide erudiuisset, octauo die lauacro baptismatis tinxit, & cum pace dimisit. Illi animo fidenti contra tyrannos gradiuntur: nec spes eos fefellit. Quippe Vptaro Hunnorum rege nocte, cum se cibo nimio ingurgitasset, medio disrupto, Burgūdiones Hunnos duce carentes adorti, pauci cum permultis (tria enim millia contra decem impetum faciunt) commisso prælio uictoriam consequuntur. Ex illo tempore gens ea religionem Christianam ardenti studio excoluit. Sub idem tempus Barbas Arianorum episcopus moritur, ad decimumtertium Consulatum Theodosij & Valentiniani tertium, octauo Cal. Iulij: in cuius locum succedit Sabbatius. Verùm de his satis multa.

Hunnorum in Burgundiones incursio.

Burgundiones baptismo donati.

Vptarus rex. Burgundiones de Hunnis uictoria.

Barbas episc.

Quomodo Macedonianos Nestorius afflixerit.

CAP. XXXI.

Nestorij odiū. & ferocitas.

B NEstorius autem, quoniam multa contra Ecclesiæ consuetudinem moliebatur, sibi propterea grauissimum odium peperit: sicut euentus rerum ab eo gestarum satis declarat. Germæ, urbis Hellesponti, episcopus Antonius, Nestorij ferocitati in hæreticis profligandis obsecutus, Macedonianos grauiter exagitare conabatur: & quo se excusaret, mandatum à patriarcha, episcopo scilicet Cōstantinopolitano, se de ea re accepisse simulabat. Itaque Macedoniani, etsi ad tempus se uexari passi sunt, postea tamen, ubi Antonius eos acerbius insectabatur, non amplius illam iniuriarum molem tolerare potuerunt: sed tam cæco animorū impetu ferebantur, ut libidine ulciscendi æquo & bono prælata, per uiros ad eā rem missos Antonium occidendum curarent. Hoc scelus à Macedonianis patratum, tanquam materia ad ferociam Nestorij incendendam fuit: qui persuasit Imperatori, ut ecclesiæ illis adimerentur. Quare Macedonianis una ecclesia Constātinopoli extra uetera urbis mœnia sita, altera Cyzici, alij prеterea cōplures quas in agris Hellesponti tenebant, ablatæ fuerunt. Vnde nonnulli eorum ad Ecclesiā reuersi, fidei Consubstantialis assenserunt.

Antonij episc. cædes.

Macedonianis ecclesiæ ablatæ.

De Anastasio presbytero, cuius impulsu Nestorius ad impietatem deductus erat.

CAP. XXXII.

Nestorius quomodo ad impietatē deductus.

AT uerò temulentis, ut in prouerbio est, uinum non deest, neque seditioso pugna: & propterea Nestorius, qui alios ecclesijs suis pellere obnixè contendebat, ipse fortè ecclesia pulsus est. Causa autem eius generis fuit. Anastasius presbyter, qui unà cum eo Antiochia illuc uenerat, eiusque consuetudine semper usus erat, & in magno honore ab illo habitus, eique in rebus gerendis consiliarius

Maria an Deipara uocanda. liarius quodam tempore in ecclesia docuit, Mariam à nemine Deiparam uocari A
debere: eam enim hominem esse, & ab homine Deum non posse nasci. Hæc
uerba omnium animos, tam clericorum quàm laicorũ, magnopere conturbauit.
Nam iam olim didicerant, Christũ uerè Deũ esse, & nequaquam propter incarnationis mysterium tanquam solum hominem à diuinitate separatum. idque,
2.Cor.5. obsecuti sententiæ Apostoli, dicentis: Etsi cognouimus secundum carnem
Christum, sed nunc non amplius cognoscimus. Atque ob hanc causam
desinamus de Christo disputare, & ad perfectionem, quæ est in illo, contendamus. Cum igitur tumultus hac de re, uti dixi, in ecclesia ortus esset, Nestorius sententiam Anastasij confirmare studens (nam eum quem tanti faciebat, non ut blasphemias in Christum iacientem coargui uoluit) sæpissimè de ea controuersia in ecclesia pro concione disseruit: deque eadem
Ecclesiæ schisma. pugnaciter quæstiones posuit, & uocem Deiparam omnino reiecit. Ac
quoniam disceptatio de ista controuersia aliter ab alijs instituta fuit, diuisio
in ecclesia facta est. Nam non aliter atque homines in nocturno prælio
constituti, incerto impetu ferebantur, & nunc hæc, nunc illa asseuerabant: atque quod modò assensi fuerant, id ipsum eodem ferè momento denegarunt. Nestorius autem apud complures uenit in opinionem, quòd
Dominum hominem solum esse assereret, quodque Pauli Samosateni &
Photini opinionem in ecclesiam introducere niteretur. Atqui de hac re
tanta certatio ac tumultus ciebatur, ut generali Concilio ad eum sedandum
opus esse uideretur. Ego uerò dum libros à Nestorio editos lego, hominem
reperio imperitum, & doctrinæ penitùs expertem, hocque uerè & ex animo dico.
Nam neque odio in illum incensus, eius uitia recordatione renouare: neque ut qui-
Nestorij dogma. busdam gratificer, pauciora quàm reperi commemorare decreui. Nestorius, meo
quidem iudicio, neque Paulum Samosatenum, neque Photinum imitatur, neque denique Dominum hominem solum esse dicit: sed uocem duntaxat Deiparam, tan- B
quam laruam reformidans, declinat. Hocque illi pre insigni inscitia & ignoratione
contigit. Nam tametsi natura lingua erat diserta, & propterea doctus putabatur,
tamen reuera imperitus fuit. Quinetiam ueterum interpretum scripta perdiscere dedignatus est. Linguæ enim uolubilitate & elegantia insolenter se efferens,
cùm ueteres propè neglexit, tum se ipsum omnibus antecellere existimauit.
Porrò autem ignorauit, quòd scriptum sit in uetustis exemplaribus episto-
1.Ioan.4. læ Catholicæ diui Ioannis: Omnis spiritus qui soluit IESVM, ex Deo non
est. Quippe hanc sententiam, omnes qui diuinitatem ab humanitate Christi
seiungere studebant, ex uetustis exemplaribus delere, tollereque non dubitarunt. Quapropter ueteres interpretes idem ipsum significarunt, quosdam uidelicet esse qui illam epistolam deprauassent, quo in Christo hominem à Deo
Christi humanitas cum diuinitate coniuncta. separarent. Est quidem eius humanitas cum diuinitate coniuncta: & non sunt
duo, sed unum. Qua ratione nixi ueteres, Mariam Deiparam appellare non
sunt ueriti. Ita etiam Eusebius Pamphilus in tertio libro de uita Constantini loquitur: Nobiscum Deus, pro nobis nasci sustinuit, & locus illius natiuitatis proprio nomine apud Hebræos Bethleem appellatur. Quocirca Impera-
Helenæ religio. trix sanctissima Helena, Deiparæ partum eximijs monumẽtis decorauit, sacrũque
illud antrũ uarijs cuiusque generis illustrauit insignibus. Quinetiã Origenes in primo tomo Commẽtariorum in epistolam Pauli ad Romanos conscriptorũ, hanc
rem pluribus discutit, dum explicat causam, cur Maria Deipara dicta sit. Itaque Nestorius uidetur ueterum lucubrationes penitùs ignorare: & ob eam causam hanc uocem Deiparam, uti dixi, duntaxat insectatur. Nam
quòd non dicit, Christum hominem solum esse, sicut Photinus & Paulus
Samosatenus: quodque non subsistentem Dei uerbi personam tollit, sed e-
um in

A um in Trinitate subsistere, & in eius essentia inesse confitetur: quod denique ei essentiam non adimit, sicut Photinus & Samosatenus (idem etiam Manichæi & Montanistæ asserere non dubitabant) ex concionibus ab ipso editis satis constare poterit. Verum quanquam Nestorium partim ex libris eius quos legerim, partim ex necessariorum illius sermone ita sensisse comperio: tamen inanis eius & stulta doctrina, non parum uniuersum orbem terrarum conturbauit.

De horrendo facinore, à quibusdam seruis fugitiuis ad ipsum magnæ Ecclesiæ altare suscepto, & priore congregato contra Nestorium Ephesi concilio.

CAP. XXXIII.

HIs rebus confectis, scelus quoddam nefandam forte fortuna in ecclesia editum est. Nam cuiusdam præpotentis uiri serui, genere barbari, cum immanem heri sui feritatem experti, eam ferre non possent, ad ecclesiam confugerunt: atque gladijs cincti, ad altare prosiliunt. Rogati igitur ut abirent, nullo modo obsequi uolebant, sed sacris ministerijs obeundis erant impedimento. Quinetiam dies complures strictos tenebant gladios: paratique erant ad quemque obtruncandum, qui illos adiret. Itaque uno clerico interfecto, altero uulnerato, ad extremum sibi ipsi necem consciuerunt. Vnde quidam eorum qui aderant, dixit, templi profanationem aliquid mali portendere: duosque Poetæ cuiusdam ueteris senarios in eandem citauit sententiam, *Seruorum nefandū scelus.*

Nam sæpe signa talia dari solent,
Cum sacra fœdum templa polluit scelus.

B Atque eum qui ista dixerat, minimè fefellit opinio. Quippe & diuisionem populi, ut uidetur, & authoris diuisionis abdicationem significauit. Nam non longo tempore interiecto, Imperatoris mandato episcopi ex locis omnibus Ephesum conueniunt: quò etiam Nestorius, statim post diem festum Paschatis cum magna populi multitudine contendit, multosque episcopos ibi coactos reperit. *Ephesinū concilium.* Cyrillus autem episcopus Alexandriæ, paulo pòst, circiter festum Pentecostes aduentat. Quinto die post Pentecosten, Iuuenalis etiam Hierosolymorum episcopus eò accedit. Ac cum Ioannes episcopus Antiochiæ uideretur moram facere, ab episcopis, qui iam aderant, controuersia in disputationem uocatur. Cyrillus Alexandrinus, quo Nestorij animum perturbaret (in eum namque infenso animo fuit) quibusdam differendi prolusionibus usus est. *Cyrillus Nestorio infensus.* Cùm autem multi Christum Deum esse confirmabant, tum Nestorius: Ego, inquit, eum qui menstruis spacijs, hoc est bimestri & trimestri, & ita deinceps humano more adoleuerit, Deum certè non appellauero: atque ob hanc causam mundus sum à sanguine uestro, & posthac ad uos profectò non ueniam. Quæ cum dixisset, cum reliquis episcopis qui illius assentiebantur sententiæ, se coniunxit. Itaque episcopi qui aderant, in duas factiones diuidebantur. Qui autem cum Cyrillo in concilio erant, accersunt Nestorium. Ille non obtemperat, sed ad Ioannis episcopi Antiochiæ aduentum causæ suæ disceptationem differt. Quare Cyrillus & alij episcopi qui aderant, cum eo in concilio, ubi conciones Nestorij, quas de ea controuersia apud populum recitauerat, sæpius perlegissent, ex illisque iudicarent eum contra filium Dei impias blasphemias serio dixisse, episcopatu abdicarunt. *Nestorius episcopatu abdicatur.* Quo facto, episcopi qui à Nestorio stabant, alio concilio separatim coacto, Cyrillum & Memnonem Ephesi episcopum simul abdicant. Haud diu pòst, Ioannes episcopus Antiochiæ aduentat. Qui de rebus ibi gestis certior factus, Cyrillo, utpote tumultus illius

authori, quod ardore quodam animi incitatus, Nestorium tam citò abdicauerat, A grauiter succensuit. Cyrillus uerò adiuncto sibi Iuuenali, quo Ioannem ulscisca-tur, eum quoque abdicat. His rebus sic tum perturbatis & confusis, Nestorius cum contentionis pestem latius in uulgus emanare intelligeret, pœnitentia adductus, Mariam Deiparam uocauit, sic elocutus: Dicatur Maria Deipara, & offensiones animorum sedentur. Verùm nemo illum pœnitentia adductum, hæc dixisse existimauit: & propterea adhuc etiam Oasin incolit, tum episcopatu priuatus, tum multatus exilio. Atque concilij id temporis Ephesi conuocati, hic exitus fuit. Hæ res gestæ sunt Basso & Antiocho coss. quarto Cal. Iulij. Ioannes Antiochiam reuersus, multis episcopis in unum congregatis, Cyrillum, qui iam Alexandriam redijt, abdicat. Paulo pòst, depositis inimicitijs, & amicitia reconciliata, sedes episcopales, alter alteri restituerunt. Post abdicatum Nestorium, grauis tumultus in ecclesia Constantinopolitana excitatus fuit: quippe populus propter inanem & stultam, uti suprà dixi, Nestorij doctrinam diuisus est. Clerici autem communibus suffragijs illi anathema (sic enim nos Christiani sententiam contra alicuius blasphemiæ authorem pronunciatam solemus appellare, quando eam perinde notam omnibus facimus, ac si in columella incisa in loco publico collocaretur) palàm denunciarunt.

Nestorij palinodia, & exilium.

Cõstantinopolitanæ ecclesiæ tumultus.

Quòd post amotum Nestorium, cum Proclum ad episcopatum eius quidam prouehere uoluissent, nonnulli episcoporum Maximianum Constantinopolis episcopum deligendum proponebant.

CAP. XXXIIII.

Constantinopoli alia etiã de episcopo deligendo orta est controuersia. Nam multi Philippo, cuius iamdudum mentionem fecimus, plures autem Proclo suffragati sunt. Atque Proclus certè priores tulisset, si non quidam qui multum authoritate ualerent, illi obstitissent: docuissentque, canonem ecclesiæ uetare, episcopum alicuius ciuitatis nominatum, ad alteram ciuitatem transferri. Quæ quidem sententia in medium prolata, itaque se habere credita, populi animos pacatos tranquillosque reddidit. Idcirco trimestri spacio post abdicationem Nestorij percurso, Maximianus episcopus designatur, uir monasticum uitæ genus excolens, dignitatis gradu presbyter: opinionem pietatis iampridem propterea consecutus, quòd monumenta, in quibus pij uiri ex hac uita migrantes sepelirentur, suis impensis cõstruenda curauerat. Literarum ignarus & expers fuit: uitamque quietam, alijsque minimè molestam, sibi proposuit ad traducendum. B

Maximianus episc.

Exempla, quibus Author hic, ut uidetur, confirmat, minimè prohibitum esse, quin à sede ad sedem quis transferri poßit.

CAP. XXXV.

Iam uerò, quoniam quidem propter ecclesiæ canonem, quem pro se afferebãt, Proclum episcopum Cyzici iam tum nominatum, in sede episcopali Constantinopolis collocari prohibuerunt, de ea re pauca dicere statui. Qui tum ista asserere aggreßi sunt, uidentur mihi certè minimè uera dixisse: sed uel inuidia aduersus Proclum eadem cõfinxisse: uel tum Canones, tum alias res ad ecclesiarum utilitatem non rarò gestas penitùs ignorasse. Nam Eusebius Pamphilus in sexto lib. Historiæ ecclesiasticæ, Alexãdrum ciuitatis cuiusdam Cappadociæ episcopũ, Hierosolymam uoti causa contendentem, à Hierosolymitanis detineri, Narcisci loco in episcopatus gradu collocari, & reliquum uitæ tempus in illa ecclesia contriuisse memorat. Itaque res erat planè indifferens apud ueteres, quoties ecclesiarum usus poscebat, episcopum ab una ciuitate ad alteram transferre. Quòd si quicquam intersit, canonem de hac re sancitum huic historiæ adnectere: inde planè constabit, quàm perspicuè cum ementiti sint hi qui Proclum propterea in sede

Episcoporum translatio, res indifferens.

A in sede episcopali collocari uetuerint. Canon ita se habet: Si quis episcopus ad aliquam ecclesiam regendam designatus, ad eam non iuerit, cum illud non ob suam ipsius culpam, sed uel quod populus illum reiecerit, uel aliam ob causam quæ sit necessaria, factum sit: ei licebit honoris & ministerij ecclesiastici compotem esse, modo nihil facessat molestiarum ecclesiæ, in qua ipse conuentus agit: sed lubens approbet, quod Concilium prouinciæ de re in controuersiam adducta statuerit. Canonis hæc quidem sententia est. Verum quo magis constet, multos episcopos ab alijs ad alias ciuitates propter opportunos & necessarios ecclesiæ usus fuisse translatos, nomina eorum qui translati fuerint, hoc loco citabo. Perigenes, ecclesiæ Patrensis designatus fuit episcopus. quem, ubi populus illius urbis eum repudiauerat, episcopus Romanus mandauit, ut episcopo Corinthi metropolis iam mortuo, in sede episcopali illius urbis collocaretur: cui ecclesiæ reliquo uitæ spacio præfuit. Gregorius etiam Nazianzenus primum Sasimorum urbis Cappadociæ episcopatum gessit, deinde ecclesiæ Nazianzenæ episcopus factus est. Meletius porro primum ecclesiæ Sebastiensis episcopatu fungebatur, postea episcopatum Antiochię procurauit. Adde his Dositheum Seleuciæ episcopum, quem Alexander Antiochiæ episcopus Tarsum Ciliciæ traduxit. Quid Berentium commemorem, qui primum Arcorum urbis Phœniciæ episcopatum administrauit, post illud Tyrum translatus est. Quid dicam de Ioanne, qui Gordo ciuitate Lydiæ Proconesum translatus, ibi rexit ecclesiam. His accedit Palladius, qui Helenopoli Aspunem: & Alexander, qui ab Helenopoli quoque ad Adrianos: & Theophilus Apamea urbe Asiæ Eudoxopolim, quæ olim Salabria dicebatur, translatus fuit. Polycarpus præterea his annumeretur, qui Sexantapristis ciuitate Mysiæ, Nicopolim urbem Thraciæ: & Hierophilus, qui Trapezupoli Phrygiæ, Plotinopolim Thraciæ: & Optimus, qui
B Agdamia Phrygiæ Antiochiam Pisidiæ: & Siluanus, qui Philippopoli Thraciæ Troadem traductus fuit. Sed satis multos hoc loco recensuimus, qui à suis ipsorum ciuitatibus ad alias translati fuerunt.

Canon. — *Episcoporum translatorũ nomina.* — *Perigenes.* — *Greg. Nazianzenus.* — *Meletius.* — *Dositheus.* — *Berentius.* — *Ioannes.* — *Palladius.* — *Alexander.* — *Theophilus.* — *Polycarpus.* — *Hierophilus.* — *Optimus.* — *Siluanus.*

De Siluano episcopo, qui Philippopoli Troadem translatus erat.

CAP. XXXVI.

Iam uero de Siluano, quem Philippopoli urbe Thracię Troadem translatum dixi, non incommodum arbitror pauca commemorare. Siluanus, primum in Troili sophistæ schola Rhetoricam didicit. Qui quoniam religionem Christianam diligenter excolere, & monasticũ uitę genus exercere nitebatur, pallium philosophicum gestare noluit. Postea Atticus episcopus eum accersiuit ad se, & episcopatu Philippopolis donauit. Qui triennio in Thracia ætatem degens, cum frigus tolerare non posset (corpus enim habuit exile admodum, & imbecillum) obsecrauit Atticum, ut in eius locum alterum subrogaret episcopum: seq; non aliam ob causam quàm ob frigus, recusare uitam in Thracia traducere docuit. Siluanus igitur altero hac de re in eius locum suffecto, Constantinopoli commoratus est, monasticamq; uiuendi disciplinam summopere excoluit. Adeo etiam ab omni fastu alienus fuit, ut sæpenumero in frequenti multitudine ciuitatis, quæ tã celebris erat, sandalijs indutus ex fœno confectis incederet. Non longo tempore interposito, episcopus Troiadis moritur. Qua de causa Troes ueniunt Constantinopolim, quæsitum episcopum. Ac dum Atticus secum consilium inibat, quem ad illud munus designaret, fortè Siluanus in eius cõspectum uenit. Quem ut uidit Atticus, confestim curam cogitandi deposuit, & ita Siluanum alloquutus est: Non est ulla tibi amplius excusatio, quo minus ecclesiæ administrandæ curam suscipias. nam Troas nihil habet algoris. Ecce tibi locum amœnum, quem Deus corporis tui imbecillitati parauerit. Ne cuncteris igitur, sed Troadem ire matures. Quapropter Siluanus eo migrauit. Hoc loco miraculum ab eo

Siluanus è rhetore episcopus. — *Siluanus Troadẽ transfertur.*

ab eo editum percensere animus est. Nauis oneraria planè maxima (quæ uulgo πλατη, ob latitudinem uocabatur) in qua ingentes uehebantur columnæ, nuper in litore Troadis fabricata fuit: hæc cum in mare traducenda esset, & magna hominum multitudo cum multis funibus eā trahere conaretur, ne commoueri quidem poterat. Vbi istud dies complures factum fuit, putabatur nauis à dæmone detineri. Ita que Siluanum episcopum adeunt, rogant ut preces in eo loco faciat. Nam eo pacto solum nauem posse in mare protrahi credebant. At ille modestè de seipso prædicans, se peccatorem appellauit: dixitq́ue illud non suum, sed iusti alicuius opus esse. Verùm ubi acrius instabant, uenit ad littus, preces ibi Deo fundit: funem unum manu prehendit, iubetq́ue alios opus aggredi. Nauis igitur leui pulsu agitata in mare raptim fertur. Hoc miraculum à Siluano editum, omnes illius prouinciæ incolas magnopere ad pietatem incitauit. Siluanus in alijs etiam uitæ officijs magna suæ bonitatis ostendit indicia. Nam cum clericos ex litigantium controuersijs quæstum facere uideret, deinceps neminem ex clero iudicem esse permisit: sed acceptis supplicantium libellis, unum ex fidelibus laicis, quem æquo & bono fauere pro certo cognosceret, ei causarum cognitioni præfecit, sicque litigantes contentione & controuersia liberauit. His de causis Siluanus maximam gloriam apud omnes conciliauit. Hęc de Siluano, quanquam ab instituto uidentur fortasse aliena, non tamen sine utilitate legentium sunt à nobis commemorata. Sed iam redeamus, unde sumus digressi. Maximiano igitur ad episcopatum Constantinopolitanum delecto, Basso & Antiochio coss. ad octauum Cal. Nouemb. Ecclesiæ status pacatus & tranquillus fuit.

πλατη nauis, Siluani precibus loco mota.

Siluani miraculum.

Maximianus Constantinopol. episcopus.

De Iudæis qui in Creta fuerunt, quomodo illis temporibus multi fidem Christianam susceperint. CAP. XXXVII.

Iudæi qua calamitate inducti, Christi fidem receperint.

Pseudomoyses.

EOdem ferè tempore multi Iudæi in Creta, Christi fidem receperunt, tali calamitate ad eam rem inducti. Iudæus quidam ueterator, se Moysen esse simulauit: deq́ue cœlo demissum dixit, uti Iudæos, qui illam insulam incolebant, per mare in continentem traduceret. Se namq́ue eundem esse, qui olim Israelem per mare rubrum ducens, conseruasset. Ad annum uerò integrum nihil aliud moliebatur, quàm ut singulas ciuitates totius insulæ peragraret, Iudæos in illis habitantes ad illud credendum impelleret, hortareturq́ue uti omnes suas diuitias & possessiones relinquerent. Nam eos per mare aqua exciccatum, in terram promissionis se traiecturum pollicitus est. Illi igitur eiusmodi uana & falsa spe in fraudem illecti, omnia opera quibus uti solebant, deposuerunt, facultates ac fortunas neglexerunt, earumq́ue potestatem illis qui eas accipere uellent, permiserunt. Vbi dies profectioni ab illo ueteratore præstituta aduenit, ille præcedere, subsequi omnes cum mulieribus & pueris cœperunt. Eos ergo ad promontorium mari imminens deducit: ex eo se in mare præcipitare iubet. Proinde, qui primi ad præcipitium accesserant, ita faciunt: ac pars præcipitio obtriti, pars aqua demersi statim perierunt: & nisi diuina prouidentia illis prospectum fuisset, multo plures interijssent. Nā forte fortunà aderāt Christiani, quorū alij piscatores, alij mercatores fuerūt: hi nōnullos eorū aqua propè suffocatos (qui iam tū in calamitate cōstituti, suam amentiam agnoscere cœperunt) extrahentes conseruarunt: alios ne se in mare deijcerent, prohibuerunt, exitio eorum qui ante se pręcipites dedissent commōstrato. Iudæi tum fraude patefacta, cum temerariam ipsorum credulitatem incusarunt, tum Pseudomoysen illum occidere contenderunt. At eum nullo modo comprehendere poterant: quippe clàm se ex eorum conspectu subduxerat. Vnde nonnullorum animis insedit opinio, eum exitialem dæmonem fuisse, qui ad ipsorum gentis perniciem, hominis speciem induisset. Quocirca multi Iudæi in Creta ea clade impulsi, Iudaismo derelicto, ad fidem Christi se transtulerunt.

De eccle-

De ecclesiæ Nouatianorum conflagratione.

CAP. XXXVIII.

Incendiũ Constantinopoli. — *† Maxima granaria.* — *Pauli episcopi preces.* — *Ecclesiæ ab incendio seruatæ festum.*

A Breui tempore pòst, Paulus Nouatianorum episcopus, etsi uir reuera pius antè habebatur: tamen iam tum de eius sanctimonia multo maior opinio animis hominum concepta fuit. Constantinopoli fortè tale accidit incendium, quale nunquam antea accidisset. Nam magna pars urbis igni ita conflagrauit, ut † fortissima eius munimenta, & locus quidam publicus (qui Achilles dicitur) penitùs uastarentur. Postremò ignis in ecclesiam Nouatianorum prope Pelargum sitam irrupit. Itaq; Paulus, simulac ecclesiam in periculum uenire cerneret, ad altare prosiliens, Deo ecclesiæ conseruationem precibus commendauit, neq; pro ciuitate & ecclesia illa precari destitit. Deus igitur, sicut rei euentus satis declarabat, eius preces audiuit. Nam quanquam ignis in ecclesiam tum per ianuas, tum per fenestras irruebat, nihil tamen damni illi omnino attulit: quinetiam, tametsi loca uicina flamma undiq; uastauit, illam tamen ecclesiam igni circumcirca quasi obsessam cernere licuit, eamq́; incendij furorem diuinitùs euicisse. Incendium ubi duos dies noctesq́; totidem urbem occupauerat, tandem omnino restinctum fuit: à quo licet multæ partes ciuitatis absumptæ essent, ecclesia, quam dixi, illæsa permansit. Et quod magis mirandum uidetur, nullum fumi uestigium, uel trabibus eius alijsq; partibus ex ligno fabricatis, uel parietibus impressum usquam cernebatur. Hoc factum est 16. Cal. Septembris, ad XIIII consulatum Theodosij & Maximi primum. Nouatiani ex eo tempore diem festum ecclesiæ ab incendio conseruatæ quotannis, XVI Calend. Septembris, quo Deo pro eius liberatione gratias agerent, celebrarunt: omnesq́ue ferè illam propter miraculum, quod in ea editum fuit, in magno honore habuerunt: & illum locum non Christiani solum, uerùm etiam gentiles, tanquam uerè sanctum colunt. Sed hæc qui-B dem hactenus.

Quòd Maximiano episcopo Proclus successit.

CAP. XXXIX.

Maximiani obitus. — *Proclus episcopus.* — *Episcoporum translatio licita.*

Maximianus cum duos annos & menses quinque ecclesiæ quietè præfuisset, exijt è uita, Areobindo & Aspare coss. pridie Idus Aprilis. Tunc erat fortè septimana ieiuniorum, quæ proximè festum Paschatis antegreditur, diesq́ue eiusdem qui uulgò dicitur Quintus. Quo quidem tempore ab Imperatore Theodosio res prudenter tractata fuit. Nam ne controuersia & tumultus in ecclesia denuò cieretur, abiecta cunctatione, dum adhuc Maximiani corpus insepultum iaceret, per episcopos qui ibi aderant, Proclum in sede episcopali collocandum curauit. Huic etiam negocio suffragabantur epistolæ Celestini, episcopi Romani, quas ad Cyrillum episcopum Alexandriæ, & ad Ioannem episcopum Antiochiæ, & Rufum Thessalonicæ episcopum misit: quo eos doceret, nihil obstare, quo minus qui unius ciuitatis uel nominatus fuisset episcopus, uel iam esset episcopus, ad alteram ciuitatem transferretur. Proclus igitur in sede episcopali locatus, corpus Maximiani effert ad sepulchrum, funusq́ue celebrat.

De Proclo episcopo, qualis nam fuerit. CAP. XL.

Proclus episcopus qualis fuerit.

Iam uerò tempus se offert, pauca de Proclo commemorandi. Proclus ab ineunte adolescentia lector fuit: scholas frequentauit, Rhetoricæq́ue studio se operam nauauit. Qui cum ad ætatem uirilem perueniret, multum cum episcopo Attico uersatus est, illiusq; scriba fuit. Quem in literis & uirtute admodum proficientem, Atticus ad gradum diaconatus euexit. Ac cum presbyterij honore dignus putaretur, à Sisinnio, ut supra demõstraui, ad episcopatũ Cyzici designatus est. Sed hæc iam antè factitata erant. Id tẽporis uerò sedem episcopalẽ ecclesię Cõstantinopolitanę obtinuit. Vir erat morũ probitate pręter cęteros eximius. Quip-

Proclus Attici imitator.

Quippe institutus ab Attico, omnes eius uirtutes sedulò imitatus est. Tolerantiam, qua etiam Atticus præditus fuit, multo magis quàm Atticus excoluit. Nam Atticus cum tempus postularet, hæreticis terrorem incussit: Proclus omnibus se mansuetum & facilem præbuit, hacq; ratione multò citius quàm ui eos ad ecclesiam traductos fore præuidit. Nam nullam sectã uexare instituit: sed illustre mansuetudinis decus, quod Ecclesiæ conuenit, integrum seruauit, eiq; reddidit. In qua re Imperatoris Theodosij exemplum secutus est. Nam ut illi uisum fuit, contra eos qui rei agebantur, minimè authoritatem Imperatoriam exercere: ita Proclo, eorum nullam propè rationem ducere, qui ab eo diuersam de Deo doctrinam amplectebantur.

Theodosij clementia.

Pluribus uerbis scriptor hic Theodosij iunioris mansuetudinem extollit. CAP. XLI.

Proclum cur Theodosius multũ probauerit.

PORrò autem Theodosius Imperator Proclum ob hanc causam, quam dixi, multum probauit. Nam eos qui sunt uerè sacerdotes, patientia exæquauit: nec illos qui persequendi studio ducebantur, ullo modo probare potuit: immò uerò dicam audacius, omnes qui uerè sacerdotes sunt, mãsuetudine superauit, sicut libro Numerorum de Moyse loquitur: Erat Moyses uir mitissimus, super omnes homines qui morantur in terra. Idem ipsum de Theodosio Imperatore iam dici potest, quòd super omnes homines, qui morantur in terra, sit mitissimus. Propter quam quidem mansuetudinem Deus hostes illius sine præliorum certaminibus ei subiugauit: sicut tum trophæa contra Ioannem tyrannum statuta, tum clades barbarorum quæ pòst consecuta est, euidenter ostendit. Nam Deus talia beneficia in hunc sanctissimum Imperatorem cõtulit, qualia in eos qui olim iusticiam in uita diligẽter colebant cõtulerat. Atq; certè nõ assentandi studio impulsus hęc scribo, sed reuera ita se habere omnib. deinceps perspicuè declarabo.

Mosis mansuetudo. Num. 12.

Theodosij mãsuetudo.

Quas clades barbari sustinuerint, qui Ioanni tyranno opitulati sunt. CAP. XLII.

† De hoc suprà cap. 23.

POst tyranni necem, † barbari, quos ille ad auxilium sibi contra Romanos ferendum accersiuerat, in fines imperij Romani incursionem facere constituerunt. Quo audito Imperator, uti solebat, istarum rerum curam Deo commendauit: atq; precibus se totũ dedens, breui, quod in optatis erat, est consecutus. Quibus autem cladibus barbari opprimerentur, non incommodum est hoc loco recensere. Primùm illorum dux, nomine Rugas, fulminis iactu interijt. Deinde pestis subsecuta, maximam partẽ hominum qui ei parebant, è medio sustulit. Neque hoc satis esse uidebatur, sed ignis etiam de cœlo delapsus complures eorum qui supererãt, absumpsit. Quæ res barbarorum animis maximum iniecit timorẽ, non tam propterea quòd contra bellicosam Romanorum gentẽ arma ferre ausi fuissent, quàm quòd Romanos à Deo præpotenti adiutos animaduerterẽt. Eodem tempore Proclus episcopus, prophetiam quandam ex Ezechiele petitam, in ecclesia docuit, eam'que pręclarè ad salutem iam tum Romanis à Deo datam non sine maxima omnium commendatione accommodauit. Prophetia autem hæc est: Tu fili hominis, uaticinare super Gog principem Rhos, Misoch, & Thobel. Iudicabo eum morte & sanguine, & pluuia inundanti, & lapidibus grandinis: & ignem & sulfur pluam super eum, & super omnes qui sunt cum eo, & in gentes multas cum eo: & magnificabor, & glorificabor, & notus ero in oculis multarum gentium: & scient quia ego sum Dominus. Hac de causa Proclus maximam, ut dixi, laudem consecutus est.

Barbari quibus cladib. oppreßi. Rugæ interitus.

Ezech. 38.

Quòd Imperator Valentinianus iunior, Eudoxiam Theodosij filiam duxit uxorem. CAP. XLIII.

Impe-

A Imperator uerò Theodosius, ob suam ipsius mansuetudinē cùm alia multa beneficia, tum illud unū in primis diuina prouidentia recepit. Filiā habuit ex coniuge Eudocia, cui Eudoxia nomē erat. Hanc Valentinianus eius cōsobrinus, quē partium Occidentalium Imperatorē creauerat, sibi in matrimoniū dari postulauit. Theodosius Imperator eius postulationi morē gessit. Ac cū esset de loco aliquo intermedio, inter Romā & Constantinopolim interiecto ad celebrandas nuptias deliberatū, uisumq́ Thessalonicę, itinere quasi dimidiato, illud negocij obire: Valentinianus Theodosio per literas significauit, ut nihil ipse sibi de ea re exhiberet molestię: se enim Cōstantinopolim uēturū dixit. Itaq; cū res partiū Occidētaliū in tuto collocauisset, nuptiarū causa Cōstātinopolim proficiscitur. quib. cōfectis, Isidoro et Sinatore coss. capit coniugē, & ad partes uersus Occidentē matu rè reuertitur. Theodosius Dei beneficio hoc prospero & fœlici casu potitus est. *Eudoxia Valentiniano despondetur.*

Quòd Imperator ab episcopo Proclo persuasus, Iohannis corpus ab exilio Constantinopolim transferendum, ac in Apostolorum ecclesia reponendum curauit. CAP. XLIIII.

Exiguo tempore pòst, Proclus episcopus, eos qui propter Ioannis abdicationem separatim cōuentus peragebant, cū cęteris in concordiā reduxit, & prudentia eorum animos offensos permulsit. Sed qua ratione istud effecerit, dicam. Corpus Ioannis Comanis sepultū, ubi Imperatori eā rem persuaserat, trigesimoquinto anno post eius abdicationem Constantinopolim trāsferendum curauit: quod cū multo honore et splendida pompa publicè celebrata, in ecclesia Apostolorū condidit. Hac re igitur, qui propter Ioannē cōuentus seorsum faciebant, ad ecclesiæ cōcordiam recōciliati fuerūt. Quod factum est ad decimūsextū consulatum Imperatoris Theodosij, sexto Cal. Februarij. Vnde demiror equidē quid causæ fuerit, cur tanta inuidiæ flamma cōtra Origenē mortuū incensa sit (ducen- B tis enim annis post mortem à Theophilo excōmunicatus fuit) cū Ioannes trigesimoquinto anno, postquam è uita excesserat, sit à Proclo receptus in communionem. Verùm Proclus Theophilo tantū facilitate morū antecelluit. Ista aūt qua ratione & acciderint, & quotidie accidant, prudentib. uiris minimè obscurū est. *Procli prudentia.* *Iohan. Chrysostomi corpus Constantinopolim translatum.* *Origenes cc annis post mortem à Theophilo excommunicatus.*

De morte Pauli Nouatianorum episcopi, & Martiano, qui in eius locum surrogatus erat. CAP. XLV.

Non multo pòst corpus Ioannis in ecclesia Apostolorū repositum, Paulus ecclesiæ Nouatianorū episcopus obijt mortē, eodem consulatu, ad XII Calend. August. qui suo funere omnes discrepantes dissentientesq́ sectas unā quodammodo effecit ecclesiam. nam omnes eius corpus ad sepulchrum cū psalmis decantatis pariter deduxerunt. Quippe dum uixit, omnib. propter rectā sinceramque uitę rationē perquàm charus fuit. Quoniam aūt Paulus mortē iam oppetiturus, rem planè memorabilem gesserit, eam, utpote huic historiæ admodum accommodatam, ad legentium utilitatē hoc loco ponēdam censui. Quòd aūt, dum ægrotabat, consueta suæ monasticæ disciplinæ diæta usus sit, neq; eam ullo modo uiolauerit, quodq́ etiam preces assiduè facere non intermiserit, mihi silentio prætereundum puto: ne dum in illis commemorandis insisto, rem gestam ab eo, uti dixi, planè memorabilem & ualde utilem, aliqua ex parte obscurare uidear. Quænam igitur ea sit, iam dicere aggredior. Paulus è uita migraturus, omnes sacerdotes Ecclesiarū quæ sub eo erant, accersitos sic allocutus est: Prouidete, ut dum ego adhuc spiritum duco, episcopus uobis designetur, ne postea ecclesię tumultu perturbentur. Cum responderent, non ipsis potestatē episcopi deligendi permittendam esse (cū enim, inquiunt, alius nostrûm aliud habeat iudicium, unum eundemq́ nominare non possumus) sed te eum quem uolueris ut nos eligamus, designare cupimus. Idcirco, inquit, mihi hāc uestram promissionē scriptis mandatā tradite, quod eū estis electuri, cui ego suffragatus fuero. Qua syngra- *Pauli Nouat. episcopi obitus.* *Pauli è uita migraturi res memorabilis.*

pha confecta, manuq́; illorum subscripta, primùm in lecto se paululum erigens, A clàm illis qui aderant, nomen Marciani, qui presbyterij gradum obtinuerat, sub eoq́; didicerat monasticum uitæ genus, & id tēporis fortè aberat, in ea inscripsit. Deinde cum illam obsignasset, primariosq́; presbyteros etiam ad eandem sigillis suis etiam confirmandam induxisset, tradit Marco Nouatianorum in Scythia episcopo, qui tum in urbe erat, sicq́; illum affatur: Si Deo uisum fuerit, ut ipse amplius in hac uita maneam, hoc mihi depositum saluum redde: sin eius uoluntas sit ut hinc demigrem, reperies in hac syngrapha, cū quem ego mihi in episcopatu successorem designauerim. Quem cū dixisset, excessit è uita. Itaq; triduo post eius mortē, syngrapha coram ingenti multitudine resignata, cū inuenirent nomē Marciani in ea inscriptum, omnes uno ore illum hominē esse eo honoris gradu dignū exclamarunt: atq; absq; mora miserunt aliquot, qui eum comprehenderent. Illi eum Tiberiopoli urbe Phrygiæ uitam degentem, dolo bono comprehendunt, indeq́; secū deducunt: ac 12 Cal. Septemb. illum iam episcopum ordinatum, in sede episcopali collocant. Sed de his non est opus plura commemorare.

Marcianus à Paulo successor designatus. *Marcus Nouatian. episc.*

Quòd Imperator Theodosius coniugem suam Eudociam Hierosolymam miserit. CAP. XLVI.

THeodosius Imperator deinceps preces Christo offerre, quib. gratias pro acceptis beneficijs agat, Christiq́; nomen hoc munere obeundo eximijs honoribus decorare cœpit. Quinetiam Eudociam coniugem Hierosolymam misit. Quippe pollicitus erat illam hoc uotum persoluturam, si filiam in matrimonio collocatam cerneret. Quin illa ipsa & ecclesias Hierosolymorum, & omnes alias in urbibus uersus Orientem sitas tum eò proficiscendo, tum domum redeundo uarijs ornamentis honorificè illustrauit.

Eudociæ uotum.

De Thalassio Cæsareæ urbis Cappadociæ episcopo. CAP. XLVII. B

PRoclus eodem tempore, ad decimumseptimum consulatum eiusdem Imperatoris, rem planè admirabilem, & qualem nemo ueterum episcoporum aliquando effecerit, aggressus est. Nam Firmo episcopo Cæsareæ Cappadociæ mortuo, Cæsarienses Constantinopolim aduentant, episcopum quæsituri. Ac cum Proclus lustraret animo quem ad eum episcopatum designaret, forte fortunà die Sabbatorum, dum aliquem dispicere conabatur, omnes Senatores, qui illum inspectarent, ad ecclesiam accedunt: in quorum numero fuit Thalassius, qui gentium & ciuitatum Illyrici præfecturam gessit. Cui partium uersus Orientem administrandarum curam, uti fama est, Imperatoris iussu suscepturo, Proclus manus imponi: & pro præfecto, episcopum Cæsareæ declarat. Atque ad hunc modum ecclesiæ status id temporis prosperum & fœlicem successum habuit. Nos uerò hoc loco finem nostræ historiæ imposituri, omnes ubiq; ecclesias, urbes & gentes pace tranquilla frui optamus. Pace enim regnante, historiæ scribendæ studio incensis, nullum omnino suppetet argumentum. Quippe nobis, Theodore sanctissime, qui prouinciam historię literis prodendæ abs te nobis datam septem libris sumus complexi, nullum planè suppeditasset argumentum, si illi qui ex seditionibus conflandis uoluptatem capiunt, acquiescere uoluissent. Hic septimus Liber spacium triginta duorum annorum cōtinet: tota autem historia in septem libros partita, annos centum quadraginta complectitur. Quæ orditur à primo anno ducentesimæ primæ Olympiadis, in qua Constantinus Imperator declaratus fuit: definit'que secundo anno ducentesimæ uigesimæoctauæ Olympiadis, ad decimumseptimum Consulatum Imperatoris Theodosij.

Procli res admirabilis. *Firmi episcopi mors.* *Thalassius ex præfecto episc.*

FINIS SEPTIMI LIBRI.

THEO-

THEODORITI EPISCOPI CYRI ECCLESIASTICAE HISTORIÆ LIBRI QVINQVE.

Liber Primus.

Historiæ scopus. CAP. I.

A QVANQVAM pictores, qui ueteres historias in tabulis & parietibus describunt, cùm intuentium magnopere oblectant oculos, tum rerum præteritarum recordationem ad prolixum temporis spacium florentem seruant: tamen scriptores, qui pro tabulis, monimentis librorum, & pro colorum uarietate, orationis flosculis utūtur, memoriam rerum gestarum (siquidem res pictorum artificio descriptas, temporis consumit conficitq; longinquitas) multo diuturniorem stabilioremq; efficiunt. Qua ratione ipse equidem adductus sum, ut ea quæ in Ecclesiastica historia desunt, scriptis mandare aggrediar. Nam ut gloria rerum præclarissimè gestarum, quarum commemoratio multum sit hominibus audiumenti allatura, obliuione cōtereretur, haud sine scelere fieri posse existimaui. Qua de causa nonnulli, quibus cum mihi magnus usus & familiaritas intercedit, sæpenumero me uehementer cohortati sunt, ut hunc historiæ Ecclesiasticæ scribendi laborem in manus sumerem. Verùm cùm difficultatem operis mearum uirium imbecillitate metiri incipio, eius susceptionem non mediocriter equidem pertimesco: attamen fretus benignitate Dei, boni cuiusque largitoris munifici, rem magis arduam, quàm quę mea doctrinę tenuitate perfici posit, suscipio. Atq; ut Eusebius genere Palæstinus, à sanctorum Apostolorum temporibus exorsus, res in Ecclesia inde usq; ad tempora Constantini Imperatoris sanctissimi gestas conscripsit: sic ego ex illo ipso tempore, quo ab eo desitum est scribere, initium historiæ ducere statuo.

Historiæ scopus.

B

Unde cœperit Arianorum hæresis. CAP. II.

CVm nefarij illi & impij tyranni extincti essent, Maxentius uidelicet, Maximinus & Licinius, grauis persecutionis procella, quam furiæ illæ, non aliter atque turbines quidam in ecclesia Dei concitauerant, sedatur: & sæua uentorum uiolentia compressa, stabilis & diuturna Christi gregi tranquillitas affertur. Nam Constantinus omni genere laudis florentissimus, qui non ab hominibus, neque per hominem, sed cœlitùs à Deo, more sancti Apostoli, ad illius muneris administrationem uocatus erat, huius pacis ecclesijs author fuit. Siquidem leges conscripsit, quibus & hostias simulachris uetuit immolari, & ædes sacras extruendas sanciuit. Quinetiam præsides, quorum mentes fides Christiana imbuerat, gentibus ac prouincijs præfecit, deditque illis mandatum, ut sacerdotes honore afficerent: illis autem, qui eosdem contumeliosè insectari aggrederentur, exitium minatus est. Quo quidem tempore, alij ecclesias dirutas de integro erexêre: alij, alias ampliores splendidioresq; exædificauêre. His rebus hoc loco constitutis, nostri animi gaudio perfusi & uoluptate, aduersariorum autem tristicia & mœrore confecti fuerunt: quandoquidem simulachrorum delubra occlusa, in ecclesijs Christianorum dies festi, & crebri conuentus celebrati. Verùm nequam & inuidus dæmon, generis humani pernicies, cum statum ecclesiæ Dei tam secundo ac prospero flatu ferri cerneret, nullo modo pati potuit: sed subdola ac pestifera consilia excogitare cœpit, omnesq; sedulò peruestigauit modos, quibus eam tam præclarè ab uniuersitatis opifice & moderatore gubernatam penitùs euerteret. Nam cum animaduerteret gentilium

Galat. 1.

Cōstantinus ecclesijs autor pacis.

Diabolū persecutionis ecclesiæ loco hæreses introduxisse.

errorem suis integumentis euolutum, & uarias ac multiplices dæmonum fraudes perspicuè deprehensas, & creaturam à quàm plurimis nulla amplius dignatam ueneratione, sed pro illa creatorem laude & præconijs celebratum: idcirco deinceps non apertè contra Deum ac Seruatorem nostrum bellum ciere, sed cum homines quosdam nomine quidem Christianos, re tamen ipsa ambitionis & inanis gloriæ seruos reperisset, his tanquam instrumentis ad suos ueteratorios conatus perficiendos ualde idoneis uti cœpit. Atq; istorum opera complures in ueterem induxit errorem, non quòd creaturam denuò coli efficiebat: sed quòd ita comparauit, ut Creator & opifex mundi in eodem cum creaturę ordine constitueretur. Verùm quo in loco huius erroris primùm iecerit fundamenta, & quomodo peruersæ doctrinæ zizania proseminauerit, iam explicaturus uenio. Alexandria ciuitas est amplissima, & maxima hominum multitudine frequentata, quæ non Ægypti solum, uerùm etiam Thebaidis & Lybiæ, quæ Ægypto adiacent, principatum obtinet. Cuius episcopatum, post Petrum illum in fidei certamine uictorem & athletam egregium, qui impijs tyrannis, quos suprà posui, regnãtibus est martyrij coronam consecutus. Achillas ad exiguum tempus administrauit, eiusque ecclesiæ clauum tenuit. Huic successit Alexander, doctrinæ euangelicæ propugnator acerrimus. Per idem tempus, Arius, qui in numerum presbyterorum ascriptus erat, cuiq; Sacrarum literarum interpretatio concredita, cum uideret Alexandrum ad episcopatus gubernacula designatum, inuidiæ flammam, qua incendebatur, minimè reprimere, sed ea uehementius inflammatus, materiam contentionis & discordiæ indies aucupari laborauit: ac tametsi in præstabilem eximiamq; Alexandri uiuendi rationem aciem acriter intendendo, nihil ad falsam criminationem contra eum confingendam potuit omnino reperire, tamen æstus inuidiæ eum quiescere non sinit. Istum igitur cum hostis ueritatis diabolus nactus esset, eius conatibus Ecclesiam procellis miscere, exagitareq; instituit. Nam persuasit illi, ut Apostolicæ Alexandri doctrinæ apertè resisteret. Itaque ut Alexander Sacrarum literarum disciplinæ obsecutus, filium patri honore parem, eandemq; habere cum Genitore substantiam docuit: sic Arius palàm contra ueritatem pugnans, eum creatum & factum affirmauit. Quinetiam adiecit, tempus aliquando fuisse, cum non erat: & alia nonnulla, quæ ex eius libris multò apertius possunt intelligi. Atq; ista non in Ecclesia solum, uerùm etiam extrà in circulis & congressibus hominum disserere cœpit. Per ædes quoq; circum circa grassari, ut quos posset, in istorum errorum laqueos induceret. Alexander igitur doctrinæ Apostolicæ patronus, primùm hortatione & consilio eum à sententia deducere tentat. Cæterùm ubi Corybantum more insanire uidit, & impiam doctrinam palàm prædicare, de dignitate sacerdotali dimouet, euangelij præcepto obsecutus, Si oculus tuus dexter scandalizet te, erue eum, & proijce abs te.

Alexandria. Arianæ hæresis origo. Petrus & Achillas episc. Alexander episcopus. Arius, eiusq; hæresis. Arius dignitate sacerdotali priuatus. Mat. 5.

Primariorum episcoporum enumeratio. CAP. III.

EOdem tempore Syluester Romanæ ecclesiæ gubernaculum tenuit: successorq; fuit Miltiadis illius, qui post Marcellinum, uirum persecutionis temporibus magna gloria planè nobilitatum, ad eiusdem ecclesiæ episcopatum gerendum delectus fuit. Antiochiæ autem episcopatum, mortuo Tyranno, cum pax iam in ecclesijs uigere inciperet, obtinuit Vitalius: qui ecclesiam ibi à tyrannis dirutam, in Palæa, ædificauit. Huic successit Philogonius, qui & temporibus Licinnij singulare studium in ueræ pietatis defensione declarauit: & quæ uidebantur ecclesię illius ædificio deesse, sua opera adijcienda curauit. Episcopatus uerò Hierosolymorum, post Hermonam delatus fuit Macario: qui ob beatam uiuendi rationem, & multiplicia bona, quibus exornatus fuit, uerè nomini suo respondit. Per idem tempus episcopatus Constantinopolitani ministerium obtinuit

Syluester Ro. episcopus. Vitalius. Palæa. locus quidam sic dictus, uide post li. 2. cap. 31. et li. 3. ca. 4. Philogonius. Hermonas. Macarius.

A tinuit Alexander, uir donis plane Apostolicis decoratus. Quo quidem tempore Alexander Alexandriæ episcopus, cum uideret Arium ambitionis æstu incensum furere, & eos quos pestifera in Deum blasphemia irretierat, in unum cogere, conuentus præterea separatim celebrare, eius impiam blasphemiam ecclesiarum præsidibus per epistolas significauit. Quarum unam ad gentilem suum perscriptam, qua perniciosi Arij conatus perspicue explanantur, primum in historia ponam, quo nemo suspicetur me has res quas de eo scriptis persequor, meopte ingenio confinxisse. Deinde epistolam Arij, post illam alias quoque, inseram, quæ sunt ad hanc historiam propterea pernecessariæ, quod & eius ueritati testimonio esse possint, & res gestas multo planius edocere. Alexander autem episcopus Alexandriæ, ista quæ sequuntur, ad gentilem suum scribit. Alexandri duo.

Alexandri, episcopi Alexandrini, ad Alexandrum episcopum Constantinopolitanum, gentilem suum, Epistola. CAP. IIII.

Est quidem propositum hominibus improbis, in quorum animis inexplebilis honoris & pecuniæ cupiditas insita est, ut ecclesijs, quæ uidentur plus habere dignitatis, ex occulto insidientur: qui per uarias ac multiplices uias, syncera ecclesiæ pietatem oppugnare non cessant. Nam impulsu diaboli, qui uim suam in eorum animis exercet, in furorem acti, ad uoluptates, quæ forte se offerunt, feruntur præcipites: atque ab omni pietate refugientes, timorem diuini iudicij proterunt. De quibus ego qui inde non parum acceperim incommodi, necesse habui uestræ pietati significare, ut id generis homines sedulo deuitetis, ne forte quisquam illorum audacia fretus, uel per se ipsum (præstigiatoribus enim nunquam deest ad fraudem faciendam simulatio) uel per literas, quæ erunt mendacijs ita lepide & eleganter aspersæ, ut hominē, qui simplici ac sinceræ fidei se addi- Alexandri Alexandrini episcopi Epistola.

B xerit, a ueritate abstrahant, in uestras ecclesias erroris sui inprimāt uestigia. Nam Arius & Achillas nuper facta coniuratione, dum Colluthi ambitionem imitari studebant, eum in eo uitiositatis genere longe superarunt. Ille enim, quanquam eas ipsas res, quas isti, coarguere conabatur: tamen improbi sui instituti causam saltem simulatam habuisse uisus est. hi autem, cum illius nundinationem, qua Christum ipsum uendidit, animaduerterent, non amplius Ecclesiæ legibus subiecti esse sustinuerunt: sed speluncis latronum sibi constructis, conuentus in illis sine intermissione agere, noctes diesque Christo et nobis maledice obtrectare, omnem Apostolicam & piam doctrinam criminari, simulatione Iudaica officinam ad Christum oppugnandum instruere, diuinitatem Seruatoris nostri inficiari, cum cæteris hominibus nihilo præstantiorem prædicare: uocibusque omnibus quæ pro eius salutari in carne œconomia, & abiectione sui nostra causa suscepta, ex Sacris literis selectis, eisdem impiam suam prædicationem corroborare: & uerba, quibus æterna eius diuinitas & gloria una cum patre ineffabilis confirmatur, auersari nituntur. Quippe impiam gentilium & Iudæorum de Christo opinionem defendentes, suam ipsorum laudem (quantum fieri potest) uenari: & in quibus eis ludibrio, sumus, omnia enixe consectari student. Seditiones porro in nos quotidie concitare, graues ciere persecutiones, & interdum lites per muliercularum impurarum sermones, quas ipsi in fraudem impulerunt, intendere: nonnunquam religionem Christianam, suas tenellas meretriculas per singulas plateas turpiter circumducendo, grauissimis contumelijs afficere: quinetiam inconsutam & indissolubilem Christi tunicam quam tortores noluerunt discindere, hi discerpere nō dubitarunt. Nos igitur, sicut scelerata eorum uita & conatus execrabilis postulat, suffragijs omnium tandem, licet sero propter rei ignorationem istud simus aggressi, Ecclesia, quæ Christi diuinitatem sancte adorat, eiecimus. Itaque hi circumcursare hac illac, quo nobis obtrectent, deflectere ad col- Arij et Achillæ conspiratio. Colluthi ambitio. Christi tunica inconsuta.

legas nobiscum in eadem fide consentientes, specie quidem pacis & concordiæ A simulata ueniam petere præ se ferre: sed reuera moliri, ut per sermonis lenocinia nonnullos eorum in sui morbi contagionem pertrahant: literas quoque ab illis blandiores petere, ut coram ijs quos errore implicarint, eas deprauatè legentes, suæ prolapsionis impœnitentes reddant, iam ad impietatem assuefactos quasi episcopos suæ sententiæ & opinioni consentientes haberent. Nam non illis confiteri uolunt ea quæ tam nefariè impièque apud nos cùm docuerunt, tum fecerunt, quorum gratia ecclesia expulsi sunt: sed uel silentio tegere, uel partim sermonibus commenticijs, literis partim ueteratoriè scriptis obscurare nituntur, quo eos dolo deludant. Quapropter colloquijs tum probabilitate, tum facetijs dicacibus refertis, perniciosam suam doctrinam, tanquam uelis obtendentes, hominem simplicem & fraudi expositum in suum errorem rapiunt: quinetiam à nostræ sanctæ piæq; religioni apud omnes obtrectando, haudquaquam se abstinent. Vnde fit, ut nonnulli qui eorum literis subscribunt, in ecclesiam recipiantur: quod factum, mea quidem sententia, maximam infamiæ notam collegis nostris, qui illud ausi sunt, inussit, qui non modò id quod canon Apostolicus permisit non faciunt, sed conatum eorum contra Christum planè diabolicum, qui illis inest, uehementiorem efficiunt. Quocirca fratres charissimi, abiecta cunctatione, ingenij mei uires, quo istorum infidelitatem uobis significarem, excitaui: qui asserunt, tempus aliquando fuisse, cum non esset filius Dei: postea factum, cum non antè extiterit, talem fuisse tum, cum factus erat, qualis quisque homo est. Omnia enim Deum ex nihilo fecisse. Qua sententia etiam filium Dei comprehendunt, eùmque in creatione omnium rerum, siue rationis sunt illæ participes, siue expertes, concludunt. Quibus etiam consequenter addunt, eum natura posse mutari, uirtutis & uitij capacem esse. Itaque hoc posito, eum ex nihilo factum, literarum Sacrarum, quæ uerbi Dei B æternitatem, immutabilitatem, eius sapientiæ diuinitatem (atque ista sunt Christus) docent, prorsus labefactatur authoritas. Est enim in nostra quoque situm potestate, uti istæ ecclesiæ pestes prædicant, filios Dei fieri, non aliter atque ille factus est. Scriptum namque esse, Filios genui & exaltaui. Ac cum illis obijcitur sententia, quæ deinceps sequitur, Et ipsi spreuerunt me: quod planè naturæ Seruatoris, qui est natura immutabili, repugnat: tum omni exuta erga Deum pietate & reuerentia, aiunt Deum cum eum præscientia & præsentione prænouisset, neutiquam ipsum aspernaturum, idcirco ex omnibus elegisse. Non enim natura, aut quicquam præter cæteros filios habuisse prærogatiuæ (nullum namque natura filium Dei esse affirmant, neque quenquam esse qui ulla cum eo proprietate coniunctus sit) sed cum esset natura mutabili, & propter singularem in uita & moribus ritè instituendis diligentiam ac studium non ad uitia deflecteret, Deum eum elegisse: adeò ut si uel Paulus uel Petrus in hac obnixè incubuisset, eodem modo fuisse filios Dei, quo ille fuit. Ac quò insanam & pestiferam suam doctrinam confirment, etiam in ipsas Scripturas uim faciunt, & sententiam in Psalmis de Christo traditam, quæ ita se habet (Dilexisti iusticiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo læticiæ, præ participibus tuis) ad suum institutum detorquent. Verùm quòd filius Dei non creatus fuit ex nihilo, neque tempus fuisse cum non erat, Ioannes Euangelista abundè satis docet. sic enim de illo scribit: Vnigenitus filius, qui est in sinu patris. Cum enim diuinus ille magister docere institueret, patrem & filium duas res esse, quæ separari nequeunt, filium in sinu patris esse dixit. Quinetiam quòd filius Dei non sit rebus ex nihilo creatis annumerandus, idem Ioannes ostendit, cum dicat, Omnia per ipsum facta esse. Nam proprium eius subsistentiæ modum declarauit his uerbis: In principio erat uerbum, & uerbum erat

Margin notes: Dei filius non creatus ex nihilo. — Isa. 1. — Psalm. 44. — Iohan. 1. — Filius Dei in sinu patris. Iohan. 1.

A erat apud Deũ, & Deus erat uerbũ: omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil. Quod si omnia per ipsum facta sunt, quî fieri potest, ut is qui rebus creatis essentiã indulserit, quodam tempore non fuerit? Nulla enim ratio uult, ut quod creat, eiusdem sit cum creatis naturæ. Quod si ipse fuit in principio, & omnia per ipsum facta sunt, creataq; ex nihilo (nam quod est subsistitq;, illis quę fiunt ex nihilo, contrarium est, uehementerq; repugnat) nam cum alterũ nullum esse interuallum inter patrem & filium, neq; illud ulla animi cogitatione posse informari, alterum mundum ex nihilo conditum, ostendit: perspicuũ est, mundum recentiorem, quam essentiam filij Dei, habuisse generationem, quippe cum omnia a patre per filium talem sint essentię originem consecuta. Itaq; sanctissimus Ioannes cum illud ERAT, quod est uerbi Dei proprium, immensum esse, & longe supra mortalium captum & cogitationem positum animaduerteret: eius generationem creationemq; eloqui noluit, imo uero ne ausus quidem est uerbis, literis eisdem ac syllabis compositis gignens & genita nominare: non quod uerbum Dei ingenitum est (nam solus pater est ingenitus) sed quod ineffabilis unigeniti filij Dei subsistentia non modo solertem intelligentiam Euangelistarum, uerum fortasse etiam angelorum comprehensionem longe superat. Itaq;, meo quidem iudicio, ne in pijs quidem numerãdi sunt, qui in istarum rerum inquisitionem intrare non dubitant, spreta reiectaq; illa sententia: Altiora te ne quæras, & subliniora te ne scruteris. Quod si cognitio multarum aliarum rerum, quæ sunt sine dubio his longe imperfectiores, comprehẽsionem fugiat humanam (quales sunt illæ, de quibus Paulus sic loquitur: Quæ oculus non uidit, neque auris audiuit, neq; in cor hominis ascenderunt, ea quæ præparauit Deus diligentibus se: quales sunt præterea stellæ, quas Deus Abrahamo negauit posse numerari: qualis denique est arena maris, & stillæ pluuiæ: quas res, inquit Scriptura, quis enumerare poterit?) quid est ergo, cur quisquam, nisi insanus & plane mente captus sit, uerbi Dei subsistentiã curiose peruestigare moliatur? De qua ita spiritus loquitur pro-
B pheticus: Generationem eius quis enarrabit? Per quã quidẽ sententiã, ab animis eorum qui erant uelut columnæ & principes omnium qui in toto orbe uixerint, Seruator noster, quo illis gratificaretur, istarum rerum noticiam tanquam onus amouere laborauit: contraq; naturam esse docuit, ut quisquam eas cogitatione reprehenderet. nam soli patri, diuinissimi illius mysterij cognitionem reseruatã esse. Sic enim locutus est: Nemo nouit quis sit filius, nisi parter: & patrem nemo nouit, nisi filius. De qua re arbitror patrẽ hoc quoq; dixisse: Secretum meum mihi & meis. Quod autem extrema dementia est, filium ex his quæ non sunt ortum, inq; tempore productum existimare, eædem ipsæ uoces, nimirum EX HIS QVAE NON SVNT, satis declarant, licet isti stupidi suarum uocum insaniam non intelligant. Nam id quod dicitur, NON ERAT, aut in tempore fuisse necesse est, aut in aliquo seculi interuallo. Proinde si uerum est, omnia per ipsum facta esse: constat etiam, omne seculum, tempus, interualla temporis, & illud quando, in quibus reperitur id quod dicitur, NON ERAT, per ipsum facta esse. Et quid est quamobrem non sit absurdum, eum qui tempora, secula, opportunitates temporum, quibus cum illud quod dicitur, NON ERAT, confusum est, progenuit, quodam tempore non fuisse asserere? quippe cum insulsum sit, & plenum cuiusque inscitiæ, eum qui alicuius rei procreator extiterit, post rei illius procreationem, ipsum procreatum esse. Nam ut istorum fert opinio, non solum illud interuallum temporis, in quo filium a patre generatum asseuerant, tempore prius erat, quam Dei sapientia, quæ hanc uniuersitatem construxit: uerum etiam Scriptura, quæ illum primogenitum omnis creaturæ nuncupat, mentita est. Accedit eodem Paulus, qui de eo his cõgruentia uoce clarissima fundit. sic enim ait: Quem posuit hæredem omniũ, per quẽ secula

ERAT.

Verbum Dei nõ ingenitum.

Eccles. 3.

1. Cor. 2.

Verbi Dei subsistentia non curiosè inquirenda.

Isa. 53.

Apostoli.

Matth. 11.

Esa. 24.

Christus primogenitus omnis creaturæ.

Heb. 1.

condidit. Quinetiam in eo condita sunt omnia, & quæ in cœlis, & quæ in terra, A
Col.1. uisibilia & inuisibilia, siue principatus, siue potestates, siue dominationes, siue throni. Omnia per ipsum & in ipsum condita sunt, & ipse est ante omnia. Quocirca cum illud, EX NIHILO, seu EX HIS QVAE NON SVNT, nō sine summo scelere et impietate positum sit: necessario sequitur, patrē semper patrem fuisse. Atq; est pater semper, cum habeat filium, ob quem uocatur pater: & cum sit semper ei filius, & semper pater, perfectus: atque in ipso, quod uere bonum est, expletus omnibus suis partibus qui filium unigenitum, neque in tempore, neque ex interuallo temporis, neque ex nihilo genuit. Quî igitur fieri potest, ut non sit impium dicere, quodam tempore sapientiam Dei non fuisse, cum ipsa loquatur de se: Ego eram apud illum componens, ego eram cui adgaudebat? aut uirtutē Dei aliquando non fuisse, aut uerbum eius mancum fuisse aliquando, aut alia negare, ex quibus & filius cognoscitur, & pater uelut notis quibusdam discernitur. Nam cum quis splendorem gloriæ neget esse, tollit simul & primariam lucem, cuius est splendor. Quod si porro imago Dei non erat semper, liquet neque illum cuius imago est, semper fuisse. Quinetiam cum dicitur, formam subsistentiæ Dei non esse, tollitur una etiam ille qui omnino ab ea figuratur. Vnde licet perspicere, Seruatoris nostri proprietatē, qua filius est, nihil cum aliorū filiorum proprietate habere commune. Nam quemadmodum inexplicabilis eius subsistentia propter eximiam & singularem ipsius excellentiam ostenditur rebus præstare omnibus, quibus ipse essentiam tribuerit: sicq; & eius filialitas, ut ita dicam, quæ est paternæ diuinitatis secundum naturam, ineffabili quadam præstantia antecellit filialitati eorum, qui per ipsum adoptantur in filios. Nam ille cum sit in omnibus cumulate perfectus, & nullius rei indigens, est natura plane immutabili: hi autem cum in utramq; partem conuerti possint, illius egent auxilio. Quî enim fieri potest, ut Dei sapientia efficiatur perfectior, aut ipsa ueritas aliquid sibi assumat, B quod omnino habet, aut uerbum Dei eodem modo? Aut quo modo ipsa uita, lux uera præstabilior fiat? Quod si ita se habet, quanto magis repugnat naturæ, ut sapientia stulticiæ aliquando capax sit, aut potentia Dei implicetur imbecillitate, aut obscuretur temeritate ratio, aut tenebræ denique cum uera luce commisceantur, præsertim cum & Apostolus simili causa adductus, dicat: Quæ societas luci ad tenebras, aut quæ conuentio Christo ad Belial? & Salomon quoq;, quod fieri nequit ut uel cogitatione comprehendantur uiæ serpentis super petram: quæ est, ut Paulus censet, Christus. Qui autem sunt eius creaturæ, ut homines & angeli, benedictionem accepēre, ut indies proficerent, & uirtutibus mandatisq; in lege præscriptis exculti exercitatiq; non in uitia delaberentur, ad eum plane finem, ut Dominus noster IESVS CHRISTVS, qui est patris natura filius, ab omnibus adoraretur? Quinetiam idem ipsi spiritu seruitutis deposito abiectoque, & spiritu adoptionis filiorum ex recte præclareque factis, & ex progressione in uirtute assumpto, beneficio Christi, qui est natura Dei filius, affecti, fiunt filij adoptiui. Quod uero ad ingenuam, propriam, naturalem & eximiam eius filiationem attinet, Paulus apostolus explanat de Deo, loquens his uerbis: Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis, uidelicet non natura filijs, ipsum tradidit. Nam quo ab alijs filijs, qui non sunt proprij, distingueretur, eum proprium filium nominauit. Porro in Euangelio sic scriptum legimus: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Itemq; in Psalmis Seruator ait de se: Dominus dixit ad me, filius meus es tu. in qua sententia & suam ipsius demonstrat ingenuitatem, & alios quosdam præter se sui patris filios esse non ingenuos. Quid quæso illud, Ex utero ante luciferum genui te? an non perspicue ostendit, naturalem, quæ in filio est, paternæ generationis proprietatem, quam non studio in moribus pie in-

Marginal notes: Christus patri coæuus. — Prou. 8. — Vide Hilar. & August. — 2. Cor. 6. — Prou. 30 — Rom. 8. — Christus Dei proprius filius. — Mat. 3. — Psal. 2. — Psal. 109.

A pic instituendis, non in uirtute excolenda progresione, sed propria naturæ ui ei
, consecutus: Proinde unigenitus patris filius hanc proprietatem, qua filius est, fir-
, mam & immutabilem tenet. At adoptio filiorum, quæ in hominibus rationis par
, ticipibus est, quæq; non natura ipsis, sed probitate morum & Dei beneficio tri-
, buta sit, ex sacra Scriptura mutabilis ostenditur. Nam uidentes, inquit, filij Dei
, filias hominum, acceperunt sibi uxores: & quæ sequuntur. Ac rursus, Filios ge-
, nui & exaltaui, ipsi atem spreuerunt me, Deum per Esaiam prophetā dixisse cog-
, nouimus. Verum quamuis de hac re multa habeam dicere, charissimi fratres, ta-
, men ea missa propterea facio, quod absurdum putē, doctores fidei doctrina con-
, sentientes pluribus admonere: quippe cum ipsi sitis docti a Deo, & non ignore-
, tis tum Ebionis & Artemæ doctrinam, quæ non ita pridem ueram ecclesiæ pieta
, tem oppugnare cœpit: tum pestiferum studium Pauli Samosateni episcopi Anti
, ochiæ, qui concilio omnium ubiq; episcoporū, atq; adeo iudicio, ecclesia eiectus
, est. Cuius peruersæ doctrinæ Lucianus successor factus, multorum annorū spa-
, cio, hoc est, tantisper dum tres episcopi alius post alium, ecclesiam illam rexere,
, exclusus ab ecclesia mansit. Istorum hæreticorum impietatis feces, hi qui modo
, in lucem editi, filium Dei ex nihilo ortum asserunt, quiq; sunt uelut stolones oc-
, culti ex illis nascentes, animis hauserunt: Arium dico, Achillam, & reliquam im-
, proborum illis adhærentium turbam: quinetiam tres episcopos in Syria, nescio
, quo modo ordinatos: qui, quoniam istorum errores suo consensu approbarunt,
, uidentur eorum amentiam uelut facibus nouis admotis magis incendisse: in quos
, quidem accurate inquirendi potestas uestro iudicio permissa est. Atq; hi, quem-
, admodum uoces de Seruatoris pasione, de abiectione & exinanitione sui ip-
, sius, de eius paupertate, aliasq;, quibus tanquam aduenticijs se in Sacris literis
, nostra causa describi passus est, memoria ideo tenent, ut eas citando, summam
B eius & sempiternam diuinitatem deprauent: sic uerba, quæ naturalem eius glo
, riam, nobilitatem, & æternam cum patre mansionem significanter exprimunt,
, penitus eorum animis exciderunt. cuius generis sunt illa, Ego & pater unum su-
, mus. Quam sententiam dum protulit Dominus, non se patrem appellauit, neq;
, duas duarum personarum naturas unam esse ostendit: sed quod patris filius pa-
, ternam effigiem accurate seruare solet, quippe cum eius similitudinem in se a na-
, tura impressam habeat, & perfecta sit patris imago, & expressa figura exempla-
, ris primarij. Vnde Dominus Philippo quodam tempore patrem eius uidere cu-
, pienti, dicentiq;, Ostende nobis patrem: aperte commonstrat, Qui uidit me, ui-
, dit & patrem: quandoquidem pater per ipsum uelut per speculum purissimum,
, idemq; animatum, in quo Dei exprimitur imago, manifesto cernitur. Filium por
, ro patri similem, in Psalmis pronunciatum memorant sanctissimi uiri, in quibus
, scriptum est: In lumine tuo uidebimus lumen. Quapropter, qui honorat filium,
, honorat & patrem: idq; plane merito. Nam omnis uox impia, quæ temere con-
, tra filium profertur, in patrem quoque recidit. Atque nemini mirum debet uide-
, ri, fratres charissimi (hoc enim quoque persequi animus est) si falsas confictasq;
, tum contra me, tum contra populum nostrum sanctissimum criminationes de-
, inceps exposuero. Nam qui aciem ad diuinitatem filij Dei oppugnandam instru
, xerint, non mirum si nos contumeliosis maledictis lacerare non uereantur. Qui
, etiam neminem uolunt ex antiquis patribus sibi comparari, neq; illis quibus nos
, ab ineunte ætate usi sumus præceptoribus, se pares existimari sinunt, imo uero
, ne unum quidem collegarum nostrorum uel ad mediocrem sapientiam perue-
, nisse censent: sed se solos sapientes, solos egestatem uoluntariam sectantes, solos
, dogmatum inuentores, & sibi solis ea doctrinæ patefacta esse mysteria, quæ in
, nullius unquam sub sole cogitationem ac mentem uenerint, arbitrantur. O
, impiam arrogantiam, o insaniam immensam, o inanem gloriam cum furore
coniun-

[illegible] tabilis.
Gen. 6.
Esaiæ 1.
Ebionis & Artemæ hæresis.
Paulus Samosatenus.
Lucianus.
Ioan. 10.
Filius patris character.
Filius patri similis.

coniunctam: ô spiritus planè satanicos, qui impijs eorum animis uelut callum ma- A
liciæ obduxère. Non diuina ueterum scripturarum claritas ullum ipsis incussit
Horatius. pudorem, non consentiens collegarum & pia de Christo doctrina eorum auda-
ciam represit: quorum scelus nefarium ne dæmones quidem, quippe qui sedu-
lò caueant, ne ullam omnino maledicam & contumeliosam uocem contra filium
Dei eloquantur, omnino ferre uidentur. Ista à nobis pro uirili nostra parte in
præsentia allata sunt, ad eos coarguendos, qui in tam inepta contra Christum
disputandi materia, tanquam in puluere se exercent, & nostræ erga illum pieta-
ti falso obtrectari nituntur. Nam isti ridicularum fabularum inuentores asse-
runt, nos, dum blasphemiam illam impiam, & à nemine unquam literis prodi-
tam, nimirum quæ Christum filium Dei ex nihilo ortum docet, auersamur, duo
ingenita tradere: atque quæ est eorum inscitia, dicunt necesse esse alterum è duo-
bus hisce statuere, nempe uel eum ex nihilo creatum, uel omnino duo esse inge-
nita: siquidem propter inertiam ignorant prorsus, quantum intersit inter pa-
trem, qui ingenitus est, & res ab eo conditas ex nihilo, siue rationis sunt parti-
cipes illæ quidem, siue expertes. Inter quæ duo, natura unigenita media in-
terposita, per quam pater Dei uerbi hanc uniuersitatem ex nihilo fabricauit, ex
ipso qui pater est, genita fuit: sicut ipse Dominus quodam in loco testatur his
1. Ioan. 5. uerbis: Qui diligit patrem, diligit quoque filium, qui ex eo genitus est. De
Fidei cõfeßio. quibus nos sic credimus, uti Apostolicæ placet ecclesiæ: In unum nempe inge-
nitum patrem, qui nullam habet causam suæ essentiæ, qui nec conuerti nec mu-
tari potest, qui semper similiter & eodem modo se habet, qui neque accessionis
Pater ingenitus, filius unigenitus. neque decessionis capax est, qui leges, prophetas & euangelia nobis tradidit, qui
deniq; patriarcharum, apostolorum & omnium sanctorum dominus est. Et in
unum Dominum IESVM CHRISTVM, filium Dei unigenitum, genitum
quidem non ex eo quod non est, sed ex eo qui pater est: neque id quidem mo- B
re corporeo, per incisionem, aut diuisionum fluxiones (uti Sabellio & Valen-
tino uisum est) sed modo quodam qui uerbis explicari exprimi'ue omnino non
Isa. 53. potest, secundum illam prophætæ uocem, quam suprà posuimus, Generatio-
nem eius quis enarrabit? cum eius subsistentia à nulla natura mortali peruestiga-
ri queat: quemadmodum neque ipse pater à quoquam indagari, propterea quòd
natura humana rationisq; particeps cognitionem diuinæ à patre generationis
comprehendere nequit. Quas res non par est ut uiri spiritu ueritatis incitati, à me
perdiscant, præsertim cum uox Christi de hac re uestris auribus circumsonet &
Luc. 10. doceat, nimirũ, quòd nemo nouit quis sit pater, nisi filius: & nemo nouit quis sit
filius, nisi pater. Hunc præterea agnoscimus, perinde atque patrem, nec conuer-
ti, nec mutari posse, nullius rei indigentem, perfectum filium similem patri: &
ab eo solum, quia ingenitus sit, discrepantem. Nam est accurata & expressa patris
imago. Atq; constat, imaginem plenè complecti debere eas omnes res, quibus e-
Filium è patre semper existere. xemplar ipsum, quod maius est, perfectius exprimatur. Sicut ipse Dominus do-
cuit: Pater maior me est. Atq; hac ratione inducti, filiũ è patre semper existere cre-
Ioan. 14. dimus. Est enim splendor glorię, & character paternę essentię. At nemo hanc uo-
Hebr. 1. cem (semper) sic intelligat, ut per eã filius ingenitus existimetur, sicut isti putant,
Semper esse, non idem quod ingenitum. qui sensus animorũ habent planè occæcatos. Nam neq; cum dicitur, ERAT SEM-
PER ET ANTE SECVLA, idem est quod ingenitum. Immò uerò neq; ulla uox,
quam humana mẽs conetur effingere, exprimere potest illud Ingenitum: adeò ut
uos quoq; ipse fretus uestro recto de omnibus rebus iudicio, eodem modo illud
ipsum accipere cõfidam: quandoquidẽ hæ uoces, uim huius uerbi Ingeniti nullo
modo exprimũt. Nã hæ tanquã temporũ quidẽ productionẽ uidẽtur in se cõple-
cti, diuinitatẽ aũt unigeniti, &, ut ita dicã, antiquitatẽ pro dignitate explanare ne-
queũt. Vnde euenit ut sancti uiri cum hoc mysteriũ explicare singuli pro uiribus
enixè

A enixè contendant, ueniam petant ab auditoribus, & apud illos non sine causa se excusare conentur, his ferè uerbis: *Eatenus de his rebus instituimus, quatenus mentis nostræ uis consequi potest.* Si qui sunt, qui expectent uocem ullam perfectiorem ore humano efferri, quàm captus fert humanus, dicantq; ea quæ fuerant ipsis ex parte cognita iam obscurari: est sanè perspicuum, quòd illud (Erat semper & ante secula) longè abest ab eo quod illi expectant: quę quidem cuiuscunq; generis sint, nō sunt idem cum ingenito. Ac propterea & dignitas, quæ est ingeniti propria, ei seruanda est: dicendum'que, nullam ipsi esse eius essentiæ causam: & honor filio debitus, ei tribuendus, assignandaq; illi generatio à patre initio carens. Et cum hunc illi honorem, quantum in nobis est, tribuimus, has uoces, ERAT SEMPER ET ANTE SECVLA piè & sanctè, cum de eo loquimur, proferimus: non tamen ut quicquam de eius diuinitate detrahamus, sed ut exquisitam omnino imagini & figuræ patris attribuamus similitudinem: & Ingeniti uocabulum patri, utpote eius solum proprium ascribendum propterea existimemus, quòd Seruator ipse dicit, Pater maior me est. Ac præter istam piam de patre & filio sententiā, unum præterea Spiritū sanctum, sicut nos docent Sacræ literæ, cōfitemur, quòd non modò sanctos homines ueteris Testamenti, sed etiam diuinos noui Testamenti doctores innouauit. Ecclesiam porrò unam solam catholicā & apostolicam agnoscimus, quæ sicut nunquam expugnari potest, etiamsi totus mundus eam oppugnare instituat: sic omnem impiam hæreticorum incursionem euincit ac profligat, quandoquidem eius Dominus nos efficit satis animosos, dum clamat, Confidite, ego uici mundū. Quinetiam credimus, ex mortuis resurrectionē, cuius primitię fuit Dominus noster IESVS CHRISTVS, qui corpus nō specie adumbratū, sed uerū ex Deipara Maria sumpsit: qui in fine seculorū inter homines, ad delenda peccata, uersatus est: qui crucifixus est, & mortuus sine ulla ipsius

Ingeniti dignitas soli patri propria.

Spiritus S. unus.

Ecclesia catholica.

Ioan. 16.

B diuinitatis imminutione: qui resurrexit à mortuis, ascendit ad cœlos, & sedet ad dexteram maiestatis Dei. Ista quidem ex aliqua parte epistola complexus sum, quandoquidem singula accuratè literis persequi absurdum, ut dixi, ideo sum arbitratus, quòd eædem res uestras pias ac studiosas mentes minimè fugiāt. Ista docemus, ista prædicamus, ista sunt Apostolica Ecclesiæ dogmata, pro quib. mortem oppetere nō dubitamus: neq; quicquam moramur de illis qui nos ad hęc eiurāda cōpellere student: & licet nos tormētis cogere aggrediantur, nō tamē spem, quæ animis nostris insita est, abijciemus. Cui doctrinę Arius, Achillas, & reliqui pariter ueritatis hostes refragati, ecclesia exturbati sunt, quippe cū sint à pia nostra doctrina prorsus auersi, iuxta illā beati Pauli sententiā: Si quis uobis euangelizauerit, pręter id quod accepistis, anathema esto, licet angelū è cœlo se esse simulet. Quinetiam si quis aliud doceat, & non accedat sanis sermonibus Domini nostri IESV CHRISTI, & doctrinæ quæ secundum pietatē est, is inflatur, nihil sciens: & quæ sequuntur. Istos uerò à fratribus anathemati addictos nemo uestrùm excipiat, neq; eorum uerba uel scripta audire sustineat. Omnia enim non aliter atq; præstigiatores ementiuntur: ueritatem loqui nolunt. Nam per urbes circumcursant, non alio quidē studio adducti, quàm ut amicitiæ & pacis nomine literas per simulationem assentationemq; dent, accipiantq;: quo per illas in errorem mulierculas paucas peccatis onustas, quas dolo deceperint, facilius inducāt: & quę sequūtur. Quapropter istos qui tot scelera cōtra Christū edere ausi sunt, qui religionē Christianā partim maledictis palàm cōcidere, partim in iudicijs cōtumelię exponere, qui tēpore pacis, quātū in illis est, psecutionē cōtra nos concitare, q denicp arcanū Christi generatiōis mysteriū eneruare impēse laborarūt: istos inquā fratres charissimi, & fide nobiscū consentiētes, auersati, unà nobiscū cōtra insanā eorū temeritatē ferte suffragia, nō aliter atq; alij collegę nostri, qui rē ęgrè ferunt, qui epistolas contra istos scriptas ad me miserunt, qui libello aduersum eos edito subscri-

Gala. 1.

1. Tim. 6.

2. Tim. 3.

subscripserunt: quæ omnia per filium meum Apionem diaconum ad uos misi, atque primum epistolas collegarum, qui sunt in Ægypto & Thebaide: deinde eorum qui Libyam, Pentapolim, Syriam, Lyciam, Pamphiliam, Asiam, Cappadociam, & alias regiones hisce finitimas incolunt: quorum exemplum uos imitantes persuasum habeo ad nos itidem daturos literas. Et cum multæ aliæ curationes ad eos sanandos, qui hoc errore uulnerati sunt, suppetebant: tum istud etiam remedium ad medicinam populo ab istis decepto faciendam inuentum est, si modo obtemperare uoluerint: & cum consensum collegarum nostrorum intelligant, eorum hortatu ad pœnitentiam se serio recipere. Salutate uos ipsos mutuo una cum fratribus, qui uobiscum sunt. Opto uos, fratres charissimi, tum in Domino ualere plurimum, tum fructum ex uestro pio in Christum animo percipere. Sunt autem hæretici anathemate damnati, ex numero presbyterorum Arius: ex diaconorum autem, Achillas, Euzoius, Aethales, Lucius, Sarmates, Iulius, Menas, Arius alter, & Helladius. Literas etiam in eandem sententiam scripsit idem Alexander ad Philogonium Antiochenæ ecclesiæ antistitem, ad Eustathium qui id temporis Berœæ rexit ecclesiam, & ad alios qui erant dogmatum Apostolicorum patroni. Quin Arius ne se cõtinere quidem potuit, sed scripsit etiã ipse ad eos, quos suæ opinioni se censuit habere consentientes. Quod uero nihil falsi contra eum diuinus scripserit Alexander, Arius ipse literis, quas dedit ad Eusebium Nicomediæ episcopum, locuples testis est. Itaq; ponã hoc in loco eius epistolam, ut impietatis eius socios uelut ante oculos eorum quib. sunt ignoti, statuam.

Hæretici anathema damnati qui.

Arij epistola ad Eusebium Nicomediensem episcopum.

CAP. V.

Eusebio, domino suo amantißimo, homini Dei, fideli, orthodoxo: Arius, quem Alexander Papa iniustè insectatur ob ueritatem, quæ uincit omnia, & quam tu strenuè propugnas, in Domino S.

CVm pater meus Ammonius Nicomediã iter faceret, officij mei ratio postulare uidebatur, ut te per eũ cõpellarẽ: simulq; etiã amorẽ tibi insitũ & beneuolũ animũ, quo fratres propter Deũ & Christum eius cõplecti soles, tibi in memoriã propterea reuocarẽ, quod episcopus Alexãder grauiter nos oppugnare, persequi, & omnẽ (ut dicitur) rudẽtem contra nos mouere cœperit: eo quidẽ animo, ut nos uelut homines impios è ciuitate ideo expellat, quod ei minimè assentimur, publicè prędicanti in hunc modũ: Semper Deus, semper filius: simul pater, simul filius: simul cum Deo patre ingenito filius est, semper genitus est, ab ingenito genitus est: & tamen neque cogitatione, neque indiuiduo aliquo temporis puncto Deus pater filium antegressus est: sed semper Deus pater, semper filius: ex ipso Deo patre existit filius. Ac quoniam Eusebius frater tuus, episcopus Cæsareæ, Theodotus, Paulinus, Athanasius, Gregorius, Aetius, & omnes denique Orientales affirmant Deum patrẽ filium sine principio antegressum, anathema illis denunciatum est: exceptis solum Philogonio, Hellanico & Macario hæreticis, qui de fide minus rectè instituti sunt: quorum unus filium eructationem, alter productionem, tertius eum una cum patre ingenitum asserit. Quas impietates ne audire quidem possumus, etiam si hæretici mille mortes nobis minarentur. Nos autem quæ sit nostra sententia sensusq;, & docuimus, & docemus: filium nimirum neq; ingenitum esse, neq; patrem ingeniti ullo modo: neque ex ullo subiecto, sed uoluntate & consilio ante tempora, & ante secula plenum Deum extitisse, unigetum, immutabilem & antè quàm gigneretur aut conderetur, aut præfiniretur, aut fundaretur, non fuisse. Nam ingenitus non erat. Exagitamur igitur, quod filiũ principiũ habere, Deũ patrẽ carere principio dicimus. Atq; tũ hac de causa, tũ quod dicimus eũ ex nihilo cõstare, nos persequũtur aduersarij. Istud uero sic

Arij epistola.

Arij sententia.

A ro sic ideo asseruimus, quòd non sit pars Dei patris, neqꝫ ex ullo subiecto existat. Hac de re nos insectant: nosti tu ipse cętera. Te Eusebi, qui nō immemor es nostrarum afflictationum, quiqꝫ uerè Collucianista es, opto in Domino ualere plurimum. In numero eorum, quos iste recensuit, erat Eusebius episcopus Cęsareę, Laodiceæ Theodotus, Paulinus Tyri, Anazarbi Athanasius, Gregorius Beryti, & Aetius Lyddæ episcopus. Est autem Lydda ciuitas, quæ iam uocatur Diospolis. Istos quidem solos se suo errori habere assentientes, admodum gloriabatur Arius. aduersarios aūt uocauit Philogoniū Antiochiæ pręsidē, & Hellanicū Tripolis, & Hierosolymorū Macarium: hosqꝫ falsò in crimē adducere propterea laborauit: quòd filium Dei cùm æternum & ante secula esse dixerūt, tum eiusdem cum patre honoris participem, & ei consubstantialem esse. Hanc eius epistolam cum accepisset Eusebius, cœpit ipse quoqꝫ uirus suæ impietatis euomere. Itaqꝫ ad Paulinum Tyri antistitem scribit ad hunc modum. *Lydda.*

Eusebij episcopi Nicomediensis ad Paulum episcopum Tyri epistola.

CAP. VI.

Domino suo Paulino Eusebius in Domino S.

NEqꝫ studium domini mei Eusebij pro ueritatis defensione susceptum, neque tua de eadem re, domine mi Pauline, reticentia, in silentio quidem iacet, sed ad nostras usqꝫ aures utrunqꝫ perlatum est. Atqꝫ uti erat planè consentaneum, de Eusebio quidem domino meo, magnā lætitiam: de te autē dolorem non mediocrem cępimus, præsertim cum coniectura auguraremur eiusmodi uiri silētio nos prorsus causa casuros esse. Quapropter obsecro te, ut cum scias, quàm uirū prudentē dedeceat, ea quæ sunt à ueritate aliena tueri: quæ autem uera, ea reticere: ad scribendum, ubi rationē spiritu diuino ad eam rem præparaueris, te ponas de hac quidem materia, quæ & tibi posśit esse & tuis auditoribus emolumento: præsertim si sacram Scripturam, & uerborum illius & sententiarum quasi uestigia sedu- *Eusebij Nicomediensis epistola.*

B lò sequens, ad scribendum animum induxeris. Neque enim de duobus ingenitis nos audiuimus, neqꝫ unū in duo diuisum, neqꝫ illud ullam corpoream affectionē subijsse didicimus, credidimus'ue, domine mi Pauline: sed unū ingenitū, unum ex eo uerè, sed non ex substantia eius genitum, naturæ ingeniti omnino & eius essentiæ expers: atqꝫ quod genitū erat, natura & facultate prorsus diuersum, factum tamē ad perfectam affectionis & facultatis procreatoris similitudinē: cuius principium non modò non posse uerbis exprimi, sed ne cogitatione quidem non dicā humana, sed ne eorū quidem omniū qui longè supra hominem putandi sunt, cōprehendi credimus. Atqꝫ ista sanè non è nostris rationibus deprompta esse, sed ex Sacris literis nos didicisse affirmamus: indeqꝫ cognouisse filium essentia sua conditū, fundatū, genitū, natura esse immutabili inexplicabiliqꝫ, & similitudine procreatoris sui, ut ipse Dominus ait: Deus cōdidit me in initio uiarū suarū, & ante secula fundauit me, & ante omnes colles genuit me. Quod si filius ex patre est, hoc est, uel ut pars ipsius, uel ut ex fluxione essentiæ: quòd si ita esset, neque conditus neqꝫ fundatus amplius diceretur, quod te reuerà domine Pauline minime fugit. Nam illud quod existit ab ingenito, non amplius uel ab alio, uel ab codē condi aut fundari potest, cū sit ab initio ingenitum. Quod si, quia genitus dicitur indicio ulli sit, quòd ex paterna essentia genitus est: & quòd ex eo habet eandē cū eo naturā: pro certo scimus, Scripturā nō de eo solo, sed de alijs reb. omnino natura disparib. hāc uocē Genitū usurpare solere. Nā de hominib. quoqꝫ sic loquitur: Filios genui & exaltaui, & ipsi spreuerūt me. & rursum: Deū, qui te genuit, dereliquisti. Alio itē in loco sic ait: Quis est, qui genuit stillas roris? quib. in locis nō naturā ex natura procreatā ostēdit, sed singulas res genitas ex uoluntate illius ortū habuisse. Nam nihil ex eius substātia gignitur: sed unūquodqꝫ uoluntate eius genitum, sicut genitum est, existit. Ipse enim Deus est: illa autem quæ sunt ad simili- *Prou.8.* *Isa.1.* *Deut.32.* *Iob.38.*

tudinem eius creata, uerbo illius similia futura sunt: & ipsius uoluntate genita, o- A mniaq; per ipsum à Deo patre facta sunt, omnia deniq; ex Deo. Quas rationes cum acceperis, easq; pro gratia, quę tibi diuinitùs suppetit, expolíueris, fac ut domino meo Alexādro scribas. Nam persuasum habeo, si ad illum scripseris, te eum de sententia deducturum. Saluta omnes fratres in Domino. Diuina gratia te, ut pro nobis ores, Domine mi, diu ualentē seruet. Literis eiusmodi ultrò citròq; datis acceptisq;, isti se ad bellum contra ueritatem armarunt. Proinde cum semina blasphemiæ in ecclesijs Ægypti & Orientis ad hunc modum sparsa essent, in singulis quoq; urbibus & pagis discordiæ & pugnæ de sacris ac diuinis dogmatibus excitatæ. Imperita aūt multitudo tum spectatrix factorū, tum uerborū iudex fuit. Ac pars horum, pars illorum approbauēre sententiam. Res autem gestę non tragœdia solum, sed lugubri etiam fletu dignæ uisæ sunt. Nam non peregrini & hostes, sicut olim, ecclesias oppugnare: sed eiusdem tribus homines, eiusdem tecti, atq; adeò eiusdem mensæ participes contra se ipsi linguas, hastarum loco, exacuēre: imò uerò etiam cum membra essent in unū corpus coagmentata, arma aduersum se mutuò ferre cœperunt.

Ariani ad bellum contra ueritatem se armant.

Quæ res in celebri Nicæno concilio gerebantur. CAP. VII.

QVibus rebus cognitis, Imperator sapientissimus primum ipsum malorum fontem obstruere laborat: & ob eam causam mittit quendam hominem ingenio præstantem cum literis Alexandriam: atque eo pacto tum contentionis incendium extinguere nititur, tum spem animo capit, se fratres seditione exæstuantes ad concordiam posse reducere. Verùm ubi spes eum fefellerat, celebre illud Nicęnum concilium cogit, & publicos asinos, mulas & mulos, quinetiam equos episcopis & comitibus suis ad iter faciendum utendos dat. Simulatq; aūt in unū fuēre congregati omnes qui itineris molestias ferre poterant, Imperator quoque uenit Nicæam, tum quòd episcoporum cupiebat uidere multitudinē, tum quòd B inter eos cōcordiam cōstituere desiderabat: atq; statim res omnes necessarias illis suppeditari iubet. Trecenti decem & octo episcopi ibi in unū conuenerant. episcopus aūt Romanus propter ætatē admodum ingrauescentē abfuit. Verùm duos illò misit presbyteros, potestate illis cōcessa, actis illius concilij assentiendi. Erant eo tempore multi uiri, quos dona planè Apostolica magnopere cōmendabant: multi etiā qui stigmata Domini IESV (ut diuus ait Apostolus) in corpore gestabant. nam Iacobus episcopus Antiochiæ, urbis Mygdoniæ (hanc autem Syri & Assyrij Nisibin appellant) uixit id tēporis: qui & excitauit mortuos, inq; numerū uiuorū restituit, & infinita alia edidit miracula, quę in hoc rursus Opere inserere superuacaneum arbitror, præsertim cum sint à me in historia quę Philotheus inscribitur, commemorata. Paulum præterea episcopum Neocæsareę (est hoc quidem castellum ad Euphratis litora situm) Licinij rabies tunc acerbè torserat. Nam primum ambæ manus ei colligatæ erant: deinde ferrum candens illis admotū, quo nerui, quib. articuli commoueri solent, cōtracti labefactatiq; fuerūt. Alij erant, quib. oculi dextri fuēre effossi: alij, quib. dextrorū pedū flexiones debilitatę, ex quorū numero fuit Paphnutius Ægyptius. Ad summam, ibi uidere licebat multitudinē martyrū in unū coactā. Neq; tamen diuinus iste & uenerandus cœtus hostibus Dei caruit: sed aderant quidam, licet pauci numero, ijq; ueteratores, qui † maris breuia imitati, calliditatem suam occultarunt: & Arij blasphemijs, quamuis nō palàm & apertè, occultè tamen patrocinati sunt. Itaq; cum omnes Nicęæ conuenissent, Imperator aulam illis in palatio præparauit maximam, iussitq; tot scamna atq; sedes in ea locari, quot episcoporū conuentui satis esse possent. Loco igitur ad hunc modum ipsis honorificè parato, intrare permisit, & de rebus propositis consultare. Illò ipse Imperator postremus cum paucis se comitantibus ingressus est; cuius corporis proceritas summè laudāda fuit, cuius

Nicænum concilium congregatum.

Gal. 6.

Nisibis, Antiochia Mygdoniæ.

Philotheus Theodoriti.

Paulus Neocæsareæ episc.

Neocæsarea.

Paphnutius.

** Vel raucedinē simulatione imitantes. Nam quædam exemplaria habent βράγχου.*

Constantinus Imp. in concilio Nicæno præsens.

A cuius pulchritudo excellens maximè, cuius pudor, qui in uultu insidebat, planè admirabilis. Deinde sella parua in medio posita (istud enim sibi permitti ab Episcopis postulauerat) consedit: & omnis diuinus ille cœtus se pariter in sedibus collocauit. Statim ut sessum est, Eustathius ille magnus (qui Philogonio, cuius suprà mentionem feci, ex hac uita ad aliam meliorem translato, episcopatum ecclesiæ Antiochenæ obtinuit: quippe hunc episcopi & sacerdotes & uniuersus populus Christo deditus, communibus suffragijs inuitum ecclesiam illam pro Philogonio pascere coegerunt) ille inquam Eustathius Imperatorem laudis insignibus ornare, & ei pro singulari suo studio erga res sacras eximia gloriæ præconia tribuere cœpit. À quo cum esset peroratum, Imperator omni genere laudis illustrissimus, uerba facere de concordia & consensu animorum: in memoriam eos redigere tum crudelitatis tyrannorū, tum præclarissimæ pacis suis temporibus diuinitùs ecclesiæ donatæ. ostendere etiam, quàm graue esset, imò uerò quàm acerbum, hostibus iam profligatis, & nemine ex aduerso se opponere audente, ut ipsi se oppugnarent mutuò, & læticiam inimicis, atque adeò risum præberent: præsertim cum de rebus diuinis disputarent, haberentq; doctrinam sacratissimi Spiritus literarum monumentis proditam. Nam libri, inquit, Euangelistarum & Apostolorum, quinetiam ueterum Prophetarum oracula, nos euidenter docent, quid de diuino numine sentiendum sit. Omni igitur seditiosa contentione depulsa, literarum diuinitùs inspiratarum testimonijs res in quæstionem adductas dissoluamus. Ista, aliaq; de genere eodem, dum doctrinæ Apostolicæ consensum stabilire molitur, tanquam filius patris amantissimus, episcopis & sacerdotibus uelut patribus proposuit. At quanquam maxima pars Concilij uerbis eius obtemperauit, & mutuam concordiam doctrinamq; sanam amplexata est: tamen pauci quidam, quorum suprà feci mentionem, & præter eos B Menophantus Ephesius, Patrophilus Scythopolitanus, Theogonius ipsius Nicææ episcopus, Narciscus episcopus Neroniadis (est autem Neronias minoris Ciliciæ urbs, quam Irenopolim iam uocamus) & cum his unà Theonas Marmaritanus, & Ptolemaidis Aegyptiorum secundus, Arij patrocinio suscepto doctrinæ Apostolicæ contradixerunt. Quinetiam fidei formulam, quam composuerāt, concilio proposuerunt: quæ, ut primùm perlecta fuit, quoniā omnes eā adulterinā & cōmenticiā esse uociferabantur, illico discerpta est. Ac cū ingens tumultus esset cōtra eos cōcitatus, & omnes eos ut pietatis proditores insimularēt, metu perculsi exurrexêre: atq; ipsi primi omnes unà, solis Secūdo & Theona exceptis, sententiā excommunicationis contra Arium pronunciauêre. Quocirca impio illo ecclesia exturbato, fidei formula, quæ adhuc in ecclesijs seruatur, communi consensu composita, & subscriptionibus omnium confirmata, Concilium dimissum est.

Eustathius magnus Antioch. episc.

Constantini Imp. in episcoporum cōsessu oratio.

Arij patrocinatores.

Neronias, Irenopolis.

Arianorum fidei formula discerpta.

Eorum qui Ario fauebant, ex Eustathij & Athanasij commentarijs reprehensio. CAP. VIII.

VErùm enimuero episcopi, quorum nomina suprà citauimus, ueteratoriè & parum sincerè huic fidei formulæ consenserunt. Quod quidem ita se habere, testimonio esse possunt cùm insidiæ, quas ipsi postea contra pietatis propugnatores struebant: tum libri, quos hi contra eos ipsos ediderunt. Nam Eustathius ille ecclesiæ Antiochenæ episcopus, cuius antè facta est mentio, ubi res ab illis gestas docuit, & blasphemiam in Deum refutauit, & interpretatus est denique sententiam illam Prouerbiorum, quæ ita habet: Dominus condidit me in initio uiarum suarum ad opera sua, ista quæ sequuntur scribit. Abeo, inquit, ab his, & ad acta Concilij uenio. Quid ergo? Ubi his de causis Nicæam aduentauit maximus episcoporum cœtus, numero ducentorum & septuaginta minimum in unum coactorum (nam propter ingentem eorum multitudinem nihil certi

Prouer. 8.

Eustathij Antioch. de cōcilio Nicæno narratio.

de numero scribere possum, quandoquidem in eo curiose uestigando minimè la- A
boraui) ubi etiam de fidei modo quæri cœptū est, Eusebij blasphemia per suas
ipsius literas satis perspicua deprehensa fuit: quæ quidem literæ ubi fuère perle-
ctæ, sicut auditoribus immensum dolorem propter eius de ecclesia decessionem,
sic earum authori insanabile dedecoris uulnus intulerunt. Ac tametsi iam im-
pia Eusebij officina patefacta erat, & nefariæ eius literæ in omnium conspectu
discerptæ: tamen quidam fraudulenter nomine pacis simulato, omnes qui præ-
clarissimè concionari solebant, silere compulerunt. Qui autem apertè Arij
insaniam sectabantur, ij ueriti ne authoritate tanti Concilij in unum coacti in e-
xilium eijcerentur procedentes in medium, ipsi uetitum Arij dogma damnant
anathemate, & literis de fide omniū consensu compositis sua manu subscribunt.
Verùm ubi episcopatus huc illucq́ꝫ, quantum fieri poterat, circumcursando ade-
pti sunt, cum iam ob errorem suum se acerbè afflictare, & humi abijcere debuis-
sent: opiniones quas damnauerant, primùm ex occultò, deinde palàm propu-
gnare, uarijsq́ꝫ argumentis eas fallaciter roborare cœperunt. At uerò licet con-
stituerent zizaniorum plantas altius in animis hominum, & firmius inserere: ta-
men metuebant exploratores, & eos, à quibus suum errorem deprehendi posse
putauerant, sedulò uitabant. Qua causa inducti, pietatis præcones expugnare
conabātur. Cęterùm nos longè ab eo absumus, ut credamus diuinū numē ab im-
pijs hominib. posse superari. Nam ut denuò uires recuperent, denuò tamen pro-
fligabuntur: ut præclarè apud Esaiam prophetam scriptum legimus. Hacte-
nus magnus ille & illustris Eustathius. Athanasius autem, eiusdem cum eo cer-
taminis particeps, & strenuus ueritatis propugnator, qui Alexandro illi nun-
quam satis laudato in episcopatu Alexandrino successit, in literis, quas scripsit ad
Afros, ista memorat. B

Eusebij blasphemia per literas deprehensa.

¶ Cum episcopi qui in unum conuenerant, haberent in animo, impias uoces
ab Arianis inuentas tollere, nimirum, filium Dei ex nihilo genitum, creatum es-
se, factum esse, & tempus fuisse quando non erat, & natura esse mutabili: &
uoces Scripturarum omnium consensu approbatas in earum locum reponere,
nempe filium ex Deo natura unigenitum esse, uerbum, uirtutem, sapientiam
solam patris, Deum uerum (uti loquitur Ioannes) & sicut Paulus scribit, splen-
dorem gloriæ, & formam paternæ essentiæ: Eusebius eius'que fautores peruer
sa sua opinione à uero abducti, dixère inter se: Hisce consentiamus. etenim nos
quoque ex Deo sumus. Vnus namque Deus, ex quo omnia. & rursus: Vete-
ra præterierunt, ecce noua facta sunt omnia: Omnia autem ex Deo. Quine-
tiam pro se citarunt sententiam libri qui Pastor inscribitur, quæ ita se habet: Pri-
mùm omnium credito, unum esse Deum, qui omnia condidit, & absoluit, &
ex eo quod nō est, effecit ut essent. At uerò alij episcopi, astutia eorū, & perdito
impietatis ac fraudulento conatu exploratè cognito, planius explicarunt illud,
EX DEO ESSE: scripserunt'que, filium ex Dei essentia esse: ut tum creatu-
ræ, propterea quòd non ipsæ ex se, aut sine causa ortæ sint, sed principium
ortus sui habeant, ex Deo esse dicantur, tum filius solus existimetur * propriè ex
patris essentia constare. Hoc enim unigeniti & ueri uerbi Dei patris proprium
est. Quod autem ab episcopis scriptum est, EX PATRIS ESSENTIA,
hæc causa fuit. Rursus cum pauci, qui Ariani putabantur, rogarentur ab e-
piscopis, utrum dicerent filium non creaturam esse, sed uirtutem, sapientiam-
que solam patris, & æternam atque adeò cumulatè perfectam patris imagi-
nem, & Deum uerum: manifestò tenebantur Eusebiani, nutu sibi inuicem si-
gnificasse, hæc etiā in nos cadere. Etenim nos imago & gloria Dei dicimur. Et
de nobis dictum esse, Semper & nos qui uiuimus: &, Multæ uirtutes sunt.
Quinetiam illud: Exijt omnis uirtus Dei è terra Aegypti. item'que brucus &
locusta

Athanasij ad Afros epistola.

Hebr. 1.

2. Cor. 5.

Pastoris libri sententia.

* *ἀΐδιος, pro ἰδίως: æternus, pro propriè legit Niceph. lib. 8. ca. 21.*

A locuſta, dicitur potentia magna. Alio quoque in loco: Dominus uirtutum Pſal.45.
,nobiſcum, ſuſceptor noſter Deus Iacob. Quinetiam nos propriè ex Deo eſſe,
,non poſſumus (inquiunt) ſimpliciter dicere: ſed, quòd fratres etiam uocauit.
,Quod ſi filium uerum Deum dicant, illud nos minimè conturbat. Nam qui
,uerè factus ſit, uerus eſt. Atque iſta quidem eſt deprauata Arianorum ſenten-
,tia. Verùm epiſcopi, cum eorum fraudes perſpectas haberent, has uoces,
,SPLENDOR, FONS, FLVVIVS, FORMA ESSENTIAE, &, IN Pſal.35.
,LVMINE TVO VIDEBIMVS LVMEN, &, EGO ET PATER V- Ioan.10.
,NVM SVMVS, ex Scripturis collegêre: atque de reliquo ſcripſere apertius &
,breuius, filium patri conſubſtantialem eſſe. Nam uoces ſuprà poſitæ, hanc e-
,andem habent uim. Quòd autem obſtrepunt, has uoces in Scripturis non re-
,periri, fruſtrà ſanè ac temerè obſtrepunt. Nam illi ipſi ex uocibus non ſcriptis
,in impietatem delapſi, uoces quoque non ſcriptas, nimirum FILIVM EX NI-
,HILO CREATVM, &, TEMPVS FVISSE QVANDO NON ERAT,
,ad ſuum errorem confirmandum afferunt. Quapropter ex non ſcriptis uoci-
,bus, piè tamen excogitatis condemnati ſunt. Ipſi enim uoces ſui erroris ex ſter
,core eruentes, uti uerè terrenos decebat, locuti ſunt: epiſcopi autem non ſuo-
,pte ingenio uerba excogitantes, ſed à patribus petentes teſtimonia, ſic ſcripſe-
,runt. Nam erant epiſcopi ueteres ante annos ferè centum & triginta tum Ro-
,mæ urbis præpotentis, tum in noſtra ciuitate, qui criminabantur eos à quibus
,filius factus dicebatur, & non conſubſtantialis patri. Quod quidem intellexerat
,Euſebius epiſcopus Cæſareæ: qui quanquam antè deflexerat ad hæreſin Aria- Euſebij Ceſarien. epiſc. Nicæno concilio ſubſcribit.
,nam, poſtea tamen concilio Nicæno ſubſcripſit: atque adeò ſuæ eccleſiæ per li-
,teras confirmauit, ſe planè animaduertiſſe, hoc uerbum ὁμοούσιον, id eſt conſub- ὁμοούσιον.
,ſtantiale, à ueteribus epiſcopis & ſcriptoribus, ijſque diſertis & illuſtribus in di-
B uinitate patris & filij explicanda uſurpatum eſſe. Hæc Athanaſius. At uerò
iſti, erroris ſui morbo occultato (epiſcoporum namque multitudinem extime-
ſcebant) decretis in concilio editis aſſenſi ſunt: ſicque reprehenſionem prophe-
tæ in ſe ipſi deriuarunt. ita namque contra eos auctor rerum uniuerſarum Deus Marc.7.
uociferatur: Populus iſte labijs me honorat, cor eorum longè eſt à me. Theo- Iſai.29.
nas autem & Secundus, quoniam illud ipſum facere recuſabant, communi om- Theonas & Secundus omniũ conſenſu abdicantur.
nium conſenſu abdicati ſunt, utpote Arij blaſphemiam Euangelicæ doctrinæ
præferentes. Epiſcopi rurſus in concilium conuenientes, de adminiſtratione
eccleſiaſtica leges ſeu Canones uiginti conſcripſere.

Quæ contra Meletium Aegyptium acta fuerunt, à quo Meletiani ſchiſmatici, qui ad hunc uſque diem permanent, emanarunt: & ſynodica de illo epiſtola.

CAPVT IX.

QVoniam autem Meletius, qui non multò ante tempus quo inſanus Arij error cœptus eſt, epiſcopus delectus fuerat: quique poſtea ob quaſdam nefarias opiniones à ſanctiſsimo Petro epiſcopo Alexandrino, cui corona fuit donata martyrij, refutatus erat, & epiſcopatu abdicatus: Quoniam, inquam, abdicationis non acquieuit ſententię, ſed Thebaidem & Aegyptum ei finitimam tumultu ac procellis contentionis referſit, & tyrannidem contra primatem Alexandrinum exercuit, idcirco Epiſcopi ſcripſere epiſtolam ad eccleſiam Alexandrinam, qua planè quid de iſto Meletio nouas res moliente ſtatuiſſent, ſignificarunt: cuius exemplar infrà poſuimus. Meletius nouæ turbæ autor.

Epistola Concilij Nicæni.

Sanctæ eximiæq; Dei gratia ecclesiæ Alexandrinæ, & dilectis fratribus Aegyptum, Libyam & Pentapolim incolentibus, episcopi Nicææ coacti, & ad amplum sanctumq; Concilium conuocati, in Domino salutem.

Episcoporum Concilij Nicæni Epistola.

QVoniam Dei gratia, & mandato sanctissimi Imperatoris Constantini, qui A
nos ex uarijs prouincijs & ciuitatibus in unum congregauit, magnum &
sanctum concilium Nicænum coactum est: necessarium uidetur, ut à toto sacro
concilio literæ ad uos mittantur, ex quibus possitis intelligere cùm ea quæ in cō-
trouersiam adducta, & exquisitè disceptata sunt, tum quæ decreta & constabili-
ta. Primùm impia & peruersa dogmata Arij, eorum'que qui eius sectā sequū-
tur, coram sanctissimo Imperatore Constantino perquisita sunt: unde placuit
Concilio, communibus suffragijs anathema denunciare eius nefariæ opinioni, &
uerbis sententijs'que execrabilibus, quibus usus est ad filium Dei blasphemijs
afficiendum: nimirum, eum ex nihilo ortum esse, nec fuisse antequam natus esset:
fuisse tempus aliquando, cum non esset: filium Dei libera uoluntate & arbitrio,
uitij & uirtutis capacem esse, creaturam esse, factum esse. Quibus omnibus san-
ctum Concilium indicit anathema: imò uerò ne pati quidem potest, ut uel im-
pia eius opinio, uel insolens ipsius amentia, uel uerba plena blasphemiæ ad aures
perueniant. Quinetiam ea quæ ad istum pertinent, quem sint exitum consecu-
ta, omnino uos uel audiuistis, uel saltem à nobis audietis, ne nos hominem, qui
debitam mercedem suæ culpæ acceperit, temerè & sine causa insectari uideamur.
Eò usque certè eius prorupit impietas, ut Theonam Marmaricæ episcopum, &
Secūdum Ptolemaidis ad exitium secum perduceret. Nam easdem cum illo pœ-
nas ipsi luebant. Verùm cum Aegyptus non modò illa opinionis peruersitate,
impietate & blasphemia, sed etiam certis hominibus, qui in populo uitam ante
illud tempus pacatè & tranquillè degente seditionem & discordiam concitare B
non ueriti essent, Dei gratia penitùs liberata esset: tamen adhuc pertinax inscitia
tum Meletij, tum eorū quibus honores ecclesiasticos detulerat, restabat. de qua
re quid Concilium decreuerit, fratres charissimi, sic habetote. Concilium cle-
mentius aliquanto in Meletium animatum (nam si accuratè in eum inquisitum
fuisset, nihil certè commeruisset ueniæ) decernit, ut in propria ac sua ciuitate re-
maneat, nullam'que habeat potestatem uel cuiquā manus imponendi, uel quen-
quam ad aliquod munus ecclesiasticum deligendi, uel in alienam regionem ciui-
tatem'ue eius rei gratia cōmeandi: sed ut solum dignitatis & officij nomen reti-
neat: illi autem, qui ab eo presbyteri designati sunt, simulatque sanctiore ordina-
tione confirmati fuerint, hac conditione in ecclesiæ communionem admittātur:
nimirum, ut Ecclesiasticæ dignitatis & ministerij gradum habeant illi quidem,
sed tamē omnibus presbyteris in singulis prouincijs & ecclesijs uersantibus, qui
sunt ab honoratissimo uiro & collega nostro Alexandro ordinati, sint omnino
inferiores. Quinetiam ut nulla illis potestas sit, eos ministros ecclesiæ desi-
gnandi, qui ipsorum probentur arbitrio: neque nominationem penes se habeāt
eorum, qui sint ad Ecclesiæ munera obeunda deligendi: neque quicquam absq;
consensu episcoporum catholicæ & apostolicæ Ecclesiæ qui sub ipso Alexandro
sunt, omnino transigant. Hi autem qui Dei gratia & uestris precibus adiuti,
ad nullum schisma deflexisse comperti sint, sed se intra catholicæ & apostolicæ
Ecclesiæ fines ab erroris labe uacuos continuerint, authoritatem habeant tum
ministros ordinandi, tum eos qui clero digni fuerint nominandi, tum denique
omnia ex lege & instituto ecclesiastico liberè exequendi. Quod si qui fortè eo-
rum qui ecclesiæ fungantur muneribus, diem suum obibit, tum unus ex illis
qui nuper in ecclesiam asciti sunt, modò idoneus uideatur, & populus illum
eligat, episcopus'que Alexandriæ ei suffragetur, atque adeò populi electionem

Arij blasphemia.

Cum Meletio quid in concilio actum.

A confirmet, in locum succedat demortui. Atque sit istud alijs quidem omnibus
„ concessum. De Meletio autem nominatim aliter decisum est, ut uidelicet cùm Rursum de Meletio.
„ propter insolentem audaciam, qua antea ecclesię statum perturbauerit, tum pro-
„ pter temeritatem & mentis inscitiam, quam palàm ostenderit, nulla potestas, au-
„ thoritas'ue ei tribuatur: quippe cum homo is sit, qui eandem perturbationem in
„ ecclesiam denuò posit inducere. Atque ista decreta ad Ægyptum, & sanctissi-
„ mam ecclesiam Alexandrinam propriè ac separatim referuntur. Quod si aliud
„ præterea quippiam, dum honoratiss. Dominus, collega & frater noster Alexan-
„ der unà adest, sancitum & statutum fuerit, ipse utpote qui rebus decisis cùm præ-
„ fuerit, tum communicauerit, uobis accuratius renunciabit. Quod autem ad
„ omnium consensum de sacratissimo festo Paschatis celebrando attinet, scitote De Paschatis celebratione.
„ quòd uestris precibus controuersia de ea re suscepta, prudenter & commodè se-
„ data est: ita ut omnes fratres qui Orientem incolunt, quiq; Iudæorum consue-
„ tudinem antè in eo festo obseruando imitari solent, iam Romanos, nos, & om-
„ nes uos qui eundem morem quem nos in illo recolendo à primis temporibus te-
„ nuistis, sunt consentientibus animis in eodem celebrando deinceps sedulò secu-
„ turi. Quocirca uos cùm ex his rebus tam prosperè gestis, tum ex pace & concor-
„ dia communiter inter omnes constituta, tum deniq; quòd omnes hæreses quasi
„ fibræ radicitùs exstirpatæ sunt, læticiam capientes, maiore honore & amore ar-
„ dentiore Alexandrum collegam nostrum, & uestrum episcopum complectimi-
„ ni. Qui dum aderat, nobis permagnæ uoluptati fuit, permultumq; laboris (ut
„ in ea ætate) suscepit, quò ecclesiæ uestræ statum ad tranquillitatem traduceret.
„ Pro nobis omnibus etiam preces ad Deum fundite, ut quæ ritè constituta & de-
„ creta sint, ea rata stabiliaq; permaneant, Dei patris omnipotentis, & Domini no
„ stri IESV CHRISTI auxilio, unà cum Spiritus sancti gratia, cui gloria in secu
B la seculorum, Amen.

¶ At quanquam diuinus ille episcoporum cœtus morbo, quo Meletius labo-rabat, hanc adhibuit curationem: tamen ad hodiernum diem illius stupiditatis reliquiæ remanent: suntq; in illis locis quædam monachorum turbæ, quæ non sanæ assentiuntur doctrinæ, sed uitæ rationem inanibus quibusdam institutis informatam sequuntur, & insanæ Samaritanorum & Iudæorum dementiæ se addicunt.

Imperatoris Constantini ad episcopos absentes de ijs quæ in Concilio statuta erant, epistola. CAP. X.

POrro autem præpotens ipse Imperator scripsit epistolam, qua episcopos, qui ad Concilium accedere non poterant, de rebus in eo gestis certiores face-ret. Quam quidem duxi operæ precium in historia nostra intexere, propterea quòd pius scribentis animus in ea planissimè ostenditur.

Constantinus Augustus Ecclesijs s.

¶ Cum ex florenti & prospero Reipublicæ statu, quanta sit diuinæ uirtutis Constantini Imp. epistola.
„ erga nos benignitas, compertum haberem: istud omnium maximè mihi propo-
„ situm putaui, ut in sanctissima catholicæ Ecclesiæ multitudine una fides, since-
„ ra charitas, & consentiens erga Deum omnipotentem religionis cultus seruare-
„ tur. Verùm quoniam istud non poterat in loco tuto firmo'que collocari, nisi
„ uel omnes episcopi, uel maxima eorum pars in unum conuenisset, singuli'que
„ suum iudicium de rebus ad sacratissimam religionem pertinentibus interpo-
„ suissent: eam ob causam, cum cœtus, quantum fieri poterat, maximus coa-
„ ctus esset, ipse tanquam unus è uestrûm numero unà adfui. Neq; enim recusa-
„ bam (ex qua re iam maximã capio læticiam) me uobiscum in eo ministerio cõiun-
„ gere. Atq; usq; eò de omnib. rebus accuratè quæsitum est, quoad sententia Deo

omnium contemplatori grata acceptaque, propter concordiam & animorum A consensum, palam pronunciata esset: sic, ut nihil quod uel ad discordiam, uel ad fidei controuersiam spectaret, omnino in posterum reliquum fieret. Ibi cum de sanctissimo festo die Paschatis disceptaretur, communi omnium sententia rectum esse uidebatur, ut omnes ubique uno eodemque die illud celebrarent. Quid enim præstabilius, quidue augustius esse poterat, quam ut hoc festum, per quod spem immortalitatis nobis ostentatam habemus, uno modo & ratione apud omnes continenter obseruaretur? Ac primum omnium indignum plane uidebatur, ut sacratissimum istud festum, Iudæorum ritum & consuetudinem imitantes, ageremus: qui quidem quoniam suas ipsorum manus detestabili scelere polluerunt, cæco animorum errore irretiti merito tenentur. In nostra enim situm est potestate, ut illorum more reiecto, ueriore ac magis sincero instituto (quod quidem usq; a prima passionis die hactenus recoluimus) huius festi celebrationē ad posterorum seculorum memoriam propagemus. Nihil igitur sit nobis commune cum Iudæorum turba omnium odiosa maxime. Aliam enim uiam, quam insistamus, a Seruatore didicimus. Proponitur namq; sanctissimæ nostræ religioni cursus quidam & legitimus & decorus. Hunc igitur consentientibus animis mordicus tenentes, fratres honoratissimi, ab illa nefaria Iudæorum opinione nos ipsos remoueamus. Est enim reuera absurdissimum, ut illi insolenter se iactent, nos absque ipsorum disciplinæ subsidio, istas res nullo modo posse obseruare. Quid tandem est, de quo illi recte sentire queant, qui post necem Domino illatam, post parricidium illud nefandum, ex mentis statu deturbati, non ratione ulla, sed temerario animorum impetu, quocunque insita ipsis & innata insania rapiat, feruntur? Hinc etiam existit, quod ne in hac quidem parte ueritatem perspiciant: quippe cum præ errore longissime euagantur, pro conuenienti emendatione eodem anno alterum Pascha celebrant. Proinde quid est cur istos imitemur, quos graui erroris morbo laborare constat? B Eodem namque anno idem festum denuo recolendo renouari non permittemus. Verum quamuis ista non a me fuissent proposita, tamen uestræ solertiæ esset, cum diligentiam adhibere: tum precibus semper optare, ut nulla de causa uestrorum animorum integritatem nequam hominum moribus admiscere cogamini. Porro illud etiam facile potest intelligi, maximum nefas esse, uti in tanto & tam solenni religionis nostræ festo regnet dissensio. Vnum enim libertatis nostræ diem festum, hoc est sanctissimæ passionis, Seruator noster nobis tradidit, unamque Ecclesiam catholicam esse uoluit: cuius quidem membra, tametsi in multa & uaria loca dispersa sint, tamen uno spiritu, hoc est diuina uoluntate & nutu coalescunt. Vestræ igitur sanctitatis prudentia accurate secum consideret, quam graue, immo uero quam indecorū sit, ut ijsdem diebus alij ieiunijs uacent, alij agitent conuiuia: ac post dies Paschatis, alij in festis & animorum remissione uersentur, alij præscriptis ieiunijs se dedant. Quapropter istud rectius instituendum est, & ad unam formam ac modum redigendum. Hoc enim (sicut omnes uos satis animaduertere existimo) diuina prouidentia uult. Et quoniam istud ita uia & ratione gerendum erat, ut nihil nobis cum consuetudine parricidarum, & illorum qui necis Domini authores extiterunt, esset commune: & modus ille eximius decorusq; seruandus esset, quem omnes Ecclesiæ totius orbis partes uel uersus Occidentem, uel uersus Meridiem, uel uersus Septentriones incolentes seruant, ac nonnullæ quoque quæ in locis ad Orientem spectantibus habitant: idcirco omnes in præsentia hoc recte se habere arbitrati sunt. Ipseq; etiam in me recepi, uestrā sapiētiam facile assensuram, ut quod in urbe Roma, in Italia, in tota Africa, in Ægypto, Hispania, Gallia & Britannia, in Lybia & uniuersa Græcia, in diœcesi Asiatica & Pontica, in Cilicia denique, una &

Paschatis festi celebratio eadem ubique instituta.

Iudæorum cæcitas, bis Pascha eodem anno celebrantium.

A una & consentiente sententia conseruatur, hoc à uobis quoque lubentibus animis „ approbaretur: illud sedulò reputantibus, non solum in locis quæ modò citaui, „ maiorem ecclesiarum numerum existere: sed etiam sanctissimum institutum esse, „ ut omnes communi consilio id ratum cupiant, quod accurata & recta ratio po„ stulare uidetur, quodque nihil cum Iudæorum periurio habet cõmercij. Verum „ ut summam rei breuiter complectar, uisum est communi omnium iudicio sacra„ tissimum Paschatis festum uno eodemque die celebrandum esse. Neque enim in „ re tam sancta ac solenni ulla dissensio debet existere: imò uerò hanc sequi sen„ tentiam, cui nullus à fide alienus error, nullum uitium admistum sit, multò maxi„ mam habet commendationem. Quæ cum ita se habeant, lubentes hoc decre„ tum, tanquam donum Dei, & mandatum reuera cœlitùs demissum amplexami„ ni. Nam quicquid in sanctis episcoporum Concilijs decernitur, id uniuersum „ diuinæ uoluntati debet attribui. Quamobrem uos, ubi omnibus dilectis nostris „ fratribus res in hoc Concilio gestas, sententiam iam decretam, & sanctissimi fe„ sti obseruandi modum denunciaueritis: eadem ipsi approbare, riteque disponere „ debetis, ut simulatque uestram rectam omnium rerum dispensationem iampri„ dem à me desideratam, me planè perspicere contigerit, uno eodemque die uobis„ cum unà sacrosanctum festum recolere possim, & simul omnium causa perma„ gnam animo capiam uoluptatem: quod quidem fiet, cum intellexero non solum „ diabolicam crudelitatem, per uestra rectè facta diuina uirtute opem ferente peni„ tùs profligatam esse: uerùm etiam fidem nostram, pace & concordia conciliata, „ ubique egregiè florere. Deus uos, fratres charissimi, seruet incolumes.

Paschatis festum uno eodemque die celebrandum.

Conciliorũ autoritas.

De Annona quæ illis qui ecclesijs inseruiebant, suppeditabatur: & cæteris Imperatoris uirtutibus.

CAP. XI.

B ISta quidem ad eos qui aberant à Concilio, scripsit Imperator. Episcopos autem, qui ibi in unum conuenerant (erant, ut suprà dixi, numero trecenti decem & octo) permultis tum sermonibus benignis, tum amplis muneribus perhumanitùs excepit: iussitque ut sedes multæ pararentur, quò illis pariter omnibus epulum daret. Qui autem erant illustriores, eos suæ ipsius mensæ fecit participes: alios uerò ad alias dimisit mensas. Ac cum uideret dextros oculos quibusdam effossos, intellexissetque, quòd constantia pro pietate eam cladem illis attulisset: labra uulneribus admouit, pro certo persuasus, osculo se benedictionem inde hausturum esse. Conuiuio tandem peracto, alia dona rursus illis distribuit: quinetiam literas ad prouinciarum præfectos dedit, mandauitque, ut certus frumenti numerus uiduis, & his quæ perpetuam seruant uirginitatem, quinetiam illis qui diuinis ministerijs obeundis consecrati sunt, in singulis ciuitatibus quotannis suppeditaretur: cumque non tam egentium necessitate, quàm sua ipsius magnificentia mensus est. Huius congiarij tertia pars adhuc suppeditatur: quippe impius tyrannus Iulianus totum penitùs abstulerat ille quidem: sed qui ei successit in imperio, hoc quod iam suppeditatur, donari mandauit. Fames enim, quæ tum grassabatur, subsidia, quæ talibus tribui consueuerant, exigua admodum effecerat. Quòd si congiarium, quod id temporis à Constantino donatum erat, triplo maius fuit, quàm quod iam datur: facilè inde quisque, si modò uoluerit, Imperatoris magnificentiã poterit perspicere. Porrò autem illud minimè silentio prætermittendum arbitror. Erant quidam calumniandi studio flagrantes, qui quosdam episcopos accusabant, & criminationis libellos Imperatori offerebant. Ille istis ante concordiam constitutam acceptis, primùm cũ eos uinculo cõstrinxisset, annuloque suo obsignasset, seruari iussit. Deinde cũ concordiam inter eos cõciliasset, libellos in mediũ adductos, illis ipsis præsentibus, igne absumendos curauit: iureiurãdo adiecto, se ne uerbũ quidẽ in illis scri-

Constãtini munificentia.

Iulianus Constãtini liberalitatem abstulit.

Libelli accusatorij à Constantino combusti.

Sacerdotũ uitia cur populo non aperienda. scriptum perlegisse. Nam sacerdotum, inquit, uitia non sunt populo aperienda: A ne ille inde causa offendiculi arrepta, licenter peccare aggrediatur. Quinetiam cum hoc quoq; adiecisse memorant: Si suis oculis episcopum alienæ uxori struprum inferre fortè uideret, facinus illud nefandum suo paludamento se obtecturum, ne facinoris aspectus, eos qui idem ipsum cernerent, ulla ex parte læderet. Cum igitur episcopos ad hunc modum hortatus esset, & sacerdotes Dei tam amplo affecisset honore, singulos ad suum gregem redire mandauit.

Eusebij Cæsariensis, de fide Nicææ exposita, Epistola.

CAP. XII.

HOc loco equidem propter detestabilem nequitiam Arianorum, qui non modò communes patres aspernantur, sed suos ipsorum pernegant, Epistolam Eusebij Cæsariensis, quam de fide conscripsit, in historia ponere decreui: utpote qua eorum rabies perspicuè refutatur. Nam quanquam istum uelut eiusdem cum ipsis doctrinæ fautorem uenerantur, tamen eius scriptis manifestò contradicunt. Scripsit quidem hanc epistolam ad Arianos quosdam, qui proditionem suæ doctrinæ, uti est uerisimile, ei obiectauerant. Cæterùm ipsa epistola multò melius scriptoris institutum declarabit.

Eusebij episcopi Cæsareæ Palæstinæ epistola, quam ab urbe Nicæa id temporis ad suos misit, cum magnum & celebre illud concilium Nicænum habitum fuit.

Eusebij epistola. ¶ Etsi uerisimile est, fratres charissimi, ea quæ de fide ecclesiastica in amplo & frequenti concilio Nicææ coacto tractata sunt, ad uos antehac perlata esse, præsertim cum fama ipsa accuratam rerum gestarum narrationem sua celeritate superare soleat: tamen ne ueritas, si auditione solum ea acceperitis, contrà ac se habeat, uobis nuncietur, primùm eam fidei formulam, quæ à uobis concilio proposita est: deinde alteram, quam episcopi, ubi nostris uerbis pauca adiecerãt, ediderunt, B ad uos mittere necesse putauimus. Nostra uerò formula, quæ tum coram Imperatore nostro sanctissimo perlecta est, tum rectè se habere pro certo explorata, ad hunc modum se habet: FIDES À NOBIS EXPOSITA. Sicut ab episcopis qui nos antegressi sunt accepimus: sicut cum fidei fundamenta in nostris animis primùm iacta essent, cumq; lauacro baptismatis abluti essemus, audiuimus: sicut à diuinis Scripturis didicimus: & sicut cum fungeremur presbyterio, & cum episcopatum obtineremus, credidimus & docuimus: sic etiam iam credentes, nostram fidem uobis patefacimus. Ea est talis. Credimus in unum Deum, patrem omnipotentem, uisibilium omnium & inuisibilium creatorem: & in unum dominum IESVM CHRISTVM, Dei uerbum, Deum de Deo, lumen de lumine, uitam de uita, filium unigenitum, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia secula ex Deo patre genitum, per quem etiam omnia facta sunt: qui propter nostram salutem incarnatus est, & inter homines uersatus: qui passus est, & resurrexit tertia die: & ascendit ad patrem, & iterum uenturus est in gloria iudicare uiuos & mortuos. Credimus etiam in unum Spiritum sanctum. Et istorum quemque esse, & existere credimus: patrem uerè patrem esse, filium uerè filium, & Spiritum sanctum uerè Spiritum sanctum: sicut Dominus noster, cum discipulos suos ad prædicandum mitteret, locutus est: Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. De quibus confirmamus nos hoc animo esse, sic'que sentire, & sic etiam sensisse, & ad mortem usque sic sensuros esse, in hac perseueraturos fide, anathemate impiæ cuique hæresi denunciato. Atque de istis rebus omnibus nos sincerè & ex animo ita sensisse, ex quo nosmet noscere poteramus, & iam etiam uerè tum sentire, tum dicere, Deum omnipotentem, & Dominum nostrum IESVM CHRISTVM coràm testamur: certá'que demonstratione ostendere possumus, uobis'que ratione persuadere, nos temporibus præteritis ita credidisse: & huic fidei à nobis

Fidei formula, ab Eusebio proposita.

Matth. 28.

A à nobis expositæ congruentia prædicasse, cum hanc fidem exposuissemus, nullus erat contradicendi locus. Quinetiam Imperator ipse noster sanctissimus, hanc nostram fidem, ueritatem in se complecti primus omnium testificatus est, seque eodem animo esse constanter asseruit: præcepit'que, ut omnes eidem assentirentur, decretis eiusdem subscriberent, congruerent cum eisdem, dummodo una uox, Consubstantiale uidelicet, ascriberetur. quam quidem ille ipse explicauit ad hunc modum: Consubstantiale de corporis affectionibus non posse intelligi: neque filium Dei uel diuisione, uel defectione, ut ita dicam, ex patre subsistere. Nam non posse fieri, ut natnra quæ materiæ expers est, quæ sola intelligentia percipitur, quæ corpore uacat, corpoream ullam affectionem in se excipiat: sed eiusmodi res nos diuinis & arcanis uerbis debere complecti. Sapientissimus quidem & pius noster Imperator de his isto modo philosophatus est. Episcopi autem propter hanc uocem Consubstantiale istam fidei formulam ediderunt.

Consubstātiale quomodo ab Imperatore expositum.

FIDEI FORMVLA IN CONCILIO EDITA. ¶ Credimus in unum Deum, patrem omnipotentem, omnium uisibilium & inuisibilium creatorem: & in unum Dominum IESVM CHRISTVM, filium Dei, genitum ex patre unigenitum, hoc est ex substantia patris: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum uerum de Deo uero: genitum, non factum, consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt, & quæ in cœlo & quæ in terra sunt: qui propter nos, & propter nostram salutem descendit, & incarnatus est: homo factus est, passus est, resurrexit tertia die: ascendit ad cœlos, uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Et in Spiritum sanctum. Qui uerò dicunt, quòd erat aliquando tempus cum non esset, & antequam genitus erat non esset, uel quòd ex nihilo ortus est: uel quòd ex altera subsistentia substantia'ue quàm ex patris genitus, uel quòd conuerti & mutari potest: istis catholica & apostolica Dei ecclesia anathema denunciat.

Fidei formula in concilio edita.

B Cum ista formula ab illis præscripta esset, illud Ex substantia patris esse: & illud, Patri consubstantialem esse, quomodo essent intelligenda, ab eis diligenter quærere cœpimus. Vnde quæstiones & responsa nata sunt, ratione'que accuratè peruestigatum, quæ illis uerbis subiecta esset sententia. Fatebantur illi, Ex substantia esse, idem significare, quod ex patre esse, non tamen partem patris esse. Nobis sanè uidebatur pulchrum, consentire cum piæ illius doctrinæ sententia, quæ docet, filium ex patre esse, non tamen partem substantiæ illius esse. Quapropter huic sententiæ etiam à nobis assensum est: neque uocem Consubstantiale reiecimus, propterea quòd pax tanquam scopus ad intuēdum, ante oculos nostros uersabatur: & cautio erat à nobis adhibita, ne recta fidei sententia excideremus. Pari ratione, Genitum non factum, approbauimus. nam Factum, uerbum cum cæteris creaturis, quæ per filium factæ sunt, commune esse dixerunt: nec filium earum simile quicquam habere, ac propterea eum non esse creaturam illarum similem quæ ab ipso factæ sunt: sed præstantioris esse substantiæ, quàm qua ulla creatura prædita sit, quam quidem ex patre genitam esse, Sacræ literæ perdocent: quippe cum modus eius generationis à nulla mortali natura uel uerbis exprimi, uel cogitatione comprehendi posit. Eodem modo etiam illud, Filium patri consubstantialem esse, ratione & exquisitum est, & probatum, non more corporeo debere intelligi, neque quicquam habere simile cum mortalibus animantibus. Nam neque diuisione substantiæ, neque defectione, sed nec affectione ulla mutatione'ue paternæ essentiæ & facultatis posse constare. Ingenitam enim patris naturam, ab his omnibus prorsus alienam esse: & hoc, Patri consubstantialem esse, nihil aliud ostendere, quàm filium Dei ad reliquas creaturas nullam habere similitudinem: sed patri solum qui eū genuit, omnino similē esse: neque ex alia, quàm ex patris subsistētia & essentia genitū. Quod quidē sic expositū, rectū uidebatur assensione approbare. Nā nōnullos ue-

Ex substantia esse.

Consubstantiale.

Genitum, non factum.

Filius patri cōsubstantialis.

los ue-

A los ueteres episcopos scriptores, uiros sanè disertos & illustres, in patris & filij diuinitate explicanda hoc uerbo Consubstantiali usos fuisse cognouimus. Sed de fide in concilio Nicæno exposita diuulgataq́ hæc hactenus: cui quidem omnes ad unum assensi sumus non temerè & inconsultò, sed secundum sententias coram ipso sanctißimo Imperatore propositas discussas'que, & communi omnium consensu propter causas quæ suprà commemoratæ sunt approbatas. Quinetiam anathematis formulam, quæ post fidem explanatam ab illis proposita est, approbandam quoque putauimus, propterea quòd uetet, ne quisquam uocibus à Scripturis abhorrentibus (ex quibus in ecclesias omnis ferè confusio & discordia inuecta est) omnino utatur. Etenim cum nulla Scriptura diuinitùs inspirata his uocibus usa sit, Filium Dei ex nihilo ortum esse, & tempus fuisse aliquando cum non esset, & quæ sequuntur in eandem sententiam, minimè consentaneum uidebatur eas uel proferre, uel docere. Cui sententiæ tam præclarè decretæ constitutæ'que nos consensimus: quandoquidem nunquam ante hac eiusmodi uerba usurpare consueuimus. Ista ad uos, fratres charißimi, neceßitate coacti misimus, non solum uti uobis decretum, quod nostram disquisitionem & assensionem secutum est, planum faceremus: uerùm etiam ut intelligeretis, quòd primò, dum ea quę aliter ab alijs scripta erãt, animũ nostrum offendere uidebãtur, in una eademq́ sententia (sicut ratio postulabat) ad extremam usq́ horam perstitimus. Verùm postea facilè sanè & sine ulla contentione, ea quæ nullam habebant offensionem, tum demum amplexati sumus, cum nobis, uerborum sensum & sententiam æquis animis disquirentibus, illa quæ exposita erant, consentire uiderentur cum his quæ in fidei formula antè proposita à nobis concessa & probata fuerant.

Anathematis formulæ approbatio.

Voces in Scriptura abhorrẽtes, omnis in Ecclesia confusionis causa.

Præsentis Arianorum maledicentiæ, ex Eusebij Cæsariensis episcopi libris increpatio. CAP. XIII. B

Consubstãtiale uox à maioribus ad posteros deducta.

QVòd autem uox Consubstantiale non sit noua, neque à patribus id temporis Nicææ congregatis inuenta, sed antiquitùs à maioribus ad posteros deducta, Eusebius locuples testis est. Quinetiam, quòd omnes tum in unum coacti communi consensu fidem illic expositam approbarint, idem author nõ in eadem solum Epistola, uerùm etiam alio in Opere, in quo uitam Constantini magni summis laudibus effert, manifestò ostendit. Sic enim scribit: Hic ista Latino sermone, altero eadem interpretante, locutus, sermonem omnem deinceps concilij præsidibus tradidit. Ibi tum alij uicinos accusare cœperunt, alij & pro se respondere, & crimen in aduersarios deriuare. Cum igitur multa essent ex utraque parte proposita, magna'que controuersia in ipso disputationis ingressu concitata: Imperator toleranter ac placidè omnibus animum attendere, studio acri prolatas sententias sensim excipere: uicißim ferre opem utrique disceptantium parti: eos magna cum contentione digladiantes, paulatim reconciliare: conferre cum singulis comiter & benignè sermonem: Græco'que utens sermone (nam ne huius quidem linguæ ignarus fuit) suauis & dulcis erat: alijs persuadere, alios sermone lenire: alios qui disertè dixissent, collaudare, omnes denique ad concordiam reducere contendebat: usque eò, uti tandem eos in omnibus rebus quæ in quæstionem aliquando uenissent, tum conspirantes animis, tum opinionibus adeò consentientes redderet, ut non modò concors fides inter eos uigeret, sed etiam unũ idemq́ tempus in salutari festo Paschatis celebrando obseruandum ab omnib. concederetur. Iam uerò, quæ erant cõmuni omnium sententia decreta, cuiusque manu subscripta fuerunt, & in commentarios relata. Ac paulo infrà, ista quoque addit: Cum hæc ad hunc modum essent constituta, omnib. fecit potestatẽ ad sua domicilia reuertẽdi. Illi lętitia gestientes, redierunt. Cũ illi hoc modo, qui propter dissentiẽtes opiniones lõgo quasi interuallo ab se

Constantinus Græcæ linguæ non ignarus.

A ab se mutuò diuulsi erant, tanquam in unum corpus essent denuò coagmẽtati: deinceps una apud omnes uiguit sententia, ipsius Imperatoris cõsensu cõfirmata. Proinde Imperator de prospero rei euentu lætus, illis qui concilio neutiquam interfuissent, per literas fructum eiusdem uberem præbuit: populoq; uniuerso cùm per agros, tum per ciuitates disperso, ingentem pecuniæ uim distribui mandauit: sic festum diem ad recolendam uigesimi anni regni sui memoriam celebratum cohonestauit. Quocirca Ariani, quãuis alijs patribus contradicere haud impium esse cẽseant: huic tamen, quem admirari ac suspicere solent, cum fidem Nicææ expositam omnium consensu approbatã doceat, fidem adhibere debent. Quinetiam cum suorum ipsorum patrum quoq; opiniones impugnẽt, deberent tamen, ubi turpissimã Arij mortẽ & planè horribilem intellexerint, omnibus uiribus, ut dicitur, impiam doctrinã ab eo in lucem editam fugere. Verùm quoniã uerisimile est, modum eius mortis non omnibus cognitum esse, idcirco ipse equidem, qualis fuerit, explicabo. *Arij mors horribilis.*

De Arij morte, ex Athanasij epistola. CAP. XIIII.

ISTE Arius diu Alexandriæ commoratus, tametsi denuò conuentus Ecclesiasticos petulanter insectari studuit: tamẽ simulauit, se impiam suam doctrinam abijcere, & fidei formulam à patribus editam amplexaturum pollicitus est. Verùm ubi neq; à diuino illo Alexandro, neq; Athanasio (qui eiusdẽ cùm in episcopatu, tum in officijs pietatis exequendis successor fuit) persuaderi potuit: rursus opera ac studio Eusebij Nicomedensis adiutus, Constantinopolim properè contendit. Quas autem res, cum eò uenisset, molitus fuerit, & quam sententiam à Deo iusto iudice exceperit, illustrissimus Athanasius in literis quas scripsit ad Apionem, disertè exponit: quarum literarum eam partem, quæ ad has res pertinet, in historiam includam, quæ ita habet: Quanquam ipse non eram tum Constantinopoli, cum Arius mortem oppetebat: Macarius tamen presbyter, rem, ut gesta est, mihi accuratè *Athanasij ad Apionem literæ.*
B narrauit. Arius Eusebianæ factionis labore à Constantino Imperatore accersitur Constantinopolim. Qui cum eò uenisset, rogatus ab Imperatore, utrum fidem catholicæ Ecclesiæ teneret? iurat se rectè credere, libellum'que scriptum de sua fide ei dat. Causas autem, pro quibus ab episcopo Alexãdro eiectus fuerat, occultat: simulat tamen, se propter uoces quasdam ab ipsis Sacris literis deprõptas Ecclesia exturbatum. Eum igitur Imperator, cum iurasset se illas non tutatum opiniones, pro quibus Alexander eum ecclesia expulerat, liberũ dimisit, cum his ferè uerbis: Si recta est fides tua, bene iurasti: sin autem impia est fides tua, & tamẽ iurasti, Deus de cœlo de te ferat iudicium. Quapropter cum ab Imperatore sic dimissus esset, factio Eusebiana per uim, qua uti consueuerat, eum in ecclesiam uoluit introducere. Verùm beatæ memoriæ Alexander episcopus Constantinopolitanus ei restitit, dixitque, nullum hæreseos inuentorem in communionem recipiendum esse. De reliquo autem Eusebiani minari. Quemadmodum, inquiunt, contra tuam uoluntatem Arium curauimus ab Imperatore accersendum: sic, te inuito (erat tum quidem dies sabbati) cras in hac ipsa ecclesia conuentus nobiscum aget. Quibus auditis, episcopus Alexander dolore ingenti cruciatus, ingreditur in ecclesiam: & manibus ad Deum sublatis, lamentari, conqueri, & in sanctuario in faciem procidere, & humi prostratus preces fundere cœpit. Aderat unà Macarius, & cum eo simul orauit: eiusq; precantis uocem audiuit. Ista duo à Deo postulauit, sic locutus: Si Arius cras in ecclesia conuentus aget, dimitte me seruum tuum, & ne simul perdas pium cum impio: sin clemens parces ecclesiæ tuæ (te quidem ei uelle parcere, certò scio) considera uerba Eusebianorum, & ne des in ruinam & contumeliam hæreditatem tuam. Tolle Arium è medio, ne illo in ecclesiam ingresso, tum hæresis unà cum eo ingressa uideatur, tum deinceps impietas pietatis locum occupet. Hæc precatus episcopus, decessit, ualde anxius. Deinde res accidit horrenda, & planè incredibilis. Nam post minas Eusebianorum, episcopus Alexander se defixit in precibus: *Arius iuratus liber ab Imp. dimittitur.* *Alexandri episcopi & Macarij cõtra Arium precatio.*

A Arius autem fretus præſidio Euſebianorum, petulanter admodum ſe geſsit: & ingreſſus latrinas, illud ipſum uentris poſcente neceſsitate, derepentè pronus (ut ſcriptum eſt) factus, crepuit medius: atque collapſus ilico animam efflauit, non modò communione, ſed etiam uita priuatus. Talem igitur fuiſſe Arij mortem cõſtat. Euſebiani autem, etſi caſum eum uehementer erubuerunt: tamen Arium, utpote ſuæ ſectæ fautorem tumulo condiderunt. Beatæ uerò memoriæ Alexãder, eccleſia lætante, conuentum, ut pietas & ſacra doctrina poſtulat, cum omnibus fratribus celebrare, preces fundere, & Deum gloria uehemẽter efferre cœpit: nõ quòd ex morte Arij læticiã capiebat: abſit illud quidem (extat namq; mortali cuiq; ſancita lex, ut ſemel moriatur) ſed quòd hoc mortis genus non hominum iudicijs cõſtitutum fuit, ſed Dominus ipſe (ubi inter minas Euſebianorum, & Alexandri preces dijudicarat) Arianam hæreſim prorſus condemnauit, oſtenditq; eam cõmunione indignã eſſe eccleſiaſtica: atq; adeò omnibus planum fecit, quòd quamuis tum Imperatoris, tum omnium hominum teſtimonio & approbatione confirmata fuiſſet, tamen erat ab ipſa ueritate penitùs condemnata. Tales manipulos ex pernicioſis ac peſtiferis ſeminibus collegit Arius, inq; hac uita pœnarum ſibi in futura infligendarũ uidit quaſi præludia: & ſupplicio iſto præſenti, quod ſubibat, ſuam ipſius perſpicuè coarguit impietatẽ. Verùm iam ad pietatẽ Imperatoris explicandam ſermonẽ trãſferam. Nam ad omnes populos imperio Romano ſubiectos dedit literas, quibus tum eos hortabatur, ut priorẽ errorem deponerent: tũ ſuadebat, ut Seruatoris noſtri doctrinã perdiſcerent: tum deniq; omnes ad hanc ueritatẽ amplexandam inuitabat. Quinetiam epiſcopos cuiuſq; ciuitatis exuſcitabat ad eccleſias ædificandas, non literis ſolum impellendo, uerùm etiam pecuniam prolixè & liberaliter largiendo, & impenſas ad earum ædificationem ſuppeditãdo. Sed literæ ipſæ melius rem declarabunt, quæ ſe habent ad hunc modum.

Arij mors horrenda, atq; inde piorum lætitia.

Conſtantini Imp. pietas.

B

Imperatoris Conſtantini de eccleſiarum ædificatione Epiſtola. CAP. XV.

Victor Conſtantinus, Max. Auguſtus, Euſebio, S.

QVemadmodum ad hoc uſq; tempus ob impiæ uoluntatis inſtitutum, & grauem tyrannidẽ, ſeruos Dei ac Seruatoris perſequentẽ, pro certo cognoui, & ſatis perſuaſum habui, omniũ eccleſiarum ædificia uel negligentia corruiſſe, uel imminentis periculi metu, multo minus quàm debuerant, refecta fuiſſe, frater chariſſime: ſic nunc, cum libertas omnibus reſtituta ſit, & draco ille Dei opt. max. prouidentia, noſtroq; miniſterio de communi Reip. adminiſtratione depulſus: arbitror equidẽ & uirtutem ac potentiam diuinam omnibus ſatis conſtare: & eos qui uel timore, uel infidelitate, uel alijs quibuſdã peccatis lapſi ſunt, cũ illũ qui reuera Deus eſt, iam agnoſcant, in ueram & rectam uiuẽdi uiam redituros. Quibuſcunq; igitur eccleſijs uel ipſe præſis, uel alijs in locis alij epiſcopi, presbyteri & diaconi, quos noſti, præficiantur, per te admoneantur, ut earum ædificia ſedulò accurentur: quò uel ea quæ remanent reficiantur, laxioraq; fiant: uel ubi neceſsitas poſtulauerit, noua deintegrò extruantur. Quæ uerò res ad ædificationem neceſſariò requiruntur, eas quidem cùm ipſe, tum alij tuo nomine à præfectis & rectoribus prouinciarum petent. Hiſce enim per literas à me ſignificatum eſt, ut omni ſtudio & propenſione animi ea quæ fuerint à tua ſanctitate præſcripta, ſubminiſtrẽt. Deus te, frater chariſſime, diu florentem ſeruet. Iſta de eccleſijs ædificandis, epiſcopis cuiuſq; prouinciæ per literas ſignificauit. Quæ autem de ſacris libris comparãdis ſcripſerit ad Euſebium Palæſtinum, ex ipſis literis facilè eſt cognoſcere.

Eccleſiarũ ædificatio ab Imp. mandata.

Altera eiuſdem epiſtola, de ſacris codicibus parandis. CAP. XVI.

Victor Conſtantinus Maximus, Auguſtus, Euſebio S.

CVM in urbe quæ nomen ſuum ex noſtro nomine traxit, Dei patris ac Seruatoris noſtri prouidentia iuuante, maxima ſit hominum multitudo, quę ſe ſanctiſsimæ Eccleſiæ adiunxerit, quò omnia quæ ad religionem pertinent, indies in

eo loco

A eo loco magis magisq́; crescant: uidetur operæpeciū, ut plures ibi ecclesiæ extruātur. Proinde tu, quod nostræ uoluntati uisum est, alacri animo capesse. Tuæ enim prudentiæ significare consentaneum duximus, ut quinquaginta uolumina in mēbranis parares, quæ sint tum ad legendum facilia, tum idonea ad utēdum, tum denique ad portandum accommodata: ea'que à librarijs, qui & scitè norint scribere, & eam artem accuratè teneant, describi præcipias. Atq; eos sacræ Scripturæ libros complectantur, quorum præparationem & usum ad ecclesiam erudiendam maximè necessarium esse scis. Literæ uerò à nostra clementia ad generalem Quæstorem datæ sunt, uti omnia quæ ad istos libros parandos requiruntur, suppeditanda curet. Vt autem quamprimùm hæc descripta uolumina comparentur, tuarum partiū erit sedulò prouidere. Etenim duos publicos currus accipiendi, quibus eò conuehantur, ex istarum nostrarum literarum authoritate, tibi, ut par erat, potestatem fecimus. Ita enim & ea quæ concinnè descripta sunt maximè, ad nos facillimè comportabuntur: & eò certè facilius cōmodiusq́;, si unus ex ecclesiæ tuæ diaconis istud munus exequatur. Qui, ubi ad nos accesserit, nostram benignitatem probè experietur. Deus te, frater charissime, seruet incolumē. Tametsi quidē ex his literis satis magnam cōiecturam capere, imò uerò satis manifestò intelligere possumus, omni laude cumulatum Imperatorem, totum suum studium ad sacrosanctum Dei cultum amplificandum conuertisse: tamē præter ea quæ suprà dicta sunt, ponam in medio præclarā eius operam in sepulchro Seruatoris ædificijs exornādo susceptā. Cum enim certior factus esset, eos qui in simulachris colēdis more Corybantū insanirēt & baccharentur, sepulchrum Domini mole terræ obruisse, eo quidem consilio, ut memoriam salutis nostræ obliuione delerent (quippe supra illum locum, fanum lasciuæ deæ Veneris, quo uirginalem diuæ Mariæ partum ludibrio exponerent, extruxerant) mandauit, ut primùm execrabile illud ædificium dirueretur: deinde ut B deturbaretur agger ille impuris & sceleratis uictimis contaminatus, & longè extra urbem eijceretur: tum ut templum amplissimū pulcherrimumq́; ibi fabricaretur. Verùm ex epistola Imperatoris, quā ad ecclesiæ Hierosolymitanæ præsulem scripsit, hęc res multo euidentius cognosci poterit. Præsul autem illius ecclesiæ fuit Macarius, cuius suprà mentionem fecimus: qui & magno concilio Nicęno interfuerat, & unà cum alijs episcopis contra nefariam Arij blasphemiam strenuè decertauerat. Epistola hæc quidem est.

Bibliotheca sacrorum librorum parandæ cura Eusebio commissa.

Constātini opera in Seruatoris sepulchro exornando suscepta.

Veneris fanum in sepulchri Seruatoris loco extructum.

Alia eiusdem epistola, ad Macarium Hierosolymitanum episcopum, de Dei templo extruendo. CAP. XVII.

Victor Constantinus Max. Macario, S.

TAnta Seruatoris nostri erga nos benignitas declarata est, ut nulla tam accurata dicendi ratio & uis sit, quæ pręsens miraculum pro dignitate explicare posse uideatur. Nam ut insigne illud sanctissimę illius passionis monimentum, quod terrę uisceribus iampridem abditum, tot tamq́; multis annorum conuersionibus delituisset, tum illucesceret seruis Dei, cùm illi communi omniū hoste deuicto in libertatem essent uindicati, omnem profectò hominum admirationem longè superat. Etenim si omnes qui in uniuersi orbis terrarum ambitu sapientes uideantur, in unum locum congregati, aliquid pro rei dignitate dicere aggrederentur, ne minimę eius parti oratione ex æquo satisfacere possent. Miraculi namque fides tanto plus uniuersum humanę rationis & naturæ captum uincit, quanto res cœlestes & diuinæ humanis sunt ualentiores. Quapropter hoc unum mihi semper in primis propositum sit ad dicendum, quòd sicut uera fides se ipsa quotidie nouis miraculis patefacit: sic nostri omnium animi, omni modestia & concordi alacritate ad sanctas Euangelij leges colendas attentiores fieri debent. Pręterea illud quod cuique perspicuum esse arbitror, pro certo tibi cum primis persuasum uelimus, hoc nobis prę cæteris rebus omnibus maximę curę esse, ut locus ille sacer, quem Dei iussu turpissima

Sepulchri Domini manifestati miraculū.

ſima ſimulachrorum mole, tanquam graui quodam onere impoſito, purgauimus, A quemq́ & primis mundi temporibus ipſius Dei iudicio ſanctum habitum eſſe: & poſtea etiam, quia fidem paſsionis Seruatoris tanquam è tenebris in lucem euocarit, multo clariorem ſuæ ſanctitatis ſignificationem dediſſe cognouimus, præclara ædificiorum ſtructura exornetur. Par eſt igitur, ut tua prudẽtia ita opus diſponat, & proinde res quaſq́ accuret neceſſarias, quò non modò ſanctuarium templi reliquis omnibus quæ ubiq́ ſunt, pulchritudine antecellat: ſed etiam cæteræ eius partes tales ſint, ut omnia templa quæ in ſingulis ciuitatibus primas tenent, huius ædificij dignitate lōgè ſuperentur. Ac de erigẽdis parietibus, exquiſitoq́ artificio perpoliendis, tum Draciliano, amico noſtro, qui nōnullas aliarum prouinciarum partes adminiſtrat, tum ueſtræ etiam prouinciæ præfecto, ſcito curam à nobis eſſe impoſitam. A' noſtra enim benignitate illis imperatum eſt, ut qui artifices, qui operarij, quæ'ue res aliæ fuerint ad illud ædificium neceſſariæ, à tua prudentia diſcant, ac ſtatim ipſorum prouiſione eò mittantur. Quod autem attinet ad columnas ex marmore conficiendas, quas ipſe exiſtimaueris uel ad decus illuſtriores, uel accommodatiores ad diuturnitatem fore, cum eas quaſi ſummatim tecum conſideraueris, fac ad nos diligenter perſcribas: ut cum ex literis tuis, quibus rebus opus fuerit, intellexerimus, undiq́ eædem illò cōportari poſsint. Nam locus ille, qui totius orbis terrarum facilè primas fert, omnibus ornamentis meritò illuſtrãdus eſt. Teſtudinem uerò ſanctuarij laqueatam'ne facere, an alio quodam fabricæ genere extruere placeat, abs te certior fieri uelim. Quòd ſi fiat laqueata, ſcitè quoque inaurari poterit. Reſtat igitur, ut tua ſanctitas illis, quorum iudicio, ut ſuprà dictum eſt, rem permiſimus, quot operarijs, artificibusq́, quantis denique ſumptibus opus fuerit, quàm celerrimè ſignificet: quinetiam nos non ſolum de columnis ex marmore conficiendis, uerùm etiam de teſtudinis laquearibus (ſi modò illud fabricæ genus pulchrius eſſe cenſeas) quàm primum facias certiores. Deus te, frater chariſsimè, diu ſeruet B incolumem.

Sepulchri Dominici templũ quale extruendum.

Dracilianus.

Sepulchri Dominici locus totius orbis princeps.

De Helena Conſtantini Imperatoris matre, & diligentia quam circa ſacri templi fabricationem impendit. CAP. XVIII.

HVius epiſtolæ perferendæ negocium non alius quiſpiam, quàm ipſa Imperatoris mater, tam præclari filij procreatrix, cuius laus omnium piorũ ore ac ſermone prædicata eſt, ſuſcepit: quæ & hoc eximium mundi luminare peperit, & pietatis alimenta ei ſuppeditauit. Hæc itineris labores ſubire non recuſauit, neq́ ſenectutis inualitudinem (nam paulò ante mortem, quam octogeſimum annum ætatis agens oppetebat, iſtud iter fecit) omnino animo complexa eſt. ſed poſtquam uidit locum illum, qui particeps fuit afflictationum pro communi omnium ſalute ſuſceptarum: confeſtim execrabile illud Veneris fanum deturbari, & aggerem ex urbe exportari iuſsit. Qua re confecta, ſepulchrum, quod diu abſtruſum iacuiſſet, emerſit: & ſimul tres cruces, quæ prope illud Domini monumentum erant reconditæ, repertæ ſunt. Quod autem una ex his, Domini noſtri & ſeruatoris IESV Chriſti crux fuit, reliquæ uerò duæ latronum, qui pariter cum eo crucibus ſuffixi fuerant, extiterunt, ad unum omnes ſine controuerſia crediderunt: ſed tamen ignorarunt prorſus, quæ illarum corpus Domini ſuſtinuiſſet, & guttis precioſi eius ſanguinis aſperſa fuiſſet. Cæterùm ſapientiſsimus ille & planè diuinus Macarius, urbis illius antiſtes, tali uia illorum animos dubitatione liberare aggreſſus eſt. Mulieri cuidam nobili, morbo diuturno oppreſſæ, unãquãq́ crucẽ ſigillatim, precibus ad Deum ſimul ardẽter fuſis, admouens, crucis Seruatoris uirtutem facilè perſpexit. Nam ut primùm ea mulieri adhibita fuit, ilico grauis ille morbus depulſus eſt, & homo ipſa ad integram ualetudinem reſtituta. Itaq́ Imperatoris mater, cum id quod erat in optatis, ad hunc modũ didiciſſet, clauorũ partem in Imperatoris galeã artificioſè includendam curauit, quò capiti filij conſuleret, & hoſtiũ tela depellerentur: partem

Helenæ ad Dominici ſepulchri extructionem profectio.

Cruces tres repertæ.

Macarius Chriſti crucem explorat.

Clauorum Domini ratio qualis Helenæ habita item Crucis.

A tem equi illius freno admiſcuit, quo tum Imperatorē tutum ac ſecurum redderet, tum ueterem prophetiam explere poſſet. Nam olim prædixerat Zacharias propheta: Quod eſt in freno equi, erit ſanctum Domino omnipotenti. Quod autem ad crucem Seruatoris attinet, partem illius in Imperatoris palatio locandā, reliquum autem in capſa argentea reponēdum curauit, illudq́ dedit epiſcopo illius ciuitatis: hortataq́ illū eſt, ut ad poſteritatem uelut monimentum ſalutis noſtræ reſeruaretur. His rebus cōſtitutis, artifices materię cuiuſq generis undiq cogere, templaq́ & ob magnitudinem ampliſsima, & illuſtriſsima ob ſplendorem extruere cœpit: quorum pulchritudinē amplitudinemq́ oratione deſcribere, ualde ſuperuacaneū arbitror, præſertim cum omnes pij propè dixerim, illò procurrant, operumq́ magnificentiam ſuis ipſorum oculis aſpiciant. Porrò autem illuſtriſsima illa, & maxima digna admiratione imperatrix, aliud facinus, quod poſterorum memoriæ meritò cōmendari debet, obijt. Nam mulieres, quæ toto uitæ tēpore uirginitatem excolebant, primū omnes in unum congregari, & ſedibus præparatis accumbere iuſsit: deinde illa ipſa ancillæ munus exequi, apponere cibaria, pocula illis porrigere, fundere uinum, & gutturnium cum malluuio afferre, aquam deniq earum manibus, dum lauant, miniſtrare non dedignata eſt. Quas res atq alias ſimiles hiſce cum conſeciſſet, redijt ad filium. Atq non multo pòſt, læto animo ac tranquillo, ubi filio de pia uiuendi ratione plurima præceperat, & eum benedictionibus, quæ ab exeuntibus è uita dari ſolent, muniuerat, hinc ad alteram uitam demigrauit. Cui poſt mortem talis tributus eſt honos, qualis ei, quæ Deum omnium moderatorem tam aſsiduo atq adeò ardenti ſtudio coluerat, meritò tribuendus erat.

Cap. 14.

Helenæ pietas ſingularis.

Helenæ obitus.

De Euſebij Nicomedenſis iniqua, ac præter eccleſiæ leges, ad ſedem Conſtantinopolitanam translatione. CAP. XIX.

B INterea temporis factio Ariana à ſuis perditis non deſtitit conſilijs. Nam hanc ob cauſam ſuarum manuum ſubſcriptionibus formulam fidei, communi totius concilij Nicæni conſenſu editam, approbauêre, ad eum planè finem, ut ouium pellibus induti, rapacium agerent partes luporum. Simulatq enim diuinus ille Alexander, epiſcopum dico Byzantij (ſic namque Conſtātinopolis id temporis appellabatur) qui precibus, tanquam telis quibuſdam Arium confoderat, ex hoc corporis ergaſtulo ad præclarius uitæ domicilium migrauerat, Euſebius propugnator impietatis, parua habita ratione deciſionum earum, quarum conſcribendarum paulo antè unà cum alijs epiſcopis author fuerat, confeſtim relicta Nicomedia, ad ſedem epiſcopatus Conſtantinopolitani per ambitum arrepſit, id'que contra eccleſiæ canonem, qui uetat tum epiſcopos, tum etiam presbyteros de unius ciuitatis ſede, ad alterius ſe ſedem transferre. At mirum non eſt, eos qui uelut furiarum tędis agitati, diuinitatem unigeniti filij inſectari non ſunt ueriti, etiam audacter libere'que alias leges uiolaſſe. Neque Euſebius iſtud facinus nunc primò tentare, ſed idem ipſum iampridem admittere non dubitauerat. Nam cum eccleſiæ Berytenſis adminiſtratio ei eſſet concredita, inde ad epiſcopatum Nicomediæ gerendum ſe tranſtulit. Ex quo epiſcopatu etiam poſt Concilium, ob impietatem quam palàm commiſerat, & Theognis epiſcopus Nicææ unà exturbatus eſt. Quam rem planam facit Imperatoris Conſtantini epiſtola, quam ſecundo ſcripſit ad Nicomedenſes: cuius epiſtolæ finem in hiſtoriam noſtram includam. Sic enim ſcribit ad Nicomedenſes:

Arianorū perfidia.

Euſebius canonum tranſgreſſor.

Euſebij Nicomedenſis ad epiſcopatū Conſtātinopolitanum trāslatio.

Theognis.

Imperatoris Conſtantini, aduerſus Euſebium Nicomedenſem & Theognim, ad Nicomedenſes epiſtola. CAP. XX.

" QVis innocentem multitudinem iſta docuit? Euſebius uidelicet, tyrannicæ crudelitatis adminiſter. Nā quòd tyranni partibus penitùs adhæſerat, ex multis illius rebus geſtis facilè poteſt intelligi. Siquidem iſtud partim epiſcoporū, eorumq́ uerè epiſcoporum cædes teſtātur, partim crudeliſsima Chriſtianorum per-

Euſebium tyrāni partibus adhæſiſſe.

ſecutio palàm clamat. Neq; certè de iniurijs illius quibus me affecerit, hoc loco uerba faciam: per quem aduerſariorum contra me concurſus, quantum fieri poterat maximè procurabantur, qui & oculis tãquam ſpeculatoribus me obſeruauit: quinetiam miniſterio propè militari, quò tyranno opem ferret, perfunctus eſt. Ac nemo exiſtimet, me imparatum minusq; instructum eſſe, etiam ad iſtas res, ſi opus fuerit, certiſsimis argumentis confirmandas. Veriſsimè enim oſtendi poteſt, tum presbyteros, tum diaconos à me manifeſtò deprehenſos, qui Euſebium aſsiduè ſtipabant. Sed hæc miſſa facio, quæ non dicuntur à me, quòd ipſe ea grauiter & iniquo animo feram: ſed quò eos ſuæ ipſorum pudeat inſcitiæ. Illud ſolum metuo, illudq; animum cura implicatum tenet, quòd uos uideo in huius criminis ſocietatẽ uocari. Nam improba Euſebij inſtitutione, & peruerſa doctrina, conſcientia ueſtra à ueritate deflexit. Verùm huius rei expedita eſt & facilis curatio, ſi modò epiſcopũ fidelem & animo ſimplici ac ſincero nacti, oculos ad Deum denuò conuertere uolueritis. Quod quidem in præſentia eſt in ueſtra ſitum poteſtate, quodq; etiam dudum penes ueſtrum iudicium fuerat: niſi aut Euſebius ipſe, de quo dixi, aut alius quidam eorum quibus cum conuentus agere ſolet, huc præceps ruiſſet, & rectum eligendi ordinem impudenter conturbaſſet. Sed quoniam mihi de hoc ipſo Euſebio pauca ad uos dicenda ſunt, non uos præterit, conciliũ Nicææ celebratum, cui ipſe, ſicut conſcientiæ meæ munus poſtulabat, interfui: non alio ſanè animo, quàm ut tum concordiam inter omnes conſtituerem: tum maximè omnium eam eccleſiæ perturbationẽ, quæ ex Arij Alexandrini amentia orta eſt, reprimerẽ, penitusq; inde ſummouerem. Quæ quidem perturbatio ilico ex abſurdo & pernicioſo conatu Euſebij uires collegit. Nam quanta concurſione, amantiſs. honoratiſsimiq; fratres, iſte Euſebius, utpote ipſa conſcientia conuictus, quanta cum ignominia, mẽdacijs undiq; deprehẽſis aggreſſus eſt, primùm certos quoſdam homines ſubornare, qui pro eo deprecarentur: deinde à me auxilium petere, ne tanti ſceleris damnatus, honoris ſui gradu deijceretur? Huius rei teſtis eſt mihi Deus, qui tum mihi tũ uobis benignus perpetuò adſit, quòd & meũ peruertit iudiciũ, & turpiter à ueritate abduxit: quod uobis etiam planum faciam. Nam tum omnia ideo geſta ſunt ex eius ſententia, qui perniciem planè peſtiferam adhuc intra cogitationis ſuę domicilium occultã tenuit. Ac primùm ut cætera illius nequitiæ facinora taceam, audite quæſo, quid ſceleris cum Theognide, quem ſuæ ſocium habebat amentiæ, conſciuerit. Ipſe fortè quoſdam Alexandrinos, qui à fide noſtra defecerant, huc mitti iuſſeram: quandoquidem eorum opera diſsidij flamma incenſa erat. Sed iſti honeſti boniq; ſcilicet epiſcopi, qui uera Concilij dijudicatione ad pœnitentiam agendam reſeruati ſunt, non ſolum eos admiſerunt ad ſe, & ſecum in tuto collocarunt: uerùm etiam illorum deprauatis moribus cõmunicarunt. Quamobrem erga iſtos ingratos aliquod ſupplicium cenſui ſtatuendum: & propterea mandatum dedi, ut à ſuis abrepti ſedibus, quàm longiſsimè relegarentur. Iam ueſtrum eſt, ea fide in Deum aciem mentis ueſtræ intendere, in qua uos ſemper manſiſſe conſtat: & in qua manere, omniaq; pietatis officia exequi conſentaneum eſt. Quod ſi ita fiat, ut epiſcopos tum uitæ integritate, tum ſana doctrina, tum benignitate in omnes eximios habeamus, iure lætari debemus. Sin autem quiſquam temeritate & audacia accenſus, eas eccleſiæ peſtes uel memoria, uel laudibus celebrare aggrediatur: confeſtim opera ac diligentia famuli Dei (meipſum dico) pœnas ſuæ inſcitiæ dabit. Deus uos, fratres chariſs. incolumes ſeruet. Iſti igitur, quanquam tum & honorum gradibus abdicati, & ciuitatibus eiecti erant, & Nicomediæ epiſcopatum Amphion, Nicææ autem Chreſtus obtinuit: tamen rurſus machinis, quibus antè uti conſueuerant, uſi, & Imperatoris facilitatem uelut ſubſidium ad fraudem faciendam nacti, certamine redintegrato, priorem ſuam recuperauêre poteſtatem.

Concilij Nicæni à Constantino coacti institutum.

Eusebius ecclesiæ perturbationis autor.

Theognis Eusebij socius.

Deuete-

A *De ueteratoria fraude ab Eusebio & complicibus suis contra sanctum Eustathium Antiochenum episcopum excogitata.* CAP. XXI.

EVsebius, postquam (ut dixi modò) ad episcopatus Constantinopolitani honorem per uim planè tyrannicam ascendit, maiore cõparata potentia, tũ quòd Imperatori in proximo habitans, eum frequenter adiret: tum quòd ex crebra eius consuetudine authoritatẽ nactus esset, insidias iam ueritatis propugnatorib. struere cœpit. Ac primùm se magno flagrare desiderio uisendi Hierosolymam simulauit: & cum Imperatorẽ hoc pacto fefellisset (prætexuerat enim, se templum ab Imperatore ibi extructum, quod omnium sermone celebratum fuit, uelle uisere) cum maximo honore Constantinopoli decessit: quippe Imperator ei rhedas, & alias res quibus eum ornaret, suppeditauit. Eum comitatus est Theognis episcopus Nicęę, suorum perditorum consiliorum, ut suprà dictum est, particeps ac socius. Qui cum aduentarent Antiochiam, amicitia erga Eustathium uultu ac fronte simulata, honorificentissimè excepti sunt. Nam magnus ille Eustathius, defensor ueritatis, fraternam planè illis præstitit beneuolentiam. Illi autem, ubi uenêre ad sacra Hierosolymorum loca, & Eusebium episcopum Cæsareæ, Patrophilum Scythopolitanum, Aëtium Lyddæ episcopum, & Laodiceæ Theodotum, suæ opinionis fautores, aliosq́, quos labes Ariana infecerat, uiderũt: facinus, quod per insidias molirentur, illis aperuerunt: quibus comitati, rediêre Antiochiam. Quòd autem cæteri episcopi, quos modò nominaui, eò unà aduentarunt, honoris maioris causa factum esse prætendebatur illud quidem, sed reipsa fraus ad ueram pietatem oppugnandã parabatur. Nam cum meretricẽ, cuius formæ pulchritudo uenalis erat, mercede conduxissent, & linguæ suæ operam ut ipsis locaret, ei persuasissent, primùm ad Concilium unà ueniunt: deinde alijs omnibus inde exire iussis, misellam illam introducunt mulierculam. Illa puero, qui etiamnum eius sugebat ubera, ostenso, dixit se ex

Eusebij insidiæ, et Hierosolymam profectio.

Eustathius Antiochiæ episc. Eusebij calumnijs & insidijs circumuentus.

B cõcubitu Eustathij eum concepisse & peperisse: & ore impudenti uociferata est, illum pueri patrem esse. Itaq; Eustathius, cum criminationem istam perspicuè falsam esse pro certo cognosceret, iubet mulierculam, si quem huius facinoris consciũ haberet, in medium adducere. Quæ cum responderet, se nullum obiecti criminis habere testem: æquissimi illi iudices postulant ab ea iusiurandum. Et quanquam lex palàm clamat, In ore duorum aut trium testium ratum sit omne uerbum: & Apostolus manifestò præcipit, nullum crimen presbytero illatum sine duob. aut tribus testibus admittendum: isti tamen spretis diuinis legibus, accusationem contra tam illustrem episcopum, nullo omnino teste adducto, admittere non dubitarunt. Simulatq; igitur muliercula, ea quæ dixerat antea, iureiurando confirmauerat, impudenterq́ue clamarat, puerum reuera Eustathij esse: ilico iudices illi, ueritatis scilicet fautores, sententiam contra eum tanquam adulterum pronunciauêre. Cum aũt alij episcopi (aderant enim non pauci, doctrinæ Apostolicæ propugnatores, quibus fraudulenti Eusebij conatus non erant omnino incogniti) apertè contradicerent, obstarẽtq; quò minus magnus Eustathius iniquam illam sententiam exciperet, facinoris authores maxima cũ celeritate ad Imperatorẽ contendũt. Cui cũ persuasissent crimẽ Eustathio intentatũ uerum esse, & æquã abdicationis sententiam: perfecerũt, ut Eustathius pietatis & castitatis athleta, uelut adulter simul & tyrãnus in exiliũ pelleretur. Ille igitur per Thraciã profectus, urbẽ quandam Illyriæ petiuit.

Matth. 18. 2. Cor. 13. 1. Tim. 6.

Eustathius pro adultero damnatus.

Eustathij exilium.

De episcopis hæreticis Antiochiæ, post sancti Eustathij mortẽ constitutis. CAP. XXII.

POst discessum Eustathij, Eulalius episcopus Antiochię pro illo deligitur. Quo paulo pòst mortuo, Antiocheni habebant in animo Eusebium episcopũ Cæsareæ ad se trãsferre. Verùm cũ & Eusebius ab uno episcopatu ad alterum transferri recusasset, & Imperator illud ipsum fieri uetuisset, Euphronium elegerunt. Quo etiam uita defuncto (annũ enim & mẽses aliquot, postquam electus erat, uixit) ecclesiæ illius episcopatus Placentio delatus est. In horum omnium animis similiter

Eulalius episcopus.

Euphronius. Placentius.

delituit Ariana labes. Quapropter quàm plurimi tum ex clero, tũ ex populo, quibus propositum erat Deum sanctè & sincerè colere, relictis publicis Ecclesiæ conuentibus, separatim per se conuentus agere cœperunt. Quos quidem Eustathianos omnes propterea nuncupauêre, quòd post abitum Eustathij, in unum coiuissent. Sed ut ad miseram illam meretricem redeam, ea in morbum grauissimum maximeq́ diuturnum delapsa, insidias atq; adeò tragœdiam factionis Eusebianæ aperuit: & non duos tres'ue sacerdotes, sed quàm plurimos de fraudulentis Eusebij conatibus certiores fecit: seq́ mercede conductam, illud fictũ crimen Eustathio intendisse: & tamẽ iusiurandũ, quo se obstrinxerat, non prorsus falsum esse. Nam Eustathium quendam fabrum ærarium, pueri patrem fuisse. Atq; hæc quidem ab optima illa scilicet factione Eusebiana, Antiochiæ patrata sunt. A

Eustathiani cõuentus.

Eustathius faber ærarius.

De Indorum fide. CAP. XXIII.

PEr idem tempus diuinæ cognitionis lux apud Indos orta est. Nam cum eximia Imperatoris Constantini fortitudo & pietas singularis per omnium ora uolitaret, & barbari undique usu experientiaq́ didicissent, pacem bello longè anteponẽdam esse, liberè ac fidenter omnes mutuam inter ipsos societatem inierũt. Ac multi uisendi causa, non pauci mercaturæ faciendæ, perlonga susceperũt itinera. Quo quidem tempore Tyrius quidam philosophiæ peritus, desiderio extremæ Indiæ uisendæ incensus, duobus comitatus adolescentibus, fratris sui filijs, eò profectus est. Qui simulatq; animi sui desiderium expleuerat, conscensa naue in patriam redire maturat. Inter uias naui aquationis gratia ad litus appulsa, barbari fortè in eos incursione facta, nonnullos demersere, alios abduxêre captiuos. Ille autem Tyrius in mortuorum numerum ascriptus est, adolescentes uerò ad regem Indorum deducti: quorum alteri Aedesius, Frumentius alteri nomen fuit. Cum longo tempore iam illius regionis rex periculum istorum fecisset, & ingeniosos esse perspiceret, suæ ipsius familiæ curam illis imposuit. Quod si quisquam sit qui uerbis meis minimè fidem adhibeat, secum consideret res à Iosepho gestas, & regnum Aegypti ab eo administratum. Reuocet porrò in memoriam prophetam Danielem, & tres illos athletas, qui tam strenuè pro pietate decertarunt. Etenim illi in bello capti, regni Babyloniorum administrationem obtinuêre. Mortuo autem Indorum rege, uixêre cum filio suo, permagno honore affecti. Ac quoniam in uero Dei cultu educati erant, mercatores qui eò commeabant, cohortati sunt, ut in unum congregati (ut fert mos Romanorum) diuina ministeria obirent. Longo uerò iam tempore dilapso, ueniunt ad regem, & mercedem suæ erga illum beneuolentiæ postulant, nõ aliam quidem, quàm ut ipsis faciat potestatem in patriam reuertendi. Quare impetrata, in fines Romanorum aduentant, atq; Aedesius rectà Tyrum proficiscitur. Frumentius autem studium erga pietatem pluris faciens, quàm aspectum parentum, Alexandriam contendit: docetq́ illius ecclesię episcopum, Indos maxima duci cupiditate luminis diuinæ cognitionis percipiendi. Tenuit quidem id temporis ecclesiæ illius gubernacula Athanasius. Qui cũ has res audiuisset, Quis, inquit, melius quàm tu, uel ignorantiæ caliginem ab oculis animorum huius gẽtis dispellere, uel splendorem diuinæ prædicationis illis porrigere poterit? Quæ cum dixisset, ei sacrosanctum episcopatus munus impertit: mittit'que ad animos illius gentis pietatis doctrina excolendos. Ille igitur tum patria relicta, tum longissimi pelagi traiectu neglecto, ad gentem contendit culturæ diuinæ penitùs expertem. Quam quidem, diuina gratia iuuante, summa cum animi alacritate excoluit. Nam miraculis, quæ more Apostolorum edebat, eos qui uerbis & doctrinæ suæ contradicere conabantur, in suam pertraxit sententiam: & prodigijs, quæ faciebat, sua dicta confirmans, quàm plurimos in dies singulos fidei Christi adiunxit. B

Apud Indos lux diuinæ cognitionis orta.

Aedesij et Frumentij historia.

Iosephus Aegypti regno præfectus.

Daniel. cũ tribus pueris, Daniel 3.

Athanasius Frumentio episcopatus munus imponit.

Indi ad fidem Christianam conuersi.

De Ibe-

A De Iberorum ad pietatem traductione. CAP. XXIIII.

QVemadmodum Frumentius uiam Indis ad Dei monstrauit cognitionem: sic eodem tempore mulier quædam capta in bello, Iberes, ad ueritatem traduxit. Hæc enim assiduis in precib. se defixit: ei lectus fuit & molle stragulum, saccus humi explicatus: ieiunium summarum deliciarum numerauit loco: hac laboriosa uiuendi ratione dona assecuta est planè Apostolica. Nam quoniam barbaris propter artis medendi inopiam in more positum erat, ut si quando in morbum inciderent, alius alium adiret, & ab ĳs qui modò ægrotauerant, atq; ad integram erãt restituti ualetudinem, diligenter perdisceret curationis modum: mulier quædam ad hominem illam, quam dixi modò, summa laude ornandam, cum puero morbo uexato rectà accedit: orat ut quid agendum sit, ab ea doceatur. Illa acceptũ puerum in lecto suo collocat: Deum uniuersitatis architectum supplex precatur, ut benignus puerum morbo liberet. Qui eius precem amplexus, puerum sanauit. Inde admirabilis illa mulier in omniũ ore ac sermone uersari cœpit. Quod eius factum etiam ad reginæ aures perlatum est. Itaque statim illam accersit ad se: nam ipsa fortè graui morbo afflictata iacuit. Mulier, ne quid suprà quam sexus muliebris fert, tentare uideretur, reginæ postulatum denegauit. At regina necessitate compulsa, minimè quid regia sua dignitas postularet, animo complexa est, sed properè ad captiuam ipsa contendit. Mulier eam itidem in suo abiecto ac uili reponit lecto, precesq;, medicamentum planè salutare, morbo adhibet. Regina igitur è morbo recreata, mercedem curationis longè amplissimam, aurum nempe, argentum, indusia, pallas, & id genus alia dona, quæ regalis poscit magnificentia, mulieri apportat. Sancta autem & diuina planè mulier dixit, his sibi minimè opus esse: seq; ueri Dei cultus cognitionem magnæ mercedis loco ducere. Et quoad eius fieri poterat, diuinis pręceptis reginam erudiuit: hortatur ut sacrosanctum templum ad honorem B Christi, qui eam morbo eripuerat, exædificaret. His rebus auditis, regina redĳt ad palatium. Quam tam breui curatam esse, supra modum admiratur rex. Deinde potentiam Dei, quem captiua colebat, ei aperit: orat, ut eum solum Deum agnoscat, templum ei extruat, & uniuersam suam gentem ad eius cultum traducat. Rex autem miraculum in sananda coniuge editum laudat ille quidem plurimùm, sed tamen templum fabricare noluit. Aliquanto igitur temporis spacio interposito, ipse fortè confert se uenatum: quem benignus Dominus nõ aliter atq; olim Paulũ, inter uenandum cepit. Nam caligo ei derepentè offusa, impedimento fuit, quo minus longius progrederetur. Atq; cæteri uenatores claris lucis radĳs, ut assolet, usi sunt: iste autem solus relictus, cæcitatis uinculis tenebatur irretitus. Qui licet in tam ancipiti loco uita eius posita esset, uiam tamen salutis citò inuenit. Nam simul ut incredulitatem suam in memoriam redegerat, & Deum captiuæ sibi inuocarat adiutorem, caligo ab oculis depulsa est. Itaque profectus ad captiuam illam, mulierem sanè admirabilem, rogat, ut templi extruendi modum ipsi ostendat. Eam autem ille, qui Besilielem singulari architectandi peritia imbuebat, tanta gratia donauit, ut sacrosancti templi formam exquisitè describeret. Quam cum Iberes ab ea haberent descriptam, fodere & exædificare cœperunt. Postquam ædificium perfectum absolutumq; fuit, & tectum ei impositum, & soli sacerdotes desiderabantur, præstabilis illa mulier hanc rem facilè expediuit. Nam persuasit regi, ut legatos ad Imperatorem Romanum mitteret, postularetq; ut sibi doctor aliquis ueræ in Deum pietatis mitteretur. Rex igitur consilium eius amplexatus, legatos mittit. Imperator Constantinus, amator pietatis ardentissimus, petitionis causa intellecta, cùm legatos summa humanitate & beneuolentia complexus est: tũ uirum fidei, doctrinę & pię uitę ornamẽtis eximiè decoratum, atq; adeò ad episcopatus gradum euectum, præconem diuinæ cognitionis Iberum genti cum donis quàm plurimis misit. Atque sicut istorum postulationi ab eo benignè prospectum est: sic illorum qui in Perside pietatis alumni erant, sua sponte curam suscepit

Iberes quomodo ad ueritatẽ traducti.

Vide Ruff. & nota.

Templum ad Christi honorũ extrui iussum.

Act. 9.

Iberorum rex quomodo uiã salutis inuenerit.

Besiliel.

Constantinus Iberorum genti episcopum mittit.

ſcepit ac prouidentiam. Nam cum certior factus eſſet, eos ab impijs exagitari, & A eorum regem errori deditum, uarios inſidiarum modos contra eos moliri: literas ad eum ſcripſit, quibus & ad pietatem ſectandam eum cohortatus eſt, & ut pij homines ſuum honorem retinerent, poſtulauit. Verùm ipſa epiſtola ſingulare ſcriptoris ſtudium multo commodius declarabit.

Imperatoris Conſtantini ad Saporam Perſarum regem pro Chriſtianis epiſtola. CAP. XXV.

Epiſtola Conſtantini Imperatoris ad Saporam Perſarum regem, de prouidentia Dei, qua populi ſui ſaluti conſulit.

Cōſtātini Imp. ad Saporem Perſ. regem epiſtola.

QVemadmodum fidem ſacratam conſeruando, lucis ueritatis particeps fio: ſic lucem ueritatis, tanquam ducem ſequendo, ad ſacratæ fidei cognitionē rectà peruenio. Idcirco per iſta (ſicut rerum euentus confirmant) ſanctiſsimam religionem agnoſco: huncq́ cultum, magiſtrum cognitionis illius, qua Deus opt. max. intelligitur, me habere profiteor. Atq́ huius Dei uirtutem adiutricem aſſecutus, ab extremis Oceani oris exorſus, uniuerſum inde orbem terrarum ad firmam ſalutis ſpem excitaui. Nam regiones, quotquot erant crudelibus admodum tyrannis redactæ in ſeruitutem, atque adeò quotidianis calamitatibus oppreſſæ, propeq́ labefactatæ, omnes mea opera ac ſubſidio meliorem uitæ conditionem recipiētes, quaſi curatione quadam refocillatæ ſunt. Hunc ergo Deum ueneror, cuius ſignum exercitus meus Deo dicatus, ſuis humeris portans, eò quò ęqui iuſtiq́ ratio uocat, rectà proficiſcitur, nobiſq́ per illorum clariſsimos triumphos continuò gratia rependitur. Hunc Deum memoria ſempiterna me recolere confiteor: in hunc altiſsima loca incolentem, pura & ſincera mente aſsiduè contemplor: hunc genib. flexis inuoco: omnem deteſtabilem cruorem ac cædem uictimarum fugio: odores in eiſdem nefarios & execrandos uito: omnem terreſtrem declino ſplendorem. Quibus reb. omnibus ſceleratus & infandus error gentilium contaminatus, complures nationes, atq́ adeò uniuerſa ferè hominum genera deiecit de ſublimi, inq́ ima barathri lo B ca detruſit. Quæ enim Deus, rerum omnium moderator, quo hominibus prouideat, propter clementiam ſuam in lucem ad uſum uitæ neceſſariū protulerit, ea ad cuiuſq́ libidinem rapi cōuertiq́ neutiquam permittit: ſed puram ſolum mentem, & animum labe uacuum ab hominibus requirit, hiſq́ uirtutis & pietatis actiones ponderat. Nam modeſtiæ & manſuetudinis lætatur officijs: mites diligit, authores ſeditionis odit: fidem amat, infidelitatem coercet ſupplicio: omnem potentiam ſuperbia inflatam perfringit, pœna mulctat inſolentium contumeliam: faſtu elatos radicitùs extirpat: humilibus & patientibus iniuriarū, ea quæ ad dignitatem pertinent, tribuit. Sic etiam imperium iuſtum magno æſtimat, & auxilio ſuo cōfirmat: conſcientiamq́ uerè regiam tranquilla pace munit. Neque ſanè uideor mihi errare, frater mi, dum iſtum unum ſolumq́ Deum eſſe, qui eſt omnium dux & parens, ingenuè confiteor: quem plerique eorum qui huius imperij clauum tenuerunt, inſano errore & amentia adducti, dedita opera penitùs pernegarunt. Verùm illos omnes eiuſmodi exitus, uelut ſcelerum uindex, oppreſsit, ut uniuerſum poſterorum hominum genus eorum calamitates exempli loco, his qui ſimilia cum illis facta imitari uoluerint, ante oculos ad contemplandum proponat. Ex quorum numero illum quem ira Dei, tanquam fulmen quoddam, è noſtris finibus extruſerit, in' que ueſtros tranſportarit, unum fuiſſe arbitror: qui quidem turpitudinis ſuæ quaſi trophæum apud nos multorum ſermone nobilitatum, apud uos in omnium conſpectu ſtatuit. Quinetiam illud præclarè cecidit, ut noſtra ætate ſupplicium de eiuſmodi hominibus ſumptum ob oculos omnium euidenter poneretur. Nam quibuſdam illorum, qui nuper populum Deo conſecratum nefarijs edictis exagitauiſſent, ipſe equidem oculis aſpexi pœnas inflictas eſſe. Quapropter magna Deo habeatur gratia, quòd ſumma illius prouidentia factū eſt, ut uniuerſum hominum genus, quod legi diuinæ colēdę ſe addixerit, pace ipſi reddita reſtitutaq́

Deus quid ab hominibus requirat.

ex-

A exultet & glorietur. Hinc persuasum habeo, res tum singulas, tum uniuersas, in „ optimo & tranquillissimo statu locatas esse: quòd Deus omnes homines per sincer„ ram & spectatam ipsorum religionem ex concordi consensu in sacro eius numine „ uenerando natam, ad se aggregare dignatus sit. Isto uerò hominum genere, Chri„ stianos dico (de his enim omnis mihi sermo institutus est) cum audio prouincias „ eas quæ in Perside facilè primas tenent, quàm maximè, sicut mihi in optatis erat, re„ fertas, quanta me uoluptate affectum esse existimas? Sicut igitur tibi pulcherrimè, „ sic illis non minus præclarè cõtingit, quod propterea Deum patrem, omnium re„ rum dominum, ita tum tibi ipsi, tum illis clemẽtem ac propitiũ habiturus es. Quo„ circa quoniam tantus es, & tam eximius princeps, istos ipsos tibi cõmendo: & quo„ niam pietate tam insignis es, tuæ concredo fidei: istos, amabo te, uti tuam benigni„ tatem decet, amplectere. Nam per fidem & tibi ipsi es, & nobis immensum quoddam beneficium præstaturus. Tantã curam Imperator facilè præstantissimus de uiris pietate eximijs suscepit: atque non suis solum subiectis studiosè prospexit, uerumetiam illis qui alienæ parebant ditioni, pro uirili consuluit. Quam ob causam Deo ipse curæ fuit: unde & Europæ totius, & Africæ, quinetiam maximæ partis Asię imperio potitus est, & suos subiectos sibi beneuolos habuit, & freno gubernationis suæ libentibus animis obsequentes. Porrò autem barbarorum alij sua sponte ei inseruire, in animum induxerunt: alij idem præstiterunt bello deuicti. Vbique trophæa ab eo erecta: ubique ille ipse uictor Imperator declaratus. Sed quoniam hę res ab alijs pluribus uerbis prædicatæ sunt, idcirco illis relictis, ad historiam ueniamus. Quemadmodum omnium ore celebratus Imperator curas ac studia planè Apostolica uersabat animo: sic sacerdotes, non modò non in ecclesia ędificanda, sed in eius fundamentis penitùs disturbandis operam suam posuerunt. Nam qui istis stabiliendis per doctrinam Apostolicam animum adijciebant, hos falsis cuiusque B generis calumnijs confictis, suis honorum gradibus abdicarunt. Etenim qui facinus illud memorabile contra magnum illum Eustathium consciuissent, horum inuidia hactenus minimè exaturata fuit: sed in alia firmissima pietatis arce cuniculis oppugnanda magnopere laborare, uarias'que machinas ei admouere aggressi sunt. Quam quidem tragœdiam, quantum fieri potest, breuissimè hoc loco explicabo.

Imperatoris de uiris pietate eximijs cura.

De paratis contra sanctum Athanasium insidijs. CAP XXVI.

CVm episcopus ille egregius Alexander, qui tam strenuè contra Arij blasphemiam decertauerat, quinque menses post concilium Nicęę celebratum finem uiuendi fecisset, ecclesiæ Alexandrinæ episcopatum capessit Athanasius: uir à puero diuinis & sacris literis institutus, & singulis ordinum ecclesiasticorum muneribus cum summa omniũ admiratione perfunctus. Iste in magno illo ac celebri concilio Nicęno egregiè ac uirili animo pro doctrina Apostolica luctatus, quemadmodum à ueritatis defensoribus magnam laudem adeptus est: sic apud eius oppugnatores, uelut aduersarius, in graue odium & planè capitale incurrit. Qui cum adolescens esset, consuetudine illius excellentis Alexandri assiduè usus est, choroque diaconorum pręfuit. Vbi uerò Ariani, qui unigenitum Dei filium oppugnare secum decreuerant, experientia docti, intellexêre propẽsum atque alacre eius in tuenda ueritate studium, & iam ad ecclesiæ Alexandrinæ gubernacula suscipienda designatum cognouêre, eius administratione suam potẽtiam labefactatum iri existimarũt. Qua de causa tale quoddam facinus moliri cœperunt. Cum Meletius ille, quem concilium Nicænum abdicauerat, tumultus ac turbas tum in Thebaide, tum in Aegypto, quæ ei finitima est, ciere non desisteret: Ariani militibus quibusdam mercede conductis (sic enim fore putabant, ut crimen simulatum confictumque suspicione careret) persuadent, ut properè contenderent ad Imperatorem, Athanasium per calumniam insimularent, quòd tributa Aegypto imposuerat, & au-

Athanasius episcopus Alexandri successor.

Athanasius calumnia ab Arianis circumuentus.

& aurum inde collectũ homini tyrannidem exercere molienti suppeditarat. Qui A cum Imperatorem hoc modo essent ludificati, effecerunt ut Athanasius Constantinopolim duceretur. Ille ut primùm eò uenit, tum falsam accusatorum criminationem refutauit, tum ad Ecclesiæ administrationem, quæ ei diuinitùs delata erat, restitutus est.

Athanasius ad ecclesiæ administrationem restitutus.

Imperatoris Constantini ad Alexandrinos epistola. CAP. XXVII.

ISTas quidem res apertè declarat Imperatoris epistola, quam scripsit ad ecclesiam Alexandrinam: cuius partem extremam in hanc nostram Historiam includere non incommodum existimaui. ¶ Improborum hominum maleuolentia uestro episcopo, mihi credite fratres, nihil omnino nocere potuit: quorum studium huc solum spectabat, toto ut ætatis tempore in eiusmodi maleficijs consumpto contritoque, nullus ipsis in hac uita relinqueretur pœnitentiæ locus. Itaque uobis ipsi sitis adiumento: illud amplexamini, quod amorem posit inter uos conciliare: omnib. uiribus eos insectamini, quibus in optatis est mutuam inter uos concordiam extinguere. Atque ad Deum oculis mentis uestræ coniectis, uos uestramq́ salutem amate. Ipse equidem uestrum episcopum Athanasium lubens ad me admisi: sic que eum affatus sum, ut hominem (quemadmodum mihi persuadeo) qui Deum sanctè religioseq́ colit.

Altera aduersus Athanasium structa fraus. CAP. XXVIII.

AT ne sic quidem impios Arianos puduit, sed aliam talem de integro texere fabulam aggresi sunt, qualem nemo ueterum tragicorum comicorum'ue aliquando effinxerit. Nam accusatoribus ex sua ipsorum factione conductis, eos deducunt ad Imperatorem. Illi clamant, Athanasium uirtutis athletam multa infanda scelera consciuisse. Horum causam tutatus est Eusebius, Theognis & Theodorus Perinthius (Perinthus autem hoc tempore Heraclea nominatur) dicunt istas res adeò indignas intolerabilesq́, ut hominum aures eas audire refugiant. Proinde persuadent Imperatori, ut Cæsareæ Palæstinæ (ibi enim complures erant Athanasio infesti) concilium conuocetur, iuberetq́ in ea urbe iudicium de Athanasio exerceri. Imperator autem illis, utpote sacerdotibus, obsecutus (siquidem ignorabat penitùs fraudulentos eorum conatus) quod postulauerant, fieri mandauit. Verùm sanctus Athanasius, intellecto iudicum odio, ad concilium non uenit. Ariani igitur, ansa inde ad calumniandum arrepta, & bello contra ueritatem suscepto, præter alia nefanda facinora, tyrannidis præterea & contumaciæ eum coram Imperatore insimulant. Neq; certè spes eos frustrata est. Nam Imperator alioqui mansuetissimus, eorum uerbis ad iracundiam prouocatus, scripsit ad Athanasium epistolam, qua & bilem suam aperuit: & ei, ut Tyrum peteret, mãdauit. Etenim quoniam suspicabatur (quemadmodum ego censeo) Athanasium Cæsareæ, propter illius urbis antistitem, minimè uelle comparere: idcirco iussit, ut cõcilium Tyri cogeretur. Itaq; scripsit ad concilium epistolam, dignam sanè homine pietatis insignibus eximiè decorato, quæ se habet ad hunc modum: B

Arianorũ fabula.

Perinthus, Heraclea.

Imperatoris Constantini ad concilium epistola. CAP. XXIX.

Constantinus Augustus Sancto concilio Tyri conuocato.

FVisset planè consentaneum, & his tam prosperis temporib. maximè accommodatum, ut Ecclesia catholica à seditionibus libera & uacua fuisset, et famuli Christi omni nota iam penitùs caruissent infamiæ. Sed quoniam quidam, uelut insanæ contentionis furore agitati (tantum enim abest, ut eos uitam ipsis dignam traducere dicam) omnia perturbare permiscereq́ nituntur (quæ res sanè omnem calamitatem uidetur longè superare) propterea uos uestra sponte, ut dicitur, currẽtes hortor, ut abiecta omni cunctatione in unum conueniatis, ad Concilium frequentes accedatis: his qui auxilij indigent, subsidio sitis: fratres in periculo uersantes liberetis, membra seditione distracta reducatis ad concordiam; ea denique in quibus erratum

Constantini ad concilium Tyri epistola.

A ratum est, dum tempus ad eam rem fert, corrigatis: ut tot tãtisq; prouincijs animo-
, rum consensum, quem (proh nefas) paucissimorum hominum insolentia dissipa-
, uerit, de integro restituatis. Atq; quòd ista res Deo omniũ rectori pergrata, quodq;
, & nobis optatissima, & uobis ipsis, si pacẽ inter eos cõcilietis, non adumbratæ, sed
, ueræ gloriæ materia futura sit, arbitror omnes iuxtà mecum uelle libenter cõfiteri.
, Nolite igitur morã facere: sed omnes animi neruos huc intendentes, de propositis
, controuersijs ritè & conueniẽter decidere laborate: & cum omni uidelicet alacrita-
, te ac fide undiq; conuenite: quã Seruator ille, quem nos sanctè colimus, propè uoce
, emissa à nobis maximè semper flagitat. Nec quicquã eorum quæ ad meã diligentẽ
, curam pertinent, desiderabitur. Quæ autẽ per literas mihi significastis, omnia à me
, confecta sunt. Misi igitur ad eos quos uolebatis episcopos, ut ad uos aduentantes,
, uobiscum sua sensa & cogitationes cõmunicent. Misi etiam Dionysium, uirum cõ
, sularem, qui eos quos ad Concilium oportet uobis unà accedere, admoneat: & tum
, quæ gerãtur, tum maximè ut omnia ordine & ratione fiant, accuratè uideat. Quòd
, si quis (sicut minimè suspicor) nostrum mandatum etiã iam callidè reijcere studẽs,
, recuset ad Concilium aduentare: hinc à nobis aliquis mittetur, qui eũ regio manda
, to de dignitate sua deijciat, doceatq; non decere quenquam decisionibus Imperato
, ris pro ueritate editis aduersari. Erit igitur uestræ sanctitatis officium, ut decæterò
, summo animorum cõsensu & iudicio his in quibus uel dedita opera peccatum est,
, uel per errorem delictum, conuenientem curationem nõ ad odium alicuius, uel ad
, gratiam, sed ut canon Ecclesiasticus Apostolicusq; flagitat, excogitetis: uti tum ec-
, clesiam omni liberetis blasphemia, tum meas curas ac solicitudines releuetis, tum
, deniq; pacis beneficium his qui iam seditionibus perturbantur, præstantes, maxi-
, mum gloriæ decus uobis ipsis colligatis. Deus uos, fratres charissimi, seruet incolu
mes. Quare cum ipsi hac de causa Tyri essent congregati, aduentarũt eò etiam alij
B nonnulli, qui ob doctrinæ prauitatem accusabantur: in quorũ numero fuit Ascle-
pas episcopus Gazæ. Illò quoq; aduentauit Athanasius. Sed primùm accusationis
Athanasio intentatæ uelut tragœdiam exponere, deinde ea quæ ad iudicium de eo
latum, quod tam multis in ore est, attinent, literis persequi constitui.

Dionysius consularis.

De Concilio Tyri celebrato. CAP. XXX.

ARsenium quendam communionis Meletianæ episcopum, quidam ex eius fa
ctione eo quidẽ Concilio occultant, ut diu ab hominum oculis remotus lati-
tet. Interea temporis manu cuiusdam hominis mortui abscissa, eã sale cõditã, in ca
psa lignea reponunt, circumferunt undiq;, manum esse prædicant Arsenij, eãq; ab
Athanasio excisam prædicant: & propterea illum uocant homicidam. Verùm sum
mi numinis oculus, qui omnia contemplatur, nõ diu Arsenium latitare passus est:
sed primùm in Aegypto Thebaide compertũ est, eum adhuc uiuere: deinde Tyrũ
usq; diuina prouidentia deductus est. Ibi tum manus illa ad hanc tragœdiam cõpa-
rata, coram iudicibus proferebatur. Istum Arseniũ Athanasij necessarij conquirũt,
adducunt, cogunt in diuersorio parumper latêre. Interim illustris ille Athanasius
primo mane uenit ad Cõcilium. Ad quem accusandum introducta est muliercula
libidinosa ac petulans: clamat impudenter, se professam esse uirginitatem: sed ab
Athanasio, quem hospitio exceperat, per uim compressam, & inuitam stupratam
fuisse. Quę cũ dixisset, ingreditur Athanasius, quẽ accusauerat, presbytero perquã
laudato, cui Timotheus nomen erat, comitatus. Vbi uerò à iudicibus imperatum
Athanasio fuit, ut crimini responderet: ipse obticuit, perinde ac si Athanasius non
esset, atq; Timotheus sic mulierculã alloquitur: Egóne tecũ aliquãdo rem habui?
egóne in tuas ædes ingressus sum? Tum illa impudẽtius petulantiusq; clamare, di
gladiari cum Timotheo: manũ educere, ostendere annulũ, ac dicere: Tu mihi abstu
listi uirginitatẽ: tu castitate me spoliasti: aliaq;, quę impudentes meretrices propter
intemperantiæ exuberantiã loqui solent. Ad hunc modum igitur tũ his qui fabulã

Arsenius episc. eiusq; manus abscissæ infimulatus Athanasius.

Athanasij accusatio.

Timotheus pro Athanasio à muliercula accusatus.

texuerant, ignominię: tum iudicibus, qui facinoris conscij erãt pudoris inusta no- A
ta, muliercula educta est è concilio. Tum magnus ille Athanasius: Non est dimit-
tenda mulier, sed inquirendũ in eam, cognoscendumq; quis hæc crimina confinxe
rit. At Ariani uociferari, alia contra eum multò grauiora restare crimina, quæ nulla
dicendi arte acumine'ue dilui possent: de quibus cum proferrentur, non audiendi,
sed cernẽdi sensus iudicium faceret. Quæ cum dixissent, capsam, de qua tam creber
sermo fuit, ostendunt, & manum sale conditam detegunt. Tum singuli qui eam cõ
spicabantur, clamorem tollere: ac pars eorum scelus uerè admissum esse putabant,
pars rem fictam falsamq; esse sciebant, & Arsenium adhuc occultatum latitare arbi
trabantur. Atq; uix momento temporis silentium fuit, cũ Athanasius, cui crimẽ in-
tẽdebatur, sciscitatus est à iudicibus, Ecquis inter eos Arsenium nosceret? Cum à
multis respõsum esset, se accuratè hominem noscere, eum introduci iubet: ac rursus
sic percontatur, Hiccine est Arsenius, à me quidem interfectus, ab istis autẽ quæ-
situs, post cædẽ affectus contumelia, & dextra manu priuatus? Vbi uerò assensum
est, illum ipsum esse, Athanasius exuit eum pallio, & utrãq; manũ tum dextram, tũ
sinistrã ostendit, aitq;: Aliam manũ nemo, opinor, quæret. nã amplius quàm duas
manus ab uniuersitatis conditore accepit nemo. Quibus rebus ad hunc modũ pate
factis, cũ oporteret & accusatores & iudices, qui facinoris erant conscij, præ pudo-
re se in latebras abdere, optareq; ut tellus sibi dehisceret, concilium tumultu ac sedi
tione cõplere, ueneficum appellare Athanasiũ, eum hominum oculos præstigijs fe
fellisse affirmare cœperunt: quinetiam, qui eum paulò antè cædis reum egerãt, ijdẽ
ipsi hominẽ discerpere mactareq; aggrediuntur. Verùm quibus negociũ ab Impe-
ratore dabatur, ut paci ac tranquillitati prouiderent, cædem prohibuerũt. Nam A-
thanasiũ, qui in causæ disceptatione superior discesserat, hostium manibus ereptũ,
in scapham curauerunt imponendum, sicq; eius saluti consuluerunt. Qui rectà ad
Imperatorem profectus, totam tragœdiam, ut gesta est, ei narrat. Aduersarij autem B
quosdam suæ opinionis episcopos, Theognidẽ dico, episcopum Nicææ, Theodo-
rum Perinthium, Marim Chalcedonium, Narcissum Cilicem, & alios eiusdem do
ctrinæ fautores ad Mareotem, quæ est regio Alexandriæ ditioni subiecta, quæq;
nomen ex lacu Mario inuenit, miserunt. Qui cum in eo loco mendacia quædã cõ-
tra Athanasium confinxissent, quosdamq; commentarios de eisdẽ falsò composuis-
sent, & calumnias antè patefactas tanquam ueras criminationes cõtexissent, ad Im-
peratorem hæc omnia deferenda curauerunt.

Arsenij manus abscissæ insimulatus Athanasius.

Athanasij defensio.

Mareotis.

De ecclesiæ dedicatione Hierosolymis, ac sancti Athanasij proscriptione. CAP. XXXI.

HIS rebus gestis, illi Hierosolymam proficiscuntur. nam eò totum conciliũ Ty-
ri conuocatum petere mandauerat Imperator. Quinetiam alios omnes episco
pos undique ad eam ciuitatem commeare iusserat, quò templa ab ipso ædificata cõ-
secrarent. Misit etiam illò unà nonnullos principes uiros, sibi familiaritate & be-
neuolentia coniunctissimos, pietatis & fidei ornamentis eximiè decoratos: quibus
mandatum dedit, ut nõ episcopis solum, & eorum comitibus, uerùm etiã omnibus
egentibus, qui illuc confluerent, omnia necessaria largè & liberaliter suppeditarẽt.
Porrò sacrosanctum altare aulæis planè regalibus, & monimentis lapidibus precio
sis auroq; collustratis, adornabatur. Ad hunc modum igitur festo splendidissimo
celebrato, episcoporum singuli domũ rediêre: Imperator autem, cum de celebris fe
sti splendore & magnificentia certior factus esset, incredibilem animo cepit læti-
ciam, & omnium bonorum largitorem Deum propterea laudibus extulit, quòd i-
stud postulatum benignus ipsi concesserat. Postquam uerò Athanasius ad eũ ue-
nit de iniquo iudicio conquesturus, episcopos quos ea de re accusabat, ad se aduen-
tare iubet Imperator. Qui simul ut accesserunt, calumniasq; suas manifestò depre-
hensas animaduerterunt, illis quas iam antè confinxerant relictis, referunt Impera-
tori: Athanasium minatum esse, se prohibiturum, quo minus frumentum, ut solet,

A Alexandria Constantinopolim adueheretur. Quibus uerbis fidem adiungens Imperator, Athanasium mittit in exilium, iubet'q ut Treuerim urbem Galliæ se conferat. Iam trigesimus regni sui annus agebatur.

Athanasius Treuerim relegatus in exilium.

De beati Constantini Imperatoris testamento. CAP. XXXII.

ANno & paucis mensibus dilapsis, cum Imperator esset Nicomediæ, grauiter ægrotare cœpit. Cum'q secum consideraret, quàm incertus sit humanæ uitæ exitus, donum sacrosancti baptismatis accepit. Ad hoc namque tempus istud ideo distulerat, quòd magno tenebatur desiderio, hoc salutare lauacrum in Iordane fluuio percipiendi. Tres filios imperij reliquit heredes, Cōstantinum, Constantium, & Constantem, natu omnium minimum. Athanasium uerò magnum Alexandriam redire iussit, id'q præsente Eusebio episcopo Nicomediæ, & contraria ei suadere laborante.

Constantinus cur baptismū distulerit.

Pro eodem Imperatore defensio. CAP. XXXIII.

NEmini certè mirum uideri debet, quòd Imperator in fraudem illectus, tam illustres uiros solum uertere coegit. Nam fidem adhibuit episcopis, qui occultare studebant ueritatem, illustrem quandam uitæ speciem præ se ferentes, qua Imperatorem dolo deluserunt. Neque sanè eos fugit, qui sunt in Sacris literis eruditi, Dauidem prophetam reuera deceptum fuisse. Quem non pontifex, sed uerna & uerbero (Sibam dico, qui falsum crimen contra Miphiboseth detulit ad regem, illius'q agrum, suum ita reddidit) ueteratoriè circumuenit. Atque ista quidem dico, non quò prophetam insimulem: sed quò pro Imperatore respondeam, ostendam'q humanæ naturæ imbecillitatem: & doceam simul, non solis accusatoribus credendum, quamuis digni uideantur quibus sit habenda fides, sed alteram aurem integram seruandam reo.

2. Reg. ca. 16.

Accusatorib. non solis credēdum.

De sancti Constantini Imperatoris obitu. CAP. XXXIIII.

B POstea uerò quàm Imperator ex hoc terrestri regno ad alterum multo præstabilius translatus fuit, præfecti, duces, & reliqui omnes illustres uiri, eius corpus in loculo aureo repositum Constantinopolim deportant: quod quidem milites omnes comitantur, partim antecedentes, partim subsequentes, se'q tam præclaro Imperatore orbatos grauiter lamentātur. nam eum sibi patris benignissimi loco fuisse, pro certo compererant. Quod autē ad corpus eius attinet, quantum honoris interim illi delatum sit, quanto temporis spacio, dum principes uiri filij reditum expectarent, in palatio manserit, literis persequi non necesse arbitror, præsertim cum alij eadem scriptis mandarint: quorum libros quisq pro arbitratu legere poterit: inde'q cognoscere, quibus præmijs, quam'q honorificis, rerum uniuersarum moderator Deus famulos sibi beneuolos remuneretur. Quibus si quisquam minimè fidem habeat, cum magnifica illa opera, quæ circa eius sepulchrum & statuam hodie cernuntur, oculis aspexerit: credat saltem Sacris literis, & Domino dicenti, Glorificantes me glorifico: & qui me spernunt, ipsi quoq spernentur.

Constantini Imp. obitus & luctus.

1. Reg. cap. 2.

Finis primi libri.

THEODORITI EPISCOPI CYRI ECCLESIASTICAE HISTORIAE Liber secundus.

De sancti Athanasij reditu. CAP. I.

DIuinus ille Athnasius biennio integro & mensibus quatuor Treueri commoratus, reuertit Alexādriam. Quo quidem tempore Constantinus, filius Constātini Magni natu maximus, qui Galliæ uersus Occidentem imperium obtinuit, literas ad ecclesiam scripsit Alexandrinam, quæ ita se habent:

Athanasij ab exilio reditus.

Imperatoris Constantini, Constantini filij, ad Alexandrinos epistola. CAP. II. A

Constantinus Cæsar populo catholicæ ecclesiæ, quæ est Alexandriæ, S.

Athanasius cur in Galliam relegatus.

VEstræ prudentiæ minimè obscurum esse arbitror, quid causæ fuerit, cur sacro sanctæ legis & doctrinæ euangelicę interpres Athanasius à patre meo in Galliam relegatus sit: ne scilicet per nefariam improborum quorũdam peruersitatem (nam agrestis infestorum & crudelium hostium immanitas eius capiti periculum intenderat) uulnera planè insanabilia sustinere coactus fuisset. Quocirca ut hanc nequam hominum maliciam effugeret, ex illorum quasi faucibus, qui ei struebant insidias, ereptus est: iussusq́ue ut sub mea ditione uitam degat, quo non aliter ac si in ea ciuitate uersaretur, in qua antehac uixerit, omnibus rebus ad uitã necessarijs (licet eius eximia uirtus diuina ope freta, graues asperioris fortunę ærũnas pro nihilo putet) abundare circumfluereq́ue possit. Quamobrem cum pater meus Constantinus Augustus, dignus sanè ob res præclarè gestas qui sempiternæ memoriæ commendetur, haberet in animo, episcopum illum ad propriam sedem locumq́ue uestræ cumprimis sanctimoniæ gratia restituere: & morte, ut sors humana fert, antè occupatus occumberet, quàm id quod erat sibi in optatis, explere posset: cõsentaneum certè existimaui, ut ipse institutum tam pij Imperatoris mihi exequendum susciperem. Quanta autem obseruantia & honore hominem complexus fuerim, ab eo ipso, simulatque in uestrum conspectum uenerit, facilè intelligetis. Nec mirũ sanè, me istud humanitatis officium erga illum declarasse. nam tum quædam uestri desiderij quasi effigies, tum grauis hominis persona ante oculos mentis obuersata, animum meum ad hoc ipsum commouit, uehementerq́ue cohortata est. Deus uos, fratres mei charissimi, sua prouidentia diu seruet incolumes. Cũ istis Constantini literis sanctus Athanasius redit Alexandriam. Quem omnes tum ciues tum rustici, tum nobiles tum plebeij, cupidè libenterq́ue excipiunt: exceptis solum Arianis, quibus eius reditus molestiæ & angori fuit. Quapropter Eusebius, Theognis, & B quotquot eorum factioni adhærebant, suas machinas ad Athanasium oppugnandum de integro admouere, & calumnias in aures Constantij Imperatoris, qui filius Constantini minor natu fuit, contra eum callidè infundere cœperunt. Sed qua ratione hoc factum sit, & quemadmodum iste Imperator à uera doctrinæ Apostolicæ regula deflexerit, deinceps commemorabo.

Athanasij reditus quibus gratus.

Constantius Constantini F. Arianus.

Quomodo Constantius Imperator à recta fide abductus fuerit. CAP. III.

Constantia Constantini M. soror.

COnstantiæ Licinij coniugi, & sorori Constantini, magna intercessit familiaritas cum presbytero quodam Ariana labe infecto: qui tametsi erroris morbũ, quo laborabat, non palàm ostendit: tamen assiduè, dum cum illa sermonem conferebat, dixit, Arium falsò accusatum esse. Huic Constantiæ, frater eius Constãtinus Imperator multo omnium illustrissimus, post mortẽ Licinij, uiri sui impij, omni cura ac studio prospexit, eamq́ue ex uiduitate nihil incõmodi capere passus est. Quin etiam cum mortem iam esset obitura, ei præstò fuit: neque ullũ officij genus, quod ad eam curandam spectabat, prætermisit. Quo quidem tempore illa presbyterum illum accersi iubet, Imperatoremq́ue supplex orat, ut ei prouidere uelit. Quod Constantinus & tum se facturum pollicitus est, & postea promissum re ipsa præstitit: quippe concessit presbytero, ut eius consuetudine atque adeò ope pro arbitratu suo uteretur. At presbyter, licet in maximo honore apud Imperatorem esset, tamen cum uideret Imperatoris animum de religionis doctrina confirmatum, suæ prauitatis morbum neutiquam ei aperire ausus est. Sed postquam Constantinus ad regnum immortale migrarat, & regnum imperiumq́ue hoc caducum filijs testamento distribuerat, cum nemo illorum ei morienti adesset, isti soli presbytero testamentum concredidit, iussitq́ue ut illud Constantio traderetur. Nam uerisimile erat, hunc, quoniam propius aberat Nicomedia, citius quàm reliquos duos eò peruẽturũ. Hac de causa igitur presbyter & notus Cõstantio (dedit nãque ei testamentum,

A mentum, sicut Constantinus imperauerat) & perfamiliaris factus est: iussusq; ut crebrò ipsum adiret. Qui ubi inconstantem Constantij mentem, eamq; non aliter atque arũdinem à contrarijs uentis huc illucq; agitatam facilè flecti uidit, cõfidenti animo bellum contra doctrinam Euangelicam ciere cœpit. Atq; tempestatẽ, qua ecclesiæ iactabantur, simulatè lamentatus, illius authores esse dixit eos, qui uocem ὁμοούσιον, id est Cõsubstantiale, minimè in Scripturis repertam, doctrinæ fidei adiecissent: hancq; rem unam tum inter sacerdotes, tum inter laicos non parum discordiæ proseminasse. Deinde Athanasium & eius doctrinæ fautores insimulare, parareq; cõtra eos insidias aggreditur. Hoc adiutore usi Eusebius, Theognis & Theodorus Perinthius (erat quidem Theodorus uir doctrina præter cæteros exquisita, scripsitq; commentarios in sacra Euangelia: uulgò Heracleotes nominatur) frequenter admodum, quoniam habitabant in proximo, in Imperatoris uenêre conspectum, reditumq; Athanasij ab exilio multorum malorum causam extitisse dixere: & non Ægyptum solum, uerùm etiam Palæstinã, Phœniciam, & alias finitimas gentes turbulentis illorum fluctibus grauiter agitari.

Constantij in uera religione amplectenda, inconstantia.

Theodorus Heracleotes et eiusdem Cõmentaria in Euangelia.

De secunda beati Athanasij relegatione: & Gregorij tum ordinatione, tum morte. CAP. IIII.

HIs & similibus rationibus cum leuem in primis & flexibilem Constantij animum oppugnassent, persuasere ut Athanasius ecclesia pelleretur. Athanasius autẽ, intellectis eorum insidijs, clàm se subduxit Alexandria, & rectà in Occidentẽ contendit. Etenim Iulium episcopum, qui tum Romanam rexit ecclesiam, Eusebiani de criminibus, quæ falsò contra Athanasiũ confinxerant, per literas certiorẽ fecerãt. Ille ecclesiæ canonem secutus, & eos iussit Romam uenire: & diuinũ Athanasium, quò pro se in iudicio ipse responderet, uocauit. Qui ut primùm fuit accersitus, eò maturè contendit. Tragœdiæ autem authores Romam ideo nõ sunt pro-
B fecti, quòd intellexerunt sua mendacia manifestò fore deprehensa. Qui ubi oues gregis Alexandrini pastore destitutas uident, quendam nomine Gregorium, lupum uidelicet in locum pastoris, substituunt. Qui ad sex annos multo maiore crudelitate, quàm agrestes belluæ, in gregem usus: tandem à suis ipsius ouibus miserè extinctus fuit, debitasq; suæ improbitatis pœnas persoluit.

Athanasius iterum calumnijs Alexandria pulsus.

Gregorius Athanasij successor suæ improbitatis pœnas luit.

De Paulo Constantinopolitano episcopo. CAP. V.

ATHANASIUS uerò ad Constantem accedens (Constantinus enim, filius Cõstantini natu maximus, in bello interemptus erat) de factionis Arianę insidijs cõqueri, bellum contra fidem Apostolicam excitatum lamentari: & tum patris, tum magni concilij Nicæni, quod ille cõuocauerat, eum in memoriam reducere cœpit: quinetiam decreta patrum, quibus ille unà interfuerat, ab eo lege confirmata fuisse. Talia cum gemitu & lachrymis apud Constantem Imperatorem elocutus, eum ad patrem æmulandum excitauit. Nam simulatq; ista audiuit, literas scripsit ad fratrem, quibus eum hortabatur, uti hæreditatem pietatis paternæ integram inuiolatamq; seruaret. Illum enim imperium pietate stabiliuisse: tyrannos, qui Romanos oppresserãt, profligasse, & barbaros undiq; in suam potestatem redegisse. Quibus literis persuasus Constantius, mandatum dedit, ut episcopi tum Orientis, tũ Occidentis Sardicã, quæ est in Illyria urbs, gentis Daciæ primaria, aduentarent. Nam alijs multis morbis uexabatur ecclesia, ad quos curandos Concilium necessariò requirebatur. Etenim Paulum episcopum Constantinopolitanum, qui pro sana doctrina se periculis offerebat, Ariani, tanquam seditionis authorẽ ac ducem accusabant: aliaq; nõnulla ei obiectabant crimina, quæ per calumniam pietatis præconibus inferre solebãt. Verùm populus ueritus aduersariorum insidias, hũc Paulum Sardicam id temporis proficisci non sinit. Paulò autem pòst Constantius Imperator, cuius animus facillimè huc illuc impellebatur, Arianorum suasu Paulũ Cõstãtinopoli exturbauit: & ad Cucusum, (paruũ oppidũ olim ditioni gentis Cappa-

Athanasius apud Imp. de Arianorũ insidijs conqueritur.

Constãtij mandatum.

Paulus Cõstantinop. episc. ab Arianis accusatus.

Pauli relegatio, & interitus.

Cucusum.

dociæ ſubiectum, nunc autem Armeniæ minori adiunctum) relegãdum curauit. A
At ne hac quidem Pauli in ſolitudine commoratione contenti erant rerum omnium perturbatores Ariani: ſed miſsis eò quibuſdam ſuæ cruentæ uoluntatis adminiſtris, eum uiolenta morte affecerunt. Quod etiã diuus Athanaſius in Apologia, quam pro ſuæ fugæ defenſione conſcripſit, docet his ferè uerbis: Ariani, ubi Paulum epiſcopum Cõſtantinopolitanum perſecuti, in oppido Cucuſo Cappadociæ repererunt, palàm curauêre ſtrangulandum: Philippo præfecto, qui illorum hæreſeos præſes fuit, & perditorum conſiliorũ miniſter, carnifice ad eam rem uſi. Eiuſmodi cædib. nobilitata eſt Ariana blaſphemia. Nam talia ſcelera contra Dei famulos admiſſa, furori eorũ aduerſus unigenitũ Dei filiũ accenſo pulchrè reſpõderũt.

De Macedonio, & hæreſi ab eo introducta. CAP. VI.

Macedonius epiſcopatu depulſus.

VBi autem Paulum hoc modo ad mortem, imò uerò ad regnun cœlorum miſerant, Macedonium in eius locum ſufficiũt: quem, quoniam pari ratione cum ipſis blaſphemiam contra Spiritum ſanctum uſurpabat, ſuæ opinionis & doctrinę fautorem exiſtimarunt. Verùm non ita multo pòſt, iſtum quoq; de epiſcopatus illius gradu propterea deiecerũt, quòd quem ſacra Scriptura filium Dei nominat, creaturã uocare recuſauit. Qua de cauſa hic ab Arianis ſegregatus, propriæ cuiuſdam ac ſeparatæ ſectę author & patronus factus eſt: quippe filiũ patri conſubſtantialem dicere noluit. Sed docuit, eum genitori in omnibus ſimilem eſſe, & Spiritũ ſanctum creatum apertè aſſeruit. Atq; has quidem res non longo tempore pòſt, ita ut diximus, geſtas eſſe conſtat.

Macedonius propriæ ſectæ author.

De Sardicenſi concilio. CAP. VII.

Sardicenſe cõcilium.

DVcenti & quinquaginta epiſcopi, ſicut eſt à ueteribus memorię proditũ, Sardicæ in unũ conuenêre: quò etiam acceſsit magnus ille Athanaſius, Aſclepas epiſcopus Gazę, cuius ſuprà facta eſt mentio, & Marcellus Ancyræ, quæ eſt urbs Galatiæ primaria, qui tẽpore magni concilij Nicęni epiſcopus fuerat. Aduentarũt B
illò præterea horum accuſatores, & præfecti phalangis hæreticorum, qui dudũ de Athanaſio iudicium exercuerant. Verùm quoniam concilij conſtantiam, & ſanã de decretis diuinis ſententiã exploratè cognitam habebãt, cum eſſent uocati, minimè ingredi uoluerunt: ſed accuſatores, unà cum iniquis Athanaſij iudicibus, ſe inde ſubduxerunt. Quam rem commodius docebit Cõcilij epiſtola: eamq́; , quo eorum facta euidentius appareant, in hiſtoria intexere conſtitui.

Literæ Synodicæ, ab epiſcopis qui illic conuenerant, ad uniuerſos orbis epiſcopos conſcriptæ. CAP. VIII.

SAnctum Concilium ab epiſcopis Romæ, Hiſpaniæ, Galliæ, Italiæ, Campaniæ, Calabriæ, Aphricæ, Sardiniæ, Panniæ, Myſiæ, Daciæ, Dardaniæ, & Daciæ inferioris, Macedoniæ, Theſſaliæ, Achaiæ, Epiri, Thraciæ, Rhodopæ, Aſiæ, Cariæ, Bithyniæ, Helleſponti, Phrygiæ, Piſidiæ, Cappadociæ, Ponti, Phrygiæ minoris, Ciliciæ, Pamphyliæ, Lydiæ, inſularum Cycladum, Aegypti, Thebaidis, Libyæ, Galatiæ, Palæſtinæ, Arabiæ, per Dei gratiam Sardicæ celebratũ, omnibus ubique epiſcopis & miniſtris catholicæ & Apoſtolicæ Eccleſiæ, dilectis fratribus in Domino S.

ETſi ab Arianis multa ſcelera, idq́; non rarò, contra Dei ſeruos rectam fidẽ conſeruantes iampridem edita ſunt (nam adulterina & falſa doctrina ſuppoſita ueræ ſincereq́; doctrinę patronos de ſuis honoris gradibus deturbare moliebãtur) tamen nuper tantus impetus ab illis aduerſus fidem factus eſt, ut fama eius ad aures uſq; ſanctiſsimorum Imperatorum permanarit. Quocirca diuiniſsimi illi Imperatores, iuuante Dei gratia, nos ex uarijs prouincijs & ciuitatibus congregarũt, & hoc ſanctũ conciliũ Sardicę cogi ſtatuerunt, ut non modò omnis tolleret̃ diſſenſio: uerũ etiã deprauata de fide doctrina reiecta, uera pietas in Chriſtũ ſola apud omnes cõſeruaretur. Venêre enim epiſcopi de Oriẽte Imperatorũ religioſiſsimorum impulſu, potiſsimũ quidem propter crebros rumores de chariſsimis fratrib. & collegis noſtris, Athanaſio epiſcopo Alexãdrino, Marcello epiſcopo Ancyrę, q̃ eſt in Galatia, & Aſclepa Gazę epiſcopo diſsipatos. Fortaſsis etiã tales de illis calumniæ ad uos perlatæ ſunt, q; ueſtras quoq; aures eiſdẽ conturbare inſtituebant: eo

quidem

A quidem consilio, ut tum criminibus ab ipsis aduersum innocentes confictis haberetur fides, tum improba ipsorum hæresis in nullam omnino suspicionem uocaretur. Cæterùm non diu permissa fuit illis potestas talia scelera admittendi. Dominus enim est qui ecclesijs præest, quiq; pro his & pro nobis omnibus mortem oppetijt, & per easdem nobis omnibus in cœlum aditum patefecit. Nam quemadmodum Eusebius, Maris, Theodorus, Theognis, Vrsacius, Valēs, Menophantus & Stephanus literas contra collegas nostros, de quibus modò dictum est, Athanasiū nempe episcopum Alexandrinum, Marcellum episcopum Ancyrę urbis Galatię, & Asclepā episcopū Gazæ ad collegam nostrū Iulium, ecclesiæ Romanę episcopū scripsere: sic scripsere quoq; aduersarum partiū episcopi, quò tum integritatem & innocētiam Athanasij collegę nostri uerè testificarētur, tum Eusebianorū facta nihil aliud in se complecti quàm mendacia & calumnias penè innumerabiles ostenderēt. Et quãuis falsę eorū criminationes tū ex eo in primis, quòd accersiti à charissimo fratre & collega nostro Iulio non aduentarūt, tū ex literis ab eodem ipso Iulio scriptis, omnib. cōstare possint (nã uenissent certè, si modò ea facinora, q̃ cōtra collegas nostros commiserant, se Iulio posse probare non dubitassent) tamen suos fraudulentos conatus ex rebus, quas in hoc sancto ac celebri concilio gesserunt, multo clarius apertiusq; patefecerūt. Vbi enim uenēre Sardicã, & fratres nostros, Athanasiū, Marcellū, Asclepã & alios adesse uidēre, in iudiciū uenire metuebant. Ac licet semel, iterū ac sæpius essent uocati, minimè tamen morē gesserunt. Et tametsi cùm alij episcopi, qui in unum conuenerant, tū Osius in primis, senex certè admodū uenerandus (qui propter prolixū ætatis tempus, propter fidei confessionē, propter grauissimos denique exantlatos labores summo honore & reuerētia prosequēdus erat) expectarent eos, rogarentq; ut uenirent in iudiciū, quo quæ de collegis absentibus diuulgauerant, & aduersus illos scripserant, ea pręsentes ipsi uera esse conuincere possent: tamen uocati, uti diximus, nō uenerunt. Vnde sanè declararūt manifestò suas ipsorū calumnias, & tergiuersatione uelut uoce emissa, suas insidias & molitiones ueteratorias palàm prædicarūt. Nam qui suis dictis confidunt, ij ea coràm asseuerare nō recusant. Sed, quoniã isti in iudicio comparere nolebant, arbitramur profectò iam nemini obscurū esse (quamuis illi rursus omnia per dolū eludere in animum induxerint) quòd cū nihil habeant quo de collegas nostros planè conuincāt: illis tamē & obtrectare absentibus, & p̄sentes uitare studēt. Siquidē, fratres charissimi, iudicio interesse detrectabāt, nō solum propter calumnias, quas ipsi contra istos excogitarint: sed etiã, quòd uidebāt ibi p̄stò futuros alios, qui eos erant uarijs de criminibus accusaturi. Nã proferebantur in mediū uincula, ferrum, homines ab exilio reuersi: uenerunt etiã in iudicium collegæ nostri, q ab alijs in exilio detētis redierant: adfuerunt pręterea cognati & necessarij eorū, qui istorū maleficijs interijssent. Et quod omnium maximum est, p̄stò erant episcopi, quorum unus uincula & catenas, quibus istorum opera constrictus fuisset, protulit: alij mortem, ab eisdem non paucis per calumniam illatam, testabantur. Etenim usque eò istorum prorumpebat amentia, ut episcopum trucidare aggrederentur: & certè eum trucidassent, nisi ex eorum manibus elapsus fuisset. Porrò comparuit in Concilio beatę memoriæ Theodolus, collega noster, qui eorundem effugisset calumnias: siquidem per calumniam eorum mors ei decreta fuit. Quinetiam alij ostendere plagas gladijs inflictas, alij fame ab illis se penè extinctos conqueri cœperunt. Atq; hæc testimonijs confirmare non plebeij homines, sed integrę ecclesiæ: quarum gratia qui eò uenerant, & earū legatione fungebantur, docebant, milites gladijs cinctos, & turbas hominum clauis instructas ab istis comparatas esse: iudicum itē minas, literas fictas ab eisdē suppositas ostēdebāt. Nã perlegebātur in Cōcilio literæ Theognidis, quas cōtra collegas nostros Athanasium & Asclepã, quò Imperatoris animum aduersum eos incēderet, cōscripsit. Quę literæ, fuere diaconorū

Osius episcop.

Accusatores non comparere, suspicionē ferre calūniæ.

Theodulus.

Theognidis literæ calumniatrices.

Theognidis indicio deprehensæ. Adde his uirgines nudatas statutasq́ in publico, A incendia ecclesiarum, collegas denique in custodias inclusos. Quæ mala omnia nõ aliã ob causam, quàm ob impiã Arianorũ hæresim factitata sunt. Nã quicunque eorum doctrinæ consentire renuebant, hi eiusmodi cruciatus effugere nullo modo potuerũt. Ariani igitur cum ista animis antè agitassent, uidebãtur sibi in eiusmodi adducti angustias, ut quid liberè agerẽt, nõ haberent. Nã cũ puderet eos propterea facinorum suorum, quòd ea amplius tegere non poterant: ueniunt Sardicã, uti opinionem hominibus afferrent, se nihil omnino deliquisse. Verùm ubi uident, eos quos falsò insimulassent, quos supplicijs affecissent, adesse: quinetiam ubi tũ accusatores, tum iudices suorum scelerum ante oculos positos cernũt: in conciliũ etiam uocati, intrare noluerunt. Porrò autem cum collegæ nostri Athanasius, Marcellus & Asclepas magna libertate contra eos loquendi uterentur, grauiter cõquererentur, postularent, uti adesse uellẽt: pollicerentur denique se non solum calũniam eorum refutaturos, uerumetiam planè demonstraturos quæ scelera cõtra ecclesias edidissent, isti suorum improbè factorum conscientia erant tantopere perterriti, ut tum inde aufugerent, tum per fugã calumniam suam aperirẽt, tũ clã se subducẽdo maleficia ab se commissa manifestò fateri uiderentur. Et quanquam eorũ improbitas & calumnia non ex rebus solum antè ab ipsis gestis, uerumetiã ex his uel maximè oculis cuiusque subijcitur: tamen ne ex fuga sua uelut ansam ad noua maleficia arripiant, consultum ducebamus facinora ab illis designata, uerbo ueritatis accuratè expendere. Qua re quidem ita constituta, cõfectaq́, comperimus ex ipsorum factis, eos uerè calumniatores esse, & nihil aliud molitos, quàm ut insidias collegis nostris tenderent. Nam Arsenius, quem ab Athanasio interfectum prædicabant, adhuc superstes est, & in numero uiuentium cernitur. Ex qua re una certè, cõmenta de criminibus, quæ passim contra pios diuulgassent, perspicuè deprehendũtur. Quinetiam cum rumorẽ de calice, tãquam à Macario presbytero Athanasij cõfracto sparsissent, nonnulli qui Alexandria, Mareote, & ab alijs locis Sardicam uenerant, apertè testabantur, nihil eiusmodi à Macario admissum esse. Episcopi item B Aegypti per literas scriptas ad Iulium collegam nostrũ satis confirmabant, nullam omnino fuisse de ea re suspicionem. At prædicant porrò, se cõmentarios contra eum scriptos habere: quos profectò licet ex una parte confectos constet, tamẽ cum per eosdẽ & de gentilibus, & de catechumenis haberetur q̃stio, unus ex catechumenis interrogatus, respondebat se intus fuisse, cum Macarius in eo loco præsto esset. Alius quoq; de eisdem rogatus, dixit, Ischyram, de quo tam crebros rumores isti dissipassent, morbo uexatum in cellula decubuisse. Ex quo perspicuum est, tũ nulla prorsus mysteria id tẽporis ideo celebrata fuisse, quòd catechumeni intus erant: tum Ischyram non adfuisse, sed iacuisse in cellula morbo oppressum. Etenim idem ipse Ischyras totus ex nequicia & fraude factus, tametsi falsò mentitus esset, affirmando Athanasium librum quendam ex sacra Scriptura cremasse: tamen se eodem tempore, quo Macarius ibi adfuerat, confessus est, in lecto ægrotum decubuisse: adeò ut inde se calumniatorem esse planè proderet. Denique calumniæ merces Ischyrę data est, nimirum ut episcopus nuncuparetur, cum nondum presbyter factus erat. Nam uenêre ad Concilium duo presbyteri, qui antè cum Meletio communicarant, postea autem à beato Alexandro episcopo Alexandriæ in ecclesiam recepti erant: hiq; præsentes cũ Athanasio testimonium dixêre, Ischyram nunquã fuisse ordinatum presbyterũ, neq; Meletiũ in Mareote uel ecclesiã omnino habuisse, uel ministrũ. Et tamen isti eũ qui nunq; fuisset presbyter, iam tamen est factus episcopus, pro se testem adducũt, quo possint, dũ struunt calumnias, hoc episcopi nomine auditores obstupefacere. His accedit, q liber collegę nostri Marcelli legebatur, indeq; Eusebianorum fraus erat manifestò deprehẽsa. Nã quæ ille q̃rendo disceptãdoq; posuerat, isti ex eis, utpote cõcessis & affirmatis ansam calumniandi cœperunt.

ἀποφέρεσθαι.

Arianorum calumnia unde comperta.

Arsenij cædis falsò insimulatus Athanasius.

Ischyræ nequitia.

Marcelli fides sincera.

A perunt. Itaq; legebant & ea ipsa, & alia quæ deinceps sequebantur, quæq; ante easdem quæstiones posita erant: ex quibus cõpertum est, fidẽ Marcelli sanã sinceramq; esse. Neq; enim Deum uerbũ ex sancta Maria initium cepisse, sicut isti affirmant: neq; regnum eius finem habiturũ: sed ipsum tum principij, tum finis penitùs expers esse scripsit. Asclepas quoq; collega noster cõmẽtarios proferebat, qui Antiochiæ præsentibus suis accusatoribus, & Eusebio episcopo Cæsareę confecti erãt, atq; ex iudicum sententijs in eisdem contentis, se insontem declarauit. Non sine causa igit, fratres charissimi, isti accersiti ad conciliũ, non obtemperarunt: non sine causa iudicium effugerunt. Nam scelerum conscientia exagitati, fuga suas calũnias confirmarunt: perfeceruntq;, ut criminibus, quæ accusatores corã aduersum eos citabant, ostendebantq;, fides adhiberetur. Quibus omnibus illud præterea adiungendũ est, quòd eos qui ob Arij hęresim in crimen uocati, & ab ecclesia eiecti erãt, non modò ad se receperunt, uerumetiam ad altiorem dignitatis gradũ extulerunt. Nam & diaconos ad presbyterij honorẽ, & presbyteros ad episcopatũ euexêre, nõ aliam ob causam, quàm ut tum impiã doctrinã dispergerent, lateq; propagarent: tum piam ac sinceram fidem funditùs delerent, labefactarentq;. Istorum aũt, proximè & secundum Eusebianos principẽ locũ obtinent, Theodorus Heracleę, Narcissus Neroniadis Ciliciæ, Stephanus Antiochiæ, Laodiceæ Georgius, Acacius Cæsareæ Palęstinæ, Ephesi (quæ est urbs Asiæ) Menophantus, Vrsacius Singidonis Mysię, Valens deniq; Myrsi Pãnonię episcopus. Etenim isti illis qui secum ex Oriente uenerant, nõ dedêre potestatẽ uel uenïẽdi in sanctũ Conciliũ, uel ecclesiam Dei omnino adeundi. Qui dũ iter faciunt uersus Sardicã, cogunt inter ipsos separatim conciliũ, atq; paciscunt cum minis adiectis, se cum uenirent Sardicã, nequaquam uel ad iudiciũ accessuros, uel intraturos in sanctũ ac celebre Cõciliũ: sed simul ut eò peruenirent, & se accedendo ad eam urbẽ, suo perfunctos officio ostenderent, quamprimũ inde fugituros. Quas res possumus cognoscere ex collegis

B nostris, Macario Palæstinæ, & Asterio Arabiæ: qui tametsi cũ eis unà uenerant, iã tamen ab eorum infidelitate se separarunt. Isti enim ad sanctũ Cõcilium aduentãtes, aiebant se omnia quę gessissent, per uim sibi illatã coactos gessisse: adiungebantq; etiam illud, nempe quòd rectæ ueræq; fidei cupiditate incensi, huc uenire ab illis fuissent prohibiti: quandoquidem aduersum ipsos ab eorum opinione discedere cupientes, minas iactare, multaq; imperare cœpisse. Quam ob causam omnes in unis ædibus manere uolebant: neq; sibi ipsi fecêre potestatem, ut unus ab alio uel ad minimum temporis spacium se separaret. Sed ut summatim dicamus, sicut minimè consentaneum erat calũnias ab istis excogitatas, uincula, cædes, uerbera, literas fraudulentas falsoq; confictas, uirgines nudatas statutasq; in publico, ecclesiarum euersiones, incẽdia, decessiones à minorum ciuitatũ & ecclesiarum gubernatione ad maiorum, & quod est omnium maximũ, impiã Arij hæresim per eos contra ueram fidẽ excitatã silentio præterire, in obscuroq; relinquere: sic ęquum uidebatur, ut charissimos fratres nostros & collegas, Athanasiũ episcopũ Alexandriæ, Marcellum Ancyrę Galatiæ, & Asclepã Gazæ episcopũ, & cæteros qui cum illis Domino ministrant, innocẽtes & sceleris puros declararemus: scriberemusq; ad cuiusq; eorum diœcesin, quo populus ecclesię, quę est ipsorũ cuiusq; ꝓpria, de sui episcopi integritate certior fiat, hucq; habeat pro episcopo, eiusq; aduentũ expectet: eos aũt, qui instar luporũ in ecclesias ipsorum irruissent, Gregoriũ dico, qui in Alexandrinã ecclesiã: Basiliũ, qui in Ancyram: & Quintianũ, qui in ecclesiam Gazæ irrupit: neq; nominet episcopos, neq; Christianos putet, neq; ullã cum illis omnino habeat communionẽ, neq; ullas ab ijs recipiat literas, neq; ad eos scribat. Quod uerò attinet ad Theodorum episcopum Heracleæ, quæ est ciuitas Europæ, ad Narcissum Neroniadis Ciliciæ, ad Acacium Cæsareæ Palęstinæ, ad Stephanum Antiochiæ, ad Vrsacium Singidonis Mysiæ, ad Valentẽ Myrsorum Pannoniæ, ad Meno-

Deus uerbum principij & finis expers. *Asclepas.*

Qui in Ecclesiam luporum instar irruperint.

Menophantum Ephesi, & ad Georgium Laodiceę episcopũ, quanq; metu percul- A
si, ab Oriẽte Sardicã non aduentarunt: tamen quia sunt non solũ à beato Alexan-
dro episcopo Alexandriæ abdicati, uerùm etiam nõ minus quàm ij quos suprà po
sui, dementi Arij hęresi infecti, & in grauia etiã crimina uocati, eos sacrosanctũ cõ-
cilium cõmunibus suffragijs de episcopatus gradu dimouit: & nõ modò non esse
episcopos, sed ne cõmunione fidelium dignos iudicauit. Nam qui filium à patris
substantia & diuinitate separant, qui uerbum à patre alienum arbitrantur, hi meri
tò & excludendi sunt ecclesia catholica, & Christianorum nomine penitùs priuan-
di. Itaq; uobis omnib. anathema sunto, propterea quòd sunt uerbũ ueritatis caupo
Gal. 1. nati. Nam idẽ ipsum pręcipit Apostolus: Si quis uobis Euangelizauerit, præterq;
quod accepistis, anathema sit. Iubete igit ut nemo cũ his cõmunicet. Non est enim
cõmerciũ ullum luci cum tenebris. Hos oẽs à uobis quàm lõgissimè ablegate. Ne-
2. Cor. 6. que enim est ulla cõsensio Christo cũ Belial. Cauete, fratres charissimi, ne uel scriba
tis ad eos, uel literas ab eis recipiatis. Vobis enitendũ est, fratres & collegę, ut spiri-
tu pręsentes, cõcilio nostro cõsentiatis, eiq; uestra subscriptione suffragemini, quo
concordia ab omnib. collegis nostris ubiq; integra conseruet. Illos aũt tum exclu-
dimus cõmunione, tum ecclesię catholicæ finib. expellimus, qui asserunt, Christũ
Deum quidẽ esse, sed non uerũ Deum: filium esse, sed non uerũ filiũ: genitum esse
simul, & ingenitũ. Ita se Genitũ, intelligere fatentur (his enim uerbis utunt) quod
genitum est, existit. Quinetiã Christo, qui est ante secula, finẽ tribuũt, & initium:
qui non in tempore, sed ante omne tẽpus generationem habet. Itemq; nuper duæ
Valens & Vrsacius duæ uiperæ. uiperæ ex aspide Ariana editæ sunt, Valens & Vrsacius: qui quidem insolenter se
efferunt, nec dubitant se Christianos dicere, cum tamen & uerbum Dei, & Spiri-
tum sanctum, crucifixum esse, occisum, mortuum, & à mortuis excitatum, constan
ter asseuerent. Porrò ista coniurata hæreticorum turba cõtendit uarias patris &
Sardicensis cõfilij cõfeßio. filij & Spiritus sancti subsistentias esse, easq; separatas. Nos autem hãc accepimus B
doctrinam, sic didicimus, hanc habemus catholicam traditionem, fidem, confessio
nem, uidelicet quòd una sit hypostasis (quam uocem hęretici usurpãt pro substan-
Hypostasis. tia) patris, filij, & Spiritus sancti. Quod si percontent à nobis quæ sit filij (ut ipsi
intelligunt) substantia: respondemus, eam unam eandemq; esse cum ea quæ est ue
rè patris substantia, neque patrem unquam sine filio fuisse, neq; filium sine patre,
neque posse esse uerbum quod spiritu caret. Est enim absurdissimũ, affirmare pa-
trem aliquando fuisse sine filio, imò uerò nec patrem nominandum, nec posse esse
Ioan. 14. absq; filio, ipse filius locuples testis est, cum dicat: Ego in patre, & pater in me est.
Ioan. 10. & rursus: Ego & pater unũ sumus. Neq; quisquam nostrûm negat, eum genitum
esse: sed genitum ante omnia dicimus, quæ uisibilia inuisibiliaq; uocant: fabricato-
rem & opificem archangelorum, angelorum, mũdi & humani generis. Nã ait Scri
Sap. 7. ptura: Sapientia omnium artifex me docuit. Et alio in loco: Omnia per ipsum fa-
Ioan. 1. cta sunt. Quod si initium habuerit, semper esse non poterat, quandoquidem uer-
bum Dei, cum semper extiterit, principium non habebat, neq; Deus finem habitu
rus est. Porrò non dicimus patrem filium esse, neque rursus filium patrẽ esse: sed
pater, pater est: & filius, patris filius est. Confitemur item, filium potentiam patris
esse: cõfitemur uerbum Dei patris esse, præter quod nõ est aliud. Quinetiã uerbũ,
uerum Deum esse, sapientiam, potentiã, & uerũ filium esse affirmamus. Sed non
sicut cæteri filij appellantur, filium dicimus: siquidẽ illi, aut propter hunc dij sunt
per regenerationem: aut propterea quòd digni habiti sunt, filij appellantur: non
Filius quomodo & unigenitus, & primogenitus. autem propter unam cum Deo substãtiam, quæ est patris & filij. Confitemur etiã
eum & unigenitum esse, & primogenitum: sed unigenitum uerbum, quod sem-
per erat, & est in patre: primogenitũ autem, propter naturã, quam habet cum ho-
mine cõmunem. Differt tamen à creatura cõmuni, propterea quòd est primogeni
tus ex mortuis. Cõfitemur pręterea, illũ Deũ esse: cõfitemur unã esse patris & filij
diuinita-

A diuinitatē. Neque tamen quisquam est qui aliquando neget patrē filio maiorem, non quòd aliam habet essentiam, aut quòd ab eo differt: sed quia ipsum nomen patris maius est quàm filij. Et propterea deprauata & execrabilis est Arianorum interpretatio, qui contendunt Seruatorem ideo dixisse, Ego & pater unum sumus: quòd sit inter eos consensus & concordia. Porrò autem omnes ad unum qui sumus catholici, stultam atque adeò deplorandam eorum sententiam condemnauimus, qui dicūt, quòd quemadmodum mortales homines, ubi dissidere cœperint, mutuis iurgijs odium contrahunt, et tamen postea redeunt in gratiam: eodem modo Deus omnipotens pater & filius inter se dissentire discordareq́ possunt: quod quidem nedum ad cogitandum, uerùm etiam ad existimandum est omnium scelestissimum. Nos uerò & credimus, & affirmamus, & intelligimus sacram illam Seruatoris sententiam, quæ ita se habet, Ego & pater unum sumus: de unitate essentiæ, quæ est una eademq́ in patre & in filio, capiendam esse. Itemq́ illud perpetuò credimus, hunc sine principio & sine fine cum patre regnare: & eius regnum nec tempus habere, quo terminetur: nec qua consumatur, defectionem. Nā quod semper est, nunquam cœpit esse, nec aliquando deficere potest. Postremò credimus, & mente complectimur, esse paracletum Spiritum sanctum, quem nobis ipse Dominus et pollicitus est, et misit: atq́ hunc missum, non autem passum credimus: sed hominem, quem filius induit, quē assumpsit ex Maria uirgine, passum esse, quia homo pati potest. est enim homo mortalis, Deus autem immortalis. Credimus quoque, quòd resurrexit tertia die: non tamen quòd Deus in homine, sed homo in Deo excitatus est, quem patri suo obtulit pro dono, quēq́ à peccato et internecione liberauit. Credimus deniq́, quòd opportuno præfinitoq́ tempore sit omnes & de omnibus iudicaturus. At uerò tanta est Arianorum inscitia, & tam crassa caligine cęcata est eorū mens, ut lucem ueritatis uidere nequeant, neq́ intelligant sensum huius sententiæ: Vt & illi in nobis unum sint. Planum certè est, cur unum dixerit: quòd scilicet Apostoli, tametsi Spiritum sanctum Dei acciperēt, tamen non idcirco spiritus erant, neq́ quisquam eorum uel uerbum, uel sapientia, uel potentia Dei, uel unigenitus erat (sic autem loquitur Scriptura: Quemadmodum ego & tu unum sumus, sic & isti in nobis unum sint) sed hęc Domini sententia has res accuratè distinxit. Non enim in eo sensu dixit, In nobis unum sint, quo dixit, Sicut nos unum sumus, ego & pater: sed ut discipuli inter se coniuncti copulatiq́, unum essent fide & confessione, & per gratiam ac uerum cultum Dei patris, quinetiam per Domini Seruatoris nostri benignitatem & amorem unum esse possent. Ex hac Epistola & accusatorum calumnia, & iniquitas eorum qui iampridem de Athanasio & reliquis episcopis iudicarant, & sincera ac sana patrum in hoc Concilio doctrina manifestò potest intelligi. Nam beati illi patres non solum nos ea docuerūt, quæ ad diuinam trinitatis naturam pertinent: uerumetiam quid de mysterio incarnationis Dominicæ sentiendum sit, enucleatè tradiderunt. De quibus reb. cum Constans Imperator certior factus esset, uideretq́ fratris sui Constantij lenitatem, ægrè admodum tulit. Succensuit etiam grauiter illis, qui ista tā subdolè moliti fuissent, quiq́ flexibilem Imperatoris animum illexissent in fraudem. Itaque duos episcopos, quos ex eorum numero qui Sardicę conuenerant, ad eam rem delegerat, cum literis ad fratrem, unà cum Saliano * prætore, uiro & pietatis & iusticiæ insignibus eximiè ornato, misit. Quæ literæ non hortationem solum & consilium, uerū etiā minas dignas sanè pio Imperatore cōplexę sunt. Nā scripsit primū, ut duob. illis episcopis aures attētas pberet, & iniqua facinora à Stephano & alijs admissa diligēter cognosceret: deinde gregi suo restitueret Athanasiū, qppe cū & calūnia accusatorū, et iniqua eorū q dudū de eo iudicarāt, sentētia, atq́ adeò acerbū in eū odiū perspicuè deprehēsum esset. Postremò ista adiecit, Se nisi his cōditionib. obtēperaret, et qd ęquitas postulat exequeretur, Alexandriā pfecturū, & quib. à quib. tātopere expeteba-

Christi regnū æternum.

Spiritus sanctus missus, nō passus.

Arianorum inscitia.

B

Ioan. 17.

* στρατηγόν.

Cōstātis Imp. ad Constantium literæ.

expetebatur, restituturum Athanasium, & hostium turbam inde exturbaturum. A Constantius igitur his literis Antiochiæ, ubi tum commorabatur, acceptis, pollicetur se facturum, quod socius Imperij & communis de Repub. curæ particeps ipsi per literas significarat.

De Euphrata & Vincentio episcopis, & dolis qui in illos intendebantur. CAP. IX.

Arianorum facinus impium.

Stephanus episc. ueræ doctrinæ patronos uarijs incommodis afficit.

VErùm Ariani, ueritatis oppugnatores, his rebus grauiter commoti, perditum atque impium planè facinus edere moliuntur. Interim duo illi episcopi ad domum quandam in cliuo positam diuertunt: prætor autem aliud capessit diuersorium. Stephanus, qui id tēporis susceptis ecclesiæ Antiochenæ gubernaculis, naufragium in ea facere constituebat, cum alios habuit suorum tyrannicorum scelerum adiutores, quorum usus opera, ueræ doctrinæ patronos uarijs affecit incommodis: tum iuuenem quendam, animo ad audaciam proiecto, uita impia ac scelerata, qui istorum dux fuit: qui'que non homines solum è foro abducere, contumelijs uexare, uerberibus cædere: uerùm etiam facta in ædes irruptione, tum homines, tū mulieres grauitate insignes impudēter extrahere nō ueritus est. Sed ne longus sim in istius nequicia describenda, unū solum facinus ab eo contra uiros facilè præstantissimos admissū exponā, ex quo de reliqis eius nepharijs maleficijs aduersus optimos uiros paratis, satis cōiecturæ capere poterimus. Iste primùm ad quādā meretricē accedēs, dixit peregrinos quosdā nuper uenisse, q noctu eius operā requirebāt: deinde quindecim hominib. seditiosis collectis, hos circa sepes cliuū ambiētes occultat: uenit eò cū meretrice, & signo seditiosis, quod pscripserat, dato, ubi intellexit facinoris cōscios adesse, pergit ad atriensē ianuā diuersorij, in quo duo episcopi pernoctabāt. Quā apertā offendēs (unū nāq; è seruis ad id faciendū pecunia cōduxerat) introducit meretricem: cui ostio ostēso cubiculi, in quo alter episcopus fortè dormiebat, ingredi iubet: ipse it interea seditiosos suos accersitum. Euphrates uerò (hoc enim episcopo ætate prouectiori nomen fuit) in cubiculo exteriore B dormiuit. Vincentius autem (sic namq; alter appellabatur) in interiore cubiculo quieti se dederat. Dum meretrix intrat cubiculi limen, Euphrates sentiens pedum strepitum, percuntatur quis sit qui introiret? Respondente autem meretrice, Euphrates grauiter animo conturbatur, ratus sanè dæmonem esse, qui uocem muliebrem effinxerat. Ac statim Christi seruatoris implorat auxilium. Onager uerò (ita enim dux illius improbæ & seditiosæ turbæ uocabatur) qui præter manuum pedumq; uim, armis prǽterea ad pios oppugnandos usus est, cum factiosorum turba in domum ingreditur: episcopos iniquos appellat, propterea quòd ipsis in animo esset iniquū exercere iudiciū. Multo igitur sublato clamore serui accurrūt: surgit è lecto Vincentius, atq; occlusa atrij ianua septē ex seditiosis illis prehēduntur. Onager cū reliquis aufugiebat. Cum illis autem unà, qui prehensi erant, custoditur meretrix. ubi illuxit dies, episcopi prætorem, qui cum ipsis uenerat, excitant: unà adeunt palatium, grauiter contra audacia Stephani facinora uociferātur: dicunt istius scelera non iudicium neque quęstionem requirere. Prętor aūt maximè omnium cœpit aduersus Stephanū clamare: orare Imperatorē, ut de iniquo indignoq; eius facinore non in episcoporum concilio, sed pro tribunali iudicium quęratur: se'que pollicetur primùm episcoporum clericos, qui facinoris conscij erant, supplicio coercendos traditurum. Stephani quoq; ministros ait eodem modo puniendos esse. At cum Stephanus petulanti ore illis cōtradiceret, affirmaretq; plagas clericis non infligendas esse: placuit Imperatori & magistratib. ut quæstio de facto in regia haberetur. Itaq; primùm interrogatur meretrix, quis eam ad episcoporum diuersorium deduxisset? Tum illa: Iuuenis quidam, inquit, ad me accedens, dixit, & peregrinos uenisse in urbem, & meam operam postulare. Sub uesperum igitur redit ad me, & ad diuersorium rectà deducit: deinde cum turba hominum, quam quęsiuerat, paratam offendisset, eam per ianuam atrij in ædes introducit, & in cubiculum

Euphrati & Vincentio calumnia per meretricem structa.

Onager nebulo conductitius.

A culum exterius intrare iubet. Narrabat præterea meretrix, quid episcopus rogasset: quo pacto metu perculsus, Dei opem precibus implorasset: & quemadmodũ denique seditiosi illi in ædes irruissent.

De Stephani abdicatione. CAP. X.

HIS rebus cognitis, iudices minimum natu eorum qui comprehensi erant, in medium adduci iubent, qui non usque eò expectabat, quoad uerberibus rem fateri cogeretur: sed facinus factum ilico aperit, & Onagrum illius authorem fuisse planè fatetur: qui coràm adductus, impellente atque adeò iubente Stephano illud ipsum sese aggressum fuisse affirmat. Ad hunc modum ergo intellecta Stephani improbitate, primùm episcopis qui tum aderant, mandatum dant, ut hominem abdicent episcopatu: deinde illi ipsi eum Ecclesia penitùs expellãt. Non tamẽ propterea ecclesia labe Ariana omnino liberata est. nam ei successit in episcopatus illius administrationem Leontius, genere Phryx, animo uersutus, & saxis in undis maris latentibus similis. Sed de isto quidem paulo pòst dicam plura. Per id temporis Cõstantius, cum pro certo comperisset fraudulentos aduersum episcopos conatus, scripsit ad magnum Athanasium semel, iterum ac tertiò, quo illum, ut de Occidente reuerteretur Alexandriam, impelleret. Vnam autem eius epistolã, breuem illam quidem, historiæ hoc loco adnectam.

Stephanus episcopatu abdicatus.

Leontius Stephani successor.

Constantij ad Athanasium epistola. CAP. XI.

Constantius Victor, Augustus, Athanasio S.

" QVanquam per superiores literas tibi apertissimè significabamus, ut animo " securo ad nostram aulam accederes, propterea quòd in animo erat te ad tuam " sedem mittere: tamen has literas etiam tuæ grauitati dedimus, uti publico uehiculo conscenso, ad nos absq; omni diffidẽtia ac timore aduẽtare properes, quò rebus, " quarum cupiditate duceris, maturè potiri queas.

Athanasius benignè à Constantio excipitur.

B *Sancti Athanasij reditus secundus.* CAP. XII.

ISTarum literarum impulsione redeuntem Athanasium benignè excepit Constãtius, & ecclesiam Alexandrinam denuò capere iussit. Verùm qui tum apud Imperatorem authoritate & gratia plurimum poterant, ĩĩq; erroris Ariani contagione infecti, aiebant Athanasiũ debere unã præbere ecclesiã illis qui cum eo cõmunicare nollent. Quæ cum dixissent Imperatori, & Imperator Athanasio: respondet Athanasius, se debere quidem Imperatoris mandatis obsequi: se tamẽ uelle alia quædam ad eum referre, eaq; postulare sibi itidem concedi. Imperatori autem pollicenti liberè ei cõcessurum, quicquid peteret: ait, eos qui Antiochiæ communicare recusarent cum his qui obtinent ecclesias, opus habere ecclesia, & propterea unam ædem sacram illis similiter iure tribuendam esse. Vbi uerò annuit Imperator, & postulationem, utpote rectam æquamq;, approbauit, hæreticæ phalangis præfecti neutri parti ecclesias tribuendas esse censebant. Ob hanc causam Constantius admiratus Athanasium, Alexandriam dimisit. Iam tum occubuerat Gregorius, ab ipsis Alexandrinis cæsus. Quocirca Alexandrini suo uiso pastore, publica conuiuia celebrare, festos dies agere splẽdidissimos, eũ magno honore afficere, & Deum denique laudibus extollere cœperunt.

Gregorius ab Alexandrinis cæsus.

De tertio eiusdem exilio & fuga. CAP. XIII.

VErùm non longo temporis spacio interposito, ubi Constans extremum uitæ diem obijt, rursus hi qui Constantij animum, quò uolebãt, impellere potuerunt: reuocant eum in memoriam tum dissensionis cũ fratre propter Athanasium susceptæ, tum quòd parum aberat quin ruptis naturæ uinculis bellum inter ipsos mutuò ea de re concitassent. Quibus rationibus impulsus Constantius, iubet D. Athanasium non exilio solum, sed morte mulctari. Itaque Sebastiano quodam duce cum ingentibus copijs ad eam rem misso, dat mandatum, ut Athanasium, uelut sceleratum & impium, è medio tollat. Cæterùm quo pacto & dux Athanasium a-

Constãtius Athanasiũ morte mulctari iubet.

dortus sit, & ille eius manus effugerit, nemo melius, quàm ille ipse qui in hoc discrimen uenerit, & mirandum in modum inde ereptus sit, explicare poterit. Sic enim in Apologia, quã scripsit pro fugæ suæ defensione, narrat. Exquirant sedulò modũ decessionis meæ, eamq́ à suis cognoscant. Quippe erant quidam Ariani, qui comitabantur milites, quò tum eorum incitarent animos, tum nos illis, utpote ignotos, ostenderent. Quod si hoc modo eorum animi minimè omnino cõmoueantur: tamen ubi quod deinceps dicam audiuerint, pudore affecti, conquiescant. Iam quidem nox aduentarat, & nonnulli è populo totam noctem in uigilijs contriuerant, propterea quòd sequenti die sacra expectabatur communio. Dux autem repentè cum militibus amplius quinq́ millibus, qui tum alijs armis, tum strictis gladijs, arcubus, telis & clauis instructi erãt, uti antè dictũ est, accedit. Atq́ militibus in proximo collocatis circundat ecclesiam, ne ulli inde egressi, eorum manus effugerent. Ego uerò, quoniam neutiquam consentaneum existimaui populũ in tanta perturbatione deserere, sed potius eorum salutis causa subeundum esse periculũ, assidens in solio, diacono mandaui: ut Psalmum legeret, populusq́ attentè auscultaret, cum recitaret hanc particulam, Quoniam in seculum misericordia eius: sicq́ omnes pariter de ecclesia decederent, domumq́ abirent. Verùm cum dux deinceps ui irrupisset in templum, & milites ut nos comprehenderent, sanctuarium circumsedissent: non clerici solum, uerùm etiam nonnulli è populo, qui in eo loco erant, uociferari cœperunt, orareq́ ut nos iam discederemus. At ego acrius negare, me non antè discessurum, quàm omnes sigillatim egressi essent. Itaq́ consurgẽs, orationem fieri imperaui: omnesq́, dum fieret, abire rogaui. Nam satius esse dicebam, ut ipse in periculum uenirem, quàm ut ulli è nostris aliquid acciperent incommodi. Proinde egressis quàm plurimis, & cæteris subsequentibus, monachi quidam & clerici, qui unà nobiscum erant, pariter ad solium nostrũ accedentes, nos extraxere è sanctuario. Ad hunc modum igitur (ueritatem testem cito) cum militum pars obsiderent sanctuarium, pars ecclesiam circuibant, Domino duce itineris & conseruatore, per mediam turbam transiuimus, & clam illis decessimus: Deũ magnis efferentes laudibus, quòd non populum prodideramus: sed illo saluo præmisso, nos etiam euaseramus incolumes, & insidiatorum manus effugeramus.

Athanasij apologia.

Athanasius quomodo Dei ope insidiatorum manus euaserit.

De Georgio, ac nepharijs eius Alexandriæ facinoribus. CAP. XIIII.

VBI Athanasius ex cruentis eorum manibus hoc modo elapsus esset, Georgio lupo alteri illarum ouium grex commissa est: qui maiorem in eas crudelitatem quàm quisquam lupus, aut ursus, aut pardus in oues exercere solet, exercuit. Nam uirgines, qui perpetuæ castitati se addixissent, coegit non modò Athanasij denegare communionem, uerùm etiam fidei patrum anathema denunciare. Suæ uerò crudelitatis socium atque adiutorem habuit Sebastianum quendam, ordinum militarium præfectum: qui in media urbe, accenso rogo, uirginibusq́ nudis propter eũ collocatis, fidem negare iubet. Quæ sanè spectaculum acerbum & miserum fidelibus pariter & infidelibus cõstitutæ, ignominiam illam pro magno honore duxere, & uerbera cupidè ac libenter pro fide sustinuêre. Sed audiamus istarũ pastorẽ Athanasiũ, à quo ista multo apertius ac planius exponuntur. Sic enim scribit: Tum Georgius, qui ab illis ex Cappadocia missus erat, tẽpore Quadragesimæ accedens, perditos illos conatus, quos ab eis didicerat, ipse adauxit. Nam post septimanã Paschatis transactam, uirgines in carcerem conijci cœptæ sunt: episcopi constricti uinculis, à militibus abduci, ædes à uiduis & orphanis abripi: direptiones fieri, in familias irrumpi: noctu ex ædibus ui deportari Christiani: ædes obsignari: fratres clericorum, pro clericis in uitæ periculum uocari. Permultum acerbitatis habuere ista quidem, sed multò plus ea quæ sunt postea tentata. Septimana namque sacrosanctam Pẽtecosten subsequenti, populus, ubi ieiunauerat, in cœmiterium propterea ad orationem egreditur, quòd omnes Georgij detestarentur communionem. Verùm ut

Georgij episc. crudelitas.

Sebastianus Georgij adiutor.

Athanasij de Georgij episcopi sceleribus narratio.

A rùm ut primùm ille insignitè improbus hoc intellexit, præfectum ordinum militarium Sebastianum, qui Manichæus fuit, contra illos incitat. Ille deinceps cum militum turba, qui arma, gladios districtos, arcus & tela gestabant, ipso die Dominico in populum impetum facit. Cum uerò paucos admodum orantes offenderet (nam maxima pars, quia hora præteriisset, decesserat) talia admisit facinora, qualia ab illo admitti consentaneum erat. Rogum enim incendere: uirgines propter ignē statuere: eas ut fidem Arianam profiteri se dicerent, cogere cœpit. Vbi eas non posse uinci animaduertit, ignisq́ flammas prorsus contemnere, detractis uestibus, sic eas in ora ac uultus uerberare, ut diu pòst ægrè à suis noscerentur. Quinetiam uiros quadraginta prehēdere, eos nouo more ac modo uerberibus cædere. Nam palmarum uiminibus recens ex arboribus excisis, quæ suos adhuc habebant aculeos, ita terga illorum dilacerauit, ut nonnulli propter aculeos in ipsorum dorsa penitùs infixos, sæpius chirurgos adire cogerētur: alij, qui tam acerba cruciamenta ferre nequibāt, mortem oppeterent. Omnes autem uiri, quibus adhuc suppetebat uita, unà cū uirginibus, ad magnā Oasin à militibus relegati. Corpora mortuorum, facinore iam recens edito, suis reddi minimè permissa: sed illa proiecta, inhumataq́ (sic ipsis libitum est) occultabant ijdem ipsi milites, quò populo afferrent opinionem, se tā crudelis facinoris minimè conscios fuisse (istud insani illi errore mentis occæcati patrarunt.) Sed cum mortuorum necessarij & familiares propter confessionem suorum læticiam animis caperent, propter corpora autem in mœrore & luctu uersarentur, eorum impietas crudelitasq́ maiore cum infamia & turpitudine patefacta est. Porrò autem episcopos Aegypti & Libyæ, Ammonium uidelicet, Muiū, Caium, Philonē, Hermen, Plenium, Psenosirin, Nilammonem, Agathonam, Anagamphum, Marcum, Dracontium, Adelphium, Ammonium alterum, alterum etiam Marcū, Athenodorum: presbyteros autem Hieracem & Dioscorum, actutum in exilium

B misere. Atq; istos è patrijs sedibus exturbātes, adeò acerbè & crudeliter tractauêre, ut nonnulli eorū inter uias, alij in exilio morte occumberent. Nam triginta & amplius episcopos interfecerunt: & exemplum Achaab imitati, ad ueritatem è medio tollendam omni cura & cogitatione incubuerunt. Idem Athanasius ad uirgines illas, qui acerbos illos cruciatus pertulissent, orationes, quibus eas consolaretur, scripsit, in quibus quidem inseruit ista: Ob hanc causam nulla uestrûm in mœsticia sit. Quamuis isti impij uobis inuideant sepulturam, & funera ducere prohibeāt (nam hactenus quidem Arianæ tragœdiæ exitus) & portas occludant, & propter monumenta tanquam laruæ assideant, obseruantes ne mortuorum quisquam tumulo cōdatur. Ista quidem facinora, aliaq́ his similia, à Georgio fuere Alexandriæ patrata. Diuus autem Athanasius nullum locum tam munitum esse censuit, uti in eo tutus esse posset: præsertim cum Imperator mādatum dedisset, ut uel uiuus adduceretur ad se, uel caput illius mortui apportaretur: essetq́ pollicitus amplissimā mercedem ei, qui hoc præstare uellet.

Sebastiani in populum impetus.

Item in uirgines, & XL. uiros tyrannis.

Episcoporum Aegypti & Libyæ exilium, & interitus.

Athanasij ad uirgines oratio.

De concilio Mediolanensi. CAP. XV.

QVanquam autem ipse Constantius, cum Magnentius post Constantis mortem imperio uersus Occidentem potitus esset, ad istius tyrānidem expugnandam in Europam cum exercitu profectus est: tamē ne istud quidem graue bellum, quod contra ecclesias susceptū erat, sedauit. Nam Ariani Constantio, cuius animus tum facilè ad omnia impelli poterat, tum erroris Ariani contagione infectus erat, persuadent, ut Mediolani, quod est oppidum Italiæ, concilium conuocaret: ac primùm omnes qui eò conuenirent, abdicationi, quæ Tyri ab iniquis illis iudicibus sigillatim aduersus quosdam episcopos facta est, assentiri cogeret: deinde ut Athanasio ecclesijs eiecto, aliam fidei doctrinam componerent. Itaq; episcopi literis Imperatoris acceptis, eò conuenerunt quidem, sed tamen neutram earum rerum fieri permiserunt: imò uerò coràm ipsum apertè coarguerunt Imperatorem, utpote ini-

Magnentius Occidentis imperio potitus.

Mediolani concilium ab Arianis institutum.

qua & planè impia iubentem: & propterea fuerunt tum ecclesijs expulsi, tum ad ultimas orbis terræ oras incolendas cōdemnati. De qua re etiam diuinus ille & admirabilis uir Athanasius scribit in Apologia sua, his ferè uerbis: Quis tantum sceleris dicendo poterit exprimere, quantum isti consciuerunt? Nam nuper cum ecclesiæ pace fruerentur tranquilla, & populus in conuētibus preces faceret, episcopus Romæ Liberius, & Paulinus primariæ urbis Galliarum, & Dionysius primariæ urbis Italiæ, & Lucifer primariæ urbis insulæ Sardiniæ episcopus, & Eusebius episcopus etiam Italiæ: qui omnes, quoniā boni episcopi erant, & ueritatis præcones, sedibus patrijs abrepti sunt, inq; exilium acti, nulla alia causa culpáue contra illos allata, quàm quòd hæresi Arianæ cōsentire, & calumnijs eorum ac falsis criminibus, quæ contra nos cōfinxerant, subscribere noluerūt. Quòd autem ad magnū Osiū, senem in primis uenerandum, & uerè cōfessorem attinet, de eo certè orationem instituere superuacaneum arbitror. Nam neminem fortasse præterit, hunc quoq; ab istis exilio mulctatum: qui profectò senex est non obscurus, sed omnium facilè illustrissimus. Nam in quo consilio non ille primas tulit? Cui nō persuasit eius de recta fide instituta oratio? In qua ecclesia non præclarissima extāt illius gubernationis monimenta? Quis mœrore afflictus accessit unquam ad eum, qui nō lætus ab eo discesserit? Quis egens ab eo opem petijt, qui non uoti compos abierit? Et tamen in hunc suam exercere maleuolentiam non dubitarunt, propterea quòd cum calumnias, quas impietate adducti contexuerant, exploratè cognitas haberet, criminibus contra nos dolosè comparatis subscibere recusauit. Quocirca quæ scelera aduersus illos sanctos uiros edita fuerint, ex his quæ citauimus, facilè cognosci potest. Quæ autem contra alios etiam quàm plurimos Arianæ phalangis præfecti per insidias machinati fuerint, idem uir diuinus in eodem Opere itidem persequitur: Quem, inquit, Ariani insectati sunt, cui comprehenso non pro arbitratu contumelias imposuerint? Quis ab illis conquisitus, quem cum inuenerint, non ita tractarint, ut uel mortem miserandum in modum oppeteret, uel membra corporis cruciamentis haberet prorsus labefactata? Nam quæcunque iudices statuunt, ea istorum impulsione statuunt: imò uerò isti eorum uoluntatis & nefarij conatus administri sunt. In quo tandem loco non existit aliquod eorum improbitatis monimentum? In quem suæ sectæ & opinionis aduersarium falsas criminationes ueteratoriè, more Iezabel, non confinxerunt? Cui ecclesiæ luctum illorum non attulerunt insidiæ? Nam in magno mœrore est Antiochena propter Eustathium confessorem, & uerè orthodoxum: Balanæensis pro Euphratione lamentatur: ecclesiæ Ponti & Antaradi ob Quintianum & Carterium lugent: Adrianopolitana flet se orbatum pio Eutropio, & Lucio eius successore: quem isti uinculis & catenis sic excruciarunt, ut mortem inde obiret. Ancyrensi porrò ecclesiæ priuari Marcello, Berœensi Cyro, & Gazensi Asclepa, maximo planè dolore fuit. Hos namque iampridem contumelia affectos, isti ueteratores exilio mulctandos curauerant. At Theodulum & Olympium episcopos Thraciæ, nos præterea, & presbyteros nostros, propterea undique conquiri effecerunt, ut si essemus usquam reperti, capitis supplicio afficeremur. Itaque sic fortasse morte occubuissemus, nisi præter eorum uoluntatem etiam tum ipsorum manus effugissemus. Nam literas ea de re, contra Olympium quidem ad Donatum proconsulem, contra nos autem ad Philagrium dederant. Eiusmodi fuere scelera, quæ ista impia factio contra sanctos uiros admisit. Osius, de quo dixi, Cordubæ fuit episcopus: qui, sicut in celebri illo concilio Nicæno magnam laudem adeptus est, sic in Sardicensi omnium qui eò conueniebant facilè primas obtinuit. Porrò Liberij episcopi longè excellentissimi, liberam pro ueritate disputationem, & sermonem planè admirabilem, quem habuit cum Constantio Imperatore, hoc in loco ponere consilium est. Nam hæc à pijs uiris, qui id temporis uixerunt, sunt propterea scriptis prodita, quòd

Athanasij apologia. — *Osij Cordubensis episcopi laus.* — *Arianorum in pios crudelitas.* — *Osius.* — *Liberij episc. Rom. disputatio.*

A B

A quòd ad acuendum excitandúmq; rerum diuinarũ studiosos plurimum momenti habere putabantur. Iste Liberius, Iulio Syluestri successore mortuo, Romanam gubernauit ecclesiam.

Liberij episcopi Romani & Constantij Imperatoris Dialogus. CAP. XVI.

Dialogus Constantij Imperatoris & Liberij papæ Romæ.

IMPERATOR CONST. Nos, quoniam Christianus es, & nostræ ciuitatis episcopus, idcirco duximus operæprecium te accersere, hortaríq; ut cõmunionem nefariæ impij Athanasij dementiæ repudies. nam hoc rectè se habere censet totus terrarum orbis, & eum sententia Concilij ab ecclesiastica communione segregandũ iudicauit. LIBERIVS EPISC. Iudicia quidem ecclesiastica, ô Imperator, summa cum æquitate fieri debent. Quapropter, si tuæ clementiæ ita uisum sit, iudicium haberi iubeto. Et si Athanasius uideatur damnationem commeruisse, tum sententia, prout ordinis ecclesiastici formula postulat, contra eum pronunciabitur. Nam fieri non potest, ut quenquam condemnemus, de quo non factum sit iudicium. Const. Totus terrarum orbis nõ de eius impietate solum, uerùm etiam quòd semper tempus ludere conatus est, sententiam tulit. Lib. Episc. Qui eius damnationi subscripserunt, non res gestas ipsi oculis aspexerãt: sed hoc est ab illis factitatum, uel quòd gloriam abs te assequi, uel quòd metu perculsi, uel deniq; quòd infamiam extimescere uiderentur. Const. Quid est, quæso, gloria, quid metus, quid infamia? Liber. Qui gloriam Dei non amplexantur, sed tua munera ei prætulerũt, hi hominem absq; iudicio condemnabant, quem nunquam oculis uidissent: quod est à Christianorum officio planè alienissimum. Const. Atqui in concilio Tyri celebrato de Athanasio, cum ipse præstò adesset, iudicium factum est: & omnes orbis terrarum episcopi, qui in eo concilio aderant, eum cõdemnarunt. Liber. Episc.

B Nunquam sanè de eo præsente iudicium exercebatur. Nam episcopi, qui ibi conuenerant, illum tum condemnabant, cum è consessu egressus fuerat: & certè temere atq; inconsultò condẽnabant. Hoc loco Eusebius eunuchus: Athanasius, inquit, alienus à fide catholica in cõcilio Nicæno declaratus est. Lib. Quinque tantummodo, qui cum eo unà nauigarant, in Mariote iudicium de eo fecerũt: quos quidẽ aduersarij eius eò miserant, ut contra eum, reum factum, cõmentarios contexerent. Atq; ex istis qui missi erant, duo exierunt è uita, Theognis nimirũ, & Theodorus: reliqui tres, hoc est Mares, Valens & Vrsacius, etiamnum supersunt. A quibus ad eam rem missis, in concilio Sardicensi sententia de hac controuersia lata est: qui etiã in eodem concilio libellos supplices dederunt, postularuntq; ueniam pro eo, quòd commẽtarios, unius partis suffragijs per calumniam contra Athanasiũ in Mareote confecerant: quos libellos iam habemus in manibus. Vtris istorum, Imperator, nobis credendum communicandúmq; est? Illis'ne qui primò eos condemnarint, secundò autẽ ueniam petierint: an his quorum iam sint condemnati sentẽtijs? Hic tum Epictetus episcopus: Non fidei, inquit, causa, Imperator, hodie, neq; iudiciorũ ecclesiasticorum faciendorum studio adductus Liberius, hũc instituit sermonem: sed quo possit apud senatores Romanos gloriari, se rationibus Imperatorem superasse. Const. Tanta'ne orbis terræ pars, Liberi, in te residet, ut tu solus homini impio subsidio uenire, & pacem orbis ac mũdi totius dirimere audeas? Lib. Esto quòd ego solus sim, non tamen propterea causa fidei sit inferior. Nam olim tres solum erant reperti, qui regis mandato resisterẽt. Tum Eusebius eunuchus: Tu, inquit, Imperatorem nostrum facis alterum Nabuchodonozor? Lib. Minimè sanè: sed non minus temere tu hominem condẽnas, de quo nullum factum sit iudicium, quàm ille olim. At ego æquum censeo, ut primùm generalis proponatur episcoporum subscriptio, qua fides in concilio Nicæno exposita confirmatur: deinde ut fratribus nostris ab exilio reuocatis, & ad suas ipsorum sedes restitutis, si isti qui nũc

Athanasius à Liberio defenditur.

De Athanasio præsente nunquam iudicium exercitum.

Eusebius eunuchus.

Epictetus episcopus.

tumultus cient, fidei Apostolicæ assentire comperiantur, tunc omnes contendamus Alexandriam, ubi reus, ubi accusatores & causæ eorum patronus sunt: atque litigantium causa diligenter cognita, sententiam de ea pariter feramus. Epict. At ad episcopos eò conuehendos equi, iumenta & rhedæ, quibus cursus publicus confici solet, non satis erunt. Liber. Negocia ecclesiastica publicam uecturam non desiderant: quandoquidem ecclesiæ ad episcopos suos ad mare usque deducendos satis habent facultatum. Const. Imper. Res, de quibus constituta est formula, refringi nequeunt: siquidem plurium episcoporum rata debet esse sententia. Tu solus impii illius amicitiam amplexaris. Liber. Nunquam auditum est, Imperator, reo absente, iudicem de impietate ac scelere sententiam pronunciasse, quasi priuatum odium in hominem exerceat. Const. Etsi omnes communiter, me tamen maiori quàm cæteros affecit iniuria. Nam non contentus est post fratris nostri maioris natu Constantini internecionem, sed beatæ memoriæ Constātem minorem natu fratrem nunquam cessauit ad inimicitias nobiscum suscipiendas incitare: quod sanè factum fuisset, nisi nos æquiore animo & incitantis & incitati bilem tulissemus. Quare præclaram illam uictoriam à Magnentio & Siluano partam, non tanti facerem, quāti istius ab ecclesiasticarū rerum administratione abdicationem. Liber. Noli per episcopos tuas ulcisci inimicitias. Nam uirorum ecclesiasticorum manus sanctificationi uacare debent. Quapropter, si placet, iube episcopos ad proprias sedes restitui. Atque si uideantur cum eo qui etiam iam rectam ueramque fidem in concilio Nicæno expositam tuetur, consentire, tum in unum conuenientes, paci orbis terræ prouideant: perficiant'que ut non compertum sit aliquando hominem, qui non deliquerit, damnatum esse. Const. Vnum est quod quæritur. Volo, ut tu ecclesiarum communionem amplectaris, & deinde Romam redeas. Proinde consule paci, subscribe, ut Romam reuertaris. Lib. Iam fratres, qui sunt Romæ, ualere iussi. Nam leges ecclesiasticas obseruare, pluris faciendum censeo, quàm habere Romæ domicilium. Const. Itaque trium dierum spacium tibi concedimus ad deliberandum, utrum subscribere uolueris, & ita Romam redire: an tecum constitueris, quem ad locum transferri placeat. Lib. Spacium trium dierum aut mensiū rationem non mutat. Quare mitte me, quò lubet. Const. Post biduum cum iudicium habitum fuerit de Liberio, si consilium nō mutet, exulet uelim usque Berœam Thraciæ. Liberio inde decedenti Imperator misit in sumptū quingētos aureos. Liberius autem ei qui attulerat, dixit: Abi domum, & istos ipsos aureos redde Imperatori. Siquidem eis opus habet ad militum stipendia. Imperatrix itidem misit ei totidē. Quos eum qui apportauerat, iubet quoque Imperatori tribuere. Sunt enim, inquit, illi ad militarem expeditionem necessarij. Quod si is eorum nō indigeat, det Auxentio & Epicteto. nam illi eisdem egent. Postea uerò quàm istos recusauerat aureos accipere, Eusebius eunuchus alios ei affert. Ad quem Liberius: Tu, inquit, ecclesias orbis terræ expilasti: & iam mihi, ut damnato, egentique, affers eleemosynam? Abi primùm, & Christianus ipse fias. Ac triduo confecto, Liberius nulla accepta pecunia, in exilium mittitur.

V. de Reip. inter. p. & l. de imag. Magistratuu Rom.

Imperatoris de Athanasio querela.

Liberius exul munera recusat.

A

B

De exilio & reditu sancti Liberij. CAP. XVII.

ISTE strenuus ueritatis propugnator & uictor illustris Liberius, Thraciam, sicut erat ei imperatum, rectà contendit. Biennio dilapso, Constantius proficiscitur Romam. Magistratuum autem & nobilium coniuges, orant maritos, ut à Constātio supplices petāt, uti pastor Liberius suo gregi reddatur: seque nisi eū exorarēt, deserturas eos, & ad egregiū illū pastorē cōuolaturas. Quibus responderūt mariti, se non parū Imperatoris irā extimescere: & cū uiri sint, nullā fortasse ueniā ab eo impetraturos. Quòd si uos ipsæ Imperatorē pro Liberio deprecari uolueritis, est uobis planè cōdonaturus. atque è duobus alterū eueniet: ut uel uestrā uobis sit cōcessurus postulationē: uel si minus ad id faciēdum adduci possit, uos illæsas dimissurus.

Quo

A Quo consilio audito, præstantes illæ fœminæ, splendidè, ut solent, & magnificè amictæ, accedunt ad Imperatorē, ut eas ex uestitus splendore nobiles illustresq́; esse arbitratus, tum reuerentia erga ipsas, tum clementia utendum existimaret. Quæ cum hoc modo ornatæ ad eum aduentassent, orant, ut urbis pastore orbatæ, & luporum expositæ insidijs misereatur. Quibus respondet Imperator: altero pastore ciuitati non opus esse, quippe cum haberet unum qui ei posset prouidere. Etenim successum est Liberio à fideli quodam illius diacono, nomine Felice: qui tametsi fidem in concilio Nicæno expositam ipse seruauit integram: tamen cū illis qui eandem labefactare studebant, liberè communicauit. Ac propterea nemo ex Romæ habitatoribus in ecclesiam, dum ille intus erat, ingredi uoluit. Quam rem etiam mulieres Imperatori significarunt. Qua causa sic inflectebatur Imperatoris animus, ut pastorem illum longè præstantissimum Romam redire, & utrosq́; communiter inter se ecclesiam illam regere iuberet. Itaq; lectis Imperatoris in circo literis, plebs clamat, æquam esse Imperatoris sentētiam. Nam bifariam diuisos esse spectatores, quibus nomen impositum est ex colorum uarietate: & propterea alterum episcopum his, illis alterum præesse debere. Itaq; cum hoc modo Imperatoris literas irrisione lusissent, omnes uno ore uociferantur: Vnus Deus, unus Christus, unus episcopus. Has enim uoces emittere rectum esse censebant. Quibus uocibus cum pietate & iusticia à pia plebe profusis, redijt episcopus Liberius. Felix autē clàm Roma se subducens, ad aliam urbem migrauit. Ista quidem historię de concilio episcoporum Mediolani celebrato, narrandi serie seruata, attexui. Iam igitur ad rerum gestarum ordinem reuertor.

Romanarum mulierum pro Liberio deprecatio.

Felix diaconus.

Liberij reditus.

De Ariminensi concilio. CAP. XVIII.

FIdei igitur propugnatoribus expulsis, illi qui Imperatoris animum, quò uellēt, impellere potuerunt, quoniam fidem sibi suæq́; sectæ aduersariam se perfacilè B labefactare posse censebant, & doctrinam Arij cōfirmare: persuadent Constantio, ut concilium episcoporum tum Orientis, tum Occidentis, Arimini cogeret: mandaretq́;, ut hæ uoces, SVBSTANTIA & CONSVBSTANTIALIS (quæ tanquam machinæ quædam ad perniciosam Arij & fraudulentā sectā expugnandam à patrib. erant excogitatæ) ex fidei formula tollerentur. Ex his enim dissensionem in ecclesias inuectam dicebant. Posteaquàm autem episcopi Arimini conuenerūt, illi qui macula Ariani erroris erant aspersi, reliquam episcoporum in unum coactorum multitudinem suis præstigijs in fraudem inducere moliebantur: & maximè episcopos Occidentis, quorum mores simplices erant, & sinceri. Dicunt enim, corpus ecclesiæ minimè distrahi debere ob duas uoculas, easq́; in Sacris literis neutiquam scriptas: sed dicendū esse, filium patri per omnia similē: uocem autem SVBSTANTIAM, utpote in Scriptura non repertam, missam faciendam esse. Verùm episcopi, fraude istorum intellecta, eis qui hæc dicebant, interdixerunt ecclesia, suamq́; mentem per literas Imperatori significarunt: dixeruntq́;, se patrū, qui in concilio Nicæno conuenerant, filios & hæredes esse. Quòd si quicquam eorum decretis præclarissimè constitutis uel adijciant, uel detrahant, se ipsos planè spurios declaraturos, quippe cum patres suos insimulare uiderentur. Verùm epistola ab ipsis ad Constantium scripta, exquisitam eorum fidei regulam apertius planiusq́; explicabit.

Ariminense concilium.

Epistola Synodica, ab episcopis qui eò conuenerant, ad Imperatorem Constantium conscripta. CAP. XIX.

Concilij Arimini congregati epistola, ad Constantium Imperatorem conscripta.

„ QVoniā tū mandatū Dei, tum tuę pietatis edictum ita postulat: idcirco ea quę
„ olim de fide fuerint decreta, nostris suffragijs stabilienda iudicamus. Nam
„ cuncti episcopi ex omnibus ciuitatibus ad Occidentem sitis, Arimini in unū con-
„ uenimus, ut & fides ecclesiæ catholicæ fieret illustrior, & illius aduersarij per-

Ariminensis concilij epistola.

spicuè deprehenderētur. Postquam igitur diu deliberatum est, placuit eam fidem, A
quæ ex antiquis ducta temporibus hactenus permanserit, quæq; à Prophetis, ab
Euangelistis, ab Apostolis deniq; per gratiam Domini nostri IESV Christi, tui
imperij defensoris, conseruatorisq; ualetudinis, prædicata sit, firmè retinere, reten-
tam perpetuò defendere. Absurdum enim, imò nefas certè uidebatur, quicquam
commutare in illis quæ rectè ueréq; definita essent, quæq; fuissent ab omnibus in
concilio Nicæno coactis, tui patris Constantini Imperatoris illustrissimi subsidio
accuratè exquisita, excussáq;: quorum deniq; doctrina & sententia per omnium ho
minum aures mentesq; peruasisset, palamq; esset prædicata. Cuius unius doctri-
næ ui Arij hęresis expugnata, prorsusq; extincta: cuius etiam adiumento non ea so
lum, sed aliæ quoq; hæreses extirpatæ. Cui profectò aliquid adijcere, tutū non est:
& ab ea quicquam detrahere, periculosum. Quòd si alterutrum istorum eueniat, e-
rit tanta aduersarijs impunitas proposita, ut quod libeat, licenter exequantur. Itaq;
Vrsacius & Valens, quoniam iampridem animos suos Ariano dogmate implica-
uerant, & nostra erant propterea communione segregati: non modò illos, ut eius-
dem communionis denuò fierent participes, pœnituit delictorum, quę se admisis-
se sua ipsorum conscientia planè arguebat: uerùm etiam, ut ipsorum scripta testan-
tur, ueniam obnixè postulauêre. Quibus de causis omnia eis crimina remissa fue-
runt, atq; condonata. Ista quidem eo tempore gerebantur, quo concilium Medio-
lani habitum est, præsentibus ecclesię Romanę presbyteris. Cum igitur intelliga-
mus Const[illegible]tinū, principē certè omniū posterorū memoria post mortē celebrādū,
diligenter elaborasse, ut fides illa Nicęę literis prodita, accuratissimè perquisita ex-
plorataq; esset: absurdū sanè uideretur, eo iam post acceptum baptismum uita de-
functo, & ad tranquillitatem sibi debitam profecto, aliquid in ea nouare, & tot san-
ctos confessores ac martyres, qui huius doctrinæ authores inuentoresq; fuerunt,
quiq; ut uetus Ecclesiæ catholicæ poscebat institutum, omnino senserunt, inq; eo B
perstiterunt perpetuò, prorsus contemnere. Quorum fidem ad tui Imperij tempo
ra Deus per Dominum nostrum IESVM Christū perduxit: cuius auxilio sic tu-
um creuit Imperium, ut uniuersi orbis terrarum gubernacula teneas. At contrà,
miserabiles illi & animo prędití planè deplorato, nefario impetu incitati, se impiæ
doctrinæ præcones denunciare, & totum ueritatis institutum euertere studuerūt.
Nam ut primum Concilium ex tuo edicto in unum coibat, ij suæ fraudis inuolu-
crum retexerunt: & simulatq; Germanium, Auxentium & Caium, qui seditionem
ac discordiam induxissent, pari opinionum uarietate irretitos animaduertebāt, ten
tauerunt per dolum & tumultum aliquid noui decidere. Quorum doctrina, quā-
quam una erat: tamen totam blasphemiarum turbam longè superauit. Verùm ubi
intellexêre, eos neq; eiusdem opinionis esse, neq; in perditis eorum conatibus cum
illis conspirare: ad nostrum consessum se transtulerunt, perinde ac si iam contrari-
am doctrinam scriptis mandare in animo haberent. At non longo tempore pòst,
eorum mentes sunt facilè patefactæ. Quocirca ut status ecclesiæ non eiusmodi ia-
ctaretur fluctibus, & omnia turba ac tumultu uolutata miscerentur: percō modum
uidebatur, ut tum uetera decreta firma stabiliaque manerent, tum isti à nostra
communione excluderentur. Atque ob hanc causam legatos ad tuam clemen-
tiam cum literis misimus, qui te doceant mentem ac sententiam Concilij: quibus
quoq; dedimus mādatum, ut authoritate in primis testimonioq; legum olim rectè
sancitarum ueritatem confirmarent: atq; adeò tuę significarent ęquitati, non ut Vr-
sacius & Valens dixerunt, pacem futurā esse, si instituta ritè & legitimè facta euer-
tantur (quî enim fieri potest, ut pacis authores sint hi qui pacis uincula ruperint?)
sed disidiū & seditionē inde cū in alijs ciuitatib. tū in ipsa ecclesia Romana excitatā
fore. Quamobrē tuā clementiam obtestamur, ut benignis aurib. ac uultu placido
nostram legationem excipias, neq; permittas quicquam nouari ad cōtumeliā eorū
qui

Vrsacio et Valenti crimina remissa.

A qui uita excesserint: sed nobis facias potestatem in his quæ sunt à maioribus (quos
" quidem ingeniosè & prudenter, Spiritu sancto illis opē ferente, omnia transegisse
" constat) decreta sancitáq;, firmè perseuerandi. Nam ea quæ ab istis nouata sunt, in
" credentium animis incredulitatem inserunt: in infidelium autem, crudelitatē. Ob-
" secramus etiam, ut episcopis, qui in exteris regionibus uitam degunt, quiq; & æta-
" tis ingrauescentis molestia, & paupertatis onere grauiter affliguntur, tuo manda-
" to copia fiat domum tutò reuertendi, quò ecclesiæ episcopis suis minimè destitutæ
" maneant. Porrò autem istud præter cætera flagitamus, ne quid uel detrahatur ue-
" teribus decretis, uel omnino adijciatur: sed omnia quæ à pia patris tui memoria ad
" hoc usq; tempus obseruata fuerunt, rata firmáq; permaneant: neq; decæterò nobis
" quicquam de ijs rebus facessas negocij, aut à nostris ipsorum ecclesijs nos abesse si-
" nas: sed episcopi uersentur cum suis ipsorum gregibus, uti precibus & Deo sanctè
" colendo trāquillis animis uacent, orentq; sedulò pro tua salute, Imperio & pace,
" quam Deus tibi sempiternam benignus largiatur. Legati nostri tum subscriptio-
" nes, tum nomina episcoporum ad te perferunt: qui etiam Sacrarum literarum testi
" monijs tuam benignitatem ea quæ ad decreta pertinent, satis accuratè docere pos-
sint. Hac epistola ad Constantium perscripta, & legatis cum eadē missis, qui mul-
tum apud Imperatorem authoritate & gratia poterāt, quiq; Arianę sectę principes
erant, epistolam quidem acceptam Imperatori reddiderunt: sed legatos ipsos intro
mittere noluerunt. quippe Imperatoris animus, inquiunt, curis de Rep. susceptis
districtus tenetur. Quod propterea ab istis factū est, quòd putabāt episcopos, quia
longam moram ægrè essent laturi, desideraturi'que ad urbes sibi commissas redire,
coactos fore, uallum, quod contra hæresim struxerant, subruere, disturbaréq;. Sed
frustrà hic conatus ab ipsis susceptus est. nam generosi illi fidei propugnatores ali-
am denuò scripsere ad Imperatorem epistolam: orauerétq;, ut tū reciperet legatos,
B tum ipsos à Concilio dimitteret. Quam epistolam in historiam etiam inseram.

Altera ad Constantium epistola. CAP. XX.

Victori Constantio Imperatori, episcopi Arimini congregati S.

" TVæ clementiæ literas accepimus, Imperator sanctissime, ex quib. didicimus,
" tibi propter necessaria Reip. negocia eo tempore non satis suppetiuisse ocij,
" cum legatis nostris colloquendi: nobisq; in mandatis dare, ut eorum reditum usq;
" eò expectemus, quoad tua prudentia intellexerit ea quæ sunt à nobis conuenienter
" maiorum nostrorum institutis decisa decretáq;. Cæterùm iam per hasce literas con
" fitemur, tibiq; confirmamus, nos à nostro proposito & sententia nequaquam dis-
" cessuros: legatis etiam nostris, ut idem præstarent, imperauimus. Quamobrem ro-
" gamus te, ut placido uultu literas hasce à nostra modestia ad te perscriptas, legēdas
" cures: quinetiā ea q̄ nostris legatis obeūda imposuimus, æqui boniq; consulas. Illud
" præterea tua benignitas iuxtà nobiscum intelligit, quàm tristis & acerba res sit, tot
" ecclesias in tuis istis beatissimis temporibus episcopis suis destitutas esse. Et pro-
" pterea tuā clementiam iterū atq; iterū obtestamur, Imperator augustissime, ut ante
" hyemis asperitatem, modò tuæ pietati ita uisum fuerit, nobis ad nostras ecclesias re-
" uertendi facias potestatem, quò possimus Deo patri omnipotenti, & Domino ac
" Seruatori nostro Christo, filio eius unigenito, pro tuo regno consuetas preces cum
" populo fundere, sicut & antè semper fecimus, & adhuc facere non desistimus.

De concilio apud Nicæam urbem Thraciæ habito, & fidei expositione ab illo descripta. CAP. XXI.

HAc epistola ad Imperatorem allata, Ariani cū eius animum ad iracundiam in-
citassent, perficiunt, ut plurimi episcopi Nicæam urbē Thraciæ inuiti traduce
rentur. Quorum partem propter animorū simplicitatē callidè circumueniendo,
partē minis perterrendo impellunt, ut eadem machina ad pietatem oppugnādam
utantur, quam ipsi iāpridem excogitarāt; nimirū ut has uoces, SVBSTANTIA
& CON-

& CONSVBSTANTIALIS, ex fidei formula eximant, inque earum loco SIMILIS ponant. Fidei autem formulam ab istis factam, nõ ut quæ rectè se habeat, sed ut quę factionem Arianam manifestò coarguat, hoc loco citare est animus. Qua tamen impij huius nostrę ętatis hæretici non contenti sunt, sed pro hac uoce SIMILIS, uocem DISSIMILIS usurpare non uerentur.

Similis, pro Consubstantialis in Symbolo positum.

Peruersa fidei formula Nicææ Thraciæ edita.

Symbolum Arianorum.

Credimus in unum & solum uerum Deum, patrem omnipotentem, ex quo omnia. Et in unigenitum filium Dei, ante omnia secula, & ante omne principium ex Deo genitum: per quem omnia facta sunt, uisibilia & inuisibilia: unigenitũ solum ex solo patre, Deum de Deo, similem patri qui eum genuit, secundum Scripturas: cuius generationem nemo nouit, nisi solus pater, qui genuit illum. Hunc nouimus unigenitum Dei filium à patre missum, descendisse de cœlis, sicut scriptũ est, in destructionem peccati & mortis: & genitum ex Spiritu sancto et Maria uirgine secũdum carnem, sicut scriptum est: & cum discipulis uersatum esse: & uniuersa œconomia plenè iuxta patris uoluntatem expleta, crucifixum, mortuum & sepultum: descendisse ad inferos, quem infernus ipse exhorruit: resurrexisse à mortuis tertia die, uersatum denuò cum discipulis: & diebus quadraginta completis, assumptum ad cœlos, sedere ad dexteram patris: uenturum in extremo resurrectionis die cum gloria patris, ut reddat unicuique iuxta opera sua. Et in Spiritum sanctũ, quem ipse unigenitus Dei filius, Christus, Dominus & Deus noster, promisit se missurũ generi humano paracletum, sicut scriptum est: spiritum ueritatis, quẽ ipse misit, quãdo assumptus erat ad cœlos, & sedebat ad dexteram patris, unde uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Nomen autem Substantię, quod à patribus simpliciter ponebatur, quodque ignoratum à populo offendiculum peperit, uisum est, quoniam in Scripturis nusquam profertur, illud omnino tollere: & quia diuina eloquia de patris & filij substantia non meminerunt, nullã prorsus deinceps illius facere mẽtionem. Atque certè in persona patris & filij & Spiritus sancti una subsistentia, id est substantia, ne nominari quidem debet. Nos ergo, sicut literæ sacræ nos docent, filium similem patri dicimus. Omnes autem hæreses, & quæ iam antea condemnatæ sunt, & quæ nuper exortæ, si huic fidei formulæ modò expositæ repugnent, anathema sunto. Huic formulæ nonnulli metu perterriti, alij dolo delusi subscripserunt. Qui aũt ei consentire noluerunt, hi erãt ad ultimas orbis terræ oras relegati.

Commentarius synodicus ad Illyricos episcopos, de concilio Ariminensi, à Damaso & Occidentalibus episcopis scriptus. CAP. XXII.

QVòd autem ista fidei formula ab omnibus ueritatis athletis, & ab his potissimùm qui uersus Occidentem habitabant, reprehensa sit, ex literis ab eisdem ad Illyrios conscriptis, satis constare potest. Inter eos uerò qui istarum literarum au thores erant, principem locum obtinuit Damasus, in Ecclesiæ Romanæ primatu successor Liberij, uir plurimis uirtutis insignibus eximiè ornatus. Nonaginta habuit episcopos, ex Italia & Gallia Romæ in unum coactos, qui his literis consenserunt: quorum nomina hoc loco citarem, nisi quòd superuacaneum esse arbitror. Eorum literæ scriptæ sunt adhunc modum:

Damasus Liberij successor.

Episcopi ad sanctum concilium Romæ conuocati, Damasus, Valerianus & cæteri, dilectis fratribus, Episcopis qui sunt in Illyrico, in domino Salutem.

Cõcilij Romæ congregati ad Illyricos episc. Epistola.

ETsi nobis pro certo persuasum est, sacerdotes Dei sanctissimi, uos sacrosanctã fidem nostram, quæ doctrina Apostolorum fundata est, firmè retinere, eamque populo prædicare: quæ certè à decretis patrum, à quibus par est reliquos erudiri, nulla ex parte discrepat: tamen significatum est nobis à fratribus, qui in Gallia & in agro Venetorũ habitãt, nonnullos ad hæresin amplexandã omni studio incũbere. Quod quidẽ malũ ne existat, non modò pcauere debent episcopi: uerũetiam, quicunque errores uel quorundam inscitia, uel simplicitate eorũ qui peruersas interpre

tationes

A tationes secuti sunt, in Ecclesiam inuecti uidentur, his se opponere: concilioq; prouidere, ne deinceps in uarias discrepantesq; doctrinas denuò prolabantur imperiti: sed quoties dissentientes opiniones ipsorum auribus inculcatæ fuerint, firmè patrum sententijs adhærescant. Hac de causa nobis decisum est, ut Auxentius nominatim condemnetur. Quare omnes legis diuinæ doctores, qui ditioni Romanæ subijciuntur, ea quæ legis sunt sapere, & fidem uarijs doctrinis nequaquam contaminare debent. Etenim ubi primùm uitiosa Arianorum doctrina & blasphemia uigere inciperet (quæ etiam hoc tempore latissimè serpit) trecenti decem & octo Episcopi, patres nostri, habito Nicææ concilio, hoc muro ad arma diaboli arcenda fidem nostram cinxere, & hac antitodo uenena depulere mortifera, sic ut crederetur unam esse patris & filij substantiam, unam deitatem, uirtutem unam, unam potentiam, unam figuram, quinetiam spiritum sanctum unam eandemque cum illis substantiam habere & subsistentiam. Eum autem qui aliter sentiret, à nostra communione iudicarunt alienum. Quam salutarem decisionem, & decretum planè uenerandum, nonnulli postea alijs nouis decretis uiolare labefactaréque studuerunt. At uerò initio (quod peccatum erat ab illis qui Arimini formulam fidei concilij Nicæni nouare retractare'ue coacti sunt) aliqua ex parte propterea sarciebatur, quòd se disputatione alio tempore habita fatebantur à ueritate abductos, quodq; suam fidei formulam nequaquam sententiæ concilij Nicæni aduersari cogitabant. Siquidem numerus episcoporum qui erant Arimini in unum congregati, præiudicij uim habere non debet, præsertim cùm formula illa composita sit neque episcopo Romano, cuius sententia præ cæteris omnibus expectanda erat: neq; Vincentio, qui tot annis episcopatum integrè gesserat: neq; alijs eidem consentientibus: eumq; etiam (quod est omnium maximum) illi ipsi, uti antè diximus, qui in fraudem illecti, à ueritate deflexisse uisi sunt, & pòst ad meliorem mentē denuò tra-

Auxentij condemnatio.

B ducti, planè testentur, hanc formulam sibi magnopere displicere. Itaq; uestra integritas manifestò uidet, hanc fidem solam, quę authoritate apostolica Nicçæ stabilita est, firmè perpetuò tenendam esse. Atq; de hac ipsa fide tum episcopos Orientis, qui se de ecclesia catholica esse profitentur, tum Occidentis etiam episcopos, nobiscum unà gloriari constat. Porrò autem pro certo credimus, eos qui alia opinione tenentur irretiti, propter suum conatum breui fore & à nostra segregatos communione, & nomine episcoporum priuatos, ut tandem populo errore ipsorum liberato detur respirandi locus. Nam multitudinis error tamdiu nullo modo corrigi poterit, quamdiu episcopi eodem tenentur implicati. Quocirca facite, ut uestræ reuerentiæ iudicium cum omnium Dei sacerdotum iudicio, cui uos firmè et constanter adhærere credimus, omnino consentiat. Quod si fiat, eandem uobiscum rectam credendi uiam nos quoq; debemus insistere. Vestra charitas, quæso, ad nos rescribat, ut inde læticiam capiamus. Valete fratres honoratissimi.

Fides Nicææ stabilita, sola perpetuò tenenda.

Athanasij Alexandrini episcopi de eodem concilio epistola. CAP. XXIII.

QVinetiam magnus ille Athanasius, in epistola scripta ad Afros, eadem ferè de concilio Arimini habito commemorat. Quas res, inquit, cum ita se habere cōstet, quis est eorum approbaturus sententiam, qui uel de concilio Ariminensi, uel ullum aliud præter Nicænum, allegant? Imò uerò quis non oderit eos, qui patrum abrogant decreta, & quæ recentiore memoria Arimini per contentionē & uim constituta sunt, illis præferunt? Quis porrò istorum sententię uelit accedere, qui ne sua quidem instituta ipsi approbant? Nam qui, uti suprà diximus, amplius decē fidei formulas (alio namq; tempore aliam ac nouam semper componebant) in suis concilijs conscripserunt, apertè demonstrant, seipsos singula sua reprehendere concilia: idem'que istis, quod olim Iudæis proditoribus, accidit. Vt enim illi solo fonte aquæ uiuentis relicto, uti scribit Hieremias propheta, lacus sibi foderunt, qui non possunt aquam continere: ita isti pugna contra generale concilium suscepta, sibi multa constituerunt concilia, omnia'que inania, atque adeò fabulis simi-

similia. Itaq; ne aures quidē patefaciamus his, qui uel Ariminense, uel ullum aliud concilium allegant, quàm Nicænum. Qui enim Ariminense laudant, uidentur sanè rerum in eo gestarum penitùs ignari esse. Siquidem si eas cognoscerent, nō dubium est, quin de ipso concilio ne uerbum quidem facerent. Nam uos non præterit, Fratres, certiores uidelicet factos ab his qui à uobis profecti sunt Ariminum, Vrsacium, Valentem, Eudoxium & Auxentium, quibus cum unà erat etiam Demophilus, propterea in eo abdicatos esse, quòd alia decreta, præter ea quæ fuerant in concilio Nicæno sancita, conscribere uoluerūt. Et cum esset ab illis postulatum, ut hæresi Arianæ anathema denunciarent, non solū illud facere renuerunt, uerùm etiam eam uehementius acriusq; propugnare studuerunt. Attamen ab episcopis, qui ueri serui Domini erant, rectamq; fidem amplexabantur, ad ducentos ferè numero, decisum est, ut omnes concilio Nicęno acquiescerent: ac præter illud, amplius nihil uel quærendum, uel sentiendum. Quod quidem Constantio, qui concilium illud cogi mandauerat, etiam per literas significarunt. Verùm qui Arimini erāt abdicati, rectà profecti ad Constantium, perfecerunt, ut qui contra eos sententiam abdicationis pronunciauerant, tum afficerentur contumelijs, tum minis deterrerētur, ne ad suas ipsorum ecclesias redirent: sed hyemis asperitate in Thracia afflictarentur, quo rebus ab istis nouatis consentirent. Quòd si qui sunt, qui conciliū Ariminense prædicatione efferant, primùm ostendant abdicationē eorum quos suprà diximus: deinde, quæ deciderunt Episcopi: uidelicet, præter ea quæ patres in concilio Nicęno suis sententijs confirmauerant, nihil omnino quęrēdum, neq; ullum aliud concilium ei anteponendum esse. Cęterùm de his quidem rebus apud eos silentium est: illas autem pro se afferunt, quę in Thracia per uim gesta sunt. Ex quib. perspicuè declarant, sese tum fautores esse sectę Arianę, tū à sana sinceraq; fide prorsus alienos. Quòd si quis uoluerit celebre istud concilium episcoporum Nicęę coactorum, cum istorum concilijs accuratè comparare: ut sinceram pietatem illorum, ita istorum stultam temeritatem facilè animaduertet. Nam qui Nicęę in unum conuenerunt, non ut abdicati, illic conuenerunt: sed ut hi, qui Filium Dei eandem habere cum Patre substantiam confessi sunt. At isti semel & iterum antea, atq; in ipso concilio Ariminensi iam tertiò abdicati, non dubitarunt etiam scriptis statuere, neminem debere dicere Deum uel substantiam habere, uel subsistentiam. Hactenus Athanasius. Eiusmodi sunt fraudes et machinę, quas Arianismi professores in Occidente contra ueritatis dogmata comparauêre.

Nicænum concilium solū esse ratum debere.

Ariminēse cōcilium, quatenus approbandum.

De Leontij Antiocheni episcopi uersutia, & quomodo eum liberè Flauianus & Diodorus reprehenderint. CAP. XXIIII.

ANtiochiæ uerò post Stephanum, qui in * Placidi locum suffectus, conuentib. ecclesiasticis eiectus fuit, Leontius primatum capessit: quem dignitatis gradum contra concilij Nicęni decreta adeptus est. nam sua ipsius manu sibi execuerat testiculos. Cuius facinoris causa etiam à B. Athanasio tradita est. Leontius, inquit, cùm crimini ei daretur, quòd cum muliere adolescentula, nomine Eustolia, uersabatur, prohibereturq; illius uti cōsuetudine: sibi ob eam causam excîdit testiculos, uti cum ea liberè uersari posset. Verùm suspicionem in quam uocatus erat, eo pacto ab se minimè amouit. Sed hoc factum, quoniam presbyter erat, grauiorem causam, cur abdicaretur, attulit. Porrò de reliqua eius uitę institutione, ista etiam scribit. Quòd, inquit, ad improbos eius mores & astutiam attinet, breuiter quoq; perstringam. Primùm, tametsi sordibus erat Arianę blasphemię inquinatus, tamen eas callidè admodum occultare studuit. Etenim cum clerum & laicam etiam multitudinem in duas partes diuisam cerneret: & alteram, quo laudes Filij magis celebrarēt, hanc coniunctionem (ET) adhibere: alteram autem, hanc pręposititionem (PER) in eodem ponere: & cum ad Spiritum sanctum uentum esset, pręposititionem (IN) adijcere: ipse totam glorificationem tacitus secum recitauit, adeò ut qui prope eum erant,

** Latitū uocat Epiphanius.*

Leōtius puellæ gratia seipsum castrat.

Gloria Patri & Filio.

Gloria patri per Filiū, in Spiritu sancto.

A erãt, solum hanc particulam, IN SECVLA SECVLORVM, audirent. Quod si non alia eius facinora extarent, quæ possent sceleratam animi eius nequitiam in oculis omnium collocare, non sine causa diceret aliquis, hæc ab eo excogitata esse, quo populi concordiæ prouideret. Verùm cum multa & grauia scelera contra Ecclesiæ patronos machinatus sit, & homines impietate refertos summa cura ac studio cõplectendos censuerit, apertè declarauit, se labem illam Arianam occultasse, tum quòd extimesceret multitudinem: tum quòd graues minas Constantij, contra eos qui audebant filium patri dissimilem dicere, iactatas formidaret. Quem eius animum, rerum gestarum euentus planè aperuerunt. Nam qui doctrinam sequebantur Apostolicam, illis iste neq; prospexit, neq; ullum omnino honorem detulit ecclesiasticũ. At qui insano Arij cæcati erant errore, eius opera maximam sunt authoritatem cõsecuti, & ad sacrosanctos Ecclesiæ ordines elati. Per idem tempus Aetius magister Eunomij, qui suis conatibus blasphemiam Arianam auxerat, in numerum diaconorum ascriptus est. Itaque Flauianus & Diodorus, qui tum seuerum uiuendi genus pietatis ergò ex colebãt, tum apertè doctrinã propugnabant Apostolicam, insidias Leontij contra pietatem comparatas palàm coarguerũt: dixeruntq;, Aetium malis uiuendi institutis educatum, qui nihil aliud moliebatur, quàm ut ex impietate uiam sibi ad honorem muniret, & per Ecclesiæ perniciem diaconi nomine dignaretur. Ob quam causam minantur, se tum ecclesiæ illius communionem derelicturos: tum profecturos in occidentem, uti fraudulentos eius conatus ibi declararẽt. Quibus rebus perterritus Leontius, eo quidem ministerio abdicauit Aetium: interim tamẽ reuerebatur. Isti duo admirabiles uiri, Flauianus & Diodorus, quãquam sacerdotij administrationem nondum sunt consecuti, sed annumerati laicis, tamen noctu & interdiu ad pietatis studium omnes sedulò excitarunt. Hi primi, psallentium choro in duas partes diuiso, hymnos Dauidicos alternis canendos tra-

B diderunt. Quæ res primùm incepta Antiochiæ, ubiq; peruasit, & ad ultimas orbis terræ oras peruagata est. Hi etiam, rerum diuinarum studiosis ad martyrum monimenta in unam congregatis, totã noctem unà cum illis Deum hymnis celebrando contriuerunt. Quas res cum uideret Leontius, eos prohibere non propterea cẽsuit tutum esse, quòd animaduertebat multitudinẽ illos optimos uiros summa cõplecti beneuolentia: sed oratione, lenitate quadam & blandiloquentia colorata, postulat ab illis, ut hoc ministerium in ecclesijs obire uellent. Hi igitur, licet eius nequitiam exploratè cognitam haberent, nihilominus tamen eius postulationi morẽ gerunt, & omnes consueti sui ministerij participes alacri admodum animo in ecclesias conuocant: hortanturq; ut ibi sanctissimum Dominum nostrum hymnis celebrent. Attamen Leontius haudquaquam inde adduci poterat, ut suã coerceret improbitatem: sed modestiæ suscepta persona, detestabilia Stephani & Placiti scelera occultauit. Nam istos peruersa & pestifera doctrina infectos, licet uitam libidinosam & intemperantem consectarentur, in numerum tamen presbyterorum atque diaconorum asciuit. At, qui omnibus uirtutum generibus erant exornati, quiq; firmæ doctrinæ Apostolicæ adhærescebant, eos permisit honoris penitùs expertes esse. Ob quam causam clerus cõplures habuit hæretica labe contaminatos, sed tamen maxima pars populi ueram sanamq; doctrinam tuebatur: & propterea doctrinæ deprauatæ authores, suam blasphemiam palàm proferre non audebant. Verùm impia & cõscelerata facinora à Placito & Stephano Antiochię designata, propter multitudinem separata tractatione, propter magnitudinẽ autem lugubri illa Dauidis querela egent. Etenim de his non inscitè dici potest, quòd: Ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te extulerunt caput: In populum tuum malitioso animo egerunt, & consilium inierunt contra sanctos tuos: Dixerunt, uenite, & disperdamus eos de gente, & non memoretur nomen Israel ultrà. Sed nos iam, quod reliquum est historiæ, scribere ipsi aggrediamur.

Leontij scelera alia.

Aetius in diaconorũ numerum ascriptus.

Aetius iterum abdicatus.

Flauiani & Diodori studium pietatis.

Psallentiũ chori in duas partes diuisio.

Stephanus & Placitus in presbyteros asciti.

Stephani & Placiti facinora.

Psal. 82.

De ijs quæ Eudoxius Germanicensis nouabat, & de Basilij Ancyræ episcopi, & Eustathij Sebastiæ, contra illum dimicatione. CAP. XXV. A

Germanicia.

GErmanicia est urbs in loco, quo Cilicum, Syrorũ & Cappadocum fines terminantur, sita: subiecta autem ditioni Euphratesiæ prouinciæ. Cuius ecclesiæ antistes Eudoxius, simul ut Leontium mortuum intellexit, contẽdit Antiochiam, illius'que urbis episcopatum per ambitum arripit, uineamq; Domini tanquam aper syluestris uastat. Nam non suam improbitatem, more Leontij, uelut inuolucris obtexit: sed palàm cõtra doctrinam Apostolicam rabiem suam exercuit, cosq; qui ei contradicere audebant, incommodis cuiusq; generis implicauit. Eodem tempore Basilius post Marcellum ecclesiæ Ancyræ, urbis primariæ Galatię, suscepit gubernacula: Sebastiæ autem, primariæ urbis Armeniæ, antistes fuit Eustathius. Isti iniquitate & rabie Eudoxij intellecta, audacia eius facinora Imperatori Constantio per literas significarunt. Id temporis Constantius, quò uulnera à tyrannis Reip. inflicta, illis iam è medio sublatis, sanaret, in Occidente cõmorabatur. Hi duo episcopi, magna cum Imperatore familiaritate iuncti, propter præstabilem uiuendi rationem, summam apud eum authoritatem consecuti sunt.

Eudoxius uelut aper syluestris uineã Domini uastat.

Basilius Ancyræ, Eustathius Sebastiæ episcopi.

De concilio rursus Nicææ coacto. CAP. XXVI.

HIS rebus cognitis, Constantius scripsit literas ad Antiochenos, nunquã Eudoxio factam à se potestatem illius ecclesiæ episcopatũ obtinendi (istud enim idem ille Eudoxius prædicauerat:) & propterea mandauit, uti tum urbe expelleretur: tum pro rebus Nicææ, urbis Bithyniæ gestis concilioq; illuc cõuocato pœnas daret. Siquidem idem ipse Eudoxius perfecerat per illos quibus rerum in palatio administrandarum cura erat imposita, ut Nicæa concilio celebrando assignaretur. Cæterùm huius uniuersitatis moderator Deus, qui res futuras perinde atq; præteritas intelligit, admirabili quodã terræmotu concilium impediuit. Nã maximam urbis partem deturbauit terræmotus ille, & quàm plurimos eius habitatores è medio sustulit. Qua re intellecta, episcopi, qui ibi in unum conuenerant, B maximo timore perculsi, ad suas ecclesias reuerterunt. Quod quidem factum diuinæ planè sapientiæ adscribendũ arbitror. Nam cũ in illa urbe fidei Apostolicæ doctrina à sanctis patrib. descripta esset, & alij postea ibi cõgregati, contrariã doctrinã describere in animo haberẽt: Deus, qui ecclesijs prouidere nõ desinit, cõciliũ illud propterea prohibuit, ne ex similitudine nominis ansam Ariani arriperẽt ad fraudem: néue conciliũ illud, Nicęnũ quoq; appellãdo, simpliciũ animos circũuenirẽt.

Concilium rursus Nicææ institutum, diuinitùs impeditur.

De concilio Seleuciæ, quæ est urbs Thraciæ, habito: & quæ res orthodoxis episcopis Constantinopoli contigerunt. CAP. XXVII.

ALiquanto temporis spacio interiecto, Constantius ab Eudoxij accusatoribus impulsus, Seleuciæ concilium conuocari mandat. Est quidem Seleucia, urbs Isauriæ ad mare sita, quæ inter urbes illius gentis facilè primas tenet. Ad hanc urbẽ episcopos Orientis, quinetiam Ponticos & Asianos frequentes accedere iubet. Per id tempus Acacius Cæsareæ, urbis primariæ Palæstinæ, Eusebio mortuo, episcopatum gessit, quem quidem cõcilium Sardicense abdicauerat: sed ille contempta tanta episcoporum multitudine, sententiæ contra se latæ restitit. Primatum autem Hierosolymorum, post Macarium illum, cuius sæpe à me facta est mentio, obtinuit Maximus: uir ob certamina pro pietate suscepta egregiè nobilitatus. Cuius & oculus dexter erutus fuit, & dextri pedis flexus prorsus labefactatus. Isto ad uitam immortalem translato, Cyrillus, alacris & promptus doctrinæ Apostolicæ propugnator, in episcopatus gradu locatur. Isti duo, Cyrillum dico & Acacium, inter se de primatu digladiantes, populum suarum ecclesiarum grauissimis affecerunt incommodis. Nam Acacius leui arrepta occasione, abdicauit Cyrillum, Hierosolymisq; expulit. Cyrillus autem proficiscitur Antiochiam, quam pastore orba tam reperit. Inde Tarsum petens, cum Siluano, uiro planè admirabili, & Ecclesiæ illius

Seleucia, ibiq; coactum concilium.

Acacius Cæsareæ episc.

Maximus Hierosol. episc.

Cyrillus episc.

Syluanus episc.

A illius id temporis antistite, ætatem degit. Quam rē ut accepit Acacius, literas dedit ad Siluanium, eum'que de Cyrilli abdicatione certiorem fecit. At Siluanus, quoniam & reuerebatur Cyrillum: & multitudinem, quæ Cyrilli doctrinam cupidissimè amplexata est, nonnihil pertimescebat, à ministerio ecclesiastico illum minimè prohibuit. Vbi episcopi cōuenerunt Seleuciam, Cyrillus cum Basilio, Eustathio, Siluano, & reliquis fit concilij particeps. Accedit etiam Acacius ad conuētum episcoporum, qui erant centū quinquaginta numero: dicitq́; se non prius cum illis de rebus in deliberationem uocatis cōmunicaturū, quàm Cyrillus, utpote episcopatu abdicatus, è Concilio excluderetur. Itaq; nonnulli pacis studiosi orātCyrillum, ut è Concilio egrediatur: pollicēturq́; post factā de doctrina fidei dijudicationē, de eius causa disceptatū iri. Quorū cōsilio cū minimè obtēperaret Cyrillus, Acacius illis relictis abijt: atq; profectus ad Eudoxiū, eum metu liberauit, animūq́; reddidit, propterea quòd Eudoxio promisit se tum patronum causæ suæ, tum adiutorem fore. Atque cum uetuisset illum in Concilium intrare, cum eo unà petit Constantinopolim. nam Constantius ab Occidente reuersus, ibi tum commorabatur. Acacius Imperatoris animum, cum conuentum episcoporum coram Imperatore accusasset, uocassetq́; illum cœtum perditorum hominum, ad perniciem & exitium ecclesiarum collectum, magnopere ad iracundiā incendit: præcipuè tamen criminibus quæ aduersus Cyrillum cōtexuerat, bilem ei commouit. Nam aiebat, sacram stolam ex aureis filis contextam, quam excellentissimus Imperator Constantinus ad ecclesiam Hierosolymitanam cohonestandam Macario illius urbis episcopo donauerat, ut ea amictus sacrosancti Baptismatis ministerium obiret, Cyrillum uendidisse: hancq́; mercatum esse quendam eorum qui in pulpito scenæ cantare solent, eam induisse, inter saltandum lapsum esse, & casu obtritum interijsse. hunc episcopos habentes Concilij socium, de rebus controuersis iudicare, & de aliorum causis disceptare

Eudoxio Acacius patrocinium suum pollicetur.

Acacij apud Imp. cōtra Cyrillum et alios episc. calūniæ.

B aggresios. Ista arrepta occasione, qui primas in palatio obtinuerunt, persuadēt Imperatori, ut nō uniuersum episcoporū cœtum (multitudinis enim consensum admodū extimescebant) sed decem primarios solū ad se conuocaret. atq; in istorū numero fuere Eustathius Armenius, Basilius Ancyræ Galatiæ, Tarsi Siluanus, & Eleusius Cyzici episcopus. Hi accedentes ad Imperatorem obsecrabant, uti Eudoxij blasphemia & nequitia coerceretur. At Imperator doctus ex aduersariæ factiōis sectatoribus, dicebat, de illis rebus primùm disceptandum, quæ fidē attingūt: deinde eius causam accuratè cognoscendam esse. Cum autem Basilius superiore sua consuetudine confidens, Constātium Imperatorē, utpote doctrinæ Apostolicæ insidias tendentem, liberè coargueret, Constantius iniquo tulit animo: & Basilium, tanquā procellæ in ecclesijs obortæ autorē, tacere mādauit. Vbi uerò Basilius dicendi finē fecerat, Eustathius, ô Imperator, inquit, quoniā placet de rebus fidei disceptari, considera quæso, blasphemias ab Eudoxio in unigenitū Dei filiū impudenter iactatas. Ac statim ut ista dixerat, formulā fidei ab Eudoxio scriptam tradidit Imperatori: in qua, præter alia multa impia uerba, hęc præterea fuere posita: Quę dissimili ratione proferuntur, ea sunt essentia dissimilia: At unus Deus pater ex quo omnia, & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, dissimilē habēt prolationem, nimirum Ex quo, & Per quem: proinde filius patri dissimilis est. Quā fidei formulam cum recitari iussisset Constantius, & impietate in ea cōprehensa grauiter cōmotus esset, percōtatur ab Eudoxio, utrū ipse illā scripsisset? Qui extēplò negauit se eā scripsisse: sed Aetius, inquit, scripsit. Hic est idem ipse Aetius, quē Leōtius olim, ueritus accusationem Flauiani & Diodori, abdicauit diaconatu: quēq; Georgius, qui Alexandrinis tendebat insidias, & sociū impiè dictorum, & sceleratè factorum adiutorē habuit: qui tamen id temporis apud Eudoxiū, unà cum Eunomio, ætatē degit. Nam mortuo Leōtio, & Eudoxio ecclesiæ Antiochenæ præsulatū per ambitū nacto, redijt Aetius ab Aegypto, secumq́; Eunomiū deduxit. Ac cū doctrina secum consentientem

Basilij in Imperatorem libertas.

Eudoxij impiū dogma.

Aetij formula fidei impia.

Aetius cū Eunomio, Eudoxio adhærent.

tientem reperiret Eudoxiũ,& præter impietatẽ, Sibariticã etiam mollitiẽ ac delicias consectantem, nullum locũ Antiochia sibi cõmodiorem ad habitandũ existimauit. Itaq; simul cum Eunomio, Eudoxij toris uelut clauo affixus adhærescens, uitæ modum, qui est assentatorũ proprius, studiosè excolere, & modò huius, modò illius consuetudine uti, uentri deniq; & abdomini sedulò inseruire cœpit. Tum Imperator, hac re cognita iubet Aetiũ introduci. Cui ingresso, illam fidei formulã ostendit: sciscitatur, num ipse esset eiusmodi uerborũ parens? Aetius, rerũ quę gerebantur prorsus inscius, & quorsum eius rogatum spectaret ignarus, ratus tamen se ex confesſione non parũ laudis adepturum, se illorum uerborum parẽtem esse dixit. A

Aetij exilium. Imperator igitur, immani eius impietate perspecta, confestim mittit in exiliũ, & ad locum quendã Phrygiæ duci iubet. Atq; iste quidem ignominiã, fructũ suæ blasphemiæ accipiẽs, regia exturbatus est. Eustathius aũt, Eudoxium quoq; eadem sentire affirmat. nam Aetium, eiusdem cum eo & domus & mensę fuisse participẽ, & quo eius inseruiret uolũtati, blasphemiæ scribendæ se socium præbuisse: satisq; argumenti esse, eum illius formulæ perscriptæ conscium esse, quòd Aetiũ dixerat eius authorẽ fuisse. Tum Imperator: At in iudicando, inquit, non est nitendum coniecturis, sed res gestę sunt accuratè peruestigãdę. Cui Eustathius: Proinde, inquit, fac Eudoxius nobis omnibus persuadeat, se non opinione cum Aetio cõsentire, sed formulæ ab eo scriptæ anathema indicere. Quam postulationẽ Imperator

Eudoxij tergiuersatio. lubens amplexatus, ita fieri mandat. At Eudoxius tergiuersari, multas etiam quærere uias, quib. postulatum illud effugeret. Vbi uerò Imperatorem illud grauiter ferentem, & minãtem se eum, utpote impiæ opinionis cum Aetio participem, in exilium itidem eiecturũ uidet, suam doctrinã, quam necdum id temporis, uerùm ętiam postea defendebat, omnino inficiatus est. Atqui cõtrà urgebat, Eustathiũ cũ suis debere uerbo ὁμοουσίῳ, q̃a in Scriptura minimè extaret, anathema denũciare.

Voces à Scriptura sacra alienæ reiectæ. Imò uerò inquit Siluanus, uoces (Ex nihilo) & (Creatura) et (ἑτερούσιον, id est, Alterius Substantię) q̃ neq; in Sacris literis repertę sunt, neq; oraculis Prophetarũ, neq; Apostolorũ doctrinę cõsentientes, reijciẽdę sunt, & ex omnib. diuinis cõuentibus excludendæ. Cui assensit Imperator: & illos his uocib. anathema indicere iussit. Illi etsi primò cõtradicere instituerunt, postea tamẽ perspecta Imperatoris ira, eas ipsas uoces quas Siluanus ipsis ꝓposuerat, licet ęgrè, penitùs eiurarũt. Ac deinceps B

ὁμοουσίου defensio. acrius instare cœperunt, ut uerbũ quoq; ὁμοούσιον anathemate damnaretur. Cęterùm Siluanus ratiocinatiõe ritè uereq; cõclusa, cùm illis, tum Imperatori respõdit: Si Deus Filius neq; ex nihilo, neq; creatura, neq; ex ulla alia essentia existat, idcirco Deo Patri cõsubstantialis est, & Deus de Deo, & lumen de lumine, & eandem habet cum genitore naturam. At uerò, quanquam ista & firma ratione, & uera concludebat: tamẽ nemo eorũ qui aderãt, ei obtẽperauit: imò uerò factio Acaciana Eudoxianaq; contra Siluanũ crebros clamores tollere: Imperator etiã adeò ira exarde

Eleusius et Siluanus ab Imp. ecclesijs eiecti. scere cœpit, ut eũ cũ suis fautorib. in exiliũ pellere minaret. Tũ Eleusius & Siluanus cũ alijs nõnullis, dicũt, in eius sitũ potestate suppliciũ de ipsis sumere: sed pietatẽ sectari, uel impietatẽ, penes se ipsos esse, & propterea nunq̃ patrũ doctrinam ꝓdituros. Ibi Cõstantius, q̃ eorũ sapientiã, fortitudinẽ, & in tuẽda doctrina Apostolica loquendi libertatẽ admirari debuerat, eos eiecit Ecclesijs, & alios in eorum

Eudoxius sedẽ eccles. Constãtinopol. uiocupat. loca substitui mãdauit. Eo tẽpore Eudoxius sedẽ ecclesiæ Constantinop. per tyrannidẽ occupauit. Eleusio etiã episcopatu Cyzici exturbato, eius locũ obtinuit

Eunomius Eleusij successor. Eunomius. His reb. ad hunc modũ gestis, Imp. per literas iubet Aetiũ abdicari.

Aetij abdicatio. Vnde ipsi Aetij impietatis cõsortes inducti: suæ ipsorũ doctrinæ sectatorẽ abdicarunt: scripserũtq; etiam ad Georgium ecclesiæ Alexandrinę antistitem epistolã, qua quid Aetio factũ esset, significarũt. Quam quidem epistolam ideo historię adnectam, ut eorum improbitas (quippe & fautores suæ doctrinæ, & eiusdẽ aduersarios, eodem ferè modo tractarunt) omnium oculis manifestò subijciatur.

Epistola

A *Epistola Synodica contra Aetium scripta.* CAP. XXVIII.

Sanctum concilium Constantinopoli conuocatum, domino honoratissimo, Episcopo Alexandriæ Georgio S.

QVòd Aetius ob nefaria sua scripta, eaq; σκανδάλων, id est offendiculis referta, à Concilio condẽnatus sit: in eo certè episcopi aliud nihil, quàm quod canones ecclesiæ postulabant, effecerunt. Nam primùm abdicatus est diaconatu, deinde ecclesia exclusus: postremò hortationes adhibitæ, ne quisquã sceleratas eius legeret epistolas: sed ab omnibus propterea abijcerentur, quòd inanitatis nonnihil & dãni cõplexæ sunt. His accedit, quòd illi, & ijs qui in eadem opinione ac sententia cũ eo perseuerent, anathema denunciauimus. Atq; consentaneũ sanè erat, ut omnes episcopi qui in hoc Concilio conuenerant, cõmuni consensu eum ut autorẽ offendiculorum, turbarum, schismatum, tumultuosi sermonis per orbem terræ grassantis, & mutuæ deniq; in ecclesijs seditionis execrarentur, unoq; ore de sententia contra eum pronunciata concordarent. Attamen contra uota nostra, contraq; omnẽ expectationẽ, Seras, Stephanus, Heliodorus, Theophilus, & eorũ socij, neq; sunt nostris suffragati sententijs, neq; suffragijs de eo latis subscribere uoluerunt: idq; cum Seras ipse aliud etiã arrogans facinus, & plenũ insaniæ prædicto Aetio criminis loco obiectaret: eum nimirũ temeraria audacia elatũ affirmasse, Deum sibi reuelasse ea, quæ usq; ab Apostolorũ tẽporibus hactenus occultauerat. Post quæ insana & insolentia uerba, à Sera de Aetio pro testimonio citata, illi, quos suprà posuimus, ne precibus quidẽ adduci persuaderiq; poterãt, ut in iudicio de illo ferendo nobis suffragarentur. Nos tamen patientibus animis eorum causa ad prolixum tẽporis spacium ferre sententiam distulimus, nunc indignando, nunc adhortando, increpãdo interdum, aliquando obnixè orando, ut nobiscum conuenirent, consentientemq; toti concilio sententiã pronunciarẽt. Itaq; expectamus diu, si fortè nos audire, si intelligere, si deniq; cedere uellent. Verùm ubi longo tẽpore expectãdo, nullo modo
B eos ad nostris de Aetio sententijs obsequendũ inducere poteramus, canonẽ Ecclesiæ eorũ amicitiæ anteponẽdum arbitrati, eos à communione Ecclesiæ excludẽdos decernimus: dato illis ad sententiã mutandã, ad resipiscendũ, & ad alacri animo cũ concilio concordandũ consentiẽdumq; sex integrorũ mensium spacio. Quòd si intra præstitutum diem, mutato cõsilio, amplecterentur cum fratribus concordiã, & decretis ab illis de Aetio sententijs assentirentur, tum non solum ut reciperẽtur in ecclesiã: uerùm etiam ut suã in concilijs loquendi libertatem, & mutuam nobiscum charitatem recuperarent, statuimus. Sin autem in proposito susceptoq; cõsilio per hominum facilitatem pertinaciter manerent, & canones ecclesiasticos contemnerent, episcopatus dignitate dimouendos esse: quòd si depositionem expectauerint, alios in eorum loca episcopos substituẽdos. uti sacrosancta Ecclesia ad ordinem sibi conuenientem redacta, secum ipsa consentiat, uinculo charitatis ab omnibus omnium gentium episcopis, eadem dicendo, eademq; mente & sententia in unum cohærescendo, firmè conseruato. Quare ista ad tuam reuerentiam scripsimus, ut intelligas decreta concilij: quæ te obseruantem optamus, per gratiam Christi tuas ecclesias tranquillè legitimeq; moderari.

Exemplar Epistolæ a toto Cõcilio ad Georgiũ, cõtra Aetium ipsius diaconum, ob nefariam suã blasphemiam scriptæ.

Quæ causa Eunomianos & Arianos diremerit. CAP. XXIX.

EVnomius uerò, tametsi in suis libris istum Aetium extollit, hominem Dei uocat, & multis uarijsq; laudibus exornat: tamen in eo Concilio, eorum sententijs qui eum abdicabant, assensit, & ab eisdem episcopus ordinatus est. Eudoxius autẽ, Acacius, & eorum socij, decretis Nicææ Thraciæ editis, quorum suprà mẽtionem fecimus, assensi, ecclesijs Basilij & Eleusij regendis alios delegerunt. De quibus singillatim disserere, superuacaneũ arbitror. Itaq; res duntaxat ab Eunomio gestas explanabo. Vbi Eunomius, Eleusio adhuc uiuẽte, ecclesiæ Cyzicẽsis moderationem nactus est, Eudoxius, sana & syncera fide plebis perspecta, intellectoq; Imperatoris odio contra eos qui dicebant unigenitũ Dei filiũ conditum esse, admonuit Eunomium,

Eunomius episc. ordinatus, eiusq; res gestæ.

mium, ut suã occultaret opinionẽ: eamq; minimè aperiret illis, qui causam ad eum A accusandum sedulò aucupabantur. Nam tempus, inquit, opportunum nacti, prædicabimus ea quæ nunc silentio tegimus, eorumq; ignaros docebimus: & cõtradicentes aut oratione persuadendo, aut cogendo ui, aut supplicijs afficiendo, in nostram sententiam pertrahemus. Cui admonitioni morem gerens Eunomius, suã ex occulto promit impietatem. At uerò qui Sacris literis educati institutiq; erant, cum animaduerterent latentem istorum fraudem, iniquo animo tulerunt illi quidem: sed tamen palàm illis cõtradicere, temeritatis potius quàm prudẽtię existimarunt. Itaq; persona hæreticæ prauitatis induta, domum ad eos ueniunt, orantq; ut uerè suam doctrinam ipsis exponere uelint, & non permittant eos uarijs doctrinis huc illucq; ferri. Tum demum Eunomius fidenti animo aperuit suam, quam celauerat, opinionem. Addunt porrò illi, iniquè, imò uerò impiè ab eo factũ fore, si nõ omnes eius moderationi cõmisi, ueritatis fierent participes. Iste hisce rationibus & alijs eiusmodi adductus, in publicis ecclesię conuentib. deinceps suã blasphemiam patefecit. Illi igitur studio ardẽti incitati, Cõstantinopolim properè cõtendũt. Ac primùm nomen Eunomij deferunt apud Eudoxiũ. A quo reiecti, ueniunt ad Imperatorẽ, apud eum de perniciosa Eunomij doctrina cõquesturi: eius dicta, Arij blasphemiã impietate longè superare pręducant. Vnde Imperator ira accensus: mandatũ dat Eudoxio, ut curet Eunomiũ adducendũ: & si criminis conuictus foret, sacerdotij dignitate priuet. At cum sæpenumero accusatores Eudoxiũ ad id impellerent, ipseq; tergiuersaretur: accedunt denuò ad Imperatorem, queruntur, clamant nihil factum ab Eudoxio, quod erat imperatum: sed permissum ab eo, ut illustris ciuitas impijs Eunomij blasphemijs exposita labefactet. Tandem Cõstantius minatur, se Eudoxium in exilium eiectur ũ, nisi accersat ad se Eunomium: ut de criminibus ei intentatis conuictum, supplicio coerceret. His minis perterritus Eudoxius, significat per literas Eunomio, ut fugiat Cyzico: eiq; crimini dat, quòd suę B admonitioni & consilio non paruisset. Eunomius igitur metu perculsus, se inde subduxit ille quidẽ: sed hãc ignominiæ notam non tacitus ferens, proditionis accusat Eudoxium, & tum sibi tum Aetio factã ab eo iniuriam dicit. De cæterò igitur conuentum separatum sibi cõstituit. Nam quicunq; conscij erant eorum in doctrina consensionis, ab Eudoxio, ut proditionis conuicto, deficiunt: seq; coniungunt cum Eunomio, nomenq; ab eo sumptum ad hodiernum diem retinẽt. Inde Eunomius sectæ cuiusdam princeps factus, Arij blasphemiam accessione quadã impietatis adauxit. Quòd autem ambitioni inseruiens, separatum conuentum cõstituit, rerum euentus loquitur. Etenim cum Aetius abdicatus ecclesia pelleretur, non unà cum eo abijt, licet magistrum eum & hominem Dei nuncupet: sed mãsit firmè, Eudoxio coniunctus. Vbi autem impietatis pœnas luisset, non concilij acquieuit sententiæ: sed iam episcopali dignitate spoliatus, episcopos & presbyteros ordinauit. Atq; hæc gesta sunt Constantinopoli.

Eunomiani unde.

De urbis Nisibis obsidione, & Apostolica Iacobi episcopi uita. CAP. XXX.

CVm Sapores rex Persarum contra Romanos bellum gereret, Constantius, collecto exercitu, uenit Antiochiam. Quo quidem tempore hostes erant profligati non exercitus Romani uiribus, sed uirtute Dei, quem pij uiri inter Romanos sanctè coluerũt. Victoriæ autem rationem ac modum hoc loco exponere decreui. Nisibis urbs, quam nonnulli Antiochiam Mygdoniæ appellant, in finibus, quibus Romanorũ & Persarũ terminatĩ imperium, posita est: cuius episcopus, moderator & dux fuit Iacobus, de quo suprà mentio facta est. In isto clari gratię Apostolicę radij elucebant. Cuius mirabilia & multorũ celebrata sermonib. miracula, quoniã in historia quę inscribitĩ Philotheus, cõplexus sum, ea rursus enumerare, ut superuacaneũ, sic alienum ab instituto arbitror. Itaq; unum duntaxat narrationis propositę causa cõmemorabo. Vrbem cui iste episcopus præfuit, Romanorum ditioni

Nisibis, quæ et Antiochia Mygdoniæ, obsessa.

Iacobus Nisibis episcopus, eiusq; miraculum.

A ditioni subiectam, fortè Persarum exercitus obsidebat. Quam ad septuaginta dies obsessam, tametsi multas machinas mœnibus admouebat, & ea undiq; uarijs bellicis tentabat instrumentis, atque adeò uallo & fossa circundabat, capere tamẽ omnino non potuit. Postea alueo fluuij per mediã urbem labentis, qui Mygdonius uocatur, satis longo interuallo supra urbẽ obstructo, & ripis ad ingentem altitudinẽ, uti impetũ aquæ inhiberent, exaggeratis: ubi uidet tantam aquæ copiã, ut decætero aggerem inundaret, subitò eam, uelut machinam, in murum præcipiti cursu ferri permittit. Cuius impetus tã uehemens fuit, ut murus eum non potuerit sustinere: sed in alterã partẽ inclinatus, ad terrã ruerit. Eandem calamitatem altera muri pars, per quam erumpebat fluuius, etiam passa est: quandoquidẽ, cum aquæ uiolẽtiã non posset ferre, disturbata concidit. Quod ubi uidit Sapores, spẽ concepit animo, se nullo negocio reliquam urbẽ expugnaturum. Atque ille quidem ideo quiescit, ut cœnosa aquæ inundatio aresceret, & flumen uado transiri posset. Postri die autem, ubi cum omnibus copijs urbi appropinquabat, expectabatq; per disiectas muri partes in eam ingredi, tũ murum utrinque de integro ædificatum, tũ laborem à se frustra susceptum uidet. Nam diuinus ille uir Iacobus, suæ precationis uirtute non solum militum, aliorũq; incolarũ confirmauit animos: uerũ etiã murũ denuò extruxit, & machinis oppositis hostes irruẽtes repulit. Quas res perfecit nõ accedẽdo ad mœnia, sed intus in sacro sancto templo Deũ precibus enixè sollicitãdo. Sapores aũt nõ modò ædificãdi celeritate obstupefactus est, uerumetiã uisione quadã perterritus. Etenim uidit in ipso muro quẽdã regali planè uestitu amictũ, cuius purpura & diadema mirè resplẽdescebãt. Quem Imperatorẽ Romanum esse suspicatus, minabatur illis mortẽ, qui nunciarãt eũ minimè adesse. Qui cũ cõstanter affirmarẽt, uera esse quæ dixerãt, & Constantiũ Imperatorem esse Antiochiæ: intellexit cùm uisionis significationem, tum Deum pro Romanis (sic enim aiebat)
B bellum gerere. Itaque miser rem indignatus, telum coniecit in aerem, non quòd putabat Deum se posse ferire, quem sciebat corporis expertem, sed quòd impetũ insaniæ suæ sustinere non potuit. Eodem tempore Ephraim, uir sanè admirabilis, & scriptor inter Syros facilè excellentissimus, orat Iacobum ut conscendat mœnia, barbaros conspicetur, & execrationis tela in eos conijciat. Cuius postulationi obsecutus sanctus uir, in quandam turrim ascendit. Ac cum uideret ingentem eorum multitudinem, nõ aliud est illis imprecatus, q̃ ut cyniphes ac culices in eos immitterentur: uti minutarũ bestiolarum morsu potentiam eius, qui ipsis Romanis auxilium tulerat, agnoscerent. Qua re à Deo postulata, statim cyniphum & culicũ examina, tanquam nubes, Persarum copijs circumfunduntur: atq; tum elephantorum proboscidas, quę sunt instar fistulæ, tum equorum & aliorum iumentorũ aures naresq; compleuerunt. Qui cum bestiolarũ morsum ferre nõ possent, frena rũpere, sessores deijcere, & aciẽ disturbare cœperunt: ac tandem relicto exercitu fugiunt, quantũ possunt. Itaque miserrimus ille rex, cum ex hac leui & clementi castigatione potẽtiam Dei, curam piorum gerẽtis, perspexisset, inde domum reuertitur, ex ea obsidione non uictoriam, sed ignominiam consecutus.

Mygdonius fl.

Murus Iacobi episcopi precibus reædificatus.

Saporis Persarũ regis uisio.

Ephraim Syrus.

Miraculum aliud.

De Antiocheno concilio, & quæ illic contra sanctum Meletium statuta fuerunt. CAP. XXXI.

PER idem tempus Constantius Antiochiæ commoratus, cum iam pax esset & tranquillitas reipub. allata, & bellum Persicum confectum, episcopos denuò in unum conuocat: cogitq; eos omnes & uocem ὁμοούσιον, id est eiusdem substantię, & uocem etiam ἑτεροούσιον, id est diuersæ uel alterius substantiæ, penitùs negare. Id temporis ecclesia Antiochena propterea erat pastore destituta, quòd Eudoxius, qui post Leontium illam sedem per uim occupauerat, ex ea expulsus fuit: & post multa concilia celebrata, Constantinopolitanam ecclesiam contra leges &

Concilium Antiochiæ coactum.

ęquitatem obtinuit. Quare ipſi tum in unum coacti (ſiquidē permulti erant, & ab A omnibus locis collecti) dixerunt, paſtorem gregi aſsignandum: deinde, communiter cum eo de doctrina fidei ueniendum in deliberationem. Illo ipſo tēpore Meletius, uir planè diuinus, urbis eiuſdem Armeniæ antiſtes, quoniā difficiles & pertinaces ſui gregis mores ferre non poterat, alium ad locum ſe tranſtulit, ad uitam quietè tranquilleq; degendam. Iſtum Ariani fautorem eſſe ſuæ ſectæ, & doctrinæ ſocium ſuſpicati, poſtulant à Conſtantio, ut ei committatur eccleſiæ Antiochenæ moderatio. Nam nullam non legem audacter & liberè perfringebāt, dum ſuam impietatem ſtabilire molirentur. Atq; fundamentum, quo eorum nitebatur blaſphemia, erat ſanctarum legum uiolatio. Siquidem multas eiuſmodi res in multis locis nouabant. Qui autem doctrinæ adhæreſcebant Apoſtolicæ, quoniam ſanam illuſtris illius Meletij doctrinam, & præſtabilem uitæ rationem, & uirtutis deniq; diuitias pro certo cognoſcebant, ei deligēdo ipſi quoq; ſuffragantur: & decretum de ea re edendū, & ei ab omnibus ſubſcribendum, ſtudio quantum fieri poteſt maximo curant. Quod quidem decretum, tanquam commune quoddam pactum, Euſebio epiſcopo Samoſateno, egregio ſanè & generoſo ueritatis athletæ, ab utriſq; traditur aſſeruandum. Vbi uerò magnus ille Meletius erat ab Imperatore accerſitus, ilico uenit Antiochiam. Cui procedunt obuiam omnes ſacerdotes, & cætera etiam miniſtrorum eccleſiaſticorum caterua, & tota denique ciuiū multitudo. Aderant etiam Iudæi & gentiles, cupiditate celebrem illum Meletium uiſendi inflammati. Imperator autem dat mandatum tum illi, tū cæteris, qui dicendi facultate ualebant, ut hanc ſententiam, Dominus condidit me initio uiarum ſuarum ad opera ſua, populo explicarent: iubetq; notarijs, qui ad celeriter ſcribendum erant exercitati, ut uerba cuiuſq; exciperent, ratus ſanè eo pacto doctrinam eorum multo accuratiorem fore. Itaq; primus Georgius epiſcopus Laodiceę, inſuaue erroris ſui uirus euomuit. Secundo loco Acacius epiſcopus Cæſareæ, doctrinam quaſi medi- B am interiectam: quippe quæ ſicut ab illorum blaſphemia abfuit longiſsimè, ſic non integram & ſinceram doctrinæ Apoſtolicæ formam habuit. Tertius ſurrexit magnus ille Meletius, qui quæ ſit recta uerbi Dei prædicandi regula oſtendit. Nam ad ueritatem, uelut ad amuſsim omnia dirigens, nimium & parum facilè deuitauit. Quare cum ei à multitudine tribueretur permagna laus, & omnes illum orarent, ut breuem quandam & compendiariā de fide doctrinam ipſis traderet, primùm tres oſtendit digitos. deinde duobus cōpreſsis, et uno extenſo relicto, iſtam inſignem protulit ſententiam: Tria quidem ſunt, quæ intelliguntur, ſed tanquam de uno loquimur. Aduerſus hanc doctrinam, illi quorum animos morbi Ariani contagio infecerat, cœperunt acuere linguas, calumniam cōtexere, dicere diuinum Meletium Sabellianum eſſe. Proinde ſuadent Conſtantio, qui non aliter atq; euripus facilè huc illucq; ferebatur, ut Meletium patrijs ſedibus expelleret. Quod quidem perficiunt: atq; ad eius locum capeſſendum deligunt Euzoium, egregium doctrinæ Arianæ patronum. nam iſtum ipſum magnus ille Alexander, epiſcopus Alexandriæ, unà cum Ario diaconatu abdicauerat. Populi autem pars quæ ſanā amplexabatur doctrinā, quęq; ab Ariana factione ſe ſeparauerat, ad eccleſiam Apoſtolorum in Palæa (ſic enim locus ille dicitur) ſitam, frequens confluit. Nam triginta annos poſt inſidias Euſtathio, uiro ſanè omni genere laudis excellenti, collocatas, doctrinæ Arianæ impietatem pertulerant, ſpe temporum ſuſtentati meliorum. Verùm ubi apud ipſos impietatem inualeſcere uident, & doctrinæ Apoſtolicę fautores tum palàm bello oppugnatos, clàm appetitos inſidijs, & diuinum Meletium patrio ſolo eiectum, & Euzoium hæreſis patronum pro eo in epiſcopatus gradu locatum: uenit illis in mentem non uerborum ſolum, quæ olim dicebantur ad Loth, nempe, Saluans ſalua animam tuam: ſed etiam legum Euangelicarum, quæ manifeſtò ſic præcipiūt, Si oculus tuus dexter ſcandalizet te, erue eum, & proijce abs te.

Meletius falſò Arianorum fautor creditus.

Euſebius Samoſatenus. epiſc.

Prouerb. 8.

Georgius Laodiceæ epiſc.

Acacij doctrina.

Meletij de Trinitate doctrina.

Conſtantij inconſtantia.

Euzoius Arianus Meletij ſucceſſor.

Matth. 5.

Eadem

A Eadem quoque Dominus de manu & pede sanciuit, adiecitque: Bonum est tibi ut pereat unum ex membris tuis & nō totū corpus tuum mittatur in gehennam. Ad hunc modum igitur constat Ecclesiam dissensione diuisam esse.

De Eusebio episcopo Samosatensi. CAP. XXXII.

EVsebius uerò ille admirabilis, cuius suprà feci mentionem, cuique commune de Meletio decretum commissum fuit, cum uideret pacta uiolata, ad urbem sibi concreditam abijt. Ariani autem ueriti, ne decreti illius conscripti testimonio planè coarguerētur, persuadēt Cōstantio, ut nuncium mitteret decretum ab Eusebio petiturū. Imperator ergo eorum impulsu mittit nuncium, qui equis in itinere crebrò mutatis, quàm celerimè tū aliquò proficisci, tū responsa referre cōsueuerat. Vbi uenit ad Eusebium, & mādata Imperatoris ei exponit: Eusebius, uir sanè nunquā satis laudatus, Non possum (inquit) cōmune decretum apud me depositum reddere, nisi omnes qui meæ fidei illud commiserunt, in unum conueniant. Quod respōsum nuncius refert ad Imperatorem. Ille ardens iracundia, nuncium mittit denuò, iubet decretum reddi: additque in literis, se mandasse nuncio, ut nisi redderet illud, dexteram eius amputaret. cū tamen hęc ad eum perterrefaciendum solū scripsisset: siquidem uetuerat tabellarium illud facere, quod per literas Eusebio minatus fuerat. Simulatque uerò diuinus ille uir, resignatis literis, intellexit suppliciū, quod Imperator ei minatus fuerat: non dexteram modò, sed lęuam etiam extendit, iubetque utranque abscidere. Nam decretum, inquit, non reddam, quod Arianæ improbitatis tam clarum indiciū dat. Itaque Imperator, intellecta eius animi magnitudine & cōstantia, & tum eū plurimū admiratus est, & postea laudibus efferre non destitit. Etenim inimici, præstantes aduersariorum uirtutes, magnitudine rerū gestarū ad id compulsi, etiam admirari solent. Per id temporis Cōstantius cū accepisset, B Iulianū, quē Cæsarē totius Europæ declarauerat, res magnas per seditionē moliri, & contra eum qui illi tantum honoris detulerat, exercitū cogere: decedit de Syria, & in Cilicia supremū uitæ diē obijt. Nam quoniā paternæ pietatis hæreditatē neutiquā seruabat integrā, idcirco adiutore, quem pater ei reliquerat, omnino destitutus fuit: & ob eam causam se fidem mutasse, grauiter & acerbè lamentatus est.

Eusebij Samosatensis libertas aduersus Imp. Constantium.

Iulianus à Constātio Europæ præfectus. Constantij mors.

Secundi libri finis.

THEODORITI EPISCOPI CYRI ECCLESIASTICAE HISTORIAE

Liber tertius.

De Iuliani imperio. CAP. I.

COnstātinus quidem, quoniam à fide paterna deflexerat, tristicia & mœrore oppressus, abijt è uita. Iulianus autem ex Europa traijciēs in Asiā, certior de morte Cōstantini factus est: & propterea fidēti animo, utpote qui nullum iam haberet aduersarium, Imperium capessit.

Iulianus Imperator.

Quòd à puero in pietate educatus, postea in impietatem deuenit. CAP. II.

ISte Iulianus, cum adhuc tenera esset ætate, nec dum ex pueris excessisset, lac suxit piæ syncerǽque doctrinæ. Quinetiā cum pubesceret, & ipsam attingeret adolescētiā, eandē doctrinam tenuit. nam ueritus Constantiū, qui dum extimesceret tyrānidē, cognatos è medio sustulerat, in lectorum numerum ascriptus est, & sacros libros in Ecclesiasticis conuentibus perlegit. Sacram item ædem Martyrum construxit ille quidem: sed martyres eam non æqui bonique consuluerunt, propterea quòd præuiderant illum à uero Dei cultu ad impietatem deflexurum. Nam fundamentis eius, ad similitudinem inconstantis & leuis mentis Iuliani agitatis, ædes prius quàm consecraretur disiecta corruit. Itaque hic primæ & secundæ ætatis Iuliani modus fuit.

Iuliani prima & secūda ætas qualis.

Quomodo

Quomodo primùm impietatem supprimens, eam postea patefecerit. CAP. III. A

Gallus Orientis Cæsar. POstea uerò quàm Constantius uenit in Occidētem, quò bellum aduersus Magnentium gerendum eum pertraxerat, & Gallum Cæsarem Orientis renunciauit, qui & uir pius fuit, & ad extremum uitæ diem pietatem excolere non destitit: Iulianus metum, qui ei perutilis & necessarius fuerat, eiecit ex animo: & iam armare se audacia, & contrà quàm debuerat Imperij cupiditate exardescere cœpit. Proinde perlustrare Græciam, conquirere uates & ariolos, sciscitaturus ab illis, ueti'ne compos futurus esset? Atque incidit fortè in hominem, qui hoc ei prædicere pollicitus sit: qui quidē deducto eo in fanū simulachrorum, & intra eius adyta collocato, fraudulentos dæmones inuocat. Quibus specie, qua solent, apparentibus, metus coegit Iulianum signo Crucis frontem suam signare. Dæmones igitur Dominici trophæi conspicati figuram, & suę ipsorum cladis recordati, confestim euanuerunt. Tum præstigiator, causa cur fugerent intellecta, Iulianum obiurgat: qui tum timorem, in quo erat, declarauit, & se uirtutem Crucis uehementer admirari dixit. Crucis signo dæmones fugati. nam dęmones, quoniam eius figuram ferre non poterant, aufugisse. Cui præstigiator, Ne (inquit) amabo te, sic existimes. Siquidem non ob eam causam, quam tu affers, formidabant: sed tuum factum detestati, se ab oculis nostris remouerunt. Ita miser ab eo in fraudem impulsus, tum impijs initiatur mysterijs, tum pectus eius scelere completur, & infelix propter Imperij cupiditatem pietate omnino spoliatur. Iulianus impijs mysterijs initiatus. Attamen Imperium nactus, diu suam occultat impietatem. nam milites disciplina ueræ pietatis imbutos, præter cæteros extimuit. Siquidem primùm nunquā satis laudatus ille Constantinus & eorum animos uetere liberauerat errore, & doctrina ueritatis accuratè erudierat: deinde eius filij disciplinam quam pater in eorū animis inseuerat, multo magis confirmabant. Constantij de religione sententia. Etenim tametsi Constantius quorundam suasu in fraudem inductus, uerbum ὁμοούσιον non approbauit: tamē ipsam rem, quæ uerbo significabatur, sincerè & ex animo confessus est. Quippe ingenuè B filium ante secula à patre genitum, Deum uerbum nominauit: eosq; honore penitùs abdicauit ecclesiastico, qui auderent eum creaturam nuncupare: cultumq; simulachrorum prorsus uetuit. Aliam præterea rem ab eo gestam digna sanè prædicatione commemorabo, ex qua una eius erga pietatem studium satis cognosci poterit. In bello namque contra Magnentium suscepto, toto suo exercitu coacto in unum, omnes cohortatus est, ut diuina percipiant mysteria. quippe exitum uitę tum aliàs semper, tum in bello potissimùm incertum esse, præsertim cùm in eo infinita tela, iacula, hastæ utrinq; mittantur: quinetiam intententur gladij, sicæ, & alia instrumenta bellica, quibus uiolenta infertur mors. Proinde oportere singulos stolam illam preciosam induere, quæ in illa altera uita nobis omnibus cùm primis necessaria est. Quòd si quisquam eam uestem accipere recuset, eum inde iam domum abire iubet. nam se nolle cum hominibus mysterijs minimè initiatis bellum gerere.

De episcoporum reditu. CAP. IIII.

IVlianus autem, quoniam has res pro certo cognoscebat, idcirco impietatē, quam continebat animo, neutiquam patefecit: sed quo omniū sibi conciliaret beneuolentiam, episcopos à Constantio ecclesijs eiectos, & ad ultimas orbis terrę oras relegatos, ad suas ecclesias redire iussit. Episcoporum ab exilio reditus. Itaq; hoc edicto promulgato, Antiochiam diuinus reuertit Meletius: Athanasius, multorum sermone celebratus, Alexādriam redijt: Eusebius itē & Hilarius episcopi Italiæ, & Lucifer Sardiniæ insulæ pastor, qui in Thebaide Aegypto finitima (illò enim Constantius eos relegauerat) uitā degerāt, domum reuenēre. Isti duo, cum alijs nonnullis eiusdem doctrinæ fautorib. in unum coacti, dixere ecclesias ad concordiam reducendas esse. Nam cōstabat, nō solum aduersariæ doctrinę patronos eas oppugnare, sed ipsas mutua inter se dissensione distrahi. Ecclesiarum Antiochiæ dissensio. Etenim Antiochiæ, corpus ecclesiæ, quod sanam sectebatur doctrinam, in

A nam, in duas partes dirempta fuit: quandoquidem omnes qui propter excellentissimum uirum Eustathium, ab alijs se separauerant, seorsum perpetuò conuentus agebant: qui autem stabant à Meletio illo admirabili, hi à factione Ariana segregati, in Palæa (sic enim locus dicebatur) sacrosancta mysteria celebrabant. Et tamen tum horum, tum illorum una erat eademq; fidei confessio. Nam cœtus uterq; doctrinam fidei in concilio Niceno editam propugnauit: sola'que contentione de alia re suscepta, & amore quo suos complectebantur antistites, dissensere. Neq; alterius mors discordiã dirimere poterat. Siquidem ante electionem Meletij, mortuo iam Eustathio, cũ ueræ pietatis fautores post Meletij exilium, & ordinationem Euzoij, se ab impiorum communione seiunxissent, separatimq; conuentus facerent, nullo modo induci poterant Eustathiani, ut cum illis concordia colligarentur. Attamen Eusebius & Lucifer uiam sedulò perquirebant, qua eos ad concordiam adducerẽt. Atq; Eusebius orabat Luciferum, uti Alexandriam peteret, ut cum magno Athanasio de hac re cõmunicaret: pollicebatur'q;, se laborẽ de illis recõciliandis suscepturũ. *Palæa.*

De Paulini ordinatione. CAP. V.

AT Lucifer non est Alexandriam profectus, sed rectà contendit Antiochiam. Ac multis uerbis tum apud hos, tum apud illos de concordia habitis, cũ Eustathianam factionem, cuius princeps ac dux fuit Paulinus presbyter, ei rei contradicere animaduerteret, inconsideratè sanè Paulinũ eorum creauit episcopum. Quæ res dissensionem illam multo diuturniorem reddidit. nam durauit octoginta quinque annos, ad præsulatum uidelicet Alexandri, omnibus laudis insignibus meritò exornandi: qui ecclesiæ Antiochenæ clauum obtinens, omnes indagare uias, & omne studium alacritatemq; animi conferre non destitit, quo concordiam constitueret, & membrum segregatum cum reliquo ecclesiæ corpore conglutinaret. Lucifer igitur diu Antiochiæ commoratus, discordiam adauxit. Eusebius autem ad- B uentãs Antiochiam, simul ac morbum, mala iam adhibita curatione, uix, aut ne uix quidem posse sanari intellexit, conscensa naue, in Occidentem reuertitur. Lucifer quoq; redit Sardiniam: cœpitq; nouam quandam doctrinam doctrinæ ecclesiasticæ adijcere. Vnde qui eam sint amplexati, ex eius nomine nomẽ traxerunt, suntq; ad longinquũ tẽporis spaciũ Luciferiani appellati. Verùm extincta est pòst hæc doctrina, & obliuione penitùs deleta. Ista post reditum episcoporũ gesta accepimus. *Paulinus Antioch. episcopus.* *Lucifer discordiam ecclesiæ auget.* *Luciferiana hæresis.*

Quot & quàm nefanda gentiles, impetrata ab eo potestate, in Christianos ausi fuerint. CAP. VI.

POrrò dum Iulianus suam obtexit impietatem, urbes seditionibus redundare cœperũt. Nam gentiles errori colendorũ simulachrorum addicti, magna cum confidentia aperire illorum fana, celebrare nefanda & obliuione conterenda mysteria, in aris ignem accendere, contaminare terram uictimarum cruore, aerem nidore & fumo inficere aggrediuntur: & à dæmonibus, quos colebant, ad insaniam adacti, circumcursitare per plateas, scurrarum more petulanter & cõtumeliosè sanctos insectari, nullum deniq; genus conuicij & probri prætermittere. Quare ueræ pietatis professores, cum istorum blasphemiam ferre nullo modo possent, uicissim conuicia in eos intorquere, & errorem ab illis defensum acriter refutare. Vnde impietatis architecti iracundia exardescere, & licentiam ab Imperatore concessam, uelut subsidium ad audaciam nacti, plagas illis planè insanabiles infligere. Nam Imperator scelestissimus, cum illius partes fuissent, paci subiectorum prouidere: ipse populum, ad mutuò inter se dissidendum odio, incitauit. Nam in audacissimorum sceleribus contra modestissimos uiros editis conueniebat, & urbanos militares'que magistratus hominib. crudelissimis & maximè impijs (qui tametsi ueræ pietatis amatores palã hostias simulachris immolare minimè cogebant, tamẽ omni genere cõtumeliæ eos affecerũt) cõcredebat. Abstulit præterea congiaria, sacerdotibus à Constantino magno donata. Quæ aũt maleficia hi qui falso simulachrorum *Religionis Iuliani [illegible]* *Iuliani in orthodoxos [illegible]bies.*

cultu

cultu tenebātur obſtricti, id temporis admiſerint, quanquam permulta ſunt, & opus ſeparatum poſtulant: ego tamen ex multis pauca ſumam mihi ad commemorandum. Aſcaloni & Gazæ, quæ ſunt urbes Palæſtinæ, primùm uirorum ſacerdotij dignitate exornatorum, & mulierum perpetuam uirginitatem profeſſarum uentres diſcindunt: deinde farciunt hordeo: ad extremum eos porcis deuorandos obijciunt. Sebaſtę item, quę eſt urbs ditioni gentis, de qua ſuprà dixi, ſubiecta, Ioannis Baptiſtæ tumulum aperiunt: oſſa tradunt igni abſumenda, & eorum cineres paſsim diſpergūt. Scelus autem ab illis in Phœnicia patratum, quis eſt quæſo qui ſine lachrymis poſsit commemorare? Nam Heliopoli, quæ eſt urbs Libano finitima, execrabiles iſti gentiles recordati facinoris Cyrilli diaconi, qui regnante Conſtantino, diuino quodam zelo accenſus, multa ſimulachra, quæ in ea urbe colebantur, confregerat, non modò eum interfecerunt, uerumetiam diſſecto uentre iecur eius deguſtare non ſunt ueriti. Verùm, Deum omnia contemplantē hoc celare non poterant, ſed debitas ſui maleficij pœnas ei dederunt. Nam quotquot illius ſceleris labe inquinati ſunt, primùm amiſerunt dentes, qui pariter omnes ad unum excidebant: deinde linguas perdiderunt, quæ putredine tabefactæ, ex ore effluebāt: poſtremò oculis orbati ſunt. quorum calamitatibus ueræ pietatis uis clarè prædicata eſt. Emeſæ item, urbis uicinæ, Baccho mulieroſo eccleſiam à Chriſtianis nuper ædificatam dedicauerunt: ſtatuam'que planè ridiculam, ſexum utrunq;, uirilem ſcilicet & muliebrem, repręſentantem, in ea collocarunt. Præterea * Doryſtoli, quę eſt inſignis urbs Thraciæ, Aemilianus, inuictus Chriſti athleta, à Capitolino totius Thraciæ pręfecto in rogum coniectus eſt. Adde his facinus planè tragicum, contra Marcum epiſcopum Arethuſæ geſtum, quod profectò Aeſchyli & Sophoclis in oratione maieſtatem requirit, uti immanis illius crudelitas tragicè explicetur. Iſte temporibus Conſtantini delubro ſimulachrorum diſiecto, eccleſiam Chriſti in eius loco extruxit. Arethuſij igitur intellecto Iuliani propoſito, odium quod aduerſus eum conceperant, expromunt. Qua re cognita, Marcus primùm legi Euangelicæ obſecutus, fuga ſalutem petere conatur. Verùm ubi certior factus eſt, quoſdam ex ſuis pro ſe comprehenſos, redit domum, & ſe genti crudeli tradit. Itaq; Arethuſij cum eum cepiſſent, non miſerati ut ſenem, non ut uirtutis cultorem reueriti ſunt: ſed uirum eximię uitę & ſingularis doctrinę ornamentis decoratum, torquere aggrediuntur. Ac primùm corpus exutum ueſtibus, uerberibus cædere, & membris omnibus infligere plagas: tum in fœtidas cloacas conijcere: inde rurſus eductum, gregi adoleſcentulorum tradere, quibus dant mandatum, ut eum ſtylis confodiant. Deinceps inuoluere reti, & oleo piſcium & melle ungentes, ſublimem in æſtu ardentiſsimo ſub dio ſuſpendere, quo ueſpas & apes ad epulandum inuitarent. Quibus rebus confectis, ad alterum è duobus faciendum compellere: uel ut delubrum, quod diruerat, denuò extruat: uel ut ſumptum ad illud extruendū ſuppeditet. At ille cruciatus illos toleranter ac placidè perpeſſus, negat ſe quicquā eorum quæ propoſuerant, facturum. Iſti uerò, quoniam arbitrabantur eum præ inopia tantam pecunię uim non poſſe numerare, dimidiam ſummam ei condonare, iubere'que reliquam diſſoluere. Ille ſuſpenſus in ſublimi, & ſtylis confoſſus, à ueſpis & apibus ambeſus, non modò nullam dedit doloris ſignificationem: uerùm etiam impios lepidè irriſit, dixitq; Eos abiectos eſſe, & humi repere, ſe autem erectum & in ſublimi poſitum. Ad extremùm, iſti exiguā pecunię portionē petere. Quib. ille, Perinde impium eſſe obolum in impium opus impendere, atq; ſummam pecunię uniuerſam. Proinde ſic tandem euicti, eum dimittunt, cùm eius admirati fortitudinem & conſtantiam: tum mutata ſententia, ad rationem uitę penitùs contrariam traducti. ſiquidem ex eius ore ueram pietatem poſtea didicerunt.

Gentilium in Chriſtianos crudelitas.

Cyrilli diaconi martyrium.

Eccleſia Chriſtianorum Baccho dedicata.

Aemiliani martyrium.

* Doroſtol legit Cam. & Epiph.

Marci Arethuſij epiſc. certamen mirabile, & inſignis conſtātia.

Quas

Quas aduersus Christianos leges tulerit.

CAP. VII.

A ALia præterea infinita maleficia, illo tempore, terra mariq; ab impijs contra pios fuêre commissa. Etenim Deo infestus tyrannus Iulianus, de reliquo leges aduersus uerum Dei cultum aperte promulgare cœpit. Ac primum uetuit, ne Galilæi (sic enim fidei Seruatoris nostri consecratos nuncupabat) poeticam, rhetoricam, aut philosophiam discerent. Nam nostris ipsorum, inquit, pennis (ut est in prouerbio) percellimur: siquidem nostrorum scriptorum præsidijs muniti, contra nos bellum suscipiunt. Postea etiam aliam tulit legem, qua mandauit: ut omnes Galilæi, id est Christiani, e militia pellerentur.

Galilæi. Iuliani contra Christianos leges.

De sancti Athanasij relegatione & fuga.

CAP. VIII.

PEr idem tempus Athanasius, athleta ueritatis in omni certaminum genere exercitatus, in aliud rursus discrimen adducitur. Nam dæmones, eius tum in concionando, tum in precando uim non ferentes, suos ministros ad eum conuicijs lacerandum armant. Qui ut alias multas uoces, dum ab impietatis patrono contendebant, ut Athanasium in exilium eijcerent, sic hanc apposuerunt: Si Athanasius Alexandriæ maneat, neminem gentilem mansurum. eum enim omnes ad suum cœtum suasu adducturum. Cui postulationi assensus Iulianus, dedit mandatum, ut Athanasius non patria solum, uerum etiam uita spoliaretur. Cum autem discipuli eius ei metuerent, eum prædixisse fertur, Tumultum eum breui compressum fore. nam nubem appellauit, quæ celerrime dissiparetur. Veruntamen ubi intellexit quosdam ad se conquirendum missos, se clam inde subduxit: & reperto ad ripam fluminis nauigio, recta in Thebaidē traiecit. Qui autem iussus erat ut eum occideret, factus de eius fuga certior, quantum potest perse-
B quitur. Ac cum quidam ex familiaribus Athanasij anteuertisset, diceretq; hominem eum propere persequi, nonnulli qui comitabantur Athanasium, orabant, ut de uia in solitudinem deflecteret. At ipse dat mandatum gubernatori, ut nauigium uersus Alexandriam dirigat. Sic igitur illis, ei qui persequebatur, obuiam factis, uenit homo ille, qui mandatum de Athanasio interficiendo acceperat: sciscitaturq;, quantum inde abesset Athanasius: cui Athanasius respondet, Eum non longe abesse, sicq; dimittit: ipse autem redit Alexandriam, atq; reliquo tempore, quo uixit Iulianus, ibi delituit.

Iuliani contra Athanasiū decretum.

Athanasius miro astu insidijs elapsus.

De Apolline Daphnæo, & sancto Babyla.

CAP. IX.

IVlianus, cum in animo haberet bellum contra Persas gerere, ad omnia oracula quæ erant intra fines imperij Romani, consulenda, homines e suis summa beneuolentia sibi coniunctos misit. Ille ipse uero supplex orat Apollinem Daphnæum, uti quæ sibi essent euentura, ostenderet. Respondet Apollo, mortuos quosdam in proximo humatos impedimento esse, quo minus daret uaticinia. Eos igitur primum inde transferendos esse: deinde, quid futurum sit, se prædicturum pollicetur. nam se, nisi purgato luco, nihil posse dicere. Eodem tempore in eo loco reliquię inuicti martyris Babylæ, & adolescentum qui una cum eo pro fide decertarant, repositæ iacuerunt. Atque falsus uates aperte monstrauit, se gratia illius martyris a consuetis & commenticijs oraculis edendis prohibitum. Quod ubi intellexit Iulianus (non enim ignarus fuit uirtutis, quæ in uetere pietate martyrum residebat) nullum quidem corpus mortuum inde deportandum curauit: sed imperauit Christianis, ut reliquias duntaxat inuictorum martyrum ex eo loco transferrent. Qui ad lucum lubentibus animis profecti, loculum in bigis collocant, omnes'que ad unum antecedentes saltare, psalmos'que Dauidicos canere cœperunt: & inter singula uersuum membra hæc uerba interpone-

Apollinis Daphnæi oraculum Iuliano editum.

Martyrum etiam defunctorum uirtus.

Babylæ, & aliorum martyrum reliquiæ translatæ.

re: Confundãtur omnes qui adorant sculptilia. Nam martyris translatione dæmonem euictum existimarunt. A

De Theodoro confessore. CAP. X.

Salustij præfecti in Theodorum adolescentem rabies.

IVlianus autem dedecoris notam ex ea re sibi inustam non ferens, postridie eius diei principes illius solennis pompæ comprehendi iubet. Salustius, qui tum præfectus erat, impietati deditus, tametsi tyranno persuadere conatur, ne Christianis gloriæ appetentibus illud præstet, quod ipsis in optatis sit: tamen cum uideret eum minimè posse suam iram cohibere, primùm adolescentem quendam diuino amore inflammatum, qui in foro fortè ambulabat, arripi: deinde in patibulo palàm suspendi: tum loris eius tergũ lacerari, lateraq; testis acutis perfodi iubet. Quo cruciatus genere eum à primo diluculo ad uesperum usque torquere non destitit: postea catenis ferreis uinctum in custodia asseruari imperat. Postridie mane de his rebus certiorem facit Iulianum, adolescentis fortitudinem exponit: ac talibus factis & se profligatos fore, & Christianorum gloriam multò fieri illustriorem, ait. Qua ratione adductus Deo odiosus tyrannus, alios deinceps tormentis affligi non permisit: imò uerò etiam Theodorum (hoc enim adolescenti illi, & generoso ueritatis athletæ nomen fuit) carcere liberari iubet. Qui rogatus à quibusdã, Ecquid doloris, acerba illa & crudelia tormẽta passus, sensisset? respondet, se initio aliquantum doloris sensisse: at postea ei apparuisse quendam, qui linteo molli & frigido faciem sudore manantem continenter tergebat, iubebatq; bono animo esse. Et propterea, cum carnifices ab eo cruciando cessarent, se non uoluptatem, sed afflictionem ideo sensisse, quòd is qui eius leuasset cruciatum, unà discesserat. Itaq; dæmon ille falsus uates, tum martyris auxit gloriam, tum sua mendacia patefecit. Nam fulmen de cœlo delapsum, uniuersum incendit delubrum, & ipsam Apollinis statuam in cineres redegit: quæ intus lignea quidem erat, sed extra aurò obducta. Qua re cognita, Iulianus, auunculus Iuliani, Orientis præfectus, properè Daphnen contendit, quò Deo, quem colebat, maturè subsidio ueniret. Sed ubi uidit, eum qui nomine duntaxat deus erat, in cineres redactum, uerberibus cædit æditúos: suspicatur tamen delubrum ab aliquo Christiano incensum fuisse. Æditui etiam dum uapulabant, nihil falsi dicere uoluerunt: sed incendium dixerunt non humi habuisse initium, sed cœlitùs demissum esse. Et rustici quidam, qui in proximo habitabant, eò aduentantes, fulmen se uidisse è cœlo delatum affirmarunt. B

Theodorus adolescens mirabiliter in tormentis confirmatus.

Apollinis oraculum fulmine sublatum.

Quomodo uasa sacra confiscauerit.

CAP. XI.

VErùm impij Gentiles, quanquam hæc ita accidisse pro certo cognoscebant, tamen contra Deum uniuersarum rerum moderatorem se armare cœperunt. Tyrannus item sacra uasa in ærarium regium inferri: & portas ecclesiæ, quam Constantinus ædificarat, obserari mandat, quo nullus aditus illis qui in eo conuentus agere solerent, omnino pateret. Hanc ecclesiam id temporis occupabant Ariani. In sacrosanctum autem templum ad uasa sacra auferenda simul ingrediuntur, Iulianus præfectus Orientis, Felix regij thesauri quæstor, & Elpidius priuatæ pecuniæ & facultatum imperatoris procurator, quem Romani Comitem priuatum appellare consueuerunt. Felicem uerò & Elpidium, cum essent Christiani, quo impio imperatori gratificarentur, à uera religione ac pietate desciuisse ferunt. Iulianus autem, cum esset in templo, aduersus sacram mensam minxisse dicitur: atque Euzoio eum prohibere conanti colaphum infregisse, dixisséque, Res Christianorum diuina cura ac prouidentia prorsus destitutas esse. Felix sacrorum uasorum magnificentiam conspicatus (Constantinus enim & Constantius splendidè & amplè ea conficienda curauerant) Ecce inquit, quàm sumptuosis uasis filio Mariæ ministretur.

Vasorum sacrorum direptio.

Comes priuatus.

Felix & Elpidius à pietate deficiunt.

Felicis calumnia.

Quas

Quas impietatis ſuæ pœnas dederit, tum Iulianus Imperatoris auunculus, tum impij item alij. CAP. XII.

A SEd iſti tyranni pro his impijs & inſanis facinoribus non diu poſt pœnas perſoluerunt. Nam Iulianus confeſtim in grauem morbum delapſus, uiſceribus putredine exeſis, interijt. atque ſtercus non amplius per partes illas corporis, per quas naturaliter egeri ſolet, emiſit: ſed ſceleratum eius os, inſtrumentum blaſphemiæ, partis illius ad ſtercus eijciendum natæ locum obtinuit. Ferunt eius uxorem, mulierem ob fidei præſtantiam egregiè nobilitatam, hæc ad maritum dixiſſe: Debes meritò, mi uir, Chriſtum ſeruatorem laude prædicare, quòd tibi hac caſtigatione ſuam potentiam oſtenderit. Nam quem oppugnaſſes, planè te præterijſſet, niſi conſueta ſua lenitate uſus, has plagas diuinitùs tibi inflixiſſet. Miſer igitur partim coniugis oratione, partim cruciatu ſibi impoſito morbi cauſam perſpiciens, orat Imperatorem, ut eccleſiam his quibus erat ablata, redderet. Sed neque ei hoc perſuaſit: & ipſe extemplò migrauit è uita. Felix autem derepentè flagello etiam cœlitùs impacto oppreſſus, ſanguinem dies noctesq; ore fudit: quippe ſanguis ex omnibus undique corporis (ut ita dicam) uaſis, quibus continebatur, ad eam partem confluxit. Itaque uniuerſo eius ſanguine ad hunc modum exhauſto, ſtatim extinctus eſt, & æternæ morti traditus. Has quidem pœnas iſti pro ſua impietate dederunt.

Iuliani auunculi pœna.

Felicis [illegible]

De filio ſacerdotis. CAP. XIII.

PEr id temporis adoleſcens quidam, filius ſacerdotis, in impia educatus religione, ſe in numerum piorum aggregauit. Nam mulier quædam illuſtris ob pietatem, & diaconatus munere dignata, matri huius adoleſcentis perfamiliaris, eum cum matre aduentantem (adhuc quidem ualde adoleſcens erat) fortè ſalutans, magnopere eſt ad ueram pietatem cohortata. Mortua uerò matre, uenit
B ad eam adoleſcens, & conſuetam ab ea diſciplinam perdiſcit: atque firmè in animo defigens eius conſilia, percontatur magiſtram, qua uia poſsit ſuperſtitionem patris deuitare, & ueritatis, quam illa prædicabat, compotem fieri? Cui illa: Oportet, inquit, patrem deſerere, & illi tuum & illius fabricatorem præponere: & alteram petere ciuitatem, in qua potes latitare, & impij tyranni manus effugere. pollicebaturq; ſe ei rei proſpecturã. Tum adoleſcens: At, inquit, deinceps ueniã ad te, & tibi meam animam committam. Paucis interpoſitis diebus, Iulianus Daphnen contendit, publicum epulum celebraturus. cumq; eo unà proficiſcitur ſacerdos, adoleſcentis pater, qui Imperatorem comitari conſueuerat. Adoleſcens erat cum patre, & frater unà. iſti namq; in cibo Imperatoris aqua luſtrali expiando, æditùorum munere fungebantur. Septem dies feſtum Daphne agi ſolet. Primo die adoleſcens, ubi toro aſtans Imperatoris, obſonia aqua luſtrali expiauerat, conſuetoque ſcelere polluerat, curriculo currit Antiochiam: & ad eximiam illam mulierem rectà profectus, Ego, inquit, uenio ad te, uti à me promiſſum eſt. tu ergo ſaluti tam corporis quàm animæ conſulito, promiſſumque præſtato. Quamobrem illa ſurgens extemplò, adoleſcentem deducit ad Meletium: qui eum in ſuperiore parte ædium, in quibus habitabat, commorari iuſsit. Pater autem quærere adoleſcentem, perluſtrare undique Daphnen: atque ad urbem contendens, circuire plateas & angiportus, circumferre in omnes partes oculos non ceſſat. Quod quidem fecit, magno illius inueniendi deſiderio incenſus. Vbi uentum eſt ad eum locum in quo erant ædes Meletij, oculis ſublatis, uidet eum ex tabulato deſpicientem: ad quem accurrens, inde abſtraxit, abduxitque. Atque ei domum reducto, primùm permulta inflixit uerbera: deinde uerucula candentia manibus, pedibus, & dorſo impegit: poſtremò concluſit in cubiculo, oſtio foris obſerato, ipſeque Daphnen reuertit. Iſta ille ipſe, cum ætate iam admodum exacta erat, mihi narrauit: addiditque etiam,

Sacerdotis gentilis filius ad religionem conuerſus.

Daphne [illegible]

que etiam, se numine afflatum, & diuina repletum gratia, omnia patris simulachra confregisse, eorumque irrisisse imbecillitatem. A

Postea uero complexum animo facinus, quod consciuerat, cœpit patris aduentum pertimescere: orasseque Christum Dominum, ut ipsi ferret auxilium, seras perrumperet, & ostia patefaceret. Nam tua causa, inquit, hæc & perpessus sum, & admisi. Quæ cum dixisset, excidisse seras, & ostia aperta esse. Inde igitur recurrisse ad magistram: quæ eum ueste induit muliebri: & postquam in camera collocasset, iterum ad Meletium deduxit. Meletium uero Cyrillo, qui tum Hierosolymorum fuit episcopus, ipsum commisisse, & ita noctu iuisse in Palæstinam. Post mortem autem Iuliani, iste adolescens patrem ad ueram traduxit religionem. Etenim cùm istud, tum alia nonnulla nobis ipse narrauit. Quare isti hoc modo ad Dei cognitionem adducti, ueram salutem consecuti sunt.

Filius pius, patrem etiam impium conuertit.

De Iuuentino & Maximiano Romanis.

CAP. XIIII.

IVlianus uero liberius, imo uero impudentius aduersus uerum Dei cultum arma ferre: & quanquam personam induebat modestiæ, tamen retia parare atque tendere plagas cœpit, quæ homines errore deceptos in impietatis perniciẽ inducerent. Nam primum fontes tum qui in urbe erant, tum qui Daphnæ, sceleratis uictimis contaminare, quo singuli, qui aquam gustarent, tetra nequitiæ labe inficerentur. Deinde quæ in foro exponebantur, eadem sceleris macula inquinare. nam panes, carnes, fructus, olera, & alia omnia esculenta, aqua lustrali aspergebantur. Quæ cum uiderent Christiani, etsi non poterant non gemere, lamentari, & scelera illa impensè detestari: tamen eisdem uescuntur, legi Apostoli obsecuti, ita iubenti: Quicquid in macello uenditur, comedite, nihil diiudicantes propter conscientiam. At duo tamen uiri re militari præstantes (erant nanque scutati milites, & satellites Imperatoris) in quodam conuiuio acerbius & maiore cum animorum ardore horrenda illa scelera deplorant: uerbisque trium puerorum planè admirabilium, qui Babyloni olim se tam præclarè gesserant, utuntur. nam inquiunt: Tradidisti nos regi iniquo, qui te deseruit supra omnes gentes terræ. Quæ uerba unus ex conuiuarum numero indicauit Imperatori. Ille confestim optimos illos uiros ad se adduci iubet: percunctatur, quid dixerint? Illi tum occasionem ex imperatoris rogatu sibi oblatam arbitrati, liberè quid sentirent eloquendi, insigni quodam zelo incitati, dixerunt ista: Nos in uera educati religione, ô Imperator, & legibus in primis præclaris, quas Constantinus & eius filij tulerunt, obsecuti, non possumus non grauiter & acerbè iam lamentari, cum uideamus omnia impio scelere referta, & tum esculenta tum poculenta nefandis & execrabilibus uictimis contaminata. Ista nos & domi ingentem uim lachrymarum profundere, & coram te iam flebiliter conqueri coegerunt. Ista solum in tuo imperio nos malè habent. Quæ cum audiuisset mansuetissimus ille scilicet, & sapientiæ studio deditissimus (ita enim à sui similibus appellabatur) exuit personam modestiæ, & se impium atque scelestum prodidit, iussitque graues & acerbas plagas illis imponi, atque sic hac uita priuauit: imò uerò iniquo illo & calamitoso tempore eripuit, & coronas uictoriæ eis conciliauit. Causam autem cur eos supplicio affecisset, non in ueram pietatem, pro qua erant è medio sublati: sed in petulantiam, transtulit. Siquidem eos propterea multatos dixit, quòd ipsum contumelijs uexarant. Atque ista idcirco diuulgari mandauit, quòd ueritatis athletis & nomen martyrum, & honorem inuideret. Istorum alter Iuuentinus, Maximianus alter appellatus est. Istos Antiochia uelut strenuos pietatis athletas uenerata, magnifico tumulo mandauit, & ad hodiernum usque diem quotannis festo publico eos honorificè celebrat. B

Iuliani scelerata contra pios facinora.

1. Cor. 10.

Daniel. 3.

Iulianus dissimulatam diu impietatẽ prodit.

Iuuentij & Maximiani martyrium. Vide homil. Chrysostomi de his martyribus.

De Va-

De Valentiniano, qui postea imperio potitus est. CAP. XV.

A ALij præterea, qui in altis honoris gradibus collocati erant, simili in Iulianum loquendi libertate usi, similes quoq; uictoriæ coronas consecuti sunt. Etenim Valentinianus, qui post obtinebat imperium, id temporis militum hastatorum in palatio merentium tribunus, singulare studium quo erga pietatis defensionem flagrabat, manifestò declarauit. Nam cum amens ille ac stupidus tyrannus Iulianus in fanum Fortunæ choreas ducens ingrederetur, & æditui utrinque ad ianuas consisterent, uti introeuntes aqua lustrali, ut ipsi opinabantur, expiarent: tribunus Valentinianus imperatorem præcedens, qui huius rei gratia utrunque imperium consecutus est, ubi uidet guttam aquæ suæ læuæ aspersam, pugnis cædit æditum: séque inde non expiatum, sed turpi labe pollutum ait. Quod factum execrabilis tyrannus conspicatus, eum ad castellum in solitudine situm relegauit, ibíque uitam degere iussit. At Valentinianus anno & paucis mensibus interiectis, imperium tanquam mercedem suæ confessionis obtinet. Nam Deus, iustus iudex, pietatis studiosos non in illa uita beata solum honore & gloria afficit: uerùm etiam spem de præclaris illis præclarorum laborum remunerationibus, quæ in cœlo expectantur, conceptam, etiam donis in hac uita suppeditatis planè confirmat. Erat porrò alia machina ad pietatem oppugnandam à tyranno excogitata. Nam cum aurum, ut uetus mos ferebat, militum ordinibus distribueret, primùm ipse solio regali consedit: propeque locari iussit aram plenam carbonum, & thus in quadam mensa poni. Deinde mandatum dedit, ut singuli qui aurum essent accepturi, primùm thus inijcerent aræ, tum ab ipsius dextera aurum sumerent. Istum erroris laqueum plurimi ignorabant penitus: at qui antè, quis nam esset, didicissent, morbo simulato, ne illò irretirentur, effugiebant. Nonnulli pecuniæ inducti cupiditate, suam neglexerunt salutem: alij metu fracti, ueram pietatem prodiderunt.

Valentinianus militum tribunus, post imperator.

Valĕtiniani relegatio.

Iuliani perniciosa pecuniæ inter milites distributio.

B

De confessoribus alijs. CAP. XVI.

POst istam perniciosam pecuniæ distributionem, nonnulli qui aurum acceperant, in conuiuio quodam fortè unà epulantur. Quorum unus, sumpto in manum poculo, non antè bibebat, quàm salutare Crucis signum adhibuisset. Atque cum quidam è conuiuis eum increparet, diceretque, illud rei paulo antè ab eo gestæ prorsus repugnare: sciscitatur, quid sit, quod in factis suis repugnantiam habere asserat? Ille tum aræ, thuris, & negatæ fidei eum in memoriam redigit: aitque ista confessioni Christianæ prorsus aduersari. Quibus auditis, complures ex conuiuis flebiliter eiulare, lamentis se dedere, & capillum lacerare cœperunt: surgentesque de conuiuio, per forum cursitare, se Christianos esse clara uoce profiteri, imperatoris artibus impulsos esse in fraudem, palinodiam canere: & cladem inscitia fortè acceptam, pugna renouata farcire uelle. Cum eiusmodi querela & clamore contendunt ad regiam: contra tyranni fallacias uociferantur: postulant in ignem conijci: uti igne inquinati, igne denuò expientur. Hæc & alia his similia locuti, scelerati tyranni animum ad insaniam adegerunt. Itaque primum capita ceruicibus abscindi iubet. Quos ad supplicium extra urbem subeundum abductos, permagna populi multitudo secuta est: quæ quidem & magnitudinem animorum, & loquendi in pietate tuenda libertatem, quæ in illis elucebat, suspexit atque admirata est. Ubi autem uentum est ad locum, in quo malefici puniri solent: qui erat inter eos natu maximus, orat carnificem, ut primum minimum natu securi percutiat, ne ille aliorum cædem intuens, præ timiditate succumbat. At simul ut iste humi posuerat genua, & carnifex ensem uagina eduxerat, nuncius quidam accurrit, illis

Christiani ultrò se martyrio offerunt.

Romani iuuenis ad martyrium subeundum alacritas.
Iulianus martyribus coronæ gloriam inuidet.

ueniam iudicaturus: qui cum longo interuallo à loco abesset, clamore uetuit cædem fieri. Tum ille natu minimus moleste ferens, se à cæde liberatum: Romanus inquit (sic enim uocabatur) nequaquam dignus erat, qui martyr Christi appellaretur. Atqui malitiosus ille tyrannus tametsi cædem athletis illis inferri idcirco prohibuit, quod inuidia inflammatus, illos uoluit martyrij gloria priuare: tamen non siuit eos suas ipsorum incolere ciuitates, sed ad extremas imperij Romani oras relegauit. A

De Artemio duce, & Publia diaconissa, & diuina eius in loquendo libertate: & Iudæis templum ædificare conantibus, & inflictis illis diuinitùs plagis.

CAP. XVII.

Artemij martyrium.

Publiæ, nobilis matronæ, Ioannis Antiocheni matris, in profitenda fide constantia.

IDem porrò tyrannus Artemium, militum in Ægypto merentium ducem, propterea quod, cum illum magistratum Constantij temporibus nactus, plurima simulachra confregerat, non solum exuit bonis, uerùm etiam obtruncauit. Hæc sunt mansuetissimi illius & iræ temperantissimi (ab impijs enim his nominibus appellatur) egregia facinora. Hoc loco præterea historiam de fœmina quadam præstantissima, planè memorabilem narrabo. Nam fœminæ etiam diuino pietatis amore ac studio armatæ, huius tyranni rabiem prorsus contempserunt. Publia fœmina illis temporibus nobilissima, & propter uirtutis suæ præstantiam plurimorum celebrata sermonibus, matrimonij iugo aliquandiu copulata, fructum Deo dignum sanè admiratione obtulit. Nam Ioannes, qui longo tempore presbyteris Antiochiæ præfuit, & sæpe ad primatum apostolicum suffragijs delectus, semper illum honoris gradum recusauit, ex eius uentre, tanquam ex admirabili solo editus est. Hæc mulier chorum uirginum perpetuam castimoniam professarum secum habens, Deum omnium opificem ac seruatorem hymnis assiduè celebrare solebat. Ac cum imperator illac prætergrederetur, uirgines inter se multo clariore uoce canunt: ratæ illum consceleratum tyrannum contemnendum esse, & omnium irrisione ludendum. Canebant autem illos potissimum Psalmos, quibus debilitas simulachrorum scitè deridetur, & cum Dauide dicebant: Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Ac postquam uersus, qui illa sensus omnis expertia esse pronunciant, recitauerant, istum adiungebant: Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. His Iulianus cum maxima animi ægritudine auditis, iussit ut eo prætergrediente conticescerent. At Publia eius leges paruo æstimans, maiore cum alacritate chorum uirginum in unum coegit: & illo prætereunte, denuò cantare mandauit: Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius. Itaque tyrannus grauiter commotus, iubet magistram chori ad se adduci. Quam cum anum, propter ætatem ingrauescentem cum primis uenerandam cerneret: tamen neque canicie corporis ad misericordiam illius capiendam, neque animi uirtute ad honorem ei tribuendum inducitur: sed satelliti cuidam dat mandatum, ut utramque malam uerberet, & genas cruentet manibus. Illa hanc contumeliam pro summo honore ducens, domum reuertitur, & tyrannum (ut solebat) spiritualibus cantilenis perstringit: non aliter quàm ipse cantilenarum scriptor, & magister Dauid, qui malignum spiritum quo Saul agitabatur, compressit. Etenim iste tyrannus, ubi sceleratos dæmones sibi familiares reddiderat, Corybantum more furere, & contra uerum Dei cultum rabiem exercere non destitit. Nam ea ratione adductus, Iudæos contra uerè Christianos armauit. Ac primùm eos in unum coactos interrogat, Quid sit causæ, cur, cum lex hostias immolare præcipiat, illi non immolent? Atque ut primùm responderunt, unum locum ad cultum præscriptũ esse: illicò ipse Dei hostis Iulianus, iubet tẽplum dirutũ deintegrò extrui: qui dum existimabat (que eius B

Psalm. 113.

Psalm. 67.

1. Reg. 16.

Iudæi contra Christianos à Iuliano armati.

cius fuit in scitia) prædictionem Domini se posse eludere, eius ueritatem magis confirmauit. Quæ uerba cum Iudæi cupide audiuissent, omnibus suis tribulibus per totum orbem terrarum dispersis mandata eius significarunt. Qui eo undique confluentes, tum pecuniam, tum propensum studium ad templi ædificationem conferunt. Ad quod quidem opus tyrannus ipse, qui mandatum dederat, quàm plurima suppeditat, non magnificentiæ suæ declarandæ, sed oppugnandæ ueritatis cupiditate inflammatus. Mittit etiam unà cum illis præfectum operis, idoneum sanè impiorum mandatorum administrum. Feruntautem Iudæos, ligones ex materia argentea, palas etiam & sportas confecisse. Ac cũ fodere inciperent, & aggerem exportare, tametsi multa milia hominum in hoc opere faciendo interdiu laborem suum collocabant, tamẽ noctu aggerem sua spõte in fossam denuo translatum fuisse. Diruisse præterea ueteris ædificij reliquias, dum in spem ueniunt omnia de integro construẽdi. Verùm postquam infinitos gypsi & calcis modios in unum congesserant, ex improuiso uentos uehementes cœpisse spirare, turbines ingruere, tempestates ac procellæ oriri, qui totam illam materiam penitus dissipauerunt. Ac cum pergerẽt porrò insanire, nec diuinæ benignitatis indulgentia sapere uellent, primùm terræ motum maximum factũ esse: & eos qui diuinis Christi mysterijs minimè initiati erant, supra modum obstupefecisse. Sed ubi metum deposuerant, ex defossis fundamentis erupisse ignem, combussisse fossorum quàm plurimos, alios in fugam uertisse. Noctu item permultis in porticu quodam uicino dormientibus, subito ædificium cum tecto disiectum esse, oppressisseq́ue omnes qui ibi se quieti dederant. Eadem quoque nocte, & postridie rursus, fulgentem crucis salutaris formam in cœlo uisam esse, ipsaque Iudęorum uestimenta crucis figuris, non fulgentibus illis quidem, sed ex nigro colore confectis signata. Quas res, illos Dei aduersarios conspicatos, & B plagas cœlitùs inflictas admodum ueritos, aufugisse inde, & rectà domum se recepisse: planè confessos esse eum uerè Deum, quem maiores sui cruci affixissent. Quæ tametsi ad aures Iuliani permanabant (in omnium namque ore uersabantur) tamen illius cor, non aliter atque Pharaonis olim, prorsus occalluit.

Templũ Iudæi reædificare frustra conati.

Crucis forma in cœlo, & Iudæorum uestimentis uisa.

De expeditione eius contra Persas: & oris in loquendo libertate nobilis ciuis Berœensis: & pædagogi prædictione.

CAP. XVIII.

POstea uerò quàm Persæ de morte Constantij facti certiores, animos collegerant: & bello antè denunciato, in fines Romanorum inuadebant: uisum est Iuliano, quanquam propugnatore Deo carebat, exercitum cogere. Sed antequam arma sumeret, misit nuncios ad Delphos, ad Delum ac Dodonem, ad alia denique oraculorum loca sciscitatum uates, utrum bellum ei gerendum sit. Illi aũt bellum suscipere iubent, pollicenturq́ue uictoriam. Vnum uerò ex oraculis, quo eorum mendacia perspicuè coarguantur, hoc loco citabo, quod ita se habet:

Iuliani contra Persas expeditio.

Ibimus in Tharem, Superi, uictoria certa est.
Mars ego ductor ero, diuûm inuictißimus armis.

Oraculum.

Quemadmodum hi qui Apollinem deum disertum, & Musarum principem uocant, ridiculos istorum carminum numeros lepidè ut irrideant licet: sic ego comperto huius dei mendacio, uicem Iuliani in errorẽ inducti meritò deplorare possum. Iste deus Tigrim Therem fluuium nuncupauit, propterea quòd est θηρίον, id est bestia eodem nomine appellata. Hic fluuius è montibus Armeniæ erumpens, labitur per Assyriam, & tandem in sinum Persicum influit. His igitur oraculis deceptus miser, & somniabat uictoriam, & post bellum Persicũ Galilæos adoriri cogitabat. Nam Christianos uocauit Galilæos, ratus quidem ex eo nomine notam ignominiæ illis impressurum. At debuerat, præsertim cum esset in literis educatus, secum considerasse, nominis mutationem ad alicuius famam læ-

Tigris fl.

Galilæi dicti à Iuliano Christiani.

Nominis mutationem parũ habere momenti ad famam alicuius lædendam.

dendam momentum habere planè minimum. Nam neque Socrati, ſi Critias nominatus fuiſſet, neque Pythagoræ, ſi Phalaris, labes ulla ex nominum mutatione aſperſa fuiſſet infamiæ: neque Nereus, Therſites uocatus, pulchritudinem ſibi datam à natura amiſiſſet. Sed iſtorum nihil Iulianus, tametſi eorum cognitionem accuratè tenebat, mente complexus eſt: ſed putauit, ex nomine haudquaquam nobis conueniente, noſtram ſe poſſe exiſtimationem uiolare. Atque oraculorum commentis fidem adiungens, minabatur ſe in eccleſijs Chriſtianorum laſciuæ deæ ſimulachrũ collocaturum. Etſi cum his minis proficiſcebatur, tamen Berœæ ab uno uiro deuictus eſt. Is tametſi ob alias res illuſtris fuit (quippe in Berœenſi rep. gerenda principem locum obtinuit) tamen ſingularis pietatis amor, quo flagrabat, eum multo reddidit illuſtriorem. Nam cum ad impietatem id temporis regnantem filium delapſum cerneret, expulit domo, & palàm abdicauit. Qui ad imperatorem in diuerſorio urbi uicino commorantem accedens, ei tum quid ipſe ſentiret, tum quo pacto pater ipſum abdicaſſet, exponit. Tyrannus autem iubet adoleſcentem animo eſſe tranquillo, pollicitus ſe eum in gratiam cum patre reducturum. Itaque ubi uenit Berœam, principes uiros ciuitatis uocat ad conuiuium: in quorum numero erat adoleſcentis pater. Quem cum filio ſuæ ipſius accumbere menſæ imperat, atque circiter medium epulum ſic patrem adoleſcentis alloquitur: Eſt iniquum planè, mea quidem ſententia, alicuius animum, qui ad alteram religionem deflexerit, ui cogere, & inuitum ad contrariam traducere. Quapropter ne cogas filium, etiam nolentem, tuæ aſſentiri opinioni: quandoquidem neque ego tibi uim affero, licet perfacile te poſsim compellere, uti meæ ſententiæ obſequaris. Tum pater adoleſcentis, fide in Deum animum exacuens: De iſtoccine (inquit) ſcelerato, ô imperator, uerba facis, qui & Deo odioſus eſt, & mendacium ueritati anteponit? Rurſus Iulianus perſonam induens manſuetudinis: Heus tu (inquit) deſine maledicere. Atque ore ad adoleſcentem conuerſo: Mihi, inquit, tuæ res curæ erunt: quandoquidem patri, ut iſtud agat, perſuadere non queo. Iſta quidem narratio non eſt fruſtra à me inſtituta: quippe ex ea planè oſtendere uolui, non modò admirabilem diuini hominis in loquendo libertatem: uerùm etiam, quòd erant quàm plurimi, qui tyranni illius potentiam penitùs contemnerent. Etenim Antiochiæ itidem uir quidam facilè optimus, qui adoleſcentibus doctrina inſtituendis operam dabat, magnam familiaritatem (utpote multo literatior quàm uulgus præceptorum ſolet) conflauit cum eo qui id temporis inter doctores primas tenebat, Libanium dico, tam crebris ſermonibus apud ſophiſtas celebratũ. Qui cum impius eſſet, expectaretque uictoriam, & minas Iuliani ante oculos mentis ſtatueret, à ludimagiſtro, quò noſtræ religioni quaſi per iocum irrideret, ſciſcitatur, quid rerum gerat fabri filius? Qui diuina completus gratia, prædixit, quod erat paulo pòſt euenturum. Nam huius, inquit, uniuerſitatis opifex Deus, quem tu per riſum fabri filium nominas, loculum fabricatur. Neque certè multi dies præterierant, cum nuncius allatus eſt de ſcelerati illius morte, qui in loculo reconditus, & ad ſepulchrum elatus, ſe fruſtra minas iactaſſe declarauit: ex qua una re Dei gloria fuit magnopere illuſtrata.

Ad diuerſam religionem nemo cogendus inuitus.

Libanij in Chriſtum ſcomma pulchrè à ludimagiſtro repulſum.

A — B (margin section letters)

De ſancti Iuliani monachi prophetia. CAP. XIX.

Iulianus Sabba.

Iuliani cædes à Iuliano monacho prædicta.

PORrò autem Iulianus cognomento Sabba (ſic nanque lingua Syriaca uocabatur) cuius uitam in hiſtoria noſtra, qui Philotheus inſcribitur, literis mandauimus, eorum uiuendi genus, qui ſunt expertes corporis, in corpore imitatus, cum eſſet de Iuliani minis certior factus, longè attẽtius preces Deo omnium moderatori adhibuit. Atque eodem ipſo die quo Iulianus interfectus eſt, quanquam iter uiginti dierum & amplius aberat ab exercitu, cædem eius inter precandum cognouit. Nam ferunt, eum, dum Dominũ clementem & benignũ ſupplex

oraret,

A oraret, derepente fletum repreßisse, & effusum in lætitiam exultasse gaudio, hilarique uultu cœpisse intueri: qua re uoluptas quam capiebat animo, manifesto declarata est. Quem familiares eius cum ita mutatum cernerent, orasse ut caussam lætitiæ ipsis indicaret: eum autem respondisse, aprum syluestrem, hostem uineæ Domini, debitas scelerum in Christum admissorum pendisse pœnas, & mortuum iacere, ne amplius Christianis insidias struat. Quibus cognitis, omnes triumphare gaudio: & hymnum, quo Deo gratias agerent, cantare cœperunt. Postea autem facti erant certiores ab illis qui mortem eius nunciabant, sceleratum illum tyrannum extinctum eadem die ac hora, qua diuinus ille senex Iulianus eum cecidisse & cognouerat, & prædixerat.

De Iuliani Imperatoris in Persia cæde.

CAPVT XX.

ISTius tyranni temeritatem mors eius apertißime declarauit. Nam transmisso flumine, quod Romanorum à Persarum diuidit imperium, & exercitu traducto, confestim incendit naues, quò milites ad bellum gerendum non persuadendo impelleret, sed necessitate cogeret. Verùm optimus quisque dux milites suos animorum alacrita[te] complere, & si eos animis cadere fortè uiderit, uerbis confirmare, & ad spem erigere solet. At iste contrà, nauibus quibus in reditu flumen transirent, incensis, spem illico salutis præcidit. Quinetiam cum commeatus militibus necessarius undique conquiri, & ad exercitum comportari debuisset, sapiens iste neque domo secum aduehi iusserat: neque hostium agris depopulatis, satis magnam alimenti copiam illis suppeditauit. Nam relicto solo culto & habitato, per incultum & desertum copias traduxit. Ibi milites non modò potione & cibo, uerum etiam ducibus itineris destituti, atque in loco etiam solitario oberrantes, cœpêre tandem sui imperatoris inscitiam perspicere. Deinde cum quererentur & ingemiscerent, ex improuiso eum uulneratum offendunt, rabie contra conditorem suum furentem: Martē bellicosum ipsi, uti promiserat, auxilium minimè tulisse: Apollinem falsa uaticinatum esse: Iouem deníque fulminantem non in suum interfectorem fulmen torsisse. Itaque qui antè minas insolenter iactauerat, iam miserè humi proiectus iacuit. Attamen qui debitam illam plagam ei imposuerit, ad hodiernum usque diem à nemine pro certo cognitum est. Nam alij à quodam sensum oculorum effugiente incussam: alij quendam ex Ismaelitis, qui Nomades appellantur, eam inflixisse: alij à milite, qui famis & solitudinis molestias ægrè ferebat, illatam dicunt. Verùm siue homo, siue angelus ensem in eo infixerit, constat sanè, eum qui facinus commisit, diuinæ uoluntatis administrum fuisse. Ferunt porrò, ipsum tyrannum, simulac plagam acceperat, manum protinus sanguine impleuisse, illumq; proiecisse in aerē, ac dixisse: Vicisti Galilæe, & simul tū cōfessum esse uictoriam, & blasphemiam (adeò enim à mente abalienatus erat) in Deum impudenter locutum.

Iuliani imperitia militaris.

B

Iuliani interitus.

De præstigijs apud Caras post interitum eius reprehensis.

CAP. XXI.

POst huius tyranni cædem, fraudulentæ præstigiarum suarum machinæ manifestò deprehensæ sunt. Nam cum stolidus ille per Caras urbē, quæ etiam adhuc multas impietatis reliquias retinet, iter faceret, relicta ad læuā Edessa, ut pote pietate & uero Dei cultu præclarè ornata: ingressus in delubrū, quod apud impios in maximo honore erat, iubet portas, postquā in eo nefāda quædā mysteria cū sceleris sui socijs obijsset, nō obserari solū, uerū etiā obsignari: & milites quosdam eas aßiduè obseruare, ne quisquā, donec ipse reuerteretur, intraret. At postquā nunciatū erat, eū esse mortuū, & pium imperatorē impio successisse, quidā in illud

illud delubrum introeuntes, admirabilem scilicet huius imperatoris fortitudinẽ, A sapientiam, addo etiam pietatem, perspicuè deprehendunt. Nam uident mulierculam capillo suspensam, manibus extensis, cuius uentre dissecto, sceleratus iste, forsitan ex eius iecore diuinauit, se uictoriam à Persis reportaturum. Atque hoc quidem scelus Caris deprehensum est.

De capitibus in Antiochiæ palatio inuentis, & publicis Antiochiæ choreis ac tripudijs. CAP. XXII.

PORRO Antiochiæ dicitur multas capsas in palatio refertas hominum capitibus, multosque puteos cadaueribus humanis repletos. Eiusmodi namque facinora execrabilium deorum poscebat disciplina. Vrbs uerò Antiochia, ut primùm tyranum trucidatum intellexit, epulas publicas crebrosque conuentus celebrare: & non in ecclesijs solùm & martyrum monumentis tripudiare, uerum etiam in theatris crucis prædicare uictoriam, & tyranni uaticinia irrisioni & ludibrio habere cœpit. Voces autem Antiochenorum contra eum emissas, ponam equidem hoc loco, quò earum memoria possit ad posteritatem remanere. Nam uno ore conclamarunt omnes: Vbi tua ô Maxime, ô stolide, uaticinia: Vicit Deus, & Christus eius. Per id enim temporis erat uir quidam nomine Maximus, qui tametsi philosophum se esse profitebatur, erat tamen reuera magus, futuraque se posse prædicere iactitabat. Antiochenos autem, duorum maximorum apostolorũ Petri & Pauli doctrina imbutos, & ardenti amore omnium Dominum ac seruatorem complexos, Iulianum perpetuò, cuius memoria hominum animis meritò excidere debebat, detestatos esse, Iulianus ipse locuples testis est: qui ob eam causam librum aduersum eos edidit, & μισοπώγωνα, id est, Barbæ odium, inscripsit. Sed cum isto Antiochenorum tripudio, pro morte Iuliani tyranni facto finem huic libro imponam. Nam nefas planè puto, impium tyrannum in eundem sermonem cum pio imperatore concludere. B

Iuliani μισοπώγων.

TERTII LIBRI FINIS.

THEODORITI EPISCOPI CYRI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER Quartus.

De Iouiani imperio & pietate. CAP. I.

POST interfectum Iulianum, duces unà cum præfectis in unum coacti, iniuêre consilium, quis ad regendum imperium deligẽdus esset: & quis tum ad militum saluti in hostili solo sapientia & consilio prouidendum, tum ad recreandum statum reip. Rom. in acie nouaculę (ut dicitur) ob Iuliani iam mortui temeritatem positum, maximè idoneus uideretur. A quibus dum de hac re deliberatum erat, exercitus in unum congregatus, Iouianum postulat imperatorem, qui neque dux, neque ex eorum numero qui secundas post duces obtinebant, fuerat: sed tamen uir apprimè nobilis, illustris, & multarum rerum causa insignis. Nam corpore robustissimo fuit, animoque excelso: quinetiam in bello gerẽdo solebat & in acrioribus certaminibus facilè primas ferre. Porrò contra impietatem liberè loquebatur, tyranni potentiam cõtemnebat, animi propensione cum Seruatoris martyribus coniungebatur. Itaque duces consensum exercitus uelut suffragationem diuinam arbitrati, producunt in medium præstantissimum illum uirum: ac celerimè primũ suggesto cõstructo, in eo collocant. Deinde cum omnes nomina quæ sunt imperatorũ propria, ei tribuissent, & Augustũ ac Cæsarẽ appellassent, uir ille admirabilis sua cõsueta loquendi usus libertate, & neque magistratus, neque milites, ut ad deteriorẽ partẽ deflecterẽt, omnino ueritus: Nõ possum (inquit) cum sim Chri-

Iouianus imperator delectus.

Iouianus imperiũ detrectat.

A sim Christianus, eiusmodi hominibus imperare, neque regere Iuliani exercitum, qui tam pestiferæ doctrinæ præceptis imbutus sit. Nam qui sunt ita instituti, hi diuina destituti prouidentia, tum ab hostibus facilè expugnari, tum eisdem materiam ad læticiam præbere solent. Quibus uerbis auditis, milites conclamare uno ore, ac dicere: Ne animus tibi, ô imperator, ulla æstuet dubitatione, neque nostri imperium tanquam improbum deuites. Nam & Christianis hominibus, & disciplina ueræ pietatis educatis imperabis: siquidem, qui sunt inter nos ætate prouectiore, hi à Constantino eruditi erant: qui autem adolescentiores, illi præceptis Constantij instruebantur. Tempus certè imperij Iuliani, qui iam morte occubuerit, ut perexiguum, ita non satis ad erroris perniciem in animis eorum qui eadem infecti erant, altius infigendam, fuit.

De sancti Athanasij reditu. CAP. II.

HAc militum oratione uehementer delectatus Imperator, cōcilium deinceps init de salute reip. & quo modo exercitum hostili è regione possit incolumē reducere. Verùm non tam multo egebat consilio: quippe cum fructus ex pietatis seminibus perceptus, ei subsidio esset. Nam extemplò rerum uniuersarum gubernator Deus, se illius curam suscepisse declarauit: & dubitationem, in qua uersari uidebatur, penitus ei sustulit. Etenim rex Persarum, simul ut intellexit eum creatum imperatorem, primùm legatos de pace ad illum mittit: deinde imperat cibaria militibus eius deferri, & res ad uictum necessarias uenales in solitudine exponi. Itaque pacto ad triginta annorum spacium fœdere, Iouianus exercitum iam confirmatum & robustum hostili è regione eduxit. Vt primùm autem in sui imperij fines ingressus est, primùm sanciuit legem, quæ iubebat omnes episcopos ab exilio reuerti: & ecclesias illis qui fidei formulam in concilio Nicæno editam inuiolatam seruauerant, restitui. Scripsit porrò literas ad Athana-B sium, illum egregium huius doctrinæ propugnatorem, ab eoq; flagitauit, ut accuratam de sacrosancta fide doctrinam sibi conscriberet. Ille igitur illustriorib. episcopis in unum conuocatis, rescripsit ad Iouianum: hortatusq; est, ut formulam fidei in concilio Nicæno factam seruet, utpote quæ doctrinæ Apostolicæ penitus consentiret. Athanasij autem & reliquorum episcoporum epistolam ad legentium utilitatem hoc in loco inserere operæ precium putaui.

Cum Persarū rege pax & fœdus.

Episcopi ab exilio reuocati.

Epistola Synodica de fide, à sancto Athanasio ad Iouianum Imperatorem scripta. CAP. III.

Religiosissimo & clementissimo uictori, August. Iouiano, Athanasius & reliqui episcopi, qui nomine omnium Aegypti, Thebaidis & Libyæ episcoporum in unum conuenerunt, S.

" RErum cœlestium teneri desiderio, & earum perdiscendarū studio duci pium
" Imperatorem cum primis decet. Nam eo pacto cor habebis reuera in manu
" Dei positum, & imperium pacatè ac tranquillè ad multorum annorum curricu-
" la administrabis. Et quoniam tua pietas fidem Ecclesiæ catholicæ à nobis cu-
" pit discere, Domino ea de re gratijs actis, nihil consultius nobis uisum est, quàm
" ut te de fide in concilio Nicæno communi patrum consensu confirmata, in me-
" moriam redigeremus. Nam nonnulli ista reiecta, tum nobis, quòd sectam Aria-
" nam sequi nolebamus, uarias struxerunt insidias: tum hæreses & schismata in ec-
" clesiam catholicam inuexerunt. Cæterùm uera ac pia in Dominum nostrum
" IESVM CHRISTVM, fides omnibus patefacta est, atque ex sacris literis sa-
" tis cognita, recognitaq;. Nam in ista sancti martyres mortē oppetiuère, & iam cū
" Domino domicilium habent. Quæ quidem fides perpetuò mansisset inuiolata,
" nisi quorundam hæreticorum nequitia eam peruertere temerè laborasset. Nam
" Arius, & eius fautores hanc labefactare, & impietatē in eius locū introducere stu
" duerūt, dixerūtq;, filiū Dei ex nihilo ortū esse, creaturā esse, factū esse, mutabilem

Athanasij & reliquorū episcoporū ad Iouianum Imp. Epistola.

Nicæni concilij fides.

Arij hæresis.

esse,

eſſe, atque multos hoc errore cæcarunt: adeò ut hi etiam qui in aliquo numero A
habendi uidebantur, eorum blaſphemia à ueritate pariter abducerentur. Itaque ſancti patres noſtri, quò huic malo obſiſterent, ad concilium Nicænum, uti ſupra diximus, conuenientes, hæreſi Arianæ anathema denunciarunt: fidem'que Eccleſiæ catholicæ ſcriptis ratam fecerunt, ad eum planè finem, uti hac ubique diuulgata, erroris incendium ab hæreticis excitatum prorſus extingueretur. Itaque hæc fides paſsim in omnibus eccleſijs ſyncerè & lecta & prædicata fuit. Verùm nonnulli, quoniam habebant in animo hæreſim Arianam renouare, hanc fidem à patribus in concilio Nicæno confirmatam antiquare non ſunt ueriti: alij uerò ſimulant ſe eidem aſſentiri illi quidem, ſed re ipſa pernegant, dum hanc uocem ὁμοούσιον peruerſè interpretantur: ij dem'q; iſti in Spiritum ſanctum loquūtur blaſphemiam. Nam eum creatum eſſe, & factum per filium, aſſerunt. Nos igitur cum ex tali blaſphemia non exiguam perniciem populo allatam fore uideremus, dabamus operam neceſſariò, uti fides in concilio Nicæno roborata, tuæ pietati traderetur: quò ipſe intelligas tum quàm accuratè ea deſcripta ſit, tum quanto in errore uerſentur hi qui fidem cōtrariam doceant. Nam pro certo ſcias uelimus, Auguſte ſanctiſsime, hanc ipſam ab omni ſeculorum memoria prædicatam fuiſſe. Hanc confirmarunt ſancti patres Nicææ coacti: huic omnes ubiq; eccleſiæ aſſenſæ ſunt, ut Hiſpaniæ, Britanniæ, Galliæ, Italiæ totius, Dalmatiæ, Myſiæ, Macedoniæ, & cunctæ Græciæ, & omnes eccleſię Africę, Sardiniæ, Cypri, Cretæ, Pamphylię, Lyciæ, Iſauriæ, & eccleſiæ Aegypti, Lybiæ, Ponti Cappadociæ, & regionum finitimarum eccleſiæ, Orientis denique eccleſiæ, exceptis paucis quæ ſectæ fauent Arianæ. Nam iſtarum omnium reipſa exploratè cognitam habemus ſententiam, literas'que ab illis accepimus, pro'q; certo ſcimus, Auguſte ſanctiſsime, quòd quamuis pauci huic fidei contradicant, non tamen præiudicium inde poteſt orbi terræ fieri uniuerſo. Nam iſti diu contagione hæ- B
reſis Arianæ infecti, ſtudio iam acriore ueritati reſiſtunt. Atque tametſi tua pietas fidem à trecentis decem & octo epiſcopis in concilio Nicæno confirmatam noſcat: nos tamen dedimus operam, ut à nobis eam accuratè intelligat, & propterea infrà ſubiunximus, quę ita ſe habet. Credimus in unum Deū patrem omnipotentem, omnium uiſibilium & inuiſibilium effectorem. Et in unum Dominum IESVM CHRISTVM, filium Dei, genitum à patre unigenitum, hoc eſt ex patris ſubſtantia, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum uerum de Deo uero, genitum, non factum, conſubſtantialem patri: per quem omnia facta ſunt, quæ in cœlo & quę in terra: qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutē deſcēdit de cœlo, incarnatus eſt, homo factus eſt, paſſus eſt, reſurrexit tertia die, aſcendit ad cœlos, uēturus eſt iudicare uiuos & mortuos. Et in Spiritū ſanctum. Illis autem qui dicunt, tempus fuiſſe cum filius Dei non erat, & non ante fuiſſe quàm naſceretur, & ex nihilo ortū eſſe, & ex alia ſubſiſtētia uel ſubſtātia quàm patris cōſtare, uel creatū eſſe, uel poſſe cōuerti mutari'ue: ſancta, catholica, & apoſtolica Eccleſia indicit anathema. In hac fide, ſanctiſs. Auguſte, tanquam diuina & Apoſtolica, perſeuerandum eſt neceſſariò, neq; probabilitate ſermonis, pugnaci'ue oratione eam inuertere cuiquam tentandum. quod amentes Ariani ſemper factitarunt: dixerunt'que, filium Dei ex nihilo ortum eſſe, tempus fuiſſe cum non erat, conditum eſſe, factum eſſe, mutabilem eſſe. Nam ob hanc cauſam, uti antè dictum eſt, concilium Nicænum eiuſmodi errori denunciauit anathema, & ueram fidem communi conſenſu confirmauit. Non enim ſimpliciter patres illi filium dixère patri ſimilem, ne ſimpliciter ſimilis Deo, non autem de Deo Deus uerus crederetur: ſed ſcriptis aſſeuerarunt, conſubſtantialem eſſe patri: quod eſt proprium ingenui & ueri filij, ex uero & natura patre geniti. Quinetiam neq; Spiritum ſanctum à patre & filio ſepararunt: ſed ei unà cum patre & filio in una ſanctæ

Blaſphemia in Spiritum ſanctum.

Nicæni ſymboli uetuſtas & certitudo.

Symbolum Nicænum quale.

Arianorum hæreſis.

Filius patri nō tantum ſimilis, ſed & conſubſtantialis.

A sanctę trinitatis fide, propterea quòd una est in sancta trinitate diuinitas, gloriam tribuerunt.

De restituta Ecclesijs annona, & Imperatoris morte.

CAP. IIII.

HAc perlecta epistola, tum cognitio Imperatoris, quam de rebus diuinis imbiberat, confirmata est: tum amor eius erga easdem magis cœpit exardescere. Itaque conscripsit legem, quæ iubebat frumenti congiarium, quod Constantinus magnus ecclesijs donauerat, eisdem reddi. Nam Iulianus, qui contra Deum ac seruatorem nostrum bellum suscepit, illud uetuerat dari. At quoniam fames ex Iuliana impietate in remp. illata, obstabat, quo minus totum cōgiarium, quod Constantinus largitus fuerat, in ecclesias conferretur, idcirco Iouianus tertiam partem solum id temporis præberi mandat: pollicetur'que, fame sedata, integrum congiarium donatum iri. Atque primordijs imperij sui eiusmodi legibus illustratis, decedit Antiochia, & ad Bosphorum contendit. Dadastanæ uerò (is pagus est in finibus Bithyniæ & Galatiæ situs) è uita migrauit: qui tametsi ipse maximo præclarißimo'que uiatico instructus, iter ad cœlum ingressus est: tamen illis qui suaues eius mores, dignos planè imperatore, degustauerant, non exiguum mœrorem reliquit. Arbitror equidem huius uniuersitatis moderatorem Deum, quò nostram improbitatem acrius coerceat, primùm nobis suppeditare bona, deinde nos eisdem denuò spoliare: atque altero quidem docere, quàm facilè poßit ea quæ uult præbere: altero autem nos coarguere, uelut eiusmodi beneficia parùm promerentes, & eo pacto ad uitā rectius honestiusq; traducendam siue instituendam impellere.

Ecclesijs restitutum ab imp. frumenti congiarium.

Dadastanæ mortuus Iouianus imp.

De Valentiniani imperio, & quomodo fratrem suum Valentem in imperij societatem adsciuerit.

CAP. V.

B QVo quidem tempore milites, repentina morte Imperatoris cognita, eum uita defunctum, ut patrem luxerunt: atque Valentinianum illum, qui manu æditum percusserat, fuerat'que in castellum amandatus, crearunt imperatorem: uirum non fortitudine solùm, uerumetiam prudentia, temperantia, iustitia, & corporis proceritate præstantem. Qui animo adeò excelso fuit, & uerè regio, uti cum exercitus consortem imperij ei conaretur adiungere, illud quod omnibus in ore est, feratur dixisse: In uestra manu positum erat, milites, cum imperator non eram, mihi imperij gubernacula tribuere: uerùm cum iam ea susceperim, non uestrarum partium, sed mearum solùm est de cætero communi reip. administrationi consilio & sapientia prouidere. Quæ eius uerba tum admirati milites, tum amplexati, se ad eius nutum & uoluntatem accommodarunt. Ille, fratre de Pœonia accersito, qui nondum opinionum & doctrinę uarietate ab eo discrepabat, consortem imperij (quod utinam nunquam fecisset) designauit. Cui Asiæ & Aegypti tradidit dominatum, sibi'que Europæ administrationem reseruauit. Atque in Occidentem profectus, illius regionis præclaris instruxit legibus, exordium'que à ueræ pietatis prædicatione cœpit. Nam cum Auxentius, ecclesiæ Mediolanensis episcopus, labe Ariana infectus, & in multis concilijs abdicatus, è uita exiuisset: Imperator iste, accersitis ad se episcopis, sic apud eos „uerba facit. Est uobis, utpote sacris & diuinis literis institutis, exploratè cogni„tum, qualis debeat esse is qui sit ad episcopatum gerendum delectus: & quòd „necesse sit gregem suum non doctrina solùm, uerum etiam præclara uiuendi ra„tione moderari, & se cuiusq; uirtutis exemplar ei præbere, suęq; disciplinæ rectā „uitæ & morū institutionē testē habere. Quare hominē ita instructū in sede & gra„du episcopali iam collocate, uti & nos, à quib. hoc gubernatur imperium, ei uerè „& ex animo capita inclinemus, & illius reprehensionem (nam cum simus homi-

Valentinianus imp. creatus.

Valentiniani magnanim.

Valentinianus fratrem sibi imperij consortē adiungit.

Auxentius Arianus.

nes, errore labi necesse est) uelut medicinam animorum cupidè amplexemur. A

De Ambrosij Mediolanensis episcopi ordinatione.

CAPUT VI.

HAc oratione ab Imperatore habita, concilium episcoporum contendit ab eo, uti ipse, utpote sapientiæ & pietatis insignibus preclarè exornatus, episcopum deligat. At ille: Maior est (inquit hæc prouincia, quàm quæ uiribus nostris sustineri posit. Proinde uos diuina repleti gratia, & illius splendore illuminati, multo melius hoc episcopi deligendi negocium transigetis. Illi igitur egresi, separatim per se de eo deliberare cœperunt. Ciuitatis autem habitatores inter ipsos dissidere, quorum alij hunc, illum alij deligere contendebant. Nam qui errore Auxentij erant imbuti, hi suæ opinionis fautoribus suffragati sunt: qui autem à partibus sanæ & synceræ doctrinæ stabant, illi rursus episcopum secum de fide consentientem habere laborarunt. Hac dissensione cognita, Ambrosius urbis præfectus, ueritus ne quid nouarum rerum molirentur, properè ad ecclesiam contendit. Illi, seditione compressa, uno ore omnes postulant, uti Ambrosius, qui adhuc sacris baptismi mysterijs non erat initiatus, ipsis designetur episcopus. Qua re audita, Imperator iubet illum egregium uirum extemplò & initiari mysterijs, & episcopum ordinari. Nouerat enim mentem eius omni perpendiculo rectiorem esse, & sententias eius quaque regula exquisitiores. Atque coniectura ex consensu eorum qui dissentientem sectabantur doctrinam ducta, suffragationem illam diuinitùs factitatam arbitratus est. Postea uerò quàm Ambrosius diuinum sacrosancti baptismatis munus adeptus erat, & gratiam episcopalem receperat, dicitur Imperator longè præstantissimus (nam rebus his gestis intererat) hymnum ad gratias Seruatori ac Domino agendas recitasse, his ferè uerbis: Gratia sit tibi Domine omnipotens, & seruator noster, quòd cum ipse corpora huic uiro commisissem, tu etiam animas ei commendasti: indeq; declarasti, meam iustam fuisse sententiam. Paucis pòst diebus, cum Diuus Ambrosius ualde liberè apud Imperatorem uerba faceret, resq; nonnullas tanquam minus rectè à magistratibus administratas coargueret, respondit Imperator: Noui iampridem tuam in loquendo libertatem. Qua exploratè cognita, non modò non tuæ in episcopum ordinationi restiti, uerùm etiam suffragatus sum. Quare sicut diuina præscribit lex, nostrorum animorum erratis medicinam facito. Ista sunt ab Imperatore & dicta Mediolani, & factitata. Porrò autem cum accepisset quosdam in Asia & Phrygia doctrinam fidei in controuersiam uocasse, Concilium in Illyrico cogi mandat: atque res decretas stabilitasque ab episcopis, qui ibi in unum conuocati, fidem concilij Nicæni confirmauerant, ad eos qui de fide inter se contendebant, misit: scripsitque ad illos quoque literas, quarum fratrem suum participem fieri uoluit, eumq; uti episcoporum decretis adhæresceret cohortatus est. Citabo quoque legem, quæ & pietatem perspicuè ostendit Valentiniani: & sanam itidem Valentis de religione doctrinam, quam eo tempore amplectebatur, manifestò declarat. B

Ambrosius ex præfecto urbis fit episcopus.

Ambrosius baptizatus.

Hymnus ab Imp. dictus.

Concilium in Illyrico coactũ.

Imperatoris Valentiniani & Valentis, de consubstantiali, ad Asianam diœcesim Epistola.

CAP. VII.

Imperatores Max. semper August. Victores, August. Valentinianus, Valens & Gratianus, Episcopis diœceseos Asianæ, Phrygiæ, Carophrygiæ, Pacatianæ, in Domino S.

VBi frequenti in concilio in Illyrico coacto multum in utranque partem de salutari Dei uerbo disceptatum erat, beatissimi episcopi, trinitatem consubstantialem esse, hoc est, patrem & filium & Spiritum sanctum, certis rationibus ostenderunt. A'qua fide ne digitum quidem, ut aiunt, deflectentes, debito cultu religionem

A religionem præpotentis regis prosequuntur. Quam etiam nostra Celsitudo passim prædicari mandauit. Attamen non est hæc causa, cur quidam dicant se religionem sequi imperatoris, qui hunc mundum gubernat: neglecto scilicet illius mandato, qui nobis de salute nostra præcepta dat. Est enim præceptum Euangelij Dei nostri, qui hanc habet uelut ratam definitam'que sententiam: Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Quid ergo uos dicitis, episcopi, & uerbi salutaris antistites? Quòd si uos eadem decernatis, tum certè uos mutuò ipsi complectimini: & imperatoria celsitudine nolite abuti. Nolite persequi ueros Dei ministros, quorum precibus & bella sedantur in terra: & incursiones angelorum qui à Deo desciuerunt, arcentur. Qui etiam orando pestiferos dæmones repellere nituntur: qui uectigalia, uti leges postulant, pensitare non recusant: qui potestati imperatoriæ non refragantur: sed sanctè & sincerè tum mandatum præpotentis regis Dei obseruant, tum nostris legibus obsequuntur. At constat uos obstinatè his rebus restitisse. Nos patientia semper à principio usque ad finem usi sumus: uos contrà animi uestri impotentiæ obsecuti estis. Sed nos à uestra culpa uolumus esse uacui & puri, non aliter atque Pilatus, qui cum de Christo iam tum inter nos uitam agente haberetur quæstio, noluit eum interficere: & rogatus à Iudæis ut cruci affigeretur, se conuertere ad Orientem, petere aquam manibus, eas'que lauare cœpit, simul hæc locutus, Innocens sum à sanguine iusti huius. Ob quam causam nostra Celsitudo semper istud imperauit, ne quis quem persequatur, ne quis quem submergat, uocet'ue in inuidiam Christi agricolas, ne'ue procuratores summi regis exagitet: ne regnantibus nunc nobis nihil hinc emolumenti consecuti, postea unà cum sceleris exhortatore in ea quæ testamenti ipsius sunt damna incurratis, id quod in Zachariæ sanguine eueniebat. Nã funesti illi, perinde ac pestifer dæmon, qui cædis illis socius erat, mortis suppli-
B cio traditi, adueniente cœlitùs rege nostro IESV Christo disrupti perierunt. Istud mandatum dedimus præsentibus, audientibus'que ea quæ facta sunt, Amegetio, Ceronio, Damaso, Lampone, & Brintesio. Porrò ipsa acta ad uos misimus, ut intelligatis, quæ hoc præclarum concilium decreuerit. Nam his literis attexuimus decreta concilij, quæ summatim complectuntur ista. Sententiam magni & orthodoxi concilij Nicæni sequentes, confitemur filium patri consubstantialem esse. Neque certè ita intelligimus consubstantialem, uti quidam olim exponebant, qui non syncerè & ex animo concilio Nicæno subscripserunt: neq; ut alij, qui hoc tempore illos appellant patres, & uim huius uerbi Consubstantia lis tollunt, sequuntur'que opinionem eorum qui tradiderunt, per hanc uocem Consubstantialem nihil aliud significari, quàm Similem: per quam uocem filius nulli creaturæ per ipsum conditæ, sed soli patri similis ostenditur. Qui ista tradunt, filium Dei nihil aliud quàm creaturam eximiam esse, impiè planè definiũt. Nos autem non aliter sentimus atq; duo Concilia, quorum alterum iam Romæ, alterum habetur in Gallia: nimirum unam eandem'que essentiam esse patris, & filij, & spiritus sancti, in tribus personis, hoc est in tribus perfectis, ut Græci loquuntur, ὑποστάσεσι. Confitemur item, ut est in fidei formula Nicææ edita, cõsubstantialem Dei patris filium carnem sumpsisse ex sancta uirgine, inter homines habitasse, impleuisse omnem pro nobis œconomiam, nascendo, patiendo, resurgendo, & in cœlos ascendendo: uenturum quoque denuò, ut in die iudicij, prout quisque se gessit in uita, reddat cuique: carni uniuersæ uisum fore, diuinã suã demonstraturum potentiam, Deum carne indutum, non hominem indutum diuinitate. Illis autem qui contraria sentiunt, anathema denunciamus. Pari ratione, his qui non ingenuè dicunt anathema, ei qui asserit filium non ante fuisse quàm nasceretur, sed tradit eum ui & facultate prius in patre fuisse, quàm re ipsa genitus esset, anathema denunciamus. nam istud dici potest de omnibus creatu-

Marc. 12. Luc. 20.

Pilati exemplum. Mat. 27.

Zachariæ prophetæ cædes.

Filius quomodo patri consubstan tialis.

Symboli Nicæni confeßio.

ris, quæ non semper cum Deo sunt: sicut filius semper cum patre est, æterna ge- A neratione genitus. Ista de actis Concilij summatim complexus est Imperator. Ego uerò ipsas concilij literas historiæ adiungam.

Illyrici Concilij libellus Synodicus de fide.

CAP. VIII.

Episcopi Illyrici, ecclesijs Dei, & episcopis diœceseos Asianæ, Phrygiæ, Carophrygiæ, & Pacacianæ, in Domino S.

CVm in unum essemus coacti, & diu multum'que de salutari uerbo disceptatum esset, tandem confirmauimus, Trinitatem consubstantialem esse, patrem, filium & Spiritum sanctum. De qua re consentaneum uidebatur, literas ad uos perscribere, non captiosè & uafrè ea quæ ad cultum trinitatis pertinent tradendo, sed cum humilitate animi de illis decernendo. Has nostras literas misimus per dilectum fratrem nostrum & collegam Elpidium presbyterum. Est quidem literis proditum, non in epistola nostra manu scripta, sed in libris Seruatoris nostri IESV CHRISTI: Ego sum Pauli, ego uerò Apollo, ego Cephæ, ego Christi. Nunquid Paulus pro uobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis? Atque nostra modestia his potuisset esse contenta, ut nullas omnino literas ad uos scriberet: quippe cum uestra prædicatione, qua Spiritum sanctum à patre & filio separatis, tantus terror omnibus prouincijs, quæ à uobis administrantur, iniectus sit. Itaque coacti sumus dominum & collegam nostrum Elpidium, cum literis Roma, quæ est caput imperij, ad uos mittere: ut discat, utrum uestra prædicatio ita se habeat, an non. Nam qui opinantur trinitatem non esse consubstantialem, anathema sunto. Et si quis cum huiusmodi communicare deprehensus sit, anathema esto. His autem qui prædicant, Trinitatem consubstantialem esse, regnum cœlorum paratum est. Quare obse- B cramus uos, fratres, ne aliud doceatis, ne'ue aliud opinemini, sed prędicetis perpetuò Trinitatem consubstantialem esse, quò possitis hæredes regni Dei fieri. Dum hac de re scriberemus ad uos, commonefacti sumus, ut in his nostris literis scriberemus etiã de episcoporũ, collegarũ scilicet nostrorũ, institutione, ut si quo quo modo fieri queat, è magistratib. qui episcopatu functi, probata spectataq; fide fuerũt, cooptent: sin aũt tales nõ reperiant, è sacerdotũ collegio. Ad eundẽ modũ tũ presbyteri, tũ diaconi de ordine sacerdotali sumant, ut omni ex parte inculpati sint: minimè uerò de curia, aut militum ductoribus. Atq; propterea non erat animus ad uos pluribus scribere, quòd unum omnium nomine ad uos misimus, dominum & collegam nostrum Elpidium, ut accuratè discat, utrum uestra prędicatio ita se habeat, uti à domino & collega nostro Eustathio accepimus. De cætero, fratres, tametsi dudũ in errore uersati estis: tamen uetere homine deposito, nouum induite. Atque idem ipse frater & collega noster Elpidius, docebit uos ueræ fidei prædicationem: nimirum quòd sancta illa Trinitas consubstantialis est, & Deus pater cum filio & Spiritu sancto sanctificatur & glorificatur: & quòd pater in filio existit, & filius in patre, unà cum Spiritu sancto in omnem æternitatem. Qua re perspicuè declarata, poterimus uerè confiteri, sanctam Trinitatem consubstantialem esse: uti formula fidei olim in concilio Nicæno edita uult, quam etiam patres nostri confirmarunt. Itaque hac fide prædicata, poterimus scelesti dæmonis retia euitare. Quo represso, copia erit cùm nos per literas ad pacem conciliandam mutuò salutandi, tum uitam quietè tranquillè'que degendi. Proinde scripsimus ad uos, ut Arianos, qui sunt concilij sententia abdicati, possitis cognoscere: qui quidem neque filium ex patris essentia constare, neque Spiritum sanctum confiteri uolunt. quorum nomina subiunximus: Polychro-

Trinitas consubstantialis. — *Elpidius presbyter.* — *1.Cor.1.* — *Episcopi qualiter instituendi: item presbyteri & diaconi.* — *Arianorũ nota.*

A Polychronius, Telemachus, Faustus, Asclepiades, Amantius, Cleopater. Atque hæc quidem ad hunc modum acta sunt, ad gloriam patris & filij & spiritus sancti, in sæcula sæculorum, Amen. Vos ad multorum annorum curricula optamus in Deo patre & filio seruatore nostro Christo, cum sancto spiritu, ualere plurimum.

De Audæanorum hæresi. CAP. IX.

ISta cura ab imperatore longè illustrissimo de doctrina Apostolica suscepta fuit. Eodem tempore Audæus quidam, tum genere tum lingua Syrus, nouorum dogmatum inuentor uixit. qui iamdudum nefaria scelera parere cœperat ille quidem, sed tum oculis omnium ea subiecit. Nam primum stultè & inconsideratè intellexit illud, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: quippe Deum formam habere humanam existimauit, & membris corporis circundatum suspicatus est, neque sensum ac sententiam sacræ Scripturę omnino percepit, quæ non rarò Dei actionibus nomina humanorum membrorum tribuit. Et propterea, quorum ingenia res paulo subtiliores non capiunt, ad hoc modo de diuina prouidentia sentiendum perfacilè iuducuntur. Huic impietati alias non dissimiles opiniones adiunxit. nam ex Manetis errore aliquid decerpens, Deum omnium rerum moderatorem, neque ignis neque tenebrarum opificem esse asseruit. Verùm qui eius sectam sequuntur, ista, aliáque quæ sunt de genere eodem, occultant: quos fertur ab ecclesiasticis conuentibus propterea segregatos esse, quòd pars illorum execrabile exercent fœnus: pars mulierum consuetudine, non ut lex postulat coniugij, sed nefariè impiéque utuntur. Cæterùm si qui ab istis uitijs sunt uacui, hi cum illis liberè communicant: & ob eam causam prædicant se separatim uitam degere, sícque suorum dogmatum celant blasphemiam. Est tamen hæc simulatio plena arrogantiæ, & ex doctrina pharisaica planè nata. B Nam accusant illi quidem ipsum animorum & corporum medicum, & quodammodo sic cum sanctis Apostolis uerba faciũt: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister uester? Etiam per prophetam de huiusmodi Deus sic loquitur: Qui dicunt, mundus sum, ne me tangas: hic est fumus iræ meæ. Sed istorum refutare dementiam, non est huius quidem temporis. Ad ea igitur quæ sequuntur, percurramus.

Audæi dogmata & hæresis.

Audæani ab Ecclesia exclusi cur.

Marc. 2.

De Messalianorum hæresi. CAPUT X.

PEr idem tempus Messalianorum hæresis cœpit pullulascere. Hos, qui nomen eorum in Græcum uertunt, εὐχῆτας, id est precatores uocant. Habent etiam aliam appellationem ex rei effectu ductam. nũcupantur enim ἐνθουσιασαὶ, id est, spiritu aliquo afflati: propterea quòd uim dæmonis cuiusdam in animos suos admittunt, eamque Spiritus sancti præsentiam esse arbitrantur. Quorum autem mentes hæc contagio penitùs infecerit, hi laborem manuum, uelut uitiosum & improbum, auersantur: atque quieti se dedentes, uisa somniorum prophetias nominant. Huius hæresis principes sunt, Dadoes, Sabbas, Adelphius, Hermas, Symeones, & alij præterea, qui à communione ecclesiastica minimè se separant: propterea quòd diuinam escam, de qua Christus Dominus sic loquitur (Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, uiuet in æternum) neque prodesse cuiquam, neque obesse affirmant. Porrò erroris morbum occultare nituntur, & post reprehensiones impudenter negant se eo laborare: & illis qui in eadem sunt opinione, quam ipsi animo complectuntur, ecclesia interdicunt. Ob hanc causam Letoius ecclesiæ Melitinensis episcopus, uir singulari studio erga pietatem exardescens, cum uideret multa monasteria, imò uerò speluncas latronum, hunc contraxisse morbum, ea incendit, & lupos à grege abegit. Eodem modo præstantissimus ille Amphilochius, urbis primariæ Lycaoniæ pastor, & moderator totius nationis, cum

Messalianorũ hæresis.

Εὐχῆται, ἐνθουσιασαί.

Letoius episc.

Amphilochius.

intellexiſſet eam perniciem in illa loca inuaſiſſe, denuò repulit: & greges, quos ipſe uerbo pauit, illa labe eripuit. Quinetiam Flauianus Antiochiæ epiſcopus, uir multorum ſermone celebratus, cum accepiſſet hos Edeſſæ ætatem agere, & ſuum uenenum in uicinorum animos infundere, miſſa ad eos monachorum turba, deduxit Antiochiam: & morbum, quem pernegabant, extorſit ad hunc modum. Primùm dixit, accuſatores calumniari, & mentiri teſtes: deinde Adelphium admodum ſenem, benignè uocat ad ſe, propè aſsidere iubet. Tum, Quoniam (inquit) ô ſenex, ad longinquum temporis ſpacium uitam propagauimus, idcirco & natura humana, & fraudulenti dæmonum aduerſariorum conatus nobis accuratius perſpecti ſunt, & cogniti. Multóque etiam uſu, quę & quanta ſint dona gratiæ, edocti ſumus. Iſta cum ſint iuuenes, & nihil iſtarum rerum exquiſitè norint, ſermones ſpirituales audire uix, aut ne uix quidem ferũt. Itaque tu, quæſo, dic mihi, qua ratione affirmetis, & ſpiritum contrarium recedere à uobis, & ſancti ſpiritus gratiam aduentare. His uerbis ſenex ille delinitus, uenenum occultarum exprompſit uniuerſum, dixítque, Diuini baptiſmatis lauacrum, his qui eo tincti erant, nihil omnino prodeſſe, ſed ſolas preces ardẽtes dæmonem in animis habitantem expellere. Nam ſingulos qui eduntur in lucem, ex primo parente, ut naturam, ita dæmonum ſeruitutem traxiſſe. Quibus ex animis oratione expulſis, Spiritum ſanctum deinceps accedere, ſuámque præſentiam tum ſenſibus tum uiſui oſtendere: & non corpus ſolum perturbationum motibus liberare, uerùm etiam animum inclinatione ad deteriora prorſus eripere: adeò ut de cætero neque ieiunio opus ſit ad corpus coercendum, neque doctrina ad refrenandam eius libidinem, & ad danda præcepta, quibus recta uiuendi uia incedere diſcat. Et qui ſit huius rei compos factus, non modò à laſciuis corporis concitationibus liberum fore: uerùm etiam præuidere futura, & ſanctam trinitatem oculis cernere. Itaque diuinus ille Flauianus, fœtido iſto fonte effoſſo, & impijs eius riuulis patefactis, miſerum ſenem ſic affatur: O' malis diebus onuſte & inueterate, tuum ipſius os te coarguit, haud ego: tua labia contra te teſtimonium dicunt. Itaque erroris morbo retecto, Syria exacti erãt illi quidem: ſed in Pamphiliam profecti, eam eadem pernicie referſerunt.

Flauianus. *Adelphius quomodo à Flauiano deprehẽſus.* *Flauiani ad Adelphiũ increpatio.*

A B

Quónam pacto Valens in hæreſim deflexerit.

CAP. XI.

IAm uerò ad reliquam hiſtoriam ueniam: & tempeſtatem, quæ multos fluctus, eóſque turbulentiſsimos in eccleſijs excitauit, primùm explanabo. Nam Valens potitus imperio, quanquam primò doctrinæ Apoſtolicæ ornamentis decoratus, cum Gotthi Iſtrum traieciſſent, & Thraciam popularentur, conſilio inito de colligendo exercitu, & bello contra eos ſuſcipiendo, non putauit ſibi conſentaneũ, ut nudus diuina gratia expeditionem faceret: ſed ſe perfecta ſacroſancti baptiſmatis armatura tegeret, idq́ʒ præclarè & ſapienter admodũ: poſtea tamẽ & nimia animi mollitie diffluere, & ueritatẽ apertè prodere cœpit: idemq́ʒ ei accidit miſero, quod primo noſtro parenti Adam. Nam uerborũ lenocinijs cõiugis ſuę delinitus, in ſeruitutẽ datus eſt: & factus nõ captiuus ſolum, ſed etiã muliebriũ uerborũ fallacijs obſequens. Siquidẽ illa erroris Ariani laqueis antè irretita, maritum in eoſdem inducere laborauit: cuius hortatu in horrendum blaſphemiæ barathrum præceps cum ea deiectus eſt. Eudoxius autem, qui adhuc eccleſiæ Conſtantinopolitanæ clauum tenebat, non ut eam ritè gubernaret, ſed tanquam nauem undis obrueret, hos non modò in hunc induxit errorẽ, uerùm etiam eidem conſecrauit.

Valentis à uera fide defectio.

Quomodo

Quomodo episcopos qui uirtute maximè pollebant, extorres fecerit. CAP. XII.

A EOdem tempore igitur, dum Valens sacro baptismatis initiatur mysterio, Eudoxius eum miserum obstringit iureiurando, ut in eo impio dogmate perseueret: & omnes qui contrariæ doctrinæ adhærescunt, ubique ecclesijs exigat. Itaque Valens relicta doctrina Apostolica, hoc pacto ad partem aduersariam tra ductus est. Atque non longo temporis spacio interposito, cætera quæ iusiurandum postulabat, executus est. Nam Antiochena ecclesia magnum eiecit Meletium, Samosatena diuum Eusebium, Laodicensem autem Pelagio pastore sanè egregio orbauit. Qui cum adolescens esset, duxit uxorem. Primo'que nuptiarum die, in ipso nuptiali thalamo, sponsæ persuasit, ut castitatem pluris quàm concubitum æstimaret, & ut amorem fraternum pro coniunctione iugali teneret edocuit. Verùm quanquam temperantiæ munus hoc pacto probè administrauit, & alias quoque habuit uirtutes huic persimiles, quæ pariter cum ea ue lut choros ducebant, ac propterea communi omnium consensu ad præsulatum illum ascenderat: tamen splendores illos uitæ præclarè institutæ hostis ueritatis minimè ueritus est, sed tum istum in Arabiam, diuum Meletium in Armeniam: in Thraciam autem Eusebium, qui doctrina Apostolica diuulganda permultos labores collocasset, relegauit. Iste Eusebius cum multas ecclesias pastoribus orbatas intellexisset, habitu militari indutus, & capite tiara operto Syriam, Phœniciam & Palæstinam peragrauit, quò tum presbyteros & diaconos crearet, tum alia ecclesiastica obiret officia. Quòd si quando in episcopos secum doctrina consentientes incidebat, eos ecclesijs, quæ carebant pastoribus, præfecit.

Eudoxius Valentem Arianismo imbuit.

Episcopi orthodoxi rursum ecclesijs pulsi.

Pelagij castitas.

Eusebij Samosateni erga ecclesias pastoribus destitutas studium.

De Eusebio episcopo Samosatensi. CAP. XIII.

B IAmuerò quantam animi magnitudinem, quantam'q; sapientiam idem Eusebius demonstrarit, cum edictum Imperatorium, quo iubebatur in Thraciam proficisci, ad eum esset perlatum, arbitror his qui eius rei ignari sunt, pernecessarium ad cognoscendum. Sub crepusculum enim uenit nuncius, qui hoc edictum afferebat: quem Eusebius tacere, & causam aduentus occultare iubet. Nam si plebs, inquit, studio pietatis educata, intellexerit, te demerget in flumen, & à me certè pœnæ tuæ mortis expetentur. Hæc locutus, & uespertino precum ministerio de more perfunctus, tempore, quo somnus solet obrepere, senex solus, fide unius famuli fretus, ex urbe egreditur. Sequitur famulus, ceruical tantum & librum secum deportans. Cum autem uentum est ad ripas fluminis (nam muros urbis præterlabebatur Euphrates) conscensa naue, iubet remiges rectà traijcere Zeugma. Vbi illuxit dies, iste Zeugma appulit: Samosata querelis & luctu redundarunt. Nam eius discessu per famulum illum, qui necessarijs Eusebij quædam exposuerat mandata, & qui'nam essent cum comitaturi, qui etiam libri unà exportandi, indicauerat, patefacto, omnes se pastore orbatum lamentabantur. Itaque frequentes per flumen nauigare, quò eum quærant, cœperunt. Atque ut primùm ad eum ueniunt, uident'que pastorem suum desideratum, conqueri, gemere, & ingentem uim lachrymarum fundere: quò persuadeant ei, ut apud ipsos maneat, & minimè sinat oues lupis tradi. Verùm cum persuadere non possent, audiuissent'q; eum recitantem præceptum Apostoli, quò perspicuè iubemur magistratibus & potestatibus obtemperare: pars aurum, pars argentum, uestem alij, alij famulos ei offerunt, utpote in regionem peregrinam, & longè illinc sitam profecturo. Iste autem paucis quibusdam rebus ab his qui erant familiaritate coniunctiores acceptis, ubi omnes tũ doctrinę, tũ precationis armis cõmunierat, & magnopere co hortatus fuerat, uti dogmata Apostolica uiriliter propugnarẽt, ad litrũ cõtẽdit.

Eusebij Samosateni in exilio subeundo magnanimitas.

Illi ad urbem suam reuersi, se ipsi mutuo excitare, & luporum incursiones fortiter depellere nituntur. A

De pijßimo Samosatensium & Antiochi presbyteri & Euolcij diaconi zelo. CAP. XIIII.

Eunomiũ episc. Arianũ orthodoxi etiam lauantem abhorrent.

ATque hoc loco ardentem & sinceram eorum fidem exponam: quandoquidem iniuriam me illis facturum censerem, si ea non scriptis ad memoriam sempiternam proderetur. Postea uero quàm Arriani gregem pastore longè optimo priuarant, & alterum in eius surrogarant locum, nemo ex urbis incolis uel pressus egestate, uel diuitijs affluens, famulus uel artifex, agricola uel consitor, uir uel mulier, iuuenis uel senex, ad conuentum ecclesiasticum, ut moris erat, accedere uoluit, sed episcopus solus agebat: quippe nemo aut in eius uenit conspectum, aut cum eo sermonem contulit, licet diceretur uitam apud eos ualde modestè instituisse. Cuius rei hoc erit argumenti, quod sum iam dicturus. Cum ei in animo esset se in balneo lauare, famuli, quo ingredi, cupientes prohiberent, fores balnei occluserunt: at ille, ubi uidet multitudinem pro foribus stantem, fores aperiri, & omnes audacter se in balneo unà lauare iubet. Idem quoque præstitit in interiore balneo testudineato. nam cum sibi lauanti multos astare cerneret, mandat ut fruantur unà aquis calidis. Illi autem taciti consistebant. At iste eos honoris causa ita stare arbitratus, surgens ocyus, egreditur è balneo. Illi uero aquam hæreticæ nequitiæ contagione infectam esse rati, eam in cloacam emittunt, nouam'que sibi infundi imperant. Qua re cognita, iste urbe relicta abijt: quippe stulticiæ, imò uerò summæ dementiæ putauit esse, urbem infestam, & communem simultatem erga ipsum exercentem, incolere. Quapropter ubi Eunomius (ita enim uocabatur) Samosata reliquerat, tametsi Lucium in eius locum sufficiebant, lupum planè, & insidiatorem ouium: tamen oues desertæ à pastore, pastoris munus B ipsæ obierunt. Nam doctrinam Apostolicam integram conseruarunt. Verùm in quantum odium etiam iste ab omnibus uocatus sit, historia, quam deinceps narrabo, docebit. Pueri in foro pilam mutuò contorsére, quo quidem ludo se admodum oblectabant. Ac forte fortunà dum transibat illac Lucius, pila è manibus pueri cuiusdam elapsa, per asini eius pedes peruoluebatur. Pueri autem uociferari: quippe pilam scelere pollutam existimarunt. Qua re intellecta, dat mandatum uni ex comitum suorum numero, ut maneat, discatq; quid factum sit. Pueri uerò igne accenso, pilam per eius flammam torquent, sicq; eam purgatum iri arbitrati sunt. Ac tametsi non sum nescius hoc puerile esse, & inueteratæ consuetudinis uelut reliquias: tamen satis indicij inde capi potest, quam esset secta Arriana illi urbi odiosa. At uerò Lucius Eunomij mansuetudinem neutiquam est imitatus, sed sicut persuasit magistratibus, uti illi alios complures sacris initiatos in exilium mitterent: ita ipse eos potissimum qui sanctam diuinam'que propugnabant doctrinam, ad ultimas imperij Romani oras relegauit: Euolcium dico diaconum, quem Oasin usque (de cuius solitudine multus habetur sermo) amandauit: & Antiochum tum cognatione cum Eusebio coniunctum, cuius sororis filius erat, tum multis rectè factis nobilitatum, tum sacerdotali dignatum honore, ad extremos Armeniæ fines expulit. Quàm uerò præclarè iste pro diuina doctrina decertarit, postea ostendemus. Vbi diuus Eusebius post multa certamina, post'que uictorias totidem, martyrij corona donatus fuit: conuentus populi, ut assolet, in unum conuenit. Accessit etiam eò Iouianus, id temporis episcopus Pergæ, qui aliquandiu cõmunioni Arrianæ adhæserat. Itaq; cũ omnes ad unũ, Antiocho, ad Eusebio auũculo succedendũ suffragati essent, & ad sacrã mensam deduxissent, coegissentq; genua flectere, simulac conuersus uidit Iouianum dexteram sibi imponentem, manum eius repulit: imperauit

Eunomij Samosata discessus.

Lucius episcopus Eunomij successor, omnibus inuisus.

Arriana secta Samosatis odiosa.

Euolcij & Antiochi exilium.

Eusebij Samosatensis martyrium.

Iouianus episc. Antiocho manum imponere prohibitus.

A perauitque, ut à numero eorum qui ipsum consecrarent, segregaretur: dixitque, se nullo modo posse ferre dexteram illam sibi imponi, quæ sacra mysteria per blasphemiam consecrata receperat. Verùm ista non diu pòst acciderunt. Illo autem tempore in Armeniam interiorem amandatus est. Diuus Eusebius prope Istrum uitam traduxit: quo quidem tempore Gotthi, uti eius scripta declarant, Thraciam populabantur, eiusque ciuitates obsidebant.

De sancto Barsa Edessæ episcopo, & clericis qui cum eo unà relegati erant. CAP. XV.

Barsem præterea, cuius gloria etiam hoc tempore perillustris est, non Edessæ solum, quam gubernabat, & in ciuitatibus ei finitimis: uerùm etiam in Phoenicia, Ægypto, & Thebaide (per has nanque nationes uniuersas fama eius propter uirtutis splendorem permanauerat) primùm Valens Aradum insulam incolere mandauit. At ubi intellexit infinitas hominum multitudines ad eum conflue re (etenim Apostolica repletus gratia, morbos uerbo depulit) Oxyrinchum, quod est oppidum Ægypti, relegauit. Rursus, postquam eius gloria omnes etiam eò frequentes pertraxit, ad castellum misit in extremis oris illius regionis positum, uicinumque barbaris qui illic habitant, cuius nomen Pheno est. Valens senem illum, idoneum sanè regno coelorum incolam, abducendum curauit. Ferunt eius lectum in Arado insula ad hodiernum diem remanere, multo sanè honore decoratum. nam multi morbis uexati, ubi in eo decubuerint, ad integram ualetudinem per fidem restituuntur.

Barsæ episc. exilium.

Oxyrinchus opp.

Pheno castellū.

Barsæ lectus in Arado.

De persequutione quæ Edessæ sæuiebat, & Eulogio & Protogene Edessenis presbyteris. CAP. XVI.

B Valens autem, grege pastore orbato, Lupum in pastoris locum substituit. Et quoniam omnes, urbe relicta, extra moenia conuentus agebant, ipse Edessam proficiscitur. Ac Modesto, qui id temporis præfectus erat, imperat, suos milites, qui tributa solebant exigere, in unum cogat, & reliquas copias, quę aderant, assumat, quò multitudinem cōgregatam dissipent, uirgis fustibusque cędant: & alijs instrumentis bellicis, si opus sit, castigent. Itaque præfectus prima luce imperatum facit. Qui dum per forum transibat, mulierculam, infantem gestantem manibus, & admodum properantem, uidet. Nam militibus omnibus contemptis, primum eorum perrupit agmen: quandoquidem animus eius diuino amore accensus, hominum uiolentiam nihil extimuit, sed eiusmodi terrores pro risu habuit, & ludibrio. Quam tum conspicatus præfectus, cum quid factum esset intelligeret, eam iubet ad se adduci: rogat, quò se conferre uelit? Tum illa: Cognoui, inquit, insidias contra famulos Dei paratas: & in animo est, ad fratres si demecum consentientes contendere, magno flagrans desiderio cædem à uobis intentatam unà cum illis subeundi. At infantem, inquit præfectus, quorsum tandem tecum fers? Vt mecum, inquit, mortis optatissimæ particeps fiat. Quæ cum præfectus à muliere accepisset, & ex eius animo aliorum omnium alacritatem perspiceret, refert ad imperatorem, & cædem illis frustra illatam fore docet. Nam & ipsi, inquit, nihil præter dedecus inde consequemur, & eorum tamen propensum ac paratum studium haudquaquam extinguemus. Quæ cum dixisset, tametsi perfecit ut multitudo cruciatus expectatos minimè subiret: tamē eius pręsides (presbyteros dico, & diaconos) iubētur abduci, & alterū è duob. præstare: nempe uel cōmunicare cū Lupo, uel in ultimas imperij oras relegari. Itaque ut primùm omnes in unū coegerat, leni & blanda oratione conatur persuadere, uti legib. imperatoris morē gerāt. Nā est, inquit, extremę demētię, ut pauci homines Imperatori, tā multis tamque prępotentib. uiris moderanti, resistāt. Ac quoniam omnes taciti constitêre, præfectus Eulogium, eorum presbyterū primarium, ui- rum

Lupus episc.

Modestus præfectus.

Mulier cū puero ultrò ad martyrium properat.

Elogij episc. cū Modesto colloquium.

rum ſanè magna laude prædicandum, ſic alloquitur: Cur tandem non reſpondes ad ea quæ dixi modò? Sanè, inquit, non putabam me, minimè rogatum, quicquam debere reſpondere. Atqui, præfectus, Multa, inquit, uerba feci, quò uos ad ea quæ ſint uobis emolumento futura cohortarer. Tum Eulogius: Eſt, inquit, tua ad omnes habita oratio: & propterea abſurdum certè putaui, ut ipſe alijs à reſpondendo excluſis, ſolus reſponderem. Verùm ſi à me libet quicquam ſciſcitari, non te celabo, quid ſentiam. Cui rurſus præfectus: Proinde, inquit, communica cum Imperatore. Ad quem Eulogius, diſsimulanter quidem, ſed ualde facetè, reſpondet: Nunquid cum imperio eſt etiam ſacerdotij dignitatem conſecutus? Præfectus igitur, intellecta ironia cœpit grauiter ſuccenſere, conuicia in presbyterum iacere, & hæc quoque uerba addere: Non iſtud dixi, ô ſtupide: ſed uos, uti, quibuſcum communicet imperator, cum eiſdem communicetis, adhortatus ſum. Atque ſimul ut ſenex dixerat ſe habere paſtorem, cuius nutum ſequerentur: præfectus octoginta pariter comprehenſos in Thraciam amandauit. Qui dum abducebantur in exilium, cultu & obſeruantia ſumma dignati ſunt. nam ciuitates & pagi proceſſere illis obuiam: & maximum honorem, utpote inuictis Chriſti athletis, deferunt. Sed aduerſarij inuidia armati, referunt ad imperatorem, idem ipſum, quod hiſce hominibus dedecori fore putabatur, ſummum honorem attuliſſe. Qua re cognita, Valens dat mandatum, ut bini duntaxat ſimul eant, & pars in Thraciam, pars ad extremos Arabiæ fines, alij in quædam Thebaidis oppidula diſpergantur. Ferunt autem crudeliſsimorum quorundam opera tum eos quos natura coniunxerat, diſtractos fuiſſe: tum qui fratres erant, ab ſe mutuò ſegregatos: Eulogium uerò, qui alijs præfuit presbyteris, & Protogenem ſecundum, ab eo in Antinonen, quæ eſt in Thebaide, relegatum. quorum uirtutem obliuione obrui non ſinam. Poſtquam enim compererunt epiſcopum illius urbis eandem ſecum fidem amplexantem, eccleſiaſticis conuentibus communicarunt illi quidem: ſed cum uiderent paucos admodum in unum coeuntes, & ciuitatis habitatores gentiles eſſe accepiſſent, doluerunt certè plurimum, ut par erat, & eorum infidelitatem grauiter lamentati ſunt. Attamen non ſatis eſſe cenſuerunt dolore propterea tangi: ſed quoad poterant, eorum animos ſanare laborarunt. Nam diuus Eulogius in cella concluſus, dies noctesque totas uniuerſitatis gubernatorem Deum orauit. Protegenes autem, uir apprimè admirabilis, in literis educatus ab Eunomio, & in celeriter ſcribendo exercitatus, cum locum reperiſſet idoneum, ludum aperuit, & pueris docendis operam dedit: atque eos non modò exercuit ad celeri manu ſcribendum, uerùm etiam ſacra Dei eloquia edocuit. Nam hymnos Dauidis tãquam dictata illis propoſuit: & eas Apoſtolicæ doctrinæ ſententias, quas eorum ingenijs accommodatas putabat, ediſcendas tradidit. Ac cum unus ex pueris in morbum eſſet delapſus, uenit ad domum eius: & dexteram ægrotantis tangens, precibus morbum depulit. Qua re intellecta, aliorum puerorum patres eum ad ſuas quoque ædes deducunt, orantque ut liberis morbo uexatis opem ferat. At ille reſpondit, ſe non prius Deum precaturum uti morbum depellat, quàm qui ægrotaret, baptiſmi lauacro tinctus eſſet. Cui rei à patribus libenter aſſenſum eſt. nam ſanitatis deſiderium eos ad iſtud faciendum impulit: & ſimul tum animo, tum corpore ſanati ſunt. Verùm ſi quando quenquam ex numero ægrotantium ad diuinam Spiritus ſancti gratiam recipiendam induxiſſet, eum ad Eulogium deducit, pulſat oſtium, orat uti tum aperiat, tum ſigillum Dominicum ei, quem uerbo Dei ad fidem traxiſſet, imponat. At cum Eulogius ægrè ferret, uelut precibus interruptis: tum Protegenes, Eſt, inquit, errantium ſalus magis neceſſaria. Itaq; mirari omnes Protegenem, cum eum eiuſmodi miracula edere, & tam multis lucem diuinæ

Octoginta ex orthodoxis ſimul in exilium acti.

Eulogij et Protogenis relegatio.

Protogenes ſcriba.

Protogenis miracula.

A uinæ cognitionis impartire cernerent, primas Eulogio concessisse: & eos, quos uerbo Dei cœperat, ad illum deduxisse. Meritò igitur multo maiorem præstantioremq́ue uirtutem in eo esse suspicati sunt. Postea uerò quàm tempestas persecutionis sedata fuit, & ecclesijs allata tranquillitas, istiq́ue duo iussi domum reuerterunt, omnes eos producere, lamentari eorum discessum, lachrymas fundere cœperunt: & maximè omnium ecclesię illius antistes, quippe qui illis in agro Dominico colendo deinceps careret. Vbi in patriã ueniunt, diuus Eulogius, Barse illo magno ad uitam nullis aspersam molestijs translato, ecclesiæ ab eo gubernatę clauum obtinet. Protogeni autem illi admirabili dabatur in mandatis, uti Carras coleret, urbem sanè incultam, & spinis Gentilium refertam, multosq́ue & graues requirẽtem labores. Atq́ue hæc quidem, pace in ecclesijs constituta, acciderunt.

Eulogius Barsæ successor.

Protogenes Carris præfectus.

De sancto Basilio Cæsariensi episcopo, & quæ contra ipsum à Valente & Modesto præfecto intentata sunt.

CAP. XVII.

VAlens autem, tota propè dixerim Christi ecclesia pastoribus nudata, Cæsaream, quam Cappadoces accolunt, proficiscitur. Quo quidem tempore Basilius, præclarum orbis terrarum luminare, illius ecclesiæ antistes fuit. Ad quem Valens mittit præfectum, iubetq́ue, uti uel ei persuadeat communionem Eudoxij amplexari: uel si minus illud posset efficere, ecclesia illum eijcere. Nam celebris uiri illius fama, quæ ad eius aures permanarat, impedimento fuit, quo minus illum primum adoriretur: ne generoso animo impetum excipiens, eumque repellens, exemplum alijs præberet fortitudinis. Attamen quod moliebatur, simile uisum est aranearum telæ. Nam alij episcopi, cùm ueteribus de religione acquieuêre decisionibus, tum uelut quædam turres fidei murum firmum tenuêre. Cum autem præfectus Cæsaream uenisset, Basilium Magnum accer-

Basilius Cæsareæ Cappad. episcopus.

B situm honorificè excipit, leni & blanda oratione compellat: hortatur ut cedat tempori: & ne propter nimis curiosam dogmatum obseruationem, eamq́ue paruò æstimandam, tot tantasq́ue ecclesias prodat. Pollicetur se imperatoris amicitiam ei conciliaturum, beneficiaq́ue multis alijs inde euentura prædicat. Cui diuinus ille uir, Pueris, inquit, hæc quidem oratio conuenit, siquidem illi ac sui similes eiusmodi uerba auidè arripiunt: at qui sunt in Sacris literis educati, ne unam quidem syllabam diuinorum dogmatum prodi sinunt: sed pro istorum defensione, si opus sit, nullùm non mortis genus libenter amplectuntur. Quod autem ad imperatoris amicitiam attinet, eam cum pietate iunctam magni æstimo: sed si ea careat, perniciosam esse dico. Ac cum præfectus grauiter commotus esset, diceretq́ue eum amentem esse: tum diuus Basilius, Me (inquit) hanc semper amentiam opto habere. Postea uerò quàm egredi iussus erat, & quid sibi agendum sit secum deliberare, posteroq́ue die suam declarare sententiam, & huic orationi etiam minæ adiunctæ: fertur uir ille omni laude cumulandus respondisse: Ego quidem certè, idem qui iam sum, cras ad te redibo: tu uerò ne mutes sententiam, sed minis utaris uelim. Isto cum illo habito sermone, præfectus factus obuiam imperatori, nũciat ei quæ dixerat Basilius, docet eius uirtutẽ: & quàm uirili & excelso animo sit, exponit. Quo quidẽ tẽpore imperator tacitus in palatium ingreditur. Vbi aũt uidit in familiã suam plagas cœlitus demissas (nã & filius graui morbo afflictatus, iamiã erat è uita migraturus, & cõiunx uarijs calamitatib. oppugnata fuit) istarumq́ue miseriarũ causam agnouit, diuinũ hominẽ, quẽ minatus fuerat se supplicio affecturũ, orat, ut domũ ad se ueniat: duces autẽ imperatoris mãdata cõficiunt. Magnus igitur Basilius tũ profectus ad regiã, et filiũ imperatoris morti uicinũ cõspicatus, pollicetur eũ ad uitã reuersurũ, modò sacrosancto baptismate à pijs hominib. donaretur. Quæ cũ dixisset, exiuit. Impator uerò iureiurãdo, more demẽtis Herodis, obstrictus, quibusdã sectæ Arianæ,

Modesti cum Basilio M. colloquium.

Basilij παρρησία.

Valentis filius ab Arianis baptizatus moritur.

Arianæ, qui aderant, pueri baptizandi negocium dat. Puer extemplo obijt mortem. A Itaque Valentem pœnitebat: qui mente complexus, quantum ex iureiurando suo uerè obseruato accepisset incommodi, rectà ad templum sanctum se confert: fitque doctrinæ Basilij magni auditor, & consueta dona altari offert. Basilius autem eum intra sacra aulæa, ubi ipse sedebat, uenire iubet: ad quem longam orationem de dogmatis diuinis instituit, eíque dicenti Valens auscultauit. Aderat etiam quidam nomine Demosthenes, culinæ imperatoriæ præfectus, qui more planè barbaro orbis terræ magistrum Basilium reprehendit. At diuus Basilius subridens: Demosthenem, inquit, illiteratum uidimus. Vbi uerò ille maiore exardescens iracundia, minari cœpit: Tuum est, inquit Basilius ille magnus, iusculorum curare condimenta. Nam cum aures habeas oppletas sordibus, sacrosancta dogmata audire non potes. Atque ita ei à Basilio responsum est. Imperator autem sic Basilium admirari cœpit, uti agros, quos ibi habuit pulcherrimos, pauperibus, quorum curam susceperat, quíque corpore toto labefactati maxima egebant curatione, donaret. Itaque ad hunc modum Magnus Basilius primum Valentis impetum deuitauit. Secundò autem cum eò accederet, rerum ante gestarum oblitus (quippe eius mens à quibusdam ueteratoribus expugnata fuit) hortatur Basilium, ut ad partem aduersariam se transferat. Deinde cum ei persuadere non posset, iubet edictum de illo in exilium mittendo conscribi. Quod cum sua manu ratum facere conaretur, ne apicem quidem unum alicuius literæ facere potuit. siquidem ruptus est calamus: neque id semel, sed iterum ac tertiò accidit. Ac cum impium illud edictum confirmare impensius laboraret, concussa est dextera, tremórque eam occupauit. Atque cum animo esset præ metu propè attonito, chartam manibus dilacerauit. Vnde rerum omnium moderator Deus satis perspicuè ostendit, tum quòd alijs eius permissu eadem ipsa obtigerunt, tum quòd Basilius ope illius insidijs ereptus fuit. Atque ut in isto Basilij negocio potentiam suam monstrauit, sic in illo altero suæ prouidentiæ genere fortitudinem præstantissimorum hominum curauit palàm prædicandam. Valentem igitur, in hunc impetum facientem, spes frustrata est. B

Valentis pœnitentia, et ad ueram fidem conuersio.

Demosthenes culinæ imp. præfectus illiteratus.

Valens à uera fide rursum deficit.

Valentis manus edictũ contra Basiliũ scripturi, afflicta.

De sancti Athanasij morte, & Petri successione.

CAP. XVIII.

ALexandriæ porrò cum uictor Athanasius, post multa confecta certamina, post totidem etiam reportatas coronas, ex huius uitæ laboribus ereptus esset, & ad uitam uacuã à molestijs trãslatus: Petrus, uir facilè optimus, præsulatum illum obtinuit: quem primum B. Athanasius suo suffragio designarat, eiúsque electioni ab omnibus tam sacerdotibus quàm magistratibus assensum est. Populus quoque uniuersus acclamationibus, quantum lætitiæ percepisset, demonstrauit. Nam laborum ab Athanasio susceptorum socius & particeps fuit, & cum eo tum ibi uitam degente, tum peregrinante semper uersatus est, & uarios labores cum illo unà exantlauit. Quapropter episcopi uicini eò simul ire maturant: & qui uitam seuera disciplina exigebant, ij ea relicta, ad Petrum in sede Athanasij collocandum se conferunt.

Petrus Athanasij successor.

De exturbatione Petri, & Lucij Ariani inductione. CAP. XIX.

POstea uerò quàm in sede episcopali locatus erat, præfectus illius prouinciæ collecta Gentilium & Iudæorum multitudine, ecclesiæ parietes circumsedit, deditque Petro mandatum ut exiret: atque adeò minatus est, se eum, nisi exiret, inuitum inde exturbaturum. Atque ista egit, simulans quidem se uelle imperatori gratificari, & contrariam doctrinã tuentes grauibus afficere incõmodis: sed reuera, ut impiæ iræ, qua exardescebat, indulgeret. Nã colendis simulachris penitus addictus erat: & festi splẽdidissimi loco habuit, turbulentã Ecclesiæ iactationẽ. Proinde Petrus ille admirabilis, cũ bellũ ex inopinato ortũ uideret, clàm ecclesia

A egreditur: & conscensa naue, Romam contendit. Paucis intermissis diebus, Euzoius Antiochia Lucium secum ducens, Alexandriam aduentat, eiq; tradit ecclesias: de cuius impietate ac scelere Samosata satis fecissent periculi. Populus autem doctrina Athanasij educatus, cum contrarium alimentum sibi præberi cerneret, conuentus ecclesiasticos deseruit. Quapropter Lucius subsidio satellitũ, qui simulachra colebant, usus, alios uerberibus cędere, includere in carcerem alios, nõnullos per uim in fugam uertere, quorundam ædes instar barbarorum uastare cœpit. Cęterùm à Petro illo admirabili hæ res sunt multo accuratius in epistola explanatæ: quam epistolam ipse equidem, ubi unum scelus à Lucio editum exposuero, in historiam inseram. Erant in Ægypto homines, qui angelicam planè uiuẽdi rationem summo studio excolentes, à tumultu ac strepitu ciuili se remouerent, uitamq; in solitudine degere instituerent, & loca arenosa planeq; sterilia redderent frugifera: & ex uirtute, quam uelut legem uiuendi sibi proposuissent, fructum Deo gratissimum pulcherrimumq; efferrent. Quod uitæ genus tametsi alij complures colere inceperant, tamen Antonius ille multorum ore ac sermone celebratus, se ordinum illorum qui seueram hanc & monasticam uiuendi disciplinã sectati sunt, magistrum longè præstantissimum præbuit: atque solitudinem, palæstram uirtutis monachis effecit. Cuius discipulos (nam ille ipse cum maximo & præclarissimo uiatico iam ad portum tranquillitatis appulerat) infelix ille & planè miser Lucius persecutus est. Nam principes sacrosancti illius chori, Macariũ dico, illum celebrem, & gentilem eius, quinetiam Isidorum, & alios præterea è spelũcis educẽs, quandam in insulam ab impijs hominibus habitatam, quæ nullum unquam pietatis magistrum admiserat, relegauit. Ac cum nauigium ad littus insulæ appropinquaret, dæmon, quẽ insulani colebant, relicto simulachro sibi dedicato, in quo iam diu suum domicilium habuerat, filiam sacerdotis in furorem compulit: & bacchan-

B tem ad idem ipsum littus, ad quod remiges nauem appulerant, deduxit: cuius lingua pro instrumento usus, eadem per eam contenta uoce effudit uerba, quæ mulier olim Philippis habens spiritum Pythonis. Omnésque tum uiri tum mulieres audiuere dæmonem illum dicentem, O uestram potentiã, ô famuli Christi, ubiq; à uobis abigimur, ex ciuitatib. & pagis, ex montibus & collib. ex solitudine ab incolis deserta. Sperabamus quidem in hac insula ætatem agentes, uestris telis fuissẽ liberatos: de qua iam spe decidimus. Nam persecutores uos istuc amandarunt, non ut uos afficerent molestia, sed uti nos uestro aduentu hinc expellerent. De insula igitur decedimus: uestræ namque uirtutis radijs, tanquam telis percellimur. Hæc & his similia locuti, puellam prostrauere ad terram, ipsiq; prorsus euanuere. Diuinus autem ille sanctorum chorus puellam precibus excitauit, & sobriam ac sanã genitori reddidit. Huius miraculi spectatores ad sanctorum illorũ pedes prouoluti, orant uti per eos salutis uiaticum assequantur: delubrum simulachrorũ diruunt: atque piæ doctrinæ splẽdore illuminati, sacrosancti baptismatis gratia donati sunt. Quibus rebus in urbe Alexandria palàm cognitis, omnes pariter cœperunt Lucium conuicijs lacerare, atque adeò dicere, iram Dei ipsos oppressuram, ni si diuinus sanctorum illorum cœtus dimissus esset. Itaque Lucius ueritus tumultum ciuium, fecit copiam sanctis uiris ad spelũcas suas reuertendi. Quanquam uerò ex his detestabilis eius nequitia & impietas satis cognosci potest, tamen Petri illius admirabilis epistola multò accuratius scelera ab eo admissa explanabit. Sed nè nimis longus sim, ea duntaxat quæ sunt in media epistola posita, citabo.

Marginal notes: *Petri ecclesiæ Lucio Ariano tradita ab Euzoio.* — *Lucij scelus.* — *Antonius eremita.* — *Macarij & Isidori relegatio.* — *Sacerdotis filiæ dæmonio obsessæ testimonium.* — *Miraculum.*

De ijs quæ Lucij impulsu Alexandriæ contigerunt narratio, ex Petri Alexandrini episcopi epistola. CAP. XX.

PRouinciæ illius præfectus Palladius, professione Gentilis, & simulachris colendis semper deditus, quoniã sępe animo instituerat bellũ cõtra Christũ gere-

Marginal note: *Petri Alexandrini episc. epistola.*

re: tandem copijs, quas suprà dixi, in unum coactis, Ecclesiam non aliter atque barbaros subiugare maturat. A Tum uerò, tum inquam, facinora lõgè improbissima admissa fuere. Quæ dum uolebam solum commemorare, eorum memoria tantũ mihi attulit doloris, uti immensam uim lachrymarum profuderim. Quę sanè ægritudo me diu admodum oppressisset, nisi diuina quadam cogitatione eam lenire aggressus fuissem.

Palladius præfectus idololatra.

Nam copiæ in ecclesiam Theonæ (sic enim uocabatur) ingressæ, pro uerbis grauibus & Ecclesia dignis simulachrorũ laudes decantare, pro diuinarum literarũ lectione plausus indecoros edere, fractasq; uoces cũ obscœnitate fundere & contumelias in Christi uirgines iacere non sunt ueriti. Quales quidẽ contumelias lingua pferre reformidat, quippe cum dictu turpes sint. Nam quisnam benesanus, cum eas tantummodo audiret, nõ aures penitùs obstrueret? imò uerò optaret se potius surdum esse, quàm ut tantam obscœnitatem auribus acciperet? Sed utinã uerborum turpitudine contenti, in ea re solum deliquissent: & non improbitate factorum, uerborum petulantiam longè superassent. Nam conuicium, qualecunq; illud sit, est quidem tolerabile, præsertim his in quorum animis Christi prudentia & doctrina diuina habitat.

Conuiciũ Christianis tolerabile.

At isti, uasa iræ aptata ad interitum, nasuti, qui strepitum lasciuum, sonorum, & uelut ex aquæ ductu (ut ita dicam) erumpentem, per nares effundebant: uestes sanctarum Christi uirginum, quarum pius uitæ cultus exemplar uiuendi sanctorum angelorum expressit, dilacerare, easq; nudas, uti in lucem editi erant, per urbem triumphi loco ducere, & pro sua libidine petulanter & obscœnè irridere cœperunt: denique quæ perpetrata sunt, tum crudelia erant, tum peregrina. Quod si quis his rebus ad misericordiam inductus, eos uel ui prohibere, uel hortando à talibus facinoribus dissuadere conaretur, non sine uulneribus discessit. Verùm, prohdolor, multæ uirgines per uim stupratæ, complures etiam fustibus in capite cæsæ, mutæ iacuerunt: quarum corpora tumulis mandandi nulla omnino permissa potestas est. B Et propterea complura earum corpora, quæ sunt ab illarum parẽtibus cum multo gemitu quæsita, nondum reperiuntur.

Virginum sacrarum uiolatio & cædes.

Sed quid inter res magnas, eas quæ sunt exigui momenti, persequor? Aut quid in his immoror, & non ad eas quæ propter acerbitatem me ad se rapiunt, properè sermonem transfero? Quarum, certò scio, uos magna capiet admiratio, & uelut attoniti iuxtà nobiscum consistetis, obstupescentes admodum, quòd Dominus tanta clementia usus sit, ac non funditùs hanc uniuersitatem deleuerit. Nã quæ neque facta sunt, uti scriptũ est, neque audita in diebus patrũ nostrorũ, hæc impij in ipso altari designarunt. Nam uelut in proscenio, in quo turpis aliqua ageretur fabula, puerum masculum, qui sexũ denegauerat uirilẽ, & muliebrem sibi affinxerat, quiq; tum oculos habebat (ut scriptis proditũ est) stibio oblitos, & uultum simulachrorum more fuco rubentem, habitu muliebri in ipso sancto altari, ubi pro Spiritus sancti descensu inuocari solet, corpore in orbem acto, & manibus huc illucq; cum gestu iactatis, saltare compulerunt: atque in risum immoderatum effusi, nefarias uoces ore extulerunt.

Altaris profanatio.

Rursus, cum istud quoque ad rectum ordinem spectare, & præterita facinora decora potius quàm nefaria existimarent, unum ex suis turpitudine insigniter nobilitatum, & ut pudore, ita uestibus, sicut natus erat, nudatum in summo Ecclesiæ solio collocant, turpemq; contra Christum concionatorem appellant. Nam pro uerbis diuinis turpitudinẽ, pro graui oratione petulantiam, pro pietate impietatem, pro continentia stuprũ, adulteriũ, concubitũ cum masculis prędicauit: docuitq; cùm alia, tum furtum, cibum & potionem, uitę hominum utilia esse. Quæ cũ ita se haberent, & ipse de Ecclesia decessissem (qui enim ibi manere poteram, ubi incursiones à militibus factæ, ubi multitudo argento conducta ad seditionem, ubi nimia pecuniæ cupiditas, ubi turbæ gentilium amplissimis promissis ad maleficia inuitatæ?) noster scilicet successor Lucius, qui partes lupi nequitia & improbè factis agere impensè stude-

A ſè ſtudebat,quiꝗ epiſcopatum non conſenſu epiſcoporum orthodoxorum in unū
conuenientiū,non ſuffragijs uerè clericorum,non poſtulatione populi,uti ſacri ec-
cleſię canones pręſcribunt,ſed pecunia tanquam dignitatem quandam,ut ita dicā,
ſecularem emerat,illò cum mandato aduenit.Iſtum autē comitati ſunt(ſolus enim
in urbem ingredi non poterat)non epiſcopi ulli,non presbyteri,nō diaconi,nō po
puli multitudo,non monachi hymnos ex ſacris literis deprōptos cantantes:ſed Eu
zoius,qui iampridem in ſancto & celebri concilio Nicæno,cum diaconus eſſet in
urbe noſtra Alexandria,unà cum Ario abdicatus fuerat:nunc autem pręſul eccleſię
Antiochenæ,quam uelut peſtis labefactat:& Magnus quidam,Comes prouinciali
um largitionum,cum ingenti militum manu,uir nullo non impietatis genere ſem
per nobilitatus:qui Iuliani temporibus eccleſiam Beryti(ea autem eſt urbs Phœni
ciæ perilluſtris)incenderat:ſed Iouiano piæ memoriæ Imperatore regnante,eandē
ſuis ipſius impenſis erat denuò ædificare coactus: parumꝗ aberat quin ſecuri
fuiſſet percuſſus, niſi multis pro eo deprecantibus, ueniam ab imperatore
impetrauiſſet. Itaque uos,qui incredibili pietatis ſtudio flagratis,quorum opem
ad hæc ſcelera uindicanda imploro,hinc conſiderare debetis,quæ & quanta malefi
cia ab iſto,quem dixi,tyranno Lucio,qui in nos impetum fecerit, contra eccleſiam
Dei deſignata ſint. Nam non à ueſtra pietate ſolum,uerùm etiā ab epiſcopis omni-
bus orthodoxis ſæpenumero abdicatus,ciuitatem ei iuſtis de cauſis admodum in-
fenſam occupauit.Quinetiam non modò,uti inſipiens ille blaſphemus in Pſalmis
loquitur,quòd Chriſtus non eſt uerè Deus:ſed etiam uitæ inſtitutis & ipſe corru-
ptus eſt,& alios corrumpit,inꝗ maledictis contra Seruatorem ab his qui creaturā
creatoris loco colunt,iactatis plurimùm delectatur.Et quid quæſo cauſæ eſt,cur,cū
ſimili cum Gentilibus opinione imbutus ſit,non noua quadam & inaudita impu-
B dētia ſceleratus Deum colere audeat? In cuius conſpectu,Gentiles has laudes prę-
dicarunt:Gratus eſt nobis tuus,ô epiſcope,aduentus,qui filium Dei negas. Sera-
pis te amplectitur,hucꝗ adduxit. Atque iſti quidem in eo excipiendo,nomen ſi-
mulachri ſui patrij recitarunt. Porrò autem uix momentum temporis iam pręte
rierat,cum Magnus,quem ſuprà nominaui,indiuiduus impietatis iſtius comes,ſa-
telles truculentus,ſatrapa crudeliſsimus,copijs commiſsis ſuæ curæ in unum colle-
ctis,presbyteros & diaconos numero decem & nouem,quorum nonnulli octoge-
ſimum ætatis annum præterijſſent,comprehendit:& de illis,uelut in aliquo ſcele-
re,eoꝗ Romanorum legibus contrario deprehenſis,iudicium publicum exercere,
& ignarus legum quæ ſunt pro Chriſtianæ pietatis defenſione ſancitæ,eos com-
pellere cœpit,uti auitam fidem ab Apoſtolis per patrum ſucceſsionem nobis tradi
tam proderent:affirmauitꝗ,Valētem Auguſtum Imperatorem clementiſsimum,
hac re uehementer delectatum iri. Poſtremò cum maxima contentione uocis hęc
uerba protulit:O miſeri,obſequimini,Arianæ opinioni aſſentite. Nam diuinum
numen,licet illa quam colitis religio uera ſit,ſi non ueſtra ſponte,ſed neceſsitate ad-
ducti,ab ea diſcedatis,ueniam uobis daturum eſt. Etenim in his quæ neceſsitate
peccantur,relinquitur excuſationi locus:ſed cum ſua ſponte quiſquam deliquerit,
carere reprehenſione non poteſt. Quocirca ijs rationibus ante oculos mētis poſi-
tis,abiecta omni cūctatione,alacri animo noſtrę accedite ſententiæ, & dogmati A-
riano,quod iam Lucius(eum namque nominauit)palàm prędicat ſubſcribite:pro
certo perſuaſi,quòd ſi iſtius doctrinæ obtemperaueritis, ſitis pecuniam, opes,
& honores ab Imperatoribus conſecuturi:ſin autem reſtiteritis,tū carceres,tormē
ta,q̄ſtiones,flagella,& carnificinæ uobis ſubeundæ ſunt:tum pecunijs unà cū poſ-
ſeſsionibus orbatieritis: tum deniꝗ eiecti è patria,ad loca moleſtiſsima incolenda
condemnabimini. Ad hūc modum igitur generoſus iſte dux,minis cum fraude
temperatis,omnes à pia doctrina & ſententia partim cohortando,partim cogendo
deducere ſtuduit. At uerò illi,quoniam pietatis proditionem plus habere acer-

Lucij cum Euzoio in eccleſiam irruptio.

Magnus Comes.

Berytus.

Lucij in Eccleſiam Dei maleficia.

Lucius epiſc. à Gentilibus quomodo exceptus.

Magni Comitis in Chriſtianos crudelitas.

Ad Arianiſmū amplectendū exhortatio.

Pietatis proditio omni cruciatu acerbior,

bitatis(uti reuera habet)quàm ullum cruciatus genus,existimabant,demũ necessitate compulsi,his uerbis ei responderũt, uirtuteq; & uirili animorum celsitate fraudem eius pariter & minas profligarũt:Desine posthac,desine his uocibus nos perterrere:à uerbis inanibus proferendis tu te cohibe. Nam nos neque nouitium, neque recentem colimus Deum.Ac tametsi tu uelut fluctibus iactaris, spumã ore temere fundis,& tanquam uentus uiolentus in nos cum impetu ruis:tamẽ nos ad extremum usq; spiritum,sumus doctrinę pietatis firmè adhæsuri.Neque certè unquã sensimus Deum potentiæ,sapientiæ, aut ueritatis expertem esse:neque patrem interdum existere,interdum non existere,uti impia Arianorum opinio fert:neque filium in tempore ortum,aut momentaneum esse opinati sumus.Nam si filius(sicut Ariani somniant)creatura sit,& non sit patri consubstãtialis:inde efficeretur,ut pater quoq; non sit:quippe si,ut illi sentiunt,quodam tempore non extabat filius, pater etiam quodam tempore non fuit.Verùm si pater semper existit,filio uidelicet, uero germine,& nõ ex seminis profluuio enascentis existẽte (Deus enim impatibilis)quid est cur non demens & insanus existimetur ille,qui filium,per cuius gratiam factum est ut sint omnia,quodam tempore non fuisse sentiat? Nam patres nostri per uniuersum orbem terrarum diffusi,ex quorum fide isti excidentes, meritò sanè patre carere dicantur,Nicææ in unum conuocati,peruersæ Arij opinioni, cuius patrocinium iste nouitius susceperit, anathema denunciarunt: & filium non ex alia essentia quàm patris,quod tu nos iam dicere urges,sed ex eadem ipsa cõstare asseruerunt.Quod quidem præclarè & cum pia cogitatione complexi,filium ex crebra uocum è sacris literis petitarum collatione patri consubstantialem ingenuè confessi sunt.Itaque cum hæc & alia ijs similia dixissent,ad multorum dierum spacium in carcerem eos conclusit Magnus,ratus se eo pacto illos à pia sententia deducturũ. Verùm illi non aliter atque fortissimi in stadio athletæ,omni metu penitùs deposito,se rebus præclarè à patribus diuina mente & cogitatione gestis quasi perungentes,multo excelsiores animos ad pietatem propugnandam habuerunt,tormenta nihil aliud quàm uirtutis gymnasium arbitrati. Sic igitur cum decertarent,& spectaculum(uti scribit beatus Paulus)tum angelis tum hominibus fierent, accurrit tota ciuitas,uisura Christi athletas uerbera iudicis eos torquentis tolerantia uincẽtes,& contra impietatem per patientiam erigentes trophæa, & triumphos aduersum Arianos agentes:quos quidem per minas ac fraudem oppressos,dirus iste hostis libidini eorum,qui impietatem contra Christum exercebant,se dediturum censuit. Cum igitur tormentis crudeliter eis infligendis fatigatus esset, populusq; uniuersus uarijs querelæ generibus & multo luctu uteretur,truculentus ille dux, qui omnem exuerat humanitatem,consuetis suis copijs denuò ad tumultum ciendum collectis, Christi athletas ad iudicium,imò uerò ad iniustam condemnationem uocat,eosq; ad littus maris sisti iubet:in quo loco cum simulachrorum cultores,& Iudæi mercede conducti,more suo contra eos uociferarentur,& illi manifestæ insanorum Arianorum impietati cedere nollent,sententiam de illis,populo uniuerso ante tribunal grauiter lamentante, pronunciat Magnus,ut Alexandria exacti,ad incolendam Heliopolim,urbem Phœniciæ, transportarentur:in qua quidem urbe ne unus quidem habitabat,qui Christi nomen audire(omnes enim simulachra colebant)omnino sustineret. Itaque iussis illis actutùm nauem conscendere,ille ipse in litore stans(nam in balneis publicis,quæ propè inde aberant,eos condemnauerat) ensem districtum illis ostendit,ratus quidem se terrorem iniecturũ eis,qui ancipiti gladio Spiritus,infestos dæmones sæpenumero uulnerassent. Dat igitur mandatum,ut iam,cum neque commeatum ullum in nauem imposuissent,neque quicquam omnino haberent,quo exilij molestias subleuarent,inde soluant. Quo quidem tempore ipsum mare (quod planè mirandum est,& propè incredibile)undis agitatum spumare cœpit,rei indignitatem, credo,ægrè ferens: & penitùs

Piorum libera confessio. | *Ariana hæresis.* | *Filius patri cõsubstantialis.* | *Tormenta piorum uirtutis gymnasium.* | *Magni sententia, pij in exilium acti.* | *Heliopolis.* | *Maris miraculum.*

A & penitùs, ut ita dicam, recusans eos uiros excipere, ne eo pacto iniqui mandati exe
, quendi particeps fieret. Quippe his qui ignari erant, barbaram & immanem iudi
, cis uolūtatem perspicuè patefecit: adeò ut uerè dici posit, hac re cœlum ipsum ob-
, stupuisse. Quinetiam tota ingemuit ciuitas, & adhuc lugere non desinit. nā pars
, alternis manuum ictibus pectora tundēdo ingentem strepitum edere: pars manus
, simul & oculos ad cœlum tollere, quò Deum de ui sibi illata testarētur, & ita ferè lo-
, qui: Audi cœlum, & auribus percipe terra, quàm iniqua atque adeò indigna edi-
, ta sint facinora. Denique omnia luctu redundare, planctus & eiulatus per uniuer-
, sam urbem peruadere, flumen'que tantum lachrymarum derepentè manare, uti ip-
, sum mare sua inundatione obruere uideretur. Cum autem dux iam ad litus astans,
, imperaret remigibus, ut uela erigant: tum fiebat fletus promiscuus uirginum, fe-
, minarum, senum & iuuenum, tum lamenta cum amaris lachrymis permista, tū cla-
, mores ab omnibus tam ingentes editi, ut maris undosi murmur, quod tumidi flu-
, ctus mutuò collisi excitare solent, propemodum obscurarent. Vt primùm uerò
, athletæ Christi, quos diximus, appulere Heliopolim, ubi omnes erant superstitio-
, ni dediti, ubi instituta diaboli ad uoluptatem explendam comparata, ubi horrenda
, ferarum latibula (nam montes undique cœlum propter altitudinem penè attingē-
, tes, urbem illam obuallabant) & omnes deinceps in media urbe communiter, & sin
, guli priuatim lamentari, & lugubres uoces fundere inceperunt: dabatur mādatum
, à Palladio, urbis illius præfecto, homine superstitioni deditissimo, ut omnino la-
, chrymari desinerent. Vnde multi qui plorabant, hi'que præ diuino zelo strenui
, ecclesiæ propugnatores arrepti, primùm in custodiam conijciebantur: deinde uer-
, beribus cæsi, lacerati, & tormentis affecti, ad metalla quæ sunt in Phenneso & Pro-
, conneso, amandabantur. Inter quos complures erant monachi, ad numerum uigin
, ti trium, qui quò seueram disciplinam excolerent, in solitudine habitarunt: quibus
B cum unà diaconus, qui literas tum consolationis, tum communionis à Damaso epi-
, scopo Romano ad nos attulerat, manibus à tergo colligatis, à lictoribus palàm tan-
, quā maleficus insigniter improbus trahebatur. Qui acerbioribus tormētis, quàm
, quisquā homicida, excruciatus fuit: cuius ceruices lapidibus & plumbo crudeliter
, uerberatæ erant. Postremò naue ad traijciendum conscensa, eodem modo cum eo
, atque cum cæteris actum est. Nam omni ope ac subsidio destitutus erat, & propter-
, ea frontem signo sanctæ crucis consignauit: sicq; metallis æneis, quæ sunt in Phen-
, neso, traditus est. Porrò autem, cum iudex tenera puerorum corpora torqueret,
, quidam eorum post cruciatus remansere iure sepulturæ defraudati: idq; cum pa-
, rentes, fratres, cognati, & tota penè dixerim ciuitas postularet, ut unum hoc, at-
, que adeò ultimum uitæ solatium illis tribueretur: (sed ô sæuam iudicantis, imò
, uerò condemnantis crudelitatem) Nam qui pro pietate decertarint, idem cum
, homicidis iudicium subeunt, corporaq; eorum manent insepulta: & qui pro fide
, strenuè dimicarint, bestijs & uolucribus obijciuntur ad uorandum: qui denique
, patres cæsorum conscientiæ causa commiserati sint, tanquam impij facinoris auto-
, res securi feriuntur. Quæ Romanorum lex, quæ barbarorum sententia uindica
, uit in eos, qui patribus cæsorum condoluerunt? Vbi'nam tale scelus à quoquam
, ueterum fuit unquam patratum? Olim Pharao iusserat Hebræorum masculos
, trucidari: uerùm inuidia & metu adductus hoc mandatum dedit. At quæ tum
, gerebantur, quanto sunt his quæ modò designata sunt, mitiora? quanto optabilio-
, ra, si in iniuria optio ulla sit? quāto tolerabiliora, si scelus cū scelere (licet scelera aliud
, ab alio seiungi nequeant) uelimus cōparare? Sunt ista q̄ commemoro, incredibi-
, lia quidem, immania, dira, crudelia & barbara, sine misericordia, amara: sed ta-
, men amentes Ariani, in illis insolenter gloriati sunt, atque adeò tripudiarunt.
, Cum enim tota ciuitas in luctu & mœrore esset (nulla enim domus erat, in qua,

Palladius præfectus impius.

Monachi ad metalla damnati.

Phennesi & Proconnesi metalla.

uti in Exodo scriptis proditum est, non iaceret mortuus) hi, quorum crudeles animi A nullo modo exsaturari poterant, non conquieuerunt, sed scelus de integro exercere aggreſsi sunt. Nam uoluntatem suam, quæ ad deteriora inclinabat, patefacientes, suæ maleuolentiæ uirus in illius prouinciæ episcopos effundere cœperũt.

Episcopi miserè tractati.

Siquidem opera Magni, quem diximus, Comitis largitionum, satellitis ad iniuriã satis instructi, nonnullos eorum in iudicium adducere: alijs, quo libitum erat modo insidias parare, eo consilio, uti omnes ubique impietatis laqueis irretirent, nihil intentatum relinquentes. Quinetiam omnia loca circuire, non aliter atque diabolus ipsorum hæreseos parens, quærentes quem deuorent. Atqui cùm in eo quod conabantur, ab omnibus se destitutos uiderent, undecim tamẽ episcopos Aegypti,

Aegyptij episcopi XI in exilium acti.

uiros qui ab ineũte ætate ad summam usque senectutem solitudinem seueræ disciplinæ causa incoluerant, qui sanctam ac sinceram fidem audacter & liberè prędicarant, qui pietatis dogmata unà cum lacte nutricis suxerant, qui uictoriam contra dæmones reportarant, qui uirtute aduersarium repreſſerant, qui Arianam hæresim suis (ut aiũt) coloribus depinxerãt, Magno illo, quem suprà nominauimus, uelut instrumento crudelitatis usi, in exilium eiecerunt: oppidumq́ue nomine Diocæsaream,

Diocæsarea.

à Iudæis, qui Dominum interfecerãt habitatam, incolere compulerunt. Et tamen non aliter quàm Orcus, morte fratrum minimè satiati, ubique terrarum uelut amentes ac stupidi, suæ crudelitatis monumenta relinquere non uerentur, atque adeò maleficijs se nobilitare student. Ecce enim rursus Ecclesiæ catholicæ clericos, qui Antiochię commorabantur, quiq́ue cum quibusdam monasticę uitæ spectatis, tragica eorum scelera testata apud omnes relinquere constituerant, isti uocibus maledicis contra eos in aures Imperatoris infusis, Neocæsaream urbem Ponti

Neocæsarea.

relegandos curauerũt: qui quidem propter locorum asperitatem, uita quoque breui spoliati sunt.

¶ Tales quidem tempora illa tulere tragœdias: quæ tametsi silentio & obliuione obruendæ sunt, tamen literarum monumentis produntur, ad eos coarguẽdos, qui linguis petulantibus Dominum sunt insectati: qui quidem morbo blasphemię in- B fecti, non modò in totius uniuersitatis Dominum & moderatorem Deum conuicia iacere, uerùm etiã contra pios eius famulos bellũ exitiale suscipere nõ dubitarũt.

De Mauia Saracenorum regina, & Mosis monachi ordinatione.

CAP. XXI.

Mauia Saracẽ. regina fit Christiana.

PEr idem tempus Ismaelitæ agros imperio Romano finitimos populati sunt, quorum dux fuit Mauia: quæ non complexa mente eam quam habuit naturã, animos uiriles sibi sumpsit. Eademq́ue post multa commiſſa prælia, primùm fœdus cum Romanis ferit: deinde luce diuinæ cognitionis accepta, postulat episcopum gẽti suæ designari Mosen quendam, qui in finibus Aegypti & Palæstinæ habitabat.

Moses monachus episcopus factus.

Cuius postulationi assensus Valens, diuinum illum hominem Mosen Alexandriã adduci iubet, ibiq́ue gratia episcopali donari. Vbi uerò adductus est, uiditq́ue Lucium sibi manum imponere uelle, Absit (inquit) ut tua manus me consecret: nã tua inuocatione Spiritus sancti gratia in neminem descendit.

Lucius episc. à Mose reprehẽsus.

Cui Lucius: Vnde, inquit, ista cõijcis? Nõ conijcio, inquit, sed certò equidẽ scio. Etenim pugnas cõtra doctrinã Apostolicam, & contrariam ipse doces: atq́ue cum uerbis blasphemiæ, impiè facta coniungis. Quis nãque impius nõ tua causa conuẽtus ecclesiasticos petulãter insectatus est? Quis è laudatorũ uirorũ numero nõ per te exulauit? Quã immanitatẽ barbarã maleficia abs te in dies singulos admiſſa nõ longè superarũt? Quę cũ animo ualde fidẽti dixiſſet, Lucius eius uerbis attẽtè auditis, eũ interficere magnopere cupiebat ille quidem: sed tamen metuebat, ne bellũ extinctũ de integro accenderet. Quamobrem ad alios episcopos, quos ille ipse postulauerat, deduci iussit.

Postrea-

A Postremò Moses, ubi cum fide admirabili gratiam episcopalem receperat, ad illos qui eum requirebant profectus est, & partim doctrina Apostolica, partim miraculis eos ad ueritatem traduxit. Atque Alexandriæ quidem eiusmodi scelera à Lucio admissa, & diuina prouidentia mirè compressa cognouimus.

De rebus truculenter Constantinopoli gestis. CAP. XXII.

Constantinopoli autem, Arriani nauem pijs presbyteris refertam, sine armamentarijs in altum propellunt. Deinde quibusdam suæ sectæ fautoribus in aliud nauigium impositis, mandatum dant, ut nauem presbyteris refertam incendant. Qua re confecta, presbyteri cum igne & mari paulisper conflictantes, tãdem in profundum demerguntur, coronamq; martyrij recipiunt. Valens uerò longissimo temporis spacio Antiochiæ uitam degens, impunitatem concessit gentilibus, Iudæis, & alijs quibusque, qui nomen Christianorum sibi assumentes, doctrinam Euangelio repugnantem prædicabãt. Etenim qui superstitioso errore obstricti tenebantur, mysteria gentilitia obierunt: & cæca opinio à Iouiano post mortem Iuliani extincta, istius Imperatoris permissu reuirescere cœpit. Atque Dialia, Dionysia, & Cereris festa nõ in occulto peragebant Gentiles, uti regnante pio Imperatore assolebãt: sed per medium forum bacchantes cursitabant. Solis autem Apostolicæ doctrinæ propugnatoribus tyrannus iste se hostem præbuit. Nam primũ illos sacris ædibus (Iouinianus enim nunquam satis laudatus Imperator, eis ecclesiam recens ædificatam dederat) exturbauit: qui simulatque ad montis radicem in unum conuenerunt, hymnis Dominum celebrare, diuinaq; recitare eloquia cœperunt: infestos autem aeris turbulenti impetus toleranter perpessi sunt: interdum pluuia, nonnunquam niue & frigore, aliquando uehementissimo solis ardore afflicti. Verùm Imperator ne hac quidem commoditate, licet ualde laboriosa, fruendi permisit illis potestatem: sed missis ad eam rem militibus, eorum conuen-B tum dissipauit.

Nauis presbyteris orthodoxis referta ab Arianis incensa perit.

Valens gentilismũ reducit.

Valens orthodoxis infestus.

Quod Flauianus & Diodorus orthodoxorum conuentum Antiochiæ congregabant. CAP. XXIII.

At Flauianus & Diodorus, tanquam rupes quædam, fluctus irruentes fregerunt. Nam Meletio longè à suo grege uitam degere coacto, hi duo curam gregis suscipiunt: & tum lupis sua fortitudine & sapientia resistũt, tum ouibus conuenientem curationem adhibent. Itaque à radicibus montis depulsi, oues ad ripas uicini fluminis pascebant. Non enim more eorum qui Babylone olim captiui tenebantur, organa suspenderunt: sed conditorem & patronum suum in omni loco dominationis eius hymnis celebrarunt. Cæterùm ne isto quidem in loco conuentum piorum pastorum, Christum dominum diuinis laudibus efferentium, agi hostis ille passus est. Proinde duo illi pastores admirabiles, diuinis ouibus uelut in gymnasium bellicum coactis, spirituales herbas eis demonstrant. Atque Diodorus, uir sapientissimus fortissimusq;, tanquam fluuius limpidus & ingens, tum suorũ animos fortitudinis riuulis irrigauit, tum aduersariorum blasphemias syncerae doctrinæ undis penitùs obruit. Qui ut generis splẽdorem pro nihilo putauit: sic ærumnas pro fidei defensione lubens perpessus est. Flauianus autem optimus uir, etsi ex patricijs ortus, tamen solam pietatem nobilitatis loco numerauit: & tanquam palæstræ magister, magnum Diodorum uelut athletam in omni certaminis genere exercitatissimum perunxit. Nam id temporis, quanquam ipse in conuentibus ecclesiasticis minimè concionatus est, illis tamẽ qui illud munus obibant, magnã copiã argumentorum & sententiarũ è sacris literis petitarũ suppeditauit. Atque ut illi arcus cõtra Arianã blasphemiã tendebãt, ita hic ex mẽte tanq̃ ex pharetra tela eis subministrabat. Quinetiã hæreticorũ retia priuati & publicè disputãdo, facilè disrupit,

Flauiani & Diodori in fouendis orthodoxis studium.

Diodori episcopi uirtus.

Flauianus Christianæ palæstræ magister.

& argumenta ab illis proposita aranearum telis similia esse demonstrauit. Istis A duobus se in prælio socium præbuit Aphraates: cuius uitam in historia nostra, quæ inscribitur Philotheus, conscripsimus. Nam salutem ouium suæ ipsius tranquillitati anteponens, gurgustio, in quo uitam monasticam excoluerat, relicto, labores pascendi gregis Dominici sibi imposuit. At licet superuacaneũ putem hoc loco commemorare, quantas uirtutis opes collegerit, præsertim cum in alio opere illud ipsum literis consignarim: unam tamen rem ab eo gestam, huic peraccommodatam historiæ percensebo.

Aphraates monachus. Theodoriti Philotheus.

De sancto Aphraate monacho. CAP. XXIIII.

Orontes fl.

ORontes fluuius palatium à Septentrionibus præterfluit. A meridie autem, amplissima duarum contignationum porticus, turres utrinque habens excelsas, in ipso urbis muro ædificata est. Inter palatium & fluuium est uia publica, quæ eos qui per portas suas ex urbe egrediuntur, excipit, rectáque ad agros suburbanos ducit. Hac fortè transiens diuinus ille Aphraates se ad bellicum gymnasium, quo sanctis omnibus conuenientem curationem adhiberet, contulit. Hũc Imperator, oculis de sublimi ex porticu regia deiectis, uidit, pallio uili ac sordido indutum: & cito gradu, licet confectum penè ætate, incedentem. Ac cum quidam dixisset, Hic est ille Aphraates, ex cuius nutu pendet ciuitas uniuersa: ibi tum Imperator, Cedò, inquit, quo te conferas? Ille tum sapienter sanè & appositè: Pro tuo, inquit, regno precaturus. Tum Imperator: At domi, inquit, tibi manendum est, & intra cellam, uti lex monastica postulat, orandum. Cui diuinus ille uir, Præclarè admodum, inquit, dicis, ô Imperator: istud sanè mihi faciendum est, & hactenus feci, dum oues Seruatoris pace fruerentur. Verùm quoniam iam magnopere conturbantur, & multum illis impendet periculi, necesse est omnes uias persequi, non modò ne à feris capiantur, sed etiam ut conseruentur incolumes. Nam B dicito mihi, quæso, ô Imperator: Si filia alicuius essem, & sederem in conclaui, uti ædes curarem, atque deinde cernerem flammam in eas incidisse, ædesq́ paternas iam conflagrare: dicito mihi, inquam, quid me facere oporteret: intus'ne manere, & ædes incensas negligere, expectareq́ donec flammæ impetus longius peruaderet: an relicto conclaui, sursum, deorsumq́ cursitare, & aquam afferre, qua flammam extinguerem? Hoc certè te responsurum constat. Nam hæ sunt partes filiæ prudentis & prouidæ. Atque hoc ipsum nos agimus ô Imperator. Etenim cum tu iam in patris nostri ædes flammam inieceris, nos circumcursitamus, quò eam maturè possimus extinguere. Quæ cum locutus esset Aphraates, Imperator ei interminatus, conticuit. Verùm unus ex eius cubicularijs, grauiores contra hominem diuinum iactauit minas, & propterea talem plagam accepit. Fortè ei cura balnei commissa fuit. qui simul ut Aphraatem uerbis cõtumeliosis insectatus fuerat: ad balneum Imperatori parandum se contulit. Cumq́ ingressus esset, repentè de potestate mentis deturbatus, in aquam calidissimam minimeq́ temperatam se præcipitauit, ilicòque obijt mortem. Imperator autem sedens illum expectat, uti indicet, quando in balneum intrandum sit. Vbi uerò multum temporis præterierat, alios mittit, qui moræ causam ei significent. Hi ingressi in balneum, cum omnia intus loca oculis lustrassent, tandem offendũt hominem in aqua feruente miniméque temperata mortuũ, corpusq́ eius ardore dissolutum. Qua re Imperatori nunciata, didicere omnes, quantum ponderis Aphraatis haberet oratio. Attamen de impia sua doctrina minimè destiterunt, sed more Pharaonis cor suum indurarunt: ipseq́ ille Imperator, quamuis cognito sancti uiri miraculo obstupesceret, non tamen eius furor contra pietatem incitatus consedit.

Aphraatis cũ Valente colloquium.

Filiæ prudentis munus.

Calumniæ pœna diuinitus inflicta.

Valentis impietas indurata.

A *De sancto Iuliano, & Antonio magno.* CAP. XXV.

EOdem tempore ille famę celebritate insignis Iulianus, cuius suprà mētionē feci, & relinquere solitudinem, & Antiochiam uenire coactus est. Nam cum Ariani, educati mendacijs, & ad calumnias contexendas ualde parati, magnum illum uirum suæ sectæ fauere constanter affirmarent, tria ueritatis luminaria, Flauianus, Diodorus, & Aphraates, Acacium strenuum uirtutis athletam, qui postea ecclesiam Berœensem ualde sapienter gubernabat, mittūt ad Iulianum, uirum omni genere laudis præstantem, oratum, uti in infinitam hominum multitudinē misericordem se præbeat, aduersariorum de se confictum mendacium coarguat, doctrinam denique ueritatis confirmet. Huius quidem miracula, quæ tum abeundo, tum reuertendo, tum denique in amplissima illa urbe edidit, sunt à nobis in historia nostra, quæ Philotheos dicitur, literarum monumentis mandata: quam historiam, qui has res accuratè cognoscere desiderant, poterunt pro arbitratu perlegere. Quòd autem totam ciuitatis multitudinem ad conuentus nobiscum agendos conciliarit, neminem arbitror in dubium uocaturum, si modò humanam naturam diligenter consideret. Nam res admirabiles, & præter omnium opinionem, omnes ad se pertrahere solent. Atque quòd iste miracula planè eximia edidit, testes sunt illi ipsi ueritatis aduersarij. Idem ipsum iampridem temporibus Constantij, ab Antonio magno Alexādriæ factitatum est. Nam relicta solitudine, totam illam circuibat urbem, quò omnes doceret, tum Athanasium præconem ueritatis, tum Arianos ueritatis hostes esse. Itaque non ignorabant illi sancti uiri, quæ res cuique tempori essent accommodatæ, & quando solitudinis ocium esset amplectendum, quando rursus urbana negocia quieti solitariæ præferenda.

Iulianus deserta eremo, Antiochiam ueni re coactus.
Acacius.
Philotheos Theodoriti.
Iuliani miracula.
Antonius M. eremita.

Quinam alij monachi hoc tempore celebres extiterint. CAP. XXVI.

ERant etiam eodem tempore alij uitæ monasticæ disciplina ualde præstabiles.
B Nam in solitudine Chalcidensi Abitus, Martianus, Abraames, & alij præterea non pauci, in corporibus perturbationibus obnoxijs uitam ab omni perturbatione uacuam traduxerunt. In Apamea item Agapetus, Symeones, Paulus, & alij in eo uitæ genere facilè primas tulerunt. In solitudine porrò Zeugmatensi, Publius & Paulus. In Cyrestensi quoque uir ab omnibus laudatus Acepsemas, se conclusit in cellulam, & eum uitæ modum sexaginta annos continuos transegit, neque uisus à quoquam, neque cuiquam locutus. Adde his Zeugmatium, uirum cumprimis admirabilem: qui tametsi luminibus orbatus erat, tamen circuibat sedulò, quò tum confirmaret oues, tum lupos dimicādo profligaret: ob quam causam cellula eius monastica incensa fuit: alteram tamen Traianus, dux fidelissimus, ei ædificauit, aliasq́ue res ad cultum uitæ necessarias impertijt. In solitudine etiam Antiochena, Marianus, Eusebius, Ammianus, Palladius, Symeones, Abraames, & alij quoque, qui imaginem Dei, ad cuius similitudinem conditi erant, integram conseruarunt. Atq; tum horum, tum illorū uitam scriptis prodidimus. Itēq; mons, qui urbi illi amplissimę imminet, huiusmodi floribus pratensibus pulchrè uestitus est. Nam in eo cū magna nominis celebritate uixit Petrus Galata, & eius gentilis Aegyptius: quinetiam Romanus, Seuerus, Zeno, Moses, Malchus, & alij quàm plurimi, uulgo quidem ignoti, Deo autem penitùs perspecti & cogniti.

Abitus, Martianus, Abraames, monachi.
Agapetus.
Symeones.
Paulus.
Publius.
Acepsemas.
Zeugmatius.
Traianus dux.
Marianus.
Eusebius.
Ammianus.
Palladius.
Petrus Galata.
Romanus.
Seuerus.
Zeno.
Moses.
Malchus.

De Didymo Alexandrino, & Ephraim Syro. CAP. XXVII.

PEr idem tempus Edessæ uixit, uir planè diuinus, Ephraim: Alexandriæ uerò Didymus cum laude floruit. Quorum uterque contra doctrinam ueritati aduersariam libros edidit. Atque Ephraim lingua usus Syriaca, ea eximium spiritalis gratiæ splendorem effudit. Nam etsi doctrinam Gentilium non degustauerat, multiplices tamen ac uarios eorum errores refutauit, & cuiusque fraudis hæreticę imbecillitatem sub omniū aspectum subiecit ad cōtemplandū. Quinetiā cū

Ephraim Syrus.
Didymus Alexandrinus.

Harmo-

Harmonij cantilenæ. Harmonius Bardesanis filius, cantilenas quasdã iam olim composuisset, & impietate cum suaui earum concentu permista aures permulsisset audientium, eosq; in laqueos exitij induxisset: iste, arrepto inde eodem concentus genere, pietatem cum eo miscuit, atque audiẽtibus medicinam tum iucundissimam, tum utilissimam adhibuit. Istis cantilenis celebria martyrum inuictorum festa multo splendidiora fiunt. *Dydimus cæcus.* Didymus autem à puero sensu orbatus oculorum, Poeticam, Rhetoricam, Arithmeticam, Geometriam, Astronomiam, Aristotelis ratiocinandi modos, & eloquentiam Platonis, aurium adiumento didicit: quibus artibus usus est, non ut ueritatem inde hauriret, sed ut eam illis tanquam armis contra mendacia defenderet. Porrò sacræ Scripturæ non literam solùm, sed sensus ac sententias accuratè perdidicit. Atque inter eos qui monasticæ & seueræ uiuẽdi disciplinæ, studioq; uirtutis operam nauarent, isti, quos diximus, id temporis prę cęteris excelluerunt.

Qui nam hoc tempore in Ponto & Asia episcopi claruerint: & de ijs quæ à Valente, de bello, ad Valentinianum magnum scripta sunt, & eius responso: & de Terentij comitis pietate. CAP. XXVIII.

Gregorij duo, Nazianzenus & Nyssenus. Ex eorum autem numero Gregorius uterque, Nazianzenus, & Nyssenus, tulere principatum: quorum hic frater Basilij magni fuit, ille socius studiorum eius & adiutor fuit. Isti in Cappadocia pro pietate dimicantes, facilè primas obtinuerunt. *Petrus Basilij & Gregorij frater.* In eiusdem cum illis laudis societatem uenit Petrus, qui Basilij & Gregorij frater Germanus fuit: quiq;, tametsi humaniore literatura non perinde ut illi instructus erat, pio tamen uiuendi genere admodum excelluit. *Optimus. Amphilochius.* Porrò in Pisidia, Optimus & Amphilochius, in Lycaonia pro auita fide strenuè decertantes, aduersariorum impetus repulerunt. *Damasus. Ambrosius.* In Occidente item Damasus episcopus Romanus, & Ambrosius Mediolanensis episcopus, eos qui tela in ecclesiam lõgo interuallo interiecto coniecerant, contrà feriebant. Quibus cum unà alij, extremas orbis terræ oras incolere coacti, scriptis tum suorum confirmauere animos, tum hostes profligauere. Nam rerum omnium gubernator Deus, gubernatores tempestatis magnitudini pares dedit: & acerbæ hostium incursioni uirtutem Ducum opposuit: & medicamenta temporis iniquitati accõmodata, & ualde salubria tribuit. Atque non solum ad hunc modum ecclesijs prouidit benignus Dominus, uerùm etiam alijs quibusdam rationibus eas diligenter accurauit. *Gothicum bellum diuinitùs excitatum, ut pijs pax esset.* Nam gentem Gothicam excitauit ad bellum, eo quidem consilio, uti Valentem, qui contra pios solum prælio decertare didicerat, in Bosphorum pertraheret. Itaque stultus ille tãdem sua ipsius intellecta imbecillitate, literas scripsit ad fratrẽ, quibus exercitum ab eo postulauit. Ad quem rescripsit frater, nefas esse, homini bellũ gerenti cum Deo opem ferre, cuius temeritas meritò coercenda esset. Quo responso etsi miser ille grauiter diuexatus erat, non tamen destitit ab audacia, sed perrexit ad aciem cõtra ueritatem instruendam toto animo incumbere. *Terentij ducis pietas.* Nam cum Terentius, dux longè præstantissimus, & pietatis insignibus egregiè exornatus, ab Armenia, erectis uictoriæ trophæis, reuertisset: Valensq; ei imperasset, uti donum aliquod pro laboribus peteret: ipseq; donum quod cupiebat, dignum homine pietatis institutis educato Valenti indicasset (petebat enim non aurum, non argentum, non agros, non domum: sed, ut una ecclesia illis qui pro doctrina Apostolica se in discrimen obtulissent, concederetur) Valens accepto libello supplici, & cognitis rebus quæ in eo continebantur, admodum stomachatus, illum dilacerauit, iussitq; ut alias res peteret. Terentius uerò, collectis laceris libelli particulis: Accepi, inquit, iam abs te, ô Imperator, donum, habeoq;, neque aliud petam. Nam quid ego animo instituerim, iudicet ille, qui huius uniuersitatis iudex est.

De

A *De Traiani ductoris exercitus linguæ libertate.* CAP. XXIX.

VAlens, ubi traiecto Bosphoro uenit in Thraciam, primùm quoniam bellum uehementer extimescebat, longo tempore Constantinopoli ipse commoratus est: Traianumq; ducem contra barbaros misit cum exercitu. At postquã Traianus ab hostibus superatus reuertit, Valens illum conuicijs ualde lacerare, & mollitiem ignauiamq; ei obijcere cœpit. At ille liberè, uti uirum generosum decebat, Non ego, inquit, ô Imperator uictus sum: sed tu ipse prodidisti uictoriã, qui contra Deum aciem instruere non desinis, & ita eius auxiliũ barbaris concilias. Nam abs te oppugnatus, se illis adiũgit. Atq; Deum semper sequitur uictoria: & ad eos accedit, quibus Deus se ducem præbet. Non nosti, inquit, quos uiros ecclesijs expuleris, & quibus eas tradideris? Ista quidẽ ita se habere, & Arintheus, & Victor, qui duces quoq; erant, ingenuè confessi sunt: Imperatoremq; hortati, ne reprehensiones cum ueritate coniunctas iniquo animo ferret.

Traianus dux, eiusq; in Valentem παῤῥησία.

Arintheus. Victor.

De Isaacio monacho Constantinopolitano, & Bretannionis Scythiæ episcopi in coarguendo austeritate. CAP. XXX.

FErunt Isaacem, qui in eo loco cellam habebat monasticam, ubi uidit Valentem cum exercitu egredi, contẽta uoce ei dixisse: Quò proficisceris, ô Imperator, qui auxilio Dei, quem contra bellum gesseris, prorsus destitutus es? Nam quoniam tu multorum linguas ad blasphemias aduersus eum loquendas acuisti, & pios laudibus illum celebrantes ecclesijs exturbasti, idcirco ille barbaros aduersus te concitauit. Desine igitur tu bellum contra eum facere, & ipse bellum contra te commotũ sedabit. Redde gregibus optimos pastores, & uictoriam facilè reportabis. Quòd si his omnibus neglectis, bellum suscipias: rerum euentu experiere, quàm durum sit contra stimulos calcitrare. Nam neque ipse reuertèris, & exercitum præterea amittes. B Cui admodum iratus Imperator: Reuertar, inquit, & te interficiam, falsæq; prædictionis pœnas abs te repetam. Tum ille minas neutiquam ueritus, clara uoce: Eneca, inquit, si quid falsi me dixisse deprehenderis. Bretannion quoque omni genere uirtutis insigniter decoratus, totius Scythiæ episcopus, animo diuino pietatis amore accenso, pestiferam dogmatum Arianorum corruptelã, & iniqua facinora Valentis contra sanctos edita coarguit, & cum sanctissimo Dauide clamauit: Loquebar in testimonijs tuis in conspectu regũ, & nõ cõfundebar. *Psal. 118.*

Isaacis in Valentem parrhesia.

Bretannionis parrhesia.

De Valentis exercitu contra Gothos misso, ac quomodo Valens impietatis pœnas persoluerit. CAP. XXXI.

AT Valens, optimis illis consiliarijs spretis, exercitum in expeditionem præmisit: illeq; ipse in pago quodam commoratus, uictoriam expectauit. Cæterùm milites eius barbarorum impetum haudquaquam sustinentes, terga dant, inque fuga trucidantur. nam barbari eos cum celeritate fugientes, quantum poterãt, persequebantur. Atq; ad pagum, in quo Valens de clade suorum certior factus, latitare conabatur, accedentes, igni iniecto illum ipsum pietatis aduersarium unà cũ pago cremarunt. Hoc modo igitur impius ille tyrannus, etiam in hac uita pœnas pro sceleribus luit.

Valentis interitus.

Quid causæ fuerit, quòd Gothi in Arianorum errorem inciderint. CAP. XXXII.

HOc loco, quemadmodum barbari pestifera erroris Ariani pernicie infecti fuerint, arbitror operæprecium, his qui eius rei ignari sunt, enucleatè explanare. Vbi Istro transmisso cum Valente pacis fœdera iunxerant, eodem momento Eudoxius ille infamia notatus persuadet Imperatori, ut Gothos, qui olim, cum diuinæ cognitionis luce primùm illuminati essent, doctrina Apostolica fuerãt instituti, ad suã traducat cõmunionẽ. Nã opinionis coniũctione & cõsensu pacem firmiorem fore dixit. Qua approbata sententia, Valẽs eorum ducibus hanc de doctri-

de doctrinæ consensione conditionem proponit. Qui responderunt, se nullo modo uelle auitam doctrinam deserere. Eodem tempore Vlphilas eorum fuit episcopus, cui facilè obsequebantur, eiusq́ue uerba pro ratis legibus habebant. Quem cum Eudoxius et uerborum lenocinijs deleniuisset, & pecuniæ inescasset illecebris, perfecit, ut Barbaros illos ad communionem Imperatoris amplectendam induceret. Adiecit præterea, quò facilius ei persuaderet, contentionem illam ex ambitione solum ortam, nullamq́ue omnino doctrinæ esse differentiam. Itaque ad hodiernũ diem Gothi patrem maiorem esse filio dicunt illi quidem: sed filium creaturã appellari, licet cum his qui illud dicant communicent, nequaquam ferre possunt. Quinetiam ab auita doctrina non penitùs destiterunt. Etenim Vlphilas, cùm eis communionem Eudoxij & Valentis persuadere conaretur, dixit nullam esse in doctrina discrepantiam, sed ex inani & leui contentione eam in ecclesiam discordiam inuectam fuisse. A

Vlphilas episc.

Gothi ad Arianismum adducti.

Quarti libri finis.

THEODORITI EPISCOPI CYRI ECCLESIASTICAE HISTORIAE
Liber quintus.

De Gratiani Imperatoris pietate. CAP. I.

QVàm diuturnam impunitatem omnium moderator Deus his concedere, qui contra ipsum audacia furiunt: & quàm grauibus supplicijs eos qui longinqua eius patientia abutuntur, afficere soleat: res gestæ à Valente, & pœnæ ei irrogatæ, satis illustri posteris ac testato documẽto esse poterũt. Nã clemẽs ille & benignus Dominus, misericordia & iusticia uelut libra & lancib. hominũ facta põderans, cũ uideat aliquẽ magnitudine scelerum benignitatis suę modũ superasse, debito eũ coercet supplicio, ne lõgius ad perniciem prolabatur. B Mortuo Valente, Gratianus, qui patrem quidem Valentinianum, patruum autem Valentem habebat, toto imperio Romano potitus est. Nam iampridem, post mortem patris, Europæ susceperat gubernacula: illoq́ue etiãnum superstite, consors imperij fuerat. Quare Valente mortuo absq́ue liberis, tum Asiam, tum partes Libyæ quæ ditioni Romanorum parebant, obtinuit.

Dei clementia & iusticia.

Gratianus imperio præfectus.

De episcoporum reditu. CAP. II.

ISte Imperator, statim ut declaratus erat, pietatem, quã animo tenebat, multo reddidit illustriorem: & Imperij quasi primitias omnium gubernatori Deo obtulit. Nam cõscripsit legem, qua iubebat, tum pastores eiectos in exilium, redire, suisq́ue gregibus restitui: tum sanctas ecclesias tradi his, qui Damasi cõmunionem amplexarentur. Hic Damasus episcopus Romanus fuit, in illius ecclesiæ administratione successor Liberij, uir sanè propter uitæ præstabilis ornamenta insignis: qui, quo ad eius fieri poterat, doctrinam Apostolicam assiduè tutatus est. Vt autem lex, quã dixi modò, maiorem haberet authoritatem, misit cũ ea ducem Saporem, uirum id temporis, propter nominis & famæ celebritatem, facilè præstantissimum. cui dedit in mandatis, ut tum Arianæ blasphemiæ præcones, tanquam feras quasdam agrestes ex sacrosanctis templis exigeret, tum optimos pastores sanctis eorum gregibus restitueret.

Gratiani pietas.

Damasus Rõ. episc.

Sapor dux.

De contentione Paulini, & Apolinaris Laodicensis nouatione: & Meletij philosophia, & pia in Deum affectione. CAP. III.

QVãquam uerò istud mandatum apud singulas gentes sine contentione conficiebatur: tamen Antiochiæ, urbis totius Orientis primariæ, discordiæ flamma de eo incensa fuit, quæ ita se habet. Doctrinæ Apostolicæ propugnatores, uti antè dictum est, erant in duas partes diuisi: quarum una statim post insidias contra Eustathium magnum comparatas, Arianam nequitiam detestata, cõuentus separatim

Antiochiæ schisma.

A paratim egit,Paulinumq́ habuit antiſtitem: altera,poſt Euzoium ordinatum epi- *Paulinus.*
ſcopum,ab impijs Arianis ſe unà cum Meletio uiro inſigni ſegregans, & pericula *Meletius.*
illa quę recenſuimus ſubiens,ſapientiſsima Meletij doctrina gubernata eſt.Porrò
autem Apolinaris Laodicenſis,alteri iam parti ſe ducem præbuit:qui tametſi pie- *Apolinaris, e-*
tatis perſonam induebat,& doctrinæ Apoſtolicæ patrocinium ſuſcipere uideba- *iusq; dogmata.*
tur,paulò pòſt tamen ſe eiuſdem aduerſarium eſſe palàm prodidit.Etenim de natu-
ra diuina diſſerens,oratione planè adulterina uſus eſt:quippe in ea dignitatum gra
dus conſtituere,& œconomię Chriſti myſterium imperfectũ affirmare: & animã *Vide Theod.*
rationis participem,cui corporis moderatio commiſſa eſt,ſalute,quę per Chriſtum *cõt.hæreſ. lib.*
nobis parta eſt,priuatam dicere non dubitauit. Nam hanc animam,uti eius ferebat *4.& Epipha-*
opinio, Dei uerbum non ſumpſit, neq; ei uel medicari,uel ullum honorem tribu *nium.*
ere dignatum eſt:ſed corpus terrenum à poteſtatibus,quæ ſenſum oculorum effu-
giunt,ueneratione affici:animam autem,quæ eſt ad imaginem Dei creata,infrà ma
nere,labe peccati aſperſam,aſſeruit. Multas item alias peſtiferas opiniones,propter
mentem errore & ignoratione cæcatam,docuit.Nam interdũ carnem Chriſti à ſan-
cta uirgine ſumptam eſſe,nonnunq́ eam ſimul cum Deo uerbo è cœlo deſcendiſſe:
aliquando ipſum uerbum Dei carnem factum eſſe illud quidẽ,ſed à nobis nihil ac-
cepiſſe,cõfeſſus eſt. Alias quoq; fabulas & nugas diuinis adiũxit promiſsionibus,
quas in præſentia percenſere ſuperuacaneum arbitror. Iſte dum eiuſmodi opini
ones docebat,non ſuos ſolum illarum contagione cõtaminauit:uerùm etiam earũ-
dem labem in nonnullos è noſtris transfudit.Qui tamen poſtea cum ſuam ipſorũ
tenuitatem perſpicerent,oculoſq́ ad eccleſię ſplendorem conuerterẽt,omnes,pau
cis quibuſdam exceptis,ad Eccleſię quidem communionem ſe receperunt: ſed mor
bum,quo antè erant infecti,non depulerunt à ſe:ſedeũdẽ in animos nonnullorum,
qui dudum fide robuſti ac ualentes erãt,infuderunt. Ex hac radice lethalis illa per
nicies enaſcebatur,quæ aſſeuerauit,unam carnis & diuinitatis Chriſti naturam eſſe
B quęq; diuinitatem unigeniti Dei filij paſſam eſſe docuit:& alia quoq; nonnulla,quę
cùm in populo,tum in ſacerdotibus magnam diſcordiam concitauit.Sed iſta quidẽ
poſtea acciderunt. Id temporis autem aduentante Antiochiam Sapore duce,cum
legem Gratiani oſtẽdiſſet,Paulinus ſe à partibus Damaſi ſtare conſtanter affirmat.
Idẽ quoq; affirmat,morbo erroris ſui occultato,Apolinaris. At diuinus ille Me-
letius,ſe & quietè geſsit,& ab eorum contentione continuit. Flauianus uerò,uir ſa
pientiſsimus,qui adhuc fuit ex numero presbyterorum,ad Paulinum,duce audien
te,ſic uerba facit:Si Damaſi communionem,ô amice,amplecteris,nobis tuæ & illi-
us doctrinæ conſenſum cognationemq́ manifeſtò commonſtra. Nam ille unã Tri
nitatis eſſentiam confitetur,tresq́ perſonas palàm prædicat:at tu contrà, perſonarũ
trinitatem penitùs tollis.Quare oſtende doctrinæ conſenſum,& eccleſias capeſſe,
uti lex iubet. Qui cum illi os hac refutatione obturaſſet,ita Apolinarem alloqui-
tur:Demiror,ô amice,te non ſolum tam impudenter uelle ueritati repugnare, cum
certò ſcias,Damaſum,uirum ſanè admirabilem,affirmare,perfectam noſtram natu
rã à Deo Verbo ſumptam eſſe:uerùm etiam contrariam opinionẽ docere.Nã men-
tem noſtrã ſalute priuas tu quidẽ.Quòd ſi nos hęc tibi obiectando falſa dicimus, iã
ergo tutè nouam doctrinam à te primùm in lucẽ editam denega:Damaſi doctrinã
amplectere,& ſacroſanctas eccleſias capeſſe. Cum autem ſapientiſsimus Flauia-
nus certis uerisq; rationibus eorum cõpreſsiſſet audaciam,Meletius,uir omnium *Meletij man*
manſuetiſsimus,comiter admodum & benignè Paulinum cõpellat his uerbis:Quo *ſuetudo.*
niam & mihi iſtarum ouium procurationem commiſit Dominus,& tu aliarum cu
ram ſuſcepiſti,ipſæq; oues inter ipſas ueræ pietatis cõmunione conſentiũt,greges,
ô amice,concordiæ uinculis cõiungamus,& cõtentionẽ de primatu dirimamus.Et *De primatu*
cũ oues cõmuniter paſcamus,cõmunẽ illis ritè moderãdis curã adhibeamus. Quòd *contentio.*
ſi ſedes cõtentionem gignit,ego hãc contentionẽ à nobis repellere conabor. Nã po

namus,quæso,in ea librum Euangelij,& utrinq; nos sedeamus.Quòd si ipse prius è A
uita abiero,tu solus,amice,gregem moderaberis:sin autem tibi illud contigerit,ego
rursus curam ouium pro uirili geram.Verùm tametsi ista placidè & leniter à Mele-
tio dicebantur,Paulinus tamen illis minimè acquieuit.Itaque dux Sapores, eorum
quæ utrinque dicta erãt,iudex constitutus,magno Meletio ecclesias tradidit:Pauli
nus autem ouium,quas ab initio à reliquis segregauerat,antistes permansit.

De Eusebio episcopo Samosatensi. CAP. IIII.

APolinaris uerò ab ecclesiarũ gubernatione repulsus,deinceps doctrinam quã
Apolinaris ipse recens excogitarat,palàm prędicare,& se principem sectę profiteri cœpit.
ab ecclesiarũ Est quidem ex multo maxima parte Laodiceę commoratus. Antiochiæ autẽ iam
gubernatione pridẽ Vitali manus imposuerat,uiro ob singulare & eximiũ ui uẽdi genus magno-
repulsus. pere nobilitato,& doctrina quidẽ instituto Apostolica, postea tamen erroris labe
Vitalis. inquinato. Diuinus uerò Meletius, Diodorum illum, cuius antè mentionem
Diodorus Tar feci,qui nauem ecclesię in grauissima tempestate incolumem seruauerat,Tarsi pa-
so præfectus. storem designauit, Cilicumq; gentem ei concredidit. Episcopum autem Apa-
Ioannes Apa- meæ Ioannẽ creauit, qui illustri genere ortus quidẽ fuit:sed suis ipsius rectè factis
meæ episc. multo maiorem splendorem,quàm ex maiorum rebus præclarè gestis est consecu-
tus. nam non doctrinæ solum, sed præstabilis uitæ ornamentis insigniter deco-
ratus erat. Hic turbulentis procellæ temporibus conuentum eorum qui fide se-
cum consentiebant, gubernauit: sociumq; habuit & adiutorem Stephanum,uirũ
cum primis laudatum.Verùm istũ diuinus Meletius ad alia transtulit certamina.
Nã ubi intellexit Germaniciam labe Eudoxij infectã,eum uelut medicum(nã & hu
maniore literatura,& sacris Scripturæ doctrinis ab ineũte ætate instructus fuerat)
ad morbum curandum misit.Neque certè spes eum frustrata est.Siquidem spirita-
lis doctrinę subsidio lupos in oues mutauit. Porrò Magnus Eusebius ab exilio re B
Acacius Be- uersus,Acaciũ, q in magna gloria apud omnes fuit,Berœę episcopũ ordinauit:The
rœæ episc. odotũ autem Hierapolis,cuius seuera uiuendi disciplina ad hodiernũ diem ab omni
Theodotus Hi bus celebrata est.Eusebium Chalcedonis,& Cyri nostrę Isidorum antistitem consti-
erapolis ep. tuit:utrumque admirabilem,& diuino pietatis studio egregiè exornatum. Ferũt
Eusebius Chal- quoque eundem, Eulogium illum, qui pro doctrina Apostolica strenuè decerta-
cedonis. uerat,quiq; in Antinonem unà cum Protogene relegatus erat, pastorẽ Edessæ(iam
Isidorus Cyri. enim diuinus Barses è uita excesserat)creauisse:Protogenem autem certaminum eo
Eulogius Edes- rundem socium,Carris,urbi haud sana doctrina imbutæ,tanquam medicum ad e-
sæ. ius errores curandos,prefecisse:postremum autem episcopum ab eodem diuino ui-
Protogenes ro ordinatum,fuisse Marin,quẽ Dolichæ paruo oppido,& per id tẽporis morbi A-
Carris. riani contagione admodum infecto,præposuit. Quem quidem Marin, uirum sanè
Maris Doli- præstantem,& omni uirtutum genere eximiè illustratum,cũ Eusebius ille magnus
chæ. in sede episcopali collocare uellet,Dolicham contendit. In quem oppidum ingredi
entem mulier quædam, peruersæ Arij doctrinæ peste admodum laborans, tegulã
è superiore loco deiecit,qua caput eius diminutum fuit:quo quidem uulnere paulò
Eusebij magni pòst ex hac ad alteram longè præstabiliorem uitam migrauit.Qui cum iã esset mori
mors. turus,eos qui aderant,iureiurando obstrinxit,ne ullum suppliciũ de ea quæ facinus
fecerat,omnino sumerent.Etenim in ea imitatus est tum suum Dominum, qui pro
Lucæ 23. his qui eum cruci affixerant,sic orauit:Pater,dimitte illis,quia nesciunt quid faciũt.
tum conseruum Stephanum,qui post crebros lapidum ictus,quibus obrutus erat,
Actor. 7. clamauit:Domine,ne statuas illis hoc peccatum. Tali mortis genere Eusebius ille
magnus,post multa pro fide confecta certamina,occubuit:qui licet barbarorum in
Thracia effugisset crudelitatem:impiorum tamen hæreticorum manus haudqua-
quam effugit,sed per eos coronam martyrij consequutus est.Ista post reditũ episco-
Gratianus in porum fuere factitata.Gratianus autem de Thracia à barbaris,qui Valentem combu
Pannoniam. bu sserant,uastata certior factus;relicta Italia,in Pannoniam proficiscitur.

De Theo-

A De Theodosio militum duce. CAP. V.

PEr idem tempus Theodosius, uir cum ob maiorum splendorem, tum ob suam ipsius fortitudinem percelebris, & propterea in inuidiã non ab illis modò qui pares erant dignitate, uerùm etiam à tribulibus suis uocatus, in Hispania, ubi & natus fuerat, & educatus, ætatem degit. Itaque Imperator incertus animi quid ageret (quippe Barbaros adeò insolentes effecerat uictoria, uti difficiles admodum expugnatu tum essent, tum uiderentur) tandem sibi persuasit, si Theodosium ducem belli gerẽdi constitueret, imperium malis, in quibus uersabatur, penitùs liberatum iri. Quare confestim Theodosium euocat ex Hispania, ducem creat: & cum exercitu, quem in unum collegerat, mittit. Qui fide communitus, alacri animo & erecto iter suscipit: & ingressus in Thraciam, Barbaros'que ex aduerso uenientes conspicatus, aciem, uelut prælium facturus, instruit. Facta autem leui pugna, cum Barbari Romanorum impetum sustinere non possent, aciem deserunt, atque terga dantes fugæ se mandant: quos Romani, quantum poterant, persequuntur: magnaq; Barbarorum fit cędes. nã non à Romanis solum, sed ab se mutuò interfecti conciderunt. Quare cũ quàm plurimi essent ad hũc modum trucidati, & pauci qui latêre poterant, Istrum traiecissent, dux ille longè præstantissimus Theodosius, copijs suis in urbes uicinas distributis, ad Imperatorem Gratianum celerrimè, quò suæ uictoriæ ipse nuncius esset, proficiscitur. Atq; cum Imperator, quæ narrabat, ne credibilia quidem putaret, & factum supra modum miraretur, illi quos stimuli pungebant inuidiæ, aiunt eum & fugę se dedisse, & exercitum amisisse. Theodosius igitur postulat ab illis qui contradicerent, uti mittant nuncios, perq; eos multitudinem Barbarorum interfectorum diligenter cognoscant: facilè namque esse ex spolijs numerum perdiscere. Cui orationi assensus Imperator, misit nuncios, qui res gestas explorarent, eiq; postea referrent.

Theodosius dux.

Expeditio in Barbaros.

Barbarorum fuga, & cædes.

De illius imperio, & quas res per quietem uiderit. CAP. VI.

B DVci autem optimo Theodosio interim apud Gratianum commoranti, diuina quædam uisio ab ipso omnium rectore Deo obiecta est. Videbatur enim uidere, diuinum Meletium ecclesiæ Antiochenæ præsulem, lænam sibi imperatoriam inijcere, & coronam illi honori conuenientem capiti imponere. Quę cum noctu secũdum quietem uidisset, prima luce cuidam ex familiaribus indicauit. Ille somnium manifestum esse, & nihil obscuri ambigui'ue in se complecti dixit. Ac perpauci dies iam intercesserant, cum redierunt nuncij, qui ad res à Theodosio gestas explorarè cognoscendas profecti fuissent: retuleruntq;, permulta Barbarorum millia trucidata esse. Itaq; Imperator, iam pro certo persuasum habens, se non sine summo imperij commodo eum ducem delegisse, imperatorem quoque designauit: & illis imperij partibus, quas Valens rexerat, ei commissis, ipse in Italiam contendit, Theodosium'que in imperij partes ei traditas dimittit. Qui ut primũ imperium obtinuit, ecclesijs prę cęteris rebus diligenter prospicere cœpit: & ut episcopi suę ditionis Cõstantinopolim ire maturent, imperat. nam sola ea imperij pars Ariana labe passim cõmaculata fuit: pars autem uersus Occidentem, ab ea libera uacuaq; permansit. Siquidem Constantinus filius Cõstantini natu maximus, & Constans minimus natu, paternam fidem integrã conseruabant: quinetiam Valentinianus imperator Occidentis, ueram pietatem synceram & incorruptam custodiebat.

Theodosij uisio diuinitus obiecta.

Theodosius imperator designatus.

Qui nam insignes fuerint Arianæ factionis antistites. CAP. VII.

IMperij uerò pars quæ spectat ad Orientem, ex multorum nequitia hanc erroris labem contraxit. Nam Arius presbyter Alexandriæ, urbis Aegypti, istã contra filium Dei blasphemiam primus omniũ in lucem edidit. Deinde Eusebius, Patrophilus & Aetius, Palæstini: Paulinus & Gregorius, Phœnices: Laodicęę, Theodotus, & eius successor Georgius: post hos Athanasius & Narciscus, Cilices semina ab Ario per nequitiam iacta nutriuerunt. Tum Eusebius & Theognis, Bithyni:

Arianæ sectæ antistites præcipui qui.

Menophantus Ephesius, Theodorus Perinthius, Maris Chalcedonius, & alij quidã A ex Thracia, sola im,pbitate nobilitati, diu ista, zizaniorũ semina & rigarũt & fouerũt. His malis agricolis subsidio fuit cùm nimia Constantij facilitas, tũ im,pba Valẽtis nequitia. Ob hanc causam solum Theodosius episcopos Constantinopoli in unum conuenire mandauerat. Qui cum omnes ad centum quinquaginta numero eò aduenissent, uetuit, ne quisquam ei indicaret, quis esset magnus ille Meletius. Volebat enim ex uisione, quæ ei in somnio apparuisset, illum agnoscere. Vbi autem in palatium ingressus est, totus episcoporum cœtus ad magnum Meletium, cęteris omnibus relictis, accurrit: & ueluti filius patris amantissimus, diu admodum paterno aspectu frui cupit: eum complecti, oculos, labra, pectus, caput, & dexteram quę coronam ei imposuerat, osculari cœpit: quinetiam, uisionem quæ se ei obtulerat, exponere. Postremò cæteros omnes humanitùs excipere, & ut de rebus propositis consilium ineant, tanquam patres benignè orare.

Constantij facilitas. Valentis nequitia.

De coacto Constantinopoli concilio. CAP. VIII.

EOdem tempore Gregorius, qui nouissimè iam ecclesiam Naziãzenam rexerat, Constantinopoli uitam egit: & partim Arianæ blasphemiæ se fortiter opponẽdo, partim sancti populi animos aqua doctrinæ Euangelicæ rigando, partim oues à grege aberrantes conquirendo, partim deniq; eas ab herba lethali liberando, gregem ex paruo magnum effecit. Hunc cum uidisset diuinus Meletius, & propositum eorum qui canonem conscripserunt, considerasset (nam quò ambitionis materiã pręciderent, uetuerunt episcopum de una sede ad alteram transferri) ratum fecit, uti diuinissimus ille Gregorius Constantinopolitanum præsulatum teneret: ipseq; nõ lõgo tempore interposito, ad uitam doloris & ægritudinis expertem migrauit: quem omnes qui dicẽdo aliquid poterãt, funebribus orationibus egregiè laudare aggressi sunt. At Timotheus episcopns Alexandriæ, successor Petri illius qui Athanasij in B eo præsulatu uelut hæres fuit, Maximum quendam Cynicum, statim ut pilos Cynicos ei iam abraserat, episcopum Constantinopolis pro Gregorio illo admirabili ordinauit. Iste Maximus erat etiam peruersæ doctrinæ Apolinaris præstigijs admodum cæcatus. Cæterùm episcopi id temporis Constantinopoli in unum coacti, facinus tam absurdum non tulere. Erant enim uiri planè admirabiles, & diuinæ pietatis ac sapientiæ studio accensi. Ex quorum numero fuit Helladius, Basilij Magni in episcopatu successor: Gregorius item & Petrus, fratres Basilij: Amphilochius etiam Lycaoniæ antistes, ex optimis Pisidarum & Cilicum. Aderant pręterea Diorus Pelagius episcopus Laodicensis, & Eulogius Edessæ, Acacius quoque & Isidorus nostræ ecclesiæ episcopus: Cyrillus Hierosolymorum, & Gelasius Cæsareæ Palæstinę, uir & doctrina & moribus insignis, & alij denique plurimi uirtutis athletæ. Omnes hi tunc ab episcopis Aegypti se segregantes, diuinos conuẽtus cum Gregorio Magno celebrarunt. At diuinus ille Gregorius orat illos, ut cũ iã de concordia constituẽdæ conuenissent, ea quæ ad concordiam mutuam spectent, unius hominis iniurię p̃ferre uelint. Nam ego, inquit, multis curis liberatus, ad tranquillitatem quę mihi per grata est, memet recipiam: & uos itidem post longum illud & graue bellum pace optatissima fruimini. Valde enim absurdũ esset, ut iam è telis hostium erepti, mutuò alius alium ferire, & nostras ipsorum uires conterere aggrederemur: quandoquidem eo pacto hostibus non parum daremus læticiæ. Quare uirum conquirite præstabilem & sapientem, qui prouinciam tam plenam curarum tum capessere, tum probè administrare possit, eum'que episcopum designate. Quibus rationibus persuasi præstantissimi illi pastores, Nectarium, uirum patricium, generis splendore eximium, & uirtutibus cuiusque modi exornatum, illius urbis amplissimæ episcopum creauerunt: Maximum autem utpote Apolinaris amentia imbutum, episcopali dignitate spoliarunt, ei'que ecclesia interdixerunt. Porrò autem cum canones pro recta ecclesię administratione conscripsissent, statuissent'que ut fidei formula in concilio

Gregorius Nazianzenus Constantinopol. antistes declaratus.

Meletij mors.

Maximus Cynicus Constantinopol. episc.

Constantinopolitanum concilium.

Helladius.

Greg. & Petrus Basilij Fr.

Amphilochius.

Pelagius.

Eulogius.

Acacius.

Isidorus.

Cyrillus.

Gelasius.

Ad Concordiam ecclesiasticam hortatio.

Nectarius Constantinopol. episc. designatus.

Maximus episcopatu depulsus.

A concilio Nicæno edita, firma ac stabilis maneret, singuli domum reuerterunt. Sequenti æstate quàm plurimi eorum ad eandem urbem denuò regreßi (necessaria enim ecclesiæ negocia eos illò reuocauerant) epistolam à concilio episcoporum in Occidente coactorum accepere: quæ illos hortabatur, ut Romam, ubi iam maximus episcoporum cœtus cōgregatus erat, accederent. At tam longum iter suscipere, cū nihil inde lucri se facturos putarent, omnino recusarunt illi quidem: sed tamen scripserunt epistolam, qua tum tempestatem contra ecclesias excitatam eis significabant, tū illorum subnotabant in ea re negligentiam, tum deniq; doctrinam Apostolicā summatim perstringebāt. Verùm ea ipsa epistola, eorum qui ipsam scripserunt, fortitudinem & sapientiam multò apertius declarabit. Romæ concilium.

Libellus Synodicus à concilio Constantinopolitano ad episcopos missus. CAP. IX.

Dominis honoratißimis, & cùm primis reuerendis fratribus ac collegis, Damaso, Ambrosio, Brittoni, Valeriano, Acholio, Auemio, Basilio, & cæteris sanctis episcopis in celebri urbe Roma conuocatis, sanctum Concilium orhodoxorum episcoporum in ampla urbe Constantinopoli coactorum in Domino Salutem.

" MVltitudinem calamitatum nobis à dementis sectę Arianę principibus inflictarū, uestrę reuerentiæ tanquam earundem ignarę exponere, narrareq; erit fortasse superuacaneum. Nam neque uestram pietatem res nostras tam paruo æstimare arbitramur, ut de his docendi sitis, pro quibus deberetis nobiscum unà cōdolescere: neq; eiusmodi sunt tempestates illæ, quibus undique iactamur, uti propter earum paruitatem uos latere queant. Quinetiam tempus persecutionis adeò nuper præterijt, ut non illi solum qui in eo afflictati erāt, uerùm etiam eorum amici, qui propter amorem in doloris cum illis uenerant societatem, recentem eius memoriam teneāt. Nam heri, propè dixerim, & nudiustertius, nonnulli exilij uinculis liberati, & infinita ferè afflictationum genera perpeßi, ad ecclesias suas redierunt. Aliorum autem exilij cruciatibus extinctorum reliquiæ duntaxat in patriam sunt reportatæ. Quidam post reditum ab exilio, in furorem hæreticorum adhuc seuientem incidentes, grauiora tormēta in sua ipsorum, quàm in aliena regione tolerarūt: & more beati Stephani, lapidibus obruti occubuerunt. Alij uarijs cruciamentis dilacerati, stigmata Christi & uibices in corpore adhuc circumferunt. Porrò pecuniæ iacturam, amißiones ciuitatum, quas incolebant, proscriptiones singulorum, insidias, contumelias, carceres, quis poterit enumerare? Nam afflictationum genera nobis impactarum, uix numero cōprehendi poßunt, propterea fortasse quòd pœnæ peccatis debitę nobis persoluendæ erant: fortasse autem, quòd benignus Deus per ingentem rerum aduersarum multitudinem nos exercere uolebat. Pro quibus Deo certè agendę sunt gratię, qui per tot cruciatus suos seruos erudiuit, & secundum multitudinem miserationū suarum rursus eduxit nos in refrigerium. Nobis quidem diuturno otio, & multo tū tempore, tum labore ad ecclesiarum emendationem opus est, uti corpus earum tanquā diuturno morbo uexatum, curationibus pedetentim adhibitis recreantes, tandem ad pristinam pietatis sanitatem reducamus. Nam etsi uidemur persecutionis asperitate penitùs liberati, & ecclesias diu ab hæreticis occupatas modò recuperasse, tamen lupi nobis permultum facessunt molestiæ: atque licet ab ouilibus abacti sint, in syluis tamen greges diripere, conuentus contrarios nobis audacter opponere, populi seditiones concitare non cessant: deniq; nihil omnino prætermittunt, quod ecclesijs quicquam adferre poßit incommodi. Itaque erat, ut diximus, penecessarium, ut in his rebus ritè constituendis plus temporis collocaremus. Iam uerò, quoniam uos, quo fraternam uestram erga nos charitatem declararetis, concilio Dei uoluntate ac nutu Romę coacto, nos uelut membra propria per Imperatoris sanctißimi literas accersiuistis: ne cum nos soli iam antea res acerbas subire coacti essemus, nunc Imperatoribus de pietate consentientibus sine nobis uos regnaretis: sed potius, uti loquitur Apostolus, ut nos uobiscum conregnaremus: est certè nobis in optatis, si posset fieri, ecclesijs penitùs relictis, uestro desyderio, aut necessario potius ecclesiæ

Arianorum in orthodoxos rabies. 1. Cor. 4. Psal. 54.

negocio inseruire. Quis enim nobis dabit pennas, ut columbæ, & uolabimus, & requiescemus apud uos? Verùm quoniam hoc modo ecclesiæ nuper renouatæ nudarentur, & res à plerisq; fieri omnino non queat, propterea quòd Cõstãtinopoli mãdato literarum, superiore anno à uestra reuerentia post concilium Aquiliense ad sanctissimum imperatorem Theodosium missarum: ad iter duntaxat Cõstãtinopolim usq; faciendum nos præparauimus, atq; de hoc uno concilio celebrando consensum episcoporum, qui in prouincijs manserant, unà nobiscum attulimus: idcirco neque lõgiore itinere opus esse expectabamus, neq; de ullo alio omnino antè acceperamus, quàm Constantinopoli in unum conuentum esset. Huc accedit, quòd temporis præstituti angustia neque ad longius iter parãdum, neque ad episcopos in singulis prouincijs, qui sunt eiusdem nobiscum communionis de, hac re commonefaciendos, neque ad eorum consensus obtinendos satis spacij dedit. Itaque cum & hæ res, & aliæ præterea complures maiori parti episcoporum impedimẽto sint, quò minus ad uos ueniant: idcirco, quod secundo in loco faciendum erat, tum ad statum rerum ecclesiasticarum ritè ordinandum, tum ad ostendendũ quãti uestram erga nos charitatem æstimemus, illud certè fecimus: quippe orauimus reuerẽdiss. honoratissimosq; fratres & collegas nostros episcopos, Cyriacum, Eusebiũ & Priscianum, uti laborem ad uos proficiscendi suscipere non grauarentur. Qui quidem non solũ uobis exponent, quã nostra uoluntas pacis studiosa sit, & quo pacto nihil aliud quam Ecclesiæ concordiã sibi proponat: uerùm etiam, quàm ardenti studio ad sanam fidẽ tuendam accensi simus, perspicuè significabunt. Nam persecutionum procellas, cruciatus, minas imperatorias, crudelem magistratuum uiolentiam, aliarumq; rerum incõmodarum tentationes, quas ab hæreticis sustinuimus, pro fide euangelica à CCCXVIII sanctis patribus Nicææ urbis Bithyniæ confirmata sustinuimus.

Nicæna fides.

Etenim ista fides tũ à nobis, tũ à uobis, tũ ab omnibus qui nõ uerbum ueræ fidei peruertũt, approbari debet: quippe cũ & antiquissima sit, & lauacro baptismatis, quo tincti sumus, cõsentanea: & nos doceat credere in nomine patris & filij & Spiritus sancti: hoc est in diuinitatem, potẽtiam & substantiam unam patris & filij & Spiritus sancti, æqualem dignitatem, & coæternum regnum in tribus perfectis ὑποστάσεσιν, id est, in tribus personis: adeò ut neq; quicquam loci detur pestiferæ Sabellij hæresi, qua confunduntur personæ, hoc est, proprietates earum tolluntur: neq; blasphemia Eunomianorum, Arianorum, aut eorum qui Spiritum sanctũ oppugnant, quicquam habeat ponderis: quæ quidẽ essentiam, naturam & diuinitatem trinitatis discindit, & ei quæ nec creata est, & consubstantialis est, & coæterna est, naturam posterius genitam, aut creatã, aut quæ sit alterius essentiæ, tribuit.

Sabellij hæresis.

Nos autem doctrinam Dominicæ incarnationis integrã & perfectam tenemus: & neque œconomiam carnis Christi uel animæ uel mentis expertẽ, uel imperfectam esse asserimus: sed agnoscimus uerbum Dei ante secula omnino perfectum esse, & perfectum hominem in nouissimis diebus pro nostra salute factum esse. Atque ista de fide à nobis liberè ingenueq; prædicata summatim disseruimus: de quibus pleniorem cognitionem animis poteritis percipere, si libellum concilio Antiochiæ conuocato de fidei decisione editum, & eum etiam qui superiore anno à concilio generali compositus est, legere placuerit: in quibus tum fidem nostram uberius exposuimus, tum hæresibus nuper excogitatis anathema scriptis proditum denũciauimus.

De administrationib. cuiq; ecclesiæ proprijs lex.

De administrationibus autem quæ sunt cuiusq; ecclesiæ propriæ, cum uetus, uti nostis, lex est, tum sanctorum patrum in concilio Nicæno decisio: ut uidelicet singularum prouinciarum antistites, unà cum finitimis, modò ipsis ita uisum fuerit episcopis, ministros ad ecclesiarum commodum in suis ipsorum prouincijs ordinẽt. Ex cuius legis & decisionis præscripto scitote, tum alias quoq; ecclesias apud nos administratas esse: tum illustrissimarum ecclesiarum sacerdotes delectos.

Nectarius episcop. cõstitutus.

Vnde ecclesiæ Constantinopolitanæ, recens, ut ita dicam, ædificatæ, quamq; ex hæreticorum blasphemia, tanquam ex ore leonis per misericordiam Dei nuper eripuimus: reueren

A reuerendissimum sanctissimumq́ꝫ Nectarium in cōcilio generali,cōmuni omniū consensu præsente Theodosio Imperatore religiosissimo,totius deniqꝫ cleri,totiusqꝫ ciuitatis suffragijs episcopum constituimus.Ecclesiæ autē uetustissimæ & uerè apostolicæ Antiochiæ urbis Syriæ,in qua primò uenerandum Christianorū nomen auditum est,reuerendiss. & sanctissimum Flauianum, episcopi illius prouinciæ & diœceseos Orientalis in unum conuenientes,tota illa ecclesia,uti canon postulat,suffragante,& uelut uno ore uirum illum honorificè collaudāte, episcopum ordinarunt:quæ quidem ordinatio uti legitima,cōmuni Concilij consensu approbata est.Porrò ecclesiæ Hierosolymitanæ,quæ est aliarū omnium mater, reuerendiss.& sanctissimum Cyrillum episcopū uobis ostendimus,tum ab episcopis prouinciæ,uti canon uult,iam pridē creatum esse,tum plurima prælia aduersus Arianos uarijs in locis confecisse.Quibus rebus tanquam legitimè & secundum ecclesiæ canones constitutis obsecramus uestram reuerentiā,uti congratuletur:spiritali charitate nos mutuo deuincente,& timore Domini,qui omnem humanā affectionem reprimit,ecclesiarumq́ꝫ ædificationem amori illi & beneuolentiæ,qua singuli singulos complectuntur,longè anteponit. Quod si doctrina fidei ad hunc modum cōmuni consensu stabilita sit,& charitas Christiana in nobis cōfirmata: post hac desinemus dicere illud quod ab Apostolis cōdemnatum est,nimirū,Ego quidem sum Pauli,ego autem Apollo,ego uerò Cephæ:atqꝫ omnes cum simus Christi,qui in nobis non est diuisus,corpus ecclesię,Dei largiente gratia, integrum cōseruabimus,& ad tribunal domini fidenti animo nosmet sistemus. Isti cōtra Arij,Aetij & Eunomij insaniam,quinetiam contra Sabellij,Photini,Marcelli, Pauli Samosateni & Macedonij amentiam scripserūt.Simili ratione & nouæ Apolinaris doctrinæ palàm anathema indixerunt: quandoquidem nos, inquiunt,doctrinam incarnationis Dominicæ integram tenemus,& neque carnis eius œconomiam
B animæ mentis'ue expertem aut imperfectam asserimus.

Flauianus episcopus designatus.

Hierosol. ecclesia aliarum mater.

Cyrillus Hierosol. episcopus.

1 Cor. 1.

Synodicus libellus aduersus Apolinarem & Timotheum, à Damaso episcopo Romano conscriptus. CAP. X.

DAmasus item uir omni genere laudis florentissimus,simul ut hanc sectam exortam accepit, non Apolinarem solum,uerùm etiam Timotheum eius discipulum abdicauit:quam rem episcopis etiam Orientales ecclesias gubernantibus significauit per literas,quas literas in historiā illigare non incōmodum existimaui.

Damasi Papæ epistola ad Orientales episcopos cōtra Apolinarē Antiochenū & Timotheū eius discipulum hæreticos.

¶Quòd uestra charitas debitā sedi Apostolicę reuerentiā tribuit,filij honoratissimi,uobis ipsis quoque maximo sanè honori est. Nam tametsi sancta Ecclesia, in qua sanctus Apostolus sedens nos docuit,quo pacto illius gubernacula,q̄ suscepimus,tractanda sint,nobis primæ partes deferunt:tamē confitemur,nos illo dignitatis gradu lōgè inferiores esse. Verùm ob hanc causam omnib. modis laboramus, uti ad gloriā beatitudinis eius,si qua ratione possimus,tandē aliquando perueniamus. Sciatis uelim,fratres,nos Timotheū illum profanum, Apolinaris hæretici discipulum,cum impio suo dogmate iampridē abdicasse:& ob eam causam credimus,reliquias eius nihil in posterum momenti habituras.Quòd si antiquus ille serpens,semel atqꝫ iterū ictus,ad suam ipsius pœnā augendā reuixerit: & extra ecclesiam eiectus,nōnullos etiamnum fideles suis mortiferis uenenis, quib. eos tentare aggredit̄,ad exitium trahere non cesset,uos hanc eius astutiā uelut pestem quandā declinate,& recordamini sedulò tum fidei ab Apostolis traditæ,tum huius uel maximè quę est à sanctis patrib. in concilio Nicæno scriptis prodita: inq́ꝫ ea gradum firmè defigentes,immobiles perstate: & ne posthac sustinete,ut uel clerici uestri, uel laici inanes sermones,quęstionésue obscuras audiant.Iam enim semel formulā edidimus,ut q se Christianū profiteat̄, illud teneat quod ab Apostolis traditū est. qppe diuinus Paulus sic loquit̄:Si qs uobis euāgelizauerit,preter id qđ accepistis,

Vide Concil. general. tomo 1. fol. 408.

Timotheus Apolinaris discipulus abdicatus.

Galat. 1.

Nn 4 anathe

anathema sit. Nam Christus filius Dei, Dominus noster, generi humano per passionem suã plenissimã salutem reddidit, ut totum hominẽ peccatis implicatum, ab omni peccato liberaret. Hunc si quis aut imperfectã humanitatẽ, aut imperfectã diuinitatem habuisse dixerit, spiritu diaboli cõpletus, se filiũ gehennę ostendit. Itaq; quid est cur abdicationẽ Timothei à me rursus requiratis, qui etiã hic iudicio sedis Apostolicæ, Petro quoq; episcopo Alexandriæ præsente, abdicatus est, unà cum magistro suo Apolinari, qui item in die iudicij debitas pœnas & supplicia persoluet? Quod si ille qui ueram spem in Christum unà cum fidei confessione mutarit, uelut spem quandam salutis retinens, alios quosdam qui sunt leuiores, ad suam perducat sententiam: sciant illi, se propterea cum eo similiter perituros, quòd animum aliquando induxerint Ecclesiæ canoni repugnare. Deus uos, filij honoratiss. seruet incolumes. Alia item nonnulla episcopi in amplissima urbe Roma coacti, contra uarias hæreses conscripserũt, quæ necesse putaui huic historiæ attexere.

Apolinaris abdicatus.

Alter eiusdem Synodicus contra diuersas sectas libellus. CAP. XI.

Confessio fidei Catholicæ, quam Damasus Papa misit ad Paulinum episcopum Thessalonicæ, urbis Macedoniæ.

Varijs hæresibus anathema dictum.

QVoniam post concilium Nicęnũ eiusmodi error emersit, ut quidã profano ore dicere audeãt, Spiritum sanctum per filium factũ esse: anathema denunciamus omnibus, qui nõ liberè prædicant Spiritum sanctũ unius & eiusdem tum essentiæ, tum potestatis cũ patre & filio. Pari ratione anathema indicimus Sabelliani erroris fautoribus, qui dicũt patrẽ & filiũ eundẽ esse. Anathemate item damnamus Ariũ & Eunomiũ, qui pari impietate, licet uerbis discrepent, tum filiũ, tum Spiritum S. creaturã esse asserunt. Sint porrò Macedoniani mulctati anathemate, qui ex radice Ariana exorti, non impietatẽ, sed nomen solum cõmutarunt. Photino quoque sit pœna anathematis irrogata, qui hæresin Ebionis renouans, Dominum nostrum Iesum Christũ ex Maria solũ editũ asseuerat. Illi præterea anathemati addicantˀ, qui duos filios esse affirmant, unũ ante secula, & alterum post carnẽ ex Maria sumptam. Anathema etiam illis adiudicauimus, qui asserunt, quòd in carne humana uerbũ Dei loco animę rationis participis habitauit. Nam idem ipsum Dei uerbum non animæ rationis & mentis compotis locum in corpore quod sibi sumpserat, obtinuit: sed nostram animam, hoc est ratione & mente præditã, expertem tamen peccati, accepit, seruauitq;. Deniq; sit illis inflictũ anathema, qui dicũt uerbum Dei productione & cõtractiõe à patre secerni, ipsumq; essentię expertem esse, aut morte interiturum scelerate impieq; prædicant. Eos aũt qui ab Ecclesijs, in quibus uixerunt, ad alias se transtulerint, usq; eò sint à nostra cõmunione alieni, quoad ipsas ad urbes redierint, in quib. erant primùm ad aliquẽ honoris ecclesiastici gradum elati. Quòd si quis in alterius locum, qui sedẽ mutauit, cooptatus sit, tantisper à dignitate sacerdotali uacet ille, qui ciuitatẽ propriã deseruerit, dum qui ei successerit, obdormierit in Dño. Si quis nõ dixerit patrẽ semper esse, semper esse filiũ, & semper Spiritũ S. anathema esto. Si quis negauerit filium genitũ à patre, hoc est, ex diuina eius essentia, anathema est. Si quis negauerit filium Dei perinde uerum Deum, ut pater uerus Deus est, & omnia posse, omnia scire, patriq; æqualẽ esse anathema esto. Si quis dixerit, filium Dei, cum in carne uiueret, inq; terris degeret ætatem, non in cœlis etiam cum patre fuisse, anathema esto. Si quis dixerit, filium Dei, cum passus sit in cruce, & non in carne solum & anima rationis participi, quam accepit in forma serui, uti Sacris literis proditum est, sed in sua etiam diuinitate dolorem sustinuisse, anathema esto. Si quis negauerit uerbum Dei passum in carne, crucifixum in carne, mortem gustasse in carne, & primogenitum ex mortuis fuisse, quatenus uita est, & Deus author uitæ, anathema esto. Si quis negauerit eum in carne, quam sumpsit, sedere ad dexterã patris, in qua etiam uẽturus est ad iudiciũ de uiuis & mortuis exercẽdũ, anathema esto. Si quis negauerit Spiritũ sanctum

A sanctum uerè & propriè ex patre esse, perinde atque filium ex diuina essentia, & Deum Dei uerbū, anathema esto. Si quis dixerit Spiritū S. nō perinde omnia posse, omnia scire, & ubique terrarū adesse, ut patrem & filium, anathema esto. Si quis dixerit Spiritum sanctū creaturam esse, aut per filium factum esse, anathema esto. Si quis negauerit patrem omnia per filium incarnatum, & Spiritum sanctum condidisse, hoc est, uisibilia & inuisibilia, anathema est. Si quis negauerit unā patris & filij & Spiritus sancti diuinitatem, authoritatem, potestatem, gloriam unam, dominatum unum, unum regnum, uoluntatem, & ueritatem, anathema esto. Si quis negauerit tres ueras personas esse, patris, filij, & Spiritus sancti, semper uiuere, omnia cōtinere uisibilia & inuisibilia, oīa posse, omnia iudicare, omnib. uitā tribuere, oīa fabricare, omnia conseruare, anathema esto. Si quis negauerit Spiritum sanctū ab omni creatura perinde adorandū, ut patrē & filium, anathema esto. Si quis de patre & filio rectè sentiat, de Spiritu sancto aūt nō item, hæreticus est: quandoquidē oēs hæretici, qui de filio Dei & de Spiritu S. prauè sentiunt, in Iudæorū & Gentilium infidelitate uersari deprehendunt. Si quis Deitatem diuiserit, dixeritque patrē Deum, filium Deum, & Spiritum sanctum Deum separatim: affirmaueritque etiā deos dici, & non Deum, propter unam diuinitatem & potentiam, quā credimus, & agnoscimus, patris & filij & Spiritus sancti, cum sit unus Deus in tribus personis: aut rursus ita exceperit filium & Spiritū S. uti patrem solū Deum dici, aut nō unum credi Deum existimet, anathema esto. Nam nomen deorū & angelis, & omnibus sanctis à Deo donatum est. In patre & filio & Spiritu sancto propter unā æqualemque diuinitatē nō nomina deorum, sed nomen Dei nostri offerē & significatur: ut credamus, quòd in patrē, & filium, & Spiritū sanctū baptizati sumus: & non in nomina archangelorū, aut angelorum: sicut hæretici, Iudæi, & Gentiles delirant. Hæc igitē Christianorum salus est, ut credētes in trinitatem, id est, in patrem B & filiū & Spiritum sanctum, & baptizati in eandem, credamus quoque unam in ea deitatem esse, unam potentiam, unam diuinitatem, & essentiam denique unam.

Deorū nomen & angelis & omnibus sanctis donatum.

De morte Gratiani, & Maximi tyrannide. CAP. XII.

Ista quidem, dum uita adhuc Gratiano suppeteret, gesta sunt. Vbi autem is post res in bello præclarè gestas, post ciuitates modestia & æquitate tēperatas, ex insidijs interijt, nullo filio hærede imperij relicto, sed fratre solum, admodum adolescente, qui patris nomine appellabatur: Maximus quidam, adolescētia Valentiniani (sic enim uocabatur) contempta, dominatum Occidentis per uim arripuit.

Gratiani mors.

Valentinianus Gratiani frater.

De Iustina Valentiniani coniuge, & tensis contra Ambrosium insidijs. CAP. XIII.

PEr idem tēpus Iustina Valentiniani Magni cōiunx, & mater adolescentis Arianæ doctrinæ semina, quæ olim exceperat, filio expromit. Nam fidei ardore mariti sui cognito, toto, quo ille uixit, tempore hęc occultare studuit. Verùm cum filij sui animum mollem & flexibilē cerneret, errorem in mente suæ delitescētem profert audacius. Adolescens aūt matris monita usui sibi fore arbitratus (nam ad escā illecebris suis naturam delinientem, oculis mentis adiectis, lethalē hamū minimè perspexit) primùm cum Ambrosio hac de re cōmunicat: ratus, si hūc ad suam perduceret sententiam, se alios perfacilè superaturum. At uerò Ambrosius reuocat eum in memoriam pietatis paternæ: & ut hæreditatem, quam ab eo acceperat, integram seruet, cohortatē. Exponit ei præterea doctrinarū differentiam: & quomodo hæc cum doctrina Domini & Apostolorum prædicatione consentiant, illę legibus Ecclesię Spiritus sancti instinctu sancitis perspicuè repugnent. Adolescens uerò, utpote adolescens, & à matre errore cæcata incitatus, tantū aberat ut Ambrosij assentiretur orationi, ut etiam iracundia inflāmatus, ecclesiæ parietes turmis peditum, tum graui tum leui armatura tectorum, circumsideret. Vbi autem fortissimum illum Christi bellatorem his reb. minimè perterrefactū uidet (eas enim pro lar-

Iustina Ariana.

Ambrosius Valentiniano iuniori Ariano sanctè resisti...

pro laruis, quæ ad terrendos adolescenculos obijci solēt, habebat Ambrosius) tandem bile cōmotus, palàm dat ei mādatum, ut è sacris templi uestibulis egrediatur. A

Ambrosij constantia.

Tum Ambrosius: Non sum istud, inquit, uolēs facturus, neq; ouile ouium proditurus lupis, neque blasphemiæ authoribus sacrosanctum Dei templū traditurus: sed si libet me interficere, hic intus uel gladio, uel cuspide hastæ confodito: sum enim cupidè & libenter hanc cædem excepturus.

De ijs quæ Maximus tyrannus Valentiniano Iuniori significauit. CAP. XIIII.

LOngo autem tempore pòst, ubi Maximus de facinore cōtra præclarisimū ueritatis præconē Ambrosiū per Valentinianū admisso certior factus est, scribit ad Valentinianū literas: hortaturq;, uti tum à bello contra pietatē faciendo desistat, tum ne paternam pietatem prodere moliatur. Postremò minatur, bellū, si non obtemperet, se contra eum suscepturum. Atq; quod literis significauerat, factis certè præstitit. Nam collecto exercitu, Mediolanum, ubi ætatem agebat Valētinianus, maturè contendit. Cuius aduentu cognito, Valentinianus fugit in Illyricum: iam edoctus experientia, quid commodi sibi maternum attulisset consilium.

Maximi cōtra Valentinianū expeditio.

De ijs quæ eadem de re à Theodosio Imp. scripta fuerint. CAP. XV.

THeodosius autem omni laude cumulatus Imperator, cùm certior factus esset tam de rebus adolescente Valentiniano Imperatore gestis, quàm de Tyranni Maximi literis, scribit ad Valentinianū, qui in Illyricū profugerat: Non debere eū mirari, quòd sibi Imperatori terror incussus fuerat, & robur tyrāno adiūctū. Nam Imperatorē, pietatem armis oppugnasse: tyrannū autem, eandem defendisse. Atq; illum hac prodita, inermem in fugā coniectum: hunc ea uelut armis munitū, eum illa nudatum deuicisse. pietati enim eius legislatorē fauere. Ista quidem, cum longè à Valentiniano abesset, scripsit Theodosius. Atq; simul ut accepit de fuga Valentiniani, uenit ei subsidio: illumq; iam è proprio imperio eiectum, & ad suam ditionem accedentem conspicatus, primùm animo eius adhibet curationem, impietatis morbum altius insitum euellit, & ad pietatem paternam reducit. Deinde iubet bono animo esse: contra tyrannū bellum gerit: sine sanguinis effusione adolescēti restituit imperiū, & tyrānum interficit. Nam rem iniustam se facturum putauit, & fœdera cū Gratiano pacta uiolaturū, si nō pœnas de interfectorib. eius expeteret. B

Theodosij ad Valentinianū literæ.

Maximi tyranni cædes.

De Amphilochio Iconij episcopo. CAP. XVI.

POst Theodosij illinc reditum, Amphilochius ille admirabilis, cuius sæpius à me iam facta est mētio, accessit oraturus Imperatorem, uti ex urbib. Arianorū conuentus eijciat. At Imperator postulationem illam nimis seueram & inhumanā arbitratus reijcit. Sapientissimus igitur Amphilochins, re ad tempus tacita, aliam rationem ad id quod uolebat obtinēdum, eamq; planè memorabilem excogitauit. Nam cùm alio tempore fortè intra palatium esset, uideretq; astantem Imperatori filium suum Arcadium, qui nuper Imperator creatus fuerat, ipsum Imperatorem Theodosium (ut mos est) salutauit ille quidem, sed filium sine honore dimisit. Imperator autem ratus Amphilochium oblitum officij, iubet ad filium accedere, eumq; osculari. At Amphilochius respondit, Satis esse quòd ei honorem habuerat. Itaque Theodosius rem acerbè & grauiter ferens, probrum filio obiectum, iniurię loco sibi ipsi illatæ numerauit. Tum sapiētissimus Amphilochius, declarans Imperatori quod animo instituebat, contenta uoce: Vides, inquit, ô Imperator, quàm ęgrè ignominiam filij tui patiare: imò uerò illis qui in eum insultant, uehemēter succenses. Credas igitur mihi uelim, huius uniuersitatis rectorem Deum, eos qui contra filium suum unigenitum loquuntur blasphemias, itidem detestari, & tanquam ingratos erga seruatorem & patronum suum odio prosequi. Cuius institutum cum hoc pacto intellexisset Imperator, facta eius dictaq; simul admiratus, legē protinus conscripsit, quę uetabat conuentus ab hęreticis agi. Verùm omnes communis humani generis aduersarij tendiculas uitare, nō adeò facilè est. Nā qui morbum in-

Arcadius Imp. creatus.

Amphilochij strategema erga Theodosiū Imp.

A bum intemperantiæ effugerit, idem auaritię laqueo irretitus tenetur. Quod si ab illo etiã uitio sit uictoriam cõsecutus, ex altera parte patet inuidiæ uorago, ad eum absorbẽdum parata: sin aũt hãc quoq; transilierit, reperiet rete sibi obiectũ iracundiæ. Alias deniq; pedicas tendit diabolus hominibus propè infinitas, quib. eos illaqueatos ad exitium perducat. Habet quoq; corporis perturbationes, inseruiẽtes machinis quas contra animos hominum fabricatus est. Sola autem mens, sua uigilantia reportat uictoriam: & inclinatione, qua in rerum diuinarum amorẽ propendet, impetum machinarum diabolicarum frangit. Quapropter admirabilis iste Imperator, humanæ naturæ particeps, à perturbationib. minimè uacuus fuit: quippe immoderata animi cõcitatione cum iusta iracundia cõiuncta impulsus, facinus crudele & nefarium cõmisit: quod quidem ad legẽtium utilitatem hoc loco cõmemorabo. Nam eiusmodi profectò est, ut Imperator iste admirabilis ob id tum in crimen meritò uocari, tum contrà summa laude ac prædicatione efferri debeat.

Diaboli retia uaria.

Machinas diaboli sola mente uincit.

De cæde Thessalonicæ facta, & Ambrosij episcopi in iurgando libertate, & Imperatoris pietate. CAP. XVII.

THessalonica urbs est amplissima illa quidem, & multis hominibus frequentata: quę tametsi subiecta est ditioni Macedonũ, præ cunctis tamẽ urbib. Thessaliæ, Achaiæ, & aliarum gentium plurimarum, quas præfectus Illyriæ moderaẽ, primas obtinet. In hac, cum fortè seditio concitata esset, magistratus aliquot obruti lapidibus fuere, & grauibus contumelijs uexati. Quibus rebus nunciatis, Imperator bile accensus, flammã neutiquã repressit racundię, neque freno rationis eius impetum cohibuit: sed illius arbitrio permisit, pronunciandæ sententiæ de supplicio Thessalonicensibus irrogando potestatẽ. Iracundia igitur hanc authoritatẽ nacta, uelut tyrãnus omnia suo nutu gubernãs, ruptis habenis, & iugo ratiõis excusso, gladios iniquè contra omnes distrinxit, & insontes pariter cum sontibus truci-
B dauit. Nam septem hominum millia, uti ferunt, interfecta fuere: in qua occisione non iudicium antecesserat, neq; authores tam horrendi facinoris iusta & legitima sententia condemnati: sed omnes simul, ueluti spicę in messe defectæ, cõcisi fuerũt. Hac miseranda ac lugubri calamitate cognita, Ambrosius ille, de quo supra diximus, Imperatori Mediolanum aduentanti, & in sacrum templum ingredi cupienti, extra sacra uestibula obuiam procedit, uetatq; in templũ intrare, & his ferè uerbis eum affatur: Est uerisimile, ô Imperator, te ignorare cædis abs te perpetratę magnitudinem: neque post sedatam iracundiam, ratione admissum facinus peruidere. Nam Imperatorius fortasse principatus peccatum agnoscere non sinit, sed potestas offundit rationi caliginẽ. Verùm quæ sit natura nostra, & quàm fragilis ac fluxa, cõsiderãdum est: & in auitum puluerẽ, ex quo orti sumus, & in quem recasuri, acies mẽtis intẽdenda: neq; ipse, splendore purpuræ deceptus, corporis illa operti imbecillitatẽ ignorare debes. Quinetiã illis imperas, qui & eiusdem sunt naturæ participes, atq; adeò conserui. Vnus enim Dominus omnium & Rex, huius uniuersitatis fabricator Deus. Quib. igiẽ oculis intuebere templũ illius, qui est omnium dominus, quib. pedibus sanctũ illud solũ calcabis? Qui, quæso, manus iniusta cæde & sanguine respersas extẽdere audes, & eisdẽ sacrosanctũ corpus Dñi accipere? Aut quomodo uenerandũ eius sanguinẽ ori admouebis, qui furore irę iubente, tãtũ sanguinis tã iniquè effudisti? Recede igiẽ, & ne conare nouo scelere scelus antè editum augere: sed capesse uinculũ, quo ut ligeris, Dominus omnium cœlitùs sententiam dat. Quod quidem uinculum uim habet & morbum animi depellendi, & te ad sanitatem restituendi. Huic orationi obsecutus Imperator (nam diuinis educatus eloquijs, accuratè norat tum quæ essent officia sacerdotum, tum quæ regum propria) cum gemitu & lachrymis ad palatium reuertitur. Atque longo temporis spacio dilapso, (octo enim menses iam præterierãt) Seruatoris natalicia fuere celebrata. Imperator aũt considet in palatio, lamentis se dedẽs, & magnã uim profun-

Thessalonica.

Seditio Thessalonicæ orta, & grauiter à Theodosio punita.

Ambrosij in Theodosium Imp. libertas.

Ruffinus. *Vide post cap. 19. eiusdē lib. quis sit magister.*

profundens lachrymarum. Quod cum animaduertisset Ruffinus, qui tum magister aulæ fuit, magnaq́ apud Imperatorem authoritate, utpote familiaritate ei coniunctior, ad illum accedit, rogat causam fletus. Tum Imperator lugens acerbius, & maiorem in modū flens: Tu, inquit, Ruffine ludis? Nam quantis ipse in malis uerser, non sentis. Ego uerò gemo, & meā ipsius deploro calamitatem, dum mēte complector, quàm facilis aditus ad sacrum templū seruis & mēdicis pateat, liberq́ illis ad Dominum suum deprecandum detur introitus: mihi aūt nō modò ad illum locum, uerùm etiam ad cœlum ipsum accessus præclusus sit. Nam uenit mihi in mentem sententiæ à Domino prolatæ, quæ palàm dicit: Quemcunq́ ligaueritis super terram, erit ligatus & in cœlis. Cui Ruffinus: Curram, inquit, si placet, ad episcopum, ei supplicabo, persuadeboq́ ut tua soluat uincula. At non est, inquit Imperator, tibi morem gesturus. Noui enim adeò iustam æquamq́ Ambrosij esse sententiam: ut nō metu potestatis Imperatorię sit legē diuinā uiolaturus. Verùm cum instaret Ruffinus, polliceretur q́ se Ambrosio persuasurū, Imperator iubet properè abire: ipseq́ falsa spe inductus, & Ruffini confisus promissis, paulo pòst sequit. Vt primū aūt Ruffinum diuus uidit Ambrosius: Videris mihi, inquit, Ruffine canum impudentiā imitari. Nam tametsi tuo suasu tam crudelis facta est cædes, tu tamen ita perfricuisti os, ut nec pudeat, nec pigeat tanta rabie cōtra imaginē Dei insaniuisse. Vbi uerò Ruffinus obnixè eum orauerat, dixeratq́ Imperatorem breui cò uenturū: sanctus Ambrosius diuino zelo accensus, Ego (inquit) Ruffine, prædico, me illum ab introitu sacri uestibuli prohibiturū. Quòd si Imperium mutarit in tyrannidem, cædem lubens equidem excipiā. Quibus auditis, Ruffinus Imperatori per internunciū significat, hortaturq́ ut maneat in palatio. Quę cum Imperator in medio foro accepisset: Eo, inquit, illuc nihilominus, quo iustas debitasq́ contumelias subeam. Vbi uerò ad sacros templi parietes aduenit, non ingreditur in templum ille quidē: sed ad episcopū, qui in ædicula salutatoria sedebat, accedens, obsecrat ut uincula sibi soluat. At Ambrosius, eius aduentū dixit esse tyrannicū: eumq́ ipsum contra Deū insanire, & illius leges proterere. Tum Imperator: Nō obstinato animo, inquit, leges sancitas impugno, neq́ sacra uestibula per nefas introire cupio: sed oro, ut mihi soluas uincula, & proponas tibi ante oculos clemētiā illius qui est dominus omniū: & ne mihi occludas ianuā, quam ille omnibus, quos peccatorum suorum pœniteat, patefecit. Cui Ambrosius: Quam tu, inquit, pœnitētiam, pòst tam graue scelus admissum, ostendis? Quę medicamenta ad uulnera tam difficilia curatu san[...]da adhibuisti? Tuum est, inquit Imperator, medicamenta ostendere, eaq́ tēperare: & uulnera, quæ ægrius curant, obligare: meum aūt, quæ sunt adhibita, accipere. Tum diuus Ambrosius: Quoniā, inquit, iracundię permisisti iudiciū, & nō rectę rationi, sed animo irato obsecutus, sententiā pronunciasti: cōscribe legē, qua deinceps sententiæ per iracundiā pronūciatę, irritę sint, & nullius momenti: cognitionesq́ causarū de cęde, & publicatione bonorū, ad triginta dies scriptis proditæ maneant, uti recta ratione de illis iudiciū des. Atq́ dieb. illis cōfectis, qui decreta illa scripserint, mandata tua tibi ostendant. Ac tum quidē cōpressa iracūdia, ratione sola causam expēdēs, inquires in decreta: & ita perspicies iniquáne sint, an æqua. Quòd si iniqua deprehenderis, certum est ea decreta scriptis mādata te dilaceraturū: sin æqua, confirmaturū: sicq́ manifestò intellecturū, numero dierum interiectarum, nihil de authoritate decretorū rectè sancitorum omnino detractum esse. Istud consilium Imperator, quoniam prudentissimum esse censebat, libenter amplexatus, iubet extemplò legem conscribi, suaq́ subscriptione cōfirmat. Qua re cōfecta, diuus Ambrosius eius uincula soluit. Itaq́ Imperator fidelissimus in sanctum templum ingressus, non stans Dominū precatus est, neq́ genibus flexis, sed pronus humi abiectus, uersum illum Dauidis recitauit: Adhęsit pauimēto anima mea, uiuifica me secundum uerbum tuum: atq́ capillum manibus lacerans, frontem,

Margin notes: *Matth. 6.* — *Theodosij de Ambrosij æqua iustaq́ sententia testimonium.* — A — B — *Theodosij episcopo sese submittentis humilitas.* — *Causarum de cæde cognitiones ad 30 diē protrahendæ.* — *Vide legem in Epiphan. & in iure ciuili.* — *Psal. 118.*

A frontem ferire, lachrymarũ guttis solum rigare, ueniãq; supplex petere cœpit. ubi aũt tempus postulauit, ut dona sacræ mensæ offerret, surgit: atq; nõ minorẽ lachrymarum uim, quàm antea, effundẽs, in sanctuarium ingressus est. Cum uerò dona, uti solebat, obtulisset, intus prope cancellos mansit. At rursus magnus ille Ambrosius non conticuit quidem, sed locorum differentiam eum docuit. Ac primùm sciscitatur, Ecqua re egeret? Et cum respondisset Imperator, Se expectare diuinorum mysteriorum perceptionẽ: significauit illi per primarium diaconũ, qui ei ministrabat, ad loca interiora solis sacerdotibus aditum patêre, eademq; alijs omnib. inaccessa esse, nec debere tangi. Iubet igitur ut exeat, & cum reliquis laicis consistat. Nam purpura, inquit, Imperatores, non sacerdotes efficit. Quam admonitionem itidem excepit lubens Imperator fidelißimus: respondítq;, se non animi confidentia inductum, mansisse intra cancellos, sed hanc consuetudinem Constantinopoli didicisse. Quare habeo, inquit, etiam pro hac medicina gratiam. Tantis & tam eximijs uirtutis ornamentis enituit tum episcopus, tum Imperator. Vtrunque enim admiror: alterum propter ingenuam loquendi libertatem, alterum propter facilem obedientiam: & illum propter diuini zeli ardorem, hunc aũt propter syncerani fidem. Imperator autem pietatis præcepta, quæ ab illustri illo episcopo didicerat, etiam cum reuertisset Constantinopolim, obseruauit. Nã cum diuino quodam festo ad templum denuò ueniret, statim ut dona sacræ mensæ obtulerat, exiuit. Atq; cum Nectarius, qui id temporis illius ecclesiæ antistes fuit, rogaret, Cur non maneret intus? gemens inquit: Aegrè tãdem didici, quid inter Imperatorem intersit, & episcopum: ægrè tandem reperi ueritatis magistrum. Nam solum Ambrosium noui episcopum, dignum eo nomine. Tantum cõmodi reprehensio, à uiro uirtute præstanti adhibita, secum apportare solet.

Theodosij pænitentia.

Purpuram Imperatores, non sacerdotes efficere.

Ambrosij & Theodosij uirtutũ collatio.

De Placilla Imperatrice. CAP. XVIII.

B ALia porrò causa suppetebat huic Imperatori, ex qua similiter utilitatis percepit non parum. Nam coniunx eius nunquam destitit diuinas leges ei in memoriam redigere, seq; primùm eisdem accuratè ipsa erudierat. Siquidem ea nõ Imperatorio principatu se insolenter extulit: sed diuinũ, quo flagrabat, desiderium augere studuit. Quippe beneficij magnitudo, amorem erga dominum multò reddidit ardentiorem. Itaq; ad eos subleuandos, qui mutilata corpora, membráq; omnia labefactata haberent, nihil non diligentiæ & curę adhibuit: atque ad eam rem non seruorum, sed stipatorũ opera usa est, sed illa ipsa hoc fungi ministerio, adire eorũ hospitia, & singulis necessaria suppeditare uoluit. Simili quoq; ratione ecclesiarũ hospitia uisere, ægrotis in lecto decumbentibus curationem adhibere, tractare ollas, iusculum gustare, patinam illis deferre, frangere panem, offas porrigere, eluere pocula, omnia deniq; alia munera obire, quæ serui & ancillæ exequi solent. Atque illis qui eam ab hoc genere ministerij auocare studerent, respondit: Aurum distribuere, decere Imperatorẽ: se aũt, pro ipso imperio, ei qui idipsum dederat, illã operam offerre debere. Quinetiam percrebrò solebat marito dicere: Semper te, mi uir, oportet cogitare, qui olim fueris, & qui iam sis. Ista aßiduè animo complectẽs, non te ingratum ostendes erga patronum: sed imperium, quod suscepisti, iustè & legitimè gubernabis: atq; eo ritè administrãdo, eum qui ipsum donauerit, augustè sanctéq; coles. Eiusmodi sermonibus semper cum uiro habitis, femina uirtutũ animo eius mandata, præclarißimè commodißiméq; rigauit.

Placillæ Imp. pietas.

Placillæ apophthegma.

De seditione Antiochiæ suscitata. CAP. XIX.

ISta quidem ante uirum migrauit è uita: post cuius mortem non ita diu, facinus quoddam fortefortunà commissum accepimus, quod incredibilem amorem Imperatoris, quo eam complexus est, perspicuè patefecit. Imperator crebritate bellorum coactus, nouum quoddam & peregrinum tributi genus ciuitatibus imposuit: quod quidem Antiochia non tulit, sed plebs, cum uideret eos, à quib. exigebatũ

Placillæ statua Antiochiæ à plebe sublata.

tributum, propter inficiationem suspēdi, cum alia patrat maleficia, quæ multitudo A imperita occasionem seditionis nacta patrare solet: tum statuam æneam, omni genere laudis exornandæ Placillæ (id enim nomen Imperatrici fuit) erectam deturbat, & per magnam urbis partem trahit. Quibus auditis Imperator, ut par erat, grauiter commotus, omnia priuilegia urbi illi adimit, & principatum Laodiceæ uicinæ ciuitati tribuit. Quippe istud Antiochenos ægerrimè laturos (nam Laodicenses, ab antiquis iam temporibus aduersus Antiochenos graui inuidia exarserant) existimauit. Postremò se urbem incensurum, penitusq; uastaturum minatur, atq; adeò in pagum redacturū. Porrò magistratus quosdam in illo audaci facinore deprehensos, prius interfecerūt, quàm de ipsa tragica clade Imperator certior factus esset. Imperator autem, quanquam omnia quæ fuerat minatus, imperauit fieri: tamen lex, quę hortatu magni illius Ambrosij lata erat, obstabat, quo minus fierent. Vbi uerò nuncij, qui urbi Imperatoris minas exponerent, eò aduenīūt: nempe Elebechus, id temporis dux exercitus: & Cæsarius pręfectus palatij, quē Romani Magistrum aulæ uocāt: omnes minis illis perterriti, in magno metu erant. At uirtutis athletæ, qui ad montis radices habitabant, quiq; permulti erant, & uiri optimi, hos duos & monere & hortari cœperunt. Ex quorum numero fuit sanctissimus Macedonius, uir tum rerū quæ in cōmuni uita gerunt inscius, tum literarū sacrarū prorsus ignarus. Iste in montiū uerticibus uitam agens, noctes diesq; omnium Seruatori synceras preces offerre solebat: qui neq; Imperatoris uiolētiam pertimescere, neq; de potestate eorū qui missi erant laborare uisus est: sed in media urbe, prehenso alterius pallio, ambos ex equis descendere iubet. Illi uerò cum uiderēt senē statura exigua, pannis sordidis amictū, primò indignari quidem: sed ut primùm à quibusdam eorum qui antecedebant, uiri illius uirtutem didicerant, desilire de equis, illius genua amplecti, ueniam deniq; petere cœperunt. Macedonius diuina imbutus sapientia, tali oratione eos cōpellat: Dicite, uiri charissimi, Imperatori hęc uerba: Non solū Imperatorē eum esse, uerùm etiā hominē. Itaq; ne oculos tantūmodo ad imperiū adijciat, sed suā ipsius naturā mente complectat. Nam cum homo sit, illis imperat, qui sunt eiusdem naturæ participes. Humanam aūt naturam ad imaginem & similitudinem Dei fabricatam esse. Quare ne tam crudeliter & inhumanè, imaginem Dei è medio tolli iubeat. Nam bilem mouet opifici, cum eius imaginem contumeliosè tractet. Consideret enim, quàm iniquo animo tulerit ipse æneā coniugis imaginem contumelia affectam esse: se tamen in imaginem Dei contumeliosum esse non dubitare. Ac quantum intersit inter imaginē inanimam & animatā, uiuam & rationis compotem, omnib. qui sunt mente præditi perspicuū est. Illud præterea secū cogitet, nobis perfacilè esse, pro una ænea imagine multas fabricari: sed eum non posse omnino facere uel pilum unum illorū, qui interfecti sunt. Hac audita oratione, uiri illi admirabiles eam ad Imperatorem retulerūt: qua cum eius iracundiæ flamma restincta esset, pro minis, quas iactauerat, scripsit literas, quibus se purgaret, iræq; causam in illis exposuit. Non oportebat, inquit, si quid à me peccatum esset, coniugem, mulierem, summis laudibus meritò decorandam, post mortem tantam contumeliam subire: sed si qui mihi succensuissent, in me furentis animi impetus conuertisse debuerant. Adiunxit etiam, se acerbè tulisse, & ualde animi discruciatum esse, cum intellexisset quosdam à magistratibus trucidatos fuisse. Ista quidem à me sunt propterea commemorata, quòd tum iniquum putabam, ut libertas loquendi à Macedonio monacho longè præstantissimo usurpata, obliuione deleretur: tum perutilem illam legem, magni Ambrosij suasu cōscriptā, omnium oculis subijcere cupiebam.

Elebechus. Cæsarius.

Macedonius monachus.

B

Macedonij ad Imp. legatos oratio.

Theodosij excusatio.

De Idolorum delubris undequaq; dirutis. CAP. XX.

Theodosij in euertēdis simulacrorū fanis studium.

His confectis rebus, Imperator fidelissimus omne suum studiū ad errorē Gentilium euertendum transtulit: legesq; promulgauit, quibus imperatū erat, ut simula-

A simulachrorum fana diruerent. Nam constantinus Magnus, omnibus laudis preconijs meritò efferēdus, qui primus Imperiū uerò Dei cultu exornare studebat, uidens adhuc orbē terrarū cæco errore furentem, tametsi uetuit omnino dæmonib. immolare hostias, non tamen eorum delubra demolitus est: sed mandatum solum dedit, ne quisquam ad ea accederet. Quinetiam istius filij, sunt paterna diligenter persecuti uestigia. Iulianus aūt impietatē renouare, & flāmam ueteris fraudis iampridem extinctam de integro accēdere laborauit. At contrà Iouinianus imperio potitus, simulachrorum cultum omnino uetuit. Valētinianus quoq; ille magnus, eisdem legibus Europam præclarè gubernauit. Cæterùm Valēs, sicut alijs omnibus permisit potestatem, eam quam uellent religionem amplectendi, & eos colendi deos, quos ipsi pro deis haberēt: ita aduersus solos doctrinæ Apostolicæ propugnatores bellum continenter gessit. itaque toto tempore quo ille regnabat, ignem in aris accendere, libamenta & hostias simulachris immolare, celebrare quoq; in foro epula, Gentiles non destiterunt: quinetiam mysterijs Bacchi initiati, cum scutis cursitare, dilacerare carnes, furere, bacchari, alia denique agere quę magistri sui improbitatem satis apertè declarabant. Quæ omnia cum fidelissimus Imperator pro certo comperisset, extirpauit radicitùs, & sempiterna obliuione obruenda curauit.

Constantinus Magnus.

Iulianus Imp.

Iouinianus.

Valētinianus.

Valens.

De Marcello Apameorum episcopo, & fano Iouis ab eo deiecto. CAP. XXI.

Atque ex episcoporū numero Marcellus, uir in rebus omnib. longè præstantissimus, lege, tanq; machina bellica, omnia delubra urbis, cuius episcopatū ipse administrabat, prorsus expugnauit. Qua in re gerenda, fiducia in Deū potius, quàm multorū hominū manu adiutus est. Atq; hoc loco facinus in primis memorabile ab eo factū narrabo. Vbi Ioannes episcopus Apameæ, cuius antè feci mentionem, mortē obierat, in eius locū diuinus Marcellus, uir spiritu, ut Apostoli preceptio uult, efferuescens, substitutus est. Venit fortè Apameā præfectus Oriētis,
B duobus ducib. cum duob. hominū millibus comitatus. Qui quidē, plebe propter metum sibi à militibus iniectū quiescente, delubrum Iouis, quod amplissimū fuit, & multis ac uarijs ornamentis illustratū, deturbare aggreditur. Verùm cum structurā eius ualde solidam & firmè cōpactam cerneret, existimauit lapidū coagmentationē nullo modo posse dissolui. nam lapides erant grandissimi, arctè inter se iuncti, & ferro præterea ac plumbo colligati. Qua re pręfectum deterritum cum uideret diuus Marcellus, eum ad alias urbes amandauit: ipseq; Deum impēsè precatus est, ut uiam sibi ad illius delubri euersionē aperiret. Itaq; primo mane, uir quidam qui neq; architectus, neq; lapidarius fuit, neq; ullam aliam artem nouit, sed lapides & ligna humeris portare assueuerat, sua sponte eò uenit. Qui ut accessit, pollicitus est se delubrum facillimè demoliturum: solumq; mercedem postulauit, qua duos opifices conduceret. Quam simulatque sanctus episcopus ei daturum promiserat, eiusmodi quiddam excogitauit homo ille. Delubrum habebat porticum quadratam, erectam in sublime, sibiq; adiunctam. Hanc sustentabant columnæ, maximè pares proportione ipsi templo: ambitus autem cuiusq; sedecim cubitorū fuit. Lapis ex quo erant fabricatæ, natura durissimus, nec facilè lapidariorum instrumentis cedens. Quarum singulas cum undique suffodisset iste, & ædificia illis innixa tignis oleagineis suffulsisset, ad aliud eodem modo transijt. Nam tribus columnis ad hunc modum suffossis, inijcit tignis flammam. Verùm dæmon quidam ater apparens, tigna, ut eorum fert natura, igne absumi non patitur, sed impetum flammę cohibet. Vbi uerò istud sæpius egerant, uidebantq; machinam illam frustra admotam, episcopo sub meridiem fortè dormienti rem indicant. Ille confestim ad sanctum Dei templum properè contendit, aquam in uase afferri iubet, quam sub sacrosancto altari ponit. Ipse autem humi in faciem prostratus, Dominum benignum & clementem precatur, ne tyrannidem dæmonis longius serpere permittat: sed tum eius patefaciat imbecillitatem, tum suam ipsius potentiam ostendat,

Marcellus episcopus.

Rom. 12.

Iouis delubrū quomodo dirutum.

ad eum finem, ut infidelibus nulla maioris cæcitatis inde detur occasio. Hæc & A alia his similia locutus, cum aquam signo crucis signasset, Equitium, unum ex diaconis, fide & pietatis studio egregiè munitum, aquam iubet accipere, ocyus ad delubrum currere, & cum fide eam spargere, tignisq; flammã adhibere. Qua re confecta, dæmon aquæ aspersæ uim non ferens, penitùs aufugit. Ignis aũt aqua, suę naturæ maximè aduersaria, uelut oleo fotus, tigna occupat, eaq; momento temporis prorsus absumit. Itaq; columnæ basi sublata corruunt, aliasq; duodecim secũ deijciunt. Ipsum præterea templi latus columnis cohærens, uiolento illarum casu pariter deturbatum est. Cuius ingenti fragore tota adeò personabat ciuitas, ut omnes ad ipsum illud delubrũ spectandum concurrerent. Atq; simul ut intellexere dæmonem infestum fugatũ esse, hymnorum concentu uno ore omnes celebrarunt. Eodẽ modo sanctus ille episcopus, alia quoq; simulachrorũ fana demolitus est. Quãquam alias res ab isto uiro cum maxima omnium admiratione gestas narrare possim (etenim literis tùm ad inuictos Christi martyres dedit, tum recepit ab illis uicissim, tum denique corona martyrum ipse donatus est) tamẽ has in præsentia narrare supersedeo, ne cum nimis sim longus, afferam lectoribus fastidium. Quare ad aliam rem gestam commemorandam sermonem conuertam.

Equitius diaconus.

De Theophilo Alexandrino episcopo, & quæ illic in idolorum demolitione gesta fuerunt. CAP. XXII.

Athanasio illi multorũ celebrato sermonib. Petrus, uir planè admirabilis, successit. Petro autem Timotheus, Timotheo Theophilus, uir cùm summa prudentia, tum animo ualde excelso præditus, cuius opera urbs Alexandria errore in simulachris colendis liberata est. Nam non modò simulachrorũ delubra, concussis eorum fundamentis, diruit: uerùm etiam subdolas sacerdotum ueteratorũ machinationes, eorum oculis quos in fraudem deduxerant, subiecit ad contemplandum. Etenim sacerdotes isti statuas, quarum pars æneæ, pars ligneæ fuerũt, cauas B introrsus effecerant, tergáq; earum parietibus affigentes, uias quasdam latentes & obscuras per ipsos parietes ad illas diduxerant. Deinde per adyta fanorum in eas ingressi uias, se in statuas ipsi abdiderant: indéq;, uelut ex statuarum ore, quæ libitum ipsis erat, imperarunt: quibus auditores circumuenti, imperata fecerunt. Has igitur sapientissimus episcopus demolitus, sacerdotum præstigias populo ab illis decepto aperuit. Porrò autem in fanum Serapidis, quod omnium quæ erant in toto orbe terrarum amplissimum, ut fertur, & pulcherrimum fuit, ingressus, uidit statuam adeò immani magnitudine, ut spectatores ea uehementer perterrerẽtur. Et præter magnitudinem, falsus quidam rumor affictus fuit: terræmotum, si quis ad eam propius accederet, suboriturum, exitiumq; omnibus inde allatum iri. At uerò episcopus hunc rumorem nihil aliud esse quàm anicularum ebriarum deliracionem arbitratus, spreta magnitudine statuæ, utpote inanimæ, dat mandatũ cuidam qui securim habebat, ut alacri ac prompto animo Serapidem feriat. Qui cum statuam percussisset, conclamare omnes, ueriti nimirum rumorem uulgò iactatum. At Serapis, accepta plaga neque dolere, quia ligneus, neque uocem emittere, quia inanimus fuit. Postea uerò quàm caput illi abscissum est, mures ex interiore corporis parte gregatim excurrere: quippe Ægyptiorum deus murum domicilium fuit. Trunco autem statuæ in minutas particulas dissecto, hæ in rogum conijciũtur. At caput, inspectantibus illis qui statuam illam coluerant, imbecillitatemq; dei sui deridentibus, per uniuersam urbem raptatur. Hoc modo igitur dæmonum delubra terra maríq; solo fuêre æquata.

Petrus Athanasij successor. Timotheus. Theophilus.

Alexandrinarum statuarũ illusiones & præstigiæ.

Serapidis statua euersa.

De Flauiano Antiocheno episcopo, & Occidentalium partium propter Paulinum seditione. CAP. XXIII.

Flauianus uerò, qui unà cũ Diodoro in multa atque ardua certamina pro ouiũ Christi salute descenderat, in prę sulatu Antiocheno Magni Meletij successor fuit.

Flauianus Patrum successor.

A fuit. Atq; cum Paulinus ecclesiæ administrationẽ capessere uellet, cœtus sacerdotum restitit: dixitq́;, eum qui consilium Meletij repudiauerat, post mortẽ eius non debere illius sedem occupare: imò uerò qui multis ac præclaris nobilitatus erat laboribus, & quàm plurimis periculis se pro ouibus obtulerat, eum pastorem creandum esse. Quæ res Orienti tum à Romanis, tum ab Ægyptijs odium ualde diuturnũ peperit. Nam ne Paulino quidẽ iam mortuo, simultas cõpressa est: sed cũ Euagrius eius sedem post illũ obtinuisset, nõ destiterunt inimicitias cũ Magno Flauiano exercere, idq́; cum Euagrius cõtra legẽ ecclesiæ designatus esset. Quippe solus Paulinus eum ordinauerat: in qua re cõplures simul canones uiolauit. Siquidẽ canones neq; faciunt potestatem cuiquã, iam mortẽ oppetituro, quẽquam in locum suũ sufficere: atq; omnes prouinciæ episcopos iubent in unũ ad eam rem cõuocari. Quinetiam uetant rursus, quenq; absq; tribus episcopis, episcopũ constitui. Attamen horũ nihil scire cũpiẽtes, Euagrij cõmunionem sunt illi quidẽ amplexati, Imperatorisq; animũ cõtra Flauianũ incitare obnixè studuerunt. Nam cum Imperatori nimis acriter instando multũ sæpe exhibuissent molestię, accersit eum Cõstantinopolim, & Romam proficisci iubet. At Flauianus respõdet, hyemẽ iam esse. Itaq; pollicitus se ineunte uere imperata facturũ, in patriam reuertit. Sed cum episcopi Romani, non Damasus solũ ille admirabilis, uerumetiã post illũ Syricius, & Anastasius Syricij successor, uehemẽtius in Imperatorem inuecti essent: dixissentq́;, eũ illos qui tyrannidẽ contra se exercere molirent, opprimere: sed his qui per tyrannidem Christi leges euertere studerent, impunitatẽ cõcedere: eum accersit denuò Imperator, Romamq́; ut contendat, cogere laborat. Tum sapientissimus Flauianus liberè ei, non sine maxima omnium laude, respondet: Si qui me, ô Imperator, ut fidem minimè sincerã ac sanam profitentem insimulẽt, dicant'ue uitã me traducere indignam sacerdotio, cùm illis ipsis iudicibus utar, tum pronunciatã ab eis lubens

B subibo sententiam: sin autem de sede & præsulatu digladientẽ, neq; agam cum illis iudicio, neq; his quos eam dignitatem adipiscendi studiũ tenet aduersabor: sed cedam equidẽ uolens, meq; ipse præsulatu abdicabo. Quare tu, cui libitũ est, sedem Antiochenam tribuito. At uerò Imperator hanc eius animi magnitudinẽ & sapientiam magnopere admiratus, in patriam reuerti, & ecclesiã sibi cõmissam sedulò pascere iubet. Longo uerò iam tempore intermisso, Imperator Romam denuò aduentans, in idem crimen rursus ab episcopis uocatus est, quòd scilicet tyrannidem Flauiani non repressérat. Tum Imperator eos dicere iubet, quod sit tyrannidis genus. Nam ipse, inquit, Flauiani partes suscipiam, & causam eius agam in iudicio. Cum aũt illi responderent, se non posse cum Imperatore iudicio disceptare, hortatur, uti deinceps concordiã in Ecclesia constituant, dirimant lites, & inanis contentionis flammam extinguant. Nam Paulinũ iampridem è uita excessisse, & Euagrium contra leges Ecclesiæ designatum fuisse episcopum: quinetiam omnes ecclesias Orientis Flauiano præsuli adhærescere. Atq; præter eas, Asianam pręterea diœcesim, Ponticam & Threijciam, cum eo communicare, eiq; se addixisse. Illyriã porrò uniuersam, agnoscere eum inter episcopos Orientis principatũ obtinere. Huic hortationi obsecuti episcopi Occidentis, promittunt se simultatem deposituros: & legatos, qui à Flauiano mitterentur, admissuros. Qua re intellecta, diuus Flauianus episcopos quosdam illustrissimos, presbyteros etiam Antiochiæ, & diaconos Romam misit. in qua legatione principem locum tenebat Acacius episcopus Berrœæ oppidi Syriæ, uir omniũ ore ac sermone passim celebratus. Qui unà cùm cæteris Romam aduentans, inimicitias ad decem & septem annos continuatas extinxit, ecclesijsq; pacem restituit. Qua re audita, Ægyptij quoq; odio sedato, sunt concordiam amplexati. Id temporis Innocentius, successor Anastasij, ecclesiæ Romanæ antistes fuit, uir ingenij & prudentiæ ornamentis egregiè instructus: Alexandrinæ autem Theophilus, de quo suprà meminimus.

Paulinus repulsus.

Euagrius contra legẽ episc. creatus.

Canones de episcoporum designatione.

Damasus, Syricius, Anastasius episcopi Rom.

Flauiani in Imp. libertas.

Theodosius Flauiano patrocinatur.

Acacius episc.

Innocentius Rom. episc.

De Eugenij tyrannide, & Theodosij Imperatoris ob fidei ipsius meritum uictoria. CAP. XXIIII.

AD hunc modum, fidelissimi Imperatoris opera, pax in ecclesijs constituta est. A
Ante quod tempus idem Imp. cognita morte Valentiniani, & Eugenij tyrānide, in Europā exercitum traducit. Eodem tempore Ioannes quidā monasticum uitæ genus excolens, uixit in Ægypto: qui gratia Spiritus sancti imbutus, sciscitantibus multas res futuras prædixit. Ad istum misit Imperator nuncium, quæsitum, an bello (auebat enim de eo fieri certior) cum tyrannis decertaret. Qui, uti prædixerat eum in priore bello uictoriam sine sanguine potiturū: sic in posteriore, post multam hominum cædem superiores laturum præsignificauit. Qua spe inductus Imperator, complures ex hostibus acie instructa telis confixit: multosq; ex Barbaris, qui ei auxilio uenerant, amisit. Ibi cum duces dicerent, nimis paucos ad præliū de integro ineundum superesse: hortarenturq;, ut bellum aliquandiu intermitteret, quo ineunte uere, exercitu collecto, hostes multitudine deuincerent: Imperator fidelissimus eorum consilium repudiauit. Nam non committendum est, inquit, ut salutaris Crux tantæ arguatur imbecillitatis, Herculisq; statuæ tantum uirtutis nostro testimonio tribuatur. Quippe ut crux nostrū exercitū, ita illa hostium antecedit. Qua oratione cum tanta in Deo fiducia habita, cum copiæ relictæ & paucę admodum essent, & animis fractę, sacra æde in uertice mōtis, ubi castra fecerat, reperta, totā noctē huius uniuersitatis gubernatorē precib. solicitauit. Sub tempus aūt noctis quo galli cantare solent, somnus eum oppressit. Qui humi stratus, uidere sibi uisus est duos uiros, candido uestitu amictos, equis albis uehi: q ipsum bono animo esse, timorem abijcere, prima luce arma capere, & exercitum in aciem educere iubēt. nam se auxiliares, & uelut antesignanos ad eum missos esse: & alterū esse Ioannem euāgelistam, Philippum apostolum alterum. Hac oblata uisione, Imperator preces fundere non desistit, sed attentiore cogitatione eas Deo adhibet. Eadem quoq; uisio militi secūdum quietē apparuit, q prefecto suo eā narrauit: ille eū deducit ad tribunū militū, tribunus autē ad ducem: dux noui aliqd inde portendi ratus, Imperatori significat. Tū Imperator: Nō mea, inquit, causa hæc oblata est uisio (ipse namque illis qui uictoriam promiserant, fidem habui) sed ne quispiam existimaret, me, utpote prælij faciendi cupidum, eam confinxisse. Huic igitur militi Deus, mei imperij propugnator, hanc obtulit uisionē, ut mihi eandē narranti certum testimoniū daret. nam mihi primùm communis omnium Dominus illā ostēderat. Quare omni metu ꝓrsus amoto, antesignanos nostros & principes belli gerendi sequamur, atq; nemo bellātium multitudine metiatur uictoriam: sed eorum potentiam, qui se duces nobis præbent, quisq; consideret. Hac oratione militū animis ualde confirmatis, omnes de monte deducit. Tyrannus autem, cum uideret milites procul à se ad prælium ineundum paratos, ornat exercitum, & aciem instruit. Ipse uerò colle quodam occupato, ait militibus suis: Imperatorem iam quasi mori cupientem, & desiderio ex hac uita abeundi flagrantē, prælio decertare. Datigitur mandatum ducibus, ut eum uiuum ad se, & uinculis constrictum adducerent. Postea uerò quàm phalanges ordine locatæ erant, satis animaduerti poterat, tum quàm ingētes hostium copiæ essent, tū quàm paucæ cū Imperatore in acie iūgerentur. Cū autem tela utrinque conijci cœpta sunt, tum antesignani Imperatoris uerè promissa pręstitere. Nam uentus uiolentus e regionè hostibus irruens, illorum sagittas, iacula spiculaq; in ipsos retorquet, adeò ut nullum teli genus eis adiumento fuerit: neque miles grauis armaturæ, neq; sagittarius, neque iaculator, Imperatoris exercitum lædere potuerit. Quinetiam tanta pulueris copia in eorum facies impetu ferebatur, uti palpebras occludere, & pupillas oculorum pulueris ut grauiter oppugnatas tegere ac tueri eos coegerit. Imperatoris autem exercitus nullo damno incommodóue ex illa turbine accepto, fidentibus animis hostes trucidant. Qui qui-

Ioānis Ægyptij monachi prædictiones.

Theodosij somnium diuinitùs oblatum.

Theodosij cū Eugenio tyranno pugna.

B

A Qui quidem his rebus perspectis, & diuino auxilio, quod Imperatoris copijs allatū erat, cognito, abiectis armis, ueniam ab Imperatore supplices petunt. Ille autem flexit animum, & illorum misericordiam capit: iubet denique tyrrannum celeriter ad se adduci. Illi igitur properè collem ascendunt, in quo tyrannus ignarus rerum iam gestarum confidebat. Qui cum eos anhelantes uideret, ipsaque anhelitus crebritate adueniendi indicantes celeritatem, uictoriæ nuncios esse suspicatus est: rogatque, nū Theodosium, ut illis erat imperatum, uinctum adducerent. Cui illi: Nō eum, inquiunt, adducimus ad te, sed te hinc ad eum abducimus. Hoc namque in mandatis dedit summus huius uniuersitatis moderator Deus. Quæ cum dixissent, ei è solio erepto uincula iniiciunt, abducunt uinctum: & qui paulo antè insolenter gloriatus fuerat, captiuum ad Theodosium deducunt. Imperator autem primùm iniuriarum in Valentinianum, & impiè occupatæ tyrannidis eum in memoriam reuocat. Deinde bellorum contra imperium legitimum susceptorum, causa, cum irrisione reprehendit. Reprehendit etiam statuam Herculis, qua fretus, tam audax temerariumque facinus admiserat. Postremò, iustam æquamque de supplicio illi irrogando sententiam pronūciat. Talem se Theodosius tum in pace, tum in bello præstitit: quippe semper diuinū implorauit auxilium, semperque illud consecutus est.

Eugenius uictus & uinctus ad Theodosiū adducitur.

Theodosij pietas.

De Theodosij Imperatoris morte. CAP. XXV.

HAc parta uictoria, Theodosius in morbum delapsus, filijs imperium distribuit: ac maiori natu eam partem quam ipse rexerat, minori autem Europæ tradit gubernacula. Vtrumque ueram pietatem colere hortatur. ea enim & pacem cōseruari, bellum extingui, hostes in fugam uerti, trophæa erigi, & uictoriam denique constare. Hac hortatione filijs adhibita, obijt mortem: cuius gloria sempiternæ memoriæ commendata est.

Theodosij mors.

B *De Honorio Imperatore, & Telemacho monacho.* CAP. XXVI.

FIlij istius Imperatoris, sicut successores paterni imperij, ita pietatis illius hæredes extiterunt. Nam Honorius Europæ potitus imperio, pugnas gladiatorias, quæ Romæ olim fieri consueuerant, tali inductus occasione sustulit. Telemachus quidā uitam excolens monasticam, profectus ex Oriente, hac de causa Romam contendit. Ac dum sceleratum illud edebatur spectaculū, in stadium ipse ingreditur, atque ad gladiatores descendens, mutuam inter eos dimicationem sedare nititur. Itaque crudelis cædis spectatores accensi iracundia, & à dæmone, qui ex illa sanguinis effusione uoluptatem capiebat, ad furorem impulsi, pacis authorem lapidibus obruerunt. Qua re cognita, Imperator admirabilis Telemachum in martyrum inuictorum numerum ascripsit, crudele autem illud spectaculi genus penitùs sustulit.

Honorius Imp.

Telemachi monachi martyrium.

Gladiatoriæ pugnæ sublatæ.

De Arcadij imperatoris pietate, & Ioānis Chrysostomi ordinatione. CAP. XXVII.

COnstantinopoli autem mortuo Nectario, qui illam gubernarat ecclesiam, Arcadius, cui illa imperij pars obuenerat, cum Ioannem, eximij orbis terrarum luminare Antiochiæ in cœtum presbyterorum ascitum intellexisset, accersit ad se: & ab episcopis in unum conuocatis contendit, ut eum cosecrent episcopum, & præclaræ illius urbis pastorem constituāt. Hoc uno argumēto Imperatoris erga res diuinas studium satis declarari potest. Per idem tempus Antiochiæ antistes fuit Flauianus: Laodiceæ autem Elpidius, qui uixerat unà cum magno Meletio, eius'que uitæ rationem accuratius repræsentauit, quàm cera formas ab annulis in ea impressas solet. Iste magno Pelagio successit: diuo autem Marcello successit Agapetus, uir cū primis excellēs, quē tempore quo hæreticæ ingruebāt procellæ, in palæstra monastica magnā laudem adeptū suprà demonstraui. Seleuciæ autē, ad radices montis Tauri sitæ, episcopus Maximus fuit, Ioānis illius illustris condiscipulus: Mopsuestiæ Theodorus. Ambo doctores erant insignes. Diuus porrò Acacius cùm prudentia, tum uitæ ratione clarus, ecclesiam Berœæ rexit. Galatiæ pastor fuit Leontius, uir multis uirtutis generibus insigniter exornatus.

Arcadius Imp.

Ioannes Antiochiæ presb.

Flauianus episc.

Elpidius.

Agapetus.

Maximus.

Theodorus.

Acacius.

Leontius.

De diuina huius episcopi in loquendo libertate. CAP. XXVIII. A

Ioā. Chrysost. Constantinopol. episc.

MAgnus ille Ioannes, susceptis ecclesię Constantinopolitanæ gubernaculis, cœpit iniqua quorundam facinora grauiter coarguere, Imperatorem eiusq; coniugem salutariter admonere, orare sacerdotes, ut ex præscripto legum ab Ecclesia sancitarum uitam instituant: eos autem qui istas temerè uiolare aggrediebātur, aditu sanctuarij prohibere. Nam non est æquum, inquit, ut sacerdotali honore fruātur hi, qui uitam eorum qui sunt uerè sacerdotes, non studiosè imitentur. Atq; hoc modo prospexit non illi solum ciuitati, uerùm etiam toti Thraciæ, quæ est in sex episcopatus diuisa: & cunctæ etiam Asiæ, quæ undecim habet antistites. Ponticam præterea ecclesiam, quę eundem habteepiscoporum numerū, quem Asia, eisdem legibus adornauit.

De fanis idolorum in Phœnicia ab eo deiectis. CAP. XXIX.

Idolorum delubra diruta.

POrrò cum certior factus esset, Phœniciam etiamnum ad nefaria dæmonum mysteria celebrāda cæco furore ferri, monachos diuino pietatis studio inflammatos in unum cogit: eos'que cum edictis Imperatorijs ad simulachrorum fana demoliēda, mittit. Opificibus autem & eorum ministris, qui ista deturbarent, mercedem non ex Imperatoris prompsit ærario: sed feminas cùm diuitijs circumfluentes, tum fide pręclarè instructas induxit, uti sumptus in eam rem (docuit nāq;, quanta laus ex tali largitione colligi soleat) affatim & liberaliter suppeditarent. Itaque reliqua dęmonum delubra hoc pacto solo æquanda curauit.

De Gothorum ecclesia. CAP. XXX.

Scythæ ab Arianismo liberati.

CVm uideret præterea gentem Scythicam doctrinæ Arianę laqueis irretitam teneri, molitus est sedulò inde eam eripere: ad quam prędam capiendā hancuiā excogitauit. Complures qui eadem lingua loquebantur, presbyteros, diaconos & lectores ordinauit, illis'que unam tribuit ecclesiam: quorū opera multos errore lapsos, Ecclesię reconciliauit. Nam ille ipse plerunque ad eam ecclesiam profectus, cum illis locutus est, interprete utriusque linguę perito usus: alios'que dicendi facultate instructos, ad idem ipsum faciendum induxit. Ista quidem in urbe illa præstitit, complures'que errore imbutos, ueritate doctrinę Apostolicę explanata, ad uiam salutis reduxit. B

De prouidentia quam pro Scythis habuerat: & quo pacto Marcionistas insectatus fuerit. CAP. XXXI.

Scythæ Nomades.

ITem'que cum accepisset Scythas, qui Nomadę uocantur, qui'que propter Istrum accolebāt, sitiēter quidem salutem appetere, sed habere neminem qui sitim suam salutaris doctrinę fluentis restingueret: uiros laborum Apostolicorum imitatores conquisiuit, eos'que illis erudiendis pręfecit: literas autem eius ad Leontium episcopum Ancyrę perscriptas, quibus tum Scythas ad fidem conuersos esse significabat, tum orabat ut uiros idoneos ad rectam salutis uiam illis monstrandam mitteret, ipse equidem perlegi. Porrò autem ubi intellexit, pestiferam Marcionis hęresin nonnullos in nostra regione pagos occupasse, scripsit ad eum qui id temporis episcopus illius ecclesię fuit, hortatus ut hęresim illam inde expelleret: atque quò ei in eo negocio exequendo adiumento esset, edicta Imperatoris ad illum mittenda curauit. Sed de ecclesijs, more diui Pauli apostoli, quàm animo sollicito esset, ex his rebus gestis satis constare poterit.

Marcionis hæresis.

De Gainæ postulatione, & Ioannis Chrysostomi responsione. CAP. XXXII.

Ioan Chrysostomi παῤῥησία.

SVnt autem alia ipsius facta, quę eius loquendi libertatem perspicuè declarare queant. Exempli gratia: Gainas quidam genere Scytha, animo barbaro, insolentia planè tyrannica, per id temporis dux fuit: & non modò exercitui ex sua gente collecto, uerùm etiam unà Romanis tum equestribus tum pedestribus copijs pręfuit. Quem quidem non solum alij omnes, sed etiam Imperator ipse (quippe eum tyrannidem moliri suspicabatur) magnopere extimuit. Iste labe aspersus Ariana, postulat ab Impera-

Gratianus dux Arianus.

A Imperatore unum ex sacris templis sibi dari. Imperator autem respondet, se de ea re capturum consilium, & unum ei curaturum promittit. Itaq; diuino illo Ioanne accersito, ei postulatum Gainæ exponit, commemorat eius potentiam, moliri tyrannidē indicat: orat, ut templo donato, furentem eius animum placet. Cui nobilis ille uir: Ne, inquit, istud ei polliceare, neq; sanctum dare canibus mādes. Nam nunquam equidē patiar, ut qui Deum uerbum sanctè & augustè laudib. & hymnis celebrant, expellantur è sacro templo, idem'que tribuatur his qui contra eum loquunt blasphemias. Atque ne barbarum illum omnino metuas, Imperator, sed me & illum in unum locum conuoca, tu'que silentio utriusq; nostrûm sermoni ausculta. Ego certè me hominis linguam refrenaturum, spero: persuasurum'que, ne postulet, quod ei concedi non debeat. Quibus auditis, Imperator uehementer lętatur: & postridie eius diei utrunque accersit. Gainas quidem promissum exposcit. magnus autem Ioannes respondet illi ex aduerso: Non licere Imperatori, qui pietatem colere instituat, aliquid contra res sacras temere moliri. Cui quidē dicē ti, templum sibi dari oportere: respōdet Ioānes, Templum sacrum apertū esse, neminemq; eum prohibere quo minus in eo, si libeat, preces Deo fundat. Tum Gainas: At ego, inquit, alterius sectæ sum, & cum hominibus eius sectæ unum sanctū templum habere postulo. Atque istud quidem nō immeritò peto, quippe qui multa bellica certamina pro Romanis cōfecerim. At præmia, inquit Ioannes tibi propterea tributa, labores tuos longè superant. Nā dux es, & honore consulari dignatus: quinetiam tecum debes cōsiderare, quis fueris olim, & qui iam sis: quæ etiam præterita tua inopia, & in qua iam abundantia uitam degas. Quibus quoque uestimētis prius indutus esses, quàm Istrum traieceris, & quibus iā opertus. Cōplectere igitur animo, quàm pauci sint labores, & quàm ampla præmia: atque noli erga eos qui tibi honorem hunc detulerint, ingratus esse. Hac oratione habita, Ioannes celebris totius orbis terrarum doctor, os obturauit Gainæ, atque adeò B obmutescere coegit. Temporis autem interuallo interiecto, Gainas tyrannidem, quam molitus fuerat, manifestò patefecit: atque collecto in Thracia exercitu, prædas agere, & multa loca uastare cœpit. Quibus rebus cognitis, omnes cùm magistratus, tū subiecti, metu exhorrescere: atque nemo erat qui uel cum eo in acie confligere animū induxerit, uel legationem apud eum obire se tutò posse existimarit. Nam barbarū eius & crudelem animum quisque suspectum habuit.

Gainæ cum Ioan. Chrysostomo colloquiū.

Gainæ tyrannis.

De Chrysostomi ad Gainam legatione. CAP. XXXIII.

ID temporis alijs omnibus, uelut metu perculsis, relictis, itum est ad Ioannem, inuictissimum illum Christi bellatorē: suadetur ei, ut legatus ad Gainam proficiscatur. Ille uerò, nulla habita ratione uel disceptationis contra Gainā antè susceptę, uel simultatis inde ortæ, prompto animo in Thraciam contendit. Quare Gainas, cognito legati aduentu, & animi eius alacritate pro pietatis defensione considerata, longo interuallo ei lubens procedit obuiam: atque prehensam illius dexteram oculis suis apponit, liberosq; sacra eius genua complecti cogit. Sic quidem uirtus uel infestissimos afficere pudore, & obstupefacere solet.

Io. Chrysostomi ad Gainam legatio.

Virtus etiā hosti admiranda.

De ijs quæ propter Chrysostomum euenerunt. CAP. XXXIIII.

VErùm inuidia illustrem sapientiæ Ioannis splendorem non tulit: sed suis machinis admotis, non urbem Constantinopolim solum, uerùm etiam uniuersum orbem terrarum cùm eloquentia illius, tum sapientia orbauit. Ipse equidem ad hāc historiæ partem iam oratione prouectus, nescio quo animo affectus sim. Nam dum iniurias ei illatas narrare instituo, uirtutē eorum qui illarum iniuriarū authores erant, nonnihil reuereor. Qua de causa eorum nomina silentio prætermittere animus est.

Isti, quoniam uarias causas habere uidebantur, cur cum eo simultatem gererent, eximiam eius uirtutem uidere noluerunt: sed miseris quibusdam accusatoribus conquisitis, tametsi crimen perspicuè falsum esse intellexerunt, tamen concilio longè

Ioan. Chrysostomus aliorum inuidia infestatus.

longè extra urbem conuocato, sententiam aduersus eum pronunciarunt. itaque Im- A
Relegatus. perator sacerdotibus fidem adhibens, illum longè ab urbe relegari mandat. Ioãnes
autem, cum neque accusationem audiuisset, neque ei respondisset, uelut criminum si-
Hieron oppid. bi illatorum cõuictus, urbem deserere cogitur, & Hieron oppidum (sic enim nauale
illud nominatur) in ostio Ponti situm, contendere. Cum uerò noctu terręmotus fa
ctus esset, & terror inde Imperatrici incussus, Constantinopoli urbi Mariæ præmit-
tuntur prima luce legati ad Ioannem exulẽ, oratum ut quamprimùm ad urbem rede-
at, periculumq; ei impendens depellat. Post quos alij mittuntur legati: post illos etiã
alij, adeò ut Bosphorus refertus esset legatorũ turba. Vbi uerò fidelissimus populus
istud intellexit, ostium Propontidis nauigijs operuere: omnes nanque cum cereis ac-
censis ei obuiam fiunt. Atque pro eo quidem tempore hostium illius cõiurata ma-
nus dissipata est. Sed pauci iam intercesserant menses, cum deintegrò in unum coiue-
re: pœnas'que ab eo expetiuere, non criminum solum, quæ ei falsò obiecerant, uerùm
etiam ministerij in Ecclesia, quod post abdicationem obierat. Ad quos respõdet, se
neq; in iudicio egisse causam, neque crimina obiecta audiuisse, neque dedisse pro sua
ipsius defensione responsum: neque præsentem condemnatum, sed absentem in exi-
lium ab Imperatore eiectum, & denuò ad sedem episcopalem reuocatum. Attamen
aduersarij eius, altero concilio non ad causam cognoscendam coacto, sed ut Imperato
Cucusum & Pityuntem relegatus Ioan. Chrysostomus. ri persuaderent, iustam & legitimam ipsorum esse sententiam, non solum eum ciuita
te expellunt: uerùm etiam ad paruum & desertum quoddã Armeniæ oppidũ, quod
Cucusus dicitur, amandauit. Inde rursus educentes, ad Pityuntem transferunt. Id op-
pidum est uelut terminus, quo Pontus, & imperiũ Romanum distinguũtur, Barba-
Pityus. ris crudelissimis finitimum. Sed clemens Dominus non permisit egregium suum
Vide Strab. utrum oppid. an insul. athletã ad eiusmodi hominũ cœtum deduci. Nã ubi uenit Comana, ad uitã immor-
talem, & cuiusque expertem molestiæ migrauit. Corpus autẽ, quod tot præclara cer-
Ioan. Chrysostomi exilium & mors. tamina cõfecerat, propter bustum Basilisci martyris (id enim sanctus martyr per som B
nium mandauerat) conditum est. Quot quidem episcopi illius causa suis exturbati
fuerint ecclesijs, & ad extremas orbis terræ oras relegati: quot etiam monachi simili
Basiliscus martyr. supplicij genere mulctati: hoc loco percensere superuacaneũ arbitror, eo'que pacto lõ
gius historiam prouehere, præsertim cum mea quidem sententia, ea quæ tristiciam
afferant, contrahenda sint in angustum, & errata eorum qui sunt fidei societate no-
biscum coniuncti, silentio tegenda. Atqui complures eorum qui erant iniuriarũ au-
thores, pœnas persoluerunt, quorum supplicia alijs non parum attulere commodi.
Istud iniquum facinus contra Ioannem admissum, episcopi Europæ præter cæteros
detestati sunt. Nam se à communione illorum qui illud consciuerant, separauere: qui-
bus totius Illyrię cuncti se adiunxere episcopi. Porrò autem, quàm plurimi epi-
scopi ciuitatum uersus orientẽ solem sitarum, à facinoris communione se seiunxerũt
quidem, sed corpus ecclesiæ minimè distraxerunt. Quinetiam isto excellẽti totius
orbis terræ doctore mortuo, episcopi Occidentis non prius cum episcopis Aegypti
& Orientis, & Bosphori & Thraciæ, communicare uoluerunt, quàm nomẽ illius san
ctissimi uiri in tabulas, quibus nomina episcoporum mortuorum continebantur, re-
Arsacius Ioan. Chrysostomi successor. tulissent. Atque Arsacium eius successorem ne salutare quidem dignati sunt. Atticũ
autem, qui succedebat Arsacio, qui'que sæpe legatos ad eos miserat, sæpeq; pacem po
stulauerat, postea tandem, cum Ioannis nomen in tabulis inscripsisset, receperunt.

De Episcoporum successione, & Alexandro Antiocheno episcopo. CAP. XXXV.

Cyrillus. EOdem tempore Cyrillus, filius sororis Theophili, Alexandriæ episcopus fuit, a-
uunculi in eo prǽsulatu successor. Ecclesiæ Hierosolymitanę episcopatum tunc
Ioannes Hierosolym. episc. gessit Ioannes, uir planè insignis: successitq; Cyrillo, de quo suprà facta est mentio.
Alexander. Ecclesiam uerò Antiochenam administrauit Alexander, cuius pia uitę ratio pulchrè
cum epi-

A cum episcopatu consentiebat. Nam toto uitæ tempore ante susceptum episcopatum in palæstra monastica contrito, cum plurimùm se exercuisset, generosum athletam se planè declarauit: quippe tum oratione docuit alios, tum uitæ consuetudine orationē confirmauit. Iste succesit Porphyrio: qui post Flauianum illius ecclesiæ clauum tenens, multa suæ benignitatis monimenta post se reliquit. Cui quidem summa etiam animi prudentia non parum attulit splendoris. Diuinus autem Alexander, seuera uitæ disciplina, studio sapientiæ, egestate uoluntaria, eloquētia, alijs deniq; Spiritus sancti donis admodum excelluit. Idemq; factionē magni Eustathij causa inchoatā (quæ quo minus iampridem esset cū reliqua ecclesia denuò sociata, Paulinus impedimento fuit, & post eū Euagrius) sua persuasiōe & cōsilio, cætero Ecclesiæ corpori adiūxit: & talem diem festum, qualem nemo aliquando uiderat, ex insperato celebrandum curauit. Nam omnibus eadem fide consentientibus in unum collectis, tam sacris initiatis quàm laicis, ad illorum conuentum accedit. Atque assumptis sibi qui cantare nouerant, unoque hymnorum concentu contexto, à porta quadam paruula ad Occidētem spectante, usque ad maximum templum totam plateam compleuit hominibus: & fluuium rationis participem, similitudinem fluuij præterlabentis mirè adumbrātem, effecit. Quæ cum Iudęi, Ariani, & Gentilium reliquiæ, quæ perpaucæ erant, uiderent, gemere & lamentari cœperunt, quòd alios iam fluuios in ipsum ecclesiæ quasi mare illabi cernebant. Iste præterea primum Magni Ioannis nomen in tabulis ecclesiæ inscribendum curauit.

Porphyrius. Flauianus.

Eustathiana factio sedata.

Ioan. Chrysostomi nomen in ecclesiæ tabulas relatum.

De reliquiarum Ioannis, quæ postea facta fuit, importatione: & Theodosij iunioris ac fratrum eius fide. CAP. XXXVI.

POstea uerò ipsæ etiam Ioannis doctoris præstantissimi reliquiæ fuere Constantinopolim, urbem primariam, traductę. Itaque fidelis hominum cœtus, pelagus, B nauigiorum multitudine uelut continentem efficiens, Bosphori ostium ad Propontidē situm luminaribus cooperuere. Hunc thesaurum is qui iam imperiū administrat (qui ut aui nomen fert, ita synceram eius pietatem seruat) in illā urbem importandū curauit. Idemq; uultu & oculis in sancti illius uiri loculo defixis, pro parentibus preces fudit, orauitque ut iniuriarum per ignorationem factarum ueniam illis tribueret. Iampridē autē eius parentes mortē obierant, illo iam tū ualde adolescēte orbo relicto. Sed ut orbitatis molestias experiretur, parentum & maiorum suorū Deus neutiquā passus est. Nā & eū ipsum pietatis educauit alimētis, & imperiū uacuū à seditionibus conseruauit: & animos, si qui ad tyrannidem propenderent, compresit. Quorum beneficiorum semper memor, patronum suum laudibus & hymnis celebrare nō cessat. Atque huius hymnorum concentu Dei laudandi cōsuetudinis socias habet sorores suas, toto uitæ tempore uirginitatem excolentes: quæ & pro summis delicijs habent literarum commendationem sacrarum, & pro certo solidoq; thesauro rerum egentibus necessariarū suppeditationem. Et quanquam iste Imperator multis alijs uirtutibus eximiè decoratus erat: clementia tamen uel maximè, mansuetudine, animi trāquillitate, quæ nullis procellis agitari poterat, fide denique sincera & spectata excelluit. Cuius rei certissimum argumentum ostendam. Vir quidam uitam excolēs monasticam, animo paulo audaciore præditus, ad Imperatorem rei cuiusdam petendæ gratia accedit. Quod cum sæpius frustra fecisset, Imperatori ecclesiastica interdicit communione, uinculoque Ecclesiæ ei iniecto decedit. Imperator autem fide cumprimis excellens, ad palatium, cum tempus instaret conuiuij, & omnes conuiuæ adessent, dixit se non prius capturum cibum, quàm Ecclesiæ uinculo solueretur. Proinde unum ex familiarissimis ad episcopum mittit, oratum, ut potestatem faciat ei qui ipsum ligauerat, uinculo soluendi. Cum autem episcopus respondisset, non debere cuiusque uinculum admittere, significassetque eum solutum esse: non tamen solutione illa contentus est, donec ille qui eum ligauerat, magno cum labore conquisitus, commu-

Ioan. Chrysostomi reliquiæ Constantinopolim translatæ.

Theodosij iunioris Imp. pietas & uirtutes aliæ.

Theodosius iunior excommunicatus.

communioni illum restituisset. Eiusmodi namque erat Imperatoris erga leges diuinas fides: qua etiam inductus, simulachrorum delubra, quæ etiamnum reliqua erāt, adeò funditus deturbari euerti'que mandauit, ut ne uestigium quidem ueteris gentium erroris (istam namque sententiam in edicto de illis demoliendis conscripto inseruit) posteris restaret ad intuendum. Atque ex his pietatis seminibus fructum cōtinuum percepit. Nam hac de causa omniū moderator Deus eius saluti sedulò prospexit. Etenim cum Rhoilus dux Scytharum, qui Nomadæ dicuntur, traiecto Istro cum ingentibus copiis Thraciam populari, & prædas agere inciperet: & Constantinopolim urbem primariam obsessurum, momentoque temporis capturum, atque adeò solo æquaturum minaretur: Deus, fulminum iactu & facibus cœlitùs demissis cùm illum combussit, tum uenіuersum eius exercitum penitùs absumpsit. Non dissimile quiddam etiam in bello Persico Deus eius causa præstitit. Nam cum Persę, negociis Romanorum, quibus districti tenebantur, cognitis, cōtra uicinos suos ruptis fœderibus bellum facerent, neque quisquam illis, tum ab hostibus oppugnatis, subsidio ueniret (Imperator enim pace iamdudum facta confisus, duces suos & milites ad alia bella gerenda miserat) Deus immenso imbre & maxima copia grandinis in eorum exercitum demissa, tum eos prohibuit ab itinere ulterius faciendo, tum equorum cursum impediuit: adeò ut uiginti diebus uiginti stadia usque eò conficere non possent, quoad duces Romani collectis suis in unum militibus aduentarent. Porrò autem altero prælio antè commisso, istos ipsos, cum iam urbem Imperatoris nomine nuncupatā * obsidione cinxissent, ludibrio Deus exposuit. Nam cum Gororanes amplius triginta dies cū omnibus copiis urbem hanc circunsedisset, & multa instrumenta bellica ad urbes capiēdas accōmodata ad murum applicasset, & infinitas tētasset machinas, & alias turres extra mœnia extruxisset: solus diuinus Eunomius illius urbis episcopus ei restitit, & machinationum adiectarum impetū penitùs repressit. Ac cum duces nostri contra hostes præliari renuerent, & obsessis opem ferre non auderēt: iste episcopus se hostibus opponendo, urbem seruauit incolumem. Nam cum unus ex regulis barbaris cōsuetam blasphemiam in Deū iaceret, & in morem Rhabsacis & Sennacherib uerba execrabilia funderet, furore'que incitatus minaretur se sacrosanctum Dei templum incendio uastaturum: sanctus iste uir rabiem eius non ferens, balistam Thomæ apostoli nomine inscriptam ad pinnas muri statui, & ingentē lapidem in ea imponi, nomineque illius in quem barbari blasphemias coniecerant, eū emitti iubet. Qui directò in illum regulum delatus, & in nefariū eius os impactus, uultum deformauit, caput cōminuit, & cerebro dispersit humum. Quod cū uidisset dux Gororanes, qui spe urbis capiendæ exercitum collegerat, inde decessit, ipsoque rerum euentu se uictum planè declarauit. Atque ob hanc causam metu perculsus fœdera cum Romanis percussit. Ad hunc modum summus omniū rector Deus, fidelissimi Imperatoris saluti consuluit: qui quidem & se famulum eius esse ingenuè agnoscit, & debitum Domino præstat obsequium.

Theodosii iun. in demoliendis simulacrorum fanis studium.

Rhoili Scythducis interitus.

* Theodosiam. Vide Sozom. & Procop. de bell. Pers.

Gororanes dux.

Eunomius episcop.

2. Paral. 32.

Balista S. Thomæ.

De Theodoto Antiocheno episcopo. CAP. XXXVII.

ISte Imperator reliquias, ut dixi, præclari illius mundi luminaris Ioannis Cōstantinopolitani, illarum admodum appetenti reddidit. Sed istud postea factum est. Innocentio illi episcopo Romano, uiro longè præstantissimo, successit Bonifacius, Bonifacio Zosimus, Zosimo Celestinus. Hierosolymis autem, post Ioānem illum admirabilem mortuum, Praylius uir qui nomini suo pulchrè respondebat, illius ecclesiæ rectionem capessit. Antiochiæ uerò diuo Alexandro uita defuncto, Theodotus continentiæ uelut margarita, Ecclesiæ presulatum obtinuit: uir mansuetudine insignis, & accurata uitę institutione egregiè exornatus. Qui sectam Apolinarem oratam ut se cum reliquo Christi grege iungeret, cæteris Ecclesię ouibus aggregauit. Multi tamen eorum, insignem erroris labem, qua antè erant inquinati, minimè eluerunt.

Rō. episcopi, Innocentius, Bonifacius, Zosimus. Celestinus. Praylius. Theodotus.

Apolinaris secta Ecclesiæ aggregata.

De perse-

De persecutione in Persia excitata, & qui illic martyrium perpeßi sint.

CAP. XXXVIII.

A PEr idem tempus, Isdigerdes rex Persarum persecutionem cõtra ecclesias concitauit, occasione ex re gesta, quam sum deinceps narraturus, arrepta. Audas episcopus, uir multis uirtutis generibus ornatus, zelo non opportuno illo quidem accensus, Pyreum (templa enim in quibus πῦρ, id est ignis, eorum deus, colitur, Pyrea uocant Persæ) demolitus est. De qua re rex per magos certior factus, Audam accersit. Ac primùm placidè eum coarguit, & Pyreum denuò ædificare iubet. Qui cum ei contradiceret, negaretq; se illud facturum: rex omnes ecclesias Christianorum se diruturum minatur. Atq; certè quod uerbis minabatur, re ipsa perfecit. Nam ut primum Audam, diuinum illum uirum, trucidari mandauerat, ecclesias deturbari iussit. Quòd autem ad Pyrei euersionem attinet, haud opportunè equidem illud factum fuisse existimo. Nam sanctus Apostolus Athenas aduentans, & ciuitatem superstitioso simulachrorum cultu cæcatam uidens, aram quandam ab illis honoratam minimè diruit: sed uerbo eorum ignorationem redarguit, & ueritatem illis patefecit. Attamen quòd Audas templum simulachri deturbatum extruere rursus noluit, sed interfici potius quàm illud efficere: eum magnopere admiror, & corona dignum iudico. Nam par impietas est, mea quidem sententia, ignem adorare, atq; ei ędificare delubrum. Hinc igitur persecutionis tempestas orta, grauissimos & turbulentissimos fluctus cõtra pietatis alumnos concitauit: quæ procella triginta annos continuos à magis, uelut à quibusdam turbinibus agitata, durauit. Magos aũt uocant Persæ, qui elementa in Deos referunt. De quorum cõmentitijs fabulis alio in opere, in quo eorum quæstiones dissoluebamus, satis enucleatè disseruimus. Porrò Gororanes, filius Isdigerdis, post mortẽ patris, ut regni paterni, sic belli cõtra pietatem à
B patre cõmoti successor extitit. quippe pater moriens, hæc duo cõiuncta filio reliquit. Tormentorũ aũt genera, & noua cruciamenta pijs hominib. ab illis inflicta, uix dicẽdo explicari poterũt. Nam quorundã manibus, aliorũ aũt tergis corium detrahunt: aliorũ capita, à fronte exorsi ad barbam usq;, cute exuũt. Nonnullos primũ cœperunt arundinibus semisectis circumdare, & incisiones corporib. applicare, deinde robustis uinculis à capite ad pedes usq; circũligare, & singulos calamos ui arctè constringere, ut partẽ cutis ad quam admotæ erant arundines, eo pacto grauiter lacerantes, acriores doloris morsus efficerẽt. Quinetiã lacus effodere, eos summa cũ diligentia inungere: deinde ingentẽ soricum numerum in eos concludere: postremò pietatis athletas, eorũ manibus pedibusq; cõstrictis, ne bestias abigant, soricib. uelut alimentũ obijciunt. Sorices aũt fame oppressi, sensim carnes sanctorũ absumunt, sicq; diuturnũ & acerbum cruciatũ illis afferũt. Itemque carnifices isti à consceleratо illo naturæ nostræ inimico & ueritatis hoste edocti, tormenta alia his quidem multo asperiora excogitare: sed tamẽ ne eo quidem modo athletarum fortitudinẽ & constantiã retundere potuerunt. Nam sua sponte accurrebant, magno desiderio mortis oppetendæ, per quam aditus ad uitã immortalem patefit, inflammati. Quorũ duos tresúe in memoriam reuocabo, quò per hos etiam aliorũ fortitudo cognosci queat. Hormisdam quendam, uirum in Persis apprimè nobilem, ex genere Achemenidarũ oriundum, patre pręfecto, cũ rex eum Christianũ esse accepisset, ad se adduci, & Deum seruatorẽ pernegare iubet. At Hormisda: Quod imperas, ô rex, neq; iustum est, inquit, neq; utile. Nam quicunq; didicerit Deum omniũ gubernatorẽ facilè contẽnere, eumq; denegare: multo facilius regẽ, quippe cũ homo sit, mortalis naturæ particeps, contẽpturus est. Quod si qui tũ imperium pernegauerit, ô rex, grauissimo dignus sit supplicio: quanto grauius meretur ille quidem, qui omniũ rerũ effectorẽ pernegat? Rex aũt, quẽ oportuerat sapientissimã eius orationẽ admiratũ esse, athletã gene-

Isdigerdis Pers. regis persecutio.

Pyrea Persarũ.

Audæ episc. zelus, & martyrium.

Gororanes Isdigerdis F.

Tormentorum exquisitis generibus Christiani afflicti.

Hormisdæ constans fidei confeßio.

rosum, diuitijs & honore spoliauit: deditq; ei mandatum, ut omnibus uestibus, A solo subligaculo excepto, exutus, camelos, qui erant in excercitu, duceret. Cum uerò dies complures iam præterijssent, rexq; è tabulato despiciens, uideret optimum illum uirum & radijs solis exustum, & conspersum undiq; puluere, nobilitate ac splendore patris illius in memoriam reuocato, primum iubet eum adduci ad se, & indusio linteo uestiri: deinde arbitratus eius animum partim cruciatu præterito, partim humanitate erga eum iam declarata mollitum esse, Nunc demum (inquit) obstinatione deposita, filium fabri negato. At ille diuino zelo accensus, indusium dilacerauit: eoq; ad regem proiecto, sic eum affatur: Si me huius causa pietatem deserturum putas, habeas tibi donum cum impietate. Hac eius fortitudine perspecta, rex eum è palatio nudum exturbauit. Porrò idem rex † Suenem mille seruorum dominum, qui ei contradicebat, quiq; fabricatorem huius uniuersitatis pernegari haudquaquam sustinebat, primũ percontatur, quis ex eius seruis improbissimus esset? deinde ei tradit reliquorũ dominatũ, ipsumque dominum Suenem illi inseruire iubet. Quinetiam domini sui coniugem ei in matrimonium dat, ratus eo pacto se ueritatis propugnatorem Suenem de sententia deducturum. Verùm spes eum frustrata est: nam Suenes domum supra petrã ædificatam habuit. Post hos Beniamin diaconum comprehẽdi, & in carcerem conijci mandat. Biennio uerò pòst, legatus Romanus uenit ad regem, de alijs rebus cum eo acturus. Qui de diacono certior factus, impetrat ei à rege liberationem. Rex autem iubet Beniamin polliceri, se doctrinam Christianam cum nullo mago communicaturum. Legatus quidem recipit, Beniamin regis mandata effecturum. At Beniamin, cum legatum hac de re ipsum admonentem audiuisset, respondit: Non posse fieri, ut doctrinam lucis, quam à Deo acceperat, non alijs impertiret. Nam abscondere talentum, quantum mereatur supplicij, historiam Euangeliorum apertè docere. Verùm rex id temporis huius responsi ignarus, iu- B bet illum è uinculis eximi. Qui quidem, ut solebat, homines ignorationis tenebris obcæcatos, inde eripere, & ad lucem, quæ sola intelligentia percipitur, adducere non cessauit. Anno aũt pòst, res ab eo gestę regi indicãtur. Qui iubet eũ adduci, & Deũ, quem colebat, denegare. Tum ille sciscitatur à rege, quo supplicio mulctãdus sit is qui eius regnũ deserat, & alterius ditioni se subijcere animũ inducat: Morte, inquit rex, & pœna grauissima. Cui rursus sapientissimus uir: Quo pacto igitur, inquit, coercendus est homo ille, qui effectorem & opificem omnium derelinquat, & unũ è cõseruis Deũ consecret, eiq; cultũ uero Deo debitũ tribuat? Quibus uerbis rex grauiter cõmotus, uiginti arũdines præacutas per ungues manuũ ac pedũ traijci iubet. Vbi aũt uidet eũ hunc cruciatũ habere pro ludo, aliam rursus arundinẽ in membrũ genitale intrudi mãdat: quę sępius extracta, insertaq;, dolores ei incussit planè inexplicabiles. Post illud inflictum suppliciũ, impius ille & immanitate efferatus tyrannus, uirgã robustã, crassam, & propter ramos undiq; eminẽtes ualde asperam, in imã alui sedẽ infigi iubet. Quo cruciatus genere generosus Christi athleta oppressus, extremũ spiritũ edidit. Infinita ferè id genus scelera ab illis impijs fuêre admissa. Neq; cuiquã mirũ uideri debet, omniũ rerũ administratorem Deũ, eorũ feritatẽ impietatemq; tolerasse. Etenim quotquot imperatores ante imperiũ Cõstantini Magni regnarũt, cõtra ueritatis professores insana rabie furere nõ desierũt. Atq; Diocletianus, ipso salutaris passionis die, cũctas ecclesias, quę in toto Romano erãt imperio, demolitus est. Verùm uix nouẽ iã anni intercesserãt, cũ & illę ipsę denuò florere, atq; multò maiore amplitudine et splẽdore q̃ antea enitere cœperũt: et tyrãnus ille unà cũ impietate extinctus est. Atq; dominus tũ hęc bella cõtra Christianos excitata fore, tũ ecclesiam inuictũ iri prædixerat. Quinetiã ipsi rerũ euentus nos docẽt, bellum plus cõmodi quàm pacẽ nobis solere apportare. Nã hęc nos molles, morosos & timidos red-

† *Sannem uocat Epiph.*

Suenis constantia.

Beniamin diaconus, eiusq; martyrium.

Ecclesiã persecutionibus nõ opprimi, sed magis florere.

A dos reddit: illud autem animos acuit, & res præsentis uitæ tanquam fluxas contemnere facit. Verùm de his, alijs in rebus sæpe disseruimus.

De Theodoro Mopsuestiæ episcopo. CAP. XXXIX.

PEr id temporis, quo diuinus Theodotus Antiochenā rexit ecclesiam, Theodorus episcopus Mopsuestiæ, qui totam Christi ecclesiam sua doctrina erudierat, & contra uniuersas hæreticorum phalanges uictoriam reportauerat, obijt mortē. Iste & Diodori, uiri excellētissimi, doctrinę particeps factus est, & sanctissimi Ioannis socius & adiutor. nam cōmuniter inter ipsos sapientiæ præcepta ex spiritualibus Diodori fluentis hauserunt. Triginta sex annos pręsulatum gessit Theodorus, neq; unquam cessauit eum cōtra Arianam & Eunomianam sectam uelut in acie dimicare, tū clandestinum Apollinaris manipulum impugnare, tum optimam herbam sanctis Christi ouibus suppeditare. Cuius frater Polychronius ecclesiam Apameensem, tum propter præstantiam doctrinę, tum propter pię uitæ splendorem præclarissimè gubernauit. Isto quidem in loco finem historiæ facere animus est. Atq; omnes, qui sint eam aliquando perlecturi, uehementer oratos uolo, ut precibus suis meos labores compensare non grauentur. Spacium quidem centum & quinque annorum ista complectitur historia, quæ initium habet ex rabie Ariana: exitum autem, à morte hominum præstantissimorum, Theodori & Theodoti.

Theodori Mopsuestiæ episc. mors.

Polychronius Theodori frater.

FINIS.

Sit Deo gloria.

HERMIAE SOZOMENI

B SALAMINI AD IMPERATOREM THEODOSIVM PRÆFATIO, ET ECCLESIASTICÆ historiæ ab eodem conscriptæ argumentum.

Theodosium Iuniorem alloquitur, cui etiam historiam nuncupat, eumq; laudibus extollit non mediocribus, ac rerum in præsenti opere differendarum facit expositionem.

IMPERATORVM ueterū singulos singulis ferè studijs delectatos memorant. Nam quos exquisita capiebat mundicia, his purpuram, coronam, & alia id genus curę fuisse: qui autem doctrinæ operam nauabant, illos uel poema fabulis cōmentitijs refertum, uel aliud genus scripti quod animos posset permulcere, permagni fecisse: qui deniq; exercebant militarem, hos telum directè conijciendo, bestias feriēdo, uibrando hastā, aut strenuè in equū insiliendo sese oblectasse. Atq; in istorū gratiā omnes qui eorū imperio subijcebātur, se insinuare magno pere laborauerūt: & propterea quisq; quod gratū Imperatori esse animaduertebat, illud studiosè cōsectatus est. Alius enim lapidem preciosum, cōparatuq; difficilem ei offerre: purpurā alius splēdidius tinctā donare, hic uel poema, uel librū alterius generis dedicare, ille genus armaturæ peregrinū, & ad usum rei militaris aptū adducere solet. Atq; in hoc popularis uirtutis genere, summū planè & maximè regale putabatur, cōciliare imperatoris gratiam. De pietate aūt, qui est uerus Imperatoris ornatus, à nemine tātopere laboratum est. At uerò, tu Imperator inuictissime Theodosi, Dei iuuante gratia, nullū nō uirtutis genus (ut cōplectar

Imperatorū ueterum diuersa studia, earū etiam rerum quæ eis offerri sunt solitæ, diuersitatem pepe risse.

Pietas, uerus Imperatoris ornatus

breui) sedulò excoluisti: qui ut purpura & corona, quæ dignitatis tuæ effigiem A oculis intuētium subijciunt, corpus induis: sic animum pietate & clementia, quę *Theodosij iunioris uirtutes.* uere Imperatorem exornant, præclarè uestitum habes. Quinetiam tū poetę, tum alij scriptores, tum complures ex præfectorum & cæterorum subiectorum tuorum numero, ad te tuasq; res gestas prædicandas laborem suum conferunt. Ipse autem, ueluti certaminum magister, & orationum iudex constitutus, non scito quidem sermone, aut exornatione aliqua ueritatem obscurari permittis: sed quæ sint uerba propria, exquisitè ponderas: & cum orationis argumento, dictionis figuram, partes, ordinem, concinnitatem, elocutionem, compositionem, argumentationes, sententiam & narrationem accuratè expendis. Ipsos uero orationum authores, cùm tui iudicij approbatione, tum plausu, tum aureis imaginibus, tum statuis erectis, tum donis, tum honoribus cuiusq; generis remuneraris. Atque talem erga tuos laudatores teipsum ostendis, quales neque Cretenses erga celebrem illum poetam Homerum, neque Alenadæ erga Simonidem, neque *Liberalitatis exempla.* Dionysius Siciliæ tyrannus erga Platonem Socratis familiarem, neq; Philippus Macedo erga scriptorem Theopompum, neque Cæsar Seuerus erga Oppianum (qui piscium genera, naturam, & quo pacto capiendi sint, numeris descri- *Cretenses.* psit) se præbuit. Nam Cretenses, cum Homerum mille numismatis ob egregium suum poema donauissent, quo se de sua magnificentia insolenter efferrent, *Alenadæ.* donum in columna publico in loco erecta incidendum curarunt. Alenadæ au- *Dionysius. Philippus.* tem, Dionysius & Philippus non magis quàm Cretenses, qui quidem de repub. modestè & sapienter temperata gloriari solent, de sua largitione conticuissent: sed essent certè eos, nisi dono ab illis superati fuissent, in erigenda columna imita- *Seuerus.* ti. Seuerus uerò, cum Oppiano pro singulis uersibus sui poematis singulos aureos donauisset, illa sua magnificentia tantam hominibus excitauit admiratio- *Oppiani carmina aurea.* nem, ut Oppiani carmina ad hodiernum diem à plerisq; aurea nominentur. At- B que hæc quidem munera à ueteribus, qui scientiarum & eloquentiæ studio delectabantur, earum rerum professoribus donata constat. Tu uerò, ô Imperator, *Theodosij iun. liberalitas.* nemini qui post homines natos uixerit, in doctrinæ studiosis remunerandis secundus es: quod quidem non sine causa, meo quidem iudicio, abs te factum est. Nam dum omnes studes uirtutum splendore superare, tuarum rerum statum magnopere adauges: ob quam causam etiam historiam de rebus præclarè tum à *Prudentia & studium.* Græcis, tum à Romanis gestis conscriptam accuratè euoluisti. Fertur etiam, te interdiu rem militarem & corpus exercere, & causas subiectorum ritè tractare, tum de eisdem exquisitè disceptando, tū quę ęqua sunt decidendo, tū deniq; quæ priuatim ac publicè agenda, ratione & consilio ponderando: noctu aūt in libros incumbere, atq; in illis perlegendis candelabrum tibi suppetere fama est, tali artificio constructum, ut oleum sua sponte lucernæ infundat: adeò uti nemo ex aulicis, ob labores quos tu capis, quicquam subire molestiæ, & contra somnum pu- *Clementia.* gnando naturę uim inferre cogatur. Quinetiā ea est tua clemētia & mā suetudo cùm erga uicinos, tū erga omnes alios, ut regē cœlestē, patronū ac defensorē tuū, *Matth. 5.* qui non grauatè pluit super iustos & iniustos, & solem oriri facit, & res alias affa- *Rerū cognitio.* tim illis suppeditat, sedulò imitari uidearis. Porrò aūt tam multiplici cognitione te imbutum audio, ut lapidum naturas, uires, radicum, & medendi facultatem non minus quàm Salomon, aut sapientissimus Dauid, tenere, imò uerò Salomonem uirtute antecellere existimeris Nam ille uoluptatum blanditijs inseruiens, pietatem, quæ cùm aliorum bonorum, tum sapientiæ ei donatæ causa fuit, ad fi- *Continentia.* nem uitæ minimè custodiuit. At tu, Theodosi potentissime, continentiam modestam libidinosæ licentiæ opponens, non hominum solum, uerùm etiam perturbationum tam animi quàm corporis imperator meritò iudicaris. Accepi præterea, te (siquidem hæc dicenda sunt) cibi cuiusque & potionis cupiditatem uincere,

A uincere, & neq; dulces ficus (ut poeticè loquar) neq; ullum aliud fructus tempestiui genus posse capere, nisi ut tractes solum manibus, aut ore, ubi primùm uniuersitatis opifici Deo benedixeris, paulum eius saporem degustes. Itemq; ad sitim, æstum & frigus patiendum ita assuefactus es, in exercitationibus quæ de die fiunt, ut tolerantiam uelut alteram naturam induisse uideare. Nam iamdudum, cum ad uisendam Heracleam, oppidum Ponti, contendebas, quò eam temporis diuturnitate collapsam reficeres, in ipsa æstate per Bithyniam iter fecisti: cumq; sol iam in ipsa meridie uehementer ardebat, unus ex satellitum numero te sudore multo & puluere conspersum uidens, tanquam tibi rem gratam facturus, poculum uersus solis radios splendidè admodum coruscans, & dulci potione cum aqua frigida infusa impletum, tibi apportauit. Tu uerò, Imperator inuictissime, propensum uiri illius erga te studium amplexatus, manifestò declarasti, te haud multò pòst eum regia tua magnificentia amplè remuneraturum. Cum autem omnes milites poculo inhiarent: beatumq; ducerent eũ qui ex illo bibiturus esset, potũ ei à quo eũ acceperas reddidisti: iussistiq;, ut illo, quo sibi libitũ esset modo, uteretur. Quare uirtutib. tuis mihi profectò uideris uicisse ipsum Alexandrum Philippi filiũ: quem à suis laudatorib. memoratũ est, cũ per locũ aridum unà cũ Macedonibus transiret, & miles quidam diligens & officiosus de aqua, quam fortè offenderat, hausisset, eiq; attulisset, neutiquam bibisse, sed eam in terrã effudisse. Itaq;, ut cõprehendam breui, te magis propriè principẽ, quàm omnes principes qui ante te regnarint, more Homeri, appellare licet. Nam in quibusdam eorũ nihil, quod sit admiratione dignũ, inesse cognouimus: alios uix una, ad summum duabus rebus præclarè gestis, sua regna illustrasse. Verùm tu, Theodosi nobilissime, omnes pariter uirtutes animo complexus, omnes pietate, fortitudine, temperantia, iusticia, magnificentia, animi celsitate planè regia, imperioq; digna superas.

Tolerantia.

Alexandri Magni continentia.

Theodosij iun. uirtutes uno fasce collectæ.

B Quinetiam de tuo imperio, utpote à sanguine & cæde uacuo, integroq;, præter imperia omnium qui unquam regnauerint, omnis ætas gloriosè prædicabit. Postremò subiectos tum ad res serias cum delectatione imbibendas, tum ad studium tam erga te, quàm erga rempublicam beneuolè & reuerenter declarandum, instruis. Quapropter mihi historiam ecclesiasticam scribenti necessarium uidebatur, tibi his omnibus de causis eam dedicare. Nam cui istud opus, in quo sum persecuturus, tum piorum uirorum uirtutem, tum res quæ in Ecclesia uniuersa obtigerint: tum, in quot hostium manus incidens, ad te & maiores tuos, tanquam ad portum confugerit, rectius offerre queam? Agito igitur, Imperator literatissime, & cùm alijs omnibus prædite uirtutibus, tum pietate uel maximè, quam initium esse sapientiæ sacræ perhibent literæ, accipe à me hanc historiam: eamq; tum expende, tum tuis uigilijs accuratoq; iudicio uel addendo aliquid, uel auferendo, perpurga. Omnino enim quod tibi arriserit, illud lectoribus & utile & præclarum uidebitur. Neq; quisquam est, qui sit post tuam censuram ei uel digitum admoturus. Sum aũt historiam exorsus à Crispo & Constantino Cæsaribus, iam tertium Coss. eamq; ad decimum septimum Consulatum tuum perduxi. Atq; præclarè me facturum uidebar, si totum opus in nouem libros distribuerem. Primus igitur & Secundus res in ecclesijs regnante Constantino gestas continent. Tertius & Quartus, quæ in eisdem, regnantibus Constantini filijs, acciderint, complectuntur. Quintus & Sextus, habent ea quæ temporibus tum Iuliani, consobrini filiorum Constantini, tum Iouiani, tum Valentiniani & Valentis. In Septimo & Octauo, commemorantur illa quæ sunt sub imperio Gratiani & Valentiniani fratrum, usque ad diuinum Theodosium auum tuum Imperatorem declaratum, & usq; ad regnum etiam Arcadij patris tui omnium ore celebrati: qui cum sanctissimo auo tuo Honorio, in paternum imperium & in ditionis Romanæ gubernationem succesit, administrata. Nonus li-

Sozomenus unde historiam suam exorsus, & quò usq; perduxerit.

nus liber, uersatur in rebus gestis a tua diuinissima sanctissimaq; celsitudine nar A randis: cui Deus non solum perpetuam animi tranquillitatem, expertemq; cuiusque molestiæ concedat: uerum etiam, ut hostes superet, omnes sibi subijciat, imperiumque pium nepotibus transmittat, largiatur, annuente Christo: per quem, & cum quo, sit Deo patri, una cum Spiritu sancto, gloria in omnem æternitatem:

AMEN.

HERMIAE SOZOMENI SALAMINII HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBER primus.

Libri proœmium, in quo de gente Iudaica dubitationem mouet. Deinde commemorat, qui ab initio de istiusmodi argumento primum scribere cœperint, & quomodo ac ex quibus scriptoribus historiam hanc depromperit: & quod ueritatis eruendæ studio, nonnulla quoq; alia præsenti historiæ attexuerit.

CAP. I.

De Christo Dei filio testimonia.

IAMPRIDEM cœpi mecum cogitare quid causæ esset, cur alij homines tam prompto ac parato animo fidem in Deum uerbum, Iudæi autem tam egre & difficulter amplexarentur, præsertim cum hi ab initio diuina eloquia summa obseruantia colere didicissent, & Christum ante, quam aduenire, pro certo aduenturum per prophetas cognouissent. Nam Abraham cum generis illorum, tum circuncisionis author, filium Dei suis ipsius oculis aspexit, eumq; excepit conuiuio. Isaac etiam, eius filius, cum uinctus ad altare a patre deduceretur, figuram hostiæ quæ in cruce oblata est, expressit: quippe eodem modo B Christum passum esse, memorant hi qui Sacras literas accurate peruestigarint. Iacob porro, tum Gentium expectationem, quæ est iam in Christo, tum tempus quo esset Seruator uenturus, præsignificauit his fere uerbis: Deficient principes Iudæorum de genere Iudæ, principis tribus illius. Quibus uerbis, Herodis indicauit principatum: qui patre Idumæo, matre autē Arabe natus, a Senatu Romano & Augusto Cæsare Iudæorum genti præfectus est. Quinetiam reliquorum prophetarum alij Christi procreationem, ineffabilem eius conceptionem, matrem post partum uirginem mansuram, genus & patriam illius prædixerunt: alij diuinas eius & admirabiles res gestas: passionem alij, a mortuis resurrectionem, ascensum in cœlos, & quæ deniq; res in singulis istorū acciderent, ante uaticinati sunt. Verum si quis istarum rerum ignarus sit, eas cognoscere non erit magni negocij, modo sanctæ Scripturæ libros perlegere uoluerit. Porro autem Iosephus Mathathiæ filius, uir cum apud Iudęos, tum apud Romanos maxima nominis celebritate florens, testis est de uero Deo uerbo locupletissimus. Nam non grauatur illum appellare effectorem operum admirabilium, & ueræ doctrinæ magistrum: quinetiam Christum perspicue nominat, neq; ignorat eum morti in cruce oppetendæ addictum fuisse, tertioq; die reuixisse, & alia infinita miracula de eo a diuinis prophetis prædicta esse. Testatur præterea, multos tum Gentiles, tum Iudæos, quos ad suam doctrinam perduxerat, eum amare non desijsse, & gentem ab eo nomē adeptam, perpetuo remansisse. Atq; dum ista narrat, uidetur mihi clara uoce propemodum pronunciare, idq; eius rebus gestis ualde apposite, Christum esse Deum: quinetiam rei admirabilitate obstupefactus, ita se medium interijcit, ut credentes in eum neutiquam insectetur ille quidem, sed illis potius consentiat. Itaq; mihi de his rebus cogitanti permirum sane uidetur, Iudæos non alijs hominibus anteuertisse, seq; ad fidem Christianam prius transtulisse. Neq;

Abraham. Gene. 18.

Isaac. Gene. 22.

Iacob.

Herodes.

Iosephi historici de Christo testimoniū. lib. 18. Antiquit. cap. 4.

Iudæorum incredulitatis causa item Gentilium.

A Neque profecto omnes Gentiles, quamuis quædam de Christo futura, a Sibylla, & a quibusdam oraculis præsignificata sint, propterea in crimen, quod fidem ægrius & difficilius admiserint, uocandi sunt: quippe pauci admodum, ij que doctrina prestantes, eiusmodi prophetias numeris ex maxima parte conscriptas, & uerbis obscurioribus quam quæ a plebe percipi possent editas, intelligere potuerunt. Quare cœlitus, mea quidem sententia, a Deo prouisum erat, ad posterorum hominum consensionem, ut res futuras non modo suorum prophetarum, uerum ex aliqua parte etiam peregrinorum animis inijceret, ad prædicendum: idq; in morem musici, qui dum cantilenam peregrinam canere instituit, necessitate adductus, aut chordas superuacaneas plectro percurrit, aut alias nouas his quas ipsum instrumentum iam habet, adnectit. Verum quod Iudæi serius tardius que fidem Christi receperunt quam Gentiles, cum tamen pluribus manifestioribusq; prophetijs de aduentu Christi instructi essent, ista disseruisse sat est. Neque cuiquam certe mirum debet uideri, Ecclesiam Dei per alias gentes maxime creuisse: primum, quod Deus in rebus diuinis grauissimisq; mutationes contra omnium opinionem facere consueuit: deinde quod constat, diuinam religionem non uulgaribus uirtutibus, eorum qui ab initio ei præfuerint, administratam esse. Nam tametsi linguam disertam, & ad eleganter loquendum exercitatam non habuerunt, neque uerborum concinnitate, aut certis demonstrationibus lectores ad suam sententiam perducere potuerunt: non tamen propterea conatus eorum peius successit. sed abijciendo opes, sua bona contemnendo, patibuli cruciatum subeundo, multa & acerba tormenta, uelut alienis circundati corporibus, fortiter tolerando: & neque blanditijs uel plebis uel magistratuum ullius ciuitatis obsequendo, neque eorum minas extimescendo, planum omnibus fecerunt, se eiusmodi certamina amplissimorum præmiorum spe

Iudæi Gentilibus ad fidẽ recipiendam tardiores.

Ecclesiam per gentes maxime creuisse.

B inductos obijsse. Quocirca oratione ad persuadendum non erat opus, præsertim cum res in singulis familijs & ciuitatibus gestæ, homines nullo pene negocio ad ea credenda impellerent, quæ nunquam antea audiuissent. Cum igitur tam diuina sit & tam admirabilis in orbe terrarum facta mutatio, ut homines pristinam suam religionem, legesq; patrias aspernentur: perquam absurdum sane uideretur, ut cum caper Calydonius, Marathonius taurus, & aliæ eiusmodi res quæ in singulis regionibus urbibus que uel reuera acciderint, uel a poetis confictæ fuerint, tam magno æstimatæ sint, uti Gentiles scriptores facile præstantissimi, ijq; natura ad res literis prodendas aptissimi, in illis describendis operam & laborem ponerent: ipse non omnes ingenij neruos contenderem, ut res in Ecclesia administratę, mea opera scriptis mandaretur ad posteritatẽ. Persuasum namque habeo, cũ argumentum non hominum ingenijs excogitatũ sit: futurum esse, ut præter omnium opinionẽ me scriptorem diuina ope adiutum ostendam. Atque animus quidem erat, hoc opus iam a Christo nato repetiuisse: sed cũ animaduerterem alios scriptores, Clementem dico, Hegesippum, uiros sapientissimos, qui Apostolorum temporibus proxime succedebant, Aphricanum præterea, & Eusebiũ cognomento Pamphilum (uirũ tum in Sacris literis, tũ in Poetis alijsq; scriptorib. gentilibus peritissimũ) idẽ ipsum ad sua ipsorũ tẽpora scribere aggressos, eas solum res quę post Christi ad cœlos ascensum usq; ad necẽ Licinij in ecclesijs gestæ sunt, & ad nostrã uenere noticiã, in duob. libris summatim persecutus sum. At iam, Deo iuuante, quæ deinceps secutæ sunt, cõmemorare conabor: atque mentionem faciam cum rerum quibus ipse interfui, tum earum quæ non hac nostra ætate solum, uerum etiam ante nos natos factæ sunt: quas quidem ab illis qui uel eas ab alijs didicerant, uel ipsi oculis uiderant, ipse equidem accepi. Quæ autem ante illud tempus obtigerint, earum cognitionem partim ex legibus religionis ergo sancitis, partim ex Concilijs uarijs temporibus celebratis,

Apostolis eloquẽtia ad persuadendum nõ fuisse opus.

Sozomeni institutum.

partim ex rerum innouationibus proditam, partim denique ex imperatorum & A sacerdotum epistolis collegi, quarum epistolarum aliæ etiamnum in palatijs imperatorum, & in ecclesijs seruantur, aliæ dispersæ in manibus literatorum hominum reperiuntur. Quas cum ad uerbum in hanc historiam conijcere instituissem, commodius putaui propter operis molem, earum sententias breui percensere: nisi in res ambiguas, de quibus uariæ & discrepantes multorum extarent opiniones, aliquando forte inciderem. Nam tum, si quod scriptum mihi suppetet, illud ad ueritatem declarandam citabo. Verum ne quis rerum ipsarum ignarus, nostrum opus, cum contraria scripta legerit, condemnet mendacij: intelligendum est, ecclesiarum præsides, propter dogmata Ariana, aliaque quæ post nata sunt, inter se dissentientes, singulos pro defensione opinionum quibus ipsi fauebant, literas ad eos qui eandem cum ipsis doctrinam amplexabantur, scripsisse. Qui quidem in consilijs consentientes, quæ ipsis placebant, ea sanciuerunt: & non raro contrariarum opinionum fautores, indicta causa, condemnarunt: atque imperatores suæ ætatis, homines que potentes summa obseruantia prosecuti, quantum in ipsis situm erat, illos in suam opinionem adducere studuerunt. Quos quidem sibi conciliari ideo laborarunt, ut hominibus afferrent opinionem, se uerum Dei cultum consectari. Porro autem alij horum, illorum alij addicti sententijs, epistolas quæ pro sua secta faciebant, studiose in unum collegerunt: missas uero fecere contrarias. Quæ res una effecit, ut quæ in his obtigerint, ægrius & maiore cum difficultate erueremus. Verum cum in historia nihil ponendum sit, quod non sit sincerum maxime, & ueritatis propterea maxime in ea ratio habenda: idcirco uidebatur per mihi necessariũ, ut quoad possem, eiusmodi literas diligenter peruestigarem. Præterea si uirorum ecclesiasticorum inter ipsos seditiones uel de primatu, uel de sua secta alijs præferenda excitatas persequar: ne quisquam existimet uelim, hoc importune a me factum esse, aut istarum rerum commemorationem maleuolentiæ artribuat. Nam primum, uti dictum est, ueritatem omnibus rebus anteponere scriptorem decet. B Deinde, doctrina Ecclesiæ catholicæ maxime tum ingenua ac sincera uidebitur, cum, tametsi sit contraria sentientium insidijs explorate probata, tamen uictoria ueluti diuinitus donata potiatur: & uiribus recuperatis, omnes ecclesias & hominum multitudines ad suam ueritatem amplectendam pertrahant. Atque consideranti mihi, utrum res Ecclesiæ, quas in imperio Romano gestas cognoui, solum literis mandare deberẽ: rectũ uidebatur, etiam eas quæ apud Persas & alios barbaros in religione contigerint, pro uirili cõmemorare. Neq; certe alienum erit ab historia ecclesiastica, in hoc opere item narrare, tum qui nam tanquam patres & principes eorum qui monachi uocantur, olim extiterint: tum etiam, qui illis successerint: quos uel ipsi nouimus, uel accepimus ab alijs, ob pietatem suam permagnam laudem consecutos. Nam neq; eorum uirtutem in obliuione iacere permittendo ingrati erga illos, neque inscij rerum ab illis gestarum uideri uolumus: præsertim cum tam præclarum uiuendi exemplar, his qui huic pio uitæ generi se dicare instituant, post se reliquerint. quo quidem si qui uti uoluerint, non dubium quin beatissimum sint & felicissimum uitæ exitum habituri. Verum de his in sequenti sermone pro uirili differemus: nunc autem inuocato Dei propitij auxilio, ad res gestas narrandas ueniemus. Hinc igitur præsentis historiæ ducetur exordium.

Ecclesiasticarũ rerum scriptores cur interdũ dissentiant.

In historia ueritatis potissimũ habenda ratio.

Historiæ huius tractatio qualis.

Qui-

Quinam urbium primariarum, cum Constantinus rerum potiretur, episcopi fuerint: & quod Orientis partes, Libyam usque, timidius propter Licinium Christi nomen confessæ sunt: contrà uerò Occidentales, Constantino freti, propalàm Christi fidem profitebantur. CAP. II.

A CRispo & Constantino Cæsaribus Coss. Romanæ ecclesiæ antistes fuit Siluester: Alexandrinæ autem Alexander, Macarius uerò Hierosolymitanæ. Episcopatum ecclesiæ urbis Antiochiæ ad Orontem fluuium sitæ, Romano iam mortuo, nemo adhuc obtinuerat: propterea quòd persecutio, ut est uerisimile, fuerat electioni episcopi impedimento. Verùm non ita multò pòst episcopi Nicææ coacti, Eustathium, propter cùm uitæ tum doctrinæ præstantiam admirati, dignum iudicarũt, qui sedem Apostolicam capesseret: & ob eam causam, cum esset episcopus Berœæ urbis finitimæ, illum inde Antiochiam transtulerunt. Per id temporis Christiani qui uersus Orientem ad Libyes usque, qui sunt confines Ægyptijs, habitabant, conuentus palàm agere propterea non ausi sunt, quòd Licinius beneuolum suum erga illos animum mutauerat. At Græci, Macedones & Illyrici, qui uersus Occidentem suarum rerum domicilia habebant, Constantini opera, qui illi imperij Romani parti præfuit, liberè & animo securo Deum coluerunt.

Vrbiũ primariarum episcopi.

Eustathius Antiochiæ episc.

Licinius.

Quòd propter crucis uisionem, & Christi apparitionem, Constantinus ad Christi religionem uenerat, interim tamen à nostris pietatem edoctus: ubi etiam de pœnitentia differitur. CAP. III.

HVic imperatori Constantino quanquam multas alias res accidisse, quibus inductus religionem Christianam colere cœpit: maximè tamen uisionem diuinitùs ei obiectam, eum ad eam rem impulisse accepimus. Nam cum animo institueret bellum contra Maxentium gerere, secum (ut uerisimile est) dubitare B cœpit, quis euentus belli futurus esset, & quem sibi adiutorem asciscerct. Qui in tali cogitatione positus, per uisionem signum crucis in cœlo splendescens conspicatus est. Atque ei iam uisione obstupefacto, sancti angeli astantes dixerunt: IN HOC, ò Constantine, uinces. Fertur quoque, ipsum Christum ei apparuisse, ostendisséque figuram crucis: ac iussisse, ut similem ei fabricandam curaret: ea'que tum uelut subsidio in bello administrando, tum tanquam instrumento ad uictoriam consequendam apto uteretur. Quam rem Eusebius cognomento Pamphilus asseuerat, se ab ipso ore Imperatoris, iureiurando eam confirmantis, audiuisse: nimirum, circiter meridiem, sole iam paululum declinante, crucis signum ex lucis splendore figuratum, in quo inerat hæc inscriptio, IN HOC VINCE, in ipso cœlo apparens, tum imperatorem ipsum, tum milites qui cum eo erant, uidisse. Nam ei quopiam cum exercitu iter facienti, inter uias hanc admirabilem uisionem oblatam esse: atque dum uersaret animo quid sibi uellet, noctem illum oppresisse. Cui secũdum quietem Christum uisum esse, cum eo ipso signo quod in cœlo apparuerat: iussisséque, ut aliud signum ad eius exemplar construeret, eoque ueluti præsidio in prælijs contra hostes committendis uteretur. Et quoniam Imperator non amplius iam ullo egeret interprete, sed manifestò esset ei declaratum: quo modo de Deo sentiret: primo mane conuocatis Christi sacerdotibus, de religione Christiana eos percunctatur. Qui libris sacræ Scripturæ prolatis, ea quæ ad Christum spectabant, illi exponunt: quæ quidem antè, quàm facta fuissent, à prophetis prędicta esse demonstrarunt. Signum autem quod apparuerat, indicium esse dixerunt uictoriæ contra inferos: quam quidem uictoriam cum ad homines descendisset, crucis tormenta subeundo, oppetendo mortem, & tertia die ad uitam resurgendo, reportasset. Adiecerunt'que, sperandum cuique esse, post discessum ex hac uita, omnes homines ad finem præsentis seculi eodem modo resurrecturos, & immortalitatis fore participes: alios quidem ut præ-

Crucis signum per uisionem Constantino oblatum.

IN HOC VINCE.

Constantinus quomodo fidẽ à sacerdotibus edoctus.

Crux, uictoriæ de inferis trophæum.

ut præmijs pro rectè factis, quæ in hac uita gesserint, donentur: alios autem, ut pro sceleribus, quæ admiserint, debitas pœnas luant. Esse tamen his qui in hac uita deliquerint, oblatam salutis occasionem, & expiationem à peccatorum labe. Nam qui nondum sunt mysterijs initiati, illos si secundum legem Ecclesiæ initientur, salutem consecuturos: qui autem initiati sunt, si non interim delinquant. Sed quia istud à paucis uiris, ijs'que planè diuinis præstari posit, alteram expiationem quæ fieret per pœnitentiam, institutam docuerunt. Nam Deum misericordem esse, ueniamq; tribuere lapsis per peccatum, si modò eos pœniteat, & pœnitentiam bonis operibus confirment. A

Quòd crucis uexillum in bello antecedere sanciuit: & narratio quædam admirabilis, de ijs qui crucis uexillum gestabant.

CAP. IIII.

Labarum. His rebus à sacerdotibus expositus, Imperator prophetias de Christo admiratus, mandatum uiris arte peritis dat, ut signum, quod à Romanis Labarum uocatur, in effigiem crucis, auro & lapidibus preciosis collustratam, mutarent. Hoc signum bellicũ in multo maiore honore, quàm alia, propterea fuit, quòd semper Imperatorem antecedere, & à militibus adorari consueuit: quod quidem cum signum esset imperij Romani omnium præstantissimum, abitror à Constantino ob hanc causam in primis signum crucis mutatum, uti assiduo eius aspectu & cultu subiectos suos pedetentim à patrijs ritibus desuefaceret: eumq; solum Deum existimarent, quem coleret Imperator, atque illo duce & adiutore in bello contra hostes gerendo uterentur. Nam istud ueluti propugnaculum ante copias suas semper gestandum curauit: & si quæ cohors laboraret, illud ei admouere iussit: atque lectissimos satellites ad illud negocium obeundum constituit, quibus onus impositum erat, ut singuli uicissim signum humeris ferrent, & acies hostium circuirent. Fertur autem, eum qui illud quodam tempore gestaret, repentina hostium incursione perterritum, idem ipsum tradidisse alteri, & se à prælio subduxisse. Ac cum iam extra telorum iactum consisteret, ex improuiso lethali uulnere sauciatum concidisse: eum autem qui diuinum crucis signum ab illo acceperat, sine uulnere perstitisse, id'que cum multi tela in ipsum conijcerent. Nam tela coniecta ab hostibus, mirandum in modum diuina uirtute directa, in ipso signo infiguntur: ab eo autem qui illud ferebat, qui'que in medijs periculis uersabatur, auolant. Dicitur porrò, nullum unquam militem, qui munere signi huius gestandi fungebatur, in bello (quod sanè credibile est) in grauem aliquam calamitatem incidisse, aut uulnus accepisse, aut captiuum abductum esse.

Crucis uexillũ à Constant. fieri iussum.

Miraculum. B

Confutatio eorum, qui Constantinum, propter Crispi filij cædem, ad Christi fidem uenisse contendunt. CAP. V.

Non sum equidem nescius, memoratum à Gentilibus, Constantinum tum quosdam genere sibi coniunctissimos trucidasse, tum ad necem filio suo Crispo inferendam operam contulisse. Quorum facinorum cum eum postea pœniteret, cum Sopatro philosopho, qui id temporis in scholam philosophiæ, cui antè præfuerat Plotinus, magister successerat, de eorum expiatione communicasse: eum autem respondisse, nullam esse eiusmodi delictorum expiationem. Qua inficiatione Imperatorem ualde conturbatum, fortè incidisse in episcopos, qui pœnitentia & lauacro baptismatis se eum omni peccato expiaturos pollicentur. Quos cum ex animi sui sententia dixisse intelligeret, eorum responso magnopere delectatum, cœpisse illorum religionem habere in admiratione, Christianum fieri, & suos subiectos ad eandẽ religionẽ pellicere. At mihi sanè ista, ab illis qui studio ducunt̃ Christianæ religioni obtrectandi, uident̃ esse conficta. Nã Crispus, propter quẽ memorant Constantinũ expiationẽ quæsiuisse, uigesimo anno

Sopater. Plotinus.

Crispi, Constantini F. mors.

A anno imperij paterni mortem obijt: qui dum uiueret, multas leges cum patre una, utpote qui secundas imperij partes (Cæsar enim erat) obtinuisset, pro Christianorum libertate sanciuit: cui rei etiamnum testimonio esse poterunt, tum tempora quæ ipsis legibus subscripta sunt, tum legumlatorum nomina. Quod autem ad Sopatrum attinet, primùm non est uerisimile, eum in colloquium uenisse Constantini, qui soli illi imperij parti quæ est uersus Oceanum, & ad Rhenum pertinet, præfuit. Nam propter dissidium cum Maxentio, ætatem in Italia degente, imperium Romanum seditionibus exarsit: neque facile erat cuiquam illo tempore ad Gallos, Britannos, & reliquos illius orbis partis incolas (apud quos, liquidò constat inter omnes, Constantinum primùm religione Christiana imbutum esse) antè iter facere, quàm Constantinus aduersus Maxentium bellum gessisset, peragrasset Italiam, & Romam usque uenisset. Cuius rei testes denuò sunt, tum tempora, tum leges pro pia religione promulgatæ. Quòd si demus etiam, uti facilè possumus, imperatorem cum Sopatro coràm collocutum, uel per literas, quæ uolebat, ab eo didicisse: non tamen probabile est, philosophum ignorasse, quomodo Hercules Alcmenæ filius, tum post trucidatos liberos, tum post cædem Iphiti, quem (utpote hospitem atque amicum) iniustè peremerat, Cereris sit expiatus mysterijs. Verùm sint hæc quæ diximus, satis: tum ad ostendendum, quòd Gentiles eiusmodi delictorum expiationem profiterentur: tum ad eos mendacij conuincendos, qui Sopatrum ei rei contradixisse commenti sunt. Nam non equidem affirmarim, philosophum, qui apud Gentiles ob exquisitam doctrinam id temporis facilè præclarissimus habitus est, illum expiandi modum ignorasse.

Constantini imperij limites qui.

Herculis parricidium & expiatio.

Expiandi ritus apud Gentiles receptus.

Quòd Constantini pater Christi nomen propagari permittebat: Constantinus autem magnus, ut ubique floreret, author fuit.

B

CAPVT VI.

ECclesiæ uerò, quæ erant in ea imperij parte quæ Constantino parebat, in summa lætitia uitam egerunt, creueruntq́ indies magis magisq́, tam beneuolitamque pacis & concordiæ studiosi beneficijs ornatæ: quas quidem etiam ante eius regnum, diuinum numen à persecutionis & turbarum procellis liberas uacuasq́ conseruauerat. Nam cum ecclesiæ in alijs orbis partibus persecutionum fluctibus iactarentur, solus Constantius, Constantini pater, permisit Christianis potestatem liberè suam religionẽ excolendi. Quin rem ab eo gestam reuerà cognoui cùm admirabilem, tum dignam sanè quæ literis prodatur: quæ ita se habet. Cum in animo haberet accuratè explorare, quinam ex numero Christianorum in palatio suo ætatem degentium uiri boni & perfecti essent, conuocatis omnibus palàm edixit, ut si uellent simulachris immolare, & deos similiter cum ipso colere, in suo manerent palatio, eundemq́ue quem prius dignitatis gradum tenerent: sin autem recusarent, exirent è palatio, gratiasq́ue agerent quòd non supplicio etiam affecti fuissent: ubi in duas partes diuisos uidit, & qui religionem prodebant, in unam, qui autem diuinas res præsentibus bonis anteferebant, in alteram segregatos: decreuit secum, his qui se fideles erga Deum opt. max. declarassent, in amicorum, atque adeò consiliariorum numero habere: reliquos autem tanquam ignauos & ueteratores auersatus est, & à sua prorsus consuetudine exclusit: ratus, eos nunquam erga Imperatorem beneuolos fore, qui tam prompto & parato animo Deum prodiderant. Quamobrem hinc capere coniecturam licet, neque Gallis, neque Britannis, qui longè ultra fines Italiæ habitant, neque alijs qui circiter montes Pyrenæos ad Oceanum occidentalem usque incolunt, contra leges uisum esse, Christianam religionem, dum adhuc uita suppeditabat Constantio, profiteri. Cæterùm, simul ut Constantinus successit in imperium, status Ecclesiæ multo magis florere cœpit. Nam Maxentio Herculij

Constantij pietas.

Constantij in explorandis Christianis solertia.

Ecclesiæ statū sub Constãtino magis florere cœpisse.

Herculij filio interfecto, & illa parte imperij ad Constantinum delata, Christianam religionem liberè coluêre omnes qui uel circa Tyberim fluuium, uel circa Eridanum, quem indigenæ Padum nuncupant, uel circa Aquilam denique habitabant: in quem Argo nauem ui pertractam, in mare Tyrrhenum incolumem delatam esse fertur. nam Argonautas, quò Æetem declinarent, non eundem in reditu cursum tenuisse: sed trāsmisso mari Scythico, per flumina quæ per illas partes perlabuntur, in fines Italorum peruenisse: atque illic hybernantes, urbem quam Emonem uocant, condidisse, memoriæ proditum est. Sequenti autem æstate opera indigenarum adiutos, Argo nauem circiter quadringentis stadijs per terram machina quadam traxisse, deduxisséque in Aquilam fluuium, qui in Eridanum influit. Eridanus uerò tandem in mare superum delabitur. A

Aquila fl. *Argonautæ.* *Emo urbs.* *Eridanus fl.*

De iniurijs inter Constantinum & Licinium, sororis eius maritum, Christianorum causa susceptis: & quòd Licinius prorsus à Constantino superatus, paulo pòst Thessalonicæ interfectus erat. CAP. VII.

Constantini de Licinio uictoria. Vide Cuspinianum.

Post prælium circa Cibales cōmissum, Dardanij, Macedones, & quotquot circiter Istrū accolunt, Hellas quoq;, & tota Illyria, ditioni Constantini subiugata est. Licinius aūt ea in pugna in fugā uersus, etsi antea religionē Christianā tutatus fuisset, tunc tn̄ mutata sentētia, tū cōplures ex sacerdotū numero qui in eius ditione uixerūt, tū non paucos ex laicis, & maximè eos qui rē exercebāt militarē, grauiter afflictauit. Nā propter inimicitias quas cū Cōstātino gessit, graue cōtra Christianos odium exercere cœpit: ratus sanè, se Constantinum magna affecturum molestia, si Christianam religionem acerbè exagitaret: simulq; persuasum habuit, ecclesias pro Constantino solo preces fundere, proq; uiribus contendere ut ab eo uno gubernarentur. Porrò autem, cum prælio rursus esset cum Cōstantino decertaturus, uictimis & uaticinationibus (ut fieri solet) usus est, quò belli expectati administrationi melius prospiceret. Atque quorundam suasu, qui eum uictorem fore pollicerentur, inductus, ad Gentilitatem se trānstulit. Quare Gentiles etiam ipsi memorant, reuera eum tum fecisse periculum oraculi Apollinis Dindymei, quod Mileti edi solet. Cui de belli euentu sciscitanti, respondisse dæmonium his duobus Homeri uersibus: B

Licinij in Christianos rabies. *Apollinis Dindymei oraculum.*

Te Iuuenes (grandæue pater) uexare feroces
Certum est, te infirmum manet ærumnosa senectus.

Christianæ religionis incremētum.

Quare tametsi religio Christiana diuina prouidentia ex multis alijs rebus uidetur mihi tum stabilita esse, tum tantam fecisse progresionem: tamen ex illis quę tum gestæ erant, multò maximè creuisse censeo. Nam cum Licinius iam constitueret, omnes in sua ditione ecclesias grauiter persequi: bellum illud suscipitur in Bithynia, quod ipse & Constantinus postremò inter se gesserunt. In quo Constantinus diuina ope tantopere adiutus est, ut hostes terra mariq; superaret. Licinius igitur pedestribus copijs & naualibus amissis, se Nicomediam recepit: & postea uitam priuatam Thessalonicę ad tempus degens, ibi è medio sublatus est: uir sanè initio quidem imperij tum ob res bellicas, tum ob alias quoque, summa laude celebratus, & nuptijs sororis Constantini magnopere cohonestatus, ad extremum tamen hunc uitæ exitum consecutus est.

Licinius denuò à Constantino uictus, eiusq; mors.

Enumeratio præclarorum Constantini facinorum, tum in libertate Christianorum asserenda, tum in templorum fabricatione, & rebus alijs reip. utilibus.

CAP. VIII.

Constātinus solus imperio potitus, religioni Christianæ promouendæ totus incumbit.

Constātinus autem, cum iam solus uniuerso imperio Romano potitus esset, subditis suis uersus Orientem habitantibus edicto publico mandauit, uti religionem Christianam colerent, & diuinum numen studiose uenerarentur: illudq; solum numen diuinum censerent, quod reuera sit, quodq; omni tempore

satis

A satis in se uirium & potentiæ habeat. Nam qui in eo diligenter colendo studium suum ponerent, his omnia bona affluenter suppetere solere: & quæcunque cum spe bona molirentur, ex sententia succedere. at qui in Deo opt. max. adorando delinquerent, res omnes publicè & priuatim, in bello & pace infeliciter euenire. Porrò autem, non quò insolenter gloriaretur, sed quò Deo gratias ageret, se dicere affirmauit, Deum cum ipsum idoneum suæ uoluntatis administrum esse iudicaret, à mari Britannico ad regiones usque in Oriente sitas deduxisse, quò tum Christiana augeretur religio: tum qui diuini cultus gratia uel fidem constanter in tormentis confessi fuissent, uel martyria toleranter perpessi, illustrioribus honoris insignibus ornarentur. Cum hæc edicto exposuisset, aliáq; infinita, quibus putaret subiectos suos ad ueram religionem impelli: omnia decreta actáq; temporibus tyrannorum, qui Ecclesiam persecuti fuissent, abrogare cœpit: libertatemq; lege concedere ijs, qui propter Christi nominis confessionem uel ad insulas, uel ad alia loca contra uoluntatem incolenda, uel ad effodienda metalla, uel ad opera publica obeunda, uel ad inseruiendum gynæceis, textrinis'ue, uel ad ministrandum curijs, cum antea consiliarij non fuissent, condemnati essent: itemq; ignominia affectos, ignominia liberare: qui autem exercitu eiecti essent, optionem facere, uel pristinum gradum obtinendi, uel cum libertate honorifica libero ocio perfruẽdi. Postea uerò quàm omnes ad priorem suam libertatem, & ad consuetos honores reuocasset, fortunas etiam quibus exuti fuerant, eis reddidit. Quòd si qui morte cõdemnati bonis spoliati essent, eorũ hæreditates ad genere proximos deferre: sin nemo ex cognatis superesset, Ecclesiam cuiusque loci propriam hæredem fieri, & seu priuatus quispiam, seu magistratus ullam partem possideret, restituere iussit. Atq; illis qui uel ea bona coemissent ab ærario, uel gratis accepissent, se, quoad fieri posset, honesta ratione & modo prouisurum pollicitus est. Ista quidem, ut primùm ab Imperatore (uti demonstratum est) decreta fuêre, legéq; confirmata, absq; mora sunt ad exitum decorum consentaneumq; perducta. Nam Christiani, omnes ferè Romani imperij magistratus gerere cœperunt: interdixeruntq; omnibus, ne de cætero uel simulachris immolare, uel diuinationibus nefandis'ue mysterijs uti, uel statuas erigere, uel festa gentilicia celebrare aggrederentur. Multa præterea uetera ciuitatum instituta fuere mutata. Postremò, sicut apud Ægyptios cubitus ille, quo inundatio Nili notari solet, non amplius, ut moris erat, ad fana Gentilium, sed ex illo tempore ad Christianorum ecclesias delatus est: sic apud Romanos tunc primum spectaculum gladiatorum uetitum est: & apud Phœnices deinceps interdictum his qui Libanum & Heliopolim incolebant, ne uirgines (ut solebant) antè stuprari permitterent, quàm cum uiris, quibus dabantur in matrimonium, concumberent. Nam illis in more positum erat, ut post primum illum nefarium concubitum admissum, cum maritis, quibus legitimo iungebantur connubio, unà in unis ædibus uitam degerent. Quod autem ad sacra templa attinet, quæ satis haberent laxitatis, reficiebantur: alia altius erigebantur, latioráq; nõ sine splendoris accessione fiebant. Noua etiam, ubi nulla antè fuissent, ab ipsis fundamentis extruebantur. Pecuniam autem ad hanc rem ex ærario regio suppeditauit Imperator: scripsit'que tum ad episcopos, tum ad præsides cuiusque prouinciæ: ad illos quidem, ut quæ uellent, imperarent: ad hos autem, ut morem gererent episcopis, eorum'que imperata studiosè fecerent. Itaque unà cum prospero imperij statu, magnopere creuit religio. Porrò imperator post bellum cum Licinio gestum, tam secundo fortunæ flatu in prælijs contra alienas exteras'que gentes faciendis usus est, ut tum Sauromatas, tum Gotthos subiugaret: & ad extremum, quò eis aliquid deferre beneficij uideretur, fœdera cum illis percusit. Ista quidem gens id temporis trans Istrum fluuium habitauit: quæ cum esset tum

Tyrannorũ decreta abrogata.

Christiani ab exilijs reuocati.

Constantini in Christianos munificentia.

B

Christiani magistratibus gerendis adhibiti.

Gladiatorũ spectacula, & uirginum constitutio sublata.

Templorũ instauratio.

Constantini in bellis cõtra Barbaros successus.

propter multitudinem, tum propter corporum magnitudinem bellicosissima, A & in re militari assiduè exercitata, alios quidem Barbaros deuicit: Romanos autem habuit solos, qui ipsam bello æquarent, strenuéque resisterent. Dicitur præterea Constantino in hoc bello uel maximè per signa ac somnia declaratum, quàm sedulò Deus sua prouidentia ipsi prospexisset. Quare cum in omnibus bellis suo tempore gestis uictoriam esset consecutus, uelut gratiam Christo redditurus, ueram religionem cum summo studio excolere, subiectósque ad eam solam sanctè obseruandam, & salutarem ducendam, hortari cœpit. Quinetiam ex terra, quæ in singulis ciuitatibus uectigalis erat, certum uectigal, quod ærario pensitari solet, accepit, & ecclesijs ac clero distribuit: quam quidem largitionem in omne tempus ratam esse lege sanciuit. Porrò quò milites iuxta secum ad Deum colendum assuefaceret, arma eorũ effigie crucis signanda curauit. In palatio item extruxit ecclesiam: & tabernaculum ecclesiæ figuram exprimens, cum contra hostes prælio contenderet, secum circumferre consueuit, ad eum finem, uti neque sibi in solitudine uitam agenti, neque exercitui deesset ædes sacra, in qua quidem deberent Deum laudibus efferre, precibus solicitare, & sacra mysteria percipere. Nam sacerdotes & diaconi, qui secundum Ecclesiæ institutum ista munera obirent, tabernaculum assiduè secuti sunt. Ex eo tempore militares Romanorum ordines, qui iam uocantur Numeri, singuli sibi tabernaculum separatum construxerunt, habuerúntque secum sacerdotes & diaconos ad rem diuinam faciendam designatos. Legem etiam tulit, ut tum die Dominico (quem Hebræi appellant primum diem hebdomadæ uel Sabbathi, Græci autem Solis nomine nuncupant) tum die Veneris omnes à iudicijs dandis, & alijs obeundis negocijs uacarent, precibúsque & obtestationibus Deum colerent. Diem autem Dominicum ueneratus est, utpote in quo Christus resurrexerit à mortuis: diem uerò Veneris, utpote in quo cruci suffixus fuerit. Nam B sanctæ Cruci plurimum tribuit honoris, tum propter subsidia in bello contra hostes gerendo ex eius uirtute sibi allata, tum propter diuinam sibi de ea oblatam uisionem. Postremò supplicium crucis à Romanis olim maleficis decretum, lege sustulit: quinetiam suam imaginem, seu in numis expressam, seu depictam in tabulis, iussit semper hoc quoque diuino signo inscribi consignaríque. cuius rei etiam adhuc testimonio sunt, imagines eius hac figura descriptæ. Et quanquam in omnibus rebus, quas moliebatur, diuinum cultum impensè curabat, in legibus tamen condendis uel maximè. Qua causa inductus, intemperantes & libidinosos concubitus antea minimè uetitos coercuit: quemadmodum ex legibus de illis latis, si cui sit curæ istud cognoscere, facilè potest intelligi. Mihi enim in præsentia ad illud accuratè persequendum non satis opportunum tempus uidetur suppetere. At leges cùm ad honorem religionis Christianæ, tum ad eius confirmationem ab eo, præter eas quas iam commemorauimus, promulgatas percensere necesse habeo: quippe cum uideantur cum historia ecclesiastica in primis cohærere. Hinc igitur exordium capiam.

Vectigal ecclesijs distributũ.

Constantini pietas ac religionis studium.

Numeri, Rom. mil. ordines.

Diei solis et Veneris obseruatio lege instituta.

S. Crucis cultus.

Crucis supplicium lege sublatum.

Libidines coercitæ.

Quòd legem tulit Constantinus, qua professis uirginitatem, ius condendi testamentum concessit: clericis uerò, contributionum immunitatem.

CAPVT IX.

VEtus erat apud Romanos lex, quæ uetuit cœlibes, si annum ætatis uigesimũ quintum præterijssent, paribus cum his qui nuptias contraxissent, priuilegijs frui: iussitq́ꝫ præter alia multa, etiam ut nihil commodi, etiamsi genere proximi essent, ex testamento suorum caperent. Quinetiam eos qui nullos habebant liberos, dimidiata parte bonorum, quæ erant reliqua, mulctauit. Hæc lex à ueteribus Romanis sancita fuit eo consilio, ut non urbem Romam solum, uerùm etiam cæteram suam ditionem hominum multitudine complerent: quandoqui-

Constantini lege priuilegium uirginitatẽ professis concessum.

A doquidem haud longo tempore ante legem latam, quàm plurimos bellis intestinis ac ciuilibus amiserant. Quare imperator, cum uideret eos qui & uirginitatem excolere, & sine liberis esse propter Dei amorem in animum induxissent, hac de causa in deteriore esse conditione: stultum planè censuit, ut homines suum genus sua ipsorum solicitudine ac studio augere conarentur, præsertim cum natura semper secundum diuinam moderationem humano generi tum interitum afferat, tum incrementum. Itaque legem plebi promulgauit, quæ iubebat, ut tum cœlibes, tum liberis carentes, pari iure cum cæteris omnibus fruerentur: imò uerò etiam decreuit, ut qui castimoniæ & uirginitati se consecrassent, priuilegio quodam præ cæteris donarentur: dedit'que tum masculis tum fœminis potestatem, etiam si adhuc impuberes essent, testamenta, contra consuetudinem communiter in republica Romana obseruatam, faciendi. Nam illam rectissimam omnium reuera uoluntatem censuit, diuinum numen semper colere, & pium uitæ genus exercere. Siquidem ob hanc causam ueteres quoque Romani lege sanciuerunt, ut uirgines Vestales etiam ad sextum ætatis annum testamentum componerent. Illud porrò est planè maximum reuerentia Imperatoris erga religionem argumentum, quod clericos ubique per legem ob eam rem conditam immunitate donari uoluit: quod'que illis qui erant in iudicium uocati, dedit potestatem, si modò animum inducerent magistratus ciuiles reijcere, ad episcoporum iudicium prouocandi: atque eorum sententiam ratam esse, & aliorum iudicium sententijs plus habere authoritatis, tanquam ab ipso Imperatore prolatam, statuit. Quinetiam iussit, ut magistratus res iudicatas re ipsa exequerentur, milites'que eorum uoluntati inseruirent: præterea, ut conciliorum decisiones firmæ & immutabiles existerent. Atque mihi in hunc sermonem ingresso, operæprecium uidetur, eas quoque leges hoc loco recensere,
B quæ ad utilitatem eorum qui sunt in ecclesijs libertate donati, constitutæ sunt. Nam cum partim præ exquisita quadam legum obseruatione, partim præ possessoribus, qui inuiti eos dimiserunt, permagna esset difficultas in maiore libertate acquirenda, quam Romani Ciuitate donari appellant: tres tulit leges, quibus decreuit, ut omnes qui in ecclesijs essent testimonio sacerdotum libertate donati, in rempublicam Romanam ascriberentur. Huius pij instituti satis clara etiam hac nostra ætate extant indicia: quippe consuetudo adhuc tenetur, ut leges de eo sancitæ, in principio tabularum de manumissionibus scribantur. Atq; hæ sunt leges à Constantino promulgatæ: qui quidem omnem curam & cogitationem ad Christianam religionem ornandam contulit.

Vestaliũ uirg. priuilegium.

Clericorum immunitas lege sancita.

Ad episcoporũ iudicium prouocatio.

Conciliorũ decisiones.

Ciuitate donatorum libertas.

De eximijs qui adhuc in uita manebant confessoribus.

CAP. X.

ERat porrò hæc religio tum sua ipsius ui, tum propter uirtutem eorum qui id temporis eam excolebant, satis gloriosa. Nam cum alij multi boni Christiani tunc quidem uixere: tum quàm plurimi Confessores, persecutionis tempestatibus iam nuper sedatis, fuere superstites, ecclesijs'q; permultum ornamenti attulere: ut Osius, episcopus Cordubæ: ut Amphio Epiphaniæ, urbis Ciliciæ, episcopus: ut Maximus, qui post Macarium, Hierosolymitanam rexit ecclesiam: ut Paphnutius Ægyptius, per quem fertur Deum quàm plurima edidisse miracula, profligasse dæmones, eiq; uariorum morborum sanandorum facultatem dedisse. Iste Paphnutius, & Maximus ille, de quo dixi modò, erant ex illorum confessorum numero, quos tyrãnus Maximinus ad metalla, cum oculos eorum dextros effodisset, sinistrorum'que pedum flexus eneruasset, condemnauit.

Confessores eius ætatis.

Osius.

Amphio.

Maximus.

Paphnutius.

De sancto Spiridione, & eius modestia & tranquillitate.

CAP. XI.

Spiridiō episc. eiusq; uirtutes & miracula.

EIsdem temporibus uixisse accepimus Spiridionem quoque, Trimythuntis A oppidi Cypri episcopum. Ad cuius uirtutem prædicandam, ipsam famam etiamnum de eo percrebescentem arbitror satis habere uirium. Miraculorum uerò diuina ope ab eo editorum licet quàm plurima, ut simile ueri est, norint indigenæ, ipse tamen solum ea quæ ad nos sermone hominum perlata sunt, percensebo. Erat iste uir sanè agrestis: qui tametsi uxorem habebat, & liberos, non tamen propterea res diuinas negligentius obijt.

1. Ferunt quidem uiros quosdam maleficos ad ouile eius de nocte uenisse: atque oues furari aggressos, derepentè uinculis constrictos teneri, cum nemo omnino eos colligauerit. Vt autem dies illuxit, uenisse eò Spiridionem, illos uinctos offendisse, soluisse uinculis, quæ certè oculis cerni non poterant. Increpasse, quòd cùm rogando potuissent rem cupitam assequi, clàm tamen surripere maluissent, & noctu sibi ipsis tantum molestiarum facessere. Attamen eorum misertum, & ut se ad melius uitæ genus transferrent hortatum, dixisse: Abite, huncq; arietem accipite. Nam cum totam noctem uigilando uos afflictaueritis, non est sanè consentaneum, ut de uestris susceptis laboribus conquerentes, à meo ouili discedatis.

2. Atque ut istud meritò planè mirandum est, sic illud quoque non minus. Huius filiæ uirgini, cui nomen erat Irene, unus ex familiaribus Spiridionis depositum seruandum dedit.

Irene Spiridionis filia.

Illa cum accepisset, domi defodit in terram, quò accuratius custodiretur. Cumque forte fortunà filia sine ulla mentione depositi facta cuiquam, mortem oppetiuisset: uenit homo ille, depositum repetiturus. Spiridion autem, quamuis quid diceret, prorsus ignoraret, ædes tamen perscrutatur. Ac cum inuenire depositum non posset, homo lugere grauiter, capillum lacerare, & uelut iamiam moriturus præ se ferre cœpit. Spiridion uerò ad misericordiam inductus, uenit ad sepulchrum filiæ, eamq; nomine compellat: à qua sibi respondente, percunctatur de deposito. De quo certior factus, reuertitur domum: & inuentum in loco, quem filia ei significauerat, homini reddit. B

3. Verùm cum in hunc sermonem sim delapsus, non erit alienum, illud quoque adiungere. Consueuerat ille Spiridion fructus, qui ei suppetebant, partim pauperibus distribuere, partim alijs qui cupiebant, gratis mutuò dare: ita tamen, ut ipse sua manu neque traderet, neque reciperet, sed monstrata illis accedentibus cella penaria, faceret potestatem tantum secum auferendi, quantum ipsis opus esset. Quidam igitur hoc modo fruges à Spiridione mutuatus, uenit ut eas redderet. Qui nactus potestatem, ut moris erat, fruges mutuò acceptas in cellam penariam reducendi, ad fraudem faciendam se conuertit: atque ratus clàm fore, debitas fruges non reddidit, sed fraudauit Spiridionem earum redditione, & perinde quasi reddidisset abijt. Verùm istud eius facinus non ita diu latuit. Nam aliquanto pòst, cum opus haberet fruges rursus mutuari, & Spiridion eum ad cellam penariam misisset, facta potestate, ut sibi quantum uellet metiretur, cella uacua reperta, Spiridioni rem indicauit. Cui Spiridion: Permirum sanè est, inquit, mi homo, quî possit fieri, ut tibi soli cella res non suppeditet necessarias. Quare tecum cogita, nunquid alias mutuatus sis, quæ nondum reddideris. Nam si istud non obstetisset, certum est te uoti fuisse compotem. Cæterùm ito rursus eò, confidens te fruges inuenturum. Qui ad hunc modum manifestò deprehensus, culpam indicauit.

Spiridionis grauitas.

Porrò operæprecium fuerit huius diuini uiri grauitatem, & accuratum in ecclesiastica administratione studium, cum admiratione considerare. Dicitur enim episcopos Cypri, neque id adeò multo pòst, quadam causa necessaria adductos, in unum conuenisse, adfuisse'que unà cum illis in concilio Spiridionem, & Triphyllium Ledrensem episcopum, uirum sanè disertum, qui diu admodum, quo

Triphyllius episcopus.

A quo legum cognitionem exquisitè perdisceret, Beriti commoratus fuerat. Iste Triphyllius, conuentu celebrato rogatus, ut apud populum concionaretur, cum necessum haberet illud dictum Seruatoris in medium adducere, Tolle grabatum, & ambula: mutato uocabulo, pro grabato scimpodem, id est, lectum humilem dixit. Quod quidem Spiridion iniquo animo ferens: Tu'ne, inquit, melior es illo qui dixit, grabatum, quo'd eius uerbis uti pudeat? Quod cum dixisset, exilijt è sede sacerdotali, populo inspectante: atq; hoc modo Triphyllium eloquentia se arroganter efferentem, ad modestiam erudiuit. Nam satis in se habuit authoritatis, ad pudorem alteri incutiendum: quippe cum & ueneratione dignus esset, & rerum admirabiliter gestarum gloria maximè nobilitatus: quinetiam cum eum & ætate anteiret, & dignitate sacerdotij. Præterea quàm humanitùs & benignè hospites excipere soleret, hinc cognoscere poterimus. Cum iam instaret Quadragesima, ex itinere quidam fortè ad eum uenit illis ipsis diebus, in quibus unà cum suis ieiunia peragere consueuerat, & ad statutum diem cibum degustare, cum diebus interpositis sine cibo omnino remansisset. Cum'que Spiridion uideret hospitem ualde de uia fessum: Age, inquit, ô filia, primùm uiri huius pedes laua, deinde cibum ei appone. Vbi uero respondit uirgo, neque panem in ædibus esse, neque polentam (superuacanea nanque fuisset istarum rerum apparatio, propter ieiunium) Spiridion, cùm precibus Deum inuocasset, ueniamq; petiuisset, dedit mandatum filiæ, ut carnes suillas, quas fortè in ædibus habebat sale conditas, coqueret. Quibus coctis, hospitem facit secum accumbere, de'q; carnibus appositis comedere cœpit: hortatur hospitem, ut ipsum imitetur. Qui cum illud facere recusaret, diceret'q; se Christianum esse: Hanc ob causam, inquit Spiridion, minus recusare deberes. Nam omnia munda mundis, Sacræ literæ pronunciant. Atq; de Spiridione hæc quidem hactenus.

Hospitalitas.

Tit. 1.

B

De monachorum uiuendi ratione, unde cœperint, atq; quos duces habuerint. CAP. XII.

PEr id temporis qui monasticum uitæ genus excolebant, cùm ecclesiam maximè omnium illustrare, tum religionem Christianam suis pijs uiuendi institutis magnopere dilatare uisi sunt. Nam talis & tam sapiens uitæ ratio, ad homines à Deo tanquam res planè utilissima delata, multiplicem scientiarum cognitionem & argutam disserendi subtilitatem, uelutí rem superuacaneam, & ocium, quod in præstantioribus studijs ponendum est, sibi surripientem, & ad uitam rectè instituendam nihil afferentem adiumenti, penitùs contemnit: solaque hæc naturali quodam & minimè curioso prudentiæ genere docet ea, quæ uitiositatem uel omnino tollunt, uel uehementer diminuunt. In nullo bonorum numero ducit ea, quæ inter uitiositatem & uirtutem media interiecta sunt: sed his solum quæ sunt uerè bona lætatur, atque eum qui à malo quidem abstinet, sed bonum non facit, improbum putat. Nam non uirtutem ostentat, sed eam exercet sedulò: pro'que nihilo ducit illam gloriam, quæ ab hominibus colligi solet. Animi quoque perturbationibus uiriliter resistit, & neque naturæ cedit necessitatibus, neque corporis imbecillitati succumbit: sed diuinæ mentis nacta uirtutem, ad omnium rerum opificem Deum semper aciem intendit, eum noctes dies'que sanctè colere, & precibus atque orationibus placare non cessat. Atque animi puritate, & pijs uitæ actionibus Deum religiosè colere exorsa, expiationes aspersiones'q; & id genus alia aspernatur. Nam peccata solum habet pro inquinamentis. Quinetiam casus extrinsecus inuectos euincit, & omnibus (uerè dixerim) dominatur: atque neque perturbatione ulla, qua uita solet implicari, neque necessitate à proposito depellitur: neque onerata contumelijs discruciatur, neque incommodis affecta se ulciscitur, neque morbo aut inopia rerum necessariarum pressa animo cadit; imò uero de his omnibus gloriatur, & perto

Monasticæ uitæ ratio, & usus.

tam uitam nihil aliud meditatur, quàm ut res aduersas toleranter ferat, mansuetudinem colat, paucis contenta sit: & quantum in humana natura situm est, quàm proximè ad Deum accedat. Præsentis autem uitæ bonis tanquam in transitu utens, neque solicito rerum acquirendarum studio angitur: neque ultra quàm necessitas postulat, commoda præsentia prouidet: sed uitam simplicem, tenuem, & à cura harum rerum parandarum liberam & expeditam laudat, animoq; solicito expectat beatitudinem, & ad sedem illam felicem proficisci omni tempore parata est. Ac dum pietatem erga Deum cupidè semper consectatur, turpium uerborum obscœnitatem fugit: & ne uocem quidem ferre potest eorum, quorum facta à suo uitæ instituto aliena censeat. Item'que res quas natura postulat necessariò, in angustum contrahens, corpus'que paucis contentum esse cogens, temperãtia uincit libidinem, iusticia iniusticiam coercet, & mendacium ueritate: denique ordinis conseruatione, modum in omnibus rebus assequitur. In concordia autem & cõmunione erga proximos tuenda adeò piè se gerit, ut utilitatibus tum amicorum, tum peregrinorum sedulò prouideat, suas fortunas faciat egentium communes, quæ sunt singulis accommodata suppeditet: & neque lætantibus exhibeat molestiam, & dolore oppressos consoletur. Ad summam, omni studio & industria incumbit ad id prosequendum, quod est reuera bonum: uerbis molestis & sapientibus sententijs eos qui sunt nimis exquisitæ elegantiæ & inanis orationis expertes, instruit, & tanquam medicamentis quibusdam auditorũ animos sanat: & honore ac reuerentia adhibita, uerba facit: estq; à contentione, conuicio & ira, prorsus uacua, liberaq;. Nam cum sit rationis particeps, omnem motum rationi contrarium auersatur, & perturbationes tam corporis quàm animi omnino euincit. Hanc præclaram uiuendi rationem primus, uti quidam memorant, instituit propheta Helias & Ioannes Baptista. Philo porrò Pythagoræus tradit, Hebræorum facilè præstantissimos undiq; in locum ad lacum Mariam in colle situm coactos, se pio & seuero uitæ generi dicasse. Quorum domicilia, uictus rationem, & institutionem uitæ talem perhibet, qualem nos etiam hoc tempore à monachis in Ægypto obseruatam uidemus. Scribit enim eos, cum in hoc sanctum & seuerum uitæ genus primùm ingrediuntur, sua bona cognatis concedere: & quò commercia cum hominibus, aut consuetudinem habere deuitent, extra muros urbium in agris solitarijs & hortis ætatem degere: sacras ædes illis esse, quæ uocantur monasteria: in quibus ab alijs separati, sanctæ & seueræ uitæ mysteria obeunt: Deum præterea psalmis & hymnis assiduè colere, & ante solis occasum nullum gustare cibum. Nonnullos eorum toto triduo aut amplius nihil comedere: statis diebus humi cubare: à uino prorsus, & carnibus animalium quæ sanguinem habent, abstinere. Obsonia illis esse, panem, salem & hysopum: potum autem, aquam. Mulieres porrò cum illis uiuere, quæ uirgines manent ad extremam usq; senectutem: easq; propter amorem pietatis & sapientiæ, sua sponte uitam cœlibem excolere. Quæ dum ad hunc modum narrat Philo, uidetur eos significare Hebræos, qui sua ætate religionem quidem Christianam professi fuerant, adhuc tamen morem Iudæorum aliquantulum in uita sequebantur, & eorum instituta seruabant. Nam apud alios hoc genus uitæ non reperitur. Vnde conijcio, apud Ægyptios ex eo tempore hoc ipsum floruisse.

Monasticæ uitæ primi autores. *Monasticæ uitæ institutio qualis initio.* *Monasteria.* *Philonis de uita monastica locus.*

De magno Antonio: & sancto Paulo, illo uidelicet simplici.

CAP. XIII.

Monasticæ uitæ causa & origo.

MEmorant porrò alij persecutionum procellas, quibus religio Christiana uarijs iactabatur temporibus, homines ad hoc uitæ genus suscipiendum impulisse. Nam cum fuga facta, in montibus, solitudinibus & syluis ætatem agerent, huic uiuendi rationi paulatim assuefactos esse. Verùm siue Ægyptij, siue alij

A alij huius piæ uitæ authores fuerunt, illud certè constat inter omnes, quòd Antonius, magnus ille monachus, perfectis pietatis institutis, & exercitationibus ad eam rem accommodatis, hoc uitæ genus ad summum perduxit. Quem id temporis in solitudinibus Ægypti magna cum nominis & famæ celebritate uitam degentem, Constantinus Imperator propter eius uirtutis splendorem sibi amicum fecit, literas honorificè scriptas ad eum misit: magnoperéque hortatus est, uti pro rebus, quarum indigeret, ad ipsum scriberet. Erat hic quidem ortus ex genere patriciorum, qui Comam (est is quidem pagus prope Heracleam, apud Arcades Ægyptijs finitimos) incolebant. Qui cum adolescentulus esset, omnibus relictis, agros paternos pagi illius incolis donauit: reliquísque facultatibus diuenditis, precium pauperibus distribuit. Nam hominis ueræ sapientiæ & pietatis studio dediti officium esse dixit, sic prouidere, ut non modò se ipse bonis exueret, uerùm etiam eadem in usus opportunos insumeret. Quinetiam cum his qui id temporis pietatem sedulò colebant, uitam degens, omnium uirtutes studiose imitatus est. Vitam autem honestam, licet initio acerbam, consuetudine tamen iucundam fore putauit. Modos disciplinæ seuerioris excogitans, magnas indies fecit in continentia progressiones: & uelut de integro semper incipiens, alacritatem animi renouauit. Atque ut uoluptates corporis quibusdam coercuit afflictationibus: sic uoluntate diuinæ sapientiæ præceptis informata, animæ perturbationibus restitit. Erat ei cibus, panis solum, & sal: potus autem, aqua: tempus prandij, solis occasus. Sæpenumero ad biduum & amplius cibo abstinuit. Vigilabat semper ferè integras noctes: & usque dum lucesceret, precari non destitit. Quòd si quando somnum capiebat, illum super paruam stoream cæpit. non raro autem humi iacens, ipsa terra pro cubili usus est. Oleo ungi, balneis & similibus rebus uti re-

B cusauit. quippe corporis firmitudinem, eiusmodi rebus humidis in mollitiem mutari solere censuit. Ferunt præterea, illum nunquam se ipsum nudum aspexisse. Literas neque nouit, neque magni æstimauit: sed puram mentem, utpote literis antiquiorem, & earum inuentricem, laudauit plurimùm. Erat omnium mansuetissimus, humanissimúsque: prudentia quoque & animi magnitudine excelluit: iucundus his qui in eius uenêre colloquium: illis, quibuscum disserebat, etiamsi cum contentione disputarent, non molestus. Nam sua consuetudine ac more, aliqua etiam scientia adhibita, auctam concertationem sedauit, traduxit ad modum, contentionem cum eo colloquentium temperauit, mores deniq; composuit. Et quanquam tantarum uirtutum subsidio diuinam consecutus fuerat præscientiam, tamen res futuras prænoscere non in numero uirtutum duxit: & propterea dedit consilium, ne in ea re temerè quisquam operã & laborem collocaret. Nam neq; res futuras ignorantem, quia eas ignoraret, quenquam daturum pœnas: neq; qui eas præsciret, ideo beatũ, aut afficiendum admiratione censuit. Siquidem ueram beatitudinem in Deo sanctè colendo, & eius seruandis legibus, positam esse. Quod si huius rei (dicere solitus est) cura cuiquam sit, animum omni labe purget. nam illud solum posse eum perspicacem efficere, & rerum futurarum scientem: Deo uidelicet, quod futurum sit, præsignificante. Et neque ipse ociari aliquando animum induxit: & qui præclarè uitam esset acturus, tum ad laborandum hortatus est, tum ad secum considerandum, rationemq; sedulò ineundam, quid noctu, quidq; interdiu etiam egerit. Quòd si quicquam contrà quàm debuerat commiserit, uti illud scriberet in tabulis, quò de reliquo tum à peccatis se temperaret: tũ ipsum puderet sui, si multa delicta in tabulis scripta offenderet: simulq; uereretur, ne tabulis eius fortè repertis, improbus ab alijs planè deprehenderetur. Porrò autem in defensionibus eorum qui erant iniuria affecti, nemo plus operæ studij'ue posuit: adeò ut eorum causa sæpe ad urbes se con-

Antonius magnus eremita, quali uitæ genere usus.

Coma pagus.

Antonius literarum ignarus.

Rerum futurarum præscientia quanti facienda.

Delicta in tabulis scribenda.

Ab urbe quatenus abstinuerit Antonius.

tulerit. Nam multi grauiter apud eum conquesti, coegerūt illum legationem pro se ad magistratus & primarios uiros obire. Permagni enim quisque æstimauit uidere illum, loquentem audire, eiusq; imperata facere. Qui tametsi talis erat, studebat tamen ignotus esse, & in solitudine delitescere. Quod si quando adopem egentibus ferendam in urbem uenire compulsus esset, negocio propter quod uenerat confecto, quamprimum ad solitudinem se recepit. Dicere namque solebat, aquam piscibus alimento esse, solitudinem autem monachis afferre ornamentum: atque illos cum continentem attingant, uitam amittere: hos autem similiter cum urbes adeant, monasticam grauitatem perdere solere. Postremò, illis qui oculos in eum conuertebant, se perfacilem & benignum præbuit: deditq; operam, ut natura insolenti neque esset, neque uideretur. Atque ad hæc pauca de Antonij uitæ institutis dicenda adductus sum, ut ijs uelut exemplis utentes, accuratius de reliqua seuera ac sapienti uitæ illius disciplina considerare possimus. Quamplurimos autem habuit discipulos, uiros certè spectatissimos: quorum alij in Ægypto & Lybia, alij in Palæstina, Syria & Arabia magna gloria fuère. Singuliq; eorum, non minus quàm illorum magister, apud quos ætatem agebant, uitam sanctè seuereq; instituere, multos erudire, & uirtutem cum studio sapientiæ coniungere sedulò conati sunt: adeò ut, si qui urbes & regiones diligenter peragrare uoluissent, perdifficile fuisset uel Antonij sodales, uel eorum successores reperire. Nam quomodo facilè reperiri possent hi, qui in uita multo magis studuere latitare, quàm multi hoc tēpore ambitione inflati se ipsos ostentare, & in oculis omnium statuere? Erant quidem eorum quos Antonij discipulos fuisse accepimus, uiri sanè spectatissimi cùm alij multi (quorum uitæ singillatim suis locis à me descriptæ sunt) tum Paulus cognomento Simplex: quem ferunt hominem fuisse rusticum, uxoremq; habuisse forma perliberali & honesta. Quam cum in adulterio deprehendisset, placidè risisse: iureq; iurando se tum obstrinxisse, se non amplius uitam cum ea acturum. Ac cum ei qui stuprum uxori intulerat, dixisset, Habeto illam tibi: rectà in solitudinem ad Antonium se cōtulisse. Dicitur præterea mansuetissimus fuisse, & omnium molestiarum patientissimus. De quo iam ætate reuerà prouecto, & ad uitæ monasticæ asperitatem tolerandam minus assuefacto (nuper enim in eam erat ingressus) uarijs modis periculum fecit Antonius, cumq; in re nulla ignauum comperit. Cui perfectæ uitæ testimonio tributo, utpote nullo iam præceptore egenti, uitam separatim degendi fecit potestatem. Quod quidem Antonij testimonium Deus ipse confirmauit, Paulumq; uirum effecit planè illustrissimum, atq; in affligendis expellendisque dæmonibus magistro suo multò superiorem.

Antonij apophthegma. — *Antonij discipuli.* — *Paulus Simplex.* — *Pauli miracula.*

De sancto Ammone, & qui in Olympo ætatem agebat Eutychiano: & Arij hæresi, unde initium habuerit, quosq; arripuerit: & de orta inter episcopos dissensione. CAP. XIIII.

Ammon Aegyptius eremita.

PEr idem ferè tempus Ammon Ægyptius monasticum uitæ genus excoluit. Quem fama est, suorum impulsione uxorem quidem duxisse: cum ea tamen, uti uiris licitum est, nunquam rem habuisse. Nam initiò ubi nuptiæ factæ sunt, & ut sponsus sponsam acceptam in thalamum solus introduxerat, À nobis (inquit) ò mulier, nuptiæ iam sunt celebratæ, & hucusque perductæ. Deinde, quàm eximium bonum sit posse uirginem manere, sacrarum literarum testimonijs in medium adductis, exponit, ad eum finem, ut solus posset habitare. At cum mulier orationem de uirginitate seruanda laudaret, ægrè tamen ferret ab ipso seiungi: Ammon in separato lecto dormiens, cum ea quidem uixit una ad decem & octo annos, non ita tamen ut disciplinam monasticam negligeret. Interea temporis mulier eius uirtutem adeò cœpit & æmulari, & admirari, uti putaret non modò iniquum esse, tam egregium uirum sua causa intra parietes

Ammonis castus cum uxore conuictus.

A parietes domesticos occultari, uerùm etiam oportere utrunque eorum insepara tis domicilijs studio pietatis & sapientiæ se penitùs dicare. Atque ut istud fieret, à uiro contendit. Ille autem cum gratias egisset Deo, quòd hoc consilium mulieris animo iniecerat: Tu ergo, inquit, has ædes teneto: ego alteras mihi extruam. Itaque uersus meridiem ad locum desertum, lacum Mar̃eam tangentem, & circa Sceten & montem qui Netria dicitur situm profectus, uiginti duos annos ibi monasticum uitæ genus exercuit, bis'que duntaxat in annos singulos uxorem uidit. Huius diuini monasteriorum in illis locis positorum præsidis, multi ac memorabiles fuere discipuli, uti eorum successiones à nobis expositæ declarabunt. Multæ ac diuinæ res eius causa à Deo editæ sunt, quæ à monachis Ægypti accuratè tenentur: quippe qui uirtutes ueterum monachorum, per traditionem non scriptam, eam'que successione à maioribus suis descendentem, commemorando renouare permagni æstimarint. A' me uerò illa duntaxat dicentur, quæ ad nostram noticiam peruenere. Is quidem, & Theodorus suus discipulus quòpiam fortè proficiscentes, fossam quandam quam Lycum appellant, transire coacti sunt necessariò. Ac ne nudum alter alterum aspiceret, Ammon dat mandatum Theodoro, ut se inde paululum subduceret. Verùm ubi se quoque nudum conspicari erubuisset, subitò diuina uirtute ac potentia in sublime sublatus, in aduersam fossæ ripam transportatus est. Theodorus uerò cum aquam traiecisset, & Ammonis uestem ac pedes minimè aqua madefactos cerneret, impensè orauit senem, ut causam ei indicaret. Ac cum Ammon causam illi dicere recusaret, Theodorus constanter affirmauit, se nòn alia conditione à rogando desiturum, nisi de ea certior fieret: pollicitus'que est, se, dum uiueret, nulli unquam dictum. Quibus uerbis inductus Ammon, quod acciderat, uerè confessus est. Illud præterea, quod iam narrabo, non minus certè habet admirationis, quàm

B quod modò dictum est. Iniusti quidam parentes filium à cane rabido morsum, qui quàm primum uulnere periturus expectabatur, adducunt ad Ammonem: & cum querela ac lachrymis orant eum, ut filio curationem adhibeat. Quibus ille: Non eget, inquit, mea curatione. Nam si uos bouem, quem furati estis, dominis uolueritis reddere, extemplò filius uester conualescet. Quod quidem, ut dixerat, euenit. Nam simul ut bos erat redditus, uulnus adolescentis sanatum est. Fertur porrò, cum Ammon iste mortem obiret, Antonium uidisse animam eius, diuinis potestatibus cum psalmis & hymnis præeuntibus, in cœlum sublatam esse. Ac quibusdam è familiaribus causam, cur tanta eum incessisset admiratio, sciscitantibus (uidebatur namque intentis oculis aerem intueri, & insignis miraculi uisione obstupefactus esse) rem, ut gesta erat, explanauit. Postea uerò quàm ex Scete quidam aduentantes, nunciarunt ipsam horam qua mortuus est Ammõ, prædictio Antonij uera esse planè ostenditur, adeò ut omnes utrumque beatum prædicarent: alterum, quòd ex hac uita, ad ea quæ constat inter omnes uerè bona esse, migrarat: alterum autem, quòd tam præclaro dignatus erat spectaculo, eoq; ex tanto loci interuallo sibi à Deo ostentato. Nam inter loca in quibus uterq; ætatem degebat, intercedit multorum dierum uia. Atq; hæc quidem sint de Antonio & Ammone, uti narratum est ab his qui cum illis uixerunt, à nobis commemorata. Porrò auditione equidem accepi, Eutychianum quoque, regnante Constantino, sanctum & seuerum uitæ genus non sine magna laude coluisse, qui quidem circa Olympum in Bithynia domicilium suum habuit: qui que, tametsi sectam Nouatianorum tuebatur, tamen diuinæ gratiæ factus est particeps. Quippe & sanauit morbos, & facta adeò mirabilia edidit, ut uirtute quæ in uita eius elucebat, Constantinum familiarem sibi & amicum effecerit. Nam cum quidam ex satellitum numero id temporis teneretur in uinculis (suspectus enim de tyrannide, aufugerat ille quidem: sed conquisitus,

Item sine uxore.

Ratio Aegyptiorum monachorum uitæ qualis.

Theodorus Ammonis discipulus.

Nuditatis conspectus.

Canis rabidi morsus miraculo curatus.

Ammonis defuncti anima ab Antonio in cœlum deferri uisa.

Eutychianus, licet Nouatianus, miraculis clarus.

circa

circa Olympum comprehensus erat) & Eutychiani necessarij rogarent eum, ut A pro uincto ad imperatorem legatus quidem ire uellet, sed primùm omnium prouideret, ut homo solueretur è uinculis, ne grauiter & acerbè constrictus, morte præoccuparetur: fama est, eum à custodibus ad se accersitis contendisse, ut uinculis satellitem laxarent. Quod cum illi negassent, Eutychianum ad carcerem uenisse, fores occlusas sua sponte ei patuisse, uincto denique excidisse uincula: postea autem imperatorem, qui tum erat Constantinopoli, adiuisse, facilé que ab eo satelliti impetrauisse ueniam. Nam solebat Constantinus res ab Eutychiano postulatas non illibenter concedere: quandoquidem hominem in magno sanè honore habuit. At de monachis qui eo tempore egregiè præter cæteros pietatis & sapientiæ studium excolebant, sint hæc à nobis breuiter disputata. Quod si cuiquam sit curæ, res ab istis gestas accuratè cognoscere, uitas complurium eorum literis mandatas, si modò perquisiuerit, reperiet. Iam uerò quanquam religio Christiana in cæteris omnibus rebus florebat, tamen disputationes quædam litigiosæ, quæ simulatione scilicet pietatis, & ueræ Dei cognitionis eliciendæ, res antè minimè exagitatas in controuersiam rursus deducebant, ecclesias uehementer perturbarunt. Harum disputationum author fuit Arius, ecclesiæ Alexandrinæ, quæ est in Ægypto, presbyter: qui licet initio doctrinæ Christianæ uideretur perstudiosus esse, Meletio tamen res nouas molienti adiumento fuit. Cuius partes cum deseruisset, à Petro episcopo Alexandrino diaconus ordinatus est. & rursus ab eodem ecclesia eiectus, quandoquidem cum Petrus fautores abdicasset Meletij, & eius baptisma improbasset, hic Arius in res à Petro gestas grauiter inuectus est, & quiescere nullo modo potuit. Vbi uerò Petrus martyrio occubuerat, Arius, uenia ab Achilla petita, non solum permissus est diaconatu fungi, uerùm etiam ad presbyterij gradum elatus est. Postea uerò Alexander eum permagni æstimari cœpit. Iste subti- B litate disserendi cum primis excellens (dicebatur enim eiusmodi artibus imbutus esse) ad opiniones tam absurdas delapsus est, uti quod nunquam ante à quoquam dictum fuerat, non uereretur in ecclesia palàm efferre: nimirum, Filium Dei ex nihilo ortum esse, tempus fuisse quando non erat, suo libero arbitrio uitij & uirtutis capacem esse, conditum esse, factum esse: & alia multa, quæ eum, qui quò his sententijs patrocinetur, ad disputandum, & ad quærendum de singulis accedat, dicere uerisimile est. Nonnulli autem occasione ex his uerbis arrepta, accusabant Alexandrum, quòd has nouas aduersus Christianam religionem opiniones contrà quàm debuerat, pertulisset. At ille, ratus multo satius esse, ut rationes de rebus ambiguis ab utraque parte proponerentur, quò uideretur aduersarios non necessitate coegisse, sed persuadendo ad desistendum à contentione iuduxisse: ipse cum quibusdam ex clero sedens ut iudex utramque partem in certamen adducit: & uti in disceptationibus litigiosis usu uenire solet, utraque uincere conatur. Nam Arius opiniones quas protulerat, acriter defendere laborat: alij autem, filium consubstantialem esse patri, & coæternum, asserunt. Conuocato rursus concilio, tanta cum contentione disceptatum est, ut nullo modo consentire inter ipsos possent. Itaque cum adhuc quæstio anceps & controuersa uideretur, ita primò quidem Alexander animo affectus erat, ut modò hos, modò illos laudaret. Ad extremum tamen, his qui filium consubstantialem patri, & coæternum asseuerabant, assensus est: iussitque Ario, ut contrarijs rationibus reiectis, eandem cum eo sententiam sequeretur. Verùm cum ei persuadere non posset, & complures tum episcopi tum clerici eius diœceseos Arium uerè dicere censerent, illi, cum cæteris clericis eiusdem opinionis fautoribus, interdixit ecclesia. Ab eius partibus stabant, ex Alexandrina ecclesia presbyteri quidem, Æthalas, Achillas, Carpones, Sarmates, & Arius

Religio Christiana alioqui florens, litigiosis disputationibus perturbata.

Arius & Meletius dissensionis in Ecclesia autores.

Arij dogma.

Disputationũ litigiosarum fructus.

Ario ecclesia interdictum.

A & Arius alter: diaconi autem, Euzoius, Macarius, Iulius, Menas & Helladius. Hinc etiam factum est, ut non exigua populi pars ad eorum factionem se transferret: quippe nonnulli ita de Deo sentiendum arbitrati sunt: alij, quod quidem uulgò euenire solet, eos tanquam affectos iniuria, & indicta causa ecclesia eiectos commiserati. Vbi uerò res Alexandriæ essent hoc loco constitutæ, Ariani beneuolentiam episcoporum singulas ciuitates administrantium sibi necessario antè colligendam arbitrati, mittunt legatos ad eos cum literis de fide sua, contenduntque ab illis, ut si rectum ipsis uideretur ita de Deo sentiendum, significarent Alexandro, uti minimè ipsis succenseret: sin minus, docerent eos, quemadmodum sentiendum esset. Qui quidem conatus non parum eorum causam adiuuit. Nam hac illorum opinione in omnes ferè dispersa, ab omnibus passim episcopis de ea disputari cœptum est: quorum pars scripsére ad Alexandrum, ne admitteret Arianos in ecclesiam, nisi suam de fide opinionem abijcerent: pars autem orauit, ne istud faceret. Quare cum Alexander quàm plurimos uideret tum specie bonæ uitæ graues, tum probabiliter dicendo perdisertos, Arianis subsidio uenire, & maximè omnium Eusebium eo tempore Nicomediæ episcopum, uirum illustrem, & in aula imperatoris magno in honore habitum, scripsit ad omnes ubique episcopos, ne cum illis communicarent. Vnde ardor utriusque partis multo magis accensus est, & acrior, ut assolet, excitata contentio. Nam ubi fautores Eusebij Alexandrum sæpius orantes, minimè exorare possent: ueluti affecti contumelia, iniquo animo ferre, & opinionem Arij longè maiore animorum contentione defendere cœperunt. Atque concilio in Bithynia coacto, scribere ad omnes episcopos, ut Arianis, tanquam cum rectè de fide sentientibus communicarent: efficerentque ut Alexander quoque ipsorum amplecteretur communionem. Cæterùm ubi conatus eorum parum successit ex sententia, propte-B rea quòd Alexander haudquaquam ipsis cederet: Arius mittit legatos ad Paulinum episcopum Cyri, & Eusebium cognomento Pamphilum, ecclesiam Cæsareæ Palæstinæ gubernantem, & Patrophilum episcopum Scythopolis, petitque ut potestas sibi, utpote gradum presbyterij antè adepto, unà cum suis permittatur, populum sibi fauentem ad conuentus uocandi. Nam consuetudinem fuisse Alexandriæ, sicuti nunc est, ut licet unus omnibus preesset episcopus, presbyteri tamen separatim ecclesias retinerent, populumque sibi commissum ad conuentus cogerent. Isti cum alijs etiam episcopis in Palæstina in unum congregati, postulationi Arij suffragati sunt: iusseruntque ut primùm ipsi inter se conuentus quidem agerent, sed tamen se subijcerent Alexandro, & ut de pace cum eo facienda, deque communione mutua agere non desisterent.

Cum Ario sentientes qui.

Alexãdrinæ ecclesiæ dissidiũ.

Eusebius Nicomed. episc. Arij fautor.

Arius conuentus uocandi potestatem sibi & suis petit.

Conuentus cogendi ius penes Presbyteros.

Quòd Constantinus, ubi resciuit inter episcopos contentionem, & disparem Paschatis celebrationem, admodum id dolenter ferens, Osium Hispanum Cordubæ episcopum, qui illorum controuersiam dirimeret, & litem de obseruando paschate componeret, Alexandriam miserit. CAP. XV.

At uerò cum multa concilia de hac re in Ægypto celebrata fuissent, & ita exardesceret contentio, uti ad ipsam imperatoris aulam peruaderet, Imperator Constantinus non mediocriter animo commotus est, propterea quòd cum religio Christiana iam recens crescere incœpisset, opinionum dissensio multos à fidei Christianæ professione penitus auertit. Qua de re Arium & Alexandrum in crimen manifestò uocauit: & per literas illos eò redarguit, quòd controuersiam, quæ cæteroquin occultari potuerat, in apertum protulissent: & contrarijs studijs inflammati, tanta cum contentione mouissent ea quæ neque omnino quærenda, neque complectenda animo: & si fortè complexi fuissent, silentiò tamen tegenda erant. Fieri enim potest, ut homines, tametsi in qua-

Opinionũ dissensione ecclesiæ concordia dissipata.

dam

dam religionis parte dissentiant, non mutuam tamen inter ipsos concordiam dirimant. At de diuina prouidentia unam eandemq́; fidem tenere necesse est. Quod autem ad eiusmodi subtiles & argutas quæstiones attinet, etiamsi non in una consentiant opinione, tamen consentaneum est eam in interiore cogitatione continere. Iussit igitur, ut inani de his rebus disceptatione deposita, concordiam inter ipsos seruarent. Dolere enim se non mediocriter, quòd cum magno studio flagraret urbes in Oriente sitas inuisendi, eorum contentione aditus sibi præclusus fuisset. Atque hæc quidem Alexandro & Ario scripsit Constantinus, partim quò eos incusaret, partim quò ad pacem cohortaretur. Porrò autem cum certior factus esset, quosdam esse qui diem festum Paschæ alio penitùs more ac modo, quàm cæteros omnes, celebrarent, acerbè quoque tulit. Nam nonnulli urbes uersus Orientem incolentes, illo tempore ab alijs de hoc festo agendo dissensere: qui etsi à communione mutua minimè temperarunt, istud tamen festum, propius ad Iudæorum consuetudinem accedentes, celebrare soliti sunt: qua quidem dissensione splendorem festi magnopere obscurarunt. Itaque à Constantino uehementer laboratum est, ut dissensione de utraque re suscepta Ecclesiam prorsus liberaret. Ac quoniam hoc malum, si modò antè quàm ad plures manaret, coerceretur, sanari posse existimabat, idcirco misit uirum, quem circa se habebat fide & uitæ integritate præstantem, & superioribus temporibus ob uarias religionis Christianæ confessiones admodum nobilitatum, Osium dico, episcopum Cordubæ, quò illos qui in Ægypto de fide digladiabantur, tum hos qui in Oriente de festo Paschatis dissentiebant, ad concordiam reduceret.

Paschæ celebrationis diuersitas.

Principijs obsta.

Osius Cordubæ episc.

De concilio Nicææ propter Arium coacto.

CAP. XVI.

VErùm ubi contrà, quàm expectabat, res succederet, & contentio reconciliationem concordiæ impediret: Osiusq́; ad pacem faciendam missus, re infecta reuerteretur: Constantinus indicit concilium Nicææ, urbis Bithyniæ: scribitque ad omnes ecclesiarum præsides, ut ad diem præstitutum adsint. Huic concilio interfuere ex episcopis, qui sedes tenebant apostolicas, Macarius Hierosolymorum antistes, Eustathius episcopus Antiochiæ, Orontem fluuium tangentis, & Alexander Alexandriæ propter lacum Maream sitæ. Iulius autem episcopus Romanus, ætate quidem ingrauescente prępeditus, abfuit: sed Vitus & Vincentius, eiusdem ecclesiæ presbyteri, pro illo adfuere. His accessere alij quamplurimi honesti & boni uiri, ex uarijs nationibus collecti: quorum alij non modò intelligendo prudenter, & disertè dicendo pollebant, uerùm etiam tum sacrarum literarum cognitione, alioq́; doctrinæ genere præstabant, tum pia uiuendi ratione admodum excellebant: alij autem, qui ob utranque rem sunt magnam laudem consecuti, aderant episcopi, numero circiter trecenti & uiginti: aderat quoq́; presbyterorum & diaconorum, qui eos (ut est uerisimile) comitabantur, multitudo non exigua. Aderant etiam unà uiri disserendi periti, qui illis inter disputandum subsidio essent. Multi autem ex numero sacerdotum, qui (uti euenire solet) tanquam ad causas suas ac priuatas disceptandas in unũ conuenerãt, tempus opportunum sibi iam oblatum putarunt, ad res eas corrigendas, quæ ipsorum animos offendissent. Itaque singuli libellum de criminibus quæ alijs obijcerent, Imperatori offerre, & peccata in se admissa iam antè exponere cœperunt. Cum autem istud in dies ferè singulos accideret, dat mandatum Imperator, ut singuli crimina, quæ alijs obijcere constituerant, ad certum diem proponerent. Vbi dictus dies uenit, Imperator oblatis sibi libellis acceptis: Istæ, inquit, criminationes tempus quidem sibi præstitutum habent, diem uidelicet magni iudicij: iudicem autem, qui sit tum de omnibus sententiam pronunciaturus. mihi uerò non est fas, cum homo sim, eiusmodi causarum cognitionem arrogare: præsertim cum & qui

Concilium Nicææ indictum, eiusq́; frequentia.

A qui accusant, & qui accusantur, sacerdotes sint. Nam non deberent se tales præbere, ut ab altero iudicentur. Age igitur, deletis criminibus, exemplum diuinæ clementiæ in danda mutuò uenia imitati, iungamus amicitiæ fœdera: & fidei negocia, quæ nos in hunc locum conuenire compulerunt, seriò pertractemus. Hac habita oratione, Imperator iubet tum criminationes illatas nullius momenti esse, tum libellos comburi: diem'que præstituit, ad quem de rebus fidei uocatis in controuersiam decideretur. Interea temporis episcopi in unum conuenientes, accersunt Arium: & opinionibus suis in medio positis, inter se disserere cœperunt. Atque cum disputatio, ut erat uerisimile, in uarias distraheretur quæstiones: alij eorum, ijq; potissimum quos morum simplicitas induxit, ad fidem in Deum sine curiosa inquisitione amplexandum, nihil noui contra fidem, initio temporis Apostolorum traditam, moliendum censuerunt: alij affirmarunt, opiniones ueterum, nullo iudicio exploratas, neutiquam sequendas esse. Complures autem tum episcoporum qui tunc in unum conuenerant, tum clericorum qui eos comitabantur, propter disserendi acumen, & usum in eiusmodi orationis generibus, non imperatori solum, sed illis etiam quos familiares circa se habebat, noti esse cœperunt. ex quorũ numero fuit Athanasius, qui id temporis diaconus ecclesiæ Alexandrinæ, & cũ episcopo Alexandro consuetudine coniunctus, maximam partem consilij de his rebus suscepti sustinere uisus est.

Sacerdotes irreprehensibiles esse debere.

Criminationũ libelli à Constantino cõbusti.

Sententiarũ in Concilio diuersitas.

Athanasius Alexandrinæ ecclesiæ diaconus.

De duobus philosophis, qui duorum senum simplicitate cum illis differentium, ad fidem conuersi sunt.

CAP. XVII.

QVidam præterea qui apud Gentiles pro sapientibus habiti erant, disputationibus in hoc concilio agitatis dedita opera interfuerunt: quorum nonnulli, quæ'nam tandem Christiana esset doctrina, admodum scire auebant: alij B odio in Christianos propterea inflãmati, quòd superstitiosa Gentiliũ religio nuper antiquari cœpta erat, quæstionem de fide Christiana propositam ad inanem quandam uerborum concertationem deduxerunt: adeò ut ipsi inter se digladiari, & secum pugnare uiderentur. Fertur igitur, quòd cum quidam illorum præ insolenti dicendi arrogantia se inaniter iactaret, & sacerdotes petulanter irrideret: senex quidam simplex, ex illustrium confessorum numero, superbiam eius non tulit. Qui tametsi ineptæ subtilitatis & præstigiarum penitùs expers erat, tamen cum eo disputare cœpit. Ac cum hæc res petulantibus, qui confessorem hominem simplicem esse cognoscebant, risum moueret quidem: at modestis iniiceret timorem, qui ueriti sunt, ne cum uiro dicendi perito congressus, haberetur pro ludibrio: tamen cum facultas illi (cui, cum talis & tam prouectæ ætatis esset, pudor erat resistere) data esset liberè, quæ uellet, eloquendi: In nomine IESV Christi, inquit, philosophe audito. Vnus est Deus, cœli, terræ, & omnium rerum tam oculis subiectarum, quàm eorum aciem fugientium opifex: qui hæc omnia & uirtute uerbi fabricatus est, & sacrato spiritus sancti afflatu stabiliuit. Quare hic sermo, inquit, quem nos filium Dei nuncupamus, misertus humani erroris, & belluinæ uiuendi rationis, ex uirgine nasci, cum hominibus unà uersari, proq; eisdem mortem oppetere uoluit. Est quoque iterum uenturus, de ijs rebus quas quisq; gesserit in uita, dicturus sententiam. Ista ita se habere, sine ulla alia curiosa indagatione pro certo credimus. Noli ergo in his quæ fide duntaxat rectè intelliguntur, curiosè refutandis laborem frustra consumere, quærere'ue quî ista fieri aut nõ fieri possint. Quod si credis, mihi quædã sciscitanti responde. Quibus obstupefactus philosophus, Credo, inquit. Et gratijs illi actis, quòd ipsum deuicisset, nõ solum eadem cũ sene ipse sentire, uerùmetiam consilium dare cœpit illis, qui perinde erga fidem Christianam, atque ipse antè affecti erant, ut iam doctrinæ Christianæ assentirentur: atque iusiurandum adiecit, se non modò

Simplici Christianæ fidei cõfessione, philosophus ad eandem conuersus.

non sine numine diuino mutatum esse, sed etiam ui ac uirtute quadam inexplicabili ad religionem Christianã conuersum. Fertur item miraculum huic nõ dissimile, ab Alexandro ecclesię Constantinopolitanæ episcopo editum. Nam cum Constantinus forte Byzantium aduenit, accessere ad eum quidam philosophi, criminíq; illi dedere, quod haud rectam religionem coleret: quodq; res diuinas mutare, nouumq; cultum contra instituta cum maiorum suorum, tum principum omnium qui uel Græcis uel Romanis omni seculorum memoria præfuissent, in rempublicam introducere studeret. Rogauere item, ut cum Alexandro episcopo de doctrina Christiana disputarẽt. Alexander igitur in eo exercitationis genere haudquaquam exquisite uersatus, fortasse etiam uitæ bonitate fretus (erat enim uir perhonesta & spectata uita) Imperatoris iussu in disserendi certamen cum illis descendit. Philosophis autem in unum coactis, cum omnes disputare cuperent, postulauit Alexander, ut unum, quem uellent, ad disputandum deligerẽt, cæterique pręsentes audirent cum silentio. Itaq; cum unus disputandi onus suscepisset, tum Alexander: In nomine IESV Christi, inquit, pręcipio tibi, ne loquare. Quod ut primum dixerat, homo e uestigio obstricto ore conticuit. An non igitur maius miraculum merito censendum est, loquelam homini, eíq; philosopho, tam facile adimere, atque lapidem manu per uerbum quoddam prolatum diuidere? quod à quibusdam de Iuliano Chaldæo gloriose iactatum audiui. Sed de his quidem hoc modo.

Alexandri episc. miraculũ.

Iuliani Chaldæi miraculum.

Imperatoris ad Concilium coactum oratio.

CAP. XVIII.

EPiscopi autem, qui intelligendi prudentia multum ualebant, Ario in medium adducto, accurate in ea quæ erant ab eo proposita, inquirere cœperunt: caueruntq; sedulo, ne in alterutram partem temere sententiam pronunciarent. Vbi autem uenit præstituta dies, in qua constitutum erat de rebus controuersis decidere, episcopi in palatium conueniunt, uti decreuerat Imperator, uti consilium una cum illis de rebus iniret. Ac cum ad locum in quo sacerdotes erant uenisset, transiens ad supremam partem conuentus, in sella quadam sibi apparata assedit: omnibusq; qui aderant in concilio dedit mandatum, ut considerent. Nam scamna parata erant quàm plurima, longo ordine per parietes aulæ palatij collocata. Erat hæc quidem aula omnium amplissima, & præter cæteras excellens. Cum uero omnes consedissent, surrexit Eusebius cognomento Pamphilus, ac Imperatorem oratione compellauit, hymnumque recitauit, quo eius causa Deo gratias ageret. Cum autem dicendi finem fecisset, tum Imperator: Etsi (inquit) pro alijs rebus omnibus Deo gratiam habeo: pro eo tamen maxime, quod uestrum hunc conuentum cerno: quandoquidem supra quàm sperabam accidit, ut tantus numerus sacerdotum Christi in unum cogeretur. Est mihi quidem in optatis, uos omnes eadem sentientes, eandemq; amplexantes sententiam uidere. Nam ecclesiæ Dei dissensionem quouis malo grauiorem censeo. Itaque cum mihi nunciata essent ea, quæ utinam non audiuissem, uehementer animi discruciabar: cumque certior factus essem uos discordare mutuo, quos neutiquam deceret, præsertim cum ministri Dei & pacis procuratores sitis, ob eam causam hoc sacrum Concilium conuocandum curaui. Ac cum imperator sim, & uester conseruus, munus hoc à uobis postulo, Deo communi omnium moderatori gratum, et cum mihi ad accipiendum, tum uobis ad dandum accommodatum: quod quidem non aliud est, quàm ut causas controuersiæ in medium proferatis, eisdemq; finem imponatis concordem & tranquillum: uti exteris hostibus & tyrannis e medio sublatis, ipse uobiscum una istud trophæum contra inuidum dæmonem erigamus. Nam ille uestra bona uobis inuidens, hanc intestinam seditionem

Constantini in Concilio Nicæno ad episcopos habita oratio.

Ecclesiæ Dei dissensio quouis malo grauior.

Diabolus intestini in Ecclesia dissidij autor.

A nem inuexit. Quæ cum Imperator Latino sermone dixisset, unus qui astabat, eadem Græco interpretatus est.

Quomodo Imperator, postquam ambas partes audiuisset, Arium, eiusq; sectatores condemnatos exterminauerit.

CAP. XIX.

QVare confecta, à sacerdotibus de fide disputari cœptum est. Imperator autem utriusque partis rationibus non attentas solum, uerùm etiam patientes aures præbuit. atq; ut his qui bene dixerant, assensus est: sic illos qui certandi studio ducebantur, à contentione auocauit: cum singulis denique, quatenus eorum sermonem assequi & intelligere poterat (nam ne Græcæ quidem linguæ ignarus fuit) eatenus benignè ac placidè disseruit. Ad extremum omnes sacerdotes inter se ipsi consensere, filiumq; patri consubstantialem esse suffragijs confirmauere. Soli autem decem & septem dicuntur primò quidem Arij approbasse opinionem: statim tamen post, complures quoque istorum ad communem omnium fidem ac sententiam se transtulisse. Cui etiam Imperator, quia hanc concilij consensionem à Deo approbatam opinatus sit, lubens suffragatus est. Eum autem qui concilij decretis cõtraueniret, utpote diuinas decisiones labefactantem, edixit exilio mulctandum esse. Cæterùm quanquam necessum putaui, quò Symbolum fidei tum approbatæ, decæterò posteritati cùm ratum maneret, tum explorate cognitum esset, ipsam illius formulam ad ueritatem planius declarandam hoc loco citare: tamen cum pij uiri, ijq; amici, & rerum eius generis periti me docerent, res eiusmodi à sacerdotibus solum & episcopis debere tum dici, tum audiri, eorum sanè approbaui consilium. Nam uerisimile est, nonnullos, qui non sunt initiati mysterijs, hunc librum perlecturos.

Constantinus Græcæ linguæ non ignarus.

Symboli formula à solis episcopis & sacerdotibus tradenda.

B *De ijs quæ Concilium statuerit: & quòd damnato Ario, libros eius igni tradidit: ac de ijs qui concilio assentiri renuerunt, & Paschatis constitutione.*

CAP. XX.

VErùm ne, dum arcana (quę reticẽda sunt, quoad fieri potest) occultantur, omnia concilij decreta incognita uideantur: intelligendum est, Concilium, filium patri cõsubstantialem definiuisse: eos aũt qui dicebant, tempus fuisse, quando nõ erat, & antè quàm nasceretur nõ extitisse, aut ex alia substantia uel essentia quàm patris constare, aut conuerti mutariue posse, abdicasse penitùs, & ecclesia Catholica alienos pronunciasse. Quam fidei formulam etiam approbauere Eusebius episcopus Nicomediæ, Theognis Nicææ episcopus, Maris Chalcedonis, Scythopolis Patrophilus, & Secundus episcopus Ptolemaidis, urbis Libyæ. At Eusebius cognomento Pamphilus, primo paululum hæsitauit: postea tamen, cũ formulam accuratius expendisset, eam sua quoq; approbauit sententia. Concilium aũt tum Arium, tum suę opinionis fautores pariter abdicauit, decreuitq; ne ueniret Alexandriam. Quinetiam & uerba quibus eius explicabatur opinio, & librum quem de eadem ediderat, inscripseratq; Thaliam, legi uetuit. cuius libri stylus, uti audiui (nunquam enim illum legere contigit) ita dissolutus est, ut præ mollitia qua diffluit, Sotadæis cantibus similis uideatur. Est porrò intelligendum, Eusebium episcopum Nicomedię, & Theognidem Nicęæ episcopum, quamuis fidei formulæ consentirent, minimè tamẽ Arij approbasse abdicationem, neq; ei subscripsisse. At uerò imperator non solum Arium mulctauit exilio: uerùm etiam episcopis omnib. & populis edictum scriptum misit, ut tum illum, tum eius opinionis fautores, impiorum numero ducerent: & si qui liber reperiretur ab illis scriptus, in ignem conijcerent: quo neq; ipsius, neq; opinionis cuius author fuerat, ullum monimentũ extaret. Quòd si quis aliquem librũ eius occultare deprehenderetur, ac non illicò in publicum productum incenderet, ut capitis mulctaretur supplicio. Quinetiã epistolas ad ciuitates singillatim scriptas, quibus Ariũ

Concilij Niceni decreta.

Eusebius Pamphilus non statim assensus.

Arij liber Thalia.

Arij scripta igni adiudicata.

Eusebij Nicomed. & Theognidis exilium.

& eius fautores damnabat, misit. Eusebium porrò & Theognidem ciuitatibus, quarum erant episcopi, exulare mandauit: scripsitq; ecclesiæ Nicomedensi, ut fidei, quam concilium tradiderat, adhęresceret, & orthodoxos eligeret episcopos, illisq; obtemperaret: memoriam autem Arianorum obliuione obruere conaretur. Nam si qui eos uel laudare, uel eorum doctrinam amplecti aggrederetur, minatus est se illum supplicio affecturum. In quibus literis declarauit pręterea, se Eusebio ualde infensum esse, utpote qui antea tyranni partes egisset, & ipsi struxisset insidias. Quare istarum literarum ab imperatore scriptarum authoritate, Eusebius & Theognis ecclesijs, quibus præerant, eiecti sunt. Atq; Nicomedensis ecclesiæ gubertionem capeßit Amphion, Nicenæ autem Chrestus. Itaque controuersia de fide iam sublata, Concilio uisum est, ut omnes diem festum Paschatis uno eodemq; tempore celebrarent.

Cōstantinus Eusebio infensus.

Amphion & Chrestus episcopi.

Paschatis celebrandi tempus.

Quòd Acesium, Nouatianorum episcopum, in concilium Imperator accersit. CAP. XXI.

Acesius Nouat. episc. ad concilium accersitus.

FErtur itē, Imperatorem, quò omnium Christianorum prouideret concordię, Acesium episcopum ecclesiæ Nouatianorum ad concilium uocasse: ostendisseq; ei concilij de fide & de festo Paschæ decisionem, quæ iam tum episcoporum subscriptionibus cōfirmata fuerat: percunctatumq; esse, utrum illę eorum approbaret sententiam? Respondisse aūt Acesium, Nihil noui decisum esse, concilijq; decretum laudasse. Sic namq; se ab ineunte ætate didicisse tum credendum, tū festum agendum esse. Cui imperator: Cur ergo, inquit, cū eadem sentias quæ cæteri, te ab eorum communione segregas? Cum uerò in medium poferret Acesius dissensionem, quæ regnante Decio inter Nouatum & Cornelium intercesserat, & quomodo qui post baptisma peccato illo quod peccatum ad mortem sanctæ Scripturæ uocant, se obstringerent, mysteriorū communione indigni essent (nā non in sacerdotum, sed in Dei solius situm esse potestate, illud peccati genus ignoscere) Imperator accepto sermone, dixit: Erigito tibi scalam, Acesi, & solus in cœlum ascendito. Quæ quidem arbitror imperatorem Acesio dixisse, non quò eum laudaret: sed quò homines existimarent, se minimè à peccati labe uacuos esse.

Constantini in Acesium scomma.

De canonibus quos Concilium posuit & quòd, cum canonem statuere uellet, ut quicunq; ad sacerdotij dignitatem euecti essent, cum uxoribus, quas antequam sacris initiati erant duxerant, non dormirent: in medium prodiens Paphnutius quidam confessor, intercedebat. CAP. XXII.

COncilium uerò, ad mores eorum qui in ecclesijs ætatē degunt, ritè instruendos omni cura & cogitatione incumbens, leges, quas uocant Canones, sanciuit. Ac dum est de hac re deliberatum, alijs uisum est legem introducere, quę iuberet, ut episcopi, presbyteri, diaconi & subdiaconi, cum uxoribus quas antè duxissent quàm essent sacris initiati, neutiquam dormirent. At Paphnutius confessor in medio consessus surgens, ille legi contradixit: nuptiasq; honorabiles, & consuetudinem uirorum cum suis uxoribus cōtinentiam uocauit. Postremò concilium hortatus est, ut talem legem minimè promulgaret. Nam rē esse ad ferendum difficilem: & fortasse causam illorum uxoribus fore, ut non satis castè uitam traducant. Ac ueterem Ecclesiæ traditionem esse, ut qui cœlibes gradum sacerdotalem consecuti fuissent, postea minimè uxores ducerent: qui autem post nuptias ad eum ordinem uocati essent, hi ab uxoribus, quas habebant, minimè separarentur. Atque ista quidem, licet coniugij expers, suasit Paphnutius. Cuius sententiam approbauit concilium, & de hac re nullam legem tulit: sed eam in cuiusque arbitrio, non in neceßitate poni uoluit. De alijs autem rebus, uti sibi rectum uidebatur, leges, quibus Ecclesiæ status gubernaretur, conscripsit. Verùm has, cum apud multos extent, facile est cuiq; pro arbitratu perlegere.

Paphnutij de sacerdotum coniugio memorabilis sententia.

De

De Meletio, & quomodo sanctum Concilium pulcherrimè, quæ ad causæ eius cognitionem spectabant, disposuerit.

CAP. XXIII.

A His accedit, quòd cum in res à Meletio in Ægypto fortè gestas accuratè inquisitum esset, concilium contra eum pronunciauit sententiam, ut uidelicet Lycum incoleret, nomenq; solum retineret episcopi: atque de reliquo neque in urba, neque in pago ullum ecclesiæ ministrum ordinaret. Qui autem essent iam ab eo constituti, illi neque à communione quidem, neque à ministerio excluderentur: sed tamen cæteris clericis in singulis ecclesijs ac prouincijs constitutis, essent honore inferiores. Quinetiam ut in loca demortuorum succederent, si modò tum suffragio populi idonei uiderentur, tum episcopus ecclesiæ Alexandrinæ eos designaret: sed minimè liceret, quos uellent, suo ipsorum arbitrio deligere. Istud quidem concilio æquum putabatur, cum secum consideraret, quàm temerario & præcipiti impetu ad ministros Ecclesię creandos, tum Meletius ipse, tum suæ opinionis fautores ferri consueuissent. Nam Meletius, cum Petrus, qui post martyrio occubuit, eo tempore quo Alexandrinam regebat ecclesiam, propter persecutionem tum ingrauescentem fugam cæpisset, ministrorum ordinationes ad Petrum solum pertinentes sibi arripuit.

Meletij abdicatio.

Quòd Imperator, ubi eos qui concilio interfuêre, Constantinopolim conuocasset, epulum publicum illis exhibuit: magnificeq; donatos, ad concordiam omnes hortatus est: ac quæ à Concilio diuino decreta fuerunt, Alexandriam & in omnes partes perferri curauit.

CAP. XXIIII.

B His rebus à Concilio ad hunc modum decretis, accidit, ut dies festus iam anno uigesimo imperij Constantini uertente ageretur. Erat enim Romanis in more positum, ut decimo quoque anno imperij cuiusque Imperatoris diem festum celeberrimo hominum conuentu agitarent. Quapropter Imperator opportunum sibi tempus ad id quod instituerat oblatum arbitratus, totum concilium ad epulum inuitauit: omnesq; donis, prout cuiusque dignitas poscebat, honorificè remuneratus est. Vbi uerò domum iam redire constituerant, Imperator conuocatis in unum omnibus, eos cohortari cœpit, ut tum in fidem concordarent, tum pacem inter ipsos mutuò amplexarentur, quò in posterum uitam tranquillam, & ab omni contentione uacuam degerent. Atque longa oratione in hanc sententiam habita, ad extremum iussit, ut preces pro se, pro liberis, pro imperio denique attentis animis funderent, & Deum assiduè precarentur. Quæ cum illis qui tum Nicæam uenerant dixisset, & eiusmodi oratione instruxisset, literas quoque ad singulos cuiusque ciuitatis scripsit ecclesias, eo consilio, ut eos qui abfuissent à concilio de rebus in eo tam præclarè administratis certiores faceret. Alias præterea literas separatim ad Alexandrinam scripsit ecclesiam, hortatus, uti omni dissidio ac simultate deposita, in fide à Concilio edita consentirent. Eam enim nihil aliud esse quàm Dei sententiam, consensu tot tantorumq; episcoporum per Spiritum sanctum stabilitam: & post accuratam inquisitionem, atq; adeò exploratam disceptationem rerum omnium in controuersia positarum, comprobatam.

Rom. mos decimum quenq; annum Imperatoris festiuitate celebrandi.

PRIMI LIBRI FINIS.

HERMIAE SOZOMENI SALAMINII HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBER Secundus.

De ſalutiferæ crucis inuentione, & clauis ſanctis, & quòd Helena Imperatoris mater, Hieroſolymam profecta templa exædificauit, aliaq; ibidem nonnulla Deo grata effecit, & de eius àb hac uita migratione.

CAPVT I.

CVM iam concilium Nicænum ueniſſet ad exitum, & ſacerdotes omnes domum reuertiſſent, Imperator ſupra modum ideo lætatus eſt, quòd Eccleſiam uniuerſam de doctrina fidei conſentientem uideret. Atque ubi pro epiſcoporum concordia pro ſe, pro liberis, pro imperio denique Deo gratias egiſſet, templum Hieroſolymis circiter locum qui dicitur Caluariæ, ad honorem Dei illuſtrandum ædificare inſtituit. Per idem ferè tempus Helena imperatoris mater uenit Hieroſolymam, cùm precandi cauſa, tum ſancta illa loca uiſendi. Quæ quoniam pio animo erga religionem Chriſtianam erat affecta, uiſa eſt ſibi operæprecium factura, ſi lignum crucis uenerandæ inuenire poſſet. Verùm neque illa, neque diuinum Domini ſepulchrum tam facilè repertu erat. Nam ueteres Gentiles, qui eccleſiam perſecuti fuerant, quoniam Chriſtianam religionem recens iam ortam concidere comprimereque omnibus opibus uiribuſque laborabant, idcirco eum locum ingenti aggere ſuprà iniecto obruerunt, inque maiorem altitudinem, uti etiamnum apparet, erexerunt. Quinetiam uniuerſo loco tum ſepulchri unde Chriſtus reſurrexit, tum Caluariæ, muro undique circundato, eum pro ſuo arbitratu exornare cœperunt. Nam primùm ſternunt lapidibus, deinde fanum Veneris ſuprà extruunt, poſtremò ſimulachrum in eo ſtatuunt: ad eum ſanè finem, ut & qui Chriſtum in eo loco adorarent, Venerem uiderentur colere: & temporis diuturnitate uera cauſa, cur homines eum locum uenerarentur, ueniret in obliuionem: quippe cum Chriſtiani neque eò tutò ipſi accedere poſſent, neque alijs indicare auderent, ſed contrà omnibus pro certo confirmaretur in eo loco aliud eſſe nihil præter fanum Gentilium, & Veneris ſtatuam. At uerò tandem locus erutus eſt, & error, in quo ſtabiliendo tantopere laboratum fuerat, manifeſtò deprehenſus: indicio, uti quidam memorant, Hebræi cuiuſdam uerſus Orientem habitantis, qui auito quodam ſcripto admonitus, locum commonſtrauit: ſed, quæ uerior eſt opinio, monſtratione Dei opt. max. qui ſignis quibuſdam & ſomnijs homines ad loci memoriam excitauit. Nam res diuinæ, mea quidem ſententia, humano indicio non egent, cum Deo uiſum ſit eas patefacere. Itaque ut primùm locus ille imperatoris mandato fuit perpurgatus, in profundo quadam in parte illius antrum, unde Chriſtus reſurrexit, emerſit: in altera autem parte eiuſdem loci, tres inuentæ ſunt cruces: & aliud ligniculum ſeparatim, quod tabulæ geſſit ſimilitudinem, uerbis & literis non Hebraicis ſolùm, uerùm etiam Græcis & Latinis inſcriptum, quæ uerba ac literæ non aliud complectebantur quàm, IESVM NAZARENVM REGEM IVDÆORVM. Hæc ipſa uerba, ſicut in ſacro Euangeliorum libro commemoratum eſt, mandato Pilati præſidis Iudææ, ſupra caput Chriſti ſcripta fuerunt. Cæterùm adhuc erat perdifficile crucem Domini à reliquis duabus internoſcere, diſcernereque, præſertim cum non illius modò inſcriptio ab ea diuulſa diſtractaq; eſſet, uerùm etiam ipſæ tres cruces promiſcuè proiectæ, ordine earum (ut eſt ueriſimile) eo tempore quo corpora illis ſuffixa ablata erant, penitùs confuſo & perturbato. Nam cum milites IESVM in cruce mortuum repeririſſent, eum inde ſublatum, primùm (uti literis ſacris proditum eſt) ſepeliendum

[A] *Templũ in Caluariæ loco Hieroſolymis conditum.* *Helena Cõſtantini Imp. mater.* *Veneris fanum à Gentilibus in ſepulchri Dominici loco extructum.* *Sepulchri Dominici locus quomodo repertus.* [B] *Crucis Domini inuentio.* *Crucis inſcriptio. Iohan. 19.* *Cruces tres diſiectæ.*

A liendum tradiderunt: deinde quod latronibus utrinque suspensis mortem maturarent, eorum crura confregerunt: postremo cruces nullo ordine, aliam alio in loco, proiecerunt. Nam quid curæ putes illis fuisse de crucibus ordine, quo prius erant, reponendis: præsertim cum singuli festinarent domum antè redire quàm aduesperasceret, & non ducerent operæprecium in crucibus hominum per uim interfectorum ordine collocandis aliquid temporis consumere? Quare cum diuinum crucis Dominicæ lignum hac de causa adhuc etiam ignotum esset, & diuiniore quodam, quàm quod sit in humana situm potestate, egeret indicio, eiusmodi quiddam accidisse constat. Nobilis quædam mulier Hierosolymis in morbum grauissimum, eum'que planè insanabilem fortè inciderat: ad quam in lecto decumbentem Macarius episcopus Hierosolymorum, sibi Imperatoris matre, & alijs quos ipse circum se habebat, assumptis, uenit: atque ut primùm precatus est, dederatque inspectantibus istud signum, nimirum eam esse Domini crucem, quæ mulieri adhibita morbo illam liberaret, singulas cruces allatas, mulieri admouit. Verùm duabus illarum appositis, factum quidem ineptum & planè ridiculum uisum est: quippe mors nihilominus mulierem erat iamiam occupatura. Sed simul ut tertia itidem fuit ei adhibita, derepentè aperuit oculos, & collectis uiribus, extemplò è cubili sana exilijt. Fertur item, mortuum crucis uirtute simili ratione ad uitam reuocatum. Huius autem crucis salutaris iam tum inuentæ, maxima pars adhuc etiam Hierosolymis in capsa argentea custoditur: reliqua uerò ab imperatrice ad filium Constantinum deportata est. Quod ad clauos attinet, quibus corpus Christi confixum erat, memorant Imperatorem ex illis sibi confecisse galeam, & frenum equi, ut scriptum est à Zacharia propheta: & à quo prædictum, quòd in tempore isto, illud quod sit in frenum equi (his enim ferè uerbis utitur propheta) sanctum esset Domino om-
B nipotenti. Ista quidem ut olim præcognita à sanctis prophetis, præuisaque fuêre: sic postea factis planè admirabilibus tum confirmata, cum Deo tempus uisum est eiusmodi rebus opportunum. Neque certè tantopere mirandum est, præsertim cum ipsi Gentiles ingenuè fateantur hoc esse Sibyllæ carmen:

O lignum fœlix, in quo Deus ipse pependit.

Istud enim ita esse, nemo, etiamsi acri studio contrà pugnare uoluerit, pernegabit. Quare & lignum Crucis, & eius ueneratio, à Sibylla præsignificata est. Sunt hæc quidem à nobis, sicuti accepimus, commemorata: quandoquidem ea ex uiris qui illa accuratè norunt, & ad quos eorum cognitio à patribus ad liberos successione quadam deriuata peruenit, & qui eadem ipsa pro facultate literis prodere, posteris'que relinquere studuerunt, audiuimus. Eodem ferè tempore Imperator, cum statuisset templum Deo exædificare, dat mandatum magistratibus, ut illud opus magnificè in primis & splendidè fabricandum curent. Helena præterea eius mater duo templa construit: alterum, in Bethlehem, ad speluncam illam in qua Christus natus est: alterum in summo uertice montis Oliueti, unde ad cœlum ascendit. Cuius pietatis & sanctimoniæ tametsi multa alia argumenta sunt, hoc unum tamen uel maximum est. Nam fama est, eam tum Hierosolymis commorantem, omnes sacras uirgines ad epulas conuocasse, illis ministrasse in conuiuio, apposuisse cibaria, aquam manibus fudisse, alia'que obijsse munera, quæ à conuiuatorum seruis administrari solent. Eodem tempore etiam urbes Orientis perlustrasse, ecclesias in singulis ciuitatibus, honorificis exornasse monimentis: complures homines, qui fortunas amiserant, locupletasse: egentibus res affatim impertiuisse necessarias: complures denique qui diu uel uinculis constricti, uel mulctati exilio, uel metallis effodiendis cruciati fuissent, in libertatem uindicasse. Pro quibus rebus uidetur dignè à Deo remunerata esse. Nam uita, quam hic degebat,

Crux Domini quomodo inter cæteras cognita.

Crucis Domini miracula.

Claui Domini à Const. in galeam et frenum equi conuersi. Zach. 14.

Sibyllæ de cruce Christi testimonium.

Helena duo tëpla construit.

Virgines sacras conuiuio accipit.

Helenæ alia etiam pietatis opera, dignitas, mors.

eius generis fuit, ut neq; splendidior, neq; illustrior esse potuerit. Augusta itẽ fu- A
it appellata, eiusq; imagine numi signati. Thesauri quoque imperatorij potesta-
tem à filio adepta, eo pro arbitratu usa est. Cum autem hæc uita ei esset necessariò
deserenda, mortem certè gloriosam obijt tum, cum & annos circiter octoginta
confecisset, & filium simul cum nepotibus Cæsaribus totum imperium Romanũ
Helenæ, duæ urbes. gubernantẽ post se relinqueret. Deniq; nomen eius iam mortuæ (si quid hæc res
iuuet) obliuione minimè obrutum est: sed sunt duæ urbes, altera in Bithynia, in
Palæstina altera, utraq; eius nomine nuncupata, uelut pignus ad illius memori-
am perpetuandam ætati posteræ relictæ. Sed de Helena hactenus.

De ecclesijs quas Constantinus magnus extruxit: & de appellata cognomine eius ciuitate, quo pacto condita fuerit: & de ædificijs quæ in ea spectantur, & Michaelis archangeli templo, & de uisis in eodem miraculis. CAP. II.

IMperator autem, qui semper omni cura ac studio ad pietatem augendam in-
Templa à Constantino Imp. extructa. cubuit, cùm in alijs locis ferè omnibus pulcherrima templa Deo ædificauit,
tum maximè in urbibus primarijs, ut Nicomedia Bithyniæ, Antiochia ad O-
rontem fluuium sita, & Byzantio: quam urbem æquales partes cum urbe Ro-
ma in regendo administrandoque imperio obtinere uoluit. Nam ubi omnia
ei ex sententia succederent, & exteros partim bello, partim fœderibus sibi ad-
iunxisset, constituit urbem extruere, quam & suo nomine appellare, & Ro-
mæ honore parem efficere in animo habuit. Atque profectus ad campum pro
Aiacis tumulus. Ilio situm, non longè ab Hellesponto, paulò supra Aiacis tumulum (in quo lo-
co fertur Achiuos, qui olim Troiam oppugnabant, & nauale & castra habuis-
se) urbis formam & magnitudinem descripsit, inque præcelso & edito loco
portas extruit, quæ ad huc etiam à mari illac nauigantibus cernuntur. Ei ue- B
Byzantium, in Constantinopolim conuersum. rò ista molienti Deus noctu uisus, alium locum quærere iubet: atque cum By-
zantium, oppidum Thraciæ ultra Chalcedonem urbem Bithyniæ situm, in me-
moriam ei redegisset, eam ut habitatoribus complendam, quippe quæ nomen
Constantini mereretur, curaret admonuit. Itaque Dei uerbis obsecutus, op-
pidum quod Byzantium uocabatur, dilatare, & maximis amplissimisq; mœni-
bus cingere cœpit. Ac cum ciues, qui erant indigenæ, non satis multos esse cen-
seret ad urbis magnitudinem, amplissimas ædes in plateis dispersè ædificare, ui-
ros hominum sermone celebratos cum familia sua dominos illarum & habitato-
res constituere cœpit: quorum partem ex antiqua Roma, partem autem ex alijs
Vectigalia instituta. nationibus accersiuit. Porrò autem uectigalia instituit, partim in ædificia &
pulchritudinem urbis, partim in alimentum ciuium insumenda: quinetiam
quò urbem alijs omnibus rebus instrueret, circo, puteis, porticibus, & cæteris
Constantinopolis Noua Roma appellata. id genus ædificijs magnificè ornauit: Nouam Romam appellauit, primariam ur-
bem omnium gentium quæ uersus Septentrionem, Austrum, solem orientem,
& mare mediterraneum, à ciuitatibus propter Istrum positis, & Epidamno, &
alijs ad sinum Ionium locatis usque ad Cyrenem, & Libyes illius incolas, prope
locum qui Borium uocatur, habitant, imperiumque Romanum agnoscunt.
Curia. Curiam item magnam, quam Senatum nominant, in ea constituit: eiusque sena-
toribus eosdem honores, eosdem dies sacros, qui Romanis ueteribus tribui so-
lent, assignauit. Denique in omnibus rebus urbem illam suo nomine nũ-
cupatam, Romę, quę est in Italia, parem studuit efficere: neq; certè suus se fefellit
conatus. nam uirgula diuina (quod aiunt) tantum creuit, ut tum frequentia homi-
Constantinopolitanæ urbis celebritas. num, tum pecuniæ & diuitiarum abundantia Romam omnium consensu longè
superaret. Cuius rei causam fuisse arbitror, partim pietatẽ tum conditoris, tũ ciui-
tatis, partim incolarũ erga egentes misericordiam & benignitatem. Etenim fides
in Chri-

A in Christum usque adeò in ea ciuitate prouecta est, ut complures Iudæi, Græci uerò ferè omnes, ibi ad religionem Christianam conuersi fuerint. Huc accedit, quòd principatum imperij adepta eo tempore quo Christi religio longè lateque manare cœpit, postea neque aris, neque delubris Gentilium se contaminauit, præterquam solùm dum regnaret Iulianus: quo quidem tempore, licet ad exiguum tempus error Gentilium renouatus fuerit, statim tamen pòst restinctus est. Hanc igitur ciuitatem Constantinus suo appellatam nomine, & uelut recens ad Christi honorem extructam, multis maximis'que ecclesijs exornauit. Cuius propenso studio Deus ipse opem tulit: & uisionibus quibusdam confirmauit, ecclesias in ea urbe ædificatas, sanctas & salutares esse. Ex quibus eam quæ est in loco qui ἑστίαι, id est Vestæ sacer, olim dicebatur, sita, in maximo honore tum à peregrinis, tum à ciuibus ex illo tempore habitam fuisse constat. Idem tamen locus iam Michaelium nominatur, est'que nauiganti ex Ponto Constantinopolim ad dextram positus: atque abest ab urbe, si naue traijcias, circiter triginta quinque stadia: sin autem sinum qui interiacet, pedibus aut equo undique circuire uelis, septuaginta. Loco uerò istud nomen eò impositum est, quòd pro certo creditur, diuum Michaelem archangelum ibi apparuisse. Quod etiam ipse equidem, non paruum in eodem loco beneficium adeptus, uerissimum esse confiteor. Atque id ita se habere, argumento præterea esse possunt multæ aliæ res, quas compertum est ibidem gestas esse. Nam nonnulli in graues casus & pericula, è quibus nullo modo possent emergere, alij in morbos aut perturbationes corporis incognitas delapsi, simulac in eo loco Deum precati essent, calamitatibus, quibus premebantur, penitùs liberati sunt. Verùm quo pacto ista, & quibus hominibus euenerint, singillatim persequi longum esset. Attamen quid Aquilino nobiscum etiamnum ætatem degenti, &

Michaeliũ templum, unde dictum.

B in eodem foro causas agenti, eodem in loco acciderit, partim ut ab eo audiui, partim ut ipse conspicatus sum, iam opportunè commemorabo. Cum enim uehemens febris, ea'que paulò ardentior ex flaua bili orta, eum occupasset: medici dedêre illi bibere medicamentum ad aluum purgandam, quod quidem euomit. Atque simul cum uomitione bilis in omnes corporis partes diffusa, cutis extremitatem coloris specie sibi simile tinxit. Ex quo factum est, ut omnem cibum ac potum euomeret. Vbi autem longo temporis spacio istud perpessus fuerat, & nihil alimenti in stomacho conquiescebat, de morbo curando medici desperare cœperunt. Ac cum iam semimortuus esset, dat suis mandatum, ut eum in ecclesiam deportent: affirmat'que se ibi aut mortem obiturum, aut morbo liberatum iri. Cui in ecclesia iacenti, de nocte uisio quædam diuina obiecta, iubet, ut cibum potione quæ ex melle, uino & pipere pariter mistis conficeretur, tingeret. Quæ quidem potio, cum esset calidissima, quamuis medicis, ex artis ratione eam considerantibus, morbis è flaua bile contractis contraria uideretur, hominem tamen morbo recreauit. Accepi porrò, Probianum, unum ex satellitibus, qui imperatorem in palatio stipabant, cum dolore pedum grauiter affictaretur, in eo loco etiam cruciatu leuatum, & admirabili quadam ac diuina uisione dignatum fuisse. Nam iste cum in initio gentilis esset, postea tamen factus Christianus: quanquam omnia alia religionis nostræ instituta probabilia putabat, sanctam tamen crucem salutis omnium causam extitisse neutiquam admittere uoluit. Cui sic animo affecto, uisio diuinitùs oblata, quãdam crucis effigiem, quæ in altari illius ecclesiæ statui solet, ante oculos proposuit: declarauitq; manifestò, res, quæcunq; à tempore quo Christus in crucem actus erat, uel ad utilitatem humani generis communem, uel ad priuatã quorundam, seu à diuinis angelis seu à pijs & perfectis hominib. gestæ fuerunt, non sine uirtute crucis salutaris rectè gestas esse. Sed quoniam tempus opportunum minimè suppetebat ad ea omnia recensenda,

Aquilinus miraculo à febre & ictero curatus.

Probianus pedum dolore liberatus.

senda, quæ in hoc templo accidisse cognoui, ista solum commemorare consilium fuit. A

De ijs quæ circa quercum Mambre à Constantino magno facta sunt: & templo quod illic posuit. CAP. III.

Quercus Mambre, qui & Terebinthi locus.

Necesse porrò arbitror, res quoque à Constantino imperatore circiter quercum Mambre institutas persequi. Est idem locus quem nunc Terebinthum appellant, abestque ab Hebron, quæ est ei ad meridiem finitima, stadia quindecim: ab Hierosolymis autem, circiter ducenta & quinquaginta. Quo in loco uerus Dei sermo memorat, filium Dei unà cum duobus angelis ad Sodomorum euersionem missis Abrahamo uisum esse, prædixisseque illi, filium natum fore. Ibi tum indigenæ, tum Palæstini qui longius absunt, tum Phœnices & Arabes, quotannis æstate splendidum conuentum ad hoc usque tempus maxima frequentia celebrant. Eoque commeant ad merces tum uendendas, tum emendas, mercatores quàm plurimi. nam ab omnibus festum in eo loco maximo studio agitur: à Iudæis quidem, quòd de patriarcha Abrahamo gloriantur: à Gentilibus autem, quòd angeli illic apparebant Abrahamo: à Christianis denique, quòd pio uiro idem ille olim ibidem uisus est, qui posteris temporibus propter salutem humani generis natus ex uirgine se mundo palàm ostendit. Omnes igitur hunc locum, pro ut singulorum poscit religio, colunt: quippe pars in eo preces Deo omnium moderatori fundunt: pars ibi angelos inuocant, libant uinum, thus denique, aut bouem, aut hircum, aut ouem, aut gallum sacrificant. Singuli enim, quod sibi charum & pulchrum ducunt, cum toto anni tempore sedulò nutriuerint, illud ex uoto tum pro se, tum pro suis nuncupato, ad festi illius celebrationem reseruant Omnes autem locum augustè uenerantur, quo calamitates, quæ ira Dei inferri solent, effugiant: neque rem habent illic cum uxoribus, utpote quæ in festo illo pulchritudinis & maioris ornatus, si fortè spectari, B aut aliquo exire ipsis contigerit, curam gerere consueuerint, neque ulli intemperantiæ generi se dedunt: idque, cum omnes tabernacula habeant pariter locata, & somnum ac quietem promiscuè capiant. Est enim locus apricus, arabilis, & nullis uestitus ædificijs, præter ea duntaxat quæ olim circa quercum fuêre ab Abrahamo fabricata, & præter puteum ab eodem constructum. Tempore uerò, quo festum & conuentus celebratur, nemo ex illo puteo aquam haurit. Siquidem gentili quodam ritu alij lucernas accensas in eum imponere, uinum infundere alij, alij placentulas, alij nummos, multi unguenta, aut incensos odores inijcere solent. Itaque aqua, ut uerisimile est, propter rerum iniectarum admistionem corrumpitur. Dum hæc isto modo à Gentilibus pro more, non sine uoluptate geruntur: mater coniugis Constantini, quæ eò uoti causa fortè concesserat, imperatori nunciat. Qui ut audiuit, episcopos Palæstinæ non mediocriter incusauit, tum quòd neglexerant officium, tum quòd locum uerè sanctum libamentis & uictimis impuris inquinari permiserant. Quàm piè autem eos increparit, declarant literæ ab eo ad Macarium episcopum Hierosolymorum, & Eusebium cognomento Pamphilum, & alios Palæstinæ episcopos de hac re conscriptæ. Quinetiam imperat episcopis Phœniciæ, ut conueniant in unum, atque ara, quæ ibi antè steterat, funditùs excisa, & statuis in ignem coniectis, ecclesiam dignam loci tum antiquitate, tum amplitudine exædificent: inque posterum prouideant, ut locus à libamentis ac uictimis uacuus & purus seruetur, quo nihil aliud in eo quàm Dei cultus secundum Ecclesiæ normam peragatur. Quòd si quispiam ueterem ritum ibi renouare aggrediatur, ut episcopi ipsi indicarent, uti grauissimo eum coerceat supplicio. Præsides igitur Ecclesiæ, & Christi sacerdotes his imperatoris literis de officio admoniti, mandata eius re ipsa conficiunt.

Genes. 18.

Ad Terebinthũ solennis conuentus.

Quercus Mambre locum consecrari curat Constantinus.

Quomodo

Quomodo idolorum delubra euerterit, ac inde populorum animos magis ad colendum Christum impulerit. CAP. IIII.

A QVoniam autem multi populi & urbes in toto imperio adhuc inane illud in statuis colendis institutum revereri uenerantique, fidem Christianam auersabantur, atque antiquitatis, consuetudinis patriæ, & ueterum festorum magnam curam habebant: idcirco necesse Imperatori uidebatur, subditos suos ita instruere, ut deos, quos antè coluerant, contemnerent: idque perfacilè esse, si modò primum omnium eos ad delubra & simulachra in eisdem locata, aspernanda assuefaceret. Ei autem ista instituenti, militum manu non erat opus: siquidem Christiani in palatio educati, cum literis Imperatoris urbes peragrantes, eius decreta perfecerunt. Nam populi, sibi, liberis & uxoribus metuentes, ne quid incommodi, si restiterent, acciperent, se quietè gesserunt. Æditui uerò & sacerdotes populi subsidio nudati, monimenta quæ in maximo precio habebant, & simulachra quę uocantur διοπετῆ, id est, à Ioue delapsa, protulêre: suaque sponte ex aditis & occultis fanorum recessibus ea produxêre: adeò ut ad ea loca quæ inaccessa & solis sacerdotibus nota erant, iam de reliquo omnibus patêret aditus. Rursus statuæ quæ ex preciosa materia constabant, resque aliæ, si modò aliquid in illis resideret, quod usui esse posset, igni probatæ sunt, pecuniæque inde confectæ in commune collatæ. Simulachra autem ex ære mirandum in modum fabricata, undique Constantinopolim ad eam ornandam comportata, quæ adhuc etiam partim in plateis, partim in circo, partim in regia stant: ex quorum numero sunt Pythiæ Apollinis uatis simulachra, & ea quæ musas Heliconiades repræsentant, tripodes quoque qui in Delphis erant: & Pan ille multorum ore celebratus, quem Pausanias Lacedæmonius, & ciuitates Græciæ post bellum contra Medos gestum dedicarunt. Quod ad delubra attinet, nonnulla eorum ianuis, alia tectis

διοπετῆ simulachra, ablata.

B nudata: quædam quæ fortè neglecta erant, sua sponte ruerunt, & solo æquata sunt. Per id temporis etiam fanum Æsculapij, quod Ægis (id est oppidum Siliciæ) & fanum Veneris in Aphacis circa montem Libanum & Adonim fluuium situm, diruta & funditùs deleta. Erant ambo quidem fana illustrissima, & magna ueneratione à ueteribus dignata: quandoquidem Ægeatæ gloriabantur, hominum corpora apud se, ui & potestate dæmonis noctu ibi apparentis, medicinamque illis facientis, morbis liberata esse. In Aphacis autem memorant ignem per quandam inuocationem certo die, tanquam stellam à summo uertice Libani percurrentem, in uicinum fluuium se immersisse: quem ignem Vraniam (isto enim nomine nũcupabant Venerẽ) esse dixerunt. Quibus rebus ad hũc modum confectis, institutum quod Imperator moliebatur, processit ex sententia. Nam Gentiles, cum simulachra quæ antè & uenerari & reuereri cõsueuerant, iam per contemptum hic illic proiecta, & stipula ac sordium congerie farcita uiderent, cœperunt ueteres suos deos despicatui ducere, & maiorum suorum errorem magnopere incusare. Quapropter alij, qui Christianos honoris causa sibi ab Imperatore tributi beatos putabant, ritum Imperatoris sibi necessariò sequendum existimarunt: alij, qui se in deliberando de religione Christiana attentius defixerant, uel signis uel somnijs, uel episcoporum aut monachorum congressu inducti, fidem Christianã recipere commodissimũ sibi censuerunt. Ex quo quidem tempore populi ac ciuitates sua sponte à uetere suo instituto desciuere. Nam nauale urbis Gazæ, quod Maiman appellant, quodque ualde superstitioni deditum esse, & antè ueteres ritus in dijs colendis cumprimis admirari consueuerat, subitò uniuersum ad religionem Christianam conuersum est. Cuius habitatores, quò eos pietatis causa remuneraretur, magno honore affecit: & locum illum, qui ciuitas non erat, ciuitatem effecit, & nomine filij, qui summum inter filios honoris gradum obtinuit, Constantiam nuncupauit, illamque dignitatem

Aesculapij & Veneris delubra diruta.

Vide Lil. Gyrald. de dijs gentium.

Vrania.

Maiman.

Constantia & Constātina, urbes.

tatem propter religionem ei tribuit. Simili etiam de causa Constantinam, urbem Phœniciæ, imperatoris nomine appellatam cognoui. Sed singula literis persequi, magni laboris esset. Nam aliæ urbes quàm plurimæ eodem tempore sua sponte ad religionem Christianam se transtulere: & suapte uoluntate, absq; ullo imperatoris mandato, fana quæ erant apud se, & simulachra deturbauere, sacrasq; extruxere ecclesias. A

Qua occasione Christi nomen, Constantino rerum potiente, in orbem uniuersum propagatum sit.

CAP. V.

Barbari cur passim Christianam religionem amplexi.

CVm uerò ad hunc modum per uniuersum imperium Romanum se dilataret Ecclesia, Christiana religio etiam ad ipsos Barbaros peruasit. Nam gentes circa Rhenum accolentes, fidei Christianæ se dediderunt. Celtę item, & populi Galliæ ultimi, qui proximè ad Oceanum habitant, Gotthi etiam, & gentes illis finitimæ, quæ antè ad ripas Istri habitauerant, iampridem fide in Christum recepta, se ad cultum & humanitatem ciuiliorem conuerterant. Causa autem, cur omnes ferè Barbari Christianam religionem amplecti cœperint, fuere, bella uarijs temporibus, utpote regnante Galieno, & imperatoribus à quibus ei successum est, à Romanis & exteris hominibus administrata. Nam cum infinita ferè & promiscua multitudo gentium ex Thracia in Asiam traiecisset, eamq; incursionibus factis occupasset, alijq; Barbari in alijs locis Romanis sibi finitimis idem præstitissent, multi sacerdotes Christi pariter captiui à Barbaris abducebantur. Qui quidem cum homines in illis locis morbis afflictatos sanarent, & dæmonibus occupatos solo nomine Christi filij Dei inuocato liberarent, & sincerum præterea ac pium uitæ genus colere, & uirtutum præstantia obtrectatorum ora penitus obturare uiderentur: Barbari eos, cùm uitę, tum factorum admirabilium causam magnopere admirati, & eos ualde prudentes esse, & se, si tam præstabiles hominum mores imitarentur, numenq; diuinum ad eorum exemplum colerēt, Deum sibi propitium habituros. Itaq; ab illis, quid sibi agendum sit, doceri constituunt: discunt fidei nostræ præcepta, baptismum recipiunt, & conuentus more Christianorum celebrant. B

Quomodo Iberi in Christum crediderint. CAP. VI.

Iberes ad fidem conuersi.

EOdem Imperatore regnante, fertur Iberes ad Christi fidem deductos esse. Est hec quidem gens Barbara, robusta, & bellicosissima: Armeniam interiorem incolit, uersus Septentriones. Hanc, fama est, suasu mulieris Christianæ captiuæ patriam & auitam religionem deseruisse: quę mulier, quoniam fidei & pietatis plenissima erat, idcirco cum apud exteros ætatem ageret, nihil de consueto uitæ genere remisit: sed ieiunare, noctes diesq; precari, Deo cum laudibus gratias agere continuò solita est. Barbaris autem sciscitantibus ab illa quorsum eiusmodi subiret molestias? respondet uerè & ex animo, Christūm filium Dei ita coli debere. At illis & nomen illius quem colebat, & cultus ac religionis modus ualde peregrinus uisus est. Fortefortunà adolescentulus ibi grauiter ægrotare cœpit: quem mater per singulas ædes circunferens, ostendit. Nam istud facere, in more positum erat Iberibus, ad eum finem, ut si quis fortè reperiretur, qui morbum aliquem curauisset, eius opera alij eodem morbo laborantes facilè sanarentur. Vbi uerò adolescentulus à nemine posset curari, defertur ad captiuam. At illa: Medicamenta, inquit, uel ex unguentis, uel ex emplastris confecta, neque scio, neque eorum usum experientiam'ue teneo: sed credo, ò mulier, Christum, quem colo, uerum illum & præpotentem Deum, filium tuum sanaturum. Statim'que ut est pro adolescentulo precata, cum iamiam mori expectaretur, morbo liberatus est. Haud longo pòst tempore, regis illius gentis coniugem, quæ iam erat morbo insanabili interitura, simili ratione ad integram ualetu-

Iberorum mos, ægrotos circũferendi.

ualetudinem restituit, Christum cognoscere docuit, eum largitorem sanitatis, uitæ, & regni, omnium denique dominum esse declarauit. Regina igitur, ea re quæ sibi accidisset, inducta, uerba captiuæ uera esse credidit, estque religionem Christianam amplexata, & magno in honore mulierem habuit. Rex autem & ualetudinē tam citò restitutam, & miraculum fidei simul admiratus, rogat causam à coniuge: quam cum didicisset, iubet captiuam donis remunerari. At horum, inquit regina, ei, licet ualde preciosa sint, nulla cura est. nam solum Dei sui cultū magno æstimat. Quòd si igitur illi uolumus gratificari, & tutò atque adeò præclarè ætatem degendi studio ducimur, age nos quoque Deum illum præpotētem ueneremur, qui & seruator est: & reges, si ei libitum sit, in eo honorum gradu, in quo sunt, manere facit: & rursus potest perfacilè ex magnis uiris abiectos, & ex inglorijs illustres efficere, & eos qui rebus asperis afflictantur, eripere. Quæ cum sæpius præclarè apud regem commemorasset, rex, tametsi ancipiti distrahebatur cogitatione, non tamen induci potuit ad credendum: quandoquidem & rei nouitatem suspectam habuit, & auitam religionem admodum reueritus est. Non ita diu pòst, in syluam unà cum suis ad uenandum proficiscitur. ubi de improuiso caligo densissima, & crassus aer illis undique circumfusus, cœlum solemque obscurauit. Ibi tum singuli sibi metuentes, ab se inuicem dissipati sunt. Rex autem solus oberrans, quemadmodum solet euenire hominibus, quorum animi in rebus arduis perplexi hærent, de Christo cogitare, eumque Deum esse existimare cœpit: & in posterum illum colere prorsus animum induxit, si modò ex periculo, in quo constitutus erat, euaderet. Dum ista animo agitat, caligo subitò discussa est, & aer in serenitatem mutatus. Itaque solis radijs per syluam diffusis, inde emersit. Ac cum id quod sibi obtigerat, cum cōiuge communicasset, accersit ad se captiuam: quoque modo Christus sit colendus, docere iubet. Quæ cum regi exposuisset ea quæ mulieri fas erat uel dicere, uel facere: ille cō-
B uocatis subditis, diuina beneficia, quæ tum sibi, tum coniugi accidissēt, palàm commemorat. Et quanquam mysterijs religionis Christianæ nondum erat initiatus, Christi tamen doctrinam subiectis impertit, & omnibus communiter Christum colere persuadet: ipse quidem uiris, coniunx autem unà cum captiua mulieribus. Ac breui pòst, communi totius suæ gentis consensu ecclesiam ædificare parat. Vbi uerò parietes templi undique erecti sunt, suppositis machinis, columnæ etiam tolluntur in sublime, & in basibus firmè locantur. Fertur tamen, prima & secunda erecta, tertiam columnam perdifficilem fuisse, ad loco suo statuendum: neque peritorum artificum opera rectè locari, neque hominum uiribus, quamuis multi in ea in altum subuehenda laborarent, in suum locum induci potuisse. At cum nox aduentasset, & captiua sola (nam tum cæteri omnes, tum rex inprimis, inde animo anxio & conturbato decesserat) ibi totam noctem uigilans, Deum enixè precata esset, columnas facilè erectas fuisse. Nam quæ ad mediam altitudinem erecta erat, obliquè suspensa hærebat, pedeque in solo fixo manebat immobilis: idque non alia de causa, quàm ut Iberū in Deū fides multò magis inde, quàm ex antegressis miraculis confirmaretur. Nam cùm prima luce ad ecclesiam accederent, columna, quæ pridie eius diei steterat immobilis (res planè admirabilis, & somnio similis) erecta quidem iam uidebatur, sed exiguo tamen interuallo interiecto supra basim suspensa manebat. Quam rem omnibus cum stupore admirantibus, & Christum uerum Deum confitentibus, columna in conspectu eorum suopte nutu pedetentim delapsa, in basi, perinde ac si arte factum fuisset, se ipsam defigebat. His cōfectis rebus, reliquæ columnæ facilè erectæ sunt: Iberesque quod restabat operis, alacrioribus animis absoluerunt. Itaque ecclesia studio accurato ædificata, captiuæ admonitu, mittuntur legati ad Constantinum Imperatorem Romanum, societatem & fœdera cum eo facturi: petiturique pro his rebus sacerdotes, qui ad suam gentem docendam mittantur. Cum autē Imperatori exposuissent, & quæ apud ipsos accidissent,

& quo pacto uniuersa gens sedulò admodum Christum coleret, eorum legatione uehementer delectatus est. Qui cum omnia quæ uolebant perfecisset, eos dimisit. Ad hunc modum Iberes fuere ad fidem in Christum inducti, & eum adhuc permagno studio colunt. A

Quomodo Armenij & Persæ Christianæ religioni sese dediderint. CAP. VII.

Teridates.

Armenij & Persæ quomodo ad fidem Christi adducti.

DEinceps autem religio Christiana ad gentes finitimas permanauit, & in multos diffusa est. Armenios autem iam antea se ad fidem Christi recepisse accepi. Nam fertur Teridatem, qui tum huic genti præerat, admirabili quadam & diuina uisione, quæ circa illius ædes fortè apparuerat, non modò ad Christianam religionem uocatum esse: uerùm etiã edicto omnibus subiectis imperasse, ut fidei Christi se addicerent. Postea uerò ad uicinas gentes eadem peruasit religio, & ad multos uagata est. Quod ad Persas spectat, ex illis initiò Christianos arbitror factos fuisse nonnullos, qui propter consuetudinem, quã habebant cum Osroenis & Armenijs, in colloquium, ut uerisimile est, cum diuinis uiris qui ibi erant, uenerãt, & uirtutis eorum periculum fecerant.

De Sapore Persarum rege, quanto contra Christianos odio exarserit: & Symeone Persidis episcopo: & Vsthazane eunucho, quàm strenuè martyrij certamen peregerit. CAP. VIII.

Magi Persarũ.

Iudæi Christianæ religioni semper infensi.

Saporis Persarum regis in Christianos odium.

CVm autem tempore progrediente numerus eorum uehementer cresceret, adeò ut cõuentus agere, & sacerdotes ac diaconos habere cœperint: hæc res nõ mediocriter offendebat animos magorum, qui uelut tribus aliqua aut sacerdotalis stirps successione quadam religionem Persarum inde ferè ab initio administrauerant. Iudęos quoque permagna affecit molestia, qui prę inuidia naturaliter quodammodo ipsis insita, religioni Christianæ semper infensi esse solẽt: & ob eam caussam Symeonẽ id tẽporis Seleuciæ, & Ctesiphontis, urbis in Perside primariæ, archiepiscopum, cœperunt apud Saporem tũ regem Persarũ accusare, quòd Imperatori amicus esset, quodq; ei res Persarum proderet. Quorũ calumnijs persuasus Sapores, primò omnium, tributis immoderatis eò affligit Christianos, quòd ipsorũ quàm plurimos uolũtariam egestatem excolere norat. Deinde uiris difficilibus & inhumanis illorum tributorum exigendorum potestatem dat, quò & inopia pecuniæ, & exactorum feritate coacti, suam religionem aspernari inciperent. De qua una re summopere ab eo laboratum est. Post hęc sacerdotes & ministros Dei gladio trucidari, ecclesias dirui, earum thesauros ac monimẽta in publicum proferri, & Symeonem, ut regni Persarum & religionis proditorem adduci iubet. Itaque magi ope Iudæorum, qui in ea re eos alacri animo iuuabant, ecclesias demoliuntur: Symeonem comprehensum, & catenis ferreis uinctum ad regem deducunt. Qui se ibi & spectatum & strenuum uirum præstitit. Nam cum Sapores eum, ut daretur in quæstionem, introduci iussisset, neq; ueritus est quicquam, neque regem adorauit. Quare grauiter commotus rex, sciscitatur quid sit causæ, cur iam neutiquam ipsum adoret, cum antè id fecisset? Cui Symeones, Non antè, inquit, deductus eram ad uerum Deum prodendum, & propterea non recusabam debitos honores regi præstare: at iam idem ipsum facere fas non est. Nam iam pro pietate & nostra religione decertaturus uenio. Quæ cũ dixisset, iubet rex, ut Solem adoret. Quod quidem si facere uelit, pollicetur se ei multa daturum munera, & in magno honore habiturum: sin autem detrectet, & illum & uniuersum Christianorum genus è medio sublaturum minatur. Vbi uerò Symeonem neque minis terrere, neque promissis flectere posset, sed uirili & constanti animo affirmantem se nunquam uel Solem adoraturum, uel suam ipsius religionem proditurum audiret; iubet in uinculis aliquandiu teneri, ratus (ut uidetur) eum uelle resipiscere. Quem in carcerem deductum conspicatus Vsthazanes senex, eunuchus, educator Saporis, & in familia regia principem locum obtinens, consurgens (sedebat fortè pro foribus palatij) eum honorificè salutat. At Symeones uerbis illum contume- B

Symeonis archiescopi in confitenda fide coram Sapore rege constantia.

Vsthazades al. Vsthazanes eunuchus ex abnegatore cõfessor factus.

A contumeliosis increpare, & bile incensus uociferari cœpit: atque auerso uultu ideo præterijt, quòd cum esset Christianus, paulò antè ui coactus, Solem adorauerat. Quare Vsthazanes eunuchus fundere lachrymas, ingemiscere, uestem splendidã, qua erat indutus, exuere, & tanquam homo in luctu constitutus, nigram circumijcere cœpit: pro portis regię sedet, lamẽtatur, plorat cũ gemitu, sicque ait: Heu me miserum, qualem erga me Deum fore debeo expectare, quem iamdudum denegauerim? Nam ob hanc causam Symeones ne uerbum mihi loqui dignatus, sic ore auerso properè prætergressus est. Vbi ista resciuit Sapores, illum accersit, rogat causam luctus, & ecqua illi in ædib. obtigisset calamitas? Cui Vsthazanes: In hisce ędibus, inquit, ô rex, nihil mihi accidit infortunij. Vtinam enim pro eo quod mihi cõtigit, in omnia alia calamitatum genera incidissem: quippe id quidem certè fuisset toleratu multò facilius. Iam uerò lugeo, quòd maneam in uita: quod'que cum dudum mori debuissem, adhuc tamen Solem uideam, quem, quò tibi gratificarer, non reuera ex animo, sed specie solũ simulata adorauerim: adeò ut utraque de causa mortem meritus sim, tum quòd Christi proditorem, tum quòd ueteratorem erga te meipsum ostenderim. Quæ cum dixisset, cœli & terræ opificem Deum cum iureiurando testatur, se in posterum de ea sententia nunquam destiturum. Sapores autem incredibile eunuchi mutationem uehementer admiratus, grauiore quidem iracundia in Christianos exarsit, perinde quasi illi præstigijs hanc rem cõfecissent: sed tamen misericordia erga senem commotus, modò mansuetum, modò ferum se in illum ostendit: atque omnibus uiribus laborauit, ut de sententia deduceret. Vbi nihil profecit, constanter asseuerante Vsthazane, Se nunquam tam stultum fore, ut pro omnium conditore Deo res ab eo conditas colat, tum ira inflammatus, mandat caput ense ceruicibus abscindi. Ad quod supplicium à lictoribus deductus Vsthazanes, orat eos, ut paulisper expectent: rem enim se animo tenere, quam re-
B gi significare uelit. Vocato igitur ad se eunucho sibi fidelissimo, iubet ista Sapori nunciare: Quam tandem beneuolentiam ab ineunte adolescentia ad hoc usque tempus, ô rex, erga tuam familiam præstiterim, & quanto studio cùm patri tuo, tum tibi inseruierim, nullis uideor egere testibus: apud te pręsertim, qui hæc satis exploratè cognita habeas. Quare pro omnibus officijs quæ in uos aliquando tam beneuolè cõtulerim, hoc mihi unum, uelut remunerationis loco concede, ut his qui me ignorant, non uidear tanquam infidus erga regnum tuum, aut in aliquo maleficij genere deprehensus, istud supplicium subire. Et quò hoc pateat omnibus, fac pręco palàm prædicet, caput Vsthazani amputatum esse, non quòd improbitatis cuiusquam in palatio ab ipso admissæ conuictus sit, sed quòd sit Christianus: & Deum suum, quo regis uolũtati morem gereret, negare noluerit. Atque ista quidem regi nunciauit eunuchus. Sapores autem eadem, sicut Vsthazanes postulauerat, præconem prædicare iubet. Nam ratus est, alios prompto ac parato animo de religione Christiana descituros, si certiores fierent, nemini Christiano misericordiam tributam fore: quippe cum Vsthazanes senex, educator regis, ei familiaris & beneuolus, etiã esset interfectus. At Vsthazanes ad alium finẽ supplicij sui causam prædicari tam impensè desiderauit. siquidem cogitauit, quòd sicut, quãdo timore perterritus Solem adorabat, multis Christianis metum iniecerat: sic iam non paucìores ad suam animi magnitudinem & constãtiam imitandam incitaret, si modò intelligerent, eum pro religione Christiana trucidatum fuisse.

Vsthazanes supplicij sui causam per præconem palàm prædicari petit.

De Christianis in Persia à Sapore neci datis, ac primùm Vsthazane, Abedechalaa, & Anania. CAP. IX.

HOc modo Vsthazanes uitam, quam hîc in maxima gloria traduxerat, deseruit. Symeones autem de eius morte in carcere certior factus, Deo gratias pro illo egit. Postridie eius diei, qui erat sextus dies hebdomadæ, in quo ante celebrem diem festum resurrectionis, memoria salutaris Christi passionis quotannis recoli

solet, decernit rex, ut Symeones gladio feriatur. Nã antè denuò è carcere deductus A ad regem, forti & magno animo cum Sapore de fide Christiana disseruit: & neque illum, neque Solem adorare uoluit. Eodem die centum alios quoque, qui erant in carcere, rex itidem obtruncari iubet. Ad extremum Symeonem, cum cæterorum omnium mortem oculis aspexisset, trucidari. Horum pars episcopi, pars presbyteri, pars ex alio clericorum ordine fuerunt. Cum omnes ad locum in quo erãt necis supplicium subituri, deducerentur, princeps Magorum percunctatur ab illis, utrũ uelint uiuere, & eandem cum rege religionem colere, Solemq́ uenerari? At ubi nemo eorum his conditionibus uellet in uita manere, rectà ad locum in quo erant securi feriendi, deducuntur. Ac dum lictores in opus incumbunt, & in cęde martyrum occupantur, Symeones astans illis, dum interficiũtur, iubet bono animo esse, uerbaq́ apud eos facit de morte, de resurrectione, de pietate: & testimonijs ex sacris literis depromptis confirmat, ita mori, esse uerè uiuere: atque præ ignauia Deũ prodere, esse uerè mori. Eos enim etiamsi nemo ipsis necem afferret, breui morituros: quandoquidem à nemine in hanc lucem edito hic finis uitari potest. Post mortem uerò, ea quæ sunt æterna, non eodem modo omnibus euẽtura: sed singulos uelut trutina quadam examinatos, accuratam uitæ antè actæ rationem reddituros: & hos pro rectè factis præmia percepturos immortalia, illos ꝑ maleficijs pœnas sempiternas luituros, denique, pro Deo uelle mori, esse in bonis summum, & rem multo beatissimam. Dum ista Symeones dicendo percurreret, & tanquam magister gymnasij præciperet quomodo in certaminibus se gererent, singuli aures attentas ei præbentes, ad necem cupidè gradiebantur. Lictor autem, postquam centum illos interemit, postremo in loco Symeonem obtruncauit: atq; Abedechalaã & Ananiam unà, ambos senes, presbyteros ecclesiæ, cuius Symeones erat episcopus, pariter cum illo & comprehensos, & in uincula coniectos.

Centum Christiani simul cæsi, & unà etiã Symeones.

Symeonis in cõsolãdis martyribus & ad subeundum supplicium exhortandis constantia.

Abedechalaã & Ananias, martyres.

B

De Pusice opificum Saporis præfecto, & filia eius, & Azade, martyribus. CAPUT X.

EOdem temporis momento Pusices, præfectus omnium regis artificũ, ibi fortè stans, cum uideret Ananiam, cui iam cædes parabatur, contremiscentẽ, Paulisper, inquit, ô senex, oculos occludito, & bono animo esto. nam statim lumen Dei uidebis. Vix est hæc locutus, cum comprehensus est, & ad regem deductus. Atque cum esset se Christianum confessus, quoniam libero ore apud regem pro religione Christiana & pro martyribus uerba fecerat: idcirco quasi aliquid nefas dixisset, dabatur lictoribus mandatum, ut admodũ peregrino & crudeli in primis mortis genere afficeretur. Lictores igitur collo eius circa tendinem perforato, illac linguam extrahunt. Porrò autem eius filia uirgo, falsò à quibusdam in crimen uocata, comprehenditur, eodemq́ temporis articulo occiditur. Sequenti anno, eo ipso die quo memoria passionis Christi recoli solet, cum iam celebris dies festus resurrectionis expectaretur, exijt edictum Saporis crudelissimum in uniuersam Persidẽ, quod iubebat, ut omnes qui se confiterentur Christianos, morti addicerẽtur. Quo quidẽ tempore multitudo Christianorũ, quę ne numerari quidẽ potest, securi percussa est. Siquidem magi eos ex urbibus & uicis, in quibus latitabant, summa cum diligentia eruerunt. Nonnulli autem sui inducta uoluntate, nemine eos ducente, se ipsi ideo indicarunt, ne silentio Christum denegare uiderentur. Ac dũ omnes qui erant Christiani, morte mulctarẽtur, plurimi etiam qui in ipso palatio ætatem egissent, mactati sunt: in quorum numero erat Azades eunuchus regi lõgè charissimus. Quem cum Sapores interfectum accepisset, incredibilẽ animo dolorem hausit: hancq́ communem cędem sedauit, atque solos religionis nostrę doctores trucidari iussit.

Pusicis & filiæ eius martyriũ.

Saporis edictũ.

Azadis eunuchi martyriũ.

De Tarbu-

De Tarbula Symeonis sorore, & eius ac aliarum duarum martyrio. CAP. XI.

PEr idem tempus regina in morbum delapsa,*Tarbula, soror Symeonis episcopi, sancta uirgo, simul cum ancilla idem uitæ genus colente, & sorore eius, quę post uiri mortem abstinuit à nuptijs, & eandem uiuendi rationem tenuit, comprehenditur. Causa autem, cur hæ mulieres fuerint comprehēsæ, fuit, falsa criminatio à Iudæis in eas conficta, quòd uidelicet ob mortem Symeonis iratæ, uenena reginæ insidiosè parassent. Regina uerò (solent enim ęgrotantes malis ominibus facilè aures accommodare) calumniam ueram esse, & maximè quidem quòd erat à Iudæis obiecta, existimauit. Nam eiusdem erat cum Iudæis opinionis, ad eorum morē uitam instituebat, & ueraces illos, sibiq; maximè beneuolos putabat. Magi igitur Tarbulam & reliquas duas arreptas, morte condemnāt. Ac cum serra dissectas patibulis suffixissent, effecerunt, uti regina spacium inter patibula intermissum transiret, perinde quasi morbus eo pacto depelleretur. Fertur hanc Tarbulam forma ualde liberali & honesta fuisse, magum quendam eam deperisse, mercedemq;, uti cum illa rem haberet, clàm misisse: promisisse deniq;, si uellet ipsius parēre libidini, tum eam, tū socias saluas fore. At illam hanc turpitudinem ne audire quidem uoluisse: sed nuncios uerbis contumeliosis excepisse, intēperantiæ crimen cum probro illis obiectasse: se multo libentius uelle mori, quàm uirginitatem prodere, respondisse. Porrò cum edicto Saporis ratum esset, uti suprà demonstratum est, ut soli sacerdotes & doctores fidei Christianæ comprehenderentur: Magi & eorum principes totam Persidem obeuntes, episcopos & sacerdotes grauibus afficiunt incommodis, cùm in alijs locis, tum maximè omnium in Adiabenorum regione, quæ est pars Persidis, tota fidei Christianæ dicata.

Tarbulę Symeonis sororis, & aliarum duarum martyrium.
*Tarbus al.
In episcopos & sacerdotes persecutio.

De sancti Acepsimæ martyrio, & alijs qui cum eo mortem oppetebant. CAP. XII.

B SVb idem tempus magi Acepsimam quoq; episcopum, & complures ex eius clericis unà quidem comprehendunt: sed cum antistitem, uelut prædam per insidias cepissent, eo contenti, cæteros, direptis illorum bonis, dimiserunt. At uerò Iacobus quidam presbyter Acepsimam sua sponte sequitur: & potestate à magis postulata, in eundem carcerem cum eo concludit: eiq;, utpote ætate ualde prouecto, iubēs inseruit, subleuat quantū potest eius calamitates, & plagarum uibices sanat. Nam paulo pòst quàm erat comprehensus, magi loris crudis, quò Solem adorare cogerent, eū accerbè uerberarāt: sed ubi nō cessisset, rursum conijciebāt in uincula. Per idem tempus Aeithalas etiam & Iacobus presbyteri, Azadanes & Abdiesus diaconi, ob Christianam religionem in carcere iacuerūt crudelissimè à magis cæsi. Multo autem iam dilapso tempore, princeps magorum cum rege de illis communicat: atq; nactus potestatem eos pro arbitrio suo torquēdi, nisi Solem adorarēt, mādatū Saporis illis qui in carcere tenebantur significauit. Atque simul ut respondissent, se nūquam prodituros Christum, neque Solem adoraturos, adeò crudelibus tormentis illos cruciauit, ut Acepsimas in fidei confessione fortiter perstans, mortem obierit. Cuius reliquias quidam ex Armenia, qui obsides erat apud Persas, tumulo condidere. Alij autem, licet non minus acerbè quàm ille uerberati, pręter omniū opinionē in uita māserunt: qui cū in eadem perseuerarent sententia, in carcerem denuò conpinguntur. Quorum de numero fuit Aeithalas, cuius brachia inter uapulandum sic usque ab humeris uiolenta extēsione diuulsa & eneruata fuere, ut manus tanquam mortuæ inde penderēt: quo factum est, ut alij cibū illius ori admouerent. Isto Sapore regnante, infinita multitudo presbyterorum, diaconorum, monachorum, sanctarū uirginum, & aliorum qui in ecclesiarum ministerio uersabantur, & erga religionem præclarè animo affecti erant, egregia piæ uitæ testimonia dedit. Episcopi autem, quos accepi mortem in hac persecutione oppetiuisse, sunt, Barbasymes, Paulus, Gaddiabes, Sabinus, Mareas, Mocius, Ioannes, Hormisdas, Papas, Iacobus, Romas, Maares, Agas, Bochres, Abdas, Abdiesus,

Acepsimę episcopi martyrium.
Aeithalas, Azadanes, Abdiesus, Iacobus presb. martyrio affecti.
Martyria infinita sub Sapore.
Episcopi CCL. martyres.

Ioannes Abramius, Agdelas, Sabores, Isaac, & Dausas: qui à loco quodã, qui Zaudeus dicitur, à Persis captiuus abductus fuerat, & illo tempore pro fide Christiana morte mulctatus, unà cum Mauream de Chorepon & clericis, qui in eius diœcesi erant, numero plus minus ducentis quinquaginta, qui comprehensi à Persis & captiui abducti fuerant. A

De Millis episcopi martyrio, & eius uita: & quòd Sapores sedecim hominum milia, qui nominatim recensebantur, præter aliorum innumeram multidudinem, martyrio tradidit. CAP. XIII.

Milles ex milite episcopus.

PEr id temporis etiam Milles martyrio occubuit, qui primùm apud Persas militauerat: postea autem relicta militia, uitæ genus planè Apostolicum excolere cœpit. Fertur illum, cum esset episcopus urbis cuiusdam in Perside creatus, multos sæpenumero cruciatus perpessum esse, uerbera etiam & distractiones membrorum pertulisse. Ac cum neminem in ea ciuitate posset ad fidem Christianam traducere, ægrè & iniquo animo ferentem, ciuitatem execratũ esse, indéq; decessisse. Non longo pòst tempore, cum primarij uiri illius urbis in regem peccassent, exercitum cum trecẽtis elephantis eò profectũ, urbẽ euertisse: & uelut agrum colentes, in ea sementẽ fecisse. Millem uerò peram solũ, in qua sacratũ Euangeliorũ librũ habebat, secum gestantẽ, Hierosolymã precatum se contulisse: indéq; in Ægyptum ad uisendos monachos, qui ibi ętatẽ degebant, concessisse. Quæ aũt quamq; admirabilia & quàm diuina facinora ab isto Mille edita fuerint, testes sunt Syri, q eius res gestas & uitã literis prodiderunt. Mihi certè satis uisum est, hęc de eo, & de his qui in Perside, regnante Sapore, martyrio obierunt, hactenus disseruisse. Nam tormẽta illis inflicta, aut quí nam fuerint, ex quóue loco, aut quo genere cruciamẽtorum martyrio defuncti sint, aut quibus supplicijs affecti, uix à quoquam percenseri potest: quippe cum tam uarij cruciandi modi à Persis, tanto cum studio ad crudelitatem inuenti fuerint. Verùm, ut summatim dicã, fertur uiros ac mulieres, quorum nomina recensebantur, martyrium id temporis pertulisse ad numerũ sedecim millium: at multitudinem eorum qui præter hos trucidati sunt, ne numero quidẽ comprehendi posse: & propterea perdifficilè uisum esse Persis, Syris, & incolis Edessæ, qui multum de hac re laborabant, illorum nomina percensere. B

Innumera Christianorũ multitudo in Perside martyrio affecta.

Quomodo Costantinus Sapori scripserit, ut à Christianorũ cæde temperaret. CAP. XIIII.

POstea uerò quàm erat Constantino nunciatũ, Christianos in Perside tam acerbè afflictatos, dolebat admodum, & uehemẽter angebatur: atq; cùm illis opem ferre niteretur, non tamen habebat quid ageret, quò uitam securam & trãquillam degerent. Accidit fortè, ut eodem tempore legati à rege Persarum ad ipsum accederent: quibus postulata concesit, & uoti compotes dimisit. Iam uerò sibi opportunum tempus oblatum arbitratus, Christianos in Perside Sapori commẽdandi: scripsit ad eum, se gratiam ingentem immensámq; illi habiturum, si erga illos qui in ipsius ditione fidem Christianam profiteãtur, se benignũ uelit ostendere. Nam religionis modum minimè culpandum esse: siquidem solis incruentis uotis cõtenti sint ad placandum Deum, cui effusio sanguinis neutiquam grata acceptáue est, cum solo puro animo, cuius acies in uirtutem & pietatem intenditur, delectari soleat. Ac propterea eos qui ita crederent, iure laudandos esse. Pollicetur præterea, si huic religioni prouidere uelit, Deum ei propitium fore: proq; argumento utitur rebus, quæ tum Valeriano, tum sibiipsi obtigissent. Se nanque propter fidem in Christum diuina ope roboratum, uniuersum imperium Romanum, exorsum ab Oceano ad solis occasum uergente, in suam potestatem redegisse: multa bella contra exteros prosperè gessisse, tyrannos profligasse: atque ad eam rem neque uictimas, neque diuinationes requisiuisse: sed ad uictoriam consequendam signum crucis, quod suas copias antecedebat, & uota sanguinis ac sordiũ expertia, satis sibi attulisse subsidij. Valerianum aũt tantisper imperium

Cõstãtini ad Saporem pro Christianis epistola.

A perium feliciter administrasse, dum ecclesias nullis afficiebat incõmodis. Verùm simul ut cõstituerat Christianos persequi, ira diuina exagitatũ esse, & à Persis subiugatum: captiuum denique ab eisdem abductum, miserandum in modum interisse. Hęc scripsit ad Saporem Constantinus, quò eius animum beneuolum erga religionem Christianam redderet. Nam summæ ei curæ fuit, ut saluti Christianorũ ubique, seu Romani illi, seu exteri fuerint, sedulò prouideret.

Quòd Eusebius & Theognis, Arij fautores, exhibito libello quòd Niceno concilio assentirentur, suas uterque sedes recuperarunt. CAPUT. XV.

Haud ita diu post concilium Nicęnũ, Arius, qui eiectus fuerat in exilium, reuocatus est: sed tamen Alexandriam ingredi adhuc prohibitus: at pòst, uti suo diceretur loco, reditus in Aegyptum ei quorundam labore ac studio patefactus. Nec multum iam temporis intercesserat, cum Eusebius episcopus Nicomediæ, Amphione qui in eius locum suffectus fuerat, eiecto, & Theognis Nicææ episcopus, cuius sedem Chrestus obtinuerat, suas ecclesias recuperarunt. Nã reuocati sunt, oblato episcopis pœnitentiæ libello, qui se habet ad hunc modum.

Arius ab exilio reuocatus.

¶ Tametsi, cum antea à uestra sanctitate essemus condemnati, nostrum fuisset, ea „ quæ fuerant à uobis iudicata, tacitè & cum silentio tulisse: tamen quoniam absurdũ „ erat, ut quæ essent nobis à calumniatoribus obiectata, iacere in silentio pateremur: „ idcirco uobis significauimus, nos fidei decisioni consensisse: atq; ui & notione uer„ bi ὁμοουσίου diligenter ponderata, paci nos totos addixisse, & nullum errorem secutos „ esse: sed tum, quò ecclesiarum securitati prouidè consuleretur, ea quę in nostram co„ gitationem uenerant, uobis suggessisse: tum quò illos qui nostro consilio & sen„ tentia acquiescere deberent, certa persuasione confirmaremus, fidei illi subscri„ psisse. Anathemati autem Ario à concilio denũciato, non ob eam causam non sub„ scripsisse, quòd fidem illam incusaremus sed quòd diffideremus, eum eius generis B hominem fuisse, qui erat accusatus: præsertim cum ex illis q̃ priuatim ad nos ab eo tũ per epistolas relata erãt, tum per eius cõciones coràm habitas declarata, pro cer„ to essemus persuasi, ipsum lõgè aliũ esse. Quòd si sanctũ cõcilium nostris uerbis uo„ luerit fidẽ adhibere, illa q̃ uestro iudicio decreta sunt, nõ contradicendo impugna„ re, sed consentientibus animis confirmare decreuimus, & hoc libello consensum „ illum roboramus: non huc inducti, quòd exiliũ grauiter & iniquo animo ferimus, „ sed quòd libenter cupimus erroris uitare suspicionem. Nam si nos in uestrum con„ spectum uenire permittatis, comperietis nos uestris decretis omnino suffragatu„ ros. Et quoniam uestræ reuerentiæ uisum est, illum qui istarum rerum reus agi„ tur, humanitùs excipere, ad uos accersere: est planè à ratione alienum, ut qui crimi„ ne tenetur implicatus accersatur, illisq; quæ ei obijciuntur respondeat, nos autem „ reticendo nosmetipsos culpæ conuincere uideamur. Ne grauemini igitur, sicut ue„ stram decet reuerẽtiam, quæ tã propensa semper ad misericordiã esse solet, sanctis„ simũ nostrum imperatorẽ de nobis in memoriã redigere, nostra postulata illi expo„ nere, & maturè ea q̃ sunt prudẽtię uestræ cõsentanea, de nobis statuere. Hoc igitur cõstat, Eusebiũ & Theognidẽ tũ resipuisse, tũ suas ipsorũ ecclesias recuperasse.

Arianorũ pœnitentiæ libellus.

Quòd Alexandro Alexandriæ episcopo extremum diem oppetente, Athanasius impulsu illius episcopatum eius assumit: & narratio de eodem ab ineunte eius ætate, & quòd Antonio magno charus fuerit. CAP. XVI.

Eodem tempore Alexander episcopus Alexandrię, cum iam de uita decessurus esset, suum in episcopatu successorem Athanasium reliquit diuina quadam impulsione, mea quidem sententia, ad ei suffragandum inductus: siquidem ferunt illum, cum conatus fuerat aufugere, inuitum ab Alexandro ad episcopatum illum capessendum compulsum fuisse. cuius rei testis est Apollinarius

Athanasius Alexandri successor.

Syrus, qui sic scribit: Neque postea à bello destitere impij, sed uti in initio aduersus A beatum huius uiri magistrum arma sumpserant, & iste nō aliter atque filius patri, ' ei aduocatus aderat: ita pòst in hunc ipsum, ut primùm in episcopatū successerat, im ' petum fecere. Qui tametsi aufugerat, ne in illo gradu locaretur, diuinitùs tamen ' denuò repertus est: quandoquidem diuinis quibusdam indicijs præsignifica- ' tum fuerat beato illi uiro, qui episcopatum administrauerat, non alium quàm ' hunc eius successorem fore. Nam cum ex hac uita uocaretur, essetq; iam morti uici ' nus: Athanasium, qui neutiquam aderat, nominatim appellat. Atq; ubi eius gē- ' tilis, qui fortè aderat, cum nomē illud audiret, respondisset: obticuit ille, quasi eum ' non uocasset. Rursus uocat Athanasium: & quia hoc sæpius fecisset, ille alter Atha- ' nasius, q aderat, deinceps silētio usus est. Siqdē ille qui aberat, significabat. Quod ' etiam beatus ipse Alexander more prophetæ apertè indicauit, cum diceret: Atha- ' nasi, putas te posse effugere, non tamen effugies. Quibus uerbis ostendit, eum ad ' certamen uocatum esse. Hæc de Athanasio scribit Apolinarius. Cęterùm Ariani dicunt, quòd Alexādro mortuo, quinquagintaquatuor episcopi, qui partibus Alexandri & Meletij fauebant, ex Thebaide & reliqua Aegypto in unum coacti, communicarunt inter se de episcopo creando: & dato iureiurando, cōmunibus suffragijs consenserunt de uno eligendo, qui ecclesię Alexandrinæ gubernacula susciperet: sed septem eorum, uiolato iureiurando, contra omnium uoluntatem clàm Athanasium episcopum ordinasse: & propter eā causam multos tum ex populo, tum ex clericis Aegypti, eius uitasse communionem. Attamē ipse equidē credo, hūc uirum non sine prouidenta diuina ad episcopatum ascēdisse: quippe tum qui ad dicendum, tum ad intelligendū, tum ad resistendum insidijs aduersariorum admodum idoneus esset, qualē certè eius tempora in primis requirebāt. Erat quidem ad B ecclesiæ negocia obeunda, & ad res sacras tractandas aptissimus. Atq; ab ineunte ferè ætate eius generis fuit, ut suopte ingenio ac natura doctrina imbutus uidereť. Cui quidem, cum nondum pubesceret, istud euenisse memorant. Diem festū popularem & ualde splendidum, maximo hominum cœtu quotānis Alexandrini eo die, quo Petrus ipsorum episcopus martyrio occubuit, adhuc etiam agūt. Quem diē cum Alexāder quoq; eorū antistes unà celebraret, iamq; sacra peregisset mysteria, fortè expectauit conuiuas, qui secum prāderent. Cū solus esset, oculosq; ad mare conuertisset, uidit longè ab se pueros in litore colludentes, & consuetudinē quodamodo episcoporum & ecclesiæ ritus imitatione exprimētes. Vbi autē in illo imitationis genere nihil inesse animaduertit periculi, lætatus est spectaculo, & ex rebus in ludo gestis uoluptatem cepit. At tandem cum arcana mysteria imitando adumbrare inciperent, animo conturbatus est. Atque accersitis quibusdam principibus ex clero uiris, pueros digito demonstrat: pueros cōprehendi, & ad se adduci iubet. Percōtatur ab illis de genere ludi, quibus uerbis, quibusúe actionibus in eo usi sint. Illi primò metu perterriti, dicere noluerunt. At cum quærendo instaret Alexāder, indicarūt, Athanasium episcopum & principē ludi fuisse: puerosq; quosdā nōdum initiatos mysterijs, ab illo baptizatos esse. à quibus Alexander accuratè sciscitatur, qd sacerdos & episcopus ludi ipsis dixerit, fecerit'ne, & quid ipsi uel respondissent, uel ab eo didicissent. Postremò, ubi Alexander comperit, uniuersum ordinem ac ritum ecclesiasticum ab illis exquisitè seruatum, consilio sacerdotum, quos circa se habebat, approbauit baptismum: & pueros semel in animorum simplicitate diuina gratia imbutos, rebaptizan dos non censuit, sed cæteris mysterijs, quæ solis sacerdotibus fas erat obire, in illis expleuit. Athanasiū autē & cęteros pueros, qui partes presbyterorum & diaconorum inter ludendum egissent, parētibus tradiderunt, Deo teste ad Ecclesiæ ministeria educandos, uti in eo munere uitam transigerent, quod imitatione adumbrassent. Haud ita diu pòst, Alexander Athanasium & conuictorem suum & scribam constituit. Itaque pręclarè educatus, &

Athanasius nō absq; prouidētia diuina ad episcopatum uocatus.

Alexādrinorū festum, quo die Petrus eorum episcopus martyrium passus est.

Athanasij adolescentia & educatio.

A catus, & cùm in grammaticorum, tum in rhetorum scholis accuratè institutus, cum iam uir esse inciperet, antequam erat creatus episcopus, his qui cum ipso in colloqum fortè uenirēt, se sapientem & disertum uirum probauit. Vt autem Alexāder obijt mortem, Athanasius, quem suum reliquerat successorē, indies in maiore gloria esse cœpit: quæ cùm suis ipsius uirtutibus, tū testimonio Magni Antonij monachi confirmata est. Nam cum Antonius eius causa accersitus esset, uenit in urbes; & ad ecclesias accedens, his quæ Athanasius de Deo sentiebat, suffragatus est: denique in omnibus rebus sibi amicum habuit, & eius aduersarios atque inimicos detestatus est.

Antonij eremitæ de Athanasio testimoniū.

Quòd Ariani & Meletiani Athanasium celebrem fecerunt: & de Eusebij apud Athanasium solicitatione, ut Arium susciperet: & quòd præ cæteris omnibus, Eusebius Pamphili & Eustathius Antiochiæ episcopus, de uoce Consubstantialis summū inter se certamen inierunt. CAP. XVII.

POrrò Ariani & Meletiani nomen Athanasij maximè illustre reddiderunt: qui tametsi insidias illi tendere nunquam desistebant, tamen nullam aliquādo causam ad eum capiendum reperire uisi sunt. Primùm igitur Eusebius per literas illius animum tentare aggreditur, uelit'ne Arianos in ecclesiam recipere. Quòd si renueret, uerbis grauiter minatur, se illum malè mulctaturum. Vbi uerò Athanasius eius neutiquam cessit sententiæ, sed constanter asseuerauit, eos qui res nouas contra ueritatē inuenissent, & ob eā causam essent à concilio Nicæno abdicati, minimè recipiendos esse: Eusebius toto animo contendebatur, ut Imperator ipse Arium recipiendum curaret, & ei reuertēdi potestatem faceret. Verùm quemadmodū hę res confectæ sint, dicam equidem haud ita multò pòst. Illo tempore episcopi dein tegrò cœpere inter se, dum uerbum ὁμοούσιον nimis curiosè expēdere laborant, magnopere discordare. Nam pars, illos qui hoc uerbum approbarent, loqui blasphemiam putauerunt, utpote filium essentiæ expertem opinantes, & cum Montano & Sa-
B bellio sentientes: pars rursus, eos qui contrà sentirent, uelut Gētiles auersantes, criminati sunt, quòd cultum multorum deorum introducere studebant. In quibus rebus excutiendis Eusebius cognomento Pāphilus, & Eustathius Antiochenus, maximè omniū sua ingenia exercuere. Nam etsi uterque filio propriam tribuit essentiam, tamen alter alterum tanquā diuersa sentientē insimulauit. Eustathius quidē accusat Eusebiū, uti cōcilij Nicæni de fide decreta innouantē: respondet aūt Eusebius, se ea qdē ap,pbare, sed Eustathiū reprehēdere, uelut Sabellij opinioni deditū.

Athanasius aduersariorū suorum contentionib. & insidijs illustrior factus.

Episcoporum super ὁμοούσιος uerbo discordia.

Eusebij & Eustathij dissidium.

De Antiocheno concilio: & quòd præter æquum & iustum Eustathius abdicatus est, cooptato in eius sede Euphronio: & quid Cōstantinus magnus cōcilio & Eusebio Pāphili, qui Antiochiæ thronū recusabat, scripserit. CAP. XVIII.

ITaque concilio Antiochiæ conuocato, Eustathius episcopatu ecclesiæ Antiochenę abdicatur. Cuius rei ueram causam fuisse crebro hominū sermone celebratur, quòd fidē concilij Nicæni approbabat, quodq; Eusebiū cum suis, Paulinū Tyri, & Patrophilū Scythopolis episcopū (quorum sententiā Orientis sequebātur sacerdotes) uti sectę Arianæ addictos detestatus est, eosq; palàm incusauit: simulatam autē, quod sacerdotij dignitati impuris factis dedecori fuisse deprehensus est. Propter cuius abdicationē maxima Antiochiæ seditio cōflata est: adeò ut parum abesset, quin multitudo gladios strinxisset, & tota ciuitas in graue periculū deuenisset.

Quæ res una eius causæ apud Imperatorem non mediocriter obfuit. Nā ut primùm nunciatum est Imperatori, has res accidisse, & populum in duas partes diuisum esse, acerbè tulit: & Eustathium, uelut authorem seditionis, suspectum habere cœpit. Quamobrē unū ex primarijs satellitibus suis mittit cū mādato, ut plebi terrorem inijciat, & seditionē sine tumultu & detrimento cuiusquā restinguat. Qui aūt Eustathiū abdicauerāt, atq; Antiochiā ea de causa cōuenerāt, quoniā induxere animū, si unū q sug faueret opinioni, essetq; Imperatori notus, & literarū cognitiōe

Eustathius episcopatu abdicatus.

Seditio Antiochiæ propter Eustathij abdicationem.

egregiè

egregiè ornatus, illius ecclesiæ crearent antistitem, se alios sibi facilè obsequẽtes habituros: idcirco rectum statuerunt, sedem Antiochenam Eusebio cognomẽto Pãphilo deferre. De qua re scribunt ad Imperatorem literas, quibus significant, hanc rem populo ualde gratam esse. Ita enim postulatum erat ab omnibus, tam clericis quàm laicis, quorum animi Eustathio infensi fuerũt. At Eusebius scripsit Imperatori, se nolle eũ episcopatum capessere. Quem Imperator, quòd illum honoris gradum repudiauerat, laudauit plurimum. Legem nanque esse Ecclesia sancitam, ne qui unius ecclesiæ antistes creatus esset, ad alteram transferretur. Scripsit etiam literas cùm ad populũ, tum ad Eusebium, eiusq; uehementer probauit sententiam: beatumq; uocauit, quòd non ad unius ciuitatis, sed ad totius orbis terræ episcopatũ administrandum idoneus iudicatus esset. Scripsit autem ad populum ecclesiæ Antiochenæ de concordia, & quòd alterius ecclesiæ episcopum non deberent appetere: & quòd malum esset, rerum cupiditate duci alienarum. Aliam preterea epistolam separatim concilio dedit, in qua & Eusebium itidem, quòd episcopatum illum recusauerat, laudauit: & persuasum habens, Euphronium Cappadocem presbyterum, & Georgium Arethusium, uiros esse spectatæ fidei, iussit, ut uel alterum istorum pro suo arbitrio, uel alium qui ipsis uideretur idoneus, ecclesiæ Antiochenæ antistitem deligerent. Quare ut primùm literas accepere Imperatoris, Euphronium constituerunt episcopum. Eustathius autẽ, uti accepi, falsam sibi obiectam criminationem animo quieto & tranquillo ideo tulit, quòd illud sibi commodius fore putauit: uir quidem cùm in alijs rebus præstabilis & spectatus, tũ in eloquentia iurè admirandus: quemadmodum ex libris eius qui extant, cognosci potest, in quibus & uetus loquendi ratio, sapientes sententiæ, uerborum elegãtia, & lepos in rebus explicandis non sine magna omnium commendatione elucet.

Lex de non transferendis episcopatib.

Euphronius Antiochiæ episc. creatur. Eustathij scripta.

De Maximo, qui post Macarium Hierosolymorũ sedem obtinuit. CAP. XIX.

Per id tẽpus, cũ Marcus post Syluestrum ad exiguum tempus episcopatũ Romanum gessisset, Iulius in illam sedẽ successit: in sedem autẽ Hierosolymorum post Macariũ, successit Maximus. Quẽ fama est episcopũ ecclesiæ Diospolitanæ à Macario ordinatum fuisse: sed à populo Hierosolymitano, ne eam sedẽ capesseret, impeditum. Nam quia cõfessor erat, & uir alioqui spectatus, populi suffragijs decretum fuit, ut post mortem Macarij in illius urbis episcopatum succederet. Itaque cum multitudo ægrè ferret, se eo priuatam fore, cuius uirtutem exploratè cognitã haberet, & seditio ex ea re oriri uideretur: uisum est Diospolitanis, alium episcopũ deligere, uti Maximus maneret Hierosolymis, & sacro episcopatus munere unà cũ Macario fungeretur, & post eius mortem ecclesiam illam solus gubernaret. Attamen intelligendum est, quòd hi qui in hac re cognoscẽda accuratius laborarint, affirmant, plebem istam omnia de sententia Macarij & fecisse, & summo studio conatam esse. Nam eum omni cura incubuisse, ut Maximus post se constitueretur episcopus, memorant: propterea quòd mente complectebatur, illum, cùm rectam ueramq; de Deo opinionem teneret & ob fidei confessionem populo percharus esset, necessariò ad sibi succedendum reseruandum esse. Siquidem ueritus est, ne se mortuo, Eusebius & Patrophilus, sectæ Arianæ fautores, tempus idoneum nacti, illam episcopalem sedem alicui suæ opinioni dedito tribuerent. quandoquidem, dum Macarius maneret in uita, nouis rebus studere cœperunt illi quidem: sed cũ ab eo essent ea de causa ab ecclesia segregati, conquieuerunt.

Syluester, Marcus, Iulius, Rom. episc. Maximus Macarij successor Hierosol.

De Meletianis & Arianis, quo pacto in unum coaluerint: & Eusebio & Theognide, quomodo pestem Arianam de integro suscitare connixi sint. CAP. XX.

Dvm hæc geruntur, contentio inter Aegyptios ab initio concitata, lõgius manare cœpit. Nam quãquam in concilio Nicæno Ariana hæresis, prsus cõdemnata fuit: & Meletiani cõditionibus illis, quas suprà conmemorauimus, in ecclesiã recepti:

recepti:

A recepti:& Meletius Alexandro in Aegyptum reuerso ecclesias, quas inique occupasset, reddidit, ipseq; in Lyco iam ætatem degit: tamen non multo pòst, cum erat è uita migraturus, Ioannem, unum ex familiaribus suis, contra decretum Nicæni concilij in suum locum suffecit, sicq; ecclesias denuò conturbandi author & causa extitit. Ariani autem cum Melitianos nouas res moliri cernerent, ipsi quoque ecclesias turbare cœperunt. Nam uti in eiusmodi tumultibus solet euenire, alij Arij laudabant opinionē, alij sacerdotes à Meletio ordinatos debere ecclesijs præesse æquum iudicabant, eorumq; partibus se addicebant. Et quanquam Ariani & Miletiani antè inter se dissentiebāt, tamen cum uiderent multitudinem ad partes sacerdotum ecclesiæ catholicæ deflectere, eam rapere in inuidiam, fœdera amicitię inter se ipsi iungere, commune odium inter clerum alexandrinum suscipere, promiscuè illis cōtra quos disceptabant crimina inferre, & se mutuò defendere studuerunt: usque eò, uti progrediente tempore Ariani, licet cum Meletianis de ecclesiarum primatu decertarent, à plerisque Meletiani nominarentur: sed tamen eādem, quam Arius, de Deo opinionem tenere non desisterent. Ac quamuis utriq; suam controuersiam ab se mutuò disceptari dijudicariq; recusarint, tamen contra omnium opinionem in communis simultatis aduersus orthodoxos societate non inuiti consenserunt: singuliq; eorum expectarunt, se facilè, quæ sibi in optatis erant, consecuturos. Tempore autem procedente, habitum dogmatum Arianorum ex disputationibus de illis habitis nacti, eadem cum Arianis de Deo sentire cœperunt. Hincq; res Arianæ ad priorem denuò tumultum reuolutæ sunt: atque populus & clerus à mutua inter se communione separati. Quinetiam cùm in alijs urbibus, tum maximè in Bithyniæ & Hellesponti ciuitatibus, tum Constantinopoli quoque, dogmata Arij de integro accensa. Denique fertur, Eusebium episcopum Nicomediæ, & Theognidem Nicææ, cum falsa persuasione, eum cui Imperator libellum de Actis concilij Nicæni custodiendum commiserat, circumuenisB sent, suas in eo subscriptiones deleuisse: iamq; conatos palàm docere, non existimandum filium patri consubstantialem esse. De qua re Eusebium, cum esset accusatus, apertè ac liberè respondisse Imperatori: atque ueste quadam, qua induebatur, demonstrata dixisse, Si uestis illa se inspectante diuideretur, se tamen nūquam affirmaturum utranque eius partem unam eandemq; essentiam habere. Quibus uerbis ualde grauiter cōmotus est Imperator. Nam cum persuasum haberet, tales quęstiones post cōcilium Nicęnum penitùs cōpressas fore, præter spem eas denuò excitatas uidit. Maximè aūt omniū eius animum offenderāt Eusebius & Theognis, quòd cum quibusdam Alexandrinis, quos ut parum rectè de fide sentientes ad pœnitentiam agendam concilium reseruauerat, cōmunicassent. Ob quam causam eos, uelut dissidij authores, exilij causa solum uertere imperauit. A' nonnullis enim Imperatorem hac de re iracundia accensum, Eusebiū & Theognidem exilio addixisse memoratum est. Verùm ea quæ de hac causa acceperam, ab illis qui eam accuratè tenebant, suprà explanaui.

Meletius nouæ turbæ autor.

Arianorum cum Meletianis societas.

Acta concilij Nicæni corrupta.

Euseb. et Theognis exilio multati.

Quas res contra Athanasiū Ariani & Meletiani nequicquā cōmenti sint. CAP. XXI.

POrrò autem isti duo rerum incōmodarū, quæ deinceps Athanasio accidebant, authores fuere. Nam cum multum authoritate & potentia apud Imperatorem postea ualerent, Arium, ut eadē secum opinione & amicitia quoq; coniunctū, Alexandriam reducere: Athanasium aūt, ut aduersarium, ecclesia eijcere studuerunt. Quare eum apud Cōstantinū, ut seditionis & tumultus in ecclesia authorem, falsò insimulāt: & quòd plerosq; in ecclesiā ingredi cupiētes prohiberet, cum liceret cōcordiam inter omnes cōstitui, si istud unū permitteretur. Quas criminationes contra eū cōfictas, multi episcopi & clerici qui cū Ioāne cōspirabāt, quiq; cōtinēter ferè ad Imperatorem accedebāt, ueras esse cōfirmauere: atq; adeò dixere se orthodoxos esse, & tū eū, tū episcopos sibi subiectos cędis, uinculorū, plagarū iniustè inflictarū, uulnerum

Calumniæ in Athanasium.

uulnerum & incendij ecclesiarum accusauere. Vbi uerò Athanasius etiam significasset Imperatori iniquas Ioannis & episcoporum sibi fauentium ordinationes, & non eas solum, uerùm etiam innouationē decretorum concilij Nicęni, fidē corruptā, seditiones, & cōtumelias orthodoxis impositas, criminis loco illis obiectasset, Imperator deinceps non habebat cui crederet. Ac cū eiusmodi crimina ipsi sibi mutuò intenderent, & sæpe accusatores multi utrinq; multum exhiberēt molestię, scribit Athanasio (multitudinis enim cōsensus inprimis sibi curę fuit) ut nemo aditu ecclesię prohibeatur. Quòd si sibi post illud tempus id factū esse indicaretur, se sine mora missurum aliquem, qui illum Alexādria exturbaret. Cuius rei cognoscēdæ si quis cupiditate ulla ducatur, legat Imperatoris epistolam, cuius partem hîc posui, quę ita se habet: Cum consilij & uoluntatis meę rationem acceperis, fac omnibus in ecclesiam ingredi cupientibus liberum aditum præbeas. Nam si intellexero quenquam, qui ecclesiæ particeps fieri cupiat, uel impeditum abs te esse, uel introitu prohibitum, mittam aliquem è meis, qui mandato meo te de gradu dimoueat, locumq; tuum alteri tribuat. At uerò ubi rescripsit Athanasius, & Imperatori persuasit non dandam esse Ario potestatem cum ecclesia catholica communicandi: Eusebius animaduertens se, Athanasio tam acriter contrà nitente, non posse consequi quod animo instituerat, omnibus uiribus laborandum censuit, ut Athanasius è medio remoueretur. Sed cum non satis causæ haberet ad conatum tam insidiosum suscipiendum, pollicetur Meletianis, se eorum causam cùm apud Imperatorem, tum apud eos qui apud illum multum possent, adiuturum, si modò Athanasiū accusare uelint. Quamobrem Athanasius primùm in crimen uocatur, quòd tributum uestium linearum Aegyptijs imposuerat: quòd tributum eum etiā exegisse accusatores affirmarunt. Verùm Alypius & Macarius presbyteri ecclesiæ Alexandrinæ, qui ibi fortefortunà aderant, hoc falsum crimen diluerūt. At Athanasium hac de causa accersitum denuò accusant, quòd capsam auri, quò Imperatori pararet insidias, cuidā Philumeno miserat. Cæterùm ubi intellexit Imperator accusatorū calumniam, facit potestatem Athanasio domum reuertendi. Quinetiam scripsit ad populum Alexandrinum, Athanasijq; singularem modestiā ei & fidem sanam testificatur, & quòd cum illo lubens in congressum & colloquium uenerit, quodq; persuasum habuerit eum uirum planè diuinum esse: eumq;, cum inuidiæ causa accusatus esset, superiores partes ab aduersarijs cōsecutum. Porrò, Imperator cum accepisset complures Aegyptiorum adhuc propter Arium & Meletium inter se digladiari, per epistolam eos hortatus est, ut Deum ante oculos statuerent, eiusq; iudicium mente complecterentur, & mutuam inter ipsos beneuolentiam seruarent: denique eos qui ipsorum concordiam per insidias dirimere conarentur, pro uirili exagitarent. Qua quidem epistola scripta in hanc sententiā Imperator tū eos omnes communiter ad concordiam incitauit: tum laborauit sedulò, ne consensus Ecclesię distraheretur.

Constantini ad Athanasiū epistola. — *Athanasij accusatio calumniosa.*

De intentata in Athanasium propter Arsenij brachiū calumnia. CAP. XXII.

MEletiani autem, quoniam prior conatus ipsos frustratus fuerat, alia duo crimina aduersus Athanasium contexuerunt: alterum, quòd sacrum calicem cō fregerit: alterum, quòd Arsenio quodā interfecto, brachium eius amputauerit, & apud se ad magicam exercendam retinuerit. Iste Arsenius (erat autem clericus) cum in quoddam graue peccatum delapsus esset, dicitur se occultasse. uerebatur enim, ne apud episcopum in iudicium uocatus, pœnas daturus esset. Quod cum ita accidisset, illi qui Athanasio machinabantur insidias, grauissimum inde crimen in eum confingere cœperunt: & propterea Arsenium diligenter cōquirere. quem cū repperissent, benignè complecti, polliceri se ei omnem pręstaturos beneuolētiam, in tutoq; collocaturos: clàm deducere ad quendam familiarem & suarū partiū fautorem, nomine Prinem, monasterij cuiuscundam presbyterum. Arsenio igitur ibi occulta-

Alia crimina Athanasio intentata. — *Arsenius.* — *Al. Patrinem.*

A occultato, sedulò per publicas plateas & per magistratuum conuentus circuire, dissipare rumorem, Arsenium ab Athanasio interemptum. Postremò, ad hoc crimen Athanasio obijciendum, Ioannem quendam monachum subornare. Cuius facinoris indigni, atque adeò turpis cum fama usque eò in uulgus emanaret, ut ad aures etiam Imperatoris perueniret, Athanasius uidens, quòd quamuis fieri posset ut eiusmodi criminis insimulatus se sustineret, difficile esset apud iudices, quorum animi talibus rumoribns antè occupati tenebantur, pro se respondere, fraudibus aduersariorum se strenuè opposuit: & quoad eius fieri poterat, omnibus fidem faciendo ꝓuidit, ne ueritas in occulto lateret. Erat tamen perdifficile hanc rem uulgo persuadere, præsertim cum Arsenius nusquam compareret. Itaque cum secum cõsiderasset, nulla alia ratione se ipsum posse suspicione liberare, nisi eum uiuere monstraret, qui mortuus esse dicebatur: quendam ex suis diaconis, uirum fidelissimum, Arsenium quæsitum mittit. Qui in Thebaidem profectus, quorundam monachorũ indicio fit certior de loco, ubi Arsenius iam ætatem degebat. Verùm simul ut uenit ad Prinem, apud quem latitabat Arsenius, ibi Arsenium neutiquam offendit (nam aduentu diaconi antè cognito, illum in inferiorem Aegyptum transtulerãt) sed Prinem comprehensum deducit Alexandriam: & unà cum illo Heliam, unum ex eius familiaribus, qui dicebatur Arsenium aliò transtulisse. Qui duo ad præfectum præsidiariorum militum in Aegyptum uersantium adducti, confessi sunt, Arsenium uiuere, & apud ipsos antè delituisse, at iam in Aegypto commorari. De quibus rebus, ut acciderant, Imperatorem certiorem fieri cupiebat Athanasius. Ad quem rescripsit Imperator, ut in sacerdotio diligenter fungẽdo perstaret: & ea quæ ad populum ritè gubernandum, & ad colendam pietatem pertinerent, sedulò prouideret: & Meletianorum insidias pro nihilo duceret. Se namque exploratum habẽre eos, inuidia inflammatos eiusmodi falsa & commenticia crimina confinxisse, atque B tumultus contra ecclesiam excitasse: & se de cætero minimè permissurũ, ut talia facinora admittantur: sed secundum leges ciuiles iudicium, nisi quiescant, exerciturũ, & sumpturum de illis supplicium, utpote qui non modò innocentibus iniustè tendere insidias, uerùm etiam rectum Ecclesiæ ordinem perturbare, & ueram pietatẽ labefactare niterentur. Hæc scripsit Imperator ad Athanasium, iussitque epistolam in communi populi conuentu legi, quò omnes ipsius uoluntatem cognoscerent. Ex quo tempore Meletiani metu adducti, quietè se gesserunt: siquidem Imperatoris minas non parum sunt ueriti. Itaque ecclesia per uniuersam Aegyptum pacata, & à tã egregio episcopo administrata, indies magis magisque creuit: quandoquidẽ tum ex Gentilibus, tum ex alijs sectis, non pauci ei adiecti fuerunt.

Constantini ad Athanasium literæ.

Quòd eo tempore interiores Indorum gentes, Frumentij & Aedesij capitiuorum studio, Christianam fidem amplexati sunt. CAP. XXIII.

SVb idem tempus accepimus, Indos interiores (sic enim nostra memoria appellantur) ad quos doctrina & prædicatio Bartholomæi minimè peruenerat, à Frumentio sacerdote & doctore sacræ disciplinæ, qua imbuantur, fidem Christianam didicisse. Verùm ut in hoc miraculo, quod Indis accidit, intelligamus religionem Christianã nõ ex hominũ ingenijs initium cepisse, uti quidã monstrosè fabulantur, causa cur Frumentius sit sacerdos institutus, explicanda est necessariò. Veteres philosophi Gẽtiles facilè præstantissimi, urbes & loca ignota perlustrare magnò æstimarunt. Nã sic Plato Socratis amicus & familiaris fecisse dicitur, & in Aegyptũ contendisse, quò eorum urbes, instituta & mores cognosceret. Nauigasse etiam in Siciliam, ut crateres qui illic erant, uiseret, in quibus ignis uelut ex fonte sine intermissione profusus, sua sponte erumpere cernitur. nõ rarò autẽ ita redundat, ut instar fluminis dilabatur, atque adeò terrã depascatur uicinam, uti ad hoc tempus agri complures exusti uideantur, & neque sementẽ recipiant, neque arborum consitionem,

Indi interiores fidem Christ. à Frumentio edocti.

Platonis peregrinatio.

Crateres Aetnæ.

sicut de terra Sodomorũ memoratur. Ad hos crateres uisendos Empedocles quoque accessit, uir apud Gentiles propter philosophiæ scientiam admodũ celebris: qui quidem rerum cognitionem, quã animo tenebat, heroico carmine persecutus est. Hic cum de ignis eruptione hæsitaret, seu quòd hoc modo mori satius putauit: seu istud uerius dici potest, quòd ipse fortasse non nouit cur hoc immaturo mortis genere in eo loco occubuerit, insilijt in ignem, sicq; interijt. Porrò autẽ Democritus Cous plurimas peruidisse urbes, cœlum mutasse, peragrasse regiones, gentes uarias cognouisse, uitam in exteris nationibus ad annos octoginta traduxisse. Idẽ studium fuit in alijs præterea ferè infinitis sapientibus Gentilibus, tum qui quondam, tum qui recentiore memoria uixerunt. Quorum exemplum imitatus Meropius philosophus quidam Tyrius ex Phœnicia, ad Indos profectus est. Quem comitati sunt duo pueri, quorum alter Frumentius, Aedesius alter appellatus est. Ambo illius consanguinei, & literis ab eo liberaliter instituti. Vbi autem eas urbes & loca Indiæ, quæ cõmodè poterat, obijsset, reuerti constituit. Atq; nauẽ q̃ traiecit in Aegyptum, fortè nactus, cum in portum quendam seu aquæ seu aliarũ rerum necessariarum causa appulissent, Indi, qui illic habitabant, accurrẽtes, cùm cęteros omnes, tum ipsum philosophum Meropium, rupto, quod percusserant cum Romanis fœdere, trucidarunt. Pueros aũt, utpote ętate tenera miserati, uiuos ad regem suũ deduxerunt. Quorum minorem natu pincernam suum fecit: maiorem nomine Frumẽtium familiæ & pecuniarum administratorem: quippe eum & prudẽtem, & ad illud munus obeundum ualde idoneũ esse perspexit. Cum uerò se ad prolixum temporis spacium tum utiles regi, tum fideles pręstitissent: rex iã moriens relicta filio paruulo & coniugi regni hęreditate, eos beneuolentię causa libertate donauit, copiamq; fecit, ętatem, quo in loco uellent, transigendi. Itaq; illi Tyrum ad suos reuerti maturarunt. At regina, quoniam filius adhuc admodum adolescens erat, contendit ab illis, uti usq; eò regnum administrẽt, quoad filius ad robustã ętatẽ perueniat. Qui reginã istud efflagitantẽ reueriti, tũ palatiũ regis, tũ regnũ gubernandum suscipiunt. Frumentius autem seu diuinis fortasse incitatus uisionibus, seu sua spõte, non tamẽ sine Dei impulsione, percontatur, Ecqui essent apud Indos Christiani aut mercatores Romani, qui eò commearent. Atq; cum diligenter conquirendo, quosdam ibi esse comperisset, accersit ad se. Quos beneuolentia & humanitate summa complectens, fecit ut precationis causa in unũ coirẽt, & more Romano cõuentus agerent: templisq; extructis, hortatus est, ut Deum assiduè colerent. Iam uerò ubi filius regis pubesceret, eum & reginam, qui ægerrimè eorum discessum ferebãt, orant abeundi copiam: qua impetrata, decedentes inde cum gratia, ad ditionẽ Romanam reuerterunt. Aedesius cupidus uisendi suos, Tyrũ redit: ubi pòst presbyterij gradum obtinuit. Frumentius autem itinere in Phœniciam in aliud tempus dilato, rectà Alexandriam proficiscitur. nam minimè sibi rectum uidebatur, patriam & genus rerum diuinarum studio anteponere. Veniens igitur cum Athanasio ecclesię Alexandrinę præsule in colloquiũ, res apud Indos gestas exponit: docetq;, Christianos qui ibi sunt, opus habere episcopo, qui ipsis preæesset. Athanasius conuocatis sacerdotibus Alexandriam incolẽtibus, cum illis super hac re init consiliũ, ordinatq; Frumentium Indię episcopum: ratus eum tũ maximè idoneum esse, tum posse religionem Christianam uehementer propagare, apud eos pręsertim, inter quos & nomen Christianorum primus prędicasset, & in quorũ animis fidei Christi semina inseuisset. Itaq; Frumentius reuersus ad Indos, dicitur tam insigniter sacerdotio perfunctus esse, ut eius conata omnes laudarent, non minus illum quàm Apostolos admirati: quandoquidem Deus per eum multos mirãdum in modum sanando, signa & prodigia edendo, eũ reddidit planè illustrissimum. Sed qui fuerit apud Indos sacerdotij & Christianæ religionis exorsus, ex his satis cognosci potest.

Democriti peregrinatio.

Meropius philosophus, eiusq; mors.

Frumentius quomodo gratiam apud regem nactus.

Aedesius.

Frumentius Indiæ episc. ordinatus.

De conci-

A De concilio Tyrio, & temeraria sancti Athanasij abdicatione. CAP. XXIIII.

Athanasio autẽ aduersarij per insidias de integro facessere molestiam, odium apud Imperatorem ei struere, & magnum accusatorum numerum contra eũ comparare cœperunt. Quorum importuno rogatu impulsus Imperator, conciliũ Cæsareæ Palæstinæ cogi mandauit. Ad quod uocatus Athanasius, propterea non obtemperauit, quòd fraudulentũ iudiciũ tum Eusebij illius urbis episcopi, tum alterius Eusebij episcopi Nicomediæ, tum aliorum, quos circa se habebant, ueritus est. Quare licet grauiter urgeretur, ut id temporis eò accederet, tamen circiter menses triginta profectionem distulit. Postea autem, cum uehementius impelleretur, uenit Tyrum. In qua urbe multi episcopi Orientis in unũ congregati, iubẽt eum criminibus obiectis respondere. Nam Callinicus episcopus & Ischyrion quidam ex factione Ioannis eum accusauerant, quòd calicem mysticum cõfregerat, quodq; solium episcopale deturbarat: & ipsum Ischyrionem, qui erat presbyter, sępe in carcerem concluserat. Quinetiam quòd nomine ipsius ad Hyginum Aegypti prę fectum falsò delato, quòd uidelicet in imagines Imperatoris lapides cõiecerat, uinculis constringendum curauerat. Itemq; quòd Callinicum, episcopum ecclesiæ catholicæ, quę est in Pelusio, & conuentum cum Alexandro agentem, propterea abdicauerat, quòd noluit alia conditione cum eo communicare, nisi de calicis mystici fractura, de qua erat in suspicionem uocatus, uerum pro certo cognosceret. Præterea, quòd Marco cuidam, qui fuerat presbyterio abdicatus, ecclesiæ Pelusianæ gubernationem commiserat, ipsumq; Callinicum à militibus custodiri, uerberibus cædi, & in iudicium adduci effecrat. Porrò Euplus, Pachomius, Isaac, Achilles, & Hermæon episcopi, factionis Ioannis illum insimularunt, quòd ab eo uapularant. Denique omnes communiter ei obiectabant, quòd quorundam periurio ad episcopatum ascenderat: idq; cum omnes episcopi asseuerassent, neminem B debere prius ordinari, quàm crimina sibi illata diluerit: seq; ita in fraudẽ inductos propterea ab illius communione abstinuisse. Eum autem dedignatũ esse causam suam persuadendo obtinere: sed ui cogendo homines, & in uincula conijciendo, suam in sententiam perducere laborasse. Ad hæc, crimen de Arsenio renouatũ est: & uti usu uenire solet in insidijs, q̃ de industria tenduntur hominibus, illi qui putabantur eius amici esse, ex improuiso accusatores extiterunt: quinetiam tabulæ legebantur, in quibus scriptæ fuerunt populi cõtra eum uociferationes, perinde quasi plebs Alexandrina propter eum ad conuentus in ecclesia agẽdos uenire renuisset. Athanasius autem iussus pro se respondere, sæpe in iudicium ingressus, criminum sibi obiectorum alia diluit, de alijs diem ad deliberandum postulauit. Pendebat animi magnopere, cum uideret & accusatores ad iudicum nutum & uoluntatẽ se accõmodare, & multos cõtra se testes partim ex Arianis, ex Meletianis partim cõparatos esse: & calũniatores, licet crimina falsa q̃ ipse facilè refutauerat, intulissent, ueniam tamen impetrasse: idq; maximè in causa tũ Arsenij, in qua obiectũ erat ipsum magicæ exercendæ gratia brachium Arsenij excidisse: tum mulieris etiam cuiusdam, in qua accusabatur munera mulieri, quò suam cum ea expleret libidinẽ, dedisse, & noctu præterea inuitam compresſisse. Quæ utraque accusatio ridicula planè deprehensa est, & plena calumniæ. Nam ubi mulier coram episcopis in unum conuocatis hæc obijceret, Timotheus presbyter Alexandrinus, qui astabat Athanasio (sic enim inter eos antè clàm conuenerat) ita affatur mulierem: Egóne te per uim compresſi? Tum illa, An nõ tu quæso, inquit? tempusq; & locum, in quo compressa fuerat, ostendit. Arsenium autem in medium adduxit Athanasius, ambasq; eius manus integras iudicibus monstrauit: atque contendit ab illis, uti accusatores de brachio, quod in iudicium intulerãt, in quæstionem darentur. Nã Arsenius iste seu diuina impulsione motus, seu (ut fertur) ab Athanasij insidiatoribus occultatus, forte fortunà, cum quidam ei nunciasset, episcopum eius causa in

Athanasius ad concilium uocatus, non cõparet.

Callinicus & Ischyrion Athanasij accusatores.

Calũniæ in Athanasium.

Athanasius quomodo criminationes diluerit.

De muliere cõpressa, calũnia detecta.

De Arsenio.

periculum incidiſſe, de nocte inde deceſsit, & pridie quàm iudicium de Athanaſio A exerceretur, Tyrum appulit. Itaque cum utrunque crimen ita eſſet dilutum, ut purgatione non egeret, prius eorum credo in Actis concilij ideo non extat, quòd res tã turpis tamq́; ridicula non eſſet in tabulas Concilij referenda. Quod autem ad poſterius attinet, accuſatores pro ſuis partibus defendendis ſatis putabant dicere, Pluſianum, unum ex epiſcopis qui Athanaſio parebant, mandato eius Arſenij domum incendiſſe, ipſum alligaſſe ad columnam, loris uerberaſſe, in ædiculam denique compegiſſe: at Arſenium per feneſtram inde aufugiſſe. Ac cum eſſet conquirendus, aliquandiu abditum delituiſſe: & quia non comparebat, hominibus opinionem fuiſſe non ſine cauſa allatam, eum mortem obijſſe. Ob quam cauſam epiſcopis, qui partibus Ioannis fauebant, illum ut uirum illuſtrem & confeſſorem q̃ fuiſſe, rem detuliſſe ad magiſtratus. Athanaſius igitur iſta animo agitans, cœpit uehemẽter pertimeſcere: ſimulq́; uereri, ne ſui inſidiatores occaſionem nacti, ſe ex occulto interficerent. Vbi uerò ſæpius de hac cauſa conuentum eſt, & conſeſſus epiſcoporum tumultu ac turba refertus, & tum accuſatores, tum multitudo, quæ iudicio interfuit, uociferari cœpit, Athanaſiũ uelut præſtigiatorem, hominem uiolentum, indignum ſacerdotio, penitus è medio tollendum: illi, quibus mandatum ab Imperatore datum fuerat, ut concilio, quò omnia melius tranquilliusq́; gererentur, intereſſent, admodum ueriti, ne in ſeditione (uti erat uerisimile) impetu facto manus uiolentas illi afferrent, clàm eum è foro iudiciali ſubduxerunt. Ille autem cũ perſuaſum haberet, ſe non poſſe ſine periculo Tyri cõmorari, neq; tutum ſibi eſſe contra tantum accuſatorum numerum apud inimicos iudices cauſam diſceptare, Conſtantinopolim profugit. Concilium uerò eum indicta cauſa condemnat, abdicat epiſcopatu: decernit deniq;, ne poſtea Alexandriæ habitet. Ne, inquit, tumultus & ſeditiones, ſi adſit, concitare aggrediatur. Ioannem aũt, & omnes qui ab eo ſtabãt, uti incommodis per iniuriam affectos, in communionem recipit: & quam illorum B quiſq; dignitatem in clero obtinuerat, cuiq; reddit. Epiſcopi porrò in eodem cõcilio coacti, acta concilij Imperatori ſignificarunt: ſcripſerũtq́; ad alios omnes ubiq; epiſcopos, ut minimè cum Athanaſio cõmunicent, ne ue ad eum ſcribant, neu ab illo literas accipiant: quãdoquidem & criminum, de quibus certiores facti fuiſſent, cõuictus erat: & partim fuga, partim quòd cauſam ſuã in iudicio agere recuſauerat, reus deprehenſus. Præterea per literas oſtenderunt, ſe ad eiuſmodi ſententiã contra eum pronunciandam ideo impulſos, primùm quòd ægrè admodum ferebant, quòd cum Imperator anno præterito dediſſet mandatum, ut epiſcopi Orientis, eius cauſa Cęſareę in unum conuenirent, ipſe non eò acceſſerat: idq́;, cum uideret cõcilium longo tempore ipſum expectando fatigatum, quodq́; etiam Imperatoris mãdata contempſerat. Deinde, quòd cum permulti epiſcopi Tyrum cõueniſſent, hominum multitudine ſtipatus eò uenerat, & turbas ac tumultus in concilio excitarat, modò pro ſe reſpondere tergiuerſando, modò epiſcopos ſigillatim contumeliis onerando: interdum, cum uocaretur ab illis, dicto ipſorum minimè audiendo, aliquando iudicium ſubire indignè & grauiter ferendo. Quinetiam planè compertum eſſe, quòd calicem myſticum fregerat, declararunt: teſteſq́; ad eam rem adduxerunt, Theognidem Nicæę epiſcopum, Marin Chalcedonis, Theodorum Heracleæ epiſcopum, Valentem item, Vrſacium & Macedonium: quos quidem ſe miſiſſe in Aegyptum dixerunt, eo conſilio, ut cum in pagum uenirent, ubi calix fuerat confractus, uerum elicerẽt. Hæc ſcripſere epiſcopi, ſingulaq́; crimina (ut mos forẽſis fert) perſtrinxere: dedereq́; operam, ut calũniam Athanaſio uelut arte quadam contexerent. Verùm complures ſacerdotes qui aderant in concilio, hoc iudicium minimè ſyncerum eſſe exiſtimarunt. Et ob eam cauſam dicitur, Paphnutiũ cõfeſſorem, qui concilio interfuit, prehendiſſe manum Maximi epiſcopi Hieroſolymitani, ac monuiſſe ut ſurgeret. Nã nõ oportere ſe, cũ eſsẽt confeſsores, & ꝓ pietatetum

Pluſianus epiſcop.

Vulgi in Athanaſium clamores.

Athanaſij Conſtantinopolim fuga & abdicatio.

Epiſcoporum contra Athanaſiũ literæ ad Imp.

Falſi teſtes contra Athanaſiũ.

Paphnutij apophthegma.

A te tum oculos effossos, tum pedum flexus debilitatos haberent, concilio hominũ perditorum communicare.

De templo quod magnus Constantinus Hierosolymis in Golgatha condidit, & eiusdem dedicatione. CAP. XXV.

DVm hæc geruntur, circiter trigesimum annum imperij Constantini, cum templum Hierosolymis quod magnum uocabatur, in Caluariæ loco extructum esset: Marianus, uir nobilis, & scriba Imperatoris, accedens Tyrum, concilio tradit literas, quibus erat mandatum, ut episcopi quàm maturimè Hierosolymam peterent, nouumq; templum consecrarent. Quinetiam istud quoq; (sic enim secũ antè deliberauerat) necessarium putauit, ut episcopi qui Tyri in unum conuenerant, lites inter ipsos susceptas primò omnium dirimerẽt: sicq; deinde à discordia & offensione animorum purgati, ad templum dedicandum se conferrent. nam concordiam sacerdotum tali festo peraccommodatam esse. Itaque episcopi contendunt Hierosolymam, & non templum solum, uerùm etiam thesauros & monimenta ab Imperatore illuc missa consecrant: quæ ad hoc tempus in eo templo manent reposita, multũq; admirationis propter suam magnificentiam & amplitudinem spectatoribus excitãt. Ex quo tempore ecclesia Hierosolymitana quotãnis diem festum splẽdidè admodum celebrat: adeò ut in eo initiationes sacrorum peragantur, & dies octo deinceps cõuentus fiant: compluresq; ex omnibus totius orbis terræ partibus, qui undique ad sacra loca uisenda confluerent, tempore, quo hic dies festus celebrabatur, eò conuenirent. *Templi in Caluaria conditi consecratio.*

De presbytero qui in animum induxit Constantino, ut Arium & Euzoium ab exilio reuocaret: & libello de illorum fide: & quomodo Arius à concilio quod Hierosolymis co iuerat, rursus in communionem acceptus fuerit. CAP. XXVI.

EOdem tempore Ariani tempus idoneum nacti, laborabant ut conciliũ episcoB porum Hierosolymis cogeretur, & Arius atque Euzoius in communionem reciperentur. Ad quam rem audacius suscipiendam tali causa fuere inducti. Presbyter quidã erat sorori Imperatoris perfamiliaris, doctrinæ Arianæ laudator: uerùm quòd illi sectę fauebat, primò omnes celare nitebatur: sed longo temporis spacio dilapso, cum maiorem necessitudinem cum Constantia (hoc enim sorori Imperatoris nomen fuit) conflasset, nactus animi fidentiam, liberè cum ea colloquitur: queritur Arium patria iniustè pulsum esse, & inuidiæ priuatarumq; inimicitiarũ causa ecclesia eiectum ab Alexandro, qui ecclesiam administrabat Alexãdrinam. Nam Alexander, inquit, cum uideret illum à plebe magni fieri, cœpit graui in eum inuidia inflammari. Constantia autem tametsi ista uera esse credebat: tamen dum uixit, nihil noui contra concilij Niceni decreta molita est. At ubi in morbum incidit, & se iã mortẽ obiturã suspicata est, fratrem, cũ ad ipsam accederet, orauit beneficiũ, quod iã postremũ peteret, sibi tribui. Petijt, ut presbyterũ, quẽ dixi, in numero familiarium haberet: eiq;, utpote rectè de Deo sentienti, fidem adiungeret. Se nãque mox moriturã esse, & de cætero uitã hanc sibi minimè curæ fore: sed ei metuere, ne ipse, Deo irato, uel calamitatis aliqd acciperet, uel imperium turpiter amitteret. Nã quorũdam suasu, iustos & bonos uiros perpetuo exilio iniustè mulctatos esse. Qua de causa Imperator deinceps presbyterũ sibi habuit coniunctissimũ, authoritatẽ libertatẽq; loquendi cõcessit, communicauit cũ eo de sororis postulatis, cẽsuit denique causam Arij denuò disceptandã esse. atque, seu quòd hęsitaret, uerę'ne essent calũniæ Ario obiectæ: seu quòd sorori gratificari cuperet, haud ita multò post, Ariũ reuocauit ab exilio, & formulã de sua in Deũ fide edere mãdauit. Ille igitur nouitate uerborum quæ antè excogitauerat, declinata, aliam fidei formulam contexuit: uerbisq; simplicibus, quæ sunt in sanctis literis usitatæ, usus est: atque se obstrinxit iciureiurando, ita reuera se credere, ita ex animo sentire, & aliud preterea nihil cogitatione complecti. Sic ergo se habet formula fidei ab ipso edita.

Constantia Cõstantini Imp. soror.

Constantinus sororis precib. inducitur ad reuocandum Arium.

Arianus ab exilio reuocatus.

Religiosissimo sanctissimoq; Domino nostro Imperatori Constantino, Arius & Euzoius.

Arij formula fidei noua.

¶ Nos quidem, sicut tua singularis erga Deũ pietas, Domine Imperator, in mandatis dedit, fidẽ nostram scriptis prodidimus, & de Deo cùm ipsi, tum cæteri qui nobiscum sunt, ita credere confitemur, ut sequitur. Credimus in unum Deum patrẽ omnipotentem: & in Dominum Iesum Christum filium eius, ex ipso ante omnia secula genitum deum sermonem, per quem omnia facta sunt cùm quæ in cœlis, tũ quæ in terris: qui descendit, & incarnatus est, & passus est, & resurrexit, & ascendit ad cœlos, & iterum uẽturus est iudicare uiuos & mortuos. Et in Spiritum sanctũ, in carnis resurrectionem, in uitam futuri seculi, in regnum cœlorum, in unã catholicam ecclesiam Dei, ab una orbis terrarum ora ad alteram usque se porrigentem. Hanc fidem à sacrosanctis Euangelijs accepimus, ipso Domino suis discipulis dicẽte: Euntes docete omnes gentes, baptizãtes eos in nomine patris & filij, & Spiritus sancti. *Matt. 28.* Si uerò ista non credimus sicut uniuersa catholica Ecclesia, & Scripturæ docent, quibus quidẽ omnino fidem adhibemus: iudex noster Deus sit & in præsentia, & in futuro iudicio. Quapropter tuã pietatẽ obsecramus, Imperator sanctissime, ut quoniam uiri ecclesiastici sumus, & sensum cùm Ecclesiæ, tũ sacrarũ literarum tenemus, nos pro tua sanctimonia, quæ & pacem conciliat, & Deum augustè ueneratur, omnibus controuersijs & inanibus argutijs sublatis, matri nostræ, Ecclesiæ scilicet, adiungas: uti & nos & ecclesia tranquillè uitam degentes, inter nos mutuò pro pacato & pio regni tui statu, & pro uniuerso hominum genere omnes communiter consuetas preces peragamus. Hanc fidei formulam nonnulli ita callidè compositam esse dicebant, ut uerbis solum ab Ariana doctrina discrepare, re ipsa cum eadem consentire uideretur: quandoquidem uoces in ea positæ talem facultatem dabant in utranque partem ambigendi, ut sensus uterque tum orthodoxorum, tum Arianorum ex illis colligi posset. *Formula fidei Arianæ qualis.* Verùm Imperator Arium & Euzoium eadem cum episcopis in concilio Nicæno coactis sentire arbitratus, re admodum delectabatur: attamen sibi non tantum sumpsit authoritatis, ut eos antè in communionem reciperet, quàm causa ab illis, penes quos erat potestas, sicut Ecclesiæ norma postulat, & dijudicaretur, & diligenter examinaretur. Itaque illos mittit ad episcopos Hierosolymis id temporis conuocatos, scripsitq; ut formulam fidei ab istis editam accuratè expenderent: atque ut concilium benignam de illis pronunciaret sententiam, si uel rectè de religione sentire uideantur, perq; inuidiam structæ sint insidiæ: uel cum nihil causæ habeant, cur factum iam de se iudicium incusent, resipiscere uelint. Ex quibus literis illi qui istorum causæ studebant, occasionem denuò nacti, eos in communionem receperunt. Atque cùm hoc fecissent, literas dedere Imperatori: scripsereq; tum ad ecclesiam Alexandrinam, tum ad episcopos & clericos Aegypti, Thebaidis & Libyæ, eos hortati admodum ut Arium & Euzoium lubentibus animis reciperent: quippe tum eorum fidẽ ueram esse, testimonio Imperatoris confirmatam fuisse (quam quidem fidem suis literis subiunxerunt) tum concilium iudicio Imperatoris suffragatum esse. Atq; hæc quidem ad hunc modũ Hierosolymis Arianorum studio facta esse cognouimus.

Imperatoris Constantini ad concilium Tyri conuocatum epistola, & sancti Athanasij Arianorum impulsu proscriptione. CAP. XXVII.

ATHanasius autem Tyro fugiens, uenit Constantinopolim: atque accedens ad Imperatorem, coram episcopis, qui ipsum condemnauerant, de iniurijs acceptis conqueritur: orat Imperatorem, ut res Tyri iudicatæ, ipso audiente examinẽtur. Itaque Constantinus eius postulationem æquam arbitratus, epistolam ad episcopos, qui Tyri in unum conuenerant, scripsit ad hunc modum:

Constantini imp. ad episcopos Tyri congregatos epistola.

Victor Constantinus, Max. August. episcopis qui Tyri conuenerunt, S.

¶ Quanquam haud equidẽ scio cuius generis sint ea q̃ à uestro cõcilio nõ sine tumultu & magna contentionum procella decreta sunt: uidetur tamen ipsa ueritas, tur-

A ritas, turblenta quadam animorũ uestrorum concitatione penitùs labefactata. Nã
, uos dum simultatem, quam nullo modo uultis deponere, mutuò inter uos exerce-
, tis: ea quæ ueritatem attingunt, quæcꝫ Deo grata acceptaꝙ sunt, omnino negligi-
, tis. Verùm diuina prouidentia perfectum iri spero, ut tum huius cõtentionis lues
, perspicuè deprehensa, prorsus dissipetur: tum nobis planum fiat, uos'ne, qui ibi in
, unum conuenistis, ullam ueritatis curam duxeritis: deꝙ rebus in disceptationẽ uo
, catis, neꝙ gratia alicuius, neꝙ odio adducti, sententiã pronunciaueritis. Quapro-
, pter opus est ut omnes uos ad meam pietatẽ properè accedatis, quò ratio rerũ à uo
, bis gestarũ per uos accuratè reddatur. Quid uerò causæ sit, cur hæc ad uos scriben
, da putarim, uosꝙ ad me per literas accersiuerim, ex illis quæ sequunt̃ intelligetis.
, Mihi quidẽ ad locum quendã urbis Constantinopolis, quæ à meo nomine nomẽ
, accepit, quæꝙ nostra beatissima patria est, ꝓficiscenti (cõtigerat quidẽ id tẽporis
, in equo uehi) Athanasius in media platea, cũ quibusdã alijs quos circa se habebat, *Athanasius Constantino equitanti obuiam factus.*
, adeò subitò & prę̨ter omnem expectationẽ fit obuiam, adeò ut me profectò in per-
, magnam traduxerit admirationem. Ac Deum testor, qui res contuetur uniuersas,
, me primo aspectu, quis'nam esset, neutiquam potuisse cognoscere: nisi quidam ex
, nostro comitatu, tum quis esset, tum quam iniuriam accepisset, nobis (ut par erat)
, de illis reb. quas retulerunt percontantibus, manifestò declarassent. Ego tamen id
, temporis neque sum cum illo locutus, neque sermonem contuli. Et quãquam ille
, rogabat ut à me audiretur, ego tamen planè recusabam: & parum aberat quin eum
, acerbius tractatũ, omnino abigẽdum prę̨cepissem. Ille uerò aliud nihil postulabat,
, quàm ut nobis præsentibus, de iniuria, quam passus fuerat, opportunè posset expo
, stulare. Quod quidem cum & mihi consentaneum rationi uideretur, & tempora
, idem ipsum postularent, non inuitus equidem ista ad uos perscribenda curaui, ut
, omnes qui ad concilium Tyri coactum conuenistis, euestigiò ad castra nostra ma-
B turaretis, reꝙ ipsa uestrum iudicium æquum sincerumꝙ commonstraretis, me au *Constantinus ingenuus Dei famulus.*
, diente: quem ingenuum Dei famulum esse, uos ipsi non inficias iueritis. Nam
, mea religiosa erga Deum obseruantia, pax ubique uiget: & nomen Dei ab ipsis
, Barbaris, qui ad hoc tempus usque ueritatem ignorarunt, sanctè ingenueꝙ extola
, litur. Ac constat inter omnes, eum qui ueritatem ignorant, ipsum Deum quoꝙ
, ignorare. Attamẽ Barbari mea opera, qui ingenuus scilicet Dei famulus sum (si-
, cut antè dictum est) ad Dei noticiam uenerunt, eumꝙ sanctè colere didicerunt:
, quem quidem me in omnibus locis defendere, reꝙ uera mihi benignè prouidere
, animaduertunt. Qua de causa in primis Deum cognoscere cœperunt: quem eti
, am nostri imperij metu inducti, religiosè colũt illi quidem: sed nos, qui sancta Ec-
, clesiæ illius mysteria propugnare uideri uolumus (non enim dicã, obseruare) nos
, inquam, nullas alias res molimur, quàm eas quæ discordiam & odium pariant: &
, in summa, quę ad exitium humani generis spectent. Sed facite, ad nos celerrimè,
, ut dixi, accedatis: hoc pro certo persuasum habentes, nos omnib. uiribus laboratu
, ros, ut quæ sacro Dei eloquio contineant̃, ea integrè incorrupteꝙ cõseruent̃: quib.
, quidẽ, cũ hostes religionis Christianæ, qui simulatione sacrosancti Christi nomi-
, nis uarias ac diuersas blasphemias in Ecclesiam inuexerunt, iam dissipati, protriti
, & extincti uideantur, nulla ignominiæ infamiæ'ue nota omnino inuri possit.

Quæ cum scripsisset Imperator, alij metu perculsi, domum reuerterunt. At Eusebi us & sui fautores ad Imperatorem profecti, concilium Tyri habitum iusta æquaꝙ de Athanasio decreuisse constanter affirmarunt: testesꝙ adduxerũt in mediũ Theognidem, Marin, Theodorum, Valentem & Vrsaciũ, atque persuaserunt ei, quòd Athanasius calicẽ mysticum confregerat: multaꝙ alia falsò in eum commenti, calũnijs, quod uolebant, consecuti sunt. Nã Imperator, seu quòd ista uera esse credebat: seu ꝙ episcopos inter se de cętero, si Athanasius è medio remoueret̃, cõcordaturos *Testes falsi cõtra Athanasium producti.*

Athanasius Treuerim relegatus. existimabat, dedit mandatum, ut ad Treuerim incolendã (quod est oppidum Galliç ad occasum solis spectãtis) migraret. Cui obsecutus Athanas. eò rectà se cõtulit. A

Quòd Alexander episcopus Constantinopolitanus, Arium in communionem accipere recusauit: & quomodo Arius ad exonerandum aluum extimulatus, diruptus fuerit: & quid de Arij diruptione magnus Athanasius memoriæ prodiderit.

CAP. XXVIII.

POst consilium Hierosolymis celebratum, uenit in Ægyptum Arius. Ac cum ecclesia Alexandrina cum eo communicare recusaret, rediit denuò Constantinopolim. Cum autem suæ doctrinæ fautores, & quotquot Eusebij episcopi Nicomedensis parebant sententiæ, separatim de industria conuenissent, & concilium habere molirentur: Alexander, qui tum episcopalem sedem Constantinopolitanam obtinuit, intellecto eorum conatu, cõciliũ impedire laborauit. Sed cum istud minimè successerit, palàm renuit fœdera amicitiæ cum Ario iungere: dixitq; nefas esse, nec Ecclesiæ instituta illud pati, ut sua atq; aliorum omnium episcoporum, qui ex uniuerso ferè terrarum orbe Nicæam conuenerant, decisio irrita fieret. Eusebius igitur cum suis, ubi initiò Alexandro uerbis persuadere non possent, contumeliosè in eum insultare: & minis adiectis contestari, nisi ad certum diem Arium reciperet, eum ipsum eiectum ecclesia, in exilium missum fore, eiusq; successorem cum Ario communicaturum. Ad hunc modum id temporis disceditur: atq; Eusebius eiusq; fautores diem præstitutum expectant, quò ea quæ fuerãt minati, perficerẽt. Alexander autẽ Deum precatur, ne quę dixerat Eusebius reipsa euenirent. Imperator quoq; ab illis quodãmodo persuasus, ut ipsorũ cederet sententię, Alexandro grauissimũ metum iniecerat. Pridie ergo ante diem dictũ Alexander ad basin altaris procidens, totã noctẽ pronus humi iacebat, Deum enixè precatus, uti obstaret, quo minus conatus aduersariorum cõtra se comparati, ad exitum perducerentur. B

Alexander Ario communicare recusat.

Arij interitus. Eodem die Arius sub crepusculum, cum se nescio quo conferret, derepentè aluo laxata compulsus, ad locum publicum ei rei destinatum pergit. Cum autem iam longo temporis spacio intermisso non exiret, quidam, qui foris illum præstolabantur, ingressi, eum mortuum in latrinis iacentem offendunt. Vt primùm uerò hoc palàm factum est, de eius morte non eadem omnium fuit opinio. Nam nõnulli, uel morbum repentinum eius cor oppressisse: uel eum prę nimia uoluptate, quã à rebus ex sententia sibi successuris capiebat, animo defecisse, eodemq; momento occubuisse: alij autem illum, ut impium in Deum, pœnas debitas persoluisse arbitrati sunt: alij uerò, qui eius sectam sequebantur, præstigijs magicis eum interfectum fuisse, rumorem dissiparunt. Verùm non fuerit absurdum, uerba Athanasij episcopi Alexandrini de eius morte in medio ponere, quæ ita se habent: Ille ipse Arius, sectæ huius author & princeps, socius Eusebij, opera factionis Eusebianæ à Cõstantino Augusto, Imperatore beatissimæ memoriæ, accersitus, rogatusq; ut fidem suam scriptis proderet, scripsit quidem ueterator ille: sed impudentes suę impietatis uoces occultare, dissimulanterq; more diaboli sacræ scripturæ uerba nuda, & ut scripta sunt, citare laborauit. Deinde cum beatus Constãtinus urgeret, ut si nullam aliam pręterea opinionem teneret animo conclusam, ipsam ueritatem testaretur (nam Dominus, inquit, si peieraueris, est te reuerà ulturus) iusiurandã dedit miser, se nullã aliã habere, neque contrà quàm scripserat sentire, licet aliquando aliter dixisset. Quare extemplò inde, uelut daturus pœnas, egressus, occubuit: atque pronus decumbens, crepuit medius. At tametsi mors est exitus uitæ omnibus hominibus communis, & nemo contumeliosè insectandus est, etiamsi hostis sit, qui obierit: præsertim cum cuique sit incertum, ipsumne ante uesperum sit mors occupatura: tamen mors Arij, quoniam non, ut cõmunis naturæ consuetudo fert, accidit, ob hanc causam meritò à nobis explicanda est.

Athanasij, de Arij morte narratio.

Cum

A Cum Eusebius & eius fautores minarentur se Arium in ecclesiam introducturos:
„ Alexander episcopus Constantinopolitanus, illis restitit. At Arius tamen ui & mi
„ nis Eusebij confidere cœpit. Iam dies sabbati erat, & postridie eius diei conuentus
„ in Ecclesia fieri expectatum est. Graue certamen erat inter eos qui minas iactabāt,
„ & Alexandrum, qui precibus opem à Deo postulauit. Sed Dominus iudex consti
„ tutus, sententiam contra eos qui iniuriam fecerant, tulit. Nam nondum sol occide-
„ rat, cum Arius ad locum in quo occubuit, necessitate naturæ attractus est, & re u-
„ traque, nimirum & communione & uita, euestigiò orbatus. Qua re audita, beatus
„ Constantinus admiratus est, próque certo nouit, Arium peierasse. Quocirca o-
„ mnibus tum planum factum est, & Eusebianæ factionis minas in nihilum recidis-
„ se, & spe Arium frustratum esse. Rursus demonstratum est, etiam insanam Arij
„ doctrinam à Seruatore tum in hac ecclesia, tum in ecclesia primogenitorum Dei
„ excommunicatam esse. Itaque quem non magna incesset admiratio, cum uideat
„ istos obnixè contendere, ut eum iustum declarent, quem Dominus condemnarit:
„ & cum animaduertat, ab hæresi eos uindicare, quos Dominus communione fide-
„ lium excluserit, neque permiserit illius hæresis authorem in ecclesiam introire?
Hoc modo Arium mortē obijsse accepimus. Et ob eam causam fama est, neminem eas latrinas, in quibus moriebatur, longo tempore pòst frequentasse: sed cum iam ad eum locum uisendum, utpote usu publicum, homines confertim, ut in multitudine fieri solet, ruerent, cumq́ introeuntes se mutuò cohortarentur, ut ab illis latrinis cauerent: locus posteris detestabilis factus est, propterea quòd in eo Arius debitas impietatis suæ pœnas persoluisset. Verùm ubi multū iam temporis præterierat, uir quidam locuples & potens, sectę Arianæ fautor, dedit operam sedulò, ut locum illum à rep. emeret. Quem cum emisset, priore eius forma delata, ædes in illo extruxit, eo consilio, uti apud populum ueniret in obliuionem, & Arij mors neutiquam loci recordatione deinceps carperetur.
B

Latrinæ in quibus Arius mortuus est, detestabiles habitæ.

Quæ res consopito Ario Alexandriæ obuenerint, & quid Constantinus magnus ad eos scripserit. CAP. XXIX.

VErùm quanquam iam Arius è uita excesserat, non tamen controuersia de doctrina, quam ipse excogitarat, suscepta ad exitū uenit: neq; eius doctrinæ fautores, illis qui contrariam tuebantur, insidias tendere destiterunt. Quinetiam cum populus Alexandrinus continenter uociferaretur, & precibus Deum solicitaret pro Athanasij reditu, & magnus ille Antonius monachus de eo persæpe ad Imperatorem scriberet, obsecraretq; eum ut Meletianorum sententiæ minimè assentiretur, sed eorum criminationes calumniarum loco duceret: Imperator tamen neutiquam persuaderi potuit, sed scripsit ad Alexandrinos literas, eisq; criminis loco pertinaciam & turbulentum animorum motum obiectauit: deditq; etiam mandatum clericis & sanctis uirginibus, ut quietè se gererent: quinetiam constanter asseruit, se neque destiturum de sententia: neque Athanasium, utpote seditiosum & iudicio ecclesiastico condemnatum, reuocaturum. Rescripsit preterea Antonio, se non posse sententiam Concilij contemnere. Nam etsi pauci uel ad odium, uel ad gratiam iudicare solent: tamen non esse probabile, ut tanta illustrium & spectatorum episcoporum multitudo in simili errore uersaretur. Athanasium autem contumeliosum esse, arrogantem, dissidij & seditionis authorem. Etenim qui animo erant erga Athanasium abalienato, hæc uitia potissimùm ei falsò obiecerant: propterea quòd satis certò sciebant, Imperatorem eius generis homines supra modum detestari. Porrò cum accepisset Imperator ecclesiam in duas partes diremptam, atque alteram Athanasium, Ioannem alteram cum admiratione colere: iniquo animo tulit, & Ioannem mulctauit exilio. Hic Ioannes Meletij successor fuit: iussusq; à concilio Tyri habito Ecclesiæ communicare, & ut tum ipse, tum omnes eiusdem cum eo sententiæ fautores, honores suos in clero capesserent.

[illegible] Athanasio.

Item ad [illegible] nium.

Vitia Atha[illegible]sio ab eius o[illegible]ribus obij[illegible] solita.

Ioannes Meletij successor exilio mulctatus.

at quamuis istud minimè ex sententia aduersariorum Athanasij euenerit, tamē factum est. Verùm decreta episcoporum Tyri conuocatorum nihil omnino Ioanni profuere. Nam Imperator neq; precibus, neque ullo postulationis genere induci poterat, ut beneuolo erga eum animo esset, quem suspicaretur multitudines populi Christiani ad tumultum & discordiam excitaturum. A

Quòd sancita contra hæreses omnes lege, Constantinus, ne alibi quàm in ecclesia conuentus agerentur mandauerit: atq; hinc effectum esse, ut complures hæreses exoleuerint: & quòd Eusebius Nicomedensis, & Ariani, Consubstantiale subruere, ueteratoriè conati sint. CAP. XXX.

Dogma autem Arij, quamuis illud quidem per disceptationes à plerisq; laboratum esset, nondum tamen peculiari alicui populo separatim attributum est, aut nomine Inuentoris appellatum: sed omnes simul conuentus egerunt, & cōmunicarunt inter se, exceptis solum Nouatianis, Cataphrygibus, Valentinianis, Marcionistis, Paulianis, & si qui alij alias iam inuentas hæreses consectarent. Nam contra istos omnes legem tulit Imperator, mandauitq; ut templa ipsis adimerentur, ecclesijsq; adiungerentur: & neq; in ædibus priuatorū, neque in loco publico conuentus haberent. Quinetiam illis exposuit, quòd præstaret cum Ecclesia catholica communicare, atque ad eam accedere hortatus est. Hac lege promulgata, istarum sectarum memoria magna ex parte deleta est. Nam dum superiores regnarent Imperatores, omnes qui Christum colebant, tametsi opinionibus dissentirent, tamen eodem in numero ac loco habebantur à Gentilibus, & pari ratione torquebantur: nec poterant præ communibus calamitatibus curiosè in se ipsi inquirere. Et propterea singuli seorsum per se facilè in unū cōuenire, cōuentus agere, crebrò in mutuum uenire colloquium solebant: & licet essent numero pauci, non tamen disiuncti sunt. At hac lege sancita, hæretici, propter episcopos & clericos qui eos assiduè obseruabant, facultatem minimè habuerunt uel palàm uel in occulto conuentus peragendi. Qua de causa complures eorum admodum perterriti, se Ecclesiæ catholicæ addixerunt. Alij autem, qui in eadem perstabant sententia, quò, quoniam neque in unum conuenire permissi erant, neque poterant sine metu suæ opinionis fautores docere: idcirco nullis suæ sectæ successoribus post se relictis, è uita exiuerunt. Siquidem aliæ omnes ferè sectæ in initio perpaucos habebant æmulos, uel propter peruersitatem dogmatum, uel propter inuentorum & authorum suorum improbitatem. At Nouatiani, tum quòd duces suæ opinionis uiros bonos sunt cōsecuti, tum quòd eandem quam Ecclesia catholica de Deo doctrinam tuebantur, ab initio permulti extiterunt, & manserunt hactenus, nec multum incommodi ex hac lege acceperunt. Nam Imperator, mea quidem sententia, dum institueret subditis suis non exitio esse, sed terrori solum, de legis seueritate sua sponte nōnihil remisit. Quinetiam Acesius, qui id temporis Constantinopoli sectæ Nouatianæ episcopus fuit, quoniam propter uitæ integritatem Imperatori charus erat, non parum (ut est uerisimile) suę ecclesiæ attulit præsidij. Cataphryges autem eadem afficiebātur pœna, qua cæteri hæretici imperio subiecti: exceptis solum illis qui Phrygiam incolebant, & in reliquis gentibus illis finitimis ætatem degebant. In quibus locis permulti Cataphryges & à temporibus Montani extiterunt, & adhuc sunt. Sub idē tempus Eusebius episcopus Nicomediæ, & Theognis Nicęę episcopus, scriptis cœperunt formulam fidei à concilio Nicæno editam innouare: ac tametsi non auderent palàm denegare filium patri consubstantialem esse (pro certo enim sciebāt Imperatorem ita sentire) aliam tamen formulā composuerūt, uerbaq; fidei in concilio Nicęno editę ab episcopis Orientis, interpretationibus quibusdam additis, recepta esse, omnibus indicarunt. Quæ quidem formula & sensus eiusdē effecerunt, ut superior controuersia in disceptationem rursus uocaretur: & cum iam uideretur sedata esse, de integro agitaretur. B

Constantini lex contra hæreses.

Nouatiani hac lege minus quàm cæteri, impediti.

Acesius.

Cataphryges.

Nicænæ fidei formula ab Eusebio & Theognide innouata.

De Mar-

De Marcello Ancyrano episcopo, & eius hæresi & abdicatione. CAP. XXXI.

A DVm hæc geruntur, episcopi Constantinopoli conuocati Marcellum episcopum Ancyræ, quod est oppidũ Galatiæ, ut nouæ doctrinæ authorem (nam filium Dei principium ex Maria habuisse, & regnum eius finem habiturum asseruit, & librum quendam de hac re composuit) gradu episcopali abdicarũt, ecclesia expulerunt: & Basilio, qui tum in dicendo tum in docendo disertus putabatur, ecclesiæ Galatarum episcopatum detulerunt. Scripserunt item ad ecclesias in illis locis sitas, ut Marcelli librum conquirerent, eumq́ cremandum curarent: & si quos reperirent eius opinionis fautores, eos ad fidem catholicam traducerent. Significarunt porrò, se non totum librum, quippe qui pluribus scriptus esset, subiũxisse suis literis: sed certas solum sententias in illis inseruisse, quæ ostenderẽt Marcellum hæc, quæ modò diximus, sensisse. A nonnullis tamen dicebatur, ista à Marcello dicta esse, uelut de eisdem solùm quærente: & ab Eusebio & suis sectatoribus ad Imperatorem per calumniam delata, perinde ac si Marcellus eadem constanter asseuerasset. Nam hos ei grauiter succensuisse, quòd neque in concilio Tyri urbis Phœniciæ habito, ipsorum decretis consentiret, neque Hierosolymis de Ario in ecclesiam admittendo concederet, neq; consecrationi magni templi ibi à Constantino ædificati interesse uellet: idq; non alia de causa, quàm ut ipsorum uitaret communionẽ. Deniq; scripsere isti ad Imperatorem, hæcq́; ad calumniam probandam ei detulere, quòd ipsum quoq; Marcellus ideo contumelia affecerit, quòd dedignatus esset cõsecrationẽ templi Hierosolymis extructi sua præsentia honorare. Causa aũt cur Marcellus accusatus sit, fuit Asterius quidam sophista Cappadociæ, qui cum libros de religione Christiana, opinioni Arij consentientes scripsisset, per oppida circumcursare, eosq́ episcopis demonstrare cœpit: concilijs deniq; ubiq; conuocatis interfuit. Cui Marcellus cõtradicens, in opinionem Pauli Samosateni, seu
B spõte, seu imprudens, nescio, delapsus est. Verùm postea, cũ in cõcilio Sardicẽsi ratione ostẽdisset, se haudquaquam ita sensisse, ad episcopatum denuò restitutus est.

Marcellus Ancyræ episc. ecclesia pulsus.

Basilius Galatarũ ecclesiæ præfectus.

Asterius sophista.

Marcellus episcopatui suo restitutus.

Quòd Constantinus magnus paulo pòst quàm sacrosancto baptismate initiatus erat, excedens è uita, in sanctorum Apostolorum templo conditus est. CAP. XXXII.

IMperator autem, cum iam antea imperium filijs suis Cæsaribus distribuisset, & partem illius quæ uergit ad occasum solis Constantino & Constanti, partẽ autem ad Orientem spectantem Constantio assignasset, quoniam corpore ægro iam & languenti fuit, ideo Helenopolim aduenit, balneis sua natura calidis usurus. Ac cum morbo uehementius urgeretur, Nicomediam deportatus est. Ibi autem cum in suburbijs commoraretur, sacrosancto baptismatis mysterio initiatus est. Qua re magnopere delectatus, gratias egit Deo. Factoq; testamento, imperium filijs, ut suprà demonstratum est, dispertiuit. Romæ autem antiquæ, & Constantinopoli, priuilegia quædam præ cæteris eximia reliquit: testamentum commisit presbytero illi, quem tametsi Arij fautor fuit, tamen ob uitæ integritatem Constantia soror eius iam moriens commendauerat. Cui iureiurãdo astricto mandauit, ut Constantio, simul ut accederet, illud daret. nam neque iste, neque alius ex Cæsaribus patri morienti præstò aderat. Quæ cum imperasset Constantinus, ad paucos dies uitam propagans, circiter quintum & sexagesimum ætatis suę annum morit. Ex quorum annorũ numero triginta & unum regnauit: Christianę religionis fautor maximus, quippe qui primus Imperatorũ ad ecclesiã amplificandã acri studio incubuerit, & eius splẽdorem ad summũ perducere laborarit. In rebus item quas instituebat, haud scio an quisquã fuerit fortunatior. Nam absq; diuina ope, ut mihi quidem uidet, nihil aggressus est: qui in bellis ab se cõtra Gothos & Sauromatas gestis uictor fuit, & formã reipub. ad suum arbitrium tam facilè commutauit, ut alium Senatum constitueret: aliam urbem suo nomine appellatam, imperij primariam efficeret: atque religionem Gentilium, quam tum magistratus imperij, tum

Constantini Imp. baptismus, testamẽtum, mors.

Constantini religio, & in rebus gerendis successus.

subditi

subditi tam diu coluerant, simul ut aggressus est, exiguo temporis spacio deleuit. A Vbi uerò de uita decesserat, corpus eius in loculo aureo conditum, Constantinopolim transportatū est, & super feretrum quoddam in palatio positum. Cui idem honos, idem'que obseruantiæ modus ab aulicis tributus est, ac si uixisset. Vt primùm autem Constantius, qui in Oriente uersabatur, de patris morte certior factus est, properè Constantinopolim cōtendit, atque funere & exequijs regalibus factis, eum in ecclesia nomine Apostolorum nūcupata sepeliuit: in qua quidem ecclesia Constantinus, dum uixit, sepulchrum sibi construendum curauerat. Ab eo igitur, tanquam ex eius rei authore consuetudine ducta, Imperatores Christiani post mortē Constantinopoli sepeliuntur, atque episcopi etiam: quippe cum dignitas sacerdotalis, Imperij dignitati par sit, imò uerò in locis sacris primas partes obtineat.

Constantini sepultura.

Imperatorum Christ. sepultura Constantinopoli.

Secundi Libri FINIS.

HERMIAE SOZOMENI SALAMINII HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBER TERTIVS.

Quòd post Constantini magni obitum, Eusebius & Theognis denuò fidem Nicænam uellicare cœperunt. CAPUT I.

RES, regnante Constantino, in Ecclesia gestæ, ad hunc modum se habuere. Quo quidem mortuo, doctrina fidei à concilio Nicæno stabilita, in controuersiam denuò uocatur. Nam hanc licet non omnes approbassent, tamen dum uixit Constantinus, nemo eam apertè reijcere ausus est. At ut primùm excesit è uita, complures qui etiam antea de hac fide prodenda in suspicionem uenerāt, ab ea penitùs desciuerunt. Omnium autē maximè Eusebius & Theognis, episcopi Bithyniæ, summopere laborarūt, ut B Arij regnaret opinio. Quam rem facilè perfectum iri arbitrati sunt, si modò Athanasium reditu ab exilio intercluderent, alterum'que suæ opinionis fautorem ecclesijs Ægypti episcopum præficerent. Atque ista animo instituebant, administrum sui conatus adepti presbyterum illum, qui temporibus Cōstantini author fuerat Arij ab exilio reuocandi. Nam erat quoque Cōstantio Imperatori percharus, propterea quòd ei patris testamentum saluum tradiderat: quinetiam authoritatem ob suam in rebus gerendis fidelitatem nactus, in familiaritatē tum imperatricis, tum eunuchorum, qui Imperatoris cubicularij erant, qui'que multum apud eum gratia ualebant, sese immersit. Eodem tempore Eusebius Imperatoris familiæ præfuit: qui cum esset opinionis Arianæ approbator, non imperatricem solum, sed etiā aulicos permultos ad suam perduxit sententiam. Hinc rursus crebræ de fide disceptationes priuatim & publicè susceptæ: simul'que contumeliæ & simultates ortæ: denique res Theognidi & suis processit ex sententia.

Nicæna fides post Constantini obitum rursus labefactata.

Eusebius Nicomedens. Arianus.

De magni Athanasij ex Gallijs reuersione: & Constantini Cæsaris, Constantini magni filij, epistola: & tensis rursus ab Arianis contra Athanasium insidijs, & Acacio Birrhænsi episcopo, ac bello inter Constantem & Constantinum suscepto. CAP. II.

DVm hæc geruntur, Athanasius ex Gallia ad solem occidentem uergente Alexandriam reuertitur. Quem Constantinus, dum adhuc maneret in uita, reuocari in patriam iusserat. Fertur etiam, eum hoc idem in testamento suo præcepisse. At uerò quoniam mors illum antè occupauerat, quàm res perfecta sit, idcirco filius eius Constantinus, qui Gallis uersus solis occasum præfuit, fecit Athanasio potestatem Alexandriam reuertendi, literas'que eius causa ad populum Alexādrinum dedit. Quas literas hoc loco ponere statui, quæ sunt scriptæ his uerbis:

Constantinus [illegible]

Constantinus

Constantinus Cæsar populo ecclesiæ catholicæ Alexandrinæ S.

A VEstræ prudentiæ minimè obscurum arbitror, quid causæ fuerit, cur sacrosanctæ legis & doctrinę euãgelicæ interpres Athanasius à patre meo in Galliam ad tempus relegatus sit: ne scilicet per nefariam improborum quorundam peruersitatem (nam agrestis infestorum & crudelium hostium immanitas, eius capiti periculum intenderat) uulnera planè insanabilia sustinere coactus fuisset. Quocirca ut hanc nequam hominũ malitiã effugeret, ex illorum quasi faucibus, qui ei struebant insidias, ereptus est: iussusq; ut sub mea ditione uitam degat: quò nõ aliter, ac si in ea ciuitate uersaretur, in qua antehac uixerat, omnibus rebus ad uitam necessarijs (licet eius eximia uirtus diuina ope freta, graues asperioris fortunæ ærumnas pro nihilo putet) abundare circunfluereq; possit. Quamobrem cum pater meus Constantinus August. dignus sanè ob res præclarè gestas qui sempiternæ memoriæ commendetur, haberet in animo, episcopum illum ad propriã sedem locumq; uestrę cũ primis sanctimonię gratia, restituere, & morte (ut sors humana fert) antè occubatus occumberet, quàm id quod erat sibi in optatis, explere posset: cõsentaneum certè existimaui, ut ipse institutum tam pij Imperatoris mihi exequendũ susciperem. Quanta autem obseruantia & honore hominem cõplexus fuerim, ab eo ipso, simulatq; in uestrum conspectũ uenerit, facilè intelligetis. Nec mirũ sanè, me istud humanitatis officium erga illum declarasse. Nam cùm quædam uestri desiderij quasi effigies, tum grauis hominis persona ante oculos mentis obuersata, animum meum ad hoc ipsum commouit, uehementerq; cohortata est. Deus uos, fratres mei charissimi, sua prouidẽtia diu seruet incolumes. Istarum literarũ subsidio Athanasius reditum consecutus, ecclesias Ægypti denuò administrauit. At Ariani istud grauiter tulere, neque animo tranquillo potuere consistere: hincq; crebrę seditiones cõcitatę. Quæ res causa fuit, cur nouæ insidiæ Athanasio denuò tenB derentur. Nam Eusebiani cum apud Imperatorem magnopere insimulabãt, quòd homo seditiosus esset: quodq; contra leges ecclesiasticas, nõ iudicio episcoporum, sed suo ipsius arbitrio reuertisset. Verùm quemadmodum istorũ insidijs Alexandria rursus expulsus sit, mox idoneo loco dicetur. Per idem ferè tempus, Eusebio cognomento Pamphilo mortuo, Acacius episcopatum Cæsareæ Palæstinę capessit. Qui studiosus Eusebij imitator factus, & ab eo in Sacris literis institutus, cùm ad inueniẽdum quid diceret, tum ad inuenta oratione explicanda adeò aptus fuit, ut perdisertus euaderet, multosq; libros memorabiles post se relinqueret. Nõ ita diu pòst Constantinus Imperator, in bello contra Constantem fratrem suum illato, in Aquilia à ducibus Constantis interficitur. Quare imperij Romani pars quæ ad solis occasum spectat, Constanti: pars autem quæ uergit ad solem orientem, Constantio cessit.

De Athanasio & relegato primum & tum reuocato, Imp. sententia.

Nouæ insidiæ Athanasio intentatæ.

Eusebij Pamphili mors. Acacius.

Constantini iunioris mors. Vide Cusp. & Oros.

De Paulo Constantinopolitano episcopo, & Spiritus sancti oppugnatore Macedonio. CAP. III.

INterea temporis moritur Alexander, inq; episcopatum Cõstantinopolitanum Paulus post eum succedit: quem episcopatũ, ut Ariani & Macedoniani memorant, contra sententiam Eusebij episcopi Nicomediæ, & Theodori Heracleæ, urbis Thraciæ episcopi (penes quos, ut episcopos finitimos, electio episcopi Cõstantinopolitani erat) ipse sibi per ambitum acquisiuerat: sed, ut multis in ore est, ob testimonium Alexandri, cui succedebat, ab episcopis, qui tum fortè in urbe commorabantur, ordinatus est. Nam Alexander, cum annos iam nonaginta octo natus esset, quorum uiginti tres in episcopatu pręclarè ac fortiter gerendo contriuisset, cumq; esset de uita decessurus, sciscitantibus suis clericis, cui ecclesiæ administratio deferenda esset: Si uirum, inquit, pietate spectatum, aptumq; simul ad docendum quæritis, Paulum eligite: sin hominem ad res ciuiles gerendas, & consuetudinem cum principibus habendam idoneum desideratis, Macedonius priores

Paulus Constant. episcopus, Alexandri successor.

obtinet. Quinetiam fautores Macedonij, utriq; quidem testimoniū ab Alexādro A tributum confitentur: sed testimonium de rebus ciuilibus procurandis, & de eloquentiæ præstantia Paulo, testimonium autem piæ uitæ Macedonio datum prædicant. nam Paulum uitam delicatam & dissolutam consectatum calumniabantur. Ex quorum cōfessione constat, Paulum disertum uirum fuisse, & ad docendas ecclesias præstabilem. Quem rerum euentus testificantur, neque uitam effusam egisse, & intemperantem, neque ad consuetudinem principum aptum fuisse. Nam insidias aduersariorum (quales uerisimile est uiros in eiusmodi rebus solertes machinari) ab se minimè depulit: imò uerò etiam cùm multitudini percharus esset, malitia eorum qui id temporis doctrinam fidei in concilio Niceno confirmatam reijciebāt, non parum accepit incommodi. Ac primùm in crimen, quòd uitam neutiquam piè egerat, uocatus, ecclesia Constātinopolitana eijcitur. Ad extremū, addicitur exilio: ubi per insidias eorum qui cædem illi machinabantur, miserandum in modum strangulatū occubuisse fuerunt. Cæterùm ista quidem pòst acciderunt.

Macedonius

Paulus ecclesia eiectus, eiusq; exilium & interitus.

De tumultu propter Pauli ordinationem exorto. CAPUT IIII.

PEr id temporis autem maximus tumultus ecclesiam Constantinopolitanam, ꝓpter electionem episcopi occupauit. Nā dum uita suppeditabat Alexādro, Arianorum libertas in angustum coacta est: & populus, oculis in illum coniectis, eius nutum secuti sunt, & Deum laudibus extulerunt: idq; maximè post calamitatem adeò ex inopinato Ario illatam, quem diuina ultione, precibus ac uotis Alexādri inuecta, ad eū modum, quem diximus, extinctum esse credebant. Quare simulatque Alexander obijt mortem, populus in duas factiones diuisus, tontentionibus opinionum & pugna palàm cœpit exardescere. Atq; ab Arianis laboratum est, ut Macedonius, ab illis autem qui filium patri consubstantialem credebāt, ut Paulus crearetur episcopus: quorum quidem certè uicit sententia. Post Pauli electionem, reuersus eò Imperator (nam illo tempore fortè aberat) rem iniquo animo tulit, perinde ac si episcopatus homini indigno tributus fuisset. Itaque fraudulēto impulsu aduersariorum Pauli concilium conuocans, Paulum exturbauit ecclesia, & Eusebio episcopo Nicomediæ sedem Constantinopolitanam tradidit. B

Eusebius in Pauli locum suffectus.

De prouinciali concilio Antiochiæ celebrato, quod abdicato Athanasio, Gregorium in eius locum subrogauit: & de duabus fidei expositionibus, & qui'nam illis consenserint: & de Eusebio Emiseno: & quòd Gregorio Alexandriam ingresso, Athanasius fugiens Romam saluus peruenit.

CAPUT V.

HIs confectis rebus, Constantius Antiochiam, quod est oppidū Syrię, contēdit. Iam uerò cùm ecclesia, quam tum amplitudine tum pulchritudine præ cæteris eximiam Constantinus adhuc in uita manens, Constantio filio administro ad eam rem usus, ædificare cœperat, ibi tū ad exitum perducta esset: opportunū tēpus Eusebianis, qui illud sedulò moliebātur, uidebatur ad Conciliū cogendū oblatū. Quare isti cū alijs eiusdem opinionis & doctrinæ fautoribus, qui huic consilio tum interant, numerum nonaginta nouem episcoporum conficientes, conuenerūt ex multis locus Antiochiā, simulatione quidē ut nouā ecclesiam consecrarent: sed reuera, sicut euentus declarauit, ut decreta concilij Nicæni abrogarent. Eo tempore Placitus, Euphronio mortuo, ecclesiæ Antiochenæ præfuit, & iam quinq; annos post mortem Constantini in eo munere obeundo contriuerat. Vbi uerò omnes episcopi in unum conuenere, & Constantius etiam adfuit, complures eorum indignari, & grauiter Athanasium accusare cœperunt: quòd scilicet legem de sacerdotio sancitam, quam ipsi tulerant, contempserat: quodq; prius ecclesiæ Alexandrinæ administrationem occuparat, quàm potestas esset ei à concilio permissa.

Concilium Antiochiæ celebratum.

Placitus Antiochiæ episcopus.

Athanasij accusatio.

Adiece-

A Adiecerunt præterea,eum ciuibus causam mortis extitisse,propterea quòd cum in
ciuitatem intraret,seditione excitata,multi occisi,nõ pauci in iudicium adducti es.
sent.Itaque grauissima calumnia his rationibus contra Athanasium contexta,decer
nunt,uti Gregorius ecclesiæ Alexandrinæ antistes constituatur.Quo facto,ad quę
rendum de fide se transferunt:& quamuis decreta cõcilij Nicęni minimè arguerẽt, *Gregorius Alexand.episc.*
tamen mittunt ad episcopos cuiusque ciuitatis literas,quibus docent,se,cũ sint epi-
scopi,Arium minimè secutos esse(quî enim fieri potest,inquiunt,ut eum sequãtur,
cum sit solum presbyter?)sed cognitores eius fidei factos,ipsum potius admisisse:
se autem non aliter credere,quàm fides ab initio tradita præscriberet.eam uerò esse,
quam Epistolæ suæ subiunxerant,in qua de nomine Essentię patris aut filij,uel uer
bi Cõsubstantialis,nulla omnino mentio facta erat:sed sensu adeò anceps & ambi-
gua fuit,ut neque Ariani,neque concilij Nicæni fautores compositionem uerbo-
rum,quòd sacræ literæ eiusmodi minimè complecterentur,insectari possent. Nam
omissis illis nominibus quæ uttaque pars haud probabat,ea in formula fidei posu *Rursum fidei Nicenæ innouatio alia.*
erunt,quæ erant tum ab Arianis, tum ab orthodoxis concessa. Siquidem filium
simul cum patre esse,unigenitum esse,Deum esse,ante omnia extitisse,carnẽ assum-
psisse, paternam expleuisse uoluntatem, & alia itidem confessi sunt. Verùm u-
trum coæternus sit,& consubstantialis patri,an contrà,neutiquam in formula inse-
ruerunt. At uerò cum eos istius formulæ postea,ut est uerisimile, pœniteret,aliã
præterea rursus ediderunt,quæ in alijs quidem rebus,mea quidem sententia, fidei
concilij Nicęni(nisi quidam fortè sensus à me minimè intellectus,in uerbis obscurè
inclusus sit)penitùs consentit:sed his uerbis,Filium patri consubstantialem esse, re-
iectis:pro illis, Eius diuinitatẽ nec conuerti posse,nec mutari,dixerunt: cumq; es-
sentiæ,consilij,potentiæ & gloriæ patris conformem imaginem esse, & primogeni
tum omnis creaturæ. Hanc fidei formulam,his uerbis scriptam,dixerunt se com-
B perisse Luciani fuisse formulam,uiri spectatissimi,& in sanctis literis summè erudi- *Luciani martyris formula fidei.*
ti,qui Nicomediæ martyrio occubuit. Vera'ne ista sint,an propriam ac suam fidei
formulam titulo martyris insignire laborarint,non habeo equidem dicere. Huic
concilio interfuerunt, non Eusebius solum,qui post Paulum eiectum Nicomedia
translatus,sedem Constantinopolitanam occupauit:uerùm etiam Acacius,Eusebij
cognomento Pamphili successor:& Patrophilus,episcopus Scythopolis: & Theo *Episcopi celebriores illius concilij.*
dorus Heracleæ,quæ antè Perinthus appellata fuerat,episcopus:Eudoxius item e-
piscopus Germaniciæ,cui post mortem Macedonij ecclesiæ Constantinopolita-
næ gubernatio delata erat:& Gregorius,ad episcopatum ecclesiæ Alexandrinæ de-
lectus:qui eadem inter ipsos sentire id temporis omnes confessi sunt. Quinetiam
Dianæus Cæsareæ Cappadociæ episcopus, & Georgius episcopus Laodicęę,quę
est urbs Syrię,alij denique complures,qui ecclesias primarias easq; illustres admi-
nistrabant. Quibuscum unà adfuit quoque Eusebius cognomento Emisenus,ge-
nere oriundus ex Edessa nobili ciuitate Osroenorum,ab ineunte ętate(ut mos pa- *Eusebius Emisenus.*
trius fert)sacris in literis educatus,deinde disciplinis humanioris literaturę institu
tus,idq; à magistris qui illo tempore ibi ętatem degebant. Postea autem ab Euse-
bio cognomento Pamphilo, & Patrophilo Scythopolis antistite,interpretibus &
magistris suis sanctos scripturę libros exquisitius perdidicit. Qui profectus Anti
ochiam,simul ut Eustathius fortè propter criminationem à Syro sibi illatam abdica
tus erat,consuetudine Euphronij,Eustathij successoris,multùm usus est. Inde eti
am quoniam sacris initiari renuebat,Alexandriam concessit,scholasq; philosopho-
rum ibi frequentauit. Quorum disciplinis accuratè institutus,redijt Antiochiã,
& cum Placito,qui Euphronio succedebat,commoratus est. Postea uerò quàm
in ea urbe fortefortunà concilium erat conuocatum,ab Eusebio episcopo Con-
stantinopolitano ad sedem ecclesię Alexandrinę capessendã designatus est.Nam
putabat illum tum propter piam uitę institutionẽ,tum propter singularem in di-

cendo facultatem, animos Aegyptiorum à beneuolentia, qua Athanasium com- A plectebantur, facilè auocaturum. At ubi hunc episcopatum capessere recusauit, ratione secum inita, quàm paratum in odium apud Alexãdrinos incurreret, qui uidere non poterant alterum in locum Athanasii surrogatum: ecclesiæ Alexandrinæ episcopatus Gregorio, Emissenæ autem ei tributus est. Ibi tumultu oborto, cum esset ideo accusatus, quòd eam partem astronomiæ, quæ rerum euentus prędicit, profiteretur, inde fugit, uenitq́ Laodicæam, ad Georgium illius ecclesiæ episcopũ, necessarium & familiarem suum. Qui cum eo profectus Antiochiam ad Placitum & Narcissum episcopos, perfecit ut Emesam reuerteretur. Plurimi illum fecit Constantius imperator, secumq́, cùm bellum contra Persas gesturus esset, deduxit. Fertur item, Deum multa per eum edidisse miracula, uti Georgius Laodicensis testatur: qui cùm ista, tum alia pręterea de eo commemorat. Verùm iste, licet uir tam insignis esset, non tamen eorum effugit inuidiam, quorum animos alienæ uirtutes uehementer excruciare solent. Nam in crimen adductus est, quòd Sabellij tueretur opinionem: cum tamen iam tum decretis concilij Antiocheni suffragaretur. At uerò Maximum Hierosolymorum episcopum, dedita opera ab hoc cõcilio abfuisse ferunt: eumq́ pœnituisse, quòd in fraudem impulsus, sententiæ fuisset eorum qui Athanasium abdicauerant, suffragatus. Porrò autem, neque episcopus Romanus, neque alius quispiam uel ex episcopis Italiæ, uel ex illis qui longè ultra Romam habitabant, ad istud concilium conuenit. Dum hæc administrantur, ac Franci Romanorum agros in finibus Galliæ sitos populantur: parsq́ imperij ad solem orientem spectans maximis terræmotibus concutitur, & maximè omnium Antiochia: hoc concilio ibidem confecto, Gregorius proficiscitur Alexandriam, ingenti militum manu stipatus: quibus erat imperatum, ut pacatum ei & tutum in urbẽ introitum prouiderent. His subsidio etiam fuere Ariani, qui non de hac re solum, uerùm etiam ut Athanasium è ciuitate pellerent, magnopere laborarunt. Quare Atha- B nasius non parum ueritus, ne populus ipsius causa aliquid acciperet incõmodi, nocte subsequenti conuentum in ecclesia egit. Atq́ cum iam milites ad ecclesiã uenissent, precibus quibusdam peractis, primò psalmum recitari iubet Athanasius. dum concentu quodam psalmus cantatur, milites acquiescunt, illud tempus ad inuadendum Athanasium parum idoneum arbitrati. Interim Athanasius per mediam canẽtium turbam clàm egreditur, & Romam contendit: Gregorius uerò sedem Alexandrinam occupat. Ob quam causam populus grauiter commotus, ecclesiam nomine Dionysij, qui ibi fuerat episcopus, nuncupatam incendunt.

Euseb. Emisenus episcopatum oblatum recusat.

Athanasij fuga.

De Paulo, qui mortuo Eusebio ad episcopatum restitutus est: & de Hermogene, ductore exercitus, trucidato: & quòd Constantius ab urbe Antiochena Constantinopolim profectus, tum Paulum exturbat, tum contra ciuitatem ira commotus est: deinde Macedonio in ancipiti relicto, Antiochiam reuertitur. CAPUT VI.

HOc modo conata eorum qui hæresim fidei catholicæ aduersariam tuebãtur, pspere successerunt: quippe cum & hi qui doctrinam in concilio Nicæno confirmatam studiosè defendebant, abdicati essent: & episcopales sedes primariæ, nempe Alexandriæ urbis Aegypti, & Antiochiæ quod est oppidum Syriæ, & Constantinopolis etiam, ciuitatis ad Hellespontum sitę, ab Arianis occupatę: quibus episcopi eam imperij partem incolentes morem gesserunt. At ecclesię Romanę pręsul, & episcopi ac sacerdotes uersus occidentem solem habitantes, hanc iniuriam & cõtumeliam ecclesię factam, suam ac propriam duxerunt. Nam cum semper inde usque ab initio concilij Nicęni sententiam approbassent, idem sentire eodemq́ animo esse hactenus non destiterunt. Itaque Athanasium ad se accedentem beneuolè exceperunt, & criminationem illi obiectã in se receperunt. Quibus de causis grauiter cõ- motus

A motus Eusebius, scripsit ad Iulium, ut ipse decretorum Tyri de Athanasio sancitorum iudex esset. Attamen non ita diu post concilium Antiochiæ celebratum, antè quàm de Iulij sententia certior factus esset, de uita decesit. Quare hi qui Constantinopoli fidem concilij Nicæni summo studio amplecterentur, Paulum in ecclesiam deduxerunt. Eodem tempore Theognis Nicææ episcopus, Theodorus episcopus Heracleæ, & alij eiusdem sectę episcopi, qui tum fortè Constantinopoli aderāt, subsidio eorum qui erant ex multitudine aduersaria adiuti, in altera ecclesia conuenere, & Macedonium ecclesiæ Constantinopolitanæ designauere episcopum. Hinc crebri in urbe concitati tumultus, bellis non disimiles. Nam multitudine utrinq; confligente, quàm plurimi perierunt. Atq; ciuitas tāta seditione redundauit, ut res ad Imperatorem, qui tum erat Antiochiæ, perferretur: qui inflammatus iracūdia, iussit ut Paulus urbe denuò eijceretur. Imperatoris autem mādata executus est Hermogenes, dux equitatus: qui in Thraciam missus, itinere per Constantinopolim facto, ui militum perfecit, ut Paulus ecclesia expelleretur. Verùm cum multitudo minimè istud fieri permitteret, imò uerò Paulum aliqua ex parte defendere niteretur, & milites uiolentius, quod imperatum erat, perficere laborarent, urbis illius milites ad domum Hermogenis profecti, eam incendunt, Hermogenem trucidāt, & fune ligatum per ciuitatis plateas trahunt. Qua re audita, Imperator conscenso equo, perrexit Constantinopolim, eo animo, ut plebem graui aliquo afficeret incommodo. Sed cum eos sibi obuiam factos lachrymis & precibus ueniam petere cerneret, illis quidem pepercit: sed tamen dimidiatam partem frumenti, quod pater eius Constantinus congiarij loco quotannis ex uectigalibus Aegyptijs ciuibus in commune tribuerat, ademit: ratus fortasse complures, delicijs & nimia affluentia languētes, ad seditionem esse paratos. Iræ autem impetum in Paulum transtulit, iussitq; illum è ciuitate pelli. Porrò autem Macedonio succensuit, tum quòd author putaB retur cædis ducis Hermogenis, & aliorum complurium: tum quòd antè episcopus crearetur, quàm ipse consensisset. Verùm re illa in medio relicta, cum iam neq; eius electioni suffragatus esset, neque refragatus, Antiochiā reuertit. Dum hęc aguntur, Ariani Gregorium, utpote in sua ipsorum doctrina stabilienda tardum & negligentem, & Alexandrinis cum propter graues casus qui eius in urbem introitu ibi accidissent, tum propter ecclesiæ incendium ualde odiosum, inde transtulerunt: inque eius locum substituerunt Georgium genere Cappadocem, qui ab illis maximi æstimabatur, tum quòd in rebus agendis promptus ac diligens, tum quòd eiusdem cum ipsis opinionis perstudiosus esset.

Paulus in Eusebij locum suffectus.

Macedonius Constantinop. episcopus designatus.

Paulus ecclesia & urbe pulsus.

Hermogenis ducis cædes.

Georgius Cappadox.

De archiepiscopis qui à partibus orientalibus pulsi, Romam confugerunt: & quid pro illis Iulius Romanus pontifex scripserit. & quòd eius literis Paulus & Athanasius sedes suas rursum receperunt, tum etiam quid orientales archiepiscopi Iulio responderunt.

CAP. VII.

Athanasius autem fugiens Alexandria, Romam aduentauit. Eodem tempore Paulus etiam Constātinopolitanus episcopus fortè illò accessit, & Marcellus quoque episcopus Ancyræ, & Asclepas Gazæ episcopus: qui cum doctrinæ Arianæ aduersaretur, in crimē uocatus est ab Arianis quibusdam, quòd altare euerterit, & fuerit propterea abdicatus. Cuius locum in ecclesia Gazæ administranda obtinuit Quintinianus. Itēq; Lucius episcopus Adrianopolis, ab alijs accusatus, sua quā regebat ecclesia spoliatus, Romæ ætatem degit. Quorum criminationes cum episcopus Romanus intellexisset, & omnes fidei concilij Nicæni consentientes reperisset, in communionem recepit. Ac cum propter sedis dignitatē cura omnium ad ipsum spectaret, singulis suam ecclesiam restituit: scripsitq; ad episcopos Orientis, eosq; incusauit, quòd incōsultò de hisce uiris iudicassent, ecclesiasq; perturbassent,

Asclepæ accusatio.

Quintinianus.

Lucius.

Iulij Rom. ep. ad episc. Orientis literæ.

cùm decretis concilij Nicæni stare nollent. Deditq; mandatum, ut quidam illorum omnium nomine ad diem constitutum accederent, perspicuè declaraturi sententiam, quam de his tulerant, æ quam iustamq; esse. Quinetiã minatus est, se de reliquo nõ passurũ eos inultos esse, nisi nouis rebus studere desisterẽt. Ista quidem scripsit Iulius. Athanasius autẽ & Paulus ad suas sedes reuertũtur: literasq; Iulij episcopis Oriẽtis mittunt. Quibus illi grauiter commoti, conueniunt Antiochiç in unũ, & epistolam uerbis elegantibus ornatam, & disertè, ut rhetorum mos fert, compositam ad Iulium scribunt, eamq; plenam ironiæ, & minarum non expertem grauissimarum. Nam quanquam literis suis fatebantur ecclesiam Romanam primas apud omnes ferre, utpote quæ Apostolorum schola & pietatis metropolis (licet authores religionis Christianæ primùm ex Oriẽte eò uenissent) iam ab initio fuisset: tamen indignati sunt, se posteriores ideo ferre, quòd magnitudine ecclesiæ superarentur: idq;, cùm uirtute & pio uiuendi instituto longè superiores essent. Quinetiam criminis loco Iulio obijciebãt, quòd cum Athanasio & reliquis cum eo episcopis communicauerat: & ægrè admodum ferebant, perinde ac si tum concilium fuisset, tum ipsorum sententia abrogata. Quod factum, ut iniquum, & à lege ecclesiastica discrepãs insimularunt. His de causis cum eum ad hunc modum criminati essent, & sibi factam iniuriam testati, Iulio pacem & communionem pollicebantur, si modò abdicationem eorum qui ad ipsum profugerant, approbaret: sin autem resisteret ipsorum decretis, contraria se facturos prædicebant. Nam episcopos & sacerdotes Orientis, qui ipsos antegressi fuerant, minimè refragatos esse episcopo Romano, cum Nouatus erat ecclesia ab eo eiectus. De rebus autem quas contra concilij Nicæni decreta gesserant, nihil ei rescripserunt: cum tamen significarent se multas habere causas, quibus commodè facta sua excusare possent. Verùm dixerunt superuacaneum esse, de his in præsentia se purgare, præsertim cum in omnibus suis actis omnino iusticiã uiolasse suspecti essent. Iulio quidem ista eos scripsisse constat.

Athanasius & Paulus ad suas sedes reuersi.

Oriẽtis episc. ad Iulium Rõ. epistola.

Ecclesiæ Rom. primatus.

Quomodo deiecto Paulo, uicissim in episcopatum Constantinopolitanum Macedonius suffectus est. CAPUT VIII.

EPiscopos autem quos abdicauerant, rursus apud Constantium Imperatorem accusant. Hic illo tempore Antiochiæ ætatem degens, scribit Philippo præfecto Constantinopolitano, ut ecclesiam illam denuò Macedonio reddat: Paulum autem urbe expellat. Præfectus uerò seditionem populi ueritus, antè quàm mãdatum Imperatoris palàm factum est, ad balneum publicum, cui nomẽ erat Zeuxippus, illustre illud quidem atque amplissimum, proficiscitur: eòq; accersit Paulum, quasi de negocijs publicis cum eo communicaturus. Cui, statim ut uenerat, literas ostẽdit Imperatoris: atque clàm per regiam, quç balneum attingebat, eum ad mare deduci, collocari in nauigio, Thessalonicam subuehi, unde maiores eius oriundos ferunt, iussit: denique sententiam contra illum tulit, ut omnino extra eam imperij partem quæ ad orientem solem uergit, se teneret. Illyricum & ulteriores regiones ingredi non uetuit. Egressus demum è tribunali, in quo iudicium aduersus Paulum dederat, secum in curru habens Macedonium, ad ecclesiam perrexit. Populi autem multitudo (nam his rebus gestis infinitus numerus in unum collectus est) ecclesiam ilicò compleuit. Nam singuli tum Ariani, tum Pauli fautores, enixè laborarunt, ut alteri alteris anteuerterent. Vbi uerò præfectus & Macedonius unà ad fores accessit ecclesiæ, & multitudo, quò introitus illis pateret, à militibus ad cedendum impulsa, cedere ideo non potuit, quòd loca interiora referta erant: milites rati multitudinem populi dedita opera restitisse, multos gladijs confecerunt: complures item ab se mutuò protriti interierunt. Quare edictum Imperatoris hunc habuit exitum: atque Macedonius ecclesiarum administrationem obtinuit. Cum Paulus hoc pacto ex in opinato ecclesia Constantinopolitana

Macedonius rursum Paulo suffectus.

Zeuxippus balneum.

A priuatus esset, Athanasius ueritus Constantij Imperatoris minas, ex occulto fuga salutem quæsiuit. Nam Constantius ei mortem eò minatus fuerat, quòd Ariani criminati fuissent, seditiones ab eo conflatas esse, & illo in urbẽ introeunte multos extinctos. At illud in primis Imperatori bilem mouit, quòd eum frumenti congiarium, quod Constantinus pauperibus Alexãdriæ donasset, uendidisse, indéq; quæstum fecisse prædicabant.

Athanasij fuga.

Quòd Romanus pontifex pro Athanasio ad Orientales episcopos scripserit: quodq; Romam missi sunt episcopi, qui crimina quæ episcopis Orientalibus obiectabantur, unà cum episcopo Romano examinarent: & quomodo Constans Cæsar ees domum remiserit. CAP. IX.

At uerò cum episcopi Ægypti hæc falsa esse scripsissent, Iulius certior factus non tutũ esse Athanasio in Ægypto uitã agere, eum ad se accersiuit. Ad illos autem qui Antiochiæ in unum conuenerant (nam forte fortunà id temporis eorum acceperat epistolam) scripsit, atque adeò incusauit, quòd clàm contra fidem concilij Nicæni nouas res moliti fuerant, quódque contra leges ecclesiæ ipsum ad concilium non uocarant. Nam legem esse ad sacerdotij dignitatem spectantem, quæ pronunciat acta illa irrita esse, quæ præter sententiam episcopi Romani constituuntur. Ea autem quæ Tyri & in Mareote aduersus Athanasium decernebantur, iniqua esse. Atque calumniam de Arsenij brachio confictam, in illis criminatur: in his autem, Athanasij à Mareote absentiam. Postremò, literarum pertinaciam reprehendit. Quibus omnibus rationibus adductus est, ut Athanasio & Paulo (nam haud ita diu pòst Athanasius ipse in Italiam profectus, de iniurijs quas acceperat, conquestus est) opem ferendam indicaret. At cum literis apud episcopos Orientis, de rebus propter quas scripsisset, nihil proficeret, causam Athanasij &
B Pauli ad Constantem retulit. Qui quidem dedit literas ad fratrem Constantium, ut quosdam episcopos Oriẽtis Romam mitteret, de abdicatione Athanasij & Pauli responsuros. Itaque ad hanc rem deliguntur tres: Narcissus, episcopus Irenopolis, quæ est urbs Ciliciæ: Theodorus Heracleæ, quod est oppidum Thraciæ, episcopus: & Marcus, episcopus Arethusæ, ciuitatis Syriç. Qui in Italiam profecti, acta sua constanter tutati sunt: Imperatoríq; persuadere conãtur, iustũ æquumq; fuisse iudicium concilij in Oriente celebrati. At uerò cum rogarentur de fide sua, formulam fidei ab se Antiochiæ cõpositam occultauere, atque aliam scriptis mandatam commonstrauere, eamq; etiam à fide in concilio Nicæno approbatæ discrepantem. Vt autem Constans uidit eos hisce uiris iniustè insidias struxisse, & neque criminis alicuius, neque uitæ malè actę causa, sicut abdicationes præ se ferebãt, sed propter dissentientem fidei opinionem, eorum communionem auersatos esse: illos haud uoti compotes domum remisit.

Athanasius Romam uocatus.

Iulij ad Orientales episc. epistola.

De prolixa fidei expositione, & quæ in Sardicensi concilio gesta fuerunt: & quòd Orientales episcopi Iulium episcopum Romanum, & Osium Hispaniæ episcopum, quòd cum Athanasio & alijs communicabant, abdicarint. CAP. X.

Triennio uerò iam intermisso, episcopi Orientis aliam fidei formulam, quam μακρόστιχον, id est prolixam, uel multas lineas complectentem nominabant, propterea quòd multò pluribus uerbis ac nominibus quàm priores formulæ, conscripta erat, episcopis Occidentis miserunt. In qua ut essentiæ Dei nullam fecere mentionem: sic illis qui filium Dei asserebant uel ex nihilo ortum esse, uel ex alia essentia quàm Dei patris constare, uel tempus seculúmue fuisse quando non erat, anathema indixere. Quam formulam ab Eudoxio episcopo iam tum Germaniciæ, & Martyrio & Macedonio ad se perlatã, episcopi Occidentis nõ receperũt.

μακρόστιχος fidei formula.

Nam responderunt, se decretis concilij Nicæni uelle acquiescere, & præter ista nihil amplius curiosè exquirendum putauerunt. Cum autem Cõstans Imperator postularet à fratre beneficij loco, ut Athanasius & reliqui, qui in eadem causa erãt, ad sedes proprias restituerent: & propter Arianos, qui contrà nitebantur, literis nihil profecit: & Athanasius ac Paulus ad eum accedentes peterent, uti concilium cogeretur, propterea quòd ipsis, quò uera sanaq́ꝫ doctrina tolleretur, paratæ fuissent insidiæ: sententia utriusque Imperatoris decretum est, ut episcopi partis utriusque ad statum diem Sardicen, urbem Illyrij, conuenirent. Episcopi autem Oriẽtis Philippopoli, quæ est urbs Thraciæ, coacti, scribunt episcopis Occidentis iam Sardicæ congregatis, ut pellant è cõcilio Athanasium & Paulũ, utpote abdicatos: se alioquí ad concilium minimè uenturos dixerunt. Postea Sardicem profecti, constanter affirmarunt, se minimè in eam ingressuros ecclesiam, in qua simul conuenirent illi quos ipsi abdicauerant. Ad quæ rescripserunt episcopi Occidentis, se nunquã ab eorum cõmunione refugisse: neque iam uelle ab ea refugere, præsertim cum Iulius episcopus Romanus, causa eorum accuratè cognita, illos neutiquã cõdemnasset. Eos autem adesse, atque tum ad causam suam disceptãdam, tum ad crimina sibi illata rursus diluenda paratos esse. Verùm postquam his rebus per literas significatis nihil profecerũt, & iam dies præstituta præterierat, in qua de causis, ob quas in unum conuenerant, iudicandum erat, ad extremum ea mutuo consensu ad illos scripserunt, ex quibus maior iam odij flamma, quàm anteà, in eorum animis accensa est: quinetiam separatim per se in unum coacti, acta contraria sanciuerunt. Quare episcopi Orientis, decretis suis, quæ de Athanasio, Paulo, Marcello & Asclepa ediderant, stabilitis, primum Iulium episcopum Romanum, quòd primus omnium cum istis communicarat: deinde Osium confessorem, cùm propter eandem causam, tum propterea quòd amicus fuerat Paulino & Eustathio, qui Ecclesiæ Antiochenæ antistites fuissent: deinceps Maximũ Treuiris episcopum, quòd primus cum Paulo communicarat, & eius Constantinopolim reuersionis author extiterat, & episcopis ex Oriente in Galliam profectis ecclesiæ communione interdixerat, abdicarunt. Præter istos abdicarunt etiam Protogenem episcopum Sardicę, & Gaudẽtium: alterum quidem, quòd Marcelli susceperat patrociniũ, quem antè suffragio condemnauerat: Gaudentium autem, quòd contrario studio ducebat quàm Cyriacus, cui successerat, & magnifaciebat eos quos ille abdicauerat. Hęc cum decreuissent, omnibus episcopis per literas significarunt, ad eum finẽ, ut istos neque in communionem admitterent, necꝫ scriberent ad eos, neque literas ab illis scriptas reciperent. De Deo autẽ eo modo sentire iubebant, quo formula fidei epistolæ subiuncta pręscriberet: quæ ut nullam uerbi Consubstantialis fecit mentionem, sic illis communione ecclesiæ interdixit, qui dicerent tres esse deos, aut Christum non esse Deum, aut patrem & filium & Spiritum sanctum eundem esse, aut filium ingenitum, aut tempus seculúmue fuisse quando non erat.

Episcoporum Oriẽtis & Occidentis literæ aduersariæ, de Athanasio & Paulo.

Iulius Roman. episc. item Osius, Maximus, Protogenes et Gaudentius, ab Orientalibus episcopis abdicati.

A

B

Quòd contrà Osius, & ij qui idem cũ eo sentiebant, Orientales archiepiscopos in alio consessu, gradu priuabant, & aliam fidei expositionem proferebant. CAP. XI.

Ex altera parte autem Osius, & qui cum eo in unum conuenerant, culpa uacuos esse declararunt tum Athanasiũ, cui episcopi Tyri coacti iniuriam per insidias fecissent: tum Marcellum, qui ingenuè fatebatur, se nunquam ea sensisse, quæ falsò sibi obiecta essent: tum Asclepam, qui Eusebij cognomento Pamphili, & aliorum iudicum sententia ad episcopatum restitutus fuisset. Quòd autem ista uera essent, ostenderunt ex commentario quodam, in quem istorum iudicium relatum erat. Tum Lucium denique, quòd accusatores eius non comparerent: atque ad singulorum ecclesias scripserunt, ut eos pro suis haberent episcopis eorumq́ꝫ reditum expectarent. Gregorium autem episcopum Alexandriæ, & Basilium Ancyræ, & Quintianum Gazę, neque nominarent episcopos, neque cum illis ulla haberent com-

Athanasij, Marcelli & Asclepæ innocẽtia asserta.

Item Lucij.

Gregorius, Basilius, Quintianus, item alij abdicati.

A rent communionem, neq; pro Christianis quidem ducerent. Porrò Theodorum Thracem, Narcissum Irenopolis episcopum, Acacium episcopum Cæsareæ Palestinæ, Menophantum Ephesi, Vrsacium Singidonis, quæ est urbs Mysiæ, Valentem Mursorum, quod est oppidum Pānoniæ, & Georgium Laodiceæ episcopum (licet ad hoc concilium cum episcopis Orientis non uenisset) gradu episcopali abdicarunt. Istos propterea sacerdotio priuarunt, & cōmunione, quòd filiū à patris essentia separarant: quodq; eos qui iampridem propter hęresim Arianā fuerāt abdicati, ad se receperant, & ad altiores diuini ministerij gradus extulerant. Postremò, cum illis his de causis denūciassent anathema, & alienos ab ecclesia pronūciassent, scripserunt ad omnes episcopos literas, ut rebus ab ipsis iudicatis suffragarentur, & secum de fide consentirent. Eodem tempore quoque aliam fidei formulam ediderunt, pluribus quidem uerbis scriptā, quàm quæ in concilio Nicæno edita fuisset: sed tamen eandem cōplectentem sententiā, & uerbis non multum ab illa discrepantem. Ad extremum, Osius & Protogenes, qui principem locum inter episcopos Occidentis, qui Sardicæ conuenerant, obtinebant, ueriti ne quibusdam uiderētur decreta concilij Nicæni innouare, scripsere ad Iuliū, & testati sunt, se illa quidem rata habere: sed quò facilius intelligerentur, eadem pluribus uerbis explicasse, eo cōsilio, ne Arianis, qui breuitate formulę fidei in eo cōcilio editę abutebantur, facultas ex uerbis daretur imperitos in absurdam aliquam opinionem rapiendi. His rebus ex utraq; parte confectis, concilium dimissum est, & ad suā quisque sedem reuertit. Est quidem hoc concilium celebratum, Ruffino & Eusebio Coss. anno decimo post mortem Constantini. Eò conuenere ex urbibus uersus solem Occidentem sitis, episcopi numero circiter trecenti: ex Oriente autem, septuaginta sex. Cum quibus unà aderat Ischyrion, cui aduersarij Athanasij episcopatū Mareotis detulissent.

Occidentis episcoporum formula fidei Nicæni amplista.

Sardicense concilium.

B *Quòd post concilium Orientales & Occidentales episcopi inuicem discordabant: & Occidentales quidem Nicænam fidem probè tenebant, Orientales uerò propter dogma tuendum in plerisque turbas concitarunt.*

CAP. XII.

POst istud concilium episcopi Occidentis & Orientis neq; consuetudine deinceps uti mutua, ut hi solent qui sunt eiusdem opinionis, neq; cōmunicare inter se uoluere: sed episcopi Occidentis ad Thraciam usque se ab alteris seiunxere, Orientis aūt usq; ad Illyrium. Ecclesiarum uerò status, ut est uerisimile, dissensionibus magnopere conturbatus fuit, & obtrectationum aculeis obiectus. Nam tametsi antè de doctrina fidei dissidebant, tamen mutuò inter ipsos communicantibus, non tantum mali inde accidit: quandoquidem similem tenere de fide sententiam putabantur. Ecclesia autem uersus solem obeūtem sita, quoniam patrum decretis ritè gubernata erat, omnino à contentione, & captiosis uerborum argutijs, quæ inde nasci solent, libera & uacua fuit. Nam quamuis Auxentius episcopus Mediolani, & Valens & Vrsacius ex Pannonia oriundi, impensè laborarent opinionem Arij in illam imperij partem traducere, tamen eorum conatus haudquaquam successit ex sententia: quandoquidem sedis Romanæ antistes, & alij episcopi ac sacerdotes studiosè præcauerunt, & illius hæresis germina amputarunt. Pars uerò Imperij ad solem Orientem uergens, etsi post concilium Antiochenum dissidere, & à fide concilij Nicæni palàm iam dissentire cœpit: tamen, meo quidem iudicio, si complurium mentem spectes, in eandem reuera sententiā quasi pedibus itum est, concessumq;, filium ex patris essentia constare. At uerò quidam contentionis studio adducti, contra uerbum Cōsubstantiale pugnarūt. Nam alij in initio huic uoci, uti mea fert opinio, aduersati, uideri superatos esse (quod plerisque solet accidere) turpe duxerunt. Alij autem, propter habitum ex crebris de eisdem rebus disputationibus acquisitum, ad sic de Deo sentiendū inducti, postea de sententia deducti non

Episcoporum Orientis & Occidētis dissidium.

Ecclesiæ Occidentalis concordia.

Consubstantiale uerbum oppugnatum.

ci non poterunt. Alij uerò, quibus erat satis exploratè cognitum, non contendendum esse, ut alterutri parti gratificarentur, uel propter potentiam, uel propter familiaritatē, uel propter alias causas, quib. homines adduci consueuerūt ad largienda ea quæ parum sunt consentanea, uel ut liberè illis rebus indulgeāt ob quas meritò reprehendi deberent, de ueritate deflexerunt. Multi, qui ridiculum putarent in eiusmodi uerborum concertationibus tempus terere, in sententia concilij Nicęni acquieuerunt. At præter cæteros omnes qui in Oriente ætatem degebant, uisi sunt decretis concilij Nicæni mordicùs adhærescere, Paulus episcopus Constantinopolitanus, Athanasius Alexandrię, & tota monachorum multitudo: quinetiam Antonius magnus, qui adhuc in uita manebat, & qui cum eo uersabantur omnes: alij denique quàm plurimi cùm in Aegypto, tum in alijs Romanorum prouincijs. Ac quoniam in istorum mentionē incidi, percurram oratione eos, quos in illo imperio illustres fuisse accepi.

Nicæni symboli assertores in Oriente qui potissimum.

Sanctorum uirorū qui illa tempestate in Aegypto illustres fuerunt, enumeratio: puta Antonij, duorum Macariorum, Heraclidis, Cronij, Paphnutij, Potubastis, Arsisij, Serapionis, Pityrionis, Pachomij, Apollonij, Acuph, Hilarionis, & complurium id genus. CAP. XIII.

Macarij duo.

Exordium uerò capiam ex Aegypto, & duobus monachis qui Macarij nominabantur, quiq; cum summa laude monasterijs in solitudine Sceti, & monte qui ibi est, positis præerant. Quorum alter in agris Aegypti, alter in urbe natus (erat enim Alexandrinus genere) & ita institutis ciuilibus educatus, ut ἀστός, id est, urbanus appellaretur. Ambo autem uiri sanctissimi, diuina præscientia & sapientia eximia imbuti, dæmonibus terribiles, rerum denique admirabilium & sanationum effectores. Aegyptium uerò, fama est mortuum ad uitam reuocasse, quò homini, qui contrà sentiret, posset persuadere, mortuorum fore resurrectionem. Vixit annos circiter nonaginta: quorum sexaginta in solitudine contriuit. Qui simul ut studio monasticæ & seueræ disciplinæ, cum adhuc adolescēs esset, se dedidit, sic in eo excelluit, ut à monachis παιδαριογέρων, hoc est, adolescēs senis mores & grauitatē præ se ferens, nuncuparetur. Vbi autem annum iam ætatis egit quadragesimum, presbyter ordinatus est. Alter uerò diu pòst presbyter institutus, qui nullum non ferè seueræ uitæ ac disciplinæ modum expertus est, atque quædam instituta uiuendi ipse excogitauit: & quæ ab alijs acceperat, ea omnino exquisitè excoluit: adeò ut præ cutis duritie pili barbæ non enascerentur. Eodem tempore, eodemq; in loco, monasticam degebant uitam Pambo, Heraclides, Cronius, Paphnutius, Poutubastes, Arsisius, magnus Serapiō, Pityrion, qui Athenis uixerat, & Pachomius, qui præses fuit eorum qui uocantur Tabinisiotę. Quibus quidem habitus erat & uitæ institutio, à reliquorum monachorum disciplina in quibusdam rebus discrepans, in uirtutis contemplatione aciem mentis defigens: animum sic tum ad rerum terrenarum despicientiā, tum ad cœlestium indagationem excitans, ut cum è corporis custodia migraret, aditum ad cœlum haberet perfacilem. Isti ad exemplum Heliæ Thesbitis, pellibus se induebant, ut singuli ex pelle corpori circumiecta (sicut mihi quidem uidetur) uirtutem prophetæ semper in memoriam reuocātes, strenuè contra cupiditates uenereas cōfligerent: atque studio, quo ad eius uitā imitandam incendebantur, & spe similium pręmiorum consequēdorum inducti, multò alacriore animo se à uoluptate temperarent. Fertur item, eos indumēta alia, quàm quibus monachi Aegypti uti solebant, sibi comparasse, quò specimen darent seuerioris cuiusdam uiuendi disciplinę: neque tamen temerè & inconsultò à cæterorum monachorum habitu uariasse. Nam tunicis se induebant manicis carentibus, quo docerent se manus habere ab iniuria & contumelia facienda penitùs alienas: caput integumento quod cucullum appellare solent, operiebant:

ἀστός.

παιδαριογέρων.

Pambo, Heraclides, Cronius, Paphnutius, Pontubastes, Arsisius, Serapion, Pityrion, Pachomius, eremitæ Tabinisiotæ.

Aegyptiorum monachorum habitus.

A riebant: quò ostenderent, se uitam perinde simplicem, atq; sinceram degere, atque pueros lacte nutritos, quorum caput, quod in membris obtinet principatũ, eiusmodi tiaris obuoluitur, uti tum tegatur ab æstu & frigore, tũ undiq; foueatur. Habebant præterea cingulum, & humerale, quorum altero lumbos circundantes, humeros & brachia altero amicientes, significarunt, se ad Deo seruiendum, & ad ea opera exequenda quæ ab eo præcipiuntur, paratos esse. Non sum equidem nescius, de his aliter ab alijs, idq; pluribus uerbis, cõmemoratum esse: sed tamen mihi hæc solum dixisse sat est. Pachomium uerò aiunt primùm in spelunca uitã monasticam coluisse: eiq; sanctum angelũ uisum esse, præcepisseq; ut adolescentes monachos in unum cogeret, atq; unà cum illis ætatem ageret. Nam eum in monastico uiuendi genere præclarè exercitatũ: & ob eam causam debere præesse monachorũ conuentibus, ut multis prodesset: eosq; educaret legibus, quas esset ipse daturus. Dedisse autem illi tabulã, quam monachi adhuc seruant: in qua inerat scriptũ quod dam quod copiam faciebat singulis, tantum comedendi, bibendi, operãdi, ieiunandi, uel secus, quantum natura ferret. His uerò qui largius possent comedere, opera laboriosiora imposuit: faciliora autem & minus molesta, his qui corpora ieiunijs & abstinentia castigarent. Pręscripsit præterea, ut multas ædiculas extruendas curaret, & in singulis ut tres monachi habitarent: in una tamen domo ut oẽs cibũ caperent, uescerentur cum silentio, & ad mensas sederent uultu operto, ad eum finẽ, uti nec uidere uel se ipsos mutuò, uel aliud quicquam pręter mensas & apposita cibaria: ut nullus peregrinus unà cum illis epulareẽ, nisi duntaxat illac iter faciẽs exciperet hospitio. Si quis cum ipsis habitare cuperet, ut primò omniũ ad trienniũ grauioribus laborib. exerceret, & ita eorũ conuictus particeps fieret: ut uestireẽ pellibus, & caput tiaris laneis tegeret: has aũt tiaras tanq; punctis purpureis notari iussit. Quinetiã ut tunicis lineis, & zonis uterentur, mandauit: ut item cincti, in tuni-

B cis simul & pellibus dormirent: idq; sedendo in sellis ita cõstructis, ut utrinq; circunseptę, stratũ cuiusq; in se continerent. Vt præterea primo hebdomadæ, & ultimo die, ad diuinorũ mysteriorũ cõmunionẽ altari accedẽtes, soluerẽt zonas, & pelles deponerent: ut duodecies in singulos dies orarent, & sub uesperũ itidẽ: toties etiã noctu: hora nona, ternis uicib. Cũ cibũ caperẽt, ut ante singulas preces psalmũ cantarent. Postremò, ut totus conuentus in quatuor & uiginti classes distribuereẽ, & singulę singulis literis Gręcis uocarenẽ. uerbi gratia, ut simpliciores nũcuparentur iota: ut uafri ζ, uel ξ: ut alij aliarum literarum nominib. appellarenẽ, quemadmodum forma literæ rationẽ uitę classis cuiusq; aptè uideretur exprimere. His legib. suos discipulos instituit Pachomius, uir cum primis benignus, & Deo ualde charus, adeò ut prænosceret futura, & persæpe cum sanctis angelis in colloquiũ & cõgressum ueniret. Degit aũt ætatẽ in Tabenna insula Thebaidis: unde Tabẽnesiotę ad hoc tempus usq; nominantur. His legibus uitam instituentes, sunt maximam famæ celebritatem consecuti: eorumq; ita creuit multitudo, ut uiri ad septem milia unà ætatem traducerent. Nam conuentus eorum qui insulam Tabennam incolebant, quibus cum uixit Pachomius, circiter mille & trecentos numero habebat. Cęteri aũt in Thebaide & Ægypto habitabãt. Vna est uiuẽdi ratio ac disciplina omnibus, & omnia omniũ cõmunia. Cõuentũ aũt qui est in Tabẽna insula, matris loco ducunt, & qui illi præsunt, patres & principes arbitrantur. Per idem tempus Apollonius quoq; ob monasticam uiuendi disciplinam in magna laude fuit: quem ferunt quindecim annos natum, in solitudine uitam coluisse monasticã: at cum annum iam ætatis quadragesimum ageret, diuino iussu ad loca ab hominibus habitata se recepisse. Habuit hic etiam in Thebaide conuentum monachorum. Erat quidem Deo summè charus, admirabilium tum curationum, tum signorum quasi architectus & effector. Erat præterea eorum qui se uitæ monasticæ dedebant, magister bonus & perhumanus. Eius item preces ita exaudiebanẽ à Deo, ut nihil non eorum

Pachomius diuinitus alijs monachis præfectus: deq; tabula eidem data, et legibus eius monasticis.

Tabenna insula.

Tabẽnesiotæ.

Apollonius eremita.

eorum quę ab eo petebat, effectū redderet. nam cum perfectè sapiens esset, sapiēter A
postulabat ea quæ diuinum numen lubens solet cōcedere. Eisdem temporibus etiam sanctum Acuph uixisse coniicio: quē audiui, ex eo tēpore quo primùm Christum in persecutionis tēpestatibus pro Christiana religione excitatis, ingenuè confessus est, neque falsi quicquam dixisse, neque ullam rem terrenā concupiuisse: sed tamen quæ à Deo posceret, consecutum omnia, & à sancto angelo magistro omne uirtutis genus didicisse. Sed de monachis Aegypti sint hæc quidem hactenus à nobis commemorata. Iam uerò etiam Palæstina ab Aegyptiis edocta, par uitæ monasticæ genus ingressa fuerat. Quo quidem tempore sanctus Hilarion ibi percelebris fuit. huic patria erat pagus nomine *Thanatha, ab australi parte Gazæ situs, propè torrentem quem indigenæ pagi nomine nuncupant, in mare illabentem. Is grāmatici cuiusdam scholam Alexandrię frequētans, in solitudinem, quò uideret Antonium, profectus est. In cuius colloquium & congressum cum uenisset, decreuit monastico uiuendi generi se similiter dicare. Cum autem esset aliquantisper ibi cōmoratus, in patriam reuertit. nam nō dabatur ei facultas illic ex animi sententia acquiescendi, propterea quòd multi indies ad Antonium accederent. Vbi uerò parētes reperit mortuos, fortunas suas fratribus & uiris opis indigentibus distribuit. Ac cum nihil sibi omnino reliquisset, propter mare, in loco deserto (qui aberat à pago, in quo natus erat, circiter uiginti stadia) tempus ætatis degit. Habitauit autem in parua quadam domo, ex latere, storea & confractis tegulis constructa: cuius latitudo, altitudo, & lōgitudo ea fuit, ut cum staret, caput inclinare, cum iaceret, pedes contrahere cogeretur. Omnino enim se ad ærumnarum tolerantiam, & ad mollitiem uincendam assuefecit. Deniq; cōtinentia modesta ac seuera, eorum quos nos norimus, nemini secundus: quippe contra inediam, sitim, frigus, æstum, contra alias etiam perturbationes, contra illecebras quasque corpus & animum titillantes, animo uirili certauit. Erat spectatus moribus, oratione grauis, & in sacris literis exquisitè eruditus. Postremò, adeò Deo charus, uti ad sepulchrum eius etiamnum cōplures tum morbis uexati, tum exagitati dæmonibus curentur: atq; id fit non apud Palæstinos modò, ubi iam sepultus est, uerùm etiam (quod summè mirandū uidetur) apud Cyprios, ubi antè sepultus fuerat. Nam dum in Cypro uersabatur, fortè obiit mortem: à cuius insulæ indigenis tumulo conditus est, & magno in honore & uenerationе habitus. Postea uerò Hesychas, discipulus eius facilè illustrissimus, reliquias illius clàm abreptas deportauit in Palęstinam, inq; suo monasterio sepeliuit ex quo tempore dies festus, maxima hominum frequētia & summo splēdore quotannis ab indigenis celebratus est. Nam Palæstinis in more positum est, bonos ac pios uiros, qui apud ipsos uixerint, eo honoris genere afficere: quod quidem erga Abrilium, Anthedoniū, Alexionem ex Bethagathone, & ex Asalea Alaphionē (uiros eodem tempore, eodemq; regnante Imperatore, monasticum uiuēdi genus tam piè, tantaq; animi magnitudine excolentes, ut in urbibus & pagis illius regionis, superstitioni Gentilium admodum deditis, Christianam religionem magnopere amplificarent) declararunt. Per idem tempus circiter Edessam Iulianus exquisitissimum genus disciplinæ monasticæ exercuit: qui uelut corporis expers, talem uitæ institutionem ac modum secutus est, ut carne carere, & ex ossibus atque cute solum constare uideretur. quæ causa fuit, cur Ephraim scriptor Syrus opus de eius uita contexuerit. Quinetiam Deus ipse, hominum de illo confirmauit opinionem: quandoquidem dedit ei facultatem tum eiiciendi dæmones, tum morbos cuiusque generis sanandi: quod quidem non medicamentis, sed precibus ab eo factitatum est. Eodem tempore illa imperii pars, multis aliis quoque uiris ecclesiasticis, qui se totos in seuera uiuendi disciplina ponebant, admodum floruit: utpote in agro Edessenorum, in Abidenorum oppido, quod circa montem Gangalium sitū est: ex quorum numero fuere Daniel & Symeon. Verùm de monachis Syriæ hæc qui-

Acuph eremita.

Hilarion.

** Thanatha pag. al. Tabatha.*

B

Palæstinorum mos.

Abrilius.

Alexio.

Alaphio.

Iulianus eremita.

Ephraimi iulianus.

Daniel et Symeon monachi.

A hæc quidem in præsentia dicta sint. Postea autem, diuina largiente gratia, de illis ac
curatius differemus. Apud Armenios uerò, Paphlagones, & Ponti incolas, fer-
tur Eustathium ecclesiæ Sebastiæ, quę est urbs Armeniæ, episcopum, primùm cœ
pisse uitam monasticam & austeram illius institutionem colere: à cibis ad uiuendũ *Eustathius Sebastiæ episc.*
necessarijs, & à uestibus, quibus utendum est, abstinere: morũ & uitæ accuratè tra-
ductæ authorem extitisse: adeò ut nonnulli constanter affirment, librum Basilij ma
gni Cappadocis, qui ἀσκητικός, id est, de uita ac disciplina monastica, inscribitur, ab *Basilij ἀσκητικός.*
eo editum fuisse. Dicitur porrò, præ nimis exquisita disciplinæ norma ad absur-
das obseruationes delapsus esse, easq́ à legibus ecclesiasticis penitùs discrepantes.
Attamẽ sunt quidam, qui illum crimine eripiant: incusentq́ nõnullos ex eius di-
scipulis, quòd nuptias reprehendant: quòd in ędibus eorum qui matrimonium cõ-
traxerint, orare renuant: quòd presbyteros qui habent uxores, contemnant: quòd
diebus Dominicis ieiunent: quòd in ędibus agant cõuentus: quòd diuites omnino
à regno Dei exclusos pronuncient: quòd detestentur eos qui carnibus uescuntur:
quòd tunicas & stolas communiter quidẽ usitatas induere nullo modo uelint, sed
peregrino & insueto uestitu utantur: quòd deniq́ alia quàm plurima innouare stu
deant. Vnde mulieres non paucæ adductæ in fraudem, primùm uiros deseruerũt:
deinde cum non possent se temperare à stupro, grauiter peccarunt. Nonnullæ au
tem pietatis simulatione caput tondere, & contrà quàm deceret sexum muliebrem
uirilem habitum induere. His de causis episcopi finitimi Gangris, quę est urbs pri *Gangrense cõcilium.*
maria Paphlagonum, in unum conuenerunt, & istis ecclesia catholica interdicunt,
nisi singula dogmata, quæ modò recensuimus, secũdum decreta concilij reijciant.
In quo concilio fama est, Eustathium declarasse se non pertinaciæ, sed pię & seuerę
disciplinæ causa hæc introduxisse, & docuisse suos mutare habitum, & non aliter at
que reliquos sacerdotes passim incedere. Qui quidẽ cùm uitã ita instituerat, inter
B concionandum magnam hominibus excitauit admirationem. Et tamen, si uerũ di-
cere uolumus, in dicendo neutiquam disertus erat (nam dicendi artem neutiquam *Eustathius artis dicendi imperitus, persuadendi tamen ui præditus.*
exercuerat) sed ingenio planè admirabilis, & tam aptus ad persuadendum, ut mul-
tos tum uiros tum mulieres, qui in stuprum se totos effuderant, ad temperantem
& moderatam uitam traduxerit. Porrò commemorant illum operam sedulò de
disse, ut uirum ac mulierem, qui secundum institutum ecclesię uirginitatẽ professi
fuerant, & tamen erant de congressu inter ipsos accusati, à mutua cõsuetudine auo-
caret. At cum frustra laborem suscepisset, uehementer ingemuisse, dixisseq́: mulie-
rẽ quandam, quæ legitimo matrimonio uiro copulata erat, cũ suas de castitate cõ-
ciones audiuisset, à consuetudine, qua cõiugibus cum proprijs uiris uti liceat, se ab-
stinuisse: at hos nefaria inter se usos cõiunctione, sua oratione nequaquã à turpitu-
dine abduci potuisse. Quare in ea orbis terræ parte exquisitũ mõasticæ disciplinæ
genus talẽ habuisse authorẽ, memorię proditũ est. Thraces autem, Illyrici, & cæteri
Europæ incolæ, tametsi conuentus monachorum adhuc non haberent, tamen ui-
ris qui illud seuerum uiuendi genus excolebant, non penitùs caruerunt. Apud
quos id temporis percelebris fuit Martinus, Sabariæ, quod est oppidum Pãnonię *Martinus Sabariensis, etiam monachus, & Tarraconensis episc.*
illustri genere natus: in armis & re militari cum magna gloria uersatus, deniq́ prę-
fectus cohortis erat. Qui cum Dei cultum omnibus rebus prę poneret, seueram &
monasticam uitæ rationem consectatus est. Primùm apud Illyricos ætatem de-
git: ac cum ueram fidem tueri prompto animo contenderet, & quosdam illius regi
onis episcopos Arij doctrinam olere deprehendisset, insidijs appetitus, & sæpe pa-
làm uerberibus cæsus, demum in exiliũ pulsus est. Qui cũ Mediolanũ uenisset, so-
lus uitam egit. Inde etiam, cũ Auxentius illius urbis episcopus, qui erga fidem cõ-
cilij Nicęni parum sano ac syncero animo affectus erat, ei parasset insidias, se clàm
subduxit. Atq́ ad aliquod temporis spacium radicibus herbarũ contentus, insulã,
quam Gallinariã uocãt, incoluit. est illa quidẽ insula parua, & ædificiorũ expers, in *Gallinaria ins.*

Tyrrheno mari posita. Postea uerò episcopus ecclesiæ Tarraconẽsis cõstitutus est. A Vsq; eò itẽ in miraculis edẽdis processit, ut mortuũ excitasse credatur, aliaq; signa edidisse, Apostolorum signis non inferiora. In eadem imperij parte Hilariũ per idẽ tẽpus uixisse accepimus, uirũ & uitæ institutione & doctrinę præstantia planè diuinum: qui exilij Martini ꝓpter ueræ religionis studium se participem, & uelut socium effecit. Sed de uiris, qui illo tempore pietatis & ecclesiæ institutis obsecuti, sanctum & seuerum uitæ genus colebant, ista, uti à me literis prodita sunt, accepi. Erant tamen permulti alij, ńq; ualde illustres, qui eodẽ tempore in ecclesijs magna cum laude uixerunt: in quorum numero facilè primas tulêre, Eusebius episcopus Emesæ, Titus Bostræ, Serapion Thmuætensis episcopus, Basilius Ancyræ, Eudoxius Germaniciæ, Cæsareę Acacius, & Cyrillus, qui sedem Hierosolymitanam administrauit. Monimenta autem doctrinæ suæ, quæ tũ scripsere, tũ post se reliquêre, sunt multa sanè, & admodum memorabilia.

Hilarius

Doctores eius ætatis celebriores qui.

De Didymo cæco, & Aetio hæretico. CAPVT XIIII.

SVb idem tempus Didymus etiam scriptor ecclesiasticus, magna gloria fuit, sacræ scholæ Alexandrinę in qua sanctæ literæ ac disciplinę docebantur, præfectus: in cuius animo sapientia cuiusq; modi habitauit, adeò ut non poëtas solum & oratores, sed Astronomiam etiam, Geometriam, Arithmeticam, & philosophorũ opiniones accuratè percalluerit. quarum rerum omnium cognitionem sola mente, & sensu audiendi consecutus est. Nam cum adhuc adolescentulus, elemẽta primũ discere aggrederetur, lumina amisit. Iam uerò ut primùm pubescere cœpit, literarum & doctrinę cupiditate inflãmatus, eos qui hęc docebant, adijt, soloq; aurium subsidio illorum disciplinam cõbibit. Verùm tantas in sapientię studio fecit progressiones, ut etiã obscuras Mathematicorum pręceptiones assecutus sit. Dicitur porrò literarum formas in tabula altius aliquãto incisas digitis attingendo: quinetiam syllabas, uoces, & quę deinceps doceri solent, comprehensione mentis, crebraq; auditione, & rerum quas acceperat recordatione perdidicisse. Atque istud sanè nõ uulgare erat miraculum. Quinetiam multi fama illius commoti, Alexandriã aduentarunt, partim eum audituri, partim duntaxat uisuri. Arianis autẽ, dum doctrinam concilij Nicęni constanter tueretur, non parum exhibuit molestię. nam facilè auditores in suam perduxit sententiam: quod quidem nõ ui uerborum perficere uisus est, sed mira persuadẽdi ratione, dum unumquẽq; in rebus quę erãt uocatę in controuersiam, uelut sui iudicem constitueret. Qui autem ecclesię erant catholicę, eum summo studio & beneuolentia prosequebantur. nam conuentus monachorum in Aegypto uitam degentium, eum admodum cõmendarunt: & Antonius quoq; ille magnus quẽ ferunt, eodem tẽpore, ad fidem Athanasij suo testimonio cõfirmandam è solitudine Alexandriam profectum, ista Didymo dixisse: Non graue tibi, neq; molestũ debet esse, Didyme, illis carere oculis, quorũ lacertę, mures, & alia minuta abiectaq; animalia participia sunt: sed beatum & iucundũ potius quòd oculos habes similes angelorũ, qbus uerè Deũ contẽplaris, & uerã cognitionẽ exquisitè perspicis. Porrò autẽ apud Italos, & illius partis Imperij incolas, Eusebius & Hilarius, de quo suprà dixi ꝓpter singularẽ patrij sermonis & eloquẽtiæ pstantiam magna in laude fuerũt. Hilarij autẽ libros de fide, etiã ab his q cõtrariam tuebãtur fidei catholicę opinionẽ, admodum cõmendatos esse prędicãt. In eodẽ numero fuit Lucifer, quẽ hęresis cuiusdã suo nomine nuncupatę inuentorẽ fuisse fama est. Eodẽ tempore Aetius quoq;, magnopere etiã ab illis qui fidei Catholicę aduersabãtur, laudatus est: uir dialecticę peritus, ualdeq; ad ratiocinandum idoneus: in pugnis uerborum satis exercitatus, eiq; uni rei operam reuera nauans. Tandem uerò uelut temerè & inconsultò de Deo disserens, ἄθεος, id est impius, uel sine Deo nominatus est. Ferunt prætereà eum cum medicinam Antiochię, quę est urbs Syrię, primùm exerceret, studiosè que ecclesias frequentaret, & de sa- B

Didymus Alexandrinus, cæcus.

Antonij eremitæ ad Didymũ uerba, cæcitatis eius consolatoria.

Hilarij scripta.

Lucifer hæreticus.

Aetius ἄθεος.

A & de sacris Scripturis dissereret, uenisse in familiaritatē Galli Cæsaris: q tū magnā ducebat rationē ueræ religionis, & eos qbus pietas curæ fuit, amicè admodū & beneuolè cōplectebatur. Itaq; uerisimile est, Aetiū, cum ob tales disputationes in amicitiā Galli intrasset, istud genus disserēdi diligēter excoluisse, quo maiore in gratia apud eū se poneret. Etenim dicitur Aristotelicam etiā disciplinā percurrisse, & magistros eiusdē Alexādriæ crebrò adijsse. Itemq; præter istos, erāt alij numero cōplures in ecclesijs, qui cùm ad docendum, tū ad disserendum de sanctis literis idonei fuerunt. Verū omnes enumerare, magni laboris est. Neq; cuiquā molestum uideatur, quòd quosdam eorū quos percensui, cum errorē & sectarū uel authores fuerint, uel fautores, laudibus extulerim. Nam eos propter eloquentiam & dicendi facultatem planè admirabiles fuisse, equidem fateor: de doctrina autem uiderint illi, penes quos est potestas de ea iudicādi. Nā illa neque scribere institui, neq; sunt accōmodata historiæ: cuius munus est, uera narrare, nihilq; adijcere de suo. Quare quicunque eo tempore, uti ad nos perlatū est, uel Latini, uel Græci seemonis periti, ob doctrinam & eloquentiam sunt maximam laudem & famæ celebritatem consecuti, in eorum numerum, quos commemorauimus, sint à nobis relati.

Gallus Cæsar.

Historiæ munus.

De sancto Ephraim. CAP. XV.

PEr idem tempus, prēter cēteros in magna laude uixisse, & ecclesiam catholicam cùm primis exornasse uisus est Ephraim Syrus: qui Nisibæ natus, genus ex illius urbis indigenis duxit. Hic disciplina monastica uitā instituēs, cum neq; à quoq; didicisset, neq; expectaret se talem euasurum, derepentè in linguæ Syriacæ peritia tantum profecit, ut summarum philosophiæ prēceptionū intelligentiam adeptus sit: & nō solum facilitate ac splendore orationis, sed etiam sententiarum crebritate atq; sapientia Græcos scriptores facilè præstantissimos superarit. Nā istorū scripta si quis uel in Syriacam uelit, uel in aliā linguā conuertere, & cōdimenta (ut ita dicā)
B Græcarū argutiarum adimere, statim deprehendetur priorē uenustatē amisisse. At uerò in libris Ephraim idē minimè accidit. nam non modò cum ei adhuc uita suppeditaret, uerùm hoc tempore etiam, eius scripta in Græcum sermonem uertūtur: atq; orationis uis & elegātia nō multo inferior est ea in qua primùm edita sunt: sed cū Grēcus etiam illa Grēcè legat, perinde ea admirat̄, atq; si Syrus esset, & Syriacè legeret. Quinetiam Basilius q Cæsareæ, urbis primariæ Cappadociæ postea episcopus fuit, hūc hominē eruditionis causa in primis admiratus est, & summè laudauit. Quapropter Ephraim iure optimo mihi uidet̄ hoc laudis testimonium, prolatum ore Basilij (quem omniū sui temporis eloquētissimū fuisse inter omnes cōstat) ab omnibus Græcis, q tum propter doctrinam in magna admiratione fuerunt, consecutus. Dicitur porrò tricies cētenas miriades carminū, si omnia simul numerare uelis, cōscripsisse: eaq; haberi in manibus multorū, q fuerunt eius discipuli, quiq; studiosè illius doctrinā imitati sunt: quorū illustrissimi fuerunt Abbas, Zenobius, Abrahā, Meras, & Symeon: de qbus tū Syri, tum quotquot doctrinē Syriacæ diligēter operā nauant, magnopere gloriantur. Pari ratione etiā Paulonam, Aranad, ꝓpter eloquentiam laudant illi quidem: tamē eos à pia doctrina per errorem desciuisse memorant. Neq; equidē ignoro, olim quoq; similiter apud Osroenos fuisse uiros eloquentissimos, Bardesanem, authorem sectæ cuiusdam ipsius nomine appellatæ, & Harmoniū eius filium: quem dicunt Grēcorū disciplinis educatū fuisse, ac primùm patriū sermonē astrinxisse numeris, & modis musicis cantorumq; cœtibus tradidisse, ad quē modum etiam hoc tēpore canūt Syri: non quòd carminibus ab Harmonio scriptis, sed q eodem genere concētus & numerorū utātur. Nam cū Harmonius neq; à paterna hēresi, neq; ab opinionibus quas philosophi Gētiles de animo, de ortu corporis & interitu, & de regeneratione tenent, omnino uacuus esset, cumq; ea q̄ scripserat, ad lyrā composuisset, & easdē opiniones suis scriptis admiscuisset: Ephraim uidens Syros & uerborū elegantia, & numerosis modis cōcentus mirè

Ephraim Syrus, eiusq; scripta.

Basilij eloquētia.

Ephraimi discipuli.

Paulonas.

Aranad.

Bardesanes.

Harmonius.

tus mirè delinitos,atq; eo pacto ad similiter cũ Harmonio sentiendum assuefactos, A quãuis Gręcæ literaturæ esset expers,tamen in numeris uersuum Harmonij comprehendendis se attentè defixit,& ad modos carminum eius,alia carmina doctrinę ecclesiasticæ consentientia composuit:cuius generis sunt ea quidem, quę hymnos diuinos,& laudes uirorum qui uitam à perturbationibus animi uacuã degebãt,cõplectunť.Ex quo quidẽ tempore Syri modos ab Ephraim fusos,iuxta concentum Harmonij obseruantes canũt.Quantũ igitur ingenio excelluerit,hinc facilè coniectura capi potest. Quod autem attinet ad institutionem uitæ,se bonis operibus & exquisita uiuendi disciplina nobilitauit,quietemq; & tranquillitatem uehementer amplexatus est.Grauis p̃terea erat,& sibi usque eò ab hominum calumnijs cauebat,ut etiam aspectum cuiusq; mulieris sedulò uitarit.Nam fama est,mulierẽ quandam uita dissolutam & moribus planè impudentẽ,seu ut hominẽ tentaret ipsa,seu ab alijs mercede cõducta istud conareť,quodam tempore dedita opera ei ex aduerso obuiam in angiporto prodijsse,illumq; intentis oculis aspexisse.Eum aũt acriter increpasse mulierem,iussisseq; ut terram intueretur.Mulierem uerò respondisse: Quî possum ipsa istud facere,q̃ nõ ex terra,sed ex te edita sum? est enim æquius, ut tu terram aspicias,ex qua ortum habes:ipsa autẽ ut te intuear,unde procreata sum. Itaq; Ephraim mulierẽ ualde admiratus,quod inter eos acciderat, libro quodã accuratè descripsit:quem librum,qui sunt inter Syros diserti,in numerũ librorum illorum qui sunt accuratè ab eo elaborati,referunt. Est etiam memorię proditum illum,quanquam antea iræ moderari non poterat:tamẽ ex eo tempore quo uitam monasticam excolere cœperat,nunquam uisum esse à quoquam ira incensum. Itaque cùm multis diebus,uti solebat,ieiunasset: minister,qui obsoniũ ei deferebat, ollam fregit.Quem cum Ephraim uideret pudore & metu perculsum:quin bono animo es,inquit,atque eamus ad obsonium,quoniam illud ad nos nõ uenit. Quare circiter ollę fragmenta accũbens,cœnauit. Porrò aũt quàm strenuè inanẽ gloriam represserit,ex eo quod modò dicetur satis potest intelligi. Quodam tempore B quidam ei ad episcopatum gerendum suffragati, comprehendere hominem conantur,uti ad locum in quo crearetur episcopus,deducerent.Quod simul ut intellexit,in forum cursitat:atque incompositè incedendo,uestem lacerando, & cibum palàm capiendo,se furere monstrat. Vbi uerò hi qui eum comprehenderant,illum è mentis potestate exiuisse arbitrarẽtur,& appetitio qua ad eum constituendũ episcopum ferebantur,restincta esset,ille idoneum tempus nactus,clàm aufugit: & tãtisper latitauit,dũ alter eius loco creatus esset episcopus. Verùm ista de Ephraim dixisse contentus ero. De quo tametsi eiusdem loci indigenę & norũt multò plura,& cõmemorant:tamen unũ solum p̃terea,quod ab eo nõ longè ante mortem gestum est,quoniam mihi quidem uidetur admodũ memorabile,hoc loco literis mãdabo. Cũ fames urbem Edessenorum iã longo tempore antè occupasset,Ephraim è domo,in qua monasticã degebat uitam,egressus,eos quibus suppetebant facultates,grauiter incusauit;quòd uidelicet cùm minimè oporteret, tribules inopia rerum necessariarũ confectos negligerent,diuitias suas studiosè seruarent, idq; ad suum ipsorum damnũ,& cruciatum animæ suæ:quam nõ modò diuitijs cuiusque generis,uerùm etiã ipsi corpori,& alijs rebus omnibus præponendã sapienter demõstrabat.quam quidem illos ꝑ nihilo ducere,re ipsa planè ostendit.Illi igitur hominem & eius uerba reueriti,dixere ad hunc modum: Nobis quidem opes minimè curæ sunt,sed cui eas distribuendas committamus, admodum incerti sumus: pręsertim cum omnes ferè lucri cupiditate ardeant,& hanc rem uelut mercaturam ad quæstum faciant. Tum Ephraim sciscitatur ab illis:Qualis quæso ipse uobis uideor? Qui cum fidelem,spectatum admodum & bonum uirum, & talem esse, qualem opinio de eo habita ostendebat,confiterentur: Vestrûm,inquit,causa,hoc quicquid est negocij mihi mea sponte sumo. Atque argento ab illis accepto, circiter le-

Hymni Ephraim,& uitæ austeritas.

Iræ moderatio.

Inanis gloriæ contemptus.

Edessenorum fami quomodo occurrerit.

A citer lectulos trecentos in publicis porticibus constituit:& nõ eorum solum quos fames in morbum coniecerat, curam suscepit,uerùm etiam peregrinos,& eos qui egestate rerum ad uitã necessariarum coacti,ex agris eò uenerãt, benignè tractauit. Vbi autem fames extincta est,rediјt in domum,in qua antea ætatem degerat. Paucis uerò post interpositis diebus,obiјt mortem: qui quanquam in ordine clericali ad diaconatum solùm elatus erat,tamen nõ minus omnium sermone ob uirtutem celebratus est,quàm hi qui propter sacerdotiј dignitatem,institutionem bonæ uitæ,& excellentem doctrinam in magna admiratione fuerunt. Quare sint ista quidem tãquam indicia quædam uirtutis illius,quæ in Ephraim elucebat. Nam de eo pro dignitate dicere,atq; omnino quo pacto ille, & aliј singuli qui per idem tẽpus monasticæ disciplinæ se dedebant,uitam & mores instituerint,& apud quos ætatem degerint,accuratè disserere,scriptorem sanè requirat qualis ille ipse fuit. A' me quidem certè tum propter doctrinæ tenuitatem,tum propter ignorationem & uirorum ipsorum,& rerum præclarè ab illis gestarum,haud fieri posse uideo. Nam nonnulli in solitudine delituerunt:aliј in turba ciuitatum uitam degentes,se opinione hominum abiectos,& nihil à uulgo differre ostenderunt:qui quamuis uirtutem sedulò excolerẽt,tamen ueram sunt de se ementiti opinionem, quò minimè ab aliјs laudarentur. Nam dum ad bona futura,quibus rectè facta remunerantur,aciem mentis acriter intenderent,testem suorum operum Deum solum effecerunt: gloriam autem, quæ ab hominibus uirtuti tribui solet, omnino pro nihilo putarunt.

Ephraimi mors.

De statu rerum tunc temporis: & quòd Imperatorum & Archiepiscoporum mutuo consensu Christi dogma amplificatum sit.

CAPUT XVI.

POrrò cum præsides etiam ecclesiarum eo tempore uitam accuratè transigerent, B & populi ab eiusmodi pastoribus instituti nõ sine causa se ad Christum sanctè colendum studiosè compararent,religio Christiana in dies singulos creuit:& propter ardens pietatis ac uirtutis studium,atque adeò facta admirabilia ecclesiasticorum uirorum sanctorum & piè uitam degentium,Gentiles superstitionis præstigiјs obcæcatos attraxit ad se,atque traduxit. Istas res quoque auxère Imperatores, qui non minus studiј in ecclesiјs amplificandis,quàm pater,posuerunt: clericis, liberis eorum,& familiæ,eximios honores & immunitatem quoq; tribuerũt: atque non modò paternis suffragati sunt legibus,sed proprias etiam ac suas cõtra eos qui simulachris immolare,eadem colere,aut ullum alium ritum Gẽtilis religionis obseruare aggrederentur. Delubra itẽ ubiq; uel in urbibus,uel in agris posita,occludi mandarunt:quæ quidem distribuebãt ecclesiјs,quæ uel locis ipsis,uel corũ materia egere uiderentur. Nam maxima ab illis suscepta cura est,ut ecclesias, quæ temporis diuturnitate ruinosæ essent,reficerentur,aliæ autem è primis iactis fundamẽtis magnificè ædificarentur:ex quarum numero fuit ecclesia Emesæ, illustrisima illa quidem,& pulchritudine planè insignis. Quinetiam lege sanciuerũt, ut nullus Iudæus seruum ex alia secta emeret. Quod si secus faceret,seruum publicum esse. Porrò si quisquam circumcideretur,ut lex Iudæorum postulat, capitis supplicio & bonorum amisione mulctari. Nam cùm omnibus modis religionem augere studerent,huic rei etiam prouiderũt,ut nemo impunè eos qui ex eo genere nõ essent, ad ritum Iudæorum attraherent:sed ut hi qui spem in religione Christiana posuerant,in ecclesia continerentur. Nam religio Christiana maximè ex populo gentili creuit.

Religio Christiana quomodo creuerit.

Constantis & Constantiј Impp. in promouenda religione studium & leges.

Christianismus ex gentilitate potiss. auctus.

De opinione liberorum Constantini: & Homousiј & Homoiusiј differentia, & unde effectũ sit,ut Constantius à recta fide diuerterit.

CAP. XVII.

QVinetiam isti Imperatores de ipsa religione primò opinionem paternam tenuere.nã ambo fidẽ conciliј Nicæni approbarunt: in qua Constans quidem

Cōſtantij Imp. à uera fide deflexio.

ad extremum uitæ diem perſeuerauit. Conſtantius autem, etſi aliquādiu in ea perſtitit opinione: poſtea tamen uoce Conſubſtantiali reprehenſa, de priore ſententia depulſus eſt, uerùm filium patri ſubſtantia ſimilem confiteri nō omnino recuſauit. A

Euſebius autem, & alij nonnulli epiſcopi, qui id temporis in Oriēte propter doctrinæ & uitę piè inſtitutæ præſtantiam in magno honore habebantur, filium patri conſubſtātialem dicere: & filium patri ſubſtātia ſimilem inter ſe, ut ſcimus, differre uoluerunt. Nam hanc uocem ὁμοούσιον, id eſt conſubſtātiale, in corporibus ꝓpriè intelligi: uelut hominum, & cæterorum animalium, arborum, & plantarum, q̄ ex ſimili ſubſtantia conſtant, ſimilem'q; ortum habent. At uerò ὁμοιούσιον, id eſt ſubſtantia ſimile, in rebus corporis expertibus, ut in Deo & angelis, cerni: cum alterutra res per ſe, ſecūdum propriam ſubſtantiam ac ſuam intelligatur. Eiuſmodi rationibus etiam imperator Conſtantius de priore ſententia deductus eſt. Et cùm in eadē opinione, uti ipſe conijcio (ſi modò ſenſum ſolū ſpectemus) cū patre & fratre eſſet, uerbū tamen cum uerbo commutans, pro Conſubſtantiali, Simile ſubſtātia dixit. Nam hoc quidem harum rerum interpretibus uiſum eſt, qui cōſtanter affirmarent, iſtud nomen ad rem ſignificandam multò exquiſitius eſſe. quòd ſi quis aliter diceret, eum uiſum iri rem corpore uacantem pro corpore intelligere: quod quidē pleriq; ſtultum exiſtimarunt. Dixerunt enim, ex rebus quæ oculis cernuntur, nomina ad res mente ſola perceptas exprimendas ſumenda eſſe: nihil'q; eſſe in uerbo periculi, ſi non in ſenſu erratum eſſet.

ὁμοούσιον quid ab ὁμοιούσιον differat.

Rurſus de Homouſio, & Ariminenſi concilio, quomodo, unde, & qua de cauſa conuocatum eſt. CAPUT XVIII.

NEc mirum ſanè, Imperatori iſtud contigiſſe: cum permulti etiam epiſcopi, qui fidei concilij Nicæni conſentiebant, hoc nomen ſine contētione admiſiſſent: qui quidem utroque uerbo, diſcrimine omni remoto, ad unam eandem'q; rem ſignificandam uſi ſunt. Quare mihi quidem uidetur illa oratio, quę tam inſolenter ab Arianis iactata eſt, multum à ueritate diſcrepare. aiunt enim, poſt concilium Nicænum complures epiſcopos, ex quorum numero fuere Euſebius & Theognis, renuiſſe deinceps, filium patri cōſubſtantialē dicere: Conſtantinū'q; ea re grauiter commotum, exilio eos addixiſſe. At cum ſomnium, aut (uti ipſi prædicāt) uera uiſio ſorori Imperatoris diuinitùs oblata eſſet, ꝙ iſti epiſcopi rectè de Deo ſentirent, quod'q; iniuſtè in exiliū miſſi eſſent, Imperatorem inde eos reuocaſſe: ſciſcitatum'q; ab illis eſſe, q̄d cauſæ eſſet, cur à decretis concilij Nicæni diſſentirent, id'q;, cum ipſi formulæ fidei in eo concilio editæ eſſent facti participes: eos autem reſpondiſſe, quòd neutiquam ex animo ei aſſenſi fuiſſent: ſed quòd uererentur, ne ille (ut erat ueriſimile cōtentionem de hac re ſuſceptam imꝓbans, à religione Chriſtiana, uelut ambigua & plena controuerſiæ, ad Gentilium ſuperſtitionem ſe trāsferret, & eccleſiam, quoniam nuper fidem Chriſti receperat, & adhuc lauacro minimè tinctus erat baptiſmatis, perſequi inciperet. Qua audita ſatisfactione, ferūt Cōſtātinum ueniam illis tribuiſſe: prouidiſſe'q; ut aliud rurſus conciliū cogeretur. At uerò dum iſta inſtitueret, morte antè occupatum, quàm poſſet ea perficere: ac propterea filio Conſtantio, utpote maiori natu quàm Conſtans erat dediſſe in mandatis, ut hanc rem perficiendam curaret: quippe imperium ei nihil profuturum, niſi diuinum numen primò omnium fide conſentiente ac concordi coleretur. Itaq; Cōſtantium patris uoluntati obſequentem, concilium Arimini conuocaſſe: ex qua una re maximè eorum mendacium perſpicuè deprehenditur. Nam Arimini cōuenere ad concilium epiſcopi Hypatio & Euſebio Coſſ. cum iam Conſtantius poſt mortem patris in imperij adminiſtratione circiter uiginti duos annos confeciſſet: multa'q; interea temporis concilia celebrata eſſent, in quibus de his uocibus Conſubſtantiali & Subſtantia ſimili, diſceptatum fuiſſet. Omnino autem nemo B

Ariminenſe cōcilium, eiuſq; cauſa.

filium

A filium patri substantia similē opinari uoluit, quoad Aetius grauiter de hac re disseruisset. Ad quam doctrinam tollendam, Imperatoris mandato episcopi tum Arimini, tum in Seleucia, eodem tempore in unū conuenerunt. Quare constat, non mandatum Constantini, sed Aetij disputationem, causam concilij Ariminensis uerè fuisse. Atque quòd ista quidem ita se habeant, in sequenti quoque sermone ostendemus.

Quòd epistolis Constantij reuersus Athanasius, sedem suam capeßit: & de episcopis Antiochenis, & alterna Constantij & Athanasij petitione, & numinis in hymnis celebratione. CAP. XIX.

CONstans aūt rebus gestis in cōcilio Sardicensi cognitis, scripsit ad fratrē Constantium literas, uti Athanasio & Paulo ecclesias suas redderet. Vbi uerò intellexit fratrem diem de die ducere, scripsit denuò, ut uel uiros istos reciperet, uel se ad bellum gerendum pararet. Constantius igitur cum de hac re cum episcopis Orientis communicasset, stultum putauit ob eam causam bellum ciuile & intestinum suscipere. Quo quidem consilio inductus, Athanasiū ex Italia accersit: datque illi potestatem publicos currus, quib. rediret, capiendi, atque crebris literis ad ocyus reuertēdum hortatur. Athanasius autem eo tempore in Aquileia uitam agens, acceptis Constantij literis, uenit Romam, cum Iulio, quid sibi agendum sit, constituturus. qui eum perhumanitùs dimisit, deditque eius causa ad clerum & populum Alexandrinum literas, quibus tum eum, utpote multis periculis nobilitatum, magnopere (uti par erat) laudaret: tum ecclesiæ Alexandrinæ reditum tam præclari episcopi gratularetꝛ: tum denique, ut eadē cum illo sentiret, hortaretꝛ. Inde uerò Antiochiā, urbem Syriæ, in qua iam tum cōmorabatur Imperator, rectà cōtendit: cuius urbis ecclesias iam administrabat Leontius. Nam post exilium Eustathij, fautores sectæ Arianæ Antiochiæ sedem obtinebant: primū Euphronius, deinde Placitus, tū Stephanus: quo, uelut episcopatu indigno, inde dimoto, ad extremum Leōtius episco-

B patum illum gessit: quem quidē, ut à fide catholica auersum, deuitauit Athanasius. Atque cum illis qui Eustathiani uocabanꝛ, cōmunicauit, cōuentu in ædibus priuatis peracto. Vbi aūt Constantium beneuolum erga se, & facilem expertus est, & putauit suam sibi ecclesiā restitutā fore: Imperator admonitus ab Arianæ sectæ præsidibus, Sum equidem, inquit, paratus ad promissa præstanda, quibus impulsus te accersiui. Quare ipse beneficium, quod ego abs te petā, iure debes mihi concedere. Id quidem est, ut ex multis ecclesijs, quæ tuæ ditioni subijciunꝛ, unam habeāt illi, qui tecum cōmunicare detrectēt. Cui Athanasius: Maximè, inquit, ô Imperator: quandoquidem æquum, imò uerò necesse est, tuis mandatis obtemperare: neque profecto tibi equidem contradicam. Verùm cum Antiochiæ quoque sint, qui cōmunionem eorum qui aliter atque nos de religione sentiunt, omnino refugiant, idcirco simile beneficium abs te mihi tribui postulo: ut uidelicet isti itidem in hac urbe unam habeant ecclesiam, in qua liberè ac sine metu in unum cōueniant. Postulatione igitur Athanasij ab Imperatore, uelut æqua approbata, commodum uisum est Arianis rem silentio præterire: quippe existimarunt, suam opinionem propter Athanasium nullam omnino apud Alexandrinos progreßionē facturam, præsertim cum ille non modò ad suæ doctrinæ fautores in eadem firmè continendos, uerùm etiam ad pelliciendos aduersarios satis haberet uirium & facultatis. Apud Antiochenos autem, si istud fieret, primùm Eustathianos, qui multi erant numero, coniunctus facturos: deinde, uti simile ueri erat, nouas res molituros, cum impunè suos in unum cogere possent. Quandoquidē Arianis etiam ecclesias occupātibus, totus clerus ac populus Antiochenus eorum opinionibus nō penitùs obsequeretur: sed in cœtus pro more, dum Deū hymnis collaudabant, distributi, sub finem hymnorum singuli suā opinionē declararēt, & alij non patrem modò, sed filiū etiā, utpote patri honore æqualem, gloria efferrent, alij patrē in filio esse dicerent, atque per hanc præpositionē In, filium patre inferiorē ostendere conarenꝛ. Tandē, his rebus ita

Athanasius Constantij literis reuocatus.

Leontius Antiochiæ episc.

Athanasij & Constātij Imp. [illegible]

Hymnorum in ecclesia diuersitas.

comparatis, Leõtius, qui sectæ Arianæ deditus, illo tempore sedẽ episcopalẽ Antiochenam gubernaret, incertus animi quid ageret, tametsi non aggrederetur eos qui hymnis fidei concilij Niceni cõsentientibus Deũ laudarent, prohibere (metuebat enim, ne populus seditionem conflaret) tamen manu ad caput, quod iam ualde canescebat, admota, dixisse fertur: Hac niue liquefacta, multum erit luti. Quo significare uoluit, se mortuo, dispares illos hymnorum modos tandem in populi seditionẽ recasuros, quando episcopi, qui ei succederent, nullo modo passuri essent, itidem se populi arbitrio in omnes partes circumferri.

A

Leontij dictũ.

Quid Constantius pro Athanasio Aegyptijs scripserit, & de Hierosolymitano concilio. CAP. XX.

IMperator autem dimittit Athanasiũ in Ægyptũ, scripsitq; pro eo literas cùm ad episcopos & presbyteros cuiusq; ciuitatis, tũ ad populũ ecclesię Alexãdrinę: quibus & uitam eius piè actam, & probitatem morum commẽdauit: eosq; cohortatus est, uti ei, utpote suo antistiti, parentes precibus & orationibus Deum religiosè colerent. Quòd si qui maleuolentia suffusi, se seditiosos ostenderent, eos secundum leges de eiusmodi hominibus sancitas, pœnas daturos. Dedit præterea mandatum, ut literæ contra Athanasium & eius communionis participes scriptę, è tabulis publicis eximerẽt: atq; ut clerici quoq; illius pristina immunitate, quæ ipsorum ministerijs tributa fuerat, fruerẽtur. De qua re scripsit etiam ad Aegypti & Libyæ præsides. Athanasius autem cum uenisset in Ægyptũ, quotquot sectæ Arianæ deditos cognoscebat, eos abdicauit: quorum uerò fidem habebat exploratè cognitam & probatam, illis ecclesiarum concredidit administrationem, fidemq; concilij Nicæni tenere, eiq; studiosè adhærescere iussit. Dicit porrò per alias quoq; nationes eodem tempore iter faciens, si quas fortè ecclesias ab Arianis occupatas offenderet, eodem modo cum illis egisse. Itaq; istud demum ei criminis loco obiecerunt: quòd scilicet in urbibus nihil ad se pertinentib. ministros ecclesiæ instituere auderet. Verùm cum inuitis etiam aduersarijs res propter reditum ei prosperè succedere, & propter amicitiam Cõstantis Imperatoris à nemine contemni, sed in maiore quàm antè honore haberi uideretur: coplures etiã episcopi inimicitijs erga illum depositis, cum eo communicarunt, in quorum numero fuere episcopi Palæstini. nam cum id temporis per Palęstinã transiret, eum beneuolè & humanitùs exceperũt: atq; cõcilio Hierosolymis coacto, Maximus & alij episcopi pro eo scripsere ista:

Constãtij pro Athanasio literæ.

Athanasij in ecclesijs per Aegyptũ repurgandis studium.

B

Concilij Hierosolymitani ad Aegyptios pro Athanasio epistola. CAP. XXI.

Sanctum concilium Hierosolymis coactum, episcopis Aegypti & Libyæ, & presbyteris quoq; & diaconis, & populo Alexandriæ, charißimis & cùm primis desideratis fratribus in Christo, S.

DEo uniuersarum rerum moderatori, fratres chariss. pro admirabilibus beneficijs, cùm quę omni tempore in nos, tum quæ modò in uestram ecclesiã contulerit, Athanasiũ pastorẽ uestrum, & dominũ ac collegam nostrũ uobis reddendo, nullo modo dignas gratias agere possumus. Nam quis aliquando sperare poterat, se oculis ista aspecturũ, quę uos iam estis re ipsa cõsecuti? Sed uestrę preces sine dubio sunt exauditę ab omniũ rerũ gubernatore Deo, qui uestrę curã gerit ecclesię, qui uestras lachrymas & lamẽta intuitus est: ac propterea uestris orationib. aures clemẽs adhibuit. Eratis enim tanquã oues abiectę, malè uexatę, nõ habentes pastorẽ. Et ob hanc causam, qui uerus pastor est, & suarum ouiũ diligens curator, in uos de cœlo respexit: & quę desiderabatis, uobis benignè restituit. Quinetiã nos omnia quę ad pacẽ Ecclesię faciant molientes, & uestrę aspirãtes charitati, eũ antè amicè amplexati sumus, quàm ad uos uenerit. Atque cũ eo cõmunicantes, has salutationes ad uos, & uota nostra gratulandi causa per illum misimus ad eum finem, ut intelligatis tũ nos uinculo charitatis cũ eo colligatos esse, tũ uos debere pro religiosissimis sanctissimisq; Imperatorib. Deũ sedulò precari, qui uestro perspecto desiderio, & eius sincera pietate cognita, illũ uobis honorificẽtissimè restituere dignati sunt.

Hierosolymitani concilij pro Athanasio literæ.

Quare

A Quare obuijs (ut aiunt) ulnis eum complexi, debitas preces cum gratiarum actione Deo, qui hoc beneficium uobis tribuerit, pro eo adhibere laborate: quò uos perpetuò, Dei largiẽte gratia, lætemini: & Dominũ Deum laudibus efferatis in Christo Iesu, Domino nostro, per quem patri sit gloria in perpetuum: Amen.

Valentis & Vrsacij Arianorum ad episcopum Romanum confessio: quòd falsa confictaq́; fuerint, quæ contra Athanasium loquuti sunt. CAP. XXII.

Atque hęc quidem concilium Hierosolymis conuocatũ, ex Palæstina scripsit ad hunc modum. Vnde certissimum extabat argumentũ, episcopos Tyri cõgregatos iniustè Athanasium condemnasse. nam Valẽs & Vrsacius, qui cũ Theognide, ut suprà dictum est, in Mareotem proficiscebantur, quæsitum, utrum sacrũ calicem, sicut ab Ischyrione accusatus fuerat, confregisset, nec ne: pœnitentia inducti, hæc ad Iulium episcopum Romanum scripsere:

Domino beatissimo Papæ Iulio, Vrsacius & Valens S.

¶ Quoniam nemini obscurum est, nos per literas nostras, quibus tuę sanctitatis literis respõdimus, iam pridẽ Athanasio grauiter obtrectasse: & ea de causa, quam significabamus, in fraudem deductos, non potuisse rationem facti nostri reddere: idcirco apud tuam pietatem præsentibus omnibus presbyteris, fratribus nostris, ingenuè confitemur, omnia quæ ante hoc tempus ad aures nostras de prędicto Athanasio peruenerunt, falsa esse, commenticia, & ab eo reuera omnino aliena. Quãobrem cum illo deinceps communicãdi magna cupiditate ducimur: idq́; maximè, quòd tua pietas propter insitam sibi bonitatẽ nostro errori ignoscere dignata est. quinetiam hoc quoque confitemur, si quando nos episcopi Orientis, uel Athanasius ipse, præ malitia in iudicium de hac re uocare uoluerint, nos ab eo quod tu statueris, minimè descituros. Ario autem, & eius propugnatoribus, qui non modò dicunt tempus fuisse quando filius Dei non erat, & Christum ex nihilo constare, ue-
B rùm etiam negant Christum Deum esse, & filium Dei ante secula extitisse, (sicut in superiore nostro libello Mediolani edito ostẽdimus) & hoc tempore & aliàs semper anathema denunciamus. His literis nostra ipsorum manu scriptis confitemur rursum, nos hæresim Arianam, uti antè dictum est, & eius defensores perpetuò condemnasse.

Valentis & Vrsacij Arianorum pro Athanasij innocentia testimonium.

Eorundem Arianismi recantatio.

Ego Vrsacius huic meæ confessioni coràm subscripsi.
Similiter etiam & ego Valens.

Quare quæ Iulio confitebantur, sunt ista quidem: quæ autẽ scripsere ad Athanasium, hoc in loco quoq; à me sunt ponenda necessariò. Sic enim se habent:

Eorundem ad magnum Athanasium, pro ineunda cum eo concordia, Epistola: & quomodo reliquis Orientalibus episcopis suæ cuiq; sedes redditæ fuerint: quodq; rursus eiecto Macedonio, Paulus episcopatum recuperauit. CAP. XXIII.

Domino ac fratri Athanasio episcopo, Vrsacius & Valens episcopi S.

Occasionem quidem nacti, frater charissime, per fratrẽ & cõpresbyterum nostrum Musæum, qui ad te uenit, literas dandi, per hunc ad te ex Aquileia salutẽ mittimus: petimusq́; abs te, ut sano ac sincero animo nostras literas legas. Atque si per literas nobis respõsum dederis, efficies profectò, ut nos de tua nobiscum reconciliata gratia admodum cõfidamus. Nam te scire uolumus, nos tecum & pacem habere, & communionem ecclesiasticam. Has quidem res ita se habere, salutatio à nobis per istas literas ad te missa, satis magno indicio est.

Eorundem ad Athanasium epistola.

Athanasius igitur ab ea imperij parte quæ uergit ad solis occasum, in Ægyptũ reuertit. Paulus item, Marcellus, Asclepas, & Lucius, suas episcopales sedes recuperarunt: quandoquidem ex literis Imperatoris, hisce quoq; facta est potestas ad sua redeundi. Quinetiam Paulo Cõstantinopolim ingresso, cessit Macedonius, & separatim per se conuentus egit. Ancyræ autem, cum Marcellus in eam intraret, Basilio ex illa Ecclesia depulso, maximus tumultus fortè ortus est. Cæteris uerò episcopis ad suas sedes non ita difficilis patebat aditus.

Episcopis Orientalibus sedes suæ restitutæ.

Tertij libri FINIS.

HERMIÆ

HERMIAE SOZOMENI SALAMINII HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBER QVARTVS.

De Constantis Augusti cæde, & rebus quæ Romæ euenerint. CAPUT I.

Constantis mors.

Bretãnio Imp. declaratus.

Nepotianus cæsus.

Constantius Imp. renunciatus.

ATQVE ista quidem ita accidisse cognouimus. Quarto autẽ anno post concilium Sardicense, Constans in Gallia uersus solem occidentem sita, interficitur: Magnentius uerò, qui cædem ei per insidias parauerat, omnem eius ditionem in suam potestatem redegit. Porrò Bretannio quidam Sirmij à militibus Illyricis Imperator declaratus est. Maxima autem pars istarum calamitatum in damnum antiquæ Romæ propterea recidit, quòd Nepotianus, filius sororis Constantini Imperatoris, cum multos gladiatores sibi asciuisset, de imperio decertare cœpit. Verùm iste quidem à militibus Magnentij trucidatus est. Constantius uerò, ubi summa imperij ad ipsum solum redijt, Imperator renunciatus ad tyrãnos è medio tollendos omni cura & cogitatione incubuit. interim Athanasius concessit Alexandriam, cõciliumq; episcoporum Ægypti cogendum curauit, quò decreta tum Sardicæ de ipso, tum in Palęstina sancita, suffragijs suis quoque confirmarent. A

Quòd Constantius Athanasium rursus abigit: & qui Consubstantiale propugnabant, exilio mulctati & de Pauli Constantinopolitani morte: & quòd Macedonius iterum ad sedem restitutus, multa nepharia designauit: & de Martyrio & Marciano martyribus. CAP. II.

Constantij in tuenda religione inconstantia.

Pauli Constantinopol. interitus.

Macedonius ecclesia Constantinopolit. potitus, in orthodoxos sæuit.

Macedonius episcopatu abdicatus.

Martyrij & Marciani cædes.

IMperator autem Constantius calumnijs Arianorum inductus, non in eadem quidem perstabat sententia: sed cõtra acta concilij Sardicensis iamdudum promulgata, iubebat eos qui ab ipso potestatem ad suas sedes reuertẽdi nacti fuissent, denuò in exilium pelli. Quo quidem tempore Marcello rursus eiecto, Basilius ecclesiam Ancyræ occupauit: Lucius autem coniectus in uincula, interijt: Paulus perpetuò addictus exilio, Cucusum, oppidum Armeniæ, abductus est: in quo quidem oppido obijt mortem, morbóne an ui extinctus, pro certo equidẽ dicere non queo. Percrebescit tamen adhuc fama, eum laqueo à Macedonianis strangulatum. Vbi uerò in exilium missus est, Macedonius ecclesia Cõstantinopolitama occupata, præsidijs monasteriorum complurium, quæ ipse Constantinopoli extruẽda curauerat, & fœderibus cum finitimis episcopis percussis se ipsum muniens, dicitur Pauli fautores uarijs affecisse incommodis, ac primùm ecclesijs eos exturbasse: deinde uim illis ideo attulisse, uti cum ipso communicarent, unde factum est ut multi uerberibus grauiter cæsi perirẽt: postremò alios fortunis, urbe alios priuasse: alios in fronte notis ab illo compunctos fuisse, ut præ cæteris insignes essent. Qua re intellecta, Imperatorem factum condemnasse, in crimẽ uocasse Macedoniũ. Eodem tempore igitur cùm Macedonius ob hanc causam esset episcopatu ecclesiæ Constantinopolitanæ abdicatus, malum ad cædem prorupit. Nam cùm alij nonnulli, tum Martyrius & Marcianus obtrũcati sunt, quos, utpote Pauli cõuictores, à Macedonio fertur præfecto traditos esse: & cum accusarentur tanquam authores necis Hermogenis, & seditionis contra eum conflatæ, fortiter mortem oppetiuisse. Quorum alter subdiaconus erat: alter, uidelicet Marcianus, cantor, & sanctarum Scripturarum lector. Horum quidem insigne sepulchrũ est, pro mœnibus Cõstantinopolis extructum, & uelut monumentũ martyrum, templo circũdatum: quod templum ædificare cœpit quidem Ioãnes, Sisinius autem absoluit, perfecitq;: qui duo postea ecclesiæ Constantinopolitanæ fuere antistites. Nam indignum censuerunt, eos honore martyrij carere, quos Deus ipse honore affecerat: quãdoquidem locus, ad quẽ abducti securi percussi sunt, cum antè inaccessus esset, à spectris purgatus est, inq; eo homines dæmonijs agitati morbo liberati, atque multa alia præterea mi- B

terea mi-

A terea miracula ad eorum sepulchrum edita. Sed de Martyrio & Marciano hæc hactenus. Quòd si eadem cuiquam minimè credibilia uideantur, nullius penè negocij erit, ab illis qui ea ipsa exploratè cognita habent, accuratius perdiscere. etenim isti multo sunt fortasse admirabiliora narraturi.

Quòd Constantius ducto in Illyrios exercitu, Sirmium uenit: & de Bretannione & Magnentio; & quòd Constantius, ubi Gallum Cæsarem renunciauerat, illum ad populos Orientales amandauit. CAP. III.

PEr idem ferè tempus, cum Athanasius fuga salutem quæsiuisset, Georgius eos qui in Ægypto eius opinioni assentire renuebant, grauiter uexauit. Imperator autem bello contra Illyrios suscepto, uenit Sirmium: quo in oppido pactis quibusdam cõditionibus, Bretãnio illi fit obuiam. Nam militibus, qui eum Imperatorem declarauerãt, in alterã partem traductis, & solum iam Constantium Imperatorem & Augustũ esse uociferantibus (ut enim ista fierent, tum ab ipso Constantio, tum à suis impensè antè laboratum fuerat) Bretannio, ut intellexit preditionem, pronum se abiecit ad pedes Constantij, ab eoq; supplex ueniam postulauit. Constantius igit, ablato ei ornatu imperatorio, & purpura, hominis misertus est, uitæq; priuatæ degendæ fecit potestatem, & omnia ad uictum & cultum necessaria ei ex publico subministrari mandauit: dixitq; rem multò accommodatissimã esse ei, utpote ętate prouectiore, ut decęterò cura imperatoria liberatus, ætatem in ocio & tranquillitate ageret. Vbi autem res contra Bretannionem gestæ hunc habuere exitum, Constantius ingentem exercitum aduersus Magnentiũ in Italiam misit. Gallum autem consobrinum, cum Cæsarem eum designasset, amãdauit in Syriam, uti partes Imperij uersus Orientem defenderet.

Bretannio abdicatus, et Cõstantius solus Imperator declaratus.

Gallus Cæsar designatus.

Quòd postquam Cyrillus ecclesiæ Hierosolymitanæ gubernacula post Maximum susceperat, rursus maxima Crucis figura pluribus diebus conspecta est, quæ solem ipsum splendore superabat. CAP. IIII.

B EOdem tempore Cyrillo post Maximum ecclesiam Hierosolymitanam administrante, signum Crucis in cœlo uisum est: quod clarè admodum resplẽduit, non ut cometes solet, diffusis radijs, sed luce multa in unum conferta, ualde denso iubare & perlucido emicuit. Tantum pertinebat in longitudinem, quãtum est interualli inter Caluariæ locum, & montem Oliuarum. Quindecim autem stadia supra locũ in cœlo suspensum hæsit. Latitudo uerò longitudini proportione respondit. Quo quidem, uelut insigni miraculo, omnes obstupuerunt: ita ut singuli ædibus, foro & opere, quod quisq; fortè habebat in manibus, relicto, pariter cum liberis & uxoribus in ecclesiam conuenerint, & uno ore Christũ laudibus celebrarint, & Deum lætis animis confessi sint. Quæ res ad nostram regionem quoq; perlata, non mediocriter omnes obstupefecit. Nam quanquam uisio ipsa non admodũ diu continuata est, tamẽ quia ex omnibus (propè dixerim) terrę oris, uti fieri solet, homines uel precandi, uel loca illa uisendi causa Hierosolymam aduenissent, res, quas id temporis aspexissent, suis indicarunt. Erat etiam Imperator de hoc uisu certior factus, cùm per alios complures nuncios, tum per literas Cyrilli. Dicebatur aũt à uiris rerum eius generis peritis, hanc uisionem diuina quadam prophetia in sanctis literis quoq; præsignificatã fuisse. Quod quidem certè cum ita accidisset, multos cùm gentiles, tum Iudæos ad fidem Christianam deduxit.

Crucis signum in cœlo conspectum.

De Photino Sirmij episcopo, & eius hæresi: & concilio contra eum Sirmij coacto, & tribus fidei libellis: & quòd Photinus post abdicationem renuit uenire uocatus: utq; à Basilio Ancyræ episcopo inanis ostentator sui conuictus sit. CAP. V.

SVb idem tempus Photinus ecclesię Sirmij antistes, qui iam antè hæresis cuiusdam author fuerat, cum Imperator ibi pręsto esset, palàm suã doctrinã asserere non dubitauit. Et quoniam ingenio tum ad bene dicẽdum, tum ad persuadẽdum

Photinus et eius hæresis.

multum

multum ualebat: idcirco multos ad suam opinionem traduxit. Qui tametsi affirmauit unum Deum omnipotētem esse, qui proprio uerbo condidit uniuersa: tamen quòd filius Dei ante secula generatus sit, & extiterit, nullo modo cōcedere uoluit, sed Christum ex Maria genitum docuit. Quod quidem dogma, cum apud multos uulgatum esset, magnopere offendit animos episcoporum tum Occidentis, tum Orientis: quandoquidem hoc contra cuiusque opinionem nouatum esse arbitrati sunt. Etenim à sententia tum eorum qui fidem in concilio Nicæno traditam cum admiratione amplexabantur, tum eorum qui approbabant Arij doctrinam, omnino discrepare comperiebatur. Imperatori præterea bilem mouit: qui eodem tempore Sirmij uitam agens, concilium ideo conuocauit. Ad quod conuenere ex Orientis episcopis cùm alij, tum Georgius ecclesiæ Alexandrinæ antistes, Basilius Ancyræ episcopus, & Marcus episcopus Arethusæ: ex episcopis autem Occidentis, Valens Mursorum episcopus, & Osius confessor, qui quoniam concilio Nicęno interfuisset, inuitus huic concilio præsto fuit. Nam quanquam haud longè antè Arianorum insidijs exilio condemnatus fuerat, ab Imperatore tamen, qui opera ac studio eorum qui Sirmij in unū conuenerant, ad eam rem impulsus erat, ad concilium accersitus est. Siquidem arbitrabātur, si uel persuasione, uel ui, eum qui uir tam illustris erat, & ab omnibus mirificè laudatus, ad suæ sententiæ suffragandum possent inducere, fore ut ipsorum dogma testem locupletem haberet. Vt primū igitur Sirmij coacti (sunt proximus hic quidem annus erat post cōsulatum Sergij & Nigriani, in quo nullus consul, uel ex Oriente, uel ex Occidente, propter statū reip. à tyrannis tum fortè perturbatum, designatus est) primùm, Photinum abdicarunt, utpote opinioni Sabellij & Pauli Samosateni fauentem. Deinde, contra ea quæ antè in concilijs fuerant decreta, tres fidei formulas ediderūt, quarum unam Græcè, reliquas duas Latinè conscribebant: quæ in multis neq; ipsæ sibi, neq; formulis antè compositis, uel uerbis uel sensu consentiebant. Atq; est illud quidem

Sirmiense concilium.

Osius cur inuitus eidem adesse coactus.

Annus consulatu carens.

Sirmiēsis concilij acta.

Tres fidei formulæ diuersæ.

1 intelligendum, formulam Græcè scriptam, filium patri neq; cōsubstantialem, neq; substantia similem asseruisse: sed illis qui dicerent eum sine principio esse, aut essentiam Dei uelut dilatatam illum procreasse, aut eum patri honore parem & non inferiorem sentirēt, anathema indixisse.

2 Alteram autem, quæ Latino sermone scripta erat, tum de οὐσία quam Latini substantiam uocant, tum utrum filius patri consubstantialis, aut substantia similis sit, uetuisse disserere: propterea quòd uoces illæ neq; in sanctis reperiuntur Scripturis, neque hominum cogitatione aut intelligentia facilè comprehendi possunt. Quinetiam pręcepisse, ut omnes confiterentur patrem filio honore, dignitate, deitate, & ipso nomine paterno maiorem esse: atq; putarent filium cum cæteris omnibus creaturis patri subiectum esse: & patrem nullum habere principiū: filijq; generationem omnibus, præterquam patri soli, incognitam esse. Fertur uerò, cum hęc formula iam edita esset, episcopos laborasse, uti eam tanquam temerè & impudenter compositam reuocarēt, eo consilio ut corrigerent: Imperatoremq; idem ipsum mandasse, atq; supplicium minatum esse illis se inflicturum, qui eam occultarent. Verùm cum semel edita esset, in occulto latêre non potuit.

3 Tertiam uerò formulam sensu cum alijs formulis iam olim editis penitùs consensisse, præterquam quòd Substantię nomen sustulit: hancq; causam, cur id fecerit, attulisse, quæ est his ferè uerbis explicata. Quoniam nomē Substantiæ, quod à patribus simplici animo in formula fidei positū est, à uulgo autem incognitum, non parum propterea attulit offendiculi, quòd in literis Sacris nō extat: idcirco placuit concilio, ut tolleretur, & nulla omnino mentio fieret illius, pręsertim cum sanctæ Scripturæ substantiæ patris aut filij, nusquā meminerint. Substantia enim aut patris, aut filij, aut Spiritus sancti, ne nominari quidem debet. Itaque nos, sicut literæ sanctæ loquuntur, filium patri similem dicimus. Atq; hęc quidē de fide, præsente ipso Imperatore, decreta fuere. Osius uerò initio quidem istis

Substantiæ nomen sublatum.

A istis consentire renuit: at pòst ui compulsus, & uerberibus, ut fama est, licet senex, grauiter cæsus, consensit, eisdemq́ subscripsit. Placuit præterea concilio, postquam Photinum abdicauerat, eius animum tẽtare, si quo modo posset à priore sententia deduci. At ille, tametsi episcopi eum ad hoc cohortabantur, & episcopatũ, si propriam ac suam reijceret opinionẽ, atq; ipsorum formulis fidei suffragaretur, ei reddituros promittebant: tamẽ induci nõ potuit, sed ad disputationem eos prouocauit. Quare cum episcopi ad certum & statutum diem in unum conuenissent, & iudices quidam, qui & doctrina & authoritate eo tempore primas in palatio obtinere uiderentur, ex mandato Imperatoris cõcilio pręsiderent, Basilius episcopus Ancyræ partes suscipit contra Photinum disputandi. Ac cum disserendi certamen propter multa ac uaria utriusq; tum interrogata, tum responsa longius procederet, & celeres scribæ rationes utrinq; allatas exciperent, Basilius superior discesit. Photinus aũt condemnatus exilio, ne sic quidem suam defendere opinionẽ destitit: sed libros tum Latino tum Græco sermone conscriptos edidit, quibus non suam modò, uerùm etiam falsas aliorum opiniones probare ostenderéq; laborauit. De Photino & eius hæresi hæc hactenus dicta sint.

Osius ui adactus subscribit.

Basilij Ancyræ ep. cum Photino disputatio.

Photini exilium.

De Magnentij & Siluani tyrannorum interitu, & Iudæorum in Palæstina tumultu: & quòd Gallus Cæsar, dum res nouas moliri putaretur, interfectus est.

CAPUT VI.

DVm hæc geruntur, Magnentius antiqua Roma occupata, multos tum ex ordine senatorio, tum ex plebe trucidauit. Qui cùm accepisset duces Constantij iam propius ad bellum cum ipso gerendum accedere, secesit in Galliã uersus solis occasum sitam. Quo in loco, multis prælijs inter utrumq; exercitum cõmisis, nũc hi, nunc illi usque eò fuere superiores, quoad Magnentius ad extremum deuictus, Mursam, quod est castellum Galliæ, ꝑfugit. Qui cùm uideret milites suos, utpote B uictos, animis cadere, in loco edito consistens, eos confirmare conatus est. Illi autẽ, cùm, sicut alijs imperatoribus acclamare consueuerant, Magnẽtio quoque illustre laudis testimonium tribuere in animis haberent, imprudentes atq; adeò inuiti Cõstantium pro Magnentio Augustum esse clamarunt. Vnde Magnentius coniecturam faciens, imperium sibi à Deo minimè donatum esse, illo castello relicto, ulterius progredi constituit. Verùm cum exercitus Constantij persequeretur, prælio circa Montiosceleucum facto, solus fugam capessens, Lugdunum salutis causa confugit. In qua urbe & matrem interfecit, & fratrem quoque, quem Cæsarem creauerat: ad extremum manus graues ipse sibi attulit. Neq; ita multò post Decennius, alter eius frater, laqueo sibi necem cõsciuit. At tumultus reip. ne sic quidẽ cõpresi ac sedati sunt. Nam haud ita diu pòst, Siluanus quidam in Gallia ad solem occidentem uergente tyrannidẽ exercere cœpit: quẽ breui pòst duces Cõstantij è medio sustulere. Porrò Iudæi Diocæsareæ cùm Palæstinam, tum cæteras gẽtes finitimas occupauere: sumptisq́ armis, amplius Romanis parére renuêre. Quibus rebus cognitis, Gallus Cæsar ætatẽ iam tũ Antiochiæ degens, misso exercitu, eos subiugauit, & Diocęsareã euertit. Qui cũ rem ꝓclarè gesisse uisus esset, prosperitatem haudquaq; ferre potuit: sed instituit animo, occupare tyrannidẽ. Cuius conatus nouus ex cęde tum Magni Quęstoris, tũ Domitiani ꝓfecti Oriẽtis, quos interfecerat, imperatori Constantio patefactus est. Qua re Constantius grauiter cõmotus, eum accersit ad se. Qui cùm aufugere nõ posset (erat enim metu perculsus) iter facere perrexit. iam uerò cum non longè à Plabone insula abesset, iussu Imperatoris interfectus est, ad tertium suum consulatum, Constantij autem septimum.

Magnentij tyrãnis, & fuga.

Mursa.

Maxentij & Decennij interitus.

Siluani tyranni interitus.

Iudæi rebelles uicti.

Diocæsarea euersa.

Galli Cæsaris interitus.

De Constantij ad urbem Romam profectione, & concilio in Italia collecto: & quid Arianorum insidijs Athanasio magno obtigerit.

CAP. VII.

VBi uerò Constãtius, tyrannis occisis, se malis quæ casu inuecta fuerãt, penitùs liberatum existimauit: decedens Sirmio, Romã antiquã concesit. nam ibi triumphum

umphum de uictoria contra tyrannos parta agere constituit. Et quoniam arbitrabatur se posse episcopos primarios utriusque partis ad eadem de fide sentiendum inducere, eodem tempore concilium in Italia cogi mandauit. Interim Iulius, cum ecclesiæ Romanæ episcopatũ ad annos uigintiquinque administrasset, moritur: cui succedit Liberius. Iam uerò hi qui fidem concilij Nicæni rejiciebant, tempus opportunum ad calũnias orthodoxis contexendas se nactos arbitrati, impensè admodum apud Imperatorem laborarunt, uti omnes quos antè ipsi abdicauerant, ecclesijs ejicerent: tum quòd doctrinam ipsorum opinioni repugnantem tuerentur: tũ quòd dedissent operã dũ adhuc uiueret Constans, uti inimicitiæ inter eũ & fratrẽ Constantium, penes quos imperium erat, susciperentur. Constantem enim fratri, uti antè demonstratum est, denunciasse, se bellum contra eum facturum, nisi Athanasium & alios episcopos reciperet. Maximè autem omnium Athanasium insimularunt: qui præ nimio odio, quod aduersus eum conceperant, neque dum Constanti uita suppeteret, neque dum Constantius illum beneuolentia complecti simularet, simultatem in eum exercere desierunt: sed Narcissus Cilix, Theodorus Thrax, Eugenius Nicẽsis, Patrophilus Scythopolitanus, Menophãtus Ephesius, & alij episcopi numero circiter triginta, Antiochię in unum congregati, alijs omnibus scripsere episcopis, illum contra ecclesiæ leges Alexandriam reuertisse: & non concilij sententia, sed contentione eorum qui eiusdem erãt cum eo opinionis, culpæ expertem declaratum esse: & propterea iusserunt, ut neque cum eo communicarent, neque ad eum scriberent: sed cum Georgio, quem ipsi episcopum ordinauerant. Verùm Athanasius ista crimina pro nihilo tum putauit: quippe qui res multo grauiores esset postea subiturus. Nam simul ut interijt Magnentius, Cõstantius, qui solus iam imperio Romano potitus est, eò omne suum studium contulit, ut episcopos Occidentes, ad eorum opinioni consentiẽdum qui filium patri cõsubstantialem esse denegarent, induceret. At uerò istud primò non aperta ui efficere, sed eis duntaxat persuadere conatus est, ut rebus contra Athanasium ab episcopis Orientis iudicatis suffragarentur. Nam sic cogitabat, si Athanasius communi omnium sententia è medio remoueretur, se res ad religionem pertinentes facilè ex sententia confecturum.

Concilium in Italia coactum. Iulij Rom. ep. successor Liberius.

Athanasius Arianorum odio rursum uexatur.

Constantij in religionis negocio uiolẽtia.

A

B

De Mediolanensi concilio, & Athanasij fuga. CAP. VIII.

Concilio igitur impulsu imperatoris Constantij Mediolani conuocato, ex Oriente pauci episcopi illò aduentarunt: propterea quòd alij morbo, ut est uerisimile, præpediti, alij itineris longitudine deterriti, eò accedere recusabant. At episcoporum Occidentis ibi congregati sunt trecenti & amplius. Cum autẽ episcopi Orientis postularent, ut Athanasius condemnaretur, atq; adeò omnino pellerẽ Alexandria: alij qdem uel metu, uel fraude, uel ignoratione rerũ gestarũ inducti, assenserunt: soli aũt Dionysius episcopus Albæ, q̃ est urbs primaria Italiæ, & Eusebius Vercellorũ, quod est oppidum Liguriæ, episcopus, & Paulinus episcopus Treueris, & Rhodanus, & Lucifer contrà uociferati sunt: testatiq;, non oportere Athanasium tam temerè condemnare. Nam si illud fieret, malum nõ eo in loco acquieturum, sed ad insidias decretis rectè uerèq; de Deo sancitis struẽdas, & ad fidẽ concilij Nicæni euertendã progressurũ: atque ad has res perficiendas tũ Imperatorẽ, tũ Arianos, omni cura & cogitatione incũbere. Atq; isti, quia tã liberè in cõcilio locuti essent, addicebãtur exilio, & Hilarius unà. Causam autẽ cõcilij Mediolani cogẽdi, quã ipsi memorarãt, uerã fuisse, euẽtus rerũ com̃probauit. Nã haud ita diu pòst conciliũ Arimini, & alterũ Seleuciæ conuocatũ est: quod utrũq; res nouas moliri cõtra decreta cõcilij Nicæni aggressum est, quemadmodũ mox demõstrabo. Athanasius uerò quoniã persuasum habebat, sibi in palatio Imperatoris paratas insidias, ipse neq; ad Imperatorẽ uenire ausus est, neq; in rẽ suã esse existimauit. Itaq; q̃nq;

Mediolanense concilium.

Athanasius ab alijs dãnatus, ab alijs defenditur.

Arimini & Seleuciæ cõcilium coactum.

episco-

A episcopis Aegypti ad eam rem delectis (ex quorum numero fuit Serapion Thmuetensis, uir tum uitę institutione sanctissimus, tum oratione disertus) eos ad Imperatorem, iam tum in ea imperij parte quæ ad solem occidentem spectat, ętatem degentem, mittit. Quibus cum una mittit quoque tres suæ ecclesiæ presbyteros, qui tũ Imperatoris gratiam sibi reconcilient: tum ad calumnias aduersariorum, si opus sit respondeant: tum denique alias res obeant, quas ecclesię & ipsi commodissimas fore animaduerterent. Nõ multò autẽ pòst, quàm illi Alexãdria soluissent, recepit Imperatoris literas, quę eum ad aulã uocabant. Qua re & ipse Athanasius, & populus Ecclesiæ grauiter conturbati sunt, & ancipiti cura ac dubia distracti. Nam neque Imperatori, qui opinionem à fide alienam tueretur, morem gerere tutum: neque ei resistere, extra periculũ esse existimarunt. Attamen Athanasius mansit Alexandriæ: & qui literas attulerat, re infecta reuertit. Sequenti autem æstate alter Imperatoris mandato cum magistratibus eiusdem gentis accedens ad Athanasium, coegit eũ ex urbe exire, clerumque illius ecclesiæ grauiter exagitauit. At cũ primùm populum Ecclesiæ causa magnos sumere spiritus, & ad bellum se instruere uideret: iste quoque labore frustrà suscepto, inde decessit. Non longo uerò temporis spacio intermisso, copiæ, quas Latini legiones uocant, ex reliqua Aegypto & Libya illò accersuntur. Atque simul ut nunciatum est, Athanasiũ in ecclesia nomine Theonæ nũcupata occultatum esse, pręfectus ordinum militarium acceptis militibus, & Hilarius (qui Imperatoris iussu iam secũdò uenerat, ut has res maturaret) ex inopinato & tempore iam importuno, ruptis fenestris ingrediuntur in ecclesiam: & cum undique conquisiuissent, Athanasium intus non offenderũt. Nam fertur, quòd sicut diuinis indicijs admonitus, multa alia quoque pericula sæpe effugerat, sic hanc eorum irruptionem à Deo sibi præsignificatam habuit: & propterea illico ecclesia egressus est. milites autem uenisse ad fores ecclesiæ: & perexiguo temporis momen-
B to post eius abitum iam dilapso, factum est, ut eum comprehendere non possent.

Serapiõ episc.

Athanasius ab Imp. uocatus.

Legiones.

Athanasius Imperatoris insidijs elapsus.

Quòd multis modis ab Arianis cum esset petitus insidijs Athanasius, uaria pericula sibi à Deo, utpote homini diuino, patefacta uitauerit: & quàm grauiter post eius discessum à Gregorio afflicti fuerint Aegyptij. CAP. IX.

NEque profectò cuiquam dubitandum est, quin iste uir planè diuinus fuerit, uereque quod esset futurum præuiderit. Nam rès multò sanè admirabiliores, quàm quę sint à nobis iam commemoratæ, de eo accepimus: quæ perspicuè testificantur, eum rerũ futurarum habuisse scientiam longè exquisitissimam. Nam eo pacto primo anno, cum Constans adhuc in uita maneret, quando Imperator Constãtius cogitabat eum graui aliquo malo afficere, fuga capta, apud familiarem quendã latitauit: & longo tempore intra terrę recessum, in quodã obscuro domicilio, quod aquæ antè fuerat receptaculum, uitam egit. Quæ res omnibus incognita fuit præterquam ijs apud quos delitescebat: & ancillæ, quę tam fidelis uidebatur, ut sibi negocium ei ministrandi concreditum haberet. Cæterùm cum uehemẽter laboraretur ab Arianis, uti hominem uiuũ caperẽt, ancilla donis & pollicitationibus, ut est credibile, impulsa, eum iam indicatura erat. Verùm insidijs eorum à Deo illi pręsignificatis, aliò antè demigrauit, quàm eum possent comprehendere. Ancilla autem pœnas dedit, utpote quæ contra dominos suos mentita fuisset: qui etiam ea de re fugæ se mãdassent. Nã non leue crimẽ illis quę uel exciperent hospitio Athanasiũ, uel occultarẽt, obiectabãt quidem Ariani: sed tanquam edictis Imperatoris aduersantes, & delinquentes quoque in remp. in iudicium uocabant. Aliud pręterea huic nõ dissimile Athanasio alio quoque tempore accidisse, auditione accepi. Etenim cum tali de causa fugiens in Aegyptũ, aduerso flumine Nilo nauigio subueheretur, & quidã de eius profectione per indices certiores facti persequerentur, eo consilio uti eum comprehenderent: diuinitùs de illis qui persequebantur præmonitus, his qui unà secum nauigabant enunciauit, iussitque uersus Alexandriam reuerti. Ac dum se-

Athanasius rerum futurarũ præscius: & quomodo à Deo admonitus, pericula uitarit.

Athanasij fuga in Aegyptum, & Alexandriam reditus.

cundo iam flumine nauigat, insidiatores aduersò flumine subuectos prętergressus, A ad urbem Alexandriam confugit, ibiq; propter populi frequentiam & multitudinem ædium tutius latitauit. Itaq; his de rebus, & aliis permultis, quę similiter ab eo pręsignificabantur, ex Gentilibus aduersariis suis, & Arianis, in crimen falsò uocatus est, quòd eas per præstigias magicas conficeret. Nam fama est, quodam tempore, cum per plateas ciuitatis incederet, fortè fortuna coruū uersus eum uolitantē crocitasse: turbamq; Gentilium casu astantem, eum tanquam præstigiatorem irrisisse: atq; adeò ab illo postulasse, ut quid dixisset coruus, ipsis memoraret. Illum autem leniter subridentem, respondisse, Cras: quod Latino sermone diem proximè sequentem significat. Quare cum istam uocem emiserit, obnunciat uobis, diem crastinum uobis peracerbum futurum. præmonstrat enim, uobis mandato Imperatoris prohibitum fore, ne uestrum diem festum, qui proximè sequitur, celebretis. Quæ Athanasii prædictio, licet ipsis uideretur ridicula, uera tamen extitit. Nam die crastino literæ Imperatoris sunt magistratibus ciuitatis redditæ, quæ iubebant, ne Gentilibus amplius potestas permitteretur uel ad fana sua accedēdi, uel consuetos ritus & conuentus celebrandi. Itaq; festus dies, qui tum fortè incidit, isq; Gentilibus uenerandus ac magnificus, sublatus est. Verùm quòd Athanasius dono prophetiæ imbutus fuerit, ista quidem dixisse sat est. Vbi uerò, uti antè dictū est, manus eorum qui ad ipsum comprehendēdum uenissent, effugerat, clerus eius & populus ecclesias aliquādiu tenuerunt: usq; eò nimirū, quoad pręses Aegypti, & præfectus militum eiusdem regionis, omnes qui ei obtemperabant, inde eiicerent: eas'que, illis qui Georgium cupidè expectabant, traderent. Haud ita multò pòst uenit Georgius ipse, & ecclesias sibi subiecit: quippequi multo uiolentius, quàm modus sacerdotum & consuetudo postulat, regere instituerit, atque cùm aliis omnibus se terribilem prębere, tum erga Athanasii fautores crudelem se ostendere studuerit: adeò ut tum uiri, tum mulieres, uincula & plagas eius opera B subirent: unde factum est uti eum tyranni loco ducerent. Qui cum hac de causa odio omnibus esse cœperit, plebs ad iram incitata, eum in ecclesia fortè uersantem adorta est, atque parum aberat quin illum confecisset. Itaque quoniam in tantum discriminis adductus, ægrè euaserat incolumis, maturè ad Imperatorem ꝓfugit. Qua re confecta, Athanasii fautores ecclesias denuò occuparūt: sed tamen nō ita lōgo tēpore eas tenere permissi sunt. nā ꝑfectus militum Aegypti, his q à Georgio starent, illas iterum reddidit. Secundū ea, scriba Imperatoris, q ex numero notariorum fuit, missus Alexandriam, ad supplicium de Alexandrinis sumendum, multos torsit grauiter, & uerberibus cruciauit. Breui pòst, Georgius quoque eò re uertitur: & ob eas causas quæ sunt modò commemoratæ, uti credibile est, illis multò maiori terrori fuit: & ideo in grauius odium, quàm antea, uocatus, tum quòd Imperatorem ad complures acerbè affligendos incitasset, tum quòd à monachis Aegypti (quorum opinionē populus sequebatur: & eorum testimonia propterea uera ducebat, quòd uirtutē asiduè excolerent, & piè uiuēdi disciplinæ se totos traderēt), ꝓpter peruersam fidem & intolerandā arrogantiā admodū insimulatus fuisset.

Athanasius magicarum præstigiarum insimulatus.

Athanasii prædictio uera.

Georgius Athanasii successor uiolentus.

De Liberio pontifice Romano, quas ob causas à Constantio in exilium eiectus sit: & Felice, qui illum subsequutus est. CAPUT X.

ISTæ quidem res etsi non eodem tempore, tamen aliæ deinceps ex aliis Athanasio & ecclesiæ Alexandrinę pòst Constantis mortem obtigerunt: suntq; à me hoc loco, quò historia magis perspicua sit, commemoratę. Concilio uerò quod Mediolani celebratū erat, iam nulla re in eo confecta, dimisso: Imperator omnes qui aduersariis Athanasii contradicerent, de medio remouit, exilioq; condemnauit. Qui cū plurimum laboraret, ut ecclesia ubiq; de doctrina fidei secum consentiret, & episcopi de eadem inter ipsos concordarent, constituit omnes episcopos in Occidentem accersere. Verùm cum cerneret animo, hoc propter lōginquitatem locorum & maris inter-

Athanasii fautores exilio dānati.

A ris interiecti perdifficile factu esse, incertus erat animi quid ageret, non tamen à suscepto consilio penitùs destitit: sed in eadem perstans sententia, prius quàm uenit Romam, & pompam triumphi (sicut Romanis in more positum erat) cōtra uictos celebrauit, Liberio episcopo Romano ad se accersito persuadere conatur, ut sententiæ episcoporum, quos circa se habebat (ex quorum numero fuit Eudoxius) assentiretur. Quem ipsi refragantem, constanterq́ue affirmantem, se nunquam illud facturum: iussit Berœam usque, quod est oppidum Thraciæ, relegari. Dicitur autem, præter hanc, aliam quoque fuisse causam, cur Liberius exularit: nempe quòd cum Athanasio communicare nō recusauit, sed audacter & liberè in eius defensione cōtradixit Imperatori: qui nō solū eū accusabat, quòd ecclesias affecisset iniuria, quòd ex duobus fratribus suis alterum, uidelicet maiorem natu, peremisset: alterum autem, Cōstantem nempe, quoad eius fieri poterat, ipsi inimicum reddidisset: uerùm etiam iudicium cùm aliorum omnium episcoporum, tum eorum maximè qui Tyri ad eum condemnandum in unum conuenerant, aduersus illum protulit. Quibus quidem episcopis, utpote uel odio, uel gratia ad sententiam de eo ferēdam adductis, neutiquam fidem adhibendam esse, dixit Liberius: postulauitq́ue ab Imperatore, ut fides in concilio Nicæno tradita subscriptionibus omnium ubique episcoporum confirmaretur: & illi qui propter eius defensionem in exilio ætatem degerent, domum reuocarentur. Quibus rebus ritè constitutis, requirebat præterea, ut neque publici currus, neque pecunia cuiquā episcoporum tribueretur, ne uel molestiæ quicquam, uel damni aliis afferre uiderētur: sed omnes propriis ac suis sumptibus Alexandriam conuenirent, in qua urbe tam de eo qui fecerat iniuriā, quàm de his qui eandem acceperant, diligenter cognosceretur, in crimina inquireretur, & accurata de eorum ueritate haberetur quæstio. Quinetiam testimonium Valētis & Vrsacii de Athanasio (quod quidem literis mandatum Iulio, qui sedem eccle-

B siæ Romanæ ante eum rexerat, uti tum ueniam peterent: tum acta ab se in Mareote sancita, falsa esse declararent) cum ei ostendisset, contendit ab illo, ut Athanasiū absentem minimè condemnaret: neque rebus id temporis decretis fidem adiūgeret, quippe cum fraus & insidiæ quæ in illis uersarentur, iam perspicuè deprehensæ essent. Neque fratrum causa expectaret ultionem fieri per manum episcopi, quam Deus nō ad hanc rē, sed ad mysteriorum sanctificationē, & ad omnē iustā bonamq́ue actionem exequendam paratam esse uoluit. Quapropter, Imperator cum Liberius eius imperatis hoc modo restitisset, dedit mandatum, ut in Thraciam, nisi intra biduum sententiam mutaret, relegaretur. Cui Liberius: Mihi, inquit, ô Imperator, dies ad deliberandum non est opus. Iam olim enim ista & deliberata sunt à me, & decreta. Itaque iam ad hinc discedendum paratus sum. Fertur item, Imperatorē ei iam, cum in Thraciam abduceretur, quingentos aureos misisse: illum autem eos minimè recepisse, sed dixisse ei qui attulerat: Abi, & nuncia illi qui hoc aurum misit, ut ipsum det suis assentatoribus & histrionibus, quos continua egestas præ insatiabili cupiditate in dies singulos grauiter premit: quippe qui perpetuò appetant diuitias, nec unquam satiari possint. Nos autem Christus, qui patri in omnibus rebus similis est, nutrit, & omnia bona nobis suppeditat. Itaque hac de causa Liberius ecclesiæ Romanæ episcopatu priuatus est. Cui præficitur Felix, illius cleri diaconus: quem aiunt fidei concilii Nicæni semper consensisse: & omnino, quantum pertinebat ad religionem, reprehensione caruisse: atque ob id solum in crimen uocatum esse, quòd nō modò Arianos ministros ecclesiæ ordinaret, uerùm etiā quòd eorum communione uteretur. Imperator uerò, ut primùm Romam ingressus est, & ingens ibi populi multitudo pro Liberio clamorem edidit, eumq́ue denuò habere postulauit: consilio cum episcopis qui secum erāt inito, decreuit eum reuocare, & populo petēti reddere, si modò episcopis, quos secum haberet, consentire in animum induceret.

Liberius Ro. ep. s ab imp. relegatus.

Athanasius ab Imp. accusatus à Liberio defenditur.

Episcopi manus ad quid à Deo destinata.

Liberii in exilium ab Imp. relegati, libera uox.

Liberio episcopatu Ro priuato suffectus Felix.

De Aetio Syro, & Eudoxio, cui post Leontium Antiochiæ episcopatus obtigit: & de Consubstantiali. CAP. XI.

SVb idem ferè tempus palàm, quam de Deo habebat opinionem, docuit Aetius, diaconus eo tempore ecclesiæ Antiochenæ à Leontio institutus: qui eiusdē cum Ario opinionis fuit. nā filium Dei creatum esse, ex nihilo ortum, & patri dissimilem asseruit: uir ualde litigiosus, & in disputationibus de Deo susceptis adeò audax, uti ab illis doctrina discrepare, quibus cum opinione consentiret, uideretur. Et propterea eiectus ex eorum ecclesia, prætexuit ideo se illorum uitare communionem, quòd contrà quàm deberent, cum Ario communicassent. Nam Arius, inquit, cùm pœnitentia adductus, iusiurandum daret Constantino imperatori, se cū episcopis, qui ad concilium Nicænum conuenerant, de doctrina fidei penitùs consentire, planè peierauit. Atque ista quidem hoc modo commemorantur. Porrò dum Imperator adhuc in ea imperij parte quæ spectat ad solis occasum, ætatem degeret, nunciatum est, Leontium episcopum Antiochiæ, è uita abijsse. Itaque Eudoxius orat Imperatorem, quoniam illi ecclesiæ opus esset custode, ut ipse ea de re in Syriam redire posit. Quo impetrato, properè contendit Antiochiā, illiusq; ecclesiæ sibi ipse episcopatum assumit: idq; sine consensu tum Georgij episcopi Laodiceæ, tum Marci Arethusæ episcopi (qui duo id temporis inter episcopos Syriæ perillustres fuere) tum denique aliorum penes quos electio erat. At uerò multis in ore est, eum istud egisse de sententia Imperatoris: qui cum eunuchi in palatio uitam degentes eadem de re diligenter egissent, qui quidem pariter cum Eudoxio dogma Aetij defenderunt, filiumq; patri dissimilem asseuerarunt. Quapropter Eudoxius, simulac episcopatu ecclesiæ Antiochenæ potitus est, parta iam liberè & audacter loquendi potestate, palàm hanc hæresim defendere non dubitauit. Atque Antiochiæ ueniens in congressum cum illis qui hanc opinionem B tuerentur (ex quorum numero erant, Acacius Cæsareæ Palæstinæ episcopus, & Vranius episcopus Tyri, qui cum uerbo Cōsubstantiali, etiam Substantia simile abrogauerat) causam simulauit suæ doctrinæ, quòd uidelicet episcopi Occidētis eidem suffragati essent. Osius enim cum quibusdam alijs ibi episcopis, quò Valentis, Vrsacij & Germanij pertinax contentio tolleretur, ui quidem compulsus, Sirmij, uti antè diximus, concessit, ut uoces Cōsubstantialis, & Substantia similis, minimè à quoquam proferrentur, tum quòd in sanctis literis neutiquam reperirentur: tum quòd substantiam Dei curiosè indagare, hominum captum longè superaret. Postquam autem literas Osij hac de re scriptas, uti uolebant, consecuti sunt, epistolam Valenti, Vrsacio & Germanio miserunt, illisq; egerunt gratias: atq; causam, cur episcopi Occidentis ad rectè de fide sentiendum deducti essent, ipsis attribuerunt.

Aetij hæresis. *Arij periurium.* *Eudoxius Leōtio succedit.* *Consubstantiale. Substantia simile.*

Eudoxio res nouas moliente, literæ ad episcopos, ut eum reprimerent, à Georgio Laodicensi episcopo scriptæ sunt: & de missis Ancyra ad Constantium legatis. CAP. XII.

VBi uerò Eudoxius res nouas ad hunc modum moliri cœpit, complures ecclesiæ Antiochenæ, qui ei aduersarentur, inde eiecti sunt: qui cum literis Georgij episcopi Laodiceæ, Ancyram, quod est oppidum Galatiæ, rectà concesserunt. Nam Basilius fortefortunā eodem tempore ad ecclesiam, quam ædificauerat, cōsecrandam, complures episcopos suę ecclesiæ finitimos conuocauerat, quibus literas Georgij tradidit, quæ ita se habent:

Dominis honoratißimis, Macedonio, Basilio, & Cecropio, Georgius in Domino S.

Georgij Laodicens. episc. literæ.

NAufragium fidei quod ab Aëtio factum est, uniuersam penè Antiochiam occupauit. Nam Eudoxius discipulos execrabilis Aëtij, qui sunt à uobis honoris ec-

A noris ecclesiastici gradibus dimoti, ad se ascitos, in clerum ascribit: & ipsum Aeti
, um hæreticum habet in eorum numero, quos summo honore prosequitur. Quare
, subuenite huic tam illustri ciuitati, ne eius naufragio totus orbis terrarū etiam euer
, tatur. Atque uos, qui iam sitis in unū coacti, unà cum cæteris qui ad uos fortè sint
, cōuenturi, subscriptiones ab alijs quoque episcopis exigite, ad eum finem, uti Eudo-
, xius tum ipsum Aetiū eijciat ecclesia Antiochena, & discipulos eius in clerum dele
, ctos inde amandet. Quòd si pergat cum Aetio filium patri dissimilem uocare, &
, hos qui istud dicere audeant, illis qui contradicant, anteponere, actum est penitùs,
, ut antè dixi, de ecclesia Antiochena. Ista quidem literæ Georgij complexæ sunt.
Episcopi autem Ancyræ congregati, simul ut Eudoxij fidei innouandæ studium explorate perspectum erat, ex decretis de doctrina fidei literis proditis, quæ unà cum episcopis, in quorum congressum & colloquium Antiochiæ uenerat, sanciuisset, rem Imperatori significant: postulantque aliquam fieri prouidentiam, ut quæ essent in Sardicēsi, Sirmiano, alijsque concilijs decisa, rata stabiliaque manerēt: in quibus quidem concilijs consensum est, filium substantia patri similem esse. Deliguntur autem ad legationem apud Imperatorem obeundā, Basilius ipse episcopus Ancyræ, Eustathius episcopus Sebastiæ, Leontius Cizyci episcopus, & Leōtius presbyter ex Thalamepoli Regia. Vt primùm ueniunt ad aulā Imperatoris, offendūt ibi Asphalium, presbyterum Antiochiæ, hæresis Aetij fautorem maximū, qui iam res pro quibus uenerat confecisset: essetque modò cum literis, quas ab Imperatore accepisset, inde decessurus. Cęterùm hæresi per legatos qui Ancyra uenerant, indicata, Cōstantius Eudoxium condemnat: recipit denuò ab Asphalio suam, quam ei dederat, epistolam, hæcque scribit: *Asphalius episcopus.*

Constantij Imperatoris epistola, ut Eudoxius, & qui illum sequebantur, expellerentur. CAP. XIII.

B

Victor Constantius Max. August. Sanctæ ecclesiæ Antiochenæ S.

, ¶ Eudoxius, non à nobis missus, ad uos uenit: neque quisquam sic putet. Ab eo
, enim longè absumus, ut eiusmodi hominibus fauere uelimus. Quòd si præter cæ- *Constantij ad Antiochenos epistola.*
, tera, illud præterea comminiscūtur: certè perspicuum est, eos in Deum opt. max.
, falsò ementitos esse. At ecquæ res sunt, à quibus se sua sponte abstineant illi, qui
, dominandi libidine accensi, ciuitates inuadere, & uelut transfugæ, ex una & alia
, deuolare, omnes denique recessus ac latebras potentiæ & facultatum augēdarum
, studio rimari non cessant? Fama est præterea, apud hos esse præstigiatores quos-
, dam & sophistas, quos ne nominare quidem fas est: officinam planè maleficam,
, & maximè impiam. Omnino certè & uos ipsi horum conspirationem perspicitis:
, omnino etiam ex uerbis ipsius hęresis, tum eius authorem agnoscitis, tum cæteros
, qui ad eandem hæresim propagandam operam ac studiū conferunt: à quibus hoc
, unum duntaxat laboratur, ut populum sui erroris contagione inficiant. Cæterùm
, ueteratores isti, & audacia ad omnia proiecti, iam tale quiddam apud quosdam iu-
,ueniliter iactitarunt: quòd nos simus eorum ordinatione, qua ipsi se ministros ec-
, clesiæ ordinarint, lętati. Ista quidem ab illis decantantur, qui talia passim iactare so
, lent. Verùm res neque omnino ita se habet, neque propè ad id quidem accedit.
, Quin reuocate quæso in memoriam uerba prima, quę tum habebantur, cum de fi-
, de deliberatum est: quibus quidem demonstrabatur, Seruatorem nostrum filium
, Dei, substantia patri similem esse. At uerò generosi isti, ea quę temerè sibi succur-
, runt, de Deo effutientes, eò impietatis processerunt, uti cùm res à ueritate alienas
, ipsi asserant, tum easdem alios docere moliantur. In quorum caput licet hanc
, impietatem tandem recasuram credamus: tamen interim placet eos à conuentibus
, ecclesiasticis, & communi populi congressu prohibere. Etenim in præsentia il-
, lis ea prędicere cogor, quæ breui pòst, nisi à rabie ista se temperent, sunt pro-
, fectò subituri. Qui quidem (nam quid est quod non tentent, quò malum hoc

adaugeant?) improbissimos homines tãquam ex mãdato in unum cogunt, hosq́, A errorum scilicet duces, qui uenerandum sacerdotum habitum adulterãt, in clerum ascribunt: perinde ac si ipsis liceret agere & ferre omnia. Atqui quis est inter uiuos numeratus, qui istos possit ferre? qui quidem urbes impietate referciunt, suam superbiam ui occultare student: atq; hoc unum opus ipsis uoluptati est, nimirum ut bonis perpetuò inuideant. Ac desinat tandem malitiosa hæreticorum cõspiratio diuinis episcoporum sedibus insidias tendere. Iam tempus est, ut ueritatis alumni in lucem prodeant: hiq́; ueniant in medium, qui domicilijs ac sedibus relictis aufugerunt, metuq́; iampridem implicati fuerunt. Nam & horum sapientia explorate perspecta est: & nulla noua machinationis ratio excogitari potest, quę illos impietate queat eximere. Bonorum officium est, fide patrum uiuere, hancq́; ut dictum est, adaugere, neq; ultrà curiosè inquirere. Cohortarer autem eos, qui licet serò ex hoc erroris barathro se exemerint, uti assentiantur huic decisioni, quam episcopi literarum sanctarũ ualde periti de Deo opt. max. aptè & conuenienter sanciuerint. Ex illo quidem tempore hæresis Anomianorum, id est eorum qui filium patri dissimilem assererent, inualuisset, nisi Imperator ipse episcoporum opera & diligentia intercessisset.

Anomianorũ hæresis. Vide Niceph. lib. 9. cap. 36.

Quòd Sirmium cum uenisset Constantius, reuocatum denuò Liberium Romæ restituit: ac Felici, ut simul cum eo sacerdotio fungeretur, permittit. CAP. XIIII.

Liberius reuocatus.

HAud longo tempore pòst, Imperator Roma Sirmium reuersus, rogatu legatorum, quos episcopi Occidentis ad ipsum miserant, Liberium Berœa reuocauit. Atque præsentibus legatis episcoporum Orientis, & quibusdam sacerdotibus, qui erant fortè in exercitu, in unũ coactis, compellere tentauit eum fateri, filiũ patri non esse consubstantialem. Instabant porrò, & Imperatorem ad hanc rem incitabant, Basilius, Eustathius, & Eleusius: qui apud eum authoritate & gratia plurimum poterant. Hiq́; id temporis, cum decreta de Paulo Samosateno, & Photino B Sirmiano, quinetiam formulam fidei in ecclesię Antiochenę cõsecratione editam in unum libellum congessissent, causa conficta, nimirum quòd quidam simulatione huius uerbi Consubstantialis, hęresim priuatim stabilire molirentur, conantur, ut Liberius & * Athanasius quoque, Alexander, Seuerianus & Crescens, qui in Aphrica sacerdotij munere fungerentur, huic consentiant. Consentiunt itidem Vrsacius, Germanius episcopus Sirmij, Valens Mursorum episcopus, & quotquot Orientis episcopi ibi fortè aderant. Vicissim autem confessionis fidei formulam à Liberio adduxerunt, quæ illis qui filium patri non substantia & cæteris rebus omnibus similem asseuerarent, interdixit ecclesia. Nam cum Eudoxius, & cæteri cum eo Antiochię hęresis Aetianę fautores, epistolam Osij nacti fuissent, rumorem dissiparunt, Liberium quoq; uerbum Cõsubstantiale reiecisse, asseruisseq́; filium patri dissimilem esse. Vbi uerò hæc res legatis episcoporum Occidentis hoc pacto successere, Imperator dat Liberio potestatem Romam reuertendi. Atque episcopi Sirmij congregati, scribunt literas Felici tum Romanæ ecclesiæ antistiti, & clero eiusdem ecclesiæ, uti Liberium recipiant: & ambo pariter sedem Apostolicam administrent, cõmuniq́; consensu & concordia sacerdotio illo fungantur: atq; tum casum acerbum, qui in electiõe Felicis obtigisset, tum exiliũ Liberij obliuione deleant. Nam populus Romanus Liberium, tum quòd in alijs rebus uir excellens & spectatus erat, tum quòd Imperatori animo adeò excelso & constanti in fide defendenda contradixerat, tam eximiè charum habuit, ut seditionem planè maximam eius exilij causa conflaret, resq́; ad cædem prorũperet. Haud ita diu post moritur Felix, solusq́; deinceps Liberius ecclesiæ illi præest. Quod quidem non sine diuina prouidentia factum est, ne sedes Petri à duobus pręsulibus gubernata, (quæ est planè nota dissidij) & à sacrosanctis ecclesię legibus aliena, ulla infamiæ macula aspergeretur.

** non Athanasius ille Alexãdrinus, sed alter eodẽ nomine appellatus.*

Felicis Rom. episc. mors.

A *Quòd propter Aetij hæresim & res Antiochiæ nouatas, decreuit Imperator, ut Nicomediæ concilium ageretur. Sed cum terræmotus & pleraq; interim alia interuenissent, primùm id Nicææ, deinde uerò Arimini & Seleuciæ celebratum est: pòst de Arsacio confessore pauca referuntur.* CAP. XV.

ATq; Sirmij quidem hæc gesta sunt, quo quidẽ tempore propter metum Imperatoris ecclesia Orientis & Occidentis, in doctrina fidei cõsentire uisa est. De rebus autem Antiochiæ nouatis, & de hæresi Aetij, Imperator constituit cõcilium Nicææ cogere. At cum Basilius eiusq; fautores propterea renuerent, quòd olim in ea urbe de fide inquisitũ fuisset: placuit idem Nicomediæ, quæ est urbs Bithyniæ, cõuocare: & episcopos cuiusq; gentis, qui tum maximè idonei uiderent̃ ad res prudenter considerandas, tum ad intelligẽdum, acutè diserteq; dicendũ cũ primis ualerent, ad certum diem eò diligẽter accersere, uti singuli pro omnib. suę gentis sacerdotibus cõcilij fierent participes, rebusq; iudicatis interessent. Iam uerò cũ multi episcopi essent in itinere, nunciatum est, grauem calamitatem Nicomediam occupasse, Deumq; uniuersam urbẽ terræmotu cõcussisse. Postquam autem fama ubiq; percrebuit, ciuitatẽ funditùs euersam esse: impedimento fuit, quo minus episcopi longius in itinere progrederentur. Nam fama, quod quidẽ solet efficere, his qui longè aberant, nũciauit, hanc cladẽ non modò eos afflictasse quos reuera afflictauerat: uerùm etiam Nicæam, Perinthum, & alias urbes finitimas, quinetiã Constantinopolim in eiusdẽ calamitatis societatem uenisse promulgauit. Qui quidem casus non mediocri dolore affecit episcopos, qui sanæ doctrinæ fauebant, propterea quòd ecclesia, quæ tam magnificè in ea urbe extructa fuerat, terræmotu cõquassata corruit. Vnde homines nostræ religioni infensi, arripuere occasionem Imperatori nũciandi, quòd multitudo episcoporum, & aliorum uirorum, puerorum & mulierum, qui spe inducti se in ea ecclesia fore incolumes, eò profugerant, ibi op-
B pressa perijsset. Quod quidem minimè uerum fuit. Nam hora secũda diei, quo die nullus in ecclesia ageretur conuentus, terræmotus urbem inuasit. Atque ex episcopis solus Cecropius episcopus ipsius urbis Nicomediæ, & alius ex Bosphoro extra ecclesiam oppressi interierunt. Quinetiam ciuitas tam exiguo temporis momento terręmotu concussa est, ut qui cuperent aliò confugere, non possent: sed prima periculi aggressione, quo quisque stetit loco, in eo magna ex parte aut seruatus est, aut perijt. Est præterea multis in ore, Arsacium hanc antè uidisse calamitatem, quàm acciderit: qui genere Persa fuit, & ex milite, qui Imperatoris leones nutriebat, insignis cõfessor regnante Licinio factus, relictaq; militia in arce Nicomediæ intra murum monasticam disciplinam exercens habitauit. Quo in loco diuina uisio ei oblata, iussit ex urbe egredi, quò uitaret cladem, quæ esset eam postea occupatura. Qua re confecta, maturè ad ecclesiam profectus, dat mandatũ clericis, ut Deo preces supplices sedulò adhibeant, ut orationes ad eum placandum faciãt, quò clades, quam urbi minatus fuerat, ab ea depelli posset. Vbi autem illis frustrà persuadere conatus est, & pro ludibrio habitus, simul ut calamitatẽ eos nec opinantes oppressuram præsignificauerat, ad arcẽ reuertitur, & humi in faciẽ proiectus, Deum precatus est. Interea temporis urbe terræmotu concussa, complures obtriti perierunt: qui autem supererant, in agros & solitudinem profugerunt. Siquidem, uelut in ciuitate opulenta & ampla, singulis in ędibus ignis accensus fuit: in focis, furnis & caminis balneorum, & eorum qui eas exercent artes quibus igni opus sit, adeò ut tectis ædium terręmotu disturbatis, flamma eorum materiẽ occuparet, lignisq; aridis (ut est uerisimile) admixtis, & rebus oleo & pinguedine perfusis, quæ facilè incendi solent, affatim nutrita cresceret: atq; in omnes partes serpens, ac tandem uelut in unum confluens, efficeret, ut tota urbs instar unius (penè dixerim) rogi uideretur. Et quoniam in hac clade ad ædes accedi non posset, qui incolumes ex terræmotu euaserant, ad arcẽ procurrerunt. Arsacius autem in turri, quæ steterat inconcus-

Nicomediæ cõciliũ indictũ, terræmotu aliò cogitur.

Cecropius episcopus terræmotu obrutus.

Arsacius Persa confessor & uates.

Arsacij mors, & miracula. inconcussa, pronus decumbẽs, sicut se, cum orare cœpisset, extẽderat, mortuus repertus est. Fama uerò est, eum à Deo precibus contendisse, ut ante cladem mortem oppeteret: moriq; maluisse, quàm calamitatẽ oculis cernere urbis illius, in qua primùm Christũ cognouerat, & ecclesiastica disciplina imbutus fuerat. Sed quoniam ad hunc uirum nostra delapsa est oratio, intelligendum est, eum præ amore quo Deus illum complexus est, potuisse dæmones abigere, & homines eisdem agitatos, illis purgare. Nam cum quidam uexatus dæmonio per forum gladio stricto curreret, omnesq; fugerent ab eo, & tumultus urbem occuparet: Arsacius factus illi obuiam, Christũ nominauit, uerbo hominẽ deiecit, eum extemplò dæmone purgauit, & ad sanam mentem reduxit. Edita sunt etiam ab illo multa alia opera, quæ supra facultatem humanam artemq; putanda sunt. Quorum hoc unum fuit: Erat fortè draco, uel aliud serpentis genus, quòd uiatores qui illac transirent, antè flatu suo peremit, quàm oculis eorum cerneretur. nam in quodam specu propter uiã obstituit. Ad quem locum accedens Arsacius, orauit: serpens autem sua spõte egreditur è specu, & capite bis ad terram alliso, se ipse interfecit. Atque ista commemorarunt hi, qui dicebant se ea ab illis audiuisse, qui ipsum Arsacium oculis aspexissent. Episcoporum uerò, sua ad concilium profectione propter calamitatem Nicomediæ cœlitùs illatam impedita, pars noua Imperatoris decreta expectarunt: pars, quam habebant de fide opinionem, scriptis declararunt. Imperator autem, quoniã incertus erat quid ageret, scripsit ad Basilium literas, à quo sciscitatus est, quid de concilio fieret. Qui cum eum ob pietatem, ut uidetur, per epistolam laudasset, & de clade Nicomediæ inuecta exemplis è sacris historijs petitis consolatus esset: hortatur, ut concilium maturet, & ne desistat à proposito, præsertim cum studium pro pietate susceptum sit: neque episcopos ad hanc rem conuocatos, cũ iam domo exierint, sintq; in itinere, re infecta, dimittat. Locum autem concilio designauit, pro Nicomedia Nicæam urbem, ut ibi de fide ritè decideret, ubi iampridem de eadẽ quæri cœptum est. Atq; hæc quidem rescripsit Basilius Imperatori, ratus ita se illi rem gratam significaturum, propterea quòd ipse initio concilium Nicææ congregari statuerat. His literis Basilij acceptis, Imperator primùm dat mandatum, ut ineunte æstate, episcopi omnes Nicæam conueniant, exceptis illis quib. inualetudo esset impedimento: hiq; suo loco presbyteros, uel diaconos, quos uellent, eò mitterent, qui ipsorum declararent sententiam, & de rebus controuersis consilium inirent, ut communiter omnes de omnibus inter se concordarent. Deinde, ut decem episcopi ex partibus Occidentis, & totidem Orientis, quos concilium communi sententia deligeret, ad palatium suum unà uenirent, sibiq; quæ decreta essent, exponerent: ad eum finem, ut ipse quoq; non cognosceret solum, utrum cõuenienter Scripturæ sacræ inter se consensissent: uerùm etiam, quid optimũ factu uideretur, decerneret. At uerò his confectis rebus, inito rursus cõsilio, iussit ut omnes aut ubi iam essent, aut in proprijs ecclesijs usq; eò manerent, quoad locus concilio præscriberetur: significareturq; ipsis, ut illò accederẽt. Postremò scribit Basilio, ut per literas sciscitetur ab omnibus Orientis episcopis, quo in loco concilium commodè celebrari posset: uti sub initium ueris istud omnibus constaret. Nam Nicæam locum concilio habendo minimè iam opportunum censuit, propterea quòd gens illius urbis terræmotibus afflictata in mœrore esset. Basilius autẽ literis Imperatoris præpositis suis literis, episcopis cuiusq; gentis significat, uti maturè cõsilium de re capiant: & quàm primùm locum qui ipsis opportunus uideretur, indicarẽt. At cum, ut in eiusmodi rebus euenire solet, non omnes unum eũdemq; locum delegissent, iter suscipit Basilius ad Imperatorem, qui tum Sirmij cõmorabatur: & cùm alios quosdam ibi offendit episcopos priuatis ac suis negocijs occupatos, tum Marcũ Arethusium & Georgium episcopum Alexandriæ. Vbi uerò iam uisum est concilium Seleuciæ, quæ est urbs Isauriæ, cogendũ: Valens cum suis (hic enim iam Sirmij fortè

Nicæa rursum concilij locus.

B

Nicæa etiam terræmotu afflicta.

A nij forte aderat) Anomianorum hęresi delectatus, laborat, ut episcopi qui erant in castris, formulæ fidei quam habebat in promptu, subscribāt: in qua formula nomē Substantię minimè positum fuit. Interea dum de concilio habendo seriò laboratum est, Eudoxius, Acacius, Vrsacius & Valens, quoniam inducebant in animū, quòd episcoporum omnium, alij formulę fidei in concilio Nicæno, alij fidei in cōsecratione ecclesiæ Antiochenæ editæ fauerēt: atque quòd utraq; fidei formula nomen Substantię contineret, & filiū patri in omnib. rebus similē assereret: quinetiā quòd si in unum omnes conuenirent, fore ut reuera Aëtij condemnarent opinionem: quam ipsi, licet ab utraq; formula discrepantē, laudabant. idcirco perficiūt, ut episcopi Occidentis Arimini, episcopi autem Orientis Seleuciæ, urbis Isauriæ, in unum conueniant, eo consilio, quòd putabant facilius esse paucis quàm omnibus persuadere: & si quidam ipsorum ad hoc, quidam ad illud concilium profecti, efficerent ut utrūq; concilium suæ suffragaretur sententiæ, rectè esset: sin minus, ut alterum saltem, quò hæresis Aëtij non omnium suffragijs reijceretur. Atq; in ijs rebus illis fuere subsidio, tū Eusebius primarius eunuchus familiæ Imperatoris, qui & necessitudine cum Eudoxio, & opinione etiam cōiunctus fuit, tum complures alij potentes uiri, qui Eusebio gratificari studebant. *Seleuciæ & Arimini concilium coactum.*

De rebus gestis in Ariminensi concilio. CAP. XVI.

IMperator uerò quoniam persuasum habuit, neq; ex usu esse uel reip. propter impensas, uel episcoporum propter longa itinera, ut in unum locum omnes conuenirent, cōcilium in duas partes distribuit: scribitq; episcopis, qui id temporis tum Arimini, tum Seleuciæ conuenerant, ut primùm de his quæ in fide ambigua uiderentur, deciderent. Ad extremum, uti lex ecclesiæ postulat, causas etiam episcoporum qui quererētur se uel iniustè abdicatos esse, uel in exilium missos (quorum unus erat Cyrillus episcopus Hierosolymorum) disceptarēt, deq; criminibus qui-
B busdam episcopis illatis accuratè iudicarent. Nam alij alios accusauerant: Aegyptij autem Georgium rapinæ & contumeliarū insimulabant. Rebusq; omnibus diiudicatis, decem utriusque partis ad aulam accederēt, qui quę acta essent, ipsi renunciarent. His mandatis impulsi, singuli eum ad locum conueniunt, ad quem conuenire imperatum erat: atque concilium Arimini prius coactum est: ad quod concilium congregati sunt amplius quadringenti episcopi. De Athanasio quidem hi, qui infenso animo atque inimico erga eum affecti erant, commodissimum duxerunt, uti nulla omnino institueretur actio. Cum autem quæri cœptum est de fide, Valens & Vrsacius in medium simul prodeuntes (quibus subsidio fuere Germanius, Auxentius, Caius & Demophilus) postulant, ut formulæ fidei iam antè editę, antiquentur: teneaturq; ea, quam dudum Sirmij Latino sermone cōposuerant, quæ filium patri similem secundum Scripturas docuit: atq; ut nulla fieret in Deo mentio substantiæ. Quam formulā etiam Imperatorē approbasse dicebant: eamq; à concilio recipiendam esse necessariò: atq; concilium decæterò non debere curiosè quid quisque sentiret inquirere, ne dissidia & contentiones inde nascerentur, cum uerba in disceptationem accuratamq; disquisitionem uocarentur. Nam præstare imperitius disserere, modò rectè de Deo sentiant, quàm inanes uerborum argutias introducere, quæ sunt cum captiosis dialecticorum præstigijs cognatione quadam coniunctæ. Significabant autem obscurè, imò uerò apertè arguebant uerbum Cōsubstantialis, utpote nec in sanctis literis repertum, & multis obscurum & ignotum: uolebantq; ut pro eo diceretur, filium patri rebus in omnibus similem secundum Scripturas. Vbi uerò formulam ista complectentem, quam ipsi secum eò antè attulerant, perlegerunt, complures nihil opus esse noua fidei formula constanter affirmabant: sed acquiescendum decretis, quæ ante suam ætatem erant de fide sancita. Se iam in unum conuenisse, ut si quid contra ista nouaretur, prohiberent. Postulant item ab istius formulæ authoribus, ut si ea quę lecta erāt, nihil *Arimini concilium.* *Sirmij cōcilium.* *Consubstantialis uerbum improbatum.*

noui

noui contra ea decreta continerent, ut palàm ipsi dogma Arij reijciant: quod quidem dogma ab ipsius Arij ætate hactenus omnibus ecclesijs causa tumultus extitisset. Hoc postulatum cum Vrsacius, Valens, Germanius, Auxentius, Demophilus & Caius facere recusarent, concilium iubet, formulam fidei tum aliarum sectarum, tum episcoporum qui Nicææ olim conuenerant, legi: uti sectæ reijcerentur, decretaq́ concilij Nicæni omnium confirmarentur suffragijs: atque in posterum nemo ea argueret, aut concilium cogi de illis postularet, sed eisdem iam olim editis contentus acquiesceret. Nam absurdum esse, quòd quasi iam credere inciperent, eiusmodi nouas fidei formulas conscriberent, & temporis antegresßi traditionē reprehenderent: quam traditionē non modò ipsi obseruassent, uerùm etiam qui ante se rexissent ecclesias, tenuissent: quorum complures per fidei in tormentis confessionem, & martyrium è uita migrauerant. Atq hi, istis rationibus adductis, postulant, ne quid nouarum rerum in concilio tentaretur: Valentem autem & Vrsacium, qui huic postulationi morem gerere nollent, sed instarent ut formula fidei, quam ipsi protulerant, confirmaretur, abdicant, & formulam quæ modò in concilio perlecta fuerat, irritam esse decernunt. Quinetiam absurdum putāt, ut huic formulæ talis præponeretur titulus, qualem habuit, cum Syrmij edita est: nempe, Præsente Cōstantio, æterno, magno, Augusto, Eusebio & Hypatio Coss. quemadmodum Athanasius quoq ad suos scribit necessarios, his uerbis: Ridiculum planè esse, Constantium Imperatorem æternum nominare, filium autem Dei negare æternum esse: & certum tempus huic formulæ præponere, non alio cōsilio quàm ut fides ueterum patrum & sacerdotum, qui ante hoc tempus uixerint, coargueretur. His rebus Arimini gestis, Valens & Vrsacius iniquo ferentes animo se abdicatos esse, properè ad Imperatorem contendunt.

Ariminensis concilij sanctio. *Valens & Vrsacius abdicati.* (margin notes) A

Ariminensis Concilij ad Imperatorem Constantium epistola. CAP. XVII.

B Concilium autem, uiginti episcopos ad eam rem delectos, mittit legatos ad Imperatorem, atq hæc ad eum Latino sermone scribit:

Concilij Arimini congregati epistola ad Constantium Imperatorem conscripta.

¶ Quoniam tum mandatum Dei, tum tuæ pietatis edictum ita postulat, ideirco ea quæ olim de fide fuerunt decreta, nostris suffragijs stabilienda iudicamus. Nam cuncti episcopi ex omnibus ciuitatibus ad Occidētem sitis, Arimini in unum conuenimus, ut fides Ecclesiæ catholicæ fieret illustrior, & illius aduersarij perspicuè deprehenderentur. Postquam igitur diu deliberatum est, placuit, eam fidem quæ ex antiquis ducta temporibus hactenus permansit, quæq à prophetis, ab Euangelistis, ab Apostolis denique per gratiam Domini nostri Iesu Christi, tui imperij defensoris, conseruatorisq́ ualetudinis, prædicata sit, firmè retinere, retentamq́ perpetuò defendere. Absurdum enim, imò nefas certè uidebatur, quicq̄ cōmutare in illis quæ rectè uereq́ definita essent, quæq fuissent ab omnib. in concilio Nicæno coactis, tui patris Constantini, Imperatoris illustrißimi subsidio accuratè exquisita, excussaq: quorum deniq doctrina & sentētia per omnium hominum aures mentesq peruasisset, palamq́ esset prædicata. Cuius unius doctrinæ ui Arij hæresis expugnata, prorsusq extincta: cuius etiam adiumento, nō ea solum, sed aliæ quoq hæreses extirpatæ. Cui profectò aliquid adijcere, tutū non est: & ab ea quicq̄ detrahere, periculosum. Quòd si alterutrum istorū eueniat, erit tanta aduersarijs impunitas proposita, ut quod libeat, licenter exequantur. Itaq Vrsacius & Valens, quoniam iampridem animos suos Ariano dogmate implicauerāt, & nostra erant propterea communione segregati, non modò illos, ut eiusdē communionis denuò fierent participes, pœnituit delictorum, quæ se admisisse sua ipsorum conscientia planè arguebat: uerùm etiam, ut ipsorum scripta testātur, ueniam obnixè postulauêre. Quibus de causis omnia eis crimina remissa fuerunt, atq condonata. Ista quidem eo tempore gerebantur, quo concilium Mediolani habitū est, præsen-

Ariminensis concilij acta. *Nicænæ fidei nihil addēdum aut detrahendum.* *Vrsacii & Valentis pœnitentia.* (margin notes)

A præsentibus ecclesiæ Romanæ presbyteris. Cum igitur intelligamus Constantinum, principem certè omnium posterorum memoria post mortem celebrãdum, diligenter elaborasse, ut fides illa Nicææ literis prodita, accuratissimè perquisita exploratáque esset: absurdũ sanè uideretur, eo iam post acceptũ baptismũ uita defuncto, & ad tranquillitatem sibi debitam profecto, aliquid in ea nouare: & tot sanctos confessores ac martyres, qui huius authores inuentoresque fuerunt, quique, ut uetus Ecclesię catholicæ poscebat institutum, omnino senserunt, inque eo perstiterunt perpetuò, prorsus contemnere. Quorum fidem ad tui imperij tempora Deus per Dominum nostrum Iesum Christum perduxit: cuius auxilio sic tuum creuit imperiũ, ut uniuersi orbis terrarum gubernacula teneas. At contrà miserabiles illi, & animo præditi planè deplorato, nefario impetu incitati, se impiæ doctrinæ præcones denunciare, & totum ueritatis institutum euertere studuerunt. Nam ut primùm cõcilium ex tuo edicto in unum coibat, ij suæ fraudis inuolucrum retexerũt: & simul, atque Germanium, Auxẽtium & Caium, qui seditionem ac discordiam induxissent, pari opinionum uarietate irretitos animaduertebant, tentauerunt per dolũ & tumultum aliquid noui decidere. Quorum doctrina inconstans & incerta, totam blasphemiarum turbam longè superauit. Verùm ubi intellexere, eos neque eiusdem opinionis esse, neque in perditis eorum conatibus cum illis conspirare, ad nostrum consessum se transtulerunt, perinde ac si iam contrariam doctrinam scriptis mandare in animo haberent. At non longo tempore pòst, eorum mentes sunt facilè patefactæ. Quocirca ut status Ecclesię non eiusmodi iactaretur fluctibus, & omnia turba ac tumultu uolutata miscerentur, percommodum uidebatur, ut tum uetera decreta firma stabiliaque manerẽt, tum isti à nostra communione excluderentur. Atque ob hanc causam legatos ad tuam clementiã cum literis misimus, qui te doceant mẽtem ac sententiã concilij: quibus quoque dedimus mãdatũ, ut authoritate in primis, testimonioque legum olim rectè sancitarum ueritatem confirmarent: atque adeò tuæ significarent æquitati, non ut Vrsacius & Valens dixerunt, pacem futuram esse, si instituta ritè & legitimè facta euertantur (quî enim fieri potest, ut pacis authores sint hi qui pacis uincula ruperint?) sed dissidium & seditionem inde cum in alijs ciuitatibus, tum in ipsa ecclesia Romana excitatam fore. Quamobrẽ tuam clemẽtiam obtestamur, ut benignis auribus ac uultu placido nostram legationem excipias, neque permittas quicquam nouari ad contumeliã eorum qui uita excesserint: sed nobis facias potestatem in his quę sunt à maioribus (quos quidẽ ingeniosè & prudenter Spiritu sancto illis opem ferente, omnia transegisse constat) decreta sancitaque firmè perseuerandi. Nam ea quæ ab istis nouata sunt, in credẽtium animis incredulitatem inferunt: in infidelium autem, crudelitatem. Obsecramus etiam, ut episcopis, qui in exteris regionibus uitam degũt, quique & ętatis ingrauescentis molestia & paupertatis onere grauiter affligantur, tuo mandato copia fiat domũ tutò reuertẽdi, quò ecclesiæ episcopis suis minimè destitutę maneãt. Porrò aũt istud præter cętera flagitamus, ne quid uel detrahaẽ ueterib. decretis, uel omnino adijciatur: sed omnia, tum quòd patris tui pietas idem postulabat, tum quòd usque ad hoc tempus obseruata fuerunt, rata firmáque permaneant: neque decæterò nobis quicquam de ijs rebus facessas negocij, aut à nostris ipsorũ ecclesijs nos abesse finas: sed episcopi uersentur cum suis ipsorum gregibus, uti precibus, & Deo sanctè colendo tranquillis animis uacent, orentque sedulò pro tua salute, imperio & pace: quam Deus tibi sempiternã benignus largiatur. Legati nostri tum subscriptiones, tum nomina episcoporum ad te perferunt: qui etiam sacrarum literarum testimonijs tuã benignitatem, ea quæ ad decreta pertinent, satis accuratè docere possint.

Eorundem ad pristinũ errorem relapsus.

Episcopos suis subditis adesse debere.

De concilij legatis, & Imperatoris epistola: & quomodo prolatæ ab Vrsacio & Valente formulæ, concilium postea consenserit: & de conciliabulo Nicææ habito, & quamobrem legatos Nicææ detinuerint. CAPUT XVIII. A

EPistola quidem concilij Ariminẽsis, ita se habet. Vrsacius autem & Valens legatos à concilio missos præuertentes, formulam fidei, quam in concilio perlegerant, Imperatori ostendêre, conciliumq́; falsò insimulare cœperunt. Imperator uerò grauiter propterea fortasse commotus, quòd formulam fidei, quæ se præsente Sirmij cõfirmata fuisset, reiecissent, hos duos in magno honore habere, legatos autẽ concilij contemnere, eosq́; longa mora fatigatos negligere. Tandem uerò, licet serius, scripsit ad concilium, excusatione pro se allata, quòd iter quoddam necessariũ, quod quidem esset iam ad Barbaros suscepturus, ipsum districtum teneret, & propterea se non potuisse legatos illius uidere. Itaque dedisse eis mandatum, ut Adrianopoli ad suum reditum expectarent, uti cum reip. negocia rectè constituta essent, animo à curis uacuo illorum legationem audiret, diligenterq́; cognosceret. Nam oportere eum qui de rebus diuinis disceptaret, animum ab alijs rebus penitùs habere liberum. Hæc ferè ad concilium scripsit Imperator. Quibus rescripsit cõcilium, constanter affirmando, se neutiquam à decretis, quæ statuerat, uelle discedere: idemq́; legatis suis tum scripsisse, tum præcepisse. Itaque orat, ut eos cum beneuolentia aspicere, mandata, quæ ipsis dederat audire, & literas perlegere dignetur.

Constantij ad concilium rescriptum.

Legati concilij ab Imp. neglecti.

Altera cõcilij ad Imp. epistola.

Nam rem ei permolestam debere uideri, ut tot ecclesiæ, eo regnante, episcopis suis carerent. Oportere igitur ipsos, si modò ita illi uisum esset, ad suas ecclesias ante hyemem redire. Quæ cum scripsissent, & epistolam tum compositione, tum uerbis ad deprecandum aptam contexuissent, aliquandiu quidem præstolati sunt. Sed cum nihil ab legatis suis acciperẽt, ad suam quisque ciuitatem reuertitur. Quare quòd episcopi Arimini congregati, initiò decretis cõcilij Nicęni suffragati sunt, ex his quæ diximus, satis constare poterit. Iam uerò, quemadmodum postea formulæ à Valente & Vrsacio allatæ assenserint, dicẽdum arbitror. Est quidem uarius de hac re sermo ad me perlatus. Nam nonnulli prędicant Imperatorem, quoniam episcoporum Arimino contra suam uoluntatem decessionem contumelię loco ducebat, dedisse facultatem Valenti ac suis fautoribus, primùm ecclesias Occidentis pro ipsorum arbitrio administrandi: deinde formulam fidei Arimini perlectam diuulgandi: tum ejciendi eos ecclesijs, qui huic subscribere recusarẽt: postremò, alios in eorum loca sufficiendi. Istos uerò hinc licentiam nactos, ui compulisse episcopos huic fidei formulæ subscribere: complures autem, qui resisterent, ecclesiis exturbasse, & primùm omnium Liberium episcopum Romanũ. Quibus rebus contra episcopos Italiæ confectis, consilium de ecclesijs Orientis eodẽ modo tractandis cepisse. Atque peragrantes Thraciam, uenisse Nicæam, urbem eiusdem regionis: concilioq́; ibi coacto, formulam Arimini perlectam in Græcũ uertisse sermonẽ, eam diuulgasse, ratam fecisse: dissipasse deniq; rumorem, fidei formulam Nicææ compositam, à concilij generalis sententia stabilitam comprobatamq́; esse. Istas uerò res dedita opera Nicææ Thraciæ transegisse, atq; sermonem ad hunc modũ dispersisse, quò simpliciores homines nominis similitudine deceptos, & hãc formulã esse q̃ olim Nicęæ urbis Bithynię cõfirmata fuisset arbitrãtes, facilius ad eidẽ formulæ assentiendum inducerent. Atq; hi quidẽ ista hoc modo commemorãt. Alij dicunt, cum episcopi in concilio Ariminensi congregati, longa expectatione fatigati essent, propterea quòd Imperator ipsis respõdere haud dignatus est, neque eos ad sua reuerti permisit: fautores sectæ Arianæ subornasse quosdam, qui cæteros episcopos commonefacerent, rem planè indignam esse, ut omnes episcopi ac sacerdotes propter Substantię nomen inter se dissiderent, præsertim cũ liceret filium patri similem dicere, causasq́; contentionis tollere: atque episcopos Orientis nunq; acquieturos, nisi Substãtiæ nomẽ ex fidei formula eximeretur. Cùm autẽ isti partium B

Formulæ à Valente & Vrsacio allatæ quomodo concilium Ariminense postea assenserit.

Liberius ecclesia pulsus.

Nicææ Thraciæ confirmata fidei formula qualis.

Nicæa Bithyniæ.

A partium dissentientium conciliatores eiusmodi rationes ueteratoriè cōfinxissent, conciliū inde inductum, formulæ ab Vrsacio cōpositæ consensisse. Vrsacium autem cū suis ueritos, ne legati ex concilio ad Imperatorem missi, redeūtes cùm inficiationem, quam episcopi Occidentis initiò fecerant, tum causam cur uox Cōsubstantialis sublata sit, planam facerent: non modò legatos Niceę Thracię cōtinuisse, causis allatis, iter fore difficile, tum propter hyemem, tum ꝓpter inopiam iumentorum, quæ ad publicos cursus sumi solent: uerùm etiam persuasisse, ut formulam ab ipsis Arimini lectam, in Græcum sermonem ex Latino conuerterent, ipsiq; mitterent episcopis Orientis. ita enim futurū esse, ut per hāc formulam, quā ad eum finē confecerant, suum conatū ex sentētia ad exitū perducerent: & tamen dolum minimè deprehensum iri ab his, qui ꝓbare niterentur, quòd episcopi Arimini conuocati, non sua sponte nomen Substantiæ, sed causa episcoporum Oriētis, qui illud nomen auersabantur, reiecissent. Quod quidem perspicuè falsum est. Nā omnes, paucis exceptis, filiū patri substantia similē asseuerarunt: inq; eo uno dissiderunt, quòd pars filium patri consubstantialem, pars autem substantia similem esse dicerēt. Atque de hac re hi quidem hoc modo, illi illo commemorant.

De ijs quæ Orientalibus ecclesijs cōtigerunt: quodq; Marathonius, & Eleusius Cizici episcopus, & Macedonius, eos qui Consubstantiale profitebantur, exagitabāt: & quòd Nouatianorum ecclesia trāslata est, & ipsi cum orthodoxis communionē habuerunt. CAP. XIX.

DVm ista, ut dictū est, in Italia gerūtur, tumultus maximi in Oriēte, antè quàm concilium Seleuciæ esset coactum, fortè excitati sunt. Nam Acacius & Patrophilus, Maximo abdicato, rectionem ecclesiæ Hierosolymitanæ Cyrillo deferunt. Macedonius autem tum Constantinopoli, tum in finitimis urbibus propterea turbas ciebat, quòd Macarius ministros ecclesiæ ordinare cœperat: habebatq; adiutores ad eam rem, Eleusium & Marathonium: quorum alterum, qui iam antea diaconus suæ ecclesiæ fuerat, & diligens procurator cœnobiorum monasticorum quæ erant in egestate, & in quibus & uiri & mulieres ætatem degebant, episcopum Nicomediæ creauit: alterum, nempe Eleusium, episcopum Cizici, qui nō sine magna laude ac splendore in aula Imperatoris antè satellitem egerat. Ambos quidem uita satis spectata & integra fuisse prædicant: sed tamen studiosè laborasse, ut eos qui filium patri consubstantialem assererent, grauiter diuexarent: uerùm non ea acerbitate, qua Macedonius, in illos usi sunt. Iste enim, eos qui secum communicare renuebant, non modò exagitauit, uerùm etiam in catenas coniecit, tradiditq; iudicibus: nonnullos ui secum communicare compulit. Quinetiam pueros & mulieres nondum sacris initiatos mysterijs, uiolenter rapuit, ipseq; eos inuitos mysterijs initiauit. Porrò autem multas multis in locis diruit ecclesias, causa eiusmodi pro se allata, quòd Imperator mandatum dederat, ut templa eorum qui filium patri consubstantialem affirmarent, disturbarētur. Quam etiam ob causam ecclesia Nouatianorum Cōstātinopoli, propter Pelargum posita, deiecta est. Quo quidem tempore ferunt Nouatianos strenuū facinus edidisse: quibus fortasse, utpote de uerbo Cōsubstantiali secum consentientibus, catholici subsidio uenerunt. Nam cū hi quibus impositum erat negocium huius ecclesiæ demoliendæ, Nouatiani, ad unū omnes simul coacti, pars materiem ecclesiæ deijcere, pars eandem ad Sycas, quę sunt in ulteriore continenti eregionè Constantinopolis sitæ, transportare cœpit: eorum molitio & conatus celeriter ad exitum perductus est. nam in opere illo faciendo nō uiri solùm, uerùm etiam mulieres & pueri socios se adiunxère. Singuli enim illud opus, uelut munus Deo offerre supra modum lætabantur. Eodem studio & ratione eadem ecclesia ista denuò ædificata est: & post illud tempus quo hoc factum est, Anathasia nuncupata. Nam Constantio mortuo, Iulianus in imperium succedens, reddit Nouatianis locum, & ibi deintegrò extruendæ ecclesiæ potestatem facit. Quod quidem factum est non sine propenso populi studio, qui ad illud o-

Cyrillus Hierosol. episc.
Macarius.
Eleusius.
Marathonius.
Macedonij in ecclesia turbæ.
Nouatianorū ecclesia Cōstātinopoli deiecta, & trāslata.
Anathasia, ecclesia Nouatianorum.

pus operam suam lubens contulit,& materiam ex Sycis denuò transtulit. Sed hæc A postea gesta sunt. Illo autem tempore parum aberat, quin Nouatiani & catholici penitùs conspirassent. Nam eadem de Deo sentientes, communiter ab Arianis exagitati, in similibus calamitatibus constituti, se mutua complecti beneuolẽtia, in unum conuenire, pariter orare cœperunt (catholicis enim nulla quidem fuit ecclesia relicta, sed omnes ipsis erant ab Arianis ablatæ) atque quoniam (ut est credibile) ex assidua consuetudine se sine causa inter ipsos dissensisse arbitrabantur, decreuerunt inter se deinceps communicare. Quod planè factum fuisset, si non inuidia, credo, paucorum, qui affirmabant causam ueterem extare, cur hoc facere recusarẽt, propensum ad eam rem multitudinis studium retardasset.

Catholicorum & Nouatianorum cõcordia quomodo dissoluta.

De ijs quæ Mantinæi à Macedonio gesta sunt: & quòd ob translatum Constantini Magni sepulchrum, sede sua eiectus est: & de Iuliani Cæsaris creatione. CAP. XX.

Nouatianorũ ecclesia Cyzici diruta.

PEr idem tempus Eleusius quoque ecclesiam Nouatianorum, quæ erat Cyzici, funditùs diruebat. Istis uerò malis uexabantur Nouatiani illi potissimùm, qui Mantinæum & reliquam Paphlagoniam incolebant. Nam Macedonius, ubi intellexit cõplures esse in illis locis Nouatianos, & ecclesiasticos uiros qui ibi erant, non satis habere uirium ad eos inde expellendos: persuasit Imperatori, ut quatuor milium cohortes eius rei gratia illò mitteret. Sic enim fore putabat, ut homines armorum insueti, cum armatos uiderent, statim præ metu ad ipsius opinionem se transferrent. Quod quidem secus omnino accidit. Nam multitudo ex Mãtinęo effusa, pars falcibus, pars securibus, pars alijs instrumentis, in quę fortè incidebat, se armare, & cum militibus congredi cœperunt. Grauiq; prælio commisso, Paphlagones quàm plurimi, milites ferè omnes ceciderunt. Vnde factum est, ut Macedonium, uelut tam grauis calamitatis authorem, plerique eius necessariorum insimularent. Imperator quoque ab eo alienatus, deinceps odio habere cœpit. Accessit etiam alia maior simultatis causa, quę fuit eiusmodi. B Macedonius loculum imperatoris Constantini aliò transferre constituit. nam ecclesia in qua erat positus, ipsa est ruinam minari. Atq; è populo alij illud fieri facilè passi sunt, alij restiterunt: quandoquidem arbitrabantur rem planè impiam esse, & perinde se habere, ac si è tumulo corpus denuò effoderetur. Quibus fuere auxilio hi qui doctrinam concilij Nicæni propugnabant: qui neque corpus Constantini, utpote eiusdem doctrinæ fautoris, contumelia affici sinebant: & Macedonij conatibus omni cura, credo, & cogitatione aduersabantur. At uerò iste nihil de illis moratus, loculum transtulit ad ecclesiam, in qua est sepulchrum Acacij martyris. E' multitudine autem hi factũ laudare, illi arguere, adeò ut in ipsa ecclesia alij in alios impetum facere cœperint: & ad extremum ecclesia & locus undique situs, sanguine & cæde redundarit. Imperator, qui adhuc in imperij parte uersus Occidentem commorabatur, his rebus nũciatis, grauiter commotus est. Accusat Macedonium tum contumeliæ in patrem factæ, tum casus infelicis quo populus afflictus erat: atque graue odium in eum cõcepit. Qui cum in Orientem proficisci constituisset, esset q; iam iter ingressus, Iulianum consobrinum ad se accersit, Cæsarem eum creat, & in Galliam ad solis occasum uergentem mittit.

Paphlagonum clades.

Macedonius Imperatori inuisus.

Constantini Imp. corpus à Maced. trãslatum.

Iulianus Cæsar creatus.

De Seleucensi concilio. CAP. XXI.

Seleucense concilium.

Leonas.

Lauritius.

DVm hęc geruntur, episcopi Orientis numero circiter centum & sexaginta, Seleuciam, quod est oppidum Isauriæ, conueniunt, Eusebio & Hypatio Coss. Eò etiam accessit Leonas, satelles aulę imperatorię, propter dignitatis splendorem clarus: qui de mandato Constantij concilio interfuit, ut eo pręsente de fide accuratè inquireretur. Adfuit etiam Lauritius, pręfectus militum Isaurię, ut si qua re opus esset, præstò foret. nam id negocij Imperatoris literæ ei imposuerãt. In primo congressu aberant cùm alij nõnulli episcopi, tum Patrophilus episcopus Scythopolis, & Mace-

A & Macedonius Constantinopolitanus episcopus, & Basilius Ancyrę. Causa quidem absentiæ alia alijs extitit, Patrophilo autem lippitudo: morbus uerò Macedonio. At non deerat suspicio, quòd crimina, quorum accusati erant, admodum ueriti, eo tempore aberant. Cum autem alij propter istorum absentiā nollent de rebus controuersis haberi disceptationem, Leonas tamen iussit disceptari. Vnde alij primùm de fide disserendum esse, alij in uitas eorum qui erant inter ipsos accusati, necessariò inquirendum asserebant: ex quorum numero fuit Cyrillus Hierosolymorum, & Eustathius Sebastiæ episcopus. Causa autem huius contentionis inter eos fuerunt Imperatoris literæ, quæ partim hoc, partim illud significarunt. Ex qua contentione factum est, ut alij alios deinceps æquo animo ferre non possent, sed in duas factiones diuiderentur. Eorum tamen uicit sententia, qui uoluerunt primùm omnium de fide quæri. Vbi uerò ad disceptationem uētum est, placuit quibusdam, ut nomen Substantiæ omnino tolleretur: ijq́ proponunt formulā fidei, quā non ita pridem Marcus Sirmij composuerat. Hanc approbauerāt cùm episcopi alij qui fortè in castris aderant, tum Basilius episcopus Ancyræ. At à maiore parte laboratum est, ut fidei formula in dedicatione ecclesiæ Antiochenæ edita, rata haberetur. Prioris sententiæ patrocinium suscepere in primis Eudoxius, Acacius, Patrophilus, Georgius episcopus Alexandriæ, Vranius Tyri episcopus, & alij triginta duo: posterioris autem, Georgius episcopus Laodiceæ, quæ est urbs Syriæ, Eleusius Cyzici, & Sophronius episcopus Pompeiopolis, quod est oppidum Paphlagonię: quibus alij complures assensi sunt. Acacius autem & eius fautores, idoneum tempus sibi oblatum arbitrantes, ab alijs de doctrina fidei dissentiēdi: & ista simulata causa, crimina sibi illata diluendi, quāquam antè suis ipsorum literis, quas Macedonio episcopo Constantinopolitano scripserant, confessi erant, filium cùm alijs rebus omnibus, tum ipsa substantia patri similem esse, tamen iam priori suę cōfessioni impudenter repugnarunt. Ac cum utrinq; magna cōtentione disceptatū esset,

Seleucensis cōcilij acta.

De fidei formula dissensio.

B clamare Syluanus episcopus Tarsi, Non ferendum esse, ut ulla alia noua fidei formula, præter eam quæ erat Antiochię probata, introduceretur: sed eam solam tenēdam esse. Qua re grauiter cōmoti Acaciani, surgentes è concilio egrediuntur. Reliqui tū ea quæ erant Antiochiæ decreta, perlegebant: postridieq́; eius diei in ecclesiā conueniētes, foribus occlusis, cū iā soli essent, ea decreta suis suffragijs cōfirmabāt. Quas res ita constitutas admodū incusauit Acacius: atque formulā fidei, quā ipse composuerat, Leonę & Lauritio mōstrauit. Tertio pòst die, cùm alij nonnulli, tū Macedonius & Basilius, q superioribus diebus abfuerant, ad concilium conueniunt. Acacius, & eius sectatores, nulla alia conditione in consessum episcoporum uenire uolebant, nisi hi quos abdicauerant ipsi, & in iudicium adduxerāt, inde prius exirent. Quod quidem factum est. Nam qui partes aduersarias tuebantur, hoc propterea concedebant, quòd suspicabantur Acacium hanc occasionem concilij dissoluendi captare, quòd tum hæresis Aëtiana in disquitionem hoc tempore neutiquàm ueniret, tum ipse eiusq́; fautores iudicium de criminibus sibi obiectis effugerent. Vbi autem omnes præstò adfuere, Leonas dixit, se libellum habere sibi ab Acacianis traditum. Hic libellus non alius erat, quàm formula fidei cum procemio quodam: quod quidem alios penitùs latebat. Nam Leonas, utpote fautor Acacianæ factionis, dedita opera istud episcopos celauerat: ut primùm uerò perlectus est hic libellus, cōciliū admodū tumultuari. Declarabat enim idē libellus, quā uis Imperator mandatū dedisset, nihil ad fidē stabiliendam adducendum pręter sanctas literas: quosdam tamen episcopos, quorum alij erant uariarum gentium sentētijs abdicati, alij cōtra leges Ecclesiæ instituti, alias res adduxisse, sicq́; conciliū grauiter conturbasse: quinetiā quosdā ipsorū cōtumelijs afficere, alios loq; ꝓhibere cœpisse: denique affirmasse, se à fide Antiochiæ stabilita haudquaquā descituros, etiāsi illi qui ibi inquisitioni de fide tum susceptæ unà aderant, istius formulæ authores

Syluanus Tarsi episc.

Acacij formula fidei.

Acacij libellus cōcilium perturbat.

fuissent. Porrò autem, quoniam uoces hę, Cōsubstantialis, & Substantia similis, etiamnum complurium animos perturbant, & nonnulli iam nouam uocem excogitare, & filium patri dissimilem dicere instituunt, idcirco uoces Consubstantialis, & Substantia similis, reijciendas esse, utpote à sacris literis alienas: reijciendam quoque Dissimilis, atque filium patri similem planè fatendum. Est enim, ut quodam in loco ait Paulus, imago inuisibilis Dei. Hæc quidem Acaciani in suo libello præfati, deinceps subiunxerūt fidei formulam, quæ neque concilij Nicæni, neque concilij Antiocheni decretis consensit: sed ita omnino fuit composita, ut nec Ariani, nec Acaciani quicquam delinquere uiderētur, si suo ipsorum more credere pergerent. Nam uerbis, pro quibus opinio Arij à concilio Nicæno reiecta erat, penitùs prætermissis, hisq; uocibus silentio præteritis, nimirum Quòd filius quantum ad deitatem spectat mutari nō possit, quodq; substantiæ, consilij, potentiæ & gloriæ patris expressa imago sit, uti in concilio Antiocheno dictum est: confitebantur se credere in patrem, filium, & Spiritum sanctum: nominibusq; communibus ad singulas personas significandas adiunctis utebantur, quæ neque suæ, neq; contraria sentientium doctrinę repugnabant: & qui aliter credebant, ecclesia catholica alienos pronunciabant. Atque libellus à Leona adductus, hæc ferè complexus est: cui Acacius ipse & eius sectatores subscripserant. Quo quidem perlecto, Sophronius Paphlagon uociferatus, Si (inquit) in dies singulos propriam ac suam uoluntatem exponere, sit idem ipsum quod fidei formulam edere, accurata ueritatis cognitio nos planè deficiet. Ac cum Acacius assereret, nihil obstare quo minus noua fidei formula ederetur: quandoquidem formula fidei in concilio Nicęno composita, etiam semel mutata fuerat: Eleusius, qui deinceps sæpius ei respōdebat, At concilium iam (inquit) congregatum est, non ut discat ea quæ didicerit, neque ut aliam fidem recipiat quàm quæ à concilio Antiocheno sit approbata: sed ut ei, siue uiuat, siue mortem obeat, firmè adhęrescat. Cum igitur disceptatio hoc pacto progrederetur, ad alteram quæstionem delapsi sunt: rogaruntq; Acacianos, qua in re filium patri similem faterentur. A quibus cum responsum esset, uoluntate solum, non substantia similem esse: alij omnes Substantia similem asserebant: grauiterq; Acacium ob librum quem conscripserat, ediderat q;, quiq; satis declarabat, eū antè in eadem cū illis opinione fuisse, redarguebant. Vbi uerò Acacius diceret, nō de libris quenquam in crimen uocandum, & disputatio ad maiorem contentionē prolaberetur: ad extremum Eleusius Cyzicenus, Vtrum (inquit) uel Basilius, uel Marcus seorsum res ullas transegerit, uel isti, uel Acaciani se de rebus ullis mutuò insimularit, nihil profectò concilij interest. Neq; præterea, utrum fidei formula ab ipsis edita rectè an secus se habeat, curiosè inquirere necesse esse: sed eam quæ est à nonaginta septem ueteribus patribus episcopis Antiochię stabilita, sequi oportere. Quod si quis aliam præterea introducat, eum cùm à pietate, tum ab ecclesia alienum esse. Vt uerò omnes qui unà aderant, ista approbauerant, concilium dimissum est. Postero autē die Acacius & Georgius in unum conuenire recusarunt. Quinetiam Leonas, qui planè iam ab eorum partibus stabat, uocatus ad cōcilium, non accessit. Atq; illi qui ad eum accersendum ibant, Acacianos in eius ædibus offenderunt. Cúq; contenderent ab eo orarentq; ut ueniret ad cōcilium, dixit se nolle, propterea quòd conciliū inter se dissideret: sibi autē ab Imperatore mandatum esse, ut ea conditione cum illis præstò adesset, si modò in unum coacti inter ipsos cō sentirēt. Vbi uerò tempus hoc pacto terebatur, reliqui episcopi qui Acacianos crebrò accerscebant, & Acaciani modò postulauerāt, ut certi episcopi ad ædes Leonæ conuenirent: modò affirmauerant sibi negocium ab Imperatore datum, ut de cæteris iudicarent, & neq; eandem fidem confiteri, neq; criminibus sibi obiectis respondere, neque disceptationi causę Cyrilli, quem ipsi abdicauerant, interesse uolebant, & non erat qui eos cogeret: cùm alios nonnullos, tum Georgium episcopum Alexan-

Coloss.1. *Sophronij seria uox.* *Eleusij Cyziceni sententia.* *Concilij dissensio.*

A Alexandriæ, Acacium Cæsareę episcopum, Vranium Tyri, Patrophilum Scytho
polis, & Eudoxium episcopum Antiochiæ abdicant. Compluribus item alijs com *Episcopi aliquot abdicati.*
munione ecclesiæ usque eo interdicunt, quoad criminibus sibi illatis responderēt.
Quę autem in concilio gesta erant, ad cuiusque episcopi ecclesiam scribunt. Pro
Eudoxio uerò episcopum Antiochiæ designāt Auianū, presbyterum eiusdem cle
ri. Quem comprehensum Acaciani Leonę & Lauritio tradūt. Hi eum à militibus *Auianus pro Eudoxio episcopo exilio multatus.*
tum custodiri iubēt: postea autem addicunt exilio. Hunc exitum, ut complectar
breui, habuit concilium Seleuciæ cōuocatum. Quòd si quis teneatur desiderio sin
gula accuratè cognoscendi, ex commentarijs de his editis, quos notarij in ipso con
cilio conscripserunt, facilè perdiscet.

De Acacio & Aetio: & quòd Imperator eum duorum conciliorum legatis, Ariminensis scilicet & Seleucensis, ut idem ambo sentirent, sedulò agebat. CAP. XXII.

HIs rebus ita confectis, Acaciani maturè ad aulam Imperatoris contendunt: alij
autem singuli domum reuertuntur. Decem uerò qui ad Imperatorem profi *Episcopi utriusque concilij Cōstantinopolim missi.*
ciscātur, designati, sicut erat imperatum, communi omnium sentētia designati, ibi
decem illos quos concilium Ariminense itidem miserat, reperiunt. Reperiunt etiā
Acacianos, qui quidem iam eos qui multum authoritate & gratia in aula poterāt,
ad suam sententiam perduxerant, eoq; pacto sibi Imperatoris conciliauerant be-
neuolentiam. Nam ferebatur, ex aulicis alios eiusdem fuisse cum ipsis opinionis,
alios ecclesiæ opibus corruptos, alios orationis lenocinijs & persuadentis authori-
tate dignitatéque in fraudem inductos. Nam Acacius neutiquam uidebatur u-
nus è multis, sed natura disertus tum ad intelligendum, tum ad dicendum, tum ad
eas res quas apud animum proposuerat, re ipsa perficiendas: quinetiā illustri præ-
B fuit ecclesiæ: & Eusebium cognomento Pamphilum, cuius episcopatum eo mor-
tuo administrauit, præceptorem se habuisse iactauit: cuius etiam libros consecu- *Acacij eloquētia et existimatio.*
tus, opinione eorum alijs doctrina antecellere uideri uoluit. Qui cum talis esset, fa
cilius ea quæ instituebat confecit. Dum isti uiginti episcopi ex utroq; concilio
missi, uersabantur Constantinopoli, & alij nonnulli, qui ibi tum fortè aderant: pri
mùm Honorato, quem Imperator, ab Imperij partibus uersus occidentem solem
positis non ita pridem reuersus, summum præfectum Constantinopolis designa- *Honoratus præfectus.*
uerat, dabatur potestas, de causa Aetij, præsentibus magni consilij principibus, co
gnoscendi. Postea uerò, cum Constantius ipse unà cum magistratibus in ean-
dem inquireret, deprehenditur Aetius malè & peruersè de fide sentire: adeò ut
tum Imperator, tum alij, uerbis eius, utpote blasphemia refertis, grauiter cōmoue *Aetij error & eloquentia inexpugnabilis.*
rentur. Dicitur porrò, Acacianos prætexuisse, hanc suam hęresim ex ignoratio-
ne ortam esse: deditaq; opera laborasse, ut Imperator & eius proceres de causa Ae-
tij (eum enim oratione inexpugnabilem fore putabant) coràm disceptarent: qui
si ab Aetio uicti essent, futurum esse, ut auditores ipsa persuasionis ui & facultate
necessariò caperent, & ita sine ullo negocio hęresis illa pręualesceret. Verùm ubi
istud contrà quàm sperabant euenit, formulam fidei Arimino deportatam protu-
lisse: & qui à concilio Seleucię habito missi erant, censuisse, ut eam reciperent: affir-
masse itē, se à nomine Substantiæ nullo modo uelle discedere: ac iureiurando adhi
bito asseuerasse, se nunq; filiū patri dissimilē sensisse: paratos deniq; esse, hęresim il-
lam prorsus reijcere. Cęterū cū pręter ipsorū opinionē episcopi Occidētis Arimi
ni nomē Substātię prætermisissent, tum cōstanter asseruisse, eiusmodi formulam
sibi optatissimam esse. Nam si efficeretur ut nomen Substantiæ tacitum esset, taci-
tum quoq; fore nomen Consubstantialis: quam scilicet episcopi Occidētis, ꝓpter
reuerentiam aduersus conciliū Nicęnum, plurimi faciebant. Porrò autem Impe
rator ad hanc formulā approbandā ideo inductus est, ꝙ rationem duceret multi-

Imperator dissidentes inter se episcopos cōponere studet.

tudinis episcoporum qui Arimini conuenerant: quódq; confitendo filium uel si- A
milem patri, uel consubstantialem esse, nihil esset errati, nihilq; sua (ut sibi quidem uidebatur) interesset, si nominibus quæ literę sacrę non norant, minimè uteretur: fatereturq; eādem significationem inesse nomini Simili, quod quidem & par erat Consubstantiali, & omnis controuersiæ expers. Itaque cum in hac esset sententia, dat mandatum episcopis, ut fidei formulæ in concilio Ariminensi editæ cōsentiāt. Et quamuis se pararet postridie ad pompam, quæ more Romano, Calend. Ianuarijs in creandis consulibus fieri solet, celebrandam, tamen totum illum diem & magnam partem noctis sequentis cōsumere decreuit, quoad episcopi, qui Seleucia illo uenerant, formulę fidei ex concilio Ariminensi allatæ subscriberent.

Quòd Acacius ac sui, concilium Ariminense comprobarunt: & abdicatorum episcoporum recensio, & crimina propter quæ amoti sunt.

CAPUT XXIII.

Maris & Vlphilas episcopi.

Acaciani autem aliquandiu Constantinopoli cōmorati accersiuerunt episcopos ex Bithynia: in quibus erat Maris episcopus Chalcedonis, & Vlphilas Gothorum episcopus. Qui cum essent ad numerū quinquaginta in unum coacti, formulam fidei Arimini perlectam stabiliuerunt: hoc quidem adiecto, ut in posterum nemo essentiam in Deo, aut substantiam omnino nominaret: & alia quæque formula, uel quæ facta esset, uel quæ postea fieret, hac sola excepta, penitùs reijcere tur. His rebus gestis, Aetium diaconatu abdicant, propterea quòd non modò libros conscripserat plenos contentionis, & ad ostentationem solum sapientiæ cuiusdam ab Ecclesiæ instituto prorsus discrepantis accommodatos: uerùm etiam disputationes blasphemia refertas habuerat, & tumultus ac seditionis ecclesijs authorexstiterat. A nonnullis autem commemoratur, quòd non ex animo, sed quò opinione de se ab Imperatore concepta (accusabantur enim Aetij doctrinæ fauere) se penitùs liberarent, istum abdicabant: quinetiam occasione arrepta ex ira Imperatoris, qua contra Macedonium ob eas causas quas antè citauimus exardescebat, eum Eleusium episcopum Cyzici, Basilium episcopum Ancyræ, Eortasium Sardensium, & Dracontium Pergami episcopum, de gradu dimouent. Et quāuis de doctrina fidei ab istis dissentirent, tamen in illis abdicandis non fidem insimulabant. sed cōmuniter quidem omnes criminabantur, quòd ecclesias conturbarāt, & decreta ecclesiastica uiolauerant. Priuatim autem singulis singula obiectabant crimina: Basilio, quòd Diogeni presbytero Alexandria Ancyram aduentanti, chartas abstulisset, eumq; uerberasset: quinetiam, quòd mandasset magistratibus, ut clericos Antiochiæ, ut Cilices, etiam Galatas, & Asianos propter fluuium Euphratem accolentes, indicta causa exilio & alijs suppliciorum generibus mulctarent. Vnde factum est, ut tum conijcerentur in uincula: tum præterea in milites, qui eos abducebant, bona sua, ne qua ipsos afficerent contumelia, consumerent. Eum porrò accusabant, quòd cum Imperator iussisset Aetiū & quosdā eius fautores Cecropiū usq; abduci, quo criminibus ipsis illatis respōderent, persuasisset ei, cui hāc rem mandasset Imperator, ut quæ ipsi placerent, ea exequeretur. Itemq;, quòd Hermogeni præfecto & principi Syriæ per literas significasset, tum quinam, tum quem in locum essent relegādi: quod etiam cum Imperator hos ab exilio reuocaret, eos redire non permisisset: sed tum principibus, tum sacerdotibus restitisset. adiungebant præterea, quòd clericos Sirmij ad seditionem contra Germanium conflandam incitasset: & per literas eos apud episcopos Africæ insimulasset, quòd cum eo, Vrsacio & Valente communicarant. His accedit, quòd in crimen adductus, crimen negasset, deq; eo peierasset: & perspicuè deprehensus, periurium per cauillationem eludere conatus esset: & non Illyricis modò, Italis & Afris, discordiæ & seditionis, uerùm etiam calamitatum quę in ecclesia Romana accidissent, author & causa fuisset. Adhæc, quòd cùm ancillam in uincula conijciendam curasset,

Ariminensis fidei formula recepta. Aetij abdicatio. B

Alij etiam episcopi sede moti.

Basilio Ancyræ episc. obiecta crimina.

A curasset, eam falsum testimonium contra heram dicere coegisset. Adde his, quòd uirum, qui turpem uitam & flagitiosam degebat, & non, ut lex postulat matrimonij, cum muliere rem habebat, tum sancto baptismatis tinxisset lauacro, tum ministerio diuino præfecisset: quodq́ circulatorem, qui cædem patrarat, non ab ecclesia segregasset. Postremò, quòd ad sacram mensam cōiurationes fecisset, & tum iureiurando ipse se obstrinxisset, tum clericos ad iurandum quoque impulisset, ut se mutuò non accusarent: & quòd hoc callidè excogitasset ille ipse, qui clero præerat, quò accusatorum criminationes effugeret. Atque hæc quidē sunt crimina, ut comprehendam breui, pro quibus Basilius abdicatus fuit. Eustathius autem accusabatur, primùm quòd cum esset presbyter, à patre Eulalio episcopo Cæsareę Cappadociæ condemnatus fuisset, & à precum communione separatus. Deinde ꝙ Neocæsareæ, quod est oppidum Ponti, à concilio communione Ecclesiæ interdictus: & ab Eusebio episcopo Constantinopolitano, propterea quòd quarūdam rerum malè administratarum, quas habebat sibi cōmissas, cōdemnatus fuerat, abdicatus. Tum, quòd à concilio Gangrensi propterea episcopatus gradu deiectus erat, ꝙ cōtrà quàm debuerat, docuisset, fecisset, sensisset: quòd etiam in concilio Antiocheno periurij conuictus esset: quodq́ decreta cōcilij Melitinę coacti euertere aggressus fuisset, & cùm multis criminibus tenerēt implicatus, iudicis partes suscipere, & eos qui alterius erant opinionis incusare non dubitasset. Eleusiū uerò abdicabant, ꝙ Heraclium quendam genere Tyriū, sacerdotem Herculis, qui ibi colebāt, præstigiarum magicarum insimulatum (qui, cum de ipso esset habenda quæstio, se ea de re fugę mandauerat, ętatemq́ degebat Cyzici) inconsideratè diaconum, quòd se simularet fidem Christi amplecti, designarat: & cum postea intellexisset eum talem esse, non ab ecclesia segregasset. Deniq; quòd uiros ab Ecclesia condemnatos, qui Cyzicum uenerant (qualis fuit Maris, episcopus Chalcedonis, qui huic cōcilio in-
B tererat) temere & sine iudicio ministros Ecclesiæ instituisset. Eortasium gradu mouebant, quòd sine consensu & approbatione episcoporū Lydię, Sardensis creatus fuisset episcopus. Dracontio denique Pergami adimebant episcopatum, ꝙ primùm in Galatia, deinde Pergami episcopus cōtra leges ecclesię cōstitutus esset. His confectis rebus, denuo in unū coacti, abdicant Siluanū episcopum Tarsi, Sophronium Pompeiopolis, quę est urbs Paphlagonię, episcopū: Elpidiū Satalorū, & Neonem Seleuciæ urbis Isauriæ episcopū. Abdicant aūt Siluanum, quòd non modò alijs tum Seleucię, tum Constantinopoli, contumacię author extitisset: uerū etiam Theophilū antè ab episcopis Palęstinæ episcopū Eleutheropolis ordinatū, & contra uoluntatem iureiurando astrictum, se non alium episcopatū suscepturū, Ecclesię Castabalensis antistitē pręfecisset. Abdicant Sophronium, quòd ecclesiam rebus ei oblatis defraudasset, easq́ ad suū quęstū uendidisset, quinetiam ꝙ semel atq; iterum ad conciliū uocatus, uix, aut ne uix quidē accessisset: quippe qui induxisset animū, criminibus sibi intentatis apud ipsos minimè respondere, sed exteros iudices ad suam causam cognoscendam deligere. Abdicant Neonē, ꝙ dedisset operā, ut priuatim in sua ecclesia Anianis crearet, Antiochię episcopus: quodq́ nonnullos Sacrarum literarum legumq́; ecclesiæ ignaros, & uitam inconsideratè dissoluteq́ instituentes, episcopos designasset: qui quidē postea possesionē pecunię sacerdotij administrationi anteponebant, & scriptis planè testabātur, se malle cum opibus ullo ecclesiastico ministerio fungi, quàm sine illis episcopatū gerere. Deniq; Elpidium abdicant, primùm quòd se sociū Basilio, quo tumultus cieretur, adiunxisset, & author extitisset seditionis: deinde quòd Eusebium gradu dimotum, contra decreta concilij Melitinensis ad dignitatem presbyterij restituisset: postremò, quòd Nectarium quendam, cui propter pactum & iusiurandū uiolatum ecclesiæ communione interdictum esset, ministerio ecclesię pręfecisset, idq́ cum per leges ecclesiæ ei nullam dignitatem ecclesiasticam deferre liceret.

Eustathio obiecta crimina.

Eleusius cur abdicatus.

Eortasius cur gradu suo motus.

Item Dracontius, Siluanus.

Sophronius.

Neo.

Elpidius abdicatus.

Cur Cyrillus

Cur Cyrillus Hierosolymitanus episcopus abdicatus sit, & mutuæ episcoporum tunc temporis dissensiones, & quòd Meletius ab Arianis ordinatus ad Sebastiæ episcopatum, pulso Eustathio euectus est. CAP. XXIIII. A

Cyrilli abdicatio.

POrrò unà cum istis Cyrillus episcopus Hierosolymitanus abdicat, propterea quòd cũ Eustathio & Elpidio, qui concilio Melitinensi (cui etiã ipse interfuisset) obnixè aduersabantur, cõmunicasset, quodq; post abdicationem in Palæstina factam, ueniret cum Basilio & Georgio episcopo Laodiceæ in cõmunionem: atq; quòd cùm episcopus Hierosolymorum constitutus esset, uelut sedis iam apostolicæ antistes, cum Acacio episcopo Cæsareæ de iure Metropolitano dissensisset. Vnde factum est, ut inimicitias inter se susciperent, & alter alterũ, utpote non uerè sincereq; de Deo sentientem, criminaretur. Etenim uterq; antè in suspicionem uenerat: alter, quòd doctrinæ Arij faueret: alter, Cyrillus scilicet, quòd eos qui filium patri consubstantialem assererent, sequeretur. Itaque Acacius, cùm hoc animo esset, reliquis episcopis eius gentis, eiusq; opinionis fautoribus in unum conuocatis, ipse prius Cyrillum tali de causa abdicat. Cum fames agrum Hierosolymitanũ occuparet, multitudo rebus ad uictum necessarijs destituta, ad Cyrillum, utpote episcopum, opis implorandæ causa confugit. Cui cum pecuniæ ad eam subleuandã non suppeterent, thesaurum ecclesiæ & sacra aulæa uendidit. Qua re confecta, fama est quendam animaduertisse mulierem scenicam monimento precioso, quod ipse Ecclesię donauerat, amictam esse: curiosè ab ea quęsiuisse, unde illud haberet: comperisse mercatorem ei uendidisse, mercatori autem episcopum. Acacium uerò, hac causa allata, Cyrillum abdicasse. Quã rem ita se habere, auditione equidem accepi. Episcopos aũt, quos abdicatos esse suprà demonstrauimus, Acaciani Constantinopoli expulerunt. Alijs uerò, qui unà cum illis adhuc erant, ad decẽ numero, qui abdicationi istorum episcoporũ subscribere nolebant, mandatum dederunt, ut separatim ab alijs ad tempus ætatem degerent, & neq; diuino fungerentur ministerio, neq; ecclesias usq; eò administrarent, quoad abdicationi illi subscriberẽt. Quod si non intra sex menses resipiscerẽt, & omnibus huius concilij decretis actisq; assentirentur, futurum esse, ut illi quoq; abdicarentur: & episcopi cuiusq; gentis in unũ conuenientes, alios in eorum loca sufficerent. Vbi uerò hę res ab illis nõ deliberatæ solùm, uerumetiam re ipsa perfectæ sunt, scribunt ad omnes omnium gentium episcopos, clericosq;, ut has obseruent, atq; adeò exequant. Non multò uerò pòst, ab Eudoxianis alij in aliorum loca substituti sunt. Nam Eudoxius ipsum in locum Macedonij, Athanasius in locum Basilij, & Eunomius (qui author postea fuit hæresis cuiusdam suo nomine appellatæ) in locum Eleusij surrogatus est. Deniq; pro Eustathio Meletius ecclesię Sebastiæ constituitur episcopus. B

Ecclesiæ bona à Cyrillo uendita pro subleuandis pauperibus.

Episcopi orthodoxi ab Acacianis pulsi.

Alij in pulsorum locũ suffecti.

Macedonij episcopi Constantinopolitani mors, & quid inter docendum dixerit Eudoxius: & quòd Eudoxius & Acacius summopere contendebant, ut tum Nicænam, tum Ariminensem fidem è medio tollerent, & quantus hinc tumultus ecclesijs euenerit. CAP. XXV.

Macedonij abdicati mors. Eudoxius succedit.

MAcedonius uerò ecclesiæ Constantinopolitanæ episcopatu abdicatus, quodam in loco circa portas urbis reliquum tempus ætatis degit, ibiq; mortem oppetit. Eudoxius autem illius Ecclesiæ capessit gubernacula. Ad decimum uerò consulatum Constantij, Iuliani uerò Cęsaris tertium, primo tempore quo conuentus in dedicatione magnę illius ecclesiæ, quam Sapientiæ nomine nuncupant, agebantur, fertur, Eudoxium cõscenso episcopi solio, quo populũ doceret, in ipso concionis exordio dixisse: Patrem impium esse, filium autem pium. Quo dicto cum populus tumultuari inciperet, Conquiescite, inquit, Patrem impium dico, quia neminem colit: filium uerò pium, quia patrem colit. Quod cum dixisset, risus auditoribus excitatus est. Est porrò ab isto & Acacio cõmuni consensu maximè laboratum, ut omnes in obliuionem decretorum concilij Nicæni adducerentur:

Eudoxij absurda concio.

A quinetiam formulam fidei Arimini perlectam, cum appendiculis, quas ipsi, quasi eam meliorem effecturi, adiecissent, passim in uniuersum imperium miserunt: iusserunt'que, idque de Imperatoris mādato, omnes qui ei subscribere recusarēt, exilio mulctari. Nam ferunt hoc studium ab illis susceptum esse, quòd putabant facilè se ac sine negocio conatum suum ad exitum perducturos. Quod quidem calamitatum initium erat planè maximarum. Siquidem perturbatio nō dissimilis his quas commemorauimus, per totum Imperium peruasit: item'que persecutio par ferè illis, quas Gentiles Imperatores iam olim excitauerant, omnes omnium ecclesias occupauit. Nam licet quibusdam, quantum ad cruciatus corporis attinebat, remissior uideretur: prudentibus tamen, propter dedecus, multo reuerà acerbior. Nam utrique, & qui persecutionem ciebant, & qui erant eadem afflictati, de ecclesia fuerūt. Itaque eo turpior clades erat, quòd quæ hostes facere solent, eadem in tribules facta sunt. Atqui sacra lex uetat, tales nos ostendere etiam aduersus exteros & peregrinos.

Nicænam & Ariminensem fidem è medio tollere conati Acacius & Eudoxius.

Quòd postquam ab episcopatu exciderat Macedonius, contra Spiritum sanctum linguam exacuit: & quòd Marathonius cum alijs, eius hæresim auxit. CAP. XXVI.

ISta quidem nouitas à multis approbata, indies magis magis'que creuit, & ad aliarū rerū nouandarum studium serpsit. Atque arrogantia elata, patria & auita instituta cœpit contemnere, leges proprias ac suas condere. Eadem enim cum ueteribus de Deo sentire noluit: sed peregrina dogmata excogitans, non cessauit noua nouis sedulò accumulare: quemadmodum etiam hoc tempore accidit. Nam simul ut Macedonius episcopatu ecclesiæ Constantinopolitanæ abdicatus fuit, deinceps ab Acacio & Eudoxio opinione dissentire cœpit. Siquidem filium Deum esse, & cùm aliis rebus omnibus, tum substantia patri similem asseruit. B At Spiritum sanctū non eiusdem cum patre ac filio honoris participem esse docuit, sed ministrum eū & famulum uocauit: eadem'que de illo quæ de angelis uerè dici possint, disseruit. In cuius opinionis cum eo societatem uenere, Eleusius & Eustathius, & quotquot eo tempore ab illis qui contrariam sectam sequebantur, abdicati fuerāt: quorum quidem doctrinæ non exigua populi multitudo, tum Constātinopoli, tū in Bithynia, Thracia, Hellespōto, tum denique in alijs nationibus finitimis paruit. Etenim uitam, cui populus maximè solet animum attendere, non malè instituebāt. Nam incessus grauis illis, & uiuendi ratio similis monachorum fuit: oratio non indiserta, indoles ad persuadendum apta, qualem etiam eo tempore Marathonium fuisse tradunt: qui cum quæstor publicus esset militum præfectis inseruientium, multas collegit diuitias: & ut primùm militiam deseruit, ad conuentus ægrorum & pauperum cura ac studio subleuandos se totum contulit. Postea uerò suasu Eustathij episcopi Sebastiæ uitam monasticam amplexatus est, & conuentum monachorum Constantinopoli coegit, qui etiam ad hoc tempus successionis serie continuatus manet. Hanc hæresim partim studio, partim pecunia adeò auxit Marathonius, uti non sine causa, ut mihi quidem uidetur, Macedoniani à nonnullis Marathoniani uocarētur. Nam solus iste cum collegis suis monachis causa extitit, quò minus hæc heresis Constantinopoli penitùs extincta esset. Etenim ex eo tempore quo Macedonius abdicatus erat, ad imperiū usque Arcadij, Macedoniani neque ecclesiam neque episcopos habebant. Nam illud minimè ab Arianis permissum est, qui omnes secum doctrina & opinione dissentiētes ecclesijs eiecere, grauibus'que affecere supplicijs. Itaque perdifficile esset omnes episcopos & sacerdotes, qui tū è suis ciuitatibus pulsi erant, enumerare. Nulla enim gens Romano subiecta imperio ab hac calamitate, credo, uacua libera'que fuit.

Macedonius ab Acacio & Eudoxio dissentit: eiusque hæresis.

Eleusius & Eustathius Macedonij sectatores.

Marathonius. Marathoniani.

Macedoniani ecclesiam habere ab Arianis prohibiti.

Quòd Ari-

Quòd Ariani, cum suæ opinionis esse diuinum Meletium existimassent, Sebastia accersitum ecclesiæ Antiochenæ præficiunt. Sed ubi ille orthodoxū esse se indicauisset, pudore suffusi, moto eo, Euzoium in eius locum sufficiunt. Meletius autem, cum illum auersarentur qui Consubstantiale propugnabant, eo quòd ab Arianis ordinatus erat, seorsum conuentus agebat. CAP. XXVII. A

EOdem tempore, Eudoxio ecclesiam Constantinopolitanam gubernante, multi sedem Antiochenam magno studio ambire cœperunt, & contentiones ac seditiones uariæ (quod credibile erat in rebus eiusmodi euenire) tum in clero, tū in populo fortè ortæ sunt. Nam singuli eū, quē sperabant secū fide consensurū, ad ecclesiam regendam delegerunt. Nondum enim desierant de doctrina fidei dissidere, neq; adhuc in psalmorum hymnorumq; cantu consenserant: sed quod canebatur, singuli ad suam opinionem, ut antè dictum est, accōmodabant. Cùm igitur hic esset Antiochenæ status ecclesię, percommodū uisum est Eudoxianis, Meletiū Sebastia Antiochiā trāsferre, uirū tum ad dicendū, tū ad persuadendū ualde idoneū: ipsa quoq; uitę ratione spectatum, & cum ipsis iā antè etiam opinione cōiunctum. Nam fama & existimatione eius futurū putabant, ut non modò incolas Antiochię, uerùm etiā urbes finitimas, & maximè olim Eustathianos, qui ita de Deo, sicut concilium Nicenū tradiderat, sentiebāt, omnino ad suam sectam attracturos. Sed lōgè ipsos sua fefellit opinio. Nam ut uenit Antiochiā, dicitur magnā populi multitudinem tum Arianorū, tum cōmunionis Paulini in unū conuenisse, partim quò eum, de quo tā celebris fama ante eius aduentū eò permanauerat, oculis uiderēt: partim quò, quid dicturus, & quibus partibus esset suffragaturus, intelligerent. Etenim fama iam illò peruaserat, eum doctrinæ concilij Nicæni approbatorem esse. Quod quidem euentus rei planè declarauit. Nam tametsi principiò eo genere concionū, quod ad mores informandos pertinet, publicè utebāt, ad extremum tamen filium eiusdem cum patre substantię esse palàm asseruit. Dicitur porrò, archidiaconum illius cleri, dum adhuc concionaretur, ad eū accurisse, & manu admota, eius os obturasse: eum autem manu multò euidentius, quàm uoce, sententiam suam populo indicasse. Nā primū tres tātùm digitos palàm, ut omnes uiderent extendisse: deinde eosdem rursus compressisse, uno solo porrecto. Qua quidem manus suę figura, tanquā effigie quadam populo expressit, tum quæ sentiret, tum quæ dicere instituisset. Cum autem hic conatus archidiaconum frustratus esset, & ore dimisso manū Meletij prehēdisset, Meletius cum linguā haberet liberā, clariore uoce & oratione planiore suam declarauit opinionē, populumq; cohortatus est decretis cōcilij Nicęni adhęrescere: ingenueq; apud auditores testificatus, eos qui aliter sentirent, à ueritate penitùs aberrare. Vbi uerò non intermisit eadē ipsa quantū poterat aduersus archidiaconū, ipsum impedire conantē, modò ore efferre, modò manu uicissim demōstrare, & in utraq; re enixè præstanda homini in omni genere certaminis exercitato se similē prębere: Eustathiani exclamare, gestire, & præ gaudio tripudiare: Ariani aūt animos demittere cœperūt. Qua re audita, Eudoxiani grauiter succēsere, sedulò operā dare, ut Meletius urbe illa pellaŧ. Eū denuò accersere ad se, quò pœnitentia adductus, tum opinionem mutaret, tum ea quæ dixerat, corrigeret. At cum de sentētia minimè desisteret, Imperatoris mandato & exturbatus ecclesia est, & in exiliū eiectus. Quo facto, sedes ecclesiæ Antiochenæ Euzoio delata est: qui quidē iam antea simul cum Ario abdicatus fuerat. Meletij autē fautores, se ab Arianis segregantes, conuentus separatim egerunt. Nā qui ab initio filiū patri consubstantialem asseuerabant, hi cum illis cōmunicare propterea detrectarunt, tū quòd Meletius ab episcopis Arianis creatus fuerat episcopus: tum quòd hi qui eum sequebantur, à sacerdotibusquoque Arianis baptizati. Atque isti quidem, licet doctrina fidei consentiētes, ob hanc causam diuisi sunt. Imperator autem, simul ut accepit Persas res nouas moliri, uenit Antiochiam.

Meletius Sebastia Antiochiā translatus.

B

Meletij orthodoxa concio, etiam digitis expressa.

Meletio ecclesia pulso suffectus Euzoius.

Quòd

Quòd Acacius, & residui sectæ eius homines, haudquaquam conquieuerunt: sed & Consubstantiale subuertere, & Arij hæresim statuere laborarunt.

CAP. XXVIII.

A ACaciani uerò adhuc quiescere non poterant: sed Antiochiæ rursus in unum cum paucis quibusdam congregati, decreta, quæ ipsi sanciuerant, insimulabant: statuebantq; nomen SIMILE, ex formula fidei Arimini & Constantinopoli perlecta eximendum esse: & filium patri tum substantia, tum uoluntate dissimilem esse, & ex nihilo ortum, sicut Ario iam ab initio placuerat, docebant. Quibus fuère subsidio sectatores Aetij, qui primus post Arium his nominibus palàm ausus est uti. unde factum est, ut tum ipse ἄθεος, id est, auersus à Deo, tum eius doctrinæ approbatores Anomiani, & Exucontij: id est, filium patri dissimilem, & ex nihilo ortum statuentes. Ac cum fautores decretorum concilij Nicæni sciscitarentur ab illis, quemadmodum, cum filium Deum de Deo confiterentur, eum dissimilem patri, ex nihilo ortum, idq; contra suam ipsorum fidei formulam, asserere auderent: respondebant, Paulum apostolum dixisse, Omnia ex Deo esse: & filium in hac uoce, OMNIA, includi: hacque ratione scriptum à se propositum, in quo fidem secundum diuinas Scripturas exposuerant, intelligendum esse. Atque istud quidem hoc modo inuertere, captioseq; eludere conati sunt. Ad extremum, cum non possent his qui eos accusarent, arguerentq;, satis plenè respondere: lecta denuò fidei formula Constantinopoli approbata, decedunt, & ad suas ipsorum ciuitates reuertuntur.

Acacianorũ hæresis. *Aetiana hæresis.* *Aetius ἄθεος dictus.* *Anomiani. Exucontiani.* *Roman. 11.*

De Georgio Alexandrino episcopo, & Hierosolymorum archiepiscopis: & quòd post Cyrillum, cum Episcopi tres illic præfuissent, tandem Cyrillus in Hierosolymorum sedem denuò reuersus sit.

CAP. XXIX.

B EOdem tempore, Athanasio adhuc in occulto latitante, Georgius Alexandriam reuersus, cùm Gentiles, tum Christianos, qui opinione ab ipso discrepabant, grauibus affecit incommodis. Vtrosque ad suam religionem per uim traducere conatus est: & si qui renuerent, eos acerbè exagitauit. Habebatur odio tum à uiris principibus, propterea quòd ipsos contemnere, & magistratibus imperare: tum etiam plebi, quòd tyranni partes agere, & omnes potentia superare uisus est. Sed maximè omnium Gentilibus inuisus erat, & quòd immolare idolis ipsos, & quòd dies festos patrios agere prohibuerat: & quòd militibus ac duce Ægypti cum armis in urbem introductis, statuas, monimenta, & omnia fanorum ornamenta abstulerat. Quæ res causa extitit, cur sit postea interfectus, uti mox dicam. Porrò Cyrillo abdicato, ut diximus, ecclesiæ Hierosolymitanæ episcopatum capessit Herennius: cui successit Heraclius: ei autem deinceps Hilarius. Nam hos eo tempore illam rexisse ecclesiam, ad imperium usque Theodosij, accepimus: cuius temporibus, Cyrillus ad eam dignitatis sedem reuertit.

Georgij Alexãdrini episcopi rabies. *Herennius Cyrilli successor, item Heraclius, & Hilarius.*

QVARTI LIBRI FINIS.

HERMIAE SOZOMENI SALAMINII HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBER Quintus.

De Iuliani præuaricatoris defectione, & morte Imperatoris Constantij. CAP. I.

DVM in ecclesia uersus Orientem hæ res hoc modo gestæ sunt, Iu- A
lianus Cæsar, Barbaris, qui prope Rhenum incolunt, præ-
lio deuictis, multos eorum interfecit, alios uiuos cæpit. Qui
cum id temporis perillustris uideretur, & propter modestiam
Iulianus Imp. declaratur. & suauitatem morum militibus admodum charus esset, ab illis
Augustus declaratus est. Atque nulla, ut est uerisimile, de hac
re excusatione purgatione'ue apud Constantium usus, magistratus ab eo consti-
tutos mutauit: literas'que illius, quibus Barbaros Romam ad bellum contra
Iuliani à uera fide defectio. Magnentium gerendum uocauerat, dedita opera eis ostendit. Porrò autem,
cum iam antea fidem Christianam professus fuisset, subitò mutata religione, se
põtificem nominauit: Gentilium delubra adire, immolare simulachris, suos sub-
ditos ad id genus religionis impellere cœpit. Atque cum à Persis in Romanos
irruptionem factum iri expectaretur, & Constantius ob hanc causam commo-
raretur in Syria, iste ratus se sine ullo prælio facto Illyrios in suam potestatem
redacturum, iter ad eos capessit: causam simulat suæ profectionis, quòd rectà
ad Constantium sui purgandi causa iret, ne scilicet uideretur sua sponte contra
Ad Iuliani in Illyrium aduentum prodigia. eius uoluntatem imperij insignia à militibus suscepisse. Fertur autem, cum pri-
mùm fines Illyrij ingrederetur, uites post uindemiam circiter Vergiliarum occa
sum uuis acerbis minime'que maturis onustas uisas esse: rorem'que tum in eius,
tum in comitum suorum uestes ex aere delapsum, singulis guttis signum cru-
cis in eas impressisse. Quæ res cum uisæ fuissent, non ipse solum, uerùm etiam B
alij, qui eum comitabantur, uuas haud maturas intempestiuè apparentes, aliquid
boni portendere: rorem aũt demissum, uestem cuiusq;, in quam fortè cadebat, ta
Ostentorũ interpretatio. li nota casu ac fortuitò signasse existimarunt. At uerò ab alijs dicebatur, ostento-
rum alterum significare, Imperatorem immaturo ætatis suæ tempore, non aliter
atq; uuas immaturas periturum, & imperium eius ad exiguum tempus duratu-
rum: alterũ indicare, religionem Christianam cœlestem esse, & omnes figura cru-
cis signari oportere. Quæ coniecturæ fuêre eorum, qui doctrina & religione ab
Imperatore dissentiebãt: neq; certè, ut uidetur, à ueritate aberrauêre. nam tempo
ris progressio utrunq; uerè dictum esse demõstrauit. Vbi uerò Constantius in
animum induxerat, contra Iulianum bellum gerere, relicta expeditione aduersus
Persas instituta, properè Constantinopolim cõtendit. Quo quidem in itinere ad
Constantij mors. fontes Mopsi inter Cilices & Cappadoces, qui prope Taurum incolũt, mortẽ o-
bijt: annos natus circiter quadraginta quinq;, quorũ uiginti unà cũ patre: uigin-
ti aũt alios, & preterea quinq; post patris mortem imperauit. Quo mortuo, Iulia
Iulianus Imp. declaratus. nus iã Thraciam obtinuit: nõ diu pòst Constantinopolim profectus, imperator
declaratus est. Gentiles aũt rumorẽ dissipabant, eum à uatib. ac dæmonibus, qui
mortem Cõstantij, & rerum cõmutationẽ illi præsignificabant, antequã è Gallia
discederet, fuisse ad hanc expeditionem suscipiendam excitatũ. Sanè fuisset pro-
babile, istarum rerum sciẽtiam prænotionem uocasse, nisi ipsum, qui imperij iam
dulcedinẽ uelut in somnio solũ degustasset, quãprimùm uitæ exitus occupasset.
Nam stultũ arbitror affirmare, quòd is cũ naturalẽ Constantij mortẽ, & suã ipsi-
us cædẽ à Persis faciendã præuidisset, se sua uoluntate morti ante oculos proposi
tę obijceret: quæ quidem mors ei apud uulgus hominum nihil aliud conciliaret,
quàm notã inscitiæ, & rei militaris ignorationis opinionẽ: populo aũt Romano
tantum

A tantum apportaret periculi, ut parum abesset quin aut totum, aut maxima eius pars in discrimen adduceretur, in ditionem ac potestatem Persarum ueniendi. Atque ista quidem, ne prætermissa uiderentur, sunt ad hunc modum à nobis commemorata: de quibus, ut quisque uolet, ita existimet.

De educatione, & uiuendi consuetudine Iuliani, & de eiusdem ad imperium accessione.

CAP. II.

Mortuo uerò Constantio, grauis persecutionis terror Ecclesiæ iniectus est: atque partim tempus diuturnum interiectum, quo eiusmodi periculorum fuerant insueti: partim ueterum cruciamentorum recordatio, partim imperatoris in religionem Christianam odium effecit, ut Christiani acerbius in expectanda persecutione affligerentur, quàm in eadem perferenda. Nam fertur, Iulianum statim ab initio imperij sui, omni exuto pudore, adeò apertè fidem in Christum denegasse, ut hostijs, dæmonum inuocationibus, quas Gentiles ἀποτροπαίους, id est propulsatrices malorum uocant, & sanguine uictimarum mactatarum lauacrum baptismatis, quo nos expiari solemus, deleuisse, initiationem ecclesiæ abiecisse: & ex eo tempore tempus ætatis priuatim & publicè in animalium incisionibus, in uictimis & alijs nefandis ritibus peragendis, quos Gentilium mos fert, contriuisse. Atque fama est, quodam tempore ei uiscera animalis inspectanti, signum crucis in eisdem apparuisse corona circundatum. & nonnullos, qui eius diuinationis erant participes, in metum coniectos esse: quippe qui inde conijcerent, religionem Christianam deinceps uires acquisituram, & doctrinam Christi perpetuò duraturam. Coronam enim crucis signo circumiectam, tum uictoriæ indicium esse, tum æternitatis: propterea quòd in rotundum ambitum ducta, omni ex parte initium habet, & in se ipsa desinit. At prin-
B cipem artis diuinandi, Imperatorem bono animo esse iussisse. nam uictimas mactatas res prosperas illi, & ex animi sententia fluentes portendere: quippe cum notam religionis Christianæ circuncludere, & in unum coarctare uiderentur, ne latius propagetur, neue liberè quò uelit peruadat, præsertim cum circulo uelut termino quodam circumscribatur. Nunciatum est mihi præterea, quòd cùm fortè in adyta quædam celeberrima, eaque terribilia maximè, seu mysterij cuiusdam obeundi, seu oraculi consulendi causa descendisset, & spectra, quæ machinationibus quibusdam uatum, & magicis præstigijs apparere consueuerant, ei ex improuiso obiecta essent, præ terrore ac metu earum rerum quæ agebantur, oblitus (nam ætate paulò prouectiore ad hanc disciplinam se transtulerat) consueto more, quo, cũ esset Christianus, & in grauib. periculis constitutus, uti solebat, se ipsum signo Christi consignauit: quo facto, spectra e uestigio euanuerunt, & conatus uatis impeditus est. At princeps sacrorum qui de hac re itidem hæreret, simul ut intellexit causam cur dæmones fugissent, factum Iuliani scelus appellauit: iussit que, tum ut animo excelso esset ac uirili, tum ut postea nihil quod ad Christianorum professionem spectaret, uel faceret, uel cogitaret. Qua re confecta, eum denuò ad mysteria peragenda deduxit. Itaque Christianis ex studio imperatoris in his rebus posito, ut dolor non mediocris, ita metus longè grauissimus incussus est: & maximè omnium, quòd antea Christianus extitisset. Nam ex pijs & religiosis parentibus ortus, & ab ineunte ætate, ut ritus ecclesiæ postulat, initiatus, sanctas literas didicit, & in eisdem ab episcopis & alijs uiris ecclesiasticis educatus fuit. Siquidem pater ei, & Gallo etiam, fuit Constantius, germanus frater Constantini imperatoris & Dalmatij: cuius filius eodem nomine appellatus, qui Cæsar declaratus fuerat, à militibus post mortem Constantini interfectus est. Quare Iulianus & Gallus patre orbati, etiam cum Dalmatio in periculum necis inciderunt. Verùm Gallum morbus, quo fortè uexabatur, insidijs eripuit,

Iuliani à uera fide defectio & superstitio.

Crucis signum corona circundatum Iuliano apparet.

Iulianus crucis signo perperã usus.

Iulianus initio Christianus.

Iuliani genus. Gallus. Dalmatius.

propterea quòd quàm primum morte naturali occasurum expectaretur. Iulianum autem ætas tenera liberauit: quippe qui octauum ætatis suæ annum nondum confecisset. Quibus ita præter omnium opinionem conseruatis dabatur A

Macelli locus.

mandatum, ut ætatem degerent in Macello: qui est locus planè regius, ad Argeum montem, non longè à Cæsarea situs: in quo est magnificum palatium, balnea, horti, & fontes perennes. Ibi igitur & cultu & educatione digna principibus dignati sunt: ibi disciplinis & exercitationibus illi ætati accommodatis instructi: ibi denique ab artis dicendi magistris, & à sanctarum literarum doctoribus ita instituti, ut in numerum cleri ascriberentur, & libros ecclesiasticos ac diuinos populo perlegerent. Porrò autem & moribus & factis euidentem pietatis significationem dederunt: quippe sacerdotes, & alios bonos uiros religionisque Christianæ studiosos plurimi facere, templa frequentare, debito honore sepulchra martyrum colere uisi sunt. Nam ferunt eos illo tempore ualde laborasse,

Maniæ martyr.

ut sepulchrum Maniæ martyris amplissimo templo circundarent, opusque inter ipsos dispertiuisse. ac dum alter alterum sumptu & magnificentia superare contenderent, rem planè admirabilem accidisse, omninòque incredibilem nisi quòd multi, qui eandem ab ijs qui oculis illam aspexissent, se audiuisse memorarent, ad nostram usque ætatem in uita mansissent. Siquidem partem operis à Gal-

Galli & Iuliani fratrum dispar religio prodigio declarata.

lo susceptam pulchrè progressam esse, & ex animi processisse sententia: sed opus Iuliani partim corruisse, partim ex ipsis fundamentis è terra euulsum esse: partim non sustinuisse ad solum coagmentari, sed extemplò, uelut ui quadam ex aduerso urgente, & infrà trudente, inde repulsum fuisse. Rem omnibus uisam esse reuera prodigij similem: & à multis ex euentu solum iudicatam: nonullos tamen ex ea coniecisse, eum non syncero ac sano animo erga religionem nostram affectum fuisse: sed quia Imperator qui tum regnabat, erat Christianus, simulatione quadam pietatem colere præ se tulisse. Dicunt præterea, illum principiò B congressu frequenti & colloquio uatum inductum, paternam prodidisse religionem. Nam aliquantò pòst ira Constantij placata, cum Gallus in Asiam profectus, Ephesi, in qua urbe magnam facultatum uim habuit, commoraretur, Iulianum Constantinopolim reuersum, in disciplinam magistrorum qui ibi fortè docebant, se tradidisse. Ac cum ingenij bonitate præstaret, & doctrina facilè cresceret, non in obscuro latuisse. Nam habitu hominis priuati incedens, cum multis (ut fit in magna hominum frequentia, & in urbe regia) in colloquium uenisse: & quoniam frater erat imperatoris, & ad res administrandas admodum idoneus uidebatur, pleroique omnes cum imperio potiturum arbitratos esse. Itaque cum talis sermo de eo multis esset in ore, ei datum fuisse in mandatis, ut

Iulianus Maximi Ephesij discipulus.

Nicomediæ ætatem ageret. Qua in urbe Maximus Ephesius philosophus in eius consuetudinem fortè incidens, illum & philosophiam docuit, & odium religionis Christianæ in eius animo inseuit: & tanquam uates, illud quod uulgò de eo ferebatur, uerum esse affirmauit. Ille autem, quod multis solet accidere, cum metu rerum incommodarum grauiter affligeretur, in spem bonam per fraudem à Maximo inductus, eum charum habere cœpit. Quibus rebus Imperatori nun-

Iulianus monasticam uitã simulat.

ciatis, timore perculsus, cutem abrasit, & uitam monasticam simulauit, secretò tamen aduersam religionem amplexatus est. Vbi autem ætate robusta esse cœpit, paratiore animo cũ ad has res inductus est, tum easdem executus. Artem, si quæ res futuras prædicere profiteretur, ea admirari, & eius cognitionem (quam qui-

Magicis artibus est deditus.

dem exercere, Christianis nefas est) necessariam ducere cœpit, deque ea periculum facere animum induxit: atque ex eo tempore cum his qui eiusmodi rerum periti erant, amicitiam iunxit. Qui cum hoc animo esset, Nicomedia in Asiam concessit. Et cum uiris eius professionis ibi in congressum ueniens, multò acriore studio in

Galli cædes.

eas res accensus incubuit. Cum autem Gallus eius frater, qui Cæsar fuerat creatus, &

A tus, & rebus nouis studere per iudices declaratus, interfectus esset: Constantius eum quoque imperij cupiditate flagrare suspicatus, custodes ei apposuit. Sed cum Eusebia, uxor Constantij, ueniam pro eo petiuisset: ille cum se purgasset Constãtio, Athenas profectus est, causa quidem simulata, ut prædicant, quòd ibi doctrinę scriptorum Gentilium operã nauare, & scholas frequentare uellet: sed reuera, ut cum uatibus illam urbem incolentibus, de reb. suis cõmunicaret. Quem inde reuocatum Constantius Cæsarem constituit. Atque sua ei sorore desponsa, in Galliam uersus Occidentem sitam misit. Nam Barbari, quos antè ad auxilium sibi cõtra Magnentium ferendum mercede conduxerat, cum nullo usui ad eam rem fuissent, Galliam populari cœperunt. Iulianus igitur, quoniam adhuc erat adolescens, ducibus, qui ipsum comitabantur, curam rerum agendarum imposuit. Qui cum tardius rem gerere uiderentur, ille ipse iam Cæsar declaratus, quantum in ipso situm erat, belli administrationi prouidere, militum animos ad pugnam alacriores efficere, ut periculis se audacter offerrent hortari, & cuique eorum Barbarum interficienti, certam mercedem proponere cœpit. Vnde gratus acceptusque militibus factus, segnitiam ducum Constantio significauit: ut primum uerò alter dux missus est, congressus cum Barbaris, prosperè rem gessit. Qui cum legatos de fœderibus ad eum misissent, Constantij que pro se adducerent, literas, quibus in ditionem Romanorum accersiti fuissent: is legatum, qui ea de re uenerat, dedita opera dimittere cunctatus, magnum hostium numerum nec opinantem adortus, deuicit. Dicitur præterea Constantium, quo eius uitæ pararet insidias, eum huic bello præfecisse. Verùm mihi quidem haud sanè istud uidetur probabile. Nam in cuius situm erat potestate eum in initio minimè Cæsarem creare: quid causæ est cur hoc fecerit, cur sororem ei in matrimonium collocarit, cur denique illi de segnitie ducum querenti auscultauerit: in'que B eorum locum, alium industrium uirum, quò bellum rectius administraretur, miserit, nisi eum charum habuisset? Verùm quantum ipse coniectura assequor, Constantius, quoniam in initio eum beneuolentia complectebatur, idcirco Cæsarem designauit. At ubi contra suam uolũtatem Augustus declaratus est, uel metu, quòd eum & fratrem, cum essent adolescentes, iniuriosè tractauerat: uel inuidia, ut est uerisimile, quòd parem honorem adeptus erat, impulsus, per Barbaros, qui ad fluuium Rhenum habitabant, insidias eius uitæ parandas curauit. Sed de his rebus aliter ab alijs commemoratum est.

Iulianus à Constantio Cæsar creatus.

Iuliani de barbaris uictoria.

Iulianus cur à Constantio contra barbaros missus.

Quòd Imperator renunciatus Iulianus, Christianam religionem labefactari, & Paganismum callidè inducere conatus est.

CAP. III.

VBi solus est imperio potitus, in Oriente Gentilium delubra aperire, & quæ eorum neglecta corruerant, reficere: quæ autem deturbata fuerant, denuò ædificare, quinetiam aras erigere mandauit, atque ad has res perficiendas multa tributa excogitauit. Vetera præterea & patria ciuitatum instituta, atque sacrificia renouare, ipse'que palàm in loco publico idolis immolare, offerre illis libamenta: & eos qui harum rerum studiosi erant, magno in honore habere cœpit. Horum autem sacrorum professoribus, sacerdotibus, interpretibus, & statuarum cultoribus pristinos honorum gradus reddere, rata facere ea quæ ueteres imperatores de his sanciuerant: decernere illis immunitatem ministeriorum, & rerum quoque aliarum, sicut antè habuerant: frumenti cõgiaria æditu is ablata restituere: iubere, ut à profanis esculentis se puros conseruẽt, & abstineãt ab illis, quatenus cõuenit ijs qui ad prędicta mysteria iure suo, ut Gentiles loquuntur, accedere possunt. Dat porrò mandatum, ut tũ cubitus, quo Nili inundationem metiri solent, tum monimenta uetera auitaque ad Serapidem pertinentia restituantur. ea nanque iussu Constantini ecclesiæ allata fuerunt.

Iuliani contra ueram religionem studia.

Item'que ad commune consilium persæpe scripsit ciuitatum illarum, quas ad Gentilium religionem conuersas intellexerat: hortatus, ut quæcunque uellent dona abs se peterent. At urbes quæ in fide Christiana perseuerabant, ei admodum inuisæ fuerunt: adeo ut neque eas adire ipse, neque legatos illarum, cum de eis qui ipsis grauiter incommodassent, conquestum uenissent, admittere uoluerit. Verbi gratia: cum Persæ eo tempore in fines imperij Romani irruptionem facturi expectarentur, Nisibinis, qui legatos ad eum de hac re miserant, quoniam fidei Christianæ omnino adhærescebant, & neque delubra aperire, neque sacra idolorum frequentare uolebant, idcirco minatus est, se neque subsidio illis uenturum, neque excepturum legatos eorum, neque in ipsorum urbem, utpote scelere contaminatam, prius ingressurum, quam illi suo hortatu persuasi, se ad Gentilium religionem transferrent. Porro ciuibus Constantiæ, quæ est urbs Palestinæ, non dissimilia obiectabat crimina, eorumque ciuitatem ciuibus Gazæ tribuit. Istam nanque urbem Constantiam, sicut ex superiore sermone didicimus, cum esset nauale Gazæ ciuitatis, & Maiuma uocaretur, Constantinus, simul ut intellexit eam religioni Christianæ in primis deditam esse, ciuitatis honore decorauit, filij'que Constantij appellauit nomine: atque dedit mandatum, ut sui iuris esset, suis'que legibus ipsa se gubernaret: arbitratus sane iniquum esse, ut ditioni Gazæ urbis superstitioni Gentilium supra modum addictæ, pareret. Verum ut primum Iulianus ad imperium regendum accesit, ciues Gazæ, Constantiæ ciuibus litem intendebant. Atque Iulianus constitutus iudex, Constantiam, quæ Gaza abest circiter uiginti stadia, Gazæ adiudicauit. Quæ ex eo tempore suo priore nomine orbata, pars urbis Gazæ maritima nuncupatur. Magistratus autem ciuiles, belli duces, & resp. utriusque communis est: solo'que Ecclesiæ statu & gubernatione duæ uidentur hoc tempore ciuitates distinctæ. Nam utraque seorsum suum habet episcopum, suum clerum, celebres quoque dies festos martyrum, memorias episcoporum qui in ipsis ecclesiam rexerint, distinctos denique agrorum undique iacentium fines, quibus etiam altaria ad utrunque episcopatum spectantia distinguuntur. Itaque quidam episcopus Gazæ, qui hac nostra uixit ætate, episcopo mortuo qui ante ecclesiam Maiumatensem administrauerat, laborauit, ut uterque clerus sibi subijceretur: Non enim fas est, inquit, ut uni urbi duo præficiantur episcopi. At cum Maiumatenses huic rei refragarentur, concilium gentis illius in unum locum coactum, causam cognouit: alterum'que creauit episcopum. Nam iniquum omnino existimauit, ut qui ob pietatem priuilegia ciuitatis recepissent, ij tametsi iudicio Gentilis imperatoris statum sacerdotij mutatum haberet, ordine ecclesiastico & honoribus sibi olim tributis penitus spoliarentur. Cæterum ista post, hoc modo accidisse accepimus. A B

Christianæ fidei urbes Iuliano exosæ. *Nisibis.* *Constantia Palestinæ.* *Maiuma.* *Constantia Gazæ adiudicata.*

Quibus malis Iulianus Cæsarienses affecerit: & de Maris Chalcedonensis episcopi linguæ in loquendo libertate.

CAP. IIII.

SVb idem tempus imperator iste Cæsaream ad monte Argiu, sita urbe ampla, locuplete, & regionis Cappadociæ primariam, ex numero ciuitatum deleuit, & Cæsaris priuauit nomine: quod quidem nomen regnante Claudio, cum Maza iam ante appellata fuisset, obtinuerat. Nam contra ciues eius ciuitatis dudum grauissimum odium conceperat, tum quod omnes fidem Christianam profiterentur, tum quod olim fana Iouis, urbis patroni, & patrij Apollinis diruissent. Quin etiam uniuersæ ciuitati grauiter succensuit, iratusque est, quod templum Fortunæ, quod solu eo regnante superarat, a Christianis euersum esset: atque Gentiles, qui in ea urbe pauci numero erant, ualde incusauit, quod non illud facinus ulti fuissent: & si forte calamitatis aliquid ideo subeundum esset, quod non libentibus animis pro Fortuna subijssent. Omnes præterea opes, omnem'que pecuniam ecclesia-

Cæsarea Cappadociæ, quæ Maza prius, quomodo à Iuliano afflicta.

A ecclesiarum tum in Cæsarea tum in confinijs eius positarum, diligenter uestigari, inq; medium afferri, atque statim trecentas libras auri ærario publico solui: & clericos omnes in numerum militum, qui præfecto illius regionis parebant, asscribi iussit: quæ res & plurimum sumptus requirit, & in exercitibus Romanis maximo probro ducitur. Itemq; multitudinem Christianorum unà cum uxoribus & liberis censeri, & non aliter atque in pagis fieri solet, tributa pensitare mandauit. Atque cum iureiurando minatus est, neque ab ira se, neque ab affligenda ciuitate temperaturum, neque permissurum Galilæis (sic enim Christianos per contumeliam appellare solebat) capita sua ceruicibus retinere, nisi delubra idolorum quamprimum de integro extruerent. Cuius minæ fortasse re ipsa expletæ fuissent, nisi celerius ipse è uita migrasset. Siquidem initio non propterea misertus est Christianorum, quòd clementior fuit ijs qui iam antè ecclesiam persecuti fuissent: sed quòd ex præteritis rebus comperit, supplicia Christianis irrogata nihil ad confirmandam Gentilium religionem attulisse adiumenti, sed eo pacto fidem Christianam maximè auctam esse, & fortitudinem eorum qui pro illa mortem sua sponte oppetiuerant, multo plus splendoris & gloriæ consecutam. Vnde non quòd illis parcebat, sed quòd gloriam hanc eis inuidebat, haud necesse censuit ad eos de sententia deducendos, uel igni, uel ferro, uel uerberatione corporum uti, uel in mare demergere, uel uiuos in terram defodere, quæ antea studiosè ab alijs tyrãnis facta fuissent: sed ratione & hortationibus populos persuadendos esse putauit, ut ad religionem Gentilium se reciperent: & ita se, quod instituerat, facilè perfecturum, si non ui illos cogere conaretur, sed præter omnium opinionem clemens erga eos & humanus uideretur. Nam ferunt Marin Chalcedonis episcopum ei Constantinopoli Fortunæ sacrificanti accessisse, palàm ut impium contumelijs affecisse: ἄθεον, id est, auersum à Deo, & desertorem B fidei appellasse: Iulianum autem ei solam cæcitatem (uenerat enim, utpote senex, & suffusione oculorum laborans, alterius manu ductus) probri loco obiecisse. Sed ubi irridere etiam, & in Christum, ut solet, blasphemiam loqui cœpit, dicereque, Non te Galilæus, Deus tuus, sanabit: Marin respondisse, At ego gratiam Deo meo habeo, quòd cæcus sum, ne te, qui à pietate excideris, oculis aspiciam. Imperatorem igitur nullo dato responso, eum prǽterijsse. Putasse enim, eo pacto religionem Gentilium multò magis roboraturum, si se populo Christiano, præter omnium expectationem, patientem & mansuetum ostenderet.

Clerici in militum numerum ignominiosè adscripti.

Galilæi, à Iuliano uocati Christiani.

Iulianus cur in persequendis Christianis factus remissior.

Christiana fides persecutionibus aucta.

Maris episcopi in Iulianũ παῤῥησία.

Quòd in exilium pulsos Christianos reuocauit, ut hoc pacto ecclesiam magis diuexaret: & quæ mala contra Christianos excogitarit. CAP. V.

DVm hæc acri studio molitur, omnes qui propter religionem, regnante Cõstantio, in exilium pulsi fuerant, reuocauit, & proscriptis bona sua lege restituit. Quinetiam populo præcepit, ne quis quenquam Christianum uel iniuria afficeret, uel contumelia, neue ad immolandum eos inuitos traheret. Qui autem eorum sua sponte ad aras fortè accederent, ut hi primùm dæmones, quos Gentiles ἀποτροπαίους, id est depulsores malorum uocant, placarent, iussit: & expiationibus, quibus ipsi uti solent, purgarentur. At clericis omnem immunitatem, honorem, & frumenti congiaria ipsis à Constantio donata, ademit: legesque eorum causa conditas abrogauit, & eos denuò curijs addixit. Porrò à uirginibus & uiduis, quæ in clerum erant propter egestatem ascriptæ, ea exigi mandauit, quæ ante ab ærario publico acceperant. Nam cum Constantinus res Ecclesiæ ritè disposuisset, ex uectigalibus cuiusque ciuitatis, ea quæ erant satis ad res comparandas necessaria, clero cuiusque Ecclesiæ erogauit, illudq; lege stabiliuit: quæ lex ex eo tempore quo moriebatur Iulianus, hactenus

Christiani proscripti à Iuliano reuocati.

ἀποτροπαίοι.

Iuliani in Christianos uexationes.

diligenter obseruata fuit. Hanc exactionem multo crudelissimam fuisse & acerbissimam prædicant. Atque tabulæ à patribus confectæ ad eum finem, ut res quas ex lege Constantini acceperant, ita demonstratæ restituerentur, de his quæ erant à Iuliano exacta, planè testificari possunt. Verùm imperator odium aduersus religionem Christianam conceptum, non his rebus exsaturauit: sed flamma iræ contra fidem incensus, nullum perditi conatus genus prætermisit, quò Ecclesiam Dei euerteret. Nam pecuniam, monimenta, uasa sacra ex ea abstulit: delubra, regnante Constantino, & filio etiam Constantio diruta, eos qui ea demoliti fuerant, aut denuò ædificare, aut pecuniæ summam quæ ad illud præstandum satis æstimaretur, persoluere coegit. Atque non modò hi qui neutram harum rerum præstare poterant, uerùm etiam sacerdotes, clerici, & alij multi Christiani, dum de pecunijs quæ sacræ erant, & ecclesiarum propriæ, inquisitio fieret, grauiter torquebantur, & in carceres etiam conijciebantur. Quare ex his omnibus coniectura capi potest, cum, quanquam in cædibus faciendis, & supplicijs ad corpus cruciandum excogitandis, paulò moderatior fuit his qui ante Ecclesiam fuerant persecuti, in alijs tamen rebus longè fuisse crudeliorem. Nam constat illum in omnibus acerbè & grauiter eam afflictasse, præterquam quòd episcopos & sacerdotes temporibus Constantij exilio addictos reuocauit. Ac fama est, eum non misericordia adductum, istud de illis mandatum dedisse: sed ut uel ipsi ob mutuam inter se susceptam contentionem, bello intestino oppugnarent Ecclesiam, & à suis ipsorum legibus institutisque desciscerent: uel ut ille ipse Constantij existimationem maleuola obtrectatione læderet. Nam ei iam mortuo odium per uniuersum imperium se concitaturum putabat, si tum Gentiles, ut suæ religionis fautores, obseruantia coleret: tum his, qui eo regnante, propter Christum grauiter cruciabantur, tanquam iniuria affectis, misericordem se præberet. Quinetiam eunuchos, uelut in eum beneuolos, è palatio exegit. Eusebium item, qui in eius aula principem locum tenuerat, morte mulctauit. Etenim cum isto priuatim sibi intercedebant inimicitiæ, propterea quòd Gallum fratrem insidijs ab eo paratis interfectum suspicabatur. Aetium porrò hæresis Eunomianæ authorem, exilio à Constantio condemnatum, & suspectum præterea ob consuetudinem quam cum Gallo habuerat, literis perhumanitèr scriptis: factaque ei potestate quoque iumentorum quæ ad cursum publicum subministrari solent, ad se accersiuit. Adde his Eleusium episcopum Cyzici, cui simili de causa tum in mandatis dedit, grauissima mulcta ei præscripta, ut suis sumptibus intra bimestre spacium ecclesiam Nouatianorum, quam imperante Constantio diruerat, denuò ædificaret. Denique alia etiam complura reperire licet, quæ propter odium imperatoris Constantij ipse partim fecerat, partim ab alijs fieri permiserat.

Constantio etiã mortuo Iulianus odium concitare molitus.

Eusebius cur à Iuliano necatus.

Aetius reuocatus ab exilio.

Item Eleusius.

Quòd Athanasius apud uirginem quandam pudicam & formosam delitescens, post septem annos exactos comparuit, & Alexandriam ingressus est. CAP. VI.

Eodem tempore Athanasius, qui hactenus eodem in loco delituerat, in quo ætatem antè degerat, nunciata Constantij morte, noctu in Alexandrina ecclesia uisus est. Quę res omnibus permagnã ideo admirationẽ excitabat, quod adeò repentè præter expectationem omnium acciderat. Nam cum fraudulento impulsu necessariorum Georgij, & Imperatoris mandato, præfectus ordinum militarium Aegypti sedulò conatus eum comprehendere, uti suprà demonstratum est, minimè quod uolebat cõsecutus esset: Athanasius fuga ex eius manib. elapsus ad imperiũ Iuliani, quo de nũc agitur, apud quandã sacratã uirginẽ in ipsa urbe Alexãdria latitauit: quã quidẽ uirginẽ pulchritudine tãtũ omnib. illius tẽporis mulieribus antecelluisse accepimus, ut sicut omnib. in eã intuẽtib. miraculũ putabatur, sic uiris

Athanasius per VII annos Alexandriæ delitescens, repentè apparet.

A ſic uiris modeſtiam & continentiam profitentibus fugienda uideretur, ne ex ſuſpicione labes aliqua ipſis aſpergeretur infamiæ. Erat enim, in ipſo etiam ætatis flore, pudica cum primis & caſta: quæ res, etiam ſi naturæ adiumentum ei non accedat, afferre tamen ad inſignem corporis pulchritudinem ſolet non parum ornamenti. Nam ut uerum dicamus, non ut quibuſdam placet, qualia ſunt corpora, talem conſueuiſſe eſſe animum, ſed ex animi inſtitutis mores corporis effingi ſolere: & qualem rem quiſq; forte animo inſtituat, talem ipſum quoq; uideri eo tempore, quo eam inſtituat. Cui quidem ſententiæ, nemo certe credo, ſi modo in eam accurate inquirat, omnino contradicturus eſt. Athanaſium autem ferunt diuina uiſione, quæ eum ita ſaluũ fore ſubmonuerat, impulſum, ad hanc uirginẽ profugiſſe: ac mihi profecto in rei euentum intuenti, iſta non ſine diuina prouidentia adminiſtrata uidentur: ut ſcilicet tum Athanaſij neceſſarijs, ſi quis ab eis curioſe de eo quærere aggrederetur, uel iurare cogeret, nihil exhiberetur negocij: tum ille ipſe apud hanc occultatus, tuto poſſet deliteſcere. quę quanquam ob pulchritudinem non ſatis integrum putauit, ut ſacerdos ſecum ætatem degeret, ne inde in ſuſpicionem uocaretur: tamen propter animi magnitudinem eum in ſuas ædes excepit, & ſumma prudentia ac cautione adhibita ſeruauit incolumem: & tam fidam cuſtodem, miniſtramq; tam ſedulam ei ſe præbuit, ut pedes eius lauaret, & res ad uictum neceſſarias, aliasq; etiam omnes quas natura, dum urget neceſſitas, nos ſubire cogit, ipſa ſola ſubminiſtraret: quinetiam libros, quibus opus habebat, ab alijs pro eo mutuo acciperet: & tametſi iſta ad prolixum temporis ſpacium facta eſſent, tamen ne unus quidem ex ciuibus Alexandrinis omnino ea cognoſceret.

Formæ coniuncta caſtitas, inſigne uirginum decus.

Corporis mores ex animi inſtitutis fingi.

Virginis ſacræ in Athanaſium apud ſe latitantem officia.

B *De Georgij epiſcopi Alexandrini, propter ea quæ in Mithrio acciderunt, interfectione: & quod interfectus camelo impoſitus, contumeliæ cauſa populo ſpectandus circumducebatur: & quid ea de re ſcripſerit Iulianus. De Theodorito ſacrorum Antiochiæ uaſorum cuſtode: & quod propterea Iulianus præuaricatoris auunculus, genitalibus eius à uermibus exeſis, interijt.*

CAP. VII.

Athanaſius igitur ad hunc modum conſeruatus, & præter omnium expectationem in eccleſia uiſus, unde ueniſſet, ne unus quidem intellexit. Populus autem Alexandrinus maximo ob hanc rem exultans gaudio, eccleſias illi reddidit. Quare Ariani inde eiecti, priuatis in ædibus ſeparatim conuentus egerunt: atq; Luciũ pro Georgio, ſuę hæreſis epiſcopũ deſignarunt. Siquidem Georgius iã caſu fuerat interfectus. Nam ſimul ac magiſtratus palam prædicarũt Conſtantium de uita deceſsiſſe, & Iulianum Imperatorem declaratũ eſſe, multitudo Gentilium Alexandriam incolentium ſeditionem conflauit. Atque clamore edito, & conuicijs iactatis, impetum in eum faciunt, uelut iamiam interfecturi. Verum impetu in pręſentia repreſſo, illo quidem tempore eum in uinculis ſolum tenebant: ſed non ita diu poſt, prima luce propere ad carcerem concurrentes, illum trucidabant. Quem deinde camelo imponunt, totumq; diem contumelijs lacerant, poſtremo ſub crepuſculum igni cremandum tradunt. Neque tamen me fugit Arianos prædicare, hanc cladem à fautoribus Athanaſij Georgio inflictam eſſe. Verum facilius adducor ut credam, facinus Gentilium fuiſſe, cum conſidero multo plures odij in eum cauſas illis ſuppetiuiſſe: maxime autem omnium, quod ipſorum ſtatuas & delubra contumelioſe deformaſſet, & ſacrificia ac ritus patrios prohibuiſſet. Auxit itẽ in eũ odium potentia, quam in aula conſecutus fuerat. Siquidẽ populus erga eum, nõ aliter ac ſolet erga homines qui potentia & authoritate multum ualent, animo affectus, eum plane intolerandum putauit. His

Athanaſius eccleſijs reſtitutus.

Georgij epiſcopi cædes, & in mortuum ludibria.

Odij, quo Georgius laborauit, cauſæ.

Mithriũ locus à Constantio Ecclesiæ donatus.

accedit facinus quoddam id temporis fortefortunà in loco quem illi Mithrium A appellant, admissum. quem quidem locum olim ab hominibus desertum, Constantius ecclesiæ Alexandrinæ donauerat. Georgio autem eum perpurgare aggredienti, quò ecclesiam ibi extrueret, abditus quidam recessus extitit: in quo statuæ fortasse, & instrumenta quædam eorum qui uel alios mysterijs dæmonum quondam ibi initiare, uel ab alijs initiari solent, reperta sunt: quæ inspectantibus ridicula certè, & admodum peregrina uidebantur. Quæ Christiani in loco publico proposita habere ludibrio, & Gentiles irridere cœperunt. Gentiles igitur in unum locum frequentes congregati, pars gladijs, pars lapidibus, pars alijs instrumentis, in quæ fortè incidebant, se armantes, Christianos adoriri, ac multis occisis, alios ad religionis nostræ contumeliam cruci suffigere, plurimis grauia imponere uulnera. Itaque Christiani opus, quod incœperant, inchoatum reliquerunt: Gentiles uerò, Iuliano imperatore iam declarato, Georgio necem attulerunt. Atque istud quidem ita se habere, testis locuples est Imperator ipse: quod sanè minimè confessus fuisset, nisi esset à ueritate compulsus. Maluit enim, mea quidem sententia, Christianos, quàm Gentiles, Georgij fuisse interfectores. Sed tamen facinus minimè occultabat. nam uidetur in epistola ad Alexandrinos de hac re conscripta, grauiter illis succensere: sed literis solum eos coarguit, supplicium condonauit: reuerentia, ut ipse ait, adductus cùm erga Serapidem eorum conseruatorem, tum erga Alexandrum conditorem urbis, tum denique erga Iulianum suum auunculum, qui antea Ægypto & Alexandriæ præfuerat: uir Gentilium superstitioni cum primis deditus, & in Christianos grauissimo odio incensus, adeò ut quantum in ipso situm erat, contra imperatoris uoluntatem Christianos ad cædem usque & sanguinis effusionem afflictarit. Nam memoriæ proditum est, cum id temporis seriò moliretur preciosissima monimenta ecclesiæ Antiochenæ in Syria positæ, quæ quidem plurima erant numero, in imperatoris æraria transferre, & ecclesias quoque occludere, omnes B illius clericos fugæ se mandasse: solumque Theodoritum presbyterum minimè ab urbe secessisse. quem, quoniam thesaurum istum, utpote eius custos, indicare poterat, Iulianus primùm comprehendit: deinde uerberibus grauiter cædit: postremò cum quæstione de illo omni tormenti genere habita, forti animo & uirili respondisset, seque in confessione fidei præclarum uirum ostendisset, securi feriri mandauit. Vbi uerò uasa sacra abripuerat, proiectis illis in terram, cœpit petulanter in Christum illudere, blasphemias pro sua libidine iacere, ad extremum super uasa sedere, sicque factam iam contumeliam adaugere. At illico pòst, membrum genitale, & meatus illi quos natura ad necessitatem circa illud locauit, ei contabescunt: & carnes illis corporis partibus circundatæ, putrescentes, in uermes conuertuntur: morbus denique ita creuit, ut artem medicorum longè superaret. Nihilominus tamen medici partis reuerentia erga imperatorem, partim metu adducti, nullum non medicamenti genus in eo experti sunt. Et quanquam complures aues magno precio comparatas mactantes, pinguedinem earum ad partes putredine exesas applicabant, & uermes ad cutis euocabant extremitatem, nihil tamen profecerunt. nam in intimis partibus abditi, ad carnes uiuas integrasque serpsere, & nunquam à rodendo destitêre, donec hominem enecassent. Itaque hanc cladem, ut uidetur, ira diuina ei inflixit. Quod etiam accidit tum thesauri regij custodi, tum alijs nonnullis ad amplos dignitatis gradus in aula imperatoris elatis: qui contra ecclesiam iuueniliter insultantes, uelut ab ira diuina condemnati, exitum uitæ ut mirandum, ita planè miserabilem consecuti sunt.

Mithrij purgatio magnæ cladis causa Christianis.

Iuliani ad Alexandrinos epistola.

Iulianus Imperatoris auunculus.

Theodoritus presbyter Antiochenæ ecclesiæ thesauri custos.

Eiusdem cædes.

Iuliani auunculi genitalia à uermibus exesa.

Ecclesiæ insultãtium aliquot misera mors.

De san-

De sanctorum Eusebij, Nestabi & Zenonis, in ciuitate Gaza martyrio. CAP. VIII.

K SEd quoniam huc nostra prouecta oratio est, & de Georgij & Theodoriti nece disseruimus, tempus iam uidetur postulare, ut de Eusebio, † Nestabo & Zenone fratribus mentionem faciamus.

† Nestare, al. Eusebij, Nestabi & Zenonis fratrum martyrium.

Quos populus Gazæ eodem tempore odio prosecutus, domi occultatos comprehendit: ac primùm conijcit in carcerem, flagris'que cædit. Deinde omnes ad theatrum conuenire, & contra eos grauiter propterea uociferari cœperunt, quòd sacra ipsorum profanassent, eisdem'que ad religionem Gentilium delendam, afficiendam'que contumelia superioribus temporibus abusi fuissent. Qui partim clamando, partim se inuicem incitando ira accensi, in eorum necem auidè feruntur. Atque ipsi se mutuò instigantes, quod à populo in seditione fieri solet, ad carcerem concursare: eosq; inde deductos, modò pronos, modò supinos trahere, interdum ad terram allidere, iam cædere, alij saxis, lignis alij, alij alijs rebus fortuitu oblatis, sicq; crudelissimè interfecerunt.

Gazensis populi in martyres crudelitas.

Accepi etiam, mulieres è textrinis egressas, radijs illos confodisse. Quinetiam coqui in foro pars lebetes aqua feruenti ebullientes à focis arripere, inq; illos effundere, pars uerubus transfigere. Vt uerò eos discerpserant, & capita ita confregerant, ut cerebrum in terram efflueret: extra urbem deducunt ad locum, in quo animalia expertia rationis mortua proijci solent. Atq; accenso rogo, eorum corpora comburunt: reliqua aũt ossa, quæ ignis neutiquam absumpserat, ossibus camelorum & asinorum, quæ ibi proiecta erant, admiscent: adeò ut perdifficilè esset ea inter tot ossa reperire.

Martyrum ossa noctu collecta.

Attamẽ non diu sic latuerunt. Siquidẽ mulier quædam Christiana, quæ non ex urbe Gaza orta fuerat, sed ibi suum domiciliũ collocauerat, iussu diuino ea noctu ex alijs ossibus selegit: atq; in ollam iniecta, Zenoni eorũ consobrino seruanda dedit. Nam ita Deus ei mãdarat in som-
B nijs: & uirũ etiã mulieri indicabat, quo in loco ætatẽ degeret: & antè, quàm eum uideret, ostendebat. quandoquidem & ei ignotus erat, & propter persecutionem quæ recẽs concitata fuerat, in occulto latitabat. Nã parum aberat, quin ipse quoque à Gazæ ciuibus comprehensus, trucidatus fuisset. Qui dum populus in consobrinis eius necandis occupatus teneretur, nactus tempus idoneum profugit Anthedonem, urbem maritimam, quæ Gaza aberat circiter uiginti stadia: quæque id temporis similiter superstitioni Gentili dedita erat, & cultu ac ueneratione statuarum cæcata.

Anthedon.

Vbi uerò per iudices ibi Christianus cognoscitur, grauiter uirgis ab Anthedonijs tergo cæsus, eijcitur urbe: & ad nauale Gazæ profectus, ibi absconditus delituit.

Zeno Christianus uirgis cæsus.

Quo in oppido mulier in illum fortè incidens, reliquias dedit: qui ad tempus eas domi seruauit. At ubi episcopatum illius ecclesiæ sortitò cæpit (quod quidem accidit regnante Theodosio) extra urbem extruxit ecclesiam, & altare in ea erexit, martyrum'que reliquias ibi reposuit, propter reliquias Nestoris confessoris: qui cum istis Zenonis consobrinis, dum uiuerent, unà uersatus fuerat, atque simul cum illis à populo comprehensus, uinculorum factus erat & plagarum socius.

Nestoris reliquiæ & martyrium.

Quem cum inter trahendum, qui eum trahebant, pulchrum habere corpus uiderent, eius miserti sunt, & ante portas urbis adhuc spirantem quidem, expectantem tamen breui moriturum, proiecerunt. Quem quidam inde sublatum ad Zenonem deportabant: apud quem, dum ulceribus eius & plagis adhibitæ sunt curationes, è uita migrauit. Ciues autem Gazæ, dum facinoris à se admissi considerant magnitudinem, supra modum extimescere incipiunt, ne Imperator ipsos inultos minimè relinquat. Iam enim fama emanauerat, quòd ægrè admodum ferebat, & decimum quenq; è populo necare constituerat. Sed hoc perspicuè falsum erat, & rumor solum, ut credibile est, popularis: qui multorum animos conscientia maleficiorum exterritos occupauerat. Nam imperator hoc facinus à ciuibus Gazæ

Iulianus Gazensium in martyres iniuria non offensus.

perpetra-

Iulianus Gazæsium in martyres iniuria non offensus.

perpetratum (quemadmodum pro scelere, quod contra Alexandrinos à gentilibus in Georgium commissum est, fecerat) ne literis quidem coarguit: sed solùm eum qui illius gentis tum præfectus erat, magistratu abdicauit, habuitque pro suspecto: & in iudicium adducens, humanitatis officium esse duxit, eum morte neutiquam condemnare. Eum tamen uehementer incusabat, quòd quosdam ex ciuibus Gazæ, qui seditionis & cædis authores dicebantur, in uinculis tenuerat eo consilio, ut secundum leges pœnas persoluerent. Nam quid causæ erat, inquit, cur ad supplicium abducerentur hi, qui paucos Galilæos pro iniurijs, quas ipsis sæpe ac deis suis intulerant, probè ulti fuissent? Atque hæc quidem à multis sunt hoc modo commemorata.

De sancto Hilarione, & uirginibus Heliopoli à suibus interemptis: & de inaudito Marci Arethusiorum episcopi martyrio.

CAP. IX.

Hilarion monachus.

PEr idem tempus Hilarion etiam monachus à populo Gazæ quæsitus, profugit in Siciliam. Ibi ligna ex desertis montibus colligens, & humeris portans, quadam in urbe ea uendidit: eoque pacto, quantum sat erat ad quotidianum uictum, sibi comparauit. Verùm tandem à uiro quodam nobili dæmone agitato, quo ipsum liberauerat, quis nam & qualis esset indicatus, concesit in Dalmatiam. Qua in regione quoque cum maxima miracula diuina uirtute edidisset, adeò ut mare eius precibus recessu prohibitum, aridum undique inundatione obruisset, inde denuò secesit. Nam ei haud uolupe erat, apud eos qui ipsum laudarent, commorari. Itaque loca subinde commutando, obscurus esse, & celebrem famam de eo peruagatam crebris migrationibus delere laborauit. Postremò Cyprum præteruectus, Paphum appulit: atque rogatu illius qui tum Cypri erat episcopus, ibi commorari contentus est: in'que loco qui Charbyris dicitur, monasticum uitæ genus excoluit. Quòd autem martyrio iste non occubuerit, fuga in causa fuit. Atque fugiebat propterea, quòd sanctum Euangelij præceptum est, ut persequentes nos nō expectemus. Quòd si qui comprehensi fuerint, ut animo excelso sint & robusto, uimque & uiolentiam à persecutoribus illatam strenuè euincant. B

Eiusdem miracula, & migrationes.

Charbyris.

Christianorum fuga licita.

Neque hæc scelera, quæ suprà nobis sunt narrata, apud ciues Gazæ solum, & Alexandrinos, contra Christianos admissa erant: sed qui Heliopolim ad Libanum sitam, & Arethusam Syriæ incolunt, hos crudelitate longè superasse uidentur. Nam isti uirgines sacras (incredibile quidem dictu, nisi quidam eorum qui eodem tempore uixerunt, idem ipsum narrassent) quæ à populo conspici minimè solent, in loco publico ueste nudatas, tum ad commune omnium qui eas intueri uolebant, spectaculum, tum ad ipsarum contumeliam consistere cogebant: atque ut primùm eo quo libitum erat modo in eas insultarant, ad extremum illarum capillum tondebant. Quinetiam eas dissecabant bifariam, & ad illarum intestina deuoranda porcos prouocabant, uiscerum extremitate consueto illis alimento operta, quò porci non tam facilè ea internoscerent, sed consuetum alimentum necessariò appetentes, carnes etiam humanas discerperent. Ad hanc quidem contra sacratas uirgines crudelitatem, uti conijcio, Heliopolitani adacti sunt ex eo, quòd uetitum ipsis fuerat, ne uirgines suas, sicut patrius mos antè tulerat, homini fortuitu occurrenti prius stuprandas traderent, quàm cum uiris, quibus desponsæ erant, congrederentur. Nam Constantinus fano Veneris Heliopoli diruto, primus apud eos ecclesiam ædificauerat: legeque prohibuerat, ne consueta stupra admitterent. Porrò autem Arethusij Marcum, suum episcopum, iam admodum senem, canicie & uita piè acta uenerandum, miserabiliter occiderunt. quippe contra eum iampridem odium conceperant, tum quòd Gentiles eius impulsu multo alacrius, quàm suasu imperatoris Constantij, se ad fidem Christi transtulerant: tum quòd delubrum apud ipsos longè au-

Heliopolitarū in sacratas uirgines crudelitas.

Heliopolitarū turpis mos sublatus.

Marci Arethusij episc. martyrium.

A ge augustissimũ, magnificẽtissimeq; extructũ, ab illo deturbatũ fuerat. Vbi uero imperium Iuliano delatum est, uidens populum in se concitatũ, simulq; Imperatoris edicto uel ut pecuniæ summam, quæ satis æstimaretur ad delubrum de integro extruendum, persolueret, uel ipse idem denuo ædificaret, condemnatum: animoq; complexus neutrũ à se posse fieri, at q; præsertim posterius, quod ne Christiano quidem fas erat, nedum episcopo, primo tempore fuga suę uitæ consuluit. Verùm ut intellexit multos propter se in discrimen uenire, tũ distractionem mẽbrorum, tum iudicia, tum tormenta cum his coniuncta subeundi, redijt Arethusam, & sua sponte se populo tradidit, ut quod libitum erat, in ipsum ederent. Illi autem ob idem ipsum factum, quod ut homine uere pio & sapiente dignum laudare debuerant, ab eo se contemni arbitrati, omnes gregatim in eum irruere, raptare per plateas, trudere, uellere, singuli deniq; membra promiscue ferire cœperunt. In hoc facinus non uiri solum, sed mulieres etiam, & alij omnes cuiuscunque essent ætatis, studio alacri & ira quoque incensi, acriter incumbebant: adeo ut etiam aures eius tenuibus quibusdam funiculis auellerent. Pueri præterea, qui scholas frequentabant, factum hoc pro ludo habere. Quinetiam eum in sublime elatum, instar globi inter se uoluere ultro citroque, tum ab se proijcere, tum denuo excipere stylis, quibus eum acerbe & crudeliter pupugerunt. Vbi uero corpus uulneribus ubique deformatum erat, & ipse nihilominus adhuc spiritum ducebat, illum melle & liquamine ungunt, imponunt in sportulam, quæ tota ex iuncis contexta erat, in sublimi denique suspendunt. Quo quidem tempore cum uespæ & apes ad eum aduolarent, carnemque eius exederent, ferunt eum Arethusijs dixisse, Se in sublimi positum esse, uiderique eos infra humi repentes: quare, ea quæ tum sibi, tum eis post euentura essent, præsignificasse dicunt. Traditum est præterea, eum qui tum illius loci præfectus erat, uirum licet superstitio- B ni Gentilium in primis deditum, moribus tamen alioqui adeo præstabilem, ut etiam adhuc celebris fama de eo percrebesceret, Marci constantiam & patientiam admiratum, libere imperatorem tum admonuisse, tum incusasse, propterea quod ipsis ab uno sene, qui tot & tam grauibus tormentis adeo magno ac forti animo se opposuerat, deuictis, turpis merito nota inureretur dedecoris: & tum ipsi omnibus ridiculi, tum illi contra quos eiusmodi facinora ediderant, illustres & gloriosi uiderentur. Itaque beatus iste Marcus tam generosa mente Arethusiorum furori, & multiplicibus tormentis ab illis sibi inflictis restitit, ut etiam sit ab ipsis Gentilibus magnam laudem consecutus.

Arethusiorum in Marcum episc. rabies.

Marci in Arethusios scomma.

De Macedonio, Theodulo, Tatiano, Bucere, Basilio, & Eupsychio, qui ea tempestate uitam martyrio finierunt.

CAP. X.

EOdem tempore Macedonius quoque, Theodulus & Tatianus, genere Phryges, martyrium excelsis animis subierunt. Nam cum Myri, quod est oppidum Phrygiæ, præfectus illius prouinciæ delubrum ibi aperuisset, & illud ipsum temporis diuturnitate sordibus oppletum perpurgasset, isti noctu in illud ingressi, simulachra confregerunt. Vt uero alij, tanquam huius facinoris authores fuère comprehensi, & iam erant supplicium ea de re subituri, hi se ipsos indicarunt. Ac cum liceret ipsis nihil sustinere incommodi, si modo idolis immolare uellent: præfectus, quoniam nullo modo poterat eis persuadere, ut uel hac re una pro delictis admissis satisfacerent, multis eos ac uarijs tormenti generibus afflixit: postremo in craticulas, subdito igni, imposuit. Qui cum arderent, dixère præfidi: Si carnes assas cupis, Amachine (hoc enim illi nomen fuit) uersa altera nostra latera ad ignem, ne si semiassi simus, tibi gustanti insuaues uideamur. Atque hi quidem ad hunc modum uiriliter decertantes, mortem in tormentis obierunt.

Myrum opp.

Macedonij, Theoduli, et Tatiani martyrium.

runt. Aiunt præterea Busirim Ancyræ, quæ est urbs Galatiæ, nobile ac strenuũ A
pro fidei confessione certamen confecisse. Quẽ tum quidẽ hæresis eorum qui Eu
cratitæ uocabantur fautorem, præses prouinciæ illius, quod iuueniliter in ritus
Gentilium insultauerat, comprehendit, cæderéq; uerberibus constituit. atq; pu-
blicum in locum ad equuleum deducens, sublimem suspendi iubet. Tum Busiris
manibus ad caput sublatis, sua nudauit latera, & ad præsidẽ dixit: Non esse opus,
ut lictores in ipso tum in equuleum tollendo, tum inde rursus deponendo labo-
rem frustrà susciperent. se enim absq; eorũ opera, quo ille uellet modo, latera sua
præbere tortoribus paratum esse. Quam eius pollicitationem licet præses ad-
miraretur, tamen in experiundo multo magis obstupuit. Nam cum latera eius
unguibus tãtisper lacerarentur, dum uisum esset præsidi: manibus ad cœlum sub
latis, patienter admodum tolerauit. Ac plagas libenti animo excipiens, in uin-
cula postea coniectus est. Non diu autem post, cum nunciatum esset Iulianum
interfectum esse, inde dimissus est: & ad imperium usque Theodosij uitam pro-
pagauit: condemnatáque sua priore hæresi, se ad ecclesiam catholicam recepit.
Fertur item Basilium presbyterum ecclesiæ Ancyræ, & Eupsychium ex patricijs
Cæsareæ Cappadociæ oriundum, qui nuper duxerat uxorem, & etiamnum ue-
lut sponsus nouus erat, eodem tempore per matyrium è uita migrasse. Eupsy-
chius quidem, quantum ipse coniectura assequi possum, propter fanum Fortu-
næ, quo de id temporis diruto Cæsareæ ciues, ut suprà demonstrauimus, adu-
num omnes in imperatoris odium incurrerant. Qui antem ad illud demolien-
dum manus ipsi admouebant, pœnas dederunt, partim mulctati morte, partim
exilio condemnati. Basilius autem religionis Christianæ perstudiosus, quam-
diu regnauit Constantius, tamdiu Arianis duntaxat impugnandis operam naua
uit: & eam ob causam sententia & decreto Eudoxianorum conuentus agere pro
hibitus est. Sed ubi Iulianus solus administrabat imperium, uaria circuiuit loca, B
quò sedulò hortaretur Christianos, ut suæ religioni mordicus adhærescerent, &
ne Gentilium uictimis se & libamentis polluerent, próque nihilo ducerent hono
res ab imperatore sibi delatos: eos enim ad tempus solum durare, & ad extre-
mum mercede sempiterni exitij remuneratum iri. Dum ista sedulò molitur,
non in suspicionem solum à Gentilibus, sed etiam in odium uocatur: stánsque
in loco publico, ac uidens eos hostias immolantes, grauiter ingemiscit: orat De-
um, ut nullus Christianus illo errore capiatur. Ob quam causam illico compre
hensus, traditur præsidi prouinciæ: atque in singulis certaminibus multa perpes-
sus tormenta, constanti animo ac uirili martyrium sustinuit. Atque tametsi ista
quidem hoc modo præter imperatoris Iuliani sententiam acciderunt: tamen con-
stat, alios non paucos, eósque generosos uiros, eo regnante, atque adeò uolente,
martyrio occubuisse: de quibus omnibus, licet uarijs temporibus martyrium su-
birent, uno tamen in loco, quò planior fieret historia, pariter disseruimus.

Busiridis mira in martyrio perferendo cõstantia.

Eupsychij & Basilij Ancyræ presbyteri martyrium.

De Lucifero & Eusebio Occidentalibus episcopis: & quòd Eusebius, simul cum magno Athanasio reliquisq; episcopis, concilio Alexandriæ conuocato, Nicænam fidem corroborarunt: Spiritum sanctum eiusdem esse cum patre & filio naturæ decernentes: & quid de substantia & subsistentia constituerint.

CAP. XI.

Caralli opp.

Vercellæ opp.

POst reditum Athanasij, Lucifer Carallorum, quod est oppidum Sardiniæ,
episcopus, & Eusebius Vercellarum, quæ est urbs Liguriæ in Italia, ex
Thebis superioribus reuerterunt. Nam ibi, regnante Constantio, in perpe-
tuo exilio ætatem degere iussi fuerant. Eusebius autem, quò res ecclesiæ cõmuni
consensu corrigerentur, concessit Alexandriam, ut concilium unà cum Athana-
sio ad

A sio ad decreta concilij Nicæni stabilienda cogeret. Lucifer uerò, diacono una cum Eusebio, qui pro se concilio interesset, misso, Antiochiam, quoniam ecclesia illa iam tumultibus perturbata erat (nam & Ariani, quorum antistes fuit Euzoius, inter se diuisi sunt: & fautores quoque Meletij, ut antè disseruimus, à suæ opinionis & doctrinæ hominibus dissenserunt) rectà proficiscitur: ibique, cum Meletius nondum reuertisset ab exilio, Paulinum designauit episcopum. Interim multi multarum ciuitatum episcopi Alexandriæ unà cum Athanasio & Eusebio congregati, decreta concilij Nicæni confirmant. Spiritum sanctum patri & filio consubstantialem confitentur, & trinitatem nominant: quinetiam docent omnibus, credendum esse, hominem, quem Deus uerbum assumpsit, & corpore & animo perfectum esse: quemadmodum ueteribus ecclesiæ & sapientibus patribus ita placuit. Ac quoniam controuersia de substantia & subsistentia ecclesias turbabat, crebræ de his uocibus contentiones disputationesque oriebantur. Idcirco ualde sapienter, mea quidem sententia, decretum est, ut statim ab initio, cum de Deo esset sermo, hisce uocabulis minimè quisquam uteretur, nisi cum Sabellij opinionem fortè conaretur refellere, ne inopia uerborum eandem personam uideretur tribus nominibus appellare: sed triplici facta distinctione, unamquanque separatim cogitatione complecteretur. Atque hæc quidem isto modo ab episcopis Alexandriæ coactis decreta sunt. Apud quos quidem episcopos Athanasius, quò se de fuga purgaret, librum, quem de ea re scripserat, recitauit.

Luciferi et Eusebij ab exilio reditus.

Arianorum et Meletianorum dissensio.

Trinitatis assertio.

Substantiæ & subsistentiæ uocibus quatenus uti permissum.

De Paulino & Meletio Antiochenis episcopis: & quòd Eusebius & Lucifer inuicem dissidebant, & quòd Eusebius & Hilarius Nicænam fidem propugnabant.

CAP. XII.

HOc dimisso concilio, Eusebius profectus Antiochiam, populum dissensio-
B ne distractum reperit. Nam qui fauebant Meletio, in unum cum Paulino conuenire noluere, sed separatim egere conuentus. Et quanquam Eusebius grauiter & iniquo animo patiebatur, quòd Paulinus contrà quàm oporteret, absque omnium consensu creatus fuerat episcopus: nequaquam tamen Luciferum apertè incusauit, ne quid de eius fama detraheret: sed se ab utriusque partis communione temperans, pollicitus est ea se in concilio correcturum, quæ utrisque offensioni esse uiderentur. Ac dum populum ad concordiam adducere studebat, Meletius ab exilio reuersus, cum suæ opinionis fautores ab alijs segregatos offendisset, seorsum cum his extra urbem, Paulinus autem cum suis intra urbem conuentus egit. Nam hunc, utpote mansuetum, & ob piam uitæ institutionem, ætatemque prouectam planè uenerandum, Euzoius sectæ Arianæ antistes minimè ex urbe reiecerat, sed unam ei tribuerat ecclesiam. Eusebius autem, cum quod animo instituerat, neutiquam consecutus sit, decessit Antiochia. Lucifer uerò se ab eo propterea contumelia affectum ratus, quòd Pauli ordinationem minimè approbauerat, grauiter succensuit, & cum eo communicare recusauit: & decreta concilij Alexandrini, uelut ex contentione nata, insimulare aggreditur: quæ res una causa & origo fuit sectæ eorum, qui ab eius nomine Luciferiani uocabantur. Nam qui unà cum illo his de rebus grauiter offendebantur, se ab ecclesia separarunt. At ille ipse, licet animo alienato & cum primis offenso esset: tamen cum per diaconum, quem unà cum Eusebio miserat, cõfessus fuisset se decretis concilij Alexandrini editis staturum, Ecclesiæ catholicæ consentiens, Sardiniam reuertitur. Eusebius autem regiones Orientis peragrans, eos qui fidem cõtempserant, in rectam uiam reducere studuit: & quemadmodũ de Deo sentiendũ esset, docuit. Dein Illyriam properè pertransiens, uenit in Italiam. Ibi Hilarium episcopũ Pictauorũ, quod est oppidũ Aquitaniæ, qui in eisdẽ reb. corrigẽdis ante eius aduentũ laborauerat, reperit. nam Hilarius iamdudũ ab exilio reuersus, I-

Eusebij erga luciferum obseruantia.

Paulinus episc. creatus.

Meletij ab exilio reditus.

Luciferi cum Eusebio dissensio.

Luciferiani.

Pictauis

Hilarius Nicænæ fidei assertor. talos & Gallos docuerat, quæ dogmata essent amplectenda: & contrà, quæ fugienda. Etenim uir erat lingua Latina disertus, librosq; sanè ualentes, ut antè dixi, ad dogmata Arij oppugnanda, scripsit. Ad hunc modum igitur doctrinam concilij Nicæni in ea imperij parte, quæ ad solem occidentem uergit, ab Hilario & Eusebio defensam & propugnatam accepimus.

Quòd Macedonius, & qui illi addicti erant, cum Acacianis discordabant: & quid pro se responderint.

CAP. XIII.

Macedoniani Acacianos abdicant. DVm hæc geruntur, Macedonij sectatores, quorum è numero fuit Eleusius, Eustathius, & Sophronius, iam tum palàm Macedoniani appellari cœpti, & uelut in separatum cœtum segregati, atque morte Constantij impunitatem nacti, conuocant in unum Seleuciæ suæ opinionis fautores, & concilia quædam habent: in quibus & abdicant Acacianos, & fidem Arimini stabilitam reijciunt: formulæ'que fidei Antiochiæ editæ, & pòst à concilio Seleuciæ congregato confirmatæ, suffragantur. Ac cum criminis loco illis esset obiectum, quòd cum Acacianis dissiderent, quippe cùm antè cum eisdem tanquam eiusdem opinionis communicassent: per Sophronium Paphlagonem in Oriente respondebant, *Sophronius Paphlago. Al. in Oriēte.* quòd quoniam episcopi † Occidentis filium patri consubstantialem asseruerant, Aetius autem eum substantia patri dissimilem docuerat: & illi separatas patris & filij subsistentias uocabulo CONSVBSTANTIALIS in unam confuse colligauerant, hic autem proprietatem naturæ filij à patris natura admodum disiunxerat: idcirco ipsi piè fecissent, quòd filium patri substantia similem dixerant: & mediam hanc uiam, quoniam utrique illi ad contraria extrema deflexissent, sibi delegerant ad insistendum. Atq; hi quidem illis à quibus erant accusati, hoc modo se purgare conabantur.

Quòd rursus Athanasius exularit: & de Eleusio Cyziceno episcopo, & Tito Bostrorum: & familiæ unde scriptor hic prognatus sit, commemoratio. CAP. XIIII.

IMperator uerò, cum accepisset Athanasium conuentus in ecclesia Alexandrina agere, & liberè populum docere, & multos Gentiles eius suasu ad fidem Christi traductos: dat mandatum, ut exeat Alexandria. Quòd si ibi maneret, *Athanasius denuò Alexandria in exiliū pulsus.* grauissima ei supplicia irrogata fore. Causam autem ad eum incusandum simulauerat, quòd cum ab imperatoribus, qui ipsum antegressi fuerant, esset exilio condemnatus, potestate à nullo accepta, ipse suopte nutu sedem episcopatus denuò occupasset. Nam se non fecisse potestatem his quos Constantius in exilium miserat, ad ecclesias suas regendas, sed in patriam solum reuertendi, dicebat. Cum uerò Athanasius propter hoc imperatoris edictum esset fugam facturus, uideret'que multitudinem Christianorum circa se lachrymas profundentem: *Athanasij apophthegma.* Bono animo, inquit, estote. nebula enim est, & breui euanescet. Quæ cum dixisset, ad iter se parat: & ecclesia amicis, quibus cum arctiore amoris uinculo colligatus erat, commendata, ex urbe egreditur. Dum hæc geruntur, ciues Cyzici de rebus suis, & de reficiendis Gentilium delubris legatos ad imperatorem mittunt: quorum curam ac studium in rebus sacris positum laudat ille quidem, & sua *Eleusius carceri inclusus.* ipsis postulata concedit omnia. Eleusium autem illius urbis episcopum in carcerem concludit, utpote qui illorum fana uastasset, delubra affecisset contumelia, parasset ædes ad uiduas alendas, monasteria sacris uirginibus extruxisset, & Gentiles ad ritus patrios contemnendos induxisset. Interdixit præterea Christianis *Cyzici introitu cur prohibiti Christiani.* peregrinis, qui cum eo erant, urbis Cyzici introitu: causam'que attulit, quòd esset uerisimile eos religionis ergò seditionem concitaturos: quippe cum Christiani, qui in ciuitate habitabant, qui'que idem de Deo sentiebant, subsidio essent illis futuri: quorum nonnulli lanificio publico operam dabant, alij cudendæ mo-

netæ

A netæ artem exercebant. Qui cum essent quàm plurimi, in duas numerosas classes diuisi erant, & ex ueterum imperatorum mandato unà cum liberis & uxoribus domicilia sua Cyzici collocabant: atque certum tributum quotannis ærario publico pensitabant, alij chlamydes militares, nouam ac recentem monetam alij. Quanquam autem omnino secum statuerat Iulianus, religionem Gentilium stabilire: tamen inscitiæ putauit esse, populum qui uictimas immolare nollet, uel cogere ui, uel supplicio afficere. Tanta enim erat eorum multitudo, ut magistratus cuiusque ciuitatis ægrè illorum numerum subducere, & in tabulas referre potuerint. Porrò eos neque in unum conuenire, neque pro arbitrio preces facere uetuit. Certò enim nouerat, res, in quibus conficiendis libera uoluntate opus est, per uim nunquam posse rectè geri. At uerò clericos & ecclesiarum antistites urbibus exigere maturauit. Quorum ab ecclesijs absentia (dicam equidem quod uerum est) moliebatur populi conuentus dirimere: ita ut neque conuenirent in unum, neque doctores haberent, neque sacra perciperent mysteria, denique ut temporis diuturnitate in suæ ipsorum religionis obliuionem uenirent. Illud'que simul considerabat, quod clerici populum ad dissidium inter se inducere poterant. Itaque cum ad hũc modum perfecisset, ut neque seditio facta esset, neque ulla fieri expectaretur: Eleusium, & eos qui cum illo erant, Cyzico exire iussit. Item'que ciuibus Bostri per præconem publicum mandauit, ut Titum illius tum ecclesiæ episcopum sua ciuitate pellerent. Ac postquam minatus fuerat, tum eum, tum clericos eius in crimen uocaturum, si à populo ulla conflaretur seditio: Titus libellum ad eum misit, est'que testatus, quod quamuis Christiani Gentilibus aduersarij essent, tamen quietè & tranquillè se gererent, & suis hortationibus inducti, nihil omnino seditiosum cogitarent. Quibus ex uerbis cum Titum B plebi inuisum & odiosum reddere pararet, scripsit ad ciues Bostri literas, eumque ut populi accusatorem apud illos insimulauit: nimirum quod dixerat, populum non sua sponte, sed suis hortationibus se à seditione temperasse. Itaque populum incitauit, ut illum uelut sibi infensum è ciuitate exturbaret. Eiusmodi scelera permulta etiam in alijs locis, ut est credibile, partim imperatoris mandato, partim furore & temerario populi impetu fortè edita sunt: quorum causa imperatori attribui poterit, hoc pacto. Nam eos qui maleficia tam nefaria admittebant, legibus neutiquam coercuit: sed propter odium quo religionem nostram prosequebatur, licet uerbis eos increpare uideretur, re ipsa tamen ad similia patranda adhortatus est. Vnde Christiani in singulis ciuitatibus & pagis, etiam illo neutiquam persequente, fugam ceperunt. Cuius fugæ cum alij complures meorum maiorum, tum auus meus particeps fuit: propterea quod cum patre Gentili natus esset, & ipse cum uniuersa familia, & hi qui erant genere Alaphionis orti, primi in Bethelia, pago ditioni Gazenzium subiecto, multis hominibus frequentato, & delubra habente, tum ob uetustatem, tum ob structuram ab habitatoribus magno in honore habita: & maximè omnium illud quod Pantheon uocabatur, supra cliuum quendam hominum manufactum, uelut supra arcem positum, & toti pago undique eminens. Et quantum coniectura assequor, locus inde nomen traxit, & ex Syriaca lingua in Græcam translatum, domicilium deorum propter illud delubrum Pantheon appellatum est. Ferunt autem illis qui ex horum familijs fati sunt, Hilarionem monachum religionis Christianæ recipiendæ causam & authorem extitisse. Nam cũ Alaphion iste dęmonio agitaretur, & quidã tũ Gẽtiles tũ Iudęi incãtationib. ad dęmonẽ eijciẽdũ, & alijs quibusdã superstitiosis ineptijs crebrò multũq; usi, nihil proficerẽt: Hilarionẽ, inuocato nomine Christi, dęmoniũ expulisse, & hominẽ ad fidẽ Christi deduxisse. Meus autem auus in sacris

Vi nunquàm rectè fieri, in quibus liberà uoluntate opus est.

Eleusius Cyzico exire iußus. Titus Bostri episc. item pulsus.

Iulianus iniuriarum Christianis paßim illatarum autor.

Christianorũ fuga.

Bethelia.

Pantheon delubrum.

Alaphion per Hilarionem monachum à dæmonio liberatus.

Sozomeni auus.

literis interpretandis magnam laudem est adeptus: uir erat ingeniosus, & talis, A qualis non in obscuro latere debeat: humaniore etiam literatura mediocriter institutus, ita ut Arithmeticæ expers non esset. Quamobrem Christianis, qui Ascalonem, Gazam, & loca finitima incolebant, perquàm charus erat: propterea quòd ambiguas sanctarum literarum sententias, & ad religionem aptè & apertè ac facilè ad omnium intelligentiam dissoluere poterat. Virtus autem eorum qui altero ex genere orti sunt, uix à quoquam oratione explicari potest. Nam hi primi hoc in loco ecclesias & monasteria fundarunt, eaque tum uitæ integritate tum benignitate in peregrinis & egentibus excipiẽdis ipsi exornarunt. Qua ex familia boni uiri, qui ad nostram uixêre ætatem, nati sunt: quibuscũ iam ætate ualde prouectis ipse, cum essem adolescens, uersatus sum. Sed de his postea plura disserentur.

De studio quod Iulianus in stabilienda gentilium religione, & nostra euertenda, posuerit: & epistola, quam ad quendam gentilium archiepiscoporum miserit. CAP. XV.

Iuliani in Christianismo supprimendo, & promouendo Gentilismo, studium.

IMperator cum iampridem studeret, ut religio Gentilis per uniuersum imperium peruaderet: iniquo animo tulit, cum uideret eam religione Christiana, laude & hominum approbatione inferiorem esse. Nam tametsi delubra patefacta fuere, & sacrificia, atque dies festi patrij Gentilium in singulis urbibus sibi ex sententia procedere uidebantur: tamen discruciabatur animi, cum secum cogitaret, quòd si eius conatu nudarentur, foret ut ista omnia breui commutarentur. Maximè autem omnium eum angebat, quòd audiret, uxores etiam, liberos & seruos multorum sacerdotum fidem Christi profiteri. At uerò cum existimaret, religionem Christianam maximam ex uita & moribus eorum qui eam sequebantur, commendationem consecutam: instituit animo, delubra Gentilium tum apparatu, tum ordine religionis Christianæ adornare: subsellijs præterea & primarijs sedibus, doctoribus lectoribusque gentilis doctrinæ & exhortationum, quinetiam precibus in certas horas diesque, præscriptis, † monasterijs item uirorum & mulierum, qui sapientiæ studio se dicauerant, collegijs etiam peregrinorum & pauperum, reliqua denique in egentes benignitate religionem Gentilem nobilitare: porrò peccatis uoluntarijs & non uoluntarijs, secundum Christianorum traditionem, post pœnitentiam, castigationem ex æquo respondentem constituere. Dicitur præterea imitatus esse in primis formulas literarum episcopalium, quibus solebant se inter ipsos certiores facere de peregrinis, quò proficiscerentur, & unde uenissent, ut tanquam noti atque adeò amici propter signi testimoniũ hospitio exciperentur, diligenterque curarentur. Quæ cum instituisset, serio laborabat, ut Gentiles his Christianorum institutis assuescerent. Sed quoniam istud fortasse multis uidetur incredibile, idcirco non aliunde quàm ex ipsis imperatoris literis, idem ipsum quod iam dixi, uerum esse ostendam. Sic enim scribit. B

† καταγωγίοις.

Episcopalium literarum formulæ. Vide Can. Apostol.

Iuliani imperatoris epistola ad Arsacium pontificem Galatiæ scripta.

¶ Quòd quidem nondum religio Gentilium ex nostra procedat sententia, impedimento sunt hi qui eam profitentur. Quæ autem à dijs nobis donata sunt, ea splendida sunt, magna sunt, excellentiora sunt quàm quæ omnino uel optari, uel sperari poterant. Nam in tam exiguo temporis spacio (sit quidem Nemesis nostris uerbis propitia) tantam ac talem rerum mutationem paulò antè ne optare quidem quisquam audebat. Sed quid est causæ, cur in hisce, perinde ac si nihil amplius opus esset, conquiescamus, ac non potius conuertamus oculos ad ea quibus impia Christianorum religio creuerit: id est, ad benignitatem in peregrinos, ad curam ab illis in mortuis sepeliendis positam, & ad sanctimoniam

uitæ,

A uitæ, quam simulant? Quorum singula à nobis uerè exequenda esse censeo. „Neque satis est, istud solum institutum sanctè obseruari: sed uelim omnes nostros sacerdotes omnino, qui Galatiam incolunt, uel minis impellas, uel ratione persuadeas, ut sint honesti: uel sacerdotali ministerio abdices, si non unà cum uxoribus, liberis & famulis, dijs colendis sedulò animos attendant: & ne patiantur seruos, aut filios, aut coniuges Galilæorum impiè in deos se gerere, & impietatem pietati præponere. Deinde sacerdotem quemque hortare, ne accedat ad spectacula, neúe in taberna bibat, neu artem aliquam aut opificium turpe infameúe exerceat. Et qui tibi in his rebus morem gerunt, eis honorem tribuito: qui autem resistunt, expellito. Porrò xenodochia multa in singulis ciuitatibus extruito, ut peregrini nostra benignitate fruantur: neque solum hi qui nostram colant religionem, sed alij quoque, si qui pecuniarum indigeant. At ratio, qua res tibi ad hoc institutum necessariæ abundè suppetant, à me interim excogitata est. Nam triginta millia modiorum tritici in tota Galatia, & sexaginta millia sextariorum uini in singulos annos dari iussi: quorum quintam partem in pauperes, qui sacerdotibus inseruiunt, insumendam esse mando: quod reliquum est, peregrinis & mendicantibus subleuandis distribuendum. Nam turpe profectò est, cum nemo ex Iudæis mendicet: & impij Galilæi non suos modò, sed nostros quoque alant: ut nostri auxilio, quod à nobis ferri ipsis debeat, destituti uideantur. Quare doceto Gentiles in eiusmodi ministeria pecuniam conferre, & pagos Gentilium ex fructibus dijs offerre primitias, & eiusmodi beneficentiæ officijs assuefacito, planumq́ue illis facito hoc nostrum olim munus fuisse. Nam Homerus Eumæum sic loquentem facit:

Iuliani in peregrinos & pauperes munificentia.

Hospes si nostris succederet aduena tectis
Vilior, acciperem placidè. Sum diues, egensq́ue
B *A Ioue: parua mea est (fateor) sed grata facultas.*

Neque igitur permittamus, alios nostrorum imitatione bonorum nobis laudem præripere, ut ipsi propter socordiam turpitudine & infamia afficiamur: immò potius, ne pietatem erga deos penitùs prodere uideamur. Quòd si te ista sedulò obire accepero, maxima sanè lætitia gestiam. Præsides domi rarò inuisas, sed scribas ad eos literas sæpissimè. Ingredientibus illis in urbem, nemo sacerdos obuiam prodeat: nisi quando ad templa deorum accedunt, solum intra uestibula. Eos intrantes nullus miles præcedat: sequatur autem, qui uult. Nam simul ut ingreditur limen delubri, priuati personam induit: siquidem ipse, ut nosti, his qui intus sunt, præes, propterea quòd diuina lex istud postulat. Et qui tibi parent, sunt reuera pij: qui autem præ arrogantia resistunt, ostentatores sunt, & inanis gloriæ appetentes. Pessinunti opem ferre paratus sum, dummodo matrem deorum sibi propitiam reddant. At si eam contemnant, non modò culpæ affines erunt, uerùm etiam, quod dictu acerbius est, in grauissimam apud nos offensionem incurrunt.

Nam scelus infandum est, dextram præstare benignam,
Illis qui superis indicunt bella beatis.

Persuade igitur illis, ut si à me curam de se suscipi cupiant, omnes unà se deorum matri supplices præbeant.

Quòd Iulianus Christianos, ut tyranni suspicionem euitaret, astutè circumueniendo, supplicijs afficiebat: & quòd crucis insigne deleuit, militesq́ue ut inuitè sacrificarent induxit.

CAP. XVI.

AT tametsi imperator, dum ista ageret, scriberet'que, putauit facilè subiectos sua sponte à fide Christiana descituros, & omnia quæ ad religio-

nem Christianam delendam facerent, sedulò molitus est: neminem tamen inducere potuit. atque eos aperta ui cogere planè dispudebat, ne tyranni partes agere uideretur. Attamen de suo studio nihil remisit, sed omnia quæ ad religionem Gentilium facere uiderentur, machinatus est: atque subiectos, & maximè omnium copias militares, has quidem sua ipsius, illos autem magistratuum opera, ad eam deducere laborauit. Omnes autem omnino ad illam profitendam cum reuera assuefacere conaretur, illud quod in signis militaribus Romanorum principem locum obtinebat, quod'que Constantinus diuino mandato, uti suprà commemoratum est, in insigne crucis commutauerat, ad ueterem effigiem & figuram traducere decreuit. Nam dedit operam, ut in publicis imaginibus iuxta ipsum Iupiter depingeretur, uelut è cœlo apparens, coronam & purpuram, quę sunt imperij insignia, ipsi præbens: Mars item & Mercurius in eum intuentes, & tanquam obtutu oculorum testificantes, quòd uir esset tum in dicendi arte, tum in re militari spectatus. Ista quidem, & alia quæcunque ad cultum Gentilitium spectabant, imaginibus admisceri imperauit: ad eum finem, ut non modò simulatione honoris imperatori decreti, subiectos res unà depictas latenter uenerari cogeret: uerum etiam, ut ueteribus institutis ad suam libidinem abutens, omni solertia & mentis acumine adhibito, uoluntates subditorum clàm in fraudem induceret. Nam sic cogitabat: Si hoc illis persuaderet, se multò facilius, quæ in animo habebat, decætero effecturum esse: sin repugnare animaduerteret, in illos, utpote nouas res contra Romanorum instituta molientes, & cùm in rempublicā tum in imperium peccantes, absque ulla uenia uindicaturum. Quare pauci profectò erant, qui dolum eius intellexêre: qui quidem cum, ut moris erat, adorare renuerent, pœnas dedêre. Multitudo autem (quod fieri solet) præ ignoratione & mente simplici legi ueteri se omnino parêre putauit: & ita inscitia decepta, ad imagines colendas accessit. Verùm imperator nihil ne ex hoc quidem conatu profecit. Ac tametsi hæc eius astucia perspicuè deprehensa est, tamen nihil de contentione animi ac studio remisit: sed omnem, ut dicitur, mouit lapidem, ut subiectos ad parem secum religionis modum sequendum deduceret. Atq; quanquam quod tum moliebatur, ab eo quod suprà diximus, penitus non discrepauit: tamen & magis omnibus apparuit, & maiore cum uiolentia susceptum est, & causa fuit nonnullis qui in aula militabant, maioris constantiæ & fortitudinis. Vbi enim tempus aduenit, ut imperator milites remuneraret (quod quidem Calendis apud Romanos, & diebus festis natalibus tùm imperatorum, tum primarum urbium imperij omnino fieri solet) cum secum consideraret quàm simplex natura, quàm'que insulsum esset militum genus, & quàm facile propter consuetam auariciam, quæ in eo inesse solet, pecunia uinci posset: & singulis qui ad munus accipiendum accedebant, datum esset in mandatis ab his qui imperatori astabant, ut incensum offerrent (in proximo enim erat & thus positum, & ignis) perinde quasi hoc olim fuisset apud Romanos decretum, ibi tum alij absque metu præsentiam animi & magnitudinem declararunt, neque incensum offerre uoluerunt, & donum ab imperatore accipere prorsus renuerunt: alij simulatione legis & antiquitatis confisi se deliquisse neutiquam in animum induxerunt: alij autem uel lucro, quod proponebatur, uelut inescati, uel metu & perturbatione propter supplicium quod eminebat perculsi, licet intelligerent se iam ritum Gentilitium exequi, minimè tamen isto scelere sese obstringere detrectarunt. Eorum autem qui præ ignoratione in hoc peccatum incidebant, nonnulli dicuntur, cum amicè inter se epularentur, sibi mutuò, uti in potādo fieri solet, propinantes, Christū super poculis nominasse. Quendā autem è cōuiuis interpellasse eos, ac dixisse: permirum esse illos uoluisse nomen Christi inuocare, quē paulò ante

Iuliani astucia in Christianis circumueniendis.

Christi nomen etiam super poculis prolatū.

A

B

A antè denegauerant: eo ſcilicet tempore, quo dono ab imperatore accepto, thus in ignem impoſuiſſent. Quod ſimul ut audiuère, intellexere'que quod facinus conſciuiſſent, illico inde properè egreſsi palàm per plateas curſitare, clamare, lachrymas fundere, Deum ipſum & omnes homines teſtari, ſe Chriſtianos eſſe, & in ea fide permanere: atque ignoratione illius quod factum erat (ſi uerum omnino dicendum eſſet) ſolam manum, animo prorſus repugnante, Gentilitatis labe pollutam fuiſſe. Vbi autem ad imperatorem ueniunt, proiecto ad pedes eius quod dederat auro ualde conſtantibus & generoſis animis poſtulant uti ſuum ac proprium munus reciperent: hoc eſt, ut necem ſubirent. Nam rem planè eſſe, cuius ipſos nunquam pœniteret, ſi pro ſcelere, quod inconſideratè admiſiſſent, toto corpore, id'que propter Chriſtum, pœnas perſoluerent. Imperator uerò licet ea re grauiter commotus, noluit tamen eos interficere, quod inde illis honos tribueretur martyrij: ſed è militum numero exemptos, aula ſua exturbauit.

Quòd Iulianus Chriſtianis forum, iudicia, & gentilium literarum cognitionem interdixit: & de Baſilio magno, Gregorio Theologo, & Apolinario, qui Iuliano reſtiterunt, & ad gentilium formam ſacras literas conuerterunt: ac præcipuè Apolinarius, & Gregorius Nazianzenus, quorum alter admodum Rhetoricè pleraque conſcripſit, alter carmine heroico præſtantiſsimos quoſque poetarum imitando expreſsit.

CAP. XVII.

HOc animo fuit etiam aduerſus omnes Chriſtianos imperator. ſiquidem cùm nihil haberet criminis, quod illis poſſet obijcere: arrepta tamen ex eo occaſione, quòd idolis immolare recuſarent, ius reipublicæ eis denegauit: & neq; in communes hominum congreſſus, neq; in forum uenire, neq; iudicium exercere, neq;
B gerere magiſtratum, neq; ullum dignitatis gradum obtinere permiſit. Porrò autem uetuit, ne Chriſtianorum liberi poetas & alios ſcriptores Gentiles perdiſcerent, ne'ue horum doctores adirent. Nam non mediocriter eius animum offendebat, non ſolùm Apolinarius Syrus, uir omni doctrinæ genere & orationis formis inſtructus, uerùm Baſilius quoq; & Gregorius Cappadoces, qui omnibus illius ætatis rhetoribus laudem præripiebant, atq; alij eodem tempore quam plurimi diſerti uiri: quorum alij ſunt decreta concilij Nicæni, alij hæreſim Arianam amplexati. Hinc igitur ſolum, quoniam magnam ad perſuadendum facultatē poſſe parari cenſebat, uetuit ne Chriſtiani Gentilium diſciplinis inſtruerentur. Quo quidem tempore Apolinarius, quem dixi, quò ſua multiplici doctrina & bonitate ingenij opportunè multis prodeſſet, ad exemplar poematis Homeri, ueterem Hebræorum hiſtoriam uſque ad regnum Saulis carmine heroico conſcripſit, & totum opus in uiginti quatuor libros diſtribuit, ſingulis'q; ſingularum literarum Græcarum nomen impoſuit, numerò earundem & ordine omnino ſeruato. Comedias quoq; compoſuit fabulis Menandri ſimiles: item'q; Tragœdias Euripidis, & Lyricos Pindari uerſus imitatione adumbrauit. Ad ſummam, argumentis è ſanctis literis depromptis, de illis ad ſimilitudinem earum diſciplinarum quæ ἐγκύκλια appellantur, ſcripſit: breui'q; temporis ſpacio opera edidit, quæ numero, dicendi ui, ipſo orationis habitu, ſermonis proprietate, forma deniq; & diſpoſitione ſcripta Gentilium, qui in his rebus cum primis excellebant, exæquarunt: adeò ut niſi antiquitatem admirarentur homines, & quibus aſſueti fuerint, ea chara haberent, lucubrationes Apolinarij non minoris quàm ueterum ſcriptorum æſtimarent, eas'q; itidem docerent: eius'q; ingeniū eo magis ſuſpicerēt, quod ueterū ſinguli in uno genere ſeparatim elaborarunt: iſte autē ad omne genus ſcripti animū applicās, uim & uirtutē cuiuſq;, cū uſus poſtularet, accuratè expreſsit. Non obſcurus eſt ille quidem liber, quem aduerſus imperatorem Iulianum, ſiue aduerſus

Iuliani in Chriſtianos iniuriæ.

Apolinarius Syrus.

Apolinarij ſcripta.

aduersus philosophos Gentiles pro ueritate inscripsit: in quo sine ullis sacrarum literarum testimonijs plane ostendit, eos in illo quod de Deo sentiendum est, per errorem uehementer lapsos esse. Quæ irridens imperator, episcopis eius temporis facile præstantissimis scripsit hæc uerba: *Legi, intellexi, improbaui.* Ad quæ rescripsere episcopi: *Legisti quidem, sed non intellexisti. nam si intellexisses, non improbasses.* Sunt qui hanc epistolam Basilio ecclesiæ Cappadociæ antistiti attribuant: neque id sane immerito. Sed siue eius sit, siue alterius: qui eam scripsit, quisquis fuerit, iure tum propter magnitudinem animi, tum propter eruditionem debet laudari plurimum. A

De Iuliani oratione cui titulus est Misopogon, & Daphne apud Antiochiam, & eius descriptione, & reliquiarum sanctæ Martyris Babylæ translatione. CAP. XVIII.

IMperator uero cum bellum contra Persas gerere moliretur, uenit Antiochiã, quæ est urbs Syriæ. Cum autem plebs uociferaretur, quod rerum ad uictum necessariarum permagna esset copia, per care tamen uenderentur: imperator, credo quo populum alliceret, mandauit ut res in foro uenales minori precio, quam quo æstimari deberent, uenderentur. Cumque ea de re cupedinarij inde aufugerẽt, factum est ut res necessariæ plebem deficerent. Antiocheni igitur hanc rem grauiter & iniquo animo ferentes, imperatorem contumelijs afficere, & in barbam eius, quod paulo prolixior erat, illudere: illiusque monetam, quæ tauri effigie signata erat, irridere cœperunt. Nam ei per conuicium obijciebant, mundum ab eo imperium administrante, non aliter atque a tauris ferocibus, qui cornua in sublime iaciunt, labefactatum euersumque esse. Ille autem primo ardens iracundia, minatus est se Antiochenos male habiturum, Tarsumque transferre constituit. At postea, ira mirandum in modum mitigata, uerbis duntaxat contumeliam illam ultus est: pulcherrimo elegantissimoque libro, quem μισοπώγωνα, id est, odium barbæ inscripsit, aduersus Antiochenos edito. Quinetiam Christianis qui in ea urbe erant, non dissimilem se præbuit, superstitionemque Gentilium roborare contendit. Sed quæ res id temporis ad Babylæ martyris tumulum, & ad fanum Apollinis quod erat in Daphne acciderunt, operæ precium profecto est commemorare. Atque hinc initium narrandi faciam. Daphne est suburbium Antiochiæ percelebre, nemore multis cupressis uestito cinctum, alijsque arboribus cupressis admixtis uariatum. Subter arbores autem terra, pro temporum uicissitudine, alios alijs succedentes flores bene olentes cuiusque generis producit. Locus autem undique ramorum & foliorum densitate, quæ solis radios ad solum usque terræ haud penetrare sinit, uelut tecto, uel umbra potius, circumfusus est. Est etiam, tum propter abundantiam & pulchritudinem aquarum, tum propter temporum æquabilitatem, tum denique propter placidorum uentorum flatum peramœnus, & ad oblectationem ualde accommodatus. Itaque apud Gentiles in fabulis est, Daphnem filiam Ladonis fluminis Arcadiæ, cum Apollinem amatorem fugeret, in arborem suo nomine appellatam, conuersam fuisse. Apollinem autem ne sic quidem perturbatione illa animi liberatum, ramis arboris, quam amabat, se coronasse, ipsam arborem complexum esse: & locum sibi, si quisquam alius, charum, prærogatiua præ cæteris honorasse. In Daphnem igitur suburbium ingredi, cum eius generis esset, turpe modestis uiris existimabatur. Nam & situs loci, & natura erat ad lasciuiam accommodata: & materia fabulæ, quæ fuit plane amatoria, leui arrepta occasione, in animis corruptorum adolescentium duplo maiorem amorem inseuit. Nam res in fabulis descriptas, uelut causam ad se excusandos afferentes, uehementius incendebantur: & omni exuto pudore, ad facta libidinosa cupide ferebantur: nec poterant uel seipsos temperare, uel temperãtes homines

Iuliani barba.

Misopogon Iuliani liber. B

Daphne suburbium Antiochiæ.

Daphne Ladonis F. in arborem.

A homines eo in loco ſecum uidere. Nam ſi quiſquam eorum abſque amica forte in Daphne uerſaretur, ſtupidus plane, inhumanus, & tanquam ſcelus quoddam, aut peſtis deteſtabilis fugiendus uidebatur. Erat hic locus reuera in magna ueneratione apud Gentiles, & magno æſtimatus. Nam eximia Daphnæi Apollinis ſtatua in eo fuit, & delubrum magnifica opera & ſumptuoſa conſtructum: quod fama eſt à Seleucio patre Antiochi, à quo Antiochia nomen accepit, ædificatum eſſe. Credebatur etiam ab his qui iſtas res colere ſolent, aquam in eum locum ex fonte Caſtalio influere, quæ facultatem diuinandi hominibus tribuebat, paremque uim & idem nomen cum ea quæ eſt in Delphis obtinebat. Quinetiam iactitant, Adriano priuatam etiamnum uitam degenti, imperium ei obuenturum, in eo loco prænunciatum fuiſſe. Nam dicunt eum, cum folium fonte Daphnes tinxiſſet, hauſiſſe inde rerum futurarum cognitionem in folio plane deſcriptam: ac cum ad imperium gubernandum perueniſſet, fontem aggere obruiſſe, eo conſilio, ut alijs non liceret ex eo diſcere futurarum rerum ſcientiam. Sed hæc quidem narrantur accurate ab ijs, qui curam ac ſtudium in fabulis contexendis poſuerunt. Vbi uero Gallus, frater Iuliani, Cæſar à Conſtantio deſignatus, Antiochiæ ætatem degit, quoniam Chriſtianus erat, quia in primis eos qui pro religione Chriſtiana martyrium obierant, colebat, conſtituit hunc locum purgare tum ſuperſtitione Gentilium, tum intemperantium hominum contumelia. Atque cum perſuaſum haberet ſe facile hoc perfecturum, ſi modo eccleſiam ibi in delubri loco extrueret: tranſtulit in Daphnem loculum Babylæ martyris, qui eccleſiam Antiochenam præclare admodum rexiſſet, martyrioque occubuiſſet. Ex quo quidem tempore dicitur dæmonium nullum oraculum, uti conſueuerat, edidiſſe. Videbatur quidem primo iſtud propterea accidiſſe, quod uictimis iam carebat, & cultu illo quo ante dignatus fuerat. Sed poſtea tamen ab eo ipſo patefa-
B ctum eſt, quod martyr, cuius corpus in proximo repoſitum erat, impedimento fuit, quo minus iſtud, ut ſolet, præſtaret. Etenim quanquam Iuliano ſolo imperium Romanum gubernante, libamentis, nidore & copia hoſtiarum abundabat: nihilominus tamen conticuit, ad extremumque reſponſo dato, perſpicue cauſam ſuperioris ſilentij per ſe declarauit. Nam cum imperator animo inſtituiſſet de rebus, de quibus ei libitum erat, oraculum, quod in eo loco fuit, tentare, accedens ad delubrum, dæmonium monimentis & uictimis magnificis honorat: oratque ut res, quas moliebatur, non negligeret. Dæmonium igitur etſi non plane & apertis uerbis ita ſignificabat, ſe nimirum propter Babylam martyrem, cuius buſtum uicinum erat, oracula dare non potuiſſe: tamen reſpondit, locum refertum eſſe cadaueribus mortuorum, idque obſtare quo minus oracula ederet. Quo audito, imperator licet multa eſſent cadauera in Daphne condita: tamen quoniam conijciebat martyrem ſolum eſſe oraculis impedimento, dat mandatum, ut buſtum martyris inde in alium locum transferretur. Itaque Chriſtiani in unum cõgregati, buſtum circiter quadraginta ſtadia in urbem trahunt: ubi iam martyr, in loco qui ab eo nomen accepit, repoſitus iacet. Ferunt eo tempore uiros & mulieres, iuuenes & uirgines, ſenes & pueros, mutua ipſorum cohortatione incitatos, per totum iter pſalmos cantaſſe. qui quamuis ſimularent ſe, quo labores itineris leuarent, ceciniſſe: tamen canebãt reuera ardenti ſtudio & propenſa erga pietatẽ uoluntate incenſi, propterea quod imperator aliter omnino atque ipſi de Deo ſentiebat. Pſalmos autem ordiebantur hi qui eos canere accurate norant: multitudo autem ſimul uoces fudit cum concentu, huncque uerſum addidit:

Confundantur omnes qui adorant ſculptilia, & qui gloriantur in ſimulachris ſuis.

Apollo Daphnæus.

Caſtalia aqua.

Babylæ martyris loculus trãslatus.

Oraculum Daphnes cur obmutuerit.

Pſalmos canẽdi ſtudium.

Quod

Quòd propter reliquiarum eius translationem, multas Christianis clades Iulianus inflixit: & de sancto confessore Theodoro: & quòd delapso cœlitùs igne, Daphnæi Apollinis templum conflagrauit.

CAP. XIX.

Salustius Iuliani præfectus.

Theodori confessoris martyrium quomodo leuatum.

Daphnæi Apollinis incẽdium.

OB hanc causam imperator, perinde quasi contumelia affectus fuisset, ira exardescere cœpit: & propterea constituit supplicia Christianis irrogare. A Verùm Salustius eius præfectus, licet professione Gentilis, illud quidem consilium non probauit: sed tamen cum resistere non posset, mandatum imperatoris re ipsa exequitur: & postridie multos comprehendit Christianos, & in uincula conijcit. Ac primùm omnium adolescentem quendam, cui nomen erat Theodorus, in medium productum, ad equuleum applicat. Ille diu acutis testis suffossus, neque tormentis succubuit, neque præfecto supplicem se præbuit: sed ita se gessit, ut nihil uideretur sentire doloris. quinetiam uelut spectator cruciamentorum sibi inflictorum, toleranter ac placidè plagas excepit, psalmumq́ꝫ cecinit rursus eundem, quem pridie cecinerat: atqꝫ ita planè ostendit, quàm non curaret ea, pro quibus in iudicium adductus fuisset. Præfectus autem constantiam adolescentis admiratus, cum uenisset ad imperatorem, res ab eo gestas illi exposuit: dixitq́ꝫ, nisi celerius ab instituto desisteret, fore ut & ipsi omnibus haberentur ludibrio, & Christiani plus inde laudis & gloriæ colligerent: quod consilium cum magis approbaretur, qui erant comprehensi, uinculis liberabantur. Dicitur porrò, Theodorum, cum à quibusdam rogatus esset, num dolorem sensisset tormentorum? respondisse, se non omnino omni sensu doloris caruisse: uerùm adolescentem sibi astitisse, qui doloris morsus sedasset: tenuissimo linteo abstersisse sudores, aqua frigidissima corpus perfudisse, qua & ardores restinxit, & ærumnas subleuauit. Videtur quidem certè mihi hoc nõ solius esse hominis, quantumuis generosi, ut corporis afflictationem adeò contemnat, nisi qui fortè robore & ui diuina adiutus fuerit. Itaque Babylas martyr ob eam causam, quam suprà demonstrauimus, & in Daphne conditus est, & inde rursus translatus. B Qua re confecta, haud ita diu pòst ignis ex improuiso in delubrum Apollinis Daphnæi irruens, totum tectum & ipsam statuam flamma penitus absumpsit: atqꝫ parietes solùm, quibus delubrum erat circundatum, columnas preterea quę tum uestibula tum posteriorem partem ædificij suffulciebant, nudatas reliquit. Atqꝫ ut Christiani putabant ignem illum cœlitùs in dæmonem delapsum esse: sic Gentiles rumorem dissiparunt, illud facinus à Christianis dedita opera perpetratum. Quæ opinio cum superior esset, sacerdos Apollinis adducitur in iudicium, uti quis incendij author fuisset indicaret. Atqꝫ licet multis uerberib. cæsus, grauiterq́ꝫ cruciatus, neminem tamen omnino indicauit. Qua re potissimum inducti Christiani, constanter affirmarunt, ignem nòn ab hominibus per insidias iniectum, sed diuina ultione è cœlo dimissum, in delubrum irruisse. Atqꝫ ista hoc modo accidisse accepimus. His rebus in Daphne propter Babylam martyrem à Deo confectis, imperator, credo cum certior factus esset, ecclesias quasdam in honorem martyrum esse prope Apollinis Didymęi fanum, quod est pro Mileto situm, ædificatas: scripsit ad præsidem Cariæ, ut si tectum iam & mensam sacram haberent, eas incenderet: sin earum ædificia ex dimidia parte duntaxat perfecta essent, fundamentis disturbatis solo æquaret.

De

A *De Christi statua quæ Paneadi habebatur: quam cum diruisset, destruxissetq́ Iulianus, suam ibidem erexit: & quomodo ea icta fulmine, collapsa sit. Et de fonte Emaus, in quo pedes suos lauit Christus: & Perside arbore, quæ Christum in Aegypto adorauit, & miraculis per eam editis.* CAP. XX.

ILlud porrò dicetur à me, quod etiam regnante Iuliano accidit: quod quidem ut Christi potẽtiam planè indicat, ita iram diuinam aduersus Imperatorẽ accensam euidenter ostendit. Cum certior factus esset Cæsareę Philippi (est ea quidem urbs Phœniciæ, quam Paneadem uocant) præclaram esse Christi statuam, quam mulier quæ sanguinis profluuio laborabat, cum esset morbo liberata, ibi collocauerat: eam deturbauit, suamq́ in eius loco posuit. Quo facto, ignis uiolentus de cœlo delapsus, statuã illam circiter pectus persecuit, caputq́ unà cum collo in terram deiecit, atque in faciẽ humi ea in parte defixit, quæ fuerat à pectore diuulsa. Ex quo quidem tempore ad hodiernum diem atra, tanq́ fulminis ictu ambusta, manet. Id temporis igitur Gentiles statuam Christi tanta cum uiolentia trahebant, ut eam confringerent. At Christiani postea eius fragmenta cum collegissent, in ecclesia posuerunt, ubi etiam adhuc custoditur. Ex basi, supra quam hæc statua locata erat, herba quædam, uti narrat Eusebius, quæ morbis cuiusq́ generis mederi solet, enascebatur: quæ quidem cuius generis esset, nemo nostrorum medicorum, qui uel scientia ualebant medendi, uel experiẽtia, omnino nouit. Neq́ certè mihi mirum uidetur, à Deo, cum ad carnem humanam sumẽdam ipse uenisset, beneficia adeò noua & peregrina hominibus delata esse. Nam cùm alia quàm plurima miracula in quibusdã ciuitatibus & pagis edita sunt, quæ solis indigenis fuerunt per traditionem à temporibus Christi & Apostolorum ductam cognita: tum istud etiam reuera, quod modò hoc in loco cõmemorabo. Est urbs Palæstinæ quæ iam Nicopolis dicitur, cuius quidem ut pagi (sic enim iam tum fuit) diuinus Euãgeliorum liber facit mẽ-
B tionem, eámque Emaus appellat. At Romani, capta Hierosolyma, & parta contra Iudæos uictoria, eam Nicopolim nuncupabant: nomine ex euentu belli imposito. Ante hanc urbem, propter triuium (in quo Christus post resurrectionem à mortuis cum Cleopha incedẽs, simulabat se ad alterum pagum properè contendere) est fons quidam salutaris, in quo non homines modò qui ægrotant, loti curantur: uerùm etiam alia animalia, quę uarijs morbis laborant. Nam ferunt Christũ unà cum discipulis, quodam tempore è uia ad fontem illum diuertisse, inq́ eo lauisse pedes, & aquam ex eo tempore uim morbis medendi habuisse. Memorãt præterea, arborem esse, quæ Persis dicitur, Hermopoli, quod est oppidũ Thebaidis, cuius fructus aut foliũ, aut particula aliqua corticis ęgrotis admota, morbos à compluribus depulerit. Nam traditum est, Ioseph, cũ propter Herodem, assumptis secum Christo & Maria sancta Deipara, fugisset, uenisse Hermopolim. Atque simul ut portę appropinquauit, istam arborem, licet planè maximam, aduentu Christi turbatã esse, atque ad solum usque se inflexisse, & Christum adorasse. Atque hæc quidem de hac arbore, sicut à multis audiui, à me commemorata sunt. Quę quidem, si quid ego iudico, uel significabat Christum iam in urbe adesse: uel (ut uerisimile est) non modò arborem, quam incolę propter magnitudinem & pulchritudinẽ lege Gẽtilitia uenerabãtur, dæmone iam, qui ibi colebatur, ob Christũ talium rerum euersorem, qui eo in loco comparebat, perhorrescente, sua spõte commotam esse: uerùm etiam omnes Aegyptiorum statuas, aduentante tum Christo, iuxta prophetiam Esaiæ, concussas. Itaque dęmone inde abacto, arbor, quò rei gestæ testimonio esset, remansit ibi, fidelesq́ morbis liberauit. Atque ut Aegyptij & Palæstini istarum rerum, sic alij singuli aliarum quæ apud ipsos gestæ sunt, testes locupletes existunt.

Cæsarea Philippi, Paneas.
Christi statua Paneade.
Iuliani statua fulmine deiecta.
Nicopolis, quæ prius Emaus.
Emauntis fons salutaris.
Persis arbor Hermopoli.

Quòd Christianis infensus Iulianus, Iudæis templum Hierosolymis restaurandi facultatem dedit: quorum plures summa ope rem aggressos, flamma erumpens absumpsit: & de crucis figuris quæ in eorum uestibus qui operi insistebant, apparuerunt. CAP. XXI. A

ETsi uerò Imperator odio habuit Christianos, & infenso animo in eos atq; inimico fuit: tamen aduersus Iudæos eorumq; patriarchas & duces beneuolum se & mansuetum declarauit: scripsitq; ad populum, ut pro se suoq; regno preces funderent. Verùm hoc ab eo factum est, quantum ego coniectura assequi possum, non quòd eorum approbaret religionem, quam norat uelut matrem fuisse religionis Christianæ, quippe quæ eosdem habeat & prophetas & patriarchas: sed quòd Iudæi capitali odio Christianos prosequerentur. & propterea laboratum est ab eo, ut cultu atque obseruantia, qua erga illos usus est, hos, quos odio prosequebatur, grauiter angeret. Fortasse etiam eo pacto illos facilius ad cultum gentilem & sacrificia adduci posse putabat, quippe cum sanctos Scripturæ libros, non sensu spiritali, ut Christiani, & etiam ipsi sapientiores Hebræi, sed literali solum (ut ita dicam) interpretarent. Atque eum hoc animo fuisse, cònatus eius planè declararunt. Nam accersitis gentis illius principibus, cohortatus est eos, ut legem Moysis audirẽt: & patria instituta ipsis in memoriã redegit. A' quibus cum esset responsum, templo Hierosolymitano iam diruto, nec fas sibi esse, nec morem patriũ ferre, ut cum iam è sua urbe primaria essent eiecti, alibi istud præstarent: suppeditat illis ex communi pecuniam, qua templum de integro extruant, eo consilio, ut eandem cum maioribus religionis formam obseruent, eodemq; modo sacrificent. Illi igitur non complexi animo, istud secundum sacras prophetarum uaticinationes minimè posse fieri: omni cura ac studio in opus incumbere, & peritis architectis in unum coactis, materiam ad ædificium parare, locum denique perpurgare cœperunt. Quinetiam tanta animorum alacritate laborem in has res conferre, ut etiam eorum uxores rudera è loco gremijs exportarent, monilia & reliquum mundum muliebrem libentibus animis in opus impenderent. Alias res omnes huic suscepto operi tum Imperator, tum alij Gentiles, tum cuncti denique Iudæi postposuerũt. Nam Gentiles, licet Iudæis infensi, in huius laboris societatem cum illis uenere: propterea quòd hoc modo persuasum habebant, se suum conatũ posse perficere, & Christi prædictiones perspicuè falsas ostendere. Iudæi autem & idem ipsum cogitabãt, & tempus se idoneum ad templum denuò ædificandum nactos arbitrabantur. Itaque simulac ueteris ædificij reliquias è loco sustulerant, effoderant, & solum purgauerant: dicitur postero die, quo primum iam essent fundamẽtum iacturi, terræmotus ingens factus esse, & lapides terræ conquassatione è solo eiecti: & ex Iudæis perijsse hi, tum qui operis curam susceperant, tum qui ad illud spectandum uenerant. Etenim ædes templo uicinæ, & porticus publici in quibus uersabantur, derepentè corruerunt. Atque eorum qui his ruinis oppresi erant, numero quidem complures, alij extemplò interierunt, alij semimortui inuenti sunt, quorum & crura fuerunt & manus mutilatæ: alij alias corporis partes labefactatas habuerũt. Postea uerò quàm Deus terram concutere desijt, rursus Iudæi, qui supererant, opus aggrediuntur, perinde ac si propter Imperatoris mandatum necessariò suscipiendum esset: quinetiam, quòd ipsi magno illius absoluendi desiderio tenerentur. Nam natura humana in his rebus quæ ad uoluptatẽ pertinent, ad id sæpius inclinatur, quod sibi detrimento esse solet: atque id unum profuturum putat, quod ipsa cupit perficere: hincq; reuera in fraudem inducta, neq; quid conducat, solertia perspicere: neq; periculis admonita, uel modestiam animi discere, uel ad id quod decet redire potest. Quod quidem certè Iudęis id temporis accidisse censeo. Nam cum prioris incepti frustratione diuinum numen illorum conatum damnasse euidentisimè demonstrauit: idem tamen, quanquam frustra, totis uiribus tentare conabantur. B

Iulianus erga Iudæos mansuetior quàm Christianos.

Iudæis à Iuliano pecunia ad templũ extruendum suppeditata.

Templum terræmotu rursum dirutum.

A bantur. Fertur enim, ut secundò opus aggressi sunt, ignem subitò è fundamētis templi erupisse, multosq́ absumpsisse. Atque istud ab omnibus & liberè dicitur, & pro certo creditur, & à nemine uocatur in dubium: præterquàm quòd quidam prædicāt, flammam in ipsos ui ad templum accedere cupientes ex aduerso irruisse, illudq́ fecisse, quod modò commemoratum est: alij autem id ipsum contigisse, simul ut rudera exportare cœperunt. Cæterùm siue hoc uerum esse quis, siue superius assentiatur, alterutrum parem uidetur admirationem excitare. Aliud item accidit, priore illo & euidentius sanè, & multo admirabilius. Nam omnium Iudæorum amictus signo crucis notatus fuit, & uestimenta habuerūt stellis quodam modo uariata, perinde quasi textorum artificio maculis distincta fuissent. Quo factum est, ut alij eorum continuò Christum Deum esse existimarent: iniquoq́ animo tulisse, quòd templum de integro ædificare constituerant, alij paulo pòst ad ecclesiam se transferrent, initiarētur mysterijs, hymnis & precibus Christum pro suis improbè factis placarent. Istis rebus si quis fidem minimè adhibendam putet, sit persuasus saltem ab his qui eas ab earum spectatoribus acceperūt, quiq́ adhuc in uita manent: sit etiam persuasus cùm à Iudæis ipsis, tum à Gentilibus, qui opus inchoatum reliquerunt, imò uerò ne inchoare quidem potuerunt.

Iudæi igne è fundamentis tēpli erumpente sublati.

Iudæorum uestes crucis signo notatæ.

Quinti libri FINIS.

HERMIAE SOZOMENI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER SEXTUS.

B *De Iuliani in Persas expeditione: & quòd ibi deuictus, lethale uulnus accepit, ac quid Libanius de eius interfectore prodiderit.*

CAPUT I.

SUnt iam suprà à me commemorata ea omnia, quæ ecclesijs accidisse, regnante Iuliano, cognoui. Cui ineunte uere cum uisum esset prælio contra Persas decertare, properè fluuium Euphratem traijcit. Atque prætergressus Edessam, propter odium fortasse incolarum (quippe ciuitas illa iam usq́ ab Apostolorum temporibus uniuersa Christianam religionem professa fuerat) ad Carras uenit. Quo in loco cum delubrum Iouis offendisset, hostias immolauit, & suo more precatus est. Qua re confecta, ex copijs quę ipsum comitabantur, armatos homines ad uiginti milia misit ad fluuium Tigrim, partim uti locis eum fluuium tangentibus præsidio essent: partim ut sibi, cum eos fortè accerseret, opportuno tempore adesse possent. Porrò literas ad Arsacium pręsidem Armenię, & Romanorū socium scripsit, ut in hac expeditione subsidio sibi ueniret: quibus quidem in literis de se extra modum gloriosè prædicare, se ut ualde ad imperium gerendum idoneum insolenter extollere, & ut amicum illis quos ipse pro deis habuit, arroganter efferre: Constantium autem, cui successerat, uelut ignauum & impium conuicijs lacerare: ipsi denique Arsacio uerbis admodum cōtumeliosis minitari non ueritus est. Et quoniam eum Christianum esse acceperat, quò suam in eum augeret contumeliam, etiam nefandas in Christū blasphemias loqui (istud enim nusquam non audacter agere cōsueuerat) cum superba quadam iactatione contendit: cui etiam significauit, Deum, quē coleret, nequaquam eum defensurum, si imperata negligeret. Quibus rebus ritè, ut ipse putabat, constitutis, acceptis secum copijs Romanorū, eas per Assyriam ducit: atq́ urbibus quibusdam & castellis partim proditione, partim bello captis, sine ulla consideratione aut consilio, ad ea solum quæ ante pedes erāt, nullam eorum quę à tergo reli-

Iuliani in Persas expeditio.

Edessa Christianā religionem ab Apostolorum tempore professa.

Iuliani ad Arsacium literæ.

quit, rationem ducens, neque quòd sibi eadem uia reuertẽdum esset, animo complectens, oculos adiecit: & quemcunque locum cepit, eum miserandum in modum populatus est: cellas penarias, & alia id genus ædificia partim subruit, partim incendit. Dum autem proficiscebatur ad Euphratem, non longè abfuit Ctesiphonte. Est ea quidem urbs magna: & iam, loco Babylonis, sedes regia est Persarum. à qua non longè fluit Tigris. Ac cùm nauib. propter terram interiectam Ctesiphontẽ appellere non posset, cumque necessariò cogi uideretur aut urbem illam præterire, aut nauigia relinquere: tandẽ quibusdam captiuis de ea re rogatis, fossam reperit temporis longinquitate obstructã, oppletamque, qua naues transmitti possent. Itaque effossa inde egestaque colluuie, quę nauibus posset esse impedimento, Euphratem per eam in Tigrim deriuauit. Atque hac nauibus cum exercitu traductis, ad urbem uenit. Verùm cum Persæ magno apparatu equitum armatorum, & elephantum instructi, ad ripas Tigris apparerent, & Iulianus uideret exercitum suum in terra hostili inter duos maximos fluuios obsessum, & siue ibi maneret, siue eadem uia reuerteretur, in periculo uersari fame intereundi, præsertim urbibus & pagis per quos uenerat uastatis, & nullas iam res ad commeatum necessarias habentibus: præmijs certaminum propositis, milites in ludis Circensibus spectandis occupatos tenuit. Interim uerò nauiculariis mãdatum dederat, ut nauium onera & cõmeatum exercitus abijcerent, eo consilio ut milites (sic equidem audiui) cum uiderent se propter rerum ad uictum necessariarũ penuriam in periculo uitæ constitutos, maiores animos sumerent, & alacrius cum hostibus pugnarent. His rebus ita comparatis, Imperator uocatis ad se post cœnã ducibus ac centurionibus, milites nauib. imponendos curat. Illi, Tigri noctu traiecto, ubi iam ad ulteriores fluminis ripas appulsum est, nauibus egrediunt. Ex Persis autem qui eorum aduentum sentiebant, defendere se, & mutuò cohortari cœperunt: alij adhuc dormientes, à Romanis oppressi sunt: die uerò illucescẽte, committitur prælium. Romani multis & ex suis amissis, & ex hostium copijs interfectis, primùm fluuiũ trãjciunt: deinde castra ante Ctesiphontem ponunt. At quoniam placuit Imperatori non ulterius progredi, sed in sui imperij fines redire, nauibus propterea succensis, quod propter earum custodiam multi milites causarij essent, ad reuertendum se parant, fluuio Tigri ad lęuam relicto. Atque primùm, captiuorum ductu, in regionem fertilem & omnibus abundantem rebus ad uitam necessarijs ueniunt. At postea senex quidam, qui pro omnium Persarum libertate mortẽ oppetere cupiebat, primũ à Romanis dedita opera se capi permisit: cum tamẽ prę se ferret, inuitũ se captũ esse. Deinde ad Imperatorẽ deducitur. Tum rogatus de uia, & uera dicere uisus, persuasit Romanis, fore, ut si ipsum sequerentur, celerrimè cũ exercitu suo ad suos ipsorũ fines peruenirẽt: & quòd iter solùm triduo, ad summũ quadriduo molestũ & difficile esset: & quòd pro eo tempore cõmeatum secũ ferre deberẽt, propterea quòd terra deserta erat, & inculta. Imperator igitur astuti senis uerbis inductus, constituit illac proficisci. Vbi uerò aliquantò longius processerunt, & confecto iam tridui itinere, in locis eisdem impediti hæserunt: senex captiuus uocatus in quæstionem, confitetur, se pro salute suorum ultrò ad mortem gradi, & paratum esse omnia cruciamentorum genera lubenter subire. Cùm autem copiæ Romanæ partim itineris longitudine, partim inopia rerum ad uictum necessariarũ animos demitterent: in eas iam languentes, exercitus Persarum impetum facit. At graui prælio facto, derepentè uiolentus excitatus uentus, cœlum solemque nubibus obduxit, aeríque admiscuit puluerem. Ac cum tenebrę undique & crassa caligo circunfusa esset, eques quidam incitato cursu, hasta Imperatorem percussit, lethaléque ei inflixit uulnus: quem cum ex equo deiecisset, abijt, penitùs ab omnibus ignotus. Quem Persam nonnulli, alij Saracenum fuisse prædicant. Sunt etiam, qui militem Romanum eum fuisse affirment: hácque ei plagam ideo imposuisse, quòd iniquo animo ferret, illũ temeritate & auda-

Ctesiphõ urbs.

Euphrates in Tigrim deriuatus.

Commeatus militibus à Iuliano sublatus.

Cum Persis prælium.

Senis Persæ dolo Iulianus deceptus.

Iuliani cædes.

A & audacia exercitum Romanum in tanta pericula coniecisse. Porrò Libanius Syrus, sophista, consuetudine ei & amicitia coniunctissimus, de eius interfectore scribit ista: Si quisquam sit, qui aueat audire, quis'nam eum interfecerit, nomen equidem non habeo dicere. Sed quòd ex hostium numero non fuerit, est argumēto planè euidētissimo, cum nemo hostis ob plagam illi inflictam sit quicquam honoris à rege Persarum consecutus. Imò uerò, tametsi rex eius interfectorem per præcones ad dignitatis gradum uocauit, & pollicitus est se eum, si uellet comparere, amplis præmijs remuneraturum: tamen ne cupiditate quidem honorum inductus quisquam hoc facinus sibi arrogauit. & propterea magna hostibus habenda est gratia, quòd rerum, quas minimè gessissent, gloriam sibi neutiquam attribuebant: sed faciebant nobis potestatem, interfectorem inter nos ipsos conquirendi. Nam quibus, dum uiueret, incommodare uisus sit: hi quoniam secundum leges ab eo sancitas minimè uitam instituebant, idcirco & olim eius uitæ insidias struxerant, & iam facultatem nacti ei uitam ademerunt. Huc accessit quoque cum alia iniuria, quæ eos ad facinus istud impulit, quæ tamen eo regnante nihil præstare potuit: tum maximè deorum cultus, cui illi de industria prorsus aduersati sunt.

Libanij sophistæ de Iuliani morte narratio.

Quòd ultore Deo è medio sublatus est: & de uisis, quibus plerisque mors eius significabatur: deque responso illo, quòd fabri filius feretrum illi fabricaret: & quòd haustum è uulnere sanguinem, in Christum iaculatus est: & quantæ clades propter illum, uniuersum Romanum imperium exceperint. CAP. II.

ATque dum ista scribit Libanius ad hunc modū, subindicare uult, interfectorem Iuliani Christianum fuisse: quod fortassis uerum erat. Neque enim incredibile est, quendam è militum numero id temporis animum induxisse, quòd non Gentiles solùm, uerùm etiam alij, omnes eos qui tyrannos quondam occidebant, B ad nostram usque ætatem admodum laudare soleant: quippe qui pro omnium libertate mortē oppetere non dubitarent: sicque etiam ciuiū, cognatorū, & amicorum salutem lubentibus animis tuerētur. Atque ægrè certè reprehendi potest, præsertim cum propter Deum & religionem, quam approbabat, tam fortem ac strenuum se ostenderit. Equidem quis'nam huius cædis administer fuerit, nihil certi possum dicere, prӕter ea quӕ modò dicta sunt. Sed tamen, uti hi qui de ea re cōsentientibus sententijs differunt, affirmāt, uera sanè est ea opinio, quæ est ad nos perlata: quæ tradit, eum ultione diuina è medio sublatum esse. Cuius rei certissimū argumentū est diuina uisio, quam cuidā ex necessarijs eius oblatā accepi. Nam dicitur, cum ad Iulianum, qui iam erat in Perside, ire maturaret, in loco quodam qui erat in uia publica situs, diuersatum: & ӕdium penuria coactum, in ecclesia, quæ ibi erat, dormiuisse: & secūdum quietem uel rem gestam uidisse, uel saltem somniasse, complures ex Apostolis & Prophetis in unum coactis, grauiter de Imperatoris contumelia aduersus ecclesias facta conquestos esse: iniuisseque consilium, quid in hac causa faciendum esset. Ac cum diu de ea re esset deliberatum, & adhuc eorum animi uelut in dubio uersari uiderentur, duos è medio surgentes, cohortatos reliquos, ut bono animo essent, propereque tanquam ad delendū Iuliani imperium è concilio egressos. Hominem illum, qui has res tam admirabiles contemplatus fuerat, iter decætero neglexisse. Atque dum metu perculsus, hæsitaret, quis huius uisionis exitus futurus esset, secundò eodem in loco somnum cepisse, uidisseque eundem apostolorum & prophetarum conuentum: atque ex improuiso uelut è uia in concilium ingressos illos, qui superiore nocte ad Iulianum expugnandum abierant, cæterisque nunciasse eum occisum esse. Eodem die Didymus, uir ecclesiasticus, & diuinæ sapientiæ ac pietatis perstudiosus, Alexandriæ ætatem degens, supra modum dolebat, non modò ob Imperatoris scelera contra Christianam religionem admissa: sed etiam, quòd cæco errore uagabatur, & ecclesias contemnebat. Itaque ieiunare, & Deum

Iuliani interfector quis.

Tyrannicidæ laudandi.

Iulianus diuina ultione è medio sublatus.

De Iuliani cæde præsagia.

Didymo Alexandrino per uisionem interitus Iuliani significatus.

& Deum hac de re supplex orare cœpit. Qui cum ob hanc causam animo adeò sol- A
licito ac mœsto esset, uti sequenti nocte nihil comederet, fortè in solio asidēs, som
no oppressus est: atq; uelut extra se positus, uidebatur sibi uidere equos albos in aë
re cursare: & qui in eis uehebant, eos ita prædicare: Nunciate Didymo, hodie Iulia
num hac ipsa hora interfectū esse, ipseq; idem illud Athanasio episcopo significet.
Didymus igit̃ illico somno solutus, surrexit, cibumq; cepit. Ac de uisione tum
familiaris Iuliani, tum Didymi ista equidem accepi: & neuter eorum, in his quæ
fuerat contemplatus, à ueritate aberrauit, sicut postea indicatum est. Quòd si cui-
piam hæc non satis uideantur ad ostendendum eum, Dei nutu, cuius ecclesias ua-
stabat, trucidatum esse: is reuocet etiam in memoriam uaticinationem, quā uir qui-
dam ecclesiasticus prædicebat. Nam cum Iulianus bellum esset contra Persas fa-
cturus, & minatus fuisset se post bellum ecclesias grauiter afflicturum, & petulāter
Christus Iuliano per contumeliam filius fabri dictus. insultaret, filium fabri nihil illis afferre posse subsidij: uir quem dixi modò, hanc de
eo pronunciauit sententiam: Iste fabri filius arcam ei ligneam ad mortem parat.
Porrò autem ille ipse Iulianus, post plagam acceptam ex aliqua parte intellexit à
quo læsus fuisset, neque calamitatis suæ causam omnino ignorauit. Dicitur e-
nim, cum erat sauciatus, sanguinem è uulnere expressum, in aerem proiecisse, & ue-
lut in Christum sibi apparentem intuitus, eum suæ necis insimulasse. Alij au-
tem memorant, eum, cum sanguinem manu ostēdisset, illum in aerem iecisse, per-
inde atque soli iratum, quòd Persis uenisset subsidio, & se nō seruasset incolumem:
præsertim cum suæ natiuitatis, sicut astronomorum scientia indicabat, uelut domi
nus esset & moderator. At cum esset reuera moriturus, utrum Christum uiderit
nec ne (uti solet accidere, quando anima è corporis custodia egreditur, & res di-
Morituros res diuiniores cernere. uiniores, quàm quæ ab homine conspici possint, uidet) haud equidem habeo di-
cere. Neque enim istud ab adeò multis dicitur: ueruntamen, ut planè falsum re-
ijcere non audeo: quippe cum credibile sit, alia etiam his multo admirabiliora con
tigisse: non alia de causa, quàm ut constare posit, religionem Christianam non B
hominum studio & industria constitutam stabilitamq; esse. Denique toto tem
pore quo iste regnauit Imperator, Deus uisus est grauiter commotus esse: & pro-
pterea imperium Romanum permultis, in nationibus ei subiectis, uarijs calamita-
tum generibus affligi permisit. Nam terra grauissimis motibus continenter cō
cussa: & ædificijs ruentibus, neque domi cuiquam, neque sub dio uersari tutum
Sub Iuliani imperio crebra prodigia. erat. Atque uti ex his quæ mihi narrata fuerunt, coniecturam facio, uel eo ipso
imperante, uel secundum saltem gradum post Imperatorem obtinente, clades Ale
xandriæ urbi Aegypti inflicta accidit. Quo quidem tempore mare cum in su-
um locum recesisset, denuò impetu repentino æstuās, extra suos terminos erupit,
& lōgè lateq; aridum undis obruit: adeò ut cum aqua recesisset, scaphæ marinę in
domorum tegulis repertæ sint. Atque eo die quo ista acciderunt (quem γενέσια,
γενέσια, Alexandriæ festum quale. id est natalitia terræmotus uocant) festum quotannis Alexandrini etiamnum a-
gunt: in quo quamplurimis per totam urbem lucernis accensis, & precibus ad
gratias Deo agendas fusis, cum magno splendore hunc diem festum, & non mino
re cum reuerentia celebrant. His accedunt diutinæ siccitates, quæ eiusdem Im
peratoris temporibus & fructus, & aeris salubritatem labefactarunt. Hinc tanta
rerum ad uictum necessariarum penuria orta est, ut homines fame compulsi, pabu
lo, quo animalia ratione carentia uti solent, uescerentur. Quinetiam pestis secu-
ta est, quæ suos secum aduexit morbos, & hominum corpora extinxit. Verùm
de Iuliano hæc hactenus.

De Iouiani imperio, & quòd suscepto regno multa iuste legitimeq; statuerit.

CAP. III.

Iouianus Imp. declaratus, Christianus. POst Iulianum, communi exercitus consensu Iouianus capesit imperium. Quē
cum milites in hostili terra Imperatorem delegissent, ipse se Christianum esse
clara uo-

A clarà uoce professus, imperium recusauit: neque imperij insignia usque eò suscipere uoluit, quoad milites, cognita recusationis causa, se itidem Christianos esse clamassent. Ac cum rerum status in periculo constitutus esset, & propter malam Iuliani gubernationem admodum perturbatus, & exercitus penuria commeatus ualde laboraret, necesse ei uidebatur, pactis quibusdam conditionibus, pacem cum Persis facere: & ob eam causam aliquid de tributis, quæ Romanis antè pensitauerant, remittere. Cumque præterea experientia didicisset, imperium propter iram diuinam in Iulianum, qui ante ipsum regnauerat, accensam, acerbè afflictatum fuisse: abiecta omni cunctatione, scripsit ad præsides nostrarum prouinciarum, ut in ecclesias frequentes conuenirent, & diuinum numen studiosè colerent, docerentque suos solam religionem Christianam uerum Dei cultum in se complecti. Porrò ecclesijs & clericis, uiduis & uirginibus immunitatē reddidit: & si quid aliud uel ad cōmodum, uel ad honorem religionis nostræ à Constantino ac liberis suis aut donatum, aut lege sancitum fuisset, postea autem à Iuliano illis ablatum. Misit item ad secundum præsidem generalem edictum, quod iubebat, ut qui sacratam uirginem uel ad nuptias cōtrahendas pellicere conaretur, uel lasciuo solum obtutu aspiceret, maximè omnium si per uim rapere tentaret, capitis supplicio mulctaretur. Istam legem ideo tulit, quòd quidam improbi uiri, regnante Iuliano, tales uirgines uel ui, uel persuasione ad hanc corruptelam inductas, sibi connubio iunxissent: quemadmodum fieri solet, cum religionis statu perturbato, turpis libido id genus sceleris consciscendi impunitatem proponit. *Iouiani edictū de S. uirginibus.*

Quòd denuò motus in Ecclesia exorti sunt: & de Antiocheno concilio, quod fidem Nicænam confirmauit: & quid ad Iouianum Imperatorem scripserit. CAP. IIII.

IAm uerò quæstiones de integrò, & disputationes de doctrina fidei ab ecclesiarū præsidibus agitari cœptæ sunt. Nam dum regnabat Iulianus, propterea quòd B summa religionis Christianæ omnino in discrimine uersabatur, à disceptando omnes se temperarunt: communitérque inter se Deum supplices orabant, ut ipsis propitium se ostenderet. Atque ita natura humana comparatum est, ut cum ab exteris iniuriam acceperint, cum suis concordiam habeant & pacem: cum autem sint malis ab exteris importatis liberati, ipsi inter se seditionem & discordiam concitent. Sed quibus rebusp. aut gentibus illud acciderit, non est in præsentiarum commemorandum. Per idem ferè tempus Basilius episcopus Ancyræ, Siluanus Tarsi, Sophronius Pompeiopolis, & alij, qui unà cum his sunt hæresim Anomianorum auersati, & filium patri non consubstantialem, sed substantia similem dixerunt, libellum ad Imperatorē mittebant: in quo fatebantur, gratias Deo agendas esse, quòd eum imperio Romano præfecerat. Postulabantque, ut uel acta concilij Ariminensis ac Seleucensis rata manerent: & ea quæ quorundam studio ac potentia decreta fuissent, abrogarentur: uel ut modus ille, qui ante cōcilia habita in ecclesijs seruatus fuisset, teneretur: dareturque potestas omnibus ubique episcopis, ut quo in loco ipsi uellent, separatim, nullo alio cum illis communicāte, in unum conuenirent: & ut ea quæ instituebant à nonnullis, qui aliquid seorsum moliri, & ita homines in fraudem impellere cuperent, uti regnante Constantio acciderat, neutiquam ex eorum sententia procedere permitterentur. Significabant etiam, se ad castra nolle accedere, ne molestiam ei exhibere uiderentur. Attamen si ipse eis copiam faceret, se suis ipsorum usos iumentis, hoc perlubenter facturos. Atque hi quidem ista scripsere ad Iouianum. Eodem tempore, concilio Antiochiæ Syriæ conuocato, fides concilij Nicæni confirmata est: ibique omnium sententijs decretum, ut filius patri sine controuersia consubstantialis esse crederetur. Huic concilio interfuere, Meletius, qui id temporis ecclesiam Antiochenam gubernabat: Eusebius episcopus Samosatenus: Pelagius Laodiceæ, quæ est urbs Syriæ: Acacius Cæsareæ Palæstinæ: Irenion Gazæ: & Athanasius Ancyræ episcopus. *Intestinæ discordiæ unde.* *Antioch. concilium.*

Quibus rebus confectis, concilij decreta significabant Imperatori per literas scriptas his uerbis: A

Sanctiss. Deoq; chariss. domino nostro Iouiano, victori, Augusto, concilium episcoporum Antiochiæ in unum ex uarijs prouincijs conuocatorum, S.

¶ Tuam pietatem, Imperator sanctissime, cum primis laborare, ut ecclesiæ pax & concordia stabiliatur, nobis exploratum est. Neq; sumus nescij, te sapienter considerasse, formam ueræ & orthodoxæ fidei ad hanc concordiam confirmandam ualere maximè. Idcirco ne in eorum numero, qui doctrinam ueritatis adulterare studēt, habeamur: uisum est tuæ prudentiæ significare, quòd fidem sancti cōcilij iam olim Nicææ congregati & approbemus, & teneamus: quandoquidem uocabulum Consubstantialis, quod quibusdam uidetur parum rectè in ea positum, est proba à patribus commodaq; interpretatione explanatum: quæ quidem interpretatio ostendit, filium ex patris substantia genitum: patri secundum substātiam similem: & neque affectionem ullam in eius inexplicabili generatione debere intelligi, neque uocabulum Substantię apud sanctos patres ad consuetudinem Græci sermonis capi, sed ab illis poni ad euertendum illud pestiferum dogma, Christum scilicet ex nihilo ortum esse, ab Ario impiè introductum: quod etiam isti Anomiani, id est, qui filium patri dissimilem statuunt, nuper exorti, multo audacius impudentiusq; ad ecclesiæ concordiam labefactandam asseuerant. Quamobrem exemplar fidei ab episcopis Nicææ coactis expositæ (quam sanè uehementer amplectimur) his literis quibus animorum nostrorum sententiam tibi declarauimus, subiungere placuit. Atque hæc quidem decreuere episcopi, qui eo tempore Antiochię in unū conuenerant, formulamq; fidei à concilio Nicæno editam, eisdem uerbis, quibus erat conscripta, suis literis subiunxere.

Consubstantialis uocabulum. *Arij dogma.* *Anomiani.*

De magno Athanasio, qui maiorem in modum ab Imperatore colebatur, quodq; Aegypti ecclesiæ illi traditæ sunt: & de magni Antonij uisione.

CAP. V.

B

DVm hæc geruntur, Athanasius etiam episcopus Alexandriæ, consilio suo cū quibusdam familiaribus suis communicato, necessarium putauit Imperatorē, qui Christianus erat, uisere. Atque profectus Antiochiam, postulata sua Imperatori exponit. Sunt tamē qui dicūt, Imperatorē eum ad se accersiuisse, ut quid de religione & sana doctrina agendum esset, ab illo cognosceret. Vbi uerò res ecclesiæ ritè, quoad eius fieri poterat, constituerat, de reditu cœpit cogitare. Euzoius autē episcopus sectæ Arianæ Antiochiæ, *Probatium enuchum, sectæ eiusdem Alexandriæ antesignanum, constituere laborauit. Lucius igitur genere Alexandrinus, unus ex presbyteris, quos Georgius ordinauerat, cum Euzoius eiusq; fautores istud instituissent, ad Imperatorē accedit: grauiter criminatur Athanasiū, primùm quòd toto tempore, quo episcopatum gesserat, criminibus implicatus tenebatur: deinde quòd à superioribus Imperatoribus sæpe erat exilio condemnatus: postremò, quòd author discordię in religione, & tumultus extiterat. Itaque postulat, ut alter eius loco ecclesiæ Alexādrinæ crearetur episcopus. At Imperator (norat enim insidias, quæ erant tum Athanasio paratæ) criminibus ei illatis neutiquam auscultauit: sed Lucio quidem, cum minis adiectis, in mandatis dedit, ut quiesceret: Probatio autē, & alijs eunuchis, quos circū se habebat, utpote eiusmodi tumultuum authoribus, imperauit, ut tandem modestiam discerent. Athanasiū uerò, quē pręsens congressus & colloquium ei charissimum reddiderat, misit in Aegyptum, cum mandato, ut quo sib iuberet modo ecclesias & populum regeret. Nam dicitur illum tū ob uirtutem, qua pręditus erat, tum ob uitam piè actam, tum denique ob prudentiam, & pręstantiam doctrinæ, laudasse plurimum. Ad hunc modum ergo fides in concilio Nicæno stabilita, qnanquam ad aliquod temporis spacium interiectum, ut suprà docuimus, oppugnata fuerat, tamen isto Imperatore regnante, caput

Athanasius Antiochiam profectus. *Euzoius.* **Probatianū. al.* *Athanasii accusatio.* *Athanasius Iouiano Imp. chariss.*

... caput denuò extulit. Verùm non ita diu pòst pari ratione agitari cœpit. Nam non in his solum, ut est uerisimile, quæ temporibus Constantij ecclesiæ contigerunt, prædictio Antonij monachi expleta est, sed restabāt adhuc ea quæ postea sub Valente facta sunt. Traditum est enim, Antonium, priusquam Ariani essent ecclesiarum potiti gubernaculis, regnante Constantio, secundum quietem mulos altare insultantes calcibus & sacram mensam euertentes uidisse: illicoq́ prædixisse, tumultum ex adulterinis permixtisq́ doctrinis ortum, & rebellionem ex illis qui alienam ab ecclesia catholica opinionem tenerēt excitatā, ecclesiam Dei postea occupaturam. Atq́ hæc quidem uerè ab eo & uisa esse & prædicta, res cum quæ ante hoc tempus, tum quæ pòst accidebant, manifestò declararunt. *Antonij monachi uisio.*

Iouiani mors: & de uita Valentiniani, & ipsius in Deum fiducia, & quomodo ad imperium peruenerit, & quòd Valentem fratrem suum in imperij partem assumpsit: & de opinionum & morum eorundem discrepantia. CAPUT VI.

IOuianus uerò imperij administratione circiter octo menses perfunctus, dū proficiscitur Constantinopolim, in Dadastanis, q̃ est locus Bithyniæ inter uias, mortem obiit: uel quòd largius, uti quidam prædicant, cœnauerat: uel quòd odorem domus, in qua dormiebat, recens calce illitę ferre non poterat. Nam multis carbonibus, quò locus tepesceret, ibi accensis (erat enim iam hyems) uaporem inde excitatum, parietes supra modum madefecisse dicunt. Vbi uerò exercitus uenit Nicæam, urbem Bithyniæ, Valentinianum, uirum bonum & dignum planè imperio, Imperatorem declarant. nā ibi tum fortè aderat, ab exilio reuersus. Fertur enim, Iulianū cum summam imperij Romani administraret, istum Valentinianū, qui præfectus cohortis erat, ex albo militum qui in exercitu Iouiani uocabantur, eximisse, & perpetuo addixisse exilio: simulatione quidem, quòd milites sibi subiectos, cum contra hostes pugnādum esset, parum commodè instruxerat, sed reuera hinc inductus est. Cum Iulianus adhuc in Gallia, quæ ad occidentem solem uergit, ętatem ageret, ad quoddam delubrum iuit sacrificatum: simulq́ cum eo fuit Valentinianus. Nam Romanis uetus erat mos, ut pręfecti militum, qui Iouiani & Herculiani uocabā tur (sunt hæ quidem duæ cohortes ex militibus primarijs constitutæ: quarum altera ab Hercule, ab Ioue altera nomen traxit) Imperatorem proximè à tergo præsidij causa sequerentur. Valentinianus autem cum esset limen delubri trāsgressurus, & sacerdos ritu Gentilitio uirides oliuę ramusculos madefactos manu tenens, intreuntes illis aspergeret, gutta in suam uestem delapsa, ægrè admodum & grauiter tulit. Christianus enim erat: & propterea sacerdotem, qui ipsum aqua asperserat, conuicijs adoritur. Aiunt præterea eum, etiam imperatore Iuliano inspectāte, tantum uestis suæ cum ipsa gutta excidisse, abiecisseq́, quantum gutta madefecerat. Vnde Iulianus ei admodum infensus, iratusq́, non multo pòst condemnauit exilio, ut nimirum Melitinam, urbem Armeniæ, perpetuò incoleret, causa quidem simulata, quòd milites sibi subiectos negligenter admodum gubernasset. Noluit enim uideri propter religionem ullo eum afficere incommodo, ne inde aut martyris, aut confessoris honos illi tribueretur: siquidem hac de causa alijs etiam Christianis pepercerat, quia uideret eos ex periculorum susceptione (uti suprà demonstratum est) tum gloriam sibi consequi, tum religionem ac fidem Christi uehementer confirmare. Ac simul ut imperium Romanum Iouiano delatum est, iste Valentinianus ab exilio Nicæam reuocatus, mortuo iam fortè Iouiano, & consilio ab exercitu & his qui tum primos magistratus gerebant, inito, omnium suffragijs Imperator deligitur. Postea uerò quàm insignia susceperat imperij, & milites clamarant, ut alterum sibi uelut socium imperij adiungeret, Me, inquit, ad imperandum deligere, ô milites, penes uos erat: sed cum iam à uobis delectus sim, consortem imperij, quem postulatis, non in uestra, sed in mea soli-

Iouiani mors. *Valentinianus Imp. declaratus.* *Iouiani milites: de quib. paulo pòst. Herculiani milites.* *Valentinianus miles Christianus gentilismū auersatus, à Iuliano mulctatur exilio.* *Valentinianus Imp. delectus, consortem imperij sibi adiungere renuit.*

mea solius potestate deligere situm est. Quinetiam uos, qui meo iam imperio subie A
cti estis, conquiescere: me autem, utpote Imperatorem, quid agendum sit, consi-
derare conuenit. Atque hac oratione id temporis milites affatus, eorum minimè
Valentem fratrem sibi consortem adiungit. cessit sententiæ. Verùm haud multo pòst profectus Constantinopolim, fratrē consortem imperij declarauit. Atque partes imperij, quæ ad solem orientem spectāt, ei tradidit: quæ autem ab Illyrijs ad Oceanum occidentalem pertinent, quinetiam omnem eregionē continentem ad extremas usque oras Libyæ, suę ipsius subiecit ditioni. Ambo quidem professione Christiani erant: sed tamen opinione discrepabant, & moribus. Nam Valens, quò salutari aqua baptismatis expiaretur, Eudoxio
Valens Arianus. episcopo ad illius mysterij initiationē ministro usus est, fidei Arianę se addixit: atque iniquo animo passus est, quòd non sibi liceret omnes ui ad eandem secum opinionem amplectendam cogere. Valentinianus autem fidei cōcilij Nicæni adhærescens, sicut ijs qui ei fauebant opitulatus est, sic contrariam doctrinam sequentibus nihil omnino exhibuit negocij.

Quòd rursus ecclesijs perturbatis, concilium Lampsaci coactum est: & quòd Ariani qui Eudoxium sequebantur, cum superiores essent, illos qui fidem orthodoxam tenebant, unà cum Meletio ecclesijs submouebant. CAP. VII.

VBi uerò decessit Constantinopoli Valentinianus, perque Thraciam Romā uersus iter fecit: episcopi Hellesponti & Bithyniæ, & alij omnes qui filium patri
Hypatianus Heracleæ episcopus. consubstantialem asserendum putabant, mittunt ad eum pro se legatum Hypatianum Heracleæ, quod est oppidum Perinthi, episcopum, oratum ut sibi de doctrina fidei ritè constituenda in unum conueniendi potestas permitteretur. Quicū uenisset ad Valentinianum, & episcoporum postulata ei exposuisset: respondit ille, sibi, qui unus è laicorum numero erat, non licere, se eiusmodi negocijs interponere: Et ideo sacerdotes & episcopi, inq̄t, quibus hęc curæ sunt, seorsum per se, ubi- B
cunque ipsis lubitum fuerit, in unum conueniant. Quo responso ad legationē
Lampsaci concilium coactū, eiusq; decreta. Hypatiani dato, Lampsaci concilium cogunt. Atque ubi ad bimestre spacium de rebus fidei deliberatum est, tandem decernunt, acta Constantinopoli, opera ac studio Eudoxij & Acacij cum suis sancita, abrogāda esse: deinde formulam fidei, quā uelut ab episcopis Occidentalibus editam, explodendam protulerant, quosdamque ad eidem subscribendum impulerāt, facto promisso, quòd opinionem eorum qui filium patri dissimilem prædicant, penitùs reijcerent: cui promisso neutiquam steterunt. Tum doctrinam illam ratam fore, quæ filium patri substantia similem asserit. Nam adiectionem huius uocis, Similis, ad planam personarum distinctionem necessariam esse. Porrò formulam fidei in consecratione ecclesiæ Antiochenę editam, & Seleucię omnium episcoporum consensu confirmatam, in omnibus ecclesijs tenendam. Quinetiam, ut qui ab his qui filium patri dissimilem asseuerabant abdicati, suas ipsorum sedes, utpote ecclesijs per nefas eiecti, denuò reciperent. Quòd si quis eos insimulare uellet, pari periculo obnoxium fore. Iudicesque constitui episcopos tum illius gentis orthodoxos, tum alios, qui ex finitimis prouincijs ad eam ipsam conuenirent ecclesiam, in qua testes sunt rerum à singulis in uita gestarum. Quæ cum decreuissent, & Eudoxianos non uocassent solum, uerùm etiam locum illis dedissent pœnitentiæ, hique tamen minimè obtemperarēt, decreta omnibus ubique ecclesijs significarunt. Ac quoniam suspicabantur (uti erat certè uerisimile) Eudoxium aulam Imperatoris, ad suis partibus fauēdum inducturum, atque ipsis calumniam intenturum: statuerunt eius conatum præuertere, & acta concilij Lampsaceni Imperatori indicare. Quod & fecere. Siquidem Valenti è Thracia reuertenti (fratrem enim Romam antiquam proficiscētem, aliquot dierum uiam comitatus fuerat) Heracleę obuiam fiunt. At uerò Eudoxius & Imperatoris & aulicorum animos iam, ut uolebat, sibi conciliauerat. Itaque Imperator legatis

A legatis qui ex concilio Lampsaceno uenerant, iussit, ut doctrina fidei cum Eudoxio consentirent. Sed cum illud denegassent, & fraudem Constantinopoli factam, & consilia cōtra decreta concilij Seleucensis suscepta Eudoxio criminis loco obiecissent: Valens inflammatus iracundia, iubet tum illos in exilium ire, tum ecclesias eorum alijs tradi. Interim uerò ipse in Syriam concedit. Nam uerebatur, ne Persæ fœdera ad triginta annorum spacium regnante Iouiano, facta rumperēt. Cæterùm cum hi nihil nouarum rerum molirentur, Antiochiæ commoratus est. Quo quidem tempore Meletium episcopum addixit exilio: Paulino autem propterea pepercit, quòd uitæ eius sanctimoniam reuerebatur. Porrò eos qui Eudoxij communionem repudiabant, exturbari ecclesijs, pecunijs mulctari, cędi uerberibus, & alijs tormentis affligi mandauit.

Valens concilio Lampsaceno aduersatur.

Meletij exilium. Paulini sanctimonia.

De Procopij defectione, & incredibili eius exitu: & Eleusio Cyziceno: & Eunomio haeretico: & quomodo Eleusio successerit. CAP. VIII.

QVo quidem tempore, uti coniectura assequi possumus, res his multò grauiores ab eo perpetratæ fuissent, nisi bellum, quod tum à Procopio motum fuerat, obstitisset. Nam iste Constantinopoli, occupata tyrannide, & magno exercitu breui tempore collecto, contra Valentem ire maturat. Valens autem ex Syria reuersus, circiter Nacoliam, urbem Phrygiæ prælio cum eo cōgreditur. Quē q̄dem cùm proditione Agelonis & Gomarij, qui eius duces erant, uiuum cepisset, non ipsum solum, sed etiam proditores eius miserandum in modum interemit. Nā hos, licet se illis beneuolum fore iurasset, serris medios dissecuisse traditur. Procopij autem crura, cum duas arbores non longè distantes inflexisset, singula ad singulas arbores alligauit: quo facto, arbores denuò se in altum attollere permisit: quæ cum se ad consuetum locum erigerent, hominem in duas partes distraxerunt. Hoc confecto bello, Nicæam uenit. Cum autem imperij statum pacatum cerneret, denuò
B cœpit eos exagitare, qui aliter atq; ipse de Deo sentirent. Et maximè omnium episcopis, qui Lampsaci in unum conuenerant, succensuit: propterea quòd & episcopos Arianos abdicauerant, & formulam fidei Arimini compositam reiecerant. Qui cum hoc modo ira exardesceret, deducit Cyzico Eleusium: atq; concilio episcoporum eidem, cui ipse, opinioni fauentium conuocato, cogere illum eorum fidei communicare conatus est. Qui primò fortiter restitit. uerùm cum & exilium uereretur, & fortunarum amissionem (ista enim, si nō parēret, Valens ei minatus fuerat) imperata facit. At statim pòst eum pœnituit. nam Cyzicum reuersus, palàm in ecclesia peccatum suum confessus est, & alterum eius loco episcopum creari iussit. Nam haud consentaneum esse, ut ipse, qui suam fidem ac religionem prodiderat, sacerdotio amplius fungeretur. At Cyziceni ob reuerentiam quam erga piam eius uitæ institutionem habebant, eum summa complectentes beneuolentia, alterum episcopum habere noluerūt. Quibus rebus cognitis, Eudoxius Cōstantinopoli opinionis Arianæ antistes, Eunomium Cyzici creat episcopum. nam eum, quoniam dicendo erat disertus Cyzicenos orationis ui ad suam doctrinam facilè perducturos putauit. Vbi autem uenit Cyzicum cum mandato Imperatoris, egresso inde Eleusio, ecclesiarum illius urbis capessit administrationem. Qui uerò doctrinæ parebant Eleusij, hi ecclesia extra mœnia urbis ædificata, ante ciuitatem conuentus peregerunt. Verùm de Eunomio, & hæresi eius nomine nuncupata, dicam equidem paulo pòst.

Procopij contra Valentem expeditio.

Procopij & proditorum eius interitus.

Valens episcopis Lampsaceni cōcilij iniquior.

Eleusij pœnitētia & cōfessio.

Eunomius Cyzici episc. creatus.

Quòd grauiter mulctati sint qui eo tempore fidem Nicænam profitebantur: & de Agelio Nouatianorum antistite. CAP. IX.

NOn dissimilibus porrò afficiebantur incommodis etiam illi, qui Constantinopoli doctrinam concilij Nicæni propugnabāt. quorum incommodorum socij fuere quoq; Nouatiani. Nā Imperator cùm reliquos omnes urbe exigi, tū ecclesias Nouatianorū occludi mādauit. Cæterorū autē ecclesias, nō erat causa cur occlu

Nicænæ fidei assertores uarie uexati, item Nouatiani.

deret. nam iampridem eæ, regnante Constantio, ipsis ademptæ fuerant. Quinetiã A Agelium, qui temporibus etiam Constantij ecclesiæ Nouatianorum Cõstantinopoli præfuerat, mulctauit exilio. Is quidem dicebatur uitam cum summa omnium admiratione secundum leges ecclesiasticas instituisse. uixit enim (quod in pia uitę ratione ac disciplina facilè primas obtinet) à pecuniarum possesione liber: atque ipsa uitæ institutio illud planè declarauit. nam una solum utebatur tunica, & sine calceis semper incedebat. Non ita multò pòst ab exilio reuocatur: suas ipsius recuperat ecclesias, & conuentus liberè ac sine metu agit. Quarum rerum Marcianus quidam causa extitit, uir sanè cùm uita, tũ doctrina admirabilis, qui iam olim quidem in regia satellitem egerat: at iam tum presbyter sectæ Nouatianæ erat, docebatq; filias Imperatoris Anastasiã & Carosam præcepta Grammaticæ: quarũ nominibus sunt balnea Constantinopoli etiamnum appellata. Itaque ob reuerentiam erga hunc, & gratiam, hæc quæ modò diximus Nouatianis concessa sunt.

Agelij exiliũ, & uitæ sanctitas.

Marcianus ex satellite presbyter.

Anastasia & Carosa Imp. Ff.

De Valentiniano iuniore, & Gratiano, & persequutione quam excitauit Valens: & quòd, qui Consubstantiale tuebantur, ab Arianis & Macedonianis diuexati, Romam legationem mittunt. CAPUT X.

SVb idem tempus imperatori Valentiniano in Occidente filius natus est, patris nomine nuncupatus. Non multo pòst filius eius Gratianus, quẽ antequam regimem suscepisset imperij, in lucem ediderat, Imperator creatus. Eodem tempore quanquam grando instar lapidum, præter communem naturę consuetudinem, præceps delabebatur in terram, & terræmotus maximi cùm alias ciuitates, tum Nicæã Bithyniæ magnopere labefactabant: Valens tamen & Eudoxius Christianos, qui doctrina fidei abs se dissentirent, grauiter persequi nõ desierunt. Atque cũ conatus eorum aduersus fautores Nicæni concilij ipsis ex animi sententia iam successisse uidebatur (nam hi quidẽ maiore in parte imperij Valentis, & maximè in Thracia, Bithynia, Hellesponto, & alijs regionibus hisce longius distantibus, neque ecclesias habebant, neq; sacerdotes) tamen contra Macedonianos, qui in ea orbis parte numero multo plures erant, cœpere iracundia admodum efferri: in quos furorẽ conuertentes, non mediocriter diuexarũt. Qui metu malorum impendentiũ perterriti, legationibus inter ipsos mutuò ad singulas urbes missis, commodissimum sibi putarunt, ad Valentinianum imperatorem & Romanũ episcopum profugere, & communioni fidei illius potius quàm Eudoxij aut Valentis ac suorum aulicorum se adiungere. Vbi uerò ista rectè se habere uisa sunt, tres ex suis deligunt, Eustathium episcopum Sebastiæ, Siluanum Tarsi, & Theophilum Castabalorũ episcopum, quos ad Valentinianum mittant: scribuntq; literas tum ad Liberium episcopum Romanum, tum ad reliquos episcopos Occidentis (utpote qui fidẽ ab Apostolis ductam ratam firmamq; tenerent, & præ cęteris deberent religioni prospicere) uti legatis suis, quantum in ipsis situm esset, subsidio esse, & cum illis consilium de rebus agendis inire uellent: exponerentq;, quid ad statum Ecclesiæ ritè constituendum optimum factu uideretur. Qui cum in Italiã uenissent, certiores facti sunt Imperatorem esse in Gallia, ut contra Barbaros illi regioni finitimos, bellũ faceret. Verùm cùm uia in Galliam difficilis esset, & periculosa propter bellum, literas dedere Liberio. Atque rebus, de quibus uenerant legati, cum eo communicatis, non Arium solum, uerùm etiam eius opinionis fautores ac doctores condemnant: reijciunt etiam omnem hęresim fidei concilij Nicæni aduersantem, uocabulumq; Cõsubstantialis recipiunt, utpote idem significans quod Substantia similis. Itaq; Liberius, simul ut confesionem istarum rerum ab illis scriptis proditam accepit, cũ eis communicauit: scripsitq; ad episcopos Orientis, eosq; ob concordiam & fidei consensum laudauit, atque quid cum legatis eorum actum sit, significauit. Cõfessio autem Eustathij, & collegarum illius, hæc quidem fuit. B

Valentinianus Valẽtiniani F.

Gratianus Imp. creatus.

Grando.

Terræmotus.

Valẽtis & Eudoxij contra Nicænæ fidei assertores iniuriæ.

Macedoniani etiam afflicti.

Macedonianorum ad Imp. Valentinianum & Liberium Ro. epis. legati pro Nicænæ fidei subscriptione.

Eustathij

Eustathij, Siluani, & Theophili, ad Liberium Romanum episcopum confeßio. CAPUT XI.

Domino, Fratri, & Collegæ nostro Liberio, Eustathius, Siluanus, & Theophilus, in Domino S.

VT omnem occasionem insanæ hæreticorum confidentiæ, qui Ecclesiæ catholicæ graues afferunt offensiones, omnino adimamus: concilia episcoporum rectè de religione sentiẽtium, quæ Lampsaci, Smyrnę, alijsq; uarijs in locis aliquando habita fuerint, nostro approbamus consensu. Cuius synodi legationem obeuntes, literas ad tuam benignitatem, & ad alios episcopos Italiæ aliarumq; regionum ad solem occidentem uergentium attulimus: ex quibus planum fiet, nos fidẽ catholicam tenere seruareq;, quæ in sacrosancto concilio Nicæno, temporibus beati Constantini imperatoris, à trecentis decem & octo episcopis confirmata fuit, atque adeò inuiolata stabilisq; permansit: in qua uox Consubstantialis ad peruersam Arij doctrinam expugnandam sanctè pieq; posita fuit. Nam propriarum manuum subscriptionibus planè confitemur, nos nõ aliter atque illos patres, quos diximus, sentire, sed eandẽ fidem cũ illis & antè hac seruasse, & iam seruare, & ad extremum usq; spiritum seruaturos esse: Arium autem, impiam illius doctrinam, eius discipulos, omnesq; Patropaßianos, Marcionistas, Photinianos, Marcellianos, & Pauli denique Samosateni sectatores penitùs condemnare. Istorum doctrinę, omnibus idem cum illis sentientibus, omnibus etiam erroribus qui sacro sanctæ fidei prædictę à sanctis patribus piè & catholicè in urbe Nicęa expositę aduersantur, itemq; fidei formulæ in concilio Ariminensi recitatæ, utpote fidei sancti concilij Nicæni, quod diximus, prorsus repugnanti (cui quidem dolo & quorundam periurio, propter nomẽ urbis Nicęæ quę est in Thracia, delusi, Constãtinopoli subscripsimus) nominatim anathema indicimus. Porrò formulam fidei in concilio Nicæno editam, suæ confessioni eisdem uerbis subiunxerunt. Atque literas Liberij de rebus modò gestis cum accepissent, in Siciliam nauigarunt. Qua in insula concilio B celebrato, & eisdem rebus ab episcopis illius loci decretis, ad extremùm cum hæc omnia confecissent, domum reuerterunt.

Macedonianorum episcoporum confeßio.

De concilio Tyanis celebrato: & eo quod in Cilicia expectabatur futurum, nisi id Valens soluisset: & persecutione quæ eo tempore feruebat. & quòd Athanasius magnus iterum sese fugæ mandans delituerit: & postea, datis ad eum Valentis literis, in publicum prodiẽs Aegypti ecclesias gubernarit. CAP. XII.

EOdem tempore, dum Eusebius episcopus Cæsareæ Cappadociæ, Athanasius Ancyræ, Pelagius Laodiceæ, Zeno Tyrini, Paulus Emesæ, Otreus Meletinæ, Gregorius Nazianzi episcopus, & multi alij qui regnante Iouiano Antiochię decernebant, doctrinam, quòd filius sit patri consubstantialis, tenẽdam esse: dum interim isti omnes Tyanis concilium habent, literę Liberij & aliorum episcoporum Occidẽtis recitantur. Ex quibus permagnam capientes læticiam, scripserũt omnibus ecclesijs, ut tum decreta episcoporum Occidentis, tum literas Liberij & aliorũ episcoporum Italię, Africę, Gallię ad occasum solis spectantis, & Sicilię (horum enim literas quoque legati ex concilio Lampsaceni ad eos missi attulerant) diligenter perlegerent: deinde numerum omnium (concilium namq; Ariminense multitudine longè superabant) secum subducerent: tum ut doctrinę se illis, & cõmunionis socios adiungerent: deinceps ut in ea sententia se esse suis ipsorum literis declararẽt: postremò, ut ad certum diem, quem pręstituerant, dum adhuc uer esset, Tarsi Ciliciæ in unum conuenirent. Atque hi quidem hoc modo ad conueniendum in unum locum se mutuò ipsi cohortati sunt. Cum autem iam concilium Tarsi cogeretur, circiter triginta quatuor episcopi Asiani in Caria, quę est regio Asię, in unum congregati, studium in ecclesiæ concordia stabilienda positum probabant illi quidem: sed tamen uocabulum Cõsubstantialis, reijciebant, cõstanterq; affirma-

Concilium Tyanis celebratũ.

Aliud Tarsi institutum, à Valente solutum.

bant formulam fidei Antiochiæ & Seleuciæ editam tenendam esse, quippe quæ A etiam antè à Luciano martyre composita habebatur: & non sine multorum tum periculorum, tum laborum susceptione, ab his qui ipsos ætate anteibant, confirmata. Imperator uerò impulsu Eudoxij concilium quod in Cilicia futurū expectabatur, partim literis, partim minis diremit. Quinetiam singulis cuiusque gentis magistratibus dedit mandatum, ut episcopi temporibus Constantij abdicati, & iterum regnante Iuliano ad sacerdotia sua restituti, ecclesijs expellerentur. Quo quidem mandato etiam magistratus Ægypti impulsi, Athanasium ecclesijs illius regionis priuare, & urbe Alexandria eijcere laborarunt. Nam literæ Imperatoris nō leuem complectebantur pœnam: sed omnibus ex æquo magistratibus, & militibus quoque illis subiectis, quinetiam curijs ingentis pecuniæ mulctam irrogabant, & corporis præterea cruciatum minabantur, nisi imperata facerent. Itaque multitudo Christianorum in unum coacta, postulabat à præside, ut non temere & inconsultò episcopum Athanasium urbe exturbaret: sed consideraret secum accuratius, quid esset literis Imperatoris definitum. Eas enim contra illos solos ualere, qui temporibus Constantij in exilium missi, postea regnante Iuliano redierant. At Athanasium dicebant, tametsi temporibus Constantij exularat, ab eodem tamē reuocatum fuisse, & ad episcopatū restitutum. Iulianum uerò cū alios omnes reduxisset, eum unum in exilium ire compulisse: quem Iouianus rursus domum reuocauit. Hac oratione habita, cum ei persuadere non possent, restiterunt eius conatibus, & uim afferri episcopo non permiserunt. Quare cum populus undiꝗ conflueret, & ingens tumultus ac turba cieretur, adeò ut omnes seditionem futuram expectarent: præses de his rebus gestis Imperatorem facit per literas certiorem, & interim Athanasium in urbe manere patitur. Multis uerò diebus intermissis, cum iam tumultus uideretur sedatus esse, Athanasius clàm ex urbe egredit, & in locum quendam separatim se abdidit. Nocte uerò intempesta præses Ægypti, & præfectus B præsidiariorum militum ad ecclesiam, in qua domicilium habebat, cōtendunt. Eò cum peruenissent, & illum in tabulatis quæsiuissent, consilio, quod intenderāt, frustrà suscepto, inde recesserunt. Nam putabant, cum populus iam in superioris tumultus obliuionem uenisset, & omnes somno se dedissent, futurum esse, ut facilē deinceps, si modò aggrederētur, mandatum Imperatoris conficerēt, urbemꝗ cōseruarent à seditione liberam. Sed cum Athanasius minimè esset repertus, omnes non sine causa magna incessit admiratio. Et siue diuina quadā ui, siue quorundam indicio præmonitus secesserit, utrumꝗ certè eòdem spectabant. Quinetiam, ut tam opportuno tempore, tum præcognosceret insidias, tum uitaret, maioris uidetur esse prouidentiæ, quàm quæ homini attribui queat. Sunt tamen alij qui dicūt, eum, cum mente perciperet temerarium populi tumultum, & uereretur, ne cladis, quæ inde fortè accideret, ipse author & causa uideretur, toto hoc tēpore in patris monumento delituisse. Atque hoc modo Athanasium istud euitasse periculum accepimus. Haud diu pòst Imperator Valens scripsit literas, ut rediret, ecclesiamꝗ denuò capesseret. Suspicor equidem Valentem non de suo ipsius consilio has literas scripsisse: sed uel quòd opinionem de Athanasij uirtute omniū animis insitam non paruo æstimabat: quodꝗ uerisimile erat, Valētinianum, cum fidem concilij Niceni propugnaret, ipsum hac de re incusaturum: uel quòd metuebat, ne cum tam multos Athanasius haberet fautores, tumultum eius causa cierent, & res nouas non sine Reip. damno molirentur. Arbitror præterea, sectæ Arianæ antistites (uti sanè credibile est) non adeò magno studio ad eum Alexandria pellendum incubuisse, propterea quòd complectebantur animis, si urbe eiectus esset, denuò molestiam Imperatoribus exhibiturum, indeꝗ nacturum occasionem cum illis in colloquium ueniendi, & Valentem quidem fortasse in suam sententiam perducturum: Valentinianum autem, utpote eiusdem doctrinæ fautorem, ad iram cōtra ipsos inflam-

Athanasius rursum exulare iussus, resistēte populo, tamen se clàm subducit.

Athanasij secessus excusatio.

Valentis literis reuocatus Athanasius.

Arianos episcopos Athanasij exilium cur minus urserint.

A ipsos inflammaturum. Nam eius uirtutem in his quæ regnante Constantio accide rant, satis experti, maximè ab illo metuebant. Siquidem eo tẽpore ita omnes aduersariorum profligabat insidias, ut haud inuiti ecclesias Aegypti ei concederẽt: & tamen ipse uix literis Constantij eò adduci posset, ut Alexandriam reuerteretur. Causam igitur, cur Athanasius non esset, perinde atq; cæteri episcopatu priuatus, hanc sanè fuisse conijcio. Cęteros autem persecutio, similis ferè persecutioni Gentiliũ, exagitauit. Nam qui ipsorum doctrinam respuebant, illis non modò parabantur exilia, uerùm etiam ecclesiæ auferebantur, alijsq; tradebantur. Aegyptus interim, dum Athanasio uita suppetebat, istarum calamitatum prorsus expers fuit.

Quòd post Eudoxium, Ariani Demophilum ad Constantinopolis sedem extulerunt: sed qui uera pietate erant præditi, Euagrium renunciant: & de persecutione, quæ inde subsequuta est.

CAPUT XIII.

IMperatori autem Valenti uisum est, Antiochiam ad ripas Orontis fluuium sitã proficisci. Cumq; iam esset in itinere, Eudoxius, ecclesiarum Constantinopolitanarũ administratione ad undecim annos perfunctus, moritur. Cui succedit Demophilus, ab Arianis ad eas ecclesias regendas delectus. Interim doctrinæ concilij Nicæni propugnatores opportunũ tempus sibi ex his rebus oblatum arbitrati, Euagrium quendam suffragijs suum eligunt episcopum: quem creat Eustathius, ecclesiæ Antiochiæ quæ est in Syria, antistes. Nam à Iouiano reuocatus ab exilio, Cõstantinopoli id temporis in occulto uixit, suæ opinionis fautores sedulò docuit, & ut in eadem de Deo opinione ac sententia manerent, magnopere cohortatus est. Hinc Ariani ad seditionem concitati, eos, quorum studio & labore Euagrius delectus fuerat episcopus, accerbè persequebantur. Quibus rebus intellectis, Imperator Nicomediæ ad tempus iter suum inhibuit. Ac ueritus ne ciuitas Cõstantinopolis ex seditione aliquid damni acciperet, tantum militum numerum eò mittere B constituit, quantum ad seditionem comprimendam satis esse putabat. Quinetiam dedit in mandatis, ut tum Eustathius Cizyam, quæ est urbs Thraciæ, exilij causa incoleret: tum Euagrius aliò relegaretur. Atque hæc ad hunc modum gesta fuisse traditum est.

Eudoxij mors. Demophilus succedit. Euagrius ab orthodoxis electus.

Eustathij & Euagrij relegatio.

De pijs octoginta legatis, quos Ualens Nicomediæ agens, medio mari unà cum ipso nauigio concremandos curauit. CAP. XIIII.

ARiani autem (ut hominibus, quibus res prosperè & ad uoluntatem fluunt, solet accidere) multò facti audaciores, illis qui ab se doctrina & opinione dissentiebant, cruciatus penè intolerabiles per insidias pararunt: adeò ut nonnulli corporibus contumeliosè tractati, magistratibus traditi, in carceres cõiecti, & damnis quę inde eueniebant, fortunis pedetentim spoliati, decreuerint ab Imperatore obnixè contendere, ut malis quibus premebantur, aliqua ex parte leuarentur. Ad quã rẽ octoginta uiros ecclesiasticos deligunt: in quibus principẽ locum tenuerũt Vrbasus, Theodorus, & Menedemus. Qui ubi uenere Nicomediam, libellum, in quo sua scripserant postulata, Valenti imperatori tradunt. Ille uerò licet iracundia ea de re uehementer arderet, non tamen patefecit iræ suæ magnitudinem: sed clàm præfecto dedit mandatum, ut eos comprehensos occideret. At præfectus populi seditionem ueritus, præsertim si tot pij uiri, qui nihil iniqui admiserant, sic per nefas interficerentur, simulat se eos exilio addicturum. Itaque, perinde ac si in exilium mitterentur, in naue imponit: quod quidem illi forti ac generoso animo passi sunt. Cum autem esset ad medium sinum qui Astacius dicitur, nauigatum, nautę, naue, sicut ipsis erat imperatũ, igni succensa in scapham desiliunt. Nauis autem secundo uento acta ad *Dacibizã, qui est locus partis illius Bithynię quę mari adiacet, ad portum appellitur: quæ simul ut terram attigit, unà cum ipsis uiris flammis absumpta perijt.

Arianorum in orthodoxos rabies.

Astacius sinus.

*Dacibiza, al. Dacidem.

Nauigium cum 80 piorum legatis incendio absumptum.

De discordia inter Eusebium Cæsariensem episcopum, & Basilium magnum: & quòd hinc fiduciam sumētes Ariani, Cæsariensium ecclesiam adorti, profligantur. A

CAPVT XV.

VAlēs autem relicta Nicomedia, iter Antiochiam uersus capessit. Quo quidē in itinere cum ad Cappadociam peruenisset, orthodoxos pro more suo grauī bus afficere incommodis, & ecclesias eorum Arianis tradere laborauit. Quod se facilè ex sententia perfecturum propterea sperabat, quòd inter Basilium & Eusebiū, qui tum Cæsariensem gubernabat ecclesiam, ex dissensione quadam susceptæ erāt inimicitiæ. Quam etiam ob causam Basilius in Pontum secesserat, & ibi cum monachis sanctam & seueram uiuendi disciplinam excolētibus unà uiuebat. Populus autem, & maximè hi qui & animi magnitudine præ cæteris & sapientia excellebāt, cœperunt Eusebium suspectum habere: & uelut causam, cur Basilius, uir ob piam uitam, & eloquentiam singularem ab omnibus pleno ore laudatus, inde fugeret, penitùs deserere, & conuentus separatim agere constituerunt. At Basilius non alia de causa in monasterijs Ponti uitæ quietæ se dederat, quàm uti ecclesia, quæ cæteroqui rebellione Arianorum grauiter exagitabatur, etiamsua causa aliquid damni acciperet. Itaque Basilij absentia, & odium populi aduersus Eusebium conceptum, effecere, ut Imperator, & episcopi quos circa se habebat (semper enim uersabantur cum eo Ariani) multo maiore animorum alacritate conata perficere aggrederentur. Verùm res ipsis parum successit ex sententia. Nam Basilius, eorum in Cappadociam aduentu nunciato, relicto Ponto, sua sponte uenit Cæsaream, rediitq; in gratiam cum Eusebio: atque opportuno tempore sua doctrina ecclesiæ subsidio fuit. Valens igitur conatu depulsus, unà cum episcopis inde re tū infecta decessit.

Basilij & Eusebij dissensio.

Basilij in Pontum secessus.

Basilius cū Eusebio in gratiā redit.

Valens imperator Basilium magnum in suam opinionem inducere nititur, sed frustra.

CAPVT XVI.

AT postea in Cappadociam reuersus, Basilium, Eusebio iam mortuo, episcopū illius loci constitutum offendit. Quem cum inde expellere animo instituisset, ab incœpto desistere coactus est. Nam simul ut istud est aggressus, traditū est, nocte sequenti eius coniugi graues terrores obiectos esse: & Galatem filium, quem unicum habebat, celeri & acuto morbo oppressum interijsse. Vnde existimatū est ab omnibus, Deum uindicem conatuum contra Basilium susceptorum, filiū, quò parentes affictaret, è medio sustulisse. Idem quoq; Valens ipse suspicatus est: eoq; filio iam extincto, ei molestiam exhibere destitit. Atque idem, dum superstes erat filius, & morbo uexabatur statim moriturus, misit ad illum nuncium, oratum, uti pro eo ægroto precaretur. Porrò autem ubi Imperator uenit Cæsaream, præfectus accersito Basilio, iubet opinioni Imperatoris se addicere. Cui contradicenti, mortē minatur. Basilium tum dixisse ferunt, se illud facturum maximi, & summi beneficij loco habiturum, si quamprimùm ex corporis uinculis eximeretur. Vbi uerò præfectus iusserat, ut tum eo die, tum nocte sequenti consilium caperet, & ne incōsideratè se in apertum conijceret periculum, sed postridie eius diei adesset denuò, suamq; sententiam declararet: Mihi, inquit, consilio non est opus. nam idem qui iā sum, cras etiam futurus sum. Cum enim sim creatura, non queo animum inducere, ut uel mei similem adorem, Deumq; confitear: uel tibi & Imperatori me in religione socium adiungam. Etenim quanquam estis uiri cumprimis illustres, & non exiguæ orbis terrarum parti imperatis: non tamen propterea uestræ uoluntati, cum sitis homines, obsequi oportet, & fidem in Deum negligere: quam nūquam uel publicatione bonorum, uel exilio, uel morte denique mulctatus, proditurus sum. Siquidē horum nihil me excruciare poterit. Etenim opes nō habeo, pter quā uestē lacerā, & paucos libros: sicq; terrā incolo, quasi semper ex ea migraturus. Corpus autē p imbecillitate, una sola plaga accepta, & sensum doloris, & tormenta supera-

Basilius Eusebij successor. B

Galatis, Valentis F. mors.

Basilij libera contra Valentis præfectum, fidei suæ confessio.

Basilij paupertas.

A superabit. Quæ cum liberè Basilius & audacter dixisset, præfectus eius admiratus uirtutē, Imperatori renūciat. Ille, cū natalis dies festus Christi iā celebraretur, cum principibus uiris & stipatoribus ad ecclesiam accedens, ac munera sacræ mensæ offerens, uenit cum Basilio in colloquium: & eum tum ob sapientiam, tū quòd tanto cū ornatu, tamq; decēter sacerdotio fungeretur, cōuentusq; ageret, laudauit. Sed tamē haud diu pòst aduersariorū calūnia inductus, iussit eū in exiliū ire: noxq; iam aduenerat, qua istud perficere constituit. At ex improuiso febri occupatus est filius eius, indeq; in morbū repentinum & periculosum coniectus. Pater igitur filium adhuc uiuētem lugens, se humi prosternit. Cumq; animo dubio esset & perplexo, laboraretq; omnibus modis uitæ filij consulere, facit potestatem suis familiaribus, ut Basilium accersant, uti filium decumbentem inuisat. Nam quem nuper contumelia affecerat, ei præ pudore ueritus est ipse per se istud imperare. Simul ut aduenit Basilius, fit puero morbus remissior: adeò ut multi tum affirmarent, quòd puer non interijsset, nisi Imperator Arianos pro puero unà cum Basilio precaturos uocasset. Fama est præterea, prǽfectum in morbum eodem tēpore etiam incidisse, sed cum supplex à Basilio petiuisset, ut pro se oraret, cōualuisse. At ista fortasse, dū in Basilio cōsiderantur, non tantum habere uidebuntur admirationis, præsertim cum esset uir & ipsa uiuendi disciplina sanctissimus, & propter doctrinæ præstantiam summè ab omnibus prædicatus. *Basilius accersitus ut pro Imp. filio ægro precaretur.*

De Basilij & Gregorij Theologi societate: qui cū summa utrique doctrina claruissent, Nicæni concilij decreta strenuè propugnabant. CAPUT XVII.

Eodem tempore uixere & iste Basilius, & Gregorius: pariq; uirtutis studio accēsi, magna nominis celebritate fuere. Nā ambo, cum adhuc adolescētes essent, Himerio & Proæresio, sophistis id temporis facilè præstantissimis, se in disciplinā Athenis tradebant: postea autem Antiochiæ Libanio Syro. Tandem & sophistarum arte, & dictione causarum neglecta, se piæ uiuendi rationi, quam lex præscri- *Basilij & Gregorij theologi societas, & eruditio, &c.*
B bit Ecclesiæ, se dedebant. Porrò autem, cū aliquandiu in disciplinis philosophorū Gentilium uersati fuissent, & sanctarum literarum explanationes ex libris tū Origenis, tum eorum qui & ante illum & pòst in libris ecclesiasticis interpretandis magnam sunt laudem consecuti, accuratè didicissent, in eo quidem ipso tempore concilij Nicæni fautoribus multum adiumenti attulerunt. Nam uterque hanc doctrinam contra Arianos strenuè defendebat: perspicueq; demonstrabat, quòd neque de alijs rebus, neque de opinionibus Origenis, quibus in primis nitebantur, rectè uereq; sentirent. Quinetiam communi consensu, uel sorte potius, uti à nōnullis accepi, pericula inter ipsos partiebantur: & Basilius urbes Ponti peragrans, nō solū multos ibi monachorū conuentus cōstituebat: uerùm etiā populū tū docere tū persuadere ut eandem fidei doctrinā, quā ipse, amplecteretur. Gregorius autem, qui episcopatum Nazianzi (quod est oppidum paruum) post patrē obtinuit, ea ipsa de causa cùm alia loca, tum Constantinopolim maximè omnium, ubi continenter ferè uersabatur, adijt: atque breui pòst, multorum episcoporum suffragijs illius ciuitatis episcopus designatus est. Nam cum neq; catholicus episcopus, neque ecclesia orthdoxorum in ea urbe esset, periculum erat, ne decætero doctrina concilij Nicæni ibi prorsus exploderetur. *Gregorius Nazianzi episc.*

De persequutione Antiochiæ, quam Orontes amnis alluit, suscitata: & Thomæ Apostoli tēplo apud Edessænos, & cōuentu ibidē cōgregato, & Edessænorū cōfessione. CAP. XVIII.

Ubi autem Imperator uenit Antiochiam, omnes omnino q in cōcilij Nicæni doctrina prǽstabant, tum in ea ciuitate, tum in urbibus finitimis grauiter exagitauit, illisq; cuiusque modi irrogauit supplicia: adeò ut nonnulli affirment, complures eorum eius mandato partim alijs modis trucidatos, partim in Orontem fluuium proiectos fuisse. Porrò autem cum esset certior factus, illustrem esse Edessæ ecclesiam diui Thomæ nomine nuncupatam, ad eam uisendam se contulit. Qua *Nicænæ fidei assertores miserè tractati.* *Edessæ templū diui Thomæ.*

in urbe omnibus ecclesiæ orthodoxis ablatis, cum uidisset populum ecclesiæ catholicæ in campo ante ciuitatem conuentus egisse, dicitur uerbis contumeliosis præsidem generalem arguisse, & pugnum in maxillā eius inflixisse, propterea quòd contra suum mandatum eiusmodi conuētus fieri permisisset. Modestus igitur (hoc enim præsidi nomen fuit) quamuis ab Edessenis opinione discreparet, clàm tamen illis significauit, ut cauerent, ne postridie eius diei solitum in locum precandi causa conuenirent. Nam sibi Imperatorem in mandatis dedisse, ut si qui ibi fortè comprehenderentur, grauibus coercerentur supplicijs. Atque hęc quidem illis minabatur præses, sedulò prospiciens, quò tum eorum uel pauci, uel nemo in discrimen ueniret, tum ille ipse Imperatoris iram effugeret. At Edesseni, spretis penitùs eius minis, multo maiore studio quàm antea, consuetum locum compleuerunt. Qua re nunciata, Modestus quid ageret, omnino non habuit. At licet rerum præsentium status eum incertum animi reddidisset, tamē in campum ire perrexit. Interim mulier, filio manu secum tracto, & amiculo, contrà quàm sexum muliebrem deceret, negligenter sibi circumiecto, perinde quasi ad rem optatam festinans, cohortem militum, quæ præsidem anteibat, perrupit. Quod cum uidisset Modestus, iubet eam comprehendi: accersit ad se, causam festinationis rogat. Tum illa: Vt, inquit, ocyus ad campum, in quo populus Ecclesiæ catholicæ coactus est, ueniam. Túne sola, inquit Modestus, nescia es pręsidem actutum eò profecturum, & quos ibi offenderit interfecturum? Imò uerò, inquit, audiui: & propterea cursu celerrimo mihi opus est, ne post tempus ueniam, & ita martyrio à Deo oblato destituar. At cur quæso, inquit præses, puerum tecum ducis? Vt ille quoque, inquit, communis afflictationis particeps fiat, parꝗ; præmium consequatur. Itaque Modestus uirilem mulieris animum admiratus, ad palatium reuertitur. Atque cum de illa cum Imperatore communicasset, persuasit ei, uti quod instituerat, minimè perficere laboraret: præsertim cum & turpidinis non parum, & non minus incommodi complecti uideretur. Quare tota Edessenorum ciuitas ad eum modum quē diximus, doctrinam fidei ingenuè confessa est. A B

Modesto præsidi alapa ab Imp. inflicta.

Edessenorum constantia.

Modesti cū muliere ad martyrium currente colloquiū.

Postquam magnus Athanasius fato suo perfunctus est, Lucio Ariano sedes eius traditur, qui multis Aegypti ecclesias incommodis afflixit: & de Petro, qui Athanasio succedens, erepta fuga Romam perrexit. CAP. XIX.

EOdem ferè tempore Athanasius episcopus ecclesiæ Alexandrinę, cùm eo sacerdotio circiter annos quadraginta sex perfunctus esset, exijt è uita. Itaꝗ; morte eius quàm primùm per Arianos nunciata, breui tempore pòst Euzoius, sectæ Arianæ Antiochiæ antistes, proficiscitur Alexādriam, & cum eo unà etiā Magnus Quęstor ab Imperatore missus. Qui duo Petrum, cui Athanasius episcopatum commiserat, comprehensum, in carcerem concludunt: traduntꝗ; Lucio ecclesiæ Alexandrinæ gubernacula. Hinc factum est, ut Aegyptij erga exteros offensiore animo essent: & calamitates aliæ ex alijs ortæ, populum ecclesiæ catholicæ adhęrentem magnopere premerent. Nam simul ut Alexandriam uenit Lucius, & ecclesias occupare aggreditur, plebe ei resistente, causa seditionis clericis & sacris uirginibus falsò attributa est. Arianis autem hostilem in modū per urbem grassantibus, orthodoxorū alij fugiunt, alij in fuga comprehensi sunt, & uinculis constricti, in custodia asseruati: pòst inde educti, & grauibus affecti supplicijs. Nam pars ungulis acutis & flagris bubulis cæsi: pars ardentibus ignis facibus afflictati. Instar miraculi sanè uidebatur, si cui uita post hæc tormenta suppeteret. Atque antè quàm hæc suppliciorum genera subirent, mori certè, aut exilio mulctari, optabile putabatur. Sed de his hoc modo hactenus. Petrus uerò episcopus clam è carcere elapsus, conscensa naue, ad episcopum Romanum, utpote eiusdem secum fidei fautorem, traiecit. Ariani autem, licet numero pauci,

Athanasij mors.

Petrus ab Athanasio suffectus carceri mancipatur.

Lucius Athanasio ab Arianis suffectus.

Arianorum in orthodoxos rabies.

Petrus e carcere elapsus Romā proficiscitur.

A ecclesijs potiti sunt. Per id tempus sequebatur edictum Imperatoris, ut qui concilij Nicæni doctrinam amplexarentur, omnes, de quibus Lucius mandatum daret, tum Alexãdria, tũ reliqua Ægypto pellerent. Nam pręsidi prouinciæ ita imperatũ erat. Euzoius aũt, rebus, quas moliebat, ex sententia gestis, redijt Antiochiam.

De monachorum in Aegypto persecutione: & sancti Antony discipulis: qui ob recta fidei dogmata in paruã quãdam insulam relegati, deportati erant: & de miraculis, quæ ab illis facta fuère. CAPVT XX.

LVcius uerò, adiuncto sibi pręsidiariorum militum pręfecto, cum magna hominum manu ad bellum contra monachos in solitudine gerendũ contẽdit. Nam fortasse persuasum habebat, si eos qui tranquillitatis studio ducebantur, exagitaret, se illos ita in suam perducturum sententiam: & Christianorum uoluntates, qui in urbibus habitabant, eo pacto facillimè ad se conuersurum: quandoquidem multi & diuini uiri id temporis monasterijs illius regionis præerant, & omnes opinionem Arij detestabantur. Quorum testimonijs etiam populus obsecutus, eandem quam illi doctrinam amplexatus est: qui de dogmatis religionis differere, aut inaniter garrire neque uoluit, neque nouit: sed ueritatem credidit penes illos esse, qui uirtutem factis declarabant: quales tum ex monachis Æegyptijs facilè principes fuisse accepimus duos Macarios, de quib. anteà facta est mentio: Pambo, & Heraclidem, & reliquos Antonij discipulos. Lucius igitur arbitratus non posse fieri, ut doctrina Ariana in animis orthodoxorum penitùs insereretur, nisi posset efficere ut monachi isti secum opinione consentirent: quoniam illis persuadere non poterat, ui cogere aggreditur. Sed tamen ne sic quidem, quod uolebat consecutus est. Nam se ita comparauerant, ut mortem, si opus esset, oppetere, & ceruices sua sponte gladijs subijcere mallent, quàm decreta concilij Nicæni negligere. B Fertur eodem tempore, quo expectabant milites in se impetũ facturos, quendam, cuius membrorum articuli diuturno morbo ita debilitati erant, ut pedibus consistere non ualeret, ad ipsos apportatum fuisse. Quem ubi oleo unxerant, iubebant in nomine Christi, quem Lucius persequebatur, surgere, atque domum abire. Itaque homo ille derepentè sanatus, palàm prædicauit, doctrinæ istorũ assentiendum, penes quos etiam Deus ipse ueritatem esse suo testimonio confirmauerat: qui quoque & Lucium damnauerat, exaudiuerátque preces istorum, eius implorantium auxilium, & ægrotum denique ad pristinam ualetudinem restituerat. Attamen qui hisce monachis tendebant insidias, neutiquam hac re ad pœnitentiam impellebantur: sed noctu eos comprehensos, in insulam quandam Ægypti paludibus circundatam deducebant. Hanc uiri superstitiosi & religionis Christianæ mysterijs haudquaquã initiati incolebant: siquidem delubro planè uetustissimo, quod apud ipsos erat, multum uenerationis cultusq; tribuerunt. Postquã uerò monachi eò appulêre, memorant, illis in insulam iam ingressuris filiam sacerdotis dæmone agitatam obuiam prodijsse. Quæ cum curreret, clamaretq;, homines insulares re adeò improuisa atque admirabili obstupefactos, eam secutos esse. Vbi autem uenit ad nauem, quæ sanctos illos senes eò aduexerat, humi prouolutam, eos supplicem obtestari, & uoce magna sic clamare cœpisse: Quid ad nos, ô magni Dei famuli, uenistis? nam hæc insula, nostrum uetus domicilium est. Nemini quicquam facessimus negocij: sed hîc omnibus mortalibus incogniti delitescimus, istis paludibus undique circumclusi. Quòd si uobis ita placuerit, occupate nostram possessionem, & uestram propriam facite: nos cedemus. Atque hæc quidem hasce profudit uoces. Vt autem Macarij dæmonium increpauerant, puella ad sanam mẽtem redijt. Qua de causa eius pater cum sua familia, quinetiam omnes insulæ habitatores, ad fidem Christi se transtulerunt. Postremò delubrum suum ubi diruerant, in ecclesiam commutarunt. Quæ res Alexandrinis nunciatæ, non mediocriter animum Lucij diuexabant. Nam parum aberat, quin

Lucij episc. in monachos Aegyptios rabies.

Macarij duo, Pambo, Heraclides, Antonij discipuli.

Monachorum miracula.

Monachi in insulam relegati.

Dæmoniacæ puellæ ad monachos relegatos oratio.

Macarij dæmonem pellunt.

à suis ipsius fautoribus in odium uocatus fuisset: utpote qui non hominibus, sed A
ipsi Deo bellũ apertè denunciasset. Itaque cõfestim mandatũ occultè dat, ut Macarij cum suis comitibus ad sedes suas ac solitudinem reuertantur. Ægyptum igitur
Didymus. hoc modo conturbauit Lucius. Per idem ferè tempus ea regio non solum Didymo, uiro pia uiuendi disciplina præstanti, qui id temporis quoque floruit, uerùm etiam alijs excellentibus hominibus nobilitata fuit: in quorum uirtutem, quinetiam in uirtutem monachorum ibi etiam ætatem degentium intuens, Lucio cum suis restitit. Ecclesia item Ægypti catholica, licet persecutionis procellis iactata, tamen ipso numero & multitudine Arianos ualde obscurauit.

De Scytharum fide, & gentis illius episcopo Bretannione: & locorum quæ Nicæni concilij dogmata profitentur, enumeratio. CAP. XXII.

IDem porrò eodem tempore tum apud Osroenos accidit, tum etiam apud Cappadoces, qui duos uiros habebant apud se, & diuinos planè, & disertissimos: Basilium dico episcopum Cæsareæ Cappadociæ, & Gregorium Nazianzi episcopũ. Syria item, & gentes finitimæ, quinetiam Antiochia omnium maximè, perturbatione ac tumultu redundauit: quandoquidẽ complures ibi Ariani erãt, ecclesiasq; tenebant: non pauci autem orthodoxi, quos Eustathianos & Paulianos uocabant, quibus quidem, ut suprà demõstrauimus, Paulinus præfuerat, & Meletius. Quorum dissidijs Antiochia, quoniam parũ aberat quin tota pestifera doctrinæ Arianæ contagione infecta fuisset, ægrè admodum Imperatoris & potentũ aulicorum conatibus resistere potuit. Quòd si constantes & fortes uiri illas fortè rexissent ecclesias, populus, ut est uerisimile, à priore sua opinione minimè desciuisset. Porrò autem Scythas prædicant simili de causa in ea ipsa fide persistere. Gens ista multas quidem habet urbes, pagos, & castella: sed principatum obtinet Thomis, quæ est urbs magna & opulenta, prope mare posita, ad læuam cum quis ad pontum Euxinum nauigat. Vetus consuetudo est, quæ ibi etiamnũ seruatur, ut unus episcopus B
totius illius gẽtis ecclesijs pręsit. Itaque tempore, de quo iam loquimur, illas administrauit Bretannio, quãdo etiam Imperator Thomim aduenit. Postquam autem accessit ad ecclesiã, & pro more suo ei persuadere conatus est, ut cum Arianis communicaret: Bretannio constanter admodum apud Imperatorem & liberè pro doctrina cõcilij Nicæni locutus, recessit ab eo, & ad alterã ecclesiam se cõtulit. Quem populus quoque secutus est. Ferè autem ab uniuersa ciuitate eò concursum est, partim quò Imperatorem uiderent, partim quòd aliquid nouarum rerum eum moliturum expectarent. Valens igitur cum suis derelictus, illud uelut contumeliæ loco factum, grauiter tulit. Atque Bretannionem comprehensum in exilium deduci mandauit: quem non multo pòst denuò reduci permisit. Nam cum uideret, credo, Scythas episcopi exilium iniquo animo pati: non parum ueritus est, ne nouis rebus studerent: quos quidem & fortes esse, & ipso locorum situ imperio Romano necessarios, quippe qui impetum Barbarorum illam orbis partem incolentium propulsarent. Itaque Imperatoris conatus sic à Bretannione compressus est, uiro cum in alijs rebus spectato, tum ob diuinam uirtutem adeò insigni, ut etiam ipsi Scythæ laudis testimoniũ ei tribuerent. His ergo de causis Imperatoris ira in cunctum totius orbis terræ clerum, ecclesijs solum Occidẽtis exceptis, suam uim exercuit. Nam Romanis uersus occasum solis habitantibus præfuit Valẽtinianus, qui & doctrinæ concilij Nicæni approbator fuit, & piè admodum in Deum affectus: adeò ut neque sacerdotibus quicquam imperare, neque nouare aliquid in institutis Ecclesiæ, quod sibi deterius uideretur, uel melius, omnino aggrederetur. Nam quamuis esset optimus sanè Imperator, & ad res gerendas ualde accommodatus, tamen hęc suum iudicium longè superare existimauit.

Eustathiani. Pauliani.

Scytharum fides. Thomis.

Bretannio episc. in exilium ablegatus reuocatur.

Valentinianus orthodoxæ fidei approbator.

Quòd

A *Quòd cum id temporis quæstio de Spiritu sancto agitaretur, eandem habere illum cum patre & filio substantiam decretum est.* CAP. XXII.

DVm hæc geruntur, controuersia, quæ iampridem incepta fuerat, nimirum utrum Spiritus S. patri & filio consubstantialis censendus esset, iam magis magisq́ creuit: deq́ ea multæ disputationes plenæ contentionis, non minores illis quæ antè de Deo uerbo susceptæ fuissent, institutæ. In hac re quidem & hi qui filium patri dissimilem, & illi qui eum substantia patri similem asserebant, inter se consenserunt. Nam utrique Spiritum sanctum administrū, & tertium à patre tum ordine, tum honore, quinetiam substantia diuersum esse affirmabant. At qui filium patri consubstantialem putabant, hi de Spiritu sancto idem ipsum censebant. Quam doctrinam in Syria Apolinarius Laodicensis, in Æegypto Athanasius episcopus, in Cappadocia & ecclesijs Ponti Basilius & Gregorius strenuè propugnabant. Quæ controuersia cū contēdendi studio, uti credibile est, in dies magis magisq́ cresceret, episcopus Romanus de ea certior factus, scripsit ad ecclesias Orientis literas, ut unà cum sacerdotibus & episcopis Occidentis trinitatem & consubstantialem esse, & gloria æqualem existimarent. Quo facto, singuli rebus ab ecclesia Romana semel iudicatis acquieuerunt, hæcq́ controuersia finem habere uisa est.

Spiritus S. à patri & filio consubstantialis.

Trinitas consubstantialis.

De Liberij Romani pontificis obitu, & Damaso qui post illum præsidebat: & quòd Occidentalis ecclesia uniuersa rectam de fide opinionem tenebat, excepta Mediolanensi, & Auxentio eius episcopo: & de concilio Romano, quod sedem Auxentio adimebat, & eius decretis.

CAP. XXIII.

PEr idem ferè tempus, mortuo Liberio, Damasus ecclesiæ Romanæ sedem cepessit. In qua electione * Vrsacius diaconus cōpetitor eius fuit: qui suffragijs præteritus, iniquo animo tulit. Et ideo ab obscuris quibusdam episcopis ex occulto episcopus institutus, populum distrahere, & conuentus separatim agere laborauit. Diuisa autem multitudine, pars istū, pars Damasum pro episcopo suo habuerunt. Itaq́ populus adeò magna contentione, ut uerisimile est, & seditione exarsit, ut malum ad uulnera & cędem prorumperet: usque eò uidelicet, dum pręfectus urbis Romæ multos tam ex plebe quàm ex clero supplicijs coercuisset, conatumq́ Vrsacij repressisset. De doctrina autem, sicut antea, neque Romani, neque ulli alij in Occidente inter se dissentiebant, sed omnes concilij Nicæni decreta approbabant, atq́ trinitatem tum honore æqualem, tum potentia censebant: Auxentio solo excepto, qui cum esset eo tempore ecclesiæ Mediolanēsis antistes, unà cum alijs quibusdam res nouas moliri, & contra cōmunem episcoporum Occidentis consensum doctrinam Arianam defendere, & idem cum his qui non filium solum, sed Spiritum sanctum quoq́ patri dissimilem (quę cōtrouersia posteris excitata erat) existimabant, sentire in animum induxit. Atq́ cū episcopi Gallię, & agri Venetorum, alios etiā nōnullos apud se eadē seriò conati significassent, breui tempore pòst multi multarum gentiū episcopi Romę in unū congregati, cùm Auxentium, tum alios qui eidem fauebant doctrinę, à sua cōmunione alienos esse pronunciarunt, fidemq́ à concilio Nicæno confirmatam ratā manere statuerunt: deniq́ decreta concilij Ariminensis huic repugnantia, irrita esse, propterea quòd neq́ episcopus Romanus, neq́ alij item complures illis consenserant: imò uerò etiam quòd à multis qui illi concilio intererant, eadem ipsa decreta improbata fuerāt. Quę ita gesta esse, & constituta, testis est epistola Damasi episcopi Romani, & cæterorum cum eo id temporis simul coactorum, ad episcopos Illyrici scripta, quæ ita se habet.

B

Liberij mors. Damasus Ro. episc.

** Vrsinus, in hist. Socratis. Vrsacius.*

Auxentij Mediolanēsis episcopi error.

Concilium Romanum.

Episcopi ad sanctum concilium Romæ conuocati, Damasus, Valerianus, & cæteri, dilectis fratribus episcopis qui sunt in Illyrico, in Domino S.

¶ Etsi nobis pro certo persuasum est, sacerdotes Dei sanctissimi, uos sacrosanctā fidem,

fidem, quæ doctrina Apostolorum fundata est, firmè retinere, eamq́ populo prædicare, quæ certè à decretis patrum nulla ex patre discrepat (non enim conuenit sacerdotes Dei aliter sentire, à quibus par est reliquos erudiri) tamē significatum est nobis à fratribus qui in Gallia & in agro Venetorum habitant, nonnullos ad hæresim amplexandam omni studio incumbere. Quod quidem malum ne existat, nō modò præcauere debent episcopi: uerùm etiam quicunque errores uel inscitia, uel simplicitate eorum qui peruersas interpretationes secuti sunt, in ecclesiam inuecti uidentur, his se opponere: consilióq́ prouidere, ne deinceps in uarias discrepantesq́ doctrinas denuò prolabantur imperiti, sed quoties dissentiētes opinionibus ipsorum auribus inculcatæ fuerint, firmè patrum sententijs adhærescant. Hac de causa à nobis decisum est, ut Auxentius nominatim condemnetur. Quare omnes legis diuinæ doctores, qui ditioni Romanę subijciuntur, consentire, & fidem uarijs doctrinis nequaquam contaminare debent. Etenim ubi primùm uitiosa hæreticorum doctrina & blasphemia uigere inciperet (quemadmodum hoc tempore Arianorum lues, quam Deus auertat, latissimè serpit) trecenti decem & octo episcopi, patres nostri, habito Nicęæ concilio, hoc muro ad arma diaboli arcenda fidem nostram cinxêre, & hac antidoto uenena depulêre mortifera, sic ut crederetur unam esse patris & filij deitatem, uirtutem unam, unam rem, quinetiam Spiritum sanctum unam eandemq́ cum illis substantiam habere. Eum autem qui aliter sentiret, à nostra communione alienum iudicarunt. Quam salutarem decisionem & decretum planè uenerandū nonnulli postea uiolare labefactareq́ studuerunt. At uerò initiò, quod peccatum erat ab illis qui Arimini formulam fidei concilij Nicæni nouare retractaréue coacti sunt, aliqua ex parte propterea sarciebatur, quòd de disputatione alio tempore habita fatebātur à ueritate abductos, quam nequaquam sententiæ concilij Nicæni aduersari cogitabant. Siquidem numerus episcoporum qui erant Arimini in unum congregati, præiudicij uim habere non debet: præsertim cum formula illa composita sit, neque episcopo Romano, cuius sententia præ cęteris omnibus expectanda erat, neq́ Vincētio, qui tot annis episcopatum integrè gesserat, neque alijs eidem consentientibus: cumq́ etiam, quod est omnium maximum, illi ipsi, uti antè diximus, qui in fraudem illecti, à ueritate deflexisse uisi sunt, & pòst ad meliorem mentem denuò traducti, planè testentur, hāc formulam sibi magnopere displicere. Itaque uestra integritas manifestò uidet, hanc fidem solam, quę authoritate Apostolica Nicęæ stabilita est, firmè perpetuò tenendam esse. Atque de hac ipsa fide tum episcopos Orientis, qui se de Ecclesia catholica esse profitentur, tum Occidentis etiam episcopos nobiscum unà gloriari constat. Porrò autem breui credimus, eos qui alia opinione tenentur irretiti, ipso conatu & à nostra communione segregandos, & nomine episcoporum priuandos: ut tandem populo ipsorum errore liberato, detur respirandi locus. Nam multitudinis error tamdiu nullo modo corrigi poterit, quamdiu episcopi eodem tenentur implicati. Quocirca facite, ut uestræ reuerentiæ iudicium cum omnium Dei sacerdotum iudicio, cui uos firmè & const[illegible]ter adhęrere credimus, omnino consentiat: quod eandem uobiscum rectam credendi uiam nos quoque debeamus insistere. Vestra charitas, quæso, ad nos rescribat. Valete fratres honoratissimi.

Nicæni cōcilij decreta murus aheneus contra diaboli arma.

De sancto Ambrosio, quònam pacto ad episcopatum euectus sit, & quòd populo pietatis suasor extiterit: & de Nouatianis in Phrygia, & de Paschate.

CAP. XXIIII.

Episcopi igitur Occidentis sic remedio, contra eos qui apud se nouis rebus studebant, maturè inuētο, fidē ipsis ab initio tēporibus Apostolorum traditā studiosè conseruabant: adeò ut perpauci alienam à catholica Ecclesia doctrinam, solo ferè Auxentio excepto, sectarentur. Atq́ non lōgo tēpore pòst, iste Auxentius è medio

A è medio sublatus est. Quo mortuo, populus ad seditionem concitatur, propterea quòd non unum omnes ad episcopatum Mediolanensis ecclesiæ capessendum deligebant: unde nō parum ciuitati creatur periculi. Nam singuli, cum eum quem cupiebant, ad episcopatum efferre non possent, minas iactare, uti in eiusmodi tumultibus usuuenire solet, cœperunt. Itaq; Ambrosius tum gentis illius præfectus, ueritus populi motum, profectus ad ecclesiā, consiliū dedit, ut à cōtentione desisterēt: redegit quoq; eos in memoriā legum, cōcordiæ, & bonorum q̄ pax secū afferre solet. Ac nondū de his rebus finē dicendi fecerat, cū ex improuiso omnes ad eū, utpote suasorē concordiæ, cōmunibus suffragijs episcopatū deferunt, iubentq; lauacro baptismatis tingi (adhuc enim haud fuerat nostræ religionis initiatus mysterijs) atque ut sacerdotium illud capessat, obtestantur. Vbi uerò ille hunc dignitatis gradū repudiare, diem de die ducere, & re ipsa eum refugere conaretur, populusq; instare pergeret, & non alia conditione quicquam de contentione sua remissurum affirmaret, nūciata sunt ista principibus in palatio uiris. Quæ simulac ad aures Valentiniani imperatoris perlata fuere, dicitur orasse Deum, & ei gratias egisse, quòd quē ipse ad præfecturam gerendam extulisset, ille ad fungendum sacerdotio delegerat.

Atque de ardenti populi ad Ambrosium designandum studio, & de illius recusatione certior factus, coniectura ducebatur ad suspicandum, Deum ista ad concordiam in ecclesia Mediolanensi conciliandam prouidentia sua administrasse: & propterea quàm celerrimè eum episcopum creari mandabat. Qui simul ut initiatus est mysterio salutaris baptismatis, & sacerdotium sumpsit, ecclesiam sibi commissam, quæ diu propter administrationem Auxentij dissidio laborauerat, ad consentientē de Deo ac religione doctrinā deduxit. Verùm qualem se Ambrosius iste, postquam erat creatus episcopus, præstiterit, & quàm animo excelso, quamq; piè sacerdotio perfunctus sit, pòst idoneo loco dicetur. Sub idem tempus Nouatiani in

B Phrygia, contrà quàm antè consueuerant, cœperunt diem festum Paschatis eodem die, quo Iudæi, celebrare. Nam tametsi Nouatus, illius sectæ author, eos quos peccatorū admissorū pœnitebat, in cōmunionem haudquaquam recepit, & istud solū dogma in ecclesiā introduxit: tamē nō aliter atq; ecclesia Romana post æquinoctium uernū istum diem festum tum ipse, tū eius successores usq; eò celebrarūt, quoad quidam in Phrygia Nouatiani episcopi, Imperatore regnante, cuius tempora iam persequimur, in uicū Gazū (qui est locus Phrygiæ, unde fontes fluuij Sāgarij erūpunt) profecti, quoniam ob hanc rem etiam cum illis qui doctrina ab ipsis dissentirent, communicare renuebant, legē tulerunt, ut diem festum Azymorū & Paschatis eodem tempore, quo Iudæi, agerent. Cuius concilij neque Agelius, Nouatianorum Constantinopoli episcopus, neq; episcopus Nicææ, aut Nicomediæ, aut Cotyli (quæ est urbs Phrygiæ non obscura) particeps fuit: quos inter suæ sectæ fautores, administratoresq; ecclesiarum, facilè principes, & uelut columina Nouatiani dicunt. Qua etiam de causa, quomodo ipsi inter se dissentire, & in uarias factiones diuisi, separatim conuentus agere cœperunt, opportuno tempore dicam.

Ambrosius ex urbis præfecto episcopus delectus.

Ambrosius baptizatus, et qualem se episcopum declarauit.

Nouatianorū Pascha.

Gazus uicus.

Cotyli.

De Apolinarijs patre & filio, & Vitaliano presbytero: & quam ob causam in hæreses prolapsi sint. CAPVT XXV.

PEr id temporis Apolinarius hæresim suo nomine nuncupatam palàm defendere nō dubitauit: atq; cū multos ab ecclesia diuisisset, separatim cōuentus egit. Cui ad suā doctrinā stabiliendam subsidio fuit Vitalius presbyter Antiochenus, unus ex clero, qui Meletio parebat: uir sanè, si quisquā alius, ob piam uiuendi rationem & mores spectatos perillustris, studio etiam erga eos quibus præfuit singulari, atque propterea à populo summa ueneratione dignatus. Aliquanto pòst tamen à Meletij communione se separauit, & Apolinario addixit: illisq; qui Apolinarij opinionem Antiochiæ sectabantur, se ducem præbuit, atque sua sancta uitæ institutione nō exiguum numerum in suam perduxit sententiam: qui nomē ab eo adepti,

Apolinarij hæresis.

Vitalius.

Vitaliani. adepti, adhuc etiam ab Antiochenis Vitaliani appellantur. Dicitur quidē, in hunc A errorem quadam animi offensione inductum: nimirum quòd à Flauiano suo tum compresbytero (ad quem postea sedes ecclesiæ Antiochenæ delata est) se contemptum ideo putauit, quòd prohibitus erat eum, cum esset episcopus, uti cōsueuerat, uisere. Nam cum se despicatui duci arbitraretur, humano more animo perturbatur, ad Apolinarium se confert, cum eo communicat, & amicum sibi facit. Cuius opera factum est, ut huius sectæ fautores in alijs quoque ciuitatibus sub suis & proprijs episcopis conuentus agerent, ritibus ab institutis ecclesiæ catholicæ alienis uterentur: & præter sacros hymnos ab ecclesia institutos, cātiunculas quasdam numeris astrictas, quas Apolinarius excogitauerat, cantarēt. Nam Apolinarius iste, *Apolinarij poetica.* præter aliam doctrinam, poeticæ præterea & numerorum omnis generis peritus fuit: quarum rerum illecebris multos ad animos sibi attendendos induxit. Quin etiam uiri dum potabant, dum opera faciebant, mulieres autem dum texebāt telas, *εἰδύλλια.* eius cantilenas cecinerunt. Nam carmina studio relaxando, festis & alijs cuiusque temporis opportunitatibus accōmodata composuit, eaque omnia ad laudes Dei prędicandas instituta. Quam quidem hęresim ad multos serpere, Damasus episcopus Romanus & Petrus Alexandrinus episcopus certiores facti, primi omnium concilio Romæ conuocato, eam alienam esse ab ecclesia catholica pronūciarunt. Fertur porrò, Apolinarium præfracta quadam & nimis abiecta animi imbecillitate res fidei ac religionis nostrę nouare cœpisse, idque tali causa inductum. Cum Athanasius *Apolinarius qua causa ad hæresin suam adductus.* episcopus ecclesiæ Alexandrinę, post exilium, quod fuerat regnante Constantio perpessus, redire in Ægyptum iussus esset, ei iter fortè per Laodiceam facienti Apolinarius familiaris & amicus inprimis factus est. Et quoniam cōmunicare cum Athanasio execrabile quiddam uidebatur Arianis (è quorum numero fuit Georgius, illius urbis episcopus) idcirco Apolinarius ecclesia per contumeliam expellitur, perinde ac si contra canones & leges sacerdotum in congressum cum Athanasio uenisset. Atque eum Georgius non de his rebus solum accusauit, uerùm etiam B peccata quę iam olim pœnitentia deleuerat, criminis loco obiecit. Nam dum Theodotus, cui Georgius successit, Laodicensem ecclesiam adhuc regebat, Epiphanius *Epiphanius sophista.* illius ætatis sophista insignis hymnum in Bacchi laudem ediderat: quo præceptore usus Apolinarius (adhuc enim adolescens erat) unà cum patre, eodem ipso nomine uocato, Grammatico sanè haud obscuro, ad illum hymnum audiēdum profi- *Apolinarij duo.* ciscebatur. Vbi autem hymnum recitare orsus est Epiphanius, eos qui mysterijs Bacchi haud initiati, quique profani erant (uti consuetudo fert eorū qui talia dicendo se ostentare solent) foras exire iubet. At neque Apolinarium adolescentē, neque eius patrem senem, neque quēquam alium Christianum qui fortè aderat, ab se audiendo exclusit. Qua re cognita, Theodotus episcopus iniquo animo & grauiter tulit: & ut laicis aliquātum obiurgatis ueniā tribuit, sic ambos Apolinarios palàm delicti criminatus, ab ecclesia segregauit. Erat enim uterque ex clero: pater quidem presbyter, filius autem etiamnum literarum sanctarum lector. Quodam autem temporis spacio intermisso, Theodotus eos, cum lachrymis & ieiunijs debitā pro peccatis pœnitentiam egissent, in ecclesiam denuò recepit. At Georgius, ubi eum *Georgius epis. Apolinario iniquior.* est consecutus episcopatum, & Apolinarius in consuetudinem & familiaritatem Athanasij, uti dictum est, uenerat, eum à communione excludit, & ab ecclesia alienum pronunciat. Quem dicunt ab eo sæpe petiuisse, ut se in communionem reciperet. Verùm cum illud impetrare nō posset, graui quadam animi offensione pulsus, ecclesiam turbare, & doctrinæ nouitate hanc, quam diximus, hæresim introducere cœpit: & quantum in ipso situm erat, arte dicendi aduersarium ulcisci, atque uehementer arguere, quód cum doctrina sacrarū literarum inferior esset, præstātiorem se non uereretur abdicare. Ita sane priuatæ inter clericos uarijs temporibus susceptæ inimicitiæ, maximo detrimento Ecclsiæ fuerunt, & religionem in uarias

A sectas distraxerunt. Cuius rei hoc satis est argumenti. Nam si Georgius pari ratione, atque Theodotus, Apolinarium, cum eum pœnituisset culpæ admissæ, in ecclesiam recepisset, non arbitror hanc hæresim, eius nomine nuncuparam, ortam aliquando fuisse. Ea enim est humana natura, ut cum despecta sit, obstinatione insolescat, & tum contentionis, tum rerum nouandarum studio flagrare incipiat: at cũ æquales partes ferat, soleat se moderatè gerere, & intra eosdem rationis uelut cancellos manere.

Ex Clericorũ priuatis simul tatib. maxima semper detrimẽta Ecclesiæ orta.

De Eunomio, & præceptore eius Aetio, & illorum tum gestis, tum dogmatis: quodq́; ij primi unam in baptismo immersionem adinuenerunt.

CAPUT XXVI.

PEr idem ferè tempus, Eunomius ecclesiæ Cyzicẽsis pro Eleusio creatus episcopus, hæresis Arianæ fautor, alteram præterea hæresim in ecclesiam inuexit, quã alij ex eius ipsius nomine appellant: alij hæresim uocant Anomianorum. Quidam memorant, istum Eunomium primùm ausum esse asserere, diuinum baptismatis lauacrum unica immersione debere peragi: sicq; traditionem ab Apostolorum temporibus ad hoc usque tempus obseruatam uiolasse: quinetiam disciplinam uiuendi diuersam ab Ecclesiæ disciplina inuenisse, quæ ipsa seueritate & exquisita obseruatione nouitatem doctrinæ obtegeret. Magnus quidem erat uerborum artifex, certandiq; & ratiocinandi studio uehementer delectabatur: quales esse complures eiusdem hæresis sectatores licet animaduertere. Nam neque piam alicuius uitã, neque mores, neque benignitatẽ in egentes tantũ laudant, nisi piorũ faueat opinioni: quantum, si litigiosus in disputando, atque adeò ratiocinationibus uideatur superiores ferre. Talis enim, præter cæteros pius existimatur. At uerius credo (uti etiam alijs uidetur) dicunt hi, qui tradunt, Theophroniũ Cappadocem & Eutychium istius sectæ fautores, cùm temporibus Imperatoris qui proximè successerat, se ab Eunomio diuisissent, nonnulla cùm in alijs Eunomij decretis, tum in sacro baptismate nouare cœpisse, non in trinitatem, sed in mortem Christi baptizãdum esse asserentes: Eunomium autem nihil in hac re nouasse, sed de ea idẽ ab initio quod Arius sensisse, inq; illa sentẽtia permãsisse. Qui simulatq; episcopus Cyzici factus est, à suis ipsius clericis accusatũ esse, q nouæ doctrinæ author extiterat. Quo quid. tẽpore Eudoxium, sectæ Arianæ Cõstãtinopoli antistitẽ, ei accersito fecisse potestatem, de religionis doctrina apud populum concionandi. Verùm cũ nihil in doctrina orthodoxorum improbasset, Eudoxium cum hortatum esse, ut rediret Cyzicum: dixisse uerò Eunomium, se nolle in posterum uersari cum his, quos haberet suspectos. atque hanc fuisse causam, cur se ab Arianis segregasset, simulasse: cum reuera se ab illis propterea separasset, quòd Aetium suum magistrum illi in communionem non recepissent: deniq; ipsum in sua pristina perstitisse sententia, neque transuersum digitum (ut aiunt) à priore opinione discessisse.

Eunomij, siue Anomianorum hæresis.

Theophronij & Eutychij hæresis.

B

Eudoxius.

Atque hæc quidem alij hoc modo, alij secus commemorant. Verùm siue Eunomius, siue alij quidam ista in hac traditione baptismatis nouarint, quicunque ea solum ratione ac modo baptizati sint, in simili uidentur (mea quidem sententia) uersari periculo, ac si absque baptismate de uita decederent. Quòd si secundum Ecclesiæ ritum ab Apostolorum temporibus obseruatum, antè baptizati, ipsi se rebaptizare non poterant: tum certè, aut quod in ipsis minimè factum fuerat, initiò illi introduxere: & quod neque erat in ipsis, neque per alios factum fuerat, id in alijs effecere: aut ex principio, quod nõ prius extiterat, atque adeò suopte ingenio istud dogma commenti, quæ ipsi minimè acceperant, alijs tradidere: quod quidem summæ inscitiæ fuit. Nam istud confitentur etiam ipsi, eos qui baptismi mysterio nequaquam sunt initiati, non posse alios baptizare: & qui nõ sit modo ab ipsis tradito baptizatus, haudquaquam baptizatum uideri, utpote qui non sit ritè eo mysterio initiatus. Quinetiam testes ipsi sunt, quòd quoscunque ad suam opinionẽ

Anabaptismus illicitus.

Eunomianorũ anabaptismus.

traducant, eos rebaptizent, etiamsi antea secundum ecclesiæ catholicę traditionem A eodem fuissent initiati mysterio. Quæ res certè Ecclesiam non mediocriter conturbauit: quinetiam dogmatum discrepantia, quorum alia ex alijs nascebantur, impedimēto fuit, quo minus complures, qui fidem Christianam recipere animum induxerant, eam reciperent. Nam in dies singulos acres disputationes susceptæ erant, & (uti, cum hæreses principio oriuntur, solet accidere) inter doctores (qui siue studium spectes, siue orationis uim, haud uulgares sanè erant) uehemēter agitabantur: adeò ut liceat conijcere, parum abfuisse quin complures Ecclesiæ catholicę ad suam attraxissent opinionem, nisi Basilius & Gregorius Cappadoces illis fortiter restitissent: atque etiam imperium Theodosij, quod paulo pòst sequebatur, eorum conatum repressisset: & hæresium authores & duces ex imperij partibus, quę erant à populo magis frequentatæ, in loca desertiora relegasset. Cæterùm ne utriusque hæresis dogma nos omnino lateat, intelligendum est, opinionis Eunomij Aetium Syrum primum inuentorem fuisse, asseruisseq́ꝫ, filium patri dissimilem esse, creatum esse, & ex nihilo (uti Arius uult) constare. Cuius dogmatis fautores, Aetiani uocabantur. Verùm (uti suprà, cum de imperio Constantij disserebamus, dictum est) cum alij filium patri consubstantialem, alij substantia similem esse asseuerarent: & illis, penes quos id temporis imperium erat, similem patri dicendum, uti concilium Ariminense decreuerat, uisum esset: Aetius quidem, utpote blasphemiam in Deum locutus, exilio condemnatus est: hæresisq́ꝫ excogitata ab eo, interea temporis quodammodo extincta, propterea quòd neque Eunomius de ea, neque alius quispiam doctus liberè disserere ausus est. At uerò Eunomius, ut primùm ecclesiæ Cyzicensis pro Eleusio episcopus constitutus est, non amplius omnino potuit quiescere: sed apud populum concionari, & opinionē Aëtij in medium denuò adducere cœpit. Itaque homines, uti sæpe fieri solet, obliti eius qui primùm hanc hæresin inuenerat, eius sectatores Eunomianos ideo appel B. labant, quòd Eunomius eam renouare, & maiore cum audacia, quàm qui illam in initio tradidisset, stabilire laborauit.

Dogmatū discrepantia multi à Christianismo suscipiēdo impediti.

Aetius Eunomiani dogmatis autor.

Aetiani.

Aetij exilium.

Eunomius Aetianæ hæreseos renouator.

Eunomiani.

Quæ Gregorius theologus de Apolinario & Eunomio, in quadam ad Nectarium scribat epistola: & quòd philosophia monachorum qui illo tempore uixerunt, eorum hæresis restincta est. nam Orientem propemodum uniuersum, istorum duorum hæresis peruadebat.

CAP. XXVII.

PORrò Eunomium eadem cum Aëtio sensisse, necessariò fatendum est. Etenim ille ipse Eunomius gloriatur se Aetium habuisse magistrum: quod quidem liberè sæpenumero in suis ipsius scriptis testificatur. Gregorius autem Nazianzenus episcopus, in epistola quadam ad Nectarium eo tempore episcopum Constantinopolitanum, Apolinarium insimulat his uerbis: Malo hoc, quod uelut gremio nostro continetur, Eunomius, licet ma[illegible]num sit, non tamen contentus est: sed damni loco ducit, si non omnes in eandem secum perniciem rapiat. Atque ista quidem sunt fortasse aliqua ex parte ferenda. Sed inter Ecclesię calamitates ea omnium planè acerbissima est, quòd Apolinaristæ suam doctrinam tam liberè & audacter in uulgus efferre permittātur. Qui quidē, nescio quomodo, tuo permissu parē nobiscū libertatem sibi cōuentus agendi cōpararunt. Et quanq́ꝫ tu Dei gratia adiutus, in diuinis mysterijs adeò cumulatè eruditus es, ut nō solū causam Dei uerbi accuratè agere noris, uerùm etiam omnia ea q̄ ab hæreticis contra sanam fidem acutè excogitata sunt, planè perspexeris: tamen nō fuerit fortassè incommodum, ut tua amplitudo per meam tenuitatem certior fiat, libellum quēdam Apolinarij in meas manus uenisse, in quo omnia quę ad hereticam prauitatem stabiliendā pertinēt, breuiter percurrit. Nam in eo asseueranter affirmat, quòd in œconomia incarnationis uni-

Eunomius Aetij discipulus.

Greg. Nazianzeni de Eunomio testimonium.

Apolinaristæ.

Apolinarij hæresis.

A nis unigeniti Dei filij non esset caro ad nostram naturam reparãdam aliunde assumpta, sed quòd ab æternitate carnea illa natura in filio Dei inesset. Atque quò hãc absurdam opinionem confirmet, sententiam quandam Euangelij, quam malè interpretatus est, profert, quæ ita se habet: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis. Sic, ut priusquam descenderet, filius hominis fuerit, descenderitq; eandem secum adferens carnem, quam iam in cœlo habebat, æternam scilicet & consubstantialem. Citat porrò quandam Apostoli sententiam: Quòd secundus homo de cœlo. Deinde asserit, hominem illum qui de cœlo uenerit, mentem non habere, sed deitatem unigeniti mentis naturam suppleuisse, & in hominis coagmẽtatione tertiam partem ad animam & corpus (quæ in eo, ut humana fert natura, inerant) adiunctam esse: quippe mens in illo non erat, sed Deus uerbum eius locum supplebat. Neque hac absurda doctrina contentus acquieuit: sed quod est omnium maximè pestiferum, ipsum unigenitum Dei filium, iudicem uniuersitatis, authorem uitæ, & mortis euersorem, mortalem esse affirmauit, in que sua ipsius diuinitate passum esse: & triduo illo quo corpus mortuum erat, diuinitatem quoque eius pariter mortuam esse, & ita à patre denuò ex morte excitatam. Cætera autem quæ his absurdis opinionibus adiungit Gregorius, oratione persequi longum esset. Itaque quid de Deo senserint Apolinarius & Eunomius, & quo modo singuli, quibus ista curæ sunt, ex his quæ commemorauimus considerent. Quòd si de eiusmodi rebus accuratius erudiri secum instituerint, ex scriptis uel istorum ipsorum, uel aliorum plura de illis conquirant: quandoquidem mihi certè ea cùm ad intelligendum, tum ad oratione explicandum, nõ sunt tam facilia. Quòd autem ista dogmata non præualuerint, neque ad ualde multos manarint, non modò causis quas suprà percensuimus, sed etiam monachis eius ætatis in primis ascribi debet. Nam quotquot in Syria, Cappadocia, & regionibus circumiacentibus uitam colebant monasticam, doctrinæ concilij Nicæni mordicùs adhæsere. Nam parum aberat quin tota illa regio à Cilicia ad Phœnices usque secta Apolinarij: Eunomij autem, à Cilicibus & monte Tauro ad Hellespontum ferè & Constantinopolim, infecta fuisset. Vterque enim gentes tum quibus cum uersabantur, tum uicinas, facilè ad suas opiniones perduxerunt. At uerò idem ferè istis accidit, quòd antè Arianis acciderat. Nam populus in hisce regionibus monachos, quos diximus, propter uirtutem & rectè facta magnopere admirata, eos uerè de fide sentire credebat: & qui aliter sentirent, illos, utpote doctrinis adulternis corruptos, detestabatur: nõ aliter sanè atque Aegyptij, qui monachorum suorum doctrinam secuti, Arianis strenuè restiterunt.

Ioan. ca. 3.

1. Cor. 15.

B

Monachos eius ætatis, hæresi isti, ne præualeret, maximè obstitisse.

Monachorum ueterũ sancta autoritas.

De uiris sanctis qui in Aegypto id temporis floruerunt: scilicet Ioanne, Or, Ammon, Beno, Theona, Copretello, Elia, Apella, Isidoro, Serapione, Dioscoro, & Eulogio. CAP. XXVIII.

IAm quidem se offert occasio, ut eorum qui in orbe Christiano se uitę monasticę id temporis dedebant, mentionem faciam: totq; ex illorum numero persequar, quot pro uirili mea parte potero. Nam ea ætas sanctissimorum uirorum copiã effudit planè maximam. In ijs autem quos in Aegypto floruisse cognouimus, Ioannes facilè primas tenebat: cui Deus nõ minus quàm antiquis prophetis, res futuras, aliisq; hominibus obscuras patefecit: largitusq; est ei etiã facultatem medendi illis, quos perturbationes corporis & morbi insanabiles diuexabant. Huic addo Orem, qui ab ineunte adolescentia in solitudine ętatem degerat, assiduè Deum hymnis celebrans. Vixit herbis & radicibus quibusdam: aquam, sicubi reperit, bibit. Vbi autem grandis natu factus est, iussu diuino in Thebaidem translatus, plurimis præfuit monasterijs. Neque etiam ipse facultatis diuina edendi miracula expers fuit. nam precibus solùm morbos & dæmones expulit. Qui licet literarũ

Monachi Aegyptij celebriores.

Ioannes monachus.

Or.

EE .2 ignarus,

ignarus, libris tamen nō eguit ad recordationē: sed quicquid mente complectebātur, illud nulla delere poterat obliuio. In ea etiam orbis terrarum parte Ammon monasticum uitæ genus excolebat. Iste Tabenneositis præfuit, triaq; circiter millia habuit discipulorum. Item Benus & Theonas conuentus rexêre monachorū, uiri diuina præscientia & prophetia repleti. Traditur quidem, Theonam doctrinæ Aegyptiorum, Græcorum & Latinorum peritum fuisse, & ad triginta annorum spacium silentium exercuisse: Benum autem à nemine unquam uisum uel ira arsisse, uel iurasse, uel mētitum esse, uel temerarium, leue aut abiectum uerbum dixisse. Eodem tempore fuere Copres, Helles, & Elias. Ferunt Copræ à Deo tributum esse, ut ægrotationes & morbos uarios sanaret, & imperaret dęmonibus: Hellen autem à puero ferè in disciplina monastica institutum, plurima edidisse miracula: sic, ut ignem gestaret in sinu, & uestem non ureret. qua re una monachos, qui unà cum eo degebant ætatem, magnopere ad illum imitandum incitatos esse: præsertim cum ad piam eius uiuendi rationem, diuinam miraculorum edēdorum uim adiunctam cernerent. Per idem tempus Elias, non longè ab Antinopoli uitam egit monasticam, cum iam decem esset & centum annos natus: ante quod tempus solus ad septuaginta annos solitudinem incoluisse dicitur. Et quanquam ætate adeò profecta erat, non tamen ieiunijs & seuera uiuendi disciplina se exercere destitit. Inter istos item Apelles tum percelebris fuit: qui in monasterijs Aegypti circa Achorin plurima edidit miracula. Istum, cum in opere fabrili teneretur occupatus, (hanc namque artem profitebatur) spectrum dæmonis noctu, habitu mulieris formosæ, quàm continens esset, tentare cœpit. Qui ferro, quod iam polliebat, ex igni extracto, dæmonis faciem exussit: dæmon autem cum fremitu & eiulatione aufugit. Per id temporis inter monachos longè illustrissimi patres erāt, Isidorus, Serapiō, & Dioscorus. Isidorus monasteriū undiq; cinxit muro: & sedulò prouidit, ne quisquā eorū q intus erant, egrederetur, res tamen omnes haberet ad uitam necessarias. B Serapion prope Arsenoitem uitam egit, & monachis circiter decem millibus præfuit: quos omnes sic instituit, ut proprijs laboribus res necessarias tum pararent sibi, tum alijs egentibus suppeditarent. Tempore uerò æstatis mercede conducti, solebant fruges demetere, inducti satis frumenti & sibi reponebant, & alijs monachis impertiebantur. Dioscoro autem non plures quàm centum fuêre in disciplinam traditi. Qui cum esset presbyter, sacerdotio summa cū diligentia perfunctus est: inq; eos qui ad sacra accedebant mysteria accuratè inquisiuit, & exquisitum de illis exercuit iudicium: adeò ut nisi mente antè perpurgata, & nullius admissi sceleris conscia, ipsi accedere non auderent. Itemq; in dandis sacris mysterijs Eulogius presbyter eodem tempore, etiam multò accuratius in hominum uitam inquirere solebat: quem ferunt, cum sacrum faciebat, mentes accedentiū ad mysteria ita præsciuisse, ut peccata eorum palàm coargueret, & res in cuiusq; mēte occultatas perspicuè contueretur. Itaque eos qui aliquid delicti admiserāt, aut de aliquo improbo facinore consilium iniuerant, ad tempus arcebat ab altari, peccatumque eorum planum omnibus fecit: quos postea pœnitētia purgatos, denuò ad mysteria admisit.

Ammon. Benus. Theonas. Copres. Helles. Elias. Apelles. Isidorus. Serapion. Dioscorus. Eulogius.

De monachis in Thebaide degentibus, Apollo, Dorotheo, Piammone, Ioanne, Marco, Macario, Apollonio, Mose, Paulo qui uitam Pherinæ agebat, Paco, Stephano, & Pior. CAPUT XXIX.

Apollo. IN istorum numero Apollo quoq; fuit, qui uixit in Thebaide. Hic cum pubescere inciperet, uitæ monasticæ se dicauit. Qui cum in solitudine ad quadraginta annos uixisset, diuino oraculo iussus, speluncam ad radices mōtis cuiusdam, locis ab hominibus habitatis uicini, occupauit. Qui etiam præ miraculorum multitudine breui magnam nominis celebritatem est consecutus, & quamplurimis præfuit monachis. nam tam utilibus ad uitam disciplinis utebatur, ut multos alliceret.

Sed que-

A Sed quæ'nam fuerit eius diſciplinæ ratio, & quanta quam'que diuina fecerit miracu-
la, Timotheus eccleſiæ Alexandrinæ antiſtes accuratè narrat: qui non illius modò,
ſed aliorum etiam complurium, de quibus facta eſt à me mentio, uitas literis perſe *Timotheus Alexand. epiſc.*
cutus eſt. Eodem tempore erant præterea multi pij uiri, qui hoc uitę genus ſtudi
osè colebant circa Alexandriam, ad duo circiter milia: quorum alij ſolitudines acco
lebant, alij prope Mareotem & confines Libyes habitabant. inter quos facilè illu-
ſtriſsimus fuit Dorotheus, genere Thebanus: cuius hæc uitæ ratio erat. Interdiu la
pides ex mari, quod erat in proximo, colligere, in'que annos ſingulos paruulam do- *Dorotheus & ſeuerum eiuſdem uitæ genus.*
mum extruere ſolebat, & eam dare his qui ſibi domum ædificare nō poterant. No
ctu autem folia palmarum nectebat, textura tortili, & ex illis ſportulas conficiebat,
quibus uictum ſibi ſuppeditaret. Cibus erat illi panis ſex unciæ, & faſciculus minu
torum olerum: potus autem, aqua. Quod genus ſeuerę diſciplinæ cum ab ineū
te ætate excoluiſſet, ne in ipſa quidem ſenectute remiſit. Nunquam uiſus eſt uel ſu
per ſtoream, uel ſuper lectum dormire: uel pedes, quò corpus relaxaret, extendere:
uel ſua ſponte quieti ſe tradere: niſi quòd, dum aut opus faciebat, aut capiebat cibū,
à natura coactus clauſit fortè oculos: adeò ut non rarò ei inter comedendum dormi
ſcenti cibus ore excideret. Nam quodam tempore ſomno ſupra modum oppreſ-
ſus, inſcius in ſtoream delapſus eſt. Ob quod factum magno affectus dolore, ſub-
miſſa uoce dixit: Si angelos poteris ad dormiendum impellere, poteris etiam homi
nem ſeueræ diſciplinæ deditum. Seipſum quidem ſignificauit, dicto ad ſomnum
fortaſſe relato: uel ad dæmonē, qui ſtudioſis actionibus impedimento eſſe ſolet.
Cui quidam ita ſe affligenti accedens, Cur, inquit, ita corpus conficis? Quia illud,
inquit, me conficit. Præterea Piammon & Ioannes, id temporis quoque circit[e]r
Διόλκου Aegypti, celeberrimis præfuere monaſterijs. Exquiſitiſsimè autem ſacerdo *Piammon & Ioannes mona*
tio (presbyteri enim erant) & ſumma cum reuerentia perfungebantur. Tradit[u] *chi.*
uerò eſt, Piammonem quodam tempore cum ſacrum faciebat, uidiſſe circa ſacram
B menſam ſtātem angelum Dei, & monachos pręſentes in libro ſcripſiſſe, abſentes ue
rò inde deleuiſſe. Ioanni autē tātam uim contra ęgrotationes & morbos donaue
rat, ut multos podagra laborantes, & articulos membrorum habentes reſolutos ſa
naret. Per illud idem Beniamin, ætate admodum prouectus, circa Scetin in mo-
naſtica uitæ diſciplina tempus ætatis ſummo cum ſplendore triuit: cui Deus largi- *Beniamin.*
tus fuerat, ut ſola tactione manus, aut oleo, ſupra quod orabat, abſque medicamen-
tis ægrotos omni morborum genere liberaret. Qui cum talis eſſet, dicitur in a-
quam intercutem delapſum, ita corpore intumuiſſe, ut per fores domus, in qua ę-
tatem degebat, efferri non potuiſſet, niſi poſtes unà cum foribus demoliti fuiſſent.
Inter ægrotandum autem, cum in lecto iacere non poſſet, circiter octo menſes
in ſella latiſsima ſediſſe: & licet alios morbis uexatos ſanare conſueuiſſet, neutiquā
tamen ægrè tuliſse, quod ſe ipſe morbo, quo laborabat, eripere non poſset: imò
uerò eos qui ipſum uiſebant, conſolatum eſse, orauiſse ut pro anima ſua Deo pre-
ces funderent: de corpore ſe nihil laborare: Quandoquidē, inqt, cū rectè ualeret,
nihil me iuuit: & cū iā affligatur, nihil lædit. Eodē tēpore Marcus ille multorū ſer- *Marcus.*
mone celebratus, Apollonius iuuenis, & Moſes Aethiops in Sceti ętatē egere. Fer- *Apollonius.*
tur, Marcū, cū adhuc adoleſcens eſset, manſuetū in primis & temperātem fuiſse, ſa *Moſes Aethiops.*
cras literas memoria tenuiſse: adeò etiā Deo charū, ut Macarius conſtanter affirma
ret, cum ipſe eſset presbyter Cellinorum, eum nunquam à ſe ea myſteria accepiſse,
quæ fas eſt ſacerdotibus in ſacra menſa hominibus initiatis dare, ſed angelum ei il
la dediſse: cuius manum ſolum ad iuncturam uſque brachij ſe uidiſse dicebat.
Macario autem data eſt à Deo gratia, ut dæmones prorſus contemneret. Cauſa *Macarius ex*
uerò cur ſe initiò uitæ monaſticæ addixerit, fuit cædes non uoluntaria. Nam *homicida mo-*
cum adhuc puer eſset, & oues circa lacum Maream paſceret, quendam ex æqua- *nachus.*
libus inter ludendum fortè interemit. Itaque ueritus ut daret pœnas, fugit in ſo

litudinem. Post hęc cum triennio sub dio uixisset, paruulam sibi domum ibi cõstruxit, in qua uigintiquinque annos ætatem degit. Istud quoq; de eo memorant hi, qui idem ipsum ab illo audiuêre, quòd magnam pro calamitate illa gratiã haberet, cædemq; eam non uoluntariam appellaret salutarem, quippe quæ piæ disciplinæ sibi, & beatæ uitæ causa extitisset. Apollonius uerò, quamuis reliquo uitæ tempore mercaturam exercuisset, tamen ætate iam ingrauescente, ad Scetin profectus est. Ac cum secum consideraret, se per ætatem nec scribere posse discere, neque ullam aliam artem, suis ipsius pecunijs omnia cùm medicamentorum, tum rerum aliarũ ægrotis necessariarum genera coemisse traditur: & quotidie à primo mane usque ad horam nonam per singula monachorum ostia perrexisse, quò ægrotos inuiseret. Quod genus disciplinæ cum necessarium sibi & accommodatum comperisset, in eo quod reliquum erat ætatis transegit. Cum autem iam esset è uita migraturus, ea quæ possidebat, alteri tradidit: deditq; in mandatis, ut eadem ipse pietatis officia obiret. Moses uerò, cum seruus esset, ex ędibus domini sui propter improbitatem eiectus est: atque ad latrocinium conuersus, manipulo latronum præfuit. Qui post multa admissa scelera, post multas cædes factas, repentina facta mutatione, uitæ monasticæ se tradidit, atque ex insperato ad piæ uiuendi disciplinę perfectionem uenit. Nam cum præ firma corporis cõstitutione, quam ex priore uitæ ratione consecutus fuerat, adhuc efferuesceret, & uisis uoluptatum sibi obiectis commoueretur, infinitis ferè exagitationis generibus corpus macerare cœpit: nunc exiguo pane siue obsonio utendo, modò operis faciendo plurimum, aliquando quinquagesies orando, interdum ad sexẽnium singulas noctes integras ad preces faciendas pedibus consistendo, totoq; illo spacio neque flectere genua, neque oculos ad somnum capiendum occludere uoluit: non rarò etiam noctu per monachorum domicilia transiens, hydriam cuiusque clàm aqua impleuit. quę res erat sanè ualde laboriosa: nã locus unde aquam hauriebant, ab alijs decem stadia, uiginti ab alijs, à nonnullis amplius triginta abfuit. At tametsi seriò operam dabat crebris exercitationibus uires debilitare, & corpus grauibus laboribus premere: tamẽ magna ex parte utraque non minus integra, quàm antè, remanserunt. Nam traditũ est, latrones quodam tempore in domum, ubi solus uitam colebat monasticam, irruptionem fecisse: eum illos omnes comprehendisse, constrinxisse uinculis: & cum quatuor essent numero, humeris imposuisse, deportasse in ecclesiam, causam illorum monachis collegis permisisse, perinde atque sibi licere non putaret quenquam ullo afficere incommodo. Memorant enim, nemini tam egregiam à uitiositate ad uirtutum mutationem accidisse: quandoquidem & in disciplina monastica peruenit ad summum: & id à Deo consecutus est, ut ingentem dæmonibus inijceret terrorem, & presbyter monachorum in Sceti ætatem degentium fieret. Qui cum talis esset, multos post se optimos reliquit discipulos: & circiter septuagintaquinque annos natus, exiuit è uita. Eodem regnante Imperatore, uixerè Paulus & Pachon, Stephanus & Moses, ambo Libyes, & Pior etiam Aegyptius. Paulus quidem domicilium habuit in Pherme, qui est mons in Sceti: cui fuere discipuli non pauciores quingentis. Nullum opus faciebat: neque à quopiam quicquam sibi accepit, præterquam id solum quod edebat. In precibus solum se defixit, & in dies singulos trecentas orationes Deo, uelut tributum quoddam reddidit. Ac ne per imprudentiam in numero erraret, trecentis lapillis in sinum coniectis, ad singulas preces singulos inde eiecit lapillos. Cõsumptis igitur lapillis, cõstabat sibi, orationes lapillis numero pares ab se expletas esse. Pachõ uerò id tẽporis in Sceti magna cũ nominis celebritate uixit: quẽ cõstat ita uitã ab ineũte ętate ad summã senectutẽ instituisse, ut quãuis corpore esset bene cõstituto, tamẽ neq; perturbatio animi, neq; dæmon eũ ignauũ in rerum continentia, earum quas uirum piæ uiuendi disciplinæ dicatum reprimere decet, aliquando deprehenderit. Stephanus circiter

Margin notes: Apollonius, e mercatore monachus. — Moses, ex latrone monachus. — Paulus eremita. — Pachon. — Stephanus. — A — B

A circiter Mareotem, nō longè à Marmarica habitauit: quem memorię proditum est, exquisitum in primis, & perfectissimum disciplinæ genus excoluisse, & ad sexaginta annorum spacium monachum fuisse spectatissimum, & Antonio magno familiarem. Mansuetus erat, & ualde sapiens: in colloquio dulcis & fructuosus, atq; ad animos eorum qui mœrore premebantur tum permulcendos, tum ad solatium ac iucunditatem traducendos, etiamsi doloribus necessarijs antè occupati fuissent, admodum habilis idoneusq;. Similem quoque se præbuit suis ipsius calamitatibus. Nam cùm graui morbo, & insanabili illo quidem opprimeretur, adeò ut membra eo corrupta medicis excidenda traderet: tamen opus facere, foliaq; palmarum manibus contexere complicareq; non destitit. Atq; eos qui aderant, cohortatus est, ut de suis calamitatibus non dolerent: neq; aliud quicquam cogitarent, nisi quòd ea quæ à Deo fiunt, omnino ad bonum finem spectarent: & quod sibi utile foret, in eiusmodi cruciatus incidisse: id'que pro peccatis fortasse, pro quibus præstaret hîc pœnas, quàm post hanc uitam, persoluere. Moses autem, cùm ob mansuetudinem & charitatem erga omnes, tum ob morborum curationem, quam precibus solum effecit, magnam laudem consecutus fuisse traditur. Pior, cùm statuisset ab ineunte adolescentia uitæ monasticæ se consecrare, eo ipso temporis uestigio, quo ea de causa paternis ædibus egressus sit, spopondit Deo, se decæterò neminem ex suis aliquando oculis aspecturum. Post annos quinquaginta, soror accepit eū adhuc uiuere. Quæ cum præ immenso gaudio nunc tam insperati esset penè obstupefacta, quiescere non potuit, nisi fratrem oculis intueretur. Quam ætate prouectam, lamentantem, & implorantem in hac re auxilium, episcopus illius loci commiseratus, scripsit ad præsides monachorum in solitudine degentium, ut Piorem ad se mitterent. Qui iussus, eò profectus est: quippe cùm non posset illis contradicere. Nam non fas erat monachis Aegypti, credo item alijs, imperatis resistere. Ille igitur, uno secum assumpto,
B uenit in patriam. Atq; stans pro foribus domus paternę, signum dedit se uenisse. Vbi uerò fores crepare sensit, oculis occlusis, sororem nomine compellauit, dixitq;, Ego Pior, frater tuus. age, me contuere, quantum lubet. Illa igitur mirè hac de re oblectata, gratias Deo egit. Is autem cùm prope fores precatus esset, reuertitur ad locum in quo habitabat. Ibi puteo defosso, aquam reperit amaram: qua quidē aqua potionis loco ad extremum uitæ diem usus est. Posterum autem tempus, disciplinæ illius & continentię seueritatem euidenter declarauit. Nam eo mortuo, cū non pauci uitam monasticam in eodem loco exigere conarentur, nemo eorum aquā ferre potuit. Equidem ipse mihi pro certo persuadeo, non fuisse ei difficile, si non tam austerum disciplinæ modum sequi decreuisset, precibus aquam amaram in dulcem conuertisse: præsertim cùm perfecisset, ut alio quodam in loco, ubi nulla aqua omnino extiterat, aqua erumperet. Nam memoratum est, Mosen cū suis monachis quodam tempore, quando puteum defodiebant, quoniam neq; uena, quam se reperturos sperabant, appareret, neque aqua in profundo emergeret, ab opere iam destitutos fuisse, nisi Pior circiter meridiem illis fortè interuenisset: qui cùm eos salutasset, diffidentiæq; & imbecillitatis animi arguisset, descēdit in fossam, & orauit. Cumq; terram ligone iam tertiò percussisset, aqua confestim erupit, & fossam compleuit. Pior precibus factis, discessit. Qui à Mose & monachis eius rogatus ut cibum apud ipsos caperet, noluit: sed dixit, se non ea de causa ad eos missum, atq; rem ob quam ipse uenerat, iam esse confectam.

Moses Libycus.

Pior.

Monachorum Aegypti obedientia.

De monachis qui in monasterijs Scetis uixerunt, Origene, Didymo, Cronione, Arsisio, Putabaste, Arsione, Serapione, Ammonio, Eusebio & Dioscoro fratribus, & ijs qui Longi nominabantur, & Euagrio philosopho. CAP. XXX. A

Origenes anachoreta. Didymus. Cronion. Arsisius. Putabastes. Arsion. Serapion. Ammonius, Eusebius, Dioscorus. Longi fratres.

EOdem tempore in monasterijs Scetis floruerunt, Origenes senex, unus ex discipulis Antonij magni, qui adhuc supererat: & Didymus, & Cronion annos iam circiter decem & centum natus: & magnus Arsisius, & Putabastes, & Arsion, & Serapion, qui eisdem cum Antonio uixere temporibus: qui'que cum in disciplina monastica consenuissent, monasterijs iam tum in eo loco positis præfuerunt. Rursus alij complures præclari & boni uiri, quorum alij erant adolescentes, alij ad robustam ætatem peruenerant, in magna celebritate unà cum illis uixerunt. Porrò Ammonius, Eusebius & Dioscorus, per idem tempus magni nominis fuêre: isti fratres erant inter se, & propter corporis staturam, Longi uocabantur. Traditum est, istum Ammonium ad perfectissimum monasticæ uitæ ac disciplinæ modum uenisse: uoluptatem & mollitiem fortiter deuicisse: literarum fuisse & doctrinæ adeò studiosum, ut Origenis, Didymi, & aliorum scriptorum ecclesiasticorum libros diligenter euolueret: à primo tempore ætatis ad extremum uitę diem nihil, præter panem, quod igne coqueretur, gustasse. Qui cum à quibusdam comprehensus, episcopus crearetur, quoniam illis qui ad se ea de re uenerant, precibus persuadere non poterat ut abirent, præcisa auricula, dixit: Me deinceps ne uolentem quidem lex sacerdotum creari permittit. Nam neminem qui non sit integris membris, sacerdotem debere institui. Itaque hac re audita, decessere illi quidem: sed ubi intellexere hæc esse Iudæis solum obseruanda, ecclesiæ autem Christi membra corporis minimè curæ esse, sed ut sacerdos duntaxat sit integris moribus, reuerterunt denuò, uirum comprehensuri. At ille se obstrinxit iureiurando, si uim ei afferre conarentur, linguam quoque excisurum. Hi igitur, ut hoc faceret ueriti, abierunt. Qua de causa Ammonius παρώτης, id est auricula carens, deinceps nuncupatus est. Qui cum non multò pòst, temporibus scilicet proximi Imperatoris, Euagrius uersabatur; uir sapiens, illustris, & cùm acutus ad intelligendum, tum ad dicendum disertus: quinetiam ad rationes ac uias quæ ad uirtutem ducunt, & prauitatem, discernendas ualde perspicax: item'que idoneus in primis ad suggerenda ea quæ his sequenda, illis cauenda uiderentur. Verùm quantum præstaret doctrina, ex libris quos posteris reliquit, satis constare poterit. Fertur etiam ingenij modestia excelluisse, & adeò omnem arrogantiam & fastidium repressisse, ut neque cùm iure laudaretur, populi plausu se insolenter efferret: neque cum uituperaretur iniustè, contumeliam sibi factam ægrè pateretur. Genus quidem duxit ex Iberibus, qui ad pontum Euxinum accolunt: sed in disciplinam traditus est Gregorio episcopo Nazianzi, & ab eo in sacris literis institutus: cuius etiam archidiaconus fuit eo tempore, quo Constantinopolitanam rexit ecclesiam. Hunc quidem formosum aspectu, & uestitu exquisitum, cum quidam è magistratuũ numero zelotypia laborans, notum suæ coniugi ac familiarem esse intellexisset, mortem ei machinari cœpit. Atque dormienti Euagrio cum cædes per insidias re ipsa inferretur, dicunt uisionem quandam, terribilem illam quidem, sed tamen salutarem, diuinitùs oblatam esse. Videbatur enim uidere, se in maleficio quodam deprehensum esse, & catenas ferreas manibus ac pedibus iniectas. Cum'que iam deduceretur in iudicium, & supplicio afficeretur, ad se quendam accessisse, ac demonstrasse librum Euangeliorum, pollicitum'que esse, si urbe egrederetur, se è uinculis eum soluturum: ac iusiurandum ab illo postulasse, quòd ita faceret. Se autem manu ad librum admota, iurasse, se id sine dubio facturum. Itaque è uinculis exemptum, & illico somno solutum esse. Sic'que diuinæ uisioni sibi secundum quietem obiectæ obsequentem, periculum euitasse. Postea autem cum animum induxisset, uitam colere monasticam, relicta Constantinopoli, Hierosolymam concessit. Aliquanto

Membris cæsum neminẽ sacerdotẽ creãdum, quatenus uerum.

παρώτης. B

Euagrius.

Visio Euagrio oblata.

A quanto pòst ad monachos qui in Sceti ętatem agebant, uisendos profectus, inter eos uitam traducere magnopere cupiebat.

De Nitriæ monachis, & monasterijs quæ Cellia uocabantur: & Rhinocururæ monachis, Nigro, Dionysio, & Solone. CAPVT XXXI.

ISTum locum appellant Nitriam, propterea quòd est pagus finitimus, in quo nitrum colligunt. Non exigua quidem hominum multitudo ibi monasticam disciplinam exercebat. Erant namque monasteria circiter quinquaginta contigua, quorum pars conuentus, pars homines separatim ab alijs uitam degentes habuere. Porrò autem cum iter facias in interiorem solitudinem, ibi est alius locus, qui à Nitria abest stadia ferè septuaginta, cui nomen erat Cellia. in eo sunt cellæ monachorum permultę sparsim positæ, qua de causa hoc nomen habuit. Tantum inter se distant, ut qui in ipsis habitāt, neque uidere se inter ipsos, neque omnino audire possint. Conueniunt omnes in unum, & primo hebdomadæ ac postremo die conuentus celebrant. Quòd si quis fortè absit, eum abesse planè inuitum cōstat, uel afflictatione aliqua, uel morbo præpeditum: ad quem uisendum curandum'cp nō omnes statim eunt, sed uarijs temporibus singuli, quicquid habent ad morbum leuandū accommodatum secum deferunt. Hac causa excepta, nō colloquuntur inter se, nisi quò sermonem uel ad cognitionem Dei, uel ad animę utilitatem pertinentem conferant: idcp cū aliquis ueniat, quo aliquid ab eo qui id ipsum explicare norit, perdiscat. Hasce quidem cellas incolunt hi, qui ad id quod in disciplina monastica summum est, peruenerint, secp ipsos ritè instituere, & soli uitā degere possint, propter quietem ab illis seiuncti. Atque hæc quidem sint à nobis breuiter de Sceti, déque monachis ibi feueram ac sanctam uitam excolentibus, cōmemorata. Quòd si cuiusque uitam singillatim persequi niteremur, opus fortasse propter longitudinem apud nonnullos in reprehensionem incurreret. Nam cum suas ac pri-
B uatas uiuendi disciplinas constituerent, opera, instituta uitę, exercitationes, rationem uictus, & tempora cuique ętati accommodata distribuerunt. Porrò Rhinocurura post illud tempus uiris pijs non aduenticijs, sed ea in urbe natis, floruit. Quorum facilè optimos uitæ monasticæ se dedisse accepi: noui etiam ipse Melanē ecclesię eiusdem episcopum, & Dionysium, qui à parte urbis ad septentriones uergente monasterium habuit: noui quoque Solonem Melanis fratrem, & eius in episcopatu successorem. Fertur præterea, eo tempore, quo erat imperatum, ut episcopi cuiusque ciuitatis, qui doctrinæ Arianæ aduersabantur, è sedibus suis pellerentur, eos qui ad Melanem pellendum uenerant, offendisse eum tanquam infimum ministrum, lampades ecclesiæ parantem, habentem'cp baltheum, quo pallium cingebatur, oleo sordidatum: in lampades denique lychnos inserentem. Quem cum pro episcopo rogassent, respondisse, Eum ibi esse, se'cp illum monstraturum. Extemplò uerò homines eos de uia fessos in ædes episcopi deduxisse, mensam apposuisse, epulis, quæ fortè suppetebant, excepisse. Postquam autem epulati sunt, lauisse manus (illis enim inter epulandum ministrauerat) & ita se eis indicasse. Illos hominē admiratos, confessos esse cur uenissent: reuerentia tamen erga eum inductos, concessisse ei potestatem aufugiendi. Eum tum dixisse, tantū abesse ut idem supplicij genus subire recusaret, quod episcopi secum doctrina fidei consentientes subirent, ut etiam lubenti animo id ipsum amplecteretur. Eius generis igitur institutis disciplinæ à puero exercitatus, in uirtute monastica perfectus euasit. Solon autem factus ex mercatore monachus, non parum ipse quoque inde percepit utilitatis. Nam fratre suo Melane, & monachis qui ibi pium illud uiuendi genus sedulò colebant, præceptoribus usus, tum in Dei cultum summa animi alacritate incubuit, tum erga uicinos perbenignus fuit. Quare ecclesia Rhinocusurensis eiusmodi ab initio nacta antistites, ex eo tempore ad nostram usque ætatem eorum institutis uti, & bonos ac pios

uiros effer-

Nitriæ appellatio.

Monasteria L. contigua.

Cellia.

Silentium monachorum.

Rhinocurura

Melas.

Dionysius.

Solō, ex mercatore mōachus.

uiros efferre non destitit. Quinetiam clericis illius ecclesię ædes communes, communis mensa, alia deniq;, omnia communia. A

De Palæstinæ monachis, Hesycha, Epiphanio, postea Cypri episcopo, Ammonio, & Syluano. CAP. XXXII.

PORrò autem Palæstina, propter uiros qui ibi disciplinam monasticam exercebant, magnopere floruit. Nam cõplures eorum, quos dum de Constantíj disserebam imperio, enumeraui, adhuc eandem cum magna gloria excolebant disciplinam. quorum consuetudine alíj nonnulli utentes, ad id quod in uirtute summum est, peruenere, maioremq; gloriæ quasi cumulum monasteríjs illius regionis adiecere. Ex quorum fuere numero, Hesychas, Hilarionis sodalis: & Epiphanius, qui postea Salaminæ, quæ est urbs Cypri, fuit episcopus. Atque Hesychas eo ipso in loco, in quo magister eius, uitam egit monasticam: Epiphanius autem circiter Besanducem pagum, in tractu Eleutheropolitano situm, unde etiam ortus fuerat, in eodem uitæ genere colendo se collocauit. Qui ab ineunte ætate à monachis præstantissimis institutus, & in Ægypto longissimo tempore eadem de causa uersatus, in disciplina monastica cum apud Ægyptios, tum apud Palæstinos illustrissimus habitus est: postea quoque apud Cyprios in non minore gloria fuit, apud quos electus est primariæ urbis totius insulæ episcopus. Vnde, credo, in uniuerso propè dixerim orbe terrarum, est maximam nominis celebritatem consecutus. Nam cum in multitudine hominum, & in urbe ampla, eaq; maritima sacerdotio fungeretur, ob præstantiam uirtutis, qua etiam negocíjs ciuilibus occupatus usus est, breui cũ ciuibus, tum peregrinis cuiusq; nationis notus factus est: illis quidem, ut qui eum coràm uidissent, eiusq; piæ uitæ fecissent periculum: his autem, ut qui illis idem de eo narrantibus fidem adiunxissent. Qui antè quàm in Cyprũ est profectus est, etiam Imperatore cuius tempora iam persequimur, regnante, in Palęstina ætatem degebat. Quo quidem tempore in monasteríjs percelebres erant, Salamanes, Physcon, Malachion, & Crispion fratres. Qui circa Betheleã pagum in tractu Gazensi situm (erant enim ex patritíjs illius loci oriundi) uitam traduxêre monasticam. Cuius quidẽ uitę ac disciplinę pręceptorẽ Hilarionẽ habuêre: à quo cum domum unà cõcederent, fertur Malachionẽ è medio illorũ abreptũ esse, ex eorum conspectu euanuisse: atq; ex improuiso rursus uisum esse, eandem uiam cum fratribus insistentem: paulo pòst uerò è uita migrasse: qui tametsi adhuc adolescens erat, illis tamen qui in disciplina monastica cõsenuerant, neq; pia uiuendi ratione, neq; ardẽti in Deũ amore inferior fuit. Itemq; Ammonius decẽ inde circiter stadia prope Chapharcobrã, pagum quoq; Gazẽsem, à quo genus duxit, habitauit: uir sanè, qui uitam monasticã cùm exquisitè in primis, tum summa cum animi magnitudine excoluit. Siluanus etiam, cui ferunt propter eximiam uirtutem angelum coràm ministrasse, etsi Palæstinus genere fuit: id temporis tamen credo, in Ægypto disciplinam monasticam sectatus est. At postea in monte Sina aliquandiu cõmoratus, deinceps ad torrentem quendam in Geraris conuentum plurimorum bonorum ac piorum uirorum maximum planè & celeberrimum in unum congregauit: cui post eius mortem diuinus ille præfuit Zacharias. B

Hesychas. Epiphanius. Salamanes. Physcon. Malachion. Crispion. Ammonius. Siluanus. Zacharias.

De Syriæ monachis, Batthæo, Eusebio, Barge, Ala, Abbo, Lazaro, Abdaleo, Zenone Heliodoro, Eusebio apud Carras, Protogene, Bito, Aone.

CAPUT XXXIII.

SEd abeamus iam ab his, & ad monachos Syriæ ac Persidis, quæ est Syrię finitimæ ueniamus: qui ita multitudine creuerunt, ut cum monachis Ægypti numero contendere possent. In quibus præter cæteros excellere tum uidebant Batthæus, Eusebius, Barges, Alas, Abbos, & Lazarus, qui pòst creatus est episcopus: Abdaleus etiam, Zenon, & Heliodorus: qui omnes apud Nisibenos circiter montem qui dicitur Sigoron, in monastico disciplinę genere ætatem contriuerunt. Hos

Syriæ & Persidis monachi. Batthæus Eusebius, Barges, Alas, Abbos, Lazarus, Abdaleus, Zenõ, Heliodorus.

A Hos quidem qui tale genus disciplinæ nuper inchoauerant, Βόσκους, id est pastorios, uel syluestres uocabant: quod nomen illis ideo impositum est, quòd neque ędes habent, neque panem obsoniúmue comedunt, neque uinum bibunt: sed semper in montibus ætatem degentes, Deum precibus & hymnis (ut ritus postulat Ecclesię) sine intermissione celebrant. Cum autem tempus uenit cibi capiendi, non aliter atque palantes, singuli arrepta falce, montem peragrant, quò herbas ad uitã sustentandam demetant. Atque hunc disciplinæ modum isti quidem coluisse traduntur. In Carris uerò Eusebius, solus in angustum locum sua sponte conclusus, monasticam uitam egit: Protogenes etiam, qui post Bitum id temporis episcopum, ecclesiam illam regebat, eandem uiuendi uiam secutus est. Bitum autem illum dico, multorum sermone celebratum, quem prædicant Imperatorem Constantinum cum primò uidisset, confessum esse, quòd Deus iamdudum illum hominem sibi in uisionibus ostendisset, iussissetque ut quodcunque diceret, illi fidem adhiberet. Aones item habuit in Phadana domicilium, in quo disciplinam monasticam exercebat. Est is quidem locus, in quo Iacob nepos Abrahami è Palæstina egressus, cum Rebecca adhuc uirgine, quam pòst duxit uxorẽ, in notitiam & familiaritatem uenit. Nam lapide ex fonte qui ibi erat amoto, primùm illius gregem aquauit. Commemorant hunc Aonem primum omnium apud Syros, non aliter atque Antonium apud Aegyptios, istam exquisitam uiuendi rationem, quæ est ab omnium hominum societate remota, instituisse.

Βόσκοι. Eusebius anachoreta. Protogenes. Bitus epis. Aones. Phadana.

De Edessæ monachis, Iuliano, Ephrem Syro, Barse, & Eulogio: præterea uerò & de ijs qui Cœlesyriam incolunt, Valentino, Theodoro, Meroso, Basso, Bassone, & Paulo: ac de illis etiam qui sunt in Galatia & Cappadocia, & alijs in locis uiris sanctis: & qua de causa acciderit, quòd sancti qui olim uixerunt, longæui fuerint. CAPUT XXXIIII.

B CVm isto Aone Gaddanas & Azius unà uixêre, qui pari uirtutis studio incendebantur. Prope uerò uicinam Edessam, & urbes illi finitimas, eodẽ tẽpore facilè præstantissimi monachi fuere Iulianus, & Ephraim Syrus: de quibus tum disputabamus, cum sumus in imperio Constantij explanando uersati. Adde his Barsen & Eulogium, qui ambo pòst creabantur episcopi: nõ urbis alicuius, sed honoris causa, qui ueluti uitæ piè anteactæ compensatio in proprijs monasterijs illis deferebatur. Ad quem modum Lazarus quoque, de quo suprà diximus, episcopus fuit. Atque hi quidem sunt monachi, quos ipse cùm apud Syros, tũ apud Persas etiam eorum cõfines in disciplina monastica eo tempore primas obtinuisse accepi. Quibus omnibus communis disciplina fuit, ut comprehendam breui, animæ quàm maximam curam gerere, eamque consuetudine ad res huius seculi relinquendas paratam efficere: in precibus, ieiunijs, & diuinis hymnis magnã uitæ partem consumere: pecuniam, ciuilium rerum tractationem, indulgentiam curamque corporis omnino contemnere. Nonnulli istorum monachorum ad perfectissimam continentiam peruenêre: uerbi gratia, Batthæus tanta usus est continentia, tantaque inedia, ut uermes ex eius dentibus serperent. Alam quoque ferunt ad spacium octoginta annorum panem non gustasse: Heliodorum etiam multas integras noctes nihil somni cepisse, & pariter integras hebdomadas ieiunasse. Porrò Cœlesyria, & tota illa regio quæ supra eam sita est, sola Antiochia excepta, serius est illa quidem ad Christi fidem traducta: sed tamen ne ea quidem uiris ecclesiasticis uitam monasticam colentibus caruit. Qui tanto fortiores uidebantur, quanto magis incolis eius regionis odio habiti erant, & insidijs appetiti: quibus magno sanè animo & excelso restiterunt, non ulciscendo se ipsi, neque pœnas ab aduersarijs sumendo, sed contumelias Gentilium & plagas sibi inflictas magna cum alacritate sustinendo. Quales fuisse audiui Valentinum (quem alij ex Emesa, ex Arethusa alij genus duxisse prædicant) & eius gentilem Theodorum:

Gaddanas. Azius. Iulianus monachus. Ephraim Syrus. Barses. Eulogius. Lazar[illegible] Monachorum Syriæ & a[illegible] Batthæus. Alas. Heliodor. Cœlesyriæ monachi. Valentinus & Theodorus monachi.

Tittis oppid. Theodorum: ambos Tittis, quod est oppidum in tractu Apameensi positum, natos. Marosas. Bassus. Basso. Paulus. Marosam etiam ex Nechelis, & Bassum, & Bassonem, & Paulū ex pago Telmiso ortum: qui cum multos monachos multis in locis in unum cōgregasset, & ad monasticam disciplinam, quemadmodum oporteat, excolēdam traduxisset, ad extremum in loco quodam qui Iugatus dicitur, maximum ac celeberrimum conuentum monachorū constituit. Quo quidem in loco etiam cum uitam ad lōgissimum tempus protraxisset, (ad nostram enim ætatē, egregiè & ualde piè in disciplina monastica exercitatus uixit) mortuus est, ibiq́ue sepulchro conditus. Quinetiam cæteri monachi, quos commemorauimus, omnes ferè ad prolixū temporis spacium uitam propagarunt. Atq́ue Deus certè, ut mihi quidem uidetur, tam longam uitam hisce hominibus largitus est, ut religio Christiana per eos amplificaretur. Etenim tum Syros ferè omnes, tum Persas, tum Saracenorum quàm plurimos à Gentilitate ad suum ipsorum, hoc est ad uerum Dei cultum traduxere: ipsiq́ue in illis regionibus disciplinam monasticam exorsi, permultos sibi similes effecêre. Porrò Galatas arbitror, Cappadoces, & horum finitimos, atq́ue multos alios præterea id temporis, uiros habuisse ecclesiasticos, qui & monasticum uiuendi genus exercebant, & ueterem Christi religionem studiosè excolebant. Complures autem erant, qui in urbibus & pagis conuentus habebant. Nam neq́ue ueterum monachorū traditioni erant assuefacti, neque præ hyemis acerbitate, quæ ob naturam loci semper ibi solet euenire, in solitudine fortasse ætatem agere non poterāt. Inter monachos autem, quos illic uixisse accepi, primas tulit Leo, qui postea ecclesiæ Ancyrę episcopus creatus est: & Prapidius, qui iam licet ualde grandis, in multis pagis munere fungitur episcopali. Præest etiam pauperum domicilio, cui nom Basilias, celeberrimo illi quidem, à Basilio episcopo Cæsareæ Cappadociæ exædificato: à quo & initio nomen accepit, & adhuc retinet.

Monachorum longæuitas. Leo monach. & episcopus. Prapidius. Basilias.

De tripode ligneo, & Imperatoris ex elementorum connexione successuri exploratione, & philosophorum cæde, & astronomia. CAP. XXXV.

SVnt hæc quidem à me de uiris ecclesiasticis, qui tum disciplinam colebant monasticam, eatenus commemorata, quatenus eadem ipsa cognoscere potui. Quo quidem tempore omnes propè philosophi Gentiles extincti sunt, idq́ue hac de causa. Nonnulli eorum qui alijs in Philosophia præstare putabantur, incrementum religionis Christianæ ægrè admodum ferentes, iniuere consilium de prænoscendo, quis esset Valenti in Imperio successurus. Qua de re cum omnia omnis generis diuinandi genera experti fuissent, ad extremùm tripodem ligneum è lauro fabricati, inuocationes dæmonum, & uerba execrabilia pro more suo usurparunt: adeò ut ex coniunctione singularum literarum per tripodis machinam & diuinationem significatarum, futuri nomen extaret Imperatoris. Philosophi igitur cum Theodorum, uirum inter satellites Imperatoris insignem illum quidem & illustrē, sed Gentilem, Imperatorem fieri auidè expeterent, utq́ue ordo literarum usq́ue ad D huius nomini conueniret, in fraudem inducti sunt, dum hac coniectura nixi, Theodorum imperio potiturum expectarent. Quo illorum conatu indicato, extra modum ira exardescere cœpit, quasi saluti suæ insidias comparassent. Ob quam causam tum Theodorus, tum tripodis opifices comprehensi sunt: mandatumq́ue, ut ille igni, hi autem gladio necarentur. Pari ratione omnes illustriores in toto imperio philosophi eadem ipsa de causa extincti. Quinetiam cum Imperatoris ira nullo modo comprimi posset, etiam in eos qui philosophi non erant, sed illorum duntaxat uestitu utebantur, inuidię flamma peruasit: sic ut qui alias artes profitebantur, neque crocotis, neque pallis philosophorum se induere uellent, idq́ue ob periculi metum, ne uiderentur ex eorum numero esse qui uaticinia illa & ritus ad tripodem peregissent. Istam quidem implacabilem Imperatoris iram, atque adeò crudelitatem, addo etiam philosophorum temerarium facinus, philosophis indignum & imprudentem

Philosophi eius ætatis plerique interfecti. Tripodis è lauro fabrefactio, & inde diuinatio. Valentis in Philosophis insignatio.

A dentem conatum, à bene sanis hominibus arbitror meritò damnandum. Nam cũ hac inscitia impulsus, animum induxisset eum interficere, qui esset sibi in imperio successurus, neque uitæ illorum qui diuinatione de ea re usi fuissent, neque eius de quo diuinassent pepercit: quinetiam, uti ferunt, neq; eorum quidem qui tum eodem nomine, si modò illustres essent, appellabantur, uel saltem simile nomen habebant, cuius primæ literæ à Th usque ad D eædem essent. Porrò philosophorũ huc processit amentia, uti crederent in sua situm potestate, ut tum Imperatorem è medio tollerent, tum denuò excitarent. At quamuis eiusmodi res decretis, quæ raro astrorum cursu semel statuta sunt, ascribi deberent: tamẽ oportuerat eum qui esset futurus Imperator, expectare. uerùm si istud consilij & uoluntatis diuinæ opus sit, quid est cur quisquam eas ideo curiosè peruestiget? Nam presensione aut studio humano, quod est à Deo decretum, sciri omnino non potest: quòd si posset, nõ tamen rectum esset existimare eos, homines cum sint, licet omnium sapiẽtissimos, melius quàm Deum posse de rebus cõsilium capere. At uerò si cupiditate illius, quod erat futurum, prænoscendi, eò imprudentiæ ferebantur, ut periculo uelut ante oculos proposito se ultrò offerrent, legesq; olim à Romanis, eo uidelicet tempore cum gentilitatem profiteri, & immolare idolis periculo caruit, promulgatas cõtemnerent, non eadem mente fuere & sententia, qua Socrates: qui cum saluus esse posset, cumq; etiam cicutam, idq; contra æquum & bonum bibiturus esset, reuerẽtia tamen erga leges, in quibus natus educatusq; fuerat, è carcere, etiam cum posset fugere noluit.

Philosophorũ temeritas.

Socratis erga leges reuerẽtia.

De Valentiniani imperatoris in Sauromatas expeditione, & eius in Gallia morte, & Valentiniani Iunioris electione, ac persequutione sacerdotum: orationéque Themistij philosophi, qua magis humanus ac facilis in illos qui ei repugnabant, effectus est. CAP. XXXVI.

B SEd de hisce rebus liberum sit cuique pro arbitratu & iudicare, & dicere. Cum Sarmatæ in loca quædam imperij ad solem occidentem uergentis incursionẽ fecissent, Valentinianus bellum contra eos suscepit. Illi autem de numero militum & apparatu eius certiores facti, legatos ad eum de pace mittunt. Quos cũ uidisset, sciscitatur num omnes Sarmatæ tales essent? A' quibus cum esset responsum, Sarmatum facilè præstantissimos ad eam obeundem legationem uenisse, ira supra modum incẽditur. Atque grauiter uociferatus, Quàm miserè, inquit, actum est cũ subiectis meis, & quàm infeliciter cecidit, ut ad me Romanum imperium deferretur, cum Sarmatæ, gens planè barbara, quorum isti sunt præstantissimi, non cõtenti sint in suis ipsorum finibus uitam agere: sed in meum imperium inuadere, & contra ipsos Romanos denique bellum facere, uel somniare audeant. Qui cùm hoc modo æstuaret, & contenta uoce ista proferret, adeò extra modum eius extendebantur intestina, ut & uenam & arteriã rumperet: magnaq; sanguinis copia effusa, in castello quodam Galliæ è uita exiret, cum iam natus quidem esset annos circiter quinquagintaquatuor, imperium autem præclarè admodum & cũ magno splẽdore gubernasset tredecim. Sexto autem post eius mortem die, Valentinianus iunior eius filius eiusdẽ nominis, à militibus Imperator declaratur. Cuius creationi Valens & Gratianus eius frater, quãuis primò iniquo animo paterentur, quòd milites imperij insignia antè ei tribuerant, quàm ipsi permisissent, non multò pòst tamen suffragati sunt. Eodem tempore Valens Antiochiæ, quæ est in Syria, ętatem degens, maiore odio indies in suæ opinionis aduersarios exardescere, acerbè eos affligere & exagitare cœpit. Cum uerò Themistius philosophus librum ei dedicaret, hortabatur, docebat'que non oportere mirari dissensionem, quæ in ecclesiasticis opinionibus uersabatur, cum multo inferior multoq; minor sit quàm quę extaret apud Gentiles. Nam permultæ apud ipsos sunt opiniones, & dissensionem ob multitudinem dogmatum susceptam, complures cõtentio-

Valentiniani in Sarmatas expeditio, & mors.

Valentinianus iunior Imp. electus.

Themistij pro Christianis oratio.

Gentilium maior opinionũ, quàm Christianorum uarietas & dissẽsio.

tentiones de eiusmodi rebus,& disceptationes excitare necessum est. Siquidem A Deo fortasse uisum sit, ut ipse non facilè nosceretur,& uariæ existerent de eo opiniones, quo singuli magis eum uererentur, cum exquisitam eius cognitionẽ comprehendere non posśint: secum reputantes, quantus sit & cuiusmodi ille quidem, ad cuius cognitionem uenire cogitant.

De Barbaris qui trãs Istrum habitabant, quo pacto ab Hunnis sedibus pulsi, ad Romanos confugerint, ac Christiani facti sint: & de Vlphila & Athalarico, & ijs quæ inter eos acta fuerunt, & quomodo Ariana lue infecti sunt.

CAP. XXXVII.

HAc oratione à Themistio habita, Imperator etsi factus animo aliquantò mansuetior, non tam acerba aduersarijs, ut anteà, supplicia irrogauit: non tamen iram suam contra sacerdotes accensam penitù restinxisset, nisi curæ de Rep. sibi iniectæ fuissent impedimento, quò minus ad eiusmodi scelera suum studium & operam conferret. Nam Gotthi, qui trans Istrum fluuium antè habitabant, & aliis imperabant Barbaris, ab Hunnis inde exacti, in fines Romanorũ uenere. Hæc autem Hunnorum gens Thracibus & Gotthis, qui ad Istrum accolunt, ante hoc tẽpus fuerat omnino incognita. Hiq; omnes minimè intelligebant se uicina inter se loca incolere, propterea quòd lacus maximus inter eos interiectus erat: sed singuli terram quæ lacum attingebat, extremam oram fuisse illius partis orbis in qua ipsi habitabant, & nihil deinceps esse præter mare & aquam arbitrabantur. Verùm fortè fortunâ bos œstro percitus, lacum transmittit, sequitur bubulcus. Qui cum terram trans lacum uidisset, tribulibus suis nunciat. Sunt alij qui dicunt, ceruũ quibusdam Hunnis uenantibus, cum per lacum ab illis fugeret, monstrasse uiam, cuius extrema pars aqua operta fuit. Eos autem lacu transmisso regionem tum ob cœli temperationem, tum ob bonitatem soli ad agriculturam idonei magnopere admiratos, reuertisse, & gentis suæ principi quæ aspexerant nunciasse. Primò igitur exigua militum manu de uiribus Gotthorum fecisse periculum, postea autem cum omnibus copijs illos aggressos prælio deuicisse, & omnem eorum regionem occupasse. Gotthos uerò, quos persequebantur, in Romanorum fines transijsse: & Istro fluuio traiecto, misisse legatos ad Imperatorẽ: pollicitos, esse se de reliquo Romanis socios futuros: sibi concedi, ut quo in loco uellent, habitare possent, orauisse. Eius legatioins principatum obtinuisse Vlphilam episcopum. Quę res cùm ipsis succeśisset ex sentẽtia, libera permissa potestate, Thraciam incoluisse. Haud adeò diu pòst, seditione intestina inter eos conflata, bipartitò diuisos esse. Atque alteri factioni Athalaricum, Phritigernem alteri præfuisse. Prælio igitur inter eos commisso, Phritigernes, re malè gesta, auxilium à Romanis petijsse. Quod cum imperator Valens ei conceśisset,& milites Romanos qui erãt in Thracia, ei subsidio uenire permisisset, prælio redintegrato, uictoriam consecutos esse, & Athalaricum suo exercitu in fugam uertisse. Atque quò gratiam Valenti referret,& se ei in omnibus rebus amicisśimum fore confirmaret, se eius de fide & religione sententiæ addixisse: persuasisseq; barbaris sibi subiectis, ut eadem sentirent. At uerò non istam solum causam fuisse puto, cur uniuersa Gotthorum gens ad hoc tempus usque Arianis adiuncta sit: sed quòd Vlphilas eorum episcopus, licet initiò ab ecclesia catholica nihil dissentiret: tamen pòst, regnante Constantio, per inscitiam, unà cum Eudoxio & Acacio, utpote ex episcoporum numero qui in concilio Nicæno conuenerant, concilio Constantinopoli habito, interfuit. Qui simul ut eò uenit, dicitur, cùm principes sectæ Arianæ cum eo de religione disseruissent, essent'que polliciti legationem ei apud Imperatorem ex sententia confectam fore, si modò se ipsorum opinioni uellet addicere, uel necesśitate compulsus, uel quòd eam de Deo opinionem meliorem iudicaret, communioni Arianorum se adiunxisse,& totam suam gentem ab

Gotthi ab Hunnis pulsi.

Gotthorũ supplicatio.

Vlphilas episcopus.

Phritigernis uictoria. Athalaricus uictus.

Gotthorũ gẽs cur Arianismo addicta.

Vlphilas Arianus.

B

A tem ab ecclesia catholica separasse. Nam Gotthi ab eo doctore ad pietatem & uerum Dei cultum amplectendum instituti, & per eum ad mansuetiores mores traducti, in omnibus rebus facilè eius consilio paruerunt: pro certo persuasi nihil ab eo uel dici improbè, uel fieri, sed omnia ad utilitatem eorum qui ardenti pietatis studio flagrabant, transigi. Quinetiam maximum dedit suæ uirtutis specimen, infinita pericula pro religione Christiana tum subeundo, cum ijdem ipsi Barbari Gotthi, quos diximus, adhuc religionem Gentilium coluerunt. Primus prætereà fuit qui literas apud eos inuenerit, literasq; sacras in patrium sermonem conuerterit. Quare quòd Barbari prope Istrum omnino sectam Arianam sequebantur, hæc quidem causa fuit. Per idem tempus magnus numerus eorum qui Phritigerni parebant, propter Christum martyrio è medio sublati sunt. Nam Athalaricus, cum Vlphilas multos eius ditioni subiectos ad religionem Christi deduxisset, iniquo animo ferens, perinde quasi auita & patria religio nouata fuisset, eorum cõplures multis ac uarijs mulctauit supplicijs: quorum pars in iudicium adducta, cum uiriliter & magno animo fidem Christi defendisset, interfecta est: pars nulla pro se habita oratione, trucidata. Siquidem fertur, eos quibus huius rei conficiẽdæ negociũ Athalaricus imposuerat, statuã quandam in curru collocatam per singula Christianorum tabernacula circũduxisse, iussisseq; ut eã adorarẽt, eiq; hostias immolarent. Quod cum facere recusassent Christiani, tabernacula cum ipsis hominibus incendio absumpsisse. Porrò aliam cladem hac multo miserabiliorem eodem tempore quoq; accidisse accepi. Nam multi tum uiri, tum mulieres (quarum aliæ pueros secum aduexerant, aliæ infantes recens natos, & adhuc sugentes ubera) uiolentiæ eorum qui ipsos ad sacrificandum compellebant, succumbentes, ad tabernaculũ ecclesiæ q̃ ibi fuit, profugerunt. Qui omnes, tabernaculo illo à Gentilibus incenso, pariter extincti sunt. Non longo tempore pòst, Gotthi ad

B mutuam fuere inter ipsos concordiam adducti: qui insolentia elati, Thraces grauibus afficere incommodis, urbes eorum & pagos uastare cœperunt. Qua re audita, Valens, experientia rei, quantum errasset, edoctus est. Nam cũ putaret Gotthos, utpote semper in armis exercitatos, tum sibi, tum subiectis suis utiles fore, copias tum Romanas contempsit: & pro militibus qui ex urbibus & pagis Romanorum conscribi solebant, aurum exegit. Verùm de spe depulsus, relicta Antiochia, properè Constantinopolim contendit. Quo quidem tempore persecutio ab illo cõtra orthodoxos excitata, sopita est. Mortuo autem Euzoio, Theodorus in eius locum suffectus, Arianis præfuit.

Athalaricus in Christianos sæuities.

Thraces à Gotthis uastati.

Theodorus Euzoij successor Arianus.

De Mauia Saracenorum regina: & quòd Moses eorum episcopus, fœdera quæ inter illos & Romanos rupta fuerant, institutionem à Christianis accipiens, rursus instaurauit: & narratio quædam de Ismaelitis & Saracenis, & eorum dijs, & quomodo à Zacomo, eorum principe, ut Christi fidem amplecterentur, primum inducti sint.

CAPVT XXXVIII.

PEr idem tempus, mortuo Saracenorum rege, rupta sunt cum Romanis fœdera. Nam Mauia eius coniunx imperium illius gentis administrans, Phœnicum & Palæstinorum urbes, usq; ad Aegyptios, qui partem illam quæ Arabium dicitur, incolunt, ad læuam cum Nilum aduerso flumine nauiges, uastauit. Neque bellum erat leue, quale à muliere parari putaretur: sed grauiter, ut ferunt, & inuicto animo ab ea cum Romanis pugnatum est: adeò ut præfectus militum in Phœnicia, à duce omnium equestrium & pedestrium copiarum in Oriente auxilium peteret: duxq; se ad id uocatũ rideret, & eum qui se uocauerat, à pugna abstinere iuberet: & tamen cum expeditionẽ contra Mauiam hostem fecissent, in fugam uerterentur, & ægrè auxilio præfecti militum in Palæstina & Phœnicia salui euaderent. Nam simul ut eũ uenisse in discrimẽ uidit, extra pugnam, id quod ille iusserat, in

Mauiæ reginæ cum Romanis bellum.

ferat, in expeditione illa consistere stultum putauit. Itaque properè occurrit Barbaris, atque ei opportunitatem fugę totius capiendę suppeditauit: illeq; ipse etiam pedem referens, inter fugiendum iaculatus est, & hostes à tergo urgentes telis repulit. Ista quidem cùm multi ex illius loci incolis adhuc commemorant, tū apud Saracenos in cantibus recitantur. Cum autem bellum ingrauesceret, uidebatur necessarium legatos ad Mauiam de pace mittere. Quam quidem fama est legatis respondisse, se nullo modo fœdera cum Romanis percussuram, nisi Moses, qui in solitudine finitima uitam agebat monasticam, uir tum ob piam uiuendi rationem, tum ob signa diuina & miracula ab eo edita insignis, suæ gentis crearetur episcopus. Itaque præfecti militum, qui ista renunciabant, Imperatoris iussu comprehendunt Mosem, & ad Lucium deducunt. Moses uerò, præsentibus magistratibus, & multitudine in unum coacta, Noli, inquit, me creare episcopum: siquidem ne nomen quidem, nedum liquorem episcopalem dignè, ut meretur, uiribus sustinere ualeo. Quòd si uerò mihi hoc munus, cum sim eo planè indignus, Dei uoluntate deferatur, eum qui est cœli & terræ opifex testor, quòd tuas manus sanguine & cruore sanctorum uirorum respersas mihi non impones. Tum Lucius: Si adhuc, inquit, quæ sit mea fides ignores: & tamen me antequam eam habeas perspectam detesteris, iniuriam facis: sin autem de ea ab his qui me falsò insimulant, certior factus sis, nihilominus tamen à me de illa audito, & meorum uerborum tu ipse iudex esto. Imo uerò, inquit Moses, quæ sit tua fides, mihi planè minimè obscurum est: atque cuiusmodi sit, etiam testes sunt episcopi, presbyteri, & diaconi, qui per te in exilium pulsi sunt, & metallorum uenis effodiendis diuexati. Tu igitur has res ignotas existimas, quæ sunt omnino à Christo, & ab illis qui rectè de Deo sentiunt, alienæ? Quæ cum dixisset, iurassetq; se nunquam à Lucio uelle episcopum creari: magistratus Romani reiecto Lucio, eum ad episcopos qui iam tum ætatem in exilio degebant, rectà deducunt. A' quibus Moses creatus episcopus, ad Saracenos se contulit: quibus cum Romanis fœdere coniunctis, episcopatu ibi perfungitur: & perpaucis ibi repertis, qui religionem Christianam profitebantur, multos ipse ad eam profitendam traduxit. Hæc quidem gens ab Ismaele filio Abrahami duxit originē, nomenq; accepit: & ꝓpterea ueteres à ꝓgenitore eos Ismaelitas appellabant. Verùm quo spurij generis maculam, & ignobilitatem Agar matris Ismaelis (serua enim fuit) penitùs obliterarent, se Saracenos, uelut à Sara coniuge Abrahami prognatos nominarunt. Qui genere inde ducto, omnes more Hebræorum circunciduntur, & à carne suilla abstinent, multos'que alios Iudæorum ritus obseruant. Quòd autem omnino eisdem legibus & uiuendi institutis non utantur, uel temporis longinquitati tribuendum est, uel quòd gentibus finitimis permixti sunt. Nam Moyses multis pòst seculis natus, solis Hebræis qui sunt ex Aegypto egresi, leges dedit: & uicini eorum, qui (ut credibile est) ualde erant superstitiosi, auitam uiuendi disciplinam ab Ismaele deriuatam (ex cuius unius præscripto ueteres Hebræi ante leges à Moyse conditas uitam moderati fuerant, institutisq; nō scriptis usi erāt) prorsus corruperunt. Porrò eadem, quæ uicini, dæmonia colentes, eosdem illis tribuentes & honores & nomina, causam cur à patrijs & auitis legibus disciuerint, in similitudinem religionis, quam cum uicinis habebant, transtulerunt. Eòdem accedit tempus longinquū interiectum, quod, uti assolet, alia obruit obliuione, alia ut colerentur perfecit. Postea uerò nonnulli eorum cum Iudęis congresi, didicere, unde originem traxerāt: & ita ad cognitionem reuenere, seq; institutis addixere & legibus Hebręorum. Ex quo quidem tempore hactenus, complures apud eos Iudæorum uiuendi disciplinam secuti sunt. Neque certè diu ante regnum Imperatoris, quo de in pręsentia agimus, fidem Christi receperunt. Ad quam deducti sunt consuetudine sacerdotum & monachorum, sibi genere coniunctorum, qui in solitudinibus uicinis monasti-

Moses eremita ad episcopatum adactus.

Mosis cum Lucio episc. colloquium.

Saraceni cum Romanis fœdere coniūcti, & ad Christianismum adducti. Ismaelitæ, cur Saraceni dicti.

A monasticam colebant disciplinam: homines quidem & pia uita, & miraculis nobilitati. Fertur etiam, id temporis gentem quandam uniuersam ad religionem Christianam traductã, Zocomo eius principe & rectore tali de causa baptizato. Iste cũ sobolis omnino expers esset, ad monachum fama illius adductus uenit, uti cum eo colloqueretur: apud quem de sua calamitate grauiter conqueri cœpit. Siquidem tũ Saracenis, tum omnibus alijs credo Barbaris, liberos procreare permagni æstimari solet. Monachus autem iubet eum bono animo esse: & precibus Deo adhibitis, eum dimittit, pollicitus pro certo eum filium habiturum, si modò in Christum crederet. Vbi uerò Deus promissum re ipsa præstiterat, & filius Socomo natus erat, ipse baptismatis mysterio initiatus est, suosq; subiectos ad idem ipsum induxit. Ex quo tempore hanc gentem & opulentam fuisse, & adeò numerosam, ut tum Persis, tum alijs Saracenis terrorem inijceret. Quomodo igitur Saraceni initio ad fidem Christi deducti fuerint, & quæ de primo eorum episcopo acceperimus, sit à nobis ad hunc modum commemoratum.

Zocomus baptisatus.

Quòd Roma reuersus Petrus, Aegypti ecclesias pulso Lucio obtinuit: & de Valentis contra Barbaros expeditione. CAP. XXXIX.

Concilij Nicæni fautores, qui ciuitates incolebant, animis denuò confidere cœperunt: & maximè omnium Alexandrini, qui sunt in Aegypto. Nam Petro tum Roma cum literis Damasi, quæ & decreta concilij Nicæni, & Petri creationẽ confirmabant, reuerso, ecclesias tradiderunt. Lucius autem inde eiectus, Constantinopolim nauigauit. Valenti uerò, ut est uerisimile, curis implicato, uim in istos inferendi otium minimè suppetebat. Nam simul ut uenit Cõstantinopolim, apud populum tum in suspicionem, tum in odium uocatus est. Siquidẽ Barbari & Thraciam populati, & usque ad suburbia progresi, iam ipsa urbis mœnia, nemine pro-

Lucio eiecto Petrus suffectus.

B hibente, oppugnare aggresi sunt. Quibus de rebus ciues grauiter animis commoti, imperatori, quòd non restitit hostibus, sed bellum gerere distulit, crimini dabãt: disipabantq; rumorem, hostes ab illo ad urbem deductos fuisse. Tandem uerò cum ludis Circensibus interesse uiderent, palàm contra eum, utpote reip. salutem contẽnentem, uociferari, & arma postulare cœperũt, ut illi ipsi cum hoste cõfligere possent. Itaque Valens his affectus contumelijs, ad bellum cum Barbaris faciendum proficiscitur: minaturq;, si redeat, se populum tum harum contumeliarum causa, tum quòd antè Procopio tyranno se adiunxerant, probè ulturum.

Constantinopolis à barbaris uexata.

Valens inuitus contra barbaros profectus.

De sancto Isaacio monacho, & eius in Valentẽ uaticinio: & quòd fugiens Valens, ac in domuncula quadam delitescens, ibidem incendio extinctus animam efflauit. CAP. XL.

Egredienti illi ex urbe Cõstantinopoli obuiam fit Isaacius monachus, uir cum alijs in rebus spectatus, tum in periculis pro Deo contemnendis egregius, sicque eum affatur: Redde, ô Imperator, orthodoxis, qui fidem à concilio Nicæno traditam seruant, ecclesias, quæ illis abstuleris, erisq; in bello uictor. Imperator autem ei uehementer stomachatus, iussit comprehendi, inq; custodia teneri usque ad reditum, quò pœnas pro facinore admisso ab eo sumeret. Cui respõdens Isaacius: Non es, inquit, reuersurus, nisi ecclesias reddideris. Quod quidem ita euenit. Nam ut primùm cum exercitu egressus est, Gothi qui cum eo erant, ab hostibus in fugam conuersi, pedem retulerunt. Ille autem abscedens, relicta Thracia uenit Adrianopolim. Cum uerò non longè abesset ab hostibus, qui in loco tuto castra posuerant, celerius aliquanto, quàm debuerat, prælio cum illis congreditur, antè animo neutiquam complexus uel quo modo, uel uersus quam partem exercitum instrueret. Quare equitatu eius disperso, & armatis in fugam coniectis, hostes eum persequuntur: ille inter fugiendum de equo desiliens, cum paucis qui eum comita-

Isaacij ad Imp. pro Christianis uerba.

Valenti interitum prædicit.

Valentis dignus interitus. bantur, in quandã paruam domum uel turrim correpsit, ibíq; delituit. Barbari au- A
tem currunt post eum, quo hominem comprehendant: & paulò longius insequen
tes, domum, in qua erat, prætergressi sunt. nam haudquaquam suspicabãtur, eum
ibi latitare. Iam uerò cum maior pars Barbarorum eum locum prçterijsset, & pauci
iam à tergo reliqui essent, quidam eorum qui erant cum Valente, tela rursus in eos
qui fortè pertransibant conijciunt. Illi ea de re clamare, Hîc Valens est. Quod cum
illi qui propius fortè aberant, audiuissent, clamore cum antè tum pòst sublato, his
qui erant proximi rem significabant: adeò ut breui hostes, qui longius abessent, au
diuerint, in unumq; omnes celeriter conuenerint. Domo igitur circumsessa, & ma
gna lignorum strue comportata, ignem inijciunt. Flamma autem secundo uento
fortè delata, totam materiem peruasit, paritérq; res in domo repositę flammã con-
ceperunt: quæ & Imperatorem ipsum, & eius comites incendio absumpserunt.
Mortuus est igitur Valens circiter quinquagesimum ætatis suæ annum, cum iam
tredecim annos unà cum fratre, tres autem posteà imperium administrasset.

SEXTI LIBRI FINIS.

AMPLISSIMO VIRO, AC REVERENDO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO, DOMINO LAMBERTO HANKART, COENOBII GEMBLACensis Abbati dignissimo, Domino ac Mœcenati suo unicè colendo, S. P. D.

QVàm necessaria sit omnibus Christianis, in primis autem hominibus religio-
sis, Historiæ sacræ cognitio, non est, Abbas dignissime, cur scięti tibi multis de- B
clarem, cum tu, ut integritate uitæ, ita & rerum ecclesiasticarum cognitione ma
ioribus tuis laudatissimis pulcherrimè respõdeas. Itaque cum celeberrimus
typographus Arnoldus Birckmannus à me petijsset, ut ultimos hosce tres li-
bros Hermiæ Sozomeni, quos Historiæ ecclesiasticæ recens interpres Ioannes Christo-
pherson, reliquis omnibus iam translatis morte præuentus absoluere non potuit, ex Græco
in Latinum conuerterem: dandum hoc Birckmanni erga me beneuolentiæ, dandum mani
bus Christophersoni, dandum denique Reipub. ecclesiasticę putaui. Accepi igitur hanc pro
uinciam, & eo quidẽ libentius, quòd inspecto exemplari Gręco per Christophersonum emẽ
dato, intelligerem, illum non æmulandi studio sed, syncero ueritatis amore ductum, post su-
periores eius interpretes hoc opus de integro transferendum suscepisse. Nã cum tribus prę-
stantissimis manu descriptis exemplaribus, Vaticano dico, Veneto ac Florentino potitus
esset, facta eorum ad exemplar uulgatum diligenti collatione, passim deprauata correxit, lu-
xata restituit, defecta suppleuit. quibus remedijs destitutas aliorum translationes, multis in
locis truncas ac laceras, in multis absurdas ac falsas esse, nemo negare potest. Sed de Chri-
stophersoni laudibus plura dicent, qui in opus uniuersum præfaturi sunt. Ego illius industria
magnopere adiutus, in hisce tribus libris conuertendis præstiti quod potui: ac spero meam
operam studiosis non ingratam fore. Cæterùm cum ignorem, quo consilio ille in declarã-
da suæ translationis præstantia usurus fuerit. mihi placuit exemplaris Græci diuersitates, ut
ab illo accepi, ad calcem uersionis meæ subijcere: partim, ut lectori fidei meæ constet ratio:
partim, ut ex his paucis colligat studiosus, quantum lucis ad ueritatem toto opere Christo-
phersonus attulerit. Hoc igitur quicquid est opellæ meæ, Reuerẽde Pater, gratitudinis er-
gò tibi dedicare placuit: non solum quòd ijs te non difficilem præbueris, qui me ignotum ti
bi commendarunt: uerùm etiam quòd instructissimæ Bibliothecæ tuæ copiam mihi tam be-
nignè feceris. Sed te quidem studiosis libenter benefacere, minus mirum est: cui ut natura
ad humanitatem propensa, ita etiam professionis institutum diligentius contigit. Fuit enim
hoc uestro ordini ab ipso inde Benedicto quasi patrium, ut in propaganda literarum studia,
uelut in possessionem suam, assiduè prę cęteris incumberet. Quòd quidẽ si non aliũde, uel ex
conuentus uestri historijs abunde patet, in quo uno doctissimi uiri penè infiniti claruerunt,
& supersunt etiamnum hodie nõ pauci: inter quos est is, qui te proximo dignitatis gradu cõ
sequitur, cœnobij tui Prior dignissimus, frater Ioannes à Pastura: cuius eruditissimi Commẽ
tarij in

A tarij in Psalmos Dauidicos, magno pietatis fructu omniũ manibus teruntur. Tu igitur, quod
ad te attinet, ut monasticam disciplinam more maiorum ratam cõseruas: ita etiam prospicis,
ut non solum fratres tui sint quàm eruditissimi, sed etiam ut ueterum scriptorum codices an-
tiqui, quorum magna apud te est copia, ad promouendam Remp. literariam eruditis euol-
uẽdi cõcedantur. eaq; de causa eruditissimũ pientissimũq; uirũ Fr. Ludouicũ Sonbecũ, Bibli
othecæ tuæ præfectum constituisti: qui pro singulari prudentia atq; diligentia sua, tum codi-
ces ipsos in ordinem redigere, tum quid cuiq; uel negandum uel concedendũ sit, pro cuiusq;
dignitate dijudicare potest. Cum itaq; ex usu Bibliothecæ tuæ tantum emolumenti ad stu
dia mea redũdarit, quantũ fauẽte Deo hũanioris literaturæ incrementũ breui publicè decla
rabit: hoc meæ erga te gratitudinis qualecunq; testimonium extare uolui. Non quidem ut eo
me liberatũ, sed ut ad maiora deinceps præstanda tibi obstrictum esse declararem. Cuius
promissi mei sponsor, uti confido, esse non grauabitur idem, qui me tibi commendare digna-
tus est, amplissimus uir ac reuerendus in Christo pater D. Philippus Hosdenius, S. Gertru-
dis Abbas Louanij, & eiusdem uniuersitatis conseruator dignissimus, mihi suo merito sem-
per obseruandus. Ea conditione, si boni consulueris id quod offero, erit cur ma-
gnopere gaudeam. Deus Opt. Max. Amplitudinem tuam semper in
maius ac melius augere dignetur. Louanij, pridie Calen-
das Iunij, Anno 1567.

Tuæ Amplitud. famulus deditiss. Suffri-
dus Petrus Leouardiensis Frisius.

HERMIAE SOZOMENI ECCLESIASTICAE HISTORIÆ LIBER SEPTIMVS.

SVFFRIDO PETRO LEOVARDIENSI FRISIO
Interprete.

Quo modo Romanis, Barbarorum incursu periclitantibus, Mauia suppetias miserit: & quidam
B *ex plebe uictoriam reportarint: item, quomodo Gratianus iusserit suam unicuique*
religionem esse liberam. CAP. I.

VAlentẽ igitur ad hunc modũ extingui contigit. Barbari porrò ui
ctoria elati, Thraciã uniuersam depopulati sunt, & in ipsa demum
suburbia Cõstantinopolis incursiones fecerũt. Rebus tũ in discri *Barbarorum*
men adductis ingenti pręsidio fuere, primùm pauci quidem ex cõ *in Constanti-*
fœderatis Saracenis à Mauia submissi, deinde & ex ipso populo q; *nopol. subur-*
plurimi. Hi enim, quia Dominica Valentis uxor ipsis ex ærario cer *bia incursio.*
tum stipendium persoluebat, ut quisque poterat, armati obuiam hostibus iue-
runt, eosq; facto impetu procul ab urbe fugauerunt. Gratianus interim unà cũ *Dominica Va-*
fratre uniuersum Romanorum imperium adeptus, cum patrui sententiam non p *lentis uxor.*
baret, qua ille pertinaciter istos erat persecutus, qui in religione ab ipso dissenserãt:
omnibus ijs qui illo uiuente religionis ergò in exilium pulsi fuerant, reditum con- *Gratiani ad Im*
cessit: legemq; tulit, ut quisque liberè quamcunque religionem, quemcunque cœ- *perium euecti,*
tum uellet, sectaretur: exceptis Manichæis, Photinianis, & Eunomianis. *pro religio[illegible]*
lex.

Quomodo Gratianus Theodosiũ natione Hispanum, Imperij consortem sibi adoptarit: & quo
modo Orientales ecclesias uniuersas, excepta Hierosolymitana, hæresis Ariana occu-
parit. Tum de synodo apud Antiochiam Cariæ congregata: &
de primatus constitutione tunc facta.
CAP. II.

DEinde cum perpendisset sui esse officij, Barbaros Istri accolas, qui Thraces &
Illyrios infestabant, uindicare: simulq; cogitasset, esse necessarium, subditis
suis ad Occidentem sitis subuenire, pręsertim Alemannis ibi Gallos affligen
tibus: imperij consortem Theodosium Sirmij fecit, ex Iberis Pyrenæos montes ac
colentibus oriundũ, cùm domi nobilẽ, tum rebus in bello sępius p̃clarè gestis illu- *Theodosius*
strẽ; adeò ut & antequàm ad imperiũ adsciscerẽ, subditorũ suffragijs idoneus prin *Gratiano ad*
Imperij cnosor
tium adopta-
tus.

cipatui iudicatus fuerit. Interim uerò adhuc ecclesias Orientales, Hierosolymitana excepta, tenebant Ariani. At Macedoniani cum cæteri, tum ij maximè qui degebant Constantinopoli, post inita cum Liberio pacta, non magnopere contendebant cum his qui Nicæni concilij decreta probabant. Quinetiam oppidatim cum ijs, quasi cum eiusdem opinionis sectatoribus, commertia consuetudinemq́ꝫ colebant. At uerò post legem à Gratiano promulgatam arrepta impunitatis occasione, nunnulli episcopi eius sectæ inuaserunt ecclesias, quibus sub Valente fuerāt exclusi. Atque apud Antiochiam Cariæ congregati decreuerunt, filium non ὁμοούσιον, hoc est consubstantialem, sed ὁμοιούσιον, id est substantia consimilem patri, sicut antea uocarant, esse nuncupandum. Ex eo tempore alij segregati, priuata conuenticula fouebant: alij damnata istorum qui id statuerant contentione atque pugna, ab ijs defecerunt, & constantius adhæserunt illis qui fidem à Nicæno concilio præscriptam profitebātur. Cæterùm inter illos episcopos qui tum promulgata Gratiani lege ab exilio reuersi sunt, quo imperante Valente fuerant affecti, extiterunt qui primatū nō affectarent, quin potius ei concordiam populi præferrent: & Arianæ sectę doctores obtestarentur, ne se desererent, néue dissensionibus ecclesiam diuellerent, quam unicam à Deo & Apostolis traditam, pertinacia & ambitio in multas destraheret. Huius quidem studij & Eulalius fuit, Amasiæ in Ponto episcopus. Fertur enim post reditum offendisse quēdam alium ex Arianis episcopum, præfectum ecclesiæ suæ: esse autem in uniuersum, qui huic auscultarent, ne quinquaginta quidem. sollicitus tamē de sarcienda inter omnes unione, ultro obsecrasse, ut is primatum obtineret, & communi opera ecclesiam gubernaret, quo primatum ipsum haberet quasi præmium seruatæ concordiæ. Verùm ille ut huic nō obtemperauit, ita ne paucis quidem istis, quos habebat, diu præfuturus erat: utpote quòd & hi se reliquis coniuxerint.

Macedonianorū peruicacia.

ὁμοούσιον pro ὁμοιούσιον.

Ecclesiam unicam à Deo institutā, dissensionibus in multas distrahi.

Primatus studium.

A

De his qui propter sanctum Meletium & Paulinum Antiochienses episcopos, contenderunt: & de iureiurando propter episcopalem sedem facto. CAP. III.

B

EAdem tempestate cum & Meletius ex dictæ legis uigore Antiochiam Syriæ reuersus esset, mira quædam in populo suborta est contentio. Etenim superstite adhuc Paulino quem Valens imperator ob pietatem (sicuti diximus) ueritus, exilio mulctare nō ausus fuerat, erāt qui Meletium illi in episcopali sede uellent esse consortem. His dum Paulini fautores refragantur, & Meletij ordinationem, ut per episcopos Arianos factam, criminantur, qui pro Meletio stabant, ui perfecerunt id quod studuerant. Etenim cùm multitudine essent non contemnenda, in una quadam ecclesia suburbana, in episcopali solio illum collocarunt. Tumultuantibus igitur utrinque factionibus, cum præsens expectaretur seditio, admirabile quoddam concilium obtinuit, ut ad concordiam reducerentur. Sic enim hinc inde conuentum est, ut iureiurando illos adstringerent, qui uel ad episcopatū inibi administrandum habebātur idonei, uel in eius expectatione essent (qui omnes, præter Flauianū, numero quinqꝫ erant) quòd neqꝫ ambituri sint, neqꝫ electione facta suscepturi episcopatum istū, quàm diu uel Paulinus, uel Meletius in uiuis esset: quinetiam concessuri sint, ut alterutro eorum mortuo, alter episcopatum solus obtineat. Iureiurando igitur in has conditiones dato, uniuersa fermè plebs ad concordiā rediit: paucis aliquot, inter quos Lucifer erat, adhuc obluctantibus, ob id quòd Meletius à diuersæ sectę fautoribus ordinatus esset. His rebus ita peractis, Meletius Constantinopolim concessit, quo tempore & alijs episcopis eôdem congregatis necessarium uisum est, ut Gregorius Nazianzo Constantinopolim traduceretur, eiusqꝫ urbis episcopatus illi committeretur.

Meletij ab exilio reditus.

Paulino suffectus Meletius.

Iusiurandum propter episcopalem sedem factum.

A *De imperio Theodosij magni, & quomodo per Ascholium Thessalonicæ episcopum sacro baptismate tinctus sit: & quid aduersus illos decreuerit, qui ex præscripto concilij Nicæni religionem non propagarent.*

CAP. IIII.

SVb hoc tempus Gratianus, Alemannis Galatas occidentales adhuc infestantibus, ad paternam imperij sortẽ reuersus est, quã ipsi fratriq; ipsius gubernandam reliquerat: cum prius Illyrios & Orientis imperium Theodosio commisisset. Res autem illi ex uoto contra Alemannos, ut & Theodosio contra Istrum accolentes Barbaros confecta est. Illos enim bello subegit, hos in amicitiam populi Romani supplices recepit: à quib. acceptis obsidibus firmata pace, Thessalonicam uenit. Ibi morbo correptus, cum per Ascholium eius urbis episcopum fidei mysteria edoctus esset, Christo initiatus fuit, & conualuit. Ille enim, cui id auitum erat, ut secundum Niceni concilij præscripta Christum coleret, Ascholio delectabatur, qui hãc doctrinam tueretur: gaudebatq; tum sibi adiutorẽ contigisse bonum, & planè (ut numero dicam) ad quamuis officij sacerdotalis functionem accommodatum. Gaudebat etiam Illyrios uniuersos ab Ariano dogmate esse synceros. Sciscitatus porrò de cæteris nationibus, comperit, ad Macedoniam usq; inter sese ecclesias consentire, & omnes ex æquo cum patre Deum uerbum & Spiritum sanctum uenerari: reliquas deinceps illinc Orientem uersus omnes tumultuari, ita ut populus in uarias sectas distraheretur, maximè aũt Constantinopoli. Considerans igitur fore consultius, ut ipse prius suam de religione confessionem subditis suis ederet, ne opprimere uideretur eos, si repentè religionem suscipiendam præciperet, nulla lege circunscriptam: legem ex urbe Thessalonica populo Constantinopolitano irrogauit. Considerabat enim istinc, uelut ex arce totius imperij, etiam reliquis urbibus breui tempore notum fore rescriptum suum. Eo autem declarabat, se uelle, ut uniuersi
B subditi eam religionem amplecterentur, quam Petrus Apostolorum princeps Romanis ab initio tradidisset, quamq; tum temporis Damasus Romæ, & Petrus Alexandriæ episcopus conseruarent: & ut illorum duntaxat ecclesia diceretur catholica, qui Trinitatem diuinam æquali honore colerent: qui diuersum sentirent, eos hæreticos appellari, intestabiles esse, ac supplicio affici.

Theodosius baptisatus à morbo conualescit.

Theodosij pro religione catholica lex.

Ecclesia catholica quæ.

Hæretici qui.

De Gregorio theologo, & quòd illi ecclesias tradiderit Theodosius, eiecto Demophilo, et ijs qui filium Patri consubstantialem non esse docebant. *CAP. V.*

HAc lege lata, non multò pòst Constantinopolim uenit. Tenebant aũt illic adhuc ecclesias Arij sectatores, quibus præerat Demophilus: Gregorius uerò Nazianzenus præsidebat ijs qui Trinitatem consubstantialem profitebantur. Is in exigua quadam cellula cœtum suum colligebat, quæ per quosdam suæ fidei homines tum ipsi, tum ijs qui consimilem religionem amplectebantur, in domum precatoriam constructa erat. Sed eadem postea templum urbis effecta fuit præ cæteris illustre: estq; non solùm structuræ elegantia & maiestate, sed & euidẽti quoque diuinæ apparitionis utilitate conspicuum. Etenim diuina uis manifestè hîc apparens, tum per se, tum per somnium sæpe multis, qui & morbis & uarijs rerum casibus affligebantur, opem tulit. Creditum autem est, hanc esse sacram uirginem Mariam, Christi matrem. in huius enim honorem templum extructum conspicitur. Porrò hanc ecclesiam Anastasiã appellant (quod nomen resurrectionem significat:) ob id, ut ego quidem puto, quòd Nicæni concilij dogma Constantinopoli per diuersa docẽtium potẽtiam collapsum iam, atq; (ut ita dicam) intermortuum, per Gregorij prædicationem hîc resuscitatum sit, ac reuixerit. Seu potius (ut à quibusdam audiui, qui se rem ueram referre asseuerabant) quòd congregato ad concionẽ populo, grauida mulier è sublimi porticu delapsa hîc expirarit: eademq; factis super ipsa cõmunibus omniũ precibus reuixerit, & unà cum fœtu saluata sit: ideoq; ex miraculo diuinitùs edito deinceps istã appellationem locus ille sortitus fuerit.

Anastasia templum, unde dictum.

fuerit. Atq; hac quidem de re eiusmodi rumor etiam hactenus durat. Imperator autem per nuncium Demophilo præcepit, ut aut ex Nicæni concilij decreto religionem propagaret, & populum ad concordiam reduceret: aut ecclesijs excederet. Ille uerò conuocato populo, mandatum Imperatoris exposuit, & in posterum diem se extra urbem concionaturum significauit: quandoquidem, inquit, diuina lex iubet, ut si uos ex hac urbe pellant, fugiatis in aliam. Hæc cùm præfatus esset, deinceps extra urbem concionatus fuit: & unà cum eo Lucius, qui ab Arianis quondam Alexandrinæ ecclesiæ præfectus fuit, qui expulsus, exul (ut dictum est) Constantinopolim concessit, ibiq; moratus fuit. Postquam igitur ecclesiam Demophilus reliquisset, ingressus Imperator preces fudit: & ex eo tempore, qui consubstantialem trinitatem profitebantur, templa recuperarunt. Erat autem hic annus, quo Gratianus quintum, Theodosius primum Cons. fuerunt, quadragesimus scilicet, ex quo Ariani ecclesias occuparant.

Demophilus cum Lucio extra urbem concionantur.

Consubstantialis assertoribus templa restituta.

De Arianis, & item de Eunomio tum florente: & de libertate S. Amphilochij, qua ille in oratione ad Imperatorem usus est. CAPUT VI.

ADhuc autem isti, quia numero pollebant, Constantij atq; Valentis præiudicio freti, securius conueniebant, ac de Deo, eiusq; essentia publicè disputabãt: & ut Imperatoris animum pertentarent, eos subornabant, quos in aula suæ sectæ fautores habebant. Rebantur enim se obtenturos id quod proposuerant, cùm ea considerarent quæ sub Constantio acciderant. Quæ quidem res & Ecclesiç catholicæ sectatoribus formidinem ac sollicitudinem incusserat: qui tamen non minimè & hinc metuebant, quòd considerarent quantum esset Eunomij in disputando acumen. Hic enim non multò antè ob controuersiam quam cum clericis suis, imperante adhuc Valente, Cyzici habuerat, ab Arians discessione facta, priuatus agebat in Bithynia, e regione Constantinopolis, ac frequens ad eum populus traijciebat: multiq; aliunde confluebant, partim ut illum pertentarent, partim ut eius doctrinã cognoscerent. Huius rei fama ad Imperatorem quoq; permanarat, qui iam conueniendi eius desiderio tenebatur. Ceterùm imperatrix Placilla eum studiosè deprecando cohibuit. Nam cùm Nicęni concilij doctrinam ipsa fidelissimè conseruaret, metuebat, ne (quod consentaneum uidebatur) maritus colloquio circunuentus, in illius sententiam deflecteret. Vigente autem adhuc utrinque huiusce contentionis studio, episcopis ijs qui Constantinopoli uersabantur, palatiũ Imperatoris salutandi gratia (ut moris erat) frequentantibus, etiam senex quidã cum his unà uenisse dicitur, ignobilis oppidi sacerdos, simplex, ac nullo rerum usu tritus, sed in diuinis apprimè cordatus. Cùm autem cæteri candidè admodum ac religiosè Imperatorem consalutassent, etiam sacerdos senex ipsum consimiliter salutauit: filio uerò Imperatoris qui patri assidebat, æqualem honorem nõ exhibuit, sed propius accedens, ueluti puero, Salue (inquit) fili. simulq; caput illi digito demulcebat. Commotus igitur ira Imperator, & quasi ob iniuriam filio factam indignatus, quẽ ille non æqualiter honorasset cum patre, foras exturbari cũ contumelia senem iussit. Ille uerò cùm raptaretur, conuersus: Ad hunc, inquit, modum Imperator existima, & cœlestem quoq; patrẽ excandescere in eos, qui filium cũ patre non æqualiter honorant, & genitore inferiorem nuncupare audent. Delectatus hoc dicto Imperator, senem reuocat: & ueniam precatus, uerè illum locutum esse confitetur. Firmior itaq; factus, eos qui ab hoc diuersum sentirent, nõ admisit: contentiones etiam & conuentiones in foro habere uetuit: & ut de essentia ac natura Dei solito more disputare tutum deinceps non esset, effecit, lata in eam rem lege, & constituta pœna.

Eunomij in disputando acumen.

B

Placilla imperatrix orthodoxa.

Amphilochij cũ Imperatore παῤῥησία.

Theodosius orthodoxã fidẽ amplexus.

De secundo uniuersali concilio, unde, & quam ob causam conuocatum sit: & de recusatione Gregorij theologi. CAP. VII.

Concilium II. ab Imper. conuocatum.

BReui deinde concilium episcoporum sibi consentiẽtium conuocauit, partim ut Nicæni concilij decreta confirmarentur: partim ut ordinaretur aliquis, qui Constanti-

A Constantinopolitanę sedis episcopatum administraret: partim etiam, quòd existimaret eos qui Macedoniani appellantur, cum Ecclesia catholica posse conciliari. Nam & hos quoq;, ut qui grauiter admodum, quantũ ad huius quidem doctrinę quæstionẽ attinet, à catholicis dissiderent, conuocauit. Conuenerunt igitur ex his qui Trinitatem consubstantialem profitebantur, circiter centum & quinquaginta: ex ijs qui Macedonij sectabantur hæresim, sex ac triginta, quorum plurimi ex ciuitatibus ad Hellespontum sitis erant. His præerant Eleusius Cyzici, & Marcianus Lampsaci episcopus: cæteris uerò Timotheus Alexandrinæ sedis antistes, non ita pridem defuncto fratri suo Petro suffectus: & Meletius Antiochiæ episcopus, qui nuper admodum Constantinopolim ob Gregorij ordinationem uenerat: & Cyrilius episcopus Hierosolymorum, ductus tum pœnitentia, quòd antea Macedonianæ opinionis sectator extitisset. Cum his autem erant Ascholius Thessalonicensis, & Diodorus Tharsensis, & Acacius Berœensis: qui quidem omnes cum decreti in Nicæno concilio confirmati approbatores essent, eos qui cum Eleusio erant obtestabantur, ut suæ sententię subscriberent: in memoriam illis redigentes ea, quę ad Liberium per legatos Eustachium Syluanum ac Theophilum scripsissent, & contestati essent, ut diximus. Cæterùm illi cùm se nunquam filium patri consubstantialem asserturos palàm affirmassent, quamuis diuersa confessioni suæ apud Liberium factæ dicerent, recesserunt: & eos qui in urbe secum sentiebant, scripto monuerunt, ne concilij Nicæni decretis subscriberent. Reliqui ergo Constantinopoli remanentes consultabant, cui'nam potissimùm istius urbis cathedra committeretur. Dicitur autem Imperator Gregorium, ob uitam atque doctrinam admiratus, dignum censuisse hoc præsulatu: eius'que iudicium concilij quoque partem maximam, quę integritatem uiri suspiceret, approbasse. Ipsum etiam Gregorium ab initio statuisse primatum ecclesiæ Constantinopolitanæ suscipere: sed B postquam sensisset, quosdam, præsertim ex Aegyptijs esse refragaturos, fuisse auersatum. Proinde mihi cùm in omnibus alijs hunc sapientissimum uirum, tum in præsenti hoc negocio non minimè mirari subit. neque enim propter eloquentiam fastu intumuit, neque inanis glorię causa principatũ affectauit eius ecclesiæ, quam ipse susceperat tum, quum interitus periculo illa laboraret. Siquidem reposcentibus episcopis depositum reddidit, nihil de multis laboribus suis, nihil de periculis conquestus, quæ sustinuit, dum cominus pugnaret cum sectis. Atqui dolere nulli poterat, illum manere Constantinopolis episcopum, quia alius ibi tum nõ erat: præsertim cùm etiam Nazianzi alius episcopus ordinatus esset. Nihilo minus tamen synodus & patrias leges, & ecclesiasticam ordinationem obseruans, quod dederat, à uolente recepit, nihil reuerita uiri tanti prærogatiuam. Quanquam autem Imperatori ac sacerdotibus ista consultatio, uelut ob rem maximi momenti suscepta, unicè cordi esset: insuper'que mandaret Imperator, ut diligens fieret inquisitio, quo uir inueniretur quàm maximè probus & integer, cui amplissimę ac regiæ urbis summum sacerdotium concredi oporteret. Synodus tamẽ idem propositum non habuit. singuli enim ex necessarijs suis aliquem cupiebant ordinari.

Macedoniani.

Cyrillus à Macedoniano errore cõuersus.

Macedonianorum pertinacia.

Gregorius Cõstantinopolitanæ ecclesiæ primatũ recusat. Gregorij sapientia.

De electione Nectarij in episcopum Constantinopolitanum: & cuias fuerit, & quibus moribus. CAP. VIII.

EO tempore Nectarius quidã Tharsensis, è Cilicia splendidissimo senatorij ordinis gradu ortus, Constantinopoli morabatur. Is iam accinctus ad iter in patriam, Diodorum Tharsi episcopum conuenit, ut literas peteret, si quas ille scribere uellet. Meditabatur autem Diodorus, tum fortè secum, quem'nam potissimùm ipse ad electionem tam seriam proponere deberet. & intuitus Nectarium, dignum episcopatu censuit: eiq; statim tota mente addictus fuit, cùm propter caniciem uiri, & uultum sacerdote dignum, tum propter suauitatem morum.

Nectarij mira in episc. Constantinopol. electio.

Itaque

Itaq; uelut aliud agens, eum ad Antiochię episcopum adduxit, commendauit, & ut A illi studeret hortatus est. Hic uerò in negocio serio, ad quod multi uiri spectatissimi suffragijs expeterentur, risit uotum Diodori: nihilominus tamen accitum ad se Nectarium, paulisper adhuc manere iussit. Non multo pòst, cum sacerdotibus nomina eorum, quos ad ordinationem dignos iudicabant, chartæ inscribere Imperator iussisset: ac sibi ipsi ex omnibus ijs, unius electionem reseruasset, alij alios in album retulerunt. quare & Antiochenæ ecclesiæ præsul inscripsit ipse quoq; quos uoluit: quibus omnibus ultimo loco & Nectarium adiecit, in gratiam Diodori. Imperator igitur perlecto inscriptorum catalogo, substitit in Nectario: & intendens mentis aciem, secum tacitè consultabat, impresso ultimæ nomenclaturæ digito: rursus'que ad caput egressus, cunctos ordine percurrit, ac Nectarium deligit. Hoc factū admirantur omnes, ac sciscitantur, quis'nam esset iste Nectarius, & quod sectaretur institutum uitæ, & unde esset? Cognito autem, hominem ne baptizatum quidem esse, multo etiamnum magis admirati sunt insolentiam iudicij in Imperatore. Ignorabat autem id opinor etiam Diodorus: neque enim ausus fuisset sciens, nondum baptizato dare suffragium sacerdotij: sed, ut consentaneum est, quia canus erat, putauit eum iam olim fuisse baptizatum. Facta uerò hæc sunt non sine prouidentia diuina, cùm & Imperator, postquam baptismatis expertem intellexisset, in eadem sententia persiliterit, multis sacerdotibus reluctantibus. Postquam igitur omnes cesserunt, & in Imperatoris calculum consenserunt, baptizatus fuit, & sacri baptismatis conuenienti habitu etiamnum indutus, communi synodi suffragio Constantinopolis episcopus declaratus est. Hæc ita gesta esse multi crediderunt, præmonito diuinitùs Imperatore: quod quidem utrum'ne uerum sit, necne, ego non excutio. mihi tamen persuadeo, absq; nutu diuino nihil accidisse, quod euenit: dum & ad electionis ipsius miraculum respicio, & ea quæ hinc sunt consecuta considero, quo modo ad mansuetissimum & bonum & honestum uirum Deus huiusce sacerdotij functionem transtulerit. Et quod quidem ad Nectarij ordinationem attinet, ita res se habuit, quantum ego intellexi. B

Nectarius baptizatus.

Quibus de rebus in secundo uniuersali concilio statutum fuerit, & de Maximo philosopho Cynico. CAPUT IX.

Decreta post Nectarij electionem.

POst hęc habito conuentu, ipse Nectarius & alij sacerdotes, Nicæni concilij fidem ratam esse habendam, & uniuersam hæresim abrogandam censuerūt: tum ut omnes ubique ecclesiæ secundum ueteres canones gubernarentur, utq; episcopi proprijs ecclesijs suis præsiderent, neque extraneas temerè inuaderent. neque se priuatorum tacitis electionibus expectantibus committerent, sicut antea sæpe contigerat, dum persecutioni subiaceret Ecclesia catholica: præterea quæ in unaquaq; cuiusque nationis synodo constituerentur, ut ea quàm rectissima apparerent, ordinarent ac facerent. Adhæc, ut post Romanum episcopum Constantinopolitanus prærogatiuam dignitatis obtineret, utpote qui nouę Romę sedem gubernet. Iam enim non modò hanc appellationem urbs ea adepta erat, senatu'q; & ordinibus ac magistratibus consimiliter utebatur: uerùm & insignia quoque eadem Romano ritu pręferebat, & iura pariter atque honores utrinq; in omnibus congruebāt. Denique Maximum neque fuisse, neque esse episcopum: neque clericos, eos qui ab ipso ordinati essent. Insuper'q; omnia quę uel ab ipso, uel ipsius nomine facta erant, irrita esse decreuerunt. Hunc enim natione Alexandriensem, professione philosophum Cynicum, sed doctrinæ in Nicęno concilio comprobatę studiosum, furtiua electione Constantinopolis episcopum constituerāt ij, qui tunc ex Aegypto conuenerant. Atque hæc quidem ad hunc modum synodo placuerunt: quibus suum suffragium Imperator adiecit, legem'q; addidit, ut rata haberetur fides concilij Nicęni, utq; Ecclesię ubiuis gentium collectę, illis committerentur, qui in substantijs trium personarum, eadem dignitate, eadem'q; potentia pręditarū, unam & eandem confiterentur

Constantinopolis noua Roma.

Maximus philosophus Cynicus.

A confiterentur diuinitatem patris & filij & Spiritus sancti. Hos porrò esse, qui congruerent in fide cum Nectario, Constantinopoli: in Aegypto, cum Timotheo Alexandriæ episcopo: in Orientalibus ecclesijs cum Diodoro Tharsensi, & cũ Pelagio Laodicensi in Syria episcopo: apud Asianos, cũ Amphilochio Iconiẽsis ecclesiæ præsule: in ciuitatibus uerò Ponti, à Bithynia usque ad Armeniam, cum Helladio Cæsariensis in Cappadocia ecclesiæ episcopo, & cum Gregorio Nyssę, & Otreino Melitæ episcopo: in Thraciæ autem Scythiæq; urbibus cum Terentio Tomorum, & Martyrio Marcianopolis episcopo. Hos enim & Imperator quoque uisos, & coràm allocutus approbauit: de quibus & integra constabat fama, quòd suis ecclesijs religiosè præessent. Postquam igitur hæc ita peracta essent, finemq; conciliũ cepisset, cæteri quidem domum quisque reuersi sunt.

Nicæni fidei approbatores episcopi qui.

De Martyrio Cilice: & de translatione reliquiarum sanctorum, Pauli confessoris, & Meletij Antiochiæ episcopi. CAPVT X.

NEctarius autem præceptore Cyriaco Adanorum episcopo officium sacerdotale didicit: cum hoc enim ipso, ut secum aliquãdiu maneret, Diodorum Tharsensium episcopum rogauerat. Inuitauerat & alios multos Cilicas, ut secum morarentur: ex quibus & Martyrium, quem ut medicum familiarem, ita commissorum in iuuentute delictorum conscium habuerat, diaconum ordinare cogitabat: cæterũ Martyrius id auersatus est, indignum se esse ministerio diuino asseuerans, actæq; sibi antea uitæ testem Nectarium ipsum citans. Cui Nectarius: Nunquid ego, inquit, idem qui nunc sacerdos sum, uitam meam hactenus multo magis dissolutè traduxi, quàm tu tuã: cum uel tu ipse id testari possis, qui frequenti intemperantiæ meæ opem persæpe tulisti? Tum ille uicissim: Atqui tu, ô beate, recens baptizatus ac purificatus, & mox insuper sacerdotio auctus es, utraque autem hęc peccatorum expiatoria esse Deus constituit. Ac proinde, ut mihi quidem uideris, tu à
B infantibus iam recens natis nihil differs: ego uerò iam olim sacri baptismatis factus particeps, in usu uitæ meæ semper antiquum obtinui. Atque ille quidem talia causatus, ordinationem nõ admisit: & sanè ego quidem ob eam recusationem hunc uirum laudo, ea'que de causa eum in partem huiusce historiæ retuli. Porrò Imperator ubi cognouisset ea quæ Paulo, quondam Constantinopolis episcopo, acciderant: transtulit eius corpus, & in ecclesia sepeliuit, quam Macedonius eius persecutor extruxerat, quæ'que adhuc de ipsius nomine nomen seruat, augustissima existens ædes, & nobilissima: quæ res multos ueritatis ignaros, uelut & mulierculas, & è plebe complures, suspicari facit, Paulum apostolum hîc esse conditum. Circa idẽ tempus & Meletij reliquiæ Antiochiam translatæ, & iuxta loculum Babilæ martyris conditæ fuerunt. Fertur autem, eas regia continuè uia ex Imperatoris mãdato intra mœnia in ciuitates fuisse receptas, præter cõsuetudinem Romanis usitatam, & alternatis psalmorum cantibus unoquoque in loco honoratas, donec Antiochiam usque transportarentur.

Cyriacus Adanorum episc.

Martyrius diaconi officium recusat.

Pauli confessoris corpus trãslatum.

Meletij reliquiæ trãslatæ.

De ordinatione Flauiani episcopi Antiochiæ, & ijs quæ huius nomine acciderunt, propter datum olim iusiurandum. CAPVT XI.

AC Meletius quidẽ talem ibi sepulturam sortitus est: eligitur uerò in illius locum Flauianus, præter datum iusiurandum. adhuc enim Paulinus in uiuis erat. Ex eo igitur maxima rursus perturbatio Antiochenã ecclesiã corripuit, ac plurimi se à Flauiani communione abstraxerunt, & priuatim sub Paulino conuentum egerunt. Quin & ipsi quoque sacerdotes ob hanc rem inter sese contendebant. atq; Aegyptij quidem & Arabici & Cyprij, uelut ob Paulinum iniuria affectum, stomachabãtur: Syri uerò, Palæstini & Phœnices, tum etiam ex Armenijs, ex Cappadocibus, ex Galatis, & ex Ponticis plurimi, pro Flauiano stabant. Non minimè autem indignatus fuit episcopus Romanus, & cum eo cuncti sacerdotes Occidentales: ac Paulino quidem ceu Antiochiæ episcopo consuetas scribebant epistolas,

Flauianus Meletij successor.

Paulinus.

quas Synodales appellant: ad Flauianum uerò, silentium agebant. Quin & Diodorum Tharsi & Acacium Berœæ episcopos, qui illum ordinarant, reos agebant, & pro excomunicatis habebant. Itaque ut de hisce rebus cognosceretur, scripserunt tum ipsi, tũ Gratianus imperator, in Occidentẽ conuocantes episcopos Oriẽtales. A

Quòd Theodosius concilium agitauerit, ut omnes hæreses in unam cõcordiam redigeret: tum de Agelio & Sicinnio Nouatianis, quid introduxerint: & quòd concilio rursus conuocato, Imperator solos eos receperit, qui Trinitatem consubstantialem profitebantur: qui aliter sentirent, ecclesiis exturbarit.

CAP. XII.

HOc temporis tractu Ecclesiæ catholicæ fautoribus templa recuperantibus, in multis imperii locis tumultus oborti sunt, quòd Ariani se illis opponerent. Theodosius uerò Imperator exiguo post priorem synodum intermisso tempore, uigentium tunc sectarum antesignanos rursus conuocauit, ut aut discerent aut docerent eorum ueritatem, de quibus inter sese contendebant. Sperabat enim se omnes effecturum esse concordes, si communem ipsis de controuersiis doctrinę disputationem proposuisset. Postquam igitur conuenissent (erat autem hic annus, quo Merobaudes iterum, & Saturninus consules erant, & quo Imperator Arcadium filium sibi imperii consortem assumpsit) Imperator Nectarium accersit, & cũ eo de futura synodo communicat: & quæstiones eas quæ hæreses peperissent, ut in disceptationem proponeret, iniungit, quò una fieret credẽtium in Christum ecclesia, & doctrina consona, qua religio conformari debeat. Nectarius igitur priuatim secum meditatus, Agelio Nouatianæ ecclesiæ episcopo, ut in fide secum sentienti, uoluntatem Imperatoris aperuit. Ille uerò, qui ut uitæ sanctimoniam operibus repræsentabat, ita in uerborum argutiis ac lenociniis minimè exercitatus erat, sibi considerandum proponebat, si quid facto opus esset: sin uerò disputãdum foret, uirum producebat ex lectoribus suis tunc unum, nomine Sysinnium, sed cui postea idem episcopatus est commissus, ratione & oratione præstantem, qui sacrorum librorum explicationes exactè calleret, & uariam eorum cognitionem haberet, quæ tum ab Ethnicis, tum ab Ecclesiasticis autoribus conscripta erant. Qui quidem uir etiam hoc articulo rectissimè consulere uisus, autor fuit, ut fugerent institutas cum sectariis disputationes, utpote rixarum atque pugnarum fomites. Sed ex ipsis quærerent, reciperent'ne eos qui ante Ecclesiæ distractionem interpretes ac doctores fuissent Scripturæ sacræ? Etenim si horum testimonia reiecerint, inquit, à suis ipsorum consortibus explodentur. Sin autem sufficere eos ad controuersias decidendas arbitrabuntur, produci oportet illorum libros. Certò enim sciebat, ueteres, qui coæternum cum patre filium cognouerant, ausos non fuisse dicere, illum ex aliquo principio duxisse originem. Cum igitur & Nectario id se rectè habere uideretur, & Imperator edoctus cõsilium collaudasset, animos sectariorum pertẽtabat, quid'nam ipsi de ueterum interpretationibus sentirent? Illis ea magnificè laudantibus, ipse palàm uerbis expressis proposuit, num illorum dictis in finiendis quæstionibus staturi sint? & satis'ne locupletes doctrinæ testes eos esse iudicent? Orta & circa hanc quoque rem inter sectarum principes dissensione (neque enim consimiliter singuli de ueterum libris sentiebant) animaduertit Imperator, quòd nudis priuatarum opinionum altercationibus nixi, definitum aliquid pronunciare detrectarent. Quamobrem damnata hac illorum peruicacia, iussit, ut unaquæque secta doctrinæ suæ libellum ipsi porrigeret. Cum itaque huic negocio conficiendo præstitutus dies adesset, cõuenerunt in palatiũ, ꝓ iis qui consubstantialem Trinitatem profitebantur, Nectarius & Agelius: ꝓ Ariana hęresi, Demophilus eius antistes: ꝓ Eunomianis, ipse Eunomius: Eleusius autẽ Cyzici epscopus, pro iis qui uocantur Macedoniani. Acceptis autẽ singulorum libellis, B

Theodosius rursus concilium agitat, ut dißidia ecclesiarum componantur.

Agelius Nouatianus episcopus.

Sysinnius.

Disputationes cum sectariis, ut fomites rixarum, fugiendæ.

A libellis, solos eos approbauit, qui consubstantialem Trinitatem asserebãt: reliquos uerò, ut absurdos disrupit. Ac Nouatianis quidem hinc prçter sententiam nihil accidit, siquidem conformem cum Ecclesia catholica opinionem de Deo habent. Cæteri uerò suis ipsorum sacerdotibus indignabantur, quòd coram Imperatore sibi ipsis inscitè fuissent aduersati: multiq́ʒ cæteris damnatis, ad sententiam approbatam conuersi sunt. Imperator uerò lege lata sanxit, ut sectarij neque conuentus agerent, neque doctrinam fidei profiterentur, neque episcopos aut alios ordinarent: atque ut alij urbibus agris'que expellerentur, alij notarentur infamia, & Reipub. consimiliter ac cæteri, participes non essent: & graues quidem legibus adscribebat pœnas, sed eas non exequebatur. neque enim ut pœnas irrogaret, sed ut metum incuteret subditis suis, studebat, ut sibi in diuinis concordes fierent: siquidẽ & illos laudabat, qui sua sponte conuertebantur.

Theodosius sectarũ libellos oblatos discerpit.

Theodosij lex contra sectarios.

De tyranno Maximo: & quæ illo grassante acta sint inter Iustinam imperatricẽ & sanctum Ambrosium: & quomodo per dolum interemptus sit imperator Gratianus, & Valentinianus unà cum matre Thessalonicam ad Theodosiũ confugerit.

CAPUT XIII.

EA tempestate, dum Gratianus in bello cõtra Alemannos gerendo occupatus esset, bellum mouit ex Britannia Maximus, & in suam potestatem Romanum imperium redigere conatus est. In Italia autem tunc agebat Valẽtinianus, adhuc iuuenis: & Remp. ibidem prçfectus administrabat Probus, uir consularis. Quo tempore Iustina Imperatoris mater Arianæ sectæ fautrix, Ambrosio Mediolanensium episcopo negocium facessebat, & ecclesias turbabat, noua tentans aduersus decreta concilij Nicæni: & studiosè id agens, ut Ariminensis concilij fides præualeret. Cæterùm cum illi aduersaretur Ambrosius, indignata calumniatur eum apud filium, perinde ac si ab eo contumelijs affecta esset. Valentinianus igitur calumnias
B eas ueras esse ratus, matris uindicandæ titulo militum turbam Ecclesiç immittit: qui quidem facto in templum impetu, per uim irrumpũt intrò, & Ambrosium raptant, euestigiò in exilium abducturi. Sed ab ecclesia circumfusa multitudo militibus restitit, & uel mori citius quàm sacerdotem deserere statuit: ex hac causa Iustina maiori etiamnum ira excãduit, & edicto roborari conatus suos uoluit. Accito igitur ad se Beniuolo, qui decretorum scribis tunc præfectus erat, mandauit ut legem quàm ocysimè conderet, in confirmationem fidei per Ariminense conciliũ promulgatç. Quod quidẽ negocium cũ ille uercundè detrectaret, (erat enim fautor Ecclesiæ catholicæ) illa eum precibus urgere, & amplioris dignitatis promissionibus inescare pergit: sed tamen non persuasit. Nam Beniuolus detractum sibi baltheum ante pedes Imperatricis abiecit, ac dixit, Sibi neque præsentem hãc, neque ampliorem aliam ullam dignitatem tanti fore, quam in mercedem impietatis affectaret. Cum itaque in eo persisteret, quod illud nunquam facturus esset: alij reperti sunt, qui ad huiusmodi legis compositionem deseruirent. Mandabat uerò lex ista, ut intrepidè conuenirent, qui eandem sectarentur fidem, quam illi q Arimini, & postea Constantinopoli congregati fuerãt: utq́ʒ illi q aut his ipsis obstitissent, aut Imperatoris legi contraria tentassent, morte mulctarentur. Hçc dũ studet Imperatoris mater, & legem ad usum producere festinat, annũciatur, dolo Andragathij, qui dux erat Maximi, interemptum esse Gratianum. Ille enim Imperatorio curru, quo uehebatur, occultatus, ijs qui præcedebant iniunxerat, ut uxorem Imperatoris in eo esse nunciarent. Gratianus igitur fluuium qui illic erat, inconsideratè transgressus, cum & matrimonium non ita pridem cõtraxisset, & iuuenis esset, ac miro coniugis amore flagraret, prç desiderio eius uidẽdæ nihil prospiciens, in Andragathij manus incidit: & comprehensus, non ita multo post è medio sublatus est, cum annos uixisset plus minus uiginti quatuor, imperasset autẽ quindecim. Iustina igitur tanta accepta clade, iræ aduersus Ambrosiũ cõceptç

Maximi tyrannis.

Iustina Imp. mater Ariana, Ambrosio infensa.

Ambrosius cõtra militũ uim à populo defensus.

Beniuolus officium contra pietatem iniũctũ detrectat.

Gratiani mors.

Maximi in Italiã expeditio.

oblita fuit. Interea Maximus contracto ex Britannis, & finitimis Gallis & Iberis, ac uicinis gẽtibus copiosissimo exercitu, in Italiã tẽdebat, eo quidẽ ꝑtextu, quasi passurus non esset, ut in fide patria & ordine ecclesiastico quicquam innouaretur: uero autem proposito, ut se ipsum tyrannidis existimatione purgaret, ad principatum respiciens. interim & hoc agitans, num qua ratione efficere posset, ut imperiũ Romanum non uiolentia sibi, sed iure uindicare uideretur. Valentinianus ergo temporis necessitate coactus, imperij sui insignia accepit: ac ueritus ne quid sibi accideret, fugiens Thessalonicã uenit, & cũ eo unà tũ mater, tũ Probus Hyparchus. A

De natiuitate Honorij: & quòd Theodosius relicto Arcadio filio Cõstãtinopoli Imperatore, in Italiã profectus sit: & de successione Nouatianorum, & reliquorũ patriarcharum: & de audacia Arianorum: & quomodo Theodosius sublato tyranno, magnificum triumphum egerit.

CAP. XIIII.

Honorius Theodosij F.

INterea temporis Theodosio sese ad bellum contra Maximum præparanti, nascitur filius Honorius. Deinde cum omnia ipsi, quę ad expeditionem necessaria fuerant, ritè confecta essent, relicto Constantinopoli Imperatore Arcadio filio, Valentinianum Thessalonicæ conuenit: Legatos autem à Maximo ad se missos, neque remittebat manifestè, neque admittebat, sed assumpto exercitu in Italiam tendebat. Hoc tempore cum moriturus esset Agelius Constantinopoli Nouatianorum episcopus, suffragio suo suffecit sibi ex presbyteris suis unum Sisinnium: conquerente autem plebe, quod non potius ordinasset Marcianum spectatæ pietatis uirum, commodius se acturum ratus, Marcianum ordinauit, & in ecclesia ad populũ hæc uerba fecit: Post me, inquiens, Marcianum habetis, post hunc uerò Sisinnium. atq; ille quidem non multo pòst quàm hæc dixisset, mortuus est, cum sectæ suę quadraginta annis cum laude præfuisset. Sunt etiam, qui hunc uirum Græcanicarum persecutionum temporibus confessorem quoq; extitisse asseuerant. Non multò pòst Timotheo & Cyrillo uita defunctis, in Alexandrinam sedem Theophilus, in Hierosolymitanam Ioannes succedit. Apud Constantinopolim item Demophilus Arianæ sectæ præses mortuus est, ac Marino quidem ex Thracia accito eius successio committitur: sed postquam Dorotheus ex Antiochia Syriæ Constantinopolim aduenisset, quia is uidebatur magis idoneus, eius sectæ primatum obtinuit. Interea temporis Theodosio in Italiam ingresso, rumores de bello pro cuiusque uotis rati erant. Inter Arianos percrebuerat, quòd multis in prælio fusis, Imperator in tyranni potestatem redactus esset: ideoq;, perinde ac si euentu iam comprobata fuissent ea quæ uerbis ipsi sparserant, cristas erexerunt, & concursu facto Nectarij episcopi domum succẽderunt: id indignati, quòd ille primas teneret in ecclesijs. Atqui Imperatori alea belli ex uoto cecidit. etenim milites quos habebat Maximus, seu metu apparatus aduersus ipsos instructi, seu proditione, tyrannum comprehensum de medio sustulerunt: Andragathius uerò, qui Gratianum occiderat, ubi hoc factum cognouisset, unà cum armis ipsis in pręterfluẽtem fluuium insiluit ac perijt. Bello ad hunc modum finito, ubi Gratianum deinceps, ut erat æquũ, uindicasset, Romam uenit: ac pro uictoria triumphum unà cum Valẽtiniano egit, & ecclesiarum statum per Italiam rectè constituit. Contigerat enim, ut & Iustina moreretur.

Agelius moriturus duos successores constituit.

Timothei & Cyrilli successores.

Demophili successor Marinus.

Dorotheus.

B

Nectarij domus ab Arianis succensa.

Maximi tyranni, & Andragathij interitus.

Iustinæ mors.

De Flauiano & Euagrio Antiochiensibus, & de ijs quæ Alexandriæ contigerunt in euersione templi Serapidis: de templo Serapidis, & euersis alijs templis idololatricis.

CAP. XV.

Flauianus ab auditorib. suis repudiatus.

Euagrius pro Flauiano episcopus.

TVnc temporis Paulino Antiochiæ mortuo, auditores eius Flauianum, ut qui datum Meletij tempore iusiurandum transgressus esset, auersari pergebant, & quidem in dogmate nihil ab illo discrepantes. Constituitur ergo eorum episcopus Euagrius. Quo quidem breue admodum tempus superuiuente, nemo alius hanc successi-

A successionem adimpleuit, obstante Flauiano. Priuatos igitur conuentus agitarũt, quotquot communionem illius recusabant. Per hoc tempus Alexandriæ episcopus templum Bacchi, quod apud ipsos erat, in ecclesiam trãsformauit: dono enim illud ab Imperatore petitum acceperat. Dum autem expurgantur simulachra, dum aperiũtur penetralia, cum ille opportunè deridere studeret mysteria paganorum, hęc ipsa pandebat: ac Priapos, & si quod aliud in secretis penetralibus ridiculum erat, aut uidebatur, publicè in cõspectum proferebat. Ibi & ueritate & nouitate rei gestę consternati Pagani, quiescere non sustinuerunt: sed conspiratione inter sese facta Christianos adorti sunt, & alijs occisis, alijs uulneratis, templũ Serapidis occupant. Erat hoc templum & pulchritudine & amplitudine illustrissimum, in colliculo situm. Hinc igitur uelut ex arce quapiam de improuiso irruentes, ex Christianis multos comprehenderunt, ac tormentis adhibitis, sacrificare coëgerunt: quod q facere detrectabant, eorum alios in crucem egerunt, alios confractis cruribus, alios alijs modis sustulerunt. Cum autem ad multũ tempus durasset hæc seditio, accedunt eos principes, ac legum commonefaciunt, & à bello cessare iubent, ac Serapidis templum relinquere. Præerat autem tunc militum cohortibus per Aegyptum Romanus: cæterùm Euagrius Hyparchus Alexandriæ præfectus erat: qui quidem cum nihil proficerent, Imperatori factum indicarunt. Illos interim qui in templo Serapidis erant, animosiores faciebat, tum quòd eorum scelerum quæ hactenus perpetrarant sibi conscij essent: tum quòd Olympius quidam in habitu philosophico cum ipsis esset, ac persuaderet, non oportere negligi ritus patrios: sed æquum esse uel mori pro his, si res postularet. qui quidem cũ ob eiecta simulachra cõspiceret eos esse consternatos, hortatur ne à religione sua deficerent, asserens imagines ac statuas nihil aliud esse quàm materiam corruptibilem, ac proinde ad nihilum potuisse redigi: inhabitasse autem his uirtutes quasdam, & eas iam in cœlum auolasse. Atque ille quidem talia docens, ac turbam Paganorum secum habens,
B in templo Serapidis morabatur: Imperator uerò annunciatis his quæ acta erant, Christianos eos qui sublati erant, beatos pronunciauit, ut qui martyrij præmium consecuti essent, pro doctrina sua periclitati: interfectoribus autem ueniam concedi iussit, ut accepti beneficij reuerentia promptius ad Christianismum conuerterẽtur. Cæterùm templa q̃ Alexandriæ erant, quoniam seditionum fomites populo existerent, euerti uoluit. Fertur itaque, ijs quæ ab Imperatore de hisce rebus rescripta fuerant, in publico recitatis, magnos à Christianis clamores fuisse sublatos, propterea quòd ille statim ab initio paganos culpę argueret: & ex hinc metu correptos eos qui templum Serapidis tenebant, in fugam sese coniecisse: & ab eo tempore Christianos eum locum recuperatum obtinuisse. Olympius denique, ut audiui non multò antea, concubio noctis eius, post quam superueniente die hæc transacta sunt, subaudiuit quendam in templo Serapidis Alleluia canentem: & quoniam foribus clausis, & constante quiete neminem conspiceret, sed solam tantummodo uocem audiret eundem Psalmum modulantem, præsagium intellexit: & clam omnibus templo Serapidis egressus est, & nauigium fortè nactus in Italiam traiecit. Fertur porrò, dum templum hoc expurgaretur, aliquot ex literis quas Hieroglyphicas appellãt, signo crucis similes, lapidibus insculptas apparuisse: eandemq; scripturam illam ab his qui eius periti erant, interpretatam fuisse, uitam superuenientem. Quam quidem rem multis paganis prębuisse causam suscipiendi Christianismi, cum & alia scripta testarentur hoc templum tum finem esse habiturum, cum hic character apparuisset. Ac templum quidem Serapidis hoc modo euersum, & non ita multò pòst in ecclesiam Imperatori Arcadio cognominem reformatum fuit. Adhuc autem in quibusdam ciuitatibus pro templis suis alacriter pagani dimicabant: uelut in Arabia Petræi & Aeropolitæ, in Palæstina Raphiotæ & Gazei, in Phœnicia ij qui Heliopolin incolunt: in Syria po-

Bacchi templũ in ecclesiã redactum.

Priapi in mysterijs reperti.

Serapidis templum.

Euagrius Hyparchus.

Olympius paganorum erroris assertor.

Christianorũ interfectorib. à Theodosio parsum cur.

Alleluia in Serapidis tẽplo auditur, nemine qui caneret, conspecto.

Hieroglyphicæ literæ, crucis signo similes.

Serapidis templum in ecclesiam cõuersum.

Paganorum pro tẽplis suis dimicationes.

tissimùm uindices templi Apamiæ, quæ colitur ad Axium fluuium: quos quidem ego intellexi ad protectionem templorum suorum frequenter auxilijs usos hominum Galilęorum, & collectorum ex pagis Libano uicinis: ac demum ad tantã prorupisse audaciam, ut etiam Marcellum, qui eius prouinciæ episcopus erat, interficerẽt. Hic enim cum iudicaret, illos nõ alia ratione facilius à priori superstitione posse conuerti, templa, quę, in urbe & in pagis habebant, euertit: & certior factus, in Aulone (is est tractus Apameorum prouincię) templum esse amplissimum, militibus aliquot ac gladiatoribus assumptis, aduersus istud contendebat. Cui cum appropinquasset, extra telorum iactum ipse restitit: erat enim pedibus debilis, & neque pugnare, neque hostem uel fugare uel fugere poterat. Militibus deinde ac gladiatoribus in destruendo templo occupatis, ex paganis quidam, intellecto quòd ille ibi relictus esset solus, ea ex parte qua locus pugna uacabat egrediuntur, & ex improuiso adorti eum corripiunt, & rogo iniectum interimunt. ac in præsentia quidem clàm id habuerunt. Sed postquam temporis progressu proditi sunt, filij Marcelli patrem uindicare studebant. Quanquam synodus eius gentis id fieri prohibuerit: æquum non esse censens, uindictam sumere de huiusmodi morte, pro qua gratias agere deceret tum ipsum illum qui mortuus erat, tum cognatos & amicos eius: utpote qui, ut pro Deo moreretur, dignus habitus esset. Atq; hæc quidem ita se habuerunt.

Marcelli episcopi mors.

Aulonis templum.

Quomodo & quam ob causam exauthoratus sit sacerdos ille, qui pœnitentibus præesse solet: tum historia de modo pœnitentiæ. CAP. XVI.

HOc tempore presbyterum qui pœnitentibus deputatus esset, esse non amplius passus est omnium primus Nectarius ille Constantinopolitanæ ecclesię episcopus: quem omnium fermè ecclesiarum præsules imitati sunt. Quid autem hoc sit, aut unde originem sumpserit, aut quam ob causam sublatum fuerit, alij fortassis aliter referunt. Ego autem quid mihi uideatur, explicabo. Etenim cum prorsus non peccare, naturæ sit humana diuinioris: pœnitentibus autem, quamuis frequenter deliquissent, ueniam dare Deus iusserit, & ad impetrandam denique ueniam confiteri peccata necessarium sit: odiosum, ut credibile est, sacerdotibus ab initio uisum fuit, tãquam in theatro, audiente Ecclesię multitudine, delicta pronũciare. Presbyterum itaque aliquem uitę integritate quàm maximè spectabilem, secretorum etiam tenacem ac sapientem, huic officio præfecerunt: eum accedentes q peccarant, acta uitæ suæ confitebantur. Ille uerò, pro cuiusque delicto, quid aut facere singulos, aut luere oporteret, interminatus, absoluebat, ut à se ipsi commissorũ pœnas exigerent. At Nouatianis quidem, quos pœnitentiæ nulla cura tangit, isto nihil opus fuit: in cæteris autem sectis, in hunc usque diem durat. Sollicitè autem in Occidentalibus ecclesijs, & maximè in Romana seruatur: ibi enim manifestus est pœnitentium locus. Stant autem in eo mœsti, ac ueluti lugentes: finitoq; demum Dei sacrificio participes non facti, quorum participes fieri puros Dei cultores fas erat, cum planctu ac lamentatione semet ipsos in terram pronos abijciunt. Tum ex aduerso lamentabundus episcopus accurrens, consimiliter humi cum eiulatu collabitur: ac tota denique ecclesiæ multitudo lachrymis suffunditur. Post hæc episcopus primus exurgit, ac iacentes erigit: & quantum satis est, pro peccatoribus pœnitentiam agentibus precatus, eos dimittit. Priuatim deinde sponte sua quisque uel ieiunijs, uel lotionum ciborúmue abstinentia, uel alijs quibus iussus est, semetipsum affligens, tempus expectat, in quantum episcopus præstituit. Elapso demum præfinito die, pœna iam quasi debito quopiam exoluta, à peccatis absoluitur, & populo in ecclesia coniungitur. Hæc Romani sacerdotes, ab ipso inde exordio etiam ad nostram usque memoriam custodiunt. In ecclesia uerò Constantinopolitana presbyter pœnitentibus deputatus, hoc munere functus est, donec mulier quædam nobilis, ob peccata quæ confessa erat, ab

Pœnitentiarius presbyter à Nectario sublatus.

Pœnitentiarij presbyteri institutio.

Nouatiani pœnitentiario nullo usi.

Pœnitentium ritus in Occidentalibus ecclesijs.

A erat, ab hoc presbytero ieiunare ac Deo supplicare iussa, & ob eam ipsam causam in templo morata, se ab homine diacono constupratam prodidisset. Hoc enim cognito, uulgus, ut ob contumeliam Ecclesiæ illatam, indignabatur, acerbissimisq; calumnijs premebantur sacerdotes. Nectarius itaque perplexus, quod nam remediũ huic infortunio adhiberet, stupratorem istum diaconatu priuauit: & cõsulentibus quibusdam, ut unicuique liberum permitteret, prout sibi ipse conscius esset & cõfideret, ad mysteriorum communionem accedere, pœnitentiarium illum presbyterum exauthorauit. quod quidem ex eo tempore porrò in ritum uindicatum fuit, iam tum (ut opinor) ipsa uetustate, & ei coniuncta grauitate atq; seueritate, in promiscuam ac dissolutam uitam paulatim delabi incipiente. Siquidem antea, ut ego existimo, minora erant peccata, tum ob uerecundiam eorum qui sua ipsorum delicta ipsi enunciabant, tum ob seueritatẽ eorum qui iudices eius rei constituti erant. Hac porrò de causa Theodosium Imperatorem equidem conijcio, prouidentem Ecclesiæ honori ac dignitati, edicto cauisse, ne mulieres, nisi liberos haberent, & annum sexagesimum excessissent, diurnum ministeriũ ullum susciperent, secundum apostoli Pauli expressum mandatum. Illæ uerò quæ caput ornarent, ecclesijs exturbarentur: & episcopi, qui has ipsas admitterent, episcopatibus suis priuarentur.

Matrona quædam pœnitẽtiarii in templo cõpressa.

Vitæ seueritate sublata, dissolutio morũ subsecuta.

Theodosij lex, de mulieribus ab ecclesiasticis officijs arcendis.

Quomodo extra imperij Romani fines exulare Theodosius magnus Eunomium iusserit. & de Theophronio, eius successore: & de Eutychio ac Dorotheo, & secta eorum: deq; his qui appellantur Psathyriani, & quomodo Arianorum secta in diuersas factiones distracta sit: & illi magis uniti sint, qui degebant Constantinopoli. CAP. XVII.

SEd hæc quidem suo iudicio quisque hîc expendat. Porrò Imperator Eunomium extorri exilio tum condemnauit. Hactenus enim Constantinopoli moratus, uel in suburbijs uel in domibus priuata conuenticula fouebat, & libros quos conscripserat edebat, multosq; uerbis in sententiam suam inducebat: ita ut intra breue tempus frequens eorum populus esset, qui sectam ab ipso denominatam amplecterentur. Sed ille multo post exilium elapso tempore mortuus, in patria tandem sepulturam sortitus est. Erat ea Cappadocum pagus Dacora, eratq; adscripta territorio Cæsareæ ad Argæum sitæ. Theophronius autem, qui illo præceptore eisdem opinionibus imbutus erat, & ipse quoq; Cappadox, dogma eius tuebatur: & cum Aristotelica doctrina mediocriter exercitatus esset, accõmodata ad cognoscendos ipsorum syllogismos rudimenta reliquit, quę de Exercitio mentis inscripsit. Cæterùm in absurdas disputationes prolapsus, ut accepi, in ijsdẽ cum prę ceptore opinionibus permanere dignatus non fuit. Nam cum rebus nouãdis studeret, ex uerbis Scripturæ sacræ usitatis contendit, quòd Deus, quia futura prospiceret, præsentia sciret, præterita meminisset, sui similis semper nõ esset: utpote qui pro ratione futuri, præsentis ac præteriti scientiam mutaret. Ob hanc doctrinam cũ ne Eunomianis quidem ferendus uideretur, ab eorum ecclesia explosus, de se Theophronianos appellatos peperit. Non lõgè aũt pòst etiam Eutychius quidam Constantinopoli, sectator Eunomij, sui nominis hæresim reliquit. Etenim cũ quæreretur, an nouissimam horam sciret filius: & ad negationem huius, ea quæ in Euangelijs dicuntur, nempe quòd eam solus pater sciat, opposita esse uideanẽ: confidenter asseuerabat, ne huius quidem scientiæ expertem esse filium, ut qui sine defectu cuncta accepisset à patre. Hanc sententiam cum non reciperent ij qui tum sectæ erant antistites, ille seipsum à cõmunione segregauit: & ad Eunomiũ, qui tum in exilio degebat, profectus est, cũ iam diaconus & alij anteuertissent, ex urbe Constãtinopolitana missi, ut illũ uel accusatione, uel (si opus foret) disputatiõe subuerterent: Eunomius edoctus ad quid uenissent, Eutychij sententiam approbauit, & in orationis cõmunionẽ cũ illo uenit: cũ quidẽ inter ipsos fas nõ esset, in orationis

Eunomij exilium.

Idem in patria sepultus. Dacora.

Theophronius, eiusq; scriptu et hæresis.

Theophroniani. Eutychij hæresis.

B

communionem uenire cum his qui aliunde adueniunt, nisi literas apportent, quę ipsos in opinione cum hisce conuenire declarent, per notas quasdã epistolis inscriptas, quas alij non intelligant. Non multo post hanc controuersiam Eunomio defuncto, is qui apud Constantinopolim eius sectæ antistes erat, Eutychium rejciebat, offensus illi ex inuidia: quòd illius, qui ne clericus quidem erat, cum sententiam studiosè oppugnaret, quæstionem soluere nequiret. Ex hinc ergo Eutychius, cum ijs qui secum sentiebant, in peculiarem sectam segregatus fuit. Eius porrò cõtrouersiæ quæ de sacro baptismate mota fuit, constans rumor tum ipsum hunc, tum Theophronium authorem arguit. Atque hæc quidem ego ex ijs quæ comperi, ad compendiariam earum causarum noticiam conscripsi, ob quas diuisi sunt Eunomiani, omnes enim controuersias exponere quę hac de re motæ sunt, prolixum fuerit, ac mihi nequaquam facile: siquidem ne peritus quidem sum eiusmodi disceptationum. Eadem ferè tempestate inter Arianos Constantinopolim incolẽtes est exorta quæstio, Vtrum'ne, antequam filius esset, (cum apud ipsos, hũc ex non existentibus esse, in confesso sit) potuerit appellari Pater Deus? Ac Dorotheus quidem, qui in locum Marini Antiochia accitus præerat huic sectę, quia nomẽ Patrium relatiuum esset, antequam filius existeret, patrem non appellari Deum pronunciauit: Marinus uerò contrarium affirmabat, & etiam non existente filio, semper esse patrem asseuerabat: seu quòd ita sentiret, seu quòd obniteretur Dorotheo, qui in gubernanda illorum ecclesia ipsi prælatus esset. Ex hac igitur causa in duas partes plebs diuisa fuit. & cum Dorotheus unà cum sectatorib. suis, in ijs templis quæ tenebat, persisteret: Marinus extructis alijs, separatim conuentus agebat. Cognominabãtur aũt isti tum Psathyriani, tũ Gothici: Ac Psathyriani quidẽ, propterea ꝙ Theoctistus quidã Psathyropola (est aũt psathyros tenuis cuiusdã placentæ genus) opinionẽ istam impensè defenderit. Gothici uerò, ꝙ & horũ episcopus Selinas eiusdem opinionis fuerit. nam hunc uniuersi propemodum barbari sectati, B illum conuentum frequentabant: morigeri enim Selinæ erant ut quàm maximè, cum is & amanuensis & successor Vlphilæ ipsorum quondam episcopi, & in ecclesia ad docendum idoneus esset, non modò patria ipsorum lingua, sed etiam Gręca. Non multo pòst oborta de primatu controuersia inter Marinum & Agapium, quem sectatorum suorum episcopum apud Ephesum crearat, modò non bellũ inter sese gesserunt, defendentibus Agapium Gothis. At fertur quidem hac de causa multos ibi clericos de præsulum suorum ambitione conquestos, ad ecclesiæ catholicæ communionẽ reuertisse. Hoc igit̃ modo Ariani ab initio segregati sunt: atq; etiam nunc, in quibus ciuitatibus sunt, separatim congregantur. Eos uerò qui Constantinopoli degebant, triginta iam tum & quinq; annis inter sese rixatos, in concordiam postmodum redegit ipsorum sectator Plinthas, uir consularis, tum equestris tum pedestris exercitus præfectus, qui tum in aula Imperatoris potentissimus erat. Atque illi quidem, cum in unum conuenissent, decreuerunt, hanc quęstionem deinceps in controuersiam nunquam esse uocandam: & hæc quidem postea sic acta sunt.

Deus an pater appellari potuerit ante filium natũ, noua Dorothei & Marini contentio.

Psathyriani. Gothici. Theoctistus. Selinas episc.

De primatu controuersia. Agapius.

Plinthæ studio Arianorũ dissensiones compositæ.

Quòd Nouatiani aliam etiamnum hæresim ex se produxerint, eorum qui appellantur Sabbatiani: item de synodo Sangariana. & de festo Paschali traditio, seu expositio historica. CAP. XVIII.

Nouatianorũ de festo Paschatis dissensio. Sabbatiani. Sabbatius.

DVrante eodem hoc imperio, etiam Nouatiani inter sese de festo Paschali disceptantes, aliam sectam eorum qui Sabbatiani appellantur, constituerunt. Sabbatius enim presbyter à Martiano ordinatus unà cũ Theoctisto & Macario, cum compresbyteris secutus eos qui Pasucomæ conciliũ agitarant sub Valente Imperatore, uolebat festum Paschatis more Iudæorum celebrari: & cum ab ecclesia defecisset, in initio quidem, partim quasi sui exercendi gratia secederet (integerrimè enim uiuebat) partim quasi animaduerteret quosdã mysteriorum cõmunione

A nione indignos, excusabat: sed postquam in rerum nouandarum studio deprehensus esset, tum uerò de ordinatione eius plurimū cōquerebatur Marcianus, & Satius erat, inquiens, in spinas imponi manus, quàm in ipsum, sæpius exclamabat: & quoniam in diuersam multitudinem sibi distrahi ecclesiam cōspiceret, suæ sententiæ episcopos Sangarum conuocauit, (est is locus Bithyniæ, non procul ab Helenopoli ad mare situs) quò postquā conuenissent, Sabbatium accersiuerūt: & quoniam offensæ suæ causam reddere postulatus, diuersitatem festi causaretur, suspicati illum hæc primatus desiderio confingere, iusiurandū ab eo exegerunt, quod episcopatum nunquam suscepturus esset. quod quidem cum ille cum iuramēto professus esset, illi hanc causam dignam non esse rati, ob quam communio distraheretur, decreuerunt ut omnes in una concordia, & in eodem cœtu simul perdurarent, utq; unusquisque festum hoc utcunque uellet celebraret. Eaq; de re canonem conscripserunt, quem ἀδιάφορον, hoc est promiscuum appellarunt. Atque hæc quidem ita Sangariano concilio placuerunt. Ex hoc autem tempore Sabbatius Iudæos secutus, si non eodem tempore cunctos hoc festum simul celebrare contigisset, præueniens (uti moris erat) ieiunabat, & priuatim ex legis præscripto peragebat Pascha. Sabbato uerò à uespera ad tempus competens in uigilijs ac dignis precationibus uersatus, die postero publicè cum omnibus in cœtu coniunctus, & mysteriorum particeps fuit. Ac primo quidem plebem latuit: sed postquam hinc progressu temporis nobilitatus est, multos imitatores habuit, & maximè quidem Phrygas ac Galatas, quibus est patrium, ut festum hoc modo celebrent. Tandem uerò cum manifestè defecisset, eorum episcopatum assumpsit, qui ipsum sectabantur, sicuti mox suo loco dicetur. Cæterùm mihi quidem mirari subit, tum hunc ipsum uirum, tum eos etiam qui ipsi auscultabant, cur hanc alterationem commenti sint: cum prisci Hebræi, sicuti refert Eusebius, Philone ac Iosepho & Aristobulo,

Sangarum, & ibidem synodus.

Canō adiaphorus.

Phrygum & Galatarum Pascha.

B alijsq; plurimis attestantibus, post æquinoctium uernum Pascha immolarint, cum sol primum duodenarium gradum peragit, quem κριόν, hoc est arietem Græci uocant, ex opposito uidelicet lunæ, decimæquartæ diei cursum perficientis. quando quidem & Nouatiani ipsi in euidentiæ partem asseuerant, quòd neque sibi neque sectę suę antesignano antea id moris fuerit, sed à Pazucomano concilio nuper introductum sit. Quinetiam sectæ suæ fautores in hunc usque diem apud Romam ueterem cum alijs Romanis hoc festum celebrare, quos etiam aliter id celebrasse superiori ullo tempore deprehensum non sit, propterea quòd Apostolorū Petri ac Pauli traditione uterentur. Ad hæc etiam Samaritani, qui Mosaicæ legis æmulatores sunt uel maximi, priusquam noui maturentur fructus, hoc festum celebrare non sustinent. Nouum enim, inquiunt, ipsum hoc festum lex appellat, ut his nondum apparentibus festum celebrare fas non sit: unde præcedere uernum æquinoctium oportere, necessitas ipsa conuincat. Mirum ergo est, istos qui Iudęos in hoc imitantur, non magis probasse antiquitatem, ab ipsis conseruatam. Atqui, ut uidetur, præter hos ipsos, & istos qui per Asiam sunt, Quartadecimanos appellatos, consimiliter cum Romanis & Aegyptijs, etiam ij qui alijs adhærēt sectis, hoc festum agunt: sed hi quidem in ipsa decimaquarta die cum Iudæis feriantur, unde etiam huiusmodi sortiuntur nomen: Nouatiani uerò resurrectionis diem celebrant. Iudæos autem & ipsi sequuntur, & in idem cum Quartadecimanis recidunt: nisi fortè in quartamdecimam diem lunæ prima dies sabbati incidat. tanto enim Iudæis posteriores euadunt, quot dies contigerit sequentem diem Dominicam esse posteriorem decimaquarta lunæ. Montanistæ autem, quos Pepuzitas & Phrygas appellant, peregrinam quandam rationem commenti sunt, secundum quam Pascha celebrant. siquidem eos qui in hoc negocio lunæ cursum curiosè obseruant, reprehendunt: ac dicunt solos esse solares circulos ijs sequendos, qui ista rectè ordinare uolunt: & menses quidem singulos esse triginta dierum

Hebræorum Pascha.

Item Nouatianorum.

Samaritanorum.

Quartadecimani.

Montanistæ. Pepuzitæ.

dierum statuunt: incipere autem diem primam ab æquinoctio uerno, quæ Romanorum more dicatur nona Calendas Apriles, quandoquidē, inquiunt, duo ista luminaria tum creata sunt, quib. & tempora & anni declararentur. Idq; eo demonstratur, quòd luna elapso unoquoque octennio cum sole coniungatur, & utrisque eodem tempore nouilunium contingat: siquidem octennij spacium in cursu lunari nonaginta nouē mensibus, diebus uerò bis mille nongētis uiginti duabus completur: intra quas sol octo cursus absoluit, destinatis unicuique anno diebus trecētis sexaginta, cum quarta insuper unius diei parte. Etenim à nona Calendas Aprilis, ut ab exordio creationis solis ac primi mensis supputant, memoratam in sacris literis decimamquartam diem: & hanc esse dicunt octauam Idus Aprilis, in qua Pascha perpetuò celebrant. Quod si cum hac die dies resurrectionis fortè concurrat, tum proximè sequēti Dominica ferias agunt. Scriptum est enim, inquiunt, A' decimaquarta die, usque ad uicesimam primam. A

Catalogus Authoris scitu dignus, de consuetudinibus apud diuersas nationes & ecclesias usitatis. CAP. XIX.

Atque hę quidem extiterunt circa hoc festum diuersitates. Sapientissimè autē arbitror soluisse subortam olim de eo controuersiam, Victorem, tunc temporis Romæ episcopum, & Polycarpum Smirnensem. Etenim cum Occidētis sacerdotes traditionem Petri ac Pauli non esse contemnendam arbitrarentur, & Asiani se Ioannem euangelistam sequi affirmarent, decreto in communione sancito, singuli ut consueuerant festum celebrantes, à mutua inter se cōmunione nō recesserunt. Friuolum enim, & quidem meritò, iudicarunt, consuetudinis gratia à se mutuò segregari eos, qui in præcipuis religionis capitibus consentirent. Neque enim easdem traditiones per omnia similes, in omnibus ecclesijs, quamuis inter se consentiant, reperire possis. Etenim per Scythiam cum sint ciuitates multæ, unum duntaxat hæ omnes episcopum habent: apud alias uerò nationes reperias, ubi & in pagis episcopi ordinantur, sicut apud Arabes ac Cyprios ego comperi, & apud Nouatianos ac Montanistas eos qui degunt in Phrygia. Diaconi apud Romanos hactenus non plures sunt, quàm septem, ad similitudinem eorum qui ab Apostolis ordinati fuerant, inter quos erat Stephanus ille, qui primus martyrium subijt: Apud alios uerò numerus horum promiscuus est. Rursus autem singulis annis duntaxat semel Romæ Alleluia canunt, prima die Paschalis festi, ut à multis Romanis hic hymnus iurisiurandi instar tum audiri tum cantari expetatur. Ad hæc neq; episcopus, neque alius quisquam hîc in ecclesia docet: apud Alexandrinos uerò solus ciuitatis episcopus. Aiunt tamen hanc consuetudinem nō prius inoleuisse, quàm ex quo Arius presbyter de doctrina differens, insolitam introduceret. Nouum & illud apud eosdem Alexandrinos est, quòd episcopus, dum recitatur Euangelium, non assurgat: quod apud alios usquam fieri, equidem neque comperi, neque audiui. Hunc etiam sacrum codicem hîc legit solus archidiaconus, apud alios uerò diaconi, in multis etiam ecclesijs soli sacerdotes: diebus autem solennibus episcopi, ut Constantinopoli, prima feria resurrectionis Dominicæ. Iam illam quæ huic præcessit, quæq; appellatur Quadragesima, in qua populus ieiunat, alij in sex dierum septimanas computant, ut Illyrij, & qui ad Occidentem siti sunt, nec non ut uniuersa Libya & Ægyptus cum Palæstinis: alij in septem, ut Cōstantinopolitani, & nationes circumiacentes usque ad Phœnices: alij sparsim tres intra sex aut septem istas ieiunant: alij, tres Pascha immediatè præcedentes continuant: alij duas, ut Montani sectatores. Imò uerò ne ecclesiæ quidem conuocandæ apud omnes idem tempus ac modus est. Siquidem alij sabbato, consimiliter ac postridie sabbati conueniunt, ut Constantinopoli, & apud alios ferè omnes: Romę autem & Alexandrię non item: apud Ægyptios deniq; multis in ciuitatibus ac pagis, B

In religionis capitibus consentientes, traditionum gratia dißidere, absurdum.

Diaconi apud Rom. non plures VII.

Alleluia semel tantum in anno cantari solitum.

Quadragesima.

Ecclesiæ cōuocandæ diuersus modus.

A gis, præter consuetudinem communiter apud omnes consecratam, sub uesperum sabbato conuenientes, ac iam pransi mysteriorũ participes fiunt. Precibus quoq; & cantibus & lectionibus nec ijsdẽ, nec eodem tempore cunctos uti, inuenire est. Sic enim reuelationem Petri, quam uocãt, à ueteribus ut adulterinam prorsus reprobatam, in ecclesijs quibusdã per Palæstinam adhuc semel singulis annis recitari compertum habeo: nempe in die Parasceues, quam populus admodum religiose ieiunat in memoriam passionis Dominicæ. Eam etiam quam nunc circũferunt quasi reuelationem diui Pauli Apostoli, quam ueterum nemo uidit, monachi plurimùm commendant. Hoc autem durante imperio, nonnulli hunc librũ fuisse repertum asseuerant. aiũt enim, ex diuina reuelatione Tharsi Ciliciæ in ædibus Pauli apostoli marmoream arcam sub terra esse repertam, & in ea fuisse istum librũ. Sed mihi super hoc percontanti, mẽdacium esse dixit Cilix Tharsensis ecclesiæ presbyter, quem quidem uirum multos annos fuisse natum ipsa canicies arguebat. Aiebat autem se nihil comperisse, quòd huiusmodi quicquam apud ipsos acciderit: ac mirari se, si non id commentum sit hæreticorum. Sed de hoc hactenus. Multas autem consuetudines per urbes ac pagos reperias, quas ob reuerentiam uel eorũ qui eas ab initio introduxerunt, uel eorum qui istis successerunt, præuaricari sibi nec licitum, nec tolerandum putent esse ij, qui his innutriti sunt. Quod idem & in hoc quoq; festo hominibus usuuenisse putandum est: cuius gratia in hanc de istis commemorationem digressus sum.

Precum, cantionum & lectionum diuersitas.

Reuelatio Petri & Pauli.

Cilix presbyter.

De incremento doctrinæ catholicæ, & perpetua destructione templorum idololatricorum: ac de exundatione Nili fluuij. CAP. XX.

Diuulsis ita (uti dictum est) ijs quia aliarum sectarum fautores erant, maius etiamnum incrementum capiebat Ecclesia catholica, cum illi accederent plurimi cùm ex discordia inter sese dissidentium hæreticorum, tum uel maximè ex mul-
B titudine Paganorum. Imperator enim, quia animaduertebat superioris temporis consuetudine subditos adhuc ad cultum patrium & religiosos ipsorum locos adduci, statim in imperij initio uetuit, ne hos accederent: ac tandem multos etiam subuertit. Illi itaque templorum defectu, temporis progressu ad ecclesias uentitare consuefacti sunt. neque enim ethnico ritu clàm sacrificare tutum erat: sed capitis & facultatum ablationem pœnæ nomine lex continebat, aduersus eos lata qui talia auderẽt. Ferunt autem Ægypti fluuium tunc solito tardius ad primum exundationis gradum constitisse. Ægyptij ergo indignabantur, quòd non permitterentur secundum leges patrias fluuio sacrificare. Animaduertens autem gentis eius præfectus, eos ad seditionem adornari, Imperatori rem indicauit. Imperator re intellecta: Satius est, inquit, erga Deum permanere fidelem, quàm fluenta Nili, & ex ijs expectatam anni fertilitatem præposuisse pietati. uel nunquam enim fluxerit iste fluuius, siquidem reuerà & excantationibus pellici, & sacrificijs delectari, & sanguinis fluxu inquinare influentes ex diuina Paradiso riuos potest. Cæterùm Nilus haud multo pòst largiter effusus, etiam sublimioribus undas immisit: & postquam ad perfectissimam, ac rarò completam mensuram accessisset, ac nihilominus aqua intumesceret, in contrarium timorem coniecti sunt Aegyptij: ac metus erat, ne & Alexandropolim, quæ Libyæ portio erat, fluuius inundaret. Fertur itaque Alexandriensiũ Paganos, ob hoc ipsum stomachantes quod præter opinionem euenerat, subsannasse, & in theatris exclamasse, quòd fluuius ueluti senex ac delirus eminxisset: ex eo plurimi Aegyptij patria superstitione damnata, ad Christianismum transierũt. Atque hæc quidem, ut comperi, conscripsi.

Ecclesiæ catholicæ incrementum.

Nilo sacrificare interdictũ.

De inuentione uenerabilis capitis diui Ioannis Baptistæ, & quæ eius nomine facta sint. CAP. XXI.

Circa hoc tẽpus Constantinopolim translatũ fuit Ioannis Baptistæ caput, quod Herodias ab Herode tetrarcha petierat. Fertur autem fuisse repertum apud

Ioannis Baptistæ caput Constantinopol. translatum.

monachos

monachos quosdam sectæ Macedonianæ, qui cum primùm Hierosolymis habitassent, postea migrarunt in Ciliciam. Sub eo autem imperio, quod ante præsens hoc fuit, iudicante Mardonio, qui domus Imperatoriæ maior eunuchus erat, iusserat Valens illud Constantinopolim transferri. Itaque illi qui in hoc missi erant, publico uehiculo impositum agebant. Sed ubi ad Pantichium peruenissent (qui locus est Chalcedonis) non ulterius procedere uoluerūt muli, qui uehiculum trahebant: & quidem comminantibus equisonibus, & auriga flagris acriter urgente. Cum autem nihil proficerēt, uidereturq́; cunctis, & ipsi quoque Imperatori, res ea non sine miraculo ac numine diuino geri: sacrum hoc caput in Cosilai pago deposuerunt. erat enim is fortè in proximo, & ad Mardonij huius ditionem pertinebat. Circa hoc aūt tempus, siue Deo, siue ipso propheta exuscitāte, uenit in hūc pagum Theodosius Imperator. Cui quidem, cum Baptistæ reliquias tollere uellet, solam aiunt restitisse Matronam: ea erat uirgo sacra, sed quam sectarentur minister & custos. Cùm autem illa cunctis uiribus resisteret, ratus non esse cogendam, precibus contendebat ut concederet: & postquam grauatè cessisset, irritum fore Imperatori quod conabatur, ex eo rata, quod tempore Valentis acciderat: purpura sua thecam in qua iacebat, caput inuoluens, accipiebat, ac reuersus ante urbem Cōstantinopolitanam condidit, in loco quem Hebdomon uocant, ædificato ibidem in honorem Dei amplissimo pulcherrimoq́; templo: Matronam porrò quamuis frequenter ac multum precatus, & blandis pollicitationibus adortus esset, inducere Imperator non potuit, ut ab opinione sua desisteret: erat enim sectæ Macedonianæ. Quanquam tamen Vincentius presbyter, eiusdem sectæ fautor, qui & ipsam & prophetæ loculos ex æquo uenerabatur, & sacerdotio in hunc ipsum usum fungebatur, e uestigiò secutus est, & cum ijs qui de catholica ecclesia erant, communicauit, cum quidem (uti Macedoniani dicūt) cum iureiurando protestatus esset, se ab eorum opinione nunquam esse recessurum. Sed ille ad extremum id hac adiecta conditione manifestè terminauit, ut si Baptista sequi uellet Imperatorem, & ipse quoq; cum eodem absq; omni hæsitatione conscientiæ communicaret. Fuit autem hic natione Persa: & cum sub imperio Constantij persecutio Christianos affligeret, fugiens unà cum Adda consobrino suo, ad Romanos uenit, atque ipse quidem in clerum allectus est, & ad presbyterij dignitatem procesit. Addas autem uxore ducta, plurimum profuit Ecclesiæ: & filium reliquit Auxentium, uirum erga Deum fide, erga amicos promptitudine insignem, uita integrum, literarum amatorem, & omni gena tum gentilium tum ecclesiasticorum scriptorum eruditione præditum, moribus commodis, licet Imperatori & aulicis familiaris esset, & in bellicis expeditionibus splendidè se gessisset. Verùm illius quidem crebra mentio est tum apud probatissimos quosque monachos, tum apud homines studiosos, qui ipsum familiariter cognouerunt. Matrona uerò usque ad obitum in Cosilai pago uersata est, uixit'que religiosè admodum & castè, & sacris uirginibus præfuit: quarum etiam nunc multas superesse intellexi, quæ mores disciplina per Matronam accepta dignos repræsentent.

Pantichium. *Cosilai pagus.* *Matrona.* *Hebdomos.* *Vincentius presbyter.* *Addas.* *Auxentius.* B

De strangulatione ac interitu Valentiniani adolescentis Imperatoris Romani: & de Tyrannide Eugenij: & de uaticinio Ioannis monachi, Thebaide morantis. CAP. XXII.

AC Theodosius quidem cum Orientale imperium in pace gubernaret, his operam dabat, & studiosè admodum diuinum numen uenerabatur. Interea temporis nunciatur, Valentinianum Imperatorem strāgulatione interijsse. Dicebatur aūt, hanc mortem illi per cubicularios eunuchos, & alios quosdam aulicos, & Arbogasten exercitus præfectum esse structam: ob id, quòd patrissantem in Imperio iuuenem, & ad multa difficilem reperissent, quæ ipsis placuissent. Alij putant, eum sibi ipsi manus intulisse, quòd quædam conatus quæ eius ætatis feruori non

Valentiniani Imp. strangulatio.

A uori non conueniunt, prohibitus fuerit: ac propterea uiuere dignatus non sit, quòd Imperator cum esset, quod uellet facere non permitteretur. Aiunt sanè, hunc adolescentulum ob generositatem corporis, & uirtutum regalium excellentiam, impedìò dignum esse uisum imperio, ut qui magnanimitate ac iusticia patrem superare potuisset, si ad uirilem ætatem peruenisset. Sed is quidem tametsi talis esset, ita perijt. Porrò Eugenius quidam, erga Christianorum religionem nõ syncerè affectus, principatum inuasit, & imperij insignia assumpsit. Putabat enim, se id quod conabatur absque impedimento consecuturum: inductus quorundam uerbis, qui se futura prædicturos pollicebantur, ex uictimarum immolatione, ex uiscerum inspectione, ex obseruatione siderum. Harum rerum studiosi tunc erant cùm alij multi apud Romanos, in dignitate constituti uiri: tum etiam Flauianus tunc temporis Hyparchus, uir eximius, & in rebus politicis prudens habitus, quiq; insuper ex omnis generis diuinationis scientia exactè præscire futura credebatur. hac enim existimatione Eugenium potissimùm perpulit, ut ad bellum sese pararet, cum imperium illi fato destinatum esse asseueraret, & uictoriam ex pugna illi cessuram, & mutationem religionis Christianæ. Atque Eugenius quidem hac spe inescatus, maximum parauit exercitum: & Italiæ portas, quas Romani Iulias alpes uocant, occupatas præsidio continuit, ut quæ per angustias unum duntaxat accessum præbeãt, cum utrinque præruptis scopulis & altissimis montibus communitæ sint. Theodosius interim sollicitus quem'nam exitum habiturum esset hoc bellum, quod contra se susceptum erat: & utrum'ne se ipsum subducere, an uerò ingruentem hostem sustinere oporteret: constituit in hanc rem uti consilio Ioannis monachi, Thebaide morantis, quẽ inibi ob futurorum scientiam celeberrimum fuisse superius dictum est. Itaque Eutropium, ex eunuchis aulicis unum, qui ipsi fidus erat, in Aegy-

B ptum misit, ut, si fieri posset, ipsum adduceret: uel si sequi grauaretur, saltem quid facto opus esset, ex ipso cognosceret. Ille igitur cum ad Ioannem peruenisset, ut ad Imperatorem ueniret non impetrauit: sed reuersus nunciauit illi, quòd & in illo bello uictor futurus esset, & sublato tyranno in Italia moriturus. Quæ utraque fuisse uera, euentus docuit.

Eugenij tyrannis, & expeditio.

Flauianus Hyparchus.

Iuliæ alpes, Italiæ portæ.

Ioannes monachus in Thebaide, uates.

De exactione uectigalium, de Imperatorijs statuis apud Antiochiam deiectis, & Flauiani episcopi legatione. CAP. XXIII.

HOc tempore ob necessitatem belli uisum est præfectis, quibus id ex officio cõpetebat, ut plus solito tributorum à uectigalibus exigerent: cuius rei nomine concitata seditione, populus Antiochenus in Syria statuas Imperatoris & coniugis eius deiecit, & iniecto fune raptauit: emissis etiam contumeliosis uocibus, quales emitti consentaneum est à multitudine grassante. Cæterùm cum Imperator ex Antiochiensibus multos perdere decreuisset, ad solum eius propositi rumorem plebs consternata fuit, & remisso furore pœnitentiam egit: ac perinde ut ob præsentia mala, quæ futura nunciabantur, gemebat ac plorabat: & Deo supplicabat, ut Imperatoris iram mitigaret, cantilenis quibusdam lugubribus ad eam supplicationem usurpatis. Tum etiam Flauianus Antiochiensium episcopus pro ciuibus suis intercedens, offenso etiamnum Imperatore, persuasit adolescentibus qui ad mensam Imperatoriam canere solebant, ut eas pronunciarent cantilenas quæ in Antiochiensium supplicationibus erant. Quo facto, ferunt Imperatorem humanitatis affectu perfusum, & misericordia uictum, confestim iram posuisse, & urbi reconciliatum, lachrymis irrigasse phialam, quam tum fortè manu tenebat. Aiunt porrò, præcedente nocte, post quam succedente die seditio mota fuit, spectrum mulieris fuisse uisum, magnitudine inusitatum, & aspectu horrendum: quod quidem in sublimi per ciuitatis plateas discurrens, aërem diuerberaret flagello horrisono: ut quẽadmodum ad iram feras incitant ij qui ad huiusmodi spectacula operam suam nauant, ita hanc seditionẽ dæmonũ insidijs genius aliqs malus cõmouerit. Ac fuisset

Vectigaliũ exactio Antiochiæ.

Imperatoriæ statuæ deiectæ.

Flauiani episc. stratagema.

Spectrum mulieris per aerẽ discurrentis.

sanè cædes ingens consecuta, nisi iram suam Imperator sacræ supplicationis reuerẽ A
tia motus remisisset.

De libertate D. Ambrosij, qua apud imperatorem Theodosium in loquendo usus est: item de cæde Thessalonicæ facta: denique enarratio aliquot præclare factorum sancti Ambrosij. CAP. XXIIII.

Honorius Cæsar declaratus.

POstquam igitur omnia illi instructa essent, quæ ad bellum necessaria erant, Honorium iuniorem filium suum Cæsarem declarat: Arcadium enim iam antea inaugurauerat. utroque autem filio Constantinopoli relicto, properè cum exercitibus ex Oriente ad Occidẽtales imperij regiones festinabat, sequebaturq; ipsum ingens auxiliarium manus ex barbaris, Istri accolis. Fertur autem, quòd cũ egressus Constantinopoli ad septimum miliare peruenisset, Deo preces nuncuparit in ecclesia illa, quam in honorem Ioannis Baptistæ construxerat: ac petierit, ut expeditionis istius alea tum sibi, tum exercitui suo, tum Romanis omnibus feliciter cadet: & auxiliarem sibi inuocauerit, ipsum Baptistam. Hęc igitur precatus, in Italiam contendit: & irruptione in Alpes facta, primas custodias occupat. Superato autem transitus cacumine, ubi ad descensum peruenisset, uidet planiciem equitibus ac peditibus refertam: & non procul istinc à tergo multos ex hostibus, in uertice montis tum quiescentes. Cum igitur primi transgressi cum hostibus in campo iam pedẽ contulissent, ac pugna acris & anceps mota esset, adhuc autem superesset exercitus, considerans (quantum quidem ad humanas uires attineret) suos, quantumuis cupiant, saluari non posse, siquidem & illi irruerent, qui montis cacumẽ à tergo occuparant, pronus in terram prolapsus orabat, ac Deus eum confestim exaudiuit, sicut comprobauit euentus. Siquidem duces istorum qui montis uerticẽ tenebant, missis quibusdam nunciarunt, se illi auxilio uenturos esse, siquidem apud eum in dignitate futuri sint. Cum igitur nec chartam nec atramentum petitum reperiret, accepta tabula, quam ex astantibus quidam fortè habebat, adsignauit illis pręclari ac digni exercitus prefecturam, quam apud ipsum sint consecuturi, siquidem promissa adimpleuerint. Quocirca & illi accepta hac conditione, Imperatori iungũtur. Adhuc autem neutra parte cedente, sed pugna in campo etiamnum utrinque ęqualiter feruente, ex aduerso in hostes illapsus uentus inusitatus, & qualem antea nunquam cognouimus, aciem eorum disrupit: tela uerò & spicula in Romanos eiaculata, uelut ex solido repercussa, in eorum corpora conuertit, qui emiserant: & scuta eorum de manibus excussa, cum puluere & illuuie aduersus ipsos uolutauit. Nudati itaque armis plerique eorum euestigiò trucidati sunt: plerique ad exiguũ tempus fuga saluati, non multo pòst capti sunt. Eugenius autem ad pedes Imperatoris accurrens, ut seruaretur supplicabat: sed interim dum supplicaret, à milite quopiam capite truncatus est. Arbogastes uerò fugiens, post pugnam sibi ipse manus intulit. Fertur autem, quòd eo tempore quo pugna hęc committeretur, ex eo templo Dei quod erat in Hebdomo, in quo preces fuderat Imperator, egressus dæmon quidam, subreptus in sublime, Ioanni Baptistæ sit conuiciatus, & capitis obtruncationem exprobrarit, magnaq; uoce clamarit: Tu'ne me uincis, & exercitui meo insidiaris? Huic rei q fortè præsentes aderãt, cum magnum esset apud omnes studium de bello uel audire aliqd, uel dicere noui, obstupefacti adnotarunt, eundẽ hũc fuisse diẽ, quo hunc euentum belli extitisse, nõ multo pòst ab his cognouerũt, qui pugnæ interfuerãt. Atq; hæc quidẽ sic esse acta dicũtur. Imperator autẽ sublato Eugenio, cũ Mediolanum uenisset, ad ecclesiã processit, ut oraret. Sed cum iã ad ostium peruenisset, occurrit ei Ambrosius eius ciuitatis episcopus: & apprehensa illius purpura, in præsentia populi, Siste gradum, inquit. homini enim ob peccata prophano, & manus innoxio sanguine commaculatas habenti, fas non est, antequam pœnitentiam egerit, uel sacrum ingredi solium, uel ad diuinorum mysteriorum communionem admitti. Imperator libertatem sacerdotis admira-

Theodosij ad bellum profecturi precatio.

Theodosij preces à Deo exauditæ. B

Ventus hostib. aduersus subitò excitatus.

Eugenij & Arbogastis interitus.

Dæmon Ioanni Baptistæ conuiciatus.

Diui Ambrosij in Theodosium Imperatorem παῤῥησία.

H

A admiratus, cogitationibus conscientiā accusantibus regressus est, pœnitentia compunctus. Erat autem peccati insimulatio huiusmodi. Botherichæ, tum temporis apud Illyrios militum præfecti, auriga, pincernā domini impudicè intuitus, de stupro interpellarat: eaq; de causa comprehensus, in uinculis erat. Instante autē solenni equestri certamine, populus Thessalonicensis illū, uelut ad eam concertationem necessarium, dimitti postulabat. Quod quoniam non impetrabat, in grauem seditionem efferbuit, ac tandem etiam Bothericham ipsum interfecit. Qua re nunciata, Imperator præter modum excanduit: & certū eorum numerum, qui adfuerant, interfici præcepit, ex quo ciuitas multis iniustis cædibus impleta fuit. Siquidē peregrini, qui modò uel adnauigauerant, uel de uia aduenerant, ex improuiso apprehendebantur, fiebantq; miserabiles clades, in quibus & hæc quoq;. Mercator pro filiis suis duobus captis seipsum offerēs, orabat ut filijs seruatis, ipse interficeretur: & in eius facti mercedem, auri quicquid habebat militibus pollicebatur. Illi calamitatem hominis miserati, pro uno ex filijs, quocunque uellet, supplicationem admittunt: duos uerò dimittere, tutum sibi non esse dicunt, ob id quòd numerus deficeret. Pater itaq; utrūq; lamentabundus ac plorans intuitus, neutrius electionē facere sustinuit, sed in cōtinua hæsitatione, donec interficerent ambo, suspēsus mãsit, æquali utriusq; amore uictus. Quin etiã frugi quendã seruū accepi pro domino suo qui ad laniena raptabat, alacriter tūc oppetijsse mortem. Taliū igitur, ac talibus consequentium malorū, ut consentaneum est, Ambrosius Imperatorē insimulans, ab Ecclesia arcuit, & à cōmunione seclusit. Imperator uerò publicè coram ecclesia peccatum cōfessus est: ac toto tempore quod illi ad pœnitentiam præfinitū erat, ut qui lugeret, Imperiali ornatu usus nō est. Quin & legem quoq; illis irrogauit, qui imperialibus mandatis famulantur, ut in tricesimum usque diem supplicia differant, eorum qui ad mortem cōdemnati sunt: ut intermedio tempore imperatoris

B ira mitigari, & placato eius animo misericordiæ locus esse posset. Ab hoc Ambrosio & alia multa præclarè gesta sunt, officio sacerdotali digna: quæ, ut consentaneum est, indigenis solis constant. Ex præcipuis autē eius factis ego & illud quoq; cognoui. Moris erat, ut Imperatores, dum sacris interessent, in sacrario sederent, Maiestatis ergò à populi consortio separati. Ambrosius autem considerans eam cōsuetudinem uel ex assentatione, uel ex ordinis inscitia esse natam, Imperatori in ecclesia locum assignauit ante sacrarij cancellos, ita ut populum Imperator, Imperatorem sacerdotes ordine sedis antecederent. Hanc autem optimam constitutionem Theodosius imperator approbauit, & successores eius corroborauerunt, ac nos cā ex eo usque tempore conseruatam cernimus. Eiusdem uiri huius & illud factum memorabile hoc libro complecti necessarium duxi. Paganus quidam ordine illustris uir, Gratianum conuicijs prociderat, & patre indignum appellauerat, eiusq; rei habito iudicio, capitis damnatus erat. Cumq; iam ad supplicium duceretur, uenit in palatiū Ambrosius, pro illo supplicaturus. Cæterùm cum Gratianus, eorum instinctu qui illi dãnato insidiabantur, distineretur spectaculis uenationū (quales priuatæ delectationis, non publici commodi gratia, Principes exhibere consueuerunt) nec atriensium quisquam illi rem indicaret, quasi opportunum non esset, recessit. Progressus autem ad illam portam, per quam feras introducebant, clanculum se habuit: ac simul cum uenatoribus ingressus, nō antea causam rei agere omisit, neque prius Gratiani & aulicorum eius obsecrationibus cessit, quàm salutiferū suffragium Gratiano extorsisset, quo morti destinatum liberaret. Quinetiam circa legum ecclesiasticarum obseruantiam, & institutionem clericorum sibi commissorum, admodū sedulus erat. Ex multis itaque eius præclaris factis, hęc à me dicta sint: ut intelligatur, quanta apud Imperatores propter Deum loquendi libertate polluerit.

Thessalonicensium seditio. Botherichæ cædes.

Cædes Thessalonicæ miserabiles.

Pater pro filiis se necandum offert.

Seruus pro domino suo.

Theodosij Imp. lex de suspendenda morte damnatorū sententia.

Ambrosij præclarè gesta.

Imperatoris in ecclesia locus ab Ambrosio assignatus.

Venationum spectacula cuiusmodi.

De sancto Donato, episcopo Euoreæ, & de Theotino Scytharum antistite. CAP. XXV.

Donatus episc. & eius miracula. *Chamægephyræ.* HAc memoria multi, multis in locis, per orbem terrarum inter episcopos præclari extiterunt: ut Donatus Euoreę Epiri. quem & alia multa mirabilia fecisse testantur indigenæ, & illud maximè, quòd in draconis interfectione præstitit, qui in Chamægephyris, quas uocant, ad uiam regiam lustrum habebat, & oues & capras, & boues & equos, nec non & homines & alia rapiebat. Neque enim ille uel gladium uel hastam ferens, uel aliud aliquod telum habens, hanc belluam adortus est: sed cum illa eum aduentantem sensisset, & caput, uelut impetum factura, exeruisset, signum crucis aduersus ipsam aëri digito inscripsit, & illi in faciem expuit. *Draco crucis signo, & sputo necatus.* Illa sputo in os accepto, statim concidit: ac mortua iacens, amplitudine non minor apparuit ijs serpentibus, qui uisunt ur apud Indos. Siquidem, ut ego quidem accepi, octo iugis in proximum campum extractam indigenę combusserunt, *Donati sepulchrum.* ne putrefacta aërem inquinaret, & morbos pestilẽtes gigneret. Donato huic sepulchrum est insigne templum, ab ipso denominatum: prope quod etiam fons est aquis uberrimis scaturiens, quem, cum antea non esset, Deus illius precibus exoratus edidit. erat enim is locus prorsus aridus. Nã cũ ille aliquãdo ex itinere huc aduenisset, fertur sodalib. eius aq̃ defectu laborãtibus, effossa manibus terra orasse, & simul ad uotũ aquã uberẽ scaturiuisse, & ab eo tẽpore defecisse nunquã. Sed huius q. *Fons precibus excitatus.* dẽ rei testes sunt, q Isoriã incolunt, pagũ Euoreæ, in quo hæc acta sunt. Eâdẽ memoria Tomiensiũ & reliquę Scythię ecclesiã gubernabat Theotinus Scytha, uir in philosophia enutritus: quẽ ob uirtutẽ admirati Hunni Istri accole, Barbari, Deum Romanorũ appellabant. *Theotinus Scytha, eiusq; miracula.* nam sanè diuinas in eo uirtutes experti fuerant. Fertur enim, quòd aliquando iter per hanc Barbarorum terram facienti, eadem uia obuiam facti sint, qui ad prędicationem adequitabant. Lamentantibus igitur eius socijs, perinde ut qui iamiam essent perituri, ille descendens ab equo orabat: quo facto Barbari, neq; ipso neque comitibus eius, neque equis quibus insidebant cõspectis, præterierunt. B Cũ autẽ crebris incursionibus Scythas infestarent Hunni, quãuis natura essent feri, tamen ad mansuetudinem conuertit, tum conuiuijs, tum muneribus eos liberaliter excipiens. Qua quidem ex re uir quidam Barbarus eum suspicatus esse opulentum, dolo capere statuerat. parato igitur in hoc laqueo ad scutum alligato, sicut in hostes consueuerat, illi dum colloquitur, sublata dextra funem immissurus erat, tanquam eum ad se & ad contribules attracturus. At uerò manus in ipso conatu eleuata, in aëre remãsit: nec antea Barbarus ex inuisibilibus istis uinculis liberatus est, quàm alijs pro ipso intercedentibus, Theotinus Deũ exorasset.

Aiunt porrò, quòd hic in coma nutrienda perseuerarit, & philosophiæ studium uti cœperat, prosecutus, ac tenui uictu usus sit: sumendiq; nutrimenti non semper idem, sed in fame atque siti tempus determinauerit. Philosophi enim erat, opinor, his quoque pro necessitate, & non pro otio locum dare.

De sancto Epiphanio episcopo Cypri, & particularis quædam rerum eius expositio. CAP. XXVI.

Epiphanius Cypri episc. eiusq; miracula. EAdem tempestate metropolitanæ Cypriorum ecclesiæ præerat Epiphanius: quem non solum in rebus politicis ob uirtutes, sed & ob miracula illustrẽ Deus effecit, quæ in honorem eius tum uiuentis, tum defuncti, peragere dignatus est. Defuncto enim, quod uiuenti non contigerat, ad sepulchrum eius etiam adhuc dęmones expelli, & sanationes fieri, fama est. Sed & eo tempore quo uiueret, multa illi admirabilia tribuuntur. Quorum unum, quod quidem nobis innotuit, illud est. Nam cum largus esset in pauperes, & eos qui uel naufragijs uel alijs infortunijs afflicti erant, postquamiam olim suas ipsius facultates insumpserat, exigen- *In pauperes munificentia.* te necessitate, etiam pecunias Ecclesiæ erogabat. Fuerant hæ sanè multæ: undique enim

A que enim multi, quibus opes suas in pios usus conuertere decretum fuerat, & uiuentes illius Ecclesię tradiderunt, & morientes reliquerunt. Cōsiderabant enim quòd ille qui & rerum dispensator, & numinis diuini cultor bonus erat, munera q̃ contulerant, ex ipsorum sententia distributurus esset. Aiunt igitur, quodam tēpore paucis admodum reliquis pecunijs, ecclesiæ dispensatorem indignatum fuisse, & quasi nimis profusum reprehendisse: sed illum ne sic quidem abstinuisse à munificentia sua erga egenos declaranda. Erogatis igitur cunctis, accessit quidam ad domunculam, in qua dispensator habitabat, & crumenam multis nummis aureis refertam dedit. Sed cum neque qui dederat, neque qui miserat, manifestus esset: uidereturq́ meritò insolens hominem quenquam in tantarum pecuniarum largitione se ipsum præbere ignotum, tum uerò omnes rem diuinitùs esse gestam agnouerunt. Quin, quale etiam aliud de ipso referatur, commemorare uolo: quanquam & hoc ab eximio isto Gregorio qui Neocæsariensem gubernauit ecclesiam, indem gestum esse accipio: quod libenter credo. nam propterea diffidendum non est, id consimiliter & ab Epiphanio esse actum. Siquidem nec solus Petrus apostolus mortuum suscitauit, sed & Ioannes euangelista Ephesi, & Philippi filiæ Hierapoli: & eadem à multis tum ueteribus tum nostri temporis pijs uiris esse gesta reperias. est autem huiusmodi, quod dicere uolo. Duo quidam mendici Epiphanium aliquò abeuntem aucupati, hoc agebant, ut ab eo plusculum aliquid auferrēt. itaque eorum alter, cum se humi extendisset, iacebat scilicet mortuus: alter assistens plorabat, qui uidelicet & socij lugeret mortem, & simul paupertatem accusaret, ob quam ne sepelire quidē illum posset. Epiphanius iacenti requiem imprecatus est, & quæ ad funus necessaria forent largitus, lachrymanti, Sepulturam, inquit, procura mi fili, & plorare desine, neque enim resurget nunc. In hoc enim casu, id quod est ineuitabile, & prorsus fatale, generoso animo perferre oportet. Atque hic quidem his dictis transijt. Cum autem nemo iam in cōspectu esset, tum pede iacētem mouens ille qui astabat, ac simul collaudans quòd perquam euidenter mortuum expressisset, Erige te ipsum, inquit, ut ex laboribus tuis hunc lætum consumamus diem. Cæterùm cum ille consimiliter iaceret, & nihilo magis uel clamantem audiret, uel cunctis uiribus obuoluentem sentiret: effuso cursu sacerdotem assecutus, imposturæ suæ certiorem facit, ac plorans & capillos uellicans obsecrat, ut socium resuscitet. Atqui Epiphanius hominem hortatus, ne id quod actum erat, molestè ferret, ab se dimisit. Neque enim quoduis factum Deus simpliciter resoluit: ob id, opinor, ut hominibus fidem faciat, quòd ipsum cuncta uidentem & cuncta audientem decipiant ij, quicunque erga ministros eius sese tales præbent.

Eadē à diuersis gesta.

B *Mendicus morte simulata, uerè mortuus.*

Deum non simpliciter quoduis factū resoluere.

De Acacio Berœæ episcopo: & de Zenone & Aiace uiris illustribus, & ob uirtutem claris. CAP. XXVII.

HÆc ita gesta esse accepi. Ex eo autem tempore & Acacius inter episcopos clarus extitit, qui iam antea Berœæ in Syria episcopus fuerat. Huius & alia facta scripto digna ferri consentaneum est, propterea quòd ad solitariam uitam à puero exercitatus, officio suo præclarè functus sit. Sed tamen illud maximum uirtutis argumentum dedit, quòd omni tempore apertum habuerit episcopale habitaculum, ut & cibi & somni capiendi tempore, tum à peregrinis, tum à ciuibus suis, quibuscunque placeret, liberè conspiceretur. id quod maximè laudo. Nam aut propterea sic uixit, quòd sui fiduciam semper habuerit: aut quòod hoc exercitij genere naturæ procliuitatem ad uitia propensam refrenare cogitarit, ut dum perpetuò se deprehensum iri suspicatur, ab ijs qui ex improuiso superuenirent, in cōtinuis excubijs neque ab ijs deuiaret quę ipsum decebant, & honestis negocijs continuò occuparetur. Eodem tempore etiam clari erant Zenon & Aiax fratres, qui philosophati quondam erant non in solitudinibus, sed in Gaza maritima, quam etiam Maiumam uocant. Ambo autem circa doctrinam fidelissimi extiterunt, ac Deum

Acacij episc. uirtutes.

Cur apertum semper habitaculum episcopale habuerit.

Zenon & Aiax fratres. Maiuma.

uiriliter confeſsi ſunt, adeò ut à paganis ſæpenumero grauiter admodum & immaniter uexati ſint. A Fertur autem Aiax pulcherrimam duxiſſe uxorem, & ter modò cum ea toto tēpore congreſſus, tres ſuſtuliſſe proles. ac deinceps ob huiuſmodi conſuetudinis abſtinentiam ab uxore ſeparatus, ſolitariam duxiſſe uitam, ac duos ex filijs ad rem diuinam & cœlibatum, tertium uerò ad matrimonium educaſſe, moderatèq; & admodum præclarè Botolianam eccleſiam gubernaſſe. Zenon uerò etiam unum iuuenis mundo ac matrimonio cōtempto, diligentiſsimus extitit circa miniſterium Dei. Aiunt eum, imò & nos quoque uidimus, cum Maiumanam eccleſiam gubernaret, iam ſenem, & natum plus minus annos centum, nunquam uel matutinos uel ueſpertinos hymnos neglexiſſe, niſi fortè morbus ipſum impediret: & cum in philoſophia monaſtica uitam traduceret, ex lino texebat ueſtes unica tela: atque hinc tum ſibi neceſſaria acquirebat, tum alijs ſuppeditabat. atque hoc quidem opificium ille ad mortem uſque exercere non ceſſauit, etiamſi propter ſenium reliquis eius gentis ſacerdotibus eſſet ſuperior, ac populo & pecunijs maximè eccleſiæ præeſſet. Horum igitur ego mentionem feci, ut conſtaret, quales eo tempore ſacerdotes extiterint. omnes enim recenſere longum foret, quandoquidem plurimi ex his boni extiterunt. Siquidem Deus ipſorum uitam teſtimonio ſuo comprobauit, cum & orantes promptè exaudiuerit, & miraculis plurimis illuſtrauerit.

De inuentione reliquiarum Abbacuc & Michææ prophetarum: & de obitu Imperatoris Theodoſij magni. CAP. XXVIII.

Abacuci & Michææ prophetarum reliquiæ. *Sebēnus epi c.* *Cela, Cila.* *Baratſatia.* *Theodoſij Imp. mors.*

AB huiuſmodi uiris eccleſia ubique gubernata, ad concordiam, uirtutem ac zelum, populum ſimul & clerum adduxit. Atqui non hæc ſola religionē cohoneſtabant: uerùm etiam Abacuc, & poſt eum non longo interuallo Michęas, inter prophetas primi, circa hoc tempus apparuerunt. Amborum autem corpora (ut intellexi) per diuinam in ſomnis uiſionem indicata ſunt Sebenno, tum temporis Eleutheropolis epiſcopo. B Erat autem nomen eius ciuitatis Cela, quę antea Cila uocabatur, in qua repertus fuit Abacuc: at Baratſatia locus eſt circiter decem ſtadijs ab ea ciuitate diſtans, in quo Michææ ſepulchrum erat. quod monumentum Fidele uocabant indigenæ, ignari quid dicerent, Nephaſa meemana lingua patria appellantes. Satis igitur opportuna & hæc ad Chriſtianæ doctrinæ celebritatem, ſub hoc imperio contigerunt. Theodoſius autem imperator poſt uictoriam de Eugenio obtentam, dum uerſaretur Mediolani, morbo correptus fuit. Recordatus itaque uaticinij Ioannis monachi, ſe moriturum ſuſpicabatur. quare filium Honorium quàm poterat ocyſsimè Conſtantinopoli euocauit: quem poſtquam præſentem cōſpicatus eſſet, melius habere ſibi uiſus eſt, adeò ut & ad equeſtris certaminis ſpectaculum unà cum illo prodiret. Cæterùm cum à prandio ſtatim malè affectus eſſet, iniunxit filio, ut is ſpectaculum abſolueret: ac ſequenti nocte uita defunctus eſt, Obliuerio & Flauiano fratribus Conſulibus.

SEPTIMI LIBRI FINIS.

HERMIÆ

A

HERMIAE SOZOMENI ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER OCTAVVS.

De successoribus Theodosij magni, & quomodo sublatus de medio sit præfectus eius Ruffinus: & de magnarum ciuitatum episcopis, & hæreticorum dißidijs: & Sisinnio Nouatianorum episcopo CAP. I.

AD hunc igitur modum Theodosius, postquam ecclesiam plurimũ auxisset, uita defunctus est, annos natus plus minus sexaginta: ex quibus sexdecim imperauit: successores imperij reliquit Arcadium filium, natu maiorem, in Oriente: Honorium uerò, in Occidẽte: qui quidem utrique cum patre in religione eandem sententiam amplectebantur. Præerat autem tum temporis ecclesiæ Romanæ successor Damasi, Siricius: Constantinopolitanæ uerò, Nectarius: ac Theophilus Alexandrinæ, & Flauianus Antiochenæ, & Ioannes Hierosolymitanæ. Hac tempestate Hunni barbari Armeniam, & nonnullas alias Orientalis imperij partes deuastarunt. Ferebatur autem, quòd eos clanculum in imperij limina introduxisset Ruffinus præfectus Orientis, qui & aliàs affectatæ tyrannidis suspectus erat. Sed hic quidem ob huiusmodi suspicionem non multo pòst sublatus fuit. Nam simulatq; ex bello aduersus Eugenium gesto reuersus esset exercitus, & Imperator (ut moris erat) illi extra urbem Constantinopolitanam occurrisset, milites absq; mora Ruffinum interfecerunt. Ea res occasionem præbuit, qua magis etiamnum cresceret ecclesia. Primùm enim ipsi Imperatores arbitrabantur & patrẽ suum ob pietatẽ ex tyrannis reportasse uictoriam: & Ruffinũ demum, qui ipsorum insidiatus esset imperio ita sine negocio esse sublatum: ac proinde, quæ à præcedentibus Imperatoribus ad ecclesiarum incrementum decreta fuerant, propensius rata conseruabant, & alias donationes de suo adijciebant. Deinde & subditi ad hos respicientes, qui Pagani erant, ad Christianismũ facilius conuertebantur: qui hæretici, ecclesiæ catholicæ accedebant. Quandoquidem Ariani & Eunomiani, quoniã inter sese ob causas prędictas dissidebãt, ubiq; minuebantur. multi enim eos ex mutua inter ipsos discordia de Deo non rectè sentire iudicabant: & ad eos transibant, qui eiusdem opinionis cum Imperatoribus erant. Macedonianos autem Constantinopolis incolas fregit, quòd eo tempore non haberent episcopum: nam ab eo tempore, quo sub Constantio imperatore ab Eudoxio eiúsque fautoribus ecclesijs priuati sunt, sub solis presbyteris ad sequens usque imperium egerunt. Nouatiani uerò, tametsi quosdam ex his turbaret quæstio de Paschate, quam nuper mouerat Sabbatius, maiori tamen ex parte in ecclesia sua cõquieuerunt. Neque enim ijsdem pœnis ac legibus ex æquo cum sectis reliquis obnoxij erant, utpote qui Trinitatem consubstantialem assererẽt: & quod firmius erat, antistitum præstantia ad concordiam exuscitarentur. Nam post Agelij præsidentiam, Marciani uiri boni præsidentiam consecuti sunt: & eo rursus per tempus istud recens mortuo, in episcopatum successit Sisinnius, uir egregius ut quàm maximè, & philosophicorum dogmatum ac Scripturæ sacræ iuxtà gnarus, & ad disputãdum promptus: adeò ut etiam Eunomius, qui ex eo celebris erat, & huic operam dabat, sępenumero congredi cum illo detrectarit. Fuit autẽ uita continens, ut calumnijs non pateret. In ratione uictus erat delicatus & exquisitus, ut ij quibus erat ignotus, fidem nõ haberent, eum sibi posse temperare in tantis uoluptatibus. Moribus erat gratiosis, ac iucundis in cõsuetudine, & eam ob causam Ecclesiæ catholicę episcopis, & ijs qui uel principatu uel eruditione conspicui erant, gratus existebat. Salibus enim ludere cum gratia, ac dicteria uicissim excipere; & utrũq; sine offensa præstare, facetè etiã & ex tẽpore ad obiecta respondere admodũ

B

Theodosij successores Arcadius & Honorius Ff.

Præcipuarum ecclesiarum episcopi.

Hunnorum irruptio.

Ruffinus præfectus, eiusq; interitus.

Christianismi incrementa, et hæresium remißio.

Agelius. Marcianus. Sisinnius, eiusq; uirtutes.

Sisinnij Apophthegmata. opportunè poterat. Proinde interrogatus aliquando, Quamobrē, cum episcopus esset, in die bis lauaretur? Quoniam, inquit, tertium non assequor. Rursus, quoniam assiduè utebatur ueste candida, ex Catholicis quispiā ipsum dicterio perstrinxerat. ad quem ille: Tu igitur, inquit, dicito, ubi nam præceptum sit, atram uestem indui oportere? eo hæsitante, subijciens: Tu quidem, inquit, istud ostendere non poteris. mihi uerò Solomon ille sapientissimus præcepit, inquiens: Sint uestimenta tua semper candida. Quin & Christus ipse in Euangelijs, cùm candida ueste apparuisset, etiam Moysen & Heliam Apostolis in eadem ostendit. Iam & istud quoque lepidè à Sisinnio dictum puto. *In Leontium scomma.* Agebat Constantinopoli Leontius Ancyræ apud Galatas episcopus: qui quidem, quòd ecclesiæ Nouatianæ primatu illic deiectus esset, ad hunc supplicaturus uenerat, ut eum recuperaret. Sed cum hic eum illi non redderet, ipse Nouatianis cōuiciabatur: & indignos appellabat, quibus ius Ecclesiæ concederetur, ut quos pœnitētiam, & speratam diuinitùs humanitatem è medio tollere diceret. Tum Sisinnius: Atqui, inquit, nemo tanta pœnitentia discruciatur, atque ego. Interrogante ibi Leontio, Quamobrem tandem? respōdit, Quòd te aspexerim. Multa etiam alia ab eo opportunè dicta commemorant, & circumferri multos aiunt eius libros haud inuenustos. Magis autem probabatur, quoties uiua uoce diceret, ut qui omnes actionis partes optimè tueretur, cum & uoce, oculis & uultu urbanissimo auditorem abunde mouere posset. Sed qualis hic uir extiterit, hactenus dictum sit: ut hinc intelligatur, qualem ille indolem, educationem, & professionem sortitus fuerit.

De educatione, ratione uictus, consuetudine uitæ, ordinatione magni illius Ioannis Chrysostomi: & quo modo illi obstiterit Theophilus episcopus Alexandrinus. CAP. II.

Nectarij mors, & successor. DVrante hoc imperio, cum defunctus esset Nectarius, essetq́ congregatū concilium, quem nam in eius locum ordinare conueniret: dum alij alios eligunt, nec omnibus probatur idem, tempus extrahitur. Erat autem Antiochiæ ad Orontem presbyter, cui nomen Ioannes, genere patricius, uita integer, ad dicendum ac persuadendum potens, & inter sui temporis oratores excellens, sicut etiam Libanius Syrus sophista testatus est: *Libanij de Ioanne Chrysostomo iuuene testimonium.* qui cum moriturus esset, rogantibus amicis, quemnam sibi uellet esse successorem? Ioannem, dixisse fertur: nisi hunc sacrilegio Christiani surripuissent. Plurimis autem suis in ecclesia auditoribus ad uirtutem profuit, & suam de Deo opinionem instillauit. Siquidem eo quod ipse uitam planè diuinam ageret, ad suæ uirtutis æmulationem auditores excitabat. Ad eandem uerò sententiam secum amplectendam eos insuper facilè inducebat, non quidem quòd arte quapiam aut orationis uehementia urgeret, sed quòd sacrorum librorum ueritatem sincerè explicaret. *Oratio factis ornata, fide dignior.* Oratio enim factis ornata, fide meritò uidetur esse digna. His autem destituta, scurram, & suorum ipsius dictorum reprehensorē, eum qui loquitur, arguit, quamuis magna diligentia doceat. In illo igitur erat, ut ex utroque probaretur. *Ioannis Chrysostomi encomion.* Victus enim ratione sobria utebatur, & uitæ consuetudine exquisita, stilo orationis perspicuo, cum splendore. Nam & natura ipsa habilis erat, & præceptores insuper in exercitijs oratorijs Libanium, in studijs philosophiæ Andragathium sortitus est. *Andragathius.* Cum autem causas in foro acturus, & hoc genus uitæ sectaturus speraretur: ille sacros scrutari libros, & ex præscripto Ecclesiæ philosophari statuerat. Atq; huius quidem philosophiæ magistros illos habuit, qui tū temporis ibi celebrib. lectorijs presidebant, *Carterius. Diodorus Tarsensis.* Carteriū scilicet, ac Diodorum, istum qui Demū Tarsensis ecclesiæ antistes fuit, quem equidē audiui propriarū cōmentationum multos reliquisse libros: direxisse aūt ad literam sacræ Scripturæ interpretationes suas, auersatū uerò speculationes uniuersas. non solus autem ad hosce

uentita-

A uentitabat: sed in eandem secum sententiam pertraxit ex Libanij schola sodales suos, Theodorum quendam, & Maximum. Quorum Maximus postea Seleuciæ apud Isauros episcopus factus est, Mopsuhestiæ uerò in Cilicia Theodorus: ad quem lapsum diuinus ille Chrysostomus epistolam alteram scribit. Erat is Scripturæ sacræ, ac reliquæ tum Oratorum tum Philosophorum disciplinæ satis peritus: & ab initio quidem cum in sacras leges incidisset, & cum sanctis uiris conuersaretur, hoc uitæ genus approbabat, ac seculare damnabat. Sed in eodem hoc proposito non perstitit: uerùm pœnitentia ductus, ad aliam uitæ consuetudinem pertractus fuit: &, quod est consentaneum, contrarijs argumentis propositũ suum ornans ex ueterum exemplis (erat enim uariæ lectionis) in urbem reuersus est: conducibilius id sibi fore sua opinione statuens, quo ipse potiri concupiscebat. Ioannes igitur, intellecto quòd ille negocijs mũdanis iam implicaretur, & in matrimonio contrahendo occupatus esset, epistolam tum uerbis tum sentẽtijs diuiniorem, quàm ut eam mens humana capiat, ad illum conscriptam transmisit. Ille uerò ubi in eam incidisset, pœnitentia ductus fuit: ac rursus facultatibus relictis, ac nuptijs abdicatis, Ioannis consilio saluatus, & ad philosophicam uitam regressus est. Proinde mihi uel hinc facilè conijci posse uidetur, quòd singularis quædam suadela in Ioannis oratione emineret. Vicit enim ipsa & eos quoque, qui pari tũ dicendi tum persuadendi facultate pollebant. Hac ipsa uulgum cepit, ac maximè cum freques esset in coarguendis peccatis, tam in ecclesia publicè, quàm priuatim apud eos qui deliquissent, perinde ac si ipse iniuria fuisset affectus, cum summa dicendi libertate stomachans. Ea uerò res multitudini meritò grata erat: molesta autem diuitibus ac potentibus, penes quos delictorũ pars est maxima. Cum igitur notis ob experientiã, ignotis ob famam tum eruditionis tum uirtutis, per uniuersum Romanorũ imperium clarus esset: dignus uisus est, qui Cõstantinopolitanæ ecclesiæ episcopus con

Chrysostomi singularis in oratione uis.

B stitueretur. Postquam itaque in hoc populus & clerus suffragium suum contulissent, etiam Imperator astipulatus fuit: & qui eum adducerent, emisit. Conuocauit etiam synodũ, ut ea ratione fauorabiliorem redderet illius ordinationẽ. Non multò pòst igitur, Asterius præfectus Orientis, acceptis Imperatoris literis, indicauit Ioanni, ut ad se ueniret, perinde ac si illum aliquid rogare ipse uellet. Qui ubi uenisset, confestim unà cum eo conscenso curru Pagras adequitat, quæ statio est ita dicta. hîc eo legatis Imperatorijs tradito, reuersus est. Videtur autem ille, quod ad hoc negocium attinet, percommodè transegisse, antequam Antiochienses resciscerent, qui ad seditionẽ pertinaces erant, & propensi: ut Ioannem sponte sua dimissuri nunquam fuerint, nisi prius aliquid uel passi essent, uel ipsi patrassent. Posteaquam autem Constantinopolim appulisset, & uocati sacerdotes conuenissent, ordinationi eius obstabat Theophilus, qui promouebat Isidorum. Erat hic ex presbyteris illi subditis unus, idem'que peregrinorum ac pauperum præfectus Alexãdriæ: à puero autem apud Scetin philosophiæ maximam nauarat operam, ut ex hominibus intellexi, qui cum ipso uersati fuerant. Alij dicunt, Theophilo hunc fuisse amicum propterea, quòd & particeps & conscius illi esset rei cuiusdam periculosæ. Aiunt eum, quòd cum bellum gereretur aduersus Maximũ, Theophilus datis huic muneribus, nec non & literis tum ad Imperatorem tum ad tyrannum, Romam proficisci, & ibidem belli euentum præstolare iusserit, ut uictori cum suis literis munera daret: hunc uerò in hoc facto deprehẽsum, & quoniam sibi metueret, fuga dilapsum, Alexandriam fuisse reuersum. Ex eo denique Theophilum hunc uirum inter fidelissimos sibi reputasse, & hac occasione cogitasse illi in periculi suscepti retributionem Constantinopolitanæ sedis episcopatum conficere. Verùm siue ob hanc causam, siue ob id quòd bonum uirũ iudicarit, hunc ordinare studuerit Theophilus, ad extremũ consensit tamẽ suffragijs pro Ioãne latis: quòd planè metueret huius ordinationi studentẽ Eutropiũ, q tũ Palatij

Theophilus Ioannis ordinationi obstat.

Isidorus.

præfe-

præfectus erat: quem illi in os esse comminatum dicunt, ut aut cæterorum calculis suum adijceret: aut illis sese purgaret, qui ipsum reum agere decreuerant. aderant enim tum fortè multi, qui illum coram synodo accusaturi erant. A

Quomodo Ioannes in episcopatu collocatus, rem ecclesiasticam cordi habuerit, & ecclesias ubiq; correxerit: & quo modo Flauiano Pontificem Romanam reconciliauerit. CAP. III.

Ioan. Chrysostomus qualiter se in episcopatu gesserit.

IOannes igitur in episcopatu constitutus, primùm clericorū suorum uitã emendare studuit: & facta in eorum conuersationem, in uictum & in reliquam uitæ consuetudinem diligenti inquisitione, redarguebat, corrigebat, & nõnullos etiam ab ecclesia submouebat. nam cum ad corripiẽdum natura propensus esset, ac iustè eos obiurgaret qui deliquissent, in episcopatu etiam non plus indulsit his affectibus: natura enim autoritate fulta, linguam ad redarguendum facilè mouebat, & iram aduersus delinquentes promptius incitabat: neq; uerò suam duntaxat ecclesiam, sed & aliorum uniuersas ille, ceu bonus ac magnanimus episcopus, emendare conabatur. Quamprimùm enim ad episcopatũ peruenisset, cum Ægyptij sacerdotes & Occidentales adhuc cum Orientalib. dissiderent propter Paulinum, & communis quædam distractio ob id ipsum ecclesias per uniuersum imperium detineret, Theophilum orabat, ut in hoc sibi auxilium ferret, quo Flauianus in gratiã Romani episcopi reduci posset. Consensu igitur utrinq; facto, ad hoc negocium eliguntur Acacius Berœensis episcopus, & Isidorus ille, cuius nomine Theophilus ordinationi Ioannis obstiterat. Hi profecti Romam, ac legatione pro uotis functi, in Ægyptum abnauigabant. Et hinc porrò in Syriam peruenit Acacius, Flauiano literas pacificas ab Ægyptijs & Occidẽtalibus sacerdotibus adferens. Cæterùm ecclesiæ quanquam hac dissensione ad hunc modum liberatæ essent, pristinam tamẽ concordiam inter sese nunquam recuperarunt. Antiochiæ uerò eorum multitudo qui Eustachiani dicebantur, ad tempus aliquod inter sese etiam sine episcopo conueniebat. etenim cũ exiguũ tempus superuixisset, defunctus est, ut cognouimus, Euagrius Paulini successor. Hinc enim, ut opinor, extiterunt episcopis delectus faciles, cum nemo sese his opponeret. Populus igitur, prout uulgus consueuit, paulatim & identidem his accessit, qui sub Flauiano conueniebant, atque ita maxima eius pars unita fuit.

Flauianus episcopo Rom. reconciliatus.

Eustachiani. B

De Gaina barbaro Gothorum duce, eiusq; flagitijs. CAP. IIII.

Gainæ Goth. ducis in Rom. Imp. irruptio.

HOc autem Gainas, homo barbarus, ad Romanos trãsfuga, ex gregario milite præter expectationem ad dignitatem ducum subuectus, sibi uendicare conabatur imperium Romanum. Hoc autem dum molitur, gentiles suos Gothos ex proprijs agris in Romanos euocat, & amicos suos secum præfectos exercituum & chiliarchas constituit. Tumultuante itaque Tirbingilo, qui illum sanguinis uinculo contingens, numeroso militum exercitui præerat in Phrygia, non latuit quidem cordatos illum hæc machinari: sed tamen quia se indignari sedulò simulabat, cum ibi euerterentur urbes, commissum ipsi fuit ut his suppetias ferret. Vt autem in Phrygiam peruenit, adducta secum barbarorum copia, perinde ac si ad bellum uenisset, animum suum, quem antea celauerat, re ipsa prodidit: ac ciuitates quas defendere iussus erat, alias depopulatur, alias mox uidebatur inuasurus. In Bithyniam hinc progressus, ad Chalcedonis fines castrametatus, & bellum comminatus est. Rebus igitur in discrimen adductis, maximè ciuitatum earum quæ per Asiam atque Orientem erant, quæq; inter has ipsas & ad Euxinum pontum incolebantur, Imperator cum his qui secum erant considerans, non esse tutum imparatos in certamẽ descendere cum huiusmodi hominibus, quibus erat iam sua deplorata uita, missis literis nunciauit, ut peteret quicquid uellet: se enim esse paratum in omnibus gratificari. Ille uerò Saturninum & Aurelianum, uiros consulares, quòd eos refragari sibi arbitraretur, postulauit. acceptis autem

A autem pepercit: & Imperatorem conuenit in templo quodam ante Chalcedonem,
in quo Euphemiæ martyris sepulchrum est: ubi dato & accepto beneuolentiæ iu-
reiurando, arma deposuit, & Constantinopolim traiecit, impetrata ab Imperatore
tum peditum tũ equitũ præfectura. At uerò p̃ter meritam dignitatem sibi res eue-
nire tã secundas nequaquã moderatè tulit: sed quoniã prima temeritas illi ex animi
sentẽtia cesserat, etiam catholicam ecclesiã turbare conatus est. erat enim ille Chri-
stianus quidem, sed ex Barbarorum hæresi, qui Arium sectantur. Persuasus igi-
tur ab eius sectæ antistitibus, aut suo potius studio motus, petijt ab Imperatore, ut
suæ sectæ homines, ex his quæ in urbe erant, unam ecclesiam haberent. Ne-
que enim æquum, & alioqui absurdum esse querebatur, se, quum dux esset Ro-
manorum, extra mœnia adoratum proficisci. His cognitis, Ioannes non diu
acquieuit: sed adiunctis sibi episcopis his qui in urbe erant, uenit in palatium, &
Imperatore aures præbente, ipsoq; Gaina præsente, prolixè disseruit, ac patriam
huic & fugam exprobrauit: & quòd Imperatoris patri tum seruatus iureiuran-
do promiserit, se beneuolentiam erga Romanos perpetuò ratam, erga ipsum de-
nique, erga ipsius filios, erga leges esse conseruaturum, quas tamen irritas iam fa-
cere conaretur. simulq; cum hęc diceret, legem ostendebat quam Theodosius san-
ciuerat, cum sectarios omnes arceret, ne intra mœnia conuentus agerent. De-
inde conuersa ad Imperatorem oratione, eum hortabatur, ut latam aduersus cæte-
ras hæreses legem ratam conseruaret. simulq; consulebat, satius esse imperio ce-
dere, quàm prodere domum Dei, & à religione deficere. Atque is quidem ad
hunc modum uiriliter usus loquendi libertate, nihil innouari passus est in ecclesi-
is sibi concreditis. Gainas igitur iam infringere iusiurandum, & ciuitatem euer-
tere cogitabat. Quo tempore & cometa has insidias portendebat, qui supra ci-
B uitatem maximus apparuit, ad ipsam usque terram fermè pertingens, & qualis an-
tea nunquam fuisse dicitur. Tentarat autẽ primum argentariorum tabernas inua-
dere, quod se hinc pecuniarum aceruos conuasaturum esse speraret. Rumore
sparso quòd ista decreuisset, & argentarijs proinde præsentes maximè opes abscon-
dentibus, neque pecuniam in mensis ut solebant publicè amplius proponentibus,
noctu turba Barbarorum immissa præceperat succendi palatium. Illi autem percul-
si, re infecta reuersi sunt. Nam cum propè accessissent, uidere sibi uisi sunt multi-
tudinem armatorum uastis corporibus formidabilium. Suspicati ergo nouiti-
um esse exercitum, nunciarunt Gainæ. Ille uerò (sciebat enim nihilo plures
solitis milites in urbe degere) dictis fidẽ adhibere nolebat. Cæterùm cum & in se-
quenti quoque nocte missi alij, idem annũciassent quod priores illi: ipse progres-
sus, oculatus testis fuit admirandi spectaculi. Ratus igitur sua gratia conuenisse ex
alijs urbibus milites, ac noctu custodire urbem atque palatium, interdiu uerò lati-
tare, simulat se dæmonio uexari, & quasi oraturus ecclesiam occupat eam, quam
in honorem Ioannis Baptistæ Imperatoris pater in Hebdomo construxerat. Ex
barbaris autem alij in ciuitate manserunt, alij unà cum Gaina egressi sunt. Clan-
culum uerò arma ac telorum pharetras fœmineis uehiculis impositas secum e-
duxerunt. At cum deprehensi essent, portarum uigiles interficiunt, quòd hi
armorum exportationem prohibere conarentur. Qua ex re ciuitas motu ac tu-
multu repleta fuit, haud secus ac si iamiam capienda esset. Sed præsentibus ma-
lis remedio fuit consilium sanum. Imperator enim nihil cunctatus, Gainam decla-
rabat hostem, & relictos in urbe barbaros interfici præcepit. Hos itaque milites
adorti, plerosque occidunt: appellatam uerò Gothorum ecclesiam incendunt.
hîc enim uelut in templo consueto congregati erant, quibus amplius effugere
non dabatur, occlusis foribus. His intellectis, Gainas per Thraciam profectus, in
Cherronesum uenit, & Hellespontum traijcere conatur. Cogitabat enim, quòd si
transmarinam Asię partem occupasset, facilè uniuersas Orientalis imperij gentes
in pote-

Pax Gainæ cum Imperatore inita.

Gainas Arianus.

Chrysostomi cũ Gaina expostulatio.

Theodosij lex contra sectarios.

Imperio cedere satius quã à Deo & religione deficere.

Cometa.

Gainas Constantinopolis interitum molitus, spectro obiecto absterretur.

Se dæmonio uexari fingit.

Gothorum ecclesia incensa.

Gainæ fuga.

in potestatem suam redacturus esset. Sed & hæc illi præter spem euenerunt, Romanis etiam hîc auxilio diuino utentibus. Præstò enim exercitus erat terra marique ab Imperatore missus, cui præfectus erat Phlaubitas, uir natiõe quidem barbarus, sed & uita integer, & rei bellicæ habilis. Barbari ergo cum naues non haberẽt, iunctis lignorum compagibus, per Hellespontum in oppositam continentem trancere conantur. Subitò aũt uehementer Zephyrus exortus, compages istas ui disrupit, & contra eas ipsas Romanorum naues impulit. Itaque ex Barbaris plurimi unà cum equis ipsis submersi, reliqui à militibus interfecti sunt. Gainas tum quidem cum paucis saluatus fuit: sed non multo pòst, dum per Thraciam oberrat ac fugit, in alium exercitum incidit, & unà cum barbaris suis sublatus est. Atque hic quidem audaciæ pariter ac uitæ illius finis. Phlaubitas ex ea pugna clarus factus, hyparchus constituitur. Tum porrò hoc ipso & Vincentio consulibus, Imperatori nascitur filius, qui auũ nomine referebat, qui sequentis consulatus initio Cæsar appellatur. A

Phlaubitas. *Barbarorum clades.* *Gainæ interitus.*

Quomodo Ioannes Chrysostomus doctrina sua uulgus attraxerit: ac de muliere hæreseos Macedonianæ, cuius panis est in lapidem conuersus. CAP. V.

IOannes autem ut Constantinopolitanam ecclesiam optimè gubernabat: ita multos ex Paganis, multos ex hæreticis alliciebat. Cõfluebat ad illum quotidie multitudo, tum eorum quos utilitas doctrinæ, tum eorum quos tentandi illius cupiditas ducebat: quos quidem uniuersos ille captiuos tenuit, & ut sibi in religione consentirent persuasit. Tanta uerò frequentia eorum erat qui concionibus illius inhiabant, ac satiari non poterant, ut, quoniam illi ex mutuo impulsu atque obtritu periclitarentur, dum singuli prorsum nituntur semper, ut propius astantes dicentem certius audiant, ipse medium se omnibus exponẽs è suggestu lectorum docuerit. Opportunè autem mihi relaturus in hãc historiam uideor miraculum istud, quod illius memoria factum est. Vir quidam sectator hæreseos Macedonianæ, eiusdem sectæ uxorem habebat. Hic cum Ioannẽ de syncera erga Deum religione disserentem fortè audiuisset, doctrinam amplexus, & uxorem quoque ut sibi consentiret hortatus est, & quoniam illa notarum mulierum solita consuetudine captiua teneretur, ut maritus, quamuis admonuisset sæpe, nihil tamen proficeret, Nisi, inquit, in religione mihi consors fueris, ne in uitæ quidem communione posthac eris. Ibi mulier data fide, se id facturam, cum ancilla quadam, quam fidam arbitrabatur, de hac re communicat: eamque sibi ad fraudem marito faciendam, sociam adiungit. Itaque tempore communionis (intelligunt autem, qui Christo sunt initiati, quid dicam) illa, quod acceperat, continens, uelut oratura procũbit: famula interim astãs, furtim porrigit id quod manibus adueniens ferebat: quod quidem simul atque dentibus admodum esset, in lapidẽ induruit. Tum mulier timore consternata ne quid sibi grauius eueniret ob tantum miraculum in se diuinitùs editum, cum festinatione ad episcopum accurrit, se ipsam indicat, ac lapidem ostendit: qui manifesta uestigia morsus, sed materiam ignotam, & inusitatum quendam colorem referebat. Cumque profusis lachrymis ueniam imperrasset, cum marito deinceps concors uixit. Si cui autẽ hæc uerisimilia non uidentur esse, testis est ipse lapis, qui etiamnum hodie inter Constantinopolitanę urbis cimelia conseruatur. B

Ioannis Chrysostomi in docendo gratia & successus. *Macedonianæ mulieris simulatio miraculo prodita.* *Panis in lapidem uersus.*

De his quæ Ioannes Chrysostomus per Asiam & Phrygiam egerit: de Heraclide Ephesi, & Gerontio Nicomediæ episcopis. CAP. VI.

IOannes porrò certior factus, ecclesias in Asia circumquaque ab indignis gubernari, & alios donis ac largitionibus, alios gratia notos uendere sacerdotia, uenit Ephesum: & nonnullis in Lycia, nonnullis in Phrygia, nonnullis in ipsa Asia, in uniuersum autem tredecim episcopis exauthoratis, alios in locũ surrogauit. Ephesinæ ecclesiæ (nam huius episcopus tum fortè mortuus erat) Heraclidem præfecit, hominem

Ioannis Chrysost. per Asiã & Phrygiam res gestæ.

A hominem natione Cyprium, monachorum suorum apud Scetin diaconum, Euagrij monachi discipulum. Quinimo & Gerontium Nicomediensi ecclesia expulit. hic enim cum sub Ambrosio Mediolanensi episcopo diaconus esset, haud scio qua re motus, utrum'ne pstigias molitus, an uerò dæmonis instigationibus ac spectris agitatus, noctu indicabat se Onoscelidem (est hoc demonum genus, asininis cruribus apparens) apprehensum, capite raso in pistrinum coniecisse. Qua de causa Ambrosius eum ut indigna ministro Dei locutum, præscripto tempore manere domi, & pœnitentia expiari iusserat. Ille uerò cum & medicus præstantissimus, & ad dicendum persuadendumq; promptissimus, & ad amicos conciliandos accommodatissimus esset, Cōstantinopolim profectus est, eo proposito, ut Ambrosium criminaretur. Vbi intra tempus exiguum, ex his qui in aula potentes erant, sibi nonnullos amicos facit, ac non multo pòst Nicomediensis ecclesiæ episcopatum consequitur: ordinabat uerò eum Helladius Cæsareæ Cappadocum episcopus, gratitudinis ergò, quòd ille filio suo splendidè exercitus administrationem in palatio intercessor confecerat. His igitur cognitis, Ambrosius ad Nectarium Constantinopolis episcopum scribit, ut Gerontium sacerdotio priuaret, nec se & ecclesiasticum ordinem contumelia affectum negligeret. Cæterùm Nectario, quamuis id magno studio egerit, perficere tamen fuit impossibile: propterea quòd Nicomedienses passim ac uulgò illi fortiter obstiterint. Ioannes igitur illo exauthorato, Pansophium ordinauit, qui uxoris Imperatoris pædagogus fuerat: q quidē tametsi pius, moribusq; compositis ac placidis esset, acceptus tamen Nicomediensibus non fuit. Ac proinde mota sæpenumero seditione, non modò beneficia tum publicè tum priuatim per Gerontium in ipsos collata, uerùm etiam ex arte medica inexhaustam utilitatem, & erga omnes tam pauperes quàm diuites ex æquo declaratam synceritatem atque sedulitatem eius recensebant. His & alias uirtutes accumulabant,

B quas eos æquum erat, qui illum diligebant, & haud secus atque terræmotum aut siccitatem, aut aliud aliquod diuinitùs exhibitum ostentum deprecaturi, per plateas tum patriæ suæ, tum urbis Constantinopolitanæ circumeuntes cantillabant, ac Deo supplicabant, ut illum retinerent episcopum. Ad extremum autem ui cōpulsi, illum dimiserunt cum luctu ac lamentatione, & hunc cum metu & odio receperunt. Ex hinc ergo tum illi qui exauthorati erant, tum illorum amici Ioannem accusabant, quòd is rerum nouandarum primus author extitisset in ecclesijs, & ordinationum consuetudinem præter leges patrias inuertisset: & præ inuidia, etiam illa quæ ab illo secundum uulgi etiam opinionem memoria posteritatis digna acta fuerant, calumniabantur: quemadmodum uidelicet & illud ipsi uitio uertebant, quod in Eutropio contigerat.

Gerontius pulsus.

Onoscelis.

Gerontius Cæsareæ Capp. præfectus.

Pansophius Nicomediensib. præfectus.

Ioan. Chrysostomi accusatio.

De Eutropio eunucho primario, de lege quam tulit, & quo modo ex templo retractus, & occisus sit: & de obmurmuratione hinc aduersus Ioannem Chrysostomum facta. CAP. VII.

HIc enim, ut inter Imperatoris eunuchos præcipuus erat: ita & primus etiam & solus ex his quos quidem nos uel cognouimus uel audiuimus, ad eam dignitatē euectus fuit, ut & cōsulatum adipisceretur, & Imperatori patris loco reputaretur. sed quia neque præsenti potentiæ impendentia, neque contingentes humanarum rerum uicissitudines considerabat, eos extrahere templis aggrediebatur, qui propter ipsum in his ad Deum confugæ supplices hærebant: in primis uerò Pentadiam Timagij coniugem, quem quidem potentem ac strenuum ducem ille tyrannidis affectatæ condēnatum, perpetuò apud Oasin Aegypti exilio multarat. sed ille quidem, siue quòd siti defecerit, sicut à quodam accepi: siue quòd ueritus sit, ne quid sibi grauius accideret, arenis illic inuolutus repertus est mortuus. Eutropij uerò cura sancitur lex, præcipiens ne quis omnino ad ecclesiam confugeret, & ut expellerentur etiam illi qui ad eam iam confugerant. Non multo pòst au-

Eutropij arrogantia.

Pentadia.

Timagius.

Eutropij lex, ab ipso autore primum uiolata.

tem ipse, quasi Imperatoris cõiugem contumeliosè tractasset, ex insidijs impetitus A primus ipse legem suam præuaricatus est, & ex palatio profugus ad ecclesiam supplex accurrit. Quo quidem tempore splendidam sanè orationem aduersus illũ, sub mensa sacra iacentem, Ioannes habuit: tum ut potentum supercilia retunderet: tũ ut populo declararet, quòd humanarum rerum nihil in eodem statu durare soleat. Hoc igitur factum, qui illi succensebant, calumniabantur: quòd eum, qui de uita periclitabatur, cum consolari debuisset, obiurgarit, calamitatibus eius insultãs. Cæterùm Eutropius impiæ audaciæ suæ pœnas dedit, cum capite truncatus sit. Et lex quæ lata fuerat, ex publicis commentarijs prorsus est erasa. Ecclesia porrò laudabiliter proficiebat, utpote cum Deus ipse iniquitatis in illam intentatæ uindex in tempore fuerit: Itaq; & cultu diuino augebatur, multoq; promptius ob hanc caussam populus Constantinopolitanus matutinis ac uespertinis hymnis utebatur.

Chrysostomi in Eutropium oratio.
Eutropij interitus.

Quomodo Ioannes Chrysostomus, ad æmulationem Arianorum responsorias cantiones instituerit, & eius doctrina res catholicorum succreuerit: item quo modo sibi diuites infensos habuerit.

CAP. VIII.

ETenim cum Ariani, Theodosio imperante urbanis ecclesijs Constantinopoli priuati, ante mœnia conuentus agerent, noctu primùm in publicis porticibus congregabantur: & in cœtus distributi, alternatim & ad responsoriorũ modum canebant, & corollaria adijciebant in sectæ suæ gratiam composita. Sub auroram uerò hæc publicè modulantes, in eum locum abibant, in quo conuenire solebant. Atque hoc quidem faciebant tum in festis solennibus, tum in prima & ultima cuiusque septimanæ die. Ad extremum denique, & litigiosas quoque cãtiones adijciebant, Vbi sunt (inquientes) illi, qui tria numina unam dicunt esse potestatem? & alia his consimilia suis hymnis immiscentes. Ioannes igitur ueritus, ne qui B forte ex sua ecclesia pellicerentur, populum suum ad consimilem canendi modum exuscitauit: & hi breui tempore illustriores facti, aduersę heresis sectatores cùm frequentia, tum apparatu superabant. Siquidem crucis argentea signa, facibus accẽsis eos præcedebant: & eunuchus coniugis Imperatoris in hoc præfectus erat, ut & sumptus his rebus necessarios, & hymnos procuraret. Hinc itaque siue inuidia moti, siue uindictæ cupidi Ariani, catholicos pugna adorti sunt, & utrinque nonnulli interficiuntur. Ac Brison etiam (hoc enim nomen erat eunucho Imperatorio) in frontem lapide precutitur: Imperator ira percitus, huiusmodi Arianorum cõuentus abrogauit. Catholici uerò ex huiusmodi causa ad prædictum modum canere exorsi, in hunc usque diem ita perseuerarunt. Ioannes ergo ex his & ex concionibus ecclesiasticis apud populum sui amorem adaugebat: apud potentes uerò & clericos ex libertate linguę qua aduersus eos utebatur, augebat odium. Hos enim quoties delinquentes cerneret, corripiebat: illos opibus, impietate, & uoluptatibus inhonestis deprauatos, ad uirtutem reducebat.

Arianorum cõuentus & ritus.
Arianorum cũ Catholicis pugna
Ioannis Chrysost. odium apud diuites & clerum.

De Serapione archidiacono, & sancta Olympiade: & quo modo Ioannem Chrysostomum nonnulli conuicijs prosciderint, ac morosum & iracundum appellarint. CAP. IX.

INimicitias autem clericorum aduersus ipsum auxit Serapion, quem sibi archidiaconum constituerat, homo Aegyptius, propensus ad iram, ad cõtumeliam pronus: non minimè autem, admonitio eius ad Olympiadem facta. Hanc enim, cum genere esset nobilissima, quamuis iuuenculam, ex quo uidua facta erat, quia ex præscripto ecclesiæ egregiè philosopharetur, in ministram Nectarius ordinarat. Animaduertens igitur Ioannes, eam patrimonium suum petentibus profundere, & cæteris contemptis tantummodo curare diuina, Laudo (inquit) propositum tuum. Sed bonũ dispensatorẽ rerum suarũ oportet esse eũ, qui coram Deo summam uirtutem

Serapion archidiaconus.
Olympias Nectarij ministra, à Ioanne increpata.

A uirtutem consequi studet. Tu uerò, dum opulentis opes accumulas, haud aliter facis ac si in mare profunderes tua. An ignoras, quòd ob amorem Dei spōte tua profunderes tua? facultates tuas egentibus deuouisti: quodq́ ijs dispensatrix opposita sis, qui pecunijs inhiant dominationis tuæ, & rationibus reddendis adstricta tenearis? Si ergo mihi obtemperes, pro necessitate petentium in populo moderaberis largitionem tuam: hoc enim pacto pluribus gratificaberis, & misericordiam ac promptissimam beneuolentiam coram Deo consequêris. Fuit autem illi & cum monachis plerisque nonnulla simultas, & maximè cum Isaacio. Etenim eos, qui in monasterijs suis modestè conquiescerent, atque ita philosopharentur, magnificè laudabat: utq́ à nemine læderentur, haberentq́ necessaria, solicitè procurabat. At si quando foras egrederentur, ac per urbem conspicerentur, tum eos quasi philosophiā suam dedecore afficerent, conuicijs proscindebat, & ad sua repellebat. Ex huiusmodi igitur causis tum clerici tum monachi multi ab eo sunt abalienati, ac morosum & iracundum & sæuum & arrogantem appellarunt: quin & uitam eius apud populum traducere occœperunt: eoq́ argumento se uera dicere illi persuadere, quòd is neque ad mensam suam quenquam uocaret, neque ad conuiuium uocatus quôquam iret. Cuius quidem facti ego causam aliam reddere non possum, quàm eam, quam sciscitanti mihi uir quidam minimè (ut opinor) mendax expediuit: uidelicet, quòd ob assiduum studium ex capite & uentriculi orificio plerumq́ laboraret, ac proinde ab huiusmodi conuiuiorum societatibus abhorreret. Sed isti interim hinc maximas aduersus ipsum calumnias struebant.

Ioannis cum monachis simultas.

Ioan. Chrysostomi frugalitas, & à conuiuijs abstinētia.

De Seueriano Gabalensi, & Antiocho Ptolemaidis: & quæ inter Seuerianum ac Serapionem acta fuerint: & quo modo per Imperatricem res inter eos composita fuerit. CAP. X.

B SVborta autem illi quædam odij causa fuit etiam apud coniugem Imperatoris, ob Seuerianum Gabalorum Syriæ episcopum. Etenim & hinc ipse, & Antiochus episcopus Ptolemaidis (ea ciuitas est Phœniciæ) eadē memoria clari, & ad docendum in Ecclesia idonei extiterunt. Sed hic expeditè & perquàm clarè dicebat, sic ut à nonnullis Chrysostomos, hoc est, aurei oris homo nominaretur. Seuerianus uerò, tametsi sententijs & Scripturarum testimonijs præstantior habitus, asperitatem tamen Syrorum lingua repræsentabat. Antiochus igitur cum prior Constantinopolim uenisset, dicendo laudem consecutus est: ac pecunijs collectis, ad ciuitatem suam redijt. Ad huius imitationem & Seuerianus postea ueniens, & beneuolum fortè Ioannem nactus, cum frequenter in ecclesia concionaretur, in admiratione & honore erat, & authoritate pollebat, ipsiq́ Imperatori atque Imperatrici innotuit. Itaque cum Ioannes in Asiam proficisceretur, ecclesiam illi commendauit: illum enim qui palpum sibi obtrusisset, amicum syncerum esse arbitrabatur. Ille igitur impensius auditoribus gratificari, & populum uerbis demulcere studebat: quo cognito, Ioannes suspectum habuit, Serapione (ut aiunt) eum huc instigāte. Postquam enim ex Asia reuersus esset, fortefortunà præteribat alicubi Seuerianus: cui tamen, quamuis conspecto, Serapion non assurrexit, data id declarans ijs qui præsentes aderant, se hominem contemnere. Ille uerò ob eam rem indignatus, exclamauit: Si Serapiō Christianus moritur, Christus non est factus homo. ob hoc dictum à Serapione accusatus, per Ioannem urbe quasi cōtumeliosus & in Deum blasphemus ejcitur. Nam testes in hanc rem subornati erant, qui quidem cum Serapionis amici essent, integrum dictum reticentes, id solum dixisse illū testati sunt, quòd Christus homo factus non esset. Imperatoris uerò coniunx, simulatque hæc facta essent, ex fautoribus Seueriani resciuit, ac statim ipsum ex Chalcedone reuocauit: Ioannes autem quamuis multis obsecrantibus illius consuetudinē auersatus est, donec Imperatrix in templo Apostolorū ipsius genibus imposito Theo-

Seueriani & Antiochi cum Ioāne dissēsio.

Chrysostomi appellatio.

Serapionis & Seueriani simultas.

dosio filio, obsecrando, ac sæpius obtestãdo uix tandem amicitiam inter illum ac Seuerianum resarciuit. Atque hæc quidem ita comperi. A

De quæstione in Aegypto mota, an Deus humana forma præditus sit: ac de Theophilo Alexandrino episcopo: & de libris Origenis. CAP. XI.

Deus an humana forma præditus.

INterea temporis haud multo antea exorsa quæstio per Aegyptum mouebatur, oporteat'ne Deum ἀνθρωπόμορφον, hoc est humana forma præditũ credere? Huius autem sententiæ plurimi erant ex monachis istic commorantibus, qui præ simplicitate, sine examine Scripturam sacram accipiebant, & in ea Dei oculos & faciem & manus, & quæcunque alia huiusmodi audire consueuerant. Illi uerò qui reconditũ in uerbis sensum considerabant, diuersum sentiebant: eos'que qui talia dicerent, aduersus Deum simpliciter blasphemos asserebant. Ac Theophilus etiam in ecclesia hanc sententiam amplectendam esse docebat: & in epistola quam ex consuetudine de festo Paschali scripsit, & incorporeum cogitari oportere Deum admonuit, & humanæ formæ exertem. Quod quidem ubi Aegyptiorum monachis innotuisset, Alexandriam sese conferunt, & in unum congregati seditionem mouent, & Theophilum ceu impium de medio tollere cogitant. Cæterùm ille e uestigiò etiamnum tumultuantibus apparens, Perinde, inquit, uos aspexi, ac faciẽ Dei. Hoc dicto homines abunde compescuit, adeò ut etiam iram ponerent. Itaque inquiunt: Si sic reuerà sentis, etiam libros Origenis damnato, cum illi suos lectores in istam sententiam inducant. Atqui mihi, inquit ille, iampridem illa sententia stetit, ac faciam ut uidetur uobis. nam & ipse non minus quàm uos, illis succenseo, qui Origenis opinionem sectantur. Atque ille quidem fraterculos istos ita mitigatos dimisit, ac seditionem soluit.

Teophili Alexandrini hæresis.

Origenis scripta damnata.

De quatuor fratribus monachis, cognomine Longis: quibus Theophilus ex amico hostis est factus. CAP. XII.

Longi fratres.

FOrtasis autem tunc temporis omnino sublata fuisset ista quæstio, nisi consopitam iam ob inimicitiam priuatam suscitasset ipse Theophilus, insidiatus Ammonio & Dioscoro & Eusebio & Euthymio, qui cognominabantur Longi: quos quidem cum fratres essent, celebres euasisse inter eos qui apud Scetin philosophabantur, ex præcedentibus cognouimus. Atq; hi quidem inter omnes Aegypti monachos illi charissimi erant, quos & congerrones plerunq; sibi & familiares adiungebat, ac Dioscorum etiam Hermupoleos episcopum constituit. In odium autẽ horum uenit ex inimicitia aduersus Isidorum suscepta, quem defuncto Nectario in Constantinopolis episcopatum sufficere studuerat. Sunt enim qui dicant, mulierem quampiam ex Manichæorum secta ad ecclesiam catholicam fuisse conuersam. Theophilus autem quasi hanc inconsideratè mysterijs communicare passus esset, antequam priorem sectam abnegasset, presbyterum acusabat. At Petrus (hoc enim illi nomen erat) & ex Ecclesiæ præscripto, & ex mandato Theophili se muliérculam in communionem admisisse asseuerabat: eius'que rei testem aiebat esse Isidorum. Atque is quidem, uti tunc temporis Romam fortè missus erat: ita domum reuersus, Petrum uera dixisse testatus est. Theophilus igitur indignatus, quasi calumnijs circumuentus esset, utrumque Ecclesia expulit. Atque hæc quidẽ nõnulli sic referunt. Cæterùm ego ex uiro fide digno, qui cum hisce monachis conuersatus fuerat, duplicẽ cognoui causam extitisse Theophilo inimicitiæ aduersus Isidorum susceptæ: alteram communem illi cum presbytero Petro, quòd hi ipsum à sorore sua hæredem fuisset scriptum testari detrectassent: priuatam alteram, quòd ille Theophilo tanquam in ecclesiarum structuram capere uolenti insumendas non concesisset pecunias eas, quæ sibi ut pauperum dispensatori multæ adferebãtur: sed pstabilius esse diceret, ægrotorũ corpora, q̃ uerius tẽpla Dei cogitare possumus, & ob q̃ pecuniæ ipsæ q̃ebantur, conuenienti cura restruẽdis studendum creare, quàm parietes ædificare. Verùm siue ob hanc, siue ob aliam causam à Theophilo ex-

Theophili cũ Lõgis fratrib. simultas, item cum Isidoro.

Aegrotorum corporib. curãdis potius, quàm tẽplis cõstruendis studendum.

B

A philo excommunicatus Isidorus, Scetin uenit ad monachos ibi commorantes, uelut ad sodales. Assumptis igitur quibusdam secum, Ammonius ad Theophilũ profectus orabat, ut Isidorum in communionem reciperet. Atque ille tum quidem se id facturum promptè pollicitus esse dicitur: sed elapso aliquo tempore, cum nihilo plus ipsis succederet, ac manifestum iam esset quòd Theophilus ipsos falleret, maiori quodam cum apparatu reuersi, postularunt ut promissa præstaret. Ibi ille ex monachis unum publicæ custodiæ tradidit, ut reliquis metum incuteret: sed ea spe frustratus est. Siquidem Ammonius, eiusq; socij, quia custodiæ præfecto ad suppeditanda captiuis necessaria aduenire uidebãtur, facilè intromissi sunt: ingressi autem, rursus exire non uoluerũt. Qua re intellecta, Theophilus iudicat, se istos homines ad se uocare. Verùm illi primùm, ut ipse eos educturus ueniret, postularunt. neque enim æquum esse, eos qui contumelia publicè affecti essent, clàculum è custodia emitti. Sed concedentes tandem, ad illum uenerunt: quos ille tum deprecatos, quasi non ulterius offensurus dimittebat: secum interim frendens ac stomachans rationem meditabatur, qua illos posset lædere. Cumq; sollicitus esset, quid'nam his facere posset mali, qui possessiones nullas haberent, qui omnia præter sapientiam contemnerent: decreuit eorum tranquillitatem perturbare. Itaque cum ex ijs quæ præsentes cum ipso disputarant, eos his infensos esse sciret, qui Deum humana forma præditum esse docent, quoniam Origenis erant sectatores: ipse quanquam aliter sentiret, cum uulgo monachorum conspirauit. Ex hinc igitur mira quædam cõtentio inter monachos inualuit. neque enim disputationibus ad formã compositis, sese in mutuam sentẽtiam inducere dignati sunt: sed ad conuicia semet conuerterunt. Atque illi eos qui Deum incorporeum esse statuebant, Origenistas appellabãt: hi uerò Anthropomorphianos eos, q contrariũ sentiebãt.

Isidorus à Theophilo excõmunicatus.

Origenistæ. Anthropomorphitæ.

Quomodo hi monachi Ioanni sese adiunxerint: indeq; Theophilus insidiatus fuerit ipsi Ioanni. CAP. XIII.

B AMmonius autem ac Dioscorus intellectis insidijs Hierosolymam secesserũt, & inde Scythopolim uenerunt, quòd eam habitationem sibi commodam esse ducerent ob frequentiam palmarum, quarum folijs utebantur ad consueta monachorum opera. Sectabantur enim ipsos uiri plus minus octuaginta. Interea temporis Theophilus quosdam Constantinopolim emisit, tum ut iam antea in tempore calumnias quasdam sererent aduersus illos: tum ut obsisterent, si qua in re illi Imperatoris opem implorarent. Ea re cognita, Ammonius Constantinopolim traiecit, & cum eo Isidorus: qui communi studio id agebant, ut coram Imperatore iudice & Ioanne episcopo detegerentur insidiæ, quæ ipsis erant intentatæ. arbitrabantur enim, illum legitimæ libertatis in loquendo studiosum, sibi opẽ legitimè posse ferre. Ille uerò istos uiros, postq̃ uenissent, comiter excepit, & in honore habuit, & in ecclesia preces fundere non prohibuit: ad mysteriorũ uerò communionẽ admittendos non censuit, quòd id ante causam cognitã fieri fas non esset. Scripsit autem Theophilo, ut cõmunionis ius illis redderet, quoniam de Deo rectè sentirẽt: aut si in iudicio putaret examinãdam eorum causam, mitteret quem actorẽ uellet. At uerò ille his nihil rescripsit: multo igitur iam elapso tempore, progrediẽtem Imperatoris coniugẽ ij qui cũ Ammonio erant accedunt, & de his conquerunt quæ à Theophilo aduersum se tentata erant. Illa eos insidijs circũuentos iã antea senserat, ideoq; honore exhibito substitit: & ex Imperiali curru prominẽs, capite annuit, ac, Bene precemini, inqt, & orate pro Imperatore ac me, & liberis nostris, & imperio: mihi curæ erit, ut synodus breui conuocetur, & Theophilus huc ueniat. Atq; illa quidem hæc curauit. Cæterùm cum falsus rumor apud Alexandriam inualuisset, quòd Ioãnes Dioscorũ cum socijs ad communionem admisisset, ijsq; in omnibus adesse studeret: Theophilus meditabatur, si qua ratione Ioannem ipsum episcopatu deijcere posset.

Theophilus Ioanni insidiatus.

De peruersitate Theophili: & de sancto Epiphanio, quo modo is Constantinopolim appulerit: & populum aduersus Ioannem concitauerit. CAP. XIIII.

A

Hæc dum animo cõtinet ac uersat, oppidatim ad episcopos scribit, ac libros Origenis reprehendit. Considerans autem plurimum sibi profuturum, si studij sui socium nactus esset Epiphanium Salaminis in Cypro episcopum, uirum ea ætate ob integritatem uitæ clarissimum, sibi amicum reddidit. hunc enim cũ antea reprehendisset, quòd Deum humana forma præditum censeret: iam uelut ex pœnitentia rectam sententiam doctus, se cum illo consentire scripsit: & aduersus libros Origenis, qui huiusmodi dogmatum author extitisset, calumniã instituit. Epiphanius igitur iam olim auersatus Origenis scripta, libenter assentitur epistolæ Theophili: & conuocato Cypriorum episcoporum concilio, lectionem librorum Origenis damnat: & perscripto eorum ipsorum decreto, tum alijs, tum Constantinopolitano episcopo suadet, ut synodum conuocent, & eadem decernant. Animaduertens igitur Theophilus se absque periculo Epiphanium posse sectari, qui laudaretur à multis, & ob uitę præstantiam (utcunque de religione sentiret) approbaretur, ipse quoque unà cum episcopis sibi subditis consimilia decreuit. Ioannes uerò studium quod his rebus impenderetur, concilio dignum non esse censebat: atque Epiphanij Theophili'que literas susque deque ferebat. At uerò potẽtes & clerici qui illi infensi erat, cum intellexissent Theophilum in hoc esse, ut Ioannem exauthoraret, studiosè suam operam contulerunt: & ut frequentissima synodus Constantinopolim conuocaretur procurarunt. Hoc intellecto, Theophilus magis etiamnum urget, & episcopos Aegyptios nauigio traijcere iubet: atque Epiphanio reliquisq; per Orientẽ episcopis scribit, ut ꝓperè conueniãt, ipse pedes iter conficit. Ac primus non multo pòst Epiphanius ex Cypro traijciens, in locũ Constantinopoli uicinum appulit, quem Hebdomon appellant: & precibus in ecclesia ibi fusis, porrò in ciuitatem uenit. Ioannes ingrediẽtem totius cleri processione ueneratus est. Cæterùm Epiphanius manifestè præ se tulit, quòd calumnijs aduersus illum structis cõsensisset. Nam cum inuitaretur ut in domibus ecclesiasticis diuersaretur, non acquieuit. Et quia consortium habere cum Ioanne fugeret, conuocatis priuatim episcopis ijs qui Constantinopoli morabantur, ostendebat ea q̃ aduersus libros Origenis decreta erãt: ac nonnullos induxit, ut his ipsis suũ suffragiũ quoq; adijcerent. quod tamen plurimi facere detrectabant. Quin Theotimus Scythię episcopus, Epiphanium in os perstrinxit. Aiebat enim, Nequaquam esse fas, eum qui iampridem esset mortuus, afficere contumelia: neq; extra blasphemiam esse, maiorum censuram calumniari, & quæ ab illis decreta sint reprobare. Hæc ubi dixisset, librum quendam Origenis in medium profert, ac recitat: & recitata ecclesijs utilia esse demonstrans, Ineptum quiddam (inquit) his accidit, qui ista uituperant. periculum enim est, ne & ea ipsa damnent, de quibus hi libri conscripti sunt. Porrò Ioannes etiamnum uenerabatur Epiphanium: eumq; rogabat, ut & una ecclesia & una domo secum uteretur. Sed ille neque eadem domo usurum se, neque unà precaturum esse cum illo, renunciabat, nisi damnaret libros Origenis, & Dioscorũ unà cum socijs expelleret. Verùm cum ille id ante causam in iudicio cognitam facere iustum non esse diceret, ac proinde differret, quoniam in templo Apostolorum communio celebranda instabat: Epiphanium subornant inimici Ioãnis, ut is prodiret, ac publicè coram populo libros Origenis damnaret, & unà Dioscorum eiusque socios, ut qui eandem cum Origene opinionem fouerent: & interim episcopum quoque ciuitatis taxaret, qui hisce faueret. Atque hi quidem id studebant. putabant enim, se eum hac ratione in odium populi coniecturos. Itaque postridie in hoc egressus Epiphanius, iam propè ad ecclesiam peruenerat, cum obuiam illi ueniẽs Serapion ab Ioanne missus (perceperat enim ea quæ pridie fuerant constituta) protestabatur, eũ neq; æquum facere, neque quod ipsi expediret, cum quidem &

B

Epiphanius aduersarius Ioanni excitatus à Theophilo.

Potentes & clerici Ioanni infensi.

Epiphanius magnificè à Ioanne exceptus.

Epiphanius à Theotimo in os perstrictus.

Epiphanij cum Ioanne simultas.

Origenis libri publicè ab Epiphanio damnati.

A dem & ipse in periculum uenturus sit, si fortè tumultus aliquis in populo aut sedi tio moueatur, cuius author ipse extiterit. Atque ea quidem oratione ille ab impe tu isto auersus fuit.

De filiolo Imperatricis, & de sancto Epiphanio: & quomodo Longi in colloquium cum Epiphanio uenerint, & quo modo ipse rursus in Cyprum abnauigauerit: ac de Epiphanio & Ioanne amplius. CAP. XV.

INterea temporis accidit, ut morbo corriperetur filiolus Imperatoris. Mater ergo sollicita, ne quid illi grauius accideret, misso nũcio Epiphanium rogabat, ut pro eo oraret. Ille pollicetur ęgrotum esse uicturum, si quidem illa Dioscorum eiusq; socios hæreticos auersaretur. Imperatrix uerò, Atqui, inquit, meum filium si Deo repetere placuerit, ita fiat: Dominus enim idem qui dedit, rursus aufert. Tu uerò si mortuos excitare posses, mortuus utique non esset archidiaconus tuus. erat enim nõ multo antea mortuus Crispion quẽ fratrẽ existentem Phisconis & Salamini monachorum, quorum sub Valenti mentionem fecimus, cum familiarem haberet, archidiaconum constituerat. Iam uerò Ammonius eiusq; socij ad Epiphanium ueniunt (ita enim ipsi Imperatrici uisum fuit) & sciscitanti ei qui nam essent, respondẽs Ammonius: Longi, inquit, sumus, ô pater: ac num quando uel in discipulos uel in libros nostros incideris, libens equidem cognoscerem. Illo negãte, iterum rogauit: Vnde ergo hæreticos eos esse censuisti, qui illorũ sententiæ probationẽ nullam habes? Et cum se id ex auditu habere, ille respondisset: Atqui nos, inquit, planè diuersum fecimus. nam & in discipulos tuos frequenter incidimus, & in libros, ex qbus is est qui ex anchora titulum præfert: & cum multi te conuicijs proscindere, ac uelut hæreticum calumniari uellent, nos ut patrem ęquum erat defendimus, & respõso tutati sumus. Quocirca nec tu indicta causa ex solo auditu damnare debebas, quę certò ipse non cognoueras, neque huiusmodi uicem rependere illis, qui de te lo quuntur bene. Epiphanius itaque deinceps moderatius locutus, uiros istos à se

B dimisit. ac non multo pòst abnauigauit in Cyprum, siue quòd eum Constantinopolitanæ profectionis pœnitentia cepisset, siue quòd eum oraculo admõuisset Deus, ac mortem ipsi (ut consentaneum est) prænunciasset. Siquidem inter nauigandum, priusquam in Cyprum peruenisset, est mortuus. Cum autem nauem iam cõscensurus esset, episcopis illum ad mare comitantibus dixisse fertur: Ego uobis relinquo urbem & palatium & actionem: ipse autem decedo. festino enim, & quidẽ admodum festino. Atque equidẽ ex multis cognoui, adhuc durare rumorẽ, quòd Ioannes Epiphanio mortem in mari futuram prædixerit, & ille uicissim huic episcopatus amissionem. nam quo tempore inter sese litigarent, ille Ioanni protestatus est, Spero te non moriturum episcopum: & Ioãnes illi uicissim protestatus est, Et ego spero nec te quidem ingressurum esse ciuitatem tuam.

Imperatricis in Epiphaniũ scomma. *Crispion archidiaconus.* *Ammonij in Epiphanium increpatio.* *Epiphanij mors.*

De simultate inter Ioannem & Imperatricem, & quo modo uenerit ex Aegypto Theophilus: & de Cyrino, Chalcedonis episcopo. CAP. XVI.

POstquam Epiphanius ita abnauigasset, Ioannes in concione mulieres communi oratione perstrinxit. eam populus ita accepit, ac si sub inuolucris aduersus Imperatoris coniugem directa esset. Itaque hostes episcopi eam orationem exceptã ad Imperatricem detulerunt. Illa de contumelia apud maritum conquesta, id urgebat, ut Theophilus quàm ocyssimè adueniret, & synodum congregaret. Ad hanc rem & studium suum, & operam etiam Seuerianus Gabalẽsis commodabat: nondum oblitus prioris offensæ. Vtrum autem Ioannes casu aliquo in istam orationem prouectus fuerit, an uerò quòd (ut quidam dicunt) suspicaretur Imperatricem induxisse Epiphaniũ, ut sibi insidiaretur, certò expedire non possum. Nõ multo pòst autem Theophilus Chalcedonem aduenit, & unà alij multarum ciuitatum episcopi, partim per Theophilum exuscitati, partim Imperatoris edicto uocati: studiosè autem conueniebant, quotquot ab Ioanne per Asiam suis

Ioannis oratio in mulieres, in calumniam apud Imperatricem rapta. *Concilium cõtra Ioannem coactum.*

episcopatibus exuti fuerant, & quotquot alioqui alia de causa illi infensi erant. Iam A
uerò naues ex Aegypto, quas Theophilus expectabat, Chalcedonem appulerant. Cum igitur hîc rursus essent congregati, atque id studerent, ut quàm maximè sibi ex animi sententia succederet suum istud aduersus Ioannem inceptum: Cyrinus, qui tum Chalcedonensi ecclesiæ præsidebat, & propter cognationem Theophilo fortè gratificabatur (erat enim Aegyptius) quanquam & alioqui Ioanni infestus, plurimis conuicijs eum onerabat. Sed illum uelox istius contumeliæ uindicta corripuisse uisa est. siquidē Maruthas, qui ex Mesopotamia cum episcopis illis aderat, imprudens alterum pedem illi calcando protriuit: ex quo cum doloribus differretur, non ulterius iam cum reliquis sacerdotibus Constantinopolim traiecit, quãquam ad insidias Ioanni struendas perquam necessarius esse uideretur. Tandem uerò, cum malè sæpius à medicis tractatus esset, crus illi serra abscissum est, coincidens enim putrefactio totum corpus depascebatur, ita ut & alter pes idem pateretur ex contagione mali: itaque ille non multo pòst in doloribus finiuit uitam.

Cyrini in Ioannem contumelia paulo pòst uindicata.

De synodo per Theophilum collecta, & de accusatione Ioannis Chrysostomi in Ruffinianis facta: & quomodo Ioannes, quia uocatus non comparuisset, ut contumax à Theophilo depositus sit. CAP. XVII.

Theophilo autem, cum Constantinopolim traiecisset, nemo ex eius urbis clericis obuiam processit. Erat enim iam deprehensus episcopi hostis. Nautæ uerò Alexandrini, qui tum Constantinopoli degebant, tum etiam ex alijs nauibus, & maximè frumentarijs, collecti in unum sunt, & alacriter illum cum laudibus exceperunt. Præterita igitur ecclesia ille in domum Imperatoriam uenit, in qua ipsi diuersorium præparatum erat. Et cum multos esse animaduerteret, qui Ioannem odissent, & accusare parati essent: reliquis prius dispositis prout commodum sibi fore uidebatur, ad Quercum profectus est. est id suburbiũ Chalcedonis, quod à Ruffino consulari iam cognomen habet, in quo & regia est, & ampla ecclesia, quam ipse Ruffinus in honorem apostolorum Petri ac Pauli extruxit, & Apostoleum ex ipsis appellauit. Monachos etiam in uicino collocauit, qui clerum ecclesiæ supplerent. B
Hoc loco Theophilus unà cum cæteris episcopis conueniens, de libris Origenis nullam quidem mentionem fecit: sed Scetenses istos monachos ad pœnitentiam inuitauit, pollicitus se neque iniuriæ acceptæ fore memorem, neque mali quicquam esse facturum. Cum igitur suis clamoribus illos urgerent fautores Theophili, ut ueniam peterent: & interim simularent synodum pro ipsis supplicare: monachi perturbati, atque hoc planè fieri oportere rati, multis episcopis p̄sidentibus, illud scilicet quod ipsis dicere solēne est, Etiãsi iniuriam fecerimus, ignosce inquiunt. Theophilo igitur illos promptè in gratiam simul & in communionem recipiente, soluta est cognitio, quę aduersus Scetenses istos instituta fuerat: quod opinor nõ ita successisset, si unà cum reliquis monachis Dioscorus & Ammonius adfuissent. Nam Dioscorus iam antea mortuus, in templo Mocij martyris est sepultus. Ammonius autem modò cum synodus conuocaretur, corpore languere cœpit: & postquam ad Quercum traiecisset, morbo grauius correptus fuit, ac non multo pòst finiuit uitam, & apud uicinos monachos, ubi etiam iacet, splendidam sepulturam sortitus fuit. Theophilus tandem ubi id intellexisset, illachrymasse fertur, ac dixisse, Quòd inter uniuersos monachos suos talis non esset, qualis fuisset Ammonius, etiamsi ipsi turbarum extitisset autor. processerat interim illi & hoc ex sententia. Synodus porrò uniuersos Constantinopolis clericos conuocauit, depositionem illis minitata, qui non obtemperassent. Vocauit & Ioannem quoque, ut sese defenderet. Iussit autem, ut cum eo adesset Serapion & Tygrius presbyter, & Paulus lector. Ioannes igitur & alios quosdam clericos familiares suos, & Demetrium Pisinuntis episcopum ad illos mittens, ait se non detrectare iudicium: quin paratum esse, si prius tamen accusatores cognouerit, & obie-

Theophilus à nautis tantum exceptus.

Quercus suburbium.

Apostoleum.

Ammonius mortuus Theophilo deploratus.

A & obiectum crimen expenderit, coram ampliori synodo sui defensionem suscipere. Neque enim se tam stultum fore, ut iudices ferat eos, qui essent manifesti hostes. Indignantibus igitur Ioanni, tanquam non obedienti synodo, episcopis: illorum qui hęc nunciarant, nonnulli metu territi, non sunt reuersi amplius. Demetrius uerò, & quotquot Ioannis familiaritatem præferebant, ad illum sunt regressi. Eodem autem die notarius ex aula festinabundus adueniens, Ioannem ursit, ut ad episcopos exiret: illos autem, ut in ferenda sententia non cunctarentur. Cum igitur quater uocatus, ad oecumenicã synodum prouocasset: illi nihil aliud causati, quàm quod uocatus non obtemperasset, eum deposuerunt.

Iudices non ferendi ij, qui aperti sunt hostes.

Ioannes quia uocatus ad cõcilium non cõparuit, depositus.

Quomodo populus aduersus Theophilũ, eiusque synodum tumultuatus fuerit: & Imperatoribus maledixerit. & Ioannes proinde reuocatus, episcopalem sedem recuperarit. CAP. XVIII.

VVlgus autem ubi hæc ad seram uesperam Constantinopoli resciuisset, ad seditionem insurrexit: & cõcursu mane ad ecclesiam facto, clamitarunt tum alia multa, tũ quòd maior synodus de illo cognoscere deberet. Et cũ hi q̃bus id ab Imperatore fuerat iniunctum, eum in exilium adducere properarent, nequaquam concesserunt. Cęterùm ille ueritus, ne quod sibi crimen aliud confictum impingeretur, uel quasi aduersus Imperatorem fuisset contumax, uel quasi populum concitasset: tertio post depositionem die, plebe iã dispersa, circa meridiem furtim relinquit ecclesiam. Iam uerò abducto eo, grauem seditionem populus concitabat, atque Imperatorem ac synodum, & præcipuè Theophilum & Seuerianum conuicijs incessebat. ambo enim insidiarum antesignani erant. At uerò Seuerianus cum in ecclesia doceret, Ioannis depositionem collaudabat, utpote in hominem arrogantem factam, si ob nullum aliud crimen: Nam cætera, inquit, peccata remittit hominibus Deus, sed superbis resistit. His auditis, maiori odio aduersus Seuerianũ plebs
B inflammata fuit, iramq́; renouauit, & sine intermissione grassata est: & neque in tẽplis neque in foris quiescere potuit, uerùm cum luctu ac lamentatione ad ipsa usque palatia prorumpens, pro Ioannis reuocatione supplicabat. Imperatrix igitur populi precibus uicta, marito persuadet, ut annuat: & misso cõfestim Brissone fideli eunucho suo, ex Preneto Bithyniæ Ioannem reduxit, declarans simul se & earum insidiarum esse insontem, quæ in eum essent intentatæ: & uenerari ipsum ut sacerdotem, ac filiorum suorum in religione gubernatorem. Ille itaque reuersus, in suburbio Imperatricis in portu morabatur: & donec maioris synodi iudicio declaratũ esset, ipsum iniustè ab episcopatu esse depositum, urbem ingredi ulterius detrectauit. Sed cum rursus stomacharetur populus, & Imperatoribus conuiciaretur, coactus introijt. Tum uerò populus cãtilenis pro re nata compositis obuiam procedens, cum & ardentes tedas plurimi ferrent, ducũt ipsum ad ecclesiam: & quanquam reluctantem, ac sæpenumero asseuerantem, oportere prius eos calculum suum reuocare, qui contra ipsum tulerant, uti moris est sacerdotibus: compulerũt illum & populo benedictionem impertiri, & in episcopali sede considere. Coactus itaque extemporalem quandam orationem habuit: & ex uenustissima similitudine argumento sumpto, subindicauit Theophilum occepisse contumeliam facere ecclesię sibi commissæ, ut & regem Aegyptiũ uxori Abrahami patriarchę, quemadmodum referunt libri Hebræorum. Cumq́; populum, uti par erat, ob propensum animum, Imperatores ob beneuolentiam erga se, collaudasset, in multos applausus ac benedictiones Imperatoris eiusq́; coniugis uulgũ excitauit, adeò ut semiplenam orationem abrumpere cogeretur.

Seditio Cõstãtinopoli propter depositũ Ioannem.

Seuerianus cõtra Ioannem concionatus, eius depositionem laudat.

Brisso eunuchus.

Ioannes ab exilio reuocatus, recipere sedẽ suam à populo cogitur.

Ioãnis concio extemporalis.

De peruersitate Theophili: deq; dissidio inter Aegyptios & Constantinopolitanos: de fuga Theophili: de Nilammone monacho, & synodo pro Ioanne Chrysostomo collecta. CAP. XIX. A

THeophilus interim perplexus ac sollicitus quod remediũ rebus præsentibus adferret, sibi non confidit: quamuis in hoc propensus, ut publicè Ioannem traduceret, quòd præter legem sacerdotio post depositionem fungeretur. Nam cum ille iam apud Imperatores eum calumniaturus esset, ipsi metu seditionis popularis etiam reluctantem recedere compulerunt. Heraclidæ ergo accusatoribus iudiciũ proposuit etiam contra absentem, ratus se hinc probabiliorem fortè causam inuenturum exauthorandi Ioãnis. Sed contradicentibus eius amicis, & neque iustum neque ecclesiasticum esse dicentibus, hominem absentem iudicare: contráq; Theophili sectatoribus asseuerantibus: suam deinceps eam litem faciens tum Alexandrinorum & Ægyptiorum multitudo, tum populus Constantinopolitanus, ad mutuam pugnam concitatus fuit, adeò ut multi uulnerarentur, nonnulli interficerentur. Quamobrem tum Seuerianus, tum reliqui episcopi, præter eos qui pro Ioanne stabant, correpti metu, Constantinopolim facta fuga relinquunt. Ac Theophilus etiam statim nihil cunctatus, quanquam iam hyems ingrueret, fugiens unà cum Isaacio monacho Alexandriam abnauigauit. Sed cum tempestas maris urgeret, appulit Geras: quę ciuitas est pusilla, plus minus quinquaginta stadijs à Pelusio distans. Huius urbis episcopo tum uita defuncto, ciues, ut accepi, elegerant ecclesiæ suæ antistitem Nilammonem, uirum bonum, & qui ad monasticę uitæ fastigium conscendisset: is habitabat ante ciuitatem in domuncula, in quam se ipse concluserat, ianua lapidibus obturata, eo proposito ut sacerdotium auersaretur. Theophilus itaque ueniens hortabatur, ut ordinationem à se oblatam acciperet: apud quem ille quamuis frequenter se excusans nihil obtinuit, tandem instãti, Cras (inquit) ita facias ô pater, si placet, ut ego hodie res meas antea disponã. At cum Theophilus postridie ex condicto uenisset, atq; eum fores aperire iussisset, Age uerò, inquit Nilammon, oremus primum. Quo laudato, Theophilus quidem orauit, sed Nilammon inter orandum hãc uitam reliquit. Hoc autem & Theophilo primùm & ijs etiam qui unà cum illo foris stabant, ignotum erat: uerùm cum paulatim tereretur dies, quia sæpenumero intentius euocantes non audiret, deiectis qui ad ianuam erãt lapidibus, reperiunt hominem mortuum. Inuolutum igitur quibus oportebat, publica sepultura dignati sunt: ac templum etiam supra illius sepulchrũ indigenę construxerunt, & summa cum solẽnitate adhuc diem mortis eius celebrãt. Ac Nilammon quidem ad hunc modum mortuus est: si tamen mortẽ dicere oportet, quam ille subire maluit, quàm episcopatum suscipere, quo se indignum esse ob ingenij modestiam censuit. Porrò Ioannes Constantinopolim reuersus, magis etiamnum gratus populo apparuit. Et cum eo tempore Constãtinopolim conuenissent circiter sexaginta episcopi, decretũ per eos est, ut & irrita haberentur ea quę ad Quercum acta fuerant, & ut Ioannes episcopatum retineret. Itaque ille in officio sacerdotali perseuerauit, & sacerdotes ordinauit: ac cætera, ut in ecclesijs antistites oportet, administrauit, quando & Serapionem Heracleæ in Thracia episcopum constituit. B

Seditio alia propter Ioannem orta. *Theophili fuga.* *Geræ.* *Nilammon Gerarũ episc. electus, priusquam munus subeat, moritur.* *Ioannis Constantinopolim reditus.* *Ad Quercum decreta abolita.*

De statua Imperatricis, & ijs quæ huius nomine facta sunt: de doctrina Ioannis: de Synodo aduersus eum rursus congregata, eiusq; depositione. CAP. XX.

NOn multo autem pòst, cum argenteum simulachrum Imperatricis columnę purpureæ impositum dedicaretur (quod quidem adhuc superest ad meridionalem templi plagam, ante domum magni Senatus ingenti pede subnixum) & applausus ob id, ac publica saltatorum & histrionũ spectacula ibi ederentur, sicut tũc moris erat in regiarum imaginũ dedicatione: Ioannes ea, quasi ad Ecclesiæ contumeliã fierent, in cõcione ad populũ habita reprehendit. Quocirca Imperatrix, cum recens

Regiarum imaginum solẽnis dedicatio.

A recens adhuc esset memoria superioris offensę, quasi contumeliam passa, rursus irâ intumuit, ac synodum rursus conuocari studet. Ille nihil cessit, sed etiamnum manifestius eam pro concione perstringens, ad iram inflammauit. Quo tempore celebrem illam orationem habuit ad hunc modum exorsus, Rursus Herodias insanit, rursus saltat, rursus Ioānis caput in lancem accipere gestit. Haud multò pòst igitur cùm alij episcopi, tum uerò & Leontius Ancyræ, & Acacius Berœæ appulerunt. Cum autem Christi dies natalitius illuxisset, Imperator, ut consueuerat, in ecclesiā non uenit: sed Ioanni indicauit, se non communicaturum esse cum ipso, antequam de obiectis criminibus purgatus, insons appareat. Sed quoniam is diceret, se libenter sese defensurum: accusatores eius metu territi, accusationem prosequi ausi non fuerunt. Iudicibus autem uisum est, ne opus quidem esse, eum qui semel quocunque modo depositus esset, secundò iudicio sisti. Ideócp ex reliquis nihil excusserunt, sed ad illud Ioannem tantummodo respondere uoluerunt, Cur ipse, cum depositus esset, antequam synodus permitteret, iterum in episcopali sede consedisset. & cum ille suffragia eorum episcoporum protulisset, qui post priorem synodum secum cōmunicassent, qui plures extitissent, quàm qui ipsum deposuerant: ac proinde Canon ecclesiasticus depositionem prohibeat: illi hanc defensionem non recipiunt, sed eum deponunt, obijcientes istam sectariorum esse legem. Siquidem Ariani, postquam calumnijs circumuentum Athanasium Alexandrina ecclesia eiecerunt, metu uicissitudinis rerum, Canonē istum condiderunt: id agentes, ut ea quę aduersus illum fuerant machinati, manerent indiscussa.

Ioannis in Imperatricem cōcio.

Ioānes rursum depositus.

Arianorum Canon.

Quæ mala uulgò propter Ioannis electionem euenerint: & de insidijs per sicarios illi structis. CAP. XXI.

IOannes ergo depositus, ecclesiastico munere non amplius fungitur, sed in episcopali diuersorio quiescit. Iam autē finita quadragesima, in ipsa sacra nocte qua B anniuersarium festum celebratur ad memoriam resurrectionis Dominicę, qui Ioannis fautores erant ecclesia excluduntur, inuadentibus eos interim dum mysterijs adhuc occupantur, militibus, atcp illius hostibus. quæ quidem res cum ex improuiso accideret, ingens tumultus oriebatur circa Baptisterium, mulieribus eiulantibus ac turbatis, pueris plorantibus, sacerdotibus uerò ac ministris uapulantibus: & in ornatu, ut erant, per uim raptis. Cætera enim quæ in tanta confusione fuisse facta consentaneum est, qui Christo dederunt nomen, haud ignorant: ego autem necessariò tacebo, ne quis fortè profanus in hanc historiam incidat. Reliqua igitur multitudo ubi insidias istas comperisset, postridie relicta ecclesia, in publicum Balneum, admodum amplum, Imperatoris Constantij nomine insigne, congregata, Pascha celebrauit, sub episcopis & presbyteris & reliquis alijs, quibus ecclesiam gubernare fas est, qui tum (ut Ioannis fautores) populo aderant. Cæterùm & hinc rursus expulsi, conuenerunt ante urbem in quendam locum, quem Constantinus Imperator, nōdum ciuitatem auspicatus, in equestris certaminis spectaculum adornarat, assetibus conuallatum. Deinceps uerò interdum hîc, interdum alibi, prout concedebatur, priuatim congregabantur, ac Ioannitę uocabantur. Eadem tempestate uir quidam dæmonijs agitatus, seu agitari creditus, gladiolum habens, & uelut ad cædem Ioannis instructus, sed facinus nondū aggressus, deprehenditur: & à multitudine, tanquam precio ad insidias faciendas conductus esset, captus, ad Hyparchum abducitur. Quem tamen Ioannes, missis aliquot episcopis secum uersantibus, liberauit, antequam supplicio afficeretur. Postea uerò & Elpidij presbyteri (qui quidem diaconi manifestus hostis erat) seruus in episcopales ædes effuso cursu irrupit. eum agnitum quidam ex his qui fortè aderant, è cursu remoratus est, & causam cursus inquisiuit. Ille uerò nihil respondens, cō festim cultello hominem pungit: & post eum etiam alterum, qui ad huius cædem exclamauerat: quin & præter hos, etiam tertium uulnerat. Tumultuanti-

Seditio rursum propter Ioannem.

Iohannitæ.

Sicarius Ioanni insidiatus, ab eodē à supplicio liberatur.

Elpidij presbyteri seruus sicarius.

tuātibus igitur cum clamore his qui aderant, cōuersus aufugit: & cum hi qui eum A persequebantur, eos qui procul erant adhortarentur, ut fugientem comprehenderent, ex balneo quidam accurrens, ex quo recens lotus progrediebatur, illū apprehendit: ac letaliter ab illo percussus, mortuus extenditur. Tādem uerò cum à multitudine undiq; cinctus, ac uix demum comprehensus esset, abducunt eum ad palatiū, & ibi tum hostiū Ioannis insidias, tum ipsum hūc homicidam, tum & huius facinoris instinctores contestati, supplicio afficiendos esse uociferantur. Itaq; Hyparchus, ut iram populi mitigaret, illum tanquam supplicio affecturus accepit.

Quomodo Ioannes Chrysostomus iniustè sua sede expulsus, & ob eam rem tumultus excitatus fuerit: & de ecclesiæ incendio, & de Ioannis apud Cucusum exilio. CAP. XXII.

EX eo tempore Ioannem porrò custodierunt, qui in populo feruentiores erāt, noctu iuxtà atque inter diu uicissim domū episcopalem circumsidentes. Episcopi uerò qui aduersus illum conuenerant, ecclesiasticarum legum confusionem fieri conquesti, ad se ipsos recipere aiebant, quòd iustissima esset, latam aduersus ipsum sententiam: atque illum urbe excedere iubebant, alioqui enim nec populum quidem conquieturum. Cum itaque & ab Imperatore missus insuper quidam, minis adiectis id faciendum præciperet, clam populi custodibus egressus est: id conquestus tantùm, quod præter leges ac per uim eijceretur: quē ne iudicio quidem dignati essent, qd' & homicidis & præstigiatoribus & adulteris ex lege concederetur. & exigua nauicula statim traijcit in Bithyniam, atque inde continuò iter ingressus est. Prospicientes autem nonnulli ex inimicis eius, quòd si animaduertat hoc populus, ipsum consectaturus, ac rursum redire coacturus esset, præueniunt, & ecclesiæ fores occludunt. Cæterùm cum illi qui in plateis uersabantur, factū intellexissent, alij cursu ad mare properabant, tanquam eum intercepturi: alij timefacti, in fugam conuersi sunt, perinde ac si ob tantos motus atque tumultus & seditio & Imperatoris ira expectanda esset. Illi uerò qui in ecclesia erāt, etiamnū magis obstruxerunt exitus, ad hos confluentes, ac sese mutuò propellentes. Itaque uix tandem magna cum uiolentia fores aperuerunt, alijs eas lapidibus impetentibus, alijs ad se retrahentibus, & turbam à tergo imminentem retrorsum repellentibus. Interea temporis ignis undique repentè ecclesiam depascitur, & cum uniuersam percurrisset, etiam uicinam illi ad Austrum domum amplissimam secreti concilij inuasit. Huius rei causam sibi uicissim ac mutuò impingebant. Atque hostes quidem Ioannis, eius fautores insimulabant ideo hoc fecisse, quòd ob synodi suffragium indignarentur. Hi uerò se calumnijs illorum circumueniri aiebant: & ab illis ipsorum facta sibi imputari, qui se unà cum ecclesia ipsa exurere uoluerint. Igni autem à uespera usque ad solis exortum semper ulterius progrediente, & ad ædificia adhuc integra serpente, alij Ioannem assecuti Cucusum Armeniæ produxerunt, cùm rescripto Imperatoris illic habitare iussus esset: alij episcopos & clericos qui cum illo conuenerant, Chalcedonem abductos in uincula conijciunt: alij circumeuntes in ciuitate, fautores eius indicatos comprehendebant, & in carcerem conijciebant, & Ioannem execrari cogebant. B

Ioannes denuò urbe excedere iussus.

Tumultus propter discessum Ioannis exortus.

Incēdium subsecutum.

Cucusum relegatus Ioannes.

De Arsacio Ioannis successore, & quantum malorum is Ioānis fautoribus intulerit: & de sancta uirgine Nicarete. CAP. XXIII.

Arsacius Ioannis successor.

HAud multò pòst ordinatur Constantinopolis episcopus Arsacius, frater Nectarij, eius qui ante Ioannem hunc episcopatū administrauerat, uir mãsuetus, & erga Deum pius. Labefactarunt eius existimationem, quam in presbyterio habuerat, clerici quidam: qui, cum ipsi pro libito facerent quæ uellent, illi facta imputabant. Deinde & ea quoque infamabant uel maximè, quę Ioannis sectatoribus postea acciderunt. Etenim cum uel cū illo, uel cum familiaribus illius communicare

A nicare ac precari tutum non esse arbitrarentur, ob id quod his intermixti semper essent Ioannis hostes, ac proinde (uti dictum est) seorsum in extremis urbis recessibus congregarentur, ad Imperatorem rei cognitio refertur. Iussus igitur cohortiũ dux unà cum militibus in congregatos impetum facere, multitudinem ipsam fustibus ac saxis feriens in fugam uertit: at eos qui manifestius ac propensius Ioãnis partes agebant, in uincula conijcit. Hic autem (ut fieri consueuit, ubi militibus ferocire permittitur) mulierculas ornatu suo per uim spoliant: & alij monilia, zonas aureas, collaria, ac fibulas deprędantur: alij cum ipsis auriculis inaures detrahunt. Et quanquam igitur tumultus ac luctus maximus per urbem accidisset, tamen ne sic quidem quicquam de amore erga Ioannem concepto remiserunt. Itaque ad ecclesiam publicam non amplius conueniebant, ac multi ne in forum quidem, neque in balnea uentitabant. Imò quibusdam ne domi quidem manere tutum fuit: quare & exilio sibi ipsis iniuncto, ciuitate excesserunt cum alij multi uiri honesti ac mulieres probæ, tum etiam Nicarete Bithyna, apud Nicomedienses inter nobiles genere illustris, ac perenni uirginitate præstantiaq; uitæ celebris. modestissimam inter laudatas feminas, quas nos meminimus, hanc cognoui, cum & moribus & uerbis & uitæ genere concinna fuerit, ac res diuinas usque ad mortem humanis præposuerit, ac tum fortitudine tum prudentia aduersus impendentes aduersarum rerum casus sustinendos sese corroborarit, adeò ut neque amplissimis bonis iniustè spoliata stomacharetur: & ex paucis quæ reliqua erãt, prudentissima dispẽsationis ratione, & quidem ad senium prouecta, tum ipsa cum familiaribus ea quæ necessaria erant haberet, tum alijs largiter suppeditaret. Quin & pro humanitatis alacritate rerum honestarum studiosa existens, & omnis generis remedia præparabat in pauperum ægrotantium usum: quibus ex amicis suis sanè multis frequenter opem tulit, nihil adiuuantibus eos medicis consuetis. Nam diuino quodam nutu,
B quicquid inceperat, ad felicem exitum producebat. atque, ut summatim dicam, inter nostrę memorię feminas laude dignas aliã nullam cognoui, q̃ ad tantã probitatem ac grauitatem ac reliquam uirtutem conscenderit. Sed hæc quidem, tametsi talis esset, uulgus tamen latuit. Siquidem ob modestiam ingenij, ac sapientię studiu, perpetuò latêre uoluit, ita ut neque ipsa studeret ad ministræ dignitatem ascendere: neque, Ioanne sæpius exhortante, unquam uirginem ecclesiasticarum primatũ susceperit. Maximo porrò metu omnibus incusso, postquam manifestum esset, multitudinem non amplius tumultuaturam: præfectus urbis publicè circumibat, ac uelut in incẽdium & curiam inquisiturus multos malè imulctauit. Siquidem cũ paganus esset, Ecclesię calamitatibus insultabat: & pro delectamento habebat infortunium, quod acciderat.

In Ioannis eiũ sectatores sæuitum.

Nicaretæ Bithynæ encomium.

De Eutropio Lectore, & de sancta Olympiade, & de presbytero Tigrio, quantis calamitatibus propter Ioannem sint afflicti. præterea de successione præsulum Ecclesiæ. CAP. XXIIII.

EOdem tempore & Eutropius quidam Lector productus, ut eos indicaret qui ignem templo iniecerant, quamuis illi & loris & fustibus & unguibus latera genæq; discerperentur, quamuis insuper faces ardentes corpore sustineret, & quidem iuuenis ac tenellę cutis existens, nihil tamen se scire confessus est. qui quidem post ea tormenta includitur in carcerem, in quo non multo pòst moritur. Dignum autem fuerit quod huic inseratur historiæ, somnium illud, quod de illo contigit. Sisinnio enim Nouatianorũ episcopo dormienti, uir quidam & statura & forma eminẽtissimus, astans altari ecclesiæ ipsorum, quam in honorem Stephani protomartyris ædificauerat, mœrere uidebatur ob raritatem uirorum bonorum: utpote qui horum gratia totam ciuitatem peragrasset, neque reperisset quenquam, præter unum Eutropium. Hac uisione perculsus Sisinnius, cuidam ex suis presbyteris fidelissimo somnium confessus, iussit exquirere, quis nam uir ille sit. Ille

Eutropius Lector, & eiusdem mors.

Sisinnij uisio in somnis oblata.

coniectura ueritatem assecutus, quòd inter eos hunc esse, consentaneum esset, qui A nuper à præfecto tormentis affecti erant, carceres circumiēs sciscitatur, sit'ne in his aliquis Eutropius. & cum reperisset, alloquitur, & somnium episcopi illi refert: ac plorans, ut pro se oraret supplicat. & quod quidem ad Eutropium attinet, ita se habuit. Iam & Olympias illa ecclesiæ ministra, harum calamitatum perferendarū fortitudine sese conspicuam reddidit. Nam cum ob eandem hanc causam ad tribunal esset pertracta, quærenti præfecto, ut quid ecclesiam succendisset? illa respōdens, Non hoc est institutum uitæ meæ. Quin ego facultates meas, quæ amplæ fuerunt, in reparationem templorum Dei impendi. Illo tum, se uitam eius exploratam habere, dicente: subiecit, Itaque tu in accusatoris locum transito, & alius de nobis iudicet. Et cum accusatio testibus careret, Hyparchus nihil habens quod iure culparet, paulò moderatius ad aliud crimen sese conuertit, ac ueluti consultando tum huic ipsi, tum cæteris mulieribus, stulticiam exprobrat, quòd episcopi communionem auersarentur, cum resipiscere atque illis molestijs extricari possent. Ac cæteræ quidem Hyparcho hæc pręcipienti, propter metum cedunt: Olympias uerò, Nō est æquū, inquit, me, q̄ in multitudine per calumniā capta sum, & in foro nullius obiecti criminis conuicta sum, ad defensionē trahi expostulationū eiusmodi, q̄ in iudiciū nō ueniūt. Cōcede igitur mihi, ut ad priorē actionē defensores adhibeā. Quamuis enim p̄ter leges illi cōmunicare cogar, cui non oportet: non faciā tamen id, quod pijs facere nefas est. Ille itaque cum nō posset illam inducere ut Arsacio communicaret, in præsenti dimittit, quasi aduocatos instructuram: altero uerò die rursus adductam, magna ui auri multauit. Putabat enim, se illam ea ratione à sentētia sua deiecturum. Sed illa pecuniam negligens, nihil cessit: ac relicta Cōstantinopoli, Cizyci habitauit. Eadem occasione etiam Tigrius presbyter uestibus exutus, flagris in tergum cęsus, manibus ac pedibus uinctus & extensus, membris dissolutus fuit. Erat hic natione Barbarus, & eunuchus, sed non à natiuitate. Cum autem in familia potentis cuiusdam seruijsset, ab hero probatus, libertatem consecutus fuit. Deinde ad presbyterij dignitatem euectus progressu temporis apparuit ingenio mansueto atque miti, & erga pauperes ac peregrinos, ut si quis alius, beneuolentissimus. Atque ita quidem sese res Constantinopoli habebant. Interea temporis cum Siricius Romanorum episcopatum annis quindecim, & Anastasius post eum tribus gubernasset, Innocentius hanc successionem adimpleuit. Defunctus est & Flauianus, qui in Ioānis depositionem nō consenserat: huic in Antiochenum episcopatum succedit Porphyrius. & quoniā ille suffragatus ijs erat, quæ aduersus Ioannem decreta fuerant, multi per Syriam ab hac ecclesia secesserunt: qui quoniam seorsum conuentus agebant, difficultatibus ac molestijs multis exercitati sunt. Siquidem propter communionem tum Arsacij, tum huius Porphyrij, tum Theophili Alexandriæ episcopi, studio magnatum in aula lex est proposita, Ne orthodoxi extra ecclesiam conuenirent, & qui in horum episcoporum communionem non uenirent, ut expellerentur.

Olympiæ constantia. *Tigrius presbyter.* B *Episcoporum præcipuarum urbiū successio.* *Innocentius Rom. episc.* *Porphyrius Antiochen.* *Lex contra orthodoxos lata.*

Quòd ecclesia male affecta, etiam Respub. mundanæ fuerint perturbatæ. tum de Stilicone, Honorij duce. CAP. XXV.

EOdem fermè tempore, sicuti uniuersim accidisse in sacerdotum dissidijs inuenire est, ita etiam Respublica motibus ac turbis agitata fuit. Quandoquidē & Hunni Istrum transgressi, Thraciam populabantur: & in Isauria latrones in turbam cōgregati ad Cariam usque & Phœniciā, ciuitates intermedias affligebant, & uicos. Ad hæc Stilico dux Honorij, uir (si quis alius unquam) in magna potentia constitutus, Romanam Barbaram'que iuuentutem sibi obsequentem, ducibus Arcadij infensam reddidit, & utrumque imperium inter se mutuò collidere conatus est. Ideo'que cum Alaricho Gothorum principi, ducis exercitus dignita-

Ecclesia male affecta etiam rempub. perturbari. *Hunnorum irruptio.* *Stilico.* *Alarichus.*

A dignitatem apud Honorium confecisset, Illyrios concitauit: ac Iouium etiam eorũ constitutum Hyparchum præmisit, inito pacto, ut ad Romanos duces transiret, ut ea ratione scilicet hanc prouinciam imperio Honorij adijceret. Alarichus igitur adsumptis suis militibus ex Barbaris, ad Dalmatiam & Panoniam, ubi uersabatur, regionibus collectis, uenit in mediterraneas: & cum multum temporis imbi moratus esset, in Italiã reuersus est. nam cũ ex composito Stiliconis iam iter susceptũ ingressurus esset, literis Honorij impeditus fuit. Atque hęc quidem eo in statu erant.

Epistolæ duæ Innocentij Romani Papæ, altera ad Ioannem Chrysostomum, altera pro eodem ad clerum Constantinopolitanum. CAP. XXVI.

Certior autem factus Innocentius Romanorum episcopus, eorum quæ aduersus Ioannem acta erãt, indignè tulit: atque ut ea damnauit, ita etiam œcumenicum concilium conuocare studuit, & tum ad Ioannem tum etiam priuatim ad clericos Constantinopolitanos scripsit. utramque autem epistolã ex lingua Romanã uersam, ut accepi, proposui. habet autem sic:

Epistola Innocentij ad Chrysostomum.

¶ Quanquam insontem omnia expectare bona, & à Deo misericordiam petere conueniat: sunt tamen & à nobis, qui patientiam suademus, competentes literę per diaconum Cyriacum missæ, ut contumelia plus posse non debeat in bona conscientia proterenda, quàm spes in eadem erigenda. Neque enim tu docendus es, tot populorum doctor ac pastor, optimos quosque semper & continuè probari, uelint ne in uigore tolerantiæ perlistere, ac nulli afflictionis molestiæ succumbere. Etenim conscientia bona, firmum reuera munimentum est aduersus omnes casus immeritos: quos quidem qui tolerantia non superat, is uerò sinistræ suspicionis argumentum de se ipse præbet. Omnia enim sufferre debet, quisquis primùm Deo, deinde conscientia sua nititur. Siquidem ad patientiam exerceri potest ut quàm maximè B uir bonus & honestus, uinci non potest: quandoquidem conseruant eius animum Scripturæ diuinæ, & exemplis eundem communiunt lectiones sacræ, quas populo proponimus: quæ quidem uniuersos penè sanctos uarijs modis & continenter exercitatos, ac uelut in examine quodam exploratos fuisse, atque ita ad patientię coronam peruenisse docent. Hæc igitur ipsa conscientia charitatem tuam consoletur, honorandissime frater: quo facto in tribulationibus ex uirtute consolationem habebis. Inspectante enim Domino nostro Christo, in tranquillitatis portum conscientia mundata sistetur.

Innocentij epistola ad Chrysostomum.

Conscientia bona murus aheneus.

Patientiæ commendatio.

Altera epistola ad clericos.

¶ Innocentius episcopus presbyteris ac diaconis, uniuersoq; clero ac populo ecclesiæ Constantinopolitanæ, qui subditi sunt episcopo Ioanni, dilectis fratribus salutem. Ex literis charitatis uestræ, quas per Germanum presbyterum & Casianũ diaconum misistis, tragœdiam malorum, quam ob oculos posuistis, anxia sollicitudine cognoui: quantisq; miserijs ac difficultatibus istic laboret fides, lectione sæpius repetita perspexi. quam quidem rem unica patientiæ consolatio sanat. Dabit enim breui Deus noster tantis tribulationibus finem: & hæc olim meminisse iuuabit. At uerò nos quidem, uti necessariam consolationem istam, quã in exordio Epistolæ uestræ proponitis, approbamus: ita & intelligentiam charitatis uestræ agnouimus, quæ multa patientiæ testimonia complectitur. Etenim nostram consolationem, quam literis adferre uobis debebamus, scriptis uestris uos ipsi præuenistis. Hãc autẽ tolerantiam Dominus noster laborãtib. pstare solet, ut etiã in ipsis tribulationibus constituti serui Christi, se ipsos cõsolentur: reputantes secũ, & antea sanctis accidisse eadẽ q̃ nũc patiunt̃ ipsi. Itaq; nos iam uel ex literis uestris depromere consolationẽ possumus. neque enim tã alieni sumus à uobis, ut non condoleamus; cũ & nos in uobis cruciemur. Etenim quis ferre poterit eorum delicta, quos uel

Innocentij epistola ad clericos Constantinopolitanos.

præcipuos esse fautores tranquillitatis ac pacis & concordiæ decebat? Atqui nunc A præpostero modo, de primatu ecclesiarum suarum deturbantur sacerdotes insontes: quo quidem primus frater noster & in ecclesiastico munere socius Ioannes episcopus uester iniustè oppressus est, cui ne id quidem contigit, ut se defensurus audiret: nullum crimen obijcitur, nullum auditur. Quod igitur hoc commentum est tā deploratum, ut ne uel suppetat, uel quæratur occasio iudicij, in locum sacerdotum uiuentium alij substituantur? quasi illi qui per huiusmodi peruersitatem irrepunt, uel habere ipsi, uel agere quicquam recti, à quoquam iudicari possint. neque enim unquam à patribus nostris talia fuisse patrata cognouimus: sed interdictum potius fuisse decreto, quo cauebatur, ne cui fieret copia, qua in uiuentis locum inauthoraretur. Nec enim reproba ordinatio sacerdotis dignitatem auferre potest: quādo nec episcopus quidem esse potest ille, qui iniustè surrogatur. Nos enim, quantū ad Canonum obseruātiam attinet, illis obsequēdum esse scribimus, qui Nicææ determinati sunt: quib. solis obtemperare, & suum suffragium addere, ecclesia catholica debet. Si qui uerò & alij quibusdam proferuntur, qui à canonibus Nicænis discrepant, & ab hæreticis compositi deprehenduntur, hi uerò ab episcopis catholicis rejciuntur. Hæreticorum enim commenta, catholicis canonibus assuere non licet: semper enim uel per contraria, uel per illicita, labefactare uoluntatem student concilij Nicæni. Non solum igitur his non obtemperandum esse dicimus, sed ipsa potius unà cum hæreticis ac schismaticis dogmatibus esse condemnāda: quo modo & antea in Sardicensi synodo ab episcopis prædecessoribus nostris factum est. Nam sanè longè præstiterit, uel ea condemnari, fratres charissimi, quæ rectè facta sunt: quàm ea robur ullum sortiri, quæ aduersus istos Canones acta sunt. Sed quod'nam remedium hisce rebus in præsenti adferemus? Necessaria erit Synodalis cognitio, quam etiam multo iam antea congregandam diximus. Ea quippe sola est, quæ huiusmodi procellarum impetus retundere potest. B Quam quidem donec consequamur, expedit medelam calamitatis huius committere uoluntati magni Dei, ac Christi eius, domini nostri. Illa uniuersis quæ nunc per inuidiam diaboli ad examen fidelium perturbata sunt, trāquillitatem dabit. Nihil aūt desperare debemus, fi eti nostra in Deū fide. Ac nos quidē multū deliberamus, quo'nam modo synodus Oecumenica congregari possit, per quā diuina uoluntate turbulenti isti motus consopiri possint. Expectemus itaque tantisper, ac uallo patientiæ communiti, speremus auxilio Dei cuncta nobis esse restituenda. Vniuersa uerò quæ eis ibi sufferre dixistis, iam antea à coepiscopis uestris, qui Romam licet diuersis temporibus conuenerunt, Demetrio uidelicet, Cyriaco, Eulisio, & Palladio, qui nobiscum sunt, diligenti inquisitione habita cognouimus.

Ioannis innocentiæ patrocinatur.

Canon de episcoporum successione.

Nicænæ synodi Canonibus acquiescendū.

Synodorum usus.

De calamitatibus quæ propter Ioannem acciderūt: & de morte Eudoxiæ imperatricis, & Arsacij: tum de patriarcha Attico, cuias fuerit, & quibus moribus. CAP. XXVII.

HÆ sunt igitur Innocentij literæ, ex quibus animaduertere licet, quam ille opinionem de Iohanne habuerit. Eodē temporis tractu perquàm magna grāndo Constantinopoli & in suburbijs cecidit, & quarta post eā die Imperatoris uxor mortua est: quæ omnia, Deo propter Iohannē indignantē fieri, uulgò credita sunt. Nam certè Cyrinus Chalcedonensis episcopus, qui illum præ cęteris calumniatus erat, non multo antea ex infortunio, quod pedi illius acciderat, utroque crure per medicos mutilatus, miserabiliter interijt. Et Arsacius cum exiguo tempore Constantinopolitanæ ecclesiæ præfuisset, est mortuus. Huius successionem multis ambientibus, quarto post obitum illius mense ordinatur Atticus, Constantinopolitani cleri presbyter, unus ex insidiatoribus Iohannis. Hic quidem natione erat ex Sebastia Armeniæ; sed à puero ad religionē institutus, per monachos hæresis

Grando.

Eudoxiæ imperatricis mors.

Cyrini episc. interitus.

Arsacij mors.

Atticus succedit.

A hæresis Macedonianæ sectatores, qui tum temporis Sebastiæ in huius sapientiæ studio clarebant, ex schola Eustathij progressi, quem episcopum ibi ac præsulem præstantissimorum monachorum fuisse iam antea cõmemorauimus. Hic autem cum ad uirilem ætatem peruenisset: ad catholicam ecclesiam transijt. Et quoniam natura magis quàm doctrina prudens erat, rerum agẽdarum insidiator fuit, ut qui & ad struendas insidias & ad easdem euitandas sufficeret: ingenio pellaci, ita ut multis gratus esset. In concionibus ecclesiasticis mediocris, ut hæ neque scripto dignæ uiderentur auditoribus, neque eruditionis prorsus expertes. Nam cum affectatus esset, si quando occasionem nactus erat, præcipuos quosque Græciæ scriptores lectitabat: & eo ipso quòd indoctus haberetur, dum de hisce dissereret, etiã doctos sæpenumerò latebat. Ferebatur autem erga suæ opinionis homines industrius, aduersus diuersa sentientes formidabilis, & facilè his ipsis quoties uellet incutere metum, & mox mutatus apparere mansuetus. Atque hunc quidem talem fuisse aiunt illi, qui hominem norant. Ioannes porrò postquam in exilium eiectus fuit, etiamnum clarior euasit. Nam cum pecuniarum haberet copiam, quas & alij multi afferebant, & Olympias illa ministra mittebat: multos captiuos ab Isauris redimebat, ac suis restituebat, multis'que egenis necessaria suppeditabat. quibus autem pecunijs opus non erat, eos oratione sibi conciliabat: erat'que perquam charus Armenijs, apud quos agebat, & eorum finitimis: ac multi tum Antiochia, tum ex reliqua Syria & Cilicia ad illum frequentabant.

Artic. [illegible] subdol...n.

Ioannes exilio clarior factus.

Quòd Innocentio fuerit studio, Ioannem per synodum reuocare. De aggrauato eius exilio ac morte. CAP. XXVIII.

INnocentius uerò Romæ episcopus, prout antea scripserat, cum reuerti ipsum cuperet, unà cum Orientalibus episcopis, ijs qui pro eo supplicabant, misit ecclesiæ Romanæ episcopos quinque, & presbyteros duos, ad Honoriũ & Arcadium
B Imperatorem, ut & synodum, & eius definitum tempus ac locum impetrarent. At Ioannis hostes apud Constantinopolim hanc rem, quasi in contumeliam eius imperij fieret, calumniati sunt: & ut illi tãquam transmarini imperij turbatores ablegarentur, effecerunt. tum etiam ut ipse Ioannes etiamnum ulterius Pityuntem scilicet exulatum transferretur, procurarunt. Quod quidem perquam celeriter aduenientes milites perfecerunt. Aiunt autem illum, dum ab his duceretur, in itinere præuidisse diem qua moriturus esset, apparente sibi Basilico martyre in Comanis Armeniæ: quo in loco cum ad iter ulterius non sufficeret (laborabat enim dolore capitis, & solis radios perferre non poterat) morbo finiuit uitam.

Innocẽtius synodũ pro Ioanne cog[illegible]

Ioannis exil[illegible] agg[illegible], & mors.

Finis octaui Libri.

HERMIAE SOZOMENI ECCLESIASTICAE HISTORIAE, LIBER NONVS.

SVFFRIDO PETRO LEOVARDIENSI Frisio interprete.

De morte Arcadij imperatoris, & de imperio Theodosij iunioris, de sororibus eius, de pietate, uirtute ac uirginitate Pulcheriæ imperatricis, & de pijs eiusdem factis, tum quàm honestè Imperatorem educauerit. CAP. I.

AD Ioannem igitur quæ attinent, ita se habuerunt. Non multò autem post illius mortem, cum Atticus annum tertium in episcopatu Constantinopolitano ageret, Basso ac Philippo consulibus, uita defungitur Arcadius: relicto imperij successore Theodosio, filio recens ablactato: & filiabus insuper Pulcheria, Arcadia & Marina, etiamnum admodum iuuenculis. Qua in re mihi uel maximè de-

Arcadij mors, & successio.

Pietatem solā regib. ad salutem sufficere.

mè declaraſſe uidetur Deus, ſolam pietatem regibus ad ſalutem ſufficere: abſque A illa uerò nihil eſſe uel exercitum, uel Imperatoris fortitudinem, uel apparatum reliquum. Etenim cum pientiſsimum euaſurum hunc Imperatorem prouidiſſet huius uniuerſi conditrix diuina potentia, tum ipſius Theodoſij, tum etiam imperij procuratricem conſtituit Pulcheriam ſororem: quæ quidem nondum decimumquintum agens annum, ſupra ætatem ſapientiſsimum ac diuinum ſpiritum accepit. ac primùm Deo uirginitatem ſuam deuouit, deinde & ſorores ſuas ad idem uitæ inſtitutum educauit, ne fortè uirum quenquam alium imperio ſubinduceret, ſed potius omnem inuidiæ & inſidiarum occaſionem præcideret. Vt igitur ea quæ conſtituerat, conſignaret, ac Deum ipſum ac ſacerdotes omnesq́ſubditos teſtes faceret uoluntatis ſuæ, ex auro gemmis'que precioſis admirabile quoddam donarium, & ſpectaculum omnium pulcherrimum pro uirginitate ſua & imperio fratris, ſacram menſam eccleſiæ Conſtantinopolitanæ dedicauit: id'que ipſum ut cunctis eſſet conſpicuum in fronte eiuſdem menſæ literis expreſsit. Poſtquam autem principatus curam ſuſcepiſſet, rectiſsimè, & magno cum decore Romanum imperium gubernauit, cum & bene conſuleret, & conſulta expeditè perageret ac ſcriberet. Diligentem enim operam impenderat, ut Romana Græcaq́ lingua propriè loqueretur ac ſcriberet. Rerum porrò gerendarum diſpoſitionem fratris authoritate fulciebat: atque id curabat, ut is pro ætate diſciplinis idoneis ex Imperatoriæ maieſtatis dignitate quàm maximè inſtitueretur. Itaque equeſtris quidem pugnæ, ac reliquam in armis ac literis ſcientiam ab harum rerum profeſſoribus diſcebat: ut uerò in proceſſu ornatè ſe atque regaliter gereret, à ſorore erudiebatur, de qua uidelicet hoc diſcebat, quid in ueſtitu, quid in ſedendo, quid in ingreſſu decorum eſſet, quo modo cohibere riſum, & pro re nata tum amabilis tum formidabilis eſſe, & eos qui quid peterent, appoſitè audire deberet. Haud minimè autem eum ad pietatem inſtituebat, aſſuefaciens ut & continenter oraret, & ec- B cleſias frequenter accederet, & donarijs ac cimelijs templa honoraret, & in precio haberet ſacerdotes ac cæteros uiros bonos, & eos qui ſapientiam Chriſtianorum legibus approbatam ſectarentur. Quinetiam cum per doctrinas adulterinas uideretur eſſe turbanda religio, ſtudioſè ac prudenter obſtitit: nam quòd noſtra memoria nouæ hæreſes non inſurrexerint, ipſam potiſsimum in cauſa fuiſſe comperiemus: ſicut in conſequentibus uidebimus. Et ſanè quum magna cum reuerentia Deum coleret, dicere longum foret, apud quos, & quot templa magnificè illa conſtruxerit, quot'que pauperum diuerſoria & conuentus monaſticos inſtituerit, perennes his ipſis largita ſumptus ad ſuppeditandum incolentibus alimentum. Si quis uerò de harum rerum ueritate experientiæ ſuæ credere malit, quàm uerbis meis, comperiet me neque falſè neque ad gratiam hæc ſcribere, ſi modò apud eius curię pręfectos conſcriptam perlegerit harum rerum hiſtoriam: & ex actis publicis æſtimet, an ſcriptis noſtris res geſtæ conſonent. Si cui uerò hæc ſola ad faciendam fidem non ſufficiunt, fidem inſuper uel Deus ipſe faciat, qui illam omnibus modis ob rationem uitæ charam habet, ut quam & precantem promptè exaudiat, ac ſæpius de rebus agendis ſua apparitione certiorem faciat. Nemo enim Dei amorem hominibus unquam conciliari dixerit, niſi ipſi ſuis operibus ſe illo dignos præſtiterint. Cæterùm quantum quidem ad particularem demonſtrationem in ſingulis diuinitùs exhibitis attinet, ut intelligatur Deo charam eſſe Imperatoris ſororem, deinceps uolens ſuperſedebo: ne quis fortè calumnietur, me, qui alia ſcribere ſuſceperim, in laudum campos expaciari. Illud autem quod mihi & eccleſiaſticæ hiſtoriæ proprium, & diuini erga illam amoris illuſtre argumentum eſſe uidetur, hoc loco referam, etiamſi tempore quidem ſerius acciderit: habet autem ſe hoc modo.

Pulcheria imperij procuratrix, & eius uirtutes.

Theodoſij iunioris institutio.

Doctrinis adulterinis religionem turbari.

Pulcheriæ pietatis argumenta.

Dei amor quomodo concilietur.

A *De inuentione reliquiarum sanctorum quadraginta martyrum.* CAP. II.

MVlier quædam Eusebia nomine, hæreseos Macedonianæ ministra, domum & hortum habebat extra mœnia ciuitatis Constantinopolitanæ: & sanctas reliquias hîc asseruabat quadraginta militum, qui apud Sebastiam Armeniæ tempore Licinij martyrium fecerant. Ea cum esset moritura, locum hunc reliquit monachis sibi in religione conformib. & eos iureiurando adstrinxit, ut se ibidem sepelirent, atque ut supra caput in sublimi loculum suum priuatim expolirent, & se cum unà martyrum reliquias reconderent, ac nemini rem indicarent. Ac monachi quidem fecerunt sicuti mandatum fuerat. Vt autem debitum cultũ martyres consequerentur, & externi tamen rem nescirent, secundum datum Eusebiæ iusiurandum, oratorium sub terra construxerunt ad illius loculum, in ædificio autem conspicuo supernè coctis lateribus uestitum pauimentum, & ex eo descensum clancularium ad martyres. Post hæc Cæsarius, uir ea tempestate cum primis potens, qui & ad consularem & ad pręfectoriam dignitatem peruenerat, defunctam uxorem suam iuxta loculum Eusebiæ sepeliuit: hoc enim illis ita decretum erat, dum adhuc in uiuis essent, cum & miro amore inter sese mutuò tenerentur, & in religione ac doctrina concordes essent. Et hinc Cęsario huius loci emendi data occasio fuit, ut & ipse prope uxorem sepeliretur. Prædicti ergo isti monachi aliò emigrarũt, neque tamen de martyribus quicquam indicarunt. Domo postea collapsa, terraq; ac ruderibus ingestis, uniuersus ille locus exæquatus fuit, quia templum inibi magnificum Deo Cæsarius ipse in honorem Thyrsi martyris ędificarat. Deus autem, ut apparet, hunc locum ita obscurari, & tantum temporis elabi de industria uoluit, ut & martyrum inuentionem & inuentricis pietatem admirabiliorẽ illustrioremq; redderet. Et erat Imperatrix Pulcheria, soror Imperatoris. Huic enim cum tertiò apparuisset admirandus ille Thyrsus, eos qui sub terra absconditi latebant
B indicauit, & ad se trãsferri iussit, ut & eiusdẽ loci & eiusdẽ quoq; honoris secũ participes essent: simul & ipsi quoq; Quadraginta martyres, militaribus uestimentis cãdidis induti, semetipsos illi cõspicuos fecerũt. Hæc uerò res & supra fidẽ, & prorsus inextricabilis esse uidebatur: neque enim aut clerici, qui hoc in loco seniores erant, quamuis sæpe rogati, aut alius quisquam indicare martyres poterat. Ad extremùm, cunctis iam desperantibus, Polychronio cuidam presbytero, qui olim ex familiaribus Cęsarij fuerat, in mẽtem Deus redegit istos monachos, qui hunc locũ quondã incoluerant: qui quidem ad Macedonianorũ clericos ueniens, sciscitatur de ipsis. Omnibus autem illis iam defunctis, cum unum duntaxat superstitem reperisset, qui in hoc ipsum uidebatur in uita conseruatus, ut quæsitos martyres indicaret: orabat, ut diceret, cognouisset'ne sanctas reliquias sub indicato loco reconditas? Sed cum eum propter datum Eusebiæ iusiurandum subdetrectantem uideret Polychronius, diuinam illi apparitionem, & perturbationes Imperatricis, & ipsorũ desperationem commemorat. tum ille uera esse cõfitetur ea, quæ Deus Imperatrici reuelarat. Nã se, quia adolescentulus tum ibi sub senibus præceptoribus ad monasticam institutus esset, certò scire, martyres iacere circa loculũ Eusebiæ: ignorare tamen, utrum'ne sub delubro, an uerò alibi defosi sint: propterea quòd multũ temporis effluxerit, & prior loci facies in eam sit mutata quæ nunc est. Atqui, inquit Polychronius, mihi non idem accidit. Recordor enim me fortè adfuisse sepeliendæ coniugi Cæsarij, & ex uicina uia publica rationem ducens, conijcio eam iacere circa ambonem, quod est suggestum lectorum. Proinde, respondens monachus, etiam Eusebiæ loculus (inquit) prope uxorem Cæsarij quærendus est: quandoquidem & uiuæ plerumq; unà erant, & post mortem se coniunctum sepulchrũ habituras pactę sunt. Cũ itaq; secundum hęc quę dicta sunt, fodere, & sanctas istas reliqas inuestigare oporteret, Imperatrix facta certior, opus urgeri iussit. Effosso igitur

Eusebia Macedoniana.

Quadraginta milites, martyres: & eorum reliquiæ quomodo repertæ.

Cæsarius.

Thyrsus martyr Pulcheriæ apparet.

Polychronius.

Ambo.

illo circa ambonem loco, repertus fuit loculus uxoris Cęsarij, sicuti cōiectarat Philychronius. Paululum autem hinc distans ex transuerso stratum coctis laterib. pauimentum erat, & ad huius ambitum æquali mensura respondens tabula marmorea, sub qua ipsius Eusebiæ loculus ostendabatur, & huic imminens delubrū perquam scitè marmoribus leucoporphyris incrustatum. Ipsum porrò loculi tegmen, uelut in mensam sacram fabrefactum erat. In summo autem, ubi martyres iacebāt, exiguum foramen apparebat. Astans igitur quidam de familia Imperatoris, tenuē uirgulam, quam fortè habebat, per foramen immisit; & extractam naribus admouit, & unguentum fragrantissimum olfecit: ex quo statim tum laborantibus, tum astantibus bona spes suborta fuit. Itaq; cum loculum auidè aperuissent, Eusebiam inueniunt. Illud uerò quod ad caput eius eminebat, in arcæ formam celatum, proprio intus tegebatur operculo: & utrinq; ei ad labra circumdatum, plumbo conglutinatum ferrum, ipsum continebat. In eius medio rursus foramen istud apparēs, etiamnum manifestius declarabat intus haberi martyres. Hæc ubi annunciata essent, euestigiò accurrunt Imperatrix & episcopus ad martyrium. Tū solutis per artifices ferreis istis uinculis, confestim sine negocio operculū extractum fuit. sub hoc autem multa unguenta, & in his pyxides argenteæ duæ repertæ sunt, in quib. sanctæ reliquiæ iacebant. Tunc igitur Imperatrix Deo preces gratulatorias fundebat, tum quòd se tanta reuelatione dignatus esset, tum quòd sanctarum reliquiarū inuentionem assecuta esset. Post hęc preciosissima theca martyres honoratos, iuxta uenerabilem Thyrsum composuit, publica festiuitate, ut æquum erat, cum debito honore ac pompa ac psalmodijs celebrata. Cui & ipse ego interfui. Atque hęc quidem sic esse gesta, testabuntur illi, qui huic festiuitati interfuerunt: omnes enim fermè adhuc supersunt, cum multò postea gesta fuerint, Proclo scilicet ecclesiam Constantinopolitanam gubernante.

Martyrum reliquiæ mirabiliter inuentæ.

Sozomenus festiuitati repertarum reliquiarum ipse interfuit.

A

De uirtute Pulcheriæ ac sororum eius, de que singulari beneuolentia qua Deus eas prosecutus est. CAP. III.

B

FAma autem est, & in alijs quoque negocijs Imperatrici Deum, quæ futura erāt reuelasse: pluримaq; tum huic ipsi, tum sororibus huius accidisse, quæ diuinū erga eas amorem testarentur. Nam & ipsę quoque idem uitæ institutum sectabantur, erga sacerdotes ac templa benignè affectæ, erga peregrinos indigos ac pauperes munificæ. Mensa ut plurimum erat eadem omnibus, idemq; processus, & simul Deum noctu iuxtà atque interdiu laudabant: & pro honestarum mulierum consuetudine, texturis & huiusmodi operibus uacabant. Otium enim atq; desidiam, quamuis Imperatrices, & in imperio natæ atque educatę essent, sacra uirginitate, quam profitebantur, indignam iudicabant, & ex uita sua reiecerūt. Qua de causa cum Deus illis manifestè propitius esset, earumq; domum uindicaret, Imperator ipse tum ætatis tum imperij amplitudine profecit: & quicquid insidiarum aut belli aduersus ipsum conceptum esset, sua sponte rursus dissoluebatur.

Sororum pulcheriæ uirtutes.

Otium & desidia, uirginitate indigna.

De fœdere Persarum, & de Honorio ac Stilicone: & quid Romæ & in Dalmatia actum sit. CAP. IIII.

PErsę enim cum bellum tunc mouissent, centum annorum inducias cum Romanis pepigerunt. Ac Stilico Honorij exercitus dux, quòd suspectus esset, qui suum filium Eucherium Orientis imperatorem declarare uellet, à militibus Rauēnę occiditur. Hic autem & antea, uiuente adhuc Arcadio, quia illius ducibus infensus erat, utrunq; imperium inter se collidere studuerat: & Alarichum Gothorum ducem, cui apud Honorium Romani exercitus præfecturam confecerat, hortabatur, ut Illyrios inuaderet. Et Iouium eorum ordinatum pręfectum inito pacto prœmiserat, ut is ad Romanos milites quoque transiret, quò ea natio uidelicet ad imperium Honorij transferretur. Atque Alarichus quidem suis militibus ex ui-

Persarum induciæ cū Rō.

Stiliconis mors.

A ex uicina Dalmatiæ ac Pannoniæ Barbarorum terra assumptis, in mediterraneas profectus est: & multum temporis ibi commoratus, re infecta rediit in Italiam. Nā cum ex composito Imperij Romani fines egressurus esset, Honorij literis impeditus fuit. Postquam uerò Arcadius esset mortuus, Honorius cōmiseratione ductus, qua fratris filium prosequebatur, Constantinopolim reuerti properabat, ut fidos præfectos constitueret ipsius tum saluti, tum Imperio. Nam cum eum filij loco haberet, uerebatur nequid illi accideret, qui propter iuuentutem insidijs esset expositus. At uerò iam tum itineri accinctum Honorium Stilico hortatur, ut in Italia maneret: id planè necessarium esse asserens, quandoquidem iam tum Arelati Constantinus quidam tyrannidem inuasisset. Itaque ipse Stilico, altero ex sceptris quod Romani Labarum uocant, & literis Imperatorijs acceptis, quibus illi profectio in Orientem committebatur, iam profecturus erat, cum quatuor militum legiones ibi adsciuisset. Sed cum interea rumor increbresceret, quod ille Imperatori insidiaretur, & ad tyrannidem filio suo conficiendam pararetur, & ad eam rem uteretur auxilio potētū, milites seditione mota, Hyparchū Italiæ & Galatię, & duces, ac cæteros omnes qui præfecturas in palatio habebant, interficiunt. Interficitur autē & ipse quoque à militibus Rauennæ: uir, si quis alius unquam, ad magnam potentiam euectus, & qui uniuersos (ut ita dicam) Romanos ac Barbaros sibi habuerit obtēperantes. Stilico itaque, postquam Imperio malè uelle iudicatus esset, ita interfectus est. Occiditur autem simul & Eucherius quoque, eius filius.

Labarum.

Eucherius Stiliconis F. etiā cæsus.

De diuersis nationibus Romanos impugnantibus: sed diuina prouidentia aut oppreßis, aut fœdere adstrictis. CAP. V.

Eodem tempore quoque accidit, ut & Hunni, qui in Thracia exercitum habebāt, Imperatore ipsos neque impetente, neque persequente, multis amissis, cum dedecore in fugam uersi sint. Vldes enim Barbarorū Istri accolarum dux copiosissimo B exercitu instructus fluuium traiecit, & in Thracum finibus castrametatus est: & cū Castra martis, Mysiæ ciuitatem, proditione cepisset, hinc in reliquam Thraciā excursiones fecit: & inducias cum Romanis facere præ superbia dedignatus est. Nā cū Thraciū exercituū præfectus cum ipso de pace loqueretur, ille solem exorientē demonstrans, Nō difficile sibi aiebat fore, si quidem uellet, uniuersam terram, quā hic lustraret, subuertere. Huiusmodi minas dum ille intonat, & Romanis tributū quantum ipse uellet, imperat, & optionē defert, ut aut his præstandis pacem obtineant, aut negandis expectent bellū, ac proinde res in ancipiti stat: declarauit Deus, quantam erga præsens hoc Imperium curam gereret. Neque enim ita multo pòst inter familiares ac satellites Vldæ, sermo coortus est, de Romanorum politia, & de ipsius Imperatoris humanitate, quibusque & quantis præmijs ille uiros strenuos ac bonos prosequatur. Ea re illi non sine diuino nutu in amorem Romanorum pellecti, ad ipsos deficiunt, & cum ipsis castra iungunt, unà cū his qui sibi subditi erāt. Vldes igitur uix tandem in ulteriorem fluuij ripam incolumis euasit, cum ex suis multos amisisset: omnino autem illos, quos Scirros uocant. Gens erat hæc satis populosa, antequā in hanc calamitatem incidisset. nā cū hi in fuga posteriores essent, alij ex ipsis interfecti, alij captiui ac uincti, Constantinopolim transmissi sunt. Et cum præfectis consultum uideretur dispergere istos, ne fortè, si numero ualerent, aliquid tentarent noui: alios exiguo precio uēdiderunt, alios in seruitutē gratuitos donarunt, ea tamen conditione, ne unquam uel in ciuitatem Constantinopolitanam, uel in ipsam adeò Europam ingrederentur deinceps, sed intermedio mari eo loco secluderentur, qui ipsis deputatus esset. Ex ea porrò multitudine quæ ex his uendi non poterat, alij alibi habitare iussi sunt: multos autē in Bythinia equidem uidi, sparsim ad montem quem Olympum uocant habitantes, & colles ibi & montium radices percolentes.

Hunnorum ultronea fuga.

Vldes dux.

Martis castra.

Vldæ arrogantia punita.

Barbarorum ad Romanos defectio.

Scirri capti, et dispersi.

De

De Alaricho Gotho, & quomodo Romanos adortus bello afflixerit.

CAP. VI.

A

ORientis itaque imperium hostibus liberatum, & summo cum decore gubernatum fuit preter omnium expectationem: utpote cum iuuenis adhuc esset Imperator. At uerò Occidens in perturbatione erat, cum multi tyranni insurgerẽt. Nam eodem tempore post Stiliconem interemptum Alarichus Gothorum dux, cum pace ab Honorio petita frustratus esset, urbem obsidione cinctam oppugnat, multis Barbaris ad fluuium Tiberim dispositis, ne fortè commeatus oppidanis importaretur ex portu. (sic autem Latini uocant, quod Greci uocant ἐπίνειον.) Cum autẽ diuturna esset obsidio, & pestis simul & fames urbẽ affligeret, atque interim serui multi, ac maximè quotquot natione barbari erant, ad Alarichum transfugerent: necessarium uidebatur ijs qui in senatu adhuc pagani erant, ut & in Capitolio & in reliquis templis sacrificaretur. Nam Thusci quidam ad hoc acciti ab urbis Hyparcho, promiserant se fulminibus ac tonitruis abacturos esse barbaros. Gloriabantur enim, ab se huiusmodi quippiam esse factum in conseruationem Larinæ, ciuitatis Thusciæ, quam Alarichus, dum Romam contenderet, prætergrediens, non cepisset. Cæterùm istarum nullum fuisse futurum usum, euentus ipse declarauit. Cordatis uerò, hęc ob indignationem Dei Romanis euenire uidebantur, ad eorum pœnam, quæ ipsi quondã præ nimia proteruia ac petulantia in ipsos & pauperes iniquè deliquissent. Fertur itaque probus aliquis monachus, ex his qui in Italia erant, Romam cum festinatione profectus, Alaricho consuluisse, ut urbi parceret, nec se tantorum malorum authorem constitueret. Cui & Alarichus respõdisse dicitur, se non uolentem hoc tentare: sed esse quendam, qui se obtundendo urgeat, ac præcipiat ut Romam euertat, quod & ille tandem fecit. Ex eo autem quòd urbẽ obsidione premeret, acceptis plurimis muneribus obsidionem ad tẽpus soluit, pactis cum eo Romanis se imperatorem inducturos, ut ab illo in gratiam reciperetur.

Alarichus Romam obsidet. *ἐπίνειον.* *Thuscorum iactantia.* *Larina urbs.* *Romanorum in pauperes proteruia uindicata.* *Alarichus numine ad Romã euertẽdam impulsus.*

De Innocentio antiquæ Romæ episcopo, quomodo legationem ad Alarichum miserit: & de Iouio Italiæ hyparcho, & legatione ad Imperatorem facta: & quid cum Alaricho actum. CAP. VII.

B

HAnc autem ob rem legatione missa, qui Alaricho aduersabantur in aula, pacẽ impediebant. Postea cum legationem eius nomine misisset Innocẽtius episcopus Romanus, reuocatus Imperatoris literis Alarichus Ariminum uenit: quæ ciuitas ducentis ac decem stadijs Rauenna distat. Ibi ante muros ciuitatis castrametatum cum allocutus esset Iouius Italiæ hyparchus, Imperatori exponit petitionem Alarichi: & quòd oporteret eum actis publicis declarari præfectum utriusq; exercitus. Imperator uerò pecuniæ & commeatus copiam, uti petierat, haud secus ac Iouio hyparcho facit: cęterùm dignitatem quam petebat, se illi nunquam esse concessurum rescripsit. Imprudenter autem Iouius in tentorijs Alarichi, legatum ex aula missum præstolatus, Imperatoris sententiam Barbaris astantibus recitare iussit. Nam Alarichus ob negatam dignitatem offensus, perinde ac si contumelia affectus esset, eadem hora signo tubæ dato Romam contẽdit. Veritus igitur Iouius, ne fortè Imperatori suspectus esset, quasi faueret Alaricho, in temeritatem priori etiamnum grauiorem incidit: ac per salutem Imperatoris cùm ipse iurauit, tum & alios quoque præfectos iurare induxit, nunquam se de pace cum Alaricho facienda quicquam acturos. At uerò Barbarus non ita multo pòst pœnitentia ductus, significat se dignitatem iam nullam petere, quin se auxiliarem Romanis fore, si modò commeatum mediocrem, & habitationem donent locorũ, qui à Romanis non magni fierent.

Ariminum *Iouius Italiæ hyparchus.*

De defectio-

A *De defectione Attali, & praefecto Heracliano: & quo modo postea Honorio supplex ad pedes aduolutus, ueniam consecutus sit.* CAP. VIII.

CVm autem legatione per episcopos quosdam facta, huius rei petitione bis frustratus esset, Romam reuersus, ciuitatem oppugnat: & portu ex altera parte occupato, cogit Romanos, ut Aattalum urbis tunc temporis hyparchum, crearent Imperatorem. Romanis igitur ad aliud imperium translatis, constituitur utriusque exercitus dux Alarichus: & sororis eius maritus Ataulphus prefectus equitũ, quos domesticos appellant. Attalus porrò senatu conuocato, orationem habuit prolixam ac splendidè elaboratam, qua senatui promittebat, se patria omnia illi conseruaturum, & Aegyptum insuper & uniuersum Orientis imperium Italis subiecturum: sed ille utcunque sese iactitaret, ne integro quidem anno Imperator uocandus erat. Atqui tamen à uatibus quibusdam excantatus, pollicitantibus ipsum Aphricam sine pugna obtenturum, ne Alaricho quidem obtemperabat, suadenti ut modicam manum Carthaginem transmitteret, ad interficiendos Honorij praefectos, si fortè hi se ipsi opponerent: neque Ioanni, quem stipatoribus suis praefecerat, qui monebat oportere Constantem, quem ipse in Libyam mittendum decreuerat, quasi ab Honorio missum, rescripto, ut moris erat (quod edictum uocant) Heraclianum principatu deponere, cui tum temporis militum in Aphrica praefectura commissa erat. Fortasis autem & hęc succesissent: nondum enim res Attali innotuerant ijs qui erãt in Libya. Cum itaque Constans ex uatum sententia Carthaginem abnauigauisset, Attalus usque adeò mente captus fuit, ut ne dubitare quidẽ dignaret, sed planè sibi persuaderet, se Aphros iam secundum p̃dictiones uatũ habere subditos. Itaque Rauennã uersus expeditionem mouet. Simulatque igitur Ariminum unà cum Romanorum ac barbarorum exercitu peruenisse nunciaretur, scribit ad illum ceu ad Imperatorẽ Honorius: & legatis misis, ijs q sub ipso
B maximis dignitatibus fungebantur, declarat se illum libenter in regni consortium esse recepturum. Attalus uerò se imperij consortem admissurum esse negat: sed indicat Honorio, ut uel insulam uel locum eligat, quem uellet, in quo priuatus degat, omni Imperatorio cultu deposito. In eo cardine cum res uersarentur, ut & naues iam haberet paratas, si fortè necesitas eum abnauigare cogeret ad fratris filium: ex improuiso sub sex signis circiter quatuor milia militum ex Oriente noctu Rauennam appulerunt, quibus ille moenium excubias commisit, quòd indigenarum militum procliuitatem ad proditionem metueret. Interea temporis Heraclianus interfecto Constante, uigiles constituit in portubus & litoribus Aphricę, & mercatorum naues Romam proficisci uetuit. Ex quo cum fames Romanos inuaderet, illi hac de re legatos mittunt ad Attalum. Ille uerò cum huic rei nullũ uideret remedium, Romam reuersus est, quasi cum senatu super hac re consulturus. Fame interim in tantum inualescente, ut & castaneis pro frumento uterentur, & nõnullos etiam carnes humanas gustasse suspicarentur, Alarichus quidem suadebat ut quingentos Barbaros aduersus Heraclianum mitterent: sed senatui & Attalo uidebatur, non oportere concredi Barbaris Aphricam. Cum igitur manifestum esset Deum aduersari imperio Attali, animaduertens Alarichus frustra se laborare in rem, quae sibi in manibus non esset, cum Honorio promisis acceptis, de Attali imperio dissoluendo paciscitur. Omnibus itaque congregatis, ante ciuitatẽ Attalus imperij insignia deponit, & simul etiam sua cingula deponunt ipsius duces: cunctisque delictorum ueniam impartitur Honorius, ut in eo honore, eaque dignitate unusquisque permaneat, quem antea sortitus erat. Attalus tamen unà cum filio suo apud Alarichum porrò mansit, ut qui sibi deinceps apud Romanos uersari tutum non esse arbitraretur.

Roma ab Alaricho obsessa. *Attalus Imp. creatus.* *Ataulphus.* *Attali uaesana arrogantia.* *Honoriũ consorte imperij habere negat.* *Constans ab Heracliano caesus.* *Fames Romanos infestat.* *Attalus imperio renunciat, & Alaricho adhaeret.*

De motu

De motu inter Christianos ac Paganos facto. De Attalo, de Saro. Quomodo Alarichus dolo Romam ceperit, & D. Petri templum asylum constituerit. CAP. IX. A

HAsce res huiusmodi euentum fuisse sortitas, haud mediocriter doluerunt tum Pagani, tum illi Christiani qui Arianam sectabantur hæresin. Isti enim ducta cõiectura ex Attali tũ ꝓposito, & priori educatione, ꝓrsus existimabant, illũ palàm paganismũ amplexurũ, & ipsis tẽpla patria restiturũ, & ferias & uictimas. Hi uero se primatũ in Ecclesijs, sicuti tẽpore Constantij ac Valentis, rursus consecuturos arbitrabantur, siquidem ille firmatum contineret imperium: propterea quòd à Sigesario Gothorum episcopo baptizatus, & ob id cùm ipsis uniuersis, tum uel maximè Alaricho charissimus esset. Nõ multo pòst autem Alarichus cum uenisset ad Alpes (locus hic est plus minus sexaginta stadijs Rauenna distans) cum Imperatore de pace communicat. Sarus autem quidam natione barbarus, sed in rebus bellicis egregiè exercitatus, qui circiter trecentos solos, omnes tamen strenuos ac fideles, secum habebat, cùm Alaricho ob priorem simultatem suspectus esset, considerabat sibi nequaquam utilia fore inter Gothos ac Romanos percussa fœdera. Ideoq; repentè cum suis irruens, nonnullos ex Barbaris interficit. Hinc igitur & metu simul & ira percitus Alarichus, eadem uia reuertitur, & Romam obsidione cinctã per proditionem capit. ac militibus suis uniuersis ac singulis permisit Romanorũ opes diripere, utcunque possent, omnesq; domos eorum deprædari: nisi quòd asylum esse uoluerit, ob reuerẽtiam Apostoli, diui Petri templum illud amplissimũ, quod supra illius tumbam constructum est, & loci plurimum ambit. Ea res in causa fuit, quo minus Roma prorsus deleretur. Nam illi qui hîc saluati fuerant, urbem restaurarunt, cum eorum ingens esset multitudo.

Sigesarius episc.

Sarus.

Roma Alaricho capta, & direpta.

Roma cur non prorsus deleta.

De muliere Romana, quæ castitatis opus perfecit. CAP. X.

CVm autem, ut credibile est, in huiusmodi ciuitatis expugnatione multa accidissent: ego, quod mihi tum ecclesiastica historia dignum contigisse uisum est, literis mandabo. Declarat enim uiri Barbari factum pium, & fortitudinem mulieris Romanæ in conseruanda castitate: utriusque autem Christiani, sed nõ eiusdem sectæ: quandoquidem ille Arianam, hęc Nicænam doctrinam sectabatur. Hanc igitur perquam formosam conspicatus iuuenis aliquis Alarichi miles, pulchritudine captus ad concubitum trahebat: reluctantem uerò, ac ui aduersantem ne quid obscœni pateretur, ille stricto gladio se interfecturum minabatur: & interim summã illi cutẽ in collo, quasi qui ob amorem parceret, perstingebat. Tum illa multo perfusa sanguine, collum gladio subiecit: optabilius sibi rata, mori cum castitate, quàm uiuere expertam uirum alium, quàm illum cum quo legitimo matrimonio coniuncta erat. Barbarus igitur, cum etiamnum maiore cum terrore illam adortus, nihil adhuc proficeret: admiratus eam ob castitatem, duxit in ecclesiam apostoli Petri, & traditam custodibus, & expensis in eius sustentationem sex aureis, iussit ut custodirent marito suo. B

Matronæ Romanæ memorabilis castitas.

De tyrannis qui illa tempestate aduersus Honorium in Occidente insurrexerunt: & quomodo omnes sublati sint, ob Honorij erga Deum pietatem.

CAP. XI.

CIrca hoc autem tempus, cum multi tyranni insurgerent in imperio Occidentali, & alij sese mutuò conficerent, alij præter expectationem caperentur, haud uulgarem Dei erga Honorium beneuolentiam testabantur. Primùm enim milites in Britannia, per seditionem Marcum tyrannum inaugurant: & mox eo rursus interfecto, Gratianum. & cum & is quoque non amplius quatuor mensibus elapsis per eosdem interfectus esset, rursus Constantinum eligunt, quòd putarent eum ex nominis sui præsagio imperium constanter obtenturum. Ex huiusmodi enim causa uidentur etiam reliquos ad tyrannidem elegisse. Constantinus igitur ubi ex

Dei erga Honorium singularis beneuolẽtia.

Constantinus tyrannus imp.

A ubi ex Britannia traiecisset, in Galliæ ciuitatem Burboniam ad mare sitam, conduxit ex Gallia & Aquitania milites, qui ibi erant: & eas prouincias sibi subijciebat, usque ad montes eos qui Galliam separant ab Italia, & a Romanis Coctiæ Alpes nominantur. Constantem uero filium suum natu maiorē, quem postea Imperatorio ornatu insigniuit, tunc Cæsarem appellauit, & in Hispaniā misit. Hic cum ea gente potitus esset, præfectos peculiares cōstituit, ac uinctos ad se adduci iussit Didymum & Verianum, cognatos Honorij, qui quidē cum antea inter se dissiderent, postquam cœperunt periclitari, in mutuam concordiā redierunt. Et collecta agricolarum & seruorum turba, iunctis copijs in Lusitaniam expeditionem fecerunt, multosque trucidarunt ex his qui a tyranno ad ipsos comprehendendos missi erant.

Constans tyrānus Cæsar dictus.

De Theodosiolo & Lagodio, & de Vandalicis ac Sueuicis gentibus. De morte Alarichi. De fuga Constantini & Constantis tyrannorum. CAP. XII.

POstea uero cum hostes copijs auxiliaribus aucti essent, illi capti, & una cum uxoribus suis abducti, ac tandem interfecti sunt. Theodosiolus autē & Lagodius eorum fratres, qui in alijs prouincijs morabantur, ex patria diffugiūt, ac saluātur: ac Theodosiolus in Italiam ad Honorium Imperatorem, Lagodius ad Theodosium in Orientem uenit. Atque Constans quidem his rebus gestis ad patrem reuersus est, prӕsidio constituto ex militibus suis in aditu Hispaniæ: quem, obsecrantibus Hispanis, pro ueteri consuetudine custodire non concessit. Quæ res postea causa fuit, ut omnes qui hic erant constituti, interficerentur. nam collapsa Constantini potentia, recolligentes sese Vandali, Sueui, Alani, gentes barbaræ, aditum istum occupant, & multa prӕsidia, multasque urbes tum Hispanorum tum Gallorū capiunt, & cum his etiam tyranni præfectos. Constantinus igitur, B cum sibi hactenus ex animi sententia rem gerere uideretur, Constantem filiū ex Cæsare Augustum fecit: & mox ipse Italiam inuadere cogitauit. Cum itaque Coctias Alpes superasset, Liberonam Liguriæ ciuitatem uenit: et cum iam Eridanū transiturus esset, per eandem uiam reuersus est, quod Alarichi mortem intellexisset, qui cū dux esset Honorij, eo nomine suspectus, quod Cōstantino faueret, uniuersi Occidentalis Imperij præfecturam sibi commissam tunc temporis habebat. Cum autem pro consuetudine principum, ex processu quopiam tum reuerteretur Imperator, statim equo descendens, publice gratias Deo nuncupatis precibus egit, quod esset insidiatore manifesto liberatus. Constantinus autē fugiens Arelatum se recepit, quo & Constans eius filius eodem tempore ex Hispania profugiens redierat. Collapsa enim Constantini potentia recolligentes sese Vandali, Sueui & Alani, Pyrenæum montem propere occupant, cum fertilē & opulentissimā regionem esse audissent: & quia negligentes erant illi, quos in prӕsidio Constans ibi reliquerat, etiam in Hispaniam irruperunt.

Theodosioli et Lagodij fuga.

De Gerontio, & Maximo. De Honorij exercitu: quo modo Gerontius obsessus & interfectus sit: ac de uxore eius. CAP. XIII.

INterea tēporis Gerontius inter duces Cōstantini præcipuus, hostis illi factus est: & Maximum, familiarem suum, quem ad tyrannidē accommodatū iudicabat, Imperiali ornatu induit, ac Taraconæ morari permisit: ipse uero aduersus Constantinū exercitum eduxit, eo proposito, ut in transitu Cōstantem eius filiū Viennӕ commorantē conficeret. Constantinus igitur cum intellexisset id quod de Maximo actum erat, Ebodichū ducem suū ad ulteriores Rheni partes misit, ut Francos & Alemannos in auxiliū uocaret: Constanti autē filio suo Viennӕ ac cæterarum ibi ciuitatū custodiam commisit. Ac Gerontius quidē cum Arelatū castra mouisset, ciuitatem oppugnauit. Non multo autem post exercitu Hono-

Gerontius Cōstantini ex duce hostis.

rij aduersus tyrannum aduentante, cui præerat Constantinus Imperatoris Valentiniani pater, statim fugit cum paucis quibusdam militibus. nam eorum plurimi se Constantio coniunxerant. Milites igitur in Hispania Gerontium ob fugam factam contemptu dignum rati, interficere statuerunt, & cõcursu facto domum eius circumuallant. Ille uerò cum Alano, uno necessario suo, paucisq; seruis, eiaculatis desuper sagittis ultra trecentos milites interficit. sagittis tandem deficientibus serui aufugiunt, & clam sese de domo illa demittentes euadunt. ac Gerontius quidem, quamuis & ipse eodem modo saluari potuerit, tamen Nonnichiæ uxoris amore detentus noluit. Itaq; cum milites ignem domo mane immisissent, nullam habens deinceps spem salutis, Alano familiari suo uolẽti caput amputat: & deinde propriæ uxori quoq;, lamentanti, & seipsam cum lachrymis in gladium ingerenti, ac potius quàm in alterius potestatem perueniat, unà cum marito perire cupienti, & munus hoc ultimum ab eo impetrare flagitanti. Atq; hæc quidem mulier satis uiriliter, & ut illius religione dignum fuit, (erat enim Christiana) mortua est: sui memoriam stabiliorem posteritati relinquens, quàm quæ obliuione obscurari posset. Gerontius porrò cum se tertiò percussisset, nec tamẽ uulnus lethale accepisse sensisset, euaginato gladiolo, quem fœmori alligatum habebat, sibi ipsi cor transfixit.

Gerontij, Alani, & Nonnichiæ interitus.

A

De Constantino, & exercitu Honorij: de Edobicho duce: et quo modo is ab Vlphila Constantij duce uictus, & fuga dilapsus, ab hospite ingrato obtruncatus sit. CAP. XIIII.

Constantinus autem, circumsidente adhuc Honorij exercitu, obsidionem tamen sustinebat: quòd illi nunciatum esset, Ebodichũ cum maximis suppetijs aduenturum. quæ quidem res & Honorij quoq; duces nõ modicè terrebat, ita ut in Italiam reuerti, & illic bellum experiri uellent. Atq; hoc ubi statuissent, quia appropinquare iam nunciabatur Ebodichus, Rodanum fluuium traijciũt: & Constantius secum pedites retinens, aduentantem expectat hostem. Sed Vlphilas Constantij præfectus, haud procul istinc in insidijs cum equitibus latitat. Postquam igitur hostes cum exercitu Vlphilam prætergressi, pedem iam collaturi essent cum militibus Constantij, dato signo repentè prorumpens Vlphilas, hostes à tergo inuadit. Et facta statim ordinum perturbatione, alij diffugiunt, alij occiduntur: plurimi autem positis armis ueniam precantur, & misericordiã consequuntur. Ebodichus autem equo conscenso fugit in agrum quendam ad Ecdicium, qui plurimum fuerat ab ipso consecutus olim, quemq; Ebodichus sibi ob accepta beneficia amicum arbitrabatur. Atqui is caput eius amputatũ, ducibus Honorij attulit, spe magnorum munerum ac dignitatum. Cõstantius autem caput quidẽ accipi iussit, ac gratias Ecdicio agi Reipub. nomine, qui Vlphilæ officio functus esset. Sed cum in exercitu remanere uellet, eum excedere iussit, nequaquam uel sibi uel exercitui faustam fore ratus hospitis tam ingrati præsentiam. Atq; is quidem hominis amici ac hospitis in calamitatẽ delapsi impijssimam cædem ausus, in uanum, uti dici solet, hians recessit.

Ebodichus.

B

Vlphilas.

Quo modo tyrannus Constantinus insignia Imperij deposuerit, ac presbyter ordinatus fuerit, ac tandem interfectus sit: tum de reliquis tyrannis, qui aduersus Honorium insurrexerant. CAP. XV.

Post uictoriam rursus traijciẽte Honorij exercitu ad ciuitatem, certior factus Constantinus Edobichum esse sublatum, ipse sibi purpuram & Imperij insignia detrahit: & ad ecclesiam confugiens, ordinatur presbyter: tũ accepto prius iureiurando, qui intra mœnia erant, portas aperiunt, ac ueniam consequuntur omnes. Itaq; ex eo tempore prouincia ista rursus ad Honorij Imperium reuersa est, ac

Constantinus tyr. ex Imp. presbyter, tandem cum Iuliano F. cæsus.

A est, ac ducibus ab illo constitutis paruit. Constantinus autem una cum Iuliano filio in Italiam transmissus, antequam eo perueniret, in itinere occiditur. Nec multo post, præter expectationem, interimuntur Iouianus & Maximus, tyranni prædicti: tum etiam Sarus, & alij plurimi cum his, qui imperio Honorij fuerant insidiati.

Iouiani & Maximi tyrann. cædes: item Sari.

De Imperatoris Honorij pietate. De morte Constantij, eiusq; liberũ, qui Honorio successerunt. De pace, quæ tum per uniuersum orbem uiguit.

CAPUT XVI.

SEd hęc recensere, non est huius temporis. Necessario tamen ideo commemoraui, ut hinc sciremus, Imperatori ad conseruationem imperij sui sufficere, si Deum studiosè colat, ac sit qualis hic Imperator extitit. Aderat autẽ ipsi & Galla Placidia soror eius ex patre, consimiliter magnam gerens curam pro religione & ecclesijs. Eam in uxorem duxit Constantius, is qui Constantini tyrannidẽ sustulit, uir in armis strennuus, & in rebus bellicis exercitatus, quẽ Imperator præmij loco tum sorore, tum corona, tum purpura, tum Imperij consortio honorauit. qui quidem cum paululum temporis superuixisset, defunctus est, relictis liberis Honotio & Valentiniano, Honorij successore. Interea Orientale Imperium hostibus liberatũ fuit, eiusq; prouinciæ multo cum decore administrabantur præter omnium sententiam. erat enim adhuc iuuenis Imperator. Sed Deus pręsenti hoc Imperio manifeste delectari uidebatur, qui non solum præter expectationem, quod ad hostes attinet, ita disponeret: uerum etiam multorũ sancta corpora manifestaret ex his, qui olim ob pietatem illustres extiterunt. Cuiusmodi utiq; & illud est, quod tũc accidit in Zacharia uetusto propheta, & in Stephano diacono ab Apostolis ordinato. Vtriusq; autem inuentionis, cum miraculosa sit, ac diuina, modum exponere necessarium esse duxi.

Ad Imperij cõseruationem sufficere pietatem.

B

De inuentione prophetæ Zachariæ, & Stephani protomartyris.

CAP. XVII.

EXordiar autem à propheta Zacharia. Cophar uilla est in territorio Eleutheropolis Palæstinę. Huic pręfectus erat, agri ipsius cõseruus, Calemerus quidam, domino quidem suo fidelis, sed morosus interim ac difficilis, & in cõterminos agricolas iniquus. Quamuis autem talis esset, propheta tamen ei uigilãti clara luce apparens se ipsum reuelauit. & horto quodam demonstrato, Age quęso, inquit, hic fodito, ab hac sepi in hortum mensura ducta ad cubitos duos, iuxta uiam quę ducit ad ciuitatem Bethrerebin: reperies enim arcam duplicatam, ligneã interiorem, in exteriori plumbea, & propter hanc arcam uitreum item uas aquis plenum, & duos etiam serpẽtes amplitudine mediocres, mites & innoxios adeò ut mansueti uideri possint. Calemerus igitur ad locum indicatum ex prophetæ mandato profectus, operi gnauiter incumbit, & cum secundum prædicta signa iam in opertũ producta & reclusa esset arca sacra, apparuit diuinus propheta cãdidam stolã indutus, utpote qui (ut opinor) etiã sacerdos fuerit: sub pedibus aũt eius extra arcã iacebat puer regali apparatu sepultus: habebat enim in capite coronam auream, & aurea in pedibus calciamenta, & uestem preciosam. Disquirẽtibus igitur tũ sapientibus ac sacerdotibus de isto puero, quisnam et unde esset, & cur sic ornatus esset: fertur, Zachariam, qui tum in Geraris conuentui monastico præerat, in uetustũ quoddam, sed non canonicũ, Iudęorum scriptum fortè incidisse, quo tradebatur, quod Ioas rex Iudææ, non multo post quàm prophetã Zachariam interfecisset, in domum suam ingentem calamitatem acceperit. Quãdoquidem septimo post interfectum prophetam die, filius admodum ipsi charus repentè interijt. Colligens igitur, se propter iram diuinam in huiusmodi

Cophar uilla. Calemerus.

calamitatem incidisse, sub illius pedibus puerum sepeliuit: quasi hac ratione sese A purgaret illis, quæ aduersus prophetam deliquerat. Atq; hæc quidem ego sic accepi. Propheta uerò, tametsi seculis iam plurimis sub terra iacuisset, uiuus tamen adhuc apparebat: capite raso, naso oblongo, barba modicè prominenti, capite breuiusculo: oculos habens aliquantulum profundos, ac superciliis contectos.

Zachariæ prophetæ forma.

FINIS LIBRI NONI.

EVAGRII SCOLASTICI, EPIPHANENSIS, ET EX PRÆFECTIS ORIVNDI, historiæ Ecclesiasticæ Libri sex.

Authoris procemium, quomodo ad scribendum præsentem historiam accesserit, & quòd post impij Iuliani interitum, cùm hæreses paulisper conquieuissent, postea diaboli malignitas denuò fidem exagitauit. C A P. I.

Quare hoc opus legendum, [illegible] ... Euagrium censuit origenistam.

Eusebij Pamphili encomiũ.

EVSEBIVS cognomento Pamphilus, uir sanè cùm in aliis rebus disertissimus, tum in scribẽdo tantum pollens, ut possit Lectores suorum librorum, etsi non efficere perfectè Christianos, ita tamẽ persuadendo impellere, ut Christianam religionẽ lubentes colãt: Eusebius, inquam, Sozomenus, Theodoritus & Socrates, de clementissimi nostri Seruatoris in mundum aduẽtu, de eius in cœlos ascẽsione, de B rebus gestis Apostolorum, de certaminibus à sanctis martyribus confectis, & si quid aliud factum sit, dignum commemoratione, uel secus, ad aliquã partẽ regni Theodosij literis accuratissimè prodiderunt. Et quoniam ea quę deinceps gesta sunt, illis uidẽtur non multo inferiora, atq; hactenus nullo ordine commemorata sunt: quãuis ipse in eiusmodi rebus tractandis indisertus uidear, tamẽ arbitror laborem in illis memoriæ prodẽdis à me poni, hocq; opus suscipi, in'q; eo qui & piscatores singulari imbuit sapientia, et linguã indisertam ita limauit, ut uoces articulatim & distinctè possit exprimere, firmam spem collocari debere: ad eum planè finem, uti res gestas iam obliuione intermortuas, quasi ad uitam denuò reuocare queam, sicq; animare oratione, & sempiternæ memoriæ commendare: non modò ut quisq; tum quid factum sit ad nostram usq; ætatem, tum quo tempore, quo'ue loco, tum quo modo, tum aduersum quos, tum deniq; à quibus, uerùm etiam ut nihil dignum memoria, præ languida & dissoluta inertia, obliuione, quæ illi rei finitima est & uicina maximè, obruatur. Ibi igitur diuino adiutus auxilio, initium faciam scribendi, ubi illi scriptores, quos suprà dixi, finem Historiæ imposuerunt. Cum iam impia Iuliani crudelitas sanctorum martyrum sanguine satiata erat, & amens Arij furor ueræ doctrinæ quasi catenis in concilio Nicęno fabricatis constrictus, & Eunomius ac Macedonius sacrosancti spiritus uirtute in Bosphoro acerbè exagitati, & Constantinopoli, urbe in primis illustri, fracti debilitati'que, & sancta Ecclesia sordes, quibus recens contaminata fuisset, deposuerat, eratq; ad pristinum decus restituta, & in uestitu deaurato circũdata uarietate, & amatori ac spõso adornata: hostis probitatis dęmon, quia ista ferre non posset, peregrinum quoddam & monstrosum belli genus contra nos excitauit. Ac cũ uideret & cultũ simulachrorũ quasi pedibus conculcatũ, & seruilẽ illã atq; abiectã Arij insaniã penitùs ab Ecclesia depulsam: quanquã uerebatur fidem apertè, ut hostis, oppugnare, præsertim à tot ac tã sanctis patribus roboratam,

Euagrius ubi scribendi initiũ faciat.

Psal. 44.

A roboratam, firmeq́ꝫ munitam (quippe in ea obsidenda multum amisisset uiriũ)
ex oculto tamẽ rẽ aggreditur, & rogatis quibusdã responsisq́ꝫ excogitatis, erro-
rẽ ad Iudaismũ nouo more ac modo traducere studuit: neqꝫ intellexit miser inde Dæmonis astu
se euictũ & profligatum iri. Quod autẽ antea unum sibi habuit aduersariũ, iam tia.
idem ipsum reuereri & quodãmodo amplecti uidebatur: quandoquidem non
utrum Ecclesiã à fide uniuersa detrudere, sed utrũ uerbum aliquod in ea depra-
uare posset, insolens laborauit. Atqꝫ sæpenumero sua ipsius inuolutus malitia,
etiam literam ad ipsum sensum & sententiã inuertendã pertinentem immutare
subdolè molitus est. Cæterũ quemadmodũ sensum à lingua disiunxerit, quo hę
duæ res minimè uelut uno consensu Deum & syncerè cõfiterentur, diuinisq́ꝫ ef-
ferrent laudibus, quin etiam qua ratione istarum rerum unaquæqꝫ gesta sit, &
quem ad exitũ peruenerit, suo loco explicabo: attexamq́ꝫ præterea, si quid aliud
potero reperire, quod ab instituto uideatur alienum, dignum tamen quod hi-
storiæ mandetur: ibi'que finem scribendi faciam, ubi Deo clementi ac propitio
uisum fuerit.

Quomodo Nestorius ex Anastasij discipuli sui dissertatione, sanctam Dei matrem, non Deiparam, sed Christiparam uocitasse, deprehensus sit, qua de causa hæreticus habitus est. CAP. II.

QVoniam Nestorius, qui lingua Deũ oppugnauit, qui alterũ cum Caipha
contra filium Dei coëgit concilium, qui blasphemiæ officinã, in qua Chri-
stus denuò trucidatur & diuẽditur, instruxit, qui naturas illius (qui in ipsa cruce
ne os quidẽ, uti scriptum est, omnino habuit confractum, neqꝫ uestem penitus
textilem à parricidis discissam) diuisit diremitq́ꝫ, uocem hãc Deiparam, à multis Ioan.19.
lectis spectatisq́ꝫ patribus fabricatam repulit, atqꝫ adeò reiecit, & uocem Chri-
B stiparam, ab se ueteratoriè effictam & conflatam ei opposuit, seditionibusq́ꝫ infi-
nitis refersit Ecclesiam, atqꝫ intestina ac ciuili sanguinis effusione repleuit: arbi-
tror orationem mihi deesse non posse, cùm ad historiã aptè appositeq́ꝫ contexen- Nestorius Ec-
dam, tum ad ratione ac uia in ea ad finem usqꝫ progrediendum, si Christo omniũ clesiam seditio-
gubernatore opem ferente, à nefaria istius impij Nestorij blasphemia exordium nibus infinitis
capiam. Concertatio in Ecclesijs suscepta hinc habuit initium. Anastasius quidã replet.
presbyter peruersa imbutus opinione, Iudaicorũ dogmatum, quæ tenebat Ne-
storius, acerrimus fautor, & ei ad episcopatum proficiscenti comes, ubi Nesto-
rius cum Theodoro in urbe Mopsoëstia congressus, audita illius doctrina à ue-
ra pietate desciuit: Anastasius (inquam) ut à Theodolo in epistola quadã de ijs
rebus scriptum est, in disputatione apud populum Christũ sanctè colẽtem, in ec-
clesia Cõstantinopolitana habita, palàm ausus est dicere, Nemo Mariam Deipa-
rã uocet. Nam Maria, inquit, homo erat: atqꝫ ab homine Deus nasci non potest.
Quæ quidẽ uerba cum populus Christo cõsecratus grauiter & acerbè ferret, &
disputationẽ illam non sine causa haberet pro blasphemia: Nestorius istius blas-
phemiæ author & dux, non solùm non prohibuit illum, neqꝫ rectã sanamq́ꝫ do-
ctrinam tutatus est, uerùm etiam eius uerba reuera in primis roborare contẽdit,
& in eisdem defendendis acrius institit. Atqꝫ sua ipsius opinione hisce adiuncta
atqꝫ adeò ascripta, uenenoq́ꝫ animi sui in Ecclesiam effuso & eiecto, multò maio-
rem blasphemiam docere conatus est, adeò ut ad suij psius capitis perniciem, hãc
impiam sententiam, nimirum, *Ego eum qui spacijs menstruis, hoc est, bimestri et trimestri,*
& ita deinceps, adoleuerit, Deum certè non appellauero, proferre non dubitaret:
sicut tum à Socrate, tum à priore concilio Ephesi celebrato
perspicuè narratum est.

LL 3 Quid

Quid magnus Cyrillus ad Nestorium scripserit, & de tertio Concilio Ephesino, ad quod Ioannes Antiochenus episcopus & Theodoritus tardius accesserunt.

CAPUT III.

Cyrillus Nestorij refutator. HÆc nefaria Nestorij dogmata cum Cyrillus, episcopus Alexandriæ, uir sanè ipsa famæ celebritate insignis, sigillatim per literas refutasset, Nestoriusq; eius scriptis reluctatus est, & neq; Cyrillo neq; Celestini antiquæ Romę episcopi cōsilijs obsecundauit, sed suum ipsius uirus nihil ueritus euomuit in Ecclesiam, postulauitq; ut authoritate ac nutu Theodosij iunioris, qui tum Orientis administrauit Imperium, primum conciliū Ephesi cogeretur. Itaq; literæ Imperatoris erant ad Cyrillum, & ad alios omnes ubiq; sanctarum Ecclesiarū pręsides missæ: quæ diem Pentecostes, quo die uitalis & sacer Spiritus ad nos descendit, conuentui præstituerunt. Nestorius autem, propterea quòd Ephesus nō lōgè abest à Cōstantinopoli, omnino anteuertit. Cyrillus uerò, & qui cum eo erāt, eò ueniunt ante diem præstitutum. Ioannes præsul Antiochiæ unà cum suis ad diem dictū abfuit, non quidē sua sponte, sicut multis uidetur, qui eius factum defendere uolūt: sed quòd suos episcopos tam citò cogere nō poterat, quippe nōnullæ è ciuitatibus quibus præerant, ab Antiochia (sic enim olim appellabatur, at iam Theopolis dicitur, id est, ciuitas Dei) homini expedito ac strenuo distant, *Ephesi ab Antiochia distantia.* iter duodecim dierum, & quibusdā amplius eo: & Ephesus abest Antiochia circiter triginta dierum iter. Ac cum Ioannes constanter affirmaret, se non posse ad statutum diem, id est ad nonum Dominicum (sic enim uocatur) adesse, sui omnes apud sedes proprias ac suas mansere.

Quomodo Ioanne Antiocheno episcopo non præsente, Nestorius gradu depositus sit. CAPUT IIII.

VBI igitur quindecim dies ultra diē præfinitā pręterierūt, episcopi qui Ephesi cōuenerāt, quasi iā episcopi uersus Orientē habitātes nō essent uēturi, aut si fortè uenirēt, multū dilaberetur temporis antequā in unū cogerētur, Cyrillo locū Celestini episcopatū antiquę Romę, ut suprà docui, gerētis obtinēte, accersunt Nestoriū, hortanturq; ut criminibus ipsi obiectis respondeat. Ac cū superiore die polliceretur se uenturū, si ita res postularet, & postea etiā ter uocatus, promissa negligeret, qui cōuenerāt, res in quæstionē uocare cœperunt. Atq; cū *Memnon antistes.* Memnon antistes Ephesi dies ultra diē statutū præterlapsos (pręterierant autē numero decem & septem) percēsuisset, & diuini & admirabilis Cyrilli epistolæ quas scripserat ad Nestorium, & quas hic ad illum denuò, essent perlectæ, & epistola illa planè diuina Celestini, uiri cū primis illustris, scripta itidē ad Nestoriū *Theodotus episcopus.* recitata, & Theodotus episcopus Ancyræ, & Acacius sedē obtinēs ecclesiæ Me*Acacius episcopus.*litinæ, uerba blasphemiæ, quę Nestorius Ephesi profuderat, in mediū protulissent, & multæ præclaræ sentētiæ à sanctis & spectatis patribus sanā & syncerā fidē aperientibus in eo congressu cōmemoratæ, & nonnullæ etiā quæ à Nestorio incōsideratè & cum blasphemia prolatę fuissent, inter eas interiectæ, sanctū conciliū ista totidē uerbis cōtra Nestoriū pronūciauit: Vt omittamus alia honoratissimi scilicet Nestorij scelera, q̄niā à nobis accersitus, obtēperare noluit, neq; sanctissimos religiosissimosq; episcopos à nobis ad eū missos recipere, inducti necessitate, ad impia eius dogmata excutienda aggressi sumus: & cum partim ex ipsis epistolis & libris à nobis perlectis, partim ex uerbis nuper in hac urbe primaria recitatis ab eo, & quasi testimonio cōfirmatis, eum impiè et sensisse et prædicasse deprehenderimus, tum Ecclesiæ canonibus, tum epistola sanctissimi patris nostri, & collegæ Celestini, episcopi ecclesiæ Romanæ, necessariò cōpulsi, idq; nō sine crebris lachrymis ad hanc seueram sententiam contra eum pronunciandam uenimus. Itaq; Dominus noster IESVS Christus, cōtra quem blasphemias

A mias loqui non dubitauit Nestorius, per istud sanctum concilium decidit sta- Nestorius episcopatus dignitate abdicatus.
, tuitq́ꝫ, eum & episcopatus dignitate abdicandum, & ab omni conuentu sacerdo
, tum penitus excludendum esse.

Quòd Ioannes episcopus Antiochenus, quum quinq́ꝫ dies pòst aduenisset, Cyrillum Alexandrinum episcopum abdicat, & Memnona Ephesinum: quos contrà concilium absoluit, & Ioannem uicissim cum suis loco mouet: & quomodo Cyrillus & Ioannes scriptis ad utrumq́ꝫ à Theodosio Imperatore literis in gratiam redierint, & Nestorij abdicationem approbauerint. CAP. V.

POst istã autem æquissimã iustissimamq́ꝫ pronunciatã sententiã, Ioannes Antiochię episcopus unà cũ suis sacerdotibus, quinq́ꝫ dies pòst abdicationẽ Nestorij uenit Ephesum, & suis omnibus ibi in unum conuocatis, Cyrillũ et Memnonem abdicat. Deinde post libellos à Cyrillo & Memnone, concilio cum his in unum coacto (licet Socrates rem aliter, utpote eiusdẽ ignarus, cõmemoret) oblatos accersitur Ioannes, de abdicatione ab ipso facta responsurus. Qui cum iã ter accitus, minimè aduentaret, Cyrillus quidẽ et Memnon liberantur ab abdicatione, ipse autem suiq́ꝫ sacerdotes à sancta communione, & omni authoritate sacerdotali amouentur: atq́ꝫ ubi Theodosius (qui primò Nestorij abdicationẽ minimè approbauit, pòst tamẽ eius blasphemia exploratè cognita, eidem assensus est) literas admodũ pias ad Cyrillũ & Ioannẽ episcopos dederat, illi inter ipsos redeunt in gratiam, abdicationemq́ꝫ Nestorij ratam faciunt. Ioannes Ephesum uenit.

De aduentu Pauli Emiseni episcopi Alexandriam, & laude, qua Cyrillus Ioannis epistolam prosecutus est. CAP. VI.

EAdẽ tempestate, cum Paulus episcopus Emisę, aduentasset Alexandriã, inq́ꝫ Paulus Emisæ episcopus.
B ecclesia concionem illam quæ illius nomine circunfertur, recitasset, Cyrillus epistolã Ioannis ad ipsum scriptã laudauit plurimùm, hæcq́ꝫ scripsit his ferè uer-
, bis, Lętetur cœli et exultet terra: diruta est enim interposita materia: et bilis, quę
, animos uexabat, cõpressa, & omnis dissensionis materia sublata. Quippe serua- Ioannis Antiocheni epistola.
, tor noster, IESVS Christus, pacẽ largitus est Ecclesijs, & nos ad idẽ ipsum impu
, lerũt religiosissimi sanctissimiq́ꝫ Imperatores: qui quidẽ patriã et auitã pietatem
, summo studio imitati, rectã ueramq́ꝫ fidem firmã ac stabilẽ in suis ipsorũ animis
, retinent, singulariq́ꝫ animi cura ac prouisione sanctis prospiciũt Ecclesijs, uti ipsi
, percelebrem nominis famã in perpetuũ duraturam inde cõsequantur, & suũ Im
, periũ ad summã gloriam efferant. Quibus Dominus exercituũ larga liberaliq́ꝫ
, manu defert beneficia: largiturq́ꝫ præterea, ut nõ modò hostes profligẽt, uerùm
, etiam ab eisdem illustrem semper reportent uictoriã. Neq́ꝫ enim Dominus men
, tiri poterit, qui dicit: Viuo ego, quòd glorificantes me, glorifico. Atqui cũ domi
, nus Paulus, frater et collega noster sanctissimus, uenisset Alexandriam, maxima
, sanè efferebamur lætitia, idq́ꝫ iure optimo: propterea quòd ille, uir planè exími-
, us, se mediũ interposuit, & grauiores quàm uires ferebant, suscepit in cõcionan-
, do labores, quò tum diaboli superaret inuidiã, tũ distracta Ecclesiæ mẽbra amo
, re copularet, tũ deniq́ꝫ Ecclesiã nostrã pariter ac uestrã ad mutuã cõcordiã et pa-
, cẽ reduceret. Ac paulo pòst addit ista: Quòd autẽ cõtentio in Ecclesia suborta, le
, uis fuit, & leui admodum de causa suscepta, iã plenissimè persuasum habemus,
, quòd dominus meus sanctissimus, Paulus episcopus literas, in quibus sana &
, syncera fidei elucebat cõfessio, ad me attulit: easq́ꝫ affirmauit à tua sanctitate &
, episcopis religiosissimis, qui ibi sunt, cõpositas esse. Literę quidẽ ita se habent, &
, in epistola ista Cyrilli totidẽ uerbis inseruntur. De Deipara quidẽ certè, & quæ
, sequuntur. Quas uoces adeò pias cũ legissemus, uosq́ꝫ ipsos ita sentire cõperire-
, mus (Vnus Dñs, una fides, unũ baptisma) totius uniuersitatis cõseruatorẽ Deũ

laudibus extulimus: & sumus propterea inter nos animis admodũ lætati, quòd A
uestrę simul & nostræ Ecclesię partim Scripturis diuinitùs inspiratis, partim nostrorum sanctorũ patrum traditione impulsæ, concordem inter ipsas fidem amplectantur. Ista quidem ei qui res id temporis gestas accuratè indagare uoluerit, erunt facilia ad cognoscendum.

Quænam impius Nestorius passum fuisse se literis suis declaret, & quòd tandem lingua uermibus erosa, apud Oasim insulam expirauit. CAP. VII.

QVemadmodum aũt Nestorius in exilium eiectus sit, & quid postea de illo factũ, & quem uitæ exitũ sit consecutus, & quas pœnas blasphemiæ causa dederit, neutiquã ab illis, qui eius res gestas literis prodiderunt, traditũ est: quæ omnia planè intercidissent, fuissentq; temporis diuturnitate ita deleta obrutaq;, ut ne de illis omnino uel semel audiri posset, nisi in librum quendam ab ipso Nestorio editum, in quo istarum rerum continetur narratio, fortè fortuna incidissem. Itaq; blasphemiæ parens Nestorius, qui non super fundamentum firmè positum, sed super arenam ædificium extruxerit (quod quidẽ, ut Domini loquitur parabola, citò dissoluitur) ad eos qui illi crimini dederant, tum quòd inconsideratè res nouas molitus erat, tum quòd imprudenter poposcerat conciliũ Ephesi cogi, præter alia nonnulla, quibus suam blasphemiã tueri ac defendere uolebat: ista præterea scribit, se nimirum ad hoc institutũ suscipiendum necessitate compulsum fuisse, quippe cùm Ecclesia distraheretur, & pars Mariã hominiparam, ut ita dicam, pars Deiparam nominandam affirmarẽt: ipse equidem, inquit, quo in neutram partem peccarem, uel Christum morti minimè obnoxium esse asseuerando, uel in alteram partem inclinando, eum immortalitate priuarem, hanc uocem Christiparam, qua Maria appellaretur, excogitaui. Porrò autem in eodem libro ostendit, Theodosiũ primò propter amorẽ, quo eum cõplectebatur, eius B abdicationem minimè ratam fecisse: deinde cum quidã episcopi ex utraq; factione ab urbe Epheso ad Theodosium (idem ipsum namq; Imperator postulauerat) missi essent, potestatẽ sibi datam ad suum monasteriũ reuertendi: quod ante portas Antiochiæ, quæ iam Theopolis dicitur, situm est: cuius nomen à Nestorio non ponitur illud quidem, tamen fertur appellatũ esse monasteriũ Euprepij: quod quidem ante portas Antiochię locatum esse pro certo cognoscimus, & ab ijsdem non amplius duobus stadijs distare. Narrat item ipse Nestorius, se in eo loco quadriennij spacio commoratum esse, uarijs affectum honoribus, uarijsq; præmijs donatum: postea aũt relegatum ad Oasim edicto Theodosij. Verùm quod caput omnium erat, penitùs occultauit. Neq; certè in eo loco uitã degens, à sua destitit blasphemia, adeò ut Ioãnes Antiochiæ præsul istã in apertum proferret sententiã, Nestorium scilicet perpetuo exilio mulctandũ esse. Scribit pręterea Nestorius alium libellum acutè & subtiliter ad quendã uidelicet Ægyptium, de sua in Oasim relegatione: in quo de ijs rebus disputat uberius. Quæ autẽ pertulerit supplicia ob conceptas ab ipso blasphemias (quippe obtutum Dei omnia contemplantẽ latêre non potuit) ex alijs literis quas ad præfectum Thebaidis dabat, satis poterit intelligi. Nam in illis uidere licet, quòd cum iustas hominibus pœnas non luerit, ultio diuina eum ex improuiso oppressit, & quasi captiuum ducens, in acerbissimã omnium coniecit calamitatem. Nam quoniam maiores luere debebat pœnas, ex Blemmyis, à quib. captus erat, dimissus, Theodosio reditum illi per edicta decernente, circiter extremas oras Thebaidis, de uno loco in alium demigrans, atq; ad terrã collisus, finẽ uiuendi dignum antè acta uita est consecutus, ipsoq; uitæ exitu alter Arius declaratus: in quo perspicuè elucet, & quasi pro certo dignoscitur, quę merces sit impiæ in Christum blasphemiæ proposita. Vterq; enim & Arius & Nestorius in eum similiter iecit blasphemiam, alter ap-

Matth. 7.

Euprepij monasterium.

Nestorium diuina ultio ex improuiso opprimit.

A ter appellando creaturam, alter hominem esse existimando. Libenter equidem à Nestorio, qui acta Ephesi, nõ ut æquitas poscebat, sed ut astutia & iniqua quasi machinatione Cyrilli aduersus eum insidias parantis edita, querit, sciscitari uellem, qua de causa tandem, cũ Theodosius eum tanto studio prosequeretur, solũ uertere coactus sit, & absq; ulla misericordia tã acerbis addictus exilijs, & adeò infelicem uitæ exitũ habuerit? Aut quid aliud sit præterea, quàm diuinum iudicium, quod à Cyrillo & cæteris cũ eo sacerdotibus factitatum est, præsertim cũ ambobus, id est, Nestorio & Cyrillo in numerũ mortuorũ iam ascriptis (qñ, ut sapienti inter gentiles scriptori placet, quisq; stabili & consentiente omniũ beneuolentia modò nihil sit, quod iure debeat esse impedimẽto, honorari solet) Nestorius, ut author blasphemię, & Dei hostis iudicatur: Cyrillus aũt, ut pręco uerbi insignis & strenuus ueræ ac salutaris doctrinæ antesignanus, laude & prædicatione celebratur. Verùm ne crimen subeamus mendacij, ipsum Nestoriũ, qui nos istas res doceat, in medium adducamus. Age Nestori, recita mihi quædã ad uerbum ex epistola abs te ipso de his quæ iã dudũ Ephesi de sanctissima religione agitabant, cõscripta, & ad pręfectum Thebaidis missa. Ex Imperatoris edicto Oasim, alio nomine Ibin appellatã, demigrare coacti sumus. Ac quibusdam deinceps interpositis, adiungit ista: Postquam Oasis, quam suprà dixi, à barbaris capta erat, ignięq; & sedibus fundituś uastata, nos ab eisdẽ barbaris, qui nos, qua causa adducti nescio, sunt derepentè cõmiserati, dimissi sumus: minacibus quibusdam contestationibus ad nos perterrefaciendos adiectis, ut quamprimùm è regione illa egrederemur. Nam Mazici, inquiunt, nobis abeuntibus, sunt extemplò eam occupaturi. Venimus igitur in Thebaidem cum captiuis quibusdã, quos barbari ob misericordiam (quid autem uoluerint, equidem non habeo dicere) nobis adduxerũt. Postremò isti ad chara sua quisq; domicilia dimissi sunt, nos autem ad Panopolim nosipsos properè recepimus. Verebamur namq;, ne quis, quoniam captiui eramus, ansam inde ad negocium nobis facescendum arripiens, uel fugitiuorum crimen contra nos confingeret, uel alio quodam accusationis genere (uariæ calumniæ hominibus maliciosis solent abundè suppetere) nos per fraudem implicare moliretur. Quapropter uestram celsitudinem obsecramus, ut nostræ captiuitatis, sicut leges postulant, curam habeatis, & ne patiamini quenquam hominem captiuum ueteratoribus ad perniciem dedi: ne omnis posteritas uelut tragicè hoc decantet, satius esse à barbaris duci captiuum, quàm auxilij causa ad imperium Romanum confugere. Atq; iureiurando adiecto, sic præterea ab illis postulauit: Nobis per uos quæso liceat in hoc commorari domicilio, ad quod ab Oasi, cum essemus à barbaris dimissi, accessimus, ut quicquid à Deo de nobis decretum sit, id iam nobis obueniat. Ex secunda etiam epistola Nestorij scripta ad eundem ista itidem sumpsimus: Has literas ad tuam amplitudinem à nobis perscriptas, siue ut argumentum amoris erga te mei, siue ut admonitionem à patre ad filium missam ducis, animum, quæso, attende rebus in illis explicatis: quæ sanè permultæ sunt, eaq; paucissimis uerbis, quantum fieri poterat, à nobis cõprehensæ. Oasis, quæ Ibis quoq; dicitur, Nomadum multitudine in eam irruptionẽ faciente iam pridem penitùs uastata est. Et paulo post: Quæ res cum ita accidissent, tua amplitudo, nescio qua causa impulsa, aut qua arrepta occasione, iussit ut ad regionem quandam, Elephantinã nomine, sitam ad extremam oram prouinciæ Thebaidis, per milites barbaros ex Panopoli abduceremur: quò quidẽ manu militũ, quos dixi, miserè raptati sumus. Ac cũ itineris lõgitudine essemus fracti contritiq;, mandatũ minimè scriptũ illud qdẽ rursus à tua magnanimitate accepimus, uti Panopolim reuerteremur. Itaq; molestijs quę in tãto et tã prolixo itinere nobis obtigerũt, debilitati, corpore morbo uexato et præ

B

Arij & Nestorij similes blasphemiæ.

Oasis, aliàs Ibis.

Elephantinã regio.

præ senectute languido, manibus etiam & lateribus confractis, uenimus denuo A
Panopolim, ibíq; aduersis casibus, & acerbo dolorum morsu concisi, ferè ani-
mam egimus. Rursus aliud mandatum scriptum à tua celsitudine ad nos allatū,
nos à Panopoli ad quoddam illius confiniū traduxit. Ac cum nos iam finem mā-
datis contra nos editis statutū fore putaremus, expectaremusq; Imperatorū illu-
striss. de nobis uolūtatem, de improuiso aliud crudele sanè dabatur mandatū, ut
iam quarto mulctaremur exilio. Ac paulo infra: Sis, quæso, his rebus gestis con-
tentus: satis sit tibi tot exilia contra unum corpus decreuisse: acquiescas, amabo
te, incommodis, quæ iam abs tua amplitudine accepimus. Quæstionem, quę est
exercenda de nobis (per quos oportuerat causam declaratam fuisse) quæso Im-
peratoribus nostris inuictissimis, ut æquitas postulat, permittas. Ista consilia à
nobis ad te, tanquam à patre ad filium scripta sunt. Quòd si eadem iam, sicut an-
tea, grauiter & iniquo animo feras, fac quod uoluntas iubet, si modò uincere ra-
tio non possit uoluntatem. Ad istum modū Nestorius tam Imperatores, quàm
eorum magistratus literis, uelut pugnis & calcibus uerberare, maledictisq; fige-
re non dubitauit: neq; rebus aduersis, quas pertulerat, ad modestiam traductus
fuit. Ipse equidem accepi à scriptore quodā modū quo decessit è uita, talē fuisse:
nimirum eius linguam uermibus exesam esse, sicq; eum ex huius uitę miserijs ad
grauiora supplicia iusto Dei iudicio infligenda, eaq; sempiterna migrasse.

Nestorius quo modo è uita decesserit.

Quòd Nestorio Constantinopoli successit episcopus Maximianus, et illi Proclus, deinde Flauianus. CAP. VIII.

Maximianus Nestorij successor.

POst scelerati Nestorij mortem, episcopatum Constantinopolis, urbis perce-
lebris, capessit Maximianus, cuius temporibus Ecclesia Dei pace fruebatur
tranquillissima. Quo mortuo, Proclus illius sedis gubernacula suscipit. Cui ui- B
am uniuersæ carnis conficienti, succedit Flauianus.

De infortunato Eutyche, & quomodo à Flauiano Constantinopolitano episcopo de gradu deturbatus sit, & de secundo concilio, illo scilicet nefario, quod Ephesi coiuit. CAP. IX.

Eutychis error quando ortus.

TEmporibus Flauiani error impij Eutychis oritur, de quo Cōcilium prouin-
ciale cogitur Constantinopoli: inq; eo Eusebius Dorylæensis episcopus, &
dicēdi facultate peritus, prolatis libellis, primus Nestorij blasphemiā coarguit.
Vbi uero Eutyches accedit uocatus, istos errores tenere suis ipsius uerbis depre-
henditur. Nam cōfiteor, inquit, Dominum nostrum, antequam diuinitas cū hu-
manitate coniungeretur, ex duabus fuisse naturis: at post harum rerum coniun-
ctionem, unam solùm naturam in eo extitisse affirmo. Idem etiā corpus Domini
non ex eadem substantia cum nostro corpore cōstare asseruit. Abdicatur igitur
sacerdotio: & tamen cum Theodosiū pro se ipse orauisset (libellos enim contra
ipsum à Flauiano falsò confictos dixit) primum concilium Cōstantinopoli ex fi-
nitimis episcopis ad eam rem exquirendam conuocatur: à quo in Flauianū, et ab
alijs quibusdam ecclesiarum præsidibus accuratè inquisitū est. Ac libellis, quod
ueri essent, confirmatis, alterum Ephesi celebratur concilium.

Quòd studio & opera Dioscori & Chrysaphij effectum est, ut uesanum Ephesi conciliabulum congregaretur. CAP. X.

Dioscorus Cyrilli successor.

HVius cōcilij Dioscorus, qui in Alexādrię episcopatū post Cyrillū successit,
quò odiū in Flauianū incenderet (Chrysaphius enim, qui tū p̄fectus palatij
fuit, hāc rē callidè molitus fuerat) pręses designatus fuit: eoq; Iuuenalis Hieroso-
lymorū episcopus, qui etiam Ephesianā rexisset ecclesiā, multis ipsum comitāti-
bus sacerdotib. cōmeauit. His accessit Domnus, qui Ioāne mortuo Antiochiæ
creabatᷣ antistes: Iulius p̄terea, q locū suppleuit Leonis, antiquę Romę episcopi.
Aderat

A Aderat quoq; Flauianus, cum suis episcopis. Theodosius ista quæ sequunt̃ Elpidio mandauit: Qui antehac iudicium de Eutyche religiosissimo abbate tulerunt, intersint cõcilio illi quidem, & quietè se gerant, & iudicandi authoritatem nullam habeant: sed communem omnium sanctissimorum patrum sententiam expectent, quandoquidem ea quæ fuerunt antè ab illis iudicata, iam excutiuntur. In hoc concilio Eutyches à Dioscoro ac suis episcopis abdicatione liberatus fuit, sicut in actis eiusdem concilij continetur. At Flauianus & Eusebius Dorylæensis episcopus abdicati. In eodem concilio Ibas quoq; Edessenorum episcopus ecclesia interdictus. Abdicatus præterea Daniel episcopus Carrorum, & Irenæus Tyri. Itemq; Aquilinus episcopus Bibli. Nonnulla porrò ibidem acta fuêre contra Sophronium episcopum Constantinopolitanum. Abdicatur etiam ab illis Theodoritus episcopus Cyrestensis, & Domnus quoq; ecclesiæ Antiochenę antistes. De quo quid postea factum sit, non constat. Hoc modo secundum concilium Ephesi habitum, dimissum fuit. *Eutyches à Dioscoro abdicatione liberatur.*

Authoris pro opinionum apud Christianos repugnantia apologia, & de ridiculis gentilium deorum deliramentis. CAP. XI.

NE quisquam gentilium, qui insano simulachrorum colendorum errore ducunt̃, nos Christianos propterea irrideat, quod posteriores episcopi priorem sententiã abrogant, & semper uident̃ aliquid noui fidei nostræ adiũgere. Nam nos, quanquam clementiam Dei, quæ nec uerbis exprimi, nec ratione ulla peruestigari possit, sedulò perscrutamur: hoc tamẽ animo sumus, ut siue in hanc siue in illam sententiam deflectimus, eam assiduè summa gloria decoremus, laudibusq; in primis extollamus. Neque quisquam eorum qui hæreses inter Christianos excogitarunt, dedita opera blasphemiam loqui uoluit, neque sua sponte ad diuinum numen cõtumelia afficiendum ruere: sed potius persuasum habuit, si hoc uel illud asseueranter affirmaret, se melius dicturũ, quàm alios qui ipsum antegressi fuissent. Ac quod ad ea quæ sunt fidei fundamenta, quæq; rata esse debent, attinet, communi omnium consensu conceduntur. Nam numen quod adoramus, Trinitas iudicatur: & personæ, quibus laudes decantamus, unitas: Deiq; Verbũ antè secula genitũ, & ob commiserationẽ creaturę suę secunda generatione incarnatũ credit̃. Quod si in alijs rebus quædam nouant̃, fiunt ea quidẽ, Deo liberè hominũ uolũtati permittente potestatẽ, de illis pro arbitratu sentiendi, quo sancta, catholica & apostolica Ecclesia ea quę in utrãq; partẽ dicant̃, coerceat, ad sanã doctrinã uerãq; pietatẽ traducat, & ipsa ad planã rectãq; uiã se recipiat. Et ob hãc causam dictũ est ab Apostolo planissimè: Oportet hęreses in uobis esse, ut qui probati sint, manifesti fiãt. Atq; in hoc etiã arcanã Dei sapientiam licet admirari, ad diuũ Paulũ sic loquẽtis: Virtus mea in infirmitate perficit̃. Ex quibus nãq; rebus Ecclesię disrupta sunt mẽbra, ex eisdẽ recta dogmata, quę in nullã reprehensionẽ possunt incurrere, accuratius limant̃, & reponunt̃ integrius, & Ecclesia catholica indies crescit, & ad cœlũ quodãmodo extollit̃. Gentiles aũt erroris alũni, qui neq; Deũ neq; eius de hominibus susceptam curã omnino student inuenire, hi & quæ antegressa sunt, & quæ ipsi inter se sanciuerunt, antiquãt, tũ nouos deos, alios ex alijs excogitãdo, tũ suas animorũ pturbationes pro dijs cõsecrãdo, nominaq; deorũ illis imponendo, tũ deniq; res eiusmodi in deorũ numerũ ascribẽdo, quo suæ ipsorũ intẽperantiæ parent impunitatẽ. Ac propterea certè, qui apud illos summo habet̃ pro deo, pater nẽpe hominũq; deũq;, in auis speciẽ mutatus, adolescentulũ Phrygẽ p lasciuiã rapuit, mercedẽq; turpis et flagitiosi facinoris poculũ tribuit, amoris causa propinare ipsi pmittẽs, quo cũ nectare probra uterq; cõmuniter hauriret. Idẽ deus alijs infinitis se obstrinxit sceleribus, quę etiã uulgus hominũ detestat̃, Nã in oẽm speciẽ animãtiũ rõẽs exptiũ

Clementia Dei imperuestigabilis.

se com-

se commutans flagitiosissimus ille, androgynus factus est: & quanquam fœtum A non gesit utero, fœmore tamen gessisse dicitur, uti hæc res ab eo contra naturã fieri uideretur. A quo etiam Bacchum editum ferunt, eumq; androgynum quoque fuisse, qui utrumq; sexũ affecit ignominia: eundemq; extitisse ducem ebrietatis, temulentiæ, crapulæ, grauedinis ex hesterna ingurgitatione contractæ, & malorum inde nascentium. Huic Ægiocho, & altitonanti Ioui aliud facinus memorabile attribuunt, parricidamq; (quod scelus apud omnes gentes grauissimo supplicio coerceri debet) nuncupant. Nam Saturnum, qui eum ad perniciẽ in lucem ediderat, memorant ab eo è regno exturbatum. Quid stuprum commemorem, in deos relatum, cui Venerem Cypriam è concha satam præficiunt: quę & continentiam, tanquam scelus execrabile & planè absurdum odit, & stupris omniq; flagitij genere delectatur, seq; his placari uult. Qua cum Mars turpitudinem admisit, Vulcaniq; astutia cõstrictus, dijs contemplandus deridendusq; proponebatur. Quis est, qui non iure rideat illorum Phallos, Ithyphallos, Phallagogia, maximumq; illum Priapum & Pana turpi membro honoratum, & mysteria in Eleusine celebrata, ob unam rem solùm laudandã, quòd ea sol nõ uidet, sed in tenebris peragenda decernuntur. Verùm istis, qui turpiter & colunt & coluntur, relictis, redeamus, unde digressi sumus, & reliquam partem Imperij Theodosij omnium quasi oculis subijciamus.

Bacchus androgynus. *Saturnus regno expulsus.* *Venus Cypria.*

Quomodo Theodosius Imperator hæresim Nestorij abegerit.
CAP. XII.

Iustiniani codex.

Plum admodum decretum à Theodosio scriptum est, & positum in libro Iustiniani, qui Codex dicitur, lege tertia primi tituli: quo quidem Nestorium, cuius amore ac desiderio olim, sicut idem ipse scribit Nestorius, admodum tene B batur, diuina impulsione ad id incitatus, omnibus, ut dicitur, calculis condemnauit, eiq; denunciauit anathema. Sic enim scribit: Item decernimus, ut qui impiam " fidem sectentur Nestorij, aut nefarię eius doctrinę obtemperent, si episcopi fue " rint, è sanctis ecclesiis eijciantur: sin laici, damnentur anathemate. Extant aliæ le " ges ab eo pro nostra religione editę, quæ ardens illius erga eam studium perspicuè declarant.

De sancto Symeone, qui columnam incolebat.
CAP. XIII.

Symeones quãdo floruerit. *Domnus episcopus.*

Isdem temporibus floruit, inq; magna gloria fuit Symeones, uir & insignis pietatis, & memorię percelebris: hic primus stationem in columna instituit, domiciliumq; in ea, cuius mensura uix duos continebat cubitos, construxit. Per idem tempus Domnus Antiochenum procurauit episcopatum: qui ubi uenit ad Symeonem, mansionem & rationem uiuendi admiratus, ea quæ apud illum secretiora erãt, cognoscere ualde cupiebat. Ambo igitur simul ingrediuntur, & puro Christi corpore consecrato, uitalem inter se mutuò participant cõmunionem. Iste Symeones uitam cœlestium potestatum in carne æmulatus, se à rebus terrenis abstrahere laborauit, uim afferre naturæ, quæ solet suopte nutu deorsum ferri, res in sublimi locatas persequi: & inter cœlum & res terrestres quasi medius interiectus, cum Deo colloqui, eum pariter cum angelis laudibus extollere, & tum preces pro hominibus è terra in cœlum subleuans, Deo offerre, tum misericordiam Dei de cœlo in terrarn deferens, hominibus impertiri. Huius res gestas literis prodidit cùm alius quidam, qui eum oculis aspexisset, tum Theodoritus ecclesiæ Cyrestensis episcopus eadem disertè exposuit: à quo cùm alia, tum hoc quod deinceps dicemus, in primis prætermissum est, quod quidem inuenimus apud sanctæ eremi incolas reseruatum, ipsumq; ab illis accepimus. Cũ

Symeonis res gestæ à Theodorito descriptæ.

Symeones

A Symeones iste, qui in terra angelus, in carne cœlestis Hierusalem ciuis fuit, peregrinam hanc uiuendi uiam, hominibus plane incognitam instituerer, sanctæ eremi incolæ mittũt quendã ad illum, iubentq; ut ab eo sciscitaretur, quid hæc noua & inusitata uitæ ratio sibi uellet, & quamobrem trita uiuendi uia & sanctorũ pressa uestigijs relicta, aliam quandam peregrinam, & hominibus omnino ignotam sequeretur: eumq; hortantur per nunciũ, ut ex suo domicilio descenderet, uiamq; electorum patrum instaret. Quod si alacri animo ac parato descẽdere uideretur, mandarunt, ut ei sua ipsius uiuendi uia insistendi potestas fieret, (ex obedientia enim satis constare posse dixerunt, eum Deo duce in eã uiam ingressum fuisse, tamq; graue certamẽ ad se aflictãdũ in uita suscepisse) sin resisteret, aut suæ inseruiret uoluntati, ac nõ statim ipsorũ hortationi morem gereret, ut ui inde abstraheretur. Nuncius, ubi accessit ad eum, & patrũ mãdatũ illi exposuit, isq; ex templo alterũ produxit pedẽ, patrũ hortationi obsecuturus, permisit sua ac propria uiuendi uia incedere, sic eum affatus: Bono animo sis, & strenue rẽ gere, statio tua a Deo est instituta. Hęc res ab alijs qui de eo scripserũt, prętermissa, digna tamẽ quæ literis prodatur, a me hoc loco cõmemorata est. Virtus porro diuinę gratiæ tam penitus in istius insedit animo, uti ad Imperatorem Theodosiũ per legem iubentem, ut Iudæis Antiochiã incolentibus ipsorum synagogæ, quas ante Christiani ab illis abstulissent, redderẽtur, adeo libere scripsit, adeoq; acriter eũ propterea increpauit (solum namq; suũ imperatorem Deũ ueritus est) ut Imperator Theodosius, quo Christianorum satisfaceret uoluntati, sua mandata reuocaret, præfectumq; qui ipsum de Iudæorũ synagogis reddendis docuerat, abdicaret magistratu, & sanctissimũ ac aërium oraret martyrem, uti nominatim pro ipso Deũ obsecraret obtestareturq;, atq; sua ipsum impertiret benedictione. Iste Symeones hoc seuerũ uiuendi genus in carne traducens, uitã ad quinquagin-
B ta sex annos propagauit. Nã in monasterio, in quo primum diuinas uiuendi præceptiones didicit, annos uixit nouem: in Mandra autẽ, sic enim uocatur, quadraginta septem: atq; horum annorum decem in loco admodum angusto confecit: in columnis arctioribus, septẽ: deniq; in colũna quadraginta cubitorũ, triginta. Huius sanctissimũ corpus post migrationem e uita Antiochiã deportatũ fuit, Leone tũ Imperiũ gerente, & Martyrio administrãte episcopatũ Antiochię: Ardaburio præterea præfecto præsidiorũ in Oriente, cum militũ ducibus & cæteris ordinibus in ipsa Mandra commorantibus, seruantibusq; sanctissimũ beati Symeonis corpus, ne urbes uicinæ illud surriperent. Itaq; corpus sacratum, multis miraculis in itinere editis, defertur Antiochiam: quod Leo Imperator postea ab Antiochenis petiuit. At Antiocheni cõtra Imperatori aliud postulatũ offerebãt, quod ita se habet: Quoniã ciuitas mœnib. caret (Imperatoris nãq; furor ea diruit) sanctissimũ Symeonis corpus huc apportauimus, ut nobis et muri et munimẽti loco sit. Quibus uerbis persuasus Leo, eorumq; obsecutus postulationi, uenerãdũ corpus illis concessit. Istius corporis cum multæ aliæ partes ad nostrã usq; ętatẽ fuere reseruatæ, tum caput ipse equidem cõspicatus sum: Gregorio uiro magni nominis id temporis episcopatũ illius ecclesiæ gerente, & Philippico efflagitante uti sanctorũ reliquiæ, quo tutius in Oriente expeditiones militares faceret, ad ipsum mitterentur. Atq; quod ualde mirandũ uidetur, capilli in capite inhærentes, minime cõsumpti sunt, sed perinde ac si uiueret, & cũ hominibus uersaretur, integri manserunt. Frontis item cuticula, quanquã cõtracta fuit in rugas, exaruitq;, tamen mansit incorrupta: multi etiam ex dentibus, qui hominum fidelium manibus minime fuissent euulsi: hiq; figura sua indicarunt, qualis diuinus ille Symeones fuerit, & qua statura. Ibi quoq; catena ferrea quam collo gestabat, reponebatur: qua eum (nam ne mortuũ quidem charum illud ferrũ Symeo- nem

Symeonis uitæ cursus.

Symeonis catena ferrea.

nem deseruit) corpus omnium sermone celebratū, quod tam graues exantlasset A labores, diuinos honores consecutum est. Cuius singulas res gestas cùm ad meā ipsius, cum ad legentium utilitatem narrando percēserem, nisi de eisdem à Theodorito, uti suprà dixi, uberius diffusiúsque disputatum esset.

De stella quæ sæpenumero in porticu columnæ Symeonis conspicitur, quam scriptor hic & alij complures uiderunt, & de ipso etiam sancti Symeonis capite.

CAPUT XIIII.

Symeonis templum. DEinceps aliud quod ipse oculis uidi, scriptis mandabo. Permagno tenebar desiderio templum istius sancti Symeonis aspiciēdi. Abest autem Theopoli, id est Antiochia, stadijs ad summum trecentis, positum in ipso montis iugo. Istud Mandriam uocant indigenæ: cui loco se uera uitę disciplina, arbitror, quam sanctissimus Symeones in eo exercuit, istud nomen tribuit. Montis autem accliuitas porrigitur ad uiginti stadia. Templi ædificium extructum est in modū crucis, porticibus ex quatuor lateribus pulchrè illustratum. Porticibus uerò columnæ ex polito lapide concinnè fabricatæ, adiunctæ sunt, quæ tectum scitè admodum in sublime erigunt. Versus medium templum, atrium est sub dio, summo artificio elaboratum: in quo sita est columna illa quadraginta cubitorum, in qua uitā cœlestem iste terrestris corporeúsque angelus transegit. Atqui porticus, quos diximus, tanquam cancellos, quos fenestras uocant, in tecto habent, tum ad atrium, tum ad ipsos porticus uergentes. Ad læuam columnæ in uno cancellorum ipse equidem cum tota agricolarum circa columnam incedentium multitudine ibi in unum coacta, uidi stellam inusitata magnitudine, discurrentem per totam rimam, iubarque fundentē: neque id quidē semel bis ue aut ter, sed sæpius, eādemque crebrò euanescentem, & ex improuiso apparentem denuò: quæ solùm in istius sanctissimi uiri die festo cernitur. Sunt qui memorāt (ac miraculo sanè tum pro B pter fidem eorum, qui idem ipsum narrant, tum propter alia quę ipsi sumus conspicati, credendū est) uerā personæ illius effigiem huc illucque uolitantē se uidisse, barba demissa, & capite, ut solet, tiara operto. Viris, qui ad eum locum ueniunt, liber et facilis patet introitus: hicque cum iumentis suis columnā sæpe circumeunt. Fit autem custodia accuratissima, ne mulier (qua de causa haud equidem habeo dicere) aliquando in templum ingrediatur: sed si quę accedunt, extra limen consistunt, miraculū admiratæ. Nam è regione stellæ fulgentis una ex portis sita est.

De Isidoro Pelusiota, & Synesio Syrenæ episcopo. CAP. XV.

Isidorus quo tēpore floruerit. EOdem Imperatore regnante, magno etiā in honore fuit Isidorus, cuius gloria ob illius tū facta, tū dicta lōgè latéque peruagata est, omniūque sermone celebrata. Iste carnē sic macerauit laboribus, sicque animū arcanis & diuinis doctrinis saginauit, ut uitā angelicā in terris traduceret, & uiuā expressamque effigiē uitę monasticæ, & diuinę contemplationis omnibus perpetuò intuendam proponeret. Isidori opera. Scripsit quidē cùm alia multa opera perquàm utilia, tum unū ad Cyrillū: ex quo perspicuum est, eum eisdem cum admirabili illo Cyrillo uixisse temporibus. His iam à me ea elegantia qua poteram explicatis, deinceps ueniat in medium Synesius Cyrenensis, uti mentione, quæ de illo fiet, nostra illustretur oratio. Synesius Cyrenensis. Iste Synesius fuit cum in alijs rebus disertus, tum in philosophia egregiè excolenda adeò præ cæteris eximius, ut etiam à Christianis, qui neque amore neque odio adducti, de eo iudicium fecerunt, in magna haberetur admiratione. Itaque illi persuadent, ut licet nondum doctrinam de resurrectione carnis admisisset, neque ita censere uellet, salutari regenerationis lauacro tingeretur, et iugum susciperet sacerdotij: rectè admodum de eo augurātes, quòd hę res alias eius uirtutes sequerentur, diuináque gratia nihil pateretur in eo desiderari. Quæ spes illos minimè frustrata est. Nam qualis & quàm eximius uir euaserit, argumento sunt tum epistolæ

A stolæ ab eo post sacerdotij susceptionem eleganter & ornatè compositæ: tũ liber ille, quem dedicauit Theodosio, tũ aliæ præclaræ illius quæ extãt lucubrationes.

Quòd diuus Ignatius à Theodosio Roma translatus, Antiochiæ sepultus est.

CAPVT XVI.

MAiora robustioraq; Ignatij uiri planè diuini ossa à bestijs relicta (quæ, sicut tum à Ioanne rhetore, tum ab alijs memoriæ proditũ est, posteaquam sanctus martyr bestiarum uentres, uti ei erat in optatis, sepulchri loco in amphitheatro Romano cõsecutus fuerat, Antiochiã deportata fuerũt) regnante etiã Theodosio, quod fuit longo tẽpore post eius martyrium, in cœmiteriũ trãslata sunt: quippe Deus opt. max. animum Theodosij impulit, ut diuinũ illum martyrẽ maioribus afficeret honoribus, & templum iam olim dæmonibus dedicatũ (quod indigenæ templum Fortunæ nuncupant) Ignatio uictori & martyri cõsecraret. Itaq; quod olim Fortunæ dicatum fuit, iam sacrum sanctuariũ, & templũ augustum ad Ignatij memoriam celebrandã factum est: cuius martyris sacræ reliquiæ curru cum solenni pompa per ciuitatem portatæ, & in templo repositæ fuerũt. Qua de causa festum celebre, & lætitia cõmunis ad nostrã usq; ætatẽ peragitur: quod quidem festum à Gregorio põtifice multò maiore magnificẽtia illustratũ est. Ista propterea in eo loco facta fuerunt, quòd Deus sacras sanctorum suorum memorias ibi coli honorariq; uoluit. Nam scelestus ille & impius tyrannus Iulianus, quoniam Apollo (qui in Daphne coli solet, quiq; uocem & uim uaticinãdi ex fonte, qui Castalia dicitur, hausit) ei tum Imperium gerenti, sciscitantiq; illius oraculum, responsum dare non poterat (sanctus namq; Babylas, cuius corpus in proximo conditum fuit, ei os obturauerat) Iulianus, inquam, licet inuitus, & B quasi plagis ad eam rem cõpulsus, sanctum Babylæ corpus honorificè ex eo loco transtulit, tẽplumq; amplissimum, quod adhuc integrum manet, ante portas urbis Antiochiæ extruxit: hocq; egit ad eum planè finem, uti dæmones in posterũ sua liberè obirent negocia, quemadmodum se facturos antè Iuliano, ut fertur, polliciti fuissent. Verùm istud certè Dei seruatoris prouidentia administratum fuit, cùm ut uirtus, quæ insit martyribus, omnibus pateat, tum ut sacratæ huius sancti martyris reliquiæ in locum transferrentur sacratum, & templi præclarissimi honore decorarentur.

Ignatij ossa Antiochiam deportata.

De Attila rege Scytharum, & quomodo partes tum Orientales, tum Occidentales depopulatus sit, & de inaudito terræmotu, alijsq; terribilibus quæ orbi incumbebant signis. CAP. XVII.

TEmporibus ijsdẽ bellũ, quod multorũ sermone celebratur, ab Attila Scytharum rege excitatum fuit: de quo accuratissimè disertissimeq; cũ magno uerborum apparatu scribit Priscus rhetor, ostẽditq; et quo modo partes tum Oriẽtem tum Occidentẽ uersus inuaserit, & quas ac quàm multas urbes subegerit, et quibus deniq; rebus gestis nobilitatus, ex hac luce migrauerit. Porrò aũt eodem Theodosio Imperiũ gubernãte, maximus maximeq; memorabilis terræmotus, qui sua magnitudine omnes terræmotus, qui antè extitissent, omnino obscurauit, orbẽ terrarũ occupauit, propè dixerim uniuersum: sic ut multæ turres in palatio ad terrã ruerent, murus Cherrhonesi, qui lõgus dicitur, cõcideret, dehisceret terra, & multos pagos deglutiret, multæ atq; adeò innumerabiles terra mariq; grassarẽtur calamitates, nõnulli fontes exiccarentur, alibi aquæ, ubi nullæ antè fuissent, inundarẽt, arbores ingentes extirparẽtur radicitùs, plurimæ terræ moles ita coaceruarẽtur, ut mõtes efficerent, mare pisces ejceret mortuos, multæ in eo submergerentur insulæ, nauigia per mare tranantia, undis retrocedẽtibus, in arido cõsistere cernerentur, multa deniq; loca Bithyniæ, Hellespõti, & utriusq; Phrygiæ grauibus afficerentur incommodis. Hæc clades terram multùm diuq;

Attilæ bellum.

Priscus rhetor.

Terræmotus sub Theodosio.

oppressit: non tamen tam grauis esse pergebat, ut cœperat, sed usque eo sensim lan- A
guescere & remittere uidebatur, quoad penitus extincta esset.

De Antiochiæ ædificijs, & illorum conditoribus. CAP. XVIII.

EAdem tempestate Memnonius, Zoilus & Calixtus, uiri propter accuratam nostræ religionis obseruationem præstabiles, a Theodosio ad magistratus Antiochiæ gerendos missi fuerunt. Ac Memnonius quidem locum illum, qui a nobis Psephium appellatur, a primis fundamentis magnifice & artificiose extruendum curauit, atrio, quod libero cœlo patebat, in medio relicto. Zoilus autem regalem porticum (hoc quidem nomine etiam nostra ætate, quamuis multis uariatus ædificijs, nuncupatur) qui ad Australe latus tecti palatij, quod Ruffini nomen obtinet, spectat, exædificauit. Quinetiam Calixtus magnificum & illustre ædificium, quod tum a ueteribus, tum ab huius ætatis hominibus porticus Calixti dicitur, ante sedes, quæ ad exercendum iudicium positæ sunt, eregione fori (in quo pulcherrima domus est, quam præfecti præsidiorum incolere solent) extruxit. Post istos, Anatolius rursus, qui ordinibus in Oriente militiam exercentibus præficiebatur, eo missus porticum ipsius nomine appellatam ædificauit, eamque uaria exornauit materie. Ista quidem, licet a proposito uideantur aliena, sunt tamen studiosis non inelegantia ad cognoscendum.

Memnonius. *Zoilus.* *Calixtus.*

De bellis uarijs tum in Italia, tum Perside regnante Theodosio susceptis.

CAPUT XIX.

Theodosius Persarum furorem euincit.

REgnante item Theodosio crebræ in Europa seditiones conflatæ, idque dum Valentinianus Romæ imperabat: quas Theodosius ingentibus copijs & exercitu tum pedestri tum nauali terra marique emissis, adeo penitus repressit. Atque eo pacto etiam Persarum euicit furorem, quorum rex tum fuit Isdigerdes, pater Bararanis (uel ut Socrati placet, ille ipse Bararanes) & missis ab illis de pace legatis, B pacem eis concessit: quæ ad duodecimum annum imperij Anastasij continuata est. Quę res cum ab alijs scriptoribus commemoratæ sunt, tum ab Eustathio Syro ex Epiphanio ualde scite & eleganter compendio quodam explicatæ, qui quoque scribit, quo pacto Amida capta fuerit. Eodem tempore Claudianum & Cyrum poëtas hominum fama celebratos ferunt. Ac Cyrum primarium pręfectum, quem maiores nostri præfectum aulæ uocant, constitutum; copijsque Romanis uersus Occidentem eo tempore præfuisse, quo Carthago capta fuit a Vandalis, & Genzericus barbarorum ductauit exercitum.

De Eudocia Imperatrice & filia eius Eudoxia, & de eius Hierosolymas profectione, & statua qua ab Antiochenis donata est. CAP. XX.

Eudociam Theodosius in matrimonium ducit.

ISte Theodosius impulsu Pulcherię Imperatricis, sororis suę, Eudociam, genere Atheniensem, forma sane perhonesta & liberali, postquam salutari baptismatis lauacro tincta fuit, duxit in matrimonium, ex qua filiam suscepit, nomine Eudoxiam. Hanc cum esset nubilis, Imperator Valentinianus duxit uxorem, abduxitque Roma antiqua, & ad Constantinopolim deduxit. Eudocia uero postea ad sanctam Christi Dei ciuitatem profecta est, ubi habita oratione ad populum, in extrema parte illius hoc carmen recitauit:

Stirpe satam uestra me, & sanguine glorior esse.

Quo quidem significauit, colonias e Græcia eo deductas fuisse. Quod si quisquam istarum rerum accuratius cognoscendarum studio teneatur, sunt a Strabone Geographo, Phlegonte, Diodoro Siculo, Arriano, & Pisandro poëta, ab Vlpiano prӕterea, Libanio, & Iuliano Sophistis omnium præstantissimis, scriptis exquisite mandata. Postea autem Antiochiam profectam, Antiocheni illam statua ex ære artificiose fabricata, quæ adhuc integra seruatur, honorarunt. Eius

hortatu

A hortatu Theodosius impulsus, maximã ciuitati adiunxit accessionem, murumq; amplificauit ad portam usq;, quæ ad Daphnem suburbium ducit, sicut cuiq; cupienti perfacilè est uidere. Nam ad nostram usq; ætatem ueteris muri uestigia ex ipsis reliquijs, quæ oculos quodammodo ad eam quasi manu ducunt, facilè indagari possunt. Sunt tamen qui dicunt, murum illum ab antiquiore Theodosio dilatatum: quinetiam eundem aurum ducentarum librarum reficiendo Valentis balneo in quadam parte accenso tribuisse.

Theodosius Antiochiæ magnam accessionem adiungit.

Quòd Eudocia multa Hierosolymis præclarè administrauit, & de diuersa monachorum Palæstinæ uictus uiuendiq; ratione. CAP. XXI.

EVdocia uerò Constantinopoli Hierosolymam bis profecta est: & quanquã qua de causa, aut quid potissimùm, ut aiunt, animo intenderet, eis qui de uita illius scripserunt, licet, mea quidẽ sententia, minimè uerè rem, ut gesta est, narrant, relinquendum censeo: tamen constat, eam cum in sancta illa Christi ciuitate uersabatur, multas res ad Dei seruatoris honorem illustrandum, gessisse. Nam sancta ędificauit monasteria, & loca illa quę Lauras uocant: in quibus tametsi uaria ratione uiuitur, tamen uitæ institutio ad unũ eundemq; finem spectat, eumq; sanctissimum. Nam alij gregatim uitam degunt, nihil rerum quæ animos hominum ad terram deprimere solent, possident, quippe aurum illis non suppetit: at quid dixi aurum? imò uerò ne propria uestis, aut cibariorum quicquam. Nam quo pallio aut tunica unus iam induitur, alter uestitur eodem paulo post, adeò ut omnium uestitus unius esse uideatur, & unius omnium. Quinetiam mensa communis apponitur, non opiparis instructa delicijs, aut alio quouis cibariorũ genere: sed oleribus solùm & leguminibus apparata, ijsq; eatenus suppeditatis, B quatenus solùm satis essent ad uiuendum. Porrò autem in precibus solùm, quas communiter inter ipsos ad Deum fundunt, se dies noctesq; defigunt: sicq; atterunt sese, sic se laboribus affligant, ut mortui insepulti super terram iacentes uideantur. Nonnulli eorum leges, quas ὑπερβιβασμοὺς uocant, id est leges legibus, quibus tenentur, suprà irrogatas sæpe exequuntur: quippe ieiunant ad biduũ, atq; etiam ad triduum. Sunt ex illis qui quinq; dies continuos & amplius ieiunant, & uix tum quidem cibum capiunt necessarium. Alij autem aliud ingrediuntur uiuendi genus, idq; diuersum à superioribus. Nam se separatim in ædiculas cõcludunt, quæ tantum habent latitudinis altitudinisq;, ut in illis neq; corpore erecto consistere, neq; se liberè inclinare possint. Quorum alij, ut est apud Apostolum, in speluncis & cauernis uitam assiduè degunt, unàque cum bestijs habitant, & in quibusdam occultis & ignotis terræ latibulis Deo precationes adhibent. Quinetiam alius uiuendi modus à nõnullis eorum excogitatus est, qui omnem fortitudinis & tolerantię uim superat. Etenim uiri ac mulieres in solitudinem ardoribus efferuescentem se abdunt, & solis illis membris, quę naturæ seruiunt necessitati, obtectis, reliquum corpus frigoribus immensis & feruidis aëris caloribus nudum exponunt, æstu æquè atq; algore contempto. Eò accedit, quòd alimentis, quibus homines uesci solent, penitùs reiectis, depascuntur terram, unde βοσκοὶ, id est pabulatores appellãtur: indeq; solum uictum sibi suppeditant, adeò ut tempore beluis similes efficiantur, quippe cùm forma corporis & animi habitu ab alijs hominibus omnino discrepent. Ac si fortè uiderint homines, statim aufugiunt: & si qui eos insequantur, aut elabuntur uelocitate pedum, aut abstrusis terræ locis, ad quæ difficulter accedi possit, se occultant. Aliud præterea commemorabo, quod quamuis præ alijs meritò primas tenet, ipse tamen penè prætermisissem. Etsi perpauci sunt ex hoc genere, sunt tamen aliqui, qui simul ac uirtutis subsidio ab omnibus animi perturbationibus liberi ac uacui sint, prodeunt in hominum societatem, seq; in medias turbas inijciunt, seque dementes esse simulant:

Eudocia bis Hierosolymã profecta.

Heb. 11.

Monachi Palæstinæ βοσκοί.

mulant: sicque inanem gloriam, quam ut sapiens Plato ait, anima postremò omnium, tanquam ultimam tunicam solet exuere, quasi pedibus conculcant. Adeò etiam sine delectatione cibum capiunt, inque ea re tam austeram exercent disciplinam, ut siue ad cauponam, siue ad lupanar eos diuertere cogat necessitas, nec locum refugiunt, nec operiunt faciem, nec quicquam prorsus erubescunt. Porrò balneis crebrò utuntur, ac sæpè una cum mulieribus uersantur, simulque lauant se se: atque ita perturbationum omnium sunt expertes, ut naturam ipsam sibi subiecisse uideantur: quandoquidem neque aspectu, neque tactu, neque denique ipso complexu mulieris ad naturalem concupiscentiam inclinari impelliu'e possunt. Sed sunt cum uiris uiri, mulieres autem cum mulieribus: atque tametsi non recusant cum utroque sexu coire societatem, tamen unius solum usum norunt. Verùm uti comprehendam breui, in hoc sanctissimo diuinissimóque uitæ genere uirtus naturæ iura præscribit, legesque constituit proprias: nempe ut nemo eorum res ad uitam necessarias capiant ad satietatem, quandoquidem ipsorum lex eos esurire & sitire iubet, corpus eo uestitu tegere, quem poscit necessitas. Eorum uitæ ratio adeò exquisitis libratur laudibus, ut cum in contrariam partem, eamque ab altera multùm distantem se inflexerint, nullam se mutationem fecisse sentiant. Ita enim res contrariæ in illis temperatæ sunt, diuina gratia ea quæ nullo modo commisceri poterant, in unum cogente, eadémque rursus dirimente, ut uita in illis ac mors, duæ res & natura & effectu pugnantes maximè, simul habitent: & in quibus rebus perturbationes dominari solent, in illis mortui esse, & quasi in sepulchro conditi: & ubi assidua facienda sit ad Deum precatio, ibi, etiamsi ætate exacta fuerint, corpore ualentes & uiribus integris esse uideantur. Atque sic in istis utrumque uitæ genus cohæret, ut certè tum ueluti carne prorsus deposita, perpetuò uiuant, cumque uiuis uersentur, tum corporibus medelam adhibentes, supplicum uoces Deo offerant, aliaque officia, quæ superiori uiuendi modo aptè conueniant, exequantur, & neque rebus necessariis egeant, neque locis circumscribantur, sed omnes audiant, & cum omnibus uersentur: crebris, imò uerò assiduis genuum flectionibus utũtur, quas graues uicissim stationes excipiunt, solo appetitu ætatem, & imbecillitatem spontè susceptam recreãte. Sunt athletæ carne nudati, sunt luctatores expertes sanguinis: qui etsi ieiuniũ habeant pro conuiuio omni ciborum genere instructo, proque opiparis deliciis, ac nihil, si modò ita uiui possit, gustare, loco mensæ dapibus onustæ ducunt: tamen quando hospes aliquis ad eos accedit, si etiam primo mane illud fortè eueniat, magna cum beneuolentia & amica inuitatione tum ad comedendum, tum ad bibendum, illum excipiunt, alio ieiunandi genere excogitato, uidelicet ut inuiti comedant, adeò ut res magnam omnibus admirationem excitet, quippe qui cùm pluribus ad naturæ sustentationẽ egeant, admodum paucis contenti sunt, propriæ uoluntatis inimici & naturæ. Iuxta ueterum placita proditores, sicut omnibus modis illecebræ carnis arceantur, & anima gubernet, pulcherrima Deoque placita prudenter tum diligens tum obseruans: felices sanè illi propter præsentis uitæ institutum, multo tamen feliciores hinc discessuri, quò omnes suos conatus dirigunt, ad illud quod in optatis habent uidendum properantes.

Monachorum Palæstinæ ieiunium.

Quæ Eudocia Imperatrix in Palæstina reparauerit, & de sancti Stephani ecclesiæ exædificatione. CAP. XXII.

Eudocia Hierosolymorum mœniorum refectrix.

CVm multis huius generis hominibus Theodosii coniunx collocuta est, & multa eiusmodi monasteria, ut antè dixi, ædificauit: Hierosolymorum refecit mœnia, eaque pulchriora reddidit. Templum extruxit præterea ad memoriam sancti Stephani, primi & diaconi & martyris, splẽdore ac pulchritudine eximiũ,

(quod

A (quod quidem non stadio ab urbe Hierosolyma distat) inq; eo simulatq; ad uitam immortalem profecta est, condita fuit. Theodosius autem postea, uel ut quidam putant, ante mortem Eudociæ, ubi triginta octo annos Imperium gubernauerat, decessit e uita: inq; eo honoris gradu post eum locatus fuit uir omnium facile præstantissimus, Martianus. Cuius res gestas, Imperium etiam Orientis administrantis, perspicue, cœlesti Dei gratia benigne nobis opem ferente, sequens docebit historia. *Theodosij mors.*

FINIS LIBRI PRIMI.

EVAGRII SCOLASTICI, ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ Liber secundus.

De Martiano Imperatore, & quæ signa præcesserint, Imperium eius portendentia. Cap. I.

RES quidem Theodosij temporibus gestas primus liber cōplexus est: sequitur, ut deinceps Martianum, celebrem illum Romanorum Imperatorem ponamus in medio; commemoremusq; quis fuerit, unde ortus, & quomodo ad gubernacula Imperij Romani ascenderit. Sic namq; res ab eo gestas, suo quasq; loco commode *Martianus Imperator.*
B exponere poterimus. Cuius uita cum ab alijs multis, tum a Patrisco rethore literis prodita est. Thrax erat genere, filius uiri rem exercentis militarem: qui propterea quod studio paternæ uitæ æmulandæ ducebatur, ad Philippopolim recta se contulit, inq; ea ciuitate ascriptus est in militum numerum. Forte fortuna ei illic proficiscenti inter uias, corpus recens occisum, humique proiectum uisum est. Cui astans (erat enim cum in alijs uitæ officijs facile præstātissimus, tum propensissimus ad misericordiam) factum admodum miseratus est, & diu ibi propterea commoratus, quod funeri iusta soluere cupiebat. Verum ubi quidam istud uiderunt, rem deferunt ad magistratus Philippopolis. Illi prehendūt Martianum, quæstionem de cæde facta in eum exercent: ac cum coniecturis & signis plus tribueretur, quam aut ueritati, aut uerbis Martiani cædem pernegantis: cumq; Martianus iam pœnas homicidæ esset persoluturus, ex improuiso, diuina largiente gratia, deprehensus est ille ipse, qui cædem fecisset: quo pro facinore capite mulctato, Martianus capitis periculo liberatur. Quocirca mirandum in modum ereptus discrimine, ad quandam militum turmam ibi accolentium uenit, cupiens in eorum numerum nomen dare. Illi admirati hominem, & præpotentem fore certissimis coniecturis augurati, libentissime eum admittunt, inq; suum album referunt: neq; ponunt infimo in loco, sicut lex postulabat militaris, sed ad quendam honoris gradum, quem uir nuper mortuus (cui nomen erat Augustus) obtinuerat, Martianū, qui Augustus itidem appellabatur, efferunt, inq; album inscribunt: sicut nomen, quo donantur Imperatores nostri, una cum purpura (uocantur namq; Augusti) prius quam potiretur Imperio, obtineret. Neque certe nomen absq; dignitate in eo residere poterat, neq; rursus dignitas Imperij aliud nomen ad suum decus illustrandum requirebat, adeo uti idem ipsum nomen & proprium & appellatiuū existeret, semelq; prolatū tum dignitatē eius significaret, tum appellationem. Aliud præterea accidit, quod itidem Martiano *Martianus capitis periculo liberatus.*

portendebat imperium. Cum enim cōtra Vandalos simul cum Aspare bellaret, A deuicto à Vandalis Aspare, ille cum alijs quàm plurimis captus, & cum reliquis captiuis deductus fuit in campū, ubi Genzerichus eos uiuos uidere uoluit. Quibus in unum coactis, Genzerichus in tabulato quodam sedens, multitudinem captiuorum spectando multum cepit uoluptatis. Captiui autem, tempore pro cuiusq; arbitratu contrito (nam Genzerichi mandato custodes eorum uincula dissoluerant) in campo manserunt. Proinde cum alij alias res agerēt, Martianus corpore humi posito, in sole feruido & uehemētius quàm tempus anni ferebat, exardescēte, somno se dedidit. Cui dormiēti aquila desuper imminens, & corpore soli uelut ad perpendiculum opposito, alis passis obuolitans, instar nubis, illum umbra texit, indéq; magnam ei attulit leuationē, usq; adeò uti Genzerichus ostentum admiratus, de rebus quæ ei euenturæ essent, uerissimam coniecturam faceret. Itaq; Martianum accersitum, liberum dimisit, euḿq; obstrinxit iureiurādo, ut si ad Imperium aliquando ascenderet, fœdera iungeret cum Vandalis, nec unquam contra eos arma ferret: quod quidem Martianum firmè re ipsa tenuisse scribit Procopius. Sed omissis illis quæ sunt ab instituto aliena, ad historiam redeamus. Iste quidem Martianus, sicut pietate erga Deum, sic iustitia erga subiectos admodum excelluit. Diuitias putauit, non quæ sunt conditæ in thesauro, aut ex tributis collectæ: sed eas solùm, quę possint tum his qui opis indigent, subsidio esse, tum illis qui multa possident, uitam tutam securaḿq; prętare. Suis erat formidini non in puniendo, sed ne aliquādo puniret: ac propterea Imperium ei fuit non hęreditas, sed uirtutis præmium: quod quidem consecutus est suffragijs omnium tam senatorum, quàm aliorum cuiuscunq; fortunæ & conditionis essent, idq; Pulcheria illis idem ipsum suadente: quam tametsi in domum suam asciuit, ut Imperatricem: tamen cum ea, utpote quæ uirgo ad summam mansérit B senectutem, nunquam rem habuit. Ista confecta fuēre, cum Valentinianus Romanus Imperator nondum quidem Martiani electionem confirmauerat, qui tamen postea propter hominis uirtutem ei suffragatus est. Martianus igitur magnopere cupiebat, ut communis honos ab omnibus Deo tribueretur, & linguę, quas impietas confusione quadam referserat, iam piè inter ipsas concordantes sacrum eius numen uno eodeḿq; laudationis genere percelebrarent.

Aspar à Vādalis deuictus.

Gensericbus Martianū liberum dimittit.

De Chalcedonensi concilio, & eius congregandi causa. CAP. II.

MArtiano igitur ista in animo habenti, accedūt tum illi, qui Leonis antiquioris Romę episcopi responsa ad alios perferre solent, docentq; Dioscorum decisionem Leonis in secundo Ephesino cōcilio rectam sanaḿq; doctrinā præscribentem repudiasse, tum alij qui erant à Dioscoro iniurijs & contumelia affecti, orantq; ut de ipsorum rebus concilium dijudicaret. Quod quidem ab Imperatore maximè omnium contendit Eusebius Dorylæensis episcopus, ostenditq; tum se tū Flauianū fraude et fallacijs Chrysaphij Theodosij satellitis abdicatū fuisse: quòd Flauianus Chrysaphio aurum pro eius ad episcopatum ordinatione postulanti, sacra ecclesiæ uasa, quò eum pudore suffunderet, misisset, quodq; Chrysaphius in simili errore & prauitate cum Eutyche uersaretur. Ait prętereà, Flauianum miserandum in modum à Dioscoro interfectum per uim ab eo ecclesia extrusum, & calcibus uerberatum. His de causis concilium Chalcedoni coactum est, nuncijq; ac tabellarij missi, sacerdotes per literas plenas pietatis undiq; acciti. Ac primò Nicæam, adeò ut cum Leo episcopus Romanus ad eos literas daret, per Pascasianum, Lucentium & cæteros quos eò ad suum locum supplendum miserat, eas sic inscriberet: EPISCOPIS NICEÆ CONVOCATIS S. postea autem Chalcedonem urbem Bithyniæ, quo Nestorium etiam accersitum

Chalcedonense concilium cur coactum.

A accerſitum Zacharias rhetor affectione quadam animi inductus narrat. Verum rem minimè ita ſe habere argumento eſſe poteſt, quòd Neſtorius concilio penitus per anathema interdictus fuit. Quod etiam perſpicuè declarat Euſtathius epiſcopus Beryti per literas, quas tum ad Ioannem epiſcopũ, tum ad alterũ Ioannem presbyterum de rebus in eo concilio agitatis dedit. ſic enim ſcribit: » Huc aduentarunt, qui Neſtorij reliquias ſedulò conquirũt, & contra concilium ita cœ» perũt uociferari: Quid eſt, quamobrem ſanctis uiris denuncietur anathema? ſic » ut Imperator rem grauiter & acerbè ferens, iuſſerit ſatellitibus, uti eos inde pro» cul expellerent. Quomodo igitur Neſtorius, qui hinc demigrauerat, ſit accerſi» tus, non poſſum equidem dicere.

Templi ſanctæ martyris Euphemiæ apud urbem Chalcedonenſem deſcriptio, & aditorum in illo miraculorum commemoratio. CAP. III.

ITaq; congregantur epiſcopi in ſacro Euphemiæ martyris templo, quod Chalcedoni urbi Bithyniæ locatũ eſt. Abeſt autem hoc templum à Boſphoro amplius duobus ſtadijs, ſitum in loco quodam amœno, qui adeò paulatim erigitur in accliuitatem, uti aſcenſus perfaciles minimeq; moleſtos præbeat ad templum martyris accedentibus: qui quidẽ uidentur ſibi derepentè in ſublime ſublati, atq; adeò intra ipſum templi ſanctuariũ uerſari. Vnde tanquam ſpecula oculos deijcientes, campos omnes ſubſtratos cernunt, eosq; in æquabilem & patentem planiciem porrectos, herba quoq; uirentes, onuſtos ſegetibus, arboribus cuiuſque generis pulchrè ad aſpectum ueſtitos: quinetiã montes aſperos, ſcitè erectos, in altitudinem leuatos incuruatosq;: diuerſos præterea pelagos, partim præ tranquillitate purpureũ colorem præ ſe ferentes, & placidè ac quietè cum ipſis quaſi ludentes litoribus, quibus adiacẽtes agri à tempeſtatibus uacui ſunt: partim tur-
B bulentos, & uaſtis furentes fluctibus, unde umbilici, alga, & minutiores piſciculi ex teſtaceorum genere reciproco undarum impetu excutiuntur. Porrò autem iſtud templum eregionè Conſtantinopolis poſitũ eſt; adeò ut talis & tam egregiæ urbis aſpectus illi permultũ ſplendoris afferat. Hoc templum conſtat ex tribus ampliſsimis ędificijs: unum libero cœlo patens, atrio oblongo, & columnis undiq; cõcinnè exornatum. Alterum deinceps, latitudine longitudineq; paruis itidem columnis priori ſimile, faſtigio ſuppoſito ſolummodò diſsimile. Ad cuius latus uerſus Aquilonem eſt alterum ædificium ductum in gyrum, quod ſpectat ad ſolis ortum, ipſumq; ad formam teſtudinis columnis ualde artificioſe fabricatis, ex eadem confectis materia, magnitudine eadem, intus in orbem tornatum: ſubter his tabulatum eſt ſublime, eodem opertum tecto, in quo liberum eſt cuique preces martyri fundere, & ſacris intereſſe myſterijs. Intra teſtudinem ad Orientem, eſt ſacrarium decorè conſtructum: in quo ſanctiſsimæ martyris reliquię in capſa bene longa (quam propterea quidam μακρὰν, id eſt longam, ueluti proprio nomine appellant) eaq; ex argento ualde ſcienter confecta conditæ reponuntur. Miracula aũt, quæ ab iſta ſanctiſsima martyre quibuſdam temporibus eduntur, nemini Chriſtiano obſcura ſunt. Nam ſæpenumero aut epiſcopis, q ordine illius urbis eccleſiã rexerant, ſecundũ quietẽ ipſa martyr apparens, aut alijs quibuſdã ob piam uitæ rationẽ nobilitatis accedens, iubet, ut in ipſo tẽplo feſtũ delicijs & opiparis epulis celebrent. Quod ubi ſignificatum eſt Imperatoribus, pontifici & toti ciuitati, ad templum accedunt omnes, tam qui reip. clauum tenẽt, quàm ſacerdotes, magiſtratus, & reliqua uniuerſa multitudo, quò efficiantur myſteriorum participes. Deinde omnibus his inſpectãtibus, epiſcopus Conſtantinopolis unà cum ſuis ſacerdotibus ſacrarium, in quo ſanctiſsimum martyris corpus, de quo ſuprà dixi, reconditũ eſt, ingreditur. Eſt in ipſa capſa ad læuã uelut tranſenna exigua paruis ianuis obfirmata, per quã ferrum oblongũ ſpongia cir-

Euphemiæ tẽpli à Boſphoro diſtantia.

Euphemiæ martyris miracula.

gia circumligatũ ad reliquias usq; immittunt: quod quidem ubi circũtorserint, A spongiam plenam sanguine retrahũt, plenamq; cruẽtis guttis cõcretis plurimis. Quod ubi uidet populus, statim Deũ propterea ueneratur, gloria ac laudibus effert. Tanta est aũt guttarum concretarum inde extractarum copia, ut ijs Imperatoribus, sacerdotibus omnibus ibi congregatis, & uniuersæ populi frequẽtiæ abunde satis suppetant, tum ad participandum, tum ad mittendum cæteris fidelibus, per orbẽ uniuersum illarũ rerum cupientibus fieri participes. Ac guttæ illæ cõcretæ manent integræ perpetuò, & sacer sanguis neutiquam in aliam formam cõmutatur. Quæ res fiunt nõ certo aliquo & definito tempore, sed prout episcopi uita, & morũ illius grauitas fert. Aiunt nãq; cũ aliquis spectatus uir, & uirtutibus eximius eam gubernet Ecclesiã, hoc miraculũ sæpissime fieri solere: cum aũt improbus illo munere fungatur, rarò admodũ signa illa diuina edi. Aliud præterea commemorabo, cui neq; tempus neq; occasio ulla est impedimẽto, neq; discrimen inter fideles & infideles ab eo confertur, sed omnibus ex ęquo ostendit sese. Cum aliquis eo loci accedat, ubi sacra capsa, in qua sunt conditæ sanctissimæ illæ reliquiæ, reponitur, tam fragrante completur odore, ut alij omnes odores, quibus homines uti solent, ab eo longè superentur. Nam neq; odori florum, qui ex pratis colliguntur, similis est, neq; illi qui ex rebus suauissimè olentibus capitur, neq; talis, qualis conficitur ab unguẽtario: sed peregrinus est, & pręcæteris eximius, ex ipsius martyris reliquijs uim & uirtutem illam ei tribuentibus efflatus.

De ijs quæ in concilio tractata statutaq; sunt, & quòd Dioscoro Alexandrino episcopo ab episcopali sede summoto, Theodoritus & Ibas & aliquot alij reuocati fuerunt. CAP. IIII.

Pascasianus episcopus. Lucentius episcopus. Bonifacius episcopus. Anatolius episcopus. Dioscorus episcopus.

HOc eodem in loco conciliũ cogitur, in quo aderãt Pascasianus & Lucẽtius B episcopi, & Bonifacius presbyter, uicarij, ut dictũ est, Leonis antiquæ Romæ põtificis, Anatolius itẽ antistes Cõstantinopolis, Dioscorus Alexãdriæ episcopus, Maximus episcopus Antiochiæ, & Iuuenalis Hierosolymorũ, & horũ omniũ sacerdotes eidẽ cõcilio interfuerunt. Quorũ numero adiũcti erãt senatores primarij: quibus dixerunt uicarij Leonis, Dioscorum nõ debere cũ illis in cõcilio cõsidere. Istud enim suũ episcopũ Leonẽ mãdasse: quod quidẽ si minimè obseruarẽt, se ab ecclesia decessuros. Ac cũ senatores rogarẽt, quæ'nã crimina obijcerentur Dioscoro, respõderunt, illũ qui personã iudicis pręter ęquum & bonũ susceperat, debere pro iudicio, quod ipse de alijs dederat, iudiciũ subire. Quę cũ dixisset, & Dioscorus de sententia senatus in medio cõsessu statueretur, petebat Eusebius, ut supplex libellus quem ad Imperatores miserat, coràm iam perlegeretur, hæcq; uerba adiecit: Mihi certè à Dioscoro facta est iniuria, fidei etiã facta iniuria: Flauianus episcopus ab eo interfectus, unaq; mecũ iniquè sacerdotio abdicatus. Iubete meum supplicem libellum legi. Quæ cum dixisset, supplex libellus lectus fuit, qui est hæc uerba complexus:

"Supplex libellus Imperatoribus nostris Christũ uerè colentibus, religiosissimis & sanctissimis, Fl. Valentiniano & Martiano semper Augustis, ab Eusebio humillimo episcopo Dorylæensi, qui pro se, pro orthodoxa fide, pro Flauiano deniq; sanctissimo episcopo Constantinopolitano uerba fecit, oblatus.

"Est quidem uestræ amplitudini propositum, ut cunctis, qui uestro parent Imperio, sedulò prouideatis, & cùm cæteris omnibus iniuria affectis, tum maximè sacerdotibus benignè opitulemini. In hoc enim diuinũ numen, à quo mortaliũ imperium & dominatus uniuersi orbis uobis tributus est, uerè colitur. Quare quoniam & fides Christiana & nos etiam incommoda multa grauiaq; cõtra æquitatis regulam à Dioscoro reuerendiss. episcopo Alexandriæ, urbis primariæ, acce-

pimus,

A pimus, ad uestrã benignitatẽ supplices accedimus, ut quod æquũ est à uobis impetremus. Causa autẽ querelæ eiusmodi est. In concilio nuper Ephesi urbis primariç habito (quod utinam nunquam fuisset habitum, ne orbem terrarũ tantis malis ac turbis oppleuisset) ille bonus uir Dioscorus, qui iuris & æqui normam pro nihilo putauit, qui timorem Dei contempsit, qui eandem tenuit cum Eutyche homine pleno inanitatis, atq; adeò hæretico, opinionem & sententiam, qui quis nam esset, aliquandiu multos celauit: postea tamen seipsum prodidit, cũ ex criminatione, quã ego Eutychi intulissem, & ex sententia, quã Flauianus sanctæ ac piæ memoriæ episcopus contra eum pronunciasset, occasionem arripuisset, multitudine populorum seditiosorum coacta, & potentia sibi pecuniæ subsidio acquisita, piam orthodoxorum religionem, quoad eius fieri poterat, labefactare, & peruersam Eutychis monachi doctrinam, quæ ab ipsis apostolorũ temporibus hactenus à sanctis patribus condemnata fuerit, stabilire laborauit. Itaq; cũ facinora, quæ tam confidenter tum contra Christianam fidem, tum contra nos admiserit, non exigui momenti sint, supplices accidimus ad genua uestræ celsitudinis, obsecramusq;, ut iubeatis reuerendiss. episcopum Dioscorum ad crimina ei à nobis obiecta respondere, nimirum ad cõmentarios rerum ab eo contra nos gestarum in sancto concilio perlectos: quibus certè ostendere poterimus, eum & à nostra orthodoxa fide alienũ esse, & hæresim propugnare impietatis plenã, & iniquè nos abdicasse, & grauibus nos affecisse incommodis: atq; oramus præterea, ut diuina & honorifica uestra mandata mittere dignemini sancto & generali diuinissimorum episcoporum concilio: quò & quid nos, & quid prædictus Dioscorus egerit, audiri, & omnia quæ in cõcilio gerentur, uestræ pietati significari possint, uti immortali nostro capiti Christo placeamus. Cuius rei facti compotes, Imperatores sanctissimi, assiduas preces pro prospero uestri Imperij statu perpetuando Deo offerre nõ desistemus. Quæ aũt in secundo concilio Ephesino ab episcopis acta erant, postea rogatu tum Dioscori, tum Eusebij publicè legebantur: quorum subtilem & exquisitam disputationẽ cùm à multis alijs traditam, tum in actis concilij Chalcedonensis comprehensam, ne his quorum animus inter legendum ad exitum rerum gestarum cognoscendum festinat, nugas, si hoc loco ponerẽ, agere uidear, extremo huic libro, qui in manibus est, subiungam: quò etiã his qui omnia ad unguem, ut dicitur, scire uolunt, copia sit & cuncta perlegendi, & rem quamq; ut gesta est, accuratè in memoria imprimendi. Ac iam ea quæ sunt instituti nostri maximè propria persequamur: nẽpe quomodo Dioscorus tũ ex reiectione epistolæ Leonis antiquæ Romæ episcopi, qualis esset, deprehensus sit, tũ præterea ex abdicatione Flauiani episcopi nouæ Romæ, quã uno eodẽq; die fecerat, callidéq; prouiderat, ut episcopi in unũ coacti, chartæ, in qua iam nihil inerat scripti, postea tamen in eadem Flauiani inscriberetur abdicatio, subscriberent. Post hæc senatores ista decreuere. Postridiè cum concilium exquisitius habitũ esset, de orthodoxa & catholica fide multo accuratius quæsitum uidemus. Ac quoniam Flauianus, piæ memoriæ episcopus, & Eusebius reuerendiss. Dorylæi episcopus, ex concilij actorũ decretorumq; inquisitione, & ex uerbis eorũ qui tũ concilio præsiderunt (dixerant enim se errore lapsos fuisse, iniusteq; Flauianũ & Eusebiũ abdicasse) declarati sunt minimè in fide hallucinari, & propterea iniquè abdicati, ęquũ nobis sanè uidetur, idq; Deo nostrã approbãte sententiã, ut Dioscorus (modò ita placuerit diuinissimo & sanctissimo domino nostro Imperatori) reuerẽdiss. Alexãdriç episcopus, Iuuenalis reuerendiss. episcopus Hierosolymorũ, Thalassius reuerẽdiss. Cęsareæ Cappadociç episcopus, Eusebius reuerẽdiss. episcopus Armeniç, Eustathius episcopus reuerẽdiss. Beryti, et Basilius reuerẽdiss. episcopus Seleuciç Isauriç (penes quos tũ potestas

Eutychis doctrinã peruersam Flauianus stabilire laborat.

B

Thalaßius episcopus.

Eustathius episcopus.

cestas erat, concilioq; illi præsidebant) sacri concilij sententia ac iudicio, eodem A
pœnæ genere sicut canones Ecclesiæ postulant, mulctati dignitate episcopali ab-
dicentur, omniaq; de sententia Imperatorum diuiniss. decernantur. Post ista li-
belli ab alijs contra Dioscorum, cum de criminibus quę admiserat, tum de pecu-
nia quam acceperat, prolati, & Dioscorus iterum ac tertio ad cōcilium uocatus,
causis quibusdam simulatis pro se adductis, non ueniret, Leonis episcopi anti-
quæ Romæ uicarij ista totidem uerbis in concilio pronunciarunt: Facinora ea
quæ sunt à Dioscoro dudū Alexandriæ urbis primariæ episcopo contra cano-
num præscriptionem & disciplinam Ecclesiasticam admissa, partim ex illis quæ
in priore consessu inquisita erant, partim ex his quæ hodie acta sunt, omnibus
sunt explorate perspecta. Iste enim (ut multa alia missa faciamus) Eutychem eius-
dem cum ipso opinionis à proprio ac suo episcopo, patre uidelicet sanctissimo,
& episcopo nostro Flauiano, sicut canon poscebat Ecclesiæ, abdicatū, sua ipsius
authoritate contra Ecclesiæ canonem recepit in communionem: idq; antequam
concilio illi, quod Ephesi cum episcopis sanctissimis habebat, interfuisset. Qui-
bus episcopis sedes Apostolica ueniā propterea tribuit, quod res quas ibi gesse-
rant, contra uoluntatem gessissent: qui ad præsens usq; tempus Leoni episcopo
sanctissimo, & uniuerso sancto & generali concilio morē gerunt: & ob eam cau-
sam eos, utpote eidem fidei cōsentientes, in suam recepit communionem. At iste
Dioscorus de illis rebus, de quibus gemere, lugere, seq; humi abijcere debuerat,
etiam adhuc gloriari non desinit. Accedit eodem, quod epistolā beati papæ Leo-
nis, quam scripsit ad Flauianum sanctæ memoriæ episcopum, legi non permisit,
idq; sæpius rogatus ab ijs qui eam attulerant, ut legeretur, ipseq; cum iureiuran-
do adiecto se eam legendam curaturum pollicitus esset. Quæ minime perlecta,
sanctissimis per orbem terrę Ecclesijs & offensioni fuit, & detrimento. At quan- B
quam talia consciuerat facinora, tamen concilium à nobis initum est, quo modo
tum ei pro impio scelere ab ipso ante admisso, tū reliquis itidem pijs episcopis,
penes quos minime par cum eo erat potestas iudicandi, aliqua impertiretur mi-
sericordia. Verum quoniam prior eius impietas posterioribus sceleribus longe
superata est, (non enim dubitauit etiam sanctissimum & religiosissimū antiquæ
Romæ archiepiscopum communione interdicere: quin etiam cum libelli pleni
impietatis ab ipso commissæ contra eum essent producti, & ille ipse semel, iterū
ac tertio, uti canon Ecclesiæ uult, esset ad concilium per Deo amantissimos epi-
scopos uocatus, minime obtemperauit, utpote propriæ conscientiæ stimulis e-
xagitatus, & eos qui à uarijs concilijs iure essent abdicati, contra ius recepit ad se:
deniq; uarijs Ecclesiæ legibus ab eo quasi pedibus cōculcatis, contra se ipse quo-
dammodo sententiam pronunciauerat) quoniam, inquam, hæc omnia deinceps
admisit, idcirco sanctissimus & beatissimus archiepiscopus magnæ & antiquæ
Romæ Leo, per nos & præsens concilium, cum beatissimo & omni laude cele-
brando apostolo Petro, qui est petra & basis catholicæ Ecclesię, & fidei ortho-
doxæ fundamentum, spoliauit omni dignitate episcopali, & omni sacerdotali
ministerio prorsus abdicauit. Quamobrem hoc sanctum & frequens conciliū
sententiam, quam Ecclesiæ canones postulant, contra Dioscorum, de quo no-
stra superior instituta fuit oratio, pronunciat. His rebus à concilio confirmatis,
alijsq; nonnullis confectis, episcopi qui fuerant cum Dioscoro abdicati, concilij
rogatu & consensu Imperatorum ad suos episcopatus reuocantur: & cum aliæ
res his qui gestæ erant, adiunctę essent, decisio concilij recitata fuit, his uere uer-
bis: Dominus noster & seruator IESVS CHRISTVS, dū discipulos fidei cogni-
tione confirmare uoluit, Pacem, inquit, meam do uobis, pacem meam relinquo
uobis: ut nemo uidelicet cū proximo de pietatis dogmatis dissentiat, sed ut con-

Dioscorus omni episcopali dignitate spoliatus.

Cōcilij decisio qualis.

Ioan. 14.

A sentientibus animis uerbum prædicaretur ueritatis. Postea uerò, lecto sancto concilij Niceni symbolo, lecta etiam decisione centum quinquaginta sanctorum patrum Constantinopoli congregatorum, hæc quæ sequuntur, adiunxerunt: Diuinum istud & salutare diuinæ gratiæ Symbolum, cùm ad absolutam fidei cognitionem, tum ad certam eiusdem confirmationem satis profectò habet momenti ac ponderis. Nam de patre & filio & Spiritu sancto, quæ sunt necessariò cognoscenda, docet accuratissimè, & Domini incarnationẽ his qui eam cum fide amplexantur, manifestò tradit. Ceterùm quoniam quidam suis erroribus ueritatis doctrinã tollere molientes, multas inanitates pepererũt, quorum alij mysterium incarnationis Domini pro nobis susceptę deprauare, & uocem Deiparã, quæ uirgini Mariæ tribuitur, denegare non sunt ueriti: alij confusione quadam & commixtione naturarum introducta, unam eãdemq́ carnis & diuinitatis naturam esse stultè commenti sunt, & ea confusione diuinam unigeniti naturam patibilem monstrosè confinxerunt: idcirco hoc præsens, amplũ & generale concilium, cupiens omnibus machinis contra ueritatem paratis quasi aditum præcludere, prædicationem fidei à patribus ductam firmam ac stabilẽ manere debere docet: ac propterea decernit, fidei formulam à trecentis decem & octo sanctis patribus traditam potissimùm omniũ integrã seruandã esse. Quin etiam quò Spiritus sancti oppugnatores conuincantur, doctrinam postea à centum quinquaginta patribus, qui Constantinopoli urbi primariæ conuenêre, de Spiritus sancti essentia editam ratam facit: quam quidem illi patres omnibus palàm proposuerunt, non quasi aliquid quod in decretis concilij Nicæni antè promulgatis desiderabatur, adiecturi: sed uti suam ipsorum de Spiritu sancto sententiam ac mentem contra eos, qui eum Dominum esse denegabant, testimonijs ex
B Scriptura petitis perspicuè declararent. Porrò autem, quò eos qui mysterium incarnationis Dominicæ deprauare non dubitabant, & eũ qui ex sancta Virgine natus fuit, hominẽ solum esse impudenti & maledico ore affirmabant, beati Cyrilli ecclesiæ Alexandrinæ pastoris epistolas, quæ Synodicæ dicuntur, ad Nestorium & episcopos uersus Orientẽ incolentes scriptas, authoritate sua approbauit: quippe quę tum ad amentiam Nestorij refutandam, tum ad eos erudiendos, qui pio studio ad salutare Symbolum ritè intelligendum rapiuntur. Quibus epistolis beatissimi quoq; & sanctissimi antiquæ Romæ archiepiscopi Leonis epistolam, ad sanctissimum archiepiscopum Flauianũ de tollendo insano Eutychis errore scriptam, utpote eximij Petri cõfessioni consentientẽ, & uelut columnã quandam ad ueram doctrinam cõtra malè de fide sentientes roborandam nõ sine causa adiunxit. Nam illis qui mysterium incarnationis in duos filios dirimere nitũtur, strenuè resistit, & eos qui diuinitatem unigeniti patibilem dicere audẽt, à sanctorum conuentu excludit, et illis qui in duabus Christi naturis commixtionem aut confusionem esse statuunt, fortiter aduersatur, & qui formam serui, quã ex nobis sumpsit, ex cœlesti aut alia quapiã essentia constare præ insania sentiũt, eos exagitat: deniq; eis, qui ante coniunctionem naturarum duas naturas, post coniunctionem autem unam solùm in Domino inaniter & falsò cõfingunt, anathema edicit. Quamobrem sanctorum patrum sententiam secuti, unum & eundem filium Dominũ nostrum Iesum Christum confitemur, & uno consensu omnes docemus eum perfectum in diuinitate, perfectum etiã in humanitate, uerè Deum, hominem uerè, eumq́; ex animo rationis participe & corpore cõstare, secundum diuinitatem patri consubstantialem, nobis autem consubstantialem secũdum humanitatem, nobisq́; in omnibus, excepto peccato, similẽ: ante secula à patre genitum secũdum diuinitatẽ, in extremis diebus propter nos nostramq́; salutem, ex Maria uirgine & Deipara natum secũdum humanitatem: unum & eũ-

dem IESVM Christum, filium, dominum, unigenitum, ex duabus naturis sine ea- A
rũ confusione, sine mutatione, sine diuisione, sine secretione cognitũ, & naturarũ
differentiã propter copulationẽ minimè sublatã, sed proprietatẽ utriusq; natu-
ræ integram seruatam: & in una persona, siue ὑποςάσει una, ut Græci loquuntur,
cohærentem, non in duas partitam aut diuisam personas, sed unum & eundem fi-
lium unigenitum, Deum uerbum, & Dominum IESVM Christũ, sicut antiqui-
tùs Prophetę de eo, & pòst ille ipse Christus nos docuit, & idem ipsum nobis pa-
trum Symbolum tradidit. His igitur accuratissimè, & summa cum diligẽtia à no-
bis decisis definitisq;, sanctum & generale concilium statuit, ut nemini liceat aliã
fidem aut proferre, aut conscribere, aut componere, aut aliter sentire docereúe.
Eos autem qui audeant aliam fidem componere, aut inferre, aut docere, aut aliud
Symbolum his qui ex gentilitate, uel ex Iudaismo, uel ex alia qualicunq; secta ad
cognitionem ueritatis aliquando se transferunt, tradere, si episcopi fuerint, digni
tate episcopali priuari: sin clerici, clericali ministerio: sin autem monachi uel laici,
anathemati addici iubet. Itaq; hac decisione perlecta, Martianus Imperator, qui
concilio Chalcedonensi interfuit, quiq; orationem in eodem habuit, Constanti-
Episcoporũ reuocatio. nopolim reuertitur. Iuuenalis & Maximus Theodoritus & Ibas ad episcopa-
tus, quibus erant abdicati, reuocantur. Alia præterea ibi agitata, quæ ut suprà
dixi, in extremo hoc libro ponentur. Decretum est præterea, uti sedes episcopa-
lis nouæ Romæ, id est, Constantinopolis, propterea quòd secundas post Romã
antiquam obtinebat, primas inter alias urbes ferret.

De seditione propter ordinationem Proterij Alexandriæ suscitata, & itidem Hierosolymis. CAP. V.

Gangrena Paphlagoniæ urbs. PORRO autem Dioscorus ad Gangrenam urbem Paphlagonię incolendam cõ-
demnatus, & Proterius communibus concilij suffragijs ad episcopatũ Ale-
xandriæ gerendum delectus. Quo in sede illa episcopali locato, maximus tumul- B
tus & planè intolerabilis à populo uarijs æstu antè sententijs cietur. Nam, uti in
eiusmodi rebus euenire solet, alij Dioscorum repetere, alij partibus Proterij fir-
mè adhærescere cœperunt, adeò ut clades ingens eaq; certè insanabilis inde na-
sceretur. Nam Priscus rhetor scribit, præfectum Thebaidis eadẽ tempestate ue-
nisse Alexandriam, uidisseq; populum uno consensu contra magistratus impetũ
fecisse, iecisseq; lapides in militum copias, quæ seditionẽ comprimere studebãt,
atq; milites ui coegisse ad templum, quod olim Serapidis dicebatur, confugere:
tum populũ concurrisse eò, templum expugnasse, militesq; uiuos ignis cremasse
incendio. De quibus rebus cum certior factus esset Imperator, militum recẽs ad
eam rem lectorum duo millia illò misisse. Quos adeò secundo uento & prospera
usos nauigatione, ut sexto pòst die Alexandriam appellerent. Deinde cum mili-
tes petulanter in uxores et filias Alexandrinorũ insultarent, cladem posteriorẽ
priore sua acerbitate penè obscurasse. Postea populum in circo congregatum o-
Florus præfectus. rasse Florum, qui & præsidiariorũ militum gessit præfecturã, & ciuilẽ urbis ad-
ministrationem tenuit, uti ipsis frumenti congiarium, quod illis ademerat, quin-
etiam balnea, spectacula, & alias deniq; res quæ eis propter tumultuosam ipso-
rum seditionem ablatæ fuerant, reddenda curaret. Florum autem populi impe-
tum, cùm corã adesset, sua hortatione cohibuisse, pariterq; seditionẽ ad tempus
sedasse. Verùm interea monachi, qui solitudinem in confinijs Hierosolymorum
sitam incolebãt, minimè pacato tranquilloq; animo fuêre. Nonnulli enim eorũ
qui cõcilio interfuissent, & ab eius decretis penitùs dissentirent, ueniunt in Palæ
stinam, de fide prodita conquesturi, & alios monachos ad seditionẽ incẽdere ex
citareq; cœperunt. Ac cum Iuuenalis ad sui episcopatus sedẽ reuertisset, & ui cõ
pulsus ab illis aduersarijs qui illum in contrariam sententiam retrahere niteban-
tur, suam

A tur, suam ipsius sententiam refellere detestariq́, ad urbem, in qua tum Imperator uixit, confugisset, qui concilio Chalcedonensi, uti supra diximus, refragabātur, in unum coacti, in sancto die festo Resurrectionis Theodosiū, qui maxime omnium concilium illud perturbasset, quiq́ primus illos de eo certiores fecisset, designant episcopum: de quo postea monachi in Palæstina scripserunt ad Aclisonem, quod a suo proprio episcopo in maleficijs deprehensus, expulsus fuit monasterio: & quod, dū forte Alexandriæ uersabatur, adhæserat Dioscoro, & multis, utpote seditiosus, uerberibus dilaceratus, cameloq́ maleficorum more impositus, circa urbem ductus fuerat. Ad istum multi ex urbibus Palæstinæ accedentes, effeceruut, uti ipsis ab eo designarentur episcopi. Inter quos Petro ex Iberia orto, episcopatus Maiumæ prope Gazam sitæ donatus fuit. Quibus rebus nunciatis, Martianus primum iubet Theodosium militum manu ad se adduci: mititq́ eo Iuuenalem, qui res ibi perturbatas ad meliorem tranquilliorem q́ statū reduceret: quinetiam omnes a Theodosio ad Ecclesiæ ministerium designatos exturbari mandat. Postea uero quam Iuuenalis eo aduentauit, multa & acerba mala, qualia (dæmoni inuido, & Deo infesto uafre excogitante) animus cuiusq́ suggerere solet, ex utraq́ factione manarunt. Nam dæmon ex mutatione unius literæ, falsaq́ eius interpretatione perfecit, ut utrouis modo efferretur, sententiam omnino diuersam induceret: quæ quidem tam discrepans a compluribus putatur, sensusq́ tam penitus inter se pugnantes inferre, ut alter alterum prorsus labefactet. Qui enim fatetur Christum ἐν, hoc est, in duabus esse naturis, perspicue dicit, eum ἐκ, hoc est, ex duabus naturis constare: siquidem Christū in diuinitate pariter & humanitate inesse concedens, eum ex humanitate & diuinitate pariter constare concedit: qui rursus ἐκ, hoc est, ex duabus naturis constare dicit, omnino confitetur ἐν, hoc est, in duabus inesse: quippe ex diuinitate & humanitate constare asserens, eum in diuinitate & humanitate inesse asserit: sic tamen ut neq́ caro in diuinitatem, neq́ diuinitas in carnem (quarum coniunctio inexplicabilis est) commutetur: atq́ adeo per hanc uocem prolatam, EX DVABVS, intelligatur simul proferri, IN DVABVS: & per uocem, IN DVABVS, intelligatur pariter proferri, EX DVABVS, & alteram ab altera minime abesse: quādoquidem ex abundanti constat non modo totum ex partibus cōstare, sed in partibus totum intelligi: & tamen ista penitus ab se mutuo seiuncta quidam homines opinantur, quippe quorū animi sunt ante ita occupati, uel quadam de Deo opinione, quæ ipsis assueta est, uel tali uolūtate, ut quoduis mortis genus subire malint, quam ei, quod uerum est, assentiri. Vnde mala, quæ supra posuimus, profecta sunt. Sed ista quidem hoc modo.

B

De imbrium penuria, fame ac peste, utq́ incredibiliter quibusdam in locis tellus sua sponte fructus protulerit. CAP. VI.

Iisdem temporibus tanta fuit imbriū paucitas in utraq́ Phrygia, Galatia, Cappadocia & Cilicia, ut homines rerum necessariarum penuria coacti, alimentum pestiferum & exitiale caperent, unde etiam pestis nata est, & ob uictus mutationem ægrotare cœperunt, & corporibus intumescentibus propter nimiam inflammationem lumina amiserunt: ac tussi simul afflictati, tertio die migrarunt e uita. Cui quidem pesti quamquam nullū potuit omnino remedium inueniri, fames tamen his quibus uita suppetebat, per salutarem Dei omnium moderatoris prouidentiam leuata est: quippe anno illo sterili & effœto alimentum ex aëre nō aliter atq́ manna olim Israelitis delapsum dicitur, & insequente anno fructus maturos terra sua sponte produxisse. Atq́ non modo hæc mala per Palæstinam grassabantur, uerumetiam aliæ graues calamitates per alias multas & prope infinitas regiones pererrabant.

Aclisso cur monasterio exclusus.

Petro Maiumæ episcopatus donatus.

Imbrium paucitas.

De Valentiniani cæde, & Romæ expugnatione, & alijs qui illic imperitabant.

CAPUT VII.

Aëtij interitus. Valētiniani interitus. Heraclij interitus.

DVM hęc in Oriente gerūtur, in antiqua Roma Aëtius miserè interfectus est, Valentinianus quoq; partiū uersus Occidentem Imperator, & Heraclius unà, à quibusdā Aëtij militibus è medio sublati: insidijs à Maximo, qui Imperiū ambierat, propterea contra eos comparatis, quòd coniunx Maximi fuerat à Valentiniano stuprata, & per uim compressa. Iste Maximus Eudoxiam Valentiniani uxorem coëgit inuitam sibi nubere. Illa igitur, neq; id sanè immeritò, hoc facinus & contumeliæ & turpitudinis maximæ loco ducens, & omnem aleam, ut dicitur, iacere cupiens propter ea quæ maritus passus est (mulier enim est, & propter pudicitiam quam ipsa amiserat atrox, & animo implacabili, cum pudicitiam retinere studens ea spoliatur, idq; ab eo maximè cuius atrocitate uirū amisit) mittit in Libyam ad Genzerichum, dona quàm plurima illi dat, bonamq; spem etiā animo eius inijcit, de alijs in posterum potiūdis: suadet ut ex inopinato Imperiū Romanū inuadat, pollicetur q; se omnia in manus eius tradituram. Qua re cōfecta, Roma capitur. Genzerichus, utpote barbarus, morum inconstantia & mobilitate præditus, fidē huic minimè seruauit, sed urbe incensa, rebusq; omnibus direptis. Eudoxia deniq; cum binis filiabus capta, reuertitur: inq; Libyam se recipit, & Eudoxiam maiorem natu filiam filio suo Honoricho collocat in matrimonium: Placidiam autem natu minorem unà cum Eudoxia matre postea famulatu planè regio comitatam, quò Martiani animum (nam & incēdium Romæ, & Imperatoris Valentiniani filiæ tā contumeliosè tractatæ ei bilem mouerant) pacatum & tranquillum efficeret, mittit. Itaq; Placidia iussu Martiani eam despondē tis, nubit Olybrio, uiro nobili ex ordine senatorio: qui Roma capta, confugit Cōstantinopolim. Mortuo Maximo Imperium Romanorum obtinet Auitus ad menses octo. Quo peste extincto, Maiorinus proximo anno suscipit Imperij gubernacula. Maiorino etiam à Rhecimero Romanorum duce per insidias interempto, Seuerus triennio Imperium occupauit. B

De morte Martiani & Leonis Imperio, & quòd hæretici Alexandrini Proterium occidunt, eiusq; episcopatum Timotheo Aeluro tradunt. CAP. VIII.

Martianus quandiu regnarit.

SEuero porro Romanorum adhuc Imperium gerente, Martianus, cum septē solùm annis regnasset, deposito hoc regno, ad pręstabilius domicilium demigrauit, exemplari imperandi uerè regio omnibus ad intuēdum relicto. De cuius morte Alexandrini certiores facti, iracundiam cum maiore furore & æstu cōtra Proterium renouarunt. Nam populus ad iram facilè accēdi, leuiq; arrepta occasione ad tumultus ciēdos inflammari solet, idq; Alexādrinus in primis: qui quidem frequenti sua multitudine eaq; obscura & abiecta maximè se efferens, temeraria audacia magnos sumit spiritus. Atq; ea de re aiunt, plebeum quenq;, modò ipse uoluerit principium dare, ciuitatem illam ad popularē ac ciuilem seditionē posse incendere, & quò uelit deducere rapereq;, adeò ut eā nō pudeat res planè ridiculas & ineptas (sicut de Amasi scribit Herodotus) plerumq; consectari. Ac talis est in eiusmodi quidem rebus populus iste: at in alijs tamē nō est talis, qualis contemnendus uideatur. Alexandrini ergo tempore, quo præsidiorū pręfectus Dionysius in superiori Ægypto cōmorabatur, diligenter obseruato, Timotheū cognomento Ælurum, qui iam pridem monasticum uitæ genus excoluisset, postea autem esset in numerum presbyterorum Alexandrinorum ascriptus, ad episcopatus gradum capescendum suffragijs deligunt: ac simul atq; in magnam ecclesiam, quæ Cæsaris nomine nuncupatur, deduxerant, illum suum declarant episcopum, dum Proterio adhuc suppeditabat uita, sacerdotisq; muneribus fungebatur. Timothei electioni interfuit Eusebius antistes Pelusij, & Petrus ex Iberia

A beria ortus,Maiumę ciuitatis episcopus: quas etiam res, historicus ille qui uitam Petri literis prodidit, commemorat: à quo traditur, Proterium nõ à populo, sed à quodam milite trucidatum. Nam cũ Dionysius, sceleribus ibi admissis impulsus, maxima cum celeritate Alexandriã ueniret, maturaretq́ incensam seditionis flammam restinguere, quidam ex Alexandrinis, Timothei suasu, uti scriptum erat ad Leonem, Proterium abeuntem, confugientemq́ ad baptisterium, uisceribus eius gladio trãsfixis, conficiunt, funeq́ circumligatum, in loco, qui Tetrapylon, id est quatuor portæ, dicitur, omnium oculis subijciunt ad contemplãdum, ac cum irrisione & clamore Proterium occisum prædicant. Postea uerò corpus per totam ciuitatem raptatum, igni cremandum tradunt: atq́ more beluarum uiscera eius degustare neutiquam exhorrescunt: sicut ex postulatione episcoporũ Ægyptum incolentium, & totius cleri Alexandrini hæc omnia complectente cõstat, quæ ad Leonem imperio Romano, uti diximus, post Martianum potitum, facta fuit, ijsq́ ferè uerbis conscripta.

Tetrapylon locus.

„ Pio, Christi amantissimo, & uictori à Deo declarato, triumphatori, Augusto „ Leoni postulatio ab episcopis omnibus diœceseos Ægypti uestræ, & à clericis „ maximæ & sanctissimæ uestræ Ecclesiæ Alexãdrinæ missa. Cũ sis humanæ ui„ tę diuina & cœlesti gratia uelut dono tributus, Auguste Imperatorũ omniũ san„ ctiss. nõ desinis reuera proximè & secundũ Deũ in dies singulos cõmuni reip. uti„ litati prouidere. Et postea Timotheus, qui tum presbyter fuit, pace populi rectè „ de fide sentiẽtis cùm apud nos, tũ apud Alexandrinos disturbata, se statim post „ conciliũ Chalcedoni celebratũ cũ quatuor aut quinq́ duntaxat episcopis et pau„ cis monachis, tum peruerso Apollinarij, tum pernicioso eius ipsius Timothæi „ errore pariter cum eo infectis (ob quẽ omnes id tẽporis à Proterio, uiro diuinæ B plane memoriæ & concilio episcoporum in Ægypto coacto, dignitate sacerdo„ tali, sicut canõ Ecclesię postulat, abdicati, ab Imperatoribus, quibus bilẽ moue„ rant, in exilium eiecti fuerunt) ab Ecclesia catholica & fide se separauit seiũxitq́. „ Ac paulo pòst: Idem Timotheus tẽpore, quo Martianus sanctissimimæ memo„ riæ Imperator ex hac luce ad Deum migrauit, diligẽter obseruato, maledicis uer„ bis, utpote nullis subiectus legibus, eũ impudẽs lacerare nõ dubitauit: sancto e„ tiam & generali concilio Chalcedoni habito quasi perfricta fronte anathema de„ nũciare, pertrahere ad se populi uenalis et seditiosi turbã, cõtra diuinos canones, „ ordinem Ecclesiasticũ, remp. & leges dimicare, se intrudere in sanctã Dei eccle„ siam pastorem tum & doctorem habentem, sanctiss. nostrum patrẽ & archiepi„ scopum Proterium, consuetas celebrantẽ synaxes, & preces nostri omniũ serua„ tori Christo pro sancto uestro Imperio, & pro palatio uestro Christi amantissi„ mo offerentẽ. Et paulò infrà: Vno die prætèrlapso, Proterio sanctissimo episco„ patus munere, ut moris est, perfungẽte, Timotheus assumptis sibi duobus epi„ scopis dignitate episcopali abdicatis, & clericis itidẽ exilio, ut diximus, mulcta„ tis, à duobus illorũ creatur episcopus, nullo omnino episcoporũ orthodoxorũ „ ex diœcesi Ægyptiaca, sicut in creando episcopo Alexandrino fieri solet, præsen„ te: et ita cathedram archiepiscopatus, sicut ipse putabat, obtinet, stupro plane cõ„ tra Ecclesiam habentem suum proprium spõsum, qui diuina in ea obibat myste„ ria, sedemq́ suam, uti Ecclesiæ canon flagitat, gubernabat, admisso. Et quibusdã „ interpositis, sequũtur ista: Beatus ille Proterius nihil aliud facere poterat, quàm „ dare locum iræ, sicut scriptũ est, & quò impetũ eorum qui ad necem illi inferen„ dam accurrebãt, effugeret, ad uenerandũ se recipere baptisterium: quem locum „ maximè omnium, etiã barbari & agrestes homines, qui sacratũ eius decus & gra„ tiam inde emanantẽ penitus ignorant, uiolare extimescunt. At isti tamẽ qui pro„ positũ ab initio Timotheo cõcilium re ipsa perficere nitebãtur, ne in puris illis et

Episcoporum Aegyptum incolentium postulatio.

Timothei episcopi creatio.

Rom. 12.

inuiolatis quasi adytis Proterium seruari passi sunt, neq; sanctimoniā loci, neq; tempus (solennis enim dies festus salutaris Paschatis tum celebrabatur) reuerentes, neq; reformidantes sacerdotij dignitatem, quæ inter Deum & homines mediatrix est, innocentem occidunt, crudeliterq; cum alijs sex è medio tollunt: atq; corporis reliquias uulneribus undiq; plenas abducunt secum, trahunt per uniuersam ferè urbem, ludibrio miserandum in modum exponunt, atrociter uerberibus lacerant corpus illud, quod uerbera minimè sentiebat, discindunt membratim, & ne à uisceribus, more ferarum, degustandis illius quem nuper mediatorē inter Deum & homines existimabant, se continuerunt. Postremò quod reliquū erat corporis, igni tradunt absumendū: & cineres illius in uentum spargunt dissipantq;, adeò ut efferatam bestiarum immanitatem longè superare uiderentur. Atq; istorum omniū malorū author & architectus fuit Timotheus. Zacharias autem qui res easdē narrat, literis nimirum Timothei ad Leonem missis persuasus, tradit plura præterea gesta esse, idq; culpa Proterij, qui maximas turbas, uti ait ille, in Alexandriam inuexerat: facinoraq; ea non à populo, sed à quibusdam militibus designata: eoq; missum Stelam ab Imperatore Leone, pœnas illis inflicturum.

Proterij interitus.

De circularibus Leonis literis. CAP. IX.

LEo Imperator cùm ab episcopis remp. Romanam incolentibus, tum ab alijs pijs uiris ob monasticum uitæ genus plurimùm commendatis, de concilio Chalcedonēsi, & Timothei cognomento Aëluri creatione interrogasset, literas generatim ad omnes scripsit: misitq; unà exemplaria supplicum libellorum tum à Proterij, tum à Thimothei fautoribus sibi oblatorum.

Literæ autem Leonis quaquauersum ad omnes missæ sunt his uerbis compositæ: Exemplar literarum diuinarum sanctissimi Imperatoris Leonis, Anatolio episcopo Constantinopolitano et omnibus alijs per totum orbem terrarum metropolitanis episcopisq; reliquis missarum. B

IMPERATOR CAESAR LEO, PIVS, VICTOR, TRIVMPHATOR, *Maximus, semper Augustus, Anatolio episcopo, S.*

Leonis literæ ad Anatolium.

Fuit meæ pietati in optatis, ut tum omnes sanctissimæ orthodoxæq; Ecclesiæ, tum præterea ciuitates reip. Romanæ subiectæ summa tranquillitate fruerētur, nihilq; accideret, quod quietū earum statū perturbaret. Quæ autē turbæ nuper Alexandriæ cōtigerint, tuæ sanctitati minimè iā obscurum arbitramur. Verùm quò accuratius omnia intelligas, & quæ causæ tāti tumultus, tantæq; perturbationis extiterint, uerè cognoscas, exemplaria supplicū libellorum, quos sanctissimi episcopi & clerici à prædicta urbe & diœcesi Ægyptiaca Constantinopolim urbem Imperij primariam aduentantes, contra Timotheum ad meam pietatem attulerunt, quinetiam exemplaria supplicum libellorum, quos quidam etiam Alexandria à Timotheo ad castra nostra accedentes, nostræ clementiæ tradiderunt, ad tuam pietatem misimus: ad eum planè finem, uti quid factum sit à Timotheo, quem ut populus Alexandrinus, & primarij uiri, & ciues, & naucleri sibi poposcerunt episcopum: deq; alijs rebus in ipso supplicum libellorum corpore comprehensis, & præterea de Chalcedonensi concilio, cui minimè assentiuntur quidam, sicut libelli supplices infrà positæ declarant, tua sanctitas perspicuè intelligere posit.

Proinde tua pietas faciat, ut omnes orthodoxi & sancti episcopi, q in hac urbe primaria in præsentia commorantur, quinetiā omnes sanctissimi clerici cōfestim apud se conueniant, & omnibus rebus (quippe Alexandria, quæ uti in statu trāquillo & pacato locet, nobis maximè curæ est, iā est uehemēter turbata) diligēter

tractatis

A tractatis disquisitisq́ꝫ, quid de eo, de quo suprà diximus, Timotheo, quid etiam de concilio Chalcedonensi, omni humano timore, gratia & odio penitùs deposito, soloq́ꝫ Dei omnipotentis timore ante oculos statuto (nostis enim uos de hac re sanctæ eius & synceræ diuinitati rationem reddituros) quid, inquam, uobis uideatur, planè significetis, quo nos de omnibus per uestras literas certiores facti, edictum quod appositè illis conueniat, promulgare posśimus. Istę quidem sunt literæ scriptæ ad Anatolium. Non disśimiles ab eodem Imperatore scriptæ fuerunt, cùm ad alios episcopos, tum ad uiros illustres, qui per id temporis, ut suprà demonstratum est, uitam inopem, & rebus omnibus ad uictum necessarijs destitutam egerunt: ex quorũ numero Symeones (de quo superior nostra mentionem fecit Historia) fuit: qui quidem primus omniũ cœpit in columna habitare, illud'que domicilij genus inuenit. His annumerantur Baradatus & Iacobus Syrij. *Symeonis habitaculum quale.*

De quibus rebus episcopi & Symeones, qui columnam incolebat, rescripserunt. CAP. X.

PRimùm igitur Leo episcopus antiquæ Romæ pro defensione concilij Chalcedonensis scripsit, creationemq́ꝫ Timothei, utpote contra Ecclesiæ leges factam, improbauit: quam Leonis epistolam Imperator per silentiariũ eius mandata exequentem, Timotheo Alexandriæ antistiti mittit: cui rescripsit Timotheus, & cùm concilium Chalcedonense, tum Leonis epistolam coärguit. Istarum epistolarum exemplaria extant in literis Leonis Imperatoris generatim ad omnes scriptis, & à me quidem omittunt, ne nimis multa eius generis scripta in hoc Opere intexere uidear. Porrò alij itidem episcopi Chalcedonensis concilij firmè adhæsere decretis, & creationem Timothei consentientibus suffragijs condemnauêre. Ac solus Amphilochius episcopus Sidæ epistolam scripsit ad Imperatorem, in qua uti contra Timothei creationem grauiter uociferatur, sic concilium Chalcedonense improbat: quæ res sunt etiã à Zacharia rhetore literis mandatę, ipsáq́ꝫ epistola Amphilochij in eius libro posita. Symeones item uir sanctę memoriæ, binas de ijsdem rebus scripsit epistolas, alteram ad Leonem Imperatorem, ad Basilium Antiochiæ alteram: quarum eam quæ est scripta ad Basiliũ, utpote breuem, in hac mea ponam Historia: cuius hæc est sententia. *Vide Cuspinianum in uita Anastasiæ.*

B

DOMINO MEO RELIGIOSISSIMO, SANCTISSIMO, DEOQVE charisśimo Basilio archiepiscopo, Symeones humilis peccator in Domino, S.

C

Iam opportunè dicere posśumus: Benedictus Deus, qui non auertit precem nostram, & misericordiam suam à nobis peccatoribus. Cum literas uestræ amplitudinis accepisśem, admiratus sum tum singulare studium & pietatem Imperatoris nostri sanctisśimi, quam nõ modò erga sanctos patres, uerumetiam erga fidem ab illis confirmatam demonstrauit, declarauitq́ꝫ. Verùm hoc nõ ex nobis donum, ut sanctus loquitur Apostolus, sed ex Deo, qui per preces uestras hanc propensam illi largitus est uoluntatem. Postea adiungit ista: Quapropter ego abiectus & uilis uelut abortus monachorum, Imperatori significaui, tum quid ipse de fide sexcentorum illorum & triginta sanctorum patrum Chalcedoni in unum coactorum senserim, tum me illi adhærescere, & ab eadem utpote sancti Spiritus afflatu demonstrata confirmatũ affirmaui. Nam si Seruator adest in medio duorũ aut trium in nomine eius congregatorũ, qui fieri potest, ut tam multorum tamq́ꝫ sanctorum patrum non intersit concilio, cùm Spiritus sanctus fuerit cum illis ab initio? Et postea: Quamobrem confortare, & esto robustus in ueræ pietatis defensione, non aliter atq́ꝫ Iesus filius Naue, seruus Domini in populo Israelitico gubernando tuendoq́ꝫ. Vniuerso clero tuæ sanctitati obsequenti, & populo benedicto ac fideli à me, quæso, salutem dicito. *Symeonis ad Basilium epistola.*

De Timothei Aeluri exilio, & Timothei Salofacioli creatione, & de Gennadio & Acacio Constantinopolitanis episcopis. CAP. XI.

Timothei Aeluri exilium.

POst ista Timotheus Ælurus addicitur exilio, iubetur'q; Gangrenæ domicilium rerum suarum collocare. Itaq; Alexandrini alterum Timotheum Proterij successorem designãt: quem alij Basilicum, Salofaciolũ alij uocarunt. Mortuo Anatolio, sedẽ episcopatus Constantinopolis urbis primariæ capessit Gennadius: cui Acacius, qui in eadẽ urbe orphanorũ collegio præfuerat, successit. A

De terræmotu qui accidit Antiochiæ, trecentos & quadraginta septem annos post illum qui fuerat, regnante Traiano. CAP. XII.

Antiochiæ terræmotus quando acciderit.

SEcundo anno Imperij Leonis ingens terræ motus & cõquassatio Antiochię accidit, ante cuius initium quidam è populo eiusdem urbis sati, supra modũ insanire, & omnẽ belluinã feritatem longè superari uisi sunt, quasi procœmium eiusmodi cladibus præbituri. Annus aũt sextus & quingentesimus post nomen illi urbi impositum grauissimus terræmotus accidit, quippe decimoquarto die mensis Gorpiæi, quem Romani Septembrem uocant, circiter horam quartam noctis, trecentũ quadraginta septẽ annis decursis ab eo terræmotu qui sub Traiano fuit. Ille enim terræmotus anno centesimo quinquagesimo nono post ciuitatem liberam & sui iuris factam contigit: hic autem regnante Leone, sicut à scriptoribus qui eum accuratè persecuti sunt, cõmemoratur, accidit, sexto & quinquagesimo anno. Qui quidẽ omnes ferè ædes urbis nouæ disturbauit, quę urbs à multis hominibus incolebatur, nulla'q; eius pars deserta fuit aut neglecta, sed tota Imperatorum magnificentia aliorum alios in ea re superare contendentium exquisitè elaborata extructa'q;. Quinetiam prima & secunda palatij domus deiecta, alijs stantibus unà cum adiuncto balneo, qui cùm antè nullo fuisset usui, iam tum in ea calamitate necessariò propter clades, quæ reliquis balneis obtigerunt, ciuitati abluendæ inseruiuit. Euersæ etiam porticus ante palatium, & locus qui Tetraphylon dicebatᷣ: & turres circi prope ianuas, & quasdã etiam porticus ex illis egredientes: aliquã item partem balneorum Traiani, Seueri & Adriani concussit diruit'q;: aliquam quoq; uiciniæ, quæ Ostracina dicitur, unà cum porticibus, & Nymphæum (sic enim nominatur) prostrauit: quorum singula accuratè à Ioanne rhetore narrantur. Ait porrò tum ciuitati de tributis mille auri talenta ab Imperatore esse condonata, tum ciuibus etiam uectigalia, qui ea clade afflicti erant, tum deniq; ab eodem curam de publicis ædificijs reficiendis susceptam. B

De incendio quod extitit Constantinopoli. CAP. XIII.

Constãtinopolis incendium quale.

CLades præterea huic non dissimilis, imò uerò multo acerbior Cõstantinopoli accidit, quæ in parte urbis mare tangente, quam Viam Bouis nuncupant, primùm incœpit. Fertur dæmonem quendam maleficum & consceleratũ mulieris gerentem similitudinem, siue mulierem egentem, quę uictum manibus quæritabat (utrũq; namq; dicitur) circiter tempus, quo lucernæ accendi solent, lucernam in forum detulisse, quasi aliquid salsamenti empturã, deposita'q; ibi lucerna se inde subduxisse. Flammam lucernæ stupam occupasse, maximũ excitasse incendium, ædificium'q; in foro positum dicto citius combussisse, atq; ædificia alia in proximo sita, non modò quæ facilè incendi poterant, uerumetiam quę erant ex lapidibus cõstructa, depascente, facilè absumpsisse: quod quidem incendium durasse ad quatriduũ, nullis'q; uiribus comprimi potuisse: per urbem mediam totam pererrans, à Septentrionali regione ad Australem usque omnes domus ad quinque stadia in longum, in latum autem ad quatuordecim stadia penitùs uastasse, nullum'que ædificium uel publicum uel priuatum, nullas co-

lumnas,

A lumnas, nullos denicꝫ fornices ex lapidibus structos, toto illo spacio, quo grassabatur, omnino reliquisse: sed omnem duram cõcremasse materiam, perinde ac si fuisset res perfacilis ad incendendum. Hanc cladem in Boreali urbis regione, in qua nauale est, à Via Bouis (hoc enim nomine est) usqꝫ ad uetus templum Apollinis oberrasse: in Australi autem à portu Iuliani ad ædificia ecclesiæ, quæ Cõcordiæ nomine nuncupatur, non multum distantia grassatam. In media ciuitate, à foro Constantini ad Tauri forum usqꝫ, miserabile spectaculũ, & cum primis horrẽdum ante omnium oculos posuisse. Nam quæcunqꝫ urbis loca in sublime cum summa pulchritudine erecta fuissent, aut quę ad magnificẽtiam & singularẽ prę stantiam affabre elaborata, aut ad publicos priuatosue usus extructa, aceruatim uelut in montes collesqꝫ inuios & abruptos aggerata fuisse, atqꝫ confertos omni materiæ genere, sic priorem deformasse effigiem, ut ne ab eorum habitatoribus internosci poterat, qui locus hic uel ille ante fuisset, uel ubi situs.

Concordiæ templum.

De uarijs uariarum regionum calamitatibus. CAP. XIIII.

EIsdem temporibus, bello Scythico, quod contra Romanos uersus Orienten incolentes susceptum fuit, exardescẽte, Thracia, Hellespõtus, & Ionia terręmotu admodũ cõcussæ sunt: concussæ etiam eodẽ Cyclades insulæ, concussæ itẽ Cnidus & Coo insulæ usqꝫ adeò, ut multa in illis deturbarentur ædificia. Porrò autẽ Priscus memorat tã ingentẽ pluuiã Cõstantinopoli, & in Bithynia extitisse, ut ad tres aut quatuor dies aquæ instar fluuiorum de cœlo pręcipitarent, & mõtes illarum uiolentia in planiciẽ deprimerentur: quinetiã sic obruerẽtur pagi, ut in exitij discrimen uenirent, inqꝫ Boana lacu, qui non longè abest Nicomedia, ob crebram sordidæ cuiusqꝫ generis materiam in eum congestam, nonnullæ fie B rent insulæ. Verùm ista euenẽre postea.

Terræmotus.

De Zenonis & Aridnæ nuptijs. CAP. XV.

IMperator Leo Zenoni Ariadnam despondet filiam, cum sibi generũ asciscit, qui ab incunabulis Aricmesus quidem uocatus fuerat: at post nuptias nomen à quodam uiro ab Isauris oriundo, sic appellato, qui ad magnum decus & splendorẽ peruenisset, obtinet. Vnde uerò iste Zeno ad tantã dignitatẽ ascẽderit, & quã ob causam omnib. à Leone sit p̃latus, ab Eustathio Syrio cõmemoratũ est.

Zenonis decus.

De Imperatore Romano Anthemio, & qui post illum imperauerint. CAP. XVI.

ANthemius porrò rogatu legatorum à Romanis ad Occidentẽ habitãtibus Constantinopolim ad Leonẽ missorum, Imperator ad Romã gubernandã mittitur: cui Martianus, qui dudũ rexerat Imperiũ, filiã desponderat. Basiliscus præterea, frater Berinæ coniugis Leonis, cũ exercitu ex militibus lectissimis collecto dux cõtra Genzerichũ mittitur: quæ res sunt à Prisco rhetore accuratissimè cõscriptæ: neqꝫ hæ solùm, uerũ etiam quo modo Leo Asparẽ, qui Imperiũ ei tradiderat, per dolũ, quasi mercedẽ honoris, ad quẽ ipsum extulerat, ei redditurus, è medio sustulit: quinetiã filios eius Ardaburiũ, quẽ antea Cęsarẽ creauerat, & Patriciũ, quo Asparis patris eorũ insolentiã & inscitiã ludificaret, itidẽ trucidauit. Post occisum Anthemiũ, qui quinquennio Romanũ Imperiũ administrauerat, Olymbrius à Rhecimere Imperator renũtiatur: quo extincto, Imperator creat̃ Glycerius: quẽ Nepos post quintũ Imperij sui annũ exturbat, ipseqꝫ potiẽ Imperio, episcopũ aũt Romanũ Glycerium apud Salonas urbẽ Dalmatiæ designat. Istũ Nepotẽ regno eijcit Orestes: post Orestẽ filius eius Romulus, cognomine Augustulus, q̃ postremus Romę Imperator fuit, 1300 annos post regnũ Romuli, Imperiũ occupauit. Quo mortuo, summam rerũ Romanarũ administrat Odoacer, qui Imperatoris nomine repudiato, se regem appellari uoluit.

Anthemius Imperator.

De mor-

De morte Leonis et parui Leonis imperio, & Zenonis rursum patris eius. CAP. XVII.

PEr idem tempus Leo Imperator, cũ decem & septem annos regnasset, Constantinopoli deponit Imperium, Leonemq́ꝫ Ariadnæ filiæ suæ & Zenonis filium, iam admodum tenerũ ætate, in Imperij gradu locat. Post quem Zeno pater purpuram induit, ut Leonis gener, subsidio Berinæ coniugis Leonis: mortuoq́ꝫ puero paulo pòst, Zeno solus Imperij obtinet gubernacula. Quæ autem res fuerint uel ab eo uel contra eũ gestæ, quæq́ꝫ eius temporibus acciderint, proximus Liber, Deo iuuante, perspicuè docebit. A

Leo Imperator quando Imperium deposuerit.

Compendium rerum in Chalcedonensi concilio gestarum, in huius secundi Libri fine callocatum. CAP. XVIII.

EPITOME EORVM QVAE ACTA SVNT, ET DEcisa in concilio Chalcedonensi.

PAscasianus & Lucentius episcopi, & Bonifacius presbyter in hoc concilio, Leonis antiquæ Romę pontificis fuêre uicarij: Anatolius item antistes Constãtinopolis, Dioscorus Alexãdriæ episcopus, Maximus episcopus Antiochię, & Iuuenalis Hierosolymorum, & horum omniũ sacerdotes: eidem concilio interfuerunt. Quorum numero adiuncti erant senatores primarij, quibus dixerũt uicarij Leonis, Dioscorum non debere cum illis in concilio considere. Istud enim suum episcopum Leonem mandasse: quod quidem si minimè obseruarent, se ab Ecclesia decessuros. Ac cum senatores rogarent, quǽnam crimina obijcerentur Dioscoro? responderunt, illum qui personam iudicis præter æquum & bonum susceperat absque pontificis præsedentis permissu, debere pro iudicio, quod ipse de alijs dederat, iudicium subire. Quæ cum dixissent, & Dioscorus de sententia senatus in medio consessu statueretur, petebat Eusebius, ut supplex libellus quẽ Imperatores miserat, coràm iam perlegeret, hæcq́ꝫ uerba adiecit: Mihi certè à Dioscoro facta est iniuria, fidei etiã facta iniuria: Flauianus episcopus ab eo interfectus, unáq́ꝫ mecũ iniquè sacerdotio abdicatus. Iubete meum supplicẽ libellũ legi. Quæ cũ dixisset, supplex libellus lectus fuit, qui est hæc uerba complexus: Supplex libellus Imperatoribus nostris Christũ uerè colẽtibus, religiosissimis & sanctissimis, Fl. Valentiniano & Martiano semper Augustis, ab Eusebio humillimo episcopo Dorylæensi, qui pro se, pro orthodoxa fide, pro Flauiano deniq́ꝫ sanctissimo episcopo Constantinopolitano uerba fecit, oblatus: B

Leonis pont. uicarij qui.

Est quidem uestræ amplitudini propositũ, ut cunctis qui uestro parent Imperio, sedulò prouideatis, & cùm cæteris omnibus iniuria affectis, tum maximè sacerdotibus benignè opitulemini. In hoc enim diuinum numẽ, à quo mortalium imperium & dominatus uobis tributus est, uerè colitur. Quare, quoniã & fides Christiana & nos etiam incõmoda multa grauiáq́ꝫ cõtra æquitatis regulã à Dioscoro reuerendiss. episcopo Alexandriæ, urbis primarię, accepimus: ad uestrã benignitatẽ supplices accedimus, ut quod ęquũ est à uobis impetremus. Causa aũt querelæ eiusmodi est: In concilio nuper Ephesi urbis primarię habito (quod utinam nunquã fuisset habitũ, ne orbem terrarũ tantis malis ac turbis oppleuisset) ille bonus uir Dioscorus, qui iuris & æqui normã pro nihilo putauit, qui timorẽ Dei contẽpsit, qui eandẽ tenuit cũ Eutyche homine pleno inanitatis atq́ꝫ adeò hæretico opinionẽ ac sententiã, qui quis'nã esset, aliquandiu multos celauit: postea tamen seipsum prodidit, cũ ex criminatione, quã ego Eutychi intulissem, & ex sententia, quã Flauianus sanctæ ac piæ memoriæ episcopus cõtra eum pronũciasset, occasionem arripuisset, multitudine populorũ seditiosorũ coacta, & potentia sibi pecuniæ subsidio acquisita, piam orthodoxorum religionem, quoad eius fieri poterat, labefactare, & peruersam Eutychis monachi doctrinã, quæ ab ipsis apostolorũ temporibus hactenus à sanctis patribus condemnata fuerit, stabilire

Dioscorus Alexãdriæ episcopus.

A bilire laborauit. Itaq; cum facinora, quæ tam confidenter tum contra Christia-
» nam fidem, tum contra nos admiserit, non exigui momenti sint, supplices accidi
» mus ad genua uestræ Celsitudinis, obsecramus'que ut iubeatis reuerendiss. epi-
» scopum Dioscorum ad crimina ei à nobis obiecta respondere, nimirum commẽ
» taria rerum ab eo contra nos gestarum in sancto cõcilio perlegantur, quibus cer
» tè ostendere poterimus, eum & ab orthodoxa fide alienum esse, & hæresim pro
» pugnare impietatis plenam, & iniquè nos abdicasse, & grauibus nos affecisse in
» commodis: atq; oramus præterea, ut diuina & honorifica uestra mandata mitte
» re dignemini sancto & generali diuinißimorum episcoporum concilio, quò &
» quid nos, & quid prædictus Dioscorus egerit, audiri, & omnia quæ in concilio
» gerentur, uestræ pietati significari posint, ut immortali nostro capiti Christo
» placeamus. Cuius rei facti compotes, Imperatores sanctiss. asiduas preces pro
» prospero uestri Imperij statu perpetuando Deo offerre non desistemus. Quę
autem in secundo concilio Ephesino ab episcopis acta erant, rogatu tum Dioscori, tum Eusebij publicè ac palàm legebantur: ex quibus constabat, epistolam Leonis minimè lectam fuisse, id'que cum uerba de eadem semel atque iterum facta fuissent. Vnde Dioscorus causam rogatus, respondit se semel atque iterum egisse cum episcopis, ut illud fieret: postulauitq; Iuuenalis Hierosolymorum episcopus, & Thalassius Cæsareæ Cappadociæ episcopus, ut res istæ apertè declararentur (hos namq; unà cum Dioscoro authoritatem in concilio Chalcedonensi sibi assumpsisse constat) atq; Iuuenalis dixit, affirmauitq;, Dioscorum quidem per literas Imperatoris de legenda Leonis epistola admonitum, postea tamen mentionem eiusdem epistolæ à nemine factam: Thalassius autem dixit se
B minimè obstitisse, quo minus legeretur, neque tantum habuisse authoritatis, uti ipse solus decidere posset, ut legeretur. Itaque actis concilij perlectis, & quibusdam episcopis nonnullas ueteratorias & quasi cõmentitias sententias in illis deprehendentibus, Stephanus Ephesiorum antistes rogatus, qui'nam eorum qui tum subscribebant, cum exceptione subscripsissent, respondit Iulianum, qui postea Lebidi fuit episcopus, & Crispinum ita subscripsisse: eos tamen qui subscribebant Dioscoro, istud fieri minimè permisisse, sed prehendisse subscribentium digitos, adeò ut turpissima ignominiæ nota affecti uiderentur. Proinde Stephanus cõfitebatur eodem ipso die abdicationi Flauiani fuisse subscriptum. Quippe Acacius Ariarathiæ episcopus, chartæ, in qua nihil scriptum erat, omnes per uim & necessitatem infinitis ferè malis à militibus, qui cum cruentis gladijs districtis'q; circumsistebant, diuexatos, ad subscribendum impulit. Deinde alia rursus accusatione perlecta, Theodorus episcopus Claudinopolis dixit, neminem ista locutum fuisse. Cum autem ita actorum lectio progrederetur, ubi locus quidam occurrebat, qui complectebatur; Eutychem & eos qui asserunt carnem Dei & Domini ac seruatoris nostri IESV Christi de cœlo descendisse, ita locutos, actorum commentarij ostenderunt, Eusebium respondisse, Eutychen dixisse quidem de cœlo, sed non adiecisse, unde sumpserat. Diogenem autem episcopum Cyzici tum urgere: Dic ergo unde? eos uerò ulterius quærere nõ fuisse permissos. Tum ipsa acta in medium proferunt. Deinde Basilius episcopus Seleuciæ Isaurię dixit: Adoro unum Dominum nostrum IESVM Christum, filiũ Dei, solum Deum uerbum, qui post incarnationem & copulationem diuinitatis & humanitatis in duabus naturis cõsistere intelligitur. Contra ista cœperũt Ægyptij ita uociferari: Nemo eum qui partiri nequit, in partes diuidat: unum filium oportet, non duos dicere filios. Tum episcopi Orientis clamare: Anathema sit Christum partienti, anathema eum diuidenti. Eadem etiam acta referunt, Eutychem interrogatum, utrum duas in Christo esse naturas assereret?

respondisse,

Dioscorus ab orthodoxa fide alienus.

Thalaßius Cappadociæ episcopus.

Stephanus Ephesiorum episcopus.

respondisse, se scire Christum ante coniunctionem diuinitatis cum humanitate A ex duabus constitisse naturis, at post copulationē, unam in eo esse. Basilium tum dixisse: Quod si non dicat, post coniunctionē naturarum duas esse naturas, quæ nec separari nec confundi possint, confusionem inducere & commixtionem: sin autem adijciat, diuinitatem incarnatam esse, & humanitatem induisse, & incarnationem eo modo quo Cyrillus intelligat, eadem eum dicere, quæ ipsi. Nam aliud diuinitatem esse quæ ex patre fuit, humanitatem autem aliud quę ex matre. Qui cum essent interrogati, quamobrem abdicationi Flauiani subscripsissent, actorū commentarij declarant, episcopos Orientis sic clamasse: Omnes peccauimus, omnes igitur ueniam petimus. Deinde cum ulterius in actis legendis procederetur, constabat, episcopos rogatos fuisse, cur Eusebium in congressum & colloquium cum illis uenire cupientem non permisissent: ad quæ Dioscorus respondet, Elpidium literas admonitorias attulisse illis, cōfirmasseq; Imperatorē Theodosium dedisse in mandatis, ut in conciliū minime intromitteretur. Idem quoq; Iuuenalem respondisse, docent ipsa acta. Thalassius autem dixit, ea nihil habere authoritatis, quæ à principibus condemnationem habuissent, neq; fidei propositæ hanc defensionem esse. Vnde Dioscorum quæ fiebant reprehēdisse acta indicant, his fere uerbis: & dixisse, Quales iam seruātur canones? Cum Theodoritus in conuentum uenisset, tum fertur senatum dixisse, quod pro accusatore ingressus est: respondisse Dioscorum eum episcopi loco considere. Tum senatum dixisse, cùm Eusebium, tum Theodoritum locum accusatorum obtinere, non aliter quàm Dioscorū ipsum locum tenere rei. Omnibus igitur actis secundi concilij Ephesini perlectis, sententia quoq; contra Flauianum & Eusebium pronunciata, usq; ad uerbū quoddā: quo prolato, Hilarius episcopus loqui cœpit. Episcopi Orientis & qui cū illis erant, clamabant: Anathema Dioscoro. Eodem mo B mento Christus abdicauit Dioscorum: Flauianus à Dioscoro abdicatus est. Sancte Domine, tu in illū animaduerte: tuq; Imperator orthodoxe, illum ulciscere. Viuat Leo multos annos, multos annos uiuat patriarcha. Postremò lectis illis literis, quæ ostendebant, omnes episcopos ibi in unum collectos abdicationi Flauiani & Eusebij consensisse, illustrissimi magistratus ista quæ sequūtur, totidem uerbis locuti sunt:

Dioscori abdicatio.
Flauiani abdicatio.

Postridie cum concilium exquisitius habitum esset, de orthodoxa & catholica fide multo accuratius quæsitum uidemus. Ac quoniam Flauianus, piæ memoriæ episcopus, & Eusebius reuerendiss. Dorylæi episcopus ex concilij actorum decretorumq; inquisitione, & ex uerbis eorum qui tum concilio prçsiderunt (dixerant enim se errore lapsos fuisse, iniusteq; Flauianum & Eusebium abdicasse) declarati sunt minime in fide hallucinati, & propterea inique abdicati: æquum nobis sane uidetur, idq; Deo nostram approbante sententiā, ut Dioscorus (modo ita placuerit diuinissimo & sanctiss. domino nostro Imperatori) reuerendiss. Alexandrię episcopus, Iuuenalis reuerendiss. episcopus Hierosolymorum, Thalassius reuerendiss. Cæsareæ Cappadociæ episcopus, Eusebius reuerendiss. episcopus Armeniæ, Eustathius reuerēdiss. episcopus Seleucię Isaurię (penes quos tum potestas erat, concilioq; illi præsidebant) sacri concilij sententia ac iudicio eodem pœnæ genere sicut canones Ecclesię postulant mulctati, dignitate episcopali abdicentur, omniaq; ex sententia Imperatorum diuiniss. decernantur. Quibus uerbis recitatis, clamare Orientis episcopi: Iustum est istud quidem iudiciū. deinde uociferari episcopi Illyrici, Omnes errauimus, omnes ueniā postulamus. Ac cum episcopi Orientis rursus clamassent, Iusta est ista sententia: homicidam abdicauit Christus, martyres ultus est Christus, senatores iusserunt, ut singuli episcoporum ibi coactorum, separatim suam ipsorum fidem exponerent: ut qui pro

A pro certò cognoscerent, Imperatorem diuinissimum secūdum formulam illam fidei à trecentis decem & octo patribus Nicææ, & à centum quinquaginta Constantinopoli coactis editam, & secundum epistolas sanctorum patrum, Gregorij, Basilij, Hilarij, Athanasij, Ambrosij, & secundum epistolas Cyrilli in primo concilio Ephesino palàm recitatas credere. Etenim Leonem reuerēdiss. antiquę Romæ episcopum Eutychem propterea abdicasse. Isto igitur conuentu ad hunc modum dimisso, cum episcopi sanctiss. ad alium conuentum agendum in unum cogerentur, Eusebius Dorylæi episcopus libellos pro se ac Flauiano illis obtulit: quibus Dioscorum, utpote eundem cum Eutyche tenentem errorē, & quod ipsos sacerdotio abdicauerat, accusauit: addidit præterea, quòd Dioscorus uoces quasdam in concilio tum cōgregato minimè prolatas in commentarijs inseruerat, quòd chartas, in quibus nihil inerat scripti, subdolè parauerat, quibus ipsi subscriberent, postulauitq; ut omnia acta secundi concilij Ephesini sententia episcoporum iam coactorum abrogarentur, ipsiq; restituerentur ad sacerdotium, sceleratumq; illud Eutychis dogma anathemate damnaretur: petebat porrò ut post actorum lectionem aduersarius in concilio compareret. Quod cum ut fieret concessum esset, Actius primicerius notarius dixit, se ad Dioscorum uenisse, sicut etiam ad alios: respondisseq; Dioscorum, non sibi à custodibus suis permissam potestatem ad concilium accedendi. Ferebatur etiam Dioscorum ante concilium coactum quæsitum fuisse: quo minimè inuento, dixisse Anatolium episcopum, eum debere accersi, & ad concilium uenire. Qua re confecta, qui ad eū missi erant reuersi dixerunt, dixisse Dioscorū, Teneor equidem à custodibus: quod si faciant mihi copiam ueniendi, dicant. Ac cum illi qui missi erant, dixissent se ad

B eum, non ad Magistrianos missos, eum ferūt sic dixisse: Paratus sum ad sanctū et generale concilium uenire, sed impedior. Quibus adiunxit Himerius, quòd ipsis redeuntibus à Dioscoro obuiam factus est Boetius, magistro diuinorum officiorum, & cum eo rursus episcopi ibant ad Dioscorum, & quòd quædam de colloquio habito cum Dioscoro schedis notata habebant: quę cum essent perlecta,
„ declarabant Dioscorum ista his ferè uerbis dixisse: Cum hanc rem mecum ipse
„ considero, comperioq; perquàm utilem mihi esse, ista respondeo: quoniam præ
„ sides illustrissimi, qui in isto concilio sedent, multa post crebra singulorū collo-
„ quia decreuerunt, ipseq; ad secundum iam uocor concilium, quò ea quæ antè di
„ cta fuerint, retractentur: quæso ab illis, ut præsides excellentissimi sacerq; sena-
„ tus, qui primo interfuêre concilio, etiam huic intersint, ut eædem res denuò accu
„ ratè disquirantur. Cui acta referunt, Acacium respondisse ad hunc modum: Nō
„ iussit sanctum & eximium concilium, ut tua sanctitas ideo accedat, uti ea quæ co
„ ram illustrissimis præsidibus, & coram sacro senatu acta fuerunt, retractentur:
„ sed nos misit eo planè animo, uti tu ad concilium uenias, & ne tua sanctitas absit
„ ab illis. Cui Dioscorum dixisse, ostendunt actorum commentarij: Significastis
„ mihi, Eusebium iam libellos concilio obtulisse: uos obtestor denuò, ut coram
„ præsidibus & senatu mea causa penitùs expendatur cognoscaturq;. Postea alijs quibusdam eius generis interpositis, mittebātur denuò quidam ad Dioscorum hortandum, uti rebus in concilio gerendis interesset. Quo facto, qui missi erāt, redeuntes dixerunt, se eius uerba in schedis notasse, quæ significabant dixisse eū: Iam pridem significaui uestræ sanctitati, me morbo teneri, idcirco peto, ut illustrissimi præsides, & sacer senatus rerum disquirendarum dijudicationi adsint. Ac quoniam morbus ingrauescit, eam ob causam aduentum differo. Tum Cecropium, actorum commentarij memorant, dixisse Dioscoro: Antea nulla abs te de morbo facta est mentio, debueras igitur canonibus Ecclesiæ fecisse satis. Huic autem respondisse Dioscorum: Semel dixi, præsides debere interesse con-

Eutyches cur à Leone Rom. episcopo abdicatus.

Dioscori excusatio.

Ruffinus episcopus. cilio. Deinde Ruffinum episcopũ Samosatenum dixisse Dioscoro: Ea quæ quærebantur, secundum canones Ecclesię quæri, & propterea eum ad concilium accedentem posse, quæ uellet, liberè dicere. Persuaso igitur Dioscoro, Iuuenalis etiam & Thalassius eò aduentarunt. Eustathius autem protulit ea quæ nihil ad rem pertinebant. Ad quæ respondisse Dioscorum, acta docent: rogasseq́ Imperatorem Christi amantissimum, ut præsides, & illi qui cum ipso iudicium in concilio dedissent, eò accederent. His rebus eos qui missi erant respondisse, Eusebiũ eum solùm accusare: & propterea non necesse esse, ut omnes accederent: dixisse tum Dioscorum, Omnes qui cum ipso iudicium in concilio dederant, debere accedere. Nam Eusebium non habere priuatam contra ipsum actionem: sed ea de quibus omnes decidissent iudicassentq́. Rursus illis qui missi erant, idem urgentibus, respondisse Dioscorum: Semel dixi, quæ dixi, & amplius quod dicam non habeo. Post ista Eusebium Dorilæi episcopum dixisse, se contra Dioscorum solùm habere actionem, contra alium præterea neminem: postulasseq́ ut tertiò accerseretur Dioscorus: quem interpellantem Aëtium, docuisse, iamdudum quosdam, qui se clericos esse dicebant, unà cum laicis quibusdam Alexandria ad concilium uenisse, dedisse libellos contra Dioscorum, eos stantes pro foribus templi, in quo concilium sedebat, clamores edidisse. Ac primùm Theodorum concilio libellum exhibuisse, qui sanctæ ecclesiæ Alexandrinæ diaconus fuit, deinde Ischyrianum eiusdem ecclesiæ diaconum, tum Athanasium presbyterum filium fratris Cyrilli: Sophronium item dedisse libellos, quibus Dioscorum tum ob blasphemiam, tum ob res ad corporis usum pertinentes, uiolentamq́ pecuniarum direptionem criminabatur. Porrò autem uocatur tertiò Dioscorus, ut ad concilium accedat. Qui autem ad hoc negocium designati erant, reuersi significabant concilio, Dioscorum dixisse: Satis multa docui uestram pietatem, quibus nihil addere possum. Ac rursus illis qui ad eam rem missi erant, urgentibus ut ueniret, Dioscorus eadem ipsa respondit. Tum Pascasinus dixit: Dioscorus iam tertiò uocatus non uenit, conscientiæ stimulo perculsus: rogauitq́ quid meritus esset. Ad quod responderunt episcopi, eum factum Ecclesię canonibus obnoxium. Deinde Proterius, episcopus Smyrnæ: Quando, inquit, sanctus Flauianus ab eo fuit interfectus, non prout meruerat, pœnas persoluit. Postremò Leonis antiquæ Romæ archiepiscopi uicarij, ista totidem uerbis in concilio recitarunt: Facinora ea quæ sunt à Dioscoro dudum Alexandriæ urbis primariæ episcopo, contra canonum præscriptionem & disciplinam Ecclesiasticam admissa, partim ex illis quæ in priore consessu inquisita erant, partim ex his quæ hodie acta sunt, omnibus sunt explorate perspecta. Iste enim (ut multa alia missa faciamus) Eutychem eiusdem cum ipso opinionis à proprio ac suo episcopo, patre uidelicet sanctissimo, & episcopo nostro Flauiano, sicut canon poscebat Ecclesiæ, abdicatum, sua ipsius authoritate cõtra Ecclesiæ recepit in communionem: idq́ ante, quàm concilio illi quod Ephesi cum episcopis sanctissimis habebat, interfuisset. Quibus episcopis sedes Apostolica ueniam propterea tribuit, quòd res quas ibi gesserant, cõtra uoluntatem gessissent: qui ad præsens usq́ tempus Leoni, episcopo sanctissimo & uniuerso sancto & generali concilio morem gerunt, & ob eam causam eos utpote eidem fidei consentientes, in suam recepit communionem. At iste Dioscorus de illis rebus, de quibus gemere, lugere, séque humi abijcere debuerat, etiam adhuc gloriari non desinit. Accedit eodem, quòd epistolam beati Leonis, quam scripsit ad Flauianum sanctæ memoriæ episcopum, legi non permisit: idq́ sæpius rogatus ab his qui eam attulerant, ut legeretur, ipseq́ cum iureiurando adiecto se eam legendam curaturum pollicitus esset. Quæ minimè perlecta, sanctissimis orbis terrarum Ecclesijs & offensioni fuit, et detrimẽto. At

Margin notes: A; B; Dioscorus Ecclesiæ canonibus obnoxius.; Episcopis cur uenia tributa.

A to. At quanquam talia conſciuerat facinora, tamen conſilium à nobis initum eſt, » quo modo tum ei pro impio ſcelere ab ipſo antè admiſſo, tum reliquis itidẽ pijs » epiſcopis, penes quos minimè par cum eo erat poteſtas iudicãdi, aliqua imperti » retur miſericordia. Verùm quoniam prior eius impietas, poſterioribus ſceleri» bus longè ſuperata eſt (non enim dubitauit etiam ſanctiſsimum & religioſiſsi» mum antiquę Romę archiepiſcopum communione interdicere: quinetiam cum » libelli pleni impietatis ab ipſo commiſſæ contra eum eſſent producti, & ille ipſe » ſemel, iterum ac tertiò, uti canon Eccleſiæ uult, eſſet ad concilium uocatus, mini» mè obtemperauit, utpote propriæ conſcientiæ ſtimulis pulſus, & eos qui à ua» rijs concilijs iure eſſent abdicati, contra ius recepit ad ſe: denique uarijs Eccleſiæ » legibus ab eo quaſi pedibus conculcatis, cõtra ſe ipſe quodammodo ſententiam » pronunciauerat) quoniam, inquam, hęc omnia deinceps admiſit, idcirco ſanctiſ» ſimus & beatiſsimus archiepiſcopus magnæ & antiquæ Romæ Leo, per uos & » præſens concilium cum beatiſsimo & omni laude celebrando apoſtolo Petro, » qui eſt petra & baſis Eccleſiæ catholicæ & fidei orthodoxæ fundamentum, ſpo» liauit omni dignitate epiſcopali, & omni ſacerdotali miniſterio prorſus abdica» uit. Quamobrem hoc ſanctum & frequens concilium ſententiam, quam Eccle» ſiæ canones poſtulant, contra Dioſcorum, de quo noſtra ſuperior inſtituta fuit » oratio, pronunciat. Quibus ab Anatolio, Maximo & reliquis epiſcopis confir, matis, illis exceptis qui à ſenatu erant una cum Dioſcoro abdicati, de his per lite, ras à concilio referebatur ad Martianum: & abdicatio per idem concilium miſſa fuit Dioſcoro, quę ita ſe habet: Scito te tum quòd diuinos Eccleſiæ canones con » temſeris, tum quòd ſancto huic & generali concilio minimè obtemperaueris, » tum propter alia multa crimina præterea, quæ commiſiſſe deprehenſus es, tum

Dioſcori crimina.

Dioſcori abdicationis ratio.

B quòd tertiò uocatus à ſancto hoc & celebri concilio, ut illis quæ ſunt tibi obie» cta, reſponderes, non ueneris: ſcito, inquam, te propter iſta omnia à ſancto & ge» nerali concilio, tertio idus iſtius menſis Octobris epiſcopatu abdicatum eſſe, & » ab omni iure Eccleſiaſtico penitùs abalienatum. Quibus uerbis in commentarios relatis, miſsiſque ad pios ſanctiſsimæ Eccleſiæ Alexandriæ epiſcopos, & decreto contra Dioſcorum edito, conuentus iſte dimiſſus fuit, eoque modo exitum habuit. Verùm poſt in unum rurſus congregati, primùm reſponderunt ad rogatum principum de uera rectaque fide doceri cupientium: deinde dixerunt, non debere quicquam amplius de cauſa Eutychis ſemel ab epiſcopo Romano cõcluſa definitaque ſtatui: in quam ſententiam omnes quaſi pedibus iuerunt. Quinetiam cum omnes epiſcopi ſe eadem affirmare clamarent, & principes uerbis quemque patriarcham hortarentur, ut una & altera perſona cuiuſque eorum diœceſeos in medium prodiret, quo ſententia cuiuſque perſpicuè cognoſceretur, Florentius epiſcopus Sardenſis poteſtatem petijt, ut cum concilio & rebus tempore delibe, ratis, ipſi poſſent ad ueritatem accedere: & Cecropius epiſcopus Sebaſtopolis: » Fides, inquit, & præclarè expoſita eſt à trecentis decem & octo ſanctis patribus, » & confirmata deinde à ſanctis patribus, Athanaſio, Cyrillo, Celeſtino, Hilario, » Baſilio & Gregorio, & iam denuò à ſanctiſsimo Leone ſtabilita. Itaque petimus, » ut fidei formulã tum trecentorum ſanctorum patrum, tum Leonis ſanctiſsimi legatur. qua perlecta, totum concilium clamauit, Iſta eſt fides orthodoxorum: ſic omnes credimus, ſic Papa Leo credit, ſic credidit Cyrillus, ſic Papa interpretatus eſt. Ac cum colloquium inter eos fieret, ut formula fidei à centum quinquaginta ſanctis patribus Conſtantinopoli edita legeretur, illa quoque lecta fuit. Poſtea totum denuò concilium clamauit, Hæc fides orthodoxorum: ſic omnes credimus. His confectis rebus, Aetius archidiaconus: Habeo, inquit, ad manum diui Cyrilli epiſtolam ad Neſtorium, quam omnes epiſcopi Epheſi cõgregati, ſuis

Florentius epiſcopus.

Cecropius epiſcopus.

subscriptionibus ratam fecerũt: habeo etiam alteram eiusdem Cyrilli epistolã, A scriptam ad Ioannem episcopum Antiochiæ, eamq́ꝫ confirmatam: quæ epistolæ ut perlegerentur, postulauit. Colloquio igitur de his facto, utraqꝫ lecta fuit. Prioris autem quandam partem hoc loco posuimus, quæ se habet ad hunc modum.

REVERENDISS. SANCTISSIMOQVE COLLEGAE NOstro Nestorio Cyrillus S.

Cyrilli epistola. Sunt, ut audio, nonnulli, qui meæ existimationi apud tuam reuerentiam obtrectent, idq́ꝫ non raro: quod quidem tum faciunt potissimum, cum illustres uiros ac magistratus in unum frequentes conuenisse animaduertunt, rati fortasse tuas aures eiusmodi rebus audiendis oblectari. Ac paulo infra: Sanctum & celebre concilium asserit, eum qui ex Deo patre naturaliter genitus est, filium esse unigenitum, Deum uerum ex Deo uero, lumen de lumine, per quem pater omnia fecit: descendisse de cœlo, incarnatum esse, hominem factum, passum: resurrexisse tertio die, ad cœlos ascendisse. His uerbis, huicq́ꝫ doctrinæ nos oportet assentiri, rationeq́ꝫ & mente lustrare, quid sibi uelit incarnari, quid uerbum Dei hominem fieri. Non enim dicimus, quod Dei uerbi natura commutata, facta sit caro: neqꝫ quod in totum hominem, qui constat ex animo & corpore, conuersa: sed illud potius, quod uerbum secundum subsistentiam carnem anima rationis participe animatam sibi coniũgens, factus est homo, eo certe modo, qui nec exprimi uerbis, nec cogitatione comprehendi potest: & uocatus filius hominis, non secũdum uoluntatem solam, aut quod suæ benignitati ita uisum erat, neqꝫ assumptione duntaxat personæ, aut quod diuersæ naturæ in ueram unitatem coniunctæ erant: sed quod unus Christus ex duabus constabat naturis, unusq́ꝫ filius: non quod naturarum differentia sublata erat propter unitatem, sed diuinitas & humanitas inexplicabili quadam & arcana coniunctionis concursione unum dominum & Christum & filium effecerunt. Et aliis quibusdam interpositis ista adiun- B git: Quoniam propter nos & propter nostram salutem sibi secundum subsistentiam naturam iunxit humanam, & processit ex muliere, idcirco dicitur secũdum carnem natus esse. *Christus cur se cundum carnẽ natus esse dicatur.* Nam non primum, uti communis natura fert, natus est homo ex sancta uirgine, ac deinde Verbum Dei in eum ingressum est: sed in uulua cum carne copulatus, dicitur carnalem sustinuisse natiuitatem, utpote qui suæ carnis natiuitatem sibi propriam effecerit. *Christus quomodo passus esse dicatur.* Eodem modo dicimus eum passum esse, resurrexisse, non quod Deus uerbum in sua natura aut plagas aut confixus clauorum, aut alias afflictationes passus est (diuinum enim numen, quia sit corporis expers, pati non potest) sed quod corpus, quod ipsius proprium factum est, patiebatur, dicitur ille ipse ista pro nobis passus esse. Nã in corpore quod patiebatur, inerat ille qui pati non poterat. Sed de hac quidem Epistola hactenus. Alterius epistolæ magna pars in primo Historiæ libro posita est. In ea quidem epistola, quam Ioannes episcopus Antiochiæ scripsit, Cyrillus uero etiam suo suffragio penitus confirmauit, talis extat sententia: Confitemur sanctam uirginem Deiparam esse, propterea quod ex ea Deus Verbum carnem sumpsit & humanitatem, & ex ipsa conceptione sibi templum, quod accepit ab ea, coniunxit. Ac non sumus nescii, homines diuinitus inspiratos uoces euangeliorum & epistolarũ scriptarum ab Apostolis, quæ sunt de Domino traditæ, partim communes asseruisse, uelut de una persona prolatas: partim separatim diuisisse, uelut de duabus naturis positas: partim diuinas affirmasse, uelut de Christi diuinitate duntaxat loquentes: partim deniqꝫ humiles & abiectas, uelut de humanitate solum conscriptas. Quibus addit ista: Cum istas uestras pias uoces legissemus, uosq́ꝫ ipsos ita sentire comperiremus (Vnus Dominus, una fides, unum baptisma) totius uniuersitatis conseruatorem Deum laudibus extulimus: & sumus propterea

A inter nos animis admodum lætati, quod uestræ simul & nostræ Ecclesiæ partim scripturis diuinitus inspiratis, partim sanctorum patrum traditione impulsæ, concordem inter ipsas fidem amplectantur. His epistolis perlectis, qui aderant in concilio, sic clamabant: Omnes ita credimus, ita Leo papa credit: anathema ei qui Christum diuidit, qui eius confundit naturas: ista fides Leonis archiepiscopi, sic credit Leo: Leo & Anatolius etiam sic credunt. Omnes sic credimus: & Cyrillus ita credit: sempiterna sit memoria Cyrilli & epistolæ eius similiter. Sic nos sentimus, sic nos & credidimus & credimus. Leo archiepiscopus sic credit, sic scripsit. Ac cum fieret colloquium inter eos ut Leonis epistola legeretur, lecta fuit, & interpretatio illi adiuncta, quæ in Actis Concilij extat. Post lectam epistolam, cum episcopi clamassent, Hæc fides patrum, hæc fides Apostolorum, omnes sic credimus, orthodoxi sic credunt, anathema ei qui sic non credit, Petrus per Leonem ista pronunciauit, Apostoli sic docuerunt, Leo pie & uere ista docuit, Cyrillus sic docuit, Leo & Cyrillus similiter docuerunt, anathema ei qui sic non credit, ista uera fides, sic orthodoxi sentiunt, ista fides patrum, ista cur in concilio Ephesino non legebantur, ista Dioscorus occultauit: cum inquam, episcopi ad hunc modum clamassent, acta concilij referunt, quod cum pars epistolæ Leonis, quæ hæc uerba complectebatur: Ad persoluendum nostræ naturæ debitum, diuina natura naturæ patibili iuncta fuit, quo unus & idem mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus (quæ quidem res ad nostra uulnera curanda admodum accommodata fuit) ex una natura mori posset, ex altera non posset: cum, inquam, hæc pars lecta esset, & de uerborum sensu ac sententia episcopi Illyrici & Palæstini ambigerent, Aëtius archidiaconus sanctissimæ ecclesiæ Constantinopolitanæ sententiam Cyrilli in medium protulit,
B quæ ita se habet:

Leonis epistola in cõcilio lecta & interpretata.

Aëtius Cyrilli sententiam in mediũ profert.

Quoniam corpus ipsius proprium, gratia Dei, ut ait apostolus Paulus, pro omnibus gustauit mortem, idcirco ipse dicitur pro nobis mortem passus: non quod ipse mortem, quantum ad ipsius naturam pertinebat, esset expertus (istud namque uel dicere uel sentire insania est) sed quod, uti dixi modo, caro eius gustauit mortem. Ac rursus de sententia epistolæ Leonis, quæ ita se habet: Agit utraque forma alterius communione, quod utriusque proprium est: uerbo quidem illud operante quod uerbi est, corpore autem ea exequente quæ sunt corporis: atque illud claret miraculis, hoc contumelias sustinet. de hac, inquam, sententia cum dubitarent Illyrici & Palæstinæ episcopi, idem Aëtius sententiam Cyrilli legebat, hæc uerba complectentem: Quædam uoces de Domino in Sacris literis traditæ, maxime diuinæ naturæ conueniunt: aliæ rursus humanæ, aliæ medium locum obtinent, utpote quæ filium Dei, & Deum & hominem pariter esse declarant. Postea cum de alia parte epistolæ Leonis episcopi supra positi ambigerent, quæ sic se habet: Tametsi in Domino IESU CHRISTO una est reuera Dei & hominis persona: tamen aliud est, unde in utroque communis est contumelia: aliud, unde communis est gloria. De nostro enim illi est minor patre humanitas, de patre illi est æqualis cum patre diuinitas. Theodoritus, re ponderata, dixit a beato Cyrillo hæc esse ad uerbum tradita: Cum homo factus erat, non deposuit quod proprium erat, sed mansit quod erat: & altera natura in altera habitauit, hoc est diuina natura in humana.

Hebr. 2.

His explicatis, cum illustres principes sciscitarentur, utrum quisquam esset qui amplius dubitaret: omnes responderunt, se non amplius dubitare. Post Atticus episcopus Nicopolis dies aliquot omnibus dari postulauit ad deliberandum, ut ea quæ & Deo placerent, & sanctorum patrum doctrinæ consentirent, constanti & stabili mente decernerentur: postulauit etiam epistolam Cyrilli ad

Cyrilli ad Nestorium epistolæ argumentũ. Nestorium scriptam, in qua Cyrillus hortatur Nestorium, ut duodecim fidei quasi capitibus consentiat, quibus omnes consenserunt. Ac cum principes de hac re uerba inter se fecissent, concesissentq́ illis ad deliberandum dies quinq́, ut cum Anatolio Constantinopolis antistite conuenirent: omnes assenserunt, dicentes: Nos sic credimus, omnes sic credimus: ut Leo credit, sic credimus: nemo nostrũm dubitat, nos omnes subscripsimus. Ad quæ rursus dicebantur ista: Non necesse est ut omnes conueniant: sed quoniam consentaneum uidetur, ut qui ambigant confirmentur, reuerendissimus episcopus Anatolius ex illis qui subscripserunt, eligat eos quos ad docendum ambigentes, idoneos putauerit. His adiecit concilium: Petimus à patribus, ut concilij huius primarij pro nobis orthodoxis Imperatori & Augustę supplicẽt: omnes peccauimus, omnib. detur uenia. Clerus autem ecclesiæ Constantinopolitanę clamauit: Pauci clamant, non totum loquitur concilium. Tum clamant episcopi Orientis: Exilio abdicatur Ægyptius. Ac cum episcopi Illyrici idem postularent, clamauit clerus Constantinopolitanus: Exulet Dioscorus, exulet Ægyptius, exulet hæreticus, Christus Dioscorum abdicauit. Rursus Illyrici episcopi & qui cum illis erant clamant: Omnes peccauimus, ueniam omnibus tribuito. Dioscorus concilio, Dioscorus expelletur ecclesijs. His rebus alijsq́ eiusdem generis exagitatis, conuentus dimissus est. Proximo pòst conuentu, cum senatus simul collocutus esset, ut formulæ iam postulatæ legerentur, Constantinus secretarius à scheda ista quæ sequuntur, legit: *Constantinus secretarius.*

Eadẽ suprà posita sunt, tum in hac Epitome, tum in 4. c. li. eius.

Postridie cum concilium exquisitius habitum esset, de orthodoxa et catholica fide multo accuratius quæsitum uidemus. Ac quoniam Flauianus piæ memoriæ episcopus, & Eusebius reuerendiss. Dorylæi episcopus ex concilij actorum decretorumq́ inquisitione, & ex uerbis eorum qui tum concilio præsiderunt (dixerant enim se errore lapsos fuisse, iniusteq́ Flauianũ & Eusebium abdicasse) declarati sunt minimè in fide hallucinati, & propterea iniquè abdicati: æquũ nobis sanè uidetur, idq́ Deo nostrã approbante sententiam, ut Dioscorus (modò ita placuerit diuinissimo et sanctissimo domino nostro Imperatori) reuerẽdissimus Alexandrię episcopus, Iuuenalis reuerendissimus episcopus Hierosolymorum, Thalassius reuerendissimus Cæsareæ Cappadociæ episcopus, Eusebius reuerẽdissimus episcopus Armeniæ, Eustathius reuerendiss. episcopus Beryti, & Basilius reuerend. episcopus Seleucię Isauriæ (penes quos tũ potestas erat, cõcilioq́ illi pręsidebant) sacri cõcilij sententia ac iudicio eodẽ pœnę genere, sicut Ecclesię canones postulant, mulctati, dignitate episcopali abdicentur, omniaq́ de sententia Imperatorum diuinissima decernãtur. Deinde alijs scriptis perlectis, episcopi qui ibi erant coacti, cum rogarentur, utrum literæ Leonis fidei trecentorum decem & octo sanctorum patrum in cõcilio Nicæno olim congregatorũ, & fidei etiam centum & quinquaginta patrum, qui Cõstantinopoli in unũ cõuenerant, cõsentirent; Anatolius Cõstantinopolis antistes, & omnes ad unum qui aderãt, responderunt, epistolam Leonis cum fide sanctorũ patrũ quos diximus, consentire: eidẽ epistolæ subscripserũt. Quibus ita cõstitutis, clamauit cõciliũ: Omnes assẽtimur, omnes ista approbamus, omnes similiter credimus, omnes eadẽ sentimus, omnes sic credimus. Sic credere patres qui sunt in cõcilio, sic qui subscripsere cõcilio. Ad multos annos uiuat Imperator, ad multos annos uiuat Augusta, ad multos annos uiuãt patres, qui intersunt cõcilio, qui eiusdẽ fidei sunt cũ cõcilio. Ad multos annos uiuat Imperator, ad multos annos uiuãt qui eadẽ sentiũt cum cõcilio, ad multos annos Imperator. Omnes fidei subscripsimus, sic sentit Leo, sic nos sentimus. postremò sic locuti sunt: De ijs reb. retulimus ad diuinissimũ & sanctissimũ dominũ nostrũ Imperatorẽ, responsumq́ ab eius clemẽtia expectamus.

A mus. Ac cũ illis à quibusdã diceret, Vestra reuerẽtia & de Dioscoro à uobis abdicato, diuiniss. Imperatoris celsitudine insciente, & nobis similiter inscientibus, & de omnib. illis de quibus à uobis postulatio facta est, & de huius cõcilij actis est Deo rationem redditura: clamarunt, Dioscorum Deus abdicauit, Dioscorus iure abdicatus est, Dioscorum Christus abdicauit. Post ista, cum responsum, quo quid de abdicatis constituere episcopis permisit, à Martiano allatum erat, quemadmodum à principibus monstratum est, petebant episcopi ista sic locuti: Oramus, ut qui eiusdem sunt opinionis, qui idem sentiunt cum concilio, qui epistolę Leonis in concilio subscripserunt, in concilium ingrediantur. Qui, facto colloquio, in concilium ascripti sunt. His confectis rebus, supplices libelli ab episcopis diœceseos Aegypti Imperatori Martiano oblati legebantur, qui præter alia ista etiam complexi sunt: Sentimus, sicut à trecentis decem & octo episcopis in concilio Niceno coactis, fides exposita est: & sicut beatus Athanasius & sanctus Cyrillus sentiunt, anathema denunciantes omni hęresi, tum Arij, tum Eunomij, tum Manetis, tum Nestorij, tum eorũ qui dicunt carnem Domini nostri de cœlo delapsam, & non ex Maria Deipara & semper uirgine sumptam, eamq; nostri omnium carni omnino, peccato excepto, similem. tum omnes qui erãt in concilio clamarunt: Cur isti dogmati Eutychis non denunciarunt anathema? subscribant epistolæ Leonis, denuncientq; anathema Eutychi & eius dogmatis, Leonis epistolæ consentiant: uolunt fortasse nos deludere, nos in fraudem impellere. Quibus dixerunt episcopi Aegyptij, multos esse in Aegypto episcopos, seq; non posse absentium personam suscipere: rogaruntq; cõcilium, uti expectarent suum archiepiscopum, quo sicut mos postulat, illius sententiæ morem gererent. Quod si ante primatis electionem aliquid transigerent, episcopos Aegyptiacæ

B diœceseos in illos impetum facturos. Cum autem multum precarentur, & concilium illis admodum resisteret, fit sermo, ut spacium episcopis Aegyptijs usque eò daretur, quoad archiepiscopus illis designaretur. Tum supplices libelli quorundam monachorum proferebantur, quorum summa fuit, ut nemo chartis ullis subscriberet, donec concilium frequens cogeretur, quod cogi decreuerat Imperator, & decreta intelligere. Quibus perlectis, Diogenes episcopus Cyzici memorat, Barsumam unum ex numero eorum qui conuenerant, Flauianum trucidasse. Eum enim clamasse, Occidito, & cum in libello insertus non sit, contra quàm oportet in concilium intrasse. Clamare omnes episcopi: Barsumas uniuersam Syriam perdidit, induxitq; contra nos mille monachos. Ac cum rogatum erat, ut qui conuenerant, decisionem concilij expectarent, monachi postularunt, ut libelli ab ipsis compositi legerentur. In quibus continebatur, ut Dioscorus & episcopi qui cum eo sentirent, concilio interessent. Quo omnes ad unum commoti, clamarunt: Anathema Dioscoro, Dioscorum Christus abdicauit, istos foras ejcito: tolle è concilio contumeliam, tolle uim. Has impias uoces Imperatori adime, tolle è concilio contumeliam, tolle dedecus. His restiterunt monachi, clamaruntq;: Tolle contumeliam à monasterijs. Cum rursus eadem concilium clamasset, fit sermo, ut reliqui libelli legantur, qui asserunt Dioscorum iniquè abdicatum, oportereq;, fide ad discutiendũ proposita, eum concilij fieri participem: & nisi hoc fieret, se suorum uestimentorum excussuros puluerem, & à communione episcoporum qui ibi conuenerant, se separaturos. Quæ cum dixissent, Aëtius archidiaconus legit canonem de his qui se separant. Rursus cum monachi rogatis sanctissimorum episcoporum, & Aëtij etiam archidiaconi repugnarent, & pars concilij Nestorio & Eutychi anathema edicerent, pars illud deprecarentur: habitum est colloquium à principibus, ut supplices libelli Fausti, & reliquorum monachorũ legerent: qui quidẽ libelli petebãt ab Imperatore, ne monachi,

Libelli supplices Martiano oblati quid cõtinuerint.

Barsumas Flauiani interfector.

Fausti supplices libelli quid ab Imperatore petierint.

qui antè rectis dogmatis restitissent, deinceps reciperētur, propterea quòd Dorotheus monachus Eutychem uocauerat orthodoxum. Contra quem uaria Eutychis dogmata corā principibus agitabātur. Pòst quintò conuentu facto, principes iubent decreta de fide plana fieri: legitq; Asclepiades diaconus Constantinopolis decisionem, quæ uidebatur non esse in commentarios referenda. A' qua nonnulli dissiderunt, alij assensi sunt eidē. Cum autem clamores tollerentur contrarij, dixêre principes, dixisse Dioscorum, Flauianum ob hanc rem à se abdicatum, propterea quòd duas affirmarat in Christo naturas, & decisione contineri, eum ex duabus constare naturis. Tum Anatolius, Non, inquit, ob fidem abdicatus erat Dioscorus: sed quòd Leonem à communione excluserat, & ter uocatus ad concilium non uenerat. Deinde principes epistolā Leonis in decisione inseri uoluerunt. Cui cum episcopi contradicerent, affirmarentq; aliam nō debere fieri decisionem (eam enim perfectam esse) referebantur ista ad Imperatorem: qui iubet, ut ex episcopis Oriētis sex, tres ex Ponto, ex Asia tres, ex Thracia tres, tres ex Illyrio, præsente unà Anatolio & episcopi Romani uicarijs, in templo conuenirent, rectéq; de fidei rebus deciderēt: uel ut singuli suam ipsius fidem declararēt, uel certò scirent, concilium in Occidente ea de re coactum fore. Cum autem ab illis rogatum esset, Dioscoro'ne assentirentur Christū ex duabus esse naturis asserenti, an Leoni dicenti duas naturas in Christo esse? clamarunt, se & Leoni credere, & eos qui ei contradicunt, habere pro Eutychianistis. Dixêre tum principes, à Leone hoc adiungi, nempe duas in Christo coniunctas naturas, quæ nec conuerti, nec partiri, nec confundi possunt: templumq; diuę Euphemiæ unà cū Anatolio & uicarijs Leonis, & Maximo episcopo Antiochiæ, & Iuuenali Hierosolymorum episcopo, & Thalassio Cæsareæ Cappadociæ, & alijs præterea ingrediuntur. Quibus ingressis decisio fidei legebatur, quæ ita se habet: Dominus noster & seruator IESVS Christus, & quæ sequuntur: quæ suprà in Historia à nobis posita sunt. Qua perlecta clamatum est: Ista omnium patrum fides, episcopi primarij iam huic subscribant: ista Apostolorum fides, huius quasi uestigijs omnes insistimus, omnes ita sentimus. Tum principes: Ea, inquiunt, quæ sunt decreta à patribus, quæq; omnibus probata, ad diuinam Imperatoris celsitudinem referentur. In sexto uerò conuentu aderat Martianus Imperator, déq; concordia ad episcopos orationem habuit: atq; eius iussu decisio fidei per Aëtium archidiaconum Constantinopolitanum lecta fuit, cui subscripsere ad unum omnes, sciscitatusq; est Imperator, illa'ne decisio facta esset de omnium sententia? Quod ita esse omnes secundis acclamationibus confirmarunt. Rursus Imperator binas habuit apud eos conciones, quas omnes uehementer collaudabant. Atq; Imperatoris hortatu canones sanciti sunt, iusq; metropolitanum Chalcedoni tributum: à quo etiam mandatum, ut episcopi ad triduum aut quatriduum manerent, & quod cuique uisum esset, illud coram principibus quisque proponeret ad exquirendum, & ut quæ essent consentanea constituerent. Quibus confectis, conuentus dimissus est. Alia præterea acta sunt, alij constituti canones. Aliud item celebratum concilium à Iuuenali & Maximo: in quo decretum est, ut episcopus Antiochiæ utranq; Phœniciam & Arabiam suæ diœcesi subiectam haberet: episcopus autem Hierosolymorum, tres Palæstinas. Quod quidem colloquio à principibus & episcopis habito confirmatum fuit. In nono conuentu tractabatur causa Theodoriti, qui Nestorium damnauit anathemate, hisq; uerbis usus est: Anathema Dioscoro & ei qui negat sanctam Mariam uirginem Deiparam, quique unum unigenitum filium in duos filios diuidit. Ego, inquit, & fidei decisioni, & Leonis epistolæ subscripsi. Itaque facto inter omnes colloquio, ad propriam episcopatus sedem restitutus est. In alio conuentu

Asclepiades diaconus.

Fidei decisio qualis. Cap. 4. huius libri.

A

B

Ibæ

A Ibæ causa fuit agitata, & legebantur iudicia, quæ Photius episcopus Tyri, & Eustathius Beriti episcopus, de eo pronunciauerant: sententia autem in posterum diem dilata fuit. Vndecimo conuentu, cum multi episcopi ei ad sacerdotiũ suffragati essent, certi episcopi restiterunt, dixeruntq; accusatores pro foribus esse, & ingredi debere. Legebantur etiam acta de eo promulgata. Fit præterea à principibus sermo, ut acta Ephesini concilij de Iba legerentur: omniáque acta concilij secundi Ephesini irrita fierent, creatione Maximi episcopi Antiochiæ sola excepta: orabantq; de ea re Imperatorem, ut nihil eorum quæ post primum conciliũ Ephesinum, cui præsidebat sanctus Cyrillus Alexandriæ pontifex, ratum fieret: iudicatumq; est, ut Maximus episcopatum retineret. In altero conuentu, causa Basiani episcopi Ephesi examinata fuit, & decretum, ut Basianus de eo dignitatis gradu dimoueretur, inq; eius locum sufficeretur Stephanus. Altero conuentu facto, ista stabilita fuêre. Conuentu decimo tertio, causa Eunomij episcopi Nicomediæ, & Anastasij episcopi Nicææ disquisita fuit, qui inter se de suis ipsorum ciuitatibus contenderunt. Decimo quarto conuentu, causa Basiani fuit excussa. Ad extremũ decretum fuit, ut episcopalis sedes Constantinopolitana, proximum locum post Romanam obtineret. *Ibæ causa agitata.*

FINIS SECVNDI LIBRI.

EVAGRII SCHOLASTICI, ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ Liber tertius.

De Zenonis Imperio & uita. CAP. I.

B ZENO posteaquam Imperij clauũ filio suo mortuo obtinuit, perinde ac si persuasum sibi haberet, se minimè totius orbis terræ dominatu posse potiri, nisi omne uoluptatum genus quod fortè occurreret, licenter & effuse consectaretur: in initio ita libidinum illecebris se totũ dedidit, ut à nulla turpitudine & nefario flagitio se continuerit, sed sic in illis uolutaretur, uti eadem ista in tenebris & in occulto admittere, abiecti & pusilli animi putaret: palàm autem atq; in oculis omnium, regale quiddam esse, & solo Imperatore dignum. In qua re peruerso & planè seruili iudicio usus est: quippe Imperator non ex eo quòd alijs imperat, spectari debet, sed ex eo quòd seipsum ita regere ac moderari potest, uti nullum absurdum uoluptatis genus sinat in animum irrepere, sed ita inuictum se ab intemperantia præstet, ut uita eius sit tanquam imago uirtutis, quam & imitentur subiecti eius, & ad uirtutem erudiantur. At iste se exposuit uoluptatum blanditijs, pedetentimq; in tam turpem seruitutem redactus fuit, ut inde nullo modo redimi posset: quippe qui dominos persæpe mutarit, non aliter atq; serui inutiles àc perditi, quibus uoluptates innumerabiles uelut dominæ præficiuntur: quæ quidem continenter titillant animũ, & crebræ alia aliam sequuntur, quandoquidem uoluptati quæ iam quasi in manibus est, nullus terminat modus: sed ex ea quidem alia atque alia usque eò incenditur, ortumq; habet, quoad aliquis uel ita sibi imperare aggrediatur, uti totum uoluptatum imperium abs se penitùs repellat, deque cætero regno potiatur ille ipse, uel earum tyrannide oppressus ad extremum usq; spiritum illis inseruiens, tandem ad inferos miser detrudatur. *Zenonis libido.* *Voluptatis nullus modus.*

De

De Barbarorum tum in Oriente, tum in Occidente incursionibus. A

C A P. II.

Zenonis subiecti grauibus incommodis affecti. Vide Plin. lib. 6. cap. 28.

AD hunc modum Zeno in initio Imperij sui uitam instituit. Illius autem subiecti tam qui Orientem, quàm qui Occidentem incolebant, grauibus afficiebantur incommodis: quippe barbari, qui Scenitæ uocantur, loca omnia populati sunt, multitudoq; Hunnorum, qui olim uocabantur Massagetæ, in Thraciam incursionem fecit: quinetiam traiecit Danubium, prohibente nemine. Zeno uero reliquis etiam Imperij partibus per uim barbaro quodam more ac modo spoliatus fuit.

De tyrannide Basilisci, & Zenonis fuga. C A P. III.

Basiliscus contra Zenonem arma parat.

ISte Zeno, cum Basiliscus Berniæ frater cōtra eū arma ferre pararet (erat enim suis ideo odiosus, quòd omnes ex ęquo flagitiosissimā eius uitā detestabantur: quandoquidē nulla in eo animi magnitudo elucebat, sed ignauia & desperata nequitia, quæ fractā illius & euictā à uoluptate socordiā satis indicauit) animo demisso fugā capessit, augusto Imperij honore sine ullo negotio Basilisco relicto. Atq; unà cū cōiuge Ariadna, quā secū habebat, quæq; fugerat à matre, & si quis alius erat, in quo quicquā erga eū residebat beneuolētiæ, in Isauria, quæ illū antè educauerat, obsessus est. Hoc modo igitur Basiliscus Imperij Romani nactus gubernacula, Marcum filiū Cæsarem renunciauit: rationemq; imperandi tum Zenoni, tum Imperatoribus qui antè regnauerant, omnino contrariam secutus est.

Quòd Basiliscus, Timotheo Aeluro reuocato, ab eo persuasus, circulares quaquauersum literas ad condemnandum Chalcedonense concilium emisit. C A P. IIII.

Basiliscus Timotheū ab exilio reuocat.

ISte Basiliscus, rogatu quorūdam Alexandria ad ipsum missorum, Timotheū ab exilio, in quo decē & octo annos ætatē degerat, reuocauit, Acacio id temporis episcopatum Constantinopolis gerente. Timotheus igitur cùm uenisset Cōstantinopolim, suadet Basilisco, ut literas generatim ad omnes ubiq; sacerdotes scribat, & tum acta concilij Chalcedonensis, tum Leonis de fide decisionem anathemate damnet: quæ literæ scriptæ fuēre in hunc modum. B

Imperator Cæsar Basiliscus, Pius, Victor, Triumphator, Max. semper Augustus: & Marcus Cęsar illustriss. Timotheo reuerēdiss. & sanctiss. nobilis ciuitatis Alexādriæ archiepiscopo S. Leges pro defensione syncerę & Apostolicę fidei à sanctiss. Imperatoribus, qui nos sunt antegressi, quiq; beatā, æternā & uitæ parētē Trinitatē ritè coluerūt, sancitas, utpote quæ uniuerso mūdo semper salutares fuerint, nullo tēpore antiquari, imò uerò eas ut nostras ac proprias diuulgari uolumus. Nā & pietatē & singularē amorē erga Deū & seruatorē nostrū IESVM, qui nos tū fabricauit, tū ad gloriā extulit, uniuerso illi studio, quod in rebus humanis poni solet, præponimus, proq; certo credimus firmā Christi gregis in charitate colligationem cum saluti nobis ipsis subiectisq; omnibus, tū fundamentū, quod nequit frangi, atq; adeò murum, qui expugnari nō potest, nostro Imperio esse. Itaq; diuina mentis impulsione cōmoti, concordem sanctæ Ecclesiæ consensum non sine causa uelut primitias Imperij nostri Deo & seruatori nostro IESV Christo offerre animo instituētes, basim & firmamentū uitæ beatæ, quę hominibus tribuitur, symbolū nimirū trecentorū decē & octo sanctorū patrū Nicęę olim Spiritus sancti instinctu in unū cōgregatorū (in quod quidē cùm nos, tū omnes maiores nostri credētes baptizati sunt) decernimus, ut solùm in omnib. sanctissimis Dei Ecclesijs à populo orthodoxo seruet custodiaturq;: quippe in quo uno syncera fides uerè & abūdè satis, cū ad errorē quęq; tollēdū, tū ad cōcordiā sanctarū Dei Ecclesiarū stabiliēdā definita sit: quinetiā acta quę ad illius symboli confirmationē edita sunt, satis reuera ad eā rē habent in se uiriū & firmitatis. Porrò sanctū symbolū à centum quinquaginta sanctis patribus in hac urbe Constantinopoli,

A tinopoli, contra eos qui blasphemias aduersus Spiritum sanctum locuti sunt, cõ
„ positum ratum facimus. Itemq́ue acta concilij Ephesini contra impium Nestoriũ,
„ & eos qui post eadem cum illo sentiebant, edita confirmamus. At ea quę consen
„ sum & ordinem sanctarum Dei Ecclesiarum, & pacem totius orbis terræ distur-
„ bant, nempe Leonis de fide decisionem, & omnia quæ in concilio Chalcedonẽsi
„ de fide definienda, de expositione symboli, interpretatione, doctrina aut disce-
„ ptatione eiusdẽ dicta acta'ue, quò noua fides cõtra sanctũ illud symbolũ à trecen
„ tis decẽ & octo episcopis cõpositũ (de quo iã diximus) introducatur: statuimus
„ decernimusq́ue, ut tũ hic, tũ in singulis alijs passim Ecclesijs à sanctissimis ubiq; e-
„ piscopis anathemati addicantur, & ubicunq; locorum fortè reperta fuerint, igni
„ tradãtur cõburenda (quandoquidẽ Imperatores piæ ac beatæ memorię Cõstan
„ tinus & Theodosius iunior, qui ante nostrã ætatẽ uixerunt, eodẽ modo de omni
„ bus hæreticorũ dogmatis decreuêre) atq; ita abrogata, ex una solaq́ue catholica,
„ Apostolica et orthodoxa Ecclesia prorsus ejciantur: utpote quæ tũ salutaria illa
„ trecentorũ decem & octo sanctorũ decreta, quæ perpetuò rata esse debẽt, tũ ea
„ quę beati patres Spiritus sancti impulsu in cõcilio Ephesino sanciuerũt, penitùs
„ tollũt. Deniq; ne cuiquã uel sacerdoti uel laico integrũ sit diuinissimã illã sancti
„ symboli legẽ uiolare, sed ut unà cũ omnibus nouis sanctionibus in cõcilio Chal-
„ cedonensi editis etiã hęresis eorũ qui nõ confitentur filiũ Dei unigenitũ ex Spiri
„ tu sancto, & sancta Maria semper uirgine, & Deipara uerè incarnatũ, hominẽq;
„ factũ: sed carnẽ eius aut è cœlo delapsam, aut uiso quodã & specie figuratã mon-
„ strose cõfingunt: et omnis omnino error, et si quid aliud aliquo in tẽpore, aliquo
„ modo loco'ue in toto mundo nouandarũ rerũ studio uel cogitatũ, uel uerbis ex-
„ pressum ad diuinũ hoc symbolũ euertendũ fuerit, funditùs profligetur. Ac quo
B niam Imperatoris est sedulò prospicere, ut subiectis nõ in pręsentia solùm, sed e-
„ tiam in posterũ secura tranquillaq́ue uita prouido eius cõsilio suppeditetur: decer
„ nimus, ut sanctissimi ubiq; episcopi his diuinis nostris literis generatim scriptis
„ ad omnes, palàq; diuulgatis subscribãt, quo declarẽt perspicuè, se in solo diuino
„ trecentorũ decẽ & octo sanctorũ patrũ symbolo uelle insistere, quod etiã centũ
„ & quinquaginta sancti patres cõfirmarunt: idẽq; pòst ab orthodoxis ac sanctis
„ patribus, qui Ephesi urbis primariæ cõuenerunt, definitè stabilitũ: uisumq; solũ
„ illud trecentorũ decẽ & octo sanctorũ patrũ symbolũ uelut ratã fidei decisionẽ
„ sequendũ, anathemaq́ue indicẽdo actis cõcilij Chalcedonẽsis, quæ populo ortho
„ doxo offensioni esse possunt, eaq; Ecclesijs penitùs ejciãt, utpote à quibus cùm
„ totus orbis terrarũ conturbetur, tũ nostra impediatur felicitas. Eos aũt qui post
„ has nostras diuinas literas acceptas, quas uti credimus, Dei nutu diuulgari cura-
„ uimus, quò cõcordia, quę omnibus optabilis est, in sanctis Dei Ecclesijs stabilia
„ tur, aliquãdo aggredietur uel proferre, uel nominare siue disputãdo, seu docen-
„ do, seu scriptis ullo tẽpore, modo aut loco nouã illã decisionẽ in cõcilio Chalce-
„ donensi cõtra fidẽ promulgatã, uelut tumultus & perturbationis sanctis Dei Ec
„ clesijs, & omnibus qui nostro parẽt Imperio, authores: Deo præterea & nostræ
„ saluti aduersarios, iubemus, idq; secundũ leges iã ante nostrã ætatẽ ab Imperato
„ re beatæ & diuinę memoriæ Theodosio, cõtra talẽ & tã peruersam amentiã con
„ ditas, hisq; nostris diuinis literis generatim ad omnes scriptis subiũctas, si episco
„ pi fuerint aut clerici, dignitatis suæ & ministerij gradu abdicari: sin monachi aut
„ laici, exilio, omniũ bonorũ publicatione & alijs grauissimis supplicijs mulctari.
„ Enim uero sancta, consubstantialis, procreatrix omniũ & uitæ parens trinitas ta
„ li à nobis obseruantia honorata, iam non solùm propter zizania, quæ modò cõ-
„ memorauimus, per nos radicitùs extirpata: sed etiam propter rectas & Aposto-
„ licas sancti symboli traditiones à nobis stabilitas propitia & clemens animis no-

stris,

Constantinus & Theodosius quid de omnibus hæreticorum dogmatis decreuerint.

Imperatoris officium.

Concordia omnibus optabilis.

ſtris, omnibusq; noſtris ſubiectis futura eſt, ſemper unà nobiſcum adminiſtratu A
ra Imperium, rebus deniq; humanis ſtatum pacatum & quietum allatura.

De ijs qui circularibus Baſiliſci literis aſſenſi concilium reiecerunt.

CAP. V.

Timotheus Baſiliſci Imp. literis aſſentitur.

HIs literis à Zenone generatim ad omnes ſcriptis, Timotheus, qui modò, uti dixi, ab exilio reuerterat, uti à Zacharia rhetore literis proditum eſt, aſſenſit. Idem fecit Petrus antiſtes Antiochiæ, cognomento Cnapheus, qui erat tum Conſtantinopoli unà cum Timotheo. His rebus ita cõſtitutis, Paulus ad ſedem archiepiſcopatus Epheſiani capeſcendum deligitur. Fertur Anaſtaſium quoq;, qui poſt Iuuenalem antiſtes Hieroſolymorum fuit, illis Baſiliſci literis ſcriptis ad omnes generatim, ſubſcripſiſſe: aliosq; prçterea complures circiter quingentos numero idem præſtitiſſe, qui Leonis deciſionem, & concilium Chalcedonenſe abrogarunt.

Quinetiam extat ſupplex libellus ab epiſcopis Aſiæ, qui Epheſi conuenerũt, ad Baſiliſcum ſcriptus: ex quo nonnulla ſumpſimus, quæ ſunt hoc loco à nobis poſita: Sanctiſsimis Chriſtiq; amantiſsimis, dominis noſtris Baſiliſco & Marco Victoribus, ſemper Auguſtis S. Et alijs interiectis adiungit iſta: Omnino ô ſanctiſsimi & Chriſto deditiſſ. Imperatores, unà cum fide, quæ & inuiſa eſt, & uarijs modis impugnata, uos impugnari declaraſtis. Ac paulo pòſt: Terribilis quædam expectatio iudicij, diuinæ iræ flamma, & iuſta ueſtræ clementiç indignatio eueſtigiò aduerſarios occupauit, qui & præpotentem Deum & ueſtrum Imperium uera fide roboratum arroganter inuadere impugnaréque moliuntur: quiq; non modò non ceſſant noſtram tenuitatem uarijs incommodis afficere, uerùm ſemper nos calumniari, falſa crimina contra nos confingere B ſtudent, nimirum ueſtris diuinis & Apoſtolicis literis generatim ſcriptis ad omnes, nos nõ niſi ui ac neceſsitate compulſos ſubſcripſiſſe: quibus certè nos libentibus animis & propenſa uoluntate ſubſcripſimus. Ac rurſus infrà paulò: Nolite alia decreta contra literas ueſtras generatim ſcriptas decernere, pro certo, uti diximus, perſuaſi, mundũ, ſi id feceritis, ſeditionibus euerſum iri, & mala à concilio Chalcedonenſi orta (ob quæ quidem infinitæ cædes factæ, ſanguisq; orthodoxorum iniuſtè & iniquè fuſus eſt) exigua admodum uideri. Poſtea etiam addit: Conteſtamur coram ſeruatore noſtro Ieſu Chriſto, noſtrum cultum erga Deum & pietatem liberam eſſe: oramusq; ut cùm illi tum præcipuè epiſcopus Conſtantinopolis, qui nequiter multis in rebus ſuo officio functus deprehenditur, iuſto, canonico & Eccleſiaſtico iudicio condemnetur, abdicetur'q; epiſcopatus gradu. Zacharias porrò iſta quoq; ſcribit ad hunc modum: Literis Imperatoris, quas ſcripſit generatim ad omnes, diuulgatis, monachi, qui Conſtantinopoli peruerſo errore Eutychis infecti erant, rati, ſe, cum Timotheum & literas Imperatoris nacti fuiſſent, ſubſidia ad hæreſim ſuam tuendam inueniſſe, ſperantesq; ſe iam ſuum inſtitutum commodè poſſe perſequi: properè ad Timotheũ ſe conferunt, ac cum à Timotheo, qui Dei uerbum ſecundum carnem nobis conſubſtantiale, patri autem conſubſtantiale ſecundum diuinitatem oſtendit, eſſent refutati, domum reuerterunt.

Ob Chalcedonenſe conciliũ infinitæ cædes factæ.

Quòd Aelurus Timotheus Alexandrino epiſcopatu recuperato, patriarchatus ius Eccleſiæ Epheſinæ reddens, Chalcedonenſe concilium anathemate percellebat. CAP. VI.

Timotheus Paulum epiſcopum in ſede epiſcopali collocat.

IDem ſcriptor narrat, Timotheũ Conſtantinopoli egreſſum perrexiſſe Epheſum, Paulumq; illius urbis pontificem (qui quidem iam dudum ab epiſcopis prouinciæ, ſicut uetus Eccleſiæ conſuetudo poſtulat, creatus fuerat, ſede tamen pòſt

A post exciderat) in sede episcopali collocasse. Reddidit preterea idē Timotheus ecclesiæ Ephesianæ ius patriarchatus, quod concilium Chalcedonense, uti antè demonstratum est, ei ademerat. Inde tandem soluit, petitq́ Alexādriam: ibi ab omnibus, qui ad eum accedebant, postulauit, ut concilio Chalcedonensi anathema denuntiarent. Resilierunt ab eo, sicut à Zacharia traditum est, cùm alij complures suæ factionis, tum Theodotus, unus ex eorum numero, qui Ioppe à Theodosio, episcopo tum à quibusdam designato Hierosolymorum, cum Iuuenali Constantinopolim confugerat. Timotheus ecclesiæ Ephesianæ patriarchatus ius reddit.

Quòd monachis Acacij suasu motum concitantibus, Basiliscus timens sibi, circulares literas superioribus contrarias, in omnes partes emisit. CAP. VII.

EST porro apud eundem scriptorem, Acacium antistitem Constantinopolitanum ijs de rebus circuisse, monachosq́ & populū Constantinopolis contra Basiliscum, utpote hæreticū, concitasse: illumq́ denegasse literas generatim scriptas ad omnes, atq́ adeo decreuisse, ut ea quæ tam temerè & quasi repentino impetu facta fuissent, penitùs abrogarentur: effecisseq́, ut contrariæ literæ ab eodē Imperatore, quæ concilium Chalcedonense approbabant, passim ad omnes mitterentur. Has autem literas, quas ait contrarias alteris fuisse, Zacharias, qui quandam animi affectionem secutus, totam illam conscripsit historiam, missas fecit. Acacius contrà Basiliscum tumultum concitat.

„ Quæ quidem literæ ita se habent: Contrariæ literę Imperatoris Basilisci. Imperatores ac Cæsares Basiliscus & Marcus: Apostolicā & orthodoxā fidem ab initio in ecclesijs conseruatam, & ad nostrum usq́ continuatā Imperiū, & nobis iam regnantibus custoditā, & in perpetuū custodiendā, in qua baptizati sumus, & credimus, solam integram firmamq́ retinendā, retētamq́ in omnibus catholicis & Apostolicis orthodoxorū Ecclesijs perpetuò continuandā decernimus, nullāq́
B præterea quęrendū esse. Quā ob causam literas, nobis imperantibus, seu generatim ad omnes scriptas, seu alias, uel si quid præterea fidei & Ecclesiasticæ constitutionis gratia à nobis editū sit, mandamus irrita fieri, abrogariq́: atq́ tū Nestorio & Eutychi, tū omnibus qui sunt eiusdē cū illis opinionis, tū omni deniq́ hæresi anathema denūciari, & nec conciliū cogi, nec inquisitionē fieri de fide: sed ea quæ de ea decreta sunt, rata stabiliaq́ manere: quinetiā prouincias, quarū episcoporū creatio penes sedē huius regiæ & illustris ciuitatis est, reuerēdissimo & sanctissimo patriarchæ & episcopo Acacio restitui: atq́ episcopos qui illis iā præsunt prouincijs, proprias nihilominus sedes tenere, sic ut post istorū mortē nullū præiudiciū cōtra ordinationis ius, quod ad sanctā sedē huius regiæ & eximiæ urbis pertinet, ex ea re fiat. Deniq́ q́ hoc diuinū nostrū decretū uim habeat diuini edicti, nemini dubiū aut obscurū esse uolum9. Istę res isto modo fuère cōfectę.

De reditu Zenonis. CAP. VIII.

ZENO uerò per uisionem, ut fertur, conspicatus sanctam, strenuā & eximiā martyrem Theclam non ipsum solùm impellentem, uerùm etiam Imperij pollicentem restitutionem, uersus Cōstantinopolim exercitum ducit. Atq́ uiris qui illum obsidebant muneribus inductis, Basiliscum, cum iam biēnio regnauerat, Imperio exturbat, & ad sacri templi adyta confugientem, hostibus auferēdum tradit. Quam ob causam Zeno egregiæ martyri Theclæ amplissimum templum, splēdore & pulchritudine eximiū, Seleuciæ urbis Isauriæ dedicauit, pluribusq́ ac planè regalibus monumētis, quę ad nostram usq́ ætatem seruata sunt, exornauit. Basiliscus autem mittitur in Cappadociam mortē oppetiturus. Vbi in diuersorio nomine Aconso unà cum uxore & liberis trucidatur. Zeno autem legem sancit, qua decreta Basilisci tyranni in literis generatim ad omnes perscriptis comprehensa, abrogata fuère: & Petrus cognomine Cnapheus ecclesia Antiochena, & Paulus Ephesiana expellitur. Zenonis aduersus Constantinopolim exercitus.

Quòd uita functo Basilisco, episcopi Asiæ, dum Acacij bilem placare student, quòd Chalcedonense concilium damnassent, pœnitentiæ libellum exhibuerunt. A

CAPUT IX.

EPiscopi Asiæ, quò Acacium placarent, deprecari culpam, ueniamq; petere cœperunt: mittunt quoq; ad eum pœnitentiæ libellos, quibus asserebant se non sua sponte, sed ui ac necessitate coactos literis Basilisci generatim ad omnes datis subscripsisse: atq; adeò iureiurando confirmant rem ita reuera se habere, seq; non aliter, quàm concilium Chalcedonense uel credidisse, uel credere. Libelli autem hanc habent sententiam.

Asianorum episcoporũ ad Acacium supplex libellus.

Epistola, siue supplex libellus ab episcopis Asiæ ad Acacium episcopum Constantinopolitanum missus. Acacio sanctissimo religiosissimoq; ecclesiæ Constãtinopolis, quæ Roma noua dicitur, Patriarchæ S. Et postea: Venit ad uos, uti par est, qui nostrum locum suppleat. Ac paulò infrà: Per istos libellos agnoscimus, nos non nostra uoluntate, sed necessitate adductos literis subscripsisse Basilisci: eisdemq; non animo, sed uerbis duntaxat consensisse. Nam Dei opt. max. aspirãte numine, cui nostræ preces gratę acceptęq; sunt, credimus nõ aliter quàm à trecentis illis decem & octo orbis terræ luminibus, & centum quinquaginta sanctis patribus accepimus. Credimus præterea actis, quæ à sanctis patribus Chalcedoni coactis sanctè synceréq; decreta sunt.

Quòd autem ad ea attinet, quę Zacharias rhetor de ijs episcopis tradidit, siue ipse falsò eos criminatus est, siue illi ipsi mẽtiti sunt, se inuitos literis Basilisci subscripsisse, non possum pro certo affirmare.

De ijs qui Antiochiæ episcopatu fungebantur. CAP. X.

Stephani episcopi interitus.

PEtro ecclesia Antiochena exturbato, Stephanus illius sedem capessit: quem Antiocheni calamis, ad similitudinem hastarum præacutis, uti scribit Ioannes rhetor, confecerunt. Quo extincto, Calandio illius sedis clauum suscipit: qui omnes qui ipsum adibant induxit, ut tum Timotheo, tum literis Basilisci generatim ad omnes scriptis anathema indicerent. B

Quòd Imperator Zeno cum Aeluram persequi constituisset, illi ob ingrauescentem ætatem pepercit: qui cum è uiuis excessisset, Petrus Mongus episcopus Alexandrinus creatus est: sed Timotheus, qui Proterium in episcopatu sequebatur, pulso illo, sedem eius Imperatoris mandato capessit. CAP. XI.

Timotheũ cur Zeno Alexandria pellere destiterit.

ZEno autem, quanquam habebat in animo Timotheum Alexandria expellere: tamen, cum à quibusdam iam certior factus esset, eum admodum senẽ esse, & quàm primum commune uniuersę carnis domicilium subiturum, destitit de sententia. Timotheus uerò non multo pòst commune naturę debitum persoluit. Quo mortuo, episcopi Alexandrini Petrum cognomento Mongũ sua ipsorum authoritate sibi episcopum deligũt. Quod Zenonem, ubi ad aures eius peruenit, uehementer conturbauit. Itaq; Petrum mulctauit morte: Timotheum autem qui Proterio successerat, quiq; tum propter quandam populi seditionem ętatem degebat in Canobo, accersit. sic Timotheus Imperatoris iussu suã episcopalem sedem denuò obtinet.

De Ioanne, cui post mortem Timothei ecclesiæ Alexandrinæ gubernacula obtigerunt, utq; illum Zeno tanquam peierantem abigens, Petrum Mongum ecclesiæ Alexandrinæ præficit. CAP. XII.

[illegible] episcõ[illegible] [illegible]moit.

IOannes presbyter, cui augusti templi diui Ioãnis Baptistæ & præcursoris Domini administratio commissa fuit, quorundam impulsus consilio Constantinopolim uenit, Imperatorem precaturus, ut si fortè episcopus Alexãdriæ migraret è uita, sibi liceret antistitem, quẽ uellet, ciuibus illius ciuitatis nominare: qui quidem,

A dem, ut Zacharias memorat, episcopatum pro se ambire ab Imperatore deprehensus est: & cum se iureiurando obstrinxisset, se nunquam sedem episcopalem Alexandrinam petiturum, domum reuertitur. Quapropter Zeno eũ post mortem Timothei episcopum creandum decreuit, quem clerus & laicorum multitudo deligerent. Nõ longo tempore post, mortuo Timotheo, Ioannes data pecuniæ summa, quemadmodũ ab eodem Zacharia traditũ est, & iureiurando, quod Imperatori dederat, neglecto, Alexandrinorum deligitur episcopus. Qua re cognita, Imperator illum Alexandria exigendum mandat: atq; quorundam impulsu epistolam scribit Alexandrinis, quam ἑνωτικὸν uocauit, id est, de concordia: decreuitq;, ut Petro sedes episcopalis Alexandrina redderetur, modo epistolæ illi subscriberet, & eos qui Proterianæ factionis erant, in communionem reciperet. *Ioannes Alexãdrinorum episcopus deligitur.*

Quòd Petrus Mongus Zenonis henoticum, hoc est, conciliatricem epistolam recipit, & ijs qui à Proterij partibus steterunt, coniungitur. CAP. XIII.

HVius rei administratione Pergamius præfectus Ægypti iam designatus, de sententia Acacij episcopi Constantinopolis, suscepit: qui cum Alexãdriam appulisset, comperissetq; Ioannem aufugisse, uenit cum Petro in colloquiũ: suadet, ut epistolam Zenonis Alexandrinis dedicatam, & eos etiam qui ab ipso dissentiunt, admittat. Itaq; Petrus epistolam, quam dixi, recipit, eiq; subscribit: pollicetur q; se eos qui partes aduersarias sequebantur, admissurum. Postea ergo cum celebris conuentus Alexandriæ ab uniuerso populo ageretur, & ad unum omnes epistolam Zenonis de concordia admitterent, Petrus quoq; eos qui stabant à Proterio, recipit: & concione apud populum in ecclesia habita, epistolam Zenonis de concordia legit. *Pergamius Aegypti præfectus.*

De Henotico quod uocant Zenonis, hoc est, conciliatrice eius epistola. CAP. XIIII.

ZENO IMPERATOR, CAESAR, PIVS, VICTOR, TRIVMPHAtor, Max. semper Augustus, reuerendiss. Alexandriæ, Aegypti, Libyæ & Pentapolis episcopis, clericis, monachis, & laicis S.

B QVoniam pro certo scimus, Imperium nostrum à syncera solùm et uera fide tum initium habuisse, tum stabilitum esse, tum robur ac præsidiũ, quod expugnari nequit, ex ea sumpsisse (quam quidẽ fidem diuini numinis instinctu trecenti decem & octo sancti patres Nicææ congregati exposuerunt, quamq; etiã confirmarunt centum & quinquaginta sancti patres Cõstantinopoli coacti) noctes diesq; nõ precibus solùm, sed studio omni & legibus sancitis laborauimus, uti ea in sancta, catholica & Apostolica Dei Ecclesia, quę ubiq; terrarũ est, quęq; immortalis & sempiterna nostri principatus quasi parẽs est, plenè perfecteq; expleatur: piusq; Dei populus in pace & diuina concordia perseuerans, gratas acceptasq; precationes unà cũ sanctissimis episcopis & clero pietati deditissimo, & monasteriorum præpositis & monachis, Deo pro nostri Imperij conseruatione offerat. Nã si præpotens Deus & seruator noster IESVS Christus, qui ex sancta uirgine Maria Deipara carnem sumpsit & natus est, nostras cõsentientes laudes & cultum quem ei tribuimus, approbet, lubensq; & quasi parato animo excipiat: non modò omnia aduersariorum genera, fracta debilitataq; concident, uerùm etiam alij omnes mortales suam ipsorum ceruicem iugo nostri Imperij, proximè ac secundum Deum, spontè subijcient: & pax eiusq; commoda, æquabilis aëris temperatio, fructuum cuiusq; generis abundantia, aliaq; omnia quæ sunt ad humanæ uitæ usum accommodata, affatim suppeditabuntur. Iam igitur cum constet inter omnes, nos Imperiumq; Romanum synceræ fidei subsidio conseruari, afferuntur nobis libelli supplices à pijs monasteriorum præfectis heremi- *Zenonis de cõcordia epistola.* *Ecclesia Dei catholica ubique terrarum.*

tis, & aliȷs reuerendiſsimis uiris, qui nos uehementer obteſtantur, ut ſanctiſſ. Ec A
cleſijs reſtituatur concordia, membráq; membris coniungantur, quæ hoſtis pro
bitatis dæmon iã longiſsimo temporis ſpacio dirimere pro uirili laborauit: pro
certo perſuaſus, ſi corpus Eccleſiæ concordiæ uinculis firmè cohęrens impugna
ret, ſe ſuperatum iri. Nam quia membra Eccleſiæ non coaleſcebant, factum eſt,
ut infinitæ hominum multitudines, quas temporis longinquitas tot annorũ cur
riculis ex hac uita exemerit, partim baptiſmatis lauacro carentes mortem obie
rint, partim diuinæ communionis minimè factæ participes, ex corporis cuſto
dia (quod nemo homo uitare poteſt) emigrarint: quinetiam cædes ferè infinitæ
inde factę, & non terra modò, uerumetiam aër copioſa ſanguinis effuſione inqui
nata. Quotuſquiſq; ergo eſt, qui non optarit iſta corrigi, adq; ſtatum reduci me
liorẽ? Quocirca dedimus operam, ut uos intelligatis cùm nos, tum omnes ubiq;
Eccleſias nõ aliud ſymbolum uel doctrinam, uel deciſionẽ fidei, uel fidem, quàm
ſanctum ſymbolum, de quo diximus, trecentorum decem & octo epiſcoporum,
quod centum quinquaginta patres, quos ſuprà commemorauimus, confirma
runt, aut habuiſſe, aut habere, aut habituros eſſe, aut ſcire alios habere. Quòd ſi
quiſquam aliud habeat, eum alienum ab Eccleſia exiſtimamus. Nam hoc ſolo no
ſtrum Imperium, uti docuimus, conſeruari cõfidimus, idémq; ipſum populi am
plexati, ſalutari Spiritus ſancti illuſtrantur lumine, ſacróq; Baptiſmatis lauacro
tinguntur: eidem quoq; aſſenſi ſunt ſancti patres in concilio Epheſino congre
gati, qui impium Neſtorium & eius erroris fautores miniſterio Eccleſiaſtico ab
dicarunt. Cui etiam unà cum Eutyche (uterq; enim fidei decretis, quæ diximus,
repugnat) anathema denũciamus, approbamúsq; ea quę duodecim capita dicũ
tur Cyrilli piæ memoriæ ſanctæ & catholicæ Eccleſiæ Alexandrinę archiepiſco
pi. Nam cõfitemur, unigenitum Dei filium Dominum noſtrũ IESVM Chriſtũ, B
uerè incarnatum eſſe, conſubſtantialem patri ſecundum diuinitatem: ſecundum
humanitatem nobis conſubſtantialem, deſcendiſſe de cœlo: carnem ſuſcepiſſe à
ſpiritu ſancto & Maria uirgine, Deipara: unum eſſe, nõ duo. Vnius enim eſſe di
cimus & miracula quę edidit, & paſsiones quas in carne ſuſtinuit. Eos autem qui
eum diuidunt, aut naturas eius confundunt, aut carnem ſuſcepiſſe imaginariam
introducunt, omnino reȷcimus. Quippe incarnatio ſine labe peccati ex Deipa
ra reuera facta, acceſsionem alterius filiȷ nõ effecit. Nam manet trinitas, etiam cũ
una trinitatis perſona, nempe Deus ſermo, incarnata ſit. Quare cum exploratũ
habeamus, cùm omnes ſanctas ubiq; & orthodoxas Eccleſias, tum earum præſi
des Deo chariſsimos, tum noſtrum Imperium nullum aliud ſymbolum, aliámue
fidei deciſionem præter ſymbolum, de quo ſumus modò locuti, uel admiſiſſe uel
admittere uelle, abſq; ulla hęſitatione nos ad concordiam reducamus. Iſta quidẽ
certè uobis ſcripſimus, non ut nouaremus fidẽ, ſed ut uobis de fide penitùs per
ſuaderemus. Cuiq; autem, qui aliud quiddam uel ſenſerit uel ſentiat, ſeu iam, ſeu
aliàs, ſeu in concilio Chalcedonenſi, ſeu in alio quouis concilio, anathema indici
mus: maximè uerò omnium Neſtorio, Eutychi, et illorum doctrinæ fautoribus.
Quocirca uos ſpirituali matri Eccleſiæ adiungite, atq; ſecundum unam ſolámq;
fidei deciſionem trecentorum decem & octo ſanctorum patrum nobiſcum una
diuina in ea communione fruimini. Nam ſacroſancta ueſtra mater Eccleſia, tum
uos ingenuos ſuos filios amplecti cupit, tum ueſtram diu optatam, dulcémq; uo
cem audire deſiderat. Properè igitur uos ad eum recipite. Nam ſi hoc pręſtiteri
tis, non modò Domini ſeruatoris & Dei noſtri IESV Chriſti beneuolentiam uo
bis conciliabitis, uerumetiam à noſtra celſitudine magnam laudem conſequemi
ni. Iſta epiſtola perlecta, omnes Alexandrini ſe ſanctæ, catholicæ & apoſtolicæ
Eccleſiæ adiunxerunt.

Chriſtus patri conſubſtantialis.

A *Quòd Ioannes Alexandrinus episcopus Romam profectus, effecit ut pontifex Romanus Simplicius ad Zenonem de irrogatus ipsi iniurijs literas daret.* CAP. XV.

IOannes, de quo suprà mentio facta est, fugiens Alexandria, ad antiquam Romam contendit: ibiq; magnas concitauit turbas. Dixit namq;, se pro decretis Leonis & Chalcedonensis cōcilij sua sede episcopali exturbatū fuisse, alterumq; qui illis aduersabatur, in ipsius locum surrogatum. Qua re cum Simplicius antiquæ Romæ episcopus uehementer conturbaretur, & literas propterea ad Imperatorem Zenonē daret, rescribit Zeno, crimenq; periurij obiectat Ioāni, eumq; eius rei, non autem alterius gratia episcopatu abdicatum esse. *Ioānes Romæ magnas turpas concitat.*

De Calandione Antiocheno pontifice, qui propter amicitiæ cum Illo, Leone & Pamprepe suspicionem, in exilium actus est: & quòd cum Petro Cnapheo Mongus, & Constantinopolis & Hierosolymorum episcopi, amicitiæ fœdus inierunt. CAP. XVI.

CAlandio antistes Antiochię scribens ad Imperatorem Zenonem & Acaciū Constantinopolitanum episcopum, Petrum non solùm adulterum uocat, uerumetiam eum cum esset Alexandriæ, Chalcedonensi concilio anathema indixisse asserit: qui postea ad incolendam Oasin condemnatus fuit, quòd partes Illi & Leontij & Pamprepis contra Zenonem fouebat. Petrus uerò cognomento Cnapheus, qui ante Calandionem & Stephanū episcopus fuit, ut suprà dixi, Antiochiæ, propriam sedem recuperauit: qui & epistolæ subscripsit Zenonis de cōcordia, et synodales literas ad Petrum Mongū Alexandrinorū episcopū scripsit. Isti Petro Acacius etiā episcopus Constantinopolitanus reconciliatus fuit. Martyrius item episcopus Hierosolymæ ad eundem literas synodales scripsit. Postea B tamen nonnulli se à Petri communione separarunt: unde factū est, ut Petrus concilio Chalcedonensi palàm denunciaret anathema. Quæ res ad aures Acacij episcopi Constantinopolitani perlata, magnopere eum conturbauit: & propterea quosdam misit, qui quid esset factum, sedulò cognoscerent: quibus Petrus, quoniam cupiebat illis penitùs persuadere, se nullum eiusmodi facinus admisisse, scripsit literas quibus se purgaret: in quibus tamen Petrum nihil tale scripsisse, quidam se certò scire affirmant. *Calandio antistes.*

De ijs quæ ad Acacium Chalcedonensis concilij propugnatorem Petrus scripsit. CAP. XVII.

ISte Petrus, homo fraudulentus, uersutus & tēporibus seruiēs, minimè in una perstitit sententia: sed modò conciliū Chalcedonense anathemate dānauit, modò palinodiā cecinit, idemq; ipsum cōciliū omnibus suffragijs approbauit. Itaq; epistolā scripsit ad Acaciū episcopū Cōstantinopolitanū, his ferè uerbis: Sūmus ,, omniū Deus tuā sanctitatē pro tātis tuis laboribus & uigilijs susceptis, cōpēset: ,, qui tot annorū tēporis curriculo nō modò fidē sanctorū patrū obseruasti ipse, ,, sed etiam eandē sine intermissione palàm prædicando confirmasti. Ad quā robo ,, randā symbolū à trecentis decē & octo sanctis patribus aptè compositū animad ,, uertimus: secundū quod symbolū baptizati, credidimus & credimus: quod etiā ,, quinquaginta sancti patres, qui Cōstantinopoli in unū conuenerāt, ratū fecerūt. ,, Proinde tu assiduè omnibus pręis, ut dux: sanctā Dei Ecclesiā traducis ad cōcor ,, diā: nobis deniq; firmissimis argumentis persuades, nihil in sanctissimo & gene ,, rali concilio Chalcedonensi actū contra ista patrū decreta: sed ea quæ erant olim ,, Nicææ à sanctis patribus sancita, hoc concilio consensu omniū confirmata esse. ,, Nos igitur, quoniā nihil in fide nouatū inuenimus, nostra sponte illi cōsensimus ,, credidimusq;. Attamē non sumus nescij, monachos quosdā qui nostræ fraternę ,, concordiæ inuident, tuis pijs auribus quędam inculcasse conuicia, quę tuam san *Petri Cnaphei uersutia.*

ctitatē non adeò facilè offendere potuerunt: primum quòd reliquias sanctissimi A
et beatissimi nostri patris Timothei archiepiscopi in alterū locum transtulimus:
quam rem nec acceptam Deo, nec legibus consentaneam esse prædicant. Deinde
ad alterum crimen transiliunt, quod ut commenticium, ita priore multo deterius
est. Nam quî fieri potest, ut nos cōcilium Chalcedonense anathemate dānemus,
cum idem credendo confirmemus? Tuę enim pietati minimè obscuram aut incognitam esse arbitror, populi qui apud nos est, æmulationem, monachorumq́ue leuitatem nouis rebus studentium: qui unà cum alijs quibusdam sceleratis hominibus ab Ecclesia refugere cogitarūt, populumq́ue inde auellere conati sunt. Quamobrem uestris precibus adiuti, literas hasce excogitauimus, quæ huic malo remedio sint, quęq́ue de authoritate concilij Chalcedonensis nihil detrahant: pro certo persuasi, nihil in eo nouatum esse. Atque quo tum simplicibus persuaderemus, tū ut illi qui nobiscum unà uersabantur, pro defensione idem ipsum dicerent effecimus: in quod quidem negocium cum assiduè incumberemus, exiguo momento populi animū repressimus. Illud etiam uestra sanctitas intelligat uelim, quòd adhuc etiam monachi non desinūt desseminare zizania, sibiq́ue quosdā homines, qui nunquam uixêre in monasterijs, uelut instrumenta sibi admiscere, & circumcursitando rumores uarios contra nos, & contra pacem Ecclesiæ Christi dissipare: nihilq́ue nobis permittere, sicut canones & decus etiam sanctæ & catholicæ Dei Ecclesię postulat, obire: sed efficere, ut noster populus nobis potius imperet, quàm pareat: omniaq́ue moliuntur, quæ Deo indigna sunt, & indecora. Spes est igitur, tuam sanctitatē diuinissimo totius orbis terræ domino Imperatori de omnibus significaturam, effecturamq́ue, ut decretum ab illius clemētia illis tribuatur, quòd ea quæ sunt consentanea Ecclesiasticæ tranquillitati (quæ tum Deo tum Imperatori congruens est) præscribat, ad eum sanè finem, ut omnes in illis rebus acquiescant. B

Quomodo Ioannes Alexandrinus episcopus Felici pontifici Romano consuluerit, ut Acacio Constantinopolitano episcopo abdicationem denunciet.

CAP. XVIII.

Felix Simplicij successor. Hanc epistolā reperies Tom. 2. Concil. generali.

IOannes, qui Romam confugerat, Felicē, qui post Simpliciū episcopus Romanus fuit, admonet de rebus à Petro gestis, suadetq́ue, ut narrat Zacharias, uti epistolam abdicationis ideo mittat Acacio, quòd cum Petro cōmunicauerat. quod quidem, utpote contra canones Ecclesię factū (quidā enim qui uitā monasticā in monasterio eorū qui ἀκοίμητοι uocantur, eam epistolā attulerunt) Acacius admittere noluit. Quæ res etiam à Zacharia scriptis proditæ sunt. Sed mihi uidetur nihil istarum rerum exploratè cognitum habuisse, sed extremis, ut dicitur, auribus solùm accepisse, sicq́ue commemorasse. Itaque ipse res ut gestæ sunt, accuratè explicaturus uenio. Cum libelli Felici à Ioanne contra Acacium, quod contra Ecclesię ritum cum Petro communicauerat, deq́ue alijs facinoribus ab eo contra canones admissis, dati erant, mittuntur à Felice ad Zenonem Vitalius & Misinus episcopi, ut eius authoritate tum concilium Chalcedonēse confirmaretur, tum Petrus ut hæreticus episcopatu pelleretur: tum denique Acacius mitteretur ad ipsum Felicem rationem de rebus, quas Ioannes (cuius mentionem sæpe fecimus) ei obiectasset, redditurus.

[illegible] aliàs. [illegible] concil. generali.

De Cyrillo monachorum qui Insomnes uocantur præfecto, quó nam pacto Romam ad Felicem literas dederit, extimulans eum, ut illatas contra fidem iniurias ulcisceretur. CAP. XIX.

ἀκοίμητοι monachi.

AT prius quàm Vitalis & Mesenus uenêre ad Imperatorē, Cyrillus qui monachis, quos ἀκοίμητους uocāt, pˀerat, mittit ad Felicē, q̄ eū, cùm tā grauia peccata cōtra uerā fidē admissa essent, insimularet tarditatis. Felix igit̄ scribit ad Misinum,

A sinum, ut nihil ante moliretur, quàm esset cum Cyrillo collocutus, & ab eo quid esset faciendum didicisset.

De ijs quæ Felix ad Zenonem, & Zeno uicissim ad eum scripsit. CAP. XX.

ALiæ præterea literæ à Felice tum ad illos tum ad Zenonem scriptæ fuerũt, quibus eos non modò concilij Chalcedonensis, uerùm etiam persecutionis in Africa, regnante Theodorico, excitatæ in memoriam redigeret. Scripsit porrò aliam ad Acacium epistolam. Zeno autem rescripsit, eum frustra perturbatum uerbis Ioannis: qui cum iureiurando se astrinxisset, nunquam omnino sedis episcopatus Alexandrini occupaturum, uiolata fide & iureiurando neglecto nullum non sacrilegij genus admisisset. Petrũ uerò non sine accurata de eius fide inquisitione ad sacerdotij gradum elatũ fuisse: sed eum subscripsisse sua manu, se fidem trecentorũ decem & octo sanctorũ patrum, qui Niceæ olim in unũ conuenerũt, cui sanctũ conciliũ Chalcedonense consentit, approbare. Ista enim à Zenone scripta sunt his uerbis: Debes pro certo cognoscere, & nostram pietatem, & Petrũ sanctissimũ, de quo antè dictũ est, & omnes sanctissimas Ecclesias, sanctissimũ conciliũ Chalcedonense amplecti & uenerari: quod quidẽ concilium cum fide concilij Nicæni consentit. Extant prȩterea in actis eiusdem concilij epistolȩ tum à Cyrillo, quem suprà posuimus, tum ab alijs monasteriorum prȩpositis Constantinopolis, tum ab episcopis & clericis Ægypti ad Felicẽ contra Petrum, utpote hæreticum, & eos qui cum eo communicabant. Qui autem ex domicilio monachorũ, quos ἀκοιμήτους uocant, uenêre ad Felicem, Misinum & Vitalem propterea coarguerunt, quòd ad ipsorum usq; Constantinopolim aduentũ, Petri nomen clàm & occultè in sacris tabulis legi cõsueuerat: ex eo autem

B ad præsens usq; tempus palàm & apertè & Mesinum ac Vitalem cum Petro cõmunicasse. Epistola quidem Aegyptiorũ tum ista de Petro complexa est, tum etiam quòd Ioannes & orthodoxus esset, & ut leges Ecclesiæ postulant, ordinatus. Petrus autem ex duobus solùm episcopis eadem erroris prauitate cum illo infectis, creatus, tum deniq; quòd statim post Ioannis fugam, nulla non supplicij genera orthodoxis ab eo inflicta. Quæ omnia Acacio per quosdam, qui Constantinopolim uenerũt significata esse, Acaciumq; Petro in omnibus quæ moliebatur, subsidio fuisse memorant.

Zenonis literæ.

Quòd Symeones monasterij Insomnium monachus Romam profectus, eos qui Roma Constantinopolim missi erant, cum hæreticis communicasse accusat, quodq; tum illos, tum qui cum Petro communicabant, ecclesia Romana abdicabat. CAP. XXI.

CReuêre etiam res istæ sermone Symeonis monachi (qui fuit ex numero eorum qui uocãtur ἀκοίμητοι) missi à Cyrillo ad Felicem. Nam Misinus & Vitalis ab eo fuêre reprehẽsi, propterea quòd cũ hæreticis cõmunicarant, idq; cũ nomẽ Petri, ut hȩretici palàm in sacris tabulis recitaret: quodq; ea ratione multi simplices homines ab hȩreticis in errorẽ inducerent, q affirmare nõ dubitarũt, Petrũ ab episcopo Romano in cõmunionem receptũ esse. Addidit etiã Symeones, cùm quędã quęstiones rogarent, Misinũ & eius fautores noluisse quenquã orthodoxorũ in colloquiũ uenire, uel literas reddere, uel quicquam cõtra uerã synceramq; fidem admissum accuratè examinare. Producebat item in mediũ Syluanus presbyter, qui unà cũ Misino & Vitali fuisset Constãtinopoli, isq; uerba monachorũ cõfirmauit. Lecta est præterea Acacij epistola ad Simpliciũ, quę significabat, Petrũ iam pridẽ & abdicatũ fuisse, & filiũ tenebrarũ declaratũ. Quibus de causis Misinus et Vitalis de sacerdotij gradu dimouerẽt, et à sacrosancta ac pura separanẽ cõmunione, idq; de sententia totius concilij, quod ista quæ se-

Misini & Vitalis reprehẽsio.

Vide hanc epistolam Tom. 1. Concil. generali.

quuntur, de Petro pronunciauit, Petrum hæreticum iam pridem sententia sacræ A sedis apostolicæ condemnatum, interdictum ecclesia et anathemate mulctatum, ecclesia Romana non recipit: cui quidem licet nullum aliud crimen obijciatur, hoc profectò satis habet ponderis, cum quidem non posse orthodoxis præesse, quòd ab hæreticis ordinatus fuit. Eadem concilij sententia hoc quoque complexũ est: Acacium episcopum Cõstantinopolis grauissimo crimine dignum, res ipsa declarauit: quippe qui tametsi literas ad Simplicium scripserit, & Petrum appellarit hæreticum: tamen idem ipsum iam Zenoni minimè patefecerit, cum certè istud, si modò amaret Zenonem, præstare deberet. Verùm Imperatoris desiderio satisfacere, quàm fidei consulere expetit. Sed ad ea quæ deinceps explicanda sunt, sermonem transferamus. Extat epistola Acacij ad antistites Aegypti, clericos, monachos & ad populum uniuersum, qua eos schismate disidentes conatur ad concordiam reducere. De quibus rebus scripsit etiam ad Petrum episcopum Alexandrinum.

Acacius cur grauißimo crimine dignus.

De turba Alexandriæ ac plerisque in locis alijs ob Chalcedonense concilium suscitata.

CAP. XXII.

Alexandrina seditio.

ITaque cũ schisma Alexandriæ exardesceret, Petrus quibusdã episcopis, & monasteriorũ præpositis persuasit, uti cum ipso cõmunicarent: Leonisque etiam de fide decisionẽ & acta concilij Chalcedonẽsis, & eos qui libros Dioscori & Timothei non reciperẽt, damnauit anathemate. Quinetiã alios plurimos, cùm illis idẽ persuadere non posset, suis ipsorum monasterijs exturbauit. Quibus de causis Nephalius Constãtinopolim profectus, quid factũ sit nũciat Zenoni: qui animo propterea cõturbatus, Cosmã unũ ex satellitũ suorũ numero eò mittit, qui quidẽ grauissimis minis coargueret Petrũ, quòd tũ cõtra literas Zenonis de cõcordia scriptas fecisset, tũ sua asperitate grauẽ seditionem excitasset. At cũ nihil Cosmæ succederet ex sentẽtia, præterquã quòd monachi expulsi eius opera, suis ipsorũ monasterijs essent restituti, ad Imperatorẽ reuertitur. Quare Imperator rursus mittit Arseniũ, Aegypti præsidẽ, & militũ præsidiariorũ præfectũ: qui unà cũ Nephalio Alexandriã profectus, de cõcordia inter eos cõstituenda uerba facit: ac cũ illis nõ posset persuadere, nõnullos eorũ mittit Constantinopolim. Et quanquam multa uerba coram ipso Zenone de concilio Chalcedonensi fiebãt, nihil tamen de eo conclusum est: quandoquidem Zeno illi neutiquam omninò assensit. B

De Phranita & Euphemio Constantinopolitanis, Athanasio, & Ioanne Alexandrinis, Palladio & Flauiano Anthiochenis, & alijs.

CAP. XXIII.

Acacij obitus.

INterea temporis, cum Acacius episcopus Constantinopolis communem uniuersæ carnis uiam esset ingressus, Phranitas episcopatũ illũ capesit. Qui cum literas ad Petrum de communicando inter ipsos scripsisset, respondit Petrus per literas, actaque concilij Chalcedonensis grauiter perstrinxit. Vbi Phranitas, qui quatuor solum menses eo episcopatus munere fungebatur, è uita migrauit, Euphemius episcopus illius urbis deligitur: qui cùm literas Petri de mutua inter ipsos communione accepisset, animaduerteretque eas actis cõcilij Chalcedonẽsis anathema indixisse, ualde animo cõmotus fuit, seque à Petri cõmunione penitus seiũxit. Vtraque istorũ extat epistola, tũ Phranitæ ad Petrũ, tũ Petri ad Phranitã: quas quidẽ epistolas propter earũ prolixitatẽ missas facio. Quapropter cũ Euphemius & Petrus essent inter ipsos grauiter dimicaturi, & synodus altera aduersus alterum cõuocaturi, fortè Petrus antè excesit è uita: in cuius locum successit Athanasius: qui quidem dedit operam, ut partes inter ipsas disidentes reconciliaret:

A conciliaret. Verùm id efficere ideo non poterat, quòd earum animi erant in tam uarias & discrepantes sententias distracti. Idem Athanasius postea literis de communione mutua ad Palladium, qui post Petrum Antiochiæ rexit episcopatum, missis idem ipsum, quod Petrus antea, de concilio Chalcedonensi præstare molitur. Idem quoque conatur Ioannes, qui sedem episcopatus Alexandrini post Athanasium obtinuit. Porrò Palladio episcopo Antiochiæ morte extincto, & Flauiano in eius locū suffecto, Salomō presbyter Antiochiæ mittitur ab illo Alexandriam cum literis de communicando inter ipsos mutuò ad Ioannem, illiusq́ responsum per literas Flauiano requirit. Ioanne mortuo, alter Ioānes episcopus Alexandriæ deligitur. Atq; hæ quidem res ad aliquot annos, quibus Anastasius gessit Imperium, (hic enim Imperator Euphemium episcopatu eiecit) ad hunc modum progressæ sunt: quas quidem, quo Historia planior & magis perspicua redderetur, coactus sum ordine percensere. *Palladius episcopus.*

De Armati Imperatricis Berinæ cognati interitu. CAP. XXIIII.

ZEno autem Armatum, cognatū Imperatricis Berinæ, quem à Basilisco ducem contra ipsum missum, muneribus ad suas partes pellexerat, & socium pro hoste effecerat, & Basiliscum filium eius Cæsarem Nicææ designauerat, de sententia Illi interficit. Nam Constantinopolim profectus, & Armatum per dolum tollit è medio, & Basiliscum eius filium pro Cæsare sacerdotem creat: qui postea ad gradum episcopatus elatus fuit. *Armati interitus.*

De Theodorichi Scythæ, qui contra Zenonem arma ceperat, morte. CAP. XXV.

PEr idem tempus Theoderichus, Scytha genere, contra Zenonem arma fer-
B re parat, & copijs suis in Thracia collectis, bellum gerit aduersus Zenonem: agrisq́ omnibus, qui ante pedes iacebant, usq; ad ostium Ponti uastatis, parum aberat, quin Constantinopolim cepisset, nisi quidam ex illius maximè necessarijs uehementer erga eum offensi, concilium de illo interimendo iniuissent: qui cum suorum intellexisset maleuolentiā, retulit pedem, atq; non adeò multo post in mortuorū numerum ascriptus est. Verùm quo genere mortis occubuerit, dicam: quod ita habet. Pro castris eius hasta cuspide bifida in sublimi suspēsa fuit, more barbarico. Deinde corpus suum agitare exercereq́ cupiens, equum sibi adduci iubet. Tum absq; mora (cuius etiam in alijs rebus gerendis impatiens esse solet) in equum insilit. Equus autem utpote indomitus & ferox, cum nondum Theodoricus, pedibus utrinq; ritè dispositis, firmè insideret, pedes anteriores tollit in sublime, ac posterioribus solum insistit erectus, adeò ut Theodorichus cum magna contentione cum eo luctaretur, & neq; auderet eum freno, ne in ipsum caderet, retrahere: neq; adhuc in sella firmè sederet, huc illucq́ sic uolutaretur, ut hastæ suspensæ cuspidem uehementer agitaret, qui in eum impactus, latus grauiter uulnerauit. Inde igitur in lecto coactus decūbere, paucis pòst diebus ex eo uulnere perijt. *Theoderichus bellum contra Zenonē gerit.*

De Martiano, qui contra eundem bellum mouit, & quid illi postea acciderit. CAP. XXVI.

HIs rebus confectis, Martianus cum Zenone inimicitias exercere cœpit: qui filius fuit Anthemij, qui Romæ imperauerat: affinis autem Leonis, qui antè Imperiū gesserat. Iste ubi Leontiam Leonis filiam minorem natu uxorem duxerat, tyrannidē occupare molitur. Ac pugna graui in palatio cōmissa, & multis utrinq; cadētib. Martianus aduersarios terga dare cogit: atq; certè palatio potitus fuisset, nisi negocio quod susceperat, in crastinū dilato, oblatā occasionē omisisset. Nam occasio præceps est, quæ ut cū ad pedes accedit, forsan capi potest: sic *Martiani cum Zenone inimicitiæ.*

cum

cum quasi è manibus elapsa est, in sublime subuolat, ridetq́ insequentes, ac de re- A
liquo omnem aditum ad se illis penitus præcludit. Itaque qui fingendi pingendiq́ artem norunt, solent quidem in illius sincipite comam adhibere, in occipiti uelut abradere ad cutem: scitè admodum innuentes, quòd dum adhuc à tergo est, ab illis qui comam eius prehendunt, teneri potest: uerùm ubi à fronte est, penitùs auolat, nihil habens quo à persequēte capi queat. Quod planè euenit Martiano, qui ut tempus opportunū sibi datum amisit, sic idem ipsum decætero reperire nō potuit. Nam postero die à suis proditus, & relictus solus, confugit ad templum sanctorum Apostolorum: indeq́ ui abstractus, Cæsaream Cappadociæ demigrat: ibiq́ ad quosdam monachos se aggregans, postea dum latitare cuperet, deprehensus est: atq́ ab Imperatore Tarsum usq́ Ciliciç amādatus, coma abrasa, presbyter designatus est. Sunt ista quidem ab Eustathio Syro scripta per eleganter.

Martianus presbyter designatur.

De Ili & Leontij tyrannide. CAP. XXVII.

Est apud eundem scriptorem, Zenonem infinitas ferè insidias contra Berinā socrum suam struxisse, postea autem eam relegasse in Ciliciam: eamq́ inde denuò ad arcem, quæ Papiriana dicitur, illo iam tyrannidem exercente, transtulisse: in qua excessit è uita. Res autem ab Ilo gestas idem Eustathius perdiserte scribit, tum quemadmodum à Zenone insidijs appetitus effugerit, tum quo pacto Zeno eum, cui dederat mandatum, ut Illum interficeret, morte mulctarit, capite ideo ceruicibus abscisso, quòd eum ob conatus frustrationem tali mercede compensare uoluit. Ilum uerò, quò facinus tentatum occultaret, ducem copiarum in Oriente militantium designauit. Is amicitia non cum Leontio solùm, sed cum Marso etiam, uiro spectato, & Pamprepe contracta, in partibus Orientis cōmoratus est. Iam uerò quod narrat Leontius, Tarsi Ciliciæ Imperator renunciatus fuerit, & quem fructum isti ex tyrannide sua perceperint, cum Theodorichus uir genere Gothus, & apud Romanos in magno honore habitus, dux cùm nostris, tum exteris copijs stipatus, contra eos emissus esset, quinetiam qua ratione miseri à Zenone pro beneuolentia, quam uersus illum præstiterant, trucidati, & preterea quòd Theodorichus, cognito Zenonis cōsilio & uoluntate, ad antiquam Romam se receperit: idem Eustathius literis concinnè admodum persequitur. At quidam memorant Theodorichum, Zenone authore, uicisse Odoacrem, & ita tum Romam sibi subiecisse, tum se regem nuncupasse. B

Vide Cuspinianū in uita Zenonis.

De Mammiano & gestis eius. Cap. XXVIII.

MAmmianum temporibus Zenonis fuisse, narrat Ioānes rhetor. Cum esset infimo loco natus, ad ordinem senatorium peruenisse, eumq́ ędificium in suburbio Daphne, quod antiphorum dicitur (qui locus antea uites produxit, fuitq́ ad agriculturam idoneus) extruxisse; è regione Balnei publici, ubi posita est statua ænea, quę hanc habet inscriptionem: MAMMIANVS AMATOR CIVITATIS. Idem præterea Ioannes scribit, eum in urbe duas regales porticus cùm ob eximiam ædificationem ualde magnificas, tum ob lapidum concinnitatem & splendorem in primis ornatas ędificasse: erexisseq́ tetrapilon, uelut interstitium inter duas illas porticus interiectum, columnis & ænea materia pereleganter & exquisitè elaboratas. Ac nos quidē hasce porticus uidimus, quæ nō nomen solū, uerùm etiam reliquias antiqui sui splendoris adhuc propterea retinent, quòd lapides ex Proconneso insula deportati, in solo constrati iacent: at ipsum tamen ędificium nihil insignium, quibus olim decoratū erat, omnino habet: siquidem ex ueteribus eius ruinis nouum ædificium extructū est: nihil tamen ornatus illi ueteri ex eo accesit. Quòd autem ad tetrapilon attinet à Mammiano ædificatū, ne uestigium quidem illius reliquum uidimus.

Mammianus quando floruerit.

De morte Zenonis, & Anastasij electione. CAP. XXIX.

CVm autem Zeno absq; liberis, decimo septimo regni sui anno confecto, comitiali morbo extinctus esset: Longinus eius frater magnam adeptus potẽtiam, tametsi spem animo concepit, se Imperio potiturum, tamen ea quæ expectabat, minimè est consecutus. Nam Ariadna Anastasio, qui nondum ad senatorium ordinem ascenderat, sed solùm in scholam silentiariorum eorum, (sic enim dicitur) ascriptus erat, coronam imposuit Imperatoriam. Commemorat porrò Eustathius, annos ducentos septem à regno Diocletiani ad mortem Zenonis, & Anastasij designationem præterijsse: ab Imperio autem Augusti, qui solus regnauit, quingentos triginta duos annos & menses septem: à regno Alexandri Magni regis Macedonum, octingentos & triginta duos annos, & menses itidem septem: à Roma condita & regno Romuli, mille & quinquaginta duos annos, & menses præterea septem: à Troia capta, mille sex centos & octoginta sex annos, & menses septem.

Zeno quoto regni sui anno sit extinctus.

Vide Cusp. in uita Anastas.

Iste Anastasius patriam habuit Epidamnum, quæ iam Dyrrhachium nũcupatur: ac non Imperium solùm Zenonis, sed etiam eius uxorem sibi comparauit: & primum Longinum fratrem Zenonis officio fungentem magistri, quem uetustiores præfectum ordinum aulicorum uocabant, mittit in patriam: multisq; alijs postea Isauris idem postulantibus, ad suos reuertendi concessit potestatem.

De Anastasio Imperatore, qui cum nouare quicquam in Ecclesiæ statu noluerat, Ecclesiæ tum plagis innumeris afflictæ sunt, tum complures ob id episcopi eiecti. CAP. XXX.

B ISte Anastasius pacis studiosus, cùm in rep. tum maximè in Ecclesię administratione nihil omnino rerum nouarum moliri uoluit: imò uerò omnibus modis elaborauit, ut tum Ecclesiæ sanctissimæ ab omni tumultu & peturbatione uacarent, tum omnes qui ipsius parebant Imperio, summa tranquillitate fruerentur, omni contentione & discordia ex rebus tam Ecclesiasticis, quàm ciuilibus prorsus sublata. Quod autem ad concilium Chalcedonense attinet, illud id temporis neque palàm in ecclesijs sanctissimis prædicatum fuit, neq; ab omnibus reiectũ. Nam singuli ecclesiarum præsides pro suo arbitratu in ea re egerũt. Atque ut nonnulli decretis in eo concilio editis firmè & constanter adhæserunt, & ne syllabam de rebus in illo definitis remittere, imò uerò ne literæ mutationem admittere uoluerunt, quin etiam ab illis qui eiusdem decreta repudiabant, magna cum animi confidentia refugerunt, recusaruntq; penitùs cum illis communicare: sic alij non solùm illud concilium & eius decreta reiecerunt, uerumetiam tum illud, tum Leonis de fide decisionem damnarunt anathemate. Alij uerò epistolam Zenonis de concordia mordicùs tenuêre, idq; cum inter se utrum una, an duæ sint in Christo naturæ, grauiter dissiderent. Ac pars eorum ipsa literarum compositione decepti sunt, pars ad pacem se magis inclinarunt, usq; adeò uti omnes Ecclesiæ in separatas factiones diuiderentur, & earum pręsides inter ipsos minimè communicare uellent. Vnde plurimæ dissensiones tum in Oriente, tum in Occidente, tum in Libya ortæ sunt, dum episcopi Orientis neq; cum episcopis Occidentis, neq; cum episcopis Libyæ, neq; ipsi uicissim Orientalibus in gratiam reduci poterant: sed res ad maiorem absurditatem indies prolapsa est. Quippe antistites Orientis nec secum ipsi communicare uoluerunt, nec Europæ præterea, & Libyæ episcopi, nedum cum exteris. Quas res cum Anastasius Imperator animaduerteret, episcopos, sicubi eos nouis rebus studẽtes, aut quenquã præter cõsuetudinẽ illorũ locorũ, in quibus ætatẽ degebat, cõciliũ Chalcedonẽse prædicãtẽ, aut idẽ ipsum dãnantẽ anathemate cõperiret, exturbauit. Ac primũ Euphemium, ut

Anastasius pacis studiosus.

um, ut suprà scripsi, eiecit Constantinopoli: deinde Macedonium, cui successit A
Timotheus: Antiochia porrò Flauianum expulit.

Monachi Palæstinæ ad Alcisonem de Xenaia monacho, & alijs quibusdam epistola. CAP. XXXI.

De Macedonio & Flauiano quales literæ ad Alcisonem sint scriptæ.

Atqui sunt literæ de Macedonio & Flauiano à monachis Palęstinæ ad Alcisonem his ferè uerbis scriptæ: Cum Petrus exiuisset de uita, Alexādria, Ægyptus & Libya inter se denuò dissidere cœperunt, reliquæque partes uersus Orientem contra se ipsæ digladiari: quandoquidem Ecclesiæ uersus Occidentem non alia conditione cum illis communicare uolebant, nisi præter Nestoriū & Eutychem & Dioscorum, etiam Petrum cognomine Mongum, & Acacium anathemati addicerent. Itaque cum Ecclesiæ totius orbis terrarum hoc loco erant constitutæ, fautores Dioscori & Eutychis fuère ad minimum planè numerum redacti. Ac cum parum abesset, quin fuissent funditùs è terra sublati, adeò ut nō amplius inter homines uersarent̄, Xenaias quidam, à Deo reuera ξένος, id est, peregrinus, nescio quid apud animum proponens, aut quas inimicitias contra Flauianum susceptas ulcisci cupiens, simulata fidei specie, uti multi prædicant, hominum animos aduersus eum concitare, eique tanquam Nestoriano obtrectare cœpit. Ac cum Nestorio unà cum eius errore anathema indixisset, ex illo digressus, ad Dioscorum, & Theodorum, & Theodoritum, & Ibam, & Cyrum, & Eutherium, & Ioannem, & ad alios nescio quos, neque unde collectos, transit: quorum alij reuera Nestorij doctrinam tuebantur: alij, quoniam eiusdem doctrinæ in suspicionem uenerant, Nestorium anathemate damnabant, inque Ecclesiæ communione conquiescebant. Istos omnes, inquit, Xenaias Nestorij olentes hæresim, nisi anathemate damnaueris, tu ipse Nestorij errori fauere uideberis, etiamsi ei cū sua doctrina & opinione millies anathema edixeris. Idem porrò Xenaias per B literas cùm eos qui Dioscori errorem sequebantur, tum hęresis Eutychianæ patronos commouit persuasitque, ut ipsi contra Flauianum subsidio essent: non tamen concilium, sed personas duntaxat, de quibus antè dictum est, anathemate damnari postularent. Quibus cum Flauianus episcopus diu restitisset, alijque se cum Xenaia contra eum coniunxissent, & Eleusinus episcopus urbis cuiusdam Cappadociæ minoris, & Nicias episcopus Laodiceæ, quæ est in Syria, & ex alijs locis alij (quorum criminationes, quas æmulatione nimis abiecta adducti Flauiano inferebant, non nostrum est, sed aliorum certè commemorare) tandem Flauianus ratus, illos propter hos, quibus anathema denunciari cupiebant, placatos fore, cessit eorum contentioni. Ac cum scripto personas illas anathemate damnasset, scripsit ad Imperatorem. Etenim animum eius isti contra Flauianū, utpote opinionis Nestorij patrocinium suscipientem, commouerant. Neque his rebus cōtentus Xenaias, poscebat denuò à Flauiano, ut tum cōcilium ipsum, tum eos qui duas naturas in Domino esse dixerunt, carnis alteram, alteram diuinitatis, anathemati addiceret. Quem eius postulationi neutiquā obsequentem, rursus ut Nestorianum accusat. Postremò cùm de ijs rebus uehementer certatum esset, & patriarcha Flauiano formulam fidei edidisset, in qua ingenuè fatebatur, concilium quantum ad abdicationem Nestorij & Eutychis attinebat, approbandum esse, at quantum ad decisionem & doctrinam fidei, non item: rursus illum, ut subdolè ac latenter errori Nestorij patrocinantem, se adorturos minantur, nisi tum concilio ipsi, tum illis qui duas naturas in Domino esse dixerunt, alteram carnis, diuinitatis alteram, anathema denunciare uellet. Isauros præterea uerborum fuco & fallacijs in suam pertrahunt sententiam, formulamque fidei componunt, in qua concilium unà cum illis qui duas in Domino esse naturas dixerunt, anathemati addicunt: & ad extremum se separant à Flauiano & Macedonio, & ad alios

Conciliū Chalcedonense.

A ad alios qui formulæ illi subscribebant, aggregant. Interea etiam postulant ab episcopo Hierosolymitano, ut formulam fidei scriptis prodat: quam cum edidisset, per Dioscori sectatores mittit ad Imperatorem. Quam fidei formulam illi tãdem proferunt, in qua iam tum comprehensa fuit, eos anathemate damnatos, qui duas in Domino naturas esse asserebant. Attamen ipse episcopus Hierosolymitanus, eam ab illis deprauatam constanter affirmans, aliam in medium producit, in qua nullum tale continebatur anathema. Nec planè mirum. Etenim sanctorum patrum libros sæpe deprauarunt, multosq; Apollinarij libros Athanasio, Gregorio cognomento Thaumaturgo, id est, qui eximia edebat miracula, & Iulio, inscriptionibus commutatis, attribuerunt: quibus quidem libris plurimos in suum impium errorem induxerunt. Poposcerunt item formulam fidei à Macedonio scriptis mandatam: qui fidem trecentorum decem & octo Nicææ olim, & quinquaginta etiam Constantinopoli conuocatorum, solùm se noscere asseuerãter affirmauit, atq; Nestorio, Eutychi & ijs qui duos filios aut Christos esse statuunt, aut naturas diuidunt, indixit anathema: & tamen nec concilij Ephesini, quo abdicatus fuit Nestorius: nec Chalcedonensis, quod abdicauit Eutychem, ullam mentionem fecit. Qua de re monachi Constantinopolitani grauiter commoti, se à Macedonio episcopo separãt. Interim Xenaias & Dioscorus cùm multos episcopos sibi adiunctos haberent, adeò molesti fuère illis qui anathema nolebant denunciare his quibus ipsi anathema denunciari cupiebant, ut intolerabiles & non ferendi uiderentur: quorum nonnullos, cùm cedere nollent, per fallaciam exilio mulctandos curarunt. Ad hunc modum igitur Macedonius, Ioannes episcopus Palti, & Flauianus, solum uertere coacti sunt. Sed de monachorum literis hactenus.

Gregorius Thaumaturgus.

B *De Macedonij Constantinopolitani episcopi, & Flauiani Antiocheni eiectione.* CAP. XXXII.

SEd quæ occultè animum Anastasij angerent, longè diuersa fuère. Nam cum Ariadna haberet in animo Anastasiũ habitu induere purpureo, Euphemius episcopus usq; eò consentire noluit, quoad Anastasius chirographum iureiurãdo confirmatum ei dedisset, quod planè declararet, eum si sceptra susciperet Imperij, fidem synceram seruaturum, nihilq; rerum nouarum introducturum in sacrosanctam Dei Ecclesiam: quod chirographum Macedonio sacri thesauri custodi tradidit. Factum autem est illud propterea ab Euphemio, quòd Anastasius putabatur à nonnullis errore Manichæorum infectus esse. Vbi uerò Macedonius ad sacerdotij dignitatem ascendit, uoluit Anastasius chirographum suæ cõfessionis recipere: Quippe dedecori, inquit, est Imperio, si chirographum illud reseruetur. Cui postulationi cum Macedonius strenuè resisteret, seq; fidem minimè proditurum constanter asseueraret: Anastasius Imperator insidias contra eũ tendere cœpit, ad eum sanè finem, uti episcopatu exturbaret. Itaq; tandem accedunt adolescentes calumniatores, qui tũ se tum Macedoniũ flagitiosi cuiusdã facinoris falsò reos agunt. At uerò ubi Macedonius genitalibus carere deprehensus fuit, ad alias fallacias se cõuertunt: nec destiterunt, quoad consilijs Celeris aulicorum ordinũ præfecti ex occulto sede episcopali dimouissent. Istã Flauiani expulsionẽ aliæ quoq; res secutæ sunt. Nã ipsi ab hominibus ætate prouectissima, qui ea quæ acciderant Flauiano, firmè memoria tenebant, accepimus, quod à Xenaia (fuit hic quidem episcopus Hierapolis urbis Antiochiæ finitimæ, Grecoq; uocabulo Philoxenus appellatus) monachi Cynegicæ (sic enim uocantur) qui apud gentẽ, quæ Syrorũ primaria est, accolunt, persuasi, frequentes cum tumultu & summa cõfusione Antiochiã præcipites ferũtur, ui Flauianũ coacturi, ut tũ cõcilio Chalcedonẽsi, tũ decisioni Leonis anathema indicat. Quod cum Flauianus

Euphemius cur in Anastasij coronationem consentire noluerit.

ualde ægrè ferret, & monachi impetu instarent, populus ciuitatis, seditione con A flata, tam magnam cædem fecêre monachorum, ut multi eorū, atq; adeò ferè innumerabiles Orontem fluuium, corporibus fluctibus conditis, pro sepulchro haberent. Euenit porrò aliud hisce nihilo inferius. Monachi enim, qui Cœlosyriam, quæ iam Syria minor dicitur, accolebant, quiq; amore incredibili ac studio erga Flauianum propterea incēdebantur, quòd uitam monasticam in cœnobio in agro (huic quidem nomen est Tilmogium) posito, properat Antiochiam eo quidem concilio, uti Flauianum propugnaret, uti ex eo non exigua incommoda contingerent. Quamobrem Flauianus, siue prioribus de causis, siue de posterioribus factum, siue de utrisq; eiectus fuit, & ad Petras incolendas, quæ sunt in ultimis oris Palæstinæ sitæ, condemnatus.

Monachorum cædes.

De Seuero Antiocheno episcopo. CAP. XXXIII.

Seuerus quando ad episcopatū Antiochiæ delatus sit.

Flauiano igitur in exilium eiecto, Seuerus ad episcopatū Antiochiæ delatus fuit, anno quingentesimo sexagesimo primo pòst illud nomē ciuitati impositum mense Nouembri: iam uerò, hoc est, tempore quo ista à me scribuntur, anno sexcentesimo quadragesimo primo. Huic Seuero patria fuit Sozopolis, urbis Pisidiæ: qui antequam episcopatu potitus sit, Beryti in oratione forensi ac iudiciali se exercuit. Verùm simulac in sacro templo Leontij, diuini martyris, quē Tripolis Phœniciæ urbis maritima colit, fuit lauacro baptismi tinctus, se à legū studio ad uitam monasticam transtulit: quam quidem uitam traduxit in monasterio, quod medium locum inter urbem Gazam & oppidum Maiumam occupat. In quo loco Petrus Iberus, qui eiusdem Gazæ fuerat antistes, quiq; cum Timotheo Æluro fugerat, eisdem incedens gradibus, hominum sermone pòst multum prædicatus fuit. Porrò autem Seuerus, de quo instituitur oratio, cum Nephalio (qui antea eiusdem cum eo sectæ & opinionis fuisset, nimirum quòd una B in Christo natura sit, postea tamen concilio Chalcedonensi, & doctrinæ eorum qui duas naturas in Domino nostro IESV Christo inesse asserunt, consensit) in disputationem ueniens, à Nephalio & eius fautoribus unà cum alijs cōpluribus qui eadem fuêre opinione, è monasterio suo pulsus est. Inde igitur Constantinopolim rectà se contulit, pro se quoq; illis qui cum eo eiecti erant, legationem obiturus: sicq; Imperatori Anastasio, sicut traditum est ab eo, qui uitam Seueri scripsit, notus esse cœpit. Itaq; literas scripsit ad suos fautores de mutua inter se communione, in quibus nominatim concilium Chalcedonense anathemate damnauit. De qua re literæ monachorum scriptæ ad Alcisonem ista loquuntur: Literę ' Timothei, qui iam episcopus Cōstantinopolitanus est, de mutua communione ' hic in Palæstina receptæ sunt. At abdicatio Macedonij & Flauiani, quinetiam ' literæ Seueri de mutua communione reiectæ fuerunt. Porrò qui eas literas huc ' attulerunt, dedecore & contumelia meritò sanè affecti (populus namq; ciuitatis ' & monachi contra eos concitati erant) fuga salutem sibi quęsiuêre. Hoc quidem ' in loco res fuêre Palæstinæ. Qui autem ecclesię Antiochenæ paruerunt, partim ' fuerunt unà cum cæteris in errorem inducti, ex quorum numero fuit Martinus ' episcopus Beryti, partim ui & necessitate compulsi, literis Seueri de mutua com ' munione (quæ non concilio solùm, uerumetiam cæteris omnibus qui duas natu ' ras siue proprietates in Domino inesse, alteram carnis, diuinitatis alteram, assere ' bant, anathema indixerunt) consentiebant. Verùm quos necessitas ad consen ' tiendum compulerat, hi postea mutata sententia, se ad Ecclesiam reuocarunt. Ex ' quorum numero fuerunt episcopi qui Ecclesiæ parebant Apameæ. Erant uerò ' alij qui omnino cōsentire noluerūt: ex quibus erāt Iulianus episcopus Bostri, & ' Epiphanius Tyri episcopus, & alij nonnulli, ut fertur, episcopi. Isauri autem, qui ' iam resipuerant, ob priorem suum errorem se ipsi condemnarunt, Seueroq; & '

eius

A eius sectatoribus denunciarunt anathema. Alij episcopi & clerici qui sub Seuero erant, ecclesijs suis relictis fugerunt: inter quos est Iulianus episcopus Bostri, & Petrus Damasci episcopus, qui hic uitam degūt: Mamas itē, alter è duobus illis Dioscorianis, qui duas ab initio naturas asserebant: quorum arrogantem pertinaciam ab illis ipsis ad id quidem coactus, Seuerus condemnauit. & paulò infrà: Monasteria autem, tum quæ hic sunt, tum quæ Hierosolymis, Dei iuuante gratia, in rectâ fide consentiunt: aliæq; plurimæ ciuitates & episcopi eodē modo. Pro quibus omnibus, & pro nobis quoq; tu sanctisime domine & pater noster honoratißime precari digneris, ne intremus in tentationem.

De missa ad eum à Cosma & Seueriano abdicatione.

CAP. XXXIIII.

QVoniam autem istæ literæ memorant, episcopos qui ecclesiæ Apameę parebant, à Seuero desciuisse, deinceps ponamus in medio, quod à Patribus nobis traditum est, licet nulla historia hucusq; comprehensum. Cosmas, qui nostræ Epiphanię Orontem fluuium tangentis episcopatum gessit, & Seuerianus episcopus Arethusæ, urbis finitimæ, literis Seueri de mutua communione grauiter offensi, primùm se ab eius communione segregarūt: deinde libellum abdicationis ad eum iam tum episcopatum Antiochiæ administrantem mittunt, quem libellum tradunt Aureliano, præcipuo Epiphaniæ diacono: qui, quoniam Seuerum extimescebat, & tam illustris episcopatus amplitudinē reuerebatur, ut primùm uenit Antiochiam, induit se ueste muliebri, & ita ad Seuerum accedit: seq; ipse effœminatum & mollem ostendit, mulieremq; omnino esse simulat: atq; uelamine, quo caput obuoluebatur, ad pectus usq; demisso, lamentari, & exili uoce uelut ex imis præcordijs ducta obtestari cœpit, Seueroq; prodeunti, libellum B abdicationis dat: & clam omnibus, ex turba quæ sequebatur Seuerum, euadit, fugaq; sibi ante salutem parat, quàm Seuerus ea quæ libellus complectebatur, potuisset cognoscere. At Seuerus, quanquam libellum recipiebat, & quæ in eo scripta erant satis intelligebat: tamen in sua sede episcopali firmè perstitit ad mortem usq; Imperatoris Anastasij. Vbi autem Anastasius de his quæ Seuero acciderant, certior factus est (facinus namq; tam benignè et clementer ab Anastasio editum, hoc locó commemorandum est) mandatum dat Asiatico, præfecturam Libæesæ, quæ est in Phœnicia gerenti, ut Cosmam & Seuerianum suis sedibus expelleret, propterea quòd Seuero libellum abdicationis miserant: qui cum uenisset in Orientem, & multos Seueriani & Cosmæ doctrinis adhærescentes, & suas ipsorum ciuitates strenuè propugnantes reperiret, retulit ad Anastasiū hos sine sanguine non posse suis sedibus exturbari. Itaq; tantum in Anastasij animo insedit clementiæ & mansuetudinis, ut per literas Asiatico planè significaret, se uelle nullum facinus aggredi, quantumuis magnum & memorabile, si uel gutta sanguinis pro eo fundenda esset. Hic quidem Ecclesiarum totius orbis terræ status fuit, dum regnaret Anastasius: quem nonnulli, tanquam concilij Chalcedonensis aduersarium existimantes, ex sacris tabulis exemerunt: Hierosolymis autem anathema fuit illi denunciatum.

Cosmas & Seuerianus episcopi.

De tyrannorum Isaurorum euersione. CAP. XXXV.

NOn fuerit forsan ab eo quod sumus antè polliciti, alienum, si alias quoq; res Anastasij temporibus gestas huic Historię attexamus. Longinus Zenonis frater, cum in patriam, ut antè dixi, uenisset, bellum palàm contra Imperatorem parat: & multis copijs undiq; collectis (quibuscum episcopus duntaxat prouinciæ Apamiæ, quę est in Syria, coniunctus fuit) unà cum Isauris & ipse quoq; Isaurus ad bellum gerendum proficiscitur. Cui bello finis tādem imponebatur, partim quòd Isauri, qui unà cum Longino ad bellum iuerant, penitùs deleti, partim

Anastasij clementia.

quòd Longini et Theodori capita à Ioanne Scytha Cōstantinopolim missa fuē- A
re: quæ quidem capita Imperator palis alligata, in loco cui Sycæ nomen est, è re-
gione Cōstantinopolis in ulteriore maris littore sito suspendit: gratum sanè spe-
ctaculum propterea Constantinopolitanis, quòd ipsi à Zenone & Isauris graui-
bus antè affecti fuissent incommodis. Alter porrò Longinus, cognomento Seli-
nuntius, qui magnam partem tyrannidis pariter occupauerat, & Indus, unà à Io-
anne cognomine Cyrto, uiui capti ad Anastasium mittuntur. quæ res animos tū
Imperatoris, tum Constantinopolitanorum magnopere recreauit: quippe &
Longinus et Indus, catenis ferreis collis eorum circumiectis, instar triumphi per
plateas ciuitatis, & per circum ducebantur. Atq; ea de causa, quæ iam ante uecti
galia Isaurica dicebātur (erant quidem ista summa auri ad quinq; millia libra-
rum, quæ quotannis barbaris pensitari solet) in thesauros Imperatoris impor-
tata fuēre.

Selimanthæus à Cuspin. dicitur.

De Scenetis barbaris, quòd fœdera cum Romanis sanxerunt.

CAP. XXXVI.

BArbari porrò (quos σκηνίτας, id est, in castris & tabernaculis habitantes uo-
cant) arrogantia elati contra Imperium Romanum non sine suo damno ar-
ma ferunt: Mesopotamiam, utramq; Phœniciam & Palæstinam depopulantur:
qui quidem à ducibus cuiusq; prouinciæ grauiter & acerbè afflictati, in posterū
fœdere cum Romanis omnium suorum nomine pacto, conquieuerunt.

Sceneti barbari arma cōtra Imperium Romanum ferūt.

De Abidæ obsidione, & ædificatione Daras. CAP. XXXVII.

PErsæ præterea ruptis fœderibus & proprijs sedibus relictis, Cabade ipsorū
rege duce, primùm in Armeniā incursionē faciunt: atq; oppido, quod Theo
dosiopolis uocatur, capto, Amidam, urbem Mesopotamiæ satis munitam acce-
dunt, eamq; obsidione capiunt, quam Imperator Romanus non sine multis mo B
lestijs ac laboribus recuperauit. Quod si quisquam studio ducitur istas res ad un-
guem (ut aiunt) cognoscendi, & omnes peruestigandi accuratè, Eustathium le-
gat, à quo disertè admodum summoq; cum labore & exquisita elegantia narra-
tæ, literisq; proditę sunt: qui cum Historiam ad tempus, quod nos iam persequi
mur, deduxisset, & ad annum duodecimum regni Anastasij finem scribendi fe-
cisset, excesit è uita. Hoc bello confecto, Anastasius locum quendam Mesopo-
tamiæ, qui Daras dicitur, in extremis Imperij Romani finibus situm, & uelut ter
minum, quo altera resp. ab altera distinguitur, ex agro in ciuitatem mutauit: ac
primùm muro fortissimo circundedit, deinde uaria ædificia, eaq; eximia in illo
extruxit, ut ecclesias & alias sacras ædes: ut regales porticus, balnea publica & a-
lia id genus, quibus illustres urbes magnificè & egregiè adornari solent. Ferunt
autem nonnulli locum illum ideo Daras appellatum, quòd Darius ibidem ab
Alexandro rege Macedonum, Philippi filio, penitus deuictus fuit.

Persarū in Armeniam irruptio.

De Muro longo. CAP. XXXVIII.

IDem porrò Imperator opus planè amplissimum, & cum primis memorabile
ædificauit (quod longus Murus appellatur) in Thracia in loco commodo si-
tum: quod abest Constantinopoli ad summum ducētis & octoginta stadijs. Ma
re utrumq; complectitur ad quadringenta & uiginti stadia, instar freti cuiusdā:
& urbem fermè insulam pro peninsula efficit: transportatq; eos quibus libitum
est nauigare, à Ponto ad Propontidem, & mare Thracium cum summa securita
te: barbaros deniq;, qui ex Ponto Euxino, & Colchide, & Meotide palu-
de excursiones faciunt, quiq; ex locis ultra Caucasum, & qui
ex Europa erumpunt, arcet
repellitq;.

[illegible] murus.

De Chrysargyro, ut uocant, quod Anastasius diruebat. CAP. XXXIX.

A EST præterea res supra modum illustris, & planè diuina ab eodē Imperatore in tributo, quod Chrysargyrum dicitur, tollendo gesta. De qua quidem dicturis, uel lingua Thucydidis, uel alia pleniore disertioreq; opus esset. Ipse tamē dicam, non tam oratione, quàm ipsius rei dignitate fretus. Amplæ & eximiæ reipub. Romanorum tributum sceleratum, Deo inuisum, & ne ipsis quidem barbaris, nedum Christianissimo Romanorū Imperio dignū impositum fuit, quod ad tempora Anastasij, qua de causa non equidem habeo dicere, neglectum, ipse regificè & cum summa omnium commendatione sustulit. Impositum uerò fuit cùm alijs compluribus, qui quæstu uictum sibi quæritabant, tum meretricibus, quæ corporis pulchritudinem habebant uenalem, & effusè ac libidinosè stupris in abditis & occultis locis ciuitatis, id est, in ganeis se dedebant, tum prĕterea omnibus, quos scortari non pudebat: qui non naturā modò, uerùm etiā ipsam rempublicā dedecore & ignominia affecerūt, usq; adeò uti quæstus inde perceptus, non aliter atq; lex quædam, eos qui tam turpis flagitij cupiditate flagrarēt, uelut uoce emissa, ad id quidem impelleret: & qui in locis singulis impium illud & nefarium tributum, quod ex eiusmodi sceleribus cogi solet, colligebāt, idem ipsum singulis quadriennijs ad summum & primarium magistratum deferebant, adeò ut non minima tributorum regni pars censeretur, & in priuatis scrinijs (sic enim nuncupant) reponeretur: & qui rerum eiusmodi censores extiterunt, illud munus non obscurorum & ignobilium esse, ut reliqua officia, quæ in republica geruntur, existimabāt: quod cum Anastasius intellexisset, detulissetq; ad senatum, & scelus esse ac facinus inauditum ostendisset, decreuit statuitq; ut omnino tolleretur: quinetiam schedas, quæ rationem exactionum complectebātur, igni cremādas tradidit. Porrò autem cùm in animo haberet Deo uelut sacrificium in ea nequitia delenda offerre, quò ne cuiquam post eum integrum esset ueteres illas turpitudines denuò reuocare, simulat se in mœrore esse, & temeritatis se ipseatque extremæ dementiæ insimulat: nimium, inquiens, se inani gloriæ tribuisse, & eo pacto reipub. neglexisse utilitatem, propterea quòd tam amplum tributum tamq; antiquitùs inceptum, & tam longo temporis spacio continuatum confirmatumq;, tam imprudenter & inconsultò abrogauerat: neq; prospexerat pericula inde impendentia, uel sumptus ex eo in militiam suppeditatos, quibus resp. tanquam mœnibus defendi solet, uel eos qui ad cultum Dei ab eodem conferuntur. Postremò, consilio quòd intēdebat, intra animi sui cogitationem occultato, denunciat se uelle tributum illud in integrum restituere: atq; eam ob causam eos qui tributo colligendo præfuissent, accersit ad se, docetq; facti se pœnituisse, nec habere quid agat, aut quo modò culpam suam præstet, præsertim cum schedæ quĕ rationem ac summam exactionis demonstrare poterant, essent igne penitùs absumptæ. Atq; cum illi non simulatione ulla, sed uerè & ex animo factum ideo deplorarent, quòd inde iniusta iniquaq; merces ipsis suppetere consueuerat: & similiter cum Athanasio tributū nō posse restitui affirmarent, hortari atq; adeò orare cœpit, ut omnibus modis peruestigare pergerēt, si fortè possent ex omnibus tabulis, quæ in singulis locis reseruatæ essent, elicere totius tributi exigendi rationē. Itaq; singulis summam pecuniæ, quā in tabulis colligendis consumerēt, misit: imperauitq; ut quæq; scheda, quæ ad huius rei declarationem faceret, quocūq; in loco inueniretur, ad ipsum apportaretur: quò accurata cōsideratione, & ualde exquisita hæc res denuò sarciri, & in integrum restitui posset. Postea uerò quam aliquo temporis spacio interiecto reuertissent hi, quibus datū fuisset negocium, Anastasius gestire lætitia & gaudio exultare uisus est. Nam lætabatur ad-

Chrysargyrū ab Anastasio sublatum.

B (margin letter beside "leretur")

modum, quod ea de quibus tantum laborauerat, reuera iam esset cõsecutus. Rogat, qua ratione tabulas reperissent, & apud quos, & si quid apud quẽquã quod ad tale institutum faceret, etiamnum reliquum esset. Cum autem illi multos se labores in illis in unum cogendis collocasse asseuerarent, iurarentq; per ipsum Imperatorem nullam iam schedam in tota reip. Romana remanere, quæ tributi rationem posset ostendere: rursus magnum rogum incendi, schedasq; apportatas in eo comburi, & cineres aqua oppleri obruiq; iubet: eo quidẽ animo & cõsilio, ut tributi illius ratio ita penitus deleretur, uti nec fauilla nec cinis, nec ullum deniq; literæ ex schedis iam combustis uestigiũ appareret. Verum ne dum Anastasij factum in hoc tributo tollendo tãta laude efferimus, ignorare uideamur, quæ de eo ueteres suis indulgentes affectibus tradiderint, deinceps ea ponemus in medio, & ex rebus ab illis ipsis commemoratis perspicue falsa ostendemus. A

De ijs quæ Zosimus scripsit de Chrysargyro & Constantino Imperatore.

CAPVT XL.

ZOsimus unus eorũ qui nefariç & execrabili gentiliũ religioni dediti sunt, iracundia propterea contra Constantinum inflammatus, quod primus ex Imperatoribus, detestabili gentilium superstitione relicta, religionẽ Christianã amplexatus est: narrat, tributum, quod Chrysargyrum dicitur, ab eo primum excogitatum, sancitumq; ut ad quartum quemq; annum illud idem pensitaretur. Alijs item infinitis maledictis pium & magnificũ Constantinũ lacerat. Nam ait eũ cum alia nonnulla mala contra homines cuiusq; fortunæ & conditionis inuenisse, tum Crispũ filiũ miserandum in modũ occidisse, tum Faustã coniugem in balneum extra modũ exardescens conclusam, e medio sustulisse. Et cum de tam nefandis cædibus a suis sacerdotibus expiari laboraret, minimeq; quod uolebat consequeretur (illos enim plane respondisse, eas nõ posse expiari) forte in Ægyptium qui ex Iberia uenerat, incidisse, & persuasum ab eo fidem Christiani hominis, uim habere peccati cuiusq; tollendi, ea ex animo amplexatũ, quæ Ægyptius ipsi tradiderat. Deinde patrio de religione instituto relicto, impietatem, ut iste prædicat, sectari aggressum esse. Quod autem ista omnino falsa sint, mox ostendam: interim ista de Chrysargyro dicta sint. B

Intelligit sacerdotibus simulachrorum.

Inuectiua in Zosimum propter nephariam eius in Constantinum & Christianos maledicentiam. CAP. XLI.

TV dæmon scelerate & crudelis ais Constantinum, cum urbem Romæ parẽ extruere constitueret, primum in agro Troadis & Ilij amplam & illustrẽ ciuitatem condere aggreditur: atq; fundamentis iactis muroq; in sublime erecto, ubi Byzãtium locum ad eam rem commodiorem reperit, sic sepsit mœnibus, sic urbem antiquam amplificauit, sic splendore illustrauit ædificiorũ, ut Roma, quç pedetentim multorum annorũ spacio creuerat, nõ multo uideretur inferior. Dicis præterea, eum populo Byzantij frumenti cõgiarium tribuisse: & magnã uim auri his qui Byzantium commigrabant, ad ædes sibi extruẽdas largitum. Addis quoq; (tuis enim uerbis utar) summã rerum ad Constantium, Constantino iam patre mortuo, mortuis etiam fratribus, redijsse: & Constantium, cum Magnentius et Bretannio tyrannidem occuparent, Bretannioni pacẽ suadere aggressum: atq; ambobus exercitibus in unum coactis orationẽ habuisse, milites redegisse in memoriam patris sui in eos liberalitatis & magnificentiç, quo duce multas hostiũ copias profligassent, & a quo amplissimis muneribus donati fuisset. Vt primum uero milites ista audiuerant, Bretannionem ueste regali nudarunt, dignitatis gradu spoliatum ad Constantium uelut priuatum deducunt: qui certe a Constantio (quem una cum patre tantis conuicijs consectatis) nihil pertulit incommodi. Quemadmodũ fieri posset, ut qui tam liberalis tamq; magnificus fuisset,

Zozimi inuectiua.

idem

A idem ipse adeò sordidus & parcus existeret, uti tale & tam nefandum tributum suis imponeret, equidem penitùs ignoro. Quòd autem neq; Faustam neq; Crispum interemerit, neq; ab ullo Ægyptio propterea mysterijs nostræ religionis initiatus sit, audi quæso, quid Eusebius cognomine Pamphilus de his rebus scribat, qui eodem tempore cum Constantino & Crispo uixit, & cum illis multùm uersatus est. Tu uerò ea quæ ne audiuisti quidem, nedum quæ uera sunt scribis: qui quidem longo tempore pòst, Arcadio uidelicet & Honorio regnātibus, scripsisti, uel post illorum ætatem. Eusebius autem in octauo libro historiæ Ecclesiasticæ scribit hæc hisce ferè uerbis:

Eusebium cum Constantio & Crispo eodem tēpore uixisse.

» Non longo temporis interuallo interiecto, Imperator Cōstantius, qui & uniuersam uitam placidissimè instituerat, & erga subiectos suos beneuolentissimè animatus erat, & erga Dei uerbum amicissimè affectus, filium suum ingenuum Constantinum, Imperatorem & augustum pro se relinquens, communi lege naturæ finem uiuendi fecit. Et paulo infrà: Huius filius Constantinus statim ut Imperij gubernacula susceperat, Imperator summus & Augustus cùm ab exercitibus, tum multo antè ab ipso summo omnium imperatore Deo declaratus, se paternæ pietatis erga nostræ religionis disciplinam æmulum & imitatorem præstitit. Quinetiam sub finem totius historiæ his uerbis utitur: Constantinus, Max. Victor, omni pietatis genere ornatus, unà cū filio Crispo Imperatore Deo charissimo, & patris rebus in omnibus similis, Orientem in suam redegit potestatē.

Lib. 8. cap. 26.

Lib. 10. cap. ul.

Non tantum profectò laudis Eusebius, cui post Constātinum uita suppetebat, Crispo tribuisset, si à patre fuisset interfectus. Theodoritus porrò scribit, Constantinum in ipso extremo ætatis tempore Nicomediæ baptismi lauatro tinctū: illudq; ad id temporis propterea distulisse, quòd magnoperè cupiebat in Iordane fluuio esse baptizatus. B At tu, ô nefarie & scelestissime Zosime, ais, ex eo tēpore, quo religio Christiana cœpta est diuulgari, statū Imperij Romani dilapsum esse, & penitùs labefactū: quod quidē factū est abs te, uel quòd ueterū scripta minimè euolueris, uel quòd erga ueritatē malè animo affectus sis. Nā contrariū planè ostendit, nimirū statū Imperij Romani unà cū fide nostra creuisse. Considera igitur quæso, quomodo circiter Christi Dei nostri incarnationē cōplures ex Macedonibus à Romanis subacti fuerint: Albania itē, Iberia, Colchi et Arabes Romanorū ditioni subiugati: Galli præterea, Germani & Britāni post centesimā uigesimā tertiā Olympiadē à Caio Cæsare magnis & grauibus prælijs deuicti, & quingentæ ciuitates, quas incolebāt, Imperio Romano, uti ab Historicis proditū est, adiunctæ. Hic Caius primus post Cōsules solus Imperio potitus est, uiamq; ad monarchiæ decus muniuit, & pro statu reipublicæ populari & multitudinis arbitrio gubernata, illud Imperij genus introduxit. Quod quidem diuinitùs factū est, propterea quòd Christi monarchia breui esset secutura. Iudæa quoq; tota & regiones ei finitimæ Imperio Romano adiectæ, adeò ut tū primus census, in quo Christus unà cēseret, factus sit: adeò ut ipsa Bethleē prophetiæ de se olim edictæ expletionē pspicuè ante omniū oculos statueret. Sic. n. de ea à Michæa propheta dictū est: Et tu Bethleē terra Iuda, nequaquā minima es in principib. Iuda: ex te enim exibit dux, qui reget populū meū Israel. Post natū Christū Deū nostrū Ægyptus Romano Imperio addita fuit, Augusto Cæsare (cuius tēporibus Christus natus fuit) regnāte, q Antoniū & Cleopatrā omnino profligauit: hiq; post sibi ipsi necem cōsciuêre. Quibus extinctis, Cornelius Gallus ab Augusto Cæsare præses Aegypti cōstitutus est, & post Ptolomæorū occasum, uti tradūt Historici, Ægypto præficit. Quæ aūt regiones Persis à Ventidio & Curbulone duce Neronis, à Seuero etiā, Traiano, Caro, Cassio & Odænatho ex Palmyra, ab Apollonio & alijs deniq; ereptæ, quoties præterea Seleucia & Ctesiphon captæ,

Constātinus in extremo ætatis tempore baptisatus.

Iuliū intelligit.

Mich. 5.

quoties Nisibis nunc ad Romanos, nunc ad Persas translata, & quo pacto Armenia, aliæque gentes finitimæ Romanorum Imperio accesserint, tu non aliter atque alij literis prodidisti. At me propemodum præterijssent illa, quæ scribis à Constantino (qui certè nostræ religionis subsidio adiutus, valde strenuè & viriliter Imperio Romano præfuit) confecta esse: quinetiam quę acciderint Iuliano, tuis impijs mysterijs initiato, & quæ tum uulnera reipublicæ reliquerit. Vtrum autem quicquam eorum quæ Prophetę cecinerunt uel de mundi fine, uel utrum principium habuerit, uel exitum sit habiturus, altioris mysterij est, quàm ut in tuam intelligentiam cadat. Itaque expendamus, si placet, quemadmodum Imperatores, qui gentilium superstitionem propugnabant, & qua ratione etiã qui Christianæ religionis studio ducebantur, imperandi finem fecerint. An'non C. Iulius Cæsar, qui primus Imperio solus potiebatur, per dolum occisus, cessit è uita? An'non deinde quidam milites Caium, nepotem Tiberij, gladijs trucidarunt? An'non Nero à quodam necessario & familiari interemptus fuit? An'nõ Galba eundem exitum habuit, Otho & Vitellius, qui tres sedecim duntaxat menses regnarunt? Quid Titum Imperatorem commemorem, quem Domitianus, quamuis esset frater illius, ueneno sustulit? Rursus, an'non Domitianus miserè à Stephano necatus, ex hac luce migrauit? Quid ais de Cõmodo, an'nõ Narcissus illi uitam ademit? Quid Pertinax, quid Iulianus, an'non eodem mortis genere occubuerunt? Quid Antonius filius Seueri, an'non Getæ fratri manus uiolentas attulit, ipsique nõ dissimilis mors à Martiali illata fuit? Quid dicã de Macrino, an'non circiter Byzantiũ instar captiui à suis militibus crudeliter cæsus? Quid Aurelius Antoninus ex Emessa, an'non unà cũ matre interẽptus? Quid post illum Alexãder, an'non unà cũ matre eandẽ peregit fabulã? Quid loquar de Maximino, qui à suo ipsius exercitu mactatus fuit? Aut de Gordiano, qui Philippi insidijs & dolo, à suis itidem militibus confectus, extremũ suũ diem obijt? Dicito tu, quæso, Zosime, quid Philippo, & post illũ Decio obtigerit: an'nõ ab hostibus perẽpti? Adde his Gallum, & Volusianũ, an'non à suis ipsorũ copijs è uita extrusi? Quid Æmilianus, an'non in eandẽ cladem incidit? Quid Valerianus, an'non in bello captus à Persis, & ab eisdẽ in triumpho circunductus? Quid? an'non Galieno per dolũ occiso, et Carino obtruncato, rerũ summa ad Diocletianũ redijt: quos Diocletianus, ne simul cũ ipso regnarent, è medio sustulit. Post quos Herculius Maximianus, & Maxentius huius filius, & Licinius etiã cum summa turpitudine & ignominia perierunt. At uerò ex eo tempore, quo illustrissimus Cõstantinus imperare cœpit, & urbẽ extructã, suoque ipsius nuncupatã nomine, Deo dedicauit, circunspice iuxtà mecum, quęso, num quispiã in ea urbe Imperator, Iuliano eiusdem tecũ religionis ritibus initiato, tuoque Imperatore excepto, uel à suis uel ab aduersarijs interijt, uel omnino tyrãnus quisquam Imperatorẽ debellauit, præter Basiliscũ solum: qui quanquam Zenonẽ expulit Imperio, ab eodẽ tamen profligatus, uitam edidit? Quod autem ad Valentem attinet, qui Christianos tot affecit incommodis, facilè tibi dicenti assentior: de alio enim nulla abs te facta est mentio. Ista quidem nemo putet ab historia Ecclesiastica aliena esse, sed cùm ad legendum perutilia, tum instituto propterea consentanea, quòd gentiles historici propter maleuolentiam rerum gestarum ueritatem deprauare contenderint. Verùm iam ad reliquas res ab Anastasio gestas pergamus.

Vid. ult. cap. Suetonij de uita Tiberij.

Vide Cus. in uita Car.

De Chrysotelia, hoc est auri tributo. CAP. XLII.

QVemadmodũ ea quæ supra cõmemorauimus, ab Anastasio egregiè, & ut Imperatoris postulat maiestas, facta sunt: sic alia ab eo gesta, quæ istorũ dignitatẽ nõ parum uidentur obscurare. Nam & tributũ, quod Chrysoteliam, id est, aureũ tributũ uocant, excogitauit, & stipendia militaria unà cũ exactionibus non

Chrysotelia ab Anastasio excogitata.

A non sine grauissimo reip. detrimento diuendidit. Sustulit autem consuetam uectigalium exactionem è curijs, & eos qui uindices appellantur, in singulis ciuitatibus constituit, impulsione, uti ferunt, Marini Syri, qui summum magistratum, quem præfectum aulæ nuncupant, administrauit. Vnde factum est, ut magna pars uectigalium perierit, & ciuitatum decus labefactum conciderit. Nam ante illud tempus patriciorum nomina in albo cuiusq; ciuitatis inscribebātur: quippe unaquæq; ciuitas eos qui in curias erant relati, pro senatu quodam habuit numerauitq;.

De Vitaliani tyrannide. CAP. XLIII.

Contra Anastasium porrò Vitalianus, genere Thrax, tyrannidem occupare studuit. Hic Thracia & Media ad Odyssum & Anchialum usque uastata Constantinopolim cum multitudine ex gentibus, quæ incertis sedibus uagari, & habitare sub dio consueuerāt, collecta proficisci maturat: cui obuiam iturum Hypatium misit Imperator. At posteaquam Hypatius proditus à suis uiuus captus fuit, ingentiq; pecuniæ summa redemptus, Cyrillus belli expeditionem capessit: ac primùm prælio ancipiti pugnatur, deinde nō pauci uertuntur in fugā: deinceps cum Cyrillus tum hostes persequendo, tum suos reducendo, superiores partes haberet, Vitalianus in Cyrillum conuersus, eum militibus præ maleuolentia cedentibus, in Odysso capit. Postremò ad Sycas usq; excursus facit, omnia ferro & igni uastat: nihil aliud cogitatione complectens, quàm Constantinopolim excidere, & potiri Imperio. Castris igit̄ in Sycis locatis, Marinus Syrus, de quo antè mentionem fecimus, cum classe ab Imperatore mittitur, contra eum depugnaturus. Itaq; exercitus uterq; propius inter se accedit, atq; puppes nauium alterius Sycas, alterius Constantinopolim uersus spectabant. Ac primùm se B aliquantisper à pugna continent: deinde fit nauibus excursio, & tanquam prolusione quadam & umbratili pugna dimicatur: postea graui nauali prælio circiter Bytharia commisso, Vitalianus puppibus nauium conuersis, & multis copijs amissis, animo attonito fractoq; se fugæ mandat. Fugiūt quoq; eius milites, quantum possunt, adeò ut postridie eius diei ne unus quidem ex hostium numero uel in traiectu uel circiter ipsam urbem reperiretur. Vitalianū autem in Anchialo aliquandiu commoratum, acquieuisse ferūt. Porrò aliud genus barbarorum, qui itidem sub dio habitare solebant, transmisso mari, in Pylas urbem Cappadociæ irruptionem facit. Iisdem temporibus Rhodus ingenti terræmotu iam tertio intempesta nocte miserè concussa, & propè labefactata fuit.

Vitaliani tyrānis.

Vitalianus fugæ se mandat.

Quòd cum hymno trisagio particulam hanc, QVI PROPTER NOS CRVCIFIXVS EST, *Anastasius adiungere uoluisset, turba ac seditione in populi excitabantur: quam rem extimescens cum summissionem simularet, ilicò plebis furor compressus est, & de Anastasij ex hac luce migratione.*

CAP. XLIIII.

PEr idem tempus Cōstātinopoli grauissima seditio propterea à populo ciebatur, quòd Imperator ad hymnum trisagium, illud, QVI CRVCIFIXVS EST PROPTER NOS, addere uoluit: perinde ac si ea particula adiecta religio Christiana tolleretur. Cuius seditionis ducem & principem fuisse Macedonium & clerum ei subiectum, Seuerus ad Soterichum scribens, memorat: qui quidem Seuerus nondum ad sacerdotij gradum ascenderat, sed uitam in aula Imperatoria degebat, neq; unà cum alijs suo, ut ante à me dictum est, monasterio eiectus erat. Macedonium uerò non solùm ob crimina illi falsò intentata, quæ supra posuimus, uerumetiam ob ista iam ei obiecta expulsum arbitror. Et cum populus hac de causa effrenatè ferretur, non solùm nobiles in grauissima deuenêre

Constantinopolitanæ seditionis causa.

nêre diſcrimina, uerumetiam multa præclara ædificia incenſa fuêre: quinetiam monachum quendam, hominem agreſtem & ſimplicem, populus cum in ædibus Marini Syri offendiſſet, primùm obtruncat, inquiens, eius hortationibus particulam illam quam dixi, ad ſanctum hymnum adiectam: deinde alligat ad contum, & in ſublimi ſuſpendit: tum clamore ſublato, inſidiatorem Trinitatis cum irriſione uocat. Ac ſic creuit ſeditionis flamma uaſtantis omnia, & omnes uires perfringentis, uti Imperator neceſsitate ad commiſerationem compulſus, corona depoſita ad circum ueniret, mitteretq́ præcones ad populũ proclamaturos, ipſum ad ſe Imperio abdicandum paratiſſimum: ac fieri non poſſe, ut omnes in eo dignitatis gradu locarentur, cum minimè multos ad ſe admittat: ſed unum omnino, qui quidem poſt ſe eſſet Imperium gubernaturus. Quę cum populus uidiſſet, ſubitò uelut nutu quodam diuino captus, mutauit ſententiã: rogat Anaſtaſium, ut coronam ſibi imponat: polliceturq́ ſe ea lege acquieturũ. A

Anaſtaſij obitus. Anaſtaſius autem poſthæc ad breuiſsimũ temporis ſpacium uitam protrahens, cum uiginti ſeptem annos, menſes tres & dies totidem Romanum rexiſſet Imperium, ex hac luce migrauit.

FINIS TERTII LIBRI.

EVAGRII SCHOLASTICI, ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER Quartus.

De Imperatore Iuſtino primo. CAP. I.

Iuſtinus quando purpura Imperatoria ueſtitus. POſtquam Anaſtaſius ex corporis ergaſtulo ad præclarius domicilium, uti dixi, demigrauit, Iuſtinus genere Thrax, nono die menſis Pauemi, qui à Latinis Iulius nominatur, anno autem quingenteſimo ſexageſimo ſexto ex eo tẽpore, quo urbs Antiochia primùm illud nomen accepit, purpura ueſtitur Imperatoria: & à militibus prætorianis, quibus antè, cum eſſet præfectus ordinum aulicorum, præfuerat, Imperator declaratur. Qui quidem ad iſtam Imperatoris dignitatem præter omnem ſpem propterea aſcendit, quòd multi & præſtantes uiri cum Anaſtaſio cognatione coniuncti, adhuc ſuperfuerunt: qui cùm omnibus rebus, quas proſper & beatus uitæ ſtatus poſtulat, abundare uidebant, tum eam conſecuti potentiam, quæ homines in tam amplo honoris gradu locare poſsit. B

De Amantio eunucho & Theocrito, utq́ Iuſtinus illos trucidauerit. CAP. II.

Amantius Imperatoris cubicularius. PEr idem tempus Amantius, uir potens in primis, cubiculo Imperatoris pręfuit: qui, quoniam non licebat eunucho Imperio Romano potiri, cupiebat Theocrito, homini ſecum fide & beneuolentia coniuncto, coronam donari Imperatoriam. Itaq; Iuſtino accerſito, magnam pecuniæ uim ei dat: quam iubet illis diſtribui, qui poſſent purpuram Imperatoriam Theocrito impertiri, & ad id præſtandum maximè uiderentur idonei. Iuſtinus autem ſiue quòd populum largitione ſuum planè reddidit, ſiue quòd excubitorum beneuolentiam pecuniam ſibi conciliauit (utrumque enim memoratur) Imperio ipſe potitus eſt. Ac ſtatim poſt Amantium & Theocritum cum alijs nonnullis è medio ſuſtulit.

Quòd

Quòd dolo Vitalianum Iustinus interemit. CAP. III.

A VItalianum uerò uitam in Thracia degentem, qui Anastasium Imperio exturbare moliebatur, Iustinus Constantinopolim accersit. Nam & potentiam eius extimuit, & ancipitem fortunam, quę in bellis cerni solet, & nominis eius celebritatem, quæ in omnium ore fuit, & Imperij, qua flagrabat, cupiditatem. Ac cum coniectura prospiceret, idque sanè uerissimè, se non alia ratione eum posse uincere, nisi amicitiam erga eum simularet: uultu mirè ad fraudem composito, quæ facilè deprehendi non posset, unum ex ducum numero, qui Præsentes uocantur, eum designat. Et quò magis persuaderetur Vitaliano, & facilior aditus ad fraudem pateret, ad consulatus quoq; honorem effert. Qui Consul factus, cū in palatio uersaretur, in porta quadam post aulam posita, per dolum cæsus occubuit: hasq; pœnas pro sceleribus, quæ tam inconsideratè contra Imperium Romanum consciuerat, persoluit. At uerò ista gesta fuêre postea. *Vid. Cus. in uit. Iustini.*

Quomodo etiam exacto Seuero Paulum pro illo induxerit, paulo uerò pòst Euphrasius Antiochenæ sedi præficitur. CAP. IIII.

SEuerus qui antistes Antiochiæ, uti suprà commemoratū est, ordinatus fuit, quoniam concilio Chalcedonensi in dies singulos anathema indicere non destitit, & maximè in literis, quæ ἐνθρονισμοὶ, id est, quæ de episcopis in sede episcopali collocandis scriptę sunt, & in alijs quas ad istarum defensionem composuit: quasq;, licet ad omnes miserit patriarchas, solus tamen Ioannes Alexandriæ antistes, Ioannis alterius successor, Dioscorus & Timotheus, receperunt (quæ literæ etiam ad nostram ætatem reseruatæ sunt) & quoniam etiam hinc in Ecclesia multæ contentiones ortæ sunt, & populus in uarias factiones diuisus: Seuerus, B inquam, idcirco mandato Iustini, primo regni sui anno, prehensus, pœnas dat, lingua, ut nonnulli prædicant, abscissa: quod negocium datum fuit Irenæo, qui magistratum quendam Antiochiæ in Oriente id temporis administrauit. Confirmat quoq; Seuerus ipse, supplicij ei irrogandi negocium Irenęo commissum, in literis quas scribit ad Antiochenos, modumq; fugæ suæ exponit: in quibus quoq; Irenæum grauissimis uexat conuicijs, eumque diligentissimè obseruasse ait, ne Antiochia euolaret. Sunt qui dicunt Vitalianum (ad id enim temporis uidebatur maximè & authoritate & gratia apud Iustinum ualere) linguam Seueri ideo postulasse, quòd Seuerus in suis cōcionibus probra & contumelias in eum fecerat. Ex sua uerò episcopali sede fugit Gorpiæo mense, quem Latini Septembrem uocant, anno quingentesimo sexagesimo septimo post nomen urbi Antiochię impositum. In cuius sedem successit Paulus, cui dabatur mandatum, uti concilium Chalcedonense palàm prædicaret. Qui sua sponte decedens Antiochia, certo iam uitæ cursu confecto, commune uniuersæ carnis iter ingreditur. Cuius episcopatus sedem Euphrasius Hierosolymis Antiochiam profectus, capessit. *Literæ ἐνθρονιστικαί.*

De incendijs & terræmotibus apud Antiochiam, quo tempore Euphrasius ruinarum congestu obrutus interijt. CAP. V.

EIsdem temporibus, regnāte Iustino, grauia crebraq; incendia Antiochię cōtigerunt, uelut pręnūcia terręmotuū maximè horribiliū in ea ciuitate statim insecuturorū, & aliarum etiam calamitatū præmia. Nā breui tēpore pòst, anno septimo regni eiusdē Iustini, mēse decimo, Artemisio uidelicet, id est Maio, quarto Calend. Iunij, die Veneris, in ipsa meridie, cōquassatio & terręmotus urbē occupāt, parūq; aberat, quin totā penitus euertissent: quæ duo sequebatur incēdiū quasi calamitatē cum illis partiturū. Nā quas res illa nō attigissent, incēdiū eas depascēs, prorsus absumpsit, & in cineres redegit. Quæ aūt ciuitatis partes hac clade- *Antiochiæ incendia.*

dela-

de labefactatæ fuerint, & quot mortales incendio & terræmotu, sicut uerisimile A fuit, uastati, quàm præterea graues casus, quamq; miri, qui certè nulla dicendi facultate exprimi possunt, id temporis obtigerint tam luctuoso orationis genere à Ioanne rhetore explicantur, ut cuiusq; animum magnopere cõmouere posint: qui quidem illis commemoratis finẽ Historiæ suæ imposuit. Postremò omnium Euphrasius (cuius mors aliam nouam calamitatem attulit ciuitati) eisdem cladibus oppressus, interijt, ne quisquam reliquus fieret, qui urbi res prouideret necessarias.

περιπαθῶς.

De Euphraimio Euphrasij successore. CAP. VI.

VErùm salutaris Dei erga humanum genus prouidentia, quę ante plagam inflictam remedia parare, & gladium iræ suę clementia demulcere, & cum res in desperationem uenerint, suæ misericordiæ quasi fores aperire solet, Ephraimium Orientis prefecturam gerentem, ad curam de urbe illa suscipiendam, quò nulla res ei deesset necessaria, exsuscitauit. Quem Antiocheni propterea uehementer amplexati, episcopum suum deligunt. Itaq; sedes Apostolica, uelut merces & præmium tantæ erga ciuitatem prouidentiæ ei donata fuit. Ciuitas illa rursus biennio & sex menses pòst, terræmotibus concussa est. Quo quidem tempore tum Theopolis pro Antiochia nuncupata fuit, tum alijs rebus Imperatoris prouidentia locupletata.

Ephraimius episcopus.

De Zosima & Ioanne, qui miraculis claruerunt. CAP. VII.

CÆterùm quoniam calamitatum, quæ suprà positæ sunt, mentionem fecimus, deinceps alias quasdã res planè memorabiles, quas illi q easdẽ uidebãt, nobis narrarunt, huic operi adnectamus. Zosima quidem, genere Phœnix, ex Sinda pago Phœniciæ maritimæ ortus (qui pagus non abest Tyro uiginti stadia) qui monasticum uitæ genus excolens, ita se tum abstinentia à cibis, tum eisdem capiendis, tum alijs uirtutibus, quæ in eius uita elucebant, Dei gratiam sibi B conciliauit, ut non modò res futuras præuideret, uerùm etiam ab omni perturbatione liber & uacuus existeret, cum fortè fortuna cum nobili quodam uiro patricio, & prudentia eximio, nomine Arcesilao, qui & præclaris honoris insignibus & cæteris uitæ ornamentis egregiè decoratus fuit, Cæsareæ urbis primariæ Palæstinæ uersaretur, ipso temporis articulo, quo Antiochia cecidit, subitò ingemiscere, grauiter lamentari, & suspiria ex intimo pectore ducere cœpit, tantamque uim profudit lachrymarum, ut terram madefaceret: deinde thuribulum postulat, & toto choro, in quo simul constiterunt, thuris incensi nidore perfuso, se prosternit humi, precibus & orationibus Deum placaturus. Tum Arcesilao sciscitanti, quid esset, quod eum tantopere conturbaret? liquidò respõdit, fragorem ruētis Antiochiæ iam tum eius auribus circumsonuisse, adeò ut Arcesilaus, & alij qui fortè aderant, præ admiratione obstupescentes, ipsam horam qua res gerebatur, literis mandarēt, reperirētq; postea ita se habuisse, uti Zosimas declarauerat. Sunt & alia complura ab eo edita miracula, quarum maximam partem silentio præteriens (quippe uix aut ne uix quidem numerari possunt) quædã hoc loco percensebo. Eodem tempore, quo Zosimas in magna nominis celebritate, & pari cum Zosima uirtutũ excellentia præditus uixit Ioãnes, in Chuzica laura, (qui locus positus est in extrema ualle ad Aquilonarem partem uiæ regiæ, quæ Hierosolymis rectà ducit ad urbem Iericho) uitamq; monasticam eamq; à rebus terrenis quasi penitùs secretam & liberam degit, & urbis Cæsareæ, quam diximus, episcopatum procurauit. Hic Ioannes Chuzubites, postquam uxori Arcesilai, de quo suprà locutus sum, alterum oculum radio effossum audiuit, properè ad illam contendit, plagam, quam acceperat, conspicaturus. Vbi autem uidit pupillam

Zosimæ ortus.

A pillam penitus excidisse, & oculum sede dilapsum, cuidam ex medicis qui eò cōmearant, mandat ut spongiam afferat, oculumque dilapsum in sedem, quàm commodè posset, inducat, & spongiam appositam fasciolis alliget. Archesilaus uerò aberat: siquidem id temporis fuit cum Zozima in eius monasterio, quod est locatum in oppido Sindena, quod Cæsarea abest ad summum quingenta stadia. Cum maxima igitur celeritate itur ad Arcesilaum, ut de his rebus certior fieret. Arcesilaus fortè cum Zosima considens, sermonem cum eo contulit. Quibus rebus nunciatis, flebiliter eiulare, uellere capillum, dilacerare, & eundem cœlum uersus iacere cœpit. Zosimę uerò causam roganti, Arcesilaus, quid acciderat, lamentis & lachrymis crebris interpositis, exponit. Itaque Zosimas illo relicto, solus ad cubiculum properè accurrit, in quo Deum, sicut fas est id genus hominibus, familiariter compellat. Paulo pòst egressus ad Arcesilaum, gestiens, & modestè ridens dixit: Abito domum lætus, abito: gratia Chuzubitæ tributa est, uxor tua sanata, utrumque oculum habet integrum: nam calamitas ista nihil ei potuit adimere, quandoquidem ita Chuzubitæ placuit. Quæ duo miracula ab utrisque illis iustis uiris uno eodemque momento edita fuêre. Porrò isti Zosimæ iter quodam tempore Cæsaream facienti, secumque asinum, cui res quasdam sibi necessarias imposuerat, ducēti occurrit leo, & asino Zosimæ abrepto, discedit. Zosimas per syluam usque eò insequitur, quoad leo, uoratis asini carnibus, satur esset. In quem hilari uultu & subridenti intuitus, dixit: At uerò, ô amice, iter iam mihi penitùs interruptum est: quippe cum annis plurimis onustus sim, & ætate admodum prouectus, nec ualeam ea, quæ asino erant imposita, humeris portare. Quare tu hoc onus contra naturæ tuæ consuetudinem gestes, necesse est, si modò Zosimam ex hoc loco discedere uolueris: postea autem ad pristinam feri B tatem naturamque propriam redibis. Tum Leo, furoris prorsus oblitus, subblandiri, & placidus extemplò ad Zosimam accurrere, & ipso corporis habitu obsequij significationem dare cœpit. Cui Zosimas onus quod asinus gestauerat, imponit, eumque ad portas usque Cæsareæ deduxit, quò declararet tum uirtutem & potentiam Dei, tum quòd omnia tam diu hominibus inseruiāt obtemperentque, quamdiu secundum eius uolūtatem uitam instituimus, & gratiam nobis donatam neutiquam deprauamus. Verùm ne pluribus commemorandis sim longior, reuertar eò, unde deflexit oratio.

Sindenæ à Cæsarea distātia.

De calamitatibus quæ passim occurrebant.

CAP. VIII.

IVstino adhuc Imperium administrante, oppidum, quod iam Dyrrachiū, olim Epidamnus appellatum fuit, terræmotu grauiter concussa est. Similiter & Corinthus, quæ est in Græcia sita. Adde his Anazarbum, urbē minoris Ciliciæ primariam, quæ iam quartò illud cladis genus pertulerat. Quas urbes Iustinus magna pecuniæ summa suppeditata, refecit. Eisdem temporibus Edessa urbs Osroenorū amplissima, & beata in primis, undis Scirti torrētis præterlabentis sic obruebatur, ut multa ædificia aquæ impetu abriperentur, & infinita hominū multitudo, quos flumen secum auexerat, interirent. Edessa igitur & Anazarbus ab ipso Iustino noua nomina accepêre, & utraque urbs Iustinopolis appellata est.

Dyrrachiū terræmotu grauiter cōcutitur.

Quòd Iustinus adhuc uiuens, Iustinianum, qui simul cum ipso regnaret, asciuit.

CAPUT IX.

CVm Iustinus octo annos, menses nouem & dies tres regnasset, Iustinianum sororis filium sibi in societatem Imperij gerendi asciscit. Qui Imperator declaratus fuit primo die mensis Xanthici, id est, calend. Aprilis, anno quingentesimo, septuagesimo quinto post nomen Antiochiæ impositum. His ita cōstitutis,

Iustinus Iustinianum in societatem Imperij gerendi adsciscit.

Iustinianus quando Imp. declaratus. Iustinus supremum uitæ diem obiens, ex isto migrauit Imperio, primo die mensis Loij, id est, calendis Augusti, qui unà cũ Iustiniano menses regnauit quatuor. A Totum autem regni sui tempus nouem annos intergros, & tres dies complexũ est. Cum autẽ Iustinianus iam solus totius Imperij gubernacula teneret, & Chalcedonense concilium passim per omnes sanctissimas Ecclesias mandato Iustini, sicut ante à me demõstratum est, prędicaretur, adhuc status Ecclesię cùm in alijs quibusdam prouincijs conturbatus fuit, tum maximè Constantinopoli & Alexandriæ: quandoquidem episcopatum Constantinopolitanum administrauit Anthimus, Alexandrinum autem Theodosius, qui uterq; unam in Christo naturam inesse asseuerauit.

Quòd Iustinianus eos qui Chalcedonense concilium approbabant, charos habuit: sed Theodora coniunx ipsius contra fouit illos qui concilio renitebantur.

CAPUT X.

Theodora Iustiniani coniũx it. QVemadmodum Iustinianus episcopis, qui Chalcedoni in unum conuenerant, & decretis ab illis editis ualde constanter adhæsit: sic Theodora eius cõiunx, illos qui unã in Christo naturã inesse asserebant, admodũ amplexata est. Siue igitur ita reuera sentiebant (quãdo enim de fide proposita est cõtrouersia, & parẽtes à liberis, & liberi à parentibus, & uxor à suo marito, & maritus rursus ab uxore dissentit) siue ita, dedita opera inter eos conuenerat, ut ille eorum qui duas naturas in Christo Deo nostro post diuinitatis & humanitatis copulationem inesse: hæc eorum qui unam asserunt, patrocinium susciperet (nam neuter alteri cedebat) ille certè decreta concilij Chalcedonensis ualde studiose tuebatur, hæc illis qui contrariam partem, unam nimirum inesse in Christo naturam, tenebant, omnibus modis prospexit: & eius opinionis homines, si nostrates essent, beneuolè & amicè complexa est: sin exteri, præmijs benignè remunerata: B quæ etiam persuasit Iustiniano, uti Seuerum accerseret.

Quòd Anthimum Constantinopolitanum episcopum Seuerus peruertit, & item Theodosium episcopum Alexandrinum, quos expellens Imperator alios constituit.

CAP. XI.

Seueri ad Iustinianum epistolæ. EXtãt quidem adhuc epistolæ Seueri ad Iustinianũ & Theodorã scriptæ: ex quibus intelligi potest, eũ in initio, postquã sedem episcopatus Antiocheni deseruerat, iter suũ Constantinopolim uersus distulisse: postea tamen eò se contulisse, scripsisseq;, se, cùm esset Constantinopoli, & cũ Anthimo collocutus esset, comperissetq; eum eandem secum tenere opinionẽ, idemq; de Deo sentire, persuasisse, ut sedem episcopalem relinqueret. Scripsit pręterea ijsdem de rebus ad Theodosium episcopũ Alexandrinũ literas: in quibus magnopere gloriatur se Anthimo, uti dictum est, persuasisse, ut eiusmodi dogmata gloriæ terrenæ & sedi episcopali lõgè præponeret. Extant porrò Anthimi ad Theodosiũ de ijsdẽ rebus epistolæ, & Theodosij rursus ad Seuerũ & Anthimũ: quas ne in librũ, qui in manibus est, nimis multas res includere uidear, præterire animus est, easq; relinquere his qui earum euoluendarum cupiditate incendũtur. Ambo isti episcopi, postquã Imperatoris mandatis se opponere, & cõcilij Chalcedonẽsis decreta repudiare cœperunt, suis eiecti sunt sedibus, & in sede Alexandrina Zoilus, Epiphanius autẽ in Constantinopolitana locatus: quò de cætero concilium Chalcedonense in omnibus ecclesijs palã prædicaretur, nemoq; illud anathemati auderet addicere: & qui aliter sentirent, hi omnibus modis inducerentur ad ei consentiendum. Nam Iustinianus conscripsit edictum, in quo Seuero & alijs eiusdem sectę anathema denunciauit: eosq; qui illorum tuebantur dogmata, grauissimis mulctauit supplicijs: ad eum planè finem, uti ex eo tempore in omnibus totius orbis terrarum Ecclesijs nihil omnino resideret discordiæ, sed patriar-

chæ cu-

A chę cuiusque diœceseos consensu inter ipsos conspirarent, & episcopi singularum ciuitatum suis obsequerentur archiepiscopis, & quatuor concilia in Ecclesiis prædicarentur, Nicænum primum, Constantinopolitanum, Ephesinum primum, & Chalcedonense. Cogebatur etiam quintum concilium mandato Iustiniani: de quo quæ fuerint consentanea dicam equidem suo loco. Interea res sigillatim iisdem temporibus gestæ, quę ad commemorandum præclarę uideantur, huic nostræ Historiæ attexendæ sunt.

De Cabada Persarum rege, & Chosroe eius filio, ex historia Procopij Cæsariensis. CAP. XII.

PRocopius rhetor, à quo res gestæ Belissarij literis proditę sunt, scribit, Cabadem regem Persarum animo instituisse Chosroæ filio suo natu minimo regnum tradere, iniuisseque cōsilium, quo pactò ab Imperatore Romano adoptaretur, ad eum planè finem, uti regnum ei eo pacto in tuto collocaretur. Verùm cū id nullo modo asse qui potuerit, Procli impulsu, qui asiduus cū Iustiniano fuit, eiusque quæstor constitutus, maiores inimicitiæ inter eos & Romanos susceptæ sunt. Porrò autē idem Procopius res à Romanis & Persis, dum inter ipsos præliis decertabant, gestas, Belissario tum Orientalium copiarum duce, accuratissimè disertissimeque narrat. Ac primùm uictoriam Romanorū apud Daras & Nisibin partam commemorat: quo quidem tempore Belissarius et Hermogenes copijs Romanis præfuerunt. Quibus adiungit res in Armenia gestas, & mala illa quæ Alamundarus dux barbarorum, qui Scenitę uocantur, in finibus Romanorum patrauit: qui Timostratum fratrem Ruffini unà cum militibus suis uiuum cepit, ac postea magna pecuniæ summa accepta eos dimisit liberos. Belissariæ res à Procopio literis proditæ.

De Alamundaro & Azeretho, & populi apud Byzantium coorta seditione, cui nomen à symbolo quod populo dabatur, impositum erat, Nica, hoc est uince. B CAP. XIII.

INcursionē porrò in fines Romanorū ab Alamundaro, de quo dixi, & Azeretho factam, & quo modo cum his in patriam reuertētibus Belissarius coactus ab exercitu suo, in littore Euphratis, ipso die festo Paschatis appropinquāte, manus conseruerit, & qua ratione exercitus Romanus propterea quòd consilio Belissarij obtēperare noluit, penitùs profligatus sit, & quo pacto Ruffinus & Hermogenes pacem perpetuam (sic enim uocarunt) cum Persis constituerint, tā disertè narrat, ut animos legentium ualde commoueat. Quibus adijcit seditionem popularium Constantinopoli conflatam, quæ nomen ex tessera populi accepit: quippe Nica, id est, uince, fuit propterea appellata, quòd populus inter se congressus, hanc tesseram, Nica, sibi pręscripsit, quò alter ab altero internosceretur. In qua quidem seditione Hypatius & Pompeius à plebe ad tyrannidem occupandam compulsi, plebe deuicta mandato Iustiniani capite mulctati fuerunt, & in mare proiecti. In qua dimicatione triginta hominum millia cecidisse memorat Procopius. Alamūdari & Azerethi in Romanorū fines incursio.

De Vandalorum rege Onoricho, & Christianis quorum linguæ ab illo euulsæ fuerunt. CAP. XIIII.

AB eodem authore historiā Vandalorū literis mandante, narrātur res pręclarissimę & planè dignæ, quæ memoriæ sempiternæ cōmendētur, de quibus iā dicturus uenio. Onorichus, qui post Genzerichū in Imperiū succeßit, & hęresi Arianę addictus fuit, aduersus Christianos, qui Libyā incolebāt, maximā exercuit crudelitatē. Nā eos qui rectā & sanā tuebātur doctrinā, ui coēgit ad opinionem Arianā se transferre: & eos qui neutiquā eius uoluntati cedebant, ignis incendio & alijs infinitis mortis generibus è medio sustulit: quibusdā uerò excidit linguas. Quos quidē Cōstantinopoli, cum eò profugissent, se oculis aspexisse do- Onorichus Gēserichi succeßor.

cet Procopius, & perinde locutos, atq; eos quibus nihil tale accidisset: ac tametsi A linguæ essent radicitus excisæ, uoces articulatim protulisse, & clarè distinctéq; locutos esse. Quod quidem miraculi genus fuit, nouum certè & penè incredibile. De quibus in edicto Iustiniani fit mentio: quorum duo, uti idem scribit Procopius, lapsi sunt. Nam ut primùm uoluerunt cum mulieribus colloqui, uox illis adempta fuit, nec donum martyri amplius cum illis permansit.

Miraculum.

De Cabaone Maurusiorum duce. CAP. XV.

Aliud prçterea miraculum commemorat dignum planè admiratione, quod in hominibus (qui licet id temporis religione à nobis dissentirent, piè tamẽ se in uita gesserunt) Dei seruatoris uirtute factum est. Cabaonem narrat Maurusijs circiter Tripolim accolentibus præfuisse. Iste Cabaones (Procopij enim uerbis præclarè admodum de his rebus disserentis utar) simul atq; accepit, Vandalos contra se arma tulisse, ista egit. Primùm edicit omnibus qui eius ditioni parebant, uti tum ab omni iniusticia, tum à cibarijs quæ ad luxum facerent, tũ maximè omnium à mulierum consuetudine se abstinerent. Deinde duo ualla construxit, in quorum altero ipse unà cum uiris omnibus castra locauit: in alterum mulieres conclusit, minatusq; est, si quis fortè ad uallum mulierũ iret, eum morte mulctatum fore. Postea missis Carthaginẽ speculatoribus, imperat ista, ut simul atq; Vandali in expeditione constituti, templum aliquod à Christianis cultu & ueneratione dignatũ, turpiter uiolare aggrederentur, ipsi quæ facta essent, diligenter considerarent: & cum Vandali ex eo loco discederent, ipsi templum, à quo Vandali abijssent, contra quàm fecissent Vandali, purgare cohonestaréq; conarentur: eumq; dixisse fertur, se Deum, quem colebant Christiani, ignorare quidem, esse tamen uerisimile, si tam potens sit, quàm prædicatur, & ulturũ eos qui ipsum afficiunt contumelia: & qui honore & obseruantia prosequuntur, B eos defensurum. Speculatores igitur, cum uenissent Carthaginem, dedêre operam, uti bellicum Vandalorum apparatum penitùs cognoscerent. Ac simul ut Vandali Tripolim uersus iter susceperũt, speculatores habitu uili & abiecto induti, sequuntur. Vandali autem templa Christianorum, sicut primo die, spoliare aggrediuntur, equos aliaq; animalia in ea introducere: nihil deniq; turpitudinis prætermittunt aut contumeliæ, sed suam ipsorum libidinem ceperunt, & intemperantiam explere, sacerdotes quos prehenderunt, uerberibus cedere, lacerare eorum terga, ex illisq; complures sibi seruire mandarunt. Vt primùm uerò inde decessêre, speculatores Cabaonis faciunt, quod illis fuit imperatum. Nam statim aggrediuntur templa perpurgare, fimum & si quid aliud per impietatem ingestum fuit, diligenter educere, omnes accendere cereos, prosequi magna reuerentia sacerdotes, & cæteris humanitatis officijs complecti: pauperibus denique qui circa templa illa considebant, pecuniam erogare. His rebus gestis Vandalos sequi, & ex eo tempore per iter uniuersum, ut Vandali similia cõsciscere scelera, sic speculatores similibus pietatis officijs perfungi non destiterunt. Vbi propius ad Tripolim uentum est, speculatores anteuertunt: nunciant Cabaoni, quæ tum Vandali, tum ipsi in Christianorum templa præstitissent, & quòd hostes essent in proximo. Quibus auditis, Cabaones parat se ad prçlium: in quo magna pars Vandalorum interijt: multi ab hostibus capti, perpauci autem ex eo exercitu domum reuerterunt. Atq; hæc quidem plaga à Maurusijs Thrasymundo inflicta fuit: qui postquam uiginti septem annos Vandalorum gentem rexisset, abijt è uita.

Cabaon Maurusiorũ dux.

Vandali Christianorum tẽpla spoliant.

De Belissarij contra Vandalos expeditione, & eorum internecione. CAP. XVI.

A Est apud eũdem scriptorem, Iustinianum misericordia erga Christianos, qui in illis locis miserè affligebantur, adductum, bellum indixisse Vandalis, sed hortatu Ioannis, qui aulę præfectus fuit, à proposito destitisse: postea tamen per uisionem, quæ ei apparuit, admonitum, ut eam expeditionem suscipere non tardaret. Nam iniurias Christianis illatas ulciscendo, esset Vandalos omnino profligaturus. Hac igitur uisione animatus, septimo anno Imperij sui, Belissariũ ad bellum Carthagini contra Vandalos gesturum mittere statuit. Nauis igitur prætoria, in qua traijceret Belissarius circiter æstiuum solstitium ad litus, quod ante palatium est, appellit: Epiphanius qui tũ episcopus Constantinopolitanus fuit, de more precari, nonnullos ex militibus baptismi lauacro tingere aggreditur, postremò eos ad nauem prætoriam deducit. Commemorantur præterea ab eodem authore nonnulla de Cypriano martyre, quæ sunt huic nostrę Historiæ ualde accommodata. sic enim scribit: Cyprianum, uirum sanctissimum Carthaginẽses ad unum omnes in primis colunt, cui templum planè memorabile extra urbem ad litus maris extruxerunt: eumq; cùm alijs pietatis officijs uenerantur, tũ festum diem, quem Cypriana uocant, quotamuis celebrant. Atq; naturæ tempestatem quæ solet incidere eo ipso tempore quo Libyes hoc festum celebrandum statuebant, huius nomine cuius mentionẽ nuper feci, nuncupare solent. Istud tẽplum Vandali, regnante Onoricho, Christianis ui abstulerunt: indeq; sacerdotibus ignominia expulsis, de reliquo Arianis, utpote ad eorum ius pertinens, reddiderunt. Ex quibus rebus cum Libyes magnam ægritudinem & angorem animis caperent, fertur Cyprianum illis secundũ quietem sępe apparuisse: dixisseq;, B Christianos non debere ob eam causam in mœrore & solicitudine esse. Se enim post aliquod temporis spacium eam iniuriam uindicaturum: quę prędictio temporibus Belissarij expleta fuit. nam idem Cyprianus martyr prædixerat, Carthaginem post nonagesimumquintum annum quo à Vandalis capta & excisa fuit, in potestatem Belissarij ducis exercitus Romani uenturam, & Vãdalos omnino expugnatos fore, & opinionem Arianam ex finibus Libyæ prorsus relegatum iri, & Christianos sua templa recuperaturos.

Iustinianus Vãdalis bellum indicit.

De manubijs quæ ab Aphrica uenerunt. CAP. XVII.

Ab eodem porrò authore literis proditum est, Belissarium, postquam Constantinopolim profligatis Vandalis reuertit, spolia & captiuos circum urbem duxisse, ipsumq; Gelimerem Vãdalorum ducem, triumpho ei decreto, per circum undiq; uexisse, quæ omnia admiratione planè digna fuêre. Inter quę spolia monimenta erant admodũ preciosa, Genzerichi nimirũ: qui quidem palatiũ Romanum id temporis, sicut antè narraui, diripuerat, cum Eudoxia cõiunx Valentiniani Imperatoris Romanorum uersus Occidentem habitantium, Maximi opera & uirum amisit, & ob castimoniam contumelijs affecta, Genzerichum accersiuit, cui pollicita est se urbem prodituram. Eo tempore igitur Genzerichus, Roma incensa, Eudoxiam unà cum filiabus in Vandalorum regionem abduxit. Eodem tempore etiam unà cum alijs monimentis, eripuit ea quæ Titus filius Vespasiani, Hierosolymis subactis, Romam deportauerat: id est, monimenta, quæ Salomon Deo quem eximiè colebat, consecrauisset. Quæ Iustinus ad honorem Christi, Dei nostri, illustrandum remisit Hierosolymam: in qua re certè pietatis in Deum, cui antè illa dedicata fuissent, sedulò uti par erat, officio perfunctus est. Eodem quoq; tempore, memorat idem Procopius, Gelimerem humi proiectum in circo coram Iustiniani Imperatoris sella, in qua sedebat, res quæ

Gelimer Vandalorum dux.

ibi gerebatur, spectaturus, suo & patrio sermone illud diuinum Salomonis pro A
Eccles. 1. uerbium, Vanitas uanitatum & omnia uanitas, recitasse.

De Phœnicibus qui à Iosue filio Naue fugerunt, & Theodorico Gotho, & ijs quæ illo regnante Romæ usq; ad Iustiniani tempora contigerunt: & quòd Roma in potestatem Romanorum Vitige ab ea discedente denuò redacta est.

CAP. XVIII.

Aliam item rem gestam narrat idem historicus, quæ ad suam ætatem literis minimè mandata fuit, ualde tamen memorabilis, & omnem propè superãs admirationem. Sic nanq; scribit: Maurisios, gentem Libyę, eiectos Palæstina, in Libyam demigrasse. Hos uerò Gergesæos, Iebusæos, & reliquas gentes, quas Sacra memorant eloquia, à Iosue filio Naue expugnatas. Rem'q; ita se habere, argumentum capit ex epigrammate, quod literis Phœnicum cõscriptum, ait se legisse: illud autem prope fontem esse, in quo loco duæ extant columnæ ex albo lapide fabricatæ, in quibus incisa sunt hæc uerba: NOS SVMVS, QVI À FACIE IOSVE LATRONE, FILIO NAVE, FVGERIMVS. Ad hunc modũ igitur hæ res fuêre consopitæ, cum Libya denuò Romanis parêret, & tributa quotannis, ut antè cõsueuerat, pensitaret. Fertur porrò Iustinianum cẽtum et quinquaginta ciuitates, quarum pars penitùs deletæ fuerunt, pars non paruas ruinas perpessæ, in integrum restituisse: & tam eximio splendore, tantis ornamẽtis, tam præclara ędium tum publicarum, tum priuatarum fabricatione, tam amplis mœnibus circundatis, alijs'q; egregijs ædificijs, quibus tum urbes exornari solent, tum sacrũ numen coli, deniq; tam multis aquarum ductibus ad usum partim, partim ad pulchritudinem accommodatis: quorum hi iam primùm, cùm antè non supperent ciuitatibus, in eas deriuati, illi ad pristinum statum denuò redacti fuerunt, eas illustrasse, ut nihil fieri posset magnificentius. Iam uerò res quæ in Italia gestę B erãt, commemoraturus uenio: quæ etiam ab eodẽ Procopio rhetore aliquousq; sunt scriptis perspicuè proditæ. Simulatq; Theodorichus, uti suprà demonstratum est, Romam cepit, Odoacro tyrãno penitùs profligato, & administratis ad tempus Imperij Romani gubernaculis, finem uiuendi fecit: Amalasuntha eius coniunx, reip. procurationem pro Atalaricho filio, quem Theoderichus ab ea susceperat, capesiit, & Imperium sic gubernat, sic'q; eius prospicit rebus, ut ad uirilem grauitatem quàm proximè uideretur accedere. Hæc primùm induxit Iustinianum, uti bellum contra Gotthos suscipere magnopere cuperet, legatos'q; ad eum de insidijs sibi comparatis misit. Atq; cum Atalarichus, dum adhuc ualde tenera ætate esset, è uita abijsset, Theodatus cognatus Theodorichi Imperio Occidentis potitur. Qui simul ut Belissarius à Iustiniano ad partes Occidentales missus fuit, ideo cessit Imperio, quòd & literis potius operam nauaret, & usu belli gerendi minimè ualeret: quo quidem tempore Vittiges, uir bellicosissimus, copijs Romanorum uersus Occidentem præfuit. Ex historia Procopij præterea intelligi potest, Vittigem, Belissario in Italiam aduentante, Roma decessisse: Belissarium autem cum exercitu suo Romam uenisse, quem Romani, portis patefactis, libentissimè in urbem receperunt: quippe Siluerius pontifex hoc perfecerat, miserat'q; ea de re Fidelium curatorem Atalarichi ad Belissarium. Ciuitas igitur Belissario sine pugna tradita est, & Roma denuò Romanis subiecta, post annos sexaginta, quibus à Gotthis occupata fuisset, nono die Apellæi, hoc est ad quint. idus Decembris, undecimo anno Imperij Iustiniani. Scribit item Procopius, quòd Gotthis iterum Romam obsidentibus, Belissarius, quoniam Siluerium pontificem suspectum habebat de proditione, eum in Græciam relegauit, Vigilium'q; constituit pontificem.

Phœnicum epigramma.

Amadasmuthã alias Atalarichus legit Cusp.

Quòd

Quòd Eruli qui dicuntur, Iustiniani temporibus Christi fide initiati sunt. CAP. XIX.

A Iisdem temporibus, uti idem scribit Procopius, Erulos, qui tempore, quo Anastasius Romanum rexit Imperium, Danubium traiecerunt, à Iustiniano benignè & humanitùs tractatos, & magna pecuniæ ui ab eodem donatos, omnes ad unum religionem Christianã recepisse, agrestem'que uitæ consuetudinem ad mansuetiorem ciuiliorem'que commutasse.

Eruli quo tempore Christianam religionẽ receperint.

Quòd rursus Romam, sub Gottis cum fuisset, Belissarius iterum in libertatem asseruit. CAP. XX.

NArrat porrò idem author, Belissariũ rediisse Cõstãtinopolim, & Vittigẽ cũ spoliis Roma secũ deportatis eò deduxisse, Totilam'que Romano potitũ Imperio, & urbem rursus in Gotthorum uenisse potestatem: quinetiam Belissarium secundò in Italiam profectum, Romam recuperasse, eundem'que, bello cum Medis suscepto, ab Imperatore Constantinopolim iterum accersitum.

Roma rursus in Gotthorum potestatem uenit.

Quòd etiam Abasgi iisdem temporibus Christianæ fidei mysteriis imbuti sunt. CAP. XXI.

MEmorat prętera idẽ Scriptor, Abasgos ad mitius humanius'que uitę genus traductos, iisdẽ temporibus fidem Christianã recepisse, Iustinianum'que Imperatorẽ quendam ex eunuchis aulicis Abasgũ genere, nomine aũt Euphratam, ad eos misisse, qui uetaret, ne cuiquam in ea gente, quasi ui illata naturæ, testiculi execarentur. Nam qui cubiculis Imperatorum inseruiebant, quos uulgò uocant eunuchos, persępe ex ea gente sumi consueuerũt. Per idem tempus Iustinianus, templo Deiparæ apud Abasgos ædificato, sacerdotes illis designauit, à quibus B Christianæ religionis dogmata accuratissimè didicerunt.

Abasgi quãdo Christianam fidẽ receperint.

Quòd qui Tanaim incolunt, eodem tempore Christi fidem amplexati sunt, & de terræ quassationibus, quæ per Græciam & Achaiam euenerunt. CAP. XXII.

EST porrò ab eodẽ Historico scriptis mandatũ, eos qui circiter Tanaim habitãt (Tanain aũt appellãt indigenæ amnẽ illũ, qui ex Mæotide palude in Pontũ Euxinũ influit) orasse Iustinianũ, uti episcopum ad ipsos mitteret. Iustinianũ autem diligenter, quod erat ab illis rogatum, perfecisse, libentissimo'que animo ad eos misisse episcopum. Idem author docet, id'que ualde disertè, Gotthos, regnante Iustiniano, ex Mæotide in fines Romanorum excursiones fecisse: ingentes'que terræmotus accidisse in Græcia: Bœotiã quoque, Achaiam, & loca circa sinum Crisęum concussa, regiones infinitas uastatas, urbes ad terram deturbatas, & hiatus multis in locis contigisse: qui in unum denuò in aliquibus locis coiuêre, in nonnullis locis aperti mansêre.

Tanais fl.

De Narse ductore exercitus, & eius erga Deum pietate. CAP. XXIII.

SCribit etiam Procopius expeditionem Narsis ducis à Iustiniano in Italiã missi, & qua ratione Totilam deuicerit, & postea Teiam, & quemadmodum Roma iam quintò capta fuerit. Commemoratũ est porrò ab his qui unà cum Narse fuerunt, dum precibus & aliis pietatis officiis diuinum numen placaret, debitum'que cultum ei tribueret, sanctam uirginem Deiparã ei apparuisse, planè'que tempus præscripsisse, quo bellum cũ hostibus gereret: atque ut nõ prius ad prælium committendũ se accingeret, quàm cœlitùs signum acciperet. Multæ aliæ quoque res à Narse ualde memorabiles gestæ sunt. Nam Buselinum & Syndualdum expugnauit, multa'que loca ad Oceanum usque in suam redegit potestatem. Quæ res sunt quidẽ ab Agathio rhetore literis proditę, nondũ tamen ad nos peruenerũt.

Totila à Narse uictus.

Quòd Cosroës propter secundas Iustiniani res inuidia tabescens, contra Romanos exercitum eduxit, ac plurimas ciuitates deleuit, inter quas Antiochia magna una fuit. CAP. XXIIII.

LIteris est etiam ab eodem Procopio traditū, Chosroëm, ubi accepit res tum A
in Libya, tum in Italia tam prosperè successisse Imperio Romano, graui inuidiæ flamma exarsisse, Imperatoriq; obiectasse, nōnulla ab eo contra fœdus ictū factitata, & pacem inter ipsos constitutam propterea diremptam esse. Iustinianū uerò primùm legatos misisse ad Chosroëm, qui illi suaderent, ne pacem, quā sempiternam uocabant, rumperet, neu'e fœdera pacta uiolaret: sed si quid anceps uideretur aut controuersum, amicè & beneuolè componeretur. Chosroëm inuidiæ æstu, qui in eius animo efferuescebat, furentem, nullam æquam conditionē admisisse, sed magno exercitu collecto, fecisse in Imperij Romani fines decimo tertio anno regni Iustiniani incursionem. Scribit præterea idem author, Chosroëm Surū urbem ad littora Euphratis sitam obsidione expugnatam diruisse: qui alia cum illis pacisci uidebatur, alia uerò, eaq; scelestissima in eos admittebat: quippe nihil quod paciscebatur seruauit, atq; dolo potius quàm armis urbe illa potitus est. Eundem item Berœam incendisse, deinde impetum fecisse in Antiochiam, cum iam Ephraimius illius episcopatum gesit: qui quidem urbem propterea reliquit, quòd nemo ex speculatoribus quos emiserat ad ipsum reuertit. Cuius prouisione Ecclesiam, & omnia ad eam spectantia seruata dicuntur. Nam eam sacris monimentis undiq; ornauit, uti eo pacto ab hostium uiolentia redimeret. Quin est apud eundem scriptorem, acri quodam orationis genere ad animos legentium commouendos commemoratū, qua ratione idem Chosroës Antiochiam ceperit, & quòd omnia in ea ferro & igne uastarit: & quo modo deinde uenerit Seleuciam, & Daphnem eius suburbium, & postea Apameam, cuius B
Ecclesiam administrauit Thomas, uir non doctrina modò, sed rectè factis etiam facilè præstantissimus. Qui fortè unà cum Chosroē certamen equorum in circo spectare (licet hoc Ecclesiæ canon uetaret) neutiquam recusauit: quod propterea ab eo factum est, uti omnibus modis Chosrois furorē molliret mitigaretq;. Quem percunctanti Chosroi, uellet'ne eum in sua uidere ciuitate? respondisse ferunt uerè & ex animo, nolle libenter eum ibi uidere. Quod eius dictum Chosroëm admiratū esse, hominemq; ueritatis causa, uti merebat, admodū amplexatū.

Chosroës in Romani imperij fines incursionem facit.

Antiochiā qua ratione Chosroes ceperit.

De miraculo quod Apameæ, honorabilis uiuificiq; crucis ligni uirtute editum est. CAP. XXV.

SEd quoniam in hunc sermonē nostra delapsa est Historia, miraculum, quod Apameæ factum fuit, quodq; huic nostro Operi est ualde accommodatum, commemorabo. Vt primùm Apameenses intellexēre Antiochiam igne incensam, Thomam, quem dixi, rogabant, ut salutare uitaleq; lignum crucis, licet consuetudo id minimè pati uideretur, in medium proferret, inq; omnium oculis statueret, quò iam cùm supremū uitæ diem uiderent obituri, illud contemplarent, amplexarenturq;, utpote in quo sola hominū salus posita esset: atq; adeò ad alteram uitā iam profecturi, crucē uenerandā haberent pro uiatico, quæ posset eos ad meliorē locū incolumes peruehere. Itaq; Thomas facit, quod rogatū est, certisq; diebus ad eā rem præstitutis, uitale crucis lignum profert, uti omnes uicini ibi in unū conuenire possent, & salutis inde promanantis participes fierent. Eò etiā parentes mei unà cum alijs cōmearunt, meq; id temporis ad scholā euntem secum duxerunt. Postquā uerò data nobis fuit potestas honoratā crucem adorandi amplexandiq;, Thomas sublatis manibus, lignū crucis, quo uetus peccati maledictio deleta fuit, totū sanctuariū circumiens (uti in statis adorationis diebus fieri solebat) omnibus ostendit. Ac Thomā de loco in locū progredientem ingens

Crucis ligni miraculum.

A ingens flamma ignis splendescentis, non ardentis sequebaт, adeo ut totus locus, in quo cōsistens uenerandā crucē populo ostendebat, conflagrare uideret. Atq; hoc factū est nō semel aut iterū, sed sæpius, cū Thomas omnē illū locū circuiret, & populus cōgregatus, eum, ut illud fieret, rogaret. Quæ res salutē, quæ postea Apameēsib. cōtigit, præsignificauit. Ob quā causam imago in testudine sanctuarij statuta fuit, quę inscriptione in basi incisa hoc miraculū illis, q eiusdē ignari erant, cōmonstrauit, ipsa imago ad irruptionē ab Adaarmano & Persis in ea loca factā seruata fuit, ac tū unà cū sancta Dei Ecclesia quæ ibi fuit, & cū tota urbe cōbusta: atq; hæ res hūc quidē habuēre exitū. Chosroēs aūt in ea incursione, fœde ribus uiolatis, alia præterea (quoniā ita tum animo suo uisum est) admisit scelera leuitati & inconstantiæ morum suorum admodum consentanea, nō tamen uiro rationis participi, nedum Imperatori fœderis rationem habenti conuenientia. *Chosrois scelera.*

De Chosrois contra Edessam expeditione.

CAP. XXVI.

IDem porrò Procopius literis mandauit, ea quæ sunt de Edessa & Abgaro à ueteribus cōmemorata, & quemadmodum Christus ad Abgarum scripserit epistolā: deinde quo pacto Chosroēs altera facta incursione, Edessam obsidere constituerit, ratus ea se falsa esse conuicturum, quæ de ea ciuitate omnium fidelium ore ac sermone celebrant, nempe Edessam nunquam ab hostibus subiugatā fore. Quæ res in epistola à Christo Deo nostro ad Abgarum scripta nō ponitur illa quidem (uti studiosi ex historia Eusebij cognomento Pamphili, apud quem hæc epistola ad uerbum citata est, intelligere possunt) sed tamen eum exitū consecuta esse à fidelibus nō decantatur solùm, sed etiam creditur, ratusq; eius euentus prędictionem illam ueram esse confirmat. Nam postquam Chosroēs urbem *Christi ad Abgarū epistola.*
B inuadere aggressus est, quanquam multos in eam impetus fecit, & aggerem adeò ingētem struxerat, ut mœnia ciuitatis facilè transgredi posset, aliasq; complures machinas apparauit, re tamen infecta inde decessit. Sed quemadmodum res gesta sit, exponam. Chosroēs primùm militibus suis imperat, uti magnam struem lignorum, qualiacunq; illa essent, ad urbem obsidendam in unum congerant. Quibus dicto ferè citius in unum coaceruatis, inq; orbem ductis aggerem in medium inijcit, eumq; uersus urbis murū rectà dirigit: atq; extruit pedetentim, ligno & alia materiei congerie imposita. Tum ita tollit in sublime, & eius altitudine ita mœnia superat, ut tela in eos qui in muro pro urbis defensione capita sua periculo obijciebant, percommodè iacere posśint. Vbi qui obsessi erant, uident aggerem instar montis urbi appropinquare, & uerisimile esse hostes in eam pedibus ingressuros, primo mane è regione aggeris fossam struere moliuntur, inq; eam ignē inijcere, ad eum planè finem, uti eius flamma ligna aggeris absumpta, ipsum aggerem solo æquarent. Qua quidem machina confecta, rogoq; accenso, neutiquam successit quod intenderant, propterea quòd ignis erumpere, aēremq; ad se admittere non poterat, quo struem lignorum occuparet. Ad extremū igitur cum desperatione debilitati ferè succumberent, sanctiśsimā imaginem diuinitùs fabricatā, quam non hominum manus effinxerant, sed Christus Deus Abgaro (quandoquidem eum uidere cupiebat) miserat, proferūt: eamq; in fossam, quam construxerant, importatam aqua conspergunt: ex qua non parum in rogū ac struē lignorū immittūt, atq; diuina potentia fidei illorū qui istud moliebant, subsidio ueniente, quod ab illis antè fieri neutiquā poterat, iam facilè confectū fuit. Nam extemplò ligna inferiora cōcepēre flammā, & dicto citius in carbones redacta, ad ligna superiora, igne omnia undiq; depascente cā transmisēre. Vbi uerò qui obsidione premebant, uidēt fumū in sublime erūpere, istā machinā ad hostes ludificandos excogitant. Paruas educūt lagenas, easq; sulfu- *Christi imago Abgaro missa.*

re, stupa

re, stupa & alia id genus materie ad flammam concipiendam apta farciunt, deinde conijciunt in aggerem. Quæ fumum, igne ipsa iaciendi ui & impetu accenso, ex se emittũt: quo quidem fumus erumpens ex aggere adeo penitus obscuratus fuit, ut omnes qui machinæ ignari erant, existimarent fumum illum nõ aliunde, quam ab ipsis lagenis effusum esse. At uero triduo post flammulæ ignis e terra erumpentes uisæ sunt: ac tum quidem Persæ, qui in aggere pugnabant, intellexẽre in quod discrimen deuenissent. Verum Chosroes, quasi diuinæ uirtuti ac potentiæ reluctaturus, aquæductus qui extra urbem erant, ad rogum deriuat, eũq; ita restinguere conatur. At rogus aquam, uelut oleum, sulphur aut aliud quippiam eorum quæ facile incendi solent, excipiens, magis magisque exarsit: usqueadeo uti totum aggerẽ uastaret, inq; cineres prorsus redigeret. Postremo igitur Chosroes de spe penitus deturbatus, cum reuera intelligeret se turpem admodũ dedecoris notam propterea subijsse, quod in animũ induxerat se Deum, quem nos colimus, omnino superaturum, domum cum ignominia reuertit. A

Chosroes domum cũ ignominia reuertit.

De miraculo quod Sergiopoli uisum est.

CAP. XXVII.

Sergiopolim Chosroes obsidione expugnare parat.

Aliam præterea rem alio tempore a Chosroẽ Sergiopoli gestam hoc loco commemorabimus: quippe quæ & explicari oratione, & sempiternæ memoriæ reuera commendari debeat. Hanc urbem quoque Chosroẽs inuadere, eamq; obsidione expugnare parat. Ac simul ut mœnia aggreditur, fit utrinque sermo & colloquium de seruanda ciuitate: conuenitq; inter eos, uti sacris thesauris ac monumentis, inter quæ crux a Iustiniano & Theodoro missa fuit, urbs redimeretur. Vbi ista fuere ad Chosroẽm apportata, percunctatur a sacerdote & Persis, qui cum eo ad eam rem missi erant, ecquę alia superessent? Cui quidam eorum qui uerum dicere minime consueuerat, respondet, alia etiam adhuc monumẽta restare a paucis quibusdam ciuibus occultata. Relinquebatur autem ab his qui thesauros & monumenta attulerunt, auri argentiue prorsus nihil, sed alterius cuiusdam materiæ multo præstabilioris, quę Deo omnino dicata fuit: sanctiss. dico reliquias Sergij inuicti Christi martyris, quæ in capsa erant oblonga, argentoq; obducta repositæ. Itaq; postquam Chosroẽs his uerbis persuasus, totum exercitũ ad urbem excidendam dimiserat, derepente in ipsis mœnibus magna hominum multitudo clypeis munita uisa est ciuitatem propugnare. Quam qui erant missi a Chosroẽ, conspicati reuerterunt, ac tum multitudinem tum armaturam admirati, ad Chosroẽm rem referunt. Vbi autem rursus certior factus est, paucos admodum in urbe remanere, eosque uel ætate exacta esse, uel tenera & immatura (quippe omnes qui firma fuere ætate & robusta, e medio sublati erant) pro certo nouit illud miraculum a sancto martyre editũ: & propterea metu perculsus, admiratusq; Christianorũ fidem, domum reuertitur: quem ferunt sub extremum ætatis tempus diuino regenerationis lauacro tinctum fuisse. B

De pestilente morbo. CAP. XXVIII.

Pestilens morbus 52 annos inter homines grassans.

Iam uenio narraturus historiam nunquam antea memoriæ proditam, de morbo qui quinquaginta duos annos inter homines grassatus est, & ita inualuit, ut uniuersum orbem terrarum depasceretur. Nam biennio post Antiochiam a Persis captam, pestifer morbus in eam inuasisse dicitur, in nonnullis rebus ei qui a Thucydide describitur persimilis, in alijs quibusdam ab eo multum discrepat: initium cœpit in Æthiopia, sicut & ille qui a Thucydide cõmemoratur, orbemque terrarum uniuersum deinceps peragrauit: neq; quisquam mortalium fuit, qui eius effugerit contagionem. Ac nonnullas urbes usque eo opprimebat, quo ad eas omnibus suis habitatoribus orbasset; cum alijs autem, quas forte occupauit,

A uit, lenius egit & mitius. Neq; certo definitoq; tempore grassari cœpit, neq; rur
sus cũ grassaretur, simili ratione & modo desijt: quippe nõnulla loca ineũte hye-
me, alia sub finem ueris, media æstate quædam, alia autumno progrediente occu
pauit: & quibusdam in locis cum partem urbis attigisset, reliquas deseruit. Ac
non raro licebat uidere in ciuitate morbo illo laborante, quasdam familias pror
sus extinctas: interdum uero una & altera familia interempta, reliquam urbem
integram incolumemq; mansisse. Quinetiam familiæ quæ integræ manserunt,
sicut accurata obseruatione comperimus, sequenti anno solæ morbo uexaban-
tur. Atque quod est omnium maximè mirandum, si qui fortè urbes infectas in-
colentes ad alia loca, quæ morbus minimè inuaserat, demigrarent, illi soli mor-
bo opprimebantur, licet ex ciuitatibus infectis ad alias integras se, quò uitæ con
sulerent, transtulissent. Atque hæc quidem calamitas circulorum conuersioni-
bus, quos ἐπινημήσεις uocant, sæpe tum in urbes tum in alia loca peruasit: sed ta-
men maxima omnium pernicies secundo anno circuli, qui spacium quindecim
annorum complectitur, in homines perlapsa est, adeò ut me qui ista literis pro-
do (placet enim ea etiam Historiæ attexere, ut res quarũ aliæ alijs appositæ con-
ueniunt, coniũgam) me, inquam, dum scholas adhuc frequentarem, in initio hu-
ius contagionis abscessus illi qui in inguine nasci solent, occuparent. Accidit βουβῶνες.
quoque ut morbo isto uarijs grassante modis, tum complures ex liberis meis,
tum coniugem, tum permultos cognatos partim in urbe, partim in agris degen-
tes amitterem, prout circuli ἐπινημίσεων calamitates istas mihi distribuerãt. Cum
autem ista scriberem, quinquagesimo octauo anno scilicet ætatis, non biennio
antè, morbus iste quater Antiochiam occupauerat: ac cum iam quartus ab ini-
tio circulus dilapsus esset, præter liberos, quos suprà posui, filiam præterea &
B nepotem perdidi. Morbus uerò iste ex uarijs morborum generibus composi-
tus fuit. Nam in nonnullis hominibus à capite primùm exorsus, oculos cruen-
tos, uultumq; tumidum reddidit: deinde in guttur delapsus est, & quemcunque
occuparit, è medio sustulit. Alijs fluxus alui contigit, quibusdam abscessus in in-
guine exorti, indeq; febres in primis ardentes, adeò ut biduo aut ad summũ tri-
duo mortem obirent, perinde tum animo tum corpore affecti, atq; illi quibus ni-
hil mali accidisset. Alij de mentis statu deturbati, uitam edidêre: quinetiam car-
bunculi è carne erumpentes multos extinxêre. Euenit etiam interdum, ut qui se-
mel atque iterum hoc morbo correpti, euasissent, rursus eodem oppressi interi-
rent. Quod autem ad rationem morbi cõtrahendi attinet, ea sanè tam uaria fuit, *Pestilentis morbi contrahendi ratio.*
ut nulla possit oratione explicari. Nam alij solùm unà uersando, pariterq; uitam
degendo fuêre infecti. Alij tangendo duntaxat, & in eandem domum ingredien
do, alij in foro: non pauci qui ex urbibus contagione infectis fugientes, integri
manebant, sanis & ualentibus morbum impertierunt. Alij qui cum ægrotanti-
bus uersabantur, & non modò ægros, sed etiam mortuos attingebant, non om-
nino in morbum inciderunt. Alij, quibus tametsi propter liberorum aut necessa
riorum interitum in optatis fuit morte occumbere, & maximè ob hanc causam se
ægrotantibus admiscuêre: tamen perinde acsi morbus eorum aduersaretur uo-
luntati, neutiquam eo occupati sunt. Morbus autem, ut ante à me dictum est, to-
tum orbem terrarum iam ad spacium quinquaginta duorũ annorum depastus
est, omnesq; morbos qui unquam extitissent longè superauit. Philostratus au-
tem demiratur, pestem quæ sua ætate uiguit, ad quindecim annos continuatam
esse. Verùm quæ futura sunt, hominibus incerta sunt & incognita, eoq; uoluun-
tur, quò Deo qui & causas rerum, & quorsum tendant, cognoscit, uisum est. At
iam eò redeamus, unde deflexit oratio, & cæteras res gestas Iustiniani deinceps
persequamur.

Philostratus diu ante hunc morbum uixit, & ei proptereà fuit incognitus. Idcirco magis miratur pestẽ illam sui temporis. quod si hunc morbũ uidisset, non fuisset eam pestẽ tãtopere miratus. Sed quæ futura sunt, cuiq; ignota sunt.

De

De inexplebili Iustiniani pecuniæ cupiditate.

CAP. XXIX.

Iustiniani philargyria.

IN Iustiniano uerò tam inexplebilis fuit pecuniæ cupiditas, & tam turpis atq; adeò absurda rerum alienarum appetitio, ut omnia subiectorũ bona his qui magistratus administrabant, qui tributa colligebant, qui nulla de causa insidias hominibus struere uolebant, ob auri amorem uendiderit. Complures, imò uerò innumerabiles qui multa bona possidebant, causa falsa commenticiaq; conficta, omnibus fortunis mulctauit. Quòd si quę meretrix oculos cupiditatis ad alicuius bona adijciens, consuetudinẽ se ullam cum eo uel coniunctionem habuisse simularet, statim omnia iura ac leges, modò Iustinianum turpis lucri socium constitueret, eius causa euersæ iacuerunt, facultatesq; omnes illius qui falsò in crimen adductus erat, fuerunt in eius domum translatæ. Erat porrò tam largus in pecunia erogãda, uti multa sancta & magnifica templa in multis locis extrueret, aliaq; sacra ædificia, quibus tum uiri, tum mulieres & ętate tenera, & exacta, tum qui uarijs morbis uexabantur, sedulò accurarentur, ædificaret: magnamq; seorsum colligeret à suis pecuniarum uim, unde ista perficerentur: alia denique infinita exequeretur opera, quæ sanè pia Deoq; accepta essent, si modò uel ille uel alij qui talia moliuntur, de suis ipsorum bonis efficienda curarent, suęq; uitę actiones uacuas à sceleris labe tanquam hostiam Deo offerrent. A

De sanctæ Sophiæ sanctorumq; Apostolorum templo eminentissimo.

CAP. XXX.

IDem Iustinianus Constantinopoli cùm alias multas sacras ædes pulcherrimo artificio elaboratas Deo & sanctis erexit, tum insigne illud & præ cæteris eximium ædificium, amplissimum dico Sophiæ templum extruxit: quod quidem tale fuit, quale nõ aliquando uisum fuisset, quodq; ornatu & splendore adeò excelluit, uti nulla dicendi ui facilè explanari posset. At ipse tamen illud pro uirili describere conabor. Testudo sanctuarij quatuor fornicibus in sublime erecta, & ad tantam sublata altitudinem, ut ad eius hemisphærij fastigium acies eorum, qui infrà ad basin consistentes, oculos sursum tollebant, ægrè penetrare posset: & qui suprà stabant, etiamsi ualde essent animosi, despicere neutiquam auderet, oculosue ad basin deijcere. Fornices à solo usq; ad tectum (usq; eo namq; eriguntur) penitùs uacant. In dextro templi latere, sunt homini ingredienti ad læuam columnæ ordine locatæ, quæ ex lapide Thessalico confectæ sunt: sunt etiam alta tabulata alijs columnis similibus suffulta, in quibus si qui uolunt, mysteria peracta uidere possunt. In illis quoq; Imperatrix diebus festis, dum sacrosanctæ mysteriorũ celebrationi interesset, assidere solet. Quę quidem partim uersus orientem solem, partim occidentem uersus sic diriguntur, ut minimè impedimento sint, quo minus amplitudo talis operis spectari queat. Porrò autem porticus eorundem tabulatorum, quæ infrà columnis paruisq; fornicibus operis extremitates ambiunt. Verùm quo magis admirabilis ædificij fabrica uelut ante oculos cuiusq; uersetur, uisum est hoc loco intexere quot pedes eius longitudo contineat, quot latitudo, quot altitudo: & de fornicibus eodem modo, quot pedes uacuus eorum complectatur ambitus, quot deniq; eorum altitudo. Sic igitur se habent: Longitudo à porta, quæ è regione sacræ conchæ, in qua incruentum offertur sacrificium, sita est ad ipsam concham usq;, pedes continet CLXXXX. Latitudo à parte Septentrionali ad Borealem, pedes CXV. Altitudo ab ipso puncto in uertice hemisphærij ad solum usq;, pedes CLXXX. Latitudo autem cuiusq; fornicis pedes habet LXVI. Longitudo totius templi ab Oriente ad Occidentem, pedes CCLX. Latitudo uerò τοῦ ἐμφῶτου illius pedes continet LXXV. Sunt præterea

Sophiæ templum quale. B

ἱερᾶς κόγχης.

A terea uersus solis occasum aliæ duæ porticus ualde eximiæ, & atria undiq; sub dio posita. Ab eodem porrò Iustiniano ędificatum est templum sanctorũ Apostolorum, quod omnium faciè primas fert: in quo Imperatores & sacerdotes sepeliri solent. Verùm de ijs rebus ista hactenus.

Apostolorum templum.

De amentia potius quàm amicitia Iustiniani immodicè fauentis Venetorum factioni. CAP. XXXI.

DE alio item Iustiniani factò mihi dicendum est, quod quidem siue ex naturę uitio, siue ex formidine & timore ortum sit, non habeo dicere: eius tamen generis fuit, ut omnem beluinam immanitatem longè superaret: duxit autem initium ab ea seditione populari, quam Nica, hoc est uince, uocant. Placuit Iustiniano ita uehementer in alteram factionem eorum qui Prasini dicuntur, animo propendere, ut impunè possent ipsa meridie in media ciuitate aduersarios trucidare, & non modò non pœnas metuerent, uerùm etiam dignarẽtur honoribus, adeò ut inde multi homicidæ existerẽt. Licebat autem illis in ædes alienas irrumpere, thesauros diripere in illis reconditos, hominibus suam ipsorum salutem ac uitã diuendere. Et si qui magistratus illos cohibere moliretur, suo ipsius capiti creauit periculum. Vnde certè uir quidam, qui gesit in Oriente magistratum, quoniam nonnullos eorum qui rebus nouis studebant, neruis coercere uoluit, quo modestiores efficerentur, per mediam urbem circumductus fuit, neruisq; grauiter cæsus. Callinicus porrò prę fectus Ciliciæ, cum duo Cilices, Paulus & Faustinus, homicida uterq;, in eum impetum facerent, occidereq; in animo haberent, quoniam pœna ex legibus constituta eos mulctauit, in crucem actus est, hocque supplicio pro recta conscientia & legum obseruatione affectus. Inde factum est, ut qui alterius erant factionis, cum à domicilijs suis fugissent, & à nemine usquã
B exciperentur hospitio, sed uelut scelera ubiq; exagitarentur, tẽdere insidias uiatoribus, compilare, cædes facere cœperunt, usq; eò, uti omnia loca nece immatura, direptione & reliquis id genus maleficijs redundarent. Interdũ animo in contrariam sententiam mutato, eius generis homines interfecit, legumq; permisit potestati etiam eos quos antè passus fuisset more barbarorum in ciuitatibus impia scelera consciscere. Sed ad ista sigillatim persequenda mihi nec tempus suppetit, nec facultas dicendi. Atq; ea quæ diximus, satis esse poterunt ad coniecturam de reliquis eius facinoribus faciendam.

Iustiniani immanitas unde initium duxerit.

Vide Chil. Eras. In neruum ducere.

De Barsanuphio monacho. CAP. XXXII.

VIxère per idem tempus uiri planè diuini, qui multis in locis magna edebant miracula, & quorum gloria ubiq; peruagata fuit. Ex quorum numero erat Barsanuphius, genere Ægyptius. Iste uixit in monasterio prope urbem Gazam, & in carne uitam carni aduersariam degit, adeò ut multa memorabilia ederet miracula. Creditur porrò eum in ædicula quadam conclusum ætatem egisse, atq; à tempore, quo in eam ingressus est, ad spacium quinquaginta annorũ & amplius neq; à quoquam uisum esse, neq; quicquam alimenti uel aliarum rerum in terra cepisse. Quibus rebus cum Eustochius episcopus Hierosolymorum minimè fidem adhiberet, cumq; ædiculam, in qua uir ille diuinus conclusus fuit, perfodere constituisset, parum aberat, quin ignis ex ea erumpens, omnes qui cum eo illuc uenerant, combussisset.

Barsanuphius monachus quãdo floruerit.

De Symeone monacho, qui propter Christum se morionem esse simulauit. CAP. XXXIII.

FVit Emesæ uir quidã nomine Symeones, qui omni inanis gloriæ cupiditate abiecta, quanquam sapientia cuiusq; generis, & diuina gratia refertus fuit: tamen his qui eum minimè ignorabant, delirare uisus est. Iste maxima ex parte re-

Symeonis monachi uita qualis.

motus ab aliorum conspectu, uitam transegit, nec cuiquã omnino concessit potestatem cognoscendi, quando aut quo modo Deum precaretur, neq; quo tempore solus apud se uel abstineret cibarijs, uel eadem capesseret. Interdum uerò cum in publica platea aut in foro uersaretur, uisus est à pristina uiuendi consuetudine deflexisse, imò uerò etiam nihil omnino uel prudentiæ habere, uel ingenij: quinetiam tabernam aliquando ingressus, esculentis, cum esuriret, & cibis quibuslibet uescebatur. Quod si quispiam inflexo capite eum salutabat, ira accēsus, è loco illo celeriter excesit, ueritus ne sua uirtus à uulgo deprehēderetur. Atq; ad hunc modum Symeones, dum esset in foro, se gerere consueuit. Erant tamen nonnulli, quibus sine ulla simulatione se familiarem reddidit. Ex quorum numero unus fortè habuit ancillam, quæ stuprata à quodam & grauida facta, cum ab hero heraq; apertè dicere cogeretur, quis hoc fecisset facinus: respondet, Symeonem clàm cum ea concubuisse, & ab eo concepisse, uelleq; non iurare modò rem planè ita se habere, uerùm etiam si opus esset, perspicuè probare. Quod cum Symeones accepisset, ita esse assensus est, seq; carnem gestare, rem sanè quàm lubricam. Vbi uerò facinus in omnium ore esse cœpit, & Symeones propterea nõ exiguam, uti uidebatur, subierat notam infamiæ, se tum ab hominum oculis subduxit, tum erubescere simulauit. Postquam igitur dies pariendi aduentauit, eaq; de more in lecto sedit, labor pariendi tam asperum, tam ingētem, tam deniq; intolerabilem dolorem ciebat, ut hominem illam in extremum uitæ periculum duceret: & tamē partus minimè processit. Itaq; cū Symeonē, qui eò dedita opera uenit, orarent, ut preces pro illa ad Deū funderet: dixit, palàm mulierem non prius parituram, quàm uerè fateretur, quis infantē, quem gestat in utero, procreasset. Quod cum fecisset, & uerum ostendisset infantis patrem, extemplò infans, uelut ueritate obstetricis munus exequente, ex utero exilijt. Idem Symeones à quibusdam uisus est aliquando in domum meretricis intrare: qui ostio occluso, solus cum sola diu commoratus est. Deinde ostio reserato, abijt: atq; undiq; circumspiciens, ecquis eum uideret, auxit magnopere suspicionem, adeò ut qui illum uidissent, meretricem ad se accerserent, ab eaq; sciscitarentur, quid sibi uellet Symeonis ad eam introitus, tantiq; temporis mora? Iurat illa se inopia rerum necessariarum, triduo ante illum diem nihil gustasse præter aquam solam: Symeonem autem opsonia & cibos, & uasculum quoddam uini ad ipsam secum apportasse, & occluso ostio apposuisse mensam, iussisse ut cœnaret, seq; illis saturaret epulis, quippe quæ abstinentia à cibo satis pressa afflictataq; fuisset. Quæ cum illis narrasset, reliquias cibariorum quæ attulerat Symeones, profert. Porrò autē idem ipse Symeones, cum terræmotus, qui Phœniciam maritimam conquassauit, appropinquaret (quo quidem tempore Berytus, Biblium & Tripolis grauissimas patiebantur ruinas) flagello manu sublato, columnarum, quæ erant in foro, complures cædebat, sic uociferatus: Consistite firmè, breui nanque estis saltaturi. Itaque quoniam nihil ab eo temerè fieri solebat, illi qui huic rei gestæ intererant, accuratè animo notarunt, quas columnas sine uerberibus præterijsset: quæ certè non multo pòst terræ motus uiolentia concussæ corruerunt. Multæ aliæ res ab eo præterea gestæ fuère, quæ opere separato egere uidentur.

De Thoma monacho, qui eodem modo fatuitatem fingebat.

CAP. XXXIIII.

Thomæ monachi uita qualis.

PEr id tēporis Thomas quoq; uitã austerã in Cœlesyria coluit, qui Antiochiã profectus est, ut subsidium, quod inde quotannis monasterio suo suppeditari solebat, acciperet. Ab ea quidē Ecclesia presbyter fuerat ordinatus. Hunc Anastasius, qui illã procurabat Ecclesiã, quoniã nõ raro multū ei facessebat molestię, in ma-

in maxilla cædit. Quam rem illis qui aderant ægre ferentibus, dixit neq; se ab Anastasio postea accepturum, neq; Anastasium daturum. Quæ utraq; ita acciderunt. Nam Anastasius post unum diem mortem oppetijt: Thomas autem in hospitio infirmorum, quod fuit in Daphne suburbio, dum abiret Antiochia domum, ad uitam immortalem migrauit: cuius corpus conditum est in sepulchro, quod aduenis paratum fuit. Vbi uero uno & altero corpore in eodem sepulchro reposito, eius corpus, Deo post mortem illius maximum edente miraculum, illis superiectum fuit (nam ea corpora inde amota longeq; depulsa fuere) homines sanctum illum admirati, rem significant Ephremio. Itaq; sanctissimum eius corpus cum solenni celebritate ac pompa transportatur Antiochiam, ibiq; in cœmiterio sepelitur: cuius uirtute pestis, quę illic tum grassabatur, sedata est. Ad cuius honorem Antiocheni diem festum quotannis ad nostram usq; ætatem agere non desierunt. Verum ad institutam historiam deinceps sermonem transferamus.

Anastasij obitus.

De Mena patriarcha, & miraculo quod ea tempestate in Hebræi puero factum est. CAP. XXXV.

ANthimo ex sede Constantinopolitana, uti suprà dixi, eiecto, Epiphanius eum capessit episcopatum. Epiphanio mortuo successit Menas: cuius temporibus miraculum editum fuit planè memorabile. Vetus fuit consuetudo Constantinopoli, ut si quando multæ admodum particulæ puri & immaculati corporis Christi Dei nostri superessent, pueri impuberes, qui scholas frequentabant, accerserentur, easq; manducarent. Quod cum factum fuit, filius cuiusdam hominis, Hebræi quidem opinione, arte autem uitrarij, unà cum pueris uersatus est: qui quidem parentibus percunctantibus ab eo causam moræ, respondit, uti res se habuit, seq; cum alijs pueris pariter comedisse. Hebræus bile, furore & iracundia inflammatus, in clibanum ardentem, in quo uitrum formare solebat, puerum conijcit. Postquam uerò mater puerum quæritans, reperire non potuit, passim per totam urbem ibat, Deum cum gemitu obtestans, & flebilibus lamentis se dedens. Triduò autem pòst ad ostium officinæ uiri sui consistens, luctu miserabiliter diuexata, nomine puerum compellat. Puer matris uocem ut agnouit, è clibano responsum dat. Mater effractis foribus intrò irrumpit, uidet puerum in medijs carbonibus candentibus consistentem, illæsum ab ignis incendio. Qui cum rogaretur, quo pacto illæsus manserit? Mulier, inquit, ueste amicta purpurea crebrò ad me uenit, porrexit aquam, qua carbonum flammas corpus ambientes extinguerem: cibum deniq; dedit, quoties esuriebam. Qua re ad Iustinianum perlata, puerum cum matre lauacro regenerationis tingendos decernit: patrem autem pueri, qui recusauit in numerum Christianorum ascribi, in Sycis cruci suffigendum curauit. Atq; ista quidem hoc modo.

Menæ episcopi temporibus quale miraculum editum.

Qui magnarum urbium id temporis fuerint episcopi. CAP. XXXVI.

POst Menam, Eutychius ad sedem episcopatus Constantinopolitani ascendit: sedem autem Hierosolymorum obtinet post Martyrium Salustius, cui successit Helias: hunc Petrus, Petrum autem Macarius secutus est, Imperatore nondum ei suffragante. qui postea sede sua pulsus fuit. Nam ferebatur eum dogmata Origenis tutatum. Cui in eo episcopatu successit Eustochius. Theodosio porrò, ut supra demonstratum est, exturbato, Zoilus episcopus declaratus fuit Alexandriæ: quo mortuo, Apolinarius sedem illam capessit.

Eutychius Menæ successor.

De sancto uniuersaliq; concilio quinto, & quam ob rem institutum fuerit.

CAPUT XXXVII.

POst Euphremium sedes Antiochena Domnino concredita fuit. Iam uero cũ A Vigilius antiquæ Romæ, & Menas nouæ primùm, deinde Eutychius, Alexandriæ autẽ Apolinarius, & Domninus Antiochiæ episcopatũ gessit, Iustinianus quintum concilium conuocauit, tali causa adductus: Eustochius, ubi illi qui dogmata Origenis tuebantur, cùm in alijs locis, tum maximè in Noua laura (sic enim uocabatur) inualescerent, omnem curam ac studium suum eò contulit, uti eos expelleret. Qui ad Nouam profectus lauram, omnes inde eiecit, & tanquam communem perniciem omnium longè fugauit. Illi in uaria loca dispersi, multos in suam pellexerunt opinionem. Quorum patrocinium suscepit Theodorus cognomine Asidas, episcopus Cæsareæ, urbis gentis Cappadocum primariæ, qui cum Iustiniano assiduè uersabatur, eiq; fidelis fuit & in primis necessarius. Cum igitur iste animos nobilium palatium incolentium incendisset cõtra Eustochiũ, remq; omni impietate ac scelere plenã affirmaret: Eustochius mittit Cõstantinopolim Rufum, qui monasterio Theodosij præfuit, & Cononẽ abbatẽ Sabæ: qui duo cùm ob uirtutis suæ præstantiã, tum ob amplitudinẽ monasteriorũ quibus præerant, facilè primas inter monachos solitudinẽ incolentes obtinuerunt. Eos comitati sunt etiam alij illis dignitate non multo inferiores. Hi potissimùm de Origenis dogmatis, de Euagrio & Didymo disceptationem instituerunt. Theodorus autem episcopus Cæsareæ Cappadociæ, istos ab ea disceptatione ad aliã traducere cupiens, causam Theodori episcopi Mopsoestiæ, & Theodoritis, & Ibæ introducit: idq; non sine Dei clementissimi prouidentia, qui omnes illas res tam præclarè administrauit, ad eum sanè finem, uti omnis profana & impia doctrina utrinq; reijceretur. Primò igitur quæstione proposita, sit'ne mortuis anathema denunciandum, an non, Eutychius, qui tum aderat, uir in Sacris literis exquisitè eruditus, non tamen in numero illustrium (quippe iam tum munere functus est pro episcopo Amasiæ respondendi) uiuente adhuc Mena, cum eos qui in unum coacti erãt, non solùm non sapere, sed desipere potius animaduerteret, apertè quæstionem illam nulla egere deliberatione dixit. Nam Iosiam regem nõ modò sacerdotes, qui dæmones colebant, quibusq; uita adhuc suppetebat, trucidasse: sed eorũ etiam sepulchra, qui iã pridẽ mortẽ obierant, effodi curasse. Hæc ab Eutychio dicta accommodatè omnibus uidebantur. Quæ cum Iustinianus intellexisset, Eutychiũ statim ut mortuus fuit Menas, ad sedẽ episcopatus Constantinopolitani extulit. Vigilius autẽ per literas consensit concilio, non tamẽ interesse uoluit. Cũ uerò Iustinianus à cõcilio iã coacto sciscitaretur, quid de Theodoro, quid de his quæ Theodoritus cõtra Cyrillũ & duodecim illius de fide capita disseruisset, quid deniq; de epistola Ibæ ad Marin Persam scripta ipsis uideretur: ubi multæ sentẽtiæ Theodori & Theodoriti perlectæ erãt, perspicueq; demonstratũ, iam pridem Theodorũ condemnatũ fuisse, & eius nomen ex sacris tabulis deletũ, & hæreticos post mortem etiam condemnari oportere, non Theodoro solùm, uerumetiã uerbis Theodoriti contra duodecim capita Cyrilli & sanã ueramq; fidẽ habitis, & epistolæ Ibæ ad Marin Persam scriptæ omnibus, ut dicitur, suffragijs anathema denũciarent, hæcq; proferrẽt uerba: Quoniã à magno Deo & Seruatore nostro IESV Christo, ut est in Euangelij parabola, dictũ est, & cæt. Et paulo pòst: Condemnamus & anathemati addicimus non solùm alios omnes hæreticos, qui sunt à quatuor sanctis prædictis cõcilijs, & à sancta catholica Ecclesia condemnati, uerumetiam Theodorum episcopum Mopsuestiæ, & impios eius libros, & impia scripta Theodoriti, tum fidem ueram, & duodecim sanctiss. Cyrilli de fide capita, tum sanctum concilium Ephesinum primùm

B

Iustinianus quã ob cur quintum concilium conuocauerit.

Rufus Theodosij monasterij præses.

Conon Sabæ abbas.

impugnantia,

A impugnantia, & quæcunq; ab eodem Theodorito pro defensione Theodori & Nestorij literis prodita sunt. Præterea anathemate etiam damnamus impiam epistolam Ibæ ad Marin Persam scriptam.

Atq; alijs quibusdam interpositis, quatuordecim ueræ & synceræ fidei capita exposuerunt. De quibus rebus sic actum accepimus. Postquam autem libelli ab Eulogio, Conone, Cyriaco & Pancratio monachis contra dogmata Origenis Adamantij, & eos qui huius impietatem & errorem sequebantur, concilio oblati erant, percunctatur Iustinianus à concilio cōgregato, quid de his statueret: adiungit etiā eodem libelli unius exemplar, quinetiam literas Vigilij de ijsdem rebus perscriptas. Ex quibus animaduerti potest, quemadmodum elaboratū fuerit ab Origene, ut simplicem apostolicorum dogmatum doctrinam gentilium & Manichæorum zizanijs referciret. Itaq; ubi contra Origenem & eos qui in eodem cum illo errore uersati sunt, clamores editi fuerunt, res relata est ad Iustinianum per epistolam, cuius pars aliqua his uerbis continebatur: Qui animum nobilitatis antiquę participem tenes, Imperator Christianissime. Et paulo infrà: Fugimus igitur, fugimus istam doctrinam. Nam uoces eorum qui sunt ab Ecclesia alieni, non agnoscimus, imò uerò si quis talis sit, eum ut furē & latronem uinculis anathematis firmè constrictum extra sacra Ecclesiæ mœnia eijcimus. Ac post adiungunt ista: Actorum nostrorum uim ex eorum lectione facilè intelliges. His adiunxēre capita, quæ patroni dogmatum Origenis didicerant: quæ non eorum solùm consensum, uerumetiam dissensionem, atq; adeò multiplicem errorem perspicuè declararunt. Quorum quintum caput fuit blasphemiarum, quæ ex persona nonnullorum monachorum nouum monasteriorum incolentium proferebantur, quod ita se habet: Theodorus, qui Ascidas dicitur, episcopus Cæsareæ dixit, Si iam apostoli & martyres qui miracula edunt, in tanto honore sint, quæ tandem erit illis restitutio in ultima carnis restitutione, nisi pares & æquales Christo efficiantur? Recensebantur porrò ab illis qui has res studiose admodum collegerunt, complures Didymi, Euagrij, Theodori, aliæ blasphemię. Post istud concilium aliquo temporis interuallo interiecto, Eutychius sede episcopatus Constantinopolitani expellitur, Ioannes ex Sirime ortus (est quidem Sirimis pagus Cynegicæ regionis Antiochiæ finitimæ) in eius locum surrogatur.

14. Articulos fidei intelligit.

Quòd Iustinianus à recta fidei cultura excidens, Domini corpus omnis prorsus corruptionis expers esse contendebat. CAP. XXXVIII.

EOdem tempore Iustinianus à recta sanę doctrinę uia auersus, & semitam ingressus, quam nec Apostoli neq; Patres unquam triuerant, in spinas & tribulos delapsus est, quibus Ecclesiam farcire instituens, id quod uolebat minimè est propterea consecutus, quòd Dominus regiam uiam ita firmis munimentis sepserat, uti homicidæ in eam, perinde ac si paries eius inclinatus, & maceries depulsa fuisset (in qua re expleta est quidem prophetia) minimè insilirent. Itaque cum Ioannes, qui etiam Catelinus dicebatur, mortuo Vigilio antiquæ Romæ, & Ioannes Sirimensis nouæ, & Apolinarius Alexandriæ, & Anastasius post Domninum Antiochiæ, & Macarius, qui ad propriam sedem iam restitutus fuit, Hierosolymorum episcopatum gubernaret, ubi concilium Origeni, Didymo & Euagrio post Eustochij abdicationem anathema denunciauerat, Iustinianus edictum scripsit: in quo asseruit corpus Domini non esse obnoxium interneciōni, neque affectionum illarum quæ naturaliter insitæ sunt, in'q; nullam incurrunt reprehensionem, particeps esse, & Dominum eodem modo ante passionem comedisse, quo post resurrectionem comedit, & corpus eius sanctissimum nullam conuersionem mutationem'ue uel ex formatione, quæ in matrice

Iustinianus à recta fidei cultura excidit.

facta est, uel ex uoluntarijs naturalibus'ue affectionibus accepisse, imò ne post resurrectionem quidem: quibus opinionibus ut sacerdotes & episcopi ubiq; assentirentur, compellere instituit. At omnes se Anastasij episcopi Antiochiæ sententiam expectare respondendo, primum illius conatum depulerunt.

De Anastasio Antiocheno archiepiscopo. CAP. XXXIX.

Anastasius quo modo ingeniũ suũ tẽperarit.

ANastasius, uir quidem erat cùm in Sacrarum literarum cognitione apprimè disertus, tum in moribus & tota uitæ ratione adeò exquisitus, ut etiam rerum leuicularum magnam curam haberet, inq; illis ne à constanti & stabili animi sui proposito decedere uellet, nedum in rebus maximi momenti & ponderis, & quæ ipsum Deum uiderentur attingere. Quinetiam ita suum temperauit ingenium, ut neq; propter lenitatem animi, atq; comitatem, nimis facilè his rebus quæ minus rationi consentientes erant, cederet, neq; propter seueritatem & inclementiam ægrè his quas recta ratio postulabat, assentiretur. Ac rebus serijs audiendis eius patebant aures, & ut sermone profluens, ita in quæstionibus dissoluendis acutus & perspicax. Rebus autem ineptis & nullius momenti occlusit aures: linguam uerò sic quasi freno cohibuit, ut & sermonẽ ratione moderaretur, & silentium loquela præstabilius efficeret. Istum tãquam turrem munitissimam oppugnare omni machinarum genere aggressus est, illud scilicet complectens animo, se si istum euerteret, nullo labore ciuitatem totam occupaturum, recta fidei dogmata redacturum tanquam in seruitutem, & oues Christi deniq; captiuas ab Ecclesia abducturum. Verùm Anastasius sic diuina quadam animi celsitate elatus fuit (nam supra firmam fidei petram constitit) ut Iustiniano per literas suas liberè & apertè contradiceret, tum perspicuè admodum, tum disertè ostenderet, diuinos Apostolos, & sanctos Patres confessos esse, atq; adeò tradidisse, corpus Domini internecioni obnoxium esse, & affectionum, quæ sunt natura in animis impressæ, quæq; reprehensione carent, particeps. Eodem modo etiam monachis Maioris & Minoris Syriæ eius de hac re sciscitantibus sententiam, respondit: Omnes confirmauit mentes, ad certamen ineundem præparauit: in Ecclesia deniq; lectitauit quotidie illam Pauli, uasis electionis sententiam,

Galat. 1. Si quis uobis euangelizauerit, præter id quod accepistis, etiam si angelus de cœlo sit, anathema esto. Quibus omnes, paucis exceptis, assensi, simile studium erga fidei defensionem declararunt. Idem porrò Anastasius cum accepisset, Iustinianum uelle ipsum in exilium mittere, scripsit ad Antiochenos orationem, qua eorum animos in fide confirmaret: quę certè tum ob sermonis elegantiam, tum ob crebritatem sententiarum, tum ob testimoniorum à Sacris literis petitorum frequentiam, tum deniq; ob historiam, quæ tam commodè in ea narrata est, optimo iure sanè permagnifacienda est.

λόγος σωτηριος.

De Iustiniani morte. CAP. XL.

Iustiniani obitus.

VErùm Iustiniani edictum diuina prouidentia, qua melius nobis prospectum fuit, minimè diuulgatum est. Nam Iustinianus, qui Anastasio & suis sacerdotibus exilium indixerat, ex improuiso perculsus, cum triginta octo annos integros & menses octo regnasset, ex luce migrauit.

FINIS QVARTI LIBRI.

EVAGRII

EVAGRII SCHOLASTICI, ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER Quintus.

De Iustini creatione, & eius moribus. CAP. I.

A IVstinianus igitur cum omnia omnino turba ac tumultu compleuisset, mercedemq; his rebus debitam in extremo uitę suę tempore reportasset, ad supplicia iusto Dei iudicio apud inferos luenda profectus est. Iustinus aũt sororis eius filius, qui præfectus palatij fuit, purpura induitur Imperatoria, cum nemo pręter suos, uel Iustinianũ mortẽ oppetiuisse, uel eum Imperatorem declaratũ esse, usq; eo intelligeret, quoad in circo munera, quę ius Imperij postulat, tum ipse exequeretur, tũ alij ei præstarent. Itaq; his rebus confectis, cum nemo omnino esset qui nouis rebus studeret, ad aulam reuertitur. Ac primum dat mandatum, ut omnes episcopi & sacerdotes, qui ex omnibus locis in unũ Constantinopoli conuocati erant, ad suas ipsorum dimitterentur sedes, uti consuetos cultus Deo sancte religioseque adhiberent: nemoq; quicquam quod ad fidem pertineret, nouare moliret. Atq; istud eius factũ in laude quidem ponendũ est. Verum quod ad uitę eius rationem attinet, delicijs reuera diffluxit & mollicie, in uoluptatibus obscœnis uolutatus, alienæ pecuniæ adeo ardenter appetens, uti omnia iniqui quæstus gratia diuenderet: imo uero etiam ipsa sacerdotia, diuinum numẽ minime reuerens, plebeijs hominibus uenalia palam exponeret. Quinetiam audacia & timiditate duobus uitijs contrarijs irretitus, primũ Iustinum cognatũ, uirũ in magna glo-
B ria apud omnes, tum ob rerũ bellicarũ usum, tum ob alia ornamenta, iam circiter Danubiũ ideo cõmemorantẽ, ut Abaros, ne eo flumine traiecto in fines Romanorũ irrumperent, prohiberet, ad se accersit. Isti Abari, sunt ex gente Scytharũ, qui Hamaxobij dicuntur, quiq; agros ultra Caucasum iacentes accolunt, oriundi. Qui Turcas uicinos suos, ab illis grauibus affecti incõmodis, cum omnibus suis fugientes, primum ad Bosphorũ uenerunt: deinde littoribus Euxini Ponti relictis, (ubi multæ gentes barbaræ habitabant illæ quidem, sed urbes & castella a Romanis incolebantur, atq; eo tum nonnulli milites rude donati aduentaue rant, tum coloniæ erant de Imperatorũ sententia deductę) recto itinere contenderunt, omnibus barbaris qui ante pedes erãt usq; eo expugnatis, quoad Danubij ad litora peruenirent: unde legatos miserũt ad Iustinianũ. Ex eo loco Iustinus accersebatur, eo nomine uidelicet, uti conditionibus inter ipsum & Imperatorẽ Iustinum pactis frueretur. Nam quoniam ambo in simili uitæ splendore positi uidebantur, & Imperiũ ad utrunq; spectare, post magnam de rerum summa disceptationem & controuersiã conuenit inter eos, ut uter illorum ad Imperij honorem ascenderet, alteri deferret secundas, eatenus quidem, uti licet secundas ab Imperatore, præ cæteris tamen omnibus primas obtineret.

Iustinus Imperatoria purpura induitur.

Plin. li. 4. cap. 12.

Abarorum ortus.

De Iustini cognati sui occisione. CAP. II.

QVapropter Iustinus Imperator beneuolentia quadã fronte simulata alterũ Iustinũ cõplectitur, & criminibus paulatim cõtra eum cõfictis, & satellitibus, militib. pretorianis ac stipatoribus ab eo remotis, uetat, quo minus in publicũ prodiret (domi enim assidue se continuit) & tandẽ mandat Alexandriã transportandum. In qua urbe nocte intempesta, cum iam decumberet in lecto, miserandum in modum interemptus est: istaq; mercede tum ob beneuolentiam in rempub. tum ob res præclare in bello gestas remuneratus. Atq; non prius Imperatoris eiusque coniugis furor & iracundiæ flamma restincta fuit, quam

Iustinus miserandum in modum interemptus.

caput eius ceruicibus abscissum oculis cernerent, inque illud calcibus insultarent. A

De execrabilibus Addæo & Aetherio. CAP. III.

Aetherij et Addæi interitus. NOn longo tempore post, Ætherium & Addæum utrunque ex ordine senatorio, qui principem locum apud Iustinianum diu tenuerant, in iudiciũ ob piaculum quoddam adducit Iustinus. Quorum alter, Ætherium dico, confessus est se animo instituisse, Imperatorem ueneno conficere, habuisseque Addæum illius conatus socium, & in omnibus adiutorem. Verum Addæus graui cum iureiurando affirmat, se istius rei prorsus ignarum esse. At uterque tamen securi percussus est: atque Addæus, cum iam caput abscinderetur, dixit ingenue, se licet falso de ijs rebus esset accusatus, iusta tamen debitaque a Deo facinoris cuiusque contemplatore & uindice sibi inflicta supplicia. Theodotum nanque aulę pręfectum se præstigijs quibusdam e medio sustulisse. Cæterum ista ita ne se habeant, an secus, non possum equidẽ pro certo affirmare. Attamen uterque scelestus fuit: quippe Addæus insano puerorum amore exarsit: Aetherius autem nullum calũniæ genus præteriens, tum uiuos, tũ mortuos nomine aulæ Imperatorię, cui regnante Iustiniano præfuit, fortunis spoliauit. Atque hæc res hunc habuere exitum.

De fidei edicto, quod Iustinus ad Christianos ubicunque scribendum curauit. CAP. IIII.

POrro autem edictum omnibus ubique Christianis a Iustino scriptum fuit, his fere uerbis: In nomine Domini IESV Christi Dei nostri, Imperator Cæsar, Fl. Iustinus, fidelis in Christo, Mansuetus, Max. Beneficus, Alamanicus, Gotthicus, Germanicus, Anticus, Francicus, Erullicus, Gepidicus, Pius, Fortunatus, Gloriosus, Victor, Triumphator, semper Augustus.

Ioan. 14. Pacem meam do uobis, inquit Christus Dominus, uerus Deus noster: pacem meã relinquo uobis, idem Dominus omnibus hominibus prædicat. Atque istud B aliud nihil est, quam ut credentes in eum, ad unam eandemque Ecclesiam se conferant, in recta Christianorum fide ipsi inter se consentiant, eosque qui ei contradicunt, opinionemue aduersariam consectantur, penitus detestentur. Est enim prima omnibus hominibus salus, ingenua ueræ fidei confessio. Quocirca nos qui tum præceptis euangelicis, tum sancto symbolo, id est, doctrinæ sanctorum patrum obsequentes, hortamur omnes, uti ad unam eãdemque Ecclesiã & disciplinam se recipiant, credentes in patrem, & filium, & Spiritum sanctum, Trinitatẽ consubstantialem, unam deitatem, id est naturam & substantiam, ratione & re ipsa unam, uim, potentiam & facultatem unam in tribus personis glorificantes, in quas baptizati sumus, in quas credimus, quibus in unum coniungimur. Vnitatem in Trinitate, & in unitate Trinitatem adoramus, tum diuisionem habentem, tum coniunctionem plane admirabilem: unitatem secundum substantiam, id est, diuinitatem, Trinitatem secundũ proprietates, id est, personas (Diuiditur enim ratione, ut ita dicam, indiuidua: coniungitur autem diuidua. Siquidem diuinitas, unum est in tribus, & tres unũ, in quibus est diuinitas, uel ut accuratius dicam, quæ sunt ipsa diuinitas) Deum patrem, Deũ filium, Deum Spiritum sanctum: quandoquidem singulæ personæ per se considerantur, mente, ea quæ seiungi non possunt, seiungente, Deum nimirum tres esse personas, quæ in unum motus & naturæ, ut ita dicam, identitate coniunctę intelliguntur. Nam oportet & unum confiteri Deum, & tres personas, siue proprietates prædicare. Confitemur etiam ipsum unigenitum filium Dei, Deum uerbum ante secula & ab æternitate a patre genitum, non factum: & in nouissimis diebus propter nos & propter nostram salutem descẽdisse de cœlis, & incarnatum ex Spiritu sancto, & ex domina nostra, sancta & gloriosa Deipara, semperque uirgine Maria, & natũ ex ea, qui est æqualis patri & Spiritui sancto. Nam quartę personæ accessionem, id est,

Salus omnium hominum prima quæ.

Trinitatis diuisio & coniunctio.

A est, Dei uerbi incarnati, qui est una persona trinitatis, sancta trinitas nō admittit: sed est unus & idem Dominus noster IESVS Christus, qui est consubstantialis patri secundum diuinitatem, nobis autem consubstantialis secundum humanitatem, patibilis quidem carne, diuinitate autē impatibilis. Non enim alium Deū uerbum, qui miracula edidit, & alium qui passus est agnoscimus: sed unū & eundem confitemur Dominum nostrum IESVM Christum, Dei uerbum, incarnatum, & uerè hominem factum, & tum miracula quæ edidit, tum afflictationes quas sua spōte pro nostra salute carne sustinuit, unius & eiusdem fuisse. Nā non homo aliquis se ipsum pro nobis tradidit, sed ipse Deus uerbū, qui sine diuinitatis mutatione factus est homo, & sua sponte passionem & mortem pro nobis subijt. Quapropter dum Deum illum confitemur, non inficiamur hominem esse: & dum illum confitemur hominem, Deum esse nō negamus. Vnde dum unum Dominum nostrum IESVM Christum ex utraq; natura, diuinitate & humanitate constare asserimus, nō confusionem in unitatē introducimus. Etenim quòd secundum nostram naturam factus sit homo, non desinet Deus esse: neq; quòd Deus sit secundum suam naturam, similitudinemq; habeat nostræ similitudinis haud capacem, homo esse detrectabit: sed manet, sicut Deus in humanitate, sic non minus in diuinitatis præstantia, homo. Ambo igitur in eodem, & unus Deus pariter & homo qui est Emanuel. Eundem porrò dum perfectum in diuinitate, perfectum quoq; in humanitate, ex quibus duabus rebus constat, concedimus, uni eius compositæ personæ diuisionem sectionemue particularem non inferimus: sed naturarum significamus differentiam, quæ propter copulationem minimè tollitur. Siquidem neque diuina natura mutata est in humanam, neque humana natura in diuinam conuersa: sed quia utraque in propriæ naturę finitio

B ne ratione que melius intelligatur, existat que, idcirco copulationem factam in persona dicimus. Copulatio autem, quę est in persona, ostendit Deum uerbum, hoc est, unam ex tribus personis in diuinitate, non homini, qui ante extitit, coniunctum fuisse: sed in utero dominæ nostræ sanctæ & gloriosæ Deiparæ, & semper uirginis Mariæ sibi ex ea in propria persona carnem nobis consubstantialem, & eisdem nobiscum affectionibus, peccato excepto, obnoxiam, eamq; anima rationis & intelligentiæ participi imbutam fabricasse. In se namq; propriam habuit personā, & factus est homo, & est unus & idem Dominus noster IESVS Christus eiusdem cum patre & Spiritu sancto particeps gloriæ. Ac dum mente complectimur inexplicabilem eius copulationē, confitemur uerè unam naturā Dei uerbi incarnatam carne, anima rationali & mentis participi imbuta. Rursus autem cum cogitatione comprehendimus naturarū differentiam, duas naturas nulla tamen inducta earum diremptione asserimus. Nam in eo utraq; inest natura, & propterea unum & eundem confitemur Christū, unum filium, unam personam, siue unam proprietatem essentiæ diuinę, Deum pariter & hominē. Quo circa omnibus qui istis contraria uel senserunt, uel sentiunt, denunciamus anathema, alienosq; à sancta, catholica, & apostolica Dei Ecclesia iudicamus. Et cū recta ueraq; dogmata quæ sancti patres nobis tradiderūt, nobis prædicata sint: hortamur uos omnes, imò uerò etiam obsecramus, ut in unam eandemq; catholicam & apostolicam Ecclesiam coalescatis. Nam non grauamur, licet simus in hoc eximio Imperij gradu locati, eiusmodi uerbis pro omnium Christianorum concordia & coniūctione uti, eo quidē consilio, uti omnes uno ore laudē & gloriā Dei opt. max. & seruatoris nostri IESV Christi celebrent, et nemo de reliquo ulla de causa, uel de personis Trinitatis, uel de ulla syllaba in ea cōprehensa digladiet: quandoquidē ipsæ syllabæ nos ad unā & syncerā fidem sententiáq; ferunt, & eadē cōsuetudo & modus in sancta, catholica et apostolica Dei Ecclesia hactē

nus

Christus quomodo patri & nobis consubstantialis.

Christum sua sponte paßionem pro nobis subiisse.

Christus eiusdē cum patre & spiritu sancto gloriæ particeps.

nus omnino firmus & minimè nouatus mansit, & in uniuersum posterum tempus mansurus est. Huic edicto quanquam consensêre omnes, illudq; sicut uera fides poscit, editum dixêre: membra tamen Ecclesiæ, quæ opinionum uarietate distracta erant, minimè fuerunt ad concordiam reductę, propterea quòd edictũ planè & apertis uerbis significauit, unam consuetudinem in Ecclesijs firmam & minimè nouatam hactenus mansisse, & in posterum tempus mansuram. A

De Anastasij episcopi Theopolitani, id est, Antiocheni eiectione.

CAP. V.

Anastasius cur à Iustino sede Antiochena sit exturbatus.

IVstinus porrò Anastasium his illi obiectis criminibus, primum quòd sacrum thesaurum extra modum & in nullum usum necessarium profuderat, deinde quòd conuicia in ipsum iecerat (Anastasium enim, cùm rogaretur quid causę esset, cur sacrũ thesaurum tam effuse absumpsisset? ingenuè respondisse ferũt, Ne à Iustino communi totius orbis pernicie diriperetur) sede Antiochena exturbauit. Quinetiam dicitur Iustinum Anastasio succensuisse, quòd postulanti ei pecuniam, cum episcopus esset designatus, Anastasius dare noluit. Alia præterea crimina à quibusdam, qui Imperatoris instituto, credo, inseruire studebant, ei intendebantur.

Quòd Anastasio successit Gregorius episcopus, & quibus moribus præditus fuerit. CAP. VI.

Gregorius ob poëticam facultatem magnã apud omnes gloriam consequitur.

POst illum Gregorius ad sacrum episcopatus gradum elatus fuit, qui ob poëticam facultatem magnam apud omnes gloriam consecutus est. Hic ineunte ætate monasticam uiuendi uiam ingressus, adeò uiriliter & excelso animo in ea decertauit, ut cum iam primùm pubescere inciperet, ad summum & perfectissimum gradum peruenerit: præfueritq; monasterio Constantinopoli, in quo uitam inopem & austeram degit. B Deinde mãdato Iustini, monasterio in monte Sina præfectus fuit: ubi obsessus à barbaris Scenetis Arabibus, in grauissima incidit pericula. Ac cùm in illis locis pacem constituisset, inde ad episcopatum capescendum accersitus fuit. Erat uir quidem, siue prudentiam siue uirtutem spectes, omnino præstantissimus, & ad quancunq; rem animum suum applicaret, in ea perficienda longè diligentissimus: atq; ut metu percelli nõ poterat, sic nullo modo adduci, ut uel sententia cederet, uel hominum pertimesceret potestatem. Ita porrò magnificas pecuniarum fecit largitiones (liberalitate namq; & beneficentia in quenq; usus) uti cum aliquo prodiret, ingens multitudo præter eos qui illum comitari consueuissent, eum sequerentur, & qui uel uiderent uel audirent eum quopiam iturum, frequentes confluerent. Atq; ad eximiam illius dignitatis amplitudinem, in qua collocatus fuit, hæc uelut secunda adiecta fuêre ornamenta, quòd uidelicet homines sua sponte inducti tam sæpe uel propè in eum intueri, uel uerba facientem audire cuperent. Erat enim ad desiderium sui in animis omnium qui quacunq; de causa uel quocunq; modo ipsum compellassent, inserendũ aptissimus: admirabilis cum primis aspectu, sermone propter lepòrem iucundissimus. Et sicut ad rem quampiam intelligentiæ acumine ex tempore eliciendã peracutus, sic ad optimũ consiliũ capiendũ, & ad iudicandũ tũ de suis rebus, tum de alienis, solertissimus. Vnde etiam euenit, ut tot & tam egregia facinora gereret: nihil enim distulit in crastinum. In magnam præterea traduxit admirationem non solùm Imperatores Romanos, uerùm etiam reges Persarũ, propterea quòd omnibus ita uti poterat, sicut tum poscebat necessitas, tũ occasio, quam non aliquando omisit, postulabat. Cuius quidem rei singulæ eius res gestæ argumento esse possunt. Erat quoq; in eo multa seueritas, & interdũ ira: non exigua rursus, imò uerò etiam permagna comitas & mansuetudo, ut illud prudens

Gregorius ad iudicãdum solertißimus.

A dens Gregorij Theologi dictum in eum optimè conueniret: Seueritas sic cum pudore temperata fuit, uti neutra res læderetur ab altera, sed utraque alterius ope maximam consequeretur commendationem.

Quòd qui Persarmeni dicti sunt, se ditioni Romanorum tradiderunt, atque hinc bellum in Persas susceptum esse. CAP. VII.

PRimo anno quo iste episcopatū administrauit, qui maiorem accolebant Armeniā (sic enim olim appellata est, postea tamen Persarmenia, quæ antè fuerat Romanis subiecta, & à Philippo, qui Gordiano successit, Saporæ prodita: atque ut Armenia, quæ minor dicitur, fuit in ditione Romanorum, sic reliqua tota Persis paruit) qui inquam Maiorem accolebant, fidem Christianam professi, quoniam à cæteris Persis miserè, & potissimùm religionis suæ gratia uexabantur, clandestinam ad Iustinum misêre legationem, supplicaturi, ut Romanorum subijcerentur Imperio, quo liberè, nemine impediente diuinos cultus exequerentur. Quam legationem cum Iustinus admisisset, & quædam conditiones in literis, quas ad eos dabat, explicatæ essent, & sacrosancto ac solenni iureiurando confirmatæ, Armenij suos ipsorum principes trucidant, & se cum suis omnibus Romano adiungunt Imperio. Quibuscum regio finitima, in qua homines cum eiusdem gentis, tum peregrini habitabant, unà Romanorum ditioni accessit, duce Vardane, qui apud eos tum ob generis & honoris splendorem, tum ob peritiam rei militaris facilè primas obtinuit. Itaque Iustinus Chosroem his de rebus eum insimulantem hac oratione repulit: Præfinitum paci tempus effluxisse, nec fas esse ut Christiani Christianos in tempore belli ad se confugientes desertos esse patiantur. Atque Iustinus, tametsi istud dedit responsum Chosroi, tamen ad bel-
B lum gerendum neutiquam se parat, sed cōsuetis delicijs tenetur irretitus, omniaque suæ uoluptati postponit. Armenia maior, Persarmenia.

De Martiano duce, & obsidione Nisibis. CAP. VIII.

INterea Martianum cognatum suum mittit ducem in Orientē, cui neque exercitum aptum ad præliandū, neque res alias ad bellum gerendū necessarias suppeditat: qui non sine aperto discrimine & extremo de summa rerum periculo petit Mesopotamiā, ductis secum perpaucis militibus, ijsque inermibus: inter quos habuit & fossores & bubulcos nōnullos ex numero uectigalium exemptos. Leuem igitur pugnā circiter Nisibin contra Persas quosdam instituit, reliquis Persis nondum ad arma paratis: atque superiores adeptus, obsidet ciuitatem. At Persæ ne portas quidem occludere operæ precium putarunt, sed exercitum Romanum turpissimis affectum contumelijs penitùs contemnere uisi sunt. Ac quanquam multa alia prodigia calamitates futuras portendentia uisa fuêre, inter cætera tamē in ipso belli initio uitulus recens editus uisus est, qui duo capita habuit ex una ceruice excrescentia. Martiani exercitus qualis.

Quòd Chosroës ubi contra Romanos Adaarmanem ducem emiserat, qui illos magnis multisque cladibus affecit, ipse Nisibim profectus est.

CAP. IX.

CHosroes uerò ubi satis ad bellum gerendum instructus fuit, Adaarmanem aliquousque perductū trans Euphratem, qui in ditione sua erat, mittit cum exercitu: qui eius iussu in fines Imperij Romani per urbē, quę Circesiū dicitur, irrūpit. Circesiū aūt est urbs Romanis opportunissima, in extremis oris ditionis Romanę sita: quæ nō solū mœnib. firmè munita est ad immēsam altitudinē erectis, uerùm etiā Euphrate & Abora fluuijs circundata, & ab eisdē uelut insula facta. Deinde ipse Tigrē fluuiū unà cū copijs suis trāsgressus Nisibin rectà contendit. Quę res gestę diu Romanos latuerūt, adeò ut Iustinus famę Chosroēm aut mortuum Adaarmanes Chosroæ dux.

tuum esse, aut ad extremum spiritum edendum uenisse loquenti, fidē adhiberet: A iniquoꝗ animo & grauiter ferret obsidionem Nisibis tardatam esse, misisse'que quosdam qui Martianum incitarent, & claues urbis quàm primum ad ipsum adferrent. Verùm ubi res minimè procedit, sed Iustinus grauē subit turpitudinis & infamiæ notam, propterea quòd in tanta & tam ampla urbe obsidenda, cum tam abiecto pręsertim exercitu rem, quam nullo modo conficere poterat, tentare uidebat, primùm de ea fit certior Gregorius episcopus Antiochiæ. Nam huic episcopus Nisibis amicissimus fuit, magnis muneribus ab eo donatus, & propterea cum insanam Persarum contumeliam contra Christianos admissam, qua semper ferè premebantur, ægrè admodum pateretur, & magnopere cuperet ciuitatem, cuius ipse fuit episcopus, in ditionem Romanorum uenire, omnia quæ extra fines Romanorum circiter Nisibin gerebantur, significauit, opportuneꝗ exposuit. Quæ quidem Gregorius illico ad Iustinum retulit, eiꝗ quàm celerrimam declarauit Chosrois incursionem. At uerò ille in consuetarum uoluptatū sordibus uolutatus Gregorij literis neꝗ animum attendere, neꝗ fidem habere uoluit, illud duntaxat uerū arbitratus, quod ipse in animū induxerat. Nam hominum intemperantium & luxu perditorū consuetudinem imitabatur, in quorum animis sicut ignauia insita est, ita de prospero rerū euentu nimis magna fiducia, & si quid contra ipsorū uoluntatem acciderit, ei nolunt ullo modo fidem adiungere. Itaꝗ scribit Gregorio, resꝗ ad se relatas, quasi omnino ueræ non sint, reijcit. Quòd si ueræ sint, Persas non ante suos obsidionē occupaturos: sin aūt antè occuparent, cū magno suo malo discessuros. Deinde mittit Acaciū, hominē superbū et cōtumeliosum ad Martianū cū hoc mandato, ut si Martianus alterū pedem in ciuitatē antè intulisset, honoris sui gradu eum abdicaret. Quod quidē factum est ab eo sedulò, idꝗ non sine reip. detrimento, quò Imperatoris mandato inseruiret. Nam profectus ad castra Romanorum, Martianū extra fines Imperij B uersantē insciente exercitu spoliat dignitate. Præfecti autem manipulares & centuriones, ubi peractis uigilijs didicerāt ducem suum de honoris gradu dimotū, copias non ulterius ducunt, sed clàm se inde subducentes, sparsi fugiunt, obsidione cum omnium irrisione dimissa. Adaarmanes igitur, qui Persarum & Scenetarum barbarorum satis magnum & ualidum habebat exercitū, Circesium pręteriens, res Romanorum incendio, occisione & alijs omnibus uastationis generibus populatur, nec quicquā clementię omnino uel cognitione complexus est, uel factis declarauit. Capit castella & pagos multos, nemine propterea repugnāte, primùm quòd copiæ Romanæ nullum ducem habuère: deinde quòd militibus circiter Daras à Chosroē circumclusis, populationes agrorum, & incursiones absꝗ ullo timore fiebant. Inuadit porrò Chosroēs Antiochiā per suos duntaxat milites (ipse namꝗ eò nō uenit) qui præter omnem spem inde fuère repulsi, cum tamen nemo uel pauci admodū in ciuitate remanerent: cumꝗ episcopus inde fugisset, secumꝗ eduxisset sacrum ecclesiæ thesaurum, propterea quòd magna pars muri ceciderat, & populus, ut fit in eiusmodi pręsertim temporibus, seditione conflata nouis rebus studebat: quibus fugientibus urbs deserta relicta fuit, neꝗ quisquam erat, qui uel ad machinas ullas contra hostes fabricandas, uel ad eisdem ullo modo resistendum animum intenderet.

Gregorius Iustino amicissimus.

Vide sequens caput.

De Apamea & Daras expugnatione. CAP. X.

Heraclea, postea Gagalica.

POstea uerò quàm hic conatus Adaarmani minimè successit ex sentētia, urbe quæ olim Heraclea, postea aūt Gagalica nominata est, incensa: Apameā, quā Seleucus filius Nicanoris habitatoribus cōpleuit, ciuitatē quondā beatā, tēporis tamen diuturnitate multū diminutā & propè labefactatā, iter capit. Ac cū urbem quibusdā pactis conditionibus acquisiuisset, quoniam ciues resistere minimè

A me poterant, muro prę uetustate ad terram collapso, eam totã igni absumpsit, & direptis omniũ fortunis, & omnibus rebus contra pactas cõditiones uastatis, & urbe ipsa agrisq́; finitimis in seruitutẽ redactis, abijt: simulq́; non episcopum solum, sed præfectum urbis etiã uiuum secum abduxit. Quinetiã in itinere suo inde suscepto grauissima patrauit mala, obstãte nemine aut omnino resistẽte, paucissimis copijs exceptis à Iustino eò missis, quibus Magnus præfuit, qui antè mẽsæ argentariæ Cõstantinopoli præfuisse dicebatur, postea uerò unã ex ædibus Imperatorijs Iustini mãdato procurasse: quæ quidẽ copiæ illinc profugientes attonitæ, parũ aberat, quin capti fuissent. Itaq; Adaarmes his rebus confectis, ad Chosroẽ se recipit, qui ciuitatẽ obsessam nondũ expugnauerat. Hic eius copijs adiũctus, & eas effecit ualẽtiores, & suorũ confirmauit animos, & hostes deniq; perterrefecit. Vrbẽ autẽ offendit uallo circundatã, & aggerẽ ingentẽ prope mœnia factũ, & machinas ad urbes capiendas accõmodatas, & catapultas, tela ex locis superioribus commodè iacientes, quæ uulgò balistæ uocantur. Quibus rebus adiutus Chosroes, urbem tempore hyberno ui capit, Ioanne Timostrati filio, qui ei præerat, nullam curam ad hostem propulsandũ suscipiente, imò uerò eam prodente. Vtrumq; enim dicitur. Obsederat autem urbem Chosroes amplius quinq; menses, nemine resistente. Omnibus igitur è ciuitate promiscuè eductis, & quibusdam miserandum in modum ibi interfectis, quàm plurimis autem uiuis captis urbem utpote sibi suisq́; opportunam præsidio muniuit, ipseq́; domum regressus est. *Daræ expugnatio.*

Quòd Iustinus Imperator cum in phrenitidem incidisset, Tiberius totius Imperij administrationem capessit. CAP. XI.

B His rebus auditis, Iustinus præ nimia insolentia ac superbia, sanitate animi & prudẽtia ex mentis domicilio exturbata, casum qui acciderat, multo acerbius, quàm humana fert cõsuetudo, tulit: indeq́; in morbũ, quẽ Gręci φρενῖτιδα uocant, id est, mẽtis alienationem & insaniam incidit, adeò ut de cætero rerum quæ gerebant, nullum omnino sensum haberet. Itaq; Tiberius genere Thrax, qui facilè primas apud Iustinum obtinuit, reip. capessit administrationem. Hunc Iustinus, ingenti collecto exercitu, ad congrediendum cum Abaris iam pridem miserat. Qui quidem, militibus aspectum barbarorum haud ferentibus, parũ aberat quin captus fuisset, nisi diuina prouidentia eum præter omnium opinionem seruasset, & in fines Imperij Romani reduxisset incolumem: quippe temerarijs Iustini institutis obsecutus, ipse cum tota Romana rep. in periculum uenit penitùs intereundi, & amplum Imperij Romani decus barbaris concedendi ad occupandum. *Iustini phrenisis.*

Quòd Traianus ad Chosroem legatione fungens, res Romanorum in integrum restituit. CAPVT XII.

PRoinde initum est maturè consilium rebus Romanis peropportunũ & accommodatũ, quo illud quod temeritate peccatũ erat, in integrũ restitutũ est. Nam mittitur ad Chosroẽ Traianus, uir eximius, ex ordine senatorio, magno in honore ab omnibus tum ob canos tum ob singularem prudentiã habitus, nõ ex persona Imperatoris aut reip. legationem obiturus, sed pro Sophia duntaxat Imperatrice uerba facturus. Nam scripsit illa literas ad Chosroem, quibus apud illum de uiri calamitate, deq́; rep. principe orbata cõquesta est, & quod non oporteat illum in mulierem uiduam, in Imperatorem iacentem & afflictum, in remp. desertam opéq; destitutam impetum facere. Nam ei olim morbo diuexato non modò parem benignitatem declaratam, uerumetiam optimos quosq; medicos à rep. Romana ad ipsum missos, qui eum morbo leuarent. Quibus uerbis persuasus fuit Chosroes: & quanquam in res Romanorũ extemplò erat incursionẽ fa- *Traianus legatus.*

cturus: tamen ad triennium paciscitur inducias pro partibus uersus Orientem, A
simulq́; decretum fuit, ut Armenia simili frueretur cōditione, nullumq́; bellum ibi gereretur, neq; quisquam partibus ad Oriētem uergētibus quicquam facesseret molestiæ. Dum hæc geruntur in Oriente, Sermium oppidum à barbaris capitur: quod quidem fuerat iam olim à Gepidis occupatum, postea ab ijsdem Iustino traditum.

De cooptato in Imperium Tiberio, & moribus eiusdem.

CAP. XIII.

Tiberius Cæsar declaratur.

INterea temporis Iustinus de consilio Sophiæ Tiberium Cęsarem declarat, taliaq́; uerba in eo declarādo locutus est, qualia à nulla historia uel uetere uel recentiore sunt omnino commemorata, Deo uidelicet propitio ei tempus largiente tum ad sua ipsius peccata confitenda, tum ad explicanda ea quę ex usu reip. forent. Nā cum Ioannes episcopus unà cum suis, cumq́; principes ac magistratus, cum deniq; milites prętoriani in atrio sub dio, ubi eiusmodi negocia de more inueterato agi solent, in unum cogerentur: Iustinus Tiberium tunica induens Imperatoria, & læna circumuestiens, sic clara uoce locutus est: Ne te in errorem inducat uestis splendor, neq; illustris ornatus istarum rerum quæ sub aspectum cadunt, decipiat: quibus ipse in fraudē impulsus, imprudens meipsum grauissimis supplicijs obnoxium reddidi. Itaq; tu in rep. summa cum māsuetudine & animi lenitate regenda, mea uitia pręstato. Atq; digito magistratus demonstrans: Non oportet, inquit, horum consilijs morem gerere. nam hi me in istas, quas cernis, miserias deduxerunt. Aliaq́; eius generis protulit uerba, quæ omnes cùm in maximam traduxêre admirationem, tum ad immensam uim lachrymarum profundendā impulêre. Erat iste Tiberius corpore maximè procero & robusto, & pulchritudinis excellentia omnium opinione maiore, adeò ut non regibus solùm & B
Imperatoribus, sed omnibus etiā hominibus facilè præstaret. Ac primum quod ad corporis formā attinet, ea principatu planè digna fuit: quod autem spectat ad animū, illum mansuetudo & benignitas exornarunt. Primò ipso aspectu omnes uidebatur ad se diligendū inuitare. Diuitias eas putauit, quæ cuiq; satis essent ad largiēdum, non solum ad necessitatē, uerumetiam ad affluentiā. Nam non istud modò considerabat, quòd qui opis indigeant, illis beneficia accipienda sint: sed quòd Imperatorē Romanum deceat liberaliter dare. Aurum uerò adulteriū existimauit, quod cum subiectorum lachrymis collectū est. Qua re inductus, tributū unius integri anni uectigalibus cōdonat. Quinetiā prædia, quæ Ardamanes tributis impositis ferè labefactauerat, quasi in libertatē uindicauit: & non modò damnum pro eius magnitudine, sed etiam cum fœnore sarciuit. Atq; iniquas largitiones, pro quibus alij Imperatores suos subiectos magistratibus pro libidine abutendos exponere & quodammodo diuendere consueuerant, remisit: cauitq́; per leges ne quid eiusmodi in posterum committeretur.

Quòd Tiberius Imperator coacto magno contra Chosroem exercitu, illum ductore militum Iustiniano, ab Romanorum ditione repulit. CAP. XIIII.

Tiberij contra Chosroen exercitus.

IDem Tiberius, cū pecuniā malè & iniquè partam ita collocasset, sicut ratio & æquitas postulabat, res ad bellū faciendū necessarias parare, ingentem cogere exercitū uirorum facilè præstantissimorū tam ex gentibus transalpinis circiter Rhenū incolētibus, quàm ex cisalpinis, quinetiā ex Massagetis, alijsq́; ex genere Scytharum, ex Pæonia præterea, Mysia, Illyria & Isauria collectorū, adeò ut propè centum quinquaginta turmas equitum lectissimorū instructas haberet: quorum subsidio Chosroem, qui statim post Daras expugnatas, tempore æstiuo in Armeniam inuaserat, indeq́; iter uersus Cæsaream urbem Cappadociæ primariam susceperat, penitùs profligauit. Iste Chosroes tam insolenter se gessit aduersus

A sus Imperium Romanum, uti cum Imperator legatos ad eum misisset, illis ne se quidem adeundi potestatem facere dignaretur, sed iuberet eos Cæsaream usq; sequi. Ibi nanq; se cōcilium de eorū legatione initurū dixit. Postquā uero exercitum Romanū ex aduerso sibi occurrentē, & à Iustiniano fratre Iustini, qui tā miserabiliter interfectus fuit, gubernatū, & armis firmè munitū, et tubas clasicū canētes, & signa ad pugnā sublata, & milites acutè uociferantes, & in acie pulchro ordine locatos iram & furorem anhelantes, & tantum ac tam egregium equitatum, quantum nemo aliquando ex Imperatorum numero uel ipsa cogitatione conceperit, animaduertit: uehementer obstupefactus, præ re tam insperata inexpectataq; ex intimo pectore ingemuit, & præliū exordiri noluit. Eum igitur pugnam differentem, cunctantem, terentem tempus, & callide ludificantem Curs Scytha, qui dextro cornu exercitus Romani præfuit, adortus est: & cū Persę impetum eius ferre nō possent, sed aciē penitus desererēt, Curs magnā cædem hostium fecit. Postremū agmen à tergo inuadit, ubi apparatus tum Chosrois, tum totius exercitus locatus fuit. Capit thesaurū Regis uniuersum, & omnem præterea apparatum bellicū, idq; Chosroe inspectāte tolerāteq;, atq; hoc potius perpetiendum arbitrante, quàm Curs impetu facto in ipsum irrueret. Curs igitur cum suis magna pecunię ui & multis spolijs potitus est: iumenta cum sarcinis, inter quas ignis fuit, quē pro deo coluit Chosroes, abducit: atq; Persarū exercitu repulso, lætum pæana canens, sub crepusculū redit ad suos, qui iam stationes, in quibus ordine locabantur, reliquerāt. Et adhuc neq; Chosroes, neq; illi præliari cœperant, sed quædam duntaxat uelitares pugnæ factæ sunt, sicubi singuli ex utroq; exercitu, uti fieri solet, cum singulis congrederentur. Chosroes autem ingenti rogo noctu accenso, prælium nocturnum instituit. Ac cum Romani duos

Chosroes obstupefactus prælium exordiri detrectat.

B habèrent exercitus, illum qui uersus Septentrionem erat, intempesta nocte adoritur. Quo repentè & deimprouiso pedem referente, Melitinam urbem sitam in proximo, præsidijs nudatam atq; prorsus desertam à ciuibus inuadit, qua igne absumpta, parat se ad fluuium Euphratem traijciendum. Vbi uerò copię Romanorum in unum coactę eum sequi cœperunt, ipse metuens de salute sua, conscenso elephante, fluuium transmittit: magna autē pars exercitus sui tranando flumine undis obruta est. Quā submersam cū accepisset, maturè decesit. Itaq; Chosroes hoc postremum supplicium pro insana temeritate cōtra Romanos admissa luens, una cum suis qui supererant, in Orientem reuertit. Ibi autem pactas habuit inducias, ne quis eum inuaderet. Iustinianus uerò incursione cum toto exercitu in fines ditionis Persarum facta, tota hyeme ibi commoratus est, nemine quicquam omnino ei exhibenti molestiarum. Circiter uerò solstitium æstiuum redit, nulla parte exercitus amissa: atq; in finibus, quibus Romanorum & Persarum Imperium terminatur, cum magna uitæ prosperitate & rerum gestarum gloria totum æstatis tempus contriuit.

Quòd Chosroes, cum se superatum pugna dolenter tulisset, mortuus est, filio suo Hormisdæ Persarum Imperio relicto.

CAP. XV.

CHosroes autem ingenti doloris cumulo oppressus, animo fracto & ancipiti cura debilitato languens, crebris deniq; & uarijs ægritudinis fluctibus demersus, miserandum in modum interijt: ac legem quam scripsit, ne rex Persarum in posterum contra Romanos arma ferret, uelut sempiternum suæ fugæ monimentum post se reliquit. Quo extincto, Ormisdes eius filius regnum capescit: de quo in præsentia omitto dicere, quandoquidem res deinceps exponendæ me ad se uocant, & sermonis nostri cursum eò transferri expectant.

Chosrois interitus.

Quinam tum temporis præcipuarum Ecclesiarum episcopi fuerint. CAP. XVI.

Benedictus uocatur à Platina.

CVm Ioannes, qui alio nomine Catelinus dicebatur, ex uita migrasset, Bonosus episcopatus Romani suscipit gubernacula: cui successit Ioãnes alter, hũc rursus secutus est Pelagius. Episcopatum autem Cõstantinopolitanum post Ioannem Eutychius, qui etiam antea eundem rexerat, capessit. In sedem uero Alexandrinam, Apollinario mortuo, Ioãnes successit: post quem Eulogius. Ad episcopatus Hierosolymitani gradum post Macarium ascendit Ioannes, qui in monasterio, quod ἀκοιμήτων dicitur, uitam ualde inopem & austeram transegerat: cuius temporibus nihil in statu Ecclesiæ nouatum fuit. A

De terræmotu Antiochiæ regnante Tiberio. CAP. XVII.

Daphne Antiochiæ finitima.

ANtiochiæ porro & Daphnæ, quæ est illi finitima, ad tertium annũ imperij Tiberij Cæsaris tam ingens terræmotus in ipsa meridie extitit, ut Daphne tota eius ui & impetu cõcideret, & Antiochiæ ædificia tam publica quàm priuata ad terram usque disrumperentur illa quidẽ, sed nõ ita tamen, uti ad solũ ruerẽt. Acciderunt præterea tum Antiochiæ, tum Constantinopoli alia nonnulla quæ longum sermonem requirunt: quæ quidem certè utramque urbem grauiter exagitarunt, & in maximas turbas cõiecerunt: atque ut ex diuino quodã zelo orta sunt, sic exitum habuêre planè admirabilem, de quibus deinceps uerba facturus sum.

De tumultu qui propter scelestum Anatolium fiebat. CAP. XVIII.

Anatolius unde cum Gregorio familiaritatem conflauerit.

ANatolius quidam, uir primùm quidem plebeius & mollis, postea uerò ad magistratus & alia munera obeunda subdolè, nescio quo modo arrepsit, & Antiochiæ ætatem traduxit. Quo in loco res, quas habebat in manibus, sedulò executus est. Vnde cum Gregorio eius urbis antistite maximã conflauit familiaritatem: persæpeque illum adijt, partim gratia de negocijs suis colloquendi, partim ut maiorem authoritatem ex crebra eius cõsuetudine sibi conciliaret. Iste Anatolius hostias simulachris immolasse fortè deprehẽsus est: qui cum uocaretur in quæstionem, homo impius, præstigiator, & infinitis inuolutus sceleribus repertus fuit. Et tamen parum aberat, quin & ipse & sui omnes (habuit nãque alios sui similes, qui idolis itidem sacrificasse manifestò tenebantur) liberi dimissi fuissent, nisi populus excitato tumultu, omnia turbis ita miscuisset, ut consilium de illis impijs initum eo pacto diremptũ esset. Quinetiam contra Gregorium episcopum clamores tolluntur, eum consilij Anatolij participem fuisse palam prædicatur. Porrò autem execrabilis dæmon, humanæ uitæ perturbator, nonnullos induxerat, ut uictimis immolandis cum Anatolio se socios adiungerent. Hinc Gregorius in maximum uenit discrimen, populo eum grauissimè exagitante insectanteque: hinc etiam tam uehemens in illum mouebatur suspicio, ut Imperator ipse Tiberius coràm ex ore Anatolij rei ueritatem expiscari laboraret. Mandatum igitur dat, ut Anatolius & sui omnes Constantinopolim quàm celerrimè aduentarent. Quibus rebus cognitis, Anatolius ad imaginem quandam Mariæ Deiparæ fune in carcere sublimem appensam accurrens, manibus à tergo complicatis se ei supplicare precesque adhibere ostendit. Illa autem eum uelut sacrilegum detestata, & ut Deo inuisum coarguẽs, penitùs abs se auertit: spectaculum planè horribile, & sempiternæ memoriæ prodendum. Quod quidem à præsidiarijs militibus & ab his quibus illius custodia commissa fuit uisum est, & ab ijsdem omnibus alijs diuulgatum. Apparuit item Deipara re ipsa nonnullis alijs fidelibus, eosque contra scelestum illum incitauit, inquiens, Anatolium filium suum contumelijs afficere. Vbi uerò Anatolius ad urbem Constantinopolim deductus fuit, & ibi uerberibus supra modum cæsus, nihil contra episcopum potuit dicere, ipse cum suis maioris tumultus & seditionis B

planè

A plane popularis ciuitati author & causa extitit. Nam cum quidã illorum sententiam haberent de se pronunciatam, ut non morte, sed exilio duntaxat mulctarentur: populus diuino quodã zelo incensus, omnia turbare, bile & iracundia exardescere, exilioq; dãnatos rapere cœpit: qui in nauẽ piscatoriam impositi, totius populi suffragijs uiui ignis tradebãtur incendio. Cõtra Imperatorẽ porrò et Eutychiũ episcopum suum tanquã fidei proditores grauiter uociferari. Nec dubiũ quin & Eutychiũ & eos quibus potestas in Anatolium cum suis inquirendi permissa fuit (istos nanq; in singulis locis conquirere, & undiq; circunsidere cœperunt) prorsus è medio sustulissent, nisi Dei prouidentia, quæ omnium saluti prospicit, illos è quærentiũ manibus eripuisset, & tam ingentis populi multitudinis furorẽ pedetentim sedauisset: siquidẽ ita factũ est, ut neq; ullũ atrox facinus eorũ manibus ederetur, & Anatolius primùm in amphitheatro bestijs expositus, ab ijsdẽ dilaniaretur, deinde ageretur in crucẽ. Neq; tamẽ ita finẽ suppliciorũ sibi inflictorum reperit. Nã lupi corpus eius in terrã disturbãtes (q; antè nũquã uisum fuisset) pastu crudeli mẽbratim deuorarũt. Erat aũt quidã è nostris hominibus, qui prius quàm res istæ cõfectæ essent, dixerat, se secundũ quietẽ uidisse, sententiã contra Anatoliũ ac suos à populo latã. Quinetiã uir illustris, qui Imperatoris palatio præfuit, quiq; partes Anatolij acriter admodũ tuebatur, dixerat quoq; se uidisse Deiparã Mariam, camq; sic ipsi locutã: Quousq; defendis causam Anatolij, qui tũ me tum filiũ meum tantis onerat contumelijs? Sed de his hoc modo.

Vide Bayfium.

Anatolij supplicium.

De Mauricij præfectura, & eius uirtutibus. CAP. XIX.

Tiberius Iustino mortuo corona decoratus Imperatoria, Iustinianũ honore propterea spoliat, quòd nõ tã feliciter atq; antea cõtra barbaros depugnauerat. Ducem uerò Oriẽtis designat Mauritiũ, qui & genus & nomen traxit ab an- B tiqua Roma: uerùm ob parentes, ex quibus proximè oriũdus est, Arabissum urbem Cappadociæ patriam agnouit. Vir erat prudens, ingeniosus, in rebus quibusq; diligens, animo cõstans ac stabilis: ipsa uitę ratione & moribus cõpositus, beneq; cultus. Vẽtris etiã cupiditates sic coercuit, ut nõ modò rebus necessarijs & facilè parabilibus, uerùm etiam alijs omnibus quibus uita intemperãs se insolenter efferre solet, abstinuerit. Vulgus hominũ nõ facilè admisit ad colloquiũ, neq; aures cuiusq; sermonibus patefecit, quippe qui sciret alterũ cõtemptum, alterum assentationẽ párere. Rarò se adeundi cõcessit potestatẽ, eamq; nõ nisi uehementer oratus largitus est. Aures sermoni superuacaneo obturauit non cera, ut est apud Poetam: sed ratione, ut illa pro claui existeret, quæ eas hominum sermonibus commodè tum aperiret, tum occluderet. Inscitiã autem matrẽ audacię, & timiditatem, quæ ei uicina & finitima est, sic ab se depulit, ut in temeritate periculũ, in cunctatione securitatẽ esse censeret. Quippe fortitudo & prudentia, quę in eius animo insidebant, sic ferebantur ad res gerendas, sicut temporũ momẽta postulabant, habenasq; appetitionis ita direxerunt, uti usus rerum requirebat, adeò ut in ea tum remittenda, tum intendenda modus quidam & moderatio cõseruaretur. Sed de hac re postea accuratius disputabimus. Nam quàm egregius quisq; sit, & qualẽ naturã moresq; habeat, ex eius imperio cõsiderandũ est: quæ una res hominem solet perspicuè qualis sit, ostendere: quãdoquidem cum libera sit ei uiuendi potestas, ea quæ sunt in animi domicilio recondita, omnium oculis subijcit ad cõtemplandum. Iste Mauricius cum bellum in exteris regionibus gereret, ciuitates & arces Persis accommodatissimas cepit, tantamq; prædam inde auexit, ut insulas, urbes agrosq; diu ab hominibus desertos, captiuis, quos abduxerat, cõpleret: terramq; quæ antè cultura omnino caruerat, iam sedulò coli efficeret: atq; adeò ex illis hominibus ingentem cogeret exercitum, qui contra alias gentes ualde uiriliter & excelso animo dimicarunt: deniq; quamq; familiam do-

Odyss. 12.

mesticis ministerijs impleret, quoniam captiui quàm minimo comparari poterant.

Quòd Mauricius Chosroem & Adaarmanem Persarum ductores superauit. CAP. XX.

Mauricius cũ quibus decertarit. POrro autem idem Mauricius cum præstantissimis quibusq; Persarum, utpote cum Tamo Chosroes & Adaarmane, qui copias ingentes ad bellum faciendum ducebant, prælijs decertauit. Verùm quo modo, quo'ue tempore, & qua fortuna res istæ ab eo gestæ sint, uel alij literis persequantur, uel nos in alio Opere separato, (præsertim cum in Opere, quod in manibus est, aliarum rerum explicationem simus polliciti) fortasse exponemus. Tantum tamen hoc loco dicam, Tamo Chosroem in acie non exercitus Romani fortitudine, sed sola ducis pietate, & in Deum fide cæcidisse. Adaarmanem autem uiribus in prelio profligatum, ac multis amissis copijs uersum in fugam, idq; cum non solùm Alamundarus, barbarorum Scenetarum dux, Mauricium propterea prodiderat, quòd fluuium Euphratem traijcere, & contra Scenetas barbaros, qui ex aduersis partibus militabant, ei subsidio uenire noluit (isti enim Scenetæ ab alijs propter equorum uelocitatem euinci non possunt, neq; sicubi interclusi sint, capi: sed hostes, dum fuga sit ipsis facienda, longè præuertunt) uerumetiam Theodoricus dux Scytharum, qui intra teli iactum consistere non audebat, sed se cum suis illico fugæ mandauit.

De signis quæ Mauricij Imperium indicabant. CAP. XXI.

Mauricio quæ signa diuinitus ostensa. SIgna quoq; diuinitùs ostentata antegressa sunt, quæ Mauricium Imperatorem fore pręsignificarunt. Nam ad multam noctem ei intra Sanctuarium tēpli sanctæ & castissimæ uirgini & Deiparæ Mariæ dedicati, quod quidem ab Antiochenis templum Iustiniani nuncupatur, thus incensum offerenti, aulæum sacræ mensæ igne conflagrare uisum est, adeò ut ingens admiratio ac stupor illum incesserit, uisionemq; magnopere extimuerit. Cui astās Gregorius illius urbis episcopus dixit, uisionem cœlitùs demissam esse, & summum ei splendorem atq; eximium portendere. Apparuit pręterea uersus Orientem re ipsa Christus Deus, ultionem de hostibus requirens. Qua quidem uisione Imperium Mauricij perspicuè præmonstratum est. Nam à quo quęso, nisi ab Imperatore & ab homine, qui ipsum piè colebat, rē eiusmodi postularet? Quinetiā mihi de his rebus percontanti, aliæ res sanè memorabiles & dignæ historia à parentibus suis narratæ sunt. Nam pater eius memorauit, se eo tempore quo Mauricius conceptus fuit, in somnio uidisse uitem maximam ex suo cubili pullulascere, & botros ferè innumerabiles & maturos ex ea dependere. Mater autem narrauit, terram tempore partus sui suaueolētem odorem, peregrinum, & alternis uicibus uariatum ex se efflasse: atq; sæpe laruam, quam Gręci ἔμπουσαν uocant, infantem de loco in locum mouisse, tanquam illum uoraturam, minimè tamē ei nocere posse. Itemq; Symeones, qui prope Antiochiam in columna habitauit, uir ad res quasq; prudenter ac studiosè exequēdas aptissimus, & omnibus diuinis uirtutibus eximiè ornatus, multa cùm uerbis, tum factis expressit, quæ Mauricium Imperatorem fore planè indicarunt. De quo Symeone, quę sunt ad commemorandum accommodata, proximus liber explicabit. *ἔμπουσαν.*

De Mauricij & Augustæ creatione. CAP. XXII.

Tiberius Augustā Mauricio in matrimonium collocat. CVm autem Tiberius iam propè ad extremum spiritum edendum ueniret, Mauricio, qui ad Imperium gubernandum iam elatus fuit, filiam Augustā collocauit in matrimonium, & Imperium pro dote tribuit: qui tametsi ad exiguum

A guum tempus in administrando Imperio ætatem propagauit, tamen pro rebus præclarè à se gestis (quas quidem hoc sermone commodè complecti non possumus) tum immortalem nominis sui memoriam, tum optimam reip. hæreditatē, Mauricium nempe, quem Imperatorem declarauerat, reip. reliquit: quicq; etiam sua ipsius nomina illis impertiuit: siquidem Mauricium Tiberium, Augustam Constantinam appellauit. Quæ uero res ab illis gestæ sint, proximus liber, Dei iuuante gratia, perdocebit.

De temporis, à Iustino Iuniore usq; ad Mauricium, supputatione.

CAP. XXIII.

VT autem ordinem temporum accuratissimè complectamur, intelligendum est, Iustinum Iuniorem per se solum ad annos duodecim & menses decem cum dimidio regnasse, atq; unà cum Tiberio ad annos tres & undecim menses, totumq; tempus regni sui annos sedecim & nouem menses cum dimidio complexum esse. Regnauit autem Tiberius per se solum annos quatuor, cum Iustino autem annos tres & menses undecim: adeò ut si annos à Romulo ad declarationem Mauricij Imperatoris in unum colligere uolumus, erunt sicut tum numerus annorum antegressus, tum hic, quem in præsentia subduximus, manifestò declarat.

Iustinus iunior quamdiu regnarit.

Desideratur aliquid in Græco codice. Vide Cusp.

Numerus annorū desideratur. Vide Chron. Euseb.

De Historiæ serie ad nos usq; seruata. CAP. XXIIII.

QVod autem ad seriem temporum, quam Ecclesiastica postulat historia, attinet, ea quidem in monimentis eorum qui eandem historiā scripserūt, strictim & breuiter tradita est. Nam tempora à Christo ad Constantinum complexus est Eusebius: à Constantino ad Theodosiū iuniorē, Theodoritus, Sozome-
B nus & Socrates: de cuius Imperatoris rebus gestis etiā hoc opus, quod habemus in manibus, multa disseruit. Quod uerò spectat tū ad ueterem tum ad externā historiam, qua res ab initio mundi gestæ continentur, est illa quidem ordine à diligentibus scriptoribus literis mādata. Etenim primum Moyses historiā scribere exorsus (uti est ab illis qui has res in unū colligunt, perspicuè demōstratum) res à primis mundi iactis fundamentis gestas, uerè sicut à Deo, qui cum in monte Sina collocutus est, didicerat, literis prodidit. Deinde alij qui hunc secuti, uiam ad nostrā religionem muniebant, res deinceps gestas sacris monimētis exposuerūt. Longam porrò Iosephus scripsit historiam, eamq; refertam utilitate cuiusq; generis. Quę uerò uel fabulis commentitijs redundantia, uel re ipsa à Gręcis & ueteribus barbaris gesta, qui & ipsi inter se & alteri contra alteros multa prælia commiserunt, referuntur, aut si quid aliud post homines natos factum constat, hæc omnia tum à Charace, Theopompo & Ephoro, tum ab alijs ferè infinitis conscripta sunt. Quod autem pertinet ad res gestas Romanorum, quæ totius penè orbis terrarum historiam complectuntur, aut si quid aliud acciderit siue ex mutua inter ipsos discordia, siue ex bellis contra alios susceptis, sunt ista à Dionysio Halicarnassæo accuratè scriptis prodita: qui historiam ab illorum ętate, qui Aborigines uocantur, ad Pyrrhum regem Epiri deduxit. Ex cuius temporibus ad euersionem Carthaginis, Polybius Megalopolitanus res gestas explicauit: quarum singulas scitè & solerti cum iudicio distinxit Appianus, easq; licet uarijs temporibus confectas in unum congessit: quinetiam, quæ post illorum ętatem facta sunt, itidem commemorauit. Porrò res usq; ad Iulium Cæsarem gestæ, à Diodoro quoque Siculo sunt expositæ: & à Dione Cassio, qui historiam ad Antonium ex Emesa ortum deduxit. Eadem ferè aut similia sunt ab Herodiano, qui ad mortem Maximi finem scribendi fecit, explanata. Itemq; Nicostratus Sophista ex Trapezunte, res gestas ab Imperio Philippi, qui Gordiano suc-

Esdras & Prophetæ.

Diodori Siculi historiæ.

no succeſsit, uſque ad Odænathum ex Palmyra ſatum, turpem ignominioſamq́; A Valeriani contra Perſas expeditionem narrauit. De eiſdem quoque Dexippus ſcripſit plurima, qui hiſtoriam orſus eſt à regno Medorum, & ad Imperium Claudij, qui ſucceſsit Galieno, eam continuauit. A quo literis etiam conſignata ſunt ea quæ Carpi, & aliæ gentes barbaræ in Hellade, Thracia & Ionia bello gerendo confecerunt. Euſebius item initium ab Imperatore Octauiano capiens, ad Traiani & Marci tempora, quinetiam ad mortem Cari hiſtoriam prouexit. De eiſdem temporibus quædam ſunt ab Ariano & Aſinio Quadrato notata. Tempora autem quæ ſunt deinceps conſecuta uſq; ad Arcadium & Honorium Imperatores, pertexuit Zoſimus: res uero poſt eorum ætatem geſtas, Priſcus Rhetor & alij complexi ſunt. Quas res omnes Euſtathius Epiphanēſis ſtrictim quidem, ſed præclarè tamen in primis, duobus uoluminibus perſecutus eſt: quorum alterum res geſtas à mundi primordio ad Ilij uaſtationem, alterum ab eo tempore ad duodecimum annum Imperij Anaſtaſij comprehendit. Quæ deinceps ad tempora Iuſtiniani facta ſunt, ſcribit Procopius Rhetor.

Dexippi hiſtoria.

Euſtathius Epiphanenſis.

Tempora quæ poſt ſecuta ſunt, etſi Agathius rhetor & Ioannes tum ciuis, tum cognatus meus ordine expoſuerunt, ad tempus non ſolum quo Choſroës Iunior ad Romanos profugit, uerum etiam quo in regnū reſtitutus eſt per Mauricium (qui ad eam rem conficiendam minimè langueſcere, ſed ſtrenuè, ut decebat Imperatorē, aggredi uiſus eſt, & Choſroēm cum magna pecuniæ ui & exercitu in regnum deducere) tamen Hiſtorias ſuas hactenus non ediderunt. De quibus poſtea etiam, benigna Dei gratia nobis facultatē largiente, ea quæ ſunt conſentanea diſſerere animus eſt.

FINIS QVINTI LIBRI. B

EVAGRII SCHOLASTICI, ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ LIBER Sextus.

De Mauritij & Auguſtæ nuptijs. CAP. I.

Mauritij et Auguſtæ nuptiæ.

MAuricius ſuſceptis Imperij gubernaculis, primùm ea quæ ad nuptias ſpectabant apparauit: deinde Auguſtam, alio nomine Conſtantinam appellatam, ritibus, quos decus exigit Imperij, ſolenniter celebratis, uinculo matrimonij ſibi copulauit: tum pompā magnificè ac ſplendidè egit nuptiarum, poſtremò conuiuia publica cum ſummo ſplendore per totam urbem agitanda curauit. Aderant autem his nuptijs uera pietas & regia magnificentia, quæ eas & prǽclariſsimo comitatu & muneribus honorificentiſsimis adornauēre. Nam altera non ſolùm utrumque Mauricij parentem (quod nulli antè Imperatori eueniſſe aliquando traditū eſt) nuptias decora canitie, & rugis planè uenerādis cohoneſtaturum, uerumetiam fratres pulchritudine & forma eximios, ea ſolennia exornaturos adduxit. Altera uerò ueſtem auro intertextam, purpura & lapidibus Indicis colluſtratam, coronas multo auro & magna lapidum precioſorum uarietate ac ſplendore illuminatas, & omnes nobiles tam qui in militiam, quàm qui in aulam aſcripti erant, attulit: qui quidem & tędas accendebant nuptiales, & ſplendidè ornateq́;, quò ſe magis in luce & in oculis omnium collocarent, ſolennem illam nuptiarum celebritatem decorabant: ſic ut pompa illa nihil inter homines uel illuſtrius uel beatius unquam factum eſſe memoriæ proditum ſit. Quinetiam Damophilus rerū Romanarum

A Romanarum scriptor ait, Plutarchum Chæroneum scitè quidem dixisse, quod huius unius urbis gratia (Romam dico) uirtus & fortuna societatem inter ipsas coiuerunt: at ipse equidem dicerem, pietatem ueram & felicitatem in uno Mauricio ad hunc modum propterea coiuisse, quod uera pietas felicitatem ui sua adesse coegit, & neutiquam omnino eam euerti labefactariúe passa est. His rebus confectis, Mauricius deinceps non corpus modò, uerumetiam animum eximia purpura & corona uestiuit. Nam solus ferè ex Imperatorum numero sibi ipsi imperare nititur, & Imperator reuera factus, primū popularem perturbationum statum ex animo suo exigere: deinde statum optimatū in rationis domicilio constituens, uiuum se uirtutis exemplar præbere, quo subiectos ad se imitandum erudiret. Atq; ista dicuntur à me quidem, non uti eum blandiţjs & assentatione deliniam (cur enim amabo hæc à me ad eum finem dicerentur, cum ille quæ ipse literis prodo, penitùs ignoret?) sed quòd tum dona à Deo ei tam munificè tributa, tum res quæ tam uarijs modis adeo prosperè & feliciter acciderunt, ea ita se habere liquidò ostendunt. Quæ sanè omnia ex animo & ingenuè Deo accepta referre debemus.

Mauricius uiuum uirtutis exemplar.

De Alamundaro Saraceno & nato eius Naamane.

CAP. II.

ISte Imperator præter cæteros omnes operam dabat, ut nullius sanguis, qui læsæ maiestatis reus fuit, omnino funderetur: & propterea ne Alamundarū quidem Scenetarum Arabum ducem, qui ipsum (ut antè commemoraui) prodiderat, mulctauit morte: sed una sola insula expulsum cum uxore & quibusdam liberorum, iussit mulctæ loco in Siciliam demigrare. Quinetiam Naamanem huius filium, qui infinita mala in remp. inuexerat, qui utranq; Phœniciam & Palæ-
B stinam populatus fuerat, qui deniq; easdem regiones opera barbarorum, quos circum se habebat, eodem tempore, quo pater Alamundarus capiebatur, in seruitutem redegerat, cum omnes morti addixissent, in libera tenuit custodia, nulloq; præterea supplicio affecit. Eadem quoq; clementia erga infinitos alios ab eo ostentata est, uti singillatim, cum locus opportunus inciderit, declarabo.

Alamundarum mulctæ loco in Siciliam migrare iubet Mauritius.

De Ioannis præfectura, & Philippico, & quæ ab eis gesta sunt.

CAP. III.

DVx uerò copiarum in Oriente militantium primum Ioānes, genere Thrax, à Mauricio missus est, qui in nonnullis prælijs malè rem gerens, in alijs rursus, quod antè peccauerat, farciens, nihil quod sit in laude ponendum, transegit. Deinde Philippicus, affinitate cum Mauricio (unam namq; ex sororibus duxerat uxorem) coniunctus: qui extra fines Imperij Romani in regiones alienas egressus, omnia quæ ante pedes erāt, depopulatus est, magnisq; spolijs potitus, multos tum ex nobilibus & patricijs Nisibis, tum ex alijs qui cis Tigrim fluuiū accolebāt, interfecit. Congreditur porrò cum Persis, & graui commisso prælio, multos è Persis eosq; illustres prostrauit, complures uiuos cepit. atq; unam turmam, quæ in collem opportuno in loco situm confugerat, cum capere posset, dimisit illæsam: quæ quidem pollicebatur, se quàm primùm ad regem suum legatos de pace missuram. Alias præterea res, dum copias Romanorū ductabat, confecit, militesq; à luxu & delicijs uindicauit, & uelut freno ad modestiam & obsequentiam assuefecit. Quas res his qui uel de eiusmodi modo scripserint, uel scribere sint aggressuri, eatenus si placet persequēdas relinquimus, quatenus uel auditione acceperint, uel conceperint opinione: quorum oratio præ ignoratione labi, atq; adeo claudicare, & uel præ nimio partium studio remissa, uel præ nimio odio cæcata à uero aberrare solet.

Philippici spolia.

De

De Prisci præfectura, & quæ facto repentè à militibus suis in eum impetu, perpessus sit. CAP. IIII.

Priscus Philippici ducis munus capeßit.

POst Philippicum illud ducis munus capesſit Priſcus, ad quem ſine cauſis gra- A
uibus & neceſſarijs non facilis & expeditus patebat aditus: quippe exiſtimauit, ſi modò multum ipſe ſecum ſolus uerſaretur, tum ſe omnia ex ſentētia geſturum, tum copias quibus præfuit, eo pacto inductas ad metuendum, multo facilius eius mandatis obtemperaturas. Verùm cum ad exercitum ſupercilijs elatis, inſolenti obtutu & toto corporis habitu ad nimiam arrogantiam compoſito accederet, militibusq́; nonnulla de militum in bellis gerendis tolerantia, de exquiſita armatura, deniq; de præmijs quæ eſſent à rep. accepturi, expoſuiſſet: illi antè de ijs rebus ſatis perſuaſi, palàm ſuæ iræ furorem oſtendere, ſimulq́; eò prorumpentes, ubi tentorium ſibi poſuerat, omnem magnificum eius apparatum & theſaurum precioſiſsimum barbarorum more diripere cœperunt: atq; parum certè aberat, quin eum ipſum confeciſſent, niſi equo quodam uectario conſcenſo, Edeſſam properè confugiſſet: quam urbem, miſsis quibuſdam copijs, obſidebant, Priſcumq́; repetebant.

De Germano, qui Imperij ſummam inuito reluctanteq́; animo ſuſcepit. CAP. V.

Germanus copiarum dux deſignatus.

VBi uerò ciues Edeſſæ Priſcum reddere noluerunt, milites eo relicto, Germanum copiarum in Phœnicia Libaneſienſi militantium ducem ui manuq́; captum, ſuum ducem atq; adeò imperatorem deſignant. Cum aūt is id muneris recuſaret, illiq́; inſtarent acrius, & grauis contentio utrinq; oriretur, partim quòd hic cogi noluit, illi eū compellere conati ſunt: & cum illi minarent̄ ſe eum interfecturos, ni ſponte munus illud ſuſciperet, hicq́; planè declararet, ſe neq; metuere, neque ulla ex parte attonitum eſſe, tandem eum uerberibus cædere, & corporis B
membra mutilare aggrediuntur: quos cruciatus illum minimè toleraturū (nam eum neutiquam plus habere duritię ad plagas ferendas, quàm quod natura eius ætasq́; præ ſe ferebat) in animum induxerunt. Eum igitur aggreſsi, & quid pati poſſet, experti, cautione quidem & clementia, ne eum grauiter læderent, adhibita, tandem eorum inſtituto aſſentiri, & iuſiurandū dare, ſe reuera fidem illis ſeruaturum cogunt. Itaq; ad eum modum, illum cui ipſi imperauerāt, imperare: & quem rexerant, regere: & quem uelut captiuum duxerant, ipſis dominari compellebant. Quinetiam alios omnes ordinum præfectos, duces, manipulares, tribunos, centuriones, & decuriones de gradibus ſuis deturbant, ſibiq́; quos uolunt, præficiunt: Imperium deniq; maledictis figunt. Et quanquam erga uectigales gerebant ſe moderatius, quàm barbari ſolent: tamen erga ſocios & reip. adminiſtros animo erant planè alieno. Nam neq; commeatum menſura aut pōdere accipere, neq; diuerſorijs ſibi præſtitutis contenti eſſe uoluerunt: ſed mens cuiuſq; cuiq; lex, & uoluntas pro regula præſcripta fuit.

Quòd cum rurſus Philippicum Imperator emitteret, exercitus illum recuſauit. CAP. VI.

Philippicum exercitus recuſat.

IMperator igitur mittit Philippicum, qui iſtas res corrigeret: quem milites nō ſolùm non admiſerunt, ſed ſi quem eius partibus fauere ſuſpicarentur, eum in grauiſsimum uitæ diſcrimen adduxerunt.

De Gregorio Theopolitano, hoc eſt, Antiocheno epiſcopo, & intentata aduerſus eum calumnia, & quomodo falſam illam redarguerit. CAP. VII.

Aſterius Orientis præfectus.

HIs rebus hoc loco cōſtitutis, Gregorius Antiochiæ epiſcopus Conſtantinopoli domum reuertitur, graui confecto certamine, de quo iam dicturus uenio. Cum Aſterius Orientis gereret præfecturā, & contentio inter eum & Gregoriū orta eſſet, primùm omnes ciuitatis primores partib. Aſterij ſe addixerūt.

Deinde

A Deinde adiuncti sunt etiam ei, si qui populares erant, & artes exercebant in ciuitate (singuli enim se aliquid damni à Gregorio accepisse affirmabant) postremò plebi ut conuicia in Gregoriũ iacerent permissum erat. Ambo igitur & optimates & populares in eandem cum plebe quasi pedibus iniere sententiam: & tum in plateis, tum in theatro probra & contumelias in episcopum Gregoriũ intorquere non cessauêre, quinetiam ne à scena quidẽ talis abfuit petulantia. Quapropter Asterius abdicatur præfectura, ad quam administrandam Ioannes deligitur: cui Imperator dabat mandatũ, ut de seditione illa accuratè inquireret. Hic Ioannes uir quidem erat, ne ad minima quidem negocia procurãda, nedum ad tam grauem prouinciam suscipiendam idoneus. Itaq; cum ciuitatem tumultu ac perturbatione refersisset, edictum'q; publicasset, cuiq; liberũ esse pro arbitratu episcopũ insimulare, libellũ contra eum à quodam argentario recepit, quo accusabatur, cum propria sorore alteri uiro in matrimoniũ data, rem habuisse. Recipit item ab alijs eius generis hominibus, quòd prosperum ciuitatis statum non semel, sed sæpius labefactauerat. At Gregorius cùm de eo se purgauit crimine, tũ de alijs ad Imperatorẽ & concilium prouocauit. Me igitur cum eo assiduè uersante, præsente'q;, iter capit Constantinopolim de criminibus hisce se purgaturus. Ac cũ Patriarchę omnes partim per se, partim per uicarios quęstioni de Gregorio habitæ interessent, & causa esset coram sacro senatu, & multis sanctissimis primarum urbium episcopis cognita, post multas & graues contentiones secundum Gregorium sententia pronũciata est, ut eius accusator neruis excruciatus, & circum ciuitatem actus, exilio mulctaretur. Itaq; Gregorius inde ad suam sedem reuertitur: interea loci milites tumultus ciere non desinunt, Philippico circiter Berœam & Chalcidem urbem commorante.

Gregorij calumnia.

Gregorius ad sedem suam reuertitur.

B *Quòd iterum terræmotibus Theopolis concutiebatur.* CAP. VIII.

QVatuor mensibus post reditum Gregorij dilapsis, anno sexcentesimo, trigesimo septimo post nomen Antiochiæ urbi impositum, & anno sexagesimo primo post terręmotum, qui proximus antè in ea ciuitate extitisset, cum ipse pridie calend. Octobris tenerã uirginem uxorem ducerem, & ciuitas propterea festum celebraret, & publicos conuentus cum pompa circiter thalamũ iugalem agerent, tertia hora post crepusculum turbatio & terræmotus simul cum impetu irruens totam ciuitatem concutit. Multa'q; loca conquassatis fundamentis deturbat, adeò ut omnia ædificia circa Ecclesiam sanctissimam ad terram prosternerentur, excepto solo hemisphærio, quod Euphræmius ex lauro construendũ curauerat, quod'q; terręmotu tẽporibus Iustini facto nõ parũ acceperat incõmod, quod deniq; terræmotibus, qui deinceps acciderunt, grauiter agitatũ uersus Septentrionem ita inclinabat, ut trabes ligneas ejceret, quæ cũ ingenti fragore conciderũt, hemisphærio in propriũ locũ resiliente, & uelut perpendiculo quodam directè locato. Multæ etiã partes Ostracinæ & Psephium, de quo suprà diximus, & omnia illa loca quæ Brisia uocantur, quinetiã ædificia sanctissimi templi Deiparæ Mariæ corruerunt, media quadam porticu mirum in modum conseruata. Porrò autem omnes turres quæ in plano constructæ erãt, disiectæ sunt, reliquo ædificio, pinnis muri exceptis, integro stante manente'q;. Pinnarum autem lapides nonnulli retrò pulsi, minimè tamen prolapsi sunt. Alia præterea templa, & utrumq; balneum publicũ, quod duobus distinctis temporibus inseruit, eadem oppressit calamitas. Multitudo quoq; promiscuè est eadẽ inuoluta clade: & ut quidam coniecturam ex pane, qui in tota ciuitate cõsumi solet, faciunt, hæc lues sexaginta hominũ millia extinxit. Verùm episcopus præter omnium expectationem euasit incolumis, toto domicilio in quo sedebat ruinam passo, & solis illis qui eum circumsistebant seruatis, alio præterea nemine: qui illum

Theopolis quãdo terræmotu concussa.

Brisia loca.

omni

omni festinatione subleuantes, cum terræmotus locum secunda concussione pa A tefaceret, per funem demissum è periculo eripuerunt. Accidit autem in hoc infelici casu res quædā ciuitati persalutaris. Nam clemētia Dei propitij furorem suū mitigātis, & uirga miserationis & misericordiarū peccata populi corrigētis, nullum incendiū factum est, cū ingens flāma, quæ partim ex foco & lucernis tam publicè quàm priuatim accensis, partim ex culinis, balneis & alijs locis propè infinitis erumpebat, totam urbem circuiret. Hoc terræmotu oppressi fuère tū nobiles & illustres uiri quàm plurimi, tū Asterius unà extinctus. Quā cladē urbi inflictam pecunia sarsit Imperator.

Quòd barbari propter exercitus Romani defectionem audaciam sumentes, illum adorti à Germano fusi prostratiq; sunt. CAP. IX.

Barbari à Germano fusi.

QVod aūt ad exercitū attinet, eodem ferè loco fuit, adeò ut barbari persuasum habentes, neminē eos prohibiturū, quo minus suo more grassarenť, in fines Romanorū irruerent. Verùm Germanus cū suis copijs illis obuiam profectus, u: manuq; sic profligauit, ut ne unus fieret reliquus, qui cladem cæteris Persis nunciaret.

De Imperatoris clementia in eos qui ducem suum deseruerant. CAP. X.

EXercitum igitur pecunia remuneratur quidem Imperator, sed Germanū aliosq; in iudiciū uocat: & tametsi contra omnes mortis pronunciata fuit sententia, tamen neminem eorū ullo affici incōmodo passus est, sed munera illis impertijt. His rebus ita cōstitutis, Abari bis usq; ad locū qui Longus murus appellatur, irruptione facta, Singedonem, Anchialum, totam Helladem, & alias prætera ciuitates & arces expugnāt, sibiq; subijciunt, omnibus rebus ferro & igne uastatis, idq; cū multæ copiæ Romanorū in Oriente uersarentur. Itaq; Impera- B tor Andream suorum satellitum facilè principem mittit, persuasurum exercitui, ut duces manipulares & alios præfectos, quos antè habuerant, admitterent.

Abari quas ciuitates & arces expugnarint.

Quòd Gregorius Theopolitanus episcopus ad reconciliandum exercitum mittitur, & eius apud milites oratio. CAP. XI.

AC cum milites Andreæ hortationē ne audire quidem sustinerent, negociū ad Gregoriū transfertur, non solùm quòd res maximas cōmodè conficere poterat, sed quòd multū honoris ei iure debebat exercitus: quippe nōnulli milites ab eo pecunia liberaliter donati erāt, alij uestitu, cibo & alijs rebus adiuti [illegible], cùm in album militū relati, & per eum admissi fuerunt. Itaq; nuncijs in loca singula missis, totius exercitus facilè principes Litarbis (qui locus Antiochia abest circiter trecenta stadia) in unum cogendos curat. Ad quos cum accessit, genibus humi positis talem habuit orationem: Iam pridem mecum decreueram, ô Romani (qui hoc nomen uerè usurpatis) ad uos iter suscepisse, quò tum de rerum præsentium statu uobiscum communicarem, tum illud unà inirem consilium, quod mea erga uos beneuolentia, quam uos uestris animis sine dubio percepistis satis iam tum confirmatam, cum naualem pugnam à uobis susceptā, tempestatemq; inde excitatam subsidijs opportunis ac necessarijs subleuaui. Verùm hactenus illud à me dilatum est, diuina fortasse prouidentia neutiquam potestatem concedente, quò tum Persæ uires ac fortitudinem Romanorum, à quibus etiam duce destitutis erant profligati, penitùs perspicerent, tum uester syncerus & beneuolus in remp. animus & tempore exploratè cognitus, & rebus gestis cōprobatus, omnino confirmaretur. Nam illud planè omnibus notum ac testatum effecistis, quòd quāuis aduersus duces uestros alienato sitis & offenso animo, nihil uobis rep. existit antiquius. Quod cum ita sit, deinceps iam quid agendum sit uideamus. Imperator uos ad amicitiā uocat, pollicetur omnium quæ antehac à uobis

Gregorio cur exercitus multum honoris iure debuerit.

peccata

A peccata sunt, se prorsus oblitum: uestram in remp. beneuolentiã, & animorũ in bello gerendo magnitudinem satis putat habere ponderis ad ueniam uobis iure impetrandam: atq; ista omnia uelut certissima pignora dat, se uobis uestra errata cõdonasse. Atq;, si uestræ erga remp. beneuolentię Deus tãtũ tribuebat, ut propterea perficeret, uti post peccata depulsa non minor quàm antè in uobis eluceret fortitudo (quod quidem euidẽs culpæ remissæ argumentũ est) qui fieri potest, ut ipse meam uoluntatẽ non dirigam eò, quò diuinus instinctus eam inclinauerit? Mihi igitur, ô Romani, quàm celerrimè obsecũdate: & ne prodamus occasionẽ nobis in præsentia oblatã, neq; nostra incuria eã præterlabi sinamus. Etenim cũ prætergrediatur, odit morã, & ægrè admodũ ferens, quòd negligentia præterita sit, se rursus prehẽdi omnino non patitur. Quocirca paternæ & auitæ obedientiæ estote hæredes, quemadmodũ estis & fortitudinis, ut in omnibus rebus uos uerè Romanos declaretis: atq; nullus obtrectator uel nominis uestri perstringendi causam habeat, uel uos filios degeneres esse ac spurios ostẽdendi. Nã patres ac maiores uestri à Consulibus & Imperatorib. gubernati obediẽtia & animi celsitate uniuersum orbẽ terrarũ in potestatẽ ac ditionẽ suã redegerũt. Quid Manliũ Torquatũ cõmemorem, qui filiũ suũ, licet res præclaras gessisset, tamẽ propter neglectã ab eo obedientiã è medio sustulit? Nã prudenti ducũ cõsilio, & militũ alacri obedientia magnæ & præclaræ res cõfici solent. Verũ cũ altera istarũ rerũ alterius ope careat, negociũ susceptũ claudicat, labat, & omnino malè geritur: nec immeritò, præsertim cũ duæ res, quę necessariò cõiungi debẽt, penitus dissociẽtur. Ne sit igitur ulla in uobis mora; sed mihi quamprimùm morẽ gerite (quippe episcopus inter Imperatorẽ & exercitũ causam agit) & declarate, quod in uestris conatibus nulla insit tyrãnidis exercẽdę significatio: sed quòd
B iustũ odiũ à uobis ad tempus cõtra duces, qui uos iniuria affecerint, susceptũ sit. Quod si ita sit, ut nũquã celerrimè his cõsilijs assentiamini, ipse tamẽ uidebor cũ beneuolẽtię in remp. tũ amicitiæ erga uos officio perfunctus esse. Illud porrò cũ uestris mẽtibus cõsiderate, quales tyrannorũ exitus fuerint. Cogitate præterea, qua ratione res quas habetis in manibus, expedire possitis, prę sertim cũ mea quidẽ sentẽtia, ut omnes unà cõsistatis, fieri nullo modo potest. (Vnde nanq; uel firmamentũ uel res, quas mare ad hominũ subsidiũ cõtinenti suppeditare solet, uobis apportabũtur) nisi Christianos bello oppugnãtes, & uicissim ab illis oppugnati, turpissimũ dedecus tũ admittere, tũ subire uolueritis? Et quis tãdem futurus est exitus? Certè in uaria loca dispersi dissipatiq; uitã miserè trãsigetis. Atq; inde e uestigio ultio sequetur, quæ uobis decætero ueniã cõcedi nõ finet. Quare date mihi dexteras, & mutuò inter nos cõsideremus, quid tũ ex nostri ipsorũ, tũ ex reip. usu futurũ sit, pꝛ sertim cũ festos dies tũ salutaris passionis, tũ sanctissimæ resurrectionis Christi Dei nostro instituto quodãmodo opẽ ferẽtes habeamus.

Occasio moræ osor.

Manlius Torquatus filium inobediẽtem è medio tollit.

Quòd post habitam Gregorij orationem milites mutata sententia, denuò Philippicum Imperatorem exercitus recipiunt. CAP. XII.

CVm hæc dixisset Gregorius, magnamq; uim lachrymarũ profudisset, omnium illorũ mentes uelut diuina quadam ui ac uirtute momento temporis mutatę sunt, adeò ut postularent potestatẽ è cõsessu exeundi, quò separatim ipsi inter se quid agendũ esset, deliberarẽt. Ita q; haud diu pòst ueniũt, se episcopi uoluntati atq; arbitrio dedituros. Ac cũ Gregorius Philippicũ illis nominaret, quẽ uoluit ut sibi ducem peterent: respondent, tũ se tum reliquũ uniuersum exercitũ sanctè iurasse, nunquã se illud facturũ. Tum ille sine mora aut ulla omnino cũctatione: Episcopo, inquit, concessum est, & potestas data soluendi & ligandi in cœlo & in terra, sententiamq; Euangelij illis citauit. Cum uerò illi etiã in hac re eius arbitrio cederent, Deũ idcirco precibus & obsecrationibus placare cœpit. Atq;

immaculato Christi corpore eis distributo (erat enim sacrosancta illa dies, quæ A sanctæ Domini passioni proxima est) cum omnes, qui circiter duo millia erãt, toris in herba ad eam rem cõfectis accũbentes, cœna excepisset, postridie domũ rediјt: decreuitq; ut illi quo loco uellent, in unum cõuenirent. Itaq; Philippicũ interim Tarsi Ciliciæ ætatem degentẽ accersit, ut Cõstantinopolim maturè contendat: deq; his rebus refert ad Imperatorẽ, eiq; postulata exercitus de Philippico per literas significat. Milites autem Philippico postea Antiochiam profecto occurrunt, & hominibus qui lauacro diuinæ regenerationis tincti erãt, sibi, ut pro eis deprecarentur, ascitis, ad genua Philippici accidunt. Qui cum dexteram illis dedisset, se præteritæ culpę memoriam obliuione penitùs deleturum, cum eo denuò in militiam proficiscuntur. Atq; istæ res ad hunc exitum peruenère.

Philippicum exercitus recipit.

De capta Martyropoli. CAP. XIII.

Sittas Martyropolis proditor.

SIttas quidã unus ex decurionibus Martyropolis, quoniam animo aduersus quẽdam militũ præfectum exulcerato fuit, ciuitatem prodidit, tempore quo milites prędiarij aberant, ad eam rem obseruato. Atq; cohorte Persica, Romanæ cohortis specie in urbem introducta, eam occupauit, urbem Romanis planè opportunissimam: ac mulieres complures ætate florente integrasq; intra urbem cõtinuit, aliosq; omnes, seruis quibusdam exceptis, exegit. Quare extẽplò Philippicus eò iter maturè facit: urbẽ milite circundans obsidet. Et quãuis res ad obsidionẽ necessariæ ei deessent, tamẽ illis quæ suppetebant, depugnauit. Atq; quibusdam fossis excisis, unam turrim disturbat. Verùm ciuitatẽ capere propterea nõ poterat, quòd Persæ de nocte uigilãtes, quod dirutũ erat, denuò resarciebãt. Vbi uerò Romani crebrò in murũ impetu facto repulsi sunt (tela enim ex locis superioribus exquisitè in eos cõјciebãtur, et plus incõmodi accepère ipsi, quàm illis qui erãt in urbe intulère) dimittũt obsidionẽ, & paululũ inde digressi, castra B ponũt: illudq; dũtaxat agunt, ut illis qui urbẽ defendebant, nulli alij Persæ adiũgerentur. Cęterùm Gregorius mandato Mauritij ad castra profectus, suadet, ut ad obsidionẽ reuertantur. At nihil amplius efficere poterant, præsertim cũ nulla machina bellica ad urbes expugnãdas accõmodata eis suppeteret. Idcirco dimittitur exercitus ad hyberna: inq; finitimis castellis multa præsidia relinquũtur, eo quidẽ cõsilio, ut Persæ nõ clandestino introitu in urbẽ ingrederentur. Proxima aũt æstate exercitu collecto & Persis ex aduerso dimicantibus, circiter Martyropolim fit grauis pugna. Et quanquam Philippicus in eo prælio superior fuit, & multi Persę, uno ex illorũ principibus deuicto, ceciderunt: tamen satis magna eorũ multitudo (de qua re una potissimùm ab illis laboratũ est) in Martyropolim introiјt. Inde ergo Romani tametsi de urbe per obsidionẽ capienda prorsus desperare cœperũt (fieri enim haud poterat, ut eam uiribus obtinerẽt) tamẽ alterã urbem septẽ inde stadia e regione in loco montoso et natura cõmunito, extruũt, ut machinationes quasdam & aggressiones in Martyropolim cõminiscerentur. Atq; hæ res æstate ab illis gestæ sunt: hyeme autem dimittitur exercitus.

De Commentioli ducatu, & Ocbas deuictione. CAP. XIIII.

COmmentiolus aũt genere Thrax, mittitur in Orientẽ ad Philippicũ in ducatu succedendũ: qui tametsi bello felicissimè cõtra Persas depugnabat, parũ tamen abfuit, quin ipse præceps unà cũ equo delapsus, uitam amisisset, nisi unus ex satellitibus, equo uectario cõscenso, eũ è pręlio subduxisset. Persæ uerò qui superant, omnibus suis ducibus amissis, terga dant, & Nisibin cõfugiũt. Ac quoniã ad regem suũ redire extimescebãt (mortẽ enim illis minatus fuerat, nisi duces suos saluos & incolumes reducerent) ibi cõtra Ormisdã cõiurare instituũt: atq; etiam Barames dux Persarũ, qui iã cũ suis ex prælio cõtra Turcas cõmisso reuerterat, idẽ ipsum suasit. Interim Cõmentiolus, Martyropolim obsidens, maiorem

Persarum fuga.

partemq;

A partem copiarũ ibi relinquit: ipse aũt cum quibusdã lectissimis militibus excursionem facit ad Ocbas, arcem munitissimã in ripa ulteriore à regione Martyropolis in rupe abrupta sitã, unde tota ciuitas Martyropolis facile cõspici potest. Quam arcem obsidione cingens, nihil quod ad eam expugnandam facere uidebatur, intentatum reliquit: sed quibusdam muri partibus catapultis deturbatis, illac transgressus, arcem ui capit. Proinde Persæ de reliquo cœpere de Martyropoli desperare. Ocbas arx capta.

De cæde Hormisdæ. CAP. XV.

DVm hæc geruntur, Persæ Hormisdam regem omnium sceleratissimum iniustissimumq; propterea trucidant, quòd subiectos suos non modò pecunia, sed uarijs etiam mortis generibus mulctasset. Hormisda cur à Persis trucidatus.

De Iunioris ad nos Chosrois fuga. CAP. XVI.

HOrmisda extincto, Chosroem eius filiũ regẽ creant, cõtra quẽ Barames cũ suis copijs arma fert. Chosroes igitur cũ exiguo exercitu illi obuiã it: ac cũ suos ab se deficere cerneret, capessit fugam, rectaq; cũ Deũ, uti ipse aiebat, Christianorũ inuocasset, ut equus ipsum eò deportaret, quò ab illo duceretur, Circesiũ cõtendit. Vbi aũt cũ uxoribus, duobus tenellis liberis & quibusdã Persis nobilibus, qui eũ sua spõte comitabantur, eò uenisset, inde legatos mittit ad Mauritiũ imperatorẽ. Ille, cũ de hac re cõsilium accuratissimè iniuisset, & incõstantem uolubilemq; uitæ humanæ rationẽ, & repetinas tũ eius tũ aliarũ similiũ rerũ mutationes uicissitudinesq; põderasset, supplicẽ admittit legationẽ: & Chosroẽ hospitẽ pro exule, & pro fugitiuo filiũ efficit: muneribus planè regalibus donat, quibus eũ ad se diligendũ inuitaret. Atq; nõ Mauritius solũ tã magnifica dona misit ad Chosroem, sed Imperatrix etiam erga Chosrois coniuges, & liberi Mauritij erga liberos eius, paria benignitatis officia præstiterunt. Barames contra Chosroem arma fert. κνβόρνον Vid. Chil. Erasm.

B

Quòd Imperator Gregorium & Domitianum in Chosrois occursum emisit.

CAPUT XVII.

POrro Mauricius omnes satellites suos & totum exercitũ Romanũ cum duce, qui Chosroem quocunq; uellet comitarentur, mittit. Quinetiã quò plus honoris ei deferret, mittit quoq; Domitianũ episcopum Melitinę, suũ cognatũ, uirũ prudentia & ingenio pręstantem, & tum uerbo, tum reipsa ad res maximas gerendas maximè idoneum, & ad grauissima obeũda negocia aptissimũ. Mittit præterea Gregorium, qui Chosroem cum ob prudentes sermones, quos de alijs rebus omnibus cum eo conferebat, tum ob munerum magnificentiam, & consilia quę pro rerum quibus perturbatus erat conditione peropportunè ei impertiebat, in maximam traduxit admirationem. Mauritius quantum honoris Chosroi detulerit.

Quòd rursum Persarum Imperium Romanorum ope recepit Chosroes.

CAP. XVIII.

CHosroes uerò cum Hierapolim, quæ primaria Euphratesiæ ciuitas est, peruenisset, rursus reuertit. Quod cum intellexisset Mauricius, pluris faciens commodis Chosrois supplicis, quàm suæ ipsius gloriæ consulere, ingenti pecuniæ ui (quod non antè aliquando uisum fuisset) eum iuuat: atq; ex Persis conscribit exercitum, & impensis omnibus de suo suppeditatis, Chosroem utroq; exercitu, Romano scilicet & Persico instructũ, extra fines Imperij Romani ad Martyropolin usq; producendum curauit. Cui Sittas primum traditus est, deinde à Martyropolitanis lapidibus obrutus, postea ab eisdem in crucem actus. Traditum est ei quoq; Daras oppidum, à quo clàm exiuerant Persæ: atq; Barame à Romanis solis unico prælio supperato, & solo cum ignominia in fugam uerso, Chosroes ad suum ipsius regnum reductus fuit. Hierapolis ciuitas.

Quod id temporis sancta martyr Golauduch uiuebat. CAP. XIX.

Golauduch martyr. Eodem tempore uixit apud nos Golauduch martyr, quæ multa torměta perpessa, & à magis Persis grauiter excruciata, martyrij coronam post magna miracula quæ ediderat, assecuta est. Cuius uita ab antiquiore Stephano, Hierapolis episcopo, literis mandata est. A

De donarijs quæ ad sanctum Martyrem Sergium misit Chosroes. CAP. XX.

Chosroes qualia donaria ad Sergium martyrem miserit. Chosroes autem iam ad suum regnum restitutus, mittit ad Gregorium crucem multo auro & lapidibus preciosis exquisitè elaboratam, qua honorem Sergij martyris inclyti illustrari uoluit. Hãc crucem primùm Theodora cõiunx Iustiniani ei dedicauerat, deindè Chosroes senior cum alijs monimentis, uti à me suprà cõmemoratum est, inde abripuerat. Mittit quoq; aliam crucem aureã, in qua literis Græcis ista curauit inscribenda: Hanc crucem ego Chosroes, rex regum, filius Ormisdæ misi. Cum enim diabolico conatu, & ueteratorio infelicissimi Baramis, & suorum Caballariorum in Romaniam confugere eramus cõpulsi, & propter aduentum scelerati Zadespram cum exercitu ad Nisibin, quò Caballarios qui à partibus Nisibẽsium stabant, subduceret: Caballarios cum duce ad Charchas usq;, qui Zadesprã resisterent, eius'q; uires frangerent miseramus, ope & prçsidio comminuti S. Sergij, martyris honoratissimi & in primis memorabilis, quoniã acceperamus, cum res ab se postulatas solere largiri primo anno regni nostri. Septimo idus Ianuarij postulauimus opẽ ab eo, uotum'q; fecimus, si Caballarij nostri Zadespram uel interficerent, uel captiuum secum ducerent, nos auream crucem lapillis distinctam ad eius templum missuros, qua uenerandum eius nomen illustraretur: atq; ad quintum idus Februarij caput Zadesprã, ad nos perlatum fuit. Itaq; postulationis nostri facti compotes, quo res gesta nemini dubia esset, ad uenerandum sancti Sergij nomen illustrandum hanc crucẽ à nobis fabricatam, ad templum eius misimus unà cum cruce, quam Iustinianus Imperator Romanus ad idem templũ misit, quam'q; Chosroes rex regum, filius Cabadi proaui nostri, temporibus, quibus Romani & Persæ grauissimè inter se dissiderent, huc aduexit, quam deniq; nos in nostris thesauris inuenimus, & ad ędem sancti & uenerabilis Sergij mittendam curauimus. Has cruces Gregorius cum de sententia Mauricij Imperatoris accepisset, cum magna põpa ad sacrum martyris templum defert, in'q; eo reponit. Haud ita multò pòst alia dona ad sanctum illud templum misit Chosroes, inter quæ erat discus ex auro confectus, in qua inscribenda curauit hæc uerba: Ego Chosroes rex regum, filius Ormisdæ hæc in hoc disco inscribenda curaui, non ut spectẽtur ab hominibus, neq; ut amplitudo tui uenerandi nominis ex meis uerbis cognoscatur: sed partim propter rerum in eo inscriptarum ueritatem, partim propter multa beneficia & liberalia quæ abs te accepi. Nam mecum feliciter actum puto, quòd nomen meum in tuis sacris uasis extet. Cum fortè Beramais essem, petebã abs te, sancte Sergi, ut mihi subsidio uenires, & Sira cõiunx conciperet. Ac cum Sira Christiana esset, & ego gentilis, & lex nostra non permitteret nobis potestatem, mulierem Christianam in uxorem ducendi: tamen ob meum singularem erga te amorẽ, legem in hac muliere neglexi, & eam de die in diem inter cæteras uxores ingenuè diligere non destiti, neq; desisto. Quamobrem uisum erat tuam bonitatem, sancte Sergi, deprecari, ut grauida fieret. Quinetiam uotum tibi nuncupaui, sum'q; pollicitus, si Sira conciperet, me crucem quam illa gestat, ad sanctissimum templum tuum missurum. Quapropter ipse equidem & Sira hoc apud animos nostros proponebamus, ut hanc crucem in memoriam nominis tui, sancte Sergi, ipsi teneremus, & uisum erat pro illa precium eius quod quatuor millia & quadringentos stateres B

Operculum calicis.

miliaresios

A miliaresios non excederet, mittere, & sic idem augere, ut eius summa quinque millia staterum complecteretur. Atque ex eo tempore, quo istam postulationem animis nostris cōcipere, hæcque cogitare cœperamus, ad tempus, quo Rhoson Chosron uenimus, non amplius decem dies præterierant: ad quod quidē tempus tu sancte Sergi, nō quod ipse dignus essem, sed propter tuam ipsius bonitatē mihi noctu secundum quietem uisus es, & iam tertio dixisti Siram cōcepturam. Atque ego in eadem uisione tertio aperte tibi quę erant consentanea respondi. Ac quoniam tu rerum abs te postulatarum largitor es, ex eo die Sira morbum, quo mulieres laborare solent, nō sensit. Ego autem etsi hac de re animo hæsitabam, utrū uerbis tuis fidem haberem an non, cum sis postulationum largitor: postea tamē ex eo quod morbus muliebris Siram non attigit, tum uim exploratam habui uisionis, tum tuorum uerborum ueritatem. Quocirca crucē hanc illico, & eius precium una ad tuam sanctissimam ædem misi: dedique mandatum, ut ex eius pretio discus unus, & unus calix fierent, qui diuinis mysterijs celebrandis inseruirent: quinetiam ut crux fieret, & thuribulum fabricaretur, utrumque aureum in usum sacræ mensæ, & unicum utrinque apertum cōficeretur auro collustratum. Quod autē de summa precij restaret, ad necessarios usus tuæ sacræ ædis reseruaretur, ut mihi & Siræ tu sancte Sergi, cum in alijs rebus opitulareris, tū maxime in hac petitione subsidio uenires: & quod per tuam intercessionem nobis euenerit, idē ipsum per tuam clementiam & bonitatem mihi & Siræ ex sententia penitus succedat, quo tum ipse tum Sira, tum alij omnes denique in toto orbe terrarū, tua in uirtute spem ponamus, & in te deinceps credamus. Hæc donaria a Chosroe oblata ea loqui uidentur, quę cum prophetia Balaam consentiunt: quod plane Dei prouidentia factum est, ut gentilium linguæ uerba salutaria proferrent. *Menstrua.*

B

De Naamane Saraceno. CAP. XXI.

PEr id temporis Naamanes gentis Scenetarū tribunus gentilis adeo nefarius & sceleratus, ut propria manu homines dęmonijs suis mactaret, ad sanctum accessit baptismum, statuamque Veneris aureā igne liquefactam pauperibus erogauit, & omnes qui ad eum spectabāt, ad ueram in Deum fidem traduxit. Gregorius autem postquam cruces a Chosroe donatæ erant, de sententia Imperatoris omnia monasteria in solitudine, Limetarū dicta, & maxime in quibus peruersa Seueri dogmata regnabāt, perlustrauit, exposuitque illis uera Ecclesiæ dogmata, & multa castella, pagos, monasteria & gentes integras ad Dei ecclesiā adduxit. *Naamanes Saracenus quando ad baptismum accesserit.*

De sancti Symeonis qui columnam incolebat morte. CAP. XXII.

INterea loci cum Symeones sanctissimus tam grauiter ęgrotaret, ut nulla esset spes uitę reliqua, Gregorius a me de hac re certior factus, maturat, ut Symeoni extremum spiritum agenti adesset. Verum quod uolebat, minime est cōsecutus. Erat autem iste Symeones propter eximiā uirtutem omnium hominū suę ętatis facile præstantissimus, qui in columna uitam seueram coluerat, adeo a teneris, ut aiunt, unguiculis, uti dentes suos in ea mansione commutaret. Ad uitā autem in columna degendā tali causa inductus fuit: Cum adhuc ualde tenella ætate esset, & puerorum more per montis iuga ludendo saltandoque pererraret, forte fortuna incidit in pardum, cuius collo cingulo circuniecto, eo uelut freno bestiā, quæ iam suam feram naturam exuerat, ad suum monasterium secum ducit. Quod cū magister eius, qui ętatem agebat in colūna, uideret, percontatur quid sit. Respōdet puer felem esse, quem uulgo catum nominant. Hinc igitur coniecturam faciens, quantopere uirtute esset in posterum præstaturus, ad uitā in columna degendam eum induxit. In qua columna, simul & in altera summo in montis uertice sita, sexaginta octo annos uixit, omnibus gratię donis repletus: quippe dęmones expulit, sanauit omnem morbū & omnē lāguorē, res futuras perinde ac præ- *Symeonis monachi obitus.*

sentes præuidit. Qui prædixerat Gregorio, illum eius morti minimè adfuturũ, A atq; adeò ignoraturum, quid post ipsum mortuum eueniret. Quinetiã cum ipse mecum cogitarem de liberorum amissione, quærerem'q; quid causæ esset cur gentilibus, qui liberis abundarẽt, idem ipsum neutiquam accideret: Symeones, quamuis hanc cogitationem nemini omnino patefecissem, scripsit ad me, ut ab eiusmodi cogitationibus, utpote Deo minimè probatis, desisterem. Porrò autẽ cum uxor scribæ mei, quoniam lac illi, postquam pepererat, ita obstructum fuit, ut infans in maximum uitæ ueniret periculum: Symeones, ubi manum dextram uiri eius tetigerat, iussit, ut ad uxoris ubera inijceret. Quo facto, extemplò lac uelut ex fonte erupit, adeò ut uestem mulieris totã madefaceret. His accedit, quòd puerum à uiatoribus, quibuscum iter fecerat Symeones, intempesta nocte à tergo relictum, leo dorso imposuit, & ad monasterium Symeonis aduexit. Itaq; ministri Symeonis iussu egressi, puerum à leone apportatum introduxerunt. Multa alia præterea gessit planè memorabilia, quæ & linguam disertam, & uacuum tempus, & separatam tractationem desiderant: quæ certè crebrò hominum ore sunt atq; sermonibus decantata. Nam cuiusq; nationis homines, nõ Romani solùm, sed etiam barbari ad eum aduentarunt, rerum'q; postulatarum compotes facti sunt. Huic Symeoni rami quidam fruticis in monte crescentis, & cibi & potionis loco fuêre.

De Gregorij Theopolitani episcopi ab hac uita migratione.

CAP. XXIII.

NOn longo tempore pòst Gregorius podagra correptus, qua maximè torquebatur, cum medicamentum ex Hermodactylo (sic enim uocatur) confectum, quod medicus quidam ei dedisset, ebibisset, exijt è uita. Moritur autem tẽpore, quo Gregorius, qui successerat Pelagio, episcopatum antiquæ Romę gessit, nouæ autem Ioannes, & Alexandriæ Eulogius, ut suprà dixi, & Anastasius Antiochiæ, qui post uiginti tres annos ad suam sedem restitutus fuisset, & Hierosolymorum Ioannes, qui paulo pòst obijt mortem, & nemo adhuc ad illius episcopatus gubernacula capessenda designatus est. B

Gregorius episcopus quando obierit.

Hoc loco Historiæ finẽ imponere animus est, anno scilicet duodecimo regni Mauricij Tiberij imperatoris Romani, res'q; quæ deinceps sequuntur, his quibus libitum fuerit narrandas, monimentis'q; literarum prodendas relinquere. Quod si quicquam à nobis uel omissum negligentia, uel minus accuratè expositum uideatur, nemo nobis crimini det: illud secum cogitans, nos historiã dispersam dissipatam'q; in unum collegisse, quò utilitati hominũ quorũ gratia tantos & tam graues labores suscepimus, inseruiremus. Aliud præterea Opus à nobis elaboratum est, quod relationes, epistolas, decreta, orationes, disputationes, & alias res nonnullas complectitur. Relationes autem, quę in eo continentur, sunt maximam partem ex persona Gregorij episcopi Antiochiæ factæ. Pro quibus duos honoris gradus consecuti sumus: quæsturam à Tiberio Constantino, & munus tabularum seruandarum, in quibus præfectorum nomina inscribebantur, à Maurico Tiberio: quo regnante eas relationes composuimus, idq; eo ipso tempore, quo Theodosium, qui tum ei tum Reip. principium felicitatis cuiusq; generis dabat, in lucem edidit.

Euagrij historia ubi desinat.

FINIS.

LAUS DEO.

RERVM ET VERBORVM IN EVSEBII HISTORIA ECCLESIASTICA PRAECIPVE memorabilium, INDEX.

antiphonarum

britannio

christi

con-

F

propter

ioan.

N

romani

V

literis

FINIS.

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm